BIBLIOTECA NAZIONALE
14
3 G
10

C. 22. d.

14. 4. B-3

Digitized by Google

SIGISMVNDI SCACCIAE

IVRISCONS. ROMANI

Tractatus

DE COMMERCIIS, ET CAMBIO.

In quo non minus opportunè, quàm iuxta occaſionem copioſè tractatur de mora, intereſſe, vſura, ſolemnitate ſcripturæ, aſſe in pondere, & valore, de moneta, ſolutionibus, oblatione, depoſito, præſcriptionibus, compenſationibus, iurium ceſſionibus, delegationibus, adiudicatione nominis debitoris, hypotheca, adiecto, manifeſtatione, ceſſione bonorum, legitimatione perſonarum, curatore dando hæreditati, & de modo procedendi in cauſis cambiorum.

AD SANCTISS. VIRGINEM MARIAM MATREM DEI.

Conuent. S. Mariæ de Scala
CARMELITANI SCALZI DI S. MARIA DELLA SCALA
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE, Sumptibus Andreæ Brugiotti.

Ex Typographia Iacobi Maſcardi. MDCXIX.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

COELI IMPERATRICI
DEI OPT. MAX. PARENTI
MARIAE.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVAS Commerciorum fruges, AVGVSTISSIMA IMPERATRIX, ex ampliſsimo moralis philoſophiæ campo, non vnius anni vigiliæ, ſed complurium vigiliarum retulere labores; eas vbi tutius vt vigeant, valeantque prétio, ſi fas eſt, etiam apud homines, nunquam interituro, quàm in tutiſsimo, atque immortali tui patrocinij horreo aſſeruatas, & conſeruatas velim? Habe igitur meſſem ingenij mei, exiguam illam quidem, mentis tamen tibi deuotæ pignus immortale. Quòd verò vnus è tribus, typorum characteribus dudum conſignatis libris, in tuo nomine nòn apparuit, id fuit in cauſa, vt hic ipſe ſuo longè germano, & fœlicior, & tuo numine glorioſior appareret; neque iniuria quidem; videbatur enim ſibi hanc præ cæteris prærogatiuam abs Te iure quodam peculiari depoſcere Commercij titulo, Quæ vna fauſtiſsimum inter DEVM, hominemq; commercium inſtituiſti. Interim quàm præclarè mecum in præſentia actum ſit, ij planè intelligent, qui hiſce meis

è floſculis, tuis iam factis, faui ſuccum deguſtabunt. Quod eſt reliquum, clauſulæ neque obſecratione, neque obteſtatione longiore vtar; nam animi ſtudium mei longiſsimam quamuis orationem ſuperaret. Salue, Fœliciſsima in Cœlo Imperatrix, Diua Virgo, Deipara, meq; tuis ſubiectum ſceptris æuo dona ſempiterno.

Digitized by Google

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſſimo P. Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici.

Cæſar Fidelis Vicesg.

IVſſu Reuerendiſſimi P.F. Hyacinthi Petronij Sacri Apoſtolici Palatij Magiſtri vidi, & diligenter conſideraui tractatum Excellentiſſimi D. Sigiſmundi Scacciæ, qui intitulatur *De Commercijs, & Cambio*, nihilq; in eo reperi, quod religioni, aut bonis moribus aduerſetur, imò ſumma in eo eruditione, miraq; dicendi arte exprimuntur omnia, & ardua quæque mirum in modum declarantur, atque ideo dignum eſſe cenſui pro communi bono vt typis mandetur, in quorum fidem. Romæ die 15. Decembris 1616.

Ita eſt Angelus Lucianus I. V. D. & in Gymnaſio Romano Pontificij Iuris publicus interpres.

EX commiſſione Reuerendiſſimi P. Magiſtri Sacri Palatij Apoſtolici Fr. Hyacinthi Petronij, Ego Fr.Ioannes Baptiſta Bianchetti Ordinis Minorum Sacræ Theologiæ Profeſſor, & Lector Iubilatus vidi totum librum, cuius titulus eſt *Sigiſmundi Scacciæ Iuriſconſulti Romani Tractatus de Commercijs, & Cambio*, in quo ſpeciatim materiam de Cambijs, non ſolum dictu, & affatu perdifficilem, verum etiam captu difficillimam, & multis Theologis, & Forenſibus penitus reconditam, pulchro ordine, & clariori methodo dilucidat, & examinat, ad omnium ſtudioſorum vtilitatem, præſertim Iuriſconſultorum, Theologorum, & Confeſſariorum, & quia nihil in eo contra fidem, & bonos mores reperi, ideo opus eſſe cenſeo impreſſione digniſſimum, & Chriſtianæ Reipublicæ maxime proficuum; & in fidem horum me ſubſcripſi hac die decimaſeptima Februarij 1617.

Idem qui ſupra F. Ioannes Baptiſta Bianchetti Lector Iubilatus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

EGo Antonius Sanctarellus Societatis Ieſu accepi à Reuerendiſſimo P.Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici Fr. Hyacintho Petronio recognoſcendum librum, cuius inſcriptio eſt, *Sigiſmundi Scacciæ Iuriſconſulti Romani Tractatus de Commercijs, & cambio*, & quia eum diligenter vidi, & nihil in eo reperi, quod fidei, aut bonis moribus aduerſetur, imò quia doctrinam admodum catholicam continet, & ad vſum politicum, & moralitatem conuenientem, atque auctoritate tum Theologorum, tum Canoniſtarum, ac Iuriſperitorum apprime fundatam, & præterea methodo facili, & praxi accommoda difficultates multas diſſoluit, ideoq; Reipublicæ Chriſtianæ, & ijs præſertim, qui harum rerum ſcientiam in vtroque foro profitentur valde vtilem futurum video, dignum iudico, qui in lucem edatur, vt ab omnibus legi poſſit. Romæ in domo profeſſa Societatis Ieſu 30. Iulij 1617.

Ego Antonius Sanctarellus qui ſupra manu propria.

Sigil.

Sigiſmundi Scacciæ I. C. clariſſimi tractatum *De Commercijs,& Cambio* ex Reuerendiſſimi P. Magiſtri Sacri Palatij Apoſtolici Fr. Hyacinthi Petronij commiſſione diligenter vidi iterum poſt impreſſionem, & cum agnouerim, vt antea teſtatus ſum, eſſe doctrina ſane eruditum, auctoritatibus accuratum, ordine clarum, facilitate inſignem, & foro tam exteriori, quàm interiori valde vtilem, & nihil, quod fidei, aut bonis moribus aduerſetur, inuenerim, quinimo in eo non minorem religionem, quàm prudentiam obſeruauerim; dignum prius exiſtimaui,vt ad publicam vtilitatem imprimeretur,& nunc vt impreſſus publicetur.Romæ in domo Profeſſa Societatis Ieſu 29. Nouembris 1618.

Ego Antonius Sanctarellus Societatis Ieſu manu propria.

Vidi tractatum *De Commercijs, & Cambio* Sigiſmundi Scacciæ, viri doctiſſimi, Iuris vtriuſque Conſulti celeberrimi; Cumq; in eo nihil, quod Fidei Catholicæ, aut bonis moribus aduerſetur animaduerterim, & opus ipſum ob ſummam eruditionem cum ſumma pietate coniunctam,ac materiam,de qua agitur, admodum difficilem mira facilitate, atque ordine diſpoſitam in foro,& iudicijs valde vtile,& proficuum futurum exiſtimem, meritò vt ad publicum commodum imprimatur, & publicetur, ſi placet Reuerendiſs. P.Magiſtro Sacri Palatij, cenſeo concedendum. Romæ die 29. Nouembris 1618.

Ego Hi. Machiauellius vtr. Signaturæ Referendarius Apoſtolicus.

Imprimatur, F. Gregorius Donatus Romanus Mag. & Reuerendiſs.P. F.Hyacinthi Petronij Rom. Sacri Palatij Apoſtolici Magiſtri Socius, Ord. Præd.

TOTIVS TRACTATVS ORDO DISTINCTVS IN NOVEM §§.

Primus quorum abſoluitur ſeptem quæſt. principalibus, Secundus decem gloſſis, Tertius quatuor, Quartus vnica, Quintus tribus, Sextus duabus, Septimus ſeptem, Octauus vnica, Nonus duobus diſcurſibus, & decem Pontificijs conſtitutionibus.

§. Primus.

QVAEST. I. Commercia an ſint prohibita: De negotiatione, Mercatura, Sponſione, Ludo, Aſſecuratione, Cenſu, Preſtitis Venetiarum, Monte Florentiæ, Locis comperarum Sancti Georgij Ciuitatis Genuæ: Societate, Societate officij, Mutuo, & Vſura; Monte Pietatis, alijsq; Montibus, Emptione nominis debitoris, Contractu à godere à godere, *Emptione cum pactis reſciſſiuis, & Fideiuſſione: Quæ commercia, Quando, Vbi, & Quibus ſint prohibita. fol.* 1

II. De cambiorum materia qui ſcripſerint: Eſt materia difficilis, & periculoſa. fol. 150

III. De nomine cambij, campſoris, campſarij, collybiſtæ, trapezitæ, nummularij, menſularij, ſeu argentarij, & litterarum cambij. 155

IV. Cambium quotupliciter ſumatur: De quo cambio ſit noſter tractatus: Hoc cambium, & recambium quid ſint. 156

V. Cambiorum genera, & modi quot, & quæ ſint: An ſcriptura, & litteræ ſint de ſubſtantia cambij: Quot modis concipiatur ſcriptura in contractu cambij: Quæ ſint formulæ litterarum cambij. fol. 167

VI. Cambium quo iure, quare, & quomodo fuerit inuentum, Reip. quàm vtile, & neceſſarium. 191

VII. Par. I. Cambia an ſint licita, De venditione, pecunia credita, & Solutione anticipata. 196

Par. II. Cambia licita quæ ſint explicantur viginti ampliationibus. 236

Par. III. Quæ cambia ſint illicita. 432

§. Secundus.

Gloſ. I. ✠ 1614. 22. *Ottobre. fol.* 460

II. In Genoua. 465

III. Scudi 101 9. & 9. *de marche. fol.* 467

IV. A pagamenti di fiera proſsima de Santi. 492

V. Pagate. 498

VI. Per queſta prima. 592

VII. A Franceſco. 593

VIII. Per la valuta de contanti da lui. fol. 604

Pone-

IX. Ponete à noſtro conto. 608
X. Pietro à Titio, Piacenza. 609

§. Tertius.

Gloſ. I. 1614. *à 27. Ottobre, in Genoua, vi rimetto.* 611
II. Per voſtra lettera, ò d'altri ſopra di voi. 612
III. Leuandone la voſtra prouiſione d'vn terzo. 612
IV. Et vndecena di gabella. 619

§. Quartus.

Gloſ. I. 1614. 27. *Ottorbe, in Genoua, hò tratto in voi, & con voſtre ſpeſe. fol.* 630

§. Quintus.

Gloſ. I. A 24. del preſente, pagate, &c. 631
II. A ſol. 69. per ſcudo. 632
III. Jn ſcudi d'argento, conforme, &c. fol. 633

§. Sextus.

Gloſ. I. A pagamenti, &c. pagate à voi ſteſſo, &c. 633
II. Ponete à mio conto. 655

§. Septimus.

Gloſ. I. Statuti Genuæ tenor. 655
II. De quibus conſtet, &c. 657
III. Vel de quibus cambijs, &c. 680
IV. In quibus expreſſe fiat, &c. 686
V. Facere præceptum debitori, &c. 687
VI. Si verò cambium, &c. 718
VII. Declarato quòd &c. 723

§. Octauus.

Gloſ. I. A prædictis non poſſit, &c. 726

§. Nonus.

Diſcurſus duo, & Pontificia Con-ſtitutiones decem. 726

FINIS.

SIGISMVNDI SCACCIAE IVRISCONS. ROMANI DE COMMERCIIS ET CAMBIO.

§. I. Quæſtio I.

ARGVMENTVM.

Commercia an ſint prohibita: De negotiatione, Mercatura, Sponſione, Ludo, Aſſecuratione, Cenſu, Preſtitis Venetiarum, Monte Florentiæ, Locis comperarum Sancti Georgij Ciuitatis Genuæ; Societate, Societate officii, Mutuo, & Vſura; Monte pietatis, alijsq; Montibus; Emptione nominis debitoris, Contractu *à godere à godere*, Emptione cum pactis reſciſſiuis, & Fideiuſſione: Quæ commercia, quando, vbi, & quibus ſint prohibita.

SVMMARIVM.

Generica inſcriptioni quare addatur inſcriptio ſpeciei, num. 1.

Cæcus cæcum ducens, ambo cadunt, n. 2.

Commercium nomen generale, quid comprehendat, nu. 3. *Quid ſit, nu.* 4. *Vnde dicatur, nu.* 5.

Negotium quid ſignificet, & unde dicatur, num. 6. *&* 7.

Negotiationis nominis deriuatio, & generalitas, num. 8.

Negotiatio, & mercatura; negotiator, & mercator ſunt idem, num. 9. *Et quare negotiationis nomen ſe latius extendat, nu.* 10. *&* 11.

Mercator unde dicatur, num. 11.

Negotiatio, ſeu mercatura; negotiator, ſeu mercator qui dicantur, num. 12. 14. *& ſub nu.* 77.

Artificium, & artifex qui dicantur, n. 13.

Vſurarius an veniat appellatione mercatoris, num. 14.

Contractus quid ſit, & eius etymologia, num. 15.

Contractuum ſpecies, remiſſiuè, num. 16.

Commercia qui damnant, qua ratione moueantur, nu. 17. *Et qua illi, qui approbant, nu.* 18.

Vſurariorum commerciorum determinatio an ſpectet ad Canoniſtas, vel ad Theologos, num. 19. *& ſeqq. & n.* 38.

Theologus in foro conſcientiæ quid debeat obſeruare, num. 28. *& ſeqq.*

Religioſorum conſilium in contractu cenſus ex Pij V. hortatione adhibendum, n. 38. *in fine.*

1 QVIA inter commercia, de quibus, IESVCHRISTO, Redemptore noſtro, duce, acturus ſum, cambij commercium eſt magis difficile, & magis periculoſum, per ea, quæ dixi q. ſeq. num. 11. & ſeqq. & vbi maius eſt periculum, ibi cautius eſt agendum, vt ſcripſi in meo tract. de

iud. cauſ. lib. 1. cap. 87. nu. 8. idcirco de cambio plenius, quàm de alijs commercijs mihi agendum propoſui; hacq; ratione tractatum hunc *de Commercijs, & Cambio*, inſcripſi; ſacram imitatus ſcripturam; *dicite diſcipulis eius, & Petro*, & Cæſareum ius in C. *de ſeruit. & aqu.* & ibi notauit Gloſ.

2 Et quò rem fundamentaliter, & ex radice ſciamus, aut ne ex ignotis ad ignota procedamus; (quod in omni diſciplinarum genere præcauendum eſt; quia, ſi cœcus cœcum ducat, ambo in foueam cadent, Matth. 15. num. 15. Luc. 6. num. 39. cap. 5. quæ ipſis. diſt. 38. & cap. 11. poſt tranſlationem. de renunt.) pro verborum, & rerum, de quibus venit agendum, intelligentia, breuiter de eorum ſignificatione non inutiliter erunt pauca præmittenda; nempè, quid ſignificet commercium, quiduè ſit, quid negotiatio, mercatura, negotiator, mercator, artificium, artifex, & contractus; quibus præmiſſis, duo, quæ vniuerſum reſpicere poſſunt tractatum, adnotabo, &, his abſolutis, rem aggrediar.

3 Commercium eſt nomen generale, comprehendens æquè commercium terreſtre, & commercium nauale, cap. vlt. rhodiæ. diſt. 2. imò comprehendit etiam cœleſte commercium; quando ſcilicet Creator generis humani, ſumens animatum corpus, largitus eſt nobis ſuam deitatem; quod Sancta Mater Eccleſia in repetitis Antiphonis vltimi Officij B. Virginis vocat commercium admirabile; & demum comprehendit omnem contractum, Gl. in l. 5. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. & in §. 1. Inſtit. de inutil. ſtipul. vtrobique in verbo, commercium. Fabian. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 4. princip. ſub num. 1. fol. 45. & Stracch. tract. de proxen. par. 2. num. 3. fol. 359. vterque inter tract. diuerſ. tom. 6. par. 1. & probatur ex d. l. ex hoc iure. ex d. §. 1. ex l. 34. ſi in emptione. §. omnium rerum. ff. de contrahen. empt. ex l. 3. C. quæ res vend. non poſſ. l. 1. C. quæ res export. non poſſ. l. 2. C. de eunuch. cap. 1. de prohib. feud. alien. per Lothar. fol. 193. & ex rubr. C. de commerc. & mercat. quæ iura loquuntur de commercijs; & de captiuis, deductis in commercium, lo-

4 quitur text. in cap. 70. aurum. 12. q. 2. † &, propriè loquendo, commercium eſt, vbi aliquid ſimul cum alio geritur, ſecundum Alex. in l. 43. cætera, §. ſed & ſi quis. ſuq

5 num. 3. ff. de leg. 1. † & dicitur commercium, quaſi mercium commutatio, Fab. de Mont. d. q. 4. num. 1. in fin.

6 Negotium multa ſignificat; modo actum alicuius rei, cuius contrarium eſt otium, & dictum eſt negotium, ideſt, ſine otio, cap. 10. forus. de verb. ſignif. ſeù negotium, quaſi negans otium, Gloſ. ibidem, in verbo, negotium. Conrad. de contract. q. 51. concl. 2. ibi, tertio redditur negotiatio illicita. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 2. verſ. pro

7 quæſtionis. † modo verò ſignificat actionem cauſæ, quod eſt iurgium litis, d. cap. forus. ſignificat etiam officium, & exercitium, vt in rubr. iuris Canonici, ne cler. vel mon. ſecular. negot. ſe immiſc. & adeo multa ſignificat, vt definiri non poſſit: negotium enim ſeculare dicitur mercantia, ſeu negotiatio, & omne, quod fit pro lucro, Redoan. de ſpol. eccleſiaſt. q. 2. n. 52. tom. 14. fol. 220. *quid eſt aliud negotium, niſi quæ poſſint vilius comparari, carius velle diſtrahere, &c.* cap. 13. quid eſt. diſt. 88. Et demum, eſt nomen adeo generale, vt comprehendat multa alia, quorum vocabula non habemus, quia plura ſunt negotia, quàm vocabula, vt dixi in meo tract. de app. q. 1. num. 15.

8 Negotiationis nomen deriuatur à negotio, vt ſatis de ſe patet, & negotiatio in commercijs dicitur, vbi aliquid datur, vt maiora lucrentur, cap. 10. forus. de verb. ſignif. & eſt nomen generale, comprehendens multa, ſed ex circunſtantia tranſit in ſpeciale nomen, vt dixi infra num. 12. & 13. quare eſt ſimile illis nominibus, de quibus dixi in meo tract. de appellat. q. 1. num. 9. & ſeqq.

9 Negotiatio, & mercatura, ſeu negotiari, & mercari, ſicque negotiator, & mercator videntur vnum, & idem; nam de his promiſcuè loquuntur Io. Chryſoſt. relatus in cap. 11. eijciens. diſt. 88. cuius verba retuli infra ſub num. 77. Bar. in l. 63. legatis. ſub num. 3. ff. de leg. 3. Feder. de Sen. conſ. 207. in Chriſti nomine. num. 2. ibi, nam negotiari. Sot. d. q. 2. art. 2. verſ. prò quæſtionis. & communiter omnes, ne in hoc tempus conteramus; & quòd iuris interpretes hæc nomina ponant tanquam ſynonima, & ijs promiſcuè vtantur, ſcribit Stracch. tract. de mercat. par. 1. ſub num. 5. tom. 6. par. 1. fol. 285.

10 Sed ego, nullo adhibito ſtudio, ex vulgi quadam opinione ſemper arbitratus ſum, negotiationis, ſeu negotiatoris nomen la-

tius

rius extendi, quàm nomen mercaturæ, ſeù mercatoris, & poſtea, ſtudio adhibito, firmius ità exiſtimaui, tùm per ea, quæ dixi ſupra num. 6. & ſeqq. ad eum, tùm quia mercari de ſui propria natura ſignificat
11 emere;† imò mercator dicitur etiam à merce, in tantùm, quòd is, qui emit ſeruos, vel quid aliud, quod non veniat appellatione mercis, non dicitur mercator, ſed venalitiarius, l. 205. mercis appellatione. ff. de verb. ſignif. & l. 57. mandatum. ff. mand. & ſcribunt Io. de Anan. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 4. de vſur. dicens, eſſe vtile propter ſtatuta, quæ loquuntur de mercatoribus, & mercantijs, & Alex. ad Bar. in t. addit. in d. l. 63. legatis. ff. de leg. 3. Srracch. d. par. 1. num. 16. & ſeqq. fol. 285. tùm quia poſt hæc à me ſcripta reperi, quòd ità tenuit etiam Stracch. d. par. 1. ſub num. 5. 43. in fine, & num. 68. in fine, fol. 288. & quòd negotiator differat à mercatore, & negotiatio à mercatura, ſcribit d. num. 43. fol. 286.

12 Negotiatio, ſeù mercatura, ideſt, negotiator, ſeù mercator, quando rem, quam cauſâ lucrandi emit, poſtea immutatam reuendit, dicitur propriè negotiatio, ſeù mercatura, ideſt, negotiator, ſeù mercator, cap. 11. eijciens. diſt. 88. Feder. de Sen. conſ. 207. num. 2. Abb. in cap. vlt. in fine, ſub num. 14. de vit. & honeſt. cler. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 2. verſ. prò quæſtionis. hæcq; eſt illa negotiatio, ſeù mercatura, quæ diſplicet Deo, vt dixi infra ſub num. 77. eſtq; prohibita clericis, iuxta ea, quæ ſcripſi infra ſub num. 71. & infra q. 7. par. 2. ampl. 11. num. 7.

13 Quando verò emit, vt, mutata forma, reuendat, non retinet nomen negotiationis, ſeù mercaturæ, ſicq; is non dicitur negotiator, ſeù mercator, ſed dicitur artificium, & artifex, vt cum quis emit vimina, & facit caniſtra; emit filum, & facit teria, Abb. in d. cap. vlt. in fine; cùm quis emit lanam, & facit pannum; emit ferrum infectum, & vendit factum, & hi dicuntur mechanici, quia exercent artem mechanicam, Sot. vbi ſupr. & ſecundum diuerſas ſpecies artificij denominantur artifices, vt lanifices, textores, aurifices, fabri, & ſimiles, Feder. de Sen. d. conſ. 207. ſub num. 2. & eiuſmodi negotiatio, ſeù mercatura dicitur artificium, vt dixi, & eam exercens, dicitur artifex, & Deo non diſplicet, ſumpto argumento à contrario ſenſu ex textu, cuius verba retuli infra num. 77. &, adhibitis honeſtis circunſtantijs, non denegatur clericis, ſecundum ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 11. num. 7.

Aduerte tamen, quòd etſi ſæpè mercatores merces emant, eaſdemq; non ſua opera, ſed aliena elaborandas curent, animo forſan quæſtus, & cauſa tranſmittendi ad extraneas Ciuitates; tamen etiam in eo ſunt mercatores, vt ſcribit Stracch. tract. de mercat. par. 1. nu. 26. tom. 6. par. 1. fol. 285.

14 Vſurarius an contineatur appellatione mercatoris, & an appellatione mercatoris comprehendatur is, qui ex vulgi opinione, & communi eius vſu loquendi vocatur mercator, vide Stracch. d. par. 1. n. 27. & 12. fol. 285. & qui dicatur mercator, vide etiam aliqua, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 183. & 185.

15 Contractus eſt vltro, citroq; obligatio; vt emptio & venditio, conductio locatio, & ſocietas, l. 19. labeo. ff. de verb. ſignif. & latè ex Iureconſultis Sebaſt. Medic. tract. de definit. par. 2. defin. 43. n. 1. & ſeqq. tom. 18. fol. 302. & ex Theologis Conrad. de contract. q. 16. vbi diſtinguit triplicem acceptionem contractus, & poſtea recenſet definitiones, Franc. Garcia de contract. cap. 1. n. 1. & ſeqq. Lud. Lopez eod. tract. de contract. lib. 1. cap. 1. Molin. de contract. diſput. 252. per totam, tom. 2. Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 17. num. 1. & ſeqq. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. initio, nu. 1. & ſeqq. fol. 2. qui latè explicat.

Comprobatur hæc definitio ex etymologia contractus; dicitur enim contractus à verbo, *contrahere*, quod ſignificat ſimul, ſeù in vnum trahere, quaſi ex duabus obligationibus vnus naſcatur contractus, Sebaſt. Medic. d. defin. 43. ſub num. 2.

16 Contractuum, ſeù commerciorum ſpecies quot ſint, omitto; quia maior eſſet impenſa, quàm fructus, præſertim cùm nos acturi non ſimus de ſingulis contractuum ſpeciebus, ſed ſolùm de ijs, in quibus maior verſatur difficultas: cæterum quot, & quæ ſint ſpecies contractus, ſcripſerunt ex Iureconſultis Sebaſt. Medic. d. defin. 43. num. 6. & ex Theologis Conrad. de contract. q. 17. verſ. quartus modus. vbi conatus ſuperare numerum ſpecierum, quas alij, per eum citati, collegerunt, ponit ipſe triginta ſpecies, quarum tamen aliquas bis numerat, & aliquas omiſit; Sot. de iuſt. & iur. lib. 6.

q. 2. art. 1. col. 3. circa medium, fol. 562. contra Conradum ponit ſeptem ſpecies; Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 6. tit. de contract. cap. 3. per totũ. col. 496. & 497. contra omnes aliter ſpecies contractus colligit; aliter etiam colligit, diuidendo, & ſubdiuidendo Franc. Garcia tract. de contract. cap. 1. num. 9. & ſeqq. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. tit. quotuplex ſit contractus. num. 1. & ſeqq. impugnatis prius quibuſdam diuiſionibus, & præſertim ea, quæ eſt Conradi, vt pote, ſumpta ex eo, quod eſt materiale, & non ex eo, quod habet rationem formæ, prout in diſciplinis ſumi debet, videtur adhærere illi, quod aliqui ſint nominati, aliqui verò innominati; huicque diuiſioni genericæ conſentit, ſubdiuidendo poſtea Molin. de contract. diſput. 253. per totam, tom. 2. aliter diuidit Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 17. num. 12. & ſeqq.

Contractuum aliqui ſolo conſenſu, aliqui verò certa verborum formula perficiuntur, vt dicit & latè explicat Molin. de contract. diſput. 254. per totam, tom. 2.

Contractus, vt ſupra diuiſus in ſpecies, diuiditur etiam in tres partes; primæ quarum dicuntur ſubſtantialia, ſine quibus conſiſtere non poteſt; ſecundæ dicuntur naturalia, vt loquuntur Legiſtæ, ſeù propria accidentia, aut ſimpliciter propria; & tertiæ, quæ dicuntur accidentia communia, ſeù accidentia ſimpliciter, vt ex Legiſtis declarat Medic. d. deſin. 43. num. 7. & ſeqq. fol. 303. tom. 18. & ex Theologis Garcia d. cap. 1. num. 3. & ſeqq. quem ſequitur Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 1. verſus finem, verſ. inſuper.

His breuiter præmiſſis, duo tanquam baſes angulares, ſuper quibus totum noſtri tractatus ædificium conſiſtat, cenſeo eſſe notanda.

17 Primum notabile eſt, quòd aliqui nimia ſcrupuloſitate omnia ferè commercia formidant, aliqui verò nimia conſcientiæ craſſitudine omnia ferè approbant; vt, loquendo de cambij commercio, ſcribit Boninſ. quem citaui q. ſeq. num. 18. verſus finem.

Qui formidant (& hi plerique ſunt) duplici mouentur ratione: Prima, quia in re dubia tutior via eſt eligenda; & tutior eſt damnare, quàm approbare, Io. de Anan. in cap. 6. in ciuitate. num. 14. in fine, in 7. arg. de vſur. & eſſe in his, quæ animæ ſalutem reſpiciunt, ad vitandos graues remorſus conſcientiæ, partem ſecuriorem tenendam, dicit clem. 1. exiui. §. item quia. de verb. ſignif. quia tenendum eſt certum, & dimittendum incertum, vt dicit text. in cap. ſi quis autem. in fine, de pœnit. diſt. 7. quare vbi contractus eſt dubius, an ſcilicet contineat in ſe peccatum, vel non, debemus potius abſtinere à tali contractu, quia in dubio debemus capere partem magis tutam animæ, etiam ſi illa pars videatur durior reſpectu corporis, Abb. in d. cap. in ciuitate. not. 3. num. 4. & Io. de Anan. num. 5. verſ. nota quòd. Secunda ratio, quia homines natura per originale peccatum iam corrupta, valdè proni ſunt ad malum, vt ſcripſi infra num. 50. & 51. & præſertim ad auaritiam, quæ eſt radix omnium malorum, vt ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 40. in 14. argum. & flexibilia, quæ ad vnam partem ſunt propenſa, vt in rectitudine conſiſtant, non tantum ad rectitudinem reducimus, ſed vlterius ad contrariam partem deflectimus: Ergo, cum hominum commercia ad illicitum lucrum nimis propenſa ſint; non tantum ad licitum reduci debent, ſed etiam ad id, quod plus, quam licitum eſt, compellenda ſunt: hacq; ratione negotiantium, ac contrahentium adeo putantes, ac perplexas reddunt conſcientias, vt ij non ſolùm mutui, ſed & emptionis, & cuiuſuis alterius negotij contractum fœneratitium, ac illicitum fore timentes, ab omni commercio abſtinere deberent.

Sed neutra ratio, ſi rigoroſè cuſtodiatur, eſt tuta; tum quia, ſublatis commercijs, Reipublicæ multa neceſſaria deficerent; tum quia ex nimia ſcrupuloſitate ſequi poſſent, quæ ſcripſi num. ſeq.

18 Qui omnia ferè approbant commercia, ea adducuntur ratione, quòd negotiator, tanta ſcrupuloſitate deterritus, & ad negotiandum neceſſitate compulſus, frequentioribus calcaribus amplius non obtemperat, ſed quaſi in perditionis viam inductus, peſſimè dicere ſolet, quod ex quo ſine animæ periculo ſuam pecuniam trafficare non poteſt, vult ad inferos non pedeſter, ſed equeſter accedere; vnde ſecundum iſtos, qui facilè commercia damnat, credens, exaſperando, animabus proficere, contrarium ſæpè operatur, vt, diſputando articulum de impreſtitis Venetiarum, de quo nos infra num. 452. & ſeqq. in 6. caſu, admonet Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. partic. 3. ſub num. 58. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 42.

fol.42. quare non adeo rigidè agendum eſt, vt ſummum ius ſumma ſit iniuria, *noli eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias, quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas*. Eccleſiaſtes 7. num. 17. nam, *qui vehementer emungit, elicit ſanguinem*, Prouer. 30. in fine, & cap. 6. deniquè. diſt. 4. prout hæc omnia, loquendo de nimia conſcientiæ ſcrupuloſitate, conſiderant Anch. in cap. peccatum. num. 22. col. 18. de reg. iur. in 6. & Laur. de Rodulph. vbi ſupra, & ego explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 59. confirm. 2. vbi videas.

Sed neque hæc ratio, ſi laxas habeat habenas, eſt admittenda, quia ſicut, prohibitis omnibus commercijs, multa Reip. deeſſent neceſſaria, & ad conſcientiæ forum omnia cum ſumma ſcrupuloſitate reducere, eſſet negotiorum diſſipatio; ita etiam, omnibus admiſſis, multa in Rep. inſurgeret iniquitas, & conſequenter plerique, dum merces hic illicitè negotiarentur, animam Diabolo venderent, & dum commercia vſuratia admitterentur, omnia mala ſequerentur, vt retuli infra ſub num. 403.

Nos iſtorum periculo edocti, in his, quæ à ſacris Canonibus clarè definita forſan non ſunt, non magis ſcrupuloſitatem, quàm conſcientiæ craſſitudinem fugientes; viam quaſi mediam, quæ nec exaſperet, nec emolliat, ſequemur,ità vt ſi noſtri Redemptoris exempla propter noſtras fragilitates imitari non valemus, ab illis ſaltem non vlterius deuiemus, quàm humana fragilitas valeat excuſare; quare ea damnanda ſunt commercia; in quibus animæ ſalus certò, aut dubio periclitaretur, & ita tutior via eligi debet: ea verò, in quibus tuta eſt animæ ſalus, licet tutior eſſet ab illis etiam abſtinere, damnari non debent, quia non ſemper eſt neceſſarium, tutiorem partem eligere, cum ſatis ſit ad præcepti implementum, tutam eligere, vt, loquẽdo generaliter, ſcribit Nauar. in cap. conſideret. in princ. num. 38. de pœnit. diſt. 5. & in cap. ſi quis autem. num. 34. de pœnit. diſt. 7. ad quem locum ſe remittit in Man. cap. 27. num. 281.

19 Secundum notabile eſt, quòd deciſio caſuum, quæſtionum, & difficultatum, quæ emergunt in materia vſurarum, & commerciorum illicitorum, ſpectat principaliter ad Doctores iuris canonici; & ideo eorum opinio præualet opinioni Theologorum, vt, diſputato articulo, concludit Petr. de Anch. in ſua eleganti diſputat. incipien. antiquis & modernis temporibus, &c. quem referunt, & ſequuntur Io. de Anan. in cap. 6. in ciuitate. num. 13. in fine, ibi, extra gl. & num. 17. in fine, verſ. his ita. & num. 18. & 19. de vſur. Alex. conſ. 1. circa primum. ſub num. 10. verſ. & ſi aliquis. lib. 2. Dec. conſ. 111. num. 6. verſ. & in primis. & num. 7. conſ. 151. maximi. ſub num. 6. ibi, & nobis ſufficit. conſ. 602. viſo puncto. ſub num. 9. col. 3. ibi, venio ad tertium dubium. & in cap. 5. ne innitaris. in 1. lect. in fine, num. 11. de conſtit. Natt. conſ. 250. ſuperioribus. num. 3. ibi, nam in his quæ pertinent. & Io. Bapt. Lup. in cap. quamquam. §. 4. num. 9. verſ. occurrit nunc. de vſur. tom. 7. fol. 151. vbi ex Theologis, qui hoc idem fatentur, citat Silueſtr. & Sot. Imò Canoniſtarum, & Iuriſconſultorum iudicio ſtandum eſt non ſolum in controuerſijs de vſura, & contractibus illicitis, vt citati Doct. ſcripſerunt; ſed (quod maius eſt) aliqui ex Theologis, & religioſis viris, vt facto oſtenderunt, opinantur, eorundem Iuriſconſultorum, & Canoniſtarum iudicio ſtandum eſſe in difficultatibus de vſu Sacramentorum; nam Beatus Io. à Capiſtrano, qui fuit etiam Theologus famoſus, excitato à nonnullis ſacræ Theo- 20
logiæ etiam clariſſimis profeſſoribus, & magiſtris dubio (vtrum ſufficiat ad ſalutem ſemel in anno, quamuis non in Paſchate, Sanctiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum aſſumere) conſuluit celeberrimum Iureconſultum Marianum Soccinum Senenſem aduocatum Conciſtorialem, vt in eiuſdẽ Socc. conſ. 80. quoniam. lib. 5. & licet ibi ſub num. 13. verſ. profectò. dicat, quòd de neceſſitate aſſumendi hoc ſanctiſſimum Sacramentum deſideraſſet conuenire aliquos doctiſſimos Theologos, tamen hoc deſiderabat, quia Canoniſtæ parum ſcripſerant, vt ipſe dicit; quaſi, ſi Canoniſtæ ſcripſiſſent, ceſſaſſet eius deſiderium; & quia Beatus Io. à Capiſtrano erat eiuſdem opinionis cum Soccino, adhibuit trium Iuriſconſultorum de Aquila ſubſcriptiones, quæ habentur poſt dictum Soccini conſ. 80. Similiter Fratres, & Conuentus ordinis Seruorum Sanctę Mariæ ſuper dubio, vtrum licitum, & honeſtum eſſet prædictis Fratribus impetrare à Pontifice licentiam celebrandi miſſam in die Sabbathi ſancti in crepuſculo noctis, conſuluerunt eundem Socc. conſ. 81. eod. lib. 5. primum in lucem edito anno 1594. & quòd monialis non excuſetur à ſuſpenſione,

eo quia conſuluerit Theologos, cum debuiſſet conſulere Canoniſtas, ſcribit, eod. Anch. citato, Mohed. deciſ. 3. alias 196. ſub num. 2. de ſent. excom. & in hoc notabili, fretus Decij auctoritate in citato conſ. 111. reſidet Caſtrac. tract. de ſociet. cap. 43. num. 9. in fine, verſ. ex his.

20 Ratio, quam iſti Iureconſulti adducunt, eſt, quia ad ſcientiam canonicam principaliter ſpectat interpretari ius diuinum in caſibus dubijs, pertinentibus ad philoſophiam moralem, ſeu interpretatio iuris naturalis, & diuini, quatenus ſpectat ad moralitatem, quæ dirigit actus noſtros ad Deum, pertinet ad Doctores decretorum. Ad theologicam autem ſcientiam pertinet interpretatio iuris diuini, quoad opera Domini noſtri IESV CHRISTI; & quatenus ius diuinum tendit ad ſpiritualitatem, & agnitionem veræ fidei contra iudæos, hæreticos, & alios infideles; ſicque illa, quæ ſupernaturalia ſunt, qualia ſunt ſacramenta eccleſiæ, & articuli fidei, ad Theologorum doctrinam pertinent: quæ verò ſupernaturalia non ſunt, & moralitatem reſpiciunt, à Canoniſtis cognoſcuntur.

21 Huic ſecundo notabili non conſentiunt Theologi; nam Conrad. de contract. q. 49. verſ. corollarium. prolixè more ſuo, præmiſſis tribus ſuppoſitionibus, & quatuor concluſionibus; ſcribit, Petri de Anch. ſupra citati, reſponſionem eſſe irrationabilem, eamvè quatuor nititur rationibus ſubuertere, citans etiam pro Theologorum iure, Ant. de Butr. quem dicit fuiſſe magnum decretaliſtam; minusuè conſentit Sot. quem idcirco pro Canoniſtis non debuiſſet citare Io. Bapt. Lup. vbi ſupra, nam Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. his de nomine. & verſ. reſpondere. loquens de Anch. ait, quòd is negat, iure naturæ prohibitam eſſe vſuram, & quòd ideo fortè tenuit, tractare de vſuris non pertinere ad Theologos, quia cernebat, perpendere naturæ ius, Theologorum eſſe munus; & poſtea ſubdit, negari non poſſe, quin ſit de iure diuino, cuius Theologi interpretes ſunt: & demum, quaſi conciliando, concludit, reſpondere de iure exteriori, deq; fœneratorum pœnis decernere, relinqui Iuriſperitis; vſurarum autem naturam de ſuis principijs enucleare, Theologorum eſſe; & rurſus lib. 4. q. 5. art. 3. col. 4. ibi, & ſi ego inter theologos. fol. 326. ſcribit, iudicium iuris naturalis, ac potiſſimum conſcientiæ non alijs, quàm Theologis eſſe deferendum: imò lib. 6. q. 1. art. 6. col. 3. initio, fol. 558. hoc amplius auſus eſt ſcribere, quòd Papa, & Concilium, & ſi in eis ſumma condendi fidei articulos, & morum leges reſideat poteſtas; tamen, cum cognitio, an contractus ſit vſurarius, pertineat ad philoſophiæ diſputationem, & ex media, meraque natura colligatur, & philoſophicæ diſputationes non ex ſacra ſcriptura, ſed ex nuda philoſophia eliciantur, non curant falcem ſuam mittere ad definiendas has philoſophicas diſputationes, tanquam de fide; & cum hac ſententia, quæ pro Theologis militat, conſentit Mich. Sal. ad D. Tho. 2. 2. q. 5. de dominio. art. 1. concl. 2. in fine, verſ. ex his. fol. 135. vbi apertè, diſtinguendo inter forum interius, & forum exterius, inquit, quòd alienum debet eſſe à Iuriſperitis mittere falcem in ea, quæ ſpectant ad forum animæ, & alienum à Theologo, quæ fori exterioris ſunt, ſibi aſſumere; & pro Theologis videtur apertè ſtare Mantic. tract. de coniect. vltim. volunt. lib. 2. tit. 14. in fine, num. 30. verſ. nouiſsimè. vbi, diſcuſſo articulo, an teſtamentum non ſolemne ſit obſeruandum in foro conſcientiæ, omnia ſua dicta ſubijcit Theologorum determinationi, prout eundem latius retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 115. verſ. infero probando. & Theologorum partes ſæpè amplectitur, & defendit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 3. q. 4. col. 16. & 17. vbi quatuor argumentis nititur oſtendere, quòd ſine dubitatione in iure naturali interpretando, maioris ponderis debeat eſſe Theologorum, quàm Iuriſconſultorum auctoritas. & cap. 4. in fine, q. 8. col. 23. vbi ait, in cognoſcendo, & interpretando iure gentium, prout eſt ius naturale, potius Theologis, quàm Iureconſultis eſſe credendum, & latius cap. 5. q. 5. col 27. & 28. vbi in interpretando, & diſcernendo iure diuino plus fidei, & auctoritatis ait tribuendum eſſe Theologis, quàm Iureconſultis.

22 Ratio, quæ pro Theologis militat, eſt, quia ius canonicum, præſertim vſuræ prohibitiuum, eſt ſumptum à ſacra ſcriptura, diuinoq; iure, cap. 3. quia in omnibus. & cap. 10. conſuluit de vſur. Sed interpretatio ſacræ ſcripturæ, diuiniq; iuris ſpectat principaliter ad Theologos, qui illius iuris ſcientiã habent, ergo caſus dubios circa vſurã ad Theologos ſpectat decidere, & interpretari.

Huic

23 Huic rationi poſſunt Canoniſtæ reſpódere, conueniens eſſe, quòd Pontifex adhibeat Theologorum conſiliũ, dum legem canonicam condendo, interpretatur ius diuinum, ſed poſtquam legem canonicam cõdidit, ac ſacram ſcripturam; diuinumque ius eſt interpretatus, Canoniſtæ, qui iuris canonici ſcientiam habent; interpretationem; vbi opus eſt, explicant, ideoq; publici profeſſores, ac interpretes iuris canonici ſunt non Theologi; ſed Canoniſtæ: & niſi hæc reſponſio admitteretur, & ſtaret ratio adducta, ſequeretur, quòd Theologorum munus eſſet interpretari nedum totum Ius canonicum, ſed etiam vniuerſum ius ciuile, imò in tota iuris humani editione eſſet neceſſaria Theologorum opera, cum ipſi, vt ex Sot. retulimus, ſint iuris diuini, & iuris naturalis interpretes; & ius tàm canonicum, quàm ciuile ſit fundatum in iure naturali, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 14. & ſeqq. & ab hac reſponſione non poteſt diſcrepare idem Conrad. quem ſecutus ſum infra num. 37. quia is ſcribit, cognitionem, an contractus ſit vſurarius, pertinere ad Canoniſtas, quando ille contractus eſt ex illis, ſuper quibus lex ſinodalis, ſeu prouincialis diſpoſuit, an ſint vſurarij: minusuè ab hac reſponſione videtur diſcedere Io. Azor. d. cap. 4. q. 8. in fine. col. 23. licèt perplexè videatur loqui, dicens, quòd ſi ius gentium non accipiatur pro Iure naturali, ſed accipiatur pro eo, quod auctoritas, & voluntas gentium recepit, magis eſt credendum Iureconſultis, quàm Theologis, quia magis verſantur in cognoſcendis legibus, quæ in iure ciuili continentur.

Vel aliam ſume tu reſponſionem ex dictis ſupra num. 20. in ratione adducta pro Canoniſtis.

Retento ergo notabili, & omiſſa vlteriori diſputatione.

24 Extende primo illud, vt maximè procedat quoad forum exterius, cum ad illud abſolutè ſpectet omnis moralitas, dum in eo agitur de criminibus, quæ ſi merè eccleſiaſtica ſint, eorum cognitio, & deciſio fieri debet ſecundum canones, cap. 45. ſi quis cum clerico. in fine, 11. q. 1. Conrad. Brun. tract. de hæret. lib. 4. cap. 3. num. 4. & 5. tom. 11. par. 2. fol. 311. ſi verò merè ſecularia ſint, ſecundum leges ciuiles punienda ſunt, & ab hac extenſione non videntur diſcedere Sot. & Mich. Sal. in locis ſup. prox. citatis.

25 Confirmatur hæc extenſio, quia Inquiſitor dum agitur de proceſſu, & de pœnis reorum, debet eſſe Iuriſperitus potius, quàm Theologus, dum verò agitur de cognitione hæreſis, nempe de articulis fidei, illorumq; diſputatione, & examinatione debet eſſe Theologus, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 87. ſub num. 10.

26 Subextende primo hanc extenſionem, vt procedat, non ſolùm ſi agatur de criminibus puniendis, vt in extenſione, ſed etiam ſi agatur de iuſtitia, & iniuſtitia contractuum, & de rerum dominio, transferendo ex contractu; quare, an quis, ſeruata legis diſpoſitione, contraxerit, & ex illo contractu rei dominium acquiſiuerit, vel non, ſpectat in foro fori abſolutè ad Iureconſultos, omni prorſus ſemoto Theologorum iudicio, quia in foro fori ſeruari debet ius Pontificium, & Cæſareum; & huic extenſioni conſentiunt etiam Sot. & Mich. Sal. in locis ſupra citatis, & alij communiter; & ità etiam indiſtinctè ſeruatur vbique.

27 Subextende ſecundo, vt in tantum ſpectet ad Canoniſtas, vt Theologi, quibus demandata eſt iuriſdictio fori interioris, dum Confeſſariorum munere funguntur, debeant ſequi canonum, & legum deciſiones, quas ſi ignorent, à Iureperitis petere debent, vt conſentit Mich. Sal. in loco, ſupra proximè citato: quare Theologus, (vbi ageretur in foro conſcientiæ de reſtitutione rei, facienda, vel non facienda) ſcire tenetur, quando lex concedat, aut neget actionem, ſeù repetitionem tantum; quia tunc, qui auctoritate huius legis poſſideret, non eſſet tutus in foro conſcientiæ, etiam ſi ſit tutus, quoad forum contentioſum: ſcire etiam tenetur quando lex concedat, aut neget rerum dominium transferri, quia tunc is, in quem ex legis diſpoſitione transferretur, eſſet tutus in foro conſcientiæ, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 1. col. 14. in fine, verſ. nota tamen. fol. 8. in fine, & fol. 9. quod idem breuius ſub alijs verbis dixit poſtea, q. 3. cauſ. 7. verſ. tunc autem. fol. 44. dicens, liberum eſſe à reſtitutione agenda eum, qui poſſidet auctoritate iuris conceſſiui; ſecus ſi auctoritate iuris permiſsiui, aut iuris concedentis actionem, aut negantis repetitionem, quia talia, inquit, iura non releuant in conſcientia debitorem: & cum iſtis concordanda ſunt, quæ, loquendo de ludo, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit.

de

de reſtit. cap.21. q. 5. verſ. ſecundo dicendum.& ſeq. col. 296. & quæ nos ſcripſimus infra num.116. vſque ad nu. 120.incluſiuè, & conſequenter lex conſcientiæ conformari debet cum lege ſcripta, Anch.in cap.peccatum num.22.col.18.de reg.iur.in 6.

Ratio huius ſubextenſionis eſt duplex: Prima, quia lex poſitiua non debet eſſe nutritiua peccati,ſed debet eſſe iuſta, & rationabilis,vt oſtendi infra q.7. par.2.ampl.19. num. 15. & 16. ſi debet eſſe talis: Ergo debet eſſe conformis legi fori interioris,& conſcientiæ: Secunda,quia in foro interiori ſeruari debet ius naturale, vt ſecutus ſum eadem ampliat.19.ſub num.57.&73. Sed lex poſitiua eſt fundata in iure naturali, vt ſecutus ſum ead. ampl.19. num. 14. & ſeqq. Ergo Theologi in foro interiori non debent iudicare contra legem poſitiuam.

28 Explica hanc ſubextenſionem, eiusq; rationes, vt vbi lex poſitiua, quod habet in mente, habet etiam in diſpoſitione, Theologus indiſtinctè debeat ſequi diſpoſitionem legis, & ità procedant indiſtinctè ſubextenſio, & eius rationes; at vbi lex poſitiua vnum habet in mente,& aliud coacta diſponit, vel omittit diſponere, Theologus ſequi debeat mentem legis.

Infero ex hac explicatione ſequentes ſeptem concluſiones,quibus veritatem totius ſubextenſionis, & explicationis oſtendo.

29 Prima ſit concluſio,quòd vbi lex, veritate comperta, delictum liberè punit, vel impunitum dimittit; aut condemnat ad reſtituendum,vel abſoluit, vel aliter cõtractum, vti illicitum, reſcindit,Theologus quoque pœnitentiam dare, vel dimittere, condemnare, vel abſoluere debet, ſequendo legis determinationem; quare, ſi lex punit homicidium,Theologus pœnitentiam dabit; ſi lex impunitum dimittit, quia licitum decernat; vt puta, quia ad ſui neceſſariam defenſionem ſit commiſſum; Theologus etiam abſoluet, & cum hac concluſione concordant regula, quam ex Abb retuli infra q. 7. par.2.ampl.19. ſub num.57.verſ.prima doctrina. & quæ ſcripſi infra ſub num.116.

30 Ratio huius concluſionis eſt, quia, ſi lex eſt condita ab habente poteſtatem, eſt recepta à populo, & habetur, obſeruaturq; pro iuſta, nec Theologi, nec alij de illa poſſunt iudicare, ſed debent ſecundum illam iudicare, ex quò, cùm ſit iuſta, & conſequenter non ſit nutritiua peccati, diſponit illud idem, quod diſponere deberet lex conſcientiæ; & obligat in conſcientia,vt ſecutus ſum infra q.7. par.2.ampl.19. num.47.

31 Aduerte obiter circa hanc concluſionem, quòd licèt delinquens ſit punitus ſufficienter, & rigoroſè in foro fori, & fecerit omnimodam reſtitutionem; tamen adhuc eſt puniendus in foro pœnitentiali, ſeù conſcientiæ; quia delinquens lædit tres; nempe, Deum, Remp. & partem: & pœna, impoſita in foro fori, eſt pro ſatisfactione Reip. & partis: ergo debet in foro pœnitentiali ſatiſfacere Deo per contritionem,& pœnitentiam, quia qui fecit te ſine te, non ſaluabit te ſine te, Io. Andr.in cap.peccati venia. ſub num.3.& Anch ſub num.2.de reg. iur. in 6. & Medin.in ſuis tract. tom.2.tit. de reb. reſtit.q.37. col. 10.coroll.2.verſ.ſequitur amplius. fol. 260. & proinde pœna vnius fori non tollit pœnam alterius fori, Anch. in d. cap.peccati venia. num.5. verſ.ſed iuxta, vbi in fine remiſſiuè; an pœna mortis temporalis, vel alterius cruciatus tollat æternam, vel purgatorij; pro quo articulo vide etiam text.in cap.1.14.q.6.

32 Secunda ſit concluſio; quòd vbi lex in foro fori condemnat, vel abſoluit coacta ex actis, & probatis, & non condemnaret, vel non abſolueret, ſi veritas appareret; Theologus, cui veritas apparet, non debet condemnare,ſeù non debet abſoluere;quia talis eſſet mens legis, ſi veritatem ex actis haberet, quare ſi lex condemnet ex falſis teſtibus,vel abſoluat eo,quia actori deficiat non ius, ſed probatio; Theologus debet abſoluere, & debet condemnare, vt latè ſcripſi infra q.7.par.2.ampl.19.num.85.& 86.

33 Tertia ſit concluſio, quòd vbi lex ad obuiandum fraudibus, vel ex quauis alia cauſa, non valens in ſingulis caſibus habere veritatem, coacta iudicat ex præſumptione, & aliter iudicaret ex veritate, Theologus debet iudicare, prout lex iudicaret ex veritate, & non prout iudicat ex præſumptione per ea, quæ latius ſecutus ſum d. ampl. 19. num. 87. & ſeqq. & ratio eſt eadem cum præcedenti.

34 Quarta ſit concluſio, quòd vbi lex coacta permittit aliquod malum, indulgendo pœnam, ſed non culpam; vt puta, quia tolerat fornicationem, adulteri homicidium paſſiuum, & ſimilia, ſi quæ ſunt; Theologus,qui remanet iudex culpæ, eam puniet, quia lex eam non remiſit, nec potuiſſet remittere,

ſed

ſed ſolam pœnam coacta indulget, per ea, quæ ſecutus ſum infra q.7. par.2. ampl. 10. num.41.

35 Quinta ſit concluſio, quòd vbi lex coacta tolerat minus malum, vt euitetur maius, ſeù tolerat, quia non poteſt illi occurrere propter veritatis difficilem cognitionem; Theologus malum illud adhuc debet punire, quia in eo ceſſant hæc impedimenta, quæ ſi ceſſarent in foro fori, etiam lex illud puniret: quare ſi lex tolerat fornicationem, vt dixi, ad euitandum maius malum, ſi tolerat inter contrahentes læſionem infra dimidiam propter difficultatem cognoſcendi punctualiter iuſtum pretium, & ad euitandas lites, vt dixi infra q.7. par. 2. ampliat. 10. num. 1. 2. 41. ſub num. 44. & 46. Theologus in foro interiori non tolerabit per ea, quæ dixi ſub d. num 41. 46 & 49.

Sexta ſit concluſio, vt Theologus perquirere debeat, an lex humana diſponat de actione, ſeu repetitione tantum, an verò de tranſlatione dominij, vt ſcripſi ſup. num. 27.

36 Septima ſit concluſio, quòd Theologus debet iuris diuini, & naturalis peritiam habere, quia cum ius humanum aliquando, vt dixi in præcedentibus concluſionibus, coactè non puniat, ſeù aliter iudicet, quàm eſſet, remotis impedimentis, iudicandum, caſus, decidendus in foro conſcientiæ, remanet ſub diſpoſitione iuris diuini, & naturalis, vt dixi infra num. 531.

Intellige hanc concluſionem, vt quamuis ius naturale, & diuinum ſit in cuiuſlibet etiam ruſtici corde impreſſum, ideoq; illud omnibus ſit notum, vt dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 7. & 9. & conſequenter ad illius cognitionem opus non ſit theologia, tamen quia hæc notitia, quæ omnibus eſt communis, eſt generica, & implicita, quæ in arduis, & diſtantibus à primis principijs, non ſufficit, ideo requiritur notitia, & ſcientia explicita, quam habent ſolum Theologi, & Caſiſtæ litterati.

Reliqua, quæ circa materiam huius explicationis, harumq; concluſionum tibi occurrent, requiras infra q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 83. & ſeqq.

37 Extende ſecundo, vt procedat, quando lex municipalis, prouincialis, aut ſynodalis haberet aliquem contractum pro vſurario, & ideo illum prohiberet tanquam vſurarium, ne ſub illius pallio abſconderentur vſurarum fraudes, quamuis in ſe ille contractus non eſſet vſurarius; vt puta, ſi conſtitutio prohiberet venditionem ad terminum pro maiori pretio, quàm fieret ſinè termino, quia cognitio huius vſurarij contractus pertineret ad Iuriſperitum, Conrad. tract. de contract. q. 49. in 3. ſuppoſitione, & 4. concluſ. & generaliter pertineret ad Iuriſperitum, quoties lex humana ex præſumptionibus ſtatuit, aliquem contractum haberi pro vſurario, vt in cap. nauiganti. de vſur. de quo ſcripſi infra num. 428. & ſeqq. nam in hoc differt lex humana à diuina, quia humana ſæpè præſumptionibus mota determinat, at diuina ſemper ſoli veritati innititur, vt ſecutus ſum infra num. 461. quare cum ſit ius humanum, eius interpretatio non ad Theologos, ſed ad Iuriſperitos pertinet.

38 Declara idem notabile, vt quamuis vſuræ cognitio ſpectet ad Canoniſtas, tamen ſi in arduis adhibeatur conſilium Theologorum, tutius erit, quia vtraque diſciplina eandem docente ſententiam, temerarium eſſet dubitare, & ita ſeruauit aliquando Rota Romana, vt teſtatur Rot. diuerſ. deciſ. 336. honorius. ſub num. 6. in Rom. Societatum, Lunæ 29. Ianuarij 1601. coram Illuſtriſs. Card. Mellino inter impreſſas Lugduni 1612. recenſens in eaſu illarum ſocietatum officij, cum dubitaretur, an eſſent licitæ, fuiſſe adhibitum etiam conſilium Theologorum, & poſtea fuiſſe à Papa ad hunc effectum deputatos quinque Cardinales, tres Rotæ Auditores antiquiores, & tres Theologos, eiſdemq; omnibus Rotæ deciſionem placuiſſe.

Confirmatur hæc declaratio ex Pij V. conſtitutione ſuper cenſibus, dum contrahentes cenſum hortatur in Domino, vt ſingulos contractus cenſuræ bonorum religioſorum ſubijciant, & animarũ ſaluti conſulãt.

Notabilibus his duobus abſolutis, accedo ad quæſtionem.

S V M M A R I V M.

Commercia an ſint prohibita, vel permiſſa num. 39. & ſeqq. num. 45. & ſeqq. & num. 66.

Ius naturæ eſt indiſpenſabile, ſub num. 39.

De iure naturæ omnia ſunt communia, num. 40. & quomodò hoc intelligatur, num. 53. & ſeqq.

Meum, & tuum turbarunt quietem humanam, num. 41. ſed quomodo illam reſtituant, num. 57. & turbant, dum in eſſe producuntur, ſed producta confirmant, num. 58.

Com-

Commercia quietem producunt, num. 59.
Actio Chriſti eſt noſtra inſtitutio, num. 42. Declaratur, num. 60. & 65.
Paupertas eſt de iure diuino, num. 43.
Opinionum diuerſitas in terminandis litibus vnde naſcatur, num. 44.
Diuitiæ an & quando ſint mala, & quando bona, num. 61. & ſeqq. vſque ad num. 65. incluſiue.
Opes cur italo ſermone vocentur robba, *& latino*, bona, *ſub num. 59. verſ. infero.*
Permiſſa ſunt omnia, quæ per legem non reperiuntur prohibita, num. 45.
Lex vetans derogat legi permittenti, num. 46.
Prohibitio præualet permiſſioni, num. 46.
Negatiua magis negat, quàm affirmatiua affirmet, num. 47.
Naturæ ſtatus duplex, num. 48. & 49.
Diuiſio, & dominia rerum vnde proceſſerint, num. 49. & 56.
Vitia, & peccata vnde orta ſint, num. 50.
Aetas ab adoleſcentia ad malum prona, num. 51.
Natura humana prona ad diſſentiendũ, ibidem.
Communio parit diſcordiam, & negligentiam, num. 52.
Ius naturale eſt duplex, num. 56.

39 QVAERO, an commercia ſint regulariter prohibita, vel regulariter permiſſa?

Videtur prima facie dicendum, quòd ſint regulariter prohibita ex pluribus.

Primò, quia ius naturæ eſt omnino indiſpenſabile, & nullo alio iure, vel conſuetudine poteſt abrogari, ideoq; non poteſt licere, quod eſt contra ius naturæ, per ea, quæ ſecutus ſum infra num. 312. & 320.

40 Sed de iure naturæ omnia ſunt communia, & indiuiſa, cap. 7. ius naturale. diſt. 1. cap. 1. diſt. 8. cap. 2. dilectiſſimis. 12. q. 1. cap. 8. ſicut ij. diſt. 47. cuius verba retuli infra num. 43. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtituen. q. 1. in 1. & ſeqq. argum. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 3. art. 1. initio, fol. 301. & hoc admittunt communiter Philoſophi, & Theologi, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. verſ. vtebantur hi. fol. 124. & de vno limo Dominus fecit pauperes, & diuites; & pauperes, & diuites vna terra ſupportat, vt admonet Fort. Garc. in l. 1. §. ius naturale. ſub num. 28. ff. de iuſt. & iur. inter Repet. tom. 1. fol. 31. vnde in primordijs Hieroſolymorum eccleſiæ, quò feruentius omnium amor coaleſceret, in communi viuebant, atque hoc exemplo Monachorum vitæ inſtitutæ ſunt, Sot. vbi ſupra.

Ergo commercia, quæ tollere nituntur communionem rerum, & inducere diuiſionem earum, vti contra ius naturæ, ſunt illicita, & ideo prohibita.

41 Secundo, quia, quòd hoc ſit meum, & illud tuum, procedit ab iniquitate, d. cap. 2. dilectiſſimis. 12. q. 1. vnde fit, vt hæc duo pronomina, meum, & tuum, turbent quietem humanam, quia, vt inquit Senec. lib. de morib. *quietiſſimam vitam agerent homines in terris, ſi hæc duo verba à natura omnium rerum tollerent; meum, & tuum*, quòd etiam aduerti in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 51. num. 31. & his duobus verſibus, relatis à Sot. d. q. 3. art. 1. notauit Poeta ille,

Si duo de noſtris tollas pronomina rebus:
Prælia ceſſarent, pax ſine lite foret.

At quod procedit ab iniquitate, & turbat quietem humanã, eſſet prohibẽdum ratione publicæ vtilitatis, vt, argumentando contra commercium emptionis, & venditionis, quia ſufficeret permutatio, monuit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 1. paulò poſt initium; imò amicitia, quæ ad humanæ ſocietatis conſeruationem, & ad chriſtianam vnionem eſt apprimè neceſſaria, emptionis, venditionisq; commercia abhorret, & proinde emptio rerum, maximè leuium, inter amicos leuem arguit amicitiam; hincque Hiſpani, apud quos antiquæ gentis Romanæ; veræ amicitiæ, nobilitatis, ac fidei permanſere veſtigia, emptionem inter amicos amicitiæ indignam credunt, & quaſi illa aurea prima ætate liberali viuntur permutatione, ſi credimus Fortunio Garc. in l. iuriſgentium, num. 17. verſus finem, verſ. ideo forſan. ff. de pact. inter Repet. tom. 1. fol. 401. Ergo commercia, quæ ad hoc tendunt, vt faciamus meum, & tuum, ſuntq; indigna inter verè amicos, eſſent prohibenda.

42 Tertiò, quia omnis CHRISTI actio eſt noſtra inſtitutio, Anch. in cap. peccatum. num. 2. verſ. tertio confirmatur. de reg. iur. in 6. Iacob. Zocch. tract. de ieiun. num. 6. tom. 14. fol. 160. Io. Arz. de nobil. hiſpan. cap. 7. num. 9. tom. 16. fol. 241. & Beninc. tract. de pauper. q. 2. nu. 16. tom. 18. fol. 140.

43 Sed actio CHRISTI reſpuit commercia, quibus nos terrena colimus, diuitias cumulamus, & commoda ſectamur, & diligit paupertatem, Luc. 14. in fine, *ſit ergo omnis*

ex

*ex vobis, qui non renũciat omnibus, quæ poſſi-
det, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* & Matth.
19. num. 21. *Vade, & vende quæ habes, & da
pauperibus, &c.* imò etiam de iure naturæ ni-
hil proprium nos hic in mundo habemus,
cap. ſicut ij. diſt. 47. *O impudens dictum:
propria dicis? quæ? ex quibus reconditis in
hunc mundum detuliſti? quando in hanc in-
greſſus es lucem, quando de ventre matris
exiſti, quibus, quæſo facultatibus, quibusque
ſubſidijs ſtipatus ingreſſus es? proprium nemo
dicat, quod eſt commune, &c.* & vt dicit Ec-
cleſiaſtes 5. num. 14. *Sicut egreſſus eſt nudus
de vtero matris ſuæ, ſic reuertetur, & nihil
auferet ſecum de labore ſuo*; quare omnia
ſunt Dei, & ſic noſtra paupertas procedit ex
iure diuino, Pſal. 23. *Domini eſt terra, &
plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi,
qui habitant in eo*; & 1. ad Corinth. 3. in fine:
*Omnia enim veſtra ſunt, vos autem Chriſti:
Chriſtus autem Dei*; ergo omnia ſunt Dei; &
nihil certi habemus, ſed tempus, & caſus in
omnibus; non enim velocium eſt curſus, nec
fortium bellum, Eccleſiaſtes 9. num. 11.
*Verti me ad aliud, & vidi ſub ſole, nec velo-
cium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec ſa-
pientium panem, nec doctorum diuitias, nec
artificum gratiam: ſed tempus, caſumq; in*
44 *omnibus*: † hincque dum mecum aliquando
cum admiratione cogitarem, quid eſſet in
cauſa, quòd, orta inter aliquos lite de aliqua
re, prætendens quiſque eorum, eam ſuam,
ſtatim eminentes, ac inſignes inueniunt Iu-
reconſultos, qui eorum cauſam, vti iuſtam,
ſibi inuicem contrarij acerrimè defenden-
dam ſuſcipiant; & iudices, quamuis ſinceræ
integritatis ſint, pugnantes in ea ferant ſen-
tentias, ac demum litis exitus, tanquam in-
certus rei euentus, omnino ignoretur; hæc
vna mihi cauſa in mentem venit, quòd, cum
re vera nihil proprium ſit noſtrum, niſi per
ambages, & magna cum difficultate, ſed
omnia ſint Dei, & nos, quaſi momentanei
conductores, temporaneo ad nutum Dei
potiamur vſu; Iureconſulti, quaſi res ad pri-
ſtinam redire debeat naturam, & proprium;
quaſi non exiſtat, diſcernere non poſſunt,
aut per ambages, & maxima cum difficulta-
te cognoſcunt; quia res ſicut ſe habet ad
eſſe, ita ſe habet ad cognoſci.

Ergo nemo poteſt aliquid, vti proprium
habere, & præſertim nos Chriſtiani, qui ſu-
mus diſcipuli Chriſti, vt ex Luc. ſupra cit.
(ità enim Chriſtiani vocabantur tempore
Chriſti: Ergo proprijs diuitijs ſtudere non
debemus: nam ſi Crates ille Thebanus ho-
mo quondam ditiſſimus, cum ad philoſo-
phandum Athenas pergeret, magnum auri
pondus abiecit; neque putauit, ſe ſimul poſ-
ſe & virtutes, & diuitias poſſidere, quo-
modo nos, ſuffarcinati auro, Chriſtum pau-
perem ſequimur? vt ait D. Hieron. relatus
in cap. 71. gloria epiſcopi. 12. q. 2. alia loca
ad oſtendendum, quòd non licet bona tem-
poralia appetere, citat Medin. in ſuis tract.
tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 27. col. 3. verſ. in
his. fol. 202.

45 His non obſtantibus, concludo, contra-
tium eſſe verum; nempè, commercia eſſe
de genere permiſſorum, & ideo licita, præ-
terquam in caſibus, in quibus repetirentur
expreſsè prohibita, & moueor hoc argu-
mento; quia omnia ſunt permiſſa per legem,
quæ prohibita non inueniuntur, L. 28. nec
non. verſ. quod eis. & ibi Gl. in verbo, non
prohibeant. ff. ex quib. cauſ. maior 25.
ann. &c. & hæc eſt regula ſatis nota, quam,
tractando de permiſſa iurium ceſſione, ſæpè
repetunt Io. de Graſs. tract. de ceſs. iur. §. 2.
num. 1. §. 4. num. 1. & Iacob. de Aren. eod.
tract. num. 24. & 61. inter tract. diuerſ. tom.
3. par. 2. fol. 73. 75. & 76. & quòd ex regu-
la omnia cenſeantur permiſſa, probatur hac
ratione, quia poſteriora derogant prioribus,
46 & ſpecies derogat generi, vulg. iurib. † ſed
lex vetans, derogat alteri legi præcipienti,
quemadmodum negatio derogat affirma-
tioni, non autem affirmatio derogat nega-
tioni, Steph. de Federic. tract. de interpretat.
iur. par. 2. num. 86. tom. 1. fol. 217. & ſic pro-
hibitio derogat permiſſioni, ita vt, concur-
rentibus ſimul duabus cauſis, prohibitiua,
& permiſsiua; in dubio attendatur prohibi-
tiua, vt ex Bar. & Vant. ſecutus ſum in meo
tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 46. ſub num.
18. hinc, ſtantibus duobus ſtatutis, vno af-
firmatiuo, & altero negatiuo, ſeù prohibiti-
uo, præualet prohibitiuum; Dec. conſ. 3.
num. 4. verſ. ſecundum verò. & Matth. Co-
ler. tract. de proceſs. execut. par. 4. cap. 1.
num. 19. quia fortior eſt diſpoſitio legis pro-
47 hibitiuæ, quàm permiſsiuæ, † & ideo præce-
pta negatiua obligant ſemper, & pro ſem-
per; affirmatiua autẽ non ita pro ſemper. Me-
din. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 2.
initio, verſ. ad primum. in fine, fol. 12. &
Pegn. ad Eymer. direct. par. 1. in q. 9. com-
ment. 34. verſ. his ita poſitis, & negatiua
magis

Digitized by Google

magis negat, quàm affirmatiua affirmet; nam affirmatiua verificatur in primo actu; ſed negatiua intelligitur in infinitum, Dec. in cap. 4. nam concupiſcentia. not. 3. num.4.& ſeqq.de conſtit.in 2. lect.copioſè Tiraq. in l. boues. §. hoc ſermone. limit. 7. num. 1.& ſeq. & num. 4. & clarè declarat Natt.conſ.525. fuit lata. num.6. in fine, & num.7. lib. 3. & ſic potius attendi debet, quod nocet, quàm quod prodeſt, latè Tiraq. de retr. lign. §.30. verſ.& quamuis.

Ergo in vniuerſum permiſsio eſt vti regula, & tanquam genus,& ſic eſt prior;& prohibitio eſt vti limitatio, & tanquam ſpecies, & ſic eſt poſterior, & prædicto argumento, dũ quæritur, an aſſecuratio ſit licita, vſus eſt Santer.tract.de aſſecurat.par.1.ſub num. 5. ibi, quoad primum. tom. 6. par. 1. fol. 348. quem ſecutus ſum infra exemplific. 2. ſub num. 129.&, loquendo in cõtractibus, quòd, cum ſint iuris permiſsiui, ab omnibus,& de omnibus fieri poſsint, niſi reperiantur prohibiti, ſcribit Sebaſt.Medic.tract.de definit. par.2.definit.43. in fine, tom.18.fol.303.

Imò, relictis emendicatis ſuffragijs, commercia non ſolùm non ſunt expreſsè prohibita, ſed ſunt expreſsè permiſſa, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra num.66.& ſeqq.& non ſolum ſunt expreſsè permiſſa, ſed prohiberi non poſſunt, quod hac vnica inconcuſſa, & vrgentiſsima oſtenditur ratione.

Quod eſt neceſſarium ad conſeruandam ſocietatem humanam, illud prohiberi non poteſt, per ea, quæ ſcripſi infra num. 73. & infra q.7.par.2.ampl.10.ſub num. 44. verſ. veruntamen.

Sed commercia poſt lapſam naturam ſunt ad ſocietatis humanæ conſeruationem neceſſaria, per ea, quæ ſcripſi num.ſeq. & adeò neceſſaria, vt qui ea damnaret, non procul diſtaret ab errore, de quo ſcripſi infra num. 68. Ergo, &c.

Reliquum eſt, vt reſpondeamus ad argumenta contraria.

48 Ad primum, & ſecundum argumentum de bonorum poſſeſsione in communi, & de humanæ quietis turbatione, priuſquam formaliter reſpondeam præmitto, quòd in natura poteſt conſiderari duplex ſtatus: Primus dicitur ſtatus naturæ incorruptæ, ideſt, innocentiæ, & conſiderato illo ſtatu, omnia poterant eſſe communia; nam in ſtatu innocentiæ appetitus per donum iuſtitiæ originalis erat ſubiectus rationi; & ratio Deo, & ſic homines ſola ratione, & diuina lege ducebantur, & conſequenter omnia prætuliſſent proprijs, quia ratio, & lex diuina ita exigunt: item ex eodem iuſtitiæ dono habebant, vt nullus ſeipſum, & ſua inordinatè diligeret, aut nimio ſui ipſius amore afficeretur, ſed quantum recta ratio, & lex Dei patiuntur; vnde ſequebatur, vt ſummo amore, & charitate ſe inuicem dilexiſſent, & proximis ſuis non minus, quàm ſibi omnia bona optaſſent, nullaq; inter ipſos aut cupiditas, aut inuidia boni alieni orta eſſet: ſimiliter in illo ſtatu homines veſtibus non indiguiſſent, iuſtitia originali omnium oculos pudore, & ſancta ſimplicitate replente; nec domibus, aut ædificijs, quia nulla fuiſſet in paradiſo terreſtri aeris intemperies, vel cœli iniuria; nec fuiſſent tunc agri arandi, ſeminandi, & multo labore colendi, quia terra,& arbores ſua ſponte fruges,& fructus ſapidiſſimos produxiſſent, ſolum debuiſſent homines ameno quodam,& placido exercitio, ab omni & labore, & moleſtia alieno, illos curare; ſicut nobiles, qui in nemoribus, & hortulis ſuis curandis animi refocillandi gratia ſe exercent, Geneſ. cap. 2. num. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum*. & huic innocentiæ ſtatui conueniunt verſus illius Ethnici.

Ipſa quoq; immunis, raſtroq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus per ſe dabat omnia tellus;
49 *Contentiq; cibis, nullo cogente creatis*: † Secũdus verò ſtatus dicitur ſtatus naturæ corruptæ, ideſt, lapſæ, poſtquam homo peccauit; & conſiderato iſto ſtatu, fuerunt ex neceſſitate à iure gentium introducta diuiſio, & rerum propria dominia, quia aliter ſocietas humana non ſtabat, cum boni egerent, & mali omnia raperent, Arch. in cap. ius naturale. num. 6. & 7. diſt. 1. Card. Alex.in cap.1.quo iure. verſ.nota quòd dominia rerum diſt. 8. Fortun. Garc. in l. 1. §. ius naturale. ſub num. 37. ff. de iuſt. & iur. inter Repet. tom. 1. fol. 32. & Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb.reſtit.q. 1. verſ.his tamen.col. 4. fol. 3. & verſ. eſto igitur. col. 9. fol.6. & quòd poſt peccatum hæc dominiorum diuiſio nõ ſolum fuerit licita, ſed etiam ſalutaris generi humano, ſcribit Leonar. Leſs.de iuſt.& iur. lib. 2.cap. 5.num.2. corrupta enim, ſeù lapſa natura per peccatum originale, amiſſum fuit donum iuſtitiæ originalis, & conſequenter omnia prædicta, quæ

ex

ex illo dono procedebant, ceſſarunt; quare
nec rationalis voluntas legi Dei ſubiecta eſt,
nec appetitus rationi, ſed ſenſu, & appetitu
communiter ducimur, propter quod in ſa-
cra ſcriptura comparamur iumentis, & indi-
gemus veſtibus, & domicilijs, & agri ſunt
arandi, irrigandi, ſeminandi, & fructus col-
ligendi, & maximo cum labore, quia tunc
fuimus eiecti de paradiſo voluptatis, vt ve-
ſceremur pane in ſudore vultus; Gen.cap.3.
ſub num.17.18. 19.& 23. *maledicta terra
in opere tuo: in laboribus comedes ex ea
cunctis diebus vitæ tuæ; in ſudore vultus tui
veſceris pane, &c. & emiſit eum Dominus
Deus de paradiſo voluptatis, vt operaretur*
50 *terram, de qua ſumptus eſt*. † & multa alia
peccata, & vitia ex illo peccato originali or-
ta ſunt, Gl.penult.in cap.1. in verbo, origi-
51 nalia. de pœnit. diſt. 4. † adeo quòd omnis
ætas ab adoleſcentia in malum prona eſt,
cap.1.12. q.1. Medin.in loco, ſupra proxi-
mè citato, *non eſt enim homo iuſtus in terra,
qui faciat bonum, & non peccet*, vt habetur
Eccleſiaſte,7.num. 21. *quòd multa malitia
hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio
cordis intenta eſſet ad malum omni tempore*,
Gen.6.num.5.& multa ſimilia ad hoc ſacræ
ſcripturæ teſtimonia adducit Medin.d.tit.de
reb.reſtit.q.27.in 3.dub.circa tertium argu-
mentum, verſ. in tertio.& ſeqq. col. 8. fol.
205. & humana natura prona eſt ad diſſen-
tiendum, cap.5. quia diuerſitatem. de con-
ceſs.præben.cap.151. ſicut in ſacramentis.
de conſecr.diſt.4.& l.quia poterat. ff. ad ſe-
natuſc. trebell. & communio parit diſcor-
diam, quia omnis conuentus, & communi-
tas hominum adeo difficilis eſt, vt quando-
que etiam pro paruis, vilibusque rebus, &
occaſionibus diſſentiant; vlterius hodie, ſu-
blata diuiſione, tolleretur etiam debita di-
52 ligentia ad res procurandas; † cum ea, quæ
communiter poſſidentur, negligi ſoleant, l.
2. C.quando & quib.quar.par.deb.& tolle-
rentur virtus liberalitatis, & alia, de quibus
Card. Alex. in d. diſt. 8. initio; & quòd ad
tollendam contentionum occaſionem, & vt
homines in rebus curandis diligentiores
ſint, introducta ſit dominiorum diſtinctio,
ſcribunt etiam Fortun. Garc. & Medin. in
locis, ſupra proximè citatis, Bolog. de leg.
iur.& æquit.cap.24.ſub num.5. tom.1. fol.
314. & Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2.
cap.5. num. 3. & dominiorum diuiſionem
fuiſſe neceſſariam, latius oſtendo infra num.
57.in reſp. ad ſecundum; & demum, ſubla-
to ſtatu innocentiæ, & dato ſtatu naturæ la-
pſæ, nihil humanæ ſocietati pernicioſius,
quàm deſtruere commercia; ſicut, dato mor-
bo, nihil pernicioſius, quàm tollere medi-
cinam, & admiſſa potentia ad offenſionem,
nihil iniquius, quàm tollere defenſionem.

Hoc præmiſſo, reſpondeo formaliter ad
argumentum dupliciter.

Primo, quòd etſi maior argumenti pro-
poſitio, poſita ſupra ſub num. 39. eſſet
ſimpliciter, & abſolutè admittenda, in quo
53 nolo inſiſtere; † tamen minor propoſitio, in
qua dicitur, de iure naturæ omnia eſſe com-
munia, recipit triplicem declarationem, &
qualibet earum tollitur argumentum.

Prima declaratio eſt, quòd illud ius na-
turæ eſt latum ſuper ſtatu innocentiæ, & in
eo habet locum per ea, quæ dixi hic in præ-
ſuppoſito, & ad illum ſtatum reſtringitur,
Medin. in ſuis tract.tom. 2. tit.de reb.reſtit.
q.1.verſ.ad rationes.col 4 in fine, fol. 3. &
ſic in eo ſtatu eſt immutabile; quicquid con-
tra hanc declarationē nitatur dicere Mich.
Sal.ad D.Thom.2.2.q.4.art.1.concl.4.verſ.
nunc ad argumenta.in fine, fol.126.& 127.

54 Secunda declaratio eſt, vt illud naturæ
ius, mandans, rerum vſum debere eſſe com-
munem, reſtringatur ad perſonas, quæ ſunt
in extrema neceſſitate, quia naturali iure,
& præcepto tenemur fratri, extremè indi-
genti, ſubuenire, tamquam tunc rerum vſus
ſit communis, Gl. in cap.7. ius naturale. in
verbo, communis.diſt. 1.& quòd in extrema
neceſſitate omnia ſint de iure naturæ com-
munia, ideoque qui tunc accipit, ſeu occu-
pat, non teneatur, durante illa extrema ne-
ceſſitate, reſtituere, quia illud accipit, non
vt alienum, ſed vt ſuum, ſcribit Medin.d.tit.
de reb.reſtit. q.3. verſ. ſi ſecundum. & verſ.
ſed contra. & verſ.eſt alia. fol.24.& ſeqq.

55 Tertia declaratio eſt, quòd ius naturæ
circa rerum poſſeſſionem noluit nos obliga-
re, vt poſſeſſio eſſet communis: duplex enim
eſt ius naturæ: alterum, quod diſtrictè obli-
gat, modo præcipiendo, vt puta, quòd ve-
neremur parentes, & modo prohibendo; vt
puta, quòd non furemur; & hoc ius ex men-
te Theologorum dicitur poſitiuum, quia
poſitiuè præcipit, vel prohibet: alterum
verò, quod non obligat, ſed relinquit in ho-
minum arbitrio; vt puta, quòd quis ducat,
vel non ducat vxorem; quia in hoc vult, vt
quiſque faciat, quod ſibi videtur expediens;

& hoc ius ex mente eorundem Theologorum dicitur negatiuum; quia, nihil præcipiendo, vel nihil prohibendo, negatiuè diſponit; & eiuſmodi eſt ius naturæ, quo dicimus omnia eſſe communia, quia natura omnia omnibus indifferenter conceſſit, & nulli hanc, vel illam rem priuatim tribuit; & ſicut ipſa nihil diuiſit, neque tribuit, ita nec prohibuit, quominus; ſi quando expediret, diuiderentur, ſed relinquit in arbitrio hominum, vt iuxta rectæ rationis dictamen diuidant, vel non diuidant, prout erit expediens, vt ex D. Thom. ſequuntur Mich. Sal. ad eumd. q. 4. art. 1. concl. vlt. verſ. vnde. & verſ. obſeruemus. fol. 128. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 2. q. 2. in fine, verſ. dicendum itaque. col. 11. & cap. 3. q. 1. verſ. reſpondeo: col. 14. & breuius, & nemine citato, ſcribunt Bologn. tract. de leg. iur. & æquit. cap. 18. num. 7. tom. 1. fol. 309. & Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 5. ſub num. 3. verſ. reſpondent.

Illud obiter, & poſtremò huius reſponſionis materiæ adnecto, quòd illa communio, & æqualitas, quæ erant in ſtatu innocentiæ, fuiſſent ſolum quoad exiſtentia extra hominem; non autem quoad ea, quæ intus hominem ſunt; quia horum quiſque habuiſſet, & habet proprium dominium: eiuſmodi ſunt animi dotes; nempè actiones, & operationes propriæ, cum in his conſiſtat noſtri arbitrij libertas, quæ nunquam fuit ſublata, Mich. Sal. d. art. 1. in fine, fol. 125. quare licet in ſtatu innocentiæ omnes æqualiter, & pares manſiſſent liberi ab omni malo, ab omni ſeruitute, & ab omni incommodo; tamen non manſiſſent pares in virtute, ſiquidem alij magis, alij minus extitiſſent ſapientes, & prudentes, hacque ratione magis ſapiens habuiſſet quodammodo dominium in minus ſapientes; ſed hoc dominium habuiſſet, non pro commodo ipſius dominantis, nec vt prouidentis, & conſulentis illorum miſerijs, & imbecillitati, ſed vt conſulentis, & dirigentis illos ad ampliorem virtutem, ac vtentis voluntarijs obſequijs illorum obedientium, non ſolum abſque omnis laboris moleſtia, ſed cum gaudio, & lætitia, vt ex Io. Dried. de libert. Chriſtian. lib. 1. pag. 8. ſequitur Couar. in cap. peccatum. par. 2. §. 11. ſub num. 5. verſ. octauo principaliter. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 658.

56 Secundo reſpondeo, quòd etiam dominiorum diſtinctio, & rerum diuiſio à iure naturali proceſſerunt: duplex enim eſt ius naturale; primarium ſcilicet, & hoc attento, omnia erant communia; & ſecundarium, & hoc inſpecto, introducta eſt rerum diuiſio, vt latius explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 23. & 38. declar. 1.

Ad ſecundum argumentum reſpondeo tripliciter.

57 Primo, quòd hæc duo pronomina, *meum, & tuum*, quæ à ſtatu innocentiæ, ideſt, incorruptæ naturæ quietem ademerunt, ſtatui nocentiæ, ideſt, lapſæ naturæ, (quam poſſunt) reſtituunt: ſic bellum, quam ex placido ſtatu pacem adimit, turbato reſtituit; vndè dicimus, (bellum gerimus, vt acquiramus pacem:) ſic arma, quæ in pacifico ſtatu læderent, in turbulento proſunt: medicamentum quoque, quod frigidum minuit morbum, calidum auget: demum ſic Scorpius, & Achillis haſta, quos læſerunt, ſanare valent; quare licet illa pronomina, vti peccati originalis conſecutiua, quietem ſtatus innocentiæ turbauerint. & quæ quietem turbant, ſint ratione publicæ vtilitatis prohibenda, vt dicitur in maiori argumenti propoſitione; tamen in ſtatu nocentiæ, in quo locum habent, quietem non turbant, ſed producunt; in tantum, vt ſine dominiorum diuiſione genus humanum citra miraculum neutiquam poſſet longo ſeculo durare, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 3. art. 1. verſ. reſponſum ergo col. 3. fol. 302. Ergo, retorquendo argumentum, tantum abeſt, vt ſint prohibenda, quòd ex neceſſitate ad ſocietatem humanam conſeruandam ſint omnino neceſſaria; hocq; adeo eſt verum, vt ſicut qui in ſtatu innocentiæ rerum communem negaret vſum, erraret; ità qui in ſtatu nocentiæ rerum diuiſionem, quę fit per meum, & tuum, prohibendam aſſereret, in hæreſim, de qua infra num. 66. laberetur.

58 Secundo reſpōdeo, quòd etſi hæc, meum, & tuum, humanam turbarent quietem, etiam in ſtatu nocentiæ, & corruptæ naturæ; tamen hoc eſt verum, dum in eſſe producuntur, at producta, quietem non turbant, ſed inducunt, & ſublato per naturæ lapſum communi rerum vſu, ea produci neceſſarium fuit, vt dixi hic ſupra; ſic etiam bellum, dum geritur, pacem turbat, geſtum confirmat.

59 Tertio reſpondeo, quòd dato etiam

quòd

quòd quietem humanam turbarent, tamen commercia, quibus meum, & tuum diſponuntur, quietem producunt: ſic lites, & iurgia Remp. infeſtant; at iuris ordines, quibus lites peraguntur, quietem nutriunt.

Infero ex his reſponſionibus, quòd opes, quas habemus, rectè italo ſermone vocamus, *robba*, & latino, *bona*: nam etſi pugnare videantur, cum nomen, *robba*, deriuetur à verbo italo, *robbare*, quod eſt verbum criminoſum, & peccaminoſum, & conſequenter opes etiam, quas vocamus, *robba*, videantur criminoſæ, quia ſonant in furtũ; nomen verò, *bona*, quod ſignificat etiam opes, non ſolum non ſit criminoſum, ſed ſonet in virtutem; tamen vtrunque nomen conuenit: ſi enim inſpiciamus ſtatum innocentiæ, vt in prima reſponſione, & dum opes in eſſe producuntur, vt in ſecunda, & malum rerum vſum, vt poſſumus intelligere in tertia reſponſione; rectè opes vocamus, *robba*, præſertim, attento ſtatu innocentiæ, in quo omnia erant communia, & ſic meum, vel tuum fuiſſet vti furtum; ſi verò conſideremus ſtatum nocentiæ, in quo diuiſio rerum fuit neceſſaria, vt dixi; & conſequenter fuit etiam bona ad euitanda mala, de quibus dixi ſup. ſub num. 49. & ſeqq. & præſertim num. 57. poſſunt iure optimo vocari, *bona*.

60 Ad tertium reſpondeo, quòd etſi CHRISTI actio ſit noſtra inſtitutio, conſiderato eo, non prout habuit naturam diuinam, ſeu naturam humanam & diuinam ſimul; quia, prout habuit has naturas, impoſſibile eſt, vt aliquis poſſit eſſe capax illius actionum; ſed conſiderato eo, prout habuit ſimplicem naturam humanam, in qua conſideratione valemus illum imitari; tamen adhuc quaſdam inſtitutiones voluit eſſe de præcepto; & quaſdam de conſilio: de præcepto voluit eſſe (non homicidium facies: non adulterabis: non facies furtum, &c.) Matth. 19. num. 18. de conſilio autem voluit eſſe cœlibatum, ſeu virginitatem: *de virginibus autem præceptum Domini non habeo, conſilium autem do.* 1. ad Corinth. cap. 7. num. 25. item mutuum, vt dixi infra ſub num. 402. & 405. in ſecunda reſponſ. & infra q. 7. par. 1. num. 72. & ſimilia, inter quæ eſt paupertas; ideoq; in Matth. d. cap. 19. num. 17. ex quo ſumptum eſt argumentum, Redemptor noſter iuueni, quærenti, quæ ad vitam conſequendam æternam forent neceſſaria, reſpondit; *ſerua mandata*, & nihil amplius iniunxit, ſed deinde num. 21. explicans, quid exigatur ad perfectionem, adiecit: *ſi vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus*; prout aduertit etiam Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. concl. 3. in fine, fol. 126. & ad illud in Luc. 14. num. 33. *niſi quis renuntiauerit omnibus, quæ poſſidet, &c.* reſpond. quòd procedit nõ de renuntiatione quoad effectum, ſed quoad affectum, qualiter renuntiant hi, qui non adeò bonis temporalibus ſunt affecti, quin parati ſint, quando, & quomodo, & quibus ea oportuerit expendere, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 27. col.
61 4. verſ. quæ autem. fol. 203. † & quòd diuitias habere ſit peccatum, quando propter eas deſeritur iuſtitia, vel cum homo in eis ſuam ſpem ponit; ſecus ſi cum eis adſint opera bona, ſcribit Gl. in cap. 5. clericus. in verbo, ſi aurum. 12. q. 1. imò diuitiæ ſunt de genere bonorum, vt ex Ariſt. ſequitur Troil. Maluet. tract. de ſortib. par. 3. num. 4. tom. 11. par. 2. fol. 401. ſunt enim bonæ, ſi ad bonum finem dirigantur; quia ſecundum regulam phyſicam: cuius finis eſt bonus, ipſum quoque bonum eſt, Maloet. d. par. 3. ſub num. 2. nec diuiti obſunt opes, ſi eis benè vtatur, nec pauperem ægeſtas commendabiliorem facit, ſi inter ſordes, & inopiam peccata non caueat, S. Hier. in epiſt. ad Saluianam, quem citat, & ſequitur Simanch. de cath. inſtit. tit. 45. ſub num. 30. eod. tom. 11. par. 2. fol. 178. & num. 31. vbi oſtendit diuitiarum vtilitatem, tam pro corpore, quàm pro anima; quare diuitiæ ſunt bonæ, dummodo, qui eas habet, noſcat, quòd tranſibunt, & ideo de eis non fiat ſuperbus, & miſericordiam faciat cum non habentibus, cap. 5. ſecundum. in fine, 33. q. 5. *nam & diuites cum iuſtitia, & operibus bonis non abijcimus*, dicit text. in cap. 16. hæc autem. diſt. 31. Omnes ergo homines, quos Deus ditat, diſpenſatores conſtituit dominicæ facultatis, ità vt creditæ illis potius diuitiæ, quàm conceſſæ videantur, vt ex Caiet. refert, & ſequitur Marſ. de eccleſ. redit. cap.
62 31. num. 4. tom. 15. par. 2. fol. 363. † & quòd diuitiæ ſint bonæ, dummodo ex eis fiat miſericordia; & Epiſcopis expediat habere diuites ſubiectos, quia imperium abundat, ſi habeat ſubditos locupletes, & quòd, ex quo hodie creuit decus Eccleſiæ, aliud ſit dicendum hodie, aliud verò ſecundum tempora antiqua, ſcribunt Gl. in cap. 1. clericus. in

verbo, neceſsitatem. 21. q. 1. & Io. de Selu. tract. de benef. par. 1. q. 5. num. 225. & ſeqq.
63 tom. 15. par. 1. fol. 22. † & demum, quòd diuitiæ non ſint reprobatæ, ſi ſint bonis operibus acquiſitæ, oſtendit Abb. in cap. 22. ſuper eo. num. 5. de teſtib. & atteſt. & quod licitum ſit augere diuitias, ſcribit Gl. in
64 cap. 5. militare. 23. q. 1. † & ex ſanctiſsimis viris fuiſſe aliquos diuites, oſtendunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 27. col. 3. in fine, verſ. ab horũ. fol. 302. & col. 4. verſ. quæ autem. fol. 303. Simanch. d. tit. 45. num. 30. & latius Marſil. de redit. eccleſ. cap. 27. num. 28. & 29. fol. 361. quare concludendum eſt, diuitis animam eſſe quidem in magno periculo, vt dixi etiam infra num. 78. ſed tamen poſſe ſaluari, vt habetur in Eccleſ. 31. num. 8. *beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecunia, & theſauris: quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua, qui probatus eſt in illo, & perfectus eſt, erit illi gloria æterna, qui potuit transgredi, & non eſt transgreſſus, facere mala, & non fecit, ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino.*

65 Confirmatur hæc reſponſio, dum dicimus, paupertatem non eſſe de præcepto, ſed de conſilio; quia, quæ ſunt de præcepto, omnibus expediunt, cuique vtilia ſunt, & eorum transgreſſio omnibus nociua, & pernicioſa, ideoq; ſunt de præcepto, & neceſſaria; quæ autem ſunt de conſilio, erga paucos ſunt optima, & præſtantiſsima; toti autem generi humano eſſent, non dicã, nociua, & pernicioſa, vt inaduertenter loquitur Mich. Sal. infra citatus, ſed, vt ſcribit Medin. d. tit. 2. de reb. reſt. q. 1. fol. 5. col. 1. initio, non expedirent; vt puta, vita contemplatiua, & cœlibatus, quæ in paucis optima ſunt, toti generi humano non expedirent, quia diſsiparentur matrimonia, & exercitia vitæ actiuæ, quæ ad Reip. conſeruationem ſunt neceſſaria, Medin. vbi ſupra, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. concl. 4. in reſponſ. ad 4. argum. verſ. obſeruemus ſecundo. fol. 128. conuenit enim, vt in his dicamus cum Apoſtolo, *omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt*. cap. 34. aliud quidem. 11. q. 1. At paupertas non omnibus expedit, quia eam quilibet non patienter ferret, vt in Prouerb. 30. ſub num. 8. *mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo neceſſaria, ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis eſt Dominus, aut egeſtate compulſus, furer, & periurem nomen Dei mei*. & ex Salom. refert Gl. in cap. 3. ſi teſtes. in verbo, locuples. 4. q. 2. adde, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 58. in reſponſ. ad 1. argumentum.

SVMMARIVM.

Commercia ſunt regulariter permiſſa. Qui contrarium aſſereret, erraret, num. 66. Et ſunt permiſſa de iure gentiũ, ciuili, & canonico, nu. 67. Imò ſunt pro Reip. vtilitate inuenta, num. 68. Ideoque quò plura reperiri poſſunt, licita tamen, eo maior eſt Reipub. vtilitas, num. 70.

Bella, captiuitates, & omnes penè contractus introducti ſunt à iure gentium, num. 68. & quotuplex ſit ſeruitus, num. 69.

66 FIRMATA concluſione, quòd commercia regulariter ſint licita, & ideo permiſſa. AMPLIA I. eam, vt adeo ſint licita, vt qui aſſereret contrarium, non procul diſtaret ab hæreticali illorum errore, qui aſſerebant, omnia bona debere eſſe communia, de quorum errore Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 3. art. 1. concl. 1. verſus finem, col. 6. ibi, eſt ergo aſſertio. fol. 304. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. initio, & verſ. præter. verſus finem, & maximè, dum in communione bonorum includebant mulieres, de quorum hæreſi in cap. 2. dilectiſſimis. 12. q. 1. & conſequenter non diſtaret ab errore eorum, qui poſt naturæ lapſæ peccatum rerum diuiſionem, ac propria earum dominia in fidelibus damnarunt, de quorum errore ſcribunt Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 5. ſub num. 2. & idem Mich. Sal. d. art. 1. concl. 3. fol. 124. & 126. nam ſi errat, qui rerum diuiſionem, & appropriationem damnat, vt dixi; ergo errat, qui damnat commercia, quibus ad diuiſionem, & appropriationem deueniendum eſt.

67 AMPLIA II. vt procedat tàm de iure gentium per ea, quæ dixi ampliat. ſeq. quàm de iure ciuili, & iure canonico, vt patet ex tit. de empt. loc. depoſ. donat. cenſib. & alijs, de quibus in ff. C. & decret. & in ſpecie de venditione patet certa regula affirmatiua in l. 34. ſi in emptione. §. omnium rerum. ff. de contrah. empt.

68 AMPLIA III. vt nedum ſint permiſſa,

miſſa, ſed ſint etiam ad Reip. vtilitatem, veluti neceſſaria, excogitata, & inuenta; quia corrupta, ſeu lapſa natura, ideoque bonorum communione ſublata, vt dixi ſup. num. 49. orta ſunt de iure gentium bella, ſecutæ captiuitates, & omnes penè contractus introducti ſunt, vt emptio & venditio; locatio & conductio; ſocietas; depoſitum; mutuum; & alij innumerabiles, §. ius autem gentium. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. & negotiationes, contractus, & commercia hominum non ſolum non eſſe illicita, ſed eſſe in Rep. ità neceſſaria, vt ſine ijs ſocietas hominum conſiſtere non poſſit, ſcribit Conrad. Brun. tract. de ſeditioſ. lib. 5. cap. 7. num. 1. tom. 11. par. 1. fol. 136. tolle enim humana commercia, & tunc neceſſe erit, homines aliena rapere, vt ſuſtentari poſſint, aut certè fame, nuditate, aut alias miſerabiliter quàm plures perire, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. verſ. tertio illud. fol. 221. col. 1. & certè humanæ ſocietati non minus neceſſaria ſunt commercia, quàm ſint artes.

69 Pro aliquali huius ampliationis intelligentia, dum dicimus, de iure gentium introductas eſſe captiuitates, diſtinguo duplex genus ſeruitutis.

Primumgenus, ſeù prima ſeruitus eſt illa, quæ fuit à primæuo iure naturæ; & idcirco conueniſſet etiam ſtatui innocentiæ; eiuſmodi ſeruitus eſt minus prudentis ad prudentiorem, iuuenis ad ſenem, vxoris ad virum, & filiorum ad parentes, vt ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 1. verſ. ſi obijcias. col. 13. fol. 8. Couar. & Io. Azor. infra citati; hæcque ſeruitus pertinet ad honorem, & reuerentiam, vel inſtructionem ſeruientium, ideoque non eſt ad dominantis vtilitatem, ſed ad vtilitatem ſeruientis, quia minus prudens regitur à prudentiori, & inſtruitur perfectiori ſcientia, & prudentia, vt ex Ariſt. & D. Thom. ſequuntur Couar. in cap. peccatum. par. 2. §. 11. ſub num. 5. verſ. octauo principaliter. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 658. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 4. q. 4. verſ. ſciendum eſt. col. 21. & de hac ſeruitute locutus ſum etiam ſupra ſub num. 55.

Secundum genus, ſeù ſecunda ſeruitus eſt introducta à iure gentium propter bella; hæcque ſeruitus eſt vilis, moleſta, & miſerabilis ſeruientibus, & tota ad dominantis vtilitatem, & de hac ſeruitute loquitur hæc ampliatio, vt ſequitur etiam Couar. d. verſ. octauo principaliter. in fine; ſuntque, vt dixi, in hac ſeruitute, qui capiuntur in bello, ſed cum diſtinctione quoad Chriſtianos captos: aut enim capiuntur à Saracenis, ſeu Turcis, qui verè ſunt hoſtes; & tunc de iure ciuili Romanorum efficiuntur ſerui, ſed ſecundum Couar. infra citatum, non indigent fictione poſtliminij: aut capiuntur à Chriſtianis; & tunc non efficiuntur ſerui, etiamſi in bello iuſtiſſimo capti ſint, Couar. qui alios citat, ſub eodem num. 5. verſ. illud hoc.

70 AMPLIA IV. vt ſicut commercia ſunt Reip. vtilia ad conſeruandam ſocietatem humanam, vt dixi, ità etiam maior commerciorum multitudo maiorem Reip. pariat vtilitatem. tùm ad euitandas vſuras, vt dixi infra ſub num. 173. verſ. ratio: tùm ad maiorem inducendam hominum ſocietatem; quia ſicut hominum conditiones ſunt variæ, ità etiam varia debent reperiri commercia; aliud enim commercium expedit pupillis, mulieribus, religioſis, impotentibus, debilibus, & paucas habentibus pecunias; aliud verò expedit viris ſagacibus, diuitibus, & ſimilibus, qui negotiationi idonei ſunt.

DE NEGOTIATIONE, & Mercatura.

SVMMARIVM.

Negotiatio & mercatura ſunt permiſſa, & quare num. 71. & 81. Contrarium, num. 77. Datur diſtinctio, d. num. 81. & 82.

Negotiatio de ſui natura non eſt bona, neque mala, ſed eſt indifferens, num. 72. Et Reip. eſt vtilis, & neceſſaria, num. 73. & 74. Ideoq; publicè exercetur, num. 76.

Actus Reip. vtilis, & neceſſarius, non eſt indiſtinctè damnandus, num. 73.

Mercatura, & diuitiæ verſantur in eodem periculo, num. 75.

Negotiatores abominabiles, qui ſint, num. 71. in fine, & 81.

Mercator eijciendus è templo Dei, qui ſit, num. 77. & 81.

Diuitis anima eſt in magno periculo, num. 78. Omnisq; diues aut iniquus, aut hæres iniqui. num. 79. Declaratur, num. 82.

Acus porta in Hieruſalem, ſub num. 82.

Principum anima eſſe propter diuitias videan-

verbo, neceſsitatem. 21. q. 1. & Io. de Selu. tract. de benef. par. 1. q. 5. num. 225. & ſeqq.
63 tom. 15. par. 1. fol. 22. † & demum, quòd diuitiæ non ſint reprobatæ, ſi ſint bonis operibus acquiſitæ, oſtendit Abb. in cap. 22. ſuper eo. num. 5. de teſtib. & atteſt. & quod licitum ſit augere diuitias, ſcribit Gl. in
64 cap. 5. militare. 23. q. 1. † & ex ſanctiſsimis viris fuiſſe aliquos diuites, oſtendunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 27. col. 3. in fine, verſ. ab horũ. fol. 202. & col. 4. verſ. quæ autem. fol. 203. Simanch. d. tit. 45. num. 30. & latius Marſil. de redit. eccleſ. cap. 27. num. 28. & 29. fol. 361. quare concludendum eſt, diuitis animam eſſe quidem in magno periculo, vt dixi etiam infra num. 78. ſed tamen poſſe ſaluari, vt habetur in Eccleſ. 31. num. 8. *beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abÿt, nec ſperauit in pecunia, & theſauris: quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua, qui probatus eſt in illo, & perfectus eſt, erit illi gloria æterna, qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, facere mala, & non fecit, ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino.*

65 Confirmatur hæc reſponſio, dum dicimus, paupertatem non eſſe de præcepto, ſed de conſilio; quia, quæ ſunt de præcepto, omnibus expediunt, cuique vtilia ſunt, & eorum tranſgreſſio omnibus nociua, & pernicioſa, ideoq; ſunt de præcepto, & neceſſaria; quæ autem ſunt de conſilio, erga paucos ſunt optima, & præſtantiſsima; toti autem generi humano eſſent, non dicã, nociua, & pernicioſa, vt inaduertenter loquitur Mich. Sal. infra citatus, ſed, vt ſcribit Medin. d. tit. 2. de reb. reſt. q. 1. fol. 5. col. 1. initio, non expedirent; vt puta, vita contemplatiua, & cœlibatus, quæ in paucis optima ſunt, toti generi humano non expedirent, quia diſsiparentur matrimonia, & exercitia vitæ actiuæ, quæ ad Reip. conſeruationem ſunt neceſſaria, Medin. vbi ſupra, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. concl. 4. in reſponſ. ad 4. argum. verſ. obſeruemus ſecundo. fol. 128. conuenit enim, vt in his dicamus cum Apoſtolo, *omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt*. cap. 34. aliud quidem. 11. q. 1. At paupertas non omnibus expedit, quia eam quilibet non patienter ferret, vt in Prouerb. 30. ſub num. 8. *mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo neceſſaria, ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis eſt Dominus, aut egeſtate compulſus, furer, & periurem nomen Dei mei.* & ex Salom. refert Gl. in cap. 3. ſi teſtes. in verbo, locuples. 4. q. 2. adde, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 58. in reſponſ. ad 1. argumentum.

SVMMARIVM.

Commercia ſunt regulariter permiſſa. Qui contrarium aſſereret, erraret, num. 66. Et ſunt permiſſa de iure gentiũ, ciuili, & canonico, num. 67. Imò ſunt pro Reip. vtilitate inuenta, num. 68. Ideoque quò plura reperiri poſſunt, licita tamen, eo maior eſt Reipub. vtilitas, num. 70.
Bella, captiuitates, & omnes penè contractus introducti ſunt à iure gentium, num. 68. & quotuplex ſit ſeruitus, num. 69.

66 FIRMATA concluſione, quòd commercia regulariter ſint licita, & ideo permiſſa. AMPLIA I. eam, vt adeo ſint licita, vt qui aſſereret contrarium, non procul diſtaret ab hæreticali illorum errore, qui aſſerebant, omnia bona debere eſſe communia, de quorum errore Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 3. art. 1. concl. 1. verſus finem, col. 6. ibi, eſt ergo aſſertio. fol. 304. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. initio, & verſ. præter. verſus finem, & maximè, dum in communione bonorum includebant mulieres, de quorum hæreſi in cap. 2. dilectiſſimis, 12. q. 1. & conſequenter non diſtaret ab errore eorum, qui poſt naturæ lapſæ peccatum rerum diuiſionem, ac propria earum dominia in fidelibus damnarunt, de quorum errore ſcribunt Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 5. ſub num. 2. & idem Mich. Sal. d. art. 1. concl. 3. fol. 124. & 126. nam ſi errat, qui rerum diuiſionem, & appropriationem damnat, vt dixi; ergo errat, qui damnat commercia, quibus ad diuiſionem, & appropriationem deueniendum eſt.

67 AMPLIA II. vt procedat tàm de iure gentium per ea, quæ dixi ampliat. ſeq. quàm de iure ciuili, & iure canonico, vt patet ex tit. de empt. loc. depoſ. donat. cenſib. & alijs, de quibus in ff. C. & decret. & in ſpecie de venditione patet certa regula affirmatiua in l. 34. ſi in emptione. §. omnium rerum. ff. de contrah. empt.

68 AMPLIA III. vt nedum ſint per-

miſſa,

miſſa, ſed ſint etiam ad Reip. vtilitatem, veluti neceſſaria, excogitata, & inuenta; quia corrupta, ſeu lapſa natura, ideoque bonorum communione ſublata, vt dixi ſup. num. 49. orta ſunt de iure gentium bella, ſecutæ captiuitates, & omnes penè contractus introducti ſunt, vt emptio & venditio; locatio & conductio; ſocietas; depoſitum; mutuum; & alij innumerabiles, §. ius autem gentium. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. & negotiationes, contractus, & commercia hominum non ſolum non eſſe illicita; ſed eſſe in Rep. ità neceſſaria, vt ſine ijs ſocietas hominum conſiſtere non poſſit, ſcribit Conrad. Brun. tract. de ſeditioſ. lib. 5. cap. 7. num. 1. tom. 11. par. 1. fol. 136. tolle enim humana commercia, & tunc neceſſe erit, homines aliena rapere, vt ſuſtentari poſſint, aut certè fame, nuditate, aut alias miſerabiliter quàm plures perire, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. verſ. tertio illud. fol. 221. col. 1. & certè humanæ ſocietati non minus neceſſaria ſunt commercia, quàm ſint artes.

69 Pro aliquali huius ampliationis intelligentia, dum dicimus, de iure gentium introductas eſſe captiuitates, diſtinguo duplex genus ſeruitutis.

Primum genus, ſeù prima ſeruitus eſt illa, quæ fuit à primæuo iure naturæ; & idcirco conueniſſet etiam ſtatui innocentiæ; eiuſmodi ſeruitus eſt minus prudentis ad prudentiorem, iuuenis ad ſenem, vxoris ad virum, & filiorum ad parentes, vt ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 1. verſ. ſi obijcias. col. 13. fol. 8. Couar. & Io. Azor. infra citati; hæcque ſeruitus pertinet ad honorem, & reuerentiam, vel inſtructionem ſeruientium, ideoque non eſt ad dominantis vtilitatem, ſed ad vtilitatem ſeruientis, quia minus prudens regitur à prudentiori, & inſtruitur perfectiori ſcientia, & prudentia, vt ex Ariſt. & D. Thom. ſequuntur Couar. in cap. peccatum. par. 2. §. 11. ſub num. 5. verſ. octauo principaliter. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 658. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 4. q. 4. verſ. ſciendum eſt. col. 21. & de hac ſeruitute locutus ſum etiam ſupra ſub num. 55.

Secundum genus, ſeù ſecunda ſeruitus eſt introducta à iure gentium propter bella; hæcque ſeruitus eſt vilis, moleſta, & miſerabilis ſeruientibus, & tota ad dominantis vtilitatem, & de hac ſeruitute loquitur hæc ampliatio, vt ſequitur etiam Couar. d. verſ. octauo principaliter. in fine; ſuntque, vt dixi, in hac ſeruitute, qui capiuntur in bello, ſed cum diſtinctione quoad Chriſtianos captos: aut enim capiuntur à Saracenis, ſeu Turcis, qui verè ſunt hoſtes; & tunc de iure ciuili Romanorum efficiuntur ſerui, ſed ſecundum Couar. infra citatum, non indigent fictione poſtliminij: aut capiuntur à Chriſtianis; & tunc non efficiuntur ſerui, etiamſi in bello iuſtiſſimo capti ſint, Couar. qui alios citat, ſub eodem num. 5. verſ. illud hoc.

70 AMPLIA IV. vt ſicut commercia ſunt Reip. vtilia ad conſeruandam ſocietatem humanam, vt dixi, ità etiam maior commerciorum multitudo maiorem Reip. pariat vtilitatem. tùm ad euirandas vſuras, vt dixi infra ſub num. 173. verſ. ratio; tùm ad maiorem inducendam hominum ſocietatem; quia ſicut hominum conditiones ſunt variæ, ità etiam varia debent reperiri commercia; aliud enim commercium expedit pupillis, mulieribus, religioſis, impotentibus, debilibus, & paucas habentibus pecunias; aliud verò expedit viris ſagacibus, diuitibus, & ſimilibus, qui negotiationi idonei ſunt.

DE NEGOTIATIONE, & Mercatura.

SVMMARIVM.

Negotiatio & mercatura ſunt permiſſa, & quare num. 71. & 81. Contrarium, num. 77. Datur diſtinctio, d. num. 81. & 82.

Negotiatio de ſui natura non eſt bona, neque mala, ſed eſt indifferens, num. 72. Et Reip. eſt vtilis, & neceſſaria, num. 73. & 74. Ideoq; publicè exercetur, num. 76.

Actus Reip. vtilis, & neceſſarius, non eſt indiſtinctè damnandus, num. 73.

Mercatura, & diuitiæ verſantur in eodem periculo, num. 75.

Negotiatores abominabiles, qui ſint, num. 71. in fine, & 81.

Mercator eijciendus è templo Dei, qui ſit, num. 77. & 81.

Diuitis anima eſt in magno periculo, num. 78. Omniſq; diues aut iniquus, aut hæres iniqui. num. 79. Declaratur, num. 82.

Acus porta in Hieruſalem, ſub num. 82.

Principum animæ etſi propter diuitias videantur

tur magis periculoſa, num. 80. Tamen maiorem in cœlis conſequuntur gloriam, ſi Principes virtuoſè ſuo munere functi ſint, ſub num. 82.

Emptio, & venditio ſine negotiatione eſt licita, num. 83.

71 AMPLIA V. vt habeat locum in commercijs, quæ vocamus negotiationem, & mercaturam, quæ quid ſint, dixi ſupra num. 6. 8. & ſeqq. & infra ſub num. 41. quia etiam negotiatio eſt licita, vt ſcribit D. Auguſt. relatus in cap. 10. fornicari. diſt. 88. *negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet; antequam enim eccleſiaſticus quis ſit, licet ei negotiari, facto non licet.* & in cap. 12. quoniam. ead. diſt. 88. *ſed ait mihi negotiator: affero ex longinquo merces, mercedem laboris mei, vnde victum, peto, dignus eſt operarius mercede ſua: de mendacio, de periurio agitur, non de negotio: ego enim mentior, non negotium.* & paulò poſt: *negotiatio enim me non facit malum, ſed iniquitas mea, & mendacium meum.* & à D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. verſ. ſed contra. *negotiator, auidus acquirendi, pro damno blaſphemat, pro pretijs rerum mentitur, & peierat, ſed hæc vitia hominis, non ſunt artis, quæ ſine his agi poteſt: ergo negotiari ſecundum ſe non eſt illicitum.* & Caſſiod. ſuper Pſal. 70. relatus in cap. 13. quid eſt. ead. diſt. 88. & à D. Thom. d. art. 4. initio, *negotiatores ergo illi abominabiles exiſtimantur, qui iuſtitiam Dei minimè conſiderantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluuntur, merces ſuas plus periurijs onerando, quàm pretijs: tales eiecit Dominus de templo*, hancq; ampliationem, diſputãdo, tuetur, & ſequitur Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. verſ. his non obſtantibus. & ſeqq. fol. 220. col. 2.

72 Confirmatur primo hæc ampliatio, quia negotiatio de ſe, hoc eſt, de ſui intrinſeca natura non eſt bona, vt eſt charitatis virtus, neque eſt mala, vt eſt mendacium, ſed eſt indifferens, vt eſt comedere, quod ſecundum finis, & circumſtantiarum qualitatem poteſt fieri benè, & malè, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 2. verſ. pro quæſtionis. concl. 1. & Nauar. in cap. 2. qualitas. nu. 10. 11. & 12. verſ. ex quibus. 34. q. 3. de pœnit. diſt. 5. & idcirco eſt bona, ſi ad bonum conuertatur, & mala, ſi ad malum; imò & ea, quæ de ſui natura ad malum inclinant, licita ſunt, ſi conuertantur ad bonum, vt in arte campſoria ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. num. 64. in reſponſ. ad 5. argumentum.

73 Confirmatur ſecundo, quia nullus hominum actus, qui Reip. ſit non ſolùm vtilis, ſed neceſſarius, eſt indiſtinctè damnandus, tanquam illicitus, quia eſſet implicare iniuſtitiam in lege Dei, & in natura, vt actum, qui eſſet illicitus, feciſſent neceſſarium: ſed negotiatio eſt actus Reip. nedum vtilis, ſed neceſſarius, quia cum in aliquo Regno deficiant res, hominibus illius Regni neceſſariæ, opus eſt, illas aliunde illuc adduci, & adductas induſtrioſè conſeruari, vt, cum eis homines indigeant, inueniant incorruptas, & in promptu: hæcq; rerum ex vno in aliud Regnum trãſlatio, & earundẽ poſtea venditio cũ lucro, eſt ipſa negotiatio, & mercatura; pro cuius lucri iuſtificatione plura ſunt conſiderandæ, nempè, pretium, quo res ſunt emptæ, expenſæ, ſolicitudines, curæ, & pericula tàm rerum, quàm aliquando perſonarum, & quandoque damna; vt enim retuli ſupra, dignus eſt operarius mercede ſua; quare inquit Apoſt. 1. ad Corinth. 9. nu. 7. & 9. *quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? &c. ſcriptum eſt enim in lege Moyſi: non alligabis os boui trituranti.* Hæc omnia verſantur in negotiatione, hæcque eadem ſunt neceſſaria, & iuſta: ergo negotiatio eſt licita, Conrad. de contract. q. 51.
74 concl. 1. † & quòd mercatores, ſeu mercatura ſit Reip. vtilis, & neceſſaria; patet ex his, quæ ſcribunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 2. verſ. pro quæſtionis. in 3. concluſ. Nauar. in cap. 2. qualitas. ſub num. 11. 34. q. 3. de pœnit. diſt. 5. Thom. Garzon. in plat. vniuerſ. diſcur. 65. & broccardice Stracch. tract. de mercat. par. 2. tit. de ſtat. mercator. &c. ſub num. 16. tom. 6. par. 1. fol. 290. imò Bal. in vulg. eius conſ. 348. ſeù 349. factæ fuerunt. lib. 1. ait, maſſam mercatorum eſſe ſummum bonum, & quintum elementum.

75 Confirmatur tertio, quia mercatura, & diuitiæ habent analogiam, & videntur quaſi à pari procedere; ſed S. Ambroſ. ſuper Luc. 8. admonet diuites, vt diſcant, non in facultatibus crimen haberi, ſed in his, qui vti neſciunt: nam, vt inquit, diuitiæ vt impedimenta ſunt improbis, ità bonis ſunt adiumenta virtutis.

Con-

76 Confirmatur quarto, quia negotiationem, & mercaturam in omnibus ciuitatibus bene inſtitutis, videmus palàm, & publicè exerceri, tanquam licitam & honeſtam; imò Venetijs, Genuæ, Florentiæ, & Lucæ illam etiam nobiles exercent, vt inter alios teſtantur Srracch.d.tit.de ſtat.mercat. ſub num.18.fol.290.& Thom.Garz.vbi ſup.

77 Contrariam opinionem, nempè, mercaturam, ſeu negotiationem eſſe illicitam, docuiſſe videtur Saluator Redemptor noſter, Matth.21.num. 12. *& intrauit IESVS in templum DEI, & eijciebat omnes vendentes, & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, &c.* ſuper quo loco Chryſoſt. relatus in cap. 11. eijciens. diſt. 88. & à D. Thom.2.2.q.77.art.4.inquit; *quicumque rem comparat, non vt ipſam rem integram & immutatam vendat, ſed vt materia ſibi ſit inde aliquid operandi, ille non eſt negotiator; qui autem comparat rem, vt illam ipſam integram, & immutatam dando, lucretur, ille eſt mercator, qui de templo Dei eijcitur.* quod etiam ratione, & alijs ſuadetur auctoritatibus: nam mercatura, & ſic mercator eſt ſuæ ſpiritualis ſalutis negligens; hic enim eſt ſenſus horum verborum, quæ habentur in Eccleſiaſt. 26. in fine: *duæ ſpecies difficiles, & periculoſæ mihi apparuerunt: difficile exuitur negotians à negligentia, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum.* vt explicat Medin.in ſuis tract.tom.2.tit. de reb. reſtit. q.30.in 2.modo, verſ.ſecundum eſt.fol.224. col.2.& mercator, vt plurimum, vtitur periurijs, & mendacio, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 71. imò qui emit, & vendit, ſine mendacio, & periurio eſſe non poteſt, d.cap. 11. eijciens. *Os autem, quod mentitur, occidit animam*, Sapien. 1. ſub num. 11. vnde mercator non poteſt habere lucrum, niſi fraudem fecerit, ſed lucrum eſt eſca, & fraus eſt laqueus; & conſequenter, dum mercator lucratur, fraudis laqueo capitur, ſicque mercator nunquam placere poteſt Deo, qui propterea ementes, & vendentes eiecit de templo; & ex his nullus Chriſtianus deberet eſſe mercator, & qui vult eſſe, deberet proijci de eccleſia, dicente Propheta Dauid pſal. 70. num. 15. *quoniam non cognoui litteraturam, introibo in potentias Domini*, vt ex Chryſoſt. habetur etiam d. cap. eijciens. diſt. 88. vbi illud *litteraturam*, vertit in, *negotiationes*, & ità aliter ſe habere litteram ſcribit Nauar.in cap. 2.qualitas.paulò ſupra num. 1. 34. q. 3. de pœnit. diſt. 5. & ratio verſionis eſt, quia dictio, *ſephorot*, Hebræis ſonat, *litteraturas, numeros*, ſiue *negotiationes*, Nauar.d.cap.qualitas.ſub num.24.verſ. ad ſextum. quia *difficile eſt inter ementis, vendentiſque commercium non interuenire peccatum*; d. cap. qualitas. & quia ex ſubſtantia negotiatorum nihil remanet, niſi peccatum, vt retuli infra q. 6. ſub num. 19. nam *ſicut in medio compaginis lapidum palus figitur, ſic inter medium venditionis, & emptionis anguſtiatur peccatum*, Eccleſ. 27. num. 2. quod apertè oſtendi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num.44. verſ. ad gerſonis. & proinde Srracch.tract. de mercat. par. 1. tit. de ſtat.mercator.&c.num.4.& 5.tom. 6.par. 1. fol. 290. verum forſan dicit, dum ait: *O quo vadit anima mercatoris*, ſed mendax verum diceret, cum Bal. in cap. cum cauſam. de teſtib. quem ita dicentem allegat, nihil tale in meo libro dicat; & adde quæ ſcribunt Salyc.in auth.ad hæc.num.18.verſus finem, C.de vſur.& Bon. de Curtil.tract.de nobilit. par.3.num.137.tom.16.fol.9.

Cõprobatur primò hæc contraria opinio, quia mercatura, & negotiatio anhelant ad cumulandas diuitias per fas, & nefas; nempè mendacijs, periurijs, alijsq; iniquitatibus, & fraudibus, vt dixi ſupra num. 71. in fine, & ſup.hoc eodem num.

78 Sed anima cuiuslibet diuitis, etiam iſtis iniquitatibus in eo non conſideratis, eſt in magno periculo, etenim *facilius eſt, camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum*, Matth. 19. num. 24. *& ſi diues fueris, non eris immunis à delicto*, Eccleſ. 11. num. 10. *nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli, &c.* 1. ad Timoth. 6. num. 9. & ideo dicebat quidam mercator, quòd qui timebat Diabolum, non faciebat diuitias, vt referunt Thom.Garz.in plat.vniuerſ.diſcur. 65.fol.546.& Marcheſ.tract.de cõmiſs.pat. 1.de commiſs.ſuper dilat. morat. cap. 1. ſub num.48.fol. 127. in fine, & in hac vlt. impreſs.ſub num.69. verſ. cuidamque. par. 3. fol. 275. cuius mercatoris dictum & ſi à veritate non diſtet, quia, cum volens fieri diues, incidat in laqueum Diaboli, vt hic dixi, conſequens eſt, vt Diaboli laqueum timere non debeat; tamen, quia iſte mercator, ſic dicendo, eligebat adhuc fieri diues, eſſet ſtygijs nonniſi dignus aquis, vt di-

xit

xit Poeta ille his duobus verſibus:

Periurata ſuo poſtponit numina lucro
Mercator, ſtygijs nonniſi dignus aquis:

quos referunt Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. controu. 1. ſub num. 20. verſ. quæ carmina. fol. 89. Garz. & Marcheſ. vbi ſupra, & certè ſi verum eſt, quòd hic mercator fuerit Genuenſis, prout fuiſſe ſcribunt Thom. Garz. & Marcheſ. in locis, ſupra proximè citatis, & dicunt alij, ego opinarer, quòd hic mercator eſſet ille, cuius animam ſtygijs lachrymis vnà cum peiori Romandiolo in inferno cruciari, ſcribit Dant. in ſuo poema-
79 te propè finem inferni, cant. 33. † Et demum omnis diues aut eſt iniquus, aut hæres iniqui, Hier. epiſt. 69. quia omnes diuitiæ iniquitates dicuntur, vt ex lib. de quæſtion. Euang. refert Socc. tract. de oblat. libel. 6.
80 num. 20. tom. 14. fol. 125. † Hacque diuitiarum forſan ratione Boſſ. tract. crim. tit. de captura, num. 71. in fine, veritus non eſt ſcribere, quòd Principum animæ rarò beatas aſcendunt ſedes.

Ergo in maiori periculo eſt anima mercatoris: ergo mercatura ad euitandum hoc periculum eſt prohibenda.

Comprobatur ſecundo ijſdem argumentis, quibus vſus ſum ſupra num. 41. 42. 43. & infra q. 7. par. 1. num. 17.

81 Non diſcedo ab ampliatione.

Ad adducta in contrarium, num. 77. reſpondeo diſtinguendo: Aut loquimur de negotiatione, ſeu mercatura, quæ fit ob lucrum, quod ordinatur ad aliquem effectum neceſſarium, vel honeſtum; puta, ad ſuſtentationem ſuæ domus, vel pro pauperibus indigentibus, vel propter publicam vtilitatem, ne ad victum neceſſaria deſint: & iſtis caſibus, ſi negotiator ratione ſui laboris ſuperlucratus eſt; ſic familiæ prouidendo, vel aliàs ex iuſta cauſa carius vendat; non peccat, poſtquam pretium eſt mutatum, & auctum ratione loci, temporis, vel fortè propter periculum, cui ſe expoſuit, transferendo rem de loco ad locum: Si verò non ob cauſam aliquam ex prædictis, ſed ſolùm ſpe lucri emit vilius, & vendit carius; & iſto caſu, ſi ſpecies empta non mutatur in ſubſtantia, nec loco, nec tempore; talis negotiator, vẽdendo carius, peccat, quia fateri oportet, in tali emptione, ſeù venditione iniuſtitiam eſſe in re, vel pretio, & ideo eſt turpe lucrum, Anch. in cap. peccatum. ſub num. 21. verſ. & primo. de reg. iur. in 6. qui tamen, vt ferè teſtatus eſt etiam Franc. de Aret. in cap. 42. cum cauſa. ſub num. 27. de teſtib. prolixè, & perplexè loquitur; quare in eiuſmodi mercatura, ſeu negotiatione ad bonum finem ordinata, vitium non eſt in mercatura, ſeù negotiatione, ſed erit in negotiatore, ſeù mercatore; vt dicunt auctoritates citatæ ſupra num. 71. in ampliatione. Aut loquimur de negotiatione, ſeù mercatura, quæ fit propter ſolum lucrum, non ordinatum in finem bonum; & tunc negotiatio eſt turpis; & illud lucrum ex ſe bonum non eſt; quare negotiari propter ipſum ſolum, & non propter ſuſtentationem familiæ ſuæ, vel alium bonum finem, peccatum eſt ex ſe veniale, Card. Tolet. de inſtr. ſacerd. lib. 8. cap. 53. verſ. primo ratione, & cum hac diſtinctione, reſpondendo ad D. Chryſoſt. ſoluit contrarietatem D. Thom. quem refert, & ſequitur Stracch. tract. de mercat. par. 1. num. 28. & 29. tom. 6. par. 1. fol. 285.

Ex qua diſtinctione poteſt ſatis reſponderi ad auctoritates citatas; & vlterius dico, quòd illæ auctoritates intelliguntur de negotiatoribus, qui per immoderatum pecuniæ ambitũ polluuntur, vt loquuntur auctoritates, citatæ ſupra num. 71. in ampliat.

Fateor tamen, quòd negotiatio, & mercatura animarum ſaluti magnum minantur periculum, à quo volens liberari, abſtineat à negotiatione; ſed iſtud periculum non facit mercaturam illicitam: nam in diuitijs eſt idem periculum, vt dixi ſupra num. 78. & tamen diuitię ex ſe ſunt licitæ, niſi ex earum vſu fiant illicitæ, & ideo nulla lex eas prohibet, eaſq; nemo abijcit.

82 Ad adducta in contrarium ſupra num. 78. contra diuites, & diuitias, reſpondeo, diſtinguendo triplicem diuitum, & diuitiarum ſpeciem: Primò enim quidam eſt diues, & auarus; & in iſto habet locum quod ſcribit Matth. 19. quia eo in loco ſub nomine diuitis intelligitur auarus, & ideo aliqui dixerunt, in Hieruſalem fuiſſe paruam portam, quæ vocabatur Acus, ad quam cum veniebant cameli pro compendio vitæ cum oneribus ſuis, non poterant tranſire ſub ea, ſed exonerati tranſibant, & iterum, receptis oneribus, itinerabantur; vt ex hac ſimilitudine intelligamus, quòd auarus debet opum amorem dimittere, ſi vult ingredi ad vitam, Archid. in cap. eijciens. ſub num. 5. diſt. 88. imò eo ipſo, quòd eſt auarus eſt in imminenti, & maximo periculo perdendi

ani-

animam; quia auaritia non ſolùm eſt malum, & peccatum mortale, ſed eſt radix omnium malorum, & nihil ſceleſtius auaro, vt retuli infra q.7.par.1.ſub num.40. Secundo quidam inordinatè deſiderat, & cum anxietate quærit, & nititur acquirere diuitias; & iſte non eſt immunis à delicto, & facile incidet in laqueum Diaboli, vt dicunt auctoritates allegatæ, quia iſte parum diſtat ab auaro; & iſte, qui eſt diues, non ſolùm re, ſed affectu, & ſpiritu, ita vt in diuitijs glorietur, & fœlicitatem ponat, non poteſt ingredi in regnum cœlorum, Medin. in ſuis tract. tom.2. tit.de reb. reſtit. q. 27. col.4. verſ.quæ autem.fol.203. Tertio quidam eſt diues, ſed cum liberalitate, & charitate erga pauperes, & quoad ſui animum eſt pauper, quia etiam paupertatem æquo animo ferret; & iſte, quamuis habeat diuitias, tamen poteſt collocari inter beatos pauperes; & de eiuſmodi diuite, & diuitijs ſcripſi ſup. num.61.& ſeqq. vſque ad num.64. incluſiuè. Et ex his dico etiam, quòd, ſi Principes ſint diuites hoc tertio modo, eorum animæ facilè beatas aſcendent ſedes; nec omnis Princeps eſt diues; imò conſideratis eorum ſtatu, & dignitate, aliqui ſunt pauperes; ſunt tamen eorum animæ adhuc in maiori periculo, non propter diuitias, ſed quia maioris villicationis rationem reddere debent; quare ſicut eorum labor eſſe debet maior, & in maiori periculo ſunt poſiti, ita vbi virtuoſè munere ſuo functi ſint, maiorem in patria cœleſti cõſequentur gloriam.

83 Subamplia hanc ampliationem, vt idcirco multò magis licita ſit ſimplex emptio, & venditio ſine negotiatione, prouidendo de neceſſarijs ſuæ domui, & familiæ; quia etſi emptio, & venditio ſit materia, ex qua conficitur negotiatio iuxta ea, quæ ſcripſi ſupr. num.71. in fine, num.77. & ſeqq. & ipſa negotiatio ſit valdè expoſita periculis animæ, vt dixi d.num.77. & ſeqq. tamen ſicut eſt licita negotiatio, vt firmaui in ampliatione, ità multò magis eſt licita ſimplex emptio, & venditio; & emptionis, venditioniſq; commercium eſſe ex regula permiſſum, ſcripſi ſupra num.67. ampl.2.

DE SPONSIONE, ET LVDO.

SVMMARIVM.

Commercia, conſiſtentia in mera fortuna, ſunt permiſſa, num. 84. & ſeqq. Et aliquando neceſſarium eſt ad fortunæ iudicium recurrere, num.170.

Sponſio, habens cauſam honeſtam, eſt licita, num. 88. & ſeqq. & 94. & ſeqq. Extenditur primo, etiam ſi ſponſio eſſet de futura morte, & inde infertur ad aliquos contractus, ſimiles ſocietati officij, num. 97. & ſeq. Extenditur ſecundo tam ad ſponſionem de re futura, quàm ad ſponſionem de re præſenti, & præterita. Extenditur tertio ad ludum, num. 101. Et quæ ſponſiones dicantur inhoneſtæ, & ideo ſint prohibitæ, num. 124. & ſeqq. vſque ad num. 128. excluſiuè.

Sponſiones aliquæ, quæ Romæ non admittuntur, num.125. & ſeqq. Declaratur, hoc eſſe verum in ſponſione nuda, ſecus in ſponſione veſtita, quæ tranſeat in aliam ſpeciem contractus, num.127.

Fortunæ nomen quomodo ſumatur, ſub num.84.

Ludus generaliter eſt prohibitus, & numeratur inter delicta, & quare, num.85. & ſub qua pœna ſit prohibitus, remiſſiuè, nu.105. in fine.

Fortunæ, & caſui ſe ſupponere ſine neceſſitate, eſt ſtultum, num.86.

Conditionis euentus habetur pro cauſa legitima in ſponſione, num.89. & 90.

Ludus, & ſponſio à pari procedunt, ideoque valet argumentum à ludo ad ſponſionem, num.91. & 93. In quo tamen differant, & damnabilis ſit ludus, & non ſponſio, num.95. & 96.

Mutui contractus cum periculo perdendi ſortem mutuatam perdit naturam mutui, & aſſumit naturam ſponſionis, ideoque alicubi eſt in vſu, ſub num. 97.98. & 99. & qua ratione iuſtificetur, num.100.

Ludus an & quando ſit licitus, num.101. & ſub num.105.122. & 123.

Ludus de iure naturæ non eſt prohibitus, nu.102. ſecus de iure poſitiuo, num. 103. ſed hæc diſtinctio reijcitur, num.104.

Ludorum genera ſunt tria. Primus eſt ludus taxillorum, & ſimilium, in quo fortuna dominatur ſimpliciter. Secundus eſt, in quo fortuna dominatur mixtim; & vterque eſt prohibitus. Tertius eſt, in quo dominantur vires, & ars, & hic eſt licitus, ſub num.105. & ſeqq. in quibus latè explicatur, an & quando ludus ſit prohibitus.

Ludus, in quo non dominatur fortuna, & ideo eſt licitus, eſt multiplex, & quando ſit licitus, num.120. & 121. & quando non ſit licitus, num.122. & 123.

Ludens, & perdens in ludo fortunæ impiè ſolet diuino numini iraſci, num.106.

Ludus

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ludus quandoque non habet aliud obiectum, quàm lucrum, & indeterminatum vſque ad infinitatem, & tunc indiſtinctè eſt prohibitus, num. 108. Quandoque ex obiecto virtuoſo reſtringitur, & iſte non prohibetur, num. 109. Quandoque & ex obiecto, & de ſui natura non eſt multiplicabilis, & eò magis eſt licitus, num. 110.

Lotto, *ludi genus, eſt permiſſus, num. 110.*

Luſores efficiuntur mali homines, ſub num. 85.

Promiſſio ſub conditione, cui dominatur ſola fortuna, valet, num. 90.

Ludi prohibitio tribuit victo facultatem repetendi, & vincenti denegat actionem, num. 111. Reſtringitur primo, vt hæc facultas non competat, quando ludus à conſuetudine eſſet permiſſus, num. 112. & ſeqq. Et an iſto caſu victori detur actio, num. 115. Reſtringitur ſecundo, vt hæc facultas repetendi non obliget victorem in conſcientia ad reſtituendum ante ſententiam, num. 116. & ſeqq. in quibus infertur ad aliqua.

84 AMPLIA VI. vt procedat etiam in illis commercijs, in quibus abſolutè, ſeù præcipuè fortuna dominatur; quia nihilominus ſunt permiſſa; innumeri enim ſunt contractus, habentes obiectum pecuniarum, expoſitarum fortunæ, qui nihilominus ſunt liciti, & honeſti, & per quos tuta conſcientia transfertur dominium, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 6. tit. an per ludum pecunia præſenti, &c. concl. 1. verſ. ſecundo ſi iure, fol. 166. tom. 1. & quòd multa ſint humana negotia licita, quæ ancipiti fortunæ committuntur, ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 2. col. 5. fol. 322. & patebit ex ſeqq. exemplificationibus.

Aduerte obiter priuſquam vlterius procedamus, quòd hoc nomen *fortuna*, prout erroneè ſignificaret noſtri liberi arbitrij impedimentum, eſt nomen impium, hæreticale, & damnatum, per ea, quæ ſcribit Albert. de agnoſ. aſſert. cath. q. 16. num. 1. & ſeqq. tom. 11. par. 2. fol. 65. & in hoc ſenſu procedit, quod ſcribit ibidem, num. 13. & 14. ſed prout non ſignificat noſtri liberi arbitrij impedimentum, ſed ſignificat omnimodam futuri euentus incertitudinem, eſt nomen licitum, & irreprehenſibile, nihilque abſurdi ſonat inter Chriſtianos, Sot. in loc. ſupra proxime citato, & quia in hoc ſenſu ſumitur à Sot. & alijs, ideo, ne loquendi nouo genere vtamur, eoſdem in ſententia & verbis citamus.

Contra hanc ampliationem multa adducit argumenta Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. verſ. loquor igitur. & ſeqq. fol. 167.

Ratio tamen, quæ mihi occurrit, vt de hac ampliatione poſſit dubitari, eſt triplex.

85 Prima, quia ludus generaliter eſt prohibitus, l. vlt. alearum vſus. C. de relig. & ſumpt. fun. & l. 1. & ſeqq ff. de al. luſ. & aleat. Par. de Put. tract. de lud. num. 1. tom. 7. fol. 151. Clar. recept. ſent. lib. 5. §. ludus. initio, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 2. initio, fol. 320. & Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 4. caſ. 399. num. 1. & ſeqq. imò ludi prohibiti, puta, taxillorum, alearum, & cartarum, ſunt crimina, Caccialup. tract. de lud. q. 18. & vlt. num. 82. in vltimis verbis, tom. 7. fol. 161. & quòd alearum vſus ſit adeo reprobatus, quòd pro crimine reputetur, & hoc procedat in omni ludo reprobato, & reputetur crimen non leue, ſed graue, ſcribit Steph. Coſt. tract. de lud. art. 2. princip. num. 37. tom. 7. fol. 166. licet enim ludus de per ſe non reprobetur, vt dicunt communiter Doct. quos ſecutus ſum infra num. 102. tamen, quia innumera ſunt mala, quæ ex ludo ſurgunt; & ab Hoſt. in ſumm. tit. de exceſſ. prælat. ſunt verſibus deſcripta: ludo illaqueari ſolent adoleſcentes, & à bonis moribus diuerti, & de diuitibus fieri pauperes, de ſtudioſis diſcholi, de gaudentibus lugentes, de catholicis blaſphemi, ſacrilegi, falſarij, fures, raptores, quærentes alios ſpoliare, & honeſtè non viuentes, Par. de Put. d. tract. de lud. num. 1. & Caccialup. eod tract. in præfat. fol. 155. Sot. d. q. 5. art. 2. col. 1. fol. 320. & Mich. Sal. d. art. 6. tit. an liceat ludere. concl. 2. initio, fol. 164. & quòd ludentes varijs nectantur malis; nunc periurijs, rixis, aut etiam blaſphemijs, ſi res ſiniſtrè ſuccedat; nunc fraudibus, & deceptionibus, alijſq; iniurijs aduerſus colludentes; interdum conuertendo noctes in dies, & dies in noctes, ſacraq; diebus feſtis omittendo, & interdum proprium patrimonium, vxoriſque, ac filiorum bona diſſipando, atque cum ingenti familiæ, aliorumq; negotiorum diſpendio, longum tempus in eo inſumendo, multiſq; alijs modis, ex quibus omnibus varia alia vitia, ac diſpendia in perniciem propriam, Reipublicæq; malum oriri ſoleãt,

ſcribit

ſcribit Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract.diſput.511.initio, & idcirco ludus, qui tot, tantorumq; malorum eſt cauſa, prohibetur, vt dicunt Ang.tract.de malef. in verbo, mettitor de mali dadi. ſub num. 2. ibi, ipſe namque ludus. & Dec. conſ. 115. ſub num.4. & communiter omnes vel expreſsè, vel tacitè: Hæcque ludi prohibitio, & tot mala, ab eo procedentia, reſtringuntur ad ludum, in quo dominatur fortuna, vt patet ex his, quæ ſecutus ſum infra num. 105. verſ. declara.

86 Secunda ratio, quia ſtultum eſt ſupponere ſe caſui, & fortunæ, vbi poteſt quis aliter ſibi prouidere, Caccialup.d. tract de lud. ſub num. 10. fol. 156. quare omne illud videtur prohibitum, quod viribus fortunæ tantum nititur, vel partim fortunæ viribus, & partim ingenio, vt ſcribit Par. de Put. d. tract. de lud. num.37.in fine, fol 153.

Ergo commercia, in quibus ſors, caſus, & fortuna dominatur, & ſic fraternizant cum ludo; imò, loquendo de ſpõſione, ſunt ludus, vt dixi infra num.91.& 93. ſunt prohibita.

Tertia ratio, quia, circumſcripta etiam in his commercijs ludi, & fortunæ natura, ſunt contra ius diuinum, & Reip. inutilia, cum nutriant otium, vt latius in alia commercij ſpecie ſcripſi infra num. 172. verſ. ratio dubitandi. quinimo non ſolum ludus, ordinatus ad lucrum, ſed ordinatus ad ludum, iocum, riſum, & delectationem mundanam, videtur illicitus, & fugiendus, Luc.6. num. 25. *væ vobis, qui ridetis nunc quia lugebitis, & flebitis*. ſuper quo Ambr. lib. 1. de offic. ait, non ſolùm ergo profuſos, ſed etiam omnes iocos declinandos arbitror. & Prouer. 14.num. 13. *riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat*. & alia ſimilia, adducta per Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb.reſtit.q.22.fol.162.

87 His non obſtantibus, ampliatio eſt vera, & ſeruatur in praxi; & rationibus, in contrarium adductis, patet reſponſio ex his, quæ, defendendo ſponſionem, ſcripſi infra num. 94.& ſeqq.

88 EXEMPLIFICA I. hanc ampliationem in commercio ſponſionis, quæ, licet pendeat à mera fortuna, vt ſcribunt Medin. Sot. & Mich.Sal. quos ſecutus ſum infra num. 131. tamen, ſi ſit honeſta, ſeu habeat cauſam honeſtam, eſt licita, & poteſt vnus ratione incertitudinis, & dubij euentus lucrari, & alius perdere, tanquam in ludo iuxta ea, quæ ſcribunt Santer.tract.de aſſecur. par.2. num. 1. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 349. & Stracch.tract.de ſponſion. par.3. num.1. & ſeqq.eod. tom. fol. 304. & quòd contractus ſponſionis ſit licitus ex natura rei, ſcribit Io. Azor.de Inſtit.moral. par.3. lib.11. tit. de contract.dub.cap.19.dub.1. verſ.ſed dicendum. col. 1024. & quòd licitæ ſint depoſitiones, videlicet, dum certantes pignore aliquid apud arbitrum deponunt, quod illi conſignetur, à quo ſteterit veritas, ideſt, qui erit victor, ſcribunt Sot.de iuſt. & iur. lib.4. q.5. art. 2.col.5. fol. 312. Mich. Sal. ad D. Thom.2.2.q.5.de dominio, art.6. tit. an per ludum pecunia præſenti &c. concl.1. verſ.ſecundo ſi iure. fol. 166. Lud. Molin. in loco infra proxime citato, & de hac ſponſione loquitur text.in l. 19. ſi rem. §.fin. ff. de præſcript.verb. & ſcribunt Strach. d. tract.de ſponſ. par.2. num.2. fol.303. & Caccialup. tract.de lud.q.2.in fine, ſub nu.6.tom.7.fol. 156. allegãtes illud Virg. in Buccol. *Deponot tu dic, mecum quo pignore certes*. hasque depoſitiones Hiſpani vocant, *apueſtas*, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. col.6.verſ.de vadiatione. fol. 169. Couar. in cap.4.peccatum.par.2.§.4.ſub num.2. & 6. verſ.ſed contrariam.de reg.iur.in 6. tom. 1. fol.625. Boninſ.tract. de lud.cap.15.initio, Lud.Molin.de iuſtit. tom.2. de contract. diſput.508. initio, Mich. Sal. vbi ſupra, & Io. Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.11. tit. de contract.dubijs, cap. 19. in rubr. col. 1023. & nos dicimus, *metter ſcommeſſe*. & quòd iſtæ ſortes, quas vulgo ſcommeſſas appellamus, ſint licitæ, quia dubius fortunæ euentus contractus illicitos non facit, ſequitur ex communi opinione Clar.recept.ſent. lib. 5. §. ludus. verſ. quæro etiam. & promiſſionem, inuicem factam, de futuro euentu, vt puta, (promittis mihi decem, ſi talis Dominus morietur hoc anno, &, ſi non morietur, ego promitto tibi centum) fuiſſe Florentiæ validam iudicatam, refert, licet ipſe noluerit conſulere; Paul. de Caſtr. in l. 107. à titio, ſub num. 3. ff. de verb. oblig. & quòd aliquando quis, volens ſapere pluſquam oportet, ponat ſponſionem, quòd Princeps morietur infra tale tempus, vel perdet terram, & talis ſponſio teneat, ſcribunt Par.de Put. tract.de lud.ſub nu.35.verſ.an quãdo, & ſub num.37.tom.7.fol.153. & Caccialup. eod. tract.ſub num.21.in 5.caſ. fol.157. & quòd relata ſponſio, & ſimiles ſint validæ, latè

tuetur,

tuetur, diſpungendo dubia Caſtrenſia, Stracch. d. tract. de ſponſ. par.4. num. 1. & ſeqq. fol.304. &, inhærendo prædictis ſponſionibus, & ſponſionis naturam ſequendo, Conſilium determinauit, validam eſſe conuentionem, data fide inter Marinum, & Battinum, quòd ſi dictus Marinus oſtenderit quoddam inſtrumentum, factum inter ipſum Battinum, & eius ſororem, Battinus ſolueret Marino certam quantitatem lini, &, ſi non oſtenderit, ipſe Marinus ſoluat dicto Battino certam pecuniæ quantitatem, vt teſtatur Affl.deciſ.389.ſuper dubio.num 1. & ſeqq. & quòd ſponſiones, ſeù vadiationes ſuapte natura damnari non poſſint, & ſuo genere crimina, præſertim mortalia, nō ſint, & Chriſtianæ vitæ, ac virtutibus non aduerſentur, & conſequenter acquiſita ex eis non ſint de neceſſitate reſtituenda, aut pauperibus eroganda; licet ob multa annexa facilè ex eis oriantur occaſiones ſcandali, & mali, ideoque reprehendendæ, cauendæq; ſint, & ſanctum, & verè Chriſtianum conſilium eſſet, ſi ex eis acquiſita reſtituerentur, aut pauperibus erogarentur, ſcribit Boninſ. d. cap. 15.per totum.

89 Ratio, quare hæc exemplificatio etiam in caſu, relato per Paul. de Caſtr. videatur vera, eſt, tum quia in ſtipulatione conditionali ſolus euentus conditionis habetur pro cauſa, Paul.de Caſtr. Par.de Put.Caccialup. & Stracch.in locis, ſupra proximè citatis, & Dec.conſ.115.num.1.verſus finem, ibi, nam conuentio. & num.2. tum propter frequentem vſum mercatorum, tam Florentię, quàm alibi, vt dicit Paul.de Caſtr. nam mercatores conſueuerunt futura pronoſticari, vt dicunt Par.de Put. & Caccialup. ſup.citati.

90 Confirmatur primo hæc exemplificatio, eiuſque ratio ex d. l.107.ſeu 108. à titio. ff. de verb.oblig. vbi, quòd ſi tu promittis mihi dare decem, ſi aliquis aſcenderit Capitolium, promiſſio tenet, &, eueniente conditione, teneris dare decem: Ergo idem dicendum eſt in ſponſione, ſeù vadiatione, in qua quis promittit dare centum, ſi Imperator Romam venerit, vel quid ſimile.

Confirmatur ſecundo, quia iſte contractus nulla reperitur lege prohibitus: ergo remanet ſub regula permiſſiua, de qua ſupra num.45.

91 Confirmatur tertio, quia valet argumentum à ludo ad ſponſionem; ſed licitum eſt virtutis cauſa ludere etiam in pecunia, vt puta, ſi quis certat haſta, vel pila, iaciendo, vel currendo, ſaliendo, luctando, vel pugnando, vel alio licito modo ludendo: Ergo virtutis cauſa licitum eſt etiam facere ſponſionem, l.2.& 3.ff.de al.luſ.& alcat.& Gloſ.in l.19.ſi rem.in verbo, victori.ff.de præſcript.verb. & è conuerſo in caſibus, in quibus non licet ludere, non licet facere ſponſionem, Par.de Put.tract.de lud.ſub num.37. verſus finem, tom.7. fol.153.& quòd ludere non ſit aliud, quàm ſpecies ſpōſionis, ſcribit Franc. Garc. de contract.cap 43.initio, & quòd ludus reducatur ad contractū ſpōſionis, quãuis nonnihil diſcriminis agnoſcatur, quia ludus gratia recreationis aſſumitur, licet cum opere intendatur victoria; ſponſiones autem non gratia recreationis ſint inuentæ, ſcribit Lud. Lopez tract.de contract. lib.2.cap.21.circa initium; ſed quid plura? ludere, & ſpondere ſunt vnum, & idem, & proinde nos italo ſermone promiſcuè, & paſſim vtimur vtroque verbo; dicendo, *ſcommettiamo, giocamo.*

92 Contrariam opinionem; nempè, contractum hunc ſponſionis, ſeu vadiationis, eſſe illicitum, & prohibitum, latè nititur defendere Conrad.de contract. q.71. in 2. concl. vſque ad finem quæſtionis.

Ratio, qua is mouetur, eſt duplex. Prima, quia vadiantes poſtea incipiunt ſe odire, nempè, victus vincentem, & ſæpè in vadiatione contentioſè agitur, & hic contractus eſt ſimilis ludo fortunæ, factus principaliter ſpe lucri; quæ omnia ſunt illicita: Secunda, quia licet vadiationis contractus, poſtquam eſt factus, teneat, & oriatur obligatio, ita vt, conditione impleta, vni eorum competat actio contra alterum; tamen contrahendo peccant; nam ſunt & alij contractus, qui facti tenent, & eos facere fuit illicitum, Conrad.d.q.71.verſ.contra prædicta.

93 Comprobatur hæc contraria opinio, quia (& retorqueo tertiam confirmationem eiuſdem exemplificationis) ludus, & ſponſio ſunt in ſubſtantia vnum & idem; ideoque valere argumentum à ludo ad ſponſionem dixi ſup. num.91.in tertia confirmat. & hic addo rationem, quia aliàs facilè fieri poſſet fraus legi, prohibenti ludum alearum, ſeù taxillorum, quia poſſent ludentes taxillis deponere pignora, quòd alter altero plura puncta faciet; & ſic facere ſponſionem (ſi tu feceris plura puncta, dabo tibi decem; ſin minus, dabis mihi) quod non eſt dicendum, Stracch.tract.de ſponſ.4.par.verſ.quęritur.

ſitur. num. 2 in fine, & num. 3. tom. 6. par. 1. fol. 305. quia quando non licet ludere, non licet ſponſionem facere, Par. de Put. quem retuli ſupra num. 91. in 3. confirmat. Ergo ſponſio, & ludus ſunt æqualiter prohibendi.

94 Non diſcedo ab exemplificatione, tum quia communiter tenetur, tum quia contraria facile tolluntur.

Quicquid in contrarium titubando dixerint, Paul. de Caſtr. quem citaui ſupra ſub num. 88. & Caccialup. tract. de lud. in 6. caſ. ſub num. 23. 24. 25. & 26. qui eundem Caſtrenſ. citat in alio loco.

Ad primam Conradi rationem reſpondeo, quòd odium debet ceſſare, quia, cum vterque æquè pecuniam ſuam periculo expoſuerit fortunæ, & ſorti ſuccenſendum eſt, non victori. Ad ſecundam, nego, quòd ſit peccatum.

95 Ad comprobationem reſpondeo, ſponſionem eſſe quidem ſpeciem ludi, ſed ludi liciti, & eſſe differentem à ludo alearum, & taxillorum, quamuis & ipſa, ſicut ille pendeat omninò ab euentu incerto, &, vt aiunt, à fortuna; nam ludentes non recreationis cauſa, lucro abſolutè inhiant; & propter illud præcipuè ludunt: item incerta eſt quantitas, quam aleæ committunt; qui enim in eiuſmodi ludo perdit, vt plurimum non ſui iuris efficitur, ideoque quam in animo decreuit, ludendo, quantitatem non excedere, vix contineri poteſt, quin eam excedat, quia dum amiſſum recuperandi ſpe alitur, ad ludum ita inflammatur, vt ab eo diſcedere non valeat, quin prius à ſe propriæ diſceſſerint ſubſtantiæ; hacque dum ſpe luditur fallaci, ad iram accenditur, ex ira ad impiam rapitur rabiem, ex rabie ad blaſphemias: quæ omnia abſunt à ſponſione; plerunque enim ſponſores non propter lucrum, ſed propter aliud, quod deſiderant, ſpondent; vt puta, quis ex vxore prægnante, deſiderat filium maſculum ſuſcipere; ſpondet, quòd pariet fœminam; & concipit pactum (ſi pariet fœminam, dabis mihi quinquaginta, ſeù decem; ſi maſculum, dabo tibi centum, vel decem) quod exemplum ponit Caccialup. tract. de lud. ſub num. 23. in 6. caſ. tom. 7. fol. 157. quo caſu deſiderabit potius perdere centum, quàm vincere quinquaginta, quia non propter lucrum ſpondet, ſed propter deſiderium ſuſcipiendi filium maſculum: huicque ſponſionis caſui, tanquam honeſtæ, adaptatur ſatis vſitatus contractus emptionis, & venditionis equi, vel quid ſimilis, pro pretio etiam longè vltra dimidiam iuſti pretij, ſed nunquam ſoluendo, niſi adueniente aliqua conditione, vt ſcripſi infra num. 97. & quando ſponſores contrario inuicem detinentur deſiderio, quilibet libenter perdit: vt puta: ego deſidero, quòd N. ſit Dux, quia ſpero, quòd me ſubleuabit, & tu, quòd non ſit, quia times, quòd te perſequetur; ideo ego dico, quòd non erit, & tu, quòd erit: ſpondemus inuicem, vt qui noſtrum veritatem dixerit, habeat ab altero centum; quo caſu quiſque noſtrum, perdendo, vincit, quia conſequitur deſiderium, ac proinde ſponſio eſt veluti remedium, conſolatio, & compenſatio quædam cum caſu ſiniſtro: vlterius nunquam lucri, ſed ſolum virtutis cauſa, oſtendendæ ſponſio videtur introducta; nàm quiſque ſponſorum prætendit oſtendere, ſe altero prudentiorem, ac rerum futurarum, & abſconditarum præuiſorem, ideoque ſpondent: Item eſto, quòd ſponderent propter lucrum, tamen certa eſt quantitas, qua contendunt, in eaque contendentes ſui iuris ſunt, & ad maiorem quantitatem fallaci ſpe non alliciuntur, &, vna ſoluta ſponſione, alia in illo animi calore non eſt prompta: quare ludum taxillorum eſſe prohibitum, & ſponſionem permiſſam, ſcribit Dec. conſ. 115. ſub num. 4. ibi, ſecundo non obſtat.

96 Ad id, quod dicebamus, quòd ſi aleæ ludus non eſſet idem, quod ſponſio, poſſet ludens taxillis, fraudando legem, facere ſponſionem, vt qui plura faciet puncta, habeat ab altero tot: reſpondeo, quòd eſſet ſponſio in verbis, ſed in re, quæ attenditur, eſſet ludus taxillorum, qui eſt prohibitus, vt ibidem dixi; quare, militante diuerſa ratione inter ludum & ſponſionem, nego, quòd ſponſio debeat æquè prohiberi, ſicut ludus.

Ad ea, quæ contra hanc exemplificationem conſiderauit Paul. de Caſtr. in d. l. à tio. ff. de verb. oblig. dicens, quòd propterea ipſe noluit illo caſu conſulere, reſpondet Stracch. à me citatus ſupra ſub num. 88. in poſtremo loco.

97 Firmata exemplificatione, quòd ſponſio ſit licita.

Infero, licitum eſſe contractum, in quo ego do tibi equum, ſeù gemmam valoris ſcutorum centum pro pretio ſcutorum 250. ſeù 300. non tamen mihi vnquam ſoluendorum, niſi cum tu vxorem duxeris, ſi eam

C non

non habeas, vel ſi habeas, niſi cum filium maſculum ſuſcepetis, vel ſub alia futura, & incerta conditione, ita vt ſi illa conditio nunquam euenerit, tu lucreris illum equum; hunc q; contractum ego vidi pluries initum hic Romæ, & ſimilem contractum, nempe, Titius accipit à Caio 100. ea conditione, vt Titius reddere teneatur 200. ſi poſt duos annos, viſa Vrbe Roma, ſaluus redierit in patriam, vel ſi vxorem duxerit, vel ſi fiat presbyter, fieri ſolere in Flandria, & Francia, & eſſe contractnm licitum, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dub. cap. 21. initio, col. 1027.

Extende primo eandem exemplificationem, vt habeat locum etiam ſi ſponſio eſſet de præterita, ſeu futura morte alicuius Principis, ſiue Magnatis, vt in caſu, de quo ſupr. ſub num. 88. vel alterius perſonæ priuatæ, quia ſponſio ex ſuo genere eſſet adhuc licita per ea, quæ dixi d. num. 88. & ſeqq.

Confirmatur hæc extenſio, quia etſi ex eiuſmodi ſponſione detur occaſio optandi mortem alterius; & ideo videatur contra bonos mores; tamen hoc eſt accidentarium, & ex hominum malitia, & non ex natura contractus, qui tendit ad lucrum; & ideo talis occaſio non debet habere vim Inficiendi ipſum contractum; quod videmus in teſtamentis, legatis, fideicommiſſis, ſubſtitutionibus, donationibus cauſa mortis, & ſocietatibus officij, quæ, nulla huius occaſionis habita ratione, valent; hac q; ratione validitatem contractus aſſecurationis vitæ hominis defendunt Lud. Molin. de iuſtit. tom. 2. de contract. diſput. 507. verſ. vtrum autem. il 2. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dub. cap. 18. dub. 8. verſ. nec obſtat. col. 1022. Præterea non datnr vni ex ſpondentibus occaſio optandi mortem, qnin alteri detur occaſio optandi vitam; ſed hæc non eſt tuta ratio, quia magis attenditur cauſa, quæ nocet, vt in alijs terminis ſcripſi ſupra ſub num. 47.

Contraria opinio, quòd hæc ſponſio non ſit admittenda, ſuadetur hoc argumento, quia eiuſmodi ſponſio de facili poteſt turbare mentem Principis, & illum mouere ad magnam indignationem contra ſpondentes, aut ſaltem contra alterum eorum, ex quò naturale eſt, vt indignetur is, cuius mors, ſeù alius triſtis euentus videtur optatus; &, indignatione Principis excitata, periculum vitæ, & rerum imminet illi, contra quem eſt excitata, ideoque videtur contra bonos mores, & inhoneſta; hacque ratione prudenter Stat. Genuæ lib. 4. cap. 17. §. ſine licentia. prohibent, fieri vadimonia ſuper vita Principum ſine licentia Senatus; & Paul. de Caſtr. noluit conſulere, vt retuli ſupra ſub num. 88. & prudentius facient, qui ab eiuſmodi ſponſionibus, quando ex eis poteſt iraſci Princeps, abſtinebunt.

Concludo, diſtinguendo duos caſus.

Primus caſus eſt; quando ex eiuſmodi ſponſione poteſt iraſci animus Principis, ſeu alterius perſonæ etiam priuatæ, & ex illa ira poſſunt ſequi damna, & inconuenientia: & iſto caſu dico, ſponſionem eſſe inhoneſtam, & ideo prohibendam; & quia ſponſio fit ſine iudicis auctoritate, & an ſponſio ſit honeſta, ſpondentes cognoſcere non debent, & facta in cauſa inhoneſta, poſſet parere inconuenientia; quibus lex obuiare debet, ne ei dicamus, quòd ſero ſapiunt Phryges, ſapienter ſtatuta Genuæ ſupra citata, in certis caſibus prohibent eas fieri ſine licentia Senatus.

Secundns caſus eſt; quando ex eiuſmodi ſponſione veriſimiliter præfata damna, & inconuenientia non ſunt ventura; & tunc dico, ſponſionem eſſe licitam.

Pone exemplum hulus ſecundi caſus, quando Chriſtiani facerent ſponſionem de morte Turcæ, ſeu alterius Principis, qui nominis Chriſtiani eſſet inimicus.

Retento hoc ſecundo caſu, quando non imminent damna.

Infero, quòd hac ſpõſionis ratione etiam, quòd ex ea detur occaſio optandi mortem, ſuſtinentur contractus, de quibus ſcripſi infra hoc eod. num. & ſeqq. licet enim Doct. ibidem citati, de illis contractibus agant ſub nomine contractus mutui, vel ſub nullo certo nomine; tamen reduci poſſunt ad quandam ſponſionis naturam, & magna ex parte ſimiles ſunt ſocietatibus officij, quæ contraherentur ſine officio, ſed ſolùm ſuper periculo vitæ, & à Theologis infra citatis non improbantur; & ideo, vbi ſunt vſu recepti, non ſunt condemnandi.

Primus contractus eſt, quando quis mutuat alicui mille aureos eo pacto, vt ſi intra decem annos mortuus fuerit mutuator, vel mutuatarius; illa mille ſint mutuatarij, & eius hæredum, ſi verò vterque ſuperſtes fuerit, teneatur mutuatarius reddere mille, & quingentos; quem mutui contractum eſ-

ſe

ſe licitum, ſcribunt Nauar.conſ.25 quæſtio. ſub num.3.lib.5.de vſur. Card. Tolet. de inſtruct.ſacerd.lib.5.cap.34. de alijs cauſis exigendi,&c. in fine, ſub num. 3. verſ. vltima cauſa. &, nulla de eo facta mentione, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap.6. q.2.& quòd ſi mutuator mutuat 100. aureos ea conditione, vt ſi intra decem annos ipſe mutuator moriatur, mutuatarius lucratus ſit illos 100. aureos; ſin verò ſuperuixerit, teneatur mutuatarius reddere illos 100. & vlterius 100. ſeù 120. alios, ad rationem decem, ſeu duodecim ſingulis annis, ſit contractus licitus, qui caret omni vſura, latè tuetur idem Azor. lib.7. tit. de mutuo, cap.7.q.7. quamuis enim contractum hunc nominent contractum mutui; tamen ex eius pacto dignoſcitur, eſſe contractum ſponſionis, ſicut eſſe contractum ſocietatis, quando datur pecunia mutuo, vt exponatur negotiationi, cum communi lucro, & damno, ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.20.num.4.

98 Secundus contractus huic ſimilis eſt, quando (exempli gratia) Titius dat Caio centum ea conditione, vt ſi ipſe Titius intra duos annos Romam venerit, & ſaluus in patriam redierit, Caius reddat Titio centum,& vigintiquatuor; ſin minus, Caius lucretur illa centum, & hunc contractum admitti à conſuetudine in Germania, Anglia, alijsq; Prouincijs, & eſſe conſuetudinem liberam ab omni vſura ſequitur ex Nauar.ſupra citato, Io. Azor. de inſtit.moral. par.3. lib.9. tit.de ſociet.cap.9.verſ.certi iuris.ibi, in germania. quod prius dixerat lib.7.tit.de mutuo, cap.7.q.7.verſ.hic contractus.

99 Tertius contractus, huic omnino ſimilis eſt, quando pater, habens duos, vel tres filios impuberes, præter primogenitum, dat Communitati, ſiue Ciuitati ducentos, vel trecentos aureos ea conditione, vt ſi illi filij vltra ſeptennium vixerint, Communitas, ſiue Ciuitas in ſingulos annos debeat reddere centum, & duodecim pro centenario; ſi verò filij intra ſeptennium obierint, Communitas, ſeu Ciuitas illos ducentos, ſeu trecentos lucretur; & hic contractus ſeruatur etiam in Anglia, Io. Azor. d.cap.9.verſ. certi iuris. & d.cap.7.verſ.hic contractus.

100 Ratio, quare hi contractus non damnentur, quamuis eorum exitus pendeat à mera fortuna, & tamen damnetur ludus alearum, & taxillorum; eò quia eorum exitus procedat à fortuna; eſt, quia fortuna horum contractuum differt à fortuna ludi alearum; nam fortuna in iſtis contractibus ligatas habet manus, vt contrahentium proprias ſubſtantias ſubuertere, ac diſſipare non poſſit; quo ad eum enim, qui pecunias dat, is eas pro tempore, quo viuit, ſua ſponte, non adhuc victus, dat; illis non indiget, quia alteri non daret; cum verò moriretur, dicitur quidem tunc victus dediſſe, ſed vincitur in tempore, quo, etiam non victus, illas perderet, licet alter eas non lucraretur: ſi verò ſuperuixerit; ſors vna cum acceſſionibus ad eum reditura eſt: quo verò ad eum, qui pecunias accipit; is in primis, dum recipit, vtiliter agit; ſi qui dedit, moriatur, lucrabitur, ideoque vtilius contraxiſſet: ſi vterque ſuperuixerit, potuit ex pecuniarum negotiatione nedum debitas acceſſiones lucrari, ſed etiam maiores; & ſic neutri poteſt fortuna iniuriam facere: qua fortunæ iniuria remota, ceſſat in eis occaſio blaſphemiæ, & aliorum malorum: at in ludo alearum fortuna laxas, ac ſolutas habet manus, ideoq; ludentes poſſunt eius iniuria proprias ſubſtantias coacti perdere; quibus perditis, ſurgit blaſphemiæ, aliorumq; malorum occaſio. Nec vſuræ ſuſpitione damnantur, quia acceſſiones & lucra non à tempore, ſed à periculo procedunt.

Neque hi ſecundus,& tertius contractus, imò neque primus redduntur vſurarij, ſeu illiciti ex his, quæ contra contractum, ab iſtis prima facie non longè diſtantem, conſuluit Dec.conſ.123.perlectis.ſub num.1.& ſeqq. dicens, mutui vſuram non purgari ex periculo perdendi pecunias capitalis, motus ex cap.vlt.nauiganti. de vſur.

Quia reſpondeo, quòd illud Decij conſilium nititur duobus fundamentis, quorum primum eſt d.cap. nauiganti. & ſecundum, ſunt coniecturæ, & præſumptiones, quas cumulat in caſu ſuo: & vtrumque fundamentum ruit: nam d. cap.nauiganti. ſecundum communem intellectum, quem retuli infra num. 498. non improbat mutuum, in quo ratione periculi accipitur vltra ſortem, niſi quando mutuator non mutuaſſet, niſi mutuatarius promiſiſſet inire contractum aſſecurationis cum mutuatore; quæ promiſſio cauſat vſuram: & hic caſus eſt longè diuerſus ab iſtis caſibus: & illas præſumptiones, de quibus poſſet etiam valdè dubitari, non ſupponimus in iſtis contractibus.

Digitized by Google

Extende ſecundo, vt ſponſio poſſit fieri non ſolùm de re incerta futura, ſed etiam de re incerta præſenti, vel præterita, vt ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.10.nu.22.

Subextende has extenſiones, vt ius, acquiſitum ex ſponſione, ſit alienabile, & ideo vendibile, ſicut ius acquiſitum ex quouis alio contractu, quare poteſt ius ſponſionis donari, cedi, & vendi, & quidem non ſolùm pro eodem pretio, ſed pro maiori, & minori, prout ſponſionis ſpes manet eadem, vel creſcit, ſeu decreſcit, & ſic in ſponſionibus, quæ olim fiebant ſuper electione Pontificis, & creatione Cardinalium, eiuſdem ſponſionis pretium eodem die per ſingulas horas creſcebat, & decreſcebat, prout creſcebat, & decreſcebat ſpes, Io. Azor. de inſtit. moral.par.3.lib.11.tit.de contract.dub.cap.20. dub.4.verſ.item conſuetudo.col.1926.

101 Extende tertio, vt eiuſdem ſponſionis ratione licitus ſit etiam ludus; cum ſponſio, & ludus fraternizent, imò ſponſio ipſa ſit ludus, vt dixi ſupra num 91. & 93.

Huius extenſionis materiam eſſe ampliſſimam, in eaq; Doctores inculcaſſe caſus fori ſori, & fori poli, idest, conſcientiæ, ſcribit Auguſt.ad Ang.tract.de maleſ.in verbo, mettitor de mali dadi. ſub num. 21. 22. & 23 & conatur dilatare fimbrias, ſed pauca docet, ego conabor clarè, & diſtinctè omnia, quæ noſtro inſtituto inſeruiunt, tradere, & prius refero duas inſpectiones, quæ ex Doctorum mente colliguntur.

102 Prima inſpectio eſt iuris naturalis: & in hac inſpectione concludo, extenſionem eſſe veram, quia ludus iure naturæ, & ex ſuo genere non eſt peccatum, ſeu delictum, late Medin.in ſuis tract.tom.2.tit.de reb. reſtit. q. 21. col. 3. & ſeqq. & ſpecialiter verſ. his tamen. & ſeqq. fol. 163. & ſeq. & q.22.col.6.initio, verſ. his non obſtantibus. fol. 169. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art.2.col.2.verſ.ad quæſtionem. fol. 320. & col.4.verſus finem, in 4. concluſ. fol. 321. Lud. Molin. de iuſtit. tom. 2. de contract. diſput. 510. verſ.quoad ſecundum. & diſput. 511.initio, & Mich.Sal.ad D. Thom. 2.2. q.5.de dominio, art.6. tit.an per ludum pecunia præſenti,&c. concl.1.verſ.primo quia. & ſeqq.fol.166. tom.1.& quòd ludus taxillorum in ſe non ſit illicitus, ſed ſolùm propter prohibitionem iuris poſitiui, ita vt, ceſſante lege poſitiua, talis ludus non dicatur prohibitus, ſequitur ex mente D. Thom. Steph.Coſt.tract.de lud.art.4.princip.num. 5. tom.7. fol. 168. & quòd ludus fortunæ, puta, taxillorum de ſe non reprobetur, quia ſicut poſſum tibi promittere decem ſub conditione, quæ pendet à fortuna, puta, (ſi nauis ex Aſia venerit) ita poſſum tibi promittere decem, ſi plura puncta habueris à fortuna, quàm ego, vt ex eod. D. Thom. ſequitur Dec. conſ. 115. num. 3. nam ſi quis poteſt iure naturæ donare, & donando, transferre dominium rei donatæ, à fortiori poteſt, ludendo, transferre dominium, quia ludus non eſt ſimplex donatio, ſed eſt quædam pactio; nempe, meam pecuniam expono periculo, vt tu viciſſim exponas tuam; & tanti æſtimatur periculũ vnius, quanti alterius, Sot.d. concl.4.col.5.fol.322.& Mich.Sal.vbi ſup.

Ad ea, quæ ex ſacra ſcriptura adduximus etiam contra ludum cauſa ioci, & recreationis, bene reſpondet Medin.d.q.21. verſ. his tamen. & ſpecialiter verſ. per hæc patet. & ſeqq. fol. 164.

103 Secunda inſpectio eſt iuris poſitiui, & in hac Doct. quos citaui ſupra num. 85. concludunt ex regula, ludum, veluti delictum, ſeu rem illicitam, eſſe prohibitum.

104 Hæ duæ inſpectiones (Doctorum pace dixerim) ſunt vanæ, quare etſi apud Doctores adeo inualuerit hæc diſtinctio inter ius naturale, & ius humanum, vt ab ea recedere ſit durum, tamen recedendum eſt, quia lex poſitiua non poteſt eſſe diuerſa à lege naturæ per ea, quæ latè ſcripſi infra q.7.par. 2. ampl. 19. num. 40. & ſeqq. conſideratis enim malis, de quibus ſupr.num.83. quæ ſequuntur ex ludo, debet prohiberi tam à lege poſitiua, quàm à lege, & ratione naturali; ſicut, ſemotis malis, ab vtraque permitteretur.

105 Retenta ergo prohibitione ludi propter triſtes euentus, qui ex eo ſequi ſolent.

Declara, diſtinguendo tria ludorum genera; quorum diſtinctione explanata erit materia ferè totius extenſionis.

Primum ludi genus eſt illud, in quo caſus, fortuna, & ſors ſimpliciter dominantur, vt in ludo taxillorum, & ſimilium: Secundum eſt illud, in quo vires, ingenium, & ars præcipuè regunt, vt eſt ludus paleſtræ, pilæ, ſcacchorum, & ſimilium: Tertium, in quo & ſors, & ars mixtim gubernant: Primum, & Tertium genus ſunt prohibita: Secundum verò eſt permiſſum, Ang. tract. de maleſ. in verbo, mettitor de mali dadi, ſub num. 2.

Caccialup. tract. de lud. num. 26. tom. 7. fol. 157. Clar. recept. ſent. lib. 5. §. ludus. verſ. hæc autem concluſio. & Sal. ad D. Thom. 2.2. q. 5. de dominio, art. 6. tit. an per ludum pecunia præſenti, &c. initio, & verſ. ex his. fol. 165. & ſic extenſio de iure poſitiuo procedet ſolùm in ludo ſecundi generis, non autem in ludo primi, & tertij generis.

Sub qua pœna ludus aleæ ſit prohibitus à iure communi, vide l. 1. ff. de aleæ luſu, & aleat. Clar. recept. ſent. lib. 5. §. ludus. verſ. ſed quæro. & latè Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. cēt. 4. caſ. 399. & ſub qua pœna, & quibus legibus in Hiſpanijs, vide Molin. de iuſt. to. 2. de contract. diſput. 512. verſ. in hoc. & ſeqq.

106 Ratio, quare ludus primi generis, quando ſcilicet fortuna, & ſors dominantur, ſit prohibitus, eſt duplex: prima, quia, cum fortuna ſit Deus, vt dicit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. col. 3. verſ. quinto illa. fol. 167. ſeù cum ſors diuino attribuatur numini, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 16. limit. 6. num. 1. qui in eiuſmodi ludo perdit, diuino numini, quaſi ſibi aduerſo, & ab eo luſus, impiè iraſcitur, & iratus ad conuicia, & blaſphemias inſanè prorumpit; vt aduertit Medin. in loco, ſupra proximè citato; Secunda, quia dum fallaci fortunæ ſpe ludendo luditur, omnia non ſobrius perdit: non ſic eſt in ludo, in quo ars, & ingenium regunt, quia qui in eo perdit, ignorantiæ non ſorti ſuccenſendum eſſe agnoſcit, ac proprijs artis, & ingenij viribus non deceptus, à ludo deſiſtendum non ignorat: & ratio quare prohibeatur etiam ludus, in quo mixtim ars, & fortuna gubernant, eſt, quia vbi concurrunt cauſa permiſſiua, & cauſa prohibitiua, attenditur prohibitiua, vt dixi ſupra num. 46. & 47. & ſic vtile per inutile vitiatur: adhuc enim, qui in hoc ludo perdit, non inſcitiæ, ſed ſorti ſuccenſere ſolet, & dum ſpem in ſorte, magis quàm in arte collocaret, à ludo vix ſe continebit; hancq; rationem in ludo mixto ex Mar. Socc. ſequitur in ſubſtantia Par. de Put. tract. de lud. ſub num. 40. verſ. tamen aduerte. tom. 7. fol. 153.

107 Subdeclara primo eandē declarationem, diſtinguentem ludū in tria genera, vt in propoſito noſtro duo tantum ſint conſideranda: alterum, in quo fortuna, ſiue ſola, ſiue mixta dominatur; & hoc diximus eſſe prohibitum: alterum verò, in quo vires, ars, & ingenium ſine fortuna gubernant; & hoc diximus eſſe permiſſum.

108 Subdeclara ſecundo, dum diximus, ludum, in quo dominatur fortuna, ſiue ſola, ſiue mixta, eſſe prohibitum, vt hoc recipiat aliam ludi diſtinctionem.

Primus ludus ergo eſt ille, qui non habet aliud obiectum, quàm lucrum, & indeterminatum, ideoque de ſui natura poteſt in infinitum procedere, qualis eſt ludus aleæ, ſeù taxillorum ſine particulari obiecto: & in iſto ludo concludo ampliatiuè, quod eſt adeo prohibitus, vt dixi ſupra num. 83. vt lex, quæ ſub pœna illum prohibet, habeat locum, etiam ſi in illo ludo ceſſaſſent blaſphemiæ, & alia mala, quorum cauſa lex ludum prohibuit; licet enim ceſſaſſent effectus, tamen non ceſſaſſet potentia, aptitudo, & occaſio, quas lex, prohibendo ludum, reſpexit iuxta ea, quæ ſcripſi infra ſub num. 521. concludo etiam, quod habet locum in quauis quantitate ludatur, quia ex parua quantitate itur ad magnam.

109 Secundus ludus eſt ille, qui etſi de ſui natura haberet infinitatem, vt eſt ludus alearum, tamen ex obiecto virtuoſo, ſeù aliter licito reſtringitur ad certam modicam quantitatem, quam excedere non poteſt; & in iſto ludo concludo, quòd lex, quæ prohibet ludum, in quo dominatur fortuna, non comprehendit iſtum, qualis eſt ludus, qui fieret conuiuandi gratia, l. vlt. quod in conuiuio. ff. de al. luſ. & aleat. Salyc. in l. vlt. alearum. num. 5. verſ. circa iſtam. C. de relig. & ſumpt. fun. Caccialup tract. de lud. ſub num. 26. tom. 7. fol. 157. dicens, non eſſe prohibitum, quando fieret gratia recreationis in conuiuio, vt ludere vnum hedum, ſeù vnum par caponum, & Steph. Coſt. eod. tract. art. 2. princip. num. 35. in fine, fol. 166. & ideo ludens modicum cauſa recreationis, non tenetur illud reſtituere, Innoc. in cap. 8. quia plerique. num. 4. in fine, de immunit. eccleſ. nam in iſto ceſſant non ſolùm mala, & ſic effectus, ſed etiam occaſio, & aptitudo ad mala.

110 Tertius ludus eſt ille, qui non ſolùm habet certam modicam quantitatem ex obiecto determinatam, ſed de ſui natura non habet infinitatem, ideoq; non eſt multiplicabilis, qualis eſt ludus, quem nos italo ſermone dicimus, *lotto*, is enim, etſi abſolutè ſubiectus ſit incertæ fortunæ voluntati; tamen eſt licitus, quia non poteſt modicam excedere quantitatem; & de hoc forſan ſentit Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2. q. 5. de dominio, art. 6. tit. an per ludum pecunia præſenti,

ri.&c.concl.1. verſ.ſecundo ſi iute. fol. 166. in fine, dum ait, liciras eſſe ſortes, ideſt, hiſpanicè, *las joyas*. & non adeò obſcurè Sot. de iuſt.& iur.lib.4.q.5.art.2.col.5.fol.322. dum inquit, licitum eſſe ſortium genus, dum pecunia multorũ congeſta iocalia coemuntur, quæ inter eos ſors prolata diſtribuit, & clarè Troil.Malu.tract.de ſortib. par. 3. ſub num.5.tom.11.par.2.fol.401. dum concludit, quòd in caſu, quo quis indigeret pecunia, nec aliter habere poſſet, vel vellet vendere rem ſuam, nec aliter poſſet, niſi, ponendo rem ſuam ſub ſorte, vt Bononiæ, talis, inquir, ſors non eſt prohibita; eſt enim hoc caſu quædam indirecta venditio, dummodo talis non colligat maiorem quantitatem pecuniæ, quàm res ipſa valeat, & ceſſet omnis fraus, & clarius Lud.Molin.de iuſt.tom.2. de contract. diſput. 509. initio, ibi, & fit interdum contributio. & verſ.ſeqq. in quibus, explicata prius cognitione huius ludi, ſcribit de iniuſtitia, quæ hoc in ludo poteſt cõmitti; & nos tam hic Romæ, quàm alibi ſæpè vidimus hanc ſortem, ſeù ludum: fit autem eiuſmodi ludus, cum in vrnam multæ paruulæ conijciuntur ſchedulæ, ſingulæ albæ, exceptis tribus, vel quatuor, in quibus deſcripta ſunt certa præmia, & has ſchedulas, beneficiatas propterea vocamus, & in aliam vrnam conijciuntur itidem aliæ paruulæ ſchedulæ, habentes ſingulæ deſcriptum diuerſum numerum, & aliqua breuia verba ad ſignificandas perſonas ludentes; & deinde ex vrnis extrahuntur ſingulæ ſchedulæ, & cui contingit, vt cum ſua ſchedula extrahatur aliqua ſchedula beneficiata, debetur præmium in ea deſcriptum, & latius explicat Medin. in loco ſupra proximè citato.

111 Subdeclara tertio, vt prohibitio ludi, fortunæ voluntati ſubiecti, operetur duos effectus: primum, ne victori detur actio: ſecundum, vt victo detur repetitio, l.vlt.alearum.C.de relig.& ſumpt.fun. imò actio non ſolùm non datur victori contra victum, ſed neque contra tertium promiſſorem, Par. de Put.tract.de lud.num.25.tom.7.fol.152. & Caccialup.eod.tract.q.8.ſub num.35. caſ.9. & num.36. fol.158. & de hoc ſecundo effectu obſcurè, & non diſtinguendo in quo foro loquatur, licet generaliter agat de foro conſcientiæ, Innoc.in cap.8. quia plerique. num.4.verſ.de eo autem. de immun. eccleſ. ſcribit, quòd vincens in ludis, ſi fuit tractus ad ludum, non tenetur reſtituere, quia tunc nihil dolo feciſſe videtur, ſecus, inquit, eſſet, ſi alium traxiſſet, quia tunc reddere tenetur, quaſi dolo fecit, ſed hic forte, inquir, melior erit conditio poſſidentis, ſed ſi aliquid amiſit, poteſt repetere; tu adde quæ ſcripſi infra nu.118.verſ.alij diſtinguunt. & an detur actio ei, qui mutuauit ludenti, vide eundem Par.de Put.d.tract.de lud. num. 17. & 18. Caccialup.eod.tract.q.8 ſub num.32.& 33.eod.tom.7.fol.157. & Steph. Coſt.eod. tract.art.6.princip.num.1.& ſeqq. fol. 168.

Ratio huius ſubdeclarationis eſt, quia, denegata victori actione, & conceſſa victo repetitione, ceſſat lucrum, quod eſt cauſa finalis ludi, & conſequenter ceſſabit ludus.

112 Intellige primo ſecundum effectum de repetitione, danda perdenti, vt procedat de iure, ſecus quando extaret conſuetudo, quæ permitteret ludum alearũ, ſeu ſimilem, prohibitum à iure poſitiuo, quia tunc vincens nec in foro poli, nec in foro fori teneretur reſtituere, Par.de Put.tract.de lud.num.33. verſ.an conſuetudo. & ſub num.40. verſ. & aduerte. tom. 7. fol. 153. Caccialup. eod. tract.q.9. ſub num.40. ibi, quando verò luſum. fol.158.& Steph.Coſt.eod.tract.art.3. princip.ſub num.8.fol. 167. & eſſe communem refert, & ſequitur Clar. recept ſent.lib. 5.§.ludus. verſ.item vincens. & infra quantum tempus concedatur hæc repetitio in Hiſpanijs, & multa alia, ad id pertinentia, ſcribit Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract.diſput.512.verſ.lex 2. & verſ.ſeq.

113 Ratio, qua confirmatur hæc intelligentia, eſt, quia ſtatutum, vel conſuetudo poſſunt facere ludum prohibitum eſſe impunitum, vel ludum de iure illicitum, poſſunt facere licitum, quia omnis pœna contra ludentes eſt inducta de iure poſitiuo; ergo contrario ſtatuto, vel conſuetudine poteſt tolli per ea, quæ referunt Par.de Put. d.tract.de lud. ſub num.49. verſ. vtrum ſtatutum. & num. 51. fol.154.Caccialup.eod.tract.q.17.num.71. & reſolutè num.76.& 79.fol.160.& Steph. Coſt.eod.tract.art.4.princ.num.1.& ſeqq.& præſertim num. 5. fol. 167. quos in occurrenti caſu videas, quia referunt varia dicta, & loquuntur cum multo ſalis grano, miſcendo varias declarationes, & conſiderationes.

114 Ratio rationis, quare ſtatutum, & conſuetudo poſſint victo repetitionem iuridicè denegare, eſt, tum quia victus, repetendo, allegat propriam turpitudinem, nempè, quòd, ſpreta lege, contra illius prohibitionem luſerit; tum quia, committendo in legem,

gem, indignus videtur legis auxilio; & cum victor, & victus ſint in pari cauſa turpitudinis, potior debet eſſe cauſa poſſidẽtis, Steph. Coſt.ſub d.nu.5.fol.168.quod, loquendo de eo, qui dat meretrici, ſeù mathematico, ſcribunt Innoc. & alij, quos citaui, & ſecutus ſum infra, q.7.par.2.ampl.19. num. 98. vbi videas, quare irrationalis videtur lex, quæ tendit in fauorem victi, & in odium vincentis, qui æqualiter contra legem commiſerunt, & conſequenter rationabilis videtur conſuetudo contraria.

115 Difficultas, quæ huius intelligentiæ occaſione inſurgit, & à citatis Doct. non vidi excitatam, eſt, nunquid conſuetudo, quæ eo ipſo, quòd permittit ludum alearum, ſiuè taxillorum, intelligitur denegare victo repetitionem, intelligatur eodem iure permiſſionis ludi concedere victori actionem, & ſic corrigere ius in vtroque effectu, de quibus ſup. num.111. ſubdecl.3.

Breuiter, & reſolutiuè procedendo, crederem, quòd non, etiam ſi victor vellet agere infra ſummã vnius ſolidi, pro qua vincenti in ludo, non prohibito, datur actio, per ea, quæ dixi infra nu.123.& moueor, quia correctio iuris eſt odioſa, & maximè iſta, quæ corrigendo ius, fouet malos mores, & ideo eſt euitanda, & quando euitari non poteſt, debet ità ſtrictè intelligi, vt minus corrigat: vnde ſi iſta conſuetudo poteſt intelligi, vt corrigat in vtroque effectu, vel in vno, debet intelligi, vt corrigat in vno, vt, loquendo de ſtatuto corrigente, ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. num.411.& hoc eſt verum, quando correctio eſt obſcura; ſecus ſi eſſet clara in vtroque effectu, vel clarè diſponeret, quòd iſte ludus eſſet licitus, quia tunc vndique conuenirent ei omnes effectus ludi liciti: & ſuppoſito, quòd corrigeret in vtroque effectu, certum eſt, quòd adhuc denegata eſſet actio vltra ſummam vnius ſolidi, quia vltra hanc ſummam denegatur etiam in ludis, qui de iure ſunt liciti, vt dixi infra d. num.123.

116 Intellige ſecundo, vt quamuis victo detur repetitio, non tamen per hoc ſequitur, quòd victor teneatur in foro conſcientiæ reſtituere, antequam per iudicis ſententiam ſit condemnatus ad reſtituendum, quia cum in victorem tranſierit dominium, is, donec condemnetur, poteſt tuta conſcientia retinere, per ea, quæ ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb.reſtit.q.21. verſ. ad quartam. verſ.corollariè ſequitur.in fine,& verſ.ſeq.fol.174.& 176. quem ſequitur Boninſ.tract.de lud.cap.12.in fine, num.4. & 5.& cap.7.num.4. Sot. de iuſt. & iur. lib.4. q.5.art.2.præſertim concl.4.col.4. fol.321. & ſeqq.latè Couar.in cap.4.peccatum.par. 2.§.4. num.1.& 2. de reg.iur.in 6. tom. 1. fol.624. & quòd omnes recentiores Thomiſtæ ſequantur hanc intelligentiam, teſtatur, eam ſequendo, Mich Sal.ad D. Thom.2.2. q.5.de dominio, art.6.tit. an per ludum pecunia præſenti,&c. verſ. oppoſitam.& ſeqq. fol. 166. & tit. an quando luditur pecunia abſente,&c. verſ.vltimo ſi ludens. fol. 168. quare concedit lex, vt quæ aliquis in ludo amiſit, poſſit in iudicio recuperare, ſed hæc lex nec tribuit pecuniæ dominium illi, qui perdidit in ludo, nec expoliat dominio illum, qui lucratus eſt, ſed ſolum præſtat, vt is, qui perdidit, poſſit apud iudicem repetere, & iudex victorem compellere ad reſtituendum, Mich.Sal.d.q.5.de dominio, art. 1. concl. 2. verſ. hæ duæ. fol. 135. & quòd hæc ſit communis opinio inter Doct. quòd acquiſita per ludum nõ ſint obnoxia reſtitutioni, antequam feratur ſententia condemnatoria ad reſtituendum, quamuis ille ludus ſit iure humano prohibitus, & concedatur repetitio, ſcribit, & ſequitur Lud. Molin.de iuſtit.tom.2. de contract. diſput. 513. verſ. contraria. quod latius repetit diſput. 514. verſ.dubium eſt vtrum. & quòd hæc opinio ſit verior, & in praxi ſequenda, teſtatur Io. Azor de inſtit.moral.par.3. lib.4. tit.de reſtit. cap. 21. q.5. verſ. tota igitur. in fine, col.296.

117 Contra hãc intelligentiam, nempè, quòd acquiſitum ex ludo non retineatur cum bona conſcientia, ſed debeat pauperibus erogari, & non peccaret, ſi victor reſtitueret victo, ſcribit Ant.de Butr.in cap. 8. quia plerique. ſub num. 7. ibi, credo quod acquiſitum. de immun.eccleſ.à cuius ſententia non videtur diſcedere ibidem Abb. ſub num.35. q. 11. vbi poſt remiſſiones, formando tres caſus, ait indubitanter repeti lucrum, quando ludus erat prohibitus per legem communem, vel municipalem, & poſtea in fine ſubdit, tene menti opin. Ant. de Butr. quæ ſatis eſt tuta in foro animæ. & qui alij teneant hanc eandem contrariam opinionem, adducit Mich. Sal. d.tit. an per ludum, &c. verſ.his poſitis.fol.166.

118 Alij diſtinguunt, vt ſi vincens fuit tractus ad

ad ludum, non teneatur reſtituere, ſecus ſi ipſe traxerit victum, ſed poſtea dubitando dicunt, quòd hic fortè melior erit conditio poſſidentis, & confusè addunt, quòd ſi aliquid amiſit, poteſt repetere, ita Innoc.in d.cap.quia plerique. num.4. verſ.de eo autem.quem licet referant,& non impugnent, tamen ad alios ſe remittunt, Io.Andr. ibid. ſub num. 4. ibi, quid de eo quod quis. & Anch.num.13. q.6. & Innocentij verba inuertunt, dum in fine ponunt dicta verba, *vel fortè melior erit conditio poſſidentis*.

Hæc Innocentij diſtinctio eſt non minus breuis, quàm confuſa, nec aperit in quo foro loquatur, licet in illo cap. generaliter agat de foro animæ, vt aduerti etiam ſupra nu.111.& infra q.7.par.2 ampl. 19.nu.120.

Cæterum, ſi vis videre aliquas Theologorum opiniones ſuper hac diſtinctione, vide Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput.516.per totam.

Quæ pro & contra hanc ſecundam intelligentiam adduci poſſent, ſume ex alio non diſſimili articulo, diſcuſſo infra q.7. par. 2. ampl.19.num.98.& ſeqq.

120 Retenta tamen intelligentia.

Infero primo, ampliando eam,quòd in tantum non teneatur reſtituere ante ſententiam iudicis, vt neque illi, qui in ludo amiſit, liceat tantundem de bonis colluſoris, qui vicit, furari, aut aliter retinere, etiam ſi aliter amiſſum via iudicis non poſſet recuperare, ideoque ſi illud occultè, aut aliter retineret, teneretur reſtituere, Lud.Molin. d.diſput.514.verſ.ex dictis.

Niſi quando,qui lucratus eſt, iniuſtè impediuiſſet, ferri iuſtam ſententiam,quia tunc poſſet ſibi retinere, Molin. vbi ſupra.

Et procedit illatio tam in foro conſcientiæ, quàm in foro fori.

Infero ſecundo ampliando etiam, quòd huic, qui amiſit in ludo prohibito, & via iudicis recuperare non poteſt, non propterea licet in alio ludo cum eodem, qui lucratus eſt, vincere, & lucrari tantundem per dolum, & fraudem; & lucrando, tenetur reſtituere, Molin. d.verſ.ex dictis.in fin.

Et procedunt iſtæ illationes tàm in foro conſcientiæ, quàm in foro fori.

Niſi is, qui lucratus eſt, iniuſtè impediuiſſet, ferri iuſtam ſententiam, quia tunc contra illationes poſſet retinere, Molin. vbi ſupra.

Tempera eandem intelligentiam, vt non procedat, quando lex diceret, ludum fore nullum, & irritum tàm in iudicio, quàm extra iudicium. quia tunc lucrum ludi etiam in foro conſcientiæ, & ſententia etiam non lata, non poſſet retineri, cum ſit nullum, etiam extra iudicium, niſi per conſuetudinem eſſet huic legi derogatum per ea, quæ loquendo de ſponſione, quam Pontificis conſtitutio diceret nullam, & irritam tàm in iudicio, quàm extra, ſcribit Io. Azor. de inſtit.moral.par.3. lib. 11. de contract. dub. cap.20.dub.3.col.1026.

Subdeclara quarto, vt ludus, in quo non dominatur fortuna, ſed dominantur vires, ars, & ingenium, & diximus eſſe licitum, ſit multiplex, vt recenſendo varios ludos, ſcripſerunt Caccialup. tract.de lud.num.7 & 8. tom.7.fol.156.& Steph.Coſt.eod.tract.art. 1.§.1. num.1.& ſeqq fol.162.& Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb.reſtit.q. 21.initio, fol. 162.

121 Ratio,quare hi ludi ſint permiſſi,eſt,quia etſi homo, ad laborem natus, in ſudore vultus veſci debeat pane ſuo, vt retuli infra num.172. tamen cum ſit corruptibilis, non poteſt in labore durare, niſi aliquando animi recreatio laborem temperet, ſudoremq; abſtergat, vt latius hanc rationem probant Sot. de iuſt. & iur. lib.4. q.5. art. 2. verſ. ad quæſtionem,col.2 fol.320.& Steph.Coſt. d. §.1.num.3.in fine,4.5.& 6.fol.162.& art.2. princ num.36.fol.166.

122 Excipe primo ab hac ſubdeclaratione, dum dicimus, ludum, qui non ſit ſubiectus fortunæ, eſſe licitum, vt non procedat in ludo cruento, & ſanguinolento, in quo ſanguis ſpargitur, vel ludentium ſtrages ſequi poteſt, quia hi omnes ludi iure nouo prohibiti ſunt, vt citatis iuribus, & auctoritatibus, adductis etiam particularibus ludis, explicat Coſt. tract. de lud. art. 1. §. 2. ſub num.30.31.& 32.tom.7 fol.164.

123 Excipe ſecundo, vt quantumuis ludus ſit permiſſus, tamen in eo non licet ludere vltra valorem vnius ſolidi,l.vlt.alearum. C.de relig.& ſumpt. funer. Clar.recept.ſent.lib.5. §. ludus. verſ. ſcias tamen. & Mich. Sal. ad D.Thom.2.2 q.5.de dominio,art.6. tit.an per ludum pecunia præſenti,&c.verſ.ex his. fol.165.& quanti valeat hodie ſolidus, vide §.ſeq.gl.3.num.13.& ſeqq.

Excipe tertio quemuis ludum licitum, ſiue ex diſpoſitione iuris, ſiue ex conſuetudine, in quo committeretur dolus, vel fraus; quia

quia iſto caſu is, qui in eo fraudolenter, aut doloſè vinceret, teneretur in vtroque foro ad reſtitutionem, Franc. Garcia de contract. cap. 43. num. 9. verſ. hora ſi domanda. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. cap. 25. in 2. & 3. notab. col. 439. & communiter omnes, & ſatis probatur ex his, quæ in contractu emptionis ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 7. & ſeqq.

Pone caſus huius doli, & fraudis, prout ponunt Garcia d. cap. 43. num. 8. verſ. eſplicaremo. & Azor. in loco ſupra proximè citato.

Amplia primo hanc exceptionē, vt teneatur reſtituere non ſolùm lucrū, quod ipſe fecit, ſed etiam lucrū, quod colluſor deceptus facturus eſſet, Io. Azor. d. cap. 25. in 2. not.

Amplia ſecundo, vt teneatur reſtituere, non ſolùm, quod adhibito dolo lucratus eſt, ſed etiam quod lucratus eſſet ſine dolo in toto ludo; nam qui vtitur chartis, ſeù taxillis falſis, aut alio ſigno, quod ab eo, qui à tergo videret chartas, ſibi daretur, diceretur luſiſſe inæqualiter, & cum exceſſu ſibi cognito, & colluſori ignoto, & conſequenter totus ille ludus eſſet illicitus, quia ſatis eſt, quòd alter colluſor fuerit in toto ludo poſitus in maiori periculo perdendi; hacque inæqualitatis, & maioris periculi ratione tenetur reſtituere tàm in foro fori, quàm in foro conſcientiæ per ea, quæ in caſu minus ſcrupuloſo ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. infero tertio. & ſeqq. & præſertim verſ. ſubinfero ſecundo, & in foro fori tenetur etiam propter præſumptam fraudem in toto ludo, cum difficile eſſet probare non fraudem.

Tempera primo, limitando eandem exceptionem, vt non procedat in dolo, qui non repugnat naturæ, & moribus ludi, quia iſte dolus eſt licitus, vt explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 12.

Tempera ſecundo, vt ludus ſit nullus, ideoque facienda ſit reſtitutio in odium colluſoris, qui vſus eſt dolo, & ſic, volente colluſore, qui paſſus eſt dolum; ſecus eo nolente; & conſequenter ſi colluſor, qui chartis falſis, vel alio modo doloſo vſus eſt, adhuc perdidiſſet, ei reſtitutio fieri non deberet, quia nemini proprius dolus, & culpa debet patrocinari.

Excipe quarto quemuis ludum licitum, in quo eſſet notabilis inæqualitas, quia is, qui vinceret, teneretur reſtituere, vt latè explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. infero tertio. & ſeqq.

124 Abſolutis extenſionibus huius primæ exemplificationis, poſitæ ſupra num. 88.

Reſtringe primo eandem exemplificationem ad ſponſionem licitam, vt locuti ſumus in ipſa exemplificatione, & ſponſio dicitur licita, dummodo ſit honeſta, prout etiam locutus ſum ſup. in eadem exemplific. num. 88. & quæ ſponſiones dicantur honeſtæ, vide Stracch. tract. de ſponſ. par. 4. per totam, tom. 6. par. 1. fol. 304. & ſeq. & quæ dicantur inhoneſtæ, vide Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dub. cap. 19. dub. 6. col. 1026. ex cuius, & aliorum dictis, & ex nomine ipſo collige regulam, quòd inhōneſtæ ſunt omnes illæ, quæ ſunt de re inhoneſta, ſeù contra bonos mores, vt in exemplis, traditis ab Azor. in loco ſup. proximè citato, & quæ ſponſiones, ſecuritates, vadimonia, ſeù partita ſint prohibita in Repub. Genuæ, Genuenſes habent in ſtatutis lib. 4. cap. 17. §. ſine licentia, & §§. ſeqq.

Reſtringe ſecundo, dummodo à ſponſione abſit læſio, vt dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. infero tertio. & ſeqq. & ſecutus ſum etiam in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 3. ſub num. 476. in 2. caſ. & dummodo abſit dolus, quia dolus inficit quemuis contractum, per ea, quæ ſecutus ſum d. ampl. 10. num. 7. & ſeqq.

Declara primo hanc reſtrictionem, vt ludi, & ſponſionis iniuſtitia, ex qua cauſatur læſio, & ex læſione obligatio ad reſtituendum, ſit inæqualitas periculi, & ſecuritatis, prout latè explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. infero tertio. vſque ad verſ. extende ſecundo. vbi videas.

Declara ſecundo notabiliter, vt in Vrbe Roma, vbi iuſtitia, & boni mores magis quàm alibi debent ſplendeſcere, aliquæ ſponſiones, quæ aliàs ex ſui natura non eſſent illicitæ, partim iure humano, & partim conſuetudinario ſint prohibitæ; Prima quarum eſt, quando, ſede vacante, Cardinales, conclaue ingreſſi, tractant de eligendo futuro Pontifice, quia nec tunc, nec alio tempore poteſt fieri ſponſio, quòd hic, vel ille erit Pontifex, id Pij IV. bulla prohibente, de reformat. conclauis. quod notauit etiam Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dub. cap. 20. dub. 1. col. 1026. Secunda eſt, quando agitur de promotione Prælatorum ad Cardinalatum, quia ſponſiones

ſiones, quis eligetur, & quis non, receſſerunt ab aula, & credo fuiſſe ſimiliter prohibitas, licet Io.Azor.d.cap.20.dub.4.dicat, non fuiſſe prohibitas; Tertia ſponſio, quæ in Curia non admittitur, eſt ille contractus, qui per viam ſponſionis haberet eundem effectum, quem haberet ſocietas officij; quare ſocietas officij ſine officio non ſuſtinetur per viam ſponſionis, iuxta ea, quæ ſcripſi infra num.305.verſ.ſecundum eſt forum.

Declara tertio, vt aliqui contractus, quamuis ſint compoſiti ex natura ſponſionis, tamen, quia habent veſtem, quæ eos cohoneſtat, & ex qua eorum iuſtitia apertius videri poteſt, ſunt communiter recepti; qui ſine illa veſte in nuda ſponſione eſſent ſuſpecti, & ideo diſputabiles; & forſan non admiſſibiles, præſertim in Romana curia, huiuſmodi ſunt cenſus vitalitius, ſocietas officij, qui Romæ paſſim fiunt, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra in diuerſis locis, ſimiliter iactus retis, qui eſt emibilis, Pat. de Put. tract.de lud. ſub num. 37. tom. 7. fol. 153. Caccialup.eod.tract.num.23.in fine, caſ. 6. fol.157.& Mich.Sal.ad D.Thom. 2.2. q.5. de domin.art.6. tit. an per ludum pecunia præſenti,&c.concl.1.verſ.ſecundo de iure. fol.166.& tamen hi omnes à ſponſione non diſcrepant, quia ſi in cenſu, vel ſocietate mors euenerit, vnus lucratur capitale, ſi non euenerit, alter lucratur tot pro centenario, quos fructus vocamus; & qui emit iactum rethis, ſi iactus erit plenus, lucratur, ſi vacuus, perdit.

Nota pro intelligentia nominum, quòd depoſitio, & ſponſio idem ſunt in hac materia, vt patet ex his, quæ dixi ſupra num.88. dicitur namque depoſitio, eò, quòd deponatur pecunia, ſeù quid aliud pecunia æſtimabile, ſoluenda ei, qui vicerit: ſponſio verò dicitur eo, quòd vnus ſpondet, ſe ſoluturum alteri, ſi verum fuerit, quod affirmat, Io.Azor.de inſtit.moral. par.3.lib.11.tit.de contract. dub. cap.19. not.1. verſ.vnde huiuſmodi. col.1023.

Et hæc ſatis: ſi quæ enim tibi plura de ſponſione occurrat videre, legito, quæ ſcripſit Stracch. tract.de ſponſ. & de ludo, quæ ſcripſerunt Par.de Put. & alij, qui de eo peculiarem ediderunt tractatum; nobis enim, qui cambij materiam copioſè, & ſpecialiter explicare propoſuimus, in his, quæ generaliter de alijs commercijs præmittimus, non licet æqualiter inſiſtere.

DE ASSECVRATIONE.

SVMMARIVM.

Aſſecnrationis contractus eſt licitus, nnm. 128. & ſeqq. Quamuis pendeat à mera fortuna, d.num.128.& 131.

Aſſecuratio an ſit emptio, & venditio, an verò locatio & conductio, ſeù contractus innominatus, num. 129.

Aſſecuratio ſit in magnam Reip. vtilitatem, ſub num.130.

Sponſio, & aſſecuratio in quo differant, ſub num.131.

Læſio, ideoque reſciſſio habent locum etiam in ſponſione, & aſſecuratione, num.132.

Mutuatarius an & quando teneatur ſoluere pretium aſſecurationis, num.133.

Caſus ſiniſter, aduerſus, & fortuitus dicitur ille, quem prouidentia humana prauidere non poteſt, num. 134. Et iſte caſus multipliciter oſtenditur, num. 135. & ſeqq. Et an dicatur humana prouidentia reparari non poſſe, etiam ſi poſt factum poſſet reparari, nnm. 140. & ſeqq.

Principis factum eſt inter caſus fortuitos, num. 136.& 139. Factum iudicis ordinarij, num. 137. Iniuſtitia, & caſus fortuitus æquiparantur, num.138.

Nauis licet paſſa ſit caſum ſiniſtrum, ſi tamen in priſtinum reduci poteſt intra congruum terminum, aſſecuratus de caſu ſiniſtro non poteſt agere, num.140.144.& ſeqq. & num. 147. & quomodo hoc practicetur, num. 148. & ſeqq.

Caſus ſiniſter in naui, num.140.

Aſſecurationum formula, ſub nu.141.& 142.

Conditionem extitiſſe ſufficit, licet non duret, num.143.

Nauis, capta ab hoſtibus, quando dicatur in eorum dominiū tranſijſſe, nu.144.145.& 146.

Domininm & ſtatus quando dicantur mutari, num. 145.

Ciuis, captus in bello, non mutat ſtatum, niſi poſtquam eſt ductus intra præſidia hoſtilia, ſub num.145.

Declaratio, facienda per Conſulem, quòd nauis, ſeù alia res, quæ paſſa eſt caſum ſiniſtrum, non poterat infra menſem reparari, ſi ſit omiſſa, an aſſecuratus poſſit aliter irreparabilitatem probare, num.148. & ſeqq.

Forma ſubſtantiali omiſſa, actus eſt nullus, num.148.

Forma quando importet conditionem, num. 149.

Con-

Conditio importat formam, & continet non leuem ſolemnitatem, num.150.

Niſi, *eſt dictio aduerſatiua orationi præcedenti, & importat conditionem, ſub num.149.*

Forma non poteſt adimpleri per æquipollens, nu. 151. Fallit, vt in num.152.

Caſus ſiniſter, ſi euenerit dolo, ſeù culpa aſſecurati, non comprehenditur in aſſecuratione caſus ſiniſtri, num. 154. & quid ſi euenerit culpa miniſtrorum ipſius aſſecurati, num. 155.

Notitia caſus ſiniſtri ante aſſecurationem non poteſt ab aſſecuratore probari per teſtes in iudicio executiuo, & quid ſi fuerit probata, num.156. Aſſecurator tenetur notitiam probare, non autem aſſecuratus tenetur probare ignorantiam, num.157. Notitia poteſt probari per coniecturas, & veriſimilitudines, facientes probationem, etiam minorem ſemiplena, num.159. & 168. Quæ ſint iſtæ coniecturæ, num.160. & ſeqq.

Fama probat notitiam caſus ſiniſtri, ſub num. 158. & 166.

Probationes notitiæ caſus ſiniſtri ſunt arbitrariæ, num.159.

Notitia caſus ſiniſtri probatur ex diſtantia loci, & quantitate temporis, ſub num. 160. Quomodo menſuretur diſtantia loci, & quantitas temporis, num.161. & ſeqq. Quando ſit difficilis hæc probatio notitiæ ex diſtantia loci, & quantitate temporis, num.167.

Iter, & tempus aliter conſideranda in citatis, aliter ad præſumendam notitiam caſus ſiniſtri contra aſſecuratum, ſub num.161. & 162.

Diſtantia inter locum ſecuti caſus ſiniſtri, & locum factæ ſecuritatis, quando caſus ſiniſter eſt ſecutus in mari longinquo, ſumitur à primo loco terræ firmæ, in quem fuerit delata notitia caſus ſiniſtri, ſub num.162. & 163. & non eſt iſto caſu neceſſaria notitia famoſa, ſed ſufficit nouum, ſub num.164. verſ. contraria. & num.165. & 166.

Nouum, & rumor qui dicantur, nu.165. & 166.

Secuto caſu ſiniſtro in mercibus aſſecuratis, quodnam pretium ſit attendendum, ſub num. 168. verſ. vndecima difficultas.

128 EXEMPLIFICA II. in contractu aſſecurationis, quo quis vult aſſecurari à caſu ſiniſtro, cuius contractus formulam in aſſecuratione nauis, & in aſſecuratione vitæ hominis poſui infra num.141. & 142. de vitæ hominis aſſecuratione locutus ſum infra §.3.gl.3.nu.51.

129 Hic aſſecurationis contractus (ſiue ſit emptio, & venditio, vt dixi infra q.7.par.3. limit.6.num.5. ſeù ſimilis emptioni, vt dicam, ſiue ſit locatio, & conductio, vt dicunt Archiep. Floren. tract. de vſur. cap. 2. §. 46. num.76.tom.7.fol. 86. & Conrad. de contract.q.71.initio; ſiue ſit contractus innominatus, ſimilis venditioni ad ea, quæ ſcribunt Santer.tract.de aſſecurat.par.1.num.7. tom. 6.par.1.fol.348. & Stracch.in præfat.num. 47.verſ.& illud. fol.360. ſiue ſit contractus fideiuſſionis, vt ex Albornoz.ſequitur Fräc. Garc.de contract.cap.39. num.3. verſ.hora molto. & ex eo Lud.Lopez de contract.lib. 2.cap.16.in fine initij, & nemine citato, videtur ſequutus Io. Azor. de inſtit. moral. par.3.lib.11.tit.de contract.dubijs.cap. 18. dub.2.col.1020. ſiue ſit periculi alieni præſtatio, ſeù contractus, quo quis alienæ rei periculum in ſe ſuſcipit, obligando ſe, vel gratis, vel certo pretio ad eam compenſandam, ſi perierit, & proinde, ſi gratis hanc obligationem ſuſcipiat, ſit promiſſio gratuita, ſi pretio, ſit contractus ſimilis emptioni, & venditioni, quia qui pretio aſſecurat, videtur vendere ſuam obligationem, qua ſe obligat ad ſoluendum rei æſtimationem, in euentum, quo perierit, & alter hanc videtur emere, vt ſcribit Leonar.Leſs.de iuſt. & iur. lib.2.cap.28. num. 24. & demum quicquid ſit) eſt contractus licitus, quia non reperitur in iure prohibitus; & quòd ſit licitus, eſt de mente Pauli de Caſtr.in l.in naue ſaupheli. ff.loc.& aliorum, quos ſequuntur Par.de Put.tract.de lud.num.35. verſ.an quãdo.tom.7.fol.153. Caccialup.eod.tract. num.21.caſ.4. fol.157. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb.reſtit. q. 38. cauſ.3.verſ. prætereà qui alienarum. fol.272.col.1. Santer.d.par.1.num.5. Stracch. in præfat.num. 44.fol.360. idem Stracch.in tract. de ſponſ. par.4.verſ. item quærit paul.num.1. tom.6. par.1.fol.305. Couar.var.reſolut.lib.3.cap. 2.ſub num.5. verſ.conſtat ſanè. & Io. Bapt. Lup.in cap.nauiganti. §.1. ideſt, poſt præfationem, ſub num.4.verſ.colligitur modo. & num.5.de vſur.inter tract.diuerſ.tom.7.fol. 135. & eſſe licitum, ſequuntur Archiep. Floren. & Conrad. vbi ſupra, & quòd iſte cõtractus aſſecurationis maritimarum mercium ſit licitus, & honeſtus, teſtantur Medin.d.tit.de reb.reſtit.q.22.col.6.in fine, verſ. in quo caſu. fol. 169. & Mich. Sal. ad D.Thom.2.2. q.5.de dominio, art.6. tit.an

per

per ludum pecunia præſenti, &c. concl. 1. verſ. ſecundo ſi iure. fol. 166. & quòd vno Doctorum conſenſu habeatur tanquam licitus, in quo tamen plurimum dominatur fortuna, ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 2. verſ. quamobrem. col. 5. fol. 322. & quòd iſte vſus aſſecurandi ſit receptus, idéq; tàm Theologis, quàm Iuriſconſultis probatus, ſcribit lib. 6. q. 7. art. vnico, in 3. argum. col. 2. fol. 601. & quòd hic contractus habeat rectitudinem, & iuſtitiam, quia ſicut fideiubenti licitum eſt accipere pretium fideiuſſionis, ita & multò magis licitum ſit aſſecuranti, cum grauioribus ſubiaceat periculis, ſcribunt Franc. Garc. de contract. cap. 39. num. 4. verſ. di queſta. & Lud. López de contract. lib. 2. cap. 16. verſ. ex hac autem. imò quòd iſte contractus aſſecurationis ſit licitus, ſatis probatur ex cap. nauiganti. de vſur. vbi Papa non prohibet, fieri aſſecurationem, ſed prohibet ſolùm, ne in fraudem vſurarum is, qui mutuat, aſſecuret mutuatarium ex obligatione præcedenti, vt
130 retuli infra num. 498. confirm. 3. † & quòd aſſecurans poſſit ob aſſecurationem aliquid accipere, & aſſecurationes fieri in magnam Reip. vtilitatem, ſcribunt Sot. & Nauar. quos ſecutus ſum d. limit. 6. num. 5. & quòd rebus publicis ſit maximè proficuus, ſcribit Medin. in loco, ſupra proximè citato; & hunc contractum aſſecurationis frequentari à Florentinis, & Genuenſibus ex Alex. & Iaſ. refert Lup. vbi ſup.

131 Et tamen huius contractus, ſeù commercij lucrum; & damnum pendent à mera ſorte, & fortuna, vt ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. verſ. loquor igitur. col. 2. fol. 167. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 2. col. 5. fol. 322. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 6. tit. an per ludum pecunia præſenti, &c. concl. 1. verſ. ſecundo ſi iure. fol. 166. tom. 1. & communiter omnes, quia id rei euidentia demonſtrat: nam aſſecurationis natura hæc eſt, vt volens tranſuehere ſuas merces per mare, vel per terram, & timens illarum amiſſionem, ſeù aliter periculum, inueniat aliquem, qui prædictum veriſimile mercium periculum ad ſui inſtantiam ſuſcipiat, pro quo periculo poteſt aliquid iuſtè ab ipſo mercium domino exigere, eo, quia hic, qui periculum ſuſcipit, res ſuas proprias, quas in tuto habet, periculo eas amittendi exponit, ex quò, ſi merces pereant, ipſe de rebus proprijs tenebitur domino earum valorem ſoluere, &, mercibus manentibus ſaluis, id, quod pro ſuſcepto periculo accepit, non tenebitur reſtituere, & hanc eſſe communem Doctorum approbatam ſententiam, teſtatur, & ſequitur Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 38. cauſ. 3. verſ. præterea qui. fol. 272. & hic contractus aſſecurationis in ſubſtantia, & iuſtitia pretij non differt à contractu ſponſionis, differunt autem ſolùm in hac qualitate, quòd aſſecuratio habet euidentem cauſam, iuſtam, & vtilem, quia aſſecuratus intendit euitare damnum; at ſponſio habet latentem cauſam, cuius vtilitas non apparet, & hac ratione commercium aſſecurationis eſt Reipublicæ vtilius, & iuſtius.

132 Declara primo obiter iſtam exemplificationem, vt aſſecurationis commercium, ſicut quoduis aliud reſcindatur, ſi alter ex contrahentibus ſit læſus, quia etiam in contractu aſſecurationis datur exceſſus & læſio, vt declaraui infra q. 7. par. 2. ampliat. 10. ſub num. 5. verſ. infero ſecundo. vbi explicaui pretium periculi.

Extende hanc declarationem, vt, ſi læſio ſit dolo, vel per fraudem commiſſa, hi contractus, ſicut alij, ſint ipſo iure nulli, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 19. & ſeqq.

Declara ſecundo, vt aſſecuratio teneat, etiam ſi fiat poſt ſecutum caſum ſiniſtrum, dummodo aſſecuratus de eo notitiam non haberet iuxta ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 19. & ſeqq.

Subdeclara hanc declarationem: cui incumbat onus probandi notitiam, & quomodo probetur ex his, quæ ſcripſi infra num. 156. & ſeqq. in 6. & ſeqq. difficultatibus.

Et quid in caſu, quo quis fecit aſſecurari merces in naui, & nullæ aderant merces, vide in d. ampl. 10. num. 21. & 22.

133 Declara tertio, an & quando mutuatori liceat, pretio accepto, aſſecurare mutuatarium ex his, quæ latè explicaui infra num. 498. & ſeqq. & nu. 502. Et quòd fideiuſſor, aſſecurans mutuantem ad inſtantiam mutuatarij, poſſit aſſecurationis pretium exigere à mutuatario, vide infra ſub nu. 493.

Declara quarto, vt hic aſſecurationis contractus poſſit fieri, & habeat locum in quauis re, ſeù de quauis re, quæ ſubiacere poſſit periculo, & interitui, quare poſſunt aſſecurari merces tàm ſi per mare ſint tranſ-

ferendæ,

ferendæ, quàm ſi ſint transferendæ per terram; item aſſecurari poſſunt pecuniæ, ex vno in alium locum traijciendæ; poſſunt aſſecurari naues, aliaq; nauigia, vna cum mercibus, & etiam ſeparatim, ſimiliter poteſt aſſecurari alicuius perſonæ tranſitus, vt ſit liber, vt puta, ſi Titius tranſiturus ſit per loca hæreticorum, turcarum, aut latronum, ſeu hoſtium, & demum poteſt aſſecurari vita, & ſuperuiuentia hominis pro certo tempore, vt de his omnibus in diuerſis huius tractatus locis egimus, & ideo ſuperfluè Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dubijs, cap. 18. dub. 6. col. 1021. nititur aſſecurationem reducere ad quatuor modos, ſeu ſpecies.

Nota ex hac declaratione, dum loquitur de aſſecuratione vitæ hominis, & obiter collige ex ea cautelam pro eo, qui pro ſequenti ſemeſtri ſocietatis officij, ſuper ſuæ, vel alterius vitæ periculo initæ, fructus accepit, & durante illo ſemeſtri, timet mortem, & conſequenter pecuniarum amiſſionem; & pro eo, qui, cum ſit infirmus, non admittitur ad reſignandum, & pro eo, qui fuit admiſſus, ſed debet ſuperuiuere per aliquot dies; & pro quouis, qui, ſi moriatur infra certum terminum, perdit aliquam pecuniarum ſummam; quia hi, ſi ſint in Ciuitatibus, vbi frequentantur commercia aſſecurationis, poſſunt per viam contractus aſſecurationis euadere hoc periculum perdendi pecunias; & adde, quæ ſcripſi infra S. 3. gl. 3. ſub num. 51.

Quia in Ciuitatibus, in quibus mercatura floreſcit, & præcipuè in maritimis, hoc aſſecurationis commercium eſt valdè vſitatum, & de eo plures oriuntur lites, & difficultates, quas nec Theologi, nec Canoniſtæ tetigerunt, ideo earum aliquas, quæ mihi inſigniores, & in vſu forenſi frequentiores viſæ ſunt, breuiter proponam, & pro viribus diſſoluam.

134 Prima difficultas erit: Quis dicetur caſus ſiniſter?

Reſp. caſum ſiniſtrum dici caſum aduerſum, & obnoxium, Stracch. tract. de aſſecur. gl. 24. num. 1. tom. 6. par. 1. fol. 376. & comprehendit caſum fortuitum, vt patet ex infra dicendis; & caſus fortuitus dicitur ille, quem nullum hominum conſilium præuidere poteſt, l. 2. S. ſi eo tempore. ff. de adminiſtr. rer. ad ciuit. pertin. ſeu dicitur inopinatæ rei euentus, cui prouideri non poteſt, Stracch. d. tract. de aſſecur. par. 3. num. 65. fol. 352. & latius gl. 22. num. 1. fol. 376. Beninc. tract. de pauper. &c. q. 2. num. 11. tom. 18. fol. 140. latè Sebaſt. Medic. tract. de fortuit. caſib. q. 12. num. 1. & ſeqq. tom. 7. fol. 208. Hier. Præuid. tract. de peſt. &c. verſ. ſubſequenter. num. 5. & ſeqq. tom. 18. fol. 180. Laur. Silu. tract. de feud. recogn. q. 109. num. 36. tom. 10. par. 1. fol. 95. & cum his concordant Stat. Genuæ. lib. 4. cap. 17. S. caſus ſiniſter. quare caſus fortuiti poſſunt etiam diligentiſſimo patrifamilias contingere, quia nullum hominum conſilium eos præuidere poteſt, Mantic. tract. de coniect. vltim. volunt. lib. 11. tit. 17. num. 3. & caſus fortuitus dicitur inſolitus, ideoq; ſuſcipiens in ſe caſum fortuitum, tenetur etiam de caſu inſolito, vt, reprobata contraria opinione, ſequitur Crot. in cap. nauiganti. ſub num. 3. & ſeqq. de vſur. inter Repet. tom. 4. fol. 373.

135 Secunda difficultas. Quando dicatur, caſui ſiniſtro prouidentia humana prouideri non poſſe?

Reſpond. quando procedit à ſuperiore, cui reſiſti non poteſt, vt puta, ſi procedat à fortuna, ſeu voluntate diuina, quia ſuperiorem non habent, iuxta ea, quæ ſcripſi in meo tract. de appell. q. 16. limit. 6. num. 1. huiuſmodi autem caſus, ſeu facta, quibus reſiſti non poteſt, ideoque hominis culpam excludunt, & excuſant, ita vt de eis non teneatur, cum diuinam vim habeant, ſunt violentia ventorum, vis fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinæ, aut incendij, aut terremotus; horum enim vim nemo ſuſtinere poteſt, l. 24. fluminum. S. vitium. verſ. ſeruius quoque. ff. de damn. infect. valetudo, tempeſtas, & vis fluminis, l. 2. S. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis caut. naufragium, l. 3. verſ. inde labeo. ff. naut. caup. & ſtabul. incendia, naufragium, latronum, hoſtiumvè incurſus piratarum, quibus reſiſti non poſſit, l. 18. in rebus. ff. commod. & l. 1. C. depoſ. & quòd incurſus bannitorum, deprædantium merces, reputetur inter caſus fortuitos, ſcribit Rot. diuerſ. deciſ. 208. placuerunt. num. 1. coram R. P. D. Sacrato, in Rom. mercium, ven. 27. Ianuarij 1604. in impreſſis Romæ 1615. vis tempeſtatis calamitoſæ, fluminum, graculorum, ſturnorum, & demum omnis alia vis, cui reſiſti non poſſit,

136 l. 16. ex conducto. ff. loc. † Idem ſi procedat à Principe, quia eius factum connumeratur inter caſus fortuitos, l. lucius. ff. de euict.

euict. Alex.conſ.57.quoniam.num.3.in finè,
lib. 1. Natt.conſ. 181. viſo.num.4. Crauet.
conſ.95.viſis his.nu.1. Boſs. tract. crim. tit.
de remiſs. merced.num.76. Afil. deciſ. 54.
quidā caſinus.nu.2. & alij, quos citat Surd.
137 deciſ.vlt.cauſa domini.nu.15.† Imò etiā fa-
ctū iudicis ordinarij, l.2.§.fin.ff. ſi quis caut.
& hoc quodammodo ſiue ſit iuſtū,ſiue iniu-
ſtum,Bar.& Ang.d.§.fin.num.1. Alex.nu.2.
Fulgoſ.nu.4.Iaſ.nu.2. & Iacob.de S.Georg.
num. 5. verſ. in ead. gl. Ang. in l. ſed & ſi
quis. §.illud ſciendum. ff. ſi quis caut. nam
quicquid euenit ex iniuſta iudicis ſententia
dicitur caſu fortuito eueniſſe, l. 51. ſi per
imprudentiam. & Bar. ibi, dico ergo.ff. de
euict. idem Bar. in l. 68. exceptione. num.
4. ff. de fideiuſſ. Bal. in l.quæ fortuitis.num.
3. C. de pign. act. Santer. tract. de aſſecur.
par.4 num.25.in fine,26.& 27. tom 6. par.
138 1. fol.354.& par.5. num.8. fol. 357. †cum
iniuſtitia, & caſus fortuitus æquiparentur,
cap.1.verſ. & ſi contingerit. vbi Bald. de
nou.form.fidel.& Silu.tract.de feud.recogn.
q.109.num.36.in fine,tom.10.par.1.fol.95.
139 † Et quòd nauigio iuſſu ſuperioris loci in-
tercepto, aut ſaxito, vel, vt dicitur, de eo
facto imbarco, ita quòd ſit coactum capere
aliud viagium, & merces aſſecuratas exo-
nerare,dicatur caſus ſiniſter, diſponunt ſtat.
Gen. lib.4.cap.17.§.caſus ſiniſter. & quòd
relinquatur arbitrio iudicis, quis dicatur ca
ſus inſolitus,ſcribit Surd.d.deciſ.vlt.nu.53.

De his caſibus fortuitis & ſi nemo tenea-
tur,quia eis reſiſti non poteſt; vnde Procac-
cius merces, hoc fortuito caſu deperditas,
non tenetur reſtituere, niſi eius culpa præ-
ceſſerit, Rot.d. deciſ.208. ſub num.1. & 2.
hæcq; culpa, ſeu non culpa, à quo probari
debeat, declarat ead. Rot. ead. deciſ. 208.
nu.2.& 3.tamē de his caſibus tenebitur,qui
ad eos voluerit teneri,ſuſcipiendo in ſe riſi-
cū,& periculum, vt dixi in ſeq. tertia diffic.

140 Tertia difficultas. An caſus ſiniſter, cui
prouidentia humana prouideri non poteſt,
dicatur tàm ille, cui nec antequam veniret,
nec dum veniebat, nec poſtquàm venit po-
terat prouideri, quàm ille, cui potuit proui-
deri poſtquā venit,& pro abſoluta huius dif-
ficultatis intelligentia fingamus caſum, &
ponamus tenorem aſſecurationis; finge er-
go, quòd nauis ſit à piratis Turcis aggreſſa,
& bellicis tormentis percuſſa, vel alias ma-
ris tempeſtate ad ſcopulos alliſerit, ita vt
ex hoſtium percuſſione, aut ad ſcopulos al-
liſione ſit in alueo, vel aliâ ſui parte fracta,
indeq; aquam hauriat; & ideo ſit inhabilis
ad nauigandum: finge vlterius, quòd non
ſolùm ſit à piratis aggreſſa,ſed ſit ab eiſdem
per ſpatium noctis obſeſſa, & tota ferè die
ſequenti eam ante oculos habuiſſe, & poſtea
eam ibidem pro derelicta habuiſſe. Finge
rurſus, quòd nauicularius, ſeu nauis gu-
bernator potuiſſet nauis fracturam reſtaura-
re, illaq; reſtaurata, iter proſequi; ſed re-
ſtaurandi diligentia omiſſa fuiſſe temporis
iniuria ita diſcerptam,vt nunquam amplius
reſtaurari poſſet; nunquid dicetur eueniſſe
caſus ſiniſter; & conſequenter agi poſſit
contra aſſecuratorem, qui in ſe nauis peri-
culum, caſumq; omnem aduerſum, & for-
tuitum ſuſceperat ſub eiuſmodi, vel ſimili
formula, qua paſſim vtuntur Genuenſes.
141 † *Ieſus, 1605. die ... Nomine D. Baptiſtæ
q.Oberti toto infraſcripto tempore durante ſu-
per corpore, naulis, corredijs, & apparati-
bus nauis, nominatæ Sanctus Ioſeph, Capitana-
tæ per Thomam Bordonum, vel per quemuis
alium, &, deficiente vna re, riſicum reſtet
ſuper alia, vel alijs, ſpectante riſico dicto Ba-
ptiſtæ, vel alijs quibuſuis, incipiendo riſicum
die, & hora, qua dicta nauis receſſerit ex
præſenti portu Genuæ, & duret per menſes
tres, tunc proximè venturos incluſiuè, prima,
& vltima die comprehenſis, & poſſit patro-
nus, & quiſuis cum dicta naui, & alijs præ-
dictis fuerit, toto dicto tempore durante, vbi-
que tangere, ire, ſtare, & nauigare vbique,
& quotunque, in locis, & ad loca tàm infide-
lium, quàm Chriſtianorum, & à dextris, &
à ſiniſtris antecedere, & retrocedere, tàm in-
tra limites, quàm extra onerare, exonerare,
& reonerare ſemel, & pluries, portus quoſ-
cunque, & ſchalas facere, ac vnum, & plu-
ra nauigia facere ad quaſuis mundi partes,
toto dicto tempore durante, viaggio mutato,
vel non mutato, prout dicto patrono videbi-
tur, & placuerit; nec per aliquam oneratio-
nem, exonerationem, & reonerationem, vbi
vis, & per quemuis faciendam, de præſenti
riſico aliquid minuatur, imò ſit, & reſtet ſem-
per firmum, & integrum ſuper reſtantibus: de
riſico, valore, ſpectatione, qualitate, & quan-
titate prædictorum credatur ſimplici verbo
cum iuramento dicti D. Baptiſtæ, vel perſonæ
pro eo abſque aliqua alia fide, ſeu probatione
facienda, & demum in cæteris cum omnibus,
& ſingulis ſuis clauſulis, cautelis, ſolemnita-
tibus, & renunciationibus, quæ apponi ſolent*
in

ſimilibus apodixijs ſecuritatum ad beneſi- m illorum, qui ſe aſſecurari faciunt, qua beantur hic pro expreſſi de verbo ad ver- m ad exigendum caſum ſiniſtrũ (quod ab-) prædictum D.Baptiſtam, vel perſonam) eo legitimam, renuntiantes, &c. dan- , &c. promittentes, &c. Sub, &c. iuran- ,&c. Ieſus, die 16. Septembris 1615. no- ta per me Stephanum Canevarium Gub. bellæ ſecuritatum, & per me Io. Andream Andrea notariũ, & dictæ Cabellæ ſcribam.

Io N. aſſicuro ſcudi quattrocento, & ſon- gato, Dio la ſalui.

Io N. aſſicuro ſcudi ducento, & ſon pagato, io la ſalui, &c.

Aliam formulam vulgari ſermone ponit racch. tract. de aſſecurat. fol. 363. tom. 6. r. 1.

Addo obiter pro curioſis, & connexita- occaſione formulam aſſecurationis vitæ.

Nomine D. Io. Baptiſtæ Semini q. D. Hie- nymi de ordine D. Camilli Sebaſtiani Sua- Florentiarum, pro computo D. Camilli Se- ſtiani Suarez, & Antonij Valderana ſuper ita, & perſona R. D. Equitis fratris Feran- Ruyz. de Coral Equitis Hieroſolymitani, Balitu nouarum Villarum ſuper vita, & rſona d. D. Equitis Fratris Ferandi, inci- endo riſicum in ſolutionibus feriæ auguſti æſentis anni milleſimi ſexcenteſimi decimi, lorentiæ celebrandis, & duret vſque in ſo- tionibus feriæ apparitionis anni proximè nturi milleſimi ſexcenteſimi vndecimi Flo- ntiæ celebrandis, & quatenus, dicto tempore urante, d. R. Frater Ferandus decederet, ſeu ita careret ex quauis morte, tam naturali, uàm accidentali, quàm etiam quouis alio odo, quo dici, imaginari, ſeu cogitari poſſit, emine excluſo (quod Deus auertat) tali caſu fraſcripti aſſecuratores ſoluere teneantur D. Io. Baptiſtæ, ſeu perſonæ legitimè pro intra tres dies proximè venturos, ſecuturos notificatione dictæ mortis, ſi ſequeretur, ſi- e vlla contradictione, ſummas pecuniarum, er eos infraſcribendarum reſpectiuè, omni xceptione, & contradictione remotis; &c. & oſſit d. D. R. Eques Fernandus toto dicto empore durante, ſtare, ire, & morari, an- ecedere, & retrocedere in quauis mundi par- , tàm via terreſtri, quàm maritima ad eius bitum, nullum generando præiudicium ræſenti ſecuritati, Nec d. D. Io. Baptiſta eneatur, nec obligatus ſit ad oſtenſionem, nec d aliquam fidem faciendam de præſenti riſi- co ipſis D D. Camillo, Sebaſtiano, & Antonio ſpectante, ſed quòd credatur, & ſtari debeat ſoli verbo d. D. Io. Baptiſtæ, ſeu perſonæ pro eis, quia ita declararunt per præſentem ap- podixiam ſecuritatis, quibuſuis in contrarium facientibus non obſtantibus: Et præſens ſecu- ritas valeat, & teneat, nec contra eam ali- quid opponi poſſit, renunciantes infraſcripti aſſecuratores omnibus, & quibuſuis ſtatutis, in contrarium facientibus; qui quidem in- fraſcripti aſſecuratores teneantur ſolutioni præſentis ſecuritatis, vt ſupra dictum eſt d. D. Io. Baptiſtæ Semino, quatenus intra di- ctum tempus ſequeretur dicta mors; de qua morte ſtetur fidei, facienda per teſtes, etiam minus legitimè receptos, & ad formam ſta- tuti, de cauſis breuioribus in § in exactio- nibus ſecuritatum. &c. Renunciantes, &c. Dantes, &c. Promittentes, &c. Sub, &c. Iu- rantes, &c. Acto, quòd, adueniente caſu mor- tis, non poſſint aſſecuratores aliquid dicere, opponere, nec excipere, niſi prius facta inte- gra ſolutione ſummæ, per eos reſpectiuè aſſe- curata, & ita cum iuramento promittunt, & obligant, & abſolutionem à iuramento non petere, nec impetrare, &c. Et declarato ad cautelam, quòd dictus riſicus incipiat in di- ctis ſolutionibus feriæ auguſti Placentiæ, & finiat in dicto foro apparitionis Placentiæ, quia ſic, &c. & ſeu in ſolutionibus dictæ feriæ apparitionis, &c. num. 30. Nouembris 1609. die 17. auguſti, notata per me Iulium Paſqua Gubernatorem Cabellæ ſecuritatum, &c. & per me Io. Stephanum Carderinum nota- rium, &c. & dictæ Cabellæ ſcribam, &c.

Io N. aſſecuro ſcudi trecento de lire quat- tro, e ſono pagato à tre, e tre quarti per cento, che Iddio faccia ſaluo. ——— ſc. 300.

Io N. aſſecuro ſcudi trecento da lire quat- tro, e ſono pagato à tre, e tre quarti per cen- to. Noſtro Signore lo ſalui. ——— ſc. 300.

Io N. N. N. aſſecuro, &c.

Die 24. Septembris 1609. regiſtrata pro ſcutis tribus milibus de 3. & tribus quartis pro centenario, ſoluerunt de numerato, Io. Ba- ptiſta, Laurentius, & Benedictus Vernalia N. Capſerio libras ſexaginta, & prout in mandato C. 11. relat. &c. per me dictum Iulium, & per d. Io. Stephanum, &c.

His præmiſſis, redeo ad difficultatem de caſu ſiniſtro nauis.

143 Prima opinio eſt affirmatiua, quòd caſus ſiniſter euenerit, & conſequenter aſſecura- tus poſsit agere, quia certi iuris eſt, nauem

paſſam eſſe caſum ſiniſtrum, & ſufficit, ca-
ſum ſiniſtrum adueniſſe, illiusq; conditio-
nem ſemel extitiſſe, & eſſe impleram, quam-
uis exinde conditionis implementum non
duret, vt, loquendo in vltimis voluntatibus,
probant text. in l. 7. ſi quis hæredem. & ibi
Gl. fin. Bal. in princ. Iaſ. num. 1. cum ſeqq. &
alij C. de inſtit. & ſubſtit. l. cum vxori. in
princ. & ibi Paul. de Caſtr. & Salyc. C.
quan. dies leg. ced. l. fin. §. 1. & ibi Bal. not.
2. Paul. de Caſtr. num. 1. C. de indic. vid. toll.
Peregr. tract. de fideicomm. art. 43. num. 18.
verſ. conditionem autem. & art. 11. nu. 120.
& ſeqq. vbi declarat, & ſecutus ſum in meo
tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 1217.
& in terminis noſtris Rot. Genuenſ. deciſ.
101. num. 2.

144 Secunda opinio eſt negatiua, quia licet
nauis capiatur ab hoſtibus, tamen non ſta-
tim, atque capta eſt, tranſit in eorum domi-
nium, & quouſque non tranſit, non dicitur
caſus ſiniſter, quia poteſt interim recupera-
ri; quare ad hoc, vt nauis, ſeu alia res, capta
ab hoſtibus, efficiatur ipſorum hoſtium, re-
quiruntur duo: primum, quòd nauis capta
ducatur intra præſidia ipſorum hoſtium, id-
eſt, ad confines: ſecundum, quòd ita ſit du-
cta, vt ſit in tuto, ne à militibus accurren-
tibus momento recuperari poſſet, & ſic de-
bet pernoctaſſe, Bal. ſed obſcurè in l. ab ho-
ſtibus. la 2. verſus finem, & clarè Salyc. ibi-
dem num. 2. C. de capt. & poſtlim. reuerſ.
Vinc. de Franch. deciſ. 268. lib. 2. & Rot.
Rom. coram R. P. D. Orano, in vna Neap.
Aromand. ven. 28. Nouembris 1597. in im-
preſſis poſt Farinacij conſilia lib. 1. deciſ.
145 120. antonius. num. 1. † quia res, donec
non eſt deducta intra præſidia, non dicitur
mutare dominium, & conſequenter nequè
ſtatum, l. 5. poſtliminij ius. ff. de capt. &
poſtl. reuerſ. vbi habetur, quòd captus in
bello remanet ſemper ciuis, donec non du-
citur intra præſidia, ductus autem efficitur
ſeruus: ex quibus ſuadetur, quòd non ſuf-
ficit, eueniſſe caſum ſiniſtrum, ſed requiritur
etiam, quòd habeat effectum; quare, ſi, ſe-
cuto caſu ſiniſtro in mercibus, quia piratæ,
ſeu latrones cœperint nauem, & dominus
mercium aſſecuratarum, dato aliquo ipſis
piratis, recuperauerit merces, vtique aſſe-
curator tenetur ſolùm ad illud, quod domi-
nus mercium dediſſet pro recuperatione, &
non ad pretium omnium mercium, Santer.
tract. de aſſecur. par. 4. ſub num. 27. verſ.
quid autem. & num. 28. & ſeqq. tom. 6. par.
1. fol. 354. quod ego intelligo verum, quan-
do merces nondum tranſijſſent in domi-
nium hoſtium, per ea, quæ dixi num. ſeq. &
ita ſentit Rot. d. deciſ. 120. ſub num. 1. & 2.
dum ita diſtinguit: aut quis emit merces ab
hoſtibus, poſtquam tranſierant in eorum
dominium; & tunc ſunt irreuocabiliter ef-
fectæ ipſius emptoris; ſecus ſi eas emerit
priuſquam tranſierint in eorum dominium,
quia tunc, reſtituto pretio emptori, tenetur
emptor eas reſtituere domino: aut eas emit
à latronibus, & tunc tenetur eas reſtituere
vero domino, reſtituto ſibi pretio, ſi fuerit
modicum, ita vt videatur geſſiſſe vtile ne-
gotium ipſius domini, quia veriſimiliter ip-
ſe dominus eodem pretio redemiſſet, cui de-
ciſioni ego adhæreo in primo caſu, quando
res tranſiuit in dominium hoſtium, ſed
quando non tranſiuit, vel quando eſt capta
à latronibus, qui nunquam efficiuntur do-
mini, res habet controuerſiam, an dominus
debeat emptori pretium reſtituere; & qui-
dem, ſuppoſitis his, quæ dicit Rot. ſupra
citata, & Couar. in cap. peccatum. par. 3.
verſus finem initij, num. 5. de reg. iur. in 6.
tom. 1. fol. 663. ego non auderem ab eis di-
ſcedere.

Reliqua quædam de reſtitutione rei alie-
næ, vide infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 82.
illat. 6.

146 At vbi nauis, ſeu triremis capta tranſie-
rit in dominium hoſtis, tunc euadit alia tri-
remis, & conſequenter quæ prius fuit, am-
plius reparari non poteſt; vnde ſi daremus
caſum, quòd illa triremis rediret in piraticā,
& à priori domino recuperaretur infra ſpa-
tium decem, aut ſexdecim dierum, tamen
triremis diceretur iam paſſa caſum ſini-
ſtrum, & ideo aſſecurator teneretur, etiam
ſi ex diſpoſitione ſtatuti daretur terminus
ad prouidendum caſui ſiniſtro, vt in ſtat.
Gen. lib. 4. cap. 17. §. caſus ſiniſter.

147 Confirmatur hæc opinio apud Genuen-
ſes, quia eorum ſtat. in d. §. caſus ſiniſter.
pinguius, & negatiuè diſponitur, vt caſus
ſiniſter non intelligatur, niſi nauigium aſſe-
curatum redactum ſit caſu fortuito in eum
ſtatum, qui prouidentia humana reparari
non poſſit intra tempus, declarandum per
magiſtratum loci, dummodo dictum tempus
non excedat menſem vnum.

Pro ſolida huius tertiæ difficultatis reſo-
lutione conſidero, quòd etſi nauis æquè di-
catur

catur paſſa caſum ſiniſtrum, quando eſt capta ab hoſtibus, ſicut quando eſt capta à latronibus, ſeu aliter eſt impedita, aut fracta, tamen quia non ſufficit caſus ſiniſter, niſi ſit talis, vt reparari non poſſit infra menſem ad ſummum, ſecundùm ſtatuta Genuæ in d. §. caſus ſiniſter. ideo ad cognoſcendum, an & intra quantum tempus poſſit reparari; diſtinguo tres facti ſpecies.

Prima facti ſpecies eſt, quando id, quod in naui reparatione indiget, eſt ita manifeſtum, vt Conſul, ſiue alius magiſtratus poſſit certò cognoſcere quantum tempus requiratur ad illam reparationẽ, vt puta, quia nauis ſit in aliqua ſui parte paſſa fracturam, ſeu aliud damnum, ſed tamẽ nauis ſit in poteſtate nauarchi, ſeu nautarum, vel quia ſit intercepta, ſeu aliter impedita, ſed tamen ſit nota cauſa interceptionis, & impedimenti, ita vt iudex poſſit de interceptionis, & impedimenti amotione cognoſcere; & in hac facti ſpecie concludo, caſum ſiniſtrum ad effectum exigendi pretium nauis aſſecuratæ, non dici eueniſſe, niſi iudex iudicauerit, non eſſe locum reparationi infra congruum terminum; & ita procedat ſecunda opinio, poſita ſup. num. 144.

Secũda facti ſpecies eſt in oppoſito, nempè, quando id, quod reparatione indiget, eſt adeo occultum, vt iudex de eo cognoſcere non poſſit; vt puta, quia nauis ſit capta ab hoſtibus, ſeu à latronibus, & ignoretur vbi nauem duxerint: & in hac facti ſpecie cõcludo, caſum ſiniſtrum eueniſſe, & ceſſare ſtatutum Genuæ, & ita procedat prima opinio, poſita ſupra num. 143. nam vel nauis tranſiuit in dominium hoſtium, & acta res eſt, vt dixi ſupra ſub num. 145. & 146. vel non tranſiuit, ſeu eſt capta à latronibus; & concludo idem, quia ſi ignoratur locus, vbi ea ſit, certum eſt, quòd iudex non poteſt declarare, an & infra quantum tempus poſſit recuperari, ſeu reparari, quare ſtatim erit locus exactioni pretij nauis aſſecuratæ, nulla pręcedente iudicis declararoria, quam tamen in Ciuitate Genuæ, vbi ſtant in littera ſtatuti, cenſeo adhuc fore non ſolùm de conſilio, ſed neceſſariam: ſi tamen nauis iſto caſu rediret incolumis, & ante menſem, præſertim nondum exacto pretio, cenſerem, non eſſe locum exactioni, quia alter caſus propitius docuit per rei euidentiam, potuiſſe reparari, imò fuiſſe reparatam infra menſem.

Tertia facti ſpecies eſt, quando nauis fuit capta à latronibus, vt ſupra, ſeu ab hoſtibus, & antequam in eorum dominium tranſiuerit, redijt ante lapſum menſem, imò valdè cito ad manus nautarum, non tamen incolumis, ſed fracta: & in hac concludo idem, quod ſupra, ſed addo, requiri omnino iudicis declaratoriam circa tempus neceſſarium ad reparandam fracturam.

148 Quarta difficultas: An, omiſſa hac declaratione, requiſita ex forma ſtatutorum Genuenſium, poſſit aſſecuratus aliunde oſtendere, quòd illi caſui ſiniſtro infra menſem prouideri non poterat.

Prima facie videtur, quòd non, quia hæc declaratio eſt forma ſubſtantialis, ita vt, ea omiſſa, actus ſit nullus, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 1. num. 56. & ſtrictius cap. 11. ſub num. 1117.

149 Et hæc forma in caſu dicti ſtatuti importat conditionem, quia eſt data ſub illa dictione, *niſi*, quæ in caſu contrario importat conditionem affirmatiuam, ex quò præcedit oratio negatiua, *caſus ſiniſter non intelligatur, niſi*, & virtus huius dictionis, *niſi*, eſt aduerſari præcedenti orationi negatiuæ; ſicq; ſequitur, quòd, ſecuta declaratione, nauem reparari non poſſe infra menſem, ceſſat prior pars negatiua ſtatuti, vt explicat Dec. in cap. 60. prætetea. num. 1. & ſeqq. de appell. & fuſius Couar. ſuper 4. decret. tit. de matrim. cap. 4. §. 1. ſub num. 8. fol.
150 182. † & conditio importat non ſolùm formam, ſed continet ſemper non leuem ſolemnitatem, ideoq; neceſſe eſt, vt ea exiſtat, vt ſecutus ſum §. ſeq. gl. 5. num. 22. & in nihilo deficiat, Dec. in cap. 11. de appellationibus. num. 12. verſ. ſecundus caſus. de appell.

151 Contrariam ſententiam in puncto iuris credo veriorem, quia etſi regulariter forma adimpleri non poſſit per æquipollens, Tiraq. de retr. lign. §. 1. gl. 21. ſub nu. 11. & Iacob. Nouell. tract. de iur. prothom. §. 3. num. 21. tom. 17. fol. 35.

152 Tamen hæc regula recipit limitationem, de qua Dec. in l. ſi mater. ſub num. 4. C. de inſtit. & ſubſtit. dicens, quòd, ſi forma reſpicit certum effectum, poteſt adimpleri in æquipollenti, Pariſ. conſ. 99. iſte. num. 16. & 17. lib. 3. & conſ. 20. gratia. num. 14. & 17. lib. 4. Rot. Genuen. deciſ. 210. ſub num. 2. & ſeqq. dum ſcribunt, ſatis eſſe, quòd ſit ſeruata effectualiter, & virtualiter, licet non

ſuperficialiter, & ſatis eſſe, quòd tacitè includatur in actu, qui geritur; quare etſi expreſſio grauaminis nominatim in appellatione ab interlocutoria ſit de forma ſubſtantiali, tamen poteſt adimpleri per æquipollens, videlicet per relationem ad certam partem actorum, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 4. num. 32. Item licet ſolutio ſit appoſita à teſtatore per modum conditionis, tamen poteſt adimpleri per æquipollens, vt ſecutus ſum infra d. gl. 5. num. 21.

153 Verùm in praxi difficile eſt iſto caſu inuenire æquipollens huic formæ, &, quando adimplementum non eſt æquipollens, forma per illud nõ adimpletur; quare ſi hebræo ſit data certa forma, ſeruanda in eius libro pro deſcribendis pignoribus, ad excludendam fraudem, quæ non ita facilè poſſit euitari, ſi nõ obſeruetur illa forma ad vnguem, non poteſt dari adimplementum æquipollens, & conſequenter, ea ad vnguem non ſeruata, liber non probat, Rot. diuerſ. deciſ. 182. facultas. num. 9. coram Illuſtriſſimo Card. Millino in Rom. pignorum, ven. 14. Iunij, 1602. in impreſſis Romæ 1615. & ita præcipuè ſeruaretur Genuæ propter ſtatutum de extrinſeco intellectu, & ſcio in caſu huius quartæ difficultatis fuiſſe ſeruatum.

154 Quinta difficultas. An aſſecuratores teneantur de caſu ſiniſtro, ſecuto culpa, ſeu dolo aſſecurati, vel dolo, & culpa nauarchi, ſiuè nautarum.

Reſp. Si caſus euenit culpa aſſecurati, non tenentur, Crot. in cap. nauiganti. ſub num. 2. de vſur. inter Repeten. tom. 4. fol. 373. vt puta, ſi merces ſint interceptæ, quia ſint prohibitæ, vel quia nõ fuerit ſoluta gabella, vel quid aliud ſimile culposè, aut dolosè commiſſum ſit, l. cũ proponas. C. de naut. fœnor. Santer. tract. de aſſecur. par. 4. num. 16. in fine, & num. 17. & 19. tom. 6. par. 1. fol. 354.

155 † Si verò euenerit culpa alterius, puta, Gubernatoris nauis, ſeu nautarum, aſſecurator tenetur, Santer. num. 18. in fine, & d. num. 19. Sed contrarium tenet Crot. in loco, ſupra proximè citato, & dubitando, ſub verbo, *fortè*, ſcribit, loquendo de naue exarmata ex imperitia magiſtri nauis, Stracch. eod. tract. de aſſecur. gl. 8. ſub num. 6. fol. 367.

Sed tu in his, maturius cogitaturus, vide omnino quæ ſcribit Stracch. tract. de aſſecurat. gl. 20. num. 2. 3. & 4. & gl. 29. num. 8. in fine, & num. 9. eod. tom. fol. 375. & 378.

156 Sexta difficultas. An notitia caſus ſiniſtri in aſſecurato ante factam aſſecurationem, vt aſſecuratio non teneat, poſſit ab aſſecuratore probari per teſtes in iudicio executiuo.

Reſp. quòd non, & ita practicatur per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de appell. q. 17. limit. 9. num. 52. ſecus in iudicio ordinario.

Cæterum, ſi ex actis ipſius proceſſus executiui appareret, aſſecuratum notitiam habuiſſe caſus ſiniſtri, deneganda ei eſſet ſecuritatis exactio, Stracch. tract. de aſſecur. gl. 29. num. 8. in fine, verſ. audiendusque. tom. 6. par. 1. fol. 378.

157 Septima difficultas. An onus probandi ignorantiam caſus ſiniſtri ad validitatem aſſecurationis incumbat aſſecurato, agenti ad exigendum pretium aſſecurationis, vel incumbat aſſecuratori onus probandi notitiam ad infringendam aſſecurationem?

Reſp. quòd incumbit aſſecuratori, & ita vidi practicari etiam in terminis ſtatutorum Genuenſium, lib. 4. cap. 17. §. ſecuritates factæ. tùm quia notitia iſto caſu includit dolum aſſecurati, & dolus non præſumitur, Stracch. tract. de aſſecurat. gl. 27. ſub num. 5. verſ. tertia facti. ibi, circa ſecundam. fol. 377. quia in dubio quilibet præſumitur bonus, vt in alio propoſito retuli infra num. 499. tùm, quia ignorantia vel probatur per aſſertionem aſſecurati, vel alias habet naturam negatiuæ, quæ eſt improbabilis, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 7. num. 298.

158 Octaua difficultas. An hæc notitia caſus ſiniſtri poſſit probari per coniecturas, veriſimilitudines, præſumptiones, & inditia?

Reſp. quòd ſic, Stracch. tract. de aſſecur. gl. 27. num. 5. tom. 6. par. 1. fol. 377. & quòd poſſit probari præſumptiuè, ſatis patet ex eo, quòd in hac notitia includitur dolus aſſecurati, & dolus probatur ex præſumptionibus, veriſimilitudinibus, & coniecturis, & ſufficiunt leues, & ſemiplenæ probationes, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 309. & ſeqq. Imò ſufficiunt minores, ſemiplena probatione, præſertim ſecundum ſtat. Gen. in d. §. ſecuritates factæ. dum diſponunt, notitiam caſus ſiniſtri in aſſecurato probari præſumptiuè, eo ipſo, quòd probatur, famam caſus ſiniſtri ſecuti extitiſſe in loco factæ ſecuritatis ante ipſam ſecuritatem, dummodo hæc fama legitimè probetur; nam ſi ipſamet fama legi-

legitimè probata in ſpecie reſpectu notitiæ ipſius aſſecurati, quòd ipſe ſciret, caſum ſiniſtrum eſſe ſecutum, non faceret ſemiplenam probationem notitiæ, per ea, quæ, loquendo in criminalibus, ſecutus ſum d.cap. 9.num.85. & ſatis patet ex eo, quòd fama facit inditium ad inquirendum, ſed non ad torquendum, quia ad torquendum requiritur ſemiplena probatio, vt ſecutus ſum eod. tract.de iudic.cauſ.lib.1. cap.84. num. 6. & 7. ergo multò minus, quàm ſemiplenè probabit fama notitiæ,probata in genere reſpectu multorum, ſeu maioris partis populi.

159 Nona difficultas. An iſtæ probationes de notitia caſus ſiniſtri ſint arbitrariæ?

Reſp. quòd ſic, adhibito diſcreto, & regulato iudicio, per ea, quæ in his terminis ſcribit Stracch.d.gl.27.ſub num. 5. & 6. & quæ generaliter loquendo, ſecutus ſum d. cap.9.num.530.& 531.

160 Decima difficultas. An multæ oriri poſſint coniecturæ ad coniecturandam notitiã caſus ſiniſtri, & quæ ſint hæ coniecturæ.

Reſp. dari quamplures, quarum vnam,vel alteram, quæ ſunt vſu & praxi receptæ, proſequar.

Prima ergo,& præcipua coniectura eſt illa, quæ ſumitur ex diſtantia loci caſus ſiniſtri ad locum factæ ſecuritatis, & ex quantitate intermedij temporis,quod fuit interpoſitum inter caſum ſiniſtrum, & factam aſſecurationem; nam ſi ſecundum potentiam humanam intra illud tempus nuntius non potuiſſet ex loco caſus ſiniſtri perueniſſe ad locum factæ ſecuritatis, præſumitur ignorantia, Stracch.d.gl.27.ſub num.2.verſ.prima. & è conuerſo, ſi potuit perueniſſe, præſumitur notitia,vt diſponunt etiam Stat.Genoen. d.§. ſecuritates factæ.

Verùm pro huius coniecturæ praxi multa ſunt aduertenda.

161 Primò aduertendum eſt, quòd iudici, menſuraturo diſtantiam iſtorum locorum, & quantitatem temporis neceſſarij ad conficiendum iter ex illo ad illum locum, non eſt à iure data certa menſura, niſi recurremus ad eam, qua menſurandum eſt iter terreſtre, quod conficere debet vocatus ad iudicium, cui datur vna dies pro ſingulis viginti milliaribus, & vlterius vna dies quietis pro qualibet hebdomada, & pro itinere maritimo vna dies pro ſingulis quinquaginta milliaribus, iuxta ea, quæ retuli in meo tract.de iudic. cauſ.lib.1.cap.91.ſub nu.32.

Quæ tamen menſura mihi hac in re non placet, & multò minus placuit ſtatutis Genuenſibus lib.4.cap.17. §.ſecuritates factæ, quæ propterea mandarunt, vt quælibet hora 162 ſit menſura duorum milliariorum, † ſtatuendo, vt notitia præſumatur, quando fuit tranſactum ſpatium tanti temporis, quo à loco, vbi ſecutus fuerit caſus ſiniſter, calculatis milliaribus duobus pro qualibet hora, ad locum, in quo facta eſt ſecuritas, haberi potuiſſet: & ſi caſus ſecutus eſſet in mare longinquo, adeo quòd notitia deferenda eſſet per mare, antequam peruenire poſſet in terram firmam, mandant, calculari tempus ad rationem prædictam à loco, in quem primò venerit notitia, ſeu nouum: quare,vt vides, prædicta ſtatuta calculant ad rationem 48. milliariorum pro qualibet die, & conſiderant ſolùm iter terreſtre; & rectè, quia iter maritimum ſemper eſt incertum, niſi concordatis ventis.

163 Secundò eſt aduertendum (& hoc infertur quaſi ex dictis in præcedenti) quòd locus caſus ſiniſtri in iſta menſura non eſt locus maris, in quo ſequitur caſus ſiniſter, ſed eſt terra firma: nam aut caſus ſiniſter euenit in mare propinquo, puta propè portum Genuæ, ſeu in ipſo portu; & tunc iter ſumit initium à terra firma proxima illi mari propinquo, & ſic à Genua: & proinde ſi ſecuritas eſſet facta in Ciuitate Florentiæ,calcularetur iter, vt ſupra, à Genua ad Florentiam: aut caſus ſiniſter euenit in mare longinquo, puta in mare Cypri, & tunc iter,vt ſupra calculandum, ſumit initium ab illa terra firma, in quam prima venerit notitia dicti caſus ſiniſtri, vel ab illa, in quam peruenerit ſecunda, aut vlterior notitia, ſi inde celerius poſſit peruenire ad locum factæ ſecuritatis.

164 Tertiò eſt aduertendum, quòd dubitatur, præſertim in ſtatutis Genueſ. ſupra citatis, qualis debeat eſſe illa notitia, delata ad terram firmam, quando caſus ſiniſter euenit in mare longinquo.

Et prima facie videtur,requiri notitiam famoſam, ideſt, famam legitimè probatam de illo caſu ſiniſtro, tum quia ſtatutum prædictum initio illius §. loquitur de notitia, ſaltem per famam, legitimè probatam, & in fine, loquendo de initio itineris, ſumendo à terra firma, in quam primò venerit notitia caſus ſiniſtri, dicit (*prædicta notitia*) tum quia vt notitia præſumatur in pluribus, ſicq; in eo

in eo

in eo, qui facit ſe aſſecurari, non debet eſſe notitia vnius, ſeu duorum, ſed debet eſſe diuulgata.

Contraria opinio, quam cenſeo veriorem, ſuadetur ex eo, quòd aliud eſt, ſcientiam caſus ſiniſtri præſumi ex ſola notitia, aliud præſumi ex notitia, & ex diſtantia loci, & temporis: conuenit enim, vt prior notitia ſit famoſa, cum aliud non requiratur ad præſumendam ſcientiam; ſecus eſt in ſecunda notitia, quia vltra ipſam notitiam, requiritur diſtantia loci, & temporis, vt dixi ſupra num. 162. & quòd in hac ſecunda non requiratur fama, probatur ex eo, quia ſi propè portum Genuę ſequatur naufragium, & ſecuritas reperiatur facta Florentiæ, fiet calculus itineris ex Ciuitate Genuæ ad Florentiam, & numerabitur tempus ab illo puncto, & hora, qua euenit caſus ſiniſter, ſiue euenerit de die, ſiue de nocte, ſicq; ſiue ſit Genuæ diuulgatus, ſiue non, nulla prorſus habita conſideratione, quòd tunc temporis, quando incipit ratio calculi, non potuerit eſſe orta fama; meritò, quando caſus ſiniſter eſt ſecutus in mari longinquo, & ideo notitia illius eſt deferenda per mare ad aliquem locum terræ firmæ, ſtatutum vtitur verbo, *ſeu nouum*. quod eſt diuerſum à fa-
165 ma,†ſi quidem in nouo non eſt neceſſarium, quòd teſtes dicant, & nominent à quo audierint, quia nouum, & rumor ſubalternantur, ideoq; Dec. conſ. 115. ſub num. 1. ibi, nam multa. loquendo de ſponſione, pro-
166 miſcuè loquitur de nouo, & de rumore;† ſed rumor eſt ille, qui procedit ab incerto authore ad differentiam famæ, Ant. de Butr. tract. de notor. num. 9. tom. 4. fol. 50. ergo idem dicendum eſt de nouo, & nos in communi vſu loquendi quotidie dicimus, delatum eſſe nouum de aliqua re, quod tamen nouum pauci ſciunt illa hora, qua eſt delatum, & tamen ita dicitur nouum, quando ſcitur à paucis, ſicut quando poſtea magis diuulgatum ſcitur à multis: imò quòd ſtatutum non poſſit intelligi, vt loquatur de notitia famoſa, probatur ex eo, quia loquitur de notitia, deferenda per mare, quæ non poteſt eſſe famoſa, quia dum defertur, non eſt, nec potuit eſſe famoſa in mare: ergo quando ſtatutum vtitur verbo, *prædicta notitia*, intelligit de notitia, de qua in proximiori loco locutum eſt; & ex his tolluntur rationes, adductæ pro contraria opinione.
167 Quartò eſt aduertendum, quòd vbi ex menſura, de qua locutus ſum ſupra nu. 162. multum ſupereſt, vel multum deeſt, ita vt appareat, ſecuritatem fuiſſe factam multò poſt, vel multò ante, quàm notitia potuiſſet peruenire; tunc menſura claram reddit coniecturam: ſecus vbi ex menſura non videtur ſupereſſe, vel deficere, quia tunc inſurgere poteſt prima controuerſia de momento horæ, & quandoque de ipſa hora, in qua eſt ſecutus caſus ſiniſter, cũ horologia in modica temporis quantitate non ſint concordantia; ſecunda controuerſia inſurgeret circa menſuram milliarij, an ſit inchoanda à porta ciuitatis, vel ab ædificijs, & burgis propè ciuitatem, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 91. ſub num. 32. & circumſcripta hac difficultate, poſſet oriri alia ex diuerſo numero milliariorum, ſi quidem aliquando non conueniunt homines de numero milliariorum.
168 Infero ex dictis in hac decima difficultate, laudabile eſſe præfatum Genuæ ſtatutum, dum præſumptiones, & coniecturas ad probandam notitiam, & ignorantiam caſus ſiniſtri, quales eſſe debeant, determinat, & non iudicis arbitrio committit, quia arbitrio iudicis pauciſſima committenda ſunt, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. num. 297. ſed tamen infero etiam, reprehendendum non eſſe ſtatutum Florentinum, quod iudicio ſex iudicum mercaturæ committit, vt dirimant, an nuncius potuerit eſſe, vel non eſſe, non denegato recurſu, vt refert Stracch. tract. de aſſecur. gl. 27. ſub num. 5. verſ. tertia facti. tom. 6. par. 1. fol. 377. quia, vt ex dictis in hac quarta aduertentia conſtat, inſurgunt tàm ex facto, quàm ex iure inexplicabiles difficultates.
169 Secunda coniectura ad coniecturandam notitiam caſus ſiniſtri eſt fama ipſius caſus ſiniſtri, orta in loco factæ ſecuritatis ante factam ſecuritatem; hancq; coniecturam canonizauit idem ſtat. Genuæ d. §. ſecuritates factæ. requirit tamen, quòd hæc fama ſit legitimè probata.

Video me, agendo de itinere, & caſu ſiniſtro in mare diſtanti, ventis quaſi impulſum longè à propoſito itinere diuertiſſe, tranſeamus ad alia.

Vndecima difficultas: Aſſecuratis mercibus in numero, & pondere, & contingente caſu ſiniſtro, ita, vt aſſecurator teneatur ſoluere earum valorem; quodnam pretium erit

erit attendendum: an pretium loci, in quo merces emptæ, ſeu oneratæ ſunt, vel pretium loci, pro quo ſunt aſſecuratæ, & an tempus, quo emptæ ſunt, vel tempus caſus ſiniſtri.

Reſp. diſtinguẽdo duos caſus principales.

Primus caſus eſt; quando merces fuerunt æſtimatæ in aſſecuratione; quæ æſtimatio tripliciter fieri poteſt; Primus modus eſt, quando dominus mercium dixit (ſi merces meæ peribunt, dabis mille) &, ita æſtimatis, dico ſoluenda eſſe mille ſine vlla dubitatione, Santer. in loco, infra proxime citato, & Stracch. tract. de aſſecur. gl. 6. ſub num 4. verſ. prima ſi. tom. 6. fol. 365. Secundus modus eſt, quando dixit, quòd vult, aſſecurari ſuas merces, quæ valent mille; &, ita æſtimatis, dico, quòd ſi aſſecurator reperitur deceptus, prædicta æſtimatio reſcinditur, Santer. tract. de aſſecur. par. 3. num. 43. ibi, quid autem. & num. 44. & 45. tom. 6. par. 1. fol. 352. & non diſſentit Stracch. d. gl. 6. ſub num. 4. verſ. tertia facti. & num. 5. dubitat ſolum ipſe; cui incumbat onus probandi, merces non tanti valuiſſe, & videtur inclinare, quòd hoc onus incumbat aſſecurato, quia præfata verba non probent; niſi, vt moris eſt, partes in inſtrumento aſſecurationis iuraſſent, omnia contenta in inſtrumento eſſe vera, quia tunc ſtaretur æſtimationi, relato modo enunciatæ, & ideo aſſecuratori incumberet onus probandi contrarium. Tertius modus eſt, quando æſtimatio eſt facta in hæc verba (ſuper mercibus, quæ aſcendent ad ſcuta 2000.) &, ita æſtimatis, dico, quòd aſſecurato incumbit onus probandi, merces tanti valuiſſe, Stracch. d. gl. 6. ſub num. 4. verſ. ſecunda facti.

Secundus caſus eſt, quando merces fuerunt ſine aliqua æſtimatione aſſecuratæ: & in hoc caſu duæ ſunt conſiderandæ ſpecies aſſecurationis: Prima ſpecies eſt, quando quis promittit, & aſſecurat, merces ſaluas fore in aliquo loco, puta Romæ; & tunc dico, Romæ inſpiciendam eſſe æſtimationem, l. fin. ff. de condic. trit. Santer. de aſſecur. par. 3. num. 41. fol. 352. & Stracch. eod. tract. gl. 6. ſub num. 1. fol. 365. Sed ſtat, Gen. lib. 4. cap. 17. verſ. ſi inter partes. rationabiliter, controuerſiam hanc componendo, diſponit, vt, ſi caſus aduenerit ante medietatem itineris confecti, conſteum ipſarum cum expenſis vſque ad mercium onerationem ſoluatur; ſi verò vltra medietatem itineris confecti caſus occurrerit, intelligatur pretium illud, quo valerent in loco, ad quem fuiſſent deſtinatæ; quare ſi quis aſſecuraret tibi ex Cartagena, ſeu Alicantera pro Ciuitate Genuæ ſaccos 500. lanarum, & ex his 500. venirent ſalui 400. ad portum Genuæ, & 100. perirent in itinere, appretiandi eſſent ſolùm ſacchi 100. qui perierunt; Secunda aſſecurationis ſpecies eſt, quando quis promittit, & aſſecurat non merces ipſas, ſed earum æſtimationem, & valorem pro tali loco, puta aſſecurat vſque ad ſummam ſcutorum 4000. & in hac ſpecie maximè inſurgit difficultas propoſita, & præſertim, quando mercium tanta pars veniſſet ſalua ad locum deſtinatum, illicq; tanti illa merces valeret, vt ex illa ſola haberet totam æſtimationem aſſecuratam: & quia ego in præſentiarum ſum vnus ex iudicibus, qui caſum hunc debent iudicare, nihil pro nunc determino, tu interim conſulas Santer. d. par. 3. ſub num. 41. & ſeqq. & Stracch. d. gl. 6. ſub nu. 1. & ſeqq.

Et hæc ſufficiant, reliqua huius commercij inuenies apud præfatos Doctores Santer. & Stracch.

170 Abſolutis exemplificationibus huius ſextæ ampliationis, poſitæ ſupra num. 84.

Subamplia eam, vt commercium, in quo dominatur fortuna, ſeu ſors, ſit non ſolum licitum, & vtile; modo ad temperandum dolorem, quo, euenientibus, quæ nobis diſplicent, afficimur, prout ad hoc inuentum eſt commercium ſponſionis, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 95. modo ad euitandos caſus aduerſos, quibus vt obuiemus, inuenta eſt aſſecuratio, de qua ſupra num. 128. & ſeqq. & modo ad virium reſtaurationem, vt per ludum, de quo ſupra num. 120. ſub declar. 4. & nu. 121. ſed ſit etiam quandoq; ex neceſſitate inuentũ, vt in l. 14. ſed cũ ambo. ff. de iudic. quare cũ aliqui conuenire non poſſunt de diuiſione facienda, eam tunc fieri debere per ſortes ſcribit Sot. de iuſt. & iut. lib. 4. q. 5. art. 2. concl. 4. col. 5. fol. 322. & quòd in hæreditate diuidenda, aut diuidendis animalibus, alijsq; rebus, quæ, finita ſocietate, diuidi ſolent, licitum ſit ſortiri, maximè ſi non aliter concordari poſſint, & ſæpe etiam, ſi qua eſt controuerſia in dignitatibus, & honoribus acquirendis, ſorte dirimi ſoleat, quamuis huiuſmodi bona fortunæ exponantur, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. col. 6. verſ. ſecundum dictum. fol. 169. quin & in electione

ne Matthię ad ſummum Apoſtolatus munus ſortibus vſi ſunt Apoſtoli. in actib. Apoſt. cap.1.in fine, & notant Boninſ.tract.de lud. cap.5. ſub nu.4.& latè Leonar.Leſs.de iuſt. & iur.lib. 2. cap. 43. ſub num. 59. Tiberius etiam, cũ cœpiſſet infirmari apud Capuam, & oraſſet ad Deum, dubius quem ex duobus ſuis nepotibus, quorum vnus vocabatur Caius, & alter Tiberius, eligeret in Imperatorem poſt mortem ſuam, ſtatuit, vt qui prius ad eum veniret in craſtino, eſſet Imperator, & venit Caius, & fuit Imperator, & ſic per ſortem, vt refert Neapod. ad conſuet.neap.de iure congrui. ſub num.87. ſortis enim iudicium tollit ambitionis, vel gratiæ ſuſpicionem, & propterea eſt à lege introductum. l.34.generaliter. §. proinde. verſ.quis ergo.ff.de fideicom.liber.

Pro huius ſubampliationis clatiori intelligentia, & vt occurramus alicui difficultati, aduerte, quòd triplex eſt genus ſortium.

Quædam enim ſortes dicuntur diuiſoriæ, & hæ in pleriſque rebus, quæ commodè diſtribui non poſſunt, & quandoq; etiam in functionibus, vbi de honore agitur, licitæ ſunt, vt in caſibus, de quibus locutus ſum in ſubampliatione, & etiam vbi agitur de periculo; nam ſi oppidum inuadendum eſt, ſorte inter milites diuerſarum nationum decidi ſolet, quæ natio prior inuadere debeat: & in hoc genere ſortium, quæ licitæ ſunt, intelligimus loca ſacræ Scripturæ, in actib. Apoſt. 1. in fine, *& cecidit ſors ſuper Matthiam*. Paralipomen.1. 26.num.13. *Miſſæ ſunt ergo ſortes ex æquo, & paruis & magnis per familias ſuas in vnamquamque portarum, cecidit ergo ſors Orientalis, Seleniæ*. Pſalm. 30. num. 16. *In manibus tuis ſortes meæ, &c.* & Ioſue 15. num. 1. *igitur ſors filiorum Iuda per cognationes ſuas iſta fuit*. & multa alia ſimilia, adducta per Neapod. ad conſuet.Neapol.de iure cõgrui, ſub nu. 87. & de his ſortibus ſcripſi aliqua in meo tract. de appell.q.16.limit.6.

Quædam verò ſortes dicuntur conſultoriæ, & hæ regulariter ſunt illicitæ, niſi quando humanum conſilium nõ ſuppetit, vel niſi Deus inſpiret illis vtendũ, vt declarat Leonar.Leſs.de iuſtit.& iur.lib.2.cap.43.nu.60.

Quædam dicuntur diuinatoriæ; & hæ omnino illicitæ ſunt, quia ſunt incantationes, & ſortilegia, vt declarat Leſ.d.cap.43.n. 61.& de his ſortilegijs ſcripſimus aliqua in noſtro tract.de iud.cauſ.lib.1.cap.12.n.19.& ſeqq.

DE CENSIBVS.

SVMMARIVM.

Commercia, in quibus pecunia pecuniam parere videtur, qua ratione videantur illicita, & qua ratione ſint licita, num.171.172. & 173.

Cenſus eſt contractus emptionis, & venditionis, & ex quibus complicatis contractibus conficiatur, num.174.& 209. Et quis ſit iſte cenſus, num. 198.& 200.

Cenſus contractus an eſſet licitus, valdè fuit dubitatum, & quare, num.175.

Fundo in toto, vel in parte perempto, proportionabiliter perit cenſus, num.176.Secus ſi pereat culpa vendentis cenſum, num.178.

Fundus cenſuarius debet de ſui natura eſſe fructiferus proportionabiliter cenſui, certiſq; finibus deſignatus, num. 177. Poteſt tamen cenſus non eſſe proportionabilis fructibus fundi, dummodo valor totius cenſus ſit in omnibus fructibus fundi, num.192. & ſeqq. Et in qua ſpecie cenſus hæc procedant, num.198.& 200.

Fundus debet eſſe vendentis cenſum, alioqui, ſi ſit alterius, cenſus non tenet, num. 179. Et emptor poſſet agere ad reſtitutionem ſortis, num. 182. Nec ſufficit eſſe vendentis quoad vtile dominium, num.184. Quia cenſus, ſuper eo impoſitus, teneret quoad præiudicium vendentis, ſed non quoad præiudicium ementis, num. 185.& 190. Teneret autem vndique, accedente conſenſu veri domini, num.181. Et quando fructus ex cenſu, ſuper alieno fundo impoſito, licitè percipiantur, num.180.190. & 191.

Emphyteota, imponendo cenſum ſine conſenſu directi domini, incidit in commiſſum, num.184. 186.& ſeqq.

Emphyteota non poteſt rem emphyteoticam obligare, & tradendo poſſeſſionem, tenetur ſoluere laudemium, num.187.

Cenſum imponere non poteſt, qui non poteſt alienare, num.187.& 188.

Emphyteota, & fideicommiſſarius poſſunt vendere cenſum, duraturum quouſque durabit vtile eorum dominium, num.191.

Cenſus quare ſic vocetur, num. 195.

Cenſuum plures diuiſiones, num.196. Alius dicitur reſeruatiuus, num.197. Alius conſignatiuus, num.198. Alius perſonalis, num. 199. Et de quo cenſu loquatur Pij V. conſtitutio, num.200.

Cenſus poteſt emi non ſolum iam creatus, ſed etiam qui creatur, num.201.

Cen-

Cenſus debet imponi ſuper re immobili, nu. 202. An poſſit conſtitui ſuper annuo reditu, ſub num. 204. verſ. declara. Debet imponi ſuper re certa, num. 205. Et hoc ex conſtitutione Pij V. ſecus antea, num. 206. & 207. Super re fructifera; etiã ſi ſit cenſus vitalitius, nu. 208. Et quæ alia ad cenſus validitatem requirantur, num. 209. & ſeqq. 236. 240. & 245.

Cenſus perſonalis non tenet, num. 203. Et quid ante Pij V. conſtitutionem, num. 204.

Pecunia numerata requiritur omnino in contractu cenſus, &c. & quare, num. 209. & ſeqq. & num. 228. Vnde fructus, percepti ex cenſu conſtituto ſine pecunia numerata, etiã ſi ſint bona fide conſumpti, ſunt computandi in ſortem, ſub nu. 209. illat. 1. Cenſus conſtitutus ex fructibus decurſis, & non ſolutis non tenet, num. 210. Prout neque tenet ſi conſtituatur ex pretio mercium, num. 227. & ſeqq. Et quid ante Pij V. conſtitutionem, num. 234.

Pecunia numerata requiritur in contractu ſocietatis officij, alias ſocietas contracta ſine vera; & præſentis pecuniæ ſolutione, ſed compenſatiuè non tenet, num. 229. & ſeqq. Ideoq; neque tenet ſi loco pecuniæ detur merx, nu. 230.

Pecunia numerata, quæ requiritur in emptione cenſus, requiritur in ipſo contractu coram notario, & teſtibus, & non ſatis eſt, pretium fuiſſe antea receptum, num. 232. Sufficeret tamen cedula bancaria, num. 233.

Pecunia ſoluta, & ſtatim emptori reddita non facit emptionem cenſus, num. 211. Etiam ſi emptori ſit reddita, quia eſſet creditor venditoris ex alia cauſa, num. 212. Et quid in foro interiori, num. 213. & 214. Et quamuis emptor eſſet creditor ex cauſa fructuoſa, nu. 215. Et quamuis non probetur, præceſſiſſe pactum de reddenda pecunia, num. 222. & ſeqq. Et quamuis non appareat, pecuniam fuiſſe redditam, dummodo emptor eodem tempore, quo emit cenſum, cancellet aliquod debitum venditoris, quod ſit eiuſdem quantitatis, nu. 224. Quia ſolutio pretij cenſus compenſatiua non admittitur, num. 216. Et quid in cenſibus emptis ante Pij V. conſtitutionem, num. 216. Et qua via poſſit his cenſibus compenſatiuè contractis occurri, num. 225. & 226.

Solutum non dicitur, quod ſtatim ſoluenti redditur, ſub num. 211.

Mutuum; cui eſt annexa aliqua obligatio extra naturam mutui; quæuè ſit vtilis mutuanti; eſt vſurarium, num. 230.

Debitum ex vna cauſa poſſunt partes communi conſenſu conuertere in debitum ex alia; ſub num. 216. & latius nu. 218. & ſeq. Et quando hæc conuerſio non ſit ſimulata, & quando ſimulata, ideoq; quando teneat, & quando non, num. 220.

Cenſus debet eſſe redimibilis, & non perpetuus, num. 236. & ſeqq. Huicq; redimibilitati non præſcribitur, num. 237. Qui cenſus non ſint redimibiles, ſub num. 239. reſtrict. 1. & 2. An cenſus debeat redimi in totum, vel redimi poſſit membratim, ſub d. num. 239. extenſ. 2.

Cenſus pretium debet eſſe iuſtum, num. 240. Præcipuè ne in eo lædatur vendens, num. 241. Et dicitur iuſtum etiam ſi fundus reddat fructum ad rationem quinque tantum pro centenario, & cenſus ſit ad rationem octo, dummodo illa octo ſint in vniuerſis fructibus fundi, num. 242. Hocq; procedit, etiam ſi cenſus ſit vitalitius, num. 243. Et iuſtum cenſus pretium, quod dicatur, num. 244. & remiſſiuè, num. 247. verſ. quod ſit, & num. 299.

Prælatio, quæ conceditur cenſuatori in re vendenda, an habeat locum etiam ſi res vendenda ſit in vim rei iudicatæ per ſubbaſtationem; An contra habentes ius congrui: Et an per pactum tolli poſſit, ſub num. 245.

Alia requiſita neceſſaria ad cenſum, qui tractent, ſub eod. num. 245. verſ. alia.

Intereſſe ob cenſus non ſolutos an debeatur remiſſiuè, num. 246.

Pacta illicita an remoueantur ex contractu cenſus, & remaneant licita, remiſſiuè, num. 247.

Cenſus vitalitij iuſtitia, & pretium, remiſſiuè, num. 248.

Cenſus in quibus differat ab emphyteuſi, &c. ſub num. 248. verſ. pro vberiori.

171 AMPLIA VII. vt procedat etiam in illis commercijs, in quibus ex pecunia pecunia, quaſi per modum fœtus, ſeu, vt ita loquar, fructificationis procedere videtur ſine vllo acquirentis labore, vel induſtria, quaſi pecunia pecuniam pariat, mediante aliqua approbati contractus veſte, vt in ſeqq. exempl. & iuxta ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 69.

172 Ratio dubitandi in hac ampliatione eſt duplex.

Prima, quia huiuſmodi commercia, ſeu contractus nutriunt otium, ita vt homo ex iſtis commercijs quærat victum ſine labore.

Sed hoc eſt contra ius diuinum; nam Geneſ. 3. num. 19. dicitur, *in ſudore vultus tui veſceris pane*; quæ ſententia tranſit non

modo

modo ſupèr perſonam Adæ, ſed ſuper totam naturam humanam, in eo contentam, Eccleſ. 40. num. 1. *iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum vſque ad diem ſepulturæ in matrem omnium*. ideſt, in terram, de qua homo formatus fuit. & Iob. 5. num. 7. *homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum*; ex quibus auctoritatibus Doct. inter alias, quas allegant, rationes, quare contractus vſurarius ſit illicitus, adducunt iſtam, quia, ſi permitteretur vſura, homo poſſet licitè viuere ſine labore, quod eſt contra naturam hominis, vt patet ex præcitatis auctoritatibus.

Eſt etiam contra rationem ipſam: nam ſicut in corpore naturali nullum membrum deputatur ad actum, niſi ad eum, qui natus eſt vtilitatem afferre cæteris commembris, vel corpori, ſic etiam in corpore myſtico, ideſt, in Rep. actus hominum debent eſſe nati afferre vtilitatem Reip. Ergo commercia, quibus homo viuit ſine labore, ſunt Reip. pernicioſa, quia ijs homines non inuicem iuuantur.

Secunda ratio eſt, quia eiuſmodi commercia, quibus pecunia paratur pecunia ſine labore, & induſtria, videntur in effectu inuenta pro veſtimento, & pallio mutuorum vſurariorum, cum capitale ſit pecunia, & illo remanẽte integro, alia pareatur pecunia.

173 Ratio decidendi in hac ampliatione, ſeu verius in eiuſmodi commercijs, de quibus egi in ſeqq. exemplific. eſt, quia cum auctæ mirum in modum ſint pecuniæ, & emptionis, & venditionis contractus ſæpè deficiat, & homines naturaliter diuitias, & ideo lucrum appetant, & mutuatariorum fides deficiat, & ideo, qui mutuet, ferè amplius non reperiatur; & vice verſa, cum multi opera, & induſtria pollentes, pecunijs adeò indigeant, vt vtilius ſibi forè exiſtimarent, mutuatores ſub moderato fœnore reperire, quàm nullatenus reperire; multa propterea ſunt in dies excogitata, & inuenta commercia, vt dixi ſupra num. 68. & 70. & plura ſi inuenirentur, melius foret, tum vt palliatæ, ac implicitæ vſuræ euitarentur, ſiquidem ex commerciorum defectu negotiantes quandoque contrahunt fœnus ſub ſimulato contractu, quod non contraherent ſub vero aliquo commercio, à Pontifice approbato; tùm vt multæ euitarentur lites, quæ poſtea ſuper iſtis fictis commercijs oriuntur; hæcq; conſideratio multum conuenit, cum ea, quam ad defendendam ſocietatem, initam cum aſſecuratione capitalis, adducit Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 25. ſub num. 32. verſ. nihilominus. dicens, expediens eſſe, vt talis ſocietas ſuſtineatur, quia ſi non ſuſtineretur, ſequerentur prædicta inconuenientia.

174 EXEMPLIFICA I. hanc ampliationem in contractu, ſeu commercio cenſus pecuniarij, in quo emptor videtur in effectu pecunia pecuniam annuam emere; complicando eodem contextu virtualiter plures contractus, ordine intellectus diſtinctos: nam iſte emptor emit annuos fructus alicuius prædij, eoſdem retrouendit venditori, & retrouendendo, eoſdem pro ſingulis futuris annis ex tunc æſtimant, & taxant, ita vt pro quolibet centenario pecuniarum emerit tot fructus, qui valeant ſex, ſeptem, octo, & vſque in decem annuos, prout fuerint concordes, quia fructus rei ſunt pecunia æſtimabiles: ſicut ergo licet dare fructus, ita etiam licet dare pecunias pro reditu, Card. Tolet. de inſtruc. ſacerd. lib. 5. cap. 44. ſub num. 1. verſ. præterea. num. 2. & ſub num. 3. in fine, & latius Franc. Garcia de contract. cap. 27. ſub num. 2. in 5. concluſ. Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 56. verſ. his tamen. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 4. q 1. col. 813. & quòd in contractu cenſus verè non emantur fructus, ſed ematur ius illos percipiendi, optimè explicat doctiſſimus Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſit. q. 11. verſ. ſequitur amplius. il 1. col. 3. fol. 383. & dixit Rot. diuerſ. deciſ. 159. cum in vltima. num. 6. verſ. non obſtat. coram bon. mem. Card. Pamphilio, in Bononien. cenſus, lunæ 26. Iunij 1600. in impreſſis Romæ 1615. & latè explicant etiam Franc. Garcia d. cap. 27. ſub num. 2. concl. 5. fol. 448. & Lud. Lopez d. cap. 56. verſ. his tamen. & quòd non emantur penſiones, ſed ematur ius ad penſiones, quod communi hominum æſtimatione æquiualeat certæ ſummæ pecuniæ præſentis, ideoq; non referat, quòd penſiones ſuperent, quia hæ ſunt inſtar fructuum illius iuris, quod primo, & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æſtimatione ſtatuitur; alioqui emptio cenſus irredimibilis eſſet ſemper iniuſta, ex quò aliquot annis penſiones ſuperabunt pretium, ſcribit Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. ſub num. 39. quare

quare cenſus eſt ius percipiendi fructum,ſeu rem aliquam vtilem, aut etiam pecuniam de re illa, in qua dicitur cenſus conſtitutus: aut eſt ius percipiendi penſionem aliquam de re ipſa, in qua eſt cenſus; & hæc deſcriptio conuenit cenſui formali, non autem materiali, quia cenſus materialiter ſumptus eſt ipſa penſio, quæ ex præfata re percipitur, vt explicat Medin. in d.q. 11. initio, & quòd contractus cenſus ſit verè contractus emptionis, & venditionis, dixi etiam infra num. 209. & ſub iſto inuolucro, ſeù multi-
175 plicatione contractuum, † & non alia ratione ſuſtinetur hoc cenſus commercium,quod an eſſet licitum, olim valde dubitabatur, vt aduertunt Tiraq. de retr. lignag. §. 1. gl. 6. num. 15. verſ. ſed dubitari. Nauar. in cap. ſi fœnerauerís. ſub num.69. not. 22. & ſub nu. 78. 14. q. 3. Franc. Garcia de contract. cap. 27. nu. 2. verſ. due coſe. & ſeqq. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 4. q. 3. & cap. 17. q. 1. verſ. ſecundo dicendum. & rationes dubitandi, quod iſte contractus eſſet illicitus, & vſurarius, breuiter ſub triplici argumento deducit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6 q. 5. art. 1. initio, fol. 586. & aliam addit art 3. concl. 3. col. 4. fol. 595. & eam retuli infra num. 238. verſ. contra. & ſex adducit argumenta Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 385. & ego vltra eos motiuo, quòd ex iſto inuolucro, & multiplicitate contractuum inſurgebat ſuſpicio, quia ſi quis rem vili pretio emat, cum pacto retrouendendi, eamvè incontinenti, nulla eius poſſeſſione adepta, venditori pro certa annua mercede locet, & ad nullum gabellarum, & vectigalium onus velit teneri, ſimulatè, & illicitè emit, vt ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 31. verſ. exemplifica. ſed hæc & ſimulatiora committere videbatur, qui emit annuum cenſum; ſiquidem is partem incertorum annuorum fructuum alicuius prædij emit, eoſdem eodem contractu taxant, & taxatos venditori retrouendit, vt dixi hic ſupra, & ad nullum vult teneri onus, ſed vult cenſum habere liberum ab omni onere, vt dicit Rot. diuerſ. deciſ. 19. fuit concluſum. num. 2. verſ. non obſtat. coram R.P. D. Cantuccio in Rom. nullitatis cenſus. 4. Febr. 1583. in impreſſis Romæ 1615. minori pretio illos emit, & maiori retrouendit: nam ſcutis 100. emit quinque, quia prædium non maioris quantitatis fructus reddere ſolet; & tamen eos taxant ſeptem, vel octo, & ita taxatos eidem retrouendit, ac propterea eidem venditori facultatem ſe ab hoc onere quandocunque redimendi, reſtituta emptori ſorte ſcutorum centum, concedit; qua facultate venditori conceſſa, cenſus pretium ab iniuſtitia defenditur ex his, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampliat. 8. num. 37. & 38. vnde ad remouendas omnes dubitationes, ſuſpiciones, & difficultates, quæ ſuper iſto contractu oriebantur, duæ fuerunt editæ extrauagantes inter communes tit. de empt. & vendit. quarum prima eſt Martini V. & ſecunda Calixti III. & deinde aliæ duæ conſtitutiones, quarum prima eſt Nicolai V. & vltima Pij V. quæ vberius declarat, & diſponit, & hodie cautè attenditur, & licitum eſſe hunc contractum, etiam non conſideratis iſtis conſtitutionibus, latè oſtendit Lud. Molin. d. diſput. 385. verſ. ſententia. & ſeqq.

176 Confirmatur primo hæc exemplificatio; dum dicimus, emi fructus, & hac ratione ſuſtineri hoc commercium quia ſi prædium, ſeù fundus, ſuper quo cenſus imponitur, ſeù cuius fructus venduntur, caſmate, vel aliter ſine culpa, & dolo venditoris pereat, cenſus amplius non debetur, ita vt ſi fundus integer, vel pro parte pereat, vel aliter in totum, vel pro parte efficiatur infructuoſus, ad ratam peribit cenſus, vt diſponitur in conſtitutione Pij V. & notant Nauar. in d. cap. ſi fœnerauerís. num. 95. gl. 12. 14. q. 3. Io. Azor de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 4. q. 2. verſ. item res. & cap. 5. q. 3. verſ. communis. & Rot. diuerſ. deciſ. 227. domini dixerunt. num. 1. & 3. coram R.P.D. Manzanedo in Rom. cenſus, mercurij 10. Maij 1606. in impreſſis Romę 1615. & hoc procedit etiam ſi in contractu cenſus ſit appoſitum pactum, quòd venditor non poſſit petere reductionem, & defalcationem pro quouis caſu, & euentu, etiam penitus incogitato, quia illud pactum non intelligitur reſpectu damni, contingentis in ſubſtantia rei; eſſet enim pactum illicitum, ſed intelligitur reſpectu damni, contingentis in fructibus rei, Rot. diuerſ. deciſ. 757. quam-
177 uis. num. 3. par. 1. † & quòd hæc confirmatio ſit vera etiam de iure communi, ſequitur Surd. conſ. 162. memini. num. 17. lib. 2. & patet ex his, quæ ſcribit Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. ſub nu. 35. & facit, quod ſcripſi infra num. 279. & ideo fundus, ſeù res, ſuper qua cenſus imponitur, debet

eſſe tunc de ſui natura fructifera, & certis finibus deſignata, vt in eadem Pij V. conſtitutione, alias cenſus conſtitutio eſſet vſuraria, Rot. d. deciſ. 227. num. 2. verſ. vlterius. & fundus ille debet verè illos fructus reddere; ſi enim non reddit, aut non reddit tot, quot venduntur, iniuſta eſt venditio, Card. Tolet. d. lib. 5. cap. 45. ſub num. 1. verſ. ſecundum vt reddat. & quòd res cenſualis debeat reddere tãtum, quantum eſt cenſus, alias emptor ſit ſimilis vſurario, qui emit pecora ab eo, qui ea non habet, & poſtea ea illi locat, ſcribit Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num. 79. verſ. octaua ſcilicet. & ſub num. 85. verſ. octaua. 14. q. 3. dicens, hoc colligi ex Pij V. conſtit. in illis verbis, *de ſui natura fructifera*, quamuis enim, inquit, non dicatur, expreſsè, quantæ frugis debeat eſſe, ſatis tamen, inquit, ſignificatur, quòd debeat eſſe tantæ, quantus eſt cenſus, Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 3. num. 28. & hanc eſſe communem opinionem Canoniſtarum teſtatur, & ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 6. q. 1. col. 821. & ita etiam in terminis iuris communis ſentit Medin. quem ſecutus ſum infra ſub num. 202. verſ. primo enim.

178 Dixi in hac confirmatione, non deberi, ſi ſine culpa venditoris pereat; quia ſecus eſt, ſi periret eius culpa, vt puta, ſi molendinum, ſuper quo impoſitus eſt cenſus, deſtrueret: iſto enim caſu venditor teneretur emptori actione de dolo, vel alia, aut ad minus cogeretur reddere pretium cenſus, aut illum denuo cõſtituere, ſuper nouo molendino, vel ſuper alia re, Nauar. d. cap. ſi fœneraueris. num. 118. q. 25. in fine. 14. q. 3. & hanc culpam conſiderandam eſſe in montibus, ſecutus ſum infra ſub num. 252.

Explica reſtringendo, quod dixi in hac confirmatione de peremptione cenſus, perempta re, vt non procedat in cenſu vitalitio, quia etſi in eo fundus, & quidem frugiferus, ſit æquè neceſſarius, vt dixi infra ſub num. 202. verſ. extende. & num. 243. tamen quoad peremptionem fundi non retinet naturam fundi cenſus perpetui, ſed aſſumit naturam ſocietatis officij; quare ſicut ſocius non amittit ſortem, ſed debet ſibi reſtitui, quando morte officialis, vel alio caſu perditur officium, quia redeat ad Pontificem, ita etiam, perempto fundo in cenſu vitalitio, debet reddi ſors data, ſed ex ea fructus percipi non poſſunt.

Ratio eſt, quia ſicut ſocius in ſocietate officij non ſe exponit duplici periculo, nempè periculo mortis eius, ſuper cuius vita eſt contracta ſocietas, & periculo amiſſionis officij, ſed ſe exponit vni periculo, nempè mortis eius, ſuper cuius vita contracta eſt ſocietas; ita etiam in cenſu vitalitio emptor ſe exponit ſoli periculo ſuæ mortis, vt tunc perdat ſortem datam.

Infero primò, confirmando magis eãdem exemplificationem, quòd idcirco ſecunda venditio cenſus, ſtante prima, quæ abſorbeat vniuerſos fructus fundi, non tenet; quia eſt emptum, quod non extat, ſed eſt conſumptum, cum illi fructus ſint iam alteri venditi; & ſimiliter venditio cenſus impoſiti ſuper fundo, alteri hypothecato, non manet firma in præiudicium emptoris, qui hypothecam ignorauit, ſed ſolùm in præiudicium venditoris, per ea, quæ dixi infra num. 190.

Intellige hanc illationem, vt quamdiu emptor ignorat, fructus eſſe alteri venditos, poſſit eos ſaltem in foro conſcientiæ accipere, cum ſit in ignorantia excuſabili, ideoq; in bona fide, per ea, quæ dixi remiſsiuè infra num. 180. ſecus, cum ſcit, illos eſſe alteri venditos, quia tunc debet repetere ſortem, & agere ad intereſſe, iuxta ea, quæ ſcripſi infra eod. num. 180. 182. & 183. hancq; excuſabilem, & inexcuſabilem ignorantiam, ſicq; bonam, & malam fidem conſideraui etiam in ſocietate officij infra num. 329. & ſeqq. ad eum: Cæterum, quando fundus eſt ſolùm alteri hypothecatus, poteſt licitè percipere fructus indiſtinctè, & ſic etiam quòd ſciuerit illam hypothecam; quia illa ſcientia operatur ſolùm, vt emptor non poſſit agere contra venditorem ad liberandum fundum ab hypotheca, ad quod poſſet agere, ſi illam ignoraſſet.

179 Infero ſecundo, confirmando eandem exemplificationem, quòd idcirco cenſus, impoſitus ſuper prædio alieno, eſt illicitus, quia fructus, quos vendit, non ſunt ſui, & imputet ſibi emptor, qui ſcienter emit cenſum, impoſitum ſuper re aliena, ideoq; nec ad intereſſe poterit agere, & fructus, quos exegiſſet, ten[illegible]r reſtituere, vel compenſare in ſortem, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 15. verſ. ſequitur hinc. col. 13. fol. 408. & ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 17. num. 8.

180 Declara primo hanc illationem, vt em-

ptor

ptor cenſus quandiu ignorat, cenſum impoſitũ eſſe ſuper re omnino aliena, & interim bona fide annuos cenſus exigit, ſit tutus in foro conſciẽtiæ, vt ſecutus ſum inf. q. 7. par. 2. ampl. 17. n. 24. verſ. confirmatur. ſecus cum exigit, poſtquam reſciuit, impoſitũ eſſe ſuper re aliena, vt ſecutus ſum d. ampl. 17. n. 27. verſ. cõprobatur.

181 Declara ſecundo, vt cenſus impoſitio ſuper re aliena non teneat, non accedente conſenſu domini illius rei; ſecus ſi accedat, quia tenet impoſitio cenſus, Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſpur. 394. in fine, verſ. ſeptimum vtrum. Surd. conſ. 318. pro antonello. num. 2. 6. & 7. & Rot. coram R. P. D. Caualerio in Rom. ſeu Sabinen. cenſus, ven. 26. aprilis, 1612. inter venerabilem Archiconfraternitatem, &c. & Dominos de Matthæis.

182 Declara tertio, vt ſi cenſus ſit, emptore ignorãte, impoſitus ſuper re aliena, poſſit emptor agere contra venditorẽ ad intereſſe, tàm dãni emergentis, quàm lucri ceſſantis, ſi quod fortè paſſus ſit, Medin. in ſuis tract. to. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 15. verſ. ſequitur hinc. col. 13. in fin. fol. 408. & ſic poteſt agere ad reſtitutionem pretij, ſi vẽditor non faciat dominum rei conſentire in illa impoſitione, & præſertim ſi venditor promiſerit ſoluere omnia damna, & intereſſe, quia loco damnorũ, & intereſſe tenetur reſtituere pretium, quando non adimplet ea, quę promiſit, ſeu ad quę tenetur, Rot. diuerſ. deciſ. 741. domini dixerunt. ſub num. 1. par. 1. & deciſ. 153. dubitaui. nu. 1. coram R. P. D. Iuſto in Tudertina cenſus, ven. 26. Maij, 1600. in impreſſis Romæ 1615.

183 Subdeclara hanc declarationem, vt ſi cenſus ſit impoſitus ſuper re quidem propria, ſed cum aſſertione, quòd eſt libera ab omni alio cenſu, & onere, & cum iuramento, & promiſſione faciendi conſentire omnes perſonas, ius in dicta re habentes, & poſtea apparuerit, eandem rem eſſe pro alijs cenſibus alteri obligatam, & ipſe venditor hunc alterum non faciat conſentire; nihilominus, ſi illa res ſit tanti valoris, vt latè omnium cenſuũ ſit capax, emptor agere non poteſt ad reſtitutionẽ ſortis principalis, neque ad faciendum cõſentire, quia emptor nullum patitur damnum, quo ceſſante, ceſſat obligatio, & ceſſat periurium, Rot. diuerſ. deciſ. 126. cum anno. nu. 1. & ſeqq. coram R. P. D. Penia in Rom. cenſus, ven. 27. Aprilis 1598. in impreſſis Romæ 1615.

184 Subinfero, ampliando eandem illationem, quòd in tantum res, ſuper qua imponitur cenſus, debet eſſe eius, qui ſuper ea imponit cenſum, vt debeat eſſe etiam res libera; quare ſi maioratus vinculo ſit adſtricta, ſuper ea cenſus imponi non poteſt, Sot. tract. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 1. col. 3. concl. 1. fol. 587. ideoq; non ſatis eſt, ſi eius eſſet, quoad vtile dominium tantum, certo, vel incerto tempore, ſeù ætate, vel ex alia cauſa finiendum, & conſolidandum cum dominio directo; & proinde emphyteota non poteſt ſuper re emphyteotica imponere cenſum, Virgin. de Boccat. tract. de cenſib. par. 2. nu. 76. quem ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 7. q. 4. quia hic cenſus, facta conſolidatione, deficeret, & hæres emphyteotæ, qui erat cenſuarius, tenetur, redimendo cenſum, reſtituere ſortem, ſicq; non eſſet perpetuus.

185 Et licet Foller. tract. de cenſib. in verbo, cenſus enim. n. 21. fol. 142. Bened. Bon. eod. tract. art. 28. nu. 55. fol. 169. vterque tom. 6. par. 2. & Redoan. de reb. eccleſ. non alien. rubr. 16. num. 24. tom. 15. par. 2. fol. 419. & alij dicant, emphyteotam poſſe conſtituere cenſum, duraturum tempore emphyteuſis.

Tamẽ hoc eſt verum duplici caſu. Primo, in præiudicium ipſius emphyteotæ, vt, loquendo de cenſu, impoſito à fideicõmiſſario ſuper re, ſubiecta fideicommiſſo, ſecutus ſum ex Rota inf. ſub nu. 190. Secundo eſt verum, ſi fuiſſet impoſitus cenſus vitalitius, duraturus non ex perſona ementis (vt ſolet imponi) ſed ex perſona vendentis, vt dixi infra num. 191.

186 Vtilitas præcipua huius ſubillationis eſt, quia emphyteota, imponendo annuũ cenſum ſine conſenſu domini directi, incidit in commiſſum, vt ex cõmuni opinione ſequitur Corbul. tract. de cauſ. ex quib. emphyt. &c. tit. de cauſ. priuat. ob alienat. ampl. 49. nu. 1. & ſeqq. & præſertim ſub n. 16. verſ. ſed his non obſtantibus. nec excuſatur eò, quia ſit ruſticus, mulier, & ſimilis, Corbul. vbi ſupra ampl. 46. & imponendo cum conſenſu domini directi, tenetur ſoluere laudemium, Surd. deciſ. 204. ſi pro venditione. nu. 6. ſicut etiam fit locus fideicommiſſo per impoſitionem cenſus, quia ſuper re, alienari prohibita, non poteſt cenſus imponi, Rot. diuerſ. deciſ. 121. reſolutum fuit. num. 5. verſ. præterea. par. 2.

187 Ratio huius vtilitatis eſt, quia licet emphyteota poſſit hypothecare, & pignorare rem emphyteoticam ſine conſenſu domini directi, Gl. in l. fin. Bal. ibidem in addit. n. 7. verſ. quæro an domino. & Salyc. n. 6. C. de iur. emphyteot. Affl. deciſ. 191. abbas. ſub nu. 3. Clar. recept. ſent. lib. 4. §. emphyteoſis. q. 18. & Vinc.

de Franch. deciſ. 226. venditis. quicquid in contrarium ſcribat Franc. Solſ. in lucer. laud.
in 8.cellul.num.4.tom.10.par.2. fol. 217. tamen non poteſt hypothecare, tradendo poſſeſſionem ſine conſenſu domini directi, quia caderet à iure emphyteotico, Corbul. de cauſ.
priuat. ob alien. limit. 33. ſub n. 5. in fine, verſ.
declaratur. & multò minus poteſt alienare; ſed
imponere cẽſum eſt ſpecies alienationis, Cor-
188 bul. d. ampl. 49. nu. 3. † quare prohibitus vendere res immobiles, eſt prohibitus imponere
annuum cenſum, per ea, quæ ſcribunt Tiraq.
de retr. lign. §. 1. gl. 6. ſub nu. 6. ibi, nec qui non
poteſt. & Foller. tract. de cenſib. in verbo, cen
ſus enim. num. 24. tom. 6. par. 1. fol. 142. hicq;
cenſus etſi ſit redimibilis, tamen dicitur perpetuus, Tiraq. ead. gl. 6. num. 8. in fine, & latius in gl. 14. num. 120. & 121. fol. 163. non
enim conſideratur facultas redimendi quandocunque, data venditori, ſed conſideratur facultas repetendi ſortem, perpetuo emptori denegata, quia, concurrentibus cauſa permiſſiua,
& prohibitiua, conſideratur prohibitiua, vt ſecutus ſum ſupra num. 46. & infra ſub nu. 556.
exempl. 7. verſ. res ſua.

Ergo emphyteota, imponendo cenſum, alienat, & conſequenter incidit in cõmiſſum.

189 Declara primo, eandem vtilitatem procedere, quando cenſus eſt impoſitus ſuper ipſa re
emphyteotica, quia tunc venditor incidit in
commiſſum, vt, loquendo de cenſu impoſito
ſuper domo, prohibita alienari, tenuit Rot. diuerſ. deciſ. 480. in cauſa. in fine initij, verſ. ſecunda. & ſub num. 1. 2. & 3. par. 1. ſecus ſi cenſus fuerit impoſitus ſuper fructibus rei prohibitæ alienari, quia tunc non cadit à iure ſibi
competente, Rot. vbi ſupra.

190 Declara ſecundo, dum diximus, cenſum
impoſitum ſuper re emphyteotica, ſeu ſubiecta fideicommiſſo, non valere, vt ſit verum, volente emptore cenſus; & ita procedant allegata ſupra num. 184. & ſeqq.

Secus ſi emptor velit valere, quia valebit,
etiam inuito venditore, toto tempore vitæ ipſius venditoris; nam ſi venditor in inſtrumento cenſus, vt moris eſt, aſſeruerit, rem eſſe de
ſui natura fructiferam, nulli hypothecæ, & fideicommiſſo purificato, vel purificando ſubiectam, ſed liberam, francam, & allodialem, &c.
& poſtea non ſit talis, emptor poteſt agere ad
reſciſſionem, Rot. diuerſ. deciſ. 304. impoſuerat. num. 1. in Bononien. cenſus, lun. 20. Martij 1600. coram R.P.D. Penia, inter impreſſas
Lugduni 1612. ſed venditor non poteſt, quia
ipſe non eſt deceptus, & non debet venire
contra factum proprium, & allegare aliquando turpitudinem propriam; & non poteſt dare
de iure, quod competit tertio, præſertim ipſi
emptori, qui poteſt malè emere, & pecuniam
propriam iactare: imò venditor in tantum non
poteſt, quòd emptor poteſt contra eum agere
ad adimplementum promiſſorum, alias ad
damna, & intereſſe, & venditor nihil replicare
poſſet, quia in effectu quoad præiudicium
eius, qui cenſum impoſuit ſuper re, ſubiecta
fideicommiſſo, cenſus ſuſtinetur, Rot. diuerſ.
deciſ. 311. pater. num. 7. in Rom. ſociet. offic.
lunæ, 9. Maij 1588. coram R.P.D. Gypſio in
impreſſis Lugduni 1612.

191 Infero ex hac declaratione, quòd ſicut emptor poteſt emere cenſum vitalitiũ intuitu ſuæ
propriæ vitæ, iuxta ea, quæ ſecutus ſum infra
n. 294. & ſeqq. ita etiam poteſt eundem emere intuitu vitæ ipſius venditoris, ſicq; emphyteota, & fideicõmiſſarius poſſunt vendere annuum cenſum, durante eorum vita, cum, durante eorum vita, habeant fructus, quos vendunt, Foller. de cenſib. in verbo, cenſus. n. 6. &
ſeqq. fol. 142. & licet in cenſu vitalitio intuitu
vitæ ementis ſupponatur cenſus impoſitio ſuper re fructifera, libera, & franca ipſius venditoris, & ideo careat hac difficultate; tamen
idem eſt dicendum in cenſu vitalitio intuitu
vitæ vendentis, impoſito ſuper re emphyteotica, ſeu fideicommiſſo ſubiecta, quia hi cenſus
vitalitij ſunt fundati, non in conſtitutione Pij
V. ſed in iure communi, cui in hoc d. conſtitutio non derogat. Et hæc de prima confirmatione, poſita ſupra num. 176.

Confirmatur ſecundo ex his, quæ dixi in
ſeq. exemplif. num. 249. & ſeqq. & num. 252.

192 Nec obſtat huic exemplificationi, & adductis pro ea, quòd cenſus ſuſtineatur, etiam ſi
prædium non reddat tot fructus, vt puta, quia
cenſus ſit ad rationem octo pro centenario, &
tamen fundus reddat ſolùm fructus ad rationem quinque, vel ſex, & ſic contra primam
confirmationem.

Quia huic obiectioni ſatisfieri poteſt ex his,
quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 36.
reſtrict. 1.

193 Pariter non obſtat, quòd in cenſu vitalitio
longè maior ſoluatur cenſus, quàm ſit valor
fructuũ prædij, vt ſcripſi inf. n. 294. confirm. 3.

Quia reſpondeo, quòd ille exceſſus reducitur ad æqualitatem propter periculum, cuius ratione datur etiam lucrum, vltra fructus, vt ſecutus ſum infra num. 431. & ſeqq.

& S.

& §.ſeq. gl.5. num.150. & alibi ſæpè.

194 Minus obſtat, quòd è conuerſo cenſus ſit iuſtus, & licitus, quamuis prædium reddat fructus ad rationem ſex pro centenario, & emptori dentur ſolùm quinque.

Quia huic etiam obiectioni ſatisfit ex his, quæ ſcripſi infra q.7 par.2.ampliat.10. num.69.

195 Pro intelligentia huius exemplificationis, & omnium, quæ in ea dicturus ſum, operepretium eſt, tria breuiter præmonere: primum circa nomen cenſus: ſecundum circa diuiſionem cenſus: tertium, de quo cenſu loquatur Pij V. conſtitutio.

Quoad primum. Cenſus nomen deriuatur à verbo, cenſendo, nam in qualibet regione erant cuiuſque facultates recenſendæ, & totius populi, ideſt, ſingulorum capita deſcribenda; vt ex facultatibus quiſque pro earum ratione tributum ſolueret in Regis, ſeù Reip. ſubſidium, l.4 forma, ff. de cenſib. & ex capite in ſubiectionis ſignum ſolueret cenſum, ac inde Princeps ſciret quantum eius eſſet imperium, quem cenſum an liceret dare Cæſari, fuit Chriſtus à Iudæis interrogatus; *dic ergo nobis, quid tibi videtur, licet cenſum dare Cæſari, an non?* quibus Chriſtus reſpondit: *oſtendite mihi numiſma cenſus*: quo ſibi oſtenſo, dixit, *cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio?* & dixerunt ei, *Cæſaris*: tunc Chriſtus dixit: *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo*. Matth. 22. quare de naſcentibus terræ ſoluitur tributum, de capite cenſus: at in præſentiarum nomine cenſus nihil aliud cenſetur, quàm penſio, quam quis ſuper ſuis bonis conſtituit, vt hæc omnia latius explicat Sot. de iuſt. & iur. lib.3.q.7.art.7. col.2.& 3. fol. 280. & lib. 6. q. 5. art. 1. verſ. quæſtio præſens. col.2.fol.587.& , nulla de eo facta mentione, breuiter Lud. Lopez de contract. lib.1.cap.53.verſ.igitur. & multi alij, quos omitto, & citantur à Lud. Molin. de iuſt. tom.2.de contract.diſput.381.verſ.vt verò. & ſeq. col. 574. & quomodo cenſus differat à vectigali, & portitorio, ſcripſi infra §. 3. gl.4.num.2.

Aduerte igitur, quòd cenſus, primo modo ſumptus, ſoluitur ſuperiori in recognitionem, & ſignum dominij, vt ſcribit Franc. Garcia de contract. cap. 26. initio, & ſatis patet ex prædictis; ſecundo autem modo ſumptus ſoluitur cuicunque, qui eum ſibi reſeruauerit ex fructibus rei, quam dederit, vel quos pecunia emerit, Garc. vbi ſup. & iſte impropriè dicitur cenſus, Surd.conſ.162. memini.num.5. lib.2. & licet cenſum vocemus illam penſionem, quam ſoluimus, vt dixi ſupra, & ideo promiſcuè vtamur nomine cenſus, & penſionis, tamen, propriè loquendo, penſio differt à cenſu, quia penſionem ſoluimus de re aliena, cenſum verò de re noſtra, vt ſecutus ſum infra ſub num. 248.verſ.reſeruatiuus.

196 Quoad ſecundum. Cenſus habet multas diuiſiones, quas colligunt Conrad. de contract.q.72.in 3.& 4.ſuppoſit. Sot. de iuſt. & iur.lib.6 q.5.art.1.col.2.& 3.fol.387.Card. Tolet.de inſtruct.ſacerd.lib.5.cap.43. Leonar. Leſs.de iuſt.& iur.lib.2.cap.22.num.4. & Io.Azor.de inſtit.moral par.3. lib.10. tit. de cenſib.cap.3. quidam enim cēſus dicitur reſeruatiuus; quidam conſignatiuus; qui vel eſt pecuniarius, vel fructuarius; conſignatiuus enim æquè dicitur ſi conſiſtat in reditu pecuniario, ſicut ſi conſiſtat in reditu alterius rei, Lud.Molin.de iuſt. tom.2. de contract. diſput. 383. verſ. contractus. col. 581. quidam dicitur cenſus perſonalis: quidam perpetuus: quidam temporalis: quidam redemibilis, & quidam non redemibilis.

197 Reſeruatiuus dicitur, quando quis in re, quam alteri confert, reſeruat ſibi ius quotannis recipiendi aliquam partem, ſeù aliquam certam penſionem, iuxta materiam legis vlt. C.de rer.permut. & cap. 6. conſtitutus. de relig. domib. Sot. & Azor.ſupra citati, & de hoc cenſu ſcribunt etiam Crauet.conſ.217. fuit in rerum. num.4. verſ.ſecundo. Foller.tract.de cenſib.in verbo,cenſus enim.num.5.tom.6.par.2.fol.142.& Redoan.tract.de reb.eccleſ.non alien.rubr.16. num.2.& ſeqq.tom.15.par.2.fol.418.& loquendo de duplici modo formandi cenſum, Surd.conſ.162. memini, num.4.lib.2.

198 Conſignatiuus, & pecuniarius dicitur ille, de quo ſupra num.174. in exemplificatione; & iſte eſt in frequenti vſu, Io. Azor. d.cap.3.verſ.conſignatiuus. iuncto verſ. ſecundo diuiditur. & cap.4.q.1. & de hoc loquuntur etiam Crauet. Foller. Redoan. & Surd. in locis ſupra proximè citatis, & hic eſt ille cenſus, de quo magnam fuiſſe inter Doct. dubitationem, & controuerſiam, an eſſet licitus, retuli ſupra num.175.

199 Perſonalis dicitur ille, qui conſtituitur in aliqua perſona, ex qua, cum artem, Induſtriam,

ſtriam, operam, aut vires habeat, vtilitas, & commodum percipi poteſt, Sot. vbi ſupr. & Azor. d. cap. 3. verſ. tertio diuiditur. & cap. 5. q. 1.

Reliquas diuiſiones, ſeu ſpecies videapud eoſdem; ego enim eas, vti noſtro inſtituto inutiles, cēſeo omittendas præſertim, quia noſtri inſtituti eſt agere ſolùm de cenſu conſignatiuo, cum is babeat maiorem difficultatem, ideoq; noſtræ conueniat ampliationi, quam poſuimus ſupra num. 171. & ſpecialiter omittendam cenſeo diuiſionem, quam facit Garcia de contract. cap. 26. num. 2. dum ſub contractu cenſus comprehendit etiam emphyteoſim, feudum, & liuellum, quæ impropriè dicuntur cenſus, & à noſtro inſtituto maximè diſtant, & ſeparatam, & amplam babent in iure materiam, & differunt etiam à cenſu reſeruatiuo, vt ſecutus ſum Infra ſub nu. 248. verſ. reſeruatiuus. & quòd contractus cenſus, & cōtractus emphyteoſis lōgè inter ſe diuerſi ſint, quāuis interdum eorum nomina impropriè cōfundātur, ſcribit Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 381. verſ. iuxta. col. 574.

200 Quoad tertium. Conſtitutio Pij V. de cenſibus, tradendo formā, qua cenſus creari debeat, & diſponendo, vt, ea non ſeruata, cenſus ſit fœneratitius, loquitur ſolùm de cenſu conſignatiuo, qui pecunia emitur, quia in eo poterat quodammodo palliari vſura, cui palliationi vt obuiet, dat formam, qua cenſus contrahendus ſit: quare illius conſtitutionis prohibitio, & forma non ſe extendit ad cenſus, qui aliter quàm pecunia emuntur, & conſequenter non comprehendit cenſum reſignatiuū, de quo locutus ſum ſupra nu. 197. minusvè comprehendit cenſus, conſtitutos gratuitò per viam vltimę voluntatis, & donationis tam cauſa mortis, quàm inter viuos ſine interuentu pecuniæ emptricis, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 98. gl. 17. 14. q. 3.

Et hic cenſus conſignatiuus eſt duplex, videlicet, cenſus annuus pecuniarius, ideſt, annua penſio pecuniaria, & cenſus annuus, conſiſtens in alia re, quàm in pecunia numerata, nempè in vino, oleo, vel alia re, vt dixi ſupra num. 196. & licet dicta Pij V. conſtitutio, concedēdo emptionem cenſus conſignatiui ſub forma, quam tradit, videatur loqui de cenſu annuo pecuniario, dum prohibet ſolutiones, quas vulgo, anticipatas appellant, tamen ex nulla illius conſtitutionis parte colligi poteſt, quòd prohibeat cenſum, conſiſtentem alia in re, quàm in pecunia numerata, & conſequenter cum non ſit prohibitus, remanet ſub diſpoſitione iuris communis, quo attento, eſt licitus, vt ex Innoc. communiter recepto, ſequitur Nauar. in d. cap. ſi fœneraueris. num. 104. in 3. q. imò in ea ſum opinione, quòd iſte cenſus comprehendatur ſub dicta Pij V. conſtitutione, ſicut cenſus, qui conſiſtit in pecunia numerata, & vtrique forma, & diſpoſitio dictæ conſtitutionis æquè applicetur, & accommodetur.

201 Extende nunc eandem exemplificationem, poſitam ſupra num. 174. & ſic reſtrictam ad cenſum conſignatiuum, vt procedat non ſolùm in cenſu iā creato, ſed etiam in creando de nouo, Sot. de iuſt. & iur. lib 6. q. 5. art. 1. concl. 1. ibi, veruntamen ſalua. col. 4. fol. 588. Nauar. in cap. ſi fœnerauerís. ſub num. 70. ibi, tertium eſt. de vſun. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 4. q. 4. verſ. ſecunda ſententia. col. 815. & hanc eſſe communem, & certam ſententiā teſtatur, & ſequitur Leonar. Leſs. de iuſt. & Iur. lib. 2. cap. 22. nu. 13. & non eſſe in opinione contraria multum immorandum, quia illi non tantum communis vſus, & opinio communis, ſed etiam extrauagantes Martini, Calixti, & Pij V. aduerſantur, ſcribit Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 57. verſ. his præmiſſis.

Ratio, quare in cenſu creato ſit minor difficultas eſt, tùm quia multa facta tenent, quæ ab initio fieri prohiberentur, tùm quia cenſus creatus poteſt pro debito dari creditori inſolutum, ſed non poteſt ex debito nouus creari ad fauorem creditoris, per ea, quę dixi infra num. 210. & 212.

202 Ad bulus cenſus conſignatlui validitatem plura requiruntur ex Pij V. conſtitutione, omiſſis in hoc conſtitutionibus aliorum Pontificum ante Pium V.

Primò enim requiritur, vt cenſus conſtituatur ſuper re immobili, ſeù quæ pro immobili habeatur, vt colligitur etiam ex extrauagantibus Martini, & Calixti, & eſt expreſſum in conſtitutione Pij V. & notant Nauar. in cap. ſi fœnerauerís. ſub num. 86. verſ. ex quo infertur. 14. q. 3. Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 3. num. 28. verſ. ſexta conditio. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 5. initio, & q. 4. & cap. 7. initio, &, nulla de his extrauagantibus

bus habita mentione, & ſic in terminis iuris communis, cenſum inſtitui non poſſe, niſi in re, quæ vſu non conſumatur, & ſit fructifera illius cenſus, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 11. verſ. ſequitur amplius. il 2. col. 3. fol. 383.

Extende hoc requiſitum, vt ſit neceſſarium etiam in cenſu vitalitio, qui etſi extinguatur cum vita emptoris, tamen debet conſtitui, habita relatione ad rem, & ſic in re, vt, loquendo indiſtinctè de cenſu, ſcribit Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. poſt rubr. q. 12. ſub num. 46. verſ. ſoluit quod. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 20. & communiter omnes, &, loquendo de cenſu vitalitio, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 14. verſ. itaque non. col. 5. fol. 499. & ita procedunt quæ de eo ſcripſi infra num. 243. & 294. & ſeqq. & hac ratione iſte cēſus eſt licitus, attenta etiā Pij V. conſtitutione, & paſſim celebratur, vt dixi infra num. 297. in fine; & ratio huius extenſionis eſt manifeſta, quia poteſt quis emere certo pretio poſſeſſionem, detinendam toto tempore vitæ ſuæ, ita vt poſt mortem ſuam redeat ad venditorem, Laur. de Rodulph. vbi ſup. num. 49. q. 15. fol. 20. qua ratione procedit cenſus vitalitius, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra d. num. 294. & ſeqq. & §. ſeq. gl. 5. num. 150.

Secus eſt in cenſu perſonali, quia iſte conſtituitur, nulla habita relatione ad rem, ſed ſolùm ad perſonam, & in hoc differt à vitalitio; ideoque eſt illicitus ſecundum eundem Rodulph. d. num. 46. in fine, & ſecundum Pij V. conſtitutionem, de quo tamen cenſu habes controuerſiam num. ſeq. præſertim circumſcripta Pij V. conſtitutione.

Pro intelligentia huius extenſionis vide omnino quæ ſcripſi ſupr. ſub num. 178. verſ. explica. & infra num. 305. in fine, verſ. amplia.

203 Infero ex hoc requiſito, cenſum perſonalem non eſſe licitum, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 75. & 81. & ſeqq. 14. q. 3. Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 2. num. 76. in fine, & latius Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 5. q. 1. & 2. vbi, quòd hic cenſus eſt damnatus, non ſolùm ex conſtitutione Pij V. ſed etiam ex conſtitutionibus Martini V. Calixti III. & Nicolai V.

204 Extende hanc illationem, vt ſit vera, etiam circumſcriptis Pontificijs conſtitutionibus, ijs enim non conſideratis, ſeù non cognitis, ita tenet Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. poſt rubr. q. 12. ſub num. 46. verſ. ſoluit. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 20. & latè tuetur Nauar. d. num. 81. & 82, adducendo nouem argumenta, & eſſe communem opinionem, teſtatur, ſed non ſequitur Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 7. ſub num. 5. verſ. ego ſanè.

Contrariam opinionem; nempè, quòd, circumſcriptis Pontificijs conſtitutionibus; & præſertim Pij V. cenſus perſonalis de iure naturæ poſſit conſtitui, firmat ex veriori ſententia Io. Azor. d. cap. 5. q. 1. verſ. ſecunda ſententia. hancq; ſententiam, nulla tamen facta mentione alicuius conſtitutionis Pontificiæ, latè diſputando firmant ſimpliciter Conrad. de contract. q. 74. & Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 11. verſ. hæc tamen. iuncto verſ. præcedenti, ſed quæret aliquis. col. 7. fol. 385. & facta etiam mentione de illis duabus extrauagantibus, quæ ſunt inter communes, ſequuntur Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 1. in tertia concl. poſt tertiam rationem, verſ. veruntamen de cenſu perſonali. & concl. 4. col. 5. & 6. fol. 588. & 589. Couar. d. cap. 7. ſub num. 5. verſ. ego ſanè. & ſeqq. & præſertim verſ. tertio idem. & verſ. non obſtant. vbi reſpondet dictis duabus extrauagantibus Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. num. 18. & ſeqq. & late, articulo diſcuſſo, & conſideratis, & non conſideratis præfatis conſtitutionibus, reaſſumpto ſolo iure naturæ, in hac contraria opinione reſidet Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. de cenſib. controu. 5. num. 6. verſ. ſit prima concluſio. fol. 458. & pro hac opinione poſſunt allegari Innoc. in cap. 6. in ciuitate. num. 2. verſ. ex forma. in fine, & verſus finem dicti cap. & Abb. ſub num. 7. verſ. extra. gl. de vſur. vbi tenet, & teſtatur tenere omnes, quòd hic contractus ſit licitus; & cum Innoc. tranſire videtur Anch. in d. cap. in ciuitate. ſub num. 4. not. 5. verſ. quærit hic. & ita referendo tranſire videtur ibidem Io. de Anan. ſub num. 22. ibi, ſi verò illa obligatio.

In hac contrarietate Abb. in ſuis quæſt. q. 5. augerio. verſus finem, non diſcedendo in effectu ab hac cōtraria opinione, pro concordia ita diſtinguit: aut quærimus, an per eiuſmodi cenſum perſonalem contrahatur emptio, & venditio, & credo, inquit, quòd non, quia abeſt res, ſine qua venditio non conſi-

conſiſtit; nam iſte, qui dicitur venditor, non poteſt perſonam vendere, cum nemo ſit dominus membrorum ſuorum: aut quærimus an poſſit ſe obligare ad dandum annuatim certam quantitatem, & tunc, inquit, indubitanter dico, quod ſic.

Quid dicendum in hac quæſtione, in qua Nauar. ſub d. num. 81. verſ. ſecundo quod. & Mich. Sal. d. controuerſ. 5. nu. 1. fol. 455. decepti, Innoc. Abb. & alios Canoniſtas allegant pro extenſione, qui tamen tenent contra extenſionem, vt ex noſtra fideli allegatione potes cognoſcere, & deceptus etiam videtur doctiſſimus Couar. cum hæc opinio contraria, quam etiam ipſe ſequitur, ſit communis, & ipſe dicat, extenſionem eſſe communem; & parum ſibi conſtitiſſe videtur Medin. quem retuli ſupra ſub num. 202. dum prius ead. q. 11. verſ. ſequitur amplius. 11. ſcripſit, cenſum conſtitui non poſſe ſuper re, quæ vſu conſumatur, etiam ſi fructifera ſit.

Breuiter diſtingo: aut admittimus, prout communiter ſolent admittere Doct. dari legem humanam, quæ non ſit contra legem naturæ, nec ſecundum legem naturæ, ſed ſit præter legem naturæ; & eiuſmodi eſſe legem, ſeu conſtitutionem Pontificiam, prohibentem cenſum perſonalem; & tunc libenter admitto hanc communem contrariam opinionem, quòd cenſus perſonalis de iure naturæ ſit licitus: aut non admittimus, dari aliam legem humanam, quàm eam, quæ ſit ſecundum legem naturæ, prout non dari ſuadent ea, quæ ſcripſimus infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 14. & ſeqq. vbi demonſtrauimus, legem poſitiuam non poſſe diſponere contra legem naturalem, ſed ſolùm poſſe illam interpretari: & tunc debemus neceſſariò tenere extenſionem, quod etiam de iure naturæ ſit illicitus, quia cum Pius V. vti iuſtus legiſlator interpretatus ſit, & diſpoſuerit, eſſe illicitum, & ad ipſum per viam legis condendæ ſpectet interpretari ius naturale, & nemo poteſt illi dicere, cur ita facis? per ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 39. & 45. & non videtur licitum, quod dicamus, eius legem eſſe contra legem naturæ: quòd ſi ſanxiſſet, poſſe cenſum etiam perſonalẽ conſtitui, dicerem pariter, & libentius, eius ſanctionem eſſe ſecundum legem naturæ, quia, vt dixi, ad legiſlatorem pertinet, condendo legem, interpretari ius naturæ, & eius interpretationi ſtare debemus, & conuenit nobis in hoc (noli plus ſapere, quàm oporteat.)

Declara, inferendo ex eodem primo requiſito, quòd cenſus poteſt conſtitui ſuper annuo redditu, quia licet ille non ſit propriè res immobilis, tamen habetur pro re immobili, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 308. & conſequenter poſſet conſtitui cenſus ſuper cenſu maiore, vel æquali, iam antea conſtituto, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 87. verſ. ſecundo ſequitur. 14. q. 3. nam feudum etiam conſtitui nõ poteſt, niſi ſuper re immobili, & tamen poteſt eadem ratione conſtitui ſuper annuis reditibus, Bal. in præludijs feud. num. 20. & Card. Alex. ſub nu. 16. quos ſequitur Tiraq. de retr. lign. §. 1. gl. 6. ſub num. 6.

Contra hanc declarationem tenent Virg. de Bocc. tract. de cenſib. par. 1. num. 49. & in cenſu non perpetuo, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 7. q. 1. col. 803. & Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. dubit. 12. ſub num. 77.

205 Secundo requiritur, vt cenſus imponatur ſuper re certa; Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 7. initio; & non generatim ſuper omnibus bonis cenſum vendentis; Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 86. verſ. ex quo infertur. 14. q. 3. & Io. Azor. d. tit. de cenſib. cap. 5. q. 5. & ſatis eſt expreſſum in Pij V. conſtitutione, in illis verbis, *& quæ nominatim certis finibus deſignata ſit.*

Ratio huius requiſiti eſt, quia iniuſta videtur emptio, ſi periculum rei emptæ non æquè ſpectaret ad emptorem, ſicut ſpectat res empta, cum de natura emptionis ſit, vt res empta pereat emptori, toto tit. ff. & C. de peric. & comm. rei vend. at periculum, re certa non deſignata, non ſpectaret ad emptorem, niſi peremptis omnibus bonis vẽditoris, quod videtur iniuſtum, maximè, quia cenſus hoc pacto videretur accedere magis ad naturam vſuræ, quàm ad naturam emptionis; ſi quidem in mutuo ſors perit mutatario, & in emptione res empta perit emptori. Imò ſequeretur hoc aliud forſan abſurdum, quòd idem annuus cenſus pluris valeret, venditus à diuite, habente plura prædia, quàm venditus à paupere, habente pauciora, quia cenſus, conſiſtens in pluribus bonis, videtur magis ſecurus.

206 Declara primo, reſtringendo hoc requiſitum, vt procedat in cenſibus, conſtitutis

poſt

Digitized by Google

poſt Pij V. conſtitutionem, quæ ita diſponit; ſecus in cenſibus, impoſitis ante Pij V. conſtitutionem, quia de iure communi, & attentis conſtitutionibus Martini V. Calixti III. & Nicolai V. poterat cenſus imponi generaliter ſuper omnibus bonis vendētis cenſum, Rot.diuerſ.deciſ.286. de anno. in fine, ſub num.7. coram R.P. D. Litta die 10. Februarij 1597. in Eugubina cenſus. & deciſ. 328. dominis. initio, coram R. P. D. Iuſto, die 29. Maij 1600. Ciuitatis Caſtelli cenſus. in impreſsis Lugduni 1612. quare Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.5.art.1.coroll.1.col.8.initio, fol.590. qui ſcripſit ante Pij V. conſtitutionem, infert, cenſum conſtitui poſſe ſuper indefinitis, atque incertis, nempè ſuper quibuſcunque, quæ venditor cenſus poſsidet; motus, eo quòd venditor cenſus obligatur in perſonam.

Ratio iſtius declarationis eſt, quia ſicut quis poteſt emere annuum cenſum, qui imponeretur ſuper vno certo prædio frugifero, magno, ideoq; capaci non ſolùm illius cenſus, ſed decem aliorum ſimilium cenſuum, Io.Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.10. tit.de cenſib. cap. 6. q.2. verſ.in primis. col. 821. ita etiam non videtur inconueniens, quòd quis emat cenſum, impoſitum ſuper omnibus bonis venditoris, cum poſsit etiam contingere, quòd prædium vnius venditoris excederet valorem omnium bonorum alterius venditoris.

Retenta hac declaratione in cenſibus, creatis ante Pij V. conſtitutionem.

Infero, quòd in illis cenſibus impoſitis ſuper omnibus bonis venditoris, perempta vna re frugifera venditoris, deberet pro rata illius rei perire cenſus.

Declara ſecundo ex his, quæ ſcripſi infra q.7.par.2.ampl.20.num.12.

207 Declara tertio, prout latè explicat, & declarat Io.Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.10. tit.de cenſib.cap.5.q.5.& 6.

208 Tertio debet res eſſe fructifera, vt dixi ſupra num.176.& 177.confirm.2. ideſt, debet eſſe nata apta ad ferendum fructus, Ioan. Azor.de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib.cap.6.initio, quamuis etiam fructum non ferret, Surd.conſ.162. meminit ſub nu. 18.& ſeqq.lib.2. vbi latè de hoc.

Extende, reſtringe, & declara hoc requiſitum in cenſu vitalitio, & perſonali ex his, quæ ſcripſi ſup.ſub num.202. verſ.extende. num. 203. 204. & infra num. 243. 294. & 297.

209 Quarto debet pretium cenſus verè ſolui in pecunia numerata, quia contractus cenſus eſt verè contractus emptionis, & venditionis, Io. Azor. de inſtit.moral. par.3. lib. 10. tit.de cenſib. cap.8.initio, & quòd contractus cenſus conſignatiui habeat in ſe contractum emptionis, & venditionis, firmant Franc.Garcia de contract. cap.27.ſub num. 2.concl.4.& 5.Lud.Lopez de contract.lib.1. cap.56. in pluribus locis, & præſertim verſ. circa autem. in fine, & Lud. Molin. de iuſt. tom.2.de contract.diſput.383.initio, & verſ. hoc loco. col.581. & verſ.ex dictis. col.586. & de hoc non debet eſſe controuerſia, cum ſatis pateat ex ſuppoſitis in exemplificatione, poſita ſupra num. 174. at in contractu emptionis, & venditionis pretium in pecunia numerata eſt de ſubſtantia contractus, vt ſcripſi in meo tractat. de iudic. &c. lib. 2. cap.8. num. 449. & ideo cenſus, in quo non interueniſſet pecunia numerata, eſſet nullus, Rot.diuerſ. deciſ. 343. licet pro. verſ. attamen. coram R. P. D. Litta die mercurij 11. Decembris 1602.in impreſsis Lugduni 1612. deciſ. 189. cum aliàs. num. 1. coram Reuerendiſsimo D. Sacrato in Rom. cenſus de Mutinis.eod.die, & anno, & deciſ.254. quia ſecundum. num.1.coram R.P.D.Decano in Aſsiſien. cenſus, lunæ 5. maij 1608. in impreſsis Romæ 1615.

Imò licet contractus cenſus ſit contractus emptionis, & venditionis, & hac ratione Doct. dicant, requiri in eo pretium in pecunia numerata; tamen in eo videtur adhuc magis neceſſarium, tum quia in emptione aliarum rerum poteſt haberi fides de pretio; ſed cenſus debet emi pretio præſenti in pecunia numerata, tum etiam quia ſi contractus emptionis, & venditionis aliarum rerum, non interueniente alia pretij numeratione, quàm illa, qua emptor erat prius factus ex quauis cauſa creditor ipſius debitoris; non eſſet propriè contractus emptionis, & venditionis, erit datio in ſolutum, per ea, quæ, adducendo differentias, & identitates inter dationem in ſolutum, & venditionem, ſcribit Caball. tract. de euict. §. 4. ſub num. 38. verſ. quid in datione. & num. 39.& ſeqq.tom.6.par.1.fol.93.& ſic ſolutio pretij poteſt fieri compenſatiuè; non ſic eſt in contractu cenſus, quia, ſi is non teneat, vti emptio, & venditio cenſus, eò quia non interuenerit realis numeratio, & exburſatio pretij, quod eſt neceſſarium, vt dixi in requiſito, minus poteſt valere, vti datio in ſolutum

lutum

lutum; quia ſi cenſus nondum fuit creatus, & non poteſt creari ſine interuentu numerationis pretij, eſt impoſſibile, vt detur inſolutum; cum id, quod nondum eſt in rerum natura, dari non poſſit: ſecus eſt in venditione aliarum rerum, iam exiſtentium, quia, cum exiſtant, poſſunt dari inſolutum.

Quicquid ſcripſerit Surd. conſ. 162. memini. ſub num. 40. verſ. ſecundo moueor. & num. 41. lib. 2. vbi exiſtimat, quòd etſi in emptione cenſus non ſit præſens pecunia, tamen emptio teneat, ſi præcedens debitum vendentis cenſum verſetur in ſolutionem cenſus, quia datio inſolutum habeatur pro numeratione, & ſolutione pretij.

Infero primo ex hoc requiſito, quòd fructus, percepti ex cenſu, conſtituto ſine pecunia numerata, ſunt reſtituendi, ſeu compenſandi cum ſorte, etiam ſi dicerentur bona fide percepti, & conſumpti, quia Pij V. conſtitutio inter alia requirit pecuniæ numerationem; & cenſus, ſub alia forma initos, declarat fœneratitios; quare ſequitur, quòd, tanquam recepti in cauſam vſuræ, nunquam tranſierint in dominium recipientis; & allegatio bonæ fidei in materia vſuraria aliquid non operatur, Rot. d. deciſ. 189. ſub nu. 1. 2. & 3. & quòd vſurarius non acquirat dominium vſuræ, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 4. in difficultate 3. argum. verſ. alij verò. fol. 348. & ex Clar. & Lud. Molin. ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 67.

Ad maiorem huius illationis intelligentiam vide quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 9. & ſeqq. confirm. 1.

210 Infero ſecundo, quòd cenſus, conſtitutus ex fructibus cenſus decurſis, & non ſolutis, eſt nullus, ſic diſponente eadem Pij V. conſtitutione: & ratio eſt, tùm quia requiritur pro forma numeratio actualis pecuniæ, tùm quia vſuræ vſurarum ſunt prohibitæ, vt retuli infra §. 7. gl. 2. num. 39. adde omnino ad maiorem declarationem, quæ ſcripſi infra d. gl. 2. num. 53. & 54.

211 Extende primo idem requiſitum, vt non ſolùm ſolutio pretij debeat fieri in pecunia numerata, ſed debeat ita fieri, vt pecuniæ ſolutæ dominium tranſeat in venditorem cenſus; alioquin, ſi ſolutio ita fieret, vt venditor illam pecuniam ſtatim redderet emptori, venditio eſſet nulla, iniuſta, & vſuraria, ſiuè iſta ficta ſolutio fiat ex pecunijs ipſius, qui emit cenſum, ſiue ex pecunijs alterius tertij, qui eas ad hunc ſolum effectum commodauerit, ſtatim illas rehabiturus, quia pretium non dicitur ſolutum, quod ſtatim redditur, l. 55. qui ſic ſoluit. ff. de ſolut. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 8. q. 2. verſ. ſed quid. & hæc extenſio procedit tàm in foro interiori, quàm in foro exteriori, cum eiuſmodi cenſus, nullo prorſus ſoluto pretio, maiorem contineret vſuram, quàm mutuum cum lucro, quia mutuatarius ſaltem habuit capitale.

Confirmatur primo hæc extenſio, quia ad eſſentiam emptionis, & venditionis requiritur, quòd pretium ſit perpetuò manſurum penes venditorem, alias, ſi poſt immediatè reſtitueretur per venditorem emptori, non diceretur venditio facta, nec dominium tranſlatum, Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 5. princip. ſub num. 33. tom. 6. par. 1. fol. 53. ſed cenſus eſt emptio, & venditio: Ergo.

Confirmatur ſecundo quodammodo ab exemplo decreti Senatus Romani, qui militem, qui fictè, & ideò inutiliter, & in fraudem iuratæ promiſſionis redijt in Caſtra Hannibalis, vinctum ad Hannibalem, quia non diceretur redijſſe, remiſit, vt retuli infra §. 6. gloſ. 1. num. 16. verſ. & demum.

212 Subextende primo hanc extenſionem, vt procedat etiam ſi venditor cenſus, pecuniam, ſibi ſolutam, ideo ſtatim emptori reddat, quia ipſe venditor eandem pecuniæ quantitatem eidem emptori ex alia cauſa debet ſoluere, nam nihilominus ſi emptor hac conditione pecuniam numerauerit, vt ſibi incontinenti redderetur, cenſus, vti factus contra formam conſtitutionis Pij V. eſſet illicitus, Virg. de Boccat. tract. de ſociet. offic. num. 64. verſ. quidam. & tract. de cenſib. par. 1. num. 52. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 8. q. 2. & in foro exteriori non diſcedit Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num. 88. in gl. 3. 14. q. 3. hæcq; extenſio eſt etiam de mente Rotæ, quam citaui infra num. 216. in 3. ſubextenſione.

Confirmatur primo hæc ſubextenſio, quia contractus cenſus, in quo venditori non ſoluitur iuſtum pretium, eſt illicitus per ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. nu. 81. ſed pretium abſens non tanti valet, quanti valet pretium præſens, & dicitur abſens, quando eſſet exigendum, & ſoluitur compenſatiuè: ergo cum venditori detur pretium abſens pro eodem valore, quo valet pretium præſens, pretium eſt iniuſtum, vt

Digitized by Google

ex Io. Azor.d.q.1.retuli etiam infra q.7.par. 1.ſub num.80.comprob.3.in fine.

Confirmatur ſecundo, quia cenſus conſtitui non poteſt pro pretio antea recepto, etiam ſi fuerit integrum, & iuſtum, ita prohibente conſtitutione Pij V. vt dixi infra num.232.in 3.extenſ.

213 Reſtringe hanc ſubextenſionem, vt non procedat in foro interiori, quia in eo eſt licitus, Nauar. in d. cap. ſi fœneraueris. ſub num.88.verſ.eſt tamen quæſtio. & nu. 121. q.31.& ſub num.105.in fine, dicens, quòd, attento ſolo iure naturali, & diuino, cenſus poſſet iuſtè coram Deo conſtitui,ſoluto pretio in alia re, quàm pecunia numerata, ſi illa res coram Deo eſſet venditori cenſus æquè vtilis, aut vtilior, quàm pecunia numerata.

Confirmatur primo hæc reſtrictio, quia in foro interiori attenditur ius naturale, & non ius poſitiuum, teſtibus his, quos citaui infra q. 7.par.2.ampl.10.nu.41.& ampl. 19.ſub num.57.verſ.prima. in fine.

Sed pretij ſolutio in celebratione contractus cenſus eſt neceſſaria ſolum ex lege Pontificia, & ſic ex lege poſitiua, & non ex lege naturæ, ideoq; ante Pontificiam legem valebat contractus cenſus, etiam ſi ſolutio pretij interueniſſet antea, vt ſcribunt communiter Doct. quos ſecutus ſum infra num. 216. 234. Ergo ex communi Doctorum opinione vera eſt reſtrictio.

Confirmatur ſecundo, quia ſi contractus cenſus eſſet fœneratitius ex eo, quòd ſolutio pretij non interueniſſet in actu celebrationis contractus, Papa non confirmaret,ſeu non concederet licentiam,vt iſte contractus poſſet celebrari,prout ſæpè,partibus inſtantibus, confirmat, ſeu dat licentiam, quando conſtat de vero credito ementis cenſum, vt dixi infra num.225.

Confirmatur tertio, & corroboratur præcedens, quia lex Pontificia, declarans eiuſmodi contractum fœneratitium ob non interuenientem pretij numerationem in ipſo contractu, intendit obuiare fraudibus,ideoque requirit, numerationem fieri coram teſtibus, & notario, vt dixi infra num.232.

Sed lex poſitiua, quando diſponit obuiando fraudibus, mouetur ex præſumptionibus; & ideo in caſu, quo veritas eſt in contrarium, non obligat in conſcientia per ea, quæ dixi infra num. 529. & q. 7. par.2. ampl.19. ſub num. 83. 87. & ſeqq. aliàs ſequeretur, quòd etiam ſi emptor numeraſſet pretium in contractu, ſed non coram teſtibus, & notario, cenſus adhuc eſſet fœneratitius, quod eſt alienum ab omni ratione.

Contrariam opinionem; quòd enim neque in foro interiori iſte emptor ſit tutus, contra Nauar.tenet Virg.de Boccat.in locis ſupra proximè citatis, quem ſequitur Io. Azor.d.q.1.& apertius q.3.& licet Virg. de Boccat.non ſupponat hanc fictam numerationem, tamen Nauar. quem ſequitur in foro exteriori, & impugnat in foro interiori, eam ſupponit.

Comprobatur primo hæc contraria opinio, quia lex poſitiua, præſertim Eccleſiaca, obligat in conſcientia, vt ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.19. num.47. & ſeqq. ſed lex eccleſiaſtica diſponit,vt in contractu cenſus interueniat ſolutio pretij in pecunia numerata,& aliter declarat contractum fœneratitium: ergo obligat in conſcientia.

Comprobatur ſecundo, quia ius Eccleſiaſticum, ſeu Pontificium eſt idem, quod ius naturale, ſeu diuinum, cum ſit interpretatio dicti iuris, & non contra dictum ius; per ea, quæ ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl.19.num.14.& ſeqq.num.40.43. & 45. ſed ius naturale obligat in foro interiori, in eoq; debet ſeruari;vt dixi ſup.hoc eod.num. confirm.1. Ergo, retorquendo primam confirmationem, adductam pro reſtrictione, contractus cenſus ſine ſolutione pretij in ipſo contractu, eſt illicitus, etiam in foro interiori.

Comprobatur tertio, quia ſocietas officij,contracta compenſatiuè ex credito ſine præſenti pecunia numerata,eſt illicita etiam in foro interiori, vt ex Io. Azor. retuli infra num.217. & 231. & tamen numeratio pecuniæ in ſocietate officij non requiritur ex diſpoſitione alicuius legis, ſeu conſtitutionis, ſed ſolùm de ſtylo, & ex ratione, vt oſtendi infra num.229. & 230. ergo quantò magis id dicemus in contractu cenſus, in quo præſens pecunia numerata requiritur ex diſpoſitione conſtitutionis Pontificiæ?

214 Non diſcedo à reſtrictione,quicquid contra eam dixerint Virg de Bocc. & Io. Azor. ſupra citati.

Ad primam comprobationem reſpődeo, quòd obligat in conſcientia, quando diſponit ex veritate, & voluntariè; ſecus quando diſponit ex præſumptione,ſiue coactè,& veritas, liberaq; voluntas eſſet in contrarium,

vt

vt in caſu noſtro, per ea, quæ ſecutus ſum in locis citatis num.præced. verſ.ſed lex poſitiua. quia tunc eius vires non excedunt forum fori, per ea, quæ dixi in eiſdem locis.

Ad ſecundam reſpondeo, vt ad præcedentem; nam ſumendo etiam ius poſitiuum pro iure naturali, vt nos ſumimus, concedo maiorem propoſitionem, ſed diſtinguo minorem: aut enim ius poſitiuum diſponit ſuper re certa; & concedo ſimiliter minorem propoſitionem: aut diſponit ſuper re præſumpta, & tunc ſi res præſumpta eſt vera, concedo ſimiliter minorem; ſecus ſi res præſumpta eſt falſa, quia tunc non obligat in foro interiori.

Nec replicetur, ineptam eſſe hanc diſtinctionem, eo, quia ſolum ius poſitiuum diſponat ſuper re præſumpta, ius autem naturale habet ſemper notam veritatem, ideoq; non diſponit ſuper re præſumpta.

Quia reſpondeo, verum eſſe, quando illud exercetur in tribunali Dei; ſecus quando exercetur in tribunali noſtro: Vnde tantum operatur veritas in foro interiori, quantum præſumptio in foro exteriori.

Ad tertiam reſpondeo, quòd ſicut opinionem Ioannis Azor. reprobamus in cenſu, ita à fortiori reprobare debemus in ſocietate officij.

Remanet, vt reſpondeamus ad pretij iniuſtitiam, quam conſiderat Azor. citatus ſupra ſub num. 212. in 1. confirmatione; & breuiter dico, hanc pretij iniuſtitiam turpiter allegari ab ipſo debitore, & ideo in ea non eſſe audiendum, quia debet erubeſcere; nam ad oſtendēdum, quòd ſua pecunia non valet, quanti valet pecunia ſui creditoris, neceſſe eſt, vt dicat ſe eſſe malum debitorem, quia ſit rixoſus, litigioſus, cauilloſus, & fideifragus, aut ſe eſſe impotentem: ſed in prima allegatione debet erubeſcere, & in ſecunda conuincitur mendax, quia ex compenſatione oſtenditur capax: ergo.

215 Subextende ſecundo, vt procedat etiam ſi vendens cenſum, eſſet ementis debitor ex cauſa fructuoſa, vt puta, quia ipſe vendens iam ab eo prius fructuoſam emerit rem, cuius pretium non ſoluerit; ideoque ex æquitate legis deberet eidem emptori ſoluere fructus recompenſatiuos, iuxta ea, quæ ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 155. & ſeqq. adhuc enim cenſus erit illicitus ob non ſeruatam formam legis; ſed poterit emptor cenſus agere pro fructibus recompenſatiuis, Rot. diuerſ. deciſ. 189. cum alias. ſub num. 3. verſ. hinc ceſſant. verſus finem, coram Reuerendiſs. D. Sacrato in Romana cenſus de Mutinis, mercurij 11. Decembris 1602. in impreſſis Romæ 1615.

216 Subextende tertio, vt emptor cenſus, etiam venditore requirente, non poſſit ei per compenſationem ſoluere, ſicq; compenſatio, etiam de venditoris vltroneo conſenſu facta, non eſt ſolutio, teſtibus Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 89. in gl. 4. 14. q. 3. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 8. q. 3. & Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 1. num. 52. & tract. de ſociet. offic. num. 64. licet ipſi loquantur ſub alijs verbis, & Virg. de Boccat. citet Nauarrũ, qui loquitur, quando interuenit etiam actualis numeratio pecuniæ, ſed ficta, vt retuli ſup. num. 212. & 213. hancq; ſubextenſionem, attenta Pij V. conſtitutione, tenet etiam Rot. diuerſ. deciſ. 286. de anno. num. 1. & 2. coram R. P. D. Litta die 10. Februarij 1597. in Eugubina cenſus. & deciſ. 328. dominis. num. 1. coram R. P. D. Iuſto die lunæ 29. Maij 1600. Ciuitatis caſtelli. inter impreſſas Lugduni anno 1612. dum ſcribit, de iure communi debitum ex vna cauſa, non eſſe prohibitum ex conſenſu partium conuerti in debitum ex alia cauſa, & ſic ex cauſa cenſus, & ideo cenſum contractum ante Pij V. conſtitutionem eſſe validum, quamuis non interuenerit pecunia numerata, dummodo vendens cenſum deberet antea emptori pretium, pro quo ei vendit cenſum; ſecus poſt Pij V. conſtitutionem.

Ratio huius ſubextenſionis eſt triplex. Prima, quia compenſatio non eſt vera, ſed ficta ſolutio, vt ſecutus ſum §. ſeq. gl. 5. num. 43. & in conſtitutione cenſus requiritur ſolutio vera. Secunda, quia ſi non ſufficit ſolutio ficta cum apparenti pecunia, vt in caſu primæ ſubextenſionis, multò minus debet ſufficere ſolutio ficta ſine apparenti pecunia. Tertia ratio eſt, quia quando lex, obuiando fraudibus, diſponit, ſeu dat certam formam, tunc illa diſpoſitio, ſeu forma in foro exteriori eſt præcisè obſeruanda, etiam in caſu, in quo in rei veritate fraus ceſſaret per ea, quæ contra mutuatorem, aſſecurantem periculum pecuniæ mutuatæ, ſecutus ſum infra num. 507. & ſeqq. num. 521. & 524. & facit etiam quod ſcripſi infra num. 428.

217 Confirmatur hæc ſubextenſio, quia etiam ſocie-

ſocietas officij, contracta compenſatiuè, in vtroque foro reprobatur; quare qui eſt creditor officialis in ſcutis centum ex aliqua alia cauſa; puta ex cauſa mutui, vel ob merces venditas, non poteſt ex illis centum contrahere ſocietatem officij, ita vt officialis habeat illa centum pro datis in ſocietate officij, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de societ. cap. 10. q. 1. & verſ. quæres an valeat.

218 Contra hanc ſubextenſionem, & magis contra eius confirmationē facit, quod contra hanc ipſam confirmationem reſpondidit Hieron. Gabr. conſ. 81. in ſpecie. lib. 1. vbi firmat, quòd ſi quis certo pretio credito vendat, & tradat officiali veſtem, poſſunt deinde conuenire, quòd ipſe officialis debitor admittat ipſum creditorem in ſocium, & participem dicti officij pro rata pretij, in quo eſt creditor, & talis ſocietas ſecundum

219 eius reſponſum eſt valida; † & ad ita reſpondendum mouetur ea præcipua ratione, quia debitum ex vna cauſa, in aliam conuerti poteſt, Bar. in l. 15. ſingularia. num. 20. verſ. veniamus. ff. ſi cert. pet. & in l. 6. ſi ex pretio. C. ſi cert. pet. Rot. Genuen. deciſ. 1. ſub num. 3. & ſub num. 7. verſ. & primo. vbi de communi, de qua, remota ſimulatione, non eſt dubitandum, quia contractus legem accipiunt ex conuentione partium, & quando eſt conuerſum in aliam, ex illa alia, & ſic ex ſecundo contractu, & non ex primo agi poteſt, Rot. Genuen. d. deciſ. 1. ſub num. 7. &

220 † talis conuerſio in effectu non eſt ſimulatio, cum habeat fomentum ex veritate cauſæ præcedentis, Bar. d. l. ſi ex pretio. C. ſi cert. pet. quem ſequitur Dec. in l. certi condictio. §. fin. num. 2. ff. eod. dicens, quòd exceptio ſimulationis contra inſtrumentum guarintigiatum habet locum, quando promiſſio eſt facta ſimulatè ex cauſa non vera, vel nō iuſta, & quòd ità loquitur tit. plus valere quod verè agitur, quàm, &c. ſecus autem quando debitum in veritate eſt ex vna cauſa, & in inſtrumento confitetur, vti debitum ex alia cauſa, quia iſto caſu non dicitur ſimulatum, cum obligationis ſubſtantia non deficiat, & debitum ex vna cauſa in debitum ex alia conuerti poſſit, & ideo ſtatutum loquens de ſimulatione, iſto caſu locum non haberet; hæcq; omnia benè confirmantur ex his, quæ dixi infra num. 234. reſtrict. 2.

Nec multi facienda videtur Azorij authoritas in iſto puncto, cum is pro illa confirmatione adducat Sixti, & Pij V. conſtitutiones, quarum neutra loquitur de ſocietate officij, imò illa Sixti decernit ſolum illicitas illas ſocietates, in quibus ſors non ſubiacet periculo; & illa Pij V. loquitur de cenſibus.

Contra eandem ſubextenſionem firmat in terminis Surd. conſ. 162. memini. ſub nu. 38. & ſeqq. quem reprobaui ſupra ſub num. 209. verſ. quicquid. dum contra Nauar. à nobis ſupra citatum, ſcribit, quòd ſi Titius debitor Meuij ex cauſa mutui, non habens promptam pecuniam, conſtituit in re ſua cenſum annuum, quem vendit, vel dat in ſolutum eidem Meuio pro quantitate, quam ei debet, cenſus tenet etiam in terminis conſtitutionis Pij V.

221 Quid dicendum, præſertim in articulo confirmationis?

Concludo primo, ſubextenſionem, attenta Pij V. conſtitutione, eſſe veram in foro fori; ſecus in foro conſcientiæ, per ea, quæ dixi ſupra num. 213. & ad Hier. Gabriel. qui tenet contrarium in foro fori, poteſt abundè reſponderi, ex his, quæ ſcripſi infra num. 229. & ſeqq.

Concludo ſecundo, veram eſſe eodem modo confirmationem, videlicet in foro fori tantum, & conſequenter diſcedo ab Azorio, qui eam tenet in vtroque foro; & maximè diſcedo, quia ipſe in caſu, quo ſocietas contrahitur non pecunia numerata, ſed mercibus æſtimatis loco pecuniæ, reprobat ſocietatem ſolùm in foro fori, non autem in foro conſcientiæ, prout eum retuli infra nu. 231. & tamen ille caſus eſt ex eadem farina, imò magis ſuſpectus in foro conſcientiæ, per ea, quæ ſcripſi infra num. 230.

222 Subextende quarto, vt procedat etiam ſi venditor non probet, ante cenſus contractum præceſſiſſe tacitum pactum de ſtatim reddendo pecuniam emptori; quia hoc pactum, ſeu conuentio, & multò minus eius probatio non eſt neceſſaria ad inualiditatem cenſus, ſeu alterius contractus, in quo ex ſui forma ſit præcisè neceſſaria ſolutio vera: & moueor, quia eo ipſo, quòd creditor, & debitor mutant ſolùm cauſam crediti, & debiti, nulla poteſt interuenire ſolutio, niſi ſimulata, & ficta; & ſimulata, ſeu ficta ſolutio dicitur illa, in qua pecuniæ dominium non mutatur: quòd autem creditor & debitor mutent ſolùm cauſam, patet quia ſecundo contractu extinguunt primum: ſecus tamen

eſſet, quando ſecundo non extinguerent primum.

223 Hinc noto, quòd ineptè Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num.88. gl.3.14. q.3. dixit, quòd ſi emens cenſum erat creditor pretij, quo cenſum emit, & ideo pretij pecuniam, quam ſoluit, ſtatim retrahit, eſt tutus in foro exteriori, niſi probari poſſit, quòd ante pretij traditionem fuit conuentum, vt accipiens, illud ſtatim redderet: ſuperfluè etiam eadem ratione ſolutionis eòditionem conſiderat Io. Azor. quem, prout loquitur, ſecutus ſum ſupra num.212. in prima ſubextenſione, dum dicit, cenſum eſſe nullum, ſi emptor, qui eſt creditor vendentis cenſum, hac conditione pecuniam ſoluat, vt ſibi incontinenti reddatur: nam dico, quod illa conditio de ſe patet; quia res magis quàm ſermo loquitur.

224 Imò amplius dico, quòd etiam ſi conſtaret, emptorem cenſus ſoluiſſe pecuniam, & tamen non appareret, ſibi fuiſſe incontinenti redditam, adhuc cenſus eſſet nullus, ſuppoſito, quòd contractu cenſus annulletur obligatio alterius contractus præcedentis; quia hæc duo ſunt incomparibilia, & non poſſunt ſimul ſtare, quòd quis verè ſoluat ſuo creditori id, quod iſte creditor ſibi antea debebat ex alio contractu; &, ſoluendo, extinguat etiam ſuum creditum: nam ſi verè ſolueret, non eſſet compenſatio; ſi non eſſet compenſatio, remaneret primus contractus.

225 Declara primo has ſubextenſiones, vt huic cenſus nullitati poſſit occurri, adita gratiæ Signatura, quæ, citato cenſus venditore, & conſtito ſibi de vero credito, facilè diſpenſando ſolet ſanare hanc nullitatē.

226 Declara ſecundo, vt quamuis contractus cenſus ſit nullus, tamen non ſit creditori ſublata via agendi ad intereſſe, quatenus ei debeatur, præſertim in caſu ſecundæ ſubextenſionis, poſitæ ſupra num.215.

227 Extende ſecundo idem quartum requiſitum, de quo ſupra nu.209. vt pecuniæ præſentis numeratio actualis adeo ſit neceſſaria, vt alia res, ſeu aliæ merces in eius locum ſupponi non poſſint, quamuis merces iuſto æſtimarentur pretio loco pecuniæ, Virg. de Boccat. tract.de cenſib. par. 2. num. 50. quem ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap.8. q.2. & in foro exteriori non diſcedit Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num.88. in gl.3.14. q.3. hancque extenſionem laudat Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 59. verſ. ad hæc.

228 Confirmatur hæc extenſio, quia in cenſu vera & actualis numeratio pecuniæ videtur magis neceſſaria, quàm in ſocietate officij, cum in ſocietate officij requiratur ex vſu, & ex ratione, vt dixi num. ſeq. & in cenſu requiratur ex forma tradita per conſtitutionem Pij V. vt dixi ſupra num. 209. & ſeqq. & infra num.232.

229 Sed in contractu ſocietatis officij requiritur pecunia numerata, alias ſocietas non tenet, etiam quòd merces darentur æſtimatæ loco pecuniæ, Franc. Caſtrac. tract. de ſociet. offic. cap.7. ſub num.7. verſ. ſed in contrarium. & num.8. & ſeqq. iunctis nu. 3.
230 & ſeqq. † & ratio eſt, quia mutuum eo vinculo contractum, vt mutuatarius vel in totum, vel in partem accipiat à mutuatore loco pecuniæ tot merces, quibus mutuatarius non indiget, eſt mutuum vſurarium, cum ex illo mutuo inducatur obligatio mutuatarij ad emendum illas merces, quæ obligatio eſt pecunia æſtimabilis, vt ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib.6. q.1. art.2. col.6. fol. 535. quem latius ſecutus ſum infra num. 570. verſ. ratio quare.

Sed iſte, qui vult accipere pecunias in ſocietate officij, cogitur accipere merces, & eas quaſi emere, quia non inuenit, qui ei det pecunias, quibus & non mercibus indiget: imò quando loco pecuniæ numeratæ dantur merces, tunc ratio præcipua, ob quam iſte contractus conceditur, ceſſat: ratio enim quare fuerit permiſſus iſte contractus, eſt, quia is, qui volebat emere officium, aliquando non habebat totam pecuniæ quantitatem, vt dixi infra num. 261. Ergo merces loco pecuniæ dari non poſſunt, quia officialis mercibus officium emere non poteſt, niſi mediante aliquo ſtocco, cui facilè via aperiretur, vt aduertit Caſtrac. d. cap.7. in fine.

Si ergo requiritur pecunia in contractu ſocietatis; à fortiori requiritur in contractu cenſus.

231 Nec obſtat, quòd, conſulendo contra hãc minorem propoſitionem, Hier. Gabr. conſ. 81. in ſpecie num.5. lib.1. ſcripſerit, ſocietatem officij contractam, datis mercibus loco pecuniæ, eſſe adhuc validam, eique ſic conſulenti adhæreant in foro conſcientiæ Virgin. de Boccat. tract. de ſocier. offic. num.68. verſus finem, iunctis num. 64. & ſeqq. & Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 9. tit.

tit. de ſocietat. cap. 10. quæſt. 2. col. 781.

Quia reſpondeo, quòd contra illud conſilium in prima parte, de qua ſcripſi ſupra num.218.verſ.contra hanc.videlicet quando ſocius conuertit creditum in ſocietatem officij, tenuit Io. Azor. quem ſecutus ſum ſupra num.217. verſ.confirmatur. & contra ſecundam partem, de qua in iſta obiectione, videlicet, quando in ipſo ſocietatis contractu ſocius non conuertit creditum præcedens in ſocietatem officij, ſed in ipſo contractu loco pecuniæ numerandæ tradit merces æſtimatas, tenet, reſpondendo Gabrielis rationibus, Caſtrac. citatus num.præced.

Declara hanc extenſionem, vt procedat in foro exteriori ad obuiandum fraudibus vſurarum; ſecus in foro interiori, Nauar. in cap.ſi fœneraueris. num.88.in fine.14. q.3. quia, ſtando in iure naturali, hoc non repugnat, Lud. Lopez de contract.lib.1.cap.59. verſ.ad hæc. & in foro conſcientiæ attenditur ius naturale, & non poſitiuum, quod fundatum ſit in præſumptione fraudis, quia quando verè ceſſat fraus, illud ius poſitiuum ceſſat in foro conſcientiæ.

232 Extende tertio, vt actualis pecuniæ vera ſolutio debeat fieri, præſentibus teſtibus, ac notario, & in actu celebrationis inſtrumenti, non autem prius recepto integro, iuſtoq; pretio; ſic diſponente Pij V. conſtitutione: voluit enim ſanctiſsimus ille Pontifex quoad potuit obuiare ſimulationi, & fraudibus, cum iſte contractus videatur exorbitans, & ideo illum permittendo, exorditur à permiſſione negatiua, *ſtatuimus, cenſum, ſeu annuum redditum creari, conſtituiue nullo modo poſſe, niſi in re immobili, &c.*

233 Reſtringe primo iſtam extenſionem, vt non procedat in ſolutione per cedulam bancariam, quia ſufficit, vt in actu celebrationis inſtrumenti coram teſtibus, & notario detur cedula bancaria, cuius vigore vera ſolutio poſtea ſequatur, vt ſecutus ſum §. ſeq.gl.5. num.63.& 64. & ratio eſt, quia Pij V. conſtitutio videtur prohibitionem reſtringere ad pretium prius receptum, & non ad recipiendum, de quo verè conſtet, quia in eo non poteſt conſiderari fraus.

234 Reſtringe ſecundo, vt hoc requiſitum procedat ſolùm ex dicta Pij V. conſtitutione, & ideò non procedit in cenſibus, contractis ante Pij V. conſtitutionem, quia ante Pij V.conſtitutionem poterat debitum ex vna cauſa conuerti poſtea in debitum ex cauſa cenſus, vt ex Rot. ſecutus ſum ſupra num.216. in 3. ſubextenſ. & quòd, circumſcripta hac Pij V. conſtitutione, cenſus poſſit conſtitui ex pecunia mutuo data, ſequuntur Foller. tract. de cenſib. in verbo, cenſus enim.num.95.tom.6.par.2. fol.145. Redoan.de reb.eccl.non.alien. rubr.16.nu. 61.tom.15.par.2.fol.419.in fine, & cõmuniter omnes; nam debitum ex vna cauſa poteſt conuerti in aliam, vt retuli ſupra n.219.

235 Declara dupliciter eaſdem extenſiones, prout declaraui ſupra num.225.& 226.

236 Quinto requiritur, vt cenſus ſit redimibilis quandocunque ad libitum venditoris, ſic diſponente Pij V. conſtitutione, & ſic cenſus quoad venditorem eſt ad eius libitum reſoluibilis, reſtituto pretio, quo cenſus fuit venditus, Rot.diuerſ.deciſ.139. fuit reſolutum. num.2.coram bon. mem. Card. Pamphilio in Rom.cenſus.29.Nouembris 1599. in impreſſis Romæ anno 1615.huicq; facultati redimendi etiam ſpatio centum annorum, & vltra præſcribi non poteſt, quamuis alias præſcriptio reputetur vtilis Reip. ad minuendas lites, ideoque pacto redimendi quandocunque, & ſemper, appoſito à venditore in venditione aliarum rerum, præſcribatur ſpatio triginta annorum, vt ſcripſi infra §. 7. gl. 7. ſub num. 3. ſed ex parte emptoris eſt ſemper perpetuus, Rot.diuerſ. deciſ.206.contractus.num.1.in fine, coram eodem, in Foroliuien. reſciſſionis contractus, ven.19. Decembris. 1603. in eiſdem Romæ impreſſis; & ita procedit quod ſcripſi ſupra ſub nu.188.& quòd, circumſcripta etiã Pontificia conſtitutione, pactum, vt venditori liceat cenſum redimere quandocunque, ſit licitum, ſcribit Sot. de iuſt.& iur. lib.6. q.5. art.3.concl.2.col.3.initio, fol.595.

Ratio huius requiſiti illa eſſe poteſt, quia cum legiſlator ex vna parte cognouiſſet, commercium hoc quampluribus agitari difficultatibus, vſuram reſpicientibus, & ex alia parte commercij neceſſitas vrgeret, hoc prudenter inter alia adhibuit temperamentum, vt ſuſpecti, ac difficilis commercij vita potius moritura, quàm perpetua ſtatueretur.

237 Extende primo hoc requiſitum, vt iſta facultas redimendi cenſum ſit adeo neceſſaria, vt nullo temporis ſpatio, nullove pacto in contrarium præſcribi, aut tolli poſſit, & proinde cenſus perpetuus non redimibilis, attenta præfata Pij V.conſtitutione, eſt prohibitus, nullus, & vſurarius, Virgin. de

Boccat.tract.de cenſib.par.2.num. 37. & in effectu Io. Azot. de inſtit. moral. par.3. lib. 10.tit.de cenſib.cap.17.q.1. verſ.poſtremo cæteræ. & ſeqq.& præſertim in verſ.ſecundo dicendum. col.839.

138 Contra hanc extenſionem, quòd enim cenſus perpetuus irredimibilis ſit nō ſolùm licitus,& ematur in aliquibus locis,vt refert Io.Azor.d.q.1.& verſ.deinde.& verſ.poſtremo cæteræ. ſed ſit magis licitus quàm redimibilis; ſiquidem redimibilis maiorem effigiem præſeferre videtur mutui, ac ſubinde vſuræ; nam quò minus eſt in venditore redimendi facultas,eò maior eſt in cōtractu ratio emptionis, ac ſubinde minor vſuræ ſuſpitio; & conſequētet minorem habet vſuræ repræſentationem cenſus perpetuus, quàm temporalis, ſcribit Sot.de iuſt.& iur. lib. 6. q.5.art.3. concl.4. col.4. fol. 595. & facit, quod ſcripſi ſupra ſub nu. 175.ibi,& ego vltra. & quòd cenſus irredimibilis non ſit de ſui natura illicitus, ſcribunt Lud. Molin. de Iuſt.tom.2.de contract. diſput.391. clauſ.9. verſ.arbitror tamen. & Io. Azor. d. cap.17. q.1.verſ.in hac re. &, nulla excitata dubitatione, licitam eſſe emptionem cenſus irredimibilis, teſtatur, & ſequitur communem eſſe ſententiam Leonar.Leſs.de Iuſt.& Iur.lib. 2.cap.22.num.34.

Nec obſtat, quòd pretium cenſus irredimibilis videatur ſemper iniuſtum, cum certum ſit, quòd veniet dies, quo penſiones ſolutæ erunt in tantò numero, vt longè ſortem datam exceſſerint, & in dies amplius exceſſuræ ſint.

Quia reſpondeo,quòd,attenta hac ratione, omnis emptio prædij frugiferi eſſet iniuſta, quod eſt abſurdum, & contra totam praxim, & vniuerſalem obſeruantiam.

Retenta extenſione, quæ ſeruatur in pra-
139 xi, cum præfata Pij V. conſtitutio clarè loquatur, & opinio contraria poſſet procedere ſolùm, circumſcripta præfata conſtitutione, & in terminis iuris communis, vt aduertit Azor.d.cap.17.q.1.verſ.duo hic.col.839.

Subextende eam, vt procedat etiam ſi cenſus irredimibilis emeretur longè maiori pretio, & quaſi duplo, quàm cenſus redimibilis, Virg. de Boccat. & Io. Azor. in locis ſupra proximè citatis; quod etiam (ſubobſcurè tamen) videtur ſenſiſſe Lud. Lopez.de contract. lib. 1. cap. 59. verſ. deinde ſuo ordine. licet enim is dicat,quòd vſus acceptat hunc cenſum irredimibilem, ſuppoſito, quòd ſoluatur pretium cenſus irredimibilis; tamen poſtea ſubdit, quòd lex conſilio valde matuto ſanctè ſtatuit, vt venditores cenſuum poſſint illos redimere, & clarè Franc. Garc.de contract.cap.38.num.13. & 14. in 7. concluſione.

Quicquid in contrarium ſcribant Lud. Molin.d.diſp.391.clauſ.9.verſ.pars tamen. & ſeqq. & ante eum Nauar.in cap. ſi fœnerauerìs.num.98.in fine, 14.q.3.dicens,quòd præfata Pij V. conſtitutio non videtur includere cenſum perpetuum, qui longè maiori pretio, & quaſi duplo, quàm redimibilis conſtituitur; quoniam in eo videtur ceſſare ratio præſumendi mutuum vſurarium, cum ceſſent facultas redimendi,& paruitas pretij, quod illa facultas minuit.

Infero ex eadem extenſione, annuos redditus,qui pretio vendūtur à Rege Hiſpaniarum,& peculiari nomine appellantur, *iuros*, non benè forſan emi vti irredimibiles, quia annuorum redituum emptio non videtur poſſe iuſtificari,niſi per viam contractus cenſus, qui ex Pij V.conſtitutione debet eſſe redimibilis; quamuis Lud. Molin. de iuſt. tom.2.de contract. diſput. 383. verſ.in hoc regno. ſupponat, eos eſſe etiam irredimibiles, & vti tales latè conetur defendere, interpretando, ſeu verius vim inferendo Pij V. conſtitutioni, diſput. 391. clauſ.9. verſ. ducor primo. & ſeqq.

Extende ſecundo, vt hæc facultas redimendi competat tam pro toto cenſu ſimul, quàm membratim per partes,Nauar.in cap. ſi fœnerauerìs.ſub num.85. in 5. condit.&, articulo diſcuſſo,ſub num.101.& ſeqq.verſ. pro parte.14.q.3.Virgin.de Boccat. tract de cenſib.par.2.num.106.& quòd hoc expreſſum ſit in conſtitutionibus Martini V. & Calixti III. licet Pij V. conſtitutio nihil de hoc diſponat, ſcribit Io. Azor.de inſtit. moral.par.3.lib.10.tit.de cenſib. cap. 17.q.3. & verſ.dicendum igitur. col.840. & 841. & quòd de iure naturali poſſit cenſus per partes extingui, nullo etiam ſuper hoc appoſito pacto, ſcribit(ſed confuſè)Azor.d.verſ. dicendum igitur. idque videtur concludendum ex rationibus, quibus Foller. tract. de cenſib. in verbo, vt vides.ſub num.37.tom. 6.par.2. fol. 151. mouetur ad tenendum, quòd vnus ex hæredibus vendentis cenſum poſſit cogere emptorem ad retrouendendum ſibi partem ſuam dicti cenſus, dicens, quòd propterea in Ciuitate Neap.ſtylus notariorum

tariorum inoleuit, apponere clauſulam (qui non poſſit redimi, niſi in totum.)

Confirmatur hæc extenſio, quia licet Azor. ſupra citatus, dicat hanc extenſionem non colligi ex Pij V. conſtitutione; tamen Nauar. ſupra citatus, eam colligit ex illis verbis, *poſtremo cenſus, &c.* nam Pontifex in ea conſtitutione, poſtquam dixit, re perempta in parte, pro ea parte extingui cenſum, ſubdit, poſſe cenſum pro eodem pretio extingui, quaſi vnica ſit illius conſtitutionis determinatio, quæ debeat pariformiter determinare.

Contrariam opinionem, nempè, quòd emptor non cogatur retrouendere partem, niſi redimatur totus, tenent Bened. Bon. tract. de cenſib. num. 123. art. 90. tom. 6. par. 1. fol. 175. & 176. & Leonar. Leſſ. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. num. 73. hancque eſſe communem opinionem, etiam in caſu, quo vnus ex hæredibus venditoris velit redimere partem ſuam, teſtatur (licet eam non ſequatur) Foller. in loco ſupra proxime citato.

Pro huius contrarietatis reſolutione, omiſſis concluſionibus, quibus procedunt Franc. Garc. de contract. cap. 28. ſub nu. 16. verſ. diciamo à queſta. & verſ. ſeqq. & poſt eum Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 59. verſ. pro deciſione. & veſ. ſeqq. breuiter diſtinguo duos caſus.

Primus caſus eſt; quando in contractu cenſus eſt appoſitum pactum affirmatiuum, quòd liceat redimere cenſum membratim, & per partes, vel pactum negatiuum, quòd non liceat: & iſto caſu concludo, ſeruandum eſſe pactum, quia nec iſtud pactum negatiuum eſt contra naturam cenſus, etiam ſtante conſtitutione, quòd cenſus poſſit redimi per partes, hancq; concluſionem tenent Sor. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 3. concl. 4. col. penult. fol. 596. & Franc. Garcia d. cap. 28. verſ. diciamo ſecondariamente.

Quicquid in contrarium ſcribant Nauar. in d. cap. ſi fœneraueris. ſub num. 85. in 5. condit. & ſub num. 101. verſ. pro parte. 14. q. 3. & Io. Azor. d. q. 3. dicens, quòd conſtitutio Pij V. de hoc non loquitur, & aliæ duæ conſtitutiones Martini, & Calixti hoc pactum non condemnant, & poſtea verſ. dicendum igitur. col. 841. quaſi ſe ipſum corrigendo, dicit, hoc pactum negatiuum fas non eſſe apponere.

Declara primo hanc concluſionem, vt ſi emptor maiori emerit pretio cenſum, quia eſt appoſitum pactum negatiuum, tunc contractus cenſus non ſolùm non ſit vſurarius, ſed neque iniuſtus in foro conſcientiæ, & ſic de iure naturali, ſecus ſi emptor emerit eodem pretio, quo emitur cenſus ſine iſto pacto negatiuo, quia tunc licet cenſus non ſit vſurarius, tamen eſſet iniuſtus, Sot. d. art. 3. concl. 4. & de communi teſtatur Molin. de iuſt. tom. 2. diſput. 393. verſ. cum pius. & quòd ex natura rei, circumſcripto iure poſitiuo, poſſit hoc pactum apponi, ſcribit Azor. d. verſ. dicendum igitur.

Subdeclara hanc declarationem, dum dixi, pretium eſſe iniuſtum, niſi augeatur pretium, quando eſt appoſitum pactum negatiuum, vt non procedat, quando venditor cenſus habet facultates idoneas ad redimendum totum cenſum vnica redemptione; ſecus ſi venditor eſſet pauper, quia tunc pretium, niſi fuiſſet auctum, eſſet iniuſtum, Lud. Lopez. d. cap. 59. verſ. quarta cõcluſio.

Declara ſecũdo, vt ſi in contractu cenſus ſit expreſſum quotam partẽ liceat redimere qualibet vice, tunc illam, & non minorem licebit redimere; ſed ſi non ſit expreſſum, & in redemptione, membratim facienda, oriatur diſcordia, tunc ſtandum erit arbitrio prudentis iudicis, quia non debet venditor adeo minutatim velle redimere, vt damnum inferat emptori, præſertim ſi emptor ſit pauper, & venditor diues, vt oſtendunt Sot. d. concl. 4. verſus finem, Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 59. verſ. ſecunda concluſio. & ita, loquendo in foro conſcientiæ, ſcribit intra dentes Azor. d. verſ. dicendum igitur.

Secundus caſus eſt; quando in contractu cenſus nullum eſt ex prædictis appoſitum pactum, ſed ſolum eſt appoſitum pactum ſimplex de retrouendendo, ſeu etiam iſtud eſt omiſſum, quia ſatis eſt intellectum per conſtitutiones Martini V. & Caliſti III. & iſto caſu concludo, veram eſſe opinionem contrariam extenſioni, quòd emptor cogatur retrouendere totum, ſed non membratim per partes, & ita vbique ſeruatur, Garc. d. cap. 28. verſus finem, ſub num. 16. verſ. diciamo ſecondariamente. Lud. Lopez d. cap. 59. verſ. verum à nobis. & verſ. inſuper. & Lud. Molin. de iuſtit. tom. 2. de contract. diſput. 393. verſ. cum pius. & verſ. ſeq. ego cum domino.

Ratio concluſionis in hoc ſecundo caſu eſt, quia præfatæ conſtitutiones, quæ volunt, cẽſum redimibilem poſſe redimi mem-

bratim, & per partes, non intendunt cogere emptorem ad retrouendĕdum membratim, & per partes, ſed intendunt ſolum diſponere, & declarare, quòd contrahentes cenſum, poſſunt paciſci, quòd emptor teneatur retrouendere etiam per partes; vt ſcribunt Garc. d.cap. 28. ſub num. 16. verſ. diciamo ſecondariamente. ibi, hora la determinatione. & Lud. Lopez d.cap. 59. verſ. inſuper. nam licet in illis conſtitutionibus approbentur cenſus, qui proponebantur initi cum pacto de retrouendendo etiam per partes; tamen non ſequitur, omnes cenſus eo pacto eſſe celebrandos, alioqui fore iniuſtos, Molin. d. diſput. 393. verſ. ego cum domino. & quòd Pij V. conſtitutio non ſtatuerit, vt emptor teneatur retrouendere etiā per partes, ſcribunt idem Lopez d. verſ. inſuper. in fine, & Lud. Molin. d. diſput. 393. verſ. ego cum domino. iuncto verſ. præcedenti, cum pius.

Ratio rationis, quare conſtitutiones prædictæ hoc non iuſſerint, ſed ſolùm declarauerint, eſt, quia cum cenſus ſit contractus emptionis, & venditionis, & in aliarum rerum (puta domus) venditione hoc pactum retrouendendi etiam membratim ſit forſan parum adaptabile iuſtitiæ, ex quò nulla pars domus proportionabiliter, & determinatè reſpondeat partibus pretij; operepretium fuit, declarare, hoc pactum in cenſu eſſe multum adaptabile iuſtitiæ; ſi quidem in cenſu ſemper inuenitur certa, & determinata proportio inter ſortem cenſus, & eius penſionem: etenim ſi ſors principalis cenſus impoſiti ſuper domo ſint ſcuti centum, & penſio annua ſint ſcuti quinque, planum eſt, quòd vnum penſionis, & viginti ſortis habent ita certam, & determinatam proportionem, & æqualitatem, vt nulla poſſit alteri contingere læſio; Lud. Lopez. d. cap. 59. verſ. ad ſecundum.

Extende tertio, vt procedat tàm in annuo cenſu pecuniario, quàm in annuo cenſu non pecuniario, quia vterque dicitur cĕſus conſignatiuus, & vtrique conuenit diſpoſitio conſtitutionis Pij V. vt ſcripſi ſup. ſub n. 200. nulla enim diuerſitatis ratio reddi poteſt.

Reſtringe primo idem requiſitum, vt non ſit neceſſarium in cenſu reſeruatiuo, neque in cenſu, qui aliter quàm contractu emptionis conſtituerentur, quia Pij V. conſtitutio hos cenſus non comprehendit, quod etiam dixi ſupra ſub num. 200. & ſic hi cenſus poſſunt eſſe redimibiles, & perpetui, prout concedens diſpoſuerit.

Reſtringe ſecundo, vt non habeat locum in cenſu vitalitio, quia iſte ex ſui natura, participante de ſponſione, habet redimibilitatem per mortem eius, ſuper cuius vita emitur, vt dixi ſupra num. 190. & 191.

240 Sexto requiritur, vt pretium cenſus ſit iuſtum, Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 58. initio, & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 8. verſ. ſexta vt pretium. & licitas eſſe annuorum redituum emptiones, ſi modo fraus abſit, & interueniat iuſtum pretium, latè refert, & ſequitur Tiraq. de retract. lign. §. 1. gl. 6. num. 15. verſ. ſed dubitari. & num. 16. verſ. verum huiuſmodi. in fine.

Ratio huius requiſiti eſt clara, quia iuſtitia commutatiua, quæ eſt neceſſaria in contractu, oritur principaliter ex iuſtitia pretij.

241 Declara primo hoc requiſitum, vt pretium iuſtum requiratur magis intuitu vendentis cenſum, ne in eo lædatur, quàm intuitu ementis, vt latè declaraui infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 69 & 70.

242 Declara ſecundo, vt quamuis iuſtū cenſus pretiū poſſit eſſe maius fructu, quem reddit fundus, ſuper quo cenſus imponitur, vt puta, quia cĕſus ſit ad rationem octo pro centenario, & fundus reddat fructum ad rationem quinque; & iſte cenſus toleretur, eo quia facultas redimendi minuat valorem, ſeu pretium annui redditus, vt declaraui infra q. 7. par. 2. ampliat. 8. num. 36. & ſeqq. Tamĕ fundus, ſuper quo imponitur cenſus, debet reddere tot fructus, quot capit cenſus, vt ſecutus ſum ſupra num. 176. & 177. confirm. 1. quare ſi annuus cenſus ſit ſcutorum decem pro centenario, & fundus, ſuper quo imponitur, reddat ſolùm quinque pro centenario, iſte fundus debet valere, non ſolùm illis cĕtum, ſed debet valere ducentum: & ſic cenſus eſt validus: alias ſi valeret ſolùm centum, cenſus non poſſet ſuſtineri, niſi pro quinque annis, & non pro decem, per ea, quæ ſcripſi ſup. d. num. 177.

243 Extende hanc declarationem, vt procedat etiam in cenſu vitalitio, quia etiam in eo requiritur, vt res, ſeu bona imponentis illum cenſum ſint apta ad reddendam illam annuam penſionem, alias ſi eam non redderent, vel non redderent tantam, cenſus non teneret, ſeu non teneret pro illa parte: & dato quòd cenſus perſonalis valeret, iuxta

ta

Digitized by Google

ta ea, quæ ſcripſi ſupra num.204. procederet hæc extenſio etiam in eo, quia ſi ex perſona,ſuper qua conſtitutus eſſet cenſus, non poſſet capi tanta vtilitas, cenſus pro ea parte non teneret.

Ratio omnium ſemper eſt, quia,deficiente fundamento, corruunt ædificata.

Pro vlteriori explicatione huius extenſionis adde,quæ ſcripſi ſupra ſub nu.178. verſ. explica. & infra nu.305. in fin.verſ. amplia.

244 Declara tertio, vt iuſtum pretium cenſus, quòd dicatur, Doctores quos citaui infra q.7.par.2.ampl.10.num.80.& 81. multum inter ſe diſſentiant: Illud tamen eſt certum, & in praxi communiter receptum, vt pretium ſummum etiam cenſus extinguibilis ad libitum venditoris excedere non poſſit vnum pro decem, & ſic decem pro centum, etiam in illis locis,in quibus magna eſt pecuniæ penuria; & hoc ex conſtitutione Martini V. & Nicolai V. quibus in hoc Pij V.conſtitutio non derogat, per ea,quæ ſcripſi d. ampl.10.num.81.

245 Septimum requiſitum, omiſſis alijs, eſt, vt vbi res cenſualis vendenda ſit, dominus cenſus alijs omnibus præferatur,eiq; denuntiari debeant conditiones, quibus res vendenda ſit, & per menſem expectari, ſic iubente Pij V. conſtitutione, de cenſib. quod requiſitum habet locum etiam in alienatione rei,quæ habeat vicinos;ſi enim aliqua domus, ſiue fundus, ſiue vinea, aut ſolùm, volente ſua ſponte domino, vendendum erit, tenetur venditor perquirere à vicinis quotquot erunt, qui rem aliquam immobilem, illi contiguam, habuerint (etiam ſi ſe empturos nullo modo antea profeſſi ſint) an aliquis eorum velit rem vendendam emere, eisq; pretium, atque omnia pacta,& conditiones, quibus cum alio verè, omniq; procul fictione contraxit, intimare, &c. ſic diſponente Gregorij XIII. conſtitutione, de ædificijs, & iure congrui. verſ. ſed & cum. num. 8.

Super quo requiſito tres excito difficultates.

Prima eſt. An hæc prælatio ad fauorem domini cenſus habeat locum etiam ſi res ſit vendenda ex neceſsitate in cauſa iudicati plus offerenti per ſubhaſtationem, & adiudicationem, faciendam creditori, oblatore non reperto.

Prima ſit opinio, quòd non habeat locum, & moueor ex tribus.

Primo, quia etſi illa conſtitutio loquatur indiſtinctè, tamen debet recipere diſtinctionem, quam recipiunt alia iura, & conſtitutiones etiam municipales, loquentes de ſimili prælatione in re vendenda, qualis eſt, vt dixi,conſtitutio in Vrbe, in Regno Neap. & in Regno Franciæ, & alibi, quæ mandat, vicinum, ſeù conſanguineum præferri alijs emptoribus non vicinis, ſeu non conſanguineis, ſuper qua Regni Neap. conſtitutione ſcripſit Afflict. & ſuper conſtitutione Regni Franciæ latè Tiraq. de retract. lignag. eadem enim ratio, quæ reſtringit præfatas conſtitutiones, reſtringit etiam conſtitutionem de cenſibus.

At præfata conſtitutio de iure congrui,& de retractu admittit hanc reſtrictionem, ſeu diſtinctionem, vt habeat locum in re, ſponte alienanda,ſeu vendenda; non autem in re, coactè alienanda per dationem in ſolutum, factam per iudicem, Affl. in conſtitut. ſancimus.§.3.num.16.& 26.tom.17.fol.11. Fab.de Mont.tract.de empt. & vend. in 14. q.4.princip. ſub num.39.tom.6. par. 1. fol. 47. & latè Tiraq.qui alios more ſuo congerit tract. de retract. lign. §.1. gl.14. num.8. verſ.ſecundo intellige. num.9. & proprius num. 11.verſ.& generale. fol. 144. & 145. Neapod.in conſuet. Neap. de iure congrui. ſi quis emit. num. 6. & in datione in ſolutum neceſſaria,quæ fit per iudicem, ſcribunt ibidem Steph. de Caieta, & Mar. Freccia fol.327.

Confirmatur hæc ſecunda propoſitio ex citata Gregoriana conſtitutione de ædificijs, & iure congrui, vbi Pontifex, qui erat etiam Iuriſconſultiſsimus, ideoq; prævideràt fore, vt dubitaretur, an illa conſtitutio haberet locum etiam in re coactè vendenda, tollendo dubitationem, & tacitè approbando adductam diſtinctionem, locutus eſt apertè de re vendenda, volente ſua ſponte domino; quæ tacita approbatio debet eſſe nobis ſolida interpretatio in ſimilibus conſtitutionibus.

Ergo eandem diſtinctionem, ſeu reſtrictionem debet admittere conſtitutio de cenſibus.

Secundo moueor, quia, concurrentibus domino cenſus, & vicino, debet præferri vicinus, vt dixi infra verſ. concludo. ergo abſurdum eſt, quòd in re, vendita coactè per ſubhaſtationem, excludatur vicinus, & admittatur dominus cenſus: quia ſi vicinus exclu-

excludit cenſuatorem, & emptor rei ſubhaſtatæ excludit vicinum, à fortiori excludet cenſuatorem ex regula (ſi vinco vincentem te, à fortiori vinco te) de qua regula Pariſ. conſ. 47. ſi conſideramus. ſub num. 18. lib. 3. & Gabr. in concluſ. lib. 4. tit. de ſucceſſ. ab inteſt. concl. 4. vbi ponit limitationes.

Tertio moueor, quia præfata conſtitutio de cenſibus prius prohibet, ne in contractu cenſus apponantur pacta, adimentia, aut reſtringentia facultatem alienandi rem, cenſui ſuppoſitam, & loquitur illa conſtitutio de pactis, adimentibus facultatem alienandi voluntarie, quia quoad alienationem, quæ fieret ex neceſſitate iuris, & ex diſpoſitione legis, vana fuiſſet prouiſio, quòd pacta, impedientia hanc alienationem, non apponerentur, cum lex ipſa ſatis illa reijceret; quare cum illa conſtitutio immediatè poſtea loquatur de re vendenda, debemus interpretari, vt loquatur etiam in venditione voluntaria; quia in dubio præſumendum eſt, vt eo modo, quo ſuperius ſumpſit alienationem, eodem ſumat inferius; præſertim quia in alienatione neceſſaria vrgebat ſententia Doctorum in contrarium, adeo vt requireretur expreſſio.

Non obſtat, quòd Tiraq. in d. gl. 14. ſub num. 18. verſ. ſed antequam. motus ex auctoritate Baldi in conſ. 300. ſtatuto cauetur. lib. 1. dicat, quòd deliberatio, facta in ſubhaſtatione plus offerenti, non eſt datio inſolutum, ſed eſt mera venditio.

Quia reſp. quòd quicquid ſit de hoc, ſicut ſtatutum, loquens de alienatione, non habet locum in alienatione neceſſaria, ſed ſolùm in alienatione voluntaria, vt dixi ſupra verſ. at præfata. quamuis alienatio neceſſaria ſit vera, & mera alienatio; ita etiam ſtatutum, loquens de venditione, non habet locum in venditione neceſſaria, quamuis eſſet vera venditio.

Minus obſtat, quòd factum iudicis cenſeatur factum partis, ſicq; paria ſint, quòd aliqui ſponte vendant & emant, vel emant & vendant facto iudicis, rem creditori, vel alteri vltimo licitatori adiudicantis; & hac forſan ratione aliquę conſuetudines expreſsè diſponant, vt ius congrui locum habeat etiam in venditionibus, quæ fiunt à iudice in vim iudicati, vt ſcribit Tiraq. d. gl. 14. num. 13. & 12.

Quia reſp. quòd adhuc remanet coactio; factum enim iudicis cenſetur factum creditoris, ad cuius inſtantiam Iudex cogit debitorem ad vendendum; quare non dicemus, quòd iſto caſu factum iudicis ſit factum debitoris, qui velit ſponte vendere, ſed dicemus, quòd ſit factum creditoris, qui vult cogere debitorem ad vendendum.

Secunda opinio, contraria præcedenti, eſt, quòd prælatio habeat locum, quia in iure congrui contrariam opinionem, nempè, quod ius congrui habeat locum in venditione neceſſaria, facta per ſubhaſtationem plus offerenti; imò etiam in datione inſolutum, facta ipſimet creditori pro pecunia, ei debita, quia eſt adhuc vera venditio, tenent ij, quos citat, & ſequitur Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 370. verſ. dubium eſt ſi res. quibus addi poſſunt Io. Ang. Piſanel. & Camil. Saler. in conſuetud. Neap. de iure congrui. ſi quis emit. poſt Neapod. ſub num. 7.

Nec obſtat, quòd ſtatutum, loquens de alienatione, non habeat locum in alienatione neceſſaria; quia reſp. id poſſe procedere, quando ſtatutum punit, ſeu aliter onerat alienantem; puta, quòd non poſſit alienare ſine conſenſu domini directi, & quòd teneatur ſoluere laudemium.

Minus obſtat, quòd Dec. conſ. 222. viſo puncto. ſub num. 4. verſ. vlterius tamen. & clarius verſ. tertio principaliter. & num. 5. ſcripſerit, quòd iſta denuntiatio non requiritur, quando res venditur publicè ſub haſta.

Quia reſpondeo, diſtinguendo etiam ex mente eiuſdem Decij ibidem: aut denuntiatio requiritur ſolùm ad inducendam ſcientiam; & tunc procedit, quod ſcribit Dec. cum poſſit ſufficere ſcientia, aliunde habita, etiam ſi ſit præſumpta, vt in conſuetud. Neap. de iure congrui, ſi quis emit. vbi datur annus à die ſcientiæ, &c. & ita in ca conſtit. notauit Neapod. num. 39. & clarius Io. Ang. Piſanel. in verbo, idem de ſcientia. fol. 333. in fine; aut denuntiatio requiritur pro forma; & tunc hęc ſcientia pręſumpta non ſufficit, Dec. vbi ſupra; & proinde cum denuntiatio in re vendenda ſit de forma, quia conſtitutionis titulus dicit, *ſuper forma creandi cenſus*. cenſuator non excluditur à prelatione, eo quia res fuerit vendita publicè ſub haſta.

His non obſtantibus, non recederem à prima opinione.

Secunda

Secunda difficultas eſt. Concurrentibus domino cenſus, & vicino in re vendenda; quis eorum ſit præferendus.

Concludo, præferendum eſſe vicinum triplici ratione: Prima, quia ſi diceremus aliter, facilè aperiretur via ad fraudandum vicinos iure congrui; ſiquidem vendens & emens, volentes excludere vicinum, prius inirent contractum cenſus ſuper eadem re vendenda: Secunda, quia hoc ius prælationis in re vendenda videtur introductum pro pacificè viuendo, ne coniunctus vicinus detur alicui, eius fortè non conueniens voluntati, & propterea, ſi rei vendendæ eſt coniunctus dominus vtilis, qualis eſt emphyteota, & ad eam emendam concurrant ipſe emphyteota, & dominus directus, emphyteota erit præferendus, quia ipſe poſsidet, & in poſſeſſore eſt conſideranda ratio pacis, & bonæ congruentiæ, ob quas eſt introductum ius prælationis; hac enim ratione dicitur ius congruum, quia debeant vicini congruere, ideſt, ſimul gruere, quod eſt concordare, ſeu conuenire, ſicut grues, quæ ſimul benè conueniunt, prout ſcribit Neapod. in d. conſuetud. ſi quis emit. num. 33. hæcq; concordia, ſeu conuenientia tolleretur, ſi inimicus, vel alius malus homo, qui cenſum emiſſet, non poſtponeretur vicino; quia, vt eſt in vulgari prouerbio: *chi hà mal vicino, hà mal mattino*. & eſſet contra bonum publicum, ſi in re vendenda poſſet ſine alterius dãno haberi ratio pacis, & quietis inter ſubditos, & non haberetur: Tertia ratio, quia ius vicini præcedit ſemper ius emẽtis cenſum, ſiquidẽ vicinitas oritur ex ipſa rerum exiſtentia; at cenſus imponitur deinde; & non eſt veriſimile, quòd Pontifex voluerit tollere ius, alteri quæſitum, & ob hanc ipſam tertiam rationem ita tenuerunt Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num. 127. q. 44. 14. q. 3. in impreſsis Romæ in ædibus Populi Rom. anno 1580. quam impreſsionem aduerto, quia in impreſsione Veneta anno 1588. apud Zenarium deficiunt decem quæſtiones, nempè à 36. vſque ad 46. & Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 394. verſus finem, verſ. ſextum vtrũ. col. 648. & præſertim hæc ratio vrget Romæ, vbi poſt d. Pij V. conſtitutionem habemus conſtitutionẽ Gregorij XIII. ſub num. 8. quæ mandat, cæteris excluſis, vicinũ eſſe præferendum, & in fine habeat ſolitam clauſulam derogatoriam.

Quicquid contra hanc concluſionem, & ſpeciatim contra hanc tertiam rationem tenuerit Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 2. num. 62. & 63. q. 44.

Tertia difficultas, quã in praxi nunquam vidi, eſt. Nunquid contractus cenſus, à quo contrahentes expreſsè excludunt hoc requiſitum prælationis, ſit validus, vel potius illicitus, & vſurarius.

Concludo, quòd eſt validus, & licitus, quia hoc requiſitum, ſeu conditio non videtur ſpectare de ſui natura ad iuſtitiã cenſus, ideoq; iuſtè potuiſſet omitti, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 92. gl. 7. 14. q. 3. nam hoc requiſitum non continet ius naturale diuinum, neque modum præſumendi, cenſum eſſe vſurarium, quamuis ſit æquum, Nauar. d. cap. ſi fœneraueris. ſub num. 107. q. 6. quem ſequuntur Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 391. clauſ. 10. in fine, col. 636. & Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. num. 84. in 6. condit. & num. 71. dicens, poſſe in contractu cenſus apponi eiuſmodi pactum, quia non eſt iniquum, & ſic ſecundum Leſs. tantum abeſt, vt hæc renuntiatio contineat vſuram, ſeu vſuræ ſuſpicionem, vt ſolùm firmandum ſit, poſſe licitè apponi pactum, quod debitor cenſus non poſsit rem vendere, non requiſito prius illo, qui in re cenſum habet.

Solidatur hæc concluſio ex his, quæ dixi infra, verſ. ad primum.

Nec obſtat, quòd Surd. conſ. 282. conſtituendis. ſub num. 1. verſ. mihi verò. & ſeqq. lib. 2. contrarium firmet, ſeptem adductis argumentis, quia omnia facilè ſoluuntur.

Ad primum enim, quòd conſtitutionis verba ſint clara, reſp. eſſe clara, quoad hoc, quòd Pontifex vult, emptorem eſſe præferendum; ſed non ſunt clara quoad hoc, vt ſi contrahentium pacto huic prælationi renuntiaretur, contractus cenſus ſit nullus, & fœneratitius, eo, quòd eſſet contractus contra formam conſtitutionis, quæ contractus, ſub alia forma initos, iudicat fœneratitios; quoad hoc enim conſtitutio illa indiget interpretatione, quæ talis eſſe debet, vt conſtitutio appareat iuſta, & ratione muniatur, ne alias veniret reprehendenda à ſapientibus, & eſſet cadauer legis, non lex; quia ſicut homo, ſpoliatus anima, remanet cadauer, ſic etiam lex, ſublata ratione, remanet cadauer legis per ea, quæ dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 18.

Sed ſi conſtitutio ob hanc renuntiationem iudi-

iudicaret cenſum fœneratitium, vtique videretur iniuſta, & ſine ratione; quia conſtitutio intendit remouere vſuram, & ea, quæ ſunt ſuſpecta de vſura, & introducere quæ ne dum vſura, ſed vſuræ ſuſpicione carent; & vſuræ ſuſpicio oritur ex ijs, quæ tendunt ad ementis vtilitatem, non autem ex his, quæ tendunt in eius damnum, & ad vtilitatem vendentis, quia vſura conſiſtit in acceſſione ad mutuum, non in diminutione; quare vſura committitur, quando mutuator recipit vltra ſortem, non autem quando recipit infra eam, & emptor cenſus videtur induere veſtem mutuatoris, & venditor veſtem mutuatarij; & ideo dato, quòd iuſtum cẽſus pretium ſint 100. pro quinque annuis, & emptor minori pretio emere non poſſit; tamen venditor poteſt vendere pro 110. pro 120. 130. & 140. vt ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 69. ſic etiam licet creditor in decem non poſſit ſtipulari, vt debitor teneatur ad vndecim; tamen debitor poteſt ſtipulari, vt teneatur ſolum ad nouem, vt ſecutus ſum ead. ampl. 10. num. 70. in fine, & latius ampl. 8. ſub num. 292. Item licet mutuator, cui mutuatarius ſoluit vltra ſortem, committat vſuram, etiam ſi mutuatarius ſoluendo diceret, quòd illud vltra ſortem, dat titulo donationis, quia præſumeretur coactè datum, & in fraudem vſurarum, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampliat. 19. num. 65. & par. 3. limit. 20. num. 5. tamen ſolutio infra ſortem, ideſt dimiſſio totius, vel partis debiti nõ ſolùm nõ eſt capax vſuræ, ſed eſt actus virtutis, & charitatis. Ergo cum hæc duo, nempè, prælatio in re vendenda, & denunciatio facienda tendant ad emptoris vtilitatem, & non venditoris, ſequitur, quòd ex huius vtilitatis remotione, nec verè, nec præſumptiuè conſiderari poſſit vſura, & conſequenter non potuit conſtitutio diſponere, vt cenſus, in quo emptor remitteret hanc prælationem, præſumatur fœneratitius.

Confirmatur primo hæc reſponſio, quia licet Pij V. conſtitutio diſponat, cenſum poſſe quandocunque extingui pro eodem pretio, tamen de voluntate emptoris poſſet ſine vlla vſuræ ſuſpicione extingui etiam pro minori, & hoc nullam admittit dubitationem.

Confirmatur ſecundo, quia non omnia, quæ præcipit illa conſtitutio, ſunt pro forma contractus, ita vt, illis non ſeruatis, contractus ſit nullus, & fœneratitius; ſiquidem ſunt aliqua, quæ etſi apponantur contra diſpoſitionem illius conſtitutionis, tamen non vitiant contractum, ſed ipſa vitiantur, vt retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 20. nu. 9. & ſeqq. & præſertim nu. 11. & 12. & in hoc videtur deceptus Surd. d. conſ. 282. in 5. argum. nu. 6. & ſeqq. dum cenſet, omnia eſſe de forma.

Confirmatur tertio, quia idcirco cũ myſterio illa cõſtitutio aliqua diſponit ſub præcepto nullitatis cõtractus, aliqua ſub præcepto contractus fœneratitij, & aliqua ſimpliciter, vt prælationem, & denunciationem in re vendenda: nouerat enim legiſlator, quòd quædam præcepta concernebãt ſubſtantiam cenſus, quædam remotionem vſuræ, ſeu illius ſuſpicionem, quædam verò iuſtitiam, & æquitatem contractus, vt ſub alijs verbis eruditè explicauit Nauar. in cap. ſi fœneraueris num. 105. & ſeqq. in 4. q. 14. q. 3.

Neque nos deterrere debet, quod verba dictæ conſtitutionis, loquentia de prælatione in re vendenda, ſint clara, vt dicit Surd. ideoque videatur temerarium illa interpretari: quia dico, quòd etiam lex euangelica in hac ipſa materia vſuræ, *mutuum dantes, nihil inde ſperantes*, ſatis clara videtur, & tamen admittit omnes interpretationes, quas ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 10. nu. 82. & ſeqq.

Ad ſecundum, tertium, & quartum, quòd pluribus copulatiuè requiſitis, non ſufficiat vnum, & quòd clauſula in fine poſita reſpiciat æqualiter omnia præcedentia: reſpond. quòd aliter requiritur vnum, & aliter aliud: vnum enim ita requiritur, vt eo omiſſo, præſumatur fraus vſurarum, aliud verò non ita: & nego, quòd illa clauſula poſita in fine, referatur æqualiter ad omnia præcedentia, & ita in terminis eiuſdem conſtitutionis negat Rot. diuerſ. quam ſecutus ſum infra d. ampl. 20. num. 17. conſolidaturq; hæc negatio ex his, quæ ſcripſi ſup. verſ. ſed ſi conſtitutio. & verſ. confirmatur tertio.

Ad reliqua Surdi argumenta patet ſolutio ex his, quæ dixi in præcedentibus: omnia enim facilè tolluntur.

Intellige concluſionem huius tertiæ difficultatis, vt procedat in terminis, in quibus loquitur, nempè, quando emens cenſum pacto expreſſo remittit hanc prælationem.

Secus quando emit ſimpliciter, nullo expreſſo pacto, quia tunc præferretur, etiam ſi emiſſet cenſum in terris, dominio temporali Eccleſiæ non ſubiectis; imò arbitror, quòd neque dominus, cui illæ terræ ſubie-

ctæ

ctæ eſſent, auderet aliter ſtatuere, cum iſta prælatio ſit ſatis æqua & iuſta, per ea, quæ ſcribunt Leonar. Leſſ. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. ſub nu. 71. & Surd. d. conſ. 282. ſub num. 18. ibi, pontifex autem. & ſeqq. & ita procedat caſus, ſuper quo conſuluit Surd. d. conſ. 282.

Alia requiſita neceſſaria ad cenſus conſignatiui creationem, quæ ſint, omitto, tu ea colliges ex Pij V. conſtitutione, & apud Nauar. in cap. ſi fœnerauéris. num. 85. & ſeqq. verſ. quoniam. 14. q. 3. Boninſ. tract. de cenſib. cap. 4. vbi colligit 16. conditiones, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. art. 1. 2. & 3. fol. 433. & ſeqq. tom. 2. Leonar. Leſſ. tract. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 22. ſub num. 75. verſ. conditiones. & num. 76. & ſeqq. in quibus ponit 14. conditiones. Molin. de contract. diſp. 389. & ſeqq. tom. 2. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 5. & ſeqq. vſque ad cap. 18. incluſiuè, in quibus colligit 17. ſeu 18. conditiones.

246 An & quomodo intereſſe ob cenſus non ſolutos, debeatur, vide infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 58. in fine, num. 294. & 296.

247 An ex contractu cenſus amoueatur pactum illicitum, & remaneant licita, vide infra q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 9. & ſeqq.

Quod ſit iuſtum pretium cenſus perpetui, & cenſus redimibilis ad libitum venditoris, vide infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 38. & 39. & ampl. 10. num. 69. 80. 81. & 82.

248 De cenſu vitalitio, eius pretio, & iuſtitia vide quæ ſcripſi ſup. num. 239. in fine, reſtrict. 2. & infra num. 294. & ſeqq.

Pro vberiori huius contractus cenſualis cognitione vtile eſt, imponendo finem huic commercio cenſus, ſcire, quòd cenſus differt ab albergamento, locatione perpetua, ſiue emphyteoſi, quæ idem ſunt.

Cenſus enim eſt duplex: reſeruatiuus ſcilicet, & conſignatiuus, vt dixi ſupra num. 197. & 198.

Reſeruatiuus differt ab emphyteoſi in pluribus. Primo, quia in iſto cenſu transfertur dominium tàm vtile, quàm directum, in capientem, ita quòd nihil iuris ſuper illa re remaneat penes concedentem; ſed in emphyteoſi tranſit in emphyteotam vtile tantum dominium, directo remanente apud dominum, Gl. in cap. 6. cóſtitutus. in verbo; iuxta ratam. verſus finem, & Abb. num. 20. not. 2. de relig dom. Crauet. conſ. 20. quòd contractus. ſub num. 2. & conſ. 217. fuit in rerum. ſub num. 4. Clar. recept. ſent. lib. 4. S. emphyteoſis. q. 1. verſ. contractus autem. Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 381. verſ. differt. col. 574. & concordant in effectu, quæ ſcribit Iaſ. in l. 1. num. 48. q. 4. C. de iur. emphyteot. & quòd non ſit de ratione cenſus, quòd is, qui cenſum habet (quem cenſualiſtam aliqui vocant) habeat dominium directum in re, in qua cenſus eſt conſtitutus, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 11. verſ. ex hac. col. 1. fol. 382. Vnde, propriè loquendo, cenſum dicimur ſoluere de re noſtra, vt patet in cenſu, debito Imperatori, penſionem verò ſoluimus de re aliena, & ſic ex contractu cenſuali ſoluitur cenſus, & ex contractu emphyteotico ſoluitur penſio, quamuis generaliter vtamur promiſcuè his nominibus, Abb. Clar & Molin. in locis ſupra proximè citatis. Secundò differt, quia ex non ſolutione cenſus res non perditur, ſed poteſt ſolùm cenſuarius compelli ad ſoluendum; at in contractu emphyteotico, ſi non ſoluatur penſio infra biennium Eccleſiæ, & infra triennium priuato, res incidit in commiſſum, Abb. in d. cap. conſtitutus. num. 21. & Iaſ. in d. l. 1. num. 49. verſ. nam inter contractum. & Lud. Molin. de iuſtit. tom. 2. de contract. diſput. 381. verſ. ſecundo differunt. col. 575. vbi de communi opinione; quinimo, quòd in contractu cenſus non poſſit apponi hoc pactum, vt ob non ſolutionem cenſus amittatur res, diſponit conſtitutio Pij V. Verum aduerte, quòd illa conſtitutio loquitur de cenſu conſignatiuo; non autem de reſeruatiuo, in quo poſſe apponi hoc pactum, ſcribit Lud. Molin. d. diſput. 381. verſ. dubium eſt. il 1. col. 575. quia nihil repugnat, quominus donans, ſiue concedens rem ſuam alteri, non poſſit apponere legem, quam vult. Tertio differt, quia res cenſuaria poteſt alienari ſine ſolutione laudemij, ſeu quinquageſimæ, & præſertim ex diſpoſitione dictæ conſtitutionis Pij V. ſecus in alienatione rei emphyteoticæ, Lud. Molin. d. diſput. 381. verſ. tertio differunt. & ſcripſi ſupra num. 187.

Conſignatiuus cenſus differt etiã à prædictis contractibus, ideſt, ab emphyteoſi in omnibus, prout ab ea differt reſeruatiuus; differt tamen & ipſe à reſeruatiuo in hoc, quòd cenſus reſeruatiuus ſoluitur ex re quidem propria, ſed data ab eo, cui ſoluitur cenſus; at conſignatiuus ſoluitur ex re propria

pria, aliunde acquiſita, vt dixi ſupra nu. 197. 198. & 200. & hæc ſufficiant.

Reliqua, quæ ad cenſus contractum pertinent, vide apud Nauar. in cap. ſi fœnerateris. num. 69. & ſeqq. per totum, 14. q. 3. Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 381. & ſeqq. vſque ad diſput. 395. incluſiuè, Franc. Garc. & Lud. Lopez de contract. & alios Theologos, inter quos vide Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 5. & ſeqq. & alia, quæ in materia poſſunt occurrere, videbis apud eos, qui de cenſibus particulares ediderunt tractatus.

Cenſualis inſtrumenti formula quæ ſit, eſt ſatis nota, eamve poteſt quilibet legere in modernioribus inſtrumentorũ formularijs.

DE LOCIS MONTIVM.

SVMMARIVM.

Montium loca ſunt licita, & iuſta, quamuis in eis pecunia videatur parere pecuniam, num. 249. & 251.

Montis loca qua ratione ſint licita, & quando illicita, num. 251.

Montium conditiones ſunt ſimiles conditionibus cenſus, num. 252. & 254. Ideoque ſunt redimibilia, num. 253. & non vacabilia, niſi, &c. num. 255.

Montis nomen in hoc commercio, vnde procedat, num. 250. & 440.

249 EXEMPLIFICA II. eandem ſeptimam ampliationem, poſitam ſupra num. 171. in emptione locorum montium, quia emptor, vt dixi in cenſu, videtur, effectu inſpecto, pecuniam pecunia emere, cum is ex pecunia, nullo labore, nullave induſtria adhibitis, certam annuam pecuniæ quantitatem acquirat, & capitale ſit ſemper ſaluum, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra num. 465. verſ. confirmatur.

250 Hoc montis nomen vnde poſſit procedere, dixi infra num. 440. agendo de monte pietatis.

Hæc montium loca eſſe in Italia, & præſertim Romæ valde vſitata, & quomodo erigantur, ſeu inſtituantur à Principe, ſeu Rep. dixi infra d. nu. 465. verſ. confirmatur.

251 Vt iſta emptio, & venditio locorum montium ſit iuſta, & valida, requiritur præcipuè, vt etiam in cenſu dixi ſupra num. 177. & in ſocietate officij infra num. 272. in fine, & 276. quòd, calculatis reditibus montis, tantam mons accipiat pecuniam, quanta valent illi reditus, quare; ſi mons habeat in reditu ſcuta 4000. aureos, ex quibus pro ſingulis centum conſtituantur octo; ſupra hunc montem poteſt loco capitalis accipi ſolùm tanta pecuniarum ſumma, quanta eſt neceſſaria ad emendum annuum reditum ſcutorum aureorum 4000. ad rationem octo pro centenario, ita vt erigenti hunc montem, ac vendenti illius annuum reditum pro quolibet octono ſcutorum, annuatim ſoluendorum, dentur aurei centum, donec abſorbeatur numerus quatuor millium aureorum, annuatim percipiendorum: quem calculum relinquo calculatoribus: & vlterius debet ſupereſſe aliquid, quod ſoluatur miniſtro, ſeu miniſtris pro eorum labore: quòd ſi domino, qui annuum reditum vendit, daretur ſumma maior, & caperetur reditus, eſſet vſura, quia ea quantitas, quam reditus non caperet, haberet rationem mutui, Card. Tolet. tract. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap 39. verſ. ſecunda eſt. & verſ. tertia eſt.

252 † Et quòd conditiones montium debeant eſſe tales, quales requiruntur in cenſibus: prima ſcilicet, vt mons inſtituatur in veris reditibus annuis Principis; nam emptio debet eſſe alicuius rei emptio: ſecunda, ne plura loca, ſiue portiones vendantur, quàm mons ipſe contineat: tertia, vt ſi mons fortuito in totum, vel ex parte pereat; ex toto etiam, vel ex eadem parte pereant loca empta: quod eſt verum, ſi fortuito, vt dixi, pereant, ſecus ſi culpa Principis, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 10. verſ. de his montibus. & lib. 10. tit. de cenſib. cap. 23. q. 3. hancq; culpam conſiderandam eſſe in cenſu, ſecutus ſum ex Nauar. ſupra num. 178. verſ. dixi in hac.

253 Requiritur etiam, quòd iſta loca montium ſint redimibilia ad beneplacitum domini montis, iuxta ea, quæ de præſtitis Venetiarum, alijsq; montibus, ſcripſi infra nu. 460. & ſeqq. vbi videas.

254 Et demum conditiones montis non debent differre à conditionibus cenſus, Io. Azor. quem ſecutus ſum ſupra num. præced. in fine, & cum de conditionibus cenſus ſcripſerim ſupra num. 202. verſ. ad huius cenſus, & ſeqq. ideo pluribus non inſiſto.

255 Declara, vt hæc loca montium, quæ habent eaſdem conditiones, quas habent cenſus,

ſus, ſint perpetua ſicut cenſus, ideſt non vacabilia; ſecus eſt in locis montis vacabilibus, quia iſta tranſeunt cum conditionibus officiorum vacabilium, de quibus ſcripſi infra num.260.& ſeqq.

De monte Pietatis vide quæ ſcripſi infra num.440.& ſeqq.

Obiter nota, dum ſæpè loquimur de reditu, quòd ſcribentes non conueniunt, an ſit ſcribendus cum vnico d. an verò cum duplici; ego non inſiſto, curioſi poſſunt videre Tiraq.de retr.lign.§.1.gl.6.num.1.

DE IMPRESTITIS.

SVMMARIVM.

Venetiarum impreſtantia, Florentiæ mons, & S. Georgij loca, qua ratione ſint licita, &c. num.256.452.& ſeqq.

256 EXEMPLIFICA III. in preſtitis Venetiarum, Monte Florentiæ, & locis comperarum Sancti Georgij Ciuitatis Genuæ; quæ preſtita, mons, & loca, qua ratione ſint licita, cum maxima de eis orta eſſet inter Theologos diſputatio; latè, vti in loco congruo, explicaui infra num.452.& ſeqq. & ideo hic non repeto.

DE SOCIETATE.

SVMMARIVM.

Societas, aſſecuratis capitale, & certa parte lucri, accedente contractu aſſecurationis tenet, num.257. Si verè, & non fictè contrahatur, nu.258. Et quæ ad huius ſocietatis iuſtitiam requirantur, remiſſiuè num.259.

257 EXEMPLIFICA IV. in ſocietate cum aſſecuratione capitalis, & certi lucri, quam ſocietatem poſſe fieri, & quomodo, & quibus interuenientibus contractibus, ſatis ſcripſi infra §.3.gl. 3.num.36.declar.2. ideo hic non repeto: & tamen iſta ſocietas eſt licita & iuſta, quáuis in ea, inſpecto effectu, pecunia annuam reddat pecuniam, ſaluo ſemper capitali; & nullo dantis pecuniam labore, aut induſtria adhibito, pecunia pecuniam parere videatur.

258 Declara hanc ſocietatem eſſe validam, & licitam, ſi verè contrahatur, ſecus ſi fictè, vt puta cum perſona inhabili ad ſocietatis negotium, vt ſecutus ſum infra q.7.par.2. ampl.17.num.9.confirm.2.

259 Sed quæ ad huius ſocietatis iuſtitiam requirantur, & an Sixti V. conſtitutio eam tollat, vide infra d.gl.3.num.36.& ſeqq. in quibus ſufficienter omnia neceſſaria declaraui.

DE SOCIETATE OFFICII.

SVMMARIVM.

Societas officij Curiæ Romanæ quando fuerit inuenta, eſt frequentiſſima, & veteres de ea non ſcripſerunt, num.260.

Societatis officij origo vnde proceſſerit, num.261.

Officia Rom. Curiæ vendibilia, num. 261. Eaq; Papa vendit ad vitam ementis, num.262. Et quare non vltra, num.264.

Societas officij initur etiam cum priuato, qui non habet, neque intendit habere officium, num.263.

Pretium officij vacabilis per obitum, & pretium cenſus vitalitij videntur æqualia, num. 265. Maius tamen debet eſſe pretium officij vacabilis, num.266.

Societas officij ad ſui validitatem requirit, quòd officium ſit officium Rom. Curiæ, ſub nu.267. & 269. Et quæ ſit ratio, num. 268. & 269. Et quando ſocietas officij poſſit contrahi etiam ſuper alijs officijs, quàm Romanæ Curiæ, num. 271.

Societas officij non poterat contrahi, niſi infra medietatem officij, ſed hoc fuit reuocatum, num. 272. Similiter non poterat iniri, niſi ſignata ſupplicatione per ſignaturam Papæ, & hoc etiam fuit ſublatum, num. 273.

Officialis, contrahendo ſocietatem, tenetur interrogatus dicere, ſi alias in eius officio habeat ſocietates, quot, & cuius ſummæ, ſed hodie, hac interrogatione omiſſa, contrahuntur, num. 274.& 275. Et quare, num.330.& 331.

Officium in ſocietate officij eſt præciſè neceſſarium, & debet eſſe capax, alias ſocietas eſt nulla, & quomodo, num.276. & latè, num. 321. & ſeqq. vbi diſtinguuntur quatuor caſus, vſque ad num. 331. incluſiuè, & 339. & 340. Hocq; procedit etiam de iure communi, num.279. Et eſt nulla, etiam ſi ſit contracta ſuper periculo vitæ, num. 280. 281. 282.& 306. Quamuis multa deducantur in contrarium, num. 283. & ſeqq. Non obſtante etiam conſuetudine, num. 306. ſed cum diſtinctione, num.307. & ſeqq. Et non obſtante

reſcripto Papa, num. 311. adbibita eadem diſtinctione, num. 313. & ſeqq. Et non obſtante dolo officialis, & ſocij, num. 336.

Officio, ſuper quo ſit inita ſocietas, alienato, reſoluitur ſocietas, & ideo ſocius etiam ignorans alienationem officij non poteſt accipere fructus, num. 332. & 333. Etiam ſi ſibi ſponte ſoluerentur, num. 334. Et vbi acceperit, tenetur eos reſtituere, ideoque multò magis repelleretur, ſi ageret, num. 335.

Nullitas ſocietatis officij, quamuis officialis, & ſocij indemnitatem videatur æquè reſpicere, tamen fauet magis officiali, num. 337.

Societate officij nulliter contracta, ſeù reſoluta, an pecuniæ remaneant apud officialem, vti mutuo data, num. 277. & 338.

Pactum lucrandi pecunias in ſocietate officij vacabilis per obitum, eſt de ſubſtantia ſocietatis, ſub num. 282. verſ. aliam.

Societas officij, contracta ſine officio, an poſſit ſtare vti cenſus vitalitius, ſeù ſponſio, num. 281. 283. & ſeqq. 301. & ſeqq. vſque ad nu. 306. Et an propter dolum officialis ſocius poſſit conſequi lucrum ceſſans, num. 342. Et quando dicatur contracta ſine officio, num. 341.

Periculum ſocij in ſocietate officij eſt maius periculo officialis, num. 285. Habetq; periculum ſocij magis naturam ſponſionis, quàm aſſecurationis, num. 293.

Contractus, qui eo modo, quo eſt geſtus, non poteſt ſuſtineri, ſuſtinetur eo, quo poteſt, nu. 284. Quia ſi quod ago, vt ago, non valet, valet vt valere poteſt, num 287.

Commercia potius ſuſtinenda, quàm infringenda, num. 316. Etiam ſi in eis verſetur occaſio deceptionum, num. 317.

Pacta in ſocietate officij diuerſa à pactis, quibus officialis emit officium, num. 286. Et poſſunt in ea apponi quæuis pacta licita, & honeſta, num. 301.

Fructus in ſocietate officij ad rationem 12. pro centenario vnde originem habere videantur, num. 288. & ſeqq. & 291. & ſeqq. Ex his 12. quot capiantur ratione fructuum, & quot ratione periculi, ſub num. 305.

Vſura centeſima quæ ſit, & vnde dicatur, num. 288. & ſub num. 289. remiſſiuè.

Pecunia traiectitia quæ, & vnde dicatur, num. 289. iuncto num. 288.

Fœnus nauticum quid, & vnde originem habeat, num. 290. iunctis, num. 288. & 289.

Leges de aſſecuratione pecuniæ nauticæ, extenduntur ad aſſecurationem vitæ hominis, num. 292.

Cenſus vitalitius ratione maioris periculi reddit maiores fructus, & ratione periculi eſt licitus, num. 294. & 297. Imò eſt magis licitus, quàm cenſus perpetuus, num. 295. Et in eiuſmodi cenſu ceſſat læſio, quæ contingit ex longitudine vitæ ementis cenſum, num. 296.

Cenſus vitalitij pretium ſumitur ex veriſimili longitudine, ſeu breuitate vitæ ementis, num. 298.

Vſura eſt indiſpenſabilis, num. 319.

Diſpenſari non poteſt, quod eſt contra præceptum naturale, num. 320.

Conſuetudo nihil operatur in vſuris, ſub nu. 306. Diſtinguitur num. 307.

Papa non diſpenſat ſuper vſuris, num. 311. Sed cum diſtinctione, num. 313. & ſeqq.

Conſuetudini præſertim mercatorum inhærendum in commercio ſocietatis, ſub nu. 317.

Viduæ licet non debeãtur fructus dotis, ideoq; fructus, quos ex pignore capit, computare debeat in ſortem, tamen debentur vigore ſtatuti confirmati à Papa, num. 315.

Deceptio toleratur in commercijs, & quare, num. 317.

Legem debet Princeps. quoad poteſt reducere ad vſum populi, num. 318.

Fructus ſocietatis officij taxantur ex quantitate, quam illud officium communiter reddere ſolet, ſub num. 322.

Dolus cum dolo compenſatur, ſub num. 324. verſ. ratio, & num. 336.

Vtile per inutile an vitietur in ſocietate officij, num. 326. & ſeqq.

Officialis habet hodie nudum nomen in ſocietate officij, ideoque, &c. num. 330.

Societas officij, quamuis officialis pro parte ſua non adimpleat, habet ſuos effectus, volente ſocio, qui adimpleuit ex parte ſua, num. 343. & ſeqq. Et quomodo declaretur hæc voluntas, num. 376. Et quouſque voluntas nòn declaratur, ſocietas remanet in ſuſpenſo, num. 379. Secus, ſocio nolente, num. 350. & ſeqq.

Fideiuſſorem licet officialis dare promiſerit, & non dederit, tamen ſocius poteſt agere ad fructus ſocietatis, num. 343. Etiam ſi promiſſio ſit cum clauſula reſolutiua ſociątatis, nu. 344. Et quamuis promiſerit dare duos fideiuſſores, & dederit vnum, num. 345. Et dum ſocius agit ad fructus, non per hoc renunciat iuri agendi, vt fideiuſſor preſtetur, num. 346. Et cui iuri cenſeatur renunciare, num. 347. Et poteſt agere ad fructus, etiam ſi in obligatione preſtandi fideiuſſorem nulla ſit oppoſita dies, & officialis non ſit interpellatus, num. 349. E contra, ſocio nolente fructus, officialis lucrari non poteſt pecunias, nu. 350. & nu. 361.

Reſecta

Reiecta contraria opinione, nu. 360. & 362. Et hoc præcipuè procedit quando ſocius nullos recepit fructus, num. 363. Procedit etiam quando recepit ſolùm fructus primi ſemeſtris, num. 364. 366. & 367. Et maximè, ſi adeſſet clauſula reſolutiua, num. 368. Procedit etiam ſi teneretur dare fideiuſſorem infra duos menſes, num. 369. Et quamuis ſocius ſtatim, receptis fructibus primi ſemeſtris moreretur, num. 370. Quos fructus hæredes compenſare tenerentur, num. 375. Quod ſi receperit fructus ſecundi, aut vlterioris ſemeſtris, officialis pro toto illo tempore poſſet lucrari pecunias, num. 365. 376. & 377. Et non vltra illud tempus, num. 378.

Voluntas ſocij ad declarandam ſocietatem initam exprimitur expreſsè, & tacitè, num. 376.

Renuncians iuri dicendi ſocietatem non eſſe initam, non renunciat iuri agendi ad alia ſibi promiſſa, num. 347.

Dominus directus recipiendo canonem, renunciat caducitati incurſæ, ſed non iuri emphyteotico, num. 348.

Contractus commodum reportare non debet, qui contractum non adimplet, ſub num. 350.

Agere non poteſt ex contractu, qui contractum non adimplet, num. 351. & ſeqq.

Emptor non agit ex empto, niſi venditori pretium offerat, num. 352.

Exceptio non adimplementi repellit agentem, non obſtante quouis inſtrumento, & ſtatuto executiuo, num. 353. & ſeqq.

Statutum, tollens omnes exceptiones, non tollit exceptionem non adimplementi, num. 353. & ſeqq.

Exceptio (tu non impleuiſti) poteſt opponi etiam per iudicem ex officio, num. 356.

Mens, & cauſa finalis contrahentium attenditur, num. 358.

Locator promittens non expellere conductorem, intelligitur ſi ſoluat, num. 359.

Mora an & quomodo conſideretur, & contrahatur, num. 370. & ſeqq. & num. 386. 387. & ſeqq.

Mora ad excludendum à lucro, & ab actione eum, qui non adimplet, non eſt neceſſaria, num. 372. 373. & 374.

Interpellatio non eſt neceſſaria, quando obligatus eſt certus de ſua obligatione, & ex non adimplemento reportaret commodum, num. 349. Secus quando non eſt certus, quare, &c. num. 380. & ſeqq. 385. & ſeqq. & num. 389. & 390.

Dies incerta habetur pro conditione, num. 382. Et illius aduentus non conſtituit in mora ſine interpellatione, num. 384.

Ablatiui abſoluti faciunt conditionem, num. 383.

Obligatio, & mora eodem momento non naſcuntur, num. 386. & 387.

Iuramentum quando habeat vim conſtituendi in mora, num. 387.

Pecunia præſens requiritur in contractu ſocietatis, num. 391.

Perſona, ſuper cuius vitæ periculo contrahitur ſocietas, quomodo debeat nominari, & quid ſi non ſit nominata, num. 393. & ſeqq. vſque ad num. 398.

Mors, quæ condemnato infligitur à iuſtitia, dicitur mors naturalis, &c. num. 397.

260 EXEMPLIFICA V. in ſocietate officij Curiæ Romanæ, quod commercium fuit primum à Leone X. deinde à Paulo IV. & poſtea à Pio IV. approbatum, & hodie eſt frequentiſſimum in Vrbe, vt ſciunt qui in ea verſantur: in vſu enim eſt Romæ, & in multis Ciuitatibus, Eccleſiæ ſubiectis, vt contrahantur ſocietates ad certum tempus, plerunque ad ſex menſes, deinde ad beneplacitum, cum diſdicta quindecim dierũ ſuper officijs Romanæ Curiæ, quæ per obitum vacant, in quibus alicui officiali datur nomine ſocietatis certa pecuniæ ſumma, ſuper periculo vitæ ſuæ, vel cuiuslibet alterius perſonæ certæ: officialis autem promittit pro rata pecuniæ ſocium participem facere fructuum ſui officij, ſocietate durante, quos etiam conducit ad rationem duodecim pro quolibet centenario, &, ſocietate finita, promittit reſtituere ſortem, Hier. Gabr. conſ. 78. in vſu. lib. 1. ſed quia hoc commercium antea erat incognitum, ideo de officiorum ſocietatibus nihil expreſsè ſcriptores veteres tradiderunt, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. & mand. cap. 8. initio. ſed poſtea de eis quædam breuiſſimè attigit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 6. art. 2. ad finem, quem ſecutus eſt Ioſeph. Angles in ſuis floribus quæſtionum theologicarum, in q. de contractu ſocietatis, dub. 3. & 4. & paulò exactius Philiarch. in ſuo man. ſacerd. cum agit de vſuris, in cap. quib. mod. fiat vſura palliata, Nauar. conſ. 25. & 27. lib. 5. de vſur. Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 50. & in alia impreſſione cap. 40. Rot. diuerſ. in diuerſis deciſ. quas citamus in locis opportu-

Digitized by Google

nis, & multa ſcripſit Io. Azor. d. cap. 8. & ſeqq. & tractatum ediderunt Virg. de Boccat. & Franc. Caſtrac.

261 Harum ſocietatum origo inde proceſſit, quia cum Papa habeat in Rom. Curia multa officia, quorum aliqua ſunt gratioſa, & aliqua vendibilia, vt officium Camerariatus, Theſautariæ, Auditoris Cameræ, Clericorum Cameræ, Prothonotariorum, Secretariorum, Cubiculariorum, Contradictarum, Summiſtæ, Abbreuiatorum, Correctorum, Præſidentis, Collectorum, Iannizarorum, Plumbi, Notariorum, Curſorum, Militum, ſeu Equitum S. Petri, Pij, Gilij, & alia, vt teſtantur Caſtrac. tract. de ſociet. offic. in procem. num. 4. & ſeqq. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. &

262 mand. cap. 8. verſ. in romana. † hæcquè officia, quæ vendibilia ſunt, Papa vendat ad vitā ementis; vt ſcribunt Caſtrac. d. procem. num. 2. in fine, num. 3. & 8. in fine, & Ioan. Azor. d. verſ. in romana, & ijs, qui volunt ea emere, aliquando deficiat aliqua pars pretij, Papa concedit eis, vt poſſint eſſe plures vnius officij emptores, dummodo in vno ſolo reſideat titulus, & emptio officij, quare is, qui in emptione officij confert proprias pecunias, efficitur pro rata ſocius, & particeps redituum illius officij vna cum officiali, qui illud emit, Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 50. alibi cap. 40 num. 1. & Caſtrac. d. tract. de ſociet. offic. cap. 3. nu. 1. & ſeqq.

263 Verum, ſuccreſcente commerciorum neceſſitate, aut potius callida hominum aſtutia, anhelantium ad lucrum, hæ ſocietates fieri cœperunt etiam cū officiali, qui pecunia non indigeat ad emendū officium, ſiquidem fieri cœperunt cū officiali, qui officium iam emit, imò cū alio, qui nec emit, nec vult emere, ſed pecuniam quærit pro ſuis neceſſitatibus, ſeu negotijs, aliquo tamen officiali adhibito, qui in ſui officij ſocietate pecuniam illam accipiat, & conſeruetur indemnis, cum in ea ſocietate ſolum nomen habeat; vt dixi infra q. 7. par. 1. num. 88. quod idem fuit factum in cambio, cum enim eſſet introductum gratia mercaturę, & peregrinationis, fuit poſtea ipſummet factū mercatura, & conuerſum ad negotiationem lucratoriam, vt ſcripſi infra q. 6. num. 8.

De prædictis officijs, & officialibus varij, quorum aliquos citat Caſtrac. d. tract. de ſociet. offic. in procem. num. 5. & ſeqq. varijs in locis ſcripſerunt; & nos de aliquibus in noſtro tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 21. & ſeqq. & lib. 3. cap. 2. q. 8. num. 144. 146. & ſeqq.

264 Ratio quare Papa hæc officia vendat ad ementis vitam, & non vltra, eſt, vt in cuiuſque Pontificis ſede eorum aliqua ſemper ſint vacatura, & ita cuiuſque Pontificatus eoſdem poſſit habere reditus.

265 Horum officiorum pretium ex communi æſtimatione hodierna à multis iam annis eſt illud, quo quis vitalitium emeret annuum reditum, certum, & ſecurum ſcutorum octo circiter pretio ſcutorum centum; itaque ſcutis 1000. emeretur officium, quod reddere ſoleret ſcutos 80. annuatim, comprehenſis omnibus expenſis: cum enim ſit vitalitium, non tanti emitur, quanti emeretur, ſi eſſet perpetuum, tranſitorium ad hæredes: &, cum reddat lucrum, ſeu fructus, ad rationem octo pro centenario, maiori emetur pretio, quàm ſi redderet ad rationem quinque pro centenario.

266 Et licet pecunia, periculo vitæ expoſita, ſoleat reddere non ſolùm octo pro centenario, ſed maius lucrum, nempe decem, vel duodecim pro centenario; ſicque ſcutis 1000. poſſet emi officium, quod reddat, non ſcutis 80. ſed ſcutis 100. vel 120. annuatim; tamen eſt aduertendum, quòd pecunia, qua emuntur hæc officia, non eſt ita præcisè expoſita periculo vitæ ementis, vt is periculum aliquando per viam reſignationis ante mortis euentum non poſſit euadere, recuperando pretium à reſignatario, quare poteſt officialis cum conſenſu Papæ per viam reſignationis officium illud alienare in ſingularem ſucceſſorem cum ſua natura vacantiæ per obitum ipſius ſingularis ſucceſſoris; & hac ratione annuus reditus, ſeu cenſus omnino vitalitius, minori æſtimari debet pretio, quàm reditus annuus officij vacabilis per obitum, quia pretium ſolutum pro cenſu vitalitio non poteſt eximi à periculo amiſſionis, at pretium, ſolutum pro officio vacabili per obitum, poteſt eximi, vt dixi, per viam reſignationis.

267 Ad huius ſocietatis validitatem multa ſunt neceſſaria ex diſpoſitione conſtitutionum, editarum à Pontificibus, de quibus mentionem feci ſupra num. 260.

Primo requiritur, quòd eiuſmodi ſocietas contrahatur ſuper officium, quòd ſit Rom. Curiæ; quia etſi hæc qualitas, nempè, quòd

quòd ſit Rom. Curiæ, non pertineat ad intrinſecam rationem contractus ſocietatis, ideoq; nulla repugnante ratione, poſſet iniri etiam ſuper officijs Regijs, Ducalibus, & ſimilibus, tamen, quia Paulus IV. id prohibet, eſſet vſura, ſi ſuper alijs officijs, quàm ſuper officijs Romanæ Curiæ contraheretur, Card. Tolet. de inſtr. ſacerd lib. 5. cap. 50. alibi cap. 40. ſub num. 1. verſ. prima eſt. & ideò accuratè loquitur Hier. Gabr. conſ. 78. in vſu. initio, lib. 1. dicens, in vſu eſſe Romæ, & in multis Ciuitatibus, Eccleſiæ ſubiectis, vt contrahantur ſocietates ſuper officijs Rom. Curiæ, quæ per obitum vacant.

268 Ratio huius requiſiti, ſeu qualitatis officij potuit eſſe (licet nec iſta vndique ſatisfaciat) quia dum Pauli IV. conſtitutio diſpenſat, vt iſte ſocietatis contractus ſuper officijs Romanæ Curiæ poſſit fieri, taxata, & ſoluta ab initio certa quantitate pro fructibus; hæc conſtitutio videtur quodammodo vulnerare ius commune, cui eiuſmodi determinatæ taxationes, & anticipatæ ſolutiones ſolent eſſe ſuſpectæ, vt latè explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 27. & ſeqq. & nu. 87. At conſtitutio ſpecialis, vulneratoria iuris communis, eſt intelligenda, vt quò fieri poteſt, minus vulneret; vnde ſicut ſtatutum, quod poteſt intelligi, vt corrigat ius commune in duobus, vel in vno, intelligitur hac ratione, vt corrigat in vno, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. num. 410. & 411. ita etiam eadem ratione conſtitutio, quæ poteſt intelligi, vt corrigat in pluribus locis, vel in vno loco, debet intelligi, vt corrigat in vno loco.

269 Ratio rationis, quare hæc diſpenſatio reſtringatur ad officia Rom. Curiæ, eſt, quia Curia Rom. eſt forum commune, ad quod ex totius Orbis Chriſtiani partibus gentes confluunt, quæ cum ibi diuerſis ex cauſis aliquo tempore commorentur, hoc ſocietatis commercio ſibi facilius, quàm alio ſubuenire poſſunt.

270 Extende hoc requiſitum, vt ſit neceſſarium etiam hodie, quia licet procedat ex Pauli IV. conſtitutione, eaque conſtitutio cum omnibus, in ea appoſitis clauſulis, ſit caſſata, & annullata per conſtitutionem Pij IV. tamen illa annullatio non tollit hoc requiſitū, tùm quia omnis conſtitutio Pontificia de ſocietatibus officij loquitur de officijs Curiæ Romanæ, prout de eis loquitur etiam conſtitutio Pij IV. quia cum ſint correctoriæ iuris communis, vt dixi ſupra ſub num. 268. non ſunt extendendæ ad officia, quæ non ſunt Romanæ Curiæ, tùm quia illa annullatio, etſi generalis ſit, exprimit quid corrigat, & quid diſponat.

271 Declara idem requiſitum, vt non ſit neceſſarium, quando nulla fit lucri, ſeu fructuum taxatio, ſed fit ſimpliciter ſocietas tàm in lucro, quàm in damno, iuxta iuris communis diſpoſitionem, quia, ſeruata iuris communis diſpoſitione, ſocietas ita poteſt contrahi ſuper officijs Romanæ Curiæ, ſicut ſuper alijs.

272 Secundo requiritur, quòd ſocietas non contrahatur vltra dimidium valoris officij, ſic expreſsè diſponente Pauli IV. conſtitutione, quod aduertunt etiam Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 40. nu. 2. verſ. altera eſt. & num. 9. verſ. prior eſt. Io. Azor. de inſtit. moral par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 9. initio, & Rot. diuerſ. deciſ. 336. honorius. ſub num. 1. coram Illuſtriſſimo Card. Millino, in Rom. ſocietatum. lunæ 29. Ianuarij 1601. inter impreſſas Lugduni, anno 1612.

Hoc requiſitum ex ſocietatis natura non eſt neceſſarium; & fuit expreſsè reuocatum per conſtitutionem Pij IV. & in ſocietate officiorum, ſeruata diſpoſitione iuris communis, potuiſſet omitti etiam ſine iſta reuocatione: quare ſocietas tenet vſque ad valorem officij, ſuper quo contrahitur, dummodo valorem officij non excedat, ſic diſponente dicta Pij IV. conſtitutione, reuocatoria dictæ conſtitutionis Pauli IV. Io. Azor. in loco ſupra proxime citato, & Rot. d. deciſ. 336. ſub num. 1.

273 Tertio requiritur, quòd fiat, accedente ſupplicatione, ſignata vel manu Papæ, vel in eius Signatura, vt in conſtitutione Leonis X. & Pauli IV. Card. Tolet. d. cap. 40. num. 9. verſ. prior eſt. & Rot. d. deciſ. 336. num. 1.

Hoc etiam requiſitum fuit dicta Pij IV. conſtitutione expreſsè ſublatum, Rot. vbi ſupra, Caſtrac. tract. de ſociet. offic. cap. 5. num. 1. & ſeqq. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 8. verſ. prima conditio.

274 Quarto requiritur, vt officialis in actu celebrationis inſtrumenti, ſeu prius in ipſo ſocietatis contractu interrogatus, an in ſuo officio habeat alias ſocietates, quot, & cuius ſummæ, teneatur eas exprimere ſpecialiter,

Digitized by Google

ter, quòd ſi falsò eas in totum, vel in parte
negauerit, ſeu cœlauerit, eò ipſo intellige-
rerur priuatus officio, ſuper quo ſocietas
contracta eſſet, ſine vllo tamen detrimento
creditorum, quatenus illis aliunde ſatisfie-
ri non poſſit: ſed in primis tenentur ipſe offi-
cialis, & fideiuſſores ſatisfacere, vt in dicta
Pij IV. conſtitutione, & ſcribunt Caſtrac.
tract.de ſociet.offic. cap.6.num.3.& 4. Vir-
gin.de Boccat.eod.tract.num.103.verſ.& in
dicta. & Io. Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.
9.tit.de ſociet.cap.9.in fine initij.

Sed hoc requiſitum, quamuis bonæ fidei
conſonum eſſet; tamen de conſuetudine, quæ
contra bonos mores non eſt, omittitur; nam
& requiſitum, & conſuetudo habent diuer-
ſis reſpectibus iuſtam cauſam; etenim re-
quiſitum nititur rationi, ne ſocietates frau-
dolenter, & nulliter contrahantur; conſue-
tudo autem nititur difficultati, ſeu impoſſi-
bilitati, vt dixi num. ſeq.

275 Ratio enim, quare hoc requiſitum poſſit
omitti, eſt, quia Pij IV. conſtitutio non præ-
cipit ſocio, vt officialem interroget, nec offi-
ciali, vt, etiam non interrogatus, exprimat, ſi
alias contraxerit ſocietates: ſed ſolùm præ-
cipit, vt ad requiſitionem ſecum contrahen-
tis teneatur exprimere.

Ratio rationis potuit eſſe, quia hodie ſi
officialis interrogaretur, non poſſet reſpon-
dere, cum ignoret ſocietates, quæ ſuper eius
officio contrahuntur, vt ſcripſi infra nu.330.
& ideo diuinitus Papa eo modo locutus
fuit, non obligando.

276 Quinto requiritur, quòd officium Rom.
Curiæ, ſuper quo contrahitur ſocietas ad
rationem duodecim pro centenario, poſſit
illum fructum conuentum reddere; alias ſi
officium, ſuper quo contraheretur, non ha-
beret tantum fructum, vel ſi haberet, iam
in eo eſſent contractæ aliæ ſocietates, ita
vt vltimo ſocio vel nihil, vel non vniuerſi
fructus ſupereſſent, ſocietas non teneret, vel
non teneret pro ea parte, pro qua in eo of-
ficio fructus non extant, quia Pauli, & Pij
IV. conſtitutiones diſponunt, ne ſocietas of-
ficij contrahatur vltra valorem officij, & ra-
tio eſt euidẽs, quia ſicut ſocietas officij, ini-
ta ſine officio, eſſet nulla; ita etiam erit nul-
la, ſi ſit inita ſuper officio, quod ſit penitus
inutile, quia omnes illius fructus alteri, ſeu
alijs debeantur ſocijs, vel erit nulla pro ea
parte, in qua deficiunt fructus, quia valet
argumentum de toto ad partem, Io. Azor.
de inſtit.moral.par.3.lib.9.tit.de ſociet.cap.
8. q.4. & cap. 9. verſ.hæc conditio. & Virg.
de Boccat.tract.de ſociet.offic. num.126. &
ſub num.197. deficit enim materia, ſiue res
ſubſtantialis contractus, Caſtrac. tract. de
ſociet.offic.cap.5. ſub num.7. cum officium
ſit ſubiectum ſocietatis officij, vt dicit Rot.
diuerſ.deciſ.287. habebat. verſ. dubitaui.in
fine, coram Blanchetto in Rom.ſocietatis, lu-
næ 28. Ianuarij 1591. inter impreſſas Lug-
duni 1612. & deciſ.336.honorius, num. 1.
in fine, verſ. ſecundo circumſcriptis. coram
Illuſtriſs. Card. Millino in Rom. ſocietatis,
lunæ 29. Ianuarij 1601. inter eaſdem, & ideo
nõ poteſt ſtare ſine officio, Rot.d deciſ.336.
num.4. quare requiritur in primis officium,
& deinde, quòd illud officium ſit capax il-
lorum fructuum; alias ſocietas eſſet illicita,
iniuſta, & vſurariam prauitatem contineret,
Caſtrac. d.cap.5.nu.5. & Rot.d. deciſ.336.
277 ſub nu.6.† & quòd vſurariam contineat pra-
uitatem, ſatis colligitur ex eo, quòd, ſublata
ſocietate, remanet mutuum, vt dicit Rot.d.
deciſ. 287. verſ. dubitaui. in fine, & deciſ.
292.concluſum.in Rom.damnorum.3.Iunij
1575. coram R.P.D. Cotta, & deciſ. 338.
fuit per dominos. coram d. Illuſtriſs. Card.
Millino, lunæ 20. maij 1602. in Romana
ſocietatis inter eaſdem impreſſas Lugduni.
ex quo mutuo ſi recipiatur vltra ſortem, eſt
vſura, ſicut ergo, inquã, ſocietas ſine officio
eſt nulla, illicita, & vſuraria, ita etiam nulla,
illicita, & vſuraria eſt pro ea parte, in qua
deficit officium, Io. Azor. d.cap.9.verſ.hæc
278 conditio, † & ideo pro ea parte fructus ſunt
computandi in ſortem, vel reſtituendi, vt
colligitur ex dicta Pij IV. conſtitutione, &
ſcribunt Rot.diuerſ.deciſ.291.domini.nu.2.
5.& 6.d. deciſ.338. & d.deciſ.287. verſ.du-
bitaui. inter impreſſas Lugduni anno 1612.
Caſtrac.tract.de ſociet.offic. cap. 6. num.7.
& ſeqq. Virg. de Boccat.eod.tract. nu.102.
& Io.Azor.d.cap.9.verſ.cum verò.

Non obſtat, ſi contra hoc requiſitum;
dum pro ſubiecto ſocietatis officij requirit
exiſtentiam officij, quod ſit capax fructuum
ſoluendorum; dicatur, ſocietates officij, at-
tẽto hoc ſubiecto, ſemper eſſe validas; etiam
ſi ab eodem ſocio contrahantur ſuper eo-
dem officio plures ſocietates, quæ longè of-
ficij valorem, & fructus excedant; ſiquidem
officium, cum ſit de regalibus, ideoque non
poſſit obligari, ſemper remanet integrum
apud officialem, & remanendo integrum,
nun-

nunquam defecit idē ſubiectum ſocietatis.

Prout non obſtat ſecundo, ſi dicamus, quòd cum officium non poſſit obligari, videtur exemptum à commercio, & conſequenter ſocietatis validitas non erit ſumenda ex capacitate fructuum officij, ſed ex periculo.

Quia reſp. quòd nihilominus officium ad effectum communicandi fructus remanet in communi commercio, prout, ſoluendo præcedens primum obiectū, reſpondet Rot. d. deciſ. 336. num. 3. quod ſuadetur ex his, quæ, loquendo de cenſu, impoſito ſuper re inalienabili, ſcripſi ſupra num. 190. & 191. & hoc modo, quo remanet in commercio, debet habere iuſtitiam contractus, quæ eſt, vt ſocietas ſuper fructibus officij poſſit contrahi, ſi fructus extent, alias ſocietas ſit ficta, & quaſi vterque videatur ſe ipſum decipere.

Minus obſtat, ſi dicatur, quòd ſicut vendens idem prædium duobus, tenetur ſecundo emptori, cui tradere non poſſit, ad intereſſe; ita etiam officialis, contrahens ſocietates cum pluribus, teneatur etiam poſterioribus ad intereſſe.

Quia, vltra reſponſionem Rotæ ead deciſ. 336. nu. 4. cū forſan tibi videri poſſet, quòd non tollat omnino illud ſimile, reſpondeo, quòd ſi nos ſupponeremus ſocietates, bona fide contractas cū diuerſis, vt in 4. caſu, de quo infra num. 329. admitto oppoſitionem, quòd fructus licitè recipiantur à ſocijs pro omnibus ſocietatibus, vt ibi dixi, ſed ſi ſupponamus, eſſe contractas mala fide; vt puta, cum eodem ſocio, tunc aliæ ſocietates, quæ excedunt, nō tenent, per ea, quæ ſecutus ſum infra nu. 325. quod idem forſan dicerem in ſecundo emptore, qui ſcienter emit rem, alteri venditam per ea, quæ de emente ſcienter rem alienam ſcripſi infra ſub num. 556. exempl. 6.

Pro abſoluta tamen & clara explicatione huius requiſiti vide omnino caſus, de quibus ſcripſi infra num. 322. & ſeqq. & 329.

279 Extende primo hoc requiſitum, dum dicimus, ſocietatem officij, contractam ſine officio, vel vltra valorem officij, eſſe nullam in totum, vel in ea parte, vt procedat non ſolùm de iure dictarum cōſtitutionum Pontificiarum, ſed etiam de iure communi, Rot. diuerſ. d. deciſ. 336. ſub num. 1. verſ. ſecundo circumſcriptis. imò etiam de iure naturali, quia, deficiente fundamento, quod eſt officium, impoſſibile eſt, naturaliter loquendo, vt cætera ædificata, quæ ſunt ſocietas, & fructus non corruant.

Pro maiori explicatione adde omnino quæ ſcripſi infra num. 322. & ſeqq.

280 Extende ſecundo, ſeu potius declara, vt procedat etiam, quòd in ſocietate officij ſit appoſitum pactum ſolitum, vt, ſocio, vel alio, ab eo nominato, moriente intra ſex menſes, officialis lucretur pecunias, ſibi in ſocietate datas, (quod pactum ſupponimus ſemper ex neceſſitate, cum ſit de ſubſtantia huius ſocietatis, vt dixi infra ſub num. 282. verſ. aliam addo.) quia adhuc ſocietas, contracta ſine officio, vel cum officio, quod non ſit tanti valoris, quanti eſt ſumma data in ſocietatem, & ideo non reddat tot fructus, eſt nulla in totum, ſeu in illa parte, Caſtrac. tract. de ſociet. offic. cap. 5. num. 5. & cap. 6. num. 7. & ſeqq. Rot. diuerſ. deciſ. 336. honorius. ſub num. 4. verſ. quod verò. in Rom. ſocietatum, lunæ 29. Ianuarij 1601. coram Illuſtriſs. Card. Millino. quæ deciſio in d. verſ. quod verò. & pleræque aliæ vitio copiæ, vel impreſſionis nimis corruptæ leguntur; hancq; eandem extenſionem in foro exteriori ſequitur Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 9. verſus finem, verſ. ego ſanè. vbi, trepidando, ait, quòd ipſe nunquam conſilium daret, vt ſocietates tali pacto contraherentur; ſi tamen contractæ ſint, ait, quòd eas non facile, ſecundum conſcientiam condemnaret: at cum iudicio res agitur, ſocietates, inquit, tali pacto contractæ, meritò condemnantur: quod idem apertius iam dixerat cap. 8. præced. q. 4. in fine. & ego ita video ſeruari.

281 Ratio huius extenſionis ex mente Rotæ in d. deciſ. 336. verſ. quod verò. (ſuppoſito etiam officio, ſed incapaci tot fructuum, ſeu, quod fructus ita pingues, & numeroſos non habeat, quales dantur ſocio) eſt, quia hoc pactum non poteſt reduci ad aliquam iuſtitiam contractus: non enim poteſt reduci ad iuſtitiam contractus cenſus, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 6. art. 2. poſt corollarium. col. penult. in fine, fol. 600. quia pecunia, data pro cenſu, repeti non poteſt, Nauar. conſ. 25. quæſtio prima. ſub num. 1. lib. 5. tit. de vſur. imò neque reduci poteſt ad iuſtitiam contractus cenſus vitalitij, quia licet in eo propter vitæ periculū licitè ſoluātur annuatim certi fructus, vt ſcripſi infra nu. 294. & ſeqq. confirm. 3. tamen etiam in eo ſtat natura, &

iuſtitia

iuſtitia emptionis,& venditionis;cum emens huiuſmodi cenſum, pecuniam amplius repetere non poſſit: at in iſto contractu remanet natura mutui, cum, lapſo ſemeſtri, poſſit repeti pecunia data, prout in iſtis etiam terminis conſiderauit Rot.diuerſ.deciſ.287. habebat.verſ.nec obſtat periculum.in Rom. ſocietatis, lunæ 28. Ianuarij 1591. coram bon.mem. Card. Blanchetto inter eaſdem Lugduni impreſſas; &, hac mutui natura attenta, fructus accipi non poſſunt, per ea, quæ ſcripſi infra num.403. & ſeqq. & 408. Vlterius cenſus vitalitius eſt licitus, quia conſtituitur, habita relatione ad rem, vt dixi ſupra ſub num.202.verſ.extende. at in ſocietate officij, ſublato officio, non remanet relatio ad aliquid. † Minus reduci poteſt ad iuſtitiam contractus ſponſionis, quia in ſponſione periculum lucri, & damni debet eſſe commune cum iuſtitia commutatiua proportionabili, cum etiam in iſto contractu conſiderentur læſio, & dolus, vt dixi ſupra num.132.& infra §.3. gl.9. num. 51. ſed in iſto contractu non adeſt hoc periculum cum iuſtitia commutatiua, quia officialis pro centum cum periculo vitæ ſuæ habet ab officio Papæ octo circiter, & incerta; & ſocius eiuſdem officialis pro centum, cum periculo ſimiliter vitæ ſuæ, habet ab eodem officio duodecim certa vigore ſocietatis;ſicquè vtrobique eſt æquale periculum, ſeu, vt dicit Rot.d.verſ.quod vero. & clarius num. 2.in fine, periculum cum periculo compenſatur, ſed non eſt æquale lucrum. Vlterius hic contractus, ſeu ſponſio reſpectu Papæ, & officialis habet iuſtitiam, quòd ille fructus, ſeu lucrum non eſt fundatum in euentu ſortis, & fortunæ, hoc eſt, in ſola ſponſione, ſed eſt fundatum in officio, empto à Papa, quod verè illos fructus reddit, quia Papa habet illud officium, quod vendit, & alteri illud non obligauit: at ſponſio reſpectu officialis, & ſocij caret iſta iuſtitia,dum ſupponimus, officialem vel nullum habere officium, vel habere ſine illo fructu.

282

Aliam addo rationem, nimirum quia hoc pactum lucrandi in caſu mortis officialis, ſeu ſocij reſpectiuè, operatur, vt pinguior, ac numeroſior conſtituatur reditus in officio, eiuſq; ſocietate; cum alias ſine iſto pacto Papa non daret officiali, nec officialis ſocio reditum ita pinguem, & numeroſum, ſed daret minorem, nempè, ad rationem quinque pro centenario: vnde hoc pactum, cum ſit ſemper de ſubſtantia,& natura ſocietatis officij, Caſtrac. tract. de ſociet. off.cap.8. num.1. non operatur, vt ſocietas poſſit conſiſtere ſine officio, quia implicaret contradictionem, ſed operatur, vt reditus augeatur in ſeptem pro centenario, ita vt in ſocietate quinque capiantur ex officio, & ſeptem ex periculo vitæ, ſed vnum nō poſſit ſtare ſine altero;& ita ſeruat ſtylus.

283 Contrariam opinionem; nempè, quod, quamuis iſte contractus non poſſit iuſtificari ratione emptionis, vel venditionis, quia nulla talis ſit, nec ratione mutui, quia mutuans nihil vltra ſortem capere poteſt, neque ſola ratione ſocietatis, tum quia capitale remanet ſaluū, quamuis officialis perdat totam pecuniam, & ſic non adeſt æqualis participatio lucri & damni, tum quia ſi hæc eſt ſocietas officij; & nos ſupponimus, deficere officium, deficit ſubſtātia ſocietatis officij, & non entis nullæ ſunt qualitates, neque ratione cenſus; tamen ſuſtineri poſſit in vim ſponſionis, propter periculum vitæ, videntur tenere Sot.d.q 6. art. 2. verſus finem, Nauar.conſ.25.quæſtio prima.num. 2.& 3.lib.5.de vſur. Virg. de Boccat. tract. de ſociet.offic.num.196. & 197. vbi,ſuppoſita ſocietatis diſdicta, & facto deinde pacto cum eo, qui ſocietatis bonam fidem recognouerat, quòd ſi ipſe, qui pecunias dedit in ſocietatem, moreretur infra ſex menſes, & is, qui bonam fidem recognouerat, ſoluerit fructus ſemeſtris, lucraretur pecunias datas in ſocietatem, & ſuppoſito caſu mortis ſecutæ intra ſex menſes, articulo examinato, cenſet pro validitate pacti, & factum eſſe locum lucro pecuniarum;Et Sot. vbi ſupra,quamuis re vera oſtendat ſe huius ſocietatis naturam ignoraſſe, cum dubitat ſimpliciter de eius iuſtitia, tamen concludit, hanc ſocietatem iuſtificari ex ſolo periculo, nulla habita conſideratione de officio, vel officij reditu, dum ait, quòd illud periculum perdendi illa centum eſt pecunia æſtimabile,ideoque ſicut in ludo, alijſque fortuitis videntur pro illo periculo durante per ſemeſtre iuſtè recipi ſex pro illis centum.

284 Confirmatur primò hæc contraria opinio, quia contractus, qui eo modo, quo eſt geſtus, non poteſt ſuſtineri, debet ſuſtineri eo, quo poteſt, ad euitandum alterius damnum, per ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl.20.num.3. & ſeqq. vſque ad num.22. excluſiuè, & ſpecialius ead.q.7.par.3.limit. 7.ſub

7. ſub num. 11. Sed iſte contractus videtur poſſe ſuſtineri in vim ſponſionis ſuper periculo vitæ, quia ita potuiſſet fieri, nulla accedente ſocietate, vt patet ex his contractibus, de quibus ſcripſi ſupra nu. 97. & ſeqq. quare cum hoc pactum videatur præter naturam, & non contra naturam, & ſubſtantiam ſocietatis, in foro conſcientiæ ex iure naturali non eſt improbandum; imò etiam ſi hoc pactum eſſet contra naturam ſocietatis officij, tamen tunc mutat ſocietatem in alium iuſtum, & licitum contractum, quaſi illæ pecuniæ ſint datæ ea conditione, vt, ſi is, qui eas dedit, obierit infra ſex menſes, ſint officialis, vt, diſputando hanc extenſionem, diſcurrit Io. Azor. d.cap. 9. verſ. certi iuris. & ideo ſocietates officiorum cautelatè contrahuntur cum appoſitione huius pacti, quia ſi ſocietas non tenebit, vt ſocietas, eo quia deſit officium, vel, ſi non deſit, non habeat tot fructus, ſuſtineatur tanquam contractus ſponſionis.

285 Non obſtat, quod dicebamus ſupra num. 282. de æquali periculo, ſeu periculi cum periculo compenſatione, & inæquali lucro: Quia reſpondeo dupliciter: Primo, videtur poſſe negari periculi æqualitatem, cum ſocius, receptis fructibus ſemeſtris, ſubiaceat etiam inuitus periculo per totum illud ſemeſtre; ita vt ab illo periculo ſe per viam ſolutionis ſocietatis eximere non poſſit; at officialis non ſubiacet tanto periculo, cum poſſit quandocunque ab illo ſe eximere per viam reſignationis: & licet Papa poſſet non admittere reſignationem, tamen de ſtylo ſolet admittere, & de facili, non obſtantibus, quæ conſiderat Rot. diuerſ. deciſ. 288. fel. recordat. nu. 5. coram bo. mem. Card. Seraph. in Roman. offic. lunæ, 19. Octobris 1598. inter impreſſas Lugduni anno 1612. & quod eſt de ſtylo, & de certa obſeruantia, illud conſideratur: nam niſi poſſent reſignari, & ita alienari, non ita de facili inuenirentur em-
286 ptores. † Secundo reſpondeo, quòd ſocius poteſt contrahere cum officiali ſub pactis diuerſis ab illis, ſub quibus officialis contrahit cum Papa, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra num. 301. confirmat. 4. & ideo non videtur releuare conſideratio compenſationis periculi cum periculo: imò videtur non poſſe dici propriè compenſationem, quia non eſt de periculo reciproco, qualis eſſet, ſi officialis, & ſocius ſubiacerent inuicem periculo, vt, præmoriente ſocio, lucraretur officialis, & è contra, præmoriente officiali, lucraretur ſocius: ſed eſt de periculo alieno, cum periculum vitæ officialis non cedat lucro ſocij, ſed lucro Papæ, ſed benè periculum vitæ ſocij cedit lucro officialis.

Minus obſtat, quòd maior ſit iuſtitia in contractu huius ſponſionis inter Papam, & officialem, quàm in contractu ſponſionis inter officialem, & ſocium: Quia reſpondeo, id eſſe verum, ſed tamen hoc eſt, de quo dubitatur, an hæc iuſtitia ſit de ſui natura neceſſaria in contractu ſponſionis, vel ſit neceſſaria ſolùm ex Pontificijs conſtitutionibus, & ſtylo Curiæ Romanæ, quæ iuſtitiæ excellentia fulgent, per ea, quæ dixi infra ſub num. 305.

287 Pariter non obſtat, quòd noluerint, quod potuerunt, quod verò voluerunt, adimplere nequiuerint: Quia reſpondeo, quòd iſto caſu; ſi quod ago, vt ago, non valet, valebit, vt valere poteſt, per ea, quæ latè ſcripſi infra q. 7. par. 3. limit. 7. num. 11. & ſeqq.

288 Confirmatur ſecundo, quia iſte ſtylus ſoluendi fructus ſocietatis ad rationem 12. pro centenario, eſt ſumptus, vt arbitror, ex l. 3. in nautica. & l. ſeq. nihil intereſt. ff. de naut. fœn. nam ſciendum eſt, quòd cum mercator aliquis mutuo accipiebat pecuniam, tranſuehendam per mare, & illius pecuniæ periculum volebat ſpectare ad mutuantem, eidem mutuanti, qui illius pecuniæ periculum in ſe ſuſcipiebat, vſuram centeſimam per ſtipulationem promittebat, vt in d. l. 3. & ſeq. & ſcribunt Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 14. not. 8. 14. q. 3. Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 2. nu. 5. verſ. conſtat ſanè. Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. in præfat. num. 10. verſ. colligitur modo. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 135. Boninſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 3. nu. 18. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 304. verſ. quoad ius cæſareum. ibi, maxima nanque. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 2. q. 3. verſ. notandum eſt. & lib. 7. tit. de mutuo, cap. 7. q. 8. initio, & verſ. verum aliter. quare, ſecuto naufragio, & perdita pecunia, mutuatarius non tene-
289 batur eam reſtituere; † hæcq; pecunia in iure noſtro ſæpe vocata eſt traiectitia, vt in l. 1. & ſeqq. ff de naut. fœn. Et an ſine ſtipulatione debeatur vſura centeſima, vide Strach. tract. de aſſecur. in præfat. num. 24. & 25. tom. 6. par. 1. fol. 359. Et quæ dicatur hæc vſura centeſima, & quare ſic vocetur, vide

vide infra q.7.par.2.ampl.8.num.53.not.3. Et an hæ leges ciuiles, nauticum fœnus permittentes, ſint lege Pontificia ſublatæ, vide ead.ampl. 8. num.43. not.2.

290 Ratio huius fœnoris fuit, non ſolùm periculū, quod in ſe ſuſcipiebat mutuator, ſed fuit etiam impenſa, quā, tranſmittendo ſeruum, faciebat: nam creditor, & debitor in nautica pecunia conuenire ſolebant, vt ſeruus creditoris nauigaret cum debitore ad locum, ad quem pecunia erat tranſuehenda, illamq; præſtituto die exactam cuſtodiret, & ad domum reduceret, & creditor pro operis, & ſumptibus huius ſerui aliquid in ſingulos dies ſtipulabatur, quòd centeſimam vſuram non excedebat, Gl. in d. l. nihil intereſt. in verbo, pro operis. Strach. tract. de aſſecurat. in præfat. num.16. verſ. ſed vt traiectitiæ. tom.6. par.1. fol. 358. & Io. Bapt. Lup. in d. cap. nauiganti. in præfat. ſub num. 9. de vſur. inter tract. diuerſ. tom.7. fol.135.

291 Sic in ſocietate officij, ſtylus, taxando fructus ad rationem 12. pro centenario, videtur reſpexiſſe non ſolum periculum, cui creditor ſe exponit, non in caſu, quo pereant pecuniæ, ſed in caſu, quo pereat ipſe creditor, cui forent reſtituendæ, volens, quòd, perempto ipſo creditore, pereat creditum: ſed videtur reſpexiſſe etiam fructus, quos ipſe officialis debitor capit ex illis pecunijs, mediante officio; & ideo ſicut in nautica pecunia vſura cēteſima ratione periculi excedit operas, & ſumptus ſerui, quorum cauſa videtur permiſſa; ita etiam fructus, ſoluendi ſocio, poſſunt ratione periculi excedere fructus, quos officialis capit ex officio: & ideo licet officium, quod habet officialis, non reddat vltra octo pro centenario, tamen ratione periculi poteſt ſuper eo contrahi ſocietas ad rationem 12. pro centenario, vt dixi infra.

292 Et licet prædictæ leges loquantur de ſuſceptione periculi, ideſt, de aſſecuratione pecuniæ nauticæ, tamen earum legum diſpoſitio, & materia extenditur etiam ad aſſecurationem vitæ hominis, iuxta caſum, quem retuli infra §.3 gl.3. num.51. decl. 5. quare ſi iturus Hieruſalem, vel ad alium longè diſtantem locum nauigaturus, vellet ſibi vitam per annum aſſecurari, poteſt ſuæ vitæ pretium imponere, puta ſcutis decem mille, & pro tanta ſumma ſoluere aſſecuratori pretium aſſecurationis, puta ſcut.1200. ad rationem 12. pro centenario, ita vt aſſecurato non moriente infra annum, aſſecurator lucretur dictos ſcut.1200. & eo moriente, aſſecurator ſoluat aſſecurati hæredibus dictos ſcutos decem mille.

293 Licet etiam periculum vitæ ſocij, dantis pecunias in ſocietate officij, conueniat magis periculo ſponſionis, quàm periculo aſſecurationis, cum iſte ſocius non emat ſuæ vitæ periculum, ſed potius videatur vendere, cum recipiat 12. pro centenario. Satis tamen eſt, quòd aſſecuratio, & ſponſio conueniant in pretio, & ſubſtantia, & differant in hac ſola qualitate, quòd aſſecuratio habet certam, & iuſtam cauſam, ſponſio verò habet latentem, vt dixi ſupra num.131.

294 Confirmatur tertio, quia ratione periculi poteſt quis licitè obligari ad ſoluendos maiores fructus, quàm percipiat ex re, in cuius fructibus fundata eſt obligatio ſoluendi illos fructus, vt in cenſu vitalitio, cuius fructus poſſunt eſſe decem pro centenario, quamuis fundus, ſeu res, ſuper qua cenſus imponitur, non reddat niſi quinque pro centenario, & tamen iſte contractus propter dubium euentum, quia poteſt diutius viuere, & citius mori, eſt licitus, vt in annua penſione, quam ex monaſterio S. Dionyſij vendiderunt Abbas & conuentus dicti monaſterij Epiſcopo Eboracen. ſcribunt Oldrad.conſ.207. vniuerſis. num.4. verſ. præterea, in fine, & num. ſeqq. Petr. de Anchar. in ſolemni diſputat. antiquis. Io. de Anan. in cap.6. in ciuitate. ſub num.23. verſ. quartus articulus. de vſur. & alij, quos ſequuntur Dec.conſ.123. perlectis. initio & num.1. & Natt.conſ.498. deductum fuit. num 13. & 14. & ſecutus ſum § ſeq. gl.5. num. 150.
295 † & quòd cenſus vitalitius poſſit licitè emi, & vendi, modo pro eo iuſtum pretium tradatur, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q.14. verſ. itaque non dubitatur. col. 5. fol. 409. imò, quòd emptio cenſus annui ad vitam ob incertitudinem lucri, & damni, ſit magis licita, quàm emptio cenſus perpetui, ſcribit Io.Bapt.Lup. in l.2. §.2. num.34. verſ. ſimiliter. C. de pact. int. empt. & vendit. tom.7. fol.128.
296 † & quòd Eccleſia, recipiens ab aliquo fundum, valentem mille, cum pacto alendi eum toto tempore vitæ ſuæ, non dicatur læſa, quamuis ille vixerit tanto tempore, vt alimenta longè exceſſerint pretium fundi, quia ſicut longo tempore vixit, ita etiam ſtatim mori potuiſſet, & ideo iſte contractus non ſit fœnera-

netatitius, ſed licitus, refert etiam & ſequi-
tur Caſtrac. tract. de ſociet. off. cap. 4. num.
297 46. † Et quòd ob iſtum incertum euentum
iuſtus, & licitus ſit contractus, quo quis mo-
naſterio religioſorum, vel collegio clerico-
rum dat mille aureos, vel res, totidem æſti-
matas, ea lege, vt dum vixerit, debeat mo-
naſterium, vel collegium certam pecuniæ
quantitatem quotannis ſoluere, & poſt eius
obitum illa mille ſint monaſterij, & hanc
conſuetudinem eſſe approbatam ex commu-
ni Doct. ſententia, ſcribit Io. Azor. de inſtit.
moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 9. verſ.
certi iuris eſt. in fine, & nos paſſim videmus
hic Romæ, quòd collegia religioſa vendunt
298 hos cenſus vitalitios: † & quia in cenſu vita-
litio maior, & minor reditus conſtituitur,
non ad rationem fructuum, ſed ad rationem
periculi, & ſpei vitæ illius, qui vitalitium
cenſum emit, pretium ex illius ætate, & va-
letudine, & alijs circunſtantijs metiri debe-
mus, adhibito boni viri prudenti arbitrio; ſi
communis deficeret Prouinciæ æſtimatio,
Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 9. ſub num. 7.
verſ. quamobrem. & quòd emens cenſum ad
vitam debeat dare pretium, ſecundum quod
eſt veriſimile, quòd viuere poſſit, alias, ſi
iuuenis homo emeret mille libras pro cen-
tum libris, non procederet ſecurè talis con-
tractus, & quòd poſſet conditio contrahen-
tis cum Eccleſia eſſe naturæ tàm debilis,
ætatiſq; tam decrepitæ, vt tunc excedere
vltra duplum, vel triplum, non eſſet pecca-
re in Spiritu ſancto, ſcribit Laur. de Ro-
dulph. in cap. conſuluit. poſt rubr. q. 15. ſub
num. 49. & q. 16. num. 51. in fine, de vſur.
inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 20. & 21. &
quòd debeat attendi quantitas pretij, &
qualitas perſonæ, puta an ſit iuuenis, vel
ſenex, vel infirmus, robuſtus, vel debilis,
ſequitur Io. de Anan. in cap. 6. in ciuitate.
num. 21. de vſur. alij tamen ſentiunt, hoc
cenſus vitalitij pretium ſumi debere ex l. 68.
hæreditatum. ff. ad l. falc. vt refert idem
Couar. ſub eod. num. 7. verſ. ſed fortaſſis. cu-
ius l. diſpoſitionem retuli, & ſecutus ſum in
meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. ſub nu.
477. verſ. quia reſpódeo. & ſeqq. vbi videas;
at Laur. de Rodulph. in locis ſupra proximè
citatis, id non ſimpliciter affirmat, ſed do-
cet, vt eum retuli, & Couar. d. cap. 9. num. 8.
& præſertim verſ. cæterum quod. expreſſim
tenet, ex ea l. pretium iuſtum deduci non
poſſe, & quod ſit iuſtum pretium, latè exa-
minat, copioſèq; expendit intellectum d. l.
hæreditatum. tu poteris eum videre, adden-
do, quæ ſcripſi d. cap. 2. ſub num. 477. & hic
concludo cum doctiſſimo Medin. infra ci-
tando, qui videtur his omnibus melius ex-
plicaſſe, dum, relatis duobus modis taxandi
pretium huius cenſus, ijſq; impugnatis, con-
cludit, eſſe taxandum ſecundum conſuetu-
dinem, communiter approbatam à bonis, &
prudentibus, & vbi non extaret hæc conſue-
tudo, eſſe attendendam ætatem, qualitatem,
officium, atque complexionem ipſius, qui
vitalitium vult emere, ſimiliter & loci (in
quo eſt habitaturus) temperie, & cæteris,
quæ ſolent vitam prolongare, aut abbre-
uiare; & vlterius, conſtituto ex his conſide-
rationibus certo pretio, ſi illud tantum ſit,
quòd ſi homini prudenti daretur optio ad
vnum de duobus eligendum, puta, ius per-
cipiendi decem per ſingulos annos vitæ il-
lius emptoris, aut pretium in promptu da-
tum, & animus illius eſſet ad vnum, vel al-
terum eligendum indifferens, aut ſaltem pa-
rum plus, vel minus, quàm ad alterum de-
clinaret, illud diceretur pretium iuſtum il-
lius vitalitij, quia præſumeretur æqualitas
inter pretium, & rem, Medin. in ſuis tract.
tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 14. ſub
verſ. alius modus. iunctis verſ. præcedenti-
bus. col. 6. 7. & 8. fol. 400. quare iuſta eſſet
emptio annui reditus triginta pro centena-
rio, ſi emptor eſſet nonagenarius, & infir-
mus, & quamuis prædium cenſuale ſolùm
quinque fructificaret; dummodo totidem
fructificaret.

299 Imò maior reditus, quàm ſit in fructu,
poteſt conſtitui non ſolùm in cenſu vitalitio
ratione periculi, vt dixi ſupra num. 294. ſed
etiam in cenſu perpetuo redimibili, ratione
facultatis, quam venditor habet redimendi
quandocunque, cum cenſus liber pluris va-
leat, quàm redimibilis, vt latius explicaui
infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 37. verſ. ratio.

300 Requiritur tamen ſemper, quòd bona, ſu-
per quibus iſte cenſus imponitur, ſint capa-
cia illius annui reditus, alias annuus reditus
non teneret, niſi pro ea parte, cuius illa bo-
na eſſent capacia, vt declaraui ſupra nu. 242.
& 243. declar. 2.

301 Confirmatur quarto, quia pactum, ſeu
contractus ſponſionis eſt licitus, vt ſecutus
ſum ſupra num. 88. & ſeqq. & ſocietati offi-
cij non repugnat; imò habent ſimbolum,
cum in vtroque exponatur lucrum ſorti, &
fortunæ:

fortunæ: Sed contractui ſocietatis poſſunt addi alij contractus, ideſt, pacta licita, & honeſta, vt diſponitur in Pij IV. conſtitutione, cum omnis contractus, etiam ſocietatis legem accipiat ex partium cõuentione, l. contractus. ff. de reg. iur. & ideo in ſocietate officij ſocius addit pactum, quòd per mortem officialis non vult perdere pecunias ſocietatis; & tamen de natura ſocietatis deberet illas perdere: Ergo debet etiam ſocietati poſſe addi hoc aliud pactum, quòd ſocietas, ſi non valet vt ſocietas, valeat vt ſponſio, cum ſponſionis iuſtitiam habeat.

Corroboratur hęc confirmatio, quia, ſicut vnius ſcuti pretio in ſingulos menſes officialis à ſocio emit contingentiam mortis ipſius ſocij, qua contingente intra ſemeſtre, ſocius perdit centum, & officialis ea lucratur, vt dixi ſupra num. 280. ita etiam ſocius eodem ſcuti pretio in ſingulos menſes poteſt à tertio emere eandem contingentiam ſuæ mortis, qua contingente, tertius amittat centum, & ſocius lucretur; ſi enim ſocius, receptis fructibus anticipatis vnius ſemeſtris ex officij ſocietate, omnibus numeris abſoluta, timeret intra illud ſemeſtre obire mortem, & ſic perdere capitale ſocietatis, vtique poſſet mortis periculum emere, & ita ſe aſſecurare, quòd illud capitale non perdet; quia quod perderet cum officiali, recuperaret cum tertio; hicque contractus, qui dicitur aſſecurationis, reputatur ab omnibus licitus, vt dixi ſupra num. 129. & ſub num. 133.

Sed contractus inter ſocium & tertium fundatur in ſola emptione periculi, & ad ſui validitatem aliquod non requirit officium; ergo idem eſſet dicendum in contractu inter ſocium, & officialem, cum inter caſum, & caſum non ſit dare rationem diuerſitatis.

302 Confirmatur quinto, quia ſi iuſtitia ſocietatis officij penderet à qualitate reditus officij, & non à vi ſponſionis, ſequeretur, quòd omnis ſocietas, contracta ad rationem 12. pro centenario ſuper officio, quod vel certitudinaliter, vel probabiliter reddit ſolùm octo pro centenario, eſſet iniuſta, & vſuraria, etiam ſi officium eſſet tanti valoris, vt eius reditus longè excederet fructus, quos officialis ſoluit ſocio; quia non per hoc tolleretur ſocietatis inæqualitas, quæ ſocietatem facit leoninam, quare nihil intereſt, quòd fructus ſoluãtur ſocio ex reditibus officij, vel ex alijs reditibus, dũmodo ſoluãtur cum inæqualitate: & nugatoria eſſet lex, & quaſi verbis, & non rebus impoſita, ſi inæqualitatem ſine cauſa admitteret magis vna via, quàm alia; ſequeretur etiã, quòd ex pluribus ſocietatibus officij, cõtractis à diuerſis ſuper eodem officio, capace cuiuſlibet ſocietatis de per ſe, ſed incapace plurium, ſocietates poſteriores eſſent nullæ, quia nihil cum eis communicandum ſupereſſet; & ex his ſequelis daretur alia, quòd iudiciorum vſus, qui prædictas ſocietates admittit, vt dixi infra num. 322. 329. in primo & 4 caſu, nutriret peccarum.

Sed iſtæ ſequelę non videntur concedendæ: ergo nec illarum antecedens, & conſequenter videtur concludendum, iuſtitiam ſocietatis pendere à vi ſponſionis: & ſi pendet à vi ſponſionis, ita debet valere ſocietas in vno caſu, ſicut in alio, & ſic etiam in caſu, quo fructus officij non adæquarentur fructibus ſocietatis, eo quòd ſumma ſocietatis excederet ſummam capitalis officij, imò etiam ſi nullum extaret officium; maximè ſi verum eſſet, quòd officia interponerentur ad colorandum contractum, vt dicit Rot. diuerſ. quam citaui infra ſub num. 322. verſ. ratio quia.

303 Confirmatur ſexto, quia ex officio, conſiderato eius valore, poteſt in ſocietate latenter nullitatis vitium, & ſubinde vſuraria prauitas frequenter obrepere, & ſic ſocio citra eius culpã facilè damnum, & deceptio oriri; hoc modo, quia etſi officia quoad Papam habeant certum valorem, tamẽ quoad alios, qui eadem alijs per viam reſignationis reuendũt, eſt incertus, & difformis, iuxta fori æſtimationem; ſicque poteſt frequenter oriri, vt dans pecunias in ſocietate, ignoranter credat, illud officium eſſe maioris valoris, cum in hoc ſtemus proxenetarum dicto; imò qui ſimpliciores ſunt, & huius contractus naturam ignorant, adeo bona fide contrahunt, vt, nulla habita officialis notitia, officij valore penitus ignorato, ſocietatis initæ fidem à notario bona fide accipiant, ignorãtes, an illa fides, de more ſubſcripta, ſit ab officiali, vel ab alia perſona falsò ſubſcripta, hæcq; bona fides adeo creuit in hoc contractu, vt etiam prudentes viri hac ſimplicitate contrahant; quare aut hæ bona fides, & conſuetudo tollendæ ſunt; aut officij vſus, ex quo in dies inſurgunt, multiplicanturq; lites, eſſet ita reformandus, vt litium occaſio, quoad fieri poſſet, ceſſaret.

Con-

Confirmatur ſeptimo,cęteris cõfirmationibus præcedentibus omiſſis, quia ipſamet Rota Rom. ſuſtinet aliquãdo ſocietatem officij ſola vi ſponſionis,nempe,quando ſuper aliquo officio ſunt contractæ tot ſocietates, vt longè excedant officij valorem, & alius, illis ſocietatibus ignoratis, ſocietatem ſuper eodem officio contrahit, quo caſu fructus,ex ea perceptos,non eſſe reſtituendos, quia ſuſtinetur in vim ſponſionis, ſcripſi infra num.329.& ſub num. 331. verſ.declara.

304 Pro reſolutione huius controuerſię diſtinguo duplex forum.

Primum eſt forum interius: & in iſto videtur concludendum, poſſe ſuſtineri; dummodo nihil fiat in fraudem legis, & pretium ſcutorum duodecim ſit iuſtum pretium periculi; dicitur autem non fieri in fraudem legis, quando contrahentes habuerunt verè animum contrahendi ſponſionaliter ratione periculi: quia in foro interiori inſpicitur ſola veritas, & non inſpiciuntur præſumptiones, & coniecturæ fraudis, & cum hac concluſione concordat Io. Azot. quem citaui ſupra ſub num.280.

305 Secundum eſt forum exterius: & in iſto diſtinguo: Aut loquimur in Vrbe, & ſtatu eccleſiaſtico,& concludo,ſocietatem officij, contractam ſine officio, vel cum officio, in quo non ſit totus reditus, qui debetur ſocio, eſſe nullam, & non poſſe in foro fori ſuſtineri in vim ſponſionis, quia in Vrbe hæc ſponſio non admittitur, & præſertim in ſocietate officij, niſi habeat conditiones, quas præcipit conſtitutio Pontificis, nempè, vt ſimul cũ ſponſione concurrat capacitas officij pro illo reditu, ita vt quinque capiantur ratione fructuum,& ſeptem ratione periculi, ſed omnia 12.ex fructibus; quia in Vrbe,vbi eſt tribunal Vicarij Chriſti reſtringi debent commercia,quæ otio,& quaſi ludo nutriuntur, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 124.declar. 2. & magna poſſent diſputatione controuerti,per ea, quæ dixi ſupra ſub num.85. & ſeqq. & ſtrictè prohiberi debet non ſolùm vſura, ſed etiam id,quod vſuræ ſuſpicionem videtur habere, & vt ab illicito abſtineamus, prudenter quandoque quod vix eſt licitũ, nobis denegatur, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra ſub n. 17. & ita in hoc foro, in quo iudicat Rota,optime procedũt magiſtralis deciſ.336.corã Illuſtriſs.Card.Millino,& Azotij doctrina allegatæ pro extẽſione ſup.num. 280. Nec obſtat caſus, in cõtrarium relatus ſup. ſub nu. 303.in 7.confirm.quia ille caſus habet ſuã rationem, & quod in eo eſt toleratum, in alijs denegatur, quia, cum in ſocietate officij timeamus latentem vſuram, non licet ex vna tolerantia non irrationali deducere aliam. Aut loquimur extra Vrbem, & extra ſtatum Eccleſiaſticum, & ſic de iure communi: & tunc, ſuppoſita iuſtitia periculi cum lucro, cenſerem, hunc contractum poſſe ſuſtineri,non vti ſocietatem officij, quia vti ſocietas officij illud periculum non æſtimatur 12. pro centenario, niſi concurrat reditus officij; ſic ſocietatis natura compoſita; ſed cenſeo, poſſe ſuſtineri de iure communi in vim ſponſionis, cum ſatis oſtenderimus, ratione periculi poſſe conſtitui aliquod lucrum, nullo conſiderato fructu, vel intereſſe; & ſic materia de ſui natura non repugnat: imò officium ſeruit ad colorandum contractum ſocietatis, Rot.diuerſ. quam citaui infra q.7.par. 1.num. 89. in reſponſ.ad 10. argum. & infra ſub num. 322. verſ.optima. vbi videas.

Amplia obiter, & notabiliter vniuerſam hanc reſolutionem, cum diſtinctione duplicis fori, vt habeat locum etiam in cenſu vitalitio, celebrato ſine fundo, quia omnes conſiderationes ſpõſionis,& cætera,dicta in ſocietate officij,bene quadrãt cẽſui vitalitio.

306 Retenta extenſione, poſita ſup.num.280. quòd ſocietas ſine officio, vel pro ea parte, in qua fructus deficiunt in officio, ſit nulla, & ideo fructus ſint illicitè percepti, iuxta tamen diſtinctionem quatuor caſuum, quos poſui infra nu. 322. & ſeqq. & 329.

Subextende primo eam, vt procedat,non obſtante conſuetudine in contrarium, Rot. diuerſ.deciſ.291.domini.num.2.in Rom.ſocietatis,ven.23.Iunij 1600 & deciſ.309.domini. ſub num. 2. quæ eſt denuo ſuperfluè impreſſa, & deciſ. 336. honorius. in fine, num.7. in Rom. ſocietatis,lunæ 29. Ianuarij 1601. & deciſ. 338. fuit per dominos. in Rom.ſociet.lun.20.Maij 1602. coram Illuſtriſ. Card. Millino inter impreſſas Lugduni 1612. quæ ſuperfluè legitur denuo deciſ. 177.inter impreſſas Romæ anno 1615.quia conſuetudo nihil operatur in vſuris, Rot.diuerſ.deciſ.193.concluſum. num 1. par 1.& in deciſionibus ſupra proximè citatis, & deciſ.84.fuerat.num. 2.coram R.P.D.Gypſio, in Vrbeuetana cenſus,lunæ 6.Iunij 1594. & deciſ.85. fuit reſolutum. num. 2. coram bo. mem. Card.Blanchetto,in Rom.cenſus,lun.

H 13.Iu-

13. Iunij 1594. in impreſſis Romæ 1615. Caſtrac.tract.de ſociet.offic.cap.4.num.23. & in aliis terminis Io. Azor. quem ſecutus ſum infra q.7.par.1.num.88.in fine.

307 Declara hanc ſubextenſionem, diſtinguendo conſuetudinem in duas ſpecies.

Prima ſpecies eſt conſuetudo interpretatiua, quæ habet locum dumtaxat in caſu dubio: & in hac rurſus diſtinguo: Aut in ea concurrit ſcientia, ideoque tacitus Pontificis conſenſus, & caſus, ſublata conſuetudine, haberet probabilem dubitationem: & tunc concludo, quòd illa conſuetudo habet vim approbandi contractum, & conſequenter erit ſeruanda non ſolum in foro exteriori, ſed tuebitur etiam in foro interiori: Aut non concurrit, & tunc vim non habet; & in hac conſuetudine, in qua ſcientia Principis nõ cõcurrit, procedit hæc prima ſubextẽſio.

Secunda ſpecies eſt conſuetudo toleratiua, nempè ad euitandum maius malum: & in hac denuo diſtinguo: Aut loquimur in foro conſcientiæ: & concludo indiſtinctè, non eſſe attendendam, & eum, qui eam ſeruaret, peccaturum per ea, quæ dixi infra q.7.par.2.ampl.10. ſub num.45. Aut loquimur in foro fori; & rurſus diſtinguo: Vel Pontifex non conſentit huic conſuetudini, & non conſentire præſumendum eſt; & iſto etiam caſu procedit hæc prima ſubextenſio: Vel Pontifex conſentit, ideſt, tolerat hanc conſuetudinem, quod eſt non ſolùm creditu, ſed etiam dictu difficile: & tunc dico, quòd hæc conſuetudo toleranda eſt in foro exteriori, de quo loquimur, per ea, quæ dixi d. ampl.10.num.45.

308 Subdeclara vlterius hanc declarationem, vt conſuetudo interpretatiua dicatur illa, qua ſublata, caſus, ab ea deciſus, remaneret valdè dubius; nam tunc, ſi illa conſuetudo habeat ſua requiſita, non poteſt eſſe niſi interpretatiua: præcipuum autem requiſitum illud erit, vt habeat in ſe ſcientiam, & conſequenter tacitum Pontificis conſenſum, quia ad eum, vt Chriſti Vicarium, pertinet iuris diuini interpretatio: Toleratiua verò per oppoſitum dicetur ea, qua toleratur caſus, qui eſt clarus contra apertam iuris diuini, ſeu naturalis diſpoſitionem, qualis eſt caſus fornicationis, læſionis inter ementem & vendentẽ, & ipſius vſuræ iuxta ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par.2. ampl. 10.nu.45.& ſeqq. Et quia eiuſmodi conſuetudo toleratiua eſt dura, debet clarè probari.

309 Infero primo ex hac ſubdeclaratione, quòd, data conſuetudine ineundi ſocietates officij, etiam ſuper officijs, quæ non ſint capacia fructuum, promiſſorum pro pecunijs, acceptis in ſocietate, & ſuppoſito, quòd eiuſmodi conſuetudo videatur nutritiua vſurarum, ad iudices, & Rotam pertinet declarare, an hæc conſuetudo ſit interpretatiua, ſeu toleratiua, & an habeat ſua requiſita, &, iſtis conſiderationibus, & circunſtantijs adhibitis, intelligo Rotam, quam citauimus ſupra ſub num.306. dum dixit, illas ſocietates non tenere, non obſtante conſuetudine in contrarium.

310 Infero ſecundo, hac conſuetudine interpretatiua poſſe ſuſtineri impreſtita Venetiarum, & alios contractus, de quibus infra num. 452. & Pontificia interpretatione ſublatam eſſe difficultatem, quæ erat in monte Pietatis, & in contractu cenſus, & in ſocietatibus officij; de quibus monte, contractu cenſus, & ſocietatibus officij, ſcripſi infra num. 444. ſupra num. 175. & 260.& ſeqq.

311 Subextende ſecundo, vt procedat etiam ſi quis ſuper eiuſmodi ſocietate officij reſcriptum confirmatorium à Papa extorqueret, quia adhuc non ſuffragaretur, cum vſuræ ſint prohibitæ, etiam de iure diuino, & Papa contra illud, & ſuper pacto, vſuram ſapiente, non diſpenſet, Rot. diuerſ. deciſ. 292. concluſum. ſub num.3. verſ. & ad ſupplicationem. & num.4. & 5. in Rom. damnorum, 3. Iunij 1575. coram R.P.D. Cotta inter impreſſas Lugduni 1612. quæ eſt denuo ſuperfluè impreſſa deciſ. 307. & larius deciſ.85. fuit reſolutum. num. 3. verſ. confirmatio autem Papæ, in Rom. cenſus, lun. 13.Iunij 1594. in impreſſis Romæ 1615. & quod ſuper diuina prohibitione vſurarum non diſpenſetur, quouis etiam fauore militante, ſecutus ſum infra §. 3. gl. 3. ſub num.43. verſ.quia.

312 † Imò vſura eſt prohibita etiam de iure naturæ, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 9. num. 554. cui iuri naturali nullum humanum contrauenire poteſt, Sot. de iuſt. & iur. lib.4.q.3.art.1. initio, fol. 301. & ideo eſt omnino indiſpenſabile, & nullo alio iure, aut conſuetudine poteſt abrogari, Mich. Sal. ad D.Thom.2.2.q.4.de dominio, art. 1. verſ. vtebantur hi. fol.124.& efficacius Sot. quem, loquentem de indiſpenſabilitate vſuræ, ſecutus ſum infra num. 320. cum

ius

ius naturæ ſit immutabile, vt retuli, & declaraui infra q.7.par.2.ampl.19.num.11.& 21. & ratio quare lex poſitiua non poſſit tollere, ſeu derogare iuri naturæ, eſt euidens, videlicet, quia omnis lex profluit à iure naturæ; ergo non debet deſtruere ſuum principium, per ea, quæ dixi d. ampl. 19. num. 40.& 45.

313 Hæc ſubextenſio (quicquid ſit in caſu illius deciſionis) ſuppoſita legitima reſcripti impetratione, eiusq; clara diſpoſitione, indiget eadem declaratione, de qua ſupra num.307. nam ego admitto, quòd nec conſuetudo, nec Papa poſſint, derogando iuri diuino, permittere in foro interiori vſuram, & ideo admitto, quòd ſi contractus ſit clarè vſurarius, ita vt de eo probabiliter dubitari non poſſit, conſuetudo, mos regionis, & Princeps non poſſit illum approbare, ſed dico, quòd tàm Papa, quàm conſuetudo, accedente eius conſenſu, ſaltem tacito, poſſunt tolerare vſuram in foro exteriori, ideſt, eam aliquo caſu non punire, & quando caſus eſſet dubius, poſſent circa vſuram interpretari ius diuinum etiam quoad forum conſcientiæ, prout explicaui ſupra d. num. 307. & latè etiam infra §.6. gl.1. num. 48. & ſeqq.

314 Infero ex hac ſubextenſione, & ſuperius dictis, eos, qui dicunt, quòd conſuetudo, & lex, præſertim Pontificia poſſunt ex rationabili cauſa aliquo caſu derogare iuri diuino, vt retuli infra d.gl.1. num. 48. & 49. aut non verè, aut impropriè locutos, quia
315 non eſt derogatio, ſed interpretatio,† & ideo admitto, quòd viduæ non debeantur fructus dotis, hocq; adeo ſit verum, vt nec pactum, nec ſtatutum in contrarium valeant, & tamen ei debeantur ex ſtatuto, confirmato à Papa, vt ſcribit Hier.Gabr.conſ.152.iure communi. num.3.lib.2. & an & quando viduæ debeantur fructus dotis, & quid, ſtante ſtatuto, vide quos citaui in meo tract.de appell.q.17. limit. 8.num.5. verſ.ſed an. & verſ.ſed hæc difficultas. & infra q. 7. par. 2. ampl.8. ſub num.176.verſ. quinta facti ſpecies. Item admitto, quòd ſoluto matrimonio, vidua vſuram committat, ſi ex pignore, ſibi ab hæredibus mariti dato, fructus percipiat, & non computet in ſortem, Archiepiſc. Floren. tract. de vſur. cap.2.§.29. num.46.tom.7. fol.83.& tamen Papa poſſit confirmare ſtatuta Vrbis lib.1.cap.137.quæ mandant, vt vidua poſſit loco alimentorum ex pignore dotali percipere fructus, & eos non computare in ſortem; ſed dico, quòd Papa non facit hoc per viam derogationis, ſed per viam interpretationis; & quando Papa, ſeu lex videntur ex cauſa recedere à lege diuina, ſeu naturali, ſicque videntur eiſdem derogare, non recedunt, quia lex ipſa naturalis & diuina videntur ex illa cauſa mutare diſpoſitionem, vt declaraui infra q.7.par. 2.ampl.19.num.40.& 41. quare multò minus verè, aut magis impropriè loquuntur, qui dicunt, hanc, vel illam legem poſitiuam eſſe contra ius naturale, vt aduerti eodem num.40.

316 Declara rurſus notabiliter vtramque ſubextenſionem, vt in dubio ſuſtineri debeant commercium, & contractus, & proinde videtur dicendum, quòd tàm Rota, quàm ipſimet legiſlatores proni eſſe non debent ad infrigenda commercia, quę Populi vſus enixè deſiderat, & moueor ex pluribus.

Primo, quia commerciorum vſus eſt adeo Reip. vtilis, & neceſſarius, per ea, quæ dixi ſup.num.45.& ſeqq. & num.66. & ſeqq. vt in dies commercia dilatentur, ideoq; contractus, alias de vſura ſuſpecti, quales erant cenſus, montes, & ipſa officij ſocietas fuerunt non prohibiti, ſed certa præſcripta forma conceſſi, vt loquendo de cenſu explicaui ſup. num.175. & ſeqq. & loquendo de monte pietatis, infra num. 444.& ſeqq. & loquendo in ſocietate officij, ſupra nu. 260. & ſeqq. ad eum, & à conſuetudine ampliati, vt ſcripſi ſupra nu. 263. verſ. verum. & infra q.6.num.8. verſus finem; cui quidem conſuetudini, ob nimiam Curialium neceſſitatem inductæ, etiam ipſa Rota ſolet adhærere, & in ſocietatibus vt plurimum eſſe adhærendum, à communiq; obſeruantia, & indubitata mercatorum conſuetudine non licere recedere, ſcribit, loquendo de conſuetudine ſocietatis officij, Rot. diuerſ. deciſ. 311.pater. ſub num.5.& 6.in Rom.ſocietat. lunæ 9. Maij 1588.coram R.P.D.Gypſio, in impreſſis Lugduni 1612.

317 Secundo, quia propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ vtilitates impedirentur, ſi omnia diſtrictè prohiberentur, ius tàm Cæſareum, quàm Pontificium in commercijs potius tolerat, quàm coerceat; qua ratione vtrumque ius tolerat, vt contrahentes ſe inuicem decipere poſſint vſque ad medietatem, vt, declarando, ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.10.num.1.ſub

num.5.extenſ.3.& num.41.& ſeqq.ad eum. & aliquando conſuetudini indulgendum eſt, ne peiora committantur, vt dixi infra S.6.gl.1.num.53.verſus finem.

318 Tertio, quia Princeps legem, quam tulit, debet, quoad poteſt, reducere ad vſum populi; cum leges nulla alia ratione adſtringant, niſi quia populi conſenſui nituntur, ita vt aliquam vim habere non videantur, niſi quatenus ab vſu receptæ ſint, l. 31. de quibus. ff. de legib. in illis verbis, *nam cum ipſæ leges nulla ex alia cauſa nos teneant, quàm quòd iudicio populi receptæ ſunt*, & ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 417. Et hoc procedit, dummodo conſuetudo illa non ſit talis, quæ à Principe iudicaretur contraria inconciliabiliter iuri diuino, quia conſuetudo non poteſt tollere ius diuinum, per ea, quæ dixi ſupra nu. 307. & dummodo Princeps contra legis inobſeruantiam non inſiſteret, quia hodie Princeps poteſt legibus iuſtis populũ etiam inuitum ligare, quia, vt dicit Apoſt. ad Rom. qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, Medin. in ſuis tract. tit. de reb. reſt. q. 37. verſ. ad quintam. col. 8. fol. 159. & ad l. de quibus. reſp. quòd procedit in legibus, quæ condebantur, accedente populi conſenſu, vt ſeruant hodie Reſpublicæ.

319 Subextende tertio obiter, quod diximus, vſuram eſſe indiſpenſabilem, vt nedum conſuetudo, & Papa, ſeu ius canonicum non diſpenſent ſuper vſuris, vt iam diximus, ſed neque Deus ipſe, ſeu ius diuinum, quia vſuræ vitium eſt contra naturam, ſeu contra præceptum naturale, vt ſecutus ſum infra num. 401. & 404.

320 Sed quod eſt contra naturam, ſeu contra præceptum naturale, neque à Deo ipſo diſpenſatur, Sot. de iuſt. & iur. lib. 2. q. 3. art. 8. verſ. & per hæc. col. 9. ibi, ac perinde potuit. fol. 117. & lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. in ſecundo argumento. col. 11. fol. 529. tum quia præceptis naturalibus, quæ innatam habent iuſtitiam, repugnat ex parte rei diſpenſatio, & ideo, quia Deus eſt ipſiſſima iuſtitia, ſi ſuper præcepto naturali diſpenſaret, ſe ipſum negaret, eò quòd ordinem iuſtitiæ ſubuerteret, & tamen, vt ait Apoſt. 2. ad Timoth. 2. num. 13. loquendo de Deo, *ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt*, Sot. d. art. 8. tum quia, quod natura vetat, tàm intrinſecè malum eſt, quàm eſt homini eſſe rationalem, cuius contrarium non eſt factibile, & eadem ratione licere non poteſt, quod natura vetat, Sot. d. art. 1.

Hanc eandem ſubextenſionem intelligas cum eodem grano ſalis, quo intelleximus præcedentes duas, vt ſicut ius canonicum ex cauſa videtur derogare, & non derogat, ſed interpretatur ius diuinum: ita etiam ius diuinum non deſtruit, ſed interpretatur præcepta naturalia, ideoque potuit iudæis tolerare vſuras, vt declaraui infra S.3.gl.3.num. 44. & ſeqq.

321 Subextende quarto, vt procedat etiam ſi officialis haberet officium, & ad illius ſocietatem alium non adſciuerit, & vltra illius valorem pecunias non acceperit, ſed tamen ſocio promiſerit ſoluere fructus numeroſiores illis, quos ipſe officialis ex officio percipit; quia adhuc hæc ſocietas quoad illum fructuum exceſſum eſt illicita, Card. Tolet. de inſtruc. ſacerd. lib. 5. cap. 40. num. 4. verſ. tertia enim. & num. 10. verſ. poſterior etiam. vbi multum exclamat contra iſtas ſocietates, quæ contrahuntur ad rationem duodecim pro centenario ſuper officijs, quæ non fructificant niſi octo, vel nouem pro centenario, imò etiam ſuper officijs, quæ reddunt ſolum quinque, ſubdens, quòd talis contractus eſt peſſimus, obligans ad reſtitutionem, & quòd iſti ſocij non excuſantur ignorantia, quia eſt nimis craſſa, neque excuſantur eo, quia fingant locare fructus ſuos officiali pro tanto pretio; & ideo, quamuis deficiant, ſibi tamen debeantur.

322 Breuiter agendo pro reſolutione non ſolum huius quartæ ſubextenſionis, ſed totius huius quinti requiſiti, de quo ſupra nu. 276. & illius extenſionum, & ſubextenſionum, de quibus ſupra num. 279. & ſeqq. dum in eis egimus de ſocietate officij; quod non eſt capax omnium fructuum promiſſorum ſocio, ſeu ſocijs, conſidero quatuor caſus, & declarationem, de qua infra num. 339.

Primus caſus eſt; quando officium eſt tanti valoris, vt nihilominus reddat illos fructus; vt puta, quia officium valeat ſcut. 2000. & ad rationem octo pro centenario reddat officiali annuos ſcut. 160. & ipſe ſuper hoc officio accipiat in ſocietate ſcut. 1000. ad rationem duodecim pro centenario, ita vt ſocio ſoluere debeat ex ſuo officio annuos ſcut. 120. & iſto caſu concludo ſocietatem eſſe validã, vt tenuit Rot. diuerſ. deciſ. 300. domini dixerunt. num. 1. & 2. par. 1. & ita ſeruatur, Caſtrac. tract. de ſociet. offic. cap. 10. num.

10. num. 25. iunctis num. 13. & ſeqq.

Ratio, qua mouetur Rota, eſt, quia à communiter accidentibus ſolent 12. percipi pro centenario, & ad hoc, quod ex communiter accidentibus prouenit, inſpici conſueuit, & non ad officia, quæ ad colorandum contractum, & euitandam vſurariam prauitarem interponuntur.

Optima eſt ratio; dum inquit, in taxatione fructuum attendi fructus, qui à communiter accidentibus percipi ſolent: ſed dum dicit, officia interponi ad colorandum contractum, aduerte, quòd Rota non ſumit verbum, colorare, pro ſimulare, & fingere, ſed ſumit pro formare, ita vt officia interponantur ad formandum contractum, hæcque ſit forma neceſſaria ad iuſtitiam ſocietatis; vtitur tamen verbo, colorare, vt ſignificet, officium non eſſe adeo neceſſarium ad taxationem fructuum, quin poſſint taxari vberiores ijs, qui percipiuntur ex officio.

Confirmo hanc concluſionem, tùm quia hoc idem ſeruatur in contractu cenſus, vt ſcripſi ſupra num. 242. tùm quia maius eſt periculum in ſocio, quàm in officiali, & ratione illius maioris periculi maius debetur lucrum, vt ſcripſi ſupra num. 285. & 291.

Non obſtat, quod retuli ex Card. Tolet. (ſi is fuit, qui illa verba ſcripſit) quia eius ſententia procederet in ſimplici ſocietate, in qua ſocius ſubiret omnino eandem fortunam cum officiali tàm in lucro, quàm in damno, ſecus in ſocietate cum pacto, de quo ſupra in extenſ. num. 280. & illud pactum præſupponitur in omnibus ſocietatibus officij.

323 Secundus caſus eſt, quando officium quidem eſt tanti valoris, ſed non reddit tot fructus, quot officialis ſoluit ſocio, vt puta, quia officium valeat ſcut. 1000. & ad rationem octo pro centenario reddat annuos ſcut. 80. & ipſe in ſocietate officij accipiat ſimiliter ſcut. 1000. & promittat ſoluere duodecim pro centenario, quæ in anno conſtituunt ſcut. 120. & iſto caſu ſocietatem eſſe nullam: ſcribit Virgin. de Boccat. tract. de ſociet. offic. num. 102. & 126. & multò magis Card. Tolet. qui hoc tenet in primo caſu poſito ſupra num. præced. in quo militat maior ratio pro validitate ſocietatis.

Contrarium cenſeo verum, quia etſi hæc ſit durior ſocietas, &, ſi attenderemus naturam cenſus, non teneret quoad illos fructus, qui excedunt fructus officij, per ea, quæ dixi ſupra num. 177. & 242. tamen militant adhuc ratio maioris periculi, vt dixi ſupra, & ratio, quòd officium non eſt adeo neceſſarium, vt taxatio fructuum debeat omnino ſumi ab eo, & poſſet ſufficere ſola ratio maioris periculi, per ea, quæ dixi ſup. num. 291. & ita practicatur.

324 Tertius caſus eſt, quando non ſolùm in officio non ſunt tot fructus, quot officialis promittit ſocio, ſed neque officium ipſum eſt tanti valoris; vt puta, quia officium ſit valoris ſcutorum 500. & officialis accipit ab vno in ſocietate ſcut. 600. & iſto caſu ſocietatem eſſe nullam, ſcribit Virgin. de Boccat. tract. de ſociet. off. num. 126.

Ratio huius coucluſionis eſt, quia etſi officialis ſit in aperto dolo, dum accipit eodem tempore ſuper ſuo officio pecunias vltra illius valorem, ideoq; ex proprio dolo commodum reportare non deberet; tamen quia etiam ſocius eſt in æquali dolo, ſeu latiſsima culpa, dum illi dat pecunias, quas ſcit, aut ſcire debet excedere valorem officij, doli cum dolo facta compenſatione, dolus in neutro conſideratur, vt etiam dixi infra num. 336. vel dicemus, quòd vterque voluit ſe ipſum decipere.

Sed quomodo hoc procedat, vide infra num. 326. & 327.

325 Amplia primo hunc caſum, vt habeat locum etiã quando vnus contrahit non vnam ſolam ſocietatem officij, excedentem valorem officij, vt in iſto tertio caſu, ſed contrahit plures ſocietates cum eodem officiali, quarum nulla excedit de per ſe valorem officij, ſed vna, vel duæ iam abſorbent totum valorem officij, quia aliæ, quas poſtea contraxit ſuper eodem officio, ſunt nullæ, & illicitæ, quia ſciens & prudens eas contraxit, vt in his terminis loquitur Rot. diuerſ. deciſ. 287. habebat. initio, & verſ. dubitaui. in Rom. ſocietatis, lunæ 28. Ianuarij 1591. coram bon. mem. Card. Blanchetto. & deciſ. 356. honorius. initio coram Illuſtriſs. Card. Millino. quas citaui ſupra num. 276. & 280. in extenſ.

Ratio huius ampliationis eſt, quam adduxi num. præcedenti.

326 Amplia ſecundo, dum diximus, vnicam ſocietatem, excedentem valorem officij eſſe nullam, vt ſit nulla non ſolum in exceſſu, ſed in totum, quia vtile per inutile vitiatur, cum vitium non ſit circa perſonam, ſed circa rem, & officialis ſit in ſolidum obligatus pro to-

ta ſumma fructuum, extrahendorum ex officio, qui extrahi non poſſunt, & ſit in fraudem legis, ſiue contra legem, vel conſuetudinem, Virgin, de Boccat. tract. de ſocietat. off. ſub num. 126. qui hanc eandem ampliationem ponit, ſed dubitatiuè ad ſecundum caſum, poſitum ſupra num. 323.

327 Contrariũ mihi videtur iuſtius, & æquius ex his, quæ ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 18. confirm. 3. vbi videas.

328 Retenta tamen ampliatione, ſi placeret.

Reſtringe, declarando eam, vt procedat in vnica ſocietate, quia videtur indiuiſibilis, ſecus in pluribus ſocietatibus ſeparatis, quia in ſeparatis vtile per inutile non vitiatur, & ideo ſocietates prius contractæ, quarum officium fuit capax, remanent validæ, licet aliæ annullentur, Rot. diuerſ. d. deciſ. 336. quam citaui ſupra num. 250. ampl. 1. etiam ſi omnes ſint contractæ cum eodem; quia militat eadem ratio ſeparabilitatis.

329 Quartus caſus eſt, quando non vnus ſocius, vt in præcedenti tertio caſu, & eius prima ampliatione, ſed plures ſocij ſeparatim, & quilibet pro ſe contraxerunt plures ſocietates, quarum prima ſola, vel prima, & ſecunda etiam coniunctæ non excedunt valorem officij, ſed ſecundæ & poſteriores excedunt, ſed nulla de per ſe excedit: Et iſto caſu licet videatur dicendum idem, quod diximus in 3. caſ. præced. & eius 1. ampliat. propter defectum officij in poſterioribus ſocietatibus, ſicque propter identitatem rationis; tamen aliter, conniuentibus oculis, obſeruat vſus, quia dummodo officium ſit capax cuiuſlibet ſocietatis, prout eſt vnica ſocietas, & ſint initæ cum diuerſis perſonis, omnes ſocietates tolerantur: & hoc colligimus eſſe etiam de mente Rotæ diuerſ. deciſ. 287. habebat. verſ. dubitaui. in Rom. ſocietatis, lun. 28. Ianuarij 1591. coram bo. mem. Card. Blanchetto, dum annullat illas ſocietates, quia is, qui pecunias dederat, ſciens, & prudens ſocietates iniuit, & deciſ. 336. honorius. num. 5. verſus finem, in Romana ſocietatum, lun. 29. Ianuarij 1601. coram Illuſtriſs. Card. Millino. dum reſpondendo, excuſat ſocietatem, quę allegabatur in contrarium, eo quia aderat probabilis ignorantia dantis pecunias ad ſocietatem, & apertè deciſ. 310. fuit reſolutum. num. 5. verſ. non obſtat. in Rom. ſociet. offic. 12. Febr. 1601. corã R.P.D. Ortembergho, in impreſſis Lugduni 1612. dum declarando nullas ſocietates, vltra valorem officij contractas à procuratore ſuper officio domini, & reſpondendo ſtylo contrario, ſcribit, quòd contrarius ſtylus Curiæ Romanæ, admittens ſocietates longè vltra valorem officiorum, toleratur propter ignorantiam contrahentium.

330 Ratio huius tolerantiæ poteſt eſſe, quia hi omnes, qui contrahunt, præſumuntur bona fide contraxiſſe, cum ſint ignari aliarum ſocietatum, eaſq; diuinare non teneantur, & inuenire non poſſint: cum nec ipſemet officialis eas ſcire teneatur, quia cum hodie ſocietates officij non amplius contrahantur ad commodum, & incommodum officialis, ſed ad commodum, & incommodum aliorum, ipſe, habens in eis nudum nomen, eſt ignarus, an illæ ſocietates, quas contrahit, ſint conſenſu, vel per obitum ſolutæ, cum earum fructus, & lucrum ad alios ſpectent, & ideo vanum eſſet interrogare officialem de alijs ſocietatibus, cum hodie ipſe ſtet ad colorandum, vt dixit Rot. quam citaui infra q. 7. par. 1. num. 89. in fine, & interrogaretur non amplius de facto proprio, ſed de facto alieno, & conſequenter lex videretur indiſcreta, ſi has ſocietates rigoroſè annullaret, quia videretur obligaſſe ad impoſſibile; & diſſiparetur hoc commercium, quia multi probi viri in eo remanerent decepti: quæ ratio ceſſat in eo, qui plures ſocietates contrahit cum eodem officiali vltra valorem officij, quia in eo nulla poteſt cadere ignorantia.

331 Nec aduerſus hãc rationem obſtat, quòd ignorantia cum bona fide ſocium, qui poſt alienationem officij exigit fructus, non excuſet à reſtitutione fructuum: quia reſpondeo, quòd illa ignorantia non eſt excuſabilis, ſed eſt culpoſa, vt declaraui infra num. 333. vbi videas.

Declara, extendendo eundem quartum caſum, ac illius rationem, vt dicta in eis, ſuppoſita verè hinc inde ignorantia, procedant non ſolum in foro fori, (ne alias in eo tota die eſſent ſuper hoc lites, quarum euitandarum cauſa idem forum fori tolerat aliqua, quæ in foro conſcientiæ non ſunt toleranda, per ea, quę dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 41. & ſeqq.) ſed procedant etiam in foro poli, quia lex humana, ſeu conſuetudo hoc caſu videtur ex neceſſitate contractum hunc reducere ad ſponſionem, cum eum ſuſtineat ſine capacitate officij; & quod acquiritur per contractum ſponſionis, imò

etiam

Digitized by Google

etiam in ludo, retinetur etiam in foro conſcientiæ, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 88. & 116.& certè data præfata ignorantia non aliter dicendum eſt in contractu ſocietatis officij, quia alias infinitus ferè conſcientiarum numerus inuolueretur.

Secus ſi non ſupponamus hinc inde ignorantiam; ſeu ſaltem in ſocio, quia tunc ex qualitate fori, & qualitate ignorantiæ, ſeu ſcientiæ, pro abſoluta explicatione formo tres caſus.

Primus caſus eſt, quando vterque; nempè officialis, & ſocius ſciebant incapacitatem officij: & iſto caſu diſtinguo inter forum, & forum.

Aut enim loquimur in foro fori: & concludo, ſocietatem eſſe nullam,& conſequenter à ſocio ſingulos fructus, quos accepiſſet, eſſe reſtituendos, ſeu computandos in ſortem, vti illicitè captos; remanente tamen ſemper debito capitalis, quia ille contractus ſocietatis habetur pro non facto, & pecuniæ datæ reſoluuntur in creditum ob cauſam non ſecutam, ſeu, vt dicere ſolet Rot. in ſimplex mutuum per ea, quæ latè ſcripſi infra q. 7. par.2. ampl. 8. num. 60. & clarius ampl. 20. num. 6. & ſeqq. & ita dixi etiam infra num. 336.

Contra hanc concluſionem oppono, quia, cum iſto caſu vterque ſit in dolo,& ſic in turpi cauſa, & in pari cauſa turpitudinis melior ſit conditio poſſidentis, vt ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl. 19. ſub num. 98. & num.102, verſus finem, ſocius, qui eſt in poſſeſſione fructuum, quos exegit, non deberet cogi ad illorum reſtitutionem.

Reſpondeo,quòd ádhuc tenetur reſtituere; nam: aut ſocius erat paratus inire eiuſmodi ſocietates; & tunc in materia vſurarum turpitudo verſatur ſolum ex parte recipientis vſuras: is enim ſolus peccat,& committit vſuram, non autem is, qui ſoluit, per ea, quæ ſcripſi infra ſub num.407. verſ.vna circa hoc. & ſic ceſſat omnino oppoſitio: aut non erat paratus, ſed ad ita contrahendum fuit inductus, & perſuaſus ab officiali: & tunc ob prædictam rationem paris turpitudinis videtur vrgere oppoſitio, cum vterque ſit in peccato vſuræ, vt ſcripſi infra ſub d. num. 407. verſ. ſecundus. ſed tamen adhuc eſt dicendum, quòd teneatur reſtituere tàm in foro poli, quàm in foro fori, quia nego, eſſe vtriuſque parem cauſam turpitudinis: maior enim eſt turpitudo ex parte recipientis vſuram; quia etſi vterque ſit in pari cauſa quoad peccatum vſuræ; tamen,ſi vſura eſt, ſtat ſemper alia concluſio,quòd ex parte recipientis ſit rapina, vt ſecutus ſum infra q.7. par.2. ampl. 19. ſub num. 64. & prout rapina reducitur ad actum, implicat contradictionem, vt dicamus,eam committi de conſenſu ſoluentis vſuras, cum rapina ſit, quæ committitur, inuito domino, & ſic non eſt par ratio.

Aut loquimur in foro poli; & ſimiliter diſtinguo inter intentionem & intentionem: Vel enim vterque intendebat contrahere ſponſionem, ſed ad euitandas lites, quas ſuper contractu ſponſionis poterant timere in foro fori, per ea, quæ dixi ſupra num. 305. ſiue ad alium bonum finem, ſponſionem veſtiuerunt ſocietatis contractu;& tunc dico in foro poli contractum eſſe validum, & non eſſe faciendam reſtitutionem fructuum; cum de iure cõmuni eiuſmodi contractum ſponſionis eſſe licitum dixerim ſup. ſub d.n.305. & partes ſupponamus intentionaliter contraxiſſe,inſpecto iure communi: expedit tamen, vt deinde inter ſe publicum de hac intentione documentũ habeant, ne ijs, vel eorum altero vita functo, & controuerſia inter hæredes, vel cum hærede mortui orta, alter eorum contra defuncti conſcientiã ageret,vt dixi infra in 3. caſu, in fine. Vel vterque intẽdebat inire verè ſocietatem officij,& ſic in contemptum Pontificiæ conſtitutionis, eaq; ſpreta, voluerunt eam inire ſine officio: & tunc in primis concludo,quòd, contemnendo Pontificis conſtitutionem, peccant: non tamen auderem affirmare, quòd teneatur reſtituere, ſaltem ante latam à Iudice ſententiam; quia ſic etiam dicimus de eo, qui ludit alea, quia etſi is, ludendo,contemnat legem,tamen non tenetur acquiſitum ex ludo reſtituere ante latam à iudice ſententiam per ea, quæ ſcripſi ſupra num.116.

Secundus caſus eſt; quando ſocius, qui ponit pecunias in ſocietate officij, ignorat incapacitatem officij, ſed officialis benè ſcit incapacitatem:& iſto caſu concludo eadem, quæ concluſi in præcedenti, quia cum vſura non conſideretur in officiali, ſeu debitore, qui ſoluit fructus, ſed conſideretur in ſocio, qui ex pecunijs, quas dedit in ſocietatem, recipit fructus,vt ſcripſi infra ſub num.407. verſ.vna circa hoc.& ignorantia ſaluet contractum ſocietatis, mutando quaſi illum in contractum ſponſionis,vt dixi ſupra verſ.declara.

Digitized by Google

clara. ſatis eſt, quòd ignorantia ſit in ipſo ſocio; quia medicina datur infirmis, non autem ſanis, Matth.9. num.12. & Marc.2. num.17. *non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus*.

Amplia hanc concluſionem, vt procedat etiam ſi ſocius poſtea nouerit incapacitatem officij; quia, etiam ſcientia ſuperueniente, non tenetur reſtituere fructus, cum data hac ignorantia, iſte contractus aſſumat naturam ſponſionis, vt dixi ſupra verſ. declara. quam naturam non perdit per ſuperuenientiam ſcientiæ.

Non obſtat, quòd ſi vnus ex contrahentibus lædat alterum ignoranter in pretio, ſit tutus in foro conſcientiæ, durante illa ignorantia, ſed poſtea, ſuperueniente ſcientia læſionis, teneatur ad reſtitutionem ſecundum communem & tutiorem opinionem, quam ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.10. ſub num.52.verſ.contra.

Quia reſp. quòd in caſu noſtro ſocietas tranſit in ſponſionem, vt dixi, in qua cum non requiratur officium, nil releuat, quòd ſocius poſtea ſciat, ſocietatem fuiſſe initam ſine capacitate officij: & iſte tranſitus eſt fundatus in iuſtitia commutatiua, & æqualitate, quia ſicut officialis iſto caſu potuiſſet, moriente ſocio, lucrari pecunias poſitas in ſocietate, etiam quòd in ſocio ſuperueniſſet ſcientia incapacitatis officij ante ipſius ſocij mortem, ita etiam conuenit, vt ſocius poſſit tuta conſcientia retinere lucrum, quod, mediante periculo perdēdi capitale, acquiſiuit.

Tertius caſus eſt è conuerſo, quando ignorantia incapacitatis officij eſt ſolum in officiali, quæ ignorantia videtur impoſſibilis, niſi pro officiali ſumamus eum, pro quo inſeruiunt pecuniæ, cum alioqui officialis ipſe ſemper, & nulla adhibita induſtria, ſeu opera, ſciat quanti valeat, & quot fructus parere ſoleat ſuum officium, & an plures ſocietates ſuper eo contraxerit: & iſto caſu, in quo ignorantiam ſupponimus ſolum ex parte ſoluentis fructus, & ſcientiam ſupponimus in ſocio, qui fructus recipit, ſimiliter conſidero forum fori, & forum poli: Si enim loquimur in foro fori, concludo ſine difficultate, quòd ſocius tenetur reſtituere fructus, ſeu compenſare in ſorte, per ea, quæ dixi ſupra num.324. & apertius num. 325. Si verò loquimur in foro poli, tunc videtur dicendum idem, quia etiam ſi iſte ſocius intentionaliter voluiſſet inire ſponſionem, tamen extrema non coniungebantur, iuxta ea, quæ ſcripſi infra q.7.par.2. ampl.10. ſub nu.33. verſ.prima. & dato, quòd ſine extremorum coniunctione hic contractus ſtaret tanquam ſponſio, adhuc iſte ſocius non videtur tutus in conſcientia, niſi prius per ſcripturam publicam apud officialem, ſeu debitorem declaraſſet hanc ſuam intentionem, ne alioqui, ipſo ſocio mortuo, ſuus hæres, ignorata defuncti conſcientia, allegaret, hanc ſocietatem fuiſſe nulliter contractam, ex quò fuit contracta ſine officio, vel cum officio incapaci, & ſic debitor, ſeu officialis excluderetur à lucro pecuniarum datarum in ſocietatem, quamuis hęres teneretur reſtituere fructus perceptos, qui poſsēt eſſe lōgè minores: & hæc de ſecūda extenſ. poſita ſup.nu.280.

332 Extēde tertio idem quintum requiſitum, poſitum ſupra num. 276. vt in tantum procedat, quòd ſi officium deſit eò, quia ſit alienatum, & ideo per eius alienationem ſit ſoluta ſocietas, ſocius (quamuis ignarus alienationis, & conſequenter ſolutionis ſocietatis) non poſſit amplius exigere fructus, & exigendo, quamuis bona fide exigeret, teneretur illos reſtituere, vel computare in ſortem, quia ignorantia venditionis officij non operatur, quòd ſocietas duret, Rot. diuerſ. deciſ. 291. domini. num. 2. in fine, & num.3. in Romana ſocietatis. ven. 23. Iunij 1600. coram Illuſtriſ. Card. Millino. inter impreſſas Lugduni 1612.

Nec obſtat, quòd eiuſmodi ſocietatum lex, ſeu conſuetudo videatur iniuſta, aut ſaltem inæqualis, cum, dato duplici ignorantiæ caſu, eam in vno excuſet, & in alio condemnet: Primus caſus, in quo ignorantiam excuſat, eſt, quando ſocius contraxit ſocietatem ſuper officio, ſuper quo iam tunc tot aliæ erant contractæ ſocietates, vt nihil ſupereſſet communicandum cum ipſo ſocio; quo caſu ipſum ſocium, ignorantem alias ſocietates, & ideo fructus bona fide exigentem, excuſat, ne teneatur illos reſtituere, nec computare in ſortem, per ea, quæ dixi ſupra num.329. & 330. Secundus caſus, in quo ignorantiam non excuſat, eſt, quando ſocius poſt alienationem officij exigit fructus ſocietatis, quo caſu ſocium, officij alienationem ignorantem, ideoque bona fide fructus exigentem, non excuſat, & ideo ad illorum reſtitutionem condemnat, vt in caſu huius extenſionis: & tamen ignorantia hoc ſecūdo caſu excuſabilior videtur, quàm in

in primo; ſatis enim (loquendo de primo caſu) notum eſt, quòd hodie aliqui pauci officiales, quorum officium non excedit valorem ſcutorum octocentum, ſeu duorum millium, contrahunt indiſtinctè ſuper eorum officijs tantum ſocietatum numerum, vt earum ſumma longè in maxima quantitate excedat officiorum valorem;vnde videtur ignorantia affectata: notum etiam eſt (loquendo de ſecundo caſu) quòd multi ſocij, præſertim abſentes ab Vrbe, officij alienationem ignorantes, fructus bona fide exigunt.

333 Quia reſpondeo, diuerſam eſſe rationem inter ignorantiam primi caſus, & ignorantiam ſecundi, ex duabus cauſis: Prima cauſa eſt, quia ignorantia in primo caſu eſt iniuſta, & omnino excuſabilis, vt oſtendi ſupra num. 330. at in ſecundo caſu eſt iniuſta, & culpabilis, quia ſocius poteſt facilè ſcire, an ille officialis exerceat illud officium, & ſic an duret ſocietas, vt dixit etiam Rot. d. deciſ. 291. domini. in fine; quare debet ſaltem ſemel in menſe de hoc interrogare notarios in banchis; alias ignorantia erit culpabilis, & forſan affectata; & ideo non debet ei prodeſſe: Secunda cauſa eſt, quia, ſi ignorantia non excuſaret in primo caſu, ſocietatis officij commercium, quod degentibus in Vrbe extimatur valdè expediens, facilè diſſiparetur, cum, non tolerata hac ignorantia, ex mille ſocietatibus, quæ contrahuntur, non contraherentur duæ, hacque ratione, ne iſtud commercium diſſipetur, contra officialem procedi non ſolet: non ſic eſt in ſecundo caſu, quia licet ignorantia non toleretur; huius tamen commercij frequentia nō deficit, quod experientia docet.

334 Subextende primo hanc extenſionem, vt procedat etiam ſi ſocio fructus ſint ſpontè ſoluti, & à ſciente, illos eſſe indebitos, quia adhuc repeti poſſunt, ſeu computari debent in ſortem, cum vſuræ poſſint repeti, etiam ſi fuerint ſcienter, & ſpontè ſolutæ, Rot. diuerſ. dicta deciſ. 291. num. 5. & 6. verſ. non obſtat.

335 Subextende ſecundo, vt quemadmodum ſocius, ideſt, creditor, in caſibus prædictis teneretur reſtituere fructus exactos, ita à fortiori repelleretur in prædictis caſibus, ſi ageret ad eos exigendos, quia quem de euictione teneret actio, eundem agentem repellit exceptio.

336 Confirmatur hæc ſubextenſio, quia in fortioribus terminis licet officialis ſciuerit, ſuper eius officio initas iam eſſe cum eodem ſocio alias ſocietates, quæ officij valorem adæquent, vel forſan ſuperent, & proinde aliam ſocietatem, quam contrahit, ſcit eſſe nullam, & conſequenter, contrahendo, eſt in dolo, vt in caſu, de quo ſupra num. 325. nihilominus, quia etiam ſocius eſt in æquali dolo, cum vterque ſciat nullitatem ſocietatis, dolus cum dolo compenſatur, ideoque officialis, dolo hoc non obſtante, poteſt recuſare ſoluere fructus, quia non extat ſocietas, Caſtrac.tract.de ſociet.offic.cap.6.num. 11.in fine, ibi, verum quia. iunctis num. 7. & ſeqq.

337 Infero ex eodem quinto requiſito, eiusq; extenſionibus poſitis ſupra num. 279. 280. & ſeqq. quòd nullitas ſocietatis non magis reſpicit fauorem accipientis, quàm dantis pecunias in ſocietate, quia ſi is, qui accepit, liberatur à ſolutione fructuum, is, qui dedit, liberatur à periculo eas amittendi, quia, ſocietate ceſſante, ceſſat omnis effectus ſocietatis, Tiraq. de cauſ. ceſſan. num. 241. in verbo, ſocietate ceſſante.

Verum, re ad vſum deducta, non æque vtriuſque fauorem reſpicit, quia raro is, qui dedit, perderet, & è contra qui accipit, vt plurimum ſolueret fructus: ſicque hæc annullatio poteſt reputari damnoſa dantibus pecunias.

338 Subinfero, quòd, ceſſante, ſeu reſoluta, vel annullata ſocietate, pecuniæ datæ reſoluuntur in creditum cauſæ non ſecutæ, ſicq; competit condictio cauſa data, cauſa non non ſecuta, tot. tit. ff. de condict. cau. dat. & non reſoluuntur forſan in ſimplex mutuum abſolutè, per ea, quæ latè ſcripſi infra q. 7 par. 2. ampl. 8. num. 207. & ſeqq.

339 Declara primo nunc reſtringendo idem quintum requiſitum, poſitum ſupra num. 276. dum dixi, ſocietatem inæqualem fructibus officij eſſe nullam, ſaltem in ea parte, in qua eſt inæqualis, vt poſſit procedere in ſocietate officij vacabilis per mortem officialis, cum amiſſione capitalis, adhibita conſideratione illorum quatuor caſuum, quos poſui ſupra num. 322. & ſeqq. & 329.

Secus eſt in ſocietate officij non vacabilis, & contracta cum periculo vitæ ſocij, dantis pecunias; quia huic ſocio debentur non ſolum fructus, qui percipiuntur ex officio ad ratam; ſed debetur pretium periculi vitæ, quod poteſt valere quinque, vel ſex, vel ſeptem

ptem pro centenario; & ceſſat in hac ſocietate compenſatio illa periculi cum periculo, quam retuli ſupra num. 282. quare iniuſta eſſet ſocietas, in qua officialis perciperet ex officio ſine periculo quinque,& ſocius ipſius officialis quinque cum periculo.

Hæc declaratio in ſecunda parte, idest hæc ſocietas ſuper officio non vacabili cum certo lucro propter periculum, quamuis iuridica videatur, Romæ tamen, vbi ſponſionis contractus vſu receptus non videtur, nunquam poſſet obtineri per ea, quæ dixi etiam ſupra ſub num.124.declar.2. in fine.

340 †Si tamen admitteretur,& daremus in hoc contractu ſeparabilitatem inter fructus officij, & lucrum propter periculum, ſocietas quoad lucrum, procedens à periculo, ſemper valeret.

341 Declara ſecundo, vt ſocietas non dicatur contracta ſine officio, quamuis is, qui pecunias accipit, non habeat officium,& propterea recognoſcat bonam fidem officialis, qui accipit eius precibus ſuper ſuo officio, & declaret,officialem habere in ea ſolum nomen nudum, vt latius explicaui infra q. 7. par. 1. num.88.& 89.

342 Declara tertio, vt quamuis ſocietas contracta ſine officio, ſit nulla, tamen ſi officialis, ſeu accipiens pecunias, doloſè induxerit eum, qui eas dedit, fructus licitè capientur in foro interiori, & ratione lucri ceſſantis etiam in foro exteriori, prout declaraui infra q.7.par.2.ampl.8. num.120. illat.4. vbi videas.

343 Declara quarto, extendendo idem requiſitum, vt ſocietas, contracta cum officio capace, ſit valida, etiam ſi officialis promiſerit ſocio dare fideiuſſorem, & non dederit, quia nihilominus, ſocio volente, tenetur officialis ſoluere ei fructus,tùm quia negligentia, & culpa officialis debitoris non debet nocere ſocio creditori, & moroſus ex propria mora, & inobſeruantia commodum in alterius præiudicium conſequi; tùm quia illa promiſſio dandi fideiuſſorem reſpicit fauorem ſocij creditoris: ergo non debet retorqueri in eius odium, vt, illa promiſſione non adimpleta, fructus conſequi non poſſit, hæcque declaratio eſt clara,naturalis,& ſeruatur paſſim in praxi, quia contractus ſocietatis in ſe eſt perfectus, accedente voluntate ſocij.

344 Extende primo hanc declarationem, vt procedat, etiam ſi in promiſſione dandi fideiuſſorem ſit appoſita certa dies, puta, per totum præſentem menſem,& cum pacto,ſeu clauſula reſolutiua eiuſdem contractus, ita vt, fideiuſſore non dato,ſit locus reſtitutioni ſortis principalis,perinde ac ſi finita eſſet ſocietas; quia adhuc, ſocio volente, ſocietas remanet valida, & officialis tenetur ei ſoluere fructus ſocietatis, cum illud pactum reſolutiuum intelligatur appoſitum fauore contrahentis, qui adimplet pro parte ſua, per ea, quæ latiſſimè in materia indifferenti, & in certis caſibus ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.2.cap.2. nu.383. & ſeqq. iunctis etiam aliquibus præcedentibus, & in his terminis Caſtrac. tract. de ſociet.off.cap.69.il 1.ſub num.10.& num.33. & cap.68.in fine, num. 33.

345 Subextende hanc extenſionem,vt procedat, etiam ſi officialis promiſiſſet dare non vnum,ſed duos fideiuſſores,& dederit vnum tantum, ita vt fideiuſſori dato, & ſoluenti ſocius non poſſit actionem cedere pro rata, ſicq; datio alterius fideiuſſoris videatur reſpicere etiam fauorem,& vtilitatem alterius fideiuſſoris, quia adhuc ſocietas tenet, volente ſocio, qui adimpleuit pro parte ſua, & poterit totū exigere à fideiuſſore dato, quia promiſſio facta de dando duos fideiuſſores, fuit ad fauorem, & maiorem cautelam ſocij; & ideo, ſi ambo non acceſſerint, non debet in eius damnum redundare, & ita,reuocata ſententia,lata in prima inſtantia,fuiſſe in ſecunda benè iudicatum, refert, & ſequitur Caſtrac.tract.de ſociet. cap.66.num. 4.in fine, & ſeqq. alias ſi illa promiſſio dandi duos fideiuſſores reſpiceret æquè fauorem dati fideiuſſoris, hæc ſubextenſio non procederet, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic.cauſ.lib.2.cap.2.num.396.

346 Extende ſecundo, vt quàuis ſocius agat, etiam non præſtito fideiuſſore,ad fructus ſocietatis, tamen non per hoc cenſetur liberare officialem debitorem ab obligatione dandi dictum fideiuſſorem; imò poteſt adhuc agere, vt det fideiuſſorem, Caſtrac. tract.de ſociet. cap. 69. il 2. num. 8. verſus finem,

347 † quia, agendo pro fructibus, videtur tacitè renunciare iuri dicendi,ſocietatem non fuiſſe contractam, ſeu facultati annullandi ſocietatem, vt dixi infra num.377. quæ tacita renunciatio non debet extendi, vt cenſeatur renunciaſſe etiam actioni, quam habet ad cogendum debitorem, vt det fideiuſſorem, quia ſatis habet, in quo operetur, & renunciatio

ciatio eſt ſtrictiſſimi iuris, ideoque ſi ſit dubia, interpretatur in eam partem, quæ renunciantì minus noceat, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 5. num. 163. & hinc videmus, quòd ſocius, qui dat pecunias in ſocietate officij, in ipſo contractu recipit fructus anticipatos primi ſemeſtris, quamuis officialis nunquam eo tempore dederit fideiuſſorem, quem promiſit dare.

348 Confirmatur hæc extenſio, quia licet dominus directus emphyteoſis, recipiendo canonem, ſeu penſionem, cenſeatur remiſiſſe, & renunciaſſe caducitati, ad tradita per Clar. in §. emphyteoſis. q. 10. tamen non cenſetur renunciaſſe emphyteoſi, & iuri conſequendi in poſterum futuras penſiones, ſicque in reliquis non cenſetur renuciare iuri emphyteotico.

Non recedas ab hac extenſione, quicquid in contrarium ſcripſerint aliqui.

349 Extende tertio, vt procedat etiam ſi in promiſſione dandi fideiuſſorem nulla ſit appoſita dies, & officialis ad dandum fideiuſſorem non ſit interpellatus, quia adhuc, ſocio volente, tenetur ſoluere ei fructus, & ratio eſt, quia ipſe ſatis eſt certus de obligatione ſua, & ex non adimplemento illius non debet conſequi hoc commodum, vt propterea non teneatur ad fructus.

350 Extende quarto eandem declarationem poſitam ſupra num. 343. (dum dixi, quòd officialis debitor non debet ex propria mora commodum, & lucrum reportare in damnum ſocij, qui adimpleuit pro parte ſua) vt in caſu contrario declarationi, quando ſocius non agit ad conſequendum fructus ſecundi ſemeſtris, & multò magis quando oblatos recuſat, ex quò officialis nondum dedit fideiuſſorem promiſſum, officialis tunc lucrari non poſſit pecunias ſociales, moriente perſona, ſuper cuius vitæ periculo ſocietas contracta eſt, quia non debet quis ex contractu, quem non adimpleuit, commodum reportare; & ad effectum, vt ex contractu quis actionem, vel exceptionem conſequatur; in primis docere debet, ſe pro parte ſua adimpleuiſſe, & promiſſis ſtetiſſe, vt in ſimilibus terminis tenuit Rot. diuerſ. deciſ. 331. ad tres. num. 1. verſ. bandinis. in Romana pecuniaria, die lunæ 2. Decembris 1596. coram R. P. D. Penia inter impreſſas Lugduni anno 1612. & apertius in proprijs terminis eadem Rot. diuerſ. nemine contradicente, deciſ. 329. fuit per dominos. per totam, in Romana duorum millium, die 19. Martij 1574. cotam bo. me. Card. Seraphino. inter eaſdem Lugduni impreſſas, quam deciſionem integram refert, & ſequitur Virgin. de Boccat. tract. de contract. & ſociet. off. num. 143. verſ. ſocietas.

351 † & quòd vbi contractus eſt vltro citroque obligatorius, niſi quis impleat pro parte ſua, non poſſit effectualiter agere, quia quælibet promiſſio habet tacitam conditionem, ſi ſibi fides ſeruetur, ſequitur Rol. à Val. conſ. 53. viſo & diligenter. num. 27. verſ.

352 quibus, & num. 28. lib. 1. † quare emptor, cum ex empto agit, venditori pretium offerre debet; & ideo ſi partem pretij offerat, agere ex empto nō poteſt, & venditor rem, quam vendidit, quaſi pignus retinere poteſt; hincq; eſt, quòd ſi emptor partem pretij ſoluiſſet, & res empta euicta ſit tota, emptor, agens ex empto, non integrum pretium conſequetur, ſed illud ſolum, quod enumerauit l. 14. iulianus. §. offerri. ff. de

353 act. empt. † vnde exceptio rei non traditæ repellit venditorem, agentem ad pretium, ſi rem non integram, vel non liberam tradidit, quamuis emptor per publicum inſtrumentum ſoluere promiſerit, & ſtatutum mandet, quòd inſtrumenta publica habeant executionem paratam, & nulla poſſit aduerſus ea opponi exceptio; & è conuerſo exceptio pretij non ſoluti repellit emptorem, non obſtante prædicto ſtatuto, Dec. conſ. 119. num. 1. Matth. Coler. tract. de proceſs.

354 execut. par. 4. cap. 1. num. 78. & 79. † nam exceptio (tu non impleuiſti pro parte tua) ſemper poteſt opponi, licet ſtatutum prohibeat, exceptiones opponi, Crauet. conſ. 151. neminem. num. 10. & Rol. à Val. d. conſ. 53. num. 32. & 33. quia hæc oppoſitio fit ex inſtrumento, & opponere ex inſtrumento, non eſt opponere contra inſtrumentum, Matth.

355 Coler. d. num. 79. † & ideo licet ſtatutum diſponat, quòd contra publicum inſtrumentum non admittatur aliqua exceptio, tamen iſtud ſtatutum non habet locum in exceptione, quæ deſcendit ex ventre illius inſtrumenti, Canar. & Galleſ. quos ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap.

356 63. ſub num. 1. verſ. ſed nimis. † imò hæc exceptio (tu non impleuiſti pro parte tua) adeo eſt fauorabilis, quòd iudex ex officio, parte non opponente, ſupplet, Crauet. in loco ſupra proximè citato, & licet Rol. à Vall. ſub d. num.

-d. num.33. de hoc dubitet, tamen ego cenſeo, id eſſe verum, quia iudex etiam in cauſis ciuilibus poteſt ſupplere in facto ſine partis inſtantia in notorijs, quæ occurrunt, poſt intentatam actionem, ideoq; poteſt libellum ineptum ex ſe dentibus lacerare, & repellere agentem ſine actione, vt latè ſcripſi in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.1.cap.68.ſub num.2.in futura noua impreſſione, ſed eiuſmodi exceptio non implementi eſt notoria ex inſtrumento, vt ſequitur Matth. Coler.d.cap.1.ſub num.74. fall.10. & adde quæ ſecutus ſum infra §. 7.gl.5.num.26.

357 Confirmatur primo hæc extenſio, quia ſocius, ſeù verius hæredes illius, repetentes ſortem, & capitale, petunt id,cuius contrarium etiam petijſſent; imò hoc contrarium voluerunt: nam petunt, reddi capitale, cum non fuerit adimpleta ſocietas, quia voluerunt, etiam fructus ſibi non deberi; & non deberi fructus, eſt, non extitiſſe ſocietatem, vnde ceſſat illud abſurdum, quòd quis admitti non debeat ad petendum id, cuius contrarium noilet, iuxta ea, quæ ſecutus ſum §.ſeq.gl.5.num.149.

358 Confirmatur ſecundo, quia in contractibus attenditur mens, & cauſa finalis contrahentium, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic.cauſ.lib.2.cap.9.num.1369. nam non eſt maior qualitas in mundo,quàm illa,quæ importatur per cauſam finalem, ſine qua quis non aliter erat contracturus, Bal. in auth.præſente. num. 4. verſ.quæro dicit ſtatutum. in fine, C. de fideiuſſ. & mandat.

359 † ideoq; ſi locator promiſerit ſub certa pœna non expellere conductorem per certum tempus, & conductor biennij continui penſionem non ſolueret, nihilominus ſine metu pœnæ poterit eum expellere, quia quamuis nihil expreſſum ſit in pœnali ſtipulatione de ſolutione penſionum, tamen veroſimile eſt, ita conueniſſe de non expellendo colono intra tempora præfinita, ſi penſionibus paruerit, & vt oporteret,coleret, l.56.quæro.§.inter locatorem. ff. loc. & conduc. Sed mens contrahentium,& veroſimile eſt, quòd dans pecunias illi, à quo voluit ſibi præſtari fideiuſſorem, noluerit ſe exponere duplici periculo, nempè, periculo perdendi capitale in caſu mortis, & perdendi capitale, & fructus in caſu inopiæ debitoris.

360 Contra hanc extenſionem motiuat Caſtrac.tract.de ſocier.cap.69.il 2. ſub num.3. verſ.in contrarium. dicens, quòd contractus ſocietatis eſt contractus nominatus,qui propter inobſeruantiam non reuocatur,ſed agitur ad implementum, vel ad intereſſe,& pro iſto motiuo facit, quod ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ.lib.2.cap.2.num.391.& ſeqq.

Comprobatur hæc contraria opinio,quia aliàs pactum reſolutiuum eſſet ſuperfluum contra non adimplentem, ſi abſque iſto pacto poſſet reſolui.

In hac contrarietate Caſtrac. d. cap. 69. il 2.ſub num.5. verſ.ſed pro reſolutione. & num. ſeqq. adhæret in effectu huic opinioni contra extenſionem, dum diſtinguendo, tenet, extenſionem eſſe veram, ſi ſit appoſitum pactum reſolutiuum, ſecus ſi non ſit appoſitum; ſed tamen ſe multum inuoluit cum ſub num.7.verſ.ſi verò. terminando, ſocietatem eſſe contractam, ſe fundet in eo,quòd cùm fructus perceperit, videtur voluiſſe ſocietatem contrahere: nam parcat mihi, ſi ſocietas dicitur contracta, manebit contracta ſiuè percipiantur fructus, ſiuè non percipiantur.

361 Ego non diſcedo ab extenſione,tùm quia habet magnam æquitatem, & iuſtitiam, tùm quia adducta in contrarium benè tolluntur.

362 Ad motiuum enim, quòd ſocietas propter inobſeruantiam non reuocetur: & ad comprobationem, quòd pactum reſolutiuum eſſet ſuperfluum. Reſp. diſtinguendo: Aut ſumus in contractu, cuius implementum etiam tardum, & ſiuè ſiat in ſpecie præciſa, ſiuè in æquipollenti per ſatisfactionē eius,quod intereſt, poteſt iuuare, & conſeruare indemnem alterum contrahentem, qui adimpleuit pro parte ſua; & in eiuſmodi contractu concludo, veram eſſe opinionem contra extenſionem, & tunc procedere diſtinctionem, & comprobationem: Aut ſumus in contractu, cuius implementum, ſi ſit tardum, non poteſt iuuare, & conſeruare indemnem alterum contrahentem, & ipſe, qui adimplet, nullam penitus ex adimplemento ſuſcipit obligationem, nullumque prorſus recipit, aut recipere poteſt incommodum; & in iſto contractu concludo, veram eſſe extenſionem: ſed eiuſmodi eſt contractus ſocietatis officij, quia ſi ſocius, qui dedit pecunias, nolit accipere fructus, & officialis non dat fideiuſſorem, niſi poſt mortem eius, ſuper cuius vitæ periculo ſocietas eſt contracta, & ſic poſtquam lucratus eſſet pecunias ſociales, fruſtratoria, & ſtulta eſſet

eſſet iſta fideiuſſio, qua ſocius, qui dediſſet pecunias, non iuuaretur, & officialis, qui eas lucratus eſſet, ad nihilum obligaretur: imputet ergò ſibi officialis, qui ſperabat lucrari pecunias, ſi fideiuſſorem ante caſum mortis non dedit, quia ab ea die, qua fideiuſſorem dediſſet, vtrique ex contrahentibus commodum, & incommodum ſocietatis cucurriſſet, nam ſicut officialis non antea poteſt lucrari, ita etiam ſocius non antea poteſt exigere fructus, ex quò antea ceſſabat periculum; hocq; vltimum diſtinctionis membrum benè probatur ex Rot. quam ſecutus ſum infra num. 369.

363 Sed pro clariori omnium intelligentia diſtingue adhuc tres caſus.

Primus caſus eſt, quando ſocius, qui dedit pecunias, nullos fructus ſocietatis recepit: & iſto caſu extenſio eſt non ſolùm vera, ſed habet minorem difficultatem, quia ceſſat difficultas, quæ ex dictis per Caſtrac. poſſet motiuari, quando recepti ſunt fructus primi ſemeſtris, vt in caſu ſequentis ſubextenſionis, num. 366.

364 Secundus caſus eſt, quando recepit ſolum fructus primi ſemeſtris; & iſto etiam caſu vera eſt extenſio, quia illa prima receptio potuit fieri citra approbationem ſocietatis ſine fideiuſſore, vt dixi in ſequenti ſubextenſione.

365 Tertius caſus eſt, quando ſocius recepit fructus ſecundi, aut vlterioris ſemeſtris; & iſto caſu extenſio non procedit, quia officialis poterit lucrari pecunias ſociales, vt dixi infra num. 376. ſubdeclarat. 1. & num. 377. explicat. 1.

366 Subextende primo ergo eandem quartam extenſionem, poſitam ſupra num. 350. vt procedat etiam ſi ſocius acceperit fructus primi ſemeſtris, quia adhuc officialis, ſi fideiuſſorem non dederit, non poſſet lucrari pecunias, & ita videtur de mente Rotæ diuerſ. deciſ. 332. certum eſt. in fine, coram bo. mem. Card. Seraphino, inter impreſſas Lugduni anno 1612. dum facit vim in exactione fructuum ſecundi ſemeſtris, & ita in terminis, citata Rota diuerſ. deciſ. 329. quã nos citauimus ſupra in extenſione ſub num. 350. firmat Virg. de Boccat. tract. de contract. & ſociet. offic. nu. 143. & tenuit Rot. in Rom. ſociet. off. lunæ 2. Iunij 1608. coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto.

367 Ratio huius ſubextenſionis eſt, quia ſocio, qui dat pecunias, competit ius dicendi, ſocietatem non eſſe initam, quando officialis, qui accepit pecunias, non dat fideiuſſorem, quem promiſit dare, ſicq; quando eſt in mora adimplendi; & huic iuri poteſt ſocius tacitè renunciare, recipiendo fructus: ſed in receptione fructuum primi ſemeſtris anticipatè in ipſo contractu ſocietatis nondum eſt orta mora officialis, quia impoſſibile eſt, vt eodem momento detur promiſſio, & mora, vt dixi infra num. 386. & conſequenter ſocio nondum eſt ortum ius dicendi, ſocietatem non eſſe contractam: Ergo impoſsibile eſt, vt iuri, nondum nato, dicatur tacitè renunciatum per illam fructuum anticipatam receptionem.

Quicquid contra hanc ſubextenſionem videatur ſentire Caſtrac. quem citaui ſupra ſub num. 360. verſ. in hac.

368 Hæc ſubextenſio facilius procedit, ſi promiſsio dandi fideiuſſorem haberet clauſulam reſolutiuam, quia in caſu, quo aderat pactum reſolutiuum, loquitur Rot. in citata deciſ. 332. verſ. in caſu propoſito.

369 Subextende ſecundo, vt procedat etiam ſi officialis promiſiſſet dare infra duos menſes fideiuſſorem pro fructibus ſoluendis, & fructus primi ſemeſtris eſſent iam ſoluti, ita vt illa promiſsio videatur reſpicere duos menſes ſecundi ſemeſtris, cum fructus ſoluendi reſpiciant ſecundum ſemeſtre, & fideiuſsio ſit præſtanda pro fructibus ſoluendis; quia nihilominus ſi officialis non dederit fideiuſſorem infra duos menſes primi ſemeſtris, non lucratur pecunias ſociales, dando illum infra duos menſes ſecundi ſemeſtris, ſecuta iam morte ſocij, Rot. in Rom. ſociet. off. lunæ 2. Iunij 1608. coram Illuſtriſsimo Card. Lancellotto, citata etiam in præced. ſubextenſione; & facit, quod nos in noſtra diſtinctione aduerſus Caſtrac. diximus ſupra ſub num. 362.

370 Subextende tertio, vt procedat, etiam ſi ſocius, qui pecuniam dedit, ſtatim moreretur, & recepiſſet fructus primi ſemeſtris, vt in præcedenti ſubextenſione, & officialis intra tàm breue tempus arbitrio recti iudicis non poſſet dici moroſus in non dando fideiuſſorem, quia adhuc officialis, ex quo fideiuſſorem non dediſſet, non lucraretur pecu-
371 nias ſociales: † nam licet, qui promittit, ſeù tenetur ſtatim aliquid facere, intelligatur cum aliquo temperamento temporis, l. 105. quod dicimus. & ibi Gl. in verbo, intelligendum. ff. de ſolut. & ideo non ſtatim atque

quis interpellatur conſtituitur in mora, ſed
neceſſe eſt, quòd labatur tantùm temporis,
infra quod commodè id, ſuper quo interpel-
latus, explicari poſsit; quod tempus venict
arbitrio iudicis moderandum, M. Ant. Ba-
ner. tract. de mor. par. 3. num. 1. tom. 6. par.
2. fol. 410. nam intra quantum temporis
ſpatium fieri debeat id, quod incontinenti,
& ſtatim fieri debet, relinquitur arbitrio
iudicis; vt cumulatè videbis, ſi Deo placue-
rit, in futura impreſsione noſtri 2. lib. de iu-
dic. cauſ. cap. 7. ſub num. 674.

374 Tamen eſt aduertendum, quòd officialis
excluditur principaliter à lucro, quia non
adimpleuit pro parte ſua; & commodum
percipere non debet ex contractu, quem
non adimpleuit; mora autem venit conſide-
rata acceſſoriè, & non principaliter, quare
ſiue dicatur in mora, ſiue non, lucrum con-
ſequi non debet, Rot. diuerſ. deciſ. 329.
quam ſecutus ſum ſupra num. 350. in 4. ex-
tenſione; & latius dixi infra q. 7. par. 2. ampl.
373 8. num. 158. † & in omnem caſum, quando
ſecundum Doctores eſſet conſideranda mo-
ra, dicunt, quòd mora eſſet neceſſaria con-
tra eum, qui ob non adimplementum inci-
deret in pœnam, quia in eo vltra non im-
plementum requireretur mora, ſine qua non
incideret in pœnam; ſecus contra eum, qui
ob non adimplementum excluderetur à lu-
cro; quia iſte licet non ſit in mora, tamen ſi
non adimpleuit, adhuc ob non adimple-
mentum excluderetur à lucro, Rot. d. deciſ.
329. quæ hoc deducit ex ſententia Decij in
l. cum proponas. la 2. num. 4. C. de pact.
dum ait, quòd fidem frangenti fides obſer-
uari non debet, etiam ſi fidem fregerit ex
neceſſitate, quia, inquit, neceſſitas & impe-
dimentum excuſat à pœna, vel mora, ſed
non facit, quòd impedito competat actio,
374 ex quò pro parte ſua non impleuit, † quaſi
dixerit Decius, licet impeditus aliqua ne-
ceſſitate excuſetur à mora, ſicq; non ſit in
mora, tamen ex quò non adimpleuit pro
parte ſua non habet actionem; quod idem
apertius videtur dixiſſe Rip. in l. quod te
num. 48. in 7. declarat. ff. ſi cert. pet. dicens,
quòd difficultas, quæ excuſat à mora, pro-
deſt ad euitandum damnum, ſed non ad lu-
crum conſequendum, quod etiam ſcripſit
Steph. Forcat. tract. de mora, par. 3. num. 2.
verſ. ſanè verò. tom. 6. par. 2. fol. 429. dicens,
quòd in præmijs, & lucris difficultate remiſ-
ſio non quæritur, quia non ſic fauemus lu-
cro inhiantibus, vt damna mora vitan-
tibus.

Sed quod Rot. Dec. & alij, hic citati, di-
cunt, non procedit, quando agens, caſu
fortuito impeditus, non adimpleuit in forma
ſpecifica, & vult adimplere in æquipollenti
poſſibili, quia is adhuc conſequitur lucrum,
l. vlt. cum quidam. C. de condict. indeb. &c.
375 Aduerte, quòd in caſu huius ſecundæ &
tertiæ ſubextenſionis poſitarum ſupra num.
369. & 370. hæredes ſocij defuncti teneren-
tur reſtituere illos fructus primi ſemeſtris,
ideſt, tenerentur illos computare in ſorte, ſi-
bi reſtituenda ab officiali.
376 Subdeclara primo eandem quartam de-
clarationem, poſitam ſupra num. 343. (dum
dixi, quòd, volente ſocio, cuius fauore eſt
præſtandus fideiuſſor, ſocietas remanet con-
tracta, etiam fideiuſſore non preſtito) vt hæc
voluntas poſſit declarari, non ſolùm verbis
expreſsis, ſed tacitè per receptionem fru-
ctuum ſecundi, aut vlterioris ſemeſtris, Rot.
diuerſ. deciſ. 331. ad tres. in fine, verſ. po-
ſtremo non obſtat. in Rom. pecuniaria, lu-
næ 2. Decemb. 1596. coram R. P. D. Penia in-
ter impreſſas Lugduni anno 1612. & clarius
deciſ. 332. certum eſt. in fine, ibi, verum
quia. inter eaſdem Lugduni impreſſas, &
Caſtrac. tract. de ſociet. cap. 69. il 1. num. 11.
& cap. 69. il 2. num. 7. in fine, & num. 8.
377 Explica primo illatiuè hanc ſubdeclara-
tionem, vt eo ipſo, quòd ſocius recipit fru-
ctus ſecundi, aut vlterioris ſemeſtris, ex tūc
pro toto illo tempore, pro quo percepit fru-
ctus, perdat ius dicendi, ſocietatem non
eſſe initam ob non præſtitum fideiuſſorem,
per ea, quæ dixi ſupra num. 346. & 347.
extenſ. 2. & conſequenter ex tunc ipſe ſubit
periculum perdendi pecunias ſociales, & of-
ficialis acquirit potentiam lucrandi in caſu
mortis; quia alias non poſſet recipere fru-
ctus ſine vſuraria prauitate, cum is, qui non
ſubiacet periculo mortis, non poſſit lucrari
fructus ſocietatis officij ad rationem 12. pro
centenario, Rot. diuerſ. d. deciſ. 332. & in
alia Romana fructuum & intereſſe, mer-
curij 10. Decembris 1614. coram R. P. D.
Pamphilio: Vnde ille fauor, quòd poſſit vti,
vel ſuſpendere ſocietatem, non poteſt in eo,
quod elegit, operari effectus contrarios.

Secus ſi receperit ſolùm fructus primi ſe-
meſtris, vt dixi ſupra num. 366. in prima
ſubextenſione.
378 Explica ſecundo, vt ſocietas, quam, non
obſtante

obſtante non adimplemento, diximus intelligi contractam propter receptam fructuum ſolutionem, non extendatur vltra illud semeſtre, ſeu tempus, pro quo recepta eſt ſolutio; quare ſi contingat mors in alio ſemeſtri, ſeu tempore, pro quo fructus ſoluti non ſunt, non erit locus pecuniarum lucro, Rot.d.deciſ.331.ad tres. in fine, ſub num.3. verſ.poſtremo non obſtat. & ratio eſt euidens, quia ille tacitus ſocij conſenſus, qui, recipiendo fructus, velit ſocietatem ſtare, non ſe extendit latius, quàm ſe extendat ipſa fructuum receptio, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum in meo tract.de appell.q.12.nu.87. ideoque qui vult poſſe lucrari ſocietatem, vel adimpleat ex parte ſua, vel ſaltem fructus ſoluat.

379 Explica tertio, vt quamuis officialis, non dando fideiuſſorem, non adimpleuerit pro parte ſua; tamen ſocius, qui dedit pecunias, quo vſque non declarauerit altero ex prædictis modis, de quibus ſupra num. 376. in ſubdeclaratione, ſe velle vti ſocietate, non poterit percipere fructus; & ideo non poteſt prætendere fructus pro tempore præterito, quando nondum ſuberat periculum, & ſibi imputet, ſi prius non declarauit, Rot. d.deciſ.332. verſ.iure itaque. quia ſocietas interim remanet in ſuſpenſo.

380 Subdeclara ſecundo in caſu, quo officialis dederit fideiuſſores, cum hoc pacto, (quòd eiſdem fideiuſſoribus, ſeu aliquo eorum deficiente, moriente, ex Vrbe recedente, aut conditionem deteriorante, alium, ſeù alios fideiuſſores idoneos intra dies 15. ad beneplacitum ſocij, qui pecunias dedit, loco deficientis, ſeu deficientium dabit, aliàs ſit locus reſtitutioni pecuniarum ſocialium, vt quamuis iſto etiam caſu poſsit ſocius exigere fructus, non aliter adimpleto pacto renouandi fideiuſsionem per eadem, quæ ſcripſi ſupra num.343.in 4.declarat.& num.344.& 349.in 1.& 3.extenſione, remanente tamen eidem ſalua facultate agendi ad implementum, per ea, quæ dixi ſupra num. 346. in 2. extenſ.& recipiendo fructus, agnito non adimplemento, tacitè renunciet iuri dicendi, ſocietatem non eſſe initam, & conſequenter ſe ſubijciat periculo perdendi pecunias ſociales in caſu mortis, & officiali naſcatur ius in potentia lucrandi eas, per ea, quæ dixi ſupra num. 377. & in terminis ſentit Rot. diuerſ.deciſ.331. ad tres. in fine, in Romana pecuniaria, die lunæ 2. Decembris 1596. coram R. P. D. Penia in impreſsis Lugduni 1612. & è conuerſo non recipiendo eos, ſeu non agendo ad illos, & officiale conſtituto in mora, euitet periculum perdendi, & officialis amittat potentiam lucrandi, per ea, quæ dixi ſupra num. 350. in quarta extenſ. & eadem deciſ.331.num.1.& in fine, & demum licet promiſsio renouandi, ſeu ſubrogandi fideiuſſores, deficientibus primis, conueniat in omnibus cum promiſsione preſtandi fideiuſſores.

381 Tamen differt in hoc, quòd promittens dare fideiuſſorem, tenetur illum dare etiam abſque alia interpellatione, per ea, quæ ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.8.num.156. ſed promittens renouare, ſeu ſubrogare in caſu, quo datus deficiat, non cogitur, niſi ſit interpellatus ab homine, & conſequenter, eueniente interim ante interpellationem caſu mortis eius, ſuper cuius vitæ periculo contracta eſt ſocietas, officialis lucraretur pecunias, & pactum reſolutiuum, in eo appoſitum, non operatur, niſi poſtquam is, ad cuius fauorem fuit appoſitum, declaraſſet, velle vti illo pacto, per ea, quæ ſcripſi ſupra num.344. in prima extenſione; & in terminis noſtris Caſtrac. tract. de ſociet. cap. 69. il 1. ſub num. 10. Vnde cum ſupponamus, caſum mortis eueniſſe, antequam ſocius, qui dedit pecunias, interpellauerit officialem pro renouatione fideiuſſoris, & ſic ante officialis moram, & multò magis antequam declarauerit, ſe velle vti reſolutione contractus, dicimus, caſum eueniſſe, durante ſocietate.

382 Ratio quare promittens, deficiente fideiuſsione præſtita, dare aliam, debeat interpellari, alias non teneatur, eſt, tùm quia hæc promiſſio continet diem incertam, quæ habetur pro conditione, l.74.dies incertus. ff.de condit.& demonſtrat.& l.38.ſtipulatio iſta. §.inter certam. ff. de verb. oblig. Alex. conſ.55.viſo titulo. num.1. in fine, & nu.2. lib. 2. Corn. conſ. 156. videtur dicendum; num.1.lib.1. præſertim, quando eſt incerta omnino, nempè, an, & quando, vt loquitur Bar.in l.155.ita ſtipulatus. num.42.q.2. ff. de verb. oblig. prout omnino eſt incerta in
383 caſu noſtro, † tum quia illi ablatiui abſoluti, *deficiente, moriente, &c.* ſecundum grammaticos reſoluuntur in *ſi*, vel *poſtquam*, ideoque faciunt conditionem, Corn. vbi ſu-
384 pra. † Sed nec aduentus diei incertæ conſtituit promiſſorem in mora ſine interpellatio-

ne, Bar. in d. l. 115. ita ſtipulatus. num.44.
nec euentus conditionis ſecundum commu-
nem opinionem, de qua teſtatur,& ſequitur
Dec. conſ. 2. ſub num. 5. ibi, nam quando
385 obligatio; † imò aliquando non ſolùm eſt
neceſſaria interpellatio, ſed eſt neceſſaria
notificatio per inſtrumentum, vel ſaltem per
teſtes, M.Ant. Bauer.tract.de mora, par. 1.
num.25.verſ.ſecundo tempera. tom.6. par.
2.fol.407.

386 Ratio rationis eſt, quia repugnat, vt quis
eodem tempore, ſeu momento obligetur,&
conſtituatur in mora, ſeu contrahatur obli-
gatio, & mora, Bar.in d.l.ita ſtipulatus. ſub
num.41. verſ. ſi quæratur. num. 44. & ſub
num.51.ff.de verb.oblig. Dec. in loco ſupra
proxime citato, Caſtrac.tract.de ſociet.cap.
69.il 1.ſub num.22.25.& 26.& Rot.diuerſ.
quam citaui infra q.7.par.2.ampl.8.nu.104.
387 verſ. ratio. † & ideo licet iuramentum, pre-
ſtitum ſeparatim poſt contractum debitum,
habeat vim interpellandi, & conſtituendi in
mora, tamen ſecus eſt, ſi debitum non præ-
ceſſerit iuramentum,quia iſto caſu iuramen-
tum non habet vim interpellationis, & ideo
debitorem in mora non conſtituit, cum ſit
inconueniens, vt eodem tempore quis obli-
getur, & conſtituatur in mora,Bar. in l.30.
eum qui. §. ſi iurauero. verſus finem, ff. de
iureiur. quem notabiliter ſequitur M. Ant.
Bauer. tract.de mora,par.2. ſub num.21. &
22.fall.12.tom.6.par.2. fol. 409. hæcq; ra-
tio fundatur in l. 105. quod dicimus.ff.de
ſolut. quam clarius adduxi ſup. num.371.

388 Sed ſi veritatem amamus, hæc ratio,
quamuis ſit communis, & videatur vndi-
que iuridica, non eſt bona, quia in contra-
ctu vltro citroque obligatorio, in quo vnus
adimpleuerit pro parte ſua, alter, qui non
adimplet, ſtatim ſine alia interpellatione,
loquendo more noſtrorum Doctorum, dice-
tur conſtitutus in mora, ſicque officialis,qui
recipit pecunias, & promittit dare fideiuſſo-
rem, eodem momento obligatur, & conſti-
tuitur in mora,ergo hæc ratio non eſt bona.

389 Ratio ergo differentiæ erit, quia promit-
tens ſimpliciter dare fideiuſſorem, eſt certus
de ſua obligatione, ideoque, nullo alio re-
quiſito, tenetur illam adimplere, at is, qui
eſt obligatus conditionaliter,& poteſt igno-
rare euentum conditionis, non obligatur il-
lam adimplere, quin prius is, cuius fauore
adimplenda eſt,obligetur conditionis euen-
tum notificare, Rip.in l.quod te. ſub nu.64.
390 & 65.in 6.concluſ.ff.ſi cert.pet.†& ideo vbi
quis tenetur non ex obligatione propria,ſed
ex obligatione alterius, cui ſucceſſerit, de-
bet ob iuſtam ignorantiam non ſolùm inter-
pellari, ſed debet fieri eidem fides obliga-
tionis, vt ſcribunt Alex. conſ.135. viſo pro-
ceſſu inter paſquutium. verſus finem, ſub
num. 4. verſ. nec obſtat. lib. 7. & Iaſ. in l. ſi
ex legati cauſa. in fine, verſ. vltimo bar.ff.
de verb. oblig. quare ſibi imputet, ſi non
notificet.

Et hæc ſatis de quinto requiſito, poſito
ſupra num.276.

391 Sextò requiritur, quòd ſocietas contra-
hatur pecunia præſenti, & numerata, & non
pecunia debita; quare ſi officialis eſſet debi-
tor Petri in ſcutis 100. ex alia cauſa, & Pe-
trus ex iſtis ſocietatem contraheret,ſocietas
eſſet inualida, vt ſecutus ſum ſupra nu.217.
& ſub num. 221. concluſ. 2. & num. 229.
& ſeqq.

Quamuis contra hoc requiſitum tenuerit
Hier.Gabr.quem citaui ſupra num.218. ſed
tu vide diſtinctionem in d. num. 221. con-
cluſione 2.

392 Extende hoc requiſitum, vt ſocius non
poſſit loco pecuniæ tradere merces,quia re-
quiritur pecunia vera, & actualis, vt ſecutus
ſum ſupra num.229. & 230.

393 Septimo requiritur, quòd perſona, ſuper
cuius vitæ periculo ſocietas contrahitur, ſit
certa, & nominatim expreſſa; alias ſocius
non ſubiret periculum, quod eſt pars ſub-
ſtantialis ſocietatis officij, vt ſcripſi ſupra
num.280.& ſeqq.num.291.293.301.377.
& alijs in locis.

Pro integra huius requiſiti explicatione
conſidero quatuor caſus.

Primus caſus eſt,quando in contractu ſo-
cietatis officij non nominatur perſona, ſuper
cuius vitæ periculo ſocietas contrahitur, ſed
facultas eam nominanndi reſeruatur ei,
qui dat pecunias, ſub pacto, vt, ſi ſocius,
dans pecunias, obijerit ante alterius nomi-
nationem, officialis lucretur pecunias: &
hoc caſu concludo,ſocietatem eſſe validam,
ideoq; officialem poſſe pecunias lucrari, Io.
Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.9. tit. de ſo-
ciet. cap.11. q.1. quod pactũ ſolet hac clau-
ſula concipi, (quòd moriente perſona no-
minanda, & interim ipſo N. qui pecunias
dedit, morte naturali, &c. officialis lucre-
tur ſortem) nam pecuniæ ante nominatio-
nem ſtant ſub periculo vitæ ipſius dantis, &

post

poſt nominationem ſub periculo vitæ nominati, & ſic ſemper adeſt periculum, & conſequenter quoad periculum ſocietas ſemper tenet, Caſtrac. tract. de ſociet. cap. 8. ſub num. 13. verſ. vnde. & num. 14.

394 Secundus caſus eſt; quando tàm facultas nominandi certam perſonam, quàm ipſa nominatio ſuæ perſonæ non eſt ſimplex, ſed videtur reſtricta ad certum terminum; puta, quindecim dierum, incluſa ſub hoc pacto; quòd pecuniæ ſtent riſico vitæ, & perſonæ, ab ipſo, qui dat pecunias, nominandæ infra 15. dies, & interim riſico ipſius, qui pecunias dedit: Et hoc caſu videtur dicendum, quòd ſocieias, non facta nominatione infra dictos quindecim dies; & illis elapſis, reſoluatur, ita vt ſi is, qui pecunias dedit, moriatur poſt dictos 15. dies, officialis non lucretur pecunias, quia non fuit adimpleta conditio ſocietatis, Caſtrac. tract. de ſociet. cap. 8. ſub n. 24. verſ. aliquando. & n. 25. & ſeqq.

Contrarium, nempè, quòd ſocietas remaneat valida, & non ſit reſoluta, tenuit Rot. coram R.P. D. meo Caualerio, lunæ 9. Aprilis 1612. in Rom. ſociet. officij. dicens, quòd ſi ſocius reſeruet ſibi facultatem nominandi perſonam infra 15. dies, & interim, &c. ideſt, & interim velit eſſe nominatam propriam ipſius ſocij perſonam, & poſtea, alia perſona infra illos 15. dies non nominata, continuaret ſocietatem, cenſeretur expreſſim nominata propria perſona, ideoque, eius morte contingente ante diſdictam ſocietatem; officialis lucraretur ſortem principalem.

395 Tertius caſus eſt, quando in hoc ſecundo caſu adderetur clauſula, (alias, &c.) pacto ita concepto: (ſuper periculo vitæ, &c. infra quindecim dies proximos nominandæ, alias & interim, &c. ipſius N.) & in hoc caſu nulla remanet difficultas, quòd ſocietas tenet, & ideo hic eſt ſtylus hodiernus, quo paſſim conficiuntur inſtrumenta ſocietatis cum facultate nominandi.

396 Quartus caſus eſt, quando notarij culpa eiuſmodi pacta, ſeu clauſulæ eſſent prætermiſſa: & iſto caſu concludo, quòd ſocietas adhuc teneret, ac ſi prædictum pactum fuiſſet appoſitum, quia ſocij contrahere videntur, prout moris eſt, & quæ moris ſunt, quamuis expreſſa non ſint, habentur pro expreſſis, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 11. q. 1. in fine: Et poſſet notarius hoc pactum prętermiſſum etiam ex interuallo adijcere, vt contra Caſtrac. d. cap. 8. tenet Azor. eod. cap. 11. in fine, q. 2.

397 Mors, quæ condemnato propter ſua ſcelera infligitur per manus iuſtitiæ, dicitur naturalis, & non violenta; quare, ſtante pacto ſolito, quòd moriente ſocio morte naturali, & non violenta, illata ab homine ferro, veneno, aqua, igne, vel alias quomodolibet violenter, officialis lucretur pecunias; ſocio mortuo, vt ſupra per manus iuſtitiæ, officialis lucratur pecunias, Rot. diuerſ. deciſ. 358. quidam. ſub num. 1. & ſeqq. coram Reuerendiſſ. D. Sacrato, ven. 16. aprilis, 1612. in Romana ſocietat. inter impreſſas Romæ anno 1615.

Inſtrumentum ſocietatis officij, ſub qua conficiatur formula habes apud moderniora inſtrumentorum formularia, & breuem formulam ponunt Virgin. de Boccat. tract. de ſociet. officij, initio, num. 2. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. &c. cap. 8. q. 1. verſ. in nomine.

DE MVTVO, VSVRA, EMPTIONE, & venditione reſciſſibili, & vt dicitur *à godere à godere*.

SVMMARIVM.

Mutuata pecunia diceretur pecuniam parere, ſi vltra ſortem reſtituatur, num. 398. *Et quibus caſibus poſſit in mutuo licitè vltra ſortem recipi, num.* 409. 415. 422. 439. 440. 452. 493. 531. *& ſeqq.*

Etymologia vſuræ, num. 399.

Definitio vſuræ, remiſſiuè, num. 400.

Vſura eſt omni iure damnata, num. 401. *& ſeqq. & nu.* 407. *&* 408. *Imò eſt contra naturam, Contra præceptum naturale, ideoque indiſpenſabilis, num.* 404. *Et aſſerere, ipſam non eſſe peccatum mortale, eſt hæreſis, num.* 405.

Mutuare eſt de conſilio, non ſperare autem vltra ſortem eſt de præcepto, ſub num. 405. *&* 407. *Reiecta opinione, quòd lex euangelica,* mutuum date, &c. *tota ſit de conſilio, num.* 402. *iuncto num.* 403.

Mutuatorem non poſſe aliquid vltra ſortem accipere, naturales oſtendunt rationes, num. 403.

Mutuans, ſi ei reſtituatur quando pluris valeat, recipit plus, ſed non vltra ſortem, num. 409. *& ſeqq. &* 415. *Declaratur, vt non procedat, quando mutuum tranſiuit in emptionem, quia tunc mutuator non poteſt recipere plus quàm pretium quo valebat res mutua-*

ta tempore mutui, aum.417. Item non procedit in mutuo, cuius valorem mutuans probabiliter ſcit forè maiorem tempore reſtitutionis, & mutuatariam obligat, vt aate reſtituere non poſſit, anm. 419. Secus ſi caſu tempore debitæ reſtitutionis pluris valeat, neque matuaas hanc lucri ſpem habuit, num. 420. Similiter non procedit quando mutuans obligat matuatarium, vt non poſſit reſtituere, niſi eo tempore, quo ipſe petet, ſub num. 416. & 421. Sed ſi ipſum aon obligat, expectat tamen tempus, quo pluris valet, & tuac petit, non eſt vſurarius. ſed facit contra charitatem, eod. nam. 421.

Mutaum moneta cum pacto, quòd matuatarius teneatur eam reſtituere ſecundum æſtimationem, quam habet tempore matui, an ſit licitum, quando mutuans probabiliter credebat, illius moneta valorem Principis auctoritate eſſe minuendum, num. 412. & ſeqq.

Mutuator ſicut poteſt licitè plus recipere, dummodo non recipiat vltra ſortem, num. 409. & ſeqq. Ità tenetur minus recipere, dummodo non recipiat infra ſortem, ſub num. 415. 420. & 410.

Moneta mutuata valor creſcit, & decreſcit mutuanti, aum. 410.

Mutuum moneta, & mutuum aliarum rerum à pari proceduat, num. 411.

Mutuaas, ſeu daas pecunias cambio, recepturus mutuum alio in loco, poteſt ratione expenſarum, laborum, operarum, officij, & ratione copia, vel inopia pluſquam dederit, recipere, num. 422. & ſeqq. & 429. & ſeqq.

Campſor, ſeu nummularius, ſiue prius det, ſiue prius recipiat, ſemper poteſt licitè pretium accipere, nu. 425. & ſeqq. Etiam ſi quandoque traaſtebat pecunias ſine labore, & ſine impenſis, num. 428.

Moaeta præſens pluris valet, quàm abſens, & quare, num. 424. & 427.

Pretium cambij realis, quod dicitar, il coſto, ſolet eſſe qaiaque procentenario, nam. 428. in fine.

Nomen debitoris, præſertim non idonei, poteſt emi miaori pretio, & quare, num. 430. 432. 434. & 435.

Ceſſio actioais ex pretij modicitate præſumitur ſimulata, ſub num. 430. & ſeqq.

Litium redemptiones inter laicos quando licita, ſub num. 430.

Periculi ratioae res minoris æſtimatur, nu. 431.

Actio minas valet, quàm res, num. 433.

Pretium iuſtū cuiuſq; rei quando dicatur, n. 436.

Nummulario an ratione cambij debeatur intereſſe lucri ceſſantis, num. 437. & ſeqq.

Mutuans poteſt à mutuatario moroſo conſequi iatereſſe, aum. 439.

Moas pietatis quid ſit, num. 440. Quomodo mutuet, quævè ſint eius capitula, num. 441. & ſeqq. Eiusque mutuum non ſolum eſt licitum, ſed pium, aam. 444. & ſeqq. Quavè ratione mons iſte à pauperibus mutaatarijs aliquid vltra ſortem exigat, aum. 448. Quomodovè pecunia, quā mutuat, ſit ipſorummet pauperum mutatariorum, num. 449. & ſeqq.

Epiſcopi debent viſitare montem pietatis, n. 446.

Montis pietatis adminiſtratoribus an liceat pecunias accipere ea lege, vt ijs, qui eas in montem conſeruat, debeatur aliquis modicus annuus reditus, ſoluendus à pauperibus, quibus adminiſtratores mutuant, num. 461.

Societatis corpus, & ſinguli ſocij de per ſe ſune diuerſa, ideoque compenſatio eius, quod ſocius debet habere ab vno ex ſocijs, non ſit cum eo, quod ipſe debet ſocietati, num. 450.

Venetiarum impreſtita, Florentiæ mons, & S. Georgij loca aon dant, ſed accipiunt mutuo à Ciuibus, num. 452. Magna tamen fuit olim controuerſia, & multa extiterunt opiniones, quæ referuntur, an mutua iſtorum locorum eſſent licita, num. 453. & ſeqq. Sed concluditur, eſſe licita, dummodo ſequantur naturam emptionis redituum, ſeu cenſus, aum. 460. & ſeqq. 467. & 469. Et quando non ſint licita, num. 464.

Ciues propter Principis, ſeu Reip. neceſſitatem cogi poſſunt ad conſerendam pecunias in montem, aum. 460. verſus finem.

Statutam licet concedat, vt mutuans poſſit accipere vltra ſortem, tamen ſic mutuans eſt vſurarius, ſub num. 464.

Montium loca quomodo conſtituantur, idque commercij genus eſſe Romæ vſitatiſſimum, num. 465.

Difficultates aliquæ circa montium loca, remiſſiuè, num. 466.

Vis non poteſt facere vſuram licitam, aum. 468.

Pactum reſolutiuum in commutatione rei cum pecunia ad beneplacitum, an ſit licitum, num. 470. & ſeqq.

Contractus à godere, à godere, quid ſit, & in quo differat à contractu emptionis reſciſſibilis, num. 470. & ſeqq. Et aliquando in quo differat à contractu cenſus, num. 474. Et an, & quando ſit licitus, num. 473. & ſeqq.

Venditionis contractus cum pacto, quòd venditor teneatur redimere ad libitum emptoris,
an

an ſit licitus, num. 475. & ſeqq. & num. 479. & ſeqq. Et latè diſtinguitur, num. 481. & ſeqq. Et ad quem interim ſpectet periculum rei, num. 478. Et an ſit licitus, ſi reſciſſio contractus conferatur in voluntatem vtriuſque, emptoris ſcilicet, & venditoris, num. 491. & 492.

Fructus, percepti ab emptore, reſciſſa venditione, an, & quando ſint computandi in ſortem, num. 481. & ſeqq.

Mutuans an ratione periculi perdendi mutuum poſſit vltra ſortem exigere, num. 493. & ſeqq. Reſolutio cum diſtinctione, num. 504. & ſeqq.

Mutuans cum aſſecuratione ſortis poteſt propter illam aſſecurationem exigere vltra ſortem, ſub num. 495. Quia non videtur plus recipere, num. 497. Sed an, & quando hoc ſit verum, latè diſcutitur, num. 498. & ſeqq. Et reſoluitur cum diſtinctione, num. 504. & ſeqq.

Pecunia, periculis expoſita, minoris valet, quàm pecunia ſine periculo, num. 497.

Cap. nauiganti. intellectus latè explicatur, num. 498. & ſeqq.

Bonus quiſque præſumitur in dubio, num. 499.

Periculi ratione toleratur lucrum, quod ſine periculo eſſet illicitum, num. 501.

Aſſecuratio periculi, facta à mutuante, eſt illicita, non autem facta ab alio, num. 503. & 546.

Mutuans, recepto pretio aſſecurationis, eſt vſurarius in foro fori, etiam ſi fuiſſet mutuaturus ſine aſſecuratione, nu. 507. & ſeqq. Quia in foro fori non admittitur ad probandum contrarium, num. 524. & ſeqq. Non tamen eſt vſurarius in foro conſcientiæ, num. 528. & ſeqq. & num. 541. & ſeqq.

Ratione legis ceſſante, an, & quando ceſſet lex, num. 507. verſ. ratio. & ſeqq. Quid enim ſi ratio ceſſet in aliquo caſu ſingulariſſimo, & non in communi, num. 510. & ſeqq. Quid ſi dirigitur in finem particularem, num. 513. Quid ſi non ſit expreſſa, nu. 514. Et quid ſi ſit generalior lege, vel lex ſit generalior ratione, num. 516. & 517.

Iurari non debet ſine cauſa, etiam ſi abfuturum ſit periurium, num. 508. 518. & ſub nu. 521.

Ieiunium præcipitur, etiam ſi ceſſet carnis tentatio, num. 508. Et quare præcipiatur, num. 519.

Matrimonium licet propter iuſtam cauſam poſſit contrahi in gradu prohibito, tamen non poteſt contrahi ſine Eccleſiæ diſpenſatione, nu. 508. & 519.

Contractus minoris eſt nullus, minore volente, etiam ſi minor læſus non ſit, num. 508. ſub num. 520. & 521. & ſub num. 529. confirmat. 6.

Carnium eſus feria ſexta prohibitus etiam infirmis ſine Eccleſiæ diſpenſatione, num. 520.

Cauſa finalis, & cauſa impulſiua differunt, num. 516. Et quomodo cognoſcatur finalis, remiſſiuè, num. 523.

Manumiſſio ſeruorum prohibetur mulieri propter accuſationem adulterij, num. 507. verſ. ratio. ſub num. 509. & ſub num. 521.

Correctio fraterna non eſt facienda, ſi emendatio non ſperetur, num. 512. & ſub num. 521.

Legis diſpoſitio quando ceſſet, & quando non, num. 521.

Lex iuſta ligat etiam in foro animæ, ſub num. 535. & 541.

Iudex iudicat auctoritate diuina, num. 536. & 542.

Actus conſiſtit in voluntate, & potentia, num. 539. & 545.

Legata verè relicta, ſed in teſtamento minus ſolemni, an debeantur in foro conſcientiæ, num. 538. 544. & ſub num. 533. confirm. 6.

Lex diuina ſemper innititur veritati, num. 529. Poſitiua autem ſæpe veriſimilitudinibus, ideoque quandoque fallitur, num. 525.

Lex etiam Eccleſiaſtica fundata ſuper præſumptionibus non ligat in foro conſcientiæ, ſi veritas ſit in contrarium, num. 529.

Lex humana, fundata in falſa præſumptione, non dat, nec adimit ius in foro animæ, num. 530.

Lege poſitiua ceſſante, caſus, ab ea antea deciſus, remanet ſub diſpoſitione iuris naturalis, num. 531.

Conſtitutio generalis an reſtringatur ad illum ſolum caſum, in quo eſt iuſta, num. 532. & 540.

Forum eſt duplex, num. 534.

Contractus vſurarius nullum transfert dominium, num. 537. & 543.

Lex humana, ſeu Papa non noſcit ſecreta cordis, num. 525.

Debitum naturaliter ſolui debet in foro animæ, num. 533.

Vſura probatur per argumenta, & præſumptiones, num. 526.

Mutuatarius licet ſoluat fideiuſſori pretium aſſecurationis, tamen mutuum non eſt vſurarium, num. 546. Declaratur, num. 547. & ſeqq.

Mutuum ſub quincuncibus vſuris in Ducatu Turingiæ, qua ratione poſſit forſan ſuſtineri, num. 551.

EXEM-

398 EXEMPLIFICA VI. eandem ſeptimam ampliationem, poſitam ſupra num. 171. in commercio, ſeu contractu mutui, in quo & ſi pecunia pecuniam parere non poſſit, tamen multi ſunt in mutuo caſus, in quibus ex pecunia maior pecuniæ quantitas procedit, & non ſolum in mutuo pecuniæ, ſed etiam in mutuo aliarum rerum.

Pro abſoluta, & faciliori huius exemplificationis introductione præmitto ſex.

Primum, quid ſit mutuum, & in quibus conſiſtat rebus: & de his vide, quæ ſcripſi infra nu. 403. & q. 7. par. 1. nu. 21. 25. & 26.

Secundum, quòd vſura non committitur in alio contractu, quàm mutui expliciti, vel impliciti, vt declaraui ſub d. num. 25. vbi videas.

399 Tertium, quòd, omiſſis vſuræ etymologijs, ſeu alluſionibus, quas tradunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. in capite. Nauar. In cap. ſi fœneraueris. num. 2. not. 2. 14. q. 3. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 1. initio, col. 451. & alij in diuerſis locis, cum ſit indagatio magis curioſa, quàm vtilis; vſura dicitur quaſi vſus æris, ideſt, pecuniæ, quia propter vſum pecuniæ datur pecunia, Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. in princ. num. 9. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 15. vſura enim idem ſignificat, quod vſus; nam ſicut à cultu dicta eſt cultura; ſic ab vſu dicta eſt vſura, quæ ex communi loquendi vſu eſt, quicquid ex rei vſu accreſcit, vti fructus rei, & in hac ſignificatione non eſt nomen vitij; ex accommodatione tamen vſus ſumptum eſt ad ſignificandum lucrum ex mutuo, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 303. initio, & verſ. iuxta has. col. 225. & 226 & nuncupatur etiam fœnus à fœtu, quaſi ſit partus, & fructus pecuniæ.

400 Quartum, quòd vſuræ definitio variè traditur, de qua poſt alios Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. tunc enim. fol. 525. Nauar. in man. confeſ. cap. 17. de vſura circa cambia, num. 206. verſ. in quinto. & latè in cap. ſi fœneraueris. nu. 1. & ſeqq. & præſertim num. 6. not. 5. 14. q. 3. Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 1. per totum. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 114. Molin. de iuſt. tom. 2. de cõtract. diſput. 303. verſ. vſura pro obiecto. & verſ. vſura pro vitio. col. 227. & 228. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 1. verſ. vſura. & verſ. cæterum. col. 452.

Quintum, quòd vſura habet multas diuiſiones, quas tradunt Molin. d. diſput. 303. verſ. diuiditur vſura. col. 229. & methodicè ſub quadruplici diuiſione Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſura. cap. 3. verſ. tertio diuidi ſolet. col. 457. & de vſura formali, & virtuali locutus ſum infra q. 7. par. 1. ſub num. 25.

401 Sextum, quòd & ſi aliqua ſint loca in ſacra ſcriptura, ex quibus diſputationis gratiâ, & pro ſolidiori reſolutione argumẽtari poſſit, vſuram non eſſe illicitã; quę loca, & argumenta deducit Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 304. initio, col. 229. & 230. & poſtea ſoluit ibidem, verſ. ſatisfaciendum. & ſeqq. col. 237. nos tamen, quaſi nefas ſit quoquomodo dubitare, omiſſa penitus diſputatione, vti ſuperflua, & temeraria, dicimus, vſuram eſſe omni iure prohibitam, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. &c. lib. 2. cap. 9. num. 554. & ſic eſt prohibita etiam iure naturali, ſeu à natura ipſa, vt ſcribit, & oſtendit idem Ludou. Molin. d. diſput. 304. verſ. vſuram tamen. & verſ. ex natura rei. & ſeqq. & dixi ſupra num. 312. & ex communi omnium Theologorum, & Iuriſconſultorum ſententia teſtatur, & ſequitur Io. Azor. d. lib. 5. tit. de vſur. cap. 2. q. 4. col. 455. & oſtendo infra ſub num. 404. eſt etiam prohibita iure noui teſtamenti, ſeu lege euangelica, Luc. 6. num. 35. *mutuum date, nihil inde ſperantes.* quem Euangelij locum ſic interpretata eſt ſancta mater Eccleſia, in cap. 10. conſuluit. de vſur. ideoque etiam in cap. 3. quia in omnibus. & cap. 4. ſuper. eod. tit. dicit, vſuram vtriuſque teſtamẽti pagina eſſe damnatam; & de communi Theologorum, & Canoniſtarum ſententia teſtatur, & ſequitur Ioan. Azor. d. cap. 2. q. 2. col. 453. & 454. & explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 64. & ſeqq. & quòd vſuræ non ſint permiſſæ, inſpecto etiam iure ciuili, & eſſet hæreticale, ſi quis aſſereret, à iure ciuili permitti vſuras, tanquã licitas, retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 45. & nihilominus leges ipſas ciuiles, quæ tolerabant vſuras, vt dixi ſub d. num. 45. eſſe correctas à iure canonico, ſcripſi infra d. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 43. & 44. imò eſſe correctas ab eodem iure ciuili ſcripſi d. ampl. 10. ſub num. 45. verſ. aduerte.

402 Non obſtat, quòd Carol. Molin. in quodã ſuo opere, ad ignem dãnato n. 11. & 12. ſentiendo

riendo contra hoc præmiſſum, diſtingueret duplicem vſuram, quarum alteram dicebat eſſe ſua natura malam, ideoq; prohibitam; alteram verò liciram,& meritoriam; dicens, ſua natura malam, iniquam, ideoq; prohibitam eſſe eam, quæ eſt contra charitatem; quando ſcilicet mutuator ex pecunia,muruo data, maximum exigit lucrum,etiam ſi mutuatarius nihil ex ea pecunia lucraretur, vt accidebar in vſuris vſurarum, vel vſuris vltra centeſimam; quæ idcirco etiam iure ciuili prohibentur; ſiquidem perſpicuum eſt, has eſſe proximo pernicioſas: eam verò eſſe licitam, & meritoriam dicebat, quæ charitati eſt conſona, cum ſcilicet mutuator dat mercatori, ſeu pauperi pecuniam, vt ex ea aliquod exerceat negotium lucratiuum, & ex illo lucro, quod fecerit, partem aliquam vna cum ſorte ipſi mutuatori reſtituat;ſiquidem dicebat, huiuſmodi vſuram eſſe honeſtam; tum quia dictat ratio,vr qui cum mea pecunia facit lucrum, quod alias nullo modo feciſſet, in recompenſam tanti beneficij partem aliquam illius mihi exhibeat; tum quia vſura hoc modo à iure diuino non eſt prohibita, cum ius diuinum in contractibus id tantum prohibear, quod rectæ ratloni, & charitati repugnat,dicẽte Chriſto in Matth. 7. num. 12. *omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*. Sed certum eſt,quòd mutuans pecuniam pauperi ad negotiandum, ſi ipſe eam ſibi vice verſa indigeret mutuari, veller aliquod modicum ex lucro; quod faceret, dare mutuatori; ergo poteſt hoc idem velle ipſe ab eo,cui mutuat.

Quia reſp. Molineum ob hoc ipſum fuiſſe hæreſeos notatum, vt ſcribit Nauar.in cap. ſi fœneraueris.num. 11.14.q.3. & Io.Azor. d.cap.2.q.4. col.455. quam ob cauſam nobis illum legere non licuit, ſed eius dicta latè in hoc, & alijs vſuratum articulis refert,& damnat Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2. q.78. art. 1.cont.1.initio, ante num. 1.fol.191. & art.2.contr.1.ſub nu.2. verſ. primum igitur. fol.223.& contr.9. ſub num.1.verſ.his poſitis. verſ. caballinus.& ſeqq. fol.256.& 259. & ſub num. 22. verſ. iam ad argumenta. & ſeqq. fol.269. & ſub num. 27. in 2. condit. verſ. qua ratione. fol. 271.& contr. 11. ſub num. 4. verſ. molineus. & ſeqq. fol. 281. & contr.14.ſub num.3.verſ.carolus molineus. & ſeqq.fol.293.tom.2.

Minus obſtat, quòd contra idem præmiſſum, dum dicimus, lege euangelica Luc. 6. vſuram eſſe prohibitam, ſentiant Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb. per vſur. acquiſ. q.2.verſ.quod autem.& verſ.ſeq. col.5. fol. 304.dicens,in eo Euangelio dari conſilium, & non præceptum, ſubdens tamen poſtea in reſponſ. ad ſecundum argumentum.verſ. quando ſecundo. col. 15. fol. 309. quòd quicquid ſir de apparentia rationis in oppoſitum, captiuandus eſt intellectus, & declarationi Sanctæ Matris Eccleſiæ humiliter ſubiiciendus, & poſtea ſubdit, quòd quantum attinet ad vim, & efficaciam, quam ille locus Euangelij ad probandam prauitatem vſuræ haber (ſecluſa Eccleſiæ declaratione, ſeu interpretatione)ex textu ipſo non aliud colligi,quàm quòd infructuoſa ſit mutuatio, & non meritoria, ſi propter ſpem ſimiliter recipiendi fiat; ſicut, inquit,& cætera officia charitatis propter retributionem, ab homine ſperatam, facta, gratiam, & mercedem apud dominum non merentur; quod idem, nulla Medinæ facta mentione, audentius proſequitur Sot.de iuſt. & iur.lib.6.q.1.art.1.verſ.quapropter.fol.526. dicens, in eo Euangelio non prohiberi vſuram, ſed dari conſilium mutuandi ſine ſpe humanæ compenſationis, & Chriſtum eo lôci non præcipere, ne aliquid ex mutuo recipiatur, ſed præciſè conſulere,vt mutuetur, nihil inde ſperando,quaſi tota illa lex euangelica ſir de conſilio: commendat enim Chriſtus illic dilectionem,quam non amicis ſolum, ſed etiam inimicis debemus, admonetque ſubinde, ne ob fauorem humanum, & gratiam, quam homines rependunt,charitatis beneficia præſtemus, ſed ſolum diuinam intuentes mercedem, & ideo ait: *ſi benefeceritis his, qui vobis benefaciunt,quæ vobis eſt gratia? ſiquidem & peccatores hoc faciunt; & ſi mutuum dederitis his, à quibus ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia*: ex quibus verbis Sot.infert, quòd ſi Chriſtus loqueretur de vſura, non dixiſſet, *æqualia*,quia non eſt in more, vt fœnebre lucrum ſit ſorti æquale, ſed dixit, *æqualia*, hoc eſt paria bona gratuito refuſa: idem eſt, inquit, quod ſubdir: *Veruntamen diligite inimicos veſtros, benefacite, & mutuum date nihil inde ſperantes*, ideſt, nullam ab hominibus gratiam, ſed à Deo,quare ſubdit: *erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi*; & ex his Sot. concludit, ineptam

ptam eſſe gloſſam, quæ hunc Euangelij locum: *mutuum date, nihil inde ſperantes*, exponit, vt prima pars, *mutuum date*, ſit conſilium, poſterior verò pars, *nihil inde ſperantes*, ſit præceptum: Vlterius Sot. ne videatur in hoc diſſentire ab Eccleſiæ interpretatione, de qua in iuribus citatis, num. præcedenti, ait, verum eſſe, vt dicitur in dd. cap. quia in omnibus. & cap. ſuper vtraque teſtamenti pagina prohibitam eſſe vſuram, quia de teſtamento veteri patet in pluribus locis, de quibus mentionem faciunt ij, quos citaui in meo tract. de iudic. &c. lib. 2. cap. 9. num. 554. & de teſtamento nouo patet, inquit, in ſeptimo Decalogi præcepto, *non furtum facies*, quod eſt noua lege confirmatum, Matth. 19. num. 18. & ad cap. conſuluit. reſpondet, quòd Papa non vbicunque citat teſtimonia ſacræ paginæ in aliquo ſenſu, intendit canonizare eundem ſenſum, tanquam de fide, ſed citat quandoque illum ſecundum Doctorum opinionem: Præterea, inquit, illa euangelica ſententia ſubminiſtrat vim argumento per locum à maiori, nempè, quòd ſi Chriſtus conſuluit, vt neque ſperemus illud donum, quod eſt gratuitum, ideoq; ſeparatum ab vſura, à fortiori ſignificat, non eſſe expectandum lucrum vſurarium: huicq; Soti interpretationi conſenſit omnino Boninſ. tract. de vẽdit. ad temp. cap. 3. nu. 29. & ſeqq. & ab ea diſcedere non videtur Molin. de iuſt. tom. 2. de cõtract. diſp. 304. verſ. ex nouo. col. 235. & quòd vſura ſatis ſit prohibita in teſtamento nouo, nempe in ſeptimo Decalogi præcepto, vt dicit Sot. conſiderat etiam Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 7. 14. q. 3. cum vſura ſit furtum, & rapina, vt latè oſtendi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 64.

Quia his omnibus ſigillatim reſpondeo.

Quoad Medin. reſp. quòd etſi eius intellectus ſentiat repugnantiam in eo ſenſu, vt prohibeatur illic vſura, tamen illum captiuat, & Eccleſiæ declarationi ſubijcit.

Quo verò ad Sot. & Boninſ. qui non ita, vt Medina, captiuarunt eorum intellectum, reſpondeo dupliciter.

403 Primo, quòd tàm Medin. quàm Sot. Boninſ. & cæteri communiter (quod ad rem principaliter attinet) profitentur, vſuram eſſe prohibitam, & multis quidem rationibus, quas referunt Io. Andr. in cap. peccatum. ſub num. 12. q. 2. de reg. iur. in 6. cuius repetitionem ipſe ponit per appendicem, ad cap. poſſeſſor. Calder. in cap. nauiganti. num. 23. & ſeqq. de vſur. inter Repeten. tom. 4. fol. 371. & Laur. de Rodulph. in d. cap. conſuluit. in princ. num. 13. & ſeq. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 16. &, omiſſa illa generica, quòd; ſi vſura eſſet licita, ſequerentur omnia mala, quia plus intenderetur fœnori, quàm agriculturæ; vnde homines, maximè pauperes fame perirent, & quia ſoluentem ducunt ad paupertatem, & alia producit mala, vt referunt Calder. & Laur. de Rodulph. in locis proxime citatis; omiſſa etiam illa, quòd vſus pecuniæ etſi non ſit ipſius pecuniæ conſumptio, ſed ſit diſtractio, tamen pecunia eſt ſimilis vino, alijsq; rebus, quæ vſu conſummuntur; & ideo ſicut qui vellet vendere ſeorſum vinum, & ſeorſum illius vſum, bis eandem rem vendere videretur, & ſic venderet id, quod non eſt; ita etiam qui mutuat pecuniam, non poteſt vſum pecuniæ ſeparare ab ipſa pecunia, & conſequenter non poteſt duas recompenſationes petere, nempè reſtitutionem rei æqualis, & pretium vſus; quæ ratio placet D. Thomæ, vt refert Calder. in d. cap nauiganti. ſub num. 24. omiſſis inquam his rationibus, & alijs tribus, quas idem Laur. de Rodulph. adducit num. 14. ad oſtendendum, vſuram eſſe contra naturam; ratio, quam Iuriſtæ communiter adducunt, & ipſe eam ſequitur num. 15. verſus finem; & mihi cæteris efficacior, & clarior videtur, eſt, quia mutuator reciperet lucrum ex eo, quod non eſt ſuum; mutuum enim eſt, quod de meo ſit tuum, ſicq; cum mutuatarius efficiatur dominus pecuniæ mutuatæ, non debet ſoluere vſuras rei ſuæ, Dec. conſ. 119. ſub num. 4. imò efficitur dominus, & poſſeſſor: Ergo impoſſibile eſt, quòd res pariat fructum non domino, & non poſſeſſori, Anch. in cap. peccati. ſub num. 9. verſ. ad quintam rationem. de reg. iur. in 6. & Dec. remouendo aliquas difficultates, in l. 2. §. creditum. num. 3. not. 3. in 2. lect. ff. ſi cert. pet. & Nauar. in d. cap. ſi fœneraueris. num. 7. verſus finem, & de his rationibus latè etiam Couar. var. reſolut. lib. 3.

404 cap. 1. num. 5. verſ. ſupereſt. † ſicque vſura habet malitiam in ſe ex inæqualitate, quæ iuſtitiæ aduerſatur, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 2. verſ. iam ad argumenta. col. 11. in fine, fol. 307. & conſequenter ex natura rei eſt illicita, quia ex natura rei eſt illicitum, & contra iuſtitiam commutatiuam, in vnius rei commutatione

pro

pro alia plus exigere, aut accipere, quàm res, quæ datur, valeat; ſed accipere aliquid vltra ſortem pro mutuo, eſt pro commutatione rei mutuo datæ accipere plus quàm valeat. ergo eſt contra naturã, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 304. verſ. ex natura rei. col. 230. ideoque vſura eſt peccatum, quod originem non ducit à prohibitione legis, ſed à ſe ipſa, quia ex ſui natura eſt vitioſa, & habet malitiam conuolutam, & virtuti contrariatur, & quia ex ſui natura eſt peccatum, ideo eſt prohibita, non autem eſt peccatum, quia ſit prohibita, Medin. in loco ſupra proximè citato, & Io. Andr. in d. cap. peccatum. ſub num. 12. q. 2. quod eo potiſſimo oſtendit argumento, quia Ariſt. lib. 1. polit. cap. 7. quem citaui etiam infra q. 7. par. 1. ſub num. 68. nulla lege arctatus, vel edoctus, ſed ſola naturali ratione ductus, vſuram deteſtatus eſt, dicens, quòd monſtruosè tempus ex nulla præexiſtente materia pareret pecuniam, & eſſet contra naturam, vt nummus pareret nummum, quod Ariſt. dicere non potuiſſet, niſi vſura ex ſui natura eſſet vitioſa; quo eodem argumento vtuntur Boninſ. d. tract. de vendit. ad temp. cap. 3. ſub num. 27. & 28. & Molin. d. diſput. 304. verſ. confirmare etiam. col. 235. & adde quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 64. & proinde vſuræ peccatum eſt contra præceptum naturale, ſeu, inquam, vſura eſt prohibita etiam de iure naturali, vt dixi hic ſupra num. 401. ideoque vſuram eſſe indiſpenſabilem ſcribit Sot. d. art. 1. verſ. in ſecundo argumento. col. 11. & 15. fol. 529. quem ſecutus ſum ſupra nu. 320. ſubext. 3.

405 † Adeoque vſuram committere eſt peccatum mortale, vt aſſerere contrariũ ſit hæreſis, clem. vnica, in fine de vſur. Sot. eod. art. 1. verſ. quapropter. in fine, Nauar. in man. confeſ. cap. 17. de vſura circa mutua, n. 207. verſ. habetur ſecundo. & in cap. ſi fœneraueris. num. 14. not. 8. 14. q. 3. Molin. d. diſp. 304. verſ. iam verò. col. 236. Hocque vſuræ peccatum eſt punibile non ſolum in foro interiori, cum ſit peccatum mortale, vt dixi, ſed eſt punibile etiam in foro exteriori, & ſeculari; vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 20. in fine, num. 30. quare concludendo dico, quòd communiter omnes conueniunt in hoc, quòd vſura ſit omni iure prohibita; & tolerantia iuris ciuilis eſt ſublata, vt ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 45. verſ. aduerte.

Secundo reſp. particulariter ad Sot. quòd etſi ex illo textu Luc. 6. poſſet ſumi ille intellectus, vt loqueretur de conſilio, eo modo, quo explicant Med. Sot. & Boninſ. & non de præcepto, tamen quia poteſt etiam intelligi eo modo, quo explicat Gl. nempe, vt prior pars, *mutuum date*, ſit de conſilio, & poſterior, *nihil inde ſperantes*, ſit de præcepto, vt contra Sot. ſcribunt Nauar. d. cap. ſi fœneraueris. num. 8. in fine, & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 2. q. 2. col. 454. vbi de communi Theologorum, & Canoniſtarum opinione, de qua communi etiam ante eum teſtatus eſt Couar. d. cap. 1. ſub num. 5. verſ. iure diuino. & hunc intellectum iam approbauit Eccleſia in d. cap. conſuluit. debet Sot. ex duabus præcipuis rationibus huic intellectui acquieſcere.

406 † Prima ratio eſt, quia temerarium eſt reuocare in dubium interpretationem Sanctæ Matris Eccleſiæ, deq; ea diſputare eſt illi inferre iniuriam, ſiquidem, vbi habemus caſum legis, ceſſat diſputatio, aliàs fieret iniuria legum latori, vt ſcripſi in meo tract. de iudic. &c. lib. 1. cap. 63. ſub num. 1. verſ. ſed nimis. Neque dicat Sot. quòd ipſe non contendit contra Eccleſiæ interpretationem, ſed contendit, Eccleſiam in illo cap. conſuluit. non approbaſſe illum ſenſum, quem allegat, quia (ſit Sori pace dictũ) hic videretur error peior priori, vt Eccleſia non approbet di-
407 ctum, in quo diſpoſitionem fundat. † Secunda ratio quare Sot. debeat acquieſcere, eſt, quia hęc interpretatio admittit, quòd Chriſtus loquatur illic conſultiuè etiam quoad mutui dationem, cum datio mutui ponatur inter conſilia, ideoq; homo non ſemper teneatur dare mutuo, D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. in 4. argum. & in reſponſ. ad illud. & ſic ſatis eſt, quòd inter alia opera charitatis conſulat etiam mutuationem, ad quam ex præcepto non tenemur, ſed velle, quòd illic etiam conſulat, retributionem, quantumuis licitam, non eſſe ſperandam, & ſic omittat prohibere vſuram, quæ committitur, ſperando retributionem illicitam, eſt quaſi redarguere legiſlatoris prudentiam, vt maiorem habuerit curam de conſulendis, quàm de præcipiendis; ſed nos debemus euitare interpretationem, quæ prudentum dicta tacitè reprehenderet, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 2. ſub num. 28. ergo. Nec dicat Sot. legiſlatoris prudentiam non redargui, quia vſura, vt ipſe ait, ſatis

fuit

fuit prohibita in illo præcepto, *furtum non facies*. Quia reſp. quòd cum vſura ſit peccatum graue, quaſi non inferius homicidio, ſicq; potius maius furto, vt ſcripſi infra q.7. par.2. ampl.19. ſub num. 64. ideoq; in lege veteri de ea nominatim, & repetita ſit facta prohibitio; quaſi ea, quæ includeretur ſub prohibitione furti, non ſufficeret; debuit etiam lex noua eam nominatim prohibere, ne de illius prohibitione daretur anſa dubitandi: etſi enim ſub illis præceptis, quaſi primis principijs, *facere bonum, & declinare à malo*, includantur, ac deducantur omnia; tamen lex prudenter cætera explicat, & proinde ſicut ſub præcepto, *nec rem cupies alienam*, includitur prohibitio furti, & tamen lex nominatim prohibet furtum; ita etiam fuit expediens, vt quamuis vſuræ prohibitio poſſet contineri ſub prohibitione furti, tamen nominatim prohiberetur.

Vna circa hoc ſextum præmiſſum ſupereſt addenda declaratio, quòd etſi committere vſuram ſit peccatum contra naturam, vt oſtendi ſupra ſub num. 404. tamen eam committere dicitur is ſolus, qui eam recipit, non autem is, qui eam ſoluit: licet enim is, qui eam ſoluit, videatur conſentire; imò occaſionẽ præbere; tamẽ is non peccat, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. nu. 246. verſ. non obſtat. &, articulo diſcuſſo, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q.1. art.2. fol. 553. & ratio eſt, quia is, qui eam ſoluit, cenſetur per vim ſoluere; & ideo, qui vſuram accipit, dicitur rapinam, & furtum committere, vt ſecutus ſum infra q.7. par.2. ampl.19. nu.64. ergo ſicut in rapina, & furto peccat, & punitur raptor, & fur, & non is, qui rapinam, & furtum patitur, ita etiam peccat & punitur, qui vſuram recipit, & non qui ſoluit.

Subdeclara adhuc cum Soto vbi ſupra, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 4. contr.1. & 2. fol. 420. & ſeqq. tom.2. diſtinguendo duos caſus.

Primus caſus eſt, quando qui dedit pecuniam ad fœnerandum, & inde vſuras recepit, erat paratus pecuniam dare ſub vſuris: & iſto caſu procedit declaratio, & in his terminis loquuntur Sot. & Mich. Sal. ſupra citati: hincq; eſt, quòd accipere pecunias ſub vſuris à Iudæis, qui ſunt parati ad fœnerandum, non eſt peccatum, ſiue Iudæi, dando eas, peccent contra naturam, per ea, quæ ſcripſi infra §.3. gl.3. num.45. & ſeqq. ſiue non peccent: alias Chriſtiani, accipiendo ab eis pecunias ſub vſuris, peccarent, quod eſt falſum, quia Eccleſia hoc non toleraret.

Secundus caſus eſt; quando qui dedit pecunias ſub vſuris, non erat paratus, ſed fuit inductus, & perſuaſus ad fœnerandum ab eo, qui pecunias accepit ſub vſuris: & iſto caſu concludo, vtrumque peccare, teſtibus Sot. & Mich. Sal. in locis ſupra proximè citatis, quia, vt loquendo generaliter de facientibus malum, inquit Apoſt. ad Rom. 1. in fine: *qui talia agunt, digni ſunt morte, & non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*.

Et nunquid iſto caſu, cum ſint in pari cauſa turpitudinis, teneatur qui vſuras accepit, eas reſtituere, dixi ſupra ſub num. 331. verſ. reſpondeo.

Reſtringe cõcluſionem huius ſecundi caſus, vt tunc qui inducit ad mutuandum ſub vſuris peccet, quando non erat in extrema neceſſitate; ſed, ſi erat in extrema neceſſitate, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. nu. 263. nulla adducta controuerſia, tranſit cum opinione negatiua, quòd non peccet; pro qua bene militant quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 67. verſ. non obſtat. Verum, quia articulus eſt ſatis dubius, tum propter opinionum contrarietatem, tùm propter argumenta hinc inde militantia, tu maturius cogitabis, & interim conſulas Sotum d. art. 2. & Mich. Sal. d. controu. 1. qui latè examinant, & mihi diutius non licet inſiſtere.

408 His præmiſſis, concludo, quòd etſi mutuans, qui ratione temporis, recipit aliquid vltra quantitatem, mutuo datam, faciat contra præcepta naturalia, & diuina, vt oſtendi; & ideo committat vſuram, Spec. tit. de vſur. ſub num. 6. verſ. ſed pone. lib. 4. fol. 188. & latè Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §.2. num. 1. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. & communiter omnes in diuerſis locis.

Tamen extant plures caſus, in quibus poteſt in mutuo ſine vſura aliquid recipi vltra ſortem, non tamen ratione ſolius temporis.

409 PRIMVS caſus principalis eſt, quando ego mutuo ſolidũ, qui modo valet vnum modium, & poſt valebit duos, quia licet iſto caſu plus recipiam, quàm dederim, tamen non eſt vſura, Archid. in cap. 5. ſi quis clericus. verſus finem, 14. q.4. Lauren. de Rodulph. in cap. conſuluit. par.2. q.28. nu.10.

in fine, de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 22. & latius par. 3. ſub nu. 1. & 2. fol. 37. Alex. conſ. 61. viſo proceſſu. ſub num. 13. verſ. nec obſtat. lib. 2. dicens, quòd ſi mercator Bononiæ recipit à te centum ſex florenos auri, & facit tibi dari in ciuitate libras decem groſſorum: iſtud, inquit, poteſt eſſe cambium licitum, quia poterit eſſe, quòd libræ decem groſſorum tempore, quo ſoluuntur, valebũt vltra dictos centum ſex florenos, & poterit etiam eſſe, quòd valebunt minus, & hoc licet ſit plus accipere, tamen non eſt vltra ſortem accipere, quod idem ſcribit Laur. de Rodulph. in d. cap. cõſuluit. par. 2. q. 26. ſub num. 8. verſus finem, tom. 7. fol. 22. dicens, quòd Florentiæ tantum valent centum ſex, vel ſeptem floreni, quantum Venetijs centum ducati, vel plus, vel minus, & ideo, inquit, non plus ſoluitur, ſed tantundem, & ex eo ſequitur Archiep. Florent. tract. de vſur. cap. 2. §. 48. num. 76. tóm. 7. fol. 86.

410 Ratio huius primi caſus eſt, quia valor monetæ mutuo datæ, creſcit, & decreſcit mutuanti, Laur. de Rodulph. d. par. 3. nu. 2. & 3. fol. 37. & Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, num. 294. verſus finem, & in cap. nauiganti. verſ. decimonono. num. 48. verſ. ſequitur ſecundo. de vſur. vbi loquitur, quando moneta creſcit, & mutuãs erat illam ſeruaturus, vel alias feciſſet pactum, vt redderetur eiuſdem ſpeciei; ſed de his vide quæ latius ſecutus ſum §. ſeq. gl. 5. num. 148. & ſeqq.

411 Confirmatur hæc ratio, quia in hoc valet argumentum à mutuo aliarum rerũ ad mutuum pecuniæ, vt dicit etiam Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 7. q. 2. verſ. duæ ſunt, & verſ. ſeq. ſed in alijs rebus valor creſcit, & decreſcit mutuanti, vt ſecutus ſum caſ. ſeq. num. 415. ergo.

Quicquid dicant Sot. & Card. Tolet. quos citaui §. ſeq. gl. 5. num. 152.

412 Reſtringe hanc rationem, ſeu potius caſum, vt non procedat, quando mutuans faceret pactum cum mutuatario, quòd teneatur reſtituere eandem ſpeciem monetæ ſecundum æſtimationem, quam habet tempore mutui; & procedit hæc reſtrictio, etiam ſi mutuans probabiliter credat, valorem illius monetæ Principis auctoritate eſſe minuendum, ideoq; faciat prædictum pactum; quia dummodo mutuatarius velit eam monetam in ſuos vſus impendere, antequam minuatur, hoc mutuum eſt licitum, & non poteſt argui de vſura, Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 7. verſ. quæres an qui. quia mutuans non intendit lucrari, & ſic recipere vltra ſortem, ſed intendit euitare damnum, & ſic ſe defendere, quæ defenſio conceditur, etiam ſi ex ea ſequatur damnum alterius, quia prima charitas incipit à ſeipſo, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. num. 73.

413 Contra hanc reſtrictionem in eo, quòd mutuans ſcit, illam monetam eſſe minuendam, obſtat, quia licet ſciat etiam, mutuatarium illam expenſurum, antequã minuatur, tamen ex hoc conuincitur, quòd ſcit, etiam hoc, quòd recepturus illam monetam à mutuatario, remanebit deceptus; & ſic tam mutuans, quàm mutuatarius, ſi ipſe quoque diminutionem futuram ſciret, erunt in mala fide, ideoq; contra eos poſſet dubitari ex his, quæ ſcripſi par. ſeq. ampliat. 10. num. 16. exempl. 3.

414 Contra eãdem reſtrictionem obſtat, quia creditor non tenetur accipere monetam, cuius valor eſt de proximo minuendus, per ea, quæ ſcripſi §. ſeq. gl. 3. num. 117. verſ. confirmatur. ſi non tenetur, & dolo aduerſarij inducitur in damnum ipſius creditoris ad accipiendum, hæc inductio erit contra bonos mores.

415 SECVNDVS caſus principalis eſt in mutuo aliarum rerum, vt puta, cum ego mutuo tres corbes frumenti, & tempore, quo reddi debet, efficitur carius, tamen mihi reddi debent tres corbes, & hoc non eſt vſura, quia ſi efficeretur vilius, nihilominus, mihi tres corbes frumenti eſſent teddendæ, & non plures, Archid. in d. cap. 5. ſi quis clericus. Salyc. in auth. ad hæc. num. 17. q. 19. C. de vſur. Laur. de Rodulph. in d. cap. conſuluit. par. 2. q. 27. num. 9. fol. 22. & exagerat par. 3. num. 2. & 3. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 37. Archiep. Florent. tract. de vſur. cap. 2. §. 49. num. 79. & 80. eod. tom. 7. fol. 86. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. in 2. conditione vſurarij contractus, col. 9. fol. 537. & q. 12. art. 1. concluſ. 2. in fine,

416 fol. 614. † quare qui mutuat vnam corbam, quæ nunc valet vnum aureum, & quando recipit valet duos, dicitur recipere plus, quàm dederit, ſed non vltra ſortem, Alex. d. conſ. 61. ſub nu. 13. & ita etiam (excepto caſu, quo mutuans paciſceretur, vt debitor non poſſet reſtituere, niſi eo tempore, quo

K mutuans

mutuans petet, quia iſte caſus eſt vſurarius) concludit Arch. in cap. peccati. q. 7. ſub nu. 11. de reg. iur. in 6. Quinimo iſte ſecundus caſus eſt verus, etiam ſi pretium creuiſſet ſolùm poſt moram, quia adhuc mutuator poteſt licitè recipere illud plus, tanquam intereſſe, Salyc. vbi ſupra, adde quæ ſcripſi S. ſeq. gl. 5. ſub num. 147. & ſeqq.

417 Declara hunc caſum mutui in certa ſpecie rerum, vt procedat cum hac intelligentia: quis mutuat rem tempore, quo minus valet, quàm valeat tempore, quo reſtituitur, nullo tamen exiſtente pacto, nullavè exiſtente probabilitate illius maioris valoris, nec illius gratia mutuum factum eſt; vt puta mutuat vinum, vel frumẽtum, vel aliquid aliud tempore, quo minus valet, accidit poſtea, vt cum iſta reddi debent, plus valeant; in tali caſu poteſt aliquando eſſe vſura, aliquando non: Aut enim non mutuauit, ſed vendidit, & tunc non poteſt plus accipere, quàm pretium, quo illa valebant tempore, quo vendita ſunt, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. in 2. conditione vſurarij contractus, col. 8. in fine, & col. 9. fol. 536. & 537. Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 34. de alijs cauſis, &c. num. 1. initio, & Nauar. in man. confeſ. cap. 17. n. 225. ibi, quia non eſt etiam. & in hac venditione potuerunt dupliciter conuenire: vel enim conuenerunt, quod emptor ſoluat pretium in pecunia numerata, & ſoluet: vel conuenerunt, quòd det ei in ſolutum tantam quantitatem eiuſdem ſpeciei mutuatæ, & dabit; vt puta, vendidit decem modios frumenti, pecunia credita pro pretio ſcutorum decem ad rationem vnius ſcuti pro modio: tempore ſolutionis modius valet ſolum medietatem vnius ſcuti, & ſic pro ſcutis decem debet dare modios viginti, Sot. & Nauar. vbi ſupra; & adde quæ ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 56.

418 Et hæc de venditione: † Aut non ſunt vendita, ſed mutuata: & iſto caſu debet reſtitui eadem quantitas ſpeciei mutuatæ in ipſa ſpecie, vel in pretio, quo valet res mutuata; quare ſi mutuati ſunt decem modij frumenti, & tempore, quo reſtitui debent, quilibet modius valet quinque iulijs, & quando fuerunt mutuati, quilibet modius valebat decem iulijs, debet mutuatarius reſtituere præcisè decem modios, vel quinquaginta

419 iulios, vt ſecutus ſum ſupra num. 415. † Sed iſtud mutuum poſſet ex tempore, adiecto ſolutioni, conſideratoq; probabili valore rei mutuatæ, & intentione mutuatoris, effici, vel non effici vſurarium: Vel enim mutuator ſciebat probabiliter, tempore, quo illa erant reſtituenda, plus valitura, obligauitq; mutuatarium, vt non antea ſolueret, ſpe lucri, & tunc plus accipere, quàm erat pretium tempore mutui, eſt vſura, Sot. d. art. 2. col. 10. initio, fol. 537. Card. Tolet. vbi ſupra, & Nauar. quem ſecutus ſum infra q. 7.

420 par. 1. num. 32. † Vel ignorabat, nec tali intentione mutuauit, ſed caſu plus illo tempore res valuit, ſeu ipſe non mutuauit lucri intentione, & tunc poteſt exigere frumentum, vinum, vel oleum ſibi dari, etiam in pretio, quo valet tempore reſtitutionis, vt ex communi opinione ſequitur Card. Tolet. d. cap. 34. de alijs cauſis, &c. num. 1. initio, & ad hoc facit, quod ex Nauar. ſecutus ſum d. num. 32. ibi, ſecus tamen ſi veriſimiliter. quia ſi valeret minus, idem dicendum eſſet in damnum mutuatoris, ſiquidem debet recipere tot in menſura, quot dedit, licet minus valeant, Card. Tolet. d. cap. 34. in fine initij.

421 Subdeclara, vt ſi quis mutuaret alicui, non præſcripto tempore reſtituẽdi mutuum; & tamen, quando videret, talem rem vilius valere, non peteret, expectando tempus, quo carius valeret, talis eſſet auarus, & peccaret contra charitatem, non tamen eſſet vſurarius, niſi impediret mutuatarium, quò minus reſtitueret, cum vilius valeret res mutuata; aliter non facit contra iuſtitiam; non enim tenetur debitorem aduertere, nam ille debebat hoc conſiderare, Sot. d. q. 1. art. 2. col. 9. ibi, quæris autem quid ſi mutuo, fol. 537. & Card. Tolet. d. cap. 34. num. 2. verſ. primum eſt.

422 TERTIVS caſus principalis eſt; quando qui pecuniam mutuo, ſeu cambio accepit, eſt eam danti reſtituturus in alio loco, in quo poteſt duabus ex cauſis minoris æſtimari, & conſequenter debetur intereſſe: Prima, quia loci ad locum eſt dare intereſſe propter onera expenſarum, quæ fiunt, conducendo inſtitores ad illa loca, vt recipiant pecunias, Io. de Anan in cap. 19. nauiganti. ſub num. 46. de vſur. & ibidem Ioan. Bapt. Lup. S. 2. ſub num. 34. verſ. infertur quinto.

423 inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 140. † & quòd in puro mutuo mutuans poſſit vltra ſortem recipere lucrum, non ratione mutuationis, ſeu dilationis ſolutionis, ſed ratione loci, eo quia mutuans eſt ſolutionem recepturus in

distanti

diſtanti loco, pro qua receptione, & redu-
ctione pecuniæ ad domum requirantur la-
bores, impenſæ, & operæ,ſcribit Conrad.de
contract.q.99.in 4. ſuppoſit. in fine, & in 4.
concl. in quarto modo, ibi, ſecundo autem
ſeruit ei in loco. & probatur ex his, quæ ſe-
424 cutus ſum infra q.7.par.1.num.74.† quare
moneta præſens regulariter pluris valet,
quàm moneta abſens,quia emens monetam
abſentem, debet maiora onera, & pericula
ſubire in eam conducendo, Laur. de Ro-
dulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 26. ſub
num.8.de vſur.inter tract.diuerſ.tom.7. fol.
22. Archiepiſc.Florent.quem copioſè ſecu-
tus ſum infra q.7.par.1. num.42. in fine, &
ſub num.44. Io.à Capiſtr.tract.de vſur. par.
2.ſecundæ par. num. 146. tom. 7. fol. 111.
Io.de Anan. in cap. vlt. 19. nauiganti. ſub
num.50.Nauar.verſ.decimotertio.num.15.
& verſ.vigeſimoprimo.nu.62.de vſur.quem
latius ſecutus ſum infra q.7.par.1. num.45.
idem Nauar.in man.confeſ.cap.17.de vſura
circa cābia. ſub n.295.ibi,& ſic qui mutuat.
& conſ.31.reuerendiſs.verſ.tertium notabi-
le. lib. 5. de vſur. Hier. de Luc. tract. de
camb.in verbo, pro deciſione.num.21.tom.
6.par.1.fol.409.Fabian.Genuen.tract.de
camb.cap.4.ſub num.53. tom.6. par. 1. fol.
416.& clarius cap.6.initio, & num.61. fol.
417.Io.Azor.de inſtit. moral. par.3. lib.10.
tit.de camb. cap.6. q.3. verſ. caietanus. &
Romoald.Coli Lucen. tract.de cāb.cap.17.
425 & cap.25.verſ.franceſco.†& quod cāpſor ex
cābio de loco ad locū, ſiue prius recipiat, vt
alibi reddat, ſiue prius det, vt alibi recipiat,
poſſit licitè pretium accipere,ſuadetur,quia
poſſet agaſo, & nauta, vt tranſportaret pe-
cuniam, pretium perinde, atque ob aliarum
rerum vecturam recipere; & qui hic dat pe-
cuniam, vt alibi recipiat, idem efficit, ſiqui-
dem transfert pecuniam aliunde huc; ſicut
& qui hic recipit, vt alibi reddat, transfert
eam hinc illuc; ergo id poteſt pretio æſtima-
ri: accedit; quòd pecuniarum traductio,
maximè ab vno Regno in alterum, multis
ſubijcitur periculis, tàm bellorum, quàm
latronum, atque etiam ſubmerſionis, ſi ma-
ri, & ventis committatur; imò aliquando
inhibitum eſt, pecunias à Regno extrahi,
ideoque hac ratione ſola campſori pretium
debetur, hiſq; demum de cauſis expedien-
tiſſimum eſſe, vt campſores exiſtant, qui in
diuerſis prouincijs pecuniam habeant, aut
fide polleant, &,vt aiunt,creditum habeant,
quo abſque auri, & æris tranſportatione pe-
cuniam per litteras tranſmittāt, ſcribit Sot.
de iuſt.& iur. lib.6. q.10.art.1.rat.2.col.3.
initio, fol. 609. quod per alia verba ante
eum ſcripſit Conrad.de contract.q.99. in
4.concl. in 4.& 5.modo ſeruiendi, & poſt
hos & breuius, nemine ex his citato, Ro-
moal.Col.d.cap.17. verſ. la ſeconda. ibi, la
426 terza è. † & quòd nummularius ratione ob-
ſequij, quod alteri præſtat, cum fungatur
officio illius, qui tunc pecuniam hinc aliò
deferret, item ratione periculorum, labo-
rum, & impenſarum, quas ſuſtinet, vt in
alio pecuniam ſoluat, & demum ratione
publici officij, quod facit in gratiam, & vti-
litatem multorum, congerendo, aſſeueran-
do, & parando pecunias; & famulos, & mi-
niſtros conducendo, debeat ſemper ex hoc
cambio lucrum accipere, ſcribit Io.Azor.de
inſtit.moral. par.3. lib.10.tit.de camb.cap.
5.q.3. & ead.repetit cap.6.q.3.verſ.caieta-
nus. & verſ.ſeqq.& cap.7. verſ.in primis. &
427 verſ. ſeqq. † & in ſumma non conuenit, vt
mercator, qui dat pecuniam præſentem pro
pecunia abſenti, recipienda in alio loco,po-
nat expenſas, operam, & ſudorem ad alio-
rum vtilitatem, Hier.de Luc. in loco ſupra
proximè citato, & Archiepiſc. Floren.quem
ſecutus ſum infra q.7.par.1.nu.44. & quòd
in cambijs eò maius exigatur lucrum, quò
ad diſtantiorem locum cambitur,cum maior
diſtantia maiores exigat labores, & impen-
ſas, quàm minor,ſcribit Medin. in ſuis tract.
tom.2.tit.de reb.per vſur.acquiſ.q.8.initio,
& verſ.& dicendum. in fine, col.2.fol.369.
Et demum habendam eſſe in cambijs ratio-
nem longinquitatis, & vicinitatis locorum,
in quibus ſolutio deſtinatur, ſtatuit Pius V.
in conſtit. ſuper cambijs in fine, edita anno
1566.Kal.Februarij, quam habes infra §.9.
428 nu.52.† & in hac pecuniarum tranſlatione
non conſideratur, quòd campſor aliquan-
do tranſuehit ſine labore, & ſine expenſis,
& quòd imò vt plurimum lucratur, quia ni-
hilominus ei debetur merces, ſeu aliquod
lucrum honeſtum,tùm quia non eſt verum,
quòd trahat ſine labore, & expenſis,ſiqui-
dem conficit litteras cambij, litteras, vt vo-
cant, *de auiſo*, & curam ponit in hac nego-
tiatione, tenendo famulos, & ſcriptores, cu-
ius curæ, & officij ratione conuenit, vt ha-
beat remunerationem, tum quia hoc eſt
per accidens,vt latius hæc omnia conſidera-
ui infra ead. q.7.par.2.ampl.6,num.1. benè

vetum eſt, quòd iſta merces, ſeu remunera-
tio non debet habere vllam proportionem
cum illa, quæ daretur agaſoni, ſeu nautæ,
qui propriè ſine alio negotio realiter tranſ-
portaret; ſic videmus, tabellarijs publicis
pro litterarum redditione dari quid mini-
mum reſpectu eius, quod dari deberet illi,
qui litteras ſine alio negotio afferret, & ita
intelligas, quod non apertè ſcribit Romoal.
Col.tract.de camb. cap.5. in fine principij,
& iſta merces, ſeu lucrum ſolet eſſe quinque
pro centenario, & vulgariter dici ſolet, *il*
429 *coſto.* † Secunda cauſa eſt propter copiam,
vel inopiam pecuniarum, quia etiam ratio-
ne copiæ, vel inopiæ datur intereſſe de vno
ad alium locum, ſicque poteſt ſine vſura
plus, minusvè recipi, quàm ſit datum, vt ſe-
cutus ſum infra q.7.par.1.num.48.

430 Confirmatur primo iſte caſus in prima
cauſa; quia propter eandem expenſarum, &
riſici rationem poteſt quis nomen debitoris,
præſertim non idonei, emere tanto minori
pretio, quantum poſſunt importare impen-
ſæ, & labores, qui erunt neceſſarij ad illud
nomen debitoris, ideſt, debitum exigendum;
vt puta, ſi debitum ſit ſcutorum mille, & im-
penſæ, & labores, neceſſarij ad conſequen-
dum dictos ſcutos mille, poſſint aſcendere
ad ſcutos tercentum, pretium competens
erunt ſcuti ſeptingenti, quia tot remanent,
deductis expenſis, & labore, Bar. in l. 22.
per diuerſas. num.6.& 7. C.mand. & Bal.in
l.2.nu.3.in fine, C.ne lic.in potent. al. quod
idem ſentire viſus eſt Innoc.in cap.2.ex par-
te.num.3.verſ.& eſt ſciendum. de alien.iud.
mut. ca fac. dicens, quòd redemptiones li-
tium inter laicos non potentiores ſatis licitæ
ſunt, & eis datur actio vſque ad quantita-
tem datam, & ſub num.2. ait, ſimulatam
præſumi actionis ceſſionem, ſi pro modico
pretio vendatur actio, & ita videntur com-
muniter ſentire Doct. quòd actio non poſſit
emi pro minori pretio, quàm ſit in ea, niſi
habito reſpectu ad expenſas, & labores;
prout de hac communi teſtantur Abb. in d.
cap. ex parte. ſub num 6. & loquendo de
emptione certi, liquidi, & exigibilis crediti,
ſoluendi infra certum terminum, quòd non
poſſit, eo quòd ematur pręſenti pecunia, emi
minori pretio, ſcribunt Franc. Garcia tract.
de contract. cap. 19. ſub num.2. verſ. ma il
contrario. Lud. Lopez de contract. lib. 1.
cap.3.verſ.porrò. & ſeqq. Mich.Sal. ad D.
Thom.2.2.q.78.art.2.controu.17.ſub num.
4.verſ.oppoſitum docent. & num.5. verſ.ex
his.fol.308.& 309. Io.Azor.de inſtit.moral.
par.3.lib.8.tit.de empt.& vend.cap.10.q.5.
verſ.in hac controuerſia.col.653.& lib. 19.
tit.de camb.cap.7.q.3. verſ. in hac quæſtio-
ne. iuncto verſ.duæ ſunt.col 877.quam opi-
nionem ſecutus eſt etiam Boninſ.tract. de
dimin.pretij, &c.cap.4. per totum, & ex his
Garcia, & Lopez teſtantur, & ſequuntur
hanc eſſe veriorem, & ſecuriorem opin. &
reliqui, eſſe communem contra tertiam com-
probationem, quam poſui infra q. 7. par.1.
ſub num. 80. ſuppoſito tamen debito liqui-
do, certo, & exigibili ſine vlla difficultate,
ita vt habita ſit ratio ſolius ſolutionis anti-
cipatæ, & ſic ſolius temporis.

431 Quinimo ratione periculi, ſeu riſici po-
teſt, etiam impenſis, & laboribus deductis,
adhuc minori pretio emi, vt ſcribunt Abb.
vbi ſup. Sot.de iuſt.& iur.lib.6. q.12. art.2.
col. 4. ibi, facti enim. fol. 617. dicens, æs
alienum, quod à debitore propter pauperta-
tem, vel fideitenuitatem non eſt recuperatu
facile, minoris vendi poſſe, quàm ſit eius
quantitas, quia, inquit, neque merces, in-
ſanis ventis commiſſæ, tanti emerentur,
quãti, ſi eſſent in portu, Garcia d.cap.19.cir-
ca initium, ſub num.1.Io.Azor. d. q.3. verſ.
cæterum. & non diſcrepat Lopez d. cap. 3.
verſ. igitur concluſio. dum emptionem pro
minori pretio impugnat, quando abſunt pe-
ricula, &c. & ab hac opinione non videtur
diſcedere Archiepiſc. Florent.tract.de vſur.
cap.3.§.12. num.23.tom.7. fol.88. dicens,
quòd eſt vſura, ſi emptor vult diminuere
pretium ſolùm propter hoc, quia nunc ſol-
uit, ſecus ſi propter alias cauſas iuſtas; quem
latè ſequitur Boninſ. tract. de diminut. pre-
tij, &c. cap. 4. num. 1. in fine, & 2. & ſatis
comprobatur ex his, quæ ſcripſi infra q. 7.
par.1.num.80.præſertim comprob.3.& hæc
ſimiliter eſt communis opinio; quicquid di-
xerit in contrarium Crot.in cap.6. in ciuita-
te. num. 43. & ſeqq. de vſur. inter Repet.
432 tom.4. fol. 367. † & quòd quis poſſit à cre-
ditore emere ius crediti minori pretio, etiam
ob anticipatam ſolutionem, licet debitor
minori pretio redimere non poſſit, ſcribit
Io. Azor.quem citaui infra q.7.par.2.ampl.
3.ſub num. 13. & quòd ratione periculi pe-
cunia minus valeat, & periculo dicatur ex-
poſita, etiam quando eſt abſens, ſcribit Me-
din.in ſuis tract tom. 2. tit. de reb. per vſur.
acquiſ.q.7.col.penult.verſ.inde fit. fol.368.

dicens,

dicens, quòd licitum eſt pro multa pecunia,
in naui tempore tempeſtatis exiſtente, longè
minorem dare, & pro centum ducatis, Hi-
ſpali, aut alio in loco diſtanti ſoluendis, lici-
tum, inquit, eſt aliquod minus dare.

433 Ratio eſt, quia minus valet actio, quàm
res, ad quam datur actio, tum propter du-
bium litis euentum, cum poſſet perdere
cauſam, etiam iuſtam propter iudicis defe-
ctum, tùm quia debitor poſſet interim effici
inops, ideoq; cum quis emat quaſi ſpem, &
euentum iudicij futuri, ridiculum eſt dicere,
quòd pretium de neceſſitate debeat eſſe
tantum, quantum eſt in actione, Abb. vbi
ſupra; pro qua ratione adde quæ ſcripſi in-
fra q.7.par.1.ſub num.80.comprob.3.quic-
quid contra Abb. ſcripſerit Cret. in loco ſu-
434 pra proximè citato. † Imò, ſi debitor ſit val-
dè potentior, creditum poteſt minori pretio
vltra dimidiam emi, quia eſt quaſi perditũ,
vt ſcripſi infra q.7. par.2.ampl.10.num.75.
435 in fine. † & quòd ratione dubij, quantum
res ſit valitura; contractus ſit licitus, ſcribit
Innoc.in cap.6.in ciuitate. verſus finem, de
vſur. & quòd propter timorem vexationis,
& futuræ inopiæ, & malignitatis debitoris
poſſit venditor ad credentiam carius vende-
re, ſecutus ſum ex B.Io.à Capiſtr.& Medin.
infra q.7.par.1. num. 78. ſicq; periculum
habet vim vndique mutandi pretium.

Alio ergo pretio emi poteſt nomen debi-
toris potentis, & rixoſi, ſeu difficilis; alio no-
men debitoris facilis; alio nomen debitoris
diuitis; alio nomen debitoris inopis; alio
nomen certum, & ſine periculo; alio nomen
dubium, litigioſum, & cum periculo, vt ſcri-
pſi etiam infra q. 7. par. 2. ampliat. 10. ſub
d. num. 75.

436 Confirmatur ſecundo, attenta vtraque
cauſa, de quibus ſupra num. 422. & 429.
quia pretium iuſtum cuiuſque rei dicitur il-
lud, in quo æſtimantur, & conſiderantur bo-
nitas intrinſeca ipſius rei, copia, & inopia,
impenſa, & labor, qui in tranſportatione de
vno ad alium locum requiruntur, item ſoli-
citudo, & impenſa, quæ in eius conſerua-
tione ſunt adhibendæ, & demum conſide-
rari debet periculum, quod vendens in il-
lius rei acquiſitione, & tranſportatione ſu-
bijt, prout conſiderat Sot. quem ſecutus
ſum §.ſeq.gl.3.num.104. & latius hæc om-
nia, nulla de Soto facta mentione, Nauar.
in man.confeſs. cap.23. ſub num.78.

437 Infero ex adductis in iſto tertio caſu,
quòd nummularius ex hoc cambio, ſeu mu-
tuo lucrum conſequi non poteſt ratione
lucri ceſſantis, quamuis ſit nummularius,
ſeu mercator, Ioan. Azor. d. tit. de camb.
cap.6.q.3.

438 Contra hanc illationem: quòd enim
nummulario mutuanti, ſeu campſanti, poſſit
hoc lucrum deberi, etiam ratione lucri ceſ-
ſantis, & nulla habita ratione prædictorum
laborum, periculorum, & impenſarum, ſua-
detur ea ratione, quia mutuanti debetur in-
tereſſe lucri ceſſantis, ſi eo pacto mutuaue-
rit, vt ſecutus ſum infra q.7. par. 2. ampl.8.
num.1.& ſeqq. ſed nummularius; cum eius
officium, & exercitium, ex quo ſe, ſuamq; fa-
miliam ſuſtẽtat, verſetur, in campſando, ſeu
mutuando, videtur virtualiter, & ex natura
negotij paciſci de lucro ceſſante, quia non
eſt veroſimile, quòd velit illud officium, ex
quo forſan viuere debet, gratis in aliorum
vtilitatem exercere: & pecunia mercatoris
pluris valet, quàm pecunia non mercatoris,
vt ſecutus ſum infra q.7.par.2. ampl.8. ſub
num.225.

Nec obſtat reſponſio, ſeu conſideratio,
quam facit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10.
art.2. col. vlt. in reſponſ. ad ſecundum arg.
fol.611.& q.12. art.5.col.5.fol.626. &, de
eo nulla facta mentione, Io. Azor. in loco
ſup. proximè citato, dum dicit, quòd num-
mularius ſuas pecunias in hanc, non in
aliam negotiationem contulit: ideoque in
eo non conſiderari lucrum ceſſans.

Quia replicando, diſtinguo: Aut conſi-
deramus aliam negotiationem, ſeu merca-
turam, quàm nummularius non exercet,
neque erat paratus exercere; & dico, quòd
lucrum ceſſans reſpectu illius negotiationis
ſibi non debetur, quia verè ab illo lucro
propter illud cambium, ſeu mutuum non
ceſſauit: Aut conſideramus negotiationem
aliquam, à qua ceſſauit propter illud cam-
bium, & tunc deberetur: Aut conſideramus
cambium verum, & licitum, à quo ceſſauit
propter mutuum, ſeu cambium fictum, &
dico ſimiliter, ei deberi intereſſe lucri ceſ-
ſantis veri cambij, vt ſecutus ſum infra q.7.
par.2.ampl.8.num.1.& ſeqq.

439 QVARTVS caſus principalis eſt,
quando is, qui mutuo dat, patitur intereſſe
ob illud mutuum, ideoq; de illo intereſſe
in ipſa mutuatione paciſcitur cum mutuata-
rio, vel aliter, pacto non facto, ex mora mu-
tuatarij patitur intereſſe; quo caſu mutua-

tarius ratione intereſſe tenetur reſtituere,
non ſolum, quod mutuo accepit, ſed etiam
totum illud amplius, quod mutuatoris inte-
reſt, & quia huius caſus materia eſt ampla,
& extenditur ad quodlibet creditum, idcir-
co eum latè in opportuniori loco examina-
mus infra q.7. par.2. ampl.8. nu.1. & ſeqq.
num.98.& ſeqq. & §. ſeq.gl.5. ſub nu.147.
440 QVINTVS caſus principalis, & for-
malis eſt in mutuo montis pietatis; ſed prius
quàm vlterius loquar de iſto quinto caſu,
præmitto, quòd mons pietatis, ſubſtantiali-
ter loquendo, eſt quædam ſumma pecuniæ,
aut rerum, pecunia æſtimabilium, quæ in
pauperum refugium, vel à diuite vno, vel
multis, aut Principe, vel Rep. aut aliqua
Communitate repoſita eſt, ex qua ſolet pau-
peribus mutuari gratis, Medin. in ſuis tract.
tom.2.tit.de reb.per vſur. acquiſ.q.10. ini-
tio, fol.376. Io.Bapt.Lup.in cap.nauiganti.
§.3.num.2.de vſur.inter tract diuerſ. tom.7.
fol.141. Card. Tolet. tract. de inſtr.ſacerd.
lib.5.cap.38.de monte pietatis.Lud.Molin.
de iuſt.tom.2.de contract. diſp. 325. initio,
col.300.vel dicitur mons per metaphoram,
quia eſt pecunia in aceruum congeſta, vt
ſcribit Io.Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.10.
tit.de cenſib.cap 22. verſ. primo itaque. in
fine, & cap. 23. initio, & ante eum Sot. de
iuſt.& iur. lib.6. q.1. art.6. initio, & quòd
mons pietatis conſtituatur modo prædicto,
ſcribit idem Azor. d. verſ. primo itaque.
441 † hoc præmiſſo, dico, quòd mons pietatis
mutuat, accepto pignore, & poſtea recipit
mutuum, & aliquid vltra, vt eſt notum om-
nibus, & Romæ, & in alijs quibuſdam Italiæ
Ciuitatibus, habet enim mons pietatis tria
capitula: Primum, quòd miniſtri dicti mon-
tis cuſtodiant pecuniam, poſitam in dicto
monte, & ſtent parati ad mutuãdum ægen-
tibus tot aureos, puta, tres ad ſummum:
442 † Secundum, quòd ab accipientibus mutuo
capiant pignora, & ſuo periculo cuſtodiant
in domo, ad hoc conducta, & pignora red-
dentibus mutuum intra annum reſtituant,
alias, elapſo anno, ſeu ſeſquianno, publicè
vendãt, & deducto prius pretio, quod mon-
ti debetur, quod ſupereſt reſtituant domi-
no rei pignoratæ, & omnium, & totalis ſuæ
adminiſtrationis rationes ſcribant, & red-
443 dant: † Tertium, quòd vltra pecuniam mu-
tuatam exigant duo, vel tria denaria pro
quolibet ſcuto, & menſe, vt recenſent etiam
Thom. de Vio Card. Caiet. tract. de mont.
piet.cap.1.num.2.tom.6.par.1.fol.419. Io.
Azor. d.cap.22. verſ. primo itaque. & verſ.
tres. & ſeqq. vſque ad verſ. his poſitis. &
Card.Tolet.d.cap.38. dicens, dari mutuum
ad breue tempus, vt poſſit pecunia multis
mutuari, & per eam multis ſubueniri: item
mutuari ſub pignore, ne pauperes in ſoluen-
do ſint negligentes, & mons conſumetur, &,
elapſo tempore, vendi pignus, vt detur mon-
ti, quod ei debetur, & inde alijs poſſit ſub-
ueniri: & mutuatarium debere ſingulis men-
ſibus aliquam breuem ſummam erogare,
pro expenſis, quas miniſtri faciũt, hæcq; ferè
omnia breuiter dixit Nauar. in man.confeſ.
cap.17.nu.213.verſ.in notabili 20. & quòd
ratione operum miniſtrorum poſſit ex iſto
mutuo aliquid accipi, ſcribit etiam Medin.
in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. ac-
quiſ.q.10.verſ.oppoſitum.fol.377.
444 Et licet Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.1.art.6.
& alij etiam poſt Lateranenſe Concilium,
de quo infra, adhuc controuerterint, an il-
lud mutuum montis pietatis ſit licitum, vt
recenſent Io.Bapt. Lup.in d.cap.nauiganti.
§.3.num.1.de vſur. inter tract. diuerſ. tom.
7.fol.141.& Boninſ.tract.de montib.cap.3.
num.1.in fine, & 2. & olim ante Lateranen-
ſe Concilium ſub Leone X. magna fuerit
controuerſia inter Doctores tàm Theolo-
gos, quàm Iuriſtas, an iſte mons eſſet lici-
tus, cum pro mutuo aliquid accipiatur, Me-
din.d.q.10.verſ.facit. fol.379. Card. Tolet.
d.cap.38.verſ.quarto vt cui. Azor.d.cap.22.
verſ.his poſitis.& verſ.ſeqq. & Card. Caiet.
in toto illo tract. varias recenſeat opiniones,
& tandem in cap.vlt.15.concludat, montem
pietatis eſſe approbatum à Sede Apoſtolica,
non autem eius capitula, niſi cum clauſula
(quatenus non ſint ſacris canonibus con-
traria) & tertium capitulum ipſe impugnet,
& dicat, peccatum fuiſſe facere imprimi il-
lam conſtitutionem inter bullas, truncata
dicta clauſula, quam ipſe oretenus audiuit,
& vidit in copia bullæ Mantuanæ, & in 2.2.
q. 1. art. 10. referat, ſe interfuiſſe Concilio
Lateranenſi ſub Leone X. ſeſs. 10. quo fuit
declaratum, mutuationem montis pietatis
non eſſe vſurariam.
445 Tamen, quicquid iſti dicant; nos de hoc
nullum habemus ſcrupulum, tum quia ità
in Vrbe, ſciente Pontifice, ſeruatur, &
ideo nullus pœnitentiarius, ſeu confeſſa-
rius ſuper hoc audit, & ſcientia Papæ pro-
446 batur, † quia in Concilio Triden. cap.8.ſeſſ.

22.de

22.de reformat. diſponitur, vt Epiſcopi viſitent montem pietatis: Ergo Papa, qui eſt Epiſcopus Vrbis, debet habere notitiam, quid fiat, & ſeruetur in illo monte, tùm quia hodie ita, nulla conſiderata dubitatione, ſcribũt Virg.de Boccat.tract.de interd. cap. 18. num. 160. tom.3. par.2. fol. 316. & alij moderniores, & mutua montis pietatis, vti licita, contra Caiet. defendunt latè Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſit.q.10.col.4. verſ. oppoſitum. & ſeqq. fol. 377. & contra eundem Caiet. & Sot. Nauar.in man.confeſs. cap.17. de vſura circa cambia.num.288. quem retuli infra q.7. par.2.ampl.1. ſub num. 1. & defendit etiam in cap.nauiganti. poſt verſ. decimotertio. & ibi, ſeptimo quia,nu.15. de vſur. & latius in cap.ſi fœneraueris.not.20.n.59.& ſeqq.14. q.3. Card. Tolet. tract. de inſtr. ſacerd. cap. 38.lib.5.verſ.quarto vt cui. & ſeqq. Molin. de iuſt.tom.2.de contract. diſput.325. verſ. contrariam ſententiam. col.301. & 302. & latè Io. Azor.de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit.de cenſib.cap.22.verſ.ſecũda ſententia. & verſ.ſeqq. & ad Caietanum, dum dicit, in illa bulla fuiſſe appoſitam præfatam clauſulam (quatenus non ſint ſacris canonibus contraria) latè reſpondet Boninſ. d. cap. 3. num. 2. verſus finem, & ſeqq. & ego addo, quòd cum magna eſſet controuerſia ſuper hoc puncto, vt dixi ſupra num.444. non eſt veriſimile, quòd in bulla apponeretur eiuſmodi clauſula, qua difficultas,& controuerſia denuo reuiuiſceret, vel mõtis pietatis approbatio fuiſſet ſuperflua, quia mutuare, & nil recipere vltra ſortem à mutuatario, non habet controuerſiam,ideoq; non indiget ap-
447 probatione. † imò hodie hæc ſententia non ſolum eſt communiter recepta, vt teſtatur, & ſequitur Io. Azor. d.verſ.ſecunda ſententia. ſed, vt ſcribit Lup.d.§.3.nu.3. in fine,& nu 4. fol. 141. hodie eſt temerarium de hoc diſputare, &,vt ait Azor.d.cap.22. verſ.accedit. in fine, nemo poteſt abſque periculo contrarium affirmare, cum in dicto Concilio Lateranẽſi excommunicationis lata ſententia conſtringatur, qui oppoſitum prædicare, & diſputare verbo, vel ſcripto auſus fuerit, quod præmonuit etiam Lud.Molin.d. diſput.325. verſ.in cõfirmationem.col.302. vbi ex hoc miratur, Caietanum, & Sotum, viros doctiſſimos,ac de Theologia, Chriſtianaq; religione benemeritos, parum reuerenter, nimiſq; audacter circa Sũmi Pontificis, ac generalis Concilij definitionem, ad mores pertinentem, locutos, & plus iuſto poteſtatem, quæ in Eccleſia eſt ad definiẽdum,& declarandum, quæ ad fidem, & mores ſpectant, voluiſſe coarctare: ſed licet Caiet. & Sot.cuius ſententiam retuli ſupra ſub n. 21. videantur nimis audacter locuti de auctoritate Pontificis,eamq; voluiſſe coarctare, tamen eſt aduertendum, quòd non ſunt audacter locuti de poteſtate,ſed de voluntate Papæ;de qua datur licentia dubitãdi;ſed,omiſſis prolixis,varijsq; diſputationibus,concludendum eſt, ordinationem dicti mõtis pietatis non ſolùm eſſe licitam, ſed eſſe etiã piam, Lup.d.num.4. imò Leo X. ſub quo fuit celebratum Concilium Lateranenſe, quod approbauit montem pietatis, edidit bullam, qua gratias & indulgentias conceſsit multas his, qui præfato monti adiutrices porrexerint manus,cuius bullæ tenorem poſuit Medin.in ſuis tract.tom.2. tit. de reb. per vſur. acquiſ.q.10.verſ.bulla.& ſeqq.fol.380.

448 Quare cum Mons Pietatis, in quo reſident pietas, charitas, & conſequenter iuſtitia, mutuando pauperibus in caſu præſumptæ neceſsitatis,& ideo modicam ſummam, poſsit ratione damni, nempe ſalariorum, & expenſarum aliquid vltra ſortem,mutuo datam, accipere, vt ſe conſeruet indemnem, quia non propterea quidquam lucratur, & ideo non poteſt dici, quòd mutuum non ſit gratuitum; argumentum ſumimus efficax pro corroboratione præcedentis caſus, nu. 439. quòd priuatus etiam poteſt, mutuando,velle ſe conſeruare indemnem, vel ratione damni emergentis, vel ratione lucri ceſſantis,aut ob impenſas,& labores, quas faceret, & ſumeret, præſertim ſi pauper mutuaret diuiti, quia eſſet contra charitatem ordinatam, vt indigens, cum ſuo damno opem non indigenti ferret,& cadens niteretur ſubleuare ſtantem.

449 Nec replices, quòd pecunia montis pietatis, quæ mutuo datur pauperibus, eſt ipſorum pauperum, cum is, qui montem inſtituit, & erexit, & in eo pecuniam contulit, eam abſolutè donauerit, & amplius repetere non poſſit, Boninſ. tract. de montib. cap. 3. num.9. & Ioan. Azor. d.cap.22. verſ. ad ſecundum. & conſequenter videtur ineptè vocari mutuum, cum nemo poſſit ſibi mutuare rem propriam.

450 Quia reſpondeo,quòd ſicut aliud eſt corpus vnius ſocietatis, & aliud eſt quilibet ſocius

cius

cius ipſius ſocietatis; vnde ſi ſocij ſocietatis cambij faciant burſam communem,& vnum ex ſocijs conſtituant, qui præſit illi burſæ communi, & hic præpoſitus petat ab vno ex ſocijs, quod debet conferre in burſam communem,& iſte ſocius reſpondeat præpoſito; tu debes mihi tantundem,compenſo tecum; non eſt audiendus, quia, quod debet ſocietati, non poteſt compenſare cum eo, quod debet habere ab vno ex ſocijs, cum ſocietas non teneatur ſoluere debitum alienum,Cyn. in l. 3. in ea. in fine, Bal. in l. 9. eius. num. 3. verſ. extra quæritur. & Salyc. num. 3. verſ. quarto cum. C.de compenſ. Socc. Sen.conſ. 65. concluſio. in fine, verſ.poſtremo. lib. 4. Rot.Genuen.deciſ.26 in cauſa. num. 30. & Rot.coram R.P.D.Caualerio in Rom. pecuniaria, ven. 16. Iunij 1609. & ita diſponunt etiam Reip. Genuen. ſtat. lib. 4 cap. 14. §. ſi vnus habet. & ſcripſi etiam infra §.6.gloſ. 1.num.95. ideoq; etiam vnus ex ſocijs, durante ſocietate, non poteſt quicquam ex ea extrahere, niſi nomine proprio fiat debitor
451 ſocietatis; † ſic dico in noſtro propoſito, quòd, cum illæ pecuniæ ſint vniuerſitatis pauperum, non poſſunt pauperes in particulari, durante illa vniuerſitate, quicquam ab ea accipere, niſi pro eo, quod accipiunt, fiant nomine proprio debitores ipſius vniuerſitatis, & ſic ab ea mutuo accipient; ſiquidem aliud eſt nomen Petri, Ioannis, & Martini pauperum, & aliud nomen vniuerſitatis pauperum.

Hic mons pietatis aliquo in loco alterauit ſuam naturam, quia licet in eo maxima deponatur pecuniæ quantitas, tamen modica eſt illa, quæ pauperum vſui inſeruit; ideoq; hunc montem vocant montẽ depoſitarium, inſpecto pecuniarum vſu, qui inſeruit negotio lucratorio, & intereſſe lucri ceſſantis, vt explicabo: & mons in iſto vſu partim videtur ſimilis montibus,de quibus num. proximè ſeqq. dum ipſe accipit prius à ciuibus ſiue voluntarijs, ſiue coactis magnas pecuniarum quantitates, ſoluendo illis certum fructum; & partim videtur ſimilis monti pietatis, dum poſtea alijs mutuat, recipiendo vltra ſortem mutuatam, nam pro intelligentia huius montis eſt ſciendum, quòd iſte mons accipit, vt dixi, à ciuibus magnam pecuniarum quantitatem, & ſoluit illis ad rationem quinque pro centenario, ſaluo capitali; & in hoc eſt,vt dixi ſimilis montibus, de quibus dd.num. proximè ſeqq. & poſtea mons partem ex illis pecunijs negotiatur in cambijs, alijsq; negotijs, & partem mutuat non pauperibus, ſed alijs, & mutuat ad rationem ſex pro centenario; & ſic lucratur vnum pro centenario; & de hoc monte latè ſcripſit Boninſ.tract.de montib. cap. 4. & ſeqq. inueſtigando huius montis iuſtitiam, & defenſionem.

Ego, omiſſo longo Boninſignij diſcurſu, concludo, illa quinque, quæ ciues mutuantes monti recipiunt ſingulis annis, non poſſe alia ratione defendi, quàm ſocietatis cum aſſecuratione capitalis,& certi lucri, iuxta ea, quæ dixi infra §.3. gloſ. 3. num. 36. quia iſti ciues non dicentur mutuare monti, ſed dare illi pecunias in ſocietatem ad negotiandum: & illa ſex, quæ poſtea mons accipit à mutuatarijs, iuſtificantur ratione lucri ceſſantis,quod mons patitur, ceſſando à negotiatione illarum pecuniarum, vt eas mutuet; licet hæc eadem ratio poſſet tueri mutuantes monti, ſi eſſent negotiatores, &, vt mutuarent, ceſſarent à negotio: Vide de his Boninſ.d.tract.de montib.cap.8.ſub num. 1. & ſeqq.& cap.9.num.1. & ſeqq. quia multa poſſent diſputando dici de iuſtitia, vel iniuſtitia huius montis, quæ omitto.

Et hæc ſufficiant de iſto quinto caſu: omitto enim nonnullas quæſtiones in hac materia, quas ponit Azor. d. cap.22. quia non faciunt ad rem noſtram.

452 SEXTVS caſus principalis eſt per oppoſitũ in mutuis, ſeu preſtitis Venetiarum, Monte Florentię,& locis comperarum Banchi S.Georgij Ciuitatis Genuę,de quo banco,& locis locutus ſum infra §.7.gl.3. num. 7. quæ loca, mons, & preſtita non dant mutuo, prout dat mons pietatis, ſed ipſa videntur capere mutuo à ciuibus coactis,qui propterea vocari ſolent creditores montis, & eis poſtea ſoluunt ſingulis annis ſeptem, quinque, vel minus pro centenario, donec reſtituant eis capitale, prout originem harum preſtantiarum, ſeu montium enarrant Salyc.in auth.ad hæc,num. 20. q.vlt. C. de vſur. & Ambr.de Vignat.in cap. ſalubriter, poſt rubr. in textu ſub num. 49. verſ. item quod. de vſur.inter tract.diuerſ. tom.7. fol. 54. & huius mutui formulam cum clauſulis ponit Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. in 3.partic. num. 12. de vſur. inter tract.diuerſ.tom.7.fol.38.& aliqua ſcribit Io. Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.5.de vſur. cap 10. lib.10.de cenſib.cap.24. per totum.

Nam

Digitized by Google

453 Nam licet circa iſtas impreſtantias, &
montes, an ſint liciti, maxima olim fuerit
Florentiæ altercatio inter magiſtros Theo-
logos ordinis Prædicatorum, & Minorum ex
vna parte, & ordinis Heremitarum ex alia
parte, vt refert Boninſ. tract. de montib. cap.
2. nu. 1. & variæ fuerint Doctorum, & Theo-
logorum opiniones, vt ſcribit Io. de Anan.
in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 24. & 25. de
vſur. quas opiniones refert Lauren. de Ro-
dulph. in d. 3. partic. num. 13. & ſeqq. & poſt
dictam 3. partic. num. 1. & ſeqq. fol. 38. &
ſeqq. fol. 43. & ſeqq. vſque ad fol. 50. & ipſe
d. num. 12. pro examinatione huius contro-
uerſiæ eliciat octo dubia, in quorum reſolu-
tione conſumat totam illã 3. partic. & Petr.
de Anch. in ſua ſolemni diſputatione, quem
refert Io. de Anan. in d. cap. in ciuitate. num.
13. in fine, & num. 14. & ſeqq. & num. 19. la-
tè eandem controuerſiam examinet, & di-
ſtinguat quatuor caſus; & ſimiliter Magiſter
Gregorius de Arimino ordinis Heremita-
rum, & ijdem Salyc. in d. auth. ad hæc. q. vlt.
num. 21. & ſeqq. & Ambr. de Vign. in d. cap.
ſalubriter. poſt rubr. in textu, ſub num. 52.
verſ. & hoc. & num. ſeqq. fol. 55. qui eum,
& eius dicta referunt, & ſequuntur, diſpu-
tando, an hi montes, & impreſtantiæ ſint li-
citi, ſub tot multiplicibus conſiderationibus,
& circunſtantijs diſcurrant, vt cerebrum po-
tius inuoluant, quam difficultatem tollant;
imò difficultates multiplicant, & ita nutan-
ter loquuntur, vt, quam quiſque voluerit
454 ſententiam, ſecuti videantur, † Licet pariter
B. Io. à Capiſtr. tract. de vſur. num. 137. tom.
7. fol. 110. diſputato articulo, teneat indi-
ſtinctè, vſuram committi, ſiue mutuum ſit
455 ſpontaneum, ſiue coactum. † Licet etiam
Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 3. ſub num.
5. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 141.
& in l. curabit. §. 6. ſub num. 11. C. de act.
empt. eod. tom. 7. fol. 121. & Virg. de Boc-
cat. tract. de interd. vti poſſid. &c. cap. 18.
num. 161. tom. 3. par. 2. fol. 316. loquantur
reſtrictiuè, vt iſta ſolutio quinque, ſeu alia
ſimilis pro centenario ſit licita, ſolùm quan-
do ciues coacti mutuant; ſecus ſi ſpontè, ob
rationem, quam adducunt, & ita in ciuibus
coactè mutuantibus, benè, facilè, & reſolu-
tè ex communi opinione determinat Abb.
456 in d. cap. in ciuitate. in fine, nu. 8. † Licet pa-
riter Nauar. Io. Bapt. Lup. quos ſecutus ſum
par. ſeq. ampl. 8. num. 114. reſtr. 1. & Card.
Tolet. tract. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 33.
verſ. conueniunt ſecundo. dicant, quòd is,
qui inuitus, vi, vel fraude cogitur pecuniam
expoſitam mutuare, poſſit licitè paciſci de
lucro ceſſante, & vltra ſortem recipere, & ita
457 conueniant Doct. † Licet etiam Archiepiſc.
Florent. tract. de vſur. in fine, cap. 5. num. 14.
tom. 7. fol. 91. quem Additionator ad Abb.
in d. cap. in ciuitate. in fine, in 1. caſu citat, &
ſequitur ſub nomine Summæ Piſanellæ, di-
cat, quòd ciuis, coactè mutuans, & ob id
mutuum multam fortè incommoditatẽ pa-
tiens, non committat vſuram, ſi aliquod lu-
458 crum accipiat. † Licet etiam Io. Azor. de
inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 10.
verſ. de his montibus. loquendo de iſto ge-
nere montium, dicat ad hoc, vt hi montes
ſint liciti, requiri, quòd ciues pecunias, quas
dant, non mutuo dent. Licetq; cum horum
doctrina concordent, quæ ſcripſi d. am-
459 pliat. 8. num. 114. verſ. reſtringe primo. † Et
demum licet in eiuſmodi articulis quot ſunt
homines, tot fuerint ſententiæ, vt ex Petr.
de Anch. vocando eum dominum ſuum, re-
fert Ioan. de Anan. in d. cap. in ciuitate. ſub
num. 24. Et quicquid dixerint illi magiſtri
ſacræ Theologiæ in tribus diſputationibus
ſuper iſto articulo, quia huius dubij deciſio
ad eos non ſpectat, cum loquantur ſine vllis
allegationibus iuris diuini, canonici, vel ci-
uilis, & erubeſcimus ſine iuribus loqui, Io.
de Anan. ſub d. num. 24.

460 Tu tamen dicas indiſtinctè, iſtas preſtan-
tias Venetorum, montem Florentiæ, & lo-
ca Genuæ, à Republica, ſeu Principe licitè
inſtitui, & ciues etiam cogi, neceſſitate vr-
gente, dummodo eiuſmodi montes, ſeu im-
preſtantiæ habeant rationem, & naturam
emptionis redituum communitatis; quare
ſiue coactè, ſiue ſpontè ciues pecunias dede-
rint, licitè reditum percipiunt, quia ſortem
nunquam repetere poſſunt, vt poſt multa
concludit Petr. de Anch. quem, vocando
eum dominum ſuum, refert, & ſequitur Io.
de Anan. ſæpè citatus in d. cap. in ciuitate.
ſub num. 24. & ita ex eod. Anch. refert ibi-
dem, tenuiſſe Magiſtrum Franc. de Empoli
ordinis Minorum, Nicolaum de Anglia or-
dinis Prædicatorum, & fuiſſe conſultum
per duodecim vtriuſque iuris Doctores. Iaſ.
etiam in l. 1. in 1. & 2. lectura. nu. 61. & 40.
C. de ſum. trin. &c. poſt alios, quos citat,
ſimpliciter dicit, licitè pecuniam percipi ex
reditu dictorum montium; & ita ſub multi-
loquio, & ſibimet non conſtans reſidet

Ambr.

Ambr. de Vign. ſub num. 77. & ſeqq. & num. 80. fol. 56. vbi de communi opinione, & ſatis manifeſtam eſſe horum montium iuſtitiam, ſiue ciues ſponte, ſiue coactè pecuniam in monte conferant, quia eſt contractus cenſualis, ſcribit Boninſ. tract. de montib. cap. 2. initio, & num. 2. & 3. & inter Theologos fuiſſe olim in Italia magnam altercationem, an eiuſmodi montium erectio eſſet licita, ſed communem eſſe opinionem hunc contractum eſſe licitum, quia eſt cenſualis emptio, & venditio: & ciues, ſiue ſubditos licitè cogi ad conferendum pecunias in montem propter Reipub. ſeu Principis neceſſitatem, in qua verſetur vtilitas publica, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 24. quod eſt vlt. q. 1. & 3.
461 † & eod. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 22. verſ. quarto quæritur. in fortioribus terminis format dubium, an montium pietatis adminiſtratoribus liceat pecunias ab ijs, qui eas in montem conferunt, ea lege accipere, vt, qui conferunt, recipiant quatuor, vel quinque quotannis, & deinde adminiſtratores dent mutuum pauperibus ea conditione, vt aliquid præter ſortem reddant, vnde ſatisfiat his, qui pecuniæ ſummas in montem contulerunt; quare qui poſtea mutuo accipit à monte teneatur vltra capitale ad rationem ſeptem pro centenario, ex quibus ſeptem duo, vel tria accipiat mons, vt miniſtris debitum ſalarium ſoluat, & quatuor, vel quinque reddat ei, qui mutuauit: quo dubio ita formato, præmittit, de hac re magnam fuiſſe controuerſiam inter Theologos Dominicanæ, & Franciſcanæ familiæ, & Theologos ordinis Auguſtiniani, & poſtea refert, & ſequitur, fuiſſe communi conſenſu receptam ſententiam affirmatiuam, quòd erat licitum, quoties illi, qui pecunias conferunt in montem, ita dederunt, vt amplius repetere non poſſint, quamuis liberum ſit montium adminiſtratoribus eas pecuniarũ ſummas reddere; imò Boninſ. tract. de montib. cap. 4. num. 3. videtur punctum melius definire, dicens, quòd mons pietatis aliqua neceſſitate compulſus, vt pauperibus ſubueniat, poteſt mutuo ab aliquibus accipere, & ij, qui charitate moti, vt indigentijs, & ſummæ neceſſitati montis occurrant, mutuant, & ex tali mutuo damnum ſiue emergens, ſiue lucri ceſſantis ſentiunt, eò quia pecuniam ſuam ab actuali negotiatione diuertũt, poſſunt aliquid vltra ſortẽ arbitrio boni viri accipere.

462 Sed (non diſcedendo tamen à firmata indiſtincta reſolutione) pro vberiori doctrina conſidero tres caſus: Primus eſt, quando iſte cenſus, ſeu reditus habet cauſam neceſſariam, ideſt, quando ciues coacti mutuant Ciuitati, quæ eis conſtituit certum reditum; vt loquuntur plures, quos citaui ſupra num. 455. & ſeqq. & iſto caſu non committitur vſura; quia non eſt propriè mutuum, cum non poſſit repeti, ſed eſt emptio, & venditio cenſus, ſeu reditus, vt ſcribunt Addition. ad Abb. in d. cap. in ciuitate. in fine, de vſur. & Azor. in d. cap. 22. verſ. quarto quæritur. & clarius in cap. 24 initio, & q. 1. & ante eos Abb. in d. cap. in ciuitate. num. 8. nam non ſunt attendenda verba contractus, ſed pacta, & conditiones contractus, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 9. num. 1347. & 1352. & infra q. 7. par. 2. ampl. 20. ſub num. 4. licet ergò ciuitas, ſeu mons capiat ſub nomine mutui, quia tamen capit ea lege, vt reſtituere non cogatur, perdit naturam mutui, & tranſit in emptionem,
463 & venditionem, vt dicunt citati Doct. † Secundus caſus eſt, quando iſte reditus habet cauſam voluntariam, vt, ſi quis ſponte dat certam pecuniam ciuitati, puta, mille, & ciuitas pro iſtis mille cõſtituit ei perpetuum cenſum quinquaginta ſingulis annis: & iſto etiam caſu non eſt vſura, quia non eſt propriè contractus mutui, ſed venditionis:
464 † Tertius caſus eſt, quando eſt verum mutuum; & iſto caſu id, quod accipitur vltra ſortem, regulariter eſt illicitum, & vſurarium; quare ſi ſtatutum diſponeret, quòd, qui vult mutuare ciuitati, habeat tantum pro centenario ſingulis annis, & quòd vltra annum poſſit repetere capitale; & tu ita mutuares, committeres vſuram, Alex. de Neuo in vlt. addit. ad Abb. in d. cap. in ciuitate. in fine, de vſur. & cum hac triplicis caſus diſtinctione benè accommodatur doctrina Baldi in l. iuſiurandum. col. 31. 32. & 33. in fine, verſ. ſed quid ſi reus. ibi, ſed iuxta præmiſſa quæritur. ff. de iureiuran. vbi format quæſtionem de mutuo, coactè, vel ſponte facto Regi Angliæ, qui legem conſtituit, quòd quicunque mutuaret ſibi, haberet ad rationẽ quinque pro centenario, an dictum mutuum ſit licitum; & poſt multa ad vtramque partem diſputatiuè adducta, d. col. 33. verſus finem, diſtinguit tres caſus: aut, inquit, qui mutuat, mutuat nunquam recepturus ſortem, ſed ſolum annuum fructum promiſ-

promiſſum in æternum: & tunc, inquit, iſte contractus iure diuino, & humano eſt licitus, quia non eſt mutuum: aut qui mutuat, recepturus, quando debitor voluerit, & concludit idem: aut qui mutuat, mutuat recepturus, quando ipſe mutuator voluerit, vel poſt certum diem, & iſto caſu, inquit, hoc mutuum non eſt licitum, ſed eſt vſura, etiam ſi iſte fructus, ſeu intereſſe accederet ex prouiſione legis, ſeparata ab ipſo contractu, vt quia dictaret ſtaturum, quòd cuilibet mutuanti detur ſine vllo pacto tantum de prouiſione.

465 Confirmatur, quod dixi in ſecundo caſu, quia in Italia, & præſertim Romæ vſitatum eſt genus montium, quos Princeps, ſeu Reſpublica inſtituit, & erigit, vendendo vni, vel multis, ſponte ementibus, reditus, qui minutatim à ſubditis ſoluuntur: nam, cum Princeps habet exempli gratia 30. millia ſcutos annuos ex gabellis Dohanæ, ſeu alio vectigale, poteſt vendere illos reditus ad rationem quinque pro centenario, ita vt, qui dat Principi ſcutos 100. Princeps ſoluet ei ſingulis annis ſcut. quinque; ſicque ex prædictis ſcut. 30. millibus redituum conſtituit montem vnum, ideſt, aceruum pecuniæ, aſcendentem ad ſcutos 600000. ex quibus conſtituuntur 6000. loca mõtis; ita vt quilibet locus valeat ſcut. 100. quibus locis venditis, Princeps mandat ſuis conductoribus, ſeu affictuarijs dictæ Dohanæ, vt ſoluãt emptoribus dicta ſcuta 30. millia ſingulis annis, prout latius tu videre poteris in conſtitutionibus, quas Pontifices ſuper erectione diuerſorum montium ediderunt, & explicat Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 23. initio, & patet ex conſtitutione, quam poſui infra §. 9. num. 50.

Et tamen iſta loca venduntur ſponte ementibus, & nulla interuenit vis, ſeu coactio.

466 Quot ſint huiuſmodi montium genera: An emptores locorum montium poſſint ius ſuum alteri vendere: An, vendendo alteri minori pretio, & Principe redimere volente, teneatur nihilominus Princeps huic ſecundo emptori reſtituere integrum pretium, quod habuit à primo, vide Azor. d. cap. 23.

467 Non obſtat, quòd B. Ioan. à Capiſtr. quem citaui ſupra num. 454. teneat, quòd fructus, quos ciues accipiunt ex mutuo, quod coactè fecerunt Communitati, eſt vſura.

Quia reſpondeo multipliciter.

468 Primo reſp. quòd etſi vis non poſſit vſuram licitam facere, cum illa iure diuino, & naturali prohibita ſit, vt contra Sot. quem citaui infra q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 93. arguit Nauar. in cap. ſi fœneraueris. not. 15. num. 44. verſ. ſecunda quòd. 14. q. 3. & ſub num. 48. verſ. duodecima. dum, inquit, virtuti potius fauendum eſſe, quàm vitio, & mutuare coactè non eſſe actum virtutis, prout eſt mutuare ex amore, & charitate.

Tamen ex illa vi inducuntur mora, & pœna, ob quas intereſſe debetur, vt ſecutus ſum d. ampl. 8. num. 114. verſ. reſtringe primo. & verſ. ratio.

Secundo reſpondeo, quòd ſi pecunia, mutuo data, erat expoſita negotiationi, debetur intereſſe lucri ceſſantis, ſiue mutuum ſit coactum, ſiue ſit voluntarium, vt late firmaui d. ampl. 8. num. 1. & ſeqq.

Tertio reſpondeo, quòd mutuum, de quo agimus in iſto ſexto caſu, non eſt mutuum, ſed tranſit in emptionem, & venditionem fructuum, ſeu redituum, vt ſatis oſtendi ſupra num. 460. verſ. tu tamen. & num. 462. verſ. ſed non diſcedendo, & ſeqq. & ſic ceſſant omnia eorum argumenta, & rationes.

469 Firmata concluſione, quòd iſti reditus licitè percipi poſſint ex iſtis impreſtantijs, montibus, & locis.

Extende eam, vt procedat non ſolum quoad ſingulares ſucceſſores, & cum titulo oneroſo, vt puta, cũ hi reditus fuerint prius gratis conſtituti, & donati alicui, & deinde iſte donatarius hoc ius redituum vendit alteri; ſeu quando vnus iam emerat hos reditus, & deinde vendit alteri, quibus caſibus multi, ſic materiam reſtringentes, ſcripſerunt, hos ſingulares ſucceſſores poſſe licitè percipere eiuſmodi reditus; ſed procedet etiam quoad ipſos primos acquirentes, quia vt dixi ſupra num. 460. & ſeqq. hæc loca, & impreſtantiæ ſunt adequata cenſibus; ſed hæc reſtrictio reijcitur in cenſu, quia reditus poteſt licitè percipi tam ex cenſu iam creato, quàm ex cenſu de nouo creando, vt, reprobata contraria opinione, firmant Sot. & alij, quos ſecutus ſup. num. 201.

470 Inſero norabiliter ex his omnibus, quòd contractus, quem vulgariter vocant, *à godere à godere*, & quem in Italia eſſe vſitatum ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 20. eſt licitus, quatenus

non

non diſcedat à contractu emptionis cenſus, & locorum montium.

Sed quia iſte contractus habet magnam difficultatem, ideo pro illius plena intelligentia, & explicatione tria ſunt videnda.

471 Primum, quid ſit iſte contractus.

Secundum, in quo differat ab alijs contractibus emptionis, & venditionis reſciſſibilibus.

Tertium (deueniendo ad illationem) an, & quando iſte contractus ſit licitus.

Circa primum concludo (non definiendo, ſed aliqualiter deſcribendo) eſſe commutationem vſus rei cum pecunia; qua commutatione reſciſſa, quiſque eorum reſtituat, quod habuit.

472 Circa ſecundum concludo, contractum emptionis, & venditionis reſciſſibilem differre ab iſto contractu, *à godere à godere*, in eo, quòd reſciſſibilitas aliorum contractuum pendet à voluntate venditoris, qui habet facultatem redimendi ad ſui beneplacitum: at reſciſſibilitas iſtius pendet à voluntate emptoris, vel vtriuſque, prout latè explicamus infra num. 475. & ſeqq. & num. 491.

473 Circa tertium, an, & quando hic contractus ſit licitus, adhibeo tres inſpectiones.

Prima inſpectio eſt, quando is, qui dat pecuniam, dat eam liberè, & reſeruat venditori facultatem redimēdi quandocunque, vt in venditione cenſus, & aliarum rerum cum pacto retrouendendi: Et in hac inſpectione concludo duo: Primo, quòd hæc inſpectio non reſpicit contractum, *à godere à godere*, cum in eo facultas non detur venditori, ſed emptori, vt dixi num. præcedenti: Secundo, ſuppoſita iuſtitia commutatiua contractus, ſicq; ceſſante ſuſpicione, & fraude vſurarum, concludo hunc contractum eſſe abſolutè iuſtum, & licitum; quia iſte contractus diſcedit à natura mutui, cum is, qui dat pecuniam, eam repetere non poſſit, & ſic eſt vera venditio, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 3. concl. 2. ibi, at verò cum emptor. col. 3. fol. 595. & periculum rei emptæ tranſit in emptorem, vt loquendo generaliter de contractu emptionis, latè explicat Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 366. initio, & per totam. col. 482. & ſeqq. qua ratione ſuſtinentur impreſtantię Venetiarum, & loca montium, vt ſcripſi ſupra num. 460. & ſeqq.

474 Contra ſecundam concluſionem huius primæ inſpectionis adhuc oppono; quia vel iſte contractus differt ab alijs emptionibus, & venditionibus, eò quòd in alijs emptionibus dominium rei tranſeat in emptorem, ideoq; ad eundem pertineat periculum rei emptæ, & conſequenter, qui rem emit, non poteſt eo prætextu pretiū recuperare, quòd re empta amplius frui non poſſit: at in iſto contractu dominium non tranſeat, ideoque periculum rei emptæ ſpectet ad venditorem, ita vt cum emptor re, ſibi conceſſa, amplius frui non poſſit, venditor pretium reſtituere teneatur, quamuis emptor rem reſtituere non poſſit; & quamuis venditor, in cuius facultate ſtat, contractum reſcindere, reſcindere nolit; & ſuppoſita iſta differentia, hic contractus claudicaret, eſſetq; inæqualis, & conſequenter iniuſtus, & illicitus, vt tacitè per alia verba, & obſcurius ſentit etiam Io. Azor de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 20. verſ. præterea ſi quis. quia haberet naturam mutui lucratorij cum pignore, quod continet vſuram, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 12. ſub num. 4. vel hæc differentia non eſt vera, quia ſemper dominium tranſeat in emptorem: & tunc contractus non eſſet *à godere à godere*: ſed eſſet mera venditio cum pacto retrouendendi.

Huic oppoſitioni (non diſcedendo à concluſione) reſpondeo, quòd hic contractus non differt ab emptione cenſus, ſeu locorum montium in alio, quàm in hoc, quòd emens cenſum, ſeu locum montis, emit certam, & taxatam annuam penſionem, & vt plurimum pecuniariam, quæ nunquam emptori perire poteſt, niſi pereat ipſa res in totum, ſeu pro parte, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 176. & 252. at in iſto contractu *à godere à godere*, emitur incerta pars fructuum peribilis, etiam non perempta re, vt puta quando eſt ſterilitas: & forſan differt etiam in hoc à vera emptione fructuum, quòd accipiens *à godere à godere*, non habeat illam liberam facultatem vendendi, & locandi eoſdem fructus, prout habet is, qui eos emit; ſed poſſit ſolùm ipſemet vti frui; quam tamen differentiam hic nullatenus firmo: &, data hac ſola differentia, an hic contractus rectè vocetur, *à godere à godere*: eſt quæſtio verbalis, & ideo inutilis.

475 Secunda inſpectio eſt: quando hic contractus eſt reſciſſibilis ad beneplacitum emptoris, qui dedit pecunias: Et in hac inſpectione promptior, & acrior poteſt eſſe diſputatio.

Prima

Prima enim opinio erit affirmatiua pro validitate, quia contractus emptionis, & venditionis cum pacto, quòd venditor teneatur rem, quam vendit, redimere ad libitum emptoris, eſt licitus, Imol.in cap.4.illo vos. num.18.de pign. Alex. conſ.54. circa primum. ſub num. 1. lib. 6. Medin. & Io. Maior.quos citat, & ſequitur Couar.var.reſolut.lib.3.cap.9.initio, & num. 2. prope finem, & de validitate non dubitat Anr. de Burg.in cap.ad noſtram. ſub num. 33. verſ. primus eſt. ibi, pro reſolutione. de empt.&
476 vendit.inter Repeten.tom.4.fol.263. † hæcque opinio probatur ex d.cap.illo vos. vbi, vt venditionis contractus præſumatur fœneratitius, requiruntur hæc tria, quorum duo non ſufficerent: primo requiritur hoc pactum redimendi ad libitum emptoris: ſecundo requiritur conuentio, vt in caſu retrouenditionis fructus computentur in ſortem: tertio, quòd reuenditio fiat maiori pretio, ſicque primus venditor plus reddat, quàm acceperit, Imol.& Alex.in locis ſupra proximè citatis,& hunc eſſe communem intellectum, ſeu ſententiam teſtatur, & ſequitur Couar.d.cap.9.ſub num.3.verſ.tertio ex prænotatis. quare ſi requiruntur hæc tria, & duo non ſufficiunt, neceſſariò ſequitur, quòd ſolum pactum redimendi ad libitum emptoris non ſufficiat ad faciendum hunc contractum eſſe illicitum.

477 Confirmatur primo hæc opinio, quia ſicut res poteſt vendi liberè, vt emptor nunquam ſit obligatus retrouendere; ita etiam, vt æqualia ſint contrahentium iura; debet poſſe adſtringi venditor, vt eam redimere teneatur: item ſicut quis poteſt obligari ad emendam rem Titij,ita quoque poteſt obligari ad emendam rem, quam vendit Titio, dummodo ſemper interueniat iuſtitia pretij, Couar.d.cap.9.ſub num.3.

478 Confirmatur ſecundo, quia ſi interim priuſquam emptor declaret, ſe velle reuendere, res empta pereat, damnum & periculum erit ipſius emptoris, ita vt cum ipſe rem tradere non poſſit, venditor pretium reſtituere non teneatur, cum periculum rei emptæ ſpectet ad emptorem, qoia qui rem habet, is eam perdere poteſt; & per hanc confirmationem videtur approbare hunc contractum Io. Azor. de inſtit.moral.par.3. lib.8 tit.de empt.& vendit.cap.12.q.8.verſ. alij tamen. col.663.quem latius retuli infra num.490.verſ.reſtringe.

Imò perit emptori etiam poſt denunciationem, & quandocunque, remanente re in ſuo dominio, & excluſa mora venditoris; ſecus ſi venditor eſſet moroſus: res enim perit domino, quouſque is, cui res debetur, non ſit in mora,per ea,quæ dixi §. ſeq. gl.5. num.161.& ſub num.342. quare ſi conſanguineus denunciet emptori, ſe iure vicinitatis, ſeu conſanguinitatis velle rem emptam retrahere, & interim pereat res,peribit emptori, non autem conſanguineo, quia vel emptor non eſt in mora, & ſic nondum eſt facta reuenditio, & ceſſio,& tunc perit ipſi, quia ipſe adhuc eſt dominus; vel eſt in mora, & tunc tanto magis perit eidem, vt contra Ferr.concludit Tiraq. de retract. lign. in. fine, in verbo, ad finem tituli. ſub num. 32. fol. 399. & 400. ſed mancus eſt Tiraq. in 1.memb.diſtinctionis: illud enim procedit, quando neuter eſt in mora; cæterum ſi emptor interpellatus, ſtatim rem conſanguineo offerret, & conſanguineus eſſet moroſus in non deponendo pretio, & res interim periret, vtique periret conſanguineo.

479 Secunda opinio, contraria huic primæ, eſt, quòd iſte contractus ſit vſurarius à parte emptoris, qui dat pecunias, vt ſequitur Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.9 tit.de ſociet.cap.20. verſ.quæritur. verſ.meo iudicio. & verſ. ex his. & in hac opinione, quia eam vltimo ponit loco, dicemus ſtetiſſe etiam d.cap.12.q.8.verſ.alij tamen. in fine.

Comprobatur primo hæc opinio, quia is, qui dat pecuniam, videtur in effectu non emere, ſed mutuare,accepto pignore, & lucraturus pignoris fructus, quod eſt vſura,vt dixi ſup. ſub num.474.

480 Comprobatur ſecundo, quia hæc verba, *à godere à godere*, excludunt emptionem,& venditionem, & ſic ruit vtraque confirmatio contrariæ opinionis; & includunt potius permutationem, ſeu locationem reciprocam temporaneam; quæ locatio pecuniæ non continet eam iuſtitiam, quam continet locatio alterius rei, cuius vſus eſt vtilis, remanente eadem re; licet deterioretur: quare pecunia non poteſt locari, Archid. Anch. & B. Io. à Capiſtr. quos citaui infra q.4. ſub num.23. quia dominium rei locatæ non transfertur in conductoré, prout transfertur dominium pecuniæ, niſi locetur ad pompam pro aliqua penſione, quæ erit modica, vt retuli vbi ſupra; eſt etiam pecunia incapax locationis, quia locator reci-

pit mercedem rei locatæ tam propter commodum, quod conductor ex illa recipit, quàm propter rei locatæ deteriorationem; at pecunia non deterioratur.

481 Non diſcedendo ab hac ſecunda opinione, &, omiſſis alijs, quæ adduci poſſent, pro reſolutione omnium, & abſoluta intelligentia diſtinguo duo membra.

Primum eſt; quando is, qui dat pecunias, vult in reſciſſione contractus compenſare in ſortem fructus, quos ex re, ſibi tradita, percepit: & iſto caſu contractus eſt quidem licitus, vt ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 3. concl. 1. vbi idem bis repetit, fol. 594. & in fine articuli, in reſponſ. ad 1. argum. fol. 596. & ita, nulla excitata dubitatione, an iſte contractus ſit licitus, tranſit Ant. de Burg. in cap. ad noſtram. ſub num. 33. verſ. primus eſt. de empt. & vendit. inter Repeten. tom. 4. fol. 263. & probatur ex eo, quia quamuis iſte contractus reſolueretur in ſimplex mutuum cum pignore, tamen eſſet licitus per ea, quæ ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 12. num. 2. verſ. confirmatur. & nu. 4. ſed tunc non ſumus in contractu, *à godere à godere*, quia iſte non ſibi gaudit, ideſt, non fruitur re; qui enim alieno nomine poſſidet, non poſſidet, ſed poſſidet ille, cuius nomine poſſidetur.

482 Secundum membrum eſt; quando iſte, qui pecunias dedit, non vult fructus compenſare; ſed vult eos ſibi acquiſiuiſſe: Et quia huius membri materia non eſt vniformis; conſidero plures articulos.

Primus articulus eſt; quando venditio diſſoluitur ex cauſa de prætetito, quæ inerat iam à tempore venditionis; & in iſto articulo dico, quòd fructus, ab emptore percepti, ſunt venditori reſtituendi, vt in actione redhibitoria, quando res vendita erat tempore venditionis vitioſa, & ideo reſcinditur, l. 23. cum autem. §. cum redhiberetur. ff. de ædilit. edic. Tiraq. in l. ſi vnquam. in verbo, reuertatur. num. 286. verſ. quod autem. C. de reuoc. donat. Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 3. ſub num. 9. verſ. eſt & aliud. & lib. 3. cap. 9. ſub num. 1. ibi, tandem his diſtinctionibus. & latius Copin. tract. de fruct. lib. 4. tit. 1. cap. 14. num. 1. & ſeqq. tom. 17. fol. 255. &, loquendo de reſciſſione venditionis ob enormem læſionem, retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 38. ſecus eſt, ſi non ex cauſa de præterito, ſed ex cauſa, quæ ſuperuenerit poſtea, Tiraq. vbi ſupra.

483 Secundus articulus eſt; quando venditio diſſoluitur ratione pacti legis commiſſoriæ, vt quia emptor defecit adimplere id, ad quod tenebatur ex pacto, de qua lege commiſſoria loquuntur ll. 1. & ſeqq. ff. de leg. commiſſ. & ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. ſub num. 384. & infra q. 7. par. 2. ampl. 12. ſub num. 4. verſ. primus. & in iſto etiam articulo concludo, quòd fructus ſunt reſtituendi venditori, quia nihil penes emptorem reſidere debet ex re, in qua is fidem fefellerit, l. 5. lege fundo. ff. de leg. commiſſ. Copin. tract. de fruct. lib. 4. tit. 1. cap. 12. num. 1. & 2. tom. 17. fol. 254. Tiraq. de retr. conuent. §. 5. gl. 2. num. 3. & Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 9. ſub num. 2.

Extende hanc concluſionem, vt procedat non ſolum ſi pactum legis commiſſoriæ ſit conceptum verbis directis, quo caſu dominium transfertur ipſo iure in venditorem abſque alia retraditione, & ideo, conditione adueniente, agi poteſt reiuendicatione; ſed procedat etiam ſi ſit conceptum verbis obliquis, ſeu inflexis, quo caſu dominium non tranſit ipſo iure, ſed agitur actione ex vendito, vel præſcriptis verbis ad obſeruantiam contractus, licet etiam primo caſu, quando trãsfertur dominium ipſo iure, poſſit venditor agere ex vendito ad retradendum: & dicuntur verba directa, quando eſt dictum, quòd ſi emptor infra tot dies non ſoluerit, vel melior conditio ſit allata, res ſit inempta, ſeu ab emptione recedatur: obliqua verò dicuntur, quando eſt dictum, vt, non ſoluto pretio, res reuertatur ad venditorem; vt hæc omnia ſcribit Fab. de Monr. tract. de empt. & vend. q. 7. princip. ſub num. 12. & 13. q. 2. tom. 6. pat. 1. fol. 64. Et moueor ad hanc extenſionem, quia licet Fab. de Mont. nullum proferat verbum de fructibus reſtituendis, tamen ſatis vtroque caſu militat ratio, de qua hic ſup. verſ. ſecundus. & præſertim teneretur reſtituere fructus, quos percepiſſet poſt exiſtentiam conditionis, & pactum eſſet conceptum verbis directis, cum tunc ipſo iure tranſeat dominium in venditorem, vt dixi.

484 Tertius articulus eſt; quando venditio contrahitur ſub conditione, quæ impedit natiuitatem venditionis, vt puta, vendo tibi, niſi mihi infra tantum tempus offeratur melior conditio; & in iſto articulo dico, quòd, eueniente conditione, fructus ſunt venditori reſtituendi, Couar. vbi ſupra.

Quartus

485 Quartus articulus eſt; quando venditio contrahitur ſub conditione, ſeu pacto, quod inficit vẽditionem iam ortam, & perfectam, vt puta, vendo tibi hac lege, quòd ſi alter meliorem offeret conditionem, res ſit inempta; & in iſto articulo concludo, quòd fructus ſunt emptoris, & ideo nõ ſunt reſtituendi, ſeu compenſandi, Couar. vbi ſupra.

486 Quintus articulus eſt; quando reſciſſio venditionis contractæ, pendet à voluntate venditoris: & in hoc articulo, qui eſt extra noſtrum propoſitum concludo, fructus non eſſe reſtituendos, ſeu compenſandos in ſorte, quia diſtat à mutuo, & eſt venditio vera, & licita, vt ſcripſi ſupra num. 473. in 1. inſpectione, vbi videas.

487 Sextus articulus eſt; quando reſciſſio pendet à voluntate emptoris: & in hoc articulo concludo, fructus, interim perceptos, non effici emptoris, ſed eſſe reſtituendos, ſeu compenſandos in ſortem, Abb. in cap. 4. illo vos. ſub num. 6. ibi, quandoque apponitur pactum. & ibi, nam facio magnam vim. de pign. Ant. Burg. in cap. ad noſtram. ſub num. 33. verſ. primus eſt. de empt. & vendit. inter Repeten. tom. 4. fol. 263. Tiraq. de retr. conuent. §. 5. gl. 2. num. 3. verſ. ex quibus. & eſſe communem teſtatur, ſed non ſequitur Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 9. ſub num. 1. & quòd vbi facultas reſoluẽdi contractum, ſeu redimendi rem venditam, eſt collata in arbitrium emptoris, aut tertij cuiuſpiam, puta, offerentis meliorem conditionem, emptor (quaſi nihil poſſit venditori obijci, cur contractum reſoluat) rem cum fructibus reſtituat, ſequitur Franc. Zoan. tract. de empt. & vend. ſub pact. retrouen. num. 44. concl. 2. tom. 6. par. 1. fol. 71. & conſequenter ſi emptor aliter contraxerit, vt non teneatur reſtituere, ſeu compenſare fructus, contractus eſt illicitus, & vſurarius, vt firmiter tenent Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 3. concluſ. 1. fol. 594. dicens, eſſe manifeſtè vſurarium, & Io. Azot. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 17. q. 4.

488 Ratio huius concluſionis eſt, quia ſicut in reſciſſione, procedente à venditore, ceſſat mutuum, & ineſt vera venditio, vt dixi in art. præced. & ſupra num. 473. & ideo fructus non computantur in ſortem, ſed ſunt ipſius emptoris; ita è conuerſo, in iſta, procedente ab emptore, ceſſat venditio, & ineſt mutuum cum pignore, cuius fructus niſi reſtituantur, mutuum eſt vſurarium, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 464. verſus finem, ibi, aut qui mutuat.

Quicquid ſcripſerint Couar. & alij, cum & ipſemet Couar. d. cap. 9. num. 3. in fine, verſ. quarto eſt. afferat, proculdubio maiorem ſubeſſe vſuræ ſuſpicionem, ſi reſciſſio procedat ab emptore cum retentione fructuum, quàm ſi procedat à venditore.

489 Non obſtant adducta ſupra num. 475. & ſeqq. pro prima opinione, quia reſpondeo, quòd text. in cap. illo vos. facit pro hac ſecunda opinione, quia ideo reſciſſio, procedẽs ab emptore cum reſtitutione fructuum, non facit contractum illicitum, quia illa reſtitutio fructuum purgat vſuram, & labem illius reſciſſionis, & ſic labem mutui: & ideo vult textus, vt, niſi interueniat augmentum pretij in reſciſſione, contractus ſit licitus: ergo à contrario, niſi reſtituerentur fructus, remaneret mutuum labefactatum vitio vſurarum: & hoc eſt clarum.

Ad primam, & ſecundam confirmationem patet reſponſio ex his, quæ dixi ſupra num. 480. & vlterius dico, quòd procedunt, data reſtitutione fructuum: quia reſciſſio, procedens ab emptore, eſt licita & iuſta, quoties fructus reſtituuntur.

490 Retenta ergo ſecunda opinione, de qua ſupra num. 479. quòd reſciſsio emptionis, procedens ab emptore ſine reſtitutione fructuum, faciat emptionem vſurariam.

Amplia eam, vt maximè procedat, quando non emitur res aliqua ſtabilis, neque fructus incertus alicuius rei, ſed emitur annuus reditus pecuniarius, quia iſto caſu etiam ipſemet Couar. qui, vt dixi, eſt contrariȩ opinionis in emptione aliarum rerum, admittit eſſe contractum ſuſpectum & illicitum, Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 9. num. 4. verſ. verum in ſpecie.

Reſtringe eandem opinionem, vt, dempto caſu huius ampliationis, illa ſecunda opinio de cõſuetudine Italiæ, Germaniæ, aliorumq; locorum non procedat, quia id genus pacti eſſe per Italiam, Germaniam, alibiq; paſſim vſitatum, & frequens, teſtatur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vendit. cap. 12. q. 8. verſ. alij tamen. col. 663. quæ conſuetudo ea fundatur ratione, quòd periculum rei traditæ ſpectat ad eum, qui eam recipit pro pecunia, quam dat; & conſequenter ſi iſte emptor, qui dat pecuniam, vult ſibi reſtitui pecuniam, debet poſſe reſtituere rem, alias ſi eam non poteſt reſtituere, non

poteſt repetere pecuniam, teſte Azor. vbi ſupra, quem citaui etiam ſupra num.478.

Et hæc de ſecunda inſpectione.

491 Tertia inſpectio eſt, quando reſciſſio contractus emptionis, ſeu, vt aiunt, *à godere à godere*, confertur in voluntatem vtriuſque, venditoris ſcilicet, & emptoris, vt cuilibet eorum ſit licitum recedere à contractu: & in hac inſpectione licet Io.Azor. de inſtit. moral.par.3.lib.9.cap.20.cõcludat ſimpliciter, eſſe contractũ illicitũ, tamen quia hic articulus maiori indiget explicatione, tu diſtingue, faciendo duas conſiderationes, iuxta ea, quę ſcripſi ſupra num.487. & ſeq. in 6.articulo.

Prima conſideratio eſt; quando in reſciſſione veniunt reſtituendi fructus: & tunc concludo, contractum eſſe licitum, & iuſtum per ea, quæ dixi ſupra nu. 481. verſ.primum eſt. & hæc concluſio procedit de plano, & ſine difficultate.

492 Secunda conſideratio eſt; quando emptor non intendit reſtituere, nec compenſare: & in hac conſideratione oritur maior difficultas, quàm in ſecunda inſpectione, de qua ſupra num. 475. quia quando reſciſſio pendet à ſola emptoris voluntate, vt loquebamur in ſecunda inſpectione, nihil imputari poteſt venditori, ſi non redimat, ne emptor fructus percipiat; ſecus eſt, quando pendet etiam à voluntate venditoris, quia tunc ei imputari poteſt; prout hanc non imputationem, & imputationem conſiderant Abb.in cap.4.illo vos. ſub num.6. ibi, ratio diuerſitatis. de pign. & Couar. var. reſolut. lib.3.cap.9. ſub num. 1. quare in hac conſideratione non militat tanta ratio mutui, & tanta ſuſpicio vſuræ.

Concludo adhuc contrarium, nempe, contractum eſſe illicitum, & vſurarium; quia hic concurrunt duæ cauſæ; vna permiſſiua, quæ reſpicit reſciſſionem collatam in voluntatem venditoris; & altera prohibitiua, quæ reſpicit reſciſſionem collatam in voluntatem emptoris; ideoq; hæc prohibitiua debet attendi, vt dixi ſupra num.46.

Et hæc ſufficiant de ſexto caſu.

493 SEPTIMVS caſus principalis eſt in quouis mutuo, quod periculo ſit expoſitum; quia mutuator ratione illius periculi poteſt à mutuatario aliquid vltra ſortem accipere ſecundum communem opin. cuius eſt teſtis, & aſſecla Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib. 5.tit.de vſur.cap.6.q.1.col.462.quam communem ſequitur, tàm ſi periculum procedat ex fato, & fortuna, ſeu facto tertij, vt in pecunia nautica, & in pecunia itineratitia per loca inſidioſa, in quibus commorantur hoſtes, & latrones; quàm ſi procedat ex facto, & ex parte mutuatarij, cum poſſit is facilè vergere ad inopiam, aut ſoleat eſſe fraudulentus, vel malæ fidei; hancq; opin. in effectu tenuit Medin.in ſuis tract. tom. 2. tit.de reb.reſtit.q.38.cauſ.3. verſ.in oppoſitum. & ſeqq. fol. 271. & tenet in venditione, credito pretio, cauſ.4.verſ.his tamen. fol.274.& ratio ſecundum eos eſt, tùm quia periculum, cuius ratione Doct. admittunt, poſſe aliquid exigi vltra ſortẽ, ſemper æquè

494 militat; † tum quia quælibet res, periculo expoſita, eſt ob illud periculum ſemper minoris æſtimationis; quare mutuator poteſt mutuatario dicere, mutuabo libenter, & gratis, ſi dederis mihi pignus, aut idoneum fideiuſſorem, & vbi mutuatarius adiuerit, & requiſiuerit aliquem, vt velit pro eo fideiubere, & cautum reddere mutuatorem de mutuo, ſi fideiuſſor timeat, poterit ei iure dicere, nolle ſe gratis exponere huic periculo, ideoq; mutuatarius tenebitur fideiuſſori aliquid dare pro pretio periculi, quod in ſe ſuſcipit, vt ſcribunt Medin. d. verſ.in oppoſitum. & Azor.d.q.1. verſ.altera opinio. & poſſe fideiuſſorem hoc pretium exigere, ſecutus ſum infra §.3.gl.3. num. 7. verſ.ſed fideiuſſor. & periculum in eo, qui remittit, ſeu ſoluit tractam periculo ſuo de mandato alterius, eſſe pecunia æſtimabile, & ita practicari in negotijs cambiorum, ſcripſi infra d. gloſ. 3. num. 29. & ſeqq. verſ. primus. & ſeqq.

495 Ergo ſicut fideiuſſor, qui ſe periculo exponit, poteſt illius periculi pretium exigere, ita etiam, ſi illi periculo ſe exponat ipſe mutuator, mutuando ſine fideiuſſore, poterit illud idem pretium, ſeu lucrum conſequi, quia mutuator lucrum illud non accipit vi mutui, & ſic non ratione vſus pecuniæ; quo caſu ſi acciperet, eſſet vſura, ſed accipit ratione periculi, quia mutuatarius poteſt redigi ad inopiam, vel ſortem ipſam poteſt fraudibus omnino denegare, Medin.& Azor. in locis ſupra citatis.

496 Cōfirmatur primo hæc opinio, quia mutuans non dicitur recipere vltra ſortem, quando recipit aliquid pro periculo: nam eſt aduertendum, quòd pecunia reddenda à mutuatario eſt periculoſa, vt dixi; & cum ſit periculoſa, non tanti valet, quanti valet ea,

quam

quam certò habuit à mutuatore: vnde valebit tantundem, ſi addatur, quod ei deeſt propter illud periculum; & quòd non tanti valeat propter periculũ futuræ litis, & inopiæ debitoris, ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. num. 78. in ſecunda cauſa, & num. 79. in 3. cauſa, & ſatis paret ex eo, quia creditor, ſi de ea ſe velit aſſecurare, ſoluet fideiuſſori, ſeu aſſecuratori aliquod iuſtum pretium, & ſic totum illud iuſtum pretium deeſt in pecunia reddenda: Ergo mutuatarius verè non reddit vltra ſortem; quare eſſet vſura, ſi mutuatarius eſſet idoneus, & ſecurus debitor, & nihilominus mutuator aliquid acciperet, quia illud non poſſet tunc ob aliam cauſam accipere, quàm ob vſum pecuniæ, ſeu dilationem temporis.

497 Confirmatur ſecundo vltra omnes, quia mutuator poteſt cum mutuatario inire contractum ſponſionis; nempè, ſi centum mutuata, quæ vis tranſuehere, erunt ſalua, dabis mihi decem; ſi perierint, dabo tibi centum; quem contractum eſſe licitum, ſecutus ſum ſupra num. 88. & ſeqq. & contra hunc contractum non vrget illa repugnantia, quam vrgere in aſſecuratione oſtendi infra ſub num. 503. verſ. comprobatur ſecundo. huicque confirmationi applicatur, quod ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 6. q. 1. verſ. altera opinio. in fine, dicens, nullam eſſe vſuram, ſi ego mutuem tibi hac conditione; ſi mutuum perierit ex quouis caſu fortuito, nihil tenearis mihi reddere; ſi verò ſaluum fuerit, tenearis mihi ſortem reddere cum tanta lucri portione.

498 Confirmatur tertio, (& intro hic, & infra num. 502. materiam textus in cap. nauiganti. de vſur. à quo pendere videtur reſolutio huius ſeptimi caſus) quia tex. in d. cap. nauiganti. ſecundum communem intellectum admittit, vt mutuans liberè pecuniam nauiganti, ſeu eunti ad nundinas, poſſit pecuniæ mutuatæ periculum in ſe ſuſcipere, & periculi ſuſcepti pretium à mutuatario exigere; dummodo mutuatarius ſponte ſua, nullaq; cum mutuatore ad id obligatione præcedente, aſſecurationis contractum ineat; ſecus autem ſi aſſecurauerit, præcedente obligatione mutuatarij, qui, contrahendo mutuum, ſe obligauerit, pro eodem mutuo inire contractum aſſecurationis cum ipſo mutuatore; cum alias noluiſſet mutuare, quia iſto caſu mutuator eſſet vſurarius, &, exigendo aliquid vltra ſortem, teneretur reſtituere; vt, ita interpretando dictum cap. vlt. de vſur. ſcribit Santer. tract. de aſſecur. par. 1. num. 10. & ſeqq. & hunc eſſe verum, & communem intellectum teſtatur poſtea ſub num. 18. verſ. circa quod. tom. 6. par. 1. fol. 348. & hunc eſſe dicti cap. nauiganti. ſenſum verè proprium, & frequentiori Theologorum iudicio probatum, ſcribunt Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 2. ſub num. 5. verſ. ſecundo text. & Io. Bapt. Lup. in d. cap. nauiganti. §. 1. ideſt, poſt præfationem, ſub nu. 3. verſ. vnde & tertio. & ſub num. 4. verſ. tu autem. inter tract. diuerſ. rom. 7. fol. 135. & veram, & crebriorem interpretationem eſſe, vt mutuans nauiganti, ſeu eunti ad nundinas eo propoſito, atque animo ſuſcipiendi periculum in ſe, & recipiendi aliquid vltra ſortem, non aliter mutuaturus, ſit cenſendus vſurarius, ſcribit Stracch tract. de aſſecur. in præfar. num. 30. verſ. prima facti ſpecies. tom. 6. par. 1. fol. 359. & quòd hoc ſit indubitatum, ſcribit Nauar. citatus infra num. 502. & hanc opinionem eſſe communiter receptam, & veriorem, eo, quia illa obligatio ad ineundum mecum contractum aſſecurationis eſt pretio æſtimabilis, & conſequenter mutuator lucrum quærit ex mutuo, & vſuram committit, ſcribunt Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 318. verſ. hac de re. col. 283. & verſ. præcipue. col. 284. vbi de communiori Doctorum expoſitione ad d. cap nauiganti. & Io. Azor. d. cap. 6. q. 3. verſ. ſecunda opinio. & verſ. verus ergo. & lib. 7. tit de mutuo. cap. 7. q. 8. verſ. dubitandum non eſt. & verſ. dices quomodo. col. 555. & ita intelligas eundem, dum in loco infra citato dicit, communem eſſe opinionem, quòd ſit contractus vſurarius, quando mutuans dicit mutuatario; tu eſſes daturus ſex, vel quinque alicui, qui me aſſecuraret, cum ego nolim mutuare ſine aſſecuratore, da mihi eoſdem ſex, vel quinque, & non curo de alio periculo, ſeu illius aſſecuratione, Io. Azor. d. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dub. cap. 18. dub. 7. col. 1021. nam ſicut vſurarium eſt mutuum, quo mutuatarius obligatur accedere ad molendinum, ſeu ad emendum in officina mutuatoris, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 89. & 91. in 4. & 6. exemplif. ita etiam vſurarium eſt iſtud mutuum, quo mutuatarius obligatur accipere aſſecurationem à mutuatore, Io. Azor. d. cap. 7. q. 8.

verſ.dubitandum nón eſt. & iſto caſu decretalis in d.cap.nauiganti. loquitur etiam in foro conſcientiæ,quia iſte mutuator eſt vſurarius etiàm in tribunali Dei, Contad. de contract. q.39. in 1. concluſ. ſecus autem ſi quis, vt amico morem gerat, ex charitate mutuauit abſque intentione ſuſcipiendi periculum,& ex eo pretiũ vltra ſortem mutuatam; & deinde ab eo, cui mutuo dedit pecunias,rogatus vt aſſecurationẽ faceret, certo iuſto pretio aſſecurationis recepto, aſſecurat, idq; conſtat ex circumſtantijs;quia tunc non eſſe cenſendum vſurarium ex communi interpretatione, ſequitur idem Stracch.vbi ſupra num.31. verſ.ſecunda facti ſpecies. & quòd de iure cæſareo ſit permiſſum, quòd mutuans pecuniam nauticam,cuius periculum in ſe ſuſcipit, poſſit periculi ſuſcepti iuſtum pretium à mutuatario accipere, tùm quia quod vltra ſortem accipit, non datur ratione mutui, nec propter vſum pecuniæ, nec propter nudũ intereſſe interuſurij temporis,ſed propter aliam iuſtiſſimam cauſam, nempè, periculi contra naturam mutui ſpectantis ad creditorem, tum quia ſicut valet pactum cum tertio,à mercatore factum, quo ſi pecunia, aut merces aliæ ſaluæ venerint ad portum, habebit is certam ſummam in pretium periculi ſuſcepti; ſi verò perierint, tenebitur emendare damnum; ita etiam debeat valere,ſi fiat cum creditore, dummodo abſit fraus,ſcribit Couar.d.cap.2.nu.5.verſ. conſtat ſanè. & quòd ſi mutuans nauiganti, vel eunti ad nundinas, aliquid vltra ſortem recipiat ratione mutui tantum, ſit vſura,non obſtante, quòd in ſe periculum ſuſcipiat, & idem ſi recipiat partim ratione periculi,& partim ratione mutui, quãtum ad id, quod plus recipit ratione mutui: ſecus ſi recipiat præcisè ratione periculi, vt pretium periculi, quia tunc non eſt vſura, ſed eſt licitum; cum etiamſi non mutuaret, & periculum nauigantis in ſe vellet recipere, licitè poſſet recipere pretium periculi, nec propter hoc, quòd ei ſeruitium faciat in mutuando, efficitur deterioris conditionis,ſequitur Archiepiſ.Florent.tract.de vſur.§.21.num. 38. tom.7.fol.83.& ita relatiue ad plures Doct. ſequitur Molin. d. diſput. 318. in ſecunda concluſ. & cum hoc communi intellectu, & diſtinctione còncordat tacitè etiam Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. reſtit. q. 38. cauſ.3.in 4.argum.& in ſolut.illius fol.271. & 273. & expreſſe tit. de reb. per vſur. acquiſ.q.4.corol.1.verſ.inde ſequitur.fol.340. dicẽs, quòd ſi pactum de periculo ſuſcipiendo apponitur ex parte mutuantis, cõtractus non excuſatur à vitio vſuræ,quãuis merces, pro periculo exacta, ſit iuſta: ſecus, inquit, ſi pactum apponatur ex parte mutuatarij.

499 Corroboratur iſte communis intellectus, in eo, quòd, non apparente de præcedenti mutuatarij obligatione capiendi aſſecurationem à mutuatore, in dubio præſumantur libera mutuum,& aſſecuratio,& conſequenter mutuator non ſit cenſeudus vſurarius, quia Papa in d.cap. nauiganti. cenſet, illum mutuatorem fuiſſe vſurarium, quia erat certũ,quòd mutuauerat, vt mutuararius ſecum iniret contractũ aſſecurationis; ſecus ſi eſſet dubiũ, quia tunc Papa non præſumeret eum vſurarium,& hũc eſſe verum, & communem intellectũ illius cap. teſtatur, & ſequitur Sãter.tract.de aſſecur.par.1.ſub nu.18.verſ.circa quod. & ſub nu.23. reprobato intellectu Cornei, ſub num.17.tom.6. par.1. fol.348. qui tenebat, in dubio præſumi vſurarium;

500 † & ratio huius cõmunis intellectus eſt,quia in dubio quilibet præſumitur bonus, vt dixi in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.1. cap.12. ſub num.6.nam,vt exponeudo verba illa, *nolite iudicare*, Matth. 7. & Luc.6. num.37. inquit tex. in cap. 2. de reg. iur. nolite iudicare: *hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi vt ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur*; & expedit, vt quis ſæpius fallatur,habens bonam opinionem de malo homine, quàm, quòd rarò decipiatur,habens malam de bono; quia ex hoc alteri fit iniuria, non autem ex illo, D. Thom. 2.2. q. 60. art. 4. quem citat Nauar.conſ.31.reuerẽdiſſ. verſ. ſed contra.lib.5.de vſur.&, vt inquit Ariſt. in dubijs in eam partem vergere debemus, in qua ſi fuerit erratũ,leuius peccetur, ideoque dicimus,melius eſſe nocentem abſoluere, quàm innocentem condemnare, quia, vt ait Io.Chryſoſt. tutius eſt, chordas intentius remittere, quàm protendi: remiſſarum namque intenſio artificis opera conualeſcit, at vbi chorda ſemel rupta eſt, nullo artificio reparari poteſt; & aliqua pro hac corroboratione adducit, ſed non tenet Stracch. vbi ſupra ſub num. 32.

Ergo ſicut in cap. nauiganti. mutuans poſſet pro aſſecuratione periculi exigere vltra mutuatum, ita in hoc ſeptimo caſu,de quo ſupra nu.493.ratione periculi, cui mutuam

tuam exponit pecuniam, dum ob mutuata-
rij impotentiam, ſeu malitiam contingere
poteſt, vt totam amittat ſortem, debet pro-
pter illud periculum aliquid vltra ſortem
mutuatam poſſe exigere.

501 Confirmatur quarto, quia omnis nego-
tiatio licita poteſt ratione periculi ex iuſtitia
eſſe lucroſa, per ea, quæ ſcripſi ſup. nu. 193.
424. 425. 426. 430. 431. 432. 436. & infra
§. 6. gl. 1. num. 14. & ideo ratione ſolius pe-
riculi tolerantur lucra, & acceptiones in
multis contractibus, qui aliter eſſent illiciti:
Primus eſt contractus aſſecurationis, in quo
aſſecurans ratione periculi, cui ſe exponit
pro aſſecurato poteſt iuſtam mercedem, ſeu
periculi pretium accipere, iuxta ea, quæ de
vſu huius contractus ſcripſi ſupra num. 128.
& ſeqq. & particulariter etiam infra q. 7.
par. 3. limit. 6. num. 5. & infra §. 3. gl. 3. num.
51. Secundus eſt contractus ſponſionis, qui
fraternizat cum contractu aſſecurationis;
nam in ſponſione honeſta, ſeu quæ habeat
cauſam honeſtam, poteſt vnus ratione in-
certitudinis, & dubij euentus lucrari, &
alius perdere, tanquam in ludo, iuxta ea,
quæ ex Santer. & Stracch. ſecutus ſum ſup.
num. 88. & aſſecurationem, & vadiationem,
ſeu ſponſionem fraternizare; imò, ſemota lo-
catione, & conductione ab aſſecuratione,
eſſe vnum & idem, late, hinc aſſecurationem
tunc impugnando, nititur oſtendere Con-
rad. de contract. q. 71. concl. 2. Tertius eſt
contractus cenſus vitalitij, vt ſcripſi ſupra
num. 294. & §. ſeq. gl. 5. num. 150. Quartus
eſt contractus ſocietatis officij, in quo ratio-
ne periculi toleratur, vt lucrum excedat fru-
ctum ſocietatis, vt ſecutus ſum ſupra num.
280. & ſeqq. & nu. 291. & ſeqq. Alios con-
tractus, in quibus ſola ratione periculi licet
vltra ſortem capitalis accipere, vide ſupra
ſub num. 97. 98. & 99. in 1. 2. & 3. contract.

502 Contrariam opinionem aduerſus hũc ſe-
ptimum caſum: nempè, quòd mutuans, ne-
que ratione periculi poſſit aliquid vltra ſor-
tem exigere, ſuadent illa quatuor argumen-
ta, quæ contra venditionem ad tempus ca-
riori pretio ratione periculi, expenſarum, &
laborum in exigendo pretio, adducit Me-
din. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q.
38. cauſ. 3. verſ. hanc tertiam cauſam. &
ſeqq. fol. 270. & 271. dicens etiam, quòd
præcedens opinio communiter non tenetur:
& tenet ſibimet contrarius Io. Azor. quem
citaui, & ideo improbaui infra q. 7. par. 1.
ſub num. 79. in fine, verſ. quia huius. & in
ſpecie contra tertiam confirmationem ad-
ductam ſupra num. 498. de mutuante, qui
aſſecurando mutuatarium, exigit pretium
aſſecurationis, videtur tenere, reprehenden-
do communem intellectum, de quo ſupra
d. num. 498. Nauar. in cap. nauiganti. nu. 1.
& ſeqq. de vſur. & in man. confeſs. cap. 17.
de vſura circa cambia. initio, & num. 284.
dicens, tex. in d. cap. nauiganti, non diſpone-
re in eo, qui mutuat pecuniam ea lege ex-
preſſa, vt mutuatarius teneatur facere illam
pecuniam aſſecurari ab ipſo mutuatore, ſo-
luto iuſto aſſecurationis pretio, quia inquit,
quòd iſto caſu mutuanti vltra ſortem acqui-
ratur prædictà obligatio mutuatarij, & ideo
ſit vſura, erat indubitatum, ideoque indi-
gnum, vt tanta opera à Gregorio IX. decla-
raretur in d. cap. nauigãti. & ſic Nauar. reij-
ciendo hunc intellectum, quem Doct. citati
ſupra num. 498. vti communem ſequuntur,
addit ſecundum intellectum, vt illud cap. di-
ſponat, eum, qui mutuat pecuniam, traij-
ciendam per loca periculoſa, ſuſcipiendo pe-
riculum in ſe ob aliquod pretium, eſſe cen-
ſendum vſurarium; & ex Nauar. ſequuntur
in effectu Franc. Garc. de contract. cap. 39.
ſub num. 12. verſ. ma due. & copioſius Lud.
Lopez de contract. lib. 2. cap. 16. verſ. porrò
illa quæſtio. & verſ. ſeqq. & præſertim verſ.
quartum denique; quod idem in effectu te-
net etiam Stracch. tract. de aſſecur. in præ-
fatione, ſub num. 32. verſ. ſed vt in quæſtio-
ne. tom. 6. par. 1. fol. 359. vbi, poſtquam ſu-
pra eodem num. 32. verſ. tertia facti ſpecies.
propoſuit difficultatẽ, an mutuator ſit cen-
ſendus vſurarius, quando ſuſcipit in ſe pe-
riculum pecuniæ mutuatæ, nulla expreſſa
ad hoc lege, ſeu conuentione aſſecurandi,
& ideo non conſtat, quo animo, quavè in-
tentione mutuauerit, & an aliàs fuiſſet mu-
tuaturus ſine aſſecuratione; reſoluit affirma-
tiuè, in dubio cenſendum eſſe vſurarium ex
diſpoſitione d. cap. nauigãti. de vſur. huncq;
videri ſenſum verũ, & germanum illius cap.
ſcribit ſub nu. 33. & ſic de diametro contra
corroborationem poſitam ſup. num. 499. &
500. quod idem tenet Corn. in l. ſi paſcẽda.
num. 15. verſ. in dubio autem. C. de pact. vt
refert, ſed non ſequitur Santer. tract. de aſſe-
cur. par. 1. num. 13. tom. 6. par. 1. fol. 348. &
licet Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract.
diſput. 318. verſ. præcipuè. ſcribat, intelle-
ctum, de quo ſupra num. 498. eſſe commu-
nio-

niorem,neque eſſe improbabilem, quicquid dicat Nauar.tamen poſtea hanc Nauarri expoſitionem nedum non impugnat, ſed ait æquè eligibilem eſſe,ſicut alias duas,nempè communem,& aliam, quam adducit;aliaſq; expoſitiones, ſeu intellectus ad d.cap.nauiganti. retuli infra q.7.par.2.ampl.8. nu. 45. 46. & ſub num.50.in 5.intellectu.

503 Comprobatur primo hic intellectus ad dictum cap.nauiganti. quia Couat. & multò magis Io. Azor. ab aſſecuratione, factâ à tertio, ad aſſecurationem, factâ ab ipſo mutuante, ſeu creditore, non benè inferunt, vt contra Couar.notat etiam Stracch. d. tract. de aſſecur. in præfat. ſub num. 27. verſus finem, verſ. tertio & vltimo. cum in tertio non militet illa ſuſpicio vſuræ, quæ militat in mutuante; ſiquidè in tertio nõ datur terminus neceſſarius, & præambulus ad vſurã, nempe, mutuum: quod idem in aſſecuratione capitalis,poſiti in ſocietate; nempè,quòd aſſecuratio non poſſit fieri à ſocio, qui recipit capitale,& tamen poſſit fieri à tertio,ſcribit Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.6. art. 2. col.4. in fine, & col.5. fol.600. nam in caſu mutui tertius aſſecurans, cum non mutuet,eſt alienus ab vſura; quare ſi fideiuſſor eſt fictus, quia ſcilicet ipſe eſt mutuator, & fingit, vt alius mutuet, & pro fideiuſſione illa vnum, vel duos ducatos accipit pro quolibet centenario, vſuram committit, ſi verò eſt verus fideiuſſor,quia alius mutuat,tunc an ſit vſura,ſi fideiuſſor fideiuſſionis pretium accipiat, eſt punctus diſputabilis, in quo poteſt teneri, quòd non ſit vſura, Archiepiſc. Florent. tract.de vſur.cap.2.§.45.nu 74.& 75. tom. 7.fol.85. imò differentiam eſſe, quòd pactio contracta ſit inter creditorem & debitorem; vel inter fideiuſſorem & debitorem, oſtendunt in alio propoſito ipſimet Couar. eod. cap.2.num.7.in pacto legis commiſſoriæ,dicens, quòd licet in pignoribus pactum legis commiſſoriæ ſit illicitum, & improbatum inter debitorem, & creditorem, accipientem pignora, tamen eſt licitum, & permiſſum inter debitorem,& fideiuſſorem,Abb.in cap. 7. ſignificante. ſub num. 6. de pignor. Fab.de Mont. tract. de empt. & vendit.q.7. princip.ſub num.11.fallen. 3. tom.6. par. 1. fol. 64. & alij, quos, teſtando de communi opinione, citat Couar. ſub d.nu.7. licet ipſe nullam in caſu legis commiſſoriæ conſtituendam eſſe differentiam credat, & Ioan. Azor.quem citaui verſ.ſeq.

Comprobatur ſecundo, quia contractus aſſecurationis in ſubſtantia eſt contractus fideiuſſionis, ſeu illius habet naturam,vt ſcribunt ij, quos citaui ſupra num. 129. & in contractu fideiuſſionis is, qui aſſecurat, ſeu fideiubet,ſemper ſtat à parte debitoris,eumque repræſentat, induendo eius obligationem ad fauorem creditoris: ſed hoc repugnat, vt idem, eodemq; reſpectu ſit creditor,& fideiuſſor pecuniarum,ſibi debitarum, aſſecurando, quòd erunt ſaluæ, quia eſſent duo contraria in eodem ſubiecto, vt latius explicant Franc.Garc. de contract. cap. 39. ſub nu.12. verſ.ma due. ibi, noi dichiarammo di ſopra. &,reprehendendo, & ſaluando eũdem Garciam cum diſtinctione, Lud. Lopez de contract.lib.2.cap.16.verſ.in oppoſitum. & verſ.igitur ad argumentum. & in alio propoſito latius ſcripſi infra q.7.par.1. num 15. & infra §.6.gloſ.1. num. 24. quod idem ſcribunt Io. Azor. de inſtit.moral. par. 3. lib. 11. tir. de contract. dubijs. cap. 18. dub.7.verſ.ſi obijcias. col.1021.dicens,mutuatorem ex natura rei eſſe perſonam diſtinctam à fideiuſſore, & aſſecuratore, quia iſti ſe habent ex parte debitoris, ſeu mutuatarij, & ideo repugnat, vt mutuator ſit etiã ſibimet fideiuſſor, & conſequenter diſpar, inquit, eſt ratio, quòd fideiubeat extraneus, vel ipſemet mutuator;quod etiam in effectu concludit Franc.Garc.tract.de contract.cap. 23. prope finem, & d. cap. 39. ſub num. 12. verſ. da quanto. & verſ. ſeq. & ex huius confirmationis viſceribus oritur illa concluſio, de qua in d. §. 6. gl.1. ſub num.12. quòd iuſtitia & debitum non eſt ad ſe ipſum, ſed ad alterum. Ergo mutuator nunquam poteſt pro pretio aſſecurationis, ſeu periculi aliquid vltra ſortem mutuo datam accipere, etiam ſi à mutuatario rogaretur ad aſſecurandum, quia verè vellet, ſe aſſecurari.

504 Quid dicẽdum in iſto ſeptimo caſu; nam, ſi vera eſt opinio, de qua ſupra num. 493. quòd mutuatori liceat aliquid vltra ſortem exigere à mutuatario, eo quòd mutuatarius poſſet redigi ad inopiam, vel aliter fieri malæ fidei, & quia ſicut mutuatarius teneretur ſoluere pretium ſecuritatis fideiuſſori, aſſecuranti mutuatorem; ita etiam teneatur ſoluere mutuatori, qui vult fungi eodem officio fideiuſſoris; duæ ſequerentur concluſiones,quæ videntur exorbitantes prima,quòd vix repetiretur mutuum, pro quo ſaltem in

Digitized by Google

foro fori non poſſet aliquid exigi vltra ſortem: ſecunda, quòd mutuum, quod magis debetur pauperum indigentijs, quàm diuitum negotiationibus, pauperibus ipſis magis oneroſum eſſet, quàm diuitibus; cum maius ſit periculum in mutuatario paupere, quàm in diuite.

Pro abſoluta totius controuerſiæ intelligentia, & clariori eiuſdem reſolutione, diſtinguo tres caſus.

Primus caſus eſt, quando periculi aſſecuratio fieri deberet ad vtilitatem mutuatoris, formidantis damnum, & iacturam mutui; & hic eſt proprius caſus controuerſiæ, de qua principaliter agimus ſupra nu. 493. & ſeqq. & iſto caſu diſtinguo duplex forum: Primum eſt forum interius; & in iſto concludo cum Medin. & Io. Azor. citatis ſub d. num. 493. quòd ratione illius periculi, & ſemota omni fraude vſurarum, poſſit mutuator vltra ſortem exigere aliquid, quod arbitrio boni viri ſit iuſtum pretium illius periculi; dummodo non ſimulatè, ſed verè exigat propter illud periculum, & non propter mutuum, ſeu vſum pecuniç; hancq; concluſionem amplio, vt procedat etiam ſi periculum euanuerit, quia nihilominus illud pretium non tenetur remittere, ſiquidem ſicut potuiſſet veriſimiliter perdere totum capitale, vel partem illius; ita etiam debet potuiſſe aliquid lucrari, cum ſe expoſuerit illi periculo; ſicut neque aſſecurator tenetur aſſecuratario reſtituere pretium aſſecurationis, cum ſi eueniſſet caſus ſiniſter, aſſecurator fuiſſet coactus ſoluere ſortem aſſecuratã, vt aduertit etiam Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 38. cauſ. 3. verſ. præterea qui. fol. 272. & ita, loquendo de eo, qui propter veriſimilem timorem litium, & impenſarum in exigendo capitale rei vendendæ, eam vendit cariori pretio, pecunia credita, ſcribit idem Medin. quem ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. ſub num. 81. Secundum eſt forum exterius: & in iſto, ne aperiatur via fraudibus vſurarum, ego valde dubito de iſta concluſione, quam poſui hic ſupra in foro interiori, per ea, quæ adduxi ſup. num. 502. & 503.

505 Secundus caſus eſt, quando periculi aſſecuratio eſt ad euitandum damnum, & iacturam, quam pati poſſet mutuatarius in re mutuata: & iſto caſu reaſſumo illas duas difficultates, de quibus ſup. num. 498. & 502.

Prima difficultas eſt; quando mutuator ea mutuat conditione, quòd mutuatarius teneatur facere ſe aſſecurari ab ipſo mutuatore: & in hac difficultate concludo, mutuum eſſe vſurarium in vtroque foro, per ea, quæ latè ſecutus ſum ſupra num. 498. hæcq; concluſio tranſit ſine controuerſia.

Declara primo, reſtringendo hanc concluſionem, vt non procedat, quando mutuator pecuniam, quam mutuat, paraſſet ſuo periculo tranſmittere ad negotiandum, puta, in Indias; ſed precibus mutuatarij, vt ei eas mutuet, à propoſita tranſmiſſione, & negotiatione deſiſtit; quia iſto caſu poteſt mutuator nolle mutuare ſine contractu aſſecurationis; cum enim iſto caſu mutuator mutuatarij cauſa ceſſet à ludo ſuæ pecuniæ, ei denegari non debet, vt, remanente mutuo, adhuc ſuam pecuniam fortunæ ludo per viam periculoſæ aſſecurationis exponere poſſit, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 318. verſ. dixi in concluſione. col. 283.

Subdeclara, vt hæc declaratio poſſit procedere in foro conſcientiæ, ſed in foro exteriori, ad euitandas fraudes valdè dubito, & inclino in contrarium.

Declara ſecundo, vt quamuis mutuator, exigens pretium aſſecurationis à mutuatario, ſit cenſendus vſurarius, vt dixi ſupra; tamẽ vſura iſta, ciuiliter agendo, non operatur, vt mutuator teneatur reſtituere aliquid de pretio aſſecurationis, ſi ſit iuſtum, & moderatum pretium; ſed ſolum operatur, vt teneatur reſtituere id, in quo fuiſſet iniuſtum, & teneatur etiam ad id, quanti arbitrio boni viri æſtimabitur onus illud aſſecurationis ineundæ cum mutuatore, Molin. d. diſput. 318. verſ. tertia concluſio. col. 284. & latius & apertius diſput. 309. verſ. illud aduerſus. col. 253.

Ratio huius declarationis, quare teneatur ad æſtimationem huius oneris eſt, quia hoc onus eſt pecunia æſtimabile, alias non eſſet vſura, per ea, quæ dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 82. vnde, cum ſit æſtimabile poteſt æſtimari.

Subdeclara, vt tunc mutuatuor teneatur reſtituere quanti fuerit æſtimatum, quando illud onus fuerit executioni mandatum, ſecus ſi non fuerit executioni mandatum, quia tunc mutuator tenetur ſolùm liberare mutuatarium ab illo onere iniuncto, Molin. d. diſput. 309. verſ. caiet.

506 Secunda difficultas eſt, quando mutuator aſſecurat mutuatarium à periculo, nulla ad ineundum aſſecurationis contractum obli-

obligatione præcedente; & in hac difficultate, in qua militant opiniones, quas adduxi ſupra num.498.& ſeqq.& num.502.& 503. ego diſtinguo duplex forum.

Primum eſt forum exterius, & in hoc, ſequendo opinionem, de qua ſupra num.502. & 503. concludo, quòd mutuans pecuniam cum aſſecuratione, eſt vſurarius propter illam aſſecurationem, & ab hac concluſione non videtur diſcedere Molin. d.diſput.318. verſus finem, verſ. præcipuè. col.285. referendo opinionem, ſeu expoſitionem Nauarri, de qua ſupra num.502.

507 Extende primo hanc concluſionem, vt mutuans, recepto pretio aſſecurationis, ſit vſurarius, etiam ſi fuiſſet ſine aſſecuratione mutuaturus.

Ratio, qua defendi poteſt hæc extenſio, eſt vnica, quæ ſi deficeret, rueret extenſio; & quia eſt ratio, de qua Doct. acerrimè contendunt; & qua paſſim vtuntur, cum ſit veluti anima legum, operepretium eſt, ſumpta occaſione ab hac extenſione, vt eam late, & diligenter examinemus: eſt igitur ratio huius extenſionis, quia aliquando, ceſſante etiam ratione legis, ſeu diſpoſitionis, non ceſſat lex, ſeu diſpoſitio: quare licet mulieri, quæ ob adulterium à marito deuenerit, prohibitum ſit, ne, pendente termino 60. dierum, qui dantur marito ad eam accuſandam, poſſit ſeruos ſuos manumittere, ne illa manumiſſio fiat in fraudem euitandæ torturæ, cui ſerui ſubijci debent, l.3. verba. C. ad l. iul. de adult. tamen illa prohibitio manumiſſionis habet locum etiam in ſeruis, qui moram traxerint in alia prouincia, nunquam verſati in miniſterio mulieris, quo caſu ceſſat ratio prohibitionis, & tamen non ceſſat prohibitio, l. 12. proſpexit. ff. qui & à quib. manum. hæcque ratio eſt amica Ciuitatibus, & ſtatuentibus, qui ſtatuunt, vt eorum ſtatuta ſeruentur ad litteram, & prout iacent, vt in Ciuitate Genuæ lib. 1. cap.16.

Ratio rationis in lege, condita ad obuiandum fraudibus, ſecundum Sot. de iuſt. & iur. lib.4.q.5.art.3.in ſolut.ſecundæ rat.col. 6.fol.327. eſt, quia, alioqui leges ſcrupulos puſillorum conſcientijs inijcerent; ſæpe enim, inquit, obſcurum, & ambiguum eſſet, vtrum tanta eſſet fraus, vt ſufficeret ad parendum inciuili legi, an verò tàm parua, vt præponendum eſſet ius naturæ.

Sed ego, clarius explicando, dico, quòd lex, quæ vult particulariter obuiare fraudi, debet non ſolum annullare actum, geſtum cum fraude, quia fraus ex ſui natura habet hanc annullationem, ſed debet annullare actum, in quo fraus poteſt committi, & commiſſa difficile cognoſci, vt puta; ſi lex velit obuiare fraudi eorum, qui, habita notitia, caſum ſiniſtrum eſſe ſecutum, faciunt ſe aſſecurari, debet declarare ſimpliciter, aſſecurationem, factam poſt ſecutum caſum ſiniſtrum, eſſe nullam, & ſic comprehendere etiam aſſecurationem factam, ignorato caſu ſiniſtro, quia lex ſic remouet omnem occaſionem fraudis, cum alioqui homines eadem aſtutia, qua fraudem committere nouerunt, commiſſam tegere non ignorent.

Ergo licet in eo, qui fuiſſet mutuaturus ſine aſſecuratione, ceſſet dolus, & ſuſpicio fraudis vſurarum, & ſic ceſſet ratio, qua ius in d.cap.nauiganti.de vſur.mutuantem cum aſſecuratione iudicat vſurarium per ea, quæ ex Nauar.retuli infra num.524.tamen illud ius non ceſſat & ſic adhuc eum iudicat vſurarium; quia lex, quamuis dura ſit, ſeruari debet, vt ſcripſi in meo tract.de appell.q.17. limit.48.num.11.

508 Corroboratur hæc ratio, quia licet lex prohibeat, vt quis ſine cauſa non iuret, ne ex incaura iuratione ſequatur periurium, tamen hæc lex habet locum etiam in eo, qui veritatem iuramento aſſereret, & ſic etiam ſi ex illa iuratione periurium non ſequatur: ſimiliter licet lex prohibeat, matrimonium contrahi in gradu humana lege prohibito, & ex cauſa iuſta ceſſet ratio legis prohibentis, tamen requiritur diſpenſatio, vt hæc omnia deducit Couar. in decret. tit. de matrim.cap.6.§.9.num.8. tom.1. fol.207. licet etiam ieiunium præcipiatur ad reprimēdam carnis tentationem, tamen & is, in quo illud tentationis periculum ceſſat, tenetur ieiunare, Sot.de iuſt.& iur. lib.4.q.5.art.3.rat.2. in ſolut.col.6.fol.327.& Couar. vbi ſupra, & Rodriq.in ſum.par.1.cap.196. concluſ.3. licet pariter contractus, cum minore initus, ſit, minore volente, nullus, quia minor propter iudicij imbecillitatem facilè decipi poteſt; tamen, minore volente, erit nullus, etiam ſi non ſit deceptus, neque læſus, imò etiam ſi vtilem inierit contractum, & ab hoc exemplo non videntur diſtare Sot. d. art. 3. in ſolut. ad ſecundam rationem, col. 6. fol. 327. & Mich. Sal. nulla de eo facta mentione, ad D.Thom.2.2.q.5.de dominio. art.4.

tit.

tit. an per contractum. verſ. quarto lex. fol. 145. dicens, quòd etſi finis legis prohibentis, ne pueri poſſint ſua propria ſponte bona ſua alienare, ſit, ne per eorum imprudentiam malè diſſipentur, tamen, inquit, ſi contingat, eſſe puerum decem, vel duodecim annorum, qui ſapienter, & in rem ſuam poſſit de ſuis bonis diſponere, & faciat contractum, inconſulto tutore, talis contractus, inquit, in conſcientia non tenebit, & fundamentum recipit à l. 1. ff. de min. 25. ann. in fine, *nec ante rei ſuæ adminiſtratio eis committi debebit, quamuis benè rem ſuam gerentibus*; & quòd quamuis finis conſtitutionis non lædatur, tamen pœna, in ea contenta, habeat locum, ſi talis conſtitutio non ſeruetur, videtur in effectu concludere in foro ſori Franc. Niconit. in cap. quoniam contra. num. 681. in fine, ibi, concludo igitur. iuncto præceden. num. 677. & ſeqq. de probat. inter Repet. tom. 3. fol. 311.

509 Obijcitur contra hanc rationem, & ſic contra ipſam extenſionem, quòd imò totum oppoſitum eſt verum, nempè; quòd, ceſſante fine, ſeu ratione legis, ceſſat lex; quia, ceſſante cauſa, ceſſat effectus, l. 6. adigere. §. quamuis. ff. de iurepatr. cap. 60. cum ceſſante. de appell. & dixi in meo tract. de appell. q. 5. num. 117. & quòd vbi conſtitutio continet aliquid non propter ſe principaliter, ſed ad finem alicuius mali euitandi, transgreſſores non illaqueet ad pœnam, ſi finis, ad quem principaliter cõſtitutio tendit, non violetur, ſcribit, loquendo in vtroque foro, Abb. in d. cap. 11. quoniam contra. nu. 6. not. vlt. de probat. & quòd hæc regula (ceſſante ratione legis, ceſſat lex) ſit regula trita, omnibus nota, & in naturalibus manifeſta, à qua nullus fermè caſus excipiendus ſit, putat Coraſ. tract. de iur. ciuil. &c. par. 4. cap. 6. tom. 1. fol. 76. vbi dictæ l. proſpexit. ex qua ſumi videtur exceptio, ſecutus Oldr. Plumb. & Fulg. reſpondet, etiam in illis ſeruis non ceſſare rationem legis, quia, inquit, potuit ſeruus, qui vel abſens, vel extra mulieris miniſterium adulterij tempore fuerit, ex domina ipſa, vel ex conſeruis aliquid poſtea audire, aut de antiquis dominæ moribus atteſtari, quæ poterunt animum iudicis informare, eidemq; viam ad certius iudicium præſtruere; & pro hac eadem obiectione faciunt quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. limit. 17. num. 9. 11. & 12.

510 At quamplures alij noſtri Doct. huius obiectionis timore multas prædictæ regulæ, (quòd ceſſante ratione, ſeu cauſa, ceſſet lex, ſeu effectus) afferunt limitationes, ſeu declarationes, quibus, vel aliqua earum poſſit extenſio, eiusq. ratio defendi.

Prima limitatio eſt, quòd hæc obiectio, ſeu regula non eſt vera, quando ratio legis ceſſat in aliquo caſu ſingulariſſimo, quia non propterea reſtringitur lex: ratio enim legis debet attendi in ſua generalitate, ideſt, in generibus ſingulorum, non in ſingulis generum, Bal. in l. non dubium. ſub num. 7. verſ. ſequitur videre. C. de legib. Alex. conſ. 32. clariſsime. num. 6. lib. 7. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. propè finem verſ. argumenta. fol. 330. requiritur ergo, quòd ratio legis ceſſet in communi, & vniuerſaliter, & non ſufficit, quòd ceſſet in caſu particulari; quia leges, quarum ratio continua eſt, & vniuerſalis, non ceſſant, licet in particulari caſu finis, per eas intentus, non ſequatur, vt, adducendo caſus, à me relatos ſupra num. 508. ſcribit Couar. ibidem à me citatus, & in cap. cum eſſes. num. 9. de teſtam. tom. 1. fol. 55. & per ſimilia verba Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 4. tit. an per contractum, &c. verſ. quarto lex. fol. 145. & ideo Rot. diuerſ. deciſ. 182. facultas. verſus finem, coram Illuſtriſsimo Card. Millino, in Romana pignorum, ven. 14. Iunij 1602. in fine, in impreſſis Romæ 1615. ait, quòd etſi in eo caſu, de quo in d. deciſ. non eſſet commiſſa fraus ab hebræo in deſcriptione in libro, tamen debebat obſeruare formam, quam cum non obſeruaſſet, liber eius non probabat, quia licet ceſſet ratio legis in cauſa particulari, tamen non ceſſat legis diſpoſitio, quæ eſt inducta ratione euitandæ fraudis; hancq; limitationem quidam, vt tefert Innoc. tenent, etiam ſi lex eſſet contra Ius naturale, ſed lata ex iuſta cauſa, vt horum ſententiam retuli infra in 6. argumento num. 540. verſ. ſexto quia.

511 Hæc limitatio, ſeu declaratio videtur ex pluribus impugnãda. Primo, quia non videtur declaratio, ſed deſtructio: dicere enim hoc, quod dicit hæc declaratio, eſt dicere, quòd, ceſſante ratione legis, non ceſſat lex: nam quando ceſſaret in ſua generalitate, vt dicit declaratio, tunc lex non ſolùm ceſſaret in vno, ſed ceſſaret in omnibus, ſicq; illa lex reduceretur ad non legem, quaſi tunc eſſet correcta ratio legis, & ſic ipſa lex: Vnde Euer. de loc. argument. in loc. à ceſſar. ra-

tion.

tion.num.2.tacitè hac limitatione reiecta, inquit, ceſſante ratione legis,ceſſare legem, ſiue hoc contingat ex eo, quòd ratio legis ceſſat in caſu, de quo eſt quæſtio,quia tunc vtique ceſſat diſpoſitio, ſiue hoc proueniat ex eo, quòd ratio legis eſt correcta, quia, correcta ratione legis, cenſetur etiam correcta ipſa lex; eandem limitationem reijcit Mantic.tract.de coniect.vlt.volunt.lib.2.tit. 14.ſub nu.11. verſ.ſed hæc ſolutio. vbi contra Couar. ſupra citatum, inquit, verum eſſe, quòd non ſatis eſt, ceſſare rationem legis in aliquo caſu particulari, vt ceſſet ipſa lex, ſed requiri,vt ceſſet ratio ipſius legis in communi,& vniuerſaliter; at ſubdit Mantic. debere ceſſare legem in caſu, in quo ceſſat ratio ipſius legis, & ſic Mantic. videtur negare in effectu hanc limitationem, ſed, loquendo in foro contentioſo,non figit pedes, cum loquatur cum formidine, & inconſtanter. Secundo (& confirmo idem) quia valet argumentum de toto ad partē,ſed quando ratio ceſſat in totum, in totum ceſſat etiam lex: ergo quando ratio ceſſat in partem, in partem etiam ceſſabit lex, l.quæ de tota. ff.de rei vendic. Tertio,quia in Ciuitate Genuæ,& Ciuitate Lucæ extat lex prohibitiua delationis armorum, cuius legis prohibitiuæ ratio eſt, ne ſequantur homicidia, & vulnera: & tamen in eiſdem Ciuitatibus videmus enſes, & pugiones impunè deferri ab eo, qui eos defert vendendos,quia in eo
512 ceſſat prædicta ratio. † Quarto, quia, vt dicunt Sot.de iuſt.& iur. lib.4.q.5.art.3. circa initium, col.2.fol.325. Couar.in d.tit. de matr.cap.6.§.9.ſub nu.8. fol.207. & Mich. Sal.ad D.Thom.2.2.q.5.de dominio, art.4. tit. an per contractum, &c. verſ. probatur hæc ſententia. fol. 146. licet lex præcipiat correctionem fraternam, tamen ſi in aliquo particulari ceſſet ſpes futuræ correctionis, ceſſabit in eo præceptum legis præcipientis correctionem; quod & nos ſcripſimus in noſtro tract.de iudic.cauſ.lib.1. cap. 56.nu. 2. in fine, & probatur ex cap. 4. ſi quis. 33. q.3.de pœnitent.diſt.7. *nam ideo do tibi pœnitentiam, quia neſcio, nam ſi ſcirem,tibi nihil prodeſſe, non tibi darem. item ſi ſcirem non tibi prodeſſe, non te admonerem, non te terrerem*. cum hac enim negatiua legendus eſt ille textus, prout eum legit Sot. ſupra citatus.

Poſſet tamen hæc limitatio procedere, quatenus conglutinetur cum his, quæ ſcripſi infra ſub num. 521. ibi, hinc demum eſt.

Vel poſſet procedere, (loquendo more noſtrorum Doctorum) quando lex non eſſet contra ius naturæ, ſecus ſi eſſet contra ius naturæ, vt ſentiunt Innoc. quem remiſſiuè citaui ſup.num.510.in fine,& Sot.de iuſt. iur. lib. 4. q. 5. & art. 3. in ſolut. 2. ration. col.6. ibi, noluit ergo legiſlator. fol.327.

513 Secunda declaratio, ſeu limitatio eſt, quòd ſi ratio legis dirigitur in finem particularem, lex ceſſat eo caſu, quo ceſſat ille finis, vt, loquendo in correctione fraterna, ſcribunt Sot.de iuſt. & iur. lib.4. q.5. art.3. prope finem, verſ.argumenta. ibi, quod autem. fol. 330. & Couar. quem retuli num. præcedenti.

Hæc limitatio, ſalua eorum pace, videtur vana, quia omnis lex principaliter reſpicit bonum publicum, & ſecundario finem particularem: quare hæc limitatio poſſet ſingulis caſibus adaptari.

514 Tertia limitatio eſt, vt non procedat, quando ratio non eſt expreſſa, ſeu ſcripta in lege, ſeu ſtatuto, quia tunc attenduntur verba legis, & non ratio, ideoq; nihil releuat, an ratio ceſſet, vel non ceſſet: & idem eſſet, quando ratio eſſet dubia, vel ea congruè reddi non poſſet, quia tunc ex tali ratione non poſſumus arguere, quia tunc eſt ſolùm ratio magiſtralis, ſed non neceſſaria, Alex. conſ.32.clariſſimè.ſub num. 5. verſ. quarto probatur. lib.7.

515 Limitatio hæc non videtur tuta,quia ſupponimus non plures, ſed vnicam tantum rationem probabiliter reddi poſſe, quo caſu illa habetur pro expreſſa, Felin. in cap. 5. ſi quando. ſub num. 11. verſ.ſed certè licet.de reſcript.Coraſ.tract.de iure ciuil.&c. par.4. cap.5. tom. 1. fol. 76. & ideo ſicut ceſſante ratione expreſſa in lege, ceſſat lex in caſu particulari, in quo ceſſat ratio, ita etiam ceſſante ratione non expreſſa, ſi vnica tantum ratio reddi poteſt, Abb. in cap. 8. quia plerique. ſub num.39. verſ.ego latius. de immunit. eccleſ. & in dubio non debemus præſumere legiſlatorem varijs rationibus motum, quia in actionibus hominum pluralitas non præſumitur, Coraſ. vbi ſup. cæterum ſi plures rationes reddi poſſent, res eſſet incerta,niſi appareret,quòd omnes ceſſarēt.

516 Quarta limitatio, omiſſis alijs, quas tu colligere potes ex traditis per Bal.in d l.non dubium. ſub num. 5. verſ. contra legem. & ſeqq. C.de legib. & Felin.in d.cap.ſi quando.

do. ſub num. 11. & 12. & latè ex congeſtis per Tiraq. in toto tract. ceſſante cauſa) eſt, vt non procedat in ratione, quæ non eſt generalior lege, ſeu non eſt æquè generalis, ſicut eſt lex; aut enim lex eſt generalior ratione, & tunc licet ceſſet ratio, tamen non ceſſat lex, quia quando lex eſt generalior ratione, ſeu cauſa, illa cauſa dicitur impulſiua, qua ceſſante, non ceſſat lex; aut ratio eſt generalior lege, ſeu æquè generalis, & tunc, ceſſante ratione, ceſſat lex, quia quando ratio, ſeu cauſa eſt generalior lege, ſeu æquè generalis, tunc illa cauſa dicitur finalis, qua ceſſante, ceſſat lex, vt ſequuntur Euer. de loc. argum. in loco à ceſſatione rationis. nu. 4. & 5. in 1. limitat. Tiraq. in tract. ceſſante cauſa. limit. 1. num. 62. verſ. tertium quòd cum lex. ad quem locum ſe remittit, limit. 9. in fine, nu. 2. declarando illam obiectionem, de qua ſupra num. 509. verſ. obijcitur. & ab hac limitatione poſt multa non videtur diſcedere Felin. in d. cap ſi quando. ſub nu. 12. ibi, ſed non eſt inferendum. de reſcript.

517 Verum & hæc limitatio licet communiter teneatur, & ſit etiam vera, nobis tamen nihil, aut parum explicat, quia ignota per æquè ignota docet, nam æquè eſt ignotum, quando ratio ſit generalior, vel non generalior lege, item quando cauſa ſit finalis, & quando impulſiua; ſicut eſt ignotum, quando, ceſſante ratione, ceſſet, vel non ceſſet lex; nam ego admitto, quòd, ſi ratio ſit generalior lege, ſeu cauſa ſit finalis, ceſſat lex, ceſſante illa ratione, ſeu cauſa: & è conuerſo, ſi lex ſit generalior ratione, ſeu cauſa ſit impulſiua, lex non ceſſat, quamuis ceſſet illa ratio: ſed dico, quòd ego certè ſcio, rationem eſſe generaliorem, vel non generaliorem lege, ſeu cauſam eſſe finalem, vel impulſiuam ex eo, quòd lex ceſſat, vel non ceſſat, illa ratione ceſſante, vel non ceſſante; & ſic ex ceſſatione, vel non ceſſatione legis diſco qualitatem cauſæ; & non ex qualitate cauſæ diſco ceſſationem legis.

518 His limitationibus, ſeu declarationibus concuſſis, remanet ſolida diſcordia inter obiectionem, & rationem, cuius etiam corroborationi facilè poteſt reſponderi; nam licet iuramentum ſine cauſa præſtari non debeat, ad ea, quæ dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. ſub num. 660. ne ex incauta iuratione periurium contingat, cap. 26. etſi Chriſtus. de iureiur. tamen etiam ſi quis velit iurare veritatem, non debet eam ſine
neceſſaria cauſa iurare, quia lex intēdit obuiare occaſioni, & ſic non ſolum actui, ſed
potentiæ actus, vt explicaui infra, addo,
quòd prohibetur iuramentum propter nominis Dei reuerentiā, quæ nō exhiberetur, ſi
eius nomine ſine vrgenti cauſa, & ſine adorationis actu vteremur: quare, vt habetur Ec
cleſ. 23. n. 10. & 12. *nominatio verò Dei non ſit*
aſſidua in ore tuo. Vir multum iurans imple-
519 *bitur iniquitate*. † Neque eſt verum, quòd
ieiunium iniungatur principaliter ad com-
peſcendam carnis tentationem, ſed iniun-
gitur ad peragendam pœnitentiam, & ad
imitationem Redemptoris noſtri, cap. 8. ſci-
re debet. diſt. 76. ſimiliter non eſt bona illa
argumentatio, quòd ex iuſta cauſa requiri-
tur diſpenſatio pro contrahendo matrimo-
nio in gradu prohibito, quia illa iuſta cauſa
non facit, penitus ceſſare rationem legis, &
520 ideo dico, requiri diſpenſationem: † Eccle-
ſia enim prohibet, ne feria ſexta carnem
edamus, cap. 11. de eſu carnium. de conſecr.
diſt. 3. non quia non ſumus infirmi ſed quia
illa die Redemptor noſter pro noſtris culpis
fuit crucifixus, cap. 13. ſabbato. ead. diſt. 3.
de conſecrat. ſed tamen diſpenſat, ſi iuſtam
viderit cauſam diſpenſandi, vt puta, quia ex
atteſtatione medici cōſtet de infirmitate, ſed
ſine diſpenſatione Eccleſiæ quis eam, etiam
ſi infirmus eſſet, non poteſt commedere; &
ita corruunt fundamenta Couarruuię, adducta ſupra num. 508. verſ. corroboratur. Minus obſtat, quod nos cōſiderauimus in contractu minoris, quia reſpondeo, quòd lex contractum minoris declarat nullum, minore volente, non eo, quòd minor ſit deceptus, ſed eo, quia potuiſſet decipi, & ſic ceſſant omnia adducta pro corroboratione, & conſequenter dubia remanet extenſio, cum non ſit ex his probatum, quòd, ceſſante ratione legis in caſu particulari, non ceſſet lex.

521 Quid in re ſic perplexa dicendum? & quomodo adductam contrarietatem euitabimus, cum in iure nihil contrarium debeat admitti, §. quibus. C. de nou. cod. facien. & l. vlt. §. contrarium. C. de vet. iur. enuncl.

Concludo duo: primo, extenſionem eſſe veram: ſecundo, rationem, pro ea adductam, non eſſe bonam; & ideo admitto obiectionem, quòd, ceſsante ratione legis, indiſtinctè ceſset lex; ſed, retorquendo hanc obiectionem, dico, quòd, cum in eo qui mutuat cum aſsecuratione, non ceſset ratio legis, etiam ſi fuiſset mutuaturus ſine aſsecu-

ratione, non ceſſabit lex, & ſic extenſio eſt vera: & quòd ratio, qua lex prohibet mutuanti, ne aſſecuret, non ceſſet etiam in eo, qui fuiſſet mutuaturus ſine aſſecuratione, oſtendo diſtinguendo: aut enim cauſa, ſeu ratio legis eſt potentia: aut eſt ipſe actus: declaro vberius: Aut lex intendit remouere non ſolum actum, ſeu effectum, ſed etiam illud, per quod poteſt ad illum actum deueniri; & ſic lex intentius agit; & iſto caſu non ſufficit ceſſatio ipſius actus, ſeu effectus, vt ceſſet lex, ſed requiritur ceſſatio illius, per quod deueniri poteſt ad illum actum; alias, ſi illud etiam non ceſſet, non ceſſat lex; quia iſto caſu parificantur actus, & potentia, & hoc non eſt nouum, quia etiam in definitionibus potentia habetur pro actu; ſiquidem dicimus, quòd genus prædicatur de pluribus differentibus ſpecie, quamuis plures ſpecies non actu, ſed potentia habeat; vt ſcripſi in meo tract. de iudic.cauſ. lib. 1. cap. 2. num. 18. quare, cum lex intendat non ſolum prohibere actum periurij, ſed etiam id, quo peruenitur ad periuriũ, prohibet etiam iuramentum veritatis, quod ſine cauſa neceſſaria præſtatur, vt dixi ſupra ſub nu. 508. quia actus, qui non eſt neceſſarius, & ex eo poteſt ſequi malum, non eſt faciendus: non tamen prohibet iuramentum, quod ex cauſa neceſſaria adhibetur, quia neceſſitas lege non ligatur: hinc quoque eſt, quòd cum lex intendat non ſolum actum læſiuum, à minore geſtum, deſtruere, ſed etiam illud, per quod ad illum actum læſiuum poteſt deueniri, irritat, minore volente, omnem contractum, initum cum ipſo minore, etiam ſi minor ex eo non læſionem, ſed vtilitatem conſequatur, vt dixi ſub eod. num. 508. & ſic ex ceſſatione actus non ceſſat lex; hinc etiam eſt, quòd dato, quòd quis detineat librum prohibitũ, & damnatum, & illum nunquam legerit, & quòd quis illum etiã legerit, ſed ex illius lectione nullũ fidei, aut bonis moribus damnum ortum ſit; & iſte ſit præcipuus finis legis prohibentis illum librum; tamen quia lex intendit prohibere etiam potentiam, & occaſionem ad legendum, & ad damnum; idcirco etiam is, qui librum detinet, & multo magis qui eum legit, cõmittit in legem; etiamſi ex detentione orta non ſit lectio, neque ex lectione proceſſerit damnũ; hinc quoque eſt, quòd cũ lex intẽdat prohibere non ſolũ vulnera, & iniurias, ſed etiam arma, quibus ad hæc deuenitur, prohibet armorum delationem, etiam ſi ex illa delatione vulnus, & iniuria non proceſſerint: quare in Ciuitate Genuæ, & Lucæ puniuntur deferentes arma, etiam ſi cum illis non fuerint apprehenſi, & quamuis ex illorum delatione nullum ſit ſecutum malum; & ſimiliter Romæ, & vbique puniuntur apprehenſi cum armis, etiam ſi armis illis neminem offenderint, nec conſtet, quòd vellent offendere; quia ex ceſſatione actus non ceſſat lex; ceſſaret autem lex, ſi ceſſaret ipſa potentia, & ideo ſi deferens arma eſſet infans, vel eſſet illorum armorum venditor, in quibus præſumeretur ceſſatio potẽtiæ ad offendendum, ceſſaret lex; & ab hoc exemplo non diſcedit Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. in ſolutione ſecundæ rationis, col. 6. fol. 327. dicens, quòd, prohibita nocturna armorum delatione, etiam pacificus illa deferre nõ poteſt; hinc quoque procedit, quòd etſi cauſa, qua alearum ludũ Princeps prohibet, ſit, ne ex eo ſequantur propriæ ſubſtantiæ amiſſio, lachrymæ, blaſphemiæ, & ſimilia mala, vt in l. vlt. C. de relig. & ſumpt. fun. & ludens puniri debeat pœna arbitraria, Clar. recept. ſent. lib. 5. §. ludus. verſ. ſed quæro. & late Menoch. de arbitr. iud. caſ. 399. tamen qui ſine blaſphemia, & ſine amiſſione luderet, vt puta, quia neuter perdiderit, adhuc legis pœnam non euaderet; quia lex imponit pœnam occaſioni, & periculo, cui quis ſe exponit; quamuis illius occaſionis, & periculi effectus non ſequatur; hincq; oritur, quòd cum lex intendat prohibere non ſolùm fraudem, quæ committitur in occultatione veritatis, ſed etiam id, quo ad illam committendam deuenitur, prohibet ſeruorum manumiſſionem, ſiue verſati fuerint in mulieris miniſterio, ſiue non, quia ex ſeruorum manumiſſione euitatur tortura, qua ex ſeruorum ore veritas eruitur, vt dixi ſupra num. 507. & omiſſis alijs ſimilibus, quæ eſſent infinita, hinc demũ eſt, quòd licet nummulario debeatur pretium cambij propter impenſas, & labores in tranſuehendis pecunijs, tamen debetur ei, etiam ſi tranſlationem faceret ſine impenſis, & ſine labore; quia lex conſiderat expenſas, & labores in potentia; & quòd eueniat caſus, in quo illa potentia non reducatur ad actum, ſit accidens, quod à lege non habetur in conſideratione per ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 428. & infra q. 7. par. 2. ampl. 6. num. 1. & ſeqq. Lex ergo conſiderat effectus, qui frequen-

frequenter à ſuis cauſis procedere ſolent, non autem effectuum ceſſationem, quæ raro ſolet euenire, l. 5. nam ad ea. ff. de legib. & eſt ſolemniſsimum Doctorum axioma, quòd lex accidentarios caſus non reſpicit, ſed ea, quæ vt plurimum contingunt, quia iura conſtitui debent in his, quæ accidunt, & vſu venire poſſunt, non autem in his, quæ præter opinionem, & inſperato contingunt, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. in ſecunda ratione, col. 5. in fine, fol. 327. & latius Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 4. tit. an per contractum, &c. verſ. quarto lex. fol. 145. Aut lex intendit ſolum diſponere ſuper actu; & tunc dico, quòd ſufficit ceſſatio illius actus, licet non ceſſauerit potentia; quare, cum lex intendat tollere grauamen, quod iudex, procedendo, ſeu iudicando, infert; concedit appellationem ſolum, quando prætenditur grauamen illatum, non autem antequam adſit grauamen, & ſic non conceditur appellatio ex eo, quod iudex poſſet grauare, & ideo ſufficit ceſſatio grauaminis actualis, quamuis non ceſſet id, per quod poterat deueniri ad illud grauamen; hinc quoque eſt, quòd cum lex, quæ præcipit, fieri correctionem fraternam, intendat, vt ex ea ſequatur emendatio corrigendi, ceſſat iſta lex, ſi ceſſatura ſit ipſa emendatio, & ſic, ſi emendatio non ſperetur, correctio non eſt neceſſaria ad ea, quæ dixi ſupra num. 512. quamuis non ceſſet illa aptitudo, quam correctio de ſui natura habet ad emendandum.

Ex hac diſtinctione apparet, veram ſemper eſſe regulam, quòd, ceſſante ratione legis, ceſſat lex, & è conuerſo, non ceſſante, non ceſſare: nam ſi lex pro ratione habet ipſam potentiam, & occaſionem, requiritur ceſſatio ipſius potentiæ, & ceſſatio actus non ſufficit; & in hoc decipiuntur Doctores, qui credunt, rationem legis ceſſare in particulari, & ideo non ceſſare legem, non aduertentes, quòd in particulari ceſſat actus, in quo non eſt fundata ratio legis, & non ceſſat potentia, in qua fundatur legis ratio.

Nec obſtat, quòd hęc noſtra diſtinctio videatur pati eandem reprehenſionem, qua nos ſupra num. 517. arguimus quartam limitationem; cum æquè ignotum ſit, quando lex diſponat ſolum ſuper actu, vel etiam ſuper potentia ad illum actum, ſicut eſt ignotum, quando ratio legis fuerit finalis, vel impulſiua.

Quia reſpondeo, aduertendum eſſe, quòd facilius forſan cognoſcimus, an lex diſponat ſuper actu & potentia, vel ſuper actu tantum, quàm cognoſcamus, an ratio, qua diſponit, ſit finalis, vel impulſiua: fateor tamen, vtrumque eſſe difficile.

522 Cum ergo lex canonica in cap. nauiganti. prohibendo voluerit obuiare non ſolùm vſuræ commiſsioni, ſed etiam committendi occaſioni, intelligitur prohibuiſſe ſimpliciter mutuatori, ne, recepto pretio, aſſecuret, & ſic etiam ſi ſine aſſecuratione fuiſſet mutuaturus; quia hoc ſemper eſt occultum; & ſic ideo non ceſſat lex, quia non ceſſat ratio.

523 Suppoſita autem illa quarta limitatione, de qua ſupra nu. 516. ſupereſſet, vt dicerem, quomodo cognoſcatur cauſa finalis, ſeu mens legis; ſed tu apud plures hoc inuenies, & præſertim apud Bal. tract. de ſtatut. in verbo, procemium. num. 2. & 3. tom. 2. fol. 139. Brun. eod. tract. art. 5. num. 96. fol. 173. & Stracch. tract. de decoctor. par. 4. nu. 3. tom. 6. par. 1. fol. 319. Et hæc ſufficiant de prima extenſione, poſita ſup. num. 507.

524 Extende ſecundo illatiue, vt; cum in foro fori iudicetur vſurarius, etiam ſi fuiſſet mutuaturus ſine aſſecuratione, vt dixi ſupra d. num. 507. in præcedenti extenſione; idcirco non admittatur ad probandum coniecturas, & præſumptiones, quibus tolli poſsit vſuræ præſumptio, Sãnter. tract. de aſſecur. par. 1. ſub num. 17. tom. 6. par. 1. fol. 348. dicens, quòd ideo non admitteretur probatio in contrarium, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, ſub num. 284. dicens, quòd Pontificis animus in d. cap. nauiganti. fuit obuiandi quàmplurimis vſuris palliatis, quæ fiebant, mutuando cum aſſecuratione, ſuſcepto pro ea pretio; quamplures enim, qui volentes, ſibi mutuari, & non inuenientes, qui gratis mutuarent, fingebant, ſe velle traijcere pecuniam in alias terras, & velle ſibi eam aſſecurari, addito pretio iuſto, quo inuenirent mutuatores; & obuiauit, inquit, inducendo præſumptionem iuris, & de iure, quia non dixit, talem mutuatorem eſſe vſurarium, ſed, cenſendum vſurarium, hoc eſt, præſumendum, & ex Nauar. videtur ſecutus Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 318. verſus finem, verſ. præcipue. col. 285.

525 Ratio huius extenſionis eſt, quia Papa non noſcit ſecreta cordis, nec poteſt de occultis diuinare, cap. vnico. vt Eccleſ. benef.

ſine diminut.confer. & ideò iudicat ex veriſimilitudinibus,& à communiter accidentibus,in quibus poteſt ſæpè falli;& cõſequenter poteſt euenire, vt Eccleſia iudicet aliquẽ vſurariũ,qui nõ ſit vſurarius:& è contra;iudicet, non eſſe vſurarium, qui eſt vſurarius, per ea, quæ latius adduxi infra ſub nu. 529.

526 Confirmatur hæc ratio, quia in foro fori vſura poteſt probari per argumenta, coniecturas, & præſumptiones, vt ex Ioan. Andr. Laur.de Rodulph. Afflict.Dec.& Stracch.& eſſe communem opinionem, ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.2.cap.9. nu. 305. & ſeqq. in quibus huius confirmationis rationes latè deduxi.

527 Contra hanc extenſionem; quòd enim hæc vſuræ præſumptio, reſultans ex aſſecuratione, recipiat probationẽ in contrarium, cum ſit præſumptio iuris tantum, quia Pontifex in d.cap.nauiganti. non decernit, mutuantem, recepto aſſecurationis pretio. eſſe vſurarium, ſed ſolum præſumit, quaſi dicat, alio in contrarium non demonſtrato; quare, ſi probetur, mutuantem eſſe virum probum, & ab vſutaria prauitate alienum, ſolitumq; gratis mutuare, & mutuaſſe amiciſſimo, & ſimiles probentur circumſtantiæ; tolleretur præſumptio vſuræ,quia vna præſumptio tollit aliam, ſcribit Stracch.tract.de aſſecur. in præfat.nu.40. verſ.nunc & illud.& num.41. tom.6.par.1.fol.360.

Non diſcedo ab extenſione, quæ eſt neceſſaria, admiſſa extenſione præcedenti. Et hæc ſatis de primo foro, nempe de exteriori, de quo egimus ſupra num.506.& ſeqq.

528 Secundum eſt forum interius, ideſt, conſcientiæ & in iſto concludo, quòd mutuator,qui ſine vlla fraude,ſed requiſitus à mutuatario,aſſecurat, & aſſecurationis pretium exigit, non eſt vſurarius, ideoq; poteſt tuta conſcientia retinere pretiũ, quod habuit ex aſſecuratione,Nauar.in man.confeſ.cap.17. de vſura circa cambia,ſub n.284.& proinde confitentem, ſe mutuaſſe cum aſſecuratione ſine vlla fraude,non debet confeſſarius condemnare ad reſtitutionem, Nauar.eod.cap. 17.nu.285. & quòd mutuatio iſto caſu non ſit vſuraria de lege diuina, vel naturali, & hic mutuator in foro conſcientiæ non ſit iudicandus vſurarius,firmauit ante eum Conrad.tract.de contract.q.39. in 2. concluſ. & Nauarrum, tollendo difficultates, latè ſequitur Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 16.verſ.quartum denique.& ſeqq.vſque ad verſ.iam illa hic. excluſiue, & quòd text. in d.cap. nauiganti. non babeat locum in foro conſcientiæ, ex Nauar. videtur ſecutus Molin.de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 318. verſus finem, verſ præcipuè. col.285.

Ratio huius concluſionis eſt, quia in foro conſcientiæ non eſt peioris conditionis mutuator ad aſſecurandum, quàm ſit alius tertius; ſi re vera mutuatarius hanc ſecuritatem (quia ea indigebat) erat petiturus à tertio; mutuator enim non eo, quòd, mutuando, exercet actum charitatis erga mutuatarium, debet eſſe peioris conditionis tertio,non exercente hunc actum charitatis, Nauar. in d. cap. nauiganti. ſub num. 5. de vſur. quem ſequitur Lud. Lopez d.cap. 16. verſ. porrò illa. & verſ. quartum denique.

529 Confirmatur primò hæc concluſio, quia ſicut præſumptio cedit veritati, ita lex poſitiua, quando iudicat ex præſumptionibus, cedit legi diuinæ, quæ ſemper innititur veritati, ideoq; in foro conſcientiæ, in quo iudicat Deus, ſeu lex diuina, attenditur veritas, Abb.in cap.8. quia plerique. ſub num. 18.& 20.de immun.eccleſ. loquens in caſu, de quo infra q.7.par.2 ampl.19. ſub nu.83. verſ.infero primo probando. & quando canon, vel lex fundatur ſuper præſumptis, ſi in foro animæ certum ſit, præſumptionem illam non eſſe veram, præualet ibi veritas, Felin.in cap.1.fallen.6. ſub nu.40. verſ.hæc fallentia. de conſtit.& nulla lex, fundata in præſumptionibus, ligat quem in foro conſcientiæ, ſi contrarium eius, quod præſumitur, eſt verum coram Deo, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num.106.in fine, verſ.quarto quod.14.q.3. & quòd lex ciuilis, quæ præſumptionem præſefert, in animæ iudicio locum ſibi non vendicet,quia in eo conſtat veritas,ſcribit Couar.in cap.cum eſſes.verſ.ſed et quæſtio.num.4.in fine,de teſtam.& ſtare communem concluſionem Theologorum, Legiſtarum, & Canoniſtarum,quòd lex poſitiua, fundans ſe in præſumptione, non ſit ſeruanda in foro conſcientiæ & animæ, ſequitur Io.de Anan.in cap.6.in ciuitate, num.9. verſ. quædam eſt deceptio. de vſur. & quod lex, ſeu forum conſcientiæ, quæ non ſit erronea, ſemper nitatur veritati, & rei exiſtentiæ, at lex humana diſponat, & iudicet ex his, quæ apparent, & non de occultis, ideoque iudex ſecundum probata,& non ſecundum conſcientiã iudicare debeat, & in foro conſcientiæ attendatur veritas, &

non

non præſumptio, vel fictio, ſcribit motiuando, quòd hæres, etiam inuentario non confecto, non teneatur nec in foro conſcientiæ, nec in foro fori vltra vires hæreditarias ad reſtitutionem vſurarum, ad quam tenebatur teſtator, Fed. de Sen. conſ. 21 nunquid hæres. ſub num. 2. quem Anch. in cap. poſſeſſor malæ fidei. num. 12. verſus finem, de reg. iur. in 6. ſequitur in puncto reſtitutionis vſurarum, & vlterius ſub num. 13. contra eum tenet indiſtinctè, quòd hæres in foro conſcientiæ non teneatur vltra vires hæreditarias; citans ad hoc Bar. & Bal. quare Papa, cum neſciat ſecreta cordis, nec poſſit de occultis diuinare, cap. vnico. vt eccleſiaſt. benef. ſine dimin. confer. iudicat ex veriſimilitudinibus, & à communiter accidentibus, & quandoque fallitur, & ideo Eccleſia ligat quandoque eum, qui apud Deum eſt ſolutus, & ſoluit, qui apud Deum eſt ligatus, vt, loquendo de decedente in excommunicatione, dicit text. in cap. 28. à nobis. de ſent. excom. *iudicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, ſemper innititur: iudicium autem Eccleſiæ non nunquam opinionem ſequitur, quā & fallere ſæpe contingit, & falli; propter quod contingit interdum, vt qui ligatus eſt apud Deum, apud Eccleſiam ſit ſolutus, & qui liber eſt apud Deum, eccleſiaſtica ſit ſententia innodatus*. Vndè non ſequitur; Eccleſia iudicat hunc vſurarium ergo eſt vſurarius: neque è conuerſo: iudicat, non eſſe vſurarium: ergo non eſt vſurarius.

530 Confirmatur ſecundo, ſeu verius corroboro hanc primam, quia lex humana, cum fundatur in falſa præſumptione, neque dat, neque adimit ius in foro animæ; quare licet verè debitor, & conuentus in iudicio abſolutarur, eo quia creditori defecerit probatio, nihilominus in foro conſcientię remanet adhuc obligarus, & condemnatus ad ſoluendum, Bal. quem ſecutus ſum infra q. 7 par. 2. ampl. 19. ſub num. 48. ibi, aut lex humana eſt fundata ſuper præſumptione. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 4. tit. an per contractum, &c. verſ. quarto leges. fol. 146 & hoc forſan eſt, quod confusè, & corruptè habet in libro meo Ant. de Burr. in cap. 8. quia plerique. num. 9. il 2. ibi, nam verus debitor. de immun. eccleſ. & ſimiliter non debitor, & tamen iniuſtè condemnatus per ſententiam iudicis, in foro conſcientiæ non tenetur ſoluere, teſtibus Innoc. & alijs, quos ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 84. & ſeqq. verſ. ſubinfero generaliter.

531 Confirmatur tertio, quia ſicut, ceſſante cauſa, ceſſat effectus; ita etiam ceſſante fine, & ratione legis poſitiuæ, debet ceſſare ipſa lex poſitiua, vt dixi ſupra num. 509. & ceſſante lege poſitiua, caſus, qui erat ab ea deciſus, remanet ſub diſpoſitione iuris naturalis, & iuriſgentium, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. initio, col. 2. fol. 325 & Mich. Sal. d. art. 4. tit. an per contractum, &c. verſ. probatur hæc ſententia. fol. 146. ſicut etiam dicimus, quòd caſus omiſſus in ſtatuto remanet ſub diſpoſitione iuris communis, vt ſecurus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 696. At ratio & finis legis poſitiuæ, prohibentis, ne mutuator poſſit, recepto pretio, aſſecurare mutuatarium, eſt, ne ſub hoc colore aſſecurationis mutuatores recipiant vltra ſortem, vt dixi ſupra nu. 524. Ergo; quando ceſſat iſta fraus, quia mutuator non ſub hoc colore mutuauit, cum fuiſſet mutuaturus ſine aſſecuratione; & aſſecurauit, quia verè fuit requiſitus; & verè mutuatarius voluit ſe aſſecurari; tunc tale mutuum non ſubeſt illi legi poſitiuæ, prohibenti aſſecurationem, & ideo remanet ſub diſpoſitione iuris naturæ, & gentium, quod hanc aſſecurationē, verè factā, nō improbat.

Corroboratur primo hæc confirmatio, quia licet cenſus emptus ex vero credito ſine pecuniæ numeratione ſit inualidus in foro exteriori, tamen eſt validus in foro interiori, ſecundum Nauar. quem retuli ſupra num. 213.

Corroboratur ſecundo generaliter, quia eſto, quòd in foro fori, ceſſante cauſa legis, non ceſſaret lex per ea, quæ retuli ſupra nu. 507. quando lex ſe fundat in potentia, vt dixi ſupra ſub num. 521. & in præſumptione, vt dixi ſupra num. 524. & 525. tamen in foro conſcientiæ vera eſt concluſio, quòd, ceſſante cauſa, ſeu fine legis, ceſſat lex, quare quoties non læditur finis, propter quem facta eſt lex, pœna, contenta in lege, non habet locum, quamuis lex non ſit ſeruata, Franc. Niconit. in cap. 11. quoniam contra. num. 177. & reſolute num. 681. in fine de probat. inter Repet. tom. 3. fol. 311. quod eſt de mente Abb. ibidem num. 6. not. vlt. licet Abb. videatur loqui in vtroque foro, & in hoc non benè: Veruntamen eſt, quòd etſi finis non lædatur, tamen ſi lex contemneretur, adhuc peccaret in foro conſcientiæ, Abb. & Niconit. vbi ſupra.

532 Confirmatur quarto (& tendit ad idem) quia conſtitutio facta etiam ex iuſta cauſa, ſed contra ius naturale, reſtringi debet ad illum tantum caſum, in quo eſt iuſta, & ideo in alio caſu, in quo conſtitutionis iuſtitia ceſſaret, conſtitutio ſeruari non debet, præſertim in foro conſcientiæ; & proinde conſtitutio, quæ dat exceptionem macedonianam propter iuſtam cauſam, ſi certum eſſet, quòd illa cauſa non ſubeſſet; vt puta, ſi in neceſſitate mutuaſſet, peccaret, qui macedoniana exceptione ſe defenderet, Innoc.in cap. 8. quia plerique. ſub num. 5. verſ. ſed de hoc. de immun. eccleſ. quem ibidem notabiliter referunt Io. Andr. ſub num. 4. verſus finem, verſ. quid ſi imperator. Ant. de Butr. ſub num. 11. verſus finem, ibi, plus dicit quòd ſi conſtitutio. Arch. num. 16. ibi, ſed pone quod conſtitutio. q. 7. & Abb. q. 13. num. 38.

533 Confirmatur quinto, quia in foro conſcientiæ ſoluendum eſt, quod de iure naturæ debetur, licet de iure poſitiuo ſit indebitum, & ideo promiſſum ſeruo, vti ſeruo, ſolui debet in foro animæ, licet non in foro fori, teſtibus his, quos ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 95. extenſ. 2. nam vbicunque inter legem poſitiuam, & legem naturalem datur diſcrepantia, ſeruari debet æquitas legis naturalis in foro animæ, Abb. in d.cap. quia plerique. ſub num. 7. in 2. regula, quem retuli etiam d.ampl. 19. nu. 57. verſ. prima doctrina. verſus finem; & quòd in foro animæ ſolui debeat, quod naturaliter debetur, referunt Couar. in cap. cum eſſes. verſ. ſed eſt quæſtio. nu. 5. de teſtam. fol. 55. tom. 1. & Mantic. de coniect. vltim. volunt. lib. 2. tit. 14. ſub num. 16. ver. tertio adducitur. & facit ad hoc, quod ſcripſi eadem ampliat. 19. ſub num. 83. & 112. verſ. infero primo probando. & verſ. extende quinto.

Confirmatur ſexto (& tendit ad idem) ex eorum ſententia, qui tenent, quòd legatarius, cui in imperfecto, ſeu minus ſolemni teſtamento relictum eſt legatum, & is, in quem ex contractu nullo translata eſt res, poſſint tuta conſcientia legatum, & rem retinere, quia etſi eis non debeantur de iure poſitiuo, tamen debentur de iure naturæ, quorum ſententiam retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 114. extenſ. 6. verſ. infero. & num. 71. verſ. contra hanc. & ſeqq.

Confirmatur ſeptimo (& tendit etiam ad idem, ſed ſtrictius) quia licet ludus ſit à iure poſitiuo prohibitus, tamen quia in eo transfertur naturaliter dominium rei, quæ in ludo amittitur, vincens poteſt illam rem tuta conſcientia retinere, donec per ſententiam iudicis condemnetur ad eam reſtituendam, vt ſecutus ſum ſup. num. 116. ergo ſic etiam in caſu noſtro poteſt mutuator retinere tuta conſcientia pretium aſſecurationis, quia ex mutuo conſenſu illius dominium eſt in ſe naturaliter translatum.

Aduerte obiter circa has quartam, quintam, ſextam, & ſeptimam confirmationes, quòd etſi veræ ſint earum concluſiones, tamen earum locutio non eſt recta, dum contrarietatem conſtituunt inter ius naturale, & ius poſitiuum per ea, quæ dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 14. & ſeqq. ad cum.

534 Confirmatur octauo (& hæc eſt etiam corroboratio omnium præcedentium) quia notiſſima, & vſu indubitanter recepta eſt regula apud vniuerſum Chriſtianorum orbem, quòd duplex ſit forum, ſeu tribunal, vnum terreſtre, in quo iudicant homines, & nos vocamus forum fori, ſeu forum exterius, & alterum diuinum, in quo iudicat Deus, & vocamus forum poli, ſeu forum interius, animæ, & conſcientiæ, & huius duplicis fori diſtinctionem, & diuerſam diſpoſitionem latè oſtendit Feder. de Sen. conſ. 21. nunquid hæres. ſub num. 2. quem ſequitur Petr. de Anch. in cap. poſſeſſor malæ fidei. nu. 12. verſus finem, ibi, aduerte latius. de reg. iur. in 6. & ſub hac duplicis fori diſtinctione paſſim loquũtur Doct. vt patet ex hucuſque dictis in hac concluſione, poſita ſup. n. 528. & ex alijs alibi in hoc noſtro tractatu, & præſertim infra q. 7. par. 2. ampl. 19. nu. 1. & ſeqq. n. 83. & ſeqq. Imò eſſe differẽtiam inter forum contentioſum eccleſiaſticum, & conſcientiæ, ſequitur, & oſtendit Felin. in cap. 1. fallen. 6. ſub nu. 41. verſ. quibus rationibus. de conſtit. & patet ex his, quæ ſecutus ſum infra d. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 41. 52. & 53. & quòd forus contentioſus diſcrepet à pœnitentiali, quia in contentioſo cauſa non expeditur ſine lite, ſecus in pœnitentiali, ſcribit Ant. de Butr. in cap. 8. quia plerique. ſub num. 9. il 1. verſ. ex his patet. de immun. eccleſ. & nemo eſt, qui ignoret, hoc Dei tribunal eſſe non ſolum maius, ſed omnium ſupremum; At, quando infimum tribunal diſcreparet à ſupremo, ridiculum eſſet, ſi infimo, & non ſupremo eſſet parendum: quinimo

nimo ſtatim atque ſupremum tribunal manum apponit, ceſſat minimum. Ergo nemini in dubium venite poteſt, quin lex Dei, & naturæ ſit præponenda legi humanæ, ſiquidem lex Dei dicitur lex priuata, quæ inſtinctu ſancti Spiritus in corde ſcribitur, quare, inquit text. in cap. 2. duæ ſunt. 19. q. 2. *dignior eſt enim lex priuata, quàm publica; Spiritus quidem Dei lex eſt, & qui Spiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur; & quis eſt, qui Spiritui ſancto poſſit dignè reſiſtere? quiſquis igitur hoc Spiritu ducitur, etiam Epiſcopo ſuo contradicente, eat liber noſtra auctoritate: iuſto enim lex non eſt poſita, &c.* &, loquendo de conſciẽntia, Apoſt. 2. ad Corinth. 1. num. 12. ſcribit, *nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. Ergo, quod eſt debitum, vel indebitum de iure diuino, & naturali, debet attendi, & non quod eſt debitum, vel indebitum de iure humano, & poſitiuo.

535 Contraria opinio, nempè, quòd mutuans cum aſſecuratione, ſit vſurarius, etiam in foro conſcientiæ, quamuis ſine fraude mutuauerit, & conſequenter pretium, quod ex aſſecuratione habuit, teneatur reſtituere, & confeſſarius ad illud reſtituendum debeat condemnare in foro pœnitentiali; ſuadetur alijs argumentis.

Primo, quia lex poſitiua, quæ ſit iuſta, obligat etiam in foro animæ, vt latè explicaui infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 47. verſ. quoad ſecundum.

At lex Pontificia in cap. nauiganti. de vſur. diſponens, vt mutuator, qui ratione ſuſcepti periculi aliquid vltra ſortem exigit, cenſeatur vſurarius; eſt lex iuſta, tum quia eſt condita ab habente poteſtatem, nam non ſolum Pontifex, qui habet vniuerſalem iuriſdictionem, ſed etiam alij inferiores Prælati, qui municipalem tantum, prouincialem, & ſynodalem legẽ ferunt, poſſunt aliquem contractum declarare vſurarium, & vti talem illum prohibere, vt dixi ſup. ſub nu. 37. extenſ. 2. tum quia hæc lex continet bonum publicum morale, quia obuiat fraudi, & malis moribus, vt dixi num. ſeq. Ergo obligat etiam in conſcientia; ergo eſt cenſendus vſurarius etiam in foro animæ; ergo debet etiam in foro animæ reſtituere, quod accepit vltra ſortem.

536 Secundo ſuadetur, (& confirmo præcedens) quia iudex, iudiciali ordine veritate comperta, iudicat auctoritate diuina, vt dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 11. num. 3. ſed iudex hoc ordine iudicabit, aſſecurationis pretium non deberi: ergo eius iudicium, & ſententia habebit auctoritatem etiam in foro animæ: repugnaret enim, quòd iudex, veritate comperta, (nempè aſſecurationem eſſe factam à mutuatore, & proinde contra bonos mores, cum mali moris ſit agere, quod eſt ſuſpectum, & ideo vti ſcandaloſum à lege prohibitum) iuſtè iudicaret, pretium aſſecurationis non deberi, & mutuator illud poſſet tuta conſcientia accipere: nam ſequeretur ex hoc, quòd leges, quibus ſubijcimur, eſſent incertæ, quoad animarum ſalutem, vt in alijs terminis conſiderat Couar. in cap. cum eſſes. num. 7. verſ. ſecundo ead. de teſtam.

537 Tertio ſuadetur, quia contractus vſurarius eſt non ſolum nullus, ſed eſt adeo à iure condemnatus, vt ex eo nullum transferri poſſit dominium, teſtibus his, quos ſecutus ſum ſupra ſub nu. 209. illat. 1. & quia vſura eſt furtũ, ſeu rapina, vt dixi ſup. ſub nu. 407. & latius infra q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 64. ſed fur, ſeu rapiens nullum acquirit dominium; ergo ſemper tenetur reſtituere, imò poteſt lex poſitiua ad obuiandum dolo, & fraudibus, & ſic ex iuſta cauſa impedire dominij translationem, annullando contractum; &, ſublata dominij translatione, tenetur omnino reſtituere.

538 Quarto, (& tendit ad idem) ſuadetur ex ſententia eorum, qui tenent, quòd legatarius, cui in imperfecto, ſeu minus ſolemni teſtamento relictum eſt legatum, & is, in quem ex contractu nullo translata eſt res, non poſſint tuta conſcientia legatum, & rem retinere, quia poſſident ſine titulo, & nullo in eos translato dominio, quorum ſententiam retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 19. nu. 116. extenſ. 6. verſ. contrariam. & num. 68. illat. 2.

539 Quinto, (& adhuc confirmo eadem) quia omnis actus perficitur ex duobus, voluntate ſcilicet, & poteſtate, vt refert Bal. in l. 1. in 2. repet. num. 55. verſ. vnde ego. C. de ſacroſanct. eccleſ. & ex eo Couar. in cap. cum eſſes. num. 7. in fine, verſ. tertio his. de teſtam. & quando voluntas à poteſtate, & poteſtas à voluntate diſcordat, nihil agitur, & inanis eſt voluntas, vbi deficit poteſtas, vt refert, & ſequitur Mantic. tract. de coniect. vlt. volunt. lib. 2. tit. 14. num. 3. verſ. tertio hæc. ergo cum ius canonicum remoueat à mutuatore

poten-

potentiam aſſecurandi, ſola voluntas non ſufficit, & hoc argumento in terminis teſtamenti imperfecti vtuntur Bal. & Couar. ſupracitati.

540 Sexto, quia conſtitutio, etiam ſi ſit contra ius naturale, dummodo iuſta cauſa fuerit conſtitutionem illam faciendi, licet poſtea veniat caſus, vbi ceſſat cauſa iuſta, tamen conſtitutio eſt ſeruanda, quæ generaliter fuit facta; non enim potuit, nec etiam fuit expediens omnes articulos ſigillatim comprehendere, ſic ex aliquorum ſententia referentibus Innoc. in cap. 8. quia plerique. in fine, num. 6. Io. Andr. num. 4. in fine, Ant. de Butr. num. 11. in fine, Anch. ſub num. 16. q. 7. & Abb. ſub num. 38. q. 13. de immun. eccleſ. hocq; argumentum probatur ex l. 12. proſpexit. ff. qui & à quib. manum. & vſus ſum eo ſupra num. 507. & confirmatur ex limit. quam ex Bal. Alex. Sot. Couar. Mich. Sal. & Rot. retuli ſupra num 510. in 1. limit.

Ergo licet veniat caſus, vt mutuator ſine fraude aſſecuret mutuatarium, tamen non ceſſat diſpoſitio legis, quæ ad obuiandum fraudi diſponit, vt mutuator, aſſecurans mutuatarium, cenſeatur vſurarius.

Septimo, quia eſt impoſſibile, ideoq; repugnans naturæ, vt mutuator poſſit eſſe fideiuſſor pecuniæ, cuius ipſe eſt creditor, teſte Garcia, quem retuli ſupra ſub num. 503. verſ. comprobatur ſecundo. ſed quod repugnat naturæ, repugnat etiam conſcientiæ, quia lex naturæ obligat in conſcientia; & ex iſto argumento Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 16. verſ. quartum denique. & verſ. igitur ad argumentum. colligit, quòd Garcia tenuerit contra Nauar. hanc contrariam opinionem, quòd neque in foro conſcientiæ mutuator poſſit aſſecurare.

541 His non obſtantibus, non recedo à concluſione firmata ſupra num. 528. & ad hæc argumenta, contra eam adducta, reſpondeo.

Ad primum reſpondeo, negando conſequentiam: nam licet lex iuſta obliget in conſcientia, & ſic ad culpam mortalem, vel venialem, quia non obedire legi iuſtæ eſt peccatum, vt dictum eſt in prima argumenti propoſitione, num. 535. tamen non ſequitur ſequela, quòd in foro animæ fieri debeat reſtitutio; quia poteſt quis eſſe obligatus in conſcientia parere legi, & non parendo, fieri reus culpæ, & peccare, & tamen in foro conſcientiæ non teneri ad reſtituendum, quod ex tranſgreſſione legis, & ſic, peccando, acquiſiuit, vt in meretrice, mathematico, & luſore ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 98. ext enſ. 4. quare poſſunt ſimul ſtare, quòd quis ex damnata negotiatione habeat rem, ſed legitimo conſenſu domini, & ideo illam tuta conſcientia acquirat; & ſic eſto, quòd aſſecuratio ſit prohibita, tamen poteſt eſſe, quòd pretium illius tuta conſcientia retineatur. Reſpondeo etiam, quòd etſi mutuans, aſſecurando, cenſeatur vſurarius; vt dictum eſt in ſecunda argumenti propoſitione: tamen nego ſimiliter conſequentiam; quia cenſetur vſurarius in foro fori, & non in foro conſcientiæ, in quo licet lex poſitiua obliget, vt dixi ſupra; obligatio tamen reſtringitur ad ea, ſuper quibus lex non præſumptiuè, ſed certitudinaliter diſponit, vt explicaui infra num. 543. in reſponſione ad tertium.

542 Ad ſecundum reſpódeo, adhibendo duas inſpectiones: Prima inſpectio eſt circa iudicis conſcientiam; & in hac inſpectione concedo argumentum; quòd iudex, iudiciali ordine veritate comperta, iuſtè iudicat, etiam in foro animæ, quo ad ſuam conſcientiam: Secunda inſpectio eſt circa conſcientiam litigantium, quorum alteri iniuſtè datur, quod ab altero iniuſtè adimitur; quæ iniuſta datio, & ademptio poteſt multipliciter euenire, & diuerſam habere diſpoſitionem in foro fori, à foro conſcientiæ: & in hac inſpectione vide quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 83. & ſeqq. verſ. infero primo probando. & ſeqq.

543 Ad tertium reſpondeo diſtinguendo: Aut contractus eſt verè vſurarius; & tunc concedo totum argumentum; tum quia vſura eſt prohibita de iure naturæ, & de iure diuino, vt remiſſiuè dixi ſupra num. 401. & in conſcientia non poteſt retineri, quod contra ius naturale, & diuinum accipitur, tùm quia in vſurarium, tanquam in raptorem, non transfertur dominium, cum eius tranſlationi reſiſtant omnia iura: Ergo, non tranſlato dominio, conſcientia non habet in quo poſſit retentionem fundare; ergo tenetur omnino reſtituere: Aut eſt vſurarius præſumptiuè, ſed in veritate eſt alienus ab omni vſuræ labe, & tunc dico, quòd licet in foro fori ſit vſurarius, & iuſtè contra eum ſequi poſſit condemnatio ad reſtituendum, & is, cui ex condemnatione fieri debet reſtitutio, poſſit reſtitutum tuta conſcientia retinere, niſi ſciat in conſcientia ſua, præſumptionem,

qua

qua lex mota eſt, ceſſare in eo,& legem non alia ratione eſſe motam, quàm propter illam præſumptionem; quia, ſi hæc ſciat, & ideo ſibi conſcientia remordeat, non debet illud recipere, & receptum debet reſtituere; quia iuſtitia fori interioris eſt æqualis vtrique; & ratio quare in foro fori ſit vſurarius, eſt, quia in iſto foro præſumptio euidens, etiam, quòd poſſit eſſe erronea, præualet veritati occultæ: tamen in foro conſcientiæ non erit vſurarius, quia in iſto foro veritas etiam occulta præualet cuiuis præſumptioni erroneæ, vt oſtendi ſupra num. 529. confirm. 1.

544 Ad quartum reſpondeo, opinionem communem eſſe in contrarium,& ſufficere, quòd contraria opinio ſit in æquali dubitatione, ad hoc vt non poſſit ad cauſarum deciſionem allegari.

545 Ad quintum reſpondeo negando, inſpecto iure naturæ, deficere poteſtatem; dummodo ius poſitiuum ex aliqua iuſta cauſa non tollat expreſsè illam poteſtatem, quam habet à iure naturæ, quod poſſet facere, vt ex Abb. retuli infra q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 57. verſ. prima doctrina. in fine.

Ad ſextum reſpondeo, quòd poteſt procedere in foro fori, & tamen argumentum adhuc non eſt tutum, quia poteſt illi reſponderi ex iiſdem, quæ contra hoc idem argumentum ſcripſi ſupra num. 509. vſque ad num. 513. excluſiuè, & in terminis ſupra nu. 532. confirm. 4. ſecus eſt in foro conſcientię, de quo loquimur, quia in iſto non attenditur lex, quæ mouetur ex præſumptione, ſi contra illam præſumptionem ſtet veritas, vt ſecurus ſum ſup. num. 529. & ſeqq.

Ad ſeptimum latè reſpondet Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 16. verſ. igitur ad argumentum. dicens, quod mutuator, dum aſſecurat, non ſit ſimpliciter debitor mutuatarij in illa pecunia aſſecurata, ſed ſit debitor ex ſuppoſitione, quatenus ſcilicet pecunia aſſecurata perdatur ex aliquo caſu fortuito; ſed tu, clarius ſoluendo, dic, quòd nedum non repugnat, ſed neque eſt inconueniens, quòd mutuator aſſecuret pecuniam, à ſe mutuatam, quia tunc illa pecunia non eſt amplius mutuatoris, ſed mutuatarij, cum mutuum ſit, quod de meo ſit tuum, vt dixi ſupra ſub num. 503. neque illa pecunia ſibi debetur, quia de natura mutui ad differentiam commodati, & locati, eſt, vt eadem quantitas mutuata reſtituatur non in indiuiduo, ſed in ſpecie, & conſequenter non eſt verum, quòd mutuator aſſecuret pecuniam, quæ ſibi debetur, imò aſſecurat eam, quæ ſibi non debetur, & ſic ruit tota Garciæ argumentatio, quam retuli etiam ſupra ſub num. 503. verſ. comprobatur ſecundo.

Et hæc ſufficiant de ſecundo caſu, poſito ſupra num. 505. & ſeqq.

546 Tertius caſus eſt; quando mutuans non vult aliquid amplius ratione periculi, neq; aſſecurat mutuatarium, ſeu non ſuſcipit in ſe periculum rei mutuatæ, vt in duobus præcedentibus caſibus; ſed vult ipſe aſſecurari à mutuatario, qui propterea debet dare idoneum fideiuſſorem: & iſto caſu concludo, nulli dubium eſſe, quòd mutuans nullam vſuræ labem committit; & ille fideiuſſor poteſt à mutuatario debitore pretium fideiuſſionis exigere, vt ſecutus ſum ſupra ſub nu. 493. verſus finem, & infra §. 3. gl. 3. num. 7.

547 Declara primo reſtringendo hanc concluſionem, vt non procedat, quando mutuās obligaret mutuatarium ad dandum fideiuſſorem illum, quem ipſe mutuans offert, ſeu offeret, quia hoc mutuum adhuc eſſet fœneratitium; ſiquidem illa obligatio eſt vltra ſortem, & eſt pretio æſtimabilis, & ideo ſuccedunt, quæ ſcripſi ſupra ſub nu. 498. nam mutuator potuiſſet, ſeu poſſet cum eo, quem offert, conuenire, vt pretium ex fideiuſſione accipiendum, diuidatur inter eos, ſeu poſſet conuenire, vt totum illud pretium tradat ipſi mutuanti, qui illum à fideiuſſione liberabit: item poſſet non mutuare, ſed offerre fratrem, vel alium mutuaturum, cui pecunias miſerit, vt mutuet cum pacto, vt ipſe, qui pecunias miſit, fideiubeat, Nauar. in man. confeſs. de vſura circa cambia. ſub num. 285. licet is, titubando, dicat poſtea, quòd poſſet etiam teneri, his caſibus non ineſſe vſuram, cum nihil vi mutui taciti, vel expreſsi accipiatur, ſed ſolum vi alterius contractus; ſed parcat mihi Nauar. eſt ſibi parum conſtans per ea, quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 89. & 91. in 4. & 6. exemplific.

548 Declara ſecundo reſtringendo, dum dixi, fideiuſſori licere aliquid accipere pro pretio, ſeu mercede fideiuſſionis, vt non procedat, quando, inſpecta qualitate, & conditione debitoris, nullum fideiuſſori immineret periculum; quia tunc fideiuſſor non poſſet de aliqua mercede paciſci, & illud periculum ſimularetur in fraudem vſurarum, quare

quare ſicut creditor pro officio mutui nihil poteſt à mutuatore exigere, ita multò minus is, qui pro mutuatario intercedit, quia is minus officij impendit, quàm mutuator, Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 2. ſub num. 6. verſus finem, verſ. quarto hinc. Stracch. tract. de aſſecur. in præfat. ſub num. 45. tom. 6. par. 1. fol. 360. & Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 1. ideſt, poſt pręfationem, n. 8. in fine, de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 136.

Contra hanc declarationem ſcripſi infra §. 3. gl. 3. num. 12. in fine, verſ. infero.

549 Declara tertio, vt non procedat, quando mutuator, nulla mutuatarij ad id obligatione accedente, faceret ſe aſſecurari, & aſſecuratori aſſecurationis pretiũ ſolueret, quia non poſſet illud à mutuatario loco intereſſe repetere, quia ſine mora, aut pacto nemo tenetur ad intereſſe, iuxta ea, quæ latè ſcripſi ipſra q. 7. par. 2. ampl. 8. nu. 100. & ſeqq. & 221. & ſeqq. & potuiſſet mutuatarius mutuum cum aſſecutatione facienda recuſare.

550 Secus tamen eſſet, ſi de voluntate mutuatarij ſe feciſſet aſſecurari, & multò magis ſi ita conueniſſent in mutuo, dummodo abſit fraus, de qua ſupra in 1. declarat. nu. 547. ſed ſola ſcientia mutuatarij, quòd mutuator fecit ſe aſſecurari, non ſufficeret, quia ſola ſcientia neque moram, neque pactum inducit. & hæc ſufficiant de ſeptimo caſu principali poſito ſupra num. 493.

551 OCTAVVS caſus principalis fit in Ducatu Turingiæ, vbi ex illius conſuetudine pecunia datur mutuo ſub vſuris quincuncibus, ideſt, ſub intereſſe quinque pro centenario, quam conſuetudinem refert, & iuridicam arbitratur Matth. Coler. tract. de proceſſ. execut. par. 1. cap. 10. num. 74. 81. & 83. quæ conſuetudo non alijs rationibus, ibi forſan ſuſtineri poteſt, quàm his tribus: prima propter inopiam frugiferorum commerciorum, ſed hæc non ſufficit, imò eſſet deteſtanda: ſecunda ad euitandas lites, quibus partes ad probandum intereſſe conuentum; ſed non taxatum, diu ſub incertiſſimo euentu magnis laboribus, & impenſis defatigarentur, quaſi illa conſuetudo, nullo alio requiſito adhibito, ſic intereſſe cuiuſque à mutui taxet: Tertia, quia homines illius prouinciæ ſint mercatores, & pecunias nunquam ſoleant otioſas tenere, & occaſiones negotiandi eas vtiliter non deficiant: nam hæc conſuetudo non diſponit, vt ſoluatur vſura de mutuo, ſed diſponit ſuper probatione veriſimilis intereſſe: Sed quicquid ſit de illa conſuetudine, Matthias Colerius, dum in ea Lutheri doctrinam, vti puriorem laudat, erroris complicem ſe demonſtrat.

552 NONVS caſus principalis, & alij in vlteriori numero, in quibus mutuator poteſt licitè accipere vltra ſortem, ſunt illi, de quibus egi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 82. verſ. primus. & ſeqq. quos poteris tu ibi legere.

553 DECIMVS caſus principalis, & ſi ſi qui ſunt vltra eos, quos collegimus, in quibus ex mutuo implicito, vel explicito aliquid vltra ſortem licitè exigi poſſit, congeſti ſunt ab Hoſtien. in ſumm. tit. de vſur. §. an aliquo caſu. ponendo eos per treſdecim fallentias, quas poſtea in fine contineri ait his verſibus:

Feuda, fideiuſſor, pro dote, ſtipendia cleri.
Venditio fructus, cui velles iure nocere.
Vendens ſub dubio: pretium poſt tempora ſoluens.
Pœna nec in fraudẽ: lex cõmiſſoria, gratis.
Dãs ſocij põpa plus ſorte modis datur iſtis.

eoſdemq; treſdecim caſus, ſequendo horum verſuum ordinem, explicat etiam Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de mutuo, cap. 8. per totum.

554 Si, ijs non contentus, plures caſus habere deſideras, collige, ſi potes, ex congeſtis à Socc. in reg. 3. in verbo, accipere. vbi conatur cumulare 37. caſus, in quibus licitum eſt accipere aliquid vltra ſortem; licet Socc. Iun. nepos conſ. 24. ſub num. 4. lib. 3. quem refert Clar. recept. ſent. lib. 3. §. teſtamentum. q. 6. verſ. ſecundo infertur. dicat, ex ore ipſius Soccini patrui habuiſſe, librum illum non eſſe ſuum.

Et hæc ſatis de ſexta exemplificatione, poſita ſupra num. 398.

DE CAMBIO.

SVMMARIVM.

Cambij pecunia etſi pecuniam parere videatur, tamen eſt commercium licitum, niſi aliunde fœdetur, remiſſiuè, num. 555.

555 EXEMPLIFICA VII. eandem ſeptimam ampliationem, poſitam ſupra num. 171. in cõmercio, ſeu contractu cambij; in quo etſi nummus, ſeu pecunia pecuniam mirum in modum etiam

per

per anatociſmum, & ſuperfœtationem parere videatur, tamen hoc commercium eſt in vtroque foro permiſſum, dũmodo ſeruetur iuſtitia cõmutatiua, & in foro fori ſeruetur etiã ſine fraude diſpoſitio legis poſitiuę.

Verum, quia in hoc commercio conſiſtit principalis pars huius tractatus, vt ex eius inſcriptione liquet, habet enim præ cæteris difficultates, vt ſatis oſtendi q. ſeq. idcirco copioſam illi dotem conſtituentes, quæ omnium difficultatum onera ſuſtinere valeat, illud ſeparata, ac integra quæſtione vltima huius primi §. in tres partes diuiſa, congruè, vt ſpero, dotabimus.

DE COMMERCIIS PROHIBITIS.

SVMMARIVM.

Concluſio permiſſiua commerciorum multas recipit limitationes, num. 556.

Limitatur primo ratione rerum, quæ commercio ſubiectæ non ſunt, eod. num. 556. hæcq; limitatio exemplificatur multipliciter. Primo in re feudali. Secundo in libero homine, hæcq; exemplificatio reſtringitur multipliciter. Tertio in re ſacra, religioſa, & re publica, & cum duplici extenſione. Quarto in veneno malo, &c. Quinto in frumento publici canonis, & cum extenſione. Sexto in re aliena, ſed cum diſtinctione, & declaratione. Septimo in quauis re, quæ vel natura ſua, vel lege prohibente ſit inuendibilis, ſub eod. num. 556.

Limitatur ſecundo ratione perſonarum, hæcq; limitatio exemplificatur multipliciter. Primo inter Chriſtianos, & hoſtes Populi Romani. Secundo in priuato, cui prohibitum eſt vendere vellus muricis, &c. Tertio in perſonis religioſis, & nobilibus, quibus prohibetur negotiatio, & mercatura. Quarto in Iusdicente, & officiali. Quinto in aduocato, & medico, quibus prohibitum eſt contrahere cum cliente, & infirmo. Sexto in impubere, minore, alijsq; perſonis inhabilibus ad contrahendum, num. 557.

Limitatur tertio ratione temporis feſtiui, & ſolemnis, num. 558.

Limitatur quarto ratione loci ſacri, puta Eccleſiæ, num. 559.

Limitatur quinto ratione qualitatum, & pactorum illicitorum, num. 560. Hæcque limitatio exemplificatur multipliciter. Primo in monopolio, num. 561. Secundo in venditione doloſa, &c. num. 562. & 563. Tertio in mutuo cum obligatione reſtituendi vltra ſortem, &c. num. 564. & 565. Quarto in commercijs fictis, & circularibus, quæ vocantur ſtocchi, baroccoli, rompicolli, retrangoli, & ciauanze, num. 566. & ſeqq. vſque ad num. 576. incluſiuè, in quibus agitur de his commercijs extendendo, declarando, inferendo, & ſubdeclarando.

Limitatur ſexto ratione fraudis commiſſæ in legem, num. 577. hæcq; limitatio exemplificatur in commercio cenſus, & in mutuo aliarum rerum, quàm pecuniæ, facto filiofamilias, num. 578. & 579.

Limitatur ſeptimo ratione defectus ſubſtantialium, ſeu formæ, num. 580.

556 ABSOLVTIS ſeptem ampliationibus, reliquum eſt, vt aggrediamur limitationes, quas eodem ſeptenario proſequemur numero, ſed compendioſè, & breuiter.

LIMITA I. eandem concluſionem firmatam ſupra num. 45. & ſeqq. vt non procedat ratione rerum, nempè, quia res noſtro commercio aut nullatenus, aut non omnino ſit ſubiecta, quia tunc de ea eodem modo eſt prohibitum commercium, vt in ſeqq. exemplific.

Exemplifica primo hanc limitationem in re feudali, cuius alienatio eſt prohibita, cap. 1. de prohib. feud. alien. per Loth. & tit. de prohib. feud. alien. per Feder. & ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 1577. & ſeqq. & quia de materia huius exemplificationis extant copioſę Doctorum explicationes inter tract. quos de feudis ediderunt, & nos de eiſdem aliqua ſcripſimus d. cap. 9. num. 1334. & pluribus ſeqq. hic non inſiſto, hacq; eadem ratione, quòd ſit materia ardua, & grandis, tranſit remiſſiuè Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 7. 4. q. princip. num. 12. in fine, tom. 6. par. 1. fol. 46.

Extende hanc exemplificationem, vt procedat in re emphyteotica, per ea, quæ ſcripſi ſupra num. 184. & 186.

Exemplifica ſecundo in homine libero; quia is nec ſub ea lege vendi poteſt, cum erit ſeruus, l. 34. ſi in emptione. §. omnium rerum. ff. de contrah. empt. Fab. de Mont. de empt. & vend. q. 4. princip. ſub num. 2. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. verſ. ſecundo modo. col. 5. fol. 222. Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 4. verſ. prætere-

rea

rea quia. in fine, & verſ.ſecunda concluſio. & Lud.Molin.de iuſt.tom.2. de contract. diſput.340. verſ.homo liber.

Reſtringe primo declarando hanc exemplificationem, vt filius poſſit à patre vendi, donari, aut alio titulo alienari, vrgente famis neceſſitate, l. 1. & 2. C. de patr.qui fil. diſtrax. Medin. in loco, ſupra proximè citato, Franc.Garcia de contract. cap.17. nu.1. in 1. concluſ. & Lud. Lopez d. cap. 4. verſ. ineſt ius. qui duo poſtremi addunt hanc reſtrictionem eſſe vſu receptam ſolum apud Barbaros, & Mauros, & nunquam apud Chriſtianos, & temperari eius rigorem, conceſſa ab eadem lege facultate, vt ſe poſſit quandocunque redimere, & redemptus maneat liber, & non libertus.

Reſtringe ſecundo, vt non procedat, quando homo liber, excedens ſuæ ætatis annum vigeſimum, ad pretium participandum ſe venundari patitur. S. penult. ſerui autem. in fine, Inſtit. de iur. perſon. & ſcribunt Franc.Garc.de contract.cap.17.ſub num.2. concl.2.ibi, onde veggiamo. & Lud.Lopez de contract. lib.1. cap.4. verſ. ſecunda concluſio.& cap.5.initio, vbi eandem reſtrictionem ponit ex ll.Hiſpanicis in excedente annum vigeſimumquinrum.

1 Confirmatur hæc reſtrictio ex ſacra ſcriptura, Gen.47.ſub num. 19. & ſeqq. *emenos in ſeruitutem regiam, &c. emit igitur Ioſeph omnem terram Aegypti, &c.* Exod.21.& Leuit. 25.

Infero, confirmando eandem reſtrictionem, quòd homo liber poteſt ſe vendere pro remigando in triremibus, quæ venditio eſt genus ſeruitutis, Franc. Garc.in loco, ſupra proximè citato, & Lud.Lopez d.cap.4.verſ. ſecunda concluſio. in fine.

Reſtringe tertio, vt non procedat in iis, quos Indi, & Barbari capiunt, vt eos impinguent, & impinguatos comedant, quia hi poſſunt legitimè emi, & empti (quamuis emptoris ſerui remaneant) eidem, qui eos à morte eripit, gratias agere debent, ſecundum Nauarri opinionem in man. confeſs. cap. 23. num. 93. ſed de hac reſtrictione, & Nauarri opinione latè diſputāt Franc.Garc. de contract.cap.17.num.2. concl.2. & Lud. Lopez de contract.lib.1.cap.4. verſ.inſuper iam. & verſ. ſeqq. & cap. 5. verſ. igitur. & verſ.ſeqq.nos tamen huius diſputationis veritatem in ſuo loco relinquimus, quia huius reſtrictionis caſus adeo apud nos eſt inſolitus, vt in eo poſſimus dicere cum Eccleſiaſt. 11.num.9. *de ea re, quæ te non moleſtat, ne certeris.*

Exemplifica tertio in re ſacra, aut religioſa, re publica, vt forum, vel theatrum, quia harum omnium rerum inutilis eſt ſtipulatio, S.1.Inſtit.de inutil.ſtipul. Fab.de Mont.tract.de empt.& vendit. q.4. princip. ſub num. 2.4. & 5.tom. 6. par. 1. fol.45. & Lud.Molin.de iuſt.tom.2.de contract.diſp. 340. verſ.item res ſacræ, vbi explicat, quæ ſint iſtæ res.

Extende primo hanc exemplificationem, vt procedat etiam ſi eiuſmodi res venderentur in tempus, quo tales non fuerint, Molin. vbi ſupra.

Extende ſecundo, vt rei ſacræ, vel religioſæ venditio adeo ſit prohibita, vt illas diſtrahens incidat in crimen læſæ religionis, Fab.de Mont. d.q.4. princip. num.5.

Reſtrictiones, & declarationes quaſdam ad hanc exemplificationem collige ex his, quæ ſcribunt Fab. de Mont. d. q. 4. princip.num. 10.q.5.& Lud. Molin. d.diſp. 340. verſ.item res ſacræ.

Exemplifica quarto in veneno malo, quia id vendi non poteſt, niſi id, admixtum aliis materiis, adeo nocendi naturam deponat, vt ex eo antidota, & alia quædam ſalubria medicamenta conficiantur, l.35.quod ſæpe. S. 1.ff.de contrah. empt. Medin. in ſuis tract. tom.2.tit.de reb.reſtit. q. 30. verſ. ſecundo modo. fol. 222. imò, ſi ſolam nocendi vim haberet, conterendum, anihilandumq; eſſet, quæ enim nociua ſunt, de medio rolli debent; hacque ratione libellus famoſus, tanquam occultum venenum conteri, lacerariq; debet, ita vt ſi quis publicè contumelioſam ſcripturam in alterius famam confectam prius inuenerit, eamve ſtatim non lacerauerit, auctoris facti cauſam incurret, vt dicit text. in cap. 1. 5. q. 1. quod etiam ſapienter Domini Lucenſes inter decreta ſeparata decreuerunt de anno 1551.in decreto. de i libelli famoſi. verſus finem, ne enim fiant, optimum remedium eſt, ſtatuere, vt qui libellum famoſum viderit, eumq; illico non lacerauerit, ita vt à nemine legi poſſit, acri puniatur pœna: ſublata namque libelli famoſi lectio, ceſſat finis libellantis, & conſequenter ceſſabit libelli confectio, vt de ludo dixi ſupra ſub num. 111.verſ.ratio.

Exemplifica quinto in frumenro publici canonis; qui enim emunt, aut vendunt eiuſmodi

modi frumenta, ſubduntur capitali pœna, & commercia in fraudem publicam contracta damnantur, l. 3. C. quæ res vend. non poſſ.

Extende hanc exemplificationem, vt habeat locum in frumento, quod deuotiſſimo exercitui mittitur; qui enim in eo fuerint mercati, ſi honeſtiores ſint, ſtylum proſcriptionis, & omnium bonorum amiſſionem incurrunt; inferiores autem, & viliores perſonæ capitali ſupplicio ſubiacent, l. vlt. C. quæ res vend. non poſſ.

Exemplifica ſexto in re aliena, quæ vendi non poteſt; ſed cum diſtinctione, & declaratione duorum caſuum principalium.

Primus caſus eſt, quando res aliena, quæ venditur, eſt mobilis: & iſto caſu diſtinguo: aut venditio fit inter ſcientes, rem illam eſſe alienam, & concludo, venditionem non valere, quia vergit ad crimen; vendens enim ſcienter rem alienam, committit furtum, & ſimiliter emens ſcienter rem furtiuam, incidit in criminis ſuſpicionem, Fab. de Mont. tract. de empt. & vend. q. 4. princip. num. 3. q. 1. & num. 7. q. 4. tom. 6. par. 1. fol. 45. imò ipſe quoque eſt fur, vt retuli infra q. 7. par. 2. ampliat. 19. ſub num. 82. verſ. extende. & conſequenter ex hac venditione nullum transfertur dominium in emptorem, neque vſucapiendi conditio, Fab. de Mont. ſub d. num. 3. qui emptor idcirco tenetur illam reſtituere domino, ſi res extat, ſin minus valorem eius, vt latè explicaui d. ampl. 19. ſub num. 82. illat. 6. per totam. & an emptor poſſit iſto caſu repetere pretium à venditore, maximè re euicta, vide eundem Fab. de Mont. d. q. 4. ſub num. 7. 8. & 9. & Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 327. verſ. obſeruandum tamen. & diſput. 340. verſ. res aliena. & quid de eo, qui emit à piratis, latronibus, & hoſtibus, vide d. ampliat. 19. ſub nu. 82. verſ. reſtringe ſecundo. & de pœnis, quas imponunt leges Hiſpanicæ contra ementes ſcienter rem alienam, & contra eos, qui veriſimiliter ſuſpicari, & præſumere debebant, quòd res erat aliena, attenta qualitate venditoris, & rei, quæ venditur, vide eundem Molin. d. diſput. 340. verſ. res aliena. & ſeq. aut emens ignorat, rem eſſe alienam, ideoq; emit bona fide: & concludo, venditionem eſſe nullam, quoad præiudicium domini, quia nullum transfertur dominium in emptorem, neque vſucapiendi conditio, Fab. de Mont. d. q. 4. princip. ſub num. 3. & num. 7. ſed quoad præiudicium vendentis tenet venditio, ideoque venditor obligatur ex empto, tanquam ſi propriam rem vendidiſſet, & tenetur de euictione, Fab. d. num. 7. & hoc eſt, quod dicimus, poſſe vendi rem alienam, l. 28. rem alienam. ff. de contrah. empt. *rem alienam diſtrahere quem poſſe nulla dubitatio eſt: nam emptio eſt, & venditio, ſed res emptori auferri poteſt.* quicquid motiuando contra cambium dixerit Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. iniuſtitia. lib. 5. de vſur. dicens ſimpliciter, venditionem rei alienæ non valere, allegando text. in l. 2. ff. eod. qui hoc non dicit.

Secundus caſus eſt; quando res aliena, quæ venditur, eſt immobilis; & iſto caſu præmitto, ceſſare furtum, quia in re immobili non committitur furtum, & conſequenter licet non transferatur dominium in emptorem, quia nemo dat, quod non habet, tamen poteſt in eum transferri præſcribendi conditio: hoc præmiſſo, diſtinguo: aut loquimur de validitate alienationis in præiudicium domini, & concludo, alienationem eſſe nullam, & inualidam, quia non debet quis poſſe diſponere de re aliena, Fab. de Mont. d. q. 4. princip. num. 7. aut loquimur de validitate quoad vendentem, & ementem; & rurſus diſtinguo: vel emptor emit ſciens, rem eſſe alienam, & concludo idem in effectu; in tantum, quòd etſi dubitetur, an venditor iſto caſu teneatur de euictione, ac ſi contractus fuiſſet validus, per ea, quæ diſputando ſcribit Fab. de Mont. d. q. 4. ſub num. 7. & ſeqq. tamen eum non teneri de euictione, niſi de ea emptor expreſsè ſibi cauerit, dicit l. 27. ſi fundum. C. de euict. & pro nullitate contractus contra emptorem facit, quod, loquendo de cenſu, ſcripſi ſup. num. 179. & de ſocietate officij, ſub num. 331. verſ. primus. & ſeq. & verſ. tertius. & ex hac nullitate infero etiam, quòd nec venditor poſſet agere ad pretium contra emptorem, qui illud non ſoluiſſet, quia venditor non poſſet in eum transferre dominium: vel emit ignorans rem eſſe alienam, & dico, emptionem eſſe validam, & proinde venditorem teneri emptori ad damna, & intereſſe, & de euictione, d. l. ſi fundum.

Exemplifica ſeptimo demum (colligendo regulam) in quauis re, quæ vel natura ſua ſit inuẽdibilis, vel lege ſit prohibita vendi.

Res ſua natura inuendibiles ſunt, ſacramentum, aut ſacerdotium, quæ cum gratis

accipiuntur, gratis dari debent, Conrad.de contract.q.51.in prima concluſ.& in primo exemplo, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb.reſtit. q. 30. verſ. primo quia.& ſeq. fol.222.col.1.& Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.2. art.2.col 4.in 5.concl.fol.565. Item iudicis ſententia, & teſtium ferenda teſtimonia, per ea, quæ retuli infra q.7.par.2. ampl.19. nu. 100. & ſeqq. licet aliquando his pro labore, & ſimilibus iuſta merces debeatur; & demum ex ſui natura inuendibile eſt omne opus peccaminoſum per ea, quæ ſcripſi infra q.7.par.2.ampl.19.n.99.101.& 103. & non ſolum quod eſt certò peccaminoſum, ſed & id quod æquè ſe habet ad bonum,& ad peccatum; quare res, quæ æqualiter ſe habet ad bonum, & ad malum, ſi vendatur indiſtinctè, venditor peccat; qua ratione ars balliſtariorum,& ſagittariorum prohibetur, & ſpecialiter quando hæc inſtrumenta venderentur ijs, qui eis vſuri eſſent aduerſus Chriſtianos in bello iniuſto, cap.vnico,de ſagitt.Medin.d.q.30.verſ.eſt tamen. & verſ. ad aliud. fol. 222. & 223. & in his rebus regula conſtituitur, vt res fiat inuendibilis, ſi emptor eius ſit qualitatis, vt venditor poſſit veriſimiliter credere, emptorem re illa vſurum eſſe ad malum, ſecus ſi eius non ſit conditionis; quod latè, adductis etiam exemplis, proſequitur Medin. d. verſ. eſt tamen. & ſeqq. & latius in tertio modo. fol. 225. col. 2.

Res verò, quarum alienatio prohibita eſt à lege, ſunt eæ, de quibus in antecedentibus exemplis, & de quibus latè tractat Fab. de Mont.tract.de empt.& vendit. q.4. princip. per totam, tom.6.par.1.fol.45.

557 LIMITA II. ratione perſonarum, quia ſæpè ob qualitatem perſonæ prohibetur commercium.

Exemplifica primo hanc limitationem in Chriſtianis, quibus prohibitum eſt, ne vendant, aut aliter tradant hoſtibus populi Romani merces, &c. vt ſecutus ſum infra q. 7. par 3.limit.17.num.24.exempl.3.

Exemplifica ſecundo in priuato, quia is vendere non poteſt vellus muricis, quo fucatur, ſeu tingitur purpura: cuilibet enim priuato prohibitum eſt ſub pœna capitis, & diſcriminis bonorum ſuorum, ne illud vendat; quare tale vellus non eſt res ſimpliciter exempta à commercio, ſed eſt exempta quo ad priuatum, qui illud vendere non poteſt, l.1.C.quæ res vend.non poſſ.

Exemplifica tertio in ſacerdote, vel alia perſona religioſa, quia iſtis negotiatio, & mercatura prohibetur, vt ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.11. num. 7. verſ. confirmatur.& d.limit.17.num.23.exempl.2. vbi videas. Similiter ſi eſſet perſona nobilis, quia iſtis prohibetur mercatura, ſeu negotiatio, vt declaraui ead. limit. 17. num. 20. & ſeq. vbi videas.

Exemplifica quarto in Iuſdicente, ſeu officiali, vt explicaui ead. limit. 17. num. 16. & ſeqq.

Exemplifica quinto in aduocato, cui prohibitum eſt, ne contractum, aut pactionem aliquam ineat cum eo litigatore, quem in propria recepit fide, l. 6. quiſquis. verſ. prætetea nullum. & ibi Gl.in verbo, nullum.C. de poſtul. quod idem dicimus de medico, cui prohibitum eſt, ne contrahat cum infirmo, vt dixi infra q.7.par.2. ampl. 19. num.124. vbi omnino videas.

Exemplifica ſexto in impubere, minori, muliere, furioſo, & ſimilibus perſonis inhabilibus ad contrahendum, vt latè explicaui ead.limit.17.num.25.& ſeqq.

558 LIMITA III. ratione temporis, vt ſi in die Dominica, vel in alio feſto ſolemni negotiatio exerceretur, quia prohibetur etiam ratione temporis, Conrad. de contract. q.51.concl.2.ibi, tertio redditur negotiatio illicita. & Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.2. art.2.in 5.concluſ.col.4. fol.565. in fine, & dixi aliqua in meo tract.de iudic.cauſ. lib.2. cap.5. num.108. & ſeqq. & 112. nec pluribus inſiſto, quia limitationem hanc latiſſimè proſecutus eſt Conrad. vbi ſup.& quòd cambia non poſſint exerceri in tempore feſtiuo, notat etiam Medin.in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q 5. col.4. verſ.verum. fol.361.

559 LIMITA IV. ratione loci, vt ſi negotiatio fieret in Eccleſia, vel alio loco ſacro, quia eſt prohibita, vt ſecutus ſum infra q. 7. par.1.num.60.

560 LIMITA V. ratione qualitatum, circumſtantiarum, & pactorum, quia quoduis commercium, & quantumuis licitum, poteſt circumſtantijs, & pactis illicitis fœdari, vt patet ex ſeqq.exempl.

561 Exemplifica primo hanc limitationem in mercatura, ſeu negotiatione, quam etſi licitam eſſe dixerim ſupra num. 71. ampl. 5. tamen, ſi in ea adſit qualitas monopolij, eſt illicita, prohibita, & punibilis, vt, loquendo

de

de negotiatione cambij cum monopolio, ſecutus ſum infra q.7.par.3. limit.10. num.1. & ſeqq. vbi videas.

562 Exemplifica ſecundo in commercio emptionis & venditionis, quod etſi nedum eſſe licitum, ſed etiam neceſſarium, dixerim ſup. num.83.verſ.ſubamplia.& infra q.6.num.6. tamen,ſi in eo ſit fraus, deceptio, ſeu dolus ex propoſito, efficitur iniuſtum,& illicitum, vt ſecutus ſum infra q.7.par.2.ampl.10. nu. 7.& ſeqq.ſubdecl.1.vbi late explicaui,agendo etiam de venditione frumenti,agnito futuro edicto, promulgando, & de contractu aſſecurationis, habita notitia caſus ſiniſtri: Imò eſt iniuſtum, etiam ſi deceptio, & dolus non inſit ex propoſito, ſed re ipſa tantùm, nempè, quia inſit in eo læſio vltra dimidium iuſti pretij; quo caſu læſus poteſt agere pro indemnitate ad reſciſſionem, vel ſupplendum iuſtum pretium alternatiuè ad electionem rei conuenti, vt ſecutus ſum ead.ampl.10.num.3.& ſeqq.verſ.ſecus.

563 Et quod dicatur iuſtum pretium, vide quæ ſcripſi ead.ampl.10.num.56. & ſeqq.

564 Exemplifica tertio in commercio mutui, quod etſi non ſolum ſit licitum, ſed ſit pietate, & charitate Chriſtiana dignum,per ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 402. verſ. minus obſtat. tamen ſi in eo mutuatarius tacitè, aut expreſsè obligetur ratione temporis ad aliquid vltra ſortem, efficitur nedum illegitimum,ſed conuertitur in furtum,& vſuram, vt ſcripſi ſupra num.408.verſ.his præmiſſis. & late infra q.7.par.2.ampl.19. ſub nu. 64. & in pluribus alijs locis ſparſim.

565 Extende hanc exemplificationem,vt procedat etiam in mutuo implicito,ſeu palliato ſub veſte alterius contractus,vt puta,ſub veſte emptionis, & venditionis, vendendo carius propter dilatam ſolutionem, ſeu emendo vilius propter anticipatam ſolutionem, vt declaraui infra q.7.par.1. nu.24.& ſeqq. ſeu vendendo cum pacto retrouendendi, iuncta modicitate pretij, & aliqua alia coniectura,vt ſecutus ſum ead. q.7. par.2.ampl. 10.num.23.& ſeqq.& num. 31.

566 Exemplifica quarto in cõmercijs, in quibus pecuniæ egeſtate, ſeu inopia preſſi coactè, damnosè, fictè, ac circulariter contrahunt; vt cum quis rem vendit ſummo pretio, eius ſolutione dilata, ſed cum pacto tacito reemendi ſtatim eandem infimo pretio, ſed pecunia præſenti, quia huiuſmodi commercia ſunt illicita, contra bonos mores, & ideo prohibita, & vocantur ſtocchi, ſeu ſtoccoli, baroccoli, rompicolli, retrangoli,& ciauanze,quorum contractuum natura eſt, vt tu, verbi gratia, qui es mercator, pauperi, indigenti pecunia, vendis mercem cariori pretio, dilata, vt dixi,ſolutione, & poſtea ab eodem pecunia præſenti reemis minori pretio; ſcis enim, quòd ille pauper non emit illam mercem, vt eam habeat, ſed vt ex ea pecunias acquirat; & ſic eſt, ac ſi tu ei pecuniã mutuares,&(quod peius eſt) pauperem duplici gladio iugulares; vno dum à te emit plus iuſto pretio; alio dum reuendit tibi minori pretio; quaſi liceat tibi viliori pretio emere, eo quia ſoluis de contanti in pecunia numerata, & conſequenter cariori pretio liceret vendere, quando venditur ad certam diem; quem contractum damnant Couar.var.reſolur.lib.2.cap.3.num. 6. in fine, vocans latrocinij genus, maximè execrandum, Nauar.in man.confeſs.cap.17.de peccato vſuræ circa mutua, num. 241. verſ. centeſimoſexto. & hos eſſe contractus de ſtoccoli, baroccoli, & ciauanze refert, & ſequitur Virgin.de Boccat. tract. de interdict. vti poſſid.cap.18.ſub nu.189.verſ.ſed quia. tom.6.par.2.fol.317.huncq; contractum ab Italis,& Summiſtis vocari ſtoccolam, & ab Hiſpanis, *mobarra*, ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom.2.2.q.78.art.2.contr.7.num.1. & 2. fol.243.tom.2.& legibus Caſtellæ eſſe omnino prohibitum ſub pœna perditionis officiorum, & 5000.dupondiorum,recenſendo formalia verba legis, ſcribit ſub d.nu.2.verſ.

567 tertio quia. fol.244. † & de baroccolis, ſeu retrangulis, quando ſcilicet lanifex vendit retrangulatori decem pannos ad terminum vnius anni pro pretio quingentum florenorum, & ex tranſuerſo venit Titius, egens pecunia, & conuenit cum retrangulatore, quòd de præſenti ſibi tradat florenos quadringentos quinquaginta, & ipſe contentabit lanificem de florenis quingentum in die termini; an, & quando, & reſpectu cuius ſint liciti, vel illiciti,vide Laur.de Rodulph. in cap.conſuluit. partic.3.num.6. verſ.nunc ſecundo. de vſur. inter tract. diuerſ. tom.7. fol. 38. quem formaliter refert, & ſequitur Archiepiſc.Florent.tract.de vſur.cap.3.§.5. num.13.14.& 15.tom.7.fol. 87. ſed aliter hunc deſignat contractum Mich. Sal. d. contr.7.ſub num.1.verſ.ſecundo quando.& ſub num.2.verſ.circa ſecundum. fol.243. & 245. dicens,contractum,quem Itali vocant, bara-

baracollam, & Hiſpani, *barattam*, eſſe, cum quis emit merces à mercatore, pecunia credita, eaſq; ſtatim non eidem mercatori, vt in præcedenti contractu *mobarra*, ſed alijs reuendit; quem contractum ſcribit non eſſe illicitum, ſeruata in eo latitudine iuſti pretij, & remota omni fraude; & deinde ſub eod. num. 1. verſ tertio modo. & ſub num. 2. verſ.in tertio. tertium deſignat his duobus iniquiorem contractum; cum quis indigens adit proxenetam, qui ei de pecunis aliqua via prouideat, promittēs ipſe indigens, quòd ſe obligabit, & cætera neceſſaria faciet; tunc proxeneta, intentus ad lucrādum, & cognoſcens, indigentem eſſe idoneum debitorem, adit mercatorem, & ab eo proprio nomine merces pecunia credita carius emit cum pacto, vt cum primum alius, qui ſit idoneus, ſe eidem mercatori obligauerit ſoluturum pretium dictarum mercium, ipſe proxeneta ſit à debito omnino liberatus; quibus mercibus ſic emptis, iſte, qui pecunijs indiget, eaſdē carius emit pecunia credita ab ipſo proxeneta, ſeq; pro ſolutione obligat mercatori, & ſic proxeneta liberatur, qui deinde eaſdem viliori emit pretio ab iſto indigente, & ſtatim eaſdem cum alio lucro vendit pecunia præſenti alicui alteri, & ex illo pretio ſoluit indigenti, adeo, quòd miſer indigens læditur in primo, ſecundo, & tertio contractu, & proxeneta lucratur in ſingulis, quia etiam à mercatore, à quo in primis emit, habet aliquod lucrum, cum ipſius proxenetæ opera hac via ſuas merces vēdat:

568 † & contractus de ſtocco fuit in Vrbe à Roman. Pōtif. prohibitus ſub pœna perditionis bonorum, & quantitatis pecuniarum, in contractu contentarum, & aliarum pœnarum, contentarum in corpore iuris, vt in proclamatibus Reuerendiſsimi Gubernatoris Vrbis, ſicut refert etiam Virg. de Boccat. d.cap. 18. num. 188. fol. 317. Et in Vrbe habemus ſtatutum lib. 1. cap. 153. de contractib. illicitis, & ciauantijs nuncupatis, quo ſimiliter non ſolum omnes contractus, qui vulgo, ciauanza, rompicollo, ſeu ſtoccho, nuncupantur, prohibentur, & annullantur; ſed contrahentes puniuntur.

569 Et qui contractus dicantur ciauantiæ, vide Virg. de Boccat. eod. cap. 18. num. 190. & ſtatutum Vrbis d. cap. 153. declarans, quòd vbicunque res mobiles, ſeu ſe mouētes, vendantur ad tempus vltra tertiam partem iuſti pretij, aut ſi eædem res in toto, vel in parte remaneant penes venditorem, aut interpoſitam perſonam, aut ab ipſo venditore, vel per interpoſitam perſonam redimantur, vel ſi cum bonis pecuniæ ſint admixtæ, præſumatur contractus ciauantiæ, & ſtocchi.

570 Ratio, quare hi, & ſimiles contractus ſint illiciti, & prohibiti, & his deformibus nuncupentur nominibus, eſt, quia habent quandam ſpeciem mutui vſurarij: nam pauper, qui indiget mutuo pecuniæ, &, qui eam ſibi gratis mutuet, non inuenit, conuenit cum mercatore mercium, vt ei vendat tot merces, credito pretio, & mercator, quamuis non ignoret, pauperem illum non indigere illis mercibus, tamen ei eas vendit, quaſi eas tradat loco mutui, &(quod peius eſt) tradit merces peiores, & corruptas, & pretio rigido, ita vt pauper in earumdem reuenditione, vt inde pecuniam extrahat, enormiter, & multipliciter lædatur, & mutuator magno cum lucro per viam venditionis ſatisfecerit intentioni pauperis indigentis mutuo: eſt ergo hæc venditio ſimilis, imò quaſi eadem cum mutuo vſurario, de quo ſcribit Sot. de iuſt.&iur. lib. 6. q. 1. art. 2. col. 6. ibi, atque eandem ob cauſam. fol. 535. dicens, quòd ſi mercator ſub eo vinculo mutuet, vt mutuatarius totum mutuum, vel partem in mercibus accipiat, mutuum eſt vſurarium, etiam ſi iuſto pretio merces illas vendat, dummodo re vera mutuatarius illis mercibus non indigeat, ſed ratione mutui ſe adſtrinxit ad illas emendum, quia illa adſtrictio eſt pecunia æſtimabilis, & maximè, quia mercator hac via magnā mercium copiam vendit; & pro maiori intelligentia, & viteriori explicatione, & confirmatione horum, quæ in hac ratione dixi, vide omnino quæ ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 82. & ſeqq. verſ. primus caſus. & ſeqq.

571 Extende hanc exemplificationē, loquentem in mercatore mercium, vt habeat locum etiam in artifice, vt puta, cum Titius, egens pecunijs, adit Caium aurificem, à quo credita pecunia emit vas aureum, ſeu argenteum, & in pretio computatur non ſolum pondus auri, ſeu argenti, ſed etiam labor, induſtria, & ars aurificis, idest, vt aiūt, *la manefattura*, & poſtea Titius reuendit eidem aurifici idem vas, pecunia præſenti, æſtimato ſolo auro, vel argento, ſine manufactura, quia eſt contractus illicitus ſub diſtinctione tamen, de qua Nauar. & Ioan. Azor. citati num. ſeq.

Declara

572 Declara, reſtringendo eandem exemplificationem, vt procedat, quando prędicti contractus ſunt facti mala fide, vt puta, inito expreſsè, vel tacitè pacto retrouenditionis pro minori pretio, vel quia venditor ſcir, emptorem eſſe ſtatim reuenditurum, quia indiget pecunia; ſecus ſi iſti contractus fierent bona fide, non excedendo ſummum, & infimum pretium intra eius latitudinem, quia tunc iſti contractus poſſunt eſſe validi, & liciti, vt puta quando mercator, vel quiuis, vendendo rem pretio iuſto, quãuis ſummo, vendit eam ſimpliciter ſine pacto, & ſine intentione reemendi ſtatim eam ab eodem, ſed poſtea, ipſo emptore volēte illam reuendere, & non inueniēte alium, qui emat, idem venditor iterum pretio iuſto, quamuis infimo, & ſic longè minori primo, reemit, Nauar. d. cap. 17. ſub d. num. 241. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vend. cap. 11. verſ. arbitror. iuncto verſ. præcedenti, oportet. col. 656. & cum hac declaratione concordat in effectu diſtinctio, quam ex ſum. Syluestr. refert, & exornat Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. controu. 7. ſub num. 2. verſ. ſilueſter. fol 224. tom. 2. Et pro intelligentia iſtorum pretiorum, de quibus loquuntur Nauar. & Azor. aduerte, quòd ſupponunt extare triplex pretium eiuſdem rei, vnum maius, aliud magnum, & aliud minus, & ſingula iſta pretia ſupponunt eſſe iuſta, de quibus dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. n. 101. ſed Nauar. adhuc conſulit mercatori, vt pro honore ſuæ famæ caueat, ne reemat, niſi in caſu, quo ille emptor non reperiret alium, qui etiã infimo pretio reemeret.

573 Infero primo ex prima declarationis parte, & magis explicando exemplificationem, quòd mercator, qui mala fide vēdit, & emit, vt ſupra, & habet intentionem mutuandi, ſed à mutuo formali abſtinet timore pœnæ temporalis, & hac via venditionis, & reemptionis conſequitur lucrum, quod intendit conſequi ex mutuo, eſt animo, & volunrate re vera vſurarius, Io. Azor. d. cap. 11. verſ. quarto ſi mercator. col. 657.

574 Infero ſecundo ex ſecunda declarationis parte, licitum eſſe contractum, quando tu mercator bona fide vendis mihi merces pecunia credita, quas poſtea ego trado præconi, ſub haſta in publico foro vendendas pecunia præſenti; & tu, id ſciens, offers illi pretium, quo alius maius in publico foro non offert, vel quando ego alium, qui præſenti pecunia emat, non inuenio, redeo ad te, vt emas, & tu emis, Io. Azor. d. cap. 11. verſ. arbitror. col. 656.

575 Infero tertio, quòd aurifices, & ſimiles artifices, qui bona fide vendunt, & emunt in caſu, de quo ſupra num. 571. non tenentur ad aliquam reſtitutionem, imò nec peccant, quia horum artificum talis ēſt mos, vt vendendo, vendant etiam manufacturam, ſed emendo, illam non emant, & ſic non ſoluant, Io. Azor. d. cap. 11. in fine.

576 Subdeclara eandem declarationem in ſecunda parte, vt ſi lex municipalis prohiberet eiuſmodi contractum etiam, quòd alias de iure communi eſſet licitus, eo quia poſſet dici bona fide factus, conſideranda ſint tunc verba legis prohibentis: vel enim, prohibendo, ne quis emat minori pretio ab eodem eaſdem merces, quas paulò ante vendidiſſet, annullat, & irritat ipſo facto contractum; & tunc contractus erit irritus, & nullus non ſolum in foro fori, ſed is, qui reemit minori pretio, tenetur ad reſtitutionem in foro conſcientiæ ante ſententiam iudicis: vel non irritat, ſed vult, vt poſſit irritari, & reſcindi; & tunc, qui ita reemit, peccat quidem, faciendo contra prohibitionem legis, ſed in foro conſcientiæ non tenetur reſtituere ante reſciſſionem per ſententiam iudicis, Io. Azor. d. cap. 11. verſ. tertio humanis.

577 LIMITA VI. ratione fraudis commiſſæ in legem, ſeruando verba legis, & offendendo eius mentem, l. 5. non dubium. C. de legib. & patebit in ſeqq. exemplific.

578 Exemplifica primo hanc limitationem in commercio cenſus, in quo apparenti pecunia, ſed nōn ſoluta, emitur cenſus, id eſt, annuus reditus in fraudem legis, requirentis vt emptio fiat verè in pecunia numerata, quia hæc emptio, ſeu contractus cenſus eſt illicitus, & ideo nullus, vt ſecutus ſum ſup. num. 209. & ſeqq. & num. 211.

579 Exemplifica ſecundo in mutuo aliarum rerum, quàm pecuniæ, facto filiofamilias, quia cum ſit factum in fraudem legis eſt nullum, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 2. ampliat. 10. num. 35. caſ. 2.

580 LIMITA VII. ratione defectus ſubſtantialium, ſeu formæ, quia quantumuis contractus ſit licitus; tamen, ſi illi eo deficiat aliquod ſubſtantiale, ruit, ſeu non tenet, vt puta, ſi in contractu emptionis, & venditionis deficeret pretium, quod eſt de

ſubſtantia emptionis, vt ſcripſi ſupra num. 209. verſ. quarto debet. idem ſi deficeret forma tradita à lege, vt puta, ſi contractus cenſus fieret ſuper re mobili, & non fructifera, neque certis finibus deſignata contra formam conſtitutionis Pij V.

Hæc ſeparatim dixiſſe ſufficiat de commercijs; cæterum in ſeqq. qq. & §§. prout opportune obuiam factus eſt locus; multa de eiſdem ſcripſimus, vt in præcedentibus limitationibus, & ſupra alibi, citatis locis, & num. indicauimus.

Explicita prima quæſtione de pluribus commercijs, transeo ad quæſtionem de commercio cambij.

§. 1. Quæſtio 2.

ARGVMENTVM.

De cambiorum materia qui ſcripſerint: Eſt materia difficilis, & periculoſa.

SVMMARIVM.

Cambiorum materiam ſcripſerunt multi, nu. 1. ſed cambium non liberum antiqui non agnouerunt, num. 2.

Auctores, qui de cambijs ſcripſerunt in iure cæſareo, num. 3. In iure pontificio, num. 4. In conſilijs, num. 5. In tractatib. num. 6. In deciſ. num. 7. Inter diuerſos tract. num. 8. In ſummis, num. 9. In peculiari tract. de camb. num. 10.

Materia cambij obſcura, difficilis, & intricata, num. 11. & ſeqq. & num. 18. & ſeqq. & periculoſa propter vſuram, num. 26.

Cambia ſunt mutata ab antiqua forma, num. 12.

Cambiorum negotiationem mercatores intricant, num. 13.

Cambiorum controuerſia non frequentes, nu. 14.

Fictiones in cambijs ſunt plures, num. 15.

Termini, quibus mercatores vtuntur in negotiatione cambiorum, ſunt conciſi, num. 16.

Nauar. didicit practicam cambij à mercatoribus, ſub num. 17.

Confeſſarij, Prælati, Concionatores, & alij ſunt perplexi in materia cambiorum, &c. num. 18.

Cambiorum declaratio quare ſit difficilior, quàm declaratum, num. 20.

Litteratis difficilis eſt materia cambiorum, num. 21.

Alchymia dantium cambio vtilior alchymia alchimiſtarum, num. 22. & 23. & quæ ſit vera alchymia, num. 25.

Alchymiſtæ ſunt ſuſpecti de hæreſi, & negotiatores cambiorum de vſura, num. 24.

Methodus huius tractatus cambij, num. 27.

1 CAMBIORVM materiam, vt mox oſtendam, non pauci, ſed quamplures, tàm ex Iureconſultis, quàm ex Theologis tractarunt, & licet Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 22. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. dicat, quòd quamplures Doctores noſtri in vtraque ſchola hanc cambiorum ſeriem non ſolum non deguſtarunt, ſed ne primoribus quidem
2 labijs attigerunt, † hoc tamen, quod ipſe ſcribit, eſt verum, quoad cambium non liberum, quod veteres Theologi non agnouerunt, & propterea de illius iuſtitia, vel iniuſtitia non ſcripſerunt, ita, loquendo de cambio, quod mercatores vulgariter vocāt, *con le contationi*, teſtatur grauis vir apud Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. & poſtremo. lib. 5. de vſur. & loquendo de cambio, in quo idem campſor curat, debitum campſuarij ex bonis ſuis in loco nundinarū perſolui, ac ſibi deinde cum lucro remitti (quod mercatores vulgariter vocant, *cambio con la ricorſa*) teſtatur Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 12. num. 3. in fine, verſ. hoc genus. tom. 2. fol. 587. poteſt etiam eſſe verum quo ad cambium Bezenzonenſe, quod non fit gratia mercaturæ, ſed fit gratia ſui ipſius, vt ipſummet cambium ſit negotiatio lucratotia; nam cum hoc cambium non ſit multum antiquum, teſte Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſus finem, verſ. reſta à conſiderare. antiquiores illud noſcere non potuerunt: cæterum cambium liberum, & præſertim cambium gratiæ mercaturæ veteres Theologi agnouerunt, & de eo ſcripſerunt; & de cambio cum recurſa, & cambio Berzenzonenſe multi ex recentioribus, vt in contextu operis videbimus, latè egerunt, & nos poſt

eos

Digitized by Google

eos egimus infra q. 5. num. 83. & ſeqq. & infra §. 6. gl. 1. per totam.

Ex Iureconſultis (vt ab eis exordiar) qui ſcripſerunt de cambijs, aliqui ſcripſerunt in lecturis tàm iuris cæſarei, qnàm iuris pontificij; aliqui in conſilijs; aliqui in tractatibus de vſur. aliqui in deciſionibus; aliqui inter diuerſos tractatus; plerique in ſummis; & aliqui peculiares ediderunt tractatus.

3 In lecturis iuris cæſarei ſcripſerunt aliquid Bal. in l. 2. num. 2. C. de vſur. rei iudic. idem Bal. & Salyc. in l. inſtitoria. in fine, C. de exerc. & inſtit. act. Iaſ. in l. 1. in 1. lect. q. 6. num. 64. & in 2. lect. num. 39. C. de ſum. trin. & fid. cath.

4 In lecturis iuris pontificij Io. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. num. 46. & ſeqq. Nauar. num. 8. & ſeqq. per totum. & Io. Bapt. Lup. §. 2. de vſur. Laur. de Rodulph. in cap. 10. conſuluit. de vſur. in pluribus locis, prout nos eum citauimus q. præceden. num. 424. & infra q. 4. num. 26. & q. 7. par. 1. num. 20. & 41. & Ambr. de Vign. in cap. ſalubriter. num. 268 282 & 288. eod. tit. de vſur.

5 In conſilijs, Bal. conſ. 348. factæ fuerunt. lib. 1. & conſ. 190. ſempronius. lib. 2. Calder. conſ. 11. mercator ianuenſis. tit. de vſur. Alex. conſ. 61. viſo proceſſu. ſub num. 13. lib. 2. Nauar. conſ. 1. in impreſſione Rom. & latius conſ. 31. reuerendiſs. in impreſs. Veneta, lib. 5. de vſur. & alij moderniores, quos opportunè, vbi opus fuit, citauimus.

6 In tract. de vſur. B. Io. à Capiſtr. in 2. par. ſecundæ par. num. 146. Archiepiſc. Florent. cap. 2. §. 47. 48. & 49. num. 77. & ſeqq. & Nauar. in manual. confeſs. cap. 17. de vſur. circa cambia. in 126. pecc.

7 In deciſionibus, Rot. diuerſ. deciſ. 811. dubitaui. par. 1. & deciſ. 315. diu fuit. num. 6. par. 2. & in multis alijs, quas in contextu operis videbis citatas, Affl. deciſ. 353. dubia. & alij, quos in ſuis peculiaribus locis citabimus.

8 Inter diuerſos tractatus ex Iureconſultis, Petr. de Vbal. tract. de duob. fratr. par. 8. princip. num. 33. Maran. in ſuo ſpec. par. 6. act 6. nu. 49. verſ. ſed perpulchrum. & ſeqq. Sebaſt. Medic tract. de fortuit. caſib. q. 10. num. 79. Virg. de Boccat. tract. de interd. vti poſſid. cap. 18. num. 167. 172. & 174. tom. 3. par. 2. fol. 316. Couar. tract. de vet. collat. numiſ. cap. 7. ſub num. 4. Stracch. tract. de mercar. par. 1. num. 67. & 68. Ex Theologis Conrad. de contract. q. 99. Io. Medin. tract. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. Sot. tract. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. & ſeqq. vſque ad lib. 7. excluſiuè, Franc. Garcia tract. de contract. cap 30. vſque ad cap. 38. excluſiuè, in impreſſis Brixiæ 1596. Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 1. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. tom. 2. fol. 523. Ludou. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 398. & ſeqq. vſque ad 410. incluſiuè, Leonar. Leſs. de iuſt. & iur lib. 2. cap. 23. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib 10. tit. de camb. cap. 1. & ſeqq. col. 860. & ſeqq.

9 In ſummis, Angel. vſura 1. num. 51. Roſel. eod. verbo, 6. Siluester. eod. 4. Tabien. vſura 15. Armill. verbo, campſor. Rodriquez par. 2. cap. 104. & ſeqq. vſque ad cap. 107. incluſiuè, & alij, quos citat Azor. in loco ſupra proximè citato.

10 Peculiares ex Iureconſultis ediderunt tractatus Alex. Rauden. breue opuſculum, ſuper bancho S. Ambr. & Io. Bapt. Cauat. Ex Theologis, Card. Caiet. alias Thom. de Vio, Hier. de Luca, Fabian. Genuenſis, Boninſeg. Senenſ. Romoald. Coli Lucenſ. & alij, à nobis in contextu operis citati.

Ex omnibus, qui de hoc commercio ſcripſerunt, volui hos multos nominatim hic recenſere, vt hinc argumentum ſumamus; quòd niſi huius negotiationis cognitio eſſet nedum vtilis, ſed etiam neceſſaria, tot celeberrimi viri in ea non inſudaſſent; quamuis enim cambiorum vſus non ſit vbique frequens; tamen in dies dilatatur, & arduas circa iuſtitiam, & iniuſtitiam contractus habet difficultates, quarum reſolutio non magis ad forenſes controuerſias decidendas, quàm ad animarum ſalutem, eſt omnino neceſſaria.

11 Hæc cambij materia apud omnes Theologos, & Iureconſultos reputatur obſcura, difficilis, & intricata: Habet duas partes: prima reſpicit factum ipſius artis campſoriæ: ſecunda reſpicit diſpoſitionem iuris: & ex vtraque parte innumeræ inſurgunt difficultates, quibus mirum in modum ſcriptores torquentur.

Inſpecta enim prima parte, quæ reſpicit factum, & negotiationem, difficultates ſcatent ex pluribus.

12 Primo, quia cambia, quibus hodie vtimur, valde ſunt mutata ab antiqua forma, vt ex ipſorum mercatorum confeſſione teſtatur Boninſeg. tract. de camb. cap. 1.

13 Secundo, quia mercatores nouis, quotidia-

dianiſq; inuentis negotiationem iſtam intricant, vt teſtatur Sot. tract. de iuſt. & iur. lib.6.q.8.art.1.initio, adeo quod, (loquendo de iſto campo, barathroq; cambiorum) præter ipſos negotiatores rari ſint, etiam inter ſcholaſticos, qui facta ipſa intelligant, vt teſtatur idem Sot.eod.lib.6.q.11.art.vnico, verſ.poſtquam. fol.612. quem ſequitur Io. Bapt.Lup.in cap.nauiganti. §.2. num.11. in fine, de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. & quòd plerique campſorum, diuinæ refugientes legis præcepta, quotidiè varios adinueniant contractus, quibus, euangelicæ doctrinæ verbis ſolummodo obſeruatis, ipſi ſatisfeciſſe arbitrentur; ſed an illius mentem offendant, non curent, quivè adeò cauilloſè, & ſubtiliter ſint adinuenti, vt etiam apud doctiſſimos Theologos, & iuris canonici doctores peritiſſimos plerunque dubitari contingat, an tales contractus, præſertim quos moderni cambia nominant, liciti, an fœneratitij ſint cenſendi, ſcribit Aut. de Roſel.tract.de vſur.initio, tom.7. fol. 67. & ab his minimè diſcedunt Mich. Sal. ad D. Thom.2.2.poſt q.78 in diſput. de camb.q. 4.art. 2. controuerſ.10 verſ. humana induſtria.fol.583 tom.2.dicens, quòd cupiditas excogitauit tot artes lucrandi in contractu cambij, vt illæ artes ſuperent aciem, & acumen ingenij cuiuſuis,qui cambij controuerſias velit definire, & Romoald. Coli Lucenſ.tract.de camb. in epiſt. ad lectores, adducens difficultatem cambiorum, etiam in aſturijs, & ſubtilitatibus mercatorum.

14 Tertio, quia, vt dixi ſupra ſub num. 10. controuerſiæ cambiorum non ſunt vbique, ſicut aliæ, frequentes, & ideo minus intellectæ.

15 Quarto, quia in hac negotiatione plures interueniunt perſonarum, & ſolutionum fictiones, quas aliqui cenſent fuiſſe à cambientibus excogitatas ad fraudandam conſtitutionem Pij V. aliaſq; leges, contra vſurarios editas, cum,iſtis adhibitis fictionibus, legem ſeruare videantur, & illius mentem in foro fori impunè offendant; verum, quia ficta diu conſiſtere nequeunt, fictiones hæ ſe ipſas implicitis contradictionibus conquaſſare videntur: nam pecunia, quæ ſeruit pro pretio rei emendæ, ſeruit etiam pro re ipſa emenda; item eiuſdem monetæ valor modo ſumitur in vna æſtimatione, & modo in alia, & contrahentium cambium quis ſit venditor, & quis emptor confunditur, & vnus & idem fungitur vice debitoris, & vice creditoris; & proinde ſequitur, quòd negotiario iſta videatur paradoxiea, labirinthus quidam, & perplexitas inextricabilis, & quæ ſint iſtæ fictiones, & complicationes ſcripſi infra §.6.gl.1. num.23. & ſeqq. vlterius mercatores, iſtis fictionibus adhibitis, ſub vna breui verborum ſtructura tot complicant contractus, vt vix diſcerni poſſint, & in hoc ſibi leges confingere videntur.

16 Quinto propter conciſos, & noſtris Iureconſultis incognitos terminos, quibus negotiatio hæc breuiſſimis conficitur litteris, adeo quòd materiam iſtam cambij eſſe in ſe difficilem intellectu, & intellectam expreſſu, ſcribit Lud.Lopez tract.de contract. lib.2. cap. 1. in princ. & eſſe difficilem propter extraneos terminos, quibus mercatores vtuntur, conſiderauit etiam Romoald. Coli Lucenſis tract. de camb. in epiſtola ad lectores, hancq; difficultatem ſatis cognoſcemus nos ex his,quæ ſcripſimus infra q.5. num. 17.41. 42. 72. & ſeqq. & præſertim num.88.& ſeqq. & § 6.gl.1. ſub num, 2.& ſeqq. imò poſſet quis probabiliter dubitare, cambiorum negotiatores de induſtria hunc conciſum, abſtruſum,& perplexum loquendi, contrahendique modum excogitare, vt Iureconſulti, alijq; docti viri,ignoratis cambiorum terminis, ea damnare neſciant.

17 Ex his omnibus, cum iſte cambij contractus ſit partim fictus, & variè laruatus, & partim ob conciſum, & extraneum loquendi modum incognitus, non mirum, ſi vndique ſit difficillimus, in tantum vt Nauar. conſ.31.reuerendiſs. circa initium, verſ. inter. de vſur.lib.5.vir alioqui,vt omnes ſciũt, præſertim in hoc genere doctiſſimus, fateatur, ſe cambiorum praxim, de qua ibidem tractat, didiciſſe à primoribus Vrbis mercatoribus.

18 Inſpecta etiam ſecunda parte, quæ reſpicit diſpoſitionem iuris, renaſcuntur difficultates, tùm quia ex facto ius oritur, ideoq; ignorato facto, nulla ſuper eo dari poteſt reſponſio, quod innuit etiam Sot. de iuſt. & iur.lib.6. q.11.art.1. verſ. poſtquam. col 1. fol. 612. vbi, ſuppoſita difficultate intelligendi facta cambiorum, ſubdit, ideo non poſſe circa ius ipſum non allucinari; tùm quia mercatores, & campſores multas excogitant ſubtilitates ad palliandum vſuras, Io. Bapt.Cauat. tract.de camb. in procem. verſ. cum autem. fol. 211. & talia contrahunt

cambia,

cambia, vt & confeſſarios teneant perplexos, & Doctores reddant obſcuros, & varios, Sot. tract. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. in fine, & cambij materiam eſſe ſcrupuloſam, in eaq; tàm ipſos contrahentes, quàm Prælatos, Concionatores, & alios Patres ſpirituales eſſe perplexos, & conſequenter in ea aut conſcientiæ craſſitudine, aut nimia ſcrupuloſitate labi, etiam ſi litterati ſint, cum, theoricam practicæ applicare neſcientes, nimis rigoroſè totam ferè mercaturam illicitè damnent, ſcribit Boninſ. tract. de camb. cap. 5. tum quia doctiores Theologi habent diuerſas opiniones, vt ſcribit Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. in epiſt.
19 ad lectores; † quare in vniuerſum eſſe materiam abſtruſiſſimam, intricatiſſimam, & Doctorum opinionibus plurimum offuſcatam, ſcribunt Sot. d. q. 8. art. 1. in princ. & Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 2. in fine, de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. In ſcholis non eſſe tractatam, & qui de ea ſcripſerunt, partim ieiunè, partim confuſè, & incertè locutos, ita vt vix diſcerni poſſit, quid ſibi hac in re voluerint, ſcribit idem Lup. d. §. 2. ſub num. 3. & de ea parum nos doctos eſſe à Iaſ. in l. 1. in 1. lectura num. 64. q. 6. & vlt. & in 2. lectura num. 39. C. de ſum. trin. & fid. cath. Io. de Anan. in d. cap. vlt. nauiganti. num. 46. & ſeqq. Ambr. de Vign in cap. ſalubriter. num. 282. de vſur. cum eorum traditiones ſint defectiuæ; certamq; regulam nobis traditam non eſſe à Laur. de Rodulph. D. Ant. Florent. Caiet. Hier. de Luca, Siueſt. Io. à Medin. & quamplurimis Theologis, qui ex profeſſo ſcripſerunt de natura cambij, teſtatur idem Lup. d. §. 2. ſub num. 22. & demum cambij naturam nunquam fuiſſe intellectam, ſcribit Sot. d. lib. 6. q. 12. art. 2. verſ. peruentum nobis. fol. 616. & ex eo Nauar. d. cap. nauiganti. num. 34. in fine, & ex vtroque Io. Bapt. Lup. d. §. 2. num. 22. verſus finem, fol. 139. & eſſe à paucis ſcriptoribus intellectam, ſcribit Boninſeg. tract. de camb. in epiſtola, & cap. 4. initio, & verſus finem, & à paucis eſſe intellectam ſubſtantiam, & materiam huius contractus cambij, & ideo eligendos eſſe confeſſarios, qui huius negotiationis ſint peritiſſimi, ſcribit Ioan. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de cambio ficco. verſ. quæro quomodo. fol. 222. totamq; hanc rem, obſcuram eſſe, & difficiles habere explicatus, ſcribit in rei veritate Io. Azot. de inſtit. moral.
20 par. 3. lib. 10. tit. de camb. initio; † quare huic cambiorum commercio apprimè conuenit, quod dicit Eccleſiaſtes 1. num. 8. *cunctæ res difficiles, non poteſt eas homo explicare ſermone*. & nonnulli, volentes difficultatem, & obſcuritatem huius negotiationis explicare, tanta verborũ multiplicitate vtuntur, vt eam obſcuriorem reddiderint, vt ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. initio, quod etiam aduertit Romoal. Lucen. tract. de camb. in epiſt. ad Lectores; nam Iureconſulti, & Theologi cum ipſa negotiationis facta à principio pro maiori parte non intellexerint, ideoque ex ignoto ad ignotius proceſſerint, difficilior facta fuit eorum declaratio, quàm declaratum, cum non ſolum remanſerit eadem difficultas intelligendi factum, & negotiationem ipſam cambiorum, ſed ſuperaddita fuerit diffiultas intelligendi, & intellecta diſpungendi multa, quæ ſuperfluè, & perplexè ſcripſerunt: hi namque volentes ſoluere nodum, cuius ligamen ignorarunt, quò magis diſſoluere nixi ſunt, eò magis ſtrinxerunt, vel nodos multiplicarunt. Vnde cum Theologi ſint omnino ignari vſus, & conſuetudinis mercatorum, & mercatores ſint illius peritiſſimi, vt teſtatur Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. contr. 5. num. 4. verſ. vſus. tom. 2. fol. 568. plerique ex ipſis mercatoribus, vt ab eis aliquando audiui, ſuomet iudicio magis, quàm Iuriſconſultorum, & Theologorum ſententiæ acquieſcendum arbitrantur.

21 Ego quandoque mecum cogitans, quid eſſet in cauſa, vt Doctores celeberrimi, & ingenio ſublimes materiam iſtam non apprehenderint, has duas arbitratus ſum: primam, quia negotiorum, foriq; experientia caruerunt: ſecundam, quia contractus cambiorum pro maiori parte conſiſtit in pluribus ratiocinijs, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra q. 5. ſed inutile, & valdè laborioſum eſt, hominem litteratum in ratiociniorum
22 cauſis occupari, cap. 8. inutile. diſt. 88. † & dulce & leue eſt mercatoribus, cum ex illis occupationibus, & ratiocinijs lucrum, queſtumq; hauriant, cuius lucri cauſa cambiorum negotiationem tanquam noui alchymiſtæ inuenerunt; alij enim alchymiſtæ mendacem, & damnoſam ſequuntur alchymiam, hi verò mercatores veram, & vtilem ſectantur; nam illi ſunt pauperes, vt in extrauag. Ioan. XXII. incipienti, *ſpondent quas non exibent diuitias pauperes alchymiſtæ*, iſti fiunt diuites, præſertim quando

Regi-

Regibus, & Principibus noxio ſubditorum caſu Mars arma miniſtrat.

53 Illi crofolis, furnis, follibus, alijsq; fallacibus inſtrumentis ex vero auro, & argento fumum, ventum, & flatum colligunt, iſti breuiſſimis circularibus litteris ex fictis marcharum ſcutis veros aureos ſcutos conficiunt.

54 Illi de demonum inuocatione, & ideo de hæreſi ſuſpecti redduntur, Eymer.in direct. inquiſ.par.3.tit.de ſignis,quibus necromantici hæretici cognoſcantur, ſub num.115.& ibi Pegn.verſ.ſed donec. fol. 477. & par.2. comm. 36. verſ. quidam magnus. fol.285. iſti verò ſuſpecti ſunt de vſura, per ea, quæ dixi infra num.26.& infra q.7. par.1. num. 21. & ſeqq. in ſeptimo argumento.

55 Sed quid diximus,illam,vel iſtā eſſe vtilē, & veram alchymiam? vtraque eſt falſa: vera eſt illa, qua iſtis terrenis acquirimus cœleſtia, iſtud eſt verum, reale, & lucroſum cambium, quo terrena cum cœleſtibus permutamus, & centumplus accipimus, vt dixi infra q.7. par.2.ampl.10.num.83.exemplific. 1. & hæc de difficultate cambiorum.

26 Eſt pariter hæc materia cambiorum periculoſa, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q.78.in diſput.de camb.q.1.art.2.ſub num. 1. verſ.quinto.vſque ad num.2.excluſiuè,& num. 9. tom. 2. fol. 530. quia agitur in ea de periculo animarum propter vſuram, ad quam facilè deuenitur ex cambijs, vt ſcribunt Ioan. Bapt. Lup.in cap. nauiganti.§.2. ſub nu.11.de vſur. inter tract.diuerſ.tom. 7. fol.138.& idem Sal. d.art.2. num.2. verſus finem, verſ. alteram partem. fol. 527. ſub num.5. verſ. habet tertio. ſub num. 6. verſ. tertio hæc. fol. 529. quare cambiorum diſputatio ad vſuræ tractatum attinet, Sot. de iuſt.& iur. lib.6.q.8.art.1.initio,fol.603. &,loquendo contra cambia, quæ exceſſiuè contrahebantur Romæ, innuit Pius IV. in motu proprio, in illis verbis, *auaritiam omnium malorum,&c. & nimis exceſſiuam, penitusq; vſurariam,&c.*& generalius Pius V. in conſtitutione de cambijs, in illis verbis, *ſæpènumero ob illiciti quæſtus cupiditatem ſic deprauari, vt ſub illius prætextu vſuraria prauitas à nonnullis exerceatur, &c.* & difficulter ab euidēti,aperto, & appetibili lucro, etiam vſuræ admixto, abſtinebit mercator, quia, vt eſt in prouerbio Hiſpano, *en arca abierta el juſto pecca*, relato à Mich. Sal. ſub d.verſ.habet tertio.& in Italo,*la commodità fà l'huomo ladro*,& ideo cautius præcauendū eſt, ne ſub colore, & prætextu honeſti cābij, appetibili circūliti lucro,latēter obrepat vſura,quæ animā inficiat, quia nō dantur venena,niſi melle circumlita; demū vt difficultatem, & periculum ex eorum ſententia paucis perſtringā, cambiū videtur labyrinthus conſcientiarum, præcipitium ſalutis, conflictus ſine concordia, pelagus ſine portu, & ædificium ſine fundamento; quamobrem Sot. tract.de iuſt.& iur.lib.6.q.8. art.1. initio, & art.2.in fine, & Ioan.Bapt.Lup. d.cap.nauiganti.§.2. ſub num.3.cum formidine, & timore de eo ſcripſerunt, titubantes, ne ipſi quoque in difficultate deficiant.

Hæc cum ita ſint, ſatius forſan videri potuiſſet ſilere, quàm, veluti anſerem, inter tot olòres obſtrepere; nam vel iſti, qui ſcripſerunt, difficultatem ſuperarunt, & tunc agerem actum, vel non ſuperarunt, & nimis de me præſumere viderer: Verum, vtcumque ſit, neutra conſideratio à ſcribendi propoſito me deterruit; quinimo iſtæmet conſiderationes, quæ deterrendi vim habere videbantur, me animoſiorem reddiderunt, actutus enim quæ ad animarum ſalutem ſpectant, ſpero, vt Redemptor noſter pro ſua clementia me inſtruat, & quod ſapientibus abſcondidiſſet, paruulo ſit forſan aliquando reuelarurus, cap.eſto. diſt.96. quia *& linguas infantium fecit diſertas*. Sapient. 10.in fine.

27 Et ne forſan nimia rerum mole, aut confuſione lectorum ingenia prius obruantur, aut defatigentur,quàm quę ſcripturi ſumus, intelligere valeant, hac methodo (veluti Theſei filo) ſinuoſiſſimum hunc labyrinthum ingrediemur, & commodè penetrabimus: in hoc primo §. proſequar quinque alias quæſtiones,quæ facilem ad totam materiam præbebunt aditum, deinde ſequentibus §§.ſuper vniuerſo cambij negotio ſcribam gloſſema, vt ſic materiam, quæ omnium iudicio eſt valdè intricata, obſcura, & difficilis, nos, ſi Dei benignitas largiatur, ordine diſtincto, dicendi facilitate, caſibus, & doctrinis in ſuis ſedibus repoſitis, æquiuocationibus ſemotis, & verioribus, in praxique receptis opinionibus ſelectis, explicitam, claram, & facilem; quantum in nobis eſt,reddamus, vel ſaltem doctioribus, ſuperioribusquè,ad quos pertinet,anſam, vt explicent, & determinent, præbeamus: quorum alterum ſi aſſequar, non parum me animarum ſaluti conſuluiſſe credam, ſoliq; Deo laudem, & gratias referam.

§.1.Quæ-

§. 1. Quæſtio 3.

ARGVMENTVM.

De nomine cambij, campſoris, campſuarij, collybiſtæ, trapezitæ, nummularij, menſularij, ſeu argentarij, & litterarum cambij.

SVMMARIVM.

Vox cambij non eſt latina, num. 1. Contrarium, num. 2. Quia reperitur, &c. num. 3. Diſtinguitur, num. 4.

Campſores qui dicantur, num. 5. & 8. Vnde dicantur, num. 6. Et in quo differant à Trapezitis, &c. num. 9.

Campſuarij qui dici poſſint, num. 7.

Collybiſtæ, & Collybus, qui dicantur, num. 8.

Trapezitæ, Nummularij, Menſularij & Argentarij } idem ſignificant, & in quo differant à campſoribus, num. 9.

Argentarij qui ſint, num. 10. Et quomodo eligerentur, num. 12.

Foro cedere decoctores cur dicantur, num. 11.

Litteræ cambij vnde dicantur, num. 13. Et qua ratione videantur meliores, quàm litteræ ſcientiarum, num. 14.

1 CAMBIVM eſſe vocem non vſu receptam apud latinos, ſcripſerunt Couar. tractat. de vet. collat. numiſm. cap. 7. ſub num. 4. verſ. hac ſanè ratione. vol. 1. fol. 705. & Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 5. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. & ab iſta ſententia non videtur diſcrepaſſe Tiraq. de retract. lignag. §. 30. num. 1. dum ait, cum latinè loqui volumus, cambium, appellamus permutationem, ſubdens, eſſe verbum non tam barbarum, quàm quibuſdam videtur.

2 Contra eſſe vocem latinam, ſentiunt Sot. tract. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 1. verſ. primum omnium. Stracch. tract. de mercat. par. 1. num. 67. & 68. tom. 6. par. 1. fol. 288. & Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. primo igitur. fol. 111.

3 Confirmatur hæc opinio, quia verbum cambio, reperitur apud Priſcianum lib. 10. cap. 2. vt notat Tiraq. vbi ſupra, & ex Tiraq. referunt Couar. Io. Bapt. Lup. & Stracch. in locis ſupra proximè citatis, & ideo hoc nomine cambij vſus eſt Compilator libri feudorum, tit. quo temp. miles. cap. ſi quis dominus. fol. 176. *ſi quis dominus fecerit inueſtituram, vel cambium de beneficio ſui militis, &c.* & tit. ſi de inueſtit. feud. contr. fuer. §. cum autem. fol. 172.

4 In hac cõtrouerſia Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 1. num. 1. fol. 523. tom. 2. diſtinguit, vt hæc vox non ſit vſitata apud Ciceronem, Quintilianum, & alios candoris, & elegantiæ latinæ ſtudioſos, ſed tamen eam habeant alij auctores, latini quoque ſermonis periti.

Quicquid ſit, tranſeamus ad alia.

5 Campſores vocantur ij, qui paratas habebant pecunias ad permutandum, minores pro maioribus, & vice verſa, maiores pro minoribus, ſeruata permutationis æqualitate, Couar. d. cap. 7. ſub num. 4. verſ. hac ſanè ratione. & ex eo Io. Bapt. Lup. d. §. 2. num. 5. fol. 137. ſed Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. penult. in fine, verſ. verum. verſus finem, fol. 361. explicat, campſorem propriè dici, qui ex officio habet cambire.

6 Dicuntur campſores à verbo antiquo, *campſo, campſas*, quod hodie dicimus, cambio, ſeu permuto, Couar. & Io. Bapt. Lup. in locis proximè citatis: cambire enim eſt vnum pro altero permutare, Card. Tolet. tract. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 50.

7 Campſuarij verò dici poſſunt illi, qui requirunt pro cambio; nam campſores ſunt illi, qui requiruntur, & hi campſores dicuntur cambire, non autem dicuntur cambire campſuarij, qui requirunt, Conrad. de contract. q. 99. in 2. ſuppoſit.

Hæc nominum differentia poteſt rectè procedere nõ ſolùm inter priuatum, & eum, qui publica auctoritate electus, ſeu confirmatus habet publicam tabernam ad cambiendum; vt is dicatur campſor, quia nomen verbale, deſinens in or, requirit pluralitatem, & frequentiam actuum, ſeu auctoritatem publicam, vt retuli in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. nũ. 179. & ſeqq. ſeu requirit ſtudioſam applicationem, vt in hoc ipſo propoſito ſcribit idem Conrad. ead. q. 99. in 6. ſuppoſit. ſed poteſt procedere etiam inter priuatum, & priuatum, qui faciant

contra

contractum cambij pro nundinis, vt is, cui datur pecunia cambio, vocetur campſuarius, & ille, qui dat, vocetur campſor; ſicut is, cui datur mutuo, dicitur mutuatarius, & qui dat mutuo, dicitur mutuator; item cui donatur, dicitur donatarius, & qui donat, dicitur donator; ſed in hoc non inſiſto, voca, vt placet, quia lex imponitur rebus, non verbis.

8 Collybiſtæ idem ſunt, quod campſores, quia dicuntur à collybo, qui eſt illa merces, quæ datur campſori pro illa permutatione, Couar. d. tract. de vet. collat. numiſm. cap. 7. ſub num. 4. verſ. hac ſanè ratione. fol. 705. & Io. Bapt. Lup. d. cap. nauiganti. §. 2. num. 6. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. Boninſeg. tract. de camb. cap. 7. verſ. della prouiſione. in reſponſione ad nonam difficultatem, ſeu datur pro detrimento pecuniæ, & dicitur vulgariter, *perdita de laggi*, Stracch tract. de mercat. par. 1. nu. 68. tom. 6. par. 1. fol. 188.

9 Trapezitæ, nummularij, menſularij, & argentarij, qui idem ſignificant, differunt à campſoribus, in eo, quòd non ſolum maiorem operam pecuniarum permutationi dabant, ſed exercebant etiam ſimul negotiationem, accipiendo cuſtodiendas pecunias, dandoque & proprias, & alienas ſub iuſto fœnore, Couar. vbi ſupra, & Io. Bapt. Lup. d. §. 2. ſub num. 7 verſ. erant præterea.

10 Hi argentarij ſunt illi, quibus ad longum tempus locabantur publicæ Tabernæ, de quibus in l. 32. qui tabernas. ff. de contrah. empt. quare dicebantur Tabernæ argentariæ, non eo, quia in eis argentum venderetur, vt exiſtimat Gloſ. in d. l. qui tabernas. ſed ex eo, quia illàs conducebant argentarij, vt benè aduertit Couar. vbi ſupra, & refert Io. Bapt. Lup. d. §. 2. ſub num. 7. verſ. vbi veteres. Et hæ Tabernæ, in quibus argentarij, & nummularij habebant menſas, conſtructæ fuerant Romæ à L. Tarquinio
11 Priſco in foro propè Caſtoris ædem, † vnde cum argentarij cedebant tabernis, & menſis, alibíque fugiebant, & creditores fallebant, dicebantur foro cedere, vt ex Budeo referunt, & ſequuntur Couar. & Io. Bapt. in locis, ſupra proximè citatis.

12 Argentarij iſti quomodo eligerentur auctoritate publica, & quam fidem facerent eorum libri, & an bancherij noſtri temporis retineant qualitatem argentariorum, vide quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. num. 104. & ſeqq.

13 Litteræ cambij dicuntur ex eo, quia cambitur pecunia pro litteris, Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 20. verſ. quæ litteræ. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. cambium enim fit de ſpecie ad genus, vt dixi q. ſeq. num. 1. & licet mercator, dando pecunias pro litteris, videatur prodigus, ne dicam ſtultus, tamen non eſt ita, ſi is, à quo recipit litteras, ſit ſoluendo, quia tunc illæ litteræ reſtituunt poſtea eaſdem pecunias cum lucro, & ſuperfœtatione, iuxta ea, quæ ſcripſi q. præced. nu. 22. & 23. & infra in di-
14 uerſis locis; † qua ratione iſtæ litteræ cambij videntur meliores litteræ quàm litteræ ſcientiarum, nempè philoſophicæ, legales, medicæ, & ſimiles; ideoque cum in quodam grauium virorum familiari colloquio vnus ex ipſis diceret, quòd expectabatur citò venturus vir, omnium ferè litterarum genere imbutus, alius ex ipſis interrogauit, quas litteras haberet, & cum varia litterarum genera ſibi recenſerentur, ipſe, ea omnia quaſi paruifaciens, denuò interrogauit, an alias haberet litteras, & fuit incōtinenti pro reſponſione idem interrogatus, quas alias litteras poſſet habere? litteras cambij reſpondit ille; quia niſi iſtas habeat, meliores ei deficiēt.

Hæc ſatis circa voces, & nomina, accedamus ad res.

§. 1. Quæſtio 4.

ARGVMENTVM.

Cambium quotupliciter ſumatur: De quo cambio ſit noſter tractatus: Hoc cambium, & recambium quid ſint.

SVMMARIVM.

Cambium genericè ſumptum quid ſit, & in quo differat à permutatione, num. 1. Et quando retineat nomen ſpecificum, num. 2.

Cambium, largè ſumptum, includit triplicem permutationem, num. 2.

Permutatio in quo differat à cambio, num. 2. Et quotuplex ſit, & quando tranſeat in aliam ſpeciem

ſpeciem contractus, num. 2. & 19.

Permutatio, quæ eſt cambium ſpecificè ſumptum, eſt materia præſentis tractatus, num. 3.

Cambium an ſit mutuum, num. 4. & ſeqq. vſque ad num. 16. incluſiuè. An ſit contractus innominatus, num. 17. An ſit permutatio pecuniæ cum pecunia, num. 18. & 19. An ſit in eo admixtus contractus locationis, num. 20. An ſit emptio, & venditio, nu. 21. & ſeqq. nu. 34. 35. & ſub num. 37. verſ. tamen. Et quòd nihil reſferat, qualis ex his ſit, num. 36.

Mutuum in quot, & quibus differat à cambio, num. 6. & ſeqq. vſque ad num. 17. excluſiuè.

Mutuum in quo differat à contractu innominato, num. 8. Et in quo à commodato, & depoſito, num. 10.

Mutuum eſt, licet ex accidenti mutuatori reddatur eadem res, num. 9.

Cambij contractus aliquando non eſt frugiferus, ſed damnoſus, num. 11.

Mutuatæ rei interitus ſpectat ad mutuatarium, num. 12.

Dilatio temporis ad ſoluendum in cambio non conſideratur, cũ procedat ex accidenti, n. 13.

Mutui reſtitutio fit in eodem loco, num. 14.

Cambij ſolutio fit in alio loco, eod. num. 14.

Mutuum conſiſtit in omnibus vſu conſumptibilibus, quæ pondere, numero, menſurave conſtant, num. 15.

Permutatio an potius venditio ſit, quando cum rerum permutatione interuenit etiam pecunia, num. 19.

Pecunia an poſſit locari, num. 22. & ſub num. 23.

Locabile eſt vendibile, num. 23. Non tamen quod eſt vendibile, eſt locabile, num. 24.

Commutabile eſt vendibile, num. 31.

Aeſtimabile pecunia, ergo vendibile, num. 32.

Pecunia poteſt emi, num. 22. & ſeqq. Ideoque poteſt contractari, num. 30. Contrarium, quòd non poſſit emi, num. 34.

Pecuniæ æſtimatio creſcit, & decreſcit, num. 25. Eſtq; variabilis, num. 27. Nam propter curſum plus valet vno loco, quàm alio, num. 26. Item propter copiam, vel inopiam monetæ, ſub num. 28.

Monetæ vnius valor poteſt alterius monetæ valoris eſſe maior, vel minor octo ex cauſis, num. 28.

Pecunia continetur appellatione mercis, num. 29.

Pecunia eſt menſura rerum comparandarum, num. 32.

Pecunia vnius generis æſtimatur alia alterius generis, ſub num. 32.

Bonitas intrinſeca, & extrinſeca reperitur in pecunia, ſicut in alia merce, num. 33.

Recambium eſt ſecundum cambium, procedens à primo, num. 38. Fit cum eodem debitore, ideoque cum intereſſe alterius intereſſe, num. 42.

Recambium triplici modo conſideratur, ſub num. 38. & ſeqq.

1 CAMBIVM, genericè ſumptum, eſt permutatio, velquælibet commutatio, etiam ſpeciei ad genus, puta domus cum frumento; at permutatio eſt propriè ſpeciei ad ſpeciem, Bal. in feud. tit. de controuer. inueſt. §. cum autem. num. 1. in fine, Bero. conſ. 194. in præſenti. ſub num. 14. lib. 1. Tiraq. de retr. lignag. §. 30. num. 1. in fine, Couar de vet. collat. numiſm. cap. 7. ſub num. 4. verſ. hac ſanè ratione. tom 1. fol. 705. Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 5. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. Iacobut. de Franch. poſt deciſ. Vincentij de Franch. q. 12. nu 9. Item cambium eſt etiam generis ad genus, & tunc eſt contractus innominatus ſecundum ea, quæ ſcribunt Bal. & Bero. in locis ſupra proximè citatis, Iaſ. in l. 1. num. 10. verſ. in fin. gl. ff. de rer. permut. quem ſequuntur Tiraq. Couar.
2 & Lup. in locis ſupra proximè citatis. † Et quòd cambium, largè ſumpto vocabulo, includat, & comprehendat triplicem permutationem; prima quarum eſt permutatio vnius rei pro alia re differenti, ſed in valore æquales, & iſta propriè dicitur permutatio; & vulgo, *baratto*. ſecunda eſt permutatio pecuniæ cum re, & iſta propriè dicitur emptio, & venditio; tertia & vltima eſt pecuniæ cum pecunia, & iſta propriè dicitur cambium, ſcribunt Card. Caiet. tract. de camb. cap. 4. num. 1. tom. 6. par. 1. fol. 405. Card. Tolet. tract de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 50. quid ſit cambium. verſ. prima eſt antiquiſſima. Hier. de Luc. tract. de camb. in verbo, pro deciſione. nu. 12. tom. 6. par. 1. fol. 409. Io. Azor. de inſtit. mor. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 1. & Romoal. Coli Lucen. eod. tract. de camb. cap. 1. & 2. & quòd quamuis rerum permutatio poſſit dici cambium, tamen appropriato vocabulo ſolum permutatio numiſmatum dicatur cambium, ſcribit Contrad. de contract. q. 99. initio, in 1. ſup-

poſitione, & adde, quæ ſcripſi infra ſub nu. 19. ſed permutatio in primo modo, quandoque dicta eſt emptio, legitur enim, quòd Iacob centum agnis emit agrum, Geneſ. 33. num. 19. Prima permutatio rei cum re, vt oleum pro vino, & ſimilia, eſt omnino naturalis, & ſimpliciter neceſſaria. Secunda deflectit aliquantulum à ſinceritate naturæ, nec eſt ad vſum vitæ ſimpliciter neceſſaria, ſed ſecundario, eſt tamen licita, niſi aliunde vitietur. Tertia eſt minus naturalis, & traxit originem à varietate numiſmatum, & à varijs eorum pretijs in diuerſis regionibus, cumq; eius vſus excreuerit, factum eſt, vt hæc ſola permutatio nomen cambij ſortiretur, prout hæc omnia colliges ex Ariſt. 5. polit. cap. 6. quare permutatio eſt antiquior emptione, quæ cœpit ſolum poſt inuentam pecuniam numeratam, quæ pecunia fuit inuenta, vt eſſet pretium, quo neceſſaria vitæ emerentur, & vt rerum venalium eſſet menſura quædam publica, & poſtea fuit inuenta permutatio pecuniæ, quæ permutatio dicitur cambium, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia. num. 287.

3 De cambio ergo, ſpecificè ſumpto, prout eſt commutatio, ſeu negotiatio pecuniæ cum pecunia, erit præcipuus tractatus in ſeqq. qq. & §§.

Hoc cambium, ſpecificè ſumptum, quid ſit, variæ ſunt opiniones.

4 Prima opinio eſt, quòd ſit mutuum, quam opinionem, eiusq; rationem latè adduxi infra q. 7. par. 1. num. 21. & ſeqq. in 7. argum. & ideo hic non repeto, hancq; opinionem ſecuti ſunt omnes ij, qui hac ipſa de cauſa deteſtantur cambia, tanquam illicita, & vſuraria.

5 Contrariam opinionem, nempè, quòd non ſit mutuum, tenent Bal. quem ſecutus ſum infra d. q. 7. par. 1. nu. 41. verſ. ſecunda. Card. Caiet. tract. de camb. cap. 2. num. 3. in fine, ibi, primæ enim fundamentum. iuncto num. 2. & cap. 3. num. 1. & ſeqq. vbi adducit differentias, tom. 6. par. 1. fol. 405. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. 1. verſ. corollariè. fol. 359. Sot. tract. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. in tertia concl. col. 2. fol. 605. & q. 10. art. 1. in ſecunda ratione, col. 2. fol. 609. Nauar. in cap. nauiganti. num. 9. verſ. vnde primum. & ſub num. 21. verſ. hic contractus. dicens, non eſſe tale mutuum, quod mutuum propriè dicitur, Boninſ. tract. de camb. cap. 6. verſ. ma chi andrà. fol. 14. Fabian. Genuen. tract. de camb. par. 2. cap. 5. num. 55. verſ. nec etiam. & num. 56. tom. 6. par. 1. fol. 416. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſp. de camb. q. 1. art. 1. ſub num. 4. verſ. denique. & art. 2. ſub num. 2. verſ. ſecundo quo. fol. 527. & quòd, propriè loquendo, non ſit mutuum, habes in quadam cambij diſputatione, à me relata infra §. 9. nu. 5. & loquendo de cambio per litteras, quo nummularius pecunias prius recipit, vt in alio loco ſoluat, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 1. & poſtea in cap. 6. q. 1. loquendo de cambio oppoſito, quando nummularius prius dat, & poſtea per litteras ſoluit; & hi omnes vel expreſsè, vel ſaltem tacitè loquuntur de cambio per litteras.

6 Confirmatur primo hæc contraria opinio ex pluribus differentijs, quas aliqui nixi ſunt inter mutuum, & cambium conſtituere.

Prima differentia eſt, quia, ſi conſideremus perſonam accipientis ad cambium, differentia eſt manifeſta, quia mutuans prius dat, & poſtea recipit: ſed accipiens ad cambium facit oppoſitum; primo recipit, & poſtea dat, & ſic ex parte ipſius accipientis non eſt mutuum, Boninſ. vbi ſupra, Fabian. d. nu. 55. & Io. Azor. d. cap. 5. q. 1. vbi de communi. Si verò conſideremus perſonam dantis ad cambium; tunc etſi dubitetur, vt ſcribit Io. Azor. in loco ſupra proximè citato, & videatur dicendum, quòd non differant, ſed conueniant, quia ſicut mutuans prius dat, & poſtea recipit, ita etiam dans cambio nundinali, prius dat, & poſtea recipit, Hieron. de Luca tract. de camb. in verbo, pro deciſione. ſub num 24. tom. 6. par. 1. fol. 409. & & ipſemet Fabian. d. par. 2. cap. 7. ſub num. 62. ibi, campſor enim. fol. 417. & è conuerſo, ſicut accipiens mutuo, prius accipit, & poſtea reſtituit, ita etiam accipiens cambio, prius accipit, & poſtea reſtituit; tamen adhuc remanet differentia, quia dilatio temporis ad reſtituendum in mutuo eſt de eſſentia mutui, at in cambio eſt ex accidenti, vt ex Sot. Boninſ. Mich. Sal. & Io. Azor. ſecutus ſum infra num. 13. in 5. differenria, verſus finem: Imo ego do aliam manifeſtam differentiam inter mutuum, & cambium, quia mutuum redditur vſurarium eo, quòd mutuatarius reſtituit vltra ſortem, non autem eo quòd reſtituat minus: at cambium per litteras ſine nundinis redditur illicitum per

oppo-

oppoſitum, nempè eo, quòd nummularius,
qui accipit pecuniam, vt illam alio in loco
reſtituat, minus, quàm acceperit, reſtituit, vt
dixi infra q.7.par.1.num.43.

Illud circa prædictam primam differen-
tiam monebo, quòd dum præfati Theologi
ad oſtendendum, cambiū non eſſe mutuum
ex parte accipientis cambio, hanc adducunt
rationem, quòd is prius accipit, & poſtea
reddit, non benè diſcurrunt, quia hæc ratio
poteſt ſolum concludere, ex parte eius non
eſſe mutuum actiuè, ſed non poteſt conclu-
dere, non eſſe mutuum paſſiuè: nam & in
mutuo is, qui accipit mutuo, non mutuat,
ſed interuenit paſſiuè in mutuo, ideoq; vo-
catur mutuatarius; & qui dat mutuo, inter-
uenit actiuè, ideoq; dicitur mutuator: ſed li-
cet in hoc non benè diſcurrant, tamen re-
manet differentia, conſiderata in dilatione
temporis.

7 Secunda differentia, quia in mutuo res
mutuata reddi debet in eadem ſpecie, nem-
pè vinum pro vino, moneta argentea pro
argentea, & aurea pro aurea, l. 99. paulus.
ff. de ſolut. at in cambio reddi debet res al-
terius ſpeciei, vt pecunia argentea pro au-
rea, & ſimilia, Card. Caiet. tract. de camb.
cap.3. ſub num.2. in 2. differ. tom. 6. par. 1.
fol.405. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de
reb. per vſur. acquiſ. q.5. col.1. & 2. verſ. co-
rollariè, fol.359. & 360. & Mich. Sal. ad D.
Thom. 2.2. d. art.2. ſub num.2. verſ. ſecundo
quo. in 3. differentia, fol. 527. &, loquendo
de cambio per litteras, quando nummula-
rius pecunias recipit, vt ſoluat in alio loco,
Io. Azor. de inſtit. moral. par.3. lib. 10. tit. de
camb. cap.5. q.1. verſ. accedit, & è conuer-
ſo quando nummularius dat primum, vt in
8 alio loco recipiat, cap. 6. q.1. in fine: † Imò
in tantum eſt vera hæc differentia inter mu-
tuum, & cambium, vt mutuatarius tenea-
tur reſtituere non ſolum in eadem ſpecie,
nempe vinum pro vino, vt dixi, ſed teneatur
reſtituere vinum in eadem qualitate; quare
ſi mutuo accepit vinum vetus, non debet re-
ſtituere nouum, Molin. de iuſt. tom.2. de
contract. diſput. 299. verſ. in definitione.
col. 213. & adeo tenetur reſtituere in ea-
dem ſpecie, ſeu genere, vt ſi partes con-
uenirent, vt redderetur diuerſi generis, vel
aliud genus, puta pro pecunia vinum, non
eſſet mutuum, ſed contractus innominatus,
Fabian. d. cap. 5. ſub num. 55. ibi, ſecundo
non eſt. licet iura, quæ allegat, nihil pro-
bent: E conuerſo cambium debet neceſſa-
riò fieri inter res, actu, & re vera diuerſas,
adeò vt quò magis fuerint diuerſæ, perfe-
ctius inter illas cambij ratio inueniatur, quia
cambium eſt vnius rei cum alia diuerſa, ac
9 differenti permutatio: † Verum tamen eſt,
quòd in mutuo non eſt de ratione mutui,
quòd non reſtituatur idem numero, quod
mutuo acceptum eſt, ſed quòd mutuatarius
non teneatur reſtituere idem numero, hoc
eſt de ratione mutui, Molin. d. diſput. 299.
verſ. in definitione. poteſt igitur in aliquo
euentu, ſeruata vera ratione mutui, eadem
res numero, quæ fuerat accepta, reſtitui,
non enim deſinet eſſe verum mutuum, vt
cum mutuatarius, re, mutuo accepta, non
indiguerit, Mich. Sal. d. art. 1. ſub num. 4.
10 verſ. denique. fol. 524. † licet alias in hoc
differat mutuum à commodato, & depoſi-
to, quòd in his recipimus eandem ſpeciem,
ſecus in mutuo, l. 2. mutuum. ff. ſi cert. pet.
hæcq; ſecunda differentia benè procedit in-
ter mutuum, & cambium minutum, quia in
eo datur ſemper moneta vnius ſpeciei pro
moneta alterius ſpeciei, Io. Azor. d. tit. de
camb. cap.4. q. 9. verſ. primo quia. & hoc
ſciunt omnes.

11 Tertia differentia, quia capitale mutui
minui non poteſt, Fab. Genuen. quem ſecu-
tus ſum infra q.7. par.1. num. 94. verſus fi-
nem, & patet ex bis, quæ ex Io. Chryſoſt.
ſecutus ſum ead. q.7. par.1. ſub num.71. ſe-
cus eſt in cambio, quia poteſt euenire, vt
dans cambio detrimentum patiatur in ſor-
te, quamuis hoc ſit de raro contingentibus,
Card. Caiet. Fab. Genuen. & Rot. diuerſ.
quos ſecutus ſum d q.7. par.1. num.94. ver-
ſus finem, & num.95. & quòd mutuum hac
ratione differat à cambio, quia mutui peri-
culum ſpectet ad mutuatarium, diminutio
verò ſortis, datæ ad cambium, ſpectet ad
campſorem, ſcribit idem Caiet. eod. tract. de
camb. cap.3. num.2. in 1. differentia, tom.6.
par. 1. fol. 405.

12 Quarta differentia, quia mutui periculum
ſpectat ad mutuatarium, cum res mutuata
efficiatur ſua; ſed cambij periculum pertinet
ad campſorem; quare ſi campſor det mihi
litteras cambij, ſoluendas à Titio, & ego eas
Titio deferam, isq; decoquat, & fugiat, cam-
pſor adhuc remanet mihi debitor, Mich. Sal.
d. art. 2. ſub num. 2. in ſecunda differentia.
verſ. ſecundo quo. & adde quæ ſcripſi § ſeq.
gloſ. 5. num. 247.

Hæc differentia, ſalua Salonis pace, non procedit, quia campſor, qui prius accepit, alibi reſtiturus, eſt veluti mutuatarius, vt ſcripſi ſupra num. 1. & infra num. 5. verſus finem, & conſequenter ad campſorem ſpectat periculum, non quia differat à mutuatario, ſed imò quia eſt veluti mutuatarius.

13 Quinta differentia, quia mutuãs ſine termini præfixione, poteſt pecuniam mutuatam ad ſui libitum repetere, & mutuatarius ſtatim atque mutuator repetit, tenetur illam reſtituere; modo tamen non ſtatim repetat, quia ſi repeteret ſtatim, videretur dolo mutuauiſſe, vt mutuatarium deciperet, damnumq; illi inferret; quare iſto caſu iudex debet recto arbitrio ſtatuere infra quantum tempus poſſit non reſtituere, & in Caſtellæ regno de hoc extat lex regia infra quantum tempus repeti non poſſit, ſed ſi mutuatori ſuperueniret ſufficiens cauſa, quæ cogat ſtatim repetere, vtique poterit ſtatim repetere, Molin. de iuſt. tom 2. de contract. diſp. 299. verſ. quando ſolutioni. col. 214. & diſp. 315. verſ. ratio eſt. col. 272. & Fabian. infra citatus: ſecus eſt in cambijs, quia qui pecuniam cambio dedit, non poteſt eam repetere ante tempus deſignatũ ad ſolutionẽ cambiorum, Fabian. tract. de camb. n. 55. in fine. fol. 416.

Hæc differentia videtur forſan procedere in cambio Lugdunenſi, ſeu nundinali, de quo dixi q. ſeq. num. 5. & 45. & q. 7. par. 1. ſub num. 22. & in pluribus alijs locis; ſed in cambio non nundinali, de quo ſcripſi d. q. ſeq. ſub num. 4. verſ. primum. & ſub nu. 29. verſ. cambium. & ſeqq. hæc differentia non ſolum non procedit, ſed retorquetur tota in contrarium, quia in mutuo exigitur neceſſariò diſtantia temporis; nam cum mutuum fiat eo fine, vt mutuatarius re mutuata vtatur, non debet cogi, vt ſtatim reſtituat, alioqui non eſſet mutuum, ſed eſſet quaſi permutatio, Lud. Molin. d. diſput. 299. verſ. in definitione. at de propria natura cambij non eſt temporis diſtantia; quare ſi fieri poſſet, vt pecuniam, quam dedi Valentiæ, recipiendam Romæ, eodem die, quo illam dedi, reciperem, non deſineret eſſe verum, & reale cambium; interuenit enim tempus trium, quatuor, vel plurium menſium iuxta diſtantiam loci, in quo facienda eſt ſolutio, quia exigitur illud ad tranſmittendas litteras, quarum virtute fieri debet ſolutio, & ſic dilatio, ſeu diſtantia temporis in cambio procedit ex accidenti, vt ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. 1. & 2. verſ. corollarie. in fine, fol. 360. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 1. in ſecunda ratione, col. 2. fol. 609. & q. 12. art. 2. col. 6. in confirmatione, fol. 618. Boninſ. tract. de camb. cap. 6. verſ. ma chi andrà. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 1. ſub num. 4. verſ denique. in 3. differentia, fol. 525. & Io. Azor. de inſtit. mor. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 1. & cap. 6. q. 1. hæcq; differentiæ retorcutio præſertim, & euidenter procedit inter mutuum, & cambium minutum, in quo nullus requiritur temporis lapſus, prout neceſſariò requiritur in mutuo, Io. Azor. d. tit. de camb. cap. 4. q. 9. verſ. ſecundo cambium. & hoc ſciunt omnes. Imò hæc differentia nec in cambio nundinali procedit, ſed retorquetur, quia etiam in eo lapſus temporis interuenit ex accidenti ſecundum Io. Azor. d. tit. de camb. cap. 9. q. 1. in fine, verſ. nec impedit. & ideo qui pretium chirographo ſuo apud campſorem conſignat, ſoluendum proximis nundinis, dicitur præſenti pecunia ſoluere, vt ex Sot. retuli S. ſeq gl. 5. num. 63. in fine; quamuis cum his non concordent quæ motiuaui infra q. 7. par. 1. ſub num. 23. ibi, tertio quia.

14 Sexta differentia, quia in cambio ſaltem reali, & vero, quod fit ratione loci, & per litteras, neceſſe eſt, vt commutetur pecunia vnius loci pro pecunia alterius loci; at in mutuo reſtitutio fit in eodem loco, vbi fuit acceptum, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 3. ſub num. 2. in 2. differentia, tom. 6. par. 1. fol. 405. & Mich. Sal. in loco mox citando, & hoc eſt regulare, licet poſſit contingere, quòd ad vtriuſque vtilitatẽ reſtituatur alibi, vt conſiderat Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt quæſt. 78 de camb. q. 1. art. 1. ſub num. 4. verſ. denique. in 2. differentia, fol. 524. vel dic tu melius, differentiam inter mutuum, & cambium eſſe, quia mutuum datur, vt reddatur alio tempore, ſed cambium fit, vt reddatur alio loco, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 1. ad primum argumentum. col. 4. fol. 615. & quòd mutui reſtitutio fieri debeat eodem in loco, patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 423. & infra q. 7. par. 3. limit. 4. ſub num. 8.

15 Septima differentia, quia cambium de quo eſt ſermo noſter, verſatur ſolum circa pecuniarum permutationem, vt dixi ſupra num. 3.

num. 3. at mutuum verſatur circa omnia, quæ vſu conſumuntur, & numero, pondere, vel menſura conſiſtunt, l. 2. §. mutui datio. ff. ſi cert. pet. vt puta, in pecunia numerata, vino, oleo, pane, tritico, & id genus alijs, quæ vſu conſumuntur, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. 1. verſ. corollarie. & col. 2. fol. 359. Nauar. in man, confeſs. cap. 17. de vſura circa mutua, ſub num. 206. poſt 85. peccat. verſ. ſumma ergo. in fine, & Mich. Sal. d. verſ. denique. poſt tertiam differentiam; hancq; differentiam inter cambium minutum, & mutuum conſiderat Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 4. q. 9. verſ. quarto quia. col. 867.

16 Octaua differentia, quia in mutuo transfertur dominiū ſimpliciter in mutuatarium, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. num. 21. ſed in cambio non transfertur ſimpliciter, hoc eſt, vt ſors ſimplex reſtituatur, ſed cum lucro, & fœnore, aut pretio, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. concl. 3. in fine, fol. 605. & quòd in mutuo nullum poſſit exigi, aut expectari lucrum vltra ſortem, ſed teneatur mutuatarius reddere in eodem pondere, menſura, & numero; in cambio autem pecuniarum, de quo agimus, poſſit amplius exigi, & recipi, ſcribit Mich. Sal. d. verſ. denique. ibi, quibus differentijs. & in cambio minuto Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 4. q. 9. verſ. tertio cambium.

Has differentias ego retuli, non quia eas cenſeam eſſe veras, & reales, loquendo præſertim in cambio litterarum nundinalium; imò cenſeo, iſtas differentias facili negotio ſubuerti poſſe, cum ſint ſolum coloratæ ad palliandum mutuum, ſeu verius vſuram, quæ latere poteſt in hoc genere contractus; nam, vt vnum verbum tantum dicam de iſta octaua differentia, hoc ipſum in ea ſupponitur, de quo eſt controuerſia, diſputant enim omnes, an cambium ſit vſura, eo quia in eo tanquam in mutuo nihil poſſit accipi vltra ſortem; ſentientes, qui improbant eiuſmodi cambium, eſſe mutuum palliatum ſub nomine cambij, per ea, quæ dixi infra q. 7. par. 1. num. 21. & ſeqq. volui tamen omnes has differentias recenſere, vt ex eis certius cambij naturam indagare poſſimus.

Confirmatur ſecundo, quia mutuum, & venditio differunt, vt cuique notum eſt; ſed cambium eſt venditio, vt oſtendi infra num. 21. & ſeqq. in 4. opin. ergo non poteſt eſſe mutuum.

17 Secunda opinio eſt, quòd ſit contractus innominatus, do, vt des, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 3. nu. 1. tom. 6. par. 1. fol. 405. Io. de Anan in cap. vlt. nauiganti. ſub num. 47. & ibidem Nauar. ſub num. 9. verſ. vnde primum. & latius ſub num. 21. verſ. hic contractus. & num. 22. de vſur. quem, vti optimè docentem, citat etiam Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 1. ſub num. 4. verſ. denique. in fine, tom. 2. fol. 525. & ſcribit art. 2. ſub num. 7. verſ. ad ſecundum. fol. 529. licet non ſequatur; & Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. ſed eſt permutatio. fol. 212. & de hac opinione mentionem habes infra in quadam terminorum cambij inſtructione, quam retuli infra §. 9. ſub nu. 32 & hãc eſſe magis communem opin. teſtatur, & ſequitur Bero. conſ. 194. in præſenti. num. 14. lib. 1.

18 Tertia opinio eſt, quòd ſit permutatio pecuniæ pro pecunia, Card. Caiet. d. tract. de camb. cap. 4. & 3. vtrobique num. 1. fol. 405. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. 1. verſ. dicendum ergo. fol. 359. Fabian. Genuen. eod. tractat. de camb. num. 1. fol. 411. Card. Tolet. tract. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 50. quid ſit cãbium, Mich. Sal. d. art. 1. ſub num. 4. verſ. denique. Io Bapt. Cauat. eod. tract. in præludijs, verſ. ad hoc. & verſ. cambium. fol. 212. &, loquendo de cambio per litteras, quando nummularius pecunias recipit, vt in alio loco ſoluat, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 1. & cap. 5. q. 1. verſ. accedit. & q. 2 verſ. verum. &, loquendo de cambio oppoſito, quando nummularius prius dat, & deinde recipit per litteras, cap. 6. q. 2. & quòd cambium monetæ ſit commutatio vnius monetæ pro alia diuerſa, ſed æqualis valoris, ſcribit & declarat Romoal. Coli Lucenſ. tract de camb. cap. 2. & ita ab omnibus eſſe ſcriptum, teſtatur Boninſeg. eod. tract. cap. 5. verſ. in oltra. hancque tertiam opin. citato eodem Caiet. habes infra in quadam cambij diſputatione, quam retuli infra §. 9. ſub num. 4. & ab hac tertia opinione non videtur tantum, quantum ab alijs diſcrepare Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. concl. 3. col. 3. fol. 605. dum, neſciens quid ſit cambium, vt eum retuli infra ſub num. 37. verſ. hanc. ſcribit, cambium

dici nihilominus negotiationem, quia eſt nummorum permutatio gratia lucri.

19 Confirmatur hæc opinio, quia omnis contractus, in quo hinc inde transfertur dominium rerum, reducitur ad triplicem ſpeciem; vel enim datur pecunia pro pecunia, & eſt permutatio, quæ dicitur cambium; vel datur pecunia pro re, & dicitur emptio; vel datur res pro re, & propriè dicitur permutatio, & vulgo, *baratto*, vt dixi ſup.nu.2. ſeu datur res pro re, interueniente tamen aliqua pecuniæ quãtitate pro æquiualentia rerum, & tunc, ſi quantitas pecuniæ eſt maior pars valoris rei, dicitur emptio, aliàs dicitur permutatio, ſeu barattum, quia contractus conſiſtit in eo, in quo præualet, vt latius declarat Fab.de Mont.tract. de empt. & vendit.q.2.princip. num.23. & ſub num. 30. tom.6 par.1. fol.40.& 41.

20 In hac tertia opinione ſuboritur difficultas, an in hoc cambio præter permutationem ſit admixtus contractus locationis, cum nummularius, ideſt, campſor locet operam ſuam ad portandam, transferendamvè pecuniam ad alium locum; quam difficultatem adducit, ſed non firmiter reſoluit Ioan. Azor.d.cap.5.q.2.ſed ego dicerem, vnicum eſſe contractum, nempè, permutationis.

21 Quarta opinio eſt, quòd ſit contractus emptionis, & venditionis, Io.de Anan. in cap. vlt nauiganti. ſub num.46. & 47. de vſur. Boninſeg. tract. de camb. cap. 6. verſ. ne anco. & verſ.preſuppoſto. Fab.eod.tract. par.2.cap.5.num.56. fol.416. dicens, cambium eſſe contractum emptionis ex parte campſoris, & venditionis ex parte accipientis cambio, & ſic pecunia eius, qui dat cambio, eſt pretium; & pecunia, conſignanda poſtea in Ciuitate Placentiæ, ſeu Romæ ab eo, qui cambio accepit, eſt res empta, & vendita, & ita concludit ead par. 2. cap. 7. num.62. & quòd cambium differat à venditione ſola materia, quia non verſatur, niſi circa pecunias, ſcribit par.1.num.1.in fine, fol. 411. & quòd contractus cambij habeat eaſdem differentias, & qualitates, quas habet contractus emptionis, & venditionis, ſcribit Io.Nid.tract.de contract.mercat.cap. 1.ſub nu.4.tom.6. par.1. fol. 288. qui enim dat ad cambium, emit pecuniam abſentem currenti pretio fori, & ille, qui accipit ad cambium, vendit pecuniam abſentem pro præſenti, iuxta fori æſtimationem, Cardin. Caiet.tract.de camb.cap.7. ſub num.2.3. & 4. tom.6. par.1 fol. 407. & quòd cambium ex ſui euidenti forma ſit venditio tot ſcutorum de marche, ſoluendorum cum dilatione temporis in foro, ſeu alio loco, diſtanti à loco, in quo celebratur contractus, ſoluto pretio anticipatè in eodẽ loco celebrati cõtractus, cum quiuis contractus, in quo fiat mentio pretij, & non habeat conditiones, repugnantes venditioni, reputetur contractus venditionis, habes in quadam breui terminorum, & naturæ cambij inſtructione, à me relata infra §. 9. ſub num. 32. & quòd aliqui cambium reducant ad emptionem pecuniæ abſentis, habes ex quadam cambij diſputatione, à me relata eod. § 9. ſub nu.4. & quòd cambium ſit contractus emptionis & venditionis, patet, quia in litteris cambij dicitur, *per la valuta di eſſi*, hoc eſt, pro pretio ipſorum, & vbicunque ſit mentio de pretio, in dubio intelligitur celebratus contractus venditionis, etiam ſi actum eſſet, quòd daretur res, ſeu ſpecies ex altera parte, ſcribit Bero.conſ.194.in præſenti. nu. 10. in fine, & num. 11. lib. 1. licet ipſe loquatur inconſtanter, ſentiens, eſſe contractum innominatum, vt eum retuli ſupra num. 17.

22 Comprobatur hæc opinio, quia pecunia poteſt emi, quod ſeptem ſequentibus oſtendo argumentis.

Primo, quia pecunia poteſt locari pro certo pretio, vt puta, alicui campſori ad pompam in bancho, Abb. in rubr. num. 3. ibi, & ex his infertur. de vſur. Laur. de Rodulph.in cap conſuluit.par.1.q 32.num.14. in fine, de vſur.inter tract.diuerſ. tom.7.fol. 23. Sot.de iuſt. & iur. lib.6 q.1.art.1. verſ. tunc enim. Fabian.Genuenſ tract.de camb. par.2.cap.5.num.59.in fine, ibi, quarto ſic. tom.6.par.1. fol. 416. & quòd pecuniæ argenteæ ſecundarius vſus (vt puta ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris) poſſit locari, cum nec transferatur dominium, nec de natura locationis ſit, quòd contractus debeat eſſe gratuitus, ideoque in eo non cadat vſura, ſcribit B.Io.à Capiſtr.tract. de vſur.in 1.par.2. par. princ. num.72. in fine, tom.7. fol. 103. licet loco verbi, *locare*, ſit ibi per errorem ſcriptum, *vendere*. & quòd ſi locaui pecuniam, vt retineres ad pompam, & ex hoc aliquid recepi, non ſit vſura, quia pro pecunia conceſſa, non translato pecuniæ dominio, poteſt recipi ali-

qua

qua compenſatio,ſcribit Ant. de Roſel.tract. de vſur.num.33.tom 7. fol.67. & quòd pecunia in ſecundario vſu ſit res quædam per ſe, quæ inſtar aliarum rerum poſſit locari, vendi, permutari, & commodari, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral.par.3.lib.10. tit.de cămb.cap.1. q.2.& cap. 3. in fine principij, & quòd pecunia emi, & vendi poſſit, ſcribit ſimpliciter, adducendo caſus, cap.4.q.9 in
23 fine, verſ. præterea cambium. † Sed quod poteſt certo pretio locari,poteſt de ſui natura etiam emi, & vendi, Fabian. in loco ſupra proximè citato; Ergo pecunia poteſt emi & vendi: Aduerte,quòd maior propoſitio huius argumenti non videtur tuta, quia pecuniam non poſſe locari, tenent Archid. in cap.1. ſi fœneraueris. num. 5. 14.q. 3. Anchar.in cap.5. peccati.ſub num.8. verſ. ſed hic quæro. de reg. iur. in 6. & B. Io. à Capiſtr.tract.de vſur.in 2. par. 2.par. num. 83. tom.7.fol.108.

24 Verum dato, quòd hæc maior propoſitio non eſſet vera, tamen poſſet eſſe vera concluſio, quia conuerſa conſequentia(pecunia non poteſt locari, ergo neque poteſt emi) non tenet: nam periculum, ſeu caſus ſiniſter pecuniæ vehendæ, item nauis, mercium, vitæ hominis, & ſimilium poteſt emi, & vendi per viam contractus aſſecurationis, in quo aſſecurans vendit periculum rei aſſecuratæ, & aſſecuratus emit, ideoque ſoluit aſſecuranti certum pretium, vt ſecutus ſum infra q.7.par.3.limit.6.num.5.

Et tamen hoc periculum non eſt locabile; vnde poſſunt hæc duo ſimul ſtare; quòd pecunia non ſit locabilis, & ſit emibilis.

25 Secundo, quia pecuniæ æſtimatio creſcit, & decreſcit, cap.20.olim cauſam.& cap.26. cum canonicis. de cenſib. ſed ea, quorum pretium creſcit, & decreſcit, ſunt vendibilia,vt experientia patet. Ergo,&c.Fabian.d. cap.5.ſub num.60.verſ.quinto ſic.

26 Tertio, (& tendit ad idem) quia vna pecunia propter curſum valet plus vno loco, quàm alio, licet ſit eiuſdē ponderis,& menſuræ,Laur.de Rodulph. in d.cap. conſuluit. par.1.q.26.ſub num.8.& par.2. ſub num.5. verſ.ad ſecundum. de vſur. tom.7.fol.22.& 37. Ioan. de Anan. in d. cap.vlt. nauiganti. num.47.verſ.conſtat ergo. & Io.Bapt. Lup. §.2. ſub num.34. de vſur. inter tract. diuerſ. d.tom. 7. fol. 140. cuius verba retuli infra q.7. par.1. num.48. quare florenus aureus, vel ducatus Venetus propter ſuum curſum valet plus, quàm aureus Bononienſis, vel ducatus Romanus: item propter auri bonitatem plus valet Florentinus,quàm Ianuenſis: item ratione ponderis plus valet florenus nouus, quàm florenus ſigilli, vel bullæ: item ratione temporis plus, vel minus valet florenus, vel ducatus, ſicut plus, vel minus aliquando valet aurum, Laur. de Rodulph. in loco, ſupra proximè citato,&, paucis mutatis, Ioan.de Anan. d. cap. nauiganti. ſub
27 num.52. † Et quòd curſus monetæ ſit variabilis, ſcribit Io. à Capiſt. tract.de vſur. par. 2. ſecundæ par.num. 146.tom.7.fol.111.& quòd in nonnullis locis, & Ciuitatibus Italiæ, & Flandriæ valor pecuniæ non ſit certus & determinatus, ſed ſit varius, prout aliarum rerum venalium pretium variari ſolet, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom.7. tit.de reb.per vſur.acquiſ.q.7.col.antepenul. verſ. hæc dixerim. fol.368. & nos Romæ, & alijs in locis ſæpè videmus, variari valorem ſcuti aurei, & Genuæ valorem ſcuti argentei, & fieri nouas cridas circa monetarum valorem; & demum licet Romanorum tempore moneta eſſet vniformis,& immutabilis,cum Romani, ferè totius Orbis Domini, vnica vterentur ſpecie monetæ, iuſto pondere, proba materia, & ſua forma, tamen hodie monetæ vbique, & præſertim in Italia diuerſimodè extimantur, prout cuiuſque Principis moneta,ſiue argentea, ſiue aurea expenditur,Theſ.Iun.tract.de augm.mon. par.1.
28 nu.21. † & hic pecuniæ valor, prout eſt pretium, & menſura rerum, vocatur valor legalis, eſtq; inuariabilis, donec eum non variat lex, ſeu Princeps: ſed, conſiderata ipſius monetæ qualitate, & non conſiderato illo legali valore, vna moneta poteſt eſſe maioris, vel minoris valoris, quàm alia, etiā ſi earum valor legalis ſit idem; vt puta,plus valent centum ducati in auro, quàm in argento, ſeu metallo inferiori, id patet comparando aurum ad argentum; nam aurum valet ad deaurandum, valet ad certo modo medendum, valet quia diuturnius eſt,& incorruptibilius, valet quia moneta aurea facilius poteſt de loco in locum portari, quàm argentea, aut ærea, quia minus ponderoſa, valet etiam quia melius conſeruatur domi aurea,quàm aliæ monetæ, valet etiam quia vniuerſalius eſt diſtrahibilis, quia in pluribus regnis, & locis currit, valet etiam quia non ita facilè valor legalis bonæ pecuniæ variatur, ſicut valor aliarum pecuniarum

infe-

inferiorum, vt latius explicàt Medin. in ſuis tract. tom 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 7. initio, & quòd vna moneta poſſit eſſe maioris, vel minoris valoris, quàm alia, ex octo cauſis; prima quarum eſt ex eo, quòd non eſt eiuſdem metalli; ſecunda ex inæquali metalli bonitate; tertia ex inæquali figura, & pondere; quarta ex diuerſitate loci, in quo eſt; quinta ex reprobatione, aut ex dubio reprobationis, ex incremento, aut diminutione alterius; ſexta ex temporis diuerſitate; ſeptima ex inopia, & eiuſdem neceſſitate; octaua ex vnius abſentia, & alterius præſentia, ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 294. & in conſ. 31. reuerendiſs. verſ. tertium notabile. in fine, lib. 5. de vſur. & in cap. nauiganti. verſ. decimonono. ſub nu. 43. verſ. ſequitur quinto. de vſur. quas octo cauſas ex eo refert, & ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 3. q. 2. nam octauam enumerat in ſeptima, ibi, ad extremum. earumq; præcipuas eſſe quatuor ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 1. verſ. in ingreſſu. not. 2. col. 2. & 3. fol. 613. & 614. primam enumerans cauſam ratione puritatis materiæ, ſeu metalli, vt puta, ſi ſit argentum Anglicum, quod eſſe pretioſiſſimum, ſcribit Sot. vbi ſup. ſecundam, ratione maioris inopiæ auri, vel argenti; nam pecunia, quæ in metallo cuditur, duplici ratione habetur in pretio: prima propter metallum ipſum: ſecunda propter ſigillum publicum impreſſum, quod ſtat, vti teſtimonium valoris illius pecuniæ, ſed tamen valor metalli ſemper remanet, & illo ſigillo non mutatur: & conſequenter ſi aliqua prouincia plus auro, quàm argento abundaret, aurum illic minori æſtimaretur pretio, quàm in alia prouincia, quæ abundaret magis argento, quàm auro, Sot. d. lib. 6. q. 9. art. vnico, col. 1. verſ. ad intelligentiam. fol. 607. tertiam, quia Princeps augeat valorem monetæ; quartam ex alijs accidentibus, vt ex copia, vel inopia pecuniæ, mercium, ex qualitate numiſmatum, vt, ſi ſint abraſa, vel propter bella; adde quæ ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 48. & ſeqq. & §. ſeq. gl. 3. nu. 72. & gl. 5. ſub num. 117. Si recipit varias æſtimationes, ergo eſt emibilis; & quòd aliquando Romæ, & alibi aurum vendatur maiori, & minori pretio, prout penuria, vel abundantia pecuniarum currit in die Veneris, vel in die cambiorum, & ideo cadat in pecunijs æſtimatio quanti plurimi, prout cadere ſolet in grano, vino, oleo, & ſimilibus, conſiſtentibus numero, pondere, & menſura, quæ quolibet mercato maiori, & minori pretio emi ſolent, ſcribit Virg. de Boccat. tract. de interd. vti poſſid. cap. 18. num. 81. verſ. nec debentur. tom. 3. par. 2. fol. 314.

29 Quarto, quia pecunia continetur appellatione mercis, vt ex Bal. ſequitur Stracch. tract. de mercat. par. 1. num. 75. tom. 6. par. 1. fol. 288. Nauar. in cap. nauiganti. infra citatus: ſed merx poteſt emi, & vendi, vt

30 quotidie emitur, & venditur. † Ergo pecunia etiam, tanquam merx, contractari poteſt, Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. tertium notabile. lib. 5. de vſur. & in cap. nauiganti. verſ. vigeſimo dicimus. num. 51. de vſur.

31 Quinto, quia quicquid eſt commutabile, eſt etiam vendibile, præſertim in Regno Hiſpaniarum ex lege partitarum, lib. 2. tit. 6. par. 5. vt refert Nauar. in cap. nauiganti. num. 32. in fine, verſ. quamquam. de vſur. & ideo triticum, quod poteſt commutari cum vino, calceus cum veſte, & ſimilia, poſſunt emi; ſed pecunia eſt commutabilis cum pecunia, vt dixi ſupra num. 18. & latius explicaui num. 1. & 2. Ergo eſt vendibilis.

32 Sexto, quia illud eſt vendibile, quod pecunia eſt æſtimabile; fuit enim pecuniæ vſus inuentus pro pretio, & menſura rerum comparandarum, vt ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. num. 13 in 3. argum. ſed vna pecunia, ſeu moneta æſtimatur alia, vt puta, groſſa per minutam, & è conuerſo, Ant. de Butr. in cap. 18. quanto. ſub num. 12. circa medium, ibi, nam bononenus valet. quem ibidem ſequitur Abb. num. 12. verſus finem, ibi. hæc ratio. de iureiur. & Matth. Coler. tract. de proceſſ. execut. par. 1. cap. 10. num. 15. & Gaſp. Anr. Theſ. tract. de augm. mon. par. 1. num. 18. & quòd moneta groſſa poſſit æſtimari per minutam, ſcribunt Bar. in l. 99. paulus. num. 8 & Caſtren. ſub num. 4. in 3. q. ff. de ſolut. Ergo moneta poteſt emi, & vendi.

33 Septimo, quia merx vendibilis habet duplicem bonitatem; intrinſecam ſcilicet, & extrinſecam, & ab iſta duplici bonitate ſumitur iuſtitia pretij, quo merx illa vendi debet, vt ſciunt omnes; ſed iſta duplex bonitas repetitur etiam in pecunia, vt dixi §. ſeq. gl. 5. num. 177. & ſeqq. & præſertim nu. 181. Ergo etiam pecunia, ſicut alia merx eſt vendibilis.

Firmata hac concluſione, quòd pecunia

poſſit

poſſit emi, & vendi, ſequitur hæc alia concluſio, quòd contractus cambij, in quo emitur, & venditur pecunia, ſit contractus emptionis, & venditionis.

34 Contrarium; quòd enim non ſit contractus venditionis, eo quia pecunia ſit inuendibilis, ſcribit Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. 1. par. q. 32. num. 14. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 23. & quòd pecunia vendi, & emi non poſſit, deducit argumentando in alia q. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 3. q. 1. & non eſſe contractũ venditionis, ſcribũt Medin. in ſuis tract tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ q. 5. col. 1. verſ. corollarie. fol. 359 & q 8. verſ. illud tamen. col. penult. fol 372. Sot. tract. de iuſtit. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. in 3. concl. fol. 605. Nauar. in cap nauiganti. ſub num. 9. verſ. vnde primum. & ſub num. 21. verſ. hic contractus. de vſur. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2 poſt q. 78. in diſput. de camb q. 1. art. 1. num. 4. verſ. ex his tom. 2. fol. 524. & art. 2. ſub num. 9. verſ. denique. fol. 530. & ita, reprehendendo Fabian. ſupracitatum, & Bernardut. tenet Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. ſed eſt permutatio. in fine, fol. 212. & cambium minutum non eſſe contractum venditionis, ſcribit Io. Azor. d. tit. de camb. cap. 4. q. 9. in fine, verſ. præterea. & cambium per litteras, in quo nummularius prius dat, & poſtea recipit, non eſſe contractum venditionis, ſcribit cap. 6. q. 2.

Confirmatur hæc opinio, quia quando hinc inde præſtatur pecunia, ibi non videtur poſſe eſſe venditio, quia quę earum ſit merx, ſeu res vendita, & quæ ipſarum ſit pretium, diſcerni non poteſt, cum par aptitudo ſit in vtraque pecunia, nec ex partium voluntate immutari poſſunt. Ant. de Roſel. tract. de vſur. num. 43. verſ. tertio probatur. tom. 7. fol. 68. ſed in cambio datur numiſma, & accipitur numiſma: ergo.

35 Non diſcedo à pręcedenti quarta opinione, quia licet, attento ſubiecto, pecunia ſit inuendibilis, vt ſcribit Laur. de Rodulph. ſupra citatus, tamen hoc fallit propter curſum monetæ, & propter exceſſum in valore; propter curſum, vt in ducato Veneto, qui propter ſolum curſum valet plus quàm Romanus: Item propter auri bonitatem plus valet florenus Florentinus, quàm Ianuenſis, vt ex Laur. de Rodulph. & Io. de Anan. retuli ſupra num. 26. Nec multi faciendum videtur dictum Laurentij de Rodulph. cum is in eod. cap. conſuluit. par. 2. num. 3. in fine, num 4. & ſub num. 5. fol. 37. titubando, adhæreat, quòd in effectu ſit emptio.

36 Quinta opinio ſit, quòd quælibet opinio ex prædictis ſit probabilis, quia multi, agendo de cambijs, promiſcuè loquuntur de commutatione, ſeu permutatione, & venditione, Bal. conſ. 348. factæ ſunt. num. 6. verſ. ſed quis contractus. lib. 1. Io. à Capiſtr. tract. de vſur. in 2. par. 2. par. num. 146. tom. 7. fol. 111. Fabian. tract. de camb. par. 1. ſub num. 1. tom. 6. par. 1. fol. 411. & apertè Leonar. Leſs. tract. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. nu. 4. verſ. reſpondeo. & quòd contractus cambij nundinalis ſit aut permutatio pecuniæ præſentis, quam nummularius dat cum pecunia abſenti, ſoluenda in loco, deſtinato nundinis; aut ſit vera emptio, quia nummularius dat pecuniam, tanquam pretium, quo emit pecuniam, ſibi tradendam in loco, in quo nundinæ celebrantur; aut ſit contractus innominatus, quo nummularius dat pecuniam in vno loco, vt ſibi in alio pecunia alia reddatur, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10 tit. de camb. cap. 9. q. 1. verſ. ad argumentum. & quòd nihil referat quis ſit iſte contractus, & ſolum ſit inquirendum, an in eo adſit iuſtitia commutatiua, & æqualitas, quæ requiritur tàm in contractu nominato, quàm in contractu innominato, conſiderat Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, ſub num. 294. & in cap. nauiganti. ſub num. 41. verſ. decimonono. & ſub num 42. verſ. ſequitur. de vſur. & habes etiam in quadam cambij diſputatione, & terminorum cambij inſtructione, quas retuli infra § 9. num. 4. & 32. in fine.

37 Hæc opinio & ſi vera ſit in eo, quod dicit, in quolibet contractu inſpici oportere, an adſit iuſtitia contractus, tamen non ſatisfacit, quia ad hoc inſpiciendum, oportet præcognoſcere ſpeciem, & qualitatem contractus; quare cum reſolutio articuli, an contractus cambij ſit licitus, magna ex parte pendeat à reſolutione, quis ſit cambij contractus; omnino eligenda eſt vna ex prædictis opinionibus.

Hanc electionem etſi difficilem exiſtiſtiment Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. concl. 3. col. 3. fol. 605. vbi confuſus, ac perplexus dicit, quòd neſcit, an cambium ſit propria ſpecies negotiationis, cum non ſit, inquit, emptio, neque locatio, aut commodatio, neque mutuatio, & à reliquis con-

tractibus

tractibus diſtet, & ante eum Conrad. de contract.q.99. in 2. concl. vbi nititur oſtendere, cambium eſſe contractum diſtinctum ab alijs, ideoque non eſſe mutuationem, neque emptionem,& venditionem.

Tamen ego eligẽdam eſſe exiſtimo quartam opinionem, quòd cambium ſit emptio, & venditio, vt dixi ſupra num. 21. & ſeqq. tum quia efficaciter probatur, tum quia videtur magis communis.

Quicquid ſcripſerit Bero. citatus ſupra num. 17.in fine,dicens,illam ſecundam opinionem eſſe magis communem; hi enim, quos allegat, non probant. Et hæc de cambio.

38 Recambium eſt ſecundum, ſeu nouum cambium, procedens ab antecedenti cambio, pro alia ſumma, pro alio tempore, & pro alio loco, & hoc recambium, inſpecto intereſſe, quod ab ipſo procedit,cõſideratur triplici modo, & ſemper in eo venit intereſſe alterius intereſſe ſuper eodem debitore.

39 Primus modus eſt, quando debitor cambij non ſoluit debitum, ideoq; creditor, in vim etiam pacti, appoſiti in contractu cambij, pecunias, ſibi debitas, accipit ad cambium ab alio, & iſte alius poſtea ab alio; do exemplũ: ego ſum tui creditor in ſcut.100. ex litteris cambij, & quia tu eos mihi non ſoluis, ego totidem 100. accipio cambio à Titio pro proximis futuris nundinis, & facio litteras cambij, quibus mando tibi, vt eos ſoluas eidem Titio; tu eos non ſoluis, vnde Titius eoſdem ſcut. 100. & vltra pro lucro cambij accipit cambio à Petro,& facit litteras, quibus mandat mihi, vt eos ſoluam Petro, & quia ego non ſoluo, Petrus accicipit cambio à Seio, & facit litteras, quibus mandat Titio, qui eſt ſuus debitor, vt ſoluat Seio, & quia Titius non ſoluit, Seius accipit cambio à Sempronio, & facit litteras cambij, quibus mandat Petro, qui eſt ſuus debitor, vt ſoluat Seio, & quia nec Petrus ſoluit, cauſantur per viam vlteriorum cambiorum noua interuſuria, donec ſequatur ſolutio vltimi cambij, quod comprehendit etiam intereſſe omnium cambiorum præcedentium,& ad hanc ſolutionem,quam feciſſet, qui vltimo accepit cambio, tu maneres obligatus, quia omnia interuſuria ſunt cauſata ex tua non ſolutione, ad quam tenebaris, & qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur: ſed quia hoc exemplum videtur habere duritiem, & ideo diſcordat à praxi, pono, retento eodem debiti caſu, exemplum facilius,breuius,& praxi congruum: ego ſum creditor tui in ſcut. 100. ex cauſa cambij, vt dixi, & cum facultate, vt, te non ſoluente, poſſim eandem ſummam accipere ad cambium, & recambium, eamvè trahere in te ipſum, donec mihi ſit ſatisfactum; & quia ru non ſoluis, ego accipio eandem ſummam cambio à Titio, & facio litteras cambij, quibus mando tibi, vt eam ſummam ſoluas ipſi Titio; & quia tu non ſoluis, litteræ cambij redeunt cum proteſtatione, quas vt ſoluam, accipio cambio eandem partitam, vna cum intereſſe cambij; & ſimiliter ſcribo tibi, vt ſoluas, & quia tu non ſoluis, & litteræ redeunt cum proteſtatione, ego contraho nouum debitum cambij, vt ſoluam præcedens, & ſic deinceps: hæc dicuntur recambia, quia in eis lucrum, ſeu intereſſe cambij ſemper conuertitur in capitale, augendo creditum contra eundem debitorem.

40 Secundus modus eſt, vt cum debitor litterarum cambij non ſoluat, continuet recambiare, & cambiare cum eodem creditore vſque ad integram ſatisfactionem, quam continuationem mercatores vocant, cambium, *con la ritorſa*, de quo ſcripſi q.ſeq.nu. 83.& 84.verſ.cambium.& infra §.6. gloſ.1. n.2.& ſeqq.huiuſq; recambij exemplũ,quod ponit Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.10. tit.de camb.cap.11.q.8. eſt: tu das Principi pecunias in Hiſpania, ſoluturo eas in Belgio;ſed,miſſis litteris,Principis in Belgiũ pro ſolutione, litteræ non ſoluuntur, & ideo ex Belgio remittũtur inanes in Hiſpaniam,vbi propterea Princeps tenetur eas ſoluere cum lucro cambij, & recambij, in quo includitur lucrum lucri; quòd ſi Princeps adhuc non ſoluat in Hiſpania, facient nouum cambium tàm fortis, quàm lucrorum, & ſic deinceps reiterabuntur cambia, & recambia, donec Princeps integrum ſoluerit debitum.

41 Tertius modus, his duobus facilior, & breuior eſt, vt ſine formali cambiorum, & recambiorum continuatione creditor; qui tamen ſit ſolitus negotiari, & tenere ſuas pecunias in cambijs,& recambijs,conſtituat debitorem in mora, eoque in mora conſtituto, doceat, extitiſſe ſemper certas, & in promptu occaſiones dandi, & accipiendi ad cambium, vt eſt Genuenſium praxis, de qua ſcripſi inf. q.7.par.2.ampl.8.num.244. & ſeqq.

Nota

42 Nota ex his tribus modis, recambium dici illud, quod fit ſemper ſuper eodem debitore, conuertendo intereſſe in ſortem; & non illud, quod ex pecunijs, verè ſolutis à debitore, fit cum alia perſona, ſoluendum in loco, vbi fuerat contractum cambium, & vocatur de rediru nundinarum, vel in nundinis proximè futuris, & dicitur nouum cambium pro nundinis.

Poſſet etiam probabiliter dubitari, quòd recambium dicatur illud, quod habet in ſe negotiationem cambij, nempè, cum quis nulla alia occaſione, quàm negotiandi pecunias dat ad cambium pro nundinis, & eaſdem pecunias ex nundinis pro alio loco, & rurſus ex illo loco pro nundinis, & ſic deinceps, faciendo cambia, & recambia; quia etſi verè, & realiter fiant hæc cambia, & recambia, & cum diuerſis perſonis, tamen cum illa fiant ſine intuitu, & ſine neceſſitate alterius mercaturæ, ſiue negotiationis, & qui ea facit, non ſit cãpſor, ſeu mercator, qui habeat ad id publicum munus, ſed ea faciat, vti priuatus; vtique ſunt magis ſuſpecta, & magis odioſa: & horum cambiorum, & recambiorum caſum habes q. ſeq. num. 51. & 52.

---

§. 1. Quæſtio 5.

ARGVMENTVM.

Cambiorum genera, & modi quot, & quæ ſint: An ſcriptura, & litteræ ſint de ſubſtantia cambij: Quot modis concipiatur ſcriptura in contractu cambij: Quæ ſint formulæ litterarum cambij.

SVMMARIVM.

Diuiſio cambiorum eſt multiplex, num. 1. Quæ ſit noſtra diuiſio, num. 2. & ſeqq. & num. 7. & ſeqq. & num. 53.

Nundinale cambium fit ex loco ad nundinas, & è conuerſo, & ex nundinis ad nundinas, num. 6.

Cambium per litteras quod ſit, num. 10.

Litteræ in contractu cambij non ſunt de ſubſtantia cambij, ſub eod. num. 10. & num. 13.

Scriptura in contractu cambij poteſt varijs modis concipi, ſub num. 11. & ſeqq. vſque ad num. 18. incluſiuè.

Inſtrumenti formulæ pro contractu cambij, num. 12. & 14.

Apodiſſa priuata formula pro contractu cambij, num. 15. & ſeqq.

Cambium minutum quod ſit, num. 19. & 28. Qui de eo ſcripſerint, num. 21. Fuit ipſum ſolum in vſu apud antiquos, & habuit originem ab initio, quo fuit inuenta moneta, num. 22. Dicitur ſine litteris, & reale, & quare vocetur minutum, num. 23. Eſt valde vtile Reip. num. 31. Interueniunt in eo perſonæ verè, & realiter, num. 32. Et in quibus conueniat cum cambio per litteras non nundinali, ſub nu. 29. & ſeqq. Et in quibus differat, nu. 33. & ſeqq.

Minuti cambij exempla, num. 25. & ſeqq.

Numerare in cambio minuto quis prius debeat, num. 20.

Bancherotti qui dicantur, num. 24.

Cambium non nundinale per litteras, & cambium minutum conueniunt in multis, ſub nu. 29. & ſeqq. Vtrumque eſt verum, reale, iuſtum, & licitum, num. 30. Eſtq; Reip. neceſſarium, & vtile, num. 31. Et in eo interueniunt perſonæ realiter, num. 32. Differunt in aliquibus, num. 33. & ſeqq. In cambio per litteras non nundinali plures interueniunt perſonæ, num. 35. Huius cambij exempla, nu. 36. & ſeqq.

Litterarum cambij non nundinalis formulæ, num. 40. & ſeqq. & 44.

Dilatio ad ſoluendum poteſt dari etiam in cambio per litteras non nundinali, num. 43.

Cambium nundinale, & cambium non nundinale in quot, & quibus conueniant, num. 45. Et in quo differant, num. 46. Cambij nundinalis caſus, num. 47. & ſeqq. Quando hoc cambium dicatur fieri ſuimet gratia, ideoque ſit negotiatio, num. 52. Quod dicatur, al conto, *num. 53. Eius praxis, num. 54. & ſeqq. Cambium* al prezzo corrente, *num. 70.*

Cambium nundinale liberum quod ſit, num. 71. Et eius littera, num. 72. & 73. Et quare multiplicentur, num. 74. Et quot perſonæ interueniant in hoc cambio, num. 75. Si litteræ ſint ſoluendæ, non adiecto in litteris, requiritur mandatum ſpeciale, num. 76.

Litteræ cambij nundinarij liberi, num. 72. Litteræ de auuiſo, *nu. 77. & 78. Littera reſponſiua ad debitorem, num. 79.*

Cam-

Cambium nundinarium pro reditu ex foro Placentiæ, & eius littera, num. 80. Et littera d'auiſo *ad creditorem, num.81.*

Liber creditoris, & liber debitoris quo ordine contineat cambiorum negotiationem, & ſcripturam, num.82. & 92.

Cambium, con ricapitar le lettere ſopra il datore, *cambium* con le contationi, *& cambium* con la ricorſa, *quæ dicantur, num. 83. & ſeqq. Vnde cambium cum recurſa nomen ſumpſerit, num. 85. Et quomodo ſit in frequenti vſu, ſub num.86. Et eius negotiatio per extenſum, num. 98.*

Litterarum cambij cum recurſa formula duplex, num.86. & 87. Prima formula litterarum directarum ipſimet creditori, num. 88. Littera d'auiſo *ad creditorem, num. 89. Reſponſiua ad debitorem, num. 90. Litterarum recambij formula ex foro Placentiæ directarum debitori, num. 91. Formula alterius recambij ex Ciuitate Genuæ, num. 93. Secunda formula litterarum cambij cum recurſa directarum ipſimet debitori, num. 94. Littera* d'auiſo, *num.95. Et reſponſiua, num. 96. Et littera recambij, num. 97.*

Cambium licitum, & iuſtum quod dicatur, num. 99. & 100.

Cambium illicitum, ſiccum, & iniuſtum quod dicatur, num.101.

Scutus aureus Genuæ, qui in ratione cambiorum ſemper valet ſol.68. eſt ſcutus fictus, num.55.

Scutus de marche habet pretium incertum in ratione cambiorum, num. 56. Genuæ calculatur pro ſol. 20. aureis, num. 57. Nil refert an eius valor ſit mobilis, vel immobilis, n.68.

Scutus de marche denuo appretiatur in foro nundinarum pro Ciuitatibus, & locis, num.58.

Scutus de marche quanti valeat in Gallia, n.59.

Marcha quanti valeat Lugduni, nu.60. & 68.

Romæ non ſit cambium ad rationem ſolidorum, num.61.

Neapoli quomodo fiat cambium, num.62.

Venetiarum, num. 63. Et alijs quibuſdam in locis, ſub num.64.

Aurei Lugdunenſes ſunt maioris valoris, &c. num.64.

Pretium in contractu emptionis, & venditionis quandoque ſuſpenditur ad certum futurum tempus, quandoque vero ponitur tunc determinatum, num.65. & 66.

Lucrum negotiationis eſt incertum donec pecunia redeat ad capſam, num.67. & 68.

Campſor dum emit ſcut. de marche ſoluit anticipate, quando reuendit recipit poſticipate, nu.69.

1 CAMBIVM pecuniæ cum pecunia, de quo eſt ſermo noſter, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 1. num. 1. 4. & 6. tom. 6. par. 1. fol. 405. diuidit in tria genera: quodam enim dicit eſſe cambium, cuius iuſtitia eſt aperta, & hoc exemplificat: quodam verò dicit habere iniuſtitiam ſimiliter apertam, & hoc etiam exemplificat: & quodam dicit eſſe medium, quod an ſit iuſtum, vel iniuſtum, in dubium inter Doct. vertitur: de primo genere agit num. 1. 2. & 3. de ſecundo. num.4. & 5. & de tertio, nu.6. & 7. Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q.5. col.2. verſ. pro quo aduertẽdum. fol.360. diuidit in duplex genus: quodam dicit eſſe purum, quodam verò impurum, ſeu mixtum: purum vocat in effectu, quod nos vocamus minutum, prout apertè explicat poſtea q.9. initio, fol. 373. col. 1. cum ſcilicet ſit ſimplex permutatio pecuniæ pro alia pecunia diſſimili, ſtatim tradenda: impurum verò, ſeu mixtum vocat, quando interuenit diuerſitas loci, aut temporis, ex qua diuerſitate oritur mixtura contractus; nempe mutui taciti, prout idem contractus mutui taciti interuenit, inquit, in contractu emptionis, & venditionis ad terminum; hoc autem tacitum mutuum quandoque, inquit, interuenit in cambio ex parte campſoris, cum ſcilicet campſor prius ſua numiſmata tradit, ſolutionem poſtea recepturus: quandoque verò interuenit ex parte campſuarij, quãdo ſcilicet campſor prius pecuniam à campſuario recipit, ſolutionem alio in loco, ſeu tempore facturus; & poſtea in fine dicti verſ. pro quo aduertendum. hoc duplex genus reducit in triplex: primum conſiderat ſolum ratione diuerſorum numiſmatum, quod eſt cambium minutum: ſecundũ cõſiderat ratione diuerſitatis loci, & tertiũ ratione diuerſitatis tẽporis. & poſtea verſ. quibus præmiſſis. concludit, tam cambium purum, quàm impurum, ſeu mixtum ſecundum ſe eſſe licita; & deinde eandem diſtinctionem, ſeu conſiderationem, an campſor prius det, & poſtea recipiat, vel prius recipiat, & poſtea det, facit in q. 9. col. 2. verſ. dicitur aliud. & de hoc cambio puro, & impuro, dicendo eadem, loquitur d. q. 9. initio, & verſ. dicitur. Sot. de iuſt. &

iur.

iur. lib. 6. q. 8. art. 2 concl. 4. & 5. fol. 605. & 606. diuidit prius in duas ſpecies: quodam dicit eſſe æquum; quodam verò iniquum, ſeu (quod idem eſt) quodam reale, quodam verò ſiccum; æquum, ſeu reale explicat eſſe illud, quod eſt legitimum, habens iuſtam commutationis rationem: ſiccum verò explicat eſſe illud, quod eſt merum, ac nudum, fœnebreq; mutuum: poſtea in 5. concl. nulla facta Caietani mentione, omnia cambia reducit ad illa tria genera, quæ nòs ſupra ex ipſo Caietano retulimus: demum, nulla facta etiam Medinæ mentione, cambium diſtinguit in illa duo genera, nempè in purum, & in impurum, ſeu mixtum, vt ex Medin. retuli ſup. explicans apertè, purum eſſe illud, quod dicimus minutum: Aliter diuidunt Nauar. in cap. nauiganti. ſub num. 10. verſ. cambium. de vſur. & in man. confeſs. cap. 17. in expoſitione eiuſdem cap. nauiganti. ſub num. 286. Io. Bapt. Lup. in eod. cap. nauiganti. § 2. ſub num. 11. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol 138. Leonar. Leſs. tract. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. num. 5. & 6. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 2. art. vnico, ſub num. 1. verſ. angelus. tom. 2. fol. 532. Io. Azor. de inſtit. mor. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 2. col. 861. & cap. 5. q. 2. & Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. cap. 3. quorum diuiſiones non aliter recenſeo, ſed omitto, tum quia tot diuiſiones ſunt magis confuſionis, quàm vtilitatis, vt dicit Io. Bapt. Lup. in loco ſupra proximè citato, ſeu modicam continent vtilitatem, & magnam confuſionem, vt exiſtimat Nauar. in loco ſupra proximè citato; tùm quia diuiſionis natura hæc videtur eſſe, vt quilibet diuidat, prout conſiderat diuidendum: tu
2 tamen, ſi vis, poteris eas videre: † Ego duo in præſentiarum conſtituo genera cambiorum, quia omnis bona diuiſio debet eſſe bimembris.

Primum genus cambij eſt de pecunia præſenti cum pecunia præſenti, quod ideo ſolet fieri in vno, eodemq; loco, & regulariter fit pro non magna ſumma, & ideo vocant cambium minutum, ſeu manuale, vt dixi infra num. 23.

3 Secundum genus eſt cambium, quod fit de pecunia præſenti cum pecunia abſenti, ideoq; cum fiat de loco ad locum, fit per litteras, & hinc vocatur cambium per litteras, vt latius explicaui infra num. 10.

4 Rurſus hoc cambium per litteras, conſiderato loco, pro quo, & ex quo fit, eſt duplex.

Primum eſt cambium ſimplex, ſine nundinis, quod propterea vocabimus non nundinale, quia non fit ex loco ad nundinas, nec ex nundinis ad locum, ſed fit ex vno loco pro alio loco, puta, fit in Ciuitate Lucæ pro Mediolano, ſeu pro Roma, vt notat etiam Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. cap. 7. in fine, & de hoc cambio locutus ſum infra num. 29. & ſeqq.

5 Secundum eſt cambium, quod fit pro nundinis, ſeu ex nundinis, quia eius ſolutio deſtinatur vel ex loco ad nundinas, vel ex nundinis ad locum, vel ex nundinis ad nundinas, & ideo ſubiacet dilationibus, & ordinationibus nũdinarijs, de cuius cambij formulis nunc in hac quæſt. ſum acturus, & de eius iuſtitia, & iniuſtitia latè ſcripſi inf. q. 7. par. 1. num. 6. & ſeqq. verſ. capio cambium. & quia iſtæ nundinæ fiebant olim Lugduni, & poſtea in Ciuitate Beſanzon, multi hoc cambium vocant Lugdunenſe, Bezẽzonum, ſeu Beſuntinum, qua ratione hodie poſſet vocari cambium Placentinum, ex quò nundinæ fiunt Placentiæ, vt aduertit etiam Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. nu. 59. ſed melius meo iudicio poteſt vniuerſaliori nomine vocari cambium nundinale, hocq; ſecundum genus; nempè, quando nummularius, ideſt, campſor dat, ſiue recipit pecunias ad nundinas, inter mercatores fieri ſolitas, ponit in tertio membro diuiſionis, quam facit, Io. Azor. tract. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. initio, col 868.

Vtrumque hoc cambium per litteras tàm primum, quod diximus eſſe ſimplex, quàm ſecundum, quod diximus eſſe nundinale, poteſt continere mutuum ex parte campſoris, & mutuum ex parte campſuarij, vt ex Medin. retuli ſupra ſub num. 1. nam quando prius numerat campſor, recepturus poſtea ſolutionem, tunc, vt dicit Medin. eſt mutuum ex parte campſoris; & hoc eſt, quod in ſecundo membro diuiſionis ponit Ioan. Azor. in loco ſupra proxime citato, dicens, quòd nummularius dat alicubi pecunias, eas in alio loco recepturus, & Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. cap. 3. ſimiliter in ſecundo membro diuiſionis, dicens, quòd aliquando capſerius dat prius, & poſtea per litteras recipit in alio loco: Quando verò campſuarius prius dat pecunias campſori, eas recepturus alibi, tunc mu-

Digitized by Google

tuum eſt ex parte campſuarij, ſecũdum Medin. quem retuli ſub eod. num. 1. & infra num. 36. in fine, & hoc eſt, quod Azor. d. cap. 5. in 1. memb. diuiſionis, ait, quòd nummularius pecunias alicuius recipit, eas alibi ſoluturus, & Romoal. Coli d. cap. 3. ſimiliter in 1. membro, dicens, quòd aliquando capſerius accipit prius, & poſtea per litteras reſtituit alio in loco.

6 Contingit autem, hoc cambium nundinale tripliciter fieri, ſi attendamus locum, vbi initiatur, & locum, vbi diſſoluitur, ſeu definit: Primo enim fit in Ciuitate; puta, Romæ pro aliquibus nundinis, puta, Placentinis: Secundo fit è conuerſo; in nundinis, puta, Placentiæ pro Roma: Tertio fit in nundinis pro nundinis, & hoc dupliciter: aut enim fit pro nundinis eiuſdem loci, vt puta in nundinis Placentiæ pro ſequentibus nundinis Placentiæ: aut in nundinis vnius loci pro nundinis alterius loci; puta, in nundinis ſanctorum Placentiæ pro nundinis apparitionis Lugduni, Romoald. Lucenſ. tract. de camb. cap. 7.

7 Denuo ſicut hoc vtrumque cambium poteſt habere plures qualitates, & accidentia, ita ab eiſdem qualitatibus, & accidentibus ſumit alias diſtinctiones, ſeu diuerſa nomina.

Si enim conſideremus pretium cambij, vnum vocamus cambium, *al conto*, vt explicaui infra num. 53. & ſeqq. & aliud vocamus cambium, *al prezzo corrente*, vt explicaui infra num. 70.

8 Si verò conſideremus modum, quo extinguitur cambium, ideſt, ſi conſideremus perſonam, quæ ſoluit pro debitore; vnum dicimus cambium liberum, vt explicaui infra num. 71. & aliud cambium non liberum, ſed, vt dicunt, *con ricapitar le lettere ſopra il datore*; *con le contationi*; & *con la ricorſa*, vt explicaui infra num. 83. & ſeqq.

9 Si conſideremus ius, & iuſtitiam contractus, omne cambium diuidemus in cãbium licitum, ſeu iuſtum, & cambium iniuſtum, vt explicaui infra nu. 99. & ſeqq. & ad hanc bimembrem diuiſionem de licito, & illicito, ſeu de iuſto, & iniuſto reducuntur non ſolum cæteræ præcedentia cambia, ſeu cęteræ cambiorum diuiſiones, ſed reducuntur omnes contractus totius mundi.

10 Nunc priuſquam ad horum omnium cambiorum explicationem deueniam, eſt aduertendum, quòd hoc ſecundum genus cambij de pecunia præſenti cum pecunia abſenti, quod regulariter fieri per litteras dixi ſupra num. 3. hacq; ratione frequentis vſus litterarum vocatur per litteras, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, num. 289. & in cap. nauiganti. num. 21. verſ. decimoquinto. de vſur. poteſt fieri etiam ſine litteris, quando fides haberetur mercatori ſine litteris, ſeu fieret per nuntium, quia, quòd fiat per litteras, vel ſine, non pertinet ad iuſtitiam cambij, Nauar. d. num. 289. & d. num. 21. verſ. decimoquinto. ideoque dixi, regulariter fieri per litteras, quare pro abſoluta intelligentia duo ſcienda ſunt. Primum, quòd in contractu cambij de pecunia præſenti cum pecunia abſenti, (ſiue ſit cambium non nundinale, ſiue ſit cambium nundinale) ſcriptura non eſt de eſſentia contractus cambij, præſertim ſi loquamur in foro interiori, ſed requiritur ſolum ad probationem, & celerem contra-

11 ctus executionem in foro exteriori. † Secundum ſciendum eſt, quòd ſcriptura cambij non habet certam præſcriptam formam, ideoq; poteſt diuerſis modis concipi.

Primus modus concipiendi ſcripturam in contractu cambij eſt per inſtrumentum publicum; cum ſcilicet accipiens cambio (ſiue nundinario, ſiue non nundinario) promittit pretium cambij conuentum ſoluere (intra tempus conuentum, ſi non eſt nundinarium; & in nundinis, ſi eſt nundinarium) alicui certæ perſonæ, in ipſo inſtrumento à creditore nominatæ, quæ ſolet eſſe correſpondens ipſius creditoris, qui dat pecuniam cambio; & vlterius promittit ſolutionis, quam faciet, tranſmittere publicum, & authenticum teſtimonium, ſeu fidem infra certum alium terminum eidem, qui dedit cambio, in tali loco, alias, ſi defecerit in non ſoluendo, & in ſolutionis teſtimonium non tranſmittendo, promittit ſoluere in loco contractus eidem creditori, vna cum intereſſe.

Et vt omnia, quoad poſſumus, facilius explicemus, ponam nonnullorum inſtrumentorum exemplaria, ſeu formulas.

12 Prima ergo formula, quam ex Reuerendiſſimi A.C. tribunali relatam vidi, eſt iſta.

D. Gundiſaluus Ximenez fatetur, habuiſſe ad cambium à DD. Iulio Boſco, & Paulo Gauotto mercatoribus, Romæ negotiantibus, ducatos cẽtum auri Cameræ veteris valoris, quos ſoluere, ſeu ſolui facere promittit in Oppido

de Madriti D. N. mercatorum prædictorum correſpõſali ad rationem quadringentorum ſeptuaginta marapetinorum moneta illarum partium pro ſingulis ducatis infra tres menſes proximos, & infra alium immediatè ſequentem menſem certificare ipſos mercatores in Curia de ſolutione huiuſmodi, in partibus facta; aliàs ſoluere hic Romæ, vnà cum cambijs, & intereſſe; pro quibus omnibus, &c.

Hac eadem inſtrumenti formula, mutatis mutandis accidentibus cambij, poſſent vti ij, qui contrahunt cambium pro nundinis, quia poſſet debitor cambij per ſolemne inſtrumentum, & etiam, vt aiunt Genuæ, per debitum confeſſum, ſe obligare ad ſoluendum in futuris proximis nundinis perſonæ, ab ipſo creditore in inſtrumento nominatæ, & vlterius infra alios dies decem certiorare ipſum creditorem per publica documenta de ſolutione facta, & caſu, quo in his, vel eorum aliquo deficiat, dare facultatem ipſi creditori accipiendi eandem partitam cambijs, & recambijs ab vna, & pluribus perſonis, ad damnum, expenſas, & intereſſe ipſius debitoris vſque ad integram ſatisfactionem.

13 Quare, cum litteræ cambij in hoc primo modo non ſint de ſubſtantia cambij, debitor tenetur ſoluere cambium, nullis etiam litteris ſibi præſentatis, & forſan etiam non requiſitus, cum debeat ſoluere perſonæ illic commoranti, & non perſonæ, quæ illuc ſit acceſſura, quo caſu intraret difficultas, de qua ſcripſi §. ſeq. gl. 5. num. 201. & ſeqq. & vlterius tenetur certum reddere creditorem de ſolutione facta, vt dixi.

14 Secunda inſtrumenti formula, quam, iudicando, vidi Genuæ, eſt iſta: *Titius ſponte, &c. & omni meliori modo, &c. ſciens, Seium eius precibus, & requiſitione feciſſe litteras cambij pro Ciuitate Neap. pro ſcut. 1000. auri in auro Italiæ, pro eis ſoluendis Sempronio, directas Meuio, cum ordine, quòd, ſolutis dictis ſcut. 1000. ſe prouideat Bezenzoni, Lugduni, ſeu alibi pro illorum ſolutione, & volens dictus Titius cautelare dictum Seium, confitetur, recognoſcit, & promittit dicto Seio præſenti, &c. ſoluere, & exburſare ad omnem eius voluntatem, & ſimpliciem requiſitionem dictos ſcutos 1000. Item vna cum omnibus cambijs, & recambijs, expenſis, & intereſſe ſuper eis ſecuturis, etiam ad rationem cambiorum, & recambiorũ, donec dicti ſcut. 1000. auri in auro Italiæ, & damna, & intereſſe, ſuper eis ſecuta, ſint ſoluta, & cum pacto, quod ſine alia litterarum confectione teneatur ad cambia & recambia, caſu quo non ſolueret in primo foro conuento, & cum pacto, quòd intereſſe conuertatur in capitale, & ex intereſſe, conuerſo in capitale, ſoluatur aliud intereſſe, & ſic deinceps, ita quòd pecuniæ, data ad cambium, poſſint cbiuuire, & recbiuuire, & poſſit ipſe accipere pecunias cambio, nomine ipſius debitoris; imò poſſit in ſeipſo cambire pro qualibet mundi parte, & pro quouis foro, & pro ſingulis prædictis poſſit habere licentiam expeditam, & ſic ſtatutus eſt terminus, &c. quo termino elapſo, &c. ſub, &c. renuntians, &c. & cum iuramento, &c. & omni alteri iuri, &c. quæ omnia, &c. ratis, &c. & proinde, &c. de quibus omnibus, &c. & pro eo fideiuſſit, promiſit, vt principalis principaliter, & inſolidum N. renuntiant iuri de principali, &c.*

Actum in Ciuitate Genuæ, &c. per me, &c. N. &c.

Nota primo ex iſta ſecunda inſtrumenti formula, quòd, etſi hæc obligatio futurorum cãbiorum fiat occaſione litterarum cambij iam factarum, tamẽ ipſa obligatio pro futuris cãbijs, ſecuturis ob nõ ſoluta prima cambia litterarum, eſt ſine litteris cambij; ſed an hæc obligatio ſit iuſta, nunc non diſcutio.

Nota ſecundo, quòd iſtud inſtrumentum continet principaliter releuationem indemnitatis eius, qui fecit litteras contemplatione releuantis, & ſecundariò obligationem eiuſdem releuantis ad cambia, & recambia, ſecutura vſque ad integram ſolutionem, & ſatisfactionem debiti, pro quo promiſſa eſt releuatio indemnitatis.

De debito ex cauſa cambij adde, ſi placet, formulam inſtrumenti, quam ponit Petr. Dominic. de Muſſis in formulario inſtrument. cap. 27.

15 Secundus modus concipiendi ſcripturam in contractu cambij eſt per apodiſſam priuatam, & de iſto modo adduco etiam duo exemplaria ex ſtylo Genuenſium.

Primum exemplar. 1612. *à di 13. di Settembre, In Genoua.*

Noi Tomaſo, & Alſonſo Franſoni inſolidum in virtù di queſta diciamo hauer riceuuto in cartolario d'argento da voi Sig. Domenico N. ſcudi doimila, quali promettemo, & ci obligamo negotiar ſopra cambij delle fiere di Piacenza, ò di quel luogo, ò luoghi, doue

ue per la nation noſtra ſi ſaranno dette fiere per Milano ad utile voſtro, ſotto noſtro nome, & à noſtro proprio riſico, pericolo, & ſpeſe per vn'anno, cominciato in pagamenti d'Agoſto di detto anno, & da finire in pagamenti d'Agoſto dell'anno 1613. al qual tempo promettemo, & ci obligamo reſtituire detti ſcudi doimila, con tutti li guadagni, & benefitÿ, che ſopra eſſi ſaranno ſtati, il qual pagamento però hauemo da fare in quella qualità di moneta d'argento, ò d'oro, che all'hora ſi pagheranno li cambÿ di dette fiere, obligando perciò noſtre perſone, &c. & beni ſotto hippoteca. Dichiarando, che per il ſudetto tempo, & quello di più reſtaſſero detti denari appreſſo di noi, habbiamo da pagar à voi Sig. Domenico N. per cōto di detti guadagni, & utili ſolamente à ragione di cinque per cento l'anno, eſſendoſi coſi conuenuti, & che tutto quello, che poteſſero eſſer di più li ſudetti cābÿ delli detti cinque per cento netti d'ogni ſpeſa, ſpetti à noi per la ſudetta promeſſa, che facciamo di negotiarli, ò farli negotiare ſopra cambÿ à detto noſtro riſico, & pericolo, & ſpeſe, & quando rendeſſero meno delli detti cinque per cento l'anno ſenza contarli ſpeſa alcuna, ragionando li cambÿ, come ſaranno li conti, cioè à Milano per fiera, & in fiera per Milano, ſe intenda che noi ſodetti Tomaſo, & Alfonſo Franſoni inſolidum non habbiamo à pagare, ſe non quel tanto haueſſero riſpoſo, ò riſpondeſſero, che così habbiamo accordato, & per fede ſarà la preſente firmata di mano del noſtro Alfonſo.

Noi Tomaſo, & Alfonſo Franſoni promettemo, & ci obligamo à quanto di ſopra ſi contiene di mano propria del noſtro Alfonſo.

De huiuſmodi contractu, ſeu ſyngrapha, quòd ſit licitus, vide quæ ſcripſi infra §. 3. gl. 3. num. 36. & ſeqq. declar. 2.

16 Secundum exemplar.

Io Gio. Battiſta Scotto confeſſo hauer riceuuto dal magnifico Tomaſo di Negro del q. ſpettabile Giouanni lire quattordecimila, ducento di moneta d'oro nel cartulario di S. Giorgio, valuta di ſcudi quattromila, & ducento d'oro in oro delle cinque ſtampe, di giuſto peſo, & valore, li quali prometto, & mi obligo di pagare, & reſtituire al detto magnifico Tomaſſo ad ogni ſua ſemplice richieſta, & volontà, inſieme con gli intereſſi de cambÿ, & recambÿ, & ſpeſe decorſe, & che decorreranno fin'all'intiera ſodisfattione, & pagamento, ſenza dilatione, ne contradittione alcuna, dichiarando, che reſtino aſſegnati per fiera proſſima d'Agoſto, che ſi farà in Piacenza, cioè ſcudi mille ducento à ſoldi ſeſſantaſei e denari tre, & ſcudi tremila à ſoldi ſeſſantaſette, di qual fiera di Agoſto mi contento, che poſſa trarli, farli trarre, ò aſſegnare per quà, & de quà nelle ſeguenti fiere, che ſi faranno in detto luogo, ò altroue per la noſtra natione, volgarmente chiamate di Bezenzone, ò per quella piazza, ò piazze, che più gli accommoderà, de quali intereſſi, & ſpeſe mi contento ſtarne al ſuo ſemplice giuramento, ò di perſona per lui legitima, ſenza altra proua, ne verificatione alcuna, perche facendomi il detto magnifico Tomaſo queſto commodo per farmi piacere, & eſſendo perſona negotiante, & che ſuole trattare ſuoi effetti coſi in cambÿ, come in merci, non voglio, ne è conueniente, che patiſca del ſuo, & che di queſto commodo, che mi fà di accommodarmi di ſudetta partita nella maniera, detta di ſopra, poſſa riceuerne danno, ne pregiuditio alcuno di lucro ceſſante, ne di danno emergente, ne in qual ſi voglia altro modo; & ſe per eſtintione del detto debito gli occorrerà trarlo, ò farlo trarre in tutto, ò in parte à Napoli dalle fiere di Piacenza, ò altre piazze à noſtri Gio. Battiſta Scotto, Lorenzo, & Veſpaſiano de Mari, mi contento che poſſa farlo, & mi obligo, che quanto per eſſo conto li trarrà, ò ſarà tratto di ſuo ordine, ſarà prontamente pagato, & di ſodisfarli prontamente tutto quel danno, & intereſſe, che, altrimente ſeguendo, gli ne poteſſe venire, del quale mi contento ſtarne al ſuo ſemplice giuramento, ò di perſona per lui legitima ſenz'altra proua, ne verificatione alcuna, come di ſopra ſi è detto, & per così oſſeruare, & compire obligo mia perſona, & beni preſenti, & da venire ſotto hipoteca, &c. renuntiando, &c. & particolarmente ad ogni lege, decreto, ordine, ſtatuto, & canone così eccleſiaſtico, come ſecolare, che ſia, ò poſſa eſſer in mio fauore, & voglio che queſta poliza medeſima habbia quella medeſima forza, & vigore, come ſe fuſſe inſtromento publico, rogato da publico ſcriuano con le clauſule ſolite à porſi in ſimili inſtrumenti, & giuro di non contrauènire in modo alcuno à quanto di ſopra ſi è detto, & di non domandare aſſolutione di eſſo giuramento, ma tutto il contenuto in queſta poliza ſarà da me inuiolabilmente oſſeruato, ſenza oppoſitione, ne contradittione alcuna, & in fede della verità la preſente poliza ſarà ſottoſcritta di mia mano propria

in

in preſenza del Sig. Stefano Canetuaro, Gio. Battiſta Alfieri, & Pier Franceſco Mari, li quali di mia volontà, & per fede del vero ſi ſottoſcriueranno di loro propria mano in Genoua li 15. di Luglio 1597.

N. N. N. N.

Et ab iſta formula in effectu non videtur diſcrepare negotiatio, de qua loquitur, & dicit eſſe in frequenti vſu Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. coſi anco. verſus finem, fol. 9.

Quomodo ſuper iſto contractu hic poſito inter Scottum, & magnificum de Nigro procedatur per litteras cambij ad intereſſe cambiorum, & recambiorum, iuxta pactum appoſitum in ipſo contractu, habes per extenſum infra num. 98. & concordat ille modus, & formula litterarum cum litteris, quas ponit Boninſ. d. cap. 4. verſ. pagate. fol. 9.

17 Tertium addo exemplar cambij, quod propriè non conuenit inſtrumento publico manu notarij confecto, neque ſcripturæ priuatæ, ſed conuenit ſcripturæ, & libro argentarij, nummularijque, publica auctoritate deputati, qui liber plenè probat, cum argentarij libro præſtetur maxima fides tàm contra ſcribentem, quàm pro ſcribente, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. ſub num. 105. & ſeqq. hæcq; fides inuiolabiliter præſtatur libris, ſeu cartularijs Banchi S. Georgij in Ciuitate Genuæ, tùm quia illud Banchum eſt publica auctoritate erectum, tùm quia illius ſcripturæ præſunt notarij publici, tùm quia iſta fides inconcuſſa de conſuetudine ab immemorabili tempore fuit ſemper præſtita, & præſtatur, tùm demum quia ſic mandant ſtatuta Genuenſia, præſertim in materia noſtra, quæ retuli infra S. 7. gl. 1. & exemplum, quod inter multa, quæ ex illis cartularijs aliquando vidi, & de quo vidi tractari, eſt ſequens.

A.

M D C I. die 18. Septembris.

Tiberius Cazaretus, pro Io. Baptiſta N. Iano, & Ioanne Baptiſta N. ad cambium pro Bizunzij foro proximo Sanctorum ad ſolidos 65. 6. ſingulo ſcuto marcarum, videlicet in auro libras decem ſeptem mille treſdecim, ſol. 14. 9. ——————— lib. 17013. ſol. 14. d. 9.

Io. Baptiſta N. Ianus, & Io. Baptiſta N. pro dicto Tiberio Cazareto pro numerato in auro libras decem ſeptem mille treſdecim, ſol. 14. 9 ——————— lib. 17013. ſol. 14. d. 9.

B.

Io. Baptiſta N. quon. N. Ianus, & Io. Baptiſta N. ſocij pro Tiberio Cazareto pro valuta de ſcutis octo millibus octingentis quinquaginta vno ſol. 8. ad ſol. ſexaginta nouē littera dictorum Io. Baptiſtæ N. Iani, & Io. Baptiſtæ N. proximæ præteritæ feriæ Auguſti Placentiæ in ſe cambiatis, valent in auro libras triginta mille quingentas triginta ſeptem, ſol. 6. 7. ——————— lib. . . . . .

C.

Tiberius Cazaretus pro Io. Baptiſta N. quon. N. Iano, & Io. Baptiſta N. ſocijs, & quolibet eorum inſolidum pro valuta de ſcutis octo millibus noningentis quadraginta octo, ſol. 13. 4. marcarum ad cambium pro feria proximè ventura Sanctorum Bizuntij ad ſolidos ſexaginta octo, & denarios tres ſingulo ſcuto marcarum, valent in auro libras triginta mille quingentas, triginta ſeptem, ſol. 6. 7. ——————— lib. . . . . . .

D.

Aduerte obiter, quòd hæ litteræ numerales, quibus Genuenſes vtuntur in calculis, & ratiocinijs, ſcriptis in libris publicis, ſunt litteræ Imperiales, quibus deſcribunt præfatas libras, & ſolidos.

Pro intelligentia huius ſcripturæ cartularij cambiorum, & praxi forenſi, vide quæ ſcripſi infra S. 7. gl. 3. num. 31. & 32.

Aduerte etiam, quòd etſi ex cartularijs prædictis pleniſſimè probetur debitū, & creditum cambij cōtracti, & executiuè procedi poſſit contra debitorem, tamen ſi cambia, in dictis cartularijs contracta, ſint continuanda pro nundinis, fiunt de eis ſolitæ litteræ cambiorum, prout ego eas inter præfatos contrahentes vidi, quas hic tranſcribere, exiſtimaui inutile.

18 Tertius modus concipiendi ſcripturam in contractu cambij eſt per litteras cambij, & iſte eſt frequens, & communiter receptus; ſed prius quàm harum litterarum exemplaria ponamus, neceſſarium, vel ſaltem valdè vtile erit, præmittere cognitionem cambiorum, quæ ſupra, diuidendo, adduximus.

19 Cambium minutum, de quo ſupra ſub num. 2. eſt illud, quod fit eodem in loco, & fit de moneta vnius generis cum moneta alterius generis, nempè alterius formæ, vel metalli, commutando pretioſiora numiſmata cum minus pretioſis; vel è conuerſo, vt patet ex his, quæ ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 9.

initio, & alij communitet in locis, citatis
infra num. 21. & in hoc cambio non conſi-
deratur quis ex cambientibus prius nume-
ret, ſeu accipiat, quia fit incontinenti hinc
inde mutua numeratio, ſeruata æqualitate,
& detracto collybo, qui debetur nummula-
rio, cum inſeruiat vtilitati, & commoditati
publicæ, de quo collybo ſcripſi aliquid §.
ſeq.gl.3.num.97. verſ.infero. & num. 123.
20 & ſeqq. † Quòd ſi indagaremus, quis eorum
de iure deberet prius numerare, & poſtea
recipere; dicerem, quòd prius numerare
deberet priuatus, qui accedit ad nummula-
rium pro cambio; & moueor; quia cambium
eſt emptio, & venditio, vt ſecutus ſum quæſt.
præcedenti num. 21. & ſeqq. & in venditio-
ne emptor debet prius ſoluere pretium, &
poſtea venditor tradere rẽ, Bal. in cap. 1. ſub
num. 4. de ſequeſtr. poſſ. & fruct. Curt. Sen.
in l. vnica, in princip. num. 13. C. de prohib.
pecun. ſequeſtr. inter tract. diuerſ. tom. 3.
par. 2. fol. 144. ſed nummularius, ſeu colly-
biſta tenet locum venditoris, cum habeat
publicam officinam nummulariam ad ven-
dendum diuerſas monetas, & priuati ad
eam, vt eas emant, accedunt: Ergo, &c.
21 De hoc cambio minuto ſcripſerunt Card.
Caiet. tract. de camb. cap. 1. num. 1. tom. 6.
par. 1. fol. 405. Medin. d. q. 9. Sot. tract. de
iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. col. penult. in
gen. cambiorum, & q. 9. art. vnico, Couar.
tract. de vet. coll. numiſm. cap. 7. ſub num. 4.
tom. 1. fol. 704. Nauar. in man. confeſſ. cap.
17. de vſur. circa camb. ſub num. 288. Ioan.
Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de
camb. cap. 4. & alij, infra citati, ſed de eo, vti
admodum noto, & in quo non adſit multa
difficultas, omiſit ſcribere Boninſeg. tract. de
22 camb. cap. 7. in fine, † & hoc ſolum cambium
fuiſſe in vſu apud antiquos, ſcribit Io. Bapt.
Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 4. & 5. de
vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. & eſ-
ſe antiquiſſimum, & habuiſſe originem ab
initio, quo fuit inuenta moneta, ſcribit Ro-
moal. Coli Lucen. tract. de camb. cap. 4.

Hoc cambium eſt verum, & propriũ cam-
bium, in quo nulla poteſt cadere vſura, cum
in eo mutuum nec explicitum, nec implici-
tum conſiderari poſſit, ſiquidem nulla inter-
uenit temporis dilatio; poteſt tamen in eo
cadere iniuſtitia, ſi non ſeruetur æqualitas,
Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per
vſur. acquiſ. q. 9. initio, fol. 372. in fine, &
373. & fit cum interuentu duarum perſona-
rum tantum, vt patet ex caſu, quem ponit
Medin. ibidem, & quem poſuimus nos in-
23 fra num. 25. † Et dicitur cambium ſine litte-
ris, & reale, Fabian. tract. de camb. in 1.
par. num. 2. 3. & 4. & par. 2. cap. 4. num. 53.
verſus finem, tom. 6. par. 1. fol. 411. & 416.
& quòd fiat abſque vllo litterarum admi-
niculo, notat etiam Io. Azor. d. cap. 4. q. 1.
in fine, & dicitur cambium minutum eo,
quòd, vt plurimum minutiores nummi pro
pretioſioribus, aut è contra commutantur,
& poteſt etiam vocari manuale ad differen-
tiam cambij, quod fit per litteras, Sot. &
Io. Azor. in locis, ſupra proximè citatis, ſeu
dicitur cambium minutum, quia vt pluri-
mum, & reſpectu cambij per litteras fit ad
24 minutum, id eſt, in parua quantitate, † &
ideo ij, qui huic arti cambiendi ad minutum
inſeruiunt, vocantur Bancherotti, & non
Bancherij, Fabian. d. tract. de camb. in princ.
num. 4. tom. 6. par. 1. fol. 411. Dixi (*vt plu-
rimum*) quia etiam ſi permutatio fieret in
magna quantitate adhuc diceretur cam-
bium minutum, inſpecta ſui origine.

Pro iſto cambio minuto an poſſit cam-
pſor aliquid accipere à campſuario, dixi §.
ſeq gl. 3. num. 97. & ſeqq.
25 Pono exemplum huius cambij minuti.
Tu debes ſoluere mercatori Genuenſi lib.
470. monetæ Genuenſis: vis ei dare ſcutos
100. argenteos, quorum valor ſecundum
currentem curſum eſt maior, quàm ſit ſe-
cundum tariffam, & publicam cridam; cum
ſcutus argenteus hodie in currenti curſu va-
leat vſque ad libras 4. & ſol. 14 & ſecundum
tariffam valeat ſolum libras 4. & ſol. 10. mer-
cator vult ſcutos accipere, non ſecundum
curſum currentem, ſecundum quem prædi-
cti ſcut. 100. conſtituerent prædictas libras
470. rationato quolibet ſcuto argenteo pro
lib. 4. & ſol. 14. ſed vult eos accipere ſecun-
dum valorem cridæ, ſecundum quem con-
ſtituunt ſolum libras 450. & quia pro ma-
iori pretio non cogitur eos accipere, cum
ſtandum ſit pretio cridæ, vt dixi §. ſeq. gl. 5.
num. 109. ſubdecl. 1. tu adis aliquem cam-
pſorem, cum quo cambis dictos ſcut. 100. ar-
genteos in tot cauallottis, calculato quoli-
bet ſcuto argenteo pro lib. 4. & ſol. 11. quia
ſic campſores hodie cambire, ſeu emere ſolent
ſcutum argenteum, & cauallotti ſunt mo-
neta Genuenſis, quam mercator creditor
recuſare non poteſt; vnde in toto iſto cam-
bio minuto lucraris libras quinque, quia
lucra-

Google

lucraris ſolidum vnum pro quolibet ſcuto, & ſolidi centum faciunt lib. 5.

26 Vel pone exemplum in eo, qui debet ſcut. 100. argenteos, quos cum non habeat, ſed habeat eorum valorem in alia moneta, puta in tot realibus Hiſpanicis, & creditor monetam hanc recuſet accipere, cogitur debitor dictos ſcut. 100. argenteos emere per viam cambij minuti, permutando reales cum ſcutis argenteis.

27 Pone etiã exemplum in eo, qui vult proficiſci ad loca remota, vult ſecum pecuniam deferre pro ſuis neceſſitatibus, habet ſolum monetas æneas, ſeu argenteas, quarum pondere nimis oneraretur, & in locis exteris aut non expederentur, aut minoris valerent, ideo eas permutat cum moneta aurea, quæ eſt minoris ponderis, & vbique valet, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 9. art. vnico, concl. 32. col. 3. fol. 608.

Alia exempla collige ex Sot. vbi ſupra.

28 Diximus hucuſque, cambium minutum fieri in eodem loco, & ideo ſine litteris, quia fit pecunia præſenti; Verum Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 3. art. vnico, ſub num. 1. tom. 2. fol. 534. conſiderat, hoc cambium minutum poſſe fieri etiam pro alio loco, & ſic pro pecunia abſenti tanquàm præſenti.

Reliqua de cambio minuto, nempè, in quibus conueniat, & in quibus differat à cambio non nundinario per litteras, & quàm vtile ſit Reip. & nonnulla alia habes infra num. 30. & ſeqq. & in diuerſis locis tractatus, quando ſe obtulit occaſio agendi de eo.

Et hæc pro cognitione cambij minuti.

29 Cambium pecuniæ præſentis cum pecunia abſenti, quod, vt dixi ſupra num. 3. & 10. regulariter fit per litteras, eſt duplex: cambium ſcilicet non nundinale, & cambium nundinale, & quare dicatur cambium per litteras, dixi ſupra d. n. 10.

30 Cambium primum, videlicet, non nundinale conuenit ſubſtantialiter in multis cum cambio minuto, de quo locutus ſum ſupra num. 19. & ſeqq. vſque huc.

Primo enim conueniunt in hoc, quòd vtrumque eſt reale, & fieret etiam in iſto non nundinali hinc inde mutua numeratio incontinenti, niſi ſe intraponeret diſtantia loci, ad quem ſunt deferendæ litteræ, vt dixi quæſt. præced. ſub num. 13, & infra num. 34. & quòd hoc cambium non nundinale ſit verum, reale, & iuſtum, ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. verſ. quibus præmiſſis. col. 3. in fine, fol. 360. & q. 9. verſ. dicitur aliud. col. 2. fol. 373. Sot. tract. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. poſt 5. concluſionem fol. 606. Fabian. tract. de camb. par. 1. num. 5. & par. 2. cap. 4. num. 53. in fine, tom. 6. par. 1. fol. 411. & 416. & hunc cambij contractum eſſe licitum & iuſtum, ſentiunt Bal. Lauren. de Rodulph. Salyc. Io. de Anan. Iaſ. Nauar. & alij quos ſecutus ſum infra q. 7. par. 1. num. 41. & ſeqq.

31 Secundo conuenit, quia ſicut cambium minutum eſt valdè vtile Reip. vt patet ex exemplis, quæ poſui ſupra num. 25. & ſeqq. & ſcribunt Nauar. Couar. Io. Baptiſta Lup. & alij, quos citaui q. ſeq. num. 14. ita etiam hoc cambium per litteras eſſe Reip. valdè neceſſarium, ſcribunt ijdem Nauar. & alij, quos ſecutus ſum eod. num. 14. & de neceſſitate, & vtilitate huius cambij patet etiam ex his, quæ ſcripſi infra num. 36. & ſeqq. & q. ſeq. num. 7. verſ. cambium verò.

32 Tertio conuenit, quia ſicut in cambio minuto interueniunt perſonæ verè, & realiter, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra nu. 25. ita etiam in iſto interueniunt verè, & realiter ad differentiam cambij, de quo ſcripſi inf. num. 83. & ſeqq. & latius infra §. 6. gl. 1. præſertim num. 12. 23. & ſeqq.

33 Differunt autem in aliquibus non eſſentialibus.

Primo differunt, quia cambium minutum fit incontinenti, & ideo ſine litteris, & in eodem loco, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 19. & 23. iſtud verò fit cum aliqua mora per litteras, & ad alium locum, vt patet ex his, quæ ſcripſi quæſt. præced. ſub num. 13. & num. ſeq. & conſequenter ſicut in cambio minuto non poteſt interuenire mutuum, ideoque neque vſura, quia fit ſine diuerſitate temporis, vt dixi ſupra ſub num. 19. & ideo dicitur cambium purum, vt retuli ſupra ſub num. 1. ita è contra cambium per litteras propter diuerſitatem temporis, quæ in eo interuenit, habet admixtum mutuum, & ideo dicitur cambium impurum, vt retuli ſupra ſub num. 1.

34 Secundo differunt, quia in cambio minuto campſor, ideſt, nummularius, ſeu capſerius prius recipit monetam à campſuario, & poſtea dat æquiualentem, vel ſaltem ita incontinenti fit hoc cambium, vt non conſidere-

ſideretur quis prius numeret, vt dixi ſupra ſub num. 19. at in iſto per litteras, cum non poſſit hinc inde incontinenti cambiri, & fieri mutua numeratio, ſed interponatur tota illa mora quouſque litteræ deferantur, vt dixi quæſt. præced. ſub nu. 13. oritur neceſſariò quodam creditum; nam qui prius dat, vt poſtea recipiat in alio loco, efficitur creditor, & conſtituirur loco emptoris, & alius, qui eſt ſoluturus poſtea alio in loco, remanet debitor, & veluti venditor, quia, dum ego quæro remittere ad Vrbem ſcut. 100. ſequor naturam emptoris, cum velim emere ſcut. 100. Romæ, vnde tanquam emptor debeo prius ſoluere pretium, & poſtea recipere rem emptam, vt in cambio minuto conſideraui ſupra num. 20.

35 Tertio differunt, quia cambium minutum fit interuentu duarum perſonarum, vt dixi ſupra nu. 19. in fine, hoc verò cambium expleri ſolet interuentu trium, & quandoque quatuor perſonarum, prout ſolutio venit facienda illimet, cui debetur, vel alteri perſonæ de mandato illius; nam ſi ſolutio eſt facienda illimet, qui pecunias dedit, & cui propterea debetur, vt in primo exemplo, poſito num. ſeq. tunc interueniunt ſolum tres perſonæ; vnus enim eſt is, qui dat pecunias, alter eſt is, qui accipit, & tertius eſt ille, qui de mandato eius, qui accipit, ſoluit eidem, qui dat: Si verò ſolutio ſit facienda alteri, quàm ei, qui dedit, tunc interueniunt quatuor perſonæ, quia quartus eſt ille, cui ſolutio fieri debet de mandato eius, qui pecunias dedit, & ſic in iſto cambio ſunt duo mandantes, & duo mandatarij, vt patet in ſecundo exemplo, poſito infra num. 37.

36 Pono primum exemplum huius cambij ſimplicis non nundinalis, de quo ſupra ſub num. 4. verſ. primum eſt. Titius habet Romæ 100. aureos, quos Lugdunũ iturus ad negotiandũ, vellet ſecum portare, ſed ne eos periculis, laboribus, & impenſis ſubijciat, dat Romæ Caio nummulario, vt ei ſoluat Lugduni, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 1. verſ. accedit. ſeu Hiſpanus, acturus litem in ſacra Rota Romana, vbi lites, vt plurimum, non ſunt breues, vult Romam ire, & ſecum pecunias deferre. Item Genuenſis, iturus Conſtantinopolim, ſeu ad aliam quamuis Orbis remotiſſimam partem (prout eſt proprium Genuenſium) ad emendas merces, easq; tranſuehendas ad Ciuitatem Genuæ, debet magnam pecuniarum quantitatem ſecum portare: quilibet iſtorum tùm ad euitanda pericula, incommoda, & grauiores expenſas, quę fierent pro actuali pecuniarum tranſportatione, vt dixi infra q. 7. par. 1. ſub num. 44. & ſeqq. & nu. 47. tùm etiam ad euitandam iacturam, & damnum valoris monetæ, quæ in aliquibus locis aut non expenditur, aut minoris valet, adeunt in propria patria, ſeu loco, vnde diſceſſuri ſunt, campſorem, qui negotiatur in illis locis, & illi dant valorem pecuniarum, quas volunt ſibi ſolui in locis, ad quæ ituri ſunt, & capiunt litteras cambij: & hoc exemplum, loquendo de clerico Toletano, ituro Romam, qui propterea dat campſori, Toleti exiſtenti centum ducatos, recepturus eorum ſolutionem Romæ, ponit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. 3. verſ. pro quo aduertendum. fol. 360. addens, quòd iſto caſu ex parte campſoris, quia prius accipit, nullum eſt mutuum, & conſequenter nec ex eius parte reperiri poteſt vſura.

37 Pono ſecundum exemplum: Tu habes Genuæ ſcut. 115. argenteos, ſeu auri in auro, vis illos Romam remittere, ſoluendos Titio, adis Io. Franciſcum N. mercatorem Genuenſem, eiq; numeras dictos ſcut. 115. vt eorum valorem, qui ſunt ſcut. 110. cum dimidio auri in auro ſtamparum, ſolui faciat Romæ prædicto Titio à Franciſco N.

38 Ponas tertium exemmplum: Florentinus, onuſta naui multis ſericis mercibus, iuit Luſitaniam, &, venditis illic mercibus, rediturus Florentiam, vbi moneta Luſitana non valet, & dato, quòd valeret, multa in eius tranſportatione ſubiret pericula, incommoda, & expenſas, deſiderat illas cambire pro Florentia: Luſitanus è conuerſo, multis iam allatis mercibus ad Ciuitatem Florentiæ, illiſq; venditis, ob eaſdem rationes deſiderat pretium cambire, & remittere ad Luſitaniam: vterque iſtorum, audito reciproco deſiderio, & agnita communi vtilitate, campſat inuicem, dando Florentinus in Luſitania pecuniam Luſitanam illi, cui Luſitanus per litteras iubebit, & Luſitanus in Ciuitate Florentiæ pecuniam Florentinam illi, cui Florentinus mandabit, ſeruata commutationis æqualitate, vel aliter fiet iſta commutatio, prout inter ipſos cambientes fuerit conuentum; & non diſſimile exemplum ad oſtendendum verum, reale, iuſtum, vtile,

vtile, & neceſſarium cambium, tradit Boninſ.tract.de camb.cap.2.

39 Pone quartum exemplū non minus campſori lucroſum, quàm ex pecuniarum ſumma, & ex re, cui inſeruit, magnificum.

Hiſpaniarum Rex pro militari expeditione aduerſus Belgas indiget duodenis decies centenis millibus nummorum aureorum, qui ſunt, vt aliter loquuntur, duodecim milliones; duo, vel tres ex primarijs Genuenſibus negotiatoribus, audita Regis intentione, adeunt eius miniſtros, eisq; offerunt, ſe prædictam totam ſummam Regi in certis locis, & certis temporibus ſoluturos, & è conuerſo Rex eiſdem Genuenſibus promittit certis temporibus, & locis Hiſpaniarum, & & Luſitaniæ ſoluere pretium dictorū nummorum aureorum, & pro promiſſionis adimplemento, eiſdem dat litteras, quibus mandat officialibus dictorum locorum, vt eis aſſignent, & ſolui ſuis temporibus faciant ſummam dictorum nummorum aureorum, vt in alio propoſito de hoc ipſo cambio mentionem feci S. ſeq. gloſ. 5. num. 269. & ſeqq. iſtud enim eſt cambium reale, & ſine nundinis; quia vetè fiunt litteræ, & negotiatores Genuenſes habent lucra cambiorum, conſideratis tàm expenſis in tranſportatione pecuniarum, quàm periculo tranſportationis, & quòd idcirco moneta abſens valet minoris, quàm præſens, & conſideratis omnibus his, de quibus dixi infra q. 7. par. 1. num. 44. & ſeqq. & quia iſti duo, vel tres negotiatores non habent tantam pecuniarum quantitatem, ipſi magnam eius partem ſumunt cambio nundinali à particularibus perſonis, quibus ex eodem lucro, quod ipſi faciunt cum Rege, ſoluunt intereſſe cambiorum: Verum hoc eſt ex illis cambijs, in quibus nummularius prius dat, & poſtea recipit, ideoq; eſt magis ſuſpectum ſecundum Nauar. & Ioan. Bapt. Lup. quos citaui infra q. 7. par. 3. limit. 11. num. 10. verſ. ſubextende.

Declara hoc exemplum, vt iſte contractus, quem Itali vocant, *partitum*, & Hiſpani, *aſſientos*, & celebratur à ditiſſimis quibuſdam mercatoribus, maximè Genuenſibus cum Rege Hiſpaniarum, vt ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. controu. 9. ſub num. 11. verſ. ex hac. fol. 263. tom. 2. ſit iuſtus, habita rectа ratione expenſarum, laboris, & periculi, iuxta communem fori æſtimationem, vt dixi.

Secus ſi iſte contractus ea celebrerur lege, vt Rex pro quolibet centenario ſoluat 20. aut 25. ſub titulo lucri ceſſantis vltra capitale, quia tunc Genuenſes vſurariè agerent, Mich. Sal. in loco ſupra prox. citato.

Præmiſſa aliquali cognitione huius cambij ſimplicis non nundinalis, & adductis de eo exemplis, in quibus hoc cambium fiat, reliquū eſt, vt formulam litterarū ponamus.

40 Formula litterarum cambij, in quo interueniunt tres perſonæ iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 35. in tertia differentia, poteſt eſſe iſta. *Pagate per me al portator di queſta ducati cento per altri tanti hauuti*: quam formulam ponit Maran. in ſuo ſpec. par. 6. act. 6.
41 num. 46. verſ. hoc in loco. fol. 385. † & non diſſimilem formulam, loquendo de cambio, in quo nummularius prius recipit pecunias, vt in alio loco ſoluat, ponit Io. Azot. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 4. *Hiſce primis litteris viſis, & perlectis, ſoluas Titio, vel Iulio eius filio, vel procuratori centum aureos, quia hic Romæ ab eo totidem accepi*. quas litteras Caius nummularius Romæ ſcribit Scio ad Lugdunum: &, loquendo in caſu oppoſito, quando nummularius primum dat pecunias, vt eas in alio loco recipiat, eandem formulam ponit in cap. 6.

42 Fotmula verò litterarum, quando interueniunt quatuor perſonæ, poteſt eſſe iſta, ſupet qua ſcripſit Bal. conſ. 348. factæ fuerunt. lib. 1. & ex eo tefert Stracch. tract. de adiect. par. 4. in fine, q. 16. num. 1. tom. 6. par. 1. fol. 403. *Pagate per queſta prima lettera à di 9. Ottobre à Luca de Goro lib. 45. ſono per la valuta, qui da Maſio Rena, al tempo li pagate, & ponete à mio conto, & R. che Chriſto vi guardi. Bonromeo de Bonromei ſalute di Milano à di 9. di Marzo 1325.* à tergo. *Aleſandro de Bonromei, & Domenico d'Andrea Inurea prima de lib. 45.*

Et licet in hac formula videantur latere duo defectus: Primus, quia illa dilatio ſolutionis vſque ad ſeptem menſes, nempè, à die 9. Martij vſque ad diem 9. Octobris videtur contra naturam litterarum cambij, cum litteræ cambij regulariter ſtatim ſolui debeant, ſiquidem earum ſolutio committitur Bancherijs, qui ſtatim ſoluunt, neque hæc dilatio conuenire poteſt cambio nundinali, quia vltra quod cambiorum nundinalium ſolutio fiat infra tres menſes, exprimuntur nundinæ in ipſis litteris, puta pro foro

foro Sanctorum Augusti, & ſimilibus. Secūdus, quia hęc formula caret loco, ad quem
43 litteræ mittuntur; †Tamē ceſſat vterque defectus: nam quoad primum eſt aduertēdum, quòd cambium non nundinale poteſt contrahi dupliciter, videlicet, vt ſolutio fiat ſtatim, quod dicitur, *à littera viſta*, de qua ſolutione ſcripſi §.ſeq.gl.5.num.5.caſ.2. vel vt ſolutio fiat in aliquo certo termino, quia ſic mutuo partium conſenſu contrahitur, vt aduertunt etiam Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2. poſt q.78. in diſput. de camb. q.4. art.2. controuer.18. nu.2. tom.2. fol.609. & Romoal. Coli Lucen. tract. de camb. cap.9. & quòd ex pacto poſſit aſſignari certus terminus in litteris ad ſoluendum, ſcribit etiam Io. Azor. de inſtitut. moral. par.3. lib.10. tit. de camb. cap.5. q.4. & forſan etiam in caſu dictarum litterarum altera pars non antea illas volebat; ſeu verius, quia is, cui litteræ ſoluendæ mittebantur, erat debitor cum illa dilatione: & quoad ſecundum dico, non eſſe conſiderabilem, quia locus, ad quem, non faciebat difficultatem in lite, ideoque fuit omiſſus in conſilio, quamuis eſſet poſitus in litteris.

44 Formula, quæ eſt expedita, poteſt eſſe illa, quam ex Io. Azor. poſui ſupra ſub num. 40. dum ſcribens mandat, vt ſoluat procuratori; ſeu iſta, quæ hodie eſt in frequenti vſu.

1613. *à 18. di Ottobre in Genoua.*
ſcudi 110. e mezo delle ſtampe.

Magnifico Signore, ſarete contento pagare ad ogni ſuo piacere al Signor Marco N. ſcudi cento diece & mezzo d'oro in oro delle ſtampe, per la valuta hauuta in contanti da Meſſer Tullio Vareſe, notandoli à conto mio.

Sono ſcudi cento d'oro in oro ſtampe, & più diece & mezzo, in tutto ſcudi 110. & mezzo.
Gio. Franceſco N.

A tergo. *Al Mag. Sig. Franceſco N.*
Roma.

Has litteras Io. Franciſcus N. dat eidem Tullio, qui mittit ad Marcum N. qui, illis habitis, requirit Franciſcum N. vt eas ſoluat; & ſecuta earum ſolutione, tàm Io. Franciſcus N. quàm Franciſcus N. notat iſtam partitam in eorum libris, vt; loquendo de cambio nundinali, poſui exemplum ſcripturæ mercatorum infra num.82. Quòd ſi Franciſcus N. litteras non acceptaret, tūc Marcus N. faceret proteſtum coram notario iuxta formam, de qua ſcripſi infra, quòd non fuerunt acceptatæ, & illis redditis eidem Io. Franciſco N. teneretur ipſe Io. Franciſcus aliter eidem Tullio ſatisfacere, &c.

Aduerte primo nunc, quòd idem Ioan. Franciſcus, datis Tullio prædictis litteris cambij, poſtea de illis certiorat Franciſcum N. per litteras, quas vocant, *d'auiſo*, ſeu *deſpaccio*, quarum formulam in ſequenti modo cambiendi, videlicet pro nundinis, poſui infra num.77.

Aduerte ſecundo, quòd Tullius poſſet non acquieſcere vnicis litteris, ſed poſſet duas, vel tres petere, vt dixi infra num.73. & 74. cum poſſet euenire caſus, vt primæ, vel ſecundæ amitterentur, vt dixi etiam §. ſeq. gl.6. num.2. & 3.

Aduerte tertio, quòd Io. Franciſcus N. qui in prædicta formula mandat Franciſco N. vt ſoluat Marco, *ad ogni ſuo piacere*, poſſet etiam dicere, *à viſta*, & idem ſignificaret, vel, *ad vſo*, ſed iſta verba, *ad vſo*, importarent, vt Franciſcus N. ſolueret poſt aliquot dies à die, qua ei litteræ conſignarentur, prout latius hæc omnia ſcripſi §. ſeq. gl. 5. num.5. & ſeqq. & num.8. & ſeqq.

In hac litterarum formula, quam poſui hic ſupra, illæ quatuor perſonæ apparent realiter, & diſtinctæ, nunc pono formulam, in qua tres tantum perſonæ apparent realiter, & diſtinctæ, ſed virtualiter ſunt etiam quatuor, nempè, quando vna, eademq; perſona gerit negotium remittentis, & trahentis; ſoluendo ſibi ipſi; huicq; formulæ congruit litterarum formula, de qua Bal. conſ. 190. ſempronius. lib.2. quæ formula in meo libro nimis corruptè legitur, & à me ſic reſtituitur.

Al nome de Dio Amen. à dì 1. di Febraro 1381.

Pagate per queſta prima lettera ad vſanza à voi medeſimo libre 43. de groſſi, ſono per cambio de ducati 440. c'hò riceuuto da Seio.
Sempronio

A Titio.

Et hæc de cambio in prima qualitate litterarum, nempè, de cambio non nundinali.

45 Cambium ſecundum, quod poſui ſupra num.5. videlicet, nundinale, conuenit cum præcedēti cambio non nundinali in tribus.

Primo, quia ſicut illud eſt reale, vt dixi ſupra nu.30. ita etiam reale eſt iſtud, ideoq; licitum, vt diſputando firmaui infra q.7. par. 1. num.50. præſertim cum à Pio V. ſit permiſſum, vt patet ex eius conſtitutione, quam habes infra §.9. num.52.

Secun-

Secundo, quia ſicut in illo is, qui credit pecuniam alteri, recepturus poſtea alibi ſolutionem, habetur pro emptore, vt, loquendo in cambio minuto, dixi ſupra num. 20. ita etiam in iſto mercator, qui dat ſuas pecunias cambio, dicitur emptor, quia emit ſcutos marcharum, & qui accipit, dicitur venditor, quia eos vendit, vt latius explicaui q. præced. num. 21. & infra q. 7. par. 2. ampl. 10. nu. 67. & ſeqq. & alibi ſparſim.

Tertio, quia in vtroque requiritur iuſtitia pretij, cum in vtroque conſideretur, vt dixi hic ſupra, emptio & venditio, in qua requiritur iuſtitia pretij, vt latè declaraui infra q. 7. par. 2. ampliat. 10. num. 67. & ſeqq. & de imponendo pretio ſcutis marcharum, ſcripſi §. ſeq. gl. 4. num. 14. & 15.

46 Differunt autem ſemper in hoc vno, quòd illud fit, nullo termino, ſeu dilatione data ad ſoluendum, vt dixi q. præcedenti in 5. differentia, ſub num. 13. iſtud verò cum dilatione ad nundinas, Fabian. tract. de camb. par. 2. cap. 2. ſub num. 51. verſ. & ſimiliter. tom. 6. par. 1. fol. 416. & dixi ſupra ſub d. nu. 13.

47 Quia Doct. communiter ſcribunt, artem campſoriam eſſe Reip. valdè vtilem, & neceſſariam, ſiue loquamur de cambio minuto, ſiue de cambio per litteras, vt patet ex his, quæ ſcripſi q. ſeq. ſub num. 14. nunc in hoc ipſo cambio nundinali vtilitatem hanc euidenter oſtendam, ponendo caſus ad praxis vſum.

Primus caſus eſt, quando tu, habens Genuæ ſcut. 200. vis illos Neapolim remittere, & quia per viam cambij non nundinalis ex illis ſcut. 200. quos dares campſori in Ciuitate Genuæ, non haberes in Ciuitate Neap. niſi ſcut. 190. tu eos in Ciuitate Genuæ das cambio pro proximis futuris nundinis Placentiæ, vbi deinde eoſdem denuo das cambio (quod vocant de reditu nundinarum) pro Ciuitate Neap. ex quibus duobus cambijs tu in Ciuitate Neap. habebis non ſolum ſcut. 200. ſed aliquid amplius.

48 Secundus caſus eſt, quando tu Romæ de mãdato Genuenſis, habentis litem in Sacræ Rotæ tribunali, ſoluis de tuis proprijs pecunijs ſcutos centum ſollicitatoribus, procuratoribus, aduocatis, ſcriptoribus, & pro alijs expenſis, quibus ſcutis 100. ſolutis, tu ſtatim, totidem indigens, Romæ eoſdem accipis cambio pro proximis nundinis Placentiæ, præcedente ordine eiuſdem Genuenſis ab initio, vt de eis te reualeres per viam cambij; cum ſolutio hac via nundinarum tibi ſit prompta, & Genuenſi vtilis, quia eam faciet cum minori intereſſe, & cum maiori commoditate: & his ſcut. 100. vnà cum intereſſe acceptis cambio, tu Genuenſem certiorem reddis de cambio, vt illud in nundinis ſoluat.

49 Tertius caſus eſt: mercator Genuenſis ex Ciuitate Genuę vult remittere ſcut. 10000. ad Ciuitatem Meſſanæ, vt illic mercaturam ſericam exerceat, non inuenit Genuæ, qui trahat, vel inuenit qui trahet, ſed cum nimio remittentis damno, ideo dat illos cambio pro proximis futuris nundinis Placentiæ, vt inde facilius, & ſine damno ex reditu nundinarum campſet pro Ciuitate Meſſanæ: & quia cambium iſto caſu inſeruit mercaturæ, iuxta ea, quæ ſcripſi q. ſeq. num. 7. verſ. cambium verò, ideo eſt cæteris minus ſuſpectum, & Reip. magis vtile.

50 Quartus caſus eſt: Mediolanenſis dedit cambio ſcutos 2000. pro futuris proximis nundinis Placentiæ, interim indiget ſcut. 1500. in Ciuitate Neapoli pro mercatura, quam illic exercet, ideo capit dictos ſcut. 1500. cambio pro futuris proximis nundinis Placentiæ, vbi ex ſcut. 2000. per eum cambio datis ſoluet ſcut. 1500. per eundem cambio acceptos.

51 Quintus caſus eſt, quando Genuenſis, habens Genuæ ſcut. 1000. in capſa, quos non vult ponere in mercibus, neque in ſtabilium, aut redituum emptione, neque vult eos tenere otioſos ſine fructu, & ideo dat eos cambio pro nundinis Placentiæ, cum ordine, quòd ex nundinis remittantur ſibi ad Genuam, ſeu ad alium locum cum illo intereſſe, ſeu beneficio, quod reſpondebunt cambia, prout caſum hunc habes in quadam cambij diſputatione, quam retuli infra §. 9. nu. 1. & ſeqq. & quòd regulariter cambia pro foro Placentiæ nõ fiant ad effectum, vt pecuniæ, illic ſoluendæ, inueſtiantur in Ciuitate Placentiæ, ſed vt ex eiuſdem foro ad alias mundi partes, ſeu ad eundem locum, in quo contractum eſt cambium, remittantur per viam noui cambij, habes in quadam cambij terminorum inſtructione, quam retuli eodem §. 9. nu. 42. & iſto quinto caſu hic Genuenſis non exercet cambium cauſa mercaturæ, iuxta ea, quæ de vero cambio ſcripſi q. ſeq. ſub num. 7. & hic in caſu præcedenti, ſed exercet ſolum pro negotiatione lucratoria.

Et

Digitized by Google

52 Et de iſto, qui ita exercet cambium, contingit dubitare, an dicatur mercator, vel negotiator per ea, quæ, diſcutiendo, an negotiari, & mercari ſint idem, & an dantes mutuas fœnebres pecunias, & campſores dicantur mercatores, vel potius negotiatores, ſcribit Stracch. tract. de mercat. par. 1. num. 5. 43. 67. & ſub num. 68. tom. 6. par. 1. fol. 285. & ſeqq. & ad id facit, quod ſcribit Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſus finem, verſ. reſta à conſiderare. Quæ dubitatio eſt vtilis etiam pro intelligentia legum, & ſtatutorum, prohibentium officialibus, ne negotientur, vt in ſtatutis Genuenſibus lib. 1. cap. 14. de ordine ſeruando, &c. §. nequeant poteſtates. nam eiuſmodi leges, & ſtatuta habebunt locum in cambijs huius quinti caſus, cum negotiari ſit emere, & emptum reuendere cauſa lucri, per ea, quæ dixi infra q. 7. par. 2. ampl. 11. num. 7. verſ. confirmatur. & par. 3. limit. 17. num. 19. & ſeq. & cambium huius quinti caſus, an ſit licitum, propoſui in capite difficultatis infra q. 7. par. 1. initio, & de eodem diſcutitur particulariter in quadam diſputatione, à me relata infra d. §. 9. num. 1. & ſeqq.

53 Hoc cambium nundinale, attentis eius qualitatibus, eſt multiplex: quodam enim dicitur, *al conto*, quodam, *al prezzo corrente*; quodam liberum; quodam non liberum, prout eſt cambium, *con la ricorſa*; quodam licitum, ſeu iuſtum; quodam verò illicitum, & iniuſtum, vt dixi ſupra num. 7. & ſeqq.

Cambium, *al conto*, dicitur illud, quod fit pretio, quo initio celebrādarū nundinarum imponitur ſcutō *de marche*, vt ſcribit etiam Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in præludijs, verſ. reſpondeo. & verſ. ſeq. fol. 215. hoc eſt; pretium imponitur à magiſtratu mercatorum, qui magiſtratus eſt in duplici loco: eſt enim in Ciuitatibus, in quibus contrahuntur cambia pro nundinis, & pro alijs locis, vt puta in Vrbe, Venetijs, Florentiæ, Genuæ, & ſimilibus; & eſt in nundinis, in quibus pretium imponitur ſcuto *de marche* pro cambijs, quæ contrahuntur ibi, & dicuntur de reditu nundinarum, vt ſcribit etiam Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. cap. 16. & dixi latius infra q. 7. par. 1. num. 93. & §. ſeq. gl. 3. num. 70. & gl. 4. num. 13. & 14. vbi videas, quæ tu forſan hic deſideraſſes.

54 Sed quò clarior res fiat in praxi, do exemplum huius cambij, *al conto*, contrahendi in Ciuitate pro nundinis: Tu de menſe Octobris vis in Ciuitate Genuæ dare mihi ad cambium ſcut. 100. auri pro proximo futuro foro Sanctorum, ideſt, vis à me emere ſcutos *de marche* vſque ad centum ſcutos

55 auri: vnde in primis tu calculas ſcutum auri in lib. 3. & ſol. 8. ſicq; in ſol. 68. quia Genuæ in ratione cambij ſemper tanti æſtimatur, vt habes in quadam terminorum cambij inſtructione, à me relata infra §. 9. num. 26. & ſcribit Romoal. Coli tract. de camb. cap. 11. & dixi etiam infra §. 5. gl. 2. num. 1. quod tamen eſt pretium fictum, quia Genuæ non

56 reperitur ſcutus huius valoris, † deinde calculas ſcutum *de marche* in ſol. 67. quia tanti pro foro Sanctorum eſt æſtimatus à magiſtratu, ſeu conſulatu mercatorum, cum iſte ſcutus in ratione cambij non habeat aliud pretium, quàm illud, quod ei ſingulis nundinis imponitur à mercatoribus, de quo ſcuto *de marche*, ſi plura hic ſcire deſideras, vide quæ ſcripſi §. ſeq. gl. 3. num. 67. calculo ita facto, tu reperies, quòd ſcut. 101. 9. & 9. marcharum, ſcilicet di Placentiæ in foro Sanctorum, valent ſcut. 100. auri, ſoluendis Genuæ de menſe Octobris, & proinde ego, acceptis à te dictis ſcut. 100. facio tibi litteras cambij pro ſcut. 101. 9. & 9. *de marche*, ſoluendis in proximo foro Sanctorum.

57 Aduertas hic, quòd etſi ego, attento dicto pretio ſol. 67. ſcuti *de marche*, ſim debitor ſcutorum *de marche* 101. & ſol. 33. tamen iſti ſol. 33. ſunt in moneta vſuali, & non in moneta aurea, quia ſcutus *de marche*, vti ſcutus aureus, rationatur Genuæ pro ſol. 20. aureis, vt latius notaui §. ſeq. gl. 3. num. 16. verſ. aut loquimur. & §. 5. gl. 2. nu. 1. ideoq; illi ſolidi 33. reducti ad ſol. aureos, erunt ſol. 9. & d. 9. auri, & hoc dicitur cambium, *al conto*, quia eſt factum iuxta pretium, impoſitum à magiſtratu.

58 Et quia poſtea in nundinis ſanctorum magiſtratus, vt dixi ſupra ſub num. 54. & §. ſeq. gl. 2. ſub num. 7. & gl. 4. ſub num. 13. imponit denuo aliud pretium ſcuto *de marche* pro qualibet Ciuitate; in qua negotiantur cambia, & iſtud pretium dicitur pro reditu fori; ideo ſi eoſdem ſcutos 101. 9. 9. velis remittere per viam noui cambij ad aliquam ciuitatem, tu ex illis ſcutis marcharum habebis pretium, impoſitum pro cambio ex nundinis ad illam Ciuitatem, pro qua das cambio, receptis ab eo, cui das, litteris cambij, & ſimiliter hoc dicitur cambium, *al conto*, quia continetur finibus pretij, impoſiti

poſiti à magiſtratu in foro nundinali.

Hoc, quod dixi de certo valore ſcuti aurei, nempè ſol.68. & de incerto valore ſcut. *de marche* procedit, vt dixi, in Ciuitate Genuæ; cæterum in alijs Ciuitatibus mos cuiuſque Ciuitatis debet attendi.

59 In Gallia enim valor ſcut. *de marche* ſunt 44. ſoli di Turronenſes, vt ſcribit Romoald. Coli tract. de camb. cap. 11. in fine, qui tàm in Lugduno, quàm in Ciuitate Genuæ rationantur in ſol. 67. & den. 4. Iureconſ. Genuen. quem, ſuppreſſo nomine, refert Fabian. Genuen. tract. de camb. cap. 7. ſub nu. 68. verſ. reuerendiſſime. verſus finem, tom. 6. par. 1. fol. 418.

60 Lugduni marcha valet immobiliter ſcut. 65. vt dixi infra num. 68.

In alijs locis, vt partim vidi, partim audiui, & partim legi apud alios, cambia alio monetarum genere contrahuntur.

61 Romæ enim non cambitur ad rationem ſolidorum, ſed ad rationem ſcurorum aureorum, vt puta, dantur ſcut. 98. plures, paucioresvè pro ſcut. 100. *de marche*, in foro Placentiæ.

62 In Regno Neap. dantur duc. 130. plures, paucioresvè pro ſcut. 100 *de marche*.

63 In Ciuitate Venetiarum pro Lugduno dantur duc. 120. paulò plures, ſeu pauciores, iuxta fori æſtimationem pro quolibet centenario ſcutorum aureorum Solis, ſol-
64 uendorum Lugduni, † quia aurei Lugdunenſes, qui dicuntur, *del Sole*, ſunt maioris valoris, quàm ducati Veneti, ſic etiam ſcuti marcharum ſunt maioris valoris quàm ducati Neapolitani; quantum enim attinet ad valorem accidentalem ratione, vt loquuntur, latitudinis, ſeu ſtrictitudinis, ideſt, copiæ, vel inopiæ monetæ, non ſolet eſſe differentia, niſi in duobus, vel tribus ſcutis pro centenario pro quolibet foro.

Antuerpiæ quomodo fiant cambia, quo nempè monetæ genere, quo pretio, & ad quæ loca, videlicet Flandriam, Venetias, Mediolanum, Madritum, Vliſſiponem, Veſutium, Lugdunum, Pariſios, Rotomagnum, & Francofurtum, vide Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. num. 51.

Sed pro vberiori intelligentia eorum, quæ reſpiciunt modum contrahendi cambium, ſunt aliqua aduertenda.

65 Primo, quòd res ad vitam humanam neceſſariæ, vt ſunt frumentum, vinum, lana, & ſimilia, dupliciter venduntur: Aut enim venduntur pretio imponendo, & ideo incerto, vt puta, ſi tu Romæ de menſe Maij emas ab Anagnino tantam quantitatem frumenti, quod valeat ſcut. 100. quos ei tunc anticipatè ſoluis, cum pacto, quòd illud emis pro pretio, imponendo à Reu. Cam. Apoſtolica, & quòd teneatur illud frumentum tibi conſignare per totum ſequentem menſem Septembris; & quamuis Cam. Apoſtolica vt plurimum imponat pretium minus eo, quo vendebatur de menſe Maij, quando tu dediſti ſcut. 100. & minus eo, quo vendi ſolet in cæteris futuris menſibus autumnalibus, & hyemalibus, cum omnis res minoris valeat, quando eius rei eſt copia, vt, loquendo de quauis merce, ſcribunt Couar. var. reſol. lib. 2. cap. 3. nu. 5. verſ. ſexto hinc. & Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſur. circa cambia. num. 294. in fine, & in cap. nauiganti. verſ. vigeſimo dicimus. num. 51. de vſur. & ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 6. ſub num. 7. & dicitur adeſſe copia alicuius mercis, quando adeſt copia vendentium illam mercem, & inopia ementium, & è conuerſo dicitur eſſe inopia mercis, quando adeſt inopia venditorum, & copia emptorum, Conar. vbi ſupra, & Nauar. in man confeſs. cap. 23. de empt. & vendit. num. 85. verſ. admonemus. &, loquendo in caſu noſtro, d. cap. 17. ſub nu. 295. &, quòd paucitas, aut pluralitas emptorum conducat ad taxandum pretium iuſtum rerum venalium, ita vt cum abundant emptores, cæteris paribus, merces pluris valeant; è contra verò, ſi deficiunt, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. rit. de reb. reſtit. q. 38. cauſ. 6. in 2. argum. fol. 284. col. 2. & quòd lanarum Hiſpanicarum pretium creſcat, & decreſcat ex copia, & inopia commiſſionum, à Genuenſibus emanantium; quia, ſi multæ, atque amplæ ſint commiſſiones Genuenſium ad emendas lanas, accreſcit lanarum pretium, ſi verò ſint paucæ, minusq; amplæ, decreſcit pretium, deficientibus præcipuis emptoribus, merceq; abundante; & proinde lanarum pretium multum illis in locis pendeat à Genuenſium voluntate, ſcribit Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 359. verſ. quia verò. & verſ. ſeq. col. 445. & 446. &, loquendo in pretio cambiorum, ſcripſi infra q. 7. par. 1. num. 76. in fine, tamen hæc emptio eſt licita, vt ſecutus ſum d. q. 7. par. 1. num. 56. confirm. 2. & iſte primus modus vendendi, & emendi pro pretio incerto regulariter eſt diſ-

ſimilis à venditione, & emptione ſcutorum
de marche, cũ ſcutus *de marche* vendatur ap-
pretiatus, vt dixi num. ſeq. dixi autem, regu-
lariter eſſe diſſimilem, quia aliquando eſt ſi-
milis, cum etiam cambium poſſit contrahi
pro pretio incerto, & ſic pro pretio, impo-
nendo, vt dixi infra q. 7. par. 2. ampliat. 14.
66 num. 1. † Aut venduntur pretio certo, &
præſenti, vt puta; tu Romæ de menſe Se-
ptembris das Anagnino ſcut. 100. pro 20.
rub. frumenti, tibi conſignandi de menſe
Maij proxime futuri; appretiato quolibet
rub. ſcut. 5. & huiuſmodi venditio conuenit
cum cambio: nam ſicut emptor emit certam
quantiatem grani, conſignandi in certo fu-
turo tempore, ita etiam dans cambio emit
certum numerum ſcutorum marcharum,
conſignandorum in proximo futuro foro, &
ideo obſeruabis, quòd litteræ cambij conti-
nent certum numerum ſcutorum marcha-
rum emptorum, & pro cambio contracto in
nundinis continent certum numerum pecu-
niæ, ſeu monetæ, ſoluendæ in Ciuitate pro
67 ſcutis *de marche*, venditis in nundinis; † Item
ſicut ſi tibi liceret dictum granum emere
cauſa negotiationis, nunquam eſſes certus,
an & quantum in tali negotiatione lucratus
eſſes, niſi cum, dicto grano reuendito, pre-
tium reduxiſſes ad capſam, cum poſſet eue-
nire, quòd antequam illud reuenderes ſu-
perueniret tanta copia grani, vt rubrum,
quod tu emiſti ſcutis quinque, valeret ſcutis
quatuor, ſic etiam in negotiatione cambij;
qui emit ſcutos *de marche*, non eſt vnquam
certus de lucro, vel damno, nec de quantita-
te, niſi cũ pretiũ reduxerit ad capſam, quia
licet in primo cambio ſit certus de lucro,
cum plures ſit recepturus ſcutos *de marche*
in nũdinis, quàm dederit, vt patet ex exem-
plo, de quo ſupra num. 54. & ſeqq. tamen
lucrum cognoſcetur in ſecundo cambio, ſeu
recambio, quòd faciet ex nundinis, vt ad-
uertit etiam Boninſ. tract. de camb. cap. 7.
verſ. non deue.
68 Secundo aduertendum eſt, quòd nihil re-
fert, an valor ſcuti *de marche* dicatur immo-
bilis, prout in Ciuitate Lugduni, vbi mar-
cha valet ſemper immobiliter ſcut. 65. vt
ſcribit Boninſ. tract. de camb. cap. 5. verſ. ſo-
no ancora. & cap. 7. verſ. non deue. in re-
ſponſ. ad quintam difficultatem; vel conſi-
deretur tanquàm mobilis, vt in Ciuitate
Genuæ, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 55.
quia in ratione cambiandi paria ſunt, quòd
ſcutus *de marche* ſit certi valoris ſemper, &
ideò longè ante tempus futurarũ nundina-
rũ; vel ſit certi valoris ſolũ, approximantibus
nũdinis; ſiquidem vtroque caſu contrahẽtes
ſunt certi de pretio, & ſic de lucro, ſed ſunt
incerti pro ſecũdo cãbio reditus fori, vt con-
ſiderat etiam Boninſ. d. verſ. non deue. & ſa-
tis patet ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 67. &
in cambio pro Lugduno addit Boninſ. quòd
etſi dans cambio ſit certus de certo lucro,
tamen illud lucrum redditur incertum, &
varium, ex quò moneta in Lugduno propter
varia accidentia creſcit, & decreſcit.
69 Tertio aduertendum (quod ſatis colligi-
tur etiam ex prædictis) eſt, quòd is, qui dat
cambio, ſemper dat anticipatè, ſiue emat,
ſiue vendat: nam ſi dat pro nundinis, ſoluit
anticipatè pretium ſcutorum marcharum,
vt ſcripſi ſupra num. 34. in 2. differentia: ſi
verò dat in nundinis, quaſi reuendendo
eoſdem ſcutos marcharum, ſimiliter eos dat
anticipatè, & poſtea recipit illorum pre-
tium: & hæc de cambio, *al conto*.
70 Cambium, *al prezzo corrente*, dicitur il-
lud, de quo partes cambientes conueniunt
poſt pretium à Magiſtratu initio nundina-
rum impoſitum, Io. Bapt. Cauat. tract. de
camb. in præludijs, verſ. reſpondeo. fol. 215.
habito tamen ſemper reſpectu ad pretium,
quod eſt impoſitum à Magiſtratu, cum in
iſto pretio currenti non liceat diſcedere à
pretio impoſito, niſi in aliquo minimo, vt
puta, in vno, duobus, vel tribus denarijs
pro ſcuto, quia mercatores diuites, quos
negotiatores vocant, *Dette bone*, erubeſce-
rent accipere cambio, *al conto*; eo enim ipſo
non viderentur diuites; quare ſi Magiſtratus
appretiaret ſcutum *de marche* ſol. 67. mer-
cator diues, & magni crediti vendet illum
ſol. 67. d. 4. quia vtilius eſt habere debito-
rem ſecurum in ſcut. 100. quàm non ſecu-
rum in ſcut. 101. vt latius ſcripſi infra q. 7.
par. 2. ampl. 10. ſub num. 68. & ſeqq.
71 Cambium nundinale liberum dicitur il-
lud, in quo venditor ſcutorum *de marche*,
ideſt, qui accipit cambio, committit per lit-
teras cambij ſuo correſpondenti, vel alteri
mandatario, vt ſoluat, & proinde is, qui
ei dat cambio veriſimiliter ſperat ſolutio-
nem cambij in nundinis.

Huius cambij nundinalis liberi, ſiue ſit,
al conto, ſiue, *al prezzo corrente*, pono caſum,
& litteras cambij: Petrus, qui negotiatur in
foro Placentiæ, & communiter reputatur
ido-

idoneus ad ſoluendum in illo foro ſcut. 101. 9. & 9. *de marche*: & longè maiorem ſummam, requirit Franciſcum, an velit ſibi dare ad cambium ſcutos centum auri pro proximis nundinis Sanctorum; dat ei Franciſcus, rationato quolibet ſcuto marcharum pro ſol.67. vt in exemplo, de quo ſatis ſcripſi ſupra num.54. & ſeqq. Petrus, acceptis his ſcut.100. facit Franciſco litteras cambij, quarum litterarum tenor eſt infraſcriptus; & in ſubſtantia caſum ſimilem in cambio ex Florentia pro Lugduno format Ioan. Baptiſta Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 19. de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol.138.

72 *1614. 21. Ottobre, in Genoua.*

ſcut. 101 9.9. de marche.

A pagamenti di fiera proſſima de Santi pagate per queſta prima di cambio à Seio ſcudi 101. 9. & 9. de marche per la valuta, hauuta di contanti da Franceſco; ponete à noſtro conto. à Dio.

Pietro.

A Titio.

Piacenza per fiera de Santi.

Nota, quòd illi ſol.9. & d. 9. ſunt auri, & ſunt loco illorum ſol.33. vſualium, qui in ſol.100. ex quibus conficitur ſcutus, ſol.67. ſuperſunt, vt declaraui §. ſeq. gloſ. 3. nu. 16. & 17. & dixi ſupra num.57.

Hanc litterarum formulam, paucis mutatis, ponunt in ſubſtantia Boninſ. tract. de camb. cap.4. verſ. pagate in fiera. fol.8. & Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. alio autem modo. fol.213.

73 Aduerte primo, quòd huiuſmodi litteræ duplicantur, ſeu triplicantur, & ſingulæ habent eadē formalia verba, præterquā quòd in vna dicitur, *per queſta prima*; in alia, *per queſta ſeconda*; & in alia, *per queſta terza*; & ſic deinceps, ſi plures fierent, vt aduertit etiam Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. huiuſmodi litteræ. fol. 213. col. 1. vel poſſet in omnibus dici: *pagate per vna volta ſola*, vt latius explicaui §. ſeq. gloſ. 6. ſub num. 2.

74 Aduerte ſecundo, quòd iſtæ litteræ, quot quot fiant, dantur eidem Franciſco, qui dat cambio, vt caſu, quo primæ deperderentur, vt contingere poteſt, poſſit præſentare alias; vt dixi d. gl.6. num. 1. & 2. &, loquendo de cambio nonnundinali, monui etiam ſupra ſub num.44.

75 Aduerte tertio, quòd in iſto, ſicut in cæteris cambijs nundinalibus, poſſunt interuenire tres perſonæ, vt ſcribit Romoald. Coli tract. de camb. cap. 10. Item poſſunt interuenire quatuor perſonæ, prout admonet idem Romoal. vbi ſupra, &, loquendo de cambio non nundinali, ſcripſi ſupra num. 35. 40. 42. & 44. in fine, & hoc ſciunt omnes, & vſus quotidie docet; duo enim interueniunt in loco, vbi fit contractus cambij; nempè ille, qui dat ad cambium, & ille, qui accipit; & duo interueniunt in loco, ad quem deſtinatur ſolutio, quorum vnus eſt ille, cui debitor committit, vt ſoluat, & alter eſt ille, cui creditor ſcribit, vt recipiat ſolutionem, vnde & in litteris, quarum formulam poſui ſupra num. 72. prima perſona eſt Franciſcus; ſecunda Petrus; tertia Titius; quarta eſt Seius, & hoc cambium, in quo interueniunt quatuor perſonæ, eſſe licitum, ſcribit Nauar. conſ. 31. reuerendiſſ. verſ. quartum notabile. lib. 5. de vſur. in caſu tamen, quo Petrus debitor vellet ad nundinas accedere, & ipſemet ſoluere, tunc mutarentur litteræ, quoad perſonam, quæ deberet ſoluere; quia Petrus debitor ſcriberet non Titio, vt in præcedenti formula litterarū, ſed ſcriberet ſibimetipſi, vt aduertit etiam Io. Bapt. Cauat. d. verſ. alio autem modo. fol. 213. Similiter caſu, quo Franciſcus creditor vellet accedere ad nundinas, & ipſemet exigere, litteræ cambij mandarent, ſolutionem fieri non Seio, vt in præcedenti formula, ſed ipſi Franciſco; & hoc cambium nundinale poſſe fieri ſolo duarum perſonarū interuentu, notat etiam Romoald. d. cap. 10. quare cum vterque, nempè, is, qui dat cambio, & is, qui accipit, vult eſſe in nundinis, tunc debitor ſoluit creditori, & extinguitur cambium, Romoald. in loco ſupra proximè citato.

76 Aduerte quarto, quòd ſi litteræ prædictæ cambij liberi ſint conceptæ, vt earum ſolutio ſit facienda non Seio mandatario Franciſci, ſed ipſi Franciſco; & Franciſcus nolit accedere ad nundinas, ſed velit litterarum ſolutionem fieri Seio, qui non eſt poſitus in litteris cambij, tunc Franciſcus, aduenientibus nundinis, & die ſpacci, mittet eidem Seio ad nundinas Placentiæ prædictas literas, vnà cum ſufficienti mandato ad exigendum, & inſimul ſcribet eidem litteras *d'auiſo*, ſeu *de ſpaccio*, quarum formula erit iſta.

Iſtæ ſunt litteræ, vt vocant, *d'auiſo*, ſeù *de ſpaccio*, quas Franciſcus, qui dat cãbio, ſcribit Seio, cui remittit, & vnà cum iſtis litteris, *d'auiſo* mittit eidem litteras cãbij, factas à Petro, & ſoluẽdas à Titio.

77 1614. à 27. *Ottobre in Genoua*.

Mag. bon. In coteſta fiera di Santi vi rimetto per mio conto ſcudi 101.9. *&* 9. *da Titio per lettera di Pietro, ne procurarete accettatione, & pagamento, dandomene credito, & facendomene rimeſſa quà per voſtra lettera, ò d'altri ſopra di voi, leuandone la voſtra prouiſione d'vn terzo, & vndecena de gabella. A Dio.*

Franceſco.

A Seio.

Piacenza.

Et hæc formula benè colligitur ex his, quæ ſcribunt Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. pagate in fiera. in fine, & Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganri. S.2. ſub num. 16. & apertius ſub num. 19. & 20. verſ. quæ litteræ. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138.

Similitet, retenta formula prædictarum litterarum cambij, quibus mandatur Titio, vt ſoluat; Petrus debiror mandans, in die ſpacci ſcribet eidem Titio littetas *d'auiſo*, ſeu *de ſpaccio* ſub iſta formula.

Iſtæ etiam ſũt litteræ, *d'auiſo* quas Petrus qui accepit cãbio, ſcribit Titio, in quem trahit.

78 1614. à 27. *Ottobre, in Genoua*.

Mag. bon. come vedrete per mie di cambio, vi hò tratto ſcudi 101. 9. *&* 9. *in Seio, contimi da Franceſco, ſarete contento pagarli, darmene debito, & con voſtre ſpeſe valeruene quà da me, che li compirò. Dio vi guardi.*

Pietro.

A Titio.

Piacenza.

Haſq; litteras vocari *d'auiſo*, ſeu *de ſpaccio*, ſcribunt Rot. Genuen. deciſ. 142. cauſa mota. num. 2. in fine, & Ioan. Baptiſta Cauat. tract. de camb. in præludijs. verſ. poſt prædictas fol. 214. & de his litteris, ſcriptis à debitore, loquitur etiam Io. Bat. Lup. in cap. nauiganti. S.2. ſub num. 19. ibi, vnde titius litteras. de vſur. intet tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 138. & ab Hiſpanis vocari, *cartas d'auiſo*, ſcribit Ant. de Gamma deciſ. 336. aduerſus. ſub num. 2. & ab his litteris non diſſimilem ponit formulam Io. Bapt. Cauat. d. tract. de camb. in prælud. verſ. tenor litterarum. fol. 214.

Iſtæ ſunt litteræ reſponſiuæ, quas Titius mittit ad Petrum.

79 1614. à 8. *Nouembre, in Piacenza*.

Mag. bon. per riſpoſta del voſtro ſpaccio, hauuto in queſta fiera de Santi, dirò hauerui date debito de ſcudi 101. 9. 9. *che mi hauete tratto in Seio per la valnta da Franceſco, e più ſcudi* 0.6. *per mia prouiſione, & ſcudi* 0.2. *di gabella de cambij, che in tutto ſono ſcudi* 101. 18. 5. *li quali vi hò tratto à ſol.* 69. *in lo mio Titio de coſti per li* 24. *di queſto, che pagarete, ſaldandone il conto.*

Titio.

A Pietro.

Genoua.

80 Iſtis peractis, Seius mandatarius Franciſci, habitis à Titio dictis ſcut. 101. 9. & 9. *de marche*, & detracta ex eis ſua prouiſione, & gabella, vt in formula litterarum *d'auiſo*, de quibus ſupra num. 77. dat in nundinis Placentiæ ad cambium Antonio ſcut. 101. 1. & 1. *de marche*, ad ſol. 69. pro ſcuto, pro Ciuitate Genuæ, & iſte Antonius facit litteras cambij, ſoluendas dicto Franciſco à Meuio, quarum litterarum formula erit iſta.

1614. à 5. *di Nouembre, in Piacenza.*

ſcudi 101. 1. *&* 1.

A 24. *del preſente pagate per queſta prima di cambio à Franceſco ſcudi* 101. 1. *&* 1. *à ſol.* 69. *per ſcudo in ſcudi d'argento, conforme al decreto del Sereniſſimo Senato, per la valuta hauuta da Seio, & ponete, come s'auiſa. A Dio.*

Antonio.

A Meuio.

Genoua.

81 Succeſſiuè in proximo futuro die ſpacci idem Seius mittit eidem Franciſco prædictas litteras cambij cum alijs *d'auiſo*, quas, reſpondendo, ſcribit eidem ſub iſta formula.

1614. à 9. *di Nouembre, in Piacenza.*

Mag. bon. Hò riſcoſſo li ſcudi 101. 9. *&* 9. *che per voſtro conto mi hauete rimeſſi, datonene credito, & contradebito di ſcudi* 101. 1. *&* 1. *à ſol.* 69. *ve li rimetto da Meuio per lettera di Antonio, procuratene pagamento, eſtinguendone il conto, che con la prouiſione, & gabella trouarete ſtar giuſto. A Dio.*

Seio.

A Franceſco.

Genoua.

Franciſcus, receptis dictis litteris, exiget in vim earum dictos ſcut. 101. 1. & 1. ſicq; Franciſcus ex iſto cambio, & recambio lucratur in totum ſcutos duos argenteos. 10. & 10. & totum hunc ordinem ſub diuerſa ſumma ponunt Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. così anco. fol. 8. & apertius Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. S.2. ſub nu. 19. & 20. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138.

82 Aduerte quinto, (continuando ea, de quibus ſupra num. 73. quòd dum prædicti

Fran-

Franciſcus creditor, & Petrus debitor ſcribunt prædictas litteras *d'auiſo*, vterque eorum notat in libro computorum hoc ordine, quem habui à peritiſſimo campſore.

Nel libro di Franceſco.

Pietro per ſcudi 101.9.9.*de marche datili à cambio per Piacenza fera proſſima de Santi à ſoldi* 67. *valeno per caſſa*, ouero qualcheduno de Carıularij, doue ſi fuſſe girata. ———————— *lib.* . . . .

Seio in Piacenza fera de Santi per ſcudi 101. 9. 9. *de marche, remeſſili da Titio per lettera di Pietro, conti à ſoldi* . . . . *valeno per eſſo Pietro* ——— ——— *lib.* . . . .

In li ritorni di fera.

Meuio per ſcudi 101.1.1. *à ſoldi* 69. *in lui rimeſſomi da Seio di Piacenza fera paſſata de Santi per lettera di Antonio per li* 24. *di queſto valleno per eſſo Seio di fera di Santi.* ———————— *lib.* . . . . .

Far buono à detto Seio di Piacenza ſcudi 0. 8.8. *per prouigione, e gabella ſopra detta partita ſenza riferire* ———— *lib.* . . .

Nel libro di Pietro.

Caſſa per Franceſco ſcudi 100. *datomi à cambio per fera de Santi à ſoldi* 67. *valeno per eſſo Franceſco* ———— *lib.* . . . .

Franceſco per ſcudi 101.9.9.*de marche, che li hò dato lettera per Piacenza fera proſſima de Santi in Titio, pagabili à Seio, valeno per eſſo Titio di fera* —— —— *lib.* . . . .

Quia modus ſcribendi has partitas in libris eſt ad beneplacitum; dummodo ſcribantur omnia clarè, & non confusè, ideo poteris tu videre modos, quos ſcribunt Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. pagate in fiera. fol. 8. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 12. ſub nu. 1. verſ. receptis. & ſeqq. fol. 585. tom. 2. Et hæc pro cognitione cambij liberi.

83 Cambium non liberum ex relaris per Nauar. infra citatum, poteſt exemplificari in triplici cambio, primum dicitur, *con recapitar le lettere ſopra il datore*: ſecundum, *con le contationi*: tertium, *con la ricorſa*. primum eſt, quando accipiens cambio rogat dantem, vt committat correſpondenti ipſius dantis, quòd ſoluat ſibi ipſi litteras cambij: ſecundum, *con le contationi*, differt à præcedenti in ea ſola qualitate, quòd in primo is, qui accipit cambio, ſoluit vnã prouiſionem dicto correſpondenti; at in iſto ſecundo ſoluit duas prouiſiones, vnam ſcilicet correſpondenti prædicto, & alteram illi, qui dedit ei ad cambium: tertium, *con la ricorſa*, differt etiam à primo in hoc ſolo, quòd in primo is, qui accipit cambio, rogat dantem, vt ipſemet ſupra ſe compleri faciat litteras cãbij, at in hoc is, qui dat cambiõ, non vult dare cambio, niſi is, cui dat, ſe obliget trahere in correſpondentem dantis, Nauar. ſeu quẽuis apud eum conſ. 31. reuerendiſs. poſt initium, in figuratione caſus cambiorum, lib. 5. de vſur. vbi teſtatur, ſe praxim hanc didiciſſe à mercatoribus, prout eundem, ſic teſtantem, retuli ſupra q. 2. num. 17.

Sed tota hæc doctrina, & praxis (ſit Nauarri, & mercatorum, à quibus eam ipſe accepit, pace dictum) partim eſt confuſa, præſertim dum nititur declarare qua ratione ex cambio, *con le contationi*, poſſit accipi duplex prouiſio, partim eſt damnabilis, quia mercatores ipſi damnant illam duplicem prouiſionem, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra §. 3. gl. 3. nu. 15. 17. & ſeqq. vbi habes, an, & quando ſolui debeat prouiſio, & quando duplex; & ſimiliter Doct. communiter damnant cambium, *con la ricorſa*, quo accipiens obligatur trahere in dantem, ſeu eius correſpondentem, vt ſcripſi infra q. 7. par. 3. limit. 15. num. 1. & partim eſt ſuperflua, quia ſolutio vnius, vel duplicis prouiſionis, nullam habet vim mutandi ſpeciem cambij; prout minus alteratur natura cambij, *con la ricorſa*, eo quia dans cambio ſoluat ſibi ipſi, vel ſibi ipſi ſoluat accipiens: vtrouis enim modo fiat ſolutio, ſemper dicitur cambium, *con la ricorſa*; quare, habita in primis pro ſuperflua relata triplici ſpecie cambij non liberi, & ſuppoſita vna tantum, quæ dicitur, *con la ricorſa*, pro faciliori intelligentia pono vtrumque modum huius cambij.

Primus modus eſt, vt creditor ſoluat ſibimetipſi, mediante ſuo correſpondente: prout admonent etiam Nauar. d. conſ. 31. reuerendiſs. initio, & verſ. inter omnia. lib. 5. de vſur. Mich Sal. ad D. Thom. 2.2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. contr. 12. num. 1. tom 2. fol. 585. Alex. Raud. in opuſculo ſuper banc. S. Ambr. num. 37 in fine, & num. 38. & Ioan. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. q. 3. fol. 213 & quòd quis poſſit exigere à ſeipſo, ſecutus ſum infra §. 6. gloſ. 1. num. 25. & cambium cum recurſa in iſto primo modo eſſe in frequenti vſu, teſtantur Nauar. d. verſ. inter omnia. & Bo-

ninſ.tractat.de camb. cap.4. verſ.così anco, verſus finem, & omnia ferè cambia, quæ in Italia exercentur, hoc modo fieri, ſcribit Mich. Sal. in loco, ſupra proximè citato; quinimo vbique terrarum & ferè ab omnibus exerceri, ſcribunt Nauar. vbi ſupra, & Mich.Sal.d.controu.12.num.2.& 3.in fine, verſ.hoc genus. fol.587. & exerceri publicè ab omnibus mercatoribus Italię ex quocunque loco, ſcribit poſtea ſub num. 6. verſ.me in hanc. & num.7.fol.591.& ſæpè fieri eiuſmodi cambia in Ciuitate Genuæ, habes in quadam terminorum cambij inſtructione, à me relata infra §.9. num.43. & in hoc cambio verſari totam ferè nummulariorum artem,& negotiationem,quę non gratia mercium fit, ſed quæſtus, & lucri, ſcribit, loquendo de hoc cambio, Io.Azor.de inſtitut. moral.par.3.lib.10.tit.de camb.cap.8. verſ. hæc conditio. & initio illius capitis, & eſſe noſtro ſeculo inter nummularios vſitatiſſimum, & ab Italis vocari cambium, *con la ricorſa*, ſcribit cap. 9. q. 2. verſ. hoc cambium.

A. Iſtæ ſunt litteræ cambij, *con la ricorſa*, quas Petrus, qui Genuæ accipit cambio à Franciſco, ſcribit eidem Franciſco Placentiæ, ſed dantur ei Genuæ tunc vna cum litteris *d'auiſo*, de quibus infra num. 89.

Hic modus ſoluendi ſibi ipſi, qui nihil aliud importat, quàm cambire in ſeipſo,eſt ita frequens, quia eſt vtilis, maximè Genuenſibus, tùm propter prouiſiones, tùm propter expeditionem, & celerem executionem,datam à ſtatuto, & non eſt admodum diſſimilis iuri communi, Rot. Genuenſ. deciſ. 32. cum alias. num. 3. verſus finem, & num.4.

84 Secundus modus eſt, vt debitor ſoluat ſibimetipſi debitori, vt facilius intelliges ex formulis litterarum in vtroque modo infra num.88.& num.94. verſ.primæ. & verſ. ſecundæ.

85 Cambium hoc recurſæ ſumpſit, vt arbitror, nomen à re ipſa; nam cum eueniret, quòd aliquando campſuarius bona fide acciperet cambio ſcut.1000. pro proximis futuris nundinis, eosq; ſperaret ſe facilè ſoluturum, cum haberet credita, mobile, effectus, & ſocios, qui negotiabantur in nundinis, in quos propterea trahebat ſolutionem litterarum cambij; & ij litteras nollent acceptare; is ad eundem, à quo acceperat cambio, recurrebat, rogando eundem, vt ſecum nouum contraheret cambium, quo ei primum ſolueret, & is daret, numerando, ſoluendoq; ſibi ipſi; ab hac facti ſpecie negotiatores cautelam ſumpſerunt faciendi ab initio litteras cambij, quibus mandetur vel eidem creditori, ſeu eius agenti, vt ſolueret ſibi ipſi, vel ipſimet debitori, vt ſolueret ſibi ipſi; concipiendo duplicem litterarum formulam.

86 Prima formula igitur eſt,quando debitor, accipiens cambio,ſcribit litteras directas ipſimet, qui dedit cambio, vt ſoluat ſibimetipſi.

87 Secunda formula eſt, quando debitor, qui accipit cambio, ſcribit litteras directas ſibimet debitori, vt ipſe ſoluat ſibimetipſi.

88 Primæ formulæ exemplum.

A. 1613. *à 20. Nouembre, in Genoua, ſcudi* 101. 9.*& 9. de marche.*

Apagamenti di fiera proſſima di apparitione pagate per queſta prima di cambio à voi ſteſſo ſcudi cento e vno, & 9. 9. de marche, per la valuta, hauuta di contanti dal voſtro Franceſco, ponete à mio conto. A Dio.

Subſcriptio, *Pietro.*

Inſcriptio à tergo, *A Franceſco.*

Piacenza.

Cum hac litterarum formula concordant ſubſtantialiter litteræ cambij inter Petrum debitorem, & Antonium creditorem, formatæ apud Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ.forma. de vſur.lib.5. & ſunt iſtæ.

Pagate per queſta prima di cambio in fiera proſſima de tutti Santi à voi medeſimo 500. *ſcudi del Sole per la valuta quà da Antonio, & ponete come per la d'auiſo.*

Et ab iſto modo, & formula litterarum non diſcrepant in effectu contractus, & formula,quos idiomate Hiſpano format Mich. Sal. ad D.Thom.2.2. poſt q.78. q.4. art. 2. controu.12. ſub num.1.fol.585. nam is format contractum, vt tàm debitor, quàm creditor ſcribant vnam litteram creditoris reſponſali, qui de proprijs pecunijs creditoris ſoluat ſibimet reſponſali, & litterarum formula eſt ſequens, ſuppoſitis Petro pro debitore, Ioanne pro creditore, & Andrea pro reſponſali dicti Ioannis.

Pagareis por eſta primera de cambio en la primera feria que viene d'Agoſto, à vos miſmo mil eſcudos de oro, à razon de onze reales y medio cada vno, y pueſtos à mi cuente, hareys creedor dellos à Ioan, &c.

Pedro.

Pagareis por eſta primera de cambio en la primera feria, que viene de Agoſto, à vos miſmo mil eſtudos de oro al iuſto valor, y aſſentaldos à cuenta de Pedro ſobre mi. De Valentia, &c. *Ioan.*

Et

Et has litteras mittunt ad Andream in nundinis Placentiæ.

Super hac ipſa ſpecie cambij, & in hac prima formula videntur factæ litteræ cambij, quas ex Bal. ſuper eis conſulente, retuli ſupra num. 44 in fine.

89 *1613. à 20. Nouembre, in Genoua.*

A. *Mag. hon. come vedrete per mie di cambio vi hò tratto ſcudi 101. 9. 9. de marche in voi, conti con il voſtro Franceſco, ſarete contento pagarli, darmene debito, & con voſtre ſpeſe valeruene di quà da me, che li compirò. Dio vi guardi.*

Pietro.

A Franceſco.

Piacenza.

Et non diſſimilem litterarum formulam ponit Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. tenor verò. fol. 214.

90 *1614. à 8. Febraro, In Piacenza.*

B. *Mag. hon. Per riſpoſta della voſtra, hauuta in queſta fiera d'apparitione, dico hauer pagato li ſcudi 101. 9. 9. che mi hauete tratto, datouene debito, & contra credito de ſcudi 101. 18. 5. che vi hò tratto à ſoldi 68. nel noſtro Franceſco, li pagarete, ſaldandone il conto, che con le ſpeſe trouarete ſtar giuſto. A Dio.*

Franceſco.

A Pietro.

Genoua.

91 *1614. à 5. Febraro, In Piacenza.*

C. *A 26. di Febraro pagate per queſta prima di cambio al noſtro Franceſco ſcudi 101. 18. & 5. à ſol. 68. in ſcudi d'argento, conforme al decreto del Sereniſſimo Senato, valuta contami, & ponete à conto voſtro. A Dio,*

Franceſco.

A Pietro.

Genoua.

Ne forſan decipiaris in calculo huius cambij aduerte, quòd in eo Genuenſes calculant ſolidos 6. d. 8. pro prouiſione vnius tertiæ partis ſcuti pro centenario, & ſol. 2. pro gabella.

Similem litterarum formulam in ſubſtantialibus habes apud Nauar. d. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. pagate. quas litteras ſcribit Franciſcus Petro debitori, pro quo iſte Franciſcus ſoluit eius tractam ſibiipſi, debitam Antonio, vt habes ſupra ſub num. 88. verſ. cum hac.

Pagate per queſta prima di cambio à 15. di Decembre ſcudi 501. & dui terzi di Sole à ſcudi 102. & mezzo d'oro per cento ad Antonio, per la valuta contami, & ponete à voſtro conto ſopra detto Antonio.

92 His peractis: Aut Petrus ſoluit ipſi Franciſco dictos ſcut. 101. 18. & 5. & tunc totum debitum eſt ſolutum, & pecunia, quã Franciſcus die 20. Nouembris extraxerat à capſa, vt in litteris, de quibus ſupra num. 88. reuerſa eſt eum augumento ad ipſam capſiam, & Franciſcus in ſuo libro ſic ſcribit.

Pietro per ſcudi 101. 18. 5. à ſoldi 68. letera del noſtro Franceſco.

Caſſa per Pietro ſcudi 101. 18. 5. à eredito ſuo.

A. Iſtæ ſunt litteræ, vt vocant, *d'auiſo*, quas idẽ Petrus, qui accipit cambio Genuæ, ſcribit eidem Franciſco, qui dat cãbio pro nũdinis apparitionis.

93 Aut Petrus non ſoluit, & volunt continuare cambia, & tunc faciẽt nouum cambium, & nouas litteras cambij, vt in ſeq. formula, & ex hoc nouo cambio, ſeu recambio ſemper extinguitur antecedens, vt aduertit etiam Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 12. ſub num. 2. verſ. ſecundo vt duplex. tom. 2. fol. 586. &, loquendo in ſolutione reali cambij liberi, ſcribit Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. coſi anco. ibi, la ragione è.

1614. à 10. Marzo, In Genoua.
ſcudi 103. 8. & 10. di marche.

D. *A pagamenti di fiera proſſima di Paſqua pagate per queſta prima di cambio à voi ſteſſo ſcudi 103. 8. & 10. di marche, per la valuta, hauuta di contanti dal voſtro Franceſco, ponete à mio conto. A Dio.*

Pietro.

A Franceſco.

Piacenza.

B. Iſtæ ſunt litteræ reſponſiuæ ad proximè præcedentes, quibus reſponſuis Frãciſcus, qui dedit cambio, & ſoluit ſibimetipſi, mãdat nũc eidem Petro debitori. vt ſoluat ſibimet Franciſco, exiſtenti Genuæ, vt in ſequẽtibus litteris cambij.

C. Iſtæ ſunt litteræ cãbij, quas Franciſcus in vim ordinis, ſibi dati à Petro, pro quo ſoluit ſibimetipſi ſcribit eidem Petro, vt ſoluat ipſimet Franciſco, exiſtenti Genuæ, & has litteras non dat Petro, ſed dat ſibimet ipſi Genuę, qui præſentat Petro vt ſoluat.

Et fiunt aliæ litteræ omnino ſimiles præcedentibus, de quibus ſupra nu. 88. & ſeqq. mutatis ſolum temporibus, & ſumma, ſicq; orbicularis litteris fit orbicum cambium, redeundo ſemper ad initium: Et hæc de prima formula.

94 Secundæ formulæ, de qua ſupra nu. 87. exemplum conuenit omnino cum exemplo primæ præcedentis, præterquam in perſona, cui committitur ſolutio litterarum cambij, cum in prima, vt vidiſtis, committatur ipſimet creditori, & in hac ſecunda ipſimet debitori, vnde ſuperfluum videtur ponere huius ſecundæ formulæ exemplum, tamen, vt in praxi omnis dubitandi occaſio remoueatur, ſuperfluitas iſto caſu multis forſan non diſplicebit.

D. Iſtæ ſunt litteræ cambij, *con la riuerſa*, quas Petrus ex Genua ſcribit Frãciſco Placentiæ, vt ſoluat ſibi ipſi.

1613. 21. Nouembre, In Genoua, ſcudi 101. 9. 9. de marche.

A pa-

Iſtæ ſunt litteræ cãbij, quas Petrus, qui accipit cambio Genuę à Franciſco, ſcribit ſibimet Petro pro tempore nundinarũ apparitionis, commoranti Placẽtię, hasq; litteras tradit Frãciſco creditori

A pagamenti di fiera proſſima di apparitione pagate per queſta prima di cambio à voi ſteſſo ſcudi 101.9.9. de marche, la valuta, hauuta à contanti da Franceſco, & ponete à conto mio. A Dio.

Subſcriptio. *Pietro.*

Inſcriptio à tergo. *A Pietro.*

Piacenza.

Iſtæ ſunt litteræ, vt vocant, *d'auiſo*, ſeu *di ſpaccio*, quas Franciſcus, qui dat cãbio Petro Genuæ, vt patet ex ſupra ſcriptis litteris, ſcribit eidem Petro tẽpore nundinarum, cõmoranti Placentiæ.

95 *1614. à 26. Gennaro, in Genoua.*

Mag. Sig. Vi rimetto per conto mio ſcudi 101. 9. 9. da voi ſteſſo per lettera del voſtro di quà, datemene credito, & con debitori ſopra di voi ſatemene rimeſſa quà. Dio vi guardi.

Franceſco.

A Pietro.

Piacenza.

Iſtæ ſunt litteræ reſponſiuæ ad præcedentes, quibus reſpõſiuis Petrus certiorat Franciſcum, ſe executioni mandaſſe, quæ ſibi in præcedentibus litteris fuere cõmiſſa.

96 *1614. à 12. Febraro, in Piacenza.*

Mag. Sig. In queſta fiera di apparitione vi hò dato credito di ſcudi 101.9.9. che mi hauete rimeſſo per conto voſtro, contra quali vi rimetto ſcudi 101. 18. & 5. à ſol. 68. dal noſtro Pietro per mia lettera, procuratene pagamento, extinguendone il conto, che con la prouigione ad vn terzo per cento, & gabella ad vndicena trouarete ſtar giuſto. A Dio.

Pietro.

A Franceſco.

Genoua.

Iſtæ ſunt litteræ cãbij, quas Petrus debitor mittit incluſas in præcedentibus reſponſiuis ad Franciſcum.

97 *1614 à 5. Febraro, In Piacenza.*

A 26. del preſente pagate per queſta prima di cambio à Franceſco ſcudi 101. 18. 5. à ſol. 68. per ſcudo in ſcudi d'argento, conforme al decreto del Sereniſſimo Senato, la valuta contami, & ponete, come ſe auiſa. A Dio.

Pietro.

A Pietro.

Genoua.

Iſtis abſolutis: Vel Petrus ſoluit litteras cambij, & tunc eſt extinctum debitum cambij: Vel non ſoluit, & volunt continuare cambia, & tunc facient nouum cambium, & nouas litteras cambij, donec ſequatur ſolutio, ſeu ſatisfactio; notando interim quiſque eorum creditum, & debitum in proprio libro.

Et hæc de ſecunda formula.

98 Pono nunc ſeriem negotiationis, & litterarum, quæ interuenerunt ſuper cambij apodiſſa, de qua ſcripſi ſupra num. 16. & cuius occaſione vidi dubitari, an Ioan. Baptiſta Scottus deberet condemnari ad vnam, an verò ad duas prouiſiones.

Giouan Battiſta Scotto in Genoua l'anno 1597. domanda al Mag. Tomaſo, che li facci piacere di pigliare à cambio per lui ſcudi 4200. che dal detto Tomaſo li furono pagati nel cartolario di S. Giorgio, & che ne debba far tratta in fiera d'Agoſto di Piacenza, per quale di conformità furno aſſegnati, & tratti à N. & O. cioè ſcudi 1200. à ſol. 66. 3. & ſcudi 3000. à ſol. 67. & il detto Gio. Battiſta Scotto promette al detto Tomaſo per ſua poliza di douerli pagare ad ogni ſua richieſta le dette due partite inſieme con gli intereſſi de cambij, & recambij, & ſpeſe. per le quali ſpeſe trà mercanti s'intendono le prouigioni, & gabella, decorſi, e che decorreranno ſino all'intiero pagamento, e ſi contenta che di eſſa fiera d'Agoſto poſſa trarli, ò farli trarre per Genoua, & di Genoua nelle ſeguenti fiere che ſi faranno, come chiaramente ſi vede per la ſudetta poliza, (la quale è ſtata da noi poſta ſopra num. 16.)

In oſſeruatione della quale poliza Tomaſo fù tratta in fiera d'Agoſto de 1597. à ſudetti N. & O. delle ſudette due partite, cioè de ſcudi 1242. 15.4. per la ſudetta partita de ſcudi 1200. aſſegnata à ſol. 66. 3. & de ſcudi 3033. 14. 2. per la ſudetta partita de ſcudi 3000. aſſegnata à ſol. 67. per conto di detto Gio. Battiſta Scotto, & ſcriue in detta fiera d'Agoſto à detti N. & O. la ſeguente lettera con mandarli le ſolite lettere di cambio, pagabili à ſe ſteſſi a conto del detto Scotto, & ſopra di eſſo Tomaſo.

1597. a 27. di Luglio, In Genoua.

Magnifici Signori, In queſta fiera d'Agoſto vi hò tratto in voi ſteſſi ſcudi 1242.15.4. & ſcudi 3033.14.2. per conto di Gio. Battiſta Scotto, dal quale non eſſendo ſodisfatti, gli ne darete debito ſopra di me con riſtetterli quà a me inſieme con voſtre ſpeſe, che ſe li darà la douuta ſodisfattione. Iddio vi guardi.

Tomaſo.

In riſpoſta, li ſudetti N. & O. di Piacenza riſpondono a Tomaſo a Genoua, come in appreſſo.

Mag. Sig. Per riſpoſta del voſtro ſpaccio hauuto in queſta fiera d'Agoſto, diremo hauer dato debito a Gio. Battiſta Scotto di voſtro ordine, & ſopra di voi delli ſcudi 1242. 15. 4. e ſcudi 3033.14.2. che ci hauete tratto per ſuo conto, e per eſtintione di eſſi vi habbiamo riſtettato ſcudi 4295.0.2. a ſol. 67. 8. e con voſtra prouiſione, e ſcudi 4. 5. 6. di gabella de cambij, annullando il conto, ne farete ſcrittura. Iddio vi guardi.

N. & O.

Non

Non hauendo poi nelli ritorni di fiera d'Agoſto in Genoua dato ſodisfattione Giouan Battiſta Scotto alle dette dui partite, tratte di detta fiera d'Agoſto in Genoua per ſuo conto, Tomaſo in virtù della facoltà, datali per la ſua poliza, li paga lui, & li piglia di nuouo a cambio per fiera de Santi, & inſieme con la ſua prouiſione quì in Genoua douutali per la ſua fatica di prenderli a cambio, & farne continuatione della ſcrittura, ne fa di nuouo tratta in detta fiera de' Santi a detti N. & O. & per conto del detto Gio. Battiſta Scotto, & li ſcriue la ſeguente lettera.

1597. *a 26. d'Ottobre, In Genoua per N. & O. di fiera de Santi.*

Magnifici Signori. Per riſpoſta della voſtra de fiera paſſata di Agoſto, dico hauer pagato le partite trattemi per conto di Gio. Battiſta Scotto, all'incontro de quali vi hò tratto in voi ſteſſi in queſta fiera de Santi ſcudi 1361. 19.1. *e ſcudi* 3039. 10. 3. *per conto di eſſo Gio. Battiſta, le quali non eſſendo da lui pagate, lo farete voi ſopra di me, con reualeruene de quì da me, che ſe li darà compimento. Dio vi guardi.*

Tomaſſo.

Li detti N. & O. di Piacenza fiera de Santi riſpondono a Tomaſo a Genoua.

Magnifico Signore. Per riſpoſta della cara voſtra, hauuta in queſta fiera de Sãti, diremo hauer datò debito a Gio. Battiſta Scotto ſopra di voi delli ſcudi 1361. 19.1. *& ſcudi* 3039. 10.3. *che ci hauete tratto per ſuo conto credito, contra de ſcudi* 4420.10.9. *a* 67. 9. *trattoui per le ſudette due partite, che vi piacerà pagarli, e con le ſolite ſpeſe eſtinguerne il conto. Dio vi guardi.*

N. & O.

Non hauendo poi ne anche in ritorni di detta fiera de Santi pagato Gio. Battiſta Scotto le ſudette partite, Tomaſo li piglia di nuouo a cambio, & inſieme con la ſua prouiſione douutali quì in Genoua per le cauſe ſudette, ne fà tratta nella ſeguente fiera d'apparitione alli ſudetti N. & O. per conto del detto Gio. Battiſta Scotto, & li ſcriue la ſeguente lettera.

1598. *a 22. di Gennaro, in Genoua per N. & O. da Piacenza fiera d'apparitione.*

Magnifici Signori. Per riſpoſta del voſtro ſpaccio di fiera paſſata de Santi ſeruirà, che hò fatto ſcrittura del continuato per conto de Gio. Battiſta Scotto ſopra di me, & hò pagato quì la tratta, che per ſuo conto mi hauete fatto, all'incontro de quali vi hò tratto in queſta di apparitione ſcudi 2294.2.3. *& ſcudi* 2224. 10.8. *per conto del detto Scotto, ſarete contenti compirli ſopra di me con reualeruene di quà da me, che a ſuo luogo ſe li darà ſodisfattione. Iddio vi guardi. Tomaſo.*

Riſpoſta di N. & O.

1598. *a* 12. *di Febraro, in Piacenza per Tomaſo di Genoua.*

Mag. Sig. Per riſpoſta della voſtra, hauuta in queſta fiera di apparitione, diremo, che conforme l'ordine dato, & ſopra di voi habbiamo dato debito a Gio. Battiſta Scotto de ſcudi 2294.2.3. *e ſcudi* 2224.10.8. *che ci hauete tratto per ſuo conto, & contra eſſi vi habbiamo reflettato in voi ſteſſo, & in voſtri conti con noi ſcudi* 2563.18.10. *e ſcudi* 1974. 5.7. *a ſol.* 68. *in Piacenza, vi piacerà pagarli, con noſtra prouiſione, e ſcudi* 4. 10. 3. *di gabella de cambij, ne ſaldarete il conto. Iddio vi guardi. N. & O.*

Et non pagando detto Gio. Battiſta Scotto ne anco in detti ritorni di fiera d'apparitione, ſi và nel modo detto di ſopra, continuando per altre fiere; ſin che fra di loro ſegua la ſodiſfattione.

Ex tota hac facti ſerie, mercatorum ſtylo relata, & ab eis ita accepta, apparent cambia, quibus negotiatores hodie vtuntur; & volui eam diligenter, & vulgari ſermone referre, vt in occurrenti caſu certius de iſtis cambijs feramus iudicium.

Et hæc de cambio, *con la ricorſa*, de quo cœpi ſcribere ſupra num. 83.

99 Cambiũ licitũ & iuſtũ dicitur illud, quod habet vndique iuſtitiã commutatiuam; nam contractus cãbij pertinet ad iuſtitiã commutatiuã, ſicut ad eandẽ pertinent contractus emptionis, & venditionis, & ſimiles, ideoq; neceſſe eſt, vt in eo ſeruetur æqualitas dati, & accepti, Medin in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. verſ. verum. col. 4. initio, fol. 361. & dixi infra q. 7. par. 1. num. 50. & quòd in omnibus commercijs, & contractibus ſeruari debeat iuſtitia commutatiua, ſcribit Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 34. verſ. infertur quinto. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 140. citatis Ariſt. D. Auguſt. D. Thom. & Scot. hæcq; iuſtitia commutatiua conſiſtit, vt dixi, in æquali commutatione, ita vt non habeat exceſſum, quo alter contrahentium lædetur, de quo exceſſu, & læſione ſcripſi infra q. 7. par. 2. ampl. 10. nu. 3. & ſeqq. & nu. 67. & ſeqq. alias ſi in cambio non ſeruetur hæc æqua-

æqualitas, cambiū erit iniuſtum, ſi ſit cambium purum, in quo non contineatur tacitum mutuum, alias, ſi ſit cambiū impurum, in quo continetur tacitum mutuum, tunc cambium erit vſurarium, Medin. in loco ſupro proxime citato; & hæc ſit reſolutio.

100 Declara hanc reſolutionem, vt iuſtitia commutatiua contractus cambij conſtet ex pluribus, nempè ex numiſmatibus in numero, pondere, & bonitate, tàm intrinſeca, quàm extrinſeca, ex labore, impenſis, periculo, & induſtria, ita vt omnium ſit habenda ratio,&,omnibus hinc inde compenſatis, remaneat æqualitas, & vtriuſque excludatur damnum; quare licet cambium monetæ minoris valoris ratione materiæ imperfectioris cum moneta, quæ ſit maioris valoris ob materiam puriorem ſine compenſatione, habeat iniuſtitiam, quia non ſeruatur iuſtitiæ æqualitas;tamen,ſi aliqua ratione compenſaretur ille exceſſus, vt labore, ſeu induſtria campſoris, tunc inæqualitas tolleretur, Conrad.tract. de contract.q.99.concl.5.

Pro pinguiori huius reſolutionis explicatione diſtingue duplex forum.

Primum forum eſt forum interius, ideſt, pœnitentiale: & in iſto foro concludo,veram eſſe reſolutionem,& declarationem; quia in iſto foro iuſtitia contractus conſiſtit in vno tantum, nempè in æqualitate, vt dixi ſupra; ita vt vnus non ſit in damno, & alter cum alterius iactura in lucro; vnde in iſto foro, ſeruata hac ęqualitate,contractus non damnatur, etiam ſi forma legis non ſit ſeruata; ſiquidem in iſto foro attenditur ſola veritas, vt dixi ſupra q.1. num.529.

Secundum eſt forum exterius, & in iſto concludo, iuſtitiam contractus conſiſtere in duobus: Primo conſiſtit in æqualitate, & æqualitas in intereſſe, damno, labore, expenſis, periculo, copia, vel inopia monetæ, & ſic in maiori, vel minori valore, vt ſcripſi infra q.7. par.1. num. 42. & ſeqq. Secundo conſiſtit in obſeruatione formæ, traditæ à lege poſitiua, ſicq; à conſtitutionibus Pontificijs, alias,illa forma non ſeruata,contractus erit nullus, vel illicitus, prout lex expreſſerit, quia lex poſitiua, vt obuiet fraudibus, mouetur ex præſumptionibus; vt retuli; & ſecutus ſum d. q. 1. ſub num. 213. confirm.3. quibus legis præſumptionibus,& formæ omnino eſt ſtandum, per ea, quæ dixi ead.q.1.num.524. & ſub num.148.

101 Cambium illicitum & iniuſtum eſt per oppoſitum, quando habet inæqualitatem,& ſic iniuſtitiam commutationis, & exceſſum; & ſub iſto comprehenditur etiam cambium ſiccum, prohibitum in conſtitutione Pij V. & de quo nos locuti ſumus infra q. 7. par.1. num.19.in 6.argum.& par.3.limit.5.num.1.

Declara primo, vt hæc iniuſtitia poſſit in cambio dupliciter committi.

Primo, quando mutuum palliaretur cambio; quo caſu eſſet mutuum, & non cambium, ideoq; quicquid campſuarius ſolueret pro illo cambio vltra ſortem, eſſet vſura; hacq; ratione eſſet cambium illicitum, & vſurarium, & conſequenter deficeret in eo iuſtitia commutatiua, & campſor vti vſurarius teneretur ad reſtitutionem.

Exemplifica hanc iniuſtitiam, quando Creſus, qui non eſt mercator, neque negotiator, ſed, vti diues, tenet otioſas magnas pecuniarum ſummas in capſa, ad nullam negotiationem, ſeu mercaturam, aut quid aliud deſtinatas: ex illis dat ſcut. 100. Iro egeno, & inopi ſub nomine cambij, ab eoq; promiſſionem extorquet, quòd ratione iſtius cambij ſoluet ipſi Creſo ſingulis nundinis tres ſcutos vſque quo ei, vltra iſtud intereſſe conuentum, reſtituerit etiam integrum capitale ſcutorum centum in eodem loco, vbi pecunia data eſt, & vlterius facit eidem Creſo litteras cambij, quæ tamen non mittuntur: & hoc eſt clarum exemplum, quia cum iſtud augmentum vltra ſortem procedat ſolum ratione temporis, vtique eſt vſura, per ea,quæ dixi ſupra q.1.ſub num.404. & infra q.7.par.1.num.28.

Exemplifica rurſus, quando quis deponit pecuniam apud mercatorem, ſibi ſine vllo periculo reddendam, & vlterius in ſingulis nundinis iuxta illarum æſtimationem aliquod lucrum, non tamen ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, ſed ſolum ratione dilationis.

Alia exempla ſumere poteris ex his, quæ dixi infra q.7.par.3.in limitationibus.

Secundo committitur iniuſtitia, quando campſor excedit pretium, quod tamen non ſit de forma legis, latæ ſuper cambio; vt puta, quia vltra dimidiam excedat pretium, impoſitum à magiſtratu,de quo pretio locutus ſum ſupra ſub nu.53.verſ.cambium. iſto enim caſu, excluſo mutuo explicito, & implicito, adeſſet ſolum iniuſtitia. vt declaraui ſupra ſub num.99.

Declara ſecundo, vt quicquid acceptum fuerit

fuerit vltra diſpoſitionem legis, ſeu tolerate conſuetudinis ex contractu, cuius fructus, vel reditus pendet ab aliquo capitali pecuniarum, & à certi temporis dilatione, ſit reſtituendum, vel computandum in extinctionem capitalis, tanquam illicitè acceptum; cuiuſmodi eſt id, quod indebitè exigitur ex cenſu, ex ſocietate officij, & ex ſimilibus, ſi qui ſunt contractus, vt latè explicaui infra q.7.par.2.ampl.10.num.56. & ſeqq. & nu. 72. & 76. in alijs autem contractibus toleratur aliqua læſio, dummodo non ſit enormis, quæ excedat medietatem, vt latè declaraui infra q.7. eadem ampl.10.num.1.3. & ſeqq.

Et hæc ſufficiant pro generali cognitione praxis, & terminorum, quibus conficitur negotiatio cambiorum, vt hac cognitione præmiſſa, de eorum iuſtitia, & iniuſtitia magis expeditè agere poſſimus infra quæſt. 7.

§. 1. Quæſtio 6.

ARGVMENTVM.

Cambium quo iure, quare, & quomodo fuerit inuentum, Reip. quàm vtile, & neceſſarium.

SVMMARIVM.

Cambium pecunia cum pecunia introductum a iure gentium, num. 1. 3. & ſeqq. Quare introductum, num. 7. Ad quem vſum ſit poſtea conuerſum, num. 8. & 10. Ab initio accidentaliter fuit inuentum, num. 11. Tranſiuit deinde in artem artificioſiſſimam, num. 12. & 13.

Cambiorum negotiatio, eſt vtilis & neceſſaria Reip. num. 14. & 15.

Pecunia inuenta de iure gentium, ſub num. 3.

Permutatio rei cum re fuit primus contractus, num. 2. Quare fuerit inuenta permutatio, num. 6.

Emptio & venditio eſt de iure gentium, num. 3.

Ius gentium quod dicatur, num. 4.

Mercatura eſt de iure gentium, num. 5. iuncto num. 4.

Permutatio pecunia cum re, vel è contra eſt emptio, & venditio, num. 6.

Leges quando mutari debeant, num. 9.

Diuitia ſunt caduca, ſub num. 16. Caduciores autem quare ſint diuitia campſorum, & mercatorum, num. 17. & ſeqq. & præſertim mercatorum maritimorum, num. 18.

Cambiorum negotiatores in hoc ſeculo puniuntur a Deo in eo, propter quod peccarunt, num. 16.

1 QVO iure fuerit introductum cambium pecuniæ cum pecunia, non vidi apud eos, qui de cambijs ſcripſerunt, examinatum: Verum fuiſſe introductum de iure gentium, pluribus ſuaderi poteſt rationibus.

2 Prima, quia permutatio eſt de iure gentium, imò eſt omnium primus contractus, ſecundum ea, quæ ſcribit Ariſt. 1. polit. cap. 7. & ex eo notant Pet. And. Gamb. in cap. vnico, in princ. num. 12. de rerum permut. in 6. inter tractat. diuerſ. tom. 15. par. 1. fol. 209. & Chriſt. Roffin. tract. de beneſ. cap. 31. num. 1. tom. 15. par. 2. fol. 282. & quòd permutatio, ſeu cambium vnius rei cum alia habuerit originem ab initio mundi; nempè, vt vnus daret domum pro agro, granum pro oleo, mantellum pro vitulo, & demum daret id, quod ſibi ſupererat, pro eo, quod ſibi deficiebat, & quòd Abraham dederit ſeptem agnas pro puteo, & Iacob centum agnos pro parte agri, ex Geneſ. cap. 21. nu. 30. & cap. 33. num. 19. notat Romald. Coli tract. de camb. cap. 1. & quòd ſit de iure gentium patet manifeſtiſſimè, quia emptio, & venditio fuit inuenta poſt permutationem, vt dixi ſupra q. 4. num. 2. in fine, & infra num. 6. imò permutatio fuit omnium primus contractus, vt dixi hic ſupra; ſed emptio & venditio eſt de iure gentium, vt dixi num. ſeq. ergo multò magis de iure gentium eſt permutatio.

3 Item emptio, & venditio eſt de iure gentium, §. ius autem gentium. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. & patet ex his, quæ ſcripſi nu. 6. & conſequenter pecunia, ſeu nummus, quo conficitur emptio & venditio, fuit inuentus

uentus de iure gentium, vt ex Bar. ſequitur Fabian. de Mont. tract. de empt. & vendit. in 1. q. princ. in fine, nu. 5. tom. 6. par. 1. fol. 39.

Sed cambium vel eſt emptio, & venditio pecuniæ, vt ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 21. vel eſt permutatio vnius pecuniæ cum alia, vt dicunt alij, quos citaui ead. q. 4. num. 18. verſ. tertia opinio. Ergo cambium, ſeu commutatio pecuniæ cum pecunia vndique procedit à iure gentium.

4 Secunda, quia illud dicitur de iure gentium, quod æquè apud omnes gentes ſeruatur, §. ius autem ciuile. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. Sed cambium in omnibus Regnis, & Prouincijs, & vbique terrarum exercetur, veluti Reip. & hominum commercijs neceſſarium, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 2. ſub num. 2. verſ. ſecundo quod. tom. 2. fol. 527. Item quòd Romanus egeat commutatione monetæ, quam Venetus babet Romæ, & Venetus egeat commutatione monetæ, quam Romanus babet Venetijs, & ſic etiam alij diuerſorum locorum ſimili indigeant commutatione, eſt naturaliter ex varijs caſibus contingibile, & hæc commutatio fieret inter eos ex naturali ratione. Ergo cambium eſt de iure gentium.

5 Tertia, (& tendit ad idem) quia negotiatio, & mercatura ſunt de iure gentium; ſiquidem apud omnes gentes viget negotiatio, & mercatura: Sed cambium eſt quid annexum mercaturæ, & mercaturæ gratia inuentum, vt dixi infra num. 7. Ergo cambium ipſum ſeruabitur apud omnes gentes, & ſic eſt de iure gentium.

Quarta, (& hæc reſpicit iuſtitiam lucri) quia quòd is, qui in cambio ſubit pericula, ſuſtinet onera, & labores, & facit expenſas, accipiat aliquid vltra id, quod ipſe dat, eſt de iure gentium, & apud omnes ex naturali ratione ſeruaretur. Ergo cambium eſt de iure gentium, etiam conſiderata iſta inæqualitate.

6 Cambium, ideſt permutatio pecuniæ cum re, ſeu rei cum pecunia, fuit inuentum ex neceſſitate, Ariſt. polit. lib. 1. cap. 6. verſ. ex hac. & verſ. reperto igitur. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 1. in fine principij, & q. 8. art. 1. verſ. primum omnium. ibi, quæ quidem cambitio. & præſertim eſt neceſſarium ad babendas res ex partibus remotis, vt ad Ariſt. vbi ſupra explicat in 7. lect. D. Thom. & ex Sot. retuli ſub num. ſeq. nam, cum illa rerum mutua permutatio, de qua dixi ſupra q. 4. ſub nu. 2. & ſupra bac ipſa q. nu. 2. non eſſet ſufficiens indigentijs humanis, fuit inuenta pecunia, quæ eſſet menſura, norma æquitatis, & pretium omnium rerum emendarum, Sot. in locis ſuperius citatis, & hoc cambium tranſiuit in ſpeciale nomen emptionis, & venditionis, vt ex Card. Caiet. & alijs ſecutus ſum ſup. q. 4. num. 2.

7 Cambium verò pecuniæ cum pecunia fuit ab initio inuentum, quoniam numiſmata ſunt inter ſe diuerſa; nec omnia vbique reperiuntur, & quæ reperiuntur vno loco, non expenduntur quandoque in alio, & ideo inſeruiunt ad res vno loco comparandas, & non in alio; ſicq; hæc numiſmatum varietas induxit neceſſitatem cambiendi, hoc eſt, pecuniam pro pecunia permutandi; nam ſicut nobis neceſſarium eſt panem, vinum, & veſtitum, aliaq; neceſſaria quærere, ſi ea non habemus, nec ea ſine pecunia poterimus inuenire, ita ex conſequenti neceſſarium nobis eſt, pecuniam, quæ ad id nobis deſeruiat, quærere; hanc autem inuenimus, vel res noſtras pro pecunia vendendo, vel pecunias noſtras, quæ non ita ad neceſſaria emenda nobis deſeruiunt, pro alia commodiori nobis pecunia permutando, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 7. verſ. verum quoniam. col. 3. fol. 366. deinde hoc cambium pecuniæ cum pecunia cœpit fieri etiam per litteras, & retinere proprium nomen cambij, & inſeruire non ſolum ſimplici permutationi ad emẽda, quæ domui, & familiæ neceſſaria ſunt, vt dixi, ſed etiam pro faciliori mercaturæ, & peregrinationis vſu, vt ſcribunt Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 12. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. & Boninſ. tract. de cãb. cap. 2. & quòd fuerit inuentũ gratia mercaturæ, ſcribit Mich. Sal. in loco infra proximè citato. & dixi q. ſeq. par. 1. num. 39. & ſatis conſtat ex his, quæ ſcripſi q. præced. ſub num. 49. & ſeq. & quòd ſicut merces, aliaq; rerum genera expedit ſæpe ad diuerſa loca tranſuehere, ſic etiam expediat pecuniam traducere, tùm ad alia tranſigenda negotia, tùm præcipuè ad coemendas merces, quæ ab vna in alteram prouinciam neceſſarium eſt aſportari, ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. in concl. reſponſiua, col. 2. fol. 609. &, quòd, ſublata negotiatione cambiorum è medio, tollerentur omnes mercaturæ, & nundinæ, ſcribit Io. Azor. de inſtit.

mor.

mor.par.3.lib.10. tit.de camb. cap. 3. q.1. & , quòd ſicut cæteræ res ex vno loco ad alium transferuntur: aliquando enim aliunde huc aduehuntur: aliquando hinc aliò deportantur , ſic etiam aliquando neceſſe ſit , vt pecuniæ, quas habemus, alio deferantur, quia illis alibi , non hic indigemus, & aliquando oporteat, vt aliunde huc inuehantur , quia eas alibi , non hic habemus ; & ex his cauſis introduci cœperit ſecundus pecuniæ vſus, quo vna pecunia cum alia commutatur, & inuenta ſit cambiorum , & negotiationis ars , ſcribit Ioan. Azor. d.cap.3. verſus finem initij , & qua occaſione cambium fuerit introductum in Hiſpanijs in quatuor nundinis quolibet anno , ſcribit Mich. Sal. ad D.Thom. 2.2. poſt q. 78. in diſput.de camb. q.4. art. 2. controu. 6. ſub num.1.ibi, hac enim occaſione . tom.2.fol. 569.& ſic cambium fuit ſemper ordinatum ad fugiendos ſumptus, qui fuiſſent neceſſarij pro pecuniarum tranſportatione , vt patet ex exemplis , à me adductis d. q. præced. nu.47.& ſeqq.& non ad faciendum lucrum.

8 Poſtea autem ipſum cambium , ordinatum, vt dixi, pro mercatura, cœpit ordinari, & conuerti in mercaturam , & negotiationem lucratoriam ad faciendum quæſtum , vt oſtendi q.præced.num.51.& 52. in quinto caſu ; quare hodie campſores non exercent cambiorum negotiationem , eo, quia ipſi pro vſu mercaturæ indigeant reſtitutione pecuniarum in loco , pro quo dant cambio, ſed quia ex eo loco volunt facere alia cambia , ex quibus lucrum maius , quàm ex alio negotio faciant : ſimiliter, qui pecunias cambio accipiunt , vt plurimum , non accipiunt vt mercaturam exerceant , neque ad euitandos labores , pericula , & expenſas , tranſuehendarum pecuniarum , ſed ſolum vt pecunijs vtantur pro ſuis indigentis , reſtituturi eodem in loco per viam recambij .

Verùm fuiſſe cambium conuerſum in negotiationem , ſeu mercaturam luctatoriam non videtur improbandum ; imò videtur fuiſſe expediens , quia etſi cambia ab initio fuerint inuenta, & ordinata pro peregrinatione, & mercatura, vt dixi num. præced. tamen , inſtitutis ex neceſſitate nundinis, per ea, quæ ſcripſi §.ſeq. gloſ.4. num.6. cambium in neceſſariam conſequentiam, & in euidentem Reip. vtilitatem , fuit in negotiationem lucratoriam pro ſe ipſo conuerſum , hæcq; neceſſaria conſequentia, & vtilitas pluribus ſuadetur rationibus .

Prima , quia , ſublata inter mercatores reciproca cambiendi neceſſitate , deficiebat cambium, vt ſcripſi d.gl.4. ſub num. 6. & , deficiente cambio , mercatura , & negotia , quæ eo hodie maxime indigent , cum vſque ad remotiſſimas orbis partes ſint dilatatæ , vt dixi ead.gl.4.ſub num.6.diſſiparentur, vt ſecutus ſum infra ſub nu. 14. hæcq; diſſipatio eſſet multum Reip. pernicioſa; quamobrem fuit expediens , inſtituere cambij negotiationem , ne cambiendi occaſio vnquam deficeret , hæcq; cambij negotiatio non poterat aliter inſtitui , niſi ex ſe ipſa quæſtum faceret , quia homines eam aliter non exercerent : quot quot enim artes ſunt , omnes ab hominibus ob proprium bonum exercentur , licet ad Reipub. vtilitatem ſint principaliter inſtitutæ .

Infero ex hac ratione, non eſſe attendenda ea , quæ contra cambium, quod campſores cauſa lucri exercent , ſcribunt Fabian. tract.de camb.num.9.tom.6.par.1.fol.411. &, exclamando Ioan.Bapt.Lup.in cap.nauiganti. §.2.num.13.tom.7.fol.138.& alij in diuerſis locis .

Secunda, quia, ſublato recambio ex nundinis , quod in negotiatione lucrum includit , cambia eum maiori fierent intereſſe , vt dixi §.ſeq.gl.4.ſub num.6.comprob.2.

Tertia , quia ſicut ſocietas officij Curiæ Rom. fuit ab initio inuenta, vt officia poſſent emi , vt dixi ſupra q.1.num.261. & ſeqq. & deinde conſuetudo paulatim , commerciorum neceſſitate vrgente , ampliauit , vt ſocietas poſſit iniri , etiam ſine cauſa emendi officium , vt ſcripſi q. ſeq par. 1. num. 88. & 89. & proinde ſocietas poſſit iniri contemplatione ſolius lucri; ita etiam cambium, quod ab initio fuerat introductum gratia mercaturæ , & peregrinationis , potuit ex vrgenti cauſa ampliari ad negotiationem lucratoriam .

9 Quarta , (& hæc eſt confirmatio præcedentiũ) quia natura quotidie nouas deproperat edere formas, vt retuli in meo tract.de judic.cauſ.lib.2.cap.9.num.473. & mutatis rerum occaſionibus, leges mutandæ ſunt, vt ex Auguſt.lib.de ciuit.Dei dicit text.in cap. 1.35. diſt. 1. in illis verbis: *quod profectò quantò eſt antiquius , compellente neceſſitate , tantò poſtea factum eſt damnabilius* , ergo cambium , quod fuerat mercaturæ gratia ordinatum, potuit, vtilitate commerciorum

exigente, ad negotiationem lucratoriam conuerti, retenta tamen etiam priori natura inſeruiendi omnibus alijs mercaturis, tanquam mercatura mercaturarum, quia verſatur in nummis, vt dixi quæſt. ſeq. par. 2. ampl. 11. num. 4. ſic etiam nummus, qui fuerat inuentus pro pretio, & menſura rei vendendæ, vt dixi ead. q. ſeq. par. 1. nu. 13. fuit poſtea ipſemet vtiliter factus res vendenda, & menſuranda, vt dixi infra §. 6. gl. 1. nu. 23. in fine, & nu. 24. retenta tamen etiam priori natura pretij, & menſuræ, quaſi ſit menſura, & menſuratum, vt dixi q. ſeq. par. 1. nu. 15.

10 Infero ex iſtis rationibus, & præſertim ex quarta, quòd cambiorum vſus, præſertim in nundinis multipliciter eſt hodie dilatatus; nam cum ad emendas merces multis opus ſit pecunijs, multi aut in locis proprijs, aut in locis alienis dant pecunias cambio pro nundinis, vt illis pecunijs emant merces, aut denuo dent eas cambio illis, qui eis indigent; quam ob cauſam ad eaſdem nundinas accedunt multi capſerij nummati, à quibus mercatores accipiunt cambio, & accedunt etiam aliqui bancherij depoſitarij, qui depoſito accipiunt pecunias mercatorum, & capſeriorum, easq; ſoluunt ex mandato eorum, qui eas depoſuerunt, Romoald. Coli tract. de camb. cap. 8.

11 Huius cambij pecuniæ cum pecunia origo proceſſit à caſu, & accidentaliter, nam accidit forſan, aliquem habuiſſe numiſmata aliqua, quæ in eius propria patria, ſeu regione non appretiabantur, eo quòd non erant numiſmata ſuæ regionis, ſed erant alterius regionis, puta, Saracenorum: accidit poſtea, quòd Saraceni aliqui venerunt in eius patriam, & illa numiſmata habuerunt pro vili pretio, eaq; ad eorum patriam portarunt, vbi maiori pretio æſtimabantur, quia quodlibet numiſma pluris valet per ſe, loquendo in propria regione, vnde ille caſus docuit initium cambiendi pecunias, vt in ſubſtantia ex Ariſt. polit. lib. 1. cap. 6. colligunt D. Thom. ad eum ibidem lect. 7. verſ. reperto igitur. Card. Caiet. tract. de camb. cap. 5. ſub num. 3. ibi, lucrum autem. tom. 6. par. 1. fol. 406. & fuſius B. Io. à Capiſtr. tract. de vſur. in 2. par. 2. par. ſub num. 146. in 3. ſpecie. tom. 7. fol. 111. Ambr. de Vign. in cap. ſalubriter. num. 270. de vſur. eod. tom. 7. fol. 65. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. diſput. de camb. quæſt. 1. art. 1. num. 3. verſ. hanc commutationem. fol. 524. tom. 2. & Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. cap. 8. in fine.

12 Poſtea ex hac accidentali cambiendi cognitione deducta eſt ars campſoria artificioſior, vt dicit Ariſt. loco citato, & ex eo D. Thom. & aliqui ex citatis num. præcedenti,
13 quia † vbi lucrum facile reperitur, ibi hominum vires, & ingenia maximè exercentur.

14 Hanc artem campſoriam eſſe nedum vtilem, ſed neceſſariam Reipub. quiſquis eius artis habet cognitionem, facilè concedit: ſiue eam conſideremus in cambio minuto, in quo eam eſſe valdè vtilem Reip. ſcribunt Nauar. in cap. nauiganti. num. 19. verſ. decimoquarto. & Io. Bapt. Lup. §. 2. num. 10. verſus finē. de vſur. Couar. tract. de vet. collat. numiſm. cap. 7. ſub nu. 4. tom. 1. fol. 704. Io. Azor. de inſtit. mor. pat. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 3. q. 1. in littera g. etiam propter elemoſynas, pauperibus faciendas, cambiendo monetam groſſam, pro minuta, ſcribit Romoald. Coli tract. de camb. cap. 4. ſiue conſideremus cambia per litteras, in quibus explicitè loquuntur Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. de vſura circa cambia. num. 289. Romoald. Coli vbi ſupra. cap. 5. in fine, & habes in quadam cambij diſputatione, quam retuli infra §. 9. num. 6. & implicitè, & virtualiter omnes infra citati; ſiuè conſideremus artem campſoriam in genere, de qua ita ſcribunt Ambr. de Vign. in d. cap. ſalubriter. num. 271. & ſeq. fol. 65. Io. Bapt. Lup. in d §. 2. ſub num. 10. & num. 12. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. Boninſ. tract. de camb. cap. 3. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78 in diſput. de camb. q. 1. art. 2. ſub num. 2. verſ probatur. & verſ. alij verò. tom. 2. fol. 527. & q. 4. art. 2. controu. 6. ſub num. 1. ibi, hac enim. fol. 569. & ſub num. 4. verſ. obſeruemus vltimo. fol. 527. & quòd cambium quantum eſt ex genere ſuo ſit contractus vtilis Reip. & hoc ſiue cambium ſit purum, ſiue mixtum ex mutuo, latè oſtendit Conrad. de contract. q. 99. in 3. concluſ. & innuit etiam Pij V. conſtitutio, in illis verbis, *cambiorum vſus, quem neceſſitas, publicaque vtilitas induxit*; quam conſtitutionem habes infra §. 9. num. 52. & ſatis patet ex his, quæ de vſu cambij ſcripſi ſupra num. 7. & 8. & quæſt. præced. num. 48. & ſeqq. & eſſe propterea expedientiſſimum, quòd extent campſores ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 425.

Quinimo cambia adeo ſunt Reip. vtilia, & neceſ-

& neceſſaria, vt ſi cambia ceſſarent, omnia penè mercaturæ officia diſſiparentur, ac deſtituerentur, vt ſcribit Nauar.conſ.31. reuerendiſs.verſ.tertium notabile. verſus finem, lib.5.de vſur.& in man. confeſs. cap.17.de vſur.circa cambia.num.296.in fine, & quòd totus mũdus pateretur, videtur dixiſſe Cald. tit.de vſur.conſ.11.mercator ianuenſis.propè finẽ; licet in libro meo legatur corruptè.

15 Non obſtat, ſi diceres, artem campſoriam videri potius Reip. pernicioſam; tùm quia accipientes cambio videntur tendere ad dilapidandum; & proinde verum videtur illud dictum: *chi ſi cambia non è il medeſimo, & chi ſi marca, reſta ſegnato.* tùm quia dantes cambio, verſantur in periculo ſalutis animarum, cum aliquando ſub colore cambij vſurariam exerceant prauitatem, per ea, quæ ſcripſi ſupra q.2. ſub num.26.& q.ſeq. par. 1. num.21. & ſeqq. vel ſaltem actum exerceant aliter periculoſum, vt latè diſputando dixi d.q.ſeq.par.1.num.1.& ſeqq.ita vt, ſucceſcente hominum malitia, quod eſſet prouiſum ad remedium, tenderet ad noxam.

Quia reſp. prædicta vitia non eſſe in arte campſoria, ſed eſſe in ijs, qui accipiunt cambio ad prodigalitatem, & luxum in explendis proprijs voluptatibus, & in ijs, qui dant cambio illicito ad augendas diuitias; ſed vitia, quæ non ſunt artis, ſed artificis, non habentur in conſideratione, per ea, quæ, loquendo de negotiatione, ſcripſi ſupra q. 1. ſub num.71.& 81.

16 Vlterius qui ad cumulandas opes artem hanc vſurariè exercerent, ſciant, quòd iuſtitia Dei exigente, in hoc ipſo, propter quod peccaſſent, etiam infernali pœna non expectata, ſæpe in hoc ſeculo punirentur, quia dum, anhelantes ad augendas in infinitum opes, iniquum exercent cambium, vt duo, vel tria pro cẽtenario lucrentur, tria & centenarium ſæpè perdunt, vt iacturam hanc, quam ad malorum campſorum pœnam nos hic conſideramus, ad cambiorum iuſtitiam, & defenſionem adducit Nauar.conſ.31. reuerendiſs. verſ. ad ſextum. lib. 5. de vſur. hancq; iacturam experientia docet, quia etſi eorum quoque, qui campſores non ſunt, caducæ ſint diuitiæ (caduca enim, & fragilia, puerilibusque conſentanea crepundijs ſunt iſta, quæ vires, atque opes humanæ vocantur, affluunt ſubitò, repentè dilabuntur, nullo in loco, nulla in perſona ſtabilibus nixa radicibus conſiſtunt, ſed incertiſſimo flatu fortunæ huc, atque illuc acta, quos in ſublime extulerunt, improuiſo recurſu deſtitutos in profundo cladium miſerabiliter immergunt, Valer.Max. lib.6. de varietate caſuum, cap. de Syphace Rege. *Cum omnis noſter ſtatus ſub perpetuo motu conſiſtat*, §. vt autem lex. Auth. de non alien. aut permut. reb. eccleſ. *multi enim caſus rebus incidunt mortalibus.* l.15.inter antiquam. C. de vſufruct. & hab.

Nempe dat, & quandocunque iubet fortuna, rapitque
Irus & eſt ſubito, qui modo Creſus erat.
Ouid.)

17 Tamen campſorum diuitiæ ex quadruplici cauſa caduciores ſunt.

Prima, quia eorum diuitiæ, vt plurimum, conſiſtunt in nummis, quos alijs credunt, & poſtea non valent exigere: Secunda, quia cambia, quæ campſores exercent, ſunt mercaturæ gratia principaliter ordinata, vt dixi ſupra ſub num.7. & conſequenter mercatores ab eis ſæpe cambio accipiunt: at mercatores facilè incidunt in paupertatem, vt, loquendo de mercatoris conditione, eleganter dixit domina illa de Columna:

E quand' hà d'arricchir più certa ſpeme
Perde la vita, & la ſperanza inſieme.

Eſt enim ars mercaturæ plurimum fortunæ euentibus patula, & ipſi mercatores, lucro inhiantes, ſunt in hoc nimirum aleatoribus ſimillimi, Sot.de iuſt.& iur. lib.6. q.2. art. 2.col.penult. paulò ſupra medium, fol.566.

18 †& præſertim in paupertatem incidunt mercatores maritimi, quia eorum merces, dum per mare traijciuntur, maiori exponuntur periculo, Senec. epiſt.4. lib.1. quem refert etiam Bal.in l.2. C. de naut. fœn. *mare momento euertitur, eodem die, vbi luſerunt nauigia ſorbentur*. additque Bal. vbi ſup. & ex eo Santer. tract. de aſſecur. par.4. num.12. tom.6.par.1.fol.354. quòd mare æquiparatur homini potenti, & crudeli, & quòd aduerſæ procellæ nemini proſunt, & inexorabiles ſunt; & quòd in mare pericula magis reperiantur, notat Nauar. in cap.nauiganti. ſub num. 2. de vſur. *qui nauigant mare, enarrent pericula eius*, Eccleſ.43.num.26.& quàm ſit proximus morti, qui ſe exponit nauigationi, vide, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic.cauſ.lib.2.cap.8.num.292.& 293.vnde campſorum debitoribus factis non ſoluendo, eorundem campſorum credita eua-

neſcunt: Tertia, quia ipſimet negotiatores cambiorum ſolent æquè negotiari in mercantijs, vnde tranſeunt etiam ſub nomine mercatorum, per ea, quæ ſcripſi quæſt. præced. ſub num. 52. & ita eos vocat Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ad ſextum. lib. 5. de vſur. imò & ipſi negotiatores cambiorum ſe mercatores vocant, vt patet ex his, quæ retuli ead. quæſt. præced. ſub num. 98. ibi, per le quali ſpeſe trà mercanti. & cõſequenter, quæ diximus de caducitate diuitiarum mercatorum, habent locum in diuitijs cam-
19 pſorum. † Quarta cauſa (& hæc quadrat, & ſatisfacit propoſito noſtro) eſt, quia diuitiæ, ſi eas illicitas ſupponamus, facilè dilabuntur, vt enim habetur Eccleſ. 14. num. 4. *qui aceruat ex animo ſuo iniuſtè, alijs congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur.* & Prou. 28. num. 8. *qui coaceruat diuitias vſuris, & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.* & loquendo de negotiatorum, & mercatorum facultatibus, benè expreſſit Io. Chryſoſtomus ſuper Matth. relatus in cap. 11. eijciens. diſt. 88. dicens: *ſed eſt nec ſtabilis ſubſtantia eorum, neque ad bonum proficit, quod de malo congregatur: quemadmodum enim ſi triticum, aut aliud tale cernes in cribro, dum huc, & illuc iactatur, grana omnia paulatim deorſum cadunt, & tandem in cribro nihil remanet, niſi ſtercus ſolum, ſic de ſubſtantia negotiatorum nil remanet, niſi ſolum peccatum.*

Et ex his, imponendo finem huic quæſtioni, monitos velim cambiorum negotiatores, ne lucri auiditate excœcati ad illicita trahantur cambia, quia vltra, quod male parta, male dilabuntur, peccati pœnitentiam agere deberent.

§. 1. Quæſt. 7. Par. 1.

ARGVMENTVM.

Cambia an ſint licita, & de venditione, pecunia credita, & ſolutione anticipata.

SVMMARIVM.

Ars campſoria an ſit licita, ſub num. 7. & ſeqq. & num. 13. & ſeqq. Ars campſoria non habet finem, &c. num. 16. Et inclinat potius in vituperium, quàm in honeſtatem, num. 18. Declaratur, num. 63. & 64.

Cambium, præſertim ſi fiat ad negotiationem lucratoriam per ſe ipſum, an ſit prohibitum, num. 1. & ſeqq. Cambium minutum eſt licitum, num. 4. Item cambium per litteras ſine nundinis, ſub num. 5. Quid in cambio per litteras ad nundinas, num. 6. & ſeqq. num. 41. & ſeqq. & præſertim num. 50. & ſeqq. vſque ad finem.

Lex ex ſola ſuſpicione poteſt prohibere contractum, num. 2.

Cambium nulla lege reperitur prohibitum, niſi, &c. num. 3.

Actio Chriſti, & etiam Apoſtolica eſt noſtra inſtructio, num. 8. Declaratur, ſub num. 58. Chriſtus nummulariorum menſas euertit, num. 12. Declaratur, num. 60.

Petrus Apoſtolus conuerſus redijt ad piſcationem, Matthæus verò non ad telonei negotium, & quare, } *num. 9. & ſub num. 58.*

Cambia exercentur à mercatoribus, & negotiatoribus, num. 10. Qui ea exercent, malè audiunt apud populum, & quare, num. 11.

Mercatores diſplicent Deo, num. 11. Non tamen diſplicet mercatura, ſub num. 59.

Pecunia ex proprio eius vſu eſt menſura, & pretium rerum, num. 13. Significat omnem rem, & quare, num. 14. Ab arte campſoria inuertitur iſte vſus, num. 15. Declaratur duplex, & multiplex vſus pecuniæ, num. 61. & 62.

Procurator ad vendendum, item creditor habens à debitore facultatem vendendi pignus, non poſſunt ſibi ipſis vendere, ſub num. 15.

Negotium, quod poteſt ſe habere æquè ad bonum, ſicut ad malum, debet prohiberi, num. 17.

Actionum genera quot & quæ, ſub num. 17.

Cambium ſiccum eſt illicitum, num. 19. Quod ſit, & eſſe per litteras ad nundinas, nu. 20. Contrarium, num. 66.

Cambium per litteras ad nundinas videtur vſurarium, & quare, num. 21. & ſeqq. Contrarium, num. 41. & ſeqq.

Mutuare pecuniam quid ſit, & de natura mutui, ſub num. 21.

Cambium qua ratione videatur mutuum, & cum vſura, præſertim ſi fiat ad nundinas, num. 22. & 28. Contrarium, num. 41. & ſeqq.

& ſeqq. Et ſignanter, nu. 67. & ſeqq. Etiamſi eſſet mutuum, tamen eius lucrum poteſt iuſtificari, num. 74.

Cambia ad nundinas quomodo pluribus adhibitis fictionibus, videantur inuenta ad palliandum mutuum, & vſuram, num. 23. Contrarium, num. 41. & ſeqq.

Mutuum formale licet non interueniat in cambio, tamen poteſt interuenire velatum, num. 24. 26. & ſeqq.

Mutuum, & vſura quomodo interueniant in emptione, & venditione, alijsq; contractibus, ſub num. 24. & 27.

Vſura non verſatur in alio contractu, quàm in contractu mutui, ſiue ſit mutuum explicitum, ſeu implicitum, ſub num. 25.

Habitus non facit monachum, num. 27.

Iniuſtitia pretij toleratur in iure, quando res, & pretium ſunt de præſenti, ſecus, &c. num. 29.

Mercatores non dant cambio, quia indigeant pecunijs eo in loco, ſed, &c. num. 30. Tamen cambium eſt licitum, ſub num. 85. verſ. ad octauum.

Emptio frumenti, conſignandi tempore, quo veriſimiliter pluris valet, eſt vſuraria, num. 31. 34. Niſi vendens fuiſſet illud ſeruaturus, num. 32. & 33. Diuerſa tamen eſt ratio inter emptionem frumenti, & emptionem marcharum, num. 86.

Mutuum, reddendum quando mutuatum veriſimiliter pluris valet, eſt vſurarium, ſub num. 31. & 34. Si non erat ſeruandum, &c. num. 32.

Fructus ex ſocietate officij, vel alio contractu ficto non debentur, num. 35. Fictiones tamen, quæ tolerentur in contractibus, num. 88.

Cambium ad nundinas videtur iniuſtum, ex quò nummularius lucratur, & tamen tranſportatio ſit à campſuario, num. 36. Contrarium, num. 41. & ſeqq. & ſignanter, num. 90.

Cambij natura eſt, vt fiat inter monetas ſpecie differentes, num. 37. Non tamen eſt de intrinſeca natura cambij, &c. num. 92.

Cambij pretium imponitur à mercatoribus intereſſatis, ideoque ſemper lucrantur in cambio, num. 38. Eſt tamen iuſtum, num. 93. & 94.

Cambium non videtur amplius gratia mercaturæ, ſed explendæ inſatiabilis ſitis cumulandi diuitias, ideoque videtur illicitum, num. 39. & 40. Contrarium, nu. 41. & ſeqq. & ſignanter, num. 96.

Auaritia damnatur, ſub num. 40.

Cambij lucrum vnde iuſtificetur, nu. 42. & ſeqq.

Campſores pro exercendis cambijs faciunt expenſas, & ſubeunt pericula, num. 42. & ſeqq. & num. 47.

Pecuniæ copia, & inopia conſideratur in cambijs, num. 48. & 49. Et quomodo, ſub nu. 75. verſ. primo nego. & ſub num. 76. confirm. 2.

Pecunia præſens pluris valet, quam abſens, ſub num. 49. & num. 80. initio, & comprob. 3. & 4.

Pecunia abſentia conſideratur ſemper ex parte campſuarij, & præſentia ex parte campſoris, ſub num. 49.

Emi vili pretio, & vendi cariori ob locorum mutationem eſt licitum, num. 51.

Campſores, & cambia tolerantur ab Eccleſia, &c. num. 53. & 55.

Pretium rerum venalium, cæterorumq; negotiationum, vt iuſtum ſit, ad Eccleſiam pertinet, ideoque Papa declarat, quod ſit pretium iuſtum ſocietatis officij, cenſus, &c. num. 54.

Cambiorum intereſſe in Vrbe quomodo aliquando taxatum, num. 55.

Mutuato frumento, quando eſt cariſſimum, eoque currenti tunc pretio æſtimato, cum pacto, quòd tempore reſtitutionis reddatur tanta quantitas frumenti, quanta emi tunc poſſet illo pretio æſtimato, dicitur mutuum, ſeu venditio licita, num. 56.

Emptio frumenti, nondum recollecti, pecunia præſenti pro pretio, quo valebit in recollectionibus, eſt licita, ſub num. 56.

Actiones omnes ex fine, circumſtantijs, & vſu recipiunt honeſtatem, & inhoneſtatem, ſub num. 62.

Genuenſes cuiuſuis conditionis ſint, negotiantur in cambijs, num. 65. Quid ſentiant de pecunia, ſub num. 68.

Peccet an & quando, qui ſe peccandi periculo exponit, ſub num. 65. in ſecunda, & tertia reſponſione.

Nummus non parit nummum, ſub num. 68. Declaratur, num. 69.

Lucrum, ſeu merces habet vim mutandi ſpeciem contractus gratuiti, num. 70.

Mutuare non propriè dicitur, qui vult ob mutuum conſequi intereſſe. lucri ceſſantis, vel damni emergentis, ſub num. 70.

Mutuum, ex quo accipitur vltra ſortem, quando ſit vſurarium, & quando non, num. 71. & ſeqq.

Vſurarius quare ſuper omnes mercatores ſit plus maledictus, ſub num. 71.

Mutuum quando poſſit eſſe de præcepto, ſub num. 72.

Proximum diligens, adimplet omnem legem, ſub num. 72.

Elemoſyna an ſit de præcepto, ſub num. 72.

Charitas ordinata incipit à ſeipſo, num. 73.

Cambij lucrum videtur procedere à ſola dilatione temporis, ſub num. 28. Contrarium, ſub num. 75. verſ. primo nego. & num. ſeqq.

Pretium mercium tunc ob copiam emptorum augetur, quando copia eſt cum pecunia præſenti, ſub num. 75. verſ. nec huic. & ſeq.

Scuti marcharum à campſoribus communiter minoris æſtimantur in tempore diſtanti, quàm in tempore propinquo, ſub num. 76.

Tarditas minuit datum, & celeritas auget, ſub num. 76.

Petit plus, petens ante tempus, ſub num. 76.

Intereſſe ratione temporis debetur, ſicut intereſſe ratione loci, ſub num. 76. verſ. ſed in mercatoribus.

Pretium emptionis, & venditionis poteſt ob dilatam, vel anticipatam ſolutionem iuſtè augeri, & minui ex pluribus cauſis, & quæ ſint hæ cauſæ, ſub num. 77. & ſeqq. Et quando non poſſit augeri, num. 81. & ſub num. 84. verſ. primus, & ſeqq. & num. 85. Et quid in lanis, emptis minori pretio ob anticipatam ſolutionem, ſub num. 80. in fine.

Pretium cuiuſque rei, periculo expoſitæ, minus eſt, quàm pretium rei, quæ eſt ſine periculo, num. 78. & 79. & ſub num. 80. comprob. 1.

Actionem habere minus eſt, quàm habere rem, ſub num. 80. comprob. 3.

Creditum, ſoluendum cum dilatione, venditur præſenti pecunia minori pretio, &c. ibidem.

Poſſidere melius eſt, quàm in perſonam experiri, ibidem.

Dilatio ſolutionis eſt diminutio, & pars pretij, ſub num. 80. comprob. 4.

Paghe acerbæ Genuenſium qua ratione emi poſſint minori pretio. ſub num. 80. verſ. bis etiam, & ſeqq.

Intereſſe, ob quod poteſt pretium augeri, licet ſit à partibus taxatum, tamen poteſt illa taxatio impugnari, & denuo fieri in iudicio, num. 85.

Societas officij poteſt iniri etiam ſuper officio commodato, num. 88. Etiam ſi commodans officium, ſit reſignatarius, num. 89.

Campſores poſſunt etiam perdere in cambijs, ſub num. 94. & 95.

Cambium, con la ricorſa, *non eſt illicitum, ideoque non prohibitum, num. 97.*

Recambium an ſit illicitum, num. 98. & ſeqq.

EXPLICATIS in ſuperioribus quæſtionibus, & præſertim in quinta, ijs, quæ omnino neceſſaria erant ad cognitionem terminorum cambij, & ad intelligentiam facti, cum ſine hac cognitione, & intelligentia erraret, qui cambij materiam tractandam aſſumeret; reliquum eſt, vt examinemus ea, quæ ad iuſtitiam cambij pertinent, & quò commodius id faciamus, quæſtionem hanc, in qua ea examinabimus, diuidemus in tres partes principales.

Prima pars continebit diſputationem; an cambij commercium ſit prohibitum, & diſputationis concluſionem.

Secunda continebit concluſionis ampliationes, quibus explicabimus principaliores caſus cambiorum licitorum.

Tertia continebit eiuſdem concluſionis limitationes, quibus videbimus caſus cambiorum illicitorum.

1 Capio primam partem; & quæro, an cambij commercium ſit prohibitum, ſaltem quando non ſit gratia alterius commercij, ſed ſit, vti negotiatio ad ſe ipſum, quale eſt cambium, cuius caſum poſui ſupra q. 5. n. 51.

Ratio quare hanc quæſtionem formemus magis dubiam, quando cambium ſit vti negotiatio ad ſeipſum, eſt, quia ſicut mercatura, ſeu negotiatio cuiuſuis generis eſt ſemper valdè periculoſa in foro interiori, vt ex Chryſoſt. & D. Thom. ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 77. & aliqua negotiatio, vt puta, frumentaria poteſt eſſe prohibita etiam in foro exteriori, & quibuſdam perſonis quælibet mercatura prohibetur, vt ſecutus ſum par. ſeq. ampl. 11. num. 7. & limit. 17. nu. 16. 20. & ſeqq. Et vice verſa emptio & venditio ſine negotiatione regulariter nec in foro interiori eſt adeo periculoſa, nec in exteriori prohibetur; ita etiam cambium cum negotiatione ad ſe ipſum maiorem habet rationem prohibitionis, quàm cambium ſine negotiatione, quod ſit gratia alterius commercij, per ea, quæ dixi infra num. 39. in 14. argumento.

Priuſquam ad diſputationem accedamus, præmitto duo.

2 Primum, quòd lex poteſt ſola præſumptione, ſeu ſuſpicione vſurariæ prauitatis prohibere contractum, vt in cap. nauiganti. de

Digitized by Google

de vſur. de quo ſcripſi ſupra q. 1. num. 498. 502. & ſeqq. & num. 524. & infra hac ead. q. ſub num. 84. verſ. ſecundum.

3 Secundum, quòd cambij commercium nulla lege, vel conſtitutione cæſarea, aut pontificia reperitur prohibitum, niſi limitatiuè certis modis, ſeu formis, de quibus in conſtitutione Pij V. & conſequenter ſicut caſus, omiſſus à ſtatuto, cenſetur relictus ſub diſpoſitione iuris communis; ita quamplures caſus cambij hodierni, qui in iure non ſunt determinati, neceſſariò ſub variarum opinionum conflictu agitatur: quæ opiniones etſi in conſtituendo concluſionē ſint contrariæ, cum vna dicat affirmatiuè, cambium eſſe prohibitum, & alia dicat negatiuè, non eſſe prohibitum, ſed permiſſum; tamen poſtea conueniunt, quia illa, quæ dicit, eſſe prohibitum, admittit, vt poſſit aliquo fine bono honeſtari, & ſic erit permiſſum; & ſimiliter illa, quæ dicit, non eſſe prohibitum, admittit, vt pactis illicitis poſſit fœdari, & ſic erit prohibitū, vt explicaui infra nu. 62. & 64. & bene probatur ex his, quæ ſecutus ſum infra num. 50. verſ. demum. & ideo non mirabimur, ſi vnum, eundemq; auctorem pro vtraque opinione reperiremus citatum; cum vtraque opinio conueniat in hoc, quòd cambium pactionibus illicitis, ſeu inhoneſto fine non corruptum, eſt permiſſum, & è conuerſo, quod pactis illicitis, ſeu inhoneſto fine eſt deprauatum, eſt prohibitum: & proinde tota controuerſia conſiſtit in determinando, quæ pactiones, ſeu conditiones cambiorum ſint licitæ, quæuè illicitæ, quiſuè ſit finis honeſtans; & quis inhoneſtans; vnde conflictus in genere, an cambium ſit permiſſum, ſeu ſit licitum, vel ſit prohibitum, & illicitum, de quo Doct. acerrimè certant, videtur ſuperfluus: Cæterum, ne videamur quaſi nouum dogma inuenire, vt eo nos ab iſto conflictu ſubtrahamus, articuli diſcuſſionem, antiquorum veſtigia calcantes, latè amplectimur.

Pro clara huius quæſtionis reſolutione, & ad ſemouendam omnem æquiuocationem, diuido cambium principaliter in illa duo genera; videlicet in cambium minutum, & cambium per litteras, rurſus ſubdiuidam, ſequendo in ſubſtantia diuiſionem cambiorum, de qua ſup. q. 5. num. 2.

4 In cambio minuto concludo, abſque vlla difficultate, contractum cambij, ſeu artem ipſam campſoriam non eſſe prohibitam, ſed eſſe licitam, hancq; concluſionem habes etiam opportuno loco par. ſeq. ampl. 4. num. 1. & ſatis remanet firma ex ſimili concluſione, firmata infra in cambio, magis ſuſpecto, nempe in cambio per litteras.

5 In cambio per litteras (omiſſa illa diſtinctione, ſeu differentia, an cāpſor prius ſoluat, & poſtea accipiat, vel è conuerſo prius accipiat, & poſtea ſoluat, de qua differentia locutus ſum ſupra q. 5. ſub num. 1. & ſub nu. 5. verſ. vtrumque. quia verè eſt differentia inutilis, cum vtroque caſu liceat campſori lucrum honeſtum facere, quicquid aliter aliqui dixerint, vt ſuo loco videbimus infra ſub num. 20. 36. ſub num. 39. & 90.) ego diſtinguo rurſus duas qualitates litterarum, ſeu verius duas ſpecies cambij: videlicet, cambium per litteras ſimplices, quod dicitur cambium ſine nundinis, cuius formam poſui ſupra q. 5. nu. 40. & ſeqq. & cambium per litteras nundinales, quod & ipſum à qualitate litterarum voco nundinale, prout declaraui d. q. 5. num. 5. verſ. ſecundum eſt.

Capio cambium primum, videlicet per litteras ſimplices ſine nundinis; & in iſto cambio poteſt eſſe aliqua controuerſia.

Primam enim opinionem affirmatiuam; quòd hoc cambium per litteras ſit prohibitum, vel illicitum, probant argumenta, & rationes, quibus vſi ſumus ad probandam eandem concluſionem in cambio per litteras nundinarias, infra num. 8. 12. & 13. in 1. 2. & 3. argumento.

Contrariam opinionem negatiuam, nempè, non eſſe illicitum, ſed licitum, probant, & vrgentius ea, quæ ad probandam eandem opinionem negatiuam in cambio per litteras nundinarias ſcripſi infra nu. 41. & ſeqq. & in ſpecie hanc opinionem poſui ampliando par. ſeq. ampl. 7. num. 1.

6 Capio cambium ſecundum, videlicet, per litteras nundinales; & iſtud cambium ſubdiuido in duas ſpecies.

Prima ſpecies eſt cambij, vt vocant, liberi.

Secunda ſpecies eſt cambij non liberi, quod vocant, *con la ricorſa*. de qua ſpecie cambij egi infra §. 6. gl. 1. vt admonui etiam infra num. 96.

Venio ad primam, in qua ſunt opiniones, de quibus, diſcurrendo per omnes ſpecies cambiorum, Card. Caiet. tractat. de camb. cap. 1. 2. 3. & 4. tom. 6. par. 1. fol. 405.

7 Prima opinio eſt affirmatiua, quòd hoc cam-

cambium nũdinale liberum ſit prohibitum, vti illicitum; ſiquidem cambia ad nundinas, tanquam vſuraria, improbant Goff. Hoſt. & alij, vt ſcribit, ſed non ſequitur Io. Azor. tract. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 9. in fine initi, col. 881. & ita regulam, non in cambio ad nundinas, ſed (quod eſt minus dubium) in cambio in vniuerſum conſtituunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. quæſt. 8. art. 1. in concluſ. reſponſiua, col. penul. fol. 604. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. art. 2. nu. 6. tom. 2. fol. 528. dum concludunt, artem campſoriam per ſe ſonare in malum, hæcq; opinio videtur de mente ſolemnium Theologorum, publicè prædicantium, & affirmantium indiſtinctè, quòd campſores non poſſunt ſine peccato exercere artem ſuam, vt refert Io. de Anan. in cap. 19. nauiganti. num. 53. de vſur. & quòd ſit de mente nonnullorum grauiſſimorum ſcriptorum, quia ſimpliciter reprobant cambia, & quòd quotquot ſunt Sancti, & prudẽtes viri, ab iſta nũmularia, quæſtuariaq; arte deterreant homines, ſcribunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 5. col. 7. paulò ſupra primam aſſertionem, fol. 627. & Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 13. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. eſt etiam de mente Ariſtotelis 1. politic. cap. 6. quem ſequitur D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. verſ. reſpõdeo. dicens, hanc negotiationem commutandi pecunias, ſecundum ſe conſideratam, habere quandam turpitudinem, in quantum de ſui ratione non importat finem honeſtum, vel neceſſarium, prout latius retuli infra ſub num. 62. vbi videas: hæcq; opinio quatuordecim ſuadetur argumentis; quorum primum, & ſequentia vſque ad quintum incluſiuè arguunt ipſam artem, & negotiationem campſoriam in vniuerſum: & ſextum arguit in ſpecie hoc cambium, quòd ſit ſiccum; ſeptimum verò, & ſequentia vſque ad decimum incluſiuè arguunt, quòd ſit vſurarium, & reliqua arguunt, quòd ſaltẽ ſit illicitum.

8 Primo ſuadetur hæc opinio, quia ſicut omnis CHRISTI actio eſt noſtra inſtitutio, vt dixi ſupra q. 1. num. 42. & expedit, vt exemplum ſumamus etiam ab actionibus Apoſtolorum, & proborum virorum, quia nos, cum dubitamus, an aliqua actio, ſeu aliquod exercitium ſit honeſtum, ſeu iuſtum, inſpicimus qualitatem eorum, qui talem actionem, ſeu exercitium facit, quia, ſi ij ſint honeſti, & probi viri, honeſtum, & iuſtum arbitramur illud exercitium, vt ſecutus ſum infra §. 6. gloſ. 1. num. 54. in 7. argumento; ita per oppoſitum actio, ſeu exercitium eorum, qui timoratæ conſcientiæ non æſtimantur, noſtra debet eſſe admonitio, vt ab illo caueamus exercitio.

9 Sed nos videmus, quòd Petrus, poſtquàm fuit conuerſus, redijt ad piſcationem, Matthæus verò, qui fuit telonearius, non redijt ad telonei negotium, quia ad ea, quæ ad peccatum implicant, non debet conuerſus redire; quod nobis argumento eſt, quòd Petrus potuit piſcationem ſine peccato exercere; Matthæus autem vix ſine peccato ad teloneum poterat redire, S. Gregor. homil. 24. ſuper 21. Euang. Ioan. quod legitur feria iiij. poſt Dominicam Reſurrectionis, & citatur in cap. penult. de pœnit. diſt. 5.

10 E conuerſo videmus, quòd exercentes cambij negotiationem, ſunt mercatores, & negotiatores.

11 Sed mercatores non placent Deo, per ea, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 77. quia ſicut hi fortunæ periculis ſunt aſſueti, vt dixi quæſt. præced. ſub num. 17. & 18. ita etiam æternæ ſalutis ſperata lucra periculoſis naufragijs perdere ſolent, per ea, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 77. & ſub num. 80. & proinde, qui huic cambiorum negotiationi ſe dederunt, malè audiunt apud Populum, vt teſtantur Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 5. col. 7. paulò ſupra primam aſſertionem, fol. 627. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 2. num. 2. verſus finem, verſ. alteram. fol. 527. indeque etiam apud homines odium contrahunt, eò quòd contra naturam ſit, vt per artem campſoriam fiat, vt ſterilis pecunia fructuoſior ſit, quàm terra ipſa, & quòd homines, ferè ſedentarij, & otioſè vicentes, plus lucri corradant, quàm alij actuoſi, labore manuum ſuarum inſudantes, vt dicit idem Sot. eod. lib. 6. q. 8. art. 1. verſus finem initij, col. 1. in fine, fol. 603.

Ergo, ſi inſpiciamus Matthæum, debemus abſtinere à cambijs, eo, quòd ipſe conuerſus abſtinuit: Si inſpiciamus mercatores, aliosque campſores, debemus ea fugere, quia ipſi ea ſequuntur; certum enim eſt, quòd cambiorum negotiatio nimium ad augendas in infinitum opes anxia, ita animæ ſaluti inſidiatur, ſicut iratiſſimum mare naui

naui,pretioſis mercibus onuſtæ,calamitoſum
minari ſolet naufragium .

12 Secundo, quia Chriſtus menſas nummu-
lariorum euertit, Matth.21.ſub num.12.cu-
ius verba retuli ſupra q.1. nu. 77. & haben-
tur in cap.11.eijciens. verſus finem,diſt.88.
Sot.tract.de iuſt.& iur.lib.6.q.8.art.1.circa
initium, in fine 2. argumenti, & Mich. Sal.
ad D.Thom. 2.2. poſt q. 78. in diſput. de
camb. q. 1. art. 2. ſub num. 1. verſ. quarto
Chriſtus . fol.526.

13 Tertio, quia proprius pecuniæ vſus eſt,vt
ipſa ſit menſura,regula,& pretium omnium
rerum neceſſariarum ad vitam humanam,
l.1.ff.de contrahen.empt. l.3 nummis. ff.de
in lit.iur.l.42.ſi ita . ff.de fideiuſs. D.Thom.
2.2.q.77 art.1.verſ.reſpondeo dicendum.
Card.Caiet.tract.de camb.cap.4.num.2. &
cap.5.num.3.tom.6.par.1.fol.405. Ant. de
Roſel.tract.de vſur.num.43. verſ.tertio pro-
batur. tom.7.fol.68.Sot de iuſt.& iur.lib.6.
q.2. art. 1. in fine principij, q. 8. art.2. in 2.
concluſ.col.2.fol.605.& q.9. art.vnico, ini-
tio, in 1. argumento. fol.607. Couar. tract.
de veter.coll.numiſm.cap.7.num.4 in tertia
concl.fol.704. Hier.de Luc. tract.de camb.
in princ.num.6.tom.6. par.1. fol. 408. Na-
uar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ.tertium no-
tabile. lib. 5. de vſur. idem Nauar. quem
formaliter ſecutus ſum ſupra q.4. num. 2. in
fine, Mich.Sal.ad D.Thom. 2. 2. poſt q.78.
in diſput.de camb.q.1. ſub num. 1. verſ.ob-
ſeruemus ſecundo . fol.524.& art.2. ſub nu.
1. verſ.ducuntur.fol.526.& ſub num.4.verſ.
obſeruemus ſecundo.fol.528.& ſub uum.7.
verſ.quod ſecundo.fol.529. Io. Azor.de in-
ſtit.mor.par.3.lib.10.tit.de camb. cap.1.q.
2.& cap.3.initio, Theſ.Iun. tract. de augm.
monet.par.1. num. 32. in fine, & Romoald.
14 Coli tract. de camb. cap. 1. & 4. † & in
tantum eſt menſura omnium rerum , vt rem
ſignificet, l.4.pecuniæ appellatione . ff. de
verb. ſignif. & ideo ſignificat omnia corpo-
ra, l.176.pecuniæ verium. ff.eod. & ſic om-
nes res tàm ſoli, quàm mobiles, & tàm cor-
pora, quàm iura, l.220.pecuniæ nomine.
ff.eod.& ſignificat totum quicquid homines
poſſident in terra, cap. 6. totum. 1. q. 3. &
l.94.quiſquis. ff. de leg. 3. & propterea eſſe
verbum generaliſſimum, ſcribit Lud.Bolog.
in rubr.num.52.ff.ſi cert.pet.& pecuniæ no-
mine comprehendi equum , hominem , ve-
ſtem , & quodcumque in patrimonio conſi-
ſtens, ſcribit Fort. Garc. in l. iuriſgentium.
num.17. ff.ſi cert. pet. & ideo in ſe includit
frumentum , vinum , & alia omnia , quæ
nummo ponderari poſſunt , Surd. deciſ. 35.
ciues.num. 17. hocq; pecuniæ nomen meri-
tò communis loquendi vſus ſumit in ſpecie
pro pecunia numerata , quia hæc pecunia
numerata in virtute continet omnem rem, &
proinde Eccleſiaſtes 10.num.19.ait,*pecuniæ
obediunt omnia* , vt aduertit Sot. de iuſt. &
iur.lib.6.q.2. art. 1. col.6. paulò ſupra me-
dium, fol.563. & quòd nomen pecuniæ ſpe-
cialiter ſignificet nummos, ſcribit Nauar.in
cap.nauiganti.ſub num.6 verſ. ſequitur. de
vſur.& de pecuniæ vſu inuento ad neceſſita-
tem vitæ humanæ , ſcribunt Ayma. Riual.
tract.de hiſtor.iur.ciuil.lib.1. nu.13. tom.1.
fol.3.& Romoald.Coli tract. de camb.cap.1.
& 2. & alij , quos citat Menoch. tract. de
arbitr.iudic.caſ. 316.num.48. lib.2. cent.4.
& licet pecunia non eſſet ſignata , tamen
idem pondus,ſicq; maſſa ipſa non monetata
habebatur pro pretio rerum,quia,antequam
ſignaretur,pondere ęſtimabatur,vt ex Ariſt.
ſequitur Sot.d.q.9. art.vnico. verſ.ad intel-
ligentiam. col.2. fol. 607. imò pecunia hoc
ipſo quòd eſt menſura rerum, eſt etiam con-
iectura contractuum , & mentis contrahen-
tium, Valaſc.tract.de iur.emphyt q 1.nu.10.
& quòd pecunia , non ad aliquem vſum di-
ſpoſita ſit , niſi ad emendum , ſcribit Ioan.
Chryſoſt. relatus in cap.11.eijciens. ibi.pri-
mum quidem.diſt.88.

15 Sed ars campſoria vtitur pecunia in vſu
oppoſito , & contrario , nempè vt ipſa ema-
mus ipſam , & ſic ſit menſura , & menſura-
tum , & in eodem ſubiecto concurrat actio,
& paſſio , quod reputatur impoſſibile, vt di-
xi infra §.6.gl.1.num.23.in fine,& num.24.
ideoq; procurator , conſtitutus ad venden-
dum cuicunque velit , non poteſt ſibimet
vendere,quia non poteſt eſſe emptor,& ven-
ditor, Rot.Genuen.deciſ.4. dum iudicauit.
num. 3. qua etiam ratione creditor, habens
facultatem à debitore vendendi pignus,non
poteſt ſibiipſi vendere , Neguſ. tract. de pi-
gnor.in 1.memb.6.par.princip.ſub num.26.
tom.6.par.1.fol.242.& Menoch. conſ.296.
cum interrogatus.num.20.& quòd ars cam-
pſoria ſit vituperabilis , eo quòd non vtitur
pecunia in ſuo proprio vſu , ex Ariſt. lib.1.
polit. cap.6. deducunt Card. Caiet.tract.de
camb.cap. 5.num.4. tom. 6. par.1. fol.406.
Boninſ.tract.de camb.cap.3. Fab.tract.de
camb.num.9.eod.tom.& par.fol.411.Mich.

Sal.ad D.Thom.2.2.poſt q.78.in diſput. de camb.q.1.art.2.ſub num.1. verſ.ducuntur. & communiter omnes.

16 Quarto, quia ars campſoria non habet finem, cum ſit ordinata ad lucrum, & diuitias, quæ ſunt ſine fine, Ariſt.eod.cap.6. lib. 1.polit. D.Thom.2.2. q.77. art. 4. verſ. reſpondeo dicendum. ibi, ſecunda autem.Caiet.loco ſupra proximè citato,& Io.Azor.de inſtit.mor.par.3.lib.10. tit. de camb. cap.3. q. 1. & tamen temporalia deſideria modum habere debent; quam ob cauſam contra campſotiam artem, vti Reip. peſtiferam, argumentatur Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.8.art. 1. argum.a.fol.603.

17 Quinto, quia negotiatio, ars,ſeu quiduis aliud, quod æquè ſe habeat ad bonum, & malum, debet prohiberi potius, quàm permitti, vt ex Bar.& Abb.ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.1.cap.12. nu.49. & multò magis prohiberi debet, quando à communiter accidentibus tendit ad malum, Mich.Sal.ad D.Thom.2.2.poſt q.78. in diſput.de camb.q.1.art.2.ſub num.1.in 5.arg. tom.2.fol. 526. & Io.Bapt.Cauat.tract.de camb.tit.de cābio ſicco,verſ.quæro an ſimilis.in fine,fol.222.quia vbi adeſt periculum, debet euitari, alias non euitando, videretur illud amare, *& qui amat periculum, peribit in illo*, Ecclеſ.3. num. 27. Et pro maiori huius argumenti intelligentia ſciendum eſt, quòd quatuor ſunt genera actionum; quædam enim ſunt bona in ſe, quæ nulla intentione poſſunt fieri mala, vt laudare Deum; quædam ſunt in ſe ita mala, vt nulla intentione fieri poſſint bona, vt blaſphemare Deum; quædam ſunt de genere bonorum, vt dare elemoſynam, & iſta ex circumſtantijs poſſunt fieri mala; quædam verò ſunt indifferentia; & hæc intentione poſſunt fieri bona, vel mala, vt leuare lapidem de terra, poſſum enim illum leuare, vt offendam proximum, & tunc eſt malum, & poſſum leuare vt ædificem, & tunc eſt bonum, Abb. in cap. 10. cum ab omni. num. 2. de vit. & honeſt. cleric. vel, (& magis in propoſito) quædam ſunt de genere ſuo bona, vt actus virtutum: quædam intrinſecè mala,vt mentiri: quædam indifferenter, vt legere: quædam verò,ſi ſecundum ſe conſidcrenrur,inclinant in malum, & vituperium; nihil tamen prohibet, aliqua honeſta circumſtantia & fine bono per ſe fieri licita, vt habere plura beneficia Eccleſiaſtica, Sot.de iuſt.& iur. lib.6.q.8.art.1.in concluſione reſponſiua. col.penult.fol.604.

18 Sed ars campſoria eſt huins quarti generis; inclinat enim potius in vituperiū,quàm in honeſtatem, vt docet Ariſt d.lib.1. polit. cap. 6. & 7. quia eſt præter naturam pecuniæ, vt quis primarium eius vſum deſerens, vnam pecuniam cum alia commutet, & finis ipſius non reſpiciat neceſſitatem vitæ, ſed lucrum, quod in malum inclinat, Sot.d. q.8. art.1. & mercatoribus,& campſoribus, qui eam exercent, non eſt tanta ſuæ ſalutis cura, quanta eſt ijs, qui timoratæ ſunt conſcientiæ, vt, loquendo de cambio ſine pecuniæ tranſmiſſione, ſcribit idem Sot. d.lib.6. q.10.art.1.in docum.poſt 2.corollar.col.penult.fol.610. & deinum, quòd ars campſoria, & negotiatio cambiorum magis ſe habeat ad malum, patet ex his,quæ ſcripſi ſup quæſt. 1. num. 77. & 78. Ergo debet prohiberi.

19 Sexto, quia (quicquid ſit de ipſa arte campſoria in vniuerſum) cambium ſiccum eſt illicitum, & prohibitum, vt conſentiunt communiter omnes, Nauar. in cap. nauiganti. verſ.decimoquinto. num. 25. verſ.ſequitur.& Io.Bapt.Lup.§.2.num.25.de vſur. inter tract.diuerſ. tom.7. fol. 139. Boninſ. tract.de camb.cap.5. in 2. difficult. verſ. dipoi. fol.11. Io.Azor.de inſtit.moral. pat. 3. lib.10.tit.de camb.cap.8.verſ.at videndum. & verſ.ſeq. hæcq; prohibitio continetur expreſsè in conſtitutione Pij V. & conſtitutionibus aliorum Principum ſecularium in multis locis.

20 Sed cambia iſta per litteras nundinales ſunt ſicca, ſecundum ea, quæ ſcribunt Laur. de Rodulph. in cap.conſuluit pat.3. num.1. de vſur.inter tract. diuerſ.tom.7.fol.37.Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.8.art.2. col.penult. in 3. genere, fol. 606. quia cambium ſiccum generatim dicitur illud, ex quo lucrum exigitur, & accipitur ratione ſolutionis ad tempus dilatæ, idcoque re vera eſt mutuum, licet habeat nomen cambij,Io.Azor.de inſtit. moral.par.3.lib.10.tit.de camb.cap.10.initio; & quòd omne cambium, in quo nummularis dat pecunias, recepturus alibi eas, ſit ſiccum, refert, ſed non ſequitur Io.Azor. d.tit.de camb cap.9.in fine initij,& quòd ſit ſiccum, dixi etiam infra ſub num.28.

21 Septimo, quia hoc cambium per litteras nundinarias (ſiue vocetur ſiccum,ſiue non) eſt ſemper vſurarium, quia mutuare pecu-

niam

niam eſt dare illam cum dilatione temporis ad reſtituendam aliam in eiſdem numero, & ſpecie, transferendo dominium pecuniæ in eum, cui mutuatur, l.2. mutuum. §. appellata. & §. creditum. & ibi Doct. ff. ſi cert. pet. & quòd transferatur dominium ſimpliciter in mutuatarium, ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 1. col. 1. verſ. differunt. fol. 295. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. concl. 3. in fine, col. 3. dixi etiam infra §. 3. gloſ. 3. num. 33. & conſequenter, translato in mutuatarium dominio, poteſt ipſe pecuniam in vſus, quos voluerit, impendere, quia iam ad ipſum ſpectat periculum pecuniæ mutuatæ, vt ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 1. ſiue pereat ex culpa ipſius mutuatarij, ſiue non, Medin. d. q. 1. verſ. differunt.

22 At dare pecuniam cambio ratione loci, non eſt in effectu aliud, quàm dare pecuniam cum translatione dominij in eum, cui datur cambio, & cum dilatione temporis ad reſtituendum, prout motiuant etiam Card. Caiet. tract. de camb. cap. 2. num. 2. tom. 6. par. 1. fol. 405. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 1. in 2. arg. col. 1. fol. 608. & Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 1. & 2. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. hocq; argumentum ex mente Iuriſconſulti Genuenſis, dicens, quòd anticipata ſolutione emitur minori pretio res maioris pretij, adducit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 2. ſub nu. 1. verſ. denique. tom. 2. fol. 526. & ità tenere Goffredum, & Hoſtien. refert Boninſ. tract. de camb. cap. 6. verſ. furono. in fine, & ita in cambio per litteras, in quo nummularius prius recipit, & deinde ſoluit, arguit etiam Io. Azor. in loco ſupra proximè citato, & loquendo in cambio oppoſito, nempe, quando nummularius prius dat, & deinde per litteras recipit, ita tenere Goffr. Hoſtien. & alios in cap. vlt. & in cap. 6. in ciuitate. de vſur. refert, ſed non ſequitur idem Azor. eod. tit. de camb. cap. 6. q. 1. &, loquendo de cambio nundinario, ita arguit eod. tit. de camb. cap. 8. verſ. his poſitis. & quòd cambium ſit mutuum, ſcribit Hier. de Luc. quem retuli par. ſeq. ampl. 11. ſub num. 2. confirm. 4. & hanc opinionem in cambio ſicco, eo quia ſit mutuum palliatum ſub veſte cambij, declarando, quando ſit cambium ſiccum, admittit Boninſ. d. tract. de camb. cap. 7. verſ. ma-quanto. fol. 19. & quòd in cambio impuro, in quo ſcilicet interuenit diuerſitas temporis, vel loci, ſemper contineatur mutuum tacitum, ſcribit Medin. quem citaui ſupra q. 5. ſub num. 1. & quòd cambium ſit mutuum, ſuadetur etiam ex eo, quia procurator, conſtitutus ad accipiendam mutuam pecuniam, poteſt eam accipere ſub cambijs, & recābijs, vt moris eſt, Mantic. tract. de tac. & ambig. conuent. lib. 3. tit. 9. nu. 63. tom. 1. quare multi, vt Laur. de Rodulph. quem citaui ſupra q. 1. num. 424. in 3. caſ. Nauar. quem citaui par. ſeq. ampl. 1. num. 1. & Hier. de Luc. quem retuli ead. par. ſeq. ampl. 13. ſub nu. 1. verſ. quicquid. in fine, promiſcuè, & æquè loquuntur de cambio, & de mutuo; & caſum, in quo accipiens mutuo, fecerat tunc litteras cambij mutuanti, nō improbauit Rot. Genuen. deciſ. 50. antonius mariæ. initio; & quòd cambium ſit mutuū, latè examinat idem Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 6. fol. 362. & ita ipſe ſemper ſupponit, & loquitur, & quòd cambium Lugdunenſe, Bezenzonenſe, ſeu Placentinum, ſit mutuum ferè explicitum, latens ſub pallio cambij, oſtendo euidenter, patefactis eius fictionibus, nam in effectu in illo cambio dantur in Ciuitate Genuæ ſcut. 100. auri in auro, ſeu illorum valor, vt Placentiæ cum dilatione vſque ad nundinas proximas reſtituātur ſcut. 102. ſeu 103. auri in auro, vel illorum valor, & ibidem dantur poſtea ijdem, vt in eadem Ciuitate Genuæ reddantur ſcut. 104. Sed quia eiuſmodi contractus, ſi ita fieret ſine alia palliatione, haberet faciem apertam mutui, in quo illud plus ſine vſura accipi non poſſet, per ea, quæ dixi ſupra q. 1. num. 408.

23 † idcirco iſti negotiatores, vt illud plus non ex mutuo accipere videantur, ſimulant contractum cambij, ad quem contractum ſimulandum multa alia fingunt; Primo enim fingunt emere ſcutos marcharum, tanquam monetam diuerſæ ſpeciei ab ea, quam loco pretij dant, vt hac monetarum diuerſitate includant emptionem, & venditionem, per ea, quæ dixi ſupra q. 4. num. 21. & excludant mutuum, in quo reddi debet pecunia eiuſdem ſpeciei, vt ſecutus ſum ſupra ead. q. 4. num. 7. in 2. differentia; & tamen iſti ſcuti marcharum non reperiuntur, ideoque in diſtractu, ideſt, in ſolutione ſunt ſcut. auri in auro, cum pro ſcutis 101. marcharum ſint ſoluendi ſcut. 100. aurei in auro, veri, & reales,

les, ſeu illorum valor, & quia ſunt, vt dixi, ſcuti ficti, alicui Principi iniuriam non faciunt, dum ipſi eis pretium imponunt, vt dixi §.ſeq.gl.3.num.107. Secundo fingunt, illos ſcutos marcharum ſibi conſignandos eſſe Placentiæ in nundinis, vt ex hac fictione dupliciter excludant mutuũ: primo quia in mutuo ſolet dari vel expreſsè, vel tacitè ſemper aliqua dilatio ad reſtituendum: at in cambio nulla videtur dari dilatio, ſed potius videtur ſtatui locus, nempè in nundinis Placentinis, ita vt dilatio in mutuo ſit ex natura neceſſaria mutui, at in cambio per litteras ſit ex accidenti, nempè pro tranſmittendis litteris, vt dixi ead.q.4.num.13. in 5. differentia; & tamen in effectu dare pecuniam ad primas nundinas Placentinas non eſt aliud, quàm dare eam, vt ſibi reddatur poſt tres, vel duos, vel vnum menſem, prout nundinæ plus, minusvè diſtant: & ſic iſtæ nundinæ videntur inuentæ ad obſcurandam, tegendamque reſtitutionis dilationem, quæ locum habet in mutuo; ſecundo, quia reſtitutio eſt facienda in diuerſo loco, at in mutuo debet fieri in eodem, vt dixi ſupra q.4.nu.14. in 6. differentia; & tamen in effectu, qui dant cambio in Ciuitate Genuæ non indigent pecunia in Ciuitate Placentiæ, ſed habent intentionem, vt ſibi reſtituatur Genuæ, & ita per viam recambij in effectu conſequuntur; vt latius ſcripſi infra num.30. in 8. argumento. Tertio ad excludendum mutuum fingunt mercatores cambiorum aliquando perdere in cambio, & ſic ſortem integram nõ recuperare, Caiet. Fab. Genuen. & Rot. diuerſ. quos ſecutus ſum infra num.94. in fine, & num. 95. ad differentiam mutui, in quo ſors reſtituitur ſemper integra, vt retuli ſupra q.4. num.11. in 3. differentia; & tamen eſt fictio, tùm quia etiã in mutuo poteſt dari caſus, vt mutuanti non reſtituatur in effectu, ideſt, vtiliter quantum mutuauit, per ea, quæ ſcripſi ſupra q.1.num. 410.415. & 420. tùm quia, quod mercator cambiorum perdat de ſorte, eſt de raro contingentibus, vt ſcribit idem Fabian. in loco ſupra citato; & vnus flos non facit ver; & ex his nundinæ illæ videntur inuentæ à mercatoribus, vt ex mutuo lucrum conſequantur; ſæpè interueniunt aliæ fictiones, de quibus fusè ſcripſi infra §.6. gloſ.1.num.23. & ſeqq. & inter eas eſt fictio litterarum cambij, quas mercatores faciunt, non pro cambio, ſed pro lucro prouiſionum; & ideo campſuario, qui cambio accipit, ſunt damnoſæ, vt ſcripſi infra par.3. limit.5. nu.3. & ratio, quare tot multiplicentur fictiones eſt, quia fictio, & mendacium fraternizant; vnde ſicut mendacium mendacium trahit, ita fictio fictionem; his ergo fictionibus patefactis, conſtat nullam in ſubſtantia remanere differentiam inter mutuum, & eiuſmodi cambium, niſi hanc, quòd negotiator non intendit mutuare gratis; vnde, ſublato illo, gratis, ceſſaret hoc nomen cambij, & omnia fierent apertè ſub proprio, & reali contractu mutui, & proinde nundinæ cambiorum videntur nundinæ vſurarum; ſed ſi non quod verè agitur, ſed quod ſimulatè concipitur, deberet attendi, poſſent ſine tanto circuitu, quando mutuant, dicere, quòd emunt, ſeu permutant pecuniam tanto pretio: quia, vt vnico verbo concludam, hæ fictiones aut non releuant, aut non ſunt neceſſariæ: quia volunt iſtis fictionibus conſcientiam deprauatam fingere bonam, ſed errant, quia conſcientia iudicatur à Deo, cui omnia ſunt aperta.

24 . Et quamuis cambium non eſſet mutuum formale, per ea, quæ dixi ſupra q.4. num.5. & ſeqq. ſed eſſet alius contractus, tamen eſſet mutuum velatum, ſiue palliatum, quia mutuum palliatum eſt, quod ſecundũ ſuam formam apertam, & verba contrahentium eſt alius contractus, quàm mutui: ſecundum verò formam latentem, & mentem contrahentium veram, vel præſumptã eſt mutuum, quale eſt omnis alius contractus, in quo aliquis minoris iuſto pretio infimo quærit aliquid propter anticipatam ſolutionem; & è conuerſo, vendit alij pretio maiori iuſto ſupremo propter dilatam ſolutionem; quare qui rem, quæ ad minus, attento infimo pretio, valet 12. emit pro 10. eo, quia anticipatè eam ſoluit, videtur in effectu mutuare pretium, quod dat, nempe illa 10. & illud minus, videlicet, illa duo, quæ non ſoluit, videtur accipere pro vſura; qui verò contra, rem, quæ valet 10. ad ſummum, attento pretio rigoroſo, vendit 12. eo quòd ementi facit tempus ad ſoluendum pretium, videtur illi mutuare pretium rei, & pro iſto mutuo accipit illa duo, quæ excedunt iuſtum pretium, cap.6. in ciuitate. & ibi Abb. & alij de vſur. D.Thom. 2.2.q.78. art.2. verſ. ad ſeptimum. dicens, quòd manifeſtè vſura committitur, quia eiuſmodi expectatio pretij ſoluendi, ſeu anticipatio ſolutionis habet mu-

tui

tui rationem, Medin. in ſuis tract. tom. 2.
tit.de reb.per vſur.acquiſ.q.1.col.1.in fine,
verſ.eſt autem. fol.295.& verſ.primum. fol.
296. Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.1.art.1. verſ.
in capite. verſus finem, fol. 525. col. 1. &
clarius Nauar.in man.confeſs. cap.17. de
vſura circa mutua. ſub num. 206. verſ. dixi
verum. & ita in venditione rei, conſiſtentis
in pondere, numero, vel menſura, ſcribit
Bal. quem citaui par.ſeq.ampl.8. num.162.
25 confirm. 2.† Vnde licet omnis vſura verſe-
tur in ſolo contractu mutui, tamen quia
contractus mutui eſt duplex; verus, & pal-
liatus; ita etiam duplex eſt vſura; vera ſcili-
cet,quæ conſiſtit in vero mutuo,& palliata,
quæ verſatur in mutuo palliato, Medin.in
loco ſupra proximè citato,Nauar.d.verſ.di-
xi verum. in fine,& ita in effectu docet etiam
Abb.d.cap.in ciuitate. num.2. & realem
vſuram eſſe duplicem; formalem ſcilicet, in
qua mutuum cum lucro formaliter interue-
nit; & virtualem,in qua mutuum interuenit
ſolum virtute; cum ſcilicet merces,credita
pecunia, carius venduntur, ſeu,anticipata
ſolutione, vilius emuntur, ſcribit Io. Azor.
de inſtit.moral.par.3.lib.5.tit.de vſura, cap.
3. verſ. tertio diuidi ſolet. & quòd vſura
committatur ſolum in mutuo vero,vel ficto,
ſcribit etiam Cald. conſ. 11. mercator ia-
nuenſis. ſub num. 1. de vſur. & quòd com-
mittatur ſolum in mutuo, ſcribit Innoc. in
d.cap.in ciuitate. ſub num. 1. verſ. ex forma
huiuſmodi. de vſur. & quòd ſedes & funda-
mentum vſuræ ſit mutuum,ſcribunt Medin.
d.q.1.verſ.primum.in fine,col.3.fol.296. &
Molin.de iuſt.tom.2.de cõtract.diſput.303.
initio col.225.& quòd vſura non cadat,niſi
in mutuo vero,vel palliato,ſcribunt Rot. di-
uerſ.deciſ.197.in cauſa.num.3.par.2.& co-
ram Illuſtriſs.Card.Lancellotto, in Lucana
penſionis,ven.18.martij, & 29. aprilis 1611.
deciſ.325. dubium erat.num.10. verſ. vltra
quod. in impreſſis Romæ 1615. & habes in
quadam terminorum cambij inſtructione,
à me relata infra §. 9. num.33.

Ergo ſicut eſt prohibitum mutuũ, in quo
aliquid ratione temporis accipitur vltra ſor-
tem, quia tunc continet vſuram, quæ omni
iure eſt prohibita, vt dixi ſupra q.1.nu 401.
& ſeqq. ita etiam prohibitum eſt cambium,
in quo ratione temporis accipitur aliquid
vltra ſummam datam,per ea,quæ latius ex-
plicaui infra num.28.

Nec dicatur,quòd cambium,cum ſit per-
mutatio, ſeu emptio, & venditio pecuniæ,
vt dixi ſup. q. 4. num. 18. & 21. non poteſt
eſſe mutuum, per ea, quæ ſcripſi ead. q. 4.
num.5.& ſeqq.

26 Quia reſpondeo, mutuum eſſe duplex;
verum ſcilicet, & palliatum, vt dixi etiam
ſupra, & huiuſmodi eſt cambium, cuius ſor-
ti accedit aliquid ratione temporis, quia li-
cet habeat pallium, ſeu habitum cambij, ta-
27 men eſt mutuum, † nam ſicut pallium, ſeu
habitus non facit monachum, cap. 13. por-
rectum.de regular.& tranſ.&c.cap.4.conſu-
luit. qui cler. vel vouen. &c. Philip. Franc.
tract. de diſput. petit.in 3.dub.num.2. tom.
3. par. 2. fol. 330. ita pallium, ſeu habitus
cambij, quo induitur mutuum, non facit,
vt ſit cambium, ſed remanet mutuum;qua-
re dato etiã, quòd cambium eſſet vera em-
ptio, & venditio; tamen adhuc in eo ſtat
mutuum implicitum, quia campſor emit à
campſuario ſcutos *de marche* viliori pretio
propter anticipatam ſolutionem, ita vt quò
magis anticipatè ſoluit, eo viliori pretio
emat; & cõſequenter eſt vſurarius; & è con-
uerſo peccat etiam venditor, qui ob dila-
tam ſolutionem vendit rem maioris iuſto
pretio maximo, vnde peccare etiam viden-
tur, qui emunt, vel conducunt reditus Epi-
ſcopatuum, beneficiorum, magiſtratuum,
prouinciarum, dominiorum, oppidorum,
tributorum vendibilium exactiones,& alio-
rũ priuatorum, neceſſitate preſſorum, mul-
tò minori iuſto pretio infimo ob ſolutionem
anticipatam vnius anni, & minori ob duo-
rum, & multò minori ob trium, Nauar.in
man.confeſs.cap.17. de vſura circa mutua.
num.210.verſ.in duodecimo not.num.228.
verſ.idem de eo. & dixi ſup.num.24.verſ.&
quamuis. & quòd mercator, vendens rem
aliquam ad tempus,non poſſit vendere plus
communi pretio ex hoc,quòd pecunias ſuas
mortuas tanto tempore tenebit, & ſi hoc li-
citum diceretur, iam vſura non eſſet damna-
ta in venditione ad tẽpus, ſcribit D. Thom.
2.2.q.78.art.2.verſ.ad ſeptimũ.quem ſequi-
tur Card.Caiet.tract.de camb.cap.6.verſus
finem,num.12. tom.6.par.1. fol.407. cuius
formalia verba habes infra §. 9. ſub nu.15.
& quòd conſtans ſit opinio omnium Theo-
logorum, Summiſtarum, & Iuriſconſulto-
rum, quòd quis non poſſit tuta conſcientia,
vendendo ad tempus, expectata ſolutione,
augere pretium hoc ſolo nomine, expectatæ
ſolutionis,ſcribit, & ſequitur Io.Azor. de

inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vendit. cap. 8. initio, verſ. vis igitur. col. 642. demum, quòd quoties augetur pretium rei venditæ ob dilatam ſolutionem, vt puta, quia venditor vendit pretio maximo, quo valebit vſque ad tale tempus, ad quod differtur ſolutio, ſit peccatum vſuræ, ſcribit Nauar. d. cap. 17. de peccato vſuræ circa mutua. num. 240. verſ. centeſimoquinto. & hanc eſſe communem omnium opinionem, quia eiuſmodi venditio continet tacitum, & implicitum mutuum teſtatur, & ſequitur Io. Azor. d. cap. 8. circa initiũ, verſ. dicitur hoc. col. 642. & ſic erit concluſio generalis, quòd dilatio ad ſoluendum, vel anticipata ſolutio non debet augere, ſeu minuere pretium: at campſorem his rationibus plus accipere, quàm dederit, patet ex his, quæ ſcripſi num. ſeq.

28 Confirmatur totum hoc ſeptimum argumentum, quia iſtud lucrum, quod campſores exigunt ex cambio nundinario, non poteſt referri ad aliam cauſam, quàm ad commoditatem reſtituendi, ſeu dilationem ſoluendj, quam habent qui accipiunt cambio; nam quantò tardius eſt agenda ſolutio, eò plus augent lucrum, quod nonnullum argumentum eſt intentionis vſurariæ, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 6. verſ. ſunt etiam. in fine, col. penult. fol. 365. & proinde videmus, quòd dantes cambio pro proximo foro, quantò diſtantiori tempore à foro dant pecunias, tantò minus dant, quia longiori tempore carebunt pecunijs, cambio datis, & accipiens longiori vſurus eſt dilatione, vt conſiderant Iureconſ. Genuen. quem citaui infra hoc eod. num. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 8. verſ. accedit quod. & latius cap. 9. q. 4. & alij cõmuniter; hincq; primo menſe pro centum aureis, Lugduni accipiendis, campſor dat Venetijs 118. duc. ſecundo verò menſe dabit 119. & tertio dabit 120. & in cambio Francofurtenſi hanc ſeruari rationem, vt ſi Antuerpiæ campſor quinto menſe ante nundinas pecuniam numeret, det ſolum, verbi gratia, 73. groſſos pro floreno Germanico, ſi quarto menſe numeret, det ſolum 74. ſi tertio, 75. ſi ſecundo, 76. ſi vno duntaxat ante nundinas, 77. & ideò pretium variari pro maiori, vel minori temporis intercapedine, teſtatur Leonar. Leſſ. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. num. 53. ſicq; huic cambio ineſt mutuum interpretatiuum, quia pretium cambij non poteſt variari ob ſolam rationem longioris, vel breuioris temporis, cum in cambio requiratur ſola illa dilatio, quæ eſt neceſſaria ad tranſmiſſionem litterarum, & præparationem ſolutionis, & proinde ſi plus temporis concedatur ad ſolutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, ſed taciti cuiuſdam mutui, in quo aliquid exigere vltra ſortem ratione temporis longioris eſt vſura, Leonar. Leſſ. d. cap. 23. num. 54. idq; benè etiam colligitur ex Pij V. conſtitutione, in qua diſponendo, vt tempus ſolutionis faciendę ſit proportionatum diſtantiæ loci, reddit cauſam, ne fœnerandi detur occaſio, in illis verbis: *cauendum autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus ſolutio deſtinatur, ne, dum longiores præfiguntur, quàm loca deſtinatæ ſolutionis deſiderant, fœnerandi detur occaſio*. &, quòd vbi aliqua ſe ingeſſerit ratio expectati temporis, cambium ſit ſiccum, & vſurarium, ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 2. verſus finem, col. vlt. fol. 606. &, quòd is, qui dat pecuniam nunc, vt poſt duos, vel tres menſes maiorem recipiat, faciat iniuſtitiam, vel committat vſuram, ſcribit Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. num. 287. &, quòd propter anticipationem, vel dilationem ſolutionis iuſtum rei pretium non ſit augendum, nec minuendem, ſcribit ibidem num. 289. verſ. ſecundo quod. & verſ. quare. ibi, excuſatur. & quòd pretium cambiorum, quæ fiunt Genuæ pro Placentia, non poſſit ratione temporis augeri, ſeu minui, niſi reſpectu veri intereſſe, ſcribit ibidem num. 297. quod ſatis ante eos apertè dixit Caiet. tract. de camb. cap. 7. ſub num. 4. tom. 6. par. 1. fol. 407. in illis verbis, *nec temporis prolixitas, aut breuitas penſabitur, ſed ſemper in veri pretij æſtimatione ſtabitur, ſiue citò, ſiue tardè pecunia aſſignanda ſit: ſi enim hoc defuerit, vſura eſt ratione impliciti mutui, ſicut in venditione plus iuſto pretio ad tempus*: & hæc benè comprobantur ex Doctorum auctoritatibus, quas adduxi infra par. 3. limit. 1. num. 1. & quòd cambium cum termino reſtituendi pecunias ad primas nundinas, vna cum lucro ad rationem illius temporis, ac prout fecerit cambium, ſit cambium ſiccum, prohibitum, illicitum, & vſurarium, ſcribit Burſat. conſ. 399. breuiter. ſub num. 26. verſ. primo quia. & num. 27. lib. 4. & ita, articulo per multa argumenta latè examinato,

nato, concludit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 18. num. 2. & ſeqq. & præſertim nu. 5. verſ. ex his ſequitur. tom. 2. fol. 611. & quòd propterea nõ liceat dare ad maius pretium, quando cambitur, *à poliza viſta*, quàm quando cambitur, *ad vſo*, refert, & ſequitur Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de litteris. verſ. quæro an liceat. fol. 224. & ex iſtis, adductis in hoc ſeptimo argumento, & præſertim in eius comprobatione Nicolaus Senarega, Iuriſconſ. Genuen. in quadã epiſtola, quã habes impreſſam apud Hilarionem Genuen. tract. de latiſs. auar. domin. in fine, & Fabian. Genuen. tract. de camb. verſus finem, ſub num. 68. tom. 6. par. 1. fol. 418. ex veriori, & tutiori opinione firmat, cambia, quæ fiunt in Ciuitate Genuæ, eſſe illicita, quia, vt inquit, cum emant per anticipatam pretij exburſationem rem minori pretio, alio tempore conſignandam, cadunt in contractum mutui, qui propterea cenſetur illicitus, ſubdens, quòd, ſi veritatem intueri velimus, mercatores inuenerunt huiuſmodi contractum ad euitandum nomen vſuræ.

29 Demum lex iſtud lucrum, ſeu maius pretium, procedens ex dilata ſolutione, adeo odio habet, vt toleret deceptionem vſque ad dimidium iuſti pretij, quando res & pretium ſunt de præſenti; ſecus quando differtur ſolutio pretij, quia tunc id, quod eſt vltra verum pretium, videtur conſtitutum propter illam dilationem pretij, & nõ quòd res valeat tantum, Abb. in cap. 6. in ciuitate. num. 6. de vſur. quare emptor deceptus, rem, quæ valet quinque, poteſt emere pecunia præſenti nouem, ſeu decem, per ea, quæ dixi par. ſeq. ampl. 10. num. 1. & 3. ſed non deceptus, non poteſt emere octo propter dilationem, ſibi datam ad ſoluendum; contra, verò venditor deceptus, rem, quæ valet decem, poteſt vendere ſex, vel quinque pro pretio de præſenti, ſed non deceptus, non poteſt vendere ſeptem propter anticipatam ſolutionem; & ſic lex tolerat læſionem, procedentem à deceptione, ſed non tolerat læſionem, procedentem à dilata, ſeu anticipata ſolutione; & in ſimili videmus, quòd tolerat modicitatem pretij, ſeu aliquam læſionem in venditione libera, ſed non tolerat in venditione cum pacto de retrouendendo, quia tunc habet eam ſuſpectam de vſura, vt ex communi opin. ſequitur Crauet. conſ. 156. iacobus. num. 4. quem refert, & non impugnat Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 1. caſ. 13. & quando hoc pactum retrouendendi iudicetur illicitum, vide par. ſeq. ampl. 10. num. 31.

30 Octauo, quia mercatores in iſto cambio dant ſuas pecunias, non quia egeant, vt illæ ſibi alio in loco ſoluantur, ſed vt illas poſtmodũ cum aliquo lucro in eodem recipiant; & è conuerſo, multi illas cambio accipiunt, non vt illas alibi reſtituant, ſed ſolum, vt eas per aliquod tempus in ſuis indigentijs habeant, & poſtmodum cum lucro ibidem reſtituant ad rationem, prout fecerit cambium, quæ negotiatio in effectu nihil aliud eſt, quàm vſura lucratoria, Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 13. de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 138. & dicitur cambium ſiccum, cum re vera pecunia non tranſmittatur, Lup. d. §. 2. num. 23. & Virgin. de Boccat. tract. de interd. vti poſſid. cap. 18. num. 165. & ſeqq. tom. 3. par. 2. fol. 316.

31 Nono, quia ſi quis emat iuſto pretio frumentum tempore abſolutarum meſſium, quando eſt impoſitum certum pretium, & obliget venditorem ad illud ſibi conſignandum tempore Paſchatis, contractus eſt vſurarius, quia veriſimiliter tempore Paſchatis valebit pluris, iuxta mentem, quæ elicitur per contrarium ſenſum ex cap. nauiganti. de vſur. & non habetur in conſideratione, quòd poſſet valere minoris, quia hoc eſt de rarò contingentibus, & lex ſe accommodat ad ea, quæ frequenter occurrunt, Hoſtien. in ſum. tit. de vſur. §. an aliquo caſu. verſ. quarto quando. ibi, item quid ſi dant. Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. ſub nu. 9. verſ. quidam. ibi, aut veriſimile. & num. 11. q. 29. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 22. Ambr. de Vign. in cap. ſalubriter. poſt rubr. in textu, num. 83. eod. tit. inter tract. diuerſ. eod. tom. 7. fol. 56. & quòd is, qui mutuat monetam, triticum, aut quid aliud eo pacto, vt ſibi reddatur tempore, quo veriſimiliter creditur eius pretium auctum iri, ſit vſura, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 7. verſ. idem quo-
32 que. † & quòd iſto caſu is, qui mutuat triticum, vt ſibi reddatur tempore, quo veriſimiliter pluris æſtimabitur, ſi vſque ad illud tempus non erat ſeruaturus, peccet; & ideo, quod ex aucto pretio ſuperlucratur, ſit obligatus reſtituere, quia illud lucrum procedit à mutuo: ſecus tamen ſi veriſimiliter dubitabat, an tunc pluris, vel minoris eſſet vali-

turum; ſecus etiam ſi vſque ad illud tempus erat ſeruaturus, & mutuatario libertatem non adimit, quin etiam antea reddere poſſit, ſcribit Nauar.in man.confeſs. cap.17. de peccato vſuræ circa mutua. num. 219. verſ. nonageſimo peccat.& concordant quæ ſcribunt Laur.de Rodulph.d.par.2. ſub num.9. verſ. quidam. & Card. Tolet. quem ſecutus ſum ſup.q.1.num. 420. & ita, loquendo de mutuo pecuniæ, ſcribit etiam Ioan. Azor. d.cap. 7. verſ. deinde quæri poſſet. & ſicut mutuator poteſt licitè paciſci, rẽ mutuatam ſibi reſtitui certo futuro tempore, quo rei mutuatæ pretium ſperatur auctum iri; quia ipſe vſque ad illud tempus erat rem mutuatam ſeruaturus, vt dixi;ita etiam poteſt quis vendere ad credentiam, recepturus pretium in tempore, quo res vendita ſperatur plus valitura, ſi venditor erat eam ſeruaturus vſque ad illud tempus, B.Io.à Capiſtr.tract.de vſur.2.par.2.part.princip.ſub num.46.tom. 7. fol. 106. hancq; eſſe communem omnium ſententiam, vt mercator, qui ſuas merces erat ſeruaturus ad tempus, quo erant plus æſtimandæ, & eas precibus emptoris vendit pecunia credita, poſſit vẽdere eo pretio,quo eſſet venditurus eo tempore, ad quod erat ſeruaturus, deductis pretio, quo æſtimantur pericula, labores, & impenſæ,quas feciſſet in ſeruandis illis mercibus vſque ad illud tempus, ſcribit, declarando, tripliciter conſtitui pretium, & alia contingentia in hac materia,Io.Azor.de inſtit.moral. par.3.lib. 8.tit.de empt.& vendit.cap.9.initio, & verſ.
33 ſeqq.col.647. † alias,ſi non erat ſeruaturus, & quod ſibi debetur, non vult recipere vſque ad tempus, quo eius pretium creſcat, peccaret, cũ debitor illud tempus expectare non teneatur, & ipſe velit lucrari impenſam, quam in cuſtodiendo faceret, & periculum amiſſionis vitare, Nauar. d. cap. 17. num. 225. verſ. nonageſimo ſexto. & Laur. de Rodulph. in loco ſupra proximè citato.

34 Ratio poteſt eſſe multiplex: Prima in contractu emptionis, quia emptor non ſolum habebit rem emptam, ſed interim habet ipſum venditorem cuſtodem rei emptæ, & euitabit periculum, vt dixi: Secunda ratio, & melior eſt, quia emptor intendit potius mutuare, & ex mutuo quæſtum facere: nam ex quò ſoluit anticipatè, vult vt venditor tradat vltra debitum; quaſi emptor mutuauerit ſub pallio emptionis, Ambr. de Vign.in cap. ſalubriter.poſt rubr.in text.ſub nu.82.de vſur.fol.56. & benè Nauar. quem retuli ſupra num.27.in 7. argum. Tertia ratio in contractu mutui formalis eſt, quia illa obligatio, qua mutuatarius adſtringitur reſtituere in tempore, quo res mutuata pluris veriſimiliter valebit, eſt pecunia æſtimabilis, & quicquid pecunia æſtimabile imponitur mutuatario vltra reſtitutionem mutui, eſt vſurarium, vt ſecutus ſum par.ſeq. ampl. 10.num.82.verſus finem,verſ.primus caſus.

Et licet non ſit vſura formalis, quia non eſt mutuum formale; tamen eſt vſura quantum ad intentionem deprauatam, quia ius fingit, ac ſi emptor illam pecuniam venditori mutuaret, vt in alio non diſſimili caſu ſcribit Abb.in cap. vlt.nauiganti. ſub num. 6.de vſur. &, nulla de eo facta mentione, Ambr.de Vign. vbi ſupra, num.82.fol.56.

Si iſte contractus emptionis, & mutuationis frumenti eſt illicitus, & vſurarius, ex eo ſolo, quòd veriſimiliter pretium augetur; Ergo quanto magis erit illicitus,& vſurarius contractus cambij, in quo ſcutus *de marche* emitur minori pretio,& venit conſignandus in proximis nundinis maiori, & certo pretio, per ea, quæ ſcripſi ſupra num.28?

35 Decimo, quia ſicut fructus ſocietatis officij Cur. Rom. non debentur, quando ſocietas officij eſt ficta, eo quia ſit contracta ſine officio, vel illud officium, ſuper quo contrahitur,non habet illum fructum, vt latè ſcripſi ſupra q.1. num. 276. 324. & 331. quod idem de alijs ſocietatibus fictis ſcripſi par ſeq.ampl.17.num.9. confirm.2. & de cenſibus, & locis montium,quando exiguntur fructus, quos cenſus, & loca montium non habent, quo caſu illi fructus illicitè percipiuntur,& ideo ſunt reſtituendi per ea, quæ ſecutus ſum ſupra q.1.num.177.& 208. ita etiam non debentur prouentus cambiorum, quando cambium contrahitur per litteras fictas, de quibus ſcripſi infra par. 3. limit.5.num.1.& 3.& infra §.6.gl.1.ſub nu.2. verſ ſecundo quia. & num.11.

36 Vndecimo, quia hoc cambium nundinarium; ſiue ſit vſurarium, ſiue non, videtur ſaltem illicitum ex eo, quòd campſor, ſeu nummularius, quando dat cambio pro foro Placentiæ, non accipit, vt alibi ſoluat, & ſic non eſt tranſlaturus, ſed ipſe ſoluit, vt alibi accipiat; vnde tantum abeſt, vt in eo conſiderentur tranſuehendi pecunias labor, & impenſæ, quibus iuſtificatur lucrum cambij, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra quæſt. 1. num.422.

num. 422. & ſeqq. & infra num. 44. vt potius hi labor, & impenſæ conſiderandi ſint in eo, qui pecunias accipit, vt ſoluat alibi, videlicet in nundinis, & tamen nummularius adhuc ex illo cambio lucrum conſequitur: quare nummularij ſiue accipiant prius, alibi ſoluturi, ſiue prius ſoluant, alibi accepturi, ſemper quæſtum faciunt; addo etiam, cambij commercium videri iniquum, tum quia, circumſcriptis etiam impenſis, & laboribus, adhuc ex eo accipitur lucrum, vt ſcripſi par. ſeq. ampl. 6. num. 1. tum quia nummularius, etiam ſi pecunia pluris valeat in loco, vbi eam accipit, quàm vbi ſoluit, tamen lucrum conſequitur, non ſeruata æquiualentia nummiſmatum, vt retuli par. ſeq. ampl. 10. num. 107. declar. 6.

37 Duodecimo, quia de natura cambij eſt, vt moneta vnius ſpeciei commutetur cum altera diuerſæ ſpeciei, per ea, quæ dixi ſupra q. 4. nu. 7. & ſeqq. & reddatur alio in loco, ad differentiam mutui, cum alias iſta commutatio eſſet ſuperflua: Sed in iſto cambio nundinali nulla in effectu habetur conſideratio, quòd moneta ſit diuerſa; & in cambio cum recurſa redditur eodem in loco; nam Genuæ datur cambio pro Placentia, & poſtea in reditu fori Placentini reſtituitur Genuæ: ergo eſt illicitum.

38 Decimotertio, quia ijdem mercatores, qui dant, & accipiunt cambio, interueniunt pretio, quod imponitur pro cambijs, vt latius ſcripſi §. ſeq. gloſ. 4. num. 13. Ergo illud pretium eſt ſuſpectum de iniuſtitia, quia ipſi dicunt ius in cauſa propria: Vnde ſequitur poſtea, quòd dantes cambio ferè ſemper lucrentur, vt patet ex exemplo cambij, quod poſui ſupra q. 5. num. 54. & ſeqq. ſiue dent pro certo pretio impoſito, ſiue pro incerto imponendo, de quo duplici pretio, ſeu modo ſcripſi eadem q. 5. num. 65. & 66. & conſequenter cambium hac ratione eſt illicitum, vt ſcribit Sot. quem retuli par. ſeq. ampl. 14. num. 3. reſtr. 2. & licet aliquando poſſint perdere, tamen quod frequenter euenit, non quod raro contingit, debet attendi, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra num. 31. in 9. argumento.

39 Decimoquarto, quia iſtud cambium non habet illum finem vtilem, & neceſſarium Reip. videlicet, pro commodo mercaturæ, & beneficio peregrinantium, ad quem finem fuiſſe ordinatum cambij vſum, dixi q. præced. num. 7. & ad quem finem eſt permiſſus, & declaratus neceſſarius, & vtilis Reipub. à

40 Pio V. in eius conſtitutione de cambijs, †ſed habet finem turpem, & illicitum, videlicet, vt ſeruiat inexhauſtæ auiditati, inexplebiliq; deſiderio, & inſatiabili auaritiæ cumulandi theſauros, nulla admixta publicæ ſocietatis vtilitate; quæ auaritia de ſui ratione eſt peccatum mortale: nihil enim intulimus in hunc mundũ, ideo non dubium, quòd nec auferre quid poſſumus: habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus: nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli: eſtque auaritia radix omnium malorum, quia ſacrilegia committit, & furta: rapinas exercet & prædas: bella gerit, & homicidia: ſimoniacè emit, & vendit: iniuſtè petit, & accipit: meq; negotiatur, & fœneratur: inſtat dolis, imminet fraudibus: diſſoluit pactum, violat iuramentũ: corrumpit teſtimonium, & peruertit iudiciũ, vt ex Innoc. V. refert B. Io. à Capiſtr. tract. de vſur. ſub nu. 6. tom. 7. fol. 92. & vt habetur Eccleſ. 10. n. 9. & 10. *auaro nihil eſt ſceleſtius, &c. nihil eſt iniquius, quàm amare pecuniam*; auarus enim ex potu ſitim auget, quia, vt ait Sen. lib. de moribus, *pecunia non ſatiat auaritiam, ſed irritat*, & S. Ambr. relatus in cap. 8. ſicut ij. diſt. 47. contra auarum, inquit, *ſicut ij, qui per inſaniam mente tranſlati ſunt, non iam res ipſas, ſed paſſionis ſuæ phantaſias vident; ita etiam mens auari, ſemel vinculis cupiditatis adſtricta ſemper aurum, ſemper argentum videt, ſemper reditus computat, gratius aurum intuetur, quàm ſolem: ipſa eius oratio, & ſupplicatio ad dominum aurum quærit, &c. Interdum etiam vſura arte nequiſſima ex ipſo auro aurum naſcitur.*

Ergo cum cambia ſint inuenta, & ordinata propter publicam vtilitatem, vt dixi q. præced. num. 14. & iſtud cambium non tendat ad hanc publicam vtilitatem, non dicitur de cambijs inuentis, & ordinatis, & ideo remanet excluſum, quia tendit ad malum, & hoc argumento vtuntur plures, inter quos ſunt Boninſ. tract. de camb. cap. 5. verſ. trà l'altre. & Fabian. eod. tract. de camb. nu. 9. tom. 6. par. 1. fol. 411.

41 Secunda opinio, contraria primæ, eſt negatiua, quòd eiuſmodi cambia non ſint prohibita, neque ſint illicita, ſeu vſuraria, quia campſor non eſt certus de lucro, ſed eſt loci commercium, & fortuna, & non eſt contractus mutui, Bal. in l. 2. num. 2. verſ. item cam-

bia. C. de vſur. rei iud. & ideo cambia eſſe
licita, tenent idem Bal & Salyc.in l.inſtito-
ria.in fine, C. de exercir. & inſtit. act. idem
Salyc.in auth.ad hæc. num.10. q. 11. C.de
vſur. Iaſ.in l.1.in 1.lect. num.64.q.6. & in
2.lect.num.39. verſ. nunquid autem. C. de
ſum.trin.& fid cath. Laur.de Rodulph. in
cap.conſuluit.par.2.q.26. num. 8. & par.3.
num.1.& ſeq.de vſur.inter tract.diuerſ.tom.
7.fol.22.& 37.Io.de Anan.in cap. nauigan-
ti num.46. de vſur. B.Io.à Capiſtr. tract.de
vſur.in 2.par.2.par.princip. nu.146. tom.7.
42 fol. 111. † & propterea mercator poteſt re-
cipere 100. in vno loco, puta Venetijs, &
reſtituere in alio, puta Flotentiæ, 106. vel
107. florenos, prout plus, vel minus valent;
nam tanti valet alicubi florenus cum vno
denario, quanti alibi ſine denario; quia
curſus monetæ operatur exceſſum in valore
ſecundum locorum diuerſitatem, plus enim
valet florenus Florentinus Florentiæ, quàm
alibi, & pluris ducatus Romanus Romæ,
quàm alibi; operatur hoc & monetarum di-
uerſitas; quare quandoque tanti valent Ve-
netijs cenrum ducati quanti Florentiæ cen-
tum ſex, vel centum ſeptem floreni: non
enim plus ſoluitur, ſed tantundem: eſt &
alia ratio, videlicet, periculi, &c. Archiep.
Florent. tract. de vſur. cap.2.§.48.num.78.
tom.7. fol.86. quem, & alios citaui nu. ſeq.
43 † ideo etiam mercator poteſt in Ciuitate
Peruſij accipere 100. occaſione cambij, &
ſoluere in Ciuitate Neap. ſolum 95. dum-
modo ita ſit conſuetudo generalis mercato-
rum, & non excedat nimis modum, Bal. in
rubr.num.1.C.de conſtir. pec. & tract. de
conſtit.num.1.tom.6.par.1.fol.38. Io. de
Anan.in d.cap.nauigauti. num. 46. & Petr.
de Vbal.tract.de duob.fratr. par.5. princip.
num.34.tom.6.par.1. fol. 148. huncq; con-
tractum laudat Bal.in cap.1. ſub num. 9. de
plus p: tit. quem ſequitur Nauar. in d.cap.
44 nauiganti. ſub num.21. de vſur. † Item po-
teſt campſor cambiendo recipere denarium
pro floreno, B.Io.à Capiſtr. d.nu.146. ideſt,
cum campſor pro floreno dat tibi monetam,
& retinet vnum denarium; vel è contra, dat
tibi florenum, & recipit monetam; quia
non eſt mutuum; nam non retinetur pecu-
nia, neque habetur reſpectus ad pecuniam,
ſed ad intereſſe campſoris ratione laboris,
operarum, penſionum, ſalariorum, facto-
rum, & diſcipulorum, quæ ſubit campſor pro
exercenda iſta arte; cum non ſit decens, vt
debeat proprijs impenſis operari in aliorum
vtilitatem, Io. de Lign. quem ſequi videtur
Archiep. Floren. tract.de vſur. cap.2. §. 47.
num.77.& §.48.nu.78. tom.7. fol.86. idem
per alia verba ſcribit Io. Azor.de inſtit.mor.
par.3. lib.10. tit.de camb.cap.4.q.8. licet in
eo cap. agat de cambio minuto; & quòd
cambia artificialia, ſeu ars campſoria poſſit
quatuor rationibus eſſe licita, ſequitur ex
Sancto Bernar. Ambr.de Vign.in cap. ſalu-
briter.num.274.& ſeqq.iuncto num.269.de
vſur.inrer tract.diuerſ.tom.7. fol.66. & ſcri-
bunt Laur.de Rodulph.Io.de Anan.Nauar.
Hieron.de Luc.Io.Azor. & alij, in locis, quæ
45 citaui ſupra q. 1. num.424. † &, quod cam-
pſor poſſit ex duabus cauſis in genere lucra-
ri, & plus quàm dederit recipere; videlicet,
propter obſequium, quod præſtat campſua-
rijs, & propter intereſſe damni emergentis,
& lucri ceſſantis, quod ex cambio patitur,
ſcribit, & latius enarrat Medin. in ſuis tract.
tom.2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q.5. col.
penult.verſ.verum. fol.361. & q.9. verſ.di-
citur aliud. fol. 373. col. 2. & quòd verus
campſor, tenendo famulos, & factores, ſeu
miniſtros in diuerſis locis, ideoq; non ſine
proprijs impenſis, & ita, obſequium præ-
ſtando egentibus pecuniarum commutatio-
ne, poſſit lucrari; & quòd onera, quæ cam-
pſor, vt artem campſoriam exerceat, ſubit,
ſint in triplici differentia: quia quædam an-
tecedunt, nempe, cum campſor diuerſorum
generum pecunias congregat, & miniſtros
renet: quædam verò concomitantur, quando
ſcilicet campſor numerat pecunias, quas per-
mutat, & in libris, quando dat, & exigit,
ſcribit: & quædam ſubſequuntur, quando
videlicet patitur inde intereſſe, timorem iu-
ſtum, anxietatem de recuperandis pecunijs,
& patitur quandoque expenſas litis, & ſi-
milia, ſcribir idem Medin. vbi ſup.q.6. col.
2.verſ.ſi dicas. & col.7.coroll.1. fol.362. in
fine, 363. & 365. Et quòd mutuator, ſeu
permutator poſſit non ob mutuationem, ſed
propter labores, quibus ſe offert, & propter
induſtriam, quam ponit, in quærendo, ha-
bendo, & ſeruando multas pecunias, ali-
quid accipere arbitrio boni viri, latè ſcribit
Nauar.in cap.nauiganti. num. 15. verſ. de-
cimotertio. de vſur. & in hoc concordant
omnes, quia eſt de iure naturæ, quod omnes
intelligunt; & faciunt quæ ſcripſi infra §. 3.
46 gloſ. 3. num.3. † Et certè ſi iſta cambia non
forent licita, multi damnarentur, vt ſcribit
Laur.

Laur. de Rodulph. ſupra citatus, quem ſequitur Archiepiſc. Floren. d. §. 47. num. 77. & quòd abſurdum eſſet, tot, tot bonos mercatores, qui quotidie contractus cambij ineunt, taliter damnari, ſcribit Cald. conſ. 11. mercator ianuenſis. ſub num. 2. tit. de vſur.

47 Et, quòd cambium poſſit eſſe licitum, tùm ratione periculi pecuniæ, quam mercator facit ſolui alio in loco, tùm quia pecunia in vno loco pluris valet, quàm in alio, ſcribunt Alex. conſ 61. viſo proceſſu. ſub num. 13. verſ. nec obſtar. lib. 2. & alij, quos ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 26. verſ. tertio & tendit. & ſcripſi ſupra q. 1. num. 422. & 429.

48 Et quòd ratione maioris copiæ, & inopiæ pecuniæ in vno loco, quàm in alio, poſſit plus, vel minus dari, & plus, vel minus accipi, patet in cambijs, quæ fiunt ex Italia ad Galliam, ſeu è contra: nam, cum in Gallia propter illa continua bella ciuilia adſit maxima pecuniarum inopia, & in Italia adſit copia, qui daret pecuniam in Gallia, ſibi reſtituendam in Italia, vtique maiorem ſummam ea, quam dedit, reciperet; & è contra, qui daret in Italia, recipiendam in Gallia, minorem ea, quam dedit, reciperet; & tamen non eſſet vſura, quia vna ſumma correſpondet alteri, conſiderata inopia, & copia, Nauar. in cap. nauiganti. verſ. vigeſimo dicimus. num. 51. & ibidem Io. Bapt. Lup. §. 2. num. 34. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 140. idem Nauar. in man. confeſs. cap. 17. nu. 295. & quòd ſi Flandriæ modo propter bella, quæ illic geruntur, multò ſit ſtrictior moneta, ideſt, maior inopia numeratæ pecuniæ, quàm in Hiſpania, ideoq; in Flandria ducatus pluris æſtimetur, quàm in Hiſpania, liceat propterea pro ſcutis, qui numerantur in Flandria plus in Hiſpania recipere, ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. ar. 2. in fine initij, fol. 616. quare eo tempore, quo Cæſar propter continua bella, pluribus indigebat apud Flandriam talentis, & ideo raritas erat pecuniæ illic maxima, minor pecunia tanti habebatur in Flandria, quanti maior in Hiſpania, ſicut vbi caritas eſſet tritici, vnus modius tanti valet, quanti alibi duo, vt latè ſcribit idem Sot. eod art. 2. col. 3. ibi, his circa practicam intellectis. & rurſus, ſed cum formidine poſt argumenta col. 7. initio, in concluſ. reſponſiua, fol. 618. hincq; etiam eſt, quod dans cambio Hiſpali pro Roma facit paruum lucrum, & recipit paucos nummos, ſed dans cambio Romę pro Hiſpali, lucratur multum, & multos recipit nummos, quia Hiſpali plures ſunt nummi, quàm Romæ, & ſucceſſiuè nummus pluris æſtimatur Romæ, quàm Hiſpali, quare nonaginta ſcuti Romæ valebunt Hiſpali centum, & proinde qui daret Romæ ſcuti 90. poſſet Hiſpali recipere centum, & qui in Ciuitate Lucę daret cambio vnum modium frumenti pro Roma, vbi duo modij frumenti tantum valerent, quantum Lucæ vnus, cum Romæ ſit maior copia frumenti, iuſtè Romæ reciperet duos modios, Romoal. Coli tract. de camb. cap. 17. in fine; quicquid dicat Io. Azor. à me relatus par. ſeq. ampl. 10. num. 107.

49 † patet etiam ex eo, quod mercator Genuenſis poteſt Genuæ ab alio mercatore Genuenſi emere 100. bizantios, ſibi ſoluendos in Alexandria, & pro dictis centum bizantijs, ſibi ſoluendis Alexandriæ, ſoluere in Ciuitate Genuæ 110. dicto mercatori vendenti, & iſte non erit contractus vſurarius, Calder. conſ. 11. mercator ianuenſis. tit. de vſur. quem ſequitur Io. de Anan. in loco, citato ſup. ſub num. 41. hacq; ratione, quòd moneta propter curſum, ſeu copiam, & inopiam pluris, minoriſvè valeat, ſuſtineri hoc Calderini conſilium, cum alias, dempta iſta ratione, & attenta ea, quòd moneta præſens valeat pluris, quàm moneta abſens, Calderinus malè conſuluiſſet, hincq; Nauarrum in cap. nauiganti. num. 64. de vſur. & in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia. ſub num. 295. conſiderato maiori pecuniæ præſentis valore, non fideliter, ſed inuerſo caſu, ciraſſe Calderinum, nempe, quòd Genuæ dabantur ſcuti, non 110. vt loquitur Calder. ſed 100. vt Alexandriæ ſoluerentur 106. ſeu 110. quia tãti valeant 100 pecunia præſenti, quanti valẽt 110. pecunia abſenti, ſcribit Io. Bapt. Lup. in eod. cap. nauigauti. §. 2. ſub num. 34. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 140. Verum aduerte obiter, quòd, conſiderata etiam ſola ratione, quòd pecunia præſens pluris valet, Calderinus adhuc non malè conſuluiſſet; quicquid dixerit Lup. vbi ſup. & Nauar. etiam in caſu conuerſo verum ſcripſit; & ratio eſt, quia præſentia, & abſentia pecunię non conſideratur ex loco ſoluendæ pecuniæ, vt arbitrantur, ſed ex perſona, quæ ſoluit, nam pecunia campſoris, ideſt nummularij ſemper habetur pro præſenti, & pecunia illius, qui cum eo permutat, ſemper habetur pro abſenti, & ratio rationis eſt,

eſt, quia in campſore conſiderantur labores, & impenſæ pro tranſlatione pecuniarum, dum prius recipit à campſuario, vt faciat poſtea illi alibi ſolui, & ſimiliter in eo conſiderantur iſti labores, & impenſæ pro reductione pecuniarum ad domum, quãdo prius ipſe ſoluit, vt poſtea alibi recipiat, & ſic abſentia pecuniæ ſemper cõſideratur ad damnum eius, qui cambit cum campſore, quia is videtur eo in loco habere miniſtros, & famulos, qui vel ſoluant, vel recipiant illic ſolutionem, vnde campſor hac ratione ſemper debet lucrari, per ea, quæ ſcripſi infra num. 90 & par. ſeq. ampl. 6. nu. 1. in 1. caſu. & ampl. 10. ſub num. 109. verſ. infero. quare, iuſtificando Calderini conſilium, dico, quòd is, qui dabat 110. in Ciuitate Genuæ, vt ſoluerentur ſibi 100. Alexandriæ, erat campſuarius, & qui faciebat ſolui illa 100. Alexandriæ, erat campſor, qui negotiabatur Alexandriæ, ibique propterea tenebat miniſtros, & famulos, ſeu correſpondentes: &, iuſtificando Nauarri inuerſionẽ, dico, quòd ille, qui dabat 100. Genuæ, & recipiebat 110. Alexandriæ, erat campſor; & qui recipiebat illa 100. Genuæ, & ſoluebat 110. Alexandriæ, erat campſuarius; in quo ob rationes adductas non conſiderantur labores, & impenſæ; quare mutata perſona campſoris in campſuariũ, mutari debet factum: & licet ex his in hoc Calderini conſilio conſideretur non copia, vel inopia pecuniæ, ſed abſentia, & præſentia pecuniarum; tamen vera eſt concluſio, quòd valor monetæ in cambijs, & permutationibus pecuniarum pendet etiam à copia, & inopia monetæ, prout dixi etiam infra num. 75. quia tunc moneta non ſumitur in valore legali, ſibi à lege, ſeu Principe impoſito, quo caſu copia, & inopia nihil poſſunt operari, ſed ſumitur in valore, ac ſi illa pecunia eſſet merx, cuius æſtimatio creſcit, & decreſcit, prout creſcit, & decreſcit copia, vt dixi ſupra q. 5. ſub nu. 65. & quod in mutuo, ſeu cãbio ratione diſtantiæ loci, & conſequenter laborum, & impenſarum, licitè plus exigatur, & iuſtum ſit lucrum, latè ſecutus ſum ſupra q. 1. nu. 422. & ſeqq. vſque ad num. 428. excluſiuè.

Quicquid in contrarium ſcripſerit, puncto non exactè forſan conſiderato, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 8. verſ. illud tamen. col. penult. fol. 372. dicens, quòd copia, & inopia poſſet conſiderari, ſi pecunia venderetur, ſed quia non venditur, non poteſt, inquit, conſiderari; & in hoc ipſe decipitur, quia vel venditur, vt latè oſtendi ſupra q. 4. num. 21. & ſeqq. vel ſaltem permutatur ſecundum eos, quos citaui ead. q. 4. num. 18. & permutatio habet etiam in hoc naturam venditionis, quia permutatio, vt ſit iuſta, debet habere iuſtitiam commutatiuam, quam non haberet, ſi vnus daret tantum in loco, in quo eſſet magna copia, quantum reciperet in alio, in quo eſſet magna penuria, & inopia, per ea. quæ, loquendo de cambio, & de mutuo, ſcripſi infra par. 3. limit. 4. num. 4. & 5.

50 Demum, quòd cambium ſit contractus ex genere ſuo licitus, ſiue ſit cambium purum, ſiue impurum per admixtionem mutui, & quòd cambium tam purum, quàm mixtum poſſit taliter veſtiri omnibus debitis circumſtantijs, quòd erit contractus ſimpliciter licitus, ſcribũt Conrad. de contract. quæſt. 99. in 7. & 8. concluſ. & Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. col. 3. verſ quibus præmiſſis. fol. 360. quem retuli etiam ſupra q. 5 ſub num. 1. & quòd cambium de per ſe ſit licitum, niſi aliunde fœdetur, firmat etiam ex ſententia D. Thomæ, relatis eius formalibus verbis, Hieron. de Luca tract. de camb. in verbo, pro deciſione. num. 7. & ſeqq. nu. 22. 26. & 27. tom. 6. par. 1. fol. 409. quæ verba D. Thomæ retuli etiam infra ſub num 62. & quia, vt hic vides, D. Thom ex eodem loco citatur pro vtraque opinione (nam pro prima contraria citauimus eum ſupra num. 7. verſus finem) videtur ſibi contrarius, aut ſaltem ita implicitus, vt pro neutra poſſit allegari opinione, ideo eũ ab hac contrarietate defendit idem Hier. de Luc. vbi ſup. ſub num. 10. & quòd ars campſoria poſſit eſſe licita, & honeſtè exerceri ſine peccato, & ſit approbata de iure ciuili, & cambia vera ſint licita, dummodo in eis non interueniat fraus, vel dolus, aut nimius exceſſus lucri, concludit Ant. de Roſel. tract. de vſur. num 68. & 69. tom. 7. fol. 69. & quòd ars campſoria non habeat ſic penitus intrinſecam malitiam, quin bono fine, & circumſtantijs fieri poſſit licita, ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 1. in concluſ. reſponſ. col. penult. fol. 604. & quòd vſus cambiendi ex campſoris fine, ſicut & quælibet alia negotiatio ex adiunctis, poſſit eſſe licitus, & laudabilis, ſecutus ſum infra num. 62. & quòd cambium, ſeruata iuſtitiæ commutatiuæ æqualitate, & ſublatis fraudibus,

bus, ſit licitum, firmant Medin.d.q.5.col.5. verſ. verum.fol.361.col.1.Nauar.in cap.nauiganti. verſ.decimoquinto.num.23.in verſ. & quamquam. & latius num.72.verſ.his tamen, & num.ſeqq. & præſertim nu.76.verſ. concludimus. iunctis præcedentibus, de vſur. Fabian. Genuenſ. eod. tract. de camb. cap.7.num.62. fol.417. d.tom.6. par.1.fol. 417.& Boninſ.tractat.de camb. cap. 6. verſ. queſta reſolutione. & adde quæ ſcripſi infra §.6.gloſ.1.ſub num.41. verſ.ſed in cambio. & quòd communi conſenſu recepta ſit opinio, negotiationem cambiorum per ſe quidem bonam, aut certè malam non eſſe, ſed ex bono ſine licitam, & bonam reddi, & ex accidenti aliquando vitiari, quia fraudes in ea fiunt, & vſuras ipſi negotiatores accipiūt, ſcribit Io.Azot.de inſtit.moral.par.3.lib.10. tit.de camb.cap.3. verſ.tota igitur. & quòd cambia, quæ fiebant Genuæ pro Lugduno, & Bezenzono, & hodie pro Ciuitate Placentiæ, ſint licita, reiecta opinione innominati Iuriſcõſulti Genuēſis, à nobis nominati ſup.nu.28.verſus finē,tuentur,& firmant Fabian.d.cap.7.ſub num.68.verſ.hæc ſunt.fol. 418.& Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2. poſt q. 78.diſput. de camb. q. 1. art. 2. in princ. & nu.9.verſ.denique. tom.2.fol.530.& quòd cambia nundinalia, quæ fiunt pro nundinis Lugdunenſibus, ſeu Placentinis, non ſint vſuraria, vel iniqua, vel ſicca, iure naturali, vel communi ſcripto, ſi citra fraudem, & dolum fiant verè, re ipſa litteræ de vno loco in alium mittantur, & virtute litterarum fiat ſolutio pecuniæ, receptæ in alio loco, quàm in eo, vbi ſoluitur, ſcribit Io. Azor. d.tit.de camb. cap.8. verſ. dicendum eſt. & cambium Biſuntinum, ſeu Placentinum eſſe licitum, remotis aliquibus, quæ aduerſantur iuſtitiæ, tuetur,& ſequitur Leonar.Leſſ. de iuſt.& iur.lib.2.cap.23. num.59. & ſeqq. vſque ad num.72.incluſiuè, & hanc opinionem eſſe communem, quòd cambia ſint licita, teſtatur, & ſequitur Iaſ. in d. 2. lect. num. 39. quem ſequitur Boninſ. in loco ſupra proximè citato, & Romoald.Coli tract. de camb.cap.6.& 18. pro qua vide quæ late ſcribit Mich Sal. d.art.2. num. 2. & præſertim num.3.& ſeqq. fol.526. &, quòd cambium nundinale ex Ciuitate Genuæ ad Placentiam pro ſui ipſius negotiatione, etiam ſine alterius mercaturæ ſeruitio, ſit licitum; dummodo cambij lucrum non procedat à ratione longioris, aut breuioris temporis,& fiat reale, & ſine fraude, habes in quadam diſputatione cambij, à me relata infra §. 9. num.1.& ſeqq.& præſertim num.6.& omiſſis Theologorũ, & Iuriſconſultorum auctoritatibus,cambij contractum eſſe licitum,ſatis declaratum eſt in Pij V. conſtitutione,& cõſuetudo totius orbis Chriſtiani obſeruat.

Non obſtat, quòd, exceptis Hier. de Luc. Boninſ.Fabian.Genuen. Mich. Sal. Leonar. Leſſ. & Romoald. citatis, cæteri Doctores ſuperius adducti, nempè Bal. Salyc. Iaſ. Laur.de Rodulph. Io. de Anan. B. Io. à Capiſtr. Archiepiſc.Florent. & Calder.non loquantur explicitè de cambio Lugdunenſe, ſeu nundinario, & præſertim de cambio ſine ſeruitio mercaturæ, in quo adduximus conflictum opinionum, ſed loqui videantur de cambio ſine nundinis,& per litteras ſimplices, in quo ſatis minor eſt controuerſia.

Quia reſpondeo dupliciter, Primo,quòd etiam ſi præfati excepti non loquerentur de hoc cambio, tamen ceſſat omnis difficultas, quia habemus legem, nempe Pij V. conſtitutionem, quæ approbat hoc cambium, & vbi eſt caſus legis ceſſat diſputatio. Secundo reſpondeo, quòd Bal.Salyc.& reliqui ſatis de eo videntur locuti, dum ratio, qua defendunt cambium, militat etiam in cambio nundinario; prima enim, & præcipua ratio, qua cambium Doctores iuſtificant, eſt, quia moneta præſens valet pluris, quàm abſens, cum abſens ſit ſubiecta periculo, laboribus, & impenſis, vt ſæpè dictum eſt: ſed hæc ratio poteſt conſiderari etiam in cambio nundinario,quia is, qui dat Genuæ,pro nundinis, debet ex nundinis reducere ad domum; hæcq; reductio ſubijcitur præfatis incommodis: ſecunda ratio eſt,quia in cambio conſideratur emptio, & venditio, vt ſecutus ſum ſupra q.4. num. 21. & in emptione, & venditione datur lucrum etiam propter copiam, & inopiam,procedētem etiam à ſola mutatione loci, vt patet ex his, quæ
51 dixi ſupra num. 48. † quare licet aliàs vendens carius, quàm emerit, peccaret; tamen non peccaret, ſi venderet carius ratione mutationis loci, puta, emit frumentum in Apulia, vbi eſt vile, & vendit Bononiæ multò pluris propter penuriam præſentis anni: nam iſtud plus poteſt dici quæſitum ex opera, induſtria, labore, & periculo, & hoc eſt licitum, Anch.in cap. peccatum. ſub num. 21. verſ.& primo vtrum peccet.col.18.de reg.iur.in 6.

Minus

Minus obſtat, quòd Io Bapt.Lup. in cap. nauiganti § 2.ſub nu.22.de vſur.inter tract. diuerſ.tom.7 fol.138.citato Alex. conſ.61. viſo proceſſu.num.12.lib. 2. ſcribat, ducatos Ciuitatis Neap. longè minoris æſtimationis eſſe, quàm illos Romanos, Florentinos, & alios Italiæ,& ideo eſſe plus quàm iniuſtum, quod tenet Bal.citatus ſupra num. 43.ſcilicet, licere mercatori accipere centum florenos, vt Neap. ſoluantur 95.

Quia reſpondeo, quòd Bal.non exprimit, quòd illi 95.ſoluendi in Ciuitate Neap. ſint ducati de illa moneta, & ideo poteſt intelligi, quòd virtualiter ſint de eadem moneta, de qua ſoluuntur centum Peruſij, vel Florentiæ, quaſi ſentiat Bal. quòd liceat mercatori accipere quinque pro centenario; & demum benè loquitur Bal. quia vult, vt mercator non poſſit excedere modum, & generalem conſuetudinem: & parcat mihi Lup. dum allegat Alex. .contra Bal. quia imò Alex.ibi num.13. ſequitur Bal.& num. 12. loquitur in alio caſu, de quo nos ſupra q.1.num.409.

52 Demum non obſtabit,quod ſcribunt Sot. quem citaui infra par.3. poſt limit. 20. in extenſion. general. extenſ. 1. num. 1. Ant. de Roſel.tract.de vſur. nu.57. verſ. quidam. tom.7.fol.68.&,nulla de eo facta mentione, Io.Bapt.Lup.in cap.nauiganti.§.2.num.26. in fine, verſ. ſed aduertendum. de vſur. inter tract.diuerſ.tom.7.fol.139.dum, improbando laborũ,& impenſarum rationem,qua cambij contractus à Doctoribus defenditur, inquiunt, quòd, ſi iſti contractus ſunt illiciti,vt ipſi pręſupponere videntur,expenſæ inſtitorum, miniſtrorum, & ſumptus penſionum non excuſant à peccato; cum alias ſequeretur, quòd fœneratores publici,qui tenent inſtitores, & miniſtros,eſſent excuſati.

Quia reſpondeo, negando, quòd Doct. ſupponant,contractum cambij eſſe illicitum abſolutè, prout abſolutè eſt illicita ars fœnerandi, ſed ſupponunt, eſſe illicitum,quatenus illud lucrũ referretur ſolùm ad dilationem temporis, iuxta ea, quæ ſcripſi ſup. num. 28. vnde, cum referatur ad impenſas, & labores,remanet licitus: cæterum,ſi actus in ſe eſſet iniuſtus,& illicitus,prout eſt cambium ſiccum, admitto,quòd impenſæ,& labores miniſtrorum non excuſarent.

53 Confirmatur primo hæc ſecunda opinio negatiua, quia Eccleſia, quæ damnat vſurarios, ſuſtinet campſores, vt patet vbicunque Romana Curia ſedeat, Ioan. à Capiſtr. tract.de vſur. in 2.par.2.par.ſub n. 146.tom. 7.fol.111.Ergo non eſt vlterius diſputãdum.

54 Conſolidatur hæc confirmatio, quia cum ad Eccleſiam, nempè ad Epiſcopum, pertineat,vt venalia,& cæteræ negotiationes iuſto pretio vendantur, & exerceantur, l.18. munerum. §.item epiſcopi.ff.de mun. & honor.& l.1.C.de epiſc.aud. & cap. 1. & 2. de empt.& vendit. Anchar.conſ.157. ſummæ. num. 1. & Stracch. tract. de mercat. par. 1. nu.20 tom.6.par. 1. fol.285. & ideo ad Papam ſpectet ſtatuere ſuper iuſtitia pretij cenſuum,& ſocietatis officiorũ, vt patet ex pluribus, ad id editis conſtitutionibus; & ad eũdem ſpectaret cognoſcere de iuſtitia pretij cambiorum, vtique ſi cambia, quæ hoc lucro tanquam iuſto eorum pretio exercentur, non eſſent licita, Eccleſia ea non toleraret.

55 Imò Eccleſia non ſolum tolerat cambia, & eorum pretia, vt dixi, ſed admittit etiam, vt, cambijs non ſolutis, debitor teneatur ad intereſſe,quod, vt audiui, fuit, ſedente Pio IV. taxatum ad ſcut.18.pro quolibet centenario, & pro primo anno, & pro ſequentibus annis ad ſcut.13. ſed poſtea re,ſedente Pio V. maturius conſiderata, fuit moderatum ad ſcut. 13. pro primo anno, & pro ſequentibus ad ſcut.7.

56 Confirmatur ſecundo, (& hæc confirmatio propinquius reſpicit cambium per litteras nũdinarias)quia in mutuo, ſeu alijs contractibus videmus ex anticipata traditione, ſeu ſolutione poſſe darũ, ſeu emptũ augeri; quare, ſi frumentũ hoc menſe Aprilis eſt cariſſimum, & ego hoc menſe certam frumenti quantitatem tibi mutuo, æſtimati pretio, quo hoc menſe venditur, cum pacto,vt tempore reſtitutionis tenearis mihi reddere tantum triticum, quantum emi poſſet toto eo pretio, quo hoc menſe fuit æſtimatum; iſtud mutuum non eſt vſura, quia in effectu eſt vendere triticum, & dilationem ſolutionis concedere, Sot. Card. Toler. & Nauar. quos ſecutus ſum ſupra q.1. num.417. verſ. declara.Similiter,ſi ego certam pecuniarum quantitatem tibi darem, cum pacto, quòd certo tempore reddas mihi tantum frumentum, quantum poterit tunc haberi pro illa pecunia, poſſem licitè recipere frumentum, iuxta hoc pactum, quamuis mihi daretur frumentum in maiori quantitate, quàm ſi tempore, quo dedi pecuniam, emiſſem, Archid.in cap.5. ſi quis clericus. verſus finem,

nem,

nem, 14. q. 4. & Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. in 2. par. q. 28. num. 10. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 22. & probatur ex tex. in d. cap. ſi quis clericus. & ita, ponendo exemplum de eo, qui hyeme emit lanas, aſſignandas ſibi in vere, quia veriſimiliter tempore veris creduntur minus valituræ, ſcribit Card. Caiet. tract. de camb. cap. 4. ſub nu. 3. tom. 6. par. 1. fol. 405. & frequentiſſimè contingit, quòd ruſtici, egentes pecunijs ad ſuos fructus colligendos, à diuitibus mutuas pecunias accipiunt, & illis ſe ſe obligant ad eas ſoluendas in fructibus iuſto pretio, quo tunc valebunt, & talis contractus eſt licitus, quia non eſt mutuum, ſed emptio, & venditio anticipata ſolutione iuſti pretij; ſecus tamen ſi eſſet mutuum, quo mutuatarius obligaretur pro illo mutuo vẽdere fructus, quia eſſet mutuum vſurarium, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de mutuo, cap. 7. q. 2. & hinc Romæ, & alibi in ſtatu Eccleſiaſtico fit ſimilis contractus emptionis frumenti, vt dixi ſup. q. 5. num. 65. Imò vidi, quòd is, qui accepit pecunias cum obligatione tradendi tantum frumentum tali tempore, vt in caſu, de quo d. num. 65. & non dedit, fuit coactus reſtituere eandem pecuniam, ſibi datam, & amplius totam illam quantitatem, quæ, aucto pretio, erat neceſſaria ad emendum tantum frumentum, quantum tunc temporis emi potuiſſet illa pecunia, data, ſecundum pretium impoſitum, licet ſi eſſemus non in emptione, ſed in mutuo, & debitor non haberet frumentum, videretur aliud forſan dicendum ex allegato textu in cap. ſi quis clericus.

Ergo in cõmutata proportione per ſimilitudinem in cambio ad nundinas, licebit mihi die 11. Auguſti emere ſcutos marcharum, conſignandos mihi in Sanctorum nundinis, quibus approximantibus, maiori valebunt pretio, quàm eo, quo emi, quia quò diſtãtius eſt tempus nundinarũ, eo minoris valent ſcuti marcharũ, & quò eſt propinquius, eò pluris valẽt, per ea, quæ dixi inf. ſub n. 77.

57 Confirmatur tertio, quia vbi probabilis eſt dubitatio, vtrum contractus ſit licitus, vel vſurarius, tunc ſi contractus eſt ſolitus fieri publicè, & palam inter bonos, & legales viros, talis contractus iudicatur licitus, vt ſecutus ſum infra §. 6. gloſ. 1. num. 45. & 48. verſ. ſexto quia.

Sed contractus cambij publicè fiunt tanquam liciti, &c. ergo.

58 Retenta hac ſecunda opinione, quam mercatores ſeruant, & ego, loquendo in genere, non in ſpecie, puto veriorem, ſoluo contraria, quæ adduximus pro prima opinione.

Ad primum argumentum de Matthæo, qui non redijt ad teloneum, reſpõdeo, quòd etſi omnis Chriſti actio ſit noſtra inſtitutio, tamen illa inſtitutio non eſt ſemper obligatoria ſub præcepto peccati; nam Chriſtus profeſſus eſt paupertatem, & tamen paupertas non eſt de præcepto obligatorio, per ea, quæ dixi ſupra q. 1. num. 60. & ſeqq. ſic dico de Matthæo, quòd etſi eius non reuerſio ad teloneum ſit noſtra inſtitutio; tamen non eſt obligatoria ſub præcepto peccati; ſed ſolum habet magnam vim monendi, vt caueamus ab omni eo, quod facilem præbet occaſionem peccandi, prout eſt negotiatio banchorum, & cambiorum, quare S. Gregorius loquitur alternatiuè, *nullatenus, aut vix poteſt exerceri ſine peccato*, id eſt, cum difficultate, & ſic innuit, poſſe exerceri ſine peccato, Io. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. num. 59. de vſur. & ſolue vlterius ex ijs, quæ dixi infra ſub num. 65. in 2. & 3. reſponſione ad quintum argumentum.

59 Ad id, quod dicimus de metiendo in dubio actionem ex qualitate agentis; reſpondeo dupliciter. Primo nego, rem eſſe dubiam, cum & rationibus, & auctoritatibus ſatis ſuperq; demonſtretur, cambij negotiationem eſſe licitam. Secundo reſpondeo, quòd etſi mercatores non ſoleant placere Deo, tamen hoc non concludit, etiam mercaturã ei diſplicere, quia mercatores diſplicent ei propter eorum vitia, quæ non ſunt vitia mercaturæ, per ea, quæ dixi q. præced. ſub num. 15. & eodem modo reſpondemus de odio populi contra mercatores, odit enim eos, quia dum lucri cauſa exponunt animas ſuas tot periculis, videntur homines malæ conſcientiæ; ſed non odit mercaturam, quæ ex ſe caret his vitijs, vt dixi ſupra q. 1. ſub num. 71. imò populus diligit eam, quia eſt vtilis, & neceſſaria Reip. vt dixi q. præced. num. 14. & q. 1. num. 73. & 74.

60 Ad ſecundum, quòd Chriſtus euerterit menſas nummulariorum, reſpondeo, quòd euertit, quia Eccleſia non eſt locus ad exercendam artem nummulariam, Ant. de Roſel. tract. de vſur. num. 50. in fine, tom. 7. fol. 68. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. verſ. per hæc. fol. 321. col. 1. in fine.

& quod

& quod in loco ſacro non ſint facienda cambia, notat Medin.eod.tom.2.tit. de reb. per vſur.acquiſ.q.5.col.4. verſ.verum. fol.361. quare eiecit de templo ementes, & vendentes, & æs nummulariorum effudit ob reuerentiam templi, & ad deteſtationem auaritiæ, B.Io. à Capiſtr. tract. de vſur. in 2.par. 2.par.princip. num. 146. in vltimis verbis, tom.7.fol.411. Sot.de iuſt.& iur.lib.6. q.2. art.2.in 5.concluſ.col.4. fol.565. in fine, & copioſius Mich. Sal. ad D.Thom. 2.2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q.1.art.2.num.8. verſ.ad quartum. fol. 530. nam negotiatio prohibetur etiam ratione loci, & ideo non poteſt exerceri in templis,& in alijs locis ſacris,quare Saluator Redemptor noſter,euertendo menſas nummulariorum, vt habetur Matth.21.ſub num. 12.& 13. inquit: *ſcriptum eſt: domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.* quod habetur etiam in cap. 13. quid eſt. in fine, diſt.88. *nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.* & cap. 2. decet domum. in fine, de immunit. eccleſ. in 6.ibi, *ceſſent in eccleſijs, earumq; cæmeterijs negotiationes,& præcipuè nũdinarũ, &c.* Sot. vbi ſupra, Conrad. de contract. q. 51. concluſ.2.& Conrad.Brun.tract.de ſeditioſ. lib.5.cap.7.num.2.tom.11. par.1. fol. 136. in tantum, vt ſi eſſent nundinæ, & aliæ negotiationes nummulariæ, eſſet mortale in templo negotiari, alias.eſſet veniale, Card. Tolet.de inſtruct. ſacerdot.lib.8.cap.53. de negotiatione. verſ. quinto ratione. & ampliando latius explicat Conrad.d.quæſt.51. concluſ. 2.

61 Ad tertium de vſu pecuniæ, respondeo, quòd vſus pecuniæ eſt duplex, proprius ſcilicet, & improprius; ſeu primarius, & ſecundarius, prout & iſte duplex vſus eſt in cæteris rebus: Proprius enim, ſeu primarius vſus dicitur ille, ad quem res ipſa ex ſui natura eſt deſtinata, vt veſtis ad veſtiendum, panis ad eſum, & vinum ad potum: Secundarius verò vſus iſtarum rerum eſt permutatio earum cum alijs: item pignoratio, venditio, & ſimilia, vt poſt Ariſt. 1. polit. cap.6. ſcribunt D. Thom. lib. 2. de regim. princip. cap.14. Card.Caiet.tract. de camb. cap. 4. & 5.num.2.tom.6.par.1.fol.406. Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.8.art.1. verſus finem, fol. 604. Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 294.& in cap. nauiganti. verſ. vigeſimo dicimus.num.55.verſ.ad tertium.de vſur.Couar.tract.de veter.coll.numiſ.cap.7. num.4. verſ. tertia concluſio. tom. 1. fol. 704. Boninſ.tract.de camb. cap. 3. Mich.Sal. ad D. Thom.2.2.poſt q.78. diſput.de camb. q. 1. art.2.ſub num.4.tom.2.fol.528.& ſub num. 7.verſ.quod ſecundo. fol.529. & Romoald. Coli tract.de camb.cap.4.verſ.dubitano. & de triplici pecuniæ vſu vide Ioan. à Capiſtr. tractat.de vſur.2.2.par. princip. num. 146. tom.7.fol.111. & de multiplici vſu, & vtilitate pecuniæ, vide Sot. eod. lib.6. q.9. art. vnico, concl.1. col.2. fol.607. Mich.Sal.d. diſput.de camb.q.3. art.vnico, num.6. & 7. obſer.2.& 3.fol.538.& Nauar.d.cap.17.ſub num.287.qui enumerat ſeptem ſecundarios vſus pecuniæ, quos ex eis retuli ſupra q. 4.

62 num.28. † Et licet pecuniæ ſecundarius, & improprius vſus vituperetur ab Ariſt. vbi ſupra, & prout in argumento, tamen ſi iſte vſus ex campſoris fine honeſtetur, vt puta, ad familiæ, & ſtatus ſui decentem ſuſtentationem, non eſt vituperandus, ſed laudabilis, & licitus, Nauar. in loco ſupra proximè citato; poteſt enim id, quod, ſolitariè conſideratum, non videtur conſonum, fieri ex adiuncto honeſtum, vt patet de hominis occiſione, quæ abſolutè repellenda eſt; ſi tamen addatur propter iuſtitiam, &c. præcipienda eſt; è conuerſo medicina ex ſe habet honeſtiſſimum finem, nempè, ſanitatem; vituperabilis tamen redditur ex fine medicantium, qui cauſa lucri medentur: cum ergo experientia compertum ſit,quòd multa pluribus deeſſent Ciuitatibus, eaq; omnia mercatorũ induſtria, & cãbijs mediantibus, vtiliter comparantur, neceſſariò dicimus, cambia eſſe nedum licita, ſed etiam neceſſaria Reip. non quatenus pecuniæ vſus de per ſe ſolus conſideratur, ſed quatenus œconomicè, politicèq; miniſter eſt, & conſequenter campſores poſſunt nedum ſeruare ſe indemnes, ſed etiam lucrari, & induſtriæ rationem habere, Card.Caiet.d.cap.5, nu.5. fol.406. Boninſ.d.cap.3.& Mich.Sal.d.q.1.art.2.ſub num.6.præſertim verſ.probatur. fol.529. & in fine dicti art. in admonitione ad campſores. fol. 530. idem ſentit D. Thom. 2.2. q. 77.art.4.verſ.reſpondeo. verſus finem;dum, loquendo de negotiatione nummorum, ait; *lucrum tamen, quod eſt negotiationis finis, etſi in ſui ratione non importet aliquod honeſtum, vel neceſſarium, nihil tamen importat de ſui ratione vitioſum, vel virtuti contrarium: vnde nihil prohibet lucrum ordinari ad aliquem*

aliquem finem neceſſarium, vel etiam honeſtum, & ſic negotiatio licita reddetur. & ita ex communi ſententia ſecutus ſum ſupra num. 50. è conuerſo multa in genere æqua ſunt, quæ in ſpecie ſunt iniqua, vt multipliciter oſtendit Ant. de Butr. in cap. vlt. nu. 9. & ſeqq. verſ. nam hoc eſt æquum. de conſuetud. quare licet depoſitum reſtituere ſit æquum, vt dicit Ant. de Butr. vbi ſup. & ſcripſi par. ſeq ampl. 19. nu. 24. tamen aliquando reſtituere eſt iniquum, & peccatum, vt ſecutus ſum d. ampliat. 19. num. 28. & 29.

Nec obſtat, quòd in eadem re cadat per repræſentationem actio, & paſſio.

Quia dico, hoc non eſſe impoſſibile, neque abſurdum, & præſertim in cambio, vt dixi infra §. 6. gl. 1. num. 24. & ſeqq.

63 Ad quartum de infinitate reſpondeo, quòd iſta infinitas, & inſatiabilis auaritia non procedit ex natura cambij, quia poſſumus eo vti ad honeſtum finem, vt dixi num. præcedenti, & num. 50. & num. ſeq. ſed procedit ex deprauato deſiderio, & malo vſu campſoris, prout & alia quæuis legitima negotiatio, ſeu ars poteſt conuerti ab artifice ad iſtum vituperabilem vſum, vt de medicina dixi num. præced. quare tàm ars campſoria, quàm aliæ omnes negotiationes, & mercaturæ poſſunt forſan videri illicitæ, quando exercentur principaliter propter priuatam vtilitatem, & priuatam commoditatem, Ant. de Roſel. tract. de vſur. num. 47. verſ. ad contraria. tom. 7. fol. 68. Sed ex ſe non ſunt illicitæ, imò ſi fiant cum bona conſcientia, tantò magis licitæ ſunt, & ita etiam dicemus de arte campſoria, & ſic intelligas, quæ paulo aliter videtur dixiſſe Ant. de Roſel. d. num. 47. & ſub num. 68. verſ. primo quod. fol 69. & quòd ars campſoria ſit licita. quando ſit propter bonum publicum principaliter, non autem principaliter propter priuatam vtilitatem, vel cupiditatem, & ſit licita etiam ſi campſor hanc artem faciat propter priuatum commodum, vt ſubueniat ſibi, & ſuæ familiæ, ſcribit etiam ſub num. 50. fol. 68. & ſic vitium, & damnabilitas non erit in cambio, ſed in cambiente, vt, loquendo in negotiatione, ſcripſi de negotiatore ſup. q. 1. num. 71. & 75. erit igitur concludēdum quoad campſorem, quòd intentio diſtinguit peccatum, vt in alio propoſito ſequitur Lauren. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. ſub num. 9. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 22. & in proprijs terminis Ant. de Roſel. vbi ſupra num. 45. verſ. ad iſta. tom. 7. fol. 68.

64 Ad quintum, de prohibenda negotiatione, quæ æquè ſe habet ad bonum, & malum; reſpondeo dupliciter: Primo, quòd dato ſine veri præiudicio, quòd ars campſoria, & negotiatio cambiorum de per ſe inclinet ad malum; nihilominus poteſt ab extrinſeco laudabilis fieri; cum enim in ſe nihil includat, quod omnino virtuti repugnet, poteſt bono fine honeſtari, D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 8. art. 1. col. penult. ibi, quarta verò. quare ars campſoria non eſt ſimpliciter damnanda, nec vlli facilè concedenda, ſic etiam videmus in vſu armorum, quæ etſi ſint de genere prohibitorū, tamen, ſi eorū vſus bono fine honeſtetur, vt puta ad defenſionem, permittitur, & ſit neceſſarius: & demum quælibet negotiatio, quæ non ſit de ſui natura intrinſecè mala, poteſt ex bono fine & vſu eſſe licita, & ex malo fine, & vſu eſſe illicita, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 72. & 81. è conuerſo, ea, quæ de ſui natura ſunt bona, vt dare eleemoſynam, ieiunare, & ſimilia, quæ propterea ſunt laudabilia, & de præcepto, poſſunt ex malis circunſtantijs fieri mala, vt puta, ſi eleemoſyna daretur ad pompam, Abb. in cap. 10. cum ab omni. ſub num. 2. de vit. & honeſt. cleric. quem ſecutus ſum in meo tract. de appellat. q. 17. nu. 3. quare licet ars campſoria inclinet vehementer ad malum, tamen adhibitis honeſtis, laudabilibusq; circumſtantijs, ſit licita, & bona. Secundo reſpondeo, negando, eſſe malam; imò dico, hodie de ſui natura eſſe bonam, quia eſt veluti anteſignana negotiationum, quæ neceſſitatibus humanis neceſſarię ſunt, per ea, quę ſcripſi par. ſeq. ampl. 11. num. 4. Ergo non eſt prohibenda.

Nec obſtat, quòd campſorum animæ ſint in magno periculo propter artem campſoriam, quam exercent.

Quia reſpondeo multipliciter.

Primo dico, in eodem periculo verſari etiam animas mercatorum, & negotiatorum, & cuiuſlibet diuitis, & tamen mercatura, & diuitiæ non ſunt prohibitæ, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra q. 1. ampl. 5. nu. 71. & ſeqq. imò ſicut propterea mercatura publicè, & palam exercetur, vt dixi ead. q. 1. num. 76. ita etiam publicè exercetur ars campſoria,
65 & negotiatio cambiorum, † & non ſolum Genuæ, vbi omnes ferè ciues, ſiue nobiles,

ſiue plebei, ſiue diuites, ſiue pauperes, ſiue magiſtratum gerentes, ſiue priuatam vitam agentes, ſiue in dignitate conſtituti, vt Doctores, ſiue alius quiſque adeò negotijs cambiorum, & mercium incumbunt, vt res etiam ad mulieres peruenerit, & nemo ex his momẽto temporis ſuas pecunias otioſas tenet, Rot. Genuen. deciſ. 139. paulus. num. 9. in fine; ſed etiam in alijs Ciuitatibus, & quamplurimi diuites, infimates, mediocres, ſummates, & etiam eccleſiaſtici vtuntur hac arte campſoria, vt ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub nu. 296. verſ. pro affirmatiua.

Secundo reſpondeo, tunc illum, qui ſe exponit periculo peccandi mortaliter, peccare mortaliter, & illum, qui ſe exponit periculo peccandi venialiter, peccare venialiter, quando ſe exponit periculo in aliquo caſu particulari, ſecus ſi ſe exponat in genere, & vniuerſaliter, ſiue in aliquo vniuerſo id contingat, alioqui & qui Epiſcopatum, & qui Regnum, & qui officium quodlibet Reip. adminiſtrandæ, imò & quamlibet artem priuatam, & qui monachiſmum, rem à peccatis maximè alienam, acciperet, peccaret, Nauar. in cap. 2. qualiltas. num. 18. & 19. 34. q. 3. de pœnit. diſt. 5.

Tertio reſpondeo formaliter, duplex eſſe periculum: alterum, quod vires humanas, humanamq; prudentiam, & conſtantiam ſternit, & ſuperat, quale eſt periculum fornicationis, cum iuuenis manet ſolus cum pulchra meretrice; & huic periculo nemo ſe debet exponere, quamuis firmiſſimè ſtatuat non fornicari, & eo ipſo, quòd ſe huic periculo exponit, peccat: alterum verò eſt periculum, quod quis firmo propoſito non peccandi poteſt ſuperare, quale eſt periculum ludi; & in iſto dico, quòd exponens ſe huic periculo, non peccat, dummodo ſeruet propoſitum; & huiuſmodi eſt periculum artis campſoriæ: ſufficit enim, quod campſor, alijq; mercatores firmiter ſtatuant exercere ſola cambia realia, & licita, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. diſput. de camb. q. 1. art. 2. verſ. ad quintum. num. 9. fol. 530. tom. 2. quam ſolutionem ante eum tradidit doctiſſimus Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. verſ. ad illud. fol. 221. col. 2. dicens, quod, qui ſe exponit periculo, peccat, quando eſt periculum obruens, & dicitur, inquit, obruens, quando tale eſt, quod non eſt in poteſtate eius, qui ſe illi exponit, illud euitare, aut ſaltem non ſine magna difficultate, & ponit exempla; ſecus quando periculum eſt eueniens, ſeu accidens, quod periculi genus ponit in mendacijs, periurijs, & ſimilibus, quę emens, & vendens facilè committit, ſed poteſt tamen ſine notabili difficultate illa euadere, & ſuperare.

66 Ad ſextũ de cambio ſicco reſpondeo, negando minorẽ propoſitionem, quòd cambia per litteras ſint ſicca; hoc enim eſt illud, de quo diſputamus, & licèt Medin. in argum. citatus, dicat in cambio, in quo interuenit diuerſitas temporis, vel loci, contineri ſemper mutuum, & conſequenter inferamus in quolibet cambio per litteras contineri mutuum, tamen idem Medin. quem retuli ſup. q. 5. ſub num. 1. aſſerit, eiuſmodi cambium eſſe legitimum; quod nos latius probamus infra num. 68. 71. & 74.

67 Ad ſeptimum, quòd cambium ſit mutuum, &c. reſpondeo dupliciter.

Primo, nego hoc aſſumptum, & ſic minorem propoſitionem argumenti, quia cambium non eſt mutuum verum, neque palliatum, cum in pluribus differant, vt oſtendi ſupra q. 4. num. 5. & ſeqq. quinimò cambium eſt verus contractus venditionis, vt dixi d. q. 4. num. 21. & in eo ſeruatur iuſtitia commutatiua, ideoq; verum non eſt, quòd ematur, ſeu vendatur minori, vel maiori pretio ob dilatam, ſeu anticipatam ſolutionem, quod latè oſtendi infra num. 75. & ſeqq. vbi videas.

68 Secundo reſpondeo, quòd, etſi videatur in cambio ineſſe mutuum, & verum ſit, vſuram committi in mutuo, ſi vltra ſortem accipiatur, cum in mutuo ſit contra naturan., vt nummus pariat nummum, & ſit etiam contra præceptum euangelicum, vt, citato Ariſt. & citata ſacra ſcriptura, ſecutus ſum ſup. q. 1. ſub num. 404. tamen, duplex datur ſolutio.

Prima ſolutio eſt, quòd ex cambij mixtura mutaretur natura mutui, per ea, quæ dixi num. ſeq. & mutaretur natura pecuniæ, ita vt quamuis pecunia ex ſe immediata, prout eſt otioſa, & nuda, non poſſit parere pecuniam, ſeu fructum, & ſic debemus intelligere Ariſtotelicam ſententiam, & euange-
69 licum præceptum. † Tamen pecunia, iuncta cũ hominis operatione, poteſt pecuniam parere, vt in eo, de quo habetur Matth. 25. num. 14. & ſeqq. *& vni dedit quinque talenta, alij duo, alij verò vnum, vnicuique ſecundum propriam virtutem, & profectus eſt ſtatim:*

ſtatim: abijt autem, qui quinque talenta acceperat, & operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia quinque, &c. admitto tamen, quòd Redemptor noſter vtitur metaphoricè illa parabola, vt ſignificet, quòd Deus ab his, quibus gratiam aliquam præſtat, exigit, vt illam non ſub ſudario, aut modio reponant, ſed vt illa ad ſui, & proximorum ſalutem ſpiritualem vtantur, aut ob eam Deo debitam gratitudinem, aliaq; ſpiritualia obſequia rependant, vt explicat Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 2. col. 18. initio, verſ. ad aliud. fol. 311. prout & metaphoricè locutum eſſe ſcribit, & explicat Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 304. verſ. ad tertium. col. 238. & proinde pecunia mediatè, & veſtitia, ſeu, inquam, in aliquem frugiferum, & licitum contractum conuerſa, poteſt fructum, & lucrum licitè parere, vt puta, ſi conuertatur in contractum cenſus, locorum montium, ſocietatis officij, & alterius negotiationis cum aſſecuratione tàm capitalis, quàm certi lucri, ſoluto aſſecurationis iuſto pretio, vt declaraui infra §. 3. gl. 3. num. 36. declar. 2. & magis mediatè pariet, ſi ea domos, agros, & prædia emamus, quæ deinde locemus, ſicq; pecunia, quæ de per ſe parere non poteſt fructum, emimus rem, ex qua licitè fructum percipimus, & ita ſaluatur, (ſcu excuſatur Genuenſium vulgare illud contra Ariſtotelicam doctrinam dictum, *denà fa denà*; ſaluari enim poteſt in nummo, ſeu pecunia, negotiationi expoſita; quod idem ferè videmus in naturalibus, nam, vt inquit Senec. epiſt. 85 lib. 12. cuius verba formalia retuli etiam in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 4. num. 7. verſus finem, *natura ſine vlla opera noſtra facit, vt alimenta, quæ accipimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſint; at cùm ex eo, quod erant, mutata ſunt; tunc demum in vires, & in ſanguinem tranſeunt*; ſic etiam dicimus de pecunia, quæ etſi ſimpliciter conſiderata, ſeu, prout eſt mutuo data, non poſſit lucrum parere, quia mutuum eſt contractus infrugiferus, & ſiccus, tamen, cùm tranſit in contractum frugiferum, tunc non eſt amplius pecunia, quæ lucrum pariat, ſed eſt ille cõtractus frugiferus; Videmus etiam, quòd frumentum, (in quo etiam mutuum conſiſtere poteſt, & ideo nihil vltra quantitatem frumenti, mutuo datam, accipi poteſt, cap. ſi fœneraueris. 14. q. 3.) ex ſe aliud frumentum non parit, & tamen, ſi congruo tempore, & feraci ſeratur agro, pariet; quia, vt inquit Cic. in lib. de ſenect. quem etiam citat Molin de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 303. initio, col 226. *terra nunquam ſine vſura reddit quod accepit*, imò non ſolum pecunia, conuerſa in contractum frugiferum, parit lucrum, ſed etiam pecunia, expoſita, aut deſtinata negotiationi, ſeu contractui frugifero, quia & ipſa, ſi debitoris impedimento, ſeu mora non pareret, ad eam, quam peperiſſet, & ſic ad lucrum ceſſans tenebitur ipſe debitor, etiam ſi eſſet debitor ex cauſa mutui, vt latè dixi par. ſeq. ampl. 8. num. 100. & ſeqq. Cum ergo pecunia conuertitur in contractum cambij, qui eſt frugiferus, & lege, & vſu receptus, poteſt tunc lucrum, & pecuniam parere, quia non eſt amplius pecunia, quæ pecuniam parit, ſed eſt ille contractus cambij; quòd autem contractus cambij ſit lege, & moribus, vti neceſſarius, & iuſtus, approbatus, patet ex his, quæ, hoc ipſo articulo latè diſcuſſo, firmamus in hac prima parte huius ſeptimæ quæſtionis.

70 Confirmatur hæc ſolutio, quia ſunt etiam alij contractus, in quibus merces, ſeu lucrum eſt prohibitum, & tamen illud idem lucrum non eſt prohibitum in alio contractu, qui ipſo conſtituitur lucro: eiuſmodi ſunt commodatum, & depoſitum; quare ſicut nemo cogitur commodare gratis, ſed commodando, res commodata nullum lucrum, nullamq; mercedem parere poteſt, quia, cum ſit commodata gratis, implicaret contradictionem: ideoq; commodando non gratis, ſed certo conſtituto pretio, ſiue mercede, non diceretur commodare, ſed locare, ſicq; pretium, ſeu merces mutat de commodato in locatum; vnde iſti equorum, & lecticarum commodatores, malè tabellam ante eorum tabernas ponunt cum inſcriptione, *quà ſi preſtano caualli, & letticbe*: cum non commodent, ſed locent pro certa mercede, & proinde inſcriptio deberet eſſe, *quà ſi locano*, &c. prout & merces mutat depoſitum in locationem, vt dixi par. ſeq. ampl. 3. num. 25. ita etiam nemo cogitur mutuare gratis, ſed mutuando, res mutuata nullum lucrum, vel fructum parere poteſt; at mutuando non gratis, ſed pro intereſſe lucri, à quo ceſſat, ſeu pro intereſſe damni, quod patitur propter illud mutuum, non dicitur mutuare, quia illud intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis

mutat contractum mutui in contractum innominatum, videlicet, dò tibi pecunias, vt tu eas mihi reſtituas cum conſeruatione meæ indemnitatis, quia ratione adiuncti alteratur prima diſpoſitio, l. vbi ita donatur. ff. de donat. cauſ. mort. adde quæ ſcripſi par. ſeq. ampl. 8. ſub num. 20. verſ. neque.

71 Secunda ſolutio (& hæc radicitus tollit argumentum) eſto, quòd cambium ſit verè mutuum, & in nullum alium conuerteretur contractum, tamen diſtinguo duplex genus mutui.

Primum ſit mutuum, quod mutuator facit ex pecunia otioſa, & nulli operationi adiuncta, ſeu negotiationi expoſita, & nullis, vt mutuet, adhibitis impenſis, & labore; & nulla data inæquiualentia numiſmatum; & in hoc mutuo concludo, quòd eiuſmodi pecunia, mutuo data, nullum poteſt mutuatori parere incrementum, ſeu augmentum, quia eſſet incrementum vſurarium, & quare mutuator huius pecuniæ, recipiendo ex ea lucrum, ſit maledictus à Deo, explicat Io. Chryſoſt. relatus in cap. 11. eijciens. diſt. 88. *ſuper omnes mercatores plus eſt maledictus vſurarius: ipſe namque rem, datam à Deo, vendit, non comparatam, vt mercator; & poſt fenus rem ſuam repetit, tollens aliena cum ſuis, mercator autem non repetit rem venditam, &c. ex pecunia repoſita nullum vſum capis: ager, vel domus, vtendo, veteraſcit, pecunia autem, cum fuerit mutuata, nec minuitur, nec veteraſcit*; & hoc eſt illud mutuum, de quo Chriſtus Saluator noſter, dixit, *mutuum date, nihil inde ſperantes*.

72 Aduertendum tamen obiter eſt, quòd etſi Redemptor noſter dixerit (mutuum date, nihil inde ſperantes) tamen non præcepit nobis, vt mutuemus, ſed id poſuit inter conſilia, vt latè ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 402. verſ. minus. & ſub num. 405. verſ. ſecundo reſpondeo.

Cæterum hoc conſilium poteſt tranſire in præceptum, quando mutuum exigeretur ex magna mutuatarij neceſſitate; nam ſicut in magna neceſſitate tenemur ad charitatem, quæ nobis præcipit, vt proximum diligamus, ſicut nos ipſos, Matth. 22. num. 39. & qui præceptum hoc obſeruat, legem impleuit, inquit enim Apoſtolus ad Rom. cap. 13. num. 8. *qui enim diligit proximum, legem impleuit*. & ad Galat. 5. num. 14. *omnis enim lex in vno ſermone impletur: diliges proximum tuum ſicut teipſum*; & ſicut elemoſyna eſt de genere bonorum, non autem in præcepto, ideoq; in ea ceſſat compulſio, præſertim in laicis, Abb. in cap. 1. num. 8. in fine, de empt. & vendit. & tamen efficitur de præcepto, quando eſt maxima neceſſitas ex parte proximi, ita vt laicus, qui conſtituto in neceſſitate non ſubueniret, peccaret, ideoq; poſſet per excommunicationem compelli ad ſubueniendum, Abb. ſub d. num. 8. ibi, ſecundo caſu. & in alio propoſito dixi in meo tract. de appellat. q. 15. num. 52. ita etiam licet ad mutuandum teneamur ſolum de conſilio, tamen ſi quis ſit in neceſſitate conſtitutus, cogimur ei mutuare de præcepto, imò ſi maxima ſit neceſſitas, cogimur non mutuare, ſed donare, & elemoſynam facere, vt dixi hic ſupra.

73 Verum, quia charitas ordinata incipere debet à ſe ipſo, vt ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. ſub num. 334. verſ. ratio. dico, quòd qui hoc ipſo mutuo indigeret, ſi pecuniam non haberet, non teneretur alij quãtumuis indigẽti mutuare, quia, vt ex D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. ad primũ. & q. 77. art. 1. ſequitur Io. Azor. de inſtit. mor. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 4. verſ. communis. non tenemur alteri ſubuenire cũ damno notabili noſtro, &, vt inquit Senec. lib. 2. de benefic. cap. 1. *dabo egenti, ſed non vt ipſe egeam; item ſuccurram perituro, ſed non vt ipſe peream*; imò, vt meas ſaluem merces, poſſum alienas proijcere in mare, l. 15. qui ſeruandarum. ff. de præſcript. verb. & benè ad hoc faciunt, quæ ſcripſi in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 75. num 1. & tract. de appell. q. 16. nu. 3. verſ. ratio. & adde quod ſcripſi ſupra q. 1. num. 448.

74 Secundum mutuum eſt, quando mutuator, vt mutuet, facit ſumptus, & impenſas, ſubit pericula, & ſuſtinet labores: & in hoc mutuo concludo, quòd mutuator poteſt licitè, & iuſtè ſe conſeruare indemnem ab illis expenſis, & laboribus; quia poſſunt hæc duo ſimul ſtare, quòd tu tenearis aliquid gratis facere, & ex illo, quod gratis teneris facere, poſſis expenſas, & labores deducere, & ex illis pretium, vti iure debitum, conſequi: nam non minus gratuitò ferendum eſt teſtimonium, quàm ſit gratuitò mutuandum, ſed ſi teſtis, vt teſtimonium ferat, opus habet facere expenſas, aut aliqua onera ſubire, de loco ad locum eundo, poterit non ſolum expenſas exigere, ſed & mercedem, oneribus per eum ſuſceptis condignam, re-

cipere,

cipere, eſto, quod pro teſtificando nihil poſſit recipere: ſimiliter licet præcipuum iudicis officium in Repub. ſit facere iuſtitiam, quod quidem officium de ſe venale non eſt, ſed eſt gratuitum, ſicut & mutuum, & tamen iudex propter laborem, & curam, & cætera onera, tali officio annexa, poteſt licitè mercedem exigere, & recipere: idem patet in ſacerdote, qui, ſi in eccleſia aliqua eſt per menſem, ſeu annum, illi ſeruiendo, miſſam celebraturus, quamuis ipſum ſpirituale miniſterium venale non ſit, ſed gratuitò agendum, tamen laboris, & operæ, aliorumq; onerum, ad præfatum miniſterium requiſitorum, mercedem dignam poterit iuſtè recipere: quare igitur campſor, ideſt, mutuator, qui ex officio aſſumit hoc onus mutuandi, non poterit onerum, ad id requiſitorum, & laboris, & induſtriæ dignam accipere mercedem? dum tamen pro ipſa mutuatione, ſiue ad menſem fiat, ſiue ad annum, nihil penitus lucrari intendat, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 6. col. 4. verſ. præterea. fol. 363. & cum his concordant, quæ ſcribit Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 325. verſ. contrariam ſententiam, col. 301. dicens, quòd licitum eſt à mutuatarijs accipere expenſas omnes, quæ fiunt, vt mutuum in eorum gratiam ſemper præparatum habeatur, eiſque, quando voluerint, detur, & quòd mutuatarij ad has expenſas tenentur ex iuſtitia commutatiua, non quidem vi mutui, ſed vi alterius iuſti contractus.

Hæcque concluſio in hoc ſecundo mutuo validè confirmatur ex his, quæ dixi ſup. q. 1. num. 423. & ſeqq. & particulariter nu. 443. in fine, & 448.

Nec aduerſus concluſionem hanc obſtat, quòd campſor exerceat artem campſoriam, non vt ſe conſeruet indemnem, ſed vt lucretur, prout fatentur ipſimet campſores, & refert Card. Caiet. tract. de camb. cap. 2. nu. 3. in fine, & num. 4. tom. 6. par. 1. fol. 405.

Quia reſp. ſub conſeruatione indemnitatis contineri non ſolum euitationem damnorum, & expenſarum, ſed etiam conſecutionem mercedis, tum quia non eſt decens, vt campſor ſuis proprijs impenſis debeat in aliorum vtilitatem operari, vt ſcripſi ſupra ſub num. 44. tum quia dignus eſt operarius mercede ſua, vt ſcripſi ſupra quæſt. 1. ſub num. 73.

Minus obſtat, ſi diceres, quòd concluſio poteſt procedere in mutuo, quod fieret ex obligatione officij ſuſcepti ad mutuandum cuique, iuxta ea, quæ ſcripſi par. ſeq. ampl. 1. num. 1. & 5.

Secus in mutuo, quod fiat ſine obligatione mutuandi cuique, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 3. contr. 1. ſub nu. 5. verſ. ſecundo licet. & verſ. ſeqq. iuncto num. 4. in fine, verſ. nos verò. fol. 616. tom. 2.

Quia reſpondeo diſtinguendo: Aut mutuator, dum mutuat, ſignificat mutuatario pericula, impenſas, & labores, pecunia æſtimabiles, & ex illa ſignificatione expreſsè, vel tacitè conueniunt, vt mutuator conſeruetur indemnis; & iſto caſu, quamuis mutuator non mutuet ex obligatione, poteſt tamen tàm in foro conſcientiæ, quàm in foro fori iuſtè exigere impenſam, & laborem; quicquid dicat Mich. Sal. & ita procedit concluſio: Aut mutuator hanc impenſam, & laborem non ſignificauit mutuatario: & iſto caſu in foro fori certum eſt, quòd mutuatarius ad impenſam non tenetur: at in foro conſcientiæ tenebitur forſan, ſi mutuator habebat intentionem conſequendi expenſam, & mutuatarius ad eam ſe obligaſſet, ſi ſciuiſſet.

75 Et licet hæc ſoluant argumentum, & poſſent etiam plenè ſatisfacere pro integra quæſtionis reſolutione, nihilominus ſoluam ſpeciatim adducta pro confirmatione argumenti, & ſoluendo, declarabo generatim cauſas, ex quibus venditori liceat cariori pretio vendere ad tempus, quàm pecunia præſenti, & deinde proſequar ſolutiones aliorum argumentorum.

Ad argumenti igitur confirmationem de relatione lucri ad ſolam temporis dilationem, in qua Doct. torquentur, reſpondeo tripliciter.

Primo nego, quòd campſor, qui dat ad cambium, det ſemper minus initio nundinarum, quàm in medio, & minus in medio, quàm in fine; ſicq; nego, quòd marcha ſemper minori ematur pretio initio nundinarum, quàm verſus finem; imò dico, poſſe ex aliquo accidenti contingere totum oppoſitum, nempe, quòd campſor det plus initio nundinarum, quàm in medio, & fine; vt ex innominato Theologiæ Doctore refert Card. Caiet. tract. de camb. cap. 4. ſub nu. 4. verſ. ſignum autem. tom. 6. par. 1. fol. 406. & licet hoc ſit de raro, tamen contingere ali-

quando vel propter copiam, vel inopiam pecuniarum, habes in quadam cambij diſputatione, & terminorum inſtructione, à me relata infra §.9. num. 3. & ſub num. 39. & in terminis, reſpondendo huic difficultati, ſcribit Boninſ.tract. de camb.cap.7. verſ. aſſai più. in reſponſione ad octauam difficultatem, & in latinè reddito, ſub num.15. & ſeqq. verſ.at magis. ſed dum ipſe ſubdit, quòd hoc accidens poteſt contingere, quando verſus finem nundinarum appareret magna pecuniarum copia, videtur deceptus, cum ex magna copia pecuniarum augeretur valor marcharum, & conſequenter dans cambio, non ſolum non daret minus, ſed daret plus; tum quia, approximantibus nundinis, marcha pluris venditur, tum quia ex magna pecuniarũ copia oritur raritas marcarum, & ex raritate valor: vnde dicerem totum oppoſitum, nempe, hoc accidens poſſe contingere, ſi ſuperueniret magna raritas, ſeu inopia pecuniarum, & creſceret copia marcharum, quia tunc vileſceret marcha, ideoq; dans cambio, emeret eam viliori pretio, & ſic daret minus: quare ſuper hoc conſtituo regulam, quòd ex inopia pecuniarum, & copia marcharum vileſcit marcha, & è conuerſo ex copia pecuniarum, & inopia marcharum pretioſior fit marcha; &, circumſcripta contingentia huius accidentis, dico, quòd ratio, quare marcha vendatur minoris initio nundinarum, quàm poſtea, non eſt longior, & breuior temporis dilatio, ſed copia, & inopia pecuniarum, & marcharum, idest, ementium, & vendentium, vt ſecutus ſum ſub num.ſeq. confirm.2.

Nec huic reſponſioni obſtat replicatio, quam faciunt Medin.in ſuis tract.tom.2.tit. de reb.reſtit. q.38. cauſ.6. in reſponſ. ad ſecundum argum.verſ. ad ſecundum.fol.285. & ſpecialiter Io.Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.10.tit.de camb. cap. 9. q.4. in fine, verſ. ſed certe. dicens, quòd pretia mercium legitimè augentur, vel minuuntur ob penuriam, vel copiam venditorum, ſeu emptorum, quando emptio fit præſenti, & numerata pecunia, non autem quando fit pecunia credita, & dilata ſolutione: ſed in cambijs, inquit, ſemper eſt dilatio, & ratione ſolius dilationis alteratur pretium.

Quia reſpondeo, mercem dupliciter eſſe vendibilem: aut enim inueniuntur, qui eam emant pecunia præſenti; & tunc eſto, quòd emptorum copia, quæ orire tur ex eo, quòd illa merx venderetur pecunia credita, non poſſet pretium iuſtè augere, cum illa pretij auctio tribui debeat ſolutionis dilationi, & non emptorum copiæ, quia quicquid eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati; ſed ſolutionis dilatio eſt cauſa copiæ emptorum, & copia emptorum eſt cauſa auctionis pretij: ergo ſolutionis dilatio eſt cauſa auctionis pretij: aut non inueniuntur, qui mercem emant aliter, quàm pecunia credita, vt ſcripſi infra ſub num.81. & tunc dico, quòd ſicut copia emptorum, ementium præſenti pecunia, poteſt iuſtè augere pretium, vt admittunt Medin. & Azor. ſupra citati; ita etiam poteſt augere copia ementium pecunia credita, ſi merx non aliter, quàm pecunia credita ſit vendibilis: ſed marcharum merx non aliter emitur, quàm dilata earum ſolutione, vt expreſsè fatetur Azor.ipſe, ſupra citatus: ergo, &c.

Minus obſtabit, quòd eidem Medinæ eod.tom.2.tit.de reb. per vſur. acquiſ. q. 8. verſ.illud tamen.col.penult. fol. 372. non placeat, quòd lucrum, ſeu pretium cambij referatur ad copiam, vel inopiam pecuniæ, eo quia non ematur, ſeu vendatur pecunia, ideoque velit referri ad copiam, & inopiam operarum, & obſequiorum locandorum; prout ex eo retuli num.ſeq.in fine.

Quia reſpondeo dupliciter. Primo, opinionem probabiliorem, quam ſecutus ſum ſupra q.4. num.21. & ſeqq. eſſe, quòd contractus cambij ſit emptio, & venditio, quia pecunia poteſt emi, & vendi. Secundo reſpondeo in caſu, & ad effectum, de quo agimus, nihil referre, quòd pretium augeatur, ſeu minuatur ex multitudine, ſeu paucitate locantium operas ſuas, vt dicit Medin. vel ex copia, & inopia pecuniarum, quia ſufficit nobis, quòd lucrum, ſeu pretium non referatur ad quantitatem temporis, ſicque remaneat iuſtitia lucri, ſeu pretij.

76 Secundo reſpondeo, campſores non dare minus, ſeu plus accipere ratione dilati temporis, ſed ratione marcharum, in dilato tempore conſideratarum, vt puta, marcha auri, ſoluenda in nundinis Paſchatis Reſurrectionis, non ideo minoris emitur à campſoribus Mediolani de menſe Octobris, quàm de menſe Nouembris, quia longius diſtet menſis Octobris, ſed quia marcha illa, conſiderata in tali tempore, cõmuniter à campſoribus minoris æſtimatur, quàm in tempore

pore

pore proximiori, quia cum finis campſoris, negotiantis ſuas pecunias, ſit, commutando lucrari, nec marchas emat, vt emptas habeat, ſed vt iterum commutet cum lucro, ideo licitum eſt ei conſiderare quanto tempore pecuniam occupatam in marchis emptis tenere oporteat: quare carius emitur, quod citò diſtrahitur, quàm quod longo oportet tempore retinere, ne mortuæ teneantur pecuniæ; ita ille innominatus Theologiæ Doctor, de quo Caiet. d. cap. 4. ſub num. 3. ſimiliter inopi beneficium bis dat, qui celeriter dat, ſeu bis dat, qui citò dat, vt dicit Senec. in prouerb. quia maius, & minus fit; quamuis idem ſit; tempore, loco, cauſa; ſæpè enim hoc non potuere diuitię, in domum infuſæ, quod opportunè mille denarij, Senec. in epiſt. lib. 11. epiſt. 82. ibi, maius enim. & Paul. de Caſtr. in l. 85. ſolidum. num. 2. ff. de ſolut. & eſt in prouerbio, melius eſſe habere hodie ouum, quàm cras gallinam, de quo prouerbio, referendo Caetani argumentum, cui reſpondet in ea q. an creditum alterius poſſit emi minori pretio, meminit etiam Garcia de contract. cap. 19. ſub num. 2. verſ. hora la. verſus finem; Vnde & qui ante tempus petit, plus petit, §. plus. Inſtit. de action. & qui ante tempus ſoluit, plus ſoluit, Tiraq. de retract. lign. §. 1. gl. 18. num. 35. verſ. ex quibus. & qui tardè dat, minus dat, Paul. de Caſtr. vbi ſupra. num. 1. Tiraq. d. nu. 35. & Surd. conſ. 345. cum ioannes. num. 9. lib. 3.

Confirmatur primo hæc reſponſio, quia in contractu cambij conſideratur principaliter intereſſe contrahentium, ideoque quò maiores requiruntur expenſæ in tranſportatione pecuniarum propter loci diſtantiam, eo maius debetur intereſſe tranſportanti, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 422. & ſeqq.

Sed in mercatoribus conſideratur intereſſe etiam propter diſtantiam temporis, vt argumentatur Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 18. num. 3. fol. 610. tom. 2. & licet ipſe hoc non ſequatur, ſed conetur impugnare, tamen in fortioribus terminis; nempè, in mutuo formali ſequitur Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 325. verſ. quo ſloco. col. 201. vbi intereſſe lucri ceſſantis, & aliarum expenſarum metitur, & rectè à quantitate temporis, dicens, quòd ſicut qui maiori tempore mutuum detinet, plus ſoluere ſolet pro lucro ceſſante, eò quòd maiori tempore maius lucrum mutuanti ceſſare ſolet, ſic etiam, inquit, poſtulat æquitas, vt qui pluribus menſibus æqualem pecuniæ quantitatem ex monte pietatis mutuo detinet, plus contribuat, pro temporis rata, ad eaſdem communes montis expenſas, quatenus impedimento eſt, ne alij illis menſibus eam accipiant, qui ad eaſdem expenſas contribuerent, ſi illis menſibus mutuò eis illa daretur, &, omiſſo Theologorum teſtimonio, quòd in intereſſe ita licitum ſit argumentari à tempore ad locum, vt quaſi plus debeatur intereſſe ratione temporis, quàm loci, probatur ex l. vlt ff. de condict. tritic. vbi intereſſe debetur tam ratione temporis, quàm loci; vel ſaltem dicemus, quòd ſicut in intereſſe valet argumentum à tempore ad locum, ita etiam valeat à loco ad tempus, & conſequenter ſicut intereſſe poteſt deberi ratione loci, ita etiam poteſt deberi ratione temporis, & valere in intereſſe argumentum de tempore ad locum. ſicut de loco ad tempus, ſcribunt Hier. Buttig in l. vinum. nu. 5. 6. & 17. & Io. Ant. Rub. num. 81. 83. & ſeq. ff. ſi cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 80. 81. & 89. nam pecunia abſens ea ratione minoris valet, quàm pecunia præſens, quia præſens eſt in promptu, & in manibus, ita vt cuilibet indigentiæ poſſit ſtatim occurrere, quod non eſt in pecunia abſenti, Romoal. Coli tract. de camb. cap. 17. initio. At hæc ratio ita militat, ſi pecunia ſit abſens loco, ſicut ſi ſit abſens tempore: ergo militabit eadem diſpoſitio; ſed quid egemus teſtibus, iuribus, & auctoritatibus, ſi hoc ratio naturalis docet quemlibet etiam ruſticum, nam ſi ita eſt damnum illud, quod creditor patitur ratione temporis, ſicut illud, quod patitur ratione loci, & vtrumque æqualiter cauſatur à debitore, cur debitor tenebitur ad vnum, & non ad alterum?

Neque huic primæ confirmationi, fundatæ in argumento à diſtantia loci ad longitudinem temporis, obſtat, quod in contrarium ſentit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 17. verſus finem, dum fatetur, pecuniam præſentem pluris æſtimari, quàm pecuniam loco diſtantem, ſed negat, pluris valere pecuniam præſentem, quàm abſentem tempore, & quod expreſsè, & fuſè ſcribit idem Mich. Sal. d. controu. 18. ſub num. 3. verſ. oppoſitum. & ſub num. 4. verſ. probatur autem. & ſeqq. fol. 610. & 611. ſequẽs ex Sot. virtute cambij nihil aliud eſſe recipiendum, quàm illud, quod reciperetur, ſi eodem die, quo vna datur pecunia, puta in

in Hiſpania, alia, ſi fieri poſſet, reſtitueretur in Flandria, & proinde ſub eodem nu. 4. verſ. tertio ſi quæ. apertè negat, eandem rationem haberi in diſtantia temporis, quæ habetur in diſtantia loci.

Quia reſpondeo, quòd, admiſſa arte campſoria pro licita, neceſſariò ſequitur, vt campſori liceat ex ipſa arte ſe cõſeruare indemnem, non ſolùm ratione laborum, & expenſarum, quæ vti neceſſariæ conſiderantur ob loci diſtantiam, & vlterius liceat ei aliquid lucrari, quia omnis labor optat præmium; ſed etiam ratione diuturnioris carentiæ ſuæ mercis, qua mediante, ars ipſi lucrum reddit; vnde cum ex diuturniori pecuniæ abſentia grauius patiatur intereſſe lucri ceſſantis, conuenit iuſtitiæ commutatiuæ, vt illud intereſſe ei ſoluatur: nam & qui equum conducit, eò maiorem debet locatori mercedẽ, quò longiori tempore eſt vſurus equo, quia eo interim locator non poteſt alteri locare, ſed campſor facit ex pecunia lucrum, quod locator equi facit ex equo, & quia hoc patet ad ſenſum, & experientia docet, non oportet diſputare; ſecus autem eſt in priuato, qui ex pecuniæ negotiatione quæſtum non facit: Vlterius ad Ioan. Azor. reſpondeo particulariter, quòd videtur ſibi parum conſtans, cum alio in loco, quem retuli ſupra q. 1. ſub num. 212. confirm. 1. & infra ſub num. 80. in 3. comprobat. dixerit, in contractu cenſus pluris valere pecuniam præſentem, quàm abſentem tempore, adde pro tota hac reſponſione, quæ dixi infra par. 3. limit. 1. num. 2. & 3.

Confirmatur ſecundo, quia regulariter quò diſtantius eſt tempus nundinarum, eò plures reperiuntur venditores marcharum, quia venditores ſunt tunc longiori tempore vſuri pretio, ideſt, pecunia venditarum marcharum, & ex longiori vſu vtilior erit eis negotiatio pretij marcharum; & ex venditorum copia, quæ cauſatur ab vtilitate, quam ſentiunt, negotiando longiori tempore illas pecunias, marcha viliori venditur pretio, ſicq; campſores, dantes cambio initio nundinarum, minus dant, ſed poſtea, approximantibus nundinis, oppoſita ratione creſcit copia emptorum, & deficit copia venditorum, quia eis non eſt ita vtile vendere tunc temporis, ideoque carius vendunt marcham, & campſor plus dat, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 7. nu. 6. & ſeqq. verſ. nota tamen. tom. 6. par. 1. fol. 407. Boninſ. in loco infra prox. citato, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 1. art. 2. num. 10. verſ. ad ſecundum. fol. 530. & q. 4. art. 2. contr. 18. ſub num. 3. verſ. ſecundo ſicut. fol. 610. tom. 2. quare diſtantia tẽporis non eſt cauſa immediata, vt marcha minori ematur pretio, ſed eſt quædã cauſa remota, Caiet. vbi ſup. & Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. aſſai più. & in latinitato, num. 16. in fine, & 17. cauſa enim immediata, & proxima eſt copia, & inopia emptorum, vt dixi, ſed attendi debet non cauſa remota, ſed proxima, vt in alio propoſito ſcripſi in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 484. & 485. vel ſummatim dicas, diſtantibus ſolutionibus marcharum, eas viliori vendi pretio, quàm, approximantibus; qnia maior eſt copia macharum, ſi dilata ſit earum ſolutio, quàm, ſi non ſit dilata, & quò maior eſt copia mercis, eò minus eſt illius pretium, vt dixi ſupra q. 5. ſub num. 65. & ita in effectu ex Reuer. Generali refert, & non diſſenrit Hier. de Luc. tract. de camb. in verbo, pro deciſione. ſub num. 23. & 24. tom. 6. par. 1. fol. 409. & quòd paucitas, aut pluralitas campſorum, ſicut & paucitas, ac pluralitas campſuariorum conferat ad iuſtè augendum, & diminuendum lucrum, quia campſoribus, vti locantibns operam, & obſequium ſuum campſuarijs, ſolui debet merces locationis, & quando plures ſunt, qui operam ſuam alicubi locant, mincr ſolet illis merces exhiberi, maior autem quando eſt penuria eorum, qui talem operam locent, ſicq; conſiderando abundantiam, & penuriam, non in pecunia, ſed in operarijs, ſcribit Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. quæſt. 8. verſ. aduerte etiam. fol. 371.

Quamuis contra hanc confirmationem, & ſpeciatim contra Caiet. ſupra citatum, ſcripſerit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 13. art. 2. verſ. hunc.

77 Tertio reſpondeo: Eſto, quòd campſores in emptione, ſeu venditione ſcutorum marcharum haberent rationem, & intuitum ad tempus, ideſt, haberent rationem dilatæ ſolutionis, ita vt carius emant, non dilata traditione marcharum, & venditores vilius vendant anticipatiori ſolutione, tamen tàm cambiũ, quàm alius quiuis contractus emptionis, & venditionis, cuius pretium ex dilata ſolutione, creditaq; pecunia augeatur, poteſt ex extrinſecis cauſis iuſtificari, & eſſe licitus, vt, loquendo in ipſomet cambio, cuius pretium varietur ratione longioris, aut breuioris

breuioris temporis, & de quo locutus ſum ſupra ſub num. 28. ſcribit Leonat. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. num. 55. & ſeqq. dicens, pretium cambij ob alias cauſas iuſtè variari, & valdè probabile eſſe, vt iſtæ cauſæ in hoc cambio inſint, & ex illis mercatores iuſtè pretium varient, & proinde cambium eſſe licitum, & non damnandum, præſertim, cum omnes paſſim eo vtantur, & quia nunquam obtineri poſſet, vt mercatores non pluris æſtiment conceſſionem longi temporis, quàm breuis, & loquendo generaliter de venditione ad tempus cariori pretio, latè proſequuntur Dec. conſ. 111. pro tenui. num. 8. verſ. his præmiſſis. & num. 9. & ſeqq. & præſertim ſub num. 12. vbi colligit quinque cauſas, ſeu caſus, quos tamen contra morem ſuum non benè explicat, & Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 38. verſ. pro prima. & ſeqq. fol. 269. & ſeqq. vbi ponit ſex cauſas, propter quas licet vendenti pecunia credita carius vendere, & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vend. cap. 8. circa initium, verſ. dicitur hoc. col. 642. & ſeqq.

Prima cauſa, omiſſo earum ordine, quo vſi ſunt Dec. & Medin. eſt propter intereſſe lucri ceſſantis; vt puta, quia venditor, ſi haberet pretium præſens, illud inueſtiret in alijs mercantijs, vt ex Salyc. ſequitur Dec. d. conſ. 111. ſub num. 9. & ſub num. 12. caſ. 3. & quòd intereſſe lucri ceſſãtis ſit iuſta cauſa, vt venditor poſſit carius vendere pecunia credita, quàm pecunia præſenti, &, vt aiunt, *de contanti*, ſcribunt Medin. d. q. 38. cauſ. 2. verſ. pro ſecunda. & verſ. ſed videtur. & cauſ. 6. verſ. hæc dixerim. fol. 270. & 286. Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 3. ſub num. 6. verſ. tertio eadem. & communiter omnes, & quòd ratione intereſſe poſſit licitè vendi carius, non propter tempus, ſed propter damnum, quod vendenti videtur ex dilatione ſolutionis recipiendæ, ſeu propter vexationem ſuam redimendam, quam probabiliter timet ſibi futuram in repetitione ſui debiti; & intentio venditoris, vendentis carius propter damnum, quod ſibi videtur, appareat, ſi ipſe daret pecunia præſenti pro minori pretio, ſcribit B. Io. à Capiſtr. tract. de vſur. 2. par. 2. part. princip. ſub num. 46. tom. 7. fol. 106. & quòd ſi campſor, ſeu mutuator, expectando per maius tempus ſolutionem, patiantur aliquod verum intereſſe, ſeu damnum emergens, poſſint licitè ratione huius intereſſe aliquid vltra ſortem exigere, & lucrum augere, ſcribit Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 8. verſ. de alia. col. 2. fol. 369. & quòd qui maiori tempore mutuum detinet, plus ſoluere ſoleat pro lucro ceſſante, eo, quòd maiori tempore maius lucrum mutuanti ceſſare ſoleat, ſcribit Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 325. verſ. quo loco. col. 301. & adde quæ ſcripſi infra par. 3. limit. 1. num. 2. & ſatis, ſuperque probatur ex his, quæ ſcripſi par. ſeq. ampl. 8. num. 1. & ſeqq. & quòd ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis liceat anticipata ſolutione emere nomen debitoris minori pretio, conſentiunt Franc. Garcia de contract. cap. 19. num. 2. verſ. hora. & Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 3. verſ. igitur concluſio.

Non obſtat, quòd contra hanc cauſam teneant, multis rationibus adductis, Archiepiſc. Floren. tract. de vſur. cap. 3. §. 2. ſub nu. 5. ibi, ſecundo etiam dicunt. tom. 7. fol. 87. &, cum formidine ſcribendo, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 4. art. 1. verſ. at quia. ibi, de alio verò membro. col. 3. fol. 580. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vend. cap. 8. q. 5. iuncto verſ. deinde. & ſeqq. col. 644. & 645.

Quia ſolutio per viam conciliationis patet infra num. 85. & hic in ſpecie reſpondeo ad Archiepiſc. Florent. quem retuli ſupra q. 1. ſub num. 431. quòd in hoc non eſt ſibi cõſtans, cum poſtea eod. cap. 3. nu. 23. dicat, poſſe haberi rationem intereſſe, & tantò minoris emi nòmen debitoris, qui debet ſoluere ad certum terminum, & ad Azor. reſp. quòd etiam ipſe non audet affirmare, quòd non poſſit carius vendi propter intereſſe, prout eum retuli infra verſ. quicquid.

Extende primo hanc cauſam, vt procedat non ſolum quando vendens ad tempus, habet certos emptores, qui emerent præſenti, & numerata pecunia, & pecuniam ſolutam ſtatim in frugiferis commercijs vtiliter negotiaretur, eo quia eſt mercator ſolitus negotiari, & lucrum facere; quo caſu quia habet certos emptores *de contanti*, poteſt carius vendere ad tempus, vt loquitur Couar. d. verſ. tertio eadem. ſed procedat etiam quando incœpit vendere pecunia præſenti; & non aliter intendit vendere, & veriſimiliter emptores ita empturos inueniet; quia licet eos non habeat hodie, habebit cras, vel altera non diſtanti die; & demum illa

veri-

veriſimilis ſpes, & potentia eſt pretio æſtimabilis, quia ſi vendiderit ad tempus, non poterit deinde vendere pecunia præſenti: cenſeo tamen aliquãtulò cariori pretio poſſe vendi, quando actu adſunt emptores *de contanti*, & ipſe rogatus vendit alteri ad tempus.

Quamuis in contrarium adducat aliqua Io. Azor. d. q. 5.

Infero ex hac prima cauſa, & extenſione, probabilem eſſe opinionem, vt mercator, & negotiator, qui pecunias non tenent otioſas, poſſint propter intereſſe lucri ceſſantis carius vendere ad tempus, quàm præſenti pecunia, quia non debent propter alterius commoditatem ſeipſos lædere.

Quicquid in contrarium affirmet Ioan. Azor. d. cap. 8. q. 3. verſ. ſed hæc ſententia. col. 643. & q. 5. vbi ſe multum inuoluit, & tandem verſ. quarto dicendum. non diſcedit ab opinione, quòd, probato re vera lucro ceſſante, debeatur, ſed ait, difficile eſſe, vt probetur.

Extende ſecundo, vt vendens cariori pretio ob dilatam ſolutionem ſatis ſit tutus in foro conſcientiæ, quando mallet minori pretio vendere pecunia præſenti, & numerata, quàm illo maiori, pecunia credita, & in hoc conſcientia erit ſibi teſtis; ſicq; cognoſcetur quando venditor non gratia lucri, nec in fraudem vſurarum auget pretium ob dilatam ſolutionem, Io. à Capiſtr. vbi ſupra, & latius Medin. d. q. 38. cauſ. 3. verſ. cognoſcetur autem. fol. 273.

78 Secunda cauſa, ob quam licet carius vendere pecunia credita, quàm numerata, & vilius emere anticipata ſolutione, eſt propter iuſtum timorem futuræ litis, cum pecuniam, ſeu mercem creditam conſequi voluerit à debitore, qui ſit talis conditionis, talesque habeat mores, vt ſoluere, ſeu ſatisfacere non ſoleat, niſi per ſententias, & res iudicatas, ſicq; venditor, ſeu creditor cogatur ſubire labores, & expenſas; quo caſu licitè poteſt illi maiori pretio vendere ad tempus, quàm præſenti pecunia, Medin. d. quæſt. 38. cauſ. 4. verſ. his tamen. fol. 274. & B. Io. à Capiſtr. in loco proximè citato num. preced. & faciũt quæ ſcripſi in ſeq. cauſa: Imò etiam ſi emptor, cui venditur ad tempus, non ſit in hac malæ conditionis opinione, adhuc poſſet ei carius vendi ad tempus, quia facile eſt, vt tempore debito non ſoluat; vt enim habetur Eccleſ. 29. num. 5. & ſeqq. hi, quibus pecunia, ſeu merces creduntur, *donec accipiant, oſculantur manus dantis, & in promiſſionibus humiliant vocem ſuam, & in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij, & murmurationum, & tempus cauſabitur: ſi autem potuerit reddere, aduerſabitur, ſolidi vix reddet dimidium, & computabit illud: ſin autem fraudabit illum pecunia ſua, & poſſidebit illum inimicum gratis, & conuitia, & maledicta reddet illi, & pro honore, & beneficio reddet illi contumeliam.*

Non obſtat, quòd hãc cauſam, & ſequentem tertiam impugnent Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 4. art. 1. verſ. at quia. ibi, multò verò improbabilius. col. 4. fol. 580. Nauar. in man. confeſſ. cap. 23. num. 81. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vend. cap. 8. q. 7. verſ. at enim. col. 646. & illa diſputatio ſuper cambio, quã retuli infra §. 9. num. 16. & ante eos Caiet. tract. de camb. cap. 6. num. 10. & 11. tom. 6. par. 1. fol. 406. dicens, eiuſmodi pericula in commutationibus pro nihilo reputari, eiusq; formalia verba, & D. Thom. ab eo citati, habes infra d. §. 9. nu. 16. & Archiepiſc. Florent. tract. de vſur. cap. 3. §. 2. num. 6. verſ. tertio quoque. tom. 7. fol. 87.

Quia reſp. huius cauſæ veritatem ſatis confirmari ex prima & ſeqq. comprobationibus, quas adduxi infra ſub num. 80. & ex diſtinctione, qua vſus ſum infra ſub num. 84. & ad Io. Azor. qui tenet contra hanc ſecundam, & ſequentem tertiam cauſam, reſpondeo, quòd ſe ipſum conquaſſat ex his, quæ, loquendo de mutuo, ex ipſo retuli ſupra q. 1. num. 493.

Extende hanc cauſam, vt procedat etiam ſi emptor tempore debito ſoluerit ſponte, ſine lite, & ſine aliquo venditoris incommodo, quia nihilominus venditori debetur integrum pretium, & ſic non tenetur ex illo defalcare, ſeu ſubtrahere illud pretij incrementum, quod exceſſit pretium, quo vendidiſſet præſenti pecunia, & ratio eſt, quia illud incrementum potuit addi pro timore futuræ litis, Medin. d. q. 38. cauſ. 3. verſ. poſtremo conradus. in fine, & verſ. ſeq. col. 2. fol. 272. vnde licet ceſſauerit lis, tamen non ceſſauit periculum litis; & ideo licet merces, quas tu aſſecuraſti, recepto pretio aſſecurationis, venerint ſaluæ, tu tamen non teneris reſtituere illud pretium, quia, ſi fuiſſent perditæ, tenebaris earum valorem ſoluere,

re, vt ſcripſi ſupra quæſt. 1. num. 131.

Subextende hanc extenſionem, vt procedat etiam de rigore conſcientiæ, in his enim terminis loquitur Medin. in loco ſupra proximè citato.

79 Tertia cauſa eſt, quando venditor probabiliter timet, ne emptor fiat interim inops, vel aliter impotens ad ſoluendum pretium, ſeu tradendam mercem, quo caſu venditor poteſt carius vendere ad tempus, quàm præſenti pecunia, quia nemo tenetur rem ſuam periculo exponere extra caſum neceſſitatis, Medin. d. q. 38. cauſ. 3. initio, & verſ. in oppoſitum. fol. 270. & 271. illud enim periculum poteſt pretio æſtimari, faciťq; pro hac cauſa, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 493. & ſeqq.

Confirmatur primo hæc tertia cauſa, quia ſicut is, qui aſſecurat merces ad inſtantiam domini mercium, ſicq; exponit periculo res ſuas; quia, ſi merces, quas aſſecurat, pereant, ipſe de rebus proprijs tenebitur earum valorem domino ſoluere, poteſt propterea licitè ab eo aſſecurationis pretium recipere, vt ex Medin. ſecutus ſum ſupra quæſt. 1. ſub num. 131. ita etiam, qui ad inſtantiam alterius, nempè, emptoris, exponit ſuas merces periculo perditionis, credendo earum pretium ipſi emptori, qui an poterit ſoluere, necne, eſt caſus incertus, poterit illius periculi pretium iuſtè exigere, Medin. d. q. 38. cauſ. 3. verſ. præterea qui. fol. 272. & facit, quod, loquendo de mutuo, ſcripſi d. q. 1. num. 493. & ſeqq.

Confirmatur ſecundo, quia ſicut merces, inſanis ventis commiſſæ, non tanti emerentur, quanti, ſi eſſent in portu, vt ex Sot. ſecutus ſum ſup. q. 1. num. 431. ita etiam pecunia in archa, ſeu præſens, & merx in domo pluris valent, quàm ſi ſint in credito periculoſo, ideoque iuſtè poterit venditor carius vendere ad tempus emptori, de cuius fide probabiliter poſſit dubitari, quàm præſenti pecunia, quia præſens pecunia pluris valet, ſicq; vendit non carius, ſed tantundem.

Nec obſtat, quòd contra hanc cauſam ſimiliter teneant Caiet. Archiep. Floren. Sot. Nauar. & Azor. citati ſup. verſ. non obſtat.

Quia huius etiam cauſę veritas confirmari poteſt ex his, quæ dixi ſub num. ſeq. in prima, & ſeqq. comprobationibus, & ex diſtinctione, qua vſus ſum infra ſub num. 84. & ad Azor. reſp. quòd eſt ſibimet contrarius, vt patet ex his, quæ ex eo retuli ſupra q. 1. num. 493.

80 Quarta cauſa eſt, quia merx vendita ad tempus pluris valet, quàm vendita præſenti pecunia, ſeu, & facilius, quia pecunia præſens pluris valet, quàm abſens, vt dixi ſup. ſub num. 76. & infra in 3. comprobat. hæcq; cauſa eatenus eſt vera, quatenus habet in ſe virtualiter præcedentes; ſicq; eſt generalis, vti collectanea virtualiter præcedêtium; quare communis, & receptiſſima mercatorum ferè omnium conſuetudo eſt, vt maiori pretio vendant merces dilata ſolutione, quàm præſenti pecunia, Boninſeg. tract. de vendit. ad temp. cap. 2. num. 5. iuncto nu. 1. & lanę poſſunt emi minoris iuſto pretio propter anticipatam ſolutionem, Sot. de Iuſt. & iur. lib. 6. q. 4. art. 1. col. penult. ibi, de ſecundo etiam membro. fol. 583. quia ſicut emptor, tardè, & cum dilatione ſoluens, minus ſoluit, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 76. & infra comprob. 4. ita per oppoſitum emptor, anticipatè ſoluens, plus ſoluit, per ea, quæ dixi ſub d. num. 76. huncque inoleuiſſe morem, & conſuetudinem inter mercatores, vt propterea quòd ſoluunt nunc conſtitutum pretium mercium pro tempore emptarum, pretium illud minuant, retinentes ſibi octo pro quolibet centenario, ſcribit, de eo anceps, Boninſ. tract. de diminut. pretij, &c. cap. 1. initio, licet poſtea apertè impugnet cap. 4. & audeo forſan dicere, nullum eſſe, qui pecuniam præſentem non maioris æſtimet, quàm tempore abſentem, ideoq; mercium venditores vno vendunt pretio *de contanti*, & alio dilata ſolutione: ſemper enim inſunt rationes intereſſe lucri ceſſantis, & periculi.

Comprobatur primo hæc quarta cauſa (& ſic oſtendo, pecuniam præſentem pluris valere, quàm abſentem) quia donec venditor imburſet pecuniam creditam, ſeu emptor conſequatur mercem, anticipatè ſolutam, poteſt euenire caſus, vt venditor nunquam imburſet, & emptor mercem nunquam conſequatur; nempe, ſi debitores fiant non ſoluendo, ſi moriantur, ære alieno, & anteriori grauati, ſi eorum bona fideicommiſſi reſtitutioni ſint ſubiecta, & ſimilia; ex quibus ſolutio, & conſignatio redduntur periculoſæ, & proinde viliores, ita vt centum aurei, hiſce ſubiecti periculis, nô æſtimentur octuaginta, ſeu nonaginta, & periculum futuræ inopiæ, in quam debitor poteſt incidere, minuat nomen debitoris, id eſt, illud creditum reddat vilius, vt, loquendo de emptione

nomi-

nominis debitoris, ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 431. vbi multa, ad hoc facientia, notaui, cum periculum cuiuſque rei minuat pretium ipſius rei; in tantum, vt ſi creditor volens facere ſe aſſecurari de vita, ſeu ſuperuiuentia ſui debitoris per aliquod tẽpus, emeret illud vitæ periculum, iuſta eſſet emptio, per ea, quæ ex Santer. Stracch. & Nauat. ſecutus ſum infra par. 3. limit. 6. num. 5. & caſum in facto retuli infra §. 3. gl. 3. num. 51. quare cum eiuſmodi periculum ſit pecunia æſtimabile, erit pars pretij.

Comprobatur ſecundo (& tendit ad idem) quia, qui cito dat, bis dat, & qui tardè dat, minus dat, vt latius ſcripſi ſupra num. 76. in 2. reſponſ. vbi videas.

Comprobatur tertio (& ſimiliter tendit ad idem) quia debitum, non ſoluendum vſque ad annum ſecundum, ſeu tertium, poteſt iuſtè emi minori pretio, quàm ſi præſenti die eſſet ſoluendum, tùm quia minus eſt, habere actionem, quàm rem; tùm quia hoc ius, quod vno anno eſt inutile, minoris valet, quàm ſi eſſet ſtatim vtile, vt verius exiſtimant Caiet. in ſumm. verbo, vſura, cap. vlt. & Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 231. verſ. nobis tamen. & quòd creditores, præſenti pecunia egentes, credita, quæ ſibi ad annum, vel alium terminum ſunt ſoluenda, vendant alicui tertio, qui illa octo minus pro centenario. aut minori pretio emat præſenti pecunia, huncq; contrahendi modum vulgares appellent, *tagliar la detta*, ſcribit, ſed non approbat Boninſ. tract. de diminut. pretij, &c. cap. 1. initio, & cap. 3. & quòd creditor poſſit vendere debitum, quod vocant, pagam acerbam, vti rem pretio ęſtimabilem, & alter emere, & ſit vera venditio, & emptio, in qua (ſicut in quacunque alia venditione licet conſiderare vitia, & defectus rei venditæ; & ratione illorum minuere pretium) conſideranda ſint damna, pericula, labores, & expenſæ, quæ requiruntur in illius debiti exactione, hacq; ratione ſcutis 90. præſenti pecunia liceat emere ſcut. 100. quę debentur poſt annum, ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. controu. 1. ſub num. 12. verſ. ad quartum. fol. 292. quod latè, & benè diſtinguendo, explicat poſtea art. 2. controu. 17. num. 2. & 3. fol. 307. & quòd multum interſit, an apud te habeas pretium, an verò actionem tantum, & ſatius ſit, ſuam ſibi rem ſaluam fore, quàm tabulas cautionis habere, atque incertum illius euentum ſpectare, & melius ſit, poſſidere, quàm in perſonam experiri, ideoq; non ſatis ſit, ſi conſanguineus, volens retrahere, offerat ei, qui emit, ſoluere tunc id tantum pretium, quod ipſe ſoluit, & promittat ſoluere ei reſiduum, cum ceſſerit dies, quo ipſe emptor tenetur venditori, ſed teneatur totum pretium offerre, ſequitur Tiraq. de retr. lign. §. 1. gl. 18. num. 32. & 33. & quòd pretium actionis venditæ non debeat æſtimari, quanti res ipſa, ſed minoris, computato dubio litis euentu, & difficultate, quæ aliquando in exigendo oritur, dixerunt aliqui ex Dominis Auditoribus, Rot. diuerſ. deciſ. 340. in quæſtione. num. 5. par. 2. & faciunt quæ ſcripſi ſup. q. 1. num. 431. & quòd ſola præſentia, ſeu abſentia pecuniæ ſit pretio æſtimabilis, & conſequenter emibilis, patet, quia pecunia poteſt locari, vt ſecutus ſum ſup. q. 4. ſub num. 22. verſ. primo quia. & quòd contractus cenſus, in quo venditor non recipit pretium præſens, ſed compenſat cum eo, quod ipſe debet illi emptori, ſit illicitus, quia illud pretium, vti abſens, quia fuiſſet exigendum, non valet, quanti valet pretium præſens, ſcribit Io. Azot. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 8. q. 1. & quòd ad commoditatem, & vſum humanum plus valeant, præſertim homini negotiatori, centum aurei in promptu, atque præſentes, quàm centum ſoluendi per partes ad decem annos, ſcribit Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 386. verſ. ſecundo quoniam. & verſ. ad ſecundum. col. 601. & 605.

Comprobatur quarto (& omnia tendunt ad vnum) quia mora ſolutionis eſt veluti quædam diminutio pretij, ideoque vendere rem non præſenti pecunia, ſed ſolutione pretij in tempus dilata, eſt vendere minori pretio, Corn. conſ. 258. in hac conſultatione. ſub num. 3. ibi, nec prohibitio emanat merè fauore prohibiti, lib. 1. & Tiraq. d. gl. 18. num. 34. & 35. quia dilatio eſt pars pretij, vt ſequitur ibidem num. 38. eſt enim conſiderabile interuſurium medij temporis, l. 25. ſi conſtante. §. quoties. ff. ſol. matrim. quare tempus eſt pars ſolutionis, l. 1. §. æditiones. ff. de eden. & Corn. in loco ſupra proximè citato.

His etiam comprobationibus inniti poteſt priuilegium, Genuenſibus à Calixto III. & Sixto IV. conceſſum, vt paghas acerbas banchi Sancti Georgij ſolidorum 20. emere poſſint ſolidis 15. pretio anticipatè ſoluto, vt

poſt

Digitized by Google

poſt alios, quos citant, referunt Boninſeg. tract. de dimin.pretij,&c.cap.4.num.7.in fine, & num.8. Mich.Sal. ad D. Thom. 2.2. q.78.art.2.controu.17.num.6. in fine, verſ. in quibuſdam. & num.7. fol. 312. & Ioan. Azor. de inſtit. moral. par.3. lib.8. tit. de empt.& vend. cap. 10. q.5. verſ. ex his. & ſeqq.col.654. licet Boninſ. ex hoc ipſo priuilegio nitatur ſternere has cōprobationes.

Circa harum pagharum acerbarum emptionem obiter moneo, quòd præfati, & alij Theologi valdè torquentur in indaganda ratione, qua eiuſmodi emptio, ſeu verius pontificia conceſſio iuſtificetur,& Mich.Sal. ſub d.num.7. verſ. ſylueſter ſenſit. fol. 312. reiectis alijs, eam approbat, nempè, quòd Reſp. Genuenſis potuerit tanti æſtimare illas paghas acerbas,quæ ratio omnibus deterior videtur,quia,ſi ea eſſet vera,ſequeretur, quòd Reſp.potuiſſet etiam pluris æſtimare pecuniam mutuatoris, quàm pecuniam mutuatarij, & ſic gignere vſuram: ratio igitur vera, & ſolida eſt, quia cum hodie nemo velit tenere pecunias ſine aliquo frugifero commercio,aut ſaltem ſine frugiferi negotij ſpe, & præſertim Genuenſes,per ea, quæ dixi par.ſeq.ampl.8. num.236. potuit Pontifex veriſimiliter credere, & credendo præſumere, quòd,ſoluentes anticipatè illas paghas,ceſſent ab alio lucro,&, ita præſumendo,& taxato lucro,iuſta fuit conceſſio,etiam in foro conſcientiæ, quia tantum valet probatio, quantum præſumptio legis; ſed, probato verè tanto intereſſe lucri ceſſantis,iuſta eſſet emptio: ergo erit etiam iuſta, probato ex præſumptione legis.

Neque his comprobationibus, præſertim tertiæ (dum dicimus creditum ad tempus poſſe præſenti pecunia emi minori pretio) obſtat, quòd verior, & communis opinio, quam contra Caiet.& Nauar.ſequuntur Boninſ. Lopez,Garcia, Mich. Sal. & Io.Azor. quos citaui ſupra q.1. nu.430.in fine,teneat contrarium, ſi creditum ſit certum, liquidum, & exigibile, & poſſe ſolum emi minori pretio, ſi ſit cum periculo, & exigendi difficultate.

Quia etſi Caietani, & Nauarri opinio ſit probabilis, vt teſtantur Mich. Sal. & Ioan. Azor.citati d.quæſt.1.ſub num.430.& mihi videatur verior, tamen, admiſſa hac contraria communi opinione, dico, nunquam dari eiuſmodi creditum exigendum infra certum terminum,quod ſit vndique ſecurum, ſiquidem multa accidere poſſunt,ſicq; periculum inſeparabiliter ineſt, & propterea bene iura, & Doct. dicūt, minus eſſe habere actionem, quàm rem, & ſic, conciliando opiniones, communis opinio procedit in potentia, ſi poſſet dari caſus; altera verò opinio procedit in actu, quia non datur caſus. Vlterius dico, in foro fori ſatis eſſe, quòd veriſimiliter, & probabili ſpe probetur præſumptiuè lucrum ceſſans; ſeu damnum emergens,qua ratione, vt dixi, poſſunt hæ confirmationes procedere in foro fori, per ea, quæ dixi ſupra ſub num.77.verſ.prima cauſa.

Nec obſtat etiam, quòd contra hanc quartam cauſam teneat Medin.in ſuis tract. tom.2.tit.de reb.reſtit.q.38.cauſ.6. verſ.reſpondetur his. & ſeqq. fol. 285. & multò magis teneant Archiep.Florent.Sot.& Ioan. Azor. quos citaui ſupra ſub num. 78. verſ. non obſtat. dum tenent, hanc cauſam non eſſe veram, etiam conſideratis periculis, de quibus in præcedentibus ſecunda, & tertia cauſis.

Quia reſpondeo, hanc cauſam habere fomentum à præcedentibus, vt dixi, & ideo contrarietas iſta conciliabitur ex iiſdem, quibus infra num. 84. conciliaui contrarietatem cum præcedentibus.

Minus obſtat, quòd, reiecta Soti opinione,tenentis, lanas anticipata ſolutione poſſe emi minori pretio, contrarium firment Medin.d.q.38. cauſ. 6. coroll. 4. verſ. ſequitur amplius.fol.289.Nauar.in man.confeſs.cap. 23.num.82. & alij, quos ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3.lib.8. tit. de empt. & vend.cap.10.q.2. verſ.altera ſententia. col. 651.dicens,hanc ſententiam magis accedere ad veritatem.

Quia reſpondeo, Soti opinionem poſſe eſſe veram, ſi aliqua ex præcedentibus iuſta cauſa veſtiatur; & Soti opinionem, præmiſſo longo apparatu in diſput. 359. in effectu, ſed titubans, intricatè, & per multas circumſtantiarum ambages defendit Molin.de iuſt. tom.2.de contract.diſput.360. verſ.ſotus.& ſeqq.& præſertim verſ.hinc ego. col. 451.& 453.

81 Quinta cauſa eſt, quando venditor non inuenit, qui mercem emant præſenti pecunia, quia iſto caſu poteſt maiori pretio vendere ad tempus, Dec.conſ.111.ſub num.8. verſ.& primo. & non eſſe damnandos mercatores, qui in nundinis merces, quæ frequentius vendi ſolēt pecunia credita, quàm nume-

numerata, vendunt carius pecunia credita, quàm ſi ſtatim numerarentur, quia cum pretij iuſtitia pẽdeat à communi hominum æſtimatione, ſatis eſt, quòd ſecundum communem æſtimationem propter hominum conuictum, & mutuam permutationem merces tanti vendantur pretio credito, ſcribit Couar.var.reſolut. lib.2. cap. 3. num.6. verſ. ſeptimo ſi communis. quem ſequitur Boninſeg. tract. de vendit. ad temp. cap. 8. num. 2.

Contra hanc cauſam tenent Ant.Burg.in cap.ad noſtram.num.20.& 21.in 3.limit.de empt. & vend. & Io. Azor. de inſtit. moral. par.3.lib.8.tit.de empt.& vend. cap.8. q.2. col.643.

Et hoc, quod Azor. tenet, quando non repetitur, qui emat *de contanti*, tenet etiam quando merces, quæ venduntur, ſunt eius qualitatis, vt vendi ſoleant ſolum pecunia credita, vide eundem d. cap. 8. verſ. ſed in hac. col. 642.

82 Sexta cauſa eſt, quia mercator, qui vendit, pro communi vtilitate ſe laboribus, impenſis,& periculis multipliciter expoſuit,& ideo æquum eſt, vt inde reportet lucrum, competens officio ſuo; reportare autem non poteſt, niſi, in vendendo merces ſuas, pretium ſic taxet, quòd, penſatis omnibus laboribus, periculis, & expenſis circa merces ſuas factis & faciendis, lucretur 10. pro centenario, & niſi pro expectatione ſolutionis adhuc pretium augeat.

Hanc cauſam impugnant Medin. d.q.38. cauſ. 1. verſ. hæc tamen. & ſeqq. col.2.fol. 269.& Archiep.Floren.tract.de vſur.cap.3. §. 2. verſ. ſecundum tempus. num. 4. & 5. tom.7.fol.87.& communiter omnes.

83 Septima, & vltima cauſa eſt propter dubietatem valoris mercis venditæ, an tempore ſolutionis faciendæ ſit maiori pretio valitura, quàm tempore venditionis, quia tunc æquilebre dubiũ de valore pretij tempore ſolutionis poteſt ſaluare contractum; prout, latè diſcurrendo, examinat Medin. d.q.38.cauſ.5. per totam, & præſertim in verſ. primus caſus. fol.280. vbi colligit duos contractus ad iuſtificandam iſtam cauſam, & breuiter Couar.var.reſolut. lib.2. cap. 3. num.6.verſus finem, verſ. tertio eadem. & breuius Dec.d.conſ.111.num.10.verſ.quarto pro iſta parte. hæcq; cauſa videtur ad litteram probari ex cap. 6. in ciuitate. & cap. vlt. de vſur. & præſertim procedit hæc cauſa, quando venditor erat mercem ſeruaturus vſque ad tempus dilatæ ſolutionis, quo merx veriſimiliter pluris valitura erat, vt in d.cap. vlt. de vſur. & concordant quæ ſcripſi ſupra ſub num.32.

84 Non obſtat, quòd contra hanc tertiam reſponſionem, allatam ſupra num. 77. vrgeant text.in cap. 10. conſuluit. de vſur. vbi vendens cariori pretio ad tempus, æquiparatur mutuanti cum vſura, & text. in d.cap.in ciuitate. & cap.vlt.eod.tit. quibus improbatur venditio, quæ fit cariori pretio propter dilatam ſolutionem, & videntur improbari etiam omnes iſtæ cauſæ, præter hanc ſeptimam.

Quia reſpondeo, conſiderando duos caſus principales.

Primus caſus eſt; quando venditor ex dilata ſolutione nullum patitur intereſſe lucri ceſſantis,ſeu damni emergentis: & iſto caſu concludo indiſtinctè tàm in foro exteriori, quàm in foro interiori venditionem,quæ ob dilatam ſolutionem fieret cariori pretio, eſſe vſurariam; & pariter vſurariam eſſe emptionem, quæ ob anticipatam ſolutionem fieret viliori pretio, quia hoc modo venderetur tempus, Innoc.in d.cap.in ciuitate. ſub nu. 2. verſ. ſolutio licet. & pecunia pecuniam pareret, cum eſſet implicitè mutuata, vt explicaui ſupra num.24.& 26.& procedit hæc concluſio, etiam ſi emptor, ſeu venditor ex dilata ſolutione pretij, ſeu dilata conſignatione mercium vtilitatem conſequeretur, retinendo rem & pretium, quia adhuc eſſet vſuraria, cum pretium detur propter rem vendentis, ſed vtilitas, quæ prouenit emptori ex perſona ſua,non poteſt diei res venditoris, neque tradita à venditore, ergo illius pretium non debetur, per ea, quæ dixi par.ſeq.ampl.10. num. 60. ſubdeclar. 4. & iſto caſu procedunt iura canonica, in contrarium adducta.

Secundus caſus eſt, quando venditor ex illa dilatione patitur intereſſe, actu, vel potentia proxima: & iſto caſu diſtinguo duplex forum.

Primum eſt forum interius: & in iſto foro facio duas concluſiones. Prima eſt,quòd vendens cariori pretio, & emens viliori, vt ſe conſeruent indemnes, licitè vendunt, & emunt, ideoque ad aliquam reſtitutionem non tenentur, etiam ſi lex humana huiuſmodi contractum pro cariori pretio ob dilatam ſolutionem prohiberet etiam in caſu,

quo

quo illud plus iuſto pretio eſſet damni compenſatiuum, quia iſta lex, vti fundata in præſumptione fraudis, & ad remouendas fraudes vſurarum, haberet locum in foro exteriori, non autem in foto interiori, vbi iudicatur non ex præſumptione, ſed ex veritate, vt latè declaraui ſup.q.1.num.529.confirm. 1. & par.ſeq. ampl.19.ſub num.83. illat.1. alias ſi iſta lex fundata, non in fraudis ſuſpicione, ſed, ſuppoſita veritate (quod venditor augeret pretium, quia verè tanti eius intereſſit) diſponeret, contractum eſſe vſurarium, lex eſſet irrationabilis, & ideo non eſſet lex, per ea, quæ dixi d. ampl.19. num.16.& 51. Secunda concluſio eſt, quòd dato, quòd iſte emptor, ſeu venditor, contrahendo contra diſpoſitionem legis fori exterioris, peccaret, de quo puncto non tracto, tamen confeſſarius deberet illum aqua benedicta abſoluere, quia in foro interiori ſatis eſt, quòd paruerit legi ipſius fori interioris.

Secundum eſt forum exterius: & in iſto facio tres concluſiones.

Prima concluſio eſt, quòd lex poſitiua, ad obuiandum fraudibus, poteſt damnare etiam contractum iuſtum, qui in rei veritate non eſſet damnandus: ſunt enim aliqui contractus, qui ſemper habent faciem iuſtitiæ, ſed tamen eorum aliqui veram habent faciem, aliqui verò habent laruatam, & ſimulatam, & quia hi in damnum Reipub. tranſeunt ſub illis, qui ſunt verè iuſti, & à lege vix diſcerni poſſunt, idcirco lex poteſt omnes indiſtinctè prohibere: quare, ſi lex ad obuiandum fraudibus vſurarum expreſsè irritaret, & declararet vſurariã venditionem, in qua eſſet exceſſus pretij ob dilatam ſolutionem, ſtandum eſſet legi in foro exteriori.

Secunda concluſio eſt, quòd lex poſitiua non damnat hanc venditionem, quando dubium erat, an merx eſſet tanti valitura tempore ſolutionis, ſaltem ſi venditor erat eam ſeruaturus vſque ad illud tempus, vt in dicto cap. in ciuitate. & cap.vlt.de vſur.

Tertia concluſio eſt, quòd in alijs caſibus, in quibus lex poſitiua clarè non diſponit, factus eſt locus controuerſiæ Doctorum, qui, vt vidimus ſup. habent pugnantes opiniones, quarum mihi ea probbabilior videtur, quæ tenet, eiuſmodi venditionem non eſſe vſurariam, ſed licitam, quando illud plus, quod exigitur iuſto pretio, non eſt propter nudam dilationem, ſed propter tantundem intereſſe, vel propter iuſtum pretium periculi: nam ſi in mutuo, in quo accipere vltra ſortem eſt vſura formalis, lex poſitiua concedit etiam in foro exteriori, vt poſſit licitè accipi ratione lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, vt latè ſecutus ſum par. ſeq. ampl. 8. num. 1. & ſeqq. quantò magis id permittet in contractu venditionis, in qua non committitur vſura formalis, ſed ſolum interpretatiua, iuxta ea, quæ declaraui ſup. num. 24. & 26? Similiter ſi lex permittit, vt mutuatarius ratione periculi aliquando ſoluat vltra ſortem, iuxta ea, quæ latè ſcripſi ſupra q.1.num.493. & ſeqq. quare id non permittet in venditione? hæcq; opinio eſt eò magis amplectenda, quia habet validas rationes, quas adduxi ſupra in 2. 3. & 4.cauſa; & quia ſic iura iuribus, & opiniones opinionibus concordantur.

85 Declara hanc tertiam concluſionem, ſeu verius hanc opinionem, vt vendens ad tempus, & emens anticipatè non poſſint, etiam eorum mutuo conſenſu accedente, taxare illud intereſſe, & periculum, & ſimiles, ſi quæ ſunt, iuſtas cauſas excedendi iuſtum pretium arbitrari, & ita procedant ea, quæ contra primam, & ſequentes cauſas adducta ſunt ſupra, quare, pretij exceſſu in iudicium deducto, debent intereſſe quantitatem, & periculi pretium aliter, quàm per eorum ſpontaneam, & mutuam taxationem factam probare, ne alias, ſimulato intereſſe, & ficto periculo, via aperiretur fraudibus vſurarum, per ea, quæ, loquendo de mutuo formali, ſcripſi par ſeq.ampl.8. num.27.& ſeqq.& num. 55. & ſeqq. & ſufficit probatio per coniecturas, vt dixi ead.ampl.8. nu 61. & hæ coniecturæ ſumi debent ex regionis more, ex perſonarum qualitate, alijsq; ſimilibus veriſimilitudinibus; & probato intereſſe, ſeu periculi pretio per eiuſmodi coniecturas, manebit rata venditio, & emptio vſque ad quantitatem probatam, & ita procedant tertia reſponſio, adducta ſupra ſub num. 77. & hæc tertia concluſio, ſeu verius opinio, in ea retenta.

Subdeclara hãc declarationem, vt quamuis venditor exceſſerit iuſtum intereſſe, ſeu iuſtum periculi pretium, ideoque iudex illud ad iuſtitiam reduxerit, tamen contractus non propterea erit vſurarius, ſecus tamen forſan eſſet dicendum in puncto iuris, quando venditor nullum penitus probaret intereſſe, ſeu periculum; ita vt intereſſe, & periculum

riculum viderentur ſimulata, quia iſto caſu videretur vſurarius contractus; ſed in praxi vix eſt dare iſtum caſum, quia ſemper venditor poteſt prætendere aliquod intereſſe, ſeu periculum; & ideo numquam vidi in praxi hunc caſum; adde quæ ſcripſi par.ſeq. ampl.20.ſub num.32.

Ad octauum de peruerſo vſu cambij reſpondeo, quòd licet exercentes cambium pro nundinis exerceant cauſa lucri, & non quia in nundinis ex alia cauſa pecunia indigeant, vt conſideraui in illo quinto caſu, de quo ſup.q.5.num.51.& 52.tamen hoc cambium hodie eſſe licitum patet ex his, quæ ſcripſi q.præcedenti, num.8.& 9. & ad id de fictione litterarum, patet reſponſio ex his, quæ, defendendo cambium cum recurſu, latè ſcripſi infra §.6.gl.1. num. 40.& ſeqq. & num.75.& ſeqq. vbi videas, ne idem inutiliter repetamus.

86 Ad nonum de emptione frumenti, reſpondeo, differentiam eſſe inter emptionem frumenti, & emptionem marcharum; nam ſicut emptio frumenti, conſignandi in tempore, quo à communiter accidentibus carius valet, habet in ſe rationem vſuræ propter rationes, adductas in argumento, ita per oppoſitum emptio marcharum, conſignandarum in nundinis, caret ſuſpitione vſuræ, ſiquidem emens frumentum, duo ex tarda illius conſignatione conſequitur lucra: primum, quia pretium interim augetur: ſecundum, quia toto illo tempore lucratur impenſam, quam faceret pro illius cuſtodia, & ſimul euitat periculum; at emens marchas, nihil horum ex tarda earum traditione conſequitur, nõ enim differtur ſolutio, quia emptor ſperet pretium auctũ iri; & ideo eſſet non ſolum tunc paratus recipere, ſed etiam gratias ageret, ſi tunc ei ſoluerentur, nullamvè lucratur impenſam, nec aliquod in marchis euitat periculum, imò poteſt incurrere periculum, cum debitor poſſit effici non ſoluendo, & non idoneus; quare tarditas illa tota eſt ad vendentis, non ad ementis vtilitatem.

87 Ad decimum, de non ſoluendis fructibus ſocietatum, quæ fictè contrahuntur, &c. reſpondeo, negando, cambium eſſe fictum; imò dico, litteras, quæ ſuper eo fiunt, eſſe veras, & reales; quia illæ dicuntur litteræ veræ, quæ ſolui debent in nundinis pro pecunis, habitis cambio, &, niſi ſoluantur, poſſunt redire cum proteſtatione, & habere executionem: ſed tales ſunt litteræ cambij, etiam ſi debitor eas ſcribat ipſi creditori, vt ſoluat ſibimetipſi, quia poteſt creditor in nundinis illas non acceptare, & facere proteſtum, & demum illæ litteræ in omnibus, & per omnia conſequuntur effectus litterarum cambij veri, & realis, vt latius habes infra §. 6. gloſ.1.ſub num.63. & ſub num. 69. 70. 97. & 98.

88 Confirmatur hæc reſponſio, quia tolerantur fictiones, ſeu cumulationes contractuum, quando non grauant, & habent iuſtitiam, & finem honeſtum, vt in fictionibus, & cumulationibus contractuum ſuper cenſu, de quibus ſcripſi ſupra q. 1. nu.174. exempl.1.& patet etiam in ſocietate officij: nam, ſi Petrus velit accipere pecunias in ſocietate officij; &, quia non habeat officium, non poſſit eas accipere; poteſt Paulus, qui habet officium, rogatus à Petro, in gratiam, & pro commodo dicti Petri, ſocietatem ſuper ſuo officio contrahere, & ordinare, quòd pecuniæ, quæ ſibi dantur in ſocietate ſui officij, ſoluantur dicto Petro; qui propterea in eodem ſocietatis contractu declarabit, ſocietatem eſſe contractam intuitu, & ad inſtantiam ipſius Petri, & Paulum in ea habere ſolum nudum nomen officialis, & officij, de quo ſibi inſeruiuit, ideoq; in ſe ſuſcipiet omne commodum, & incommodum dictæ ſocietatis, promitteteq; eundem Paulum conſeruare indemnem, &c. confitendo, ſe habuiſſe, & recepiſſe pecunias, dicto Paulo in ſocietatem datas, prout totam hanc ſeriem habes extenſam in formulis inſtrumentorum ſocietatum officij.

Et licet ille, qui dat pecunias Paulo in ſocietate officij, ſciat ex tunc, Paulum habere in ea ſolum nudum nomen, &c. tamen hæc ſocietas non eſt illicita, vt, multis argumentis adductis, illicitam nititur oſtendere Caſtrac.tract.de ſociet.offic.cap.5 ſub nu.5. & ſeqq.ſed eſt licita, & valida, & nullam habet ſpeciẽ vſuręnon quidẽ vigore conſuetudinis Curiæ Romanæ, vt arbitratur Caſtrac. d.cap.5.ſub num.21.& ſeqq. verſ.ſed quia. nam, ſi ſocietas iſta eſſet vſuraria, non poſſet conſuetudine aliqua excuſari, per ea, quæ dixi ſupra q.1.ſub num.306.ſub extenſ. 1.ſed eſt valida ex diſpoſitione iuris, vt contra Caſtrac. ſupra citatum, probat Io. Azor.

89 d. cap. 8. q. 3. †imò (quod poterat videri magis dubium) toleratur ſocietas officij non ſolum ſuper officio alieno commodato, ſed tole-

toleratur, etiam ſi officialis, qui illud commodat, ſit reſignatarius, qui officij fructus non habeat, Rot. diuerſ. deciſ. 311. pater. num. 1. & ſeqq. in Rom. ſociet. lunæ 9. Maij 1588. coram R. P. D. Gypſio, in impreſſis Lugduni 1612. & quid plura? ſi in officij ſocietatibus officia interponi ad colorandum contractum, dixit Rot. diuerſ. deciſ. 300. domini dixerunt. in fine, num. 2. par. 1. & deciſ. 336. honorius. num. 5. in fine, inter impreſſas Lugduni anno 1612. qua ratione ſcribunt, magis inſpici fideiuſſionem, quæ præſtatur in contractu ſocietatis de ſoluendis 12. pro centenario, quàm fructus procedentes pro quolibet centenario ex officio; ſed de his deciſionibus vide quod ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 322. Ergo fictiones (ſi fictiones ſint) tolerandæ ſunt etiam in cambio, ſi tales ſint, vt eis Pij V. conſtitutio de cambijs non magis violaretur, quàm violaretur cenſuum, & ſocietatum conſtitutio cenſibus, & ſocietate officij, contractis ſub forma, & modo, de quibus ſupra.

90 Ad vndecimum de iniuſtitia lucri, quod nummularius facit, tàm ſi recipiat, alibi ſoluturus, quàm ſi det, alibi recepturus; reſpondeo lucrum vtroque caſu iuſtè deberi, quia in nummulario, ſiue is prius recipiat, ſiue prius det, æquè conſiderantur labor, impenſæ, & induſtria; nam, quando prius dat, conſiderantur iſta pro reducenda ad domum pecunia, quam alibi eſt recepturus, vt aduertunt Sot. quem ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 425. in fine, & 426. & Ioan. Azor. quem citaui infra par. 2. ampl. 10. declar. 6. num. 107. & latè patet ex his, quæ ſecutus ſum ſupra num. 42. & ſeqq. & quòd in cambio locali, quando campſor prior accipit, vt alibi reſtituat, ſeu dat prior, vt alibi recipiat, poſſit licitè lucrari, teſtatur, & ſequitur communem opinionẽ eſſe Leonar. Leſſ. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. num. 19. & ſeqq. & num. 27. & ſeqq. & in cambio nundinario vltra prædictam rationem, addo, quòd lucrum procedit ex emptione, & venditione ſcutorum *de marche*.

Ad alias duas conſideratas iniuſtitias patet reſponſio in eiſdem locis, citatis in argumento.

91 Ad duodecimum de ſolutione, facienda in diuerſa moneta, & pro diuerſis locis, reſpondeo tripliciter. Primo, quòd in cambio per litteras nundinarias, ſemper datur hæc monetarum diuerſitas, quia ſcuti *de marche*, qui vendũtur in nundinis, ſemper emuntur ſcutis alterius generis, vt, recenſendo diuerſorum locorum ſcutos, quibus emuntur ſcuti marcharum, ſcribit Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. alla quarta. & patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 5. nu. 59. & ſeqq. ſeu & breuius dico, quòd moneta empta ſemper ſunt ſcuti *de marche*, & moneta emens eſt illa, quæ currit in loco, vbi initiatur cambium, & in qua contrahentes conſentiunt. Secundo reſpondeo, quòd cambium per litteras ſimplices ſine nundinis vt plurimum ſit inter diuerſas monetas; nam Hiſpanus, iturus Romam, dat campſori in Hiſpania marabotenos, ſeu marauedinos, aut reales, vel ſimilem monetam Hiſpanam pro ſcutis argenteis, ſeu aureis Romæ, & Genuenſis dat Genuæ monetam Genuenſem pro bizantijs in Alexandria, iuxta ea, quæ ſcripſi

92 ſupra num. 49. †Tertio reſpondeo; hoc; quòd cambium fiat pro moneta diuerſi generis, non eſſe de intrinſeca natura cambij, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 1. col. 3. ibi, vnde ſit notum. fol. 609. & q. 12. art. 2. col. 4. in fine, fol. 617. ſed eſſe quid accidens, quod nihil facit ad iuſtitiam; nam quid releuat, quòd fiat pro moneta eiuſdem generis, vel diuerſi, loquendo de cambio per litteras ſine nundinis, vt puta, cum iturus ad loca eiuſdem Principis, & volens euitare periculа, & onus, ſeu expenſas, facit ſibi fieri litteras cambij? Ad id, quòd cambium fiat pro Placentia, & deinde in reditu pro Genua; reſpondeo, quòd iſta ſunt cambia pro diuerſis locis, & hoc eſt clarum, Boninſ. d. cap. 7. verſ. la terza.

93 Ad decimumtertium de præſumpta iniuſtitia ob æſtimationem, faciendam à mercatoribus intereſſatis; reſpondeo, quòd ceſſat ſuſpicio iniuſtitiæ æſtimationis, ex eo, quòd illi æſtimationi interueniunt æquè ij, qui dant cambio, ſicut ij, qui accipiunt, & proinde eorum intereſſe eſt contrapoſitum, ideſt, inuicem contrarium, cum aliqui ſint intereſſati, eo quia debent remittere, & hi nituntur augere pretium cambij, cum ſint daturi cambio, aliqui verò ſint intereſſati, quia debent trahere, & hi nituntur minuere pretium, cum ſint accepturi cambio, & ob hanc contrarietatem, nec in ſupremo, nec in infimo pretio poſſint conuenire, ſed ſolum in medio, quod eſt iuſtum, vt bene aduertunt Boninſeg. tractat. de camb. cap. 7. verſ. che li mercanti. & Romoald. Coli

eodem tractatu, cap. 16. in fine.

94 Et licet, qui dant cambio, vt plurimum lucrentur, & rarò perdant, tamen hoc non inficit cambium, quia: dummodo pecunia ematur, & vendatur iuſto pretio, ſicq; contractus ſit iuſtus; nil refert, an emptor, vel venditor in illo contractu lucretur, Card. Caiet.tractat.de camb. cap.7. num.8. verſ. quia dummodo. tom.6. par.1. fol.407. Boninſeg. tract. de camb.cap.7. verſ. che anco quegli. hoc enim euenir etiam in alijs negotiationibus, & mercaturis, vt mercator cautus vt plurimũ lucretur: Imò dato, quòd negotiatio cambiorum, ſeu alia negotiatio, vel mercatura eſſet ſemper certa cum lucro; tamen non ex hoc eſſet illicita, dummodo illud lucrum procedat ex iuſtis cauſis, nempè, ex labore, induſtria, & ſimilibus; quare decepti ſunt Sot. & alij, qui arbitrati ſunt, cambium eſſe illicitum, eò quia campſor vt plurimum lucratur: nam Sot. æquiuocat, dum contractum ſponſionis, ſeu vadiationis, in quo requiritur æquilibre dubium, ſumit pro contractu cambij, qui eſt contractus emptionis, & venditionis, ſeu permutationis cum mixtura locationis: æquiuocant etiam alij, dum contractum mutui, in quo loquuntur citati ſupra num.31.in 9.argumento, & in quo tempus reſtituendi mutuum debet eſſe æquilibre ad augmentum, & diminutionem valoris rei mutuatæ, vt dixi ſupra d. nu.31. ſumunt pro contractu cambij: ſuntq; decepti etiam ſi loquantur in cambio nundinario, quia etiam in eo lucrum non procedit ratione temporis, ſed ex alia iuſta cauſa, vt oſtendi ſup.num.74.& ſeqq. in reſponſ.ad 7. argum. quinimò etiam in cambio nundinario poſſunt conſiderari labor, & induſtria, dum, dans cambio, ſoluit, vt alibi recipiat, nempè, in nundinis, & inde debeat domum reducere: Et demum, qui dat quouis cambio, licito tamen, non mutuat, neque facit ſponſionem; ſed facit contractum de ſui natura lucratorium.

At demus, quòd negotiatio cambij non poſſet eſſe licita, niſi ſubiaceret aliquando periculo perdendi; tunc dò caſum, in quo hæc negotiatio fit non cum lucro, ſed cum iactura: caſus eſt; quando in nundinis ſolutiones pro maiori parte fierent pecunia præſenti, ideſt. *de contanti*, & vlterius magna nummorum quantitas eſſet à campſoribus portata, ita vt magna eſſet in nundinis nummorum copia, ſicq; campſorum, daturorum cambio, & è conuerſo pauci extarent, qui vellent accipere cambio, nec ex reditu fori pro pretio impoſito, nec pro ſequentibus nundinis pretio imponendo, & proinde campſores, vt pecunias ad alia trãſferant loca, ſeu ad ſuas reducant domos, darent cambio etiam cum iactura, vt conſiderant etiam Card.Caiet.d.cap.7.ſub nu.8. & Fabian.tract.de camb.par.2.cap.5. num. 55. verſus finem, tom.6.par.1.fol.416.& ex hoc, notando differentiam inter cambium, & mutuum, in quo reſtituitur res mutuata ſine diminutione, ſcribunt rurſus idem Caiet.cap.3.num.2.quem retuli ſupra q.4. ſub num. 11. & ratio, quare aliquando poſſint perdere, eſt euidens, quia ſicut alij aliarum rerum mercatores propter ſuperuenientem copiam, & abundantiam illarum rerum, quas emerunt, poſſunt in earum mercatura, & pretio perdere, ita etiam propter ſuperuenientem copiam, & abundantiam marcharum poſſunt campſores in marchis, quas emerunt, perdere: donec enim pretium mercium emptarum nõ eſt reductum ad capſam, non poteſt dici, quòd mercator lucratus ſit, etiam ſi vili pretio merces emerit, quia multa poſſunt interuenire, vt ſcripſi ſupra q.5.num.67.

95 † & demum, quòd cambia nunquam ſint vniformia, ſed modo plus, modo minus, nonnunquam nihil lucri, & quandoque etiam damnum afferant, ſcribit Rot. diuerſ. deciſ.315. diu fuit. ſub num. 6. verſ.quod idem.par.2. & quia non ſunt vniformia, ſed, vt dixi, variantur propter copiam, & inopiam, ideo ijdem mercatores, qui hoc anno de menſe Septembris proxime præteriti dederunt cambio pro nũdinis Sanctorum, emendo marchas pretio mediocri, nunc in fine menſis Octobris, approximantibus nundinis Sanctorum, & diuulgato rumore, quòd adeſt magna copia mercatorum, dantium cambio, eaſdem marchas, quas in earum copia mediocri emerunt pretio, nunc, accipiendo ipſi ad cambium, in earumdem penuria, maiori reuendunt pretio, æſtimantes, ſatius eſſe habere illud certum paruum lucrum, quàm ſubire periculum perdendi in remittendo pecunias, ſtante earum magna copia, Boninſeg. d. cap.7. verſ.aſſai più. in fine, in reſponſione ad 8. difficultatem, & ſic, qui dedit cambio ad ſol. 66. accipit ipſe ad ſol. 67. lucrando in quolibet ſcuto ſolidum vnum, quia emit 66. & vendit 67.

Ad

96 Ad decimumquartum de illicito huius cambij fine, & vſu, reſpondeo, quòd malus finis non procedit à natura cambij, ſed ex mala intentione eius, qui exercet cambium, prout, reſpondendo ad quartum, & quintum argumentum, dixi ſup. num. 63. & 64. & licet iſta cambiorum negotiatio hodie non reſpiciat principaliter commodum mercaturæ; tamen mercaturæ, & Reip. non parum prodeſt, cum multi, opibus deſtituti, & ſagacitate, ac induſtria pollentes, cābio accipiant pecunias, quas vtiliter negotiātes, ſatis vltra cambij interuſurium, quod ſoluunt, lucrantur; fateor tamen, quòd vtilius Reip. foret, ſi ciues vacarent mercaturæ, & non cambijs, quia mercaturæ vtilitas latius pateret, cum ex cambijs pauci aliqui mirum in modum diteſcant, & populi multitudo ſit in maxima ægeſtate. Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. & quanto. ſint teſtes Genuenſes.

Et hæc de cambio in prima ſpecie, videlicet, de cambio libero per litteras nundinarias.

97 Venio nunc ad ſecundam ſpeciem cambij per litteras nundinarias, quod vocant cambium non liberum, ſed cambium, *con la ricorſa*: & quia de iſto cambio latè agemus infra §. 6. gloſ. 1. num. 2. in illis verbis, *à voi ſteſſo*, quæ ſunt de intrinſeca natura huius cambij; expedit, vt illic, vbi eius naturam abſolutè explicabimus, difficultatem hanc reſeruemus, quia ſuper hac difficultate extat magnus opinionum conflictus, de quarum veritate non bene poteſt cognoſci, niſi præcedat cognitio, de qua illic neceſſario agimus; ſed ne interim deſiderium torqueat, donec illuc perueniemus, dico, quòd illic firmabimus eandem ſecundam opinionem negatiuam, quòd cambium, *con la ricorſa*, non ſit prohibitum, ſeu illicitum.

Et hæc de cambio; videndum modo eſt de recambio.

98 Recambium ex omnium ferè Theologorum communi ſententia damnatur, tanquam iniquum, eò quòd per vim à miſeris campſuarijs, qui accipiunt cambio, extorqueatur, ſcribit, & ſequitur Mich. Sal. ad D. Tho. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. contr. 14. num 2. & ſeq. tom. 2. fol. 595. eandemque ſententiam, perplexus tamen, ſecutus videtur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 8. in fine, dicens, quòd, ſi recambia moderatè fiant, iure naturali non damnantur, ſed quia, inquit, modum excedunt, & vſuræ ſpeciem habent, & plurimarum fraudum præbent occaſionem, eatenus meritò damnantur: At Ioan. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de cambio ſicco. verſ. quæro an ſimilis. fol. 222. vlterius procedens, addit, fore ſalubre, & bonum, ſi recambia ſimpliciter prohiberentur ſub grauiſſimis pœnis.

Prima ratio, qua Mich. Sal. vbi ſup. mouetur, eſt, quia campſor vel ſciebat, aut ſaltem ſuſpicabatur, campſuarium nec pecuniam, neque creditum habere, neque habiturum in loco ſolutioni deſignato, & conſequēter ſciebat, eius litteras eſſe inde remittendas vacuas, & inanes, quo caſu cambium ipſum eſſe illicitum, tenent communiter Doct. quos citaui par. ſeq. ampl. 17. num. 7. verſ. contra. & multò iniquius eſt cambium, quod ob non ſolutionem primi iteratur cum eodem debitore, Nauar. in cap. nauiganti, ſub num. 25. de vſur.

Secunda, & vlteriores rationes, quas Mich. Sal. adducit, omitto, quia aliquæ earum conueniunt cum hac prima, & aliquæ ſunt illæmet, quas contra cambium adduximus ſupra num. 8. & ſeqq.

Confirmatur hæc opinio, quia in eiuſmodi recambio intereſſe conuertitur in capitale, & conuertitur in infinitum, ita vt tractu temporis intereſſe longè excedat capitale, iuxta ea, quæ ſcripſi infra §. 7. gl. 2. num. 39. & 63. ſoluendo intereſſe alterius intereſſe, quæ ſolutio alterius intereſſe eſt anatociſmus, ſeu ſuperfœtatio, quæ, cum ſit vſura vſuræ, eſt prohibita, vt ex Rot. diuerſ. & alijs retuli d. gl. 2. num. 39. & 40. & non alia ratione, vt arbitror, ſedente Pio IV. & poſtea Pio V. fuit in Vrbe intereſſe cambij non ſoluti taxatum vniformiter, vt retuli ſupra num. 55.

99 Contraria opinio eſt vera, communis, & ſeruatur, quia recābium in effectu eſt cambium iteratum cum eodem debitore, aucta ſemper ex intereſſe ſorte, vt latius explicaui ſup. q. 4. num. 38. & ſeqq. ita vt recambium ſit etiam cambium recurſæ, vt dixi d. q. 4. num. 40.

Sed cambium recurſæ eſt licitum, vt, articulo diſcuſſo, firmaui infra § 6. gl. 1. num. 21. & ſeqq. & admittit etiam ipſe Mich. Sal. quem citaui d. gl. 1. num. 43.

Comprobatur hæc opinio contraria, quia obligans ſe ad intereſſe cambiorum, ſemper ſe obligat etiam ad intereſſe recambiorum, & eiuſ-

& eiuſmodi obligationes paſſim producuntur in iudicijs, & productæ admittuntur ſine difficultate, & ideo Rot.diuerſ.deciſ.168. poſt factam.ſub num.2.in Rom.cambiorum, lun. 26. Octobris 1601. coram Illuſtriſsimo Card.Lancellotto, & deciſ.173. dubitatum fuit. ſub num.1.& 2. in Mediolanen. pecuniaria, mercur.27.Martij 1602.coram R.P. D.Litta, in impreſſis Romæ anno 1615.quæ in impreſſis Lugduni 1612. eſt deciſ. 775. nulla motiuata difficultate, ſæpè loquitur de recambijs.

100 Ad eos, qui damnant recambia, & ſpeciatim ad Mich.Sal.reſp.quòd rationes,quibus mouentur, ſunt inefficaces: Prima enim ratio ſupponit, campſorē, quando dat cambio, eſſe certum,quòd campſuarius non potetit ſoluere litteras cambij; ſed hoc non eſt ſupponendum, quia non eſt de ſubſtantia recambij, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q.4.num.38. & ſeqq. imò hoc ſuppoſitum videtur ſemper falſum, per ea, quæ ſcripſi par.ſeq.ampl.17.num.3. & ſeqq. & videtur falſum etiam in cambio cum recurſa, pr r ea, quæ ſcripſi infra §.6.gloſ 1.ſub num.2. verſ. ſecundo quia. & ſub num.64.&,ſublato ſuppoſito rationis,ruit ratio,& poſt eam opinio.

Imò admiſſo etiam ſuppoſito pro vero; tamen in caſu,in quo campſor,vt ita cambiret, ceſſaret à cambio vero, adhuc cābium, & conſequenter recambium eſſet licitū, per ea,quæ ſcripſi par.ſeq.ampl.8.n.22.Et vlterius eſt aduertēdū,quòd nec Sot.nec Nauar. quos Mich. Sal.citat, loquuntur de recābio, ſed loquūtur de cambio ſimpliciter cū præfato ſuppoſito,imò Sor.de eo loquitur nō in art.2.citato à Sal.ſed in art.1.quē citauimus nos d.ampl. 17 num 7.Secunda verò,& aliæ rationes,adductæ à Mich.Sal.ſatis tolluntur ex his, quæ, defendendo cambium, ſcripſimus ſupra num.41.& ſeqq.num.58.& ſeqq.

Ad confirmationem de conuerſione interuſurij in capitale, etiam ſi excedat capitale, & de anatociſmo, patet ſolutio ex his, quæ ſuper eiuſmodi articulis latè ſcripſimus infra S.7 gl.2. num.49. & ſeqq. & ſub num.73. verſ. tertia. & num. 83. & ſeqq. & ſpeciatim num.101.

Firmata in hac prima parte concluſione, quòd cambia, & recambia ſint licita, reliquum eſt, vt pro eiuſdem concluſionis maiori explicatione, & ad magis oſtendendam eius veritatem procedamus in ſeq. ſecunda parte ad ampliationes.

§1. Quæſt. 7. Par. 2.

ARGVMENTVM.

Cambia licita quæ ſint explicantur viginti ampliationibus.

AMPLIATIO I.

SVMMARIVM.

Mutuum ex ſuſcepto officio ad mutuandum eſt licitum, quamuis mutuatori ſoluatur aliquid pro expenſis, labore, &c. num.1.& 3. Quoad conſequendas expenſas, & pretium laboris eſt licitum, etiam ſi fiat nulla præcedente obligatione ad mutuandum, num. 4.

Cambium ex præcedenti obligatione ad cambiendum poteſt fieri etiam pro maiori pretio, nu.5.

Mutuans, ſeu cambiens ex ſuſcepto officio, mutuat, & cambit, accepto pignore, vel fideiuſſione, num.6.

1 AMPLIA I. igitur concluſionem, firmatam par. præced.num.41.& ſeqq. & nu. 99. vt licitū ſit etiam cambium, quod vocant, *per officium*, cum ſcilicet Reſpub. conſtituit officium mutuandi egentibus cum ſalario,de publico conſtituto; imò & præſtituto aliquo paruo lucro, reddendo à mutuatarijs vltra ſortem pro labore officiarij, inſtar montium pietatis,Nauar.in man confeſs.cap.17.de vſura circa cambia. nu.288. & latius, & clarius in cap.nauiganti nu.16. & 17. verſ. ſeptimo quia, ibi, quarto quia. de vſur. hancq; Nauarri opinionem, articulo diſcuſſo, amplexus eſt Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2.poſt q. 78. in diſput. de camb.q. 4.art.3.controu.1.nu.3. verſ. ex his tamen. & num. 5. verſ. ſit prima. fol. 625. & 626. tom.2.& faciunt quæ ſcripſi ſupra q.1.num. 440.& ſeqq.

Ratio huius ampliationis eſt, quia in hoc mutuo interueniunt mutuum, & obligatio præcedens ad mutuandum;conſiderato mutuo

Digitized by Google

tuo ſimplici, dico, nullum poſſe dari lucrum, ſtipendium, aut aliter acceſſionem, quia eſſet vſuraria: conſiderata verò obligatione præcedenti ad mutuandum, quæ ſit pretio æſtimabilis, dico, poſſe dari acceſſionem licitam, & iuſtam, quæ correſpondeat pretio illius obligationis, & laboris, & ita procedit ampliatio, quia augmentum non datur propter mutuum, ſed propter obligationem cum labore, quæ eſt pretio æſtimabilis, vt ex Sot. retuli par. ſeq. ampliat. 10. num. 96. in fine.

2 Hæc ampliatio etſi vera ſit, tamen non videtur facere ad propoſitum, quia aliud eſt dare mutuo, vt loquitur ampliatio, aliud dare cambio, de quo loquitur concluſio amplianda.

3 Retenta ampliatione.

Non obſtat eidem ampliationi, quòd Caiet. tract. de camb. cap. 2. ſub num. 4. tom. 6. pat. 1. fol. 405. ſcribat, non eſſe licitum, artem mutuatiuam in ciuitatibus erigere, & miniſtros ſtatuere, & laborum, induſtriæq; ratione habita, inde etiam ſuſtentatorium lucrum quærere, quoniam hoc eſſet vſurariam artem facere moderatam.

Quia reſpondeo, quòd ſicut ſi hæc ars mutuatoria introduceretur in vniuerſum, ideſt, indiſtinctè; aperiretur via vſuris, eſſetq; ars, quaſi in fraudem legis prohibentis vſuram, & conſequenter magnum in Rep. Chriſtiana pareret ſcandalum, quaſi vilipenderetur lex diuina; ita etiam ſi certo, ſiue certis caſibus ex iuſta introducatur cauſa, non tamen ad ſuſtentatorium lucrum quærendum, eſt Reip. vtilis, & neceſſaria, prout eſt mons pietatis cauſa pauperum pro certa modica ſumma, & vſque ad certum honeſtum terminum.

Minus obſtat, ſi obijceres, quòd Sot. & alij, quos citaui par. præced. num. 52. exclamant, nullam laborum mercedem deberi pro negotio illicito, & ſic pro mutuo, ex quo accipirur aliquid ratione temporis, quia eſt vſurarium.

Quoniam reſpondeo, quòd hæc obiectio aſſumeret tanquam certum id, quod eſt in quæſtione; ſumit enim, eſſe officiũ iniuſtum, & iniquum exigere aliquid pro officio, & obligatione mutuandi, cuius contrarium nos aſſerimus in ampliatione, illudq; etiam ex eiuſdem Soti auctoritate corroborauimus ſupra num. 1. in fine, dum admittit, hanc obligationem mutuandi eſſe pecunia æſtimabilem; hancque reſponſionem ante nos tradidit Nauar. in d. cap. nauiganti. ſub num. 17. verſ. ſemper tamen. de vſur. &, de eo nulla facta mentione, Mich. Sal. d. controuerſ. 1. num. 3. & verſ. præterea iſta. fol. 625. vltra quòd Sot. loquitur quando accipitur ratione temporis, quo caſu bene loquitur.

Remotis obiectionibus.

4 Subamplia primo eãdem ampliationem; vt procedat non ſolum cum mutuatarius accipit mutuo ab eo, qui ex obligatione præcedenti tenetur mutuare cuique, vt loquitur ampliatio, ſed etiam quando accipit ab eo, qui non eſt obligatus mutuare, quia, etſi iſte mutuator non poſſit accipere pretium obligationis, quia non eſt obligatus; tamen poteſt accipere pretium laboris, & impenſas, quas faceret, vt mutuaret, ſi ita cum mutuatario expreſsè, vel tacitè conuenerit, vt explicaui par. præced. ſub num. 74. verſ. quia reſp. vbi videas.

5 Subamplia ſecundo, (& eſt ſubampliatio propria) vt procedat quando aliqui negotiatores ſe obligant alicui Reip. ſeu magiſtratui, vel aliquibus particularibus mercatoribus illius ciuitatis, ſeu loci ad dandum cambio illis, qui habent pecunias, ſeu credita in loco, pro quo fit cambium; quia, cum iſti remaneant ita obligati, poſſunt cambire non ſolum pro pretio impoſito, ſed etiam pro maiori in aliqua, & moderata quantitate, taxata à Rep. vel diſcretis, & peritis viris, cũ illa obligatio ſit pretio æſtimabilis; ſecus ſi non adeſſet obligatio, quia tunc non poſſet excedere, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 3. controu. 1. num. 5. verſ. ſit prima. iuncto num. 4. in fine, verſ. nos verò. fol. 626. tom. 2. & Romoald. Coli Lucenſ. tractat. de camb. cap. 29.

Verum Nauar. in d. cap. 17. num. 286. in fine, ſcribit hoc cambij genus non eſſe in vſu.

6 Declara eandem ampliationem, & hanc ſecundam ſubampliationem, vt illa obligatio generaliter iniuncta, ſeu ſuſcepta ad mutuandum, & cambiendum cuique, intelligatur, dato pignore, vel idoneo fideiuſſore, quia alias eſſet inſtitutio, & obligatio potius ad perdendum, quàm ad mutuandum, & cambiendum: multi enim, & plerique mutuo, & cambio acciperent, qui non poſſent reſtituere.

AM-

AMPLIATIO II.

SVMMARIVM.

Cambium, quod vocant, forzoſo, *& quod vocant, arbitrium, ſunt licita, num. 1. & 2.*

1 AMPLIA II. vt habeat locum tàm in cambio coacto, quod mercatores vocant, *forzoſo*, & eſt illud, quod fit ex loco ad nundinas, quando clauduntur nundinæ, & vt plurimum fit, ſoluendo ſcut. 100. auri in auro in loco pro ſcut. 100. marcharum, ſoluendis in nundinis, vt habes in terminorum cambij inſtru-
2 ctione, de qua infra §. 9. ſub num. 36. †quàm in cambio per viam commiſſionum, quod vocant, arbitrium, cum ſcilicet quis, nulla alterius negotij occaſione, ſed ſolius lucri cauſa ſuas pecunias negotiatur in cambijs, committendo, quòd ex nundinis, & locis remittantur per viam nouorum cambiorum ad ea loca, & plateas, in quibus cambia maius reddent lucrum: vtrumque enim cambium eſt licitum, quia in cambio, *forzoſo*, nulla poteſt haberi ratio dilationis temporis, ſed ſolum loci, & in cambio per viam commiſſionum, admiſſa negotiatione cambiorum pro licita, iuxta ea, quæ ſcripſi q. præced. num. 8. ſufficit, quòd hoc cambium exerceatur pro pretijs iuſtis, realiter, & ſine fraude, & poſſunt huic cambio adaptari, quæ ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 296. & quæ ſcripſi par. præced. ſub num. 85. in reſponſ. ad 8. argum.

AMPLIATIO III.

SVMMARIVM.

Debitor cambij cum depoſito ſoluit non ſolum intereſſe, ſed etiam depoſitarij mercedem, & quare vocetur depoſitum, & quare cambium, num. 1. & 2. Depoſitarij merces quanta ſit, num. 3. Depoſitariorum duplex ſpecies, num. 4. & 5.

Bancherijs, qui à priuatis ſunt electi depoſitarij, an, & à quo debeatur merces, cum ſoluunt litteras cambij, vel alia mandata, ſub num. 5. verſ. prima. & num. ſeqq. & num. 22. in quibus latè per concluſiones, & caſus tota reſoluitur materia.

Depoſitario ſoluenti, an, & à quo debeatur merces, ſub num. 5. & ſequentibus.

Debitor ad tempus an poſſit ſicut alius tertius præſenti pecunia emere minori pretio illud creditum, num. 13.

Depoſitum conſiſtit in rebus mobilibus, ſeu ſe mouentibus, num. 20.

Depoſitum rei mutuabilis cum tranſlatione dominij in depoſitarium, tranſit in mutuum, num. 20. Et in quo differat à mutuo, ſub num. 23. verſ. ratio verò.

Depoſitum rei non mutuabilis, interueniente mercede, tranſit in locationem operarum, nu. 21. Ideoq; depoſitarius conuenitur ex conducto, num. 25.

Depoſitum irregulare, & depoſitum regulare quæ ſint, num. 20. & 21.

Depoſitum de ſui natura eſt contractus gratuitus, ſub num. 24.

Depoſitum proprium, & depoſitum improprium quæ dicantur, num. 24. & 25.

Mutuator non tenetur mutuatario ſoluere aliquid pro mercede, &c. num. 23.

Depoſitarius ſine mercede tenetur ſolum de dolo, ſed cum mercede tenetur etiam de culpa ex conducto, num. 26.

1 AMPLIA III. in cambio cum depoſito, quo augetur pretium cambij, quia depoſitarius ratione cuſtodiæ pecuniarum poteſt licitè lucrum aliquod honeſtum conſequi, prout ſimile lucrum conſequi ſolent argentarij, ſiue bancherij, auctoritate publica conſtituti ad cuſtodiendas pecunias; horum enim depoſitariorum officium eſt vtile Reip. & dignum ſalario vel publico, vel priuato, quia in effectu eſt contractus locationis ex parte depoſitarij, & conductionis ex parte deponentis, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia. num. 293. & in cap. nauiganti. verſ. decimooctauo. n. 36. de vſur. & Romoal. Coli tract. de camb. cap. 33. & 34.

2 Contra hanc ampliationem oppono dupliciter.

Primo, eam non eſſe veram, quia depoſitum de ſui natura eſt contractus gratuitus, & non mercennarius; alioqui ſi interueniat merces, tranſit in locationem, vt dixi etiam infra num. 24. & 25.

Huic primæ oppoſitioni reſpondeo, quòd depoſitarius non tenetur gratis cuſtodiam ſuſcipere, & licet depoſitum cum mercede participet de natura locationis, tamen includi-

eluditur ſub genere depoſiti, & quamuis tranſeat in ſpeciem locationis, & verba ſumi debeant in ſpecie, tamen, quando, vt in caſu noſtro, ſubiecta materia ſuadeat, ſumi debent in genere.

Secundo oppono, ineptam eſſe hanc ampliationem, quia, ſi eſt depoſitum, non eſt cambium, de quo loquitur concluſio amplianda.

Reſpondeo, quòd etſi depoſitum ſit diuerſum à cambio, hacq; ratione ampliatio videatur impropria, tamen poteſt tolerari, quia depoſitum habet connexitatem cum cambio, dum bancherij, veluti depoſitarij ſcribentium litteras cambij, ſoluunt litteras illas cambij, & ſoluendo lucrantur quinque, vel ſex pro ſingulis mille, vt dixi infra num. 5. & ſub num. 10. verſ. primus caſus. vnde, quia huius cambij pretium augetur eo, quod ſoluitur per manus bancherij, vti depoſitarij, vocatum eſt cambium cum depoſito.

Retenta igitur ampliatione.

3 Declara primo eam, vt iſtud lucrum, ſeu merces in iure quanta eſſe debeat, non ſit præfinita, Nauar. d. cap. nauiganti. num. 37. verſ. huius tamen. de vſur. & ideo erit determinanda arbitrio boni viri, Nauar. ibidem, num. 39. verſ. quare dicimus.

4 Declara ſecundo, vt depoſitarij ſint in duplici ſpecie: Quidam enim conſtituuntur à Principe, ſeu Republica, quales ſunt Mons pietatis in Vrbe pro depoſitis iudicialibus, & Banchum S. Georgij pro quouis depoſito in Ciuitate Genuæ; hæcq; loca, quæ publica auctoritate deſtinantur pro depoſitis, vocari ſolent ædes ſacra, & iſtis depoſitarijs an debeatur, vel non debeatur merces, ſeu ſtipendium, ſtandum eſt legi, ſeu conſuetudini; nam Romæ, & Genuæ nulla ſoluitur merces; ſi tamen à lege, vel conſuetudine
decerneretur, iuſtè exigeretur per ea, quæ
5 dixi in ampliatione: † Quidam verò eligun-
tur depoſitarij à priuatis perſonis ad libitum cuiuſque eligentis, qui ſolent eſſe Bancherij; & iſtis depoſitarijs an, & à quo debeatur merces, ſeu ſtipendium, circumferuntur opiniones, quas operepretium eſt, recenſere; ijsq; relatis, quædam generalia contra eas breuiter notare, & inde reſolutionem afferre.

Prima opinio ſit Soti de iuſt. & iur. lib. 6. q. 11. art. 1. fol. 612. qui concludit, ſeruandam eſſe receptiſſimam conſuetudinem, qua campſori permittitur, vt, ſoluendo pecuniam, poſſit pretium aliquod accipere, & ita Principum lege teſtatur eſſe cautum, huicque opinioni aſſentitur Io. Azor. citatus infra in 3. opinione.

6 Secundam opinionem contrariam tenent Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub nu. 293. in fine, & in cap. nauiganti. ſub num. 37. & 38. de vſur. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 4. controu. 1. num. 1. in fine, verſ. oppoſitum. fol. 633. tom. 2.

7 Tertiam opinionem, veluti harum duarum conciliatricem, vt prima opinio procedat, vbi talis extat conſuetudo; ſecunda verò, veluti verior in puncto iuris, procedat, circumducta conſuetudine, tenet Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 9. col. 891.

8 Aduerſus has opiniones, & præſertim aduerſus primam noto, quòd loquuntur non in depoſitario, qui habeat pecuniam depoſitam, ſed in campſore, qui poſſit ſoluere per chirographum, & ſoluat *de contanti*, & ſic non ſumus in depoſito, ſed in caſu, de quo infra ſub num. 10. verſ. primus caſus. Noto etiam, quòd Sot. & Azor. ſecundam opinionem tribuunt Caietano, qui tamen non loquitur in depoſitario, ſed in priuato pecuniæ permutatore, prout eum nos fideliter retulimus §. ſeq. gloſ. 3. ſub num. 100. & 101. ſubreſtrict. 1.

9 Pro vera, & clara reſolutione huius ſecundæ declarationis in ſecunda ſpecie depoſitatiorum procedo cũ duabus concluſionibus.

Concludo primo contra Sot. & Azor. vbi ſup. & Romoal. Coli Lucenſ. tract. de camb. cap. 34. iniquè depoſitarium exigere à creditore quinque, vel ſex pro ſingulis mille; ſiquidem creditor, cui depoſitarius ſoluit de mandato depoſitoris, ad nullam tenetur mercedem, tum quia depoſitarius gerit negotium depoſitoris debitoris; & ſicut creditor pro illa numeratione nullam teneretur debitori numeranti ſoluere mercedem, ita etiam non tenetur alteri, ſoluenti pro debitore, tum ob alias rationes, quas motiuando conſiderat Sot. d. art. 1. col. 2. ibi, ſed re vera argumentum. fol. 612. & approbat Mich. Sal. d. controu. 1. ſub nu. 1. verſ. quam tamen. fol. 632. hancque concluſionem firmant Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub nu. 293. & in cap. nauiganti ſub num. 37. & 38. de vſur. & Mich. Sal. d. controu. 1. num. 1. in fine,

fine, verſ.oppoſitum. fol.633. vnde iniuſta, & furti nutritiua, ideoque non ſeruanda eſſet lex, ſeu conſuetudo, quæ permitteret, vt depoſitarius exigeret ab eo, cui ſoluit; hæcq; concluſio ſeruatur hic Romæ, nunquam enim eſt auditum, quòd mons pietatis, ſeu alia Bancha depoſitaria exigant aliquid ab eo, cui ſoluunt.

10 Reſtringe, ſeu vetius declara hanc concluſionem, vt depoſitarius, ſeu ſoluens debirum alterius poſſit aliquibus caſibus à creditore, cui ſoluit, aliquid exigere, non pto actu numerationis, ſed alijs iuſtis de cauſis, vt dicemus.

Primus caſus eſt, quando depoſitarius, ſeu, vt loquimur, Banchum, cui tuus debitor mandat, vt ſoluat tibi ſcut.1000. non habet illa in depoſito à tuo debitore mandante, ideoque non tenetur illa ſoluere *de contanti*, ſed vult ea ſoluere, quaſi debitor delegatus, hocq; nomine vult te referre inter creditores ipſius Banchi, & tecum etiam compenſare, ſi tu itidem eſſes debitor Banchi; vel vult per chirographum remittere te ad alium, qui ſoluat in fine nundinarum, vel alio certo tempore, & per eiuſmodi chirographariam ſolutionem integram ſummam tibi ſoluit, de qua ſpecie ſolutionis loquuntur Sot.d.q.11.art.1.col.2. ibi, at rurſus ſciendum.fol.612.Nauar.in locis citatis nu.præced.Mich.Sal.d.q. 4. art.4. contr.2. ſub num. 1. verſ. qua ratione. fol. 635. & Romoald. Coli Lucenſ. tract. de camb.cap. 34. & ſcripſimus nos §.ſeq. gloſ.5. num.55. & ſeqq. ſed ru rogas Banchum, vt ſoluat tibi *de contanti*, & ſibi ex illis mille, quæ ſoluet, retineat quinque, vel ſex: & iſto caſu firmarem opinionem, quòd Banchum poſſit tuta conſcientia retinere, ſi verè tanti ipſius Bāchi interſit ſoluere de numerato, & etiam in foro fori, ſi clarè, vel præſumptiuè arbitrio prudentum, & bonorum virorum illud intereſſe proberur; ſed, remoto intereſſe, campſor, ſeu Banchum nullo alio iure, quàm iure furti poſſet illa quinque, aut aliam quantitatem retinere.

11 Infero ex hac opinione, illas leges Hiſpanicas, quibus Sot. vbi ſupra innuit permiſſum eſſe campſori, vt retineat dicta quinque, vel ſex, fuiſſe iure optimo reuocatas, & amplius non extare, vt teſtantur Nauar. in locis ſupra proximè citatis, & Mich. Sal. d.conttou.1.ſub num.5. verſ. ad tertium. fol. 634.

12 Non obſtat huic opinioni, firmatæ in hoc primo caſu, quòd lucrum ceſſans ex mutuo non poſſit ſtatim exigi, teſtibus his, quos citaui infra ampl.8. num. 87. quia debet mutuator prius illud eſſe paſſus, vt ſecutus ſum ead.ampl.8.num.83. & ideò iniquè retineat ante paſſum damnum.

Quia reſpondeo, quòd nos non ſumus in mutuo, ſed in ſolutione anticipata eius, quod debetur, quo caſu ſoluens poteſt ex iuſta cauſa retinere, vt patet ex his, quæ ſcripſi par.præced. ſub num.80.comprob.3. & verſ.minus obſtat.

13 Non etiam obſtat, ſi replicares, quòd creditum ad tempus poteſt minori pretio emi à tertio, ſed non ab ipſomet debitore, & proinde qui ex cambio debet centum in proximis nundinis, non poteſt illa 100. redimere pretio 90. ſcutorum, eo quia hæc 90. ſoluat ante nundinas, licet hoc minori pretio poſſet alius emere à creditore, Ioan. Azor.de inſtit.moral.par.3. lib. 10. tit.de camb.cap.11 q.3.col.888.

Nam reſpondeo diſtinguendo: Aut debitor vult redimere minori pretio propter intereſſe, quod patitur ex anticipata ſolutione, & tunc dico, quòd non magis conceditur alteri, quàm ipſimet debitori, vt, ſoluendo anticipatè, poſſit minus ſoluere; quia non magis in vno, quàm in alio habenda eſt ratio imminentis intereſſe; quicquid, hac conſideratione intereſſe non adhibita, ſcripſerint Io. Azor. vbi ſup. & latiſſimè Mich. Sal.ad D.Thom.2.2.poſt q.78. in diſput.de camb.q.4.art.4.controu.2. fol. 635. tom.2. Aut debitor vult redimere minori pretio eò, quia creditum eſt litigioſum, & ideo pro illius liquidatione requiruntur impenſę & labor; & debitor eſſet in bona fide litigandi; & iſto etiam caſu dico, quòd tàm alius, quàm debitor ipſe poſſet minori pretio emere, ſeu redimere reſpectiuè, non quia fiat ſolutio anticipata, ſed quia fiat tranſactio: Aut debitor vult redimere minori pretio, non quia debitum ſit ex ſui natura, & ex ſe ipſo litigioſum, ſed quia poſſit eſſe litigioſum, & periculoſum ex mala natura, & malis moribus ipſius debitoris, qui ſit rixoſus, litigioſus, & vergens ad inopiam: & iſto caſu dico, quòd alij licet emere minori pretio, ſed non licet ipſi debitori, & ita procedat, quod ſcribit Io.Azor.in loco ſup.prox. citato, & ratio eſt, quia debitor niteretur proprię turpitudini, & ſe ipſum proderet.

Secun-

14 Secundus caſus eſt, quando tàm creditor, quàm debitor ſolitus eſſet deponere ſuas pecunias penes eundem campſorem, ſeu Banchum; & iſte eſſet etiam mos mercatorum deponendi pecunias, & credita apud campſores: & iſto caſu, data mercaturæ æqualitate inter eoſdem mercatores non in indiuiduo, quia hoc eſſet difficile, ſed in ſpecie, in ea ſum opinione, quòd prædicta conſuetudo inter mercatorem, & mercatorem, vt creditor exigens ſoluat, poteſt tolerari; quia ſi ego ſoluo hodie, quod tu ſoluere deberes, tu ſolues cras, quod ego ſoluere deberem; & ſic in effectu redit ad idem, & nulla remanet iniuſtitia; ſecus tamen eſſet inter mercatorem, & non mercatorem, qui pecunias depoſitas non haberet apud campſores, quia, ſi iſti ſolutio fieri debeat, vtique iſte ad aliquam mercedem depoſitario ſoluenti non tenetur, Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2.d.contr. 1. ſub num. 2. verſ. præter hos. & num. 3. fol. 633. vbi licet ipſe addat requiri, vt menſularius, ideſt, depoſitarius, qui exigit à creditore, intelligat, ſe iuſtè, ac ſine ſcrupulo poſſe exigere, alias ſi exigeret contra conſcientiam etiam erroneam, illa exactio eſſet cum peccato; tamen videtur additio de Indubitato, quia nunquam agendum contra conſcientiam, per ea, quæ latè declaraui infra ampl. 19. ſub num. 59.

15 Tertius caſus eſt, quando vendens, & emens merces habent vterque penes eundem depoſitarium pecunias proprio nomine depoſitas, & emens remittit venditorem pro ſolutione pretij mercium ad eundem depoſitarium: & iſto etiam caſu dico, quòd Banchum, ſi retineat ex ſolutione aliquod ſtipendium, videtur retinere non tantum, quia ei ſoluit, quantum quia habet cuſtodiam ſuarum pecuniarum, vt ſcribit Nauar. in cap. nauiganti. ſub num. 38. verſ. vnde ſequitur. de vſur. & clarius Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 4. contr. 1. num. 2. verſ. primus. fol. 633. tom. 2. & iſte caſus corroborat præcedentem.

16 Quartus caſus eſt, quando venditor rem, valentem 100. vendit 105. præſciens, ſe exacturum à depoſitario ſolum 100. quæ ſunt iuſtum pretium, Nauar. & Mich. Sal. in 2. caſu in locis ſupra proximè citatis; & licet tacitè Nauar. & apertè Sal. eam ſentiant eſſe rationem, quòd nulla ſit iniuria emptori, quia ratione cuſtodiæ, quam depoſitarius habet in pecunijs emptoris, teneretur emptor ſoluere illa quinque ipſi depoſitario; tamen ego, clarius loquendo, dicerem, rationem eſſe, quia ſi emptor non remitteret vendirorem ad depoſitarium, ſed ipſemet emptor ſolueret, vtique venditor haberet integra 100. vnde cum ipſe emptor cauſam damni velit dare, remittendo ſolutionem ad depoſitarium, tenetur ad damni emendationem, quam venditor prudenter euitat, augendo tantum pretij, quantum pateretur damni; & hoc conuenit iuri naturæ, vt charitas ordinata incipiat à ſeipſo, ideoque liceat cuique alienas merces in mare proijcere, vt ſaluet ſuas, vt dixi par. præced. nu. 73.

17 Quintus caſus eſt, quando ſponte ſua creditor daret, quod ratò poteſt contingere, Nauar. & Mich. Sal. in tertio caſu in locis ſupra citatis.

18 Sextus caſus eſt, quando depoſitum procederet à natura, ſeu qualitate crediti, & etiã ad creditoris fauorem; ita vt creditor in eo genere contractus ſcire teneatur, extare depoſitarium, qui ſingulo menſe, ſeu ſingulis bimeſtribus ſoluat ſtatim fructus, illique depoſitario ſemel, aut bis in anno in principalioribus feſtiuitatibus conceſſum eſſe, vt aliquod exiguum retineat ex ſolutione fructuum potius iure gratitudinis, quàm obligationis, huiuſmodi ſunt depoſitarij montis fidei, & aliorum montium: hi namque iure exigunt, ſi illa exactio non infringat iuſtitiam commutatiuam; vt puta, quia ille locus montis tanti valeat cum illo onere ſoluendi depoſitario illud exiguum, alias ſi infringat iuſtitiam commutatiuam, eſſet extorſio, quæ obligaret ad reſtitutionem, & à Principe nõ toleraretur: hocq; prędictũ onus ſoluendi aliquid exiguũ depoſitario eſt huic commercio adeo annexũ, vt emptor, qui, illo onere ignorato, emiſſet, ideoq; ex defectu conſenſus vellet cõmercium reſcindere, non audiretur; quia contrahens tenetur ſcire ea, quæ ſunt de natura illius contractus, & paria ſunt, quòd quis ſciat, vel ſcire teneatur.

Et hæc de prima concluſ. poſita ſup. n. 9.

19 Concludo ſecundo, depoſitarium licitè cuſtodiæ mercedem exigere à depoſitore, ſeu alio, cuius gratia cuſtodiuit pecuniam, ſeu aliam rem depoſitam, ſiue ſit depoſitarius publicus, ſiue priuatus, quia dignus eſt operarius mercede ſua, vt dixi ſupra num. 1. in ampliat. & declaraui infra num. 25. & 26.

20 Extende concluſionem hanc, vt proce-

dat in omni genere depoſiti, ſicq; tàm in depoſito irregulari, quàm in depoſito regulari: ſed pro clariori explicatione, præmitto depoſitum regulariter conſiſtere ſolum in rebus mobilibus, ſeu ſe mouentibus, vt dicit Gl. in cap. 2. bona fides. in verbo, de culpa. verſus finem, verſ. 63. de depoſ. quam ſequuntur Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 7. tit. de depoſ. cap. 4. col. 578. & Caroc. tract. de depoſ. par. 1. q. 3. num. 26. fol. 9. hoc præmiſſo, oſtendo veritatem extenſionis in vtroque genere depoſiti: Vel enim eſt depoſitum pecuniæ cum tranſlatione dominij in depoſitarium (quod depoſiti genus dicitur depoſitum irregulare, vt ſequuntur Rol. à Val. conſ. 17. in cauſa. ſub num. 6. verſ. quibus. lib. 1. & Caroc. d. par. 1. q. 2. num. 21. fol. 4. dominium enim pecuniæ numeratæ depoſitæ ſemper tranſit in depoſitariũ, Caroc. d. q. 3. num. 4. fol. 6.) & tunc, quia eiuſmodi depoſitum habet naturam mutui, Bar. in l. 4. ſi quis nec cauſam. num. 3. & 4. ff. ſi cert. pet. ſeu incipit eſſe mutuum, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de peccato circa depoſita, num. 180. in fine, verſ. ſexto quòd. & latius Dec. in l. certi condictio. §. vlt. num. 4. ff. ſi cert. pet. & depoſitarius tenetur tantundem reſtituere, & per interitum pecuniæ depoſitæ non liberatur, quia genus perire non poteſt, & ſic in eum tranſit periculum, ſicut tranſit in mutuatarium, Dec. vbi ſupra, ideo cum ſuſcipiat in ſe periculum pecuniæ depoſitæ, dignus eſt mercede, ſeu pretio illius periculi, quia aſſecuranti periculum pecuniæ traiectitiæ, debetur pretium, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 130. 498. & 501. hæcq; omnia, quæ dixi de depoſito pecuniæ numeratæ, non obſignatæ, dico etiam de depoſito cuiuſuis rei mutuabilis non obſignatæ, quæ conſiſtat in pondere, & menſu-

21 ra: † Vel eſt depoſitum rei non mutuabilis, qualis eſt veſtis, equus, ſeruus, & ſimilia, quorum dominium nunquam tranſit in depoſitarium (& hoc ad differentiam præcedentis vocare ſolent Doct. depoſitum regulare) & tunc depoſitarius poteſt aliquid recipere pro mercede, & eam recipiendo, tenebitur de culpa, d. cap. bona fides. de depoſ. & ibi Barbat. num. 3. & quidem de culpa leui, Io. Azor. d. lib. 7. tit. de depoſit. cap. 7. q. 2. col. 579. videtur enim depoſitarius propter illam mercedem locare operas ſuas, & ideo æquiparatur locatori, qui dignus eſt mercede, l. 5. ſi vt certo. §. nunc videndum. & ibi Gloſ. in verbo, merces. ff. commod. imò eò ipſo, quòd datur merces, depoſitum tranſit in locationem, & conductionem, ideoq; depoſitarius tenetur ex conducto, vt dixi ſup. ſub num. 2. & hæc omnia, quæ dixi de depoſito rei non mutuabilis, procedunt etiam in depoſito rei mutuabilis, ſi obſignata deponatur, quia tunc depoſitarius ea vti non poteſt.

22 Reſtringe hanc concluſionem, de ſoluenda mercede pro depoſito rei mutuabilis, non obſignatæ, cuius dominium, & periculum tranſeat in depoſitarium, vt non procedat in Vrbe, vbi Bancherij depoſitarij non ſolum non accipiunt aliquam mercedem; ſed vlterius gratias habent deponenti, ex quò, vtendo pecunia depoſita, lucrantur, vt teſtatur Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 293. & expreſſius num. 242. verſ. centeſimoſeptimo.

23 Ratio huius laudabilis reſtrictionis, quam ſeruant Bancherij in Vrbe, eſt, quia hoc depoſitum accipit naturam mutui, vt dixi ſup. ſub num. 20. ſed in mutuo tantum abeſt, quòd mutuator debeat ſoluere mercedem mutuatario, vt ſatis ſit, quòd ipſe à mutuatario nihil ex mutuo ſperet, iuxta naturalem, & Chriſtianam legem, de qua ſupra q. 1. num. 401. & dato etiam, quòd in hoc depoſito poſſet conſiderari aliqua obligatio mercedis, ex quo non habet omnimodam naturam depoſiti, per ea, quæ adducit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de depoſ. cap. 7. q. 7. verſ. altera ſententia. col. 580. tamen maius eſt lucrum, quod depoſitarius facit, negotiando illam pecuniam, quàm merces, quam ex depoſito ſperaret; & non debet duplicem mercedem conſequi.

Ratio verò, qua Bancherij alibi accipiunt mercedem, eſt, quia mutuatarius non tenetur ſtatim reſtituere, per ea, quæ dixi ſupra q. 4. ſub num. 13. & ideo mutuum dicitur factum gratia mutuatarij: ſecus eſt in depoſito, quod cum fiat gratia deponentis, tenetur depoſitarius ſemper ſtare paratus ad reſtituendum depoſitum, veluti cuſtos, cui propterea debetur cuſtodiæ merces: vnde licet depoſitum irregulare habeat naturam mutui, vt dicunt Doct. quos citaui ſup. ſub num. 20. tamen differt à mutuo in hoc, quod de natura mutui eſt, vt mutuum non poſſit ſtatim repeti, at de natura depoſiti eſt vt poſſit ſtatim repeti.

24 Declara tertio eandem ampliationem, & con-

concluſiones, in quibus dixi, depoſitario ſoluendam eſſe mercedem, vt procedant in depoſito improprio, quod eſt potius locatio, & conductio: duplex enim eſt depoſitum: Quodam eſt depoſitum proprium; & in iſto falſæ ſunt ampliatio, & concluſiones prædictæ, quia depoſitum proprium de ſui natura eſt contractus gratuitus, & non mercennarius, l. 1. §. ſi veſtimenta. ff. depoſ. idq; adeo verum eſt, vt ſi depoſitarius noluerit reſtituere depoſitum, quin prius ei ſoluatur merces, poterit ſoluta repeti actione depoſiti, & condictione ob turpem cauſam, l. vlt. ff. depoſ. & l. vlt. & ibi Iaſ. ff. de condict. ob
25 turp. cauſ. † Quodam verò eſt depoſitum improprium, nimirum, quod non eſt gratuitum, ſed mercennarium: & in iſto depoſito procedunt ampliatio, & concluſiones; ſed hoc impropriè dicitur depoſitum, cum ſit potius locatio, & conductio, ideoq; depoſitarius cum mercede conuenitur ex conducto, d. §. ſi veſtimenta. ff. depoſ. & dixi ſupra ſub num. 21. quod idem dicimus de commodato, & mutuo, quæ cum ſint contractus gratuiti, ſi commodator, & mutuator aliquid commodando, & mutuando velint, dicitur contractus locationis, & contractus innominatus, vt ſcripſi par. præced. num. 70. verſ. confirmatur. quare hi contractus, de quorum ſubſtantia eſt, vt ſint gratuiti, & ideo ſine lucro, & ſine mercede, poſſunt fieri etiam pro mercede, & lucro, ſed tunc tranſeunt in aliam ſpeciem contractus.

26 Inſero ex hac declaratione in prima ſpecie depoſiti, quòd depoſitarius ſine mercede tenetur ſolum de dolo, l. 1. §. ſi veſtimenta. ff. depoſ. ſed depoſitarius mercennarius, qui eſt veluti locator operarum ſuarum, tenetur etiam de culpa ex conducto, d. §. ſi veſtimenta. & apertius in cap. 2. bona fides. de depoſ. & idem ſi depoſitarius ſe depoſito obtulerit, d. cap. bona fides. quaſi tunc fiat gratia ipſius depoſitarij, ſicut fit illud, quod eſt cum mercede.

AMPLIATIO IV.

SVMMARIVM.

Cambium minutum eſt licitum, num. 1. Etiam ſi fiat inter priuatos, &c. num. 2.

1 AMPLIA IV. in cambio minuto, Sor. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 9. art. vnico, initio, fol. 607. Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. ſub num. 288. verſ. in 19. & ita tenere omnes ſcribit in cap. nauiganti. num. 19. verſ. decimoquarto. de vſur. & ratio eſt euidens, tùm quia eſt cambium reale, & nihil habet, quod repugnet iuri diuino, vel naturali, aut poſitiuo, tum quia eſt valdè vtile, & neceſſarium Reip. per ea, quæ ſcripſi q. præced. num. 14. & §. ſeq. gl. 3. num. 123. & ſub num. 125.

2 Subamplia hanc ampliationem, vt procedat non ſolum in cambio minuto, quod fiat cum eo, qui tenetur cambire ex ſuſcepto officio, & ſic ex obligatione, ſed etiam in cambio minuto, quod fiat cum eo, qui cambit ex proprio arbitrio, & libera voluntate; hæcq; ſubampliatio nullam poteſt admittere controuerſiam, ſi cambium fiat hinc inde æqualiter ſine lucro, aut mercede; ſed difficultas remanet, an tàm is, qui cambit ex officio, quàm priuatus, qui cambit ex arbitrio, poſſit accipere mercedem; de qua difficultate vide quæ ſcripſi § ſeq. gl. 3. nu. 99. & ſeqq. & num. 123. & ſeqq.

AMPLIATIO V.

SVMMARIVM.

Cambium, quod fit per tranſportationem realem, eſt licitum.

1 AMPLIA V. in cambio per tranſlationem realem, quod fit, prius emendo, vendendo, permutando, aut per alium contractum innominatum, quærendo pecuniam, valentem minoris in aliqua Prouincia, quàm in alia, eò, quòd ibi non recipitur, vel eius materia non tanti ibi, quanti alibi æſtimatur; aut quia eſt deformata, fracta, raſa, refecta, aut iniuſti ponderis, & poſtea realiter transfertur in aliam Prouinciam, vbi aliquo reſpectu pluris valet, ibique eam cum alia, quæ pluris valeat, commutatur, Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. de vſura circa cambia, num. 291. & latius in cap. nauiganti. num. 31. de vſur. adde quod ſcripſi q. præced. num. 11. verſ. huius.

Ratio huius ampliationis eſt, quia in to-

ta iſta acquiſitione, & permutatione, ſiue fiat per viam venditionis, & emptionis,ſiue per viam alterius contractus, poreſt ſemper ſeruari æqualitas, & iuſtitia.

AMPLIATIO VI.

Cambij lucrum eſt iuſtum, etiamſi non iuſtificetur in particulari, dummodo iuſtificetur in vniuerſali, num. 1. 7. & 14. Exemplificatur, quando aliquo caſu inter cambientes ceſſarent impenſæ, & labores, num. 2. Ratio redditur, num. 3. Confirmatur, num. 4. & 5.

Subampliatur primo hæc ampliatio, vt lucrum debeatur illi, qui fuit ab altero requiſitus pro cambio, ſub num. 7. & 8.

Subampliatur ſecundo, vt debeatur etiam illi, qui requirit alium ad cambiendum, nu. 9. & 10.

Subampliatur tertio, etiam ſi aliquo caſu circumſcriberentur impenſæ, & labores campſoris, &c. num. 11. & 12.

Subampliatur quarto, vt lucrum debeatur in vtroque foro, num. 13. & 14.

Reſtringitur eadem ampliatio, vt non procedat quando cambium fieret ſine nomine campſorio, num. 16.

Locatori debetur merces locationis, etiam ſi is conductoris operibus indiguiſſet tanquam conductor, & aqua fuiſſet mutua compenſatio, num. 10.

Accidentia, & reliqua, quæ ſunt extra naturam, & qualitatem rei, non conſiderantur circa iuſtitiam contractus, num. 3. 5. 11. & 14.

1 AMPLIA VI. vt cambium, ideſt, lucri cambium ſit iuſtum, etiam ſi non iuſtificetur in ipſo cambio particulari, ſed iuſtificetur ſolum in cambio in vniuerſali, vt puta, quia campſor lucretur ex cambio, pro quo non ſolum non faciat expenſas ad tranſuehendam pecuniam pro campſuario ad locum, ſed feciſſet impenſas ad tranſuehendam ex illo loco pro ſe ipſo (ſi cambium illud defeciſſet.)

2 Exemplifico, & oſtendo veritatem huius ampliationis: ego, habens Genuæ ſcutos 1100. & indigens Romæ ſcutis 1000. adeo campſorem, commorantem Genuæ, qui Romæ habet eandem, & maiorem ſummam, eiq; ſoluo Genuæ ſcut. 1030. vt faciat mihi ſolui dictos ſcut. 1000. Romæ, isq; campſor libenter id facit, quia is adeo indigebat Genuæ iſtis ſcut. 1000. vt ſi ego ei eos non ſoluiſſem, commiſiſſet ſuo correſpondenti Romæ, vt ſolueret alicui dictos ſcut. 1030. qui Genuæ faceret ſibi ſolui ſcutos 1000. etenim, etſi campſor in iſto cambio non faciat expenſas, & ſtante æquali indigentia, potuiſſet ſine lucro vtiliter cambire, tamen lucrum prædictum non eſt illicitum, Sor. de iuſt. & iut. lib. 6. q. 10. art. 1. poſt ſecundam rationem, in dubitatione, col. 3. verſus finem, fol. 609. Hier. de Luc. tract. de camb. in verbo, pro deciſione. ſub num. 45. tom. 6. par. 1. fol. 410. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 2. num. 2. verſ. dominicus. & ſeqq. fol. 560. tom. 2. hancq; opinionem eſſe probabilem, & non damnandam ſcribit Romoal. Coli de camb. cap. 32. in fine.

3 Ratio huius ampliationis, ſic exemplificatæ, eſt, tum quia iſte caſus, quòd campſor ex iſto cambio non ſolum euitet damnum, ſed conſequatur lucrum, eſt quid accidens, quod non habetur in conſideratione, Sor. vbi ſupra; tum quia ex hoc nulla fit iniuſtitia campſuario, qui illud idem lucrum iuſtè ſoluiſſet alteri campſori, qui iſta commutatione non indiguiſſet; tum demum quia lucrum iſto caſu procedit à ſorte, & fortuna, quæ etiam fuit æqualis, & communis vtrique, vt dixi infra num. 10. verſ. comprobatur. in fine.

Confirmatur primo hæc ampliatio, ſic exemplificata, quia accidentia, minuentia laborem, vel expenſas campſoris, non mutant naturam, & lucrum cambij, teſtibus Caiet. & alijs, quos ſecutus ſum infra num. 11. & ſcripſi ſupra quæſt. 1. num. 428. & ſub num. 521.

4 Confirmatur ſecundo, quia pecunia campſoris ſiue ſoluatur prius in loco cambij, ſiue recipiatur poſtea alibi, ſemper reputatur præſens, & pecunia campſuarij ſemper reputatur abſens, & pluris valet pecunia præſens, quàm abſens, vt ſecutus ſum par. præcedenti num. 49.

Confirmatur tertio, quia ad faciendum illud lucrum, æqualem habebamus conditionem; cùm potuiſſem ego, requiſitus à campſore, nolle cambire, niſi cum lucro, pro quo cambiret campſor requiſitus à me: & quando æqualis eſt conditio, lucrum eſt licitum, vt in ludo ſecutus ſum infra ampl. 10. ſub num. 5. ſubillat. 1. & 2.

5 Confirmatur quarto, quia pretium rei conſideratur ex qualitate rei, & non ex qualitate

litate emptoris, & proinde licet res, quæ communi pretio valet 100. ſit alicui emptori tantum vtilis, quantum alteri eſſet vtilis res, quæ valeret 300. tamen non poteſt illi vendi maiori pretio, quàm communi, per ea, quæ ſecutus ſum infra ampl. 10. num. 60. ergo licet campſori ex ſua qualitate, quia indiget illa commutatione, ſit valde vtile illud cambium, tamen ſtandum eſt communi pretio cambij.

Confirmatur quinto ex his, quæ ſcripſi infra num. 15.

6 Contra hanc ampliationem, ſic exemplificatam, ſuppoſita æquiualentia numiſmatum, & reciproca neceſſitate commutandi, quòd tunc neuter debeat lucrū prætendere, cum alter alteri inſeruiat, tenent Mercat. tract. de camb. cap. 2. Garcia de contract. cap. 33. num. 3. verſ. riſpondiamo à queſta. & verſ. ſeq. iuncto num. præcedenti. verſ. la ſeconda difficoltà. & Lud. Lopez eod. tract. de contract. lib. 2. cap. 3. in 2. concluſ. verſ. ſecunda ſtatuitur. & verſ. ſeqq. hancq; opin. eſſe magis honeſtam, iuſtam, & ſecuram ſcribit Romoal. Coli tract. de camb. cap. 32. in fine.

7 Retenta ampliatione, & illius exemplo, tùm quia eſt communis, & validis fulcita rationibus, vt patet ex adductis ſupra nu. 3. & ſeqq. & in ſeqq. ſubampl. tùm quia à contrarijs facilè defenditur, vt patet ex his, quæ ſcribit Mich. Sal. ſub d. num. 2. verſ. reſpondet quidam. & ſeqq.

Subamplia primo eam, vt præcipuè procedat quando is, qui lucrum facit, eſt præuentus, id eſt, requiſitus ab altero pro cambio, vt in exemplificatione, & vt loquuntur Sot. & alij in ea citati ſupra num. 2. quo caſu militat duplex ratio particularis: Prima, quia ille tenetur ad expenſas actus, cuius gratia fit actus, vt in alijs terminis ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 7. num. 586. & cap. 8. nu. 851. & ſeqq. ſed cambium
8 fit ad inſtantiam requirentis, ergo. † Secunda ratio eſt, quia merx, quærens emptorem, vileſcit: minuitur enim pretium, quando venditor quærit emptorem, ideoq; in ſubhaſtationibus res vilius emuntur, Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 3. num. 5. verſ. ſexto hinc. & quòd vltroneæ merces vileſcant pro tertia parte, ſequitur Nauar. in cap. 2. qualitas. ſub num. 37. 34. q. 3. de pœnit. diſt. 5. hincq; rationabiles ſunt leges municipales, de quibus in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 96. num. 29. dum res ſubhaſtatas, non reperto emptore, mandant dari in ſolutum creditori cum lucro tertiæ partis; & huius ſecundæ rationis ratio poteſt eſſe, quia copia minuit pretium, vt ſecutus ſum ſupra quæſt. 5. ſub num. 65. & magna videtur copia mercis, quando non reperit emptorem: ergo pecunia quærentis campſorem, non tanti valet, quanti valet pecunia campſoris requiſiti: ergo lucrum debet eſſe à parte campſoris.

9 Subamplia ſecundo, vt procedat etiam ſi lucrum daretur illi, qui non eſt præuentus, ſed daretur illi, qui præuenit, quærendo cambium, & ſic contra Sotum, & eius ſequaces, dummodo is, qui quærit cambium, quærat tanquam campſor, & is, qui requiritur, requiratur vti campſuarius: ſecus è conuerſo, quando quærens, quæreret vti campſuarius; & ita procedat doctrina Soti, & aliorum, & cum hac ſubampliatione concordant quæ ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 7. in fine, col. 871. dicens, quòd ſi mihi opus eſſet pecuniam meam ex Hiſpania Romam inuehere, & Titius in Hiſpania peteret à me eam pecuniam, reſtituturus mihi eandem Romæ; Titius, qui ea pecunia indigebat in Hiſpania, poteſt nihilominus à me lucrum exigere, quià, inquit, facit officium nummularij, ſubdit tamen, quòd non poteſt tantum lucrum exigere, quantum nummularius: & moueor ad hãc ampliationem, quia lucrum, quod inter campſorem, & campſuarium debetur ex iuſtitia cōmutatiua, ſemper debetur campſori: & dicitur cāpſor in hoc propoſito, qui vult ſolitum lucrum ex cambio, & campſuarius, qui vult illud ſoluere, quia campſor videtur aſſumere onus tranſportandi, & faciendi impenſas pro illa commutatione; diſcedo tamen à dictis Azorij in duobus: primo, quia citat Sotum, non expreſſo loco, & tamen nos Sotum allegamus pro contraria parte: ſecundo, quia nulla ratione oſtendit, quare non poſſit Titius exigere integrum lucrum cambij.

Ratio huius ſubampliationis eſt, quia ad contractus iuſtitiam tria requiruntur: primum, vt cōntractus ſit de ſui natura licitus; ſecundum, quòd ineatur ſine dolo, & fraude; tertium, quòd habeat iuſtitiam commutatiuā: & hæc tria ſunt in contractu huius cambij; nam cambium de ſui natura ſupponimus eſſe contractum licitum; ſupponimus

etiam fieri ſine fraude, quia vnus ex cambientibus vult cambire, vti campſor, & ſic vult lucrum cambij, alias non vult cambire, & alter conſentit ita cambire; & lucrum ſupponimus eſſe moderatum, & iuſtum.

Comprobantur primo hæc ſubampliatio, eiuſque ratio exemplo, quia licet iſti locatores equorum, & mularum, tàm tabellis ante tabernam de more cum inſcriptione poſitis, quàm etiam oretenus requirant equitaturos, an velint equos ad aliquam ciuitatem, & aliquando exprimant habere equos de reditu, & quandoque priuſquam inueniant conductores, totam mercedem locationis faciendæ, & eo amplius conſumant in alendis equis, ita vt fuiſſet expediens ab initio remiſiſſe ſine mercede; tamen ſemper iuſtè exigunt mercedem locationis, quia illa neceſſitas remittendi ad euitandas impenſas alimentorum non cõſideratur, prout non attenditur, quòd locator requirat conductorem, an velit conducere.

10 Comprobantur ſecundo; quia etſi Tuſculanus, rediturus ex Vrbe ad Tuſculum, conducat equum ad rationem trium iuliorum pro qualibet die, donec equum ad Vrbem non remiſerit, locatoriq; non reſtituerit; & poſtea, vbi peruenerit ad Tuſculum, ad euitandam impenſam iuliorum trium pro qualibet die, quærat, & inueniat Romanum, qui ad Vrbem iturus, equum conducat pro iulijs quinque; quo Romano conductore non reperto, ipſe conduxiſſet aliquem, cui ſoluiſſet eoſdem iulios quinque, vt equum ad Vrbem reduceret; tamen locatio equi erit iuſta, & licitè poterit ex locatione illos iulios quinque recipere, quamuis vterque eorum mutua locatione, & conductione æqualiter indiguiſſet; potuit enim Tuſculanus, non faciendo iniuſtitiam, facere ſuam conditionem meliorem, & imputet ſibi conductor, ſi potuiſſet locatione locationem compenſare, & voluit eſſe ſolum conductor; imò imputet ſibi, quòd cum fuerit in æquali ludo, ſeu fortuna, potuiſſet ſe offerre ſolum pro conductore, & ſic habuiſſet equum gratis, & vlterius mercedem conductionis.

11 Subamplia tertio (hæcque ſubampliatio infertur ex ampliatione, & ſubàmpliationibus præcedentibus, & confirmat eaſdem) vt procedat etiam ſi campſor Mediolani accipiat 1000. ſoluendos poſtea campſuario Lugduni, vbi campſor habeat fratrem, vel amicum, qui ſoluat, ideoque nullas faciat expenſas pro illorum tranſportatione, & ſolutione in Ciuitate Lugduni, imò etiam ſi voluiſſet alias 1000. Lugdunum remittere pro alijs ſuis negotijs; quia nihilominus cambium, eiuſque lucrum erit licitum, tum quia iſta ſunt accidentia, quæ non mutant naturam cambij, ideoque non conſiderantur, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 6. ſub num. 8. ibi, nec obſtat quod campſor. tom. 6. par. 1. fol. 406. Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, num. 295. & in cap. nauiganti, ſub num. 62. verſ. vigeſimo primo. de vſur. Boninſ. tract. de camb. cap. 6. verſ. preſuppoſto. Fabian. Genuen. eod. tract. cap. 6. ſub num. 61. tom. 6. par. 1. fol. 417. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 3. verſ. obijcies. in caſu, quem retuli num. ſeq. & q. 7. in fine, vbi loquitur in caſu, quem ex eo retuli ſupra ſub num. 9. & dixi ſup. q. 1. ſub num. 521. tum quia, vt addunt aliqui, campſor amico, gerenti Lugduni ſuum negotium in ſoluendo campſuario, manebit ad ſimilia obligatus.

12 Comprobatur hæc ſubampliatio ex his, quæ ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 3. col. 870. dicens, quòd etiam ſi nummularius aliquando accipiat pretioſiorem, commodiorem, & vtiliorem pecuniam, quàm ſoluat, & aliquando recipiat pecuniam maioris pretij, & ſoluat eam, quæ minoris æſtimatur, & aliquando nulla pericula ſuſcipiat, neque labores perferat, nec impenſas faciat, quia in eo loco, vbi ſoluit, habet fratrem, vel filium, vel procuratorem, vel ſocium, & familiarem, qui nummularij litteras ſoluit abſque labore, periculo, & impenſis, tamen, inquit, poteſt is tuta conſcientia lucrum cambij accipere, quia hæc ex accidenti contingunt, cum res ipſa per ſe ijs incommodis ſubijciatur, quæ nummularius ſua induſtria, cura, & diligentia deuitat.

13 Subamplia quarto, vt tàm ampliatio, quàm ſubampliationes procedant tàm in foro exteriori, quàm in foro interiori; hancque ſubampliationem probo, tùm quia Doct. in eis citati, loquuntur indiſtinctè, & præſertim in foro interiori, in quo maior potuiſſet oriri dubitatio; tùm quia rationes, à nobis adductæ, concludunt in vtroque foro, tùm etiam quia ſoluo, quæ viderentur obſtare.

Non obſtat igitur, quòd campſori debeatur lucrum propter pericula, labores, & impenſas,

penſas, vt ſcripſi par. præced. num. 45. & 47. & hęc omnia ceſſent in permutatione ęquali, & reciproca neceſſitate permutandi; & præſertim, vt dictum eſt ſupra ſub num. 11. & ceſſante ratione legis, ceſſet ipſa lex, præſertim in foro interiori, per ea, quæ ſcripſi ſup. q. 1. num. 509. ſub num. 521. & ſub num. 531. corrobor. 2.

Quia reſpondeo dupliciter. Primo, quòd licet ceſſet ratio legis in aliquo caſu ſingulariſſimo, tamen non ceſſat in eo lex ſecundum eos, quos citaui ead. q. 1. ſub nu. 510. & hæc reſponſio ſatisfaceret in foro exteriori, non autem in foro interiori, per ea, quæ dixi ſub d. num. 531. corrobor. 2. & ſeqq.

14 † Secundo reſpondeo, rationem quare lucrum, quod datur campſori, & merces, quæ datur artifici, ſeu locatori, ſint licita etiam in foro interiori, non eſſe propter laborem, & impenſas, quas hi faciunt, ſed eſſe, quia ad faciendum illud negotium, ſeu illud opus communiter ex natura negotij, ſeu operis requiruntur ille labor, & illæ impenſæ; & propterea debetur campſori lucrum, & artifici, ſeu locatori merces, quamuis hi ex propria induſtria, & peritia illud negotium, ſeu opus quandoque facerent ſine labore, & ſine impenſis, ſeu cum minori labore, & paucioribus impenſis, quàm faceret alius: in pretijs enim attenditur qualitas rerum, & non qualitas contrahentium, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum infra ampl. 10. num. 60. & quia hæc ratio non ceſſat, ideo non ceſſat legis diſpoſitio. Præterea in campſore, vti campſore, nunquam ceſſant pericula, quibus exponit ſuas pecunias, dum illas hinc inde colligit, cumulat, & detinet in diuerſis locis pro cambijs.

15 Infero ex hac ampliatione, multipliciter ſubampliata, quòd etſi ego haberem Romæ ſcut. 100. auri, & tu haberes in proximo foro Placentiæ ſcut. 101. marcharum, qui æquiualent ſcutis 100. auri in actuali ſolutione, vt dixi par. præced. ſub num. 23. & explicaui infra ampl. 10. ſub num. 69. & tu indigeres Romæ meis ſcut. 100. & ego in foro Placentiæ tuis 101. marcharum; tamen poſſem ego cambire tecum meos 100. pro tuis 102. marcharum, ſi hoc eſſet pretium impoſitum ſcutis *de marche*; quia, qui dat cambio pro nundinis, ſemper lucratur in primo cambio, cum ſcutus marcharum in negotio cambij ſemper ematur pro minori pretio, eo quo valet, vt latius explicaui d. ampl. 10. nu. 69. & ita ſeruatur paſſim, & ſine vllo ſcrupulo, nulla habita ratione, quòd mutua eſſet inter nos neceſſitas, & vtilitas permutandi.

16 Reſtringe eandem ampliationem, vt non procedat, quando permutatio fieret ſine nomine campſorio, quia tunc ſeruaretur ſola numiſmatum æqualitas, & neutri deberetur lucrum; ſicut enim in caſu, de quo ſupra num. 10. neque remittenti equum ad Vrbem, neque reducenti illum, debita fuiſſet merces, ſi inter eos ceſſaſſet titulus locationis, & conductionis, vt puta, quia vterque, patefacta mutua neceſſitate, & vtilitate, locationem locatione compenſaſſet; ſic etiam eſt dicendum in permutatione pecuniarum, quæ ex mutua neceſſitate fieret, ſeruata æqualitate numiſmatum, ſine nomine campſoris, & campſuarij.

AMPLIATIO VII.

SVMMARIVM.

Cambium per litteras eſt licitum.

1 AMPLIA VII. vt ſit vera in cambio per litteras, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia. nu. 289. &, quòd ita teneant omnes, teſtatur in cap. nauiganti. num. 21. verſ. decimoquinto. de vſur. &, quòd hoc cambium omnes auctores, vt iuſtum approbauerint, quia re vera nummularius lucrum meretur, eo, quòd pecunias, ſibi datas, litteris hinc alio deportet, ideoque multi hoc cambium vocent cambium traiectitium, ſiue tranſlatitium, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 3. in fine. & certè hæc ampliatio nunc reuocanda in dubium non eſt, tum quia par. præced. ſub nu. 5. verſ. contrariam. firmauimus cõcluſionem, quòd hoc cambium ſit licitum, imò eandem firmauimus etiam in cambio per litteras nundinarias, vt, late articulo diſcuſſo, ſecutus ſum ead. par. præced. num. 41. & ſeqq. & ſpeciatim ſub nu. 50. verſ. non obſtat. & ſeq. tum quia de cambio per litteras loquuntur apertè Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 3. ſub num. 1. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 37. Archiep. Florent. eod. tract. de vſur. §. 48. num. 78. eod. tom. fol. 86. Hieron. de Luc. Boninſ. Fab. Genuen. Mich. Sal. & Io. Azor. quos citauimus par. præced. ſub num. 50.

tùm

tùm quia, circumſcripta omni Iuriſconſultorum auctoritate, habemus Pij V. conſtitutionem, ideoque ceſſare debet omnis diſputatio, vt dixi ſub d. num. 50. verſ. quia reſpondeo.

AMPLIATIO VIII.

SVMMARIVM.

Mutuum cum pacto vt mutuatarius ſoluat mutuanti lucrum cambij, à quo ceſſit cauſa mutui, eſt licitum, num. 1. & ſeqq. & num. 18. & 19. Reiectis contrarijs, adductis, num. 8. & ſeqq.

Subampliatur primo hac ampliatio, vt ſit licitum, etiam cum pacto, quòd mutuatarius teneatur ad aliud quoduis intereſſe, quod mutuator pateretur propter illud cambium, &, ſtante intereſſe lucri ceſſantis à vero cambio, debetur etiam ſi fictè cambirent, num. 22.

Subampliatur ſecundo, vt maximè procedat, quando pecunia, quæ mutuatur, extrahitur à negotio lucratorio, &c. num. 23. & ſeqq.

Subampliatur tertio, vt iſtud intereſſe lucri ceſſantis, de quo poſſunt mutuator, & mutuatarius paciſci, poſſit ab eiſdem in contractu mutui taxari, num. 25. Contrarium, quòd non poſſit ab eis taxari, num. 27. & ſeqq. Reſoluitur cum diſtinctione, num. 32. & ſeqq. & nu. 55. & ſeqq.

Subampliatur quarto, vt mutuator poſſit paciſci non ſolum de intereſſe præſenti, ſeu omnino proximo, ſed etiam de intereſſe, non ita propinquo, num. 62. & ſeqq. Contrarium, num. 64. Reſoluitur cum diſtinctione duplicis mutui, num. 65. 66. & ſeqq. & num. 71. & ſeqq. Declaratur hac ſubampliatio, num. 76. & ſeqq. & num. 95.

Subampliatur quinto, vt intereſſe debeatur omni iure, num. 96.

Subampliatur ſexto, vt debeatur in foro conſcientia, num 97.

Subampliatur ſeptimo, vt debeatur tàm mutuatori, quàm cuiuis alteri creditori, etiam ſine pacto, ſed interueniente mora, nu. 98. & ſeqq. Non tamen ſufficit ſola mora, num. 99.

Pecunia, deſtinata ad aliquid, reputatur pro eo, ad quod eſt deſtinata, num. 3.

Mutuanti, qui erat paratus ire ad nundinas, & negotiari pecunias, debetur intereſſe lucri ceſſantis, conuentum, num. 4. Quamuis alij teneant contrarium, num. 9. & 10.

Venditio rei pro maiori pretio, eò quia tanti venderetur in loco, ad quem venditor erat paratus accedere, & rogatus non accedat, & vendat in loco, vbi non tanti valeat, eſt licita, dummodo fiat præſenti pecunia, num. 6. & 14. Et dummodo ceſſet fraus, num. 15. Quamuis alij affirment indiſtinctè, eſſe illicitam, nu. 13.

Mutuum ſub intereſſe lucri ceſſantis an ſit mutuum, num. 17. 20. & 21.

Vſurarum fraudibus via aperiri non debet, num. 10.

Præparatio ad actum differt ab actu in materia ſuſpecta de fraude vſurarum, num. 24.

Fructus ſocietatis officij taxantur inter ſocios ad rationem 12. pro centenario, num. 26. Et quare taxentur vltra fructus officij, num. 41. & ſeqq.

Cambium, taxato certo lucro in caſu, quo debitor non ſoluat debitum cambij, eſt illicitum, num. 30. Debetur tamen intereſſe, quod verè probaretur, num. 58.

Societas officij cum pacto, quòd, diſdicta ſocietate, & debitor non ſoluat, teneatur ad fructus, ſicut ſi ſocietas ſtaret, non eſt licita, ſub num. 30.

Intereſſe ob moram debitoris non poteſt à partibus taxari, præſertim in mutuo, num. 27. & ſeqq. & num. 55. & ſeqq. Quando poſſit taxari, num. 32. & ſeqq. num. 54. & ſub num. 61. declar. 2. Quando taxatio aliunde probetur, remanet valida pro quantitate probata, num. 57. 59. & 60.

Intereſſe taxatur, habita ratione fructuum, num. 33. & ſeqq. Contrarium tamen eſt in contractu cenſus, & quare, num. 36. 37. & 39.

Intereſſe poteſt taxari per coniecturas, num. 61.

Intereſſe ſolet eſſe incertum, & varium, nu. 31.

Pactum retrouendendi minuit pretium rei vendendæ, num. 37. Et quantum minuat, nu. 38. Et è conuerſo pactum reemendi ad libitum ementis auget pretium, num. 40.

Fœnus nauticum, conceſſum à legibus ciuilibus, an ſit ſublatum iure pontificio, num. 43. & ſeqq. & num. 52.

Cap. nauiganti. de vſur. intellectus, num. 45. & ſeqq.

Vſura centeſima eſt omnibus maior, & quare dicatur centeſima, num. 53.

Vſura nautica quanta ſit, & quando concedebatur, num: 53.

Vſurarum variæ ſpecies, & nomina, ſub eod. num. 53. verſ. hac nautica.

Confeſſio partis ſuper intereſſe, & eius quantitate non probat, num. 56.

Vtile per inutile non vitiatur in iuſtitia commutatiua, num. 59.

Licitum

Licitum per illicitum non vitiatur, num. 60.
Superfluitas non vitiat, eod. num. 60.
Intereſſe mutui coacti, etiam ſi non ſit valdè proximum, debetur, etiam nulla alia expectata mora, num. 66. 68. & 69. Idem dicitur in mutuo voluntario, num. 71. 73. & ſeqq.
Mutuatori vt ex pacto debeatur intereſſe, quot & quæ conditiones requirantur, num. 76. & ſeqq. Confutantur, num. 94 & 95.
Intereſſe vt debeatur requiruntur mora, & alia, de quibus, num. 99. & ſeqq.

1 AMPLIA VIII. vt quemadmodum eſt licitum dare cambio, per ea, quæ dixi par. præced. num. 41. & ſeqq. ita etiam ſit licitum dare mutuo, & paciſci, vt mutuatarius teneatur vltra ſortem ſoluere pro intereſſe totum illud lucrum, qnod mutuator ex cambio, à quo propter mutuum ceſſauit, conſecutus fuiſſet, quare ſi ego ſim paratus dare cambio ſcut. 200. & tu me inſtanter rogas, vt illos ſcut. 200. tibi mutuem; & ego dico, mutuabo, dummodo conſerues me indemnem, tuque promittis conſeruare, & ego mutuo: iſto caſu ego poſſum ex iſto mutuo licitè capere lucrum, quod feciſſem ex cambio, quod habebam præ manibus, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 1. ſub num. 5. verſ. ſecundo & In idem. in fine, ibi, nec poteſt. tom. 6. par. 1. fol. 405. Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſur. circa cambia. num. 292. verſ. in num. 34. & in cap. nauiganti. num. 26. & num. 34. verſ. decimoſeptimo. de vſur. Boninſeg. tract. de camb. cap. 7. verſ. ſono alcuni. verſus finem, ibi, & à chi diceſſe. & in latinè reddito, eod. cap. 7. ſub num. 8. & 9. Fabian. Genuen. tract. de camb. ſub num. 38. d. tom. 6. par. 1. fol. 414. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 9. q. 3. verſ. deinde. in fine, quem retuli etiam par. ſeq. limit. 7. num. 3. verſ. contraria. & ita idem Azor. ſecutus Caietanum, & Nauarrum, articulo diſcuſſo, firmat, eod. tit. de camb. cap. 11. q. 2. verſ. poſtremo pij. ibi, at caietanus. & verſ. ad ſecundum. prout eundem ſecutus ſum infra ampl. 20. num. 3. in fine, & quòd mutuans pacto adiecto, vt mutuatarius ſoluat aliquid ratione intereſſe, quod ipſe mutuator ob illud mutuum patitur, non dicatur lucrari, & ideo eiuſmodi mutuum non ſit vſurarium, dummodo veriſimile ſit, intereſſe alioqui euenturum fore tantum, aut maius, ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 38. in ſecunda cauſa, verſ. ſed videtur. fol. 270. & tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 1. col. 9. coroll. 2. verſ. inde etiam eſt. fol. 299. & ab hac ampliatione in effectu non diſcedit Boninſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 4. ſub nu. 4. dicens, quòd ſi eatenus lucrum ceſſans iuſtè petitur, quia mutuans quodammodo cogitur, vt alteri mutuet, pecuniam ſuam à ſtatu negotiationis diuertere, in quo erat lucrum ferè certum, & in proxima potentia, hoc certè, inquit, eſt damnum pati, ratione cuius poteſt creditor paciſci de intereſſe lucri ceſſantis.

2 Ratio huius ampliationis eſt duplex.

Prima, quia charitas ordinata incipit à ſe ipſo, & ideo in primis non debet quis, vt alterum iuuet, perdere lucrum, quo ipſe indiget, per ea, quæ ſecutus ſum par. præced. num. 73.

3 Secunda, quia de pecunia, deſtinata ad emptionem rei, iudicatur ſicut de illa re, Rebuff. tract. de priuil. ſcholar. priu. 55. nu. 5. tom. 18. fol. 44. ideoque pecunia, deſtinata ad emptionem prædiorum, computatur inter immobilia, Rebuff. vbi ſup. Peck. tract. de teſtam. coniug. cap. 15. num. 4. verſ. maior. tom. 8. par. 1. fol. 173. Ant. Piag. tract. de tut. & cur. q. 15. num. 63. tom. 8. par. 2. fol. 331. & dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. nu. 307. in vltimis verbis, & eſt communis, quia de proximo accingendus habetur pro accincto.

4 Confirmatut primo hæc ampliatio, quia poteſt quis mutuare, non ſolum ſub intereſſe cambij, quando verè erat paratus dare cambio, vt dixi hic in ampliatione, ſed poteſt etiam mutuare ſub intereſſe cuiuſuis alterius negotiationis, cui pecuniam, quam mutuat, paraſſet; quare ſi ego, qui ſum mercator, & conſueui ſequi mercata, & nundinas, & ibi multa lucrari, tibi, multum indigenti, ex charitate mutuo pecuniam, cum qua negotiaturus eram, tu exinde ad meum intereſſe remanes obligatus; dummodò nihil fiat in fraudem vſurarum, & dummodo ego non conſueuerim pecuniam meam taliter tradere ad vſuram, Hoſt. in cap. 16. ſalubriter. ſub num. 4. verſ. ideo puto ex mente, de vſur. & quòd, ſi ego eram paratus ire ad nundinas cum pecunia, quam indigens recepit mutuo, promittens quid certum reddere pro lucro ſperato, poſſim excuſari ab vſura (quamuis Dominus noſter Papa Innocentius

centius ſcripſerit, quòd eſt vſura, & quòd nescit me excuſaſſe) dicit rurſus Hoſt.in cap. vlt.ſub num.5.ibi,quid ergo ſi quis paratus. eod. tit.de vſur. hancque Hoſtienſis opinionem ſequuntur Ioan.à Capiſtr.tract.de vſur. ſub num.88. ibi,ſed certè iſta limitatio.tom. 7. fol. 108. vbi opinionem iſtam concordat cum opinione contraria, de qua infra nu.9. & confirmat Archiepiſc. Florent. eod. tract. de vſut.cap.2.§.15.num.28.& 29.eod.tom. 7. fol.82. allegans Io. de Lign. dicentem, quòd, etſi opinio contraria teneatur communiter,tamen credit opinionem Hoſtienſis veram; cæterũ ipſe Archiepiſcopus loquitur multum temperatè; & cum hac opinione tranſit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num.211.verſ.& quòd inter.& teſtando eſſe receptiorẽ in cap.ſi fœneraueris.not.14.ſub num.43.verſ.pro contraria. 14. q.3. & conſ. 6.mercator. ſub num. 1. verſ. reſpondetur. lib.5.de vſur. & eãdem opinionem vti communem, & magis communem, pluribus citatis, teſtantur, & ſequuntur Molin. de iuſt. tom. 2. de contract.diſput. 315. verſ. innocentius. & verſ.contraria tamen.col.274. & Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.5.tit.de vſur.cap.5.initio, verſ.ſecunda. & verſ. hæc ſecunda. & vtrmagis communem, pluribus allegatis, & re ſæpius diſcuſſa, ſecuta eſt Rot.diuerſ. deciſ.331. ſententiam. num.15. in Ianuen. pecuniaria, primo coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto, lunæ 6. Iunij 1611. verſ. nihilominus contraria. & deinde quinta vice, eadem cauſa propoſita, ſecuta eſt deciſ. 372. domini cenſuerunt. ſub num. 2. coram R. P. D. Vbaldo, veneris 1. Maij, ſiue Martij 1613. inter impreſſas Romæ anno 1615.&, quòd hæc opinio Hoſtienſis videatur vera, remota fraude, & ita teneant Abb.Io.Andr.& Laur. de Rodulph. & quòd, conſtito, quòd fraus non fieret, hoc non negent Innoc.& alij,qui volunt contrarium, ſed tantum faciant vim in fraude,quæ committi poteſt, ſcribit Dec. in conſ. 111. ſub num. 9. ibi, & quamuis. & quòd volens emere aliquod prædium, aut domum, quæ ſibi aliquid annuatim redderet, & pecuniã, qua id, vel eam empturus erat, mutuat alteri, præſertim promittenti recompenſationem, poſſit vltra pecuniam, mutuo datam, petere à mutuatario prouentum, quem ex illo prædio, ſeu domo erat percepturus, quoad pecunia reddita fuerit, ſequitur,& teſtatur eſſe communem Nauar. in d. cap. ſi fœneraueris. num. 56. not. 18. &, quòd ſi quis pecuniam habeat paratam ad emẽdum annuos reditus. & alius eam petat mutuo, impedimentoq; ſit, ne eos emat, poſſit paciſci de lucro ceſſante eorum annuorum redituum, quanti æſtimabuntur iuxta probabilitatem, ſcribit eſſe communem Doctorum opinionem, & proculdubio amplectendam Molin.d.diſput.315. verſ.quod potiſſimum. & verſ.contraria tamen.col.273. & 274. &, quòd non peccet qui pecuniam, qua vult emere aliquid frugiferum, mutuat alteri, cum pacto vt ſoluat tantũ quotannis, quantum fructus rei frugiferæ, quã emiſſet, deductis impenſis quotãnis, valerent, ſcribit Nauar.in d cap.17.n.238.verſ.cẽteſimotertio. in fine, & ante eum B.Io.à Capiſtr. tract. de vſur.num.89.tom.7. fol.108. &, quòd mutuans poſſit à principio conuenire cum mutuatario de ſoluendo damno, ſcribit idem Nauar.d cap.17.ſub num.211.verſ.& quòd inter omnes. ibi,tertio cum. & quòd,ſi dum ego eram paratus emere certas merces de pecunia mea, & tu propter nimiam inſtantiam feciſti me ceſſare à tali emptione, vt tibi mutuarem, & ego mutuaui cum pacto, quòd tu tenearis mihi reddere pecuniam mutuatam, & vlterius totum id, quod fuiſſem lucratutus, ſi merces illas emiſſem, & vendidiſſem, tale pactum non ſit vſurarium, & mihi debeatur hoc intereſſe, ſcribit, nulla tamen citata auctoritate, Guid.Pap.tract.de vſur. num.20.verſ.ſed quæro.tom.7.fol.72. &,quòd ſi quis pecuniam, quam depoſuit in monte pietatis, erat negotiaturus, & ex negotiatione lucraturus, poſſit lucrum, ſibi à montis adminiſtratoribus promiſſum, licitè percipere, ſecus ſi eam pecuniam non erat negotiaturus, ſcribit Io. Azor. d.par.3. lib. 10.tit.de cenſib.cap.22. verſ.ſecundo quæritur an montis.

5 Ergo ſi hoc intereſſe lucri ceſſantis debetur mutuanti, quia pecuniam, quam mutuauit, erat paratus negotiari in emptione mercium, debebitur etiam mutuanti, qui erat paratus negotiari in cambijs, cum vtramque negotiationem ſupponamus licitam, aliàs ſine iſto ſuppoſito non præſupponeremus terminos habiles, & cum hoc ſuppoſito loquuntur Caiet. & alij citati ſupra num.1.

6 Confirmatur ſecundo; quia ſi ego habeo mala granata in ripa maris, ſeu poma granata, vt loquuntur alij, in Ciuitate Riparia, vbi

eſt

eſt magna copia, & propono illa vendere Pariſijs, vbi ſunt cariora, & venis tu, & rogas me, vt vendam tibi dicta poma in Ciuitate Riparia, offerens mihi illud idem pretium, quo eſſem venditurus Pariſijs, detractis tamen expenſis itineris, quas ego facerem, itinerando Pariſium, & detracto aliquo pro periculo, quod itinerando ſubirem, poſſum licitè tibi vendere, & pretium accipere, quia non eſt vſura, dummodo emptor ſoluat ſtatim pretium; alias, ſi non ſtatim ſolueret; non eſt veriſimile, quòd talem emptionem faceret, niſi multum egeret, ſicque daretur via figmentis, & viderentur approbari vſurarum barattariæ, vt, concordando opiniones, ſequitur Io. Andr. in cap. vlt. num. 7. verſ. quid ſi non erat venditurus. de vſur. quem ſequitur Calder. eius filius adoptiuus ibidem num. 37. q. 7. Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 31. num. 13. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 23. & Salyc. in auth. ad hæc. ſub num. 17. q. 20. C. de vſur. & ita ſentit Innoc. in d. cap. vlt. in fine, quia loquitur in emptore, qui ſtatim dat ei, & ſic ſeipſum conciliaret cum opinione contraria, de qua infra.

Ratio, qua mouetur Innoc. eſt, quia, inquit, qua ratione temporis poterit carius vendere, eadem ratione poterit ratione loci.

7 Ergo, ſi ego ſcutos marcharum, quos in nundinis Placentiæ paraueram vendere, ſeu cambire per litteras cambij ad Vrbem, & rogatus, vendo tibi illomet pretio, quo venditurus eram Romæ, licitè vendo.

Pro hac ampliatione, eiusque confirmationibus adde quæ ſecutus ſum infra n. 178.

8 Contra iſtam ampliationem tenet apertè Io Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 27. verſ. atque ex his. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 139. vbi ait, cambium ſiccum, ſeu fictum non eſſe licitum, quando campſor exerceret illud cauſa ſubueniendi aliquem in ſuis indigentijs, omiſſo cambio vero, quod præ manibus haberet, ex quo tantum lucratus fuiſſet, dicens iſtum campſorem non excuſari à pœna reatus, & ab obligatione reſtituendi; reprobata Caietani, & Nauarri contraria opinione, quam ego retuli ſupra num. 1. in ampl. contra eandem ampliationem videntur poſſe allegari Innocent. & alij, quos citaui num. ſeqq. dum tenent contra duas adductas confirmationes, quibus nititur ampliatio; nam, tenendo, non eſſe veras confirmationes, poſſunt allegari contra confirmatum, & ſic contra ampliationem: argumenta igitur huius contrariæ opinionis erunt ſequentia, quorum primum, ſecundum, tertium, & quartum tendunt ad ſubuerſionem confirmationum, & reliqua duo contra ipſam ampliationem.

9 Primum, quia illa prima confirmatio, poſita ſupra num. 4. cui innititur ampliatio, non videtur vera: nam quòd mutuans pecunias, quibus erat paratus ire ad emendas merces in nundinis, non poſſit ex illo mutuo accipere lucrum, quod ſperabat conſequi emptione mercium, tenet Innoc. in cap. vlt. nauiganti. in verbo, periculum. de vſur. & hanc opinionem Innocentij contra Hoſt. ſequitur, & veriorem exiſtimat ibidem Io. Andr. num. 5. verſ. quid ſi habens. quem ſequitur ibidem eius filius Calder. nu. 32. q. 3 inter reper. tom. 4. fol. 372. & in effectu ſequitur etiam Salyc. in auth. ad hæc. num. 13. q. 15. C. de vſur. & ſecutus eſt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. concl. 4. fol. 542. vbi eam etiam ratione nititur confirmare, eandem ſecutus videtur Stracch. tractat. de aſſecurat. in præfat. num. 29. tom. 6. par. 1. fol. 359. & hanc Innocentij opinionem eſſe communẽ refert, & ſequitur Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 24. num. 6. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 22. & eſſe opinionem communem teſtatur, & tanquam veriſſimam indubitanter tenet Ambr. de Vign. in cap. ſalubriter. poſt præfationem, ſub num. 47. de vſur. inter tract. diuerſ. eod. tom. 7. fol. 54. & quòd hæc opinio teneatur communiter, teſtatur etiam Io. de Lign. quem citat Archiep. Florent. licet ipſe eam non ſequatur, vt retuli ſupra ſub nu. 4. & in hac opinione reſidet in effectu Petr. de Anch. in cap. peccatum. q. 6. ſub num. 11. ibi, ego credo contrarium. de reg. iur. in 6. & hanc eſſe opinionem communem patet ex his, quæ ſcribit Io. de Anan. in d. cap. nauiganti. ſub num. 16. verſ. quæro quid è contra. & licet ipſe in vltimis verbis referat Laur. de Rodulph. dicentem, quòd contrariam opinionem credit de iure veriorem, tamen adhuc contra regulam cenſeo, quòd ipſe Io. de Anan. omnino adhæreat huic opinioni Innocentij, & pro hac eadem opinione videtur poſſe allegari D. Thom. q. 13. de malo, art. 4. ad 14. & 2. 2. q. 78. art. 2. ad primum. dum concedens, mutuantem poſſe licitè paciſci de damno emergenti ob mutuum,

tuum, ſubiungit paciſci non poſſe de lucro ceſſante, redditq; rationem, quia nondum illud habet, & poteſt multipliciter impediri, & ita D. Thomam pro hac opinione, quam tamen non ſequũtur, citant Card. Toleſ. tractat. de inſtruct. ſacerdot. lib. 5. cap. 33. verſ. conueniunt tertio. & Io. Azor. de inſtit. mor. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 1. initio, & Molin. de Iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 315. verſ. innocentius. col. 274. &, quòd contraria Hoſtienſis opinio, quam adduxi ſupra num. 4. non careat contradictoribus, ſcribit Rot. diuerſ. deciſ. 372. domini cenſuerunt. num. 2. in Ianuen. pecuniaria, veneris 1. Martij 1613. coram R. P. D. Vbaldo. inter impreſſas Romæ 1615.

10 Ratio huius opinionis eſt, quia aliàs facilè aperiretur via ad fœnerandũ: ſtaret enim vſurarius paratus cum cappello, ocreis, calcaribus, & mantello ad modum Foroliuienſium, dicens, ſe velle ire ad nundinas, ſi ſub hoc colore ſperati lucri liceret ſibi aliquid vltra ſortem ſtipulari, vt ſcribunt Io. Andr. Laur. de Rodulph. Calder. Salyc. Ioan. de Anan. & Ambroſ. de Vign. in locis citatis num. præced. licet hi quatuor poſtremi nullum verbum faciant de iſto Foroliuienſium more, de quo tamen mentionem facit etiam Io. à Capiſtr. ſub num. 88. quem citaui ſupra ſub num. 4.

11 Vel melior ratio ſecundum Ambr. de Vign. vbi ſup. eſt, quia mutuans, qui erat paratus ire ad nundinas, ſciebat, vel ſcire debebat, quòd lucrum, quod ſperabat ſe facturum, non erat certũ, nec an faceret lucrum.

Ergo, ſublata confirmatione, in qua videtur fundata ampliatio, ruet ipſa ampliatio.

12 Ex iſto argumento nota obiter, quòd Decius, quem retuli ſupra ſub num. 4. ineptè videtur conciliaſſe Hoſtienſem cum Innocentio, quòd vterque ſentiat, contractum illius mutui eſſe licitum, conſtito de non fraude; nam, ſalua reuerentia tanti Doctoris, non poſſunt conciliari, tùm quia Hoſtien. quem retuli d. num. 4. ſatis ſe declarat diſſentire ab Innocentio, tùm quia diſſenſio eſt manifeſtè inconciliabilis, quia Innocentius reprobat illud mutuum, ne aperiatur via fraudi, & ſic præſumptione iuris, & de iure cenſet illud illicitum, & Hoſt. cenſet licitum, dummodo non ſit in fraudem; vltra quòd non docet Dec. cui incumbat onus probandi fraudem, vel non fraudem, neque aperit modum, quo probetur, & ſic omnia remanent obſcuriora. Item nota, quod idem Dec. malè, & erroneè allegat Laur. de Rodulph. malè, quia allegat eum pro Hoſtien. & tamen tenet contra; erroneè, quia eum allegat in q. 33. vbi tamen de hoc non agit in libro meo, ſed in q. 24. prout eum citaui hic ſupra ſub num. 9.

13 Secundum, quia illa ſecunda confirmatio, adducta ſupra num. 6. quæ originaliter tribuitur Innocentio, non eſt vera ſecundum Hoſtien. in eodem cap. vlt. verſus finem, ibi, quid ſi non erat hic venditurus. de vſur. vbi, relata prius ſententia Innocentij, quem ibi appellat (dominum noſtrum) ſubdit, illam rationem, quòd quo iure poteſt carius vendere ratione dubij temporis, eodem iure poteſt ratione dubij loci, non eſſe bonum ſimile, ſalua eius reuerentia; tum, quia, inquit, non eſt veriſimile, quòd aliquis talem emptionem faceret, niſi multum egeret, ſicq; hac Innocentij opinione daretur via figmentis, & viderentur approbari vſurariorum baratte; tùm quia & laboris, & expenſarum itineris ratio eſt habenda.

14 Tertium, quia hæc Innocenti opinio (attenta opinionum concordia, quam adducit Io. Andr. in d. cap. vlt. num. 7. verſ. quid ſi non erat venditurus. quem ſequuntur Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 31. num. 13. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 23. Salyc. in auth. ad hæc. ſub num. 17. q. 20. C. de vſur. & in effectu Petr. de Anch. in cap. peccatum. q. 6. ſub num. 11. ibi, quid è conuerſo in futuro venditore. & ibi, ego credo contrarium. de reg. iur. in 6. & Io. de Anan. in d. cap. vlt. ſub num. 14. 15. & 16.) non videtur vera, quando illa poma non emuntur pecunia præſenti, ſed emuntur poſticipata ſolutione.

Ergo ſicut iſto caſu ſuſpecta eſt venditio pomorum, eò quia illa præparatio ad vendendum maiori pretio in loco diſtanti, poteſt eſſe ſimulata ad augendum pretium, & ne, emens cum dilatione, videatur emiſſe maiori pretio propter illam dilationem, ideoq; hęc ſuſpicio ceſſat, ſi emptio fieret pecunia præſenti, ita etiam & multò magis eſt ſuſpectum intereſſe mutui, quia mutuator ad illud conſequendum poſſet fingere præparationem ad negotiandum pecunias, ne mutuatarius videatur illud ſoluere propter mutui commoditatem.

15 Quartum, quia prædicta opinio Innocentij poteſt procedere ſolum vbi ceſſaret fraus, ſup-

ſuppoſita venditione cum dilatione tempo-ris, ſecundum Abb. in d. cap. vlt. num. 15. verſ. circa hoc. in fine, de vſur.

Ergo illicitum eſt mutuum, niſi appareat, quòd ceſſet fraus.

16 Quintum, quia lucrum ceſſans non debe-tur, niſi præcedat mora, ſeu culpa debito-ris, vt latè ſecutus ſum infra num. 100. verſ. accedo. ſed in mutuo, ſponte facto, etiam de pecunia deſtinata ad negotiationem fru-giferam, ceſſant mora, & culpa, vt argumen-tatur Nauar. in cap. ſi fœneraueris. not. 15. ſub num. 42. verſ. quarto quod. in fine, 14. q. 3. pro quo argumento facit opinio, quam tenent Sot. Io. Bapt. Lup. & Archiepiſc. Flo-rent. & eam ex eis retuli infra num. 149.

17 Sextum, quia lex Euangelica, de qua ſu-pra q. 1. num. 401. & 405. in fine, præcipit ſimpliciter, vt ex mutuo nihil ſperetur, imò hoc idem præcipit ius naturale, quia eſſet vſura, quæ eſt contra ius naturale, vt dixi ſupra d. q. 1. num. 403. & 404. ergo impoſſi-bile eſt, vt is, qui mutuat, velit non ſolum ſperare, ſed paciſci de lucro ceſſante: debet enim aut non mutuare, aut, mutuando, de-bet abſtinere etiam à lucro ceſſante, quia li-cet ab initio ſit in eius poteſtate non mutua-re, cum mutuum non ſit de præcepto, per ea, quæ dixi ſupra; tamen, vbi mutuet, non eſt in eius poteſtate paciſci de lucro, per ea, quæ dixi d. num. 401. & ita dixerunt aliqui, vt re-fert Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſit. q. 3. verſ. ſecunda cauſa. col. 2. in fine, & 3. initio, fol. 318. & 319.

Pro hac opinione contra ampliationem adde, quæ retuli infra ſub num. 177. verſ. prima.

18 Quid dicendum in tanta quaſi licentioſa varietate opinionum, conciliationum, & di-ſtinctionum, contentarum in adductis con-firmationibus, & argumentis, quam varie-tatem volui fideliter, ſed ſuccinctè referre, vt cognoſcere poſſimus, Doctores ita variè, voluntariiſq; coniecturis, conciſè, perplexè, & obſcurè locutos eſſe, vt eis, veluti teſtibus contrariis, aut obſtatiuè ſingularibus, quo-rum minus probant mille, quàm vnus, vt ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 9. ſub num. 375. & 553. nulla poſſit ad-hiberi fides: etenim Hoſtien. citatus ſupra num. 4. in prima confirmatione, modo loqui-tur de mutuatario promittente quid certum lucri, modo loquitur de intereſſe, ſimplici-ter debito ex mutuo, Innoc. citatus in pri-mo argumento num. 9. contra Hoſtien. non loquitur in iiſdem prorſus terminis: rurſus idem Innoc. citatus ſupra in 2. confirmat. ſub num. 6. loquitur perplexè, & confuſè, & Hoſtien. qui contra eum tenet, & alii, qui, conciliando, diſtinguunt, quos citauimus ſupra num. 13. 14. & 15. in 2. 3. & 4. argu-mento, confuſionem non tollunt, ſed diſtin-ctionum varietate multiplicant.

19 Non diſcedo ab ampliatione, tùm quia nititur validis rationibus, quas adduxi ſup. num. 2. & 3. tùm quia illa ſimulatio, mali-tia, fraus, & ſuſpicio, adductæ ſupra num. 10. contra ampliationem, (ſit pace tantorum patrum dictum) ſunt (ſaltem hodie) inue-riſimiles; quis enim noſtrum ignorat, innu-mera hodie, neceſſitate vrgente, eſſe inuen-ta commercia, & modos negotiandi ſuas pecunias, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 68. & ſeqq. qua commerciorum copia data, quis ſuæ pecuniæ fructum potius ex ſimulato, & vſurario mutuo, quàm ex li-cito commercio volet acquirere, præſertim cum debitum ex mutuo non ſit magis ſecu-rum, quàm debitum ex alio contractu?

20 Tota difficultas videtur remanere in ſex-to argumento, cui tamē facilè poteſt reſpon-deri, quòd ſicut commodatum, dum gratis fit, eſt quidem commodatum, ſed ſi fiat pre-tio, deſinit eſſe commodatum, & tranſit in contractum licitæ locationis; ſimiliter depo-ſitum ſi fiat pretio tranſit in contractum lo-cationis, ſeu licitæ cuſtodiæ; ita etiam mu-tuum, ſi gratis fiat, remanet mutuum, ſed ſi fiat non gratis, tranſibit in aliam ſpeciem contractus liciti, dummodo in eo adſit iuſti-tia commutatiua, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 2. q. 4. fol. 455. vel dic (& eſt idem) quòd lex Euangelica, & natura ipſa prohibentes, ne ex mutuo acci-piatur vltra ſortem, reſpiciunt mutuum ſim-plex, non autem mutuum, quod habeat qualitatem, quæ poſſit ſimplicis mutui na-turam alterare, iuxta ea, quæ ſcripſi par. præ-ced. num. 69. & 70. licet Medin. d. q. 3. verſ. nec obſtat. & ſeqq. fol. 320. & ſeqq. nulla adhibita conſideratione, an eiuſmodi mu-tuum aſſumat potius naturam alterius con-tractus, ſed, inſiſtendo in terminis puri mu-tui, & ad hoc pluribus adductis exemplis, & ſolutionibus ad contraria prius adducta, la-tè oſtendat, licitè ex mutuo exigi intereſſe damni emergentis, & lucri ceſſantis.

Neque aduerſus reſponſionem hanc ob-

Y ſtat

ſtat replicatio, quam faceret Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 304. verſ. illud in primis. col. 230. dicens, quòd mutuum in hoc eſt poſitum, vt detur aliquid ad vſum, quod datum fiat ſtatim accipientis, qui reſtituat poſtea tantundem in ſpecie, & bonitate, addens, quòd pactum, vt inſuper aliquid reddatur, non deſtruit illud aliud, in quo mutui natura conſiſtat.

21 Quia huic replicationi reſpondeo, diſtinguendo: aut illud aliquid vltra ſortẽ, ex pacto reſtituendum, deberur propter verũ intereſſe lucri ceſſantis, ſiue damni emergentis; & tunc Molin. non videtur benè locutus, quia tunc natura mutui tranſit in naturam contractus innominati, ſeu locationis, inſtar commodati, cui ſi adijciatur certa merces, tranſit in locationem, per ea, quæ ſcripſi hic ſupra, & latius par. præced. ſub num. 70. & in hoc Molin. videretur ſibi parum conſtitiſſe, cum alibi dixerit, lucrum ceſſans, & expenſas deberi ex mutuo, non vi mutui, ſed vi alterius iuſti contractus, vt ſecutus ſum par. præced. ſub num. 74. aut non debetur propter verũ intereſſe, & tunc denuo diſtinguo: aut ſupponimus, pactum eſſe contra ſubſtantiam, & formam mutui; & tunc vitiaret, & non vitiaretur, & ſic faceret ſimiliter, vt in præcedenti mẽbro, contractum tranſire in aliam ſpeciem, nempè, in contractum fœneratitium, & vſurarium, per ea, quæ ſcripſi infra ampl. 20. nu. 15. aut ſupponimus, præfatum pactum poſſe eſſe contra naturam mutui; & tunc benè loqueretur Molin. quia non vitiaret, ſed vitiaretur, prout latius explicaui d. ampl. 20. num. 7. & 14.

Firmata ampliatione, quòd mutuatarius teneatur ex pacto ad intereſſe lucri ceſſantis, reliquum eſt, vt pro abſoluta explicatione interuſurij, & intereſſe procedamus ad ſubampliationes; ſiquidem materia eſt frequẽs, & veluti refugium, & ſacra anchora, ad quam mercatores ſæpè confugiunt.

22 Retenta ergo ampliatione.

Subamplia primo eam, vt ſicut quis poteſt mutuare ſub intereſſe cambij, ſi verè ad faciendum cambium parauerat pecuniam, quam mutuauit, vt dixi ſup. in ampliat. nu. 1. & ſeqq. & etiam ſub intereſſe alterius negotiationis, pro qua verè pecuniam parauiſſet, vt dixi ſupra nu. 4. ita etiam poſſit fictè cambire, idest, dare cambio ficto, ſub intereſſe cambij veri, ſi verè erat paratus dare cambio vero, vt in his terminis loquuntur Caiet. Nauar. Fabian. & Azor. quos ſecutus ſum ſupra d. num. 1. in ampliatione, & par. ſeq. limit. 7. num. 3. & ratio eſt euidens, quia cambium fictum, ſeu ſiccum ea ratione damnatur, quia eſt mutuum; at hæc ſubampliatio procedit in mutuo: ergo nihil refert, quòd cambium ſit ſiccum.

23 Subamplia ſecundo, vt præſertim procedat, quando mutuans, vt mutuet, extrahit pecunias à negotiatione, ſeu contractu, ex quo certum habebat lucrum, vt puta, quia illas pecunias tenebat ſuper cambijs, & cum bonis debitoribus, & vt rem vtilem, & gratam faciat amico, qui rogat, eas ſibi mutuo dari, extrahit à cambijs, & mutuat pro intereſſe, ſeu lucro non maiori, ſed minori eo, quod habebat ex cambijs; & mutuatarius ex mutuo conſequitur vtilitatem, quia ſe liberat à maiori intereſſe; nam, quicquid ſit de illo articulo (quando mercator erat paratus ire ad nundinas, & mutuat, de quo articulo ſcripſi ſupra num. 4. in prima confirmatione, & num. 9. in primo argumento) articulus huius ſubampliationis eſt citra controuerſiam, quia in illo articulo de mercatore, ituro ad nundinas, mercator non expoſuerat pecunias in negotiatione; ſed erat paratus exponere, & pactus eſt de lucro, quod in negotiatione forſan feciſſet; at in caſu huius ſubampliationis mercator, ſiue non mercator habebat pecunias, actu implicatas in cambijs, ex quibus maius lucrum percipiebat, quàm ſit ſumma, quam deduxit in pactum cum mutuatario pro intereſſe lucri ceſ-

24 ſantis; † & diuerſum ſit iudicium inter actum, & præparationem ad ipſum actum, per ea, quæ in alijs terminis notant Rip. in rubr. nu. 11. cum pluribus ſeqq. de iudic. extra, latè Dec. Cagn. & alij in rubr. C. de eden. vnde, ſicut in caſu, quo mercator præparatas ſolum habet pecunias ad negotiandum, vrget ſuſpicio fraudis vſurarum, cum facilè mercator poſſit fingere, ſe iturum ad nundinas, vt latius retuli ſupra num. 10. verſ. ratio. ita per oppoſitum, quando eas habet iam implicatas, ceſſat ſuſpicio fraudis, & ceſſat etiam illa incertitudo, an eſſet lucraturus, & demum magna debet eſſe differentia, an lucrum ſit in potentia proxima, ſeu in actu, aut in potentia remota, vt poſt D. Thom. firmat Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 315. in fine, verſ. D. Thom. & diſput. ſeq. 316. initio, col. 276. & 277. & ob iſtas rationes, orta lite in caſu huius ſubampliationis

inter

inter DD. Simonem, & Carolum ex vna,& D.Iacobũ ex altera,omnes ab Auria, & Genuenſes ſuper ſumma ſcutorum 15.millium, quos Caſtellinus tenebat implicatos ſuper cãbijs ,&,rogatus ab Odoardo, mutuauit eidem Odoardo cum pacto, quòd pro intereſſe teneretur ſoluere eidem Caſtellino ſcutos ſex quolibet anno pro cẽtenario, Rot.diuerſ. deciſ. 331. ſententiam. & deciſ.372. domini cenſuerunt.in impreſſis Romæ 1615.quas citaui ſupra ſub num. 4. cauſa iſta per quinque vices propoſita , præſertim lunæ 6.Iunij 1611. coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto , & veneris 1. Martij 1613. coram R.P. D. Vbaldo , tenuit , contractum huius mutui non fuiſſe vſurarium , ſed licitum .

Comprobatur hæc ſubampliatio , quia licet mutuator non poſſit paciſci de intereſſe lucri ceſſantis, ne facilè aperiatur via vſuris palliatis, tamen poteſt paciſci de intereſſe damni emergentis , quia in eo non ita facilè poteſt aperiri via fraudibus vſurarum , ſed caſus huius ſubampliationis eſt in pacto de intereſſe damni emergentis , ergo eſt licitus , Boninſ.tract.de vendit.ad temp. cap. 4. ſub num.2.3.& ſeqq.

25 Subamplia tertio , vt in tantum debeatur intereſſe, tàm damni,quàm lucri, vt mutuator, & mutuatarius poſſint ab initio contractus mutui paciſci, & conuenire de certo intereſſe , fundato in veriſimili quantitate , vt ex communi omnium ſententia ſequitur Nauar. in cap. ſi fœneraueris . not. 15. ſub num.42. verſ. tertio inter. in fine, 14. quæſt. 3. & pro hac ſubampliatione adde quos ſecurus ſum infra ſub num. 79. in tertio requiſito .

26 Confirmatur hæc ſubampliatio , quia etſi fructus officij vacabilis in Curia Romana ſint incerti , tamen officialis, qui accipit pecuniam in ſocietate officij , ſolet promittere ad rationem duodecim pro centenario quolibet anno, quia veriſimiliter ad eandem rationem officia reddunt , Caſtrac. tract. de ſociet.offic.cap.3.ſub num.6.& 7. & cap. 4. ſub num. 52.& latius in cap.10.ſub num. 7. & ſeqq.verſ.mos & vſus.& ita inualuit vſus, & ſeruatur quotidie in ſocietatibus officij , prout de hac conſuetudine, & vſu teſtantur R.P.D. Acorambonus Rotæ Decanus in quodam ſuo voto impreſſo inter conſilia Proſp. Farinacci conſ.15. num.84. lib. 1. & Hieron. Gabr. quem ſecutus ſum ſupra q. 1. num.260.

27 Contra hanc ſubampliationem ; quòd enim taxatio certi intereſſe ab initio ſit illicita , tenent Socc. conſ. 130. circa præſentem . ſub num. 9. ibi, nam licet ille . lib. 4. Dec.in cap.6.cum venerabilis. num.64.ibi, taxatio verò & conuentio . de except. idem Dec. conſ.111.num.5.verſ.ſecundo quia . & num. 14. verſ. ſecundo non obſtat . conſ. 116.in cauſa aloyſij . ſub num. 6. ibi , iſta concluſio comprobatur. & conſ. 119. num. 9.verſ. quinto pro iſta. & ſub num. 10. verſ. negari non poteſt . Cagn.in l.curabit. num. 54. verſ.ſed reſtat. & verſ. & generaliter . & Ioan.Bapt.Lup. §.6.num.21. verſ.quæritur etiam.C.de act.empt.inter tract.diuerſ.tom. 7.fol.121. Caſtrac.d.cap.10.num.3 & ſeqq. vſque ad num.7.incluſiue, verſ.non tamen . & , loquendo de intereſſe taxato in contractu ſocietatis officij in caſu ſolutæ ſocietatis , & non reſtitutarum pecuniarum , Rot. diuerſ.deciſ.192.circumſcripta.num.1. par. 1.&,loquendo de intereſſe cambiorum, Rot. diuerſ.deciſ.315.diu fuit.num.7.par.2.Cæſ. de Graſs.deciſ.1.nu 2.de vſur. ead. Rot.diuerſ.deciſ 331.ſententiã.n.1.verſ.ex quibus. in Ianuen.pecuniaria, lunę 6.Iunij 1611 corã Illuſtriſ. Card.Lancellotto,& deciſ.372. domini cenſuerunt . nu 7. verſ. circa ſecundum . in eadẽ cauſa, veneris 1.Martij 1613. coram R.P.D. Vbaldo , & , loquendo de intereſſe generaliter, & ſimpliciter, deciſ.325. dubium erat . ſub num. 1. verſ. & in primis. coram eodem Illuſtriſſimo Card. Lancellotto, in Lucana locationis, ven. 18.Martij , & 29.Aprilis 1611. inter impreſſas Romæ anno 1615. & ita tenent communiter omnes , moti ex doctrina Baldi in l. 11. rogaſti. §. ſi tibi. col.2.verſus finem, verſ.extra nota. ibi, quid ergo ſi mutuo. ff. ſi cert. pet. dum ſcribit , quòd ſi ego mutuo tibi decem , quæ tu promittis mihi reddere in nundinis , & caſu, quo non reddas, promittis mihi quindecim, & ex nunc, prout ex tunc , confiteris tantum mea intereſſe, & motiuato prius , quòd talis promiſſio valeat, poſtea dicit, contrarium eſſe verum, quòd eiuſmodi mutuatarij confeſſio de certa quantitate intereſſe non valeat, quia videtur fieri in fraudem , niſi probetur tale intereſſe per alias coniecturas ; hancq; Baldi doctrinam ſequuntur Io. de Anan in cap vlt.nauiganti. ſub nu. 62. verſ. quærit etiam ibi. de vſur. Alex. conſ.27. viſo themate . verſus finem , num. 11. lib. 4. Natt. conſ. 417. communitas . num. 5 &

conſ 490. quamuis. num.4. Couar. var. reſolut. lib. 3. cap.4. ſub num.5. verſ.ſeptimo eadem. Dec. & Rot. in locis ſupra proximè citatis, & cum hac eadem doctrina concordant ea, quæ idem Bald. ſcribit in l.15.cum allegas.num.6.in 4.oppoſitione,& num.10.
28 verſ. ſed pone ſtatuto. C. de vſur. & ex doctrina Ant. de Butr. & aliorum, quos citaui infra ſub num.174. verſ.contrariam. dum ſcribunt,pactum,factum cum genero,vt donec ſibi ſoluatur dos, recipiat certos dena-
29 rios pro libra, eſſe illicitum: † & generaliter, quòd pœna, adiecta dationi quantitatis, præſumatur appoſita in fraudem vſurarum, & ob id non debeatur; vt puta, ſi non dederis centum, quæ mutuaui, promittis decem in ſingulos annos, ſecutus ſum infra
30 §.7.gl.2.num.46. extenſ.3.† & quòd cambium, taxato certo lucro in caſu, quo cambij ſolutio non ſequatur, ſit illicitum, & contra conſtitutionem Pij V. ſcribit Ioan. Azor. de inſtit. moral.par.3. lib.10.tit.de camb. cap.8.verſ quarta conditio.& ſatis eſt expreſſum in ipſa conſtitutione, quam ad hoc retuli infra ſub num. 58. & num. 296. verſ. confirmatur ſecundo. & quòd pactum, appoſitum in contractu ſocietatis officij, vt, diſdicta ſocietate, currant fructus,ſicut, durante ſocietate, loco damnorum, & intereſſe vſque ad integram ſatisfactionem ſortis principalis, non valeat, ſcribit Nauar. conſ.25. quæſtio prima. ſub num.4. verſ.ſecundo quod non valet. lib.5.tit. de vſur.& quòd hæc ſit communis, & magis communis opinio tàm Legiſtarum, quàm Canoniſtarum, & Theologorum, relatis etiam formalibus verbis Diui Thomæ in hac materia,teſtatur R.P.D. Acorambonus Rotæ Decanus in quodam ſuo voto, impreſſo inter conſilia Proſperi Farin. conſ. 15. ſub num. 84. 85. & 86. lib. 1. & ab hac opinione in effectu non recedit Caſtrac. tract. de ſociet. cap.43. num.4. & ſeqq. & ſub num. 10.

31 Ratio huius contrariæ ſententiæ eſt, tum quia intereſſe ſolet eſſe varium, & incertum, & propterea vniformis præſtatio non poteſt attendi, Natt.d.conſ.417.num.5. ſupra proximè citato, Rot. diuerſ. d. deciſ. 315. ſub num.6. verſ. quod idem. par. 2. tum quia ſi pro certa pecuniæ quantitate taxaretur certũ intereſſe, vtique in taxatione conſideraretur quantitas pecuniæ,quæ ſemper eſt certa, & eadem,& non diceretur conſideratum intereſſe, cum ſit varium, & incertum, & conſequenter pecunia videretur parere pecuniam, vt, motiuando, adducit Cæſ. de Graſs.deciſ.1.num.2.de vſut.

32 Pro reſolutione diſtinguo duas ſpecies taxationis.

Prima ſpecies eſt, quando taxatio venit fundanda ſuper certo intereſſe,quod ſit correſpectiuum alicui certo lucro, vt in caſu ſecundæ ſubampliationis,poſitæ ſupra num. 23. ſeu ſit correſpectiuum fructui, quem creditor ex re, ſeu pecunia, quam debitori daret, ſeu crederet, certo perciperet, vt in caſibus,de quibus num.ſeqq. & in hac prima ſpecie concludo, veram eſſe ſubampliationem, vt taxatio de certo intereſſe poſſit fieri ab initio.

33 Infero primo, confirmando hanc concluſionem, quòd promiſſio certa, & taxata eſt licita, quando concurrit cum veriſimilitudine, & proportione fructuum, ita vt fructus veriſimiliter aſcendant ad intereſſe taxatum, Rot.diuerſ.deciſ.340.in quæſtione. ſub num. 2. par. 1. quare, ſi emptor rei fructiferæ, puta, prædij, promittat venditori ſoluere ei certam annuam quantitatem pecuniæ numeratæ pro intereſſe, donec ſoluat pretium rei emptæ, & illa annua ſolutio,taxata, ſit correſpectiua fructibus rei venditæ, vtique, concurrente iſta veriſimilitudine, & proportione, illa taxatio certi intereſſe vniformis habetur pro probata, & attenditur, vt ex pluribus refert, & ſequitur Cæſ. de Graſs.deciſ.1.alias 187.num.3.4.& 5.de vſur. quem Rot. Rom. ſequitur tàm in terminis huius illationis, iuxta l.curabit. C. de act.empt. quam in taxatione, habito reſpectu ad cambia, vt in Rot.diuerſ. deciſ.331. ſententiam.nu.5.verſ.ideo etiam. & nu.12. verſ. ex quibus non obſtant. in Ianuen. pecuniaria, lunæ 6.Iunij 1611.cotam Illuſtriſſimo Card. Lancellotto,inter impreſſas Romæ 1615.

34 Nec obſtat, quòd etiam fructus modo ſint maiores, & modo minores, & ideo taxatio non poſſit eſſe vniformis,etiam habito reſpectu ad fructus.

Quia huic obiectioni ſatisfeci infra ſub num.241.

35 Subinfero, quòd ſi fructus rei venditæ à communiter accidentibus non ſoleãt excedere quinque, vel ſex pro centenatio, & tamen venditor, & emptor loco intereſſe, & pro recompenſatione fructuum taxauerint ad rationem decem pro centenario, & ita

emptor

emptor venditori ſoluere promiſerit; talis taxatio, vti nimis exceſſiua, & promiſſio non tenent, cum debeat fieri iuxta fructuum percipiendorum quantitatem, & non ſecundum rationem eius, quod intereſt venditoris, vt, reprobata ſententia Pauli de Caſtr. ſequitur Caſtrac. tract. de ſociet. offic. cap. 10. num. 13. in fine, 14. & ſeqq.

36 Reſtringe primo eandem illationē, eiusq; ſubillationem, de taxatione facienda, iuxta quantitatem fructuum percipiendorum, vt non procedat in contractu cenſus, quia & ſi ſtabilia, ſuper quibus imponitur, & venditur cenſus, non ſoleant reddere vltra quinque pro centenario, ad hancque rationem taxari ſoleant fructus rerum ſtabilium, Rot. diuerſ. deciſ. 651. propoſui. num. 2. par. 1. & ita communiter ſeruetur; tamen annuus cenſus conſtituitur ad rationem ſex, aut ſeptem, vel octo, & quandoque vſque in decem pro centenario, & ita cenſus conſtitui, & ſeruari ſcribunt Io. Bapt. Lup. in l. 2. §. 2. ſub num. 60. C. de pact. int. empt. & vendit. comment. 2. inter tractat. diuerſ. rom. 7. fol. 130. Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 3. num. 50. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 21. verſ. quarto quia. & verſ. ad vltimum. & quòd cenſus ad rationem octo pro centenario, & cum pacto retrouendendi quandocuoque ſit validè impoſitus, & ſit licitus, & nullam contineat vſurariam prauitatem, tenuit Rot. diuerſ. deciſ. 19. fuit concluſum. coram R. P. D. Cantuccio, in Rom. nullitatis cenſus. 4. Februar. 1583. in impreſſis Romæ 1615.

Ratio poteſt eſſe duplex.

Prima, quia contrahentibus licitum eſt ſe decipere vſque ad medietatem iuſti pretij, vt ſecutus ſum infra ampl. 10. num. 1. & 3. ergo reditus, qui valet quinque, poteſt emi, & vendi vſque in decem, quia non excedit medietatem iuſti pretij.

37 Secunda ratio (& hæc videtur iuſtior) poteſt eſſe, quia, vendens cenſum, habet facultatem illum redimendi quandocunque, quæ facultas minuit pretium cenſus venditi, vt referunt, & ſequuntur Foller. tract. de cenſib. in verbo, vt vides. num. 6. verſ. & eſt aduertendum. tom. 6. par. 2. fol. 149. Nauar. in man. confeſs. cap. 23. num. 86. verſ. admonemus. & Io. Bapt. Lup. in d. l. 2. §. 3. num. 14. fol. 133. & communiter omnes in diuerſis locis, quia grauamen illud, quod emptor ſibi imponit iteratò vendendi quoties alteri libuerit, eſt pecunia æſtimabile, & ideo minoris emit, quàm ſi emeret in perpetuum, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 5. art. 3. col. 4. verſus finem, in confirmatione, fol. 595. ſeu quia lex ſubrogat hanc facultatem redimēdi, ſeu pactum retrouendendi in partē pretij, Franc. Zoannet. tract. de empt. & vendit. ſub pact. retrouend. num. 80. verſ. ſecundo illud. tom. 6. par. 1. fol. 72. & Franc. Solſon. in lucer. laudem. cell. 10. ſub num. 32. tom. 10. par. 2. fol. 225. col. 2. circa initium; & quod ſit huius cenſus redimibilis iuſtum pretium, late ſcribit, recitando varios diuerſarum Prouinciarum vſus, Couar. var. reſol. lib. 3. cap. 10. num. 2. & ſeqq. & quòd pactum de retrouendendo domum, faciat, domum non poſſe tanti æſtimari, quanti ſi fuiſſet liberè vendita, quia illud pactum dicitur pars pretij, ſequuntur latè Didac. Couar. d. cap. 10. num. 1. & Rot. diuerſ. deciſ. 746. in cauſa num. 5. in Rom. domus, ven. 15. Ianuarij 1588. coram R. P. D. Orano, inter impreſſas Lugduni 1612. fol. 411. & ampliatiuè etiam in terminis ad cap. ad noſtram. de empt. & vend. Rot. diuerſ. deciſ. 240. domini ſteterunt. num. 2. & 3. verſ. & in conſtituenda. & verſ. ideoq; non obſtat. coram Reuerendiſs. Marchomontio, in Bononien. de Ballis, ven. 8. Iunij, 1607. in impreſſis Romæ 1615. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vendit. cap. 12. q. 3. verſ. de hac. col. 659.

38 Et quòd res, quæ valet centum ſine pacto retrouendendi, valeat ſolum ſeptuaginta, ſi vendatur cum pacto retrouendendi, refert, & ſequitur Tiraq. de retract. conuent. in præfat. num. 20. verſ. quartum. & ex eo Franc. Solſ. vbi ſup. & quòd pactum de retrouendendo in perpetuum faciat, æſtimationem minui paulò minus, quàm in tertia parte, ſequitur Rot. diuerſ. d. deciſ. 746. ſub num. 5. & quòd tale pactū frequenter minuat quartam partem, vel ampliorem pretij, ſcribit Nauar. hic ſupra proximè citatus; & communiorem eſſe opinionem, quòd pretium poſſit decreſcere vſque ad quartam partem, & non citra, ita vt res, quæ valeret ſimpliciter duodecim, cū hoc pacto valeat nouem, ſcribit Io. Azor. in loco ſupra proximè citato, & quòd aliqui opinati ſint, ob hanc pactionem, integram tertiam partem iuſti pretij non eſſe diminuendam, ſed paulò minus, vel ſaltem minuendam non eſſe vltra tertiam, aut vtcumque vtamur benigna æſti-

matione, quòd pactum redimendi annuos reditus non poſſit iuſtè diminuere reditus perpetui pretium vltra dimidiam eius partem, ſequitur Couar.d.cap.10. ſub nu.1. &, quòd onus, impoſitum rei, minuat pretium illius rei, dixi infra num.154.

39 Ergo ille reditus annuus ſcutorũ ſeptem, vel octo,qui, ſi liberè vẽderetur,valeret ſcutis centum quadraginta, poteſt ob facultatem, venditori conceſſam redimendi quandocunque, æſtimari ſolum ſcutis centum, & conſequenter iuſta eſt taxatio, quamuis excedat reditum prædij.

40 E conuerſo infertur, quòd res, vendita cum pacto eam redimendi ad emptoris libitum,pluris valebit, Couar. var. reſol. lib. 3. cap.9.ſub nu.3. verſ.in hac denique.in fine.

41 Reſtringe ſecundo, vt non procedat in contractu ſocietatis officij, quia etſi aliqua officia habeant fructus certos, & vniformes, qui nunquam aſcendant ad 12. pro centenario, vt ſunt officia equitum piorum, & liliorum,tamen ſocietas contrahitur ſuper dictis officijs ad rationem 12. pro centenario, vt ſecutus ſum ſupra num.26.

42 Nota primo obiter ex hac reſtrictione, illiusq; ratione, quòd iſte ſtylus ſoluendi fructus ad rationem 12.pro centenario in ſocietate officij, videtur ſumptus ex ll. ciuilibus, quas citaui,& explicaui ſup.q. 1.n. 288.Sed diſſidet iſte ſtylus ab illis ll. quia ſtylus nutrit lucrũ ex iuſto ſocietatis cõtractu, ll.verò illæ nutriebant lucrũ ex mutuo,& ſic vſurã.

43 Nota ſecundo, quòd præfatæ ll. ciuiles, nauticum fœnus permittentes, non ſunt à cap. nauiganti. de vſur. neque ab alia Pontificia lege ſublatæ, Couar. var. reſolut.lib. 3.cap.2.ſub num. 5.verſ.ſecundo conſtat. & Io.Bapt. Lup.in d.cap. nauiganti. §. 1. ideſt poſt præfationem, num.4.inter tract.diuerſ. tom.7.fol.136.

44 Contra hoc notabile; quòd enim vſuræ nauticæ ſint iure canonico prohibitæ,tenent Salyc. in auth. ad hæc. ſub num. 25. In reſponſione ad quintum argumentum. C. de vſur. Stracch.tractat.de aſſecurat.in præfat. ſub num.26.& ſeqq.tom.6. par. 1. fol. 359. &, quòd communiter receptum ſit, vſuras nauticas eſſe prohibitas per ius Pontificium in d.cap. nauiganti. tam quoad forum exterius, quàm quo ad forum interius, ſcribit Nauar. in manual.confeſs.cap.17.de vſura circa cambia, ſub num. 285. & quòd leges ciuiles, veram vſuram permittentes, eſſent iniquæ, ideoq; præter alia iura canonica meritò abrogatæ ſint etiam per clemen.vnicam. de vſur. in Concil. Viennenſi ſcribit Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 304. verſ.erant verò iniquæ. col. 237. &, quòd prædictæ ll. ciuiles de fœnore nautico ſint per d. cap. nauiganti. abrogatæ non quidem quatenus ratione periculi concedebant aliquid accipere, ſed quatenus ratione etiam mutui incrementum aliquod permittebant, ſcribunt Nauar.in loco ſupra proximè citato, & idem Molin. diſput. 318. in fine,col.285.

45 Pro huius controuerſi notabilis (quod attinet ad cap.nauiganti)maiori intelligentia reminiſci oportet, quòd intellectus dicti cap. nauiganti. quo fœnus nauticum videtur prohibitum, ſunt quinque.

Primus intellectus eſt, vt illius cap. prohibitio habeat locum, quando deficit probabile periculum, cuius cauſa iuſtè aliquid recipiatur,ſed tamen vani periculi ſuſceptio prætexitur, vt, hoc colore quæſito, creditor, qui nullum damni iuſtum metum habet, nec periculum aliquod verè ſubit, certus ſit de lucro vltra ſortem.

46 Secundus intellectus eſt, vt damnetur aſſecurationis contractus inter mutuatorem, & mutuatarium, quando pretium aſſecurationis eſt iniuſtum; ſecus ſi ſit iuſtum;etiam ſi obligatio de ineundo contractum aſſecurationis cum ipſo mutuatore præceſſerit.

47 Hi duo intellectus, quos referunt Couar, d.cap.2.ſub num.5. verſ.primum equidem. & verſ.tertio tamen. Stracch. vbi ſup. in præfat.num.27.Io.Baps.Lup. in d.§.1.num. 1.2.& 3.fol.135.& Io. Azor.de inſtit.moral. par.3.lib.5.tit.de vſur.cap.6.q.3.verſ.ſequitur ex dictis. reijciuntur ab iiſdem in eiſdem locis, & à cæteris communiter.

48 Tertius intellectus eſt, vt damnetur aſſecuratio, facta ex præcedenti obligatione; ſecus ſi ſit facta libere; & iſte eſt intellectus communis, quem latè retuli ſup. q.1. num. 498.in tertia confirmatione, vbi videas.

49 Quartus intellectus eſt, vt in d. cap. nauiganti. prohibeatur ſimpliciter mutuanti, ne aſſecuret mutuum, ita vt ſi aſſecurauerit, cenſeatur præſumptione iuris, & de iure vſurarius in foro exteriori ſine aliqua diſtinctione; quem intellectum retuli ſup.d.q. 1.num.502.

50 Quintus intellectus, qui à præcedenti quarto videtur differre ſolum in ratione prohi-

prohibitionis, eſt, vt Papa eo textu prohibuerit mutuatori, ne poſſit aſſecurationis contractum cum mutuatario inire, non ea ratione, qua mouetur quartus intellectus, videlicet, vt obuiet fraudibus vſurarum, nempe, ſimulationibus aſſecurationum, cum mutuator ea mutuaret intentione, quatenus mutuatarius initurus foret ſecum aſſecurationis contractum; ſed prohibuerit hac alia ratione, quia ll. ciuiles de fœnore nautico, permittebant, aſſecurationis pretium augeri ratione mutui, quas ll. Papa in hoc voluit corrigere, vt ex Molin. retuli ſupra num. 44. in fine.

51 His intellectibus relatis, duæ colligendæ ſunt reſolutiones.

Prima reſolutio eſt, quòd, ſi leges ciuiles, quæ permittebant vſuras, non eſſent alijs legibus ſublatæ, virtualiter, & ſecundario ſatis ſublatæ intelligerentur à conſtitutione pontificia in d. cap. nauiganti. vt patet ex allegatis ſup. ſub num. 44. & num. 50.

52 Secunda reſolutio eſt, quòd conſtitutio dicti cap. nauiganti. non fuit edita ad tollendas vſuras, à iure ciuili permiſſas, ſeu toleratas, quia vſura ſatis, & apertius eſt prohibita alijs iuribus, quæ citaui ſupra q. 1. num. 401. & vſurarum tolerantia ſatis eſt reuocata etiam ab eodem iure ciuili, vt ſcripſi infra ampl. 10. ſub nu. 45. verſ. aduerte ſecundo. neque fuit edita ad tollẽdas aſſecurationes, illarumq; pretium, quia aſſecuratio, cũ eius pretio, vti vtilis Reip. & licita, eſt omni iure permiſſa, vt ſecutus ſum ſup. q. 1. num. 129. & 130. ſed fuit ſolum edita ad obuiandum, & tollendas vſurarum fraudes, quæ in mutuo ſub fictis aſſecurationibus committebantur, & conſequenter fuit edita ad abrogandas ll. de fœnore nautico, quia vna cum pretio periculi permittebant mutuatori, vt aliquid exigeret, etiam ratione mutui, vt retuli ſup. num. 44. in fine.

Reliqua nonnulla pertinentia ad materiam huius notabilis, vide ſupra q. 1. num. 493. & ſeqq. in 7. caſu.

53 Nota tertio, quòd vſura nautica duodecim pro centenario, qua maior in iure ciuili non permittitur, dicitur vſura centeſima, l. nihil intereſt. ff. de naut. fœn. & dicitur centeſima, quia quolibet menſe ſoluitur vnum pro centenario, ſicq; in anno, qui duodecim conſtat menſibus, ſoluuntur duodecim pro centenario, & in centeſimo menſe ſoluuntur centum, quæ faciunt totum capitale; vnde centũ nũmi pariunt duodenos nũmos annuos fœnoris, ſingulos verò menſtruos, & conſequenter vſura in centeſimo menſe, quo explentur anni octo, & menſes quatuor, adæquat ſortem, Hier. Groſlot. in l. lecta initio, & num. 5. 8. 20, & 25. ff. ſi cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 117. & 118. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. permiſſio autem. col. 15. fol. 531. Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 14. not. 8. 14. q. 3. Io. Bapt. Lup. in l. curabit. comment. 1. §. 3. num. 21. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 116. Boninſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 3. num. 19. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 2. q. 3. verſ. ſed re vera. & latè etiam Stracch. tract. de aſſecurat. in præſat. num. 18. & ſeqq. verſ. vſura autem centeſima. tom. 6. par. 1. fol. 358.

Quicquid in hoc decepti ſcribant Gl. 1. in cap. 2. quoniam. diſt. 47. & Calder. in cap. nauiganti. ſub num. 7. de vſur. dicentes, quòd vſura centeſima in anno æquatur ſorti, Accur. Azor. & Io. de Turrecr. quos impugnatiuè citant Stracch. d. num. 18. & Lup. d. §. 3. num. 30.

Hæc nautica vſura, ſeu nauticum fœnus ita graue, aſcendens ad 12. pro centenario, concedebatur ſolum pro ſuſcepto periculo pecuniæ traiectitiæ, vt dixi ſupra q. 1. num. 288. ſed pro alijs commercijs minus graue permittebatur fœnus: nam mercatori, ſeu negotiatori non permittebantur, niſi vſuræ beſſes, ideſt, octo pro centenario, alijs verò indifferenter permittebantur ſemiſſes, ideſt, ſex pro centenario, & in contractibus Illuſtrium virorum trientes, ideſt, quatuor pro centenario fuerunt taxatæ, l. 26. eos. §. ſuper vſurarum. C. de vſur. Et ab hac centeſima, quæ erat as, denominantur reliquæ vſuræ, nempe, vſura deunx, quæ eſt vndecim pro centenario, dextãs, decem, dodrans, nouem, bes, octo, ſeptunx, ſeptem, ſemis, ſex, quincunx, quinque, triens, quatuor, quadrans, tria, ſextans, duo, vncia, vnum, vt refert, & ſequitur Boninſ. d. cap. 3. ſub num. 18. & 19. hæ enim ſunt partes libræ, vt ſcripſi §. ſeq. gl. 3. ſub num. 33. de quibus vſuræ ſpeciebus ſcribunt etiam Hier. Groſlot. d. l. lecta. num. 3. nempe de ſemiſſe, num. 25. 26. & 28. de quincunce, eod. num. 28. de triente, nu. 29. de beſſali, nu. 34. de vnciaria, & ſemiunciaria. num. 33. & Lup. d. §. 3. num. 20. vbi de vſura menſtrua, & de beſſe, & alijs, num. 24. & ſeqq.

Infero

54 Infero ſecundo, confirmando eandem concluſionem, poſitam ſupra num.32. quòd ſi quis, vt mutuet, accipit ab alio ſub vſuris, vel minoris vendit agrum, & quid ſimile; poteſt ſtatim licitè paciſci de damno, quia eſt præſens, & certum, Card.Tolet.tract. de inſtruct.ſacerd.lib.5. cap.32. nu.4. verſ.vno modo. quare ſi quis vt mutuet accipit à iudæo ſub vſuris, dato pignore, poteſt obligare mutuatarium ad ſoluendum 18.pro centenario in anno: item ſi mutuans erat paratus extinguere cenſum, vt in caſu, quem ſecutus ſum infra num.276.tunc nulli dubium, quòd taxatio tenet, & eſt iuridica, ex quò damni emergentis quantitas eſt omnino certa.

Extende nunc eandem concluſionem, poſitam ſupra num. 32. de validitate taxationis, vt procedat non ſolum in foro fori, vt hucuſque videmur locuti, ſed etiam, & multò magis in foro conſcientiæ, dummodo taxatio careat dolo, & fraude, per ea, quæ dixi infra ſub num.61.declar.2.

Et hæc de prima ſpecie taxationis, poſita ſup.num.32. accedamus ad ſecundam.

55 Secunda ſpecies eſt, quando taxatio fundaretur ſuper incerto, & vario intereſſe, habito reſpectu ad quantitatem pecuniæ creditæ; & in hac ſecunda ſpecie concludo, veram eſſe opinionem, de qua ſupra num.27. contra ſubampliationem, vt taxatio certi intereſſe ab initio ſit illicita.

56 Infero ex hac concluſione, (& inferendo confirmo eam) quòd iſto caſu confeſſio partis non probat, quia eſt ſuſpecta de ſimulatione, & fraude vſurarum, Bal.& Ioan.de Anan.qui eum ſequitur de verbo ad verbum in locis citatis ſup.ſub d.num.27. Dec.conſ. 119.num.9. verſus finem, ibi, quia videtur facta. Matth. Coler. tract. de proceſs. execut.par.1.cap.10.num.96. Rot.diuerſ.deciſ. 325.num.3. verſ.quod procedit. in Lucan. locationis, & deciſ.331.ſententiã.nu.1.verſ. ex quibus & num.3.verſ.nihilominus.in Ianuen. pecuniaria, coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto; etiam ſi confeſſio ſit iurata, ead. Rot.diuerſ. deciſ.372. domini cenſuerunt.ſub nu.8.verſ.tamen.in ead. cauſa, vener. 1.Martij 1613. coràm R.P.D. Vbaldo, inter impreſſas Romæ 1615. & etiam ſi ſit confeſſio vtriuſque partis, & rationem reddat, vt puta, quia aſſeruerint, quòd ille creditor, requiſitus à multis, deſtinauerat illas pecunias conuertere in cenſibus, &, ſi in eis conuertiſſet, habuiſſet ſummam illius intereſſe, quam ipſi taxarunt, quia adhuc taxatio reijceretur, Rot. d.deciſ. 325.num. 3. verſ.quod procedit.

57 Declara primo eandem concluſionem, vt quamuis taxatio certi intereſſe, facta ab initio inter partes, & confeſſio ſuper quantitate intereſſe non probent, & non ſint attendendæ, tamen ſi illa taxatio, ſeu confeſſio intereſſe aliunde probetur, vtique illud intereſſe vſque ad quantitatem probatam erit debitum, Bal. in l.11. rogaſti. §. ſi tibi. ibi, niſi probetur tale intereſſe, &c. ff.ſi cert.pet. Ioan.de Anan. in cap. fin.ſub num.62. verſ. quærit etiam. de vſur. Dec.conſ. 111. propè finem, ſub num. 14. verſ.ſecundo non obſtat.& latius conſ.119.num.10.in fine, & ſub nu. 11. verſ.vnde ipſe concludit. Cagn. in l.1.ſub nu.51.C.de ſent.quæ pro eo, &c. Matth.Coler.de proceſs.execut. par.1. cap. 10. ſub num.95. & Rot.diuerſ. dictis deciſ. 331.num.4.verſ.amplius.& deciſ.372.num. 8. verſ. tamen. & quòd taxatio certi lucri, quamuis à principio fuerit illicita, attamen per probationem poſtmodum ſubſecutam ſuſtineatur in vim probationis, ex communi Theologorum, & Iuriſconſultorum opinione ſcribit, & ſequitur Io.Bapt. Lup. in l.curabit. §.6.ſub num. 26.verſ.& quod dictum eſt. C.de act.empt.inter tract.diuerſ.tom.7.

58 fol. 121. & quòd taxatio lucri in caſu non ſolutionis cambij, prohibita in conſtitutione Pij V. reſtringatur ad taxationem, quam facerent campſor, & campſuarius, & non comprehendat taxationem, faciendam à iudice, & ideo, prout veniet facienda à iudice, ſeu arbitrio boni viri, poſſit deduci in pactum, ſcribit tàm in contractu cenſus, quàm in contractu cambij Io.Azor. quem ſecutus ſum infra num.294 & 296. verſ. declara.& verſ.confirmatur ſecundo.

59 Infero primo ex hac declaratione, quòd in hac iuſtitia commutatiua, vt cuique ius ſuum tribuatur, vtile per inutile non vitiatur, l.15.cum allegas.& ibi Bal. ſub num.1. in 3.& vlt. not. C. de vſur. & ideo licet non debeatur intereſſe, taxatum à partibus, ſeu intereſſe, quod debitor confeſſus eſt in contractu debiti, tamen debetur, ſi fuerit aliter probatum, ſeu debetur totum illud, quod erit probatum, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra num.57.

Confirmatur hæc illatio ex his, quæ ſecutus ſum infra ampl.20.num.6. & ſeqq. & §. ſeq.gl.7.num.34. & 35. vbi videas.

Infero

60 Infero ſecundo, quòd ſuperfluitas, ſeu illicitum non vitiant licitum, ſed ipſa vitiantur, ideoque illicita intereſſe taxatio, facta à partibus, habetur pro non facta, Crauet. conſ. 189. quando fœmina. ſub num 8. verſ. circa ſecundum, dicens, quòd taxatio non reddit contractum illicitum, ſed reddit illicitam exactionem, & ideo, inquit, ſi creditor non exigat, quantum eſt taxatum, ſed quantum ſua interfuit, contractus non erit illicitus, ſed taxatio habebitur pro non facta, vnde non obſeruabitur, Surd. conſ. 327. rota lucenſis. ſub nu. 55. lib. 3. dicens, quòd etſi pactio de certo intereſſe ab initio non iuſtificetur, tamen, ſi iudici illud intereſſe conuentum, vel aliud minoris ſummæ videretur deberi, poterit creditor illud exigere, non tanquam conuentum, ſed tanquam verè debitū, Rot. diuerſ. in Ianuen. pecuniaria, in ſæpe ſupra citatis deciſ. 331. ſententiam. nu. 4. verſ. amplius. & in fine deciſionis, coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto, ſequens ex Crauet. ſupra citato, quòd taxatio certi lucri non reddit contractum illicitum, ſed exactio, & deciſ. 372. num. 8. verſ. tamen. coram R. P. D. Vbaldo, inter impreſſas Romæ 1615. dicens, quòd taxatio per ſe non vitiat contractum, ſed ipſa vitiatur, & redditur inefficax, & ſuperflua, cum totum pendeat à probationibus, poſtea faciendis, ideoque, inquit, videtur habere implicitam conditionem, ſi probetur, ad tantam ſummam aſcendere intereſſe taxatum, ſicut, inquit, in ſimili videmus, quòd confeſſio illorū, quibus de iure non creditur, minime vitiat contractū, quia ſuperfluitas regulariter non vitiat.

Confirmatur hæc illatio in eo, quod dicimus, ſuperfluitatem non vitiare, ſed vitiari, quia, licet in cenſu apponatur aliquod pactum iniuſtum, tamen illud non vitiat cenſum, ſed vitiatur, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra ampliat. 20. num. 9. & ſeqq. confirm. 1.

61 Subdeclara eandem declarationem poſitam ſupra num. 57. vt probatio intereſſe taxati, vel non taxati, poſſit fieri etiam per coniecturas, vt ex Bal. Couar. & alijs ſecutus ſum infra num. 241.

Declara ſecundo eandem concluſionem, poſitam ſupra num. 55. vt procedat in foro fori, quia ius humanum, prohibendo taxationem, mouetur propter ſuſpicionem fraudis, & ad eam remonendam; & ita procedunt, quæ ſcripſi ſupra nu. 27. hæcq; prohibitio tenet etiam in caſu particulari, in quo ceſſaret fraus, per ea, quæ dixi ſup. q. 1. num. 507. & 508. & ſub num. 531. corrobor. 2. q. 5. nu. 100. in fine, & infra ampl. 19. ſub num. 2.

Secus eſt in foro conſcientiæ, quod reſpicit non ſuſpicionem, & occaſionem fraudis, ſed reſpicit veritatem, & ſic dolum, & fraudem re ipſa, per ea, quæ ſcripſi d. q. 1. num. 529. & ſub d. num. 531. corrobor. 2. & d. q. 5. ſub num. 100. verſ. primum. in fine, & infra ampliat. 19. num. 13. 36. & 37. quare, ceſſante dolo, & fraude, tenet taxatio, prout declaraui infra ſub nu. 79. & ita procedit, quod ſcripſi ſupra num. 25. hancq; totam declarationem cum ratione differentiæ habes etiam infra num. 71. & 72. extenſ. 4. & 5. & ſub num. 95. verſ. infero.

Et hæc de tertia ſubampliatione, poſita ſupra num. 25. tranſeamus ad alias.

62 Subamplia quarto, vt mutuator poſſit paciſci nō ſolum de intereſſe præſenti, ideſt, omnino proximo tempore mutui, vt in caſu huius octauæ ampliationis, de quo ſupra num. 1. & in caſu magis claro, poſito ſupra num. 23. ſed poſſit etiam paciſci de intereſſe non ita proximo, quia Doct. quos ſecutus ſum ſupra num. 4. & 6. in 1. & 2. confirmat. dum ſcribunt, licitum eſſe mutuum cum pacto, quòd mutuatarius teneatur mutuatori ad intereſſe lucri ceſſantis, nullam faciunt vim in hoc, quòd intereſſe eſſet magis, vel minus proximum, & ſtante hoc pacto, mutuatarius tenebitur ad intereſſe ſine alia mora, dummodo verè poſtea conſtet de intereſſe, quod mutuator paſſus eſt propter illud mutuum; & ita tenent virtualiter ij, quos citaui infra num. 178. in 2. opin. quam ſecutus ſum infra num. 183. verſus finem.

63 Confirmatur hæc ſubampliatio, quia in intereſſe, ſiue cito, ſiue tardè veniat; ſemper ineſt eadem iuſtitia, vt quandocunque euenerit, debeat emendari, ſi ex pacto, vel ex mora debeatur, & nulla poteſt excogitari ratio, vt debeat emendari, quod eſt proximum, & non quod eſt remotum.

64 Contra hanc ſubampliationem poſſent adduci ea, quæ argumentando ſcripſi ſupra num. 9. & ſeqq. & virtualiter tenent ij, quos citaui infra ſub num. 177. in prima opinione, & Boninſ. quem citaui ſupra num. 24. in fine, verſ. comprobatur.

65 Pro clara huius ſubampliationis, eiuſque materiæ reſolutione, & intelligentia diſtinguo duplex genus mutui.

Primum eſt mutuum cū pacto de emendando

dando intereſſe totum, & quantum mutuator ob mutuum paſſus erit: & in hoc genere concludo,ſubampliationem eſſe veram, tùm per ea, quæ dixi in ipſa ſubampliatione; tùm quia etſi in intereſſe remoto inſit maior ſuſpicio, & præſumptio fraudis vſurarum, tamen ſubampliatio loquitur, quando intereſſe clarè probatur,& in claris ceſſant ſuſpiciones, & coniecturæ fraudis.

66 Extende primo hanc concluſionem, vt habeat locum in mutuo voluntario,quia etſi hæc extenſio ſit multum controuerſa, vt patet ex pugnantibus opinionibus, quas adduxi infra num. 177. & ſeqq. tamen verior viſa nobis eſt opinio, quòd intereſſe promiſſum debeatur etiam in mutuo voluntario,& facit pro hac extenſione, quod ſcripſi infra num.88.

67 Subextende hanc extenſionem,vt præcipuè habeat locum quoad intereſſe damni emergentis, per ea, quæ ſcripſi infra n.181.

68 Extende ſecundo,vt multò magis habeat locum in mutuo coacto, quia in eo maior ineſt ratio, vt intereſſe debeatur, tùm quia in mutuatore coacto excluditur mutuandi voluntas, quæ eſt primum inſtrumentum ad committendam fraudem vſurarum, & ad omnes actus; tùm quia mutuatarius, qui per vim extorquet mutuum, ſemper eſt in mora,per ea,quæ ſcripſi infra ſub nu.114.verſ. ratio.& n.117.& mutuator tūc quaſi rapinæ iniuriam patitur, vt dicunt ij, quos citaui infra num. 93. ideoque mutuatarium coactum teneri ad intereſſe ſine alia mora,ſecu-

69 tus ſum infra d.num.114. † Licet enim vis, ſeu coactio non poſſint legitimare vſuram, Nauar.quem ſecutus ſum ſup. q.1. nu.468. & infra num.93. imò nec quiduis aliud poſſit facere, quòd vſura ſit licita, tamen nos hoc non contendimus, ſed dicimus, quòd à vi, ſeu coactione inducitur mora, quæ obligat ad intereſſe, etiam non conuentum.

70 Extende tertio, vt procedat, ſiue mutuator ſit mercator, ſiue non, quia quiſquis ſit, probato pacto,& liquidato intereſſe, ſemper eadem iuſtitia exigit, vt ſoluatur, nulla habita diſtinctione perſonæ mutuantis; qualitas enim mercaturæ,& negotiationis in mutuatore operaretur ad præſumendum intereſſe pro pecunia mutuata, ſed nos ſupponimus intereſſe clarè probatum.

71 Extende quarto, vt habeat locum in foro exteriori, quia in eo ſeruari debet lex poſitiua, etiam ſi diſponeret ex præſumptionibus, per ea,quæ remiſsiue ſcripſi ſup. ſub nu. 61. verſ. declara ſecundo. ſed lex poſitiua diſponit, ſeruari pacta, hancq; diſpoſitionem nullibi limitat in pacto de ſoluendo intereſſe mutui; quare ſecundum veriorem Doctorum opinionem, quam ſecutus ſum ſupra num.1. & ſeqq. intereſſe debetur etiam in mutuo, quando ita in eo eſt conuentum.

72 Extende quinto, vt multò magis habeat locum in foro interiori, quia in eo procederet,etiā ſi lex poſitiua irritaſſet hoc pactum; & ratio eſt, quia lex poſitiua mota eſſet ex præſumpta fraude ſimulati intereſſe, cum alias,ſi ita diſponeret etiam ſuper vero intereſſe, eſſet iniuſta,& irrationalis; & quando lex poſitiua diſponit ex præſumptionibus, tunc,ſi veritas ſit in contrarium, non ſeruatur in foro interiori, per ea,quæ ſecutus ſum ſupra q.1.ſub num.213. verſ.ſed lex.& in locis ibi citatis; ſed ſeruatur lex Dei, quæ mandat,vt mutuatarius teneatur ad intereſſe conuentum,vt ſecutus ſum infra num.96.

73 Secundum genus eſt mutuum cum pacto de ſoluendo certam quantitatem intereſſe, ita vt poſſit ex ſorte contingere, quòd taxatio ſit lucroſa mutuatori, & damnoſa mutuatario, quia taxatio ſit maior intereſſe; & è contra ſit lucroſa mutuatario,& damnoſa mutuatori. quia ſit longè minor, quàm intereſſe: & in hoc genere diſtinguo inter forum, & forum.

Aut enim loquimur in foro exteriori: & concludo,taxationē regulariter eſſe illicitā, per ea, quæ ſecutus ſum ſup. nu.27.& ſeqq. vbi explicaui, & ad illic dicta me remitto.

74 Declara notabiliter hanc concluſionem, vt ſit ſeruanda contra mutuatorem in fauorem mutuatarij, quia licet mutuatarius conuenerit de ſoluendo decem pro intereſſe, tamen, ſi mutuator probet ſolum intereſſe vſque in ſex, non poterit exigere, niſi ſex; ſecus contra mutuatarium, quia mutuator non poterit ab eo exigere vltra quantitatem promiſſam, etiam ſi probaret, quòd intereſſe eā excedit:ratio diuerſitatis eſt, tùm quia debitor in decem poteſt ſtipulari, vt teneatur ſolum ad nouem, ſed creditor in nouem non poteſt ſtipulari, vt debitor teneatur ad decem,per ea, quæ ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 245. verſ.ſed ſi conſtitutio. & in locis ibi citatis; tùm quia vſurarum fraus, cui lex vult obuiare, conſideratur ſemper in ſolutione intereſſe,& ſic quò maius eſt intereſſe, eò magis lex debet cauere.

Aut

75 Aut loquimur in foro interiori;& concludo contrarium, nempe, taxationem eſſe ſeruandam, per ea, quæ ſcripſi infra ſub num.79.

76 Declara primo hanc concluſionem, vt procedat, ſeruatis quibuſdam conditionibus, de quibus Doctores, præſertim Theologi, variè, confusè, & diſcordes ſcripſerunt; nam Conrad. de contract. q.30. concl.1. qui videtur anteſignanus in iſtis conditionibus, præmiſſis quatuor ſuppoſitionibus, colligit ſeptem, ſeu octo requiſita, ſeu conditiones, quarum ſeptem ſunt cõmunes damno emergenti, & lucro ceſſanti, & octaua eſt particularis in lucro ceſſante, quibus conditionibus ſeruatis, concludit, mutuanti licitum eſſe aliquid exigere à mutuatario, ſed hanc concluſionem firmat cum formidine, & timore, tradens propterea in fine documentum abſtinendi ab eiuſmodi mutuatione; haſq; ſeptem conditiones, ſeu requiſita recenſent ex eo Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q.3. col.13. verſ. conditiones. fol.324. & Rebuff. in l. vnica, in præfat. num.24. alibi inter Repeten. nu.12. verſ. & ex mutuo. C. de ſent. quę pro eo, &c. Verum Medin. d.q.3. verſ. eſt ergo. & ſeqq. fol.329. colligit octo requiſita, & Rebuff. in d.l. vnica, num.594. alibi in gl. vlt. num.14. colligit quinque tantum: Nauar. etiam, Mich. Sal. Card. Tolet. & Io. Azor. infra citati, non conueniunt; nam Nauar. in man. confeſs. cap.17. ſub num.212. verſ. in decimoſexto. & in cap. ſi fœneraueris. not. 16. nu.53. & 54.14. q.3. colligit nouem conditiones, quarum multas reijcit. ſed Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2. q.78. art.2. contr.8. num. 14.15. & 16. tom.2. fol. 250. loquens de pacto ſuper damno emergenti, colligit ſex conditiones, & deinde contr.9. num.26. fol. 270. & ſeqq. agens de pacto lucri ceſſantis, recenſet eaſdem ſeptẽ conditiones, traditas à Conrad. & alias vſque in duodecim. demũ Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib.5. cap.32. de cauſ. propt. quas, &c. verſ. ſecundo etiam. & cap.33. de lucro ceſſante, & Io. Azor. de inſtit. moral. par.3. lib.5. tit. de vſur. cap.5. not.2. il 1. & ſeqq. pauciora videntur colligere requiſita; & proinde plures videntur ſententiæ, quàm capita: & ex tanta eorum diſcrepantia videtur in hoc articulo cuique licuiſſe propriam habere opinionem: nam diſcrepant in primis, quia vnus reprehendit conditiones, allatas ab altero; ſiquidem Medin. conatur ſigillatim mordere omnes conditiones, quas tradit Conrad. & earum multas etiam reijcit Nauar. vt notabimus inferius; & diſcrepant etiam, vt dixi, in conſtituendo earũ numero, & vnus ponit vnum requiſitum, & alius aliud, adeo quòd ex omnium ſparſim dictis colligo decem, & ſe-
77 ptem requiſita. †Primum requiſitum eſt, vt damnum verè emergat, & non fictè, quia, ſi ex parte rei verè non eſſet, & mutuator illud ſimularet, & exigeret, eſſet vſura, Conrad. vbi ſupra in primo requiſito, & ſub alijs verbis Nauar. vbi ſup. in 2. conditione, dicens, intereſſe debere eſſe verum, & hoc requiſitum eſſe de mente omnium: & in foro fori eſt certiſſimum, per ea, quæ ſecutus ſum infra num.292. & infra §.7. gl.2. num.73. verſ. in prima. huiuſque requiſiti rationem latè reddit, ponendo etiam caſus, Mich. Sal. d. contr.9. num.26. & 27. in prima conditione, fol.270. tom.2. ſed in foro interiori vide
78 quæ ſcripſi infra ſub nu.79. in 3. requiſ. † Secundum requiſitum eſt, vt iſtud intereſſe emergat ex illo mutuo, Medin. d.q.3. verſ. primum. in quarto requiſito, fol.329. & non ob aliam cauſam, pura, ob propriam negligentiam, vel incuriam, vel malitiam, Conrad. in 4. requiſito, Mich. Sal. d.q.78. art.2. contr.8. ſub num.14. verſ. quarta conditio. & num.15. verſ. ſequitur ſecundo. tom. 2. fol.251. & d. contr.9. ſub nu.27. in ſecunda conditione, fol.271. & ſub alijs verbis Card. Tolet. d. cap.32. num.3. verſ. ſecundo etiam. in fine, declarans, ex mutuo procedere, quando, niſi mutuator mutuaſſet, damnum non fuiſſet, ſeu lucrum non ceſſaſſet; & in hoc requiſito concordant omnes, Nauar. vbi ſupra, in tertia conditione, dicens, quòd mutuario, vel non ſolurio debet eſſe cauſa amiſſionis lucri, declarans, mutuationem non eſſe cauſam ceſſationis lucri, quando mutuans habet aliam pecuniam, qua poteſt negotiari, hæcq; declaratio eſt etiam Card. Toleti de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 33. de lucro ceſſante, ſub num.1. in ſecunda conditione, quæ tamen declaratio non procedit, ſi aliam pecuniam, quam habet, deſtinaſſet ad alios fines, veluti ad fortuitas neceſſitates, nolletq; negotiationi committere, Nauar. vbi ſupra, & Io. Azor. d. cap.5. not.2. il 1. qui loquitur ſimplicius, & minus ſtrictè, dicens, poſſe lucrum exigi ex pecunia mutuata, ſi erat parata negotiationi, etiam ſi mutuator habeat aliam pecuniam otioſam,

quia

quia mutuator non tenetur hanc paratam
extrahere à negotiatione, vel mutuare otio-
ſam, & Mich.Sal.d.controu.9.ſub num.27.
verſ.dixi autem. fol.271.dicens, quòd om-
nes recentiores in hoc ſubſcribunt Nauarro
vbi ſup.quia pecunia, parata neceſſitati do-
meſticæ, & imminenti, non dicitur otioſa:
ſed idem Azor.d.cap.5.verſ.quæres deinde.
& Mich.Sal.d.contr.9.ſub nu.26. in 3. con-
ditione, in fine, verſ. ad hanc. fol. 272. re-
ſtringunt hanc declarationem, vt ſi mutua-
tor poſt mutuatam pecuniam, quam para-
uerat negotiationi, mutauerit animum ne-
gotiandi illam pecuniam, ex tunc, quando
mutat animū, non poſſit pro tempore futuro
prætendere lucrum ceſſans, durante animo
79 mutato. † Tertium, quòd exactum non ex-
cedat damnum, Conrad.in ſecundo requiſi-
to, Mich.Sal.d.contr.8.verſ.tertia conditio.
fol.251. & hoc ſimiliter omnes, vel expreſ-
sè dicunt, vel ſupponunt, vt patet infra
num. 86. Verum pro declaratione duo ad-
uertenda ſunt: Primum, quòd ſi inter mu-
tuatorem, & mutuatarium non eſt taxatum
certum intereſſe; hoc requiſitum nullam
admittit difficultatem; ſecus ſi periculum
damni imminebat, & illud fuerit iuſto pre-
tio inter eos taxatum; quia tunc, ſicut dam-
num poteſt excedere intereſſe taxatum, &
tamen mutuatarius tenetur ſolum ad taxa-
tum; ita etiam è conuerſo, ſi intereſſe taxa-
tum excederet damnum, ad taxatum tamen
debet teneri, cum vterque æquè ſe expoſue-
rit fortunæ, prout dicimus in contractu aſ-
ſecurationis, Medin.d.q.3. verſ.& in hoc. &
verſ. ſecunda. fol. 325. & 326.Card.Tolet.
de inſtruct.ſacerd. lib.5. cap.32. ſub num.4.
verſ.vno modo.& latius, teſtando, hanc ſen-
tentiam eſſe probabiliorem, & magis rece-
ptam tàm inter Doct.quàm in ſcholis, Mich.
Sal.ad D.Thom.2.2.q.78. art.2. controu.8.
ſub num.14. verſ. ſecunda eſt. & ſeqq. tom.
2. fol.250. quod ſecutus ſum etiā inf. ſub n.
95.verſ.infero.Secūdo aduertendū eſt, quòd
iſta taxatio poteſt procedere in foro interio-
ri; ſecus in foro exteriori, vt declaraui ſup.
80 nu.61. declar.2. † Quartum, quòd mercator
potius expetat, ſuam pecuniam negotiatio-
ne, quàm mutuo augere, ſeu, quòd mutuans
maluiſſet, ſibi ſortem retinuiſſe, & ſic vitaſſe
damnum emergens, quàm mutuare, & ſic
recipere aliquid vltra ſortem, Conrad. in
3. requiſito, & per alia verba Rebuff. in d.
gl.vlt.ſub num.14 in 2. requiſito, dicens re-
quiri, quòd creditor non habuerit intentio-
nem lucrandi per hanc viam, ſed per viam
alterius contractus frugiferi: ſed à Conrad.
diſcedit aliquātulū Medin. d.q.3. verſ.tertia
conditio.dicens, non eſſe neceſſarium, quòd
expeteret potius pecuniā ſub incerto lucro
negotiari, quàm ſub aliquo certo mutuare,
ſed ſatis eſt, inquit, data ei præfata optione,
eſſe in æqua lance, vt non magis vnū, quàm
alterū optet, quod repetit etiam poſtea, verſ.
primū quod.in 3.requiſito, fol.329.col.2.at
Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.1. art. 3.poſt quar-
tam concluſionem, col. antepenult. ibi, cir-
cumuallant enim. fol. 544. Nauar. vbi ſup.
ſub nu.53.in prima conditione, & Io. Azor.
d.cap.5.verſ.quæres an præterea.longius di-
ſcedentes, reijciunt hoc requiſitum, & aiunt,
non eſſe neceſſariū; quia iuſtum & iniuſtum,
non in bonitate, aut prauitate animorum, &
intentionum, ſed in rerum, & operum exter-
norum æqualitate, & inæqualitate conſiſtit.
81 † Quintum, quòd mutuum fuerit conſilij, &
non præcepti, quia ſi mutuatarius ſit in tan-
ta, extremaq; neceſſitate, vt mutuator te-
neatur ex præcepto charitatis illi ſubuenire,
non debet ex illo mutuo exigere damnum
paſſum, vel lucrum ceſſans, Conrad. in 5.
requiſ.& per alia verba Rebuff.in d. gl. vlt.
ſub num.14.in 4.requiſito, dicens, requiri,
quòd ille, cui mutuatur, non ſit in tam arcta
neceſſitate, & mutuator in tanta opulentia,
vt gratis ei mutuare teneatur: hoc requiſi-
tum impugnant Medin.d.q.3. verſ.quinta
conditio.& ſeqq.fol.326.& 327.Nauar. vbi
ſup. in 6.conditione, & Mich.Sal.ad D.Tho.
2.2.q.78.contr.8.ſub num.15. verſ.apponit
& hanc.tom.2. fol.252.inquit Nauar. hanc
non extremam egeſtatem non eſſe neceſſa-
riam, quia, etiam ſi ſit extrema, non tenetur
ex præcepto illi gratis ſubuenire, imò, in-
quit, ſatisfacit, mutuando, vt, cum potuerit,
ſoluat; & mutuare ſine intereſſe, eſſet dona-
re; & idem ſequitur Io. Azor. d. cap.5.verſ.
quæres etiam. quod exemplis oſtendit Me-
din.d.q.3. verſ.tertio videtur. fol. 327. Ve-
rum poſſunt diſtinctione concordari: aut
enim neceſſitas, ſeu egeſtas eſt talis, vt exigat
non mutuū, ſed eleemoſynam, vt puta, quia
egens fame pereat; & tunc benè loquitur
Conrad. per ea, quæ ſcripſi par. præcedenti
ſub num.72.aut neceſſitas non eſt eiuſmodi,
vt puta, quia diues ad ſaluandas merces, vel
ad reparandam domum, quæ imminentem
minatur ruinam, indiget, vt ſibi mutuentur

ſcuti

ſcuti 200. & tunc benè loquuntur Medin.&
82 alij. † Sextum, quod exactio non infamet,
nec ſcandalizet aliquem, Conrad. in 6. re-
quiſito, ſed Nauar.in 7.conditione admittit
iſtud requiſitum, quoad euitandum pecca-
tum ſcandali, non tamen ad euitandam
vſuram, quia vſura non oritur ex ſcandalo,
ſed ex in iuſtitia, quod idem per alia verba
dixerat Medin.d.q.3.col.14. verſ.conditio-
nes. in 6. conditione, fol. 324. & verſ. pri-
mum quod. in poſtremo requiſito, fol.329.
83 † Septimum, quòd iam paſſus fuerit intereſ-
ſe, quia pro eo, quod non eſt paſſus, non
poteſt agere, Conrad. in 7. requiſito, & per
alia verba Nauar. in 5. conditione, dicens,
quòd nõ debet recipere intereſſe priuſquam
conſtet, quòd veriſimiliter lucratus fuiſſet,
& Card. Tolet.d.cap.33.num.1.in fine, in
3. conditione, dicens, lucrum debere eſſe
probabile, quia non ſufficit, poſſe eſſe lu-
crum, ſed oportet, probabiles eſſe rationes,
& coniectutas, ipſum futurum eſſe, ſi fiat ne-
gotiatio; & in hanc ſententiam poſſunt cu-
mulari, quæ ſecutus ſum infra num. 225. in
2. opinione, & num. 241. & in hoc etiam
vel expreſsè, vel ex ſuppoſito conueniunt
omnes, & in fortioribus terminis patet in-
fra num. 87. ex vndecimo requiſito, & li-
cet Medin.d.q.3. verſ.ſeptima conditio. fol.
327. non deſinat tentare etiam ab ea diſce-
dere, tamen poſtea verſ. verum quicquid.
fol.328. & verſ. primum quod .in 6. requi-
84 ſito. fol.329. col. 2. eam ſequitur. † Octa-
uum, quòd mutuator non ſit vſuris aſſuetus,
quia ex tali conſuetudine præſumeretur vo-
luntas exercendi vſuras, & pro hoc requiſi-
to facit, quod ſcripſi ſupra ſub nu. 4. hocq;
requiſitum excitat, & iure deſtruit Nauar.
in 4. conditione, ſub num.54. dicens, in fo-
ro conſcientiæ veritatem prçualere præſum-
ptioni, & ideo in eo foro neceſſarium non
85 eſſe. † Nonum, vt cauſa principalis mu-
tuandi ſit ſubſidium neceſsitatis vitæ, ſalu-
tis, honoris, aut bonorum proximi, hocque
etiam requiſitum excitat, & reijcit, Nauar.
in 8. conditione, æquiparans id primo re-
quiſito, quod nos poſuimus pro quarto ſu-
pra num.80. vt non ſit neceſſarium, ſed ta-
86 men honeſtiſsimum. † Decimum, vt non ca-
piat, neque paciſcatur totum intereſſe,
quod veriſimiliter expectatur, ſed ſolum
tantum, quantum valet illa veriſimilis ex-
pectatio, Nauar. in nona conditione, & ſub
alijs verbis Medin.in ſuis tract.tom.2.tit.de
reb. per vſur.acquiſ.verſ.primum quod.in
7. requiſito, fol.329. col.2. Rebuff. in d.gl.
vlt. ſub num.14.verſ.& in foro. in primo re-
quiſito, dicens, quòd ex ſumma totius inte-
reſſe detrahitur ſumma periculorum, & ex-
penſarum, quia lucrum intelligitur, dedu-
ctis expenſis, laboribus, & periculis, Me-
noch. tract. de arbitr. iud. lib.2. cent.2. caſ.
119. num.5. verſ.tertia eſt opinio. Io. Azor.
de inſtit. moral par.3.lib.5. tit. de vſur. cap.
5.in 3. conditione, quod repetit lib.7.tit.de
mutuo, cap.7.q.6.in fine, verſ.quæres quan-
do. Conrad. in ſecundo requiſito, dicens,
quòd exactum non debet excedere illud bo-
num, cuius perditio dicitur intereſſe, &
Card. Tolet.d.cap.33. num.4. verſ.alterum
eſt. & ſeqq. qui hoc requiſitum explicat ſub
triplici deductione: prima eſt, vt deducan-
tur expenſæ, quas erat facturus in negotia-
tione, quæ aliquando maiores, aliquando
minores ſunt, aliquando ferè nullę, vt quan-
do aliquis ex eo, quòd mutuat, relinquit
emere rem, ſtatim paratam minimo pretio,
quàm ſtatim abſque expenſis venderet ſum-
mo pretio: ſecunda eſt, vt deducatur labor;
ſi ſponte mutuat, ſecus ſi coactè, quia tunc
illum laborem, quem erat paratus exhibere,
non deducit; ſicut operarius, qui cogitur ab
aliquo non operare, non tenetur à mercede
operæ deducere pretium, ſed integrum con-
ſequitur, ſecus, ſi non coactus ceſſauit à la-
bore: tertia eſt, vt deducatur periculum,
quia cum lucrum non ſit præſens, ſed du-
bium, minoris valet, quàm certum, & iſtud
periculum non eſt æquale in omnibus, & de-
bet arbitrio boni, & timorati viri penſari ad
menſuram; & dum iſtud periculum, æſtima-
tur, multum conducet examinare, quanti
alius aſſecuraſſet tale lucrum, quibus omni-
bus penſatis, profectò vix tertiam partem
aliquando lucri ſperare poſſet: (hæc Tolet.
vbi ſupra.) & cum iſtis ſatis concordant, quæ
ſecutus ſum ſupra num. 6. in 2. confirmat.
87 † Vndecimum, quòd ex pecunijs mutuatis
non ſtatim exigat lucrum ceſſans, vt puta,
ſi mutuauit alicui centum, non debet ſtatim
exigere lucrum ceſſans, dando nonaginta,
ſi fortè lucrum erat decem, ſed debet mu-
tuum dare integrum, & expectare, vt ille
det intra aliquod tempus, Cardin. Tolet. d.
cap.33. ſub num.3. verſ. primum eſt. & hoc
eſt, quod ſub alijs verbis expreſsè dicunt
Conrad. in ſeptimo requiſito, Medin. in 7.
& 6. & Nauar. in 5. conditione, quos retuli

ſupra num.83.in 7.requiſito: quare idem
Azor.ead.par.3.lib.9. tit.de ſociet. &c. cap.
14. ſcribit, ſpecialiter,& quaſi contra æqui-
tatem receptum eſſe, vt ſocius ex ſocietate
officij accipiat anticipatam ſolutionem fru-
ctuum,cum alioquì lucrum ex ſocietate non
deducatur, niſi ſocietate finita; ſed tandem
ipſe d.cap.5. verſ.dubium eſt. & q. 3. diſtin-
guit,vt ſi ſolutio anticipata illius intereſſe
fiat ex illomet mutuo, vt dixi ſupra, ſit vſu-
ra; ſecus ſi fiat aliunde, & ſic mutuum ſol-
uatur integrum,& integrum remaneat apud
mutuatarium; quia tunc illa ſolutio antici-
pata ſecundum ipſum non eſt illicita. Hu-
ius Azorij diſtinctioni non acquieſco, quia
vitium anticipatæ ſolutionis non tollitur ex
eo, quòd ſolutio fiat non ex re mutuata, ſed
aliunde; neque anticipata ſolutio in ſocie-
tate officij eſt contra æquitatem, vt ipſe ait,
quia ſocietas officij eſt compoſita etiam ex
ſponſione, ſeu accedit illius naturæ, per ea,
quæ ſcripſi ſupra q.1.ſub nu.301. & ſeqq.&
305. verſus finem. & de natura ſponſionis
eſt,vt ſpondens modicum pro magno,ſoluat
88 anticipatè illud modicum. † Duodecimum
requiſitũ, quòd rogatus mutuet pecuniam,
expoſitam negotiationi; ſecus ſi non coa-
ctus,nec rogatus,ſed ſpontè obtulit; nec pro
mutuatarij vtilitate à negotiatione pecunias
extrahit, ſed ante mutui contractum extra-
xerit; quia iſto caſu non poteſt paciſci de
lucro futuro abſque vſura, quamuis tales
pecuniæ ſint verè expoſitæ negotiationibus,
& lucrum ſit probabile, & ipſe mutuator
non habeat alias expendendas,Card.Tolet.
d.cap.33.de lucro ceſſante. ſub num.2. verſ.
conueniunt tertio.& cum hoc requiſito con-
cordat in ſubſtantia Io.Azor.quem integra-
liter retuli infra num.179. in 3.opin.& con-
cordare videntur huius 8. ampliationis ter-
mini, de quibus ſupra nu.1.aliàs facilè ape-
riretur via ad fœnerandum, quæ claudi de-
bet, per ea, quæ ſcripſi ſup.num. 10. & ſup.
q.1.num.502.& ſub num.524.Sed hoc duo-
decimum requiſitum impugnant Nauar. in
prima conditione, in fine, dicens, nihil re-
ferre, an mutuans ſit rogatus, & quæſitus à
mutuatario, an vltrò mutuet, dummodo,
quod ad iuſtitiam commutatiuam pertinet,
ſeruetur, & Mich. Sal. ad D. Thom.2.2. q.
78.art.2.contr.8. ſub num.15.verſ.apponunt
aliqui. tom.2. fol.252. dicens, hanc condi-
tionem non eſſe neceſſariam, quia quamuis
ex communi contingentia nemo mutuet,ni-
ſi ſit rogatus; tamen accidit quandoque, vt
amicus, intelligens neceſſitatem amici ſui,
præueniat illum, offeratq; illi mutuum,imò
inuitet, expliceatq; ſe ex defectu illius pecu-
niæ poſſe aliqua damna ſubire, & velle ea
lege mutuare,vt ſi damna formidata euene-
rint, teneatur præter ſortem illa ſibi com-
89 penſare. † Decimumtertium,quòd pecunia,
quæ mutuatur, ſit expoſita negotiationi;
alias ſi mutuator non erat illam negotiatu-
rus, mutuator, accipiendo aliquid vltra ſor-
tem, committeret vſuram, Card. Tolet. d.
cap.33. ſub num.1.verſ.prima eſt. & cum
hoc requiſito concordant Mich. Sal. ad D.
Thom.2.2.q.78.art.2.contr.9.ſub num. 26.
in 3.conditione, fol. 271. dicens, mutuata-
rium non teneri ad lucrum ceſſans, niſi mu-
tuator pecunia,quam mutuat,voluiſſet exer-
cere negotia lucratiua; quare,inquit, non
ſufficit illa potentia naturalis, & remota,
quæ omni conuenit pecuniæ, ſed requiritur
potentia proxima, ita vt mutuator velit, &
poſſit. & Io.Azor.d.cap.5.verſ.ſecundo no-
tandum.col.460.declarans,hoc eſſe verum,
etiamſi alias pecunias teneret otioſas,quia
ſatis, inquit, eſt, quòd illas, quas mutuat,
paraſſet negotiationi, prout latius eundem
retuli ſupra ſub num. 78. in ſecundo requiſ.
90 † Decimumquartum,quòd tempore contra-
ctus ſit veriſimile præfatum intereſſe, etſi
omnino certum non ſit, Medin.in ſuis tract.
tom.2.tit.de reb.per vſur. acquiſ. q. 3. verſ.
primum quòd. fol. 329. col. 2. & quòd lu-
crum debeat eſſe probabile, quia non ſuffi-
ciat, poſſe eſſe lucrum, ſed oporteat, proba-
biles eſſe rationes, & coniecturas, ipſum lu-
crum futurum eſſe, ſi fiat negotiatio, quam-
uis in hac probabilitate ſint gradus; quia
quædam lucra certiora ſunt alijs; alias eſſe
vſuram, ſcribit Card.Tolet. d.cap. 33. in 3.
conditione, & Io.Azor. d.cap.5. verſ.ſecun-
da conditio. & hoc etiam requiſitum ſatis
continetur in eiſdem 1. 2. & ſeqq. quare
91 eſt potius eorum declaratio. † Decimum-
quintum, quòd id, quod ratione intereſſe
exigitur, ſit ita moderatum, vt tempore
mutui ſit veriſimile dubium, lucrum futu-
rum, cui ceditur, fore plus, minusvè, quàm
id,quod exigitur,vt æqua ſit vtriuſque con-
ditio, Medin.in ſuis tract. tom.2. q.3. verſ.
primum quod.in 2.requiſito.fol.329.col.2.
ſed hoc etiam requiſitum ſatis videtur com-
92 prehẽſum in 2 & 3.† Decimumſextũ,vt mu-
tuarius moneatur in mutuo de ſoluendo lu-

crum

Digitized by Google

erum ceſſans, Ioan. Azor. d. cap. 5. in quarta condit. verſ. tertia conditio. in fine: ſed hoc ſtat in ſuppoſito ſubampliationis, de qua ſupra num. 62. † Decimumſeptimum, quòd
93 mutuator mutuet coactus vi, vel fraude, quia tunc vim, atque quaſi rapinæ iniuriam patitur, Sot. lib. 6. de iuſt. & iur. q. 1. art. 3. concl. 1. verſ. reſpondetur ergo. col. 2. & in 2. concluſ. fol. 541. Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 119. num. 3. verſ. primo quidem. & Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 33. num. 2. verſ. conueniunt ſecundo. dicens, quòd is, qui inuitus vi, vel fraude cogitur mutuare pecuniam, expoſitam negotiationi, poteſt licitè paciſci de lucro ceſſante, ſed hoc requiſitum ſiue loquantur in foro interiori, ſiue in foro exteriori, non eſt neceſſarium, tùm quia ij, qui firmant ampliationem, & ego illos ſecutus ſum ſupra num. 1. & ſeqq. nullam vim requirunt; tùm quia ſi intereſſe, vti vſura, eſſet prohibitum, vis eam non redderet licitam; ideoque, tàm mutuanti ſua ſponte, quàm mutuanti coactè, vel eſt prohibitum, vel vtrique æquè permiſſum, vt contra eundem Sot. quem citat Menoch. arguit Nauar. quem retuli ſup. q. 1. num. 468. quare intereſſe debetur non ſolum mutuanti coactè, ſed etiam rogato, & etiam mutuanti ſuo motu, & ſponte ſine rogatione, vt ſecutus ſum ſup. num. 88. in 12. requiſito.

94 Hæc multiloqua, & varia Doctorum theorica circa conditiones neceſſarias ad iuſtitiam mutui, vt ex eo debeatur intereſſe conuentum, eſt reijcienda ex duobus.

Primò, quia vnum requiſitum ſæpe conculcant in alio; ſicq; multa ſuperfluè repetunt, vt ſæpe in eis notauimus; hæcq; ſuperfluitas, poſtquam eſt cognita, non habet aliud malum, quàm ipſam ſuperfluitatem, ſed donec cognoſcatur habet hoc aliud malum, quòd multum obſtat intelligentiæ.

Secundo reijcienda eſt, quia Doct. (ſalua ſemper eorum pace, & reuerentia) in his requiſitis ſe, & alios nimis intricarunt; partim enim obſcurè, partim ieiunè, & partim non verè ſcripſerunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. fol. 540. & ſeqq. & Ioan. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. ſub nu. 12. verſ. ſed quoad intereſſe. & num. 13. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 121. dum arbitrati ſunt, neceſſariam eſſe moram, quorum opinionem cõfutauimus infra nu. 149. obſcurius declararunt Nauar. Card. Tolet. & Io. Azor. quia hi nec expreſſerunt in quo foro loquantur: ab hacq; obſcuritate non diſtare videtur prolixitas, qua vſus eſt Mich. Sal. licet is d. contr. 9. ſub num. 19. verſ. qua verò. fol. 268. dicat, quòd cum ipſe ſcribat theologice, non ſcribit de probando lucro ceſſante in foro iudiciali, cum hoc ſit munus Iuriſconſultorum: & non minori obſcuritate laborat Menoch. tract. de arbitr. iudic. lib. 2. centur. 2. caſ. 119. num. 2. in fine, & num. 3. verſ. primo quidem. & in alia impreſſione num. 7. cent. 6. quia etſi is loquatur de foro temporali, ideſt, de foro exteriori, & in eo dicat debere concurrere quinque. Primum, quòd mutuator mutuet inuitus, & à negotio, cui pecuniam deſtinauerat, abſtineat. Secundum, quòd ille debitor moram in ſoluendo fecerit. Tertium, quòd ipſe creditor ſit ſolitus negotiari, & lucrari. Quartum, quòd debitor ſit ita diues, vt poſſit ſoluere debitum, alioquin ſi eſſet adeo pauper, vt non poſſet ſoluere, non tenetur ad hoc intereſſe lucri ceſſantis. Quintum, quòd lucrum fuerit certum, vt puta, quia habuerit præ manibus frugiferum contractum, &c. Tamen partim eſt obſcurus, & partim videtur deceptus: eſt obſcurus, quia non explicat, in quo genere mutui loquatur; & dato, quòd loquatur de mutuo ſine pacto lucri ceſſantis, quamuis ab eo ceſſaret propter mutuum, nihilominus adhuc eſt obſcurus, quia in primo requiſito non explicat, an inuitum, & compulſum intelligat illum, qui vi, vel metu fuit compulſus: an verò intelligat illum, qui volebat pecuniam negotiari, & deinde contra voluntatem propriam deſiſtit à negotiatione, vt mutuet, & ſic ſibi ipſi vim facit, ac ſeipſum inuitum cogit, quaſi ille dicatur non inuitus, & non compulſus mutuare, qui pecuniam, quam mutuat, nulli parauerat negotiationi: Videtur etiam deceptus in pluribus. Primo, quia ſi intelligebat inuitum, & compulſum hoc ſecundo modo, malè, ſequendo Sotum, retuliſſet, inuitum mutuare, quando eſt metu compulſus à mutuatario. Secundo, deceptus eſt, quia quòd quis ſponte, vel coactè mutuet, non pertinet abſolutè ad iuſtitiam lucri ceſſantis, quod debetur propter moram, & culpam mutuatarij, teſte Nauar. quem ſecutus ſum ſup. q. 1. num. 468. & latius hac eadem ampliatione ſupra ſub num. 88. & ſub num. præcedenti in 12. & 17. requiſito. Tertio, eſt deceptus, quia ſi mu-

tuat coactè, non eſt neceſſaria vlterior mora, teſtibus his, quos ſecutus ſum infra num. 114. reſtrict. 1. & num. 117. Quarto eſt deceptus, quia ſi mutuator habuit præ manibus contractum frugiferũ, vt requirit quinto loco, ſuperfluè requirit tertio loco, quòd ſit ſolitus negotiari, & lucrari: cum ei, qui deſiſtit à contractu frugifero propter moram debitoris, non ſoluentis, debeatur intereſſe, etiam ſi non ſit ſolitus negotiari, vt puta, quia eſſet mulier, per ea, quæ dixi infra ſub num. 268.

95 Reiecta ergo tàm varia, & tanta requiſitorum multitudine, concludo, quatuor conditiones eſſe neceſſarias. Prima conditio eſt, vt intereſſe ſit in ſpe vera, probabili, & veriſimili, & non ficta, & ſimulata, per ea, quæ dixi ſupra num. 77. Secunda, quòd hoc intereſſe verè cauſetur ex illo mutuo, vt ſecutus ſum ſupra num. 78. Tertia, quòd ſit moderatum procedens à veriſimilitudine, vt dixi ſupra num. 90. & 79. & deductis deducendis, vt dixi num. 86. Quarta, quòd ſoluatur non in mutuo, ſed poſtea congruo tempore, vt dixi ſupra num. 87. Reliquas conditiones, à Doctoribus traditas, cenſeo non eſſe neceſſarias, & ſi quę aliæ neceſſariæ viderentur, ad has quatuor reducuntur.

Et hæc de prima declaratione poſita ſup. num. 76.

Declara ſecundo, vt procedat in taxatione facta ſine fraude, & cum bona fide, alias taxatio eſſet iniuſta, & illicita, non ſolum in foro conſcientiæ, in quo loquimur, ſed etiam in foro fori, vt dixi ſup. ſub num. 61. declar. 2. & per ea, quæ ſcripſi infra ampliat. 10. ſub num. 5.

Infero ſubdeclarando, quòd taxatio debet eſſe veriſimilis, & conformis communi euentui, & in eo adbuc moderata, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 83. 86. & 90. Ita vt ſi aliqua læſio contingat, ea tribui debeat fortunæ, & caſui, & non taxationis iniuſtitiæ, aduertendo etiam propterea, an intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis formidati ſit præſens, vel remotum; quia pluris æſtimari debet intereſſe præſens, quàm futurum, iuxta ea, quæ ſcribit etiã Card. Tolet. de inſtr. ſacerd lib. 5. cap. 32. nu. 4. verſ. vno modo. in fine, cũ magna ſit differentia an lucrum ſit in potentia proxima, vel in potentia remota, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 24. & pluris æſtimari debet intereſſe magis contingibile, quàm non ęquè contingibile, & ſic etiam omnes caſus futuri, & incerti tàm lucri, quàm damni, & periculi, quando emuntur, & venduntur, æſtimantur pluris, & minoris, prout ſunt magis, & minus contingibiles, & propinquiores, & remotiores, quod idem ſeruatur in quauis ſpei venditione, alias iſtis non conſideratis, illa taxatio eſſet iniqua.

96 Subamplia quinto, vt intereſſe debeatur etiam de iure diuino, de iure naturali, de iure gentium, de iure canonico, & de iure ciuili, Rebuff. in l. vnica, in præfatione, num. 3. & ſeqq. C. de ſent. quæ pro eo, &c. &, quòd ſit permiſſum omni iure etiam pontificio, ſcribit Ioan. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. nu. 1. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 120. &, quòd debeatur de iure canonico, Gabriel. in concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 10. num. 2. ampl. 1. &, quòd hæc concluſio, vt ſolito mercari, & negotiari debeatur intereſſe lucri ceſſantis omni iure, humano, & diuino, & ſit canonizata in ſcholis, & palatijs, ſcribit Cagn. in d. l. vnica, num. 37. &, quòd debeatur omni iure, ſcribit etiam Ruin. conſ. 103. quamuis. ſub num. 4. verſ. non obſtat. ibi, ſed aliud eſt. lib. 1.

Ratio, quare intereſſe debeatur etiam de iure diuino, eſt, quia intereſſe eſt damnum, d. l. vnica. C. de ſent. quæ pro eo, &c. & qui dat læſionem, ſeu damnum, debet illud emendare, etiam ex diſpoſitione iuris diuini, Exod. cap. 22. num. 5. *ſi læſerit quiſpiam agrum, vel vineam, & dimiſerit iumentum ſuum, vt depaſcatur aliena; quicquid optimum habuerit in agro ſuo, vel in vinea, pro damni æſtimatione reſtituet*. quod habetur in cap. 4. ſi læſerit. de iniur. & damn. dat. Rebuff. in d. præfat. num. 3. C. de ſent. quæ pro eo, &c. Et qui rem, ſeu pecuniam retinet, inuito domino, dat cauſam, vt ille dominus patiatur damnũ lucri ceſſantis, ſeu dãnum emergens; & qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur, Exod. d. cap. 22. nu. 6. *ſi egreſſus ignis inueneris ſpicas, &c. reddet damnum, qui ignem ſuccenderit*. quod habetur in cap. 5. ſi egreſſus. eod. tit. de iniur. & damn. dat. Ergo de iure diuino tenetur ad intereſſe.

Ratio rationis eſt, quia prima, & originalia iuſtitiæ iura, quibus tàm ſuperiora, quàm inferiora reguntur, & ſtant, quaſi baſes, fundamenta, & fontes, in quibus cætera ædificantur, & à quibus cætera profluunt, ſunt tria, nempè, *honeſtè viuere*, *alterum*

non

non lædere, ius ſuum cuique tribuere, S.iuris præcepta. Inſtit.de iuſt.& iur.

97 Subāplia ſexto (hæcq; ampliatio infertur ex præcedenti) vt mutuatarius teneatur mutuatori ad intereſſe etiam in foro conſcientię, quia intereſſe debetur etiam in foro conſcientiæ, Rebuff. in l.vnica, gl.vlt.nu.6. ampl. 3.& Cagn.ſub nu.46.verſ.tertio quia. C.de ſent. quæ pro eo, &c. & ratio eſt, quia debetur etiam de iure diuino, vt ſecutus ſum num.præcedenti, & ius diuinum obligat in conſcientia, per ea, quæ dixi infra ampl.19. num.47.

Imò, extendendo hanc ſubampliationem, mutuatarius, non ſoluens mutuum præfixo termino, adeo tenetur in foro conſcientiæ ſoluere intereſſe, vt ad illud teneatur, nulla expectata ſententia, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſputat. 315. verſ. ratio eſt. col. 272.

98 Subamplia ſeptimo, vt mutuanti debeatur intereſſe, non ſolum vigore pacti, videlicet, quia tempore mutui erat paratus negotiari pecunias in commercio fructifero, & fecerit pactū de intereſſe lucri ceſſantis propter illud mutuum, vt hucuſque locuti ſumus in ampliatione, & ſubampliationibus num. 1.& ſeqq. ſed debeatur etiam ſine alio pacto tàm mutuanti, quàm cuiuis alteri creditori, ex quauis cauſa vigore ſolius moræ, ſi ob eam paſſus ſit intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, quia mora, & pactum in hoc æquiparantur, vt patet ex dictis infra num.151.

Ratio ſecundum Molin.de iuſt.tom.2. de contract. diſputat.315.verſ.ratio. col.272. loquentem in debitore ex cauſa mutui, eſt, quia in ipſa mora virtualiter ineſt pactum; nam, inquit, eo ipſo, quòd ſolutioni mutui præfigitur terminus, tacitè, & virtualiter cenſetur interuenire pactum, quòd mutuatarius teneatur ad intereſſe lucri, quo mutuantem priuat, ex quò non ſoluit in termino præfixo; nam terminus interpellat, & conſtituit in mora, vt dixi infra num.106.

Meliorem nos rationem cenſemus eſſe, quam adduximus infra nu. 100. verſ.ratio.

Extenſiones, & reſtrictiones huius ſeptimæ ſubampliationis, ſcripſi infra num. 268. & ſeqq.

99 Declara hanc ſubampliationem, vt mora ſola non ſufficiat ad cauſandum intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis; niſi concurrant alia requiſita, in quibus Doct. non ſecus, ac in alijs articulis videntur varij, & diſcordes: nam Menoch. intricatè requirit quinque, vt, eum impugnando, retuli ſupra num. 94. Paul. de Caſtr. in l.3. S.fin. num.3.ff.de eo quod cert. loc. quem formaliter ſequuntur Iaſ.in eod. S. in fine, ſub n.8. Io-Bapt.Lup. in l.curabit. S.6. ſub num.17. verſ.ſed quoad lucrum. C.de act.empt. inter tract. diuerſ. tom.7. fol.121. Affl.deciſ.20. quidam nobilis. num. 2. Mohed. deciſ. 3. alias 208. de vſur.& ead. Rot.Rom. ſæpiſſime; & alij communiter in diuerſis locis, dum in d.S.fin. num.3. ſcribit, debitorem moroſum teneri ad intereſſe, quando certum eſt, quòd fuiſſet lucratus, ſi pecuniam habuiſſet, vt quia probatur, quòd habuit præ manibus mercantiam, de qua fuiſſet lucratus, &, quia pecuniam non habuit, non potuit emere: videtur ex relatis verbis ſe reſtringere ad tria requiſita: Primum quorum eſt mora debitoris: Secundum eſt occaſio, ſeu merx parata negotiationi: Tertium eſt quantitas lucri, quod creditor negotiando feciſſet. Verum Rota ſecundum varias caſuum qualitates, his tribus requiſitis non contenta, plura videtur deſideraſſe; vnde cum articulus ſit controuerſus, frequens, neceſſarius, malè forſan in iure intellectus, & difformiter in praxi receptus; agemus in primis de præfatis tribus requiſitis, inchoando hic num.ſeq. à mora, deinde num. 221. agemus de occaſione, poſtea num. 238. de quantitate lucri, & poſtremo loco num.244.& ſeqq. vſque ad num. 268. excluſiuè diſcutiemus particulariter, an præfata tria requiſita ſufficiant, deducendo quæ alia deſideret Rota.

DE MORA DEBITORIS.

SVMMARIVM.

Mora debitoris, vt is teneatur ad intereſſe, ex communi concluſione eſt neceſſaria, nu. 100. *Quæ ſit ratio, eod. num.* 100. *in fine, & num.* 104. *&* 105.

Ampliatur primo, vt mora debeat eſſe inexcuſabilis, num. 101. *Dantur duæ intelligentiæ reſtrictiuæ, ibidem.*

Ampliatur ſecundo, vt debeat probari concludenter, num. 102.

Ampliatur tertio, vt pactum in contrarium non valeat, num. 103. *Quæ ſit ratio, num.* 104. *&* 105.

Declaratur primo eadem concluſio, vt mora in-

ducatur tàm per interpellationem hominis, quàm diei, num 106. Subdeclaratur primo, vt ſufficiat interpellatio extraiudicialis, ibidem. Subdeclaratur ſecundo, an & quando ſit neceſſaria litis conteſtatio, num. 107. & ſeqq. Subdeclaratur tertio, quando interpellatio diei non ſufficiat, num. 110. Subdeclaratur quarto, vbi debeat fieri interpellatio, nu, 111.

Declaratur ſecundo, vt mora ſit neceſſaria etiam in caſibus, in quibus interpellatio non eſt neceſſaria, num. 112. & 113.

Reſtringitur primo eadem concluſio, vt mora non ſit neceſſaria in mutuo coacto, num. 114. Extenditur primo, præcipue ſi interuenerit etiam pactum de ſoluendo intereſſe, num. 115. Extenditur ſecundo, præſertim quoad damnum emergens, num. 116. Infertur primo, furem, ſeu alium illicitum exactorem teneri ad duplum pro intereſſe, &c. num. 117. Infertur ſecundo, quòd mutuatarius doloſus poteſt teneri ad intereſſe, num. 118. Infertur tertio, quòd etiam alius doloſus debitor tenetur, num. 119. Infertur quarto, quòd ſocius doloſus tenetur ad intereſſe ſocietatis officij, u. 120. & ſeqq. Et quid, ſi ſocius eſſet particeps in dolo, nu. 124. Et quid, ſocietate diſdicta, num. 125. Explicatur hæc illatio, num. 126. & 127. Extenditur tertio, etiam ſi coactio fuerit iuſta, num. 128. & 129.

Reſtringitur ſecundo, quando creditor metu reuerentiali non interpellat, num. 130. & 131.

Reſtringitur tertio in foro conſciētiæ, quando mutuatoris bona, quia factus eſt impotens ad ſoluendum ſuo creditori, ſunt vili pretio diſtracta, num. 132. Contrarium, num. 134. Diſtinguitur, num. 135. & 136.

Reſtringitur quarto in ſocio inuadente pecuniam communem, num. 137. Extenditur hæc reſtrictio in negotiorum geſtore, num. 138. In inſtitore, num. 139. Et in quolibet inuaſore, num. 140. Infertur ex hac reſtrictione contra officialem, quòd, ſi ſoluta ſocietate officij, non reſtituit pecunias, tenetur interim ad intereſſe, num. 141. & ſeqq.

Reſtringitur quinto, quando intereſſe debetur ex pacto, & apparet de intereſſe, quia tunc, &c. num. 148. Reiecta contraria opinione, nu. 149.

Reſtringitur ſexto, quando creditor facit debitori dilationem ad ſoluendum cum pacto, quòd, finita dilatione, ſoluat debitum, vna cum intereſſe decurſo, num. 150. & 151. Primus caſus huius reſtrictionis eſt, quando venditor facit dilationem emptori, num. 152. & ſeqq. & num. 164. Reiecta opinione contraria, num. 163. Extenditur primo iſte caſus, præcipue quando venditor ſibi reſeruat dominium, &c. num. 164. & ſeqq. Extenditur ſecundo, etiam ſi non ſit data dilatio, ſed, &c. nu. 167. & 168. Extenditur tertio etiam ſi res vendita ſit ſterilis, nu. 169. Contrarium, num. 170. Extenduntur dicta contra emptorem, non ſoluentem pretium, vt procedāt contra venditorem, non tradentem rem venditam, num. 171. & 172. Secundus caſus eſt, quando gener facit dilationem ſocero ad ſoluendam dotem, &c. num. 174. & 176. Reiecta contraria opinione, de qua num. 175. Declarantur plures ſpecies huius ſecundi caſus, ſub num. 176. Tertius caſus eſt, quando mutuator facit cum præfato pacto dilationem mutuatario, num. 177. & ſeqq. in quibus iſte caſus, adductis opinionibus, latè examinatur, & firmatur, quòd pactum ſit licitum, num. 183. in fine. Extenditur multipliciter, num. 184. & ſeqq.

Reſtringitur ſeptimo, vt non procedat in eo, qui ex diſtractu alienam pecuniam retinet ſcienter ſine titulo, num. 193. & ſeqq. Infertur, quòd, data nullitate ſocietatis officij, ſeu alterius contractus, pecunia, data pro illo contractu, non reſoluitur abſolutè in ſimplex mutuum, num. 207. & ſeqq. Contraria opinio adducitur, & diſputatur, num. 217. & ſeqq.

Venditor, qui recepit pretium, & non conſignauit rem, tenetur ad vſuras, ſeu intereſſe, quod emptor ſoluit pro pretio ſoluto, etiam ſi res eſſet infructifera, num. 172.

L. curabit. habet locum in omni contractu correſpectiuo, num. 173. in fine.

Coactus ſemper interpellat, num. 114. in fine.

Fur ſemper dicitur debitor moroſus, num. 117.

Reſciſſionem contractus petens, & non reſtituens accepta ex illo contractu, non auditur, quia requiritur actus retroſimilis, num. 142. An accepta debeat realiter offerre, num. 143. Et an hæc oblatio debeat fieri, etiam parte non petente, num. 144.

Cenſus vt extinguatur requiritur actus retroſimilis, num. 142.

Pretij pars dicitur onus appoſitum in contractu venditionis, num. 154.

Mora non eſt neceſſaria in contractu vltro, citroque obligatorio, num. 157. & 158.

Fructus pignoris dotalis non computantur in ſortem, ſub num. 174. confirm. 1.

Vidua poteſt à patre, qui ei nondum ſoluit dotem, & ab hæredibus mariti, ſi non reſtituant, fructus pro ſe alenda accipere, & quid ex forma

ſtatu-

ſtatutorum Vrbis, ſub num. 174. *confirmatione* 2.

Gener an, & quando poſſit conuenire, & accipere fructus dotis, explicatur quinque facti ſpeciebus, ſub num. 176. *verſ. pro pinguiori. & ſeqq.*

Pupilli debitor ſemper dicitur in mora, nu. 195.

Reſtituere rem alienam tenetur, qui eam inuenit, alias dicitur rapere, num. 200.

Poſſeſſor malæ fidei tenetur etiam ad fructus, quos dominus frui potuiſſet, num. 201. *Qui dicatur malæ fidei poſſeſſor, num.* 202.

Soluta ſocietate officij per mortem officialis, hæredes, non reſtituendo pecunias, dicuntur in mora; ſecus ſi ſoluta ſit per mortem ſocij, nu. 196. *& ſeqq.*

Fructus rei alienatæ à minore ſine ſolemnitate, &c. ſunt minori reſtituendi, reſciſſa alienatione, num. 203.

Fructus, data nullitate contractus ipſo iure, ſunt, non expectata petitione, reſtituendi, num. 204. 205. & 214.

10 ACCEDO ad primum de mora debitoris, & concludo, eam eſſe neceſſariam, aliàs intereſſe non deberi, l. 40. lecta. ibi, *nec ante ſortis non ſolutæ vſuras, &c.* ff. ſi cert. pet. Rebuff. in l. vnica, in præfatione, num. 25. in fine, C. de ſent. quæ pro eo, &c. Hier. Gabr. conſ. 78. in vſu eſt. num. 4. lib. 1. Rot. coram R. P. D. meo Caualerio, in Leodien. pecuniaria, lun. 30. Martij 1615. verſ. item quòd. & in fine, vbi loquitur tàm in lucro ceſſante, quàm in damno emergente; &, loquendo tàm in intereſſe, quàm in damno, Rot. diuerſ. deciſ. 771. mandatum. num. 1. in Rom. cambiorum, lunæ 17. Decembris 1584. corā R. P. D. Gypſio, in impreſſis Lugduni anno 1612. &, loquendo tàm in lucro, quàm in damno, Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. num. 9. verſ. prima quod. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 120. & tàm in lucro, quàm in damno, & intereſſe, Rot. diuerſ. deciſ. 289. domini dixerunt. num. 1. in Rom. ſocietatum, coram Reuerendiſs. Sacrato, in impreſſis Lugduni anno 1612. quæ eſt iterato impreſſa Romæ 1615. in ordine deciſ. 362. & in lucro ceſſante, Stracch. tract. de mercat. par. 4. tit. de contract. mercat. num. 3. tom. 6. par. 1. fol. 298. & Rot. diuerſ. deciſ. 331. ſententiam. num. 9. verſ. nec facit quod hic. in Ianuen. pecuniaria, 6. Iunij 1611. coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto, & deciſ. 372. domini cenſuerunt. num. 6. verſ. non obſtat. in eadem cauſa, ven. 1. Martij, 1613. coram R. P. D. Vbaldo, inter impreſſas Romæ 1615. &, loquendo in damno emergenti ex mutuo, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. controu. 8. num. 17. tom. 2. fol. 252. & ita ſentiunt communiter omnes; nam Paul. de Caſtr. in l. 3. §. fin. num. 3. verſus finem, ſub num. 4. & ſub num. 6. ff. de eo, quod cert. loc. Affl. deciſ. 20. quidam nobilis. num. 1. Mohed. deciſ. 3. alias 208. dux ſeſſæ. initio, de vſur. & latiſſimè Gabr. in concl. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 10. num. 1. & alij, quotquot ſunt in diuerſis locis, dum quærunt, an debitor teneatur ad intereſſe, loquuntur apertè de debitore moroſo, qui non ſoluerit in tempore; quare hoc requiſitū nemo ignorat.

Ratio huius concluſionis, quare mora ſit neceſſaria, eſt, quia mora æquiparatur furto, ſicque moroſus debitor æquiparatur furi, vnde ſicut fur tenetur non ſolum rem furtiuam reſtituere, ſed etiam ſatisfacere pro intereſſe lucri ceſſantis, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. verſ. maius dubium. fol. 320. quia retinet rem, inuito domino; ſecus, ſi eam acciperet, & retineret, domino conſentiente, quia tunc non teneretur ad intereſſe lucri ceſſantis: ita etiam ſi debitor retineat pecuniam poſt moram, dicitur eam retinere quaſi fur, inuito domino, ſed ſi eam retineat ſine mora, dicitur retinere de voluntate domini.

Amplia primo hanc concluſionem, vt mora debeat eſſe inexcuſabilis, quia difficultas, ſeu quiuis caſus aduerſus, qui impediat obligatum, ne adimpleat obligationem, excuſat eum à mora, & tarditate, vt latè cumulat, & ſequitur Forcat. tract. de mora, par. 3. num. 1. tom. 6. par. 2. fol. 428. & ideo ſi mutuatarius ſine culpa ſua factus eſt pauper, ſeu aliter impotens ad ſoluendum, non tenetur ad pœnam, neque ad intereſſe lucri ceſſantis, Archiepiſc. Florent. tractat. de vſur. cap. 2. §. 22. num. 39. tom. 7. fol. 83. Rot. Genuen. deciſ. 99. in cauſa. num. 2. in fine, & num. 3. & quòd ita velint Theologi, refert, & ſequitur Afflict. deciſ. 20. quidam nobilis. num. 3. & quòd non ſit exigenda pœna, ſcribit Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 32. num. 2. verſ. tertia eſt. &, quòd ſi mutuatarius tempore accepti mutui erat potens ad reſtituendam ſortem, adueniente tempore ſolutioni præfixo, & deinde

morbo,

morbo, infortunio, vel alio quocunque caſu ad eam redactus ſit egeſtatem, qua compulſus ſit eſſe in mora, non teneatur ad damna, quæ ex illa mora mutuanti contingerint, niſi à principio ita conuenerint, ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. contr. 8. ſub num. 17. verſ. dico ſecundo. fol. 253. in fine; imò ſi mutuator probabiliter cognoſcat, ſeu ſciat, mutuatarium non poſſe ſoluere tempore ſtatuto, & pœnam apponat animo eam exigendi, eſſet vſurarius, Card. Tolet. d. cap 32. ſub num. 1. verſ. ſecunda vt.

Intellige primo hanc ampliationem, vt debitor, ſeu mutuatarius, qui ſine ſua culpa non potuit tempore præfixo ſatisfacere, ſit excuſatus quoad pœnam, & quoad lucrum ceſſans, vt in his terminis loquuntur Forcat. Archiepiſc. Floren. Rot. Genuen. & Affl. ſupra citati.

Secus quoad lucrum, quod debitor poteſt conſequi, adimplendo, & ſatisfaciẽdo; quia, ſi ſit in mora, & non adimpleat, non poteſt illud conſequi, etiam ſi mora ſit excuſabilis, ideſt, etiam ſi caſu aduerſo fuerit impeditus, quominus potuerit adimplere, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 372. & ſeqq. verſ. tamen. quare ſi emptor domus, tempore præfixo non ſoluerit pretium, eo quia ſine vla ſua culpa inciderit in magnam paupertatem, ita vt illud ſoluere non potuerit, tamen tenetur ad intereſſe, quod eſt habito reſpectu ad penſiones domus, vt per omnes de Conſilio fuiſſe tentum teſtatur Affl. d. deciſ. 20. num. 4. quia iſto caſu debitor lucratur, & aliud eſt, quòd euitet pœnam, & damnum; aliud, quòd conſequatur lucrum.

Secus etiam quoad damnum, quod mutuatori, ſeu alteri creditori emergit propter moram debitoris; quare licet debitor ob magnam paupertatem, in quam ſine ſua culpa incidit, fuerit in mora ſoluendi, tamen ſi creditor ob eius moram, creditoribus eum cogentibus, paſſus ſit ſubhaſtari domum valentem ſcutis 1000. & diſtrahi pro ſcutis 800. tenebitur debitor ad illos 200. quia Doct. quando excuſant à mora, loquuntur ſolum quoad euadendam pœnam, & obligationem ad intereſſe lucri ceſſantis: & ratio differentiæ eſt, quia damnum emergens efficacius debetur, quàm lucrum ceſſans, vt patet ex his, quæ latè ſcripſi infra nu. 270. & ſeqq. & num. 275. & num. 132. quare facilius poteſt abdicari ius quærendum, quàm ius quæſitum, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. ſub nu. 290. & ſeqq. & dixi etiam infra ſub num. 272. ſed lucrum ceſſans eſt ius quærendum, & damnum emergens eſt ius quæſitum, quia minuit patrimonium, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra num. 272.

Intellige ſecundo, vt debitor, qui ſine ſua culpa factus impotens non ſoluit, & ideo excuſatur à pœna, & ab obligatione ad intereſſe, vt dixi ſupra in ampliatione, remaneat excuſatus, etiam quòd poſtea efficiatur diues, & potens, quia ſemper remanet excuſatus ab illa mora, ſed non ab alia; ſicut enim in obligationibus conditionalibus ſufficit, ſemel extitiſſe conditionem, vt inducatur obligatio, licet conditio non duret, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 143. ita etiam ſufficit, ſemel extitiſſe legitimum impedimentum: quicquid prolixè ſcripſerit Mich. Sal. d. controuerſ. 8. num. 17. verſ. refert. & ſeqq.

102 Amplia ſecundo, vt mora debeat probari concludenter, cum ſonet in culpam, Rot. diuerſ. deciſ. 539. fuit reſolutum. num. 1. par. 1. & coram R. P. D. Caualerio, domino meo, in Leodien. pecuniaria, lun. 30. Martij 1615. in verſ. item quod. imò ſonat in furtum, vt dixi ſupra num. 100. verſ. ratio.

103 Amplia tertio, vt in tantum requiratur mora, vt pactum, quòd intereſſe debeatur, etiam mora ceſſante, non valeat, Aret. conſ. 151. viſo themate. col. fin. verſ. ad ſecundum dubium. & Crauer. conſ. 320. thomas. num. 2. quos ſequitur Rot. diuerſ. deciſ. 771. mandatum. num. 1. in Roman. cambiorum, lun. 17. Decembris, 1584. coram R. P. D. Gypſio, inter impreſſas Lugduni 1612.

104 Ratio huius ampliationis eſt, quia valdè iniquum videtur, quòd vno, eodemq; tempore quis obligetur, & conſtituatur in mora, Rot. d. deciſ. 771. ſub nu. 3. verſ. & interpellationem. & ſcripſi ſupra q. 1. num. 386. & 387. imò, tantum abeſt, vt mora oriatur cum ipſa obligatione, vt neque oriatur ex interuallo ſtatim atque obligatus interpellatur, cum adhuc poſt interpellationem requiratur tantum temporis ſpatium, vt obligatus poſſit commodè obligationem adimplere, vt ſcripſi eadem q. 1. num. 371. & ſeq. gl. 5. num. 9.

105 Ratio clarior meo iudicio eſt, quia, ſemota mora debitoris, ſi creditor aliquod intereſſe, ſeu damnum patitur, eo quia debitor non ſoluit, dicitur voluntarie, ſeu ex ſuamet

culpa

culpa illud pati, imò, *quod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire*, l. 203. quod quis. & l. 130. is damnum. ff. de reg. iur. cum ſimilibus in ſimili articulo adductis per Bereng. Paul. in l. vnica, num. 20. & 21. C. de ſent. quæ pro eo, &c. inter Repeten. tom. 8. fol. 485. prout neque volenti infertur iniuria.

Intellige hanc ampliationem, vt procedat quando inter creditorem, & debitorem non eſſet initum pactum, quòd debitor teneatur ad intereſſe; quia tunc, circumſcripto hoc pacto, & circumſcripta mora, eſt impoſſibile, vt debitor teneatur ad intereſſe, & ita procedit ampliatio, & ratio pro ea adducta.

Secus quando creditor, & debitor in contractu crediti paciſcerentur de intereſſe; quia tunc aliud pactum ſuperadditum, quòd teneatur ad intereſſe, etiam mora ceſſante, intelligitur de mora per interpellationem hominis.

06 Declara primo extenſiuè eandem concluſionem, vt debitor ita dicatur moroſus, quando eſt interpellatus ab homine, quia regulariter per interpellationem quis conſtituitur in mora, M. Ant. Bauer. tract. de mora, par. 1. num. 1. & ſeqq. tom. 6. par. 2. fol. 405. ſicut quando eſt interpellatus à die, quia dies interpellat pro homine, vt ex regula, multipliciter eam ampliando, & limitando, firmant Gabr. in concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 9. num. 9. & ſeqq. & M. Ant. Bauer. d. tract. de mora, par. 2. nu. 1. & ſeqq. fol. 408. & quòd ad inducendam moram, non ſit neceſſarium, vt creditor interpellet debitorem, vt ſoluat, quando in contractu debiti eſt appoſita dies ſolutionis, ſequitur ex communi Iaſ. in l. vinum. not. 3. num. 9. ff. ſi cert. pet. qui etiam ampliat, & limitat; quare qui ſua ſponte dat mutuo ad certum terminum, aut diem, poteſt licitè paciſci non ſolum de damno emergente, ſed etiam de lucro, à quo ceſſaret, eo, quia mutuatarius præfixo termino non ſolueret, quia mutuator tunc videtur mutuatario ſignificare, ſe inuito, mutuum illud vltra terminum retineri, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 315. verſ. ſecunda concluſio. & ſeqq. col. 271. & 272.

Subdeclara primo, extendendo hanc declarationem, vt ſufficiat interpellatio extraiudicialis, Iaſ. in d. l. vinum. num. 15. vbi benè declarat, & M. Ant. Bauer. d. tract. de mora, par. 1. num. 19. ampl. 3. princip.

107 Subdeclara ſecundo, vt ad inducendam moram non ſit neceſſaria conteſtatio litis, ſiue ſimus in contractu bonæ fidei, ſiue in contractu ſtricti iuris, ſequitur ex communi opinione Io. Bapt. Lup. in d. l. curabit. §. 6. ſub num. 10. verſ. & licet. C. de act. empt.

108 Tempera hanc ſubdeclarationem, vt procedat in eo, quod debetur iure actionis, quia tunc non ſolum non eſt neceſſaria conteſtatio litis, ſed ſufficit interpellatio extraiudicialis, M. Ant. Bauer. d. par. 1. num. 19. fol. 1
406. & in eo, quod debetur officio iudicis mercennario, Bauer. d. par. 1. ſub num. 20.
109 ibi, prædicta tamen limita. fol. 407. † ſecus 2
in eo, quod petitur officio iudicis nobili, quia in eo non committitur mora, niſi à die litis conteſtatæ, Bauer. in loco ſupra proximè citato; quare cum hæres cogatur adire, & reſtituere hæreditatem officio iudicis nobili, non dicetur conſtitutus in mora, niſi cum fuerit factum præceptum de adeundo, Bauer. d. par. 1. num. 20. fol. 407. & ità intelligas Ruin. conſ. 55. de obligatione. num. 5. ibi, quia ergo. lib. 5. hinc poſſeſſor bonæ fidei condemnatus tenetur reſtituere fructus extantes tempore conteſtatæ litis, & vniuerſos poſt litis conteſtationem, l. certum. C. de rei vendic. & ibi Gl. & in cap. grauis. in verbo, fructus. de reſtit. ſpol. quia poſt litis conteſtationem incipit habere malam fidem, & ideo ex tunc non facit fructus ſuos, ad quos propterea venit condemnandus[1], Rot. deciſ. 4. alias 24. de reſtit. ſpol. in nou. & Caputaq. deciſ. 27. par. 2.

Quod debeatur iure actionis, & quod officio iudicis, vide infra num. 298. & ſeqq. & num. 312. in fine.

110 Subdeclara tertio, dum diximus, debitorem conſtitui in mora, tàm per interpellationem hominis, quàm per interpellationem diei, vt non ſit vera in caſu, quo dies reſoluitur in conditionem, vt puta, quia ſit dies incerta, quia tunc, veniente illa die, requiritur interpellatio hominis, vt explicaui ſup. q. 1. nu. 381. & ſeqq. & num. 389. & 390. & infra nu. 197. neq; ſit vera in multis caſibus, in quibus interpellatio, vti intempeſtiua, vel aliter defectiua non cōſtituit in mora, hosq; caſus latè per decem, & ſeptem temperamenta proſequitur M. Ant. Bauer. tract. de mora, par. 3. per totā, tom. 6. par. 2. fol. 410.

111 Subdeclara quarto, vt creditor debeat regulariter interpellare debitorem in domicilio ipſius debitoris, Bar. in l. 18. item illa.

num.

num.8.& Paul.de Caſtr.num.12. in fine, ff.
de conſtit.pecun. & Ant. de Butr. in cap. 7.
ſignificante. q. 3. num.12. in fine, de pign.
ſeu clarius,debitor,conſtituendus in mora
per interpellationem, debet interpellari in
loco, in quo ipſe debitor poſſit conueniri, vt
ſoluat, Io. Ant.Rub.in l.vinum. num. 3. ff.ſi
cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 86. & ſic
procedit regula, quòd actor debet ſequi fo-
rum rei.

112 Declara ſecundo extenſiuè, quòd & ſi in
multis caſibus, quos ad vndecim fallentias
reduxit Socc.in fallent. ad regul. 269. mora
113 committatur ſine interpellatione; † tamen
ſupponitur mora, & nihil intereſt,quòd mo-
ra commiſſa ſit vno, vel altero modo, ſeu,
quòd mora ſit regularis, quæ committitur
per interpellationem hominis, ſeu diei, vel
ſit irregularis, quæ committitur ex natura
negotij, mediante ratione, & legis diſpoſi-
tione, quia vtraque eſt mora,& de hac mo-
ra irregulari ſecundum pleroſque Doct. ha-
bes exemplum infra num.155. & 156. con-
firm.1. & in ſeqq.reſtrict.

114 Suppoſita concluſione, quòd mora, ſiue
committatur per interpellationem hominis,
ſiue diei, ſit neceſſaria, vt dixi.

Reſtringe primo eandem concluſionem,
vt eiuſmodi mora non ſit neceſſaria, quan-
do quis coactè mutuaſſet, quia tunc mutua-
tarius ſine alia mora tenetur ad intereſſe
damni, & lucri, Nauar. in cap. ſi fœnera-
ueris. num. 42. verſ. ſecundo dicimus. ibi,
poſterior autem. 14. q. 3. & ex communi
omnium ſententia ſequitur Io. Bapt. Lup.in
l.eutabit. §.6.ſub num. 11. C. de act. empt.
inter tract.diuerſ.tom.7. fol. 121. quos in
intereſſe damni emergentis ſequitur Me-
noch.tract.de arbitr.iudic. lib.2.cent.2. caſ.
119.num.12.ibi, primus eſt.dicens,mutua-
tori coacto deberi intereſſe damni emergen-
tis ſine alia mora,& cum tota hac reſtrictio-
ne mihi videtur ſtetiſſe Sot.de iuſt.& iur.lib.
6.q.1.art.3.in 2.concluſ. quem etiam retuli
ſupra ſub num.93. Card.Tolet. quem retuli
ſupra q.1.num.456. & Io. Azor. de inſtitut.
moral.par.3.lib.5.tit.de vſur.cap.5.verſ.no-
tandum eſt. dicens, conuenire inter omnes
auctores, poſſe lucrum ceſſans exigi quan-
docunque quis mutuat inuitus,vt puta,cum
quis mutuat mutuatario, minanti ei interi-
tum, vel alia grauia mala, licet morte mino-
ra, vel quia Rex, aut Princeps vult, vt mu-
tuet, alioquin is probabiliter timet Regis,
ſeu Principis indignationem;in hęcq; exem-
pla conſentit Molin.de iuſt. tom. 2. de con-
tract.diſp.315. verſ.exempla ſunt. col. 271.

Ratio, qua moueor, omiſſa, quam addu-
cit Lup. ſub d.num.11.quæ non placet, eſt
duplex. Prima, quia coactus, ſemper vide-
tur interpellare,cum nunquam conſenſerit.
Secunda, quia per inuaſionem illicitam
committitur mora ipſo iure, & quidem ma-
ior, ac durior illa, quæ committitur per in-
terpellationem, latè Bero. conſ. 93. ex facti
ſerie. num.13.& ſeqq. lib. 1.nam mora,quæ
committitur ex delicto eſt maior, & ideo in
ea non requiritur interpellatio, nec appoſi-
tio diei, neque loci, Bero. eod. conſ.num.
30. adde,quod ſcripſi ſupra num.101.verſ.
ratio. ſed qui cogit ad mutuandum, inua-
dit. ergo.

Nec obſtat, quòd prius idem Sot. eodem
art.3.concl.1.verſ. reſpondetur. loquendo,
etiam in mutuatore inuito, qui videtur ra-
pinæ iniuriam paſſus adhuc videatur requi-
rere moram mutuatarij, dum ſupponit,eum
non ſoluere ſtato die, qui interpellat pro
homine, & conſequenter conſtituit in mo-
ra; dicens, quòd mutuator, & mutuatarius
poſſunt ab initio conuenire, vt ſi mutuata-
rius non ſoluerit ſtato die, teneatur dein-
ceps certum nummum vſurarum ſoluere,&
ſubdit; loquendo in mercatore,quòd poteſt
is bona fide mutuare vſque ad certum
diem, & ex tunc in mutui datione admone-
re mutuatarium, quòd deinceps inuitus co-
hibetur à ſuis negotijs.

Quia reſpondeo, quòd etſi non poſſit ne-
gari, Sotum (virum alioqui perſpicacis in-
genij) ita in eo articulo perplexum, & con-
fuſum eſſe, vt vix allegari poſſit,tamen,eius
auctoritate circumſcripta, remanent ratio,
& auctoritas aliorum.

Confirmatur hæc reſtrictio, quia licet vi-
dua illicite perciperet fructus ex pignore
dotali, non computando eos in ſortem, vt
ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 315. tamen vbi
violenter detineretur dos ab hęredibus ma-
riti,qui illam reſtituere tenentur, nec poteſt
ſe iuuare, quia illi non fieret iuſtitia propter
potentiam hæredum, licitè tunc reciperet
fructus pignoris,vel pecuniam ſine extenua-
tione dotis, Archiep.Florent. tract.de vſur.
cap.2.§.29.ſub nu.46.tom.7. fol.83.in fine.

115 Extende primo hanc reſtrictionem, vt
multò magis procedat,ſi mutuator,dum co-
gitur mutuare, ineat pactum cum mutuata-
rio

rio de intereſſe lucri ceſſantis, vt retuli ſup. q.1.num.456.& ex communi Theologorum ſententia tenent Lup.in d.§.6.num.21.in fine,& 22.verſ. ſed huiuſmodi. & Io.Azor. quem retuli infra num. 179. in 3. opin. & clarius Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput.315.verſ.prima eſt.& ſeqq.col. 271. dicens, quòd quando quis mutuo dat inuitus, exigere licitè poteſt intereſſe lucri ceſſantis ante terminum,ſolutioni deſtinatum, atque ideo de eo paciſci, & quòd mutuatarius eſto, quòd non fuerit deductum in pacto, tenetur ad intereſſe lucri ceſſantis, non ſecus atque is, qui à mercatore furatur pecuniam, quam mercator habebat paratam ad negotiandum.

Quicquid in contrarium dicat Crauet. conſ.189. quando fœmina.ſub num.7.verſ. videamus. in fine, ibi, amplius dico. dum ſcribit, quòd mutuans coactè Ciuitati, non poteſt paciſci de intereſſe lucri ceſſantis ante moram, eum enim in hoc reprobat Ioan. Bapt. vbi ſupra.

16 Extende ſecundo, vt multò magis procedat quoad intereſſe damni emergentis, promiſſum ab initio ex pacto, Crauet. & Ioan. Bapt. in locis ſupra proximè citatis, quod etiam ſentiunt Menoch. tract. de arbitr. iudic. lib.2.cent.2.caſ.119.num.12. verſ.primus eſt. & Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib.5.cap.32.num.5.verſ.de damno. dicens, mutuatori coacto deberi intereſſe damni emergentis etiam ſine pacto.

Suppoſita hac iniuſta, illicitaque coactione.

17 Infero primo,confirmando reſtrictionem, & extenſiones. quòd ſi tu mihi furto ſubtraxeris ſcut.50.vel aliter eos,me inuito,à meo debitore exegeris, poſſum contra te agere, non ſolum ad ſcutos 50. ſubtractos,ſeu exactos, quod eſt ſimplum, ſed etiam ad ſcutos 100. pro intereſſe, & ſic ad duplum actione furti, §. omnes autem actiones. & §. in duplum. Inſtit.de act.& explicat Iaſ. in §. quadrupli. num.38. Inſtit. eod. quia fur ſemper eſt moroſus, Iaſ.in §. ſic itaque. num.22. In fine, Inſtit.eod. &,quòd ex delicto, puta furti, committatur mora ipſo iure, & grauior, ea, quæ committitur per interpellationem, ſcribit Bero. conſ.93.ex facti ſerie. num.13. lib.1.& æquè dicitur moroſus, qui rem furto ſubtrahit, & eam non reſtituit, ſicut & is, qui à fure rem illam, ſciens eſſe alienam, emit, vel aliter accipit, & non reſtituit, Medin.in ſuis tract.tom.2.tit.de reb.reſtit.q.10. verſus finem initij, col.2.fol.94.& quòd is, qui mala fide habuit, ſeu retinet rem alienam, teneatur in primis eam reſtituere, ſi poteſt,ſin minus teneatur reſtituere tantum, quanto pluris valuit à tempore iniuſtæ acceptionis, vel retentionis, quamuis ſine ſua culpa perierit, quia qui mala fide contrectat, & retinet rem alienam, ſemper eſt in mora, & ſuo damnn perit, ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap.17. num. 10. verſ.qui autem. & ex Leonar.Leſs.ſecutus ſum etiam infra ampl.19.ſub num.82. verſ.extende. quare debetur à fure hoc intereſſe loco pœnæ,& ideo,etiam non probatis requiſitis ad conſequendum intereſſe, de quibus ſupra num. 99. &, quòd inſtitor, deputatus, mediante contractu locationis cum certa mercede annua, ſi pecuniam domini inuaſerit, atque rapuerit, illam in ſuos vſus conuertendo, poſſit etiam vltra intereſſe conueniri in quadruplum totius veræ ſortis,ſcribit Bero.d.conſ.93. ſub num.24. motus. ex l.31.ſi negotia. ff.mand.

118 Infero ſecundo, quòd ſi ego aſtutia ſubducerem te, qui es mercator, ad mutuandum mihi ſub intereſſe, perſuadendo tibi, quòd hoc eſt permiſſum, & quòd nullum eſt peccatum.adducendo auctoritates, & rationes perſuaſiuas,per quas te ad meum intentum induco, ego ex dolo meo teneor tibi ad intereſſe, Salyc.in auth.ad hæc. q.15. num. 13.in fine, C. de vſur.& faciunt quæ ſequitur Matth.Brun.tract.de ceſs. bonor. q. 31. q.4.princip. num.3. & 4. tom.3. par.2. fol. 192. quem retuli etiam num.123.&,quæ de muliere decepta ſecutus ſum infra ampl.17. ſub num.24.

119 Infero tertio, quòd ſi tu, me circumueniendo, induxeris ad credendum tibi pecunias meas,perſuadendo mihi, quod tu habes præ manibus negotiationem adeo vtilem,vt in ea ſis lucraturus 20. pro centenario, & ideo promittis mihi 8. pro centenario, & ego, qui ſum mercator, & pecunias negotior vtiliter, precibus vrgentibus, & perſuaſiuis vtilitatis rationibus adductis, tibi pecunias credo, & tu me poſtea decipis, aſſerendo, calculo oſtenſo, negotiationem fuiſſe damnoſam,teneberis nihilominus abſque alia mora ad intereſſe.

120 Infero quarto, quòd ſi Tirius dederit Seio pecunias in ſocietatem officij, quia Seius aſſerebat, ſe eſſe paratum ad emendum officium,

cium, ſi inueniret ſocium, qui pecunias contribueret ad illud emendum; ſeu dederit pecunias in ſocietate officij, quia credebat, quòd Seius haberet officium, cum ita aſſereret, & Titius ei crederet; & poſtea Seius officium non emerit, ſeu appareat, quòd officium non habebat, poterit Titius, quandiu erit in bona fide, quòd Titius emerit officium, ſeu illud haberet iam emptum, tuta conſcientia accipere fructus, eoſq; retinere, per ea, quæ de exigente fructus cenſuales, impoſitos ſuper re aliena, ſcripſi infra ampl. 17.num.24.

121 Secus in foro fori, quia ſi non extat officium, impoſſibile eſt, extare fructus officij; cum non entis dari non poſſint qualitates: poſſet tamen rectè agere ad intereſſe, ad quod Seius rigoroſè eſſet condemnandus, cum ſit in dolo vero, per ea, quæ in caſu
122 cenſus ſcripſi ſupra q.1. num. 182. † & licet loco damnorum, & intereſſe non poſſet condemnari ad fructus ſocietatis, qui ſunt duodecim pro centenario, quia ſicut Seius, eueniente caſu periculi, nempè morte Titij, non potuiſſet lucrari pecunias, ſibi datas, quia deficiebat ſocietas, ita neque Titius poterit habere illud intereſſe, quod habuiſſet propter periculum; tamen poſſet condemnari ad fructus ſocietatis non periculoſæ, vt arbitratus eſt etiam Io. Azor. de inſtit. moral. par.3. lib.9. tit.de ſocietat.offic. cap.8.q.3. verſ.ex his. verſus finem, ibi, turſus lucrum ceſſans.col.778. hiq; fructus, ſeu intereſſe poſſent aſcendere vſque in ſeptem, ſeu octo pro centenario, quia dans pecunias in ſocietate officij ſuper periculo vitæ iuuenis, qui ſit ſanus, habitet in bono aere, & viuat ordinatè, facilè inueniet, qui eum ab amiſſione pecuniarum aſſecuret pretio quatuor pro centenario, ſicq; detractis quatuor ex ſcutis duodecim, remanent octo; iuxta ea, quæ de capitale ſocietatis aſſecurato ſcripſi ſupra q.1.num.257.& de pretio ſoluendo fideiuſſori, qui aſſecurat infra §.3.gl. 3.nu.7. & 8.

123 Ratio iſtarum quatuor illationũ eſt, tum quia is, qui dolo circumuentus, alteri ſuas credit pecunias, non dicitur conſentire in credito, multòq; minus in detentione pecuniarum, & conſequenter debitor detinens, ſemper eſt in mora, per ea, quæ dixi ſupra nu. 101.verſ.ratio.& moroſus ſemper tenetur ad intereſſe, vt dixi ſupra num. 100. & hoc intereſſe poteſt eſſe maius, & minus, iuxta qualitates, & circumſtantias caſus: tùm quia iura deceptis, & non decipientibus debent ſubuenire, per ea, quæ de debitore doloſo, non admittendo ad ceſſionem bonorum, ſcribit Matth.Brun.tract. de ceſs. bon. q.31.4.quæſt. princip. num.3. & 4. tom. 3. par.2.fol.192.

124 Subinfero primo ex hac illatione, quòd ſi Titius ſciuiſſet, Seium non eſſe empturum, ſeu non habere officium, eſſet etiam ipſe in mala fide, & conſequenter, dolo cum dolo compenſato, non poſſet fructus accipere, neque agere ad intereſſe, per ea, quæ ſcripſi ſup.q.1.num.324. & 336. & hac ead.q.par. præced.num.35.

125 Subinfero ſecundo, quòd id, quod ſcribit Virg.de Boccat. de contract. & ſociet. offic. num.178.& ſeqq.(dum recenſet, in Signat. Sanctiſſimi fuiſſe reſolutum, quòd, diſdicta ſocietate officij, ſocio adhuc in vim pacti deberentur duodecim pro centenario, non obſtante, quòd ceſſet periculum; ſecus autem, ſi ſocietas eſſet finita per venditionem officij, aut per mortem officialis, quia iſto caſu recenſet, fuiſſet reſolutum, vt intereſſe taxaretur ad rationem quinque pro centenario) hoc inquam, quod recenſet, de ſoluendis 12. quando ſocietas fuit diſdicta, poteſt procedere, quando debitor diſdicit, & creditor diſſentit diſdictæ, donec ei non reſtituuntur pecuniæ, ideoq; vult locum eſſe periculo, per ea, quæ dixi infra num.141.

126 Explica vlterius hanc quartam illationem, vt officialis, qui accipit pecunias in ſocietate officij, tunc teneatur non ad fructus ſocietatis, ſed ad intereſſe, quando deficit officium, & conſequenter ſocietas, vt locutus ſum ſupra num.120. & 121. in ipſa illatione; ſecus quando non deficit officium, ſicq; adeſt ſocietas, ſed deficiunt acceſſoria ad ſocietatem officij, vt puta, quia officialis non dederit fideiuſſorem, quem dare promiſerat in contractu ſocietatis, quia tunc ſocius poteſt licitè exigere fructus ſocietatis, etiam quod officialis non adimpleuerit; illa enim obligatio acceſſoria dandi fideiuſſorem eſt reſolutiua ſocietatis, volente ſocio, cuius fauore eſt appoſita, quare, volente ſocio, tenetur officialis ſoluere fructus, etiam fideiuſſore non præſtito, tùm quia negligentia, & culpa officialis debitoris non debet nocere ſocio, & moroſus ex propria mora, & inobſeruãtia commodum in alterius præiudicium conſequi; tùm quia illa promiſſio dandi fideiuſſorem reſpicit fauorem ſocij; er-

go

Digitized by Google

go non debet retorqueri in eius odium, vt illa promiſſione non adimpleta, fructus, & lucrum conſequi non poſſit, & hæc explicatio eſt clara, naturalis, & ſeruatur in practica, quia contractus ſocietatis in ſe perfectus eſt, accedente tamen poſtea voluntate ſocij.

127 Proſequere materiam huius explicationis, prout latè explicando proſecutus ſum ſupra q. 1. num. 344. & ſeqq.

128 Extende tertio eãdem primam reſtrictionem, vt procedat non ſolum in coactione iniuſta, quando mutuator iniuſtè eſt coactus ad mutuandum, vt hucuſque locutus ſum, ſed etiam quando eſt iuſtè coactus, vt ſi Rex, imminente bello, omninoq; id poſtulante bono publico, ſumeret mutuo pecunias à mercatoribus inuitis, quia aliter ſubuenire non poſſet Reip. quia tunc Rex tenetur ad intereſſe, ſiue id fuerit illis ex pacto promiſſum, ſiue non, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 315. verſ. conſentit. col. 271. vbi & illud addit, quòd ſi Rex non eſſet ſoluendo, teneretur cogere reliquas Reipub. partes, vt contribuerent ad ſoluendum.

129 De materia huius extenſionis, nempè de mutuantibus coactè Principi, ſeu Reip. ob publicam neceſſitatem, vide ſupra q. 1. num. 452. & ſeqq. in 6. caſ.

130 Reſtringe ſecundo, vt ſi creditor metu reuerentiali non audeat debitorem interpellare, quia debitor ſit talis, vt creditor ei reuerentiam debeat, tunc in foro conſcientiæ debitor eſt obligatus ad damna, & intereſſe; præſertim, ſi creditor aliquibus verbis reuerentialibus aliquo modo creditori ſuam indigentiam, & egeſtatem indicaſſet, vt ſequuntur idem Lup. d. num. 11. verſ. illud autem. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. contr. 8. ſub num. 17. verſ. vnde iuriſperiti. tom. 2. fol. 252. in fine, & 253. licet ipſe ſupponat aduenisse tempus ſolutionis, quod tamen ego non cenſeo neceſſarium in foro conſcientiæ, & ſuppoſito, quòd creditor ex ſignis in ſua conſcientia teneat, quòd creditor ob quandam reuerentiam deſinat creditum petere.

131 Ratio eſt, quia tunc debitor ſine vlla monitione eſt in mora ſoluendi, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de teſtit. cap. 35. q. 2. col. 326. naturali enim ratione, & æquitate videtur tunc moneri, vt indigenti pecuniam reſtituat; quia res magis, quàm ſermo loquitur.

132 Reſtringe tertio, vt non procedat in foro conſcientiæ, quando mutuator; quia ante tempus promiſſæ reſtitutionis factus eſt impotens ad ſoluendum ſuo creditori, coactus dixtraxit ſua bona vili pretio, vel accepit ſub vſuris; quia iſto caſu, quamuis mutuatarius debitor non fuerit in mora, ideoq; mutuans damnum paſſus non ſit propter moram debitoris; tamen paſſus eſt damnum cauſa ipſius mutuatarij, ideoq; maxima æquitas eſt, vt illud reſtituat, vt ex Io. à Turrecrem. ſequitur Rebuff. in l. vnica, in præfat. ſub num. 25. alibi num. 13. C. de ſent. quæ pro eo, &c. & rationem vlterius reddit, quia mutuator non dicitur damnum pati ſuamet culpa,

133 *†ſæpè enim de facultatibus ſuis amplius, quàm in his eſt, ſperant homines*. §. in fraudem. Inſtit. quib. ex cauſ. manum. non lic.

134 Contra hanc reſtrictionem tenẽt Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 4. ſub num. 5. verſ. ſexto ex his. in fine, ſicuti, inquit, nec donatarius tenetur donatori rependere damnum ei contingens propter donum, & Berengh. Paul. in d. l. vnica, num. 19. 20. & 21. C. de ſent. quæ pro eo, &c. Inter Repet. tom. 8. fol. 485. vbi adducit rationes.

135 Alij diſtinguunt, vt reſtrictio ſit vera, ſi mutuans, damnum præuiderit, & mutuatario in mutuo formidauerit, monueritque, quaſi tunc liceat mutuatori ſe indemnem conſeruare, vt ſecutus ſum infra num. 181. in 4. opinione. † Opinio verò contraria ſit

136 vera, quando mutuauit ſponte abſque dicta præuiſione, & admonitione, Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 119. ſub nu. 12. in 2. & 3. caſ. Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. num. 12. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 121. vbi ita explicat Ioannem à Turrecrem. ſupracitatum.

137 Reſtringe quarto, vt non procedat in ſocio, qui communem pecuniam inuaſerit, vel in ſuos conuerterit vſus, quia is omni modo, etiam mora non interueniẽte, præſtabit vſuras, l. 1. §. ſocius. ff. de vſur. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. verſ. reſpondetur. col. 2. concl. 1. fol. 541. quod idem clarius diſponunt ſtat. Genuen. lib. 4. cap. 12. de ſocietat. &c. §. quilibet ſocius. & præſtabit vſuras vſuræ, vt ſcripſi infra §. 7. gloſ. 2. num. 34. confirmat. 1.

138 Extende primo hanc reſtrictionem, vt procedat etiam in negotiorum geſtore, qui domini pecuniam inuaſit, ac in ſuos vſus conuertit, Bero. conſ. 93. ex facti ſerie. n. 14. in fine, & n. 15. & ſub n. 22. verſ. rurſus. lib. 1.

139 Extende ſecundo, vt procedat etiam in inſtitore, quia negociorum geſtor, & inſtitor in hoc non differunt, Bero. d. conſ. 93. num. 23. verſ. vltimo inſtitores, iunctis præcedentibus.

140 Extende tertio, vt procedat in quolibet inuaſore, quia in quolibet inuaſore ineſt inuaſionis delictum, ex quo oritur ipſo iure mora legalis contra inuaſorem, per ea, quæ ſcribit Bero. d. conſ. 93. num. 11. & ſeqq. verſ. præterea. lib. 1.

141 Infero ex hac reſtrictione, quòd, ſoluta officij ſocietate, officialis, ſeu is, qui bonam fidem recognouit, ſine alia mora tenetur ſocio creditori ad intereſſe, donec integrum non ſoluerit debitum; quare ſi ego contraxerim officij ſocietatem, & officialis, finito ſemeſtri, ſocietatem diſdicat, & declaret, ſe nolle in eà amplius continuare, & mihi diſdictam intimet, ſed pecunias, quas in ſocietate habuit, mihi non reſtituat; ego poſſum replicare, & proteſtari, quòd, donec ceſſauerit reſtituere mihi pecunias, volo ſocietatem durare, & intendo currere periculum ſocietatis; hæcq; mea declaratio præualebit.

Ratio huius illationis eſt multiplex, Prima, quia is, retinendo meas pecunias, conuertit eas in proprios vſus, ſicq; ſumus in caſu, de quo ſupra num. 137. Secunda, quia ſocietas officij contrahitur ſub pacto expreſſo, vt duret ad ſex menſes, & deinde ad beneplacitum, & ſub pacto tacito, intellecto à lege, mediante ratione, vt duret vlterius, donec pecuniæ ſociales non reſtituuntur, & ſocius, cui reſtitui debent, velit remanere in ſocietate; nam ſicut ſocius, qui recipit fructus ſecundi ſemeſtris, inutiliter diſdiceret ſocietatem, ſic etiam ſocius, retinendo pecunias ſociales, inuito ſocio domino pecuniarum, inutiliter diſſolueret ſocietatem, quia facta præualent verbis, ſeu res, magis quàm ſermo loquitur. Tertia, quia non debet officialis percipere lucrum officij ex meis pecunijs, ſi vult me excludere à ſocietate. Quarta, quia ſicut quis non poteſt inhærere contractui, niſi ex parte ſua adimpleat promiſſa in contractu, iuxta ea, quę ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 350. & ſeqq. ita etiam non debet poſſe inhærere, & agere ex diſtractu, niſi ex parte ſua adimpleat promiſſa in caſu diſtractus, cum nihil tàm naturale, quàm vnumquodque diſſolui eo modo, quo ligatum eſt, ſeu, & clarius; quemadmodum quando agitur ex contractu, is, qui agit, debet prius implere pro parte ſua; alias repellitur, ita etiam in diſtractu, qui vult reſcindere contractum, debet prius reſtituere, quod accepit; vt idem operetur propoſitum in propoſito, quod oppoſitum in oppoſito, vt ſequitur Rot. diuerſ. deciſ. 810. dubitaui. ſub num. 3. verſ. tertio ex dictis. & num. 4. & 5. par. 1. & quòd venditor, agens ad reſciſſionem venditionis, etiam ſi venditio fuiſſet nulla, quia eſſet facta, iuris ſolemnitate non ſeruata, teneatur in primis pretium, quod habuit, & in ſuam conuerſum eſt rem, reſtituere, & prius audiri non debeat, etiam ſi ſit minor, qui reſciſſionem petat, firmat ex regula Fab. de Mont. tract. de empt. & vend. q. 8. princip. q. 2. num. 2. tom. 6. par. 1. fol. 64. & latius ſcripſi inf. nu. 193.
142 & ſeqq. vbi vide. † quare, vt extinguatur cenſus in eſſe deductus, & perfectus, requiritur actus retroſimilis, l. 1. C. quando lic. ab empt. diſced. qui actus retroſimilis eſt reſtitutio pretij cenſus, cuius pretij traditio vltra partium conſenſum ſicut debuit interuenire pro perfectione conſtitutionis cenſus, ita etiam reſtitutio illius eſt neceſſaria pro diſſolutione cenſus, vt in fortioribus terminis tenuit Rota diuerſ. deciſ. 158. fuit concluſum. num. 1. & ſeqq. coram R. P. D. Litta, in Rom. ſalu. interdict. 23. Iunij 1600. in
143 impreſſis Romæ 1615. † Quinimo volens reſcindere contractum, in tantũ tenetur prius reſtituere, quod accepit ex illo contractu; vt dubium ſit, an teneatur illud offerre non ſolum verbaliter, ſed realiter ad tradita per Natt. conſ. 631. ſuper controuerſia. num. 1. & ſeqq.

144 Extende primo eandem illationem, vt ſit vera, etiam ſi ego non opponerem, & non proteſtarer, tùm quia in primis dubium eſt, an volens reſcindere, debeat ex ſe offerre, etiam parte non opponente, ad tradita per Rot. diuerſ. deciſ. 102. concluſum. ſub num. 3. verſ. non obſtat; num. 4. & 5. deciſ. 440. domini concluſerunt. num. 1. & dicta deciſ. 810. num. 1. & ſeqq. par. 1. tùm quia, etiam oppoſitione circumſcripta, militat reſtrictio, de qua ſupra num. 137.

145 Vtilis tamen eſt praxis opponendi, ne alias videatur conſentire, & conſenſus præiudicare, per ea, quæ in alijs terminis ſcripſi infra num. 301.

146 Et vbi, mea oppoſitione non obſtante, iudex ſuper hac controuerſia aditus, pronuntiaret pro diſdicta, ego deberem appel-

lare,

late; alias pronuntiatio teneret, & tranſiret in iudicatum, Rot. dictis deciſ. 102. ſub nu. 5. & 810. ſub num. 8.

147 Extende ſecundo declarando, vt dato etiam, quòd ſocietas intelligeretur diſdicta, tamen officialis ratione moræ, in non reſtituendo pecunias, teneretur ad intereſſe lucri ceſſantis, iuxta notiſſimum Auditoris Cameræ ſtylum, de quo ſcripſi infra num. 251. quia concurrunt omnia neceſſaria: conſtat enim in primis de mora debitoris, non ſoluentis, conſtat ex ipſa ſocietate officij, quòd ſocius eſt ſolitus negotiari, & lucrari, cum ſocietates officij ſint negotium lucratorium, inſuper conſtat, quòd, non reſtituendo, impedit ſocium, ne poſſit ſuas pecunias negotiari.

148 Reſtringe quinto, vt non procedat in caſu huius octauæ ampliationis, & primæ, & ſecundæ ſubampliationis, poſitarum ſupra num. 1. 22. & 23. quia in earum caſu ſemper videtur adeſſe quædam mora irregularis, cum mutuatarius eo ipſo, quòd ſcit, mutuatorem ceſſare à lucro propter mutuum, & obligat ſe ad illud intereſſe, non eſt conſideranda alia mora; quia debitor eatenus tenetur ad intereſſe propter moram, quatenus mora eſt cauſa, vt creditor ceſſet à lucro, ſed in caſu huius reſtrictionis ſatis conſtat, quòd mutuatarius eo ipſo quòd accipit mutuo, eſt cauſa, vt mutuator ceſſet à lucro: ergo non eſt neceſſaria alia mora.

Confirmatur primo hæc reſtrictio, quia obligatus ſine aliqua dilatione, eſt obligatus abſque mora; ſed nos ſupponimus mutuatarium obligari ad intereſſe lucri ceſſantis tempore mutui ſine vlla dilatione: ergo eſt obligatus abſque mora.

Confirmatur ſecundo, quia Doct. dum indagant quot, & quæ conditiones requirantur ad hoc, vt mutuatarius teneatur ex pacto ad intereſſe lucri ceſſantis, non enumerant moram, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 77. & ſeqq. vſque ad num. 94. excluſiuè.

Confirmatur tertio ex his, quæ ſcripſi infra num 151.

149 Infero ex hac reſtrictione, veram non eſſe opinionem Soti de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. poſt 4. concl. col. 5. fol. 542. dum inquit, inter antiquos, grauesque, ſeu iuris, ſeu Theologiæ Doctores neminem inueniri, qui explicitis verbis aſſerat, lucrum ceſſans poſſe in pactum deduci, niſi ratione moræ, aut alterius culpæ debitoris, & Ioannis Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. ſub num. 13. verſ. ſed rectius. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 121. & in cap. nauiganti. §. 2. nu. 26. in fine, & num. 27. de vſur. eod. tom. 7. fol. 139. dum in caſu prædictæ octauæ ampliationis, & primæ ſubampliationis, de quibus ſupra num. 1. & 22. arbitratur, intereſſe non deberi, quia nondum adeſt mora, ſine qua, inquit, non poteſt paciſci de intereſſe: & hanc illationem contra Io. Bapt. vbi ſupra, tenet in ſpecie Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 2. verſ. reliquum eſt. & pariter infero, veram nõ eſſe doctrinã Archiepiſcopi Floren. tract. de vſur. cap. 2. §. 27. ſub nu. 44. tom. 7. fol. 83 dum, ad opinandũ, genero non deberi fructus dotis, pendente dilatione, data ſocero ad ſoluendam dotem, quamuis conuenerint, vt interim ſoluantur fructus, ea mouetur ratione, quòd ſocer non ſit in mora, cum ex conuentione differatur ſolutio, & ideo, inquit, non credere, quòd poſſit paciſci de intereſſe ſoluendo; quia (replicando idem) inquit, tale intereſſe debetur propter moram, quæ hic ceſſat propter temporis dilationem. hæc enim doctrina, & opinio Lupi ſatis confutantur ex auctoritate etiam Rotæ, quam ſecutus ſum infra num. 151. & ab Archiepiſcopi Florent. opinione in ſpecie diſceſſimus infra ſub num. 174.

150 Reſtringe ſexto, vt non procedat quando creditor in contractu debiti facit dilationem debitori ad ſoluendum, cũ pacto, quòd ipſe debitor teneatur, finita dilatione, ſoluere debitum, vna cum intereſſe decurſo tempore dilationis, quia iſto caſu debitor tenetur ad intereſſe ex conuentione, nulla præcedente mora, ſiquidem non dicitur in mora, qui habet dilationem, ſeu quando nondum venit dies ſolutionis: hanc reſtrictionem probant, & ſequuntur, non tamen vniformiter Doct. infra citati in certis caſibus, quos mox referemus.

151 Ratio huius reſtrictionis eſt, quia, ſuppoſito caſu, in quo debeatur intereſſe, tantum operatur partium conſenſus, quantum operatur mora, vt, alijs Rotæ deciſionibus citatis, ſecuta eſt Rot. diuerſ. deciſ. 372. domini cenſuerunt. num. 6. verſ. non obſtat quòd. in fine, ven. 1. Martij 1613. in Ianuen. pecuniaria, coram R. P. D. Vbaldo.

152 Primus caſus, in quo procedit hæc reſtrictio, eſt, quando emptor habet à venditore

dilationem ad ſoluendum pretium rei emptæ, quæ eſt de ſui natura fructifera, quia ſi venditor ſtipulatus ſit, ſibi deberi intereſſe, pendente dilatione, vtique debetur, Paul. de Caſtr. in l. 14. iulianus. §. ex vendito. ſub num. 3. ibi, intellige tamen quod teneatur. ff. de act. empt. Alex. conſ. 121. viſis & ponderatis. ſub num. 4. ibi, ad hoc benefaciunt. lib. 5. Dec. in cap. 6. cum venerabilis. ſub num. 65. ibi, putarem tamen quod etiam certa quantitas de except. & conſ. 111. ſub num. 13. ibi, non obſtant quædam reſponſiones. Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 4. ſub num. 5. verſ. ſexto ex his. ibi, ſic tandem poſſe. vbi alios citat, & iſtam eſſe communem, & veram ſententiam, teſtatur, & ſequitur Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 7. ſub num. 15. verſ. verum quod. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 123. quia tunc non videtur data dilatio ad ſoluendum, Gabr. in concl. lib. 3. tit. de empt. & vendit. concl. 4. num. 25. in 3. intelligentia; hancq; ſententiam, nulla excitata difficultate, ſequitur Rot. diuerſ. quam ſecutus ſum ſupra num. 33.

153 Secus ſi venditor dediſſet emptori dilationem ad ſoluendum pretium ſine prædicto pacto, quia tunc quamuis res vendita eſſet fructifera de ſui natura; tamen venditor nullum prætendere poſſet intereſſe, neque lucri ceſſantis, neque damni emergentis, niſi poſt fluxam dilationem datam, quia, pendente dilatione, intereſſe non deberetur ex ſtipulatione, cum non fuerit in ſtipulatione deductum, neque ex mora, quia, pendente dilatione, excluditur mora, tàm regularis, quàm irregularis, Couar. d. cap. 4. ſub num. 5. ibi, ego ſanè non diffiteor. Gabr. dicta concl. 4 num. 20. limit. 1. Virgin. de Boccat. tract. de interdict. vti poſſid. cap. 18. ſub nu. 80. verſ. & ſimiliter. tom. 3. par. 2. fol. 314. & Io. Bapt. Lup. in d. §. 7. num. 13. in fine; & num. 14. fol. 122. & in hoc puncto nullam difficultatem fecit Conſilium Neap. dum in caſu venditionis cum termino ad ſoluēdum, reſoluit, nemine diſcrepante; quòd poſt lapſum terminum emptor tenetur tàm de iure ciuili, quàm canonico ad intereſſe ratione pretij non ſoluti, habito reſpectu ad fructus rei emptæ, vt per Affl. deciſ. 20. quidam nobilis. nu. 1. & 4. &, quòd, ceſſante pacto, omnes conueniant, intereſſe non deberi ante moram, etiamſi creditor eſſet mercator, teſtatur, loquendo in alijs terminis, Crauet. conſ. 87. ſempronius, in fine, & hæc ſententia eſt de mente Gloſſæ in cap. conqueſtus, de vſur. quam Gloſ. totus mundus approbat, vt dicit Socc. conſ. 88. abundè & eleganter. ſub num. 9. verſ. tertio hoc idem. lib. 4. & certè hæc ſententia non ſolum eſt communis; ſed tranſit etiam ſine difficultate, tùm quia controuerſia inter Doct. an, pendente dilatione, debeatur intereſſe, procedit ſolum propter pactum, quo partes de tali intereſſe conuenerunt; & tamen non deſunt aliqui, qui adhuc dicant, intereſſe non deberi, vt retuli infra num. 163. ergo,
154 remoto pacto, ceſſat controuerſia; † tùm quia vbicunque onus aliquod apponitur in contractu venditionis, illud æſtimatur pars pretij, & ideo emptor, in quem transfertur dominium, cum dilatione ad ſoluendum, & cum pacto, quòd, pendente dilatione, ſoluat aliquid venditori, tenetur illud ſoluere, tanquam partem pretij, vt ſcribit Abb. conſ. 66. duo ad claram. num. 3. verſ. ſecundo probatur. lib. 1. quodlibet enim onus, impoſitum rei, minuit valorem illius rei, & eſt pars pretij, Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 10. num. 1. & Surd. conſ. 181. inſpecto. num. 20. lib. 2. & in pacto de retrouendendo ſcripſi ſupra num. 37. & ſeqq. Ergo per oppoſitum dilatio, data emptori ad ſoluendum, cenſetur etiam pars pretij, ideſt, minuit pretium, vt ſecutus ſum par. præced. ſub num. 80. comprob. 4. quia tantum operatur propoſitum in propoſito, quantum appoſitum in oppoſito, l. ſi vt proponis. C. de nupt. & cap. hoſpitiolum. diſt. 32.

155 Confirmatur primo diſtinctio huius primi caſus in prima parte, quia emptor, cui venditor non facit dilationem ad ſoluendum, tenetur in rei traditione ſoluere pretium, &, non ſoluendo, tenetur ad vſuras recompenſatiuas, licet nulla mora interceſſerit, vt dicit text. in l. 5. curabit. C. de act. empt.

156 Ratio huius confirmationis, ſeu verius dictæ l. curabit. poteſt conſiderari duplex.

Prima ratio eſt, quia traditio poſſeſſionis rei venditæ videtur interpellare emptorem ad ſoluendum pretium, & interpellando conſtituit eum in mora irregulari, quia etſi text. in d. l. curabit. in illis verbis, *licet nulla mora interceſſerit*, loquatur negatiua generali, tamen debet reſtringi ad moram regularem, & ſic non comprehendit moram irregularem, quia hæc mora ineſt naturaliter per implementum traditionis rei, vt explicat Socc. d. conſ. 88. abūdè & eleganter. ſub

num.

num. 7. ibi, nam d. l. curabit. & conſ. 130. circa præſentem. num. 6. ibi, nec ſub ratione. lib. 4. nam emptio, & venditio eſt contractus vltro citroque obligatorius, vt ex ſe patet,
157 † & in contractibus vltro citroque obligatorijs mora contrahitur abſque alia interpellatione, quando alter adimpleuit, idem Socc. ad reg. 269. fall. 6. etiam ſi dies appoſita non ſit, Caſtrac. tract. de ſociet. cap. 69. l 1. num. 3. verſ. nec officialis. ſicq; Socc. reſtringit dictam l. curabit. vt loquatur de mora per interpellationem.

158 Hæc Soccini ratio, ſeu verius explicatio (ſit eius pace dictum) non eſt bona; per ea, quæ dixi in ſequenti ratione.

Secunda ratio (& hæc vera) eſt, quia, quando quis non adimplet contractum pro parte ſua, non poteſt ex illo contractu commodum conſequi, nulla habita conſideratione, an is fuerit in mora, quia non ſumus in caſu, in quo requiratur mora, nec regularis, nec irregularis, ſic in alio propoſito dixit, & benè Rot. diuerſ. deciſ. 329. fuit per dominos. ſub num. 1. in Rom. duorum millium, 19. Martij 1574. coram bo. mem. Card. Seraphino, inter impreſſas Lugduni anno 1612. & conſequenter optimo iure lex illa loquitur verbis generalibus, *licet nulla mora*, & malè Socc. ea reſtringit ad moram regularem: &, quòd reſponſum Imperatorium in d. l. curabir. rationem non habeat à mora regulari, vel irregulari, ſcribit Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 4. ſub num. 5. verſ. ſexto ex his.

159 Fateor tamen, quòd emptor, non adimplendo pro parte ſua, eſt in mora; ſed dico, quòd illius moræ non eſt habenda ratio, quia venit in conſequentiam, tanquam acceſſorium conſecutiuum, & inſeparabile; & regula eſt, quòd in diſpoſitione attenditur, quod principaliter agitur, & non quod venit in conſequentiam, per ea, quæ in alijs terminis ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 173. & ſub num. 296.

160 Conſolidatur hæc ſecunda ratio, quia licet venditor in rei vẽditione promiſerit emptori dare vnum fideiuſſorem, ſeu poſſeſſionem rei venditæ liberam, & hoc non adimpleat, ideoq; emptor non ſit in mora, ſeu perfidia ſoluendi; tamen adhuc emptor tenetur ad vſuras recompenſatiuas, quæ veniunt potius ex quadam æquitate, quàm ratione moræ; Bal. in l. 2. vſuras. num. 4. q. 10. C. de vſur. quem ſequitur Io. de Anan. in cap. 8. conqneſtus, num. 2. in fine, de vſur. addens ipſe, deberi etiam, quia per tale non implementum non minuitur vſus rei.

161 Ratio rationis eſt, quia & æquitati, & iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in æqualitate conſiſtit, valde repugnat, vt emptor lucretur fructus rei, cuius pretium promiſit ſoluere, & non ſoluit, Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 4. num. 1. verſus finem, & num. 2.

Ergo ſi hoc intereſſe recompenſatiuum debetur emptori ex diſpoſitione legis, nulla ratione ſuaderi poteſt, quin eadem legis diſpoſito poſſit inter partes pacto exprimi, vt argumentatus eſt Dec. conſ. 119. ſub num. 3. in primo argumento, ibi, nam prima facie. ſeu, vt dicit Couar. d. cap 4. ſub num. 5. non video, cur venditor non poſſit ſtipulari ſibi vſuras, vel intereſſe, data dilatione, & habita fide pretij, quas conſequi poſſet æquiſſimè, ſi eam gratiam emptori non feciſſet.

162 Confirmatur ſecundo, quia licet venditio rei, conſiſtentis pondere, numero, vel menſura, facta pro maiori pretio ob dilatam pretij ſolutionem, ſit vſuraria, tamen ſecus eſt in venditione domus, vel prædij, ex quibus præſertim emptor interim percipit vtilitatem, Bal in rubr. num. 4. verſ. ſecundo quæritur. C. de vſur. & alij, quos, tuendo hanc Baldi opin. ſequitur Ant. Burg. in cap. ad noſtram. ſub num. 18. & 19. in 2. limit. de empt. & vendit. inter Repeten. tom. 4. fol. 262.

Neque huic confirmationi obſtat, quòd contrariam opinionem teneant alij, quos citant, & ſequuntur Socc. d. conſ. 88. ſub nu. 15. verſ. prima difficultas. lib. 4. & Dec. d. conſ. 119. num. 13. verſ. quarto non obſtat. hæcq; contraria opinio ſit communis, vt teſtatur Ant. Burg. vbi ſupra.

Quia reſpondeo, opinionem Baldi procedere, quando pretium, auctum ob dilationem datam, æquiualet fructibus, quos emptor illo medio tempore percipit, ita vt ſit æqualis recompenſatio; opinio vero contraria poteſt procedere, quando pretium auctum excederet fructus.

163 Contrariam ſententiam; nempè, quòd hoc pactum, vt emptor teneatur ſoluere vſuras, pendente termino ad ſoluendum, ſit illicitum, & ideo emptor ad illas non teneatur, amplexi ſunt Socc. d. conſ. 88. ſub num. 18. in quinta difficultate, conſ. 103. præſens conſultatio. num. 26. verſ. quinta difficultas. & ſub multiplici variatione idem ſequi videtur conſ. 130. circa præſentem. ſub num. 5.

ibi, tamen quando concurrunt. & ſub num. 8.9.& 10.lib.4.quod conſilium eſt ſuperfluè repetitum in conſ. 179. lib. 2. & cum Socc. tranſit Crauet.conſ.189. quando fœmina. ſub num. 7. verſ. tertius caſus. & hanc opinionem eſſe communiorem, & tutiorem, refert, & ſequitur Socc.d.conſ.88.num.18. in fine, & tu poteris videre reliquos nonnullos, citatos à Couar. d.cap.4.ſub nu.5. & à Io.Bapt.Lup.d.§.7.num.15.

164 Retenta priori ſententia, quæ eſt verior, & magis communis, nempe, emptorem teneri ex pacto ad intereſſe, dilatione pendente.

Extende primo eam, vt præcipuè procedat, ſi venditor, tradendo emptori poſſeſſionem rei venditæ, retinuerit penès ſe dominium, quia tunc illa venditio, donec ſoluatur pretium, habet naturam locationis, cum venditor, retinendo penes ſe dominium, poſſit cum eo, cui tradit poſſeſſionem, conuenire de certa mercede, & affictu, vt ſcribunt Abb.conſ.66.duo ad claram.num.1.& ſeqq. & præſertim in fine, ibi, & primo ad primum.lib.1.Socc.dictis conſ.88. num.14. verſ.octauo.& conſ.103.num.27.verſ.ſexta. lib. 4. Alex. conſ. 121. viſis & ponderatis. num.1.& ſeqq. lib.5.Dec.conſ. 119. ſub nu. 3.& 4. verſ.ſecundo hoc.Couar.var.reſolut. lib.3. cap.4. ſub num.4.verſ.quinto ex ead. & Ioan.Bapt.Lup.in l.curabit.§.7.ſub num. 13. verſ. & quamuis. & clarius ſub num.17. verſ.illud tamen.& num.18. C.de act.empt. inter tract.diuerſ.tom.7. fol.122. & 123. & in hac extenſione conueniunt omnes.

165 Non obliuiſcaris vnquam iſtam extenſionem, & illa tu, qui vendis, ſemper vtaris, quia ſi tu, habita fide de pretio, reſerues tibi dominium, & poſſeſſionem rei venditæ, donec, & quouſque tibi ſolutum ſit integrè pretium, poteris non ſolum conuenire de certa mercede, vt dixi in hac extenſione, ſed etiam præfereris in illa re omnibus creditoribus, quantumuis ſint anteriores, & priuilegiati, Neguſan.tract.de pignor.in ſecundo memb.5.part. ſub num.18. verſ.& etiam. tom.6.par.1.fol.227.& latius Matth. Brun. tract. de ceſſion.bon.4.par.q.11.princ.num. 18.& 19.tom.3. par.2. fol.197. & Stracch. tract. de decoct. tit. qui pot. in bon. decoct. habean.num.7.tom.6.par.1.fol.327.

166 Subextende hanc extenſionem, vt quamuis venditor ſibi expreſsè dominium non reſeruet, tamen poterit paciſci cum emptore, vt ipſe emptor, dilatione pendente, habeat rem titulo locationis à venditore pro certa, & moderata penſione, Couar.d.cap. 4. ſub num.6. verſ.nono planè.

167 Extende ſecundo, vt procedat etiam quando nulla eſt à venditore data emptori certa dilatio ad ſoluendum, ſed ſimpliciter inter eos eſt conuentum, vt, donec emptor ſoluerit pretium, teneatur ſoluere venditori ſingulis annis intereſſe, quia iſto caſu nulla videtur data dilatio, quæ poſſit excuſare debitorē à mora, & conſequēter magis tenetur ad intereſſe, per ea, quæ adducit, licet non firmet Socc. in citatis conſ.88.ſub num. 18. & conſ.103.num.25.verſ.quarta difficultas. lib.4.& firmant Couar.d.cap. 4.num.6.verſ. octauo infertur. & Io.Bapt.Lup.d.§.7. num. 16.verſ.reſultabit. C.de act.emp.inter tract.
168 diuerſ.tom.7.fol.123.† & de ſolito negotiari, quòd poſſit ab initio contractus paciſci, non tantum de intereſſe damni emergentis, ſed etiam lucri ceſſantis, ſcribit, loquendo non in contractu venditionis, & emptionis, ſed in genere, Io. Guter. tract. de contract. iurat.cap.2.ſub num.5. ibi, imò, & à principio. tom.6.par.2.fol.43.

169 Extende tertio, vt hoc intereſſe recompenſatiuum, quod diximus loco fructuum deberi venditori, ideoque poſſe deduci in pactum, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 152. & ſeqq. verſ.primus. procedat etiam ſi res ſit ſterilis, ita quòd emptor ex poſſeſſione ſibi tradita, nullum conſequatur fructum; vt puta, quia ſit ſilua non cedua, cuius fructus differatur ad plures annos, quia adhuc emptor, ex quò eſt in perfidia in non ſoluendo pretium, tenetur venditori ad intereſſe, Bal.in l.2.vſuras.num.3. verſ. quæro quid ſi reus. C.de vſur.

170 Contrarium ſuadetur ex his, quæ ſcribit Paul. de Caſtr.in l.5.de diuiſione. ſub num. 10. ff.ſol.matr. dicens, quòd mora irregularis, quæ contrahitur re ipſa ex eo, quia contractus impletur ex altera parte, facit moroſum teneri de fructibus perceptis, non autem de non perceptis: & ex his, quæ ſcripſi ſup. d.num.152.verſ.primus.& ſeqq.dum Doct. quos ibi citaui, loquuntur in re fructifera: & ita credo verius, quia non adeſſet æquitas, qua mouetur l.curabit. & faciunt quæ ſcripſi infra num.292.reſt.1.

171 Extende hæc omnia, quæ dixi de emptore, condemnando ad intereſſe pretij non ſoluti, vt procedant etiam in venditore, non

conſi-

conſignante rem venditam, cuius pretium fuit ſibi ſolutum ab emptore, quia & ipſe venditor tenebitur emptori ad intereſſe recompenſatiuum ad rationem fructuum rei venditæ, ſi ſit in mora regulari, & etiam ad intereſſe ipſius emptoris, ſi ſit in mora irregulari, Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 7. num. 25. verſ. vnde venditor. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 123. & quòd ſicut reſpectu emptoris, qui tradit pretium, & non habet rem, non eſt contractus vſurarius, ſi ſibi promittatur iuſtum, & veriſimile intereſſe recompenſatiuum, ita etiam non debeat dici contractus vſurarius reſpectu venditoris, qui tradit rem, & non habet pretium, ſi ei ſoluatur iuſtum, & veriſimile intereſſe recompenſatiuum, ſcribit Rot. diuerſ. deciſ. 340. in quæſtione. ſub num. 5. & 6. parte 1.

172 Subextende hanc extẽſionem, vt in caſu, quo emptor pretium, quod ſoluit, accepiſſet ſub vſuris, venditor, qui rem venditam non conſignauit, teneatur ad illas vſuras, etiam ſi res, quam vendidit, eſſet infructifera, Bal. in l. 2. vſuras. num. 6. verſ. vltimo pone. C. de vſur. Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 119. num. 30. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 33. Io. de Anan. in cap. 8. conqueſtus. num. 3. verſ. quærit &. de vſur. & alij, quos citat Gabr. in concluſ. lib. 3. tit. de emp. & vendit. concl. 4. num. 19. ampl. 14. & hæc ſubextẽſio procedit etiam in ſimilibus contractibus, puta, in locatione, & conductione, Bal. Laur. de Rodulph. & Io. de Anan. in locis ſupra proximè citatis.

Quamuis Saly c. quem citant Io. de Anan. & Gabr. teneat contrarium.

Quia huius primi caſus materia eſt ita ampla, vt ſi eam vndique percurrere vellem, nimis à propoſito itinere deflecterem, idcirco duas tantum addam declarationes, & aggrediar ſecundum caſum.

Prima declaratio eſt, quòd partes, paciſcentes de intereſſe recompenſatiuo, & illud taxantes, debent moderatè taxare, habito reſpectu ad fructus rei venditæ, alias ſi excederent fructus, taxatio eſſet illicita, vt declaraui ſupra num. 33. & 35.

173 Secunda declaratio eſt, quòd æquitas dictæ l. curabit. habet locum in omni contractu correſpectiuo, tàm nominato, quàm innominato, Rot. diuerſ. deciſ. 340. in quæſtione. num. 6. par. 1. & ideo habet locum etiam in venditione rerum mobilium, ſi fructiferæ ſint, vt patet ex caſu, de quo Rot. diuerſ. deciſ. 189. cum alias. num. 3. in fine, in Rom. cenſus de Mutinis, mercurij 11. Decembris 1602. coram Reuerendiſs. D. Sacrato inter impreſſas Romæ 1615.

174 Secundus caſus, in quo procedit eadem ſexta reſtrictio, poſita ſupra num. 150. eſt, quãdo gener facit dilationem ſocero ad ſoluendam dotem, quia poteſt ſtipulari, vt, pendente dilatione, ſoluatur ſibi quid annuum pro alimentis, inſtar venditoris, de quo ſcripſi ſupra num. 152. in primo caſu præcedenti; nam quòd hæc ſtipulatio, ſeu pactum ſit licitum, ſecuti videntur Abb. in cap. 16. ſalubriter. num. 3. Ambr. de Vign. ſub num. 13. verſ. ſecundo caſu. & num. 14. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 13. Dec. in cap. 7. cum venerabilis. ſub num. 63. 64. & 65. de excep. & clarius Bal. Nouel. tract. de dot. par. 7. priuil. 3. num. 4. tom. 9. fol. 220. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. col. antepenult. ibi, ſed quid ſi gener. fol. 539. Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 213. verſus finem, verſ. ex qua. ibi, ſecundum poſſe. Couar. var. reſol. lib. 3. cap. 1. ſub num. 3. verſ. quarto hinc. & verſ. quinto eodem iure. & Virg. de Boccat. tract. de interd. vti poſſid. cap. 18. num. 83. tom. 3. par. 2. fol. 314. & eſſe veriorem, & communem ſequitur Couar. vbi ſupra.

Confirmatur primo hæc opinio (& confirmando, vtilia cumulamus) quia gener, recipiendo à ſocero fundum, vel domum pro pignore, ſeu loco dotis, ſibi promiſſæ, & non ſolutæ, non cogitur fructus, quos ex illo fundo, ſeu domo percipit, computare in ſortem, cap. 16. ſalubriter. & ibi Canoniſtæ de vſur. Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 2. verſ. ad cap. ſalubriter. fol. 312. & ſeqq. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. col. 13. initio, ibi, grauius tamen. fol. 539. Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 321. initio, & per totam, col. 288. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. contr. 14. num. 1. 2. & 3. qui latè inſiſtunt de ratione, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. num. 64. not. 20. 14. q. 3. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de mutuo, cap. 8. in 3. caſ. hæcq; confirmatio ex diſpoſitione ſtatutorum Vrbis lib. 1. cap. 137. procedit, etiam ſoluto matrimonio per mortem alterius coniugis, cum hac conditione, (quando eſt mortua vxor) ſi ex ea extent communes filij.

Confirmatur ſecundo, quia eadem ratione,

Digitized by Google

ne, vt mulier dotata alatur ex dote, vidua, mortuo marito, poteſt à patre, qui dotem nondum ſoluit, vel a mariti hæredibus, qui dotem ſolutam non reſtituunt, accipere fructus pro ſe alenda, Sot.d.art.2.col.penul. circa initium, ibi, atqui ex eadem radice. fol.540.

Et licet hoc, quod ſcribit Sot. de ſoluendis fructibus viduæ ab hæredibus mariti, non ſit verum poſt annum à morte viri, inſpecto iure communi, per ea, quæ ſequitur Hieron. Gabr.conſ.152. iure communi. num.1.& 2. lib.2. & in Vrbe, & diſtrictu procedat ſolum vigore ſtatutorum, d.cap.137. confirmatorum à Papa, quæ fructus dotis taxãt,& mandant, ſolui poſt moram non ſolutæ dotis, marito promiſſæ, & poſt iudicialem interpellationem, per viduam factam pro illius reſtitutione; tamen hoc ſtatutum, vti correctorium iuris communis, non extenditur vltra perſonam viduæ,& ideo non habet locum in filijs, & hæredibus viduæ, Hier.Gabr.d.conſ.152. num.3.& ſeqq.

175 Contrariam opinionem, nempè, hoc pactum eſſe illicitum, & ideo non tenere, videntur poſt varias diſtinctiones ſecuti in effectu Ant.de Butr.in d.cap. ſalubriter. num. 6. Archiepiſc.Floren.tract.de vſur. cap. 2. §. 27. num.44.tom.7. fol.83.& tenent apertè Io.Andr. in d. cap. ſalubriter. num.1. Socc. conſ. 88. abundè. num. 10. verſ. quarto ad idem. & num.11.lib.4. Dec. conſ. 116. in cauſa aloyſij. ſub num.6. Crauet. conſ.189. quando fœmina. ſub num. 7. verſ. quintus caſus. & ſub num.8. verſ.circa ſecundum. & eſſe veriorem, & ſecuriorem, ſequitur Socc. vbi ſup.& eſſe communem, tutiorem, ideoq; tenendam, ſcribit Crot. d. cap. ſalubriter. num.25. verſ.circa ſecundum. inter Repet. tom.4.fol.370.

176 Retenta prima opinione, quòd pactum de ſoluendo aliquid annuatim pro alimentis, ſeu fructibus, ſit licitum, tùm ob rationem, quam adduxi infra verſ.ratio.tum quia ſeruatur in praxi.

Declara eam, vt præcipuè debeantur, quando maritus, cui debetur dos, eſt eius conditionis, vt, ſi pecuniam dotalem habuiſſet, veriſimiliter illos fructus conuentos lucratus eſſet, ex quò eſt ſolitus negotiari, & lucrari, prout in his terminis loquuntur Abb. & Nauar.in locis citatis ſupra nu.174. & Bal. Nouel. d. priuil. 3. num. 4. verſ. & ex prædictis. fol.226.

Pro pinguiori intelligentia, & praxi huius ſecundi caſus, ſic declarati,& eorum, quæ in hac fructuum dotalium materia ſolent occurrere, ſunt conſiderandæ plures facti ſpecies.

Prima facti ſpecies eſt; quando gener facit dilationem ad ſoluendam dotem; & in hac facti ſpecie concludo, fructus non deberi, Abb. in cap.16. ſalubriter.ſub num.3. Io.de Anan. ſub num.6. ibi, ant. dicit quòd iſta materia,&c.& num.8.& Ambr. de Vign. ſub num.14.de vſur.inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 13. quia ſicut maritus poteſt vxorem ducere abſque dote; ita multò magis poteſt ducere cum dote, ſoluenda ad tempus, & hoc procedit etiam in terminis ſtatutorum Vrbis, lib.1.cap.137. quia loquuntur in caſu moræ, vt dixi infra in quarta facti ſpecie.

Extende hanc concluſionem, vt procedat etiam ſi ſocer, nulla facta conuentione de tradendo pignore, illud poſtea ex ſua liberalitate daret genero, & eſſet pignus fructiferum, quia illud cenſeretur dediſſe ſolum pro cautela, & non in præiudicium dilationis, vt interim lucraretur fructus ex illo pignore; ſecus ſi ſocer ab initio dilationis daret pignus, quia tunc cenſeretur dediſſe, vt fructus lucretur, Abb. in d. cap. ſalubriter. num.3.verſus finem, quem ibidem refert,& in hoc non impugnat Io. de Anan.ſub nu.6.

Infero, magis declarando hanc extenſionem, quòd vbicunque appareret ex expreſſa, vel tacita conuentione, quòd pignus daretur ſolum pro cautela, & ſecuritate, fructus, ex pignore percepti, eſſent ſemper reſtituendi, vel computandi in debitum dotis, ſiue pignus eſſet datum poſt contractum matrimonium, ſiue in ipſius matrimonij contractu, & cum hac illatione concordat Lud. Molin.de iuſt. tom.2.de contract. diſp.322. verſ. quinto colligo. col.292.

Secunda facti ſpecies eſt; quando gener nullam verbis facit dilationem ad ſoluendam dotem, ſed tamen eam facit re ipſa, tacendo, & eam non petendo: & in hac facti ſpecie dicendum eſt idem prorſus, quod in præcedenti, quia donec maritus dotem non petit, facit dilationem, & conſequenter ceſſat mora, ſine qua intereſſe non debetur etiam in cauſa dotis, per ea, quæ dixi ſupra num.100.

Nec dicatur, quòd imò eo ipſo, quòd maritus adimplet pro parte ſua, ſuſtinendo onera matrimonij, ſocer eſt in mora, non ſoluendo

uendo dotem; quia hoc idem adduxi, & ſolui infra verſ. non obſtat. & verſ. ſeq. ad illum.

Tertia facti ſpecies eſt; quando gener fecit dilationem ad ſoluendam dotem; ſed cum pacto, quòd ſibi interim debeantur fructus, ſeu quid annuum pro alimẽtis, & oneribus matrimonij: & in hac facti ſpecie ſunt hinc inde opiniones communes, de quibus per Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 1. ſub num. 3. verſ. quarto hinc: & ego ſupra ſub num. 174. & ſeqq. ſecutus ſum affirmatiuam; & rationem adduxi infra verſ. ratio.

Quarta facti ſpecies eſt; quando debitor dotis eſt moroſus; quia fuerit à die, vel ab homine interpellatus: & in hac facti ſpecie ego concluderem cum Abb. in d. cap. ſalubriter. ſub num. 3. de vſur. quòd fructus dotis debeantur, ſi maritus ſit ſolitus negotiari; ſecus ſi non ſit ſolitus negotiari, aut aliter non doceat de intereſſe lucri ceſſantis; niſi eſſemus in loco, vbi ſeruarentur ſtatuta Vrbis, quæ, nulla habita conſideratione, an maritus ſit ſolitus negotiari, mandant, ſolui fructus dotis poſt moram non ſolutæ dotis, marito promiſſæ.

Quinta facti ſpecies eſt; quando debitor dotis eſt moroſus poſt mortem mulieris: & in hac ſpecie etiam ſi eſſemus in dicto Vrbis ſtat. 137. fructus dotis adhuc non debentur ſecundum Hier. Gabr. conſ. 152. iure communi. num. 3. & ſeqq. lib. 2. quia ſtatutum prędictum non loquitur in caſu ſoluti matrimonij per mortem mulieris, ſed per mortem viri, & quia eſt ſtatutum correctorium iuris communis, non debet extendi vltra perſonam, in qua loquitur.

Sexta, & vltima facti ſpecies eſt; quando genero datur pignus, detinendum donec ſoluatur dos: & in hac ſpecie concludo, fructus pignoris nõ computari in ſortẽ, per tex. in d. cap. ſalubriter. & ſcripſi ſupra nu. 174. & declaraui ſup. hoc eod. nu. verſ. extende.

Ratio huius concluſionis, ſeu verius dicti cap. ſalubriter. (omiſſis rationibus, quas Canoniſtæ, & Theologi citati ſupra ſub nu. 174. excogitarunt, quia non ſunt ſolidæ) poteſt eſſe, quia certi iuris eſt, quòd pater tenetur alternatiuè, filiam vel alere, vel ei congruam aſſignare portionem, ex cuius fructibus poſſit ſe alere; & licet, ſi eam nuptui tradat, videatur ſe eximere ab hac obligatione, etiam ſi dotem non conſignauerit; quia obligatio alendi tũc pertineat ad maritum, tamen diſtinguo duos caſus. Primus caſus eſt; quando ſocer, & gener in contractu matrimonij conueniunt, quòd pater, cum dotem non ſoluat, non ſit exemptus ab obligatione alendi filiam, ſed teneatur propterea loco alimentorum quid annuum ſoluere, donec non ſoluerit dotem; & idem eſt; quando ſine alia expreſſa conuentione daret loco alimentorum pignus fructiferum: & hoc caſu, ſeu caſibus eiuſmodi conuentio eſt licita; quia illi fructus, qui ſoluuntur, ſeu percipiuntur ex pignore pro alimentis, non percipiuntur ea ratione, quòd illa temporis dilatio ex ſe ipſa immediatè pariat illud lucrũ, neque ratione alicuius lucri ceſsãtis, ſeu damni emergentis; & in hoc communiter decepti ſunt Doct. & præſertim Theologi, ſed percipiũtur ex obligatione primæua patris, & proinde ſiue maritus ceſſet à lucro, ſiue non ceſſet ob non ſolutam dotem, licitè percipiuntur: nam ſicut pater fuiſſet obligatus alere filiam, ſi eam nuptui non tradidiſſet, nulla habita conſideratione, an pater ex portione, ſeu dote, quam debet filiæ, lucrum faciat, vel non faciat; ita etiam in caſu iſto, cum natura ſuæ obligationis ſubſtantialiter non ſit alterata, debentur alimenta, & loco alimentorum debentur fructus, nulla habita conſideratione lucri, ſeu damni. Secundus caſus eſt; quando pater filiam maritauit, dote non conſignata, & ſine prædicta conuentione, ſeu pignoris traditione: & iſto caſu dico, quòd gener non poteſt à ſocero exigere aliud, quàm dotem, quia vel vult exigere alimenta, & dico quòd non poteſt, quia ipſe maritus tenetur eam alere, etiam ſi dotem non habuerit, & ideo, eam alendo, non inita prædicta conuentione, ſeu non accepto pignore, videtur voluiſſe alere ex propria ſui mariti obligatione; vel vult exigere fructus ratione intereſſe lucri ceſſantis, & dico, quòd non poteſt, niſi probatis requiſitis neceſſarijs ad conſequendum intereſſe.

Extende hanc concluſionem, eiusq; rationem, vt habeat locum non ſolùm in pignore, dato à ſocero, ſed etiam in pignore, dato à quouis alio, qui dotem promiſerit, & pro dote pignus dederit, quia quicumque mulierem dotat, aſſumit in eo officio munus paternum, & conſequenter tenetur ſicut pater, & ita ſeruatur in omnibus tribunalibus, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. controu. 14. ſub num. 2. verſ. ſed hæc explicatio. & verſ. ſeq. fol. 292. tom. 2.

De fructibus dotis viduæ, non reſtitutæ, &

de

Digitized by Google

de fructibus pignoris, dati viduæ ab hæredibus mariti, vide ſupra q. 1. ſub num. 315. & hac ead. ampl. ſub num. 174. confirm. 2.

Non obſtat, quòd Alex. conſ. 147. perſpectis. num. 1. & ſqqq. lib. 5. & multi alij, qui poſſent allegari, voluerint indiſtinctè vſuras, ideſt, fructus dotis eſſe ſoluendos à die conſumati matrimonij, & quo maritus cœpit ſuſtinere onera matrimonij, quaſi ſit probata mora, quia cum contractus matrimonij ſit vltrò, citroque obligatorius, ſtatim atque maritus conſumauit matrimonium, & incœpit ſuſtinere onera matrimonij; & ſic adimpleuit pro parte ſua, ſocer, non ſoluendo dotem, eſt in mora abſque alia interpellatione, & ante biennium, vt conſiderat Alex. vbi ſupra, & faciunt quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 372. & 373. & ſupra hac ead. ampliat. num. 158. & quaſi ſit etiam probatum intereſſe damni emergentis, cum maritus ſuſtineat omnia onera matrimonij.

Quia reſpondeo diſtinguendo duo membra principalia. Primum mẽbrum eſt, quando fructus dotis peterentur, vti vſuræ: & in hoc membro diſtinguo inter ius ciuile, & ius canonicum: ſi enim loquimur de iure ciuili, admitto ſine veri præiudicio, quòd vſuræ dotis poſſint deberi; ſiquidem ius ciuile permittebat, ſeu tolerabat vſuras ſaltem moderatas, non ſolum in cauſa dotis, ſed indifferenter in omnibus, vt ex D. Thom. Medin. Io. Andr. & alijs retuli infra ampliat. 10. ſub num. 45. &, loquendo de hoc iure ciuili, poſſent procedere quæ ſcribunt Alex. & alij Legiſtæ: ſi verò loquimur de iure canonico, dico, vſuras dotis nullo modo poſſe peti, quia ius canonicum diſtrictè prohibet vſuras, vt ſcripſi ſupra q. 1. num. 401. & quia ius canonicum præualet iſto caſu iuri ciuili, ex quò agitur de materia peccati, attendendum eſt quid ſit diſpoſitum à iure canonico; & quid dicant Canoniſtæ, quibus in hoc ſtandum eſt, & non Legiſtis; ſed Canoniſtæ in d. cap. ſalubriter. de vſur. negant in ſpecie, deberi vſuras dotis, quia etſi dos ſit cauſa pia, & quantumuis priuilegiata, tamen vſura non debet admitti, per ea, quæ ſecutus ſum infra §. 3. gl. 3. ſub num. 43. ſiquidem pecunia pecuniam numquam parere poteſt. Secundum membrum eſt; quando fructus peterentur, non vti vſura, ſed vti intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis: & in hoc mẽbro concludo deberi, ſi probentur requiſita, de quibus Paul. de Caſtr. in l. 3. §. fin. num. 3. ff. de eo, quod cert loc. quem ſequitur in hoc totus mundus, & paſſim Rot. Rom. vt retuli infra ſub num. 254.

Et quatenus Alex. ſupra citatus, & alij Doct. qui ſcripſerunt, fructus dotis deberi, loquerentur in hoc membro, nego conſtare de mora, & de intereſſe damni emergentis; quia quoad moram, reſultantẽ ex adimplemento pro parte mariti; dico, quòd haberet locum, quando dos promiſſa conſiſteret in re fructifera, puta in domo, cuius penſiones ſocer exigeret, vel in cenſu, cuius exigeret fructus, quia tunc ex æquitate l. curabit. marito deberentur illi fructus, quos ſocer indebitè perciperet; ſecus quando dos debetur in pecunia numerata; quia tunc requiritur mora per interpellationẽ, hocq; moræ requiſitum viſum fuit neceſſariũ conditoribus ſtatutorũ Vrbis lib. 1. cap. 137. cum mora per implementum factum ab altera parte, & æquitas d. l. curabit. non habeat locum ob multas rationes, quas ſcitè, articulo diſcuſſo, adducit Bal. in l. vlt. cum quidam. §. præterea. ſub num. 9. verſ. ſed hic reuoco. C. de iur. dot. quem ſequitur Io. de Anan. in cap. 16. ſalubriter. num. 5. ibi, modo maritus vult agere. de vſur. & dato, quòd, etiam promiſſa dote in pecunia numerata, eſſet commiſſa mora, tamen nego, conſtare de damno emergente; quia eiuſmodi damnum emergens, conſideratum in alimentis, alijsque oneribus matrimonialibus, reſarcitur ſolutione dotis; ideo enim datur dos ante, vel poſt, vt ſuſtineantur iſta onera; quare dum maritus ea proprijs ſuſtinet pecunijs, conſeruat dotales, dum verò ſuſtinet dotalibus, conſeruat ſuas: vnde aliunde probandum eſt damnum emergens, ſeu lucrum ceſſans; quicquid in contrarium videantur ſcripſiſſe Io. de Anan. in d. cap. ſalubriter. ſub num. 8. verſ. ſed forte. verſus finem, & Crot. ſub nu. 23. dum ſcribunt, quòd maritus agit de intereſſe conſiſtente in damno, cum expendat de ſuo, alendo vxorem.

Infero ex dictis in ſecundo membro huius reſponſionis, laudabilem eſſe cautelam, vt creditor dotis faciat in iudicium vocari ſocerum, alioſq; dotis promiſſores ad ſoluendam dotem, & iudex eos condemnet ad ſoluendum infra decẽ, ſeu viginti dies, alioqui poſt eam diem conſtituant ſuper proprio patrimonio annuum reditum redimibilem, quia hac cautela in loco, vbi adeſt frequens commercium emendi hos annuos reditus,

iuſti-

Digitized by Google

iuſtificantur fructus dotis, accedunt enim magna mora, nempè, cum ſententia, & exiſtentia occaſionis lucrandi; quare hanc cautelam, ſeu praxim, vti iuſtam, ſeruari ſæpiſſimè in Curia Granatenſi, ſcribit Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 1. ſub num. 5. verſ. octauo hinc.

Firmata concluſione, quòd fructus, ſeu intereſſe ex dote, debita in pecunia numerata, non debeantur, niſi probatis mora, & intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis.

Extende primò eandem concluſionem, vt procedat etiam, ſtante ſtatuto, quòd fructus dotis ſoluantur, quia eiuſmodi ſtatutum non valeret ſecundum ea, quæ ſcribit Hier. Gabr. conſ. 152. iure communi. ſub num. 2. lib. 2. & videtur ſentire Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 1. ſub num. 3. verſ. octauo hinc.

Contrarium tenent Caiet. 2. 2. q. 78. art. 2. & Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 321. in fine, & ſecutus ſum ex Iaſ. infra §. 6. gl. 2. ſub num. 49. vbi videas.

Retenta tamen, ſi placeret, extenſione, Gabr. vbi ſup. eam reſtringit, vt non procedat, ſi ſtatutum ſit confirmatum à Papa; & Couar. vt non procedat, ſi in loco ſoluendæ dotis ſit frequens commercium vendendi, & emendi annuos redimibiles cenſus; & ita concordat Caietani opinionem; ſed de vtraque reſtrictione poſſet dubitari; nam, ſuppoſito, quòd hæc annua fructuum præſtatio eſſet vſura, Papa non diſpenſaret, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 311. & 314. nec certè fuiſſet eius intentionis diſpenſare, & confirmare: niſi dicamus, quòd Papa non diſpenſat, ſed, vbi eſt dubitatio, interpretatur, quod vtique poteſt, & eſt eius proprium, quia ad eum ſpectat; & ita teneo abſque vlla difficultate, quòd ſtatutum valeat, & ita indubitanter ſeruatur: cæterum in ſtatutis, non confirmatis à Papa, & ſuppoſita vſuræ dubitatione, illa commercij frequentia emendi reditus annuos, qua ſaluat opinionem Caietani, non ſufficeret, niſi ſtrictè conſtaret de intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, prout requirit Paul. de Caſtr. & ſtrictius Rot. Rom. quos ſecutus ſum ſup. num. 99. & infra num. 223. & 246. & ſeqq. & tunc ſtatutum ſeruiret de vento, quia, etiam ſtatuto circumſcripto, probatis requiſitis, deberentur ex diſpoſitione iuris communis, & ſic non ex ſtatuto.

Extende ſecundo, vt multò magis procedat poſt ſolutum matrimonium per mortem alterius ex coniugibus; quia alteri ſuperſtiti coniugi, etiam extantibus filijs communibus, fructus non debentur.

Nec obſtat, quòd contrarium ſcripſerint Ioſ. Cumia in ritib. Sicil. cap. 94. de interuſurio dotis. num. 22. verſ. ampliatur. & Borgnin. deciſ. 26. ſub num. 25. par. 3. & remiſſiuè ad hanc, in deciſ. 22. num. 18. in fine, par. 4.

Nam reſpondeo dupliciter. Primo, quòd Ioſ. Cumia loquitur in terminis ritus Siciliæ, quo diſponitur, vt debeatur interuſurium dotis, ad rationem quinque pro centenario; & Borgn. d. deciſ. 26. ſub num. 25. loquitur in caſu, in quo conuenerant de ſoluendo certo, & taxato intereſſe, quo caſu fructus eſſe ſoluendos, dixi ſupra num. 174. Cæterum, circumſcripto ritu, Cumia in eod. rit. num. 1. & ſeqq. vſque ad num. 6. in terminis iuris communis dicit contrarium. Secundo reſpondeo, quòd Borgnin. ſupponit, fructus dotis eſſe ſoluendos, conſtante matrimonio, & in hoc decipitur per ea, quæ ſcripſi ſupra verſ. quia reſpondeo. vnde ſi non ſunt ſoluendi, conſtante matrimonio, ruit eius fundamentum: & ad Cumiam reſpondeo, quòd ipſe tenet, ritum illum, loquentem de interuſurio dotis, ſoluendo viduæ, mortuo marito, extendi etiam ad caſum, quo vxor ſit mortua, & ſuperſtes ſit maritus; quod negat Gabr. d. conſ. 152. lib. 2. à nobis relatus ſupra verſ. quinta facti ſpecies. & iure, quia iſte ritus eſt correctorius iuris communis, & ideo non debet extendi.

Minus obſtat Rotę deciſio coram R. P. D. Pamphilio in Senogalien. de anno 1606. quam vidi allegari contra caſum huius extenſionis; quia etſi illa deciſio dicat, ſtatum dotis non mutari propter mortem vxoris, ideoq; competere adhuc viam executiuam ad exigendam dotem, ac ſi vxor viueret, (quod certè eſt veriſſimum) tamen non facit ad rem, cum oſtenderim, fructus non deberi, etiam conſtante matrimonio; vltra, quòd facilius eſt extendere viam executiuam, quàm debitum fructuum, qui habent vſuræ rationem.

Et hæc ſufficiant de ſecundo caſu, poſito ſupra num. 174.

177 Tertius caſus, in quo poteſt procedere eadem ſexta reſtrictio, poſita ſupra nu. 150. eſt in mutuo; ſed iſte caſus virtualiter eſt idem cum ſubampliatione quarta, de qua, ſupra num. 62. quare Doct. qui loquendo in illa

illa ſubampliatione, dicunt, quòd intereſſe lucri ceſſantis, conuentum in contractu mutui, debetur, ſeu, quòd poteſt de eo paciſci ab initio; nos citabimus hic, dum agimus, an facta mutuatario dilatione cum prædicto pacto, requiratur alia mora.

Prima opinio eſt negatiua, quòd mutuãs non poſſit mutuatario facere certam dilationem ad reſtituendum mutuum cum pacto, quòd interim, pendente dilatione, debeat eidem mutuanti ſoluere intereſſe, ſeu, quòd, finita dilatione, debeat reſtituere tàm capitale, quàm intereſſe decurſum tempore dilationis, Crauet.conſ.87. ſempronius.ſub nu. 5.verſ.circa ſecundum. & fuſius conſ. 189. quando fœmina. ſub num.7.verſ.videamus. dicens, quòd, ſi talis conuentio valeret, de facili mercatores applicarent animum ad ita mutuandum, quia lucrum eſſet tutius, & frequentius, & pecunia pecuniam acquireret, &, quòd non liceat ab initio mutui paciſci de intereſſe lucri ceſſantis ſine mora, ſcribit Io.Bapt.Lup.in l.curabit. §.6. nu.13. verſ.ſed rectius. iuncto toto nu. 12. & apertius num.21.verſ.quæritur etiam.& nu.25. verſ.quamobrem.C.de act.empt.inter tract. diuerſ. tom.7. fol. 121. &, quòd non liceat ab initio contractus mutui paciſci de intereſſe lucri ceſſantis, ſequitur eſſe veram, & receptam opin. Menoch. tract. de arbitr. iud. lib.2.cent.2.caſ.119.num.11.verſ.cæterum dubitari. & in alia impreſſione cent. 6. caſ. 119.num.18.& quòd is, qui ſua ſponte, hoc eſt, abſque vi, & fraude ſuam à ſua induſtria alienat pecuniam, non poſſit ante moram ſolutionis de lucro ceſſante paciſci, ſcribit Sot.de iuſt.& iur. lib.6.q.10.art.2. col. vlt. circa initium, fol.611. & cum hac opinione forſan reſidet Gabr.in concl.lib.3. tit.de ſolut.concl.10.num. 4. in fine, limit.1.dum conclusionem, in qua dixerat, creditorem poſſe petere intereſſe poſt moram debitoris, limitat, dummodo non fiat ante moram ex conuentione, & poſtea contrariam adducit opinionem; & cum hac opinione concordat prima opinio, quam adducit Mich. Sal. ad D.Thom.2.2.q.78.art.2.contr.9. ſub nu.1. verſ.his poſitis. fol.256. vbi, propoſita controuerſia, an mutuanti liceat in pactum ducere lucra ceſſantia; eamq; nimis prolixè examinans, inquit, primam opinionem eſſe Innocentij, & nonnullorum Canoniſtarum, qui dixerunt, quòd ſicut damnum emergens, ita & lucrum ceſſans non poteſt exigi, niſi mutuatarius fuerit in mora; & certè hæc opinio videtur eſſe de mente Innocentij, Io. Andr. Calder. Salyc. Stracch. & aliorum, qui teſtantur etiam, eſſe communem, prout eos ſigillatim, & fideliter citaui ſupra num. 9. verſ. primum, vbi videas.

Imò D.Thom. quem retuli infra nu. 270. in fine, videtur, loquendo de lucro ceſſante, tenere hanc opinionem negatiuam abſolutè, & ſimpliciter; & ſic etiam ſi interueniſſet mora, prout aduertit, formando opinionem diſtinctam pro ſecunda opinione, Mich. Sal.d.contr.9. ſub num.1.verſ.ſecunda opinio. fol.256. vbi pro ea alias adducit auctoritates, eamve decem nititur confirmare argumentis: Verum ego opinionem hanc non numero, tum quia contrariam opinionem, ſuppoſita mora, ſuppono indubitabilem infra ſub num. 183. verſ. primo concludo, tum quia Mich.Sal.poſtea ead.contr.9. ſub num. 18. verſ. ad argumenta. & ſeqq. fol.267. explicat ſententiam Diui Thomæ, vt admittat, etiam ex pacto poſſe deberi lucrum ceſſans.

178 Secunda opinio eſt affirmatiua; quòd mutuans poſſit paciſci de intereſſe, vt conſeruetur indemnis, & hanc opinionem expreſsè ſecuti ſunt Nauar.in cap.ſi fœneraueris.not. 15.ſub num.42. verſ.tertio inter omnes. 14. q.3.& in conſ.6.mercator.ſub num. 1. verſ. reſpondetur. lib.5.de vſur. Couar.var.reſol. lib.3.cap.4.ſub num.5.verſ.ſexto ex his.ibi, item & illud.Card.Tolet.de inſtruct.ſacerd. lib.5.cap.33.ſub n.2. verſ.conueniũt tertio. in fine, & eandẽ opinionem videtur ſecutus Coler.tract.de proceſs.execut.par.1.cap.10. ſub num. 105. ibi, alij verò, dum hanc opinionem refert poſtremo loco, & eſſe communem teſtantur Nauar. & Couar. in locis ſupra proximè citatis, & pro hac opinione multi alij allegantur, quorum aliqui non loquuntur in terminis; & aliqui tenent oppoſitum, vt contra Couar. qui eos citauit, admonet Io.Bapt.Lup. d.§.6. num.25. & contra Couar. & Nauar. admonuit etiam ſub num.13. Sed quicquid ſit de vera, vel non vera horum allegatione, poſſunt pro hac opinione allegari Hoſt. vti anteſignanus, Io. à Capiſtr. & multi alij, loquentes ſub varijs terminis, quos latè ſecutus ſum ſupra num. 4.& 6. & apertè, re ſæpius diſcuſſa, hanc ſecundam opinionẽ ſecuta eſt Rot.diuerſ.deciſ.331.ſententiam.n.9.verſ.nec facit quod. in Ianuen.pecuniaria.coram Illuſtriſs.Card. Lancel-

Lancellotto, lunæ 6. Iunij 1611. & rurſus deciſ. 372. domini cenſuerunt. num. 6. verſ. non obſtat quod. coram R.P.D. Vbaldo, veneris 1. martij 1613. in impreſſis Romæ 1615. &, quòd qui ſua ſponte mutuatario roganti mutuat, poſſit licitè cum eo paciſci de lucro, quod ſibi ceſſat intra terminum, ad quem mutuum exigitur, & antequam mutuatarius ſit in mora ſoluendi mutuum, ſcribit Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 315. verſ. quod potiſſimum. col. 273. &, quòd mutuans poſſit paciſci cum mutuatario, vt ſine alia mora teneatur ſoluere mutuatori damnum emergens, ſecutus ſum ex communi opinione infra num. 181. in 4. opin. & etiam teneatur ſoluere intereſſe lucri ceſſantis, ſequitur ex probabiliori, & veriori ſententia, citatis multis, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de mutuo, cap. 7. q. 6. verſ. verum dubiæ. & verſ. ſecunda eſt ſententia. & quòd Doct. tàm ex Theologis, quàm ex Summiſtis, & Iuriſperitis amplectantur communiter hanc opinionem, vt mutuanti, qui ſuas habet pecunias, expoſitas negotijs, & lucris, ducere liceat in pactum lucrum, ſibi ceſſans, ſeruatis quibuſdam conditionibus, ſcribit Mich. Sal. d. contr. 9. ſub num. 1. verſ. tertia opinio. fol. 257. vbi multos citat Doct. & quæ conditiones ſeruari debeant, ſcripſi ſupra num. 76. & ſeqq. vſque ad num. 93. incluſiuè.

179 Tertia opinio diſtinguit: Aut mutuator ſponte offert mutuare pecunias: & tunc nullo modo poteſt paciſci de lucro ceſſante, & paciſcendo committit vſuram; quamuis pecuniæ, quas mutuat, ſint verè expoſitæ negotiationi, & lucrum ſit probabile, & ipſe mutuator non habeat alias pecunias exponendas: Aut mutuator mutuat rogatus pecunias, quas habet negotiationi expoſitas: & iſto caſu oritur diſcordia prædicta inter grauiſſimos Doctores, in qua diſcordia poteſt quis probabilem ſententiam ſecurè amplecti, Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 33. ſub num. 2. verſ. conueniunt tertio. & ipſe amplexus eſt opinionem affirmatiuam, vt cum retuli num. præced. in ſecunda opinione, & cum hac tertia opinione diſtinguente concordat in effectu, & per alia verba Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de mutuo, cap. 7. q. 6. verſ. quæres quando. col. 552. dicens ex communi ſentētia, quòd ſi damus mutuo pecunias, vel rogati, vel indigentis neceſſitate permoti, vel alterius auctoritate, & iuſſu coacti, eamvè pecuniam in negotiatione poſitam habebamus, ex qua certò, vel probabiliter lucrum erat nobis venturum, tunc nobis lucrum ceſſans, deductum in pactum, debetur ſine alia mora; ſecus, inquit, ſi ſponte noſtra mutuum alteri damus, & à lucrando vltrò deſiſtimus, vel ſi ea pecunia nulli erat expoſita negotiationi; quia ſupererat, cum altera ad negotiationem ſufficeret, vel lucrum futurum non erat, ſed tantum contingere poterat.

180 Pro, & contra primum membrum huius opinionis vide ſupra num. 88. in 12. requiſ.

181 Quarta opinio videtur conciliādo diſtinguere, vt reſpectu lucri ceſſantis ſit vera prima opinio negatiua; reſpectu verò damni euitandi ſit vera ſecunda affirmatiua; Ioan. Bapt. Lup. in d. l. curabit. §. 6. ſub num. 12. 13. 24. & 25. & in hac opinione reſidet in effectu Menoch. d. caſu 119. num. 11. verſ. cæterum dubitari. quem retuli ſupra num. 177. in prima opinione, & infra hoc eodem num. &, quòd mutuans poſſit damnum emergens conſequi, quando tempore, quo mutuauit, de illo pactus eſt, præueniendo, ac monendo mutuatarium de damno, quod ipſi mutuanti poterat euenire, vt puta, domus ruinam, annonæ penuriam, & ſimilia, ſcribunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. concl. 3. col. 4. fol. 542. Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 119. ſub num. 12. verſ. ſecundus eſt caſus. & in alia impreſſione caſ. 119. ſub num. 20. verſ. & primo. cent. 6. & Card. Tolet. tract. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 32. num. 4. & 5. verſ. vno modo. & verſ. de damno. & in hoc omnes conuenire, ſcribit Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num.
182 42. verſ. tertio inter omnes. 14. q. 3. † &, quòd mutuator, qui, vt mutuet centum amico, accipit illa centum mutuo ab alio ſub vſuris de mandato, ſeu conſenſu dicti amici, & propterea de illis centum vſuras ſoluit, poſſit ab amico repetere centum, & vſuras, quia ſufficit, quòd amicus dixerit ei, quòd ſe indemnem conſeruet, refert, & ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 7. tit. de mutuo, cap. 8. in 2. caſ. verſ. ſed quid de eo. & quòd ab initio contractus mutui non liceat paciſci de intereſſe lucri ceſſantis, licet aliud ſit in damno emergente, ſcribit Boninſ. quem retuli ſupra num. 24. in fine, verſ. comprobatur. & hanc eſſe veram, & receptam opinionem, ſequitur Menoch. d. caſ. 119. num. 11. & in alia impreſſione num. 18.

cent.6.& quòd mutuatarius ex pacto, appoſito in mutuo, teneatur ad omnia damna, ex illo mutuo ſubſecuta, tàm antè morā, quàm poſt morā, ſcribit Mich.Sal.ad D. Tho. 2.2. q.78.art.2.contr.8.n.17.&, quòd, exceptis paucis, omnes tàm Iuriſconſulti, quàm Summiſtæ, & Theologi communi conſenſu tradiderint, poſſe exigi intereſſe damni emergentis etiam abſque mora debitoris, quando intereſſe fuit deductum in pactum mutui, ſcribit Io. Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.7.tit. de mut.cap.7.q.6. verſ.de damno. & quòd mutuatarius teneatur ſatisfacere de damno emergente tàm poſt moram, quam ante, ſcribit motiuando Medin.in ſuis tract. tom. 2.tit. de reb.per vſur.acquiſ.q.3. verſ. ſi dicas hoc. fol.320.

183 Quid dicendum iſto caſu, qui eſt vnus ex difficilioribus, & grauioribus, qui poſſint occurrere in diſputatione de vſuris, vt in controuerſia; an mutuanti liceat in pactum deducere lucra ceſſantia; exorditur Mich. Sal.ad D.Thom.2.2.q.78.art.2. controu.9. tom. 2. fol.255. & ideo tanto opinionum conflictu agitatur, & in eo Doctores non ſolum diſſident inter ſe, & variè alios citant, ſed aliqui allegantur pro vtraque parte, vt contra Nauar. & Couar. ſcribit Lup. d.§.6. ſub num.13.& num.25. vt retuli ſupra num. 178. in ſecunda opinione.

Breuiter duas ſtatuo concluſiones.

Concludo primo, quòd huius tertij caſus diſputatio non habet locum, quando vltra pactum lucri ceſſantis, in mutuo appoſitum, mutuatarius conſtituitur in mora per interpellationem hominis, vel diei, quia tunc omnes Doctores concordant, quòd à tempore moræ debeatur intereſſe: & ratio eſt euidens, tum quia mutuatarius poſt moram tenetur ad intereſſe, etiam circumſcripto pacto, & hoc non videtur poſſe reuocari in dubium, cum ſolum dubitetur, an mutuum cum intereſſe, iuſtè exigendo, tranſeat in aliam ſpeciem contractus; vt patet ex his, quæ ſcripſi hac ead.q. par.præced. nu.70.& ſeqq. & hac eadē ampl. ſup. nu.20. tum quia emendatio damni debetur etiam de iure diuino, vt ſecutus ſum ſup.num.96. & 97.& nullo iure excipitur emendatio damni dati à mutuatario; imò illa magis includitur, quia valde iniquum eſſet, vt mutuatarius, qui tenetur mutuatori gratias agere de mutuo, poſſet loco gratiarum damnum dare: ſed emendatio intereſſe eſt emendatio damni, quia intereſſe eſt damnum, vt ſcripſi ſup.d. num.96. ergo.

Concludo ſecundo illatiuè ex præcedenti, quòd diſputatio remanet ſolum, quando adeſt pactum, non requiſita alia mora: & in hac diſputatione concludo, adhuc non eſſe recedendum à ſecunda opinione affirmatiua, quòd pactum ſit licitum, per ea, quæ ſecutus ſum in tota hac ampliatione num.1. & ſeqq. & præſertim num. 62. & 96. ex quibus ſatis apparere poteſt, opinionem hanc eſſe veram, & communem.

184 Extende primo hanc concluſionem, ſeu ſecundam opinionem, vt in foro interiori poſſit procedere, non ſolum in intereſſe lucri ceſſantis, in quo locuti ſumus, ſed etiam in pœna conuentionali, vt puta, mutuo cum pacto, quòd tenearis mihi mutuatum reddere infra annum, alias, ſi non reddideris, tenearis reſtituere ſortem, & vlterius decem, hancque extenſionem ſine diſtinctione fori tenent Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. concl. 1. in ſolutione dubitationis, fol. 541. Card.Tolet.de inſtruct.ſacerd.lib.5.cap.32. num.1.& de communi opinione Io. Azor.de inſtitut.moral.par.3.lib.5.tit.de vſur.cap.6. quæſt. 5.

185 Secus in foro exteriori, quia in eo pœna conuentionalis, adiecta mutuo, eſt ſuſpecta de vſura, & ideo non tenet, per ea, quæ ſecutus ſum ſup. num. 27. & 29. Imò pœna conuentionalis exigi non poteſt, non ſolum in contractu mutui, ſed neque in alijs contractibus, niſi prout declaraui in meo tract. de iud.cauſ.lib.2.cap.2.num.377.& 378.& cap.8.num.520.

186 Retenta hac extenſione in foro interiori.

Declara, vt procedat, ſi interueniant quatuor conditiones: Prima eſt, vt mutuans pœnam adijciat principaliter ad effectum, vt debitor ſatisfaciat de capitali, & hoc deſideret magis, quàm pœnam, alias ſi mallet ſibi in termino non ſatisfieri, vt conſequatur pœnam, tunc committit vſuram mentalem. Secunda, vt mutuans probabiliter ignoret, mutuatarium non valiturum ſoluere tempore ſtatuto, alias ſi probabiliter cognoſcit, non valiturum ſoluere, committit vſuram: ſecus ſi timeret, & ideo pœnam imponeret, quia tunc ratio impoſitionis pœnæ eſt, vt ſoluatur capitale. Tertia, vt ſi deinde mutuatarius ſine ſua culpa factus eſt impotens ad ſoluendum, mutuator pœnam non exigat. Quarta, vt ſi pars debiti ſit ſoluta,

luta, non exigatur pœna, niſi pro rata partis non ſolutæ, Card. Tolet. d.cap.32.num.1.& 2. cum tertia conditione concordant quæ ſcripſi ſupra ſub num.101. verſ. amplia primo. & cum hac quarta conditione concordat Io. Azor. d.cap.6. in fine, verſ. quæres tertio.

187 Extende ſecundo, vt maximè procedat, quo ad intereſſe damni emergentis, in hoc enim conueniunt omnes, vt dixi hic ſupra ſub num.181.

188 Subextende hanc extenſionem, vt poſſit paciſci non ſolum de damno, quod eſt præſens, & certum, vt ſecutus ſum ſupra num. 54. ſed etiam de damno, quod probabiliter timetur, & formidatur, quia quamuis non ſit omnino certum, & ideo nondum euenerit, & ſit minus quàm præſens, tamen ſiue eueniat, ſiue non, dummodo non paciſcatur de toto damno formidato, pactum erit licitum, vt ſcribit Card. Tolet. quem ſecutus ſum ſupra ſub num. 79.

189 Intellige hanc ſubextenſionem, dum loquitur de damno futuro, vt in damno ſine taxatione habeat locum tam in foro interiori, quàm in foro exteriori, per ea, quæ dixi ſupra num. 1. & ſeqq. ſed in damno taxato procedat ſolum in foro interiori, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra num.75. & ſeqq.

191 Tempera eandem ſecundã extenſionem, vt de damno non probabili paciſci non poſſit certo modo; quia eſſet vſura, ſed poterit paciſci ſolum ſub conditione, nempè, mutuo tibi hac lege, vt, ſi quid damni mihi ex mutuo acciderit, tu reſarcias; ſi verò nihil acciderit, ad nihilum vltra ſortem tenearis, Card. Tolet. d.cap.32. num.5. verſ. de damno. hocq; temperamentum eſt veriſſimum, per ea, quæ ſecutus ſum infra num.292. vbi videas.

192 Extẽde tertio, vt procedat indiſtinctè tàm in mutuo coacto, per ea, quæ ex communi omnium ſententia ſecutus ſum ſup. nu. 114. & ſeqq. ad eum, in 1. reſtrict. quàm in mutuo non coacto, & ita ſine diſtinctione loquitur ſecunda opinio, poſita ſup. num.178. quam ſecutus ſum ſupra ſub num.183.

193 Reſtringe ſeptimo, vt non procedat in eo, qui ſcienter, & ſine titulo alienas retinet pecunias; quia licet is, qui eſt debitor ſimpliciter ex contractu, vel quaſi contractu, & non ſoluit, non dicatur in mora, niſi ſit monitus ad ſoluendum, quia creditor, cum ſciat, debitum eſſe purum, ideoq; illud ad ſui libitum petere poſſit, & non petat, eatenus videtur debitori facere dilationem, quatenus differt petere, Io. Azor. de inſtit. mor. par.3. lib.4. tit. de reſtit. cap.35. q.2. col.326.

194 Tamen ſecus eſt in eo, qui eſt obligatus reſtituere ex diſtractu, quia is, reſcindendo, ſeu reſoluendo contractum, reſoluit etiam contractus titulum, quo reſoluto, reſoluitur bona fides circa non reſtitutionem, & reſoluta, ideſt, remota bona fide, debitor abſque alia monitione ſemper eſt in mora reſtituendi, & conſequenter nulla alia requiritur mora per hominis, vel diei interpellationem; cum regula firma ſit, quòd mora cauſatur, quando aliquis ſcit, vel ſcire debet ſe debere, Curt. Iun. conſ.28. in cauſa vertente. ſub num. 5. & ſtatim debeatur, quòd abſque termini præfixione debetur, Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. reſtit. q.2. in ſolutione quarti dubij, verſ. ad aliud. fol.19. quare ſi alter ex contrahentibus ab altero pecuniam accipiat vigore contractus, qui ſit nullus, ſeu ſit reſolutus, & is, qui pecuniam dedit, nihil ex parte ſua debeat adimplere, facere, ſeu reſtituere, vtique is, qui pecuniam habuit, & tenetur reſtituere, ſemper eſt in mora, donec non reſtituit; præſertim, ſi ipſe nullitatem, ſeu reſciſſionem procurauerit, ſeu ijs nitatur, per ea, quæ, loquendo de contractu nullo, & vſurario, cuius vigore contrahens retinebat pecunias pupillares, ſcribit Rot. diuerſ. deciſ. 195. in vltima. num.

195 1. & paulò ſupra par. 1. † Et licet Rota loquatur in pecunijs pupillaribus, in quibus videtur ſpecialiter receptum, vt debitor dicatur in mora re ipſa, l.3. in minorum. C. in quib. cauſ. in integr. reſtit. non eſt neceſſ. & ſcribit Socc. conſ.2. ſequendo. num.17. lib. 1. tamen ratio, in qua ſe fundat Rota, non eſt ſpecialitas pecuniarum, ſed eſt detentio pecuniarum ſine titulo, data nullitate contractus.

196 Confirmatur primo hæc reſtrictio, quia, ſoluta ſocietate officij per mortem ſocij, qui pecunias dedit ſuper periculo vitæ alterius, officialis non tenetur ad fructus officij, quos promiſit, quia promiſit eos, durante ſocietate, quæ per mortem ſocij expirauit, & conſequenter ceſſauit periculum amiſſionis pecuniarum, cuius ratione debebantur fructus: minus tenetur ad damna, & intereſſe ob non reſtitutas pecunias, quia licet promiſerit, finita ſocietate, reſtituere ſortem, &, niſi reſtituerit, loco damnorum, & intereſſe, quid

certum promiſerit; tamen, eum ipſe igno-
rauerit mortem ſocij, neque eam ſcire tene-
retur, non fuit in mora, & conſequenter non
poteſt teneri ad intereſſe: ſed ſecus eſſet,
quando eſſet ſoluta ſocietas per mortem of-
ficialis, quia tunc eius hæredes, licet am-
plius non teneantur ad fructus ſocietatis ob
eaſdem præcedentes rationes; tamen tene-
rentur ad damna, & intereſſe, quia ipſi ſci-
uerunt, mortuum eſſe eum, cuius hæredes
ſunt, ideoque, non reſtituendo pecunias, eſ-
ſent in mora, vt conſuluit Hier. Gabr. conſ.
78.in vſu eſt.num.1. & ſeqq. & num. 5. vbi
notat hanc differentiam. lib.1.

197 Nec dicatur, hoc Gabrielis conſilium in
ſecunda parte num.5. dum ſcribit, ſocio de-
beri intereſſe, quãdo ſocietas finitur ex par-
te officialis, defendi hac alia ratione, quòd
dies finitæ ſocietatis interpellauit: quia re-
ſpondeo, hoc fundamentum deficere, cum
debitor ſub conditione debeat, etiam adue-
niente conditione, interpellari ſecundum
communem opinionem, quam retuli ſupra
q.1.num.384. & ſeqq.& num.389. & iſte
officialis erat debitor ſortis ſub conditione.

198 Minus replicetur, eius conſilium fundari
in eo, quòd officialis obligauerat ſe reſtitu-
turum pecunias, finita ſocietate: quia re-
ſpondeo; quòd, data nullitate ſocietatis of-
ficij, vt nos loquimur in reſtrictione, officia-
lis remanet debitor obligatus ea obligatio-
ne, quæ re contrahitur ad reſtitutionem pe-
cuniarum, vt benè explicat Rot. diuerſ. de-
ciſ.195.in vltima.num.1. par.1. Quare eius
conſilij fundamentum erit, quia non debet
quis ſcienter, & ſine titulo retinere alienas
pecunias, alioqui tanquam moroſus tenebi-
tur ad intereſſe.

199 Confirmatur ſecundo, quia retinens ma-
la fide, & ſine titulo pecuniam alienam,
adhæret naturæ furis, qui ſemper dicitur
moroſus, vt ſecutus ſum ſupra num.117. At
iſte retinet mala fide, & ſine titulo, per ea,
quæ ſcripſi ſupra num.193.& 194. ergo.

200 Confirmatur tertio (& tendit ad idem)
quia ſi quid inueniſti, & non reddidiſti, ra-
puiſti, cap.6.ſi quid. 14. q. 5. quare, ſi quis
rem inueniat alienam, & ſciat illius rei do-
minum, eumq; rem illam non habere pro
derelicta, imò animum habere eam recupe-
randi, debet eam reſtituere, etiam ſi domi-
nus tardet illam repetere, & donec non re-
ſtituit, peccat, & vtendo ea, eatenus rapi-
nam, ſeu furtum committit, quia vult lu-
crari vſum illius rei, quem ſcit eſſe alienum.
Ergo à ſimili, qui, reſciſſo contractu, pecu-
niam retinet alienam, & ſcit illius dominum,
& eum non habere illã pro derelicta, ſed imò
velle eam recuperare, quia ex quò dedit eam
ob cauſam, & illa cauſa ceſſauit, ceſſat etiam
datio, & ſic præſumitur velle eam recupe-
rare: & conſequenter qui pecuniam illam
retinet, & ea vtitur, eatenus rapinam quo
ad illum vſum committit, donec non reſti-
tuat: ſi rapinam committit; ergo eſt in
mora.

201 Confirmatur quarto, quia malæ fidei poſ-
ſeſſor tenetur reſtituere nõ ſolũ fructus, qui-
bus ipſe fruitus eſt, ſed fructus, quibus peti-
tor frui potuiſſet, ſi ei poſſidere licuiſſet, l.62.
ſi nauis.§.generaliter.ff.de rei vendic.& hãc
eſſe communem opinionem teſtatur, & ſe-
quitur Copin. tractat.de fructib. lib.2. tit.4.
cap.1.num.2.verſus finem, tom.17.fol.244.
202 & malæ fidei poſſeſſor dicitur non ſolum is,
qui eſt prædo, qui nullo titulo poſſidet, ſed
etiam is, qui, non obſeruatis contractus ſo-
lemnibus, titulo, mala fide acquiſito, poſſi-
det, l.1.in fine, C.de fid.inſtr.& iur.has.fiſc.
lib.10.& qui in fraudem creditorum res de-
bitoris emit, l.10.ait prætor.§.per hãc actio-
nem.ff.quæ in fraud.cred. qui propterea te-
nentur ſimiliter ad fructus perceptos, & qui
percipi potuerunt, vt in dictis iuribus, & no-
tat Copin.d.tit.4.cap.2.nu.1.& 2. fol.244.
203 † &, quòd, reſciſſo contractu alienationis rei
minoris, eo quòd fuerit facta abſque iuris
debita ſolemnitate, fructus vniuerſi minori
reddantur, ſi emptor non bona fide emerit,
dicit text.in l.2. ſi contra. C.ſi quis ign.rem
min.&c.& notat Couar.var.reſol.lib.1. cap.
204 3. ſub num.6.in 3.concluſ. † &, quòd, data
nullitate contractus ipſo iure, ſtatim ex eo
tempore debeant reſtitui fructus, non expe-
ctata petitione, aut litis conteſtatione, ſcri-
bit, pluribus citatis, Tiraq. in l.ſi vnquam.
in verbo, reuertatur.num.268. verſ.primum
igitur. C.de reuocan. donat. quem ſequitur
Lancell.Gall.tract.de ſtat.in verbo, non poſ-
ſit.q.6.num.5.tom.2.fol.307. quia tunc ab
initio contractus eſt in mora, Rot.diuerſ.de-
ciſ.195.in vltima. paulò ſupra num.1.par.1.
&, quòd fructus rei veniãt in reſtitutionem
ſine mora, & ſine mala fide, quoties actione
perſonali datur reſtitutio rei ex iuſtitia, ſcri-
bit Couar.var.reſol.lib.2.cap.3. ſub num.9.
205 verſ.eſt & aliud. † &, quòd ſi res, contra
legum præcepta alienata, reuocetur, fru-

ctus

ctus etiam in reſtitutionem veniant, ſcribit, citatis iuribus, Copin. tract. de fruct. lib. 4. tit. 1, cap. 7. num. 1. & ſeqq. tom. 17. fol. 254. &, quòd, diſſoluta venditione ex cauſa de præterito, quæ inerat iam à tempore venditionis, fructus, ab emptore percepti, ſint venditori reſtituendi, vt in actione redhibitoria, retuli, & ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 482. &, quòd reſciſſa, ſeu annullata venditione, etiam ad inſtantiam venditoris, emptor teneatur reſtituere fructus, ſcribit Fabi. de Mont. quem retuli inf. ampl. 10. ſub num. 39. verſ. prima opinio.

206 At qui alienas pecunias ſcienter, mala fide, & ſine titulo detinet; eſt omnino ſimilis malæ fidei poſſeſſori, & in nihilo ab eo diſcrepat: Ergo is ſine alia mora tenetur reſtituere omne lucrum ceſſans, quod dominus pecuniarum, & creditor facere potuiſſet, ſi illas pecunias habuiſſet, & reſarcire omne damnum, quod eſt paſſus, & paſſus non eſſet, ſi ſuas habuiſſet pecunias.

207 Infero ex hac reſtrictione, quòd, data nullitate cambij, ſocietatis officij, ſeu alterius contractus, & ſuppoſito, quòd is, qui ex illo contractu pecuniam accepit, ſciat, vel ſcire debeat nullitatem, ideoque pecuniam acceptam mala fide retineat: ille contractus non reſoluitur in ſimplex mutuum; ſed reſoluitur in creditum ob cauſam non ſecutam, & hoc multi refert, per ea, quæ ſecutus ſum in tota hac reſtrictione, & infra nu. 213. in quinto argumento, & quòd non reſoluatur in mutuum, oſtẽdo multipliciter.

208 Primo, quia hoc ipſo, quòd quis dat pecunias in ſocietate officij, conſtat, quòd noluit eas mutuare; quia ſocietas eſt contractus lucratorius, & mutuatio eſt contractus gratuitus: ergo, ſi illa ſocietas reſolueretur in ſimplex mutuum, reſolutio fieret ſine conſenſu contrahentis, imò fieret contra eius mentem; nihil autem magis repugnat contractui, quam defectus conſenſus, cum contractus conſenſu, & voluntate contrahentium perficiatur, & lex contrahentium menti non reſiſtit, ſed eam ſequitur.

209 Confirmatur hoc argumentum, quia ſicut ſi tu perſonæ, inhabili ad contrahẽdum, locares domum pro certa mercede, & illa perſona eam ad ſui vtilitatem, & neceſſitatem habitaret, teneretur ſoluere tibi mercedem condignam arbitrio iudicis, quia etſi contractus locationis eſſet nullus ex inhabilitate contrahentis, tamen non reſolueretur in commodatum; quia locando conſtat, quòd noluiſti commodare, & locatarius non debet locupletari cũ alterius iactura, ideoq; tibi locatori daretur remedium ex l. ſi me & titium. ff. de præſcript. verb. vel officium iudicis, aut actio præſcriptis verbis, iuxta ea, quæ ſcripſi par. ſeq. limit. 17. ſub num. 26. ita etiam, licet ſocietas officij, ſeu alius contractus non teneat; tamen non reſoluitur in mutuum gratuitum, ita vt is locupletetur cum alterius iactura, quia ſatis conſtat, quòd noluit mutuare; & pro hac confirmatione adde, quod ſcripſi infra num. 216.

210 Secundo, quia ſi lex pecunias, datas pro ſocietate officij, reſolueret in mutuum contra voluntatem eius, qui eas dedit, ſubuerteret naturam mutui, ſiquidem natura mutui eſt, vt fiat de conſilio, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 402. verſ. minus. & ſub num. 405. in ſecunda reſponſione, & iſtud fieret ex violentia legis.

211 Tertio, quia pecuniæ in caſu huius illationis remanent penes debitorem ſine titulo, & cum mora, vt patet ex his, quæ ſecutus ſum ſup. num. 193. & ſeqq. in reſtrict. ſed ſi reſoluerentur in mutuum, remanerent penes debitorem. & cum titulo, & iuſto titulo, nempè mutui, & ſine mora: ergo non videtur verũ, quòd reſoluatur in ſimplex mutuum.

212 Quarto, quia ea eſt mutui natura, vt pecunia, ſeu alia res mutuata non illicò repeti poſſit; ſed cum aliqua diſcreta dilatione arbitrio iudicis, quia alias videretur doloſè mutuata, vt ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 13. ſed, reſciſſo contractu, reſtitutio pecuniæ datæ pro illo contractu, non eſſet regulanda à natura mutui, & conſequenter ceſſat in ea conſideratio doli, & arbitraria iudicis dilatio, maximè ſi reſciſſio proceſſerit ab eomet, qui pecuniam tenetur reſtituere: ergo non videtur reſolui in ſimplex mutuum.

213 Quinto, quia, ſuppoſito, quòd officialis ex pecunia, quam accepit in ſocietate officij, emerit partem officij, ſeu cenſum, aut aliud fructiferum egerit negotium, ex quo fructus, lucrumvè perceperit; ſi ſocietas illa officij, data eius nullitate, ſeu diſſolutione, reſolueretur in ſimplex mutuum; ſequeretur, quòd officialis teneretur reſtituere ſolam ſortem, per ea, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 408. & nihil teneretur ſoluere ratione fructuum, vt dixi ead. q. 1. num. 332. quare non teneretur reſtituere fructus, ſeu acceſſiones, quas, vti mutuatarius, ex re mutuata accepiſſet,

piſſet, Copin. tract. de fructib. lib. 3. tit. 1. cap. 3. num. 1. & 2. tom. 17. fol. 247.

214 Sed hoc conſequens videtur falſum; quia, data nullitate, ſeu reſciſſione contractus, reſtitui debent fructus, ex illo nullo, ſeu reſciſſo contractu percepti, vt ſecutus ſum ſupra num. 201. in 4. confirm. &, quòd moroſus dicatur is, qui intelligit, vel intelligere debet ſe debitorem fore, ideoque quis ſine alia interpellatione cõſtituatur in mora quo ad fructus, vbi ſcit, eos ad ſe non ſpectare, ſcribit Io. Ant. Rub. in l. vinum. num. 9. verſ. ſubijcitur. ff. ſi cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 86. & ſapienter ſentit Rot. diuerſ. deciſ. 195. in vltima. num. 1. par. 1. vbi, loquendo contra debitores, dataque nullitate contractus, ait, viſum fuiſſe optima ratione deberi lucrum ceſſans, ſtantibus probationibus, ex quibus conſtiterat Rotæ, debitores feciſſe lucrum in genere: &, loquendo generaliter, quòd res, data ob cauſam, ea non ſecuta, reuocari poſſit res data, & cum re veniant reſtituendi fructus, ſcribit, citatis iuribus, Copin. eod. tract. de fruct. lib. 4. tit. 1. cap. 10. num. 1. & ſeqq. fol. 254. &, quòd, reſciſſo contractu, debeant reſtitui fructus percepti poſt reſciſſionem de hoc nulla eſt dubitatio, quia dubitatur ſolum de fructibus perceptis ante reſciſſionem, vt latè explicaui ſup. q. 1. num. 482. & ſeqq. vbi videas.

Ergo falſum videtur antecedẽs, quòd ſocietas reſoluatur in ſimplex mutuum; & conſequenter officialis, reſoluta ſocietate in creditum ob cauſam non ſecutam, tenetur reſtituere ſortem vna cum fructibus, quos ex ea percepit à tempore initæ ſocietatis, ſi fuerit nulliter inita, & à tempore reſciſſionis citra, ſi fuerit reſciſſa.

Nec dicatur, quòd fructus, quos officialis percipit ex officio, non tantum percipit ratione pecuniarum ſocialium, quantum percipit ratione periculi perdendi capitale totius ſocietatis in caſu mortis, quod periculum non eſt commune cum ſocio, data nullitate, ſeu reſciſſione ſocietatis: & ſic ſocius perciperet fructus ex re non ſua, ſed ex periculo alterius.

Quia reſpondeo, quòd ſocio debentur fructus, qui perciperentur ex officio ſine periculo vitæ; poſtquam admittimus, quòd officialis eam ſummam percipit partim ratione officij, & partim ratione periculi, vt explicaui ſupra q. 1. num. 282. in fine, & 291. quare ſiue ex ipſa ſocietate, ſiue ex alio contractu perceperit, tenetur reſtituere, quos percepit.

215 Sexto, quia ſi reſolueretur in ſimplex mutuum, ſequeretur, quòd agens ad nullitatem, ſeu reſciſſionem ſocietatis officij, non teneretur, etiam parte opponente, reſtituere prius, quod ex ſocietate habuiſſet: quia, ſi, data nullitate, ſeu reſciſſione, ſocietas debet reſolui in mutuum; mutuatario non eſſet deneganda actio, quamuis mutuum non reſtituat, quia ipſe non impugnat mutuum, ſed ſocietatem.

Sed hoc etiam conſequens videtur falſum, quia agens ad nullitatem, ſeu reſciſſionem contractus, debet prius reſtituere, quod ex illo contractu accepit, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 141. 142. & ſeqq.

Ergo falſum videtur antecedens.

216 Septimo, quia ſicut locatarius, qui agit ad inualiditatem contractus locationis, non poteſt prætendere locationem fuiſſe reſolutam in commodatum, ideoque tenetur in primis offerre mercedem locatori, & deponere, Caputaq. deciſ. 118. iudicium nullum. num. 4. par. 2. ita etiam qui agit ad nullitatem ſocietatis officij, vel alterius contractus non debet prætendere ſocietatem eſſe reſolutam in mutuum, ſed debet in primis reſtituere quicquid ex illo contractu accepit.

217 Contra hanc illationem tenet de diametro Rot. diuerſ. deciſ. 192. circumſcripta. num. 1. par. 1. deciſ. 287. habebat. verſ. dubitaui. in fine, 291. domini. num. 1. 336. honorius. ſub num. 5. & 338. fuit per dominos. num. 1. inter impreſſas Lugduni anno 1612. & alibi paſſim, dicens, quòd ſocietas officij quando eſt nulla, ſeu eſt finita, reſoluitur in ſimplex mutuũ; quod ex eiſdem

218 deciſ. retuli ſupra q. 1. n. 277. † & ideo Rot. diuerſ. deciſ 10. fuit reſolutum. ſub num. 1. in Rom. turris bubalariæ, lun. 7. Nouembris 1575. coram bon. mem. Card. Seraphino, inter impreſſas Romæ anno 1615. dixit, quòd, inito contractu cenſus cum pacto, vt venditor teneatur cenſum infra certum terminum redimere, contrahentes videntur voluiſſe facere actum eluſorium, vel potius cõtractum fœneratitiũ cũ pignore, à iure reprobatum.

Comprobatur primo hæc Rotæ ſententia, quia mutuare pecuniam, vel ex alio contractu datam non repetere eſt idem; quia dum non repetitur remanet, vti mutuũ tacitum.

Comprobatur ſecundo, quia ex contractu lucratorio, qui ſit nullus, non poteſt lucrum

crum

crum percipi, quia ſi lucrum procederet à contractu, neceſſariò ſequitur, quòd, ceſſante illo contractu, ceſſet lucrum: ſed lucrum ex mutuo percipi non poteſt; ergo rectè inquit Rot. quòd reſoluitur in ſimplex mutuũ.

219 Retenta illatione, ſi placet, in puncto iuris.

Non obſtat auctoritas Rotæ, quæ tenet contra illationem, quia reſpondeo tripliciter. Primo reſp. quòd ipſamet Rota videtur quandoque tenuiſſe cum noſtra illatione, vt patet ex deciſ. quam citaui ſupra num. 194. & 214. Secundo reſp. quòd ſit reſolutio in mutuum non omnino ſimplex, ſed in mutuum moroſum, & ita intelligerem Rotam. Tertio reſp. quòd, etſi Rotæ auctoritas ſit magna, præſertim apud me, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 26. num. 4. & adeo magna, vt inter Rotæ ſententiam, & alterius Iureconſulti opinionem, ea videatur differentia, quæ ſolet eſſe inter verba diuitis, & verba pauperis: *diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubem perducent; pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic?* Eccleſ. 13. num. 28.

220 † tamen non eſt tanta, vt legi, & rationi non ſit poſtponenda; Rotæ enim opiniones, non vt legem habemus, ſed eas ex lege, & ratione conſideramus, & quod in eis legis auctoritati congruit, cum Rotæ laude accipimus; quod verò non congrueret, cum pace eius reſpueremus; ac per hoc tantorum Reuerendorum Patrum, quorum laudem conſequi non valeo, quorum multis litteris mea hæc exigua ſcripta non comparo, quorum ingenium diligo, quorum ore delector, quorum prudentiam miror, & integritatem veneror, opinionem hanc, ſi iure non probaretur, ea libertate, ad quam nos vocauit Dominus, non acciperem, quia lex eam non acciperet.

Et hæc de primo requiſito, poſito ſupra num. 100.

DE NEGOTIATIONE, ſeu merce parata.

SVMMARIVM.

Intereſſe lucri ceſſantis vt debeatur, debet ex communi concluſione clarè conſtare, quòd creditor habuit paratam negotiationem lucratoriam, num. 221.

Primus caſus huius communis concluſionis eſt, quando creditor non eſt mercator; ſeu non eſt ſolitus negotiari, & in iſto procedit concluſio, num. 222. Etiam ſi creditor habitaret in locis, vbi eiuſmodi negotiatio non deficit, num. 223.

Secundus caſus eſt, quando creditor eſt ſolitus negotiari, & in iſto licet ſint opiniones, tamen concluditur idem, quod in primo, num. 224. 225. & 226.

Reſtringitur primo concluſio in hoc ſecundo caſu, vt non procedat in negotiante in Ciuitate Genuæ pecunias ſuper cambijs, eod. num. 226. 227. & 230. Quid in hoc videatur iudicaſſe Rota Rom. num. 228. & 229. Extenditur hæc reſtrictio, num. 232. Subreſtringitur, num. 233.

Reſtringitur ſecundo, vt non procedat quoad aliquale intereſſe arbitrio iudicis, num. 234.

Genuenſibus qua ratione facilius debeatur intereſſe, num. 226. 231. & 235.

Genuenſis, ergo mercator, num. 236.

Genuæ rigoroſè agitur pro intereſſe, num. 231.

Pupillares pecuniæ niſi ponantur ad honeſtum lucrum, tutor condemnatur, num. 227.

Prouincia abundat in ſuo ſenſu, num. 231.

221 VENIO ad ſecundum; de exiſtentia occaſionis, ideſt de negotiatione, ſeu merce parata; & concludo ſimiliter, eſſe neceſſariam; alias lucri ceſſantis intereſſe non debetur, Paul. de Caſtr. in l. 3. §. fin. nu. 3. ff. de eo, quod cer. loc. quem ſequuntur Affl. deciſ. 20. quidam nobilis. num. 2. Mohed. deciſ. 3. alias 208. dux ſeſſæ. de vſur. vbi hoc bis dicit, & Rot. diuerſ. deciſ. 202. die 24. ſub num. 2. 3. & 4. in Rom. bonorum de Ceulis, ven. 13. Ianuarij 1600. coram R.P.D. Penia, & deciſ. 291. domini circumſcripſerunt. num. 4. in Rom. ſocietatis, ven. 23. Iunij 1600. coram Illuſtriſsimo Card. Mellino. deciſ. 289. domini dixerunt. num. 2. & 3. & deciſ. 774. poſt obitum. num. 2. in Bononien. dotis. mercur. 4. Maij 1600. coram Illuſtriſ. Card. Lancellotto, in impreſsis Lugduni 1612. & deciſ. 325. dubium erat. num. 7. verſ. de intereſſe. in Lucana locationis, ven. 18. Martij, & 29. Aprilis 1611. coram eodem in impreſsis Romæ 1615. & in Rom. fructuum, & intereſſe coram R.P.D. Pamphilio, die 10. Decembris 1614. in fine illius deciſionis, vbi, quòd Rota ita ſemper voluit, Stracch. tract. de mercat. par. 4. tit. de contract. mercat. ſub num. 3. tom. 6. par. 1. fol. 298. & videtur ſequi etiam Gabr. in

concluſ.

concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 10. ſub num. 3. verſ. contrarium. & alij, quos citat, & ſequitur, teſtans, hanc concluſionem eſſe magis receptam, & tenendam Menoch. tract. de arbitr. iud. caſ. 119. ſub num. 9. verſ. hanc primam. in fine, cent. 6. & in alia impreſſ. lib. 2. cent. 1. caſ. 119. ſub num. 3. verſ. præterea. ibi, hanc primam. & benè hæc concluſio probatur ex d. l. 3. in illis vltimis verbis, *quòd ſi merces ſolebat comparare, &c. puto & lucri habendam rationem*. ex quibus verbis clarè conſtat, quòd ex parte creditoris requiritur facultas, & voluntas propinqua, & veriſimilitudo lucrandi; quæ pendet ab exiſtentia occaſionis.

222 Declara primo hanc concluſionem, diſtinguendo duos caſus.

Primus caſus eſt in creditore, qui non eſt ſolitus negotiari, qualis eſt nobilis: & iſto caſu dico, concluſionem, ſupra firmatam, eſſe communiter receptam, & practicari, quia iſte habet præſumptionem excluſiuam lucri contra ſe, & ideo debet probare, quòd habuerit præ manibus cenſum, vel quid fructiferum emendum, & quia non habuit pecunias, non potuit emere; & ita, concordando hunc, & ſequentem caſum, ſequitur Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. num. 17. verſus finem, verſ. non per hoc. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 121. & certè hæc eſt opinio communis, quia controuerſia reducitur ſolum ad creditorem, qui eſt ſolitus negotiari.

223 Extende hanc communem opinionem, vt procedat etiam in Ciuitatibus, & locis, in quibus ſunt loca montium, & non deficiunt occaſiones, imò ſunt frequentes, ineundi ſocietates officiorũ, & emendi annuos reditus cenſuales, & ſimiles; & etiam ſi creditor ſit vir ſagax, & prudẽs, & aliàs emerit loca mõtium, & annuos cenſus, & contraxerit ſocietates officiorum, quia adhuc, niſi probet in ſpecie, ſe habuiſſe, & voluiſſe emere, non debet obtinere, Rot. diuerſ. d. deciſ. 289. domini dixerunt. num. 3. & 4. in Rom. ſocietatum, & deciſ. 774. poſt obitum. num. 2. in Bononien. dotis, mercurij. 24. Maij 1600. coram Illuſtriſſimo Card. Lancellotto, in impreſſis Lugduni anno 1612. quare ſecũdum Rot. in citatis deciſionibus lucri ceſſantis intereſſe, quod probari debet ex potentia propinqua lucrandi, non cenſetur probatum ex qualitate loci, in quo paſſim inueniuntur occaſiones collocandi pecunias ad lucrum.

224 Secundus caſus eſt in creditore ſolito negotiari, & lucrari; & iſto caſu oritur diſcordia inter Doctores.

Prima enim opinio eſt affirmatiua, quòd etiam iſto caſu procedat concluſio, vt creditor teneatur probare; hancq; opinionem ſequuntur Caſtrenſ. Affl. Mohed. Rot. diuerſ. & Gabr. quos citaui ſupra nu. 221. loquuntur enim ij in creditore ſolito negotiari, & lucrari, & ita videtur manifeſtè ſentire Rot. d. deciſ. 774. num. 2. dum loquitur in ſolito non tenere ſuas pecunias otioſas, & ab hac opinione in puncto iuris non videtur diſcedere Menoch. d. caſ. 119. num. 6. in fine, ibi, conſtare itaque debet. & qui tenuerint hanc opinionem, & eſſe communem recenſet, licet non ſequatur, Rot. Genuen. deciſ. 139. paulus. ſub num. 8.

225 Secunda opinio contraria eſt negatiua, quòd concluſio, firmata ſupra num. 221. non procedat in mercatore, & in eo, qui eſt ſolitus negotiari, & lucrari; quia in iſto ſufficit hæc veriſimilis probatio, vel ſaltem non requiritur tanta probatio, ſecundum ea, quæ ſcribunt Abb. in cap. 7. per veſtras. num. 6. de donat. inter vir. & vxor. & in cap. 8. conqueſtus. num. 6. de vſur. dicens, quòd ſolitus mercari ex pecunia, poteſt agere contra debitorem moroſum, vt ſoluat loco intereſſe id, quod fuiſſet veriſimiliter lucratus ex pecunia, Io. Bapt. Lup. in d. l. curabit. §. 6. ſub num. 17. præſertim verſus finem, verſ. non per hoc. fol. 121. & Surd. conſ. 327. totæ lucenſis. ſub num. 53. verſ. iuſtificatur. & num. 54. lib. 3. & videtur ſentire Nauar. in cap. ſi fœneraueris. not. 15. num. 45. verſ. quinta quòd. 14. q. 3. dum, conſtituit differentiam inter creditorem mercatorem, qui negotiatur pecunias, vt is poſſit recipere intereſſe lucri, & creditorem non mercatorem, ita vt pluris valeat pecunia mercatoris, quam dicit eſſe paratam ad negotiandum, quàm pecunia non mercatoris, ex quò non eſt parata ad negotiandum; & pro hac opinione poſſunt videri Doct. quos citant Gabr. d. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 10. num. 11. & Surd. vbi ſupra; & quòd ſufficiat probare, petentem intereſſe, fuiſſe mercatorem eiuſ conditionis, & exercitij, & ſimiles mercatores, prout eſt ipſe petens, conſueuiſſe lucrari communiter decem pro centenario ſingulis annis, deducta omni impenſa, quia ſatis eſt, quòd probatio concludat à communiter accidentibus, ſiquidem in probatione intereſſe ſuffi-

ciunt

Digitized by Google

ciunt iuſtificationes coniecturales, nec requiritur, lucrum fuiſſe in potentia propinqua, ſcribit Cagn. in d. l. curabit. num. 67. & 68. & in l. vnica, num. 42. & 43. C. de ſent. quæ pro eo, &c. vbi contra Caſtrenſ. & alios ſequitur, ita ſeruari in practica, & ſecundum hanc meliorem, & tutiorem practicam, inquit, intereſſe lucri ceſſantis petetur ſemper vniforme ad rationem ſeptem, vel decem pro centenario; quòd ſi, inquit, teneremus primam opinionem Caſtrenſ. & aliorum, eſſet multum difficile iuſtificare Intereſſe; & qui alij tenuerint hanc opinionem, citat Menoch. d. caſ. 119. ſub num. 9. alibi num. 4. verſ. ſecunda eſt opinio. qui etſi in puncto iuris videatur ſequi primam opinionem, vt retuli ſub num. præced. verſ. prima. tamen poſtea num. 7. in fine, ait, ſe audire, praxim obſeruare, quòd ſatis ſit probaſſe, ſe mercatorem; & hæc ſecunda opinio videtur probari ex l. 3. in illis vltimis verbis: *quòd ſi merces ſolebat comparare, &c.* ff. de eo quod cer. loc. & facit etiam, quod habetur in Matth. 25. num. 27. *oportuit ergo te committere pecuniam meam nummularijs, &c.*

226 Retenta tamen, ſi placet, prima opinione, vti tutiori in practica.

Reſtringe primo eam, vt non procedat in mercatore, negotiante pecunias ſuper cambijs in Ciuitate Genuæ, quia in iſta Ciuitate forus cambiorum ſemper eſt paratus volentibus dare, vel accipere pecunias cambio quolibet die, & hora in platea banchorum, & nunquam deſunt, qui accipiant, & dent quamuis ſummam, etiam magnam, vt ſatis videtur fuiſſe probatum in Rot. coram Illuſtriſsimo Cardinali Lancellotto, lunæ 7. Iunij 1610. & rurſus coram eodem in Rot. diuerſ. deciſ. 331. ſententiam. initio, verſ. quinto quod in ciuitate. in Ianuen. pecuniaria, lunæ 6. Iunij 1611. prout iſte forus eſt notorius; & ideo non eſt neceſſarium, vt creditor mercator Genuenſis probet hoc ſecundum requiſitum, hincq; Rot. Genuen. deciſ. 1. ſub num. 43. 44. & 45. deciſ. 139. paulus. ſub num. 8. verſ. altera verò. & ſub num. 9. verſ. quibus hinc inde. & deciſ. 19. nos auditores. num. 9. in fine, & num. 10. tranſit ſemper ſine iſta probatione: ſolent tamen Genuenſes adhuc ad cautelam articulare generaliter, quòd potuiſſent illas pecunias negotiari in cambijs, vt in forma articuli, quem poſui infra num. 244.

227 Confirmatur hæc reſtrictio, quia in Ciuitatibus inſignibus, in quibus ſunt mercaturæ, negotiationes, & conſequenter patent occaſiones lucrandi, & emendi loca fructifera, nempè, cenſus, loca montium, & ſimilia, tutor, qui non poſuit pecunias pupillares ad honeſtum lucrum, condemnatur, non aliter contra eum probato, quòd habuerit occaſionem præ manibus, & potuerit ex illis pecunijs lucrum acquirere, Ioſ. Lud. in peruſ. deciſ. 67. tutor quidam. num. 15. 16. & 20.

228 Contra hãc reſtrictionem videtur tenuiſſe Rot. Rom. de qua Mohed. deciſ. 3. alias 208. dux ſeſſæ. de vſur. nam Grimaldus, & Centurionus, contra quos Rota reſoluit, vt eis non deberetur intereſſe, quia non probauerant, apparuiſſe, qui vellent pecunias ad cambium, erant Genuenſes, & ideo mercatores, vt dixi infra num. 236.

229 Comprobatur hæc Rotæ Rom. ſententia contra hanc reſtrictionem, quia in Vrbe eſt ſimilis forus paratus ad negotiationẽ cambiorum, ad ineundas ſocietates officiorum, ad emenda loca montium, & cenſus; & tamen creditor, qui etiam eſſet ſolitus inire ſocietates officiorum, ſeu emere loca montium, & pecunias otioſas non tenere, adhuc non obtineret intereſſe iſtarum ſocietatum, ſeu locorum montium, niſi in ſpecie probaret, vt dixi ſupra num. 223. verſ. extende hanc.

230 Ego non diſcedo à reſtrictione, & Rotæ Rom. deciſioni reſpondeo, quòd ille de Grimaldis mercator Genuenſis commorabatur forſan alibi, quàm Genuæ, ideoque debebat probare; alioquin ſi ille mercator commoratus eſſet Genuæ, illa deciſ. Rotæ Rom. non ſatisfaceret Genuenſibus, & ideo eam in eorum tibunali non ſeruarent, quia Curia Genuenſis contenta eſt hac probatione, quòd creditor ſit ſolitus negotiari in cambijs, &c. vt patet ex titulorum formula, quam poſui infra num. 244.

231 Ad comprobationem reſpondeo dupliciter. Primo, Romæ non ita frequentem, & promptam eſſe negotiationem cambiorum, ſocietatum officij, cenſuum, & locorum montium, prout eſt frequens, & prompta negotiatio cambiorum in Ciuitate Genuæ. Secundo reſpondeo, quòd quælibet prouincia abundat in ſuo ſenſu, cap. penult. vltimam. diſt. 76. & cap. 1. diſt. 41. Zocch. tract. de ieiun. num. 109. tom. 14. fol. 161. quare, licet pecuniarum videatur vna, & eadem

poteſtas vbique eſſe, tamen in alijs locis facilius, & leuioribus vſuris inueniuntur, alijs difficilius, & grauioribus vſuris, l.4. ideo in arbitrarijs. ff. de eo quod cert. loc. Genuæ contra debitores moroſos rigoroſè agitur; omnis ratio, quæ pro intereſſe concludit, diligenter attenditur, iuraque, interuſurijs fauentia, inuiolabiliter ſeruantur, interuſurij enim materia reputatur fauorabilis, quia, ſublatis interuſurijs, mercatores, & mercatura facilè ruerent, & Genuenſes ſunt ferè omnes mercatores, & degunt, vt aiunt, in ſcopulis, ita vt, deficientibus agris, prædijs, locisq; fructiferis, omnis eorum cultura verſari debeat in pecunia, & propterea ſunt valdè prompti ad condemnandum ad intereſſe, & ad intereſſe alterius intereſſe; at Romæ, alijsq; Ciuitatibus, in quibus non ita viget mercatura, & viuunt ex prędiorum reditibus, odioſum eſt interuſurij, & intereſſe nomen, ideoq; in eo remiſsè, ac magna ęquitate proceditur, & ſępè contra intereſſe petentes reſponderi, iudicariq; ſolet, per ea, quæ ſcripſi infra num. 246. & ſeqq. & præſertim num. 253.

232 Extende hanc reſtrictionem, vt procedat non ſolum in negotiante per ſe ipſum, ſed etiam in alio quouis, etiam ſi ſit mulier, quæ ſolita ſit dare ſuas pecunias mercatoribus ad honeſtum lucrum, & illas tenere non otioſas in arca, quia iſto caſu debetur ei intereſſe, ſicut debetur ei, qui per ſe ipſum negotiaretur, licet plus, & minus, Cagn. in l. vnica, ſub num. 37. C. de ſent. quæ pro eo, &c. & pro maiori intelligentia huius extenſionis, adde quæ ſcripſi ampl. ſeq. num. 1. & 3. & ampl. 11. num. 7. & 9.

233 Subreſtringe hanc reſtrictionem, vt procedat, ſuppoſito, quòd probetur, creditorem eſſe ſolitum negotiari in cambijs, quorum dixi paratum eſſe ſemper forum; ſecus autem ſi non probetur, eſſe ſolitum negotiari in cambijs, quia poſſunt hæc ſimul ſtare, quòd adſit parata occaſio negotiandi in cambijs, & quis nolit in eis negotiari: ſecus etiam quo ad mercaturam aliarũ mercium, quia ſi mercator Genuenſis non eſſet ſolitus negotiari in cambijs, ſed in alijs mercibus, tunc procederet prima opinio, quòd deberet probare, habuiſſe præ manibus occaſionem pręciſam talis, ſeu talium mercium, &c. cum de iſtis alijs mercibus non ſit ita paratus forus, & certus de quantitate intereſſe.

234 Reſtringe ſecundo, vt non procedat quo ad aliqnale intereſſe arbitrio iudicis, quia quamuis ſolitus negotiari, non probet in ſpecie, ſe præ manibus habuiſſe certam occaſionem; tamen, ſi iudici conſtet, hunc creditorem eſſe virum ſagacem, & ſolitum negotiari, & lucrari, & in genere non defuiſſe occaſionem negotiandi, & lucrandi, poterit iuxta loci conſuetudinē taxare moderatum intereſſe, vt ſequitur Surd. conſ. 327. rotæ lucenſis. num. 53. in fine, verſ. iuſtificatur. & nu. 54. & 55. lib. 3. quia probationes ſunt arbitrariæ; & quòd mercatori ſolito negotiari concedatur non ſolum intereſſe damni emergentis, ſed etiam lucri ceſſantis, dixit Rot. diuerſ. deciſ. 69. domini in iſta. nu. 2. in fine, verſ. præterea. coram Illuſtriſſimo Card. Millino, in Mediolanen. pecuniaria, mercurij, 9. Decembris 1592. in impreſſis Romæ anno 1615.

235 Remedium, vt probatio huius ſecundi requiſiti, paratæ ſcilicet negotiationis, de quo ſupra num. 221. nunquam deficiat, & conſequenter pecunia ſemper pariat intereſſe, habent magna ex parte Genuenſes; ſiquidem ſunt ipſi præ cæteris ſoliti negotiari in cambijs, vt teſtatur Rot. Genuenſ. quam retuli hac ead. q. par. præced. nu. 65. & hic nu. ſeq. adeo quòd quiſque eorum qualitatem hãc facilè probat, qua probata, agendo de intereſſe cambiorum, ſuccedit, quod ſcripſi ſupra ſub num. 226. in præceden. prima reſtrictione; vel ſaltem ſunt negotiatores, & mercatores aliarum mercium, ideoq; agendo de intereſſe lucri ceſſantis, procedente à mercatura, ſuccedit hæc ſecunda

236 reſtrictio; † quia omnes Genuenſes ſunt mercatores, in tantum, vt valeat conſequentia: eſt Genuenſis; ergo mercator, Rot. Genuen. deciſ. 139. paulus. num. 10.

Verum licet Genuenſis ex hoc videatur releuatus ab onere probandi, ſe eſſe mercatorem, & ſolitum negotiari, & lucrari, tamen, niſi hoc probet, non obtineret, Rot. Genuenſ. deciſ. 50. antonius maria. ſub nu. 2. licet in ea deciſ. non conſtet, an eſſet Genuenſis ille Auguſtinus Gentilis Coſta, cui denegauit intereſſe, quia non probauerat hanc qualitatem, quòd eſſet ſolitus mercari, & Rot. diuerſ. deciſ. 331. ſententiam. poſt initium, verſ. quarto quod ipſe, in Ianuen. pecuniaria, lunæ 6. Iunij 1611. coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, in impreſſis Romæ anno 1615. inter alia fundamenta, quibus approbat intereſſe conuentum in mutuo, eſt etiam

Digitized by Google

etiam iſtud, quòd mutuator, qui erat Genuenſis probauerat, ſe eſſe ſolitum ſuas pecunias negotiari in cambijs: & ita ſeruant Geuuenſes, formant enim, & facilè probant eiuſmodi titulum, quem vocare ſolent, *il titolo del commune*. cuius formulam ſecundum Genuenſium ſtylum poſui infra num. 244.

237 Abſoluta prima declaratione, poſita ſupra num. 222.

Declara ſecundo eandem concluſionem, vt quemadmodum ad conſequendum lucrum ceſſans debet probari exiſtentia occaſionis lucrãdi, vel quòd creditor erat ſolitus negotiari, ita ad conſequendum damnum emergens, ſufficit probare, extitiſſe dãnum.

Et hæc de ſecundo requiſito, poſito ſup. num. 221.

DE QVANTITATE INTERESSE.

SVMMARIVM.

Intereſſe vt debeatur, debet probari quantitas, num. 238. Declaratur duplex ſpecies probationis, num. 240. & 241. Subdeclaratur primo, vt, probato intereſſe, & non probata quantitate, fieri debeat condemnatio ad intereſſe, num. 242. Subdeclaratur ſecundo, vt iudex poſſit æſtimare, & condemnare, ibidem.

Probatio à ſolitis in materia lucri non concludit, ſub num. 238.

Probatio lucri ceſſantis eſt difficilis, num. 239.

Probatio veriſimilis, & coniecturalis ſufficit in intereſſe, num. 241.

Genuenſes facilè liquidant quantitatem lucri cambiorum, num. 243.

238 TRANSEO ad tertium, de quantitate lucri ceſſantis; & concludo, fore neceſſarium, vt creditor, agens ad intereſſe lucri ceſſantis, probet quantitatem lucri, quod feciſſet, etiam ſi iſte creditor eſſet mercator, & ſolitus lucrari, quia non ſequitur: eſt conſuetus aliquando lucrari; ergo, ſi habuiſſet, fuiſſet lucratus, quia poſſibile eſt, quòd non fuiſſet lucratus, cum multa potuiſſent euenire in cõtrarium; quare non teneretur probare, quando lucrum fuiſſet certum, ſecus quando dubium, Paul. de Caſtr. in l. 3. §. fin. num. 3. initio, & in fine, ff. de eo quod cert. loc. quem ſequuntur Aſtl. Mohed. & alij communiter, vt retuli ſupra ſub num. 99. & num. 221. & ratio eſt euidens, quia condemnatio non poteſt ferri ſuper re incerta; requiritur enim ſemper liquidatio certa ante executionem facti, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 17. limit. 9. num. 28.

239 Infero ex hac concluſione, lucri ceſſantis probationem eſſe difficilem, quia lucrum ceſſans eſt non ens, & non entis nullæ ſunt cauſæ, Iaſ. in l. 3. non vtique. §. fin. num. 7. ff. de eo quod cert. loc.

240 Declara eandem concluſionem, vt intereſſe, ideſt, quantitas lucri poſſit duplici probationis ſpecie liquidari.

Prima probatio eſt, quæ dicitur certa, clara, & indubitata, qualis eſt probatio cambiorum, recambiorum, & locorum montium, &, loquendo de hac probatione, nulla eſt difficultas, quòd hæc concludentiſſimè probat, & ſufficit ad condemnandum.

241 Secunda probatio (& hæc videtur deſtruere concluſionem) dicitur veriſimilis, & coniecturalis, qualis eſt illa, quæ verſatur ſuper mercibus, & hæc etiam ſufficit ad condemnandum, vt patet ex his, quæ ſcribunt Gl. in l. 3. §. vlt. in verbo, ſolebat. ff. de eo quod cer. loc. Bal. in l. 11. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi cert. pet. quem retuli, & ſecutus ſum hac ead. q. par. præced ſub nu. 27. Iaſ. in d. l. 3. non vtique. §. vltimo. ſub nu. 7. verſ. ſecundo not. Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 4. ſub num. 5. verſ. ſeptimo eadem. dum ſcribunt, quantitatem intereſſe probari per coniecturas, ſeu veriſimiles coniecturas, & Cagn. in l. curabit. num. 58. 59. & 60. C. de act. empt. dum ſcribit, taxationem intereſſe ad certã quantitatem, habita ratione fructuum ſecundum communem contingentiam, & curſum, non eſſe reſcindendam, dato, quòd probaretur de minori quantitate; quia, vt inquit, non inſpicitur futurus euentus, & ideo non eſt facienda liquidatio ſecundum fructus perceptos, ſed ſecundum fructus, qui à communiter accidentibus percipi ſolent, Menoch. tract. de arbitr. iud. caſ. 119. reuocauit. num. 14. verſ. cæterum vero. & num. 16. cent. 6. & ex Nauar. & Card. Tolet. ſecutus ſum ſupra nu. 83. in 7. requiſ. & in taxatione fructuum ſocietatis officij idem ſcribit Caſtrac. in tract. de ſociet. offic. cap. 10. num. 8. & ſeqq. & præſertim num. 11. & 12. & in taxatione cambiorum Rot. diuerſ. deciſ. 331. ſententiam. ſub num. 11. verſ. nec obſtat taxatio. in Ianuen. pecuniaria, lunæ 6. Iunij 1611. coram Illuſtriſ. Card. Lancellotto.

Subde-

Digitized by Google

242 Subdeclara primo eandem declarationem, vt, probato intereſſe, ſed non præciſè quantitate intereſſe, iudex adhuc debeat condemnare reum conuentum ad intereſſe, quia, cum actor probauerit ſuam intentionem, videlicet, ſua intereſſe, debet in ea obtinere, & deinde fiet liquidatio quantitatis intereſſe in executione ſententiæ, & ita ſeruatur in practica, Cagn. in l. vnica, nu. 53. in 7. dubitatione, C. de ſent. quæ pro eo, &c. hæcq; praxis in Ciuitate Genuæ nullam recipit dubitationem.

Subdeclara ſecundo, vt, probato intereſſe, ſed non quantitate, poſſit ipſe iudex æſtimare, & condemnare, Cagn. in d. l. vnica, num. 54. & facit, quod ſcripſi ſupra nu. 234. ver. reſtringe. & ſub nu. 225. quamuis contrarium ſentiat Rot. quam retuli ſup. n. 224.

Confirmatur hæc ſubdeclaratio, quia ſæpe, probato damno, ſeu intereſſe, & non probata quantitate, ſtatur iuramento partis, quæ damnum paſſa eſt, vt in poſitionibus negatis ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 7. num. 761. & in mutuo negato, cap. 11. num. 233. & taxatio ſuper damnis, & intereſſe, facienda iuramento partis, reducitur, & taxatur per iudicem arbitrio boni viri, & iudex prius taxat ipſe, & poſtea admittit partem ad iurandum, vt, latè hæc declarando, ſecutus ſum d. lib. 2. cap. 9. num. 427. & ſeqq.

243 Collige ex hac declaratione in prima ſpecie probationis, quòd Genuenſes, vt ſe eximant ab hac difficili quantitatis liquidatione, de qua in hoc tertio requiſito, poſito ſupra num. 238. negotiantur in cambijs, quorum intereſſe facillimè liquidat, faciunt enim liſtam cambiorum, & recambiorum de foro in forum, cum reditibus cuiuſque fori, eamq; liſtam faciunt oſtendi teſtibus examinandis, vt in ſequenti formula titulorum, in ſecundo titulo, vel exhibent liſtam confectam à Cancellario gabellæ cambiorum, vt fuit ſeruatum in d. Ianuen. pecuniaria, verſ. & confirmatur. coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, lunæ 2. Maij 1611.

INTERESSE VT DEBEATVR an ſint neceſſaria alia requiſita, & quæ.

SVMMARIVM.

Titulorum formula in Curia Genuenſi ad conſequendum, & liquidandum intereſſe, nu. 244.

Cambiorum lucra Genuenſes conſequuntur ſine cambio, num. 245.

Intereſſe vt debeatur, an ſint neceſſaria alia requiſita cum diſtinctione duorum caſuum, num. 246. & ſeqq.

Intereſſe lucri ceſſantis vt debeatur ſunt probanda duo: Primum, quòd creditor ceſſauerit à lucro, quia pecunias non habuit: Secundum, (ſi ſit creditor ex cauſa ſocietatis diſdicta) quòd fecerit omnes diligentias, ſub num. 246. Obijcitur contra primum, num. 256. & ſeqq. Contra ſecundum, ſub num. 260. Defenditur ſtylus Aud. Cameræ, ibidem.

Intereſſe vt debeatur, quando creditor accepit pecunias ſub intereſſe, ſunt probanda quinque. Primum, quòd ideo accepit, quia non habuit pecunias, num. 247. Obijcitur, num. 261. Secundum, vt probet expreſſim, accepiſſe in eam cauſam, num. 248. Obijcitur, num. 262. Tertium, vt priuſquam acceperit, denuntiauerit debitori, num. 249. Obijcitur, num. 263. Quartum, vt, acceptis pecunijs, denuo notificauerit debitori, num. 250. Obijcitur, num. 264. Quintum, vt accipiens cum intereſſe ſocietatis officij, declaret ſe accepiſſe ad commodum, & incommodum debitoris, num. 251.

244 HIS tribus requiſitis probatis, creditor ex communi theorica, de qua ſupra num. 99. debet obtinere, debitorem condemnari ad certum intereſſe; hancq; communem theoricam ſeruant paſſim Aduocati in Ciuitate Genuæ, formando hos breues titulos.

Supradictus Magnificus Octauius Imperialis, conſtitutus coram præfatis Mag. DD. Auditoribus Rotæ, ſiue præfato Mag. D.N. cauſa Commiſſario, occaſione cauſæ, quam habet cum dictis Baptiſta, &c.

Quibus, &c. Inhærendo, &c. Dicit, &c. Et facit infraſcriptos titulos.

Et primo qualmente eſſo magnifico Ottauio Imperiale da anni otto, e più in quà è ſtato, & è negotiante, non ſolito di tenere li ſuoi denari otioſi, ma negotiarli in cambij, & in altri negotij, & da detti anni otto in quà, & per l'iſteſſo tempo hauria hauuto commodità ogni fiera di negotiare ſopra cambij al conto più ſomma di doi mila ſcudi, & così fù, & è vero, &c.

Secondo, che ſcudi mille continuati ſopra cambij nelle fiere di Piacenza al conto dell'anno 1606. dalli cinque di Maggio in quà, in fiera

fiera de Santi 1613. & per l'iſteſſo tempo hauerebbono riſpoſto di beneſitio, & fariano aſceſi alla ſomma, della quale ſi fà mentione nella liſta, che ſi preſenta da leggerſi, & moſtrarſi à teſtimonij, prima che depongano, & li teſtimonij lo ſanno, perche in detto tempo hanno negotiato ſopra cambij da Piacenza à Genoua, & da Genoua à Piacenza, & perche hanno viſto altri negotiarui, & per altre ragioni, che diranno, & per hauer fatto i conti, e così fù, &c.

Vltimo quòd de prædictis, &c.

Citatis, &c.

Copia.

Ioſeph Martignonus I.C.

245 Collige obiter ex hac praxi, quòd Genuenſes hac via conſequuntur lucra cambiorum, & recambiorum ſine cambio; quia, ſuppoſita negotiatione cambiorum pro licita (& in hoc ſtat punctus) creditores omnes in vim illius negotiationis conſequuntur lucra cambiorum per viam lucri ceſſantis.

246 Contra hanc opinionem, & praxim, nempè, non ſufficere præfata tria requiſita, de quibus ſupra num. 99. & ſeqq. ſed requiri plura alia ad conſequendum intereſſe, videntur ſentire Rot. & nonnulli alij, vt mox videbimus.

Et quò facilius rem tradamus, duos conſidero caſus.

Primus eſt ſimplex & generalis tàm in lucro ceſſante, quàm in damno emergente: & in iſto Rot. & nonnulli alij requirunt duo.

Primum eſt probatio negatiua, vt, agens ad intereſſe, probet, quòd ex quò nō habuit pecuniam non potuit emere, ſeu damnum euitare, alias, hoc non probato, non poteſt obtinere, Rot. in Rom. fructuum, & intereſſe, die 10. Decembris 1614. coram R. P. D. Pamphilio. verſ. præterea. mota ex doctrina Pauli de Caſtr. quam formaliter, citatis ijs, qui eum ſequuntur, retuli ſupra nu. 99. verſ. declara. & in multis alijs cauſis, de quibus deciſ. 325. dubium erat. num. 5. verſ. non obſtat. in Lucana locationis, ven. 18. Martij. & 29. Aprilis 1611. coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, in impreſſis Romæ anno 1615. vbi, quòd licet conductor, ære alieno grauatus, ſoluat fructus, & intereſſe, & ipſe anticiparè ſoluerit locatori ſcut. 1500. cum pacto, quòd locator teneatur ei ad lucrum ceſſans, & damnum emergens, tamen non conſequitur intereſſe damni emergentis, niſi probet in indiuiduo, quòd ex defectu dictorum ſcut. 1500. quos locatori anticiparè ſoluit, non extinxit æs alienum, pro quo ſoluit intereſſe, & quòd, ſi dictos ſcutos 1500. habuiſſet, extinxiſſet debitum, ſeu debiti fœneratitij partem, quia poſſet alias contingere, quòd debitor vnius in ſcut. 100. cum intereſſe 12. pro quolibet anno, & creditor decem debitorum ſeparatim, & cuiuſque eorum pro ſimili ſumma, exigeret à quolibet eorum ſcut. 12. pro centenario, quos ipſe ſoluit ſuo creditori, ſicq; pro 12. conſequeretur 120. cū nemo eorū decem debitorum ſciret ſolutionē, factā ab altero, prout obſcurioribus verbis conſiderat Rot. d. deciſ. 325. num. 5. in fine; hincq; aliqui ex DD. Rotæ dicebant, quòd etſi creditor, finita ſocietate officij, contrahat ſimilem ſocietatem, cum declaratione, quòd pecunias accipit ad cōmodum, & incommodum debitoris moroſi, hæcq; ſocietas, & declaratio ad claram, & certam debitoris notitiam deducantur, ſuppoſita etiam prius omnimoda mora debitoris, tamen debitor non teneretur ad fructus ſocietatis, quia creditor debet probare, quòd niſi illas pecunias accepiſſet in ſocietate officij, ceſſaſſet ab aliquo lucro, vel non euitaſſet aliquod damnum, Rot. coram Illuſtriſs. Card. Millino, lunæ 3. Decembris 1601. in Romana de Perottis.

Ratio huius requiſiti in lucro ceſſante eſt, quia quamuis aliquis habeat præ manibus vtilem occaſionem emendi, ſeu negotiandi, & habeat etiam pecunias; tamen multa poſſent euenire, vt occaſionem illam deferat; primo enim poteſt euenire, vt diſſentiat in pretio, vel in alia conditione, & ita deferat, quod ſæpè in facto experimur: ſecundo poteſt euenire, vt illas pecunias in alios conuerteret vſus non vtiles, & tamen, vt intereſſe conſequatur, malitioſè fingeret ſe velle emere.

Confirmatur hoc requiſitum, quia poſſet eſſe, quòd iſte creditor haberet alias pecunias otioſas, quibus poſſet, ſi vellet, emere, quo caſu non deberetur intereſſe, per ea, quæ in intereſſe ex mutuo ſcribit Card. Tolet. quem retuli ſup. ſub num. 78. in ſecundo requiſito. quare cum probatio ſit vndique obſcura, & incerta non releuat.

Ratio verò in damno emergenti poteſt eſſe illa fraus, quam creditor poſſet committere, vt ex mente Rotæ deduxi hic ſupra.

Secundum eſt, vt ſi ſit creditor ex cauſa ſocietatis officij, & diſdictæ, & velit conſequi

Digitized by Google

lucrum ceſſans, oſtendat, ſe non ſolum interpellaſſe debitorem, ſed etiam feciſſe diligentias conſequendi ſolutionem, & debitorem fuiſſe moroſum, quia tunc ex quadam æquitate poteſt creditor aliquod honeſtum lucrum exigere arbitrio iudicis ſecundum qualitatem perſonarum & negotiorum, vt ex ſententia D. Thomæ, referendo eiuſdem formalia verba, firmat R.P.D. Acorambonus, Rotæ Decanus in quodam eius voto, impreſſo inter conſilia Proſperi Farin. conſ. 15. num. 87. lib. 1. quinimo debet oſtendere, ſe feciſſe omnes diligentias pro exigenda ſorte ſocietatis, & non ſufficerent aliquæ diligentiæ: quare debet obtinuiſſe mandatum executiuum, & procuraſſe illius executionem, & tunc etiam ex Rotæ iudicio debetur creditori intereſſe, Caſtrac. tract. de ſocier. cap. 49. per totum; hocq; intereſſe ex eiuſdem Rotæ Decani voto nu. 88. ſupra citato, non debet excedere quinque, vel ſex pro centenario, quia tot reddere ſolent bona ſtabilia, & pecuniæ ſine periculo; huncque ſtylum ſeruat ſæpe Auditor Cameræ, ceſſat enim tunc ſuſpicio contra creditorem, ne differat conſequi creditum, vt ex eo conſequeretur etiam intereſſe.

247 Secundus caſus eſt, quando creditor ex quò ſibi debitor non ſoluit pecunias debitas, fuit compulſus eas accipere ab alijs ſub intereſſe: & iſto caſu, vt creditor conſequatur illud intereſſe, debet plura probare.

Primo enim debet probare, ſe pecunias accepiſſe ſub intereſſe, eo quia debitor ſibi non ſoluit in termino præfixo, & maximè ſi creditori fuerit à debitore data hæc facultas, vt, ipſo debitore non ſoluente in termino, poſſet accipere cambio, & recambio, aliàs ſi non probet, ſe accepiſſe cambio, non poteſt obtinere intereſſe, Rot. diuerſ. deciſ. 775. dubitatum. ſub num. 1. in Mediolanen. pecuniaria, mercurij 27. Martij 1602. coram R. P. D. Litta, in impreſſis Lugduni 1612. hocq; requiſitum ſatis probatur ex allegatis in primo primi caſus, quia in effectu eſt idem.

248 Secũdo vbi probauerit, ſe pecunias cambio accepiſſe, debet probare etiam, fuiſſe in eã cauſam expreſsim acceptas, quia qui tenetur probare, debet clarè probare, cum probatio obſcura non releuet, Rot. vbi ſupra, & enixius Mohed. deciſ. 1. & 2. tit. de vſur. alias 102. & 103. quare eſt neceſſaria probatio in indiuiduo, quòd ideo acceperit cambio, quia pecunia ſibi à debitore non fuit reſtituta, cum poſsit eſſe, quòd acceperit pecunias ad cambium ob alias cauſas, Rot. in Rom. cambiorum de Grandis, ven. 15. Maij 1592. num. 1. coram Illuſtriſsimo Card. Millino, impreſſa apud Marcheſ. de com niſſ. par. 1. §. 2. num. 52. fol. 875. & ſic debet probare, quòd ex illis pecunijs, cambio acceptis, ſoluit aliquod debitũ, & quòd non poterat illud aliter ſoluere: nam poſſet eſſe, quòd creditor acciperet cambio, vt debitorem ſuum ſibi obliget ad maius lucrum per viam intereſſe damni emergentis, quod eſt vndique multiplicabile, per ea, quæ retuli infra §. 7. gl. 2. num. 60. imò poſſet eſſe, quòd pecuniæ, quas creditor ſub interuſurijs accipit, eſſent ipſiuſmet creditoris, & faceret apparere, quòd eſſent alterius; qui eſſet confidens amicus; ideoque ad obuiandum his fraudibus, quæ committi poſſunt, requiritur probatio concludentiſsima, quòd, neceſsitate vrgente, & propter damnum emergens acceperit cambio, & non vt negotiaretur ad lucrandum.

249 Tertio requiritur, vt in caſu, quo creditori data non eſt facultas à debitore capiendi pecunias ſub intereſſe, & debitor eſt moroſus in non ſoluendo, creditor priuſquam pecunias ſub intereſſe accipiat, denunciet debitori, & proteſtetur, ſe illas accepturum, Rot. d. deciſ. 775. ſub num. 1. contra moroſum enim debitorem requiritur hæc proteſtatio, iuxta ea, quæ ſcripſi infra §. 6. gl. 1. num. 97. & §. 7. gl. 2. num. 16. &, quòd ſola mora non ſufficiat, ſed requiratur denunciatio cum proteſtatione, vt mutuatarius teneatur ad damna, ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. contr. 8. ſub num. 17. verſ. fauet. tom. 2. fol. 252. & ita, citatis Bero. conſ. 195. num. 2. lib. 1. Anch. conſ. 376. num. 2. in fine, & Mohed. deciſ. 3. de renunt. ſcribit Rot. in Rom. ſubhaſtat. bon. coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, lunæ 7. Iunij 1597. verſ. non obſtat. dicens, fuiſſe eo caſu neceſſariam proteſtationem, quòd pecunias accipiebat in ſocietate officij ad commodum, & incommodum ſui debitoris, ad hoc, vt ille ſuus debitor teneretur ad fructus dictæ ſocietatis.

Et dato hoc alio caſu, quòd creditor nolit accipere pecunias ſub vſuris, neque vti mercator intendat conſequi lucrum ceſſans mercaturæ, ſed velit inire aliquod commercium frugiferum, puta, quia velit emere annuum

annuum reditum, vtique ſicut volens accipere ſub vſuris, tenetur debitori futuram acceptionem denunciare, vt dixi hic ſupra, ita etiam volēs emere annuū reditum, debet futuram emptionē, ſicq; exiſtentiā occaſionis denunciare, prout aliqui in praxi obſeruant.

Confirmatur primo hoc tertium requiſitum, quia quando credendum eſſet, ſore, vt debitor moroſus, puta, mutuatarius, monitus, ſoluat debitum cum ſuo minori ſumptu; creditor, puta, mutuator teneretur illum monere, ſe accepturum eſſe pecunias ſub vſuris, ſi illum commodè monere poſsit, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 315. verſ. illud eſt. ibi, quando item. col. 273. & ratio poteſt eſſe, tum quia quod nobis non nocet, & alteri prodeſt, eſt agendum; ſed hæc denunciatio creditori non nocet, & debitori prodeſt, vt dixi, ergo: tum quia hoc ipſo, quòd creditori data eſſet facultas à debitore, vel à lege, vt poſſet pecunias ſub vſuris accipere nomine ipſius debitoris, videretur in hoc procurator ipſius debitoris, ſed procurator debet vtiliter gerere negotium domini: ergo tenetur prius requirere ipſum debitorem, an vellet ſoluere.

Confirmatur ſecūdo, quia creditor quando potuiſſet aliter cum minori debitoris diſpendio ſe conſeruare indemnem, quàm ſumēdo ſub vſuris, tunc debitor tenetur ſolùm ad id, quo cum minori diſpendio potuiſſet ſe conſeruare indemnem, & non ad illud plus, Molin. vbi ſupra, ſed potuiſſet ſe forſan conſeruare indemnem, denunciando, quia debitor ſoluiſſet. Ergo.

250 Quarto requiritur, quòd, facta iſta notificatione cum proteſtatione, & ſecuta reali pecuniarum acceptione ſub intereſſe, rurſus notificetur debitori, ad effectum, vt certò ſciat, debitum ſuum iam eſſe ſub vſuris, ſicq; poſsit, ſi velit, ab illis ſe liberare, ſoluendo debitum, Rot. d. deciſ. 775. ſub num. 1. citata ſup. ſub num. 247.

251 Quinto requiritur, quòd (ſi creditor acceperit pecunias in ſocietate officij) declarauerit, quòd illam ſocietatem contrahebat ad commodum, & incommodum debitoris, Rot. quam citaui ſupra ſub num. 249. in 3. requiſ. & coram R.P.D. Caualerio, in Rom. pecuniaria, lun. 23. Iunij 1608. vbi, facta à creditore in contractu ſocietatis declaratione, quòd pecunias accipit in ſocietate officij animo ſe reualendi contra ſuum debitorem, ad quem propterea omne commodum, & incommodum ſpectare declarat; tranſit ſuper hoc, nulla excitata dubitatione.

252 Ratio huius requiſiti eſt, ne alias, ſecuro lucro ſocietatis, creditor, reuoluto mantello, diceret, quòd illam contraxit ad commodum, & incommodum proprium; & propterea ſi creditor ſocietatis officij, finita ſocietate, proteſtetur contra debitorem moroſum, ſe velle accipere pecunias in ſocietate officij à Titio, & illinc ad tres dies accipiat, hæc proteſtatio non eſt ſufficiens, quia eſſet neceſſaria declaratio tempore initi inſtrumenti ſocietatis, quòd pecunias accipit ad commodum, & incommodum ipſius debitoris, vt debitor ſit certus de contractu ſocietatis, & ſuccedente caſu mortis, poſſit pecunias lucrari; ſiquidem alias eſſet in poteſtate creditoris iuxta euentum rei dicere, ſocietatem fuiſſe contractam ad commodum & incommodum debitoris, vel ſui ipſius; & vlterius debet hæc proteſtatio continere per acta cuius notarij accipiat pecunias, vt debitor poſſit ſcire ſub cuius vitę periculo contracta ſit ſocietas, ad effectum, vt poſſit innoteſcere euentus lucri, Rot. coram Illuſtriſsimo Card. Millino, lunæ 3. Decembris 1601. in Romana de Perottis.

253 Ratio tot requiſitorum eſt duplex. Prima, quia, admiſſo intereſſe, ſcabroſiores inſurgerēt difficultates: nempè, quantum intereſſe ſit probatum: rurſus, an debeatur primum tantum, vel etiam ſecundum intereſſe, & an debeatur intereſſe alterius intereſſe, quę ſunt difficultates penè inextricabiles, de quibus egimus infra §. 7. gloſ. 2. num. 18. & ſeqq. & num. 33. & ſeqq. vnde boni Iudices, quorum cordi eſt obuiare litibus, omni conatu ſtudent, quomodo poſſint iugulare intereſſe, veluti radicem, iuxta illud Ouidianum:

Principijs obſta, ſerò medicina paratur.

Secunda ratio eſt, quia etſi intereſſe, & vſura longè inter ſe diſtent, cum intereſſe ſit omni iure conceſſum, vt dixi ſupra num. 96. vſura verò omni iure prohibita, vt dixi ſup. q. 1. num. 401. tamen vſura, ſæpè intereſſe veſte induta, difficilè diſcernitur, & proinde Iudices Romanæ Curiæ, & præſertim Rota, quæ eſt & religioſiſſima, & prudentiſſima, ne in eorum tribunali ſub ſpecie intereſſe tranſeat palliata, & perſonata vſura, ita cautè procedunt, vt potius iuſtum excludant intereſſe, quàm damnatam admittant vſuram; hincq; agentem ad intereſſe crediti reſoluti, vt loquuntur, in mutuum, multis, difficili-

busq; onerant probationibus, easq; ſi facerer, aliam tunc forſan adderent, vt, quaſi Hydræ vno auulſo capite, alterum conſurgat, ſicque, qui conſcientia, ac virtutis amore, à laruatis non abſtinerent vſuris, tot requiſitorum difficultate deterriti, arceantur.

254 Hæc etſi bono zelo, piè, ac religioſè, ad arcendam vſuram exigi videantur, tamen quæ eorum occulta ſunt, ideoque directò probari non poſſunt, ad forum interius pro inſtruenda conſcientia remitti debent; non autem ad forum exterius, de quo agimus, quia in eo ea tantum probari debent, quæ occulta non ſunt, hæcq; ad illa tria reducuntur, quæ ſummatim numerauimus ſupra ſub num. 99. verſ. declara. & copioſè de eiſdem egimus ſupra num. 100. & ſeqq. num. 221. & ſeqq. 238. & ſeqq. nam quòd illa tria ſufficiant, duplici poteſt argumento probari.

Primo, quia ipſamet Rota, quæ plura requirit, ſæpiſſimè doctrinam citat Pauli de Caſtr. vt dixi etiam ſup. d. num. 99. & quòd Rota ſequatur in hoc Paulum de Caſtr. ſunt deciſiones vulgatæ, vt dicit Rot. diuerſ. deciſ. 139. fuit reſolutum. num. 1. coram bon. mem. Card. Pamphilio, in Rom. cenſus, Lunæ 29. Nouembris 1599. in impreſſis Romæ 1615. & tamen Paul. de Caſtr. pauciora requirit, vt patet ex eius doctrina, quam retuli ſub d. num. 99. verſ. declara.

Secundo, quia hæc omnia alia requiſita præter quintum, de quo ſupra num. 151. vrgentes pati videntur difficultates.

255 Contra enim primum primi caſus requiſitum, quo creditor arctatur ad probandam negatiuam, quòd ideo non emerit, ſeu non ſoluerit æs alienum, quia pecunias non habuit, vrgent duo.

Vrget primo praxis, qua vtuntur mercatores, qui, proteſtatis litteris, conſequuntur non ſolum intereſſe damni emergentis, accipiendo ad cambium, & recambium eandem partitam, vt in proteſtationis formula, quam poſui infra §. 6. gl. 1. num. 98. & §. 7. gloſ. 2. ſub num. 16. nulla vnquam facta probatione, quòd ideo cambio, & recambio acceperint, quia non fuit ſibi ſoluta partita cambij, ſed conſequuntur etiam intereſſe lucri ceſſantis, nõ aliter illa partita ad cambium accepta, dummodo ſint ſoliti negotiari, dando, & accipiendo ad cambium, vt in titulorum formula, de qua ſup. num. 244.

256 Vrget ſecundo, quia hoc requiſitum vel eſt improbabile, & tunc nemo cogitur illud probare, quia ad impoſſibile nemo tenetur; imò ſi quis vellet illud probare, eſſet repellendus, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 7. num. 224. & 225. Vel eſt aliquo modo probabile, & tunc eo modo, quo eſt probabile, dico eſſe probatum: dum dico, eſſe improbabile, loquor de probatione directa, & certa, quia, quòd creditor haberet animum, & voluntatem emendi, ſi babuiſſet pecunias, & non emerit, quia non babuit; boc reſidet in animo, & corde, ideoq; directò probari non poteſt, quia ſolus Deus eſt ſcrutator cordium, vt ſecutus ſum d. lib. 2. cap. 9. num. 310. & ſeqq. poſſet enim eſſe, quòd adeſſet occaſio emendi, ſeu faciendi alium contractum lucratiuum, & creditor, vt conſequatur intereſſe, fingeret, quòd vellet facere illum contractum, ſi haberet pecunias, & tamẽ in rei veritate illum contractum non faceret; imò poſſet creditor reperire ſimulatum venditorem, qui minimè venderet: Et dum dixi poſtea, eo modo, quo eſt probabile, eſſe probatũ, locutus ſum de probatione coniecturali, & reſultante ex aliqua probatione directa antecedenti, vt puta, creditor probat directò, ſe habuiſſe præ manibus occaſionem emendi annuum cenſum, ſeu quid ſimile, & requiſiuiſſe ſuum debitorem, vt ei ſolueret, eiq; notificaſſe, ſe empturum eſſe illum annuum cenſum; & conſtat, quòd debitor non ſoluit, & quòd creditor non emit: certe ex his, directò probatis, ſatis dicetur probatum, quòd creditor non emerit, quia non habuit pecunias, ſeu oritur pro creditore præſumptio, quæ transfert onus probandi contrarium in debitorem; & admitti has coniecturales, & veriſimiles probationes, ſecutus ſum etiam ſupra num. 225. in 2. opin. quare debitori incumbet onus probandi contrarium; videlicet, quòd creditor habuit ſemper alias pecunias otioſas, quibus potuiſſet emere, vel, quòd non potuit ſe concordare cum venditore; alioqui ſi creditor teneretur ipſe aliter hanc negatiuam probare, quòd nõ habuerit alias pecunias, quibus emeret, intolerabili grauaretur onere, quia multa ſunt loca, in quibus quis poteſt ſecretò habere pecunias, & nullus teſtis poſſet deponere, quòd viderit omnia loca.

257 Ad doctrinam Pauli de Caſtr. citatam ſupra ſub num. 246. & latius ſub num. 99. reſpondeo, quòd illa vltima eius verba: *& quia pecuniam non habuit, non potuit emere.*

non

non ſunt verba articuli probandi, ſed ſunt verba, quæ ex probatione præcedentium infert Caſtrenſis, quem ita interpretari debemus, ne aliàs ex allegatis num. præcedenti reprehenſionem mereretur.

258 Ad rationem adductam reſpondeo, quòd ſi creditori denegandum eſſet intereſſe, quouſque poteſt conſiderari caſus, vt non emiſſet, & quouſque conſiderari poteſt ſuſpiciò fraudis, iura, de intereſſe loquentia, eſſent abroganda, quia ſemper poteſt conſiderari aliqua ſuſpicio fraudis, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra nu. 267. & conſequenter, dum Princeps, & iudex ſuſpicionem fraudis tanto proſequerentur odio, debitoribus nimis fauerent, quod eſt contra iuſtitiam, quia debitoribus ita in iuſtitia debitores ſumus, vt creditoribus iniuſtitiam facere non debeamus.

259 Ad confirmationem reſpondeo, quòd aliam pecuniam, quam habet otioſam, poteſt tenere pro futuris neceſſitatibus, quo caſu illa pecunia non habetur tanquam otioſa, Nauar. & Ioan. Azor. quos ſecutus ſum ſupra ſub num. 78.

260 Intellige hæc, quæ dixi contra hoc requiſitum, vt procedant in foro exteriori, ſecus in foro interiori; quia in foro interiori hoc requiſitum eſt neceſſarium, & ideo, ſi verè creditor non fuiſſet empturus, & conſequeretur intereſſe, peccaret, & teneretur ad reſtitutionem.

Hæc omnia, quæ dixi contra hoc primum requiſitum in lucro ceſſante, habent locum contra idem requiſitum in damno emergente, quando creditor dicit, ſe non ſoluiſſe debitum fœneratitium, quia ſuus debitor non ſoluit ſibi.

Contra ſecūdum primi caſus requiſitum, quo creditor ſocieratis diſdictæ arctatur ad faciendas omnes diligentias; vrget duplex difficultas: Prima, quia, ſi, nullo probato intereſſe, debitor ad illud condemnatur propter illas diligentias, quibus creditor vſus eſt ad conſequendam ſortem, condemnatio eſt iniuſta, & vſuraria, nam vtatur creditor mille diligentijs, & non doceat de intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, impoſſibile eſt, vt debitor ad illud condemnetur, per ea, quæ ſecutus ſum infra num. 292. reſtrict. 1. & ita, reprobato contrario Auditoris Cameræ ſtylo, ſcitè dixit Rot. in Rom. fructuum, & intereſſe, mercur. 10. Decembris, 1614. coram R.P.D. Pamphilio, quòd ſi dicamus, intereſſe lucri ceſſantis probari ex eo, quòd in Vrbe ſunt multæ occaſiones negotiandi, & emendi vtiliter, replico, quòd eiuſmodi occaſiones in Vrbe non ſufficiunt, per ea, quæ dixi ſupra num. 229. iuncto nu. 223. Secunda difficultas, quæ vrget, eſt, quia ſi creditor ceſſauit à lucro, vel damnum eſt paſſus propter moram debitoris, poteſt illud conſequi, omiſſis tot diligentijs, per ea, quæ dixi num. ſequentibus; nam iſtæ diligentiæ oſtendunt culpabiliorem moram, ſed non inducunt nouā moram obligantem.

Cæterum, vt meam dicam ſententiam, Auditoris Cameræ ſtylus, dum officialem, debitorē ex cauſa ſocietatis officij, condemnat ad quinque, vel ſex pro centenario, iuridicè defendi poteſt, non ratione prædictarum diligentiarum, ſed ea ratione, quòd pecunia ſocialis habet hoc ſpeciale, vt ſocius, qui pecuniam ſocialem inuaſit, teneatur ad intereſſe, per ea, quæ dixi ſupra num. 137. reſtr. 4. ſicque poteſt condemnari ad rationem ſocietatis officij nō periculoſę, vt ſcripſi ſupra num. 120. & ſeqq. illat. 4. & maximè iuridicus eſt hic ſtylus, quando ipſe officialis, ſeu qui bonam fidem recognouit, diſdixiſſet ſocietatem, & pecunias non reſtitueret, quia tunc hic ſtylus clarè iuſtificatur ex his, quæ ſcripſi ſupra nu. 141. & ſeqq. quare illæ diligentiæ videntur ſeruire potius pro notarijs, vt mandatorum emolumenta acquirant, in damnum debitorum, & quandoque creditorum, ſi ea ab inope debitore recuperare non poſſint, vnde (ſi ita eſſet) conſultis ſuperioribus, abolendæ eſſent.

261 Cōtra primum ſecundi caſus requiſitum, quo creditor arctatur ad probandum, ſe pecunias accepiſſe cambio, ſeu ſub alio intereſſe; moueor, quia facultas, à debitore data creditori, vt, ipſo debitore non ſoluente in termino, poſſit creditor accipere cambio, & recambio, non reſtringit obligationem debitoris ad intereſſe damni emergentis tantum, ita vt ſi creditor non acceperit cambio, debitor ad nullum teneatur intereſſe, vt arbitratæ ſunt illæ deciſiones, quia hoc eſt contra intentionem ipſorum contrahētium, qui voluerunt, vt creditor non teneretur accipere, ſed eſſet in eius libero arbitrio: ergo ſi creditor poterat, & noluit, debitorem obligare ad iſtud grauius intereſſe, non debet ex hoc perdere lucrum ceſſans, quod debitori eſt minus graue: & pro maiori intelligentia eſt ſciendum, quòd mercatores

accipiunt cambio, non ſolum, vt damno emergenti occurrant, ſed etiam, vt lucrum faciant, ſiquidem ipſi eandem ſummam, quam cambio ab alio accipiunt, cum lucro dant alteri, & ſic traficant pecunias: imò, ne damnum lucri ceſſantis patiantur, accipiunt cambio vt plurimũ à ſe ipſis, & hoc eſt, quod mercatores dicũt, *cambiar in ſe ſteſſi*, per ea, quæ ſcripſi §. ſeq. gl. 8. nu. 17. & dicitur cambiũ recurſæ, de quo latè ſcripſi inf. §. 6. gl. 1. num. 2. & ſeqq. Sed quia hæc omnia reſpiciunt creditorem, qui ſit mercator, ſolitus lucrari, ideo eſt diſtinguendum: Aut agens ad intereſſe, eſt talis, vt in eo cadat lucrum: & tunc concludo, quòd hæc probatio non videtur neceſſaria, quia intereſſe lucri ceſſantis debetur, non ex eo, quia creditor acceperit pecunias ſub fœnore, ſed ex eo, quia ceſſauerit à lucro, quod feciſſet, ſi debitor ſoluiſſet: quare, ſi creditor erat mercator, ſolitus negotiari, & lucrari; non video quomodo ex eo, quòd non acceperit cambio, debeat perdere lucrum ceſſans, quod ſibi de iure debetur, iuxta ea, quæ ſecutus ſum ſupra num. 225. quia hoc eſſet lapidare eum de bono opere, cum is potuiſſet cambio accipere, vt fructuoſius ageret negotium, ſed deſijt accipere, ne debitor grauiori oneraretur intereſſe, ſoluendo prouiſiones, gabellas, & ſimilia: ſed, vt clarius hanc oſtendamus veritatem, fingamus, quòd iſte creditor fuerit cum ſuo damno coactus dare creditoribus bona in ſolutum ad euitandos carceres; certè debitor moroſus non poterit dicere, ſe non teneri ad hoc damnum emergens, quia creditor debuiſſet accipere cambio, & ſoluere creditoribus: nam creditor replicaret, quòd ſi accepiſſet cambio, ſoluiſſet grauius intereſſe; & in omnem caſum, quòd non tenebatur accipere, ſed erat in eius facultate, vt poſſet accipere; ſicq; illa facultas accipiendi cambio reſpiciebat fauorem creditoris: Nec dicatur, quòd ſi non acceperit cambio, ceſſat damnum emergẽs, pro quo debetur intereſſe, tam immediatum, quàm mediatum, multiplicatum, & quomodocunque calculatum, vt dicit Rot. Genuen. quam citaui infra §. 7. gl. 2. num. 60. verſ. verùm ad ſecundum. & remanet intereſſe lucri ceſſantis, quod debetur primum duntaxat, vt dixit ead. Rot. Genuen. quam & alios citaui eod. §. 7. gl. 2. ſub num. 20. Quia reſpondeo, iſtam deciſionem, dum loquitur in intereſſe lucri ceſſantis, eſſe ſibimet contrariam, & inconſtantem, vt notaui eadem gloſ. 2. ſub num. 33. & num. 39. & non ſeruatur per ea, quæ dixi ibidem ſub d. num. 33. Aut agens ad intereſſe eſt talis, in quem cadere non poteſt lucrum ceſſans, ſed ſolum damnum emergens, & tunc dico, quòd ſi inter creditorem, & debitorem conuentũ eſſet, vt creditor pro aliquo formidato dãno futuro acciperet pecunias ſub intereſſe cãbij; & ita in conuentione ſe reſtrinxerunt, & creditor oſtenderet, damnum emerſiſſe, ſed non probaret, ſe pecunias cambio accepiſſe, & tunc dico, quòd debitor ad aliquod intereſſe non teneretur; quia creditor, ne damnum emergeret, debebat accipere cambio; contractus enim ex partium conuentione legem accipiunt; ſecus tamen ſi conuentio creditorem ad accipiendum non obligaſſet; ſed facultatem dediſſet.

262 Contra ſecundum (quo creditor, qui pecunias ſub fœnore accepiſſet, arctatur ad probandum, fuiſſe expreſſim acceptas in eam cauſam; ideſt, quia, debitore non ſoluente, & imminente damno, fuerit, vt illi occurreret, coactus accipere cambio, vt loquitur, & ſentit apertè Rota) moueor, quia debitor, qui promiſit ſoluere omnia damna, & intereſſe, vt in caſu deciſionis Mohedani, quam etiam Rota moderna vſque ad præſentem diem ſequitur, non intelligitur promiſiſſe ſolum damnum emergens, vt credit Rota, ſed promiſit etiam intereſſe, cuius appellatione venit etiam lucrum ceſſans, vt ſecutus ſum infra num. 269. extenſ. 2. & hoc inter mercatores tranſit ſine difficultate; quare, cum promiſerit etiam intereſſe lucri ceſſantis, non eſt neceſſaria probatio damni emergentis, & ſic videtur ruere totum fundamentum deciſionum Rotæ, & ideo cenſerem, quòd Rota melius iudicauerit in deciſione contraria, de qua idem Mohed. deciſ. 1. de vſur. & ſatis totum hoc comprobatur ex his, quæ dixi ſupra contra primum requiſitum: & ita ſeruant Genuenſes, qui hoc requiſitum non attendunt.

263 Contra tertium, quo creditor arctatur ad notificandum debitori, & proteſtandum, ſe accepturum pecunias cambio, ſeu ſub alio intereſſe, obſtat in primis eadem oppoſitio, quam adduxi contra primum, quia ſi non eſt neceſſaria acceptio pecuniarum, eaſq; propterea non accipit, non poteſt requiri hæc denunciatio, & proteſtatio. & dato, quòd creditor velit eas accipere, & agatur de

damno

Digitized by Google

damno emergente, tamen adhuc cenſerem,
eſſe ſuperfluas, quia, quòd ego patiar, vel
non patiar damnum, non procedit à prote-
ſtatione, quam facerem, ſed procedit à mo-
ra mei debitoris, & damno, inde ſecuto; &
mihi damni emendatio non magis debetur,
quia fuerim proteſtatus, quàm ſi non fue-
rim proteſtatus; cum illa proteſtatio poſſit
ſolum iuuare ad declarandum animum pa-
tientis damnum, quòd non intẽdit illud re-
mittere, & non poteſt cauſare obligationem
damnificantis, qui alias non eſſet obligatus;
quare ſi creditor acciperet ſub exceſſiuo,
ſeu ſimulato intereſſe pecunias, debitor ad
illud non teneretur, quamuis millies ei cre-
ditor denunciaſſet, ac proteſtatus eſſet, & è
conuerſo, ſi ſub moderato fœnore acciperet
ad emendam annonam, priuſquam eius pre-
tium augeretur, debitor teneretur ad illud,
quãuis creditor omiſiſſet proteſtari, quia nõ
debet creditor ex mora debitoris pati illud
damnum, & intereſſe, & debitor ex mora
propria lucrum conſequi, ſi pecunijs credi-
toris annonam viliori emiſſet pretio, aut
emiſſet forſan aliquod prædium frugiferum,
vel annuum reditum, indeque lucrum an-
nuum perciperet, & demum, debitorem
moroſum teneri ad emendationem huius
damni emergentis, ſcribunt, nulla facta
mentione de hac proteſtatione, Petr. de
Anch. & Io. Azor. quos ſecutus ſum infra
num. 282. ibi, ſeptimo quia. licet Azor. poſt
Ang. quem citat, requirat, monendum eſſe
debitorem, quia monitus forſan ſolueret, vel
aliter prouideret, ſed neque monitionẽ hanc
eſſe neceſſariã patet ex his, quæ ſcripſi n. ſeq.

Non obſtat illa praxis proteſtandi litteras
cambij; quia reſpondeo, quòd creditor ex
cambijs ad conſtituendum debitorem in
mora, debet oſtendere, ſe tempore ſolutio-
nis fuiſſe in loco deſtinatæ ſolutionis, iuxta
ea, quæ ſcripſi §. ſeq. gl. 5. num. 201. &, vt
ibidem dixi ſub num. 204. & 205. praxis illa
docendi, ſe fuiſſe in loco, vt reciperet ſolu-
tionem, addit ad cautelam proteſtationem,
quæ tamen neceſſaria non eſſet.

Minus obſtat Rotæ deciſio, quia proce-
dit quoad caſum, de quo ſupra num. 251.

Similiter non obſtat, quòd aliqui credito-
res denuncient debitori exiſtentiam occa-
ſionis frugiferæ, quam habent, quia reſpon-
deo, quòd qui denunciationem hanc face-
ret, abundaret in cautela, ſed non eſſet ne-
ceſſaria.

Minus etiã obſtãt duæ illæ cõfirmationes.

265 Ad primam enim reſpondeo, quòd de-
nunciationis omiſſio poteſt forſan eſſe con-
tra charitatem, ſed non contra iuſtitiam,
quia de iure creditor non tenetur denuncia-
re, & monere debitorem moroſum de eo,
quod debitor tenetur ſcire, & præcauere;
alias ſequi poſſet, quòd creditor debitori
moroſo deberet etiam notificare, qua par-
te iuris cautum ſit, quòd debitor moroſus te-
neatur creditori ad lucrum ceſſans, quia ſi
debitor de hoc moneretur, forſan inueniret
modum ſoluendi, vt euitaret emendatio-
nem lucri ceſſantis: ſed hæc ſequela eſt falſa,
266 Ergo. † Neque obſtant illæ duæ rationes;
quia admitto ex regula, concedendum eſſe
quod alteri prodeſt, & tibi non nocet, ſed
dico, quòd creditori hæc denunciatio no-
cet, quia requirit curam, & expenſas de-
nunciationis; & ideo illa regula obligat, vt
concedat, ſi ſit requiſitus, ſed non obligat
in iuſtitia, vt etiam non requiſitus conce-
dat, imò faciat: & altera regula, quòd pro-
curator debeat negotium debitoris vtiliter
gerere, magis obligat, vt vtiliter gerat ne-
gotium proprium; cum illud mandatum non
ſit factum ad vtilitatem debitoris, ſed ad
vtilitatem creditoris.

Ad ſecundam confirmationem reſpon-
deo, quòd eſt vera, ſuppoſitis æquali indem-
nitatis conſeruatione, & æquali incommo-
do creditoris: quæ æqualitas incommodi
ceſſat, vt dixi.

Contra quartum, quo arctatur ad denuo
denunciandum poſt contractum debitum
ſub intereſſe; obſtant, quæ dixi in præceden-
ti; & quòd ſi fideiuſſor accipiat pecunias
ſub intereſſe, & declaret, quòd eas accipit
eo, quia cogitur ſoluere debitum fideiuſſio-
nis cum ſimili intereſse, debitor, pro quo
ſoluit, teneatur ad illud debitum, & inte-
reſse, licet fideiuſsor debitori non intimaue-
rit præfatam declarationem, cum nullum
nouum inferat grauamen debitori, qui iam
erat obligatus ad tantundem intereſse, ſi il-
lud debitum non fuiſset ſolutum, dixit Rot.
in Roman. ſocietatis officij, die 21. Octobris
1580. coram bon. mem. Card. Blanchetto.
admitto enim, quòd iſtæ denunciationes, &
proteſtationes laudabiliter fierent, & debi-
torem in maiori conſtituerent mora, & con-
tumacem redderent minus excuſabilem; ſed
tamen non ſunt neceſsariæ, quia mora iam
cauſauit obligationem.

Digitized by Google

267 Ad rationes, quibus requiſita videntur defendi, reſpondeo, admittendo, quòd Iudex, motus bono zelo, ne ex lite lites oriantur, & ne aperiatur via fraudibus vſurarum, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra hac ead. ampliat. num. 9. & 10. debet omni conatu principijs obſtare, & multa indagare, & indagando requirere; tamen in primis cauere debet, dum iſta conatur facere, ne alteri iniuſtitiam faciat: deinde debet aduertere, quòd etſi multa & plura requirat, tamen ſemper remanebit aliqua ſuſpicio fraudis, quæ in foro exteriori detegi non poteſt: quid enim, ſi creditor, agens ad lucrum ceſsans, non probet, quòd non potuiſset euenire caſus, quòd non fuiſſet lucratus, cum potuiſſet contingere, quòd non ſolum non eſſet lucratus, ſed quòd perdidiſſet capitale, imò potuiſſet euenire caſus, vt aliquis pecunias, ſibi ſolutas, ſtatim furatus eſſet, & (quod peius eſt) propter illas pecunias inſidiatus eſſet ipſius vitæ, prout caſum hunc poſſe euenire, experientia quandoque docuit: & quid ſi creditor habuiſſet alias pecunias otioſas, & omnino abſconditas, & incognitas, quibus potuiſſet emere, & lucrari: quid ſi creditor, agens ad emendationem damni emergentis, iiſdem pecunijs ſecretis, & in archa abſconditis, ac otioſis potuiſſet ſoluere æs alienum, & tamen in deſpectum ſui debitoris acciperet ſub intereſſe; & quid ſi pecunias, quas accipit, eſſent ſuæ propriæ, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 248. in tertio requiſito: quid ſi ad conſequendum vſuras à ſuis debitoribus, ſictè contraheret plura debita ſub intereſſe: & quid ſi fuiſſet in aliqua culpa, ſeu negligentia dāni emergentis; dicemus ne, quòd, ſingulis iſtis fictionibus non eliſis, non poteſt obtinere lucrum ceſſans? certè non; quia tam exacta probatio, quæ excludat omnem fraudis ſuſpicionem, cum ſit impoſſibilis, & contineat infinitatem, non eſt requirenda, cum nemo debeat obligari ad impoſſibile, per ea, quæ dixi §. ſeq. gl. 3. ſub num. 114. & quæ infinitatem continent reijcienda ſint, vt in alio propoſito ſcripſi infra §. 7. gloſ. 2. num. 10. & non requiri tàm exactam probationem patet, quia ſi fideiuſſor in ſocietate officij, coactus ſoluere, accipiat ab alio in ſocietate officij, cum declaratione, quòd accipit ad commodum, & incommodum ſui debitoris, & ſoluat, poteſt illud intereſſe conſequi; vt, conſtituendo differentiam inter fideiuſſorem qui poſſit accipere, vt ſupra, & creditorem, qui non poſſit accipere, niſi probatis requiſitis neceſſarijs, dixit Rot. quam citaui ſup. ſub num. 246. verſ. primum. & num. 251. vtrobiquè, in fine, & tamen poſſet eſſe, quòd fideiuſſor poſſet ſine vllo incommodo ſoluere de proprijs pecunijs, quas haberet otioſas: & certè ſi hæc tam exacta probatio requireretur, vana & eluſoria redderentur iura, quæ mandant, vt debitor moroſus teneatur ad intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis, & conſequenter lites ſuper intereſſe admitti non deberent.

Vtile tamen admodum fore arbitror, ſi (cōſiderata qualitate creditoris, an ſit mercator, & ſolitus negotiari, vel non ſolitus negotiari,) difformis, vel vniformis, ſed certa ferretur lex, qua iudicibus arbitrium, & varietas opinionum circa probationem interuſuriorum amputaretur; creditoribus ad committendas fraudes vſurarum via clauderetur, & debitoribus occaſio lucrandi cum creditorum iactura, aut ſaltem eos damnificandi occaſio tolleretur.

INTERESSE, PROBATIS REQVISITIS, debetur omnibus.

SVMMARIVM.

Debitor moroſus tenetur creditori ad intereſſe, num. 268.

Extenditur primo, vt teneatur viduæ, ſi ei dotem non reſtituat, & nobili, & etiam in foro conſcientiæ, ibidem.

Extenditur ſecundo, vt teneatur etiam ad intereſſe damni emergentis, num. 269. Subextenditur primo, vt magis teneatur ad intereſſe damni emergentis, quàm ad intereſſe lucri ceſſantis, num. 270. & ſeqq. Subextenditur ſecundo reſpectu probationis faciendæ, n. 283.

Extenditur tertio, vt teneatur ad intereſſe cambiorum, quamuis ſit ruſticus, &c. num. 284. & ſeqq.

Extenditur quarto, vt teneatur non ſolum ipſe debitor, ſed etiam fideiuſſor, cum diſtinctione, num. 287. & 288.

Lucrum ceſſans, & Damnum emergens} quæ dicantur, nu. 289. & ſeq. Et in quibus differant, num. 271. & ſeqq.

Intereſſe appellatione continetur lucrum ceſſans, & damnum emergens, num. 269.

Damni emendatio debetur magis, quàm lucrum ceſſans, num. 273.

Lucrum

Lucrum radicatum, & damnum non differunt, num. 274.

Damnum euitare eſt minus propinquum vſuræ, quàm facere lucrum, num. 275.

Mutuare cum pacto, vt mutuatarius reſtituat etiam aliam rem mutuatoris, quam indebitè tenet, non eſt vſura, num. 275. Neque cum pacto, quòd ſingrapham etiam alterius mutui ſubſcribat, num. 276.

Damni infecti promittens poteſt extollere ſuas ædes, quamuis, extollendo, officiat lumini ædium vicini, ſub num. 271.

Actione bonæ fidei intentata, poteſt peti intereſſe damni emergentis, non autem lucri ceſſantis, num. 273.

Vſuras, quas fideiuſſor ſoluit pro debito proprio, vt ſolueret fideiuſſorium, poteſt in foro interiori repetere à principali debitore, num. 277.

Mutuatarius tenetur ſoluere vſuras, ad quas teneretur mutuator, ſi ea lege mutuauerit, num. 281.

Debitor tenetur ſoluere vſuras, quas ſoluit creditor, eo quia ipſe debitor non ſoluit in termino, num. 282.

268 FIRMATA, ac plenè declarata ſeptima ſubampliatione, poſita ſup. num. 98. quòd cuilibet creditori, probatis mora, & alijs requiſitis, de quibus ſupra num. 99. & ſeqq. debeatur intereſſe lucri ceſſantis, etiam non conuentum.

Extende primo eãdem ſubampliationem, vt procedat etiam in vidua, quia ſi erat parata emere prædia ex pecunia dotali, & propter moram hæredis mariti, non reſtituentis dotem, non potuit emere; debebitur ei intereſſe, Paul. de Caſtr. in l. diuortio. ſub nu. 6. ff. ſol. matr. & alij, quos in diuerſis locis ſequitur Surd. tract. de aliment. tit. 1. q. 45. ſub num. 40. verſ. ſed quod. & num. 41. quibus addo Io. Guter. tract. de contract. iur. cap. 2. num. 6. verſ. adde idem. tom. 6. par. 2. fol. 43. vbi de communi opinione; & quòd viduæ, quæ erat emptura annuum reditum, debeatur intereſſe, etiam ſi ipſa diues ſit, ſcribit Couar. var. reſolur. lib. 3. cap. 1. ſub num. 3. verſ. ſexto. in fine, & benè iſta extenſio comprobatur ex his, quæ ſcribit Surd. d. q. 45. num. 27. verſ. limita. & num. ſeqq. & quòd hæc extenſio procedat in quocunque, etiam nobili, qui emiſſet prædia, ex quibus fructus percepiſſet, ſi pecunias habuiſſet, & procedat etiam in via Theologorum, & in conſcientia, ſcribit Cagn. in l. vnica, ſub nu. 37. & 44. C. de ſent. quæ pro eo, &c.

Secus ſi non erat parata, niſi extaret conſuetudo, vel ſtatutum, ſeu pactum, iuxta ea, quæ ſecurus ſum infra §. 6. gl. 1. num. 49.

269 Extende ſecundo in eo, quòd dixi, eſſe condemnandum ad intereſſe lucri ceſſantis, vt procedat etiam in intereſſe damni emergentis, probata mora, & probato damno, quod emerſit ex mora; quia ſub nomine intereſſe, ad quod tenetur debitor moroſus, continetur lucrum ceſſans, & damnum emergens, l. 3. §. vlt. in vltimis verbis, ff. de eo quod cert. loc. cuius verba retuli ſub nu. ſeq. Gl. in l. vnica, in verbo, poſſibile. & ibi Rebuff. in præfat. num. 47. verſ. ſecundo quæro. & in gl. prout. ſub num. 11. verſ. quinto. C. de ſent. quæ pro eo, &c. Alex. conſ. 168. requiſitus. num. 4. lib. 2. Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. num. 100. 102. & 104. Mich. Sal. ad D. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. contr. 9. ſub num. 1. verſ. explicatur idem. ibi, vtrumque autem. tom. 2. fol. 255. latè Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 119. num. 1. in alia impreſſione, caſ. 119. num. 4. cent. 6. vbi alios citat tàm ex Iureconſultis, quàm ex Theologis.

270 Subextende primo hanc extenſionem, vt non ſolum habeat locum in damno emergente, ſed magis in eo, quàm in lucro ceſſante, quia, agendo de condemnando debi-
271 torem moroſum ad intereſſe, appellatione intereſſe magis comprehenditur damnum emergens, quàm lucrum ceſſans, prout benè colligitur ex d. l. 3. §. fin. in illis vltimis verbis, *quòd ſi merces ſolebat comparare, an & lucri ratio habeatur non ſolius damni, puto & lucri habendam rationem*. hancq; ſubextenſionem ſentiunt apertè Bal. in l. iuſiurandum. col. mihi 32. ibi, & intereſſe tàm damni emergentis, quàm lucri ceſſantis peti poteſt. ff. de iureiur. Dec. in cap. 6. cum venerabilis. num. 58. de except. Stracch. tract. de mercat. par. 4. tit. de contract. mercat. num. 2. tom. 6. par. 1. fol. 298. & Rot. Genuen. deciſ. 134. in dei nomine. verſus finem, nu. 3. in fine, dum dicunt, quòd intereſſe, quod debetur, conſideratur non ſolum ratione damni emergentis, ſed etiam reſpectu lucri ceſſantis, & ſic includunt caſum magis dubium, per ea, quæ ſcripſi infra §. 7. gloſ. 3. num. 18. & in terminis claris Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. nu. 91.

Mich.

Mich. Sal. d. contr. 9. ſub num. 1. verſ. expli-
catur idem, ibi, quamuis autem. & melius
D. Thom. 2. 2. q 78. art. 2. ad primum. quem
citant Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5.
tit. de vſur. cap. 4. verſ. communis. & cap. 5.
in fine initij, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2.
q. 78. art. 2. initio, num. 9. in 4. concl. iuncto
num. 5. in fine, verſ. his poſitis. tom. 2. fol.
218. dicens, licere mutuanti ratione damni
emergentis lucrum accipere, non tamen
ratione lucri ceſſantis, & explicat Nauar. in
cap. ſi fœnerauetis. num. 50. verſ. ad ſecun-
dum. 14. q. 3. & eſſe communem omnium
Theologorum, & Canoniſtarum ſenten-
tiam, vt ratione damni emergentis poſſit ex
mutuo lucrum exigi, teſtatur, & ſequitur Io.
Azor. d. cap. 4. verſ. communis.

271 Ratio eſt, quia lucri, & damni diſpar eſt
ratio, l. 26. proculus. ff. de damn. infect.
Oſaſch. deciſ. 95. anno ſub num. 42. verſ. non
obſtant. Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. nu. 3.
in fine, C. de act. empt. inter tractat. diuerſ.
tom. 7. fol. 120. Matth. Coler. d. cap. 10. nu.
92. & 93. & Mich. Sal. d. controu. 9. ſub nu.
1. verſ. explicatur idem. fol. 255. & adeo dif-
ferunt, perdere lucrum, & pati damnum, vt
ſi ego ædes meas altius tollam, & ex earum
altitudine tu, qui habes ædes vicinas, pro-
hibearis proprio lucro luminum, quia ædes
meæ luminibus tuarum officiunt, & ego tibi
damni infecti promiſerim, tu ex mea pro-
miſſione agere non potes, quia damnum non
infero, ſed prohibeo lucrum, d. l. proculus:
272 † id enim propriè damnum dici videtur, vbi
aliqua fit patrimonij diminutio; at vbi quis
re, nondum quæſita, priuatur, non dicitur
pati damnum, Paleot. tract. de noth. cap. 9.
num 9. tom. 8. par. 2. fol. 49. & Mich. Sal in
loco ſupra proxime citato, & quòd, ſi iactu-
ra intereſſe ſit in bonis acquiſitis, ſaltem
quia in futurum de bonis, quæ tunc habue-
rit, cogetur aliquid plus inſumere, quàm
alioquin inſumpſiſſet, aut aliquid ſuorum
bonorũ deterius reddi, aut omnino deſtrui,
appelletur damnum emergens; ſi verò ia-
ctura intereſſe ſit, quòd acquirere omittet,
dicatur lucrum ceſſans, quia, quod quis de
nouo ſua induſtria acquirit, lucrum nuncu-
patur, & quando ab eo acquirendo deſiſtit,
dicitur ab eo ceſſare, ſcribit Molin. de iuſt.
tom. 2. de contract. diſp. 314 initio. fol. 267.
idque eſt notum omnibus; hincq; videmus,
quòd debitor, cui bonorum alienatio eſt
prohibita in fraudem creditorum, non po-
teſt alienare bona quæſita, poteſt tamen re-
pudiare acquirenda, vt ſecutus ſum in meo
tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. ſub num.
290. iura enim, prohibentia alienationem,
ſeu donationem, conſiderant alienationem,
ex qua alienans fit pauperior, & diminuitur
patrimonium, vt ſecutus ſum d. cap. 2. num.
291. verſus finem, & ſeqq. vbi multa alia
273 habes ſimilia; † quare in actione bonæ fidei
poſſe damni emergentis intereſſe ſemper pe-
ti, non autem lucri ceſſantis, ſcribit Gail.
in pract. obſeru. lib. 2. obſeruat. 6. num. 2.
quem ſequitur Rener. Bud. tract. de mon.
cap. 26. num. 13. & ideo obſeruabis, quòd
omnes auctoritates ſacræ ſcripturæ, citatæ
à Rebuff. in d. l. vnica, in præfat. num. 3. &
ſeqq. C. de ſent. quæ pro eo quod. &c. lo-
quuntur non in lucro ceſſante, ſed in dam-
no, quo res diminuitur, & maius damnum
facit, qui damnum infert, quàm qui lucran-
di occaſionem tollit, & conſequenter ſicut
maius infert damnum, ita efficacius tenetur.

274 Verum tamen eſt, quòd damnum, & lu-
crum non differunt, quando lucrum eſt ra-
dicatum, Iaſ. in l. reprehendenda, in fine,
num. 10. C. de inſtit. & ſubſtit. & Rebuff. in
d. l. vnica, poſt notab. in gl. prout. ſub num.
20. verſ. oppono. & promiſſio, ſeu ſtipulatio
damni infecti habet locum etiam in caſu,
quem ex l. proculus. retuli ſup. num. 271. ſi
lumina deberentur iure ſeruitutis, Oſaſch.
d. deciſ. 95. ſub num. 42.

275 Infero confirmando, & exemplificando
eandem ſubextenſionem, & attingendo ma-
teriam, de qua principaliter agimus, quòd
euitare damnum, minus propinquum eſt
vſuræ, quàm ſit facere lucrum, Spec. tit. de
vſur. num. 7. verſ. nec eſt vſura. lib. 4. fol. 188.
quod multis oſtendo exemplis. Primo, quia
ſi potens aliquis detineat rem meam, eam-
vè nolit mihi reſtituere, niſi ego ei mutuem
centum, & ego mutuo, & ipſe rem meam
mihi reſtituat, & poſtea tempore conuento
reddat mutuum, ego non facio vſuram, ne-
que peccatum. Lauren. de Rodulph. in cap.
conſuluit. par. 2. poſt q. 41. verſ. ſupradictæ.
vbi ponit q. 42. num. 3. & ſeqq. de vſur. in-
ter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 24. Medin. in ſuis
tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 1.
verſ. ſecundum inquirendum. in fine, & verſ.
ac proinde. & verſ. ſeq. fol. 296. Sot. de
iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. tunc enim.
ibi, præterea ſi id. fol. 525. in fine, Ant. de
Roſel. tract. de vſur. num. 29. tom. 7. fol. 67.

Digitized by Google

Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa mutua, ſub num. 209. verſ. addimus. & Card. Tolet. tract. de inſtr. ſacerd. lib. 5. cap. 34. de alijs cauſis, &c. num. 3. verſ. alia quinta. & hoc exemplũ declara ex his, quæ ſcri-
276 pſi infra ampl. 10. ſub num. 90. † Vel ſi alicui mutuauerim decem in ſecreto, & ſine vlla cautione, ita vt is poſſit ea in iudicio negare, poſſum ei alia decem mutuare ea lege, vt coram tabellario ſyngrapham omnium viginti mihi ſubſcribat; quia licet illa obligatio ſit pecunia æſtimabilis, tamen illam mihi debebat, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. col. 8. in ſecunda conditione, fol. 536.
277 † Secundo, quia; quicquid ſit in foro exteriori; in foro interiori, ſi fideiuſſor coactus eſt accipere pecunias ſub vſuris, vt ſolueret creditori, cui fideiuſſit, & ideo ſoluit vſuras, poteſt illas & ſortem, quam ſoluit à debitore repetere, Io. Azor. de iuſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 4. q. 2. & lib. 7. tit. de mu-
278 tuo, cap. 8. verſ. ſecundus caſus. † Tertio, quia licet ab initio contractus mutui non liceat paciſci de intereſſe lucri ceſſantis, ſecundum eos, quos citaui ſupra num. 177. in prima opinione, tamen aliud eſt in damno emergenti, Menoch. & alij, quos citaui ſup.
279 num. 181. † Quarto, quia intereſſe damni emergentis debetur non ſolũ immediatum, ſed etiam mediatum, multiplicatum, & calculatum quomodocunque; ſecus in intereſſe lucri ceſſantis, quia debetur ſolum primum, vt tenet Rot. Genuen. quam remiſſiuè retuli, ſed non ſequor ſupra num. 261. verſ.
280 contra primum. † Quinto intereſſe lucri ceſſantis non debet debitor, qui per impotentiam non ſoluit, ſecus eſt in intereſſe damni emergentis, quia illud adhuc debet ſoluere, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 101.
281 † Sexto, quia ſi debitor vſurarij mutuauit ſocio pecuniam hoc pacto, quòd ipſe reſtitueret vſurario ſortem, & vſuras, non eſt iſte mutuans vſurarius, ſi intendebat omnino ſatisfacere vſurario de illa pecunia, quam mutuauit, ſequitur Anch. conſ. 376. ſecundò dubitatur. num. 2. verſ. ad materiam, &c. quòd ſi ego habeam paratam pecuniam, quam volo ſoluere creditori meo, & tu me rogas, vt illam tibi mutuem, & ego mutuo, hoc pacto, inter nos inito, quòd tu tenearis creditori meo ſoluere vſuras, ad quas me poſſet cogere, non faciam vſuram, ſcribunt Ant. de Roſel. vbi ſup. & diſtinctius, & vberius Salyc. in auth. ad hæc. num. 14. q. 16. C. de vſur. Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. in 2. part. num. 16. q. 34. de vſur. inter tract. diuerſ. d. tom. 7. fol. 23. quem ſequitur Archiepiſc. Florent. eod. tract. de vſur. cap. 2. §. 14. num. 26. & 27. eod. tom. 7. fol. 82. & nemine citato, ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 22. q. 4. verſus finem, ibi, reſpondeo poſſe. quod etiam dixit antea cap. 22. q. 4. & ita, reiectis opinione contraria, & opinione diſtinguente, ait eſſe tenendum ſimpliciter ead. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 4. q. 1. verſ.
282 ſed dicendum. † Septimo, quia ſi tu teneris mihi ad certam diem ſoluere, & quia non ſoluiſti, recepi ab alio ſub vſuris, vſuras, quas alias ſolui, reſtituere teneris, Pet. de Anch. d. conſ. 376. num. 2. in fine, dummodo ego acceperim in cauſam neceſſariam; & monuerim te, quòd ego eram propterea accepturus ab alio ſub vſuris, quia tu forſan monitus ſolueres, Io. Azor. d. cap. 4. q. 3.

Et tamen ſi in prædictis 1. 2. 6. & 7. exemplis tractaretur non de damno euitando, ſed de acquirendo lucrum, eſſet vſura, & ſic magis periculoſum, ſeu ſuſpectum de vſura eſt lucrũ ceſſans, quàm damnum emergẽs, quia qui euitat damnũ, nihil ſibi accreſcit, & pecunia nihil ſibi germinat, & nõ tenetur quis cũ ſuo dãno alteri ſubuenire, Anch. vbi ſup.

283 Subextende ſecundo, vt etiam reſpectu probationis videatur magis deberi intereſſe damni emergentis, quàm lucri ceſſãtis, quia creditor, volens conſequi lucrum ceſſans, tenetur probare, ſe eſſe mercatorem, ſolitum lucrari ſecundum vnam opinionem, ſeu ſe habuiſſe certam occaſionem lucrandi, vt retuli ſupra num. 224. & 225. ſed volens conſequi intereſſe damni emergentis non tenetur hoc probare, Io. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. num. 3. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 120. & Gail. in pract. obſeru. lib. 2. obſer. 6. num. 6. & ideo ſat erit probare damnum ſecutum ex mora, vt dixi ſupra initio extenſionis, num. 269.

284 Extende tertio, vt procedat etiam ſi intereſſe oriatur ex cambijs, cõtractis cum ruſtico, vel ſimili perſona, quam is, qui ei cambio pecuniam dedit, veriſimiliter præſumere, ſeu credere debuiſſet, non indigere cambio, & conſequenter, dando illi cambio, videatur verſatus in mala fide, iuxta ea, quæ ſcripſi infra ampl. 17. num. 1. & ſeqq. quia adhuc, ſi, vt ei daret, ceſſauit à vero cambio, debetur ei intereſſe cambij.

Ratio

Ratio huius extenſionis eſt, quia, quicquid ſit de illo articulo, an cambium cum ruſtico ſit licitum, quem diſcuſſi infra dicta ampl. 17. quando creditor cambij erat pecunias illas daturus mercatori, ſeu ſimili, qui verè, & propriè cambium contraxiſſet, & ceſſauit illi dare, quia rogatus dedit ruſtico, tunc debetur ſibi intereſſe lucri ceſſantis, per ea, quæ latius ſcripſi ſupra hac eadem ampl. num. 1. & ſeqq.

285 Infero propterea, quòd ſi talis creditor fuiſſet paratus dare cambio perſonæ, cum qua non potuiſſet facere contractum cambij, tunc iſte, cui mutuaſſet, non teneretur ad intereſſe cambiorum.

286 Ratio iſtarum omnium extenſionum, in quibus diximus, deberi intereſſe tàm damni emergentis, quàm lucri ceſſantis, eſt, quia iſtud intereſſe non eſt vſura lucratoria, ſed reſtauratoria, ſeu recompenſatoria damni illati, vel vtilitatis non acceptæ, Matth. Coler. tractat. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. ſub num. 104. & lucratoria dicitur illa, quæ ſola eſt propter lucrum ex mutuo; reſtauratoria verò dicitur illa, quæ debetur propter damnum, quod emerſit, ſeu propter lucrum, quod ceſſauit, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 3. in fine, in 4. diuiſione, quare lucratoria eſt prohibita, reſtauratoria verò permiſſa.

287 Extende quarto, vt ad intereſſe teneatur non ſolum debitor principalis, vt hucuſque locutus ſum, ſed etiam illius fideiuſſor, tam in cambio, quàm in cæteris contractibus bonæ fidei; ſiquidem cambium eſt emptio, & venditio, vt ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 21. in 4. opinione, & emptio, & venditio eſt contractus bonæ fidei, per ea, quæ ſcripſi infra ampl. 10. num. 5. 8. & 9. ſed in contractibus bonæ fidei veniunt vſuræ officio iudicis, Bar. in l. 56. quæro. num. 2. ff. loc. & conduct. quia licet iſtæ vſuræ non ſint in obligatione, ideoq; officium iudicis obligationem non præſupponat, Bar. vbi ſupra, tamen quia veniunt ex natura actionis principalis, fideiuſſor, ſimpliciter accedens, videtur ſe ad illas obligaſſe, Paul. de Caſtr. in l. 9. centum capuæ. ſub num. 5. ff. de eo quod cert. loc. & hanc eſſe veram concluſionem, quòd fideiuſſor, ſimpliciter intercedẽs, teneatur etiam pro acceſſionibus, & vſuris, quæ veniunt officio iudicis mercennario ſecundum naturam actionis bonæ fidei, ſequitur Neguſ. tract. de pign. in 4. memb. 2. par. princip. num. 56. tom. 6. par. 1. fol. 204. & quòd fideiubens pro eo, qui obligatur ex contractu, teneatur etiam ad damnum vſurarum, ex quò obligatio eſt fauorabilior, ſcribit Paul. de Caſtr. in d. l. 56. quæro. ſub num. 4. ff. loc. & conduct. &, quòd fideiuſſor teneatur ad intereſſe lucri ceſſantis, cauſatum à mora debitoris principalis, eo quia mora principalis noceat ipſi principali, & fideiuſſori, & maximè quando fideiuſſor acceſſit vti principalis, ſcribit Rot. diuerſ. deciſ. 195. in vltima. num. 2. par. 1.

288 Secus tamen eſſet in actione ſtricti iuris, vt, quando, condemnato ad reſtitutionem rei non parente ſententiæ condemnatoriæ, defertur actori iuramentum in litem propter dolum condemnati; nam iſto caſu fideiuſſor, qui promiſit iudicatum ſoluere, tenetur ſolum ad veram rei æſtimationem, & non ad id, quod iuratur in litem, Bar. in l. 1. ſub nu. 2. & Paul. de Caſtr. ſub num. 1. ff. de in lit. iur. rurſus idem Caſtr. in d. l. centum capuæ. ſub num. 8. & Neguſ. vbi ſup.

Quia huius extenſionis materia multum pendet à d. l. centũ capuæ. quæ eſt ſubtilis, & difficilis, & Doct. adeò intricatè locuti ſunt, vt hodie difficultas appareat magis laborioſa, & veritas magis occulta, quia ſicut eius, quod multipliciter exponitur, veritas ignoratur, ita quò maior eſt expoſitionum multitudo, maior eſt veritatis incertitudo, ideo hæc ego animaduertens, ſatius eſſe iudicaui, extenſionem in terminis, in quibus facilior, & vera videtur, ſimpliciter firmare, quàm numeroſa diſtinctione varias, & difficiles gignere opiniones, in quarum relatione, & diſcuſſione longior etiam requireretur oratio, quàm præſens locus poſſet admittere; hancq; intricationem, & opinionum, ac diſtinctionum varietatem vt cognoſcas, ex eis aliquas indicabo, & aliquas breuiter referam, non tamen diſcutiam.

Prima igitur doctrina, ſeu diſtinctio ſit, quam tradit Gl. in d. l. centum capuæ. in verbo, nec oportebit. & in verbo, augeri. quam tu poteris videre.

Secunda eſt Bartoli in l. fin. ff. de fideiuſſ. quam ſimiliter relinquo videndam.

Tertia declaratio, ſeu diſtinctio eſt: Aut fideiuſſor intercedit pro certa ſumma; & tũc fideiuſſor tenetur ſolum pro illa; & hoc caret difficultate: Aut intercedit ſimpliciter, & tunc aut augmentum eſt principale, & venit naturaliter, & iſto caſu fideiuſſor tenetur;

aut

aut illud non venit naturaliter, ſed venit ex aliquo accidenti, pura, propter factum principalis, & tunc aut illud augmentum ſubrogatur loco primi; & tenebitur fideiuſſor: aut illud augmentum non ſubrogatur locò primi, ſed adiungitur, & tunc fideiuſſor non tenetur: aut illud augmentũ non eſt principale, ſed reputatur acceſſio; & tunc aut venit extra naturam actionis, & rurſus aut conuentione expreſſa, & fideiuſſor tenetur; aut tacitè, & non tenetur: aut illud augmentum venit ſecundum naturam actionis, & tunc eſt denuo diſtinguendum cum Gl. 4. in d. l. centum capuæ. & cum Azon. in ſumm. C. loc. in fine; ita diſtinguit Rayn. de Foroliu. in d. l. centum capuæ. in fine, num. 4. inter Repet. tom. 2. fol. 283. & quòd is fideiuſſor, qui non ſe ſimpliciter obligat ad dotem, ſed expreſſa quantitate, nõ reneatur ad fructus, ſeu intereſſe, ſed ſolum ad quantitatem, quam expreſſit, ſecus forſan quando ſimpliciter ſe obligat pro reſtitutione dotis, ſcribit Hier. Gabr. conſ. 152. iure communi. num. 7. & 8. lib. 2.

Quarta doctrina eſt, quòd in actionibus arbitrarijs, quæ proponuntur propter debitum certo loco, ex mora rei augetur obligatio ad intereſſe contra ipſum reum: ex mora fideiuſſoris contra fideiuſſorem: ex mora verò rei non augetur contra fideiuſſorem, cum hoc intereſſe non ſit à reo debitum; ergo nec à fideiuſſore promiſſum; ſecus in vſuris per ſtipulationem à reo debitis, & ideo peti poſſunt, forte non ſoluta, ſecus in intereſſe, Rayn. in eadem l. centum capuæ. num. 1.

Quinta doctrina concipi poteſt, ſed non minus confuſa quàm præcedentes, ex bis, quæ refert Io. Ant. Rub. in l. vinum. ſub num. 147. & ſeqq. & num. 154. & ſeqq. ff. ſi cert. pet. eod. tom. 2. fol. 91.

Aliam doctrinam refert Petr. Stell. in l. qui romæ. §. duo fratres. num. 108. 109. & 110. ff. de verbor. obligat. inter Repeten. tom. 6. fol. 489.

289 Exemplifica eaſdem extenſiones, declarando terminos, vt lucrum ceſſans dicatur, quando mercator, ſeu alius creditor auxiſſet patrimonium, facultates, ſeu lucratus eſſet; vt puta, mercator, habens pecunias, paratas ad emendas merces, mutuat tibi illas pecunias, & tu die præfixo non reſtituis, & ideo ceſſat lucrum facere, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3. verſ. quæſtio hæc. in fine, Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 119. reuocauit. num. 1. Card. Toler. de inſtr. ſacerd. lib. 5. cap. 32. num. 3. verſ. ſecundo etiam. Nauar. infra cit. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 314. verſ. ſi verò pecunias. fol. 269. & in hoc concordant

290 omnes. † damnum verò emergens dicatur, quando diminuitur patrimonium, vt puta, tu habes pecunias paratas ad ſoluendum debitum pœnale, ſeu pignoratitium, vel ad emendum fœnum, vel ad ſoluendum debitum fiſcale, muruas illas pecunias Titio cum pacto, quòd die decima ſequentis menſis eas tibi reſtituat, non reſtituit; vnde diſtracta ſunt pignora, vel pœna eſt commiſſa, vel mortua ſunt animalia, vel res ad ſoluendum fiſco vi diſtracta eſt viliſſimo pretio, l. 3. §. fin. ff. de eo quod cert. loc. item ſi mutuaſti pecunias paratas ad reficiendum domum, aut ad emendum æſtate triticum, ſeu fœnum, vel ad ſoluendum æs alienum, & quia mutuatarius fuit moroſus in reſtituendo, tu propterea domum non potuiſti reparare, & ideo corruit, triticum duplo carius emiſti, pecora fame perierunt, & quia creditoribus non ſoluiſti, magno fœnore ab alijs mutuo accepiſti, vt ſolueres, vel bona tua pro modico fuiſti coactus diſtrahere, Sot. d. art. 3. verſ. quæſtio hæc. fol. 541. & latius Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa mutua. ſub num. 211. verſ. in decimo quinto. & num. 212. in fine, verſ. in decimoſexto, Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 119. num. 16. verſ. præterea. in alia verò impreſſione eſt, in cent. 6. caſ. 119. num. 27. & 28. Matth. Coler. tract. de proceſſ. execut. par. 1. cap. 10. num. 102. Molin. d. diſp. 314. verſ. ſi quis pecunias. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 4. initio, & ante hos breuius Paul. de Caſtr. in l. 5. quod, ſi epheſi. in fine, num. 3. ff. de eo quod cert. loc. & Rebuff. in l. vnica, in præfatione, ſub num. 25. verſ. imò licet. C. de ſent. quæ pro eo, quod, &c. & ita in effectu pauciſſimis verbis declarat, quid ſit damnum emergens, & quid lucrum ceſſans Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 3. col. 2. in fine, verſ. ſecunda cauſa. fol. 318. Titius ergo tenetur tibi ad iſta damna, quæ eius culpa tibi emerſerunt, Rebuff. vbi ſupra, & Nauar. in locis ſupra proximè citatis, & latius in cap. ſi fœneraueris. not. 15. num. 41. 42. & 55. 14. q. 3. & Ioann. Bapt. Lup. in l. curabit. §. 6. num. 1. 2. 3. & 16. C. de

act. empt.inter tract. diuerſ. tom.7. fol.120.

291 Declara eandem exemplificationem, vt debitor moroſus non teneatur ſimpliciter, & abſolutè, prout ſimpliciter, & abſolutè locuti videntur Rebuff.Sot.Nauar.& Ioan. Bapt. in ea citati, ſed teneatur, prout declaraui infra §.7.gloſ.2. num.88. & 101. exemplif. 5.& 6.

INTERESSE QVIBVS CASIBVS non debeatur.

SVMMARIVM.

Intereſſe etſi ex communi concluſione ſolui debeat à debitore moroſo, tamen multi ſunt caſus, in quibus hæc concluſio venit reſtringenda.

Reſtringitur primo, vt non procedat, quando intereſſe non probetur, & quid in foro interiori, num. 292.

Reſtringitur ſecundo in debito ex cauſa cenſuum, num.293. Declaratur, ſubreſtringendo, num. 294.& ſeqq.

Reſtringitur tertio, vt intereſſe alterius intereſſe in infinitum non debeatur, ſed cum declarationibus remiſſiuè, num.297.

Reſtringitur quarto cum diſtinctione, quando intereſſe peteretur poſt ſententiam, ſeu receptam ſortem, num. 298. & ſeqq.

Intereſſe ex diſpoſitione iuris per ſententiam Iudicis, & non ex pacto partium, debetur etiam in cenſibus, num. 294. Sic etiam debetur in cambijs, num.296.

Intereſſe, quod debetur iure actionis, poteſt peti etiam poſt ſententiam, & poſt receptum capitale, num.298. Secus ſi debeatur officio iudicis mercennario, quia hoc poſt receptum capitale amplius non debetur, num.299. Etiamſi creditor cum proteſtatione illud ſibi reſeruaret, num.300. Et etiam quòd, recipiendo capitale, non dixerit, quòd eum liberabat à capitali, num.306. Dummodo debitor contradicat proteſtationi, num. 301. Et quando dicatur contradicere, & quando conſentire, num.304.& 305. Et dummodo ſolutio fiat creditori principali, ſecus ſi fieret adiecto alibi quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, num. 207. Et dummodo ſit receptum etiam capitale, ſecus ſi ſolum lata ſit ſententia, quia, &c. num. 309. & 310. Declaratur, num. 311.

Intereſſe & pœna an remaneant, ſoluta ſorte, num. 308. & 312.

292 RESTRINGE I. nunc illatiuè eandem ſeptimam ſubampliationem, poſitam ſupra nu. 98. loquentem de intereſſe mutui, & conſequenter eius extenſiones poſitas ſupra num.268. & ſeqq. vt non procedant quādo mercator, ſeù alius creditor aliquod damnum, ſeu intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis paſſus non eſt, quia tunc remanet mutuum naturale, in quo re ipſa contrahitur obligatio, & quando re ipſa contrahitur, non poteſt in plus contrahi, quàm re ſit datum, etiam ſi ſit actum expreſsè, quòd in plus contrahatur, quia, vt dicunt Doctores, potius caderent ſydera, quàm obligatio contrahatur in plus, quàm ſit datum, Iaſ. in l.11. rogaſti. §. tibi. ſub num.4. verſ.vltimo nota. ff. ſi cert. pet.& Matth.Coler.tract.de proceſs. execut. par.1.cap.10. num. 95. & ſatis probatur ex d. §.ſi tibi. quem citaui infra ampl.10.num. 70. in fine, & cum hac reſtrictione concordant, quæ ſecutus ſum infra §.7. gloſ.2. ſub num.73. verſ. in prima.

Intellige hanc reſtrictionem, vt procedat in foro exteriori, ſed in foro interiori vide quæ ſcripſi ſupra num.75. & ſeqq.& præſertim, ſub num.79. ſub num.95. verſ. infero. ſub num. 61. in fine, & num.188.

293 Reſtringe ſecundo, vt non procedat contra moroſum debitorem cenſuum, qui pacto ſe obligauerit ad intereſſe lucri ceſsātis; quia pacta, continentia moroſum cenſuum debitorem teneri ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad cambium, ſeu certas expenſas, aut certa ſalaria, aut ad ſalaria, ſeu expenſas, medio iuramento creditoris liquidandas, ex toto irrita ſunt, & nulla, vt in Pij V. conſtitutione ſuper cenſibus, ſcribit Virg. de Boccar. tract.de cenſib. par.1.nu.9. cuius tamen doctrina eo loci videtur obſcura.

294 Declara, ſubreſtringendo hanc reſtrictionem, vt procedat, quoad intereſſe vigore pacti, ſecus quoad intereſſe vigore iuris ſine pacto. quare Pontifex in ea conſtiturione prohibuit eiuſmodi pacta ad euitādas fraudes, & præcidendam omnem vſuræ occaſionem, ſed non prohibuit intereſſe, quod procedet ex diſpoſitione iuris, & per ſententiam iudicis, Io.Azor.de inſtit. moral.par.3. lib. 10. tit. de cenſib.cap.13.q.1. quod idem, ſed obſcurius ante eum ſcripſit Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num. 93. verſ. tertium quod. & verſ. an autem.14.q.3.

Confir-

295 Confirmatur primo hæc declaratio, quia emens cenſum poteſt paciſci, quòd venditor teneatur certo tempore, puta, de triennio in triennium renouare cedulam bancariam, ſeu dare nouos fideiuſſores, & alia pacta licita, & honeſta apponere, quæ ſi venditor non obſeruauerit, poterit emptor petere loco damnorum, & intereſſe ſortem principalem, Rot.diuerſ.deciſ.741. domini dixerunt. ſub num.1.verſ. ſecundo dicimus. par. 1.

Sed circa hanc confirmationem aduerte obiter, ne emptor cenſus obliget venditorem ad dandum fideiuſſorem ad contentamentum ipſius emptoris, vt emptor hac via in fraudem conſtitutionis Pij V. repetat ſortem, non contentus vnquam fideiuſſore oblato; nam iudices hìc in Vrbe, timentes poſſe vexari quandocunque, non reperto idoneo fideiuſſore, perfidiæ, & malitiæ iniqui creditoris, recuſantis etiam idoneos fideiuſſores, numquam occurrunt: at alibi prudenter particularem magiſtratum diſcretorum virorum, qui nullo eius riſico fideiuſſores, quos idoneos æſtimat, approbet, ſcio eſſe conſtitutum.

296 Confirmatur ſecundo, quia licet idem Pius V. in alia conſtitutione ſuper cambijs, prohibeat, ne quiſpiam audeat ſiue à principio, ſiue alias certum, & determinatum intereſſe, etiam in caſu non ſolutionis, paciſci, neque realia cambia aliter quàm pro primis nundinis, vbi illæ celebrantur, vbi verò non celebrantur pro primis terminis, iuxta receptum locorum vſum exercere; tamen non prohibet, ne fiat pactum de certo lucro, taxando per iudicem, vel alterius prudentis viri arbitrio, quia Pontifex voluit ſolum prohibere, ne is, qui dat cambio, taxet in cauſa propria, Io. Azor. eod. lib. 10. tit. de camb.cap.11.q.2. verſ.ad tertium. col.888. quare ſi ego, indigens pecunijs hic Romæ, accipio cambio à te centum aureos, ſoluturus eos Toleti in Hiſpania ad tres menſes, eo pacto, quòd ſi ſoluti non fuerint prædicto tempore, tenear tibi ſoluere hic Romæ dictos centum aureos vnà cum lucro, quod tu percepiſſes, ſi tempore conſtituto Toleti ſoluiſſem, quia tuus procurator eos Toleti dediſſet cambio alteri, ſoluturo hic Romæ; & hoc lucrum dicam, taxandum eſſe hic Romæ ſententia iudicis, & eueniat caſus, vt Toleti non ſoluantur, ego tenebor ad ſoluendum hic Romæ, non ſolum centum, ſed etiam lucrum, quod tu percepiſſes, ſi ſoluti fuiſſent: quòd ſi nec ſoluero hic Romæ, poſſum à te hic Romæ denuo cambio accipere pro Toleto, adiecto pacto, quòd ſi Toleti non ſoluentur, tenear hic Romæ ſoluere capitale, & etiam ſeptem, ſententia, & decreto iudicis, Io.Azor. d.cap.11.q.4.col.889.

Quare ſuppoſito in caſu huius declarationis, quòd intereſſe debeatur, quia verè probetur, tunc certè ceſſat conſtitutio Pij V. & (quicquid nimis ſimpliciter videatur dixiſſe Azor.) dico, quòd deberetur intereſſe vbique, & forſan intereſſe alterius intereſſe conſideratis his, quæ ſcripſi infra §.7.gl.2 num. 21.& ſeqq. nu.33.& ſeqq.num.63.& ſeqq. & his, quæ ſcripſi eadem gloſ.2.num.53.

297 Reſtringe tertio, vt illud intereſſe, quod diximus deberi ratione lucri ceſſantis, non debeat extendi ad intereſſe alterius intereſſe, & ſic in infinitum, ſed debeat reſtringi ad primum intereſſe, vel ſaltem non debeat excedere capitale, ſecundum vnam opinionem.

De huius reſtrictionis reſolutione vide, quæ, loquendo de intereſſibus cambiorum, late ſcripſi d. gl. 2. num.33.& ſeqq.& num. 63.& ſeqq.

Declara tamẽ hic, vt, ſi obligatio debitoris moroſi, ſeu culpoſi habeat certum ſpecificum obiectum ad rem, deductam in contractu, & aliud obiectum non habeat; tunc intereſſe non poſſit excedere duplum eius, quod debebatur, nulla habita conſideratione quantitatis damni. quod creditor paſſus eſt, quod poſſet longè excedere duplum debiti. vide in eadẽ gl.2. ſub num.73.verſ. tertia quando. & ſub num.83.verſ.exemplifica primo. & ſeqq. & num. 88. verſ. exemplifica quinto.

Secus quando obligatio habet aliud ſpecificum obiectum, quia tunc poteſt excedere duplum, vt declaraui ead. gl.2. ſub num. 94.verſ.exemplifica primo.

298 Reſtringe quarto, diſtinguendo duas ſpecies intereſſe.

Prima ſpecies eſt; quando intereſſe debetur iure actionis; & iſtud intereſſe in tantum debetur, vt poſſit peti etiam poſt ſententiam, qua debitor ſit condemnatus ſimpliciter ad capitale, nulla facta mentione de intereſſe, etiam petito, vt probatur ex l. 1.C.de iudic. & ibi benè declarat Iaſ num. 3. Bar.in l.fin. ſub num.3. ibi, circa quòd debes. ff.de eo quod cert. loc. & hæc eſt communis

opinio, quæ confirmatur ex his, quæ de expenſis, & fructibus, debitis iure actionis, ideſt, vigore inſtrumenti, &c. ſcripſi in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 21. num. 45. & poteſt hoc intereſſe peti, etiam ſi creditor receperit capitale, Iaſ. in d. l. 1. ſub nu. 3. verſ. hinc infero.

299 Secunda ſpecies eſt; quando debetur ſolum officio iudicis mercennatio, vt puta, propter moram, ſeu aliam inobſeruantiam contractus, & non ex ſtipulatione; & in hac ſpecie concludo, quòd creditor, recepto capitali, non poteſt vlterius petere intereſſe, Doct. in l. fin. vbi Bar. num. 3. Paul. de Caſtr. ſub num. 1. & ſeqq. ff. de eo quod cer. loc. & quòd emptor non debeat ſoluere vſuras, quando ſoluit ſortem pretij poſt moram, & vſuræ non ſunt promiſſæ, ſed venirent præſtandæ officio iudicis, ſcribit Virg. de Boccat. tract. de interd. vti poſſid. cap. 18. num. 80. verſ. vſuræ non debentur. tom. 3. par. 2. fol. 314. & quòd maritus, recipiendo ſortem doris ſine intereſſe, non poſſit illud amplius petere, ſcribit Alc. tract. de præſumpt. par. 3. præſumpr. 32. num. 7. tom. 4. fol. 314.

300 Extende hanc concluſionem, vt procedat etiam ſi creditor, recipiendo ſortem, ideòq; liberando debitorem à ſorte, proteſtatus eſſet, quòd reſeruabat ſibi ius petendi intereſſe, quod intendebat ſibi ſaluum eſſe, & illud velle conſequi, quia, hac proteſtatione non obſtante, non poteſt amplius petere intereſſe; & ratio eſt, quia illa proteſtatio eſt apta ad tollendam interuſurij, ſiue intereſſe remiſſionem, quæ poſſet procedere à tacito conſenſu creditoris, dum reciperet ſimpliciter ſortem principalem, ſed non eſt apta ad tollendam remiſſionem, quæ procedit ex iuris neceſſitate, cum officium iudicis mercennarium nô poſſit ſubſiſtere, principali actione ſublata, Bar. in d. l. fin. ſub num. 3. & Paul. de Caſtr. num. 6. ff. de eo quod cer. loc. & proteſtatio nihil operatur contra illud, quod lex ex neceſſitate inducit, Iaſ. in ead. l. fin. ſub num. 4 & proteſtatio non prodeſt in his, quæ à poteſtate proteſtantis non depêdent, Paul. de Caſtr. & Iaſ. in locis ſupra proximè citatis; & hanc extenſionem ſequitur Flam. Cart. deciſ. 38. quidam petijt. num. 12. & ſeqq. & num. 17.

301 Declara, hanc extenſionem eſſe veram, quando debitor, ſoluens, non acquieſcit, ſed diſſentit huic proteſtationi, quia tunc procedunt omnia adducta in extenſione, & non poteſt dici, quòd agatur quaſi ex nouo contractu innominato, Paul. de Caſtr. in d. l. fin. in fine, & Iaſ. ſub num. 5. ibi, in alio caſu quando debitor. ff. de eo quod cer. loc. & hęc eſt opinio communis.

Secus ſi debitor conſentiat huic proteſtationi, quia tunc creditor vigore illius proteſtationis, acceptaræ à debitore, poſſet agere, & conſequi intereſſe, non vigore officij iudicis, vel primæ actionis ſublatæ, ſed noua actione præſcriptis verbis, quæ oritur ex quodam contractu innominato, tempore ſolutionis celebrato, ſcilicet, libero te, hoc acto, quòd habeam intereſſe, Bar. Paul. de Caſtr. & Iaſ. in locis ſupra proximè citatis.

302 Contra primum membrum huius declarationis: quòd enim creditor poſſit conſequi intereſſe, etiam ſi debitor ſoluens non conſentiat proteſtationi, ſcribit, ſibi parum conſtans, Bar. in d. l. fin. verſus finem, ff. de eo quod cer. loc. dicens, quòd apparet, quòd creditor liberat debitorem ſoluentem, non liberaturus ſi crederet, ſe non poſſe petere intereſſe, & ſic inquit, cum ab intereſſe ſit liberatus ſine cauſa, poteſt agi condictione ſine cauſa, vt debitor reponatur in priſtinam obligationem, ſicque creditor poſſit petere intereſſe; hancque opinionem non aduertens, quòd eam tenuit Bar. ſequitur, loquendo ſine auctoritate, Rot Genuen. deciſ. 87. ioannes ſtephanus. ſub num. 7. dicens, hoc primum declarationis membrum eſſe periculoſum, & propterea ab eo cauendum, quia proteſtatio ſemper eſſet ſuperflua, cum omnis debitor ſemper contradiceret proteſtationi creditoris, & ita, inquit, per ſolam contradictionem creditor excluderetur à iuſtiſſima intereſſe prætenſione.

303 Quicquid dixerit Bar. contra quem tenent in hoc Paul. de Caſtr. & Iaſ. ſupra citati, non recedo à declaratione tàm in ſecundo, quàm in primo membro. Et ad Rotæ Genuenſis rationem reſpondeo, quòd ſi creditor non vult ſibi præiudicare, abſtineat à receptione ſolutionis, & faciat debitorem condemnari ad vtrumque; alias ſibi imputet.

304 Subdeclara primo ampliando ſecundum membrum huius declarationis, vt debitor ſatis dicatur conſentire, & acceptare proteſtationem, quando eſt præſens, & non contradicit, ita colligo ex mente Pauli de Caſtr. & Iaſ. in locis ſupra proximè citatis, dum dicunt, proteſtationem creditoris recipientis ſolutionem non iuuare, quando debitor ſol-

uens

uens expreſsè contradicit, ſecus, inquiunt, ſi debitor ſit præſens, & non contradicat, aut expreſsè conſentiat.

305 Subdeclara ſecundo, ampliando idem ſecundum membrum, vt procedat etiam ſi debiror fuiſſet abſens, ideoque non poſſet dici, quòd conſeſerit proteſtationi, vt puta, ſi creditori ſoluiſſet debitor debitoris, ceſſus dicto creditori; quia adhuc creditor in vim proteſtationis non contradictę poſſet conſequi intereſſe, Rot. Genuen. d. deciſ. 87. ſub num. 7. nam debitor ſibi imputet, ſi non fuit præſens, vel non elegerit perſonam, quæ in ſolutione contradiceret proteſtationi de intereſſe: ſatis enim eſt, quòd is, qui ſoluit pro debitore, non contradixerit proteſtationi de intereſſe.

306 Subextende eandem extenſionem, & dicta in ea, vt procedant etiam ſi creditor ſimpliciter reciperet ſortem, nullo facto verbo, quòd liberaret debitorem à ſorte; quia adhuc, proteſtatione non obſtante, non poteſt petere intereſſe, niſi in caſu, quo poſſet, etiam ſi liberaſſet à ſorte, ſicque nulla eſt conſtituenda differentia, an liberauerit à ſorte, vel receperit ſimpliciter, nullo facto verbo de liberatione, Paul. de Caſtr. in d. l. fin. verſus finem, ſub num. 7. quem ſequitur Iaſ. ſub num. 4. ff. de eo quod cert. loc.

Nec obſtat, quòd Bar. ibidem, quem ſequitur Flam. Cartar. deciſ. 38. quidam petijt. in fine, num. 17. conſtituat differentiam, motus ex l. 3. §. item iulianus. ff. eod. vbi ſolutio facta adiecto non liberat ab intereſſe.

Quia benè Paul. de Caſtr. & Iaſ. vbi ſup. reſpondent, vt in num. ſeq.

307 Tempera primo eandem concluſionem, poſitam ſupra num. 299. vt non procedat, quando ſolutio eſt facta adiecto alibi, quàm in loco, vbi erat facienda, quia ſi creditor ob hoc, quòd ſolutio eſt facta alio in loco, patitur intereſſe, illa ſolutio, facta adiecto, liberat quidem ipſum debitorem à debito ſortis, ſed non liberat ab illo intereſſe: Verum ſi creditor ipſe recepiſſet ſolutionem in illo alio loco, videretur remiſiſſe illud intereſſe, & conſequenter debitor eſſet liberatus tàm à ſorte, quàm ab intereſſe, quia creditor potuiſſet ſibi præiudicare, & remittere tàm expreſsè, quàm tacitè illud intereſſe; quod non poteſt facere adiectus, l. 3. non vtrique. §. item iulianus. & ibi Bar. Paul. de Caſtr. & Iaſ. ff. de eo quod cer. loc.

308 Sed quia, ſublata ſorte, peti non poteſt intereſſe, quod eſt ſorti acceſſorium, & de per ſe ſtare non poteſt, cum non debeatur iure actionis, ſed officio iudicis mercenario, ideo iſto caſu, quo ſoluta eſt ſors adiecto, debet creditor, quaſi ſoluta non ſit ſors, petere denuo ſortem integram, & intereſſe, ſed in effectu debet conſequi ſolum intereſſe, Bar. Paul. de Caſtr. & Iaſ. vbi ſupra.

Confirmatur hoc ex ſequenti temperamento.

309 Tempera ſecundo, vt non procedat, quando non eſt facta ſolutio, ſed ſolum lata eſt ſententia condemnatoria ad ſortem, omiſſo intereſſe, quia tunc actor poteſt, omiſſa hac ſententia, Iterum agere actione prima, & petere iteratam condemuationem fieri tam in ſorte, quàm in intereſſe, Bal. conſ. 166. ſtatuto. q. 3. lib. 1. & clarius Paul. de Caſtr. in l. 4. C. depoſ. & Rot. Genuen. deciſ. 87. ioannes ſtephanus. num. 5.

310 Intellige hoc temperamentum, vt non procedat, quando actor vigore illius ſententiæ recepiſſet ſolutionem, quia tunc non poſſet amplius petere intereſſe, etiam ſi vellet iterato petere totam ſummam, omiſſa ſententia, Bal. & Paul. de Caſtr. in locis ſup. proximè citatis, in vltimis verbis illius legis.

311 Declara limitando eandẽ intelligentiam, vt non ſit vera, quando creditor, recipiendo ſolutionem, proteſtatus eſſet ſaluum ſibi ius conſequendi intereſſe; quia vigore huius proteſtationis pręſeruatiuę poſſet iterato petere integram ſummam ad effectum conſequendi ſolum intereſse, vt dictum eſt ſupra num. 308. Rot. Genuen. deciſ. 99. in cauſa. ſub num. 2. ibi, ſecundo non procedit. & clarius d. deciſ. 87. ſub num. 5. vbi ira ſe defendit à Bal. & Paul. de Caſtr. citatis num. præcedenti, vt eorum doctrina procedat in receptione ſolutionis ſine hac proteſtatione.

Si hæc declaratio, de qua dubito, eſset vera, oporteret eam denuo diſtinguere, & & intelligere ex his, quæ dixi ſupra nu. 301. verſ. declara. & ſeqq.

312 Soluta ſorte, an remaneat pœna, ſeu petitio pœnæ; vide Bar. & Alex. In addit. ad eum, in l. fin. num. 2. & 3. verſ. vltimo oppono. ff. de eo quod cer. loc.

Reliqua nonnulla, quæ poſsunt inſeruire huic materiæ, collige ex his, quæ, loquendo de expenſis, omiſſis in ſententia, ſcripſi in meo tract. de appell. q. 17. limit. 21. quia hæc octaua ampliatio iam habuit ſatis congruam dotem.

Locutus ſum ſupra num. 299. de officio iudicis; ſi vis ſcire differentiam inter officium iudicis, quod dicitur nobile, & officium, quod dicitur mercenarium, vide in meo tract. de iudic.cauſ.lib.1.cap.68. num. 2. in fine: & quando ex conditione legis, ſeu canonis naſcatur actio, & quando officium iudicis, vide Abb. quem citaui in meo tract. de appell.q.17.limit.6.memb.6.num. 36.in fine: & quando officium iudicis poſſit implorari, vide in eod. noſtro tract.de appel. q.16.limit.1.num.47.& 49.& q.17.limit.6. memb.1.num.13.& 68.& memb.4 num.11. & 12.

AMPLIATIO IX.

SVMMARIVM.

Deponere pecunias penes campſorem, vt illas negotietur in cambijs, ſeu penes mercatorem, vt illas negotietur in mercibus, & lucri participem faciat deponentem, eſt licitum; & hæc eſt ampliatio, num.1.

Subampliatur primo, vt ſit licitum, etiam ſi addatur pactum, quòd capitale ſit ſaluum, num. 3. & 5. Declaratur, num.5. & 6.

Subampliatur ſecundo, etiam ſi taxetur certum & ſecurum lucrum, inito tamen triplici contractu, num.7.

Subampliatur tertio, vt depoſitarius in hac negotiatione poſſit dare pecunias vnius, & ſibimet ſoluere ex pecunijs alterius, &c. num. 8.

Reſtringitur eadem ampliatio, vt procedat, ſi deponens credat, depoſitarium negotiatum iri in cambijs licitis; ſecus ſi in illicitis, num.9.

1 AMPLIA IX. vt ſicut eſt licitum dare cambio, & honeſtum ex eo lucrum facere, ita etiam licitum ſit deponere pecunias penes aliquem campſorem, qui eas negotietur in cambijs, & deponentem faciat lucri participem, ſicq; ex pecunia cum miniſterio alterius poteſt perueniri ad honeſtum lucrum, prout de lucro in genere, & non de lucro cambiorum, loquitur Abb. in cap.7. per veſtras. num.6.& ſeqq. de donat. int.vir. & vxor. & in cap. vlt. num. 12. de vſur. Et quòd viduæ, & alij non idonei mercaturæ poſſint licitè dare ſuas pecunias idoneis campſoribus, & Bancherijs, vt eas negotientur in cambijs, ſoluendo ipſis Bancherijs ſolitas prouiſiones, ſcribunt Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. non veggo. fol. 23. & Io. Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.10. tit.de camb.cap.11.q.1.ibi, ſi ſecundo.& ita paſſim practicant Genuenſes: & hoc dicitur, *cambiar per terza perſona*.

2 Ratio huius ampliationis eſt, quia ſicut coiri poteſt ſocietas, in qua vnus conferat plus operæ, & induſtriæ, & alius plus pecuniæ, l.5.& 6.ſocietas. ff.pro ſoc. & ſicut coiri etiam poteſt, vt vnus ponat operam, & alius pecuniam; & lucrum, & damnum in mercibus ſit commune; quia ſæpè vnius ex ſocijs diligentia tantum præſtat, quantum pecunia ab alijs collata, vt latè explicat Pet. de Vbal.tract.de duob.fratr. par.4.num.2.& ſeqq. & q.2.num.7.tom.6.par.1. fol.138. & breuiter Couar.var.reſolut.lib.3. cap.2. nu. 2.verſ.prima concluſio. ita etiam in cambij negotiatione inſtar ſocietatis poteſt vnus ponere pecuniam, & alter operam, & induſtriam.

3 Subamplia primo hanc ampliationem, vt procedat, etiam ſi pecunia deponatur cum pacto, quòd capitale ſit ſemper ſaluum, ita vt deponens, aliquod in eo damnum non ſentiat, Hoſt. in ſum. tit. de vſur. §. an aliquid. & multi huius negotij expertes practicant hanc ſubampliationem, cum qua videtur tranſire Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2.nu. 20.in fine, de vſur. inter tract. diuerſ.tom.7.fol.138. & multa parum clarè refert in hoc articulo Anchar.in cap. peccati.q.5.nu.11.de reg.iur. in 6. videtur tamen ſe remittere ad Hoſtien.hic à nobis citatum; quare in Ciuitate Genuæ, iuxta hanc ſubampliationem mulieres ſolent dare pecunias alicui negotiatori, qui ſe obligat periculo ſuo illas pecunias negotiari ſuper cambijs veris, & realibus ex Genua ad Placentiam, & ex Placentia ad Genuam, aut vbi celebrabuntur feriæ cambiorum per magnificam nationem Genuenſem, & vlterius promittit, mulierem, dantem pecunias, non grauare aliqua expenſa: & adde quæ ſcripſi hac ead.q. par.præceden.num.65.& infra §.3.gloſ.3.num.41. & ſeqq.

Ratio huius ſubampliationis, omiſſis alijs, poteſt eſſe, quia hoc genus cambij eſt veluti quidam contractus ſocietatis, in qua deponens ponit pecuniam, & depoſitarius operam, & periculum; & non videtur damnanda, quia eſt neceſſaria ad obuiandum, ne depoſitarius de facili deponenti fraudem faciat; nam depoſitarius, dans etiam propriaſ pecu-

pecunias cambio, quando aliquis ex illis, quibus dediſſet, rumperet, ſemper diceret, quòd ille eſt, cui dederat pecunias depoſitas; vel demum poſſet illas dare perſonis parum ſecuris, ideo hoc pacto obuiatur huic fraudi, adde quæ ſcripſi infra §. 3. gl. 3. num. 36. & ſeqq. declar. 2.

4 Contra hanc ſubampliationem tenent Abb. in d. cap. per veſtras. ſub num. 8. & in d. cap. vlt. ſub num. 12. qui loquitur etiam in pecunia dotali, & Io. à Capiſtr. tractat. de vſur. num. 90. verſ. dicit etiam. & num. 91. tom. 7. fol. 108. qui vult, periculum non pertinere ad ſolum deponentem, ſed debere eſſe commune, motus quaſi retorta ratione, nempe, quia, cum iſta ſit quædam ſocietas, communia debeant eſſe periculum, lucrum, & damnum, alias eſſet, inquit, ſocietas leonina, Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 2. num. 3. verſ. ſecunda concluſio. & ſeqq. & Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 1. ideſt, poſt præfationem, num. 12. verſ. quinimò in caſu. de vſur. tom 7. fol. 136. dicens, ſocietatem videri contractam in fraudem vſurarum, & ob id illicitam reputari, & ſocium per talem actum cenſeri vſurarium, quando conuenit, ad ſe nullum periculum pertinere, ſed capitale eſſe ſaluum, &, finita ſocietate, ad ſe reſtitui: hancq; refert, & ſequitur eſſe communem, & hæc opinio contraria videtur canonizata per Sixti V. conſtitutionem.

5 Retenta ſubampliatione, præſertim quia Sixti V. conſtitutioni reſpondemus infra §. 3. gl. 3. num. 37.

Declara eam, vt procedat, adhibitis duabus conditionibus.

Prima, dummodo hoc genus cambij tranſeat in ſocietatem, vt dixi in ratione, alias, ſi non adſit iſta ſocietas, periculum abſolutè ſpectaret ad dominum pecuniarum, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 1.

6 Secunda conditio eſt, & dummodo deponens pecuniam, ſoluat iuſtum pretium aſſecurationis, ideſt, ſoluat depoſitario iuſtas prouiſiones, quæ ſibi debentur, tum quia ipſe, negotiando pecunias ſuo periculo, eſt veluti fideiuſſor ad fauorẽ deponentis pro his, quibus ipſe depoſitarius dabit pecunias depoſitas ad cambium, tum quia adhibet laborem, & induſtriam, vt aduertit etiam Io. Bapt. Lup. d. §. 2. nu. 20. in fine; ſecus ſi non ſolueret iſtas prouiſiones, quia iſto caſu procederet opinio contraria, poſita ſupra nu. 4. prout latius explicaui inf. §. 3. gl. 3. num. 36. & ſeqq. vbi videas.

7 Subamplia ſecundo, vt poſſit non ſolum paciſci de conſeruando capitale integro, ſed etiam de certo lucro, dummodo ſoluat pretium tàm aſſecurationis capitalis, quàm aſſecurationis certi lucri; faciendo propterea tres contractus: primum ſocietatis: ſecundum aſſecurationis capitalis: & tertium aſſecurationis certi lucri, vt declaraui infra d. gl. 3. num. 36. & ſeqq.

8 Subamplia tertio, (& eſt potius vnum exemplum) vt depoſitarius, habens ſcutos quatuor mille, depoſitos, vt eos negotietur in cambijs nundinarijs, quorum mille ſint Caij, mille Seij, mille Meuij, & mille Titij, poſſit mille Caij dare ad cambium Petro, qui eos vult tenere in cambijs per annum integrum; & ijs datis, &, aduenientibus proximis nundinis, poſſit depoſitarius ſibi ipſi ſoluere ex pecunijs alterius, &, aduenientibus ſecundis, & ſic deinceps quouſque labatur annus, poſſit ſoluere ſibi ex pecunijs aliorum: & hunc negotiandi modum eſſe frequentem, & licitum, quia vnus poſſit dare pecunias, accipere, ſcribere litteras, ſoluere, & exigere pecunias à ſe ipſo, repræſentante perſonas multorum, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 9. in fine, q. 6. col. 886. & poſſe vnum plurium perſonam gerere, & à ſe ipſo exigere, ſcripſi infra §. 6. gl. 1. num. 25.

Cæterum ex iſto exemplo non colligitur, quòd ſinguli ſcuti mille ſint in ſingulis nundinis dati ad cambium, & conſequenter videntur ex ijs aliqui in aliquibus nundinis remanere otioſi; ideoque, conſultis de facto mercatoribus, vberius eſſet explicanda huiuſmodi negotiatio, cum ita explicatã non pariat eam vtilitatem, quam cambiorum negotiatio deponentibus & depoſitarijs parere ſolet.

9 Reſtringe eãdem ampliationem cum hac diſtinctione: Aut deponens pecuniam ad negotiandum, ſcit probabiliter, depoſitarium non facere cambia licita; & tunc non poteſt, & ſic ampliatio non procedit, Boninſ. tract. de camb. cap. vlt. Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de dante. verſ. aut antonius. fol. 234. & quòd ſi deponens ſciat, nummularium non negotiari, & tamen lucrum reddat, ac ſi eſſet ex negotiatione acquiſitum, deponens iſto caſu illud lucrum retinete non poſſit, niſi quatenus ſua intereſt, ſcribit Io. Azor.

Azor.de inſtitut. moral. par.3.lib.10. tit. de camb.cap.11.q.1.in fine, verſ. item ſi. Aut ſcit,quòd depoſitarius facit aliqua cambia licira, & aliqua illicita, & deponens dat cum pacto, vt exerceat illas in cambijs licitis; & tunc rurſus diſtinguo: Aut deponens credit, depoſitarium ita facturum; & iſto caſu deponens poteſt licitè lucrum recipere: Aut credit, illum non ita facturum, & tunc non poteſt lucrum recipere, Io.Bapt. Cauat. vbi ſupra.

AMPLIATIO X.

SVMMARIVM.

Cambium ex pretij iniuſtitia non redditur illicitum, cum contrahentibus liceat ſe decipere in pretio, & hæc eſt ampliatio, num. 1.

Declaratur primo, vt deceptio, ſeu læſio toleretur vſque ad dimidium in omni contractu, & præſertim emptionis, num. 2. Secus vltra dimidium, quare læſo daretur tunc remediũ ex l. 2. C. de reſc. vend. Et quæcunque dicuntur de læſione vltra, & infra dimidiam ſecundum ius commune, habent locum in læſione ſtatutaria, num. 3. Infertur contra aliquos, deceptionem tolerabilem non reſtringi ad eam, quæ eſt intra latitudinem pretij, num. 4. Extenditur primo hæc declaratio, vt habeat locum in omnibus contractibus, num. 5. Infertur primo ad venditionem ſpei. Infertur ſecundo ad aſſecurationem periculi, & explicatur pretium periculi quod ſit. Infertur tertio ad ludum, & ſponſionem, & ſubinfertur cum reſtrictionibus ad æqualitatem, & iniuſtitiam ludi, & ſponſionis, ita vt reſcindi poſſint, ibidem. Extenditur ſecundo, etiam ſi exceſſus vltra dimidium eſſet in vno nummo, num. 6 Extenditur tertio, vt læſio, ſeu deceptio infra dimidium toleretur, etiam de iure canonico, ibidem. Extenditur quarto, vt læſus vltra dimidium poſſit reſcindere, etiam ſi renunciaſſet generaliter omnibus legibus, ibidem. Extenditur quinto, explicando quando contractus propter læſionem ſit ſolum iniuſtus, ſed non illicitus, ibidem. Extenditur ſexto, vt remedium d. l. 2. ita competat emptori, ſicut venditori, & quomodo calculetur læſio in emptore, & quomodo in venditore, ibidem. Subdeclaratur primo eadem declaratio, vt procedat in læſione ſimplici, ſecus in læſione admixta dolo, quia reſcinditur pro quauis minima læſione, num. 7. & ſeqq. Huic ſubdeclarationi multa dantur intelligentiæ circa dolum, num. 10. & ſeqq. Exemplificatur, ſeu explicatur multipliciter eadem ſubdeclaratio, quando dicatur adeſſe dolus, num. 14. & ſeqq. Subdeclaratur ſecundo, vt quando cum læſione infra, vel vltra dimidium concurreret aliquid aliud, quod poſſet inducere ſimulationem, tunc contractus ſit illicitus, &c. num. 23. Infertur, & ſubinfertur ad multa, declarando, quando ex contractu ſimulato oriatur vſura, nu. 27. 29. & ſeqq. Subdeclaratur tertio, an, reſciſſo contractu ex capite læſionis, ſint reſtituendi fructus, num. 38. & ſeqq. Subdeclaratur quarto, vt ad cognoſcendam læſionem, data latitudine pretij, attendi debeat medium pretium, nu. 40.

Declaratur ſecundo, vt deceptio infra dimidium toleretur in foro exteriori, ſecus in foro interiori, num. 41. & 44. Infertur hinc, in foro exteriori tolerari à lege humana vſuras, & vſuras Iudæorũ, meretrices, & præſcriptiones, quamuis hæc omnia prohibita ſint in foro interiori, num. 45. & ſeqq. Subdeclaratur primo, an, & quando læſio, ſeu deceptio toleretur in foro exteriori, cum diſtinctione quatuor caſuum, num. 51. & ſeqq. Subdeclaratur ſecundo, quot modis dicatur pretium iuſtum, num. 56. & ſeqq. Subdeclaratur tertio, vt pretium iuſtum poſſit eſſe triplex, num. 59. Subdeclaratur quarto, an ad cognoſcendam pretij iuſtitiam habenda ſit ratio vtilitatis, quam emptor ex re empta eſt percepturus præter naturam rei, num. 60. & ſeqq.

Declaratur tertio, in quibus contractibus non ſit permiſſa læſio etiam infra dimidium, & etiam in foro exteriori, num. 64. & ſeqq.

Declaratur quarto, quod ſit pretium cambij, nu. 67. Subdeclaratur latè in quo ex cambientibus nullus ſit tolerandus exceſſus, num. 68. & ſeqq. Is, qui in cambio, cenſu, & ſimilibus lædi poteſt in pretij iuſtitia, ſi ſit læſus vltra dimidium, an poſſit agere ad reſciſſionem, &c. ſub num. 79. Et campſori, & mutuanti quid licitum ſit recipere vltra iuſtitiam pretij, & vltra ſortem, num. 82. & ſeqq.

Declaratur quinto, quanta læſio ſufficiat ad reſciſſionem actus, quando procedit ex facto tertij, num. 104. & ſeqq.

Declaratur ſexto, vnde cognoſcatur iuſtitia pretij in cambijs, num. 107. & ſeqq.

Declaratur ſeptimo, vt deceptio inter contrahentes toleretur circa pretium rerum, ſecus circa numerum, menſuram, & quantitatem, & circa vitium rerum, num. 110.

Ludi dolus qualis toleretur, num. 12.

Ludi

Ludi & Sponſionis } *æqualitas, & inæqualitas quomodo conſiderentur, ſub num. 5. verſ. infero tertio, & ſeqq.*

Aſſecuratio poteſt fieri etiam poſt ſecutum euentum rei, dummodo fiat bona fide, n. 19. & ſeqq.

Venditio & Aſſecuratio } *quando dicantur doloſè facta, num. 16. & ſeqq.*

Dolus, ob quem reſcinditur contractus, qualis eſſe debeat, ſub num. 7. 11. & 14.

Dolus ſi cauſam contractui dederit, an & quando contractus ſit ipſo iure nullus, & an dolus dans cauſam, & dolus incidens, differant, num. 8. & 9.

Contractus omnes an ſint bonæ fidei, nu. 5. & 9.

Mutuator quæ poſſit licitè accipere à mutuatario vltra ſortem, num. 82. & ſeqq.

Emens, & Vendens } *plus, minusvè iuſto pretio, credẽs, pretium eſſe iuſtum, eſt tutus in vtroque foro, ſi iniuſtitia pretij non excedat dimidium, & indiſtinctè in foro interiori, quamdiu durat credulitas, ſed, ſuperueniente ſcientia de pretij iniuſtitia, etiam ſi ſit infra dimidium, tenetur ad reſtitutionem, ſub num. 14. & num. 52. verſ. contra.*

Pretium, impoſitum à lege, an & quomodo poſſit excedi, ſub num. 5. verſ ſubintellige ſecundo. num. 56. 68. & ſeqq.

1 AMPLIA X. vt cambium non reddatur illicitum ex eo, quia eius pretium ſit iniuſtum, & cambientes in eo ſe deceperint: & moueor, quia cambium eſt emptio, & venditio, vt dixi ſupra q. 4. num. 21. & in emptione & venditione licitum eſt naturaliter contrahentibus ſe decipere in pretio, l. 17. in cauſæ. S. idem pomponius. ff. de minor. 25. ann. & l. 25. item ſi pretio. S. fin ff. loc. & cond. & ſcribunt Bal. & alij in l. 2. num. 1. C. de reſcin. vendit. Ioan. Andr. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 2. de vſur. Cæpol. tract. de ſimul. contr. num. 47. tom. 7. fol. 5. Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 8. princip. ſub num. 8. tom. 6. par. 1. fol. 65. &, quòd ſecundum leges ciuiles licitum ſit emptori, & venditori, vt ſe inuicem decipiant, ſcribunt D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. initio, & Mich. Sal. ad ipſum d. art. 1. controuerſ. 17. initio, verſ. in primis. fol. 65. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 3. in 7. cauſa, verſ. oppoſitum. fol. 44. & q. 32. col. 3. verſ. nec obſtat. fol. 238. & alij, quos ſecutus ſum infra num. 41. decl. 2. & hæc eſt concluſio communis, in qua pluribus non inſiſto, tum quia ſatis innoteſcet ex ſequentibus declarationibus, tum quia quotidie practicatur; &, loquendo in cambijs, hanc ampliationem tenent Calder. conſ. 11. mercator ianuenſis. ibi, & poſito quod. tit. de vſur. Io. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. nu. 47. verſ. conſtat ergo. de vſur. & Ant. de Roſel. tract. de vſur. ſub num. 49. & 50. verſ. non obſtat. tom. 7. fol. 68.

Contra hanc ampliationem in contractu cambij tenent ij, quos citaui infra num. 72. verſ. capio ſecundam.

2 Retenta ampliatione, &, loquendo generaliter in omnibus contractibus, & præcipuè in contractu emptionis.

Declara primo eam, vt procedat, ſi læſio, ſeu deceptio non excedat medietatem iuſti pretij, quia vſque ad dimidium poſſunt contrahentes ſe decipere in pretio, d. l. 2. & ibi Bal. num. 1. & alij Doct. C. de reſcind. vend. Ant. Burg. in cap. cum dilecti. num. 15. de empt. & vendit. inter Repeten. tom. 4. fol. 254. Cæpol. d. tract. de ſimulat. contract. ſub num. 233. verſ. verum quia. tom. 7. fol. 14. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 3. col. 3. ibi, ſequitur ſecundo. fol. 568. Mich. Sal. d. verſ. in primis. in fine, Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 21. num. 20. & communiter omnes, & ita in terminis cambij loquuntur Calder. & Io. de Anan. ſupra citati.

3 Secus ſi excedat dimidium iuſti pretij, quia tunc deceptus poteſt agere ad reſciſſionem contractus; lex enim humana cogit ad reſtituendũ, ſi aliquis ſit deceptus vltra dimidiam iuſti pretij quãtitatem, D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. verſ. ad primum ergo. & ita ſcribunt Doct. infra allegati, & communiter omnes, & probant iura citata in ſeq. verſ.

Ratio huius declarationis eſt ea, quam adduxi infra num. 78.

Verum aduerte, quòd deceptus, ideſt læſus, agendo ad reſciſſionem debet alternatiuum concipere libellum, petendo ſcilicet reſciſſionem contractus, vel id, quod deeſt, ad decipientis, ideſt, lædentis electionem, vt in d l. 2. C. de reſcind. vend. & cap. 2. cum dilecti. de emp. & vendit. Gabr. in ſuis concluſ. lib. 3. tit. de empt. & vendit. concl. 1. num. 1. & ſeqq. & dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 50. num. 10. & latè declarando proſequitur Ant. Burg. in d. cap. cum dilecti. num. 12. 33. & ſub num. 59. & ſeqq. inter Repet. tom. 4. fol. 254. & 258.

Quicquid in contrarium deceptus (inad-

uerten-

uertenter forſan) ſcripſerit Mich. Sal. ad D. Thom.2.2.q.77. art.1. controu.17. initio, verſ. oppoſitum docent. in fine, fol. 66. dicens, quòd ſi deceptio, quam contrahens patitur, excedat vltra medietatem iuſti pretij, erit in facultate decepti, vel reſcindere contractum, vel recipere æqualitatem.

Aduerte priuſquam vlterius procedam, quòd tàm tota hæc declaratio, eiusq; extenſiones, & ſubdeclarationes, quàm cæteræ declarationes, de quibus acturus ſum, & demum cætera omnia, quæ de læſione infra & vltra dimidium iuſti pretij dicturus ſum, in terminis iuris communis, procedēt etiam, & habebunt locum infra & vltra minorem læſionem ſtatutariam, ſeu municipalem cuiuſque loci; quare quicquid diſponit ius commune tàm in foro fori, quàm in foro poli in læſione infra, & vltra dimidiam, ſtatuta Vrbis lib.1.cap.154. intelliguntur diſponere in læſione infra, & vltra tertiam iuſti pretij, quia hæc læſio, vti ſubrogata in locum læſionis iuris communis, recipit, & admittit omnes & ſingulas interpretationes, & diſpoſitiones, quas admittit læſio in terminis iuris communis, cum ſtatutum, corrigēs ius commune in re principali, corrigat etiam in acceſſorijs, ſi ius commune etiam correxiſſet in illis acceſſorijs, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic.cauſ.lib.2.cap.2.num.536. & 540.

4 Infero ex prima huius declarationis parte, decipi Leonar.Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap.21.num.23. & aliquos alios, dum arbitrarentur, ſenſum legum, citatarum ſupra num. 1. quæ dicunt, naturaliter licere contrahentibus, ſe inuicem decipere, reſtringi ad deceptionem, quæ eſt intra latitudinem iuſti pretij; & ratio quare deciperentur, eſt, quia intra hos cancellos nulla dicitur deceptio, cum tota latitudo ſit iuſta, & ideo earum legum ſenſus eſt, vt poſſint ſe decipere vſque ad dimidium iuſti pretij, Sot.de iuſt.& iur. lib.6.q.2.art.3. col.3. in ſecunda deductione, fol. 568. & latius poſtea q. 3. art. 1. col.5.verſ.primum igitur. fol. 571. & 572. & ita videtur ſentire etiam Couar.var.reſol. lib.2. cap. 3. num.2. verſ. primum. dum ſecundo loco adducit hunc ſenſum, vt contrahentes videantur naturaliter inuicem ſibi donare hanc modicam læſionem.

5 Extende primo hanc totam declarationem, vt habeat locum in omnibus contractibus; & moueor, quia hodie omnes contractus ſunt bonæ fidei, vt dixi infra num.9. ſed remedium d. l. 2. extenditur ad omnes contractus bonæ fidei, Gabr. in concl.lib.3. tit.de empt.& vend.concl.1.num.19. & 20. ampl.6. ergo,&c.

Infero primo ex hac extenſione, quòd eadem declaratio habet locum in venditione ſpei, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ.lib.2.cap.2.ſub num.476. verſ.quartus caſus.

Infero ſecundo, quòd procedit in contractu aſſecurationis, cum in aſſecuratione ſubſtantialiter inſit emptio, & venditio, vt ſecutus ſum ſupra q.1.num.129.& infra hac ead.q.par.3.limit.6.num.5. & in emptione, & venditione etiam periculi requiratur æqualitas inter pretium, & periculum, quod pretio emitur, vt ſecutus ſum infra §.3.gloſ. 3. num. 51.

Explica iſtas illationes, diſtinguendo duos caſus.

Primus caſus eſt: quando periculum, puta, maritimum, eſt lege, vel prudentum virorum communi æſtimatione ſine vlla diſtinctione taxatum: & iſto caſu læſio, commiſſa ſine dolo, & ſine fraude, toleratur infra dimidium pretij taxati; non autem vltra dimidium; non habita conſideratione, an vnum periculum ſit maius altero; per ea, quæ ſcripſi infra §.3.gl.3.ſub num. 12.verſ.extende. & verſ.ſeqq. vbi videas.

Non obſtat, ſi diceres, quòd ſicut aliarum rerum pretium ſumitur à quantitate rei venalis, ita vt maius debeatur pretium pro duabus vlnis panni, quàm pro vna, & minus pro vno cado vini, quàm pro duobus, ita etiam maius debeatur pretium pro maiori periculo, quàm pro minori.

Quia reſpondeo, periculi magnitudinem iſto caſu non ſumi ex maiori, vel minori veriſimilitudine futuri, imminentiſque periculi, ſed ſumi ex maiori, & minori quantitate rerum, quæ periculo exponuntur; quare ex hac reſponſione duas firmo concluſiones: prima quarum eſt, quòd ita æſtimatur periculum nauis nauigantis in mari magis procelloſo, ſicut nauigantis in mari minus procelloſo: ſecunda eſt, quòd maius debetur pretium aſſecuranti merces pro ſcutis 1000. quàm aſſecuranti pro ſcutis 500. etiam ſi aſſecuratæ pro ſcutis 1000. ſint in mari minus procelloſo.

Minus obſtat, ſi inſtares, quòd ſicut aliarum rerum pretium metimur ex maiori, & minori bonitate rei venalis, ita vt pluris valeat

leat

leat aurum obryzum, quàm aurum non puriſſimum, & pluris valeat vinum eiuſdem ſpeciei magis bonum, quàm minus bonum; ita quoque ex maioritate, & minoritate periculi metiri debeamus pretium periculi.

Quia reſpondeo, vt ſupra, maiorem, & minorem bonitatem in eadem ſpecie à lege non conſiderari quoad iuſtitiam pretij.

Intellige quæ dixi in hoc primo caſu, vt procedant tàm in foro exteriori, quàm in foro interiori, quia cum difficile foret, qualitates periculi, & bonitatis æquare pretijs, guſtis, iudicijs, & opinionibus contrahentium, tota illa maioritas, & minoritas periculi, & bonitatis rei venalis cenſetur quædam bonitatis, & periculi latitudo, intra quam, ſicut intra latitudinem pretij ſit licitum contrahentibus meliorare ſuam conditionem, & ſibi imputet, qui ſuam meliorem non facit.

Subintellige primo, vt hæc latitudo periculi, & bonitatis rei venalis ſe extendat vſque quò Magiſtratus, qui rerum venalium pretium taxat, permittit, rem illam eſſe venalem in ea ſpecie, cuius indiuidua indiſtinctè taxauit; quare ſi Magiſtratus vini Romani pretium taxet in ſex quatrinis pro qualibet, vt vocant, foglietta, intelligitur eodem pretio taxaſſe tàm bonum, quàm non bonum, ſicq; licitum eſt eodem pretio vendere vtrumque; ſed ſi, quod bonum non eſt, ita bonum non ſit, vt venale eſſe non debeat, Magiſtratus venditionem illius interdicere debet; & ſic latitudo ad illud ſe amplius non extendet.

Subintellige ſecundo, vt quemadmodum latitudo bonitatis, & periculi remanet ad fauorem venditoris, vt propterea poſſit eodem pretio vendere magis bonum, & minus bonum, ita è conuerſo latitudo pretij; qualis qualis toleranda ſit; intelligatur adeſſe in fauorem emptoris, vt propterea poſſit rem etiam ſummè bonam minori pretio emere; ſed venditor nunquam maiori pretio, ſed ſolum minori; dummodo læſio non ſit vltra dimidia n.

Secundus caſus eſt: quãdo periculum eſt à lege, vel communi æſtimatione taxatum cum diſtinctione, vt in l. 68. hæreditatum. ff. ad l. falc. de qua vide quæ in hoc propoſito ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num 477. præſertim in futura impreſſione: & iſto caſu dico, pretium conſiderari ex maioritate, & minoritate periculi, prout eſt conſideratum à lege, & ita procedant quę ſcripſi infra §. 3. gl. 3. num. 51.

Infero tertio notabiliter, quòd etſi in ludi, & ſponſionis cõmercio non interueniant pretium, & res; ideoq; reduci non poſſit ad commercium emptionis & venditionis, & proinde inapplicabile videatur remedium l. 2. C. de reſcind. vend. tamen poteſt etiam in eo conſiderari iniquitas, iniuſtitia, & læſio, & ſubinde, eadem iuſtitia, & æquitate ſuadente, fieri locus reſciſſioni, & reſtitutioni, quia communis omnium commerciorum conditio eſt, vt ſeruetur æqualitas, vt dixi infra §. 6. gl. 1. ſub num. 41. & quòd communis cõditio tàm ludi, quàm ſponſionis æqualitatem expoſcat, ſcribunt Franc. Garc. de contract. cap. 43. num. 4. Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſus finem initij, & communiter omnes; qua æqualitate non ſeruata, alter ex colluſoribus, ſeu ſponſoribus neceſſariò læditur; & proinde rectè Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſp. 507. verſ. paucis dicam. damnando quemdam contractum, ſcribit, iniquas, & ideo cum obligatione ad reſtituendum eſſe ſponſiones, in quibus vna pars longè probabilior eſt, quàm altera, & tamen æqualiter ſpondent; quod clarius poſtea explicat diſputat. ſeq. 508. initio.

Subinfero primo, quòd ſi colluſorum, ſeu ſponſorum alter habeat pecuniam, (ſi pecunia ludatur) vel ſaltem poſſibilitatem ſoluendi; alter verò ſit inops, quia nec pecuniam, nec bona habeat, vel, ſi non ſit inops, ius non habeat alienandi bona, quia ſit filiusfamilias, minor, vel pupillus, vtique hic, qui non habet vnde ſoluat, ſeu, ſi haberet, non habet ius alienandi, licet vincat, non poteſt lucrari, & conſequenter lucrum, quod acciperet, teneretur reſtituere, vt in filiofam. loquitur Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 2. col. 8. in fine, ibi, aliud dubium. & col. 9. fol. 323. & 324. & latè declarat Io. Azor. in infra cit. cap. 26. q. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. col. 444. & 445. & in inope, minore, & pupillo Franc. Garc. d. cap. 43. ſub num. 4. & Lopez. d. cap. 21. in fine initij, & in filiofam. religioſo profeſſo, depoſitario, ſeruo, fure, fœmina coniugata, & prodigo bonorum, Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. cap. 26. col. 443.

Ratio huius ſubillationis eſt, quia ſi colluſor, habens vnde ſoluat, vinceret, non poſſet lucrari, & ſi quid à pupillo, ſeu minore, vincendo, acciperet, teneretur reſtituere,

re,

re, Medin.in ſuis tract.tom.2. tit.de reb. reſtit.q.22.col.21. in fine, verſ. vt igitur. fol. 176.& 177.&, teſtando de magis communi opinione, ſcribit Garcia d.cap.43.ſub nu. 4. verſ.ma tutto il punto. & verſ. ſeq. ergo neque ipſe, ludendo cum iſtis, poteſt perdere, quia alias ſequeretur, quòd is, qui non habet vnde poſſit ſoluere, eſſet in tuto, ſiquidem poſſet vincere, & non perdere, quod eſt contra naturam ludi,in quo periculum perdendi debet eſſe commune, Garcia d. cap. 43. num.4. & communiter omnes; & quod dico in ludo, habeas pro repetito in ſponſione.

Nec obſtat, quòd commercium, ſeu contractus,initus cum minore,ſeu pupillo poſsit claudicare ad fauorem ipſius minoris, & pupilli, ita vt poſſint ex eo lucrari, & non perdere, quia ſit nullus, ipſis nolentibus valere, & validus, ſi voluerint valere, vt ſecutus ſum par.ſeq. limit.17.num.9.& in primo caſu ſequentis ſecundæ intelligentiæ adducit pro argumento Lud. Lopez d. cap. 21. verſ.at patet.

Quia reſpondeo, diſtinguendo duplicem nullitatem, ſeu iniuſtitiam contractus: Prima eſt illa, quæ procedit à ſola contrahentis inhabilitate, non adhibitis ſolemnitatibus,ſed in reliquis contractus habet ſua ſubſtantialia, & iuſtitiam contractus: & in iſta habet locum claudicatio: Secunda eſt illa, quæ procedit à defectu ſubſtantiæ contractus, ſeu ab iniuſtitia contractus; qualis eſt illa, quando in emptione deficeret pretium, aut alter eſſet enormiſſimè læſus vltra dimidium, aut dolo deceptus, & quando in ludo, ſeu ſponſione deficeret commune periculum, & adeſſet manifeſta, & enormis inæqualitas, vt in caſu ſubillationis: & in iſta nullitate, ſeu iniuſtitia dico, quòd claudicatio non toleratur, quia nec pro minori, aut pupillo,neque pro alia quauis perſona tolerari debet iniuſtitia.

Intellige primo hanc ſubillationem, vt procedat quando colluſor, qui eſt ſoluendo, ignorat impotentiam colluſoris; & ita procedat ſubillatio; ſed ſi eam ſciat, & nihilominus, non coactus, neque ſeductus ludat, ſubillatio redditur dubia; ſubillationē enim adhuc tenent Sot.in loco,ſupra proximè citato, & Alcozer.tract.de lud.cap. 16. &,loquendo in ſponſione, tenet etiam Lud. Molin. de iuſt. tom.2. de contract. diſput. 508. paulo poſt initium. Contrariam opinionem, reſtringendo ſubillationem,tenent Nauar.in man.cōfeſ.cap. 19.n.12.& Garcia d.cap.43. n.5.verſ.circa il primo.& ante eos,loquendo de eo, qui ſcit, ſe inferiorem in ludo, & tamen ludit, dicens, ſuperiorem vincentem iſto caſu non teneri ad reſtituendum, quaſi voluerit donare, ſcribit Medin.d.q.22.verſ. corollariè ſequitur. in fine, col.21. fol.177. &, ſuppoſito caſu, quòd tu me inuites ad vadiandum, quòd Turca eſt mortuus; & ego dicam tibi, quòd ſcio certè, non eſſe mortuum, & tu tamen, credens eſſe mortuum, vis vadiare, & vadiamus, ideſt, ſponſionem facimus, & cōſequenter ego lucror, me in conſcientia non teneri de rigore ad reſtituendum, quamuis tutius eſſet reſtituere, ſcribit Medin. d.q.22. col.penult. verſ.ſi obijcias. in fine, fol.178. & hanc contrariam opinionem eſſe veriorem, ſcribit Ioan. Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.5.cap.25.q. 5. verſ.ſecunda. col.442.quia ſcienti,& volenti non fit iniuria. Hanc controuerſiam, diſtinguēdo, vt opinio Soti procedat,quando quantitas,quam colluſor amittit, eſt tanta, vt veriſimilis præſumptio ſit, vt eam donare noluerit; opinio verò contraria procedat in quantitate, in qua, conſideratis circumſtantijs, cadat veriſimilis præſumptio donationis, nititur componere Lud. Lopez de contract.lib.2. cap. 21. verſ. cæterum. ſed hanc compoſitionem euertit Lud. Molin. d. diſput. 508. verſus finem initij, dicens, quòd colluſor, ſeu ſponſor non credit, ideoque remanet deceptus, & cum ſit deceptus, non dicitur plena libertate donare, ſed inuoluntariè mixtè. Hæc Doctorum diſſenſio in hoc articulo poteſt nutriri ex opinionum contrarietate, quam in articulo; an ementi ſcienter rem vltra dimidium iuſti pretij, competat remedium l. 2. C.de reſcin.vend. adduxi ſupra reſtrict. 1.

Intellige ſecundo eandem primam ſubillationem, vt procedat in terminis,in quibus loquitur, nempè quando æqualitas deficit omnino in re ludenda, ita vt alter ex colluſoribus habeat multum, ſeu aliquid ludendum, & alter nihil.

Secus quando æqualitas non deficit omnino, ſed adeſt aliqua ex parte, quia tunc ſunt diſtinguendi tres caſus. Primus caſus eſt; quando æqualitas deficit ſolum in hoc, quòd vnus habet pecuniam præſentem, alter verò abſentem, ſed quia eſt diues, & fide dignus, ideo qui habet præſentem, vult adhuc

adhuc cum eo ludere pecunia præſenti pro pecunia credita, cum vtramque pecuniam tanti exiſtimet valere: & in hoc caſu concludo, ludum eſſe iuſtum, eamvè inæqualitatem non eſſe attendendã; tum quia eſt modica, ſuppoſitis diuitijs, & fide colluſoris; tum quia vnus ex colluſoribus poteſt tacitè, vel expreſsè aliquid de omnimoda æqualitate remittere alteri colluſori, Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 515. verſus finem, verſ. ad tertium. & proinde licet alia remaneat inæqualitas reſpectu repetitionis, & actionis, quia ſi habens pecuniam præſentem, amittat, & ſoluat, non poteſt eum, qui eam lucratus eſt, cogere ad reſtituendum, niſi per viam ſententiæ, ferendæ à iudice; quòd ſi lucretur pecuniam abſentem, & creditam, denegatur ei actio, vt dixi ſup. q. 1. num. 111. tamen hæc eſt inæqualitas tolerabilis, quæ modicè lædit, cum in effectu paria ſint, dare repetitionem amittẽti, & denegare actionem vincenti. Secundus caſus eſt; quando vnus colluſor habet ſolum quinque, & ideo plura perdere non poteſt, ſed ea omnia in primo iactu exponit ludo, & alter habet 100. ex quibus totidem quinque ludo in illo primo iactu exponit, ſicque in primo iactu ſunt pares, & is, qui habet ſolum quinque expoſita, vincit illa alia quinque, expoſita à colluſore; vnde ex tunc habet decem, quæ omnia exponit ſimiliter ludo in ſecundo iactu, aliaque decem exponit colluſor; ſicque etiam in ſecundo iactu ſunt pares; & demum is, qui cœpit ludere, habens ſolum quinque, quoties vincit, duplicat iactum, donec vincit omnia 100. colluſoris: & iſto caſu concludo, quòd iure potuit vincere illa 100. & eo amplius, quia ſemper in ludo expoſuit æqualem quantitatem, & hoc ſufficit; licet ab initio non haberet tantam pecuniæ quantitatem, quantam habebat colluſor, Franc. Garc. tract. de contract. cap. 43. ſub num. 6. verſ. ma qui viene. & verſ. ſeqq. Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſ. ſuccedit. & ſeqq. & præſertim verſ. at patet. & Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 5. cap. 25. q. 6. col. 442. & hæc concluſio fortius procedit, ſi in primo iactu ludi non omnia quinque exponãtur; ſed pauciora. Tertius caſus eſt, quando vterque colluſor in progreſſu ludi habet in ludo pecuniam coram ſe expoſitam, ſed alter altero in maiori quantitate, & qui in maiori habet quantitate, ſperans ſe victurum, vel ſore, vt aduerſarium vertat in fugam, & ſic lucretur primam ſponſionem, auget eam in tota quantitate pecuniæ, quam coram ſe habet, & alter, acceptata ſponſione, vincit: & iſto caſu concludo, quòd is, qui vincit, non poteſt vincere niſi pro ea quantitate, quam ipſe habet ludo expoſitam; ſic poſt Alcozer. de ludo cap. 16. ſequuntur Franc. Garc. de contract. cap. 43. nu. 7. verſ. ma vna. & Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſ. hinc corollariè. il 2. & credo ſeruari de conſuetudine. Nec placent diſtinctiones, ſeu conſiderationes, quibus præfati reſtringunt hanc concluſionem, multoq; minus placet, quod ſcribit Azor. d. cap. 25. q. 7. quare indiſtinctè procedet, niſi in caſu, in quo colluſores aliter expreſſis verbis contraherent, vt puta, ſi habens minorem quantitatem, diceret, quòd ſoluet quantitatem; quæ deficeret caſu quo perderet, quod Itali dicunt, *far buono*. item ſi habens maiorem quantitatem, diceret, quod vult ita ſpondere, ſeu ludere, vt, vincendo, lucretur minorem quantitatem, quam habet colluſor, & perdendo, perdat maiorem quantitatem, quam lucretur colluſor, qui habet minorem.

Subinfero ſecundo, quòd ſi colludentes non ſunt pares in ludo, quia alter alterum ſuperet in arte ludendi, is, qui excellentior eſt, tenebitur, ſi quid ſuperlucratus ſit, amittenti reſtituere; quia non eſt vtriuſque æqua conditio; imò alter eſt in tuto, vel quaſi; alter verò, vt plurimum, eſt in periculo; & conſequenter ludus eſt illicitus, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. verſ. corollariè ſequitur. il 2. col. 22. fol. 177. Franc. Garcia de contract. cap. 43. num. 8. verſ. eſplicaremo. Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſ. patet autem. iunctis verſ. præced. prima propoſitio. & verſ. notanter. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. cap. 25. q. 4. col. 441. & communiter omnes.

Explica ampliando hanc ſubillationem, vt procedat, etiam iudicis ſententia non expectata, Medin. in loco ſupra proximè citato.

Reſtringe primo eandem ſubillationem, vt procedat ſolum in ludo, qui conſiſteret in viribus, aut in peritia, arte, & ingenio, ſecus in ludo, qui ſine peritia conſiſteret in mera fortuna, & caſu, Medin. d. q. 22. verſ. corollariè ſequitur. il 2. fol. 177. quia iſto caſu ceſſant termini habiles.

Reſtringe ſecundo, vt ſit vera, quando ex-

ceſſus eſt adeo notabilis, vt arbitrio boni viri poſſet dici, quòd haberet peritiam duplo, & vltra, maiorem ea, quam haberet alter colluſor; ſecus ſi non videretur maior vltra duplum, & conſequenter eſſet maior in eo gradu, vt adhuc is perdere poſſet; & ita in effectu per alia verba ſentiunt Franc. Garcia de contract. cap. 43. num. 9. verſ. hora ſi domanda. Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſ. prima conditio. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. cap. 25. q. 4. col. 441. dum requirunt peritiam adeo maiorem, vt ludens ſit certus de victoria: & ratio eſt, quia ſi exceſſus eſt ita notabilis, poteſt ſemper apparere, & conſequenter eſt inexcuſabilis, vt in exceſſu vltra dimidium in contractu emptionis ſcripſi infra num. 78. ſed ſi non ſit ita notabilis, poteſt excuſari, quia eſſet impoſſibile dare omnimodam æqualem peritiam, & datam cognoſcere.

Reſtringe tertio eandem ſubillationem, vt non procedat, quando colluſor, qui habet inferiorem peritiam, certus eſſet de ſua inferioritate, & inæqualitate, quia tunc ſi perderet, non cogeretur colluſor, qui haberet maiorem peritiam, & vinceret, reſtituere, Medin. quem citaui ſup. hoc eod. num. verſ. intellige primo. Garcia de contract. cap. 43. ſub num. 9. verſ. la terza concluſione. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. cap. 25. q. 4. verſ. quæres. col. 441.

Sed pro & contra hanc reſtrictionem poſſunt adduci ij, quos citaui ſup. hoc eodem num. verſ. intellige primo. & eandem diſtinctionem, quam ibidem retuli, facit Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſ. ſecunda concluſio, & ſeqq. hæcq; eadem diſcordia poteſt, vt ibidem dixi, nutriri ex ijs, quæ in articulo emptionis ſcripſi num. ſeq. reſtr. 1.

Reſtringe quarto, vt non procedat, quando iſta inæqualitas excellentiori erat incognita, & ea durante, lucratus eſt in ludo, quia donec ei cognita non ſit, licitus eſt ludus; ſecus poſtquam ei innoteſcit, & non alteri colluſori, quia tunc debet abſtinere à ludo, aut de ſua maiori peritia certum facere colluſorem; ita, articulo diſputato, firmat Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. verſ. quid autē. & ſeqq. & præſertim verſ. ſi obijcias. col. penult. & anterioribus, fol. 177. & tenent Franc. Garc. de contract. cap. 43. ſub num. 9. verſ. hora ſi domanda. verſus finem, & Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 21. verſ. præterea duo.

Confirmatur hæc reſtrictio in prima parte, quia in ſponſione ſuper euentu præterito dicimus, quòd licet, euentu manifeſtato, appareat, alterum ex ſpondentibus fuiſſe ſecurum in lucro ex parte rei, ſuper qua fiebat ſponſio, tamen quia ille rei euentus tempore ſponſionis erat incognitus, poteſt is, qui vicit, lucrum tuta conſcientia retinere, Medin. d. q. 22. col. penult. verſ. ſi obijcias. fol. 178. Ergo ſic etiam dicendum eſt in eo, qui erat incertus, an perditurus, vel victurus eſſet in ludo; vt donec fuit incertus de victoria, licite potuerit lucrari in ludo.

Contraria opinio, quòd is, qui vicit in ludo, teneatur reſtituere, ſuadetur hoc argumento, quia emens rem minori pretio bona fide, ignorans, eam pluris valere, tenetur in foro conſcientiæ ſupplere iuſtum pretium, ſeu reſtituere, cū primum cognouerit, eam rem pluris valuiſſe, vt ſecutus ſum inf. ſub num. 52. in 2. caſ. verſ. contra hanc. Ergo etiam is, qui bona fide vicit, ignorans ſuum notabilem exceſſum in peritia ludendi, tenebitur lucrum reſtituere, cum primum cognouerit illum notabilem exceſſum.

Comprobatur hæc opinio, quia ſicut in emptione, & venditione requiritur æqualitas inter acceptum, & datum, ita etiam in ludo requiritur æqualitas inter periculum, & victoriam, quicquid dicat Medin. d. q. 22. col. antepenult. verſ. reſpondetur. in fine, dum conatur adducere differentiam; cum nullam in effectu adduxerit.

Retenta hac opinione contraria, quæ mihi videtur verior.

Non obſtat confirmatio, adducta pro reſtrictione, quia reſpondeo, quòd de natura ſponſionis ſuper euentu præterito eſt, vt vnus ex ſpondentibus ſit tūc ab initio ſponſionis in ſecuro, ſed ignorato lucro, & alter in certa, ſed ignota amiſſione: at in ludo non eſt de eius natura, vt alter ex colluſoribus ſit in certo notabili exceſſu, ſed ignoto, & ideo, quia eſt ignotus, ſit licitus.

6 Extende ſecundo, vt habeat locum etiam ſi exceſſus vltra dimidiā ſit in vno denario, ſeu nummo, Cæpoll. tract. de ſimulat. contract. n. 70. tom. 7. fol. 6. Ant. de Burg. in cap. cum dilecti. nu. 14. de empt. & vend. & Gabr. in ſuis cōcl. lib. 3. eod. tit. concl. 1. n. 6. ampl. 2.

Extende tertio eandem declarationem in prima parte, vt procedat non ſolum de iure ciuili, ſed etiam de iure canonico; quare ſi læſio non excedat dimidiam iuſti pretij, contractus

tractus remanet validus, & licitus in foro contentioſo tàm ſeculari, quàm eccleſiaſtico, quia nec à iure ciuili, nec à iure canonico ex ſola pretij paruitate citra dimidium iuſti pretij præſumitur fraus, vel dolus, aut ſimulatio; & ideo læſus neutro iure admittitur ad agendum, Abb. in cap. 5. per tuas. nu. 4. de donat. Anch. in cap. peccatum. num. 21. verſ. & primo vtrum peccet. de reg. iur. in 6. Cæpol. de ſimul. contract. num. 47. & 223. Oſaſch. deciſ. 95. anno. num. 1. Stracch. tract. de mercat. par. 2. tit. de ſtat. mercat. &c. num. 6. tom. 6. par. 1. fol. 290. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 32. col. 4. verſ. ſecundo opponunt. fol. 238. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 3. art. 1. col. 5. verſ. primum igitur. fol. 571. in vltimis verbis, & Boninſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 5. ſub num. 1. & ita ſeruatur.

Confirmatur hæc extenſio, quia Papa confirmat ſtatuta Vrbis lib. 1. cap. 154. de læſione. quæ tolerant læſionem infra tertiam partem: ergo apparet, quòd neque lex Pontificia dat remedium in foro fori, ſed imò eam in eo tolerat.

Quicquid contra hanc extenſionem dicat Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. controu. 17. num. 7. verſ. nunc iam. fol. 69. dicens, quòd in cap. cum dilecti. reſeruatur remedium agendi.

Extende quarto in ſecunda parte, dum diximus, remedium d. l. 2. C. de reſcin. vend. competere, quando læſio excedit dimidium iuſti pretij, vt procedat, etiam ſi læſus generaliter in inſtrumento emptionis renunciauerit generaliter omnibus legibus, auxilijs, & beneficijs, &c. Bal. in d. l. 2. q. 5. num. 8. Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 8. princip. num. 16. in fine, tom. 6. par. 1. fol. 65. & ita ex traditis per Tiraq. in l. ſi vnquam. in præfat. num. 123. C. de reuocan. donat. exiſtimat communem eſſe opin. Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 4. num. 1.

Reſtringe primo hanc extenſionem, vt non procedat, quando quis ſciẽter emit rem vltra dimidium iuſti pretij, ſeu quis ſcienter vendidit minori pretio dimidio iuſti pretij, quia iſtis non competit remedium dictæ l. 2. quia ſcienti, & volenti non fit iniuria, non infertur dolus, nec decipitur, imò is cenſetur renunciare iuri ſuo, Spec. tit. de empt. & vendit. rubr. de reſcin. vendit. §. nunc dicendum. num. 12. verſ. quid ſi aliquis. lib. 4. fol. 94. Abb. in cap. 6. cum cauſa. ſub num. 4. ibi, aut vero quis. & Ant. de Burg. ſub num. 19. ibi, ſoluit & bene. de empt. & vend. Salyc. in d. l. 2. num. 11. q. 7. C. de reſcind. vendit. & eſſe opinionem communem teſtantur Ant. de Burg. in d. cap. cum cauſa. num. 20. & alij in diuerſis locis, quos citat Couar. d. cap. 4. num. 2. & facit quod ſecutus ſum infra num. 54. & ampl. 19. num. 78.

Contra hanc communem reſtrictionem; quòd enim adhuc competat remedium d. l. 2. tenet Arius Pinel. in d. l. 2. par. 1. cap. 2. num. 11. & ſeqq. verſ. ſed ea ſcribentium. quem ſequitur Couar. in loco ſupra proximè citato, & illius opinionem, vti Reip. vtilem, humaniter recipiendam ſcribit in addit. ad eundem Arium Eman. Soarez.

Reſtringe ſecundo eandem extenſionem, vt non procedat, quando deceptus, ideſt, læſus, renunciaſſet ſpecialiter auxilio d. l. 2. quia talis renunciatio eſt valida, & ideo, qui renunciauit, non poteſt ex capite illius legis venire contra venditionem, Paul. de Caſtr. in d. l. 2. num. 9. in 4. concluſ.

Verum quia materia huius reſtrictionis admittit varias conſiderationes, ſeu diſtinctiones, quas docent Bal. in ead. l. 2. q. 7. nu. 10. & Salyc. num. 13. Abb. in cap. 6. cum cauſa. ſub num. 4. & Ant. de Burg. num. 21. & 22. de empt. & vendit. & magis cumulatè, & firmius Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 8. princip q. 4. per totam, num. 17. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 65. & Couar. d. cap. 4. ſub num. 1. & ſeqq. vſque ad num. 5. incluſiuè, & ego propoſui non vniuerſam huius l. materiam proſequi, ſed ſolum quædam magis neceſſaria, idcirco in occurrenti caſu huius reſtrictionis ad eos tu recurras.

Extende quinto, ſed explicando eandem declarationem in ſecunda parte, vt quamuis alter ex contrahentibus ſit deceptus, ſeu læſus vltra dimidium iuſti pretij; tamen, ſuppoſito caſu, in quo verè conſtet, vtrumque contrahentem habuiſſe animũ faciendi contractum emptionis, & venditionis, talis contractus poſſit dici ſolum iniuſtus, & ex hoc capite poterit agi ad reſciſsionem, vel ad ſupplementum iuſti pretij alternatiuè, vt dixi, ſed non poterit dici contractus ſimulatus, aut pignoratitius, ſeu vſurarius, etiam ſi in contractu adeſſet pactum de retrouẽdendo, & emptor eſſet ſolitus fœnerari, vel ſimiles contractus facere, quia etiam vſurarij poſſunt celebrare contractus veros, & quandoque verè, & non ſimulatè celebrant, & in

certis ceſſant coniecturæ, Cæpol. tract. de ſimulat.contract. ſub num.201.& 202.tom. 7.fol.11. & hæ coniecturæ facerent fidem in foro exteriori,non ſuppoſita certitudine voluntatis contrahentium, quòd voluerint emere, & vendere, per ea, quæ dixi infra num.23. ſecus autem ſuppoſita,vt dixi,certitudine voluntatis, & conſequenter, ſuppoſita hac certitudine, non poſſet agi ad nullitatem contractus; quamuis cum læſione concurrerent prædictæ coniecturæ.

Extende ſexto, vt remedium d. l. 2. ita detur emptori, ſicut venditori, Ant.de Burg. in cap.cum dilecti.num.14.de empt.& vendit. & Gabr.in concluſ.lib.3. tit. de empt. & vend.concl.1. nu.31. ampl.13. & ideo ſicut licitum eſt emptori lædere venditorem citra dimidium, & non vltra dimidium, ita etiam licitum eſt venditori lædere emptorem citra dimidium, & non vltra dimidium, tùm quia ampliatio iſta, eiusque declaratio loquuntur de contrahentibus, & ſic tàm in vno, quàm in altero, tùm quia in correlatiuis idem ius ſtatui debet, tùm demum quia in omnibus contractibus ſeruanda eſt æqualitas.

Reſtringe primo hanc extenſionem, vt non procedat in contractibus, in quibus is, qui habet naturam emptoris, acquirit aliquam certam annuam; ſeu ſemeſtrem, aut trimeſtrem acceſſionem pecuniariam, & pro eiuſmodi contractibus eſt à lege determinatum certum pretium, quia in his venditori licet lædere emptorem in pretio, non autem emptori licet lędere venditorem, per ea, quæ ſcripſi Inf.ſub n.68.verſ.ſubdeclara.& ſeqq.

6 Reſtringe ſecundo,& ſubdeclarando eandem declarationem, poſitam ſupra num. 2. vt aliter ſumatur deceptio, ideſt, læſio, qua læditur venditor, & aliter læſio, qua læditur emptor: In læſione enim paſſiua venditoris conueniunt omnes, eum tunc dici læſum vltra dimidium iuſti pretij, quando rem, quæ iuſtiſſimo pretio valebat 10. vendidit infra quinque, vt puta, vendidit quatuor, vt ſcribunt Arius Pinel. in l. 2. par. 1. cap.2. num.4. verſ.ſed quod. C. de reſcind. vend.Couar.var.reſolut.lib.2.cap.3.num.8. verſ. his ſanè. & Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib.2. cap.21. num.20. & hoc tranſit ſine difficultate: At in læſione paſſiua emptoris ſurgit difficultas: Vna enim opinio tenet, emptorem dici læſum, quando rem emerit pretio, excedente plus duplo iuſtum rei valorem, vt puta, rem, quæ iuſto valore valebat 10. emit 21. quia læſio conſideratur ex inæquali commutatione, & idcirco ſicut venditor læditur, quando dat 10. in re, & recipit quatuor in pretio; ita è conuerſo dicetur læſus emptor, quando is dabit 21. in pretio, & recipiet 10. in re; hancq; opinionem tenent ij, quos citant Couar. in loco, ſupra proximè citato, ibi, alij diuerſum. & Arius Pin.d.cap.2.num.6.verſ.ſed quamuis. & num. ſeqq. vbi ipſe hanc eandem in puncto iuris exiſtimat veriorem, ſed nimis obſcurè ſe explicat. Altera verò opinio tenet, emptorem tunc dici deceptum, ideſt læſum vltra dimidium iuſti pretij, ideoq; poſſe ad reſciſſionem alternatiuè agere, quando ſoluit nõ ſolũ iuſtum pretium rei, quã emit, ſed vltra illud ſoluit etiã vltra illius medietatem, vt puta, ſi rem, quæ iuſto pretio valebat 10. ad ſummum, emerit 16. Ant.Burg. in cap.cum dilecti. num.14. not.2. de empt. & vend.Fab.de Mont.tract.de empt.& vendit.q.8.princip.ſub num.7. q.1. tom.6. par. 1.fol.65.Leonar.Leſs.in loco, ſupra proximè citato, & alij, quos omitto; hancq; opinionem, vti receptiorem apud forenſia tribunalia, amplexus eſt Couar.in loco, ſupra proximè citato, motus duabus conſiderationibus: prima, quia venditio non eſt iudicanda ab eo, quod hinc inde commutatiuè datur, cum venditio non ſit vera commutatio pecuniæ cum re, ſed ſit æſtimatio rei per pecuniam, & conſequenter conſiderandum eſt ſolum pretium, quod emptor ſoluit, in quo ſi dederit vltra medietatem eius, quod iuſtum erat, dicetur læſus, vt puta, cum deberet dare 10. dederit 16. ſecunda conſideratio eſt, quia ſi eſſet conſideranda illa hinc inde commutatio, vt conſiderat altera præcedens opinio, ſequeretur hoc abſurdum, vt in venditione vnius, eiuſdemque rei, cuius æqua & exacta æſtimatio ſint 10. difformis haberetur ratio, cum venditor læderetur vltra dimidium, ſi ex his decem deficerent ei ſex, & emptor non læderetur vltra dimidium, niſi his decem ſuperadderet vndecim; hancq; alteram opinionem eſſe communem, & receptiſſimam, & in Luſitania, alijsque Prouincijs patrijs conſtitutionibus, de hac læſione loquentibus, ita exemplum tradi, ſcribit, ſed in puncto iuris non ſequitur Arius Pinel.d.cap.2. num.5.& 6.

7 Subdeclara primo, reſtringendo eandem declarationem, dum dixi, contrahentibus licitum eſſe ſe decipere vſque ad medietatem

tem

item iuſti pretij, vt procedat in læſione, & ſimplici deceptione; ſecus ſi in læſione ſit admixtus dolus ex propoſito; quia tunc dolo malo deceptus poteſt reſcindere contractum pro quauis minima læſione, Calder. in cap. vlt. nauiganti. num. 17. de vſur. Abb. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 6. eod. & in cap. 42. cum cauſa. verſus finem, ſub num. 4. ibi, item ex alio. & ibi, aut interuenit deceptio re ipſa. & Franc. de Aret. ſub num. 24. de teſtib. quos ſecutus ſum etiam infra num. 55. in 4. caſ. Cæpol. tract. de ſimul. contract. nu. 49. verſ. nam contractus venditionis. tom. 7. fol. 5. Stracch. tract. de ſponſ. part. 3. in verbo, item quæro vincentius. num. 3. ibi, nec in præmiſſis. tom. 6. par. 1. fol. 306. & Boninſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 5. num. 10. in fine, & num. 11. & ſic venditor poſſet præciſè rem recuperare, Gabr. in concl. lib. 3. tit. de empt. & vendit. concl. 1. num. 109. limit. 17. hancq; eandem doctrinam ſub alijs verbis docet Bal. in d. l. 2. ſub num. 1. in 3. oppoſit. C. de reſcind. vend. quem ſequuntur Ioan. de Anan. in d. cap. 6. in ciuitate. num. 8. in fine, & vti ſingulariter declarantem, Ant. Burg. in cap. cum cauſa. num. 61. in 23. limit. de empt. & vend. diſtinguens inter deceptionem, prouenientem ex induſtria deceptiua, vt tunc pro quauis etiam minima deceptione detur remedium decepto; & inter deceptionem, prouenientem ex induſtria negotiatiua, vt tunc non detur remedium, niſi excedat dimidium iuſti pretij, adde quæ ſcripſi infra num. 55.

Confirmatur hæc ſubdeclaratio auctoritate ſacræ ſcripturæ 1. ad Theſſalonicen. 4. num. 6. *ne quis ſupergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus*. Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 8. princip. ſub num. 8. tom. 6. par. 1. fol. 65. & Boninſeg. tractat. de vendit. ad temp. cap. 5. num. 4. in fine.

8 Ratio, qua vberius explicamus hanc ſubdeclarationem, eſt; quia fides bona eſt contraria dolo, l. 3. §. fin. ff. pro ſoc. & ideo quoties contractui ineſt dolus, contractus non tenet, ſeu reſcinditur ſub hac diſtinctione: Aut enim ſumus in contractu bonæ fidei; & tunc; quicquid ſentiant Petr. de Bellaper. & Cyn. qui eum videtur ſequi in l. 5. dolo. C. de inutil. ſtipul. volentes, quòd ſiue dolus cauſam dederit, ſiue inciderit in contractu bonæ fidei, contractus non ſit nullus, ſed poſſit reſcindi; ego nunc, articulo non aliter diſcuſſo, ſequor contrariam opinionem, quòd contractus bonæ fidei, cui dolus malus cauſam dedit, ſit ipſo iure nullus, l. 7. & eleganter. in princ. ff. de dol. mal. & d. l. 3. §. fin. Cæpol. vbi ſup. Bolan. tract. de reſtit. in integr. cap. 177. in fine, num. 17. tom. 5. fol. 182. quòd latius declarat Iaſ. in §. actionum. ſub num. 30. ibi, contrariam opinionem, num. 31. & ſeqq. Inſtit. de action. & eſſe communem ſententiam, quòd contractus bonæ fidei non valeat, quando contrahentes ipſi contractui dolum faciendo cauſam dederunt, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 6. tit. de contract. cap. 10. q. 2. col. 518. etiam ſi contractus ſit iuratus, quia, ſtante dolo, deficit conſenſus, Guter. tract. de contract. iurat. cap. 37. num. 12. tom. 6. par. 1. fol. 83. Aut ſumus in contractu ſtricti iuris, & tunc ex ijſdem, quos in præcedenti membro Iaſ. citat, ſed non ſequitur, refert, quòd agitur actione de dolo ad reſcindendum, vel etiam excipitur, & ita tenet Io. Azor. d. cap. 10. q. 2. quando dolus eſt commiſſus ab altero ex contrahentibus: hancque diſtinctionem inter contractum bonæ fidei, & contractum ſtricti iuris communiter teneri teſtatur, & ſequitur Ant. Burg. in cap. cum dilecti. ſub num. 45. 46. & 47. de empt. & vend. inter Repeten. tom. 4. fol. 257. ſed quando non ipſi contrahentes, ſed alius tertius, vt puta, proxeneta dolum adhibuit, tunc ſiue contractus ſit bonæ fidei, ſiue ſtricti iuris, contractus tenet indiſtinctè, Ant. Burg. in d. cap. cum dilecti. ſub nu. 52. eod. fol. 257. & Io. Azor. in loco infra proximè citato, & tunc agendum eſſe contra illum tertium actione de dolo, quo tertio non exiſtente ſoluendo, teneri eum, cuius gratia dolus fuit commiſſus, ſcribit Io. Azor. d. cap. 10. quæſt. 2.

9 Cæterum (ſi vera eſſet opinio, quòd hodie de æquitate canonica omnes contractus mundi ſunt bonæ fidei, vt dicit Iaſ. in §. quadrupli autem. in fine, num. 90. Inſtitut. de action. ſeu quòd de iure canonico ſint bonæ fidei quantum ad effectum, ideoq; quilibet contractus, cui dolus cauſam dederit ſit nullus, vt ſcribit Ant. Burg. d. cap. cum dilecti. num. 53. & 54.) vana, & ſuperflua eſſet diſtinctio, de qua num. præcedenti inter contractum bonæ fidei, & contractum ſtricti iuris.

Supereſt alia difficultas circa dicta huius

rationis; nunquid dolus, qui cauſam dat contractui bonæ fidei, inficiat contractum magis, quàm dolus incidens, vt ex Gloſ. refert Cyn. in d. l. dolo. quæ tamen hoc non aperit, &, motiuando ex aliorum dictis, ſcribit Iaſ. in d. §. actionum. ſub num. 30. & apertè tenet Cæpol. de ſimulat. contract. nu. 49. & 50. tom. 7. fol. 5. dicens, quòd ſi dolus cauſam dedit contractui bonæ fidei, contractus ipſo iure non tenet; ſed ſi incidat in contractum, poſſet ſolum agi ad ſupplementum iuſti pretij.

Ego, huius difficultatis diſcuſſione omiſſa, video, quòd de dolo, dante cauſam contractui, & de dolo incidenti, promiſcuè, & ſine aliqua differentia locuti ſunt Abb. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 6. de vſur. & in cap. 42. cum cauſa. verſus finem, ſub num. 4. ibi, item ex alio. de teſtib. & Franc. de Aret. qui eum ſequitur ibidem, ſub num. 24. dicens, quòd quando dolus dat cauſam contractui, vel incidit contractui emptionis, & venditionis, contractus ſine dubio reſcinditur, vel reducitur res ad æquum in foro contentioſo, & multò fortius in foro animæ, & Ant. Burg. in d. cap. cum dilecti. num. 21. in 2. caſ. princip. de empt. & vend dicens, quòd, ſi dolus daret cauſam deceptioni, vel incideret, competeret remedium d. l. & eleganter,

10 Intellige primo hanc ſubdeclarationem, dum dicimus, quòd contractus reſcinditur, ſeu eſt nullus ipſo iure, vt hoc ſit verum, volente decepto; alias ſecus, quia ſi voluerit ſtare contractui; tunc ille, qui commiſit dolum, non poſſet proprium dolum allegare, Iaſ. in §. actionum. num. 41. Inſtit. de action. & Ant. Burg. in d. cap. cum dilecti. ſub num. 21. & 58. & faciunt quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 390.

11 Intellige ſecundo, vt procedat, quando dolus eſt talis, vt caperet etiam prudentiſſimum virum, alias contractus remanet validus, vt in ſimili dicimus de metu, qui requiritur talis, vt cadat in conſtantem virum, Iaſ. in d. §. actionum. num. 40. verſ. vnum tamen, & faciunt quæ, loquendo de metu, ſecutus ſum infra ampl. 19. ſub num. 67. verſ. ſubinfero ſecundo.

Explica hanc intelligentiam, vt procedat in foro exteriori, ſecus in foro interiori, per ea, quæ de metu ſecutus ſum d. ampliat. 19. ſub num. 67. verſ. explica primo.

12 Intellige tertio, vt procedat, quando dolus repugnat naturæ, & moribus contractus, quia tunc contractus poteſt reſcindi, vt dixi ſupra num. 7. ſecus quando dolus, & deceptio non repugnant naturæ, & moribus contractus, quia tūc non reſcinditur; ideſt, nō eſt neceſſaria aliqua reſtitutio; quare ſi tu, ludens, videnſq; certiſſimò te lucraturum, augeas ſponſionem, &, vt vulgo dicunt, *inuiti del reſto*, vel contra videns, te non poſſe lucrari, auges ſimiliter ſponſionē, vt alios terreas, & ita lucraris, vtique lucrata reſtituere non teneris; quia quamuis hoc videatur quædam deceptio, tamen eſt licita, quia ita fert lex ludi; & ludentes eo ipſo, quòd conueniunt ludere, tacitè conſentiunt in eiuſmodi dolos, quos ludi leges admittunt, & qui dicuntur potius cautelæ, quàm doli, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. in fine, Couar. in cap. 4. peccatum. par. 2. §. 4. ſub num. 6. verſ. ſed contrariam. iuncto num. 5. verſ. hinc pulchra. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 625. Boninſ. tractat. de lud cap. 14. num. 1. & ſeqq. Garcia de contract. cap. 43. ſub num. 9. verſ. la quarta concluſione, Lud. Lopez de contract. cap. 21. verſus finem, verſ. tertia propoſitio. Ludou. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 517. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 6. tit. an per ludum pecunia præſenti, &c. verſ. in actu autem. fol. 165. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de delict. ex quib. orit. reſtit. in part. cap. 25. q. 2. col. 440. & ſeq. qui explicant per exempla; & cum hac, & præcedenti intelligentia procedit forſan, quod ſentit Bal. citatus ſupra ſub d. nu. 7. verſ. ſubdeclara. in fine.

Pone caſum huius intelligentiæ in ludo chartarum: vnus ex colluſoribus certò ſcit, ſe in qualitate chartarum, aut punctorum quantitate alterum excedere, alter tamen id neſcit, & qui de lucro certus eſt, ſummam pecuniæ, quam coram ſe habet, in ſortem mittit, ideſt, auget ſponſionem, ſiue ludum (quod Hiſpani dicunt, *embidar el reſto*) alter verò, ex ignorantia hoc ipſum acceptans, quicquid coram habet, amittit: pone etiam caſum in ludo ſcaccorum, quem Hiſpani vocāt *del axedrez*, alter colluſor aduertit, quòd aduerſario, incautè latrunculū moueti, ſubripiet ineuitabiliter latrunculū, vocatū, *dama*, & quia, ſubtracto tali latrunculo, certus eſt de lucro, auget ludum, & aduerſarius, non præuiſa futura latrunculi ſubtractione, acceptat auctionem, & perdit; his certè caſibus vincens, non tenetur reſtituere, Medin. Garcia.

cia, Lud. Lopez, Molin. & Io. Azor. in locis ſupra proximè citatis.

13 Intellige quarto, vt procedat in dolo, commiſſo à contrahente; ſed ſi ſit commiſſus à proxeneta, ſeu alio tertio, aliter forſan eſſet dicendum, Iaſ. in d. §. actionum. nu. 44. verſ. an autem. Cæterum iſte proxeneta tenetur de dolo, vt ſcripſi ſup. num. 8. verſus finem.

14 Exemplifica primo, ſeu explica terminos eiuſdem ſubdeclarationis, vt ſimplex deceptio, ſeu deceptio, proueniens ex induſtria negotiatiua, qua contractus non reſcinditur, niſi excedat dimidium iuſti pretij, dicatur, quando dolus non ineſt contractui, ſed vendens credit, ſe vendere iuſto pretio, & emens ita ſe credit emere, quia iſto caſu decipiens re ipſa, in primis non peccat, &, durante credulitate, non eſt tràctandum, an in foro conſcientiæ teneatur ad aliquam reſtitutionem, cum ignoret læſionem; &, ſuperueniente ſcientia de non iuſto pretio, adhuc eſt tutus in foro fori, tàm inſpecto iure ciuili, quàm inſpecto iure canonico, per ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 5. extenſ. 3. ſed in foro conſcientiæ, an ſit tutus, ſunt opiniones, quarum communis, & magis ſecura eſt negatiua, quòd non ſit tutus, & quòd propterea teneatur reſtituere, vt ſecutus ſum infra ſub num. 52. verſ. contra.

15 Exemplifica ſecundo, ſeu explica terminos eiuſdem ſubdeclarationis, eiuſq; rationis, vt dolus ex parte emptoris dicatur, quando is induxit venditorem ad vendendum minus iuſto pretio, quia tunc competit venditori remedium etiam citra dimidium iuſti pretij, Abb. in cap. 42. cum cauſa. verſus finem, ſub num. 4. in 2. membro diſtinctionis, de teſtib. quem retuli etiam infra num. 55. in 4. caſ. Et ex parte venditoris, quando is, vendendo, mentitur de qualitate rei vendendæ, vel tacet, & occultat aliquid circa rem, propter quod res pluris venditur, Franc. de Aret. in eod. cap. cum cauſa. ſub num. 24. ibi, dicitur autem dolus.

16 Exemplifica tertio: Præſes quidam prouinciæ in interiorem familiaritatē magnum admiſerat mercatorem: iſte mercator præſenſit decretum, à Præſide factum, biduo, aut triduo publicandum, eoque vilius imponendum pretium frumento: ſtatim frumentum, quod habebat, vendidit, nec emptorem certiorem fecit de decreto publicando; certè iſto caſu emptor poteſt contra mercatorem agere ad id, quod intereſt; neque iſto caſu quærendum eſt, an deceptio ſit vltra dimidium iuſti pretij, quia vbi dolus dat cauſam contractui, ſuccurrendum eſt decepto pro qnauis læſione, Bar. in l. 40. quæro. ff. de act. empt. Felyn. in cap. 2. cognoſcentes. ſub num. 7. limit. 2. in fine, de conſtitut. Neuiz. conſ. 49. ex ducali. num. 17. verſ. quarto principaliter. Stracch. tract. de ſponſ. par. 3. in verbo, item quæro vincentius. nu. 2. & ſeqq. verſ. putoque. tom. 6. par. 1. fol. 306. & Menoch. tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 2. caſ. 185. ſub nu. 20. 21. & 22. &, quòd venditor teneatur non ſolū ad reſtitutionē, ſed etiam ad intereſſe, ſcribit Brun. tract. de ceſs. bon. q. 30. q. 4. princip. ſub nu. 1. tom. 3. par. 2. fol. 192. & idē cōtra eū, qui prohibitionē monetarū futurā ſciebat, & ideo illas ſtatim expendit, vel de illis creditori ſatisfecit; quòd, inquā, illas recipere teneatur, & bonas ac expēdibiles loco earū reſtituere, ſequitur Brun. d. q. 30. q. 4. princip. num. 2. tom. 3. par. 2. fol. 192. adde quæ ſcripſi §. ſeq. gl. 5. num. 299. limit. 2. & n. 339. & inf. §. 7. gl. 5. n. 152. & ſeqq. & vide quæ ſcribit M. Ant. Cucch. de inſtit. maior. lib. 1. tit. 3. ſub nu. 21. fol. 7.

17 Imò ſecundum Stracch. d. verbo, item quæro vincentius. num. 3. in fine, & tract. de aſſecurat. gl. 27. ſub num. 4. verſ. ſecunda facti ſpecies. eod. tom. fol. 377. dolus iſto caſu poſſet forſan puniri, vti crimen ſtellionatus.

18 Infero ex hac exemplificatione, tutam non eſſe reſolutionem, quam ex Io. Azor. retuli ſupra q. 1. num. 412. & 413.

19 Exemplifica quarto in aſſecuratione nauis, mercium, vitæ hominis, & ſimilium poſt ſecutum in eis caſum ſiniſtrum, quia etſi aſſecuratio, facta etiam poſt ſecutum caſum ſiniſtrum, teneat, dummodo qui facit, ſe aſſecurari, ignoret, eſſe ſecutum, Stracch. tract. de aſſecur. gloſ. 27. ſub num. 2. verſ. prima quando. tom. 6. par. 1. fol. 377. Gam. in Luſit. deciſ. 181. in princip. & videtur admiſſum à ſtat. Gen. lib. 4. cap. 17. §. ſecuritates factæ.

20 Tamen ſecus eſt, quando is, qui fecit, ſe aſſecurari, iam nouerat, ſeu præſumitur nouiſſe, caſum ſiniſtrum eſſe ſecutum, quia tunc aſſecuratio eſt doloſa, ideoq; nullatenus tenet, Stracch. d. gl. 27. num. 4. & ſeqq. verſ. ſecunda. Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 28. num. 25. verſ. ſequitur. & de hoc nemo dubitat; & in ſtatut. Genuen. in d. §. ſecuritates factæ. ſatis eſt expreſſū; & quòd iſta ſit fraus aſſecurati, notat Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dubijs. cap.

cap. 18. dub. 9. verſ. prima ſi quando. col. 1022.

21 . Contraria opinio in prima parte exemplificationis, nempè, quòd aſſecuratio poſt ſecutum caſum ſiniſtrum, ſit nulla, etiam ſi aſſecuratus ignoraſſet, caſum ſiniſtrum eſſe antea ſecutum, ſuadetur hoc argumento, quia aſſecuratio eſt emptio, & venditio periculi, vt ſcripſi ſup. q. 1. num. 129. ſed emptio,& venditio rei in rerum natura non exiſtentis, non tenet, per ea, quæ poſt Santer. latè deducit Stracch.tract.de aſſecurat.gl.6. num.6.tom.6.par.1.fol.365. & ideo in ſtat. Genuen. eod.cap.17. S.ſecuritates non poſſint. diſponitur, vt ſecuritates fieri non poſſint, niſi extet riſicum in re aſſecurata. Ergo, &c.

Confirmatur hæc contraria opinio, quia aſſecuratio non ſolum eſt nulla, quando aſſecuratur res, non exiſtens, vt dixi, ſed eſt nulla etiam, quando exiſtit, ſed nulli ſubeſt periculo; quare ſicut aſſecurato non debentur merces aſſecuratæ,quando is ſciebat caſum ſiniſtrum in eis iam ſecutum, vt dixi nu. præceden.ita è conuerſo neque aſſecuratori debetur pretium aſſecurationis, ſi is ſciebat, merces eſſe in tuto, quia cũ hoc caſu nullum ſubeat periculũ, non poteſt periculi pretium habere,Io. Azor.d.cap.18.dub.5.verſ.in hac re.col.1021.&,quòd idcirco, aſſecurator,ſi certus ſit, rẽ ante contractum perueniſſe ad terminũ,verbi gratia, in portum,in quem illam aſſecurat, non poſſit pretiũ exigere,tum quia obligatio,quam in ſe ſuſcipit,nullius eſt pretij, tum quia adeſt dolus, ſcribit Leonar. Leſs.d.cap.28.ſub nu.24.verſ.hinc ſequitur.

22 Non diſcedo ab exemplificatione, & moueor hac vnica ratione, quia aſſecuratio, & ſponſio in ſubſtantia conueniunt, vt ſcripſi ſupra q.1.num.131.

Sed ſponſio poteſt fieri de re incerta, & dubia,tàm ſi ſit de re dubia futura, per ea, quæ ſcripſi d.q.1.ſub num.88.90.95. & 97. quàm ſi ſit de re dubia præſenti, vel præterita, Io.Azor.de inſtit. moral. par.3. lib.11. tit.de contract. dub.cap.19.not.3.col.1023. & quòd ſponſio fieri poſſit tàm de re præterita, quàm de præſenti, & futura ſcribit Franc.Garcia de contract. cap.43. ſub nu.3. verſ. vn'altra. & in re præterita ſcribit Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb.reſtit.q. 22. verſ.ſi obijcias.col.penult.fol.178.& ratio eſt euidens, quia ſponſio eſt ſpecies ludi, vt ſcripſi d.q.1. ſub num.86.verſ.ergo commercia. ſed ludus ex ſui natura ita poteſt eſſe de re futura, ſicut de re præterita: admiſſo tamen,quòd in ſponſione de re præterita, vel præſenti facilius committi poteſt fraus, quàm in ſponſione de re futura.

Ergo etiam aſſecuratio poteſt fieri de re præterita; & ita ſeruatur, quia ſufficit, riſicum ſemel extitiſſe.

Non obſtant adducta in contrarium num. præcedenti,quia reſpondeo dupliciter.

Primo aliud eſſe,aſſecurari rem, cuius ſalus,vel interitus potuerit ante aſſecurationẽ, vel poſt eueniſſe, ſed ignoretur, vt eſt caſus, in quo loquimur;aliud, aſſecurari rem, quæ tàm ante, quàm poſt aſſecurationem,nec ſalutem,nec interitum potuerit habere, quia non extiterit res, vt in caſu oppoſitionis.

Secundo reſpondeo,admittendo, quòd,ſi quis, nullas habens merces in naui, ſed fingens eas habere, & valere decem millibus aureorum, fecerit, eas aſſecurari ad Hiſpalim,vel Genuam, datis quingentis aureis,& nauis pereat,aſſecuratio non tenet ex diſpoſitione dicti ſtat. Genuæ, & quòd hoc idem de iure communi ſcribũt Santer. & Stracch. citati ſup. n.21.tamẽ in iure communi poſſet forſan ſic diſtingui: aut aſſecurator ſciebat, ſeu ſuſpicabatur, nullas extare merces, vel extare non tãti valoris, & dicerẽ, quod aſſecuratio adhuc tenet, in vim ſponſionis, vt ſi nauis venerit ſalua,aſſecurator lucretur 500. ſin minus perdat 1000. vt ex Sot. ſequitur Leonar.Leſs.de iuſt.& iur.lib.2.cap.28. ſub n.28. aut ignorabat, & bona fide contraxit, putans,extare merces,vel tanti valoris;& iſto caſu ſimiliter tenet aſſecuratio, ſi contraxiſſet, etiam ſi ſciuiſſet, ſecus ſi non contraxiſſet, Leonar.Leſs. vbi ſupra.

Verum hæc diſtinctio Leſſij poſſet forſan adaptari in foro interiori, non autem in foro exteriori, quia ſi in eo attenderetur hæc diſtinctio, facilè poſſet committi fraus, nam ſi nauis valeret ſcut. 1000. & aſſecuratio fictarum mercium fieret pro ſcut.8000.caſus ſiniſter nauis poſſet ab aſſecurato ſtudioſè procurari, vt,ſubmerſa naue,lucraretur pretium fictarum mercium,ideo in foro exteriori, ad obuiandum huic fraudi, tenendum eſt indiſtinctè cum Santer.Straccch.& ſtat. Genuæ, quòd aſſecuratio non teneat.

Pro vlteriori intelligentia huius exemplific. vide quæ ſcripſi ſup.q.1. nu.128.& ſeqq.

Exemplifica quinto in ludo, de quo ſcripſi ſup.q.1.ſub n.123.verſ.excipe 3.& ſeqq.

Subde-

23 Subdeclara ſecundo, reſtringendo eandem primam declarationem, poſitam ſupra num. 2. vt non procedat quando cum paruitate pretij concurreret aliquid aliud, ex quo, iuncta paruitate, ſeu exceſſu pretij, poſſet præſumi ſimulatio contractus in fraudem vſurarum; vt in caſu, de quo infra num. 31. verſ. exemplifica. quia tunc, nulla habita conſideratione quantitatis læſionis, contractus eſſet non ſolum iniuſtus, ſed eſſet etiam illicitus, & ideo nullus, dummodo præſumatur ſimulatus in fraudem vſurarum: & iſto caſu, quando agitur de ſimulatione contractus, quantitas paruitatis, ſeu exceſſus pretij quanta eſſe debeat, relinquitur arbitrio iudicis, vt, poſt relatas in hoc articulo opiniones, reſidet Cæpol. tract. de ſimular. contract. num. 136. verſ. ſexta. & num. ſeqq. in quibus probat, & declarat, ex quibus debeat moueri iudex ad arbitrandum, & ita etiam ſentit ſub num. 202. ibi, difficile tamen. tom. 7. fol. 14. & ſentit Io. Andr. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 2. ibi, & dummodo in fraudem vſurarum nihil fiat. de vſur. &, quòd vbi ex iniuſtitia pretij oriatur ſuſpicio ſimulationis contractus, ſtetur arbitrio iudicis, an pretium ſit iuſtum, vel iniuſtum, ſequitur Affl. deciſ. 40. caſus eſt. num. 19.

24 Infero ex hac ſubdeclaratione, quòd quamuis ex ſola pretij iniuſtitia, ſeu læſione, etiam medietatem iuſti pretij excedente, contractus emptionis, & venditionis non conuincatur de vſura, d. cap. 6. in ciuitate, & ibi Abb. num. 5. verſ. nota ex. de vſur. tamen, quando vltra iniuſtitiam pretij concurrit ſuſpicio fraudis, & ſimulationis in fraudem vſurarum, aliud eſſet dicendum, vt patet ex his, quæ dixi infra num. 31. verſ. exemplifica.

25 Subinfero, explicando hanc illationem pro abſoluta totius rei intelligentia, triplicem deceptionem, ſeu dolum poſſe conſiderari in contractu.

Prima deceptio, ſeu dolus eſt, quoad rei pretium ſine vitio rei, de qua fit contractus.

Secunda deceptio eſt, non in pretio, ſed in vitio rei, quæ venditur.

Tertia eſt deceptio, quo ad ſpeciem contractus, & hæc ſpeciali nomine vocatur ſimulatio.

In prima deceptione, ſeu dolo, qui conſiſtit circa pretium, ſunt conſtituendi tres caſus.

Primus caſus eſt, quando deceptio eſt ſimplex vltra dimidium, & iſto caſu concludo, contractum poſſe reſcindi, vel reduci ad iuſtum pretium, reſeruata electione ei, qui decepit, vt dixi ſupra num. 2. & 3. verſ. ſecus. quia iſto caſu dolus, ſeu deceptio dicitur re ipſa, vt dicunt Doct. in l. 2. C. de reſcind. vendit.

26 Secundus caſus eſt, quando deceptio eſt ſimiliter ſimplex, ſed non eſt vltra dimidium iuſti pretij: & iſto caſu concludo, deceptionem, ſeu dolum non attendi, ideoq; contractus remanet omnino validus, vt dixi ſupra num. 1. & 2.

Ratio vtriuſque concluſionis in vtroque caſu eſt, quia nec modicitas pretij, nec exceſſus pretij, de per ſe ſoli faciunt contractum illicitum.

27 Tertius caſus eſt, quando modicitas, ſeu exceſſus pretij non eſt ſimplex, ſed habet admixtam aliam qualitatem, ſeu coniecturam, quæ arguat fraudem contractus; & iſto caſu ſiue læſio ſit magna, ſiue parua, concludo, eſſe examinandas iſtas coniecturas, & vbi præſumptiuè probent fraudem, contractus erit illicitus, vel vſurarius, vt dixi etiam ſupra num. 23. in ſecunda ſubdeclaratione.

Tempera iſtam concluſionem, vt hæ qualitates, ſeu coniecturæ fraudis vſurarum ceſſent, quando conſtat de certa cōtrahentium voluntate, quòd volebant vendere, & emere, quia in certis ceſſant coniecturæ, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 5. extenſ. 5. ſed hic ſtat difficultas, quam non vidi à Doctoribus tactam, quando dicatur conſtare de certa eorum voluntate; quia difficile eſt eam probare in foro contentioſo, vt dicit Cæpoll. tractat. de ſimulat. contract. ſub num. 202. tom. 7. fol. 11.

28 In ſecunda deceptione concludo, non ſolum non tolerari læſionem, aſcendentem ad dimidium iuſti pretij, ſed neque aliam inferiorem, niſi ſit minima, quæ non tranſeat ad notabilem quantitatem, per ea, quæ ſcripſi infra ſub num. 110. verſ. ſecus.

29 In tertia deceptione, ſeu dolo, quo ſimulatur contractus, conſidero duas ſpecies ſimulationis.

Prima ſimulatio eſt, quando fit de contractu licito ad contractum licitum: & quia hæc ſimulatio eſt licita, vt ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 8. num. 529. & 531. concludo, contractum ſimulatum eſſe validum, etiam in ea forma, in qua eſt ſimulatus; vt puta, ego, à te rogatus,

gatus, volo tibi mutuare pecuniam, & tu vis mihi reſarcire lucrum cambij, à quo ceſſo, vt tibi mutuem, & ideo de mutuo fingimus cambium, vtique iſta fictio eſt iuſta, vt ſecutus ſum ſupra ampl.8.num.1.& 22. idem, ſi ego volo tibi mutuare, ſed, quò celeriorem habeam executionem in repetitione, ſimulamus, eſſe depoſitum, vt ex Cæpol. caut. 243. ſecutus ſum d. cap. 8. num. 531. vel ſi ego volo tibi donare, ſed ad efficaciorem donationis validitatem ſimulamus emptionem, nulla admixta turpitudine, ſeu fraude; nam ſicut, mutuando, poſſem adijcere legem, quòd teneatis mihi in forma depoſiti; ita etiam poſſumus integrum depoſitum ſimulare, & iſtis caſibus magis valebit, quòd ſimulatè agitur, quàm, quod verè concipitur, & erit limitatio regulæ, de qua num. ſeq.

30 Secunda ſimulatio eſt, quæ fit de contractu illicito ad licitum: & in hac conſidero duos caſus.

Primus caſus eſt in contractu mutui virtualis, ſeu impliciti, dum contrahentes intentionaliter contrahunt mutuum lucratorium, & ideo illicitum; ſed ſimulant venditionem, emptionem, locationem, ſocietatem, vel alium contractum licitum, ex quo mutuans capiat lucrum, pecunia æſtimabile; quod ex contractu mutui capere non poteſt; & ſic neuter habet animum contrahendi illum contractum, quem ſimulatè gerunt; & iſto caſu concludo, contractum eſſe illicitum, & vſurarium, Cæpol. tract. de ſimulat. contract. q.4. num.191.192. & 193. tom.7. fol.11. & ſub num. 202. verſ. ſecundo caſu. quia plus valet quod verè agitur, quàm quod ſimulatè concipitur, vt in rubr. & nigro, C. plus valere quod agitur. Calder. conſ. 11. mercator ianuenſis. de vſur. Abb. in cap.6. in ciuitate. ſub num. 2. de vſur. & Cæpol. d. num. 191. & pro maiori huius caſus intelligentia vide omnino, quod ſcripſi ſup. q.1. num.570. verſ. ratio quare.

Ratio huius concluſionis eſt, quia lex, loquens contra vſurarios, procedit contra fictos emptores, qui in veritate ſunt vſurarij; Ant. Burg. in cap. ad noſtram. num. 6. not.1. de empt. & vendit. inter Repeten. tom. 4. fol.261.

31 Exemplifica hunc caſum, quando emptor emit vili pretio, & incontinẽti rem emptam locat eidem venditori pro certa annua penſione, & pro tanto tempore, cum pacto retrouendendi, durante illo tempore locationis; quia hic re vera non eſt contractus emptionis, & venditionis, neque locationis, ſed eſt contractus mutui lucratorij cum pignore, ſeu eſt contractus pignoratitius, ſimulatus, & illicitus, vt tenuit Rot. diuerſ. deciſ. 801. in vna. initio, & num. 1. 2. & 3. in Imolen. bonorum, ven. 16. iunij 1595. coram R. P. D. Orano, in impreſſis Lugduni anno 1612. hæcq; ſimulatio augeretur, quando emptor poſſeſſionem rei emptæ numquam eſſet adeptus, ſed in ea remanſiſſet ſemper venditor, Cæpol. d. tract. de ſimulat. contrac. præſumpt. 24. num. 164. & Affl. deciſ. 40. caſus eſt. ſub num. 18. & clauſula precarij, ſeu conſtituti in contractu ſimulato nihil operatur, Cæpol. vbi ſup. nu. 166. & ſeqq. & Affl. d. deciſ. 40. n. 17. ruſus augeretur ſimulatio, quando venditor teneretur ad omnia onera, ita quòd emptor rem haberet liberam tàm à ſolutione gabellarum, quàm collectarum, & vectigalium, ſoluendorum, & præcipuè ſi adderetur pactum, quòd in caſu redemptionis venditor teneretur emptori reficere omnes impenſas factas per emptorem in inſtrumentis, etiam concernentibus commodum ipſius, Rot. vbi ſup. ſub num. 3. verſ. nec habenda, & num. 4. hæc enim ſunt contra naturam venditionis, ideoque inducunt præſumptionem vſurarum, Rot. diuerſ. deciſ. 19. fuit concluſum. ſub nu. 2. coram R. P. D. Cantuccio, in Rom. null. cenſ. 4. Febr. 1583. in impreſſis Rom. 1615. augeretur etiam fortius ſimulatio, quando emptor indirectè arctaret venditorem ad redimẽdum infra certum tempus, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 479. & ſeqq. iuncto num. 475. vt puta, quando in caſu non redemptionis obligaret eundem ad dandos nouos fideiuſſores de euictione ad contentamentum ipſius emptoris; quod certè nihil aliud eſſet, quàm cogere eum ad redimendum, ſi placuerit ipſi emptori, quia ſemper poſſet dicere, fideiuſſores, qui offerrentur, non eſſe in ſui ſatisfactione, & conſequenter poſſet agere ad reſtitutionem pretij loco damnorum, & intereſſe; hincq; alias cum vnus ratam partem ſcripturarum, ſeu officij notariatus capitolini non vacabilem emiſſet pretio ſcutorum 900. eandemque incontinenti locaſſet venditori pro annua penſione ſcutorum 67. cum dimidio alterius, & pro toto tempore dato ad redimendum; reſpondebam de iure, prædictum contractum eſſe illicitum, quia in eo concurrebat modicitas pretij, cum of-

ficia

ficia non vacabilia in Curia vendantur ad rationem quinque pro centenario, & iſta emerat ad rationem ſeptem, & concurrebant alia prædicta.

Aduerte obiter circa iſtud exemplum, ſumptum ex pacto retrouendendi, quòd diuerſæ ſunt coniecturæ, quibus hoc pactum cenſetur vſurarium, & eas omitto, quia non pertinent ad noſtrum inſtitutum; tu poteris in occurrenti caſu videre aliquos ex Doctoribus ſupracitatis, & eos, quos citat Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vend. cap. 12. q. 7. per totam. col. 661. & ſeqq.

32 Extende eandem concluſionem, vt procedat etiam ſi pretium contractus ſit iuſtum, ita vt nulla in contractu poſſit conſiderari læſio, quia contractus adhuc erit vſurarius, ideoq; reſcindi poterit, tàm de iure canonico, quàm de iure ciuili, Cæpol. d. tract. de ſimul. contract. num. 191. & ſub num. 202. verſ. ſecundo caſu. fol. 11. & facit quod ſcripſi ſup. num. 23. in 2. ſubdeclaratione.

33 Reſtringe per oppoſitum, declarando duas facti ſpecies, quando non vterque, vt in hoc primo caſu, de quo ſupra ſub nu. 30. ſed alter tantum eorum geſſit fraudem in animo.

Prima facti ſpecies eſt, quando venditor non habebat animum vendendi; emptor tamen habebat animum emendi; & iſto caſu diſtinguo: Aut emptor ſciebat animum venditoris; & tunc in foro contentioſo concluſio huius primi caſus non procedit, quia non poteſt dici contractus ſimulatus, ſeu vſurarius, cum extrema, nempè mala intentio venditoris, & non mala intentio emptoris ſimul non concurrant; ſecus tamen eſt in foro conſcientiæ, quia emptor adhuc tenebitur, Cæpol. d. tract. de ſimul. contract. ſub num. 193. ibi, aut interuenit. & ſub nu. 202. verſ. tertio caſu: Aut emptor ignorabat animum venditoris; & tunc, ſi emptor fuit in lata culpa ignorantiæ, non excuſatur in foro conſcientiæ, & ideo tenebitur, ac ſi ſciuiſſet, vt in præcedenti membro diſtinctionis, Cæpol. vbi ſup. num. 195. in fine, & 196. & ſub d. num. 202. verſ. tertio caſu. ſecus ſi fuit in leui, vel leuiſſima culpa, quia tunc in nihilo tenetur venditori, ſed debet ei à confeſſario iniungi pœnitentia pro modo negligentiæ, & non pro modo damni, Cæpol. in locis ſup. proximè citatis: quòd ſi emptor in nulla fuit culpa, ſeu negligentia, tunc eſt in omnibus, & per omnia excuſatus in foro ciuili, canonico, & conſcientiæ, Cæpol. vbi ſupra. ſub num. 197. & ſub num. 202. verſ. tertio caſu.

34 Secunda facti ſpecies eſt oppoſita, quando emptor non habebat animum emendi, ſed intendebat accipere pro pignore, venditor tamen habebat animum vendendi: & iſto caſu, referendo breuiter eandem doctrinam Cæpollæ, qui diſcedit, vt ipſe dicit, ab Hoſt. Ioan. Andr. & Laur. de Rodulph. diſtinguo: Aut venditor ignorauit malam intentionem emptoris; & iſto caſu contractus remanet illicitus, vel licitus, prout voluerit ipſe venditor, quia quoad venditorem eſt licitus, & contra eum agi non poteſt, ſed ipſe agere poterit contra emptorem ad reſciſſionem contractus: Aut venditor ſciuit animum emptoris; & tunc quia ipſe venditor fuit in culpa, vterque caret actione in foro contentioſo, ſed in foro conſcientiæ emptor indiſtinctè tenetur, Cæpol. vbi ſup. nu. 199. & ſub num. 202. verſ. tertio caſu. & hæc de primo caſu, poſito ſupra num. 30.

35 Secundus caſus eſt in alio contractu, quàm mutui; vel etiam mutui, ſed ſine lucro; & concludo, contractum non eſſe vſurarium, quia vſura non conſiſtit in alio contractu, quàm in contractu mutui lucratorij, veri, vel palliati, per ea, quæ ſecutus ſum hac ead. q. par. præced. num. 25. & 26. dico tamen, contractum, eſſe nullum; quare, cum lex prohibeat, ne filiofamilias mutuetur pecunia, & tu ei mutuas frumentum, vel aliam rem, ex cuius venditione filiusfamilias conſequatur pecuniam; vtique tu non facis contra verba legis, ſed facis contra mentem, Bal. in l. non dubium. in princ. & Iaſ. num. 2.

36 C. de legib. † item lex prohibet officiali, ne accipiat munera, præter eſculenta, & poculenta, ſi officialis accipiat eſculenta, & poculenta in magna quantitate, non facit contra verba legis, ſed facit contra mentem, & ideo facit fraudem legi, Iaſ. vbi ſup. & ita punitur, qui facit contra ſolam mentem legis, ſicut qui facit contra mentem, & verba, Bal. in d. l. non dubium. num. 1. Iaſ. num. 4. & adde quæ ſcripſi infra §. 6. gloſ. 1. num. 12. verſ. quia replicatur. & num. 16. verſ. & demum.

37 Infero ex concluſione huius ſecundi caſus, aliud eſſe, contractum eſſe vſurarium, & aliud, contractum eſſe illicitum.

38 Subdeclara tertio eandem primam declarationem, poſitam ſupra num. 3. in ſecunda parte, dum dixi, quòd, data læſione vltra dimidium iuſti pretij, poteſt læſus agere alterna-

ternatiuè, vt iſto caſu emptor, qui emit, teneatur non ſolum reſtituere rem, vel ſupplere pretium, vt dixi, ſed teneatur etiam reſtituere fructus, quos percepit, ſecundum ea, quæ ſcribunt Bal. in d. l. 2. ſub num. 3. verſ. tertij dicunt. & ibidem Salyc. ſub nu. 5. verſ. venio ad quæſtionem. ibi, confirmat etiam. C. de reſcind. vend. dum ſcribunt, quòd læſo vltra dimidium iuſti pretij non datur condictio ex illa lege, quia condictio ex lege eſt ſtricti iuris, ideoque in ea non venirent fructus, niſi poſt moram, ſed in caſu noſtro, inquiunt, veniunt fructus; Ergo inferunt, datur actio ex vendito, in qua veniunt etiam ea, de quibus non eſt actum.

Confirmatur hæc ſubdeclaratio, quia, reſciſſa venditione ex cauſa de præterito, quæ ineſſet à tempore vẽditionis, debentur etiam fructus, vt ex veriori opinione de iure ſcribit Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 3. ſub num. 9. verſ. eſt & aliud. quem in alio caſu ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 482. & ſcripſi ſup. ampl. 8. num. 205. ſed læſio, ob quam contractus venditionis reſcinditur, fuit cauſata in ipſo contractu venditionis: ergo.

39 Contra hanc ſubdeclarationem, nempè, quòd emptor fecerit fructus ſuos, ideoq; eos non teneatur reſtituere, neque computare in ſortem, tenent Cæpol. tract. de ſimulat. contract. ſub num. 17. in fine, & num. 18. verſ. & multo magis. tom. 7. fol. 4. Ant. Burg. in cap. ad noſtram. ſub nu. 36. de empt. & vend. inter Repeten. tom. 4. fol. 263. & ita videtur tranſire Gabr. in ſuis concluſ. lib. 3. tit. de empt. & vendit. concluſ. 1. num. 14. in fine ampl. 4. dum hanc opinionem vltimo loco refert; & quòd praxis receperit hanc contrariam opinionem, quamuis ſubdeclaratio ſit verior de iure, teſtatur Couar. in loco, ſup. proximè citato.

Ratio poteſt eſſe duplex: Prima, quia d. l. 2. prouidet læſo ſolum, vt lædens teneatur vel reſtituere rem, vel ſupplere iuſtum pretium, & ſic ſupponit validitatem venditionis: ſi eſt valida; ergo, inquit, emptor percepit fructus ex re ſua, Cæpol. vbi ſupra. Secunda (& hæc videtur melior) quia res empta habetur ex titulo oneroſo, quo caſu, reſoluto titulo, non reſtituuntur fructus, medio tempore percepti, quia imputatur agenti ad reſciſſionem, quòd non egerit incontinenti, quare cum ipſe fuerit negligens, & in culpa ſibi imputet, vt latius explicat Ant. Burg. in loco, ſupra proximè citato; & ad corroborationem addo, quòd iniuſtum eſſet, vt emptor ſtaret periculo perdendi rem ex aliquo caſu ſiniſtro, & venditor in tuto conſequeretur fructus illius rei.

Pro clariori reſolutione, loquendo in contractu emptionis, & venditionis, conſidero duos caſus.

Primus caſus eſt, quando emptor contentus vult ſupplere iuſtum pretium; & iſto caſu; quamuis nondum viderim, qui eum tetigerit, & videatur concludendum ſine controuerſia, fructus non eſſe reſtituendos; tùm quia, cum non reſcindatur contractus, fructus, ex eo percepti, remanent; tùm quia ratio reſtituendi fructus, de qua in ſeq. caſu, militat, quando reſoluitur contractus: tamen ego diſtinguendo, concludo, quòd hæc opinio contra ſubdeclarationem poteſt procedere in foro fori, ſed in foro conſcientiæ dicerem, emptorem adhuc teneri ad reſtitutionem fructuum pro rata iuſti pretij non ſoluti, prout cenſuit etiam Cæpol. d. tract. de ſimulat. contract. ſub num. 18. & 19.

Secundus caſus eſt, quando, emptore nolente ſupplere iuſtum pretium, reſcinditur contractus venditionis; & iſto caſu militant opiniones, quas adducit Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 3. num. 9. verſ. eſt & aliud.

Prima opinio eſt affirmatiua, quòd fructus ſint reſtituendi, & ita procedat ſubdeclaratio, quæ duobus præcipuis nititur fundamentis: Primo, quia, quando reſcinditur venditio, acceſſiones hinc inde reſtitui debent, vt nihil amplius quicquam conſequatur alteruter ipſorum reſcindentiũ, quàm ſi venditio facta non eſſet: reſoluta namque venditione; perinde habetur, ac ſi facta non eſſet, ſicque, ea reſoluta, res in priſtinam cauſam redit, & omne ius rei eſt ſaluum, & integrum, ac ſi nunquam interueniſſet venditio, & in his acceſſionibus fructus continentur, Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 8. princip. in 2. effectu. num. 3. Secundo, quia, reſciſſa venditione ex cauſa de præterito, fructus ſunt reſtituendi, vt dixi hum. præced. in fine.

Secunda opinio eſt negatiua, quòd fructus non ſint reſtituendi, & ita procedat opinio, quæ eſt contraria ſubdeclarationi; hancq; ſecundam opinionem ſeruari à praxi retuli ſup. verſ. contra.

Tertia opinio eſt, quòd emptor, ſi fuerit in bona fide, reſtituet rem cum fructibus perceptis non conſumptis, & quos percepit

poſt

poſt litis conteſtationem, atque etiam conſumptos prius, ſi ex eis fuerit factus locupletior; ſecus ſi ex eis non fuerit factus locupletior; ſimiliter venditor, ſi quid certum ex pretio perceperit, illud emptori reſtituet, vt puta, ſi ab emptore loco pretij non ſoluti certum quid annuum habuerit, Couar. d. verſ. eſt & aliud. in fine, ego addo, quòd non ſolum reſtituet, ſi habuit ab emptore, ſed etiam ſi habuerit aliunde; puta, quia ex pretio, ſibi ab emptore ſoluto, emerit annuum cenſum, vel aliud frugiferum commercium contraxerit: quia non conuenit vt habeat fructus rei, & pretij; hæcq; tertia opinio maximè procedet in foro conſcientiæ.

40 Subdeclara quarto, vt data pretij latitudine, in qua tàm ſummum, quàm medium, & infimumm pretium ſit iuſtum, iuxta ea, quæ ſecutus ſum infra num. 101. reſtrict. 2. tunc ad cognoſcendum, an læſio ſit infra, vel vltra medietatem iuſti pretij, debeat medietas ſumi non à ſummo, vel infimo pretio, ſed à medio; & moueor, quia in dubio media via eligi debet, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 7. cap. 11. ſub num. 380. verſ. tertio quia. quare, ſi res, quæ vendi ſoleat 12. 11. vel 10. & quodlibet iſtorum pretium ſit iuſtum, & vendita ſit quinque, dicetem, probatam eſſe læſionem.

Subdeclara quinto, vt, ad cognoſcendam læſionem contractus, non ſit inſpiciendum ſolum pretium, ſed debeat conſiderari totus contractus, vt oſtendit Surd. conſ. 217. ad quod ſe remittit deciſ. 150. honorantia. num. 6. & 7.

Et hæc de prima declaratione, poſita ſup. num. 1. & 2.

41 Declara ſecundo, reſtringendo hanc eandem decimam ampliationem, vt quamuis de iure ciuili, & canonico liceat contrahentibus ſe decipere in pretio vſque ad dimidium, vt dixi ſupra num. 1. & ſub num. 5. extenſ. 3. tamen ſecus eſt in foro conſcientiæ coram Deo, quia in iſto foro ſeruanda eſt lex naturæ, & diuina, quæ mandat, ne quis ſupergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem, vt retuli ſupra num. 7. in fine. & conſequenter mandat, vt in contractibus ſeruetur iuſtitia commutatiua, vt aduertit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. controu. 17. ſub num. 1. verſ. hæc adeo. fol. 66. & mandat, vt, quod tibi fieri velles, tu alteri facias, Matth. 7. n. 12. & D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. verſ. ſed contra. ſed nemo vellet, ab alio decipi, etiam in parua quantitate; ergo nec ipſe debet alium decipere; Item hæc deceptio quamuis toleretur à iure, tamen non conuenit viro bono; ſed in foro conſcientiæ quilibet debet eſſe bonus, ergo in foro conſcientiæ deceptio non eſt toleranda, Cæpol. tract. de ſimul. contract. nu. 55. verſ. de iure ciuili. & num. 56. tom. 7. fol. 5. &, quòd quamuis contrahentibus liceat ſe decipere, tamen non conueniat bono viro, ſcribit Gl. vnica in l. 58. ſemper. ff. de reg. iur. & ideo cautelam eſſe, & conſuluiſſe in Ciuitate Ferrariæ, quòd emptor, læſus in emptione, faciat poſitionem, quòd venditor eſt bonus vir, quia ſi venditor id fatebitur, emptor habebit intentum, quamuis læſio ſit citra dimidium, ſcribit Io. de Anan. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 11. verſ. vltimo pro iſta parte. de vſur. verumtamen eſt, quòd hæc cautela non ſatisfacit, quia etiam Chriſtiano non conueniret alium decipere; vltra, quòd huic poſitioni reſpondendum non eſſe, reijciendo propterea hanc cautelam contra Io. de Anan. ſcribunt Felyn. in cap. 16. dudum. ſub num. 13. de præſumpt. & Ant. Burg. in cap. cum dilecti. ſub num. 15. de empt. & vendit. inter Reper. tom. 4. fol. 255. &, quòd dicitur, licitum eſſe contrahentibus ſe decipere vſque ad dimidiam iuſti pretij, illud procedat de iure fori, non de iure poli, quia ius poſitiuum noluit pro modica læſione dare actionem in odium litium, & quia homines omni die ſuper hoc litigarent, ſcribit Abb. in cap. 8. quia plerique. num. 28. in vltimis verbis, de immuni. eccleſ. imò commercia ipſa impedirentur, ſi ſemper exacta illa, & mathematica pretij æqualitas foret anxiè, & nimia ſcrupuloſitate conſideranda, vt ſcribit Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 3. ſub num. 1. verſ. primum: &, quòd in foro conſcientiæ omnis exceſſus iuſti pretij reijciatur, & reputetur iniuſtus, ſcribit Ioan. Bapt. Lup. in l. 2. comment. 2. §. 2. num. 51. in fine, C. de pact. int. empt. & vend. tom. 7. fol. 129. quare peccat contrahens qui alium decipit, licet citra dimidiam iuſti pretij, vt ex Calder. ſequitur Abb. in cap. 1. ſub num. 2. ibi, & pro hoc. de empt. & vend. & quòd venditor non ſit tutus in conſcientia, retinendo exceſſum iuſti pretij, quamuis in foro exteriori ſit tutus, ſi exceſſus eſt citra dimidium, ſcribunt Medin. in ſuis tractat. tom. 2. q. 3. cauſ. 7. verſ. oppoſitum. fol. 44. & clarius q. 32. col. 2. verſ. quod autem. & col. 3. & 4.

verſ.nec obſtant. & verſ.ſecundo opponunt. fol.237.& 238.& Boninſ.tract.de vendit.ad temp.cap.5.num.8.& 9. & latè Nauar. in cap.2.qualitas.ſub num.26.verſ.his tamen. & num.27. & ſeqq.34.q.3. diſt.5.de pœnit. & quòd lex, quæ venditori, decepto infra medietatem iuſti pretij, negat actionem in iudicio, non præcipiat, rem illam eſſe emptoris, nec liberet eum à debito reſtituendi, ſed ſolum permittat, illam venditionem exterius haberi tanquam validam, ad tollendas lites, ſcribit Mich.Sal.ad D.Thom. 2.2. q.5.de dominio.art.1.concl.2.verſ.hæ duæ. fol.135. &, quòd ideo in foro conſcientiæ teneatur illum exceſſum reſtituere, teſtatur eſſe communem Theologorum conſenſum, art. 7. verſ. probatur hæc. fol. 172. & eſſe communem Doctorum ſententiam, vt fraudator, qui citra dimidium decepit, non excuſetur à reſtitutione eius, in quo alterum circumuenit, ſiue emendo, ſiue vẽdendo, teſtatur, & ſequitur Leonar.Leſs.de iuſt.& iur. lib.2.cap.21.num.21.& hanc eſſe omnium Doct. ac bonorum virorum ſententiam, ſcribit Iodoc. tract.de ſubhaſt. cap. 5. ſub num. 34.tom.6. par.1. fol. 82. hincque eſt, quòd Eccleſia, ſi vult vendere rem ſuam, & reperit aliquid plus, quàm valeat communiter, non debet illud vltra accipere, Gl. in cap.2. ea enim. §.hoc ius. in verbo, vt plus. 10.q.2. Abb.in cap.42. cum cauſa. ſub num. 3. ibi, nec ſequitur. de teſtib. & in d.cap.1.num.2. de empt. & vend. quem in vtroque loco citat Franc.de Aret.in d.cap.cum cauſa. num. 15. quia Eccleſia dicitur cultrix iuſtitiæ, vt ſcripſi in meo tract.de appell.q.7. nu.49. & in ſuis contractibus obſeruat ius poli, non ius fori, per ea, quæ, loquendo de Epiſcopo Aurelio Carthaginenſi, D. Auguſt. relatus in cap. vlt. quicumque. 17. q. 4. ſcribit his verbis. *quidam enim cum filios non haberet, nec ſperaret, res ſuas omnes (retento ſibi vſufructu) donauit Eccleſiæ: nati ſunt ei filij poſtea, & reddit Epiſcopus, nec etiam opinanti illi, quæ donauerat, in poteſtate habebat Epiſcopus non reddere, ſed iure fori, non iure poli.*

Confirmatur magis hæc declaratio, quia lex humana poteſt coacta indulgere ſolum pœnam temporalem tranſgreſſionis legis diuinæ; & naturalis; ſed numquam poteſt indulgere culpam, & pœnam in foro Dei, per ea, quæ dixi infra ſub num.45. & 49. quia naturalia, & diuina tolli lege humana non poſſunt, per ea, quæ dixi infra ampl.19.ſub num.40. ſed de iure diuino eſt prohibita deceptio, & defraudatio in menſura, Deuter. 25.num.13.& ſeqq. *non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius, & minus, nec erit in domo tua modius maior, & minor, pondus habebis iuſtum, & verum, & modius æqualis, & verus erit tibi.* Ergo de iure diuino prohibita eſt etiam deceptio in pretio, quia pretiũ, & pecunia ſunt menſura rerũ, vt ſecutus ſum hac ead.q.par.præced.n.13. & ideo inter pretium rei emptę, & rem emptam debet eſſe æqualis commutatio, per ea, quæ de iuſtitia commutatiua, ſeruanda in quolibet contractu, ſcripſi infra §.6.gl.1.ſub num.41.

42 Hanc declarationem non auſus eſt firmare Innoc.in cap.6.in ciuitate. ſub num. 1. de vſur. dicens dubitatiuè, quòd iſta deceptio forſan non procedit de iure poli.

43 Contra hanc declarationem, nempe, quòd non ſit peccatum, tenet Anch. in cap. peccatum. num. 21. verſ. & primo vtrum peccet.initio, & in fine, de reg.iur.in 6.quem ſequitur Franc.de Aret.in d. cap. 42. cum cauſa. ſub num. 27. verſ. quarta & vltima concluſio. dicens, quòd non peccat, quia facit, lege permittente, & conſequenter nihil tenetur reſtituere, quia in dubio poteſt adhærere legi in foro conſcientiæ, maximè quia, ſi aliter diceremus, intricarentur multi, & valdè impedirentur commercia; tenet etiam Abb. quem retuli infra num.52. verſ. ſecundus. dum ait, quòd lex canonica daret remedium, ſi eo caſu adeſſet peccatum, vnde ſibi non eſt conſtans; & videtur ex profeſſo tenere Io. Andr. in cap.peccatum. ſub num.25.ibi, nam ſicut. & num. 29. de reg. iur. in 6. cuius repetitionem ponit per appendicem poſt cap. poſſeſſor: dum, conſtituendo differentiam inter ius ciuile, & ius canonicum, inquit, quòd etſi vtrunque ius intendat inducere homines ad bonum commune; tamen diuerſo, inquit, modo intendunt inducere: nam ius ciuile intendit dirigere in bonum commune, ſecundum quod congruit humanæ ſocietati ciuiliter viuenti, ſecundum quem modum commune bonum debet promoueri, & conſeruari per legalem iuſtitiam, & per ciuilem amicitiam; at ius canonicum, inquit, intendit dirigere in bonum commune, non ſolum, prout intendit ius ciuile, ſed vlterius ſecundum fidem, in Deum tenendo, & vitam aliam expectando, quia cum ius canonicum ſit quædam ex-

plicatio iuris diuini, oportet, quòd ab vtroque idem finis intendatur, bonum autem commune hoc modo conceptum requirit etiam quandam cœleſtem amicitiam, & ideo ius canonicum debet prohibere omnia peccata.

Comprobatur hæc contraria opinio, quia, quod eſt licitum ſecundum naturam, non eſt peccatum, per ea, quæ, argumentando contra eandem declarationem, adducit Nauar. in d. cap. qualitas. num. 26. verſ. ex hac.

Sed hæc deceptio eſt naturaliter licita contrahentibus, vt dicit text. quem citaui ſupra num. 1. & tenent communiter Doct. ibidem à me citati. Ergo.

In hac contrarietate poſſet pro concordia recurri ad opinionem, quam ex Ioanne Gerſone refert, & impugnat Leonar. Leſs. d. cap. 21. num. 21. opinabatur Gerſon, quòd is peccaret, & teneretur confiteri, ſed non teneretur ad reſtitutionem.

44 Non diſcedo à declaratione, & reſpondeo ad adducta contra eam.

Ad id, quòd lex humana admittit deceptionem inter contrahentes, reſpondeo, quòd tolerat, ſed non approbat, niſi quoad validitatem contractus; imò eam inhoneſtam eſſe declarat; ideoque non poteſt dici, hanc deceptionem fieri, lege permittente; & conſequenter non eſſe peccaminoſam: & dato, ſed non conceſſo, quòd lex humana approbaret hanc deceptionem, tamen decipiens peccaret, quia dum dicitur, iuſtè fieri, quod legis fit auctoritate, intelligitur non de lege humana, ſed de lege diuina, vt exponit Medin. d. q. 32. col. 5. in fine principij, verſ. ſecundo opponunt. in fine, fol. 239. quem ſequitur Boninſ. tractat. de vendit. ad temp. cap. 5. num. 7. vel intelligitur, iuſtè fieri quoad forum exterius.

Ad illud, quod dicitur, ius canonicum dirigere ad cœleſtem ſocietatem, reſpondeo, quòd etſi ita ſit, tamen in foro fori cogitur aliquando ob rationem, de qua infra, tolerare, quæ à cœleſti ſocietate deuiant, ſicq; vt dicit Chryſoſt. relatus à Boninſ. ſub d. num. 7. quod permittimus, nolentes præcipimus, quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non poſſumus.

Ad comprobationem, in cuius ſolutione multum ſe torſit Nauar. in d. cap. qualitas. ſub num. 42. 43. 44. & 45. reſpondeo dupliciter. Primo, licere ſe naturaliter decipere, ſumendo, licere, pro, permiſſum eſſe, & naturaliter, pro naturali corrupto: ſiquidem dupliciter conſideratur natura; nempè, incorrupta, & corrupta, vt explicaui ſup. q. 1. num. 48. & 49. eſt ergo ſenſus illius legis, vt quilibet, natura iam corrupta, naturaliter appetat vili emere, & carè vendere; vnde habetur Prouerb. 20. nu. 14. *malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor, & cum receſſerit, tunc gloriabitur*. huicque appetitui lex poſitiua occurrere non poteſt, niſi deſtruat commercia, ſine quibus tamen humana ſocietas non conſiſtit, per ea, quæ dixi ead. q. 1. num. 68. quapropter lex cogitur permittere, vt homines ſe naturaliter decipiant, vt dixi nu. ſeq. verſ. ratio. hæcq; reſponſio in effectu eſt doctiſſimi Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſt. q. 32. verſ. nec obſtar. col. 3. fol. 238. Secundo reſpondeo, quòd ille text. intelligitur de circumuentione intra latitudinem pretij, vt, citato Couar. reſponder Leonar. Leſs. d. cap. 21. num. 23. ſed hæc reſponſio reprobatur, & male pro ea citatur Couar. vt patet ex his, quæ ſcripſi ſup. n. 4. vbi videas.

Ad Gerſonis opinionem reſpondeo, quòd etſi aliquibus caſibus, de quibus infra ampl. 19. nu. 98. & 100. poſſit tuta conſciẽtia retineri etiam acquiſitum cum peccato, tamẽ id eſt vel propter reciprocam turpitudinem, vel propter aſſiſtentiam conſenſus; quod non eſt in caſu noſtro, quia exceſſus inter pretium, & rem venditam nõ habet turpitudinem ex parte læſi, minusvè eius conſenſum, quia non intelligitur donatus, ſed datus titulo emptionis, & venditionis, & qui dat eiuſmodi titulo, intelligitur dare, ſeruata æqualitate inter pretium, & rem, per ea, quæ dixi infra §. 3. gl. 3. num. 51. ideoq; ille exceſſus cenſetur contra dantis voluntatem extortus.

Et quia hæc æqualitas, vt plurimum, non ſeruatur, hinc ementes, & vendentes facilè peccant, vt ex ſacra ſcriptura deduxi ſupra q. 1. ſub num. 77. quia rari inueniuntur, qui ſuam conditionem, dum contrahunt, meliorem facere ſtudioſè non curent; &, ea facta, non glorientur, vt retuli ſupra verſ. ad comprobationem. & rariores inueniuntur, qui reſtituant; vnde cogor admonere nos, vt, quantum poſſumus, abſtineamus à negotiatione, & ab emptione & venditione, & vbi ſocietatis humanæ neceſſitate compulſi cogimur emere, & vendere, ſuadeo, vt omnino caueamus, ne alterum lædamus.

Verũ, quia iniuſta videretur lex, quæ ſocietatẽ humanã ſine vẽditionis, & emptionis

commercio conſiſtere non poſſe videret, & tamen hoc commercium ſub ineuitabili anguſtaret peccato, per ea, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 73. ideo illud, etiam interueniente læſione, ſub duplici conditione ſine vllo ſalutis æternæ diſpendio concedit; prima eſt, quando læſio ignorantet interuenit, vt dixi infra num. 52. ſecunda eſt, quando res venalis haberet incertum pretium, ideoque variũ, & difforme, quod euenire ſolet, vel ex qualitate rei, vel ex qualitate temporis, aut loci, vel ex copia, & inopia, & ideo vſus, & cõſuetudo videretur admittere quodcũque pretium, dũmodo non ſit notoriè iniuſtum, ita vt pretij latitudo ſe vſque ad notoriam iniuſtitiam excluſiuè extendat; quaſi, excluſa notoria pretij iniuſtitia, res tanti valeat, quanti vendi poteſt; hoc enim caſu arbitrarer, quòd quamuis emptor crederet, venditorem eſſe læſum, vel è conuerſo venditor crederet, læſum eſſe emptorẽ, (ſi læſio dicenda ſit) tamen eſſet tutus etiam in foro conſciẽtiæ, dũmodo abſit omnis dolus, & fraus, & conſcientia non remordeat, quia ob prædictas qualitates, & pretij difformitatẽ hanc credat eſſe veluti iuſtam pretij latitudinem.

Ratio diuerſitatis, quare tàm lex ciuilis, quàm canonica toleret læſionem, quam non tolerat lex conſcientiæ, idest, lex Dei, eſt, quia lex humana datur populo, in quo ſunt multi, qui deficiunt à virtute, ideoque ſatis eſt eos temperare, & coercere à vitijs, & malis, quæ exteriora apparent, & ad ſocietatis humanæ perniciem tendunt; at lex conſcientiæ datur vitis virtuoſis, ideoq; reſpicit tàm extra, quàm intra; Vnde lex humana tolerat læſionem vſque ad certum modum, & in qua non appareat de fraude, & dolo, non iudicans de occultis, quæ ad humanæ ſocietatis perniciem non apparent, at lex diuina, reſpiciens etiam occulta, & virtutem, nullam tolerat læſionem, D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. verſ. ad primum ergo. quem ſequuntur Cæpol. vbi ſup. num. 57. B. Ioan. à Capiſtr. tract. de vſur. par. 2. ſecundæ partis princip. num. 39. tom. 7. fol. 105. & Iodoc. d. tract. de ſubhaſt. cap. 5. ſub num. 32. tom. 6. par. 1. fol. 82. & quòd lex humana nõ omnia prohibeat, quæ ſunt contra virtutem, neque perfectum faciat hominem, prout facit lex diuina, quia legi humanæ ſat eſt quietam, & tranquillam hominum ſocietatem conſeruare, cætera verò iuſtiſſimo Dei iudicio referat, ſcribit Boninſeg. tractat. de vendition. ad tempus, cap. 5. num. 10.

45 Retenta ergò declaratione.

Infero ex ea, & ſimul corroboro rationem, quòd lex humana dimittit aliqua peccata impunita propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ vtilitates impedirentur, ſi omnia peccata, pœnis adhibitis, diſtrictè prohiberentur, vt dicit D. Thom. infra citatus.

Primo ergo lex ciuilis permiſit, ſeu conceſſit vſuras, non quaſi exiſtimans, eas eſſe ſecundum iuſtitiam, ſed, ne impedirentur vtilitates multorum, D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. verſ. ad tertium. Card. de Turrecrem. in cap. quid dicam. ſub num. 1. & 2. in 2. reſponſ. 14. q. 4. Io. à Capiſtr. vbi ſup. Medin. d. q. 32. col. 4. verſ. ſecundo opponunt. verſus finem, fol. 238. & Boninſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 3. num. 2. in fine, num. 3. & 4. & num. 11. in fine, ſed permiſit ſolum, dimittendo, ſeu indulgendo pœnam, non culpam, quia culpam indulgere non poteſt; aliquando enim minus malum toleratur, vt euitetur maius, ſed tamen tolerantia indulget ſolum veniam pœnæ, non autem culpæ, cap. 6. denique. diſt. 4. & ita benè declarat Io. Andr. in cap. peccatum. num. 17. q. 3. & ſub num. 19. & 23. de reg. iur. in 6. quod repetit per appendicẽ, ad cap. poſſeſſor. & latius Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 304. verſ. quoad ius cæſareũ. col. 236. dicens, quòd ius cæſareum non ſolum permittebat vſuras in hoc ſenſu, quòd crimen illud non puniebat (eo pacto, quo inter Chriſtianos meretricium ad maiora mala vitanda permittitur) ſed etiam in hoc, quòd quarundam vſurarum, ſemel ſolutarum, repetitionem non concedebat; atque item in hoc, quòd ad exigendas vſuras quaſdam, lege conceſſas, actionem concedebat. Sed Boninſ. d. cap. 3. num. 4. & 10. conſentit quidem in hoc, quòd ius ciuile non approbet vſuras, dicens, quòd imò eſſet hæreſis, ſi diceremus, quòd leges ciuiles permittunt vſuras, tanquam licitas: at poſtea num. 5. 6. & ſeqq. diſſenſit in reliquis, dicens, quòd lex ciuilis permittit vſuras, quia eas non punit, neque in vſurarium animaduertit, & actionem in iudicio ad repetendum non denegat, neque etiam ad ſoluẽdas iniquas vſuras cogit. Sed hoc Boninſignij poſtremum dictum, quòd non deneget actionem ad repetendum; & non cogat ad ſoluendum vſuras, quas permittit, non approbo, nec inſiſto, tu vide text. in l. 3. C.

de

Digitized by Google

de vſur.& Doct. & quòd conſuetudo nutritiua vſurarum non ſit conſuetudo, ſed corruptela, quæ quamuis in iudicio non puniatur, tamen ſecundum conſcientiam ſit iniqua, vſuraria, & ideo deteſtabilis, & ideo licet aliquis contractus, qui ſit vſurarius, &, quia fuerit vſitatus in prouincia, admittatur in iudicio tanquam licitus, tamen quoad Deum, & in foro conſcientiæ remaneat vſurarius, quia leges, & iura non omnia peccata puniunt, & aliquando mitius plectunt grauiora, quàm leuiora delicta, ſcribit Io. Azor. de inſtit.moral. par.3. lib. 8. tit.de empt. & vend.cap.8.q.6.col.645.

Aduerte primo, vlterius declarando, quòd Doct. tractando, an vſuræ ſint de iure ciuili prohibitæ, varijs, & differentibus loquuntur terminis: aliqui enim dicunt, eſſe de iure ciuili permiſſas: aliqui, modeſtius loquendo, dicunt, non eſſe prohibitas, tametſi deberent omnino prohiberi: aliqui verò dicunt, prohibitas eſſe etiam de iure ciuili, vt refert Couar.var.reſolut.lib.3.cap.1. num.6. verſ. quod verò, quod dixi etiam in ſeq. ſecunda aduertentia: aliqui verò dicunt, eas à iure ciuili non ſolum eſſe permiſſas, ſed etiam, vti licitas, eſſe approbatas, & hoc tenet Couar.ſub d.nu.6. verſ.ego ſane. haſq; varias opiniones recenſet etiam, & confutat Io.Bapt. Lup. in l.curabit.in 1.comment. S. 3.nu.16.17.&18.C.de act.empt.inter tract. diuerſ.tom.7.fol.115.

Aduerte ſecundo, quòd hæc vſurarũ conceſſio, ſeu tolerantia, quæ procedebat à legibus Imperatoris, fuit ab eodem Imperatore virtualiter reuocata in Auth.de eccleſ.tit. & priuil.coll.9.initio, vbi Imperator mandat, ſeruari omnia ſtatuta in Concilio Nicæno; ſed Concilium Nicæn. prohibet ſub pœna vſuras, cap. 2. quoniam. diſt. 47. & cap. 8. quoniam. 14.q.4. hancq; aduertentiam tradit Gl.1.in cap.11. quid dicam. d.14.q.4.& latè, articulo explanato, Io.de Anan.in cap. 3.quia in omnibus. ſub num. 16. præſertim ibi, patet ergo ex prædictis. de vſur.& ideo vſuram eſſe prohibitam etiam de iure ciuili, reiecta conſideratione, an vſura ſit, vel non ſit infra legitimum modũ, ſequitur ex communi opinione, reiecta contraria opinione etiam communi, Clar.recept. ſent. lib.5. S. vſura. verſ.difficultas eſt. Contra hanc aduertentiam ſequitur Molin.de iuſt.tom.2. de contract.diſput.304.verſ.doctores. col.237.

Sed quicquid ſit de veritate huius aduertentiæ, certum eſt hodie, quòd hæc tolerantia ceſſat, quia iure pontificio abrogatæ ſunt leges ciuiles, quæ vſuram permittebant, vt retuli ſupra ampl.8.num.44. ideoq; hodie etiam in foro ſeculari datur actio ad repetendas vſuras ſolutas, Molin.d.diſput. 304. verſ. erant verò. col. 237. & dari in praxi ſine vlla dubitatione actionem ad repetendum, patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q.1.nu. 332.& 334.& alibi ſæpe; & ita, remota omni controuerſia, conſuetudo vlterius vſurarium punit etiam in foro ſeculari, vt ſecutus ſum infra ampl.20.num.30.quod non eſſet, ſi vigeret tolerantia.

Quicquid in contrarium dixerit Couar. d.cap. 1. ſub num. 6. verſ. ego ſanè. dicens contra communem Doctorum ſententiam, quòd ex admiſſione Concilij Nicæni vſura non eſt reprobata.

46 Secundo permittit, ſeu tolerat proſtibula, & meretrices, vt ex Sot. retuli infra S. 3. gl.3.ſub nu.46. & oſtendit conſuetudo, quare adulterium, cum cauponæ miniſtra commiſſum, non punit, l.29.quæ adulterium. in fine, C. ad l.iul.de adult. *ha autem immunes à iudiciaria ſeueritate, & ſtupri, & adulterij præſtentur; quas vitæ vilitas dignas legum obſeruatione non credidit*; & proinde Loth, volentibus ſodomiæ vitium committere, fornicationi proprias filias obtulit, vt ita maius euitaret malum, vt habetur Geneſ.19. & in cap.1.quod ait.diſt.14.par.1.& cap.12. offerebat.32.q.7. hacq; ratione ſimplicem fornicationem non eſſe de iure ciuili prohibitam, ſequitur, multis allegatis, Clar. recept.ſent.lib.5.S.fornicatio.initio,& verſ. & in primis. & tamen fornicatio eſt peccatum mortale, vt retuli inf. ampl.19.ſub num.98. & Medin. in loco ſupra proximè citato, qui loquitur de concubinatu.

Infero ex hac tolerantia, quòd locans domum meretrici, non peccat, ſi eam locat in ciuitate, & loco, in quo meretrices tolerantur, Nauar.in man.cõfeſſ.cap.17.ſub n.195. verſ.reſpondimus quarto. ibi, contrarium. quem ſequitur Lud.Lopez tract. de contrac. lib.2.cap.28. verſus finem, in 4.dicto.& moueor hac ratione, quia alias ſequeretur, quòd etiam Papa, & Reſpub.qui meretrices tolerant, & à ciuitate non expellunt, ſed imò illis ciuitatem locare videntur, peccarent: ſecus eſt, ſi locaret in ea parte ciuitatis, in qua ciuitas non permittit meretrices habitare, quia ſic locans, legem, & conſuetu-

dinem iuſtam tranſgreditur, Lopez. d. cap. 28. verſus finem, in 3. dicto.

47 Tertio permittit præſcriptionem cum mala fide, & tamen eſt peccatum, ſecundum ea, quæ ſcribunt Io. Andr. in cap. poſſeſſor. num. 35. in fine, & num. 36. de reg. iur. in 6. Medin. in loco, ſupra proximè citato, & alij communiter in diuerſis locis.

48 Quarto tolerat vſuras iudæorum, vt dixi infra §. 3. gl. 3. num. 44. 45. & 46. & tamen vſura eſt omni iure prohibita, vt dixi ſupra q. 1. num. 401. ſed hæc omnia permittit, vt dixi, quoad veniam pœnæ, non autem culpæ; vnde in iure humano nunquam datur pœna ſine delicto, ſed datur aliquando delictum ſine pœna, vt ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 71. ſub num. 3.

49 Cæterum hæc omnia punientur à lege diuina, vt dicit D. Auguſt. lib. 1. de lib. arbit. quem referunt Io. Andr. in d. cap. poſſeſſor. ſub num. 36. & in cap. peccatum. ſeu appendice ad d. cap. poſſeſſor. num. 28. in fine, de reg. iur. in 6. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 1. q. 6. art. 6. in fine Initij, col. 1. fol. 43. *lex iſta, quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedit, & impunita relinquit, quæ per diuinam prouidentiam vendicantur.*

50 Verum & lex diuina, ideſt, DEVS, qui erga nos charitate, miſericordia, & amore exardet, pœnitentiam expectans, punitionem differt, aliàs, ſi ſtatim noſtra peccata ex iuſtitia puniret, quis noſtrum viueret? iuxta illud Ouid. triſt. lib. 2. egl. 1.

Si quoties peccant homines, ſua fulmina mittat

Iuppiter; exiguo tempore inermis erit.

51 Subdeclara primo eandem ſecundam declarationem, diſtinguendo quatuor caſus.

Primus caſus eſt, quando interuenit deceptio ex re ipſa, & ex propoſito, non tamen interuenit dolus partis; & iſto caſu procedit declaratio, vt hæc deceptio toleretur in foro contentioſo, ſed non in foro conſcientiæ, quia in foro conſcientiæ non debebat pari, proximum decipi, quem debet diligere, ſicut ſe ipſum, Abb. in d. cap. 42. cum cauſa. verſus finem, ſub num. 4. in vltimo membro diſtinctionis, de teſtib. vbi ſic declarat Innocentiũ, à nobis ſupra cit. nu. 42. & Abbatem refert Franc. de Aret. in d. cap. cum cauſa. ſub num. 24. ibi, aliquando ille. vbi, declarando hunc caſum, in quo interuenit deceptio re ipſa, & ex propoſito, ſed ſine dolo, inquit, quòd ſi vendens ſcit, rem valere minus tempore venditionis, & emptor ignorat, venditor non eſt tutus in foro conſcientiæ, ſed typographi errore legitur, *plus*, cum legi debeat valere, *minus*, vt hic legimus nos.

52 Secundus caſus eſt, quando ceſſat non ſolum dolus, ſed ceſſat etiam deceptio ex propoſito, licet remaneat deceptio re ipſa; & iſto caſu concludo, non dari aliquod remedium citra dimidium iuſti pretij, nec ſubeſſe aliquod peccatum, quia ſi nutriretur peccatum, ius canonicum daret remedium etiam in foro contentioſo, Abb. ſub d. num. 4. in 1. membro diſtinctionis, ibi, ſed dic clarius. quem refert ibidem Franc. de Aret. ſub d. nu. 24. ibi, aliquando dolus non ineſt. dicens propterea, quòd ſi vendens, credit, ſe vendere iuſto pretio, & emptor ſimiliter credit, ſe emere iuſto pretio, vterque eſt tutus etiam in foro conſcientiæ, licet alter eorum ſit læſus, ſeu deceptus re ipſa. Et, quòd ſi dolus non ex propoſito, aut ex intentione inciderit, ſed quia contrahentes ipſi ignoranter decepti ſunt, exiſtimantes, illud eſſe iuſtum pretium, obſeruari tunc debeat l. 2. C. de reſcin. vend. hæcq; concluſio ſatis iuſtitiæ etiam in foro Dei accedat, refert Boninſ. tract. de vend. ad temp. cap. 5. ſub num. 11.

53 Aduerte, quòd etſi concluſio huius ſecundi caſus eſſet vera; illius tamen ratio, quam Abb. adducit, videlicet, quia, ſi adeſſet peccatum, ius canonicum daret remedium etiam in foro contentioſo, quam rationẽ in alio propoſito adducit etiam in cap. 8. quia plerique. ſub nu. 25. q. 7. de immun. eccleſ. eſt falſa, vt patet ex his, quæ ſecutus ſum ſupra ſub nu. 5. extenſ. 3. & ſe conquaſſat cum his, quæ ex eod. Abb. & alijs ſecutus ſum ſupra num. 41. decl. 2. & hic in præcedenti caſu, in quibus locis apparet, quòd ius canonicum non dat remedium in foro contentioſo.

Extende hanc concluſionem, vt ſit tutus non ſolum, durante ignorantia læſionis, quia hoc non habet dubium, cum deficiat voluntas, ſed ſit tutus, etiam ſuperueniente ſcientia læſionis, quia licet ſuperuenerit, tamen non tenetur nec in foro fori, nec in foro conſcientiæ ad aliquam reſtitutionẽ, Franc. de Aret. vbi ſup. quem ſequitur Ant. Burg. in cap. cum dilecti. ſub nu. 22. in 3. caſ. princ. de emp. & vendi. inter Repet. tom. 4. fol. 255. & hoc idem tenet Io. Crot. in cap. in ciuitate. nu. 24. & ſeqq. de vſur. eod. tom. fol. 366.

Ratio

Ratio huius extenſionis eſt, quia ſicut, completa præſcriptione cum bona fide, & iuſto titulo, qui præſcripſit, eſt tutus etiam in foro conſcientiæ, quamuis deinde ſuperueniat ſcientia rei alienæ, vt ſecutus ſum infra ampl. 17. ſub nu. 26. ita etiam poſtquam lex ex contractu, bona fide inito, tranſtulit in contrahentem dominium rei, contrahens tuta conſcientia retinebit illud dominium, quamuis ſuperueniat ſcientia, quæ ſi fuiſſet ab initio, dominium non fuiſſet tranſlatum cum pace conſcientiæ.

Contra hanc extenſionem, nempè, quòd ſtatim atque contrahens agnouerit, ſe pluris vendidiſſe, ſeu minoris iuſto pretio emiſſe, etiam citra dimidium iuſti pretij, teneatur ſupplere, ſeu reſtituere, ſcribunt Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. verſ. è contra. & verſ. ſeq. col. antepenult. fol. 177. Nauar. in cap. 2. qualitas. num. 31. verſ. infertur tertio. 34. q. 3. de pœnit. diſt. 5. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. controu. 18. ſub num. 1. verſ. primo cum. fol. 70. &, teſtando de communi opinione, ſcribit Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 4. ſub num. 11. verſ. quinto quòd. verſus finem, & quòd, non reſtituendo, peccet venialiter, ſeu mortaliter, iuxta quantitatem læſionis, tenent omnes Theologi, vt teſtatur, & ſequitur Mich. Sal. d. art. 1. controu. 17. num. 2. verſ. ſequitur. iuncto verſ. præced. fol. 67. hancq; opinionem in effectu tenet ipſemet Abb. in hoc propterea ſibi parum conſtans, in cap. 8. quia plerique. q. 9. num. 28. & 30. de immun. eccleſ. quem ſecutus ſum infra ampl. 19. num. 78. & ita, eum, firmando contra Franc. de Aret. Ant. de Burg. & Gomez. citat Couar. in loco, ſupra prox. citato; & ita, reprehendendo eoſdem Franc. de Aret. & Ant. de Burg. tenet Nauar. in cap. nouit. nu. 53. de iudic. quem ſequitur Mich. Sal. d. controu. 17. ſub num. 2. verſ. qua de cauſa. & pro hac contraria opinione adde quæ ſcripſi d. ampl. 19. num. 78.

Ratio huius contrariæ opinionis eſt, quia in eo, quod deeſt iuſto pretio, deficit conſenſus veri domini, cum ſupponamus ignorantiam, quæ excludit conſenſum, quo excluſo, retentio eſt iniqua, vt dicit Couar. in loco ſupra proximè citato, ſeu eſt ſimilis furto, vt ſcribit Salon. d. controu. 17. num. 2. verſ. ſequitur.

54 Tertius caſus eſt, quando vterque ſciebat valorem rei venditæ; & tunc ſimiliter nullum eſt peccatum, licet res ſit vendita maiori, vel minori pretio, quia illud plus videtur donatum, Abb. in d. cap. cum cauſa. in fine, & Franc. de Aret. num. 24. in fine, de teſtib. &, quòd iſto caſu volens venire contra voluntatem, non audiatur, quia illud cenſetur donatum, ſcribit Ant. Burg. in cap. cum dilecti. num. 18. verſ. primus caſus. de empt. & vendit. & confirmatur hoc ex his, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 5. verſ. reſtringe primo. il 1.

55 Quartus caſus eſt, quando interuenit deceptio re ipſa dolo partis, quia induxit dolosè ad vendendum pro minus iuſto pretio; & iſto quarto caſu concludo, quòd competit remedium etiam in foro contentioſo pro deceptione etiam citra dimidium iuſti pretij, Abb. in d. cap. cum cauſa. verſus finem, ſub num. 4. ibi, item ex alio. & in 2. membro diſtinctionis, & latius Franc. de Aret. ſub nu. 24. vbi, declarando hunc caſum, inquit, quòd dolus dicitur dare cauſam contractui, ſeu incidere contractui, & ideo tàm in foro contentioſo, quàm in foro conſcientiæ contractum eſſe reſcindendum, ſeu ſatisfaciendum parti læſæ, quando vendens decepit emptorem, mentiendo de qualitate rei, vel tacendo aliquid, & occultando circa rem, propter quod res pluris venditur; & idem, teſtãdo de communi, ſcribit, & ſequitur Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 4. ſub nu. 11. verſ. quinto quod. in fine, dicens, quòd omnes conueniunt etiam in foro exteriori, contractum eſſe reſcindendum, vel læſionem tollendam, etiam intra dimidium, ſi dolo ex propoſito contigerit, & quòd in hoc nulla contingit dubitatio; & huius quarti caſus concluſionem latius firmaui ſupra nu. 7. & 8. ſubdecl. 1.

56 Subdeclara ſecundo eandem declarationem, vt ad cognoſcendam pretij iuſtitiam, ſeu iniuſtitiam etiam in foro conſcientiæ, duos habeamus modos: Primus modus eſt, vt perquiramus, an pretium, de quo agetur, ſit à lege, vel ſtatuto taxatum; quia ſi eſt taxatum, illud dicitur iuſtum, & ita iuſtum, vt nec modicum vltra illud liceat accipere, Cæpol. tract. de ſimulat. contract. nu. 69. verſ. dubitatur. tom. 7. fol. 5. &, quòd vbi pretium lege poſitum eſt, vt puta, quòd modius aut tritici, aut vini, aut vlna panni vendatur decem, tunc nec vnius oboli acceſſio licita ſit, ſed ſit peccatum mortale, ſi exceſſus notabilis augeatur, obnoxiumq; reſtitutioni,

tioni, &, ſi exceſſus ſit perexiguus,ſit veniale, ſcribit Sot.de iuſt.& iur. lib. 6. q.2. art.3. col.2.in fine, fol.567. & æquipararem taxationem, factam à lege, & factam à conſuetudine, quia conſuetudo eſt lex non ſcripta, & ideo ſicut arbitrium iudicis ceſſat in deciſis à lege,ita etiam ceſſat in deciſis à conſuetudine,vt ſecutus ſum in meo tract.de iudic. cauſ. lib. 1.cap. 12. ſub num. 86. Secundus modus eſt, vt, non reperta taxatione legis, attẽdamus, an agatur de pretio rei mobilis, vel de pretio rei immobilis: nam in re mobili iuſtum pretium dicitur illud, quod communiter à non conſtituto in ægeſtate reperitur ſimilis rei; & ſic res tanti valet, quanti communiter vendi poteſt non conſtituto in ægeſtate, & intelligenti, & ſcienti conditionem rei, & habenti ætatem perfectam,& plenum iudicium ; vt latè declarat Cæpol. vbi ſupra nu. 71. & ſeqq. & eſt attendendum pretium loci, in quo agitur, quia ſcimus quàm varia ſint pretia rerum per ſingulas ciuitates, regionesque, maximè vini, olei, frumenti, & ſimilium, l. 4. ideo in arbitrium. ff. de eo, quod cer.loc. In re verò immobili non poteſt dari certa doctrina,qua cognoſci poſſit punctualiter iuſtum, & iniuſtum pretium ; vnde erit recurrendum ad pretium, quo eo in loco ſolet vendi pertica illius terræ, vel canna parietis, & ſiti ; ſi ſit domus ; & ad fructus, qui indè percipi ſolet; demum aduertendum eſt, quòd vbi à lege pretium non ſit taxatum, iniuſtitia pretij cognoſci non poteſt, niſi ſit in magno exceſſu, quia in parua quantitate non poteſt dari certus ordo, & vnus æſtimaret pluris, & alius minoris, & pretia rerum variantur,& ab iſtis in ſubſtantia non videtur diſcedere Cæpol. d.tract. de ſimulat.contract. num.78. & quòd iuſtum pretium rerum non ſit punctualiter determinatum, ſed magis in quadam æſtimatione conſiſtat, ita quòd modica additio, vel minutio non videatur tollere æqualitatem iuſtitiæ ; & ſecundum legem diuinam teneatur ille, qui plus habet, recompenſare ei, qui damnificatus eſt, ſi ſit notabile damnum, ſcribit D.Thom.2.2.q.77.art.1. verſ.ad primum ergo . Iodoc.tract.de ſubhaſtat. cap.5.
57 ſub num.33.& 34. tom.6.par.1.fol.82.† ſed quomodo probetur valor rei immobilis, latè proſequitur Io.Bapt.Lup. in l. 2. §. 5. per totum, C.de pact. int.empt. & vendit. inter tract.diuerſ.tom.7.fol.132.

58 Infero ex hac ſubdeclaratione, quòd in hac iuſti pretij difficili cognitione relinquendum eſt hoc negotium contrahentium conſcientiæ, vt qui eorum remordentem habeat conſcientiam de alterius læſione, conſideratis laboribus, & impenſis, teneatur omnino reſtituere, quia eum nec lex ciuilis, nec canonica tuetur, Iodoc.tract.de ſubhaſtat.cap. 5. ſub num.34. verſus finem, tom. 6. par. 1. fol. 82.

Explica vlterius eandem ſecundam ſubdeclarationẽ in primo modo, vt, taxato à lege pretio rei mobilis, ad victum, & veſtitum neceſſariæ, venditori non liceat vendere carius, reſtibus his, quos, loquendo in foro conſcientiæ, ſecutus ſum ſupra num. 56. &,loquendo indiſtinctè, Fab.de Mont.tract. de empt.& vendir.q.5.princip.num.31.tom. 6.par.1.fol.53 ſed vilius licet ei vendere,vt, citatis iuribus, quæ tu poteris videre, ſcribit idem Fab.eod.num.31.

Sed ſi lex aliquo caſu ſtatueret, vt venditori liceret carius vendere, ſed emptori non liceret vilius emere, ſeruanda eſſet lex, vt in contractu cenſus ſcripſi infra num. 69. 70. & 81.

59 Subdeclara tertio, vt pretium iuſtum poſſit eſſe triplex,nempe,ſummum,medium, & infimum, vt ſecutus ſum infra num. 101. reſtrict. 2.

60 Subdeclara quarto, vt pretium iuſtum cuiuſque rei ſit illud, quod correſpondet bonitati rei, impenſis, labori, periculis, & induſtriæ venditoris, ac alijs,de quibus ſcripſi ſup.q.1. num.436. nulla habita conſideratione futuræ vtilitatis, quam peculiariter percepturus eſt ipſe emptor propter aliquam particularem qualitatem, quam habet;quia etſi reſpectu ipſius emptoris res valeret pluris, quàm ſit æſtimatio communis; tamen debet ei vendi æſtimatione communi, & non pluris,alias illud pretium maius eſſet illicitum, vt ex D. Thom. ſequuntur B. Io. à Capiſtr. tract.de vſur.in 2.par. ſecundæ par. princ.ſub num.38.tom.7. fol.105. & Franc. de Aret.in cap.42. cum cauſa. ſub num.27. ibi, ſi verò aliquis vendat. de teſtib. quod etiam aduertunt Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.3. art.1.col.4.concluſ.4. fol. 571. & Nauar.in man.confeſſ.cap.23.ſub num. 78. verſ.ſecundo quod. ibi, ſecundum quos vtilitas. quia pretium datur propter rem vendentis, non autem propter vtilitatem, quæ emptori prouenit ex perſona, & conditione ſua, quia illa vtilitas non dicitur res venditoris,neque tradita

tradita à venditore, quia non erat penes eum, Aret. & B.Io à Capiſtr.vbi ſupra, & in alio propoſito ex Mich. Sal. ſecutus ſum S. ſeq.gl.3.ſub num. 101. verſ.ſecus. venditor igitur non poteſt augere pretium ex rei vendendæ vtilitate, quæ procedat ex qualitate emptoris;& proinde vendens in maſſa vnam vnciam auri aurifici, qui ex eo facit aliquod ornamentum, & aliam vnciam auri alchymiſtæ, qui veram ſciat alchymiam; non poteſt carius vendere alchymiſtæ, quàm aurifici, licet illa vncia auri longè vtilior ſit alchymiſtæ, quàm aurifici.

61 Verum tamen eſt, quòd iſte emptor, qui multum iuuaretur, & emeret ab eo,qui non cogebatur vendere, poſſet propria ſponte aliquid vendenti ſupererogare, quod pertinet ad eius honeſtatem, quia in amicitia vtilis recompenſatio debet fieri ſecundum vtilitatem, quam conſecutus eſt ille, qui beneficium ſuſcepit, quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ, vt ex Ariſt.ſequitur B.Io.à Capiſtr.d.tract.de vſur. in 2. par. ſecundæ par. princ. num.38. in fine, tom. 7. fol. 105. & breuius ex D. Thom. adducit Card.de Turrecrem.in cap.ſi quis vſuram. verſ.ad ſecundum. in fine, num. 4. 14. q. 4. dicens, quòd emens, qui ex re empta multum iuuatur, poteſt propria ſponte aliquid vẽditori ſupererogare,quod pertinet ad eius honeſtatem, & Sot.d.concluſ.4. dicens, vrbanum eſſe,vt eiuſmodi emptor gratias venditori rependat; quia etſi in commutatiua iuſtitia rerum tantum æqualitas penſetur,tamen in amicitia vtilitas per donum gratificum rependitur.

62 Reſtringe hanc ſubdeclarationem, vt non procedat, quando venditor non erat alias pro iuſto pretio venditurus, vt puta, ego codicem,in quo à pueritia ſtudui,& memoriam collocaui, emo propter ſingularem affectionem plus iuſto pretio, & venditor non erat illum venditurus, quia forſan non peccat, Anch.in cap.peccatum. num.21. in fine, de reg.iur.in 6. & quòd ſi res, quæ venditur, cedat in detrimentum venditoris, qui multum illa re indigeat, tunc poſſit illa res vendi maiori pretio, quàm valeat, quia tali caſu iuſtum pretium erit, vt non ſolum reſpiciatur ad rem, quæ venditur, ſed ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit, ſcribit B.Ioan.à Capiſtr. dicta par. 2. ſecundæ partis princip. ſub num. 38. & in alio propoſito ex Caiet. ſecutus ſum S. ſeq. gl. 3. ſub num. 101. verſ. ſubreſtringe primo.

Extende nunc dicta ſupra num. 60. vt quemadmodum pretium rei vendendæ non debet augeri ex qualitate emptoris, ita etiã non minuatur ex qualitate venditoris; & proinde alchymiſta, qui veram conficeret alchymiam, non teneretur aurum verum, & bonum vendere viliori pretio.

63 Sed quid dicendum de damno paſſo?nunquid & eius ratio habenda ſit; vt puta, cum mercator ſine ſua culpa iactum fecit,aut nauem aliquam onuſtam perdidit,vel incendio caſuali pretioſa amiſit?

Reſpondeo, habendam eſſe rationem, quia ſi negotiator conduceretur à Repub.licitè poſſet in conductione omnia talia metiri, & ſecundum illa omnia exigere mercedem ab ea. Igitur cum mercatori, ſeu negotiatori non ſatisfaciat Reſp. poterit ipſe ſibi prouidere ſecundum condignum, Conrad. de contract.q.51.concl.1.in fine.

Contrarium eſt verum,quia inter circunſtantias, ob quas mercator poteſt augere pretium mercium, vna eſt periculum, quod ſubit in illis mercibus tranſuehendis, ſeu conſeruandis: vnde ſi periculum eueniat, non debet redundare contra Remp. ſed contra ſe ipſum,qui periculo eas expoſuit,Card. à Turrecrem.in cap. canonum. verſ.ſecundo hic ſurgunt. num.9.14.q.4. & ita ſeruatur, quia ſicut mercator poteſt lucrari vltra expenſas, labores, & pericula; ita etiam debet poſſe perdere.

Et hæc de ſecunda declaratione, poſita ſupra num.41.

64 Declara tertio, reſtringendo,vt non procedat,quando eſſemus in contractu cenſus, ſocietatis officij,& ſimilibus, quos Princeps declaraſſet illicitos, quoties dans pecuniam ad emendum, ſeu contrahẽdam ſocietatem, daret, ſeu, inquam, ſolueret minus pretio, taxato per Principem, ſeu Remp. quia iſto caſu nulla remanet difficultas, quòd, ſi cenſus ematur, ſeu ſocietas contrahatur pro minori pretio in quauis quantitate, etiam pro vno quadrante, contractus eſſet illicitus, quia vbi habemus caſum legis, non oportet diſputare, & ceſſant argumenta, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1.cap.63.ſub num. 1. verſ.ſed nimis.

65 Confirmatur hæc declaratio, quia vbi pretium à lege poſitum eſt, tunc nec vnius oboli acceſſio licita eſt, teſtibus his, quos ſecutus ſum ſupra num.56.

Infero

Infero ex hac declaratione, ſic confirmata, quòd vbi habemus pretium legale, ceſſat illa latitudo pretij, in qua continetur triplex pretium, vt declaraui infra num. 101.

66 Subdeclara hanc declararionem, vt illa minor iuſto pretio ſolutio annullet contractum, & reddat illicitum, volente contrahente, cui maior ſolutio erat facienda; ſecus, eo nolente, quia illa nullitas eſt inducta eius fauore, cui, ſi vult, poteſt renunciare, per ea, quæ in æquiualentibus terminis ſecutus ſum ſupra num. 10.

67 Declara quatto (& accedo ad terminos huius decimæ ampliationis) vt pretium cambij nundinatij, in quo ſupra num. 1. diximus, licere cambientibus ſe inuicem decipere, & lædere, dummodo læſio non excedat medietatem iuſti pretij, non dicatut pretium, ſeu valor, quo emitur, & venditur ſcutus marcharũ, ita vt ſi ſcutus marcharum ſit pro proximo foro appretiatus ſol. 66. liceat eum vẽdere pro ſol. 130. neque è conuerſo emere pro ſol. 32. quia hoc reſpicit pretium totius ſcuti, & non cambij, ſed pretium dicatur illa pars, quæ in communi foro, & æſtimatione minuitur de valore ordinario totius ſcuti; vt puta, ſcutus marcharum ex ſuo valore ordinario in ratione contrahendi cambium pro nundinis valet more cambiorũ Genuenſium ſol. 68. ſed quando venditur, & emitur, valet minoris, vt puta ſol. 66. d. 8. vel alio pretio, prout fuerit in communi foro æſtimatum, licet in actuali ſolutione cambiorum ſemper valeat ſol. 67. d. 4. monetæ aureæ, & ſic d. 8. minus, quàm valeat ſcutus auri in auro quinque ſtamparum, prout hos omnes valores, & pretia ſcuti *de marche*, clarius, & latius explicaui infra §. ſeq. gloſ. 3. num. 69. finge nunc, quòd in Ciuitate Genuæ ſcutus marcharum in ratione cambiorum in communi foro ſit appretiatus ſol. 66. d. 8. & ſic appretiatus ſit ſolido vno, & denarijs quatuor minus quàm valeat; vtique pretiũ cambij dicentur hi ſolidus vnus, & denarij quatuor, qui detrahuntur, & ſunt 16. denarij; & proinde læſionẽ in cambio metiẽtes ex ſolido vno, & denarijs quatuor in quolibet ſcuto marcharum, ſi ſcutus marcharũ vendatur ſol. 66. den. 8. & adhuc denarijs 9. minus, ideſt, in totum ſol. 2. & den. 1. minus, dicetur venditor læſus vltra dimidium iuſti pretij.

68 Subdeclara, diſtinguendo duplicem ſpeciem læſionis.

Prima ſpecies eſt, quando læditur is, qui emit ſcutos marcharum, ideſt, is, qui dat pecunias ad cambium.

Secunda ſpecies eſt, quando læditur is, qui vendit ſcutos marcharum, ideſt is, qui accipit cambio.

Capio primam ſpeciem: & concludo indubitanter, quòd emptor, ideſt, is, qui dat ad cambium, poteſt à venditore licitè tàm in foro fori, quàm in foro poli lædi in pretio cambij, vendendo illi carius iuſto pretio, ita vt, ſi iuſtum ſcuti marcharũ pretium ſint ſol. 66. den. 8. poſſit ei vendi pro ſol. 67. ſiue 67. & 4. & ita practicatur paſſim, quando emptor emit à debitore idoneo, qui ſit, vt loquuntur, *bona detta*, ſeu, *bona lettera*, quia is, vt habes in diſcurſu, quem retuli infra §. 9. num. 40. ſcutum marcharum ſemper rationatur vno, vel duobus denarijs pluris, quàm ſit iuſtum pretium, & ſic vendit ſuum ſcutum marcharum pluris iuſto pretio, & erubeſcerent *bone lettere*, vt audiui ab ipſis mercatoribus, accipere ad cambium pretio, quod vocant, *al conto*, quia ſemper pluris valet pecunia, debita ab idoneo debitore, quàm valeat pecunia, debita à malo debitore, vt oſtendi hac ead. q. par. præcedenti, ſub num. 77. verſ. prima. num. 78. 79. & 80.

Ratio huius concluſionis, quare emptor poſſit licitè lædi in pretio à venditore, eſt, quia dans ad cambium, & ſic emptor, videtur quodãmodo habere perſonam mutuantis, hacq; de cauſa, cum is ſit creditor in capitali, & vlterius in aliqua acceſſione; cambij contractus inter Doct. & Theologos innumeris agitatur controuerſijs, & conſequenter ſicut in contractu mutui non conſideratur, ſed toleratur læſio ſpontanea paſſiua in mutuatore, ita vt nulla inde reſultet iniquitas, quia mutuum eſt contractus gratuitus; ita etiam non conſideratur læſio paſſiua ſpontanea in eo, qui dat ad cambium.

69 Confirmatur hæc concluſio, quia hoc idẽ paſſim ſeruatur in contractu cenſus: nã etſi à lege permiſſum ſit, emi cenſum ad rationem decem pro centenario, vti iuſtum pretium, tamen poteſt venditor, lædendo emptorem, carius vendere; nempe ad rationem octo, ſeptem, ſex, & quinque, iuxta idoneitatem ipſius, qui vendit cenſum; ſi enim is habeat opes magnas, & tutas, & facilè ab eo cenſus exigi poſſit, puta, quia ſit aliqua vniuerſitas, vel alius vndique idoneus futurus debitor, vtique is carius vẽdit, nẽpè, cenſum quinque ſcutorum vendet pretio ſcutorum centum;

centum, & ſic emptor carius emet; ſecus ſi vendens non ſit ita idoneus, quia vilius vendet, nempè, cenſum octo ſcutorum vendet pro pretio ſcutorum centum; quod idem videmus aliquando ſeruari in contractu ſocietatis officij, quia ſi is, qui vult accipere pecunias ad ſocietatē officij, ſit facultatibus idoneus, inueniet eas ad rationem vndecim, & eò minus pro centenario, quaſi lex in eiuſmodi contractibus ſtatuerit latitudinem pretij ad fauorem ſolum vendentis cenſum, ſeu accipientis pecuniā in ſocietatē, ita vt quantumuis magna eſſet læſio contra ementē cenſum, ſeu dātem pecuniam in ſocietatem, non propterea vnquam decernat contractum illicitum, prout decernit, quando læſio etiam modica eſſet contra vendentem, ſeu accipientem pecunias; quare Nicolaus V. in conſtitutione ſuper cenſibus, annuendo Regis ſupplicationi, permittit Regnicolis in Sicilia contractum cenſus, dummodo annuus cenſus decimam partem principalis recepti, ſeu pretij, non excedat, ideſt, dummodo pretium non excedat decem pro centenario, quod idem Martinus V. & Caliſtus III. prædeceſſores diſpoſuerant in eorum conſtitutionibus, quæ reperiuntur inter extrauagantes in tit. de empt. & vend. inter quas tamen non adeſt præfata Nicolai V. conſtitutio: diſpoſuit ergo Martinus V. vt validus ſit cenſus ad rationem, & pro qualibet marcha annui cenſus decem, vndecim, tredecim, quatuordecim marchæ, aut plus, vel minus ſecundum temporis qualitatem, prout ipſi contrahentes inter ſe conuenerant, cuius Martinianæ conſtitutionis verba hunc habent ſenſum, vt marcha vna cenſus annui poſſit emi decem, vndecim, duodecim, tredecim, & quatuordecim marchis, quod idem eſt, ac ſi diceretur, annuum cenſum vnius aurei poſſe emi decem, vndecim, duodecim, tredecim, vel quatuordecim aureis, ac proindè annuum cenſum decem aureorum iuſtè emi centum aureis, vel centum & decem vſque in centum, & quadraginta aureos, vt, horum verborum mala quorundam interpretatione adnotata, aduertit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 8. q. 4. hæque conſtitutiones quoad pretium ſeruantur: & quòd pretium decem pro centenario ſit iuſtum, ſequitur Pariſ. conſ. 75. omnis difficultas. num. 29. & 30. lib. 4. & poſt eum Surd. conſ. 162. memini. num. 34. lib. 2. ſed in Hiſpania legale, ideoque indiuiſibile cenſus redimibilis pretium ex Recompilatione noua legum Caſtellæ lib. 3. ita computandum eſſe, vt ſorti 14. millium dupondiorum mille dipondia quotannis in penſione reſpondeant, ſcribit Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 58. verſ. circa hunc. ſicq; pretium legale ſecundum pragmaticam illius Regni ſunt 14. pro vno, vt aduertit idem Lopez d. cap. 58. verſ. porrò quia. & conſequenter vna annua marcha auri non poſſet
70 emi minori pretio, quàm marchis 14. † vnde ſequitur, quòd ſimiles conſtitutiones, dum prohibēt, ne emptor poſſit cēſum emere minori pretio, & venditori permittunt, vt poſſit quouis maiori pretio vēdere, venditori ſoli, & non emptori proſpexerint, quod etiā aduertit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. art. 3. tit. de cenſib. contr. 11. initio, fol. 473. & ſic emptor in eiuſmodi contractibus ſemper poteſt, vt dixi, in vtroque foro lædi.

Ratio eſt, quia, quantò maius eſt pretium, quo emptor emit cenſum, eò magis emptio diſtat ab vſura, ſiquidem vſura conſiſtit in acceſſione ad capitale pecuniæ datæ, vnde quò minor eſt acceſſio, eò maior eſt diſtantia ab vſura; hincq; lex tolerat ſtipulationem pro minori quantitate, ſed non pro maiori; & proinde, ſi tibi dedero decem, ſic vt nouem debeas, non amplius ipſo iure debes, quàm nouem, ſed ſi dedero decem ſic, vt vndecim debeas, amplius quàm decem condicere non poſſum, l. 11. rogaſti. verſ. ſi tibi dedero. ff. ſi cert. pet.

71 Sed in hac confirmatione illud obiter aduertam, quòd etſi conſtitutionis mens hæc videatur, & ita ſuadeat ratio, vt emptor cenſus poſſit in pretio lædi, & non lędere, tamen in effectu, & attento vſu, videmus quaſi totum oppoſitum, nempè, quòd emptor nunquam læditur, ſed potius læditur venditor, quamuis pro ſcutis 100. vendatur annuus cenſus ſcutorum ſex; ſiquidem emptor in effectu emit fructus fundi, qui, deductis deducendis, vix ſolet reddere quinque pro centenario, & nihilominus emptor, complicatis contractibus, eoſdem fructus retrouendit eidem venditori, taxato eorum valore ad rationem non quinque pro centenario, ſed ad rationem ſex, & vltra vſque in decem, vt explicaui ſupra q. 1. num. 174. & 242. ſed qua tamen ratione eiuſmodi exceſſus in taxatione poſſit tolerari, explicaui ſupra ampl. 8. num. 36. & 37.

72 Capio ſecundam ſpeciem læſionis, quando

Digitized by Google

do læditur venditor, ideſt, accipiens cambio: & in hac ſpecie concludo, læſionem non videri de iure tolerandam, quia in eiuſmodi contractibus, nempè, cambij, cenſus, ſocietatis officij, &, ſi qui ſunt ſimiles, pretium legale intelligitur ſemper & adeo appoſitum fauore debitoris, vt creditori illud nunquam minuere liceat, per ea, quæ ſecutus ſum infra num. 70. & eiuſmodi læſioni applicari poſſunt quæ ſcribunt Nauar. in cap. nauiganti. verſ. decimoquinto. num. 24. verſ. vnde ſequitur. & ſub num. 76. verſ. concludimus. ibi, ſecunda vt pro pecunia. de vſur. dicens, iniuſta eſſe, & adeo mortifera, & iniqua, vt ad reſtitutionem obligent illa cambia, in quibus plus iuſta mercede, campſor accipit, & eo iniquiora, quo plus ob temporis præfiniti productionem, ad ſoluendum conceſſam, recipit, & plus, & minus iuſto pretio declarat, ſumendo quoad hoc ſummum, ſeu rigidum, & infimum pretium, & Io. Bapt. Lup. cod. cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 34. ibi, ad vnum tamen aduertas. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 140. vbi, quòd ita tenent omnes.

Confirmatur primo hæc concluſio, quia idem dicimus in contractu cenſus, & ſocietatis officij, in quibus etſi venditor, ſeu accipiens pecunias in ſocietate poſſint in pretio lædere ementem, ſeu dantem pecunias, vt dixi ſup. ſub num. 69. tamen ipſe emens, ſiue dans pecunias non poteſt lædere venditorem, emendo minori pretio annuum cenſum, puta ſcutorum 11. pretio ſcutorum 100. quod ſatis colligitur ex conſtitutionibus citatis ſupra ſub d. num. 69. nec is, qui dat pecunias ad ſocietatem officij poteſt excedere vſuram centeſimam, ideſt, annua 12. pro centenario.

Confirmatur ſecundo, quia in cambio, in quo interuenit diuerſitas loci, aut temporis, ſemper ineſt tacitum mutuum, vt ex Medin. retuli ſupra q. 5. ſub num. 1. & conſequenter exceſſus pretij in eiuſmodi cambio ſemper videtur vſurarius ratione mutui taciti, quare licet in aliarum rerum contractu, vt puta, in contractu emptionis, & locationis domorum, & prædiorum, in permutatione, in commodato, & ſimilibus; læſio, & exceſſus ſimplex non inducat vſuram, ſed remaneat in puris terminis ſimplicis læſionis, præſertim quando in contractu ſit ſine temporis dilatione hinc inde mutuũ adimplementũ; ſecus tamen eſt in contractu cambij, cenſus, ſocietatis officij, & ſimilium, in quibus pecunia pecuniam negotiamur, capitali ſemper ſaluo, quia in iſtis reperitur materia apta ad vſuram, nempè pecunia pro pecunia, in qua mutuum præcipuam habet ſedem, & in mutuo vſura: quare poteſt lex hos contractus ob ſolam læſionem declarare fœneratitios ad obuiandum vſurarum fraudibus.

73 Contra hanc concluſionem; quòd enim liceat campſori, qui dat ad cambium, lædere campſuarium, emendo minori pretio, quàm ſit taxatũ, (quicquid dici poſſet diſputando) ſeruat forſan vſus: & vſus rario eſſet, quia cãbia haberent duplex pretiũ: primũ eſt illud, quod imponit mercatorum conſulatus, & dicitur, *al conto*, vt latius explicaui ſupra q. 5. ſub nu. 53. & hoc pretium inuiolabiliter ſeruatur in liquidandis intereſſibus eorum, qui negotiantur in cambijs contra moroſos debitores, tàm pro creditore, quàm pro debitore, & rarò cãbientes contrahunt iſto pretio: ſecundum pretiũ eſſet illud, in quo cambientes conuenirẽt, attento communi valore, & curſu fori, & hoc eſſet variũ, &, non diſtaret ab eo, quod eſt impoſitum à cõſulatu, niſi in modiciſſima quantitate; nẽpe in vno, duobus, aut quatuor denarijs, vt ſcripſi ſup. ſub n. 68. & d. q. 5. n. 70. quare ſicut cãpſuarius, eò quia ſit bona littera, poteſt ſcutum marcharum, qui ſit appretiatus ſol. 66. vendere maiori pretio, nempe ſol. 66. & 4. vt dixi ſupra ſub d. num. 68. ita è conuerſo campſor eo quia campſuarius non ſit bona littera, poſſet eundem ſcutum marcharum ſolidorum 66. emere minori pretio, nempè ſol. 65. & d. 8. & ita eiuſmodi læſioni poteſt applicari ampliatio, quam ex Cald. & Io. de Anan. poſuimus ſupra num. 1.

Corroboratur hæc contraria opinio, quia mercator poteſt in cambijs lucrari, iuxta generalem conſuetudinem, dummodo non excedat modum, Bal. & alij, quos ſecutus cutus ſum par. præcedenti, num. 43. Ergo mercator poteſt, lucrando, lædere accipientem cambio, dummodo non excedat modum à generali, & rationabili conſuetudine permiſſum.

74 Tenendo hanc contrariam opinionem, cum ſuppoſitione duplicis pretij, poteſt reſponderi adductis pro concluſione.

Ad Nauar. & Lup. reſpondeo, quòd contrarium tenent Calder. & Io. de Anan. quos ſecutus ſum ſupra num. 1.

Ad

Ad primam confirmationem reſpondeo, diſparem eſſe rationem inter cenſum, & cambium, quia in cenſu ſupponimus vnicum pretium legale, quo, & non alio minori liceat emere cenſum; at in cambio vltra pretium, à conſulatu impoſitum, ſupponimus aliud inferius pretium in communi foro receptum, quo campſori liceat marcharum ſcutos emere.

Ad ſecundam confirmationem, & ſic ad Medin. reſpondeo, quòd licet Medin. conſideret mutuum admixtum in eiuſmodi cambio, quod propterea vocat cambium imputum, vt ex eo retuli d. quæſt. 5. ſub num. 1. nihilominus ex eiuſdem Medinæ doctrina habemus, quòd non omnis exceſſus in eiuſmodi cambio eſt vſurarius: aut enim exceſſus eſt propter mutuum admixtum; & tunc exceſſus, quantumuis paruus, eſt vſurarius: aut exceſſus non eſt propter mutuum admixtum, ſed propter aliquam aliam cauſam; & tunc exceſſus, quamuis ſit iniuſtus, non eſt vſurarius, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 5. verſ. verum quemadmodum. col. 5. fol. 361. ob quas enim cauſas campſor poſſit lucrū licitè exigere, dixi par. præced. num. 44. & ſeqq. & in illis cauſis, ſi excederet, exceſſus eſſet iniuſtus, ſed non vſurarius: & certè ſi adducta confirmatio eſſet vera, ſequeretur, quòd omnis venditio, ſeu permutatio rerum mobilium, quæ mutuabilia ſint, eſſet propter exceſſum vſuraria, cum in his confici poſſet mutuum: ſed hoc conſequens eſt falſum; quia licet poſſit eſſe peccatum, tamen non eſt vſura, cap. 6. in ciuitate. de vſur. etiam ſi venditio fiat cum dilatione ad ſoluendum; dummodo exceſſus non ſit abſolutè fundatus in dilatione, & ideo ſit excluſum mutuum implicitum; & licet ſit peccatum, vt dixi, tamen hoc peccatum datur etiam in exceſſu cuiuſuis contractus, vt dixi ſup. nu. 41. declarat. 2. admitto tamen, quòd lex eccleſiaſtica, ad obuiandum fraudibus vſurarum, poſſet declarare in foro fori aliquem contractum vſurarium, ex eo ſolo, quòd haberet exceſſum pretij cum dilatione temporis ad ſoluendum, ſed non declarault adhuc, quòd cambium ſit vſurarium propter pretij exceſſum, ſoluendi cum dilatione temporis.

75 Quid firmandum? Dico, quòd, ſuppoſito altero pretio, & cum varietate, eo modo, quo dictum eſt ſup. num. 73. opinio, illic adducta contra concluſionem, procedit ſine difficultate: At non ſuppoſito hoc altero pretio, diſtinguerem duos caſus principales.

Primus caſus eſt, quando res, quæ venditur, poteſt eſſe melior, & poteſt eſſe deterior; vt puta, quia vnus debitor poteſt eſſe melior, ſeu deterior altero, ideoq; ſcuti marcharum poſſunt eſſe meliores, & deteriores, conſiderata qualitate debitoris, qui eos debet ſoluere, vt dixi hic ſupra ſub num. 68. & iſto caſu diſtinguo adhuc inter forum interius, & forum exterius.

In foro interiori, diſcedendo à Nauar. & alijs, dicerem etiam, veram eſſe opinionem contra concluſionem; quòd danti ad cambium, licitum eſſet propter inidoneitatem debitoris tranſgredi pretium, à lege impoſitum, dummodo in conſcientia probabiliter teneat, quòd etiam lex in particulari ita taxaſſet propter periculum, & veriſimiles labores in exigendo illo cambio, vt & in mutuo dicebamus ſup. q. 1. num. 493. & ſeqq. quia tūc ceſſant læſio, & exceſſus, in quo fundaretur iniquitas cambij, cum mali debitoris nomen non tanti valeat, quanti valet nomen debitoris boni, per ea, quæ ſcripſi ead. q. 1. num. 430. & ſeqq. & hac ead. q. par. præceden. num. 78. & 79. imò, quòd dans cambio ex obligatione præcedenti poſſit iuſtè accipere maius pretium, retuli ſup. ampl. 1. ſub num. 1. 4. & 5.

Nomen autem boni debitoris dicitur, quando debitor eſt non ſolum facultatibus idoneus, ſed eſt etiam pacificus, veridicus, & timet Deum, & honorem; at è conuerſo nomen mali debitoris dicitur, quando eſt rixoſus, litigioſus, fraudolentus, ſicarius, & Deum, & honorem non timet, quamuis facultatibus ſit magis idoneus, quia, vt dicit Eccleſiaſtes 7. num. 2. *melius eſt nomen bonum, quàm vnguenta pretioſa.* & vt habetur Prouerb. 22. nu. 1. *melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* & Eccleſ. 41. num. 15. *curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille theſauri pretioſi, & magni.* & exornat Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. nu. 89. verſus finem, verſ. his tamen; diceretur etiam nomē mali debitoris, quando debitor eſſet fortior creditore, quia difficilis eſſet exactio, *noli fœnerari homini fortiori te; quòd ſi fœneraueris, quaſi perditū habe*, Eccleſ. 8. n. 15. & facilè creditor ſuccūbit; *& ditiori te ne ſocius fueris: quid communica-*

bit cacabus ad ollam? quando enim ſe colliſerint, confringetur, Eccleſ. 13. num. 2.

76 In foro autem exteriori dico, concluſionem eſſe veram ſimpliciter, quia lex fori contentioſi, ad tollendas fraudes, & lites; æqualiter exiſtimat nomen mali debitoris, & nomen boni debitoris, & imputet ſibi is, qui malo credidit debitori; & in hoc foro poteſt procedere, quod ſcribunt Nauar. & Lup. citati pro concluſione.

77 Secundus caſus eſt, quando res, quæ venditur, non poteſt eſſe melior, ſeu deterior, ſed neceſſariò eſt æqualis bonitatis, & pretium eſt impoſitum à lege certum, & determinatum, vt in cambio minuto, quod fit de pecunia præſenti, cum pecunia præſenti, æſtimata à Principe, & iſto caſu dico, indiſtinctè pretium illud ad vnguem eſſe ſeruandum, & quemlibet exceſſum, quãtumuis minimum, non eſſe tolerandum, & ideo nummularium excedentem teneri tàm in foro fori, quàm in foro poli ad reſtitutionem, non tamen eſt vſura, per ea, quæ dixi ſupra, & præſertim quia hoc caſu nullum interuenit mutuum, nec explicitum, nec implicitum.

78 Ratio in vniuerſum, cur in alijs venditionibus, pro quibus non habemus pretium, à lege taxatum, toleretur in foro fori læſio, non aſcendens vltra dimidiam, vt dixi ſupra num. 1. & non toleretur in venditione, pro qua habemus pretium, taxatum à lege, eſt, quia in illis pretium habet latitudinem, ideoque difficile eſſet inuenire punctualiter iuſtitiam pretij, & conſequẽter de facili orirentur lites, & difficilè terminarentur; hacq; ratione in illis toleratur exceſſus, quaſi certitudinaliter non poſſit de eo apparere, & propterea etiam in illis non toleratur, ſi excedat vltra dimidiam, quaſi tunc poſſit de eo apparere; at è conuerſo, quia, quando pretium eſt taxatum à lege, poteſt ſemper de illo certitudinaliter apparere, & conſequenter facilè tunc eſſet dirimere litem, ideo nulla tunc toleratur læſio.

79 Retentis concluſionibus, ſuperius firmatis; prima nempè, vt campſuario, accipienti pecunias ad cambium, liceat carius vendere ſcutos marcharum campſori, ſicque eum lædere in pretio, vt explicaui ſupra ſub num. num. 68. verſ. capio primam. retenta etiam ſecunda; nempe, vt campſori, danti ad cambium, non liceat vilius emere ſcutos marcharum, niſi prout explicaui ſup. num. 73. & 75.

Reſtringe eãdem primam concluſionem, vt procedat, inſpecta læſione infra dimidiam; ita vt, ſi ſcutus marcharum ſit appretiatus pro ſequenti proximo foro ſolidis 66. ſicque ſit appretiatus duobus ſolidis minus, quàm valeat ſcutus marcharum, non æſtimatus pro cambijs, cum non æſtimatus pro cambijs valeat ſol. 68. vt dixi ſupra ſub num. 67. campſuario licitum ſit lædere campſorem, vendendo illi ſcutum marcharum ſol. 67. & ita procedat concluſio, firmata ſupra ſub num. 68.

Secus, inſpecta læſione vltra dimidiam, quia pro eiuſmodi læſione competeret campſori remedium d. l. 2. C. de reſcind. vend. & proinde ſi campſuarius venderet ei ſcutum marcharum ſol. 67. & d. 8. campſor, vt dixi, vti læſus vltra dimidium iuſti pretij, poſſet agere ad reſciſſionem, ſeu ſupplementum, per ea, quæ, loquendo generaliter de quouis contractu, ſcripſi ſupra num. 3. & num. 5. extenſ. 1.

Confirmatur hæc reſtrictio, quia etſi vendens annuum cenſum, poſſit, carius vendendo, lædere emptorem in pretio, vt explicaui ſupra ſub num. 69. & 70. tamen, ſi carius venderet vltra dimidium iuſti pretij, poſſet emptor ex remedio eiuſdem l. 2. agere alternatiuè ad reſciſſionem contractus, vel ad ſupplementum iuſti pretij; non enim reperio iure cautum, quòd præfatum remedium emptori, ſi ſit læſus vltra dimidiam, ſit in contractu cenſus ſublatum.

80 Verum, quando emptor cenſus dicatur læſus vltra dimidiam cognoſci non poteſt, niſi prius cognoſcatur, quod ſit iuſtum pretium cenſus, cum non poſſit cognoſci quanta ſit pars ad totum, niſi cognoſcatur totum; & licet hæc cognitio non pertineat ad id, de quo modo agimus, tamen quia ſupra ſub num. 69. & ſeqq. aliqua de cenſu opportunè ſcripſimus, cenſeo continuatiuè ad materiam vtile fore, vt obiter de pretio cenſus, parum ab itinere diſcedendo, breuiſſime ſcribamus: & in primis diſtinguendum eſt inter cenſum redimibilem, & cenſum perpetuum, cum cenſus redimibilis pretium propter illam redimibilitatem ſemper minuatur, vt ſecutus ſum ſupra ampl. 8. num. 37. & ſeqq. & conſequenter eius pretium eſt minus, quàm ſit pretium cenſus perpetui; quare ſi cenſus annuus vnius aurei redimibilis valeat 14. aureis, ſi erit perpetuus, valebit 28. ſeu 30. aureis, quia pretium cenſus perpetui communi æſtimatione ſolet eſſe duplo maius,

maius, quàm pretium cenſus redimibilis, vt ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de cenſib. cap. 27. q. 1. verſ. in hac re. col. 839. ſed decipitur Io. Azor. quia redimibilitas non minuit medietatem, ſed ſolum tertiam partẽ, vt ſecutus ſum ſup. ampl. 8. n. 38.

Cenſus perpetui pretium iuſtum quod ſit, Doct. variè loquuntur; ex eorum tamen varijs dictis duas, quæ certiores, & veriores videntur, collegi cõcluſiones Prima concluſio eſt, quòd pretium iuſtum cenſus perpetui eſt illud, quod impenderetur pro comparando fundo, vel poſſeſſione, quæ (defalcatis expẽſis, & laboribus pro cultura, & cura) redderet tot fructus, vel reditus, quorum valor æquiualeret annuæ penſioni pecuniariæ, quæ cenſus pretio emenda eſt, vt ex Conrad. ſequuntur Franc. Garcia de contract. cap. 28. ſub num. 10. verſ. alcuni dottori. & Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 58. verſ. regula. & hanc eſſe communem regulam ad cognoſcendum valorem reditus, vt pretium, pro reditu datum, ſit tantum, quo poſſit quis in patria illa poſſeſſionẽ aliquam emere, quæ (deductis laboribus, & expenſis) poſſit tantam poſſidenti commoditatem dare, quantus eſt reditus, cum illa pecunia emptus, teſtatur, ſed dicit, non eſſe omnino firmam, & certam regulam Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſit. q. 12. verſ. ad ſecundum. col. antepenult. fol. 401. & licet annui reditus perpetui iuſta æſtimatio non ſit ſimilis prædiorum æſtimationi, quæ ex fructibus eorum deducitur; verumtamen negari non poſſe, optimam eſſe rationem dijudicandi iuſtum pretium reditus perpetui per ſimilitudinem, & proportionem iuſti pretij fundi, ſimilem reditum communiter (deductis expenſis) ex fructibus afferentis, ſcribit Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 9. ſub num. 5. Secunda concluſio eſt, quòd, cum prædicta regula, etſi rationabilis ſit, non ſit tuta, per ea, quæ adducunt Medin. & Couar. in locis ſupra proximè citatis, iuſtum pretium æſtimatur illud, quod regionis moribus cõmuniter eſt receptum, Medin. vbi ſupra. Extra autem has duas concluſiones variæ ſunt circa iuſtitiam pretij cenſus perpetui opiniones, quas latè, & diſtinctè recenſent Couar. d. cap. 9. num. 5. & ſeqq. & Io. Bapt. Lup. in l. 2. §. 2. ſub num. 44. & 45. & ſeqq. verſ. infertur. C. de pact. inter empt. & vend. commen. 2. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 129. & confusè, non diſtinguendo inter cenſum perpetuum, & redimibilem, Tiraq. de retr. lign. §. 1. gl. 6. num. 17. & ſeqq. verſ. quod autem. & Foller. tract. de cenſib. in verbo, vidiſtis enim. num. 1. & ſeqq. tom. 6. par. 2. fol. 153. vide eos.

81 Cenſus autẽ redimibilis iuſtũ pretium duplex ſtatuitur: negatiuũ ſcilicet, & affirmatiuum: negatiuum eſt certum, & determinatum, quod ſi non obſeruaretur, contractus cenſus non teneret; & hoc pretium ſunt decem pro vno, ita vt annuus cenſus vnius, ſi emeretur minori pretio, quàm decem, cenſus non teneret, quia Nicolai V. conſtitutio conceſſit contractum cenſus, dummodo annuus cenſus decimam partem principalis recepti non excedat, vt retuli ſupra ſub nu. 69. & illa dictio, *dummodo*, qua præfata conſtitutio iteratò vtitur, importat conditionem, ſeu formam, per ea, quæ ſcribit Tiraq. de retr. lignag. §. 8. gl. 8. num. 1. ita vt ſi id, quod illa dictione adijcitur, non ſeruetur, actus ruat, Stracch. tract. de mercat. pat. 4. tit. mand. num. 8. tom. 6. par. 1. fol. 300. & Pij V. conſtitutio de cenſibus, quam hodie ſeruamus, nihil circa cenſus pretium diſponit, vt aduertit etiam Nauar. in cap. ſi fœneraueris. ſub num. 104 in 3. q. 14. q. 3. ergo præfata Nicolai conſtitutio circa pretium remanſit: pretium affirmatiuum habet latitudinem; poteſt enim cenſus annuus vnius emi, non ſolum decem, vt dixi, ſed vndecim, duodecim, treſdecim, & quatuordecim, & plus, & minus, ſecundum temporis qualitatẽm, & prout partes fuerint concordes, & ſic ſcuti 10. annui reditus non poſſunt emi minori pretio, quàm ſcut. 100. ſed benè poſſunt emi maiori, nempè ſcut. 110. vſque ad ſcut. 150. vt ſcripſi ſupra ſub d. num. 69. & ita in effectu conſentiunt Virg. de Boccat. tract. de cenſib. par. 3. nu. 50. verſ. iuſtum. & Io. Azor. d. tit. de cenſib. cap. 21. verſ. quatto quia. & ſeqq. col. 850. & cap. 8. q. 4. col. 827.

Et ita pretio cenſus conſtituto, tres elicio opiniones, quanta debeat eſſe læſio in pretio cenſus, vt dicatur vltra dimidium: Prima ſit opinio, quòd emptor cenſus dicatur læſus vltra dimidium iuſti pretij, quando annuum cenſum ſcutorum 10. emeret ſcutis 151. ſeu annuum cenſum ſcutorum quinque emeret ſcutis 76. & huius opinionis fundamentum eſt, quia læſio vltra dimidium iuſti pretij in emptore conſideratur, quando iuſto pretio additur medietas illius pretij iuſti & aliquid vltra, vt puta, ſi pretium iuſtum ſint 10. &

emptor ſoluat 16. & ſic ſoluat vltra tertiam iuſti pretij, vt ex communi opinione ſecutus ſum ſup.nu.6.reſtr.2. in fine; vnde cenſendũ eſt,quòd Nicolaus V. in citata conſtitutione non alia ratione ſtatuerit, annuum cenſum ſcutorum decem poſſe emi ſcut. 100. vſque ad ſcut. 140. & pluris; (quod ego intelligo vſque ad ſcut.150. & non vltra) quia ſi expreſſiſſet, quòd poſſet emi etiam vltra ſcut. 150. videbat, quòd quodammodo erat emptio cum læſione vltra dimidium; & ſic Nicolaus V. videtur ſecutus opinionem, quam vltimo loco retuli d. nu. 6.in fine. Secunda ſit opinio, quòd vltra dimidium dicatur, quando cenſus ſcutorum quatuor emeretur ſcutis 100. quia cum annuus cenſus ſcutorũ 10. poſſit emi, vti iuſto pretio, ſcutis 100. ſequitur,quòd ſi emptor eodẽ pretio ſcutorũ 100. emerit cenſum ſcutorum quinque, diceretur læſus ſolum vſque ad dimidium,& non vltra;ſecus autem ſi emerit cenſum ſcutorum quatuor, quia tunc eſſet læſus vltra dimidium iuſti pretij, quia ſoluiſſet duplicatum pretium,& vltra;ſi enim ſcutis 100.poteſt emi cenſus ſcutorum decem, vtique ſcutis 50.poteſt emi cenſus ſcutorum quinque: ergo ſi pro cenſu ſcutorum quatuor ſoluit ſcut.100. ſoluit vltra duplum, hæcq; ſecunda opinio procedit, attenta illa prima opinione, quam retuli ſup. d.nu.6.in fine. Tertia ſit opinio,quòd dicatur vltra dimidium, quando annuus cenſus ſcutorum duorum,& iuliorum quatuor emeretur ſcutis 100.quia ſi annuus cenſus ſcutorum quinque poteſt emi ſcut. 100. vti iuſto pretio; ergo tunc dicetur emptus cum læſione vltra dimidium, quando eodem pretio ſcutorum 100. erit emptus annuus reditus ſcutorum duorum & iuliorum quatuor, quia læſio vltra dimidium ſtabit in vno iulio.

Sed tria ſunt adnotanda, & ſum expeditus à tota reſtrictione.

Primum,quòd;quicquid ſit de veritate harum trium opinionum;ſecunda (nempè, quòd, empto annuo reditu ſcutorum quinque maiori pretio, quàm ſcutis 100. & ſic, empto cenſu ſcutorum quatuor pretio ſcutorum 100. emptor dicatur læſus vltra dimidium) videtur amica praxi, & vſui, quia videmus, cenſum ſcutorum quinque non emi maiori pretio, quàm ſcutis 100.

Secundum, quòd ego nondum vidi in praxi, quòd emptor egerit ad reſciſſionem cenſus, ſeu ſupplementum iuſti pretij ex capite enormiſsimæ læſionis.

Tertiũ, quòd dato,quòd emptori cõpeteret remedium d.l.2.tamẽ quia pretium cenſus ſemper eſt notũ omnibus,emptor diceretur ſcienter emiſſe,& cõſequenter denegaretur ei hoc remedium, ſi vera eſt prima reſtrictio, quam poſt 4.extenſ.poſui ſup.ſub n.5.

82 Reſtringe primo nũc ſecundam cõcluſionem,dum ſup.ſub n.72.& 76. diximus,quòd campſori, dãti ad cambium,& emptori cenſus, non licet lædere in pretio cãpſuarium, & venditorem; vt, loquendo de emente cenſum; hæc concluſio paruam habeat partem in praxi, vt oſtendi ſupra num.71. verſ. ſed in hac.& loquendo in campſore,dũ diximus,quòd ei non licet emere ſcutos marcharum minori pretio, quàm pro pretio taxato, ita vt vltra illud ei non liceat aliquid lucrari; reſtringe, inquam, formaliter, vt non procedat ſequentibus caſibus, quia in his illud vltra eſſet licitum, etiam in mutuo; & conſequenter dato, quòd in cambio ineſſet mutuum, erit licitum etiam in cambio.

Primus caſus eſt, quando id, in quo læditur campſuarius,qui accipit cambio,ideſt, quando id, quod campſor recipit vltra pretium iuſtum, non eſt pecunia æſtimabile; quia eiuſmodi lucrum poteſt ſine vitio vſuræ accipi, etiam ex mutuo, vt declarant Card. de Turrecrem. in cap. putant. ſub nu. 2.in 3. concluſ.14.q.3. Ioan. de Anan. in cap.nauiganti.ſub nu.20.verſ.quærit etiam. de vſur.Medin.in ſuis tract.tom.2.tit.de reb. per vſur.acquiſ.q.1.col.3. in fine, & 4. verſ. ſecundum inquirendum. fol. 296. Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.1.art.2.verſ.ad hanc quæſtionem. concl.3.col.2.fol.533. Nauar. in man.confeſs. cap.17. de vſura circa mutua. ſub num.206. verſ.dixi lucrum. & verſ. ſeq. nam Abb.in d.cap.nauiganti. num.2.16. & 17.Io.de Anan.ſub num.18. q.4.& Io. Bapt. Lup. §. 1.ideſt, poſt præfationem, ſub num. 30.verſ.ſed aduertendum.de vſur.inter tractat. diuerſ.tom.7.fol.137.Medin.d.verſ.ſecundum inquirendum. Sot. d. art. 2. concl. 1.col.2.fol.533.& Nauar.d. cap.17.ſub nu. 220.& ſeqq.& quotquot ſunt ſcribunt, vſuram eſſe, quando id, quod ex pacto vltra ſortem accipitur, eſt pecunia æſtimabile; quia quod poteſt pecunia æſtimari, habetur pro pecunia, vt ex Ariſt. ſequuntur Laur.de Rodulph.in cap.conſuluit.pat.2.q.35.num. 18.de vſur.inter tract.diuerſ. tom.7. fol.23. & Io.de Anan. d.q.4. ſub num. 18. ſecus er-

go,

Digitized by Google

go,ſi id, quod vltra ſortem datur,non ſit pecunia æſtimabile,& ita procedit iſte caſus.

83 Exemplifica primo hunc caſum, ſeu veſius eiuſmodi lucrum, pecunia non extimabile,in lucro ſpirituale meriti, & gratiæ,iuxta illud in Euangel. Matth. 19. in fine, *centuplum accipiet*. quod propriè non eſt vſura, licet aliquando metaphoricè ſic dicatur, Nauar. ſub d. num. 206. ibi, dixi lucrum. & quòd mutuans poſſit propter mutuum ſperare bona cœleſtia, & ſpiritualia, ſcribit Medin. in ſdis tract. tom.2. tit. de reb. per vſur. acquiſit. d. verſ. ſecundum inquirendum. fol. 296.

84 Exemplifica ſecundo in lucro præſentationis, electionis, ſeu collationis beneficij, quia ſi quis mutuaret, vt præſentetur, eligatur ad beneficium, vel vt illud ſibi conferatur,committeret peccatum ſimoniæ,quod eſt grauius vſura; non tamen committeret vſuram, Nauar. vbi ſupra, & hoc eſt, quod ſub alijs verbis generalioribus dixit Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.1.art.2. poſt concluſionem tertiam, col.3.ibi, contra tertiam verò concluſionem. fol.534.

Ratio eſſet, quia delictum minus confunditur cum maiori, ſi vnum non poſſit committi ſine altero, Vital. tract. crim.tit. de inſult. percuſs.defenſ.&c. num.22.& Clar. recept. ſent.lib.5.q.84.verſ.alius eſt caſus.

85 Exemplifica tertio in lucro beneuolentiæ, & amicitiæ, vt puta, cum quis mutuar, ſeu dat cambio, vt mutuatarij, ſeu campſuarij amicitiam, & beneuolentiam acquirat,quia cum amicitia ſuaptè natura pecunia æſtimari non poſſit, licet aliqui pluris æſtimarent amicitiam, quam, mediante mutuo, acquirunt, quàm lucrum, quod vſurarius ex mutuo quæreret, Laur.de Rodulph.in cap.conſuluit. par. 2. q. 36. num. 19. de vſur. inter tract. diuerſ.tom.7.fol.23. Io.de Anan. in cap.nauiganti. ſub nu.20.verſ.quærit etiam. de vſur. Medin. d.q.1. verſ.ſecundum inquirendum. col.3.& 4. Sot. d.art.2. col.3. ibi, ſecundum æſtimationem humanã. fol. 534. & Nauar.in man. confeſs. cap.17. ſub num. 206. verſ. dixi lucrum. & ſub num. 209. Io. Azor.de inſtitut.moral. par.3.lib.5. tit.de vſur.cap.7.q.13.

86 Extende hanc exemplificationem,vt procedat etiam ſi mutuator mutuet eo pacto, vt mutuatarius ſit ei amicus, gratus, vel beneuolus; imò etiam ſi mutuatarium obliget ad exhibendum mutuatori ſigna amoris, & beneuolentiæ, inter amicos debita, & conſueta, vt ex Sot.in loco, ſupra proxime citato, ſequitur Io. Azor. d.cap.7.q.13.in fine.

Contra hanc extenſionem facit, quod de antidorali, naturaliq; obligatione non reducenda in obligationem ciuilem, ſcripſi infra num.96. verſ. declara. tu cogitabis, quia vtraque opinio eſt probabilis.

87 Tempera eandẽ exemplificationem,vt ſit vera, dummodo mutuantis præcipua intentio ſit mutuare, vt acquirat beneuolentiam, & amicitiam ſimpliciter; licet ſecundariò ex illa beneuolentia, & amicitia aliquid vltra ſperet habere; quia hoc eſt licitum; ſecus ſi præcipua intentio ſit mutuandi, vt ex amicitia, & beneuolentia acquirat aliquid temporale, pecunia æſtimabile, vt puta, ſi cuperem habere beneuolentiam, gratiam, & amorem Papæ, vel Imperatoris, vel alterius domini, vt poſſim conſequi caſtrum, beneficium, officium, & quid ſimile: ſi cuperem beneuolentiam alicuius aduocati famoſi, vt me defenderet, & ſimilia, & ideo iſtis mutuo,quia hoc non liceret, & eſſet peccatum, Laur.de Rodulph. Io.de Anan. & Nauar. in locis ſupra proximè citatis; & ideo, ſi iſte mutuator aliquod lucrum faceret, teneretur illud reſtituere, ſed ſi lucrum non conſequitur, non poteſt teneri ad reſtitutionem, ſed remanet ſolum peccatum, quod ſola contritione deletur, Laur.de Rodulph. & Io.de Anan. ibidem. Et dicitur mutator ex amicitia, & beneuolentia lucrum principaliter ſperare, quando ſine iſta ſpe non mutuaret; & è conuerſo dicitur ſperare ſecundario, quando adhuc eſſet mutuaturus, Laur. de Rodulph. vbi ſup. & tota hæc explanatio facilior eſt illa,quam tradit Sot.d.art.3.col.3. in fine, & col. 4. fol. 534. & quando in caſu prędicto mutuator tenetur ad reſtitutionem, an eam facere debeat mutuatario, vel pauperibus, ex quò mutuator non extorſit, vide Abb.in d. cap.nauiganti. ſub nu.17.& alios, quos citaui infra num.93.

88 Exemplifica quarto in eo, qui mutuat ruſtico, vt eius poſſeſſionem colat, ſed ſoluit ei culturæ iuſtam mercedem; quia quamuis non eſſet mutuaturus, niſi ruſticus coleret, & ruſticus nõ coleret, niſi haberet mutuum, tamen non eſt vſura, Bal.in l.rogaſti. §. ſi tibi. col. 2. ibi, ponamus ergo. ff. ſi cert. pet. Laur.de Rodulph.in cap.conſuluit. par.2. q. 42.num.3.& ſeqq. de vſur. inter tractat. diuerſ.tom.7.fol.24. & Io.de Anan.in cap.nauiganti. ſub num. 21. ibi, ex prædictis. & nu.22.de vſur. Petr.de Vbal.tract. de duob.

fratr.par.4.ſub num.8.q.3. ibi, & non de mercede quam dat.tom.6.par.1. fol.139. in fine, Ant.de Roſel.tract.de vſur.ſub num.30. & 31.tom.7.fol.67. imò mutuator hoc caſu nihil vltra ſortem recipit, cum ſoluat iuſtam mercedem: ſecus ſi ob mutuum non ſolueret iuſtam mercedem.

89 Contra hanc exemplificationis concluſionem tenent Nauar.d.cap.17.nu. 220.Io. Bapt.Lup.in cap. nauiganti. §. 1. ideſt, poſt præfationem, ſub nu.30. verſ. ſed aduertendum. iuncto verſ. redeundo. in d. num.30. & plures alij, quos citat, & ſequitur Couar. var.reſolut.lib.3.cap.2.ſub num.5. verſ.tertio tamen. ibi, verum aduerſus. vbi in fine refert, & ſequitur, hanc eſſe communem opinionem, & veriorem, & ab hac contraria opinione nõ diſcedit Molin.de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 309. verſ. circa mutuum.iuncto verſ.communis tamẽ. col.254. & 253. Verum dicto verſ. circa mutuum. dat conſilium ad euitandam vſuram, vt non fiat mutuum, ſed fiat locatio operarum, ſoluta mercede anticipatè.

Retenta hac communi contraria opinione, & ſuppoſito caſu locationis vineæ pro certa, & iuſta annua mercede ad annos 12. cum pacto, quòd conductor teneatur locatori mutuare ſcut. 800. reſtituendos conductori mutuanti in fine locationis; alias, non reſtitutis, cenſeatur facta relocatio ad alios annos ſex, & ſic deinceps.

Inſero huius caſus materiam, & quæ ſuper eo ſcripſerunt conſulentes, congeſti à Proſp. Farin. conſ.181. facti ſpecies. lib. 2. defendentes hoc pactum ab vſura, eſſe reſoluenda cum hac diſtinctione.

Aut loquimur de primo pacto, quo conductor obligatur mutuare locatori: & concludo, pactum eſſe licitum, & conſequenter, mutuum non eſſe vſurarium: quia hoc mutuum eſt ad augendam mercedem locationis contra ipſum mutuantem, & non ad eam minuendam, ſicque obligatio ad mutuandum non eſt ad aliquam mutuantis vtilitatem, ſed ad vtilitatem mutuatarij; quare locator locat, vt conductor vltra iuſtam mercedem mutuet, non autem conductor mutuat, vt locator locet pro minori mercede; quo caſu eſſet vſura, per ea, quæ dixi ſupra q. 1. num. 401. & 408. & hic ſupra ſub num.82. verſus finem, quia mutuum non admittit lucrum pecunia æſtimabile; ideoq; ſi in rei veritate præceſsiſſet inter eos tractatus de mutuo cum obligatione ad locãdum, & , vt occultaretur vſura, conficerent contractum locationis, & adderent pactum prædictum de mutuando; attenderetur tractatus, & rei veritas, & non ſcripturæ ordo; ſed in dubio, & in foro exteriori, & ſuppoſito iuſto pretio mercedis, ſtandum eſt ſcripturæ, qua, vt dixi, excluditur vſura.

Aut loquimur de ſecundo pacto, quo locator, non reſtituendo mutuum, obligatur relocare, donec reſtituerit mutuum: & in hoc membro diſtinctionis vrget difficultas.

Prima enim opinio erit, quòd hoc pactum ſit vſurarium, quia obligat mutuatarium ad ineundum cum mutuatore alium contractum, quàm contractum ſimplicis pignoris, ſeu aſſecurationis: nam obligat ad cõtractum locationis, qui habet manifeſtam differentiam cũ contractu pignoris, ſiquidem de natura pignoris, ſeu alterius ſimplicis aſſecurationis eſt, vt mutuator ex pignore, ſeu aſſecuratione non conſequatur aliam vtilitatem, quàm cautionem ſui crediti; at de natura locationis eſt, vt ex illo contractu oriatur vtilitas, & lucrum; hac enim ſpe vterque contrahens contrahit: imò ipſa obligatio ad locandum eſt pretio æſtimabilis, & conſequenter mutuum eſt vſurarium ex mente communis opinionis, quam retinui ſupra verſ. contra.

Cõfirmatur hæc opinio, quia etſi pactum legis commiſſoriæ ſit reprobatum inter debitorem, & creditorem, vt dixi ſupra q. 1. ſub num.503.& ſecundum communem opinionem ſit licitum, quando paciſcitur, vt, mutuatario non ſoluente mutuum infra tempus conuentum, pignus datum cedere debeat in ſolutum, ſeu vendi pro iuſto pretio ipſi mutuatori; tamen opinio contraria, quòd adhuc non ſit licitum, videtur probabilior, cum illud ius vendendi, & acquirendi rem debitoris, etiam ob iuſtum pretium, ſit ipſi creditori lucrum conſiderabile; quamuis hanc opinionem, retenta contraria communi, reprobet Couar.var.reſolut.lib.3.cap.2. num.7.verſus finem.

Secunda opinio contraria, quòd hoc pactum ſit licitum; ſuadetur ex communi opinione, adducta in præcedenti confirmatione: nam ſi mutuator poteſt obligare mutuatarium ad reluendum pignus infra certum tempus, ita vt, ſi illud non reluerit, teneatur ei pignus vendere pro iuſto pretio: ergo poteſt etiam eum obligare ad relocandum pro iuſta mercede.

Corroboratur primo hæc ſecunda opinio,

nio, quia illa obligatio non eſt ad acquirendum aliquid vltra ſortem mutuatam;ſed eſt ad facilitandam exactionem mutui, & reddendum ſecuriorem mutuatorem; ſed eiuſmodi obligatio eſt licita, vt videntur ſentire Bal. in l. 11. rogaſti. §.ſi tibi. in fine, Salyc. ſub num.6.& 7.Iaſ.num.10.& alij. ff.ſi cert. pet.Io.de Anan.in cap.vlt.ſub num.19. ibi, aliquando apponitur aliquod pactum. num. 20.de vſur.& Couar.d.cap.2.num.7.in fine.

Corroboratur ſecundo (& tendit ad maiorem huius primæ explicationem) quia obligatio ad vendendum pignus, ſeu relocandum contrahitur principaliter ad effectum, vt mutuator ſit ſecurus, & cautus de futura reſtitutione mutui, & licet in conſequentiam ſequatur illa acquiſitio, ſeu lucrum; tamen intentio mutuatoris, & mutuatarij eſt ſolum circa aſſecurationē, hæcq; intentio principalis, quæ eſt iuſta, & licita, debet attendi, & non id, quod neceſſariò inde venit in cōſequentiam, per ea, quæ in alio propoſito ſecutus ſum in meo tract.de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 173. & 296. verſ.ratio. ideoque licet vulnera, & homicidium ſint ſtrictiſſimè prohibita, tamen ſi veniant in neceſſariam conſequentiam permiſſæ defenſionis, non conſiderantur.

Pro faciliori intelligentia, & ſolutione diſtinguo duos caſus.

Primus eſt, quando contrahitur principaliter mutuum, & in eo mutuator obligat mutuatarium ſimpliciter ad aliquem contractum diuerſum ab aſſecuratione mutui, vt pura, obligat ad vendendum, ſeu locandum ipſi mutuatori: & iſto caſu dico, mutuum eſſe vſurarium, quamuis venditio, & locatio fieri debeat pro iuſto pretio, per ea, quæ ſcripſi ſupra in exemplificatione, & ita procedat prima opinio.

Secundus caſus eſt, quando mutuator non obligat ſimpliciter mutuatarium, ſed obligat in caſu non reſtitutionis mutui; & iſte caſus eſt ille idem, de quo ſupra in ſecundo membro diſtinctionis, verſ. aut loquimur de ſecundo pacto. ideoq; militant hic illæ eædem duæ pugnantes opiniones, quarum vt hic tutiorem eligamus, diſtinguo.

Vel loquimur in foro interiori; & dico, quòd ſi intentio mutuatoris verſatur ſolum circa aſſecurationem mutui, vt dicebam ſupra in 2.corroboratione,pactum eſt licitum: ſecus ſi intentio mutuatoris verſabatur ſolum circa acquiſitionem iuris, ad emendum pignus, ſed ſimulabat, quòd intendebat ſolum aſſecurationem, quia tunc coram Deo eſſet vſura.

Vel loquimur in foro exteriori: & dico, inhærendum eſſe ſecundæ opinioni, quòd pactum ſit licitum, quia etſi adducta pro ea in prima, & ſecunda corroboratione facile euerti poſſint; ſiquidem Doct. citati pro prima corroboratione loquuntur in ſimplici aſſecuratione, nempè, quando mutuatarius obligatur ad præſtationem fideiuſſoris, vel dationem pignoris, vel ad veniendum ad iudicium, & recipiendum in ſe præceptum de ſoluendo;& caſus noſter habet mixturam acquiſitionis, vt dixi; & ratio adducta pro ſecunda confirmatione non videtur bona, quia facilè mutuatores traherentur ad ſimulandam obligationem pro aſſecuratione, ſicq; aperiretur via vſurarum fraudibus,quibus lex poſitiua obuiat, prohibendo quandoque etiam contractum, qui, remota fraude, eſſet licitus; quare ſicut ſub ſimulata defenſione non licet vulnerare, & interficere, & debet lex, ſi poſſet, omni conatu ſimulationi obſtare, ita etiam non licet mutuare cum obligatione ad aliam lucratoriam acquiſitionem ſub ſimulata aſſecuratione mutui; huicq; ſimulatæ aſſecurationi debet lex radicitus ſe opponere.

Tamē, iis euerſis,remanet hoc aliud fundamentum, quia pactum, quòd ſi mutuatarius infra certum tempus conuentum non reſtituat mutuum, res, mutuatori data pro pignore, ſeu hypotheca,efficiatur ipſius mutuatoris, & cedat in ſolutum pro debito, eſt pactum legis commiſſoriæ,vt declarant Nic. Vall.tract.de reb.dub. rubr. inter pign. dationem, &c.num.15.tom.18.fol.332. Ioan. Gut.tract.de contr.iur.cap.32. num.1. tom. 6. par. 2. fol. 78. & communiter omnes, & hoc pactum eſt licitum, quando adijcitur, quòd cedat in ſolutum pro iuſto pretio, vt ex communi opinione referunt, & ſequuntur Couar.d.cap.2.num.7. verſus finem, Io. Bapt. Lup.in l.2.comment. 2.in præfat.num. 21. C.de pact.int.empt.& vend. inter tract. diuerſ.tom.7.fol.126.& Io.Gut. d. cap. 32. num.4.reprobata contraria Caroli Molinei opinione; & hoc pactum, quòd in caſu non reſtitutionis mutui cēſeatur facta relocatio, in effectu eſt idem cum pacto legis commiſſoriæ, & ſupponimus mercedem locationis eſſe iuſtam. Ergo,&c.

Ratio differentiæ inter primum, & ſecundum

dum caſum, de quibus ſupra verſ. primus. & verſ. ſecundus. eſt euidens, tum quia in primo caſu mutuatarius obligatur abſolutè, & ſimpliciter ad vendendum mutuatori: at in ſecũdo remanet in facultate mutuatarij eligere obligationem, reſtituendo mutuum; tùm quia euidentia primi caſus ſe habet ad nouam acquiſitionem: at euidentia ſecundi caſus ſe habet, vt, completo tempore mutui, mutuator conſequatur ſolutionem, quaſi per viam compenſationis, ſine alio labore.

Firmata communi opinione, quòd pactum legis commiſſoriæ ſit licitum, quandò pignus non remanet emptum, ſeu datum in ſolutum pro ſumma mutuata, ſed pro iuſto pretio, quo pignus æſtimabitur; cum plerumque mutuatores accipiant pignus maioris valoris, quàm ſit mutuum.

Intellige primo eam, vt procedat de plano de iure ciuili, quod inuitum tolerabat aliquando vſuras, vt dixi ſupra num. 45. ſed de iure diuino, & canonico poſſet adhuc de ea dubitari, quia in effectu non ſolum prouidetur aſſecurationi, cui ſatis dicitur prouiſum per dationem pignoris, ſed fit alius contractus acquiſitiuus; ſine quo benè poſſet ſtare mutuum etiam aſſecuratum; cum mutuatori pateat via ad agendum pro ſolutione, & interim poſſet incumbere pignori.

Intellige ſecundo, quòd etſi poſſit procedere in pacto legis commiſſoriæ, cum obligatione tamen, vt mutuator ſoluat iuſtum pretium, vt dixi; tamen ſi eſſet ſimplex pactum legis commiſſoriæ, nempe, vt pignus remaneat mutuatori emptum pro pecunia mutuata, eſſet illicitum, etiam ſi pecunia mutuata aſcenderet ad iuſtum pretium, quod tunc non eſſet definitum; imò etiam ſi pecunia mutuata excederet iuſtum pretium; & moueor, quia licet lex, quæ prohibet hoc pactum pro ſumma mutuata, fundetur in eo, quod ferè ſemper contingat, vt pignoris valor excedat ſummam mutuatam, & hoc fundamentum ceſſet in caſu, quo ſupponimus, mutuum eſſe æquale, vel maius iuſto pretio pignoris; tamen virtus legis, cum ſit ad obuiandum vſurarum fraudibus, habet locum, inſpecto foro exteriori, etiam in caſu, in quo ceſſat ratio legis, ſecundum ea, quæ ſcribunt Doct. quos in alijs propoſitis citaui ſup. q. 1. ſub num. 510. verſ. prima. & nu. 540. in ſexto argumento. lex enim ad ea, quæ frequenter, & facilè, non ad ea, quæ rarò eueniunt, aptatur; quia, quæ ſemel, aut bis acciderit, contemnunt legiſlatores, l. 3. nam ad ea. ff. de legib.

Ex conſequenter ex his poſſet motiuari, quòd illud pactum relocandi pro eadem mercede, niſi locator reſtituerit mutuum, non ſit licitum, cum deberet concipi pactum relocandi pro ea mercede, quæ à peritis æſtimabitur iuſta.

Declara nunc eandem contrariam opinionem quam retinui ſup. verſ. contra. vt mutuator ex hac vſura non perdat mutuum, neque teneatur ad aliud, quàm ad reſtitutionem illius, quod arbitrio boni viri æſtimabitur illud onus iniunctum, ſi fuerit executioni mandatum, alias teneretur ſolum ab illo onere liberare ipſum mutuatarium, prout declaraui ſupra quæſt. 1. ſub num. 505. declar. 2.

90 Exemplifica quinto, quando mutuator mutuat cum pacto, quòd mutuatarius reſtituat non ſolum mutuatum, ſed reddat eidem mutuatori aliud, quod mutuatarius ei debebat ex alia cauſa, vt explicaui ſup. ampl. 8. num. 275. & 276. & infra ampl. 19. ſub nu. 119. verſ. ſubinfero.

Declara hanc exemplificationem, vt procedat, concurrentibus duobus requiſitis, & non alias: primo enim requiritur, quòd debitum ſit liquidum: ſecundo, quòd ſit debitum ex iuſtitia, alias eſſet vſura, Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 309. verſ. primum. & verſ. ſecundum. col. 252.

91 Exemplifica ſexto in eo, qui mutuat, vt mutuatarius inſtruat ipſum mutuantem, vel eius filiũ, aut intercedat pro eo apud Deum, vel pro eo eat Romã: itẽ in domino molendini, ſeu furni, qui mutuat, vt mutuatarius eat ad eius molendinũ, ſeu furnum: idem in doctore, qui mutuat ſcholaribus, vt intrent ſecum ſcholas, indeq; dominus molendini, ſeu furni aliquod lucrum conſequuntur, cum & alij ad illud propterea aceedant, & Doctor famam maiorem conſequitur, & ex fama maius ſalarium; quia etſi iſti non eſſent alias mutuaturi, tamen eum mutuatarij ex hoc damnum non conſequantur, non videtur vſura, ſecundum eos, quos citant, ſed non ſequuntur Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 220. verſ. nonageſimoprimo. & Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 1. idest, poſt præfationem, ſub num. 30. verſ. ſimiliter. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137.

92 Contra hanc exemplificationem tenent Abb. in d. cap. nauiganti. num. 16. & 17. Calder.

Calder.ſub uum.34.q.5.ibi,& per prædicta. Ioan.de Anan. ſub num.18.ibi, ex prædictis ſoluitur. & Io.Bapt.Lup.d.§.1. ſub num.30. verſ.ſed aduertẽdum.de vſur.Petr.de Vbal. tract.de duob.frat.par.4.q.3.num.8. Sot.de iuſt. & iur. lib. 6.q.1. artic. 2. col. 7. initio, fol.536. Nauar.vbi ſupra, & ante hos Laur. de Rodulph.in cap. conſuluit. par. 2. q. 35. uum.17.& 18.& q.38.uum.21.de vſur.iuter tract.diuerſ.tom.7.fol.23. & quòd mutuans cum pacto, quòd mutuatarius emat de officina ipſius mutuatoris, acquirendo ex hoc mutuo hanc nouam obligationem, committat vſuram, ſcribit Medin.in ſuis tract. tom. 2. tit.de reb. per vſur. acquiſ. q. 1. verſ. ſed contra. col.5. in fine, fol. 297. & latius q. 4. verſ.tum etiam. col. 6. fol. 339. &, quòd ſi dominus alicuius molendini mutuauerit piſtori, vel alteri, vt molat in ſuo molendino, ſit mutuum vſurarium, quia accipit vltra ſortem, auferendo libertatem mutuatario molendi alibi;ſed ſi mutuatarius ex hoc non ſit læſus, mutuator non teueatur ad reſtitutionem,&c. ſcribit Guid.Pap. tract.de vſur. num.14.tom.7.fol.72.&, quòd vſurarium ſit mutuum, quo obligatur medicus ad curandum ęgrotos mutuatoris temporibus debitis iuſto pretio, & mercede, tanta videlicet, quanta alij medici ægrotos curare conſueuerunt, ſimiliterq; vſurarium ſit mutum, quo ruſticus mutuatarius obligatur reſtituere mutuum,metẽdo mutuatoris ſegetes, aut putando vites, aut denique colendo agros iuſta, & debita mercede, compenſata mercede cum mutuo,ſcribit Io.Azor.de inſtitut. moral.par.3.lib.7.tit.de mutuo. cap. 7. q. 1. verſ.dicendum exiſtimo. & quòd miſeri Doctores, qui pecuniam mutuant ſcholaribus, vt ſecum intrent, vt ipſe Doctor maiorem famam acquirat, committant vſuram; & maximè quando faciunt in detrimentum famæ Doctoris, ſecum concurrentis, ſcribit Ant.de Roſel.tract.de vſur.num.27. tom. 7. fol.67.& pro hac opinione contra iſtam ſextam exemplificationem facit, quod in difficilioribus caſibus ſcribit Sot.d.art.2.col.6. ibi, imò verò, neque in pactum ducere, vt mutuatarius faciat eleemoſynas, fol.535.

93 Er quando dominus molendini,ſeu furni, & doctor tenerentur in caſu prædicto ad reſtitutionem, an eam facere debeant mutuatarijs, vel pauperibus,vide Laur.de Rodulp. in cap.conſuluit.par.2.q.40.& 41.num.1.de vſur.inter tract.diuerſ.tom.7. fol.23.Abb.in cap.nauigauti.ſub nu.17.& Io.de Anan.ſub nu.18. & 19.eod. & Nauar.in man.confeſs. cap.17. num. 220. verſ.nonageſimo primo. & late Io.Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.7. tit.de mutuo.cap.7.q.3.& 4.

Declara hanc contrariam ſententiã,prout declaraui ſupra q.1.ſub num.505.declar.2.

Et hęc de primo caſu poſito ſup.ſub n.82.

94 Secundus caſus eſt, quando id, in quo læditur campſuarius, ideſt, quando id, quod campſor accipit vltra iuſtum pretium, non venit principaliter, ueque expectatur tanquam iure debitum ex cambio; ſed venit tanquam antidorale, & remuneratorium de gratia, & non de iuſtitia debitum, vt, loquendo in mutuo, ſcribunt Gl. in cap. 10. conſuluit.iu verbo, ſperantes.de vſur. Card. de Turrecrem.in cap.putant. ſub num. 2. in 2.concl.14.q.3.Nauar.in man.confeſs. cap. 17.de vſura circa mutua. ſub num.209.verſ. in decimo & vndecimo.& communiter omnes in diuerſis locis; quare ſi mutuator ducatur ad mutuandum ſine aliqua ſpe lucri, & ex ſola charitate proximi, vt fieri debet, ſi poſtea mutuatarius hac contemplatione aliquid mutuatori donabit, & ipſe recipiat, credens, illum purè donare, nec apparet, vnde oppoſitum credere debuiſſet, certè, his coucurrentibus, hoc lucrum donatum uon eſt vſura, Ant. de Roſel. tractat. de vſur. num.20.verſ.rurſus. tom.7.fol.67.&, quòd mutuator poſſit ſine pacto à mutuatario gratis oblatum capere vltra ſortem, ſed cauere debeat mutuator à praua intentione, quia, ſi eam mutuando habuiſſet, teneretur in foro pœnitentiali illud reſtituere, ſcribit Hoſt. in ſum.tit. de vſur. §. an. aliquo caſu. verſ.tertio quando. fall.3. & hanc eſſe communem opinionem, quòd mutuator poſſit à mutuatario aliquid gratis, & liberaliter ſibi donatum accipere, teſtatur, & ſequitur Io. Azor.de inſtit. moral.par.3.lib.7.tit.de mutuo,cap.8. caſ.11. & probatur ex eo, quia licet non deceat,Epiſcopum, manum, quam ordiuando imponit, vendere,tamen ſi is,qui fuerit ordinatus, non ex placito, ueque exactus, neque petitus aliquid gratiæ tantummodo cauſa dare voluerit, hoc poteſt licitè accipi, cum eiuſmodi donatio non ex ambientis petitione proceſſerit, cap.4. ſicut epiſcopum.1.q.2.

95 Ratio eſt, quia lex euangelica in illis verbis, *nihil inde ſperantes*. prohibet ſperari, ſeu expectari lucrum;ſicque,vt committatur

vſura,

vſura, opus eſt, quòd mutuator ſperet ſiue ab initio mutui, ſiue poſt, Ant. de Roſel. d. tract.de vſur. nu. 39. Ergo, vbi mutuatarius donet ſine ſpe mutuatoris, non eſt vſura.

96 Declara reſtringendo, quod dixi in hoc ſecundo caſu, vt non procedat, quando mutuator hanc antidoralem, naturalemq; obligationem reduceret in obligationem ciuilem, quia eſſet vſura, Card. de Turrecrem. in cap. ſi fœneraueris. num. 5. verſus finem, ibi, inſuper ſi mutuans paciſcatur &c. 14. q. 3. Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 1. verſ. ſed contra. col. 5. in fine, fol. 297. & latius verſ. reſpondetur, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. verſ. reſtat ergo. ibi, ad quartum ergo. col. 11. fol. 538. Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 1. ideſt, poſt præfationem, in fine, ſub num. 30. verſ. ex quibus. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 137. &, alijs citatis, hanc eſſe communiter receptam, & multò veriorem, quia illa obligatio ciuilis ad remunerandum eſt pecunia æſtimabilis, ſcribit Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 7. q. 2. verſ. altera eſt opinio. &, quòd idcirco ſi mutuator obliget mutuatarium ad ſibi remutuandum, ſit mutuum vſurarium, ex quò iſta obligatio eſt pecunia æſtimabilis, ſcribit Sot. in loco ſup. proximè citato.

97 Subdeclara hanc declarationem, vt, ſecluſo pacto, ſeu obligatione ciuili, liceat mutuatori petere à mutuatario, vt iure gratitudinis, & honeſtatis in caſu occurrenti, cum ipſe indiguerit, velit ſibi remutuare, Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 2. ſub num. 5. verſ. tertio tamen. circa medium, & Io. Azor. in loco ſupra proximè citato.

98 Tertius caſus eſt, quando mutuatarius nihil penitus mutatori reſtituit vltra ſortem, ſibi mutuo datam, ſicque mutuum eſt vndiquè gratis, & abſolutam continet charitatem ex parte mutuatarij, & ex parte mandantis mutuo dati; licet mutuator aliunde propter illud mutuum lucrum, & quidem magnum conſequatur, vt puta; cum teſtator legat alicui campſori domum, ſi hæredi mutuauerit centum, quia iſto caſu campſor poteſt licitè mutuare illa centum, vt conſequatur domum, Ant. de Roſel. tract. de vſur. nu. 29. verſ. alius verò. & num. 41. tract. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 67. & 68. quare à fortiori ſi quis donaret, vel legaret alicui mille ſub iſta conditione, ſeu hoc onere adiecto, vt iſte donatarius, ſeu legatarius teneatur ſingulis annis mutuare gratis, & amore centum pauperibus; nulli dubium erit, quòd iſte poterit acceptare donationem, ſeu legatum, & mutuare ſine vllo ſcrupulo vſuræ: ineſt enim in hoc mutuo vtilitas mutuatarij, & qui mandauit mutuum, bene exercet charitatem. & in hoc eſt fundata lex euangelica.

99 Quartus caſus eſt, quando id, quòd à mutuatario accipit mutuator vltra ſortem, non lędit mutuatarium, & mutuatorem conſeruat indemnem, vt in caſu, quem poſui ſupra ampl. 8. ſub num. 275. & 276.

100 Quintus caſus eſt, quando id, quod mutuator accipit vltra ſortem, procedit ex re ipſa, mutuo data, & ſic mutuator recipit plus, ſed non vltra ſortem, vt in primo, ſecundo, & tertio caſu, quos poſui ſupra q. 1. num. 409. 415. 422. & ſeqq.

Reliquos caſus, ſi qui ſunt, collige, ſi potes, ex his, quæ ſcripſi d. q. 1. num. 439. & ſeqq. in 4. & ſequentibus caſibus.

101 Reſtringe ſecundo, vt nõ procedat, quando in cambio eſſent tria pretia; nempe ſummum, medium, & infimum, quia tunc campſor poteſt excedere infimum, & medium, dummodo nõ excedat ſummum, quia quodlibet iſtorum dicitur pretium iuſtum, vt in re vendenda ſcribunt Sot. de iuſtit. & iur. lib. 6. q. 2. art. 3. col. 3. initio. fol. 568. Couar. var. reſol. lib. 2. cap. 3. n. 1. Nauar. in man. confeſ. cap. 17. de peccato vſuræ circa mutua. num. 218. verſ. idem de eo. & num. 241. verſ. centeſimoſexto. & cap. 23. de auaritia, &c. num. 79. verſ. tertio quod. & in cap. ſi fœneraueris. initio, num. 5. verſ. quarto noto. verſus finem, 14. q. 3. & alij, quos citat, & ſequitur Bouinſ. tract. de vendit. ad temp. cap. 7. ſub num. 2. 3. & ſeqq. & dixi ſupra q. 1. num. 566. &, quòd vendens ad tempus cariori pretio, quàm præſenti pecunia, non dicatur illicitè vendere, dummodo non excedat ſummum pretium intra iuſtam pretij latitudinem, tenent omnes, vt ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 8. tit. de empt. & vend. cap. 8. initio, verſ. in primis. col. 642. quare iniuſtum pretium diceretur, quando exceditur ſummum, vel infimum.

102 Ratio huius reſtrictionis eſt, quia hoc pretium, quòd non eſt lege poſitum, non eſt indiuiſibile, ſed habet latitudinem; cum iuſtitia, & prudẽtia humana illas omnes circunſtantias, & qualitates rei vendendæ non valeat ita metiri, vt pretij metam poſſit inde

pun-

punctualiter attingere, Sot. de iuſt. & iur. lib.6.q.2.art.3.col.3.circa initium, fol.568. Imò addo, indiuidua eiuſdem ſpeciei eſſe varia in bonitate etiam intrinſeca, & illas circunſtantias, à quibus ſumi debet iuſtitia, eſſe inſtabiles, & inter ſe multum aliquando differre; & adde quæ ſcripſi ſup. ſub num.56.

Sed borum pretium quod attendi debeat, quando agitur de læſione, vide ſupra num.40.ſubdecl.4.

103 Infero extendendo hanc reſtrictionem, non ſolum non iniuſtè cambire eos, qui, pretio, à lege non taxato, cambiunt pro maiori, vel minori pretio intra latitudinem, ſed neque eos, qui, etiam taxato pretio, excedunt ſupra, vel infra, eſſeq; tutos etiã in foro conſcientię, in terminis tamen, in quibus locutus ſum ſup. ſub num.67. & 68. & ſub num. 75. verſ. in foro. vbi videas.

Et hæc de quarta declaratione, poſita ſupra num.67.

104 Declara quinto (& in hac declaratione attingo lęſionem, procedentem ex facto tertij; ſiquidem hucuſque egi de læſione, procedente ex facto partium,) vt læſio, procedens ex facto tertij, ſufficiat ad reſcindẽdum contractum, ſeu actum, etiam ſi ſit infra dimidiam, quia hæc non eſt ita tolerabilis, ſicut illa, quæ procedit ex facto ipſorum principalium.

Quare quanta ſufficiat læſio, procedens ex laudo, ſeu arbitramento arbitri, & arbitratoris, & qua peti poſſit reductio ad arbitrium boni viri, vide in meo tract. de iudic. cauſ.&c. lib.2.cap.2.num.449.& ſeqq.

105 Et quid in venditione, facta per procuratorem, vide Ant. Burg. in cap. cum cauſa. ſub num.24.de empt. & vend. & Gabr. in concluſ.lib.3. tit. de empt. & vendit. concl. 1.num.26.& ſeqq.ampl.11.

106 Et quid in datione in ſolutum, facta per iudicem, vide eoſdem Ant. Burg. in d.cap. cum cauſa. num.45.& Gabr. d.concl.1.in limit.5.num.64.& 65. verſ. declara ramen. & de datione nominis debitoris in ſolutum adde, quæ ſcripſi §.ſeq.gloſ.5. num.280.& ſeqq. & præſertim num.282.

107 Declara ſexto, vt iuſtitia pretij cambij, in quo nummularius pecuniam accipit, alibi reſtituturus, ſeu dat, alibi recepturus, non reguletur ab æquiualentia numiſmatum, quæ commutantur, ſed ab impenſis, laboribus, & periculis, quæ nummularius ſubijt, & proindè nummularius lucrum accipit, etiam ſi pluris valeat pecunia in loco, vbi accipit, quàm in loco, vbi reſtituit, quia quamuis recipiat plus, quàm ſit ſoluturus alibi, tamen ſuo periculo, labore, & impenſis pecuniam alterius ex vno loco in alium portat, & obſequium præſtat, & Reip. vtile negotium gerit: item lucrum accipit, etiam ſi minoris valeat pecunia in loco, vbi dat, quàm in loco, vbi recipit; quia licet minus det, quàm ſit recepturus, tamen ipſe inſeruit in dãdis pecunijs, vbi ille indiget, ſuamque operam, & induſtriam ponit, in obeundo officio, & ſuam pecuniam præſentem dat pro longè diſtanti, quæ ſolet minoris æſtimari; vnde quando prius accipit, lucratur, quia ſuſcipit onus portatoris, quando verò prius dat, lucratur, quia pecuniam præſentem pluris æſtimat, quàm abſentem, ex quò illam poſtea reducere intendit, & conſequenter in impoſitione pretij nulla habetur ratio inæqualitatis numiſmatum; ſicut in ſimili, ſi Hiſpanus, commorans in Sicilia, daret Siculo in Sicilia centum tritici modios, & Siculus ille daret Hiſpano totidem modios tritici, quos habet in Hiſpania, æqua eſſet permutatio, quia Siculus labore, impenſis, & periculo triticum, quod habet in Hiſpania, in Siciliam veheret, & Hiſpanus in Hiſpaniam, quod habet in Sicilia, & ideo nulla habetur ratio, quòd triticum pluris in Hiſpania, quàm in Sicilia æſtimetur, Ioan. Azor. de inſtit. moral. par.3.lib.10. tit. de camb.cap.7.verſ.at cæteri. & verſ.ſeqq.col. 874. & quare campſori, ſiue prius det, ſiue prius recipiat, debeatur merces, vide etiam ſup.q.1.ſub num.425.in fine, & 426. & hac eadem q. par. præced. ſub num.49. & 90.

108 Contra hanc declarationem, in eo, quod ait, numiſmatum æquiualentiam non attendi; oppono, quia quod cambitio debeat regulari etiam ab æquiualentia numiſmatum, alias cambitio ſit iniuſta, & vſuraria, tenet Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.12. art.1.concl.3. col.3. & 4.in reſponſione ad primum argumentum, fol.614.& 615. & art.2. vbi pluribus in locis oſtendit, in cambio habendam eſſe rationem copiæ, & inopiæ monetæ ratione loci, & ſecutus ſum par. præced.n.48.

Confirmatur primo hæc contraria opinio, quia cambium, ſiue ſit emptio, & venditio, ſiue ſit permutatio iuxta ea, quæ ſcripſi ſup. q.4.num.21.& 18. in 4.& 3.opinione, debet ſemper in ſe habere iuſtitiam commutatiuam, per ea, quæ dixi infra §.6.gl.1.ſub nu.

41.&

41. & eam non haberet, ſi haberetur ſolum ratio laborum, & impenſarum; & non haberetur ratio inæqualitatis numiſmatum ratione locorum. Ergo.

109 Confirmatur ſecundo, quia Azor. pro declaratione, quam ipſe ſequitur, citat quidem auctores, ſed non loca; & ſimile, quod adducit de cõmutatione tritici inter Hiſpaniam, & Siciliam, non exiſtimo verum: finge enim, quòd modius tritici in Sicilia valeat ſcuto vno, & in Hiſpania ſcutis tribus: certè abſurdum eſt dicere, quòd inter Siculum, & Hiſpanum eſſet æqua commutatio, ſi vnus eorum daret centum modios alteri in Hiſpania, & alter alteri centum in Sicilia; imò hoc eſt de diametro contra doctrinam Soti, & aliorum, quos ſecutus ſum par. præced. ſub num. 48. dum dicunt, iuſtam eſſe commutationem, ſi vbi adeſt inopia detur vnus, vt vbi adeſt copia recipiantur duo, ſi in loco dationis tanti valeat vnus, quanti in loco receptionis duo; neque conſiderandi ſunt labores, & ſumptus in tranſportatione formali, & reali, quam quiſque eorum faceret, vt conſiderat Azor. ſed alia via procedendum eſt, quia, habens centum modios tritici in Hiſpania, poſſet illud vendere, & ex parte pretij emere centum modios in Sicilia, ſuppoſito commercio inter vnum, & aliud Regnum; quare non eſt conſideranda tranſportatio vera, & realis, quia illa non fieret, ſed eſt conſideranda venditio tritici in Hiſpania, & emptio in Sicilia, quia ita fieret: Abſurdum proinde non exiſtimo, quòd nũmularius poſſit in Belgio dare ſcut. 25. vt recipiat ſcut. 100. in Indijs: hoc enim admitto, quia poſſet ratione copię, & inopiæ inter vnum, & alterum locũ eſſe æqua commutatio: ſed quòd deinde nummularius det in Indijs ſcut. 100. vt totidem habeat in Belgio, & quòd vlterius pro vtroque cambio habeat idem lucrum ratione impenſarum, & laborum, hoc exiſtimo abſurdum.

Infero, magis explicando, & quaſi conciliando, quòd etſi campſori debeatur merces laboris, & debeantur expenſæ, & periculi pretium, ſiue moneta ſit æqualis, ſiue inæqualis, & ſiue nummularius prius accipiat, ſiue prius det, quia ſemper in eo conſiderantur labor, & impenſæ, vt dixi par. præced. ſub num. 49. & hac ead. par. ampl. 6. num. 9. & ita procedat declaratio.

Tamen quando nummularius mercedem illam retinet, ſemper obſeruat monetæ valorem, currentem in plateis, pro quibus fit cambium, & valor ille ſumitur ex æqualitate, & inæqualitate copiæ, & inopiæ pecuniæ, & ex æqualitate, & inæqualitate bonitatis numiſmatum; quo valore conſiderato, ſeruari debet iuſtitia commutatiua permutationis pecuniarum, & inde ſumi iuſtitia mercedis nummularij, & ita procedit opinio contra declarationem.

110 Declara ſeptimo, reſtringendo eandem ampliationem, poſitam ſup. num. 1. dum diximus, licitum eſſe contrahentibus ſe decipere, eo tamen modo, quo declarauimus poſtea num. 2. & ſeqq. vt procedat circa valorem, & pretium rei, vt hucuſque locuti ſumus; ſecus circa numerum, menſuram, & quantitatem rei, quia in his nec in foro conſcientiæ, nec in foro exteriori toleratur aliqua læſio, quamuis parua; quare deceptus in quantitate rei, etiam citra dimidiam, poteſt agere iure communi ad ſupplementum, Abb. in cap. 5. per tuas. num. 4. verſ. nota & tene menti. de donat. Ant. Burg. in cap. cum cauſa. num. 50. limit. 15 de empt. & vendit. inter Repet. tom. 4. fol. 270. vt puta, ſi vendatur fundus, expreſſo certo numero iugerum, ſeu expreſſa menſura, quod reperiretur plus, non intelligitur venditum, &, ſi reperitur minus, agitur ad ſupplementum, Abb. d. cap. per tuas. ſub num. 8. & Burg. d. limit. 15. num. 50. & hoc eſt, quod ſub alijs verbis tradit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. controu. 1. num. 4. in fine, verſ. obſeruemus tertio. & num. 5. fol. 82.

Secus etiam, quando deceptio eſſet circa vitium rei venditæ, l. 1. §. proinde. ff. de edil. edict. cum venditor teneretur illud exprimere, & non expreſſerit, iuxta ea, quæ ſcribunt Gl. in l. 14. iulianus. in §. item qui furem. ff. de act. empt. Bal. in l. 2. num. 4. q. 2. per totam. & ibidem Salyc. ſub num. 4. in 6. oppoſit. C. de reſcind. vendit. Fab. de Mont. tract. de empt. & vend. q. 8. princip. nu. 8. in fine, tom. 6. par. 1. fol. 65. & latiſſimè tractat Mich. Sal. d. art. 3. controu. 1. ſub nu. 10. & ſeqq. verſ. his poſitis. fol. 83. & ſeq. & ſcripſi aliquid ſupra num. 15. in fine, & faciunt quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 482. verſ. primus. & infra § 7. gl. 2. num. 74. & ſeqq.

Confirmatur hæc declaratio in eo, quod dixi, læſionem circa quantitatem rei non tolerari, etiam ſi ſit infra dimidium ex Deuteron. auctoritate, cuius verba formalia retuli ſupra num. 41. verſus finem, vbi videas.

A M-

AMPLIATIO XI.

SVMMARIVM.

Cambium eſt licitum etiam inter eos, qui non ſunt mercatores, num. 1. & ſeqq. Imò poteſt exerceri etiam à muliere, & à quauis perſona habili ad contrahendum, num. 9. & 10.

Prohibitum vna via, non debet alia concedi, num. 2.

Cambiorum negotiatio eſt mercatura, & veluti regina mercaturarum, num. 4.

Pecuniæ omnia obediunt, includit omnia, & protegit ſicut ſapientia, ſub num. 4.

Mercator diues poteſt, omiſſis mercium mercaturis, totam pecuniam negotiari in cambijs, & à fortiori poteſt aliquam pecuniam tenere otioſam pro cambijs, num. 4. & 5.

Clerici ſeculares, paupertatem non profeſſi, poſſunt miniſterio laicorum dare pecunias ad cambium, &c. num. 6. & 9.

Clericis etſi prohibita ſit negotiatio, & mercatura in genere, tamen aliqua negotiationis ſpecies permittitur, & quæ ſint prohibita, & quæ permiſſa, num. 7.

Clerici debent abſtinere non ſolum ab his, quæ ſunt mala, ſed etiam ab his, quæ habent ſpeciem mali, ſub num. 7. & 8.

Epiſcopi gloria eſt pauperum inopia prouidere, ſub num. 8.

Sacerdotis, religioſiq; viri ignominia eſt proprijs ſtudere diuitijs, ſub eod. num. 8.

1 AMPLIA XI. vt cambium ſit licitum etiam inter eos, qui non ſunt mercatores, Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. non veggo. fol. 23. Fabian. Genuen. quem citaui intra num. 6. verſ. infero ſecundo. & quòd etiam priuato homini, qui nummularij officium non facit, lucrum percipere liceat ex cambio per litteras, dando prius ipſe pecunias, vt alio in loco recipiat, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 6. in fine, q. 5. ſubdens, ei tamen non deberi tantum lucri, quantum nũmulario publico permittitur; quod idem in campſore publico cambij minuti ex eodem retuli §. ſeq. gl. 3. num. 101. verſ. contra. & quòd etiam is, qui non eſt mercator, poſſit etiam ſine aliquo obiecto mercaturæ tenere ſuas pecunias in continuis cambijs, ſcribit Boninſ. d. tract. de camb. cap. 4. initio, & poſui caſum ſup. q. 5. num. 51.

Confirmatur primo hæc ampliatio, quia cambium minutum poteſt fieri etiam inter eos, qui non ſunt mercatores, vt ſecutus ſum d. num. 101. ergo poſſunt inter eos fieri etiam alia cambia, cum ratio in contrarium non appareat.

Confirmatur ſecundo, ſeu verius oſtenditur veritas huius primæ, quia etſi vſus nundinarius cambiorum fuerit primum inuentus pro ſeruitio mercaturæ; & ideo cambia fierent ſolum inter mercatores, tamen poſtea, neceſſitate compellente, fuit vſus iſte, vt dixi q. præced. num. 8. ampliatus, ita vt cambitio eſſet mercatura, & negotiatio, & pro ſe ipſa, qua mercatura, & negotiatione admiſſa pro licita, & honeſta; eſſet iniuſtũ, & damnoſum Reip. quòd non mercatores non poſſent in illis nundinis emere, & vendere, & ſic cambire pro ſuis neceſſitatibus.

2 Confirmatur tertio, quia ſi cambiorum negotiatio eſſet licita ſolum inter mercatores, ſequeretur, quòd vidua, aliæq; ſimiles perſonæ, ad mercaturam, & negotiationem inhabiles, non poſſent dare ſuas pecunias Bancherijs, qui illas negotiarentur in cambijs, quia quod vna via à lege prohibetur, non debet alia concedi in fraudem legis, Iacob. de Aren. tractat. de poſit. §. 3. num. 10. tom. 4. fol. 6. ſed hæc ſequela eſt falſa de iure, & de conſuetudine, per ea, quæ dixi ſup. ampl. 9. num. 1. & ſeqq.

Confirmatur quarto, quia rationes, quæ contra iſtam ampliationem adducuntur, ſunt falſæ, & friuolæ, illa enim præcipua ratio (quòd ideo ſoli mercatori liceat lucrum capere ex cambio, quia cãbium ſit mutuum, in quo non liceat lucrari, niſi mercatori ratione intereſſe, quod patitur) eſt falſa, quia non eſt mutuum, per ea, quæ dixi ſupra q. 4. num. 5. & ſeqq. eſt etiam falſa, quia in mutuo non ſolum mercatori, ſed cuilibet alij licitum eſt conſequi intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis, vt, loquendo in quouis creditore, ſecutus ſum ſupra ampl. 8. num. 222. in primo caſu. & num. 268. extenſ. 1. & patet ex his, quæ ſcripſi in ead. ampl. 8. ſub num. 76. & ſeqq. vbi inter conditiones, neceſſarias ad conſequendum intereſſe ex mutuo, non numeratur qualitas, quòd mutuator debeat eſſe mercator; reliquæ etiam rationes, ſi quæ adducuntur, ſunt friuolæ, & parui ponderis; hacque de cauſa eas conſulto prætereo.

Contra iſtam ampliationem tenet Hier.

de Luc.tract.de camb. in verbo,pro deciſione.num.30.& ſeqq.& num.36.tom.6. par. 1.fol.410. & forſan idem ſentit Medin.in ſuis tract.tom.2. tit. de reb. per vſur.acquiſ. q.5.col.4. verſ.verum quemadmodum, fol. 361. dum ſimpliciter ſcribit, quòd non omnibus licet cambire,non explicando qui ſint illi, quibus non conuenit cambire.

3 Non recedas ab ampliatione, licet aliqui timore huius ampliationis ſoleant cambij negotium facere ſub nominibus, quòd ipſi ſunt mercatores,ſoliti dare,& accipere cambio, vt patet ex formula, quam poſui ſupra q.5. ſub num.16. ibi, & eſſendo perſona. & ſupra hac ead.q.7. ampl.8. ſub num.244.

4 Infero primo, corroborando eandem ampliationem, quòd etſi homo diues, & pecunioſus poſſet pecunias implicare in mercatura rerum, & ex illa lucrum honeſtum acquirere; tamen poteſt, illa rerum mercatura omiſſa, ſolam negotiationem cambiorum nundinalium licitè exercere; quia iſta etiam dicitur mercatura; imò dicitur mercatura mercaturarum, & quaſi regina aliarum negotiationum, vt dixi q. præcedenti, ſub num.8. cum iſta diſponat de pecunia, *& pecuniæ omnia obediunt*, Eccleſiaſtes 10.nu. 19. vnde ipſa includit omnia, vt ſcripſi hac ead.q.par. præcedenti, num.14.imò videtur quodammodo æquiparari ſapientiæ, quia, vt ait idem Eccleſiaſtes 7.num.13.*ſicut protegit ſapientia, ſic protegit pecunia*,quare non temerè dixit Horat.

O Ciues, Ciues,quærenda pecunia primum:
Virtus poſt nummos, &c. & in lib. 3. motum medicorum,

Nummus honoratur, ſine nummis nullus amatur;
Nummus vbi loquitur, Tullius ipſe tacet.

ſequitur hinc,quòd cum ab iſta cæteræ pendeant negotiationes, & mercatura, & ad iſtam in indigentijs recurrant, iſta hoc ipſo videatur cæteris alijs Reipub. vtilior, cum habeat rationem regendi,& ſuſtinendi alias, quæ Reip. vtiles ſunt.

Quicquid contra hanc illationem ſcripſerit Hier.de Luc. d. tract. de camb. num.39. tom.6.par.1.fol.410.licet enim is ea moueatur ratione, quòd iſte, qui non pro mercatura, ſed ad lucrandum hanc artem exercet, ſibi theſaurizet ad gehennam, cum non pro bono Reip. ſed ſuo tale exercitium ſumat ad augendas ſuas iniuſtas opes, & in damnum aliorū mercatorum; tamen hæc ratio dupliciter confutatur: primo, quia ſi hac ratione damnaremus mercaturas, quòd mercator ſuæ magis, quàm Reipub. ſtudeat vtilitati, omnes damnabimus mercaturas: ſecundo, quia licet mercator, ſeu artifex malè verſetur, & animam in mercatura,& arte perdat, tamen illa mercatura, & ars poſſunt in ſe ipſis eſſe licitæ, & vtiles Reipub. prout dixi etiam ſupra q.1.num.71.& ſeqq.

Temperanda tamen ſuit quæ in hac illatione ad huius negotiationis cambiorum, ſeu verius pecuniarum, & diuitiarum exaltationem videmur dixiſſe, ex his, quæ ſcripſimus q.præced.num.16.& 18. & ſup. q.1. num. 77. & 78. in quibus locis omnino videas.

5 Subinfero ex iſta illatione, quòd ſicut homo pecunioſus poteſt omnes pecunias implicare in cambijs, vt dixi, ita à fortiori mercator ditiſſimus,quamuis multam negotietur pecuniam in mercibus,poteſt aliquam pecuniarum partem tenere otioſam, ordinatam pro cambijs, ita vt eam non expenderet, etiam ſi quæuis vtilis, & bona occaſio ei contingeret negotiandi ſuper mercibus illam pecuniam, quia iſte non peccat.

Quicquid in contrarium ſcripſerit idem Hieron. de Luc. d. tract. de camb. num.41. fol.410.

6 Infero ſecundo, quòd clerici ſeculares, qui paupertatem profeſſi non ſunt, poſſunt, mediante aliquo laico, dare ſuas pecunias ad cambium, non pro ſe ditando, ſed pro ſua, vel ſuorum neceſſitate; & dummodo non dent ſcandalum, neque à cultu diuino diſtrahantur, Fabian. Genuen. tractat. de camb.initio, num.45.verſus finem, & num. 46.tom.6.pat.1.fol.415. quem, & alios, loquendo de conſuetudine, ſequitur Io.Bapt. Cauat,tract.de camb. tit.de dante. in princ. fol.234.

7 Confirmatur hæc illatio, quia etſi *nemo militans Deo,implicat ſe negotijs ſecularibus*, Apoſt.2.ad Timoth. 2.num.4. ideoque clericis mercatura, & negotiatio ſit prohibita, cap.10.fornicari.diſt.88.& pluribus alijs ſacrorum canonum locis, & Doctorum auctoritatibus citatis, ſequitur Stracch. tract. de mercat.par.3.num.4.tom.6. par. 1. fol.295. &, citata d.diſt. 88. per totam, ſcribunt Sor. de iuſt.& iur.lib.6.q.2.art.2.in 5.concl. col. 4.fol.565.in fine,& Card. Tolet.de inſtruct. ſacerd.lib.8. cap. 53. de negotiatione, verſ. ſecundo ratione. & multas etiam auctoritates

tes adducit, ſed ſequitur cum diſtinctione Conrad. de contract. q. 52. in ſecunda, & quarta concluſione; nam clericus debet abſtinere non ſolum ab his, quæ ſunt mala ſecundum ſe, ſed etiam ab his, quæ habent ſpeciem mali, quod in negotiatione contingit propter tria: primo, quia eſt ordinata ad lucrum terrenum, cuius clericus debet eſſe contemptor: ſecundo, propter frequentiam negotiatorum vitia, quia difficulter negotiator exuitur à peccatis labiorum: tertio, quia nimis implicaret animum curis ſecularibus, & per conſequens retraheretur à ſpiritualibus, vt ex D. Thom. refert, & ſequitur Card. à Turrecrem. in cap. canonum. num. 11. verſ. ad ſecundam. 14. q. 4.

Tamen diſtinguenda eſt negotiatio in triplicem ſpeciem: Prima enim dicitur negotiatio œconomica, quæ fit ad ſuſtentandum ſe, & domum ſuam, prout neceſſitas poſtulauerit: Secunda dicitur negotiatio politica, cuius finis eſt publicis populi neceſſitatibus ſuccurrere, & hæc Ciuitatum Gubernatoribus conuenit: Tertia dicitur negotiatio lucratiua, qua ſcilicet quis aliquid emit, vt illud poſtea carius vendat; hæcq; tertia negotiatio fit duplici modo: primus modus eſt, quando emptor rem, quam emit, artificio, & induſtria mutat, & meliorat, ideoq; carius vendit; hæcq; non tàm dicitur negotiatio, quàm artificium: ſecundus modus eſt, quando quis emit, vt carius vendat, nullo artificio adhibito, nullaq; addita melioratione, hæcq; proprie dicitur negotiatio, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. in 2. modo. vſque ad verſ. eſſet. fol. 223. col. 1. in fine, & ſeqq. ex quibus tribus negotiationis ſpeciebus clericis prohibentur ſolum ſecunda ſpecies, videlicet negotiatio politica, Medin. in d. 2. modo. verſ. alia eſt. il 1. fol. 223. in hac enim intelligendum eſt Apoſtoli dictum ad Timoth. ſupra relatum, & tertia ſpecies in ſecundo modo, videlicet, negotiatio lucratiua, ſine artificio, & melioratione, Medin. vbi ſupra, verſ. alio modo, fol. 224. col. 1. reliquæ autem ſpecies, nempe, prima, quę dicitur negotiatio œconomica, ac tertia in primo modo ſunt eis licitæ, Medin. in d. 2. modo, initio, & verſ. alia eſt. il 2. fol. 223. col. 1. in fine, & 2. & ſunt licitæ non ſolum clericis; ſed etiam ei, qui eſſet monachus, cui licent ea omnia, de quibus in cap. 33. nunquam. de conſecrat. diſt. 5. & latè explicat Conrad. d. q. 52. in 3. concluſ. quare licitum eſt clerico emere ea, quæ neceſſaria ſunt in domo pro vſu ſuo, & familiæ ſuæ; ſimiliter ſi clerici de prædijs eccleſiaſticis, vel patrimonialibus, vel dona habeant aliqua, quibus non indigent, poſſunt illa vendere, Conrad. d. concl. 3. & Medin. d. q. 30. in ſecundo modo, fol. 223. col. 1. in fine, &, quòd clericus victum, & veſtimentum ſibi artificiolo, vel agricultura abſque officij ſui detrimento debeat præparare, dicit text. in cap. 3. clericus. diſt. 91. & quòd clericus, quantumlibet verbo Dei eruditus, debeat nihilominus artificiolo victum quærere: omnes enim clerici, qui ad operandum validi ſunt, & artificiola, & litteras diſcant, dicit text. in cap. ſeq. clericus. ead. diſt. 91. quare, vt habetur in Apoſtolorum actib. 18. Apoſtolus Paulus, etiam cum eſſet Epiſcopus, exercuit artificium artis ſcænofactoriæ, ideſt, fuit funifex, vel tabernaculorum, ſeu tenoriorum factor, & 1. ad Corinth. 4. num. 12. ipſe pro ſe, & alijs dicit, *laboramus, operantes manibus noſtris*. & 2. ad Theſ. 3. num. 8. *neque gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore, & fatigatione, nocte, & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus*. & d. cap. 33. nūquam de conſecr. diſt. 5. *ſi apoſtoli habentes poteſtatem de Euangelio viuere, laborabant manibus ſuis, &c. cur tu, &c.* &, quòd clericus, peractis horis, & viſitatis infirmis, poſſit, ſi voluerit, exire ad opus rurale, vt neceſſitatibus peregrinorum, & hoſpitum, ſiue diuerſorum commeantium, infirmorum, atque defunctorum ſuccurrere valeat, dicit text. in cap. 2. presbyter. diſt. 91. & in cap. 1. de celebr. miſſ. imò neque tertia ſpecies negotiationis in 2. modo videtur abſolutè clericis prohibita: nam clerici poſſunt emere, & vendere ex iuſta cauſa, puta, vt victum quærant, ſeu domum ſuam ſuſtentent, vel indigentibus ſubueniant, vel Reip. vtilitati, & neceſſitati conſulant, vt, citato D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. latè deducit Salyc. in auth. ad hæc. ſub num. 18. q. 21. ibi, & in clericis res videtur clara. C. de vſur. & quòd clericus poſſit habere tabernam, ideſt, apotheeam ad res vendendas propter honeſtam, & neceſſariam negotiationem, ſcribit Præpoſ. in cap. 9. negotiatorem. & ante eum Gl. ibidem diſt. 88. & pro iſtis facit, quod ſecutus ſum par. præceden. num. 64. verſ. ad quintum. Item qui emit rem, non vt vendat, ſed vt retineat, & poſtea propter aliquam cauſam velit eam vendere, non eſt negotiatio, & quamuis ca-

rius vendat, eſt licitum, vel quia eam rem in aliquo meliorauerit, vel quia eſt mutatum pretium ſecundum diuerſitatē loci, vel temporis, vel propter periculum, cui ſe expoſuit, transferēdo rem de loco ad locum, vel eam rem fieri fa- iendo, puta, ex ferro infecto factum, Saly c. ſub d. num. 18. q. 21. quod etiam ſub alio modo ſcribit Anch. in cap. peccatum. ſub num. 21. verſ. & primo. col. 18. de reg. iur. in 6. &, quòd clerici, quibus prohibitum eſt exercere tabernam, poſſint illam per alium exercere ſine amiſſione priuilegij clericatus, ſequitur Rebuff ad conſtit. Franciæ tract. de mercat. art. 1. gl 14. tom. 2. fol. 205. & latè oſtendit, & declarat Medin. d. q. 30. in 2. modo, verſ. hæc tamen non obſtant. iunctis præcedentibus, fol. 224.

8 In huius confirmationis materia non licet diutius inſiſtere, quia nimis confirmationis limites excederemus: ſed quæ negotiationes, & commercia ſint prohibita clericis, & quæ permiſſa, vide Spec. tit. de cleric. coniug. num. 6. & ſeqq. verſ. ſed quam dices honeſtam. lib. 4. fol. 75. Medin. d. q. 30. verſ. alia eſt negotiatio politica. & verſ. alio modo. fol. 223. & 224. & latius Redoan. de ſpol. eccleſ. q. 2. num. 1. & ſeqq. vſque ad num. 59. & an iſte articulus æquè comprehendat omnes ſpecies clericorum, tractat ibidem, num. 35. in fine, verſ. ego vltra. & reſolutè d. num. 59. & ſeqq. vſque ad num. 66. & qua pœna puniantur clerici, qui exercent negotiationes illicitas, ſcribit num. 66. & ſeqq. tom. 14. fol. 217. & ſeqq. lege eum, quia copioſè ſcripſit: &, quòd clerici exercentes negotiationem, ſibi prohibitam, peccent mortaliter, vide Medin d q. 30. verſ. nota tamen. fol. 225. col. 1. in fine.

Illud ſolum generaliter monebo omnes religioſos, & ſacerdotes, ne in his commercijs, & exercitijs, quæ ad ſui, ſuæq; familiæ ſuſtentationem ſibi permittuntur, proprijs ſtudeant diuitijs, quia ſicut gloria Epiſcopi eſt pauperum inopiæ prouidere, ita ignominia ſacerdotis eſt proprijs ſtudere diuitijs, vt ex D. Hieron. refert text. in cap. 71. gloria Epiſcopi. 12. q. 2.

Contra hanc illationem, & præſertim contra vltimum dictum confirmationis facit, quod ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 12. ſub num. 3. verſ. alterum eſt. tom. 2. fol. 587. dicens in caſu, de quo ipſe loquitur, quòd etiam is, qui pecuniam dat campſori, ſeu mercatori, vt illam negotietur in cambijs, cenſetur campſor, ſeu mercator, non immediatè, ſed mediatè.

9 Retenta illatione.

Infero tertio, quòd etſi mulieres non ſint mercatrices, & non negotientur; tamen poſſunt ſuas pecunias dare alicui campſori, qui eas negotietur in cambijs pro ipſis mulieribus, vt dixi ſupra ampl. 9. num. 1. & ſeqq.

10 Infero quarto generaliter, quòd omnis perſona, quæ eſt habilis ad emendum, & vendendum, poteſt inire contractum cambij, quia cambium eſt contractus emptionis, & venditionis, vt firmaui ſupra q. 4. num. 21. & infra ampl. 17. num. 1. & ſeqq.

AMPLIATIO XII.

SVMMARIVM.

Cambium eſt licitum, etiam dato pignore, ſeu fideiuſſore, num. 1. Declaratur, num. 4.

Mutuum non eſt illicitum, quamuis mutuator mutuet cum pignore, num. 2.

Pignoris fructus debet campſor computare in ſortem, alias cambium eſſet illicitum, ſub nu. 4. Extenditur primo, vt maximè eos computare debeat mutuator. Subextenditur, etiam ſi mutuatarius iure donationis fructus remitteret. Extenditur ſecundo, etiam ſi dominus pignoris alias, non dato pignore, fructus illos non collegiſſet, ſub eod. num. 4.

Pignoris fructus non computantur in ſortem, quando pignus mutatur in venditionem, ſub eod. num 4. reſtrict. 1. Multi ſunt caſus, in quibus non computantur in ſortem, num. 5.

Fructus reſtitui debent venditori, reſciſſa venditione, eo quia emptor non ſoluerit in termino, ſub num. 4. verſ. primus.

Pactum legis commiſſoriæ reprobatur in pignore, ſub num. 4. verſ. ſecundus.

1 AMPLIA XII. vt cambium licitè contrahi poſſit, etiam accepto pignore, ſeu dato fideiuſſore, Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. & quantunque. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controuet. 1. num. 17. verſ. ad vltimum. fol. 558. tom. 2. Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 11. & Romoal. Coli tract. de camb. cap. 28. & ita tenent omnes ſine difficultate, & ſuper cambijs, dato creditoribus pignore,

pignore, conſuluerunt, nulla in hoc excitata difficultate, Iureconſulti Florentini, & Curt. Iun. conſ. 132. habita diligenti. ſub num. 1. verſ. omiſſis. & num. ſeqq.

2 Confirmatur hæc ampliatio, quia ſi quis, mutuando, recipit pignus mobile, vel immobile ad ſui ſecuritatem, & nullum fructum intendit habere ex illo pignore, mutuum cum eiuſmodi pignore eſt licitum, Archiep. Flor. tract. de vſur. cap. 2. §. 25. num. 42. tom. 7. fol. 83. & Conrad. tract. de contract. q. 32. in 1. concluſ. vbi tamen ponit fallentiam, quando mutuatarius ita indiget illo pignore, vt mutuator ex debito charitatis deberet illud mutuatario concedere.

Ergo, ſi pignus toleratur in mutuo, multò magis tolerabitur in alijs contractibus, in quibus non alia ratione fuiſſet pignus prohibitum, quàm ratione mutui impliciti.

3 Quicquid contra hanc ampliationem ſcripſerit Hier. de Luc. tractat. de camb. verſ. pro deciſione. num. 42. tom. 6. par. 1. fol. 410. dicens, quòd etſi iſte, qui dat cambio, pignore accepto, ſit in tuto de cambio, tamen ſecundum Doct. inquit, ſtabit in periculo animæ, quia ponere ſe ita in tuto, non eſt abſque diſcrimine conſcientiæ, ex quò exit limites mercatorios; & quicquid, diſtinguendo, ſcripſerit Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de vſura, verſ. quæro antonius. & ſeqq. fol. 241. dicens, quòd ſi dans cambio, accepit pignus eò, quia probabiliter credidit, eum non poſſe ſoluere in nundinis, tunc vſura eſt manifeſta, & hanc dicit eſſe communem opinionem; ſecus, inquit, ſi credat eum ſoluturum, ſed tamen voluerit ſe cautiorem reddere, quia tunc, inquit, contractus eſt licitus.

Nam Hier. loquitur ſine auctoritate, & ratio, quam adducit, non eſt bona, quia ſe reddere ſecurum non eſt damnabile, & quilibet, qui dat cambio, quærit dare debitori ſecuro; & ſtultè ageret, qui aliter faceret; & quòd debitor cambij ſit idoneus, magis idoneus, & non idoneus, non eſt de ſubſtantia cambij: & ad Io. Bapt. reſpondeo dupliciter: primo, quòd dato etiam eius dicto pro vero, tamen non pignus, ſed credulitas impotentiæ inficeret cambium: ſecundo reſpondeo, quòd eius dictum quoad credulitatem impotentiæ debitoris, etſi videatur commune, tamen eſt impracticabile, & conquaſſatur ex his, quæ ſcripſi infra ampliat. 17. num. 1. & ſeqq.

4 Declara hanc ampliationem, vt in pignore infructifero procedat de plano.

Sed in pignore fructifero eſt diſtinguendum: Aut enim campſor, cui datum eſt pignus, vult compenſare fructus pignoris in ſortem, ſiue eos reſtituere; & tunc vtique contractus cambij, etiam cum pignore, eſt licitus, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum ſup. q. 1. num. 481. & in contractu mutui hic ſupra num. 2. Aut campſor non vult eos compenſare, ſed vult lucrari; & tunc contractus cambij eſt illicitus, per ea, quæ, loquendo de contractu venditionis, reſciſſo ex cauſa de præterito, & vigore pacti legis commiſſoriæ, & conditionis, impedientis natiuitatem venditionis, ſcripſi eadem q. 1. num. 482. 483. & 484. nam, generatim loquendo, fructus pignoris eſſe reſtituendos, ſeu computandos in ſortē, alias contractum eſſe vſurarium, ſeu illicitū probatur ex cap. 1. & 2. & cap. 8. conqueſtus. de vſur. cum ſimilibus, & ſcribunt Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. in 3. partic. princip. num. 49. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 41. Io. de Anan. in d. cap. 1. num. 1. in fine, Archiepiſc. Florent. tract. de vſur. cap. 2. §. 25. num. 42. tom. 7. fol. 83. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 2. ad ſecundum, ſeu ſextum argumentum. col. 12. fol. 538. Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. num. 216. verſ. octuageſimooctauo. Molin. de iuſtit. tom. 2. de contract. diſput. 320. initio, col. 286. & 287. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. controu. 12. initio, & num. 1. tom. 2. fol. 287. & 288. dicens, hanc eſſe veram, certam, & communem ſententiam inter Summiſtas, & rationem reddit.

Extende primo hanc declarationem in ſecunda parte; vt maxime procedat, ſi creditor cum pignore ſit creditor ex mutuo, quia tunc eſt vſura formalis, cum ſimus in mutuo, in quo vſuram formalem committi, quando mutuator recipit vltra ſortem, diximus hac ead. q. par. præced. ſub num. 25. & vſuram eſſe prohibitam omni iure, latè oſtendi ſupra q. 1. num. 401. & 404.

Subextende hanc extenſionem, vt procedat etiam ſi debitor in contractu mutui iure donationis irreuocabilis remiſerit, & donauerit fructus pignoris ipſi mutuatori, quia adhuc non dicitur ſpontanea donatio, & ideo tenetur eos reſtituere, per ea, quæ ſecutus ſum infra ampl. 19. num. 65.

Extende ſecundo, vt procedat etiam ſi

alias debitor illos fructus non colligebat,nec colligere cogitabat, vt puta,quia datus erat in pignore ager ſterilis, & debitor illum colere non intendebat: adhuc enim creditor tenetur illos fructus reſtituere,vel computare in ſortem, deductis expenſis, & laboribus, tum quia ſufficit,eſſe fructus bonorum debitoris,& eos nullo iuſto titulo à creditore retineri poſſe, tum quia alias ſequeretur, quòd ſi creditor ex pignore ſua ſolerti induſtria longe plures colligeret fructus, quàm debitor cogitaret, non teneretur illam maiorem ſummam reſtituere, quod eſt abſurdum; hancq; extenſionem contra Sotum tenent Nauar. d. cap. 17. ſub num. 216. & Molin.d.diſput.320.verſ.ſotus. col.287.

Reſtringe primo eandem declarationem in ſecunda parte, vt non procedat in pignore,quod licitè mutatur in venditionem,quia ſtatim atque mutatur in eam, dominium tranſit in creditorem, & conſequenter in eundem tranſit periculum pignoris, & debitor liberatur à debito, & proinde ad eundem creditorem pertinent fructus;tum quia fructus ſequuntur dominium; tum quia,qui ſubit periculum, debet habere vtilitatem periculi, per ea,quæ,loquendo de venditione cum pacto retrouendendi,latius ſub multiplici conſideratione ſcripſi ſupra q.1.num. 473.474.& 478.

Pro huius reſtrictionis maiori intelligentia diſtinguo breuiter duos caſus.

Primus caſus eſt; quando venditur res cum pacto,quòd,ſi emptor non ſoluerit pretium intra certum terminum, res ſit inempta, ideſt, venditio ſit nulla; & iſto caſu dico, quòd iſtud pactum eſt validum, & iuſtum, Fab.de Mont.tract.de empr. & vendit. q.7.princip.num.10.verſ.reſtat videre. & intelligitur appoſitum fauore venditoris, quia is adimpleuit pro parte ſua, & dicitur pactum legis commiſſoriæ, vt ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ.lib. 2.cap.2. ſub nu. 384. & dixi ſupra q.1.num.483.&, reſciſſa venditione, tenetur emptor reſtituere fructus, quos percepit, vt ſecutus ſum dicto num.483.

Secundus caſus eſt;quando mutuatarius, ſiue alius debitor dat mutuatori, ſiue creditori pignus cum pacto, quòd, ſi infra certum terminum non ſoluerit debitum, pignus intelligatur emptum à creditore pro illo debito, ſeu mutuo; & iſto caſu dico, quòd eiuſmodi pactum dicitur etiam legis commiſſoriæ, ſed eſt reprobatum in pignoribus, l.1.& vlt.C.de pact.pign. Bal.in d.l.1. num. 2.Salyc.num.1.& ſeqq. & in d.l.vlt.ſub nu. 2. verſ.conclude ergo. Fab.de Mont.d.q.7. princip. ſub num.10. verſ. reſtat videre. & num. 12. & ſub num. 14.& Molin. de iuſt. tom.2.de contract. diſput. 324. verſ. in pignoribus. & ſeqq. col.299. vbi declarant.

Et quando pactum legis commiſſoriæ valeat etiam in pignore, vide eundem Fab. de Monte d.q.7.num.11.fol.64.vbi ponit quatuor fallentias.

5 Reſtringe ſecundo, vt multi ſint caſus,in quibus fructus pignoris non computantur in ſortem; ego eos non proſequor,quia non eſt noſtra materia; vide tu Hoſtien. in ſum. tit. de vſur. §. an aliquo caſu. verſ. primo quando. in prima fallen. Sor. de iuſt. & iur. lib.6.q.1. art.2. ad ſecundum, ſeu ſextum argumentum. col.12. fol.538. Io. Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.7.tit.de mutuo,cap.8. in 1. caſu. col.557.& latè Conrad. de contract.q.32.concluſ.2.& ſeqq.& de fructibus pignoris dati in cauſa dotis, vide quæ ſcripſi ſupra ampl.8.num.175.& ſeqq. & de fructibus pignoris feudalis, vide Mich. Sal. ad D.Thom. 2.2.q.78. art. 2. controu. 13. fol. 289. tom.2.

AMPLIATIO XIII.

SVMMARIVM.

Cambium poteſt licitè contrahi cum debitore idoneo pro minori lucro, vt is pro maiori contrahat cum non idoneo, num. 1.

1 AMPLIA XIII. vt ego poſſim licitè dare cambio alicui mercatori facultatibus idoneo ad rationem ſolidorum 66. & 8. pro ſcuto marcharum, cum hac intentione, vt ipſe poſſit poſtea dare ad rationem ſolidorum 66.& 3. alteri, cui ego nolui dare,quia non habui eum pro idoneo, hocque exemplum in hac ratione congruit pro cambijs,quæ contrahuntur Genuæ;nam ſi alius vult ſe ponere in periculo, in quo ego nolui ſtare, & pro illo periculo ille vult aliquid lucrari, ego licitè potui nolle, & alius potuit velle, quia quilibet eſt ſuæ rei moderator, & arbiter.

Confirmatur hæc ampliatio ex his, quæ ſcripſi ſupra hac ead.q.ampl.10. ſub nu.68. & 69.

Digitized by Google

& 69. vbi dixi, marcham alio pretio æſtimari in diuite; & alio in non diuite, & ſimiliter cenſum maiori pretio emi à venditore diuite, quàm à venditore inope.

Quicquid ſcripſerit Hier. de Luc. tract. de camb. in verbo, pro deciſione. num. 40. tom. 6. par. 1. fol. 410. vbi, ponendo hoc aliud exemplum; (mercator diues, requiſitus ab alio mercatore non diuite, negat ei mutuare, ſeu dare cambio, ſed clandeſtine, proxeneta mediante, inuenit alium mercatorem, cui credit, & mutuat illi marcham ad 54. pro marcha, vt iſte poſſit mutuare eidem mercatori non diuiti ad 54. 2. 3. & ſic vterque lucretur) quærit, an iſte modus cambiendi ſit licitus: & reſpondet, quòd non, quia ille mercator diues non habet æquitatem, quia facit alteri, quod ſibi fieri nollet, ponendo illum alterum in periculo, vt ipſe tutus euadat; quo in loco verbo, *mutui*, vtitur pro verbo, *cambij*.

AMPLIATIO XIV.

SVMMARIVM.

Cambium poteſt contrahi etiam ſub incerto, & futuro pretio imponendo, num. 1. Et etiam pro aliquo modico minus, ſub eodem num. 1. ſubampliat. 2. Reſtringitur, vt non ſit licitum, quando campſor interim poſtea procuraret, cambium augeri, num. 2.

Cambium poteſt contrahi ſub certo pretio, ita vt tunc lucrum ſit euidens, reiecta Soti opinione, ſub num 1. ſubampl. 1. & num. 3.

1 AMPLIA XIV. vt cambium ſit licitum, non ſolum quando ſit pro certo pretio, iam à conſulatu mercatorum impoſito, ſeu inter cambientes taxato, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra q. 5. ſub num. 53. & 54. ſed ſit etiam licitum, ſi fiat pro pretio imponendo, ideoque incerto; quod contingit, quando ſolutis, ſeu aliter expeditis litteris cambiorum in nundinis, fiunt tunc ibidem cambia pro pretio, imponendo à mercatorum conſulatu, ſeu magiſtratu in Ciuitatibus, & locis poſt reditum ex nundinis, per ea, quæ ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 4. verſ. ad quæſtionem. col. 1. fol. 623. & apertius Romoal. Coli tract. de camb. cap. 23.

Confirmatur hæc ampliatio, quia cambium eſt emptio, & venditio pecuniæ, vt dixi ſupra q. 4. num. 21. Sed cæteræ res, quæ emuntur, & venduntur, poſſunt emi, & vendi pro pretio imponendo, vt dixi d. q. 5. nu. 65. & hac ead. q. par. præcedenti, num. 56. Ergo, &c.

Subamplia primo hanc ampliationem, vt hoc ſolum cambium, pro pretio imponendo ſit licitum, & non illud, quod ſit pretio determinato, ſecundum Sot. in loco ſupra proximè citato.

Quicquid dicat Sot. vtrumque eſt licitum, & Sot. hoc ipſo oſtendit, ſe expertem fuiſſe huius negotij, ſeu contractus; tum quia cambia regulariter ita contrahuntur pro pretio certo, & raró pro pretio imponendo, vt ſcripſi ſupra d. q. 5. num. 65. & 66. tum quia, quod ſit pretio certo, non ſit pretio abſolutè taxato à nummulario, ſeu campſore, ſed ſit pretio, impoſito à conſulatu.

Subamplia ſecundo, vt cambium poſſit fieri, non ſolum pro pretio imponendo, ſed etiam pro aliquo modico pluri, vt puta pro vno, vel duobus denarijs vltra pretium imponendum, ita vt ſi accipiens cambio ſit bona littera, poſſit expreſsè conuenire, quòd ſcutus marcharum ſibi ſoluatur vno, vel duobus denarijs vltra valorem, qui imponetur, per ea, quæ ſcripſi d. q. 5. num. 70.

2 Reſtringe primo hanc ampliationem, vt non procedat, quando campſor, qui dat cambio, & ſic emit ſcutos marcharum, procuraret deinde, & malitioſè efficeret, vt precia cambiorum eſſent in magna æſtimatione, ideſt, quòd valor ſcuti marcharum vileſceret; quia tunc cambium eſſet illicitum, & campſor mortifere peccaret, Sot. & Romoal. in locis ſupra proximè citatis.

3 Reſtringe ſecundo, vt nõ procedat, quando non eſt æquilibre dubium, pluris, minorisvè ducatum æſtimatum iri, quia hoc cambium eſt veluti vadiatio, ideſt, poſitio pecuniæ periculo futuri euentus: accipe centum hac lege, vt ſi cambiorum pretia aucta fuerint, ſoluas mihi plus, ſin verò, minus, vel æquale; hoc enim caſu, ſi vtraque pars æqualiter ſubeſſet aleæ, eſſetque æquilibre dubium, cambium erit licitum, Sot. vbi ſupra; ſed quia perquàm rariſſimè, imò poſſumus dicere, nunquam, dum eiuſmodi cambia fiunt, timetur minus pretium, ſed ſemper eſt certum, auctum iri, ſicque non fiunt, niſi ad perſonandas vſuras, tutum non eſt, facere huiuſmodi cambia ad incertam ſolu-

tionis

tionis quantitatem; cum ſemper illic lateat anguis, Sot. d. art. 4. col. vlt. in documento, ibi; ex his hoc colligamus documentum.

Hæc reſtrictio, ſalua Soti reuerentia, non eſt vera, quia cambia contrahuntur pretio certo, & terminato, vt ſcripſi hic ſupra num. 1. & patet ex litterarum formulis, quas poſui ſupra q. 5. & ideo, vt dixi ſub d. num. 1. verſ. quicquid. & apertius ſupra hac ead. q. par. præced. n. 94. deceptus eſt in hoc Sotus.

AMPLIATIO XV.

SVMMARIVM.

Campſor, ſuppoſita triplici ſcutorum marcharum æſtimatione, poteſt viliori à campſuario indigente emere, num. 1.

1 AMPLIA XV. vt ſi ſcutus marcharum vendatur nũc pro proximo foro ſub triplici pretio, nempe ſol. 65. 66. & 67. tu poſſis ab indigente emere pro ſol. 65. & ſic minori pretio, tum quia licitum eſt contrahentibus ſe decipere in pretio, vt ſcripſi ſupra ampliat. 10. num. 1. tùm quia quodlibet iſtorum pretium dicitur iuſtum, vt ex Nauar. ſecutus ſum ſupra ead. ampliat. 10. num. 101. reſtrict. 2. & ideo ſub iſtis pretijs contrahentes poſſunt licitè contrahere: & ratio, quare ſoleat quandoque in rebus dari triplex pretium, eſt, quia etiam rerum bonitas eſt inæqualis: & ſicut in rebus eſt inæqualitas bonitatis, ita etiam inæquales ſunt debitores, qui vendunt ſcutos marcharum, ita vt vnus ſit minus idoneus, quàm alius; & conſequenter pluris æſtimetur nomen magis idonei debitoris, quàm nomen minus idonei.

Quicquid ſcripſerit Hier. de Luc. tract. de camb. verſ. pro deciſione. num. 44. q. 7. tom. 6. par. 1. fol. 410. dicens, quòd Doct. ſcribunt, quòd non eſſet ſine periculo ponere ſe in extremo vitioſo in detrimentum proximi indigentis, & præcipuè, cum non ſit fas lucrari de alterius commodo.

AMPLIATIO XVI.

SVMMARIVM.

Cambium cum recurſa eſt licitum, num. 1.
Recambium eſt licitum, num. 2.

1 AMPLIA XVI. vt ſit licitum cambium, quod vocant, *con la ricorſa*: cum tu, ſcilicet, das mihi ad cambium ſcutos 100. & ego facio tibi litteras cambij, ſoluendas vel à teipſo tibimetipſi, vel à me mihimetipſi, iuxta formulam litterarum, de quibus ſupra q. 5. num. 88. verſ. prima. & num. 94. verſ. ſecunda. hoc enim cambium eſſe licitum, re latè diſputata, firmaui infra §. 6. gl. 1. num. 2. & ſeqq. verſ. ſecunda. & num. 63. verſ. retenta. & ſeqq. ad illum, vbi videas.

2 Subamplia hanc ampliationem, explicando potius eam, vt ideo ſit licitum etiam recambium, per ea, quæ dixi hac ead. q. par. præcedenti. num. 99. iunctis num. 97. & 98.

AMPLIATIO XVII.

SVMMARIVM.

Cambium contractum cum campſuario, quem campſor credat, non eſſe ſoluturum litteras cambij, eſt adhùc licitum, num. 1. & ſeqq. Contrarium, num. 7. & ſeqq. Reſolutio cum diſtinctione, num. 15. & ſeqq. Retinetur ampliatio cum diſtinctionibus, num. 22.

Subampliatur primo; vt procedat quando campſor dubitat, an ſit ſoluturus, eod. num. 22.

Subampliatur ſecundo, quando firmiter tenet, campſuarium ſoluturum eſſe, nu. 23. & ſeqq. Et quid ſi ſuperueniat ſcientia in contrarium, num. 26. & 27.

Cambiorum ſiccorum multi caſus, num. 10. & ſeqq.

Emptio, & venditio non habet pro ſubſtantia, quòd emptor debeat credere, venditorem traditurum eſſe rem emptam, num. 2. Nec, quòd debeat ſcire, an venditor habeat rem, quam vendit, num. 4.

Campſor non dat ad cambium illi, à quo non ſperet ſolutionem litterarum cambij, &c. num. 3.

Cambij capitale, & intereſſe verè probatum debentur etiam ex cambio nullo, num. 5.

Pauper, & ſimiles, qui videntur inhabiles ad accipiendum cambio, quomodo poſſint accipere, num. 6.

Cenſus ſcienter emptus ſuper re non venditoris, eſt illicitus, num. 8.

Societas ſimulata, & ficta eſt illicita, num. 9.

Conſtitutionis Pij V. de cambijs intellectus, num. 16.

Cenſu impoſito ſuper re aliena, ignorante emptore,

Digitized by Google

re, ideoque fructus exigente bona fide, an illi fructus ſint reſtituendi, &c. num.24.& ſeqq.

1 AMPLIA XVII. vt cambium ſit licitum, quamuis, accipiens cambio, ſit ruſticus, mechanicus, pauper, vel ſimilis, quem is, qui ei dat cambio, veriſimiliter credere debeat, non habiturum in nundinis, ſeu loco, pro quo accipit cambio, facultatem ſoluendi, Boninſeg. tractat. de camb. cap. 7. verſ. ſono alcuni. fol. 19. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 6. col. 890. hæcq; ampliatio pluribus comprobatur argumentis.

2 Primo, quia cambium eſt emptio, & venditio nummorum, vt ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 21. & ſeqq. ſed ad emptionis, & venditionis iuſtitiam, non eſt neceſſarium, quòd venditor, qui promittit rem tradere, ſit talis conditionis, vt emptor eius promiſſioni probabiliter debeat credere; ſufficit enim, quòd poſſit credere, illum volentem, vel inuitum, iuſtitia cogente, poſſe ſatisfacere obligationi tradendi rem.

3 Secundo (& tendit ad idem) quia huius ampliationis termini videntur implicare contradictionem, ſeu ligare arenam ſine cæmento, cum ſupponant, campſorem credere pecunias campſuario, cui ſciat non eſſe credendas, quod certè ſaperet fatuitatem, & omnimodam inueriſimilitudinem, ne dicam, impoſſibilitatem, cum campſores, timentes campſuariorum inopiam, ſeu impotentiam, priuſquam ſuas pecunias illis credant, ſe diligenter informent de eorum idoneitate, & facultatibus, & vbi bonam non habeant informationem, abſtinent à cambijs: nec ruſticitas, ſeu ars mechanica, imò neque apparens paupertas ſunt tutum inditium impotentiæ, & inopiæ; & experimur, nos ab his, quos facultatibus valde idoneos exiſtimamus, ſæpius falli, & decipi, quàm ab alijs infimis, quibus poteſt propterea quadrare illud Ouidianum:

Quo minime credis gurgite piſcis erit,

& ſatisfaciunt, quæ ſcripſi infra §. 6. gloſ. 1. num. 64.

4 Tertio, quia in emptione aliarum rerum non tenetur emptor ſcire, an ille, qui vendit, habeat, ſeu ſit habiturus rem, quam vendit, per ea, quæ dixi d. gl. 1. nu. 64. verſus finem: ſed tollitur omnis difficultas, quia in câbio cum recurſu nummularius iam oſtendit, ſe ſcire eum, cui dat ad cambium, non eſſe ſoluturum in nundinis, niſi per viam recurſus ad eundem nummularium, & tamen iſtud cambium toleratur, vt, late articulo diſputato, ſcripſi infra d. gl. 1. num. 21. & ſeqq. in ſecunda opinione: ergo nihil refert, quòd nummularius credat, eum, cui dat cambio, non eſſe habiturum effectum, ſeu creditum in nundinis, quo poſſit ſatisfacere litteris cambij.

5 Quarto, quia hæc diſputatio videtur fruſtratoria, cum, dato etiam, quòd eiuſmodi cambium eſſet illicitum, tamen capitale cambij, & illius intereſſe, quod creditor verè paſſus eſſet, adhuc ei deberetur ſaltem in foro conſcientiæ, Nauar. in cap. nauiganti. num. 26. verſ. in ſolo vno. de vſur. & quòd in omnem caſum iſte ruſticus teneretur ad intereſſe damni emergentis, & lucri ceſſantis, ſcribit Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de dante. verſ. quæro in caſu. fol. 234. quod ſatis etiam probatur ex his, quæ ſcripſi ſupra ampl. 8. ſub num. 1. & infra ampl. 20. ſub num. 3. & quòd ex pecunijs, nulliter datis in ſocietatem officij, debeatur intereſſe, probatis requiſitis neceſſarijs, dixit Rot. quam citaui infra ead. ampl. 20. num. 27. & cum hoc argumento concordat eadem Rot. diuerſ. deciſ. 195. in vltima. num. 1. par. 1. dicens, quòd licet contractus ſit nullus, & vſurarius, tamen non ſequitur, quòd debitores non remanſerint obligati ea obligatione, quæ re contrahitur, ad reſtitutionem pecuniarum, & per conſequens, non reſtituendo eas, ad intereſſe lucri ceſſantis, ad quod faciunt, quæ ſcripſi ſupra d. ampl. 8. num. 193. & ſeqq. reſtr. 7. & quòd pactum vſurarium in mutuo vitietur, & non vitiet, ſecutus ſum infra d. ampl. 20. num. 7. & quòd taxatio certi intereſſe non vitiet mutuum, quamuis ſit reprobata, ſecutus ſum ſupra d. ampliat. 8. num. 60.

6 Quinto, quia in omnem caſum facilè eludi poteſt hoc requiſitum, ſeu qualitas, cum poſſet iſte ruſticus, ſeu pauper, qui indiget mutuo, & non cambio, inuenire mercatorem, qui pro paupere acciperet cambio, & pauper promitteret de conſeruando indemnem ipſum mercatorem, Nauar. in cap. nauiganti. num. 29. verſ. vtile tamen. de vſur. & hac via omnes eſſent tuti, tàm in foro exteriori, quàm in foro interiori: ergo non eſt dicendum, quòd lex voluerit diſponere id, in quo, ſi diſpoſuiſſet, redderetur ludibrio,

dibrio, & fruſtratoria in vtroque foro.

7 Contra hanc ampliationem, nempe, quòd cambium ſit illicitum, tenent Syluеſ. in verbo, vſura.4.§.9. Sot.de iuſt. & iur. lib.6. q.13. art.1. concl.3. col. 3. initio, fol. 629. Nauar.in man.confeſs.cap.17. ſub nu. 301. not.2. & in cap.nauiganti. num.25.de vſur. Hier.de Luc. tractat.de camb. in verbo, pro deciſione. num.43.tom.6.par.1.fol.410.dicens, quòd is, qui dat cambio, peccat, quia ſcit, quòd, ſi litteræ illius ruſtici præſentabuntur, redibunt cum proteſtatione, &, ſi non præſentantur, fit in fraudem vſurarum, Fabian.Genuen. eod. tract. initio, ſub num. 46. verſ. decima. fol. 415. dicens, eſſe vſuram, Io.Bapt.Cauat.tract.de camb. tit.de dante, verſ.queto an cãpſor.fol.234.& quòd ſit cambiũ illicitũ, ſcribit Romoal.Coli tract. de camb. cap. 19. intorno. in fine, dicens, cambium eſſe licitum, quando mercator, qui habet creditum, ſubſtribit litteras pauperis, qui non inueniret dantem; dummodo habeat in foro pecunias, ſeu creditum, vt poſſit ſoluere, quia alias eſſet cambium fictum contra conſtitutionem Pij V. quod idem formalius, citatis auctoribus, latius ſequitur cap.22.in 2.concluſ.hancq; opinionem contra ampliationem eſſe etiam de mente Ioannis Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.10.tit.de camb.cap.9.q.2.verſ.in hac re. patet, quia ſcribit, cambium cum recurſa eſſe licitum, quamuis is, qui dat cambio, iam ſciat, accipientem non habere aliquem, qui pro eo ſoluat in nundinis; dummodo tamen probabili ſpe, vel poteſtate habeat, & ſic ſecundum eum, niſi adeſſet probabilis ſpes, ſeu poteſtas, vt habeat, qui ſoluat, non eſſet licitum, quod expreſsè aſſerit poſtea, cap.10, verſ.tertio quãdo. quod idem ſentit ibidem, in fine, verſ.præterea quando. & verſ.ſecundo quando. ſcribens, eſſe cambium vſurarium, ſeu ſiccum, quando reipſa mittuntur litteræ ad locum, vbi pecuniæ ſunt ſoluendæ, ſed remittuntur inanes, & ſcripſi infra §.6.gl.1.ſub num.2.& 3.verſ.ſecundo quia. & ſatis videtur probari ex Pij V. conſtitutione, in illis verbis: *neque quiſquam eſt, qui in nundinis, aut locis ſupradictis, huiuſmodi litteris receptis, ſolutionem faciat.*

8 Confirmatur primo hæc opinio contraria, quia ſicut ſocietas officij eſt illicita, & vſuraria, quando is, qui pecunias accipit in ſocietate, nullum habet officium, vt dixi hac ead.q.par.præced.num. 35.in 10. argum. & ſup.q.1.nu.267.& 276.in 5.requiſ.& ſimiliter illicita eſt cenſus exactio, quando emptor cenſus ſciebat, cenſum imponi ſuper re aliena, ſed ſimulabat ignorantiam, vt declarant Nauar. in cap.ſi fœnetaueris. num. 119.14.q.3. Virgin.de Boccat.tractat.de cenſib. par.2.num.44.& 45. & Io. Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.10.tit. de cenſib. cap. 7.q.7. ita etiam illicitum, ac vſurarium eſt cambium, quando is, qui accipit cambio pro nundinis, non eſt talis, qui indigeat illo cambio pro nundinis, & non habeat in illis effectus, ſeu creditum, quo poſſit ſoluere litteras cambij, quas facit: ita enim ſi habet ad iuſtitiam cambij facultas, & poſſibilitas veriſimilis in campſuario, vt poſſit ſoluere litteras cambij in nundinis, ſiue alio in loco, in quo promiſerit ſoluere; ſicut ſe habet officium in ſocietate officij, & fundus in cenſu ad iuſtitiam ſocietatis, & cenſus.

9 Confirmatur ſecundo, quia dans pecuniam in ſocietatem illi, quem ſcit non eſſe eam negotiaturum, vt militi, vel clerico indigentibus, committit vſuram, ſeu peccat, quia non eſt vera, ſed ſimulata ſocietas, quæ mutuum velat, ſiue palliat, quamuis pecunias det pro certo, & iuſto lucro, & ſeruatis illis tribus contractibus, de quibus ſcripſi infra §.3.gl.3.num.36.declar.2.contentis virtualiter in contractu ſocietatis, Nauar. in manual.confeſs. cap.17.de vſura in ſocietate, num.258. verſ.centeſimo duodecimo. & dixi par.præced. num. 35. Ergo idem dicendum eſt in cambio, quamuis in eo ſit ſeruata forma contractus cambij.

10 Confirmatur tertio, quia ſi nummularius det tibi Romæ pecunias cambio, & quærat à te, vbi tu ſis eas ſoluturus, & tu reſpondeas, ſoluam tibi, vbi volueris, hoc cambium eſt ſiccum, quia tu in effectu videris pecunias mutuas petere, vt tuis commodis proſpicias, Io. Azor.de inſtitut.moral.par.3. lib. 10. tit.de camb. cap. 10. verſ. item ſuſpecta.

11 Confirmatur quarto; quia ſi nummularius probabiliter ſcit, eum, cui dat cambio, neceſſitate compulſum accipere, eſſeq; ibi ſoluturum, vbi accipit, cambium eſt ſiccum, Ioan.Azor.d.cap.10. verſ.item cum.

12 Cõfirmatur quinto; quia ſi tu dares cambio ſcutos 100.Caio, iſq; diceret, ſe eos ſoluturum Venetijs, & tu diceres, volo, vt mihi ſoluas Neapoli, vbi tu ſcis, Caium nullam pecuniam habere, nec alium quempiam,

piam, qui pro eo ſoluat, cambium eſſet ſic-cum, Io. Azor. d. cap. 10. in fine.

Confirmatur ſexto; quia ſi quis emat boues à ruſtico, & eidem eoſdem locet pro certa annua penſione, & ſciat, ruſticum illum non habere boues, talis emptio, & locatio ſunt iniuſtæ, vt ſecutus ſum infra §. 6. gloſ. 1. num. 3.

13 Iuxta hanc contrariam opinionem Nauar. in cap. nauiganti. verſ. decimoquinto. num. 25. verſ. ſequitur. Ioan. Bapt. Lup. §. 2. num. 23. in fine, de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 139. & Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 7. inferunt, ſiccum eſſe cambium, quod quotidie fit cum Regibus, qui pecunias accipiunt à campſoribus, & illis dant chirographos, per quos Romæ, Lugduni, & Venetijs ad certum tempus, vel nundinas, mandant ſolui, conſcijs tamen & campſoribus, & Regibus, qui accipiunt, quòd pecunias illic non habent, neque ſunt habituri, ſed intendunt earum reſtitutionem faciendam in eodem loco.

14 Et maximè procedit ſecundum Nauar. & Io. Azor. vbi ſupra hæc opinio, ſeu illatio, quando Rex, ſeu alius, accipiens cambio, ſe obligat ad recambia, niſi ſoluerit cambium; ſeu ſe obligat (quod idem eſt) in caſu non ſolutionis ſoluere omnia lucra, quæ nummularius eſſet in nundinis ex repetitis identidem cambijs, donec ipſe Rex ſoluerit, percepturus.

15 Quid dicendum? Duplex videtur poſſe excogitari diſtinctio.

Primo namque diſtingui poteſt inter forum, & forum: In foro exteriori concluderem, ampliationem eſſe veram, quia quando emptor, & ſic dans cambio habet animum emendi, ſed venditor, & ſic accipiens non habet hunc animum, & emptori notus eſt hic animus venditoris, extrema non coniunguntur ad faciendum contractum ſimulatum; cum intentiones non coniungantur, ideoque in foro exteriori contractus remanet validus; ſecus in foro interiori, vt, loquendo in contractu emptionis, & venditionis, ſcribit Cæpol. quem retuli ſupra ampl. 10. ſub num. 33.

Secundo diſtinguerem: Aut dans cambio, vt daret cambio, imò vt mutuaret, ceſſauit à vero cambio, & iſto caſu, poteſt in vtroque foro conſequi illud lucrum ceſſans: Aut non ceſſauit à vero cambio, & tunc poſſumus redire ad primam diſtinctionem.

Retentis his diſtinctionibus, reſpondeo ad ea, quæ ſunt adducta contra ampliationem.

16 Ad Pij V. conſtitutionem, in qua conſiſtit neruus huius contrariæ opinionis, reſpondeo, diſtinguendo vt ſupra, inter forum, & forum.

Aut enim loquimur in foro conſcientiæ, & ſupponimus, campſorem, qui dat cambio, eſſe conſcium, quòd litteræ, quas à campſuario accipit pro nundinis, ſunt inanes, & fictæ, quia tacitè vterque intendit contrahere mutuum, & ideo pecunias reſtituere in loco, vbi ſunt datæ; & ita ſequitur etiam in effectu: & iſto caſu vera eſt opinio contra ampliationem, quia in rei veritate, quæ attenditur in iſto foro, per ea, quæ ſcripſi ſup. q. 1. num. 529. & infra ampl. 19. num. 13. 36. & 37. hoc cambium eſt mutuum lucratorium; & ita procedit illa Pij V. ſancta, diuiniq; iuris amica conſtitutio.

Aut loquimur in foro exteriori: & dicerem, ampliationem eſſe veram, quia lex fori exterioris non iudicat de iſtis, quæ ſunt occulta, & reſident in corde; ſemper enim campſor poteſt dicere, quòd ipſe ſperabat, & credebat, campſuarium ſoluturum eſſe in nundinis, & quòd, niſi ita ſperaſſet, ei non dediſſet cambio.

17 Ad primam confirmationem reſpondeo, quòd ſocietas officij, & cenſus habent diuerſam rationem à cambio; nam in ſocietate officij poteſt ocularitet, aut ſaltem per notorietatem apparere de officio, & ſimiliter in cenſu poteſt apparere de fundo, vnde, qui, ignorato officio, & ignorato fundo, daret pecuniam ad ſocietatem, vel emeret cenſum, eſſet in euidenti, & latiſſima culpa, & diceretur ignorantia craſſa, & forſan affectata, ideoque inexcuſabilis; quo caſu paria ſunt ſcire, vel ſcire debere, & lex fori, quæ in his iudicat, non dicitur iudicare de occultis, ſed de patentibus; non ſic eſt in eo, qui dat pecunias ad cambium, quia, ſi is ignoret, an ille, cui dat, indigeat, nec ne cambio pro illo loco, & an illic habere poſſit modum ſoluendi litteras cambij, poteſt eſſe ignorantia excuſabilis, cum hæc indigentia, & modus ſoluendi litteras ſint occulta, de quibus lex fori non iudicat, ſed iudicium reſeruat Deo, cui hæ fraudes occultæ ſunt patentes; & faciunt quæ ſcripſi ſupra ampl. 10. ſub num. 44. verſ. verum. & verſ. ratio. & num. 7...

Ad

18 Ad ſecundam confirmationem reſpondeo ſimiliter, diuerſam habere rationem, quia qui dat clerico, vel militi ad negotiandum, eſt in euidenti, & inexcuſabili culpa, cum ex manifeſta clerici, & militis inhabilitate excludatur omnis ignorantia.

19 Ad tertiam reſpondeo, quòd ex illa reſponſione ſoluendi, vbi nummularius voluerit, clarè conſtat, quòd is nõ indigebat cambio, ſed mutuo; & ideo qui ei dat, eſt in latiſſima culpa, ſeu dolo, quia iam ſcit, quòd ille vult contrahere mutuum.

20 Ad quartam reſpondeo, quòd illa procedit in foro interiori, in quo ſemper apparet veritas; ſecus in foro exteriori, in quo illa ſcientia dantis eſſet occulta.

21 Ad quintam reſpondeo, vt ad tertiam, quòd tunc clarè apparet, quòd is, qui petit cambium, quærit mutuum, vnde qui ei dat, eſt in latiſſima culpa; quare in eo foro, in quo apparet iſta veritas, in eo punietur.

Ad ſextam reſpondidi in eodem §.6.gloſ. 1.num.65.

22 Retenta ergo ampliatione cum diſtinctionibus, ſupra adductis.

Subamplia primo eãdem ampliationem, vt firmius procedat, quando dans cambio, non firmiter arbitratur, ruſticum, cui dat cambio, eſſe non ſoluturum, ſed ſolum dubitat, an ſit ſoluturus, quia dubitãs, & ignorans æquiparantur, l.22. manifeſtiſſimi. §.ſi autem neſcius & dubitans. & ibi notat pro ſingulari Bar. in §.ſed quærebatur. ſub num. 2.verſ.nota etiam. C.de furt. & Io. Hannib. de Canonic.in l.naturaliter. num.92.& 94. ff.de vſucap.inter Repeten. tom.5. fol. 347. vbi alios citat; ſed hæc regula, quòd dubitans, & ignorans æquiparetur, an & quando procedat, vide eos, quos allegat Pariſ. in addit. ad Bar. in loco ſupra citato.

Quicquid ſcripſerit Fabian. Genuen. d. tract.de camb.initio, num.47.tom.6.par.1. fol.415. dicens, quòd in dubio debet abſtinere, & quicquid dicat Nauar.in man. confeſs.cap.17.num.299. dicens, quòd ignorantia facti, quod quis tenetur ſcire, non excuſat.

23 Subamplia ſecundo, vt multò firmius procedat, quando campſor, qui dat cambio, non ſolum non eſt conſcius impotẽtiæ campſuarij, & de ea non ſolùm non eſt dubius, ſed firmiter tenet, eum eſſe ſoluturum litteras cambij, quia, quamdiu eſt in iſta bona fide, cambium remanet licitum, & poteſt licitè lucrum percipere, Fabian. d. tract. de camb. ſub num.46. verſ. decima. ibi, ſi verò campſor. nec diſſentiunt Nauar. in loco, ſupra proximè citato, & Io.Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §.2. ſub num.23. de vſur. inter tract.diuerſ. tom.7.fol.139.

24 Confirmatur hæc ſubampliatio, quia ſi Caius ignoranter, & bona fide emerit cenſum, impoſitũ ſuper re aliena, & annuas penſiones eadem bona fide acceperit, & conſumpſerit, non tenetur eas reſtituere, Medin. in ſuis tractat.tom.2. tit.de reb.per vſur. acquiſ. q.15. verſ. ſequitur hinc. in fine, col. 14.fol.408.&, quòd penſiones, quas bona fide accepit, poſſit tuta conſcientia retinere, easq; non debeat reſtituere, neque computare in ſortem, ſcribunt Nauar. in cap.ſi fœneraueris. ſub num.118.q.26. 14. q.3. Virgin. de Boccat. tract.de cenſib.par.2. nu.44. verſ.vigeſimoſexto. Io. Azor. de inſtit.moral. par.3. lib.10. tit. de cenſib. cap.7. q.7. ibi, quæres quid dicendũ. col. 825. & latè Lud. Molin.de iuſt.tom.2.de contract. diſp. 394. verſ.quartum eſt. & procedit hæc confirmatio ſiue venditor ſciuerit. rem eſſe alienam, aut non liberam, ſiue ignorauerit, Molin. in loco ſupra proximè citato; & quòd ſi mulier paruiſſet emere cẽſum, & ideo pecuniam daret alicui, à quo deciperetur, quia is, recipiendo pecuniam, dicat, quòd pecuniã illam accipit ſub cenſu, aſſerendo eidem mulieri, quòd cenſus poteſt ita ſecurè contrahi, & cenſum aliter non conſtituat; imò neque aliquam de pecuniarum datione faciat ſcripturam, & mulier, fraudum ignara, illi ſimpliciter credat, poſſit dicta mulier cenſus penſiones, quas bona fide ab eo reciperet, tuta conſcientia ſibi retinere pro ſuo intereſſe lucri ceſſantis, ſequitur Lud. Lopez de contract. lib.1.cap.4. verſ.hinc planè. & facit quod ſcripſi ſupra ampliat. 8. num. 118. & ſeqq.

Conſolidatur hæc confirmatio, quia licet ſocietas officij fuerit inita ſuper officio, cuius fructus iam ab alijs ſocietatibus, antea contractis, erant abſorti, & ideo videatur inita ſine officio, tamen ſi is, qui poſtremò ſocietatem iniuit, ignorauerit anteriores ſocietates, & bona fide exegerit fructus ſuæ ſocietatis, non tenebitur neque in foro interiori, neque in foro exteriori illos reſtituere, ſeu computare in ſortem, per ea, quæ, loquendo in foro exteriori, ſecutus ſum ſupra quæſt. 1. num.329. & 330.

Siſtamus

25 Siſtamus quæſo tantiſper gradum ſuper hac confirmatione, & eius conſolidatione, quia eſt paſſus difficilis: & contra eas obſtat Rot.diuerſ.in deciſ. quas ſecutus ſum ead.q. 1. ſub num. 209. verſ. infero. & num. 332. dum dixit, fructus perceptos ex cenſu, creato ſine pecunia numerata, & fructus, perceptos ex ſocietate officij poſt alienatū ipſum officium, eſſe reſtituendos, ſeu computandos in ſortem, quamuis ſint percepti bona fide.

Pro huius ancipitis confirmationis reſolutione diſtinguo.

Aut loquimur in foro interiori; & dico veram eſſe confirmationem, per ea, quæ dixi in confirmatione, & ſupra q. 1. ſub num. 178. verſ. intellige. & clarius num. 180.

Aut loquimur in foro exteriori; & facio duas concluſiones. Prima concluſio eſt contra confirmationem, quòd fructus ſint reſtituendi, ſeu computandi in ſortem; quia paria ſunt, emere cenſum ſine fundo, & emere cenſum ſuper fundo alieno, inſcio domino fundi, ſed qui perciperet fructus ex cenſu creato ſine fundo, imò ex fundo infructifero, aut alias incapace; ſeu poſtea perempto, teneretur illos reſtituere, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 176. & ſeqq. num. 202. 205. & 208. ergo tenetur etiam reſtituere is, qui emit cenſum, impoſitum ſuper fundo alieno; neque debet audiri, allegando ignorantiam, quia etſi ſit veriſimilis, cum quilibet emptor deſideret, & ſtudeat emere vtiliter, & ſecurè & tunc emat vtiliter, & ſecure, quando fundus eſt venditoris, liber, & idoneus; & ideo, ſi cenſus reperiretur impoſitus ſuper fundo alieno, pluſquam veriſimile eſt, quòd emptor ignorauerit; tamen hæc ignorantia in foro exteriori reputatur inexcuſabilis, vt in iiſdem ferè terminis dixi ſupra num. 17. quia debebat ſe aſſecurare, quòd venditor cenſus haberet illum fundum, de quo ſi ſe non aſſecurauerit, contentus ſit, quòd illa ignorantia proſit ſibi ad agendum ad intereſſe, vt dixi in ſeq. concluſione. Secunda concluſio eſt, quòd ſi emerit ignoranter, vt dixi, poterit, cum reſciuerit, fundum eſſe alienum, agere ad reſtitutionem ſortis, & ad damna, & intereſſe, quorum damnorum, & intereſſe emendationem poteſt obtinere, probatis requiſitis, de quibus vide quæ latè ſcripſi ſupra ampl. 8. num. 99. & ſeqq. quòd ſi ſcienter emiſſet, tunc nec ad intereſſe agere poſſet, teſte Medin. quem ſecutus ſum d. q. 1. num. 179.

Hac reſolutione firmata cum duplicis fori diſtinctione, & duabus adhibitis concluſionibus; ad ea, quæ pro conſolidatione confirmationis adduximus ſupra verſ. conſolidatur. reſpondeo, diſtinguendo inter ignorantiam iuris, & inter ignorantiam facti: ea enim, quæ iuris eſt, non excuſat, præſertim in foro exteriori, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. nu. 511. & 512. & talis eſt ignorantia eius, qui exigit fructus ex cenſu, empto ſine præſenti pecuniæ numeratione, cum ius conſtitutionis Pij V. de cenſibus hanc requirat numerationem; talis etiam & longè maior eſt ignorantia eius, qui emeret cenſum, ſuper nullo fundo impoſitum, quia iſte erraret in iure gentium, imò in iure naturali, cum non poſſit emi cenſus fundi ſine fundo: Ignorantia verò facti eſt duplex, quædam non reputatur culpoſa, & ideo eſt excuſabilis, qualis eſt ignorantia, de qua ſupra d. verſ. conſolidatur. quædam autem eſt culpoſa, ſeu craſſa, & hæc eſt inexcuſabilis, & in hac dicimus, paria eſſe, ſcire, vel ſcire debere, & talis eſt ignorantia eius, qui exigeret fructus ſocietatis officij poſt alienatum officium, vt ſcripſi ſupra q. 1. num. 333. & eius, qui exigeret fructus cenſus, impoſiti ſuper re aliena, domino rei inſcio: tranſeo ad alia.

26 Extende hanc ſubampliationem, vt procedat etiam ſi poſtea campſor ſciat, cāpſuarium non indiguiſſe cambio, illudq; ſoluere non poſſe, quia cambium remanebit adhuc licitum, etiam pro tempore futuro, tum per ea, quæ dixi ſupra num. 1. & ſeqq. & num. 15. & ſeqq. tum quia, qui bona fide præſcripſit, non obligatur in foro conſcientiæ ex ſcientia poſtea ſuperuenienti; Bal. quem ſecutus ſum infra ampl. 19. num. 48. in fine. Petr. de Vbal. in cap. ſi diligenti. num. 102. de præſcrip. inter Repet. tom. 4. fol. 157. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 7. art. 2. ſub 4. concluſ. ibi, exceperim præterea. col. 3. verſus finem, fol. 378. & alij, quos citat, & ſequitur Tiraq. in reg. ceſſante cauſa, limit. 12. num. 16. verſ. id quod. & eſſe communem opinionem ſcribunt, & ſequuntur Abb. in cap. 8. quia plerique. nu. 25. q. 7. de immun. eccleſ. quem retuli infra ampl. 19. nu. 127. in fine, Franc. Aret. in cap. 42. cum cauſa. ſub num. 27. de teſtib. & latius, & ordinatè, articulo diſcuſſo, Io. Andr. in cap. poſſeſſor. q. 6. num. 39. & ſeqq. & in ſpecie num. 43. verſ. concludo igitur. & ſeqq. de reg. iur. in 6. & de communi

teſtatur etiam Imol. quem citat, & ſequitur Tiraq. in loco ſupra proximè citato, hancq; communem eſſe teſtatur, & ſequitur, ſuccinctè adductis rationibus, & citatis multis, Balb. tract. de præſcript. in 2. par. 3. par. princip. q. 9. per totam, tom. 17. fol. 66. & conſentiunt etiam Theologi, nempè Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 18. verſ. his tamen. & verſ. in hoc igitur. col. 3. & 4. fol. 145. & 146. vbi, articulo diſcuſſo, firmat, præſcribentem poſſe tuta conſcientia retinere; non obſtante ſuperuenientia ſcientiæ, dummodo in præſcriptione interuenerint omnia neceſſaria, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. controu. 17. initio, verſ. ſecundo quòd. & num. 8. verſ. ad ſecundum. fol. 65. & 69. qui etſi articulum hunc incidenter tangat, argumentando ex eo in alia quæſt. tamen nullam in eo mouet controuerſiam, nullamq; ſentit difficultatem, quicquid ſcripſerit Petr. de Anch. in cap. 8. quia plerique. nu. 10. q. 3. de immun. eccleſ. & in cap. peccatum. ſub num. 11. col. 11. in fine, de reg. iur. in 6. vbi de contraria teſtatur Theologorum opinione, licet ipſe eam non ſequatur, ſed teneat iſtam, hancq; communem opinionem, quòd qui legitimè præſcripſit, ſit tutus etiam in foro conſcientiæ, tenet, etiam ſi mala fides orirectur poſt completam præſcriptionem ſtatutariam, dato quòd non eſſet completa, ſecundum tempora, præfixa à iure communi, Felyn. in cap. vlt. quoniam. ſub nu. 7. in 2. ſaluat. de præſcrip. ita etiam ius contractus, ſemel bona fide acquiſitum ad lucrandum fructus, & intereſſe, non debet ex ſcientia ſuperuenienti irritari, & adde, quæ ſcripſi ſupra ampl. 10. num. 14. verſ. exemplifica primo.

27 Contra hanc extenſionem in caſu cambij tenet Fabian. vbi ſupra.

Comprobatur primo hæc contraria opinio, quia etiam is, qui ignoranter, & bona fide emerit cenſum, impoſitum ſuper re aliena, debet poſtea, cum hoc reſciuerit, contractum reſcindere, repetito pretio, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſit. q. 15. verſ. ſequitur hinc. col. 13. & 14. fol. 408. Nauar. in loco ſupra proximè citato, Virg. de Boccat. d. par. 2. nu. 45. & Io. Azor. d. cap. 7. q. 7. verſus finem. & quòd ſi emptor conſcius fuerit, rem eſſe talem, in qua cenſus collocari non poterat, tunc accipere non poſſit penſiones, & accipiendo, teneatur in partem pretij computare, ſcribit Ludou. Molin. de iuſt. tom. 2. de contractib. diſputat. 394. verſ. quartum eſt. in fine.

Comprobatur ſecundo ex his, quæ ſcripſi, & ſecutus ſum ſupra ampl. 10. ſub num. 52. verſ. contra.

AMPLIATIO XVIII.

SVMMARIVM.

Cambium, cuius intereſſe, ſeu acceſſiones conuertuntur in capitale, eſt licitum, num. 1.

Cambium cum recurſa, recambium, & cambium cum conuerſione acceſſionum in capitale ſunt ſynonyma, num. 2.

1 AMPLIA XVIII. vt licitum ſit etiam cambium, cuius intereſſe, & acceſſiones multis vicibus conuertuntur in capitale cambij, ita vt cambium primum impinguetur, & creſcat per renouationem, iuxta ea, quæ ſcripſi infra §. 6. gloſ. 1. num. 82. verſ. ad ſeptimum. imò ſic licitum etiam quòd intereſſe alterius intereſſe, idest acceſſio acceſſionis, conuertatur ſemper in capitale, donec cambium, ſic auctum, non ſoluatur, per ea, quæ ſcripſi infra §. 7. gloſ. 2. num. 33. & ſeqq. & num. 41. & ſeqq.
2 † quia eiuſmodi cambium cum conuerſione acceſſionum, & intereſſe in capitale eſt idem cum cambio cum recurſa, & recambio. quæ propterea ſunt ſynonyma: ſed hæc omnia, nempè cambium cum recurſa, & recambium ſæpè firmauimus eſſe ex ſe licita; ideo de eiuſmodi cambio, cuius intereſſe conuertitur in capitale, non eſt pluribus agendum.

AMPLIATIO XIX.

SVMMARIVM.

Forum interius, & forum exterius differmiter quandoque diſponunt, num. 1. & ſeqq.

Forum politicum differt aliquando à foro chriſtiano, num. 5.

Lex eſt ratio continua, æterna, & ſemper eadem, num. 19.

Iuſtitia, & ius conſiſtunt in rectitudine, num. 17.

Lex diuina eſt eadem cum lege naturæ, ſub n. 14.

Lex naturæ vnde proficiſcatur, num. 7. Eſt eadem apud omnes, & in cuiuſque corde eſt ſcripta, num. 9. Eſt immutabilis, num. 11. Declaratur, num. 22. & ſeqq. Aliter procedit

in

in indicando, quàm lex humana, num. 12. & 13. Et quare, num. 33. & ſeqq. Eſt eadem cum lege diuina, num. 14.

Lex poſitiua, ſeu humana differt à lege naturali, & diuina, ſub num. 6. Contrarium, num. 14. & ſeqq. num. 38. 42. & ſeqq. Errant propterea, aut non benè loquuntur, qui dicunt, hanc, vel illam legem eſſe contra ius naturale, num. 40. & ſeqq.

Lex humana quid ſit, ſub num. 6. verſ. prima. Profluit à lege naturali, tanquam riuus à fonte, num. 14. Ideoq; legi naturali, ſeu diuina derogare non poteſt, num. 45. Sed poteſt ſolum illas interpretari, num. 40. & ſeqq.

Lex humana non eſt eadem apud omnes, num. 8. Et quomodo ſit eadem apud omnes, num. 19. Eſt variabilis, num. 10. Quomodo non varietur, num. 19. & 21. Declaratur, num. 39. Iudicando quomodo differat à lege diuina, num. 12. & 13.

Lex eſt contractus inter Principem, & ſubditos, num. 138.

Lex omnis conſtat ex ratione naturali, num. 15. Debet eſſe iuſta, & honeſta, num. 16. Alias non eſt lex, num. 18. & 51.

Naturale iudicium in iuriſprudentia multi valet, num. 46.

Ius naturale, & Diuinum } eſt explicitum, & implicitum, ſub num. 38.

Matrimonium apud Perſas, Medos, & Parthos inter ſanguine coniunctos, num. 8. Cur inter ſanguine coniunctos prohibeatur, num. 41.

Vxor vnica inter conſanguineos apud Arabas, ſub num. 8.

Medicinæ ars eſt immutabilis, licet variet medicamenta, num. 20.

Vim vi repellere,
Parentibus,
Patriæ, &
Magiſtratibus obtēperare,
Fidem ſeruare,
Iuſiurandum adimplere, &
Depoſitum reddere
} ſunt de iure naturali, num. 24. Ex iuſta tamen cauſa licitum eſt ab hoc iure recedere, num. 25. & ſeqq.

Condemnato ad mortem non licet ſe per vim defendere, num. 25.

Parentibus, & Magiſtratibus quando parendum non ſit, num. 26.

Fides cui ſeruanda non ſit, num. 27.

Depoſitum prædoni quando reſtitui non debeat, num. 28. & 29.

Hoſtes, & patriæ proditores trucidare, glorioſum eſt, num. 30.

Cauſa ceſſante, ceſſat effectus, num. 32.

Iudex in iudicio ciuili quare non petenti, non impartiatur officium, ſub num. 33. Et in iudicio criminali quare ſine manifeſto accuſatore non procedat, num. 34. Quare iudicet ex actis, & non ex propria conſcientia, num. 35.

DEVS, eiuſq; loco confeſſarius iudicat ſine instantia partis, ſine accuſatore, & ex ſcientia, ſibi priuatim nota, num. 36.

Membrum præcidendum, ne totum pereat corpus, ſub num. 40.

Lex humana, & iuſta obligat in conſcientia, ſub reatu peccati mortalis, nu. 47. & ſeqq. Etiam ſi eſſet lex pœnalis, num. 52. Declaratur, num. 51. & 52. Qui aliter diceret de lege pontificia, erraret in fide. Et quando excuſet in foro conſcientiæ, num. 48. Et an obliget ad culpam, etiam ſi legiſlator expreſſerit nolle, quòd obliget, num. 53. & 54.

Lex conſultoria, etiam ſi diuina ſit, non obligat, &c. ſub num. 54.

Legi poſitiuæ parendum eſt, etiam ſi præciperet, intermitti aliquod bonum, Nunquam tamen per obedientiam fieri debet peccatum, num. 49.

Peccatum quia prohibitum, & quandoque prohibitum, quia peccatum, ſub num. 49.

Lex ſi non fuiſſet, homo non peccaſſet, explicatur ibidem.

Principum poteſtas procedit à DEO, num. 50.

Peccatum exiſtit, quicquid eſt mali in moribus, ſub num. 50.

Lex poſitiua an naturalis attendi debeat, vbi agitur de reſtitutione facienda, num. 57. & 58.

Reſtitutio rei an, & quando ſit facienda, referuntur variæ doctrina, num. 57. & ſeqq.

Conſcientia etiam erronea ligat, ideoq; eſt deponenda, num. 59. vbi latè declaratur.

Minus malum eligi quando debeat, ſub nu. 59. confirm. 2.

Reſtituere tenetur, qui ſcienter retinet rem alienam, num. 60. & ſeqq.

Raptor, & Fur } tenentur reſtituere, & pœnitere de peccato, non ſufficit, ſi habeant facultatem reſtituendi, num. 63.

Mutuator, exigens vltra mutuum, tenetur reſtituere, num. 64. & ſeqq.

Contrahens, incuſſo metu, tenetur reſtituere, ſub num. 67. ſubillat. 2. In foro interiori tenetur etiam ſi fuerit metus reuerentialis, vel alius, non cadens in conſtantem virum, ſub eodem num. 67. explic. 1.

Contrahens cum pupillo ſine tutore, tenetur reſtituere, num. 68. & ſeqq. Declaratur, num. 74. & 75.

Contrahens cum furioſo, tenetur reſtituere, num. 76.

Contrahens cum errante, tenetur reſtituere, num.77. & ſeqq.

Hypocrita, quæ ſub nomine boni Chriſtiani acquiſiuit, tenetur reſtituere, num.79. & 80.

Contrahens cum Eccleſia ſine ſuperioris aſſenſu, tenetur reſtituere, num. 81.

Legatarius, ſoluto ſibi legato, & per errorem facti non detracta falcidia, tenetur illam reſtituere, num.82. & 113. Secus ſi per errorem iuris, num.112. Declaratur ſub eod. num.113.

Contrahens de re aliena ſine conſenſu veri domini, tenetur reſtituere, ſub num.82. illat.6. vbi latiſſime hoc extenditur, reſtringitur, & declaratur.

Reſtituere quando quis teneatur in foro conſcientiæ, quamuis ſit tutus in foro fori, ſub num. 83. illat. 1. Et quando non teneatur in foro conſcientiæ, quamuis obligetur in foro fori, num.84 & ſeqq.

Vſura eſt rapina, videturq; maius delictum, quàm furtum, & quaſi æquale homicidio, & quomodo diſtinguatur à furto, & rapina, num.64.

Mutuatarius dicitur coactè ſoluere, etiam ſi diceret, quòd illud plus ſponte ſoluit, num. 65. & ſeqq.

Metus, cadens in conſtantem virum, qui dicatur, remittitur arbitrio iudicis, ſub n.67. explic.2.

Metum, cadentem in conſtantem virum, quando metiamur ex qualitate perſonarum metuentium, & quando non, ſub num. 67. verſ. prima. & ſeqq.

Mors potius obeunda eſt, quàm, quæ fœda ſunt, committere, ſub num.67. verſ. ſecunda.

Honor in foro morali cæteris rebus anteponendus eſt, ſub num.67. confirm.3.

Peccatum non voluntarium quando ſit peccatum, & quando non, declaratur ſub num. 67. verſ. non obſtat. & ſeqq.

Impuberis ætas quod videt, ignorat, num.70.

Impubes obligatur naturaliter, num.73.

Sententia, lata ex falſis probationibus, vel ex defectu probationum, licet ſit iuſta in foro fori, tamen eſt iniuſta in foro conſcientiæ, ideoq; in hoc foro non tuetur, num. 83. & ſeqq. vbi multa adducuntur exempla.

Reſtituere non tenetur, qui rem habet cum conſenſu veri domini, num.92. & ſeqq. Et quid, ſi ſit turpiter acquiſita, num.98. & ſeqq.

Incapax acquiſitionis, an rem, quam tenet de conſenſu domini, debeat dimittere, num. 93. & ſeqq.

Meretrix an teneatur reſtituere acquiſita ex meretricio, num. 98. & 99.

Mathematicus, qui ſuaſionibus inducit ad ſibi credendum, & inde acquirit, an teneatur reſtituere, num.98. & 99.

Iudex an teneatur reſtituere, quod ſibi ob iuſtam, vel iniuſtam ferendam ſententiam eſt datum, num.100. & ſeqq.

Teſtis an teneatur reſtituere, quod ob ferendum verum, vel falſum teſtimonium ſibi datur, num.100. & ſeqq.

Aduocatus an teneatur reſtituere, quæ ex iniuſto acquiſiuit patrocinio, num.103.

Poſſidentis melior conditio in pari cauſa turpitudinis, ſub num.102.

Reſtituere an teneatur, quæ ſibi data ſunt, ne faciat aliquod malum, num.104. & ſeqq.

Hæres an teneatur ſoluere legata, relicta in teſtamento minus ſolemni, ſub num. 114. verſ. infero. & ſeqq. in quibus declaratur.

Hæres ab inteſtato an teneatur reſtituere hæreditatem hæredi ex teſtamento minus ſolemni, num.115. in fine, 116. & 117.

Electus, ſi electio non ſit nulla, ſed veniat annullanda, an interim poſſit ſine peccato retinere beneficium, num.121.

Reſtituere an teneatur, qui doloſè, & ex malitia rem habuit à vero domino, num. 122.

Aduocatus, Medicus, Curſor, & Iudex } an teneantur reſtituere, quod vltra iuſtum ſine dolo receperunt, num. 124. & ſeqq.

Præſcribens an teneatur reſtituere, num. 127. & ſeqq.

Præſcribere an poſſit, qui tenetur ex propria obligatione. & quid, ſi ſtatutum præſumat ſolutionem, ſeu ſatisfactionem, ſub num.133. illat.4.

Præſcriptio ſtatutaria an habeat locum in debito iurato, ſub num.133. not.4.

Præſcriptio cum mala fide an poſſit induci à ſtatuto, ſub num.133. illat.4.

Præſumptio, quantumuis iuridica, an ſit allegan- da, ſub num.133. not.3.

Confiſcata bona à lege poteſt delinquens tuta conſcientia retinere, donec non ſit condemnatus per ſententiam iudicis, num. 139.

1 AMPLIA XIX. vt tàm contractus cambij, quàm alterius negotij poſſint eſſe liciti in foro exteriori, ideſt, in foro fori, ſeu contentioſo, qui in foro interiori, ideſt, in foro poli, pœnitentiali, ſeu conſcientiæ ſint illiciti, prout aduertunt Io. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. num. 48. de vſur. dicens, quòd mens contrahentium cambia,

poſſet

poſſet eſſe corrupta, ſed illa, inquit, habet ſolum Deum victorem, non Eccleſiam; & Salyc. in auth. ad hæc. ſub num. 18. q. 21. C. de vſur. dicens, quòd textus, & leges, quæ dicunt, rem poſſe carius, ſeu minori pretio vendi, dummodo non excedatur medietas iuſti pretij, loquuntur in foro iudiciario, non in foro pœnitentiali; & ſic quoad peccatum, de qua re latè egi ſupra ampl. 10. num. 41. &
2 ſeqq. † & è conuerſo, poteſt dari contractus, qui ſit licitus in foro conſcientiæ, & illicitus in foro fori, quia in foro conſcientiæ attenditur veritas, Nauar. in cap. ſi fœneraueris. not. 16. ſub num. 54. verſ. aduertendum. ibi, quarta vt mutuans. 14. q. 3. & in cap. nauiganti. num. 26. verſ. in ſolo vno. de vſur. Similiter quis ratione damni illati poteſt teneri in foro contentioſo, & non in foro conſcientiæ, quando damnum fuit illatum, non ex propoſito, nec ex lata culpa; quo caſu ſufficit in foro conſcientiæ reddere pœnitentiam, ſecundum Felyn. in cap. 1. fallent. 6. caſ. 3. ſub num. 41. de conſtit. Idem dicimus de creditore, qui debitori furto ſubtrahit tantundem; & de eo, qui rem propriam, vel æquiualentem detentori furatur; is enim licet in foro conſcientiæ tutus ſit, ſeruatis aliquibus conditionibus, de quibus Couar. var. reſolut. lib. 1. cap. 2. ſub num. 14. verſ. quarto ex principali. & num. 15. per totum; & latius Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 11. col. 4. initio, verſ. quibus non obſtantibus. fol. 102. & excuſetur etiam à pœna furti, Clar. recept. ſent. lib. 5. §. furtum. verſ. excuſatur autem. tamen non eſt forſan ab omni pœna tutus in foro fori; & ſine (forſan) quando non eſſent ſeruatæ omnes conditiones, requiſitæ, quia, ſi creditori daretur hæc facultas, vt in recompenſam poſſet clam rem ſui debitoris accipere, facilè daretur occaſio iniurijs, furtis, infamiæ, & ſcandalis, eò, quòd multi fingerent, rem ſibi debitam eſſe: multi etiam putarent, debitum ſuum liquidum eſſe, cùm non ſit liquidum; multi ſe de iuſtitia deſperare dicerent, aliaq; multa poſſent vel fingere, vel obijcere, per quæ furta vellent defendere; quibus omnibus lex vt obuiet, prohibet, ne quis authoritate propria ſibi ius dicat, Medin. d. q. 11. col. 6. verſ. reſpondetur. fol. 103. & licet dato caſu, in quo hæc omnia ceſſarent, ideoq; ceſſare deberet in eo legis prohibitio ſecundum Medin. in loco, ſupra proximè citato; tamen quòd adhuc legis prohibitio non ceſſet, ſuadetur ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 507. & 508. &, quòd ſit differentia inter vnum, & alterum forum, ſcripſi formaliter ſupra q. 1. num. 534. & ſatis patet ex his, quæ ſcripſi ſupra ead. q. 1. num. 528. & ſeqq. iuncto num. 506. & ſeqq. & apertius ex his, quæ ſcripſi infra ſub num. 83. & ſeqq. ad illum.

3 Confirmatur primo hæc ampliatio in ſecunda parte, quia vſura nautica, id eſt, illud, quod mutuator recipit vltra ſortem mutuatam, eſt à iure pontificio vetita, quoad forum exterius, & etiam quoad forum interius, ſi propter pecuniæ, aut alterius rei mutuationem accipiatur, ſecus ſi ob ſolam ſecuritatem præſtitam recipiatur, quia iſto caſu in foro interiori licitè percipitur; ſed pro intelligentia huius differentiæ inter vnum, & alterum forum in iſto caſu, vide quæ ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 506. verſ. primum eſt forum. & num. 528. & q. 5. ſub nu. 100. & adde caſum, quem poſui §. ſeq. gl. 5. ſub num. 109.

4 Confirmatur ſecundo, ex caſu, quem ſecutus ſum ſupra ampl. 8. num. 120. illat. 4.

Confirmatur tertio, quia licet beneficiarius, alienans rem eccleſiaſticam contra tenorem extrauagantis Pauli II. vel inconſulto Romano Pontifice, peccet mortaliter, & multas, grauesq; pœnas, & etiam excommunicationem incurrat, vt admonet Nauar. in cap. non liceat papæ. num. 13. verſ. ſeptimo denique. & num. 15. in comment. de alien. rer. eccleſ. tamen, ſi alienatio fiat ob iuſtam cauſam, ſine dolo, vel contemptu, ſed bona fide, & præſertim ſi foret eccleſiæ vtilis, non peccat mortaliter, neque præfatas pœnas incurrit in foro conſcientiæ, cùm Papæ conſilium requiratur quoad forum exterius; ſecus quoad forum interius, in quo ſufficit ſeruare ius naturale, & diuinum abſque contemptu legis humanæ, Nauar. in d. cap. non liceat papæ. num. 16. & ſeqq.

5 Confirmatur quarto, quia etiam inter forũ politicum, & forum chriſtianum reperitur in hac materia diuerſitas, nã cambiorum negotiatio in ſe eſt turpis, & iniuſta, ſi loquamur politicè, & œconomicè; ſi verò loquamur chriſtianè, eſt licita, quia multa politicè ſunt abhorrenda, quæ chriſtianè iuſta ſunt, & è conuerſo, vt, concordando D. Thomam, quem vti contrariam citaui par. præcedenti, ſub num. 50. verſ. demum explicat Hier. de Luc. tractat. de camb. in verbo, pro deciſione, ſub num. 10. & 11. tom. 6. par. 2.

fol. 409. hæcque inter forum, & forum diuerſitas videtur etiam de mente Apoſtoli in illis verbis, quæ retuli ſupra q. 1. ſub num. 65. *omnia mihi licent, ſed non omnia expediũt.*

6 Vt huius ampliationis veritatem à radice cognoſcamus, & pro vniuerſali totius materiæ intelligentia, explicandos eſſe cenſeo quatuor articulos, nedum vtiles, ſed valde neceſſarios ad reſolutionem quamplurium difficultatum, quæ in foro animæ occurrunt.

Primus articulus eſt: An lex poſitiua, id eſt, humana, & lex naturalis, ſeu diuina differant.

Secundus articulus: An lex poſitiua obliget etiam in foro interiori, id eſt, in foro animæ, ſiue conſcientiæ.

Tertius articulus; ſuppoſito, quòd obliget: An obliget in conſequentiam ad reſtituendum, quod ex actu, contra eius prohibitionem geſto, fuerit acceptum.

Quartus articulus; ſuppoſito, quòd non obliget: An detur aliqua certa regula ad cognoſcendum, quando quis teneatur reſtituere, & quando non, præſertim in foro conſcientiæ.

Quoad primum articulum. Videtur prima facie dicendum, quòd plures habeant inter ſe inuicem differentias.

Prima quarum eſt, quòd lex poſitiua, omiſſis varijs eius definitionibus, ſeu deſcriptionibus, quas colligunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 1. q. 1. art. 1. initio, fol. 3. Bologn. de leg. iur. & æquit. cap. 3. num. 25. & 28. tom. 1. fol. 292. Fortun. Garc. de vlt. fin. iur. can. & ciuil. num. 7. eod. tom. fol. 107. & alij in diuerſis locis; & omiſſis deſcriptionibus, de quibus in cap. 1. diſt. 2. & cap. 2. diſt. 4. in effectu eſt placitum Principis, quod ipſi Principi, vel populo eſt vtile, vt dixit Traſymachus apud Platonem, relatus à Coraſ. de iur. ciuil. &c. par. 1. cap. 3. fol. 59. & à Bolog. dict. tract. de leg. &c. cap. 9. ſub num. 6. fol. 299. vterque tom. 1. & probatur ex l. 1. ff. de conſtit. princip. *quod principi placuit, legis habet vigorem*, & ſic lex poſitiua procedit ab opinione Principis, & non à certa ratione, quare Iurconſ. in l. 12. proſpexit. ff. qui & à quib. manumit. legem quamuis duram eſſe ſeruandam.

7 At lex naturalis, non ab hominis, id eſt, Principis, ſeu Populi opinione, ſed ab ipſa natura proficiſcitur, Coraſ. in loco, ſupra proximè citato, *cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex* ad Rom. 2. num. 14. & apertius differentiam docet text. in cap. 2. duæ ſunt. 19. q. 2. in illis verbis. *duæ ſunt, inquit, leges: vna publica, altera priuata, publica lex eſt, quæ à ſanctis Patribus, ſcriptis eſt confirmata, vt eſt lex canonum, &c. lex verò priuata eſt, quæ instinctu ſancti Spiritus in corde ſcribitur, &c.* & expreſsè differentiam argumentatiuè adducit Bologn. d. cap. 9. num. 4. in fine, & num. 5. fol. 299. dicens, quòd leges humanæ nullis naturæ fundamentis ſubnixæ ſunt, ſed ab hominum potius opinione pendent: at ea omnia, inquit, quæ rationi, atque honeſtati conueniunt, ad legem naturalem ſpectant, & non ad leges humanas.

8 Secunda differentia, qua huius etiam primæ veritas explicatur, eſt, quòd lex humana non eſt eadem apud omnes, ſed diuerſa, & inuicem oppoſita; & conſequenter non apud omnes eſt idem bonum, & æquum poſitiuum: apud nos enim lege noſtra matrimonium inter conſanguineos, vel affines maximè improbatur: apud Perſas verò, Medos, & Parthos eorum lege ſolemniſſimum, ac iuſtum habetur matrimonium, quod cum matre, ſorore, alijsq; conſanguineis contrahitur: apud totum Chriſtianum orbem diſtinctæ ſunt ſingulorum vxores: apud Arabas verò vnam aiunt eſſe omnibus conſanguineis vxorem; aliasq; habent barbaras, irrationales, & beſtiales leges, quas referunt Coraſ. d. cap. 3. fol. 59. & Bologn. d. cap. 9. ſub num. 6. fol. 292. & quòd apud Perſas, Aſſyrios, Parthos, Medos, Aethiopes, Indos, & Scotos inter aſcendentes, & deſcendentes in primo gradu lineæ rectæ admitterentur connubia, ſcribunt ij, quos citat Thom. Sanch. in diſputat. de ſanct. matrim. ſacram. lib. 7. diſput. 51. ſub num. 6. verſ. difficultas. & de prædictis, alijsq; varijs gentium moribus, & legibus in ducendis vxoribus, vide Tiraq. de legib. connub. in l. 7. vbi latiſſimè. Quinimo & inter nos Chriſtianos, & Catholicos extant leges municipales inter ſe pugnantes; vt puta, quòd filia fœmina ſuccedat æqualiter cum maſculo; & quòd non ſuccedat, & ſimiles, quas longum eſſet recenſere.

9 Sed lex naturæ eſt eadem apud omnes; quod enim à natura procedit, eſt conſtans, æternum, ſemperq; idem, & vbique idem, ſicut ignis, qui apud omnes peræquè populos, & omni tempore eſt calidus, & vrit; de

rerum

rerum benè olentiũ odor ab omni æuo cunctis fuit mortalibus gratus; & ideo ius naturale dicitur immutabile, vt dixi in ſeq. differentia. & quia lex naturalis ſcribitur in corde cuiuſlibet, vt ſcripſi hic ſup. ſub nu. 7. & in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. nu. 505. non ſolum eſt eadem apud omnes, ſed cuilibet eſt nota, ita vt illius ignorantia neminem excuſet, etiam ſi ſit ruſticus, ſilueſter, paganus, mulier, & ſimiles, vt ſecutus ſum d. cap. 8. num. 500. & ſeqq.

10 Tertia differentia (& infertur ex præcedenti) quia lex humana eſt variabilis, & mutabilis; videmus enim in eadem Republica, aut Ciuitate leges ipſas frequenter, ac perbreui tempore mutari, corrigi, & abbreuiari, Coraſ. eod. cap. 3. fol. 59.

11 At ius naturæ eſt immutabile, Ariſt. ethic. lib. 5. cap. 7. Coraſ. d. cap. 3. fol. 59. Bologn. d. tract. de leg. iur. & æquit. cap. 26. num. 2. verſus finem, fol. 315. & Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 5. ſub num. 3. verſ. reſpondent. & habetur in §. penult. ſed naturalia. Inſtit. de iur. nat. &c. & in cap. 3. non eſt peccatum. diſt. 6.

12 Quarta differentia eſt, quia nos, qui iudicamus ſecundum leges humanas in foro exteriori; ſi cauſa ſit ciuilis; non iudicamus ſine actore, per ea, quæ dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 2. num. 5. & 23. cap. 68. num. 2. & ſub num. 8. verſ. ſi de conſuetudine. &, ſi ſit criminalis, non ſine accuſatore, aut legitima inquiſitione, vt, loquendo de accuſatore, & de iure, ſcripſi d. cap. 68. num. 2. &, loquendo de inquiſitione, ſcripſi cap. 8. num. 1. 2. 3. & 4. & d. cap. 68. ſub nu. 8. verſ. ſi de conſuetudine. quam inquiſitionem præcedere debet diffamatio, vt dixi cap. 84. num. 11. & ſeqq. quæ ſuccedat in locum accuſatoris, vt dixi eod. lib. 1. cap. 2. num. 8. Similiter nos non iudicamus ex veritate, nobis priuatim nota, ſed ex actis, & probatis, vt ſecutus ſum eod. lib. 1. cap. 80. num. 1. & ſæpiſſimè iudicamus ex teſtium depoſitionibus: Item leges humanæ, ſeu ius poſitiuum multa mala dimittunt impunita, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra ampl. 10. num. 44. & ſeqq. & num. 49. & multa non mala puniunt, quando nituntur præſumptionibus ad obuiandum fraudibus, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 529. iuncto num. 507. & ſeqq. ad illum, & infra num. 37.

13 At DEVS, & Confeſſarius eius loco hic in terra, qui iudicant ſecundum ius naturale, & diuinum in foro interiori, iudicant, & condemnant ſine actore, ſine accuſatore, & ſine inquiſitione, & ex veritate, non ex actis, & probatis, & nunquam ex teſtium depoſitionibus, ſed ſemper ex infallibili veritate coram Deo, & ex rei confeſſione coram confeſſario, coram quo ipſe reus eſt etiam accuſator, & teſtis: Similiter ius naturæ, ſeu diuinum nullum malum dimittit impunitum, & nullum bonum irremuneratum.

Demum lex poſitiua, & ius gentium non ſolum differunt à iure naturali, ſed multa, quæ fuerant iuris naturalis, ſunt à iure gentium, & poſitiuo ſublata, vt argumentando deducit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 3. q. 1. verſ. verum. col. 14.

14 Contrarium, his non obſtantibus, eſt verum; nempè, quòd lex humana non differt à lege naturæ, niſi prout differunt pars à toto, riuus à fonte, genitum à generante, fundatum à fundamento, quare non ab hominum opinione, ſed à naturæ decreto profluit, vt rectiſſimè poſt Stoicos, & Cicer. ſcribunt Coraſ. de iur. ciu. &c. par. 1. cap. 3. ibi, cæterum hæc qualemqualem. tom. 1. fol. 59. & Bologn. de leg. iur. & æquit. cap. 3. num. 11. fol. 291. & quòd tàm lex canonica, quàm ciuilis deriuentur, & profluant à lege naturæ, oſtendit Fort. Garc. de vlt. fin. Iur. &c. nu. 11. & ſeqq. eod. tom. 1. fol. 108. &, quòd ius ciuile, & canonicum præſupponant ius naturale, tanquam fundamentum, à quo ſumunt originem, refert, & declarat ex Fratre Gerardo de Senis diſputante, Io. Andr. in cap. peccatum. ſub num. 24. & 25. q. 5. de reg. iur. in 6. cuius repetitionem poſuit per appendicem ad cap. poſſeſſor. & de lege canonica, quòd non differat à lege naturæ, patet, quia procedit ex auctoritate noui, & veteris teſtamenti, cap. 24. qualiter. de accuſ. & ſic ex lege diuina, vt dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 85. num. 6. verſus finem, quæ lex diuina eſt eadem cum lege naturæ, cap. 1. diſt. 1. *diuinæ natura, &c.* & ſic vna pro altera promiſcue ſumi poteſt, & proinde præcepta Decalogi in lege veteri, tradita à Deo, dicuntur legis naturalis, vt ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 2. q. 2. col. 5. & latius cap. 3. q. 2. col. 15. vbi de communi Theologorum opinione; & conſequenter emptiones, locationes, ſocietates, & reliqua huius generis, de quibus extãt leges humanæ, à iure naturæ deducuntur, Bologn.

d. tract.

d. tract. de leg. iur. & æquit. cap. 24. num. 4. in fine, fol. 313. & conuenit legi humanæ, quod habetur in Matth. 5. num. 17. *nolite putare quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas; non veni ſoluere, ſed adimplere.* hæcq; ſententia contraria quatuor concluſionibus explicata eſt à Sot. de iuſt. & iur. lib. 1. q. 5. art. 2. verſ. ad quæſtionem. col. 2. & ſeqq. fol. 36.

15 Confirmatur primo, quia omnis lex conſtat ex ratione, cap. 5. conſuetudo. diſt. 1. & ex ratione naturali, cap. 2. erit. & ibi Gl. in verbo, naturam. diſt. 4. Ergo omnis lex profluit à natura, & ſic à lege naturæ.

Confirmatur ſecundo (& tendit ad idem) quia vbi contingat dubitari de intellectu alicuius legis, recurrendum eſt ad rationem naturalem; imò vbi eam habemus, ſuperfluum eſt quærere legem poſitiuam, vt ſecutus ſum infra §. 7. gl. 2. num. 35.

16 Confirmatur tertio, quia omnis lex eſt honeſta, iuſta, &c. d. cap. erit. diſt. 4. & intantum hoc eſt verum, vt niſi fuerit iuſta, non erit lex, Sot. d. art. 2. concl. 1. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 5. concluſ. 3. verſ. primus eſt. fol. 80. ſed lex, quæ non deriuetur à natura, eiusq; ratione, non poteſt eſſe honeſta, neque iuſta. Ergo.

17 Confirmatur quartò, quia iuſtitia non eſt aliud, quàm quædam rectitudo: ergo ius, ſiue naturale, ſiue legale, in quadam rectitudine conſiſtit, & ſic quamuis ius naturale, & ius legale ſint diſtincta, tamen diſtincta non eſt eorum rectitudo; quare, ſi bene conſideremus, ius legale, ideſt, ius poſitiuum non addit ſuper ius naturale aliam rectitudinem, ſed ſpecificat illam eandem, ita vt verum ſit dicere, ius legale, ſiue poſitiuum eſſe quandam ſpecificationem expreſſiuam naturalis rectitudinis, vt latè docet Io. Andr. in cap. poſſeſſor. ſub num. 12. de reg. iur. in 6. & proinde ius legale, ſeu poſitiuũ nunquam contrariatur, ſed ſemper concordat cum iure naturali; vt ex eod. Io. Andr. ſecutus ſum infra num. 43. verſ. confirmatur tertio. nam ſicut aqua capitolina, aqua S. Ioannis Lateranenſis, & plurium viridariorum, & domorum hic in Vrbe ſunt diſtinctæ, & habent diſtinctas functiones, & proprios vſus, & nihilominus omnes, & quælibet earum ſunt de aqua fœlici, ideoque habent eundem ſaporem, eaſdemq; qualitates, ita etiam tàm ius Pontificium, quàm Cæſareum, & quodlibet aliud ius habent eandem qualitatem cum iure naturali, à quo procedunt.

18 Non obſtant differentiæ adductæ.

Ad primam enim reſpondeo; quòd Principis placitum, procedens ab opinione, & non à ratione, non eſt lex, Bologn. de leg. iur. & æquit. cap. 3. ſub num. 20. & 21. tom. 1. fol. 291. hocq; benè probatur ex d. cap. conſuetudo. diſt. 1. in illis verbis, *porrò, ſi ratione lex conſtat, lex erit omne, iam quod ratione conſtiterit dumtaxat, &c.* & dixi infra num. 51. & quòd legis nomine indigna ſint, quæ rationem non habent, ſcribit Coraſ. de iur. ciuil. &c. cap. 3. verſus finem, ibi, neque enim negat iureconſultus. eod. tom. 1. fol. 59. quare leges Tiranni, leges appellari non poſſunt, quia deeſt illis legis ſubſtantia, quæ eſt ratio.

19 Ad ſecundam reſpondeo, quòd etſi leges humanæ non ſint eædem apud omnes, ſed diuerſæ, imò ſint variabiles, vt dicimus in tertia differentia; tamen (quod tibi paradoxum videbitur) ſunt apud omnes ſemper eędem, & numquam mutantur; quia ſicut ſpeculum, quamuis in eo diuerſæ figuræ inſpiciantur, ac ex diuerſis obiectis varientur, ſemper manet idem, & nunquam mutatur, ſed quia variantur obiecta, variantur ſpeculi repręſentationes; ita quoque omnis lex ſemper eſt iuſta, & in hoc adeo eſt eadem apud omnes; atque in hoc inuariabilis, vt ſi aliter foret, non eſſet lex, per ea, quæ dixi ſup. n. 25. & ſeqq. ſed quia varij ſunt populorum mores, & variantur cauſæ, variatur legis diſpoſitio, ſed non mutatur lex, quæ eſt ratio continua, æterna, & ſemper eadem: & data hac morum varietate, & cauſarum variatione; variatur legis diſpoſitio, ſiue lex ſit humana, ſiue ſit naturalis, & diuina; vt inferius oſtendam; non tamen lex vnquam mutatur, ſed mutantur res, quæ lege indigent: vel aliter, & breuius reſponſionem formando, dico, quòd immobilitatem in lege intelligimus, durante eadem cauſa legis, quia tunc; ſuppoſita iuſtitia legis, & ſic erit lex, non poteſt mutari, quia fieret iniuſta, & ſic non eſſet lex; & proinde implicaretur contradictio; at è conuerſo, data cauſæ mutatione, lex, quæ in oppoſita cauſa erat iuſta, non eſſet amplius iuſta, mutata cauſa; & ideo non eſſet amplius lex; & conſequenter alia opus eſt lege; ſiuè loquamur de lege humana, ſiue de lege naturali, & diuina, vt apertè oſtendi in ſequenti reſponſione.

Quicquid aliter quoad ius poſitiuum docuerit Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap.

5. ſub

5. ſub num. 3. verſus finem, dum ſcribit, quòd ſemper manet ius naturale, & illud dictamen, etiam ſi defectu materiæ hìc, & nũc non me obliget actu, & ſemper vim habet, manentibus ijſdem circumſtantijs materiæ, ad differentiam, inquit, iuris poſitiui, quod, inquit, poteſt tolli, etiam ſi nulla fiat mutatio circa materiam; egregiè enim cum nobis ſentit de iure naturali, ſed diſſentit de iure poſitiuo.

20 Corroboratur hæc reſponſio, quia medicinalis regula eſt, vinũ eſſe hominibus congruum; & huic regulæ non derogatur, dum infirmo vini potus interdicitur, ſed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit, D. Auguſt. lib. 1. confeſs. quem ſequitur Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 3. art. 1. col. penult. verſus finem, fol. 306. quare licet medicinæ ars medicamenta variet ſecundum varias morborum cauſas, & infirmorum complexiones: calida enim frigidis, & frigida calidis curat: exilibus, pueris, ſenibus, & non robuſtis iuuenibus helleborum negat, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 56. num. 2. verſus finem; tamen nemo ſanæ mentis dicet, propterea medicinæ artem eſſe mutabilem, & variam; ſic & Dominus Redemptor noſter contraria oppoſuit medicamenta peccatis, vt lubricis continentiam, tenacibus largitatem, iracundis manſuetudinem, & elatis præciperet humilitatem.

21 Ad tertiam differentiam, (quæ eſt ferè eadem cum ſecunda præcedẽti, & ideo vberius ſoluam eandem ſecundam) reſpondeo, negando differentiam; quia, data variatione, ſeu mutatione cauſæ, ob quam variari, ſeu mutari debeat lex, mutanda eſt, ſiue ſit lex humana, ſiue ſit naturalis, & diuina, per ea, quæ dixi in præcedenti reſponſione; & hic, exemplis rem explicando, multipliciter oſtendo.

22 Primo, quia lex diuina, ſeu naturæ poſuerat hominem in paradiſo voluptatis, vt cuſtodiret illum, quia homo erat innocens, & non peccauerat; at poſtquàm homo fuit factus nocens, & peccator, & ſic variata, ſeu mutata fuit cauſa, eiecit eum de paradiſo: ſimiliter ante peccatum originale, & dum natura erat innocens, terra ſine cultura, & ſine labore producebat fructus; at, commiſſo peccato originali; & lapſa natura, terra non ſine cultura, & non ſine labore fructificauit; & hæc omnia facta ſunt per legem naturæ, & Dei, vt latius oſtendi ſupra q. 1. nu. 48. & 49. Ergo, mutata cauſa, mutatur etiam lex naturæ.

23 Secundo, quia communis rerum poſſeſſio erat quidem de iure naturæ incorruptæ ante commiſſum originale peccatum, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 40. & 48. ſed lapſa natura, commiſſoq; originali peccato, & ſic, variata cauſa, eodem iure naturali introducta eſt rerum diuiſio; hæcq; diſtinctio probatur, quia, alias, ſublata hac duplicis naturæ diſtinctione, apertè ſibiipſi contradiceret text. in cap. 7. ius naturale. diſt. 1. dum aſſerit, de iure naturali, communem omnium eſſe poſſeſſionem, & poſtea ſubdit, de eodem etiam iure naturali reſtitui debere depoſitum pecuniæ, & commodatum; quæ quidem duo pugnarent, quia, data omnium communi, & indiuiſa rerum poſſeſſione, depoſitum pecuniæ, & commodatum non poſſent habere locum; quod ante nos conſiderauit Fortun. Garc. in l. ius naturale. num. 28. & ſeqq. ff. de iuſt. & iur. inter Repeten. tom. 1. fol. 31. &, quòd corrupta natura, naturali ratione, & ſic de iure naturali factum ſit, vt rerum dominia diſtinguerentur, ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 1. verſ. eſto igitur. col. 9. & verſ. de iure. col. 11. fol. 6. & 7. & Bologn. de leg. iur. & æquit. cap. 24. ſub num. 5. tom. 1. fol. 314. & dixi ſupra q. 1. num. 49. &, quòd diuiſio rerum procedat à iure naturali, alio medio ex Scot. deducit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 2. verſ. contra. col. 11. dicens, pręceptum naturale, quo omnia debebant eſſe communia, obligaſſe ad tempus, videlicet, donec genus humanum cœpiſſet augeri, & multiplicari. Rurſus, diſtinctis rerum dominijs, & data in aliquo extrema neceſſitate, eadem naturæ lex illi communem rerum vſum ad neceſſitati ſubueniendum denuo concedit, vt ex Medin. ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 54.

24 Tertio, quia vim vi repellere, eſt de iure naturæ, cap. 7. ius naturale. diſt. 1. & notatur in l. 4. vt vim. ff. de iuſt. & iur. ſimiliter, parentibus obtemperare, patriæ, & magiſtratibus parere, & fidem ſeruare, ſunt, ſeu procedunt immediatè ex iure naturæ, Bologn. de leg. iur. & æquit. cap. 24. num. 1. & 2. tom. 1. fol. 313. & ab eodem naturæ fonte procedit, vt depoſitum reddamus, d. cap. ius naturale. diſt. 1. iuſiurandum adimpleamus, Exod. 20. num. 7. in die feſto non agamus, & deſiſtamus operari, Geneſ. 2. num. 3. &

bene-

Digitized by Google

benedixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum,
quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo. &
Exod.20.num.8.*& ſeqq. memento, vt diem*
ſabbati ſanctifices, &c. homicidium, & fur-
tum nunquam committamus, & his ſimi-
lia, Exod.20.num.14.& 16.
25 Et tamē, ſi quis iuſtè ſit à iudice ad mor-
tem condemnatus, non licet ei per vim ſe
defendere, Mich.Sal.ad D.Thom.2.2.q.69.
art.4.concluſ.1.fol.475. quia qui ſuperioris
poteſtati, iuſtè iudicantis, reſiſtit, Dei or-
dinationi reſiſtit, vt ex Apoſt. retuli infra
ſub num.50.verſ.ſed quare. imò etiam ſi in-
iuſtè ſit condemnatus ad mortem, quia ſit
innocens, eſt quæſtio inter Doct.an poſſit ſe
ita defendere, vt inferat mortem, de qua q.
idem Mich.Sal.d.art.4.poſt 3.concluſ. con-
trou.1.fol.476. nam illud certum eſt, quòd
qui iure publico vtitur, non videtur iniuriæ
faciendæ cauſa boc facere: iuris enim exe-
cutio non babet iniuriam, l.13. iniuriarum.
26 §.1.ff.de iniur.&c.† Item parentibus, & ma-
giſtratibus imperantibus, vt quis diuinam,
aut humanam lædat maieſtatem, parendum
non eſt, cap.98.imperatores. & cap. 101. ſi
27 is qui præeſt.11.q.3. † Fides ei, qui poſtea de
Rep. malè meritus eſt, non eſt ſeruanda, Bo-
logn. d.tractat.de leg. iur.& æquit. cap.26.
28 num.5. fol.315. † Depoſitum prædoni, ap-
parente vero domino, reſtituere, æquum non
eſt, Coraſ.de iur.ciuil.&c.par.4.cap.17.tom.
1.fol. 79. & notorio prædoni denegatur re-
ſtitutio, Io. Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.4.
tit de reſtit.cap.3.verſ.ad argumentum.col.
247. & latius Medin.in ſuis tract. tom.2. q.
2.col.7.verſ.de eo quod.fol.14.& 15.Gla-
dius ei, qui eum ſana mente depoſuit, fu-
renti reſtitui non debet, teſtibus his, quos
ſecutus ſum par. ſeq. limit. 18. ſub num. 4.
29 † Ei, qui pecuniam apud te depoſuit, ſi bel-
lum patriæ inferat, reſtituere peccatum eſt,
& non reddere iuſtum: Si aliquid turpe, fla-
gitioſumvè iureiurando decretum ſit, vio-
lari poteſt fides, imò præcipitur: Iudicem,
ſeu miniſtrum, occidendo reos, non peccare,
latè diſputando firmat Card. de Turrecrem.
cap.1.num.1.& 2.23.q.5.imò, non ſolum
non peccare, ſed mereri, ſi zelo iuſtitiæ, om-
ni rancore, & malo affectu depoſito, & ſer-
uatis iuris regulis, peccatores occidat, ſcri-
30 bit num.3. verſ.ſecunda concloſio. † Hoſtes,
& patriç proditores trucidare, glorioſum eſ-
ſe, ſcribit Coraſ. d.cap.17.fol.79. Latrones,
viarũ graſſatores, aſſaſſinos, ſicarios, alioſq;
id genus ſceleratos homines ſuſpendi, ac de
medio truncari, iura vbique mandant: Ad
neceſſariam vitæ defenſionem, inuaſorem
occidere non prohibemur, per ea, quæ ſecu-
tus ſum in meo tract.de appell.q.16.num.3.
Aliena bona capere, ſeu furtum commit-
tere, propter extremam neceſsitatem, per-
mittitur, quia tunc omnia ſunt communia; &
ſic non aliena, ſed ſua capit, per ea, quæ
adducit Medin.de reb.reſtit.q.3.quem retu-
31 li ſup.q.1.nu.54.Et in neceſsitatis caſu ope-
rari in die feſto non denegatur, Luc.14.n.5.
cuius veſtrum aſinus, aut bos in puteum cadet,
& non continuò extrabet illum die ſabbati?
& latè boc vltimum proſecutus ſum in meo
tract. de iudic. cauſ. lib.2. cap. 5. num. 17.
& ſeqq. & bis ſimilia.
32 Quarto, quia in naturalibus quoque nul-
la eſt ferè notior apud omnes propoſitio,
quàm, quòd, ceſſante cauſa, ceſſat effectus;
&, quòd non ceſſante, non ceſſat; & ideo,
ceſſante ſole ſuper terram, ceſſat lux, & quia
in igne manet eadem cauſa vrendi, ſiue
ignis ſit Romæ, ſiue ſit Conſtantinopoli, ideo
æque vtrobique vrit.
33 Ad quartam reſpondeo, quòd etſi veræ
ſint differentiæ adductæ, tamen ex illis non
ſequitur, quòd lex bumana non deriuetur,
& non profluat à iure naturæ, & non ſit il-
lius pars; & boc eſt, quod nos aſſeruimus:
imò illaſmet differentias, quas conſideraui-
mus, aſſerimus eſſe à iure naturali, & diui-
no ex notiſsimis, iuſtiſsimiſq; cauſis conſti-
tutas: nam pro rebus ciuilibus iudex ideo ex
ſe, & ſine partis inſtantia moueri non poteſt,
quia ſibi non conſtat, an pars, ex quò non
inſtat, velit ius ſuum dimittere, &, dimitten-
do, donare; vnde dicimus, quòd iudex, non
petenti, non impartitur officium, ſeu, quòd
ſine partis inſtantia eius officium conquie-
ſcit, vt ſcripſi in meo tractat. de iudic. cauſ.
34 lib.1.cap.68. num.2. † pro rebus quoque
criminalibus ſine accuſatore, aut famoſa in-
ſinuatione moueri non debet, ne poſsit, ad
vindicanda ſua priuata odia, & iniurias, pro-
cedere, vt aduertit etiam Mich. Sal. ad D.
Thom.2.2.q.67.art.3.verſ.ad primum. in
fine, & verſ.ex his. fol. 429. & 430. quare
Ieſus, vt iudicibus exemplum daret, mulie-
rem, quamuis eſſet adultera, tamen, quia ne-
mo eã accuſabat, dimiſit, Ioan.8.n.10.& 11.
mulier, vbi ſunt, qui te accuſabãt; nemo te con-
demnauit? quæ dixit: nemo, Domine, dixit
autem Ieſus, nec ego te condemnabo. quod
etiam

etiam retuli in meo tract. de iudic.cauſ. lib. 1.
cap. 68. ſub nu. 2. & cap. 80. ſub num. 1. Nec
ſecreta petitio, aut accuſatio ſufficeret, ita
vt iudex occultè ſciret voluntatem partis;
tum quia iudici nõ eſt credendum, per ea,
quæ dixi num. ſeq. tum quia propter homi-
num calumnias, & fraudes, quæ inſurrexe-
runt ex peccato originali, vt ſcripſi ſup. q. 1.
num. 49. & 50. ſi deficeret iſte ordo proceſ-
ſus, tolleretur iuſta defenſio, at multa, quæ
longum eſſet recenſere, ſequerentur mala.
35 † Requiritur etiam in fori exterioris iudice
ſcientia publica, & priuata non ſufficit, ne
ſub priuatæ ſcientiæ pretextu, & colore vin-
dictas proprias ſumat, & iniuſtitias faciat,
vt conſiderat etiam Mich. Sal. d. q. 67. art. 2.
poſt concluſ. 4. tit. debeat ne iudex ſecun-
dum, &c. fol. 423. & ideo in Dan. cap. 13. li-
cet certò ſciret falſitatem illorum duorum
ſenum, qui falſum tulerant teſtimoniũ adul-
terij contra Suſannam, tamen pro iudicis fo-
ri exterioris inſtructione interrogauit eos,
& poſtquam de falſo fuerunt conuicti, tunc
36 eos, & non prius condemnauit. † At Deus,
& confeſſarius eius loco, qui iudicant in fo-
ro interiori, & ideo ſciunt cordis ſecreta,
quæ confeſſatio à reo reuelantur, iudicant,
& condemnant ſine partis inſtantia, ſine ac-
cuſatore, & ſine famoſa inſinuatione, & ex
ſcientia ſibi priuatim nota; tum quia eſt cer-
ta; tum quia ceſſant prædicta: nam Deus eſt
ſummum bonum, & ſumma iuſtitia, & con-
feſſarius non poteſt ad propriam vindictam
37 agere, ſeu condemnare: † ſimiliter, quia iu-
dices fori exterioris ſæpe latet veritas, multa
impunita dimittunt; & multa non punienda
puniunt, dum nocentem ob probationum
inopiam abſoluunt, & innocentem ex falſis
teſtibus, vel fallacibus præſumptionibus re-
ctè, & iuſtè condemnant in foro exteriori,
iniuſtè tamen, inſpecto foro interiori; ſed
Deus, qui veritati infallibiliter innititur, ini-
quum ſemper punit, & bonum ſemper re-
munerat: quare ſicut eadem lex, ſeu Prin-
ceps poteſt cauſam, ſeu executionem diuer-
ſis iudicibus diuerſimode committere pro
eorum imperio, & vni maiorem, quàm alte-
ri facultatem dare; nempè, vt vnus proce-
dat ſummariè, & manu regia; & alius ordi-
nariè, & tamen vtrique eadem lex, idemq;
Princeps committit; ita etiam in caſu iſto
eadem lex naturalis, & diuina poteſt diuer-
ſos dare modos.

Ad id, quòd per ius gentium, & poſitiuum
ſint ſublata aliqua iuris naturalis, patet re-
ſponſio ex his, quæ dixi infra num. 40.
& ſeqq.
38 Retenta igitur hac contraria opinione,
quòd lex humana profluat à iure naturæ, &
à iure diuino, vt dixi ſupra num. 14. & ſeqq.

Declara primo, vt ius naturale, ſeu diui-
num dupliciter conſiderari poſſit: primo,
prout eſt ex ſe explicitum ſine vllo homi-
nũ miniſterio; & hoc ius comprehendit pri-
ma, & indubitata principia; item præcepta,
quæ ſunt ſcripta in lege diuina: ſecundum
verò ius naturale dicitur illud, quod eſt im-
plicitum, & ratione naturali explicatur; &
hoc ius comprehendit totum ius gentium,
& ius ciuile.
39 Declara ſecundo, vt conſideratio, quam
circa immutabilitatem huius ſecundi iuris
naturalis fecimus ſupra num. 19. verſ. ad
ſecundam, reddatur eluſoria in concreto,
ideſt, in actu; ſiquidem licet Princeps de-
beat legem condere, ſeu mutare ex iuſta ra-
tione, & propter cauſæ mutationem; tamen
ipſe & non alius habet poteſtatem cogno-
ſcendi de iuſta ratione, & cauſæ mutatione,
& quando cognoſcit, ei contradici non po-
teſt, quia, vt dicit Eccleſiaſtes 8. num. 4. *ſer-
mo illius poteſtate plenus eſt, nec dicere ei quiſ-
quam poteſt, quare ita facis?* quod aduerti
etiam in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap.
97. ſub num. 88. verſ. iuxta hæc. & l. 12. pro-
ſpexit. ff. qui & à quib. manum. &c. *quod
quidem perquàm durum eſt, ſed ita lex ſcri-
pta eſt*. quod latius retuli ſupra q. 1. ſub nu.
567. Cæterum quamuis illa conſideratio
ad vſum praxis reddatur eluſoria, tamen
conducit ad multarum difficultatum reſolu-
tionem, & in rationis diſcurſu plurimum
valet.
40 Infero primo, quòd erraſſe videntur, aut
ſaltem non rectè locuti Innoc. in cap. 8. quia
plerique. ſub num. 3. verſ. quidam tamen
ibi, *& principum eſt aliquando contra natu-
ralem æquitatem ſtatuere*. & in fine, num. 6.
Ant. de Butr. ſub num. 9. il 2. caſ. 4. Anchar.
num. 15. q. 7. & Abb. num. 7. & nu. 37. q. 13.
de immun. eccleſ. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q.
5. art. 3. col. penult. in 2. argum. fol. 329. &
alij paſſim in diuerſis locis, & forſan ali-
quando nos, eorum loquendi morem inad-
uertenter ſecuti, dum ſupponunt legem po-
ſitiuam contra ius naturale; nam hoc etiam
improbaui in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1.
cap. 53. ſub num. 35. & ſup. q. 1. nu. 104. verſ.

hæ

hæ duæ. & ratio eſt euidens, quia repugnat, & implicat contradictionem, vt lex poſitiua deſcendat, & profluat à iure naturæ, vt latè oſtendi ſupra num. 14. & ſeqq. & ſit contra ius naturæ, per ea, quæ dixi in ſeq. illatione. num.45. poteſt autem iſte loquendi vſus eatenus tolerari, quatenus ius poſitiuum interpretatur, vt diſpoſitio iuris naturalis non habeat locum in aliquo caſu; Verum, licet tunc videatur contra ius naturale, tamen conſonat cum iure naturali, quia interpretatur ex iuſtiſſima, & rationabili cauſa ab eodẽ iure naturali approbata; puta, lex naturalis, ſeu Dei mandat, vt nõ occidas, Exod.20. n.14.& Matth.5.n.21.& cap.19.n.18. ius poſitiuum interpretatur hoc mãdatum, vt non habeat locũ in iudice contra malefactorem, qui ſit legitimè conuictus, vel confeſſus corã iudice, quia tunc iuſtum eſt, vt huic ex iuſſu iudicis adimatur vita; nam omnis pars eſt facta propter totum, & proinde ſicut ad hominis ſalutem ſecatur membrum putridum, ne contagione totum pereat corpus: *expedit enim tibi, vt pereat vnum membrum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam*, Matth.5.num.30.& alijs verbis dixi in meo tract.de iudic.cauſ.lib.2.cap.10.num.41. in fine. ſic Reipublicæ corporis ſaluti expedit malefactores ciues, vti membra putrida, truncari, ne tota Reſpublica infectetur, *quia modicum fermentum totã maſſam corrumpit*, vt ex Apoſt.1.ad Corinth.cap.5.nu.6. retuli in meo tract.de iudic.cauſ.lib.1.cap.59. ſub num. 1. & hæc interpretatio approbatur ab ipſo iure naturali, ſeu diuino, Exod.21.n.12. *qui percuſſerit hominem, volens occidere, morte moriatur*, Leuit.24. n.17. Deuter.19. nu.11. alijsq; in locis, & latè docuit Magiſter Sot.de iuſt.& iur. lib.5.q.1.art.2. per totum, fol.396.& ſeqq.

41 Confirmatur primo hæc illatio, quia genus humanum poſt primam Adæ, & Euę noſtrorum primorum parentum copulam, cum marium, fœminarumq; coniunctione opus haberet, vt, gignendo, multiplicaretur, nec vlli eſſent homines, niſi qui ex illis duobus naſcerẽtur, viri ſorores ſuas coniuges ex pręcepto legis Dei, & naturæ acceperunt, quia Deus illis creatis dixerat: *creſcite, & multiplicamini*, vt in Geneſ.1.n.22. & licet poſtea humana, religioſaq; lex, humano genere creſcente, fraterna damnabiliter prohibuerit connubia, tamen Dei, & naturæ legi non aduerſatur, cum hæc eadem prohibitio à Dei lege dicatur emanare; ſic humana, religioſaque lege illam rationabiliter interpretante, quaſi lex naturæ fraterna connubia permiſerit ad tempus, donec genus humanum non erat multiplicatum, vt ex D.Thom. ſequitur Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.1.cap.2. q.2. verſ.contra hoc. col.11. & ratio huius interpretationis eſt, quia illa permiſſio procedebat à neceſſitate, qua ceſſante, lex humana, dum & ſobolis procreationi, & humani generis concordiæ ſtudere debet, matrimonia inter ſanguine coniunctos, nempe, inter aſcendẽtes, & deſcendentes in infinitum, & inter tranſuerſales vſque in quartum gradum, dãnauit, & inter alios, ſic ſanguine non coniunctos, prudenter admiſit, vt qui ſanguine in concordia, & neceſſitudine nõ coniungerẽtur, matrimonij nexibus colligarentur, cap.1.35.q.1. & quòd ad augendas neceſsitudines, & propinquos adiungendos, & ad augendas concordias, matrimonia inter ſanguine coniunctos ſint prohibita, ſcribunt Tiraq. de legib.connub in l.7.num.45. verſ. quare autem. & Thom.Sanch.in diſputat. de ſanct. matrim. ſacram. lib.7. diſput. 53. ſub num.3. verſ nihilominus. quare fecit lex humana, quod lex Dei, & naturæ feciſſet, ſi neceſſitas tunc aliter non coegiſſet.

42 Confirmatur ſecundo, quia lex diuina, ſeu naturalis, quæ mandat veritatẽ duobus, aut tribus teſtibus probari, Deut.17.n.6.& cap.19.n.15. Matth.18.n.16.& Ioan.8. nu.17.& cap.4. in omni negotio. de teſtib.cap.10. cum eſſes. & cap.11. relatum. de teſtam. & lex ciuilis, quæ teſtatoris voluntatem mandat probari ſeptem teſtibus, l. hac conſultiſsima. C.de teſtam. & Inſtit. de teſtam. ordin. & lex canonica, quæ mandat, vt parochiani vltima voluntas probetur coram duobus teſtibus, & presbytero ſuo, d. cap. cum eſſes. non diſcordant, nec contrariantur, quia lex humana non diſcedit à lege diuina, ſed eam ſequitur, explicando, & interpretando, habentes eandem rectitudinem, vt ſcripſi etiam in meo tract. de iudic. cauſ.lib.1.cap.53. ſub nu. 35: & deduxi ſupra num.17. nam vbi homines naturali ſinceritate viuerent, ille numerus teſtium ſufficeret, at cum in Remp. humanæ fraudulentiæ ſerperent, & in teſtamentis maior oriretur ſuſpicio falſitatis, naturali ratione maior teſtium numerus in teſtamentis exactus eſt, quia vbi maius periculum, ibi cautius agendum, prout videtur conſideraſſe etiam Sot.

de iuſt.& iur.lib.4.q.5.art.3.col.penult.verſ. ſi quis autem. fol.329. nec obſtat, quod aliter interpretetur lex ciuilis, & aliter lex canonica; quia reſpondeo, quòd vtraque rectè interpretatur, nec diſſentiunt; lex namque ciuilis reſpexit maiorem falſitatis ſuſpicionem, quàm lex canonica: & licet text. in d. cap.cum eſſes. dicat, tantum teſtium numerum eſſe alienum à lege diuina,tamen benè, & verè loquitur, ſuppoſita fidei ſinceritate, & non magna falſitatis ſuſpicione, quæ forſan in eo loco, pro quo Papa reſcribebat, non imminebat.

43 Confirmatur tertio,quia lex poſitiua,quę præſcriptionem inducit, non eſt contra ius naturale, vt aliqui arbitrati ſunt, ſed concordat cũ iure naturali pluribus rationibus? Prima, quia quando leges, ſeu iura habent eandem rectitudinem, tũc vnum eorum non poteſt alteri contrariari: ſed ius naturale, & ius poſitiuum de præſcriptionibus habent eandem rectitudinem: ergo. Secunda, ius, habens congruam, & rationabilem cauſam, concordat cum iure naturali: ſed ius de præſcriptionibus eſt huiuſmodi, per ea,quæ dixi infra in ſeqq. rationibus: ergo. Tertia, quia ius poſitiuum, colligens ex negligentia conſenſum, & ſic puniens eam ob bonum publicum, concordat cum iure naturali, quod vult puniri peccata, & negligentias: ſed ius poſitiuum de præſcriptionibus facit hoc: ergo. Quarta, quia hoc ius imponit finem litibus, quæ impediunt bonum publicum. ergo, &c. Io.Andr. in cap. poſſeſſor. num. 15. verſ. declararis. de reg. iur. in 6. quare in vniuerſum lex poſitiua habet eandem rectitudinem cum lege naturali, vt dixi ſupra
44 num.17.confir.3. † ſed lex poſitiua explicat ſæpè rectitudinem, quam non explicauit ipſa lex naturalis, vt puta, lex naturalis vult, puniri delinquentem;ſed non explicat punitionis modos, quos ideo explicat lex poſitiua, vtendo rectitudine legis naturalis, videlicet,ſecundum qualitatem delicti: item lex naturalis prohibet, aliena ſubtrahi; ſed non diſtinguit modos ſubtractionis; eos explicat lex poſitiua,videlicet,actum furandi, rapiendi, & ſimiles: prohibet etiam lex naturalis,alterum locupletari, cum alterius iactura; ſed non explicat caſum, qui poteſt euenire, vt quis etiam cum legis naturalis rectitudine poſſit locupletari cũ alterius iactura; & iſte eſt caſus vſucapionis, & præſcriptionis, quem explicat lex poſitiua, & eius rectitudinem iam oſtendi in præcedentibus rationibus; ſic docuit Ioan.Andr. in d.cap.poſſeſſor.ſub num.12. hancq; eandem doctrinam per alia verba, & nemine citato, latius quatuor concluſionibus ſecutus eſt Sot.de iuſt.& iur. lib. 1. q. 5. art. 2. verſ. ad quæſtionem. col.2. & ſeqq.fol.36. &,quòd licet ius poſitiuum ſit fundatum in iure naturali, tamen alia ſit prohibitio iuris naturalis,& alia prohibitio iuris poſitiui; ſiquidem prohibitio iuris naturalis oritur immediatè ex ſola vitij cognitione, quia ius naturale docet vbi ſit vitium cognoſcendum, & inclinat ad ipſum deteſtandum; prohibitio autem iuris poſitiui ſit per pœnæ comminationem, & ſic per additionem ad prohibitionem iuris naturalis, ſcribit Io. Andr. in cap. peccatum. num.24.in fine,& 25. de reg.iur. in 6. cuius repetitionem poſuit per appendicem poſt d.cap.poſſeſſor.

45 Infero ſecundo, (& virtualiter continetur in præcedenti) quòd ius humanum non poteſt derogare iuri naturali, ſeu diuino; tum quia cum profluat à iure naturali, & diuino, ſi illud poſſet tollere, ſeu derogare, deſtrueret ſuum principium, & tanquam ædificium, deſtruendo ſuum fundamentum, ſe ipſum demoliretur;tũ quia ius humanum, vti inferius,non poteſt tollere, quod diſponit ius diuinum, & naturale, quod eſt ſuperius argumento textus in l. 4. nam magiſtratus. ff. de recept. arbitr. *non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſeruus ſuper dominum ſuum, ſufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius, & ſeruo ſicut dominus eius*, Matth.10. num.24. tum quia Deus, qui Principi dedit poteſtatem condendi legem, non intelligitur ei mandaſſe, vt quicquam faceret contra ſe, Bal. quem ſecutus ſum infra ſub num. 48. & ideo erraſſe, aut impropriè locuti videntur Doct. vt aduerti ſup.q.1.num. 314. non enim derogat,ſed explicat,vt dixi hic ſupra, & conuenit Principis iuſtitię,& honeſtati,vt, quod facit, explicando, non dicamus, quòd facit, derogando; ſic enim Principis iuſtitiam videremur lædere,cum Princeps ſit iuris naturalis cuſtos,& interpres, non autem ablator, & abolitor: quare cum differentia remaneat non in re,ſed in verbis,quia Doct. dum dicunt, quòd derogat, non intendunt dicere, quòd corrigit,ſed quod explicat,debemus vti verbo proprio explicationis, & non derogationis, quod non ſolum eſt improprium, ſed eſt etiam odioſum, quia le-

gum correctio eſt odioſa, corrigi enim non debet lex, niſi ſit iniuſta; quare, ſi corrigitur iuſta, non eſt corrigere, ſed eſt explicare, ſeu facere aliam ex iuſta cauſa, vt late explicaui ſup.nu.19.in reſponſione ad ſecũdam.

46 Infero tertio, corroborando eandem contrariam opinionem, hinc eſſe, quòd doctrina, & opiniones Iureconſulti, qui plurimum iudicio abundet naturali, ſunt firmiores, & iuri magis amicæ, quàm doctrina, & opiniones alterius, qui tanto naturali lumine non ſit dotatus, etiam ſi iſte alter vberiori lectione ſit refertus: multi enim naturale iudicium valet in iuriſprudentia, quia tota profluit à iure naturali, vt dixi.

Et hæc de primo articulo.

47 Quoad ſecundum, de quo ſupra num.6. concludo affirmatiuè, quòd lex humana, ſeu poſitiua, quæ ſit iuſta, obligat in conſcientia, & ſic in foro interiori, id eſt, animæ, Abb.in cap.1.ſub num.9. Dec, ſub num.62. in 2.concluſ.& ſub num.72.concl.5.de conſtit. Mantic.tract.de coniect. vlt.volunt. lib. 2.tit.14.num.1.& 18. Sot. de iuſt.& iur.lib. 4.q.5.art.3. in fine initij, col. 2. fol. 325.& latè lib.1.q.6. art.4. in fine initij, poſt 5.argum. & verſ. quæſtio eſt. & ſeqq. fol. 46. & ſeqq. Nauar.in man.confeſs.cap.23.nu.40. verſ. dicendum ſecundo. Mich. Sal. ad D. Thom.2.2.q.5.de dominio, art.6. tit.an per ludum pecunia præſenti, &c. verſ. his poſitis. fol.166.& tit. an quando luditur pecunia abſenti, &c. in fine, verſ. obſeruemus. fol. 169. & hoc eſſe omnium conſenſu receptum, ſcribit art.4.tit.an per contractũ, &c. verſ.probatur efficaciſsimis.in fine, fol.145. & eſſe communem ſententiam, quòd leges, & canones obligent in foro conſcientiæ, teſtatur, & ſequitur Fort.Garc.tract.de vlt.fin. iur.canon.& ciuil.num.260. illat.16. tom.1. fol.120. & quòd lex ciuilis iuſta ſit admittenda etiam in foro animæ, pulchrè conſuluit Fed. de Sen. conſ. 21. numquid hæres. num.2. in fine, verſ. in contrarium. & num. 3. quem ſequitur Anch.in cap.poſſeſſor malæ fidei. num.12. verſus finem, de reg.iur.in 6.& ſcribit etiam Couar. in cap. cum eſſes.
48 nu.6. de teſtam.tom.1.fol.55.† & (loquendo de lege Pontificia) ſicut qui aſſereret, quòd eccleſiaſticæ, ſanctæq; leges non obligant in foro conſcientiæ, genere ſuo ſub reatu mortalis maculæ, erraret in fide Catholica, Sot. d. art.4. concl.4. col.4.fol.47. ita (loquendo de lege Principis ſecularis) is, qui aſſereret, quòd ex lege ciuili non poteſt oriri obligatio in conſcientia, erraret in temeritate, Sot.eod.art.4.col.7.initio, ibi, colligamus ergo. fol.48. imò, quòd ſit de fide, vt admittamus, quòd lex humana iuſta obliget in conſcientia, ſcribit Mich. Sal. ad D. Thom. 2.2.q.62. art.3. tit. an lex pœnalis obliget, &c.concl.1. verſ.tertio lex humana. fol.223.& proinde dum lex poſitiua obligat in conſcientia, illi non obedire, eſt peccatum mortale; Reſp. enim habet auctoritatem ad prohibenda opera nociua, cui non obedire, cum leges humanæ iuſtæ obligent in conſcientia, eſt peccatum mortale, Mich. Sal. ad D.Thom.2.2.q.5.de dominio, art. 6. tit. an liceat ludere. concl.2.initio, fol.164. &, quòd faciens contra præceptum legis, peccet mortaliter, ſcribit Gemin. in cap. 35. commiſſa.§.fin.num.2.de elect.in 6.&, quòd facere contra legem ſit peccatum, & faciens ſit redarguendus, & puniendus à ſuperiore, ſcribit Rebuff.ad conſtit.Franc.tractat. de ſentent.execut.art.11.gl.vnica, num.4.verſ. item peccatum.tom.1.fol.406. &, quòd lex ciuilis, & canonica ſeruanda ſit in foro conſcientiæ, quando eſt iuſſè facta ab habente poteſtatem, & fundata ſuper certo, ſequitur Felyn.in cap.1.num.47. verſ. extra prædictos. de conſtit. hæcq; concluſio probatur ex cap.vlt.14.q.1. & ab hac cõcluſione non diſcrepat in effectu reſponſio, qua Bononiæ, propoſita, & diſputata quæſtione in ſcholis Fratrum Prædicatorum (an lex poſitiua excuſet, vel obliget in foro pœnitentiæ) D.Pet. de Vltramon. Auditor D. Card. Raynaldi Apoſtolicæ Sedis Legati publicè coram Doct. & ſcholaribus vniuerſis, hunc in modum diſtinxit: Aut lex humana dicit contra legem diuinam; & tunc non excuſat in foro pœnitentiæ, & poſuit exemplum in vſuris, nam ſi aliqua lege permitterentur, dicit, illam legem non valere, tum quia conditor legis humanæ non poteſt tollere legem ſuperioris, tum quia conditor legis humanæ, ſiue ſit Papa, ſiue Imperator, eſt conſtitutus à Deo, & ab eo habet poteſtatem condendi legem, ſed ille, qui mandat alicui, non intelligitur mandare, vt quicquam fiat contra ſe: Aut lex humana eſt ſecundum legem diuinam, & tunc ligat, & excuſat etiam in foro conſcientiæ, imò tranſgreſſor debet tunc magis puniri, quàm ſi eſſet ſimplex lex diuina, vel humana, quia duplex funiculus difficilius rumpitur: Aut lex humana eſt con-

dita

dita præter legem diuinam, & tunc ſubdiſtinxit: aut lex humana eſt fundata ſuper præſumptione:& iſto caſu non excuſat;quare ſi teneo fundum alienum, quem ſcio eſſe alienum, & petitur à me in iudicio, & propter defectum probationum, vel aliam ob cauſam abſoluor, in foro conſcientiæ non excuſor, quamuis iſta abſolutio faciat ius in foro fori, vt non tenear reſtituere: aut lex humana eſt fundata ſuper veritate, vel certo: & tunc excuſat in foro pœnitentiæ, quare qui auctoritate legis præſcribit cum bona fide, & iuſto titulo, eſt tutus etiam in foro conſcientiæ, etiam ſi poſt completam præſcriptionem ſciat, rem eſſe alienam, prout totam hanc diſtinctionem retulit Bal. in l. cum quis. num. 14. verſ. poſt hoc ſciatis. C. de iur. & fact. ignor.

49 Ratio huius concluſionis eſt, quia obedientia debetur legi, in tantum, vt etiam ſi aliquando præciperet, intermitti aliquod bonum, eſſet adhuc ei obediendum, quia per obedientiam creſcit obedientis virtus, & ex virtute meritum, & è conuerſo per inobedientiam oritur peccatum; nam edere de arbore vetita in Paradiſo ex ſe non erat peccatum, quia arbor in Paradiſo non erat mala, ſed fuit peccatum, quia prohibitum erat de illa edere, cap. 99. quid ergo. 11. q. 3. & Geneſ. 2. nu. 16. & 17. *præcepitq; ei, dicens: ex omni ligno Paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas, in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* quædam enim peccata ſunt, quia prohibita, vt in d. cap. quid ergo. & quædam prohibita, quia peccata, vt Exod. 22. Io. Andr. in cap. peccatum. in appendice, ſub num. 4. poſt cap. poſſeſſor. de reg. iur. in 6. fol. 62. & Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 2. initio, fol. 302. quæ ex ſui natura ſunt peccata, vitioſa, & habent malitiam conuolutam, ſunt vſura, vt dixi ſupra q. 1. num. 404. & iſta, quia ex ſui natura ſunt talia, ideo à lege naturæ ſunt prohibita, huiuſmodi etiam ſunt homicidiū, adulterium, mendacium, & ſimilia, quæ Ariſt. 3. ethic. ſolo lumine naturali interius ductus, aſſeruit, eſſe peccata, morte digna, & de ſe talia, vt pro eis vitandis mors eſſet ſuſtinenda, vt ex eo refert Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 19. verſ. verum ſalua. col. 7. fol. 150. quare in his, quæ ideo mala ſunt, quia ſunt prohibita; rectè dicimus; ſi lex non fuiſſet, homo non peccaſſet, ad Rom. cap. 3. nu. 20. *per legem enim cognitio peccati.* cap. 4. nu. 15. *vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio.* & cap. 5. num. 13. *peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet.* Sed tamen per obedientiam fieri nunquam debet malum, d. cap. quid ergo.

50 Sed quare etiam lex Principis ſecularis obliget in conſcientia, colligo triplicem rationem: Prima ratio eſt, quia poteſtas Principis, legem condentis, procedit à Deo, vt oſtendi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 11. num. 3. Vnde Imperatoris, ſeu Principis leges non ſine ratione diuinæ dicuntur, l. 1. §. ſed & ſi quid. *& à noſtro diuino fuerint ore profuſa.* C. de vet. iur. enucl. cap. 1. diſt. 8. *quia ipſa iura humana per Imperatores, & Reges ſæculi Deus diſtribuit generi humano.* & cap. vlt. 16. q. 3. *ſed & veneranda Romanæ leges diuinitus per ora Principum promulgatæ.* quod idem, alijs iuribus, & Doctoribus citatis, ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. num. 379. in fine, verſ. primo quia. & facit, quod ex Apoſt. retuli infra hoc eod. num. Ergo ſicut lex Dei obligat in cōſcientia, ita etiam leges Principis, quæ à Dei lege profluunt. Secunda, quia lex naturalis obligat in conſcientia, & hoc eſt clarum; ſed ratio naturalis exigit, vt ad regimen orbis, & rectum ordinem inferiora per ſuperiora regantur, & regi ſine poteſtate non poſſunt; & ſicut omnia cœleſtia à primo motore reguntur, & ordinem ſumunt, ita ad regimen humani generis Principibus, qui à Deo ſumpſerunt imperium, obedire decet, Fortun. Garc. tract. de vlt. fin. iur. canon. & ciuil. ſub num. 260. illat. 16. tom. 1. fol. 120. & conſequenter qui non obedit, peccat, *itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit,* Apoſtol. ad Rom. 13. n. 2. tum quia facere contra iuſtam Principis legem eſt malum morale, & conſequenter apud Deum eſt peccatum, quoniam lex iuſta eſt regula rationis, cuius lineā tranſgredi eſt obliquitas, quæ eſt peccatum; tum quia quicquid mali in moribus eſt, peccatum exiſtit, vt ex D. Thom. ſequitur Sot. d. art. 4. col. 6. in fine, ibi, conſequens nihilominus. fol. 48. Tertia, quia lex poſitiua eſt pars iuris naturæ, ſeu profluit ab eo, vt oſtendi ſupra num. 14. & ſeqq. ergo ſicut ius naturæ obligat in conſcientia, ita etiam obligat ius poſitiuum.

Infero, extendendo hanc concluſionem, quòd etſi lex humana ſit lata à Principe laico, tamen, ſi ſit ordinata ad bonum commu-

ne, & ſit iuſta, ligat etiam clericos; vnde clerici non poſſunt, vendendo frumentum, excedere pretium, taxatum à Principe, quamuis laico, Rodriq. in ſum. par. 1. cap. 196. concluſ. 1.

Sed quia hęc illatio pendet ab illo articulo; an leges, & ſtatuta laicorum ligent clericos, & perſonas eccleſiaſticas, videnda ſunt, quæ ſcribunt Doct. in locis, à me citatis in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. ſub num. 204. & ego nihil firmo.

51 Aduertenda ſunt quinque circa hãc concluſionem: Primum, quòd illa conditio, vt lex ſit iuſta, veluti ſuperflua, exprimit id, quod eſſentialiter ineſt legi, quia, ſi non eſſet iuſta, non eſſet lex, cap. 2. erit lex. diſt. 4. & dixi ſupra num. 16. confirmatione 3. & num. 19. verſ. ad ſecundam. vnde ſequitur, quòd gabella, quæ non eſt licitè impoſita, vt puta, quia ſit impoſita à non habente poteſtatem, vel ſit impoſita nimis barbarica, vel ceſſet cauſa, propter quam fuit impoſita, poteſt licitè fraudari, ſecundum ea, quæ refert & ſequitur Felyn. in cap. 1. fallen. 6. nu. 41. verſ. ex quibus. de conſtit. ſed an, & quando hæc ſequela de gabella poſſit procedere, eſſet longiori oratione tractandum, idcirco hic nihil de hoc firmo: & quæ ſint leges iniuſtæ, repugnantes legi diuinæ, vide Summ. Piſan. ad quam ſe remittit Felyn. d. cap. 1. num. 49. Secundum, quòd lex eccleſiaſtica poteſt expreſsè ſub reatu peccati mortalis obligare; at lex ſecularis nunquam ſub hoc reatu expreſsè obligat, ſed ex natura legis hæc obligatio poteſt conſequi, Sot. de iuſt. & iur. d. art. 4. col. 5. fol. 47. in vltimis verbis, & col. 9. in reſponſ. ad poſtremum argumentum, fol. 49. quia facultas obligandi expreſsè ſub pœna peccati pertinet priuatiue ad

52 iuriſdictionem eccleſiaſticam. † Tertium, quòd tranſgreſſio legis, an inducat peccatum mortale, vel veniale, ex grauitate, vel leuitate rei eſt examinandum, Sot. vbi ſup. & Mich. Sal. d. q. 62. art 3. tit. an lex pœnalis obliget, &c. concl. 1. verſ. tertio lex humana. fol. 223. hæcq; leuitas, vel grauitas ex qualitate pœnæ, à lege impoſitæ, cognoſci poteſt, vt puta, ſi mortis pœna ſit impoſita, mortale eſt peccatum, prout hanc pœnam comedenti de ligno ſcientiæ boni, & mali impoſuit Deus: *de ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas, in quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris*, Gen. 2. n. 17.

53 † Quartum, quòd etſi omiſſio, ſeu tranſgreſſio legis inducat reatum culpæ, idest, peccatum, vt dixi, quia omnis lex, quæ abſolutè fertur idest, quæ contrarium non explicat, obligat ad culpam, vel venialem, vel mortalem, ſecundum qualitatem operis; quia lex ſecum affert obedientię præceptum, quæ obedientia per ſe eſt virtus, & inobedientia peccatum, tamen poteſt lex exprimere, quòd illa lex non obliget ad culpam: quo fit, vt quicunque legm ferre voluerint, ſiue ſeculares, ſiue eccleſiaſtici Principes fuerint, quæ non obliget ad culpam, illud debent exprimere; prout in Religionibus, & præſertim Dominicana, exprimunt aliquæ conſtitutiones, in quarum capite adeſt, quòd non obligent ad culpam, teſtibus Io. Andr. in cap. 7. relatum. ſub num. 2. ibi, commendatur per hoc regula prædicatorum. ne cler. vel mon. &c. Sot. d. art. 4. in poſtremo argum. col. 6. fol. 48. initio, & col. 10. fol. 50. Nauar. in man. confeſſar. cap. 23. num. 49. verſ. ſecundo quod. & in Auguſtiniana, teſte Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 3 tit. an lex pœnalis obliget, &c. concl. 1. initio, fol. 223. Ex his ſequitur, quòd lex, quantumuis pœnalis ſit, obligat etiam ad culpam, Gemin. in cap. 35. commiſſa. §. fin. num. 2. de elect. in 6. quia illa pœna ponitur in lege, vt lex obſeruãtius cuſtodiatur, nõ vt tranſgreſſor ſit vacuus à culpa, Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 37. in reſponſ. ad 6. rationem, verſ. ad ſextam. fol. 259. in fine, Sot. d. art. 4. col. 10. & peculiariter art. 5. verſ. quæſtio hæc. col. 2. fol. 52. Mich. Sal. ad D. D. Thom. 2. 2. d. concl. 1. per totam, fol. 223. & latè Couar. in cap. peccatum. par. 2. §. 5. ſub num. 2. verſ. hæc vero. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 627. niſi contrarium ſit in ea expreſſum, vt dicunt Sot. & Mich. Sal. in locis

54 ſupra proximè citatis. † Verum in hac quarta aduertentia non parum dubitari poteſt, an hoc ſit verum, quòd lex non obliget ad culpam, quando initio legis hæc obligatio eximitur ab ipſa lege, & dubitatio oritur, quia hæc obligatio procedit à natura legis, vt ipſemet Sot. citatus ſupra in 2. aduertentia adducit pro fundamento, dum ſcribit, quòd lex ſecularis obligat ad culpam: quare hæc contraria conditio, quòd non obliget, aut eſt contra ſubſtantiam legis, & tunc vitiat, & non vitiatur, & ſic reſoluit legem in non legem, quia illam inficit; aut non eſt contra ſubſtantiam, ſed eſt contra naturam, & tunc vitiatur, & non vitiat, & ſic habetur

pro

pro non adiecta, vt, loquēdo in contractibus, ſcribunt generaliter Doctores, quos citaui ampliatione ſequenti, nu. 15. & 16. Neque hoc dubium tollitur eo, quia lex conſultoria, quamuis diuina ſit, non obliget etiam ad veniale, cap. vlt. 14. quæſt. 1. quia reſpondeo, quòd aliud eſt conſilium, vbi offerentis eſt arbitrium, aliud præceptum, vbi neceſſitas eſt ſeruientis, d. cap. vlt. quare, cum lex, maximè pœnalis, habeat ſemper in ſe præceptum; ruit hæc conſideratio, quam fecit Nauar. in loco ſupra proximè citato. Rurſus id limitandum eſſet, vt non procederet in his, quæ per ſe mortalia ſunt, quia in his ſemper manet obligatio ſub reatu peccati mortalis; quare procederet in his, quæ per ſe mortalia non ſunt, Io. Andr. in loco proximè citato. Quintum, quòd licet lex pœnalis obliget, vt dixi, in conſcientia, & ideo non obediens peccet, tamen non obligat in conſcientia ad ſoluendam pœnam, quam imponit, niſi præceſſerit ſententia iudicis, vt ſecutus ſum infra num. 139. verſ. declara.

55 Quoad tertium articulum, de quo ſupra num. 6. concludo negatiuè, quòd lex ex eo ſolo, quòd actus ſit geſtus contra eius prohibitionem, non obligat in conſequentiam ad reſtitutionem; quare poſſunt hæc duo ſimul ſtare; quòd quis ſit prohibitus gerere aliquem actum, & non teneatur reſtituere, quod habuit, gerendo illum actum, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra num 98. & ſeqq. vſque ad num. 111. incluſiue, in quibus iſte articulus magis congruè, quàm hìc latè examinatur. & reſoluitur.

56 Quoad quartum articulum, in cuius explicatione, tractando ſubtilem materiam reſtitutionis, faciendæ in foro pœnitentiali, multum laborarunt Innoc. & alij Canoniſtæ in cap. 8. quia plerique. de immunit. eccleſ. & Couar. in cap. 4. peccatum. de reg. iur. in 6. & poſt D. Thomam ex Theolog. Medin. in ſuis tract. tom. 2. per plures qq. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 6. & 7. Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 6. & ſeqq. Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 1. & ſeqq. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. & 5. de reſtir. & alij vetuſtiores; ſed eorum pace (præſertim Canoniſtarum) dixerim, nullam certam dederunt doctrinam, & ideo confusè docuerunt: nam Ant. de Butr. qui in eod. cap. materiam hanc reduxit ad ſex caſus, proceſſit quidem ſubtiliter, ſed eam intricauit, vt ſcribit Abb. ibidem, num. 7. verſ. extra materiam. & ipſe Abb. quamuis materiam d. nu. 7. & ſeqq. conetur explicare per tredecim qq. quarum deciſio eius iudicio pendet à duabus regulis, quas præmittit; tamen eſt in eadem intricatione; & non minus confusè ſcripſerunt Sot. & Mich. Sal. †nos, vt

57 ordinatè, & clarè materiam iſtam, à cæteris hucuſque confusè tractatam, explicemus; referemus prius regulas, & generales doctrinas, quibus ipſi vſi ſunt.

Prima doctrina continetur his duabus regulis: Prima regula eſt, quòd vbicunque lex poſitiua, habens concurſum legis, ſeu æquitatis naturalis, diſponit ſuper reſtitutione, vel retentione, ſeruanda eſt illa lex poſitiua, etiam in foro conſcientiæ; quia lex poſitiua, non nutritiua peccati, ſeruari debet, etiam in foro conſcientiæ, ex quò nulla alia lex diſtinguit illo caſu inter forum pœnitentiale, & forum contentioſum, nec ſubeſt cauſa diſtinguendi; & ſic ſeruandæ ſunt leges poſitiuæ, quando non occurrit æquitas naturalis in contrarium. Secunda regula: vbicunque inter legem poſitiuam, & legem naturalem datur diſcrepantia; ſeruanda eſt lex, ſeu æquitas naturalis in foro conſcientię, niſi lex poſitiua ex aliqua iuſta, & vera cauſa diſponat contra illam legem naturalem, quia tunc eſt ſeruanda lex poſitiua, Abb in d. cap. 8. quia plerique. num. 7.

Contra hanc doctrinam obſtant duo: Primū, quia ſecunda regula admittit & quidem pro fundamento diſcrepantiam inter ius naturale, & ius poſitiuum, & tamē inter ea non extare diſcrepantiam, firmauimus ſup. nu. 14. & ſeqq. Secundum, quia dato, vt in prima regula, quòd lex poſitiua conueniat cum naturali, tamen ex hoc non ſequitur concluſio, quòd reſtitutio fieri debeat per ea, quæ dixi in præcedenti articulo.

58 Secunda doctrina habet hanc diſtinctionem: Aut nullitas contractus procedit ex inhabilitate perſonæ contrahentis, vt puta, quia contrahens eſt pupillus; & tunc fieri debet reſtitutio etiam in foro animæ, quia per eiuſmodi contractum non fuit trāſlatum dominium: Aut non procedit ex inhabilitate perſonæ, ſed ex defectu alicuius ſolemnitatis, requiſitæ à iure poſitiuo ad obuiādum fraudibus; & tunc poteſt quiſque contrahentium bona conſcientia vti beneficio iuris poſitiui; & ſic qui retinet, in foro conſcientiæ non tenetur reſtituere, & qui repetit, &

repetendo recuperat, tuta conſcientia recuperat, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. col. 3. ibi, ad cuius explicationem. fol. 326. quare poſſidens aliquam hæreditatem, vel legatum ex teſtamento imperfecto, non tenetur hæredi ab inteſtato reſtituere, donec iudex non præcipiat, & hæres ab inteſtato poteſt illa repetere, & vterque eſt tutus in conſcientia, vt deducit etiam, referendo Soti opinionem, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio. art. 4. tit. an per contractum, &c. verſ. ex hac ſententia. iuncto verſ. præced. tertia opinio. fol. 147.

Contra primum membrum huius diſtinctionis tenuit Ant. de Butr. in cap. 8. quia plerique. num. 12. de immun. eccleſ. quem retuli, & confirmaui infra num. 71. & 72.

Contra ſecundum membrum, dum in eo dicitur, vtrunque contrahentem eſſe tutum in conſcientia, opponit Mich. Sal. d. art. 4. tit. an per contractum, &c. verſus finem, verſ. tertio falſum eſt. fol. 148. dicens, quòd ſic darentur duo domini eiuſdem rei ſimul, & eodem tempore, quod eſt impoſſibile, & totam Soti opinionem multiplicitet carpit eod. tit. an per contractum, &c. verſ. falſum tamen. & ſeqq. fol. 148.

Tertia doctrina habet duas regulas: Prima quarum eſt, vt quis teneatur ablatum reſtituere ratione iniuſtæ acceptionis, ſiue ea ſit iniuſta in iniuriam proximi, ſiue quia lege prohibita; quam primam regulam ponit, latèq; examinat Couar. in cap. peccatũ. par. 2. ante primum §. & §. 1. & ſeqq. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 609. Secunda regula eſt, quòd quis tenetur ad reſtitutionem ratione rei, quæ aliena eſt; quam regulam ponit, & examinat idem Couar. in d. cap. peccatum. par. 3. ante primum. §. & §. 1. & ſeq. fol. 662. & ſeqq.

Sed vtraque regula eſt fundata in principijs adeo generalibus, vt nos parum doceãt.

59 Quarta doctrina habet hanc vnicam concluſionem, quòd, data vtriuſque opinionis probabilitate, quiſque eam ſequi debet, in qua conſcientia ſibi non repugnat; quia quicquid eſt contra conſcientiam, eſt peccatum, ad Rom. 14. nu. 23. in fine, *omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* & cap. 20. quoniam omne. de præſcript. Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. verſ. ſi quis autem. col. 9. fol. 329. & ab hac reſolutione non diſcedit Mich. Sal. d. tit. an per contractũ, &c. in fine, verſ. obſeruemus. fol. 148. & concl. 4. fol. 149. & concluſ. vlt. verſ. ad vltimum. fol. 151. & quidem agere contra conſcientiam in re graui. peccatum eſt mortale, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 2. tit. debeat ne iudex, &c. verſ. primo agere. fol. 423.

Corroboratur hæc doctrina, quia conſcientia etiam erronea ligat, vt ſecutus ſum infra §. 6. gl. 1. ſub num. 53. & ſatis patet ex prædictis, & infradicendis; quare iurans licitum, quod credit illicitum, & iurans verum, quod credit falſum, eſt periurus quoad Deum, & ſimiliter credens venire contra iuramentum, & non venit, vt ſi credebat, iuramento non eſſe ſatisfactum, cui tamen erat ſatisfactum, quia Deus reſpicit animum hominis, Abb. in cap. 18. quanto. num. 3. not. vlt. de iureiur. & proinde faciens cõtra conſcientiam, ædificat ad gehennam, ideſt, ad ignem infernalem, Gl. vnica, diſt. 13. & Cæpol. de ſimul. contract. num. 193. tom. 7. fol. 11. quinimò, qui facit aliquid, dubitans, an illud ſit peccatum mortale, nec ne, faciendo, peccat mortaliter, iuxta illud Eccleſiaſt. 3. num. 27. *qui amat periculum, in illo peribit.* vt admonet Nauar. in cap. conſideret. in princ. ſub num. 38. de pœnit. diſt. 5. vbi declarat, aliud eſſe, dubitare, aliud, credere aliqua rationabili ratione, & auctoritate Illuſt. Doctoris admonente.

Contra hanc doctrinam (etſi communis ſit) obſtat, quia ſicut pauciſſima iudicis arbitrio relinquenda ſunt, vt dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. ſub num. 297. & quare, nu. 380. ſic etiã in propria cauſa nihil propriæ committi deberet cõſcientiæ, quando veritas, quæ eſt vna, ſciri poteſt; ideoq; non benè meo iudicio ſentiũt Doct. dum in aliquo articulo, præſertim in foro conſcientiæ, aiunt, vtramque opinionem eſſe probabilem, niſi hanc duplicem probabilitatem expreſsè ſancta Mater Eccleſia, quæ non mouetur, niſi ex iuſtiſſimis cauſis, admitteret.

Confirmatur primo hæc contraria opinio, quia is, quem conſcientia remordet, debet eam purgare, Io. de Anan. in cap. 6. in ciuitate. ſub num. 19. verſ. ſed hoſtien. de vſur. quare ſi conſcientia dictat, fieri aliquid, quod non eſt contra legem Dei, debet illud fieri, vel debet deponi conſcientia: ſi verò dictaret aliquid, quod eſſet contra Deum, vel eius legem, licet non liget ad faciẽdum, ex quò, ſi faceret, peccaret mortaliter, quia faceret contra legem Dei; tamen ligat ad deponendum talem conſcientiam, in qua

quis

quis errat, &, ſi non deponit, peccat etiam, non faciendo, quia, non faciendo, facit in contemptum, dum credit, dictante conſcientia, hoc non fieri, diſplicere Deo; & ideo talis conſcientia omnino deponẽda eſt; alias peccatur mortaliter, vt explicat Pariſ. in d. cap. quoniam omne. num. 2. de præſcript. inter Repet. tom. 4. fol. 161. quare Iudæi, quibus conſcientia dictabat, quòd CHRISTVS eſſet crucifigendus, quia habebant legem, quòd quicunque ſe faceret filium Dei, morte moreretur; crucifigendo, peccarunt mortaliter, quia fecerunt contra legem Diuinam, committendo crimen læſæ diuinæ maieſtatis in primo, & ſupremo capite, &, non crucifigendo, debuiſſent deponere illam conſcientiam, cum conſcientia etiam erronea liget, vt dixi hic ſupra.

Confirmatur ſecundo, quia vbi conſcientia ſit ita perplexa; vt ab vtraque parte remordeat, ideoque, vti conſtituta inter duo mala, neſciat ſe purgare; duo tunc debet obſeruare: primum, an verè ſit inter duo mala, quorum alterum neceſſariò ſequi debeat, & alterum electiuè euitari poſſit; & tunc maius euitari debet, cap. 1. diſt. 13. & ſcripſi ſupra ampl. 10. ſub num. 46. ſecundum, vt, ſi conſcientia poſſit, eligendo, errare, peritiores conſular; alias conſcientiæ perplexitate non excuſaretur; vnde etſi Iudæi haberent præfatam legem, quòd quicunque ſe faceret filium Dei, morte moreretur; ideoque, ſi CHRISTVM non crucifixiſſent, potuiſſent credere, quòd mortaliter peccaſſent; tamen occidendo, mortaliter peccarunt, nec à conſcientiæ dictamine excuſantur, quia debebant conſulere peritiores, nempè, Apoſtolos, & ſacram ſcripturam, vt dicit Gloſ. vnica, diſt. 13. Et poſtquam perplexus peritiores, vel ſanctorum virorum, aut peritorum libros conſuluerit, & ab ijs certus factus eſſet, quòd illud non eſſet peccatum, neque contra legem; & tamen ipſe non deponeret conſcientiam; ſi illud faceret contra conſcientiam, adhuc peccaret; quòd ſi, reluctante adhuc conſcientia, non faceret, is, veluti obſtupeſcens efficeretur inutilis, non enim faceret mala, quia mala; nec faceret bona, quia ageret contra conſcientiam, & ſic vti ſtupidus nihil ageret in mundo, & hoc eſt illud; quod ſacra ſcriptura, quam citaui ſupra q. 1. ſub num. 18. ait: *noli eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias, quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.*

Patet ergo ex his omnibus, quòd nec poteſt eligere opinionem, quam vult, nec abſolutè tenetur ſequi eam, in qua ſibi conſcientia non repugnat, ſed adhibendæ ſunt circunſtantiæ, ſuperius adductæ.

Declara incidenter, ſed vtiliter has duas confirmationes, quòd etſi faciens actum iuſtum, & licitum, &, faciendo, credit, eſſe illicitum, peccet contra conſcientiam, vt dixi; tamen ſi ex illo actu aliquid acquirat, non tenetur illud reſtituere; quare ſi quis, ſpondendo, arbitraretur, rem ita ſe certiſſimò habere, prout ipſe dicit in ſponſione, & ita in effectu res ſe habuerit, & proinde lucratus fuerit; & poſtea comperiat, falſum omnino fuiſſe fundamentum, ex quo ita arbitrabatur, ideoq; ſe expoſuiſſe periculo amittendi, non tenetur reſtituere, quod ex illa ſponſione lucratus eſt; ſicut & is, qui lucratur ex contractu, qui eſt licitus, & ipſe credit eſſe vſurarium, peccat quidem, ſed non tenetur reſtituere, Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 508. in fine, verſ. illud eſt.

60 His relatis, conſtituo duas concluſiones, ex quibus per illationes caſus omnes facilè decidemus.

Prima concluſio eſt, quòd retinens ſcienter, ideoq; mala fide rem alienam, tenetur indiſtinctè in foro interiori eam reſtituere, & etiam in foro exteriori, ſi in eo ex actis legitimè conſtet, rem eſſe alienam, vt latè, & clarè patet ex ſequenti declaratione, & eius illationibus.

61 Ratio huius concluſionis eſt duplex: Prima, quia ius naturæ obligat etiam in foro interiori, ideſt, in conſcientia, vt dixi etiam ſupra num. 47. & ſeqq. & ſub nu. 50. ſed ius naturæ diſponit, vt quod tibi non vis, alteri ne facias, Matth. 7. num. 12. *omnia ergo quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc eſt enim lex.* & habetur diſt. 1. initio, & nemo vellet, rem ſuam ab alio occupari, &, ſe inuito, retineri, ſed ſibi reſtitui: ergo de iure naturæ retinens ſcienter rem alienam, tenetur eam reſtituere. Secunda ratio eſt, quia quicumque habet vltra id, quod ſuum eſt, debet illi reddere, cuius eſt; hoc enim ratio commutatiuæ iuſtitiæ exigit quippe, cuius officium eſt æqualitatem conſtituere inter eum, qui minus habet, & eum, qui plus, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. quæſt. 7. art. 2. verſ. quæſtio hæc. col. 1. fol. 377.

62 Declara primo hanc concluſionem, vt

ſcien-

ſcienter rem alienam accipere, ſeu detinere dicatur is, qui eam accipit, ſeu retinet ſine conſenſu veri domini, ſiue, inuito domino.

63 Infero primo, (& ſimul probo hanc declarationem) quòd ſi quis ex furto, rapina, oppreſſione, dolo, fraude, vel calumnia rem acceperit, tenetur in foro animæ ad reſtitutionem, & pœnitere de peccato non ſufficit, Innoc. in cap. 8. quia plerique. num. 1. Ioan. Andr. & Ant. de Butr. vterque nu. 3. & Abb. num. 8. de immunit. eccleſ. nec aliter ſaluari poteſt, niſi reſtituat, cap. 4. peccatum. & ibi Doct. de reg. iur. in 6. & Ant. de Butr. vbi ſup. hancq; illationem, quam tenent omnes ſine controuerſia, latè probant Medin. Sot. & alij, quos citaui infra ſub num. 82. vbi habes extenſiones.

Ratio huius illationis, & ſequentium eſt, quia fur, & oppreſſor retinent rem alienam, inuito domino, Couar. in d. cap. peccatum. par. 2. §. 1. num. 1. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 611.

Declara hanc illationem, dum dicunt, pœnitentiam de peccato nõ ſufficere, & non poſſe ſaluari, niſi reſtituat, vt procedat quando habet facultatem reſtituendi, alias, ſi non poſſit reſtituere, ſufficit pœnitentia de peccato, cap. 1. 14. q. 6. & Gl. 1. verſ. vel enim & verſ. verum ſit verum. in cap. 4. peccatum. de reg. iur. in 6. & communiter omnes; ratio autem quare pœnitentia de peccato non ſufficiat, quando habet facultatem reſtituendi, & non reſtituit, eſt, quia eſt ficta pœnitentia, & non vera, d. cap. 1. 14. q. 6. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 2. col. 3. verſ. quibus non obſtantibus, fol. 12.

64 Subinfero primo, quòd mutuator, accipiens à mutuatario vltra ſortem, & ſic cum vſura, tenetur illud vltra omnino reſtituere, non ſolum in foro interiori, ſed etiam in foro exteriori.

Ratio huius ſubillationis eſt, quia vſura eſt rapina, cap. 10. 14. q. 4. *ſi quis vſuram acceperit, rapinam facit, vita non viuit*; imò: vſura videtur grauius delictum, quàm furtum, cap. 11. quid dicam. ead. 14. q. 4. *an crudelior eſt, qui ſubtrahit aliquid, vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore?* quaſi vſura ſit homicidium: nam fœnerari, ideſt, dare ſub vſuris, eſt hominem occidere, Cic. lib. 2. offic. quem referunt, & ſequuntur Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. quapropter. verſus finem, col. 10. initio, fol. 528. & Couar. var. reſol. lib. 3. cap. 1. ſub nu. 5. verſ. ſupereſt. verſus finem: ſed homicidium eſt grauius delictum, quàm furtum: ergo etiam vſura, cum ſit æqualis homicidio; &, quòd vſura comprehendatur ſub furto, ſentiunt Sot. & Nauar. quos ſecutus ſum ſup. §. 1. q. 1. nu. 402. verſus finem; ſed quomodo vſura ſit rapina, & furtum, & quomodo differant, explico: Sciendum igitur eſt, quòd præfata tria ſe habent per ordinem: furtum ſe habet in plus, quàm rapina: rapina in plus, quàm vſura: nam de ratione furti ſunt duo: primum, quòd vſurpetur res aliena: ſecundum, quòd hæc vſurpatio ſit occulta; attento primo, furtum extenditur ad rapinam: attento verò ſecundo, diſtinguitur ab ea: de ratione autem rapinæ ſunt tria: primum, quòd vſurpetur res aliena, & hoc attento, participat de furto: ſecundum, quòd dicta vſurpatio ſit manifeſta; &, hoc attento, diſtinguitur à furto, & extenditur ad vſuram, & ſic vſura eſt rapina: tertium, quòd iſta vſurpatio ſit penitus violenta, & hoc attento, diſtinguitur ab vſura: de ratione autem vſuræ ſunt alia tria: primum, quòd per ipſam vſurpetur res aliena, &, hoc attento, participat de furto, & de rapina; & ideo vſura dicitur rapina, & dicitur furtum: ſecundum, quòd vſurpatio ſit manifeſta, &, hoc attento, participat de rapina, & diſtinguitur à furto: tertium, quòd hæc vſurpatio fiat per conſenſum coactum, & extortum ratione mutui, quo ſoluens timet carere, & per conſequens hæc manifeſta vſurpatio non eſt penitus voluntaria, nec penitus violenta, &, hoc tertio attento, vſura diſtinguitur & à furto, & à rapina, vt poſt Fratrem Gerardum de Senis docet Io. Andr. in cap. poſſeſſor. num. 34. de reg. iur. in 6. & quòd vſura dicatur rapina, largè ſumpta, prout quælibet illicita vſurpatio rei alienæ dicitur rapina, & ſic accipiatur pars pro toto, ſcribit Card. de Turrecrem. in d. cap. ſi quis vſuram. num. 2. verſ. reſpondeo. & quòd voluntas mutuatarij, vſuras ſoluentis, habeat inuoluntarium admixtum, quia non daret, niſi quodammodo coactus, eo ſcilicet, quòd non poteſt aliter mutuũ recipere, ſcribit Medin. in ſuis tract. to. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 4. in difficultate tertij argumenti, verſ. alij vero. fol. 348. & quas identitates, & differentias habeant furtum, & rapina, poteris etiam, ſi placet, colligere ex his, quæ ſcribit Couar. in cap. peccatum. par. 2. §. 1. num. 1. & ſeqq. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 612. & 613.

65 & 613. † quare ſi tu mutuas mihi decem, & ego promitto tibi reſtituere illa decem ex cauſa mutui, & vlterius promitto vnum ex cauſa donationis, & ſic promitto reſtituere vndecim, talis promiſſio, & donatio, vti facta in fraudem vſurarum, non tenet in contractu mutui, Bal. in l. rogaſti. §. ſi tibi. circa principium, ff. ſi cert. pet. & Io. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. num. 19. in fine, & nu. 20. de vſur. & fructus, quos Ciuitas, ſeu Rex ſoluit ſubditis, qui eis mutuant pecunias, & dicũt, ſe eos ſoluere ex mera liberalitate, illicitè percipiuntur, quia Rex non eſſet alias donaturus, & ſic iſta largitas, cũ incipiat à mutuo præcedenti, debet reputari captioſa, Bal. in l. iuſiurandum. col. mihi 33. ibi, prætérea cum tex. & ibi, non obſtat argumen-
66 tum. ff. de iureiur. † Imò mutuatarij voluntas adeo cenſetur fuiſſe coacta, vt, ſi vſuras ſolutas mutuatori remittat, remiſſio non teneat, niſi mutuator prius actualiter obtulerit reſtitutionem, vel niſi remiſſio fit omnino libera, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2 cap. 9. ſub nu. 348. & 349.
67 vbi vide: † Ergo cum mutuator vſurarius vſurpet rem alienam, coacto, & extorto domini conſenſu, dominium rerum, quas extorquet ex cauſa vſurarum, nõ tranſit in ipſum vſurarium, Clar. recept. ſenr. lib. 5. §. vſura. verſ. præterea dominium. &, quòd vſurarius non comparet dominium rei, per vſuram acquiſitæ, latè tuetur, & ſequitur poſt alios, quos citat Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 326. verſ. contraria ſententia. & ſeq. col. 304. & ſeq. &, quòd idcirco fructus, percepti ex cenſu, inito contra formam conſtitutionis Pij V. quamuis bona fide eſſent percepti, nunquam tranſeant in dominium recipientis, & vſurarius non acquirat dominium vſuræ, ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 209. verſus finem, illat. 1. Ergo tenetur omnino reſtituere, quia ſicut conſenſus coactus non eximeret raptorem ab obligatione reſtituendi, ita etiam non eximet vſurarium.

Ex hac ratione nota duo. Primum, quòd in vſuris etiam Rex eſt capax coactionis paſſiuæ, quamuis ipſe & viribus, & potentia longè vſurarium cogentem excederet, & conſequenter in foro fori minus malũ viſum eſſe, quòd vſurarius cogat Regem ad ſoluendum iniuſtas vſuras, quàm vt Rex iniuſta vi cogat vſurariũ ad mutuandum ſibi ſine vſuris. Secundum, quòd ruit argumentum, quod tefert Io. Andr. in cap. peccatum. in appendice poſt cap. poſſeſſor. ſub num. 4. de reg. iur. in 6. ad oſtendendum, vſurarium contractum eſſe licitum: argumentum eſt hoc: vnuſquiſque poteſt licitè accipere, quod ſibi voluntariè donatur: ſed, quod recipit fœnerator per contractum vſurarium, ſibi voluntariè donatur, quia datur per pactum in contractu mutui. Ergo.

Amplia hanc ſubillationem, vt procedat etiam ſi mutuator fuerit à mutuatario inductus ad mutuandum, quia licet hoc ipſo mutuatarius ſit in æquali peccato, tamen mutuator non inducitur à mutuarario ad recipiendam vſuram, imò ipſe, dum recipit, committit rapinam, vt dixi ſupra q. 1. ſub num. 331. verſ. reſpondeo.

Subinfero ſecundo, quòd is, qui, adhibito iniuſto metu, contraxit, ſeu donationem habuit, tenetur in vtroque foro reſtituere, quia iniuſtus metus, ſeu qui in conſtantem virum cadit, excludit conſenſum, prout declarat Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 15. ibi de communi, & latè materiam huius ſubillationis explicat Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 23. per totum, col. 303. & ſeqq. & lib. 6. tit. de contract. cap. 7. per totum, col. 510. & ſeqq. & de iure naturali, quando in contractu, ſeu obligatione deficit conſenſus, in conſcientia huiuſmodi contractus, ſeu obligatio non valet, nec Eccleſia poteſt facere, vt valeat, quia vbi in contractu abeſt conſenſus, tollitur ſubſtantia contractus, Ioan. Azor. eod. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 24. q. 1. verſ. in hac re. col. 308.

Explica primo hanc ſubillationem, vt in foro interiori non ſolum metus, cadens in conſtantem virum, obliget, vt dixi, ad reſtituendum, ſed etiam metus reuerentialis, & alius quiuis minor eo, qui cadit in conſtantem virum, dummodo is fuerit talis, vt fuerit cauſa, ſine qua non, ideſt, quòd alias non fuiſſet datum, &c. ſecus eſt in foro exteriori, vt dixi, quia, ſi in foro exteriori daretur reſciſſio actuum ob leuem metum, omnium ferè repeteretur reſciſſio, & ita Reſp. litibus moleſtaretur, Nauar. d. cap. 17. ſub num. 30. verſ. hactenus.

Explica ſecundo, vt qui dicatur metus, cadens in conſtantem virum, remittatur arbitrio boni viri, ideſt, iudicis, Franc. de Plat. tract. de excomm. §. 46. num. 10. tom. 14 fol. 360. & Mar. Salom. in l. 1. ſub nu. 11. ff. de

ff. de legib. inter Repeten. tom. 1. fol. 168.

Pro vlteriori huius ſecundæ explicationis, ſeu verius arbitrij intelligentia, diſtinguo duplicem ſpeciem actionis meticuloſæ.

Prima ſpecies actionis meticuloſæ eſt illa, qua agens, contrahendo, & diſtrahendo, diſponit de re temporali: & in hac prima ſpecie, in qua agitur de validitate, & inualiditate contractus, conſideranda eſt qualitas perſonæ metuentis; quia minor metus exigitur in muliere, quàm in homine; in muliere enim ſufficit metus, qui poſſit cadere in conſtantem mulierem; at in homine requiritur metus, qui cadat in conſtantem virum, Abb. in cap. 14. cum locum. ſub num. 6. de ſponſal. minor etiam requiritur in homine meticuloſo, timido, quivè ſit puſilli animi, quàm in forti, & audace viro; maior in muliere viragine, quàm in verecunda, & timida; ſic etiam venditor de mancipio, ſi affirmet emptori, eſſe conſtantem, non exacta conſtantia, quaſi à philoſopho deſideratur, l. 18. ſi quid venditor. ff. de edil. edict. & in hac ſpecie actionis meticuloſæ procedit præcedens ſecunda ſubillatio.

Secunda ſpecies actionis meticuloſæ eſt illa, qua quis, metu adductus, agit turpiter, nempè, contra legem naturæ, ſeu Dei: & in hac ſpecie, nulla habita differentia qualitatis agentium, an is ſit mulier, an vir, an fortis, an meticuloſus; nullovè habito diſcrimine qualitatis metus; an ſit magnus, an talis, qui cadat in conſtantem virum, ſeu non cadat; concludo, omnes, facientes contra eiuſmodi legem, mortifere peccare, quouis metu fuerint impulſi; metus enim in his, qualis qualis ſit, operationem à peccato non excuſat, cum ſit omnino mala, & non excuſanda, quia debet quis potius mortem violentam pati, quàm aliquod peccatum committere, cap. 5. ſacris. & ibi Abb. num. 1. & ſub num. 5. de his quæ vi met. ca. fiunt. & ſatius eſt, mori fame, quàm idolothyſis veſci, cap. 8. ſicut ſatius. 32. q. 4. quod explicat Albert. de agnoſc. aſſert. cathol. q. 30. nu. 11. verſ. quia potius. tom. 11. par. 2. fol. 102. vnde, qui mortis metu fidem abnegat, mortaliter peccat, Alber. d. q. 30 num. 8. verſ. circa tamen. Simanch. de cathol. inſtir. tit. 17. nu. 35. verſ. ſed inter hæreſim. in fine, eod. tom. fol. 140. & Pegn. ad Eymer. direct. par. 1. in q. 9. commen. 24. verſ. ac primum quidem, in fine, & eſt apud omnes tam philoſophos, quàm theologos, ac iuriſprudentes comprobatū, mortem, ac extrema omnia ſubeunda, prius quàm quicquā eorum, quæ natura fœda ſunt, facere; & generalius ſecundum canones, quàm mortaliter peccare, Mar. Salom. in l. 1. num. 8. verſ. in hoc iure. & num. 9. ff. de legib. inter Repeten. tom. 1. fol. 168. hincq; egregium illud, *malo mori, quàm fœdari*: & pro huius concluſionis diſtincta intelligentia, & veritate adde omnino, quæ, diluendo aliqua, quæ videbantur obſtare, ſcripſi infra verſ. quia reſpondeo. & verſ. voluntarium vero, ibi, ſecundus caſus.

Confirmatur primo hæc concluſio, quia magis timere debemus eum, qui minatur, & poteſt occidere corpus, & animam, quàm eum, qui minatur, & poteſt occidere ſolum corpus, Matth. 10. num. 28. *& nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius timete eum, qui poteſt & animam, & corpus perdere in gehennam*. ergo is, cui, non peccando, imminet mors corporis, &, peccando, imminet mors corporis, & animæ, debet non peccare.

Confirmatur ſecundo, quia etiam in foro militaris, terrenæque diſciplinæ potius mors obeunda eſt, quàm non ſeruare præceptum Ducis belli; in hoc enim foro nihilò ſeuerè minus vendicantur, quæ metu, aut maioris vis impetu admittuntur; quare locum in acie deſerere, ſtationem irruentibus hoſtibus relinquere, foſſa, vel muros non implere, fuga ſe tueri, & arma abijcere, quouis metu vrgente, ſeuerè puniuntur, Mar. Solom. in d. l. 1. ſub num. 13. & 14. Quinimo in re militari non ſeruans mandatum Ducis belli, capite punitur, etiam ſi fœliciter rem geſſerit, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 97. ſub num. 181. & 182. Ergo cur in foro interiori militaris cœleſtis diſciplinæ non itidem obeunda eſt potius mors, quàm facere contra præceptum Dei?

Confirmatur tertio, quia ab honore ad animam, vti à minori ad maius, valet argumentum, quia quæ apud illuſtres gentiles, erat olim honoris æſtimatio, eadem & maior apud religioſiſſimos chriſtianos eſt hodie animæ, cum vtrique virtus inſeparabiliter ſit coniuncta: ſed apud graues, aliosq; honeſtos viros honor cæteris rebus eſt præferendus, l. 26. iulianus. ff. ſi quis omiſ. cauſ. teſtam. & l. 5. reprehendenda. C. de inſtit & ſubſtit. imò honor æquiparatur vitæ, l. 9. iuſta cauſa. ff. de manum. vind. & ſecundum communem ſcribentium

bentium ſententiam vitæ præferri debet; vnde quæ dehoneſtant, & famam, honoremq; lædunt, magis quàm mors timenda ſunt; hinc ſtupri metus maior, quàm mortis eſſe debet, adeo quòd potius mors eligi debet, quàm pati ſtuprum, & ideo, qui ad euitandum ſtuprum quid dederit, actione quod metus cauſa recuperat, l. 8. iſti quidem. ff. de eo quod met. cauſ. & mulier potius famis neceſſitatem pati, quàm turpem vitam eligere debet, l. 43. palam. ff. de rit. nupt. hinc nobilis Lucretia Romana, Collatini vxor, & caſtitatis exemplum, fœdi in ſe commiſſi, quamuis violenter, ægra, atque impatiens ſe peremit, vt narrant Liu. lib. 1. ad finem, & D. Auguſt. relatus in cap. 4. propoſito. §. lucretiam. 32. q. 5.

Ergo, ſi pro honoris, & famæ defenſione mortem, & cætera omnia mala fortiter pati, ac contemnere debemus, à maiori eadem omnia fortius contemnere, & pati debemus pro animæ ſalute, quia anima eſt multò pretioſior corpore, cap. 13. in fine, de pœnit. & remiſs. & quouis honore, & fama mundana.

Non obſtat firmatæ concluſioni, quòd Deus reſpiciat animum, vt ex Abb. retuli ſupra ſub num. 59. verſ. corroboratur. &, quòd peccatum ſine volũtate peccandi non ſit peccatum, adeo quòd nullo modo peccatum ſit, ſi non ſit voluntarium, vt ex D. Auguſt. de vera religione, cap. 14. refert text. 15. q. 1. initio; & ideo, qui fame conficitur, ſi ab excommunicato cibum petat: qui in puteum cecidit, & à prætereunte excommunicato opem implorat: qui lege, aut ex profeſſo religionis carnes manducare prohibetur, & in eum locum venit, vbi, cum nulla alia re cibari poſſit, carnibus veſcitur, non peccat, Mar. Salom. in d. l. 1. ſub num. 8. ff. de legib. quæ ſingula comprobantur, quia neque Dauidi Regi imputatum eſt peccatum, quòd eſuriens, ipſe, & qui cum eo erãt, comederunt panes propoſitionis, quos Sacerdotibus tantum edere licebat, 1. Reg. 21. num. 3. & ſeqq. & Matth. 12. num. 3. & ſeqq. & qui coactè ad ſui defenſionem, & metu ſuæ mortis aggreſſorem occidit, caret culpa, & nulla eſt dignus pœna.

Quia reſpondeo, diſtinguendo inter inuoluntarium, & voluntarium, & vtrumque eſt duplex: eſt enim inuoluntarium purum, quod dicitur per vim præciſam, & abſolutam, quando ſcilicet in nobis non eſt, vtrum agamus, vel non agamus, ſed extrinſecus prouenit, vt ſi ventus nos aliquo deferat, quia tunc non ſubijcimur legi, loquenti de euntibus illuc, l. 15. cæſar. & l. ſeq. §. ſi propter. ff. de public. & vectig. alterum inuoluntarium eſt illud, quod faciunt ignorantes, & demẽtes ſine ipſorum culpa; vt in d. cauſ. 15. q. 1. initio; qui enim demens agit, ignoranter agit, & qui ignoranter agit, errat, & qui errat, non conſentit, & vbi conſenſus nullatenus concurrit, id omnino inuoluntarium eſt: & in eiuſmodi inuoluntarijs procedit obiectio; quare, ſi quis in primo genere inuoluntarij ligatus, & renitens circuncidatur, vel eius genua per vim ab alijs ante idola, vel Mahometum flectantur, vtique talis non abnegat Chriſtũ, quia dicitur potius pati, quàm agere, ideoq; non peccat, ſicut & is, qui inuitus, reclamans, & renitens ad fontem baptiſmatis feratur, & cum verborũ prolatione immergatur, non recipit ſacramentum baptiſmatis, Albert. de agnoſc. aſſert. cath. q. 30. num. 7. verſ. ſecundus caſus. tom. 11. par. 2. fol. 102. Simanch. de cath. inſtit. tit. 17. num. 29. verſ. qui autem vi coacti. fol. 140. & Pegn. ad Eymer. direct. par. 1. in q. 9. commen. 24. verſ. ac primum. & hinc in Concilio Anchiritano agitatum fuiſſe de illis ſacerdotibus, quorum manus violenter idolorum ſacrificijs admotæ fuerunt, ſcribunt Simanch. in loco, proximè citato, & Mar. Salom. in d. l. 1. ſub num. 2. ff. de legib. cuius Concilij verba formaliter refert Pegn. d. commen. 24. verſ. de coactis. & verſ. ſeq. & mulier, quæ per eiuſmodi vim ſtuprum, ſeu adulterium paſſa eſt, nulla pœna tenetur, l. 20. fœdiſſimam. C. ad l. iul. de adult. & egregiè Abb. conſ. 4. facti contingentia. num. 1. & ſeqq. lib. 1. poſt D. Auguſtinum, relatum in cap. 4. propoſito. §. lucretiam. 32. q. 5. Similiter, ſi quis in ſecundo inuoluntarij genere ignoranter bis baptizatus fuerit, non indiget pro eo pœnitere, cap. 117. qui bis, de conſecr. diſt. 4. ſi quis filium occidat, putans hoſtem occidere, ſi magiſter gladiatorius, docendi cauſa, percutit, vnde mors ſequitur, venia digni ſunt, quia ignoranter fecerunt, Mar. Salom. in d. l. 1. ſub num. 17. ff. de legib. & neſcientium non ſunt peccata, cap. 1. meritò. & ibi Gloſ. vlt. 15. q. 1. vbi latè declarat, cum non omnis ignorantia excuſet, & ideo de quibuſdam ignorantibus dictum eſt, *ſi quis ignorat, ignorabitur*. d. cauſ. 15. q. 1. initio. & hæc de inuoluntario.

Voluntarium etiam eſt duplex: alterum

dicitur

dicitur liberum, ſeu ſpontaneum: alterum verò non liberum, ſed coactum: liberum dicitur propriè voluntarium, quia voluntas eſt animi motus, cogente nullo ad aliquid non faciendum, vel faciendum, vt ex D. Auguſt. lib. 1. retract. cap. 15. refert text. in 15. q. 1. initio, & peccatum ita voluntarium in hoc primo genere eſt propriè peccatum, venia omnino indignum, quia ex voluntate peccata procedunt, quæ libero mentis arbitrio, & delinquentis propoſito committuntur, d. cauſ. 15. q. 1. initio.

Volũtarium verò coactum dicitur, quando quis aliquid contra voluntatem facit, ſed tamen vult facere, propter quod facit; & in hoc, an peccet, ſi, quod facit, eſt contra legem Dei, ſeu naturæ; diſtinguo duos caſus: Primus caſus eſt, quando quis, ita faciendo, obtemperat ſoli naturæ, præcipienti vitæ defenſionem: & iſto caſu non peccat, quia eadem lex naturæ, & Dei iſto caſu non intendit illum obligare ad parendum; & ita procedunt exempla, adducta in obiectione, de eo, qui, ne fame conficiatur, cibum petit ab excommunicato; de eo, qui cecidit in puteum, & opem ab excommunicato implorat; de eo, qui præter carnes alium non habet cibum; & de eo, qui, ad ſuæ vitæ neceſſariam defenſionem, aggreſſorem occidit; in bis enim dicimus etiam, vt in obiectione, quòd Deus animum reſpicit: Secundus caſus eſt, quando quis, obtemperando tyranno, facit contra legem Dei: & iſto caſu, quouis mortis metu imminente, faciens contra legem Dei, mortaliter peccat; quare iuſſus à tyranno occidi, niſi innocentem occidas, aut quid aliud turpe facias, debes potius mori, quàm facere, & in his terminis procedit concluſio, poſita ſupra verſ. ſecunda ſpecies. quæ concluſio confirmatur ex eo, quòd Eleazar annorũ nonaginta, ſeni venerabili, & ſeptem Machabæis fratribus ab Antiochæ rege iuſſis carnes porcinas edere, glorioſum fuit, dira tormenta, & cruciatus perpeti maluiſſe, quàm contra patrias leges facere, vt legitur 2. Machab. cap. 6. num. 26. & ſeqq. & cap. 7. num. 1. & ſeqq. & alijs illuſtratur exemplis: nam Aemilius Papinianus, cui in iuriſprudentia parem ſecula non tulerunt, occidi maluit, quàm iuſſus ab Imperatore Caracalla parricidium excuſare; & Mutius Sceuola truculento Syllæ in hæc verba reſpondit: *licet mihi agmina militum, quibus curiam circumſediſti, oſtentes, licet mortem identidem miniteris, nunquam tamen efficies, vt, propter exiguum, ſimilemq; ſanguinem meum, C. Marium, à quo Vrbs, & Italia ſeruata eſt, hoſtem iudicem*. O memoratu digna exempla, quibus vtinam noſtri ſeculi iudices tenerentur.

Ratio, quare hoc ſecundo caſu metus, cadens etiam in conſtantiſſimum virum, non excuſet à peccato, eſt duplex.

Prima, quia adhuc eſt peccatum voluntarium; hi namque actus, & ſi mixti ſint ex voluntario, & inuoluntario; tamen voluntarijs magis ſimiles ſunt, vt ex Ariſt. ſequuntur Mar. Salom. in l. 1. ſub num. 3. verſ. mixti ſunt. ff. de legib. inter Repeten. tom. 1. fol. 168. & Albert. de agnoſc. aſſert. cath. q. 30. ſub num. 8. tom. 11. par. 2. fol. 102. & in rubr. q. 13. ſub num. 68. verſ. & dixi peccaſſe. de hæret. in 6. inter Repeten. tom. 5. fol. 377. nam eſt in agentis electione, quid agere velit; & proinde ſi quis alteri mortem minetur, ſi noluerit peierare, & ipſe peieret; vtique etſi non ſpontè dicatur peleraſſe; tamen dicitur voluiſſe peierare, quia voluit viuere, vt dicit text. in cap. t. merito. 15. q. 1. ſicut ille, qui leuandæ nauis cauſa iactum in mare facit, impellente neceſſitate, facit, tamen volens facit pro ſua ſalute contra vim tempeſtatis; ſimiliter in eo, qui torquetur, fateri, & non fateri in eius poteſtate eſt; hincq; multi noxij obſtinatis animis omnes tormentorum cruciatus ſuperant, præeligentes non fateri; aliqui verò tanta ſunt impatientia, vt nedum commiſſa, ſed etiam non perpetrata ſcelera fateri velint potius, quàm pati tormenta: vnde qui tormentorum cruciatu fatetur, quamuis ſpontè non fateatur, tamen volens dicitur fateri, obſtringiturq; ex confeſſione; legitima modo præcedant inditia, & ideo notarius non debet ſcribere, quòd reus tortus confeſſus eſt ſpontè, quia falſum ſcriberet, ſed debet ſcribere, quòd eſt voluntariè confeſſus, vt hæc omnia admonet Salom. in d. l. 1. ſub nn. 3. & 4. eſt tamen verum, quòd in ratificatione ad bancum iuris notarius de ſtylo permiſſo ſcribit, quòd ſpontè ratificat, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. num. 9. hincque adiens hæreditatem per metum, hæres efficitur, l. 21. ſi mulier. §. ſi metu. ff. quod met. cauſ. ex quo textu notant communiter, quòd voluntas coacta, voluntas eſt.

Secunda ratio, & elegantior eſt, quia, vt, loquendo de idolatria, & apoſtaſia à fide, &

per

Digitized by Google

per conſequens de hæreſi, ſcribit Eymer. in direct.inquiſ.par.2.q.41.de blaſphemis.nu. 8. verſ.nec excuſatur. metus mortis pro fidei defenſione, & confeſſione, quantum ad verum catholicũ,non eſt metus,cadens in conſtantem virũ; quinimo nec metus mortis pro peccato mortali etiam minimo perpettando.

Tria circa præmiſſa breuiter notãda ſunt.

Primum, quòd etſi metus, qui cadat in conſtantiſſimum virum, à peccato mortali non excuſet, per ea, quæ dixi ſupra verſ.ſecunda ſpecies. tamen minuit pœnam tàm in huius, quàm alterius vitæ tribunali, & ita in noſtro foro quotidie videmus practicari, ſiquidem peccatum,quò magis voluntarium eſt, eò magis malum eſt, & proinde ſicut ille,qui nullo,vel leui metu ductus, magis voluntariè peccat, quàm hic, qui metu mortis peccat,ita ille magis, quàm hic puniri debet.

Secundum notandum eſt, quòd hi, qui mortis metu, ſeu alio maioris vis impetu peccant, aut à virtute deficiunt, non æqualiter excuſantur, cap. 118. eos quos. de conſecr. diſt. 4. vbi grauius puniuntur Epiſcopi, ſacerdotes, & diaconi, quàm inferioris ordinis clerici,idq; ſuadetur ratione,quia non eadem deſideratur conſtantia in mancipio, quæ deſideratur in philoſopho, l.18. ſi quid venditor.ff.de edil.edict.& ſicut maior exigitur virtus in ſapiente,& in nobili,quàm in humili,& plebeo; ita etiam virtutis defectus maior eſt in illo, quàm in iſto.

Tertium notandum eſt, quòd in crimine hæreſis metus, cadens in conſtantem virum, adeo excuſat à pœna, vt ſi captus ab infidelibus, vel hæreticis mortis metu Mahometum adorauerit, ſeu ad Iudæorum ritum tranſierit, vel aliter fidem abnegauerit,hæreticus cenſendus non ſit, Albert.de agnoſc. aſſert.cath.q.30.num.6.& 8.tom.11. par.2. fol.102. & in rubr.q.13. num.67. de hæret. in 6. inter Repet. tom.5. fol.377. Simanch. de cath.inſtit.tit.17.num.35.& 36.fol.140. Conrad.Brun.tract. de hæret. cap.4. nu.9.& ſeqq.fol.273.& Pegn.ad Eymer. direct.par. 2.in q.9.cõm.24.verſ.rurſus animaduertẽdũ.

Ratio eſt,quia ſicut coacta verę fidei confeſſio non facit catholicum;ſpontanea enim, non compulſa debet eſſe fidei profeſſio, dicente Apoſt.ad Rom.10.num.10. *corde enim creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. ita nec coacta erroris aſſertio facit hæreticum: *de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ; hæc ſunt, quæ coinquinant hominem*, Matth. 15. num. 19. hæreſis ergo non ante perficitur, quàm pertinax conſenſus accedat, quia non in factis, aut dictis, ſed in intellectu, & voluntate conſiſtit, cum credere non ſit, niſi in volente, vt eleganter exprimit Simanch. d.tit.17.num.35.

Tẽpera hoc tertiũ notandũ, vt excuſetur omnino in foro interiori,ſi appareant ſigna, & geſta de diſſenſu,& de non ratificatione;at in foro interiori adhuc non omnino excuſatur,per ea,quæ dixi ſup.verſ.ſecũda.& ſeqq.

68 Infero ſecundo,quòd ſi tu ex cõtractu,geſto cum pupillo ſine tutore, aliquid habuetis,teneris in foro interiori illud reſtituere, quia,cum deficiat conſenſus domini,contractus eſt ipſo iure nullus,Innoc.in cap.8.quia plerique. ſub num.3.verſ.ſed quid dices in eo.Io.Andr. ſub num.4. verſ.quid ſi quis tutus. ibi,ſed quid dices in eo. Anch.num.11. in fine,& num.12.q.5.de immun.eccleſ.Sot. de iuſt.& iur.lib.4.q.5.art.3.col.3.ibi,ad cuius explicationem. fol.326. & col.6. in ſolutione ſecundæ rationis, ibi, contingit eſſe puerum. fol.327. & ita, generalius formato dubio, poſt longam diſputationem concludit in effectu Mich.Sal. ad D. Thom.2.2. q. 5.de dominio,art.4.tit.an per contractũ,&c. concluſ.1. fol.148. & huius illationis argumenta, generaliter formato dubio, adducit Sot.d.art.3.initio, & latius Mich. Sal. d.art. 4. tit. an per contractum, verſ. in hac quæſtione.& ſeqq. fol.145.& quòd lex poſitiua, quæ inhabilitat perſonam ad cõtrahendum, obliget in foro pœnitentiæ, & conſcientiæ, & in nullo foro ex tali conſenſu,reprobato à iure poſitiuo,oriatur obligatio, cum lex poſitiua diſponat ſuper veritate, & non ex præſumptione, ſequitur Petr.de Ancbar.in cap. peccatum. num.11. in fine, & ſub num. 12. de reg.iur. in 6. hæcq; illatio eſt communis, pro qua adduci poſſunt Bal. Sot. & Couar. dum tenent,quòd hæres non teneatur ſoluere legata,relicta in teſtamento minus ſolemni, vt ex eis retuli infra ſub num. 114. verſ. infero. & conſequenter tacitè ſentiunt,quòd legatarius,ſeu hæres,qui hæc legata,ſeu hæreditatem accepiſſent de manu non hæredis, teneantur etiam in foro conſcientiæ reſtituere.

69 Ratio huius illationis non eſt illa, quam Innocent.Io.Andr.Sot.Mich. Sal.ſupra citati, & cæteri videntur conſideraſſe, nempè,

quia deficiant ſolemnitates, requiſitæ à iure; ſiquidem hæc ratio non concludit in teſtamento, quod etſi minus ſolemne ſit, obligat tamen hæredem in conſcientia, vt ſecutus ſum infra ſub d. num. 14. verſ. infero. nec concludit in contractu, quia contractus mulieris, factus ſine fraude, valet in foro conſcientiæ, etiam non ſeruata forma ſtatuti, loquentis de conſenſu propinquorum, Felyn. in cap. 1. fallen. 6. ſub num. 40. de conſtit. nam in foro conſcientiæ attenditur veri-

70 tas, & non ſolemnitas. † ratio igitur eſt, quia minor 14. annis æquiparatur furioſo, vt ſcripſi par. ſeq. limit. 17. num. 6. vel quia impuberis ætas, quod videt, ignorat, vt ex l. 1. verſus finem, C. de falſ. mon. retuli in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 1. num. 238. & conſequenter, ſi ignorat, non poteſt conſentire, deeſt igitur in pupillo conſenſus perfectus, cum habeat imbecille, & infirmum iudicium, l. 1. ff. de min. 25. ann. quod eſt pars ſubſtantialis conſenſus; & paria ſunt, non adeſſe conſenſum, vel adeſſe inutilem, infirmum, & imperfectum; vnde & ille titulus habetur pro non titulo, & conſequenter deeſt etiam bona fides, quia contra iura tu es mercatus.

71 Contra hanc illationem ſentit Ant. de Butr. in d. cap. quia plerique. num. 12. dicens, quòd emens à pupillo, vel ab eccleſia ſine ſolemnitatibus legitimis, cum vero tamen pretio, & cauſa legitima ſubſiſtente, poteſt bona empta retinere cum bona conſcientia; & facit, quod ſcripſi ſup. ſub num. 4.

72 Confirmatur primo hęc opinio contraria, quia contractus, initus cum pupillo, eſt nullus ipſo iure, volente pupillo; ſecus, eo nolente, vt puta, quia vtiliter contraxerit, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 320. ergo quamdiu pupillus nō reclamat de illo cōtractu, is, qui ſecum contraxit, eſt tutus in foro conſciētię.

73 Confirmatur ſecundo, quia pupillus obligatur naturaliter, vt ſecutus ſum d. cap. 2. num. 344. & in foro conſcientiæ attenditur ius naturale, vt ex Abb. retuli ſup. ſub num. 57. & ſolui debet, quod naturaliter debetur, vt ſecutus ſum infra num. 95. extenſ. 2. ergo qui rem à pupillo habuit, non tenetur in foro conſcientiæ reſtituere.

74 Retenta illatione, & pro ſolutione contrariorum.

Declara primo eam, vt procedat, quando contrahens cum pupillo, videbat, quòd pupillus ex illo contractu lædebatur, quia tunc habuit infectam conſcientiam; & dicitur lædi, etiam ſi ei vendenti ſoluatur iuſtum pretium, ſi pretium illud probabiliter diſſipaturus ſit; ſecus ſi videbat, pupillum rem vtilem gerere, quia iſto caſu non habuit infectam conſcientiam, & damnum non inferebat, & ideo in foro conſcientiæ ceſſat reſtitutio.

75 Declara ſecundo illatiue ex præcedenti, vt obligatio pupilli ſit naturalis, quando illa obligatio eum non lædit, & ita procedunt, quæ ſcripſi in citato cap. 2. num. 344. ſecus quando illa obligatio ipſum lædit, quia tunc nec ciuiliter, nec naturaliter debet obligari, cum æquitas naturalis, & ius naturale velint, minores, & pupillos conſeruari indemnes, l. 1. ff. de min. 25. ann. *hoc edictum prætor, naturalem æquitatem ſecutus, propoſuit, quo tutelam minorum ſuſcepit, &c.* & §. vlt. Inſtit. de attil. tut. *impuberes autem in tutela eſſe iuri naturali conueniens eſt.*

76 Subinfero, confirmando eandem illationem, quòd multo magis ſine conſenſu domini dicitur retinere, qui rem à furioſo habuit, & propterea tantò magis tenetur etiam in foro conſcientiæ reſtituere.

77 Infero tertio, quòd ſi tu ex contractu, quem tecum per errorem quis iniuit, aliquid habuiſti, teneris illud reſtituere, quia error excludit conſenſum, &, excluſo conſenſu, dominium non transfertur, &, non tranſlato dominio, tu detines rem alienam, quam iure vtriuſque fori teneris reſtituere.

78 Subinfero primo, confirmando, & declarando, quòd ſi is, qui in te rem alienauit, eſt prudens, & ſagax, qui veriſimiliter ſciat, rem pluris valere, ſed voluerit, illud plus, ſeu reſiduum habere pro derelicto, tu non teneris illud reſtituere, nec in foro exteriori, nec in foro interiori; ſecus ſi non ſit prudens, & ſagax, quia tunc quamuis parua ſit læſio, teneris in foro conſcientiæ ad reſtitutionem, Ant. de Butr. in d. cap. quia plerique. ſub nu. 12. caſ. 5. hancq; ſubillationem latè explicat ibidē Abb. ſub nu. 28. & ita ſecutus ſum ſup. ampl. 10. nu. 54. 51. & ſub n. 53. verſ. contra.

79 Subinfero ſecundo, quòd hypocrita, qui multa bona acquiſiuit ſub nomine boni chriſtiani, tenetur in foro conſcientiæ illa reſtituere, Innoc. in d. cap. quia plerique. num. 5. verſ. de quæſitis in bello. Io. Andr. ſub num. 4. verſ. de quæſitis autem. Anchar. nu. 14. verſ. quid de hypocrita. Abb. nu. 36. q. 12. & Ant. de Butr. ſub num. 12. caſ. 6. in fine,

fine, vbi hanc ſubillationem extendit ad eremitas, & ad eos, qui fingunt, ſe eſſe infirmos, & Abb. vbi ſupra addit, quòd etiam in foro iudiciali poſſunt hæc bona ab eo extorqueri, quia non ſunt ſua, ſed ſunt Eccleſiæ vniuerſalis, ſicut cætera bona eccleſiaſtica, Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 4. col. 3. in fine, verſ. vſura autem. fol. 338. dicens, quòd qui, ſimulata paupertate, eleemoſynam accipit, cum verè pauper non ſit, tenetur eam reſtituere, ex communi doctrina, & in tit. de reb. reſtitut. q. 23. verſ. ad quintum. fol. 190.

Verum hæc reſtitutio facienda forſan non eſt illis, qui bona dederunt, quia illi receperunt mercedem ſuam à Deo, ſed eſt facienda ipſi Deo in eleemoſynam, Abb. vbi ſupra.

80 Ratio huius ſubillationis eſt, tum quia illi, qui dederunt, errarunt, credentes dare bono christiano, & non hypocritæ, & ſic errando, deficit conſenſus, per ea, quæ dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. num. 489. & quòd inter omnes conueniat, vt quoties error eſt in perſona, tunc accepta per errorem ſint reſtituenda, quia quod per errorem in perſona datur, nõ eſt voluntarie datum, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 22. verſ. his poſitis. col. 302. tum quia iſte hypocrita per fraudem quæſiuit, vt dicunt præfati Doct. quæ fraus includit non ſolum dantis errorem, ſed accipientis malitiam, & fraudem, quæ errorem cauſauit.

Ab hac ſubillatione non diſcedo, quia licet circumferantur opiniones, quas refert Io. Azor. d. tit. de reſtit. cap. 21. q. 8. col. 298. & ſeq. adhærendo opinioni Medinæ d. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 23. verſ. quinto arguitur. & verſ. ſeqq. fol. 186. & verſ. ad quintum. fol. 190. vbi ſic diſtinguit: aut cauſa illa, quæ deficit in donatario, fuit cauſa finalis donationis; & tunc, quod ei fuit donatum, eſt reſtituendum: aut fuit impulſiua, & tunc non eſt reſtituendum; & ex hac diſtinctione infert Azor. ad multa.

Tamen hæc Medinæ opinio concordat cum ſubillatione, quia in ſubillatione præſupponimus cauſas donationis, & eleemoſynarum fuiſſe cauſas finales.

81 Infero quarto, ex eodem conſenſus defectu, acceptum ab eccleſia ſine ſuperioris aſſenſu, eſſe vtriuſque fori iure reſtituendam, & ex aſſenſus defectu inſurgere malam fidem, quia, qui contra iura mercatur, eſt in mala fide, cap. 82. qui contra. de reg. iur. in 6. & ideo emptor, qui iuſto pretio emerit à rectore res eccleſiæ, cuius habet liberam adminiſtrationem, tenetur iure vtriuſque fori reſtituere, non ſolum res, ſed etiam fructus, quos percepit, Anch. in cap. poſſeſſor malæ fidei. num. 11. in fine, de reg. iur. in 6.

82 Infero quinto, quòd ſi hæres per errorem facti ſoluerit tibi integrum legatum, non detracta eius falcidia, tu in vtroque foro teneris reſtituere, ſemel tamen, vt explicaui infra num. 113. iuncto num. præcedenti 112.

Infero ſexto (conſtituendo regulam ampliatiuam) quòd quiſquis rem alienam habet contra voluntatem domini, tenetur eam domino reſtituere, per ea, quæ ſcripſi ſupra num. 60. & ſeqq.

Extende hanc illationem, ſeu regulam, vt procedat non ſolum in eo, qui accipit rem, quam ſciebat eſſe alienam, & ideo ſciebat, quòd eam accipiebat à fure; ſed etiam in eo, qui hoc ignorabat, quando eam accepit, ſed ſcit poſtea, dum eam retinet, quia vterque dicitur eam retinere contra voluntatem domini, & conſequenter eſſe in mala fide; & ideo tenetur ad reſtitutionem, per eadem, quæ dixi d. num. 60. & ſeqq. quantumuis enim optima fide quis rem alienam accipiat, tamen ſtatim atque cognouerit, eſſe alienam, tenetur eam prima opportunitate reſtituere, quia non poteſt retinere rem alienam, inuito domino: hincq; lex ciuilis, vbicunque res fuerit, concedit domino, vt, etiam nullo reſtituto pretio, poſſit eam vindicare; quòd ſi prima opportunitate, poſtquam cognouit eſſe alienam, non reſtituat, ex tunc incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei, & conſequenter obligatur reſtituere non ſolum ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniquæ detentionis; & proinde ſi res interim periret, ſibi non reſtituenti periret, quia fuiſſet in mora, Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 14 num. 1. & 2. imò ſecundus detentor, ſi ſciat, rem eſſe alienam, ſibi ipſi accipiendo, furtum committit, rem alienam iniuſtè contrectando, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 10. initio, fol. 94. & benè ſolidatur ex his, quæ ſcripſi ſupra ampl. 8. num. 200. & aduerte, quòd loquor de re mobili.

Subextende primo hanc extenſionem, vt, ſi res extet, teneatur rem ipſam reſtituere; ſi verò non extet, quia conſumpta ſit, teneatur ſoluere valorem, Medin. in loco, ſupra proximè citato; vel, ſi extet, ſed non petes

ſe, quia ſit ei furto ſubtracta: & moueor, quia ita teneretur ipſe fur, Sot. de iuſtit. & iur. lib. 4. q. 7. art. 2. verſ. queſtio hæc. paulò poſt initium, concluſ. 2. col. 2. fol. 378. cum fur ſit ſemper moroſus, vt ſecutus ſum ſupra ampl. 8. num. 117. & is, qui retinet ſcienter rem alienam, reputatur fur, vt ex Medin. retuli ſupra in extenſione, & dicitur non minus moroſus, quàm ipſe fur, vt ex eodem Medin. ſecutus ſum d. ampliat. 8. num. 117. & quòd quilibet, qui mala fide retinet rem alienam, teneatur eam reſtituere, & ipſi, & non domino pereat, & ideo, ea perempta, teneatur ſoluere illius pretium quanti plurimi, ſecutus ſum ex Nauar. d. ampl. 8. ſub nu. 117.

Subextende ſecundo, vt teneatur reſtitere, etiam ſi nullam ex ea re vtilitatem acceperit; & moueor, quia ita teneretur ipſe fur, Sot. in loco, ſupra proxime citato: ergo ita etiam teneri debet, qui eam retinet, ſciens eſſe alienam; ratio eſt, quia vterque eſt in mora.

Subextende tertio, vt ſi eam ipſe iniurioſè contra voluntatem domini acceperit; nempè, rapiendo per vim, vel per furtum, tunc teneatur reſtituere, non ſolum, prout dixi ſupra num. 63. ſed teneatur etiam ad duplum, ſeu quadruplum, vt dixi ſupra dicta ampl. 8. num. 117. & forſan, vt credo, hæc ſubextenſio procedet etiam in eo, qui rem illam ſcienter emit, vel aliter habet à fure, quia fit particeps delicti: ſed eſt aduertendum, quòd nec in foro interiori tenetur ad duplum, ſeu quadruplũ, niſi ſit per iudicem ad illud condemnatus, cum illud intereſſe habeat naturã pœnæ, quam nec in foro interiori quis ſoluere tenetur, niſi ſit ad eam condemnatus, per ea, quæ dixi infra n. 139.

Intellige, dum locutus ſum de accipiente ſcienter rem à fure, vt in foro interiori paria ſint, accipere ſcienter, vel dubie, quia dubitans, & adhuc faciens, videtur contemnere animę ſalutem, qua propterea indignus eſt; & hoc eſt, quod dicitur; qui amat periculum, peribit in illo; quia quicquid non eſt ex fide, ideſt, ex conſcientia, peccatum eſt, per ea, quæ, generatim loquendo, explicaui ſupra ſub num. 59. & in his terminis motiuat Medin. in loco, inf. proximè citato.

Neque obſtat, quòd ſupra ampl. 17. ſub num. 12. dixerim totum oppoſitum, nempè, dubitantem æquiparari ignoranti; quia reſpondeo, quòd cum hæc æquiparatio procedat, & non procedat ſecundum ſubiectam materiam, ego, generatim loquendo, nihil de ea illic firmaui: ſed, loquẽdo ſpeciatim de debitoris idoneitate, libuit æquiparare ignoranti, quia hæc æquiparatio firmiorem reddebat illam ſubampliationem, & procedit æquiparatio, quia de debitoris idoneitate poteſt ſemper dubitari, præſertim propter futuros euentus, & alias, ſi dato dubio de idoneitate, prohiberetur contractus, diſſiparetur tota illa negotiatio: cæterum ſi materia poſſit conſiſtere ſine dubitatione, & loquamur in foro interiori, indubitanter dico, quòd dubitans æquiparatur ſcienti, per ea, quæ dixi ſub d. num. 59.

Pro abſoluta tamen reſolutione huius intelligentiæ vide multas concluſiones, quas tradit Medin. d. q. 10. verſ. ſi verò rem. & ſeqq. fol. 96.

Reſtringe primo nunc eandem regulam, eiuſq; extenſionem, & ſubextenſiones, de quibus ſupra hoc eodem num. illatione 6. vt non procedant, quando is, qui rem habet alienam, eam habet iuris auctoritate, fundata ſuper veritate, vt puta, quia rem præſcriptione acquiſierit, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 7. art. 2. concl. 4. ibi, vt ſi ab illegitimo poſſeſſore. col. 3. fol. 378. vel eam acquiſierit in bello iuſto, de qua tamen acquiſitione, & de tota materia rerum captarum in bello iuſto, cui acquirantur, & an reſtitui debeant, & an, recepto prius pretio, vel ſine, vide Couar. in cap. peccatum. par. 2. §. 11. ſub nu. 6. verſ. res autem. & num. ſeqq. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 658. & proinde qui rem emit ab hoſte, poſtquam in hoſtis dominium tranſierit, res efficitur ipſius emptoris irreuocabiliter, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 145.

Ratio huius reſtrictionis eſt, quia ſi rem à fundamento inſpiciamus, dicitur habita ex conſenſu domini, & non contra voluntatem domini, cum legi, transferenti dominium in præſcribentem, populus conſenſerit, vt dixi infra num. 127. & ſeqq. & belli lex, cui bellatores ſe ſponte ſupponunt, hæc ſit, vt res, in bello iuſto capta, efficiatur capientis.

Reſtringe ſecundo, vt non procedat in eo, qui à piratis, & latronibus emit rem, cuius dominum ignorat, vel, ſi non ignorat, emit, quaſi dominus eam amplius recuperare non 13
poſſit, aut ea intentione, & pretio emit, vt, quaſi vtile domini negotium geſſerit; quia hic emptor non ſolum non participat de furto, ſed neque eam tenetur reſtituere, niſi

reddito

reddito ſibi pretio à domino, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. ſub num. 145.

Reſtringe tertio declarando, vt qui rem bona fide emerit ab eo, quem credebat eſſe dominum illius rei, & poſtea certam habet notitiam, eum, qui ſibi vendidit, eam furto ſubtraxiſſe, poſſit eandem rem eidem furi tuta conſcientia reſtituere, vt ab eo recuperet pretium, quo ſe conſeruet indemnem in eo, in quo culpam non habet; & ſe indemnem conſeruare non poſſet, ſi rem vero domino reſtitueret, quia amitteret pretium, Nauar. & alij, quos citat, & ſequitur Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 14. nu. 14.

Confirmatur hæc reſtrictio, quia charitas ordinata incipit à ſe ipſo, in tantum, quòd liceret mihi alienas merces proijcere in mare, vt ſaluarem meas, vt ſcripſi ſupra hac ead. q. par. præcedenti, ſub num. 73.

Contrariam opinionem (nempè, quòd emptor non poſſit rem furi reſtituere, ſed debeat eam reſtituere domino, etiam ſi amittat pretiū) tenet, tutiorē eſſe in rigore conſcientiæ, & ita agendum eſſe, ſi iſte emptor credat, quòd ſi rem furi reſtituat, ea nunquam amplius perueniet ad dominum, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 10. verſ. ſi autem. col. 3. & fuſius in verſ. verum quamuis. col. 5. fol. 96. & ſimplicius tenet Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 7. art. 2. poſt 4. concluſ. ibi, quo fit rurſus. col. 3. fol. 378. dicens, quòd ſi reddiderit illegitimo poſſeſſori, reſtitutioni manet obnoxius, quia de iuſtitia tenebatur reſtituere domino; loquitur tamen Sot. cum hoc grano ſalis, dummodo reſtituere potuerit domino ſine ſuo magno detrimento, magnumq; detrimentum intelligerem infamiam; & apertius hoc aſſerit eod. art. 2. col. 5. ibi, ob hoc fortè nòn deerit. fol. 379. & qui alij hanc contrariam tenuerint opinionem, citat Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 3. initio.

In hac controuerſia Azor. d. cap. 3. q. 1. verſ. quare dicendum. concludit, emptorem ſecundum conſcientiam rem domino reſtitere debere, quando pretium à fure repetere non poteſt, vel quia in longinqua loca diſceſſerit, & conueniri non poſſit, vel quia mortuus ſit, vel quia non compareat, vel pretium reddere renuat, vel nequeat; tunc enim, inquit, cum res adhuc extet, domino ſuo debetur, & emptor, ſi non reddat, incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei.

Hæc Azorij concluſio eſt confuſa, quia non aperit, an reſtitutio ſit facienda domino in caſu, quo ipſe dominus non poſſit recuperare pretium à fure, vel in caſu, quo illud recuperare non poſſit ipſe emptor; eſt etiam inepta, dum videtur reſtitutionem reſtringere ſub conditione (quando pretium à fure repetere non poteſt, &c.) & licet eam concluſionem mutuo videatur accepiſſe à Sot. d. art. 2. poſt 4. concl. col. 5. ibi, & confirmatur hæc veritas. fol. 379. tamē Sot. ab ipſo in hac concluſione nō citatus, loquitur ſine cōditione, quia ex illa impotētia recuperandi pretium à fure, non reſtringit concluſionem, vt reſtringit Azor. ſed probat concluſionem, dicens, quòd ſi latro diſparuiſſet, emptor in foro iudiciali compelleretur, tanquam debitor, rem cum iactura pretij exhibere; quod, inquit, ſignum eſt, emptorem teneri de iuſtitia: ergo, inquit, ob id, quod reperiri poſſit latro, dominus nullum ius amittit: ergo tunc etiam tenetur domino. Sed neque Sot. ſatisfacit, & clarius, argumentando, locutus eſt Medin. d. quæſt. 10. verſ. tum etiam. il 2. col. 5. fol. 96. dicens, quòd ſi emptor poſſet furi rem reſtituere, vt pretium ab eo recuperaret, ſequeretur, quòd ſi fur eſſet mortuus, vel eſſet abſens, aut omnino pauper factus, poſſet emptor rem apud ſe retinere, aut eam alijs vendere, ne ſcilicet pretium amittat, quod ipſe ſupponit eſſe falſum.

Ego non diſcedo à reſtrictione, quam benè probat, & validè tuetur Leonar. Leſs. d. cap. 14. num. 14. & ſeqq.

Reſtringe quarto, vt non procedat, quando rem habuit, & retinet bona fide, quia, durante hac bona fide, ignorantia inuiucibilis excuſat eum etiam à peccato, ideoque neque in foro fori, neque in foro conſcientiæ tenetur eam reſtituere; licet enim rem illam emerit à fure, & conſequenter habuerit, & retineat contra voluntatem domini; tamen quia hæc omnia ſibi ſunt ignota, non habentur in conſideratione, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 10. verſ. ſi autem. col. 3. fol. 95. & hoc tranſit ſine controuerſia, quia eſt impoſſibile, vt quis obligetur reſtituere id, quod iuſtè ignorat eſſe alienum; & conſequenter, ſi interim, durante bona fide, emptor rem deſtruxit, ſeu alienauit, & poſtea ſcit, rē illam fuiſſe furtiuam, & ſic tunc incipiat ceſſare bona fides, tenetur vero domino reſtituere, quantum ipſe factus eſt locupletior; ſi enim nullum lucrum

ſibi acquiſiuit, vt puta, quia tantum dederit pretium furi, quantum poſtea ipſe rem vendidit, aut ſi per viam donationis rem illam à fure accepiſſet, & ipſe ſimiliter eãdem alteri donaſſet, aut res ipſa in ipſius poteſtate, nullo inde commodo percepto, perijt; nihil tenetur reſtituere: e contra; ſi factus eſt locupletior, vel inde cõmoditatem aliquam eſt aſſecutus, vt, ſi tantundem de ſuis bonis erat conſumpturus (ſi rem illam conſumpſit) aut alteri eam pro maiori pretio vendiderit, & ſimilia; tenetur id ipſum domino reſtituere, Medin. d. verſ. ſi autem. verſus finem, Nauar. in man. confeſſar. cap. 17. ſub num. 7. & 8. & Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 7. art. 2. poſt 4. concluſ. ibi, emi fundum à latrone, col. 3. in fine, & 4. fol. 378. & 379. vbi ponit regulam ſolemnem, quòd quicunque tenetur reſtituere ſolum ratione rei acceptæ, tenetur reſtituere rem, ſi eam habeat, & ſolum id, in quo ditior factus eſt, ſed non tenetur reſtituere id, quod bona fide conſumpſit, per quod non eſt factus locupletior; hancq; regulam multis illuſtrat exemplis, quæ tu apud eum leges; & regula iſta apertè probatur ex l. 2 2. item veniunt. §. præter hæc. verſus finem, verſ. eos autem. ff. de petit. hæred. vbi Gloſ. in verbo, facti eſſent. dicit, eſſe optimam regulam, qua nulla verior in iure.

Intellige hanc reſtrictionem, dum dixi, reſtitui debere incrementum, quo factus eſt locupletior, vt hoc ſit verum, ſi incrementum proceſſerit ex re ipſa; ſecus ſi proceſſiſſet ex labore, diligentia, & induſtria emptoris, qui poſtea maiori pretio reuenderit, vt declarant Sot. de iuſt. & iur. d. q. 7. art. 2. poſt 4. concluſ. ibi, intellige autem ſi factus eſt locupletior. col. 4. in fine, fol. 379. & Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 3. q. 2. verſ. in hac re. col. 248.

Reſtringe quinto, vt quoad reſtitutionem faciendam remaneat aliqua differentia inter forum exterius, & forum interius; & idcirco pro vtriuſque fori cognitione quoad hãc reſtrictionem diſtinguo duos caſus, quibus vniuerſam ferè reſtitutionis materiam compendioſè explicabo.

Primus caſus eſt, quando quis tenetur reſtituere ſola ratione rei acceptæ, poſtquam ſcit, rem, quam detinet, eſſe alienam; & iſto caſu diſtinguo: aut rem adhuc detinet, aut non detinet: ſi detinet, dico, quòd in vtroque foro, vnica reſtitutione ſufficiente, tenetur reſtituere, non ſolum ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniquæ detentionis: ſi non detinet, rurſus inſpici oportet, an eam alienauerit, ſeu conſumpſerit bona fide, an verò cum dolo, & in fraudem domini: ſi bona fide, dico, quòd in foro conſcientiæ tenetur ſolum reſtituere id, in quo factus eſt locupletior, vt dixi in proxima præcedenti reſtrictione; ſecus in foro exteriori, quia in hoc foro non poteſt ciuiliter quis aliter conueniri, quàm actione perſonali, aut reali, vel ſaltem ex æquitate legis 32. ſi me & titium. ff. ſi cer. pet. ſed nulla ex his competit domino rei; non enim habet actionem perſonalem, quia non contraxit cum eo, qui rem aliunde bona fide, & iuſto titulo habuit, neque habet realem, quia actio realis ſequitur rem penes quemcumque poſſeſſorem, vt declarat Maran. in ſuo ſpec. par. 4. diſt. 3. princip. num. 1. fol. 73. neque competit ei æquitas dictæ l. ſi me & titium. quia hæc æquitas non datur, niſi inter actorem, & reum ſit geſtum aliquod negotium, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 6. memb. 6. num. 19. in fine: neque dicatur, quòd ſi is, qui rem alienauit, conſecutus eſt pretium ex illa alienatione, illud pretium ſuccedat loco rei, & conſequenter adhuc poſſit conueniri, tanquam ſi rem detineret; quia replico, quòd æſtimatio, ſeu pretium ſuccedit loco rei in iudicijs vniuerſalibus, vt in petitione hæreditatis, Bal. in l. 3. mater tua. ſub num. 6. verſ. non obſtat hæc lex. C. de rei vendic. Neguſ. tract. de pign. in 1. memb. 5. part. num. 48. tom. 6. par. 1. fol. 225. Vrſil. in annot. ad Affl. deciſ. 369. alphonſus. ſub num. 10. & latius Tiraq. de retr. lign. §. 32. gl. vnica, num. 21. & 22. fol. 346. quare, ſi quis, accepto pretio, vendat res hæreditarias, & deinde interrogatus reſpondeat, ſe nihil hæreditarium poſſidere, iſte erit mendax, quia pretium ſuccedit loco rei, M. Ant. Cucch. de ment. circ. poſſeſſ. num. 15. tom. 3. par. 2. fol. 295. ſecus in iudicijs ſingularibus, Neguſ. vbi ſupra, Tiraq. d. gl. vnica, num. 20. Affl. d. deciſ. 369. nu. 4. & M. Ant. Cucch. vbi ſup. num. 329 fol. 298. quia in iſtis pretium non ſuccedit loco rei, niſi in quibuſdam caſibus ſpecialibus, Vrſil. ad Affl. vbi ſupra, & in caſu, quo res præſtari non poſſit, Bal. vbi ſupra; & dicitur res præſtari non poſſe, & ideo poſſe agi ad pretium contra eum, qui eam habuit titulo lucratiuo, quando eſt perempta, ſeu præſcripta,

pta, Neguſ. vbi ſup. ſeu quando non poteſt recuperari ſine magna difficultate, vt quia poſſidetur à magno barone, vel tyranno, vel eſt equus, cum quo ſtipendiarius receſſit, Bal. in d.l. mater tua. num. 17. verſ. deinde quæro. vnde cum non ſimus in iudicijs vniuerſalibus, neque in caſu ſpeciali non poteſt ratione pretij conueniri: & ratio prædictæ diuerſitatis inter forum conſcientiæ, & forum exterius eſt, quia in foro conſcientiæ nulla toleratur iniuſtitia; ſecus eſt in foro exteriori; quia in eo, ad euitandas lites, &, ne tollantur commercia neceſſaria, toleratur quandoque iniuſtitia, vt dixi ſupra ampl. 10. num. 45. & ſeqq. quare lex poſitiua domino rei ſatis conſultum iudicat, reſeruando ei facultatem agendi contra furem, & contra poſſeſſorem rei: & hæc quando rem bona fide conſumpſit, ſeu alienauit: ſi autem alienauit cum dolo, & in fraudem domini, dico in vtroque foro, vnica ſolutione ſufficiente, teneri ad reſtituendum: & quoad forum interius dicitur alienare cum dolo, & in fraudem, eo ipſo, quòd poſt habitam notitiam rem alienat, niſi aliqua iuſta, & vrgens cauſa alienationem excuſaret: at in foro exteriori dicitur alienare cum dolo, & in fraudem, quando timore euictionis alienat in potentiorem cauſa mutandi iudicium, ff. & C. de alien. iud. mut. cauſ. & Affl. ad conſtit. Neap. in conſtit. eorum fraudibus. ſub num. 2. lib. 2. item dicitur alienare doloſè, quando, lite pendente, ſeu conteſtata, alienat, quia dicitur dolo deſinere poſſidere, & qui dolo deſinit poſſidere, pro poſſeſſore damnatur, quia pro poſſeſſore dolus eſt, l. 174. qui dolo. ff. de reg. iur.

Secundus caſus eſt; quando quis tenetur reſtituere ratione iniurioſæ acceptionis; & iſto caſu dico, quòd æquè tenetur reſtituere in vtroque foro, vnica reſtitutione, ſeu ſolutione ſufficiente, ſiue rem poſſideat, ſiue non, ſiue ſit factus locupletior, ſiue non, ſiue res perierit, ſiue non.

Reſtringe ſexto, diſtinguendo tres caſus principales, in re, non ex alicuius manibus accepta, ſeu habita, ſed inuenta, & à nemine tunc occupata, ſeu poſſeſſa.

Primus caſus eſt; quando res inuenta nunquam fuit in alicuius bonis, cuiuſmodi ſunt gemmæ, lapilli, & cætera, quæ inueniuntur in littore maris; & eiuſmodi res occupanti conceduntur, l. 3. item lapilli. ff. de rer. diuiſ. & §. item lapilli. Inſtit. eod. & ex D. Thom. ſequuntur Card. de Turrecrem. in cap. ſi quid. ſub num. 1. 14. q. 5. & Mich. Sal. qui alios citat ad D. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. rub. de reb. inuent. verſ. de rebus primi. fol. 394. item feræ beſtiæ, & ſimilia, de quibus eod. tit. de rer. diuiſ. §. feræ. & Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. ſub num. 170. & conſequenter ſumus extra terminos habiles, quia res iſtæ non ſubiacent alicui reſtitutioni.

Secundus caſus eſt in theſauris antiquo tempore occultatis, qui ab aliquo non poſſidentur; & in his rurſus diſtinguo: aut enim inueniuntur in loco ipſius inuentoris, & tunc ſunt ipſius inuentoris, §. theſauros. Inſtitut. de rer. diuiſ. D. Thom. Card. de Turrecrem. & Mich. Sal. in locis, ſupra proximè citatis: aut inueniuntur in agro alieno, & non data opera, ſed fortuitu, & tunc diuiduntur inter dominum agri, & inuentorem pro æquali portione, vt in eod. §. theſauros. & ſcribunt ſupracitati: quòd ſi theſaurus ſit inuentus in agro alieno, data opera, ſunt opiniones, an diuidatur, vt ſupra; vel ſit integer domini agri, de quibus opinionibus Mich. Sal. d. q. 66. art. 5. concl. 4. verſ. in prima parte. fol. 395. quare ſi inuentor in agro alieno, dimidium non reſtitueret domino agri, peccaret, Nauar. dicto cap. 17. num. 172.

Cæterum Principum legibus hodie theſaurum, ſiue inueniatur in agro alieno, ſiue in proprio, ſpectare ad Principem, huncque eſſe iam vſum apud omnes ferè nationes, & hinc Hiſpaniarum Regem, cum primum nouerit, theſaurum eſſe inuētum, ſibi illum applicare, data inuentori, vel domino agri quinta parte, ſcribit, defendēdo vſum hunc, tanquam licitum, & iuſtum, Mich. Sal. d. q. 66. art. 5. concl. 6. verſ. ſed nihilominus. Et adeo iſte vſus inualuit, vt contra inuentores, præcedentibus legitimis inditijs de inuentione, eaq, negata, ſeu integro theſauro non patefacto, procedant ad torturam: ſed quicquid ſit de iuſtitia harum legum, & vſus, non eſt hic locus, vt ſuper materiam theſauri vlterius immoremur.

Tertius caſus eſt, quando inuenitur res, quæ de propinquo erat in bonis alicuius, & tūc denuo diſtinguo inter qualitates rerum.

Aut enim res inuenta eſt vilis, ſeu modici momenti, & tunc inueniens, ſi eam non reſtituat, non peccat mortaliter, Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. ſub nu. 170. verſ. diximus. ego intelligo hoc eſſe verum, quādo is qui

qui eam inuenit, veriſimiliter poteſt credere, eam haberi pro derelicta, quòd ſi non credat, haberi pro derelicta, cenſeo adhuc, quòd inueniens non teneatur vti diligentia ad ſciendum dominum, cum illa diligentia poſſet pluris æſtimari, quàm res ipſa; ſed ſi, nulla adhibita diligentia, certò ſciret dominum; conſulerem ſemper pro reſtitutione.

Aut res inuenta eſt notabilis æſtimationis; & tunc denuo diſtinguo. Vel inuentor rem illam accipit animo eam retinendi: & tunc eo ipſo committit furtum, Card. de Turrecrem. d. cap. ſi quid. ſub num. 1. & ideo licet non appareat dominus, cui ſit facienda reſtitutio, tamen peccat mortaliter. Vel rem inuentam accipit non animo retinendi, ſed reſtituendi domino, qui eam pro derelicta non habet: & tunc non committit furtum, Card. de Turrecr. in loco, ſupra proximè citato, & omnes communiter: Verum ſicut fides ſine opere eſt mortua, ita iſte animus, non facta alia diligentia pro reſtitutione facienda, non ſufficit; quare, ſi cognoſcit dominum rei inuentæ, debet illi quàm citò, cum commodè potuerit, reſtituere; alioqui, ſi eum non cognoſcat, debet diligenter inquirere, vt eum ſciat, & in his concordant communiter omnes: quòd ſi, facta diligenti inquiſitione, eum non inueniat; tunc ſunt opiniones: aliqui enim tenent, quòd teneatur pauperibus diſtribuere, Nauar. d. cap. 17. num. 171. & de communi inter Canoniſtas teſtatur Mich. Sal. d. art. 5. contr. 1. initio, fol. 398. in fine, & 399. alij verò tenent, inuentorem poſſe ſibi retinere, & vtramque opinionem eſſe probabilem, & hanc probabiliorem teſtatur, & ſequitur Mich. Sal. d. contr. 1. verſ. oppoſitum. & in fine, verſ. vtraque. ſed ſi ipſe inuentor ſit pauper, conueniunt omnes, quòd poſſit in toto, vel pro parte ſibi retinere, adhibito conſilio confeſſarij, Mich. Sal. d. contr. 1. initio, & Nauar. d. cap. 17. num. 171. addens, vt caueat inuentor, ne à cupiditate ſeductus, negligenter dominum inquirat, & ſibi ſeipſum pauperiorem, quàm ſit, perſuadeat.

Reliqua quædam, quæ pertinent ad huius ſextæ illationis materiam in foro contentioſo, habes ſupra quæſt. 1. ſub num. 556. exemplific. 6.

Et hæc ſatis circa primam declarationem, poſitam ſupra num. 62.

83 Declara ſecundo, extendendo eaſdem concluſionem, & declarationem, poſitas ſupra ſub num. 60. & 62. vt detinere rem alienam ſcienter ſine conſenſu domini, dicatur, etiam ſi dominus rei egerit in iudicio, & ſuccubuerit, quia illa ſuccumbentia non inducit conſenſum, nec tollit obligationem reſtituendi in foro conſcientiæ.

Infero primo, probando hanc declarationem, quòd ſi contra inſtrumentum mutui aliquando non poſſit excipi de iure poſitiuo, tamen non excuſor de iure, & in foro conſcientiæ, & pœnitentiæ quoad Deum, & hoc ea ratione, quia iſtud ius humanum eſt fundatum ſuper præſumptione, & incerto, Bal. in l. cum quis. num. 14. verſus finem, ibi, item poſuit exemplum. C. de iur. & fact. ign. quare ſi tu ſpe futuræ numerationis confeſſus es in ſcriptura, te habuiſſe mutuo à me centum, quæ re vera nunquam tibi dederim, &, elapſo biennio, tu à me conuentus, & à iudice condemnatus, quia non potuiſti probare exceptionem non numeratæ pecuniæ, ea mihi coactus per ſententiam ſoluiſti, ego in foro conſcientiæ teneor tibi ea reſtituere, licet in foro fori ſim rei iudicatæ exceptione tutus; & ratio eſt, quia illa 100. habeo à te ſine tuo conſenſu, ſiquidem ſub ſpe futuræ numerationis voluiſti ad eorum ſolutionem obligari; ſed, non ſecuta numeratione, noluiſti; vnde licet ſententia iudicis ſit ritè, & rectè lata ex diſpoſitione legis, præſumentis numerationem, & ſic conſenſum; tamen in foro conſcientiæ eſt iniuſta, & ideo in eo non obligat, per ea, quæ dixi infra num. 87. & cum tota hac illatione concordant in effectu, quæ ſcribit Abb. in cap. 8. quia plerique. num. 18. 19. & 20. de immun. eccl.

Et quia ego teneor reſtituere in foro conſcientiæ, vt dixi, ideo multò minus teneris tu in foro conſcientiæ ſoluere, quamuis lapſum ſit biennium, attenditur enim in foro conſcientiæ veritas, & non præſumptio, Innoc. in d. cap 8. quia plerique. num. 2. in fine, de immun. eccleſ. quem ibidem ſequuntur Io. Andr. ſub num. 4. Ant. de Butr. ſub num. 9. caſ. 4. Anch. num. 8. q. 2. & Abb. num. 18.

84 Subinfero generaliter, quòd condemnatus iniuſtè per ſententiam iudicis (dico iniuſtè, inſpecto foro interiori, ſed, inſpecto exteriori, eſt iuſta) non tenetur in foro conſcientiæ ſatisfacere condemnationi, Innoc. in eod. cap. quia plerique. num. 3. verſ. idem eſt etiam. Io. Andr. ſub num. 4. & latius Ant. de Butr. num. 9. il 2. ibi, ex hoc patet. Anchar. ſub nu. 8. ibi, idem dicit in eo. & Abb. nu. 19. & ſeqq.

& ſeqq. vbi quatuor colligit concluſiones, & Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 3. cauſ. 7. verſ. de ſententia. & ſeqq. vſque ad octauam cauſ. fol. 44. & 45. &, quòd conuentus rei vendicatione, & iniuſtè condemnatus cum præcepto de reſtituendo, poſſit retinere, nec rem reſtituere, & in foro conſcientiæ non peccet, ſequitur Franc. Niconit. in cap. quoniam contra. par. 1. num. 686. de probat. tom. 3. fol. 312.

85 Explica obiter hanc ſubillationẽ, vt ſententia poſſit multis modis eſſe iniuſta in foro interiori, quamuis ſit iuſta in foro exteriori.

Primo erit iniuſta, quando reus eſt abſolutus, quia actori defecerit non ius, ſed probatio: hic enim reus, etſi in foro exteriori ſit abſolutus, tamen in foro interiori eſt condemnatus, ideoq; in eo foro tenetur ſatisfacere, & reſtituere actori, ac ſi ab eo rapuiſſet, quia coram Deo habet infectam conſcientiam, ſicut raptor; nam DEVS plus ad affectum reſpicit, quàm ad actum, & ideo, vt dicit text. in cap. 6. ſi quid inueniſti. 14. q. 5. *qui alienum negat, ſi poſſet, tolleret: Deus enim cor interrogat, non manum*. adde quæ ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 530.

86 Secundo dicitur iniuſta, quando quis ex falſis teſtibus, ſeu ſcripturis fuit condemnatus; quare is in foro conſcientiæ non tenetur huic ſententiæ parere, & aduerſarius, qui ex hac ſententia aliquid conſequeretur, teneretur in foro conſcientiæ illud reſtituere, quamuis in foro fori eſſet tutus, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 1. concl. 2. verſ. porrò. in fine, fol. 135. & hæc ſunt clara, & nemo ex Chriſtianis poſſet habere conſcientiam ita peruerſam, vt ſibi contrarium dictaret.

87 Tertio diceretur iniuſta, quando lex præſumeret præſumptione iuris, & ex hac præſumptione ferretur ſententia in caſu, in quo veritas eſſet in contrarium, & ideo, vti fundata in falſa præſumptione, vim non habet in foro animæ, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5 de dominio, art. 1. concl. 2. verſ. porro. in fine, fol. 135. & patet ex his, quæ dixi ſup. ſub num. 83. illat. 1. & proinde quando debitor non ſoluit, licet fuerit à iudice abſolutus, eo; quia lex, ſeu ſtatutum mandet, vt, lapſo certo tempore, præſumatur ſolutio, ſeu ſatisfactio, prout hanc præſumpţam ſolutionem mandant ſtatut. Vrbis lib. 1. cap. 158. & 159. tamen in foro conſcientiæ debet à confeſſario condemnari ad ſoluendum.

88 Quarto diceretur iniuſta, etiam ſi eſſet lata ex præſumptione iuris, & de iure, ſed veritas eſſet in contrarium; nam etſi ſit iuſta in foro fori, ita vt contra illam præſumptionem non admittatur probatio in contrarium, niſi per confeſſionem partis, cuius fauore præſumptio inducitur; tamen in foro interiori eſt iniuſta, quia eiuſmodi lex, quæ præſumit præſumptione iuris, & de iure, non debet in foro conſcientiæ ſeruari, ſuppoſita veritate contra præſumptionem, ſic in effectu ſentit Abb. in cap. 8. quia plerique. num. 39. verſ. ego latius. de immun. eccleſ. Felyn. in cap. 1. fallen. 6. ſub num. 40. verſ. hanc fallentiam. de conſtit. & rationem adduxi ſupra q. 1. nu. 529. verſ. confirmatur primo. & proinde ſi ratio, quare hæres, non confecto inuentario, teneatur vltra vires hæreditarias, eſſet, quia præſumeretur contra eum dolus, & ſubtractio bonorum, ſeu præſumeretur hæreditas ſoluendo, niſi contrarium probaretur; per ea, quæ refert Brun. tract. de ceſs. bon. q. 6. 4. quæſt. princip. num. 1. & ſub num. 7. tom. 3. par. 2. fol. 184. vtique hæres, non confecto inuentario, iuſtè condemnaretur ad integrum, ſed in foro pœnitentiali non teneretur vltra vires hæreditarias, Brun. d. q. 6. num. 10. in fine, & nu. 11. ſiue eſſet præſumptio iuris, ſiue præſumptio iuris, & de iure: verum an præfata ratio ſit vera, vide text. in §. ſi vero non fecerit inuentarium. Auth. de hæred. & falc.

89 Quinto dicitur iniuſta, quando ſententia non eſt lata ex lege præſumente, ſed ex lege diſponente, expreſſa cauſa, quæ ceſſet in caſu ſententiæ, quia tunc eo caſu ſententia in foro interiori eſt indiſtinctè iniuſta; at in foro exteriori non eſſet iniuſta, niſi iudicialiter conſtaret, quòd ceſſat ratio, Abb. in loco, ſupra proximè citato.

Exemplifica hunc quintum modum in ſententia lata, contra repetentem mutuum à filiofamilias; nam licet Senatuſc. Macedon. ad obuiandum, ne filius procuret, ſeu anhelet ad mortem patris, deneget mutuatori actionem, ſeu filio mutuatario det exceptionem, l. 1. ff. ad Senatuſc. maced. tamen filius familias, cui quis mutuauerit propter charitatem, vt puta, quia viderit eum in aliquo periculo, propter quod indigebat pecunia, ſeu mutuauerit ad neceſſarios ſumptus, quos patris pietas non recuſaſſet, tenetur in foro conſcientiæ reſtituere, vt latè explicant Ant.

de

de Butr. in d.cap. quia plerique, ſub num.7. ibi, ex hoc patet. & num.8.& latius Abb.nu. 26.& 27.q.8.& Mant.de tac.& ambig.conuent.lib.8.tit.7. num.33. & ſeqq. tom.1. & dixi latius ſupra q.1. num.532.

Quinimo iſto caſu,& multis alijs caſibus, non ſolum filiumfamilias teneri in foro conſcientiæ, ſed etiam in foro exteriori, probata qualitate mutui, quia in illis caſibus Senatuſconſultum macedonianum non habeat locum,ſcribunt Molin. de iuſt. to.2. de contract. diſput.301. in caſu octauo, & caſ.1.& ſeqq. verſ.in ſeqq. col.220.& 221. vbi enumerat alios nouem caſus,& Mantic. d.tit.7. num.16. & ſeqq. vbi per viam reſtrictionum ponit alios viginti duos caſus.

Quare extra hos caſus procedit, quod in d.cap.quia plerique. ſcribunt ſimpliciter Innoc. ſub num.3. verſ.quidam tamen dicunt. Io.Andr. ſub num. 4. ibi, quid in eo qui tutus eſt. & Petr.de Anch.num.11. q. 4. dum ſcribunt, quòd exceptio macedoniana non eſt inducta ſolum in odium mutuatoris, ſed propter bonum publicum, vt euitentur mortes parentum,& quòd propterea nec in foro conſcientiæ filiusfamilias tenetur reſtituere.

Contra hunc modum vrgent, quæ ſcripſi ſupra q.1. ſub num.510.in 1. limit.

90 Sexto diceretur iniuſta, quando cauſa, quamuis in lege non ſit expreſſa, poſſet vnica tantum reddi, quia tunc haberetur pro expreſſa, & ideo concludendum eſt idem prorſus, quod in præcedenti, Abb. vbi ſup. quem & alios citaui ſupra q.1.nu.515. verſ. limitatio.

Secus quando cauſa non eſt expreſſa, & poteſt non vnica tantum reddi, ſed multiplex, quia iſto caſu non poſſet dici, quòd cauſa ceſſaret, ideoq; ſententia remaneret iuſta in vtroque foro, per ea, quæ dixi d.num.515.& 514. in 3. limit.

91 Reſtringe eandem concluſionem, eiuſq; illationes, poſitas ſup.nu.60.& ſeqq. prout erunt applicabiles, vt quoties is, qui reſtituere debet, aliquid commutatiuè, & vtiliter dederit, non teneatur reſtituere, niſi ſibi commutatum reddatur.

Infero, probando, & extendendo, quòd ſi quis ſit iuſtè condemnatus ad reſtituendum, id, quod furto alicui ſubtraxit, & iſte condemnatus in rei veritate debeat tantundem conſequi ab eodem, cui ideo furatus ſit, & quia aliter ab eo conſequi non poteſt, cum ſibi deficiat probatio, non tenetur reſtituere, nec aliter parere ſententiæ in foro interiori; licet teneatur in foro fori, per ea, quæ in his terminis reſpondet Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb.reſtit. q.11. col.5. in fine, & 6. verſ.quid tamen. fol.102.& 103. & pro maiori huius illationis intelligentia, adde, quæ ſcripſi ſupra num.2.

Et hæc ſatis de prima concluſione, poſita ſupra num.60.

92 Secunda concluſio eſt, quòd nemo tenetur alteri dare, ſeu reſtituere rem propriam, quam iuſtè poſſidet, vt latè, & efficaciter patet ex ſeqq. extenſionibus.

Declara hanc concluſionem, vt res propria dicatur illa, quam habuit cum legitimo conſenſu veri domini ſine dolo,& ſine fraude, quia per conſenſum transferuntur res,& earum dominia, l.9. qua ratione. §.hæ quoque. ff. de acquir.rer.dom. & §.per traditionem. Inſtit.de rer.diuiſ. imò, vt dicitur in d. §.hæ quoque. nihil tàm conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis, rem ſuam in alium transferri, ratam haberi; quod notat etiam Io. Andr. in cap. poſſeſſor. ſub num.26.& ſub num.28. verſus finem,de reg.iur.in 6.quare generaliter conſenſu ſiunt obligationes, l.2.conſenſu. ff. de act.& oblig. & ideo poteſt quis à rei ſuæ dominio cadere per voluntatem propriam, vt per viam donationis, aut alterius contractus, Medin.in ſuis tractat.tom.2.tit.de reb. reſtit.q.1.verſ.poteſt tertio.col. antepenult. fol.10. & nullus peccat,alienum detinendo, ſi de conſenſu elicito ipſius domini detineat, Medin.d.tit.de reb.reſtit. q.2. verſ.ſecundo nullus. col.2. & verſ.tertio quia. col. 5. fol.13. vbi declarat.

93 Extende primo, probando eandem declarationem, vt procedat etiam ſi is, qui eam habuit, eſſet ex culpa, & delicto proprio incapax acquiſitionis; vt puta, quia ſit perpetuus hoſtis, & inimicus fidei,quia iſte, ſi non eſſet mortuus in fide, poſſet tuta conſciētia retinere;ſed quia mortuo ſtultè daretur medicina; ideo fruſtra de hoc quærimus: ſi verò non eſt infidelis, ſed eſt hoſtis Reip. tunc pro foro exteriori conſule, quæ ſcripſi in meo tract.de iudic.cauſ.lib.2.cap.9.num. 1068. & ſeqq. vſque ad num.1097. vbi egi an poſſit acquirere: in foro autem interiori crederem,quòd nō teneatur reſtituere, quia ius humanum facit eum incapacem, vt non poſſit agere iudicialiter, & in foro contentioſo cogatur relaxare, ſed non præcipit, quòd

quòd ex ſe, & non coactus reſtituat, ſeu relaxet, ſiquidem illa retentio eſt iuris naturalis, quod in hac parte ſibi ademptum non eſt; & poſſunt hæc duo ſimul ſtare, quòd ego ſim incapax acquiſitionis ciuilis, & capax acquiſitionis naturalis; cui ius ciuile non vult, nec poteſt derogare; item aliud eſt, quòd ego non poſſim acquirere, & aliud, quòd ego tenear reſtituere; quare, imò à fortiori, etiam ille, cui iſte incapax daret, bona conſcientia poſſet retinere.

94 Reſtringe hanc extenſionem, vt quamuis hoſtis Reip. poſſit tuta conſcientia retinere, tamen qui ei, & fidei inimico promiſiſſet dare, non ſolum in foro interiori, & exteriori non teneretur obſeruare promiſſum, ſed in vtroque foro eſſet obligatus non obſeruare, quia turpem rem promiſerit, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 29.

95 Extende ſecundo, vt multò magis procedat, ſi eſſet incapax ſine culpa, & ſine dolo, vt puta, quia ſit ſeruus, qui licet de iure ciuili ſit incapax ad agendum, & ad retinendum in foro contentioſo; tamen in foro interiori, & ſic non contentioſo eſt capax ad acquirendum, & retinendum naturaliter, ideoq; qui ei aliquid promiſerit, erit in hoc foro naturaliter obligatus, ita vt, ſi non obſeruet, peccet, & de tali promiſſo non poſſit facere eleemoſynam, Innoc. in cap. 8. quia plerique. num. 1. in fine, Io. Andr. num. 3. in fine, Anch. ſub num. 6. & declarant Ant. de Butr. ſub num. 3. caſ. 2. & Abb. nu. 9. & ſeqq. q. 2. de immun. eccleſ.

96 Infero ex hac extenſione, quòd ſi tu promiſeris dare pecuniam Fratri ordinis Capuccinorum, duo oriuntur dubia: Primum, an tu in foro conſcientiæ tenearis illi, volenti accipere, dare: & licet prima facie videatur forſan alicui, quòd ſic, ex quò peccaret Capuccinus, accipiendo contra regulam, & non tu, quia tu dares non in contemptũ regulæ, ſed pro obſeruatione promiſſionis, ad quam te obligat ius naturale, ſicut etiam in vſura non peccat qui eam ſoluit, ſed qui eam recipit, vt dixi ſupra q. 1. ſub num. 407. verſ. vna. tamen contrarium eſt verũ, quia vel tu ignorabas incapacitatem Capuccini, & promiſſio, vti erronea, non tenet, vel ſciebas, & tunc promiſſio, vti illicita, contemnenda eſt, ſicut & is, qui promiſit reſtituere depoſitum, non debet illud reſtituere in caſibus, in quibus reſtitutio pernicioſè operatur, vt dixi ſupra nu. 28. & 29. Secundum dubium eſt, an Capuccinus, ſi accepiſſet, teneretur illi, qui dedit, reſtituere, & dico, quòd non, ſed in alios pios vſus eſſet arbitrio ſuperioris conuertendum.

97 Extende tertio, vt multò magis procedat, quando is, cui datur, non eſt incapax acquiſitionis, vt in præced. extenſione, ſed eſt ſolum inhabilis ad contrahendũ cum ſuo damno, quia iſte poteſt non ſolum retinere in foro conſcientiæ, ſed etiam in foro contentioſo, ideſt, in foro exteriori: non enim deficit conſenſus transferentis dominium, cuius tranſlationem lex humana non impedit, niſi reſpectu transferentis, quando careret pleno iudicio, non autem reſpectu eius, in quem transfertur; nam lex ſolet iſtis in aduerſis ſubuenire, non in proſperè geſtis obſtare.

98 Extende quarto, vt procedat etiam ſi habuerit propter illicitum, ſeu inhoneſtum exercitium, vt puta, quia ſit meretrix, quæ etſi, fornicando, faciat contra legem naturæ, Sot. de iuſt. & iur. lib. 5. q. 3. art. 3. in reſponſ. ad primum Martini argumentum, col. 3. fol. 434. paulò poſt initium, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 4. de dominio, art. 1. concl. 1. verſ. & confirmatur. fol. 125. & communiter omnes Theologi, & ſic etiam contra ius diuinum, Clar. recept. ſent. lib. 5. §. fornicatio. initio, & conſequẽter eſt peccatum mortale, ita vt, qui aſſereret contrarium, eſſet hæreticus, Sot. & Mich. Sal. in locis, ſup. citatis, & Clar. d. §. fornicatio, initio, & §. hæreſis. paulò poſt initium; &, quòd fornicatio ſit peccatum mortale, lege non ſolum humana, ſed diuina, & naturali prohibitum, articulo de more ſuo diſputato, firmat Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 19. tamen meretrix poteſt in conſcientia, & in foro fori retinere, quod ex meretricio acquiſiuit: ſimiliter mathematicus, licet dolo, vel fraude, & ſuaſionibus aliquem induxerit ad ſibi credendum, tamen non tenetur reſtituere, nec in foro exteriori, neque in foro interiori, Innoc. in cap. 8. quia plerique. num. 2. verſ. ſi autem. quem ibidem ſequuntur Io. Andr. num. 4. Ant. de Butr. num. 5. verſus finem, & num. 6. Anch. ſub num. 12. q. 5. ibi, ſi autem ex negotiatione. & Abb. in 3. q. num. 12. & 13. & communiter omnes, de immun. eccleſ. dicens, quòd ſi meretrix, vel mathematicus dolo, fraude, & ſuaſionibus aliquem induxerit ad ſibi credendum, & hic ſuaſionibus inductus, pecuniam dedit, non

compe-

competit ei repetitio, cum vtrobique verſetur turpitudo, in qua potior eſt cauſa poſſidentis, & ſubdir, & cum ſit hæc iuſta pœnitentia, in foro pœnitentiali eſt ſeruanda; quod expreſsius dicit Ant.de Butr. & Abb. ſupracitati, dicendo, quòd neque in foro animæ iſti tenentur reſtituere: eſſe tamen vtrique pœnitentiam in foro conſcientiæ iniungendam, ſcribunt Io. Andr.& ijdem Ant.de Butr.& Abb. ſupracitati; & quòd ei, qui dedit meretrici propter actum venereum meretricalem, denegetur repetitio, & reſtitutio, latè firmant Medin.in ſuis tract. tom.2. tit.de reb.reſtit.q.20.col.4.verſ. ſi vero turpitudo. & ſeqq. fol. 154. in fine, & ſeqq. & largius Sot.de iuſt.& iur.lib.4.q.7. art. 1. in reſponſ. ad ſecundum argumentum, col. 7. ibi, quapropter mulier. fol. 369. & Mich. Sal.ad D.Thom.2.2.q.62.art.5. controu.4. initio,& concl.1.per totam, fol.241.& 242. & Addit. ad Abb.in d.cap.8.quia plerique ſub num.13.in verbo, meretrici. & hanc eſſe tàm Iuriſconſultorum, quàm Canoniſtarum, & Theologorum communem opinionem, teſtatur, ſed non ſequitur, Nauar. in man. confeſs.cap.17. ſub num.34.verſ.dico quarto. & teſtatur, & ſequitur Io.Azor.de inſtit. moral. par.3.lib.4.tit.dc reſtit. cap.21.q.1. verſ.difficultas. & ſeqq. col. 290. & probatur ex textu in l.4. idem etſi. ff. de condict. ob turp. cauſ. in illis verbis: *ſed quod meretrici datur, repeti non poteſt,&c. ſed noua ratione, non ea, quia vtriuſque turpitudo verſatur, ſed ſolius dantis: illa enim turpiter faceret, quòd ſit meretrix; ſed non turpiter acciperet, cum ſit meretrix*. & in huius extenſionis ſententiam, loquendo de dato meretrici, profectò iuit Couar. in cap.4.peccatum. par.2. §.2. ſub num. 1. & ſeqq. de reg. iur.in 6. tom.1. fol.616. conſideratis rationibus, quibus latè diſputat, & firmat, meretricem poſſe in foro exteriori agere ad mercedem fornicationis promiſſam, vel non promiſſam, & apertius Io.Azor. d.cap.21. q.2. verſ.cæterum, dicens, quòd is, qui propter fornicationem commiſſam cum meretrice promiſit ei mercedem, tenetur ei eam ſoluere in conſcientia.

99 Contraria opinio, nempè, quòd tàm mathematicus, & meretrix, quàm alius quiuis, cui turpiter detur, debeat reſtituere tàm in foro interiori, quàm in foro exteriori, ſuadetur hoc vnico argumento, quia pro opere peccaminoſo, ideſt, criminoſo, ſeu quod habet turpem cauſam, non eſt licitum pretium accipere, nec acceptum retinere; quare quicquid eſt acquiſitum per actum peccaminoſum, debet reſtitui, vt argumentatur Medin.d.q.20.initio, & verſ. vniuerſalius. fol. 153. & 154.col.1. & verſ. aliquando mihi. fol.156. & ita, niſi ex alia circunſtantia poſſit hoc lucrum iuſtificari, firmat, verſ.& per hæc. col.10. fol. 157. & huius argumenti ſeu concluſionis veritas ex multis patet exemplis.

100 Primo, quia quod datur iudici, vt iuſtam ferat ſententiam, & teſti, vt verum perhibeat teſtimonium, debet ſecundum ius canonicum reſtitui, cap.15.non ſanè. 14. q.5. Medin.d.q.20. verſ.in oppoſitum. fol.154. col.2. & q.25. col. 10. verſ. iam de eo. fol. 197.initio, Nauar.in man. confeſs. cap. 17. num.33. verſ. tertio principaliter. & ſub nu. 34. verſ.ſeptimo quod. in fine, Mich.Sal.ad D.Thom.2.2.q.62.art.5. controu.3. concl. 3.verſ.tertio ſi iudex. fol.238. Io.Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.4.tit.de reſtit. cap.21. q.4.verſ.quæres an aliqua. in fine, col. 295. & hanc opinionem, vt danti detur repetitio, eſſe frequentiori iudicio, & interpretum ſuffragio receptam, ſcribit, eam declarando, Couar. in cap.4. peccatum. par. 2. §.3. ſub num.1.& 2.de reg.iur.in 6. tom.1. fol.620. & 621. Sed an hæc opinio procedat etiam ſecũdum ius ciuile eſt valde dubium ex obſcuriſsimo textu in l.2.ff.de condict.ob turp. cauſ. ibi; *ſed & ſi dedi, vt ſecundum me in bona cauſa iudex pronunciaret, eſt quidem relatum, condictioni locum eſſe: ſed hic quoque crimen contrahit: iudicem enim corrumpere videtur; & ita pridem Imperator noſter conſtituit, litem eum perdere*.

Contra hoc exemplum, & pro eius intelligentia, & explicatione dictæ l.2. vide omnino infra num. 107. verſ.ad primum.

101 Secundo, quia quod datur iudici, vt iniuſtam ferat ſententiam, & teſti, vt falſum dicat teſtimonium, debet reſtitui, Medin.in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. reſtit. q.20.initio, & in reſp. ad rationes, verſ.ad primam. fol.159.col.1.in fine,& hanc eſſe opinionem communem inter Theologos, Iureconſultos, & Canoniſtas bis teſtatur, licet eam non ſequatur, Io.Azor.d.cap.21.q.4.& verſ.quæres an aliqua. col.295. nam cum iudicia, & teſtimonia,(quæ nec iuſta, nec vera vendenda ſint) iniqua, & falſa venduntur, multò ſceleratius vtique pecunia ſumitur, d.cap. non

non ſanè. 14.q.5. ſi ergo reſtitui debet pretium ſententiæ iuſtæ, & teſtimonij veti, quia illius acceptio fuit peccatum, multò magis reſtitui debet pretiũ ſententię iniuſtę, & teſtimonij non veti, cum illius acceptio ſit maius peccatum, vt argumentatut etiã Medin.ead. q. 20.col.7.in fine, verſ.ſecundo idẽ, fol.156.

Contra hanc ſecundam. reiecta communi opinione, tenent Mich. Sal. ad D. Thom. d.art.5.controu.3.concluſ.5.verſus fine n., verſ.quod ſi quæras. fol.240.col.2.initio & Io. Azor.d.q.4.verſ.quæres an aliqua. & benè probatur ex l. 3. *vbi autem & dantis, & accipientis turpitudo verſatur, non poſſe repeti dicimus, veluti ſi pecunia detur vt malè iudicetur*. ff. de condict. ob turp. cauſ. & l. ſeq. idem etſi.ff.eod. *item ſi dederit fur, ne proderetur, quoniam vtriuſque turpitudo verſatur, repetitio ceſſat*.

102 Ratio diuerſitatis inter primum, & ſecundum caſum poteſt eſſe varia, & ideo multiplex: Prima enim tatio eſt, quia cum ſententia ſit de ſui natura, & ex iuſtitia, exq; proprio officio iuſtè, & gratis ferenda, non eſt vendibilis, neque pretio æſtimabilis: at ſententia iniuſta, etſi nullo modo ferenda ſit, ſi tamen feratur, eſt actio pretio æſtimabilis, & vendibilis ſecundum ſe; ita Mich. Sal. ſupra proximè citatus. Secunda, quia iudex pro ſententijs iuſtè ferendis habet ſtipẽdium publicum; & ideo ſi quid aliud accipit, tenetur teſtituere, quia pro obeundo officio ſuo duplex exigeret ſtipendium; at pro ſententijs iniuſtè ferendis nõ habet ſtipendium publicum: ergo, licet, iniuſtam ferendo ſententiam, grauiſſimè peccet, tamen non iniuſtè accipit pretium, ſibi oblatum; ita Ioan. Azor. in loco ſupra proximè citato. Tertia ratio eſt, quia in primo caſu verſatut ſolum turpitudo ex parte recipientis, nempè, iudicis, & teſtis, quia accipiunt pretium eius, quod gratis dare debent, ideoque eſt inuendibile, non autem ex parte dantis; meritò qui turpitet, & peccaminosè recipit, debet puniri, vt reſtituat, & qui non turpiter dedit, cum dederit in cauſam bonam, non debet puniri in eo, vt ei denegetur repetitio: at in ſecundo caſu verſatur etiam turpitudo dantis, & ſic turpitudo vtriuſque, vt in d. l. 3. & in pari cauſa poſſeſſoris conditio melior habetur, l. 2. cum te. C. de condict. ob turp. cauſ. ita ſentire communiter Doct. ſcribit Medin.d.q.20.col.4. verſ.in oppoſitum. fol. 154. licet ipſe aliam excogitet generalem in hac materia tationem, de qua nos infra num. 105. verſ.confitmatur ſecundo. hæcq; tertia ratio eſt non ſolum cõmunis, ſed aperta iuris diſtinctione probatut; nam quod datur ob turpem cauſam; aut datur, vt dantis ſit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut vt vtriuſque. l. 1. ff. de condict. ob turp. cauſ. Si in primo caſu, vt dantis ſit turpitudo, non accipientis, tunc non datur tepetitio, & ideo quod quis tutpiter dat meretrici, & meretrix non turpitet recipit, non tenetur reſtituere; meretrix namque turpiter agit in eo, quòd efficitur meretrix, ſed poſtquam eſt meretrix, non tutpitet agit, recipiendo mercedem, d.l.4. cuius verba retuli ſup. ſub nu. 98. in extenſione: imò, ſi turpiter danti non datut repetitio, etiam quando interuenit turpitudo recipientis, cum in pari cauſa melior ſit conditio poſſidentis, vt dixi hìc ſupra, quantò minus ei dati debet, quando deeſt turpitudo recipientis? Si in ſecundo caſu, quando accipientis tantum verſatur turpitudo, tunc datur tepetitio, vt in primo exemplo, quãdo iudex, ſeu teſtis pro iuſtè obeundo eorum officio accipiunt, & dicitur verſari turpitudo ex parte accipientis, quãdo accipit aliquid, vt faciat id, quod ſine illo dato renetur facere, Nauar. in man. confeſsar. cap. 17. ſub n. 34. verſ.ſecũdo infertut. & ratio eſt euidens, quia à cõtraria ratione, ſi dãs turpiter, non tepetit ab eo, qui tutpiter non recipit: ergo à contrario, dans non turpiter, repetit ab eo, qui turpiter recepit: Si in tertio caſu, quãdo vtriuſque verſatur turpitudo; tũc denegatut repetitio, quia, vt dixi, in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, ſicur denegaretur actio ob eandem regulam, quòd in pari turpitudinis cauſa melior ſit condito poſſidentis; & ideo iudex, cui ob ſententiam iniuſtè latam eſſet quid promiſſum, non poſſet agere, quia ſunt in pari cauſa tutpitudinis; Couar. in cap. 4. peccatum. par. 2. §. 2. ſub num. 6. verſ. ſecunda in pari. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 618. & quòd acceptum iniuſtè de voluntate dantis, ita vt verſetur ex vtraque parte turpitudo; non ſit reſtituendum, ſaltem regulariter de præcepto, probat Nauar. d. cap. 17. ſub num. 30. verſ. ſecundo dico. & verſ. ſeqq.

103 Tertio, quia ſi Aduocato datur, vt iniuſtum præbeat patrocinium, ſeu Iutiſconſulto, vt iniuſtum ſubſcribat conſilium, poteſt qui dedit, ei dicere: redde quod accepiſti,

quando in iudicio contra veritatem ſtetiſti, iudicem feſelliſti, & iniuſtam cauſam viciſti, & iuſtius ſic ei dixerit, quàm, ſi, redde, diceter, illi, qui ex ſui officij debito, iudice iubenre, hominem vinxit, & in iudicium adduxit, &, ne fugeret, tenuit, D. Auguſt. in epiſt. 54. ad Macedonium: quare, ſi iuſtum eſt, vt miniſtet iudicis reſtituat, quod accepit pro capiendo homine nefario, & carceri tradendo; qui actus non fuit malus, ſed iuſtus; quantò iuſtius erit, vt aduocatus reſtituat, quæ accepit pro iniuſto patrocinio? niſi, inquit D. Auguſtinus, reſtituendum forte ſit alienum, quod per furtum clanculum auſertur, & non, alienum, quod in ipſo foro, vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumuentis legibus, obtinetur? quare apertè dicit, pretium pro iniuſto patrocinio, & pro iniqua ſententia receptum, eſſe reſtituendum; nec à reſtitutione liberari in foro conſcientiæ, quamuis leges actionem ad repetendum denegent, ſic ex eo referunt Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 20. col. 7. in fine, verſ. ſecundo idem. fol. 156. & breuius Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 5. controu. 3. concl. 5. verſ. ſed contra. & verſ. reſpondeo. fol. 240.

104 Quarto, quia ſi quis dederit alicui, ne homicidium, aut aliam iniuriam committat, vel vt ab alio malo opere deſiſtar, & ille deſiſtit, poteſt adhuc repetere, l. 2. vt puta. ff. de condict. ob turp. cauſ. & hanc eſſe communem opinionem in foro conſcientiæ, reſtatur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 21. q. 6. col. 297. nam pro opere, ad quod quis de præcepto tenetur, non eſt licitum aliquid recipere, Medin. d. q. 20. col. 5. initio, verſ. quarto idem. fol. 157.

Confirmatur primo idem argumentum, adductum ſupra num. 99. verſ. contraria. quia ſi actus vti peccaminoſus, ſeu criminoſus eſt illicitus, & ideo prohibitus à lege; ergo vri peccaminoſum, & criminoſum erit etiam prohibitum lucrum ab illo procedens, Medin. d. q. 20. col. 3. verſ. vniuerſalius. fol. 154. quia ſicut *ſi radix ſancta & rami*, ad Rom. 11. num. 16. ita ſi radix mala, & rami erunt mali, nam, vt habetur Matth. 7. num. 18. & Luc. 6. num. 43. arbor mala non poteſt bonos fructus facere; quare & iniquitatis mercedem retineri non poſſe, argumento nobis eſt reſtitutio pretij, quam fecit Iudas, vt conſiderat Medin. d. q. 20. verſ. aliquando mihi, in fine, col. 7. fol. 156.

105 Confirmatur ſecundo, quia opus peccaminoſum non eſt venale, ſicut neque venalis eſt res ſpiritualis; hæc, quia excedit omnem valorem, & nullum pretium poteſt ei correſpondere; illud verò, quia nullius eſt valoris, ſed omnino tanquam vile; & turpe fugiendum, Medin. ead. q. 20. col. 7. verſ. aliquando mihi. fol. 156.

Confirmatur tertio, quia recipiens rem contra legis prohibitionem, non poteſt illam retinere cum bona conſcientia, ſed tenetur illam reſtituere, Gemin. in cap. vnico, §. qui verò. num. 3. in fine, de cler. non reſid. in 6.

Confirmatur quarto, quia ſi quid ex actu, nulliter geſto, ſeu contractu nullo acquiratur, illud in conſcientia retineri non poteſt, per ea, quæ ſcripſi ſupra num. 68. & ſeqq. ergo multò minus retineri poteſt, quod acquiritur ex actu, qui eſt peior, quàm actus nullus.

106 His non obſtantibus, extenſio poſita ſup. num. 98. eſt vera, & tenetur communiter tàm in foro fori, quàm in foro conſcientiæ.

Ratio autem huius extenſionis ſecundum Nauar. infra citatum, non eſt ea, quam ex lege ipſa retuli ſupra ſub d. num. 98. videlicet, quia meretrix turpiter faciat, eo, quòd ſit meretrix, non tamen turpiter accipiat, cum ſit meretrix; ſiquidem hęc ratio pugnat contra ſeipſam, cum velit, meretricari eſſe turpe, & non eſſe turpe lucrum meretricium; ſi enim turpe eſt, aliquem lucrum accipere, vt homicidium committat, quia turpe eſt committere homicidium, non video, quomodo lucrum meretricium non ſit turpe, & ſit turpe meretricari, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 34. verſ. dico quarto.

Sed ratio eſt, quia acceptum de voluntate dantis, ita vt ab vtraque parte admittatur turpitudo, nulli eſt de præcepto reſtituendum, Nauar. d. cap. 17. ſub num. 36. verſ. ſecundum quod.

Verum licet motiuum, quo Nauar. rationem, ab ipſa lege expreſſam, impugnat, ſit ſatis conſiderabile, ratio tamen, quam ipſe poſtea adducit, non ſatisfacit, ſiquidem etiam in aſſaſſinio adeſt hinc inde turpitudo, & tamen datum vt committatur aſſaſſinium, tuta conſcientia non retinetur, per ea, quæ dixi infra ſub num. 108. in fine.

Erit igitur meo iudicio probabilior ratio, quam adduxi infra ſub d. num. 108. ibi, tertius actus eſt.

Ad argumentum contrarium reſpondeo, negan-

negando illud, quia actus meretricius eſt peccaminoſus, & tamen lucrum poteſt in vtroque foro retinere, vt oſtendi ſupra num.98.

107 **Ad primum exemplum** de pretio pro iuſta ſententia, & pro vero teſtimonio reſpondeo dupliciter: Primo dico, contrariam opinionem (nempè, quòd hodie ſecundum ius ciuile, iudex nõ teneatur reſtituere) eſſe veriorem, quia, vt habetur in l.2.ff.de condict.ob turp.cauſ.cuius verba retuli ſupra nu.100.in primo exemplo, etiã qui dat pro iuſtitia, crimen committit, cum videatur corrumpere iudicem; alias enim, ſi in foro fori daretur iſte caſus, vt liceret dare pro obtinenda iuſta ſententia, & ad redimendas indebitas vexationes, vtique, palliato iſto caſu, multæ fierẽt corruptiones, cum quiſque in propria cauſa iniquus ſit iudex, cuique enim videretur habere ius certum, Sot.de iuſt.& iur.lib.4.q.7. art.1.col.12.initio, fol.372.initio, & ſic, data vtriuſque turpitudine, iudex ſecundum opinionem eorum, quos citaui ſupra ſub num. 101. & 102. contra ſecundum exemplum, non tenetur reſtituere. Secundo reſpondeo, quòd etſi admitteremus opinionem, quòd iudex teneretur reſtituere, tamen dico, diuerſam eſſe rationem inter datum meretrici, & datum iudici, ita vt meretrix non teneatur reſtituere, & teneatur reſtituere iudex: ratio enim, quare meretrix non teneatur reſtituere, omiſſa ea, quam adducit l. 4. ff.de condict.ob turp.cauſ.cuius verba retuli ſupra ſub num.98. in extenſione, eſt, quia in dato meretrici concurrit libera voluntas, & ſpontaneus conſenſus dantis, qui colligitur ex iuſtitia commutatiua, ſicut innuit Medin.d.q.20.col.9.verſ.dixi notanter.fol.157. at in dato iudici pro iuſtitia non concurrit libera volutas, ſed potius furtum, & rapina, vt ex D.Auguſt. refert Mich.Sal.ad D.Tho. 2.2.q.62.art.5.controu.3.concl.3.verſ.tertio ſi iudex.fol.238.nam ſi actus iuſtitiæ debetur litigatori, tanquam quid proprium, & ideo ſine pretio, vt dixi ſupra num. 102. & ipſe ſoluit pretium eius, quod eſt ſuum, ſeu ſibi ſine pretio debetur; alterum neceſſariò ſequitur, vel quòd ignoranter ſoluerit, & ſic per errorem, vel compulſus ad redimendas indebitas vexationes; nemo enim vult iactare ſuum; non ſic eſt in meretrice, quia copia & locatio eius corporis non eſt ſcortatoris, & non debetur ſine pretio.

108 Ad ſecundum exemplum, de pretio dato pro iniuſta ſententia, ſeu pro falſo teſtimonio, priuſquam reſpondeam præmitto, articulum eſſe admodum difficilem, & Theologos, & Iureconſultos, qui de eo ſcripſerunt, difficultati non ſatisfeciſſe; nam admittunt, vt dixi ſupra ſub num.98.in extenſ. meretricem poſſe tuta conſcientia retinere aquiſitum ex meretricio, & poſtea ſe ita torquent, diſputando, an acquiſita ex actu, qui ex ſuo genere ſit malus, poſſint tuta conſcientia retineri, vt ad quaſdam ambiguas, & verbales confugiant diſtinctiones, prout confugiunt Couar.in cap. 4. peccatum. pat. 2. §. 2. ſub num.6. & 7. de reg.iur.in 6. tom.1.fol.618. & Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.4.tit.de reſtit.cap.21.q.4.& ſeqq. col.294. hoc præmiſſo, reſpondeo dupliciter. Primo dico, attento præſertim iure ciuili, veriorem eſſe opinionem cõtra communem, nempe, quòd non teneatur reſtituere; ſic clarè diſponente lege ciuili, cuius verba in eadem opinione contraria retuli ſupra ſub num.101. hæcque reſponſio procedit, etiam ſi datio ſit iniuſta ex parte vtriuſque, dantis ſcilicet, & recipientis, habeatq; annexam iniuriam contra iuſtitiam, vt in ipſo ſecundo exemplo, in quo iudex in iniuriã alterius profert ſententiam contra iuſtitiam; & tamen non tenetur reſtituere, quicquid, diſtinguendo, aliter dixerit Sot.de iuſt.& iur.lib.4.q.7.art.1.col.10.in fine, & col.11.initio, fol.371. col.1. in fine, & col.2.initio. Secundo, admiſſa communi opinione, à qua, ſaltem in foro conſcientiæ, recedendum nõ eſt propter auctoritatem S.
110 Auguſtini, citatam ſup.n.103. reſpondeo, diſtinguẽdo quadruplicem actum peccaminoſum, ſeu criminoſum: Primus eſt, qui ex ſuo genere, ſeu intrinſeca natura non eſt malus, ſed ſolũ, quia eſt à lege humana prohibitus ad euitandas mali occaſiones, quæ ex illo ſolent procedere; cuiuſmodi eſt ludus: & in eiuſmodi actu dico, acquiſitum ex eo non eſſe reſtituendum, niſi prout declaraui ſup. q.1.num.116. Secundus actus eſt, qui ex ſuo genere eſt malus, qualis eſt fornicatio; ſed tamen lex humana eam tolerat ad euitandum peiorem actum, vt dixi ſupra ampl.10. num.46. & in iſto actu dico, quòd acquiſitum ex eo poteſt retineri tàm in foro fori, quàm in foro poli. Tertius actus eſt, qui ex ſuo genere eſt malus, & à lege humana propterea prohibitus, & nunquam toleratur, ſed punitur; qualis eſt corruptela iuſtitiæ, homicidiũ, aſſaſſinium, vulnera, & ſimilia: & in iſto

actu, in quo extat opinionum conflictus, de quo Couat. in cap. peccatum. par.2.§.2. ſub num.6.& 7. de reg. iut. in 6. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 21. q. 4. col. 294. ego, ſequendo opinionem communem, dicerem, locum omnino eſſe reſtitutioni; & ratio differentiæ, quare in hoc tertio actu ſit facienda reſtitutio, ſeu ſit prohibita acquiſitio, & non in ſecundo actu præcedenti, eſt, quia acquiſitio ex ſui natura, & ſuppoſitis legitimis conſenſibus, dantis ſcilicet, & recipientis, non prohibetur; etiam ſi procedat ex actu peccaminoſo; ſed ſolum prohibetur à iuriſprudentia, veluti acquiſitio ſit cauſa ipſius actus peccaminoſi, quia, ceſſante actus peccaminoſi mercede, & lucro, quo improbi ad illud committendum ducuntur, vtique ceſſabunt etiam mercenarij, & mandatarij illius actus peccaminoſi; quare, cum iſte actus peccaminoſus non fiat, niſi ob lucri, & pretij auiditatem, debet legiſlator, volens omnino impedire, & nullatenus tolerare illum actum, remouere etiam omnino cauſam, quia, remota cauſa, remouetur effectus: non ſic eſt in actu peccaminoſo, quem iuriſprudentia tolerat, quia in eo remanet in primis permiſſio acquiſitionis ex ſui natura, vt dixi, & permiſſionem iuriſprudentia non perimit, quia, cum permittat actum, non cenſetur prohibere ea, quibus ad illũ actum deuenitur, imò cenſetur ea permittere, l. 56. ad rem mobilem. ff. de procur. latè Caroc. in cap. cum quid prohibetur. par. 2. per totam, de regul. iur. in 6. inter Repet. tom. 5. fol. 462. & aduerte, quòd in hac diſtinctione ſuppono, quòd lex poſitiua poteſt ex iuſta cauſa impedire acquiſitionem dominij; & quia lex eſt contractus cum ſubditis, vt dixi infra num. 138. ideo ex conſenſu ſubditorum impeditur. Quartus actus (quem addo) eſt, qui ex ſe eſt iuſtus, & licitus, ideoq; à lege eſt approbatus; ſed tamen fit peccaminoſus in eo, qui illum facit contra conſcientiam, exiſtimans eſſe actum illicitum, & peccaminoſum: & in iſto actu dico, acquiſitum ex illo actu, non eſſe reſtituendum, per ea, quæ ſcripſi ſupra num. 59. in fine, verſ. declara.

Ad tertium reſpondeo, vt ad præcedens.

109 Ad quartum reſpondeo dupliciter. Primo dico, illam communem opinionem admitti cũ hac diſtinctione: aut enim pretium datur alicui, ne is peccet contra iuſtitiam in damnũ ipſius dantis, vt puta, ne occidat, ne vulneret, aut ne ſpoliet ipſum, qui dat; prout dari ſolet publicis latronibus, & viarum graſſatoribus: & tunc nulli dubium, quòd tenetur iure vtriuſque fori reſtituere; quia committit furtũ, & rapinam: aut datur pretium, ne peccet contra iuſtitiam in damum alterius, vt puta, Titius dat Caio, ne occidat Seium, & tunc probabilis eſt opinio, vt Caius non teneatur reſtituere, Sot. de iuſtit. & iur. lib. 4. q. 7. art. 1. col. 10. verſus finem, ibi, aut inquam vitium. fol. 371. col. 1. quem ſequitur Io. Azor. de inſtit. mor. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 21. q. 6. in 2. opin. col. 297. aut datur, ne peccet, non contra iuſtitiam, ſed neque contra alias virtutes; & tunc vide opin. de quibus Azor. d. q. 6. verſ ſecundo dicendum. Secundo, admiſſa communi opinione pro vera indiſtinctè, quòd datum debeat reſtitui, reſpondeo, rationem eſſe, quia dans iſto caſu, non dat libera voluntate, ſiquidem dat metu euitandi malum; ſiue illud malum reſpiciat perſonam propriam dãtis, ſiue alterius perſonæ, ipſi danti ſanguine coniunctæ, ſiue alterius non coniuncti, quia, etſi, quando reſpicit perſonas, ſibi ſanguine non coniunctas, non videatur metus, cadens in conſtantem virum; tamen eſt metus iuſtus, pius, & adeo viro chriſtiano dignus, vt haberi debeat pro metu, cadente etiam in conſtantiſſimum virum.

Ad primam confirmationem patet ſolutio ex his, quæ dixi ſupra in reſponſione ad ſecundum exemplum.

110 Ad ſecundam confirmationem, ſumptam ex dicto Medinæ, reſpondet Sot. tractat. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 7. art. 1. col. 6. verſ. ad ſecundum. fol. 369. vbi, non multum honorificè citando, vocans eum quendam nuperrimum auctorem Complutenſem, ſcribit, ſpiritualia eſſe inuendibilia, non ea ratione, quam adducit Medin. nempe, quia excedant omnem valorem bonorum temporalium; ſiquidem, inquit Sot. quoad humanos vſus attinet, homines illa emerent quanto poſſent pretio, ſed eſſe inuendibilia, quia gratis ſunt diuinitus collata; & ſimiliter negat, actum peccaminoſum eſſe inuendibilem, hancq; negationem probat in actu meretricio, qui, vt inquit, adeo eſt pretio æſtimabilis, vt Reſp. miſeris fœminis quandoque certum taxet pretium; ſimiliter contra Medin. in hoc latè firmat Couar. in cap. 4. peccatum. par. 2. §. 2. ſub num. 1. & particulari-

ter

ter num. 3. in fine, verſ. item. & num. 4. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 618. & probari poteſt etiam ex pretio, dato iudici, vt iniuſtam ferat ſententiam.

Ad tertiam reſpondeo, quòd poteſt procedere, quando non adeſt hinc inde turpitudo, ſed ſolum ex parte recipientis.

Secundo reſpondeo, negando hoc argumentum, & veritas huius negationis patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 1. ſub num. 541.

Ad quartam confirmationem dico in primis, magnam eſſe controuerſiam, an tranſlatum per contractum nullum, poſſit tuta conſcientia retineri, de qua controuerſia ſcripſi ſupra nu. 68. & ſeqq. & infra nu. 120. & ſeqq. & dato, quòd non poſſit, id erit verum, quia deficit conſenſus dantis, non autem quia actus ſit nullus: at in actu peccaminoſo, quamuis peior ſit, ſupponimus adeſſe mutuum conſenſum, qui præcipuum obtinet locum ad transferenda bona.

111 Retenta igitur extenſione, poſita ſupra num. 98.

Infero confirmando eandem, quòd vincens in ludo prohibito, non tenetur reſtituere antequam ſit condemnatus per iudicis ſententiam, teſtibus his, quos ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 116. verſ. intellige ſecundo.

Reſtringe tamen eandem extenſionem loquentem de lucro meretricio, ſeu mathematico, acquiſito dolosè, & per fraudem, vt procedat, ſi dolus, vel fraus non exceſſerit terminos ordinarios; nam certum eſt, quòd meretrices, & mathematici vtuntur ſuaſionibus, & illecebris, & iſtæ tolerantur, quaſi naturalia huius exercitij, vt de quodam dolo in ludo ſcripſi ſupra ampl. 10. num. 12. ſecus ſi dolus, & fraus exceſſiſſent modum; quia tunc meretrix, & mathematicus tenerentur reſtituere, & ita intelligas Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſt. q. 20. col. 13. verſ. ſequitur amplius. fol. 159. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 21. q. 3. col. 292. dum ſcribunt, extorta dolosè, & per fraudem eſſe reſtituenda.

112 Extende quinto, vt procedat etiam ſi in conſenſu inſit error iuris, & error excludat conſenſum, quia nihilominus remanet conſenſus facti, qui ſufficit, ſi in eo non ſit error; quare ſi legatarius ab hærede, non errante in facto, receperit integrum legatum ſine detractione falcidiæ, poteſt illud retinere, & falcidiam hæredi non reſtituere, Innoc. in cap. 8. quia plerique. ſub num. 2. Io. Andr. ſub num. 4. Ant. de Butr. num. 10. Anch. num. 6. verſus finem, & Abb. num. 15. & ſeqq. de de immun. eccleſ. & dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 7. num. 638.

113 Secus ſi hæres erraſſet in facto, quia iſte error omninò conſenſum excluderet, ideoq; legatarius ex iure vtriuſque fori teneretur reſtituere falcidiam, Ioan. Andr. Ant. de Butr. Anch. & Abb. ſupra citati: & dicitur error in facto, quando hæres ſoluit integrum legatum, credens, in hæreditate remanere adhuc falcidiam, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 23. col. antep. verſ. inde patet. fol. 184. error verò iuris dicitur, quando ſciebat, in hæreditate falcidiam non remanere, ſed ignorabat, ſe poſſe illam ſibi retinere.

Ratio eſt, quia error iuris iſto caſu eſt iniuſtus, & ideo non conſideratur, & cum non conſideretur, non excludit conſenſum.

113 Declara hanc extenſionē in prima parte, vt procedat in foro fori; ſed in foro cōſcĭētiæ diſtingue aliter: aut enim teſtator, qui legauit, erat iuriſperitus, ſeu alias ſciebat, ex legato detrahi falcidiā; & tunc legatarius, cui hęres ſoluit integrū legatum, tenetur hæredi in foro conſcientiæ falcidiam reſtituere, licet in foro fori, ſi hęres ſoluerit per ignorantiam iuris, non teneatur: aut teſtator erat ruſticus, ſeu aliter ignarus huius falcidiæ; & tunc, ſi hæres integrum ſoluit legatum, legatarius falcidiam reſtituere non tenetur: ratio in primo caſu eſt, quia voluntas teſtatoris præſumitur talis, qualis eſt diſpoſitio iuris, quam ſciebat, & non prohibuit falcidię detractionem, quam prohibere potuiſſet: in ſecundo verò caſu, voluntas teſtatoris non præſumitur talis, qualis eſt diſpoſitio iuris, quia non potuit velle id, quod ignorauit, Medin. in loco ſupra proximè citato.

114 Extende ſexto, vt procedat etiam ſi conſenſus non ſit ſolemniter expreſſus in actu, ex quo acquiſitio rei debet procedere, ideoque ille actus ſit nullus; quia iſto caſu, licet obligatus ex tali actu non teneatur in foro exteriori tradere, &, ſi dederit, teneatur qui habuit, reſtituere, tamen in foro interiori, nullitate hac non attenta, obligatus tenetur tradere, & qui habuit, non tenetur reſtituere.

Confirmatur hæc extenſio, quia qui habuit rem, interueniente conſenſu illorum, qui habent conſentire, eſt tutus in foro conſcientiæ, quamuis illam habuerit ſine debita ſolemnitate, Abb. in cap. 1. in fine, num. 19.

de in integr. reſtit. & Felyn. in cap. 1. fallen. 6. num. 39. de conſtit. hancq; confirmationem, oſtendendo generaliter, & in multis caſibus, quòd forum conſcientiæ ligat, & validat actum, in quo eſt prætermiſſa forma, tradita à iure, dummodo non interueniat dolus, ſequitur Franc. Niconit. in cap. quoniam contra. par. 1. num. 682. de probat. inter Repet. tom. 3. fol. 311.

Infero, probando hanc extenſionẽ, quòd quamuis hæres in foro exteriori non teneatur ſoluere legata, relicta in teſtamento minus ſolemni, tamen, quando ipſe hæres certò ſciat, hanc fuiſſe teſtatoris voluntatem, & conſenſum, vt prædicta legata ſoluerentur, tenebitur in foro conſcientiæ, & ſic ſuppono, quòd hæres iſto caſu ſuccedere velit ab inteſtato, Abb. in cap. 8. quia plerique ſub num. 43. verſ. hæc quæſtio. de immun. eccleſ. & hanc eſſe magis communem opin. teſtantur, ſed non ſequuntur Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. art. 3. verſ. quæſtio præſens. col. 3. fol. 326. initio, & Couar. in cap. cum eſſes. ſub num. 4. & 5. verſ. ſed eſt quæſtio, in fine, de teſtam. fol. 54. tom. 1. Et, quòd pro legato, relicto in minus ſolemni voluntate, oriatur obligatio naturalis, ſcribũt Abb. vbi ſup. & Alex. in l. 58. nemo poteſt. ſub nu. 23.
115 verſ. item in quantum. ff. de leg. 1. † Quinimò, quòd legatarij, quibus relicta ſunt legata in teſtamento minus ſolemni, poſſint in Curia Epiſcopali petere, & conſequi dicta legata per denunciationem Euangelicam, dicit eſſe verum Iaſ. in l. cum quis, num. 14. verſ. & etiam adde. C. de iur. & fact. ignor. & huius opinionis rationes habes infra num. 118. & ſub num. 119. Et conſequenter, cum hæres teneatur ſoluere, vt dixi, legatarius, ſi habuit, poteſt retinere, Alex. vbi ſup. Item ſequitur, quòd ſicut hæres tenetur in foro conſcientiæ ſoluere legata, ita etiam hæres ab inteſtato tenetur dimittere, ſeu reſtituere hæreditatem hæredi ſcripto in teſtamento minus ſolemni, vt, argumentando, infert, ſed non tenet Couar. d. num. 4. &, quòd hæres ex teſtamento, carente ſolemnitatibus iuris, & habens purum conſenſum teſtatoris, licitè teneat in conſcientia, ceſſante fraude, ſequitur Felyn. in cap. 1. fallen. 6. ſub nu. 40. de conſtit. & Franc. Niconit. in cap. quoniam contra. par. 1. num. 688. de probat. tom. 3. fol. 312. & diſputata ad vtramque partem quæſtione, vtrum teſtamentum, quod non habet iuris ſolemnitates, debeat in foro conſcientiæ obſeruari, affirmatiuam, concordando cum hac illatione, teſtatur eſſe magis communem, veriorem, & tutiorem, ſequendo eam, Mantic. tract. de coniect. vltim. volunt. lib. 2. tit. 14. ſub nu. 29. verſ. ad contrarias. iuncto num. 9. & ſeqq. vbi citat eos, qui hanc ſequuntur opinionem, adducit quatuor argumenta, & ſoluit contraria, licet ipſe in fine illius tit. num. 30. hanc opinionem, & cætera, quæ in illa quæſt. dixit, ſubijciat ſapientiſſimorum Theologorum iudicio, à quo profitetur, neque in hoc, neque in quouis alio articulo diſſentire; & ab hac affirmatiua in effectu non diſceſſit Medin. quem retuli, & ſecutus ſum infra ſub num. 119. verſ. ſubinfero. dum tener, legatarium iſto caſu poſſe ſine vitio vſuræ mutuare hæredi, adiecto hoc pacto, quòd hæres ei ſoluat legatum.

116 Contrariam opinionem negatiuam, nempè, quòd ex teſtamento minus ſolemni (exceptis legatis pijs) non oriatur obligatio naturalis, quæ pariat ius excipiendi, & quandoque officium iudicis; imò volũtatem non ſolemnem haberi pro nulla, & quod eſt nullum, non parere naturalem obligationem, ſequitur Bal. in l. 1. in 2. lect. num. 55. verſ. vnde ego dico. C. de ſacroſanct. eccl. & ita in effectu ſub varijs declarationibus, & multiplici diſtinctione tenet etiam in l. poſt diuiſionem. in fine, num. 5. & in l. cum quis. nu. 6. verſ. decimo & vltimo. C. de iur. & fact. ign. & hanc opin. quòd hæres, nec in foro conſcientiæ teneatur ſoluere legata, relicta in teſtamento minus ſolemni, quamuis ſciat, voluntatem defuncti fuiſſe, vt ſoluerentur, minusvè eum, qui ſucceſſit ab inteſtato, teneri reſtituere hæreditatem illi, qui in minus ſolemni teſtamento fuit ſcriptus hæres, tenet Sot. dicta q. 5. art. 3. col. 3. in fine, & col. 4. ibi, vbi frater meus liberis. fol. 326. & ita poſt longam concertationem concludit in effectu Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 4. tit. an per contractum, &c. concluſ. vlt. fol. 149. & eſſe veriorem opinionem ſcribit Couar. d. cap. cum eſſes. num. 5. in fine, verſ. ego verò. & ſeqq. de teſtam. & rurſus hanc eandem contrariam opinionem ſequitur in cap. peccatum. par. 2. §. 3. num. 8. in fine, verſ. nono hinc. & num. 9. de reg. iur. in 6. tom. 1. fol. 623. hancq; Couarruuiæ opinionem, ſi caſus contingeret, facilè poſſe ſuſtineri, ſcribit Clar. recept. ſent. lib. 3. §. teſtamentum. verſ. ſecundo infertur. & apertè

eam

eam ſequitur quoad hæreditatem, relictam in teſtamento minus ſolemni, dicens, eam neque naturaliter deberi hæredi ſcripto, idem Clar. d. q. 90. verſ. cęterum. quod apertius ſcribit poſtea, verſ. ſed quid ſi. dicens, quòd hęres, ſcriptus in teſtamento minus ſolemni, & poſſidens hęreditatē, nulla etiā ſibi moleſtia ab hærede, cui debetur ab inteſtato, illata, adhuc non eſt tutus in conſcientia, quia ſibi neque ciuiliter, neque naturaliter debetur, ſed hæc inconſtanter, & formidoloſè ſcribit; & qui hanc ſecuti ſint opinionem, refert etiam Mantic. d. tit. 14. ſub nu. 8. verſ. octauo & vltimo. pro qua etiam colligit ſeptem argumenta, nu. 1. & ſeqq. & cum hac contraria opinione, quòd teſtamentum, ſiue contractus ſit nullus, non ſolum in foro exteriori, ſed etiam in foro interiori, tranſit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 6. tit. de contract. cap. 9. q. 1. verſ. tota igitur. iuncto verſ. præcedenti, ſunt autem col. 514. & 513.

Confirmatur hæc contraria opinio, quia & is, qui rem habet ex contractu, qui ipſo iure ſit nullus, tenetur eam reſtituere, vt dixi ſupra num. 68. illat. 2. ergo etiam legatarius, qui ex teſtamento nullo legatum conſecutus eſſet, teneretur illud reſtituere etiam in foro conſcientiæ: ergo multò minus hæres tenetur illud ſoluere.

117 Retenta illatione, quæ eſt communis, & vera.

Declara primo eam, vt hæres tunc dicatur certò ſcire, voluntatem teſtatoris fuiſſe, quòd legata ſoluerentur, quando vltra teſtamentum fidei hæredis oretenus poſtea commiſiſſet, vt ſolueret legata, vt videtur conſideraſſe Abb. in d. cap. quia plerique. nu. 43. & multò magis, quando ei commiſiſſet, vt, non obſtante nullitate, qua teſtamentum laboraret, ea ſolueret: ſed ſi hæres ſimpliciter audiuiſſet ab ipſo teſtatore ante conditum teſtamentum, quòd volebat facere dicta legata; ego iſto caſu dubitarem, quia, faciendo poſtea minus ſolemne teſtamentum, potuiſſet vel mutare voluntatem, vel illam ſimulaſſe; ſiquidem quandoque teſtatores ex diuerſis cauſis coguntur ſimulare, & aliud ore exprimere, quàm habeant in corde; & proinde poſſet teſtator, vt ſuccederet proximior ab inteſtato, quem corde diligit, condere teſtamentum minus ſolemne, & in eo inſtituere extraneum, qui hæreditatem certo ſperaret, vt ſic illius odium non excitet, vel vt eius beneuolentiam conſeruet: quare hæres, ſi ex iuſtis, ſeu probabilibus cauſis poſſit dubitare de certa defuncti voluntate, vtique in conſcientia non tenetur ſatisfacere teſtamento minus ſolemni.

118 Declara ſecundo, concordando opiniones cum diſtinctione: Aut enim ſupponimus, hæredem eſſe certum de voluntate defuncti aliunde, quàm ex teſtamento imperfecto, carente numero ſeptem teſtium: & iſto caſu procedit, & vera eſt illatio, quia in foro conſcientiæ attenditur veritas, & non ſuſpitio, & præſumptio, & in his terminis loquitur illatio, quæ efficaciter confirmatur ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 84. & ſeqq. verſ. ſubinfero generaliter. & num. 88. Aut ſupponimus, hæredem non eſſe certum de voluntate defuncti aliunde, quàm ex teſtamento imperfecto: & iſto caſu procedit, & vera eſt opinio contraria, & ſic reijcienda eſt opinio Manticæ, & aliorum, qui non ſupponunt certam ſcientiam in hærede aliunde, quàm ex teſtamento imperfecto; & ratio quare ſit vera hæc contraria opinio contra Mantic. & alios, eſt, quia, licet in teſtamento ſupponamus numerum trium teſtium, & hic numerus de iure naturali, & diuino ſufficiat regulariter ad probandam veritatem, quia de iure diuino in ore duorum, vel trium ſtat omne verbum; & licet in foro conſcientiæ attendi debeat ius diuinum, ſeu naturale; tamen, his omnibus admiſſis, nego, in teſtamento ſufficere de iure naturali, ſeu diuino, hunc numerum, quia hoc modo daremus contrarietatem inter ius diuinum, & ius poſitiuum, quod eſt falſum, vt oſtendi ſupra num. 42. & ſeqq. confirm. 2. & ſic ruit fundamentum ipſorum, qui dicunt, teſtatoris voluntatem de iure diuino, ſeu naturali probari dicto duorum teſtium, quaſi hæc iura diſcordent, & contrarientur: vnde, ſublata veritate teſtamenti, ceſſat omnis difficultas, quia niſi hæredi aliter in ſua conſcientia conſtet de voluntate defuncti, ex teſtamento non conſtat.

119 Ad adducta pro contraria opinione, reſpondeo, quòd non oritur obligatio naturalis quoad forum exterius.

Ad confirmationē reſpondeo diſtinguendo: aut nullitas eſt fundata in defectu conſenſus, vt eſt nullitas obligationis pupilli, de qua locutus ſum ſupra num. 68. & tunc confirmatio procedit: aut nullitas eſt fundata in defectu alterius ſolemnitatis, introductæ ad euitandas fraudes, vt in caſu noſtro,

ſtro; & tunc confirmatio in foro conſcientiæ non procedit, quia veritas præualet præſumptioni.

Subinfero ex eadem illatione, quòd legatarius ex teſtamento minus ſolemni poteſt mutuare hæredi ſine vitio vſuræ, hoc pacto adiecto, quòd hæres mutuatarius teneatur reſtituere mutuatum, & ſoluere eidem legatum, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 1. verſ. ſequitur ex dictis. & verſ. ſeqq. col. 5. fol. 297. & q. 4. verſ. ad rationes. col. 4. in fine, fol. 338.

120 Extende ſeptimo, vt procedat etiam ſi conſenſus, quo rei dominium in te transfertur, ſit reſciſſibilis, ita vt is, qui rem in te tranſtulit, poſſit eandem à te auocare, petita reſtitutione in integrum iure ſpeciali, vel generali; quia nihilominus tu eam rem reſtituere non teneris, nec in foro fori, nec in foro animæ, donec non ſit petita reſtitutio, & ſecuta ſententia, quæ te ad reſtitutionem condemnet, Innoc. in cap. 8. quia plerique. ſub num. 3. verſ. ſed quid dices in eo. Io. Andr. ſub num. 4. verſ. quid ſi quis tutus, ibi, ſed quid dices in eo. Anch. num. 11. in fine, & 12. q. 5. & Abb. num. 28. q. 9. de immun. eccl. & licet Innoc. & Io. And. non videantur expreſsè locuti in foro animæ, tamen in eo loquuntur, quia in toto illo cap. ſcribunt de reſtitutione in foro conſcientiæ, vt notaui etiam ſupra q. 1. ſub num. 111. & admonet ibi Abb. num. 7. qui proprerea d. num. 28. expreſsè loquitur in iſto foro.

Ratio ſecundum Anch. hic citatum, eſt, quia tu habes iuſtum titulum, & dominium antequam à te auocetur.

121 Confirmatur hæc extenſio, quia electus, ſi electio non ſit nulla, ſed veniat annullanda, poteſt retinere beneficium, ſic quæſitum, &, retinendo, non peccat, niſi prohibeatur à iudice ſecundum aliqua, quæ adducit Innoc. in cap. 28. quod ſicut. ſub num. 8. verſ. & argumentum eſt. de elect. &c. quem refert, & ſequitur Abb. in d. cap. quia plerique. ſub num. 31. verſ. quoad ſecundam. ibi, & nota. & quòd quamuis in electione non fuerit ſeruata forma, data à canonibus, dummodo interuenerit purus conſenſus intelligentium, electio teneat in foro conſcientiæ, ſequitur Felyn. in cap. 1. fall. 6. num. 39. de conſtit.

122 Reſtringe primo hanc extenſionẽ, vt non procedat, quando tu, qui ex contractu rem habuiſti, vſus es malitia in illo contractu, & ſic malitioſè conſenſum extorſiſti, quia, ſi læſio proceſſerit ex tua malitia, teneris reſtituere in foro conſcientiæ, etiam reſtitutione non petita, Innoc. & alij in locis ſupra citatis: Imò poteris condemnari etiam in foro exteriori, per ea, quæ de læſione cum dolo ſcripſi ſupra ampl. 10. num. 7. & ſeqq.

Ratio eſt euidens, quia malitia, & dolus fraternizant, ſed cõtractus, cui dolus cauſam dedit, eſt ipſo iure nullus, vt dixi d. ampliat. 10. num. 8. cum ex dolo excludatur conſenſus, & ſic ſemper inſiſto in fundamento conſenſus, & non conſenſus.

123 Reſtringe ſecundo, vt nõ procedat, quando alter contrahentium rem alterius cum læſione habuerit, quia tunc quamuis habuerit ex ſpontaneo, & ſimultaneo contractu, & dominus agere non poſſit ad reſtitutionem, eo quia modica ſit læſio; tamen in foro interiori tenetur emendare illam læſionem, vt declaraui ſupra num. 78. ſubillat. 1. & ratio eſt, quia ceſſat conſenſus in ea parte, in qua adeſt læſio, licet conſenſus adſit in toto contractu; & ideo, ne teneatur reſtituere in foro animæ, debet habere conſenſum contrahentis, qui fuit læſus.

Explica vberius hanc reſtrictionem ex his, quæ copioſè ſcripſi ſupra ampl. 10. num. 41. & ſeqq. ne eadem hic repetamus.

124 Reſtringe tertio, ſeu potius declara materiam eiuſdem extenſionis, adhibendo tres concluſiones: Prima quarum eſt; qui ex ſuo exercitio licito aliquid vltra debitum ſine dolo malo extorſit, exegit, vel recepit ab aliquo, ſeu lucratus eſt, nullam tamen habens iuriſdictionem puniendi; vt puta, quia ſit aduocatus, curſor, medicus, & ſimilis, non tenetur illud reſtituere, niſi illud vltra eſſet immoderatum, ad quod reſtituendum iudex ex officio ſuo deberet cogere; prudenter tamen faciet, etiam in caſu, quo arctari non poteſt ad reſtitutionem, ſi in eleemoſynam illud largiatur: ſed medicus, & aduocatus magis cogendi ſunt, quia ſi infirmus, durante infirmitate, ei quid vendat, quaſi compulſus contra bonam fidem vendiderit, ad reſtituendum medicus coerceri debet, l. 3. medicus. ff. de var. & extraord. cognit. Gloſ. in l. 6. quiſquis. in verbo, nullum. C. de poſtul. quare venditio, facta medico ab infirmo pro minori pretio, reſcinditur officio iudicis, Ant. Burg. in cap. cum cauſa. num. 52. de empt. & vendit. inter Repet. tom. 4. fol. 270. qua ratione prohibi-

tum

tum eſt etiam aduocato, ne, durante lite, emat à cliente, ſeu aliter cum eo contrahat, quia facile cliens omnia daret propter timorem litis, d.l. quiſquis. verſ. præterea nullum. & ibi Gl. ſicut enim qui laborat febre, vel alio morbo corporali, eſt infirmus corpore; ita etiã qui litigat, eſt infirmus mente, & proinde etiam ſicut medicus ipſe, dum eſt infirmus, indiget medico, quia ipſe ab æſtu ſitis, ab appetitu nociuorum, & alijs corporis paſſionibus victus, ſe ipſum nõ rectè curaret; ſic quoque aduocato in cauſa propria, dicimus, quòd aduocatum quærat, quia multis agitatus paſſionibus, in ſuo ſalutari deficeret; & ex his ego iudicum palatia, in quibus agũtur lites, & magna adeſt litigantiũ multitudo, ſoleo vulgariter appellare, infirmariã
125 ſanorum. † Secunda concluſio: ſi habens officium cum iuriſdictione, aliquid eo amplius, quod ratione iuriſdictionis exigere poterat,
126 exegit, tenetur illud reſtituere. † Tertia concluſio: exercens illicitas negotiationes, vel iniuſtè acquirens, ſi conſcientia repulſat, ſeu remordet in eo, quod immoderatè eſt exactum, purganda eſt conſcientia; ſi autem conſcientia non remordeat, conſideret, an is, qui ſibi dedit vltra debitum, eſſet ſagax, & diſcretus, ita vt veriſimiliter ſciret, quod donabat, & tunc reſtituere non tenetur, niſi illud vltra eſſet immoderatum, vt dixi in prima concluſione; an verò eſſet ignarus, aut prodigus, vel alias iuuenis parum prudens, & tunc quod vltra debitum habuit, tenetur in foro animæ reſtituere, Innoc. in d. cap. quia plerique. ſub num. 3. verſ. ſi autem qui poteſtatem. Io. Andr. ſub num. 4. verſ. quid ſi quis qui poteſtatem. Anch. ſub num. 12. q. 5. ibi, in alijs exemplis. & latius Ant. de Butr. ſub num. 12. col. 6. & copioſius, clarius, & ordinatè Abb. num. 32. & ſeqq. q. 10. de immun. eccleſ.

127 Extende octauo, vt procedat non ſolum, ſi res ſit effecta tua ex conſenſu expreſſo illius, qui erat dominus rei, vt hucuſque locuti ſumus, ſed procedat etiam ſi ſit effecta tua ex conſenſu tacito, ſeu interpretatiuo; quia tu iſto caſu non teneris eam reſtituere nec in foro fori, nec in foro poli.

Exemplifica primo, probando hanc extenſionem, quando tu pacificè poſſediſti rem Titij ſpatio triginta, vel quadraginta annorum, ipſo Titio præſente, & non contradicente, ita, quòd ex eius diuturna taciturnitate poſſit præſumi, quòd voluerit rem illam habere pro derelicta, & tacitè conſenſerit, quòd efficeretur tua, quia iſto caſu tu eam iuſtè retineres in vtroque foro; nec Titius poſſet, mutata voluntate, te in ea vexare, quia quod ſemel placuit, amplius diſplicere non poteſt; & hoc acquiſitionis genus, procedens ex iſto tacito domini conſenſu, vocatur in iure præſcriptio; & reputatur iuſta, & licita acquiſitio in vtroque iure, ciuili ſcilicet, & canonico, quia, ſuppoſito hoc tacito conſenſu, ceſſaret ſemper mala fides præſcribentis, cum mala fides in præſcribente non oriatur abſolutè ex eo, quòd poſſidet ſcienter rẽ alienam, ſed ex eo, quòd eam poſſidet ſine conſenſu domini illius rei, vt latè patet ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 62. & ſeqq. & ſic, ceſſante mala fide, ius canonicum non habuiſſet, cur corrigeret ius ciuile in eo, quòd admittebat præſcriptionem ſine bona fide; & conſequenter ſuperflua etiam redderetur diſceptatio; an tutus exceptione præſcriptionis, ſit tutus in foro animæ, vel potius teneatur facere ſibi conſcientiam; in qua diſceptatione noſtri Doct. nimis obſcurè loquentes de ſcientia rei alienæ, ſicq; de mala fide, ſuperueniente poſt completam præſcriptionem (quem articulum clarè definiuimus ſupra ampl. 17. num. 26.) intricatas formarunt diſtinctiones, an, & quando res præſcripta ſit reſtituenda: nam Innoc. in d. cap. quia plerique. ſub num. 3. verſ. item qui tutus. dicit, ſe credere, quòd ſi præſcriptio eſt odioſa, in qua nullus requiritur titulus, nec bona fides, teneatur reſtituere; & poſtea recenſet, quòd quidã alij dicunt, quòd dummodo præſcriptio ſit cum bona fide, licet ſit ſine titulo, non tenetur reſtituere; ſecus, inquit, in præſcriptione, quæ non eſt inducta contra naturalem æquitatem, ſed propter bonum, & æquum; quia tunc qui præſcripſit non tenetur reſtituere, & alia ſubdit, quæ refert, & ſequitur Io. Andr. ibidem, ſub nu. 4. verſ. quid ſi quis tutus. fusè, & perplexius Ant. de Butr. ibidem, num. 9. il 1. verſ. ex his patet. & breuius Anch. nu. 10. q. 3. hanc videntur firmare diſtinctionem; quòd ſi præſcriptio eſt odioſa, quæ procedit cum mala fide, teneatur reſtituere; ſi verò eſt fauorabilis, quæ procedit cum titulo, & bona fide; non teneatur reſtituere, & hanc eſſe communem Canoniſtarum opinionem, teſtantur Ant. de Butr. vbi ſupra, & Abb. infra citatus; licet Theologi dicant, quòd vtroque caſu præſcribens tenetur reſtituere in foro con-

ſcientiæ:

Digitized by Google

ſcientiæ, vt teſtantur iidem Ant. de Butr. Anch. & Abb. quibus Theologis videtur adhærere Ant. de Butr. loco ſupra citato, vbi loquitur & contra Innoc. & multis adhibitis conſiderationibus, quæ hunc paſſum reddunt confuſum; ſed Abb. ibidem, num. 25. q. 7. accuratè, & facilè, relata tota Antonij de Butrio diſtinctione; eaq; expreſsè impugnata, in eo, quòd etiam de iure canonico facit differentiam inter forum pœnitentiale, & forum contentioſum; concludit, inquam, Abb. indiſtinctè, quòd tutus iuris diſpoſitione, quod potuit ex cauſa rem vnius dare alteri, ſit tutus in vtroque foro, & ideo non teneatur reſtituere, etiam ſuperueniente ſcientia rei alienæ.

128 Ratio huius exemplificationis fundatur in duabus regulis: Prima eſt, quòd diuturna, & aperta negligentia æquiparatur voluntati, Gl. in cap. vlt. in verbo, aut negligenter. 11. q. 3. & facientis culpam habet, qui, quod poteſt corrigere, negligit emendare, & non caret ſcrupulo conſenſionis occultæ, qui manifeſto facinori deſinit obuiare, cap. 3. error. diſt. 83. cap. 3. facientis. diſt. 86. & cap. 55. negligere. 2. q. 7. & maximè procedit hæc regula, quando negligens eſt monitus à iure, vel ab homine, prout à iure monetur is, contra quem præſcribitur, dum ei præfigitur

129 tempus. † Secunda regula, & participat de hac prima, eſt, quòd tacẽs habetur pro conſentiente ſecundum regulam generalem, quam etiam citaui in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 8. num. 592. in fine; hancque regulam in noſtris terminis, dicens, quòd tacens tanto tempore præſumitur conſentire, conſiderauit Ioan. Andr. in cap. poſſeſſor. num. 26. verſ. tertia ratio. & ſub nu. 43. verſ. concludo igitur. de reg. iur. in 6. & quòd ex tacito conſenſu poſſit oriri præſcriptio, ſcribit Alex. in l. 117. filiusfamilias. §. diui. ſub num. 28. verſ. tetigit hic. verſus finem, ff. de leg. 1. quem ſequitur Balb. tract. de præſcrip. par. 1. q. 5. princip. num. 5. tom. 17. fol. 53. dicens, quòd, interueniente ſcientia eorum, contra quos præſcribitur, videntur tacitè conſentire, ſecus ſi ignorent; & addit Balb. vbi ſupra num. 6. quòd præſcriptio contra ſcientem habet in ſe tacitã renuntiationem; & Ant. de Butr. in d. cap. quia plerique. num. 9. ⁊ 11. verſus finem, dicens, quòd non eſt tantus ſtimulus conſcientiæ, quando præſcribitur contra ſcientem; quia tunc videtur habere illius conſenſu: ſed, omiſſis Docto-

rum ſuffragijs, probatur, quia in alienante ſemper ineſt conſenſus, & hoc eſt indubitabile, ſed qui patitur vſucapi, videtur alienare; ideoque alienationis verbum vſucapionem etiam continet, l. 28. alienationis verbum. ff. de verb. ſignif. ergo qui patitur vſucapi, ſeu præſcribi, dicitur conſentire.

Ratio rationis, quare colligatur, & præſumatur hic conſenſus, eſt, quia cum Reip. valde interſit, ne rerum dominia maneant incerta, & litium materia inde augeatur; & ex litibus magnæ inſurgant diſcordiæ, & ex diſcordijs alia grauia conſequantur damna, potuit, & debuit Reſp. ad his obuiandum, legem ferre de præſcriptionibus, eliciendo conſenſum eius, contra quem præſcribitur.

130 Contra hanc exemplificationem, eiusq; rationem obijciet aliquis, hæc duo pugnare, & ſimul conuenire non poſſe, nempè, quòd quis ingrediatur ſcienter rem alienam, & quòd poſſideat eam bona fide, cum is, qui retinet ſcienter rem alienam, non ſolum non poſſit eſſe in bona fide, ſed ſit quaſi Deum fur, & raptor, niſi eã reſtituat, cap. 6. ſi quid. 14. q. 5. *ſi quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti, &c.* &, quòd is dicatur malæ fidei poſſeſſor, qui habet ſcientiam rei alienæ, ſequitur Balb. tract. de præſcript. tertiæ partis princip. par. 2. q. 1. ſub nu. 1. verſ. malæ fidei. tom. 17. fol. 62. Et dicere, quòd bona fides poſſet poſtea oriri, & confici per taciturnitatem, & patientiam domini, quem præſcriptor credat habere rem illam pro derelicta, & ſic conſentire, vt illius dominium tranſeat in occupantem, eſſet vanum dictu, ſiquidem bona fides requiritur omni tẽpore, cap. vlt. de præſcript. maximè autem ab initio, vt ſequitur Balb. d. 2. par. 3. par. princip. q. 7. nu. 1. & 2. & 3. par. 6. par. princip. q. 2. princip. nu. 1. fol. 64. & 106. præterea hæc credulitas non poteſt eſſe, niſi ſimulata, cum res ſuas, præſertim non parui valoris, nemo ſanæ mentis velit habere pro derelictis; quare interrogarem hunc, qui rem ex iſto tacito conſenſu vult præſcripſiſſe, an ipſe, ſi fuiſſet ſua, voluiſſet eam habere pro derelicta?

Huic obiectioni reſpondeo, quòd ante conditam præſcriptionis legem obiectio iſta vrgeret, ſed poſt notam præſcriptionis legem non vrget, quia, cum lex declaret, tacentem, & negligentem tanto tempore, præſumi conſentire, poteſt præſcribens bona fide credere, quòd tacens toto illo tempore, conſentiat; quia ſicut bona fide poteſt quis credere

credere illi, qui ſpontè verbis expreſſis conſentiret, & geſtis annueret, quamuis in corde ſuo aliter ſentiret; ita etiam poteſt credere, quòd conſentiat ille, cui à lege eſt declaratum, quòd niſi infra tantum tempus contradixerit, intelligatur conſenſiſſe.

131 Nec dicatur, quòd præſumptus conſenſus non appellantis infra tempus à ſententia non excuſat eum, qui illius ſententiæ vigore rem alienam ſcienter haberet, iuxta ea, quæ ſcribunt Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 3. cauſ. 7. verſ. corollariè ſequitur. fol. 45. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 5. tit. an ſententia iniuſta, &c. concl. 1. & 2. & ſeqq. fol. 83. & 84. quod etiam videtur apertè ſentire Felyn. in cap. 1. fallen. 6. ſub num. 40. de conſtit.

Quia reſpondeo, diuerſam eſſe rationem: nam non appellans iam expreſsè diſſentijt in tota lite, & ſic manifeſtè apparet de non conſenſu; & appellationis omiſſio non tollit illum diſſenſum, ſed ſolum inducit præſumptionem iuris, & de iure pro iuſtitia ſententiæ, quamuis ſupponeremus diſſenſum: ſecus ergo ſi omittens appellare conſentiret in ſententia, Med. in loco ſupra proximè citato; &, quòd lex præſumat pro ſententia, non ſuſpenſa per appellationem, ſcribit Felyn. in loco, ſupra proximè citato; at in præſcriptione ſupponimus, nunquam conſtare, ſeu conſtitiſſe de diſſenſu.

Quo alio conſenſu poſſit hæc exemplificatio defendi, vide infra num. 138. extenſ. 9.

132 Retenta hac ratione.

Infero primo ex ea, quòd decipiuntur Ant. de Butr. in cap 8. quia plerique. num. 9. il 1. verſ. ex his patet. de immun. eccleſ. & alij Doct. dum rationem hanc, quam aſſignauimus nos, non conſiderantes, communiter dicunt, præſcriptionem eſſe in odium negligentis, & in pœnam negligentiæ inductam, & ne rerum dominia maneant incerta & moueor contra eos ex pluribus: Primo, quia pœna non debet eſſe grauior delicto, ſed priuatio rei, præſertim magni valoris, eſt pœna grauis, & negligentia rei ſuæ eſt culpa leuis, vt aduertit etiam Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 7. verſ. quinto & vltimo. fol. 172. Secundo, quia ſi præſcriptio eſſet inducta ex negligentia eius, qui eſt dominus rei, præſcribens non eſſet tutus in foro conſcientię, quia illa negligentia non liberaret eum à mala fide, ſecus ſi ſit inducta ex tacito conſenſu, vt deduxi etiam infra num. 135. Tertio, quia negligentia ſola ex ſe non eſt ita apta ad dominij tranſlationem, prout eſt aptus conſenſus, ſiue expreſſus, ſiue tacitus: ergo materia immediata, ex qua conficitur præſcriptio, non eſt negligentia, ſed erit conſenſus, qui proficiſcitur ab ipſa negligentia; & ſic ratio, fundata in negligentia, vti infirma, debet cedere rationi, fundatæ in conſenſu, quæ eſt firma.

133 Infero ſecundo, declarando exemplificationem, quòd eſt vera, quando negligentia eſt ex omni ſui parte abſoluta, ita vt ex ea veriſimiliter colligi poſſit tacitus conſenſus; ſecus autem ſi negligentia ſit in aliqua ſui parte vulnerata, & non abſoluta; vt puta, quia præſcribens, poſſeſſionem ab initio violenter inuaſerit, aut is, contra quem præſcribit, ſit infans, furioſus, mentecaptus, ignorans, & ſimilis, in quibus deficit conſenſus: item ſi ſit infirmus, aut ſeruus apud hoſtes, vel aliter impeditus, ita vt excludatur negligentia, & conſequenter conſenſus; vnde dicimus, quòd non valenti agere non currit præſcriptio.

134 Subinfero, longius tempus requiri ad præſcribendum contra abſentem, quàm contra præſentem, quia maior eſt negligentia præſentis, quàm abſentis, & ſic facilius poteſt præſumi conſenſus in præſente, quàm in abſente.

135 Infero tertio, eandem exemplificationem, eiuſq; rationem fore valde vtiles, ſi pro veris ſuſtineri poſſent, quia, dato conſenſu pro fundamento præſcriptionis, ceſſaret diuerſitas inter forum, & forum; ſuperflua redderetur Doctorum diſceptatio de iuſto titulo, & bona fide, & de ſuperueniente ſcientia rei alienæ poſt completam præſcriptionem, de quo articulo ſcripſi ſupra ampliat. 17. ſub num. 26. & demum conciliarentur ius canonicum, & ius ciuile: ſed dato, quòd præſcriſcriptionis fundamentum ſit negligentia, omnia iſta magna cum diſſenſione inſurgũt.

Infero quarto, quòd, ſublata ratione taciti conſenſus, ex quo poſſit oriri bona fides præſcribentis, vt explicaui ſupra ſub n. 127. & 128. &, retenta communi Doctorum ratione, de qua ſupra num. 132. is, qui propria teneretur obligatione ſoluere, vel quid aliud facere, nulla temporis præſcriptione poſſet ſe tueri, quia propria obligatio habet ſemper in ſe ſcientiam, & ſcientia malam fidem, & mala fides inficit præſcriptionem de iure canonico, cap. 2. poſſeſſor. de reg. iur. in 6. & cap.

Digitized by Google

& cap.vlt. de præſcript. &,quòd ſcientia ſola impediat præſcriptionem, ſcribit Caputaq. deciſ. 24. ſeu 1. in mala. num. 5. par. 1. & conſequenter qui per inſtrumentum, vel apocham, aut aliter ſe obligaſſet ad ſoluendum, non poſſet, repugnantibus mala fide,& iuſti tituli defectu, præſcribere, & ſublata præſcriptione, litium materia non amputaretur; quod ij,qui Vrbis ſtat. lib. 1.cap. 158. condiderunt, aduertentes, ſapienter præſumptionis remedium induxerunt, ſtatuentes, vt fluxo ſexdecim, ſeu decem annorum tempore, cum creditoris taciturnitate, præſumatur ſolutio, ſeu ſatisfactio, quod ſtatutum nititur concluſioni, quòd ex tēporis diuturnitate debitum non petitum præſumatur ſolutum, vt tenent ij, quos citat Rot.diuerſ.deciſ.788. dubitaui. ſub num. 1. & 2. par. 1.hocq; ſtatutum ſapienter imitati videntur Genuenſes in eorum ſtatut. cap. 5. §. qui per annos quinque. lib.6. ſtatuentes, vt ſi locator per quinquennium penſionem locationis non petierit, & conductor iurauerit, ſe ſoluiſſe, & præſumptio non extet in contrarium, ſolutio dicatur probata; quorum ſtatutorum diſpoſitio comprobatur, quia in fortioribus terminis,ſciens ſe debitorem, poteſt præſcribere liberationem contra creditoris actionem præſcriptione ſtatutaria, dummodo ſtatutum præſumat contractum ſimulatum ex lapſu certi tēporis cum ſilentio creditoris, vt refert Felyn. in cap. vlt. quoniam. num. 5. in 4. declar. de præſcript. & licet ipſe poſtea ſub num.7. limit.3. teneat,quòd ſtatutū non poſſit inducere pręſcriptionem cum mala fide,etiam pręſumendo ſimulationem; tamen nos hoc admittimus,ſed ſtat. Vrbis, de quo loquor, non inducit, nec intendit inducere præſcriptionem cum mala fide, ſed inducit ex iuſta veriſimilitudine præſumptionem in ſoro fori, remanente idcirco iudicio ſuper veritate in foro conſcientiæ, vt dixi ſup. ſub num.87.

Ratio, quare ſtatutum poſſit inducere præſumptionem ſolutionis, & non præſcriptionem, eſt, quia lex, quæ in occultis ſtatuit id, quod ex veroſimili præſumitur, iuſtè agit,quia cum pro bono publico lites terminandæ ſint; & veritas non appareat, neceſſariò ad veriſimilia recurrendum eſt, cap. 2. afferte. de præſumpt. hæcq; lex, quia præſumit, non tollit ius parti, ſi veritatem in contrarium oſtendat, & dato,quòd omnino tolleret in foro fori, tamen non tollit in foro conſcientiæ, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 83. & ſeqq. & præſertim num. 88. & illud certiſsimum eſt, quòd lex humana poteſt ſe fundare in præſumptionibus, etiam quod fallatur, vt ſcripſi ſupra q. 1. num. 529. quia non ſe fundat in præſumptionibus,niſi ex iuſta, & neceſſaria cauſa, videlicet, aut quia veritas non appareat;aut quia præſumendo, obuiet fraudibus, & occaſioni delinquendi; at lex, quæ præſcriptionem cum mala fide induceret, nutriret peccatum, & partis ius omnino perimeret, ideoque iniuſtè ageret, Balb.tract.de præſcript.in 2. par. tertiæ par. princ.q.14.num.1.& ſeqq. tom. 17. fol. 68. quia præſcriptionis lex hanc deberet habere naturam, vt præſcribentem tueretur etiam in foro conſcientiæ, vt ſecutus ſum ſupra ampl.17. ſub num. 26. eum feratur non ſuper re præſumpta, ſed ſuper re certa, in qua propterea debet ſtatuere, quod peccatum non continet.

Sed quando mala fides non conſideretur in præſcriptione,vide infra §.7.gloſ.7. num. 2. & 3.

Nota primo obiter circa prædicta ſtatuta Vrbis, quòd rubrica de præſcriptione, videtur ineptè poſita, cum aliud ſit præſcriptio, aliud præſumptio, & difficilius inducatur præſcriptio,quàm præſumptio, de qua in dicto ſtatuto.

Nota ſecundo, quòd prædictum Vrbis ſtatutum à prædicta præſumptione ſolutionis excludit quædam debitorum genera, inter quæ eſt debitum ſortis cenſuum, quia ſors cenſus non præſumitur ſoluta, & ratio in ea eſt euidens, quia creditor non poteſt illam exigere, cum quoad ſe cenſus ſit perpetuus, ſicq; non poteſt dici,quòd taceat is, qui caret ore,& lingua; & conſequenter deficit in eo fundamentum præſumptionis: & in quibus caſibus præſcriptio ſtatutaria non habeat locum, vide Balb.tract.de præſcript. in 2.par.3.par.princip.q.14. num. 10. tom. 17.fol.69.Io.Bapt.Bou. de ſtatut. Vrb. præſcript.gl.19.tom.17.fol.184. & Rot.diuerſ. deciſ.727. camillus. num.5. par. 1. & deciſ. 298. agebat. num.4.& 5.in Rom. cenſus de Caſarellis, mercurij 9. Decembris 1587. in impreſsis Lugduni 1612.

Nota tertio,quòd etſi præſumptio, quantumuis iuridica, & rationabilis ſit, debeat à parte allegari, alias iudex ex officio in ea fundamentum facere non debeat, Magon. in Lucenſ.deciſ.27.num.18. & ſeqq. & Menoch.

noch.

noch.tract.de præſumpt. lib. 1 q.8. nu.36.& la'è q.48.cũ ſeqq. vbi,latè diſtinguendo,declarat,an,& in qua prǽſũptione hoc ſit verũ.

Tamẽ ſecus eſt in præſumptione,quæ excludat actorem,& cõſtet de ea ex actis, quia ſicut iudex poteſt ex officio repellere eum, cui obſtat præſcriptio, apparens ex actis, vt ſequitur Balb.tract.de præſcript. par.1.q.8. num.1.& ſeqq. tom. 17. fol.54. ita videtur dicendum, quòd poſſit repellere eum, cui obſtat præſumptio, inducta ad hunc effectum à ſtatuto.

Nota quarto,quòd prędictũ ſtatutum Vrbis non habet locũ in contractu iurato;quare obligatus ſoluere ex contractu iurato, tenetur ſoluere, etiam quod lapſi ſint ſexdecim anni, & creditor nunquam petierit ſolutionem, Rot.diuerſ.deciſ.199. ſtatutum. nu.1. & ſeqq.in Rom.penſionis domus, 16.Ianuarij 1598. coram Illuſtriſ.Card.Lancellotto, in impreſſis Lugduni, anno 1612.

Ratio huius notabilis eſt, quia debitũ iuratum non tollitur præſcriptione ſtatutaria, quamuis ſtatutum pręſumat poſt tẽpus fraudem, ſiue contractum ſimulatum, tum quia iuramentum habet vim litis conteſtationis, quæ perpetuat actionem ad 40. annos, Felyn.in cap.vlt. quoniam. num.7. limit.2. de præſcript. Balb. tract.de præſcript. in 2. par. tertiæ par.princip.q.14.num.11.verſ.ſecundo limitat.tom.17. fol.69. Rot.d.deciſ.199. num. 3. & latius, & de opinione communi Gabr.in concluſ. lib.6. tit.de ſtat. concl. 11. num.1.& ſeqq. & quòd iuramentum habeat vim litis cõteſtationis, quæ perpetuat actionem ad 40. annos, probatur ex l.9.nam poſtea. §.ſi is qui. & ibi Bar.ff.de iureiur. tum quia ſtatutum, vel alia diſpoſitio, ſimpliciter loquens, nunquam trahitur ad actum iuratum, niſi de iuramento faciat expreſſam mentionem, Balb.d.q.14.num.12. eod.fol. 69. Gabr.d.concl.11. num. 4. verſ.ſed contrarium. & Rot.d.deciſ.199. num.2.

Contra iſtud notabile tenuerat prius Rot. vt teſtatur Mohed.deciſ.5. alias 227.in ead. de præſcript. dicens, quòd prædictum ſtatutum habet locum etiam in inſtrumento iurato, quia illud ſtatutum tollebat probationem inſtrumenti, & proinde non conſtabat de debito, neque de iuramento.

In hac contrarietate Io. Bapt. Bou. tract. de ſtat.vrb.præſcript.gloſ.19.ampl.30.num. 125.& ſeqq. vſque ad num.135. excluſiuè, & gl.29.num.1.in fine, & ſeqq. tom.17.fol. 187.& 199.varias recenſet opiniones,& diſtinctiones, ſed inconſtanter, & ſine certa reſolutione: At Rot.d.deciſ.199. num. 4.& ſeqq. concordat diſtinguendo, vt opinio, quam ipſa tenet, procedat, quando ſtatutum non adimit fidem inſtrumento; opinio verò contraria, quãdo ſtatutũ adimit fidem.

Verum, ſit Rotæ pace dictum, & ſalua ſemper eius prudentiori ſententia, hæc diſtinctio non videtur omnino ſatisfacere;quia ratio,quare ſtatutum adimat fidem,eſt, quia creditor non petit debitum infra illud tempus: ſed Rota dicit, quòd iuramentum habet vim litis conteſtationis, quæ per neceſſe includit interpellationem,& petitionem: ergo vbi adeſt iuramentum, ceſſat ratio ſtatuti, & conſequenter ceſſat ſtatutum.

Et eò minus videtur d.deciſ.199. ſatisfacere,quia facit differentiam inter ſtatutum, præſumens ſolutionẽ, & ſtatutũ, adimens fidẽ inſtrumento;vt primum ſtatutum non habeat locum in cõtractu iurato, & ſecundum habeat locum; & tamen hæc differentia non videtur admittenda,cum iuramentum æquè vtriuſque ſtatuti rationem eneruet: vtroque enim caſu virtute iuramenti adeſt petitio creditoris,& conſequenter vtroque caſu ceſſat ſilentium creditoris; & ſic non ceſſat inſtrumentum, neque iuramentum.

Quare, retenta Rotæ diſtinctione, ſequeretur,quòd ſtatutum d.cap.158. præſumens ſolutionem ex lapſu 16. annorum, haberet locum etiam in contractu iurato, quia ſtatutum adimit fidem ſcripturæ; cætera verò ſtatuta, præſumentia ſolutionem ex lapſu decem annorum, non haberent locum, quia non adimunt fidem.

Ego concluderem, prædictam differentiam non eſſe admittendam, per ea, quæ dixi,& propterea concluderem indiſtinctè,ſtatutum,ſiue adimat fidem,ſiue non adimat fidem, non habere locum in contractu iurato, per ea, quæ dixi ſupra verſ. ratio. quam tamen concluſionem limitarem non procedere, quando ſtatutum expreſsè requireret interpellationem iudicialem, vel extraiudicialem,prout requirit prædictum ſtatutum Vrbis, quia interpellatio debet intelligi in proprio ſignificatu.

Firmata hac noſtra concluſione, remanet vt diluamus duo, quæ concluſioni, & primæ opinioni videntur obſtare.

Non obſtat ergo primum,quòd iuramentum ſequatur naturam actus, ſuper quo interpo-

terponitur, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic.cauſ.lib.2.cap.2.nu.141.423.& 424. & conſequenter actus, qui de ſui natura eſt præſcripribilis, ſit præſcripribilis, etiam ſi ſit iuratus, vt videtur ſequi Balb. tract. de præſcript.in 3.par. quintæ par.princ.q.3.nu. 1.& 2.tom.17. fol.96.

Quia reſpondeo, quòd ſequitur naturam contractus quoad conſenſum, ita vt, deficiente conſenſu in contractu, deficiat etiam iuramentum,ſecus quoad efficaciorem obligationem,vt declarant Franc.Zoan.tract.de empt.& vendit. ſub num.40. tom.6. par. 1. fol. 70. & alij, quos ſecutus ſum d. cap. 2. num.424.

Non obſtat ſecundum, nempè,quòd poſſeſſor malæ fidei nunquam præſcribat, cap. 2. poſſeſſor. de reg.iur. in 6. & cap. vlt. de præſcript. & litis conteſtatio faciat, poſſeſſorem eſſe in mala fide, Rot. deciſ.4. alias 24. fuit dubitatum.in nou.& Caputaq.deciſ.27. ſeu 1. fructuum. num. 5. & 6. par. 2. & tamen nec iuramentum,quod habeat vim litis conteſtationis, nec ipſa litis conteſtatio perpetuant actionem vltra 40. annos,vt dixi ſupra verſ.ratio huius.

Quoniam reſpondeo, diſtinguendo duplicem malam fidem: Prima mala fides eſt illa, quæ cauſatur à ſola litis conteſtatione: & dico, quòd iſta operatur duo: Primo, vt poſſeſſor teneatur reſtituere fructus, quos percipit poſt conteſtationem litis,vt loquuntur Rot. & Caputaq. in locis ſupra citatis; quare bonæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere fructus,extantes tempore litis conteſtatæ, & poſt conteſtationem litis,vniuerſos,l.22.certum. C. de rei vend. & ibi Gl. & in cap. grauis. in verbo, fructus. de reſtit. ſpol. Secundo operatur perpetuationem actionis vſque ad 40. annos, vt dixi: Secunda mala fides eſt illa,quæ cauſatur à certa ſcientia rei alienæ: & iſta operatur non ſolum, quòd poſſeſſor teneatur indiſtinctè ad reſtitutionem fructuum, & actio perpetuetur ad 40.annos, ſed operatur vlterius de iure canonico,quòd poſſeſſor nunquam præſcribat, & ſic actioni nunquam præſcribatur; & ratio differentiæ eſt, quia poteſt quis conteſtari litem,& eam proſequi bona fide, credendo, ſe iuſtè poſſidere, & ſic poteſt præſcribere, licet non minori ſpatio, quàm 40. annis, vt dixi, at is, qui certò ſcit rem eſſe alienam, nunquam poteſt præſcribere, quia ſemper eſt in mala fide ſecundum communem Doctorum opinionem, vt dixi ſupra num. 132.& 135.& ſub hoc eodem num. verſ.inſero quarto.

Nota vltimo, quòd illa concluſio, de qua ſupra verſ. inſero quarto (quòd ex ſola temporis diuturnitate præſumatur ſolutio) non eſt vera de iure communi, quia, ſi eſſet vera, fruſtra lex induceret præſcriptionem, Rot diuerſ.deciſ.788. dubitaui. num.12.& & 13. iuncto nu.1.& 2. par.1. & ideo eſt vera ſolum ex diſpoſitione ſtatutorum.

Extende hoc notandum, vt de iure communi habeat locum etiam in fructibus, ſeu intereſſe dotis non ſolutæ, quia ex diuturnitate temporis non præſumuntur ſoluti,ideſt, donati, ſeu remiſſi, Corn. conſ.vlt. quod eſt 250. num.13.& 14. lib.2.Iaſ.& alij in l.quæ dotis. ſub num.19.ff.ſol.matr. Alc.tract.de præſumpt.præſump.32.ſub num.6.verſ.contrarium. tom.4. fol. 314. & maximè, ſi fructus, conſtante matrimonio, fuerint petiti,& ſuper eis conteſtata lis, & lata ſententia pro ſolutione; quia iſto caſu ceſſat præſumptio; quamuis poſtea maritus longo tempore taceat ad illos conſequendos.

Nec obſtat text.in l. 17. cum quidam. §. diuus. ff.de vſur. & in l. 55. vir vſuras. ff. de donat. int. vir.& vxor.

Quia reſpondetur, quòd illa iura loquuntur in vſuris dotis, quæ ſunt odioſæ, quæve deberentur officio iudicis, & quando non fuerunt petitæ, conſtante matrimonio, ſeu debitor probat, quòd creditor ideo non petebat, quia aliquam ſperabat gratiam ab ipſo debitore, vt reſpondent Doct. ſupra citati. At fructus dotis non ſunt vſuræ, ideoque nec odioſi, & debentur iure actionis ex ſtatuto, & ita paſſim ſeruatur.

Sed de iure municipali Vrbis ſeruanda eſſet diſpoſitio ſtatutorum dicto lib. 1. cap. 158.

Extende nunc, quod ſupra verſ. inſero quarto.dixi de mala fide, inficiente præſcriptionem, vt maximè procedat in foro interiori; nam licet debens aliquid in genere actione perſonali, ſuum ſit quod debet, vel nullius, neque poſſideatur ab aliquo, antequam ſoluat, & ideo poſſit illud de iuris ſubtilitate, & ex legali diſpoſitione præſcribere; non obſtante mala fide; tamen ſecus eſt de æquitate conſcientiali, quia debitor tenetur agnoſcere bonam fidem, & præſcriptio ſcientis ſe teneri, non tollit obligationem naturalem, Bal. conſ.319. quæritur an ſciens.num.1.lib.1.

Et

Et hæc de prima exemplificatione, poſita ſupra ſub num. 127.

136 Exemplifica ſecundo in hæreditate, quæ ab inteſtato defertur proximioribus defuncti ex diſpoſitione legis, vt patet ex varijs tit. in ff. C. & Inſtit. præſertim tit. de hæred. quæ ab inteſt. defer. vt dixi etiam in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 1682. in fine,
137 † quia lex ſequitur voluntatem defuncti, l. 19. ff. de condit. & demonſtr. & latè Mant. de coniect. vlt. volunt. lib. 3. tit. 3. nu. 1. & ſeqq. & eius voluntatem hanc eſſe interpretatur, quia naturale eſt, vt diligamus proximos, incipiendo à nobis ipſis ſecundum charitatem ordinatam, vt dixi d. cap. 9. ſub num. 1688. verſus finem, & ex charitate ordinata colligi defuncti voluntatem, ſcribit etiam Mantic. d. tract. de coniect. vlt. volunt. lib. 6. tit. 11. ſub num. 2. & num. 5. & probatur ex l. 30. cum acutiſſimi. in fine, C. de fideicom. & ſic proximioribus venientibus ab inteſtato acquiritur hæreditas defuncti ex eius interpretatiuo, & præſumpto conſenſu.

138 Extende nono, vt habeat locum in conſenſu virtuali, quo ſubditi per legem Principis virtualiter, & efficaciter colligantur: lex enim eſt contractus inter ſubditos, & Principem, qui tanquam omnium pater, & legitimus adminiſtrator, legem inter ſubditos, quaſi contractum conſtituit, & ſubditi in eo contractu, ideſt, lege, effectualiter conſentiunt; ex quo enim populus ſuam authoritatem, & iuriſdictionem Regibus, & Principibus conceſſit, conſenſum ſuum legibus, iuſtis à Principe condẽdis, præbuit, ac proinde ſi lex ob iuſtam cauſam aliquẽ re ſua priuat, & alteri eandẽ confert, in hoc ipſo totus populus conſentit, ſicut & conſentire debet, in quo populi conſenſu includitur cõſenſus ipſius domini particularis, ac proinde in caſu nulla illi iniuria fit ſi per legẽ huiuſmodi dominio rei ſuæ priuetur, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 1. verſ. confirmatur. col. 14. & verſ. ſi contra. col. 15. fol. 8. & 9.

Exemplifica primo hanc extenſionem in confiſcatione bonorum, ſeu alia pœna pecuniaria, impoſita per legem Principis, quia, cum lex ſit contractus inter Principem, & ſubditos, vt dixi, ſubditus, qui contrauenit legi, dicitur contrauenire proprio contractui, &, contraueniendo, incurrit pœnam de eorum conſenſu appoſitam, & conſequenter cum fiſcus, vel pars apprehendit bona, ſeu pecunias contraueniẽtis, ideſt, delinquentis, ea retinet tuta conſcientia, quia ea habet ex contractu, & conſenſu.

Nec dicatur, quòd delinquens ſoluit illam pœnam coactus, & non ſpontè; quia reſpondeo, inſpici obligationem, quę fuit ſpontanea; nam quando Princeps facit legem iuſtam, proſpiciendo publicæ vtilitati, & ideo ſubditi illam legem recipiunt, dicuntur ſpontè in ea conſentire: quòd autem poſtea coacti ſoluant, hoc non conſideratur, quia & multi ſpontè ſe obligant, & tamen obligationi inuiti per ſententias, & mandata executiua coguntur parere.

139 Declara notabiliter limitãdo hanc exemplificationem, vt quamuis lex pœnalis obliget in conſcientia, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 53. & lex ſit contractus inter Principem, & ſubditos, vt dixi ſupra num. 138. & ideo obligatus ex lege, dicatur obligatus ex contractu, & ex proprio conſenſu, & qui eſt obligatus ex contractu, & conſenſu, teneatur in foro interiori adimplere contractum, ſeu promiſſum, per ea, quæ ſecutus ſum ſup. num. 95. & 114. extenſ. 2. & 6.

Tamen, qui, delinquendo, incurrit pœnam, ſeu confiſcationem bonorum, non tenetur in foro conſcientiæ illam ſoluere, ſed ſatis eſt, quòd ſacerdos imponat pœnitentiam pro delicto, quia pœna imponitur per iudicem in foro contentioſo, Gl. in cap. 11. fraternitas. in verbo, cum augmento. in fine, 12. q. 2 Gemin. in cap. 35. §. fin. ſub num. 2. verſ. nota bene. de elect. in 6. Alex. in l. ſi pœnæ. ſub num. 3. verſ. extra gl. ff. de condict. indeb. Felyn. in cap. 1. fallen. 6. caſ. 3. ſub num. 41. de conſtitut. Medin. & Mich. Sal. infra citati.

Reſtringe primo hanc ſecundam partem huius declarationis, vt nõ procedat, quando lex imponeret pœnam ipſo facto, quia tunc cõdemnatus teneretur eam ſoluere etiã ante ſententiam, ſeu declarationẽ iudicis, vt latè, reſpõdendo cõtrarijs firmat Felyn. in d. cap. 1. fallen. 6. limit. 1. num. 43. in fine, 44. & 45.

Contrariũ tenent Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 3. tit. an lex pœnalis, &c. concl. 3. per totam. fol. 224. & teſtando de communi opin. pulchrè Simanch. de cath. inſtit. tit. 9. num. 212. & ſeqq. & ſpeciatim nu. 251. tom. 11. par. 2. fol. 132.

Reſtringe ſecundo, vt nõ procedat, quando delinquens eſt condemnatus per ſententiam iudicis ad illam pœnam, quia ex tunc illam tuta conſcientia retinere non poteſt,

ſed ſolum poteſt retinere, donec ſit à iudice condemnatus per ſententiam, Felyn. in d. cap. 1. fallen. 6. limit. 2. num. 46. de conſtit. & Mich. Sal. vbi ſupra, & ex communi opin. ſequitur Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 37. col. 2. in fine, verſ. ſexto eſto. & col. 8. in fine, verſ. ad ſextã. fol. 256. & 259.

Reſtringe tertio, vt non procedat, quando pœna non deſcendit à lege, ſed ex partium conuentione, quia tunc pars ex arbitrio magis libero, & ſponraneo ſe obligat, & ideo tenetur ſoluere in foro conſcientiæ; eſt enim perinde ac ſi condemnatio interueniſſet, poſtquam pacto quis ſe alteri obligauit, Felyn. in d. cap. 1. limit. 3. ſub num. 46.

Reſtringe quarto, niſi pœna legalis, applicanda parti, eſſet ſubrogata loco inæſtimabilis intereſſe, & impoſſibilis reſtitutionis, puta pro membro truncato, vel debilitato, Felyn. d. cap. 1. ſub nu. 46. limit. 3. de conſtit.

Sed ſuperfluè Felyn. colligit hanc reſtrictionem, cum ſatis contineatur in ſeq.

Reſtringe quinto, vt non procedat quando lex iniungit delinquenti, vt ſatisfaciat læſo de damno ſecuto propter eius delictum, quia iſta ſatisfactio quoad læſum, qui eam recipit, non eſt pœna, licet ſit pœna quoad ſoluentem, qui eam tenetur ſoluere etiam in foro pœnitentiali, Gemin. in cap. 35. commiſſa. §. fin. ſub num. 2. verſ. nota bene. de elect. in 6. quem, vti pulchrè declarantem, ſequitur Felyn. in d. cap. 1. fallen. 6. limit. 5. num. 46. verſus finem, de conſtit.

140 Exemplifica ſecundo, quando Princeps, ne rerum dominia maneant incerta, facit legem, vt res præſcribatur tanto tempore contra negligentem, vt dicebam ſupra num. 127. & ſeqq. quia iſto caſu præſcribens videtur præſcribere ex contractu facto à Principe inter ſubditos per legem, & ſic negligens dicitur conſentire, vt præſcribatur.

141 Declara primo, temperando eandem extenſionem, vt procedat ſolum, quando lex eſt iuſta; ſecus ſi eſſet iniuſta, quia tunc non eſſet lex, & conſequenter ceſſaret fundamentum, per ea, quæ dixi ſup. num. 16. & 51. & diceretur iniuſta, verbi gratia, quando eſſet nutritiua peccati; & ideo ſi in caſu ſecundæ exemplificationis, de qua hic num. præced. ſupponeremus malam fidem præſcribentis, illa lex forſan eſſet nutritiua peccati, & ideo iniuſta; quod tamen non firmo, quia quando lex poſitiua permittit, ſeu tolerat minus malum, vt obuiet maiori, quod alias neceſſario ſequeretur, dicitur adhuc iuſta, & ſeruari deber in foro fori; qua ratione lex poſitiua permittit contrahentibus, vt poſſint ſe decipere infra dimidium, vt ſecutus ſum ſupra ampl. 10. num. 1. & 3.

142 Declara ſecundo, vt procedat, quando lex innititur veritati; ſecus ſi innitatur præſumptioni, quæ in aliquo caſu particulari eſſet erronea, ſicq; præſumeret vnum, & in veritate eſſet contrarium; quare, ſi lex diſponat, vt abſolutus per rem iudicatam, vlterius non ſit obligatus; & tamen in rei veritate, quam actor non potuit probare, ſit obligatus, procedit lex iſta in foro fori, in quo non apparet de errore præſumptionis; ſecus in foro poli, in quo conſtet de errore, quia in iſto foro ceſſat conſenſus, & contractus legis; lex enim, quæ mandat, abſolutum per rem iudicatam non eſſe amplius obligatum, præſumit abſolutionis ſententiam eſſe iuſtam, quia re vera abſolutus non ſit debitor: quòd ſi conſtaret eſſe obligatum, vtique non mandaſſet abſolutionem, quia eſſet lex iniuſta, & ſic non eſſet lex, & conſequenter lex iſto caſu non conſentit, & ſic ceſſat contractus.

AMPLIATIO XX.

SVMMARIVM.

Cambio etiam nulliter, ſicq; vſurariè contracto, campſor non perdit pecunias datas cambio, nec excluditur à conſecutione intereſſe, num. 1. & ſeqq. & num. 26. Reiectis motiuis, de quibus num. 22. & ſeqq.

Reſtringitur primo hæc ampliatio, diſtinguendo duos caſus, & quatuor ſpecies contractuum, num. 28. & ſeqq.

Reſtringitur ſecundo, vt intereſſe cambiorum ſit indebitum, vbi cambia non exercerentur, num. 35.

Procurator ad accipiendum mutuas pecunias, poteſt accipere cambio, num. 36.

Locupletatio vnius cum alterius iactura eſt contra naturam, ſub num. 1. verſ. ratio.

Cambij intereſſe, probatis requiſitis, debetur, etiam nulla cambij forma ſeruata, num. 3.

Mutuum in verbis, & in re ſocietas, dicitur ſocietas, num. 4.

Mutuum poteſt in parte valere, & in parte non, num. 6.

Pactum vſurarium vitiatur, & non vitiat mutuum, num. 7.

Cenſus contractus, in quo venditor promittit retro-

retrouenditione dare aliquid amplius, non vitiatur, ſed vitiatur illa promiſſio, num. 9. Vitiatur etiam, & non vitiat pactum, quo venditor cogitur indirectè ad redimendum cenſum, num. 10. Vitiatur etiam, & non vitiat pactum de ſoluendo anticipatè, num. 11. Vitiatur ſimiliter, & non vitiat impoſitio generalis cenſus ſuper omnibus bonis, quando eſt impoſitus etiam ſuper certa re, num. 12.

Proteſtatio contrahentium cenſum, quòd inſtrumentum cenſus intelligatur celebratum iuxta formam conſtitutionis Pij V. &c. coadiuuat multum ad reijcienda pacta iniuſta ſine vulneratione cenſus, ſub num. 12.

Pacta, quæ vitiantur, & non vitiant cenſum, num. 9. & ſeqq. & num. 14. & ſeqq. vbi declaratur.

Pacta accidentalia, ſeu contra naturalia actus vitiantur, & non vitiant, num. 14. Sed ea, quæ verſantur circa ſubſtantiam, ſeu formam ſubſtantialem, vitiant, & non vitiantur, num. 15.

Pij V. conſtitutio de cenſibus, dum declarat fœneratitios cenſus, initos ſub alia forma, non æqualiter declarat, &c. num. 17.

Conditio impoſſibilis, & Conditio turpis — habentur pro non appoſitis, num. 13. Declaratur, num. 16.

Societas officij ſuſtinetur pro ea ſumma, pro qua ſuſtineri poteſt, num. 18. Et fructus indebitè exacti non computantur in ſortem, ſi, probatis requiſitis, cederent loco damnorum, & intereſſe lucri ceſſantis, num. 27.

Donatio non inſinuata ſuſtinetur in ea ſumma, in qua inſinuatio non requiritur, num. 19.

Vſurarius contractus an & quando puniatur, num. 28. & ſeqq. Et quando contractus ſit vſurarius, & quando non, num. 31. & ſeqq.

1 AMPLIA XX. vt quamuis contractus cambij ſit nullus, ideoq; reduci videatur ad ſpeciem contractus vſurarij; tamen campſor, qui pecunias dedit cambio, illas non perdit.

Ratio eſt, quia alias vnus locupletaretut cum alterius iactura, quod eſt contra naturam, l. 14. nam hoc natura. ff. de condict. indeb. vnde, ſi contractus eo modo, quo eſt geſtus, ſit inualidus, & ex illa inualiditate oriretur locupletatio vnius cum iactura alterius, debet lex contractum ſuſtinere eo modo, quo remaneat validus, & quo æqualitas inter vtrumque ſeruetur, per ea, quæ ſecutus ſum par. ſeq. limit. 7. ſub num. 11. & 12. & conſequenter, ſi contractus cambij cum lucro cambij ſit inualidus, & vſurarius, debet reduci ad contractum mutui cum intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis.

2 Pro faciliori huius ampliationis, eiusque rationis intelligentia, & firmiori reſolutione duo præmittenda ſunt.

Primum, quòd tàm contractus cambij, quàm quiuis alius contractus, vt ſit vſurarius, debet neceſſariò habere mutuum explicitum, vel ad illud implicitè reduci, cum vſura non committatur in alia ſpecie contractus, quàm in contractu mutui, vt ſecutus ſum par. præced. ſub num. 25.

Secundum, quòd etſi omnis contractus vſurarius ſit contractus mutui, vt dixi, tamen non è conuerſo omnis contractus mutui eſt vſurarius; aut enim pro ſorte mutuata redditur ſola ſors; & tunc nedum non eſt vſurarius, ſed eſt pius: aut redditur ſors cum acceſſione; & tunc illa acceſſio vel datur pro intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, & ſimiliter non eſt vſurarius, per ea, quæ latè ſcripſi ead. par. præced. num. 74. & ſeqq. vel datur non pro aliquo intereſſe, ſed ex eo ſolo, quòd mutuatarius fuit in hoc beneficiatus à mutuatore; & tunc eſt vſurarius, prout hæc latius explicaui d. par. præcedenti, num. 71.

3 His duobus præmiſſis, huius ampliationis, eiusq; rationis veritatem quinque oſtendo argumentis.

Primo, quia licet contractus cambij reſolueretur in mutuum, imò eſto quòd eſſet contractus mutui, & mutui expliciti; tamen ſi mutuator vltra ſortem mutuatam intendat aliquid aliud rehabere, mutuum ſumi non debet in ea ſpecie mutui, in quo acceſſio eſſet vſuraria, ſed debet reduci ad illud mutuum, in quo acceſſio non eſt vſuraria, vt puta, ſi mutuator verè, & iuridicè probet, illam acceſſionem ſibi deberi ratione lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, per ea, quæ ſcribunt Nauar. in man. confeſſ. cap. 17. de vſura circa cambia, ſub num. 297. ibi, tertio dico. vbi, formato prius num. 296 cambio in ſui eſſentia iniuſto, ait, illud cambium non poſſe defendi, niſi ratione veri intereſſe, vt puta, quia is, qui dedit cambio, deſtinaſſet illas pecunias mercaturæ, vel rebus frugiferis emendis, ita quòd cauſa principalis, quare ceſſauerit ab illis, ſit datio pecuniarum ad cambium, & demum ſentit, illud cam-

bium eſſe reducẽdum ad eam ſpeciem cambij, ſeu contractus, in qua, vt euitetur damnum, poſsit ſuſtineri,& licet ipſe addat conditionem, (dummodo ſeruentur ſeruanda ex extrauag. Pij V.) quam conditionem tacitè videntur ſentire idem Nauar. & Ioan. Bapt. Cauat. quos, loquendo de pecunijs datis ad cambium ruſtico, cuius litteræ ſunt rediture inanes, ſecutus ſum ſupra ampl. 17. num.5. verſ.quarto quia.& Io. Azor.de inſtit.moral. par.3.lib.10.tit.de camb.cap.11.q.2. verſ. ad ſecundum. vbi ait,quòd non referr, ſi illud mutuum nomine cambij ſimuletur,quia cambium eſt ſiccum, & nummularius à vero cambio ceſſat, vt ſuas pecunias in ſiccum cambium,hoc eſt, in mutuum det, quo caſu, inquit, debet habere intereſſe cambij, à quo ceſſauit, vt ex eodem, & alijs ſecutus ſum ſupra ampl.8. num.1. & ſic ſupponunt ſemper formam cambij, tamen (parcat mihi Nauar.) hæc conditio eſt fruſtratoria, quia aliud eſt lucrum cambij, quod vt debeatur neceſſarium eſt, vt verè, & realiter ſeruetur forma, tradita in cõſtitutione de cambijs;& aliud eſt intereſſe lucri cambij, à quo quis verè ceſſauerit,dum rogatus mutuaſſet, vel debitor fuiſſet moroſus in non ſoluẽdo,quia iſtud intereſſe lucri ceſſantis deberetur eo ipſo, quòd creditor inuitus ceſſaſſet à cãbio vero,& reali, ſeu ab alio negotio,cuius intereſſe peteretur; vnde tantum abeſt, vt pro iſto intereſſe ſit neceſſariũ, ſeruaſſe formam conſtitutionis cambij, vt ideo debeatur intereſſe cambij,quia gratia ipſius mutuatarij, ſeu culpa debitoris cambiũ nullatenus fuerit contractum,iuxta ea, quæ ſcripſi dicta ampl. 8. num.1. & ſeqq. & num. 245. vbi latè firmauimus,ex mutuo deberi intereſſe cambiorũ, ſeruata ſolum forma mutui,& non cãbij.

4 Secundo, quia etiam contractus mutui reſoluitur in eum contractum, cui pacta, & conuentiones conueniant,quare ſi tu mutuo dares alicui pecuniam, vt mercatoriam artem exerceret, laborem, & induſtriam ſubituro, & lucrum, & damnum æqualiter diuiſuro, contractus non eſſet vſurarius, cum ex pactis appoſitis appareat, potius initam fuiſſe ſocietatem, quàm contractum mutui, Guid.Pap.deciſ.186.ſi quis mutuat. quem ſequitur Couar.var.reſolut.lib.3.cap. 2.num.2.in fine, verſ. quin & pecunia. ſimiliter pecunia, mutuo coactè data, reſoluitur in emptionem annui reditus, vt ſcripſi ſupra q.1.num. 452. & ſeqq. 460. & 462. verſ. ſed non. in contractu enim non verborum ſonus, & conceptio ſunt attendenda, ſed pacta, & conuentiones,vt ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ.lib.2.cap.9. num. 1347.& 1352.

5 Tertio, quia ſi mutuator poteſt,explicitè mutuando, paciſci de lucro ceſſante, vt ſecutus ſum ſupra ampl.8.nu.1.& ſeqq. ergo, reſoluto cambio in mutuum, non repugnat iuſtitiæ, quòd campſor, probatis requiſitis, conſequatur lucrum ceſſans, & euitet damnum emergens, vt latè hanc materiam proſecutus ſum d.ampl.8.num.1.& ſeqq.

6 Quarto quia contractus mutui poteſt in parte valere, & in parte non valere, prout in parte contineret iuſtitiam, & in parte non contineret; quare, ſi Titius mutuat tibi centum, & vult ſibi fieri inſtrumentum guarintigiatum de duplo, ideſt, de ducentum;tale inſtrumentum & quo ad Deum, & quo ad mundum eſt licitum vſque ad dicta centum, quia nec in certis, nec in incertis licitum pati debet ob illicitum, vt, articulo latè per argumenta ad vtramque partem diſcuſſo, firmat Laur.de Rodulph.in cap. conſuluit.par.2.q.135.num. 29. 30.& 31.& ſub num.33.in 6. argumento, ibi, credo de iuris rigore. de vſur.inter tract.diuerſ.to.7.

7 fol.35.† & pactum vſurarium, mutuo adiectum, vitiatur, & non vitiat, quia contractus mutui de ſe eſt licitus, & debet infirmari, quatenus continet vſuras, & vſurarum promiſsio vitiatur, in quantum excedit legitimum modum,l.14.iulianus.§.idem papinianus. & ibi Gl.ff.de act.empt.l.29. placuit. ff. de vſur.& l.26.eos. §.ſuper vſurarum. ibi, ſi quis autem. C.eod. Laur. de Rodulph. d. q. 135.ſub num.30.& Surd.conſ.327.rotæ lucenſis. ſub num.17.& 18. lib.3.quem etiam in diuerſo caſu; faciente ramen ad hunc, ſecutus ſum ſup.ampl.8.nu.60.&, quòd pactum lucri,appoſitum in mutuo, non trahat mutuationem in aliud genus contractus,ſed maneat mutuatio, ac ſi pactum non eſſet appoſitum, ſcribit Medin.in ſuis tract. tom. 2. tit.de reb.per vſur.acquiſ.q.2. in reſponſ. ad tertium, verſ.ad tertium.col.12.ſol.308. & in effectu conſentit Molin. quem retuli d. ampliat. 8. ſub num.20. verſ.neque.&,quòd pactum vſurarium, adiectum contractui mutui, vitietur, & non vitiet mutuum,quod de per ſe eſt licitum, fuiſſe concluſum in Camera Imperiali, quamuis conſtitutiones Imperij caſſarent, & irritarent contractus vſurarios,

rarius, teſtatur Andr. Gail. in pract. obſeru. lib. 1. obſeru. 4. conſtitutiones. nu. 6. & ſeqq.
8 iunctis alijs num. præced. lib. 1. † ſimiliter, ſi mutuans nauiganti, aliquid vltra ſortem recipiat, partim ratione periculi, quod in ſe ſuſcepetit, & partim ratione mutui, committit vſuram ſolum quo ad id, quod plus recipit ratione mutui, & non quo ad illud plus, quod recipit ratione periculi, Archiep. Florent. quem ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 498. confir. 3. verſus finem.
9 Confirmatur primo hoc quartum argumentum, quia licet contractus cenſualis, in quo venditor promittit emptori in retrouenditione dare aliquid amplius vltra ſortem, ſit inualidus in ea parte, in qua hoc promittitur, tamen remanet validus in alia, vt, articulo diſcuſſo, firmat Foller. tract. de cenſib. in verbo, vt vides. ſub num. 22. ibi, quid igitur dicendum. iunctis nu. 4. & ſeqq. & num. 14. in fine, ibi, ſed iſtis non obſtantibus. & num. ſeqq. tom. 6. par. 2. fol. 156.
10 † Licet etiam pactum, appoſitum in contractu cenſus, quòd emptor, qui domum, ſuper qua cenſus eſt impoſitus, conduxit, non poſſit expelli, etiā finita locatione, niſi prius redempto, & extincto cenſu, videatur pactum inhoneſtum, cum ex eo per quandam viam indirectam compellatur venditor ad redimendum; quod eſt contra naturam cenſus; tamen illud pactum non vitiat contractum cenſus, ſed ipſum vitiatur, Rot. diuerſ. deciſ. 19. fuit concluſum. num. 4. coram R.P.D. Cantuccio, in Rom. nullit. cenſus, 4. Februarij 1583. in impreſsis Romæ 1615.
11 † Licet etiam pactum de ſoluendo anticipatè, appoſitum in contractu cenſus, ſit reprobatum ex conſtitutione Pij V. de cenſibus, tamen vitiatur, & non vitiat cenſum, Rota diuerſ. deciſ. 326. ſententiam. nu. 4. verſ. alia nullitas. coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, in Bononien. cenſus, veneris, 10. Iunij 1611.
12 in impreſsis Romæ. 1615. † Licet pariter cenſus, impoſitus generaliter ſuper omnibus bonis, ſit nullus ex conſtitutione Pij V. tamen, ſi fuerit impoſitus ſuper certa re frugifera, & proportionabili cenſui, & vlterius ſuper omnibus bonis, cenſus eſt validus, quia illa ſuperfluitas reijcitur, Rot. diuerſ. deciſ. 285. dixerūt. in fine, n. 12. coram bon. mem. Card. Pāphilio, in Beneuētana cenſus, 29. Martij 1595. in impreſsis Lugduni 1612. Et maximè procedit hęc confirmatio, quando contrahentes in contractu cenſus proteſtati ſunt, quòd inſtrumentum intelligatur initum, factum, & ſtipulatum iuxta formam conſtitutionis Pij V. ita quòd, ſi in eo contra dictam formam eſſet aliquid appoſitum, illud habeatur pro non appoſito, pro non ſcripto, & pro non ſtipulato, ſed reducatur, & reductum cenſeatur iuxta illius tenorem, cum eorū intentio fuerit, & ſit ita contrahere, & non alio modo, Rot. diuerſ. deciſ. 285. dixerunt domini. n. 1. coram eod. bon. mem. Card. Pamphilio, in d. Beneuent. cenſus, 29. Martij 1595. ſeu 1598. in impreſſis Lugduni 1612. quę eſt ſuperfluè iterum impreſſa in deciſ. 124. inter impreſſas Romæ 1615. ead. Rot. diuerſ. deciſ. 43. fuit concluſum. ſub num. 2. verſ. tanto autem. coram R. P. D. Orano, in Foroliuien. cenſus. lunæ 13. Nouembris 1589. & deciſ. 89. placuit. in fine, nu. 7. coram eod. bon. mem. Card. Pamphilio, in Beneuentana cenſus, veneris 16. Decembris 1594. in eiſdem Romæ impreſſis.
13 Corroboratur hæc confirmatio, quia hæc pacta, quæ ſunt contra naturam actus, ſunt veluti conditio impoſsibilis, quæ, ſiue ſit impoſsibilis de facto, ſiue de iure, ſemper reijcitur, & ſimiliter conditio turpis habetur pro non adiecta, vt ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 57. num. 6. & ſic vitiatur, & non vitiat.
14 Intellige tamen hanc confirmationem cum hac diſtinctione: Aut pacta illicita, appoſita in contractu cenſus, ſeu alia, in eo omiſſa, non ſunt circa ea, quæ ſunt de forma ſubſtantiali contractus cenſus, ſed ſunt accidentalia, ſeu contra naturalia; & quia eiuſmodi pacta, ſeu omiſsiones non remouent conſenſum contrahentium à contractu cenſus, nec faciunt, illum contractum tranſire in aliam diuerſam ſpeciem; ideoq; ſunt quid accidentale, quod poteſt ineſſe, & abeſſe à contractu cenſus; contractus cenſus ex illorum appoſitione, ſeu omiſsione non vitiatur, ſed vitiantur ipſa pacta; & ita procedunt adducta in confirmatione, Rot. diuerſ. deciſ. 176. fuit propoſita. num. 2. in fine, verſ. examinatis. & ſeqq. coram bon. mem. Card. Seraphino, in Calaguritana cenſus, lunæ 29. Aprilis 1602. vbi, quòd pactum, vt venditor cenſus teneatur reſtituere pretium cenſus, vel illos cariores ſoluere, ad electionem emptoris, ſi cenſus ex lege Regia in poſterum cariores fierent; vitiatur, & non vitiat contractum cenſus, ideoque fructus, ex eiuſmodi cenſu percepti, non com-

computantur in ſortem, & deciſ. 159. cum in vltima.ſub nu.1. coram bon.mem. Card. Pamphilio, in Bononien. cenſus, lunæ 26. Iunij 1600. vbi, quòd pactum de ſolutione anticipata non vitiat cenſum, ſed vitiatur:

15 † Aut pacta, & omiſſa verſantur circa ſubſtantiam, ſeu formam ſubſtantialem cenſus; & iſto caſu, quia eiuſmodi pacta, ſeu omiſſiones impediunt ipſius cenſus creationem, faciendo, contractum tranſire in aliam ſpeciem contractus; dico, quòd vitiant contractum cenſus, vt tacitè ſentit Rota d. deciſ. 159.ſub num.1.& declarant expreſsè d.deciſ.176. ſub num.2. & deciſ. 10. fuit reſolutum.num.1.& ſeqq.coram bon.mem. Card. Seraphino, in Romana turris bubalariæ, lunæ,7.Nouembris 1575. vbi,quòd pactum in contractu cenſus appoſitum, quòd venditor teneatur infra quatuor annos redimere cenſum, vitiat contractum cenſus, quia tendit ad perimendum ipſum actum, cum ſit contra ipſius actus ſubſtantiam, qua remota, remouetur ipſe actus, & facit, vt contractus tranſeat in aliam ſpeciem, nempè, in contractum pignoris fœneratitij, & deciſ. 325. dubium.ſub num.10.verſ.vltra quod.coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, in Lucana locationis, veneris 18. Martij, & 29. Aprilis 1611. vbi,quòd pactum illicitum de ſoluendo certo intereſſe pro anticipata locationis ſolutione facit, illam ſolutionem tranſire in mutuum palliatum, quas deciſiones habes inter impreſſas Romæ anno 1615.&, quòd ea, quæ ſunt de propria eſſentia, & ſubſtantia alicuius actus, remitti non poſſint, quoniam actus conſiſtere non poſſet, ſcribit, loquendo de non remittenda cautione vſufructuario, Peregr.tract.de fideicomm. art.40. num.13. verſ.quæ autem.& cum hac diſtinctione concordat Io. Azor. de inſtit. moral. pat.3.lib.4.tit.de teſtit. cap.24. verſ.his poſitis. col.307.in fine, dicens, quòd ſi conditio appoſita in contractu eſt contra ſubſtantiam contractus, tunc vitiat contractum; ſecus, inquit, ſi ſit contra accidentia contractus, quia tunc non vitiat, cum, ſublatis, ſeu mutatis accidentibus, ſubſtantia adhuc maneat.

16 Cum hac eadē diſtinctione procedit corroboratio adducta ſupra num. 13. de conditione impoſſibili: Aut enim impoſſibilitas eſt circa accidentalia, & tunc vitiatur, & ita procedit corroboratio: Aut eſt circa ſubſtantialia, & tunc non vitiatur, ſed vitiat, Addit. 1.ad Gl.1.in §.impoſſibilis. Inſtit.de hæred. inſtit. Abb.in cap.vlt.ſi conditiones. in 1. & 2.reg.num.2.3.& 4. de condit. appoſ.

17 Nec huius intelligentiæ diſtinctioni, contractui cenſus applicatæ, obſtat dicta Pij V. conſtitutio in illis verbis, *contractusq; ſub alia forma, &c.* vbi cenſus contractus, qui ſub alia forma, quàm ſub illa, illic tradita, celebrarentur, declarat fœneratitios, & tamen à forma illic tradita excludit indiſtinctè, & æqualiter tàm pacta, quæ ſecundum Rot. ſup. citatam ſunt contra ſubſtantiam, & formam contractus, quàm pacta, quæ ſunt contra naturalia contractus.

Quia reſpondeo negando, quòd æqualiter excludat vtriuſque generis pacta; imò illa declaratio contractus fœneratitij, & annullatio refertur non ad omnia, quæ dixit ſupra, ſed refertur tantum ad ea, quæ ſubſtantialem contractus formam reſpiciunt: nam cum Papa improbauerit nonnulla pacta particularia, vt in §. pacta continentia. & in §.ſicuti etiam. & illa tantum pacta ſpecialiter annullauerit, non autem totum contractum propter illa damnauerit, colligitur, quòd eius intentio fuerit, quòd, reſecatis illis pactis, contractus in teliquis remaneret in ſuo robore, Rot.d.deciſ.159.num.2.& ſeqq. vbi alias adducit rationes, quas tu poteris videre.

Multa mihi dicenda ſupereſſent tàm circa hanc obiectionem, & eius reſponſionem, quàm circa cognitionem; quæ pacta dicantur ſubſtantialia contractus, & quæ naturalia: hoc enim opus, hic labor eſt: ſed locus non conſentit; tranſeamus ad alia; & interim collige aliqua pro iſtorum pactorum declaratione ex his, quæ ſcribit Io.Azot.de inſtit.moral. par.3. lib.6. tit. de contract. cap. 13.verſ.pacta igitur.& ſeqq. col.520.

Confirmatur ſecundo, quia licet ex pecunia, data in ſocietate officij, contracta ſine officio, quis fructus ſocietatis conſequi non poſſit, per ea, quæ ſcripſi par.præced.nu.35. tamen an illos conſequi poſſit in vim pacti, & contractus innominati, do, vt des, vallati periculo perdendi pecuniam in caſu mortis, eſt articulus controuerſus, in quo extant opiniones, quas adduxi ſup. quæſt.1. num.280. & 283.

18 Confirmatur tertio, quia licet paritet ſocietas contrahatur pro maiori quantitate fructuum, quàm illud officium reddat, ſiue pro maiori ſumma, quàm valeat illud officium,

tium, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra q. 1. nu. 326. & hac ead. q. par. præcedenti num. 35. & quo ad illam maiorem quantitatem ſit nulla, tamen remanet valida, quo ad illã quantitatem, cuius officium eſt capax, Rot. diuerſ. deciſ. 336. honorius. initio, verſ. dubitaui in Romana ſocietatum, lunæ 29. Ianuarij 1601. coram Illuſtriſs. Card. Millino, inter impreſſas Lugduni 1612. vbi dicit, Dominos de Rota fuiſſe concordes, quòd ſocietates officij, initæ cum eadem perſona ſuper eodem officio, ſuſtinerentur ſolum vſque ad valorem officij, & non vltra, & ſentit etiam in deciſ. 287. habebat. verſ. dubitaui in Rom. ſociet. lunæ 28. Ianuarij 1591. coram bon. mem. Card. Blanchetto, dicens, fructus perceptos non deberi vltra ſummam, excedentem valorem officiorum, & tamen prima ſocietas excedebat valorem officiorum; & deciſ. 289. domini dixerunt. in fine, inter eaſdem Lugduni impreſſas, dicens, quòd Domini cenſuerunt, pro rata, per quam ſocietates ſuſtineri non potuerũt, fructus exactos cohærere extinctioni ſortis principalis, & idem ſentiunt Caſtrac. tract. de ſociet. offic. cap. 6. ſub num. 7. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 9. tit. de ſociet. cap. 9. verſ. hæc conditio. col. 779. & ita cenſeo tenendum.

Quicquid de iſta validitate dubitet ratione indiuiduitatis Virg. de Boccat. tract. de ſociet. offic. num. 102. & pro tota inualiditate a[illegible]hrmer ſub num. 126.

19 Confirmatur quarto, quia licet donatio, non inſinuata, non teneat in tota ſumma, tamen tenet in reliqua ſumma, pro qua inſinuatio non erat neceſſaria, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. num. 311. & ſic ſuſtinetur contractus eo modo, quo ſuſtineri poteſt.

20 Cõfirmatur quinto, quia licet litteræ cambij fictæ non habeãt executionem paratam, tamen habent eam pro ea parte, pro qua ſunt veræ, vt ex Nauar. ſecutus ſum infra §. 7. gl. 5. num. 10. verſ. ſubreſtringe. Ergo.

21 Quinto, quia vel conſideramus reſolutionem cambij in mutuum, & tunc ſuccedunt quæ ſcripſi: vel conſideramus ſimplicem reſolutionem contractus; & tunc is, qui accepit pecunias cambio, remanet debitor obligatus ad reſtituendas pecunias, & non reſtituendo, tenetur ad intereſſe, vt ex Rot. diuerſ. ſecutus ſum ſupra ampl. 8. num. 194. in fine, in 7. reſtrict.

Quare in ſumma, vel iſte mutuator, mutuando, non ceſſauit à cambio, & tunc poterit conſequi ſolum intereſſe, quod verè paſſus eſt, cum re vera ipſe noluerit mutuare, ideoq; mutuatarius tenebatur ſtatim pecunias reddere, cum apud eum remanſerint ſine titulo, vt ex Rot. ſecutus ſum d. ampl. 8. nu. 194. vel mutuando ceſſauit à vero cambio, & tunc debetur ei intereſſe veri cambij, per ea, quæ latè ſecutus ſum ead. ampliat. 8. num. 1. & ſeqq.

22 Contra hãc ampliationem ſentire videntur ij, qui cambia ficta, ſimulata, ſeu aliter ficta paſſim tanquam vſuraria damnant, &, damnando, nullum faciunt verbum de ſoluendo aliquo intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, vt patet ex his, quæ ſcripſi par. ſeq. limit. 7. num. 1. & alijs in locis, in quibus egerim de cambio vſurario.

23 Comprobatur primo hæc opinio contra ampliationem, quia in his, quæ dependent à voluntate duorum, & agitur de obligatione contrahenda, ſi actus non valet, vt fit, nec valebit, vt fieri potuiſſet, per ea, quæ allegaui par. ſeq. limit. 7. num. 5. verſ. minusvè. & in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. ſub num. 1123. quia in indiuiduis vtile per inutile vitiatur, vt ſecutus ſum d. cap. 11. num. 312. 313. 1121. & ſeqq. & cap. 7. num. 701. 702. & 706. vbi habes plura exempla, quæ videntur infringere hanc ampliationem.

24 Comprobatur ſecundo, quia ſi rationes, adductæ pro ampliatione, eſſent veræ, ſequeretur, quòd quamuis contractus cenſus eſſet factus ſine fundo, ſeu ſine fundo fructifero, & emptor exegiſſet cenſus annuos, ſeu is, qui dedit pecunias ad ſocietatem officiorum, exegiſſet fructus, etiam mortuo officiali, ſeu vendito officio, poſſet illos annuos cenſus, & illos fructus non computare in ſortem, ſed retinere loco intereſſe, quia mens contrahentium non fuit, vt pecuniæ ſtarent otioſæ, & quia intereſſe debetur tàm de iure naturali, quàm de iure diuino; & tamen non eſt ita, quia ille cenſus, ſeu ſocietas officij reſoluuntur in ſimplex mutuum, & ideo fructus exacti computantur in ſortem, vt tenuit ſæpe Rot. quam citaui ſupra ampl. 8. nu. 217. verſ. contra hanc. ergo ex hoc apparet, illas rationes eſſe infirmas.

25 Comprobatur tertio ex ſex argumentis, quæ contra hanc ampliationem adducit Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 135. ſub num. 131. verſ. in contrarium.

num.

num. 132. & 133. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 35.

26 Retenta ampliatione.

Reſpondeo ad adducta in contrarium; & primo dico, quòd licet illi Theologi, qui damnant cambium vſurarium, non faciant verbum de ſoluendo intereſſe; tamen non ſequitur; ergo ſentiunt, intereſſe non eſſe ſoluendum; nam alibi dixerunt, eſſe ſoluendum pro cambio ſicco, vt retuli ſupra ampl. 8. num. 1.

Ad primam comprobationem patet ſolutio ex his, quæ ſcripſi par. ſeq. limit. 7. ſub num. 11. & 12. & in meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 11. ſub num. 1123. in futura impreſſione.

27 Ad ſecundam reſpondeo, quòd pecuniæ, exactæ pro fructibus ſocietatis officij, non computantur in ſortē, ſed cedunt loco damnorum, & intereſſe ratione lucri ceſſantis, probatis requiſitis, de quibus ſup. ampl. 8. num. 99. & ſeqq. Rot. diuerſ. deciſ. 287. habebat. in fine, coram bon. mem. Card. Blanchetto, lun. 28. Ianuarij 1591. in Rom. ſocietat. inter impreſſas Lugduni 1612. & ſic illa confirmatio retorquetur.

Ad tertiam ſufficiat pro reſponſione, quòd idem Laur. de Rodulph. qui illa argumenta deducit, firmat hanc ampliationem contra illa argumenta.

28 Reſtringe primo, explicando eandem ampliationem, vt hæc omnia, quæ dixi de ſoluendo capitale, & intereſſe, legitimè probatum, reſecatis vſuris, procedant, quando creditor in iudicio non egerit ad conſequendas vſuras, ſed egerit ſolum ad conſequendum capitale, ſeu etiam intereſſe, de iure legitimè debitum; quia tunc fieret hæc ſeparatio liciti ab illicito, vt creditor conſequeretur licitum; ſecus ſi in iudicio egiſſet ad vſuras, puta, ad duplum promiſſum ex mutuo; & pro iſto duplo eſſet vſus inſtrumento ſine pœnitentia, quia tunc perdit etiam capitale, Laur. de Rodulph. in d. cap. conſuluit. par. 2. q. 135. in fine, ſub num. 34. verſ. vnum tamen. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 35.

29 Quicquid dicat Laur. de Rodulph. tu diſtingue duos caſus.

Primus caſus eſt, quando contentio eſt coram iudice ciuili, ciuiliter agendo: & iſto caſu procedit ampliatio, ſiue creditor vſus ſit inſtrumento, ſiue non; & ſiue cum pœnitentia, ſiue non, & ideo Rota in controuerſijs ſuper ſorte, & fructibus ſocietatis officij, nulla facta mentione de crimine vſuræ, ſemper condemnat ad fructus pro rata, pro qua liciti ſunt, & abſoluit à fructibus illicitis, & vſurarijs; vt patet ex dictis ſup. nu. 18. in 3. confirmatione.

30 Secundus caſus eſt, quando contentio eſt coram iudice cauſarum criminalium, criminaliter agendo: & iſto caſu, ſuppoſita opinione, quæ ſeruatur in praxi, vt pro crimine vſurarum poſſit procedi criminaliter (de hoc enim non diſputo) concludo, quòd licet creditor poſſit obtinere in eo, quod remanet licitum, per ea, quæ dixi ſupra num. 6. & ſeqq. in 4. argum. & infra §. 7. gl. 5. num. 76. verſ. extende. tamen in eo, quod remanet illicitum, & vſurarium, punitur extraordinariè arbitrio iudicis, ad tradita per Clar. recept. ſent. lib. 5. §. vſura. verſ. & ex hoc. & Menoch. de arbitr. iudic. lib. 2. cent. 4. caſ. 398. per totum, & quòd vſuraria prauitas ſit de iure punibilis, dixit Rot. diuerſ. deciſ. 332. num. 3. inter impreſſas Lugduni anno 1612.

Extende concluſionem huius ſecundi caſus, vt procedat indiſtinctè, ſiue mutuator exegerit vſuras, quia tunc vſuræ delictum eſt omninò conſumatum; ideoq; punitur in primis criminaliter, & ſecundario condemnatur ciuiliter ad reſtitutionem vſurarum exactarum; ſiue non exegerit, minusvè inſtrumento vſus ſit in iudicio; quia adhuc puniri debet, cum vſuræ delictum conſumetur ſola ſpe recipiendi vltra ſortem; hæcq; ſpes, ſi ſit occulta, punitur in foro interiori, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra ampl. 10. ſub num. 87. ſi verò ſit manifeſta iudicialiter, punitur etiã in foro exteriori; exactio enim eſſet neceſſaria ſolũ, vt poſſet condemnari etiam ad reſtitutionem, vt dixi ſub eod. nu. 87. ſic dicimus in furto, & rapina, quibus aſſimilatur vſura, vt dixi ampl. præceden. num. 64. fur enim, ſi rem abſtulerit, condemnatur etiam ad illius reſtitutionem, ſed ſi non abſtulerit, ſed ſolum fregerit oſtium, ſeu ſcrinium, & impeditus non abſtulerit, adhuc eſt puniendus ſaltem pœna mitiori, quia deuenit ad actum proximum, & immediatum ipſi maleficio, Clar. recept. ſent. lib. 5. q. 92. verſ. ſcias tamen. verſus finem.

31 Declara etiam pro abſoluta intelligentia quando contrahens poſſit puniri pro contractu, diſtinguendo contractus iniuſtos in quatuor ſpecies.

Prima ſpecies eſt cõtractus explicitè vſurarius:

rarius: & in hac ſpecie concludo, non ſolum contractum eſſe iniuſtum cum obligatione reſtituendi acceptum vltra ſortem, tàm iure fori interioris, quàm iure fori exterioris, ſed etiam accipientem puniendum eſſe criminaliter, vt dixi hic ſupra, quia vſura eſt rapina, & furtum, vt dixi ampliat. præcedenti, num. 64.

34 Secunda ſpecies eſt contractus implicitè vſurarius, nempe, quando in rei veritate eſt contractus mutui, ſed eſt fictus, & ſimulatus alius contractus, & ſic eſt mutuum palliatum, de quo ſcripſi par. præced. num. 24. & in hac ſpecie conſidero duos caſus: Primus eſt, quando certò conſtat de mutuo palliato, vt puta, quia celebratur contractus venditionis cum pacto, vt venditor teneatur redimere quandocunque ad voluntatem emptoris, cuius lucro cedant fructus rei emptæ, de quo contractu locutus ſum ſup. q. 1. num. 479. & ſeqq. 487. iuncto num. 475. & iſto caſu concludo idem, quod concluſi in præcedenti prima ſpecie, nempè, quòd non ſolum iſte emptor tenetur reſtituere fructus perceptos, ſeu illos computare in ſortem, ſed poſſet etiam extraordinariè puniri: Secundus caſus eſt, quando non certò conſtat de mutuo palliato, ſed poteſt ſolum de eo dubitari, vt puta, quia res cariori vendatur pretio pecunia abſenti, quàm præſenti, & non conſtet de certo venditoris intereſſe propter dilatam ſolutionem, ideoque non poſſint contrahentes illud taxare, ne aperiatur via fraudibus vſurarum, iuxta ea, quæ ſcripſi par. præced. num. 85. quia poſſet venditor mutuum palliare hoc modo, vt, quaſi recepto pretio, *de contanti*, illud deinde mutuet vſque ad tempus dilationis conuentæ, ſimulato intereſſe: & è conuerſo poſſet eſſe, quòd re vera venditor pateretur illud intereſſe, quod ſibi, ſi probaretur, iuſtè deberetur: ſimiliter poſſet ille exceſſus non eſſe exceſſus, conſiderato forſan mali debitoris nomine, item conſiderata incertitudine futuri pretij, quia tempore ſolutionis faciendæ poſſet eo pretio vendi: & iſto caſu in foro fori ob iſtas cauſas, & incertitudines concludo, venditorem non ſolum non puniri, ſed tolerari etiam validitatem contractus, per ea, quæ ſcripſi d. par. præced. nu. 77. & ſeqq. & ita ſeruat vſus, pro cuius ratione facit quod ſcribunt Doct. quos ſecutus ſum dicto num. 77. & Stracch. tract. de mercat. par. 1. num. 37. tom. 6. par. 1. fol. 286. & quod ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 216. & 217. In foro tamen interiori caſtigabitur conſcientia iniqui.

33 Tertia ſpecies eſt contractus, qui nec explicitè, nec implicitè apparet vſurarius, ſed tamen ad euitandam vſuram, quæ in eo poſſet facilè committi, eſt à iure damnatus; nulla tamen contrahentibus eſt impoſita certa pœna; qualis eſt contractus aſſecurationis, initus inter mutuatorem, & mutuatarium, qui cenſetur contractus vſurarius, d. cap. vlt. de vſur. & in hac ſpecie concludo, annullari contractum, tanquam illicitum, reſtitutis hinc inde datis, & acceptis; nulli tamen alteri pœnæ, præter contractus nullitatem, cenſeo eſſe locum, quia, quando iudicium fertur ex præſumptionibus, pœna criminalis debet ceſſare, cap. 2. aſſerte. de præſumpt. etiam ſi talis contractus ſit damnatus tanquam fœneratitius, ideoque Pontifex in d. cap. vlt. non dixit, illum contractum eſſe vſurarium, ſed dixit eſſe cenſendum vſurarium.

34 Quarta ſpecies eſt contractus, qui non ſolum non eſt explicitè, vel implicitè vſurarius, ſed neque eſt damnatus propter aliquam vſuræ ſuſpicionem; eſt tamen iniuſtus, quia nimis altera pars læditur: & in hac ſpecie in foro fori concludo contractum eſſe validum, vt latè declaraui ſupra ampl. 10. num. 1. & ſeqq. in quibus habes totam materiam huius quartæ ſpeciei.

35 Reſtringe ſecundo eãdem ampliationem, (dum dixi, quòd mutuatori, qui, vt mutuet, ceſſat à cambio vero, debetur intereſſe cambij veri, à quo ceſſauit) vt hoc dictum non procedat, quando veniret tempus, vt iſta cambia nundinaria per litteras amplius non fierent, quia tunc impoſſibile eſſet, vt intereſſe penderet à lucro cambiorum, quæ eſſent ſublata.

Infero ex hac reſtrictione, quòd ſi perſonæ contrahentes eſſent in locis, in quibus cambia non fierent, tunc non poſſet inter eas deberi intereſſe cambiorum.

36 Subamplia omnes ampliationes, in quibus diximus, aliquam perſonam poſſe accipere cambio, vt etiam procurator illius, conſtitutus ad accipiendam mutuam pecuniam, poſſit eam accipere cambijs, & recambijs, vt ſecutus ſum par. præcedenti ſub num. 22.

Abſolutis in hac ſecunda parte ampliationibus, aggredior tertiam, in qua agendum erit de limitationibus.

§. 1.

§ 1. Quæſt. 7. Par. 3.

ARGVMENTVM.

Quæ cambia ſint illicita.

LIMITATIO I.

SVMMARIVM.

Cambium, cuius lucrum augetur propter auctam dilationem ad ſoluendum, an ſit licitum, num. 1. *& ſeqq.*

Cambij lucrum poteſt referri ad varias cauſas, & ſub diuerſis contractibus, ſub num. 4.

Cambij lucrum qua ex cauſa accipiatur, non à mercatoribus, ſed à Iuriſperitis, informatis de facto, eſt decidendum, ſub eod. num. 4.

Cambij intereſſe debetur, & quomodo ex diſpoſitione iuris communis, & quomodo ſit prohibitum à Pij V. conſtitutione, ſub num. 5.

Cambij intereſſe debetur in foro conſcientiæ, non obſtante lege poſitiua, &c. num. 6.

1 LIMITA I. eandem concluſionem, firmatam ſupra hac eadem q. par. 1. nu. 41. 50. & ſeqq. & ampliatam par. 2. ampl. 1. & ſeqq. vt non procedat in cambio, quod propter dilatam ſolutionem ſcutorum marcharum, fit pro maiori lucro, vt puta, tu das cambio in Ciuitate Lucenſi ſcutos 100. pro inſtantibus nundinis Placẽtinis ad rationem ſolidorũ 65. pro ſcuto marcharum, deinde, cui dediſti cambio, prorogas tempus ſolutionis vſque ad alias ſequentes nundinas, cum pacto, quòd cambium intelligatur, non ad rationem conuentam ſol. 65. ſed ſol. 64. quia hòc cambium non eſt licitum, ex quò lucrum vnius ſolidi pro ſcuto marcharum fundatur in ſolo tempore, Hier. de Luc. tract. de camb. in verbo, pro deciſione. ſub num. 45. verſ. non ſolet. & num. 46. fol. 410. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 8. verſ. tertia conditio. & quòd cambium ratione temporis neutiquam poſſit eſſe licitum, quippe quod manifeſtam habet rationem mutui, cuius ideo pretium apertam habet vſuræ iniquitatem, firmat Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 2. in concl. reſponſiua, col. 2. fol. 611. & q. 12. art. 5. in fine initij, & per totum, fol. 625. &, quòd emens marcham auri minori pretio, eò quia vendenti facit dilationem ad ſoluendum marcham, vt puta, debet venditor tradere in nundinis apparitionis, & emptor dat ei terminum, vt tradat in nundinis Paſchatis, contrahat cambium iniuſtum, & vſurarium, ſcribit Fabian. Genuen. tract. de camb. initio, ſub num. 15. tom. 6. par. 1. fol. 412. &, quòd non ſit contractus cambij, ſed ſit contractus mutui palliati ſub nomine cambij, quando quis dat cambio, & poſtea tempore ſoluẽdi litteras cambij, requiſitus ab eo, qui accepit, prorogat ei tempus ad ſoluendum vſque ad ſequentes proximas nundinas, cum pacto, quòd ſibi detur id, quod reſpondebunt vera cãbia in illis ſequentibus nundinis, & quòd lucrum, proueniens ex cambio, computetur in capitale, ac ſi ipſi fuiſſet verè exburſata pecunia capitalis cum lucro, & poſtea iterum illam vnà cum lucro eidem dediſſet cambio, ſcribit Fabian. Genuen. d. tract. de camb. initio, num. 19. fol. 412. quia ſi mercator emeret marcham auri minori pretio, eò quia anticipatè eam ſolueret, eſſet emptio, ideſt, cambium illicitum, quia lucrum eſſet fundatum in ſolo tempore, Fabian. Genuen. vbi ſupra num. 14. verſ. ſecunda. fol. 411. &, quòd non liceat plus iuſto pretio accipere ob expectationem, & dilationem ad ſequentes nundinas, & accipiẽs peccet mortiferè, cum obligatione reſtituendi, ſcribit Nauar. in cap. nauiganti. num. 75. verſ. ſexto quod hanc. in fine, & ſub num. 76. verſ. concedimus. ibi, quarta quæ. de vſur. &, quòd non poſſit augeri, ſeu minui pretium cambij, eò quòd ſolutio cambij mandetur *ad vſo*, vel *à poliza viſta*, ſcribit Ioan. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de litter. verſ. quæro an liceat. fol. 224. &, quòd omnia cambia, quibus accedit lucrum ſolum ratione temporis, ſint ſicca, ideoq; prohibita tanquam vſuraria, ſcribit Sot. d. lib. 6. q. 8. art. 2. col. vlt. initio, fol. 606. &, quòd illicita ſit prorogatio cum lucro, ſequitur Hier. Gabr. conſ. 158. conſtitutio. num. 3. lib. 2. & hæc eſt doctrina communis in quouis contractu emptionis, & vendirionis, vt ſcripſi ſupra par. 1. num. 24. verſ. & quamuis. & num. 27. & cum hac limitatione benè concordant, quæ ſcribunt Boninſ. & Virgin. de Boccat. quos ſecutus ſum limit. ſeq. ſed quid egemus Doctorum auctoritate, ſi habemus Pij V. conſtitutionem, qua duobus in locis, nempè, ibi, *ſed & in ipſis cambijs*, & ibi, *curandũ autem, &c.* expreſ-

Digitized by Google

expreſsè damnanrur cambia, quorum lucrum ſumitur ex diſtantia, & propinquitate temporis, & habemus etiam rationem naturalem euidentem, quia tempus non poteſt parere pecuniam.

2 Contraria opinio, nempè, hoc cambium eſſe licitum, ſuaderi videtur ex eo, quia illud lucrū, ſeu intereſſe non conſideratur ratione temporis, vt dicitur in limitatione, ſed conſideratur ratione valoris marchæ, quia marcha, ſeu alia res, quò tardius venit cōſignanda emptori, eò minoris æſtimatur, quia ſicut dilatio, data emptori ad ſoluēdum pretium, facit, vt pretium æſtimetur minus, vt ſecutus ſum ſupra par. 1. num. 80. verſ. quarta cauſa. & verſ. comprobatur quarto. ita etiam dilatio data venditori ad tradendam rem, poteſt eā reddere viliorē, cum finis mercatoris ſit, commutando, lucrari, & marchas non emat, vt illas habeat, ſed vt iterum commutet, prout latius dixi ſupra par. 1. num. 76. quare videtur iuri, & æquitati conſonum, vt ſi venditor vult tardius conſignare rem venditam, emptor poſſit minori pretio emere, loquendo de mercatore, qui emit ad finem reuendendi: tunc enim inſpicitur mercatoris intereſſe, quod ratione temporis augetur: & dato, quòd debeatur intereſſe, neceſſe eſt, vt ha beatur ratio temporis, ſicut & in reliquis contractibus lucratorijs, ſeu frugiferis, vt in cenſu, ſocietate officij, & ſimilibus, cum tempus ſit menſura ipſius intereſſe; ideoque plus debeatur pro vno anno, quàm pro vno ſemeſtri.

Comprobatur hæc opinio, quia illud, quod datur loco intereſſe, eſt licitum, etiam ſi daretur pro mutuo formali, vt latè dixi par. præced. ampl. 8. nu. 1. & ſeqq. & quamuis correſpectiuaretur temporis quantitati, vt ſecutus ſum ſupra par. 1. ſub num. 76. verſ. ſed in. & ſub num. 77. verſ. prima.

At id, quod datur propter dilatam ſolutionem, ſuccedit loco intereſſe, quando creditor eſt mercator, & oſtendit iudici intereſſe, quod eſt paſſus: ergo.

3 Fulcitur hæc comprobatio decreto quorundam Pariſienſium anno Domini 1517. qui cenſuerunt, vt mercatores ratione temporis poſſent pretium recipere propter lucrum ceſſans, laborem, & induſtriam, ita vt ſi, intercalatis nundinis, ſolutio cambij in alias differatur, tunc quò longius fuerit tempus, plus recipi poſſit.

Nec obſtat, quòd contra hoc decretum ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 5. col. 3. fol. 526. Quia reſpōdeo, quòd Sot. non impugnat, quòd intereſſe lucri ceſſantis, cauſatum debeatur, ſed impugnat, ſeu verius negat, intereſſe cauſari, ſeu deberi ratione ſolius temporis; & in hoc ſumus concordes, quòd tempus de per ſe ſolum non ſit aptum producere intereſſe, ſed tempus cum alio, puta, labore, induſtria, & occaſione ſemper eſt menſura ipſius intereſſe, quod debetur: & certè valdè miror, quòd Doct. ita variè, & acerrimè contendant de eo, in quo ſunt concordes: nam nemo eorum eſt, qui neget, intereſſe promiſſum, & etiam non promiſſum, quando debitor eſt moroſus, deberi, dummodo intereſſe concludenter probetur; ſiquidem intereſſe debetur omni iure, vt ſecutus ſum par. præced. ampl. 8. num. 96. ſub ampl. 5. nemo etiam eſt, qui dicat, intereſſe deberi ex ſolo curſu temporis, cum tempus non generet, ſed menſuret intereſſe; & propterea, vbi intereſſe non extat, tempus non poteſt illud menſurare: controuerſia igitur inter Doct. debet eſſe circa ipſius intereſſe probationem; nunquid ſcilicet probatio præſumptiua ſufficiat, quando petens intereſſe eſt mercator, ſolitus negotiari, & lucrari, de qua re ſcripſimus hac ead. q. par. præced. ampl. 8. num. 224. & ſeqq.

Pro concordia, & maiori intelligentia firmo duas breues concluſiones, faciles in iure, ſed difficiles cum applicantur facto, & ab his pendet ſuprema cognitio, an negotiatio cambiorum ſit vſuraria.

4 Prima concluſio eſt, quòd cambium, ex quo campſor lucraretur ratione ſolius temporis, eſſet vſurarium, & ita procedit limitatio, quæ eſt veriſſima, & admittitur ab omnibus ſine controuerſia.

Ex hac concluſione grauiter ab aliquibus dubitatum eſt, an negotiatio cambij ſit in vniuerſum damnanda: & ratio dubitandi procedit non ex iure, ſed ex facto; quia dum dantes cambio, eò plus lucri percipiunt, quò diſtantius à nundinis dant; videndum eſt ex qua cauſa plus percipiant; nam ſi percipiant eò, quia diuturniores ſuſtineant labores, & maiores faciant impenſas, aut ſaltem grauius patiantur intereſſe lucri ceſſantis, admittunt etiam ipſi, licitam eſſe negotiationem, & iuſtum fore lucrum; at ſi lucrum non ex alia percipiant cauſa, niſi ob diſtantiam temporis, negotiationem, & lucrum abſolutè, & rectè damnant; huiusq; dubita-

tionis reſolutionem petendam eſſe aiunt, non à Iuriſperitis,ſed ab ipſis mercatoribus, negotiatoribusq; cambiorum, cum ſit quæſtio facti,ad quam Iureconſultus non reſpondet, ſed reſpondent negotiatores, eum ipſi ſciant ex qua cauſa lucrum accipiant.

Dubitatio hęc(certè colorata)etſi à nobis ſatis ſublata videatur ex his, quæ ſcripſimus hac ead. q.par.1.num.75.& ſeqq. tamen vt hic formaliter reſpondeamus, dico, cambij lucrum poſſe diuerſimodè referri; vel enim refertur ad mercedem laborum, & impenſarum,quas facit campſor, & tunc cambium eſt veluti contractus locationis, & conductionis,vt dicebamus ſupra q.4.num.20.vel refertur ad pretium, quo emuntur, & venduntur ſcuti marcharum, & tunc eſt emptio & venditio, vt dicebamus ead.q.4. num.21. vel refertur ad intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis, & tunc eſt contractus innominatus, vt dicebamus ead.q.4. num.17. ſeu eſt mutuum, pro quo deberi etiam intereſſe lucri ceſſantis, dicebamus hac ead. q. par.præced.ampl.8. num.1.& ſeqq.in pluribus locis;vel refertur ad inæqualem valorem monetarum, quæ commutantur, & tunc dicitur permutatio, vt dicebamus d.q.4.num. 18.& quiſquis ſit ex his cōtractibus, lucrum poteſt non à diſtantia tēporis procedere, ſed à natura prædictorum contractuum; & licet locans,carius locet, emptor,vilius emat, patiens intereſſe, pluris illud æſtimet, & permutans, inæqualiter æſtimet; tamen iniuſtitiam, non vſuram dicuntur committere: demus etiam, quòd pretij, ſeu lucri quantitas videretur quandoque temporis diſtantiæ, & propinquitati correſpectiuari; tamen ſi cambium ſumatur pro locatione, & conductione, poſſet illa correſpectiuitas iuſtificari à maiori, & minori labore, & impenſa; ſimiliter ſi ſumatur vt emptio, & venditio, poſſet iuſtificari à maiori, & minori copia marcharum, ſeu emptorum, & venditorum; quòd ſi ſumatur vt contractus innominatus, ſeu vt mutuum, poſſet iuſtificari à maiori,& minori intereſſe, vt dicebamus ſupra hac ead.q.par.1.ſub num.75.& ſeqq. vbi abundè ſatisfecimus; ſicque hæc ſingula poſſent habere proportionem cum tempore;&,quod dicimus de intereſſe, poteſt conuenire etiam in permutatione,ſi ex tarditate permutantis in non tradendo alter permutans, qui dedit, pateretur intereſſe; proceditq; maximè hæc iuſtificatio, accedente prudentum virorum approbatione: licet etiam lucrum cambij quandoque excedat laborum, expenſarum, & ſimilium quantitatem, ideoque videatur inæquale,tamen hæc inæqualitas,vti accidentalis, non conſideratur, per ea, quæ latè ſcripſi par.præced. ampliat.6. num.1.& ſeqq. num.13.& 14. Et quia eiuſmodi cauſæ, à quibus pendet iuſtitia cambij, eiusq; lucri, ſunt occultæ, cognitu non faciles, & admixtam habent iuris diſpoſitionem, non à mercatoribus, ſed à peritiſſimis viris, informatis de facto, petenda eſt propoſitæ dubitationis reſolutio; & interim cambiorum negotiatio, quæ ex prædictis cauſis communiter eſt recepta, licita reputatur; & mercatores, alijq; negotiatores, qui propterea ſub bona, & publica fide negotiantur, non tenentur vlterius de huius negotiationis iuſtitia inquirere, quia eſſet plus ſapere, quàm oporteat: debent tamen diligenter obſeruare, vt contrahant iuxta receptum, & approbatum morem contrahendi, pretia iuſta non excedant, à fraude, & dolo ſint vacui, & conſcientiam repugnantem purgent.

5 Secunda concluſio eſt, quòd cambium, ex quo campſor propter diſtantiam,ſeu prorogationem temporis auget lucrum ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, eſt iuſtum non in ratione cambij, ſed in ratione intereſſe, quod debetur pro quouis credito, etiam ſi ſit mutuum, vt dixi par. præceden. ampl. 8.num.1.& ſeqq.& debetur etiam de iure diuino, vt ſecutus ſum ead. ampliat. 8. num.96. & ita poteſt procedere opinio contra limitationem.

Infero primo ex hac concluſione, cambij intereſſe deberi, non in vim promiſſionis, & taxationis factæ inter ipſos cambientes,quia obſtat Pij V. conſtitutio de cambijs, ſed deberi in vim diſpoſitionis iuris communis, quando intereſſe verè, & iudicialiter probetur,vt ſecutus ſum ſupra q.1.num. 57.& 58. & hac ead.q.7.par.præced. ampl.8.nu.296.

De taxatione huius intereſſe vide quæ ſcripſi ead.ampl.8. num.23.25. & ſeqq. 99. & ſeqq. 221.& ſeqq.

6 Infero ſecundo, quòd etſi lex poſitiua, ad obuiandum fraudibus vſurarum,poſſet indiſtinctè prohibere, ne cambiorum intereſſe debeatur; tamen hæc prohibitio (quam hucuſque non habemus, niſi reſpectu cambientium, quibus prohibitum eſt, nec de certo, taxatoque intereſſe conueniant in contractu cambij)non haberet locum in foro interiori, quia

quia in eo ceſſat lex poſitiua, fundata in præſumptionibus ad obuiandum fraudibus, & attenditur veritas, vt multis diximus in locis.

LIMITATIO II.

SVMMARIVM.

Cambium pro pluribus nundinis ſimul eſt illicitum, num. 1. Maximè ſi haberet pactum, quòd campſuarius antea ſoluere non poſſit, num. 2.

1 LIMITA II. vt non procedat in cambio, inito pro duabus, aut tribus nundinis ſimul, quia eſſet vſura; Fabian. Genuen. tract. de camb. initio, ſub num. 15. ibi, & multò magis. tom. 6. par. 1. fol. 412. Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. il cambiare. fol. 23. dicens, quòd cambium pro duabus nundinis, ſeu ad longius tēpus, emendo marchas minori pretio, eſt omnino illicitum, & iniuſtum, quia emitur tempus, & ſic eſt vſura, Virgin. de Boccat. tract. de interdict. vti poſſid. cap. 18. num. 178. & 179. tom. 3. par. 2. fol. 317. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 8. verſ. quinta conditio. ſed hæc limitatio ſatis continetur in prima præcedenti, eiuſque veritatem fruſtra Doctorum auctoritatibus conamur oſtendere, cum illam habeamus expreſſam in Pij V. conſtitutione, quam habes impreſſam apud Nauar. in man. confeſs. cap. 17. num. 300. Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 26. de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 139. & infra §. 9. num. 52.

2 Extende hanc limitationem, vt præcipuè procedat quando campſor, qui dat cambio, apponit pactum, quòd campſuarius, qui accipit, non poſſit antea ſoluere, ſeu, vt aiunt, *rimetterui ſopra*. ideſt, quòd neque per litteras ſuas, neque per litteras alterius poſſit in nundinis ſequi ſolutio, quia eiuſmodi pactum facit cambium ſiccum, & ideo vſurarium, Alex. Raud. in opuſculo ſuper banc. S. Ambr. num. 45.

Declara hanc limitationem ex his, quæ latè ſcripſi in limitatione præcedenti, & præſertim num. 4. & ſeqq.

LIMITATIO III.

SVMMARIVM.

Cambium pro pluribus terminis ad rationem tot pro centenario, &c. eſt illicitum, num. 1.

1 LIMITA III. quando mercator dat pecunias nomine cambij pro tribus, ſeu quatuor terminis, ſibi in alia Ciuitate ſoluendas ad rationem trium, ſeu quatuor pro centenario, iuxta numerum menſium, ſuperaddendo ſingulum pro ſingulo menſe, vt faciunt in Hiſpanijs, quia eiuſmodi cambium eſt illicitum, Fabian. Genuen. tract. de camb. initio, num. 17. tom. 6. par. 1. fol. 412. & quòd ſi mercator hic Romæ det clerico mille florenos ſub nomine cambij pro expeditione bullarum, ſibi reſtituendos Pariſijs inde ad ſex menſes in moneta, ibi currenti, & cum pacto, quòd vult quinque pro centenario, ſit vſura, ſcribit Archiepiſc. Florent. tract. de vſur. cap. 22 §. vlt. num. 83. & 84. tom. 7. fol. 86.

Et quia hæc limitatio eſt eiuſdem ſpeciei, cuius ſunt prima, & ſecunda præcedentes, quæ inter ſe non differunt, niſi reſpectu accidentium, & indiuiduorum; idcirco quæ dixi circa primam limitationem, ſuperfluum eſt hic repetere.

LIMITATIO IV.

SVMMARIVM.

Cambium reſtituendum in eodem loco, &c. ideſt, cambium per Venetias, vel ad libras groſſorum, eſt ſiccum, & illicitum, nu. 1. & ſeqq. Et quando ſit illicitum etiam pro alio loco, ſub num. 4. confirmat. 1.

Cambium, quo campſuarius obligatur remittere ad campſorem totum cambium in loco, vbi eſt initiatum, eſt illicitum, num. 3.

Cambium pro Placentia, cum pacto, quod campſuarius ſoluat id, quod ſolueret, ſi fuiſſet cambium pro Indijs, eſt illicitum, num. 4.

Cambium quando ſit vſurarium, cognoſci poteſt ex regula mutui, ſub nu. 4. confirm. 2. & n. 5.

Mutuum eſt vſurarium, ſi mutuatarius gratia mutuatoris obligetur reſtituere alio in loco, vbi mutuatum pluris valeat, num. 5.

Argumentum de tempore ad locum valet, nu. 6.

Cambium ex loco ad locum, inter quæ ſit inæqualitas valoris monetæ, eſt illicitum, ſi fieret, non habita inæqualitatis ratione, num. 7. & 8. vbi hoc idem declaratur in mutuo.

1 LIMITA IV. vt non procedar in cambio, cuius pretium ſumatur non ex loco, vbi deſtinatur ſolutio, ſed ex alio, vbi cambij pretiũ veriſimiliter ſit maius, & præſertim ſi ſolutio directè, vel indirectè deſtinetur pro eodem loco, vbi contractum eſt cambium.

Exemplifica hanc limitationem; ego, egens Florentiæ decem libris groſſorum (& libra groſſorum ſunt decem ducati) recipio à campſore in eadem ciuitate Florentiæ 106. florenos, vel plus, minuſvè, ſicut tunc currunt cambia, & valent 10. libræ groſſorum in dicta ciuitate Florentiæ, cum pacto, quòd inde ad vnum menſem tenear eidem campſori reſtituere in eadem ciuitate Florentiæ tantum, quantum intra decem dies, computandos à die initi cambij, valebunt 10. libræ groſſorum in ciuitate Venetiarum, quæ aliquando valent plus, aliquando minus, & ſic campſor aliquando perdit, aliquando lucratur, licet vt plurimum lucretur; certè eiuſmodi cambium, quod vocant, per Venetias, ſeu cambium ſiccum, vel ad libras groſſorum, eſt illicitum, Card. de Turrecrem. in cap. nec hoc quoque. num. 8. verſ. alius modus. 14. q. 4. Archiepiſc. Florent. tract. de vſur. cap. 2. §. 49. num. 81. tom. 7. fol. 86. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 9. verſ. campſor. col. 6. fol. 375. & Fab. Genuen. tract. de camb. initio, num. 18. tom. 6. par. 1. fol. 412. & conſequenter eſt etiam illicitum, ſi adderetur pactum, quòd ego, volens tenere dictas libras groſſorum, poſſim, ſed cum eodem pa-
2 cto, vt ſupra. † & ratio, quare hoc cambium ſit illicitum, eſt, quia etſi dictæ libræ poſſint Venetijs valere plus, & minus, & ſic mercator poſſit perdere, & lucrari; tamen; quia vt plurimum valent plus, & ſic contractus eſt inæqualis, cum ſe habeat probabilius ad lucrum, quàm ad damnum, & hoc procedit ex ſolo tempore, quod conceditur ad reſtituendam pecuniam; contractus eſt de mutuo, & ideo eſt vſurarius, Card. de Turrecrem. Medin. & Fabian. in locis ſupra proximè citatis.

3 Infero primo, explicando hanc limitationem, quòd illicitum eſſet cambium, ſi Titius daret mihi cambio ſcutos 1000. pro foro Placentiæ cum pacto, quòd ego ex illo foro eoſdem ſcutos marcharum, quos illic debeo, tenear meis expenſis remittere ad eundem locum, in quo accepi cambio, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4 art. 2. controu. 14. ſub num. 10. verſ. ſequitur ſecundo. tom. 2. fol. 599.

4 Infero ſecundo, explicando eandem limitationem, quòd ſi tu hic Romæ dares cambio pro proximo foro Placentiæ, cum pacto, quòd in eo foro ſoluatur ſibi valor cambij, ac ſi dediſſes cambio pro Indijs, vbi vnus ſcutus, datus hic Romæ, pluris valet, quàm Placentiæ, cambium eſſet illicitum.

Confirmatur primo extenſiue eadem limitatio, & hæc illatio, quia ſi nummularius det in ciuitate Genuæ cẽtum aureos ea conditione, vt is, cui dat, teneatur totidem reſti- 3
tuere, vbi certo, vel probabili ratione ſunt plus valituri, cambium eſt ſiccum, Medin. d. q. 9. verſ. eſt aliud tertium. col. 6. fol. 375. & Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 10. verſ. quinto cum col. 887.

Confirmatur ſecũdo, quia illud augmentum vltra ſortem, quod facit, mutuum eſſe vſurarium, illud idem augmentum vltra iuſtum pretium cambij facit, cambium eſſe illicitum, cum mutuum, & cambium multum ſimbolizent, ideoq; cambium ſit valdè ſuſpectum de vſura, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra hac ead. q. par. 1. num. 22. & ſeqq. ſicq; ex regula mutui cognoſci poteſt, an cambium ſit vſurarium.

5 Sed mutuum ita eſt vſurarium, quando mutuator obligat mutuatarium ad reſtituẽdum in tempore, quo res mutuata pluris valet, vt ſecutus ſum ead. par. 1. num. 31. in fine, & num. 32. ſicut quando obligat ad reſtituendum in loco, in quo pluris valet, vt puta, ſi tu mutuas frumentum in Apulia, vt tibi eadem quantitas reſtituatur Lucæ, vbi frumentum eſt carius, per ea, quæ ſcribunt Medin. quem ſecutus ſum infra num. 8. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 310. verſ. quod attinet ad quartum. col. 259. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 33. verſ. tertio dicimus in mutuo. col. 324. dicens ex Nauar. iniuſtum eſſe mutuum, in quo mutuatarius obligatur mutuum reſtituere in loco, in quo ſibi eſt damnoſum, & contra æqualitatem iuſtitiæ, & conſequenter contractus non eſt ex vtraque parte æqualis. Ergo.

6 Comprobatur hæc minor propoſitio, quia valet argumentum de tempore ad locum, l. vlt. ff. de condict. tritic. & latè Euer. de locis,

Digitized by Google

cis, argum.in loc. à temp. ad loc. quod in materia intereſſe copioſè ſecuti ſumus ſup. hac ead.q. par.1. ſub num.76. verſ. ſed in mercatoribus. & ratio huius minoris propoſitionis eſt, quia obligatio reſtituẽdi in certo tempore, vel certo loco ęquè acceſſionem, & augmẽtum poteſt veriſimiliter parere; quod profectò pecunia æſtimari poteſt; quare ſi tu, cui ego mutuo, eſſes reſtituturus in loco diſtanti, ita vt ad reducendum mutuatum ad domum meam, requirerentur impenſæ, poſſem ſine vſuræ labe ratione illarum impenſarum vltra ſortem accipere, vt ſecutus ſum ſum ſup.q.1.num.423.

Ergo idem dicendum eſt in cambio, cuius iuſtum pretium ratione temporis, vel loci alteraretur.

7 Nec obſtat, quòd Ioan. Azor. d.cap. 33. verſ. hinc conſequitur. col. 324. loquendo de mutuo, dixerit, quòd, ſi Titius in India mille aureos mutuo dederit Caio hac conditione, vt poſſit eos exigere ab eodem Caio in India, vel vbicunque Caius poſtea extiterit, tunc, ſi Caius Romæ fuerit, poſſit Titius eos integros mille aureos Romæ à Caio exigere; nec, inquit, tenetur Titius ſoluere cambia, vel expenſas, quibus Caius pecuniam ex India in Vrbem deportauit, quia initio contractus fuit talis conditio adhibita, inquitque, nihil referre, quòd Romæ pluris æſtimentur aurei, cum potuerit euenire, quòd Caius ſolueret alibi, vbi minoris æſtimarentur, & ſic conuentio appoſita, quia potuit cedere in bonum, & in damnum ex æquo vtrique, ideo eſt ſeruanda.

8 Quia reſpondeo, Azorium videri deceptum in duobus: Primo, quia Nauar. in man.confeſs.cap.17. ſub num.43.verſ.quæſtionis.quem allegat pro ſua opinione, tenet contrarium. videlicet, quòd mutuatarius videatur liberandus, ſoluendo illa integra mille in India, aut etiam in Vrbe, deductis cambijs: Secundo videtur deceptus, dum approbat illam conditionem appoſitam in mutuo; nam illa conditio, prout obligat mutuatarium etiam pro locis, vbi veriſimiliter pluris udituri ſũt, quàm in India, eſt obligatio inequalis, cum non obliget etiã pro locis, in quibus veriſimiliter minoris udituri ſũt, ideoq; eſt iniuſta, & vſuraria: vnde Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb.per vſur.acquiſ.q. 9.verſ.eſt aliud tertium.fol.375.benè diſtinguit; an hoc pactum de reſtituendo mutuum alio in loco apponatur à mutuante, vt iſto caſu mutuatio non ſit gratuita, ſed cum onere, mutuatario iniuncto, ad quod cum ratione mutui minimè teneatur, contractus, inquit, eſt vſurarius; an verò hoc pactum ſit appoſitum per mutuatarium, & tunc, inquit, mutuatarius imponit mutuanti onus mittendi famulum in illum alium locum, vbi ſolutionem recipiat, & hac ratione, inquit, mutuator poteſt pro iſto intereſſe aliquid proportionatum exigere vltra ſortem.

Minus obſtat, quod ſcribit Molin. d.diſp. 310.verſ.quod attinet ad quartum.col 259. dicens, quòd ſi mutuatarius indigeret tritico in alio loco, quod poſtea facilè hìc perſolueret, neque eſſet incrementum in maiori valore inter vnum, & alterum locum, tunc nõ eſſet vſura mutuare in illo alio loco, cum pacto, vt ſolueretur poſtea hìc, quamuis contractus cederet in commodum mutuatoris, quoniam re vera iſte contractus eſſet potius permutatio, quàm mutuum, & licet, inquit, cederet in commodum mutuatoris, tamen non tedundaret in damnum, & grauamen mutuatarij, & hoc ſufficit ad iuſtitiam contractus, & ad excludendam vſuram.

Quia reſpondeo, quæſtionem pendere ex facto, non ex iure: nam, excluſo grauamine mutuatarij, & data permutatione æquali, nulli dubium eſſe debet contractum eſſe licitum; & è conuerſo, ſuppoſito aliquo mutuatarij onere ſibi damnoſo, mutuum eſſet vſurarium; attendendæ propterea ſunt facti circumſtantiæ.

LIMITATIO V.

SVMMARIVM.

Cambium ſine litteris cum pacto, quòd ſoluatur lucrum cambij veri, & realis, eſt vſurarium, num. 1. 2. 5. & 6. Reiecta conſideratione contraria, de qua num. 3. & 4.

Declaratur hæc limitatio, quomodo litteræ ſint neceſſariæ, ſub num. 6.

Intentio contrahentium non tollit iuſtitiam contractus, in qua ſeruata ſit æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ, num. 7.

1 LIMITA V. in cambio ſine litteris, inito pacto, quòd accipiens cambio teneatur ſoluere lucrum veri cambij, prout ſoluitur Placentiæ, aut alio in loco, vbi cambiorum nundinæ haberentur,

eundo, & redeundo, quia eiuſmodi cambium eſt fictum, ſiccum, & ideo vſurarium, Boninſ.tract.de camb.cap.7.verſ.ma quanto poi. & in latinè reddito, ſub num. 2. verſ. quo verò. num.3.4.& ſeqq. Rot. diuerſ. deciſ.775. dubitatum fuit. num.1.in fine, in Mediolanen. pecuniaria, mercurij 27. martij 1602. coram R. P. D. Litta in impreſſis Lugduni anno 1612. & eſſe cambium ſiccum, quando nullæ ex loco ad locum mittuntur litteræ, ſed nummularius fingit, ſe litteras miſiſſe, ſcribit Ioan. Azor. de inſtit. mor.par.3.lib.10.tit.de camb. cap.10. verſ. primo quando.col.886.& quòd conuentio, quòd debitor, non ſoluens intra terminum conuentum, teneatur ad cambium, & nomine cambij veri, & realis ſuper nundinis Benzezoni, Lugduni, & Mediolani, & teneatur ſtare circa dicta cambia, & recambia, ac expenſas ad ſimplex dictum ipſius creditoris, ſit cambium ſiccum, quia non apparet, quòd litteræ fuerint miſſæ ad dictas nundinas, nec quòd ibi cambia, & recambia fuerint decurſa, nec quòd aliquæ expenſæ ob id factæ fuerint, licet in libro ipſius creditoris fuerit deſcriptus curſus cambiorum, & recambiorum dictorum locorum, & expenſæ ſolitæ fieri in dictis nūdinis, & ideo, cum non fuerit reale cambium, & expenſæ verè factæ non fuerint, non poſſit peti intereſſe, & cambium, nec expenſæ, quia cambia, & expenſas reciperet abſque aliquo periculo, & dum ſtaret ad menſam, & in lecto, & in domo ſua, & eſſet contra naturam conuentionis, in qua cautum eſt, vt ipſe debitor ſoluat pecunias cum cambijs, recambijs, damnis, expenſis, & prouiſionibus ſuperinde curſuris, & ſic erant tranſmittendæ litteræ ad loca nundinatum, & ibi per receptorem, vel agentes eius ſoluenda erat pecunia, alias dicitur cambium ſiccum, & iniuſtum, ſcribit Borgn.deciſ.2.ſupra in proxima. ſub num.23. verſ. & circa. par.2. &, quòd cambia, pro quibus non tranſmittuntur litteræ, ſint illicita tàm de iure communi, quàm ex conſtitutionibus Pontificijs, ſcribit Burſat. conſ. 399. breuiter dicam. ſub num.27. verſ.ſecundo non apparet. & num. 29.in fine, lib.4. & quòd cambia ſimulata ſint reprobata per conſtitutionem Pij V. quando ſcilicet datur alicui pecunia Barchinoni, litteris acceptis à recipiente, vt ei ſoluantur tot marchæ Lugduni, quæ litteræ vel non mittuntur, vel inanes redeunt, pecuniaſque, tranſacto tempore nundinarum, eadem perſona, quæ eas accepit, ſoluit cum lucro illarum nundinarum in eadem ciuitate Barchinonenſi, ſcribit Hier. Gabr. conſ. 158. conſtitutio. num.1. lib. 2. & ratio eſt, quia re vera eſt mutuum, & ideo, qui talia lucra accipit, tenetur ad reſtitutionem, Fabian.Genuen.tract.de camb.initio, num.22. tom.6. par.1. fol. 412. Et demum eiuſmodi cambium ſine litteris eſſe ſiccum, dicit, & damnat Pij V. conſtitutio, de cambijs.

2 Imò non ſolum ſunt neceſſariæ litteræ, & earum tranſmiſsio, ſed requiritur, vt is, qui dat cambio, opinetur, ſeu ſperet, illas non reuerſuras inanes, alias ſi litteræ ita mittantur, vt eo, vnde proceſſerunt, inanes referantur, contrahentes eſſent in mala fide, & ideo haberent conſcientiam maculatam, & conſequenter contrauenirent menti conſtitutionis Pij V. vt aduertit etiam Io. Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.10.tit.de camb. cap. 8. verſ.primum igitur. col. 880. & faciunt quæ retuli ſupra ampl.17.nu.7.& ſeqq. & quando ita mittantur, vt inanes redire debeant, dixi etiam infra §.6.gl.1. ſub num.20.

Ratio videtur manifeſta, quia litteris mādatur, vt ſolutio fiat alio in loco, quàm vbi campſor dat pecunias cambio: ergo, ſi litteræ non mittantur, euidens eſt, quòd intendunt, ſolutionem, ſeu reſtitionem pecuniarum faciendam eſſe eodem in loco, vbi pecuniæ datæ ſunt, & conſequenter eſt mutuum, vt ex Caiet. & Sot. ſecutus ſum infra limit.7.num.1.

3 Contra hanc limitationem oppono, quòd illa litterarum miſsio ad Placentiam, Lugdunum, Bezenzonum, & ſimilia nundinarum loca nullum bonum operetur effectum, imò cauſet damnum expenſarum pro prouiſionibus, & gabellis, & quandoque etiam pro proxenetis, & quo ad contractus iuſtitiam, & iniuſtitiam, quæ principaliter attendi debet, eſt miſsio inanis, & inutilis, prout dicunt, & ſeruant campſores, & referunt, ſed damnant Boninſ. tract. de camb. cap. 5. verſ.dipoi queſta. fol.11. & in latinè reddito, ſub num.3.verſ.præterea. & num. 4. Nauar.conſ. 31. reuerendiſs. verſ. præter iniuſtitiam. lib.5. de vſur. Fabian. Genuen. ſub d.num.22. & Io.Bapt.Lup.in cap. nauiganti. §.2.ſub num. 29. verſ.ſequetur. de vſur. inter tract.diuerſ.tom.7.fol.139.

4 Neque huic oppoſitioni ſatisfacere videtur Boninſ. eod. tract. de camb. cap.7. verſ. ma

ma quanto poi. fol. 19. & in latinè reſtituto ſub num. 3. & 4. dum ad oſtendendum, litterarum miſſionē eſſe omnino neceſſariam, & reſpondendo huic oppoſitioni, hanc dat inſtantiam: idem effectus lucri poteſt procedere à negotiatione licita, & à negotiatione vſuraria, & tamen non tenet conſequentia, quòd vtrumque lucrum ſit licitum: item, inquit, in cambio per litteras cum diuerſis, qui dat cambio, non vnius, ſed plurium decoctioni, & fallimento ſe exponit, & vbi verſatur maius periculum, ibi lucrum eſt magis licitum, & ex cambio cum diuerſis perſonis reſultat certior vtilitas mercaturæ.

5 Non diſcedo à limitatione, quia etſi Boninſignij reſponſio non videatur ſatisfactoria, ſiquidem, oſtendendo, non tenere conſequentiam hanc (ex contractu licito poteſt accipi hoc lucrum, ergo poteſt accipi etiam ex contractu illicito) non deſtruit oppoſitionem, quæ oſtendit, litterarum miſſionem eſſe damnoſam debitori, & vtilem creditori; tamen limitatio eſt veriſſima, & oppoſitioni reſpondeo ego, quòd etſi ex cambio vero, & reali ad rationem ſex pro cētenario, plus, minusvè, prout erit curſus cambiorum, campſuarius maius ſuſtineat onus, quàm mutuatarius, qui ſolueret ad rationem duorum pro centenario, nihilominus cambium eſt licitum, & mutuum eſt illicitum.

6 Retenta limitatione.

Declara eam, vt litteræ non ſint præcisè, & ſimpliciter neceſſariæ, ſed ſolum requirantur, prout patefaciunt, cambium fieri non pro eodem loco, ſed pro alio diſtanti, & ad oſtendendum, ſolutionē verè faciendam eſſe tempore nūdinarum proximarum, ita vt, cū, litteris non confectis, hæc non appareant, ideo cābium ſine litteris dicatur ſiccum, & ita procedit limitatio: cęterū ſi, litteris etiam non confectis, appareret, cambium verè, & realiter fieri pro alio diſtanti loco, & cum ſincera cambientium intentione, vt ſequatur ſolutio in proximis nundinis, tunc nihil referret, an fieret cum litteris, vel ſine litteris, quod ſcripſi etiam ſupra q. 5. num. 10. & 13. & præſertim in foro interiori, quia litteræ non ſunt de iuſtitia cambij, ſed ſolum ſunt ad oſtendendam iuſtitiam cambij, quæ ſi aliter, quàm per litteras, appareat, ſuperfluæ ſunt litteræ.

7 Subdeclara obiter hanc declarationem, vt ſinceritas intentionis cambientium circa ſperatam ſolutionem in proximis nundinis, non ſit neceſſaria ad iuſtitiam cambij; quare licet campſor, & campſuarius vnanimiter ſperarent, & deſiderarent protendi ſolutionem, ſaluo intereſſe campſoris, & poſtea fieri debere eodem in loco, tamen remanet iuſtitia cambij, quia iuſtum, & iniuſtum non conſiſtit in bonitate, aut prauitate animorum, & intentionum, ſed conſiſtit in rerum, & operum externorum æqualitate, & inæqualitate, vt ex Ariſt. & S. Thom. ſequitur Nauar. in cap. ſi fœneraueris. not. 16. num. 53. verſ. nam vt ſupra. 14. q. 3. quare, ſeruata æqualitate iuſtitiæ commutatiuæ, intentio deprauata contrahentis non tollit iuſtitiam contractus, ſed poterit eſſe contra charitatem, & ideo eatenus peccaminoſa.

LIMITATIO VI.

SVMMARIVM.

Cambium eſt illicitum cum obligatione ad reſtituendum, ſi campſor plus iuſto pretio exigat, eò quia campſuarius ſit in neceſſitate accipiendi cambio, num. 1. & ſeqq. Secus ſi plus iuſto pretio exigat, quia ſe exponit periculo perdendi etiam capitale, num. 2. 4. & 5.

Vendere carius, & Emere vilius, propter neceſſitatem emptoris, ſeu venditoris eſt illicitum, num. 3.

Periculum eſt pretio æſtimabile, & nemo tenetur ſe illi exponere, num. 4.

Aſſecuratio eſt contractus emptionis, & venditionis, num. 5.

1 LIMITA VI. vt non procedat quādo campſor emit marchas minori pretio eo, quod eſt impoſitum, ſeu quod currit, quod poteſt contingere duplici caſu: Primo, quando campſuarius, imminente negotio, ſeu caſu, cui illicò occurrendum ſit, vrgetur accipere ad cambium eo pretio, quo non poteſt. Secundo, quando campſuarius non eſt, vt loquuntur, *bona lettera*, ideoque qui daret ei cambio, ſtaret in periculo, vnde vt inueniat campſorem cogitur marchas vendere viliori pretio.

2 Declara iſtam limitationem, vt in primo caſu, quando campſor, qui dat cambio, emit marcham minori pretio propter vrgentem neceſſitatem venditoris, cambium ſit illicitum in foro conſcientiæ, Fab. Genuen. tract. de camb. initio, ſub num. 38. verſ. ſeptima.

prima. tom.6.par.1.fol. 414. ideoq; tenebitur campſor ad reſtitutionem, & forſan ad eam cogi poſſet etiam in foro exteriori, quaſi cambium ſit etiam nullum, quia neceſſitas habet vim cogendi, & conſequenter excludendi conſenſum, iuxta ea, quæ de contractu infirmi, & clientis cum medico, & aduocato ſcripſi par. præced. ampl. 19. ſub n. 124.

Secus in ſecundo caſu, quando emit minori pretio propter modicum creditum venditoris, quia iſto caſu videtur cōcludendum, quòd non teneatur in foro exteriori, neque in foro conſcientiæ, quia res, quò magis eſt periculoſa, eò minoris valet, vt dixi ſupra q. 1. nu. 431. ſed periculoſius exigitur creditum à paupere impotenti, quàm à diuite, per ea, quæ retuli ead. q. 1. num. 494. & hac ead. q. ſup. par. 1. num. 79. ergo minoris valet.

3 Confirmatur primo hæc declaratio in primo caſu, quia in oppoſito ſi quis vendat alicui, qui propter magnam neceſſitatem, vel propter vitandum magnum ſcandalū carius emat, tenetur venditor ad reſtitutionem, & illicitè facit: & idem è contra, ſi aliquis vendit rem ſuam vilius, vt redimat ſe, vel ſuos ex captiuitate; aut vt ſuſtentet ſe, & familiam in magna penuria, tunc is, qui ab eo vilius emit, tenetur in foro conſcientiæ, quia vendens carius, & emens vilius in caſibus prædictis, non conſentit ſimpliciter, ſed quodammodo extorquetur ſibi propter neceſſitatem; vnde non videtur illud plus quaſi donare, Anch. in cap. peccatum. ſub num. 21. verſ. & primo. col. 18. de reg. iur. in 6. quem ſequitur Franc. de Aret. in cap. 42. cum cauſa. ſub num. 27. in 2. concluſ. de teſtib.

4 Confirmatur ſecundo eadem declaratio in ſecundo caſu, quia ſi pauper propter ſuam paupertatem non inueniat, qui velit ei dare ad cambium pro nundinis, ſicq; non extet, qui velit acceptare ſuas litteras, & ideo coactus recurrat ad aliquem mercatorem, cuius litteræ acceptentur, eumq; roget, vt ſubſcribat ipſius pauperis litteras, poteſt ipſe mercator, ſubſcribendo litteras, licitè ab iſto paupere accipere tertiam partem vnius ſcuti pro centenario, quia ipſe ſe exponit periculo ſoluendi pecunias, caſu quo ipſe pauper ex quouis euentu non ſolueret; & nemo tenetur ſe exponere periculo pro alterius beneficio, & vbi ſe exponat, illa expoſitio eſt æſtimabilis, & digna mercede, quam periti arbitrati ſunt vſque ad tertiam partem vnius ſcuti, Romoald. Coli tract. de camb. cap. 19. intorno. quem latius retuli infra S. 3. gl. 3. ſub num. 12. verſ. ſubextende. &, quòd fideiuſſor, eo, quòd ſe periculo exponit, poſſit aliquid accipere, ſecutus ſum ead. gl. 3. num. 6. & ſeqq.

5 Augetur hæc confirmatio, quia pericula nauis, mercium, vitæ hominis, & ſimilium paſſim venduntur, & emuntur; qui enim in prædictis timet caſum ſiniſtrum, & de eo vult ſe aſſecurare, emit periculum ab eo, qui ipſum aſſecurat, ſoluendo illi, aſſecuranti, quinque, ſex, decem, plus, minusvè pro centenario; nam aſſecuratio eſt contractus emptionis, & venditionis, in quo aſſecuratus emit periculū, & aſſecurans illud vendit, vt patet ex his, quæ ſcribunt Santer. tract. de aſſecur. par. 5. ſub num. 3. & ſeqq. & magis in ſpecie ſub num. 7. tom. 6. par. 1. fol. 357. & Stracch. eod. tract. gl. 27. ſub nu. 4. verſ. ſecunda facti. eod. tom. 6. par. 1. fol. 377. & probatur ex l. 5. periculi pretium. ff. de naut. fœn. ſeu eſt ſimilis emptioni, & venditioni, vt dixi ſupra q. 1. num. 129. & quòd aſſecurans aliquem poſſit ob illam aſſecurationem aliquid accipere, ſcribit Nauar. in man. confeſ. cap. 17. ſub num. 285. & aſſecurationis contractum eſſe Reip. non infimè neceſſarium, ſeu has aſſecurationes fieri in magnam Reip. vtilitatem, ſcribunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 7. art. vnico, in ſecunda ratione. col. 2. fol. 601. & Nauar. eod. cap. 17. ſub num. 284. verſ. ſumma igitur. ibi, cuius ſtatuendi ratio.

Modera tamen concluſionē huius ſecundi caſus ex his, quę ſcripſi par. præced. ampl. 10. num. 73. & 75. vbi omnino videas.

LIMITATIO VII.

SUMMARIUM.

Cambium pro ficto loco eſt ſiccum, & vſurarium, num. 1. & 2. Declaratur hæc limitatio, vt hoc cambium poſſit ſuſtineri pro mutuo cum intereſſe lucri ceſſantis, num. 3. & ſeqq. Subdeclaratur, num. 15. & ſeqq.

Simulatum minus valet, quàm verè geſtū, nu. 4.

Simulatio in contractibus quando ſit licita, ſub num. 4.

Actus, qui, vt geritur, non valet, an valeat, vt valere poſſet, num. 5. & ſeqq. & nu. 11. & ſeqq.

Procurator, habens ſufficiens, & inſufficiens mandatum, & agens ex inſufficienti, nulliter agit, num. 6. & 7.

Maritus

Maritus agens vti procurator ex inſufficienti mandato, nulliter agit, licet potuiſſet validè agere tanquam maritus ſine mandato, nu.7.

Forma non ſeruata, actus non valet, etiam ſi agens dixerit, quòd volebat illum valere, prout valere potuiſſet, num.9.

Obligatio nec ciuilis, nec naturalis oritur ex actu, cui lex reſiſtit, num.10.

Matrimonij contractus, celebratus per verba de præſenti inter ætate inhabiles, valet vti contractus ſponſalium, ſub num.11.

Proceſſus nulliter factus habet vim interpellationis extraiudicialis, ſub num.12.

Confeſſio, quæ vno modo non valet, valet alio, ſub eodem num.12.

Mutuum, contractum ſub cambio ficto, non habet executionem paratam litterarum cambij, num.18.

1 LIMITA VII. in cambio pro ficto loco, vt puta, cum campſor Petro, egenti Mediolani, dat certam ſummam pecuniæ ſub nomine cambij de Lugduno, vel Londres, & tamen ſecundum veritatem ibidem reſtitutio facienda vtrinque ſcitur, ſiue fiant litteræ cambij, & non præſententur, ſiue non fiant litteræ; interuenit ſiquidem hic manifeſtè ſolo nomine cambium, & ſecundum rem mutuum cum lucro, Card.Caiet.tract.de camb. cap.1.nu.4.verſ.iniuſta. tom.6.par.1.fol.405.& Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.13.art.1.concl.3.col.3. initio, fol 629.& quòd nummularij ſint vſurarij, quando dant pecunias cambio pro aliquo vicino loco, quem ficto nomine vocant Lugdunum, ſeu Placentiam, vbi fiunt nundinæ cambiorum, & deinde, aduenientę tempore nundinarum in ciuitate Lugduni, ſeu Placentiæ, vbi tunc fiunt ſolutiones, ipſi ſe conferunt ad illum fictum locum, repræſentantem verum locum nundinarum, & in illo ficto loco ſolutionem recipiunt, prout ſi eam reciperent in foro Placentiæ, ſcribit Fabian. tract.de camb.initio, ſub num.44. verſ.octaua.tom.6.par.1.fol.415.

2 † imò ſi Titius det Caio in ciuitate Genuæ centum aureos, vt in alio loco, vbi nullæ celebrantur nundinæ, totidem aureos cum tanto lucro ſoluat ad tres menſes, cum quanto lucro totidem aurei ſoluerentur ad primas nundinas in loco conſueto, adhuc cambium vel eſt manifeſtè vſurarium, vel ſaltem redolet vſuram, Io. Azor.de inſtit.moral. par.3. lib.10. tit. de camb. cap.9. quæſt.3. vbi adducit rationes.

3 Declara hanc limitationem, vt quamuis hoc cambium ſit ſiccum, ideoq; damnatum, vt dictum eſt; tamen ſi campſor, rogatus, vt faciat hoc cambium ſiccum, deſiſtat à vero cambio, vel ab alio frugifero negotio, quod erat paratus facere, & non fecit, quia mutuauit ſub nomine cambij, poterit à mutuatario licitè recipere ſortem, & lucrum, à quo ceſſauit, Card.Caiet.Nauar. Fab. Genuen.& Io.Azor.quos ſecutus ſum par.præced.ampl 8.ſub num.1.& 22.ſubampl.1. & ſcripſi ſupra ampl.20.num.1.& ſeqq.& hac ead.par.limit.1.num.5.

4 Non obſtat huic declarationi, quòd ſimulauerint cambium in fraudem conſtitutionis; quia reſpondeo, plus valere, quod verè agitur, quàm quod ſimulatè concipitur, C.plus valere,&c. & ſimulatio de contractu licito ad contractum licitum eſt permiſſa, vt ſecutus ſum par.præced. ampliat. 10. ſub num. 29. dummodo enim ex ſimulatione non emergat iniquitas contractus, idest, læſio alterius contrahentis, ſimulatio toleratur:ſic in propoſito,licet iſti re vera mutuum contraxerint cum intereſſe lucri ceſſantis;tamen cum contractus mutui cum dicto intereſſe ſit æquè licitus, ſicut contractus cambij, potuit verus ſimulari ſub alio, præſertim, quia ſimulatio proceſſit ex iuſta cauſa, ęſtimantes,quòd intereſſe ad rationem cambij non aliter poſſet deberi, quàm ſi mutui contractus fieret ſub ſimulato cõtractu cambij: & certè iniquum videretur iſto caſu, vt vterque ſit ſimulator, & nihilominus vnus ex eis eſſet in lucro, & alter in damno.

5 Minusvè obſtat, ſi huic reſponſioni replices,quòd regula illa (plus valere, quod verè agitur,quàm quod ſimulatè concipitur) poteſt forſan procedere, quando contractus ſimulatus habet ſuam formam, ſecus ſi eam non habeat, vt in caſu noſtro; quia tunc intrabit concluſio aduerſa,quòd,vbi agitur de obligatione contrahenda, ſi non valet,quod ago, vt ago,nõ valet etiam,vt valere poteſt, Bar.in l.1.S.ſi quis ita. num.2. Iaſ. in 6. not. num 6.& alij communiter, ff.de verb. oblig. Io.Guter.tract.de contract.iur.cap.51. num. 31.tom.6.par.2.fol.98. M. Ant. Cucch. de inſtit.maior.lib.5.tit.10. de ſponſal. ſub nu. 14.& hanc eſſe communem opinionem, teſtatur, & ſequitur Couar. in epit.libri 4 decretal.tit.de ſponſal. cap.3. ſub num. 2. fol. mihi 138.tom.1.& var.reſolut.lib.2.cap.16. ſub

ſub nu. 5. verſ. deinde. fol. 199. tom. 2. quem ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. ſub num. 1123. & eſſe tritum, & vulgo percelebratum axioma, ſcribit Ant. Guber. Coſtan. tract. de ſponſ. & matr. &c. tit. quibus mod. ſponſ. contrah. ſub num. 3. 6 verſ. atque. tom. 9. fol. 48. † Quare ex iſta concluſione dicimus, quòd ſi procurator gerat actum ex mandato inſufficienti, & potuiſſet illum gerere ex mandato ſufficienti, quod etiam habebat, ille actus non ſuſtinetur, Rot. diuerſ. deciſ. 397. die 23. num. 2. par. 1. ſeu geſta procuratorio nomine à non habente mandatum, non valent, etiam ſi ille erat coniuncta perſona, ſicq; non ſuſtinentur coniunctorio nomine, Rip. in l. 1. §. ſi quis ita. num. 31. verſ. hinc eſt quòd geſta. ff. de 7 verb. oblig. † ſimiliter ſi maritus egerit, tanquam procurator vxoris, & in rei veritate non fuit procurator, proceſſus eſt nullus, dato quòd potuiſſet validè agere, tanquam maritus, & legitimus adminiſtrator, nec ſaluatur proceſſus illa via, quia ſit maritus; imputatur enim ſibi, quòd elegerit aliã viã, Maran. in ſuo ſpec. par. 4. diſt. 16. num. 29. fol. 213. & quamuis maritus admittatur cum cautione de rato ad agendum pro vxore, imò poſſit conſtituere procuratorem, Gail. in pract. obſeruat. lib. 1. obſeru. 133. tamen, ſi egerit ipſe vti procurator, proceſſus adhuc 8 erit nullus, vt dixi; † & demum ſi donatio, ſeu alius actus non valeat, vti talis, eo quia in eo non ſint ſeruatæ ſolemnitates legis, vel ſtatuti, tunc talis actus non poteſt valere alio modo propter reſiſtentiam legis, Rot. diuerſ. deciſ. 366. quamuis. num. 31. par. 1, 9 † Imò vbi exigitur certa forma, ſi ea non ſeruatur, non valet, etiam ſi dicat, quòd vult, vt valeat, prout melius valere poteſt, & ſic ſi non valet, quod ago, vt ago, non valet vt valere poteſt, quando defectus eſt in forma, Gemin. in cap. 1. num. 3. de poſtulat. prælat. in 6. quem ſequitur Felyn. in cap. 23. cum ſuper. verſus finem, num. 14. verſ. tet-10 tio vbi. de off. deleg. † & vbi lex reſiſtit actui, tunc ex illo actu nulla oritur obligatio ciuilis, nec naturalis, Caſſad. deciſ. 5. erat à patrono. num. 2. de iurepatron. vel forma aliter concluſionem: vbi offenderetur mens agentium, ſi actus valeret eo modo, quo poteſt, voluntate, & poteſtate ſibi mutuo aduerſantibus, tunc ille actus nullatenus valet, & in iſtis terminis procedit illa regula (quod potui, nolui, quod volui, adimplere nequiui)

Rip. d. §. ſi quis ita. num. 30. fall. 5. vbi videas, cum inferat ad multa.

11 Quia huic replicationi rurſus reſpondeo, quòd licet cõmunis cõcluſio ſit, vt actus non valẽs eo modo, quo eſt factus, non valeat eo, quo potuiſſet fieri, ſi agatur de obligatione cõtrahenda; tamen iſta communis concluſio, tanquam ſuper re brochardica, habet tot declarationes, & diſtinctiones, vt non ſolum non ſit ſemper vera, ſed imò extet & alia concluſio communis in contrarium, quòd actus valeat eo modo, quo valere potuiſſet; & ideo neutra concluſio, ſimpliciter conſiderata, videtur allegabilis ad deciſionem cauſarum: quòd enim valeat eo modo, quo potuiſſet fieri, probatur ex cap. vnico, §. 1. de ſponſ. impub. in 6. cum ſimilibus, allegatis à Couar. & alijs, infra citatis; in illo enim §. licet matrimonij contractus, celebratus verbis ſolemnibus de præſenti, requiſitis ad ſubſtantiam contractus matrimonialis, non valeat ob defectum ætatis contrahentium, tamen valet, vt contractus ſponſalium, qui inter eos fieri potuiſſet, Ant. Gubert. d. tit. quib. mod. ſponſ. contrah. nu. 2. & 3. Couar. d. cap. 3. ſub num. 2. & 3. Io. Gut. d. cap. 51. num. 28. fol. 98. & num. 35. fol. 99. Iaſ. in d. §. ſi quis ita. ſub num. 19. verſ. quarto principaliter. ibi, adde in primis. & ita concordi conſenſu omnes Doctores tradidiſſe, teſtatur M. Ant. Cucch. de inſtit. maior. lib. 5. tit. 10. de ſponſal. nu. 14. Imò Iaſ. in d. §. ſi quis ita. num. 23. verſ. expedita doctrina. & poſt eum Rip. num. 17. verſ. ego autem ſubijcio regulam. firmant concluſionem affirmatiuam generalem, quòd ſi non valet, quod ago, vt ago, ſemper valet, vt valere poteſt; hæcq; regula ſecundũ Iaſ. procedit ſemper & in omni materia, vno caſu excepto: licet ipſi varias, & multas poſtea colligant limitationes, quæ materiam magis brochardicam reddunt, & confuſionem inexplicabilem pariunt: & cum hac concluſione affirmatiua tranſit in caſu ſuo Stracch. quem ſecutus ſum §. ſeq. gl. 7. num. 35. in fine: redea-12 mus ad ſolutionem replicationis, † & omiſſa illa diſputatione; an iſta ſecunda concluſio, contraria præcedenti, procedat ſolum quando defectus eſt in cauſa efficienti, vt in caſu dicti contractus matrimonij, & prima concluſio procedat quando defectus eſt in cauſa formali, vt in caſu, de quo agimus, & ſequendo nos veras reſtrictiones ad illam primam concluſionem, adductam in replicatione;

tione, reſpondeo, quòd, admiſſa illa communi concluſione pro vera, tamen declaratur, vt non procedat duobus caſibus: Primus eſt, quando ſub contractu, nulliter facto, potuit virtualiter comprehendi contractus non geſtus, quia tunc ſi non valuit eo modo, quo fuit factus, valebit, vt fieri potuiſſet, l. 13. ſi tam anguſti. & ibi Alber. Ang. Flor. & communiter, ff. de ſeruit. Couar. in d. cap. 3. verſus finem, & Gut. d. nu. 28. Ant. de Roſel. tract. de indulg. num. 408. & 409. tom. 14. fol. 156. & M. Ant. Cucch. vbi ſup. quare cum ſponſalia de futuro includantur ſub contractu matrimoniali, Io. Gut. d. cap. 51. num. 28. & ſub nu. 35. verſ. ſecundo modo. Couar. d. cap. 3. ſub num 3. verſus finem, in tertio intellectu, Ant. Gubert. d. tit. quib. mod. ſponſ. num. 3. meritò remanet contra-

13 ctus ſponſalium. † Hac etiam ratione iuuari forſan poteſt illa opinio, quòd proceſſus nulliter factus habeat vim interpellationis extraiudicialis, & ſimiliter confeſſio, quæ coram notario actorum non valeat vti iudicialis, valeat vti extraiudicialis: & idem in confeſſione facta coram iudice incompetenti, de quibus opin. M. Ant. Bauer. tract. de mora, par. 1. ſub num. 21. ibi, ſubde tamen vnum. & ſub num. 22. ibi, cogitandum tamen. tom. 6. par. 2. fol. 407. huiusq; primi caſus doctrina videtur etiam de mente Rotæ diuerſ. deciſ. 336. honorius. ſub num. 4. verſ. quod verò. coram Illuſtriſſimo Cardin. Millino in Rom. ſocietatum, lunæ 29. Ianuarij, 1601. inter impreſſas Lugduni, anno 1612. dum ſocietatis contractum, de quo agebatur, impugnat, oſtendendo, quòd non poterat ſuſtineri in vim cōtractus cenſus vitalitij, neque contractus ſponſionis, quaſi ſentiat, quòd eſſet ſuſtinenda in alia forma contractus, in qua ſuſtineri poſſet; hancque deciſionem, loqnendo de contractu ſponſio-

14 nis, retuli ſupra q. 1. num. 280. & 281. † Secundus caſus eſt, quando materia eſt fauorabilis, Ant. Guber. & Couar. in locis ſupra proximè citatis, & Gemin. quem citat Iaſ. in d. §. ſi quis ita. ſub num. 19. vt puta, quia agatur de validitate contractus matrimonij, vt per Doct. ſupra citatos, vel quia agatur de diſſoluenda obligatione peccatorū, Ant. de Roſel. vbi ſupra, ſed vterque caſus benè applicatur caſui noſtro, ſiquidem mutuū, & cambium æquè continetur ſub credito; imò magna eſt inter Doctores contentio, an cambium ſit mutuum; & de mutuo, & cambio promiſcnè loquuntur, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 422. in tertio caſu, & hac ead. q. par. 1. ſub num. 22. & ſimiliter eſt materia fauorabilis, tum quia euitatur ſuſpicio vſuræ, quæ eſt odioſa, tum quia conſeruatur iuſtitia naturalis, ſeu commutatiua, vt vnus non locupletetur cum detrimento alterius, in qua iuſtitia commutatiua debet iudex omni conatu inſiſtere, vt dixi par. præceden. ampl. 20. ſub num. 1. verſ. ratio. ergo iſte contractus debet valere, vt valere potuiſſet, & ſic in forma ſimplicis mutui, ex quo poſſit licitè percipi intereſſe.

Confirmatur hæc reſponſio ex his, quæ ſcripſi par. præcedenti, ampl. 8. num. 59.

15 Retenta declaratione.

Subdeclara pro clariori explicatione, diſtinguendo duos caſus.

Primus caſus eſt; quando, qui dedit cambio ficto, dediſſet indubitanter cambio vero, vel aliter veriſimiliter ex alio negotio lucratus eſſet, quia habebat certam, & paratam occaſionem, & cotrahentes de hoc lucro ceſſante intendebant paciſci, ſed credentes, ſibi conſultius eſſe, finxerunt cambium: Et iſto caſu concludo, quòd procedit declaratio.

16 Extende hãc concluſionẽ, vt in foro conſcientiæ debeatur etiam ſi hoc intereſſe non concludenter, ſeu nullatenus probari poſſet, dummodo debitor ſciret, quòd creditor illud verè paſſus eſt; & eſt ratio, quia in tribunali Dei attenditur non quod probatur, ſeu poteſt probari, ſed attenditur veritas, & nullitate ob non ſeruatam formam, ſeu ob inordinatum proceſſum reiecta, fertur ſententia, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 529. & latè hac ead. q. par. præced. ampl. 19. à num. 33. vſque ad num. 38. excluſiuè, & num. 83.

17 Explica vlterius eandem concluſionem, vt in foro exteriori iſtud intereſſe non debeatur vigore contractus cambij, quia nullum eſt cambium, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra limit. 1. num. 4. in primo caſu; ſed debeatur vigore contractus mutui, cum illud cambium reſoluatur in mutuum, vt dixi d. limit. 1. num. 5. & in alium contractum magis prę iudicialem reſolui non poſſit.

18 Infero notabiliter ex hac explicatione, quòd, ſtante ſtatuto, quòd contractus cambij habeat executionem paratam, hic contractus mutui, veſtitus cambio ficto, eam non poterit habere, quia litteræ fictæ cambij non

non habent executionem, Ioan. de Anan. & Nauar. quos ſecutus ſum infra §. 7. gloſ. 5. num.8. verſ. reſtringe.

Secus eſſer quando contractus eſſet mutui, & mutuatarius ſe obligaſſet reſtituere in forma litterarum cambij, quia forſan poſſet pati executionem paratam.

19 Secundus caſus eſt oppoſitus; quando is, qui dedit cambio ficto, nolebat negotiari pecuniam alio contractu, quàm cambij, & non inueniebat, qui veller accipere, ſeu verius non inueniebat idoneum accipiẽtem, ideoq; abſtinebat, vnde cambio ficto dedit idoneo debitori, qui non indigebat cambio, ſed mutuo, & ſe obligauit ad intereſſe veri cambij: & iſto caſu concludo, hoc cambium eſſe illicitum, & cum obligatione reſtituendi totam acceſſionem; quia re vera non eſt paſſus intereſſe, & ita procedit limitatio tàm in foro exteriori, quàm in foro interiori, quod idem ſcripſi ſupra limit. 1, num. 1.

LIMITATIO VIII.

SVMMARIVM.

Cambium ad rationem certi annui lucri eſt vſurarium, num. 1. & ſeqq. Extenditur primo hæc limitatio ad quemlibet contractum, qui certum lucrum aliter parere non poſſit, quam per viam vſuræ, & qui ſint hi contractus, num. 3. Extenditur ſecundo, etiam ſi is, à quo hoc lucrum exigeretur, eſſet diues, & Princeps, num. 4.

Lucrum, ſeu Intereſſe } *non poteſt taxari à partibus, &c. num. 2.*

LIMITA VIII. in cambio, cum pacto, quòd campſuarius, qui accipit cambio, ſit obligatus quolibet anno ſoluere ad rationem ſex, vel ſeptem pro centenario, & capitale ſit ſaluum, quia iſte eſt contractus vſurarius, Fabian. tract. de camb. initio, num. 36. il 1. in fine, tom. 6. par. 1. fol. 414.

2 Ratio huius limitationis eſt euidens, quia cambientes non poſſunt taxare lucra futura cambij, neque intereſſe in caſu non ſolutionis; ſiquidem taxatio ab initio pro tempore futuro poſſet aperire viam fraudibus vſurarum, vt ſecutus ſum infra limitat. 13. num. 1. & 2. hæcque ratio fortius procedit, ſi diceremus, quòd hoc cambium reſoluitur in mutuum, quia taxatio in mutuo eſt magis ſuſpecta.

3 Extende primo hanc limitationem, vt ſit vera in quouis contractu, & quouis nomine nuncupetur, qui certum lucrum, ſeu intereſſe parere non poſſit, niſi per viam vſuræ, vt puta, ſi ſit depoſitum, quod, cum regulariter fiat gratia deponentis, iniquum, & vſurarium eſſet, ſi depoſitario reſtituendum eſſet vna cum lucro, Fab. Genuen. d. num. 36. il 2. idem dico, ſi eſſet contractus ex illis, quos vocant cenſum firmum, partitum, negotium, traficum, commodum, ſeruitium, cambium de Baſilea, conuentionem, fidantiam, pignus, & ſimiles, Fabian. vbi ſupra num. 37. fol. 414.

4 Extende ſecundo, vt ſit vera, etiam ſi campſuarius, qui ſe obligaret ad iſta certa, taxataq; lucra, & intereſſe, eſſet diues, & princeps magnus, qui, verbi gratia, promitteret, quòd, elapſis ſex, vel octo menſibus, reſtituet alibi ſortem, vna cum quindecim, ſeu duodecim pro centenario, vſque ad tale tempus, &, adueniente tempore ſolutionis, ſi non ſoluerit, ab eo tempore vltra vſque ad integram ſatisfactionem ſingulis annis dabit decem ſupra ſortem; nam iſte contractus eſt vndique vſurarius, Fabian. vbi ſup. num. 38. verſ. ſeptima. ibi, hoc idem dicendum. & num. ſeqq. fol. 414. cum vſura, vt vſura ita committatur, ſi accipiatur à paupere, ſicut ſi accipiatur à diuite, à Principe, & à quouis, per ea, quę dixi inf. limit. 20. n. 3.

LIMITATIO IX.

SVMMARIVM.

Cambium pro pretio currente cum pacto, quòd pretium poſſit augeri, & non minui, eſt vſurarium, num. 1.

Vendens granum cum prædicto pacto, eſt vſurarius, num. 2.

1 LIMITA IX. vt non procedat in cambio, inito pretio curtenti pro proximis nundinis, cum pacto, quòd ſi interim cambij pretium augeatur, teneatur campſuarius illud plus ſoluere campſori, ſi verò minuatur, non teneatur campſor minuere campſuario, ſed ſtetur pretio iam conuento, quia iſte eſt contractus vſurarius, cum claudicet, ſitq; inæqualis.

Ratio,

2 Ratio, quia moneor, eſt patens, quia ſi quis vendat granum pro pretio, quod in inſtanti currit, ſed ſi plus valebit ad Paſcha, vult, quòd illud plus ſibi detur, ſi verò minus, non vult, quòd pretium minuatur, vſurarius iudicandus eſt ſecundum Hoſtien. & Archid. quos citat, & ſequitur Laur. de Rodulph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 30. num. 12. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 22.

LIMITATIO X.

SVMMARIVM.

Cambium, factum cum fraude, ſeu monopolio, eſt illicitum, num. 1. & 2. Exemplificatur hæc limitatio multipliciter, num. 5. & ſeqq. Extenditur eadem limitatio, num. 10. & ſeqq. Sublimitatur eadem limitatio, num. 15. & ſeqq.

Monopolium quid ſit, remiſſiuè, num. 3. Vnde dicatur, ibidem. De eius pœnis, num. 14. Et committitur in quauis merce, & exercitio, num. 12.

Negotiatio qualibet, tendens in communitatis detrimentum, eſt illicita, num. 2.

Campſores vt lucrentur, ſupponunt campſuarios, & deinde campſores, ſicq; accipiunt pecunias cambio pro paruo fœnore, quas poſtea dant ipſi pro magno, num. 5. Et quandoque accipiunt cambio paruam ſummam ſub magno fœnore, vt ſub eodem dent ipſi copioſam, num. 9.

Campſores quomodo conueniant de monopolio, num 6. & ſeqq.

Monopolium ita eſt damnabile in cambio, quod faciunt ij, qui monopolium committunt, ſicut in cambio, quod faciunt alij, qui ſcienter contrahunt ſub eodem pretio, per monopolium inductio, num. 10.

Monopolium habet non ſolum inualiditatem cambij, ſed etiam punitur, num. 11.

Monopolium committunt venditores, & quandoque emptores, num. 13.

Monopolium, quod ſit auctoritate Principis, eſt licitum, quia tendit ad vtilitatem publicam, num. 15. & ſeqq.

Monopolium contra monopolium non eſt illicitum, ſub num 13.

Librorum impreſſoribus iuſtè conceditur priuilegium, ne alius poſſit eos vendere, &c. num. 16.

Fructus ſi eorum magna ſit copia, poſſunt emi, vt reuendantur, &c. num. 18.

Aeſtimatio facta ab artificibus, eſt ſuſpecta de monopolio, ſub num. 12. verſ. infero.

1 LIMITA X. vt non procedat in cambijs, factis cum colluſione, fraude, ſeu monopolio, quia eiuſmodi cambia ſunt iniuſta, illicita, & tanquam diabolica extirpanda, Boninſ. tractat. de camb. cap. 7. verſ. che li mercanti. Fabian. tract. de camb. initio, num. 20. & 21. verſ. quarta. tom. 6. par. 1. fol. 412. Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. in fine, q. 13. & habes infra §. 9. num. 9. & ſunt expreſ-
2 sè damnata in conſtitutione Pij V. † nam quælibet negotiatio, quæ tendit in communitatis detrimentum, eſt illicita; vt puta, cum aliqui ex frumento, aut vino, vel oleo, & ſimilibus ad communitatis vſum neceſſarijs emunt ad conſeruandum, vt alio tempore vendant, quia hæc emptio cauſat inopiam, & pretij augmentum in damnum pauperum, qui non inueniunt vnde emant ad ſui ſuſtentationem; ideoq; talis negotiatio eſt Reip. perniciosiſſima, Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 8. cap. 53. de negotiatione. verſ. ſexto eſt illicita.

3 Pro huius limitationis intelligentia vide quid ſit monopolium, in l. vnica, C. de monop. & dicitur monopolium, quaſi ſingularis, ac penes vnum venditio, Iodoc. in pract. crim. cap. 132. initio, ſiue, & melius, dicitur monopolium quaſi ſingularis negotiatio in ciuitate à voce græca (monos) quæ ſignificat vnum, & (pola) quod eſt venditor, vel (polium) quod eſt venditio, Gl vnica, in rubr. C. vbi ſupra, ſeu dicitur à verbo græco (poleome) ideſt vendo, quaſi monopolium ſit vnica venditio, & monopola, vnicus venditor, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. tit. de his qui monop. exerc. num. 1. fol. 699. tom. 2.

4 De monopolijs in genere, & quot modis committantur, vide Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 30. in 6. modo. verſ. deinde ex monopolio. col. 2. fol. 229. initio, Mich. Sal. d. tit. de his, qui monop. exerc. ſub num. 1. verſ. eſt autem. fol. 699. tom. 2. Iodoc. d. cap. 132. per totum, & Decian. tract. crim. tom. 2. lib. 7. cap. 21.

5 Exemplifica primo iſtam limitationem: ſunt duo, vel tres ditiſſimi mercatores, qui cum miniſtris Catholicæ Maieſtatis numeroſum pecuniarum partitum tractāt, & quia hi mercatores non habent tam numeroſam ſummam pecuniarum, accipiunt cambio ab alijs, vt poſtea ipſi dent Regi, ſicq; loquen-

do campſorio more, vendunt ipſi prius proprias marchas, vt poſtea emant marchas Regis: vtque lucrentur, hac vterentur machinatione: ipſi nanque ſupponerent fictos campſuarios, quibus ſub paruo fœnore darent cambio, vt, cambij valore hac arte extenuato, ipſi deinde vili acciperent cãbio ab alijs: poſtea ſub modico fœnore conflata pecunia, quam Regis miniſtri eſſent ab ipſis cãbio accepturi, facerent totum oppoſitũ, ſupponendo fictos campſores, à quibus ipſi magno fœnore acciperent cãbio, vt & Rex eodẽ fœnore accepturus eſſet ab ipſis, ſiquidẽ partitum faciendum regulam ſumeret à cambijs, quæ hi mercatores hiſce artibus minuerent, & augerent, vendendo prius proprias marchas magno pretio, ſimulata earum penuria, & poſtea emendo vili pretio eas, quæ Regis ſunt, ſimulata copia; vnde non mirum, ſi magnas, ſed iniuſtas augerent diuitias.

6 Exemplifica ſecundo: aliqui mercatores conueniunt totam fori pecuniam accipere cambio, vt, foro ita reſtricto, pretium cambiorum augeant, eoq; aucto, dent ipſi ad cambium eandem pecuniam cum maximo lucro: idem eſt, ſi mercatores diuites, pecunijs abundantes, accipiendo ad cambium, & per viam aliarum negotiationum, procurarent reſtringere in eorum facultatibus cæteras pecunias, quæ ſunt in Prouincia; vt alij, pecunia indigentes, cogantur ab ipſis cambio accipere; nam cum ipſi omnem pecuniam hinc inde corraderent, & penes ſe congererent, magna proinde conſequeretur nummorum penuria; qua inducta, indigentes pecunia, cogerẽtur ab ipſis cambio accipere, ſicq; facto monopolio, omnes pecuniæ exirent, & redirent cum augmento in crumenam iſtorum mercatorum, ſicut omnis aqua fluit, & refluit ad mare.

7 Exemplifica tertio, quando mercatores diuites ſcientes, extare Principes, qui pro aliqua vrgenti neceſſitate quærunt pecunias ad cambium, conueniunt de non dando illas, niſi pro tanto pretio, quod eſſet iniuſtum, & exceſſiuum.

8 Exemplifica quarto, quando mercatores, ad quos ex decreto ſuperiorum ſpectat appretiare ſcutos marcharum, illos minus iuſtè appretiant propter proprium intereſſe, quia vel dederunt cambio, ſicq; ſcutos marcharũ emerunt, vel acceperunt cambio, ſicq; vendiderunt, quia eiuſmodi cambia eſſent illicita, & iniuſta, Fabian. tract. de camb. initio, num. 21. verſ. quinta. tom. 6. par. 1. fol. 412. & de iuſtitia huius pretij, & de pœna contra imponentes iniuſtum pretium, vide §. ſeq. gl. 4. ſub num. 13.

9 Exemplifica demum, quando mercator vult dare cambio ſcutos 12. mille, & vt cambij pretium augeat ad ſuam vtilitatem, ipſe prius accipit cambio ſcutos mille ſub magno fœnore, vt ſub eodẽ alij accipiant ab ipſo ſcutos 12. mille, ſicq; damnum patitur in vno, vt vtilitatem cõſequatur in duodecim; nam huiuſmodi negotiatio dicitur cum fraude, ideoq; eſt illicita, vt habes infra §. 9 num. 9. & eſt ſimilis fraudi, de qua ſupra num. 5.

10 Extende primo iſtam limitationem, vt habeat locum non ſolum aduerſus illoſmet mercatores, quorum dolo, fraude, & monopolio fiunt iſta cambia illicita, ſed etiam aduerſus eos, qui ſciunt, vel probabiliter credunt iſtas fraudes, dolos, & monopolia, quia ſi iſti contrahant cambia ſub illis pretijs, ſunt in pari cauſa, vt cambia, quæ contrahunt, ſint illicita, & iniuſta, Fabian. d. tractat. de camb. ſub num. 20. verſ. hoc idem fol. 412. ſunt tamen illi in maiori culpa, & tenentur ad maiorem ſatisfactionem, quia damnum inferunt vniuerſæ negotiationi.

11 Extende ſecundo, vt non ſolum contractus cambij ſit nullus, ſed & ipſi contrahentes ſint iuris pœnis, contra exercentes monopolia impoſitis, puniendi, vt in dicta Pij V. conſtitutione.

12 Extende tertio eandem limitationem, loquentem in monopolio cambiorum, vt procedat in monopolio cuiuſlibet alterius mercis, imò etiam exercitij, vt explicat Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſt. q. 30. in 6. modo, verſ. deinde ex monopolio, fol. 229. quem ſequitur Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. tit. de his qui monop. exercent. ſub num. 1. verſ. eſt autem. fol. 699. tom. 2. quare monopolium eſt, cum quis emit à Principe priuilegium, vt ſolus ipſe vendat, vel duo, aut tres, reliquam mercatorum multitudinem anteuertentes, mercium aceruum coemunt, vt vniuerſi ad ipſos confluere cogantur, vel iurata fide conſtituunt, vt nullus eorum, niſi tanti, vendat; hinc enim raritate venditorum pretium creſcit, & oritur monopoliorum iniquitas, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 3. col. 5. fol. 569.

Infero obiter hinc valdè iniuſtã eſſe æſtimationem, quam hic in Vrbe, orta differentia ſuper pretio mercedis, & rei fabrefactæ

faciunt

faciunt eius artis artifices; hi namque, vt experientia compertũ eſt, ſuper pretio rerum, quas fabrefaciunt, quaſi monopoliũ contrahunt; quia quod fit hodie mihi, fiet cras tibi.

13 Extende quarto, vt quemadmodum venditores mercium monopolijs augẽt pretium mercium, ita è conuerſo (licet non tàm crebrò accidere conſueſcat) emptores pretia mercium minuunt, & eſt monopolium etiam iniquum, vt puta, ſi in portu, cui pretioſiſſima nauis applicuit, illi, qui emere poſſent, ſibi mutuo promitterent, non emere, niſi tanti, aut ſi in ſubhaſtatione alios ego, ne licitarentur, auerterem, vt minoris ego emerem, peccatum profectò eſt, quod ante reſtitutionem non remitteretur, & hoc eſt, quod ait Cic. lib. de offic. non licitatorem venditor, nec qui contra ſe licitetur, emptor apponat: Quando verò venditores monopolium facerent, tunc iuſtè emptores, quaſi vim vi repellentes, poſſent conuenire inter ſe, vt nullus, niſi certo pretio emeret, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 3. col. 5. in fine, fol. 569.

14 Quæ pœnæ ſint impoſitæ à iure contra exercentes monopolium, vide in l. vnica, C. de monopol. & Iodoc. in pract. crimin. cap. 132. num. 3. & 14. & quòd illi negotiatores, ementes frumentum, & ſimilia, de quibus ſupra num. 2. eſſent relegandi, ſcribit Card. Tolet. ibi citatus.

15 Sublimita primo eandem limitationem, extenſam ſupra num. 12. vt non procedat in monopolio, auctoritate Principis, ſiue Reip. contracto, quia ſicut monopolia, de quibus in limitatione, & extenſionibus, priuata auctoritate contracta, Reip. pernicioſa ſunt; ita hæc, quæ legis auctoritate ex iuſta contrahuntur cauſa, Reip. valdè vtilia ſunt, Medin. d. q. 30. in 6. modo. verſ. procedunt. & ſeqq. fol. 229. col. 1. in fine.

16 Exemplifica primo (& nobiliter) in his, qui ſuis faciunt impenſis libros imprimi, & Principes in eorum priuilegium decernunt, ne alij eoſdem infra certum tempus imprimere valeant; quia ex hoc priuilegio animantur docti ad imprimendum libros, vt ſic eorum doctrina multis communicetur; quod in publicam redundat vtilitatem, Medin. d. q. 30. in 6. modo. verſ. de vtilitate. fol. 229. col. 2.

17 Exemplifica ſecundo cum eodem Medin. in eod. 6. modo, verſ. de publica, fol. 229. col. 2. & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. tit. de his, qui monop. exercent. num. 2. 3. & 4. fol. 699. & 700.

18 Sublimita ſecundo, vt non procedat in fructuum monopolio, priuata etiam auctoritate contracto, quando tanta illorum fructuum eſſet abundantia, vt etiam poſt cuiuſque ſatisfactionem magna adhuc illorum fructuum ſupereſſet copia, quia tunc poſſet vnus, vel duo ſimul conuenire, & emere illos fructus ſuperabundantes, Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 8. cap. 53. de negotiatione, verſ. ſexto eſt illicita. qua ratione totius Aegypti inopiæ, & fami, quæ poſt lapſos ſeptem vbertatis annos ſuperuenit, laudabiliter, vtiliterq; occurrit Ioſeph, aperiendo tunc horrea, quæ fertilitatis annis repleuerat, vt habetur Geneſ. 41. num. 47. & ſeqq.

LIMITATIO XI.

SVMMARIVM.

Cambium, cuius ſolutio fieri debeat eodem in loco, eſt illicitum, num. 1. & 3. Reiecta oppoſitione, de qua num. 2. Extenditur, num. 4. & ſeq. Declaratur, num. 13.

Cambium inter loca, exiſtentia intra idem Regnum, ſeu intra eandem Prouinciam, eſt licitum, ſub num. 7. & ſeqq. Reiecta contraria doctrina, de qua num. 6.

Cambium, cuius ſolutio fiat eodem in loco per viam recambij, eſt iuſtum, num. 13.

1 LIMITA XI. vt non habeat locum in cambio, quod non fit pro diuerſo loco, ſed pro eodem, ita vt vbi pecunia datur, ibi reddenda ſit vna cum collybo, ſeu intereſſe cambij, & recambij, vt puta, cum Petrus acciperet ad cambium Venetijs mille aureos, eoſdemq; ſoluturus ibidem poſt annum vna cum intereſſe quatuor nundinarum, quæ interim fierent, iuxta fori æſtimationem: nam cambia, quorum ſolutiones fiunt eodem in loco, damnantur in Pij V. conſtitutione, vt admonet etiam Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. omnia cambia. lib. 5. de vſur. & in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, ſub nu. 290. verſ. quare. & in cap. nauiganti. num. 76. verſ. concludimus. ibi, prima ne cambium. de vſur. & nos ſæpè in diuerſis diximus locis, hicq; repetimus, vt explicemus, quæ diſtantia requiratur.

2 Contra hanc limitationem oppono, quia cambium eſt emptio, & venditio, vt ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 21. & pecunia connumeratur inter merces, vt retuli eadem q. 4. nu. 29. & 30. ſed licitum eſt emere frumentum, & alias merces anticipata ſolutione, tradendas eodem in loco, iuxta futuram fori æſtimationem, vt ſecutus ſum ſupra par. 1. num. 56. ergo licebit etiam emere ſcutos marcharum, ſoluendos eodem in loco, iuxta cambiorum æſtimationem.

3 Retenta limitatione, tum quia habemus conſtitutionem claram, tum quia hæc emptio eſt eius naturæ, vt iuſtitia pretij conſiſtat ex diſtantia locorum ratione laborum, impenſarum, periculorum, & ſimilium, vt diximus in pluribus locis.

Infero ex hac limitatione, quòd ſi tu Lugduni dares Petro centum aureos in nundinis Apparitionis, vt eoſdē tibi reſtituat ibidem in ſequētibus nundinis Paſchatis cum lucro cambij, iuxta fori æſtimationem, eſſet cambium vſurarium, quia non fit de loco ad locum, & conſequenter lucrum non poteſt prouenire aliunde, quàm ratione temporis, Romoald. Coli tract. de camb. cap. 27.

4 Extende primo hanc limitationem, vt cambium ſit ſiccum, & iniquum, præcipuè quando non ſolum fit pro eodem loco, ſed additur, quòd reſtituatur cum lucro, ſeu ad rationem cambij Lugdunenſis, Bezenzonenſis, vel alterius loci, vbi probabiliter creditur, lucrum fore maius, Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 24. in fine, verſ. ex quo ſequitur. de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 139.

5 Extende ſecundo, vt procedat etiam ſi nulla adſit conuentio de reſtituendo in eodem loco, dummodo is, qui dat cambio, ſciat, vel credat, ibidem, & non alibi eſſe ſibi ſoluendum, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 10. verſ. quarto cum. & adde quæ ſcripſi par. præcedenti, ampl. 17. num. 7.

Contra hanc extenſionem vide quæ ſcripſi d. ampl. 17. nu. 1. & ſeqq. ex quibus colligi poteſt etiam inaduertentia Ioannis Azor. vltra quòd Nauar. quem citat, nullum verbum in libro meo.

6 Extende tertio, vt procedat etiam ſi cambium fieret pro diuerſo loco, ſed intra idem Regnum, quia adhuc eſſet illicitum, cum requiratur tanta locorum diſtantia, vt intra idem Regnum fieri non poſſit, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 1. ad finem, fol. 610. & apertius q. 13. art. 1. concl. 2. &, quòd cambium, factum per loca eiuſdem Prouinciæ, & Regni, ſi ſimuletur fieri per loca diuerſarum Prouinciarum ad augendum lucrum, ſit ſiccum, & vſuratium, ſequitur Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 28. verſ. ſimiliter. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 139. & quòd cambium verum conſtet ex duobus locis diuerſarum Prouinciarum, vt Italiæ, & Galliæ, & intra duo loca eiuſdem Prouinciæ, & Regni, vt puta, inter Florentiam, & Romam, Neapolim, Venetias, Genuam, Mediolanum, & ſimilia, à mercatoribus non frequentetur, neque vſu receptum ſit, & ideo ſit illicitum, & apud viros probos reputetur vſurarium, ſcribit in eodem §. 2. num. 30. verſ. infertur. fol. 140. &, quòd neceſſarium ſit, vt locus, in quo eſt ſoluenda pecunia, longè diſtet à loco, in quo dantur litteræ, alioqui eſſet cambium de tempore ad tempus, quod non licet, & non de loco ad locum, quod licet, ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 289. verſ. quare. in fine, ibi, addo nunc quarto.

7 Quicquid pro hac extenſione ſcripſerint Sot. Nauar. & Io. Bapt. Lup. qui inconſtanter, ac quaſi confusè locuti ſunt, vt videbis ex infra dicendis; tu firma regulam in contrarium, nempè, cambium licitè fieri poſſe etiam intra loca eiuſdem Prouinciæ, ſeu Regni, & etiam per litteras ad nundinas, vt mox declarabimus: & pro clara explicatione ſunt diſtinguendi duo caſus.

Primus caſus eſt, quando cambium eſt verum, & reale, & pretium eſt iuſtum, quia eſt proportionatum loci diſtantiæ, & ſic habet iuſtitiam commutatiuam: & iſto caſu concludo indiſtinctè, cambium eſſe licitum, ſiue ſit inter loca diuerſarum Prouinciarum, ſeu diuerſorum Regnorum, vt in hoc concordant Sot. Nauar. Io. Bapt. Lup. & omnes: ſiue ſit inter loca eiuſdem Regni, ſeu Prouinciæ, Nauar. d. cap. 17. num. 290. verſ. & quod attento. & in cap. nauiganti. num. 28. de vſur. quem ſequitur ibidem Io. Bapt. Lup. §. 2. ſub num. 30. verſ. ſed aduertendum. fol. 140. & quòd ità ſentiant prædicti Doct. teſtatur, & ſequitur, loquendo de cambio per litteras, in quo nummularius prius recipit, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 6. &, loquendo in cambio oppoſito, quando nummularius prius dat, ſcribit cap. 6. q. 4.

Con-

8 Confirmatur hæc concluſio; tum quia in cambio minuto nulla eſt locorum diſtantia, cum fiat in eodem loco, vt ſcripſi ſupra q. 5. ſub num. 2. verſ. primum. & latè explicaui ibidem nu. 19. & ſeqq. & tamen iuſtè datur in eo pretium cambij, vt ſecutus ſum S. ſeq. gl. 3. num. 97. & ſeqq. verſ. infero. tum quia nummularius præſtat obſequium, tranſportando pecunias; tum quia facit officium vtile Reip. in conquirendis, parandisq; pecunijs; & omnis labor optat premium: ergo difficultas remanet in tanto, & quantò pretio, ſed non in pretio.

9 Extende primo hanc concluſionem, vt procedat in cambio per litteras non nundinarias, quando nummularius prius recipit, & poſtea dat, de quo cambio ſcripſi ſupra q. 5. ſub num. 1. & 5. verſ. vtrunque. & ſub num. 34. quia in iſto cambio vix vſuræ fraus exerceri poteſt, Ioan. Bapt. Lup. in d. S. 2. ſub num. 30. verſ. infertur. in fine, & verſ. & licet. & ante eum Nauar. citatus num. ſeq. & in iſto cambio loquitur Ioan. Azor. citatus ſupra num. 7. vt patet ex titulo illius cap. 5. quare hoc cambium exercetur vbique; & paſſim in Italia ex vna ciuitate ad aliam, & inter loca eiuſdem Regni ſine vllo ſcrupulo, imò ſic neceſſitate, & vtilitate Reipublicæ exigente.

10 Subextende hanc extenſionem, vt procedat etiam ſi lex in aliquo Regno prohiberet, pretiũ accipi ex cambijs intra loca eiuſdẽ Regni, ſeu Prouinciæ, quia hæc lex comprehenderet cambium, in quo nummularius, ſeu campſor prius dat, & poſtea recipit, quia in eiuſmodi cambio frequenter vſura ſolet palliari, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 290. verſ. & quod. non autem comprehenderet cambium, in quo nummularius prius recipit, & poſtea dat, cum in eo ceſſet omnis vſuræ ſuſpicio, Nauar. in d. cap. 17. num. 290. & Ioann. Bapt. Lup. d. S. 2. ſub num. 30. verſ. infertur tertio. in fine, & verſ. & licet.

11 Extende ſecundo, vt habeat locum etiam in cambio per litteras nundinarias, quia & illud publicè exercent Genuenſes ex ciuitate Genuæ ad ciuitatem Placentiæ, & alij mercatores ex alijs locis, nempè ex Florentia, Mediolano, & ſimilibus ad eandem ciuitatem Placentiæ, & nulla habita differentia, an nummularius prius accipiat, vel prius det.

12 Secundus caſus eſt, quando pretium cambij eſt iniuſtum, quia non eſt proportionatum loci diſtantiæ, & multò magis quando ſimulatur loci diſtantia ad augendum pretium; quia iſto caſu cambium eſt illicitum, etiam ſi fieret inter loca diuerſorum Regnorum, ſeu Prouinciarum, tum quia militat ratio oppoſita, quæ militat in primo caſu, poſito ſupra ſub num. 7. & oppoſitorum oppoſita eſſe debet determinatio, cum tantum operetur propoſitum in propoſito, quãtum oppoſitum in oppoſito; tum quia habendam eſſe rationem diſtantiæ locorum expreſſit Pij V. conſtitutio in verbis, quæ retuli ſupra hac eadem q. par. 1. ſub num. 28. & in cambio, in quo ſimulatur diſtantia, ſcribit Ioan. Bapt. Lup. quem retuli ſup. ſub num. 6. ibi, & quod cambium.

Pro intelligentia iuſtitiæ pretij cambij nundinarij vide quæ ſcripſi par. præcedenti, ampl. 10. num. 67. & ſeqq.

13 Declara nunc, reſtringendo eandem limitationem, vt non procedat, quando ſolutio venit facienda per viam iuſti, & realis recambij in eodem loco, & hic eſt caſus, pro quo conſuluit, ſed non benè ſe explicauit Hier. Gabr. conſ. 158. conſtitutio. num. 5. & ſeqq. lib. 2. vt puta; Titius mercator dat verè pecuniam ad cambium Sempronio mercatori Barchinonenſi, qui Sempronius propterea ſcribit litteras ſolitas cambij, & ordinat in eis, vt perſonæ, nominatæ ab ipſo Titio, ſoluantur Lugduni in nundinis tot marchæ, easq; litteras de more conſignat eidem Titio, qui Titius, rogatus poſtea à Caio mercatore etiam in ciuitate Barchinonenſi, ordinat eidem perſonæ, quam nominauerat in litteris Sempronij, vt eaſdem marchas ſoluat Lugduni dicto Caio, vel perſonæ, ab eo nominatæ, in eiſdem nundinis; & Caius promittit eidem Titio ſoluere in ciuitate Barchinonenſi pretium illarum marcharum, iuxta communem æſtimationem faciendam ex nundinis pro ciuitate Barchinonenſi nam hoc cambium eſt licitum, quia realiter fit, & ſolutio in ciuitate Barchinonenſi procedit ex recambio reali; & ſic ceſſant difficultates, quibus ſe torquet Hier. Gabr. ſup. cir.

LIMITATIO XII.

SVMMARIVM.

Cambij pretium non poteſt alterari, eò, quia dicatur factum gratia, & commoditate alterius,

num. 1. & 2. Et quomodo à mercatoribus vocetur hoc cambium, num. 1.
Cambij pretium quando propter lucrum ceſſans, ſeu damnum emergens poſſit alterari, num. 2.

1 LIMITA XII. in cambio, quod mercatores, vt à religioſo viro audiui, vocant, *dell'agio*, ſeu alio ſimili nomine, quod cambium ab alijs cambijs, vt ab eodem audiui, differt ſolum in hoc, quòd alia cambia fiunt vtilitate, & voluntate reciproca vtriuſque cambientis, nempè, campſoris, & campſuarij; ideoq; pretium non alteratur; hoc verò, etſi fiat vtriuſque vtilitate, tamẽ fiat gratia, & commoditate vnius tantum ex cambientibus; & propterea alteretur pretium, quaſi commoditas illa ſit pretio æſtimabilis, illudq; pretium vltra iuſtum cambij pretium debeatur illi, qui in gratiam, & commoditatem alterius cambit, cum alias non eſſet cambiturus: ab alio tamen religioſo viro aliam accepi differentiam, ſed hæc, quam retuli, veriſimilior mihi viſa eſt, ideo illam aliam non refero: & licet de eiuſmodi cambio nihil vnquam à mercatoribus audiuerim, nec apud alios, qui ſcripſerunt de cambijs, legerim; religioſo tamen viro credidi, tum quia eſt fide dignus, tum quia eiuſmodi cambium non videtur carere ratione; nam quemadmodum campſoribus, fungentibus etiam officio fideiuſſoris, licitum eſt fideiuſſionis, ſeu verius periculi pretium exigere, vt dixi inf. §. 3. gl. 3. n. 7. verſ. ſed fideiuſſor. ita etiam arbitrantur forſan, ſibi licere commoditatis pretium exigere, cum & in aliarum mercium, & rerum venditione hæc gratia vendendi contra voluntatem venditoris videatur habere vim augendi pretium rei vendendæ, per ea, quæ dixi par. præced. ampl. 10. num. 62. ſimiliter Bancherotti ex cambio minuto aliquod exiguum lucrum faciunt, & iam non multis ab hinc annis ille collybus, ſeu illud modicum lucrum, quod accipiebant, vocabatur hìc in Vrbe, *l'agio*, quod ſignificat apud nos illam commoditatem permutandi monetas.

2 Verum, quicquid dixerint mercatores, iniuſtum eſt hoc cambium, ſi ex hac prætexta gratia alteretur pretium à lege impoſitum, & de alio non doceatur intereſſe: cæterum, dato caſu, quòd campſor, importunè rogatus, cogatur dare cambio, & inde malus intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis pateretur, quàm eſſet lucrum cambij, crederem, iuſtè illud intereſſe exigi, ſi de eo cum campſuario conuenerit, quia poſſet iſto caſu non cambire, ſed mutuare, & formidatum intereſſe mutuatario notificare, & de eo paciſci, iuxta ea, quæ ſcripſi par. præced. ampl. 8. num. 1. & ſeqq.

Aduerte, quod etſi exceſſus pretij ſit iniuſtus, & non tolerandus, tamen, illo reſecato, remaneret cambium pro pretio iuſto.

LIMITATIO XIII.

SVMMARIVM.

Cambij intereſſe non poteſt determinari ex conuentione cambientium, num. 1. & 2.
Declaratur remiſſiuè, num. 3.

1 LIMITA XIII. in cambio, cuius intereſſe determinaretur certum ſimpliciter à principio, ſeu in caſu non ſolutionis, quia eſſet cambium vſurarium, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. nu. 192. & in cap. nauiganti. num. 77. de vſur. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 10. verſ. ſexto cum pecuniæ. & ſatis habetur in Pij V. conſtitutione.

2 Ratio huius limitationis eſt, quia taxatio ab initio pro tempore futuro poſſet aperire viam fraudibus vſurarum, vt ſcripſi par. præced. ampl. 8. num. 27. & ſeqq.

3 Declara hanc limitationem ex his, quæ ſcripſi eadem ampliat. 8. num. 294. & 296. & hac eadem par. limit. 1. ſub num. 5. illat. 1.

LIMITATIO XIV.

SVMMARIVM.

Cambium, nundinis intercalatis, eſt illicitum, num. 1. Reſtringitur dupliciter, num. 3. & 4.
Intercalares nundinæ quæ dicantur, num. 2.
Cambium intelligeretur pro ſecundis nundinis, quando litteræ eſſent datæ adeo prope nundinas præſentes, vt tempore acceptationum ferri non poſſent, num. 4.

1 LIMITA XIV. in cambio pro nundinis intercalaribus, ſeu intercalantibus, ideſt, non pro primis, ſed pro ſecundis, & vlterioribus nundinis, ſeu terminis, quia in iſto cambio pretium augetur

ratione

ratione temporis, & ideo eſt cambium vſurarium, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 12. art. 5. in fine initij, & in concl. reſponſiua, col. 3. fol. 624. & 625. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 10. verſ. ſeptimo cum. & Romoald. Coli tract. de camb. cap. 26. & eſt declaratum in conſtitutione Pij V. & mercatores vocant, *caualcar le fiere*.

2 Declara, nundinas intercalares dici ſecundas, ſeu vlteriores nundinas, vt puta, nos ſumus initio Ianuarij, ideo prima proxima feria erit feria apparitionis, quæ fit initio ſequentis menſis Februarij, vt declaraui § ſeq. gloſ. 4. num. 3. ſi ergo tu dares cambio pro feria Paſchatis, ſeu pro feria Auguſti, diceres dediſſe pro ferijs intercalaribus, quia inter has ferias, ideſt, ante iſtas eſt feria apparitionis.

3 Reſtringe primo hanc limitationem, vt non ſit vera, quando hæc intercalatio eſſet gratuita; quare eſt prohibita, quando ratione ipſius intercalationis augeretur pretium, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 301. not. 5.

4 Reſtringe ſecundo, vt ſi quis daret pecuniam cambio adeo propè nundinas præſentes, vt litteræ cambij tempore acceptationum, ſeu ſolutionum ferri non poſſent, tunc cambium intelligeretur contractum pro alijs ſequentibus immediatè nundinis, & non diceretur feria intercalaris, Romoald. Coli tractat. de camb. cap. 26. in fine, verſ. nota.

LIMITATIO XV.

SVMMARIVM.

Cambium, quo campſuarius obligatur, vt ſolutionem trahat in campſorem, ſeu eius agentem, eſt illicitum, num. 1. *&* 2. *Extenditur, num.* 3. 4. *&* 5.

Cambium, quo campſuarius obligatur remittere cambium campſori ad eundem locum, eſt illicitum, num. 4.

Cambium, quo dans obligatur committere procuratori nummularij accipientis, vt ſolutionem recipiat, an ſit illicitum, num. 6.

Cambium, in quo accipitur vltra iuſtum pretium, an & quando ſit vſurarium, vel illicitum, num. 7.

1 LIMITA XV. in cambio, quo campſor obligat campſuarium, vt litterarum ſolutionem committat ipſi campſori, ſeu eius agenti, vel alteri ex voluntate ipſius campſoris, hoc eſt, campſuarius trahat debitum in aliquem ad voluntatem campſoris, quia ſic vult in effectu lucrari, ſeu nominare perſonam, quæ lucretur prouiſionem; nam hoc cambium, aucupans lucrum prouiſionis, addensque propterea præfatam obligationem, eſſe impudens, & illicitum, ſcribunt Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 13. art. 1. concl. 3. col. 3. fol. 629. Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. deinde ipſum, & verſ. ad ſeptimum. vbi declarat, lib. 5. de vſur. Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 23. ſub num. 62. Io. Azor. de inſtit. moral. par 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 9. q. 5. Romoald. Coli tract. de camb. cap. 21. verſus finem, & habes infra §. 9. num. 10.

2 Ratio eſt, quia ſicut in mutuo non additur onus, quod ſit pecunia æſtimabile, quia eſſet vſura, cap. vlt. de vſur. Nauar. vbi ſup. & diximus in pluribus locis; & præſertim ſupra q. 1. num. 498. ita etiam non debet addi in cambio, quia eſt valdè ſuſpectum de vſura propter multam familiaritatem, quam habet cum mutuo, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra hac ead. q. par. 1. num. 22. & 23. vnde niſi pretium huius cambij minuatur, iniquum eſt cambium, quia vltra iuſtum pretium aliquid accipitur, Io. Azor. d. q. 5 verſ. quæritur itaque.

3 Extende primo hanc limitationem, vt eadem ratione procedat, ſi campſor obligaret campſuarium ad recambiendum pro aliquo foro, vt habes infra §. 9. num. 10.

4 Extende ſecundo, vt procedat quando campſor obligaret campſuarium, vt ſcriberet ad ſuum procuratorem, ſeu correſpondentem, qui ſuis litteris remitteret ex nundinis cambium vna cum lucro ad ipſum campſorem in loco, vbi dedit cambio, quia hoc cambium eſſet illicitum, tum propter onus ſuperadditum, tum propter qualitatem oneris, vt remittat ad eundem locum, quaſi ſolutio ſit facienda in eodem loco, quod ſapit mutuum cum vſura; hocq; obſcurè expreſſit Io. Azor. d. q. 5. verſ. quæres an titius.

5 Extende tertio, vt procedat etiam ſi campſor ob hanc obligationem, de qua ſupra in limitatione, remitteret campſuario octauam

uam partem pretij cambij, quia adhuc poteſt eſſe iniuſtum.

Quicquid in cōtrarium ſcripſerit Nauar. d. conſ. 31. verſ. ad ſeptimum. & quicquid ſentiat Io. Azor. d. cap. 9. q. 5. verſ. quæritur itaque. nam ſi tantum minuūnt, quantum ſumunt ex prouiſione, bene loquerentur, ſed ad quid perditio hæc? ſi verò plus ſumunt, vt arbitror, remanet iniuſtitia.

6 Extende quarto, vt idem iuris ſit, quando nummularius, qui accipit cambio pro loco, vbi ipſe, & non is, qui ei dat cambio, habet miniſtrum, ſeu procuratorem; vnde, ſumpta hac occaſione, obligat eum, qui ſibi dat, vt committat ipſius nummularij procuratori, vt exigat, & ſolutionem recipiat; quia hoc cambium eſt iniquum, Io. Azor. ead. q. 5. verſ. pari etiam.

Sed; quicquid dicat Azor. qui intricatè loquitur, & ſe non clarè explicat; dico, quòd ſi lucrum cambij ſit eius, qui dat nummulario, cambium eſt æquum, & licitum, quia is, qui ex cambio ſumit queſtum, æquiparatur mutuatori, & propterea ſicut mutuum, in quo mutuator obligatur ad aliquod onus, non eſt vſurarium, ita etiam non eſt cambium iniquum, ſi onus paſſiuè ſit ex parte eius, qui lucratur ex cambio, per ea, quæ ſcripſi par. præceden. ampl. 10. ſub num. 68. & 70. ſecus ſi lucrum adhuc eſſet nummularij, qui accipit cambio, quia tunc procederet extenſio.

7 Sublimita, declarando limitationem, & extenſiones, vt præfata onera addita, quæ habent vim augendi pretium cambij, non faciant, cambium eſſe vſurarium, ſed faciant, eſſe iniuſtum, aut nullum, ſi in cambio non inſit mutuum implicitum, per ea, quæ ſcripſi par. præceden. ampl. 10. num. 37. iuncto nu. 35. & hac ead. par. ſupra limit. 1. ſub num. 4. verſ. dubitatio. ſicq; ſentiunt ij, quos citauimus ſup. num. 1. & ſpeciatim Io. Azor. d. q. 5. verſ. deinde videtur.

Secus, ſi in cambio ineſſet mutuum implicitum; & diceretur ineſſe, quoties pretium cambij augeretur ratione ſolius temporis, quia tunc eſſet vſurarium; quare in dubio, quando de hoc non conſtaret, benè loqueretur, qui alternatiuè diceret, eſſe iniuſtum, aut vſurarium, vt habes infra §. 9. num. 10.

LIMITATIO XVI.

SVMMARIVM.

Cambium ad rationem lucri, quod campſor facere potuiſſet in mercatura, quam prius ſua ſponte dimiſerit, eſt illicitum, num. 1.

1 LIMITA XVI. quando quis, relicta motu proprio mercatura, & negotiatione, quas exercebat, extrahit ab eis omnem pecuniam, quam in eis habebat implicitam, eamq; exponit negotiationi campſoriæ, dando eam cambio ab vnis nundinis in alias, eum pacto, vt ij, quibus dat, ſoluant ei tantum, quantum lucrantur, ſeu veriſimiliter lucrari poſſunt ij, qui verſantur in mercatura, & negotiatione, quas ipſe exercebat, quia eiuſmodi cambia ſunt illicita, & mortiferum habent peccatum, cum obligatione reſtituendi; nam, cum iſte nullum deinceps lucrum conſequi potuiſſet ex mercatura, quam iam prius ſua ſponte dimiſerit, iniquum eſt, vt illud intereſſe velit conſequi, ſiquidem illud minimè patitur, Nauar. in cap. nauiganti. num. 35. verſ. in hoc cambio. de vſur.

LIMITATIO XVII.

SVMMARIVM.

Cambium, contractum à perſona inhabili, eſt nullum, num. 1. Exemplificatur, extenditur, & declaratur, num 2. & ſeqq.

Furioſus non poteſt contrahere cambium, num. 3.

Minor habens, ſeu non habens curatorem, an poſſit contrahere cambium, num. 4. & ſeqq. & an poſſit exercere mercaturam, ibidem.

Minor 14. annis an poſſit contrahere cambium, num. 6. & ſeqq.

Adminiſtratione rerum ſuarum alicui interdicta, is mercaturam exercere non poteſt, num. 2. & 4.

Mulier an poſſit contrahere cambium, num. 7. & ſeqq.

Fideiuſſor in contractu cambij tenetur in ciuitate Genuæ, licet non teneatur principalis, num. 8.

Inhabilis ad contractum ob ætatis defectum, ſeu iudicij imbecillitatem, eſt inhabilis, ſi contractus ſit ei damnoſus, ſecus ſi ei ſit vtilis, num. 9. & ſeqq. & num. 14. Non obſtante ſtatuto, de quo num. 11.

Mulier inhabilis ad contrahendum, an ſit habilis ad contrahendum curatorio nomine, remiſſiuè, num. 10.

Statutum, quod debeat intelligi ad litteram, prout iacet, excluſa quacunque extrinſeca interpretatione, adhuc admittit eam, ſine qua ſtatutum contineret abſurdum, & quando contineret hoc abſurdum, num. 11. *& ſeqq.*

Statutum, puniens extrahentem ſanguinem in Palatio, non habet locum in Chirurgo, qui, medendo, & ad ſalutem extrahit, num. 12.

Statutum iniquum non eſt ſtatutum, & eo minus eſt ſtatutum, ſi prohibeat, dici de eius iniquitate, ſub num. 13.

Inhabilis ad contrahendum, quia ſit incapax, non poteſt contrahere cambium, nu. 15. *Exemplificatur, num.* 16. 23. *&* 24.

Ius dicens & Officialis tēporalis } *prohibentur negotiari, & c. n.* 16. *Declaratur, n.* 17. *& ſeqq.*

Contractus initus cum eo, cui prohibitum eſt contrahere ratione iuſtitiæ, & decoris, tenet in eius damnum, ſed non in eius vtilitatem, num. 18.

Nobilibus interdicta eſt mercatura, & quare, num. 20. *Declaratur, num.* 21. *&* 22.

Religioſis prohibetur mercatura, & negotiatio, num. 23.

Negotiatio cum Saracenis, & hoſtibus populi Romani, eſt prohibita, num. 24.

Mulieribus, & Minoribus } *in ciuitate Genuæ an ſit prohibitum contrahere indiſtinctè, etiam ſi vtiliter contraherent, num.* 25.

1 LIMITA XVII. vt non habeat locum, ſi campſor, vel campſuarius ſit inhabilis ad cōtrahendum, quia cambium non tenet, per ea, quæ in his terminis ſcribit Fabian. tract. de camb. initio, ſub num. 49. verſ. hoc idem. tom. 6. par. 1. fol. 415. ſed hæc limitatio, licet ſit vera, tamen non eſt neceſſaria, quia nihil maioris inhabilitatis ineſt in contractu cābij, quàm in contractu mutui, cæteriſq; contractibus: eſt enim inhabilis ad contrahendum cambium, quia eſt inhabilis generatim ad contrahendum, & à quo remouetur genus, in-
2 telligitur remota ſpecies: † hincq; eſt, quòd perſona, quæ ſuarum rerum adminiſtrationem non habet, mercaturam exercere non poteſt, Stracch. tract. de mercat. par. 3. nu. 17. in fine, verſ. ſunt & perſonæ. tom. 6. par. 1. fol. 295.

3 Exemplifica primo iſtam limitationem in furioſo, & inſano, in quibus loquitur Fabian. in loco ſupra proximè citato, &, loquendo de mercatura, Stracch. d. par. 3. num. 18.

4 Exemplifica ſecundo in minore, curatorem habente, & in quolibet, cui interdicta eſt adminiſtratio bonorum, prout, loquendo in eiſdem terminis mercaturæ, ſcribit Stracch. d. par. 3. num. 19 & ſeqq. nam minori, habenti curatorem, eſt prohibita adminiſtratio etiam rerum mobilium, vt ex Ant. de Butr. Simoncel. & Paul. de Caſtr. ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. num. 311. quia cenſetur ei interdicta adminiſtratio rerum ſuarum, vt ex eodem Simoncel. ibidem ſum ſecutus.

5 Extende primo hanc exemplificationem, vt habeat locum etiam in minore, non habente curatorem, quando per iſtum contractum cambij obligaſſet bona ſtabilia, ita vt creditor vellet ea vendere, & diſtrahere, vel capere in ſolutum, quia eiuſmodi obligatio, & hypotheca non teneret, neque ad vllam ſpeciem alienationis poſſet deueniri, per ea, quæ, generaliter loquendo de alienatione, citatis Io. Andr. Ant. de Butr. Iaſ. & alijs, ſecutus ſum d. cap. 2. num. 276. 286. vbi, quòd requireretur decretum Iudicis, etiam ſi haberet curatorem: Et idem credo quoad obligationem perſonæ, vt ſcilicet non poſſit detineri perſonaliter, teſtibus his, quos citaui in d. tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 46. n. 16. ſed ſolum poſſint capi mobilia, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, per ea, quæ dixi d. cap. 2. ſub num. 264. & ſeqq.

6 Extende ſecundo, vt multò magis procedat in minore quatuordecim annis, quia is non poteſt contrahere ſine tutore, & æquiparatur furioſo, vt ſecutus ſum d. cap. 2. nu. 319. & 334. ſiue habeat tutorem, ſiue non, & ſiue ſequatur alienatio rei immobilis, ſiue mobilis, per ea, quæ, loquendo de compromiſſo, ſcripſi eod. cap. 2. nu. 333. & faciunt quæ ſcripſi par. præcedenti, ampl. 19. num. 68. & 70.

7 Extende tertio, vt procedat in muliere, & in quauis alia perſona, quæ vel de iure communi, vel de iure municipali eſſet vel in totum, vel ſine certa ſolemnitate inhabilis ad contrahendum, quia ſi iſtæ acciperent cambio, contractus cambij non teneret, per ea, quæ, loquendo de compromiſſo, ſecutus ſum eod. cap. 2. num. 493. & ſeqq.

8 Declara primo, ſublimitando hanc limitationem in Rep. Genuenſi, vt hæc perſonæ inhabi-

inhabilitas, quæ inficit cambium, contractum ab ipſa perſona inhabili, non ſe extendet ad fideiuſſorem, ſeu mandatorem habilem, quia is intelligitur obligatus, vti principalis, & in ſolidum; quare ſi quis ſupra ſe pro alio, ſeu computo alterius tractam aliquam fecerit, vel quid ſolui, aut credi mandauerit, vel debitū alicui pro alio dari mandauerit, vel ordinem aliquem obſeruari ordinauerit, aut litteras aliquas ſubſcripſerit, exceptionem aliquam, vel defenſionem ex perſona ipſius principalis allegare non poterit, vt puta, quòd principalis eſſet minor, vel fœmina, aut alias quoquomodo inhabilis, ſic diſponentibus ſtatut. Genuæ lib. 4. cap. 12. §. vlt.

9 Declara ſecundo, ſublimitando eandem limitationem, eiuſdemque extenſiones, vt procedant in cambio damnoſo, &, iſtis perſonis, quæ inhabiles ſunt, volentibus cambium eſſe nullum; ſecus in cambio vtili, & ideo ipſis volentibus, vt valeat; quia iſto caſu cambium teneret, vt, loquendo generaliter de contractu, citatis pluribus, ſecutus ſum d. cap. 2. num. 320. & ſeqq. & 382. verſ. confirmatur. & num. 514. & de contractu mulierum, Myſing. in ſing. obſeru. cent. 2. obſeru. 34. ſtatutum. & latè Flam. Cart. deciſ. 46. fuit facta. ſub num. 12. & probatur ex his, quæ ſcripſi eod. cap. 2. nu. 384. & ſeqq.

10 Et quid ſi mulier contrahat curatorio nomine, vide quæ ſcripſi eod. cap. 2. num. 502. & 504.

11 Extende hanc declarationem, vt procedat etiam ſi in ſtatutis præciperetur, quòd ipſa, & ſingula ſtatuta eſſent intelligenda ad litteram, reiecta omni, & quacunque interpretatione, quia nihilominus ſtatutum, quod in eodem volumine ſtatutorum annullaret ipſo iure contractum, factum à minore, ſeu muliere ſine ſolemnitatibus ſtatutarijs, intelligendum eſſet de contractu damnoſo, & non de contractu vtili; quia licet ſtatutum, mandando ſeruari ſuā diſpoſitionem ad litteram, excludat quantumuis omnem, & quamcumque interpretationem, tamen nunquam excludit interpretationem, ſine qua ſtatutum induceret abſurdum, Teſſ. Foſſan. deciſ. 269. foſſanum. num. 5. & in terminis huius extenſionis procedit deciſio apud Flam. Cart. ſupra citata, quia is loquitur de ſtatuto Genuæ, quod prohibet extrinſecum intellectum, vt in libro 1. ſtatut. cap. 16. & pro hac extenſione faciunt, quæ, diſputando ſuper eiuſmodi ſtatutis, ſcribit Albert. Brun. tractat. de ſtatut. art. 5. q. 29. ſub num. 108. & ſeqq. & num. 115. tom. 2. fol. 173. & ſeq.

Sed ſi hoc ſtatutum intelligeretur etiam de contractu qui eſſet vtilis ipſis minori, & mulieri, induceret abſurdum, quia ſi mulier ob non ſolutum canonem incidiſſet in commiſſum, & ipſa à domino directo impetraret nouam inueſtituram, ſeu remiſſionem caducitatis: item ſi minor poſſet ex contractu hæreditario ſolum infra annum redimere aliquam rem, ipſi minori valde vtilem, &, elapſo anno, vlterius non poſſet, & ipſe redimeret, vel aliter à poſſeſſore longiorem dilationem impetraret, vel quid aliud ad ſui vtilitatem contraheret ad euitandam fluxionem temporis, & iſtæ impetrationes, redemptio, ſeu contractus non tenerent, magnum vtique paterentur damnum, quod eſt abſurdiſſimum; quia ſicut natura, vti mater prudentiſſima, occurrit, & ſubuenit parti debiliori, ita etiam facere debet lex, quæ eſt ipſius naturæ imitatrix; at hic faceret totum oppoſitum, quia non ſolum non ſubueniret parti debili, ſed illam, ſi ſe ſubleuaret, opprimeret, & ſic ſtatutum, tendens ad ſubleuandam ætatis, & ſexus imbecillitatem, & infirmum iudicium, ea opprimeret.

12 Confirmatur hæc extenſio, quia, ſuppoſito, quòd ſtatutum diſponat, quòd quicumque extraxerit ſanguinem in palatio, capite puniatur; barberius, qui phlebotomauit officialem, ſeu eius miniſtrum in palatio, non erit puniendus, Bar. in l. 9. omnes populi. q. 6. principali, num. 55. verſus finem, ff. de iuſt. & iure. & hoc eſt verum, etiam ſuppoſito alio ſtatuto, quòd verba ſtatutorum intelligantur præciſè, & ad litteram ſine alia interpretatione, Euerar. de loc. argum. in loco à rat. leg. ſtrict. ſeu limit. &c. ſub num. 6. verſ. hinc dicit. nam adhuc interpretari debemus ſtatutum, vt loquatur de eo, qui extrahit ad iniuriam, & non de eo, qui extrahit, medendo ad ſalutem, alias ſtatutum, volens obuiare iniurijs, obuiaret tunc ſaluti, quare iſto caſu rectè dicemus cū Apoſt. 2. ad Corinth. 3. num. 6. *littera enim occidit, ſpiritus autem viuificat*. nec crederem, quòd Genuenſes, ſi haberent hoc ſtatutum contra extrahentem ſanguinē in palatio, eſſent aliter iudicaturi, quamuis ipſi ſtatutum, quod habent, vt dixi, de extrinſeco intellectu, diligenter ſeruent, & ad illud ſemper recurrant, qui enim eiuſmodi

modi interpretationem non admitteret, eſſet nimis crudelis, & quaſi ſine verecundia, quare Bal. in auth. præſente. ſub num. 4. verſ. quæro dicit ſtatutum. C. de fideiuſſ. quem ſequuntur Dec. conſ. 27. pro virili. num. 1. conſ. 104. num 3. Bened. de Barz. tract. de guarintig. par. 3. q. 8. & Bertaz. de clauſ. clauſ. 40. gl. 4. ſub nu. 8. & alij communiter, diabolos appellat eos, qui ſtatutum, diſponens, quòd contra executionem inſtrumenti non admittatur aliqua defenſio, interpretantur, vt fideiuſſor conuentus non poſſit ſe defendere, petendo, ſibi fieri ceſſionē iurium.

Ratio huius confirmationis eſt, quia, non admiſſa hac interpretatione, ſtatutum redderetur iniquum.

13 Subextende hanc extenſionem, & præſertim confirmationem, vt procedat etiam ſi extaret aliud ſtatutum, quod prohiberet, dici, ſeu allegari ſtatutum eſſe iniquum, prout prohibet idem ſtatutum Genuen. d. cap. 16. §. nullus.

Ratio huius ſubextenſionis eſt, quia ſi ſtatutum redditur iniquum, non eſt ſtatutum, per ea, quæ dixi par. præced. ampl. 19. num. 16. & 51. & eò minus eſt ſtatutum illud, quod prohibet dici, ſeu allegari eſſe iniquū; quod enim de iure non tenet, nequit pœnæ vinculo alligari, per ea, quæ dixi in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 57. ſub num. 6.

14 Infero, magis extendendo eandem declarationem, quòd, volente perſona inhabili, contractus cambij remanet validus, tàm ſi ipſa acceperit, quàm ſi dederit cambio.

15 Reſtringe eandem declarationem, vt procedat, quando inhabilitas procedit ex imbecillitate intellectus, ſeu prudentiæ, & ſic contractus annullatur fauore ætatis, vel ſexus, vt in perſonis, de quibus ſupra in limitatione, exemplificationibus, & extenſionibus; ſecus quando inhabilitas non procedit ex imbecillitate iudicij, ſed ex eo, quia perſona eſt facta penitus incapax, vel quia ſit indecens perſonæ, vt contrahat; quia tùc caſu contractus indiſtinctè cenſetur prohibitus, ſiue ſit damnoſus, ſiue vtilis, vt in exemplis, de quibus num. ſeqq.

16 Exemplifica primo hanc reſtrictionem in Iudicentibus, & Officialibus temporalibus iuſtitiæ, quibus quia eſt prohibita negotiatio in loco, vbi ius dicunt, l. 33. principali-bus. ff. ſi cert. pet. Stracch. tract. de mercat. par. 3. num. 17. tom. 6. par. 1. fol. 295. & in Luſitan. & in Regno Caſtellæ extant leges, quibus aſſiſtentibus, gubernatoribus, correctoribus, atque eorum miniſtris, in quibus *Alcades maiores*, quos vocant, & cæteri inferiores miniſtri comprehenduntur, interdictum eſt, ne, durante eorum officio, negotiationem in loco ſuæ iuriſdictionis exerceant, Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 343. initio, & in Rep. Genuenſi ex eius ſtatut. lib. 1. cap. 14. §. nequeant poteſtates. & in Regno Franciæ ex illius Regni conſtitutionibus prohibetur iudicibus mercatura ſub duplici pœna; prima eſt amiſſionis mercaturæ, ſecunda eſt, vt puniantur arbitrio Regis, Rebuff. ad illas conſtitut. tract. de mercator. art. 1. gl. 16. iuncta gl. 14. tom. 2. fol. 205. & 206. ideo etiam erit prohibitum accipere cambio per modum negotiationis.

Imò Prouincias moderantes non debent emere, ſeu vendere alia, quæ excedunt victum, & veſtitum pro illo tempore, quo durat eorum officium, quare iudices, eorumq; officiales, ac miniſtri, quin & domeſtici, de iure communi, nec per ſe, nec per interpoſitam perſonam ædificare poſſunt domos de nouo, neque conficere naues, neque quicquam emere in loco, in quo iuriſdictionem exercent, præter neceſſaria ad victum, & veſtitum, vſumvè quotidianum, neque permutate, aut mutuo à ſubditis, vel donationes vllas accipere poſſunt; & ſi quid emerint, vel alium ſimilem contractum, eis prohibitum, fecerint, contractus erit nullus, etiam ſi poſt finitam adminiſtrationem accedat conſenſus eorum, qui vendiderunt, vel donarunt, l. vnica, C. de contract. iud. & l. 62. qui officij. ff. de contrahen. empt. & pro illo contractu puniuntur in quadruplo, l. 46. non licet. ff. eod. & ſcribit Lud. Molin. d. diſput. 343. initio.

Secus eſt, ſi non ſint officiales temporales, ſed ſint perpetui, quia ij, qui perpetui ſunt, poſſunt emere, vendere, & alios contractus facere, l. 34 præſidis. ff. ſi cert. pet. & Lud. Molin. in loco ſupra proxime citato; & nos locuti ſumus in officialibus temporalibus.

17 Declara primo hanc exemplificationem, vt procedat in Rectoribus, & Officialibus iudicantibus in patria aliena; ſecus ſi in propria, quia in propria poſſunt contrahere, Stracch. d. num. 17. in fine, & ideo prædicta exemplificatio; prout loquitur, & comprehendit contractus citra nomen mercaturæ, & nego-

negotiationis, non ſeruatur Romæ, vbi, quia eſt patria communis, iudices poſſunt emere, vendere, & contrahere, dummodo tamen emant, & vendant, tanquam patresfamilias ſine negotiatione, quia mercatura, ſeu negotiatio dehoneſtaret eorum maieſtatem, ipſosq; redderet ſuſpectos, & ſcandalizaret Principem, & populum, quare ſi Aud.Cam. Clerici Cam. Audit. Rotæ, Gubernator, Senator, & ſimiles mercaturam exercerent, iuſtè auctoritate Summi Pont. monerentur, ac coercerentur, vt abſtinerent à mercatura, & niſi parerent, poſſet Princeps illos amouere ab officio; dico hoc per modum loquendi ad magis oſtendendam veritatem huius declarationis, cum alias exploratum omnibus ſit, & ego bene ſciam, quòd caſus hic in iſtis Sedis Apoſtolicę miniſtris nuquam datur, cum omnimodam ſemper in qualibet actione maieſtatem, & decorem ſeruent.

Subdeclara eandem declarationem, vt procedat, quando is, cum quo iudex contrahit, non litigat coram illo iudice; ſecus ſi litigaret coram eo, quia tunc & Romæ, & vbique contractus eſſet inualidus, per ea, quæ de contractu inter Aduocatum, & clientem, & inter medicum, & infirmum, ſecutus ſum ſupra q.1. ſub num.557. & hac ead. q. par.præced.ampl.19. ſub num.124.

18 2. Declara ſecundo eandem exemplificationem, vt iſta inhabilitas, ſeu prohibitio non dirimat contractum, quem feciſſent, quando eſſet ei damnoſus, & ipſi vellent illum reſcindere; ſecus ſi eis foret vtilis, quia tunc deberet reſcindi, per ea, quæ de nullitate contractus inisi inter Aduocatum & clientem, & inter medicum, & infirmum ſcripſi ſupra; vel ſaltem propter illum contractum debent aliqua pœna puniri, vel, & melius, vt arbitror, officio priuari, per ea, quæ de nobili, exercente mercaturam, ſcripſi infra num. 21.

19 Declara tertio eandem exemplificationem, quatenus loquitur de negotiatione, ſeu mercatura prohibita iudicibus, vt negotiari, ſeu mercari dicatur is, qui comparat rem, vt illam ipſam integram, & immutatam dando lucretur, ſed is, qui rem comparat, non vt ipſam rem integram, & immutatam vendat, ſed vt materia ſibi ſit inde aliquid operandi, non dicitur negotiari, vt puta, cum quis emit ferrum, & vendit claues, emit lignum, & vendit ſcamna, cap. eijciens. diſt.88. Card. Tolet. de inſtruct.ſacerd. lib.8. cap.53. de negotiatione. & ſcripſi ſup.q.1.num.12.13.& 77.

Negotiationis prohibitio, ſeu reſtrictio quem non comprehendat, vide Crauet. conſ.6.num.115.& 116.

20 Extende eandem exemplificationem cum eius declarationibus, vt magna ex parte habeant locum in nobilibus, quibus eſt prohibita mercatura, & conſequenter negotiatio cambiendi, vt oſtendit Stracch.tract. de mercat.par.2.ſub num.17. ibi, ego verò puto.tom.6.par.1.fol.290.

Ratio quare nobilibus mercatura, & negotiatio non conueniant, ideoq; eis prohibitæ ſint, non eſt illa, quæ eſt in clericis, & & iuſdicentibus: in clericis enim ratio eſt, quia clericus debet habere vitam exemplarem, ſed exemplarem non haberet, ſi ſe in his, quæ annexam habent peccandi occaſionem, immiſceret, prout occaſionem hanc inſeparabilem habent mercatura, & negotiatio, vt ſcripſi etiam par.præced.ampl.11.ſub num.7. & in iuſdicentibus ratio eſt, quia, ſi mercaturam, & negotiationem exercerent, vltra quod in populi ſcandalum publicam læderent maieſtatem, eorum iudicium ſuſpectum redderetur: at in nobilibus ratio eſt, quia negotiatio, & mercatura habent magnam propinquitatem cum arte, & artificio, à qua arte, & artificio deriuantur artifices, & plebei, vt ſcripſi ſup.q.1.n.12.& 13. Ergo ſicut nobiles volūt diſtare à plebeis in honore, & dignitate, ita etiamdiſtare debent ab exercitio, quod quem facit plebeum.

21 Verum hæc extenſio recipit eaſdem duas declarationes: Primam, vt poſſint contrahere, tāquam patresfamilias ſine nomine mercaturæ, & negotiationis, vt in officialibus Romanæ Curiæ dixi ſupra num.17. in prima declaratione. Secundam, vt prohibitio non dirimat contractus, quos faciunt occaſione mercaturæ, ſed operetur, vt, negotiando, & mercando, priuentur, ideſt, amittant nobilitatem, & amplius inter nobiles reputari non poſſint, vt ex Bal. referunt, & ſequuntur Stracch. vbi ſupra, & Garzon. in plat. vniuerſ. diſc.61.

22 Tempera iſtam extenſionem, vt non ſit vera in ciuitate Genuæ, Venetiarum, Lucæ, Anconæ, & Florentiæ, quia in iſtis etiam nobiles poſſunt exercere, & exercent mercaturam, & negotiationem cambiendi ſine vllo detrimento nobilitatis, vt ſecutus ſum ſupra q.1.num.76.

Exem-

23 Exemplifica ſecundo in viris religioſis, qui vitam communem, ſeu paupertatem profeſſi ſunt, quia iſtis ſunt omninò actiuè, & paſſiuè prohibitæ negotiationes mundanæ, & conſequenter non poſſunt accipere, neque dare cambio, quamuis contractum facerent cambij veri, & realis, Fabian. tract. de camb. initio, num. 45. verſ. nona. tom. 6. par. 1. fol. 415. & in materia indifferenti, Io. à Capiſtr. tract. de vſur. num. 147. tom. 7. fol. 111. & adde quæ ſcripſi ſupra q. 1. num. 42. & 43. ſed in clericis, qui non profitentur paupertatem, vide quæ ſcripſi par. præced. ampl. 11. num. 6. & 7. illat. 2.

24 Exemplifica tertio in Sarracenis, & hoſtibus Populi Romani, quia cum iſtis eſt prohibitum commercium, & in eorum odium Chriſtianus, qui cum eis negotiaretur, tranſportando ad illos merces, eſſet excommunicatus, & eius bona publicarentur, & efficeretur ſeruus illius, qui eum caperet, cap. 6. ita quorundam. & ibi latè Nauar. not. 1. & 4. de iud. & ſarrac. Conrad. de contract. q. 51. concluſ. 1. ibi, primum vt ſi chriſtianus. Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 2. art. 2. col. 4. fol. 565. in fine, & Stracch. tract. de mercat. par. 2. num. 40. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 291. imò qui Turcis, & fidei inimicis venderet arma, ferrum, puluerem, ligna, & alia eiuſmodi, quæ ad bellum neceſſaria ſunt, peccaret mortaliter, & eſſet excommunicatus in bulla Cœnæ Domini, Conrad. d. q. 51. vbi ſupra, latè Nauar. in d. cap. ita quorundam. not. 1. num. 5. verſ. octauus eſt proceſſus. & Card. Toleto de inſtruct. ſacerd. lib. 8. cap. 53. de negotiatione. verſ. tertio ratione. & conſequenter cauere deberet Chriſtianus, ne illis daret cambio.

Pro abſoluta intelligentia, & explicatione materiæ huius exemplificationis multa, nedum vtilia, ſed neceſſaria eſſent dicenda, circa dictum cap. ita quorundam. & alia iura, & dictam bullam in Cœna domini, ſed quia ea tetigit Conrad. d. q. 51. concl. 1. & latè explicauit Nauar. in d. cap. ita quorundam. per totum, & hunc non exiſtimo, cum idoneum, cum nimis diuerterer, pluribus non inſiſto.

25 Exemplifica quarto in minoribus, & mulieribus Genuenſibus, quorum contractus eſt ipſo iure nullus, quaſi ſint incapaces contractuum, eò quia ſit indecens, vt eiuſmodi perſonæ poſſint contrahere, & ſic prohibitio contractus reſpicit non imbecillitatem, ſed indecentiam, & alia inconuenientia, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 15.

Contrariam opinionem cenſeo veram, nam iſtæ perſonæ non ſunt incapaces contractuum; imò ſunt capaces, ſicut aliæ, dummodo adhibeant ſolemnitates, ergo prohibitio non eſt fundata in eorum incapacitate, ſed in eorum imbecillitate.

26 Retenta tamen, ſi placeret, exemplificatione, quam ego non tenerem.

Declara eam, vt quãuis ex contractu, inito cum minore, vel muliere, denegetur hinc inde actio, tendens ad obſeruãtiam cōtractus, tamen datur hinc inde facultas dicendi, & excipiendi de nullitate contractus, & conſequenter repetendi hinc inde datum, & acceptum, quia hæc veniunt in neceſſariam conſequentiam nullitatis contractus; & ne vnus locupletetur cum alterius iactura, deficiẽtibus proprijs actionibus, daretur remediũ ex l. ſi me & titiũ. ff. ſi cert. pet. de quo remedio ſcripſi in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 6. memb. 6. num. 15. vel officium iudicis, de quo etiam ſcripſi eod. tract. q. 16. limit. 1. num. 48. & 49. vel daretur actio præſcriptis verbis, l. 3. ff. de præſcript. verb. Rot. diuerſ. deciſ. 88. num. 4. par. 2.

LIMITATIO XVIII.

SVMMARIVM.

Cambium, quo campſor dat pecunias Principi, quem ſcit ijs pecunijs vſurum pro bello iniuſto, eſt illicitum, num. 1. & ſeqq. Similiter ſi dat prodigo, &c. num. 3.

Arma non venduntur ſine peccato ei, quem venditor ſcit emere ad nocendum, num. 2.

Reſtitutio fieri non debet, ſi ex reſtitutione ſequi debeat damnum corporis, vel animæ, num. 4.

Depoſita pecunia reſtitui non debet, ſi is, qui depoſuit, ea pro actu illicito vſurus ſit, ſub nu. 4.

Depoſitus enſis furioſo reſtitui non debet ſub n. 4.

1 LIMITA XVIII. quando darentur ad cambium Principi, ſeu alteri, quem dans ſcit, vel probabiliter credit, pecunijs, datis pro cambio, vſurum eſſe pro aliquo iniuſto bello, quia hoc cambium eſſet inhoneſtum, & illicitum, Fabian. Genuen. tractat. de camb. initio, num. 50. verſ. duodecima. tom. 6. par. 1. fol. 415. imò quocunque nomine contractus illi darentur pecuniæ ad iſtum iniuſtum vſum, contractus

ſemper eſſet illicitus, & quò magis gratis, & liberali mutuo darentur, eò magis illicitè darentur; & ſic iſta limitatio non eſt propria contractus cābij, ſed eſt communis omnium contractuū, qui huic improbo fini inſeruirēt.

Confirmatur primo hæc limitatio, quia mortaliter peccat, qui vendit arma ei, quem ſcit emere ad nocendum iniuſtè, aut ad bellum, quod ſcit eſſe iniuſtum, vt ſequitur Nauar. in man. confeſs. cap. 23. num. 90. verſ. quinto peccat, ergo peccat etiam qui dat pecunias cambio in caſu huius limitationis.

3 Confirmatur ſecūdo, quia nummularius, dans ſuas pecunias ad cambium ei, quem ſcit eſſe prodigum, ideoque pecunijs abuſurum in ludis, laſciuijs, alijsq; enormibus, malè agit, Fab. Genuen. tract. de camb. num. 49.

4 Confirmatur tertio, & fortius, quia etſi quis, non reſtituendo, quod indebitè tenet, peccet, tamen non peccat, & non debet reſtituere, quando ex reſtitutione, quæ fieret, ſtatim reſultaret damnum corporis, aut animæ eius, cui reſtitutio fieri deberet; quare pecunia depoſita domino reddi non debet, vt emat Cardinalatum, Sot. de iuſt. & iur. lib. 4. q. 7. art. 1. in reſponſ. ad primum argumentum. fol. 368. col. 2. ſimiliter volenti bellum facere, aut iniuſtè litigare, pecunia, qua id faciat, reſtitui non debet; ſicut & furioſo, vel irato enſis depoſitus, quo creditur, ſe, vel alium percuſſurum, reſtitui non debet, cap. 14. ne quis. in fine, 22. q. 2. Io. Andr. in cap. 2. poſſeſſor. num. 13. ibi, videmus enim, de reg. iur. in 6. Ant. de Butr. in cap. vlt. num. 9. verſ. nam hoc æquum. de conſuet. Coraſ. de iure ciuil. &c. par. 4. cap. 17. tom. 1. fol. 79. Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 2. in reſponſ. ad 4. dubium, verſ. exemplum. fol. 19. Sot. d. q. 7. art. 1. col. 4. in fine, verſ. ad primum. fol. 368. & Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 272. verſ. D. Thom. col. 82. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 1. cap. 3. q. 1. col. 14. initio, & Nauar. in man. confeſſar. cap. 17. de reſtitutione quando reſtituendum, num. 63. vbi declarat.

Ergo, ſi reſtituendo peccaret, multò magis peccaret, dando.

LIMITATIO XIX.

SVMMARIVM.

Cambium, datis campſuario mercibus pro pecunia numerata, non eſt licitum, num. 1.

1 LIMITA XIX. vt campſor non poſſit dare campſuario merces, & accipere ab eo literas cambij de pecunia numerata, & moueor pro hac limitatione ex pluribus.

Primo, quia cambium vel eſt emptio, & venditio, vt dixi ſupra q. 4. num. 21. vel eſt permutatio pecuniæ cum pecunia, vt dixi ibidem num. 18. & quiduis ex his ſit, requiritur pecunia numerata; nam ſi eſt emptio, pretium debet eſſe in pecunia numerata, vt, loquendo de emptione cenſus, ſcripſi ſupra q. 1. num. 209. & ſi eſt permutatio pecuniæ cum pecunia, non poteſt fieri cum mercibus, quia non eſſet pecuniæ cum pecunia.

Secundo, quia cambium habet magnam familiaritatem cum mutuo, per ea, quæ ſcripſi ſup. hac eadem q. par. 2. nu. 21. 22. & 23. & ideo lucrum eius eſt ſuſpectum de vſura; & conſequenter, ſicut in mutuo reijcitur onus, quod adderetur mutuatario, ita etiam ex cambio reijci debet onus accipiendi merces pro pecunia numerata, alias cambium redoleret iniquitatem, de qua in alijs contractibus ſcripſi ſupra q. 1. num. 570. verſ. ratio quare.

Tertio, quia ſi in cenſu, & ſocietate officij non poſſunt dari merces loco pecuniæ numeratæ, per ea, quæ ſcripſi ead. q. 1. num. 249. verſ. ſed in contractu. à fortiori non poſſunt dari in cambio, cum ſit commercium magis ſuſpectum, magisq; exorbitans à commercijs naturalibus.

LIMITATIO XX.

SVMMARIVM.

Cambia exerceri non poſſunt in eccleſia, neque in tempore feriato in honorem Dei, num. 1.

Cambij lucrum ſi non debetur, quia cambium ſit illicitum, an debeantur impenſæ, &c. num. 2.

Vſura iſta committitur, exigendo eam à diuite, ſicut, exigendo à paupere, num. 3. Et etiam à Iudæo, num. 4.

Vſura committitur etiam ſi is, qui eam promiſit, dixerit, ſe eam ſoluere ſponte, & mera liberalitate, num. 5.

Reſtitui debet in foro conſcientiæ quicquid illicitè eſt acceptum, num. 6.

LIMI-

1 LIMITA XX. vt non procedat in negotiatione cambiorum, quæ fieret in Eccleſia, vel loco ſimili, quia eſt prohibita, & hos negotiatores Deus eiecit de templo, vt ſcripſi ſupra par. 1. num. 60. Idem dico, ſi fieret tempore feriato in honorem Dei, vt ſcripſi ſup. q. 1. nu. 558. limit. 3. & adde quæ ſcripſi in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 5. num. 108. & ſeqq.

EXTENSIONES GENERALES.

2 Extende primo nunc ſingulas præcedentes limitationes, in quibus dixi, cambia eſſe illicita, & vſuraria, vt ſicut propterea talium cambiorum lucra non deberentur, ita etiam non deberentur ſumptus, mercedes laborum, & expenſæ, quas mercator feciſſet pro eiuſmodi cambio illicito, quia, dato actu illicito, acceſſoria etiam erunt illicita, Ant. de Roſel. tract. de vſur. nu. 57. verſ. quidam. tom. 7. fol. 68. Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 26. de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 139. etenim vt labores, & ſumptus, in aliquam functionẽ impenſi, mercede digni æſtimentur, perſpiciendum prius eſt, an functio ipſa, & negotium genere ſuo & obiecto iuſtitiæ munus ſit; nam alias neque labores, neque ſumptus vlla digni ſunt retributione; imò ſupplicio; alioqui latrones ipſi publici, qui improbas latrocinijs exercendis operas nauant, digni eſſent mercede, & vniuerſos vſurarios haberemus excuſatos; quare cum mutuum ſit indiſpenſabiliter prohibitum, ſi ex eo ratione temporis aliquid vltra ſortem percipiatur, minus merces aliqua ratione laborum accipi poteſt, Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 2. in concluſ. reſponſiua. col. 2. fol. 611.

Pro declaratione huius extenſionis conſidera, quæ ſcripſi par. præced. ampl. 20. per totam, ſed præſertim num. 6. & ſeqq.

3 Extende ſecundo, vt vſura, quæ committitur in cambio, vniformiter committatur, tàm cum paupere, quàm cum diuite, & Rege; & ideo mercator, qui dat cambio vſurario pecunias Regi, non excuſatur, Fabian. tract. de camb. initio, ſub num. 28. verſ. ſimiliter. & nu. 29. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 413. & facit ad hoc, quæ ex Bal. ſecutus ſum ſup. q. 1. ſub num. 464. & hac eadem quæſt. par. præced. ampl. 19. num. 65. & ſub num. 67. verſ. ex hac.

4 Subextende hanc extenſionem, vt neque contra Iudeum poſſit exerceri cambium vſurarium, quia Iudæi tolerantur ab Eccleſia, vt videmus, imò tolerantur eorum ritus, vt teſtantur Eymer. in direct. inquiſit. par. 2. q. 46. num. 13. verſ. hi autem. & ibi Pegn. commen. 71. verſ. & ideo. littera g. quinimò Papa prohibet, quòd in eorum celebritatibus, & feſtiuitatibus à Chriſtianis nullatenus perturbentur, cap. ſicut iudæi. de iud. & ſarrac. & Eym. vbi ſup. & tolerantiæ rationem reddit D. Aug. quem ſequitur Io. Andr. poſt cap. poſſeſſor. in cap. peccatum. num. 5. de reg. iur. in 6. quare, cum tolerentur ab Eccleſia, non poſſunt contra eos arma iuſtè moueri, cum non reputentur hoſtes Imperij Romani; & vſura exigi non poteſt, niſi ab hoſte, contra quem, vti occupatorem iniuſtum rerum noſtrarum, arma licitè moueri poſſunt, cap. vlt. ab illo. & ibi Archid. 14. q. 4. Laur. de Roddlph. in cap. conſuluit. par. 2. q. 55. num. 40. & ſeqq. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 26. & ideo etiam vſura exigi poteſt, vt ſecutus ſum infra §. 3. gl. 3. ſub nu. 46. in 3. opinione, & hac ratione in hac ſubextenſione reſidet Archid. vbi ſup. loquens ſimpliciter de vſura.

5 Extende tertio, vt cambium non excuſetur ab vſura, eò, quia accipiens cambio ſit diues, ſeu Rex, qui afferant, ſe illa lucra dare ſponte, & mera liberalitate, quia adhuc erit cambium vſurarium, Fabian. d. tract. de camb. num. 43. fol. 414. & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 7. verſ. quæres an poſſit. nam ſuppoſito, quòd in cambio inſit mutuum explicitum, vel implicitum, quia non alia ratione poteſt dici vſurarium, per ea, quæ dixi ſupra par. 1. q. 7. num. 25. dans cambio non ex donatione, ſeu liberalitate accipientis cambio dicitur illud plus recipere, ſed per vſurpationem, & coacto conſenſu debitoris, vt latè explicaui par. præced. ampl. 19. num. 64. & ſeqq.

6 Extende quarto declarando, vt quicquid in cambij, ſeu alterius negotij contractu illicitè fuerit, inſpecto foro conſcientiæ, perceptum, ſit omnino in eodem foro, & etiam in foro exteriori, veritate comperta, reſtituendum, & hoc caret difficultate.

Ratio huius extenſionis eſt, quia damnum eſt reſarciendum de iure naturali, diuino, gentium, & poſitiuo, vt ſecutus ſum eadem par. præceden. ampl. 8. num. 96.

Sed mala lucra ſunt æqualia damnis, vt ex Heſiodo refert Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. n. 35. in fine. Ergo.

§. 2. Gloſ. 1.

Hoc eſt cambium nundinariũ ſed liberum ad differentiam câbij nundinarij, quod vocant, *con la ricorſa.*

✠ *1614. 21. Ottobre, In Genoua, ſcudi 101. 9. & 9. de marche.*

A pagamenti di fiera proſſima de Santi pagate per queſta prima di cambio à Franceſco ſcudi cento, & vno, & 9. & 9. de marche per la valuta di contanti da lui, ponete à noſtro conto. A Dio.

Pietro

A Titio

Piacenza.

✠ *1614. 21. Ottobre.*

SVMMARIVM.

Crucis ſignum quare apponatur initio litterarum cambij, num. 1. Eo non appoſito, remanet nihilominus validitas litterarum, num. 2.

Nominis Domini noſtri inuocatio an ſit neceſſaria in inſtrumentis, num. 1.

Annus Domini noſtri an de neceſſitate ſit apponendus in ſcripturis, &c. num. 3. & 4.

Annus Domini noſtri vnde ſumat initium, & vnde ſumeret antea, num. 5.

Annus ex quot menſibus, & diebus conſtet, num. 6. & 30.

Annus naturalis, vſualis, &c. qui dicantur, num. 7.

Dies an de neceſſitate ſit apponendus in ſcriptura, &c. num. 8. & ſeqq. num. 19. & ſeqq. & num. 22. Quotuplex ſit, num. 23. Quomodo ſumatur, num. 24. Eius partes, num. 25. Cæptus an habeatur pro completo, num. 26. ſemper remiſſiuè.

Litteræ cambij ſunt ſoluendæ, quamuis careant tempore, num. 10. & 11.

Error in tempore, commiſſus in litteris cambij, an & quando vitiet, num. 12. 33. & ſeqq. Vitiat minus, quàm omiſſio, num. 16.

Error in tempore licet vitiaret ſcripturam, tamen actus geſtus remanet, num. 35.

Error probatur per euidentiam rei, num. 37.

Errore oſtenſo, attenditur veritas, num. 37.

Veritas ſemper præualet errori, ſub num. 37.

Actus benè, an malè fiat, nihil refert, vbi actus non eſt neceſſarius, ſub num. 12.

Libellus ineptus non reijcitur, ſi non eſt neceſſarius, num. 13.

Citatio, ſi ſolemnis non requiratur, nihil refert, quòd non ſit legitima, num. 14.

Concluſio petitionis admittitur etiam inepta, ſi non eſt neceſſaria, num. 15.

Indictionis error an poſſit corrigi à notario, num. 17. Vnde dicatur indictio, & quomodo computetur, num. 18.

Teſtes an probent, ſi non deponant de tempore, &c. num. 19. & ſeqq. & num. 28.

Temporis probatio quando ſit omnino neceſſaria, num. 22. Et qualis requiratur, num. 28.

Menſis an requiratur de neceſſitate in ſcriptura, num. 27. Ex quot diebus, & horis conſtet, num. 29. Menſis emergens qui dicatur, num. 31. October quare ita vocetur, num. 32.

1 QVAERO primo ad quid apponatur, & initio ſignum ſanctæ Crucis, & an eius appoſitio ſit neceſſaria. Reſp. Ego credo, eam apponi loco inuocationis Domini noſtri Ieſu Chriſti, cuius nominis inuocationem eſſe in publico inſtrumento, & initio ponendam, ſcribunt Gl. Spec. Io. de Graſs. Io. Fab. & Aret. quos citaui in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. ſub num. 1175. verſ. quantum. & hanc opinionem, loquendo de conſuetudine, firmaui ibidem, ſub num. 1179. verſ. ſi loquimur. & rationes adduxi num. 1176. & 1177. ſecus, loquendo de iure, quia non eſſe neceſſariam, tenuerunt Paul. de Caſtr. Abb. Alex. & Felyn. quos ſecutus ſum eod. cap. 11. num. 1178. ſed, quicquid ſit de iure, præualet conſuetudo, in tantum vt omiſſio inuocationis vitiaret inſtrumẽtum, Abb. Felyn. Marq. de Suſs. Aret. & Bal. quos ſecutus ſum eod. cap. 11. num. 1181. & ſeqq. in quibus declaraui nonnulla pertinentia ad hunc articulum; & appoſitionem ſigni ſanctæ Crucis fuiſſe vſu receptam arbitror, ad maiorem breuitatem, cum in apodixis, præſertim mercatorum, pauciſſimis agatur verbis.

2 Quicquid ſit de neceſſitate apponendi inuocationem nominis Domini noſtri in publico inſtrumento; & licet ſignum ſanctæ Crucis loco illius credamus apponi, & ideo deberet ſapere naturam eius, in cuius locum ſubrogatur, in tantum quòd ſicut omiſſio inuocationis nominis vitiaret inſtrumentum, ita etiam deberet vitiare omiſſio ſigni ſanctæ Crucis; tamen dico, quòd iſta appoſitio ſigni ſanctæ Crucis non eſt de ſubſtantia,

ſtantia, & ideo nunquam vidi, nec audiui, fuiſſe de validitate apodixarum, & litterarum cambij dubitatum, eò, quia eſſet omiſſa appoſitio ſigni ſanctæ Crucis: eſt tamen laudabilis mos, & ſtilus, vt apponatur, tùm vt inde appareat, contrahentes eſſe Chriſtianos, tùm vt bono initientur principio.

2 QVAERO ſecundo, an annus currens Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit de neceſſitate apponendus, ita vt, eo non appoſito, ſcriptura reddatur nulla?

Reſpondeo cum diſtinctione.

3 Aut loquimur de inſtrumentis publicis, manu notarij confectis; & tunc apponendum eſſe, ſcribunt, Spec. Gloſ. Ant. de Butr. Abb. Felyn, & Io. de Graſs. & de conſuetudine, & in Italia eſſe initio apponendum, teſtantur ijdem, & Mandoſ. quamuis de iure non eſſe neceſſariò apponendum, ſcribant alij, quos ſingulos citaui in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. nu. 1186. & 1187. in ſecundo requiſito: & demum, quicquid ſit de iure, adeo neceſſariò apponi debere de conſuetudine, vt eius omiſſio vitiaret inſtrumentum, ſecutus ſum ibidem num. 1189.

4 Aut loquimur in ſcriptura priuata; & tunc firmo regulam negatiuam, quòd non ſit de neceſſitate apponendus, & moueor, quia vel tempus non eſt de ſubſtantia contractus, de quo ſit ſcriptura, & tunc hoc ipſo non eſt neceſſarium, quòd apponatur annus ad deſignandum tempus, vt patet ex his, quæ ſcripſi infra num. 9. vel eſt de ſubſtantia; & tunc ſufficit, quòd aliter etiam poſſit apparere de tempore; puta, anno tali ab Vrbe condita, vel anno tali à creatione talis Papæ; vel ab anno, quo fuit captū imperium Turcharum.

5 Annus Domini noſtri an ſumat initium ab incarnatione, an à natiuitate; an vero à circumciſione, vide quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. num. 1190. 1191. & 1192. & quando ante aduentum Chriſti inciperet annus, dixi ibidem, num. 1193. & quando apud Aſtrologos, dixi num. 1194. & qui ex Chriſtianis numerent annum initiantem, & qui annum finitum, dixi ibidem num. 1195.

6 Annus ex quot menſibus, diebus, & horis conſtet ſecundum Chriſtianam conſuetudinem, dixi eod. lib. 2. cap. 3. num. 296. & ex quot menſibus conſtaret antea, & diuerſimodè apud diuerſos, dixi ibidem, num. 297. & ſeqq.

7 Annus naturalis, vſualis, legitimus, certi-monialis, & emergens, qui dicantur, & conſequenter quod initium habeant, dixi eod. cap. 3. num. 361.

8 QVAERO tertio, an dies ſit de neceſſitate apponendus in ſcriptura priuata, & ſic in litteris cambij?

Reſpondeo diſtinguendo.

Aut loquimur de ſcriptura, facta manu contrahentis; & tunc videtur dicendum, quòd ſic, vt, loquendo de libro rationum, poſt Io. And. Bal. Abb. Alex. Crauet. Rolan. à Vall. & Stracch. ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. num. 281. quibus addo Rebuff. tract. de chirogr. & ſched. recogn. in præfat. fall. 2. num. 5. 90. & 93. tom. 1. fol. 194. & hæc ſit regula.

9 Declara primo, reſtringendo hanc regulam, vt ſit vera, ſi ſcriptura, ſeu litteræ deberent probare pro ſcribente, quia tunc inter alia debet continere diem contractus, & ſic tempus; ſecus ſi deberet probare contra ſcribentem; quia tunc dies, ideſt, tempus non eſt neceſſarium, Abb. Iaſ. Crauet. Ant. de Butr. Io. Andr. & Alex. quos ſecutus ſum d. cap. 11. nu. 282. & 284. quibus addo Marſ. ſing. 429. liber rationum. & Rebuff. d. tract. de chirogr. & ſched. in præfat. num. 88. & 95. tom. 1. fol. 193. & 195. vbi, loquendo de prima parte huius declarationis, dicit, non eſſe neceſſariam appoſitionem diei, & anni, neque loci, quia, quantum ad diem, imputet ſibi ſcribens, qui diem non appoſuit, ſi vellet oſtendere præſcriptionem ex tempore ipſius ſcripturæ, & non poteſt, quia tempus non fuit appoſitum.

10 Infero ex hac declaratione, quòd is, qui accipit cambio, & ſcribit litteras ſine die, & anno, non poteſt, cum ſibi poſtea præſentantur illæ litteræ, vel cum redeunt cum proteſtatione, & petitur in iudicio earum executio, recuſare ſolutionem, eo, quia careant tempore: ſimiliter ille, cui eſt mandata dictarum litterarum ſolutio in nundinis, non poteſt hoc prætextu, quòd carent tempore, allegare, non eſſe ſoluendas; vnde ſi eas non accepter, poſſunt redire cum proteſtatione, non aliter, ac ſi in eis tempus omni ex parte eſſet expreſſum: item notarius, coram quo dictæ litteræ proteſtantur, debet proteſtationem recipere, quamuis careant tempore.

11 Extende hanc illationem, vt procedat in quouis cambio per litteras, ſiue ſit nundinarium, ſiue non nundinarium, quia quoad hoc nulla conſideratur differentia.

12 Declara ſecundo, vt quemadmodum omiſſio temporis vitiat contra ſcribentem, ne in eius fauorem probet, & non vitiat pro ſcribente, quia contra eum adhuc probat, vt dixi in præcedenti declaratione, ita etiam error, qui committeretur in tempore, poſſet vitiare contra ipſum ſcribentem, ne in eius fauorem probaret, ſed non pro ipſo ſcribente, quia adhuc contra eum probaret; & moueor ex duobus fundamentis: Primo, quia eſt regula generalis, quòd vbi actus non eſt neceſſarius, nihil refert, an benè, vel malè ſit factus, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 50. num. 16. in fine, & licet Iaſ. in l. 1. num. 46. verſ. quarto & fortius. ff. de eden. impugnet hoc fundamentum; tamen fatetur, quòd omnes ab æuo condito vſque in præſens ita tenuerũt; hocq; fundamentum aduerſus Iaſ. probatur multis
13 modis. † primo, quia libellus obſcurus. ſeu ineptus non reijcitur, quando libellus nõ eſt neceſſarius, Abb. in cap. 23. bonæ memoriæ. nu. 9. & ibi Addit. de elect. Bal. ſing. 33. vol. 2. Maran. in ſuo ſpec. par. 4. diſt. 9. num. 208. Gail. in pract. obſeruat. lib. 1. obſeru. 66. num. 15. & Rot. diuerſ. deciſ. 257. num. 6. par. 1. & ſecutus ſum d. cap. 50. num. 16.
14 † ſecundo, quia vbi non requiritur ſolemnis citatio, nihil refert, ſi non legitimè interuenerit, Rom. conſ. 497. num. 5. & hanc eſſe communem opinionem, teſtatur, & ſequitur Nicell. tract. de concord. gloſs. ſub nu. 377. verſ. quarto de vna. concord. 52. fall. 155.
15 tom. 18. fol. 213. † tertio, quia vbi non requiritur concluſio petitionis, nihil refert, an malè, vel benè facta ſit, Bar. in extrau. ad reprimendum. in verbo, & figura. ſub num. 8. alios modos, quibus probatur prædicta regula, ponit Aret. in cap. 15. examinata num. 28. & ſeqq. de iudic. Cæterum modos, & argumenta, quibus impugnatur hæc regula, ponunt Iaſ. in d. l. 1. num. 47. & ſeqq. ff. de eden. & Nicel. ſub d. num. 377. ibi, ſed
16 vt dixit. fol. 213. † Secundo moueor, quia maius vitium videtur, omittere tempus, quàm errare in tempore; nã videmus in in dictione, quòd cum de neceſſitate ſit apponenda in inſtrumento, vt ex Gloſ. Spec. Io. Andr. Io. de Graſs. & ex opinione communi ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. num. 1196. eius omiſſio vitiat inſtrumentum, vt ex Dyn. Bar. Bal. Rom. & alijs, & ex communi opinione ſecutus ſum eod. cap. num. 1197. niſi extaret conſuetudo eam non apponendi, vt dixi eod. cap. 11. nu. 1199. & tamen erroneo numero appoſita non vitiat, quia maior defectus eſt, nullo modo apponere, quam apponere erroneè. vt ex eiſdem Dyn. Bar. & alijs, & ex communi ſecutus ſum d. cap. 11. num. 1200. & 1201. & ratio in indictione eſt, quia eius error corrigitur præſumptione legis, vt dixi eod. cap. 11. num. 1219. & latius ſub num. 1204. & 1216. verſ. nam huic.

17 An notarius poſſit corrigere errorem indictionis, dixi & declaraui eod. cap. 11. num. 1202. & ſeqq.

18 Indictio vnde dicatur, & quomodo computetur, dixi eod cap. 11. num. 1230. & ſeq.

Et hæc de primo membro diſtinctionis, poſito ſupra num. 8.

19 Aut loquimur de ſcriptura, facta manu tertij: & tunc firmo regulam negatiuam; quòd ſine die, & anno non probat; & moueor, quia non plus creditur voci mortuæ, quàm viuæ, teſtibus his, quos ſecutus ſum d. cap. 11. num. 90. & 1072. & ideo valet argumentum de teſte ad ſcripturam; ſed vox viua illius tertij, & aliorum teſtium non probaret, niſi deponerent de tempore, præſertim quando de eo interrogarentur; quare poſſunt teſtes interrogari de tempore, vt ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 8. num. 905. & interrogati deberent de eo deponere, Bal. in l. 14. teſtium. num. 13. verſ. circa ſecundas. C. de teſtibus; tum quia, ſi teſtes non concordent in tempore, remanent ſingulares, & conſequenter repelluntur, & ſic deficit probatio, vt latè ſecutus ſum d. lib. 2. cap. 9. nu. 523. & ſeqq. & ſi diceremus aliter, tolleretur aduerſario defenſio, per ea, quæ de tempore, exprimendo in querela ad inſtantiam querelati, ſecutus ſum eod. tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 51. num. 35. & 36. qua ratione & copiam inſtrumenti edendam eſſe cum tempore, ſi pars dicat, velle redarguere inſtrumentum de falſo, & alias non eſſe edendum die contractus, ne detur materia fabricandi falſum, ſecutus ſum eod. tract. lib. 2. cap. 11. nu. 385. hacque eadem ratione poſitioni de mutuo ſine tempore quis, tanquam impertinenti, non cogitur reſpondere, & non reſpondendo, non poteſt haberi pro confeſſo, Bal. & Franc. Cremen. quos ſecutus ſum d. lib. 2.
20 cap. 7. num. 18. vbi videas; † tum quia alias teſtes poſſent malitioſè præmeditato ſermone deponere, ſe non recordari de tempore,

vt

vt poſtea reprobari non poſſent, ad quod iu-
dicem cauere debere ex Hoſt. refert, & ſe-
quitur Abb. in cap. 10. cum ioannes. ſub nu.
15. verſ. oppono videtur. de fide inſtrum.
imò, ſi teſtes ſint ſuſpecti, poſſunt interroga-
ri etiam de qualitate temporis, an eſſet ne-
buloſum, vel clarum, vt ſecutus ſum eod. lib.
21 2. cap. 8. num. 894. † & licet teſtis non inter-
rogatus de tempore, non teneatur de eo de-
ponere, tamen de eo interrogatus debet de-
ponere, & vbi aſſerat, ſe de eo non recorda-
ri, & ſit notæ fidei, adhuc ei eſſet credēdum,
cum facilius perdatur memoria temporis,
quàm ſubſtantiæ negotij, & loci; ſecus ſi non
ſit notæ fidei, quia tunc ei fides adhibenda
non eſt, vt benè declarat Cyn. in d. l. teſtium.
verſus finem, q. 6. num. 10. C. de teſtib. &
iuxta hanc Cyni doctrinam intelligas, quæ
ſcribunt Canoniſtæ in d. cap. cum ioannes.
& Legiſtæ in d. l. teſtium. & præſertim Paul.
de Caſtr. num. 13. verſ. item quæro. quia to-
ta iſta doctrina practicatur: ergo ſicut in
teſtibus, qui deponerent voce viua, requiri-
tur, vt deponant de tempore, ita etiam re-
quiritur in teſtibus, qui deponunt voce
mortua, nempe per ſcripturam.

Confirmatur hoc requiſitum temporis,
diei & horæ, quia ratione ſolius diei, ſeu
horæ poteſt naſci dubitatio, Vital. de clauſ.
verſ. reſtat videndum an notarius. num. 11.
tom. 18. fol. 409.

22 Caſus tamen, in quo temporis probatio
eſt omnino neceſſaria eſt, quando quis fun-
dat ſuam intentionem in tempore certo, &
præciſo, per ea, quæ citat, & ſequitur Surd.
deciſ. 75. pater. num. 9. in fine, & 10.

23 Dies quotuplex ſit, ſeu quot modis ſuma-
tur, & eſſe duplicem; naturalem ſcilicet, &
artificialem, ſcripſi & declaraui d. lib. 2. cap.
3. num. 294. & ſeqq. & num. 308. & ſeqq. &
quot horis expleatur dies naturalis, & quan-
do incipiat, & finiat, ſcripſi ibidem nu. 295.
& 303. & ſeqq. & quòd quartus dies à die
acceptatarum litterarum cambij, intra quos
datur facultas ſoluendi in pecunia numerata
in nundinis Italicis, finiat in media nocte,
diſponunt capitula feriarum Genuenſium,
num. 11. & quando incipiat, & quantum du-
ret dies artificialis, dixi eod. cap. 3. nu. 308.
& 309. Et qui dicatur dies vniformis, & qui
emergens, dixi ibidem num. 312. & ſeqq. Et
quibus nominibus vocentur ſinguli dies, di-
xi ibidem num. 315. & ſeqq.

24 Dies quomodo ſit ſumendus tàm in lege,
ſeu ſtatuto, loquente de die, quàm in exer-
citio iuriſdictionis contentioſæ, & in con-
tractibus, explicaui eod. cap. 3. num. 318. &
ſeqq. & num. 345. & ſeqq. & num. 357.

25 Dies naturalis quas habeat partes, dixi
eodem cap. 3. num. 156.

26 Dies cœptus an, & quando habeatur pro
completo, vide Rot. diuerſ. deciſ. 75. ſtepha-
nus. num. 17. & ſeqq. par. 2.

27 QVAERO quarto, an menſis ſit appo-
nendus in ſcripturis, tam publicis, quàm
priuatis?

Reſpondeo diſtinguendo, prout diſtinxi
ſupra num. 8. & ſeqq. in præcedenti tertio
quæſito; quia vbi requiritur certa ſcientia
temporis, requiritur ſcientia diei, menſis, &
anni, ſicut vbi requiritur certa ſcientia loci,
vbi quid fuerit factum, non ſufficit ſcire fuiſ-
ſe factum in mundo, in Italia, Gallia, Romæ,
vel in ſimili loco, ſed requiritur ſcientia loci
loci, alias tolleretur defenſio, vt de loco loci
ſcripſi gloſ. ſeq. num. 1. quare in inſtrumen-
tis nō ſolum apponitur locus Ciuitatis, Ter-
ræ, Caſtri, ſed locus contradæ, & domus, &
aliqui apponunt locum, ſeu cameram do-
mus; & ſic valet regulariter argumentum
de tempore ad locum, prout in alijs diuerſis
terminis oſtendit Euer. tract. de loc. argum.
in loco à temp. ad loc. & ego in alio non diſ-
ſimili propoſito ſcripſi in meo tract. de iud.
cauſ. &c. lib. 1. cap. 51. ſub num. 5. verſ. con-
traria tamen. & quòd requiratur menſis,
ſcribit Io. de Graſs. tract. de ſubſtant. procur.
in verbo, die 21. in 4. requiſ. num. 1. tom. 3.
par. 1. fol. 367.

28 Declara omnia prædicta, dum dixi, quòd
tam in ſcriptura, quàm in depoſitione te-
ſtium requiritur expreſſio tēporis per diem,
menſem, & annum, vt relinquatur adhuc
arbitrio iudicis, præſertim in teſtibus, qua-
lis, quantaq; requiratur expreſſio, conſide-
ratis qualitate perſonarum, teſtium, & ne-
gotij, alijsq; circumſtantijs, habito ſemper
intuitu, ne ob inſufficientem temporis ex-
preſſionem tollatur defenſio, iuxta ea, quæ
de expreſſione diei in libello ſcribit Rot.
quam retuli, & ſecutus ſum in meo tract. de
iud. cauſ. &c. lib. 1. cap. 51. ſub num. 5. verſ.
contraria. & verſ. quinimo. omnes enim pro-
bationes tandem relinquuntur prudenti, ac
diſcreto iudicis arbitrio, vt ſecutus ſum in
meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 9. nu.
530. & 531.

29 Menſis ex quot diebus, & horis conſtet,
dixi

dixi in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.2.cap.
3. num.302. & 360.

30 Ex quot menſibus apud diuerſos olim
conſtitueretur annus, dixi eod. cap. 3. num.
297. & ſeqq. & à quo fuerit diuiſus in duo-
decim menſes, dixi infra ſub num. 32.

31 Menſis emergens qui dicatur, declaraui
eod.cap.3.num.359.& ſeq.

32 QVAERO quinto, quare menſis, qui
in ordine aliorum eſt decimus, vocetur Octo-
ber; primum enim anni menſem numeramus
à Ianuario, qui ideo ſic vocatur, quia eſt
veluti ianua anni, vt ſcripſi in meo tract. de
iudic.cauſ.lib.2.cap.3.num.361.& cap.11.
num.1192.& 1193.

Reſpondeo, quia ſecundum Romuli con-
ſtitutionem, annus explebatur ſpatio de-
cem mēſium, quorum primus erat Martius,
& vltimus December, vt retuli d.cap.3. nu.
297. menſes autem Ianuarius, & Februarius
fuerunt additi à Numa Pompilio, vt retuli
eodem cap. 3. num. 301. & aſtrologi, reſpi-
cientes conſtitutionem decem menſium, ad-
huc initiant annum à menſe Martij, vt retuli
d.num.297.& d.cap. 11. ſub num. 1194.&,
ita initiato, dicitur October, quia in ordine
erat octauus, vnde menſis Auguſti diceba-
tur ſextilis, vt ſcripſi eod. num.1194.

33 QVAERO ſexto: Dixi ſupra num.12.
quòd error, commiſſus in tempore, non vi-
tiat litteras cambij (finge modo caſum, quòd
hodie die 23.Septembris 1617. ex Ciuitate
Placentiæ ſcribam litteras Petro ad Vrbem,
eiq; mandem, vt, viſis his litteris, ſoluat tibi
ſcutos 300.pro valore, à me Placētiæ habito
de contāti: finge etiam, quòd ex ſcriptura le-
gatur, litteras eſſe ſcriptas nō ſub die 23.Se-
ptēbris, ſed ſub die 23.Octobris; ſicq; errauе-
rim in menſe; finge demū, quòd tu, acceptis
his litteris, ſtatim diſcedas à Ciuitate Placē-
tiæ, & die decima Octobris præſentes litte-
ras Petro in Vrbe, qui, viſo litterarum dato
ſub die 23.Octobris, ſubſiſtat, neſciens, an,
ſtante errore litterarum, poſſit tutò ſoluere,
& ſoluendo, quomodo poſſit ſcribere in li-
bris ante ordinem; & dubitet, quòd men-
ſis Octobris, non per errorem, ſed artificio-
sè ſit appoſitus, ne ſcilicet ſoluantur litteræ,
ante lapſos dies 23. Octobris, & decurſis,
etiā deinde tot diebus, qui ſunt neceſſarij ad
conficiendum iter ex Placentia ad Vrbem,
& ex alia parte torqueatur, quia habeat me-
cum contractum de ſoluendo quamcunque
tractam, à me in ipſum faciendam, viſis meis
litteris vſque ad ſummam ſcutorum 1000.
ſub certa pœna) quæro quid iſto caſu debeat
facere Petrus?

Reſpondeo. Ego crederem, quòd Petrus
poſſit non ſolum tutò ſoluere, ſed teneatur
ſoluere ad euadendam pœnam; & moueor
34 duplici ratione, † Prima, quia error, quem
non poſſem ego allegare, minus poteſt alle-
gari à Petro, qui in hoc repræſentat meam
perſonam: ſed ego non poſſem euadere ſo-
lutionem, etiam ſi menſis eſſet erroneè ap-
poſitus, quia, quoad me ſcribentem, tem-
pus non eſt de ſubſtantia, ſeu de ſolemnitate
actus, neque de ſolemnitate ſcripturæ, per
ea, quæ dixi ſupra num. 9. & 12. & conſe-
quenter iſte error non vitiaret, per ea, quæ
ſcribit Vital.tract.de clauſ.in verbo, de erro-
35 re notarij.num.9. tom.18. fol.408.† Secun-
da, quia dato etiam, quòd iſte eſſet error
circa ſolemnitatem ſcripturæ per ea, quæ
ſcripſi infra ſub num. 37. tamen, conſtito de
errore, vitiaretur ſola ſcriptura, ſed actus
remaneret validus, vt, diſtinguendo, decla-
36 rat Vital.in loco ſupra proximè citato.† Er-
ror autem ſatis euidens eſt iſto caſu, quia
impoſſibile eſt, quòd litteræ dentur alicui ad
Vrbem die 23. Octobris, & deferantur die
10. eiuſdem, & ſic per 13. dies antequam
ſint datæ: contingitq; eiuſmodi error, dum
ſcribendo, intenſam aliquam habemus cogi-
37 tationem; † & quòd euidentia rei oſtendatur
error, ſcribit Pariſ.conſ.89.rationes. nu.38.
lib.1. & probatur etiam eo ipſo, quòd oſten-
ditur quouis alio modo, rem aliter ſe habe-
re, Pariſ. vbi ſupra, num.37. &, oſtenſo erro-
re, debet attendi veritas, quia veritas non
debet geſtorum erroribus vitiari, l. illicitas.
§. veritas. ff. de offic. præſid. Innocen. in cap.
cum venerabilis. verſ. item licet. de except.
& Bal.conſ.307. proponitur. ſub num.1. lib.
5. quos ſecutus ſum in meo tract. de iudic.
cauſ.lib. 2. cap.11. num. 436. veritas enim,
quandocunque appareat, ſemper vireſcit,
Rot. Auinion. deciſ.1. poſita. ſub num. 6. &
error eam non immutat, Corn.conſ.33. viſa.
copia. ſub num. 15. lib. 2. prætertim quando
error verſatur non in ſolemnitate cōtractus,
ſed in ſolemnitate ſcripturæ, cuius ſolemni-
tas ſunt dies, Conſul, indictio, & ſimilia,
quæ requiruntur, & apponuntur, non vt res
geſta, & contracta, dicatur ritè, & rectè ge-
ſta, ſed vt probetur veritas rei geſtæ, vt ſcri-
pſi d.cap.11.nu.418. quare, cum ab impoſ-
ſibile conſtet, litteras eſſe ſcriptas ante diem
decimam

Digitized by Google

decimā Octobris, conſequenter conſtat fuiſſe per errorem ſcriptū (datum die 23. Octobris, & cū iſte temporis error in caſu iſto nihil poſſit importare, tenetur omnino ſoluere.

38 Infero ex tota hac reſpōſione, quòd ſi hodie, qui eſt vigeſimus dies menſis Nouēbris, ego accipio cambio à te ſcutos 200. & facio tibi litteras, tempore datarum litterarum per errorem omiſſo, ſcribo tamen pro proximis nundinis Sanctorum, & tu præſentas litteras in nundinis Apparitionis, præſumetur error in ſcriptura, vt pro nundinis Apparitionis fuerit ſcriptum (pro nundinis Sanctorum) vel præſumetur tarda præſentatio litterarum, & hoc in dubio eſt veriſimilius, ſed vtcunque ſit, ſiuè præſumatur error in ſcriptura, ſiue præſumatur tarda earum præſentatio; nihilominus ego teneor illas ſoluere in illis nundinis, in quibus tu eas mihi præſentas.

§. 2. Gloſ. 2.

In Genoua.

SVMMARIVM.

Locus, & locus loci an, & quando exprimi debeat in ſcriptura, num. 1. & ſeqq. Et quid in ſcripturá manu eius, qui ſe obligat, confecta, num. 5.

Locus loci exprimi debet ad obuiandum falſitati, num. 1. & ſeqq.

Loci expreſſio qualis, quantavè ſit neceſſaria, relinquitur arbitrio iudicis, num. 4.

Suſanna iudicio Danielis, deprehenſis teſtibus in falſitate, liberatur, num. 3.

Teſtes quomodo conuincantur de falſo, &c. nu. 3.

Genuæ ciuitas inſignis, &c. num. 6.

Cambiorum negotiatio in quibus ciuitatibus exerceatur, num. 7.

1 QVAERO primo an locus ſit exprimendus de neceſſitate.

Reſpondeo diſtinguendo.

Aut loquimur de inſtrumento publico, ſeu alia ſcriptura, facta manu tertij: & tunc firmo regulam affirmatiuam, & dico, locum exprimendum eſſe in inſtrumento, vt ex Petr. ſequitur Cyn. in l. 14. teſtium. num. 10. q. 6. C. de teſtib. imò dico, exprimendum eſſe non ſolum locum, ſed etiam locum loci, hoc modo: *Actum Viterbij in domo Ioannis quondam Gerardi Sanichanioni ſartoris in Camera ſuperiori eiuſdem domus in Parochia S. Siluestri*, vel, *ſub porticu talis domus*, Spec. tit. de inſtrum. edit. S. breuiter. num. 9. verſ. poſt nomen. lib. 2. fol. 109. & Io. de Graſſ. tractat. de ſubſtant. procur. in verbo, actum, &c. in 5. requiſ. num. 1. tom. 3. par. 1. fol. 367. quos ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. ſub num. 1231. verſ. quantum. quia per hanc loci ſpecialem expreſſionem obuiatur, ne committatur falſitas, cum ex hac loci expreſſione facilè deprehenderetur, & præſertim requiritur hęc expreſſio in rebus arduis, & periculoſis, vbi agitur de magno præiudicio, vt ſunt vltimæ voluntates; veruntamen pauci ſeruant iſtam exactam ſpecificationem, Io. de Graſs. vbi ſupra.

2 Confirmatur hæc regula, quia valet argumentum de tempore ad locum, vt ſcripſi in gl. præced. num. 27. cum in vtroque militet eadem ratio: ſed tempus eſt ſpecificè exprimendum, ita vt non ſufficiat exprimere annum, vel annum, & menſem, ſed debeat exprimi etiam dies, & aliquando hora, vt ſcripſi gl. præced. num. 19. 20. & 21. in fine, quia alias poſſet committi falſitas, hæcque ratio militat etiam pro expreſſione loci, vt

3 patet ad ſenſum; † Vnde ex expreſſione loci fuerunt Danielis iudicio deprehenſi in falſitate duo teſtes, qui de adulterio depoſuerāt contra Suſannam; deponebant enim de vno, eodemq; adulterio in indiuiduo, ſed vnus dicebat, quòd adulterium commiſerat ſub ſchino, & alter ſub pino, vt ex totius facti hiſtoria latè habetur in Daniel. 13. & licet in ea hiſtoria nihil expreſſim legatur de vnitate adulterij, tamen iſta vnitas eſt ſupponenda, prout, loquendo de his teſtibus, ſcripſi d. lib. 2. cap. 9. num. 542. & ratio quare iſta vnitas, ſeu identitas ſit ſupponenda, eſt, quia in actibus hominum non præſumitur pluralitas, niſi probetur, Bal. in l. neque natales. num. 3. verſ. circa hoc. verſus finem, C. de probat. & non præſumi pluralitatem, ſcribit in l. 2. ſub num. 5. C. de error. aduoc.

& rerum

Digitized by Google

& rerum pluralitatem non præſumi, ſcribit Alex.conſ.53.in cauſa.num.2.verſus finem, verſ.nec ad hoc. lib.1. & hæc eſt regula; & licet hæc regula videatur limitanda, quando agitur de delicto, quia tunc ad illud excludendum non præſumitur ſingularitas, ſed potius pluralitas, per ea, quæ ſcribunt Abb. in cap.10.cum ioannes. num.16. de fid.inſtrum. Corn.conſ.233.conſtat. in fine, lib.3. Crauet.conſ.244. in cauſa. num.2. & communiter omnes, ideoq; ad euitandum falſitatem teſtium videretur præſumenda pluralitas adulteriorum, tamen obſtant iſto caſu duo, ne admittatur limitatio; primum, quòd pluralitas in caſu prædictorum teſtium excludebatur, quia deponebant de eadem hora, vt ſcripſi d.cap. 9. ſub num. 542. ſecundum, quòd non habet locũ limitatio, quando ad excludendam falſitatem teſtium includeretur probatio delicti contra inquiſitum, ſic ſuadente eadem limitatione; quare concludendum eſt, quòd eadem ratione, qua requiritur expreſsio temporis, requiritur etiam expreſsio loci, & ideo Bal. in d. l. teſtium. num. 13. verſ. circa ſecundas. C. de teſtib. dicit, teſtem interrogari de tempore, & loco, & ita ego locutus ſum d. lib. 2. cap. 8.num.905.& hoc eſt notum omnibus.

4 Declara hanc regulã, vt relinquatur arbitrio iudicis, qualis, quantaq; expreſsio loci requiratur in ſcriptura, & in teſte; nam prudens iudex debet aduertere, ne locus adeò obſcurè, & generaliter ſit expreſſus, vt parti ſit anguſtata via defenſionis; & è conuerſo, ne adeo exactam, & angularem requirat expreſsionem, vt ſit ſuperflua, inutilis, ac onerosa partibus, prout in alio propoſito ſentiunt Simanc.de cathol.inſtit.tit.4. num. 9.& 10. & Rot.diuerſ.deciſ.431.par.1.quos ego in illis terminis, in quibus loquuntur, ſecutus ſum in d.meo tractat. de iudic.cauſ. lib.1.cap.51. ſub num. 5. verſ.contraria. & verſ.quinimo.

5 Aut loquimur de ſcriptura, facta manu contrahentis, qui ſe obligauit in ea: & tunc illa omnia, quæ in gloſ.præceden. num.8.& ſeqq. dixi de tempore, videlicet de die, dico de loco; videas ergo illa, ne inutili replicatione membranas occupem: & ideo concludo, quòd ſicut expreſsio loci non eſt neceſſaria ad effectum, vt litteræ probent, & habeant executionem contra ſcribentem, itã multò minus eſt neceſſaria expreſsio loci loci, & locum Genuæ dico exprimi ex laudabili ſtylo, & ad maiorem cautelam.

6 QVAERO ſecundo, quæ, & vbi ſit ciuitas Genuæ, & quare ea magis, quàm alia, ſit à nobis poſita in hac litterarum cambij formula?

Reſpondeo, Genuam eſſe caput Liguriæ, & eſſe Ciuitatem inſignem in Italia, & licet eius mare, & territorium ſint ſterilia; tamen aliunde rerum omnium, quæ victui neceſſariæ ſunt, magnam habet copiam; quia eſt pecunioſa, & pecuniæ omnia obediunt, vt dixi §.præced.q.7.par.2.ampl.11. ſub nu.8. & multas, præſertim tempore hyemali, habet in proprio territorio delicias, quæ etiam primarijs deficiunt ciuitatibus; eſt inſuper locus ſanus, ac mare, & montibus tutiſsimus, à Iano Italiæ Rege conſtructus, ſi credimus inſcriptioni, quæ his verbis ſculpta legitur intus Eccleſiam ſancti Laurentij, cathedralem dictæ ciuitatis, *Ianus, Princeps Troianus, aſtrologia peritus, nauigando, ad habitandum locum quærens ſanum, dominabilem, & ſecurum, Ianuam, iam fundatam a Iano, Rege Italiæ, pronepote Noe, venit, & eam cernens mare, & montibus tutiſſimam, ampliauit nomine, & poſſe*. Sed, quicquid ſit de origine, ſitu, alijſq; huius ciuitatis qualitatibus; ſatiſfaciendo ſecundæ parti noſtri quæſiti, dico in litterarum formula ideo poſitam eſſe ciuitatem Genuæ, quia eum abundet, vt dixi, pecunijs, illic, magis quàm alibi in tota Italia, cambiorum negotiatio exercetur, iuxta ea, quæ ſcripſi infra gl.4.ſub num. 3. & 7.

7 QVAERO tertio ex quibus alijs locis ſcribantur litteræ cambiorum pro nundinis ad ciuitatem Placentiæ.

Reſpondeo, quòd in omnibus ciuitatibus, & locis, in quibus ſit negotiatio cambiorum, ex illis omnibus ſcribi poſſunt litteræ cambij pro nundinis, & ex nundinis Placentię: Ciuitates autem, in quibus ſit hodie negotiatio cambiorum, ſunt iſtæ, Genua, Mediolanum, Bergomum, Florentia, Roma, Venetię, Luca, Bononia, Neapolis, Valentia, Barcellona, Saragoſa, Anuerſa, Colonia, Leccia, Bari, Panormum, Meſſana, Arcala, Sibilia, Lisbona, Metina Campi, Lugdunum, & Francofurt, vt habetur in capitulis nundinarum, num.2. conditis à Sereniſsimis Collegijs, & impreſſis Genuæ anno 1612.

§. 2.

§. 2. Gloſ. 3.

ſcut. 101. 9. & 9. de marche.

SVMMARIVM.

Scutus quare ſignificetur pyramidato hieroglipbyco inuerſo, num.1.

Scutus vnde dicatur, & quomodo latinè, nu. 2. & 8. Eſt ſexageſimaquinta pars vnius marcha, num.11.67. & ſeqq.

Scutus, &
Nummus aureus } ſunt idem, num.8.

Scutus aureus quanti valeat in Hiſpanijs, num. 73. Ex quot marauidinis conſtet, num. 76. Quanti valeat Roma, num. 74. & 77. Genua, num.75.

Scuti quinque ſtamparum qui ſint, quivè ponderis veteris, num.75.

Scuti diuerſorum locorum, num. 78.

Scutus marcharum eſt aureus, num. 12. Eſt fictus, num. 67. Eius pretium quomodo ſit incertum, & quomodo certum, nu.69. Ex quot ſolidis aureis conficiatur in ratione cambiorum, ſub num 16. In qua moneta ſoluatur in ratione cambiorum, num.26. & 79.

Marcha quod nomen ſit, quidvè ſignificet, num. 28. Quota pars ſit aſſis, num.29. Eius origo, & vius, num.30. Marcha argenti, num.31. Differentia inter marchas diuerſorum Regnorum, num.45. & ſeqq.

Marchum aureum ex quot ſcutis conſtituatur, num. 8.

Solidus vnde dicatur, num. 3. Quibus alijs vocetur nominibus, num.10, Semper intelligitur aureus, num.9. & 10. Eſt ſexta pars vnciæ, num.14. Quot ſolidi conficiant libram, num. 15. Expendibiles qui ſint, & eorum valor, num.18. & 54.

Solidorum moneta eſt antiqua, num. 19. Quot ſolidi aurei requirantur pro vno ſcuto aureo in ratione cambiorum, num.16.

Solidus, &
Nummus aureus } ſunt idem, ſub num. 13.

Denarij nomen vnde deriuetur, num. 5. Quid ſit, & quot denarij requirantur pro vno ſcuto, num. 20. & 25. Quot in Hiſpanijs, num. 22. Quot Genua in ratione cambiorum, num.24.

Florenus, &
Ducatus } quare ita vocentur, remiſſiue, num. 6.

Ducati, &
Floreni aurei } idem ſunt, quod ſolidi, num.10.

Ducatus eſt drachmalis, &c. num. 41.

As quanti valuerit, num.21. & ſeqq.

Regalis Hiſpanus quanti valeat, num.22.

Marauedini valor, ſub num. 22.

Obulus quid ſit, num.37.

Moneta vnde dicatur, num.7. Eius vſus quando inceperit, num.81. De eius varijs ſpeciebus, num.80. Moneta ficta, & imaginaria, num. 67. & ſeqq.

Monetam an Princeps teneatur in conſcientia cudi facere de materia perfecta, & iuſti ponderis, num. 82. & ſeqq. in quibus latè declaratur. Quare Principis effigiem habere debeat, num.89.

Moneta pretium imponi debet à Principe, nu.90. & ſeqq. in quibus latè diſtinguitur, & declaratur. Pretium, à Principe impoſitum, an poſſit ſubditorum vſu variari, num. 95. & ſeqq. in quibus latè declaratur.

Valor monetæ, impoſitus à lege, quando attendatur, etiam ſi ab vſu ſit mutatus, num. 48. & latè hac materia diſcutitur ſub num. 111. & ſeqq. verſ. infero.

Monetam ſi quis falſam fabricauerit, vel expenderit, vel receptauerit fabricantes, qua pœna puniatur, & ad quid teneatur, num. 127. & ſeqq.

Nomina debent conuenire rebus, num. 4.

Numiſmatum varia ſpecies, num. 27.

Libra, & eius partes, num.32.

Vncia ex quot drachmis,
Drachma ex quot ſcrupulis,
Scrupulus ex quot ſiliquis,
Siliqua ex quot granis } conſtet, num. 32. & ſeqq.

Sextans,
Quadrans,
Triens,
Quincunx,
Semis,
Septunx,
Bes,
Dodrans,
Dextans,
Deunx, } ſunt partes libræ, num.33.

Libra auri quot ſcutos aureos conficiat, num.38. & ſeqq. Ex quot ſcutos conficiat libra argenti, num. 51. Ex libra æris, num. 53. & ſeqq.

Vncia auri quot ſcutos aureos conficiat, ſub num. 38. & 40.

Inſinuatio donationis hodie requiritur, ſi excedat ſcutos aureos 668. num.47.

Aurum obriziatum eſt viginti quatuor caractorum, & ex iſto conficitur libra auri, num. 50.

Auri bonitas cognoſcitur ex numero caracto-rum, & quilatum, num.57.& ſeqq.

Argenti bonitas cognoſcitur ex numero denario-rum, ideſt liga, &c. num.61. & ſeqq.

Aurum, & Argentum } quam habeant differentiam in va-lore, num.52.

Auri, & Argenti } mixtura cognoſcitur ex vſu lydij, num. 57. & 60.

Alchimia an detur, num.66. Data, aurum, ſeu argentum per eam confectum, ſi ſit verum, æſtimatur ſicut illud, quod eſt ſine alchimia, num. 65.

Cambia qua moneta contrahantur, num. 79.

Campſor cambij minuti quid poſſit accipere pro cambio, num.97. & ſeqq.123.& ſeqq.

Stipendium militis quantum eſſet, num. 23.

Principes dicuntur publici ſtatus tutores, nu.103.

Pretium rerum venalium imponitur à Principe, num.104.

Pretium ſcuti marcharum debet imponi à Prin-cipe, præſertim eccleſiaſtico, nu.107. & ſeqq.

Pretium monetæ aureæ variatur à communi vſu propter iuſtam cauſam, num.110.& ſeqq.

Valor, impoſitus à Principe, ſi ſit alteratus ab vſu, qualis attendatur in ſolutione, ſub num. 121. & ſeqq. verſ.infero.

Solutio an fieri poſſit in moneta æquiualenti illi, quam debitor teneretur ſoluere, n.112.& ſeqq.

1 QVAERO primo quare in ſcripturis, & ratiocinijs ad ſignificãdum ſcutum nummorum vtamur pyramidato hieroglyphyco inuerſo?

Reſpondeo, quia eiuſmodi hieroglyphycum continet figuram parmæ, ſeu breuis ſcuti, quo pedites vtebantur; erát enim iſte ſcutus quaſi triangularis, vt videmus adhuc in multis familiarum antiquis inſignibus, licet hodie, vt plurimum, fiat ouatus, in hocq; ſcuto familiæ inſignia imprimuntur; quare cum ſine litterarum characteribus breuius ſcutum nummorum exprimere volumus, congruè vtimur figura hieroglyphyca, quæ ſcutum ſignificat.

2 QVAERO ſecundo qua ratione nos Itali hanc numiſmatis ſpeciem vocemus ſcutum, & quomodo dicatur latinè, & quanti valeat?

Reſpondeo, vocari ſcutum, quia ſicut ſcutum, ſeu clypeus militaris tegit, defenditq; militem à vulneribus; ita ſcutus nummorum protegit, & defendit à neceſſitatibus humanis, cum nummus ſit fideiuſſor futuræ neceſſitatis, vt ex Ariſt. refert Hier. de Luc. tract.de camb.in princ.num.7. tom. 6.
3 par. 1. fol. 408. † etenim ſicut ſolidus, de quo dicemus infra num. 13. & ſeqq. fuit ſic vocatus, eò, quòd erat integer, & nil illi deerat, Lancell. Gall.tract. de ſtat.in verbo, vltra.q.5.num. 10.tom.2.fol.330.& Couar. tract.de veter.collat.numiſm.cap.3. num.4. verſ.ſolidus autem.tom.1.fol.677. & in alio propoſito Rot. diuerſ.deciſ. 132. licet agentes. num.24.par.2.ſeu ob cauſas, de quibus Eguin. Baron. tractat. de diuid. & indiuid. oblig.lib.1.num.3.tom.6.par.2. fol.366. ſic potuit vocari ſcutus, eò, quòd, tanquam ſcu-
4 tum militare, tegat, & defendat: † omnia enim nomina debent, quantum fieri poteſt, conuenire rebus, §. eſt & aliud. Inſtit. de
5 donat. † hinc denarij nomen à numero decem, vt ſecutus ſum infra ſub num. 20.
6 † hinc eſt etiam, quòd florenus, & ducatus habent proprias rationes, & cauſas, cur ita vocentur, de quibus Sarnen. de regul. cancell.in reg.de val.exprim.&c.q.9. verſ. con-
7 ſequenter. & verſ. ſequitur in text. † hincq; & monetam ſic vocari, eò, quòd ſigni impreſſione, & auctoris, & valoris nos moneat, ſcribit Io.Ferrar.in vſib. feud.lib.5.cap.7.inter regalia, &c. verſ.monetam dicimus.tom. 10.par.2. fol. 116. col.1. in fine, ſeu monetam dicimus, eò quòd moneat, in eo metallo ſignato nullam eſſe fraudem, Teſs. Iun.tractat.de augm.& variat.mon.par.1.ſub nu.8. & ideo ſcutatum vocare poſſemus hominem pecunioſum.

8 Iſtum ſcutum latinè vocabimus nummum aureum; nam, omiſſis multis, quæ de varijs numiſmatum ſpeciebus, tam argenteorum, quàm aureorum, & æneorum, ſcribit Couar.d.tractat. de veter.collat. numiſm. cum noſtro inſtituto aut nihil, aut parum inſeruiant, &, omiſſis ambagibus, id euidenti ratione oſtendo; nam nummi aurei 65. & tertia alterius nummi pars in Regnis Hiſpaniarum, ſeu nummi aurei 64. conſtituunt vnum marchum, vt refert Couar. d. cap. 3. num.2.fol.676.& ſcuti 65.aurei conſtituunt ſimiliter vnum marchum, vt ſcribunt Hier. de Luc.tractat. de camb.in verbo, marcha. num.4.tom.6.par.1.fol.408. & Alex. Rauden.in expoſit.banch. S. Ambr. num.52. & ſciunt omnes campſores, & mercatores: ergo nummus aureus, & ſcutus idem ſunt,

& quòd

9 † & quòd appellatione ſolidorum lex intelligat de aureis, notat Henr. Bott. tract. de ſynod.epiſc.par.3. num.81. tom. 13. par. 2.
10 fol.386. † & quòd aureum, ſeu ſolidum nos hodie vocemus ducatum, ſcribit Brun. tract. de monet.augm.in princ. ſub nu.8. tom.12. fol.207. & quòd ius ducatos aureos, ſeu florenos aureos, appellet ſolidos, ſcribit ante prædictam partem in ſecunda præſuppoſit. ſub num.18. fol.210.& quòd ſolidus ſit aureus, ſcribit Feder.Schen.tract. de teſtib.nu. 62.tom.4.fol.78. & benè Lancell.Gall. tractat.de ſtat.in verbo, ſolidos. in princ. num. 2.& ſeqq.tom.2.fol.330.quem videas, Aut. de Canar.tract.de inſinuat. verſus finem, q. 31.num.60. tom.6. par. 2. fol.280. Thom. Act. tractat. de lud. ſcacch. q. 11. princip. num.45.tom.7.fol.190.& Caccialup. tract. de lud.q.6. ſub num.28. d.tom.7.fol.157.

11 Scutus ergo, de quo loquimur, vt apparet ex prædictis, eſt ſexageſimaquinta pars vnius marchæ, ſeu beſſis aureæ, vt declarando, quid ſit marcha, & quid ſit ſcutus marcharum, & ſcutus aureus, explicaui infra num.67. & ſeqq.

12 QVAERO tertio, quid ſignificent illi duo numeri 9.& 9. poſiti in litteris cambiorum?

Reſpondeo, quòd primus numerus ſignificat nouem ſolidos aureos, & ſecundus ſignificat nouem denarios aureos; & ſunt aurei, quia ſicut valor ſcuti marcharũ æſtimatur ſcuto aureo, per ea, quæ dixi infra num. 67.ita etiam hi ſol.9.& den.9.cum ſint partes ipſius ſcuti marcharum, debent eſſe aurei; ſed qua ratione ſint nouem, cum in ratione ſolidorum 68.quibus conficitur ſcutus aureus Genuenſis ad emẽdum ſcutum marcharum ſuperſint ſolidi 33. vt dixi §.præced. q.5.num.57.vide infra §.5.gl.2.

13 QVAERO quarto ſucceſſiuè, quot ſolidi aurei faciant vnum ſcutum marcharum, & quot denarij ſolidum aureum?

Reſpondeo declarando, & diſtinguendo.

Aut loquimur de ſolido antiquo, quo vtebantur Romani, & tunc dico, quæſtionem reddi ferè ineptam, quia & ſi inter Doctores ſit controuerſia, an ſolidus, & aureus fuerint eiuſdem ponderis, & valoris, vt recenſet Couar.tract.de veter.collat.numiſm.cap. 3.nu.3.verſ.olim. tom.1.fol.676. cuius controuerſiæ argumenta pro vtraque parte adducit eod.cap.3.§.1. num.1. & ſeqq. & poſtea §.2.num.1.& ſeqq.fol.677.& ſeqq.concludit vtramque partem, habita ratione temporum, poſſe defendi, quæ argumenta referre omitto, quia (ſit doctiſſimi Couar. pace dictum) rem quantò maiori diligentia voluit extricare, inextricabiliorem reddidiſſe videtur, prout aduertit etiam Ioan. Arz. tract.de nobilit. hiſpan. &c. par. 2. princip. cap.4.ſub num. 13. verſ. randem difficultatem. tom.16. fol.221. col. 1. nos tamen, omiſſis, quantum poſſumus, ſuperfluis controuerſijs, quæ noſtris temporibus non inſeruiunt, & ſequentes opiniones, vſu receptas, dicimus, nummum aureum, & ſolidum aureum non differre, teſtibus his, quos ſecutus ſum ſupra num.9.& 10.& ſcribit Rol.à Vall. qui alios citat, tract. de dot.q.53.nu.7.tom. 9. fol. 372. & hanc eſſe communem opinionem arbitratur, & ſequitur Io.Arz. d.cap.4. ſub num.13.verſ.illud.& verſ.ſeqq.tom.16. fol.221.col.1. ſaltem inſpectis poſterioribus temporibus, iuxta conciliationem, quam adhibet Couar. ſupra citatus, hancq; opi-
14 nionem hoc vnico probo argumento, † quia ſolidus aureus eſt ſexta pars vnciæ, vt ſine controuerſia teſtatur Couar. d. cap. 3. ſub
15 num.3.verſ.primum. † & ſic vna libra, quæ habet 12. vncias, facit 72. ſolidos aureos, quia quælibet vncia reddit ſex ſolidos aureos, ergo 12. vnciæ, facto calculo, faciunt 72. ſolidos, & hoc idem dicimus de nummo aureo, ſeu ſcuto, qui idem eſt, vt dixi ſupra num. 8. in fine; nam quælibet vncia continet ſex aureos, vt oſtendi, & ſecutus ſum in meo tract.de iudic. cauſ.&c. lib.1.cap.99.ſub num.2. ibi, & ſcias quod. & ideo tam 72. ſolidi, quàm 72. nummi aurei faciunt vnam libram Romanam 12. vnciarum, vt, promiſcuè loquendo, ſcribunt Felyn.in cap.16.conquerente. ſub num.3. & ibi Addit.de offic.iudic.ordin.& Couar.tractat. de veter. collat. numiſm.cap.4.num.2. tom.1.fol. 687.&, loquendo de aureis, ſecutus ſum d.cap.99. ſub num. 2. &, quòd ſolidus, & aureus ſint idem, ſcribit Brun. tract. de monet. augm. in princ. ſub num. 8. tom. 12.fol.207.

16 Aut loquimur de ſolido aureo, quo hodie vtimur pro calculo, & diuiſione ſcuti marcharum; & tunc dico, hunc ſolidum non eſſe idem, quod aureus, ſeu nummus aureus, & ſcutus; ſed dico, hunc ſolidum non reperiri, niſi imaginariè, & eſſe vigeſimam partem vnius ſcuti aurei, quia vnus ſcutus aureus in ratione calculi eſt idem, quod libra auri viginti ſolidorum, qua negotiatores vtuntur in calculis, vt dixi etiam infra n.25. Vnde ſatisfaciendo quęſito, dico, quòd ſolidi aurei 20. faciunt vnum ſcutũ marcharum,

rum, ſeu vnam libram auri, & denarij duo-
7 decim faciunt vnum ſolidum aureum; † ſed,
ne confundamur ex his, quæ ſcripſimus §.
præcedenti, quæſt. 5. num. 55. & 57. &
alijs in locis, vbi diximus, ſcutum aureum
æſtimari in ſolidis 68. aureis, ſicque in tri-
bus libris aureis, & ſol. 8. etiam aureis, ad-
monendi ſumus, quòd illa valutatio, ſeu de-
menſio ſcuti aurei in ſol. 68. fit à negotiato-
ribus in Ciuitate Genuæ, vbi fingunt vnum
ſcutum ſolidorum 68. & cum iſto emunt, &
vendunt ſcutum fictum marcharum, cui im-
ponunt pretium ſolidorum 66. paulò plus,
vel paulò minus, ita vt nunquam aſcendat
ad ſol. 68. at valutatio, ſeu demenſio ſcuti in
ſol. 20. ſeu in libra auri eſt valutatio, & de-
menſio communis omnibus, vt latius decla-
raui infra §. 5. gl. 2. vbi videas.
18 Aut loquimur de ſolidis non aureis, qui-
bus vtimur, emendo, & vendendo quaſuis
merces, & victualia in Italia, & dico, quòd
Genuæ ſol. 90. faciunt vnum ſcutum quin-
que ſtamparum, vt habes infra num. 75. &
hi ſolidi non habent forſan vniformem æſti-
mationem; nam Bononiæ, Ferrariæ, & Mu-
tinæ, in quibus libra conſtat etiam ex 20. ſo-
lidis bononenorum, quilibet bononenus
valet Ferrariæ ſex quatrenos, Bertaz. de
clauſ. clauſ. 30. gloſ. 5. ſub num. 1. & Ge-
nuæ, vbi etiam libra conficitur ex 20. ſolidis,
vt dixi inf. n. 54. ſolidus vſualis valet 12. de-
narios, vt refert, & ſequitur Lancell. Gall.
tract. de ſtatiat. ſub num. 7. & 9. & nu. 1. tom.
2. fol. 330. vbi vna cum Io. Andr. quem ci-
tat, irridet iudicem Montiſpolitiani, qui do-
nationem, non inſinuatam, declarauerat nul-
lam in ea quantitate, quæ excedebat lib. 25.
credens, quòd de iſtis ſolidis loqueretur l.
ſi quis, in fine. C. de donat. de qua vide quæ
ſcripſi infra num. 47.
19 Illud obiter admoneo, quòd ſolidorum
moneta fuit antiqua, quia ſecundum Gig.
tractat. de crim. læſ. maieſt. rub. qualiter & à
quib. crim. læſ. maieſt. committ. q. 62. num. 7.
tom. 11. par. 1. fol. 47. de ea fit mentio in
Geneſ. 23. num. 16. in fine, ſed malè Gig. re-
fert verba Geneſis, quia non de ſolidis, ſed
de ſiclis loquitur, *quadraginta ſiclos argenti
probatæ monetæ publicæ*. hicq; ſiclus habet vi-
ginti obolos, cap. 23. iudices. 1. q. 1. & notat
Gl. in cap. 87. quis aliquando. in verbo, niſi
ſiclo. de pœnit. diſt. 1. quæ ponit verſus, quos
retuli inf. ſub nu. 37. quam Gl. & verſus im-
pugnat Couar. tract. de vet. collat. numiſm.
cap. 2. num. 10. fol. 675. tom. 1.
20 QVAERO quinto, quid ſit denarius, &
quot denarij faciant vnum ſcutum aureum?
Reſpondeo diſtinguendo.
Aut loquimur more antiquo Romano de
denario, qui fuit ſemper argenteus; & tunc
dico, quòd denarius valebat decem aſſes, vt
ſcribit Couar. tract. de veter. collat. numiſm.
cap. 1. num. 3. verſ. octauo ex hac. & cap. 2.
ſub num. 7. verſus finem, verſ. latinus. tom. 1.
fol. 673. Petr. Bellin. tract. de re milit. tit. 2.
num. 1. & 6. tom. 16. fol. 353. & alij paſſim,
& videtur ſatis probari ethymologia, ſeu po-
tius alluſione, & deriuatione; dicitur enim
denarius, quia valebat decem aſſes, vt ex
Georg. Agric. refert, & ſequitur Bellin. d.
tit. 2. num. 7. ſeu decem nummos vſuales, vt
ex Hier. ſuper Matth. 22. refert Io. Hug. tract.
de offic. quat. prælat. tit. de quarto prælato.
par. 4. rubr. tributi imperialis, &c. num. 2.
in fine. tom. 13. par. 2. fol. 296.
21 Erat autem as numiſma, valens quatuor
quadrantes, vt ſcribit Couar. d. cap. 1. num.
3. & ſic quadrans eſt quarta pars aſſis, vt
ſcribit Io. Garſ. tract. de expenſ. & meliorat.
cap. 21. ſub num. 12. verſ. vides. tom. 17. fol.
329. & ſentiunt communiter omnes infra ci-
tati, dum ſcribunt, quòd denarius valebat
40. quadrantes, ſeu vnum regalem, ſeu de-
cem aſſes, vel vnum iulium, & quòd decem
denarij faciunt vnum coronarum, ſeu ſcu-
tum; nam, iſtis ſingulis calculatis, inuenies,
quòd as erat, vt loquimur Romæ, *vn baioc-
co*, qui conſtabat ex quatuor quadrantibus,
ſeu nummis æreis, licet hodie conſtet ex
quinque quadrantibus, & ſic denarius ar-
gẽteus hodie valet quinquaginta quadran-
22 tes; † quare Couar. d. cap. 2. ſub num. 7. verſ.
primum omnium. fol. 672. ſcribit, in Hiſpa-
nijs denarium Romanum, attento pondere,
& valore, eſſe ferè ſimilem nummo argen-
teo Caſtellano, qui dicitur regalis, quia de-
narius apud Romanos valebat quadraginta
quadrantes, ideſt, decem aſſes, & apud Hi-
ſpanos æſtimatur 34. marauedinis, & paulò
pluris, & ſic æreus marauedinus in Hiſpanijs,
inquit, æſtimatur pluris, quàm quadrans Ro-
mæ; ſed Io. Garſ. vbi ſup. ſub nu. 13. verſ. qua-
renta marauedis. re forſan non ita diligen-
ter examinata, vt per Couar. ſcribit ſimplici-
ter, denarium confici ex quadraginta mara-
23 uedinis; videant Hiſpani: † & Bellin. d. tit. 2.
ſub nu. 1. ex Tacito refert, quòd ſtipendium
militis Romani erant decem aſſes diurni,
eandemq; ſummam, inquit ipſe, accipiunt in
præſentiarum pedites Germani, tres videli-
cet coronatos ſingulis menſibus, cum, vt re-
fert, & ſequitur, decem denarij valeant vno
coronato,

coronato, quem, inquit, nos ſcutum appellamus, & poſtea num.6. ex Leonar.Port.Iuriſconſ. Vicent.refert,decem aſſes eſſe vnum denarium, & triginta denarios eſſe triginta iulios, ſeu trigintaſex marcellos.

Ex quibus liquidò conſtat, quòd quatuor quadrantes Romani, ſeu marauedini Hiſpani faciunt vnum as, qui Romæ vocatur vulgariter, *baiocco*, & decem aſſes faciebant quadraginta, & hodie quinquaginta quadrantes, qui faciunt vnum regalem in Hiſpanijs, & Romæ vnum iulium, qui dicebatur denarius.

Vidimus quid ſit, ſeu quanti valeret denarius; nunc, ſatisfaciendo ſecundæ parti huius quæſiti,dico,quòd valor ſcuti aurei eſt variabilis, & ſemper æſtimatur denarijs argenteis, quare aliquando valet duodecim iulijs Romæ, & duodecim regalibus in Hiſpanijs, aliquando vndecim, & quandoque pluris, & quandoque minoris, ſemper tamen vltra decem iulios, ſeu regales: nam decem iulij, ſeu regales faciunt vnum ſcutum argenteum Romanum, ſeu coronatum in Germania, & vna pars auri ſemper valet vltra decem partes argenti, iuxta ea, quæ ſcripſi infra num.52.

24 Aut loquimur de denario æreo minuto, quem habet hodie in vſu aliquæ Prouinciæ; & concludo, denarium eſſe duodecimam partem vnius ſolidi ærei, qui ſimiliter eſt in vſu expendibili apud eaſdem Prouincias, nam duodecim denarij faciunt vnum ſolidum, vt refert,& ſequitur Lancel.Gal.tract. de ſtatut.in verbo,ſolidos. in princ. num. 9. tom. 2.fol.330.& ita ſeruari in communi teſtatur Ant.de Canar. tract.de inſinuat. verſus finem,q.31. ſub num.60. tom. 6. par.2. fol.280. & ſic in Gallia teſtatur Rebuff.de litter. obligat.art.5.gl.1.nu.3. verſus finem, tom. 1. fol. 125. & hæc concluſio eſt nota etiam cuilibet ignaro; vbi tamē ſolidus conſtaret ex ſex denarijs, vt in Rep.Lucenſi, tūc illic eſt ſexta pars ſolidi; huiuſque denarij ærei valor introductus videtur à ſimilitudine denarij argentei.quia veriſimile eſt,quòd duodecim denarij argentei facerent ſolidum aureum, & ita etiam duodecim denarij ærei faciant vnum ſolidum æneum; & ſatisfaciendo eidem quæſito, dico, facilè eſſe ſcire ex quot denarijs conſtituatur ſcutus aureus, dummodo prius firmemus ex quot ſolidis: nam ſi ſcutus aureus valeret ſol.68. tunc denarij 816.conſtituerent ſcutum; ſi verò valeret ſol. 90. prout In etida Reip. Genuenſis ſuper valore monetarum,tunc denarij 1080. conſtituerent ſcutum aureum.

25 Aut loquimur de denarijs aureis, quibus negotiatores vtuntur pro calculo, & partitione ſcuti aurei, & dico, denarium aureum eſſe ducenteſimam quadrageſimam partem ſcuti aurei,quia ſcutus aureus eſt idem,quod libra ſolidorum 20.ſed denarius eſt, vt dixi, duodecima pars ſolidi: ergo denarius, facto calculo ſolidorum 20. erit, vt dixi, ducenteſima quadrageſima pars ſcuti aurei;ſicque 240.denarij aurei faciunt vnum ſcutum aureum, ſeu vnam libram; ſed ſicut hæc libra eſt imaginaria, & non reperitur, ita etiam non reperiuntur hi denarij, niſi imaginarij.

Et hæc ſufficiant, reliqua habes infra §. 5. gloſ. 2.

26 QVAERO ſexto,qua monetæ ſpecie ematur ſcutus marcharum, ideſt, eius valor?

Reſpondeo,quòd emitur ſcutis aureis,vel alia moneta, de qua contrahentes conuenerint, & vt plurimum moneta argentea, quæ ſit in vſu eo in loco, vbi emitur, vt explicaui infra num. 79. & §. præcedenti quæſt. 5. num. 61. & ſeqq. & ſimiliter, quando ſcuti marcharum venduntur in nundinis, & eorum pretium ſolui debet in Ciuitatibus, & locis ex reditu nundinarum, ſolutio fit in monetis illius loci currentibus: Sed in nundinis ſolutio actualis ſcutorum marcharum non poteſt fieri, niſi in ſcutis aureis; In ciuitate tamen Genuæ diſpenſatum eſt, vt in cambijs poſſint ſolui ſcuti argentei illius Reip. vt dixi infra §.5.gl.3.initio.

27 De alijs numiſmatum, & monetarum ſpeciebus, nempè, de quadrante, & aſſe, vide quod ſcripſi ſupra num.21.& ſeqq. deq; dupondio, aſſario, ſemi, triente, ſextula, ſemiuncia, vide Couar.tract. de veter. collat. numiſm.cap.1. ſub num.2. verſ. primum. & num.3.in fine, verſ.dupondius. & nu.4. tom. 1.fol.669.& 670. de quinario, qui & victoriatus dictus eſt, & valet quinque aſſibus, & nos Romæ vocamus, groſſum; de ſeſtertio, libella, obolo, ſiclo, libra, & talento, vide Couar.qui alios citat, d.tract. de vet. collat. numiſm.cap.2.nu.7. in fine, verſ.quinarius. & verſ.ſeſtertius.& ſub n.8.verſ.erar.& verſ. obolus.& nu.9. verſ.apud. & ſeqq.& cap.4. num. 3.verſ.quandoque.& num.4.& 5.tom. 1. fol. 673. & ſeqq. nos enim, ſi de his plura, quàm fecimus, faceremus verba, ni-

mis extra materiam vagaremur.

QVAERO ſeptimo quid eſt marcha?

Reſpondeo, præmittendo prius, hoc nomen marchæ apud peritos linguæ latinæ non inueniri, ſed eſſe recens, & vulgare nomen, quo vtitur text. in cap. 12. conſtitutus. ibi, vnam marcham ſterlingorum. de procur.& in cap.2.de arbitr.in cap.4. cum pridem. de pact.in cap. 16. quanto. de cenſib. & in regul.cancel. de val.exprim. in impetr.benef. vt admonet Sarnen.in d. reg. q. 9.initio, quare marcum, ſeu marcha eſt nomen Germanicum, vt ſequitur Couar. tract. de veter.collat.numiſm. cap. 2. ſub num. 4. verſ.noſtri verò. tom.1.fol.671. & marcha apud Germanos ſignificare limen,ſcribit Io. Garſ.tract.de expenſ. & meliorat.cap.12.nu. 37.tom. 17.fol.301. vel dicitur marcha, eo quòd eſſet inſtrumentum mercandi, vt dicit Hier.de Luc. tract. de camb. in verbo, marcha. num.1.tom.6.par.1. fol.408.

29 Sed, quicquid ſit de origine nominis,accedendo ad quæſtionem,dico,marcham eſſe partē aſſis,ideſt,libræ,quæ pars conſtat pondere octo vnciarum auri, haſq; octo vncias noſtræ leges vocant beſſem, cum bes ſit bis triens aſſis, ideſt, libræ, quæ conſtat duodecim vncijs; ſicq; libra diuiditur in triplicem trientem,ideſt,in triplicatas quatuor vncias, vt ſint ter quatuor vnciæ, quarum bis quatuor proprio nomine dicuntur bes: quare marcha ſunt octo vnciæ auri vnius libræ Romanæ,Iaſ.in §.omnes autem.nu.7. Inſtit. de action.& in l.2.§.ex his.num.16. ff.de verb. oblig. Albert.in rubr. de hæret. quæſt.5.ſub num.6.Sarnen.d.q.9.verſ.ſolutio. Couar.d. cap.2.nu.3.& 4.& Hier.de Luc.in d.verbo, marcha. num. 1. quem ſequitur Romoald. Coli tract. de camb. cap. 11. ſed decipitur, dum dicit,marcham eſſe idem, quod ſelibra, nam ſi marcha ſunt octo vnciæ, vt ipſemet teſtatur, & ſelibra ſunt ſex vnciæ, non video quomodo dicat, marcham eſſe ſelibram.

30 Marcharum vſus non fuit introductus,niſi vt marchæ venderentur,ſicut aliæ merces; nam cum nundinæ primum celebrarentur Geneuæ, ſeu alio in loco, (in hoc enim non inſiſto, nec reperio quid certum apud ſcriptores) veniebant illuc mercatores ex omnibus mundi partibus, & plerique ex Germania, qui vendebant aurum in maſſa ad pondus octo vnciarum, quam maſſam vocabant marcham; & multi mercatores Itali, qui ad eaſdem nundinas deferebant varias merces, venditis illis, ex eorum pretio emebant illas marchas, quibus delatis in Italiam ad eorum ciuitates, ex illo auro cōficiebantur pecuniæ ſculptæ, & ſic aliquid lucri faciebant, Hier.de Luc.in d. verbo,marcha. n.3. Alex.Rauden.in expoſ.banch.S.Ambr. num.50.& 51.& Io.Bapt. Cauar. tract. de camb. in prælud. verſ. pro intelligentia. fol. 213. ſed poſtea, deſtitutis illis nundinis in ciuitate Geneuæ, cœperunt nundinæ fieri Lugduni, quæ eſt ciuitas in Gallia,& poſtea Bezenzoni; & demum hodie in ciuitate Placentiæ, vt latius recenſui gl.ſeq.num.3.& 4. & in iſtis non amplius fuit continuatus vſus ille vendendi, & emendi dictas marchas, quia Germani illas fortan non deferebant,& dato,quòd illas deferrent; tamen,auctis negotijs, cognitum fuit, quòd pro vſu mercaturæ, & negotiationis expediebat, vt in illis nundinis deferrentur ſcuti ſculpti, & fieret negotiatio cambiorum, vt latius explicaui §.præced.q.6. num.7.& 8. quare fuit introductus vſus, vt loco vnius marchæ auri venderentur, & emerentur ſine ſtatera ſcuti 65. ſculpti, excuſſi, & impreſſi, qui retinerent nomen ſcutorum marcharum, poſtquam in illarum locum fuerant ſubrogati, Hier. de Luc. in d. verbo, marcha. ſub num. 4. & Alex.Raud. vbi ſupra num.52.& ſic 65.ſcuti aurei valent vnam marcham, Romoald. Coli tractat. de camb. cap. 11. & ita dicunt omnes mercatores; nam cambium eſt emptio, & venditio pecuniæ, vt explicaui d. §. præcedenti. q.4.num.21.

31 Habemus eadem ratione marchā argenti,conſtantē ſimiliter ex octo vncijs,ſed ſicut argentum eſt longè inferioris valoris auro, ita vt vna drachma auri valeat vndecim drachmas circiter argenti,vt ſcripſi infra ſub num. 52. ita etiam marcha argenti puri valebit ſex ducatos aureos, & in Anglia ducatos quatuor, ſecundum Sarnen. in reg. de val. exprim.&c. q.9. verſ.ſolutio. in fine.

32 Præmiſſa hac cognitione, quòd marcha conſtet ex octo vncijs vnius libræ,vt dixi ſupra num. 29. ſucceſſiuè explicaturi ſumus, quid & cuius valoris ſit ſcutus marcharum, ſed expedit,vt pro abſoluta intelligentia explicemus prius ipſam libram, eiuſq; partes, tàm in pondere, quàm in valore, poſtquàm & marcha, & ſcutus ſunt portiones libræ; & à libra in pondere inchoabimus.

QVAERO octauo ex quot vncijs conſtet libra, & quæ partes conſtituantur ex vncijs;

cijs; Item vncia ex quot drachmis, drachma ex quot ſcrupulis, ſcrupulus ex quot ſiliquis, & ſiliqua ex quot granis.

Reſpondeo, omnes ſciunt, quòd libra Romana, de qua agimus, cõſtat ex duodecim vncijs, Afflict. in conſtit. neap. lib. 1. rubr. 97. in conſtit. pœnam. num. 2. Lancell. Gall. tract. de ſtatut. in verbo, ſolidos. q. 1. nu. 17. tom. 2. fol. 330. Couar. tract. de veter. collat. numiſm. cap. 2. nu. 3. verſ. romanorum. tom. 1. fol. 671. & Bertaz. de clauſ. clauſ. 30. gl.

33 5. ſub num. 4. & hoc ſciunt omnes; † quarum duodecim vnciarum vncia dicitur ab vno, duæ vnciæ dicuntur ſextans, quaſi ſexta pars aſſis; nam, factis ſex partibus 12. vnciarum, duæ vnciæ ſunt ſexta pars, quæ dicitur ſextans, tres vnciæ dicuntur quadrans, quatuor vnciæ dicuntur triens, quinque vnciæ dicuntur quincunx, ſex vnciæ dicuntur ſemis, ideſt, dimidia aſſis, ſeptem vnciæ dicuntur ſeptunx, octo vnciæ dicuntur bes, quem etiam marcham diximus ſupra num. 29. nouem vnciæ dicuntur dodrans, decem vnciæ dicuntur dextans, vndecim vnciæ dicuntur deunx, & duodecim conſtituunt libram; & hiſce iiſdem libræ partibus Doctores conſtituunt, & vocant vſuras, de quibus dixi §. præcedenti q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 53. verſ. hæc nautica.

34 Vncia conſtat ex octo drachmis, Couar. in loco ſupra proximè citato, Vulp. tract. de treg. & pac. q. 51. num. 9. tom. 11. par. 1. fol. 411. Romoald. Coli tractat. de camb. cap. 11. & ſic libra conſtat drachmis 96. cumulatis duodecim per octo vices, Couar. d. tract. cap. 3. ſub num. 2. verſ. reges. fol. 676.

35 Drachma diuiditur in diuerſas partes; eius autem minutiores partes ſunt ſeptuaginta duo grana, Romoald. Coli tract. de camb. cap. 11. & diſtinctè Couar. infra cita-

36 tus; † nam drachma conficitur ex tribus ſcrupulis; ſcrupulus ex ſex ſiliquis; ſiliqua ex quatuor granis, & ſic 24. grana faciunt vnum ſcrupulum, quia ter 24. faciunt 72. quare tres ſcrupuli faciunt drachmam, ideſt, 72. grana, Couar. tract. de veter. collat. numiſm. cap. 2. num. 3. verſ. romanorum. & verſ. hinc denique. vbi notat, vſum granorum in pondere ſcutorum non eſſe tutum pondus, cum ex granis alia ſint robuſta, alia recentia, ideoq; hæc maioris ponderis, alia verò inania, & vetuſta, ideoq; leuiora: quare, inquit, regia pragmatica ſtatutum eſſe, vt grana frumenti prorſus ab vſu ponderum abijciantur, atque grani pondus æquale iuxta rationem vnciæ ex orichalco conficiatur, vt legitima, certaq; ſit iuſti ponderis

37 ratio. † Datur etiam obolus, qui eſt ponderis genus, continens ſex ſiliquas, & eſt medietas ſcrupuli, & ſic quadrageſimaoctaua pars vnciæ, Cott. in memor. in verbo, obolus. ſed Cott. attentis prædictis, eſſet ſibi contrarius, quia nos diximus, quòd ſcrupulus conſtat ex ſex ſiliquis, & totidem ſecundum Cott. continet obolus, & poſtea dicit, quòd obolus eſt medietas ſcrupuli: vnde obolus contineret non ſex ſiliquas, ſed tres ſiliquas. Gl. in cap. 87. quis. in verbo, niſi ſiclo. de pœnit. diſt. 1. ponit hos verſus.

Tres ſiclus obolus, obolos tres drachma, ſed octo

Vncia fert drachmas, duodena dat vncia libram,

Siclus habet ſeptem drachmas obolo minus vno.

Et hæc de libra in pondere, ſi plura deſideras, vide Couat. d. cap. 2. ſub num. 3. verſ. duella. & ſeqq.

38 QVAERO nono de libra in valore ad vſum pecuniarium, ſeu nummarium, & tàm de libra aurea, quàm argentea, & ærea.

Reſpondeo, quòd libra auri monetata, quæ ſimiliter conſtat duodecim vncijs, vt dixi ſupra ſub num. 32. conficit ſeptuaginta duos ſcutos, nummos, ſeu ſolidos aureos, l. quoties. C. de ſuſcept. præpoſ. & arch. lib. 11. Socc. conſ. 48. in præſenti conſultatione, num. 8. lib. 1. Alex. conſ. 35. viſo themate, ſub num. 5. lib. 2. Iaſ. in l. puniri. num. 2. C. ſi contr. ius. vel vtil. publ. Felyn. in cap. 16. conquerente. ſub num. 2. licet corruptè legatur, aliàs erraſſet, & ibi Addit. de offic. ordin. Affl. in conſtit. neap. lib. 1. rubr. 97. in conſtit. pœnam. n. 2. Vulpel. tract. de treg. & pac. q. 51. n. 9. tom. 11. par. 1. fol. 411. Brun. tract. de monet. augm. num. 8. tom. 12. fol. 207. Henr. Bott. tract. de ſynod. epiſc. par. 3. num. 82. tom. 13. par. 2. fol. 386. Feder. Schenc. tract. de teſtib. nu. 61. tom. 4. fol. 78. Lancel. Gall. tract. de ſtatut. in verbo, ſolidos. in princ. num. 5. tom. 2. fol. 330. Fabian. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 5. princip. ſub num. 3. tom. 6. par. 1. fol. 51. Sarnen. ad reg. cancel. in reg. de val. exprim. q. 9. verſ. ab iſtis. Couar. tract. de veter. collat. numiſm. cap. 4. num. 2. verſ. ex his etiam. tom. 1. fol. 687. Bertaz. de clauſ. clauſ. 30. gl. 5. ſub num. 5. Teſ. Iun. tract. de monet. augm. par. 1. ſub num. 18. & dixi in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 1. cap. 99. ſub num. 2. q. 2. & hoc tranſit

ſine controuerſia, inſpecto tempore antiquo, & ſic pernecesſe quælibet vncia conficiebat ſex aureos, Alex. vbi ſupra, quem ſecutus ſum d.cap.99. ſub num. 2.quia, cumulatis 12. per ſex vices, ſeu ſex per duodecim, conflatur ſumma ſeptuaginta duorum, hincq; arbitror, Rebuffum, ſeu potius typographum ad conſtit. Franciæ, tract.de litter. oblig.art.5.gl.1.num.3. in fine, tom. 1. fol. 125. erraſſe, dum ſcribit, quòd libra valet 70. aureos.

39 Sed hodie libra auri conficit *96.* ducatos Venetos, ſeu Florentinos, prout teſtantur Iaſ. Fab.de Mont.& Sarnen.in locis ſup. proximè citatis, & dixi d. cap. *99.* ſub num. 2.

40 † quia hodie vncia non ſex aureos tantum, vt antea, ſed octo conficit aureos, ſeu ducatos, Sarnen.d. reg.de val. exprim. q. *9.* verſ. ſolutio, ibi, & quælibet vncia. & aduertit etiam Fab.de Mont.d.q.5.num.3. in vltimis verbis; & hac ratione ex libra conficiuntur *96.* aurei, quia, calculatis octo aureis per duodecim vices, conſtituuntur *96.* aurei;

41 † vndè & illud ſequitur, quòd quilibet ducatus eſt drachmalis, idest, pēdet drachmam vnam, vt ſcribit etiā Sarnenſ.d.q.*9.* verſ. aurum etiam. verſus finem; quare cum quęlibet drachma conficiat vnum ducatum aureū, vt notat etiā Romoal.Coli tract.de camb. cap. 11. ſeu vnum aureum; & libra conſtet ex *96.* drachmis, vt dixi ſupra nu. 34. dicetur conſtare ex *96.* ducatis: & conficitur libra hoc numero *96.* ducatorum, non ſolum ſi ſint ducati Vngarici, vt ſcribit Sarnen. in loco ſupra proximè citato, ſeu Veneti, ſeu Florentini, vt loquuntur idem Sarnen. Iaſ. & alij, ſed etiam ſi ſint ducati Senenſes, vt ſcribit Socc.d.conſ.48.ſub num.8. quem ſequitur Addit. ad Felyn. in loco ſupra proximè citato, & etiam ſi ſint alij noſtrates aurei, vt loquuntur Vulp.tract.de treg. & pac. q. 51. num.*9.* tom.11. par.1. fol. 411. & Lancell. Gall. tract. de ſtatut. in verbo, ſolidos. in princ.nu.*6.*tom.2.fol.330.& hoc tranſit ſine dubio, quia ſunt & aliæ ciuitates, in quibus cuduntur ſcuti aurei eiuſdem valoris, cuius ſunt ducati Veneti, & Florentini, & præſertim illi, quos vulgo dicimus, *delle cinque*

42 *ſtampe:* † ſed quicquid iſti ſcripſerint de ducatis *96.* qui forſan conficiebantur eo tempore, quo ipſi ſcripſerunt, hodie Genuæ, Florentiæ, & Venetiarum ex vna libra auri conficiuntur ſolum aurei 94. & vna quarta pars alterius ſcuti aurei.

Ratio autem cur hodie ex libra conficiantur plures aurei, quàm antea, eſt, quia ducatus hodiernus non eſt tanti pōderis, quanti erat ille Romanus; ſiquidem vncia faciebat ſex tantum, & hodie facit octo, vt dixi, & ſic ducatus erat ſexta pars vnciæ, & hodie eſt octaua pars, & hanc rationem reddit Iaſ.in loco ſupra proximè citato.

43 Sunt alij, qui dicunt, libram auri hodie valere centum aureis, vt Theſ. Iun. tract. de monet. augm. par. 1. ſub num. 18. ibi, & hodie.

44 Alij verò dicunt, valere 86. ducatos, Felyn.& Henr.Bott. in locis ſupra proximè citatis, quorum tamen impreſſionem arbitror facilè corruptam, prout & corruptè lego in libro meo, Sarnen. in reg.de valor exprim.q. *9.* verſ. aurum etiam. dum ait, libram conſtare ex *66.*ducatis, quod oſtendit, ratiocinando, quia libra continet *96.* drachmas, quæ, inquit, conſtituunt totidem ducatos.

45 Et demum marchus vnius Prouinciæ, ſeu Regni differt à marcho alterius, ita vt plures ducati fiant ex vno, quàm ex alio, vt videre poteris ex his, quæ ſcribit Brun. tract. de monet.augm. in princ. ſub num. 7. tom. 12.fol.207.& notat Sarnen. in d.q.*9.* verſ. ſolutio, ibi, nam æſtimatio marchæ legalis eſt informis. & hæc difformitas marchæ ſecundum varia loca reperitur etiam in marcha argenti, vt ſcribit Sarnen.d.verſ. ſolutio. in fine.

46 Hinc eſt, quòd ſi dicamus, marcham æſtimari 65. aureis, vt dixi ſupra num.30.verſus finem, falſa videtur communis ſententia, quæ tenet, libram auri confici 96. aureis; quia ſi marcha, quæ conſtat ex octo vncijs, vt dixi ſupra num.92. æſtimatur 65. aureis, vt dixi: ergo libra, quæ conſtat 12.vncijs, vt dixi ſup.ſub num. 32.conficitur aureis 97.& dimidio alterius ſcuti; quia ſi octo vnciæ faciunt ſcutos 65. & quatuor vnciæ faciunt ſcutos 32.& dimidium; ſummatis ſcutis 32. cum dimidio per tres vices, oritur ſumma ſcutorum 97. cum dimidio; vnde Couar. tract.de veter.collat.numiſm.cap.3. ſub nu. 2.tom.1.fol.*676.* ratiocinatur, libram confici aureis 98.ſtāte regia iuſſione, vt ex qualibet marcha percuterentur aurei 65. & tertia alterius nummi pars, ſed dum ratiocinatur, marcham confici 62. drachmis, tunc ait, libram confici *96.*

47 Infero ex his omnibus, quòd l. penult. ſi quis. in fine, C. de donat. quæ donationem non inſinuatam annullat in ea ſola quantitate, quæ excedit ſummam quingentorum ſoli-

Digitized by Google

ſolidorum, hodie non annullat eam, niſi in ea ſumma, quæ excederet ſolidos, ideſt, ſcutos aureos 668. & ratio eſt, quia hodie tantum ineſt auri in ſcutis 668. quantum inerat olim in ſcutis 500. cũ hodie ſcuti ſint minoris pŏderis, quàm eſſent olim, vt dixi ſup. ſub n. 42. quare, cum olim libra auri cōſtaret ex ſcutis aureis 72. ſeptē libræ auri cōficiebant ſcutos aureos 504. & ſic donatio valebat vſque ad ſeptē libras auri, demptis ſcutis quatuor ex tota ſumma omniū ſeptem librarum: at cum hodie libra auri conſtet ex ſcutis 96. quia hodie ſcuti ſunt minoris ponderis, ſequitur, quòd donatio non inſinuata valebit, vt dixi, vſque ad ſcut. 668. quia hodie ſeptem libræ faciunt ſcutos 672. ex quibus, demptis ſcutis quatuor, remanent prædicti ſcuti 668. vnde non video quomodo Socc. d. conſ. 48. ſub num. 8. Iaſ. in l. 2. §. ex his. ſub nu. 16. ff. de verb. obl. & Felyn. in d. cap. 16. conquerente. ſub num. 2. de offic. ordin. ratiocinentur libram auri pro ſcutis 96. ſeu 86. & poſtea dicant, quòd hodie donatio non inſinuata valet vſque ad ſummam ſcutorum aureorum octingentorum, cum attenta ratiocinatione aureorum 96. non reſultet maior ſumma, quàm aureorum 668. vt dixi, & non ſumma 800.

Corroboratur hæc illatio, eiuſq; ratio, tum quia attenditur tempus legis conditæ, vt ſcribit Alber. Brun. tract. de monet. &c. partic. 12. num. 7. tom. 12. fol. 215. tum quia non donatur amplius.

48 Nota ex iſta illatione, quòd licet vſus mutet valorem, conſtitutum à lege, tamen, veniente caſu illius legis, loquentis de valore, eſt attendendus valor, impoſitus à lege, & non valor, impoſitus ab vſu, Sarnen. ad reg. cancell. in reg. de val. exprim. &c. q. 9. verſ. ſolutio. hæcq; omnia, quæ dixi in hac illatione, benè confirmantur ex his, quæ dixi infra gl. 5. num. 178. & ſeqq.

Declara obiter hoc notandum, vt ſit verum, quando eſt mutata bonitas intrinſeca, vt in caſu illationis, in quo eſt diminuta quantitas auri in ſcuto, & quando eſt mutata bonitas intrinſeca, loquitur Oldr. conſ. 252. factum. num. 2. quem Sarnen. citat, ſecus ſi eſſet mutata bonitas extrinſeca, vt latius declarabo inf. d. gl. 5. num. 178. & ſeqq.

49 Hæc maior ſumma ſcutorum aureorum, quã dicimus hodie confici ex libra auri, forſan non procedit in Regno Siciliæ, ſi verum dicit Addit. ad Felyn. in d. cap. conquerente. ſub num. 2. in littera b. ſcribens, quòd in Sicilia vncia auri intelligitur de ſex aureis, & ſic libra au[illegible]ibi, prout fuit libra legalis ſcutorum [illegible]a duorum, vt oſtendi ſupra num. 3[illegible]

50 Et eſt aduertendum, quòd iſti aurei 96. quibus, vt dixi ſupra nu. 39. conſtituitur libra auri, ſunt 24. caractorũ, ideſt, ſunt ex auro puro ſine vlla mixtura argumento textus in l. 1. ff. de contrah. empt. in illis verbis, *electa materia*, & l. 1. ibi, *ſpeciei proba*, & in l. fin. ibi, *obrizatorum omnium ſolidorum*. C. de vet. numiſ. poteſt. lib. 12. & de hoc non eſt dubitandum.

51 Libra argenti monetati conſtat etiam ipſa duodecim vncijs, & ſicut illa auri conſtituitur ex 96. nummis aureis, ita iſta conſtituitur ex 96. nummis argenteis iuſti ponderis, nempè vnius drachmæ pro quolibet nummo argenteo, quia denarius, qui idem eſt, quod nummus argenteus, eſt octaua pars vnciæ, & ſic quælibet vncia facit octo denarios, ſeu nummos argenteos, & libra habet, vt dixi, 12. vncias, Couar. tract. de vet. collat. numiſm. cap. 2. num. 7. tom. 1. fol. 672. & in loco infra citato, & quælibet vncia habet octo drachmas, vt dixi ſupra num. 34. & conſequenter ſicut in libra inſunt 96. drachmæ, vt dixi eod. nu. 34. ita ex ea conficiuntur 96. nummi argentei: & ſicut illos 96. auri dixi ſupra num. 50. eſſe ex puriſſimo auro, ita etiam iſti argentei debent eſſe ex puriſſimo argento, Couar. tract. de vet. collat. numiſm. cap. 4. num. 1. tom. 1. fol. 686. & 687. & quòd Imperatores poſt Claudium Cæſarem ex libra ſignauerint 96. denarios, quorum quilibet erat æqualis drachmæ, refert ex alijs idem Couar. vbi ſupra cap. 2. ſub num. 7. verſ. ſed & illud. fol. 673.

52 Libra tamen auri, & libra argenti longè inter ſe differunt in valore, & æſtimatione, ſiquidem; ſi credimus Plinio, quem citat Couar. in tract. de vet. collat. numiſm. cap. 3. §. 1. ſub num. 3. verſ. quarto ad hanc. tom. 1. fol. 678. Romæ olim, cum eſſet auri penuria, ea fuit proportio auri ad argentum, quæ eſt quindecim ad vnum; drachma enim vnum auri æſtimabatur quindecim drachmis argenti, & ſic auri ad argentum erat quindecuplex analogia, ſeu æſtimationis proportio, ſed poſtea, vt teſtis eſt Liuius lib. 38. quem ſimiliter refert Couar. ſub d. num. 3. verſ. deinde. vna pars auri fuit decem partibus argenti æſtimata, & demum variè va-

rijs

rijs temporibus, ita tamen, vt vna pars auri nunquam fuerit æſtimata pluris, quàm quindecim argenti, neque mi[illegible] quàm decem argenti, & hodie æſt[illegible]decim, aut duodecim partibus arg[illegible] paulò pluris, vel minoris, Couar. d. cap. 3. S. 1. ſub num. 3. verſus finem, verſ. quod ſi. ibi, noſtra verò ætate. tom. 1. fol. 679. vna enim vncia auri puri valet duodecim, & ſic libram argenti puri, vel paulò minus, Teſs. Iun. tract. de augm. monet. par. 1. num. 18. verſus finem, & quòd etiam olim decem aurei valerent libram argenti, ſcribunt Brun. tract. de monet. augmen. in princ. ſub nu. 8. tom. 12. fol. 207. & Sarn. ad reg. Cancell. in reg. de val. expr. &c. q. 9. verſ. ab iſtis.

53 Libra æris conſtat & ipſa ex duodecim vncijs, & iſta ſatis longius diſtat in valore à libra auri, ſiquidem text. in l. vnica, C. de collat. æris. lib. 10. ſcribit, quòd pro 20. libris æris poteſt ſolui vnus ſolidus auri, ſed hæc libra æris ex quot aſſibus, ſeu quadrantibus, aut æreis denarijs conficeretur, & ex quot conficiatur hodie, nondum legi; dico tamen, quòd hodie, attenta varietate quadrantum, & denariolorum, quibus vtuntur ſtatus Eccleſiaſticus, Regnum vtriuſque Siciliæ, Genua, Etruria, & aliæ innumeræ ciuitates, non poteſt dari reſolutio vniformis, verum facile eſt cuique experimentum facere.

54 Libra tamen qua ſignificamus non pondus, ſed certum pretium, quod non reperitur in certa moneta excuſſa, quæ vocetur libra, ſed reperitur in valore aliarum monetarum, ideoq; poteſt dici ficta, & imaginaria, conſtat ex 20. ſolidis, qui 20. ſolidi ſunt 240. denarij, quia quilibet ſolidus conficitur ex 12. denarijs, vt dixi ſupra num. 18. vnde paria ſunt, dicere librã, 20. ſolidos, ſeu 240. denarios, Lancell. Gal. tract. de ſtatut. in verbo, ſolidos. in princ. ſub num. 7. & 9. tom. 2. fol. 330. & ita ſeruatur Genuæ, vbi habent ſolidos, & denarios, qui conficiunt libram, ſed libram monetatam de per ſe non habent, teſtibus Alber. Brun. tractat. de monet. &c. partic. 6. ſub num. 1. tom. 12. fol. 212. & Teſs. Iun. tract. de augment. monet. ſub num. 80. par. 1. & quòd iſta libra 20. ſolidorum ſit immaginaria, tàm Mediolani, quàm alibi, ſcribit ſub num. 24. ead. par. 1. & quòd libra Ferrarienſis, Bononienſis, & Mutinenſis conſtet ex 20. ſolidis monetæ, ſeu ſolidis bononenorum, ſcribit Bertaz. tract. de clauſ. clauſ. 30. gl. 5. ſub num. 1.

55 Minus etiam reperitur libra Turronenſis, quæ ſit de per ſe monetata, ſed conſtituitur duodecim turronenſibus, qui conſtituunt vnum ducatum de Camera, de qua re vide, quæ latè ſcribit Sarnen. ad reg. cancell. in reg. de val. exprim. quæſt. 9. verſ. libra turronenſium.

56 De multis alijs libris diuerſorum locorum vide Sarnen. ibidem.

57 Cognita libra in pondere, & valore, ſi tàm aurum, quàm argentum eſſet purum, nihil dicendum ſupereſſet; ſed quia tàm aurum, quàm argentum quãdoque habet æris mixturam; & tunc pretium rei aureæ, & pretium rei argenteæ, non ex pondere, & valore cognoſci poteſt, ideo aurifices, fabriq; argentarij tàm in demenſione marchæ auri, de qua locutus ſum ſup. num. 28. 30. & ſeqq. & vnciæ auri, de qua etiam locutus ſum ſupra num. 34. & 40. quàm in demenſione libræ argenti, de qua etiam locutus ſum ſupra num. 51. ad agnoſcendam auri, argentique quantitatem non recurrunt ſimpliciter ad prædicta pondera, de quibus locuti ſumus, ſed recurrunt etiam ad caracta, & quilates in auro, & ad denarios in argento, quæ caracta, quilates, & denarios non pondere cognoſcere valẽt, ſed ſolum vſu *lydij lapidis*, quo mixtura metallorum, diſcer-

58 nitur: † aurifices ergo auri marchum, quod conſtat octo vncijs, vt dixi ſupra num. 29. diuidunt in 24. caracta, quæ vulgo quilates vocamus, vnde quælibet vncia conſtat ex tribus caractis; hocq; aurum 24. caractorum Græci vocant aurum purum, & obryzum, vt ſcribit Sarnen. ad reg. càncell. in reg. de val. exprim. q. 9. verſ. aurum etiam. nullam enim habet mixturam alterius metalli, nec argenti, nec æris, & ſic Imp. in l. fin. C. de vet. numiſ. poteſt. ſolidos de optimo auro vocat, obryziaros, & proinde, quando dicimus, *oro de 24. caratti*, intelligimus eſt aurũ, quo melius non reperitur, quia eſt puriſſi-

59 mum ſine vlla mixtura; † Quòd ſi marchæ auri admixta ſit vigeſimaquarta pars æris, vel argenti, tunc iſtud aurum dicetur vigintitrium caractorum, quia ei deficit vnum caracta, ſi verò auri marchæ ſit mixta argenti, vel æris duodecima pars marchæ, dicetur aurum vigintiduorum caractorũ, cum deficiant duo caracta, quot enim remanent caracta auri in marcha, tot caractorum dicitur illud aurum: & in ſumma omnis res aurea, puta, ſcutus, anulus, cathena, & ſimilia

miſia aurea conſtant ex certo, & non fallaci pondere, ſed tota illa maſſa, ſeu res, quæ apparet aurea, vel eſt ex auro puro, & dicitur eſſe de auro 24. caractorum, vel non eſt ex auro puro,ſed habet admixtum aliud metallum, & tunc non dicitur 24. caractorum, ideoq; eſt inferioris valoris, iuxta numerum caractorum,Couar.tract.de veter.collat.numiſm.cap.3.§.1.ſub num.4.verſ.hæc autem. tom. 1. fol.679. & quòd aurum diſtinguamus in 24. gradus, quos caracteres, ſeu caractos appellamus, ita quòd aurum pretioſius dicamus in liga 24. caracterum, prout ſunt communiter floreni, ſeu ducati aurei, ſcribit Brun.tract.de monet.augm. in princ. num.11.tom.12. fol.207. & quòd aurum & argentum diſtinguanrur vt ſupra, ſcribit etiam Teſs.Iun.tract.de monet.augm.par.1. num.16.in fine.

60 Hancq; auri bonitatem, ideſt, puritatem, & mixturam aurifices, auro ipſo in lydio lapide perfricato, rectè diſcernunt, etiam vſque ad vnum ſcrupulum, nulla ratione decepti, ſi credimus Plinio, dum lib. 33. nat. hiſt.cap.8. ſic inquit:*ſed eadem fraus,quæ in omni vita parte ingenioſiſſima eſt, viliorem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri, argentiq; mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non ſolitus inueniri, niſi in flumine Imolo, vt auctor eſt Theophraſtus; nunc verò paſſim, quem alij heraclium, alij lydium vocant: ſunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedentes: quod à ſole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, cum è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri ſit in ea, quantum argenti, vel æris, ſcrupulari differentia mirabili ratione non fallente*, prout ex eodem Plinio refert, Couar.ſub d.num.4.

61 At argentum non per caracta,ſed per denarios demetiuntur, ita vt puritatem, quam in auro numerant per caracta,& conſtituunt ex 24.caractis, in argento numerent per denarios, eamvè conſtituant duodecim denarijs,vt ſcribunt Couar.infra citatus, & Teſs. Iun.tract.de augm.monet.par.1.num.16. in

62 vltimis verbis;† Quòd ſi argentum,ſeu marchus argenti habuerit duodecimam partem mixtam æris, tunc eiuſmodi argentum dicetur vndecim denariorum, & ſic deinceps, ita vt quot remanent denarij argenti, totidem denariorum dicetur illud argentum, nulla in hoc remanente differẽtia inter modum æſtimandi puritatem argenti, & puritatem auri, niſi in hoc, quòd ſummam puritatem auri, quam Latini, obruſſam,vocant, & inde de re ſummæ perfectionis extat prouerbium (ad obruſſam) conſtituunt per numerum 24. caractorum, & ſummam puritatem argenti per numerum 12. denariorum,prout hæc omnia docet Couar. tract.de veter.collat.numiſm.cap.3.§.1.num.6.verſ. argenti. & ſub num.5.circa medium,tom.1.

63 fol.680. † ſeu, vt alij loquuntur, argentum pretioſum diſtinguitur per duodecim gradus, quos vocant 12.ligas, ita vt argentum, magis pretioſum,ſeu copulatum,dicatur eſſe ligæ 12.denariorum,&, ſi ex vna libra talis argenti adimamus dimidiam vnciam argenti, & eius loco ponamus dimidiam vnciam æris, dicetur eſſe in liga 11. denariorum cum dimidio: ſi verò loco vnius vnciæ argenti ſubrogemus vnciam æris, dicetur eſſe ligæ 11. denariorum; ſi adimamus duas vncias argenti ex libra,& ſubmittamus duas æris, dicetur eſſe decem denariorum, vt latius explicat Brun.tract.de monet.augm. in

64 princ.num.9.tom.12. fol.207. † ſed vulgus, argentum purum, quod eſt ligæ 12. denariorum, vocat argentum de copella, ſeu copellatum, & Latini puſillatum, ſeu puſtulatum,vt ſcribit Samen.in reg.de val.exprim. q.9.verſ.ab iſtis.

65 Extende hæc omnia,quæ dixi de auro puro 24. caractorum, & de argento 12. denariorum, ex quibus confici debet moneta, vt eiuſmodi aurum, & argentum poſſit reperiri etiam in alchimia, ideoq; poterit cudi moneta etiam ex alchimia, dummodo in ea conficeretur verum aurum, & verum argentum, & conſequenter alchimia eſt ſcientia vera, & permiſſa, ſecundum ea, quæ notant Oldr.Io.And.& alij,quos ſequuntur Fabian. de Mont.tract.de empt.& vendit.q.5.princ. nu.8.tom.6.par.1. fol.52.& Brun. tract. de monet. augm. in princ. num. 13. tom. 12. fol.208.

66 Sed an verum argentum, & aurum confici poſſit, & ideo vera ſit iſta ſcientia, ego hic non audeo aliquid affirmare; nam licet Eymer. in direct. inquiſ. num. 115.non videatur improbare alchimiam, dum ſolum exercentes eam iudicat poſſe haberi pro ſuſpectis, vt retuli §.præcedenti,q.2.num.24. Tamen Pegn. in comment. ad eundem Eymer. comment.26. verſ.ſententia, in fine. fol.477.

fol. 477. dicit, tutiorem, & veriorem eſſe ſententiam eorum, qui ſcribunt, alchimiam eſſe inutilē, & perniciosam Reip. & certè ita cenſeo, quia hucuſque iſta alchimiæ ſcientia non fuit tot ſeculis reperta, & ſemper fuit illuſoria; nam magiſter Arnaldus de Villa noua, quem dicunt fuiſſe ſummum Medicum, & Theologum, & magnum Alchimiſtam, compoſuit vnum librum de alchimia facienda, qui liber mille homines depauperauit, vt ſcribit Brun. vbi ſup. & ego non credo, quòd ipſe Arnaldus, neque vllus alius habuerit iſtam ſcientiam, & cenſeo, omnia eſſe ſomnia, & illuſiones; quare & Brun. vbi ſupra refert, ſe in diſciplina legali habuiſſe quendam ſocium, qui multum inſudauerat in alchimiæ profeſſione, & habuiſſe ſecum antiquum Alchimiſtam, pauperrimum tamen, qui, ipſo Bruno, & ſocio præſentibus, reduxit vnam vnciam argenti pretioſiſſimi ad inſtar auri in pondere, fuſione, & malleatione, ſaluo colore, qui non erat croceus, ſed mutatus ad inſtar quaſi plūbei coloris, & ait, dictum ſuum ſociū habuiſſe modū dandi colorem croceum, & ſubdit, quòd admixta illa vncia, redacta ad inſtar auri, cum vncia auri, videbatur aurum 20. caractorum, & plus, & minus, prout illa materia erat melius diſpoſita, & quòd quidam magnus Prælatus, ac multi antiqui Alchimiſtæ mirati fuerunt de illo experimento, & quòd vnus antiquus Alchimiſta putabat, ſe reducturū illam materiam ad veram ſpeciē auri, & non potuit, putauitq; propterea tūc ipſe Brun. illā artem eſſe illuſoriam, maximè ex quò tot viri in 40. & 50. annis non viderant tàm mirabile experimentum, quod, inquit, erat nihilominus ſophiſticum, & ideo aliud experimentum ipſe amplius videre noluit.

67 QVAERO decimo, quid eſt ſcutus marcharum?

Reſpondeo, ſcutum marcharum eſſe ſcutum fictum, & imaginarium, Alex. Rauden. in expoſit. ſup. ban. S. Ambr. num. 53. & dixi §. præced. q. 2. num. 23. q. 7. par. 1. ſub nu. 23. & habes infra §. 9. num. 1. & 25. & hæc eſt vera concluſio, quæ apud verſatos in facto non habet difficultatem.

Quicquid dixerit Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. tertio ſciendum. fol. 213.

68 Confirmatur hæc concluſio, quia ſunt & aliæ monetæ imaginariæ, & fictæ, quæ non ſunt monetatæ, ſed habent valorem ex alijs monetis; huiuſmodi monetæ ſunt in Vrbe baioccus, carolenus, libra, ducatus, & ſcutus argenteus; baioccus enim conflatur hodie ex quinque quadrantibus, & olim ex quatuor; carolenus ex baiocchis ſeptem cum dimidio alterius baiocchi, libra ex duobus carolenis, ſicq; ex quindecim baiocchis, ducatus ex iulijs ſeptem cum dimidio alterius iulij, & ſcutus argenteus ex iulijs decem; ſed vnica maſſa monetata, quæ habeat prædictos valores, non reperitur: Genuæ, & alibi eiuſmodi monetæ ſunt libra, quæ eſt in frequenti vſu ad emendum, & vendendum quaſuis merces, & non reperitur, niſi virtualiter in 20. ſolidis, in quauis moneta calculatis: item ſcutus aureus ſolidorum 68. & libræ aureæ ſolidorum 20. aureorum, quæ ſunt fictæ, & imaginariæ, inuentæ à Genuenſibus pro particulari negotiatione cambiorum in Republica Genuenſi, vbi valutant ſcutum aureum in ſolidis 68. ex quo etiam conficiunt imaginarias libras tres, & ſolidos octo aureas, vt latius ſcripſi infra §. 5. gloſ. 2.

69 Declara primo eandem concluſionem, vt iſte ſcutus marcharum, dum emitur, & venditur, & ſic in contractu, habeat pretium variabile, quia in quolibet foro illud imponitur à magiſtratu mercatorū, habita ratione copiæ, & inopiæ pecuniarum; hoc tamen pretium, quod imponitur, eſt ſemper inferius pretio ſcuti aurei, vt patet ex his, quæ ſcri-
70 pſi §. præced. q. 5. n. 55. & 56. † ſed poſtea in diſtractu, dum ſoluitur, habet ſemper certum & inuariabile pretium, ſed etiam inferius pretio ſcuti aurei, quia tantum valent ſcuti 101. marcharum, quantum valent ſcut. 100. aurei, ſicq; Genuenſes, qui Genuæ æſtimant ſcutum aureum in ſolidis 68. ſcutum marcharum, qui actualiter de contanti ſoluatur in nundinis, æſtimant ſol. 67. & den. 4. & ſic 8. den. minus pro ſingulo ſcuto, qui 8. denarij centies coniuncti conſtituunt ſol. 68. qui faciunt vnum ſcutum in ciuitate Genuæ.

71 Declara ſecundo, vt ſolutio ſcutorum marcharum, qui non reperiuntur, vt dixi, fieri debeat ſecundum valorem ſcuti auri in auro, ligæ, & ponderis ſcutorum quinque ſtamparum, quæ ſunt Hiſpania, Genua, Venetiæ, Florentia, & Neapolis, & pro ſolutione in nundinis additus eſt hodie ſcutus aureus Placentiæ, vt habetur in capitulis nundinarum Genuenſium, num. 10.

72 Declara tertio, vt etiam pretium ſcuti

aurei,

aurei, veri, & realis; quem habemus in diuerſis Regnis, & Prouincijs excuſſum, ſæpè alteretur, & varietur, hæcq; variatio à duabus procedere ſolet cauſis: prima eſt propter auri copiam, & inopiam; ſecunda propter auri bonitatem, ideſt, puritatem maiorem, & minorem, vt aduertit Couar. tractat. de veter. collat. numiſm. cap. 3. §. 1. num. 3. in fine, verſ. quod ſi. & num. 4. tom. 1. fol. 679. hancq; mixturæ cauſam (damnando propterea mixturam ipſam) dicens, quòd, ſublata iſta mixtura, remouerentur illæ augmenti, & diminutionis controuerſiæ, nec tàm facilis via falſificandi monetas introduceretur, conſiderat Teſs. Iun. tract. de monet. augm. par. 1. ſub num. 10. & ſub num. 16. in 2. concluſ. alias plures cauſas cumulauit Brun. tract. de monet. augm. in princ. num. 2. in fine, & num. 3. tom. 12. fol. 207. hæcq; auri inopia, & copia, de qua dixi, cognoſcitur ex plateis, in quibus pecunia negotiatur, adde omnino quæ ſcripſi infra num. 110. reſtrict. 1.

73 In Hiſpanijs ſcutus, ſeu nummus aureus ex Regis Hiſpaniarum conſtitutione reddit in æſtimatione decem regales argenteos nummos, & decem æreos marauedinos, vt refert Couar. d. cap. 3. ſub num. 2. verſus finem. verſ. demum. tom. 1. fol. 676. ſeu, loquendo de ducatis, quos lex Regia vocat excellentes, nummus aureus reddit vndecim regales argenteos, & vltra vnum marauedinum aureum, idem Couar. ſub eod. num. 2. verſ. reges. in fine.

74 Romæ ſcutus aureus non reddit in æſtimatione pauciores iulios vndecim, & eò amplius aliquot obolos vſque ad vndecim cum dimidio, prout aduertit etiam Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia. ſub num. 295. dicens, quòd pretium ſcuti aurei, ſtatutum expreſsè à Principe, ſunt vndecim iulij, & tacitè per conſuetudinem aſcendit ad vndecim cum dimidio.

75 Genuæ ex illius Reip. crida, ſeu publico monetarum edicto ſcutus aureus Hiſpaniarum, Reip. Genuenſis, Venetiarum, Neapolis, & Florentiæ, ſolet æqualiter æſtimari, quia ſunt ſcuti de quinque ſtampis, & vidi æſtimatos lib. 4. & ſol. 10. & quòd ſcuti Genuenſes, quia fabricantur ex dupla Hiſpana æſtimentur eodem fere pretio, ſcribit Teſs. Iun. infra citatus, ſcutos verò aureos aliorum locorum, nempè Mediolani, Sabaudiæ, Parmæ, Mantuæ, & Placentiæ, qui dicuntur ponderis veteris, & non ſunt de quinque ſtampis, vidi in eodem edicto Reip. Genuenſis æſtimatos inferiori pretio, videlicet lib. 4. ſol. 7. d. 6. monetæ Genuenſis, & vocantur ſcuti auri in auro Italiæ, Item ſcutus argenti æſtimatur Genuæ, ſicut ſcutus quinque ſtamparum, videlicet lib. 4. ſol. 10. vt in eodem Reip. edicto, ſed hæc pretia in currenti curſu, & valore non ſeruantur, & Romæ etiam in dies augetur pretium ſcuti auri, & quandoque minuitur.

76 Item in Hiſpania nummus aureus ex illis, de quibus Couar. ſup. citatus conficit 350. ſeu 375. marauidinos æreos, vt per eundem Couar. vbi ſupra. Sunt & alia genera nummorum aureorum Hiſpanorum, quorum valor eſt 485. marauedinorum, Couar. eodem cap. 3. ſub num. 2. verſ. expendebatur.

77 Romæ ſcutus aureus, ſi valeat iul. 11. reddit in æſtimatione 550. quadrantes.

78 Demum ſcutorum aureorum aliqui ſunt ducati Veneti, quos vulgo vocant, *zecchini*, aliqui Vngarici, Itali, & Sabaudi, qui ſunt in pretio, & valore æquales, vt etiam Turcici; ſunt & aurei Franciæ, qui dicuntur, *del Sole*, ſcuti Hiſpani, qui dicuntur, piſtoletti: Duplarum etiam quædam duorũ ſcutorum, quædam quatuor, & pluris, vſque ad decem & octo, & vſque ad viginti, & inter iſtas duplæ antiquæ aragonenſes, quę vulgò dicuntur duorum capitum, æſtimantur maiori valore, & poſt iſtas eſt dupla Angliæ, quæ noblerosa dicitur, tertia eſt Hiſpana, vltima eſt Itala, vt has omnes ſpecies recenſet Teſs. Iun. tract. de augmen. monet. ſub num. 22. par. 1.

79 Vlterius eſt aduertendum, quòd cambia contrahuntur diuerſis monetis, iuxta diuerſitatem locorum: nam Romæ cambia contrahuntur ducatis de Camera, quorum centum, valent centum & duos cum dimidio de auro, in aurum monetæ Florentinæ: In ciuitate Neapoli contrahuntur ducatis de carolenis, quorum centum viginti valent centum ſcutos Florentinos: In Hiſpanis contrahuntur marauedinis æreis, quorum 500. valent vnum ſcutum: In Gallia, Belgica, ſeu Flandria contrahuntur groſſis, quorum octuaginta valent ſcutum; In Britannia contrahuntur ſtallinis, quorum ſeptuaginta valent ſcutum: In Gallia contrahuntur marchis, quarum vna valet ſcutos ſexaginta quinque illius monetæ, ſi credimus Io. Bapt. Lupo in cap. nauiganti. §. 2. num. 17. verſ. aliqua modo. de vſur. inter tract. diuerſ. rom.

7. fol.

7.fol.138. & quòd cambia contrahãtur monetis currentibus in loco, in quo initur cambium, hoc eſt, quòd ſcutus marcharum ſoluatur ea moneta, quæ currit in loco, vbi fit emptio, & venditio, habes infra §.9.nu.25. & dixi ſup.nu.27.& adde quæ ſcripſi §.præced.q.5. num. 61.& ſeqq.

80 De omnium ferè monetarum nominibus vide Garzon. in plat. vniuerſ. diſcurſ. 142. verſus finem. De moneta ſterlingorum, eorumq; nomine, & origine vide Sarnenſ. ad reg.cancell.in reg. de val. exprim. &c. q. 9. verſ.ſolutio. in fine, & verſ.vt ſcias. De moneta floreni, de eius nomine, & origine videeundem Sarnen.ead.q.9.verſ.conſequenter. & de multiplici librarum ſpecie vide eundem eadem q. 9. verſ. libra turronenſium.

81 Monetæ vſus quando inceperit; quis fuerit primus, cuius nomen fuerit in moneta deſcriptum; quòd moneta fuerit etiam tempore antiquæ legis; & quòd prima moneta mundi fuerit fabricata à Thare patre Abrahæ ad requiſitionem Regis Nini, ſcribit Gig.tract. de crim. læſæ maieſt. rubr. qualiter & à quib.crim.læſ.maieſt.commit. q.62. num.6.7.& 8.tom.11.par.1.fol.47.&, quòd primum numiſma æreum fuerit à Iano percuſſum: quòd Lydij omnium primi nummum aureum, & argenteum percuſſerint: & aureus nummus Romæ fuerit percuſſus anno Vrbis 642.& dictus fuerit ducatus à Ducatu Romano, & argentum numiſma omnium primus ſignari docuerit Phedon, & Romæ argenteus nummus fuerit ſignatus circiter annum 483. breuiter refert, & ſequitur Gig. d.q.62.num.9.& ſeqq. & quòd multa ſecula abſque nummorum vſu tranſierint, citato Ariſt.ſcribit Sot.de iuſt.& iur. lib.6.q.2. art. 1.initio, & quòd Seruius, Romanorum Rex, primus ſignauerit æs nota pecudum, vnde pecunia dicta eſt, & poſtea fuiſſe ſignatum argentum anno Vrbis 585. citato Plin. ſcribit ibidem; ſed in his non inſiſto, hac breui, & conciſa relatione contentus, quia noſtro inſtituto non ſeruirent.

82 QVAERO vndecimo, an Princeps, cudens monetam, teneatur in foro conſcientiæ cudere de materia perfecta, in iuſto pondere, & ſub propria, non aliena effigie?

Reſpondeo, quòd tenetur in foro conſcientiæ, ex cap. 18. quanto, & ibi not. de iureiur. nam moneta pro ſui eſſentia requirit tria; primum, quòd conſiſtat in materia electa, & proba. l.1.ff.de contrahen.empt. & l.1.C.de vet. numiſm. pot. lib. 11. ibi, *probæ ſpeciei*. ſecundum, quòd habeat iuſtum pondus, d.l.1.C. ibi, *debiti ponderis*; tertium, quòd habeat formam, vt ſcribunt Abb. in d.cap.18. quanto. num.9. ibi, ſicut enim. Fab.de Mont.tract.de empt. & vendit. q. 5. principali ſub num. 2. & 3.tom.6. par.1.fol. 51. Martin.Lauden.tract. de monet.ſub nu. 9.q.10. & ſub num. 11. q. 14. tom. 12. fol. 203.Alber. Brun.tract.de monet.augm. in prima præſupp.num.13.verſ.iuxta prædicta. tom. 12. fol. 208. Teſs. Iun. eodem tractat. par.1.ſub num.5. & hæc eſt concluſio communis.

83 Declara primo hanc communem concluſionem, vt materia perfecta, & proba dicatur, quando moneta aurea cuditur de auro, argentea de argento, & ærea de ære, ſecus ſi cuderetur de alchimia, vel alio metallo, quia tũc Princeps damnificaret ſubditos, & alios, ad quos talis moneta perueniret, Alber. Brun.d.num.13. & diceretur eam fraudare, per ea, quæ poſt alios in fortioribus terminis ſcribit Abb.in d.cap.quanto. num.11. ibi, & primo quæro. de iureiur. & hoc non poteſt recipere controuerſiam.

84 Subdeclara primo hanc declarationem, vt ſit vera, quando Princeps monetam non auream, ſed alterius metalli, quod ſit minoris, inferiorisq; pretij, & æſtimationis, vellet expendi pro moneta aurea, ſeu monetam auream, mixtam argento, vel alio ære, vellet expendi tanquam monetam auream puram, quia tunc peccaret, & teneretur in foro conſcientiæ, per ea, quæ poſt alios notat Abb. in loco ſupra proximè citato; ſecus quando vellet eam expendi pro tanto, quanti iuſtè valeret; & ſic tantum pro tanto, quia hoc poſſet fieri, vt, loquendo de alchimia, ſcribit Fabian.de Mont. tractat. de empt. & vendit. q.5.princip.num.8.tom.6.par.1.fol. 52. &, quòd nummi ex corio, ex carta, ſimiliq; vili materia poſſint fabricari, & publico caractere inſigniti reijci non poſſint, refert, & ſequitur Teſs.Iun. tract.de augm.monet. num.13. par. 2.

85 Subdeclara ſecundo, vt non ſit vera quando Princeps ex aliqua iuſta, & vrgenti cauſa cuderet monetam æream pro moneta argentea, vt puta, occaſione belli, & dummodo Princeps extinguat illam monetam ſine damno populi, quia iſte diceretur caſus neceſſitatis, quæ non habet legem, & ideo

in

in Inſula Meliuetana tempore obſeſſionis,& belli cum inimiciſſimo hoſte, fuit percuſſa moneta ærea, quæ expenderetur, non tanquam ærea, ſed tanquam argentea, ſignato in ea valore, & cum iſtis verbis: *non æs, ſed fides*.

86 Declara ſecundo, vt iuſtum pondus in moneta dicatur, quando aurum, ſeu argentum monetatum non pluris valet in moneta, quàm in maſſa, ſed tantum valet in maſſa, quantum in moneta, quia expenſa monetationis debet fieri de publico, vt referunt, & ſequuntur Fab.de Mont. d. q.5. ſub num.2. ibi, ſecundo in pondere.tom.6.par.1.fol.51. & Teſs.Iun.tract.de augm.mon. nu.20. par. 1.& hanc eſſe communem opinionem Legiſtarum, ſcribunt Martin.Lauden. tract. de monet.num.6.tom.12.fol.203.& Curt.Iun. quem refert Moder.tract.de proceſs. execut. par.1. cap.10. ſub num.10.

87 Contra iſtam declarationem; quòd enim expenſa non ſit ſoluenda de publico; & ideo moneta non debeat eſſe tanta in pondere monetæ, quanta in pondere maſſæ non monetatæ, ſed debeant detrahi expenſæ, tenent cōmuniter Canoniſtæ in cap 18. quanto.vbi Abb.ſub num.11.de iureiur. eorumq; opinionem ſeruari de conſuetudine, ſcribit Martin. Laud. vbi ſup. & hanc eſſe communem opinionem Canoniſtarum, & declarationem contrariam malè ſeruari, ſcribit Alber. Brun.tract.de monet.augment.in prima præſuppoſit.ſub num.1.tom.12. fol. 207. & hanc opinionem videtur ſecutus Curt. Sen. tractat. de monet. num. 2. tom.12. fol.205. hancq; expenſam, quæ pro fabricatione monetæ requiritur, Principes deducunt, miſcendo certam paruam quantitatem inferioris metalli, tàm in moneta aurea, quàm argentea, & ſic imponunt ligam, idque iuſta conſcientia fieri poſſe, tradunt Canoniſtæ, vbi ſupra, eorumq; opinionem eſſe communem, refert Teſs. Iun. d. par. 1. num. 10. & demum hanc contrariam opinionem, te plenè diſcuſſa, & multorum iurium interpretatione adhibita, benè tuetur Couar.tract. de veter. collat.numiſm.cap.7. ſub num.5. ibi, nihilominus. iunctis num. 1. & ſeqq.tom.1. fol.705. 703. & 704. quem ſequitur idem Moder.d.cap.10.ſub num.10.& ab hac contraria opinione non diſcedit Io. Azor. de inſtit.moral.par.3. lib.10.tit.de camb. cap. 4. q.5. verſ.at enim dubitandum. & hodie in hoc nulla extat controuerſia; quia nemo ex officio debet habere damnum, Abb. vbi ſup. & in alio propoſito ſcripſi §.præcedenti,q.1. num. 73.

88 Declara tertio, vt iſta communis concluſio poſita ſupra ſub num.82. & duæ declarationes poſitæ poſt eam, num. 83. & 86. ſint veræ ex tribus cauſis: Prima propter vniuerſale commerciū expēdendi,& emendi etiam cum exteris, & inter exteros, & exteros ſub diuerſis Principibus; Secunda, vt tollatur occaſio falſificandi monetam, quæ occaſio tollitur, ſi moneta cudatur de proba materia, & in pondere iuſto, alias ſi moneta cuderetur de pelle, ligno, ſtanno, ſeu ære, & in valore longè vltra maſſam, multis daretur occaſio cudendi monetam ſub imagine Principis: Tertia propter variationem monetarum in earum augmento, & diminutione, quæ variatio procedit à pondere, & qualitate auri,& argenti; ſed, circumſcriptis iſtis cauſis, quia ſcilicet ſupponamus, commercium cum exteris non forè neceſſarium, ideoque monetam vnius Principis non eſſe neceſſariam in territorio alterius Principis, etiam vicini; remota etiam ſuſpicione falſificandi monetam; & ſuppoſita inuariabilitate monetarum, ceſſarent omnia, quæ diximus in cōcluſione,& declarationibus,& ideo poſſet moneta cudi in materia, & pondere pro valore, & pretio ad beneplacitum Principis, quia eſſet idem, ac ſi cuderetur cum omnibus requiſitis, & qualitatibus, de quibus ſupra ſub num.82. nam licet vſus monetarum ſit de iure gentium, tamen valor, & materia monetæ eſt de iure merè poſitiuo, vt in effectu ſcribit Couar.tractar.de veter.collat.numiſm.cap.7.ſub num.1.verſ.cæterum.tom.1. fol.703. vnde quiſquis valor conſtitueretur à Principe, remotis prædictis, & ſimilibus cauſis, quæ excogitari poſſunt, eſſet iuſtus.

Nota, ex hac declaratione poſſe conciliari contrarietatem, quam ſentit Couar. dicto cap.7. ſub num.1.verſ.cæterum.iunctis verſ. præceden.

89 Declara quarto, vt forma monetæ dicatur impreſſio effigiei Principis, ſeu inſigniorum Principis cum ſolita inſcriptione nominis, quia tunc illa forma in primis declarat cuius Principis ſit illa moneta, vnde CHRISTVS, vt retuli §.præced. q.1. ſub nu.195. interrogatus de illa ſuperſcriptione monetæ, reſpondit, *reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari*,&c. Abb.in cap.18.quanto.ſub num. 9.de iureiur.& de hac forma loquitur etiam

Alber.Brun.tract.de monet. augm. in princ. num.15.tom.12. fol.208. & iſta forma monetam authenticat, & publicam facit fidem, quòd eſt probæ materiæ, & iuſti ponderis, & tunc ſub iſta publica fide ſine alia experientia recipitur, & expenditur, & ideo ſi quis illam falſificaret in materia, pondere, vel forma, incideret in crimen læſæ maieſtatis, ſi eſſet ſubditus illius Principis, & non ſubditus committeret falſum, & furtum graue; ſed vlterius officinæ nummariæ aliorum Principum faciunt experimentum illorum nummorum, tàm aureorum, quàm argenteorum, & poſtea in eorum edictis illos appretiant in eorum dominio, iuxtà quantitatem, & qualitatem auri, & argenti.

90 QVAERO duodecimo, ad quem ſpectet imponere pretium monetis?

Reſpondeo, diſtinguẽdo duplicem vſum, ſeu functionem pecuniæ. Primus vſus eſt emptio actiua, quando pecunia emimus alias res, & iſte dicitur vſus proprius. Secundus eſt emptio paſſiua, quando pecunia ipſa emitur alia ſpecie pecuniæ, & iſte dicitur vſus impropriꝰ.

In primo vſu, nempè in moneta actiua emente, concludo ſine controuerſia, eius pretium, & valorem imponendum eſſe à lege, ſeu Principe, cuius iuſſu, & auctoritate moneta cuditur, vt apertè ſentiunt Card. Caiet.tract.de camb. cap.6.ſub num. 3. ibi, nec obſtat. tom.6.par.1.fol.406.Couar.tractat. de veter.collat. numiſm. cap.7. ſub nu. 3.concl.2.& ſub num.4.& 5.ibi, idcirco poteri. tom.1. fol. 704. & 705. Mich. Sal.ad D.Thom.2.2.poſt q.78. in diſput. de camb. q.3.art.1.ſub num.3.& 4.tom.2.fol.534.Io. Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.10. tit. de camb.cap 3. in vltimis verbis, & ſcribit clarè Teſſ.lun.tract.de monet.par.1. ſub num. 16.concl.2.& ſub num.68.& apertius par.2. num.13. & communiter omnes, & ab his non diſcrepat Romoal. Coli tract. de camb. cap.17.verſ.per intendere. quem retuli infra ſub num.94. & ſatis patet, quia eius auctoritate promulgantur vbique cridæ, & edicta de monetis.

91 Declara primo hanc concluſionem, vt Princeps, volens imponere iuſtum pretium, debeat ex generali conſuetudine, & ex his, quæ dixi ſupra ſub num.82. & ſeqq.æſtimare monetam iuxta copiam metalli, in quo cuditur moneta, ita vt, dempta etiam Principis æſtimatione, id eſt, dempto publico ſigno, Principis auctoritate impreſſo, adhuc illa moneta in maſſa eſſet eiuſdem valoris, detracto aliquo modico pro impenſa, quæ ad cudendã monetam requiritur, iuxta ea, quæ ſcripſi ſup.ſub n.87. verſ.contra. quare tempore, quo ſcripſit Sot.infra citatus, ducatus in Hiſpanijs valebat vndecim regalibus argenteis, quia, conſiderata copia vtriuſque metalli, quæ illic erat, hæc fuit legitima æſtimatio: at in Italia æſtimabatur duodecim carolenis, Sot.de iuſt.& iur. lib.6. q.9. art. vnico, col. 2. initio, fol. 607. quòd ſi Princeps, hac ratione non ſeruata, monetæ imponeret valorem, excedentem pretium metalli, tunc eius moneta, quia non eſſet iuſti ponderis, vel non eſſet probæ materiæ iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra nu.82.careret commercio, per ea, quæ dixi ſupra num. 88.

92 Declara ſecundo, vt Principis edictum, ſeu lex, imponens pretium monetæ, quæ eiuſdem Principis iuſſu cuditur, liget ſubditos ipſius Principis, aliosq; in ſuo dominio monetam illam contractantes; non autem eos, qui in alterius Principis dominio monetam illam negotiantur, quia illi ligantur lege condita ab illo Principe, in cuius dominio monetam ſoluunt, vel recipiunt; quare videmus, quòd Princeps, & Reſp. imponit pretium non tantum monetæ propriæ, ſed etiam monetis alienis, ſicq; cuiuſque Principis iuſſio vires non extendit vltra Principis iubentis ſtatum.

93 Declara tertio, vt populus aliquando ex vſu mutet monetæ valorem, à Principe impoſitum, hancq; mutationem ſæpe faciunt Genuenſes in ſcutis argenteis: & vbi populus, ſciente, & tolerante Principe, mutat, attenditur valor mutatus; alias attenditur valor impoſitus à Principe, vt dixi ſup.n.48.

Et hæc de primo vſu, de quo ſup.ſub n. 90.

94 In ſecundo vſu, nempe in moneta paſſiua, id eſt, moneta emenda, Doctores communiter concludunt, quòd Princeps, imponendo valorem monetæ non ſe intromittit de valore in hoc ſecũdo vſu; aut enim præſenti moneta emitur moneta abſens per viã cãbij de vno ad alium locum per litteras, præſertim nũdinarias, de quo cambio, & litteris nundinarijs ſatis egi §.præced.q. 5.nu.45.& ſeqq. & q.7.par. 1.num.6.& ſeqq. ferè per totam; & tunc eiuſmodi cambij, ſeu commutationis pretium videtur ſpectare ad arbitrium ſapientum, qui conſiderent qualitatem, & abundantiam numiſmatum, vt ſcribit Card. Caiet.

Caiet.tract. de camb.cap.6.num.3.in fine, tom.6.par.1. fol. 406. & latius explicaui gl. ſeq. num.13. & 14. quaſi valor pecuniæ abſentis quantus ſit propter expenſas, & pericula committatur arbitrio ſapientum, ideſt, bonorum virorum, qui omnia rectè conſiderent: aut emitur moneta præſens, tanquam merx, cum moneta pręſenti, & tunc numiſma poterit vendi, & emi vltra, & citra pretiũ taxatum à lege, dũmodo id, in quo receditur à pretio per legẽ, ſeu per Principẽ impoſito, ſit exiguum, Couar.tract.de vet.collat. numiſ. cap.7.ſub n.3.in 2.concl. quia numiſma habet taxatũ pretium in ſui primo vſu, de quo ſcripſi §. præcedenti, q.7.par.1.num.61. & quoad hunc vſum nulli licet tranſgredi eius æſtimationem, à lege taxatam, ſed in hoc altero eius vſu improprio, de quo etiam dixi eod.num.61.& 62. non habet taxatum certum valorem, Couar.eod.cap.7.num.4.in 3. concluſ. tom.1. fol.704. &, quòd aliud ſit valor nummi, & aliud æſtimatio accidentalis nummi; ſiquidem valor nummi datur à lege Principis, qui taxat pretium monetarum; ſed æſtimatio accidentalis, quæ oritur ab occaſionibus, & accidentibus temporis, eſt illa, quæ iudicatur à prudentibus, & peritis in arte negotiandi, hancq; accidentalem æſtimationem obſeruent negotiatores cambiorum, ſcribit Romoal. Coli tract. de camb. cap.17. verſ. per intendere. &, quòd habens nummos auri obryzi, poſſit eos vendere, aut permutare, veluti nummos, & fragmenta auri, & plus aliquid, quàm valeant, accipere ab eo, qui eis indiget ad inaurandum, curandum, & ſimilia, ſi illud plus ex materiæ ſuæ bonitate reuera valeant, aut eò, quia venditor, vendendo, amittit aliquam commoditatem, ſcribit, loquendo de lege, quæ prohibeat mutationem pretij pecuniæ, Nauar. in cap. nauiganti. num. 20. verſ.credimus. poſt verſ.decimoquarto.de vſur.& idem in effectu, ſi illud plus iuſto pretio ſit exiguum, ſcribit Sot. de iuſt.& iur.lib. 6. q.9.art.vnico, concl.1. col.2. fol.607. reprobans argumentum Ioannis Metinenſis de non excedendo pretio, quo taxatum eſt frumentum, & ſcribit etiam Couar.d.cap.7. ſub num.3. in ſecunda concluſ.& adde, quæ, loquendo de cambio minuto, ſcripſi infra num.124. verſ.declara. Et, quòd negotiator cambiorum poſſit commutare aureum cum quatuordecim, ſeu tredecim iulijs Italis, vel regalibus Hiſpanicis, quamuis Principis, ſeu Reip. auctoritate valeat ſolum duodecim iulijs, ſeu regalibus, quia lex Principis, vel communis æſtimatio, taxando pecuniæ æſtimationem, taxat illam, vt eſt pretium rerum venalium, non autem vt ipſa eſt res quædam per ſe vtilis, & commoda ad multa, ſcribit, ſoluendo hac diſtinctione quaſdam obiectiones, Io. Azor. de inſtit.moral. par.3. lib. 10. tit.de camb.cap.4.q.4.in ſecunda opinione. Et quòd nemo cogi poſſit ad dandum maius pretium, quàm ſit taxatum à Republica pro moneta; loquẽdo de moneta in ſuo vſu principali; & tamen propter alium ſecundarium vſum, & ſingulare intereſſe iuſtè poſſit aliquid amplius accipi, ſcribit idem Nauar. in man.confeſs.cap.17. nu.288. verſus finem, & quòd aurei eo reſpectu, quo ſunt merx, & campſibiles, ſeu commutabiles, & quoad effectum vendendi volenti eos emere, præſertim data eorum penuria, poſſint vendi maiori pretio, quàm ſit à Republica ſtatutum, & quòd in Vrbe, quamuis pretium ſcuti aurei, à Principe expreſsè ſtatutum, ſint vndecim iulij, & tacitè per conſuetudinem aſcenderit ad vndecim cum dimidio, tamen propter penuriam ſoleat cum quærẽte ſcutos aureos in auro commutari, additis vno, duobus, vel tribus obolis, ſiue baiocchis, licet nemo cogatur illo pretio accipere, ſcribit idem Nauar.eod.cap.17.num.295. verſ. in num. 63. & in d.cap.nauiganti. num.58.verſ.quare noui.& ſic impoſitio pretij, facta à Principe, eſſet forſan etiã quoad hunc ſecũdum vſum obſeruanda poſt factam commutationem, ſeu emptionem, nullo inter contrahentes conuento pretio, &, ipſis contrahentibus diſcordantibus, ita, quòd emens nolit monetam emere maiori pretio, quàm ſit à Principe taxata; ſecus, ipſis contrahentibus concordibus; ſicq; pretium monetæ in iſto ſecundo vſu videtur, ſicut aliarum rerum, & mercium, ſpectare ad ipſos contrahentes; & in hoc videntur Doctores communiter conuenire; vnde nos in ſimili videmus, quòd etſi pretium ſcuti marcharum imponatur à Magiſtratu, ad id deputato, vt dixi gl.ſeq.num. 13.& 14. & illud pretium dicitur, *al conto*, & illi pretio ſtare debent, qui, nullo inter ſe pretio conuento, cambirent, ſeu cambiorum intereſſe prætenderent; tamen poſſunt contrahentes de certo pretio vltra, & citra impoſitum conuenire, vt dixi §.præced.q.5. num.70.& q.7.par.2. ampliat.10. num.60. & ſeqq.

95 Ego, aliquantulum diſcedendo ab hac communi traditione, diſtinguo duos caſus.

Primus caſus eſt, an Princeps, imponendo valorem, & pretium monetæ, cenſeatur illum impoſuiſſe tàm monetæ actiuæ, ideſt, in primo vſu, prout eſt ordinata ad emendum res, & merces; quàm monetæ paſſiuæ in ſecundo vſu, prout, vti merx, poteſt emi, & vendi.

Secundus caſus eſt, an Princeps poſſit, ſi velit, imponere pretium monetæ etiam paſſiuæ, ideſt, in eius ſecundo vſu, prout eſt merx, & pretium impoſitum excedi non poſſit.

In primo caſu concludo cum communi opinione Doctorum ſupra citatorum, quòd Princeps, imponendo ſimpliciter pretium monetæ, cenſetur illud imponere ſolum quoad primum vſum, prout moneta illa eſt ordinata ad emendum actiuè; & non quoad ſecundum vſum, prout ipſa tanquam merx emi poteſt, ideoq; prohibitio, quam Princeps faceret, ne illa moneta poſſit expendi vltra taxationem, neque poſſit recuſari pro illa taxatione, non habet locum in moneta, conſiderata in ſecundo vſu.

96 Amplia hanc concluſionem, vt procedat etiam ſi Principis lex, ſeu edictum poſt valutationem monetarum vteretur eiuſmodi generalibus verbis prohibitiuis, vt in edicto Genuenſi, *ordinando, & commandando, che ogni perſona, di che ſtato, grado, qualità, & conditione ſi ſia, debbia oſſeruare le valutationi delle monete, di ſopra dichiarate, ne eccedere in qualſiuoglia modo il prezzo, ad eſſe come ſopra ſtatuito, ſotto pena della perdita della moneta, che ſi fuſſe data, ò ſpeſa, preſa, ò riceuuta, contrattata, ò negotiata, ò della valuta di eſſa moneta*; quia moneta adhuc
96 poſſet emi, & vendi pro maiori pretio; † ideoquè licet hoc edictum nummarium videatur prohibere, ne ſcutus auri in auro Italiæ poſſit contractari, & negotiari pro alio valore, quàm pro lib.4.ſol.7.d.6.monetæ Genuenſis; tamen poterit vendi, & emi maiori pretio; quia etſi illa verba: *contrattata, ò negotiata*: ſint generalia, & comprehendant monetam etiam quoad ſecundum vſum, prout eſt merx; tamen dicta verba non ſunt poſita inter verba diſpoſitiua, ſed inter executiua, ideoq; non operantur, & ſic non alterant diſpoſitionem, quæ eſt circa monetam in primo vſu, videlicet, monetam ementē, in qua loquitur diſpoſitio illius edicti, & verba diſpoſitiua debētattēdi, per ea, quæ in alijs terminis ſcribūt Natt.conſ.372.in quæſtione.n.14.& 16.& latius conſ.582. verba. n.1.& ſeqq. Bec.conſ.24.cum magnificus.n. 21.& conſ.111.etſi perlectis.nu.25.& conſequēnter toleranda eſt potius ſuperfluitas dictorum verborum, quàm diſpoſitio in ſuppoſito, Surd. deciſ.195. admiſſo. ſub num. 9. verſ.& non obſtat. & dixi in meo tract. de iudic. cauſ.&c. lib.2.cap.2. ſub nu.652.quare dum illud edictum mandat, quòd monetæ non poſſint expendi alio pretio, quàm ſtatuto in edicto, tunc diſponit, & poſtea, dum contrafacienti imponit pœnam, tunc reſpicit executionem; ſed prædicta verba; *contrattata, ò negotiata*, ſunt inter verba pœnalia; ergo non operantur in ſuppoſito.

97 Infero ex hac concluſione, ſic ampliata, quòd campſor cambij minuti, vendendo pecuniam campſuario, poteſt illam pluris æſtimare, quàm ſit æſtimata à Principe, hoc eſt, poteſt pro ſuo obſequio, & opera, quam campſuarijs in illo miniſterio locat, aliquam mercedem iuſtam, & honeſtam, ſeu lucrum accipere, vt, loquendò in campſore publico, ſeu Reip. miniſtro, ſcribunt Conrad. tract. de contract.q.99.concl.12.in 2. probatione, Silueſt.in verbo, vſura.4.§.7. Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb. per vſur. acquiſ. q. 6. verſ.ſi.dicas. col.3.ibi, confirmatur hoc. fol. 363.& q.9. initio, fol. 373. Nauar. in man. confeſs.cap.17.ſub num.288. verſ. in 19. & 20. Couar.tract.de vet.collat.numiſm. cap. 7.ſub nu.4. verſ.præſertim. fol.704. tom.1. & in hoc nemo diſſentit, &, loquendo in campſore priuato, ideſt, nō deputato à Rep. ſcribunt idem Conrad.ead.concl.12.& concluſ.5.Medin. vbi ſup.Sot.de iuſt.& iur.lib. 6.q.9.art.vnico, concl.2. verſus finem, fol. 608. Nauar. & Couar. in locis ſupra proximè citatis, idem Nauar. in cap. nauiganti. ſub num.19.verſ.decimoquarto. de vſur. & in iſto cāpſore intelligo, vt loquantur etiam Card.Caiet.tract.de camb. cap.1. ſub nu.1. tom.6.par.2.fol.405. Card.de Turrecr. in cap.nec hoc.num.3.& 4.14.q.4.& Io.Azor. de inſtit. moral. par.3. lib.10. tit. de camb. cap.4.q.2. dum Caiet. loquitur in campſore ad differentiam ſingularium hominum non campſorum, Card. de Turrecr. dum loquitur ſimpliciter de campſore, & Ioan. Azor. ſimpliciter in negotiatore cābiorum; quicquid dixerint Sot.& Couar.vbi ſupra, ſcribentes, quòd Caietanus tenet, licere

solum

ſolum illis, qui à Rep. ad id munus ſunt electi; nam Caiet. non ſe reſtringit ad campſorem, electum à Rep. ſed loquitur ſimpliciter in campſore, qui exercet artem campſoriam, Reip. miniſtrando, cuius campſoris duplicem nos conſtituimus ſpeciem; & in hoc ſtat fallacia Soti, & Couarruuias, qui campſoris nomine intelligunt ſolum illum, qui conſtituitur à Rep. & quod dicunt Sot. & Couar. procedit in terminis extenſionis, de qua infra ſub num. 101. verſ. extende.

Rationes, quare liceat campſoribus plus vendere, ſeu accipere, ſunt illæ, quas adduxi, & ſecutus ſum §. præcedenti, q. 1. num. 424. & ſeqq. & q. 7. par. 1. num. 44. & ſeqq. & in noſtris terminis Caiet. Conrad. Sot. & Azor. ſupra proximè citati.

98 Quantò pluris campſores vendere poſſint monetam, vide infra num. 123. & ſeqq.

99 Reſtringe primo hanc illationem, vt non procedat in campſore, ſalariato à Rep. Romoald. Coli tract. de camb. cap. 4. verſ. nota ſecondo. & expedire Reip. vt ex publicis redditibus ſoluatur aliqua merces ei, qui tale munus exercet, & in Regnis Hiſpaniæ ſancitum eſſe, quid pro permutatione pecuniarum accipi poſſit, ſcribit Nauar. in cap. nauiganti. num. 19. verſ. decimoquarto. de vſur.

100 Reſtringe ſecundo, vt non procedat in perſona priuata, quæ non ſit campſor, ſeu negotiator cum taberna, ſed faciat aliud exercitium, quia ſi contingat, vt is aliquando commutet, vtique, cum pro illa commutatione nullam faciat impenſam, nullumvè ſuſcipiat laborem, iuſtè aliquid exigere non poteſt, Card. Caiet. vbi ſupra, quem ſequitur Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 3. art. vnico, ſub num. 11. verſ. hæc perſpicua. & verſ. ſeq. fol. 539. to. 2.

Ratio huius reſtrictionis eſt, quia in campſore ſunt labor, & induſtria, pro quibus debetur ei merces; at in priuato remanet ſolum actus numerandi, qui non eſt mercennarius, ſed gratuitus, & ideo non conſideratur, quia contingit ſæpè, minus numerare campſorem, quàm accipientem; vnde potius accipienti, quàm campſori deberetur merces, ſi attenderetur iſte actus numerandi, Card. Caiet. tract. de camb. cap. 1. ſub num. 1. tom. 6. par. 1. fol. 405.

101 Contra hanc reſtrictionem tenent Conrad. & alij, quos citaui ſupra num. 97. verſ. infero. & citat etiam Io. Azor. d. cap. 4. q. 6. verſ. ſecunda ſententia. ſed ipſe fœdere diſtinctionis nititur conciliare hanc contrarietatem, vt reſtrictio procedat quoad illam mercedem, ſeu lucrum, quod debetur ratione publici officij, ſicquè non poſsit priuatus capere tantum, quantum poteſt publicus, rationibus ab eo adductis: contraria verò opinio procedat reſpectu pretioſioris, commodioris, & vtilioris pecuniæ, quam priuatus daret, & reſpectu alicuius laboris, quem in hoc ſuſciperet; quod idem repetit in priuato, qui cambit per litteras, cap. 5. q. 7. & cap. 6. in fine, q. 5. hocq; idem in effectu ante eum dixerunt Conrad. de contract. q. 99. in 5. concluſ. & Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 6. in fine, coroll. 3. verſ. ſequitur etiam. fol. 365.

Adde quæ ſcripſi infra num. 106. verſ. infero. & §. ſeq. gl. 3. num. 3.

Retenta, ſi placet, reſtrictione.

Extende eam, vt, attentis Ciuitatum ordinibus, qui ſolent mandare etiam ſub pœna, ne artes, & alia quædam exercitia fiant in Ciuitate, niſi ab ijs, quos ſuperior, ſeu Conſulatus artis admiſerit ad illam artem, ſeu exercitium, inter quas artes, ſeu exercitia connumeratur ars campſoria, etiam ad minutum, & proinde Romæ, vbi ſunt eiuſmodi ordines, ſoli Bancherotti, qui ſunt admiſſi, poſſunt exercere artem cambiendi ad minutum, & alij non admiſſi, ſi eam quoquomodo exercerent, non ſolum non deberent aliquid accipere, ſed vlterius inciderent in pœnas ſtatutas à Ciuitate, ſeu Superiore.

Circumſcripta autem hac extenſione.

Subreſtringe primo eãdem reſtrictionem, vt non procedat, quando commutãs numiſmata, minus dat, eò, quia numiſmata, quæ ipſe dat, ſibi commodiora erant; ſicut licet rem ex eo, quòd vendenti commodior eſt, carius vendere, quàm abſolutè valeat; vnde habens ducatum aureum, ſi à volente commutare paruam monetam, pro illo ſolidum vnum exigat, quia ille ſibi commodior, non peccat, Caiet. tract. de camb. cap. 6. ſub num. 4. tom. 6. par. 1. fol. 406. & facit, quod de re vendenda ſecutus ſum §. præced. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 62.

Secus ſi hæc commutatio ſit vtilis quidem quærenti commutationem, ſed commutanti ſit indifferens, quia tũc non ex eo, quòd quærenti eſt vtilis, poteſt commutans minus dare; nam ſicut ementis commoditas non auget pretium; ita neque vtilitas quærentis

commutationem habet rationem augendi pretium rei commutandæ, Mich.Sal. d.q.3. art.vnico, ſub num.11.verſ.ſed hac occaſione. fol. 540. & facit, quod de re vendenda ſcripſi ead.ampl.10.ſub num. 60. & 61. vbi videas.

Subreſtringe ſecundo, vt non procedat, ſi cum moneta vilis metalli cõmutaret monetam pretioſi metalli, puta, puriſſimi auri, quod valet ad multa alia præter legalem valorem, quia ſi in hac commutatione exigeretur aliquid exiguum vltra valorem legalem pro illa moneta pretioſa ratione metalli, & prout res eſt, non eſſet damnandum etiam in priuato, per ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num.94.& infra gl.5. ſub num. 117.

102 In ſecundo caſu concludo affirmatiuè, quòd Princeps poteſt imponere pretium monetæ etiam paſſiuæ, ideſt, in ſecundo vſu, prout eſt merx; & moueor, quia Princeps omnia poteſt, & nemo auderet ei dicere, cur ita facis? vt in alio propoſito dixi §. præcedenti,q.7.par.2.ampl.19. num. 39. & certè poteſt, quando, quod agit, iuſtè agit, maximè ſi publicam reſpicit vtilitatem,
103 † quia Princeps, alijq; Reges dicuntur tutores publici ſtatus, Senec. de clemen. lib. 1. cap 4. ſed, imponendo pretium iuſtum monetæ, etiam vti merx eſt, iuſtè agit, & reſpicit publicam vtilitatem: ergo. imò ex quò moneta eſt merx, & res venalis, vt ſcribunt Doct. quos citaui §.præcedenti,q.4. nu.29. & 30. & ſentiunt ij, quos citaui hic ſupra num.94.

104 † & Princeps non ſolum poteſt rebus venalibus imponere pretium, delegando hanc curam alicui, vt in l.1.§.vlt. cura. ff.de offic. præfect.vrb. cum ad Remp.eiusq; Gubernatores (penſatis neceſſitate mercis; copia, & inopia; eiuſdem negotiationis labore, cura, induſtria, periculis; venditorum, atque emptorum frequentia) ſpectet, ſua ſingulis mercibus pretia ſtatuere, Sot.de iuſt.& iur.lib.6. q.2.art.3. verſ.ad hanc.col.2. fol. 567. ſed imò, ſi ſit Princeps eccleſiaſticus, qualis eſt Pontifex reſpectu totius orbis, & quilibet Epiſcopus reſpectu ſuæ diœceſis, debet hanc curam habere, per ea, quæ notant Canoniſtæ in cap.1.de empt.& vendit.& ſcripſi §. præcedenti,q.7.par.1 num.54.& quòd ad Principem ſpectaret imponere pretium cambijs, ſcripſi gl.ſeq. nu.16. & nulla in hoc ſumenda
105 eſt diſputatio; † quare iuxta hanc concluſionem conſtitutio Regis Hiſpaniarum in Regno Caſtellæ, taxãdo pretia pecuniarum, & præcipiendo, ne illa vllo titulo augeri poſſint, his vtitur verbis: *que no paſſen, ni ſe vendan, ni commuten per mas en manera alguna, ſo las penas, &c.* vt refert Mich. Sal. ad D.Thom. 2.2. poſt q. 78. in diſput.de camb.q.3.art.1.num.13 concl.5.& verſ.probatur. & lex Caroli V. præſcripſit pretium moderatum, quo campſores ſuorum Regnorum cambirent, quamuis vſu recepta non fuerit, Nauar. in man.confeſs.cap.17. num. 290. verſ.& quòd attento. in fine.

106 Infero ex huius ſecundi caſus concluſione, Remp. & Principem poſſe interdicere cãbia minuta inter perſonas priuatas, prout lege cautum iamdudum eſſe in Hiſpania, hancq; legem, ſi recipiatur, obligare in conſcientia ſub reatu peccati mortalis, & eum, qui cambiret vnam monetam pro alia ſupra legalem æſtimationem, fieri reſtitutioni obnoxium, ſcribit Sot.de iuſt.& iur. lib.6.q.9. art.vnico, in fine. concl.3 fol. 608.

107 Extende primo hanc concluſionem, vt procedat etiam in ſcutis marcharum, qui emuntur, & venduntur in nundinis, ſeu pro nundinis per viam cambiorum, & recambiorum, iuxta ea, quæ ſcripſimus §. præced. q.5.ſub num.53.& ſeqq. & ſæpè alijs in locis, quia etſi illi ſcuti ſint ficti, & imaginarij, & conſequẽter alicui Principi damnum non inferatur, cum eiuſmodi moneta nullius ſit Principis, tamen omnes Principes de iniuſto pretio conqueri poſſunt, quia ex hoc pretio multi & in magna quantitate poſſunt lædi; imò, ſi circa aliarum rerum, & mercium pretium cura Principis eſſet voluntaria, circa pretium iſtorum ſcutorum deberet eſſe neceſſaria. Sed difficilis eſt res, quia in emporijs pretia mercium variantur ex copia, & inopia ipſarum mercium, quam copiam, & inopiam noſcunt ſolum ij, qui in illis mercibus negotiantur: vnde cum Princeps à peritis informationem ſumere debeat, res redit ad eoſdem.

108 Subextende hanc extenſionem, vt ad Principem eccleſiaſticum, qui eſt ſummus Pontifex, ſpectet non ſolum imponere pretium cambij, magis quàm pretium aliarum mercium, vt dixi, ſed ad eundem ſpectet decernere de modis, & qualitatibus, quibus contrahi debeat cambium, præſertim nundinarium, tum quia iſte contractus cambij præ cæteris omnibus alijs impotentis debitoris ſubſtantiam crudeliter deuorat, conuertendo circulari ſuperfœtatione intereſſe

in

Digitized by Google

in capitale, vt ſcripſi infra §.6.gl.1.num.17. & §.7.gl.2. nu.39. & 40. tum quia iſte contractus cambij eſt valdè ſuſpectus de mutuo vſurario, vt oſtendi §.præcedenti,q.7.par.1. num. 21. & ſeqq. & alijs in locis; & mutui vſurarij prohibitio procedit à lege naturali, & diuina, & præſertim à lege CHRISTI, vt oſtendi §. præced. q.1.num.401.& ſeqq. & ad Papam, vti Chriſti Vicarium, ſpectat cognoſcere,an & quando contractus cambij contineat mutuum vſurarium, quia ad ipſum ſpectat interpretario iuris diuini,vt in alio propoſito ſcribit Albert.tractat. de agnoſc.aſſert.cathol.q.21. num.37. & ſeqq. tom.11.pat.2.fol.72. & ſcripſi in meo tract. de iudic.cauſ.&c. lib.2. cap 9. num. 382.& ſeqq. Et licet Pij IV. & V. legem propterea huic contractui præſcripſerint, tamen, ſuccreſcente hominum malitia,hodie plura forſan inſurgunt dubia,quàm forſan inſurtexerint tunc temporis; vnde,ſi ſummus Pontifex clarius declararet, multum Chriſtianorum conſcientijs, animarumq; ſaluti conſuleret, ſic etiam ipſis negotiatoribus deſiderantibus.

Extende ſecūdo, vt vbi Princeps pretium impoſuerit, campſor illud in campſuarij damnum alterare non poſsit; quia etſi ipſi pecuniam, vti mercē, negotientur,tamen,& vti merx, eſt à Principe æſtimata, vnde ſicut frumentum,lege ęſtimatum,pluris vendi,vel permutari non poteſt, ita neque pecunia; & certè de hac extenſione non poteſt dubitari, quia alias vana redderetur concluſio, quam poſui ſupra num.102.& ſeqq.

110 Reſtringe primo hanc extenſionem, vt quandoque procedere non poſsit in pretio, impoſito monetæ aureæ,ſępè quādo magna ſumma monetæ aureæ ſoluenda ſit, & aureæ monetæ ſit inopia, & eorum, quibus ſolui debet, multi intereſſe poſsit, ſi in alia ſolueretur moneta; cum moneta aurea ſit minus grauis, minori includatur ſpatio, facilius tranſportetur, citius, & ſecurius numeretur, vt ſcripſi etiam infra gloſ. 5. ſub num. 117. eiusq; materia ſit ſemper pretioſa, & ad plurima alia vltra commoditatem expendendi ſit vtilis, vt dixi §.præcedenti, q.4.num.28. & tandem propter eiuſmodi commodiores, & vtiliores vſus, ij, qui merces vendunt, ſæpe cariori vendant pretio, ſi eis ſoluatur moneta argentea, aut ærea, quàm ſi aurea, vt dixi infra ſub nu. 116. quia iſto caſu poſſumus, ſoluendo aureæ monetæ valorem, recedere à pretio, per Principem monetæ aureæ impoſito, per ea, quæ ſcripſi d. q. 4.

111 nu. 28. † Nec in iſto receſſu conſiderandam cenſeo,vt Doct.malè videntur arbitrati, copiam, vel inopiam auri, ſed ſolum intereſſe creditoris, vt dixi; nam copia, & inopia rerum, ſeu mercium æſtimandarum eſt conſideranda, quando illis mercibus pretium imponitur, ſed poſtquàm eſt impoſitum, & creditori ex non traditione mercium, ſibi debitarum, intereſſe emergit, non eſt conſideranda copia, vel inopia mercium, ſed intereſſe, quod verè emergit, & quamuis hoc intereſſe ſit difforme, ita vt pluris interſit vnius, quàm alterius; nam maius patitur intereſſe, ſeu damnum, qui ſub pœna,quàm qui ſine pœna auream monetam ſoluere tenetur; tamen mercatores, & negotiatores monetæ aureæ emendæ pretium ad vnam vniformitatem reducunt pro omnibus, & illud ſub hoc copiæ, & inopiæ auri prætextu augent, & minuunt ad eorum arbitrium, illudq; eſſe Plateæ pretium conſtituunt; vnde ij, qui plurium, & in magna ſumma monetæ aureæ ſunt creditores; conficta auri penuria, maiorem ſatis conſequerentur ſolutionem,quàm eis ſit debita: quod ſi ita eſſet, occurrendum eſſet huic fraudi.

Infero notabiliter ex hac reſtrictione, dum dixi, in moneta aurea emenda vix aliquando ſtari poſſe pretio, à Principe impoſito, infero inquam, ex hoc, quòd ſi obligatus ſoluere in ciuitate Genuæ ſcutos 5000. auri in auro Italiæ, offerat ſoluere illorum valorem in ſcutis argenteis Genuenſibus, quorum valorem Reſp.ęquauerit valori ſcutorum auri in auro Italiæ, & hos ſcutos argenteos offerat, eò quia ſcutos aureos non habeat,neque qui eos ſibi vendat, inueniat, & ad cogendum,vt quis eos ſibi vendat, officium iudicis non competat;& creditor illos accipere recuſet, cum ſcutus argenteus Genuenſis in valore currenti expēdatur minori pretio, quàm ſcutus aureus; & conſequenter creditor pateretur dānū; poterit iudex, ſuper hac diſcordia aditus, debitorem alternatiuè condemnare ad ſoluendum ſcutos 5000.auri in auro Italiæ iuxta obligationem, vel illorum valorem currentem, quamuis ſit maior illo, qui eſt à Republica impoſitus; & ita condemnando, non dicetur contrauenisse, ſeu iniuriam feciſſe pretio, impoſito à Republica; & dico amplius, quòd quoquo modo aliter ferret ſententiam, ſeu debitorem con-

condemnaret, iniuſtiriam faceret, vt modo, adducendo caſus condemnationis, oſtendam.

112 Aut enim condemnat debitorem ad ſoluendum in alia ſpecie moneræ, puta, in ſcutis argenteis, ſeu ſimpliciter ad ſoluendum valorem ſcutorum aureorum, à Principe in eius edicto taxatum; & iſto caſu iudex infert grauamen, facitq; iniuſtitiam creditori; quia omnes, artenta etiam conſuetudine, concordant in hoc, quòd debitor in certa ſpecie pecuniæ non poſſit ſoluere in alia ſpecie, etiam æquiualenri, inuiro creditore, qui in illa alia ſpecie damnum pareretur, l. 99. paulus. & ibi Bar. num. 3. & alij communiter, ff. de ſolut. Abb. in cap. 18. quanto. ſub num. 15. ibi, aut fuit ſimpliciter. de iureiur. Papien. in pract. in form. libell. in act. hypoth. in gloſ. relaxandum. num. 2. verſus finem, fol. mihi 772. Mart. Lauden. tract. de monet. ſub nu. 5. & num. 24. Curt. Sen. eod. tract. num. 23. Alber. Brun. tract. de mon. augm. in 2. præſuppoſ. ſub num. 1. 2. 3. & ſeqq. & præſertim ſub num. 5. ibi, & prædicta. tom. 12. fol. 203. & ſeqq. Couat. tract. de vet. collat. numiſm. cap. 7. §. vnico, num. 1. Boſs. tract. crim. tit. de monet. num. 2. Neuiz. conſ. 49. ex ſententia. num. 14. ibi, facit quia. Gabr. in concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concluſ. 2. in fine, limit. 8. num. 28. Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. pàr. 1. cap. 10. ſub num. 13. &, quòd debitor non poſſit ſoluere in alia forma, quàm in pecunia mutuata, ſi inrerſit creditoris, ſcribit Thom. Parpal. in l. cum quid. nu. 26. verſ. & in quantum. in fine, ff. ſi cert. pet. inter Repeten. tom. 2. fol. 52. &, quòd debitor debeat ſpeciem pecuniæ, quam debet, emere omni pretio, & creditor poſſit reperire amicum, babentem illam ſpeciem pecuniæ, & dicere debitori; emas iſtam pecuniam, & ſatisfacias mihi, ſcribit Teſs. Iun. tract. de monet. augm. ſub num. 80. & 81. par. 1. Imò Rebuff. ad conſtit. Franc. tract. de litter. obligat. art. 5. gl. 1. ſub nu. 5. verſ. ſi verò. tom. 1. fol. 125. ſentit, ſolutionem eſſe faciendam in moneta promiſſa, non aliter conſiderato, an creditor ſit, vel non ſit damnum paſſurus, licet prius ſub num. 3. verſ. quid ſi debitor. conſideret, an creditor ſit damnum paſſurus, quod æquius videtur, & pro plena huius propoſitionis explicatione adde quæ ſcripſi infra gl. 5. num. 102. & ſeqq.

113 Sed creditor, cui ſoluerenrur ſcuti argentei, pateretur damnum, tum quia ſcutus aureus ſecundum valorem currentem eſt pretioſior, vt dixi ſupra ſub num. 111. verſ. infero. & infra ſub num. 116. verſ. quia. tum quia eius valor latius ſe extendit, quàm valor ſcuti argentei, ſiquidem ſcutus aureus expenditur in tota Italia, & extra, non autem ſcutus argenteus: Ergo eiuſmodi ſententia, ſeu condemnatio grauaret creditorem, ideoque eſſer iniuſta.

114 Aut condemnat debitorem ad ſoluēdum
præcisè ſcutos aureos, quos ſi nō ſoluat, mādat eum carcerari; & iſto caſu grauat, facitq;
iniuſtitiam debitori dupliciter: primo, quia
ſi eos non habeat, neque poſſit habere, condemnaret eum ad impoſsibile, ad quod nemo
tenetur, l. 145. impoſsibilium. ff. de reg.
iur. ideoque ad id condemnari non poteſt;
hincq; eſt, quòd licet obligatus præcisè ad
aliquod factum, à qua obligatione propterea
ſe per præſtationem intereſſe eximere non
poſsit, vr puta, quia ita diſponat lex, prout
diſponi lege regia Hiſpanica, ſcribit Io. Guter. tract. de contract. iurat. cap. 39. de obligatis ad factum, num. 5. verſ. iure tamen.
tom. 6. par. 2. fol. 85. vel quia ſir obligatus
cum iuramento, per ea, quæ ſequitur idem
Guter. eod. cap. 39. num. 6. cogatur præcisè
adimplere, ſi id facere poſsit, vt loquitur
idem Guter. ſub d. nu. 5. in pluribus locis, &
præſertim verſ. quarto pro hac. & verſ. quāuis. vtrobique in fine; tamen ſecus eſt, ſi non
poſsit, quia tunc is, qui iurauit facere, & non
facit, non eſt periurus, & excuſatur, cap. 10.
querelam. & ibi Gl. in verbo, neceſsitate. &
cap. 17. breui. & ibi Gl. in verbo, difficultas,
de iureiur. Corſet. tract de iuram. &c. q. 8.
priuil. 15. ſub num. 40. tom. 4 fol. 362. & Io.
de Selu. tract. de iureiur. par. 3. q. 1. fallen. 21.
num. 62. eod. tom. fol. 353. & adde quæ ſcripſi infra gloſ. 5. num. 130. Quòd autem in
caſu noſtro debitor non habeat, eſt ſupponendum in facto, & quòd non poſsit habere, patet, quia qui ſibi eos vendat, non inuenitur; nam vel vult eos emere pretio edicti;
& tunc venditor non inuenitur propter modicitatem pretij, attento maiori valore currenti; vel vult eos emere pretio currenti, &
minus inuenitur propter timorem pœnæ,
impoſitæ ab edicto: & hæc quoad primam
115 iniuſtitiam. † Secundo grauat, & facit iniuſtitiam, quia omnis iuſtitia, omniſq; æquitas poſtulat, vt debitor, qui non poteſt ſoluere in forma præciſa, in qua eſt obligatus,
valeat, ſe liberare, ſoluendo in æquiualenti,
& ſuſ-

& ſufficere debet, quòd ipſe alleget, ſibi difficile eſſe, adimplere in forma præciſa, & ideo offerat ſatisfacere de eo, quod intereſt ob nõ adimplementum & creditor, qui tunc aliud peteret, eſſet in malitia. Io Guter.d.cap.39. num. 5. verſus finem, verſ. quamuis. fol. 85. ergo iudex, qui condemnaret præciſè, dupliciter grauaret.

116 Non obſtat, quòd hæc ſententia videatur contra Principis legem, quæ quantumuis rigoroſa eſt ſeruanda, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 17. limit. 48. num. 11. & S. præcedenti, q. 1. num. 507. in fine.

Quia reſpondeo, quòd etſi illa Principis lex, ſeu edictum taxet pretium tam monetæ empturæ, quàm monetæ emendæ, & creditor videretur ſcutos aureos, ſibi debitos, quaſi breui manu habuiſſe à debitore, & poſtea ei eoſdem vendidiſſe, tamen illud edictum non comprehendit caſum firmatæ illationis, quia cum lex debeat interpretari, ne alterum lædat, S. iuris præcepta. Inſtit. de iuſt. & iur. hoc edictum, mandando, ſeruari pretia, in eo taxata, ſupponit ex neceſsitate, quòd nemo ex illo pretio iniuſtè læditur: ſed in caſu firmatæ illationis creditor valdè læderetur, quia ſi vellet, vt poteſt, emere, ſeu negotiari extra ſtatum Genuenſem, non expenderet ſcutum argenteum pro ſol. 96. vt expenderet ſcutum aureum; imò etiam in dominio Genuenſi non inueniret, qui ei tantam mercem daret pro ſcuto argenteo, quantam daret pro ſcuto aureo: ergo illud edictum non poteſt comprehendere hunc caſum, quia læderet ius, & iuſtitiam creditoris, cogendo eum ad recipiendum ſolutionem in alia ſpecie, in qua damnum pateretur, niſi eam reciperet in valore currenti: quare loquitur, & procedit illud edictum in cæteris caſibus, in quibus non includitur hoc euidens damnum, & iniuſtitia; & nos omnem interpretationem adhibere debemus, vt lex iniquitatem, & iniuſtitiam non contineat: hincq; dicimus, quòd ſummum ius, ſumma iniuria, vt dixi S. præced. q. 1. num. 18.

117 Confirmatur hæc reſponſio, dum ad excludendum damnum creditoris dicimus, eum non teneri ad recipiendam monetam in valore, impoſito à Principe, quia in ſimilibus creditor non tenetur recipere à debitore monetam, de proximo reprobandam in aliqua parte, quia, ſi vellet ea moneta aliquid à mercatore emere, mercator, ſciens imminere illius diminutionem, vel negabit habere merces, quas petit, vel carius vendet, vt ſequitur Neuiz. conſ. 49. ex ducali. ſub num. 16.

118 Declara primo eandem illationem, dum dixi, quòd creditor ſcutorum aureorum non cogitur accipere ſcutos argenteos, vt procedat, etiam ſi debitum eſſet annuum, & debitor pro primo, ſecundo, & tertio anno ſoluiſſet ſcutos argenteos, quia adhuc creditor in ſequētibus ſolutionibus poſſet debitorem cogere ad ſoluẽdum in ſcutis aureis, per ea, quæ de citato, qui nõ oppoſuerit de ferijs in alijs citationibus, ſecurus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 5. num. 168. & de citato, qui ſemel paſſus eſt, ſe per reſcriptum apoſtolicum trahi vltra duas dietas, ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 17. limit. 6. memb. 7. ſub nu. 86. verſ. confirmatur.

119 Nec obſtat, quòd in materia valoris monetæ talis præſumatur facta promiſsio, qualis oſtendirur facta ſolutio, cum nulla poſsit eſſe melior declaratio, quàm ea, quæ ſumitur ex his, quæ poſtea re ipſa, & longo vſu ſeruata ſunt, vt ſequitur Rot. diuerſ. deciſ. 60. ſeu verius 760. cum alias. num. 1. & 2. in Rom. prætenſi cenſus, ven. 11. Decembris 1598. coram R.P. D. Orano inter impreſſas Lugduni anno 1612.

Quia reſpondeo præſumptiones, & declarationes habere locum in re dubia, vt loquitur Rota, at nos ſupponimus caſum clariſsimum, in quo ceſſant præſumptiones; & ita videtur dixiſſe ead. Rot. diuerſ. decil. 688. cum ſixrus. verſus finem, ſub num 6. ibi, nec huic ſententiæ. in Aretina penſ. ven. 20. Februar. 1598. coram R.P. D. Litta inter eaſdem impreſſas Lugduni.

120 Declara ſecundo (dum dixi, debitorem eſſe cogendum ad ſoluendum præciſè in moneta debita, ſi illam poſsit habere, alioqui in æquiualenti) vt ſi ſit debitor ſcutorum auri in auro Italiæ, & velit ſoluere in duplis auri in auro Italiæ, dicatur ſoluere in ſcutis auri in auro, & creditor illam ſolutionem recuſare non poteſt: & è conuerſo, ſi, deficientibus ſimplicibus ſcutis auri in auro, poſsit habere duplas, debet ſoluere duplas, & non admitti ad ſoluendum in alia ſpecie monetæ æquiualentis; quare, ſi quis debeat ſcutos 500. auri in auro, & ſoluat, ſeu ſoluere poſſit duplas 250. dicetur ſolutio in ſpecie præciſa, quia dupla in pondere, valore, bonitate intrinſeca, & extrinſeca ſunt duo ſcuti auri in auro.

Declara

121 Declara tertio (dum dixi, debitorem admitti ad ſoluendum in moneta æquiualenti, quando non poteſt babere monetam, in qua eſt præciſè obligatus) vt dicatur eam non poſſe habere, quando eam habere non poteſt in loco, in quo debet eam ſoluere; quare ſi debeat in Ciuitate Aretij ſoluere duplas Hiſpanicas, & in Ciuitate Aretij non reperiantur, ſed reperiantur Genuæ, vel in Hiſpaniis, dico, quòd quoad hunc caſum diceremus, debitorem non poſſe eas ſoluere, quia non reperiuntur: paria enim ſunt iſto caſu impoſſibilitas, vel difficultas; hancq; declarationem habes etiam de mente Rotæ diuerſ.d. deciſ.688. cum ſixtus. num. 5. verſ. quouerò ad ſecundam partem. iuncto initio deciſionis, in Aret.penſ. ven. 20. Febr.anno 1598.coram R.P.D. Litta in impreſſis Lugduni anno 1612.

122 Declara quarto, vt in omnem caſum, in quem debitor non poſſit ſoluere monetam, quam debet præciſè,& ideo eſt admittendus ad ſoluendum æquiualentem, vt tunc teneatur ſoluere æquiualentem, in qua minus diſcedat ab ea, quæ eſt in obligatione: vnde ſi debet ſoluere monetam aureã vnius formæ, & ipſe habeat ſolũ in alia forma, debet potius eam ſoluere in alia forma, quàm admitti ad ſoluendum in alia ſpecie metalli; quòd ſi nullatenus babeat monetã auream, ideoq; ſit admittendus ad ſoluendum in alia ſpecie metalli, debet ſoluere æquiualentem potius in argentea, quàm ærea; tum quia argentum eſt magis proximum auro, quàm ſit aliud metallum, & in habentibus aliquem ſymbolum facilior eſt trãſitus, tum quia contractus eſt lex inter partes, ſed ea, quæ ſunt contra legem, interpretamur, quominus à lege recedamus; ergo ſic etiam interpretari debemus ea, quæ ſunt contra contractum; & pro hac declaratione facit, quod ex Teſ.lun. retuli infra gl.5.num.127. ampliat.2.

123 Reſtringe ſecundo eandem ſecundam extenſionem poſitam ſupra num.109. (dum dixi, quòd Princeps poteſt imponere pretium monetæ etiam paſſiuæ in ſecundo vſu cum probibitione, ne quis illud pretium alteret) vt illa pretij impoſitio, & prohibitio non habeant locum in campſore cambij minuti, publica auctoritate, & ſine ſalario deputato, quia is poterit aliquod exiguum, & licitum accipere à campſuario, qui cambium quærit; nam cum Princeps hoc officium illi conceſſerit ſine ſalario, non eſt veriſimile, quòd voluerit prohibitionem ad illum extendere, vt non poſſit monetæ collybum accipere pro ſuæ indemnitatis conſeruatione; alias illud officiũ eſſet illi damnoſum, quod non eſt dicendum, quia eſſet lex irrationalis: ſecus ſi habeat à publico ſalarium, quia tunc nihil vltra poſſet accipere, etiam ſi pretium eſſet impoſitum pecuniæ ſolum in primo vſu, & non in ſecundo, teſtibus his, quos ſecutus ſum ſupra num.99. reſtrict.1.

124 Declara hanc reſtrictionem, vt, ſuppoſito caſu, in quo campſor poſſit pluris vendere (vt puta, quia pretium ſit impoſitum monetæ in primo vſu tantum, vel quia, ſi ſit impoſitum etiã in ſecundo, campſor ſit à Principe, ſeu Republica deputatus ſine ſalario, & ſic ſuppoſitis terminis habilibus) illud plus, quod campſor pro commutatione, ſeu cambitione numiſmatum poteſt accipere, non debeat excedere id, quod publica auctoritate, ſeu lege, aut communi hominum æſtimatione eſt taxatum, Io. Azor. de inſtit. moral. par.3.lib.10.tit.de camb.cap.4.q.3.& debet eſſe tenue, ne fraudibus locus aperiatur, vt dicunt Sot.de iuſt.& iur.lib.6. q.9. art. vnico, in 2.concl.col.3.fol.608. & Couar.tract. de veter.collat. numiſm. cap.7. ſub num. 4. verſ. tertia concluſio. in fine, fol.704.tom.1. &, quòd illud augmentum debeat eſſe exiguum, ſcribit etiam ſub num.3. verſ.ſecunda concluſio. & de aliquo exiguo loquitur etiam Nauar.in man.confeſs.cap.17. ſub num. 288. verſ. in 19. & 20.&, quòd nummularius, cum dat monetam auream, & recipit æream, exigat duos, aut tres nummos æreos, cum verò dat æream pecuniam, & recipit auream, accipiat ſibi vnum, aut duos nummos æreos, ſequitur idem Azor. d. cap. 4. q. 8. in fine.

125 Subdeclara banc declarationem, vt in taxando lucro campſoris pro cambio minuto debeat baberi non ſolum ratio impenſarum in quærendis, parandis, & aſſeruandis pecunijs, iuxta ea, quæ, generaliter loquendo de campſore, retuli, & ſecutus ſum S.præced.q. 7.par.1.num.42. in fine, 44. & 45. & in terminis de campſore cambij minuti ſcribit Io. Azor.de inſtit.moral. par.3. lib. 10. tit.de camb. cap.4. q. 3. ſed etiam alicuius lucri; quare debet ſe nõ ſolum conſeruare indemnem ab impenſis, & laboribus, ſed vlterius debet aliquid lucrari, Io.Azor.in loco ſupra proximè citato, quia quotquot aliquod exer-

exercitium faciunt, intendunt in eo aliquid lucrari; quod lucrum eis debetur, tum vt homines ad exercitia, quæ Reip. vtilia ſunt inuitentur, tum vt aliquid pro ſuis futuris neceſsitatibus, pro conſanguineis, & pro amicis acquirant.

126 Extende eadem declarationẽ, eiuſdemq; ſubdeclarationem, loquentes in campſore cambij minuti, vt habeant locum in cæteris campſoribus, & negotiatoribus cambiorum, quia etiam iſti propter eandem rationem impenſarum, laborum, & periculi poſſunt aliquid plus exigere, quàm valeat pecunia commutata, iuxta ea, quæ ex Archiepiſc. Floren. Io. de Anan. Io. Bapt. Lup. Laur. de Rodulph. Io. à Capiſtr. & Nauar. ſecutus ſum §. præced. q. 7. par. 1. num. 42. in fine, 44. 45. & q. 1. num. 424. & illud plus non ſolum debet correſpondere, & æquipollere impenſis, & laboribus campſoris, ſed etiam debet in aliquo exiguo excedere ratione lucri, quod etiã huic campſori eſt permittendum, vt dixi num. præced. & ita in ſpecie firmat Io. Azor. d cap. 4. q. 4. verſ. ſecunda opinio. & quòd iſti campſores poſsint propterea recipere 100. in vno loco, & facere campſuario ſolui in alio loco ſolum 95. ſi ita ſit conſuetudo generalis mercatorum, & non excedat nimis modum, ſcribunt Bal. Io. de Anan. & Petr. de Vbal. quos ſecutus ſum d. q. 7. par. 1. num. 43.

127 QVAERO decimotertio, ad quid teneatur campſor, ſeu quiſquis ſit, qui fabricauerit, vel expenderit monetam falſam.

Reſpondeo, diſtinguendo aliquot caſus, in quibus me breuiter expediam, quia non eſt materia huius tractatus.

Primus caſus eſt: qua pœna puniatur, qui monetam raſerit, tinxerit, finxerit, adulterinam conflauerit, falſamvè fabricauerit: & iſto caſu, & loquendo de iure communi, dico pœnas eſſe varias; nam l. 8. quicumque. & l. ſeq. ff. ad l. corn. de falſ. imponunt pœnam falſi, &, ſi liber eſt, mandant eum damnari ad beſtias; ſi verò ſeruus, affici vltimo ſupplicio; quod aduertit etiam Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 4. q. 10. ſed l. 1. C. de falſ. mon. imponit pœnam capitis, & l. 2. C. eod. declarando, eſſe crimen læſæ maieſtatis, imponit pœnam ignis cum confiſcatione bonorum, aliaſq; pœnas; verum an hæ ll. C. corrigant citatas ll. ff. & quomodo concordentur, vide Gl. & clarius Salyc. in d. l. 2. ſub num. 2. oppoſ. 2. C. de falſ. mon. & quòd falſificans Regis, vel Principis monetam, incidat in crimen læſæ maieſtatis, ſequitur Gig. tractat. de crim. læſ. maieſt. rubr. qualiter & à quib. crim. læſ. maieſt. committ. q. 62. num. 1. tom. 11. par. 1. fol. 42. Loquendo autem de iure municipali diuerſarum Ciuitatum, dico, pœnas eſſe magis diſtinctas, & claras, vt videre eſt in ſtatut. Vrbis lib. 2. cap. 44. & 45. & in ſtatut. crim. Genuæ lib. 2. cap. 31. & in ſtatut. Lucæ lib. 4. cap. 86. & 87. quæ ſtatuta volui adduxiſſe, quia ſunt quaſi interpretatiua iuris communis, & ideo cum eorum diſpoſitione multum concordat conſuetudo, & praxis, quam iudices maleficiorum in hoc crimine ſeruant.

128 Et aduerte, quòd falſam monetam dicitur fabricare etiam qui fabricat monetam probam, & iuſti ponderis, ſi is cudendi monetam ius non habeat, ideoq; per legem punitur, Io. Ferrar. in vſib. feud. lib. 5. cap. 7. verſ. monetam. tom. 10. par. 2. fol. 116. col. 1. in vltimis verbis. & col. 2.

129 Hæc pœna læſæ maieſtatis non habet locum contra non ſubditum, Bal. in d. l. 2. in fine, C. de falſ. mon.

130 Sed tamen à quouis, & vbiuis locorum hoc delictum committatur, ſemper eſt grauiſsimum, & acrem de eo Principes ſumunt vltionem; quare qui hoc delictum committit, is in primis non eſt tutus in dominio ſui Principis, ſi ibi illud commiſerit, quia incidit in crimen læſæ maieſtatis, vt dixi: ſecundo non eſt tutus, ſi illud in alterius dominio commiſerit, quia delinquens ſortitur forum iudicis, in cuius territorio delinquit, quamuis nulla ratione ſit eius ſubditus, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 40. ſub num. 6. & ſeqq.
131 † imò quia fabricans monetam falſam, dicitur committere plura furta, dicitur committere furtum non ſolum in loco, vbi monetam illam cudit, ſed etiam in dominio Principis, cuius monetam falſificat, quia facile eſt, vt illam libentius, quàm cęteri, accipiant, qui illius Principis ſunt ſubditi, & ſic illud furtum ſe extendit etiam ad dominium illius Principis, ſiquidem delinquens dicitur delinquere non ſolum in loco, vbi committit delictum, ſed etiam in loco, ad quem extendit effectum delicti, & non ſolum vbi initiat, ſed etiam vbi perficit, ad notata in varijs quæſtionibus per Bar. in l. 3. libellorum. num. 7. ff. de accuſ. & copioſè per Abb. in cap. vlt. num. 25.

num. 25. & ſeqq. de for. compet. & Clar. recept. ſent §. fin. q. 38. verſ. vidi. & verſ. ſeqq. quare Dominos Venetos mulctaſſe, & maximis taleis ſuppoſuiſſe eos, qui eorum monetam falsò fabricabant extra eorum dominium, & in eorum dominium introducebant, refert Teſs. lun. tract. de augmen. mon. par. 1. ſub num. 13.

132 Secundus caſus eſt: an & qua pœna puniantur receptatores, participes, & non prohibentes, ſi prohibere valeant: & in hoc conſtituo regulam, vt puniantur eadem pœna, qua auctores ipſi puniuntur, vt in eo, qui potuit prohibere, & non prohibuit, dicit text. in l. 9. lege cornelia. ff. ad l. corn. de falſ.

133 Tertius caſus eſt: an expendens, ſeu retinens monetam falſam, & non incidens eam, ſit puniendus, & qua pœna: & iſto caſu dico, mitiori pœna puniri, quàm ſi fabricaſſet; quare ſtatutum Vrbis lib. 2. cap. 45. & ſtat. Genuæ lib. 2. cap. 31. §. adulterinæ, conſiderata varia monetæ expenſæ quantitate, varias minores imponunt pœnas, de quibus hic nobis agendum non eſt: Tria tamen circa hæc ſtatuta obiter aduertam: Primum, quòd cum hæc ſtatuta non prouideant in caſu, quo expenditur minor ſumma, quàm expreſſa in ipſis ſtatutis, caſus iſte remanebit ſub diſpoſitione iuris communis, & conſequenter, ſi conſtabit plenè, vel pluſquam ſemiplenè, illam ſummam fuiſſe ſcienter expenſam, erit adhuc puniendus: Secundum, quòd licet de iure communi inter multiplices conſiderationes, adhibendas ad coniecturandum dolum, ſeu ſcientiam expendentis, ſit etiam conſideranda quantitas monetæ expenſæ, hæcq; quantitas cuius numeri eſſe debeat relinquatur arbitrio iudicis, qui in hoc conſideret qualitatem monetæ, an eius falſitas facilè, vel difficilè poſſet cognoſci, & qualitatem perſonæ, an eſſet ſagax, vel groſſolanus; tamen ſtatutum Genuæ, relectis iſtis conſiderationibus, determinat cuius numeri ſit quantitas, punienda: Tertium, quòd etſi ſtatuta prædicta puniant expendentem certas ſummas monetæ falſæ, tamen ſi daremus caſum, vt probaretur, vel præſumeretur expendentis ignorantia, non poſſet puniri; imò ſtatuta Vrbis loquuntur apertè contra expendentem ſcienter; & ita cenſeo, poſſe interpretari ſtatutum Genuæ; quamuis dici poſſet, quòd ſtatutum Genuæ vel præſumit præſumptione iuris, & de iure ſcientiam, vel punit negligentiam, ſi pœna ſit pecuniaria, & tolerabilis.

134 Quartus caſus eſt: an campſor, ſeu alius, qui dederit monetam reprobam, teneatur reſtituere, ſeu ſupplere iuſtum pretium illi, cui dedit: & iſto caſu dico reſolutè, quòd ſic, etiam ſi ipſe illam monetam ab alio habuiſſet, Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 167. & ſub num. 8. verſ. ſecundo facit, &, nemine citato, Io. Azor. de inſtit. moral. pat. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 4. q. 10. in fine, verſ. quid ſi titius. & etiam ſi ignoranter dediſſet, tum quia ignorantia ſua non debet nocere alteri, tum quia damnum, cuius cauſa eſt facienda reſtitutio, ita eſt damnum, ſi ſit illatum ſcienter, ſicut ſi ſit illatum ignoranter: differentia tamen inter dantem ſcienter, & ignoranter remanet in hoc, quòd dans ſcienter, quamuis ſit impotens ad reſtituendum, tamen cum dedit, peccauit mortaliter, cuius pœnitentiam agere debet: ſed dans ignoranter, non peccauit, ideoq; ſi non poteſt reſtituere, eſt abſolutus tam à reſtitutione, quàm à peccato; & hac abſolutione abſoluimus hanc tertiam gloſſam.

§. 2. Gloſ. 4.

A pagamenti di fiera proſſima de Santi.

SVMMARIVM.

Tempus exprimitur tàm ex anno, &c. quàm ex alijs qualitatibus, ſed debet clarè exprimi, num. 1.

Solutio nundinaria quid ſit, num. 2.

Nundinæ nummorum quid ſignificent, quoties fiant in anno, & vbi, num. 3. 4. & 7. Quæ fiant auctoritate, num. 5. & 7. Qua de cauſa fuerint inſtituta, num. 6. Quo ordine, num. 7. & ſeqq. Et de earum vtilitate, ibidem.

Solutiones, quæ fiunt in nundinis, fiunt chirographis, & rarò actuali pecunia, num. 6.

Genuenſes faciunt nundinas pecuniarum in Ciuitate Placentiæ, num. 7. Habentque magiſtratum, qui illic præeſt cambiorum negotiationi, & qui mercatores interueniant, & negotiari poſſint

poſſint in prædictis nundinis, num. 8. Quanto tempore duret iuriſdictio huius magiſtratus, & circa quæ verſetur, num. 9. & ſeqq. Ab eorum ſententia ad quem appelletur. ſub num. 8.

Mercatorum votum in nundinis quo ordine proferatur, ſub num. 8.

Scartaſacium eſt liber mercatorum, & quid in eo ſcribatur, num. 10. Scripta in eo non inducunt obligationem, imò denotant imperfectionem, num. 12.

Acceptationes litterarum cambij in nundinis, quando, & quomodo fiant, num. 10. & 11.

Bilancium in foro nundinarum quid ſit, ſeu quomodo fiat, num. 11.

Pretium cambij pro reditu ex nundinis imponunt mercatores, num. 13. Quid obſeruent, vt iuſtum imponant, num. 14. & ſeqq. Sed eſſet imponendum à Principe, &c. præſertim Eccleſiaſtico, num. 16.

Nundinarum tempore, quæ negotia in eis expediantur, num. 9. & ſeqq. & num. 17.

1 QVAERO primo, quid ſignificēt illa verba, *à pagamenti di fiera?* Reſpondeo, illa verba exprimũt tempus; poteſt enim tempus exprimi non ſolum per annum, mentem, diem, & horam, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra gl. 1. num. 2. & ſeqq ſed etiam per alias qualitates, vt per bellum, per pacem, & ſimilia, vt in proem. Initit. Verum illud etiam tempus, per iſtas qualitates expreſſum, ſubiacet expreſſioni per annum, vt dixi ead. gl. 1. ſub num. 4. quare illa verba, *à pagamenti di fiera*, ſignant tempus ſolutionum: ſed quia tempus ſolutionum, ſic ſimpliciter prolatum, eſſet nimis generale, tũ quia hoc rempus ſolutionũ eſt quadruplex, cum quatuor fiant in anno nundinæ, tum quia eædem nundinæ fiunt quolibet anno, vt dixi infra num. 3. ideo adduntur illa verba ſequentia, *proſſima de Santi* & prius in eiſdem litteris exprimitur annus, dies, & menſis, vt habes ſupra in gloſ. 1. adeo quòd deſignatur tempus omnino certum, in quo mandatarius ſoluere debeat.

2 QVAERO ſecundo, quæ ſint iſtæ ſolutiones nundinariæ, quibus diximus deſignari tempus certum?

Vt huic quæſito ſine confuſione ſatisfaciam; eſt in primis videndum, quid ſit ſolutio ſimplex, & de hoc remitto me ad ea, quæ latè ſcripſi gl. ſeq. num. 17. 19. & ſeqq. & illis ſuppoſitis, dico, ſolutionem nundinariam, breuiter agendo, eſſe illam, quæ eſt deſtinata in foro nundinarum, & ideo fit in illis nundinis, ideſt, vulgariter loquendo, *in fiera*, vigore litterarum cambiorum, de quibus nundinis in ſeq. q. ſum acturus.

Quotuplex ſit ſolutio vide in gl. ſeq. num. 19. & ſeqq.

3 QVAERO tertio vlterius, quid ſit hoc, quod vulgo dicimus, *fiera*?

Reſpondeo, feria ſunt nundinæ, quæ ſignificant locum, vbi fiunt ipſæ nundinæ, & mercimonialis conuentus publicus ad merces emendas, vel vendendas, vnde nundino nundinas, idem eſt, quod mercor mercaris, Calder. in cap. nauiganti. num. 3. de vſur. & hæ feriæ dicuntur cambiorum, quia in eis campſantur nummi, easvè diuerſæ nationes, ſeu mercatores laudabiliter, & non contra bonos mores diuerſis in locis inſtituunt; nempè hodie Placentiæ in Iralia, Lugduni in Gallia, Metinæ in Hiſpanijs, & Francofurti in Germania; ſed diuerſis temporibus: Placentiæ enim quater celebrantur in anno, initio ferè cuiuſlibet trimeſtris: Primum trimeſtre nundinarum cõſtituamus illud Apparitionis, quod ita dicitur ab apparitione ſtellæ, quæ apparuit Magis, licet Rot. Genuen. deciſ. 23. antonius carcaſſola. initio, vocet feriam apparitionis trium Regum, cuius apparitionis feſtum vocamus Epiphaniam, quæ eſt die ſexta Ianuarij, ſed tamen hoc trimeſtre, ſeu inquam iſtæ nundinæ non incipiunt in dicto feſto apparitionis, ſed incipiunt paulò ante ſacrum diem Purificationis, quæ eſt die ſecunda Februarij; & placuit mercatoribus iſtam feriam vocare feriam appatitionis, quamuis magis diſtet ab apparitione, quàm ab alio feſto, vel quia forſan initio hæc feria celebrabatur paulò poſt Epiphaniam, vel quia apparitio eſt magnum feſtum, cum tunc apparuerit Dominus; & cum iſto ordine loquuntur capitula feriarum Placentiæ num. 1. condita à Genuenſibus, & impreſſa Genuæ anno 1612. incipit ergo hoc primum trimeſtre die prima, ſeu initio menſis Februarij: Secundum trimeſtre dicitur Paſchatis, quod eſt poſt dies Paſchatis, & ſic initio, ſeu die prima Maij: Tertium initio Auguſti; Quartum initio Nouembris, quod dicimus Sanctorum, quia eſt feſtum Sanctorum, vt habetur

in dictis capitulis num. 1. & de eiſdem quatuor nundinis eodem ordine loquuntur Io. Azor.de inſtit.moral. par.3. lib.10. tit. de camb.cap.8.initio, & habes infra §.9. num. 37.& de iſtis nundinis loquitur Fabian. tractat.de camb.par.2.cap.2.ſub nu.51.tom.6. par. 1. fol. 416. & ſingulæ nundinæ durant octo dies; ſed Lugduni primæ nundinæ inchoantur die octaua poſt Pentecoſtes, ſecundæ ſecundo nonas Auguſti, tertiæ tertio nonas Nouembris, quartæ idibus Ianuarij, & ſingulæ durant per quindecim dies vtiles, ſi credimus Io.Bapt.Lupo in cap.nauiganti. §.2.num.18 de vſur.inter tract.diuerſ. tom. 7. fol. 138. & Romoal. Col. tract. de camb. cap. 8. vbi ait, in Italia & extra celebrari nundinas quater in anno,& primas celebrari poſt diem octauam Reſurrectionis: ſecundas initio Auguſti: tertias poſt diem octauam omnium Sanctorum:quartas poſt octauam Epiphaniæ; Et quòd in Hiſpania ſint inſtitutę ſimiliter quatuor nundinæ in anno, quibus ſub eodem numero aliæ reſpondeant in Flandria,& quibus menſibus celebrentur, & reſpondeant nundinæ in Flandria, ſcribit Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.12.art.2. verſ.peruentum.fol.616. de eiſdem nundinis vide Nauar.in man.confeſs.cap.17. de vſura circa cambia, num.296.vbi ſcribit in principalibus emporijs Hiſpaniæ, Galliæ, & Belgij haberi tres, vel quatuor nundinas: vide etiam Mich.Sal.ad D.Thom.2.2.poſt q.78. in diſput. de camb. in diuerſis locis, & præſertim q.4.art.2.controuer.6.ſub nu.1.verſ. in hiſpania. & verſ.ſeqq. tom.2. fol.569. &, quòd aliqui graues auctores dicant, in Hiſpania celebrari ter in anno nundinas, ſcribit Romoald. Colli in præcitato cap. 8. &, quòd Francofurti binæ quotannis agantur nundinæ: alteræ circa Paſcha, & alteræ in menſe Septembris, in quibus fiant etiam ſolutiones cambiorum, ſcribit Leonar.Leſs. de iuſt.& iur.lib.2. cap.23. num. 53. & in vnoquoque iſtorum locorum cambitur, & recambitur pro alio ipſorum locorum,& fuerunt diſtinctę inter ſe hoc ſpatio trium menſium, vt darut commodum tempus ſolutionibus faciendis, vt ſcribit Sot. in loco ſupra proximè citato, quod tempus, ſeu dilationem ipſi mercatores vocant (*recapitar le lettere*).

4 Olim tamē iſtæ nundinę originem habuerūt non in ſcutis ſculptis, ſed in marchis ad pondus, & deinde, ſcutis ſculptis,cœperunt fieri in Ciuitate Gebbenenſi, ſeu, vt alij dicunt, in Ciuitate, quæ vulgo dicitur, *Ciambri*, quæ eſt in Sabaudia; inde tranſlatæ fuerunt ad Lugdunum in Gallia, & inde ad Bezenzonum in Burgundia, & hodie, quæ fiebant Bezenzoni, fiunt Placentiæ in Italia, & quæ fiebant Lugduni in Gallia, ibidem renouatæ ſunt, vt multa ex his retuli in gloſ. præced.num.30 & infra gl.10.num.10. non tamen fiunt amplius Bezenzoni.

5 QVAERO quarto, qua auctoritate, qua de cauſa, quovè ordine fiant iſtæ nundinæ?

Reſpondeo, ſatisfaciendo huic multiplici quæſito multiplicibus concluſionibus.

Primo concludo quoad primam quæſiti partem, inſtitutionem nundinarum eſſe de genere permiſſorum, & ideo Pij V. conſtitutio non prohibet earum creationem, ſeruata tamen iuſtitia, vt ex congregationis Sanctiſs.D.N. reſponſo, retuli infra §.6. gl.vnica,ſub num. 43. verſ. ſecundæ.

6 Secundo concludo quoad ſecundam partem quæſiti, quòd nundinarum origo, ſeu cauſa fuit, tum quia proceres mercatores, qui amplo ære negotiantur, maximè poſtquam patefactæ ſunt Indiæ, quæ Hiſpaniam inaurarunt, argentoq; obruerunt, vt ſcribit Nauar.in cap.nauiganti. ſub num. 51. verſ. vigeſimo dicimus. de vſur.non poterant pecuniam in arca habere præſentem, & fuiſſet onus; & impedimentum maximum, eam ad tam diuerſa,diſtantiaq; loca euehere,ideoq; omnia chirographis cœperunt tranſigere, & horum chirographorum ſolutiones non poterant commodè alibi fieri, quàm in nundinis, vt innuit Sot.de iuſt.& iur. lib.6. q. 11. art.1.verſ.poſtquam.col.1. in fine, & 2. fol. 612. tum quia, auctis mirum in modum mercaturijs, & negotijs, neceſſitas has docuit nundinas, & experientia earum vtilitatem patefecit, per ea, quæ ſcripſi §. præced. q.6 ſub num.8. verſ.prima.

Comprobatur primo hæc vtilitas, quæ procedit à nundinis, quia campſores, qui olim erant in aliquibus ciuitatibus, non poterant tantæ negotiorum moli ſatisfacere, neque negotiatores,mercatoresvè, qui inuicem cambirent,extabant,& quando extitiſſent,vnus occaſionem cambiendi, quam habuiſſet alius, facilè ignoraſſet, & quando etiam ſciuiſſet, occaſio ſæpè erat inæqualis; quare ſicut ob rerum permutandarum inæqualitatem, cum non ſemper, nec facile occur-

carreret, vt cum tu haberes, quod ego deſiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles, introducta eſt moneta, vt dicit Iureconſ.in l.1.ff.de contrah.empt.ita etiam ob eandem inæqualitatem inſtitutæ vtiliter ſunt nundinæ nummorum.

Comprobatur ſecundo, quia niſi extarent nūdinæ, ex quibus campſores per viam cambiorum, & recambiorum tranſueherent nummos ad ciuitates, & loca etiam remotiſſima, vtique cambiorum intereſſe eſſet grauius, quia pro actuali tranſportatione grauiores requirerentur impenſæ, & labores, & maiora occurrerent pericula, vt dixi §.præcedenti q.1.num.423.& q.7.par.1. num.74.

Comprobatur tertio, quia ſicut aliarum rerum, victui neceſſariarum, inſtitutæ vtiliter ſunt pluribus in locis nundinæ, ita etiam expediens fuit, vt ordinarentur nummorum emporia, in quibus nummi non ſecus ac aliæ merces emi, & vendi poſſent per viam cambij, vt quiſque ſuis poſſet prouidere indigentijs, & ibidem fiant ſolutiones, & dati, & accepti reddantur rationes, Io. Azor. de inſtit.moral.par.3.lib.10.tit.de camb.cap.8. initio, col.879.

7 Tertio concludo quoad tertiam partem quęſiti de ordine iſtarum nundinarum, quòd fiunt Placentiæ cum conſenſu Sereniſs. Ducis illius ciuitatis, & fiūt à natione Genuenſi, quæ habet copiam nummorum, & hominum pro eiuſmodi negotiatione ſatis idoneorum; & poſtquam deſtitutæ fuerunt Bezenzoni, cœperunt fieri Placentiæ, quia eſt locus ſatis commodus omnibus negotiatoribus: & quia fiunt à natione Genuenſi, idcirco Reſp. Genuenſis condit leges, & ordines pertinentes ad hanc negotiationem, quæ leges, & ordines ligant omnes, qui in illis negotiantur nundinis, quamuis alias Reip. Genuenſi nullatenus ſubijciantur.

8 Vnde Reſp. Genuenſis habet magiſtratum, qui præeſt huic negotiationi, & reſidet in Ciuitate Placentiæ tempore nundinarum, & conſtat hic magiſtratus ex Conſule, qui eſt tanquam caput, & ex duobus Conſiliarijs, quorum trium duo faciunt ſententiam, à qua poteſt appellari ad Sereniſs. Senatum Genuenſem, vt habetur in capitulis feriarum Genuenſium nu.18. impreſſis Genuæ anno 1612. habet etiam iſte magiſtratus ſuum Cancellarium, ſeu notarium: & vlterius in cambiorum negotijs, quæ reſpiciūt vniuerſitatem, & publicum intereſſe cambiorum, interueniunt, & habent votum omnes mercatores, qui ſunt admiſsi à contractatione, & vbi tractatur de negotio Mediolani, Mediolanenſes habent primum votum, vbi de negotio Florentiæ, Florentini, & ſic de alijs, Alex. Rauden. in expoſit.ſup. banc.S.Ambr.num.123. Et iſte mercatorum numerus non eſt determinatus, & ideo quilibet poteſt eſſe, dummodo, præſtita fideiuſſione, ſit admiſſus, ſed cum hac diſtinctione: aut enim vult admitti, vt poſsit interuenire in imponendis pretijs cambiorum, & iſte debet præſtare fideiuſsionem ſcutorū 4000. in Camera Illuſtriſsimorum Procuratorum Cameræ Genuenſis, aut vult admitti ſolum ad negotiandum in dictis nundinis, dando, vt aiunt, bilancium, & iſte debet præſtare fideiuſsionem ſcutorum 2000. vt habetur in dictis capitulis num.6.& quę requirantur pro hac admiſsione ad negotiandum vltra dictam fideiuſsionem, habetur in eiſdem capitulis eod. num. 6. & licet ex diſpoſitione dictorum capitulorum num. 18. Conſul, & vnus Conſiliarius deberent eſſe Genuenſes, & alius Conſiliarius eſſet tranſmittendus à congregatione mercatorum Mediolani, tamen hodie, vt audio, Conſul, & vterque Conſiliarius, & Notarius ſunt Genuenſes: cæteri autem mercatores poſſunt eſſe cuiuſuis loci, & accedunt voluntarij, non inuiti; & hi mercatores admiſsi à contractatione, qui interueniunt pretij cambiorum impoſitioni, debent habere domum, quæ dicitur, *de conto*; quia iſti imponunt *il conto*, id eſt, pretium, vt dixi ſupra, & infra nu. 13. & ad has nundinas accedunt multi capſerij pecunioſi, qui dant cābio mercatoribus, & accedunt etiam multi Bancherij depoſitarij, qui depoſito habent pecunias mercatorum, & capſeriorum, vt eaſdem de eorumdem ordine, & mandato ſoluant, vt retuli §. præcedenti, q. 7. par. 2. ampl. 3. num. 10.

9 Iuriſdictio huius magiſtratus durat tempore nundinarum, quod vt dixi ſupra ſub num.3. eſt octo dierum, & ex cauſa (vrgenti tamen) poteſt illud prorogari, concurrentibus tribus ex quatuor partibus mercatorum contractationis, & cum auctoritate Sereniſsimi Senatus Genuenſis, vt habetur in dictis capitulis num. 1. Hoc tempore coram iſto magiſtratu in prima, & ſecunda die negotiorum expediuntur ea, quæ concernunt vniuerſitatem, & publicum intereſſe

Tt 2 nego-

10 negotiationis cambiorum; † nam in prima die coram Conſule fiunt inter omnes mercatores acceptationes in proprijs ſcartafaccijs, & ab hora, qua incipiunt fieri, debet quilibet mercator infra horas 24. currentes acceptare, vel non acceptare, ad effectum, vt creditor poſſit, elapſis dictis 24. horis, exigere, vel facere proteſtum; & iſtæ acceptationes fiunt in proprijs ſcartafaccijs, tàm creditoris, quàm debitoris, lineante vtroque per tranſuerſum partitam, quam creditor acceptat, vt habetur in eiſdem capitulis feriarum num. 4. vbi qualis liber debeat eſſe iſtud ſcartafaccium, & num. 5. vbi de prædicto
11 tempore præfixo acceptationibus: † ex his acceptationibus procedunt hinc inde multæ ſolutiones ſatisfactoriæ, quia per iſtas mutuas acceptationes intelligitur facta ſolutio, & compenſatio inter eos, vt habetur in eiſdem capitulis num. 36. Ex eiſdem acceptationibus oritur bilancium, vt aiunt, *di fiera*; nam, factis hinc inde acceptationibus, quilibet mercator ex admiſſis à contractatione debet diligenter inſpicere ſuum ſcartafacciũ, in quo à manu ſiniſtra ſunt notata nomina debitorum, & à manu dextra nomina creditorum, & vbi repetiat ſe debitorem, debet inuenire modum, quo ſatisfaciat ſuis creditoribus intra octo dies, quia intra eoſdem octo dies debet quilibet mercator dare in manibus Conſulis bilancium adæquatum; etenim, ſi remaneret debitor, & ſic bilãcium non foret adæquatum, poſſet tunc creditor illum adſtringere ad faciendum ſibi litteras cambij; & caſu, quo debitor non poſſet ſatisfacere de litteris cambij, tunc contra eum ſeruaretur diſpoſitio dictorum capitulorum
12 feriarum num. 13. vbi videas: † Cæterum hic liber, quem vocant, ſcartafaccium, quovè oſtenditur bilancium, continet memorialia negotiorum agendorum in illis nundinis, vt dicitur in dictis capit. ſub num. 4. & ideo ſcriptura illius non inducit aliquam obligationem, neque nouationem, nec promiſſionem, cum ea, quæ in eo ſunt notata, poſſint variari, & contraſcribi, & denotent rem imperfectam, Rot. Genuen. deciſ. 1. num. 17. 19. & 20. quam ſequitur Menoch. conſ. 296. cum
13 interrogatus. num. 28. † quare in iſtis nundinis fiunt pecuniarum ſolutiones, & traditiones, ita vt alij debita ſoluant, alij verò debita contrahant; redduntur itidem dati, & accepti rationes, & denuo pecuniæ creduntur, & accipiuntur, & totum huiuſmodi negotium ſine vllis ferè pecunijs conficitur, datis, & acceptis ſolum chirographis, aut ſyngraphis, vt ſcribit Io. Azor. de inſtitut. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 8. initio, & ante eum, ſed breuius Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 11. art. 1. col. 2. & adde quæ ſcripſi gl. ſeq. ſub num. 55. ſecunda verò die Conſul, & mercatores imponunt pretium cambijs, (quod vocant, *il prezzo de ritorno di fiera*) pro omnibus ciuitatibus, & locis, in quibus exercetur negotiatio cambiorum nundinariorũ, nempè pro Roma, pro Neapoli, & alijs locis, à me numeratis ſup. gl. 2. ſub num. 7. & Alex. Raud. in expoſit. ſuper banc. S. Ambr. num. 121. & 122. & quòd ipſimet mercatores, & nummularij ſuo arbitratu cambiorum pretia conſtituant, ſcribit Ioan. Azot. d. cap. 8. verſ. accedit quod. hæcq; impoſitio, & taxatio pretij eſt neceſſaria non ſolum, ne debitores cambiorum, pro quibus mercatores ſoluunt ſibi ipſis, & poſtea trahunt, conquererentur de ipſis mercatoribus, quòd magno pretio traherent, vt dicit Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. che li mercanti. ſeu ne ex mercatorum agentibus, qui ſolutiones pro ipſis mercatoribus recipiunt, vnus poſtea remitteret pro maiori pretio, & alius pro minori ad eandem ciuitatem, & proinde mercator, cui remitteretur pro minori pretio, conquereretur de ſuo agente, quòd non tractauerit diligenter ſuum negotium, vt aduertit Romoal. Coli tractat. de camb. cap. 16. verſ. dalle città. Sed etiam, quia principaliter intereſt Reip. quòd pretia ſint iuſta, & taxata: & præſumitur iuſta pretij impoſitio, quia etſi pretium imponatur à mercatoribus, qui ſunt intereſſati, tamen cum eorum intereſſe ſit inuicem contrarium, concordantur in medio, quod eſt iuſtum, vt ſecutus ſum S. præcedenti, q. 7. par. 1. num. 93. ſed qua nominatim die fieri debeant iſtæ acceptationes, & impoſitio pretij in quolibet foro, habetur in dictis capitulis ſub num. 1. & quot votis, quavè forma intelligatur impoſitum pretium, diſponitur in eiſdem capitulis num. 8. & qua pœna, & à quibus condemnari poſſint ij mercatores, qui calumnioſè votarent, habetur num. 23.

14 † Horum mercatorum munus in taxatione, ſeu impoſitione pretij verſatur principaliter circa duo: Primum circa copiam, & inopiam pecuniæ, quia, ſi adeſt copia pecuniæ, & inopia accipientium cambio, pretium marcharum erit altum, ideſt, magnum; ſecus ſi adſit

ſit

ſit inopia pecuniæ,& copia marcharum,iuxta ea, quæ ſecutus ſum S. præcedenti, q. 7. par. 1. nu.48. & hæc regula ſeruatur in quauis re vendibili, & emibili, vt admonent Couar.& Nauar.quos ſecutus ſum S.præced.q. 5. ſub num.65.facit,quod ſcripſi eod. S.præced.q.7.par.2. ampl.6. ſub nu.8. Ex quibus autem caſibus, & accidentibus poſſit oriri copia, & inopia pecuniæ, vide d.q.7. par. 1.
15 ſub num. 76. verſus finem, confirm. 2. † Secundum verſatur circa diſtantiam,& vicinitatem locorum, pro quibus fiunt cambia, ſeu permutationes pecuniarum, quia diſtantia auget pretium in pecunia, & vicinitas minuet; nam quò longius diſtat pecunia, eò minoris valet propter pericula itineris, & propter impenſas, & labores, qui in eiuſmodi diſtanti fiunt commutatione, per ea, quæ ſcripſi S. præced. q.1. num. 422. & ſeqq. & ab his non diſcrepant, quæ latius ſcribit Romoal.Col.d.cap.16.verſ.dalle città. vbi, loquendo de pretio,imponendo ex ciuitatibus pro nundinis, ait, quòd mercatores bonæ conſcientiæ faciunt congregationem, quam vocant, conſulatum mercatorum, & in illa congregatione ex intereſſe, ſeu lucro, quod proceſſit ex proximis præteritis nundinis (quod lucrum,inquit, cognoſcunt ex reditu litterarum cambiorum, ex relatione amicorum, proxenetarum,& aliorum redeuntium ex nundinis) & ex pretio, pro quo aliqui dediſſent cambio pro proximis ſequentibus nundinis; & ex his, & alijs obſeruationibus cognoſcunt copiam, & inopiam pecuniarum; &,habita ratione copiæ, & inopiç pecuniarum,imponunt pretium ex ciuitatibus ad nundinas; & nihilominus,inquit, ſi tractu temporis creſcat, aut decreſcat copia, ſeu inopia pecuniarum, aut numerus accipientium, ſeu dantium cambio, negotiatores ipſi augent, & minuunt pretium impoſitum; &,loquendo de pretio imponendo ex nundinis pro ciuitatibus (quod pretium dicitur, *de ritorno*)inquit,quòd mercatores, qui accedunt ad nundinas, perſcrutantur,quænam in illis nundinis fuerit copia, vel inopia pecuniarum, & à proxenetis, alijſq; qui ex locis accedunt ad nundinas, perſcrutantur etiam quæ copia, vel inopia pecuniarum ſit in illis locis, ad quæ pecuniæ remitti, trahivè debent,ijſq; diligenter conſideratis, pretium pro qualibet ciuitate imponunt, vt enarrat Romoal. in loco ſupra
16 proximè citato. † Et licet huius pretij impoſitio ſpectaret ad Principes, ſiue eius Magiſtratus, qui tamen priuſquam illud imponerent, & taxarent; ſe informarent à peritis, vt dicit Romoald. Col. d. cap. 16. initio, & magis ſpectaret ad Principem, ſeu iudicem eccleſiaſticum, per ea, quæ ſcripſi S. præcedenti, quæſt. 7. par. 1. num. 54. & gloſ. præcedenti ſub num.104.107.& 108.tamen cum res rediret ad peritos, vt dixi d.nu.107. in fine, Eccleſiaſticis annuentibus, impo-
17 nitur, vt dixi, à mercatoribus; † Cæteris diebus, durante toto tempore feriarum,poſſunt multa alia inter ipſos mercatores, creditores, & debitores confici: nam,vt dixi in gl.ſeq.num.205. illat. 2. poteſt creditor per proclama perquirere ſuum debitorem, & quemcumque alium, qui pro eo vellet ſoluere, &, nemine ſoluente, poteſt proteſtari litteras ſub forma, de qua infra S.7.gl.2.ſub num.16.& tunc dicentur litteræ redire cum proteſtatione, quarum ex tunc poterit contra ſuum debitorem celerem executionem obtinere coram Iudice ordinario, vt ſcripſi infra S.7.gl.2.num.3.& ſeqq.Poteſt etiam è contra debitor in nundinis perquirere creditorem, ſeu alium, qui pro eo habeat ſufficiens mãdatum ad recipiendam ſolutionem, &, non reperto, poterit proteſtari,&, facta iſta proteſtatione,nullum aliud poteſt currere intereſſe, neque tenetur vlterius accedere ad nundinas, prout declaraui gl. ſeq. nu. 204. Item poſſunt fieri aliæ proteſtationes, ne aliquis ſoluat litteras talis ſupra proteſtum, vt ſcripſi eadem gloſ. ſeq. q. 12. num. 390. declar. 4. Poſſunt aliquando reuocari mandata; fiunt cambia, & alia ſimilia: & demum, ne ſuper iuriſdictione iſtius magiſtratus, & eorum, quæ coram eo poſſunt tractari, & fieri, longiorem trahamus moram, vide capitula feriarum Genuenſium, in quibus habes hæc eadem, & alia plura; vide etiam nonnulla pauca apud Boninſ.tract. de camb. cap. 5. verſ. in vltimo. fol. 13.

§. 2. Gloſ. 5.

Pagate.

SVMMARIVM.

Soluite, *eſt verbum imperatiuũm præſentis temporis,&c.num.1. Declaratur,num.2.& ſeqq.*

Dilatio modica non dicitur dilatio, & quando dicatur modica, num.4.& ſub num. 5.

Solutio ſacienda, à lettera viſta, *licet debeat fieri ſtatim, tamen per aliquot dies poteſt differri, nu. 5.& ſeqq. Quid ſi ſolutio fieri debeat,* ad vſo, &c.*num.* 8.

Statim, & incontinenti, *dictiones, accipiuntur diuerſimodè ſecundum ſubiectam materiam, num.* 7.

Creditor non debet venire cum ſacco parato, num.9.

Dilatio pro cambijs,contractis in nundinis ad Ciuitates, & loca, quanta ſit, num. 12. Quantavè pro cambijs ex locis ad nundinas, num. 14. Et ex nundinis ad nundinas,n.15.& 16.

1 VERBUM, *ſoluite*, eſt imperatiuum, & temporis præſentis,& operatur duos effectus: Primus eſt, vt litteræ ſint diſpoſitiuæ, idcoq; reuocari non poſſint; ſecus ſi non eſſent diſpoſitiuæ, vt quia diceretur, *ſoluere placeat*, quia tunc, an poſſint reuocari, vide, quæ ſcripſi inf. nu.450.verſ.limita primo. & gl.9.nu.6.Secundus effectus eſt,vt tollat omnem moram, & dilationem,vt ſciunt omnes; quare,mãdatur,vt ſolutio fiat ſine dilatione.

2 Declara primo ad vſum praxis, vt in primis litteræ debeant acceptari, priuſquàm tractari poſſit de earum ſolutione,aliàs,litteris non acceptatis, non eſt tractandum de ſolutione, iuxta ea, quæ ſcripſi infra §.7.ſub num.3.in 2. inſpectione; hæcq; acceptatio, vel non acceptatio (ſi ſolutio fieri debeat in nundinis Placentiæ) debet fieri prima die,vt dixi in gl.præced. num.10.vbi videas.

3 Declara ſecundo, vt quamuis litteræ ſint acceptatæ, iuxta ea, quæ dixi d.gl. præced. num.10. & ſolutio mandetur ſine dilatione, & ſic fieri debeat incontinenti, ſeu ſtatim; tamen admittitur aliqua dilatio, quæ non habetur pro dilatione: ſed vt clarius explicemus, adhibe duas inſpectiones.

Prima inſpectio eſt in cambijs non nundinarijs, cuiuſmodi ſunt cambia, quorum ſolutio non deſtinatur ad nundinas, ſeu ex nundinis;& ſic nec finem, nec initium ſumunt in nundinis; ſed deſtinatur ex vno loco ad alium locum ſine nundinis; & in hac inſpectione cõſiderandi ſunt quatuor caſus.

Primus caſus eſt,quando dicitur ſimpliciter (*pagate*) & iſto caſu concludo, ſolutionem eſſe faciendam ſine dilatione, vt dixi.

4 Tempera tamen hanc concluſionem, vt modica, & breuis dilatio, quæ non habetur in conſideratione, non dicatur dilatio, ideoquè nunquam cenſetur excluſa, conſiderata quantitate pecuniarum ſoluendarum,& adhibita diſcretione,quę eſt ſal omnium rerum agendarum, per ea, quæ ſcripſi §. præceden. q.1. num.371. quare admittetur ſaltem dilatio, quæ admittitur in ſequenti ſecundo caſu, nam & in litteris cambij,quarum ſolutio deſtinatur in ferijs, mandatur quidem ſolutio per hoc ſimplex verbum (*pagate*) & tamen debitori datur dilatio octo dierum à die acceptationis incluſiuè, vt dixi infra num.14. verſ. ſecundus caſus. ergo cur non idem quando ſolutio eſt deſtinata ad alium locum; & ſic in cambio non nundinario?

5 Secundus caſus eſt, quando dicitur, *pagate à lettera viſta*; quo caſu videtur celerior, quàm in præcedenti, iniuncta ſolutio, vel ſaltem celeritas ſtat expreſſa: & concludo, ſolutionem eſſe faciendam ſtatim, atque litteræ ſunt oſtenſæ, Vinc. de Franch. deciſ. 303. benedictus. initio, Mich. Sal. ad D. Thom.2.2.poſt q.78. in diſput. de camb. q. 4.art.2.controu.18.num.2.verſ.obſeruemus ſecundo. tom.2.fol.609. Ioan.Bapt. Cauat. tract.de camb. in prælud. verſ. ſeptimo. fol. 214. & Romoal.Coli tract.de camb. cap. 9.

Verum interpretatiuo vſu receptum eſt, vt adhuc ſolutio poſſit, & ſoleat differri in ſequentem, vel alteram diem, & etiam in plures, vſque in ſex, octo, vel decem dies, Mich.Sal.& Romoal.in locis ſupra proximè citatis; & quòd iſto caſu ſolutio ſit facienda intra tertium,vel quartum diem, ex quo litteræ ſunt datæ illi, qui eſt ſoluturus, & eas ratas, & acceptas habuit, ſcribit Io.Azor.de inſtit.moral.par.3. lib.10. tit.de camb.cap. 5.q.4.in fine; hæc enim modica dilatio non dicitur dilatio, ſicut neque leuis febricula dicitur febris, & vulnuſculum non dicitur vulnus, & ſimilia, de quibus ſcripſi in meo

tract.

tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 42. ſub
6 nu. 5. † pendebit ergo quantitas huius modicæ dilationis ab opibus, diuitijs, ab inopia, & inidoneitate mandatarij, & ab æſtimatione, & inæſtimatione, quam is faciet ſui nominis, & crediti: intereſt enim etiam ſuæ æſtimationis, vt ſolutionem non differat; & creditor etiam inuitus cogitur quodammodo, ex quò non habet opportunius remedium, acquieſcere huic aliquali mandatarij commoditati; & conuenit diſcretioni.

7 Confirmantur iſta, quia mandare ſolutionem, viſis litteris, eſt idem, quod mandare ſolutionem ſtatim, & incontinenti, vt patet ex ſe, ſed dictio, *ſtatim*, ſeu, *incontinenti*, accipitur diuerſimodè ſecundum ſubiectam materiam, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 7. ſub num. 674. in futura impreſſione; & ideo ſolutionem dici factam ſtatim, etiã ſi fiat quatuor dies poſt, dixit Rot. diuerſ. decil. 285. dixerunt. ſub nu. 8. & 9. 29. Martij 1595. in Beneuentana cenſus coram bo. mem. Card. Pamphilio in impreſſis Lugduni anno 1612.

8 Tertius caſus eſt, quando dicitur, *ad vſo*, ſeu, *à ſuo tempo*, & iſto caſu, dico, ſolutionem faciendam eſſe infra decem dies, & plures, & pauciores ſecundum vſum, & placitum platearum, in quibus fiunt cambia, Rot. Genuen. deciſ. 32. eum alias. num. 5. in fine, & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 5. q. 4. ſeu erit facienda infra octo dies, à die acceptationis, Ioan. Bapt. Cauar. tract. de camb. in prælud. verſ. ſeptimo. fol. 214 &, quòd iſti dies computentur à die, quo litteræ recipiuntur, & ratæ, & acceptæ habentur, ſcribit Io. Azor. in loco ſupra proximè citato; & iſte caſus videtur idem cum primo; quare Romoald. Coli tract. de camb. cap. 9. hunc caſum non enumerat, dicens, tres eſſe modos ſolutionis: primus, inquit, dicitur, *à lettera viſta*. ſecundus, *in fiera*. tertius, *à termine di tanto tempo*.

9 Ratio eſt, quia iſte terminus non eſt incongruus, cum ſit etiam de iure, quòd creditor non debeat venire cum ſacco paratus, Rot. Genuen. d. deciſ. 32. num. 6. & hoc ſatis comprobatur ex his, quæ ſcripſi ſup. ſub n. 5. in præced. caſu, & S. præced. q. 1. n. 371.

10 Prædicta verba non benè accommodantur in litteris cambiorum nundinariorum, ideoq; in eis non apponuntur; ſi tamẽ perperam apponerentur, dico, quòd ſignificarent vſum, de quo ſcripſi num. præcedentibus.

11 Quartus caſus eſt, quando in litteris eſt aſſignata aliqua dilatio de cõſenſu partium; & iſte caſus eſt clarus, quia erit facienda ſolutio in tempore conuento, vt dixi S. præcedenti, q 5. ſub num. 43.

12 Secunda inſpectio eſt in cambijs nundinarijs: & in iſta ſunt conſiderandi tres caſus.

Primus caſus eſt, quando cambium contrahitur ex nundinis ad locum, puta, contrahitur Placentiæ in nundinis pro aliqua Ciuitate, ſeu loco; quæ cambia vocant de reditu feriarum: & iſto caſu dilationes pro ſingulis Ciuitatibus, & locis, in quibus fit negotiatio cambiorum, ſunt diſtinctè ordinatæ in capitulis feriarum Genuenſium, nu. 2. & ſunt iſtæ: pro cambijs ſoluendis Genuæ, Mediolani, & Bergami, dies 20. Florentiæ, Romæ, Venetiarum, Lucæ, Bononiæ, dies 25. Neapoli, Valentiæ, Barcinoni, ſiue Barcellonæ, Cæſaraugustæ, ſiue Saragoſæ, dies 30. Antuerpiæ, ſiue Anuerſæ, Coloniæ, Lupiarum, ſiue Lecchiæ, Barij, ſiue Bari, dies 35. Panormi, Meſſanæ Arcalæ, ſiue Madriti, dies 45. Hiſpali, ſiue Sibiliæ, Olyſippi, ſiue Lisbonæ aſſignãtur mẽſes duo, & iſti dies, & tempora incipiunt à die contracti cambij incluſiuè; quare in litteris cãbij, contracti Placentiæ ex nundinis pro Genua, quarum litterarum formulam poſuimus S. præced. q. 5. ſub num. 80. verſ. 1614. & num. 91. obſeruando iſta tempora, pro cambio, contracto die 5. Nouembris, & pro alio, contracto die 5. Februarij, ſcripſimus in litteris, vt ſolutio fieret in vnis die 24. & in alijs die 26. & ſic in vtraque adeſt dilatio 20. dierum. iuxta di-
13 ſpoſitionem dictorum capitulorum; † ex quibus collige duo: primũ, quòd dilationes ponũtur in litteris: ſecundum, quòd is, cui ſunt ſoluendæ illæ litteræ, & vult earum ſolutionem in die præfixa, debet illas præſentare antea ad effectum, vt prius acceptentur: Aduerte etiam, quòd iſtæ dilationes, aſſignatæ in capitulis nundinarum, poſſunt protrahi, & breuiari de conſenſu partium, & protractæ, ſeu breuiatæ exprimi in litteris, dummodo ex longiori dilatione non augeatur cambium ratione ſolius temporis.

14 Secundus caſus eſt, quando cambium contrahitur ex aliqua Ciuitate, ſeu locò pro nundinis Placentiæ, ſeu alterius loci nundinarij: & iſto caſu diſtinguo: Aut is, qui debet ſoluere, non eſt Bancherius, & tunc debet

ſoluere

Digitized by Google

ſoluere infra octo dies, currentes à die acceptationum incluſiuè: Aut debitor eſt Bancherius; & tunc diſtingue latius, prout plenè ordinant capitula feriarum, condita à Genuenſibus num. 13. quæ in caſu occurrenti videas; & ita intelligas litteras feriales, dum dicunt, *pagate*.

15 Tertius caſus eſt, quando cambium contrahitur ex nundinis vnius loci, vt ſoluatur in nundinis alterius loci; puta, contrahitur Lugduni in feria Sanctorum, vt ſoluatur Placentiæ in feria Apparitionis: & iſto caſu dico idem, quod dixi in præceden. quia in effectu eius ſolutio eſt deſtinata ad nundinas, & nihil intereſt, vbi cambium ſit inchoatum.

16 Declara tamen hunc caſum, vt poſſit procedere, ſuppoſito, quòd in iſtis nundinis diuerſorum locorum pecunia recipiat diuerſam æſtimationem; alias, ſi non reciperet diuerſam, poſſet conſiderari ſolum intereſſe, quod dari ſolet inter monetam præſentem, & abſentem, Romoald. Coli tract. de camb. cap. 27. verſ. ſe poi. & verſ. la ſeconda.

His præmiſſis, procedam per quæſtiones iuxta noſtrum ordinem.

SVMMARIVM.

Soluere dicitur, qui facit quod promiſit, num. 17.

Solutio, & Liberatio } *idem ſunt, num.* 17. *Quomodo, num.* 18.

Solutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio, num. 18.

17 QVAERO I. igitur, quid ſit ſoluere, ſeu ſolutio.

Reſpondeo, ſolutio eſt liberatio ab obligatione, l. 54. ſolutionis verbum. ff. de ſolut. l. 174. ſolutionis verbo. ff. de verb. ſignific. nam ſoluere dicimus eum, qui facit id, quod facere promiſit, d. l. ſolutionis verbo. ſicque ſolutionis verbum magis ad ſubſtantiam obligationis refertur, quàm ad nummorum ſolutionem, d. l. 54. ſolutionis verbum. cum verbum, *ſolutio*, iunctum verbo obligationis, vel ſimplex ſine adiuncto, ponatur pro omni liberatione ab obligatione, Paul. de Caſtr. in l. 49. ſolutam. num. 2. ff de ſolut. & quòd iſtud verbum, *ſolutio*, comprehendat omnem actum, per quem quis liberatur, cum liberatio ſit ſolutio ab obligatione, ſcribit rurſus idem Paul. de Caſtr. in rubr. in princ. ff. de ſolut. & ſic ſolutio, & liberatio ſunt idem, ſeu nomen ſolutionis, & liberationis idem ſignificant, Mandoſ. tract. de monit. q. 51. num. 2. tom. 3. par. 2. fol. 69. &, quòd, volente creditore, ſolutio, & ſatisfactio à pari procedant, ſcribit Pariſ. conſ. 69. ſi iuris. num. 16. lib. 4. & de definitione ſolutionis potes videre quæ ſcribit Sebaſt. Medic. tract. de definit. par. 2. definit. 63. num. 6. & 7. tom. 18. fol. 308.

18 Hæc definitio, ſeu deſcriptio, ſumpta ex iuribus ſupra citatis, videtur data ab effectu, quia liberatio eſt effectus ſolutionis, vt aduertit Paul. de Caſtr. in loco ſupra proximè citato, & probatur ex eo, quia ſolutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio, Inſt. quib. mod. toll. oblig. in princ. Pariſ. conſ. 121. primo. num. 15. verſ. etſi vera. lib. 1. conſ. 52. in hac conſultatione. nu. 38. verſ. tertio tollitur, lib. 2. Sebaſt. Med. tract. de compenſ. in præfat. num. 1. tom. 6. par. 2. fol. 258. Rot. Genuen. deciſ. 104. ſolutione. & Surd. deciſ. 266. quæſtio. num. 3. in fine, 4. & 5. & ſolutio eſt quid facti, & de iure corporali; ſed liberatio eſt iuris incorporalis, prout hæc poſt Gl. ad euitandam ſuperfluitatem rubricæ, ff. de ſolut. & liber. conſiderat Caſtren. vbi ſupra. At ego dicam, quòd liberatio in definitione ſolutionis rectè ponitur, quia latius patet liberatio, quàm ſolutio, & ideo non eſt verum, quòd ſolutio, & liberatio ſint vnum, & idem, ſiquidem liberatio ita dicitur de ſolutione propria, & vera, ſicut de eo, quod non eſt propriè ſolutio, ſed habet vim ſolutionis, vt pluribus oſtendi infra num. 41. & ſeqq.

SVMMARIVM.

Solutio duplex, propria, & impropria, quæuè dicatur propria, num. 19. *Quotuè modis fiat, num.* 20. *Quæ dicatur impropria, num.* 41. 50. *& ſeqq.*

Solutio tam propria, quàm impropria quando pariat omnes effectus ſolutionis, nu. 21. *& ſeqq. num.* 41. 47. *&* 48.

Solutio liberat debitorem, quando is, cui ſoluitur, habet legitimam perſonam ad ſolutionem recipiendam, num. 23. *Secus ſi non habeat, num.* 24.

Solutio quando fieri poſſit procuratori, num. 26. *&* 27.

Solutio rectè fit illi, cum quo celebratus eſt contractus debiti, etiam ſi actio illius contractus ad alium pertineat, num. 31.

Solutio

Solutio an rectè fiat illi, cuius contractus ſine certa ſolemnitate non tenet, num. 36. & 37. vbi diſtinguuntur caſus.

Solutio impropria liberat debitorem, ſi ſit facta vero domino, aut habenti ſpeciale mandatum ad recipiendum illam impropriam, alias non liberat, num. 47. & ſeqq. Quando non liberet, num. 71.

Solutio per cedulam bancariam ſine alia numeratione, admittitur etiam in emptione cenſus, num. 64.

Solutionem impropriam creditor non cogitur recipere, num. 42. & ſeqq. verſ. infero.

Solutionis vim an habeat promiſſio facta creditori à mercatore ad inſtantiam debitoris, n. 63.

Soluens penſionem domus bonæ fidei poſſeſſori, rectè ſoluit, quamuis bonæ fidei poſſeſſor non ſit dominus, num. 28. Imò etiam ſi ſit malæ fidei poſſeſſor, num. 29.

Soluens Abbati intruſo an rectè ſoluat, ſub n. 29.

Soluens creditori ſui creditoris, an rectè ſoluat, ſub num. 38. ſubdeclar. 6.

Soluens adiecto an rectè ſoluat, remiſſiuè, num. 39. ſub num. 47. & num. 49. Quid in negotiorum geſtore, num. 40.

Soluere locatori mercedem tenetur conductor, etiam ſi alleget, contractum eſſe nullum, n. 30.

Filiofamilias, Monacho, & Seruo } qui mutuauerint, rectè ſolui poteſt, ſub num. 31. & 32.

Reſtitutio rei, furto ſubtractæ, fieri debet, non domino rei, ſed illi, qui rei curam, ſeu adminiſtrationem habet, ſub num. 30. confirm. 2.

Depoſitum, & Commodatum } ſi depoſitarius, & commodatarius reſtituant deponenti, & commodanti, liberantur, etiam ſi illi furto ſubtraxiſſent, num. 33. Quidvè ſi reſtituant monacho, ſeruo, & filiofam. qui depoſuerint, nu. 34. & 35.

Mandatum procuratoris ad exigendum reuocatur à mandante, & quandoque etiam à lege, num. 27.

Intimatio perſonæ nominatæ in actis eiuſdem notarij, vbi quis emerit cenſum pro perſona nominanda, & promiſerit nominare, non eſt neceſſaria, num. 25.

Compenſatio cum debito iurato an & quando admittatur, ſub num. 42. & ſeqq. verſ. infero.

Acceptilatio, Ceſſio, & Delegatio } quando obtineant locum veræ, & actualis ſolutionis, num. 48. Acceptilatio quando liberet in totum, num. 52. & 53.

Ceſſio bonorum an, & quomodo liberet debitorem, num. 52. & ſeq. & num. 66.

Scriptura in libris apud mercatores habet vim ſolutionis, num. 55. & ſeqq. in quibus declaratur.

Auaria quid ſignificet inter mercatores Genuæ, num. 58.

Debitori, poſito à creditore inter auarias in libro rationum, an & quando dicatur remiſſum debitum, num. 57. & ſeqq. & num. 61.

Præſcriptio habet vim ſolutionis, num. 65.

Depoſitum an habeat vim ſolutionis, ſub nu. 65. exemplif. 7.

Satisfactio an & quando ſtet loco ſolutionis, num. 68. & ſeqq.

19 QVAERO II. quotuplex ſit ſolutio, ſeu quot modis poſſit debitor ſoluere creditori? & quibus ſoluendo, rectè ſoluat.

Reſpondeo, ſolutionem eſſe duplicem, Propriam ſcilicet, & Impropriam.

Propria ſolutio dicitur illa, quæ, cum fiat in præciſa ſpecie, & forma obligationis, liberat omnino debitorem, quia debitor, ſeu obligatus, faciendo id, quod facere tenetur, dicitur propriè ſoluere, vt ex Paul. de Caſtr. ſecutus ſum ſupra ſub num. 17. quare ſi quis eſt obligatus ſoluere pecuniam auream, & eam ſoluit, dicitur propriè ſoluere; ſi eſt obligatus tradere claues domus, & eas tradit, dicitur propriè ſoluere, & ſic de ſingulis, quia ſolutionis verbum magis ad ſubſtantiam obligationis refertur, quàm ad ſolutionem nummorum, vt ſecutus ſum ſub d. num. 17. licet in communi vſu loquendi verbo ſolutionis vtamur in ſolutione tantum pecuniaria.

20 Declara primo hãc propriam ſolutionem fieri quatuor modis. Primus modus eſt, quando ipſemet debitor ſoluit. Secundus eſt, quando alius ſoluit de mandato, & nomine ipſius debitoris. Tertius, quando alius ſine mandato, aut ordine debitoris liberè ſoluit. Quartus (& iſte reſpicit ſolutionem litterarum cambij nundinarij) quando alius ſoluit litteras cambij ſuper protextu honore litterarum, Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. octauo loco. fol. 214. quam ſolutionem ſuper protextu honore litterarum latè explicaui infra num. 356. & ſeqq. pro qua ſolutione faciunt quæ ſcripſi infra ſub num. 74. & ſeqq.

21 Subdeclara extendendo, vt quamuis ſolutio

Digitized by Google

lutio in primo modo ſit magis propria; tamen etiam ſolutiones in ſecundo, tertio, & quarto modo producunt eundem effectum, Mantic.tract.de coniect. vlt. volunt. lib. 11. tit.17.n.34.etiam ſi ſolutio ſit conditio,quæ regulariter debet impleri in propria ſignifi-
22 catione, Mantic.d.lib.11. tit.16.nu.8.†cum conditio importet non ſolum formam, Affl. deciſ.355. ſi præſtitutus. nu.5. cum alijs allegatis per Tiraq. de retr.lig. §.1.gl.21. ſub num.13.verſ.hincque.fol.190. & de retract. conuent.§.2.gl.1.& vnica, num.3.in fin. , fol.458.ſed contineat ſemper non leuem ſolemnitatem,vt, cumulatis auctoritatibus,ſequitur Tiraq. ſupra proximè citatus; & forma regulariter non poteſt adimpleri per æquipollens, Tiraq. d. gl. 21. ſub num. 11. fol.190. Iacob. Nouel. tract.de iur. prothomiſ.§.3.num.21.tom.17 fol.35. quare ſolutio conditionalis, appoſita à teſtatore per hæc verba, *ſi Titius dederit hæredi meo decem*, ita verificatur, ſi Titiusmet decem ſoluerit, ſeu dederit, ſicut ſi alius pro Titio dederit; imò hæc ſolutio conditionalis verificatur etiam in alijs ſpeciebus ſolutionum, quas improprias eſſe diximus infra num.41. & ſeqq. verſ. impropria. quare idem eſt, quòd Titius ſoluat hæredi, vel hæres acceptum ferat, ſeu compenſet, vt ex Mantic. ſecutus ſum infra ſub num.48.

23 Declara ſecundo, vt ſolutio, ſeu alius actus liberationis tunc liberet debitorem, ſoluentem, quando is, qui ſolutionem recipit, ſeu actum liberationis facit, habet idoneam perſonam ad recipiēdum ſolutionem, ſeu ad liberandum, l.12.vero procuratori.ff. de ſolution.qualis eſt adminiſtrator, ſeu procurator omnium bonorum, tutor, curator, & verus procurator, Flam.Cart.deciſ.30. in cauſa. num.2. ſeqq. & 6.

24 Secus ſi non habeat idoneam perſonam; quare ſi ego debitor ſoluam alteri, quàm vero creditori, non liberor, Surd.deciſ.229. verum. num.1. ſeu non liberor ſi ſoluam alteri, quàm vero domino, ſeu procuratori, Franc.Bec.conſ.19.prima facie. num. 1. & ſeqq. in quibus loquitur ampliādo, & Flam. Cart.d.deciſ.30. num.7.& ſeqq. ſicque non liberor, ſi ſoluero falſo procuratori, l. falſus procurator. C.de furt. Rot.diuerſ.deciſ.76. chriſtophorus. ſub num. 1. coram R. P. D. Orano,in Romana pecuniaria,ven.25.Octobris 1593.in impreſſis Romæ 1615.

25 Subdeclara primo extendendo ſecundam partem huius declarationis, vt paria ſint, ſoluere illi, cui ſoluens ſcit non rectè ſolui, vel ſcire tenetur; qua ratione cum Cōmunitas Rauennæ cēſum ſcutorū 400. pretio ſcutorum 5000. vendidiſſet Philippo, pro perſona nominanda in actis Cataloni notarij A.C.& idem Philippus die 40.poſt celebratum dicti cenſus contractum in eiſdem actis nominaſſet Io.Baptiſtam Fliſcum, & dictum cenſum ad illum pertinere declaraſſet, & idem Fliſcus eodem anno dictum cenſum approbaſſet,& præfata Communitas deinde dictos ſcutos 5000. reſtituiſſet eidem Philippo,& demum poſt aliquod tempus Communitas præfata conueniretur à dicto Fliſco pro ſolutione fructuum,& Cōmunitas oſtenderet extinctionem, & ſolutionem factam d. Philippo, Rota, habita pro nulla illa extinctione, & ſolutione, eam condemnauit ad ſoluendos fructus d.Fliſco, non obſtante , quòd illa nominatio facta non fuiſſet intimata,ſeu aliter notificata Communitati Rauennæ, & mota fuit Rota, quia ex quò nominatio fuerat facta in actis notarij, & prout erat conuentum in inſtrumento cenſus, non requirebatur alia notificatio, ſed Communitas debebat prius indagare apud illa acta hanc nominationem, Rot. coram R. P. D. de Caualerijs, in Rauennaten. cenſus, mercur.13. Iunij, 1607.

Extende hanc ſubdeclarationem, vt procedat non ſolum, quando nominatio fuiſſet facta in margine, ſiue penes idem inſtrumētum,vt moris eſſe debet, ita vt Communitas Rauennæ ex inſpectione inſtrumenti cenſus ſine alia diligentia potuiſſet videre nominationē perſonæ;quo caſu Communitas,ſoluēdo Philippo, videretur fuiſſe in latiſſima negligētia,ſeu culpa; ſed procedat etiam ſi nominatio fuiſſet facta ſeorſum, & ſeparatim, quia etſi tunc Communitas ex hac ſola inſpectione non potuiſſet ſcire nominationem perſonæ, nec teneretur inquirere omnia inſtrumenta celebrata in illo officio,& illa ita perquirere, vt non poſſet, errando, aliquod omittere,tamen adhuc fuiſſet in negligentia inexcuſabili,quia cum ſciret,cenſum ſpectare ad perſonam nominandam, debuiſſet, volens eum extinguere; citare Philippum ad oſtendendam nominationem, &, ea non extenſa,debuiſſet, accedente etiam iudicis decreto, deponere pretium cenſus pro perſona nominanda.

26 Subdeclara ſecundo eandem declarationem,

nem, vt procurator, cui rectè ſoluitur, dicatur is, qui habet mandatum ſpeciale, per ea, quæ ſcripſi infra §.7.gl.4.num 5.

27 Explica vlterius hanc ſubdeclarationem, vt is dicatur habere mandatum ſpeciale, qui habet illud tempore ſolutionis, quia ſi illius mandatum eſſet reuocatum, ei non rectè ſolueretur, hæcq; mandati reuocatio fit non ſolum ab homine, ſed etiam à lege, vt declaraui infra num.299.limit.2. & clarius, & plenius ſub num.401. & ſeqq.verſ. aut illa.& hoc dummodo reuocatio mandati fuerit nota ipſi ſoluenti, vt ſecutus ſum infra num.406. verſ. confirmatur. reliqua vide infra d.num.401.& ſeqq.

28 Subdeclara tertio, vt ſolutio, per inquilinum facta bonæ fidei poſſeſſori, liberet ipſum inquilinum ſoluentem, quamuis ille poſſeſſor non eſſet dominus, Abb.in cap.11. grauis. num.5. de reſtit. ſpol.

29 Extende hanc ſubdeclarationem, vt procedat etiā ſi ſolutio ſit facta malæ fidei poſſeſſori, cum quo tamen contraxerit, Abb.in d.cap.grauis. num.8.& ideo inquilinus, ſeu colonus, ſoluens penſionem prædoni, à quo conduxit, liberatur, l.55.ſi vrbana. & ibi Gl. & Bar.ff.de condict.indeb.& ſoluens Abbati intruſo, à quo conduxerit, liberatur, Bar. in ead.l.55. ſi vrbana.ſub num.4.& Alex.conſ. 103. viſis ſcriptis. num. 17. col. 5. lib.2. & conſ. 120. ponderatis. num. 7. col.3. lib.5. imò liberatur etiam ſi conduxiſſet à vero Abbate, ſeu alio vero monacho illius monaſterij, dummodo habuerit iuſtam cauſam credendi intruſum, cui ſoluit, eſſe verum Abbatem, Bar.ſub d.num.4.& Abb d.cap.grauis. num. 8. in fine, & Alex. in locis ſupra proximè citatis; adde, quæ copioſius ſcribit Dec. conſ.407.viſis. num.1.

30 Confirmatur primo hæc ſubdeclaratio, eiusq; extenſio, quia cōductor tenetur ſoluere mercedem locatori, etiam ſi contractus ſit nullus; quare licet locatarius, ideſt, conductor dicat, contractum eſſe inualidum; tamen non excuſatur, niſi offerat mercedem locatori, & deponat, Caputaq. deciſ. 118. ſeu 2.iudicium nullum. num.4.par.2. quem ſequitur Caroc.tract.de loc. & conduct. par.3. concl.52.fol.271.

Confirmatur ſecundo in caſu magis dubio, quia, ſi res ſubtracta ſit ei, qui illius rei dominus non ſit, ſed tamen illius rei adminiſtrationem habeat, vt puta, quia ſit tutor, curator, diſpenſator, procurator, theſaurarius, vel alius officialis, cui illa res ſit commiſſa, ideoq; illius rationem reddere teneatur, illius rei reſtitutio non domino rei, ſed huic, qui rei adminiſtrationem habet erit facienda, in tantum, vt ſi quis eam vero domino reſtitueret, & ex illa reſtitutione ei, qui rei adminiſtrationem habet, aliquod euenerit damnum, teneatur ad illud damnum, niſi ipſum excuſaret bona fides, quam reſtituendo habuiſſet, Medin.in ſuis tract.tom.2. tit.de reb.reſtit.q.2. col. 8. verſ. inde ſequitur. fol.15.& Nauar.in man.confeſs.cap.17. ſub num.28. tit. cui reſtituendum.

31 Subdeclara quarto, vt ſolutio rectè fiat illi, cum quo eſt celebratus contractus crediti, etiā ſi actio illius crediti ſit alteri quæſita; quare, licet, filio mutuante pecuniam patris, actio quæratur patri, tamen filio, qui mutuauit, rectè ſoluitur, l. 23. filius. & ibi Doct. inter quos Dec. ſub num. 6. limit. 2. C. de pact. & alij, quos ſequitur Franc. Bec. conſ. 19.prima facie. ſub nu.4. verſ.ſed præ-
32 miſſis. vbi de opin. communi. † licet etiam, monacho mutuante, actio quæratur monaſterio, & mutuante ſeruo, quæratur domino, tamen & monacho, & ſeruo rectè ſoluitur,
33 Beec.in loco ſupra proximè citato; † Et furi, qui rem, quam furto ſubtraxit, depoſuit, vel commodauit, tenetur depoſitarius, ſeu commodatarius reſtituere, & reſtituendo liberatur, Bec.d.conſ.19.num.7.& quòd pecuniæ depoſitæ ſint reſtituendæ deponenti, vel cui deponens mandauerit, quamuis pecuniæ ipſius deponentis non ſint, ſed alterius, dummodo abſit mala fides, & ſcientia, quòd pecuniæ eſſent alienæ, quia generale eſt, vt ei rectè fiat ſolutio, cum quo contractum eſt, etiam quòd ius alteri ſit acquiſitum, ſequitur Rot.coram R. P. D. meo Caualerio, in Leodien. pecuniaria, lunæ 30. Martij 1615. & ſcribit Nauar. in man. confeſs.cap.17.ſub nu.28. tit. cui reſtituendum. ſub num 28.

34 Confirmatur hæc ſubdeclaratio, quia ſi monachus, ſeruus, filiusfam. aut alius huiuſmodi aliquid apud alium depoſuerit, debet, & poteſt ei tuto reddi ſine auctoritate abbatis, prælati, domini, patris, vel alterius adminiſtratoris; & idem ſi aliquis depoſuerit aliquid tanquam tutor, & tamen non ſit tutor, Tiraq. de retr.conuent.§.4.gl.9. in fine, num.5. verſ. vnum autem.

35 Sed hæc ſubdeclaratio recipit duas reſtrictiones, ſecundum eundem Bec.eod.conſ.19. ſub num. 5. & in fine conſilij, videlicet, niſi ſubſit iuſta cauſa credendi, eum, ad quem

per-

pertinet, non permiſſurum; & quando ſcit, ad alium pertinere: quas ego hic non diſcutio, quia nimis diuerterer à noſtro itinere; tu tamen vide quæ ſcripſi §.præcedenti,q.7. par.2.ampl.19.num.28.& ſeqq. & par.3.limit.18.num.4.

36 Subdeclara quinto, vt ſolutio rectè fiat etiam illi, cuius contractus ſine certa ſolemnitate non valet, quia ille tenetur neceſſariò ſolutionem accipere, & facere quitantiam, & quando actus fit ex neceſſitate legis, tunc non ſunt neceſſariæ ſolemnitates, quia lex ipſa, neceſſitans ad actum, auctorizat illum actum, vt ſcribunt Doct. quos citaui in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap.2.nu.533. & neceſſitas eſt ſupra legem, ſeu ipſamet eſt ſibi lex.

Hanc tamen ſubdeclarationem hic non firmo, & qui tenuerint contra eam, retuli d. cap.2.ſub num.538.

37 Retenta ſubdeclaratione, tu pro vberiori intelligentia, & firmiori reſolutione diſtingue adhuc duos caſus.

Primus caſus eſt, quando ſolemnitas reſpicit non ſolum vtilitatem contractus, ſed reſpicit etiam futuram adminiſtrationem rei contractæ, adeo quòd per illam ſolemnitatem non ſolum conſulitur imbecillitati contrahentis, dum contrahit, ſed etiam poſt contractum; eiuſmodi ſolemnitas eſt auctoritas tutoris, ſeu curatoris, qui non ſolum auctorizant contractum, ſed poſtea cuſtodiunt, quod ex contractu acquiritur, &,non cuſtodiendo, tenentur, & ideo ſunt obligati ad reddendam rationem; vnde illis,quorum contractus auctorizant, dicitur interdicta adminiſtratio: & iſto caſu dico, ſubdeclarationem non eſſe veram, ſed eſſe veram opinionem contrariam, quare ſolutio eſt facienda tutori, ſeu curatori, vel minori cum iſtorum auctoritate,alias ſoluens minori ſine auctoritate curatoris non liberatur, §.fin. Inſtit.quib.alien. &c. Gl.& Bar.in l.ait prætor. §.permittitur. ff. de minor.

Verum licet non liberet, tamen ſi is, qui ſoluit, probet, pupillum factum eſſe locupletem, & durare adhuc locupletem ex illa ſolutione; non debet pupillus in eo,quo manet locuples, locupletari cum aliena iactura.

Sed tamen ſi debitor ſit executiuè obligatus, hæc probatio facienda non retardat executionem, Foller. tract.de contract. cenſuar. in verbo,vt vides.num. 69.in fine,tom. 6.par.2.fol.161.

38 Secundus caſus eſt, quando ſolemnitas reſpicit ſolum vtilitatem contractus;eiuſmodi ſolemnitas eſt conſenſus cõſanguineorum in contractu mulieris, ſeu minoris, qui conſanguinei non habent adminiſtrationem, & propterea ad reddendam rationem non tenentur, & conſequenter nec mulieri,nec minori per hanc ſolemnitatem conſenſus cenſetur interdicta adminiſtratio: & iſto caſu concludo,ſubdeclarationem eſſe veram,quia iſto caſu ſufficit, quòd conſtet, pecunias perueniſſe verè, & realiter ſine ſimulatione ad manus mulieris,ſeu minoris,& eò ipſo,quòd peruenerunt, dicuntur tunc facti locupletiores, & non eſt neceſſarium,quòd perſeuerauerint locupletes; & cum hac duorum caſuum diſtinctione benè cõciliabis opiniones.

Subdeclara ſexto, vt ſoluens creditori ſui creditoris, dicatur rectè ſoluere, etiam ſuo creditore inuito, ſi iſte creditor ſui creditoris ſit creditor ex eadem cauſa, ex qua ſuus creditor eſt creditor ipſius ſoluentis, vt puta, ſi ego conduxi domum à Petro, qui eandem conduxerat à Ioanne, vel ego accipio decem mutuo à Petro, qui eadem mutuo acceperat à Ioanne: & ego quod debeo Petro, ſoluo Ioanni, cui debet Petrus, Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb. reſtit.q.3. in 5.cauſ.initio, fol.39.in fine, & 40.

Hæc ſubdeclaratio, quam Medina non aliter probat, niſi aliter explicetur, non eſt iuridica.

39 Subdeclara ſeptimo, vt adiecto ſolutioni rectè ſoluatur, vt latè explicaui infra gloſ.7. q.2.num.2.& ſeqq. & num.36.& ſeqq.verſ. ſecundus articulus. in quibus quia eſt proprius locus adiecti, totam eius ferè materiam proſecuti ſumus.

40 Quid dicendum in negotiorum geſtore: nunquid ſolutio, ei facta, liberet debitorem? nam text.in l. 25.ſi ego.ff.de neg.geſt. videtur determinare,quòd non: Contrarium tamen,quòd liberet, quia in generali mandato ad negotia venit,vt poſſit exigere debita, ſcribit Paul. de Caſtr. in l. 6. ſi procurator. num.8.ff.de condict.indeb.& quòd præpoſitus ad contrahendum, videatur præpoſitus ad ſolutionem recipiendam, ſequitur Bec. conſ.19.prima facie.num.6. tu cogitabis.

Eueniet forſan, vt creditor, cui debitor tenetur ſoluere, ſit excommunicatus; nunquid debitor in foro conſcientiæ, adhuc ei teneatur ſoluere, vide Couar.in cap. peccatum, in fine initij, num.8.verſ.illud verò. de reg.iur.in 6.tom.1.fol.608. & Medin.in ſuis tractat.

tractat. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 3. cauſ. 9. verſ. his non obſtantibus. & ſeqq. fol. 49. vbi loquitur diſtinguendo.

Et hæc ſufficiant de ſolutione propria.

41 Impropria, ſeu ficta ſolutio per oppoſitum dicitur illa, quæ etſi non fiat in præciſa ſpecie, & forma obligationis, tamen per omnia habet vim, & effectum ſolutionis, Mantic. tract. de coniect. vlt. volunt. lib. 11. tit. 17. ſub num. 34. verſ. illud quoque. & ideo liberat debitorem, & hæc eſt concluſio non ſolum vera, ſed non recipit difficultatem.

42 Declara primo hanc concluſionem, colligendo differentiam inter ſolutionem propriam, & ſolutionem impropriam, vt creditor non cogatur recipere impropriam ſolutionem, prout cogitur recipere propriam.

Infero ex hac declaratione, quòd ſi tu die prima Ianuarij promiſiſti cum iuramento ſoluere mihi ſcutos centum die prima Martij proximè futuri; & quia non ſoluiſti, ago contra te, vt ſoluas; non poteris opponere, faciendam eſſe compenſationem cum tuo credito, orto ante dictam primam diem Ianuarij, ſecundum communem diſtinctionem, de qua Tynd. tract. de compenſ. art. 7. ſub nu. 14. tom. 6. par. 2. fol. 256. Capic. deciſ. 167. ſub n. 4. & ſeqq. & alij, quos citat, & ſequitur Sebaſt. Medic. tract. de compenſ. par. 1. q. 25. ſub num. 21. & ſeqq. tom. 6. par. 2. fol. 264.

43 † quia compenſatio non eſt vera ſolutio, ſed eſt imaginaria, Tynd. d. tractat. de compenſ. art. 1. num. 1. art. 3. ſub num. 3. & d. art. 7. nu. 16. verſus finem, & num. 17. 20. 21. & ſub nu. 23. verſ. plus vbi videtur. Capic. d. deciſ. 167. num. 6. Sebaſt. Medic. eod. tractat. par. 2. q. 1. num. 2. fol. 267. Mantic. tract. de coniect. vlt. volunt. lib. 11. tit. 17. ſub num. 34. & communiter omnes in diuerſis locis.

44 Ratio meo iudicio eſt, non propter iuramentum, quod conſiderant Doct. ſed quia, ſi ipſi voluiſſent illud compenſare, alter eorum non ſe conſtituiſſet debitorem, quę ratio non poteſt conſiderari in credito, poſtea acquiſito ab ipſo debitore, & ideo ijdem Tynd. d. art. 7. ſub nu. 14. Capic. d. deciſ. 167. nu. 4. & ſeqq. & alij, quos ſequitur Sebaſt. Medic. d. q. 25. ſub num. 21. & ſeqq. contrarium firmant in credito, orto poſt debitum iuratum.

45 Extende hanc illationem, vt procedat non ſolum in caſu, quo debitor opponeret de compenſatione ſui crediti illiquidi, quia tunc compenſatio, ſiue eſſet de credito antea, ſiue poſtea contracto, reijceretur ex regula generali, quòd de liquido ad illiquidum non fiat compenſatio: ſed procedat etiam ſi creditum ſit liquidum: & in his terminis loquitur illatio, quia alias eſſet ſuperflua, cum ſufficeret regula trita prædicta, quòd de liquido ad illiquidum non fit compenſatio.

46 Reſtringe in Ciuitate Genuę eandem illationem, vt non procedat in ſtatuto, de cauſis executiuis, cap. 3. lib. 2. §. non poſſit. quia in eo expreſsè cauetur, vt debitor poſſit opponere exceptionem ſolutionis per viam compenſationis, dummodo tamen eam probet per ſcripturam publicam, vt in eodem §. & ſit liquida.

47 Declara ſecundo, vt ſolutio impropria liberet debitorem, quando eſt facta vero domino, ſeu alteri, habenti ab eo mandatum ſpeciale ad recipiendum ſolutionem illam impropriam; quia tūc per omnia habet vim, & effectum ſolutionis, vt ſecutus ſum ſupra num. 41. verſ. impropria. & num. ſeq. ſecus ſi ſit facta procuratori, ſeu ei, qui habet ſimplicem facultatem exigendi debitum, ſeu recipiendi ſolutionem; quia iſtis non rectè fieret ſolutio impropria, & facta non liberaret debitorem; quare adiectus ſolutioni non poteſt nouare obligationem, nec acceptum ferre, neque ceſsionem recipere, neque alium quemuis actum liberationis facere, ſed poteſt ſolum naturalem ſolutionem recipere, vt latius ſcribit Stracch. tract. de adiect. par. 1. num. 49. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 385. & idem dico de procuratore, conſtituto ad exigendum.

48 Extende primo eandem declarationem, in prima parte, dum dixi, quòd ſolutio impropria facta vero domino liberat debitorem, vt procedat quoad omnes effectus veræ, & propriæ ſolutionis; quare licet acceptilatio non ſit ſolutio, tamen adeò obtinet vim veræ, & propriæ ſolutionis, vt, ſtante ſtatuto, quòd contra guarintigiam non poſſit opponi, niſi exceptio ſolutionis, & falſitatis, poſſet debitor opponere acceptilationem, Guid. de Suz. tract. de inſtr. guarint. in fine, num. 54. in fine, & num. 55. tom. 6. par. 2. fol. 339. & conditio, ſi Titius ſoluerit hæredi meo decem, dicetur adimpleta, ſi hæres meus illa decem Titio accepta fecerit, Mantic. tract. de coniect. vlt. volunt. lib. 11. tit. 17. ſub num. 34. verſ. illud quoque. quod dixi etiam ſupra ſub num. 21. & 22. & hinc eſt, quòd qui ſcribunt liberatum per acce-

ptilationem non dici liberatum per ſolutionem, non controuertunt, an dicatur liberatus, ſed hoc ſupponunt, loquendo cum iſta qualitate, vt inter alios loquuntur Paul. de Caſtr. in l. 49. ſolutam. num. 2. in fine, ff. de ſolut. & Sebaſt. Medic. tract. de acceptil. q. 12. num. 32. tom. 6. par. 2. fol. 403. & demum vbi creditor compenſauerit, vel acceptauerit delegationem debitoris ſui debitoris, & poſtea ageret, poſſet debitor eum repellere, ac ſi verè, & propriè in pecunia numerata ſoluiſſet, ſeu id feciſſet, quod facere erat obligatus, & hoc ſciunt omnes.

49 Extende ſecundo, quod dixi, ſolutionem impropriam, factam adiecto, non liberare debitorem, vt procedat etiam in ſolutione propria, quæ ſit facta adiecto alibi, quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, quia reſpectu intereſſe illa ſolutio non liberat, l. 3. non vtique. §. item iulianus. vbi Bar. & alij ff. de eo quod cer. loc. & dixi §. præced. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 307.

50 Exemplifica primo nunc eandem concluſionem de impropria ſolutione in compenſatione, vt dixi ſupra ſub num. 42. verſ. infero.

51 Exemplifica ſecundo in acceptilatione, quam ſimiliter non eſſe propriam ſolutionem, dixi ſupra num. 48. verſ. extende.

52 Declara, reſtringendo hanc exemplificationem, vt non procedat in acceptilatione, qua creditor, aliqua debiti parte à debitore decocto accepta, reliquum ei remittit, quia, ſi debitor ad pinguiorem poſtea deuenerit fortunam, tenebitur etiam reſiduum, ſibi remiſſum, ſoluere, & creditor poteſt illud condictione ob turpem cauſam petere, vt ſequitur Stracch. tract. de decoctor. pat. 6. num. 1. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 321.

53 Extende hanc declarationem, vt maximè procedat, quando debitor ſimulauit ſe decoctum, ſeu non ſoluendo, quia tunc etſi, Iudicis ſententia accedente, minoris ſummæ ſolutioni acquieuerit, tamen debitor tenebitur reliquum ſoluere, cum ſententia per fraudem extorta ſibi non proſit, etiamſi creditor reliquum remiſerit, & ſyngrapham, qua fateatur, ſe gratis, & liberaliter remiſiſſe, dederit, quia adhuc non dicetur gratis, & liberaliter remiſiſſe, ſed fraude, & dolo deceptus, & confeſſio prædicta non iuuaret, quia creditor eam feciſſet ex cauſa, ratus, debitorem non eſſe ſoluendo, Ioann. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 11. q. 13. qui etſi loquatur in debitore, qui ad pinguiorem fortunam peruenerit, tamen videtur inconſideratè ita loquutus, quia, ſi ſimulat paupertatem, non eſt pauper, ſi non eſt pauper, eſt ſoluendo, non aliter expectata pinguiori fortuna; &, quòd debitor, qui, fingendo ſe non habere, hac fraude remiſſionem debiti à creditore obtinet, non ſit liber à reſtitutione, ſcribit Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd. lib. 5. cap. 26. num. 2. verſ. tertia. & facit, quod ſcripſi infra num. 56. & ſeqq. & ſub num. 60. verſ. confirmatur. & quod ſcripſi §. præced. q. 7. par. 3. limit. 20. num. 5. extenſ. 3.

Subdeclara ex his, quæ ſcripſi infra num. 61. verſ. hæc. & reliqua vide apud Stracch. ibi citatum.

54 Exemplifica tertio in ceſsione, & delegatione, quę non ſunt propriæ ſolutiones, ideoque in eis inſurgunt multæ controuerſiæ, de quibus ſcripſi infra num. 249. & ſeqq. & nu. 280. & ſeqq.

55 Exemplifica quarto apud mercatores in ſolutione, quam faciunt per accommodationem ſcripturarum in eorum libris, quia illa ſcriptura obtinet vim ſolutionis, Rot. Genuen. deciſ. 2. crant. num. 4. in fine, & num. 5. & Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. verſ. octauo loco. verſus finem, fol. 214. &, quòd per ſolam ſcripturam in libro rationum fiat ſolutio ſine pecunia numerata, ſupponit abſque difficultate Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 12. ſub num. 4. verſ. colligunt. rom. 2. fol. 589. & quòd vſu diſcamus, apud magni nominis mercatores rarò numerari pecunias, ſed adſcribi litteras crediti, vel debiti, ſcribit Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ad primum iam. lib. 5. de vſur. &, quòd ſolutio dicatur fieri in loco, vbi accommodantur ſcripturæ, ſcribit in eod. conſ. 31. verſ. poſtremo auctoritate. in fine, &, quòd apud campſorem depoſitarium duobus modis fiat depoſitio pecuniæ; videlicet per numerationem, & per traditionem chirographorum, acceptorum ab eo pro pecunia numerata, & iiſdem duobus modis fiat ab eo redditio, ſcilicet numerando, & tradendo chirographos, quibus rogat alium campſorem, vt pro eo numeret, ſcribunt Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, ſub num. 293. & in cap. nauiganti. num. 37. verſ. huius tamen. de vſur. & Romoald. Coli tract. de camb. cap. 34. quos duos poſtremos ſecutus ſum §. pręcedenti q. 7. par. 2. ampl. 3. num. 9.

num. 9. & in nundinis fieri eiuſmodi ſolutiones per acceptationem litterarum retuli, & ſecutus ſum ex Sot.& Io.Azor.in gl.præced. ſub num. 10. & 11. & hæc ſpecies ſolutionis non exorbitat à diſpoſitione iuris communis, quia in eiuſmodi accommodatione ſcripturarum ineſt virtualiter ſatisfactio, per ea, quæ ſcribit Rot.Genuen.deciſ.1.ſub num.8. verſ.ſecundo quod.& latius deciſ.4.dum iudicauit.num.13.quicquid ſcribat in contrarium Io.Bapt.Cauat.d.tract.de camb. tit. de fine cambiorum, verſ. quæro an modus. fol.224.

56 Declara hanc exemplificationem,dũ dixi, quòd accõmodatio ſcripturæ habet vim veræ ſolutionis, vt procedat, quando ſcriptura eſt ita clara, vt neceſſariò denotet ſatisfactionẽ, vel per viam remiſſionis, vel donationis debiti, ſecus ſi ſcriptura non clarè inferat extinctionem debiti; quia remittere,relaxare, ſeu donare, eſt renunciare, & renunciatio eſt ſtrictiſſimæ naturæ, adeo vt in ea non veniant, niſi expreſſa, & quæ ſunt dubia interpretantur in eam partem, quæ renuncianti magis prodeſſet, & minus noceret, vt latè ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib.2. cap.5. ſub num. 163. verſ. comprobatur. & verſ.ſeqq.

57 Infero ex hac declaratione,quòd ſumma, ideſt, partita, ſcripta inter partitas ſolutionum à manu ſiniſtra libri ratiocinorum pro debitore contra partitas, ſcriptas à manu dextra eiuſdem libri pro creditore, ſi ſit ſequentibus verbis concepta,1606. *à 23. di Decembre. Et per lib.* 4851. 5. 9. *che per eſtintione di queſto conto, per ordine, dato hoggi dal Signor N. ſi paſſano alle auarie lib.* ———— 4851. 5.9. non liberat debitorem, quia non habetur loco ſolutionis, ſeu remiſſionis.

58 Ratio huius illationis eſt, quia auaria ſecundum diſpoſitionem ſtatutorum Genuenſium lib.4. cap.17.de ſecuritatibus. S. aſſecuratores, il 1. eſt omne damnum,quod caſu fortuito ſequitur,ſeu contingit in nauigio cum inuentario, ſeu rebus aſſecuratis vltra expenſas,quæ contingere poſſunt, etiã ſi non ſequatur taliter, quòd poſſit dici,caſum ſiniſtrum ſuper toto ſecutum eſſe,& hæc pro rata, ſiue iactus, ſiue auariæ, ſpectantis rei aſſecuratæ, & lib.2.cap.4.de cauſis breuioribus. S.ſed in cauſis. in illis verbis, *vel occaſione emendationis auariæ, vel damni, quæ,&c.* & lib.1.cap.11.de calculatoribus. in illis verbis: *petierit fieri calculum de iactu, ſeu auaria contra mercatores, &c.* & ſic damnum, quod ſtatuentes in re aſſecurata auariã dicunt, mercatores in dati, & accepti calculo, quaſi deſperatã crediti exactionem inter auarias, ideſt, damna, & iacturas ponunt. Auariam etiam vocant lucrum, quod percipiunt ex aliquo negotio ſeparato, de quo nolunt calculum tenere ordinarium.

59 Solent mercatores in ratiocinorum libris omnia data,& accepta referre,&, cum calculum, ſeu computum adæquatum reperiunt, vocant, *tranquillum*.

60 Sed pati auariam, non eſt donare, remittere, vel renunciare, ſed eſt coactè damnum pati: ergo creditor, indicando in eius libris auariam, non liberat debitorem; & ita de ſtylo ſeruari ſæpè à mercatoribus audiui.

Confirmatur hæc illatio, quia ſicut remiſſio, quam creditor, aliqua crediti parte habita, facit debitori decocto, non liberat debitorem, ſi ad pinguiorem fortunam deuenerit, Straccb. & Io. Azor. quos ſecutus ſum ſupra num.52.& 53. verſ. declara. ita etiam hæc deſcriptio debitoris in calculo auariarum non liberat debitorem, quia creditor coactè, & inuitus tunc non habet eum pro debitore.

61 Contra hanc illationem, & ſtylum allegabatur, quòd ſicut creditor, tradendo debitori cautionis ſcripturam, videtur ei remittere debitum, l.2.ff.de pact. Neguſ.tract. de pign.memb.3.6.par.princ.num.19. tom. 6.par.1.fol.247. ita etiam creditor,notando in eius libro extinctionem computi, videtur remittere illud debitum,aut ſaltem illius debiti intereſſe.

In hac difficultate (vt facilis moris eſt apud Genuenſes) dabantur in Rota hinc inde fides, ſubſcriptæ à pluribus mercatoribus Genuenſibus,& quidem primarijs, quarum tenores,& ſubſcriptiones erant,vt infra;cum ſuppoſitione huius caſus.

Pietro nel ſuo libro tiene debitore Giouanni di ſcudi 1000. *gli dà credito all'incontro di ſcudi* 700.*hauuti nel Cartulario di S.Giorgio, & gli reſtanti ſcudi* 300.*gli paſſa all'auarie in tutto come ſotto*, à manu dextra libri.

1603. *à* 4.*di Nouembre*.

Giouanni mi deue ſcudi 1000.*come per vna tale ſcrittura.*——*ſc.*1000.& à manu ſiniſtra

1603. *à* 4.*di Nouembre*.

Hauere ſc. 700.*che mi hà pagato nel Cartulario di S.Gorgio.* ———— *ſc.* 700.

E più à 7. di Febraro 1610. in ſcudi 300. che per eſtintione di queſto conto ſi paſſano all'auariè ——————— ſc. 300.

Pietro dopò della detta ſcrittura, fatta nel ſuo libro in tutto, come ſopra, vuol riſcuotere da Giouanni li ſcudi 300. della ſeconda partita à credito, ſi domanda hora, ſe in vſo mercantile ſi ſia Pietro pregiudicato, per hauer paſſato detti ſcudi 300. all'auarie, & ſe per detta ſcrittura, fatta nel modo di ſopra, viene eſtinto il debito di Giouanni, in modo che venghi liberato dal detto debito di detti ſcudi 300. paſſati all'auariè, come ſopra, ò pure ſe, non oſtante detta ſcrittura, poſſa detto Pietro riſcuotere da Giouanni li detti ſcudi 300. che per altro non gli hà mai pagati. Tenor fidei.

Io N. ſono di parere, che Pietro, per hauer paſſato la ſudetta ſcrittura nel ſuo libro à debito dell'auariè, con eſtinguere il conto di Giouanni, non ſi ſia pregiudicato di non poter ſcoder la detta partita, quando gli piace, non prouando la ſudetta ſcrittura pagamento, ne eſtintione del debito, ne renuntiatione delle ragioni, & attioni del detto Pietro; anzi può in ogni tempo contraſcriuere la detta partita dal conto dell'auariè, & tirarla in debito di Giouanni, che reſta tuttauia vero debitore, & ſarà ſino à tanto realmente paghi il ſuo debito, remettendomi à cui, &c. huicq; atteſtationi ſe ſubſcripſerunt alij octo.

Tenor alterius fidei. 1615. à 4. *Maggio In Genoua. Noi infraſcritti facciamo fede, che quando nelli libri de mercadanti ſi manda vna partita all'auariè ſenza altra riſalua, della quale era debitore vn debitor buono, & dal quale, ſe ſi voleſſe ſcodere, egli haurebbe larga commodità di pagarla, che communemente ſe intende, che il Padrone del libro, cioè il creditore non vuole più tenere debitore quel tale, che la doueua, & per conſequenza glie la rimette, condona, ò rilaſſa.*

Io N. ſono di parere, che quelli, che nelli lor libri eſtinguono vn debitore nelle auariè ſenza caoſa alcuna, habbino allhora intentione di non volerlo ſcuoder, perche altrimente per ſtile vſato fra ſcritturali non andrebbe vn debitore buono, & che ſe intendeſſe di voler ſcuoder, eſtinto in dette auariè, rimettendomi però a chi haueſſe differente, & miglior parere.

Io N. ſono dell'isteſſo parere del ſudetto Signor N. ſoggiongendo che quando ſi eſtingue nelle auariè vn debito, che chi lo deue, è buono debitore, ſenza riſerua alcuna di poterlo ſcuodere, non oſtante la eſtintione, che allhora ſe intende eſſo debito eſtinto, in modo che non poſſa più eſſer douuto, & hauere il debitore eſtinto giuſta preſentione di difenderſi di non eſſer più debitore. & huic atteſtationi ſe ſubſcripſerunt alij vigintitres.

62 Hæc poſterior fides videbatur continere diſtinctionem iuris communis in caſu, quo creditor debitori decocto, ſeu aliter non ſoluendo, remittit debitum, quia remiſſio non intelligitur facta liberè, ideoquè creditor, quandocunque debitor ad pinguiorem peruenerit fortunam, poterit ab eo ſolidum exigere, vt ſcripſi ſupra num. 52. & 53. ſecus ſi remiſſio fiat ei, quando iam ad pinguiorem perueniſſet fortunam, ſeu eſſet ſoluendo, quia tunc cenſeretur omnino liberatus, vt ex Rom. conſ. 404. ſequitur Stracch. tract. de decoct. par. 4. num. 9. verſ. conſultus. & clarius, ac correctè par. 6. ſub num. 1. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol 321. vbi videas.

Rota illa, ſequendo primã fidem, tum quia erat iuri conſona, tum quia erat probata in actis; & non ſecundam, quia licet ea, attenta hac diſtinctione, potuiſſet forſan præualere, tamen qualitas idoneitatis debitoris nõ erat probata, protulit ſententiam ad fauorem actoris; ſed ex iuſtiſsimis de cauſis, non pro toto prætenſo intereſſe.

63 Exemplifica quinto in promiſſione mercatoris, facta creditori ad inſtantiam debitoris, quia de ſtylo mercatorum illa promiſſio cedit loco ſolutionis pecuniæ, & ideo liberat debitorem, Bar. in l. 15. ſingularia. num. 19. ff. ſi cert. pet. & quòd de conſuetudine poſtquam campſor, vel mercator promiſit creditori, & creditor acceptauit, debitor liberetur ipſo iure, ſequitur Affl. deciſ. 353. dubia. num. 5. Stracch. tract. de decoctor. par. 5. ſub num. 5. verſ. incurrit. tom. 6. par. 1. fol. 320. Et quòd promiſſio mercatorum habeat vim ſolutionis ex generali, & inueterata conſuetudine totius Italiæ, ſcribit Rot. Genuen. deciſ. 4. dum iudicauit. num. 9. quam ſequuta eſt Rot. diuerſ. deciſ. 285. dixerunt. ſub num. 7. coram bo. mem. Card. Pamphilio, in Beneuent. cenſus, 29. Maij 1595. ſeu 1598. in impreſsis Lugduni 1612. quæ eſt ſuperfluè rurſus impreſſa Romæ anno 1615. in numero deciſ. 124. &, quòd cedula bancaria, ſeu cedula mercatoris dicatur continere veram ſolutionem, & conſignationem, dixit Put. deciſ. 163. die 2. iunij. lib. 1. & Rot. Rom. in Ianuen. pecuniaria, verſ. vnde ceſſat. die veneris 15. aprilis, coram Illuſtriſsimo Cardinali

dinali Lancellotto, quæ allegat cõſimiles,& non eſt inter impreſſas,quas allegaui S. præced.q.7.par.2.ampl.8. n.4.&, quòd propterea notarius,atteſtãs in inſtrumento de ſolutione, poſſit intelligi de ſolutione per conſignationem cedulæ, ſcribit ead. Rot.d.deciſ. coram Illuſtriſs.Card. Lancellotto; Et quòd ſit inueterata conſuetudo, quòd quælibet promiſſio, facta in banco mercantili, cedat loco ſolutionis, ſcribit Alex. Raudenſ. in expoſit.ſuper banc.S.Ambr.num.124.&,quòd vbi viget hæc conſuetudo, ſit illi adhærendum, ſcribit Ang. in l. 58. qui vſumfructum. num. 2. ff. de verb.oblig. imò, ſi negotiator emat merces, earumvè pretiũ chirographo ſuo apud campſorem conſignat proximis nundinis ſoluendum, non exiſtimatur credito emere, ſed præſenti pecunia, Sot. de iuſt. & iur.lib.6. q. 11. art.1. col. 2. ibi, quamobrem mercator, fol.612.

64 Extende hãc exemplificationem, vt procedat etiam in ſolutione pretij cenſus, quia etſi ex diſpoſitione conſtitutionis Pij V. ſolutio fieri debeat verè in pecunia numerata coram notario, & teſtibus, & aliter facta, cenſus ſit nullus, vt ſecutus ſum S. præced. q. 1. num. 232. tamen ſi emptor cenſus coram notario, & teſtibus tradat venditori cedulam bancariam, cuius vigore effectualis ſequatur ſolutio, cenſus eſt validus, Rot.diuerſ.deciſ.286.de anno. num.5. verſ. imò & poſt. & num. 6. coram R. P. D. Litta, 10. Februarij, 1597. in Eugubina cenſus, inter impreſſas Lugduni anno 1612. & ex alia Rotæ deciſ.ſcripſi ſupra hac ead.gl.num.7.

Pro abſoluta tamen intelligentia materiæ huius exemplificationis vide omnia ea, quæ ſcripſi infra num.244.& ſeqq.

65 Exemplifica ſexto in præſcriptione, quæ non eſt vera ſolutio, ſed tamen inducit effectum ſolutionis, cum liberet debitorem; de qua præſcriptione, & liberatione pluribus hìc non ago, vide aliqua,quæ ſcripſi S præced.q.7.par.2.ampl. 19. num. 127. & ſeqq. & præſertim num. 135.illat.4.& ſeqq.

Exemplifica ſeptimo in depoſito, quod etſi non ſit vera ſolutio, & proinde dicamus, quòd qui deponit, non ſoluit, Bar. in l.6.item liberatur. ſub num. 3. ibi, & eadem ratione. ff.quib.mod.pign. vel hypoth. ſolu. & Tiraq.de retr.lignag.S.9. gloſ.3. ſub num. 3. tamen exemplificatio eſt vera in multis caſibus.

Primus caſus eſt de ſtylo Aud. Cam. quia de eius ſtylo, qui eſt probatus etiam in Rota, depoſitum habetur loco ſolutionis, Mohed.deciſ.6.alias 285. licet.initio,de excep. dicens,quòd etſi exceptio non numeratæ pecuniæ non retardet executionem obligationis Cameralis, ideoq; debitor debeat ſoluere, & poſtea repetere, tamen, inquit, fuiſſe per omnes tentum,quòd debitor poterat facere depoſitum, quod habetur loco ſolutionis, & poſtea probare exceptionem non numeratæ pecuniæ, ac ſi verè ſoluiſſet.

Secundus caſus eſt, quando creditor recuſaſſet accipere ſolutionẽ, quia tunc debitor poſſet facere depoſitũ,quod haberet vim ſolutionis,vt latè declaraui inf. num.161.& ſeqq. iunctis præcedentibus eundẽ numerũ.

Tertius caſus eſt, quando debitum non eſt liquidum, quia tunc debitor excuſatur à mora,& conſequenter ante liquidationem non tenetur ſoluere, & ad ſummum poſſet teneri ad faciendum depoſitum.

66 Exemplifica octauo in ceſſione bonorum, quia communis eſt concluſio, quòd liberat debitorem ac ſi ſoluiſſet,vt,diſcutiendo multa pertinentia ad materiam huius exemplificationis,ſcripſi infra S.7.gl.5.num.122.

Declara primo hanc concluſionem, vt liberet debitorem, donec manet impotens ad ſatisfaciendum, ſecus cum potuerit ſatisfacere, Medin.in ſuis tractat.tom.2. tit.de reb. reſtit.q.3.in 3.cauſ.in fine,verſ.facta autem. in fine, fol.32.

Extende hanc declarationem, vt procedat etiam ſi creditor reliquum debitori, cedenti, remitteret, per ea, quæ ſcripſi ſupra num.52.& 53.

Declara ſecundo,diſtinguendo duplex debitum: Aut enim debitum procedit ex delicto, puta,ex furto, rapina, ſeu violentia, & tunc tàm in foro interiori, quàm in foro exteriori tenetur ſoluere, & reſtituere integrũ, nihilo ſibi retento, Medin. d. cauſ.3. in fine initij, fol. 31. imò ad ceſſionẽ bonorum non admittitur,ſed venit puniendus, vt dixi infra S.7.gl.5.num.144. in fine: Aut procedit ex contractu, & tunc rurſus diſtinguo inter forum,& forum. In foro enim exteriori admittitur non ſolum ad ceſsionem bonorum, & cedendo liberatur, ſed poteſt etiam ſibi retinere aliquid, ne indigeat, Medin. d. q. 3. cauſ.3.in fine initij, & q. 5. verſ.reſpondetur quòd iſtæ. fol.70.In foro autem interiori tenetur ſoluere, & reſtituere integrum, etiam quòd remaneat indigens, & inops, nulla in

Vu 3 hoc

hoc conſtituta differentia, an debitum procedat ex delicto, vel ex contractu, Medin.d. q.3.cauſ.3. verſ.præueniendo. fol. 31.& d. q.5.verſ.reſpondetur quod iſtæ. fol.70.

Confirmatur hoc de foro interiori, tum quia leges humanæ neminem excuſant in conſcientia contra legem diuinam, & naturalem; at lex diuina, & naturalis eſt, vt quicquid homo alteri debet, reſtituat, Apoſt. ad Rom. 13. num. 7. *reddite ergo omnibus debita, &c.* & num.8. *nemini quicquam debeatis.* tum quia præceptum eſt, *non facies furtum*; in quo non minus prohibetur rei alienæ detentio, quàm acceptio; cum ergo pro ſuſtentanda natura, aut ſtatu non liceat aliena, inuito domino, auferre, vbi homo poſſet aliter ſuæ indigentiæ prouidere, ſequitur, quòd nec ob eandem cauſam poſſit aliena retinere, Medin. in loco ſupra proximè citato.

Reliqua, pertinentia ad hanc ceſsionis bonorum materiam, habes infra §.7.gl.5.num. 122.& ſeqq.

67 Exemplifica nono in quauis alia ſatisfactione, quia ſtabit loco ſolutionis, l. 52. ſatisfactio pro ſolutione eſt. ff. de ſolut.

68 Contrarium innuit Gl. ibidem, dum ſub ſatisfactione intelligit dationem fideiuſsionis, vel pignoris, & tamen nec fideiuſsio, nec pignus liberat debitorem.

Confirmatur hæc opinio contraria, quia confeſsio in dubio debet intelligi quominus præiudicet confitenti, & potius contra eum, qui eam producit, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ.&c. lib.2. cap.11. num. 439.& 440.

69 Sed ſatisfactio poteſt intelligi, etiam remanente actione, vt puta, quia tu debitor ſatisfacias mihi de idoneo fideiuſſore, ſeu de pignore, vel de inſtrumento, ſeu alia ſcriptura, quæ me nunc cautum reddat, cum antea deficeret mihi probatio; & conſequenter dico tunc, mihi datam eſſe ſatisfactionem, ſeu te mihi ſatisfeciſſe, & ideo militant quæ ſcripſi ſupra num. 56. verſ.declara.

70 Ego diſtinguo: Aut creditor exprimit modum, quo ſibi fuit ſatisfactum: & tunc ſumus in re clara, quòd illa ſatisfactio non extenditur vltra: Aut creditor non exprimit modum, ſed vocat ſe ſimpliciter ſatisfactum; & iſto caſu, quicquid dici poſsit in puncto iuris, intelligitur de plena ſatisfactione, & ſic de totali extinctione debiti, quia oratio indefinita æquipollet vniuerſali, & illa indefinita eſt clara, & ſine dubio, & ſic ceſſat difficultas confirmationis, & declarationis, de qua d. num.56.

Reſtringe, ſeu potius ſubdeclara ſecundam partem declarationis, poſitæ ſup. num. 47. dum dixi, impropriam ſolutionem, factam procuratori ad exigendum, non liberare debitorem, vt non procedat, ſi ille ſit factus procurator in rem propriam, quia iſte poteſt facere ea omnia, quæ poſſet dominus; quare licet ſimplex procurator non poſsit compenſare, tamen poteſt compenſare, ſi ſit procurator in rem propriam, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib.2. cap.2. num.736.

71 Limita nunc extenſionem, quam poſui ſupra num. 48. & ſeqq. & eius exemplificationes (dum dixi, quòd ſolutio impropria, facta vero domino, liberat quoad omnes effectus veræ, & propriæ ſolutionis) vt non procedat in ſolutione pecuniæ, qua emitur cenſus, quia iſtæ impropriæ ſolutiones non habent effectum conſtituendi cenſum, qui conſtitui poteſt ſolum pecunia præſenti, & verè numerata, vt ſecutus ſum §. præced. q. 1.num. 209. & ſeqq.

Sublimita hanc limitationem in caſu, de quo ſupra num.64. verſ.extende.

SVMMARIVM.

Soluere quilibet poteſt debitum, num. 72.

Ampliatur hæc concluſio, vt poſſit ſoluere etiam tertius, ad ſoluendum nullatenus obligatus, num.73. Subampliatur primo, etiam ſi ſoluat, inuito, & ignorante debitore, num.74.& 76. Declaratur hæc ſubampliatio, vt ſoluens, debitore præſente, & contradicente, non poſſit contra eum acquirere actionem negotiorum geſtorum, ſecus ſi debitor ſit præſens, & non contradicat, vel ſit abſens, & ignorans, num. 75. Subampliatur ſecundo, vt poſſit ſoluere, etiam creditori inuito, num.77. & ſeqq. Subampliatur tertio, vt poſſit non ſolum ſoluere, & offerre, ſed poſſit etiam facere depoſitum, & iura creditoris conſequi contra debitorem, num.81.& ſeqq.

Solutio ſi oblata ſit à tertio creditori, agenti in iudicio contra debitorem, & creditor eam recuſet, debitor poteſt creditorem repellere, nu.78. Declaratur dupliciter, num.79. & 80.

Poſſidens rem, ſi in ea moleſtatur à creditore hypothecario illius, qui erat, vel eſt dominus illius rei, poteſt eidem creditori offerre ſolutionem, & inde conſequi iura creditoris, num.81. & ſub

& ſub num. 89. caſ. 2. & memb. 2. Et quid ſi poſſideat iniuſtè, an poſſit creditorem cogere ad cedendum iura, num.82.

Solutionem creditori hypothecario ſi offerat tertius, qui habeat intereſſe in liberatione hypothecæ, & multò magis ſi ſoluat, acquirit actiones, & iura contra debitorem, num. 83. & ſeqq. Et quando non poſſit offerre, num. 86. Oblatio, & ſolutio quomodo ſibi proſit, nu. 87.

Fideiuſſor ſoluens poteſt cogere creditorem ad cedendum iura, num.85. & ſub num. 89. caſ. 3. Sine qua ceſſione non haberet hypothecariam, ſub eodem num.89.extenſ.1. Et quando creditor poſſit eum cogere ſine ceſsione, eod.nu. 89.in fine, verſ.reſtringe.

Soluens creditori hypothecario, & nullum habens intereſſe ratione hypothecæ, acquirit actionem negotiorum geſtorum, non tamen poteſt cogere creditorem ad cedendum ſibi iura, num. 88. Etiam ſi iſte ſoluens ſit creditor, ſed chirographarius eiuſdem debitoris, num. 88. verſ.extende.

Soluenti proprium debitum non debetur ceſſio iurium, num.89.

Soluenti alienum debitum motu proprio abſque vlla obligatione, & nullum habenti intereſſe; creditor non cogitur cedere iura, ſub num. 89. verſ.ſecunda.

Cedere tenetur creditor actiones, ſub nu.89.verſ. membrum ſecundum. Etiamſi contra ipſum poſſent retorqueri, ſub nu.89.extenſ.8. Quòd ſi creditor nullas, quas cedat, habeat actiones, excluditur à petitione, ſub eodem num. 89.extenſ.6.

Cedere quas actiones teneatur creditor, ſub num. 89.extenſ.1.& ſeqq.

Cedendarum actionum exceptio impedit executionem, ſub num.89.extenſ.5.

Ceſſio actionum eſt quodammodo venditio nominis debitoris, ſub num.89. declar.2.

Ceſſio actionum, & iurium fieri poteſt ab omnibus, & quæ perſonæ cedere non poſſint, ſub num.89.declar.3.

Ceſſio iurium quibus fieri non poſſit, remiſſiue, ſub num.89. declar.4.

Cedi poteſt regulariter omnis actio præter directam, num.89.declar.5.

72 QVAERO III. quis poſsit ſoluere debitum creditori, & ſoluendo, liberare debitorem.

Reſpondeo, quòd poteſt ſoluere ipſemet debitor, & quilibet pro eo, l.41.ſoluendo.ff.de neg.geſt. cum alijs allegatis infra num.74. ſubampliat. 1. hæcq; eſt concluſio, quæ non patitur controuerſiam.

73 Amplia hanc concluſionem.vt poſsit ſoluere etiam tertius, & extraneus, ad ſoluendum nullatenus obligatus, d.l.ſoluendo.cum alijs allegatis num.ſeq.

74 Subamplia primo, vt procedat, etiam debitore inuito, & ignorante, quia naturalis, & ciuilis ratio ſuadet, alienam conditionem meliorem etiam ignorantis, & inuiti nos facere poſſe, d.l.41. ſoluendo. ff.de neg. geſt. l.23.ſolutionē.l.54.ſoluere. ff.de ſolut. cum alijs allegatis per Gloſ.in d. l. ſoluendo. in verbo, eum. Iaſ.in l.41. tale pactum. §. poſt diuiſionem.num.2. ff. de pact. Neguſ. tract. de pign.in 3.memb.5.part.princip.num.39. verſ.quinto principaliter. tom.6. par.1. fol. 234. Menoch. conſ.296. cum interrogatus. num.23.verſ.ſecundo obijcitur. Flam.Cart. deciſ. 61. mulier. ſub num. 3. & ſcripſi infra ſub num.365.&, quòd creditori volenti poſſit quis pro debitore etiam inuito ſoluere, & eum liberare, & hoc ſit clarum, ſcribit Paul. de Caſtr. in d.§. poſt diuiſionem. in fine, num. 3.

75 Reſtringe hanc ſubampliationem, diſtinguendo duas inſpectiones principales.

Prima inſpectio eſt, quando iſte tertius, ſoluens, inuito, & ignorante debitore, intendit, ſoluendo, acquirere actionē negociorum geſtorum cōtra debitorē, iuxta ea, quæ ſecutus ſum infra num.364.& 365. verſ.his præmiſsis. & in hac inſpectione rurſus diſtinguo: Aut debitor eſt præſens, & contradicit, ac prohibet, ne pro ipſo ſoluat: & iſto caſu concludo, ſubampliationem non eſſe veram, quia non poteſt quis, me inuito, gerere meum negotium, vt contra me acquirat actionem negociorum geſtorum, etiam ſi vtile velit negocium gerere, vt in his terminis ex Menoch. & ſtat. Genuen. ſecutus ſum infra num.390. declar.4. quia non eſt mera charitas, ſeu merum beneficium ſoluentis, quod in inuitum conferri poſsit: Aut debitor eſt præſens, & ſolutioni non contradicit, ſeu eſt abſens, & ignorans: & iſtis caſibus concludo, veram eſſe ſubampliationem, & hunc ſoluentem negociorum geſtorū actionem ſibi acquirere, etiam ſi debitor nolit poſtea ratam habere ſolutionem, diceretq; ſoluentem ſibi rem gratam non feciſſe, quia nihilominus, ipſo debitore inuito, eſſet ſoluenti acquiſita actio negociorum geſtorum

nam non ex boc, quòd debitor ſolutionem ratam non baberet, poſſet is, qui ſoluit, cogere creditorem ad reſtituendum; & ſic iniquum eſſet, vt is qui ſoluit, priuaretur actione, quam acquiſiuit, & debitor cum iactura ſoluentis locupletaretur: & quia vice verſa poſſet ille tertius, ſoluendo, negocium potius damnoſum, quàm vtile geſsiſſe, tenebitur ipſe docere, ſe vtile negocium geſsiſſe; quapropter iſta ſolutio pro debitore abſente, & ignorante non ſolet fieri, niſi in caſu, quo euidenter vtilitas appareret, & controuerti non poſſet, vt quando quis ſoluit litteras cambij pro honore litterarum, ne redeāt cum proteſtu; alias, ſi vtilitas non ſit ita euidens, fatuus eſſet, qui ſolueret: poneret enim quod haberet certum, & ſecurum pro tantundem incerto; quare dato iſto caſu, vt debitor negaret, ſolutionem fuiſſe ſibi vtilem, cautela fuiſſet, ſi à creditore actionum, & iurium ceſſionem habuiſſet, & tanquam ceſſionarius contra debitorem ageret, vt hinc detegeretur ſolutionis vtilitas.

76 Secunda inſpectio eſt: quādo ſoluens non intendit actionem aliquam acquirere contra debitorem, neque eum babere obligatum; ſed intendit eum ſolum liberare: & in hac inſpectione concludo, ſubampliationem, quòd tertius poſsit, inuito debitore, ſoluere, eſſe indiſtinctè veram, quia quantumuis debitor non acceptet illam ſolutionem; tamen eſt liberatus à creditore, qui illam recepit, & ideo ab eo moleſtari non poteſt, cum ſolutione eius, quod debebatur, ſublata ſit omnis actio: ſi tamen creditor ſolutionem, etiam ab eodem debitore ſpontè ſoluente deinde reciperet, teneretur omnino reſtituere illi tertio, quod ab eo accepiſſet.

77 Subamplia ſecundo, vt iſte tertius, & extraneus poſsit ſoluere etiam creditori inuito, qui eſt caſus magis dubius, Paul. de Caſtr. in l. 41. tale pactum. § poſt diuiſionem. num. 2. & Iaſ. num. 3. ff. de pact. Neguſ. tract. de pign. in 3. memb. 5. par. princip. num. 39. tom. 6. par. 1. fol. 234. & Flam. Cart. deciſ. 61. mulier. num. 5.

78 Extende hanc ſubampliationem, vt in tantum extraneus poſsit ſoluere, vt ſi creditori ſolutionem offerat, & is eam recuſet, dicendo, quòd vult eam à ſuo debitore, contra quem agit, debitor, probata ſolutionis oblatæ recuſatione, poterit creditorem repellere; quod eſſe perpetuò menti tenendum, ſcribit Paul. de Caſtr. quem ſequuntur Iaſ. Neguſ. & Flam. Cart. in locis ſuprà proximè citatis.

79 Declara primo hanc extenſionem, vt procedat, quando oblatio fit à tertio in eodem iudicio, quo creditor agit contra debitorem, quia tunc in illo iudicio poteſt debitor eum repellere; ſecus in alio iudicio, quo creditor denuo ageret contra debitorem, quia illa oblatio, facta in alio iudicio, & recuſata non extinguit obligationem, & ideo creditor poterit iterum petere, cum illa recuſatio ſolutionis oblatæ conſtituat ſolum creditorem in mora, Neguſ. tract. de pign. in 3. memb. 5. par. princip. num. 40. tom. 6. par. 1. fol. 234.

80 Declara ſecundo, vt illa oblatio ſolutionis recuſatæ conſtituat creditorem in mora, vt dixi, etiam quòd non fuerit realis oblatio, iuxta ea, quæ ſecutus ſum infra num. 157. verſ. reſtringe. & conſequenter illa mora erit apta ad nocendum ipſi creditori in illis caſibus, de quibus egi infra num. 160. & infra num. 194.

81 Subamplia tertio, vt tertius poſsit non ſolum ſoluere, & offerre creditori, vt dixi, ſed poſsit facere etiam depoſitum, eoq; facto, aut ſolutione à creditore acceptata, poſsit eiuſdem creditoris iura, & actiones conſequi contra debitorem, pro quo ſoluit, & quem liberauit; ſed cum diſtinctione trium principalium caſuum.

Primus caſus eſt, quando tertius poſsidet rem, creditori pignoratam; & quia in ea moleſtatur ab ipſo creditore hypotbecario, offert illi ſolutionem, ad effectum eam liberandi ab illa hypotheca, & liberatam retinendi: & iſto caſu concludo, quòd poteſt ſolutionem offerre; bancq; oblationem poteſt facere, etiam poſtquam eſſet condemnatus in hypothecaria, antequam rem tradat, Paul. de Caſtr. in l. 60. ſi res obligata, ſub num. 4. ff. de leg. 1.

82 Extende, declarando hanc cōcluſionem, vt ad prædictum effectum procedat, etiam ſi ſit poſſeſſor iniuſtus, ſecus ad effectum cogendi creditorem ad cedendum iura ſua, tàm perſonalia, quàm hypotbecaria per viam exceptionis, quia non poſſet hoc facere, niſi eſſet poſſeſſor iuſtus, Paul. de Caſtr. ſub d. num. 4. in fine.

Pro & contra banc extenſionem, dum facit differentiam inter poſſeſſorem iuſtum, & poſſeſſorem iniuſtum quoad impetrandam ceſsionem iurium, multa adducit Neguſan. tract. de pign. in 3. memb. 5. par. princ. num. 26. & 27. tom. 6. par. 1. fol. 232. & reſidet in

opinio-

opinione contra Paul.de Caſtr. & ſic contra hanc extenſionem; & firmat, quòd tàm poſſeſſor iuſtus quàm iniuſtus conſequatur ceſſionem iurium, & ita ex communi opinione contra eundem Paul.de Caſtr. videtur reſidere Afflict. deciſ.259. fuit deciſum in fine; tu poteris melius cogitare, quia in iſto paſſu pro nunc ero merus relator.

83 Secundus caſus eſt, quando iſte tertius rem, creditori hypothecatam, non poſſidet, habet tamen magnum intereſſe in ſolutione, & liberatione debitoris: & iſto etiam caſu concludo, quòd poteſt offerre, & offerendo, ſeu ſoluendo, acquirere iura, & actiones contra debitorem; quod oſtendo, conſiderando in hoc ſecundo caſu tria membra.

Primum membrum eſt, quando iſte tertius, offerens ſolutionem, habet ius in ea re, quia eſt dominus illius rei: & tunc poteſt ipſe per modum agendi offerre ſolutionem, & facere ſibi tradi illud pignus, & actiones ſibi cedi, Paul.de Caſtr.in d.l.ſi res obligata.nu. 5.in ſecundo caſu.

84 Secundum membrum eſt, quando non eſt dominus illius rei pignoratæ, habet tamen in ea etiam ipſe ius hypothecæ, ſed poſterius: & in iſto membro concludo, quòd poteſt ſimiliter offerre primo creditori, & liberare rem ab eo, & facere ſibi cedi iura, Paul. de Caſtr. vbi ſupra, Affl.deciſ. 259. fuit deciſum.num.1.Neguſan.tractat.de pign.in 3. memb.5.par.princ. ſub num. 6. fallen. 2. & num.10.& ſeqq. in quibus multipliciter ampliat,& Flam.Cart.deciſ.61. mulier.nu.11. & 12.

85 Tertium eſt, quādo nullū ius habet in re, tamē ipſe eſt fideiuſſor debitoris: & cōcludo ſimiliter, quòd ſoluēdo poteſt cogere creditorem ad cedendum ſibi iura, vt ſecutus ſum inf.ſub nu.89. verſ.tertius caſus. vbi videas.

86 Reſtringe primo declarando cōcluſionem huius ſecundi caſus, vt procedat in oblatione, facta loco, & tempore congruis, ſecus in oblatione, quæ fieret incongruis loco, & tempore; & proinde mulieri, quæ, viro vergente ad inopiam, ageret pro collocatione dotis in tuto, non poſſet ſecundus creditor mariti, quamuis hypothecarius, offerre dotis ſolutionem, Olaſch. deciſ. 135. quæſtio difficilis. num.9.& ſeqq.verſ.contraria. vbi, quòd hæc videtur verior, & magis communis opinio.

Confirmatur hæc reſtrictio, quia oblatio debet fieri congruis loco, & tempore, alias non operatur, teſtibus his, quos citaui infra num.168. & 169. illat. 2. quod tamen huic ſecundo poſteriori creditori competat remedium, dixi infra §.7. gl.5. num.91.

87 Reſtringe ſecundo, vt iſte ſecundus creditor hypothecarius, ſoluendo primo creditori, præferatur alijs creditoribus, quoad creditum primi creditoris, & pro illa quantitate, in quam ſuccedit, ſed non quoad creditum ipſius ſecundi, quia pro eo non præfertur alteri, qui ſit prior ſe, licet poſterior primo, Neguſ.tract.de pign.in 3.memb.5.par. princ. ſub num.10. ibi, intellige tamen. fol. 231. tom.6.par.1.

88 Tertius caſus eſt, quando iſte tertius nullum habet intereſſe, ſicq; nullum habet ius in re, neque eſt aliquo modo obligatus pro illo debito: & iſto caſu concludo, quòd poteſt offerre, & ſoluere, quoad effectum liberandi debitorem, & acquirendi contra eum actionem negociorum geſtorum, ſed non quoad effectum conſequendi ceſſionem iurium, quia iſto caſu creditor non cogitur inuitus actiones cedere, l.5. nulla.& ibi Doct. C.de ſolut.& liber.Cyn.in l.vnica.q.16.quæ eſt vltima, num.18.C.etiam ob chirograph. pecun.&c.tit.27. lib.8. & latius, ac clarius Paul.de Caſtr.in d.l.ſi res obligata. num.6. Neguſ.tract.de pign.in 3.memb.5.par.princip.fall.2.num.6.fol.231.& nu.42.fol.234. & Flam.Cart.deciſ.61.mulier.nu.8.& 14.& concordant, quæ ſcripſi ſupra ſub num.75. in prima inſpectione in ſecundo membro diſtinctionis.

Extende hanc concluſionem, vt procedat, etiam ſi iſte, qui offert creditori ſolutionem, ſit creditor eiuſdem debitoris, quia ſi ipſe offerens ſit creditor chirographarius ſine hypotheca, ideoq; nullum habeat ius in pignore, quod habet alius creditor, illa oblatio, ſeu ſolutio liberat quidem tam pignus, quam debitorem, ſed tamen ipſe ſoluens non acquirit iura illius creditoris contra debitorem, neque ius pignoris, neque illum creditorem poteſt cogere ad cedendum ſibi iura, & proinde ſecundus creditor hypothecarius erit tunc primus in dicta hypotheca, Neguſan. tract. de pign. in 3.memb. 5.par. princ.num.6. fall.2. & clarius num. 42. fol. 231.& 234. tom.6.par.1. & Flam.Cart.deciſ.61.mulier. num.9.10. & 14.

Pro maiori huius extenſionis intelligentia vide caſum notabilem, quo reſtringitur hæc extenſio infra num. 416.

Firmata

89 Firmata concluſione, quòd quilibet poſſit ſoluere pro alio, &, ſoluendo, illum liberare, prout, ampliando, ſubampliando, & diſtinguendo caſus, & membra, ſcripſi ſupra num. 72. & ſeqq. vſque ad num. præcedentem incluſiuè.

Declara primo, an & quando creditor teneatur ſoluenti cedere iura, & actiones; adhibendo duplicem inſpectionem.

Prima inſpectio eſt; quādo quis ſoluit debitum proprium; nempè, vti debitor principalis: & in hac inſpectione concludo, agendum non eſſe de iurium ceſſione, tum quia, ſoluente principali, habet locum regula (ſolutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio) ſicq; ſublata obligatione, à qua, oritur actio, vt effectus oritur à cauſa, neceſſe eſt, vt tollatur etiam actio; tum quia illa ceſſio iurium, & actionum militaret contra ipſummet debitorem, quod eſt abſurdum; quia nemo poteſt eſſe debitor ſui ipſius, ſicut etiam nulli ſeruit res ſua, l. 25. in re communi. ff. de ſeruit. vrban. præd. & l. 5. vti frui. ff. ſi vſusfr. per. &c. & iuſtitia debet eſſe ad alterum, vt ſecutus ſum infra §. 6. gl. 1. num. 12. & quòd debitori, ſoluenti proprium debitum, nulla fiat ceſſio, ſcribit pro regula, clara Franch. deciſ. 55. vera eſt. num. 7. verſ. ſecundo dicebatur. par. 1.

Secunda inſpectio eſt; quando ſoluens non ſoluit debitum proprium, vti principalis debitor, ſed ſoluit alio nomine debitum, principaliter alterius: & in hac inſpectione conſidero duo membra principalia.

Membrum primum eſt, quando ſoluens ſoluit non moleſtatus, ſed ſponte: & in hoc membro conſidero tres caſus.

Primus caſus eſt; quando is, qui ſoluit, non eſt aliquo modo obligatus ad ſoluendum; neque oſtendit ſe habere aliquod ius, ſeu intereſſe in ſolutione, & liberatione debitoris; & ideo, ſoluendo, ſoluit ſponte, & motu proprio, nulla neceſſitate futuri damni vrgente: & iſto caſu concludo, quòd creditor non cogitur ſoluenti cedere iura, & actiones, per ea, quæ ſcripſi ſupra num. 88. ſi tamen ceſſerit, vtilis erit ceſsio.

Secundus caſus eſt; quando licet non ſit obligatus, tamen poſſidet rem, creditori pignoratam, vel aliter habet ius in re, ſeu intereſſe in ſolutione, & liberatione debitoris: & iſto caſu concludo, quòd creditor, cui ſoluit, debet cedere iura, & actiones, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 81, & ſeqq. vſque ad nu. 85. excluſiuè, vbi videas, & ex dictis d. num. 81. collige ampliationem, vt multo magis procedat, ſi moleſtatus ſolueret.

Tertius caſus eſt; quando ſoluens eſt obligatus ſoluere pro principali debitore, vti fideiuſſor: & iſto caſu concludo, creditorem teneri ad cedendum iura, & actiones, auth. præſente. in fine, C. de fideiuſs. Paul. de Caſtr. in l. 60. ſi res obligata. num. 5. in 2. caſ. ff. de leg. 1. & Genuenſes hanc ceſsionem habent ipſo iure à ſtat. lib. 6. cap. 9. §. item intelligatur.

Amplia primo hanc concluſionem, vt creditor teneatur cedere, etiam ſi fideiuſſor in inſtrumento fideiuſsionis renūciaſſet omni iuris, & legum auxilio, quia hæc renunciatio non comprehendit auxilium cedendarum actionum, Dec. conſ. 99. in cauſa. nu. 3. & Virgin. de Boccat. tract. de ſociet. offic. nu. 49. verſ. nota etiam.

Secus quando renunciaſſet in ſpecie ceſſioni actionum, vt dixi infra hoc eod. num. verſ. reſtringe.

Amplia ſecundo, vt hæc ceſsio iurium debeatur ei etiam ex interuallo, quia fideiuſſor ſoluendo extinguit propriam obligationem, non autem aliorum, & conſequenter ceſsio iurium etiam ex interuallo eſt vtilis, Gabr. conſ. 63. paulus. num. 3. & 10. lib. 2. & Virgin. de Boccat. de ſociet. offic. nu. 116. verſ. ceſsio.

Membrum ſecundum eſt, quando quis non ſponte, ſed coactus, ſeu moleſtatus ſoluit creditori, cogenti, & moleſtanti: & in iſto mēbro firmo cōcluſionem generalem, quòd, cum iſte ſoluat coactus, creditor, cui ſoluit, tenetur cedere iura, & actiones, nullo adhibito diſcrimine, quo nomine ſoluat, an vti fideiuſſor, ſeu mandatarius; an vti tertius poſſeſſor, vel quouis alio nomine, quod excogitari poſſet, dummodo ſoluat inuitus; & in terminis huius membri intelligo Dec. in conſ. 104. ſub num. 2. in 3. & 5. argumento, & Bertaz. de clauſ. clauſ. 40. gl. 4. ſub nu. 6. verſ. nunc de ſecundo. dum dicit, ceſsionis actionum beneficium, per creditorem faciendæ, competere tàm fideiuſſoribus, & mandatoribus, quàm correis, & tertijs poſſeſſoribus, necnon & negociorum geſtoribus, procuratoribus, & alijs ſoluentibus pro alio.

Extende primo eaſdem concluſiones, in quibus dixi, quòd creditor tenetur cedere iura, & actiones, vt teneatur cedere nedum actionem perſonalem, ſibi competentem, ſed

etiam

etiam hypothecariam,Bar.in l.76.modeſtinus.n. 12.q.5.ff.de ſolut. Neguſ.tract.de pign.in 3.mẽb. 5.par.n.35.tom.6.par.1.fol.233.& Bertaz.d.gl. 4.ſub n.7.nam fideiuſſori,ſoluenti competit actio mandati,ſed non hypothecaria,niſi ei cedatur,l. 14.mandati.C.de fideiuſs.imò confideiuſſori,ſoluẽti integrũ debitũ,eſt neceſſaria ceſſio,alias non poſſet agere pro rata cõtra cõfideiuſſorẽ, Neguſ. vbi ſup.& probatur ex l.11.cũ alter.C.de fideiuſ.

Extende ſecundo, vt teneatur cedere etiam naturalem obligationem,& officium iudicis contra principalem, & contra fideiuſſorem, Bar. & Bertaz.in locis,ſupra proximè citatis.

Extende tertio, vt vltra ceſſionem iurium teneatur fideiuſſori ſoluenti reſtituere pignora, quæ haberet debitoris, l. 2. C. de fideiuſs. Bertaz. d. clauſ.40.gl.4.num 8.

Tẽpera hanc extenſionẽ, vt nõ procedat quãdo creditor habet eadẽ pignora, vel hypothecas pro alio credito, quia non cogitur ea dimittere, quin prius omne debitũ ſibi ſoluatur,d.l.2. C.de fideiuſs. Virg.de Boccat. tract.de ſociet.offic.nu. 51.verſ.quam ceſſionem. Vide infra extenſ.8.

Extende quarto, vt teneatur etiam exhibere inſtrumentum obligationis principalis, ſecundum vnam opinionem, quam non videtur ſequi Bertaz.d.gl.4.ſub num.8.

Extende quinto,vt creditori denegetur executio inſtrumenti,niſi faciat petitã ceſſionem,etiam ſi ſtatutũ mandet,contra executionẽ inſtrumenti nullam audiri defenſionem,ſeu nullã admitti exceptionẽ,Bal.& alij,quos ſecutus ſum §. præced. q.7.par.3.limit.17.ſub n.12. quare creditor non poteſt obtinere executionem, quin faciat ceſſionem iurium, etiam ſi iſta exceptio opponeretur poſt ſentẽtiam, Bertaz.d.gl.4.ſub n.8.imò etiã in executione ſentẽtię,Vinc.de Frãc.deciſ.476.n.2.

Extende ſexto, vt hæc obligatio faciendi ceſſionem operetur,vt creditor,non habens iura cedenda, nequeat cogere fideiuſſorem ad ſoluendum,Neguſ.d.3.memb.5.par. num.36. fol.233. & Bertaz.in loco, ſupra proxime citato.

Exemplifica, & explica hanc extenſionẽ;quando creditor, quia liberauit debitorẽ per pactũ de non petendo, fideiuſſori,contra quẽ agit,nõ poteſt cedere iura,Affl.deciſ.343.quidam.n.3.in fine,& 4.Neguſ.d.mẽb.3.par 5.n.29.& ſequ.q.3. fol.233.& Vinc.de Franc. d.deciſ.476.n.8.& 9. & deciſ.477.fuit alias.n.17.& 19. Et hoc, niſi in liberatione reſeruaſſet ſibi ius contra fideiuſſorem, Affl.deciſ.182. quia. ſub num. 10. & 14. & Vinc.de Franch.d.deciſ.477.ſub num.12.& 15.

Secus,ſi re vna ex multis,ſibi obligatis,liberata,tertio poſſeſſori,contra quem agat,iura contra illam rem vnam cedere non poſsit, quia adhuc poterit agere,Affl.d.deciſ.343.ſub nu.3.& ſeqq. & Vinc.de Franch.d.deciſ.477.ſub n.18.& ſeqq. Et hoc, niſi doloſè liberaſſet, Affl. vbi ſupra.

Locupletẽ tamen eiuſdem extẽſionis explicationem habes ex diſtinctione,quam facit Bar. in l.16.ſi ſtipulatus. §.ſi ex duobus.nu.3.ff.de fideiuſs. & ex quinque limitationibus, quas colligit Neguſ.d.par.5. num.36. & 37. vide eos.

Infero, declarando magis hanc extenſionem, quòd ſi tertius creditori,iura ſibi cedẽti, ſoluerit debitum, & deinde creditor ex iudicis ſententia pecunias,ſibi ſolutas,eidẽ tertio,iurium retroceſſione non petita,reſtituerit,& poſtea idem creditor redeat ad agendũ contra fideiuſſorem ſui debitoris, & fideiuſſor opponat exceptionẽ cedendarum, vtique creditor hac exceptione videtur ſubmoueri,quia cũ tertio, qui ſoluit,ceſſerit iura, nõ poteſt alteri cedere, minuſve poteſt illa cedere hic tertius, quia ſolutione eius, quod ſibi debebatur,fuit extincta omnis actio, omniſq; obligatio, vt dixi ſup.ſub nu.18.quare iurium ceſsio debet fieri ante ſolutionem,vel ſtatim, aut poſt, facta tamen prius conuentione de ceſsione facienda,Iacob.de Aren.tract.de ceſs.iur.num.70. verſus finem;quod latè declarat Bar.in l.76.modeſtinus.num.2. & ſeqq. ff.de ſolut.

Intellige hanc illationem,vt procedat,quãdo ſolutio,& ceſsio,facta inter tertiũ,& creditorem, fuerunt validæ; quo caſu iura dicuntur extincta, & ideo amplius non reuiuiſcunt ad tradita per Surd.quẽ ſecutus ſum inf.nu.289.quia de priuatione ad habitũ non datur regreſſus,l.98.qui res. §.aream. ff de ſolut. etiã ſi priuatio non habuerit vltimum plenariũ effectũ, Staph.de grat. expect. §.dicendum eſt.nu.16.tom.15.par.1.fol.285. & Gonzal.ad 8.reg.Cancell.gl.15.§.2.n.46.& ſeq. ſicut in ſimili dicimus, quod licet res creditori addicta vigore rei iudicatæ,poſtea euincatur, tamen creditor non poteſt amplius agere via executiua, quia iam eſt extincta, Bar.Iaſ. & plenius Alex.in l.à diuo pio.§.ſi poſt addictũ. ff.de re iu.

Secus ſi ſolutio,& ceſsio fuerint ipſo iure nullę, quia tũc iura remãſiſſent adhuc penes creditorẽ.

Subinfero ex eadem illatione,quòd ceſsio, facta poſt ſolutionem contra correum pariter obligatum, non valet, niſi præceſſerit pactio de cedendo, d. l. 76. modeſtinus. & ibi Bar. initio, & Bertaz.de clauſ.clauſ.40.gl.4. ſub num. 8.

Difficultas conſiſtit, an qui fideiubet pro alio, vti principalis &c. poſteaq; coactè ſoluit, habeatur indiſtinctè pro correo,vel ſumi poſsit etiã pro fideiuſſore.Et licet Surd.deciſ.308.plures. ſub n. 15.concludendo,ceſsionem,factam poſt ſolutionem,non valere,in neceſſariã teneat conſequentiam,ſumi abſolutè pro correo. Licet etiã Vrſill. in annot.ad Affl.deciſ.319.circa.in fine,& Surd. d.deciſ.308.ſub n.19.& 20.diſtinguãt, vt qui fi-

deiu-

Digitized by Google

deiubet ex mera liberalitate, ideoq; non participat de commodo contractus, habeatur indiſtinctè pro correo, ita vt nõ poſsit petere ceſsionem, ſeu creditor illi cedere nõ teneatur, Surd. & Vrſill. in locis citatis, & tacitè ſentiãt contrarium, ſi participet, quia tunc repetit etiã à correo ratã ſuam, Afſl. d.deciſ. 319. in fine, iuxta ea, quæ diſtinguendo, ſcribit Bar. in l. 11. reos. nu. 3. ff. de duob. reis. Ego tamen, ſentiens, haberi indiſtinctè pro principali quoad creditorem, & indiſtinctè pro fideiuſſore, quoad debitorem, eorum dictis non poſſum acquieſcere, quia, cũ illa obligatio (vti principalis) ex contrahentium intentione debeat operari fauore ſolius creditoris ad excludendas exceptiones, quibus, vti fideiuſſor, poſſet retardare executionem creditoris, non debet vltra eorũ intentionem tollere etiã iura, quæ ei, vti fideiuſſori, cõpetunt cõtra debitorem; & proinde ceſsio, facta poſt ſolutionem, non erit inualida, & ceſsionẽ petere poterit, ſiue participet, ſiue nõ de cõmodo cõtractus. Huicq; noſtræ ſententiæ, ſi rectè aduertas, non reſiſtit l. 62. in lege. ff. ad l. falc.

Extende ſeptimo, vt cuiuis, qui acceſſoriè ſolum obligatus ſoluat pro alio, teneatur creditor cedere actiones etiam ex interuallo, vt ſecutus ſum ſupra hoc eodem num. ampl. 2.

Extende octauo, vt creditor teneatur cedere actiones, & iura, etiã ſi cõtra ipſum poſsint retorqueri, vt, latè, articulo diſcuſſo, cõſuluit Dec. cõſ. 104. per tot. præſertim ſub n. 4. verſ. quarto quia.

Verum & hæc extenſio non modica indigeret explicatione; nam Neguſ. d. memb. 3. par. 5. ſub n. 31. & 32. q. 4. fol. 233. neſcit adaptare Decij conſilium, & Addit. ad illud conſilium, & Vinc. de Franch. deciſ. 260. in capitulis. n. 1. & ſeqq. in ea videntur reſidere diſtinctione, vt extenſio procedat, quando bona debitoris ſunt apud ipſum debitorem, vel alium, ſecus ſi ſint apud creditorem cedentem: At Soce. conſ. 206. in præſenti. per totum, ſeptem conſiderat caſus.

Declara ſecundo eandem concluſionẽ, vt hæc iurium ceſsio ſit quodammodo vendere nomen debitoris, Bertaz. d. gl. 4. num. 7. verſus finem.

Declara tertio, vt hæc actionum ceſsio fieri poſsit ab omnibus, qui eas habent, & transferre poſſunt, ſi tamen ſe obligare poſsint, Io. de Graſs. tract. de ceſs. iur. §. 2. num. 1. tom. 3. par. 2. fol. 73. & Iac. de Aren. eod. tract. num. 23. fol. 75.

Subdeclara, perſonas, quæ cedere ex ſe non poſſunt, eſſe infantes, pupillos, & alios, de quibus Io. de Graſs. d. §. 2. num. 1. & ſeqq. per totum, & Iac. de Aren. num. 25. & ſeqq.

Declara quarto, qui ſint, quibus ceſsio iurium fieri non poteſt, prout declarant Io. de Graſs. d. tract. de ceſs. iur. §. 3. num. 3. & §. 4. num. 1. 3. 4. & 5. & Bertaz. de clauſ. clauſ. 40. gl. 4. num. 13.

Declara quinto, vt ex regula omnis actio cedi poſsit, præter actionẽ directam, quæ remanet affixa oſsibus, & prçter eas, de quibus Iac. de Aren. & Io. de Graſ. d. tract. de ceſs. iur. §. 3. num. 1. & 2.

Reſtringe eaſdẽ concluſiones, in quibus diximus, fideiuſſori, ſeu alteri obligato cõpetere exceptionem cedendarum, vt in 1. & 5. extenſione, vt non procedant, quãdo renunciaſſent huic exceptioni, ſeu beneficio cedẽdarum actionũ, cum poſsit illi renunciari, Dec. conſ. 27. n. 7. Virgin. de Boccat. tract. de ſociet. offic. n. 49. verſ. nota etiã. & Bertaz. de clauſ. clauſ. 40. gl. 4. nu. 8. in vltimis verbis, & n. 9. & ideo inuentã eſſe cautelã, vt expreſsè fiat renũciatio, ſcribit in ead. gl. 4. ſub n. 7.

De actionum ceſsione, quam venditor tenetur facere emptori contra eum, à quo ipſe venditor emerat, vide caſum infra §. 7. gl. 2. nu. 79. & 80.

SVMMARIVM.

Debitor diuerſarum partitarum eiuſdem quantitatis, ſoluendo vnam partitam, explicatur, quam dicatur ſoluiſſe, num. 90. & ſeqq.

Solutionem ſi debitor faciat, & non exprimat in qua cauſa, poteſt creditor, recipiendo, eligere, dũmodo eligat, prout veriſimiliter eligeret, ſi ſolueret ipſe, n. 93

Solutione facta, & diſcordantibus debitore & creditore, in qua cauſa ſit facta, tenetur creditor eam reſtituere, num. 94.

Solutio quando dicatur facta in duriorem cauſam, nu. 95. Declaratur dupliciter, num. 96. & ſeqq.

Soluti præſumũtur fructus, ſeu vſuræ, & nõ ſors, n. 99.

Soluens ſibi ex pretio pignoris venditi, poteſt ſoluere debitum, pro quo habebat pignus, & retinere debitum, pro quo habet fideiuſſorem, num. 100.

90 QVAERO IV. Debitor ex pluribus cauſis, ſeu partitis eiuſdem quantitatis, ſi ſoluat creditori vnicam partitam, & non exprimat, quam ſoluat: nunquid erit poſtea in eius facultate, vel in facultate creditoris declarare, quam ſoluerit: vel potius ſtandum erit iuris præſumptioni?

Reſpondeo, conſtituendo quatuor caſus.

Primus caſus eſt; quando debitor, ſoluẽdo, exprimit partitam, quam ſoluit, & creditor, tacẽdo, ſolutionem recipit: & iſto caſu concludo ſimpliciter, & ſine aliqua difficultate, ſolutam dici eam, quã debitor expreſsit, ſiue ſit durior, ſiue leuior, l. 1. & ibi Gl. Bar. ſub n. 1. ibi, nam quando debitor elegit. & n. 2. & Paul. de Caſtr. n. 1. ff. de ſolut.

91 Extende hãc concluſionẽ, vt procedat etiam ſi ex eiuſmodi declaratione remaneret debitũ cum fideiuſſione, & remaneret extinctũ debitũ minus durũ ſine fideiuſsione, quia fideiuſſor adhuc non poſſet conqueri de hac declaratione, cũ ſicut debitor

bitor potuiſſet tunc iſtas pecunias etiam in mare proijcere; ita etiam tantò magis potuit tunc eas ſoluere in eam cauſam, in qua voluit; & hæc extenſio probatur ex l.1. ff.de ſolut.

92 Subextende hanc extenſionem, vt procedat etiam ſi fideiuſſor pactus eſſet cum creditore, quòd contra ſe fideiuſſorem agere non poſſet, niſi excuſſo prius principali debitore; quia iſtud pactum intelligitur, vt creditor, volens conſequi debitum cum fideiuſſione, excutiat prius principalem debitorem; ſed dico, quòd in excuſſione non poteſt venire id, quod debitor iam ſoluit, quia illud ſolutum non eſt amplius in bonis debitoris, neque fideiuſſor poteſt dicere, fuiſſe in ſui fraudem ſolutum, cum ſupponamus, fuiſſe ſolutionem non fictam, ſed ex cauſa vera: & procedit hæc ſubextenſio etiam ſi in bonis debitoris nihil reperiatur.

Secus tamen eſſet, ſi non ipſe debitor ſoluiſſet, ſed ipſimet creditores, agendo contra nomina debitoris; vel, procedendo ad ſubhaſtationem pignorum actione perſonali, ſibi ipſis ſoluiſſent; quia iſto caſu non poſſent ipſi eligere ſolutionem pro ea ſumma, in qua non habent fideiuſſorem; tum quia ipſi debent eligere non tanquam creditores, ſed debent eligere, prout eligerent, ſi ipſi eſſent debitores, & ſic veriſimiliter pro ea ſumma, quæ eſt cum fideiuſſione, ex quò dicitur cauſa durior, vt ſcripſi infra num.95.& 98. tum quia ipſorummet creditorum facto, & non facto debitoris inops fit excuſſio.

93 Secundus caſus eſt; quando, debitore non eligente, eligit creditor, recipiendo ſolutionem, & debitor tacet: & iſto caſu ſtatur creditoris electioni, dummodo elegerit, prout veriſimiliter elegiſſet, ſi ipſe fuiſſet debitor, l.1.& ibi Gl.Bar.& Paul.de Caſtr.ff.de ſolut. quia quod tibi non vis, alteri ne feceris, Paul.de Caſtr. ibidem num. 3. & ſic electio creditoris videtur de vento; cum debeat ita fieri, ac ſi fieret à debitore.

94 Tertius caſus eſt; quando alter eligit in continenti, vt in primo, & ſecundo caſu, ſed alter electioni ſtatim contradicit: & iſto caſu concludo, quòd creditor tenetur ſolutum non accipere, & acceptum reſtituere debitori, &, non reddendo, videretur eum ſpoliare, Bar. in d.l. 1.num.8. q. 3.& Paul. de Caſtr.ſub num.1.& 4.ff.de ſolut.

95 Quartus caſus eſt; quando neuter elegit; vel vult eligere ex interuallo, quod non poteſt: & iſto caſu concludo, quòd ſolutio cedit in duriorem cauſam, & vbi vtraque cauſa eſſet æquè durior, cedet in antiquiorem, l.1.2.3.4.& 5.& 7.ſi quid.ff.de ſolut.& Rot. diuerſ. deciſ. 113. licet. ſub num. 3. par. 1. &, quòd cenſeatur ſolutum in duriorem cauſam, ſcribunt Corn. conſ. 91. viſa facti, ſub num.7.lib.1. Surd.deciſ.186. agebatur. num.4.& communiter omnes.

Ratio huius concluſionis eſt, quia cauſa durior cenſetur magis neceſſaria, & magis vrgere; ſed actus debet interpretari, vt trahatur ad caſum magis neceſſarium, per ea, quæ in diuerſis terminis ſequitur Crauet. conſ.22.magnificus. num.5. conſ. 25. num. 29.conſ.158. ſub nu.13. & conſ.304.nu.5.

Hincq; eſt, quòd in dubio præſumitur quis prius ſoluere debitum proprium, quàm fideiuſſorium, Maran.in ſuo ſpec.in proem.n.20.

96 Declara primo hanc concluſionē, vt duriores cauſæ dicantur illæ, de quibus in l.1.& ſeqq.ff.de ſolu.Corn.cōſ.295.prima facie.n. 1.& 2.lib.3.Maran. in d.ſuo ſpec. in proem. nu.20.& Surd.d.deciſ.186.ſub n.4.& ſeqq.

97 Declara ſecundò, vt iſtam grauiorem cauſam, pro qua lex præſumit factam eſſe ſolutionem, creditor, & debitor etiam de communi conſenſu nō poſsint variare, quando variatio eſſet in præiudicium tertij, vt puta; ego debeo tibi 500. ſine fideiuſsione, & alia 500.cū fideiuſsione Petri, ſeu debeo tibi ex vna eademq; cauſa 1000. & pro 500. ex his do fideiuſſorē Petrum: ſoluo tibi deinde 500. non expreſſa cauſa, pro qua ſoluo; poſtea, vt tibi forſan rem gratam faciam, declaramus ex interuallo de cōmuni conſenſu, fuiſſe illa 500. ſoluta in cauſa leuiori, ideſt, pro 500.debitis ſine fideiuſsione: certè hæc declaratio in præiudicium Petri non tenet, quia per ſolutionem, & iuris præſumptionem fuit iam liberatus, ſicq; fuit ei ius iam quæſitum.

Secus ſi non oriretur præiudicium tertij; quia tunc nulli dubium, quòd de communi conſenſu poſſent declarare.

98 Confirmatur hæc declaratio in prima parte, quia ſolutio in dubio præſumitur facta pro ſumma, debita cum fideiuſsione, ex quò eſt durior cauſa, quàm ſumma debita ſine fideiuſsione, Hier. Gabr. conſ. 48. qui eſt debitor. num. 2. lib.2. Rot. diuerſ.deciſ. 113. licet. ſub num. 3. par.1.& coram R.P. D. Caualerio, in bononien. fideiuſsionis, ven.Maij 1610. & ideo fideiuſſor remanet

liberatus,quia ſolutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio, etiam acceſſoria, Rot. d. deciſ. 113. num. 4. & coram R.P.D. Caual.vbi ſupra, & conſequenter non extinguitur debitum pro rata, quando eſſet vnica ſumma, cuius aliqua pars eſſet cum fideiuſſione, Hier.Gabr.d.conſ.48. num.2. in fine.

99 Reſtringe primo eandem concluſionē,vt non procedat in debito,producente vſuras, quia ſi debitor ſoluat ſimpliciter, & non declaret pro qua cauſa ſoluit, intelligitur ſoluiſſe vſuras, & non ſortem, l.1. C. de ſolut. Bar.in l.1.num.9.verſ.item oppono.& Paul. de Caſtr.ſub num.6. ff.eod. vbi reddunt rationem, quare, cum debitum ſortis ſit grauius, quia producit vſuras, & debitum vſurarum ſit leuius, quia vſuræ non producunt vſuras, præſumatur ſolutum debitum vſurarum, & non debitum ſortis.

Ratio huius reſtrictionis, omiſſis ijs,quas adducunt Doct. eſt, quia naturaliter colliguntur fructus,& non euellitur arbor; & ſubſtantia poteſt ſtare ſine acceſſorio, ſed acceſſorium non ſine ſubſtantia: at lex imitatur naturam, §. minorem. Inſtit. de adopt. igitur conſequens eſt, vt cenſeantur ſolutæ vſuræ, & acceſſiones, quæ ſunt fructus.

Nec obſtat, quòd debitum ſortis ſit grauius; quia eſt aduertendum, quòd regula, quòd præſumatur ſolutum debitum grauius, & antiquius, procedit quando debitor teneretur ſoluere duplex debitum eiuſdem quantitatis, puta,bis centum, quorum 100. eſſet debitum cum vſuris, & centum ſine vſuris, vtique hoc caſu,ſoluendo centum, præſumitur ſoluere centum, quæ ſunt cum vſuris.

100 Reſtringe ſecundo, vt nō procedat quando creditor vnius ſummę habet pro vna parte illius ſummæ fideiuſſorem,& pro alia parte habet pignus,quia,vendendo pignus,poteſt ex illius pretio ſibi ſoluere eam partem, pro qua habebat pignus, quamuis durior ſit pars, pro qua habet fideiuſſorem, l. 73. ob triginta. & ibi Paul. de Caſtr. ff. de ſolur. & Hier.Gabr. conſ.48. qui eſt debitor. ſub nu. 2.& num.4.verſus finem,lib.2. præſertim, quia tunc non ſoluit debitor, ſed ſoluit ſibimetipſi creditor.

101 Inferebam alias ex hac reſtrictione, quòd ſi mulier dederit marito lib.1000. in dotem, pro quibus maritus obligauerit, & hypothecauerit omnia ſua bona in forma, & vlterius dederit fideiuſſorem pro ſumma librarum 400. & deinde, ſoluto matrimonio per mortē mariti, ſibi ex bonis mariti, dotis hypothecæ ſublectis,ſoluerit lib.700. fideiuſſor cōuētus pro alijs lib.300.nō iure exciperet, in illis lib. 700. quas mulier ſibi ipſi ſoluit, comprehendi lib.400. pro quibus fideiuſſit.

Reſtringe tertio,vt non procedat,quando extant coniecturæ, & circumſtantiæ facti, vt ſolutio non ſit facta in duriorem cauſam, Rot.diuerſ.deciſ.92. tota difficultas.num.2. & 3.par.1.quia tunc, ſtantibus coniecturis, & circumſtantijs,non videmur eſſe in dubio, & vna præſumptio tollit aliam.

SVMMARIVM.

Solutio monetæ debet fieri in ſpecie,& forma promiſſa, & non in alia, quando, ſi fieret in alia, creditor damnum ſentiret; ſecus ſi non ſentiret damnum, & moneta eſſet eiuſdem ligæ, licet eſſet diuerſæ formæ, num. 102. Sed ſi eſſet diuerſæ ligæ,creditor eam recipere non teneretur, etiam ſi non ſentiret damnum, num. 103.

Ampliatur primo hæc concluſio, dum diximus, creditorem debere recipere ſolutionem etiam in alia moneta, quando non ſentit damnum, vt de conſuetudine procedat, etiamſi ſolutio fiat in moneta diuerſæ ligæ, puta, quia ſoluatur argentea, & debeatur aurea,num.104. Quamuis aliud ſit de iure, num.105. Subampliatur primo, etiam ſi moneta, quæ debetur, reperiretur,nu.106.Subampliatur ſecundo, etiamſi debitor promiſiſſet ſoluere ſcutos aureos in auro, quia adhuc poterit ſolui moneta argentea, nu.113.Subampliatur tertio, etiā ſi deberetur moneta aurea, ſeu argentea in magna quantitate,quia debitor poſſet ſoluere in minuta ærea, num.114.& 115. Contrarium,num.116. & ſeqq. Subampliatur quarto, vt debitor non teneatur probare hanc conſuetudinem, num. 125. Subampliatur quinto,etiamſi debitor,& creditor conueniſſent de ſolutione facienda in certa ſpecie nummorum, num.126.

Ampliatur ſecundo, vt procedat etiam de iure, quando moneta promiſſa amplius non reperitur, num. 127. Subampliatur primo etiamſi debitor, & creditor expreſsè conueniſſent, quòd ſolutio fieri non poſſit in alia moneta,&c. num. 128. & 129. Subampliatur ſecundo, etiam ſi moneta certæ ſpeciei eſſet promiſſa cum iuramento, num.130.& ſeqq.

Ampliatur tertio, vt in fiſco procedat etiam de iure, num.134.

Ampliatur quarto, etiam ſi debitor, & creditor conueniſſet per pactum expreſſum de ſolutione

in

in certa ſpecie, num. 135. Subampliatur primo etiamſi conuentio eſſet iurata, num. 136. Contrarium, ibidē. Subampliatur ſecundo, etiamſi qualitatem monetæ expreſſiſſent ad ſubſtantiandam obligationem, num. 137. & 142. Reiecta cōtraria opinione, de qua n. 138. & ſeqq.

Limitatur eadem cōcluſio, vt non procedat, quando inter debitorem, & creditorem facta eſt litis conteſtatio ſuper qualitate monetæ promiſſæ, num. 143. Declaratur, num. 144.

Solutio promiſſa in moneta imaginaria, quæ non reperitur, & ideo perficitur ſolutione monetarum, quæ reperiuntur, poteſt fieri in quauis moneta, dummodo ſit vſualis, & proba, nu. 145.

Solutio quando inſerat damnum creditori, ſi fiat in alia ſpecie monetæ, quàm in ea, quæ eſt promiſſa, num. 108. & ſub num. 117. & num. 133.

Monetæ valor, quem ſeruat vſus, ſi ſit diuerſus à valore, quem impoſuit Princeps, quis ex his debeat attendi, num. 108. & 109.

Penſio debet ſolui, attenta moneta currenti in loco, vbi penſio imponitur, & non in loco, vbi eſt ſoluenda, num. 110.

Valor beneficij conſideratur non in moneta currenti in loco beneficij, ſed ſecundum curſum monetæ reductæ ad monetam currentem in Curia, vbi impetratur beneficium, num. 111.

Penſio ſolui debet in loco domicilij debitoris, num. 112.

Solui vnum pro alio in debito quantitatis, an & quando poſſit, ſub num. 102. & ſeqq. nu. 117. & 118.

Solutio poteſt fieri in quauis ſpecie monetæ probæ, & vſualis, quando eſt promiſſa moneta, quæ actu non reperitur, num. 118. Sed vbi appareat quæ moneta fuerit exburſata, debet in ea reſtitui, vel in non diſſimili, num. 120.

Mutuans centum libras in tot cauallottis tenetur eas recipere in quauis moneta proba, ſub num. 118. Et quando non teneatur recipere in moneta minuta, num. 119. 122. & 123.

Solutio ſi fieri deberet de moneta antiqua, & quia non eſt in vſu fiat de moneta noua vſuali, cuius valor ſit auctus ex bonitate extrinſeca, & non ex bonitate intrinſeca, debet tanti æſtimari, quanti valebat antiqua, non habita conſideratione, quòd valor ſit auctus, nu. 133.

QVAERO V. an debitor poſſit ſoluere, ſeu reſtituere in alia moneta, quàm in ea, ad quam ſe obligauit.

Reſpondeo, diſtinguendo duos caſus principales; quorum ſecundum habes infra num. 145.

Primus eſt, quando promiſsio, ſeu obligatio ſolutionis eſt de certa ſpecie pecuniæ, quæ eſt reperibilis, & vſualis; vt puta, de tot ſcutis argenteis Genuenſibus, de tot regalibus Hiſpaniæ, de tot iulijs, paulis, & teſtonibus ſtatus Eccleſiaſtici, ſeu de tot ſcutis aureis quinque ſtamparum, & ſimilibus: & in iſto caſu facio concluſionem negatiuā, conditione tamen vinctā, nempè, debitorem non poſſe ſoluere aliam monetam, quàm eam, ad quā ſe obligauit, quare non poteſt ſe eximere, ſoluendo monetam æquiualentem; & hæc cōcluſio procedit, ſi ex illa æquiualenti ſolutione creditor pateretur damnū, vt ex l. 99. paulus. ff. de ſolu. Abb. Papien. Mart. Lauden. Curt. Sen. Alber. Brun. Couar. & alijs ſecutus ſum ſupra gl. 3. num. 112. ſecus ſi non pateretur damnum, quia tunc tenetur recipere vnam monetam pro alia, quæ ſit eiuſdem ligæ, & æſtimationis, & ſic ſint æquiualentes, Boſs. tract. crim. tit. de monet. num. 2. Marth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. num. 4. & ſub num. 7. verſ. deinde etiam. quia in debito quantitatis poteſt vnum pro alio ſolui, Gl. in l. 2. §. mutui. in verbo, non poteſt. in fine, ff. ſi cert. pet. Alber. Brun. tract. de mon. in 2. præſuppoſit. ſub num. 1. verſ. aliqui. tom. 12. fol. 208. & ita tenent communiter omnes, loquentes in mutuo pecuniarum certæ ſpeciei, de qua communi, quando ſolutio fit in moneta eiuſdem materiæ, ſed diuerſæ ſtampæ, & formæ; vt puta, debeo Florentinos, & ſoluo Senenſes, vide Abb. in cap. 18. quanto. in fine, ſub num. 15. ibi, aut vult reſtituere. de iureiur. & alios, quos citat Marth. Coler. d. cap. 10. ſub nu. 6. ſeu non dicitur aliud pro alio inuito creditore ſolui, imò fictione legis dicitur idem ſolui, Bar. in d. l. paulus. q. 2. nu. 3. in fine, quia, cum ſolutio fiat in moneta eiuſdem materiæ, & ligæ, poteſt illa moneta conuerti in monetam debitam, & ſic non dicitur ſolui aliud pro alio, cum cenſeatur eadem moneta, Boſſ. d. tit. de monet. ſub nu. 2. & cum hac diſtinctione, quando damnum non patitur, intelligas Couar. tract. de veter. coll. numiſm. cap. 7. §. vnico, ſub num. 1. in 2. concluſ. fol. 706. dum ſcribit ſimpliciter, quòd etiam vbi obligatio concepta fuit ſub certa ſpecie monetæ, creditor cogitur monetam diuerſæ formæ, & characteris recipere, modo eiuſdem materiæ ſit, & ad eandem

dem æſtimationem, quæ debetur, ſolutio fiat.

103 Declara iſtam concluſionem, vt tunc creditor cogatur accipere vnam monetam pro alia eiuſdem ligæ, quando ex illa acceptione non pateretur damnum, vt dixi, ſed quando moneta non eſt eiuſdem ligæ, & materiæ, tunc non tenetur accipere, etiam ſi ex acceptione nullum pateretur damnum, Boſs. d. tit. de monet. ſub num. 2. & præſertim in mutuo; quia mutuum debet reſtitui in eodem genere; & ideo, ſi mutuaui monetam auream, non cogor recipere argenteam, quamuis nullum patiar damnum, Abb. in cap. 18. quanto. verſus finem, ſub num. 15. ibi, aut nullum. de iureiuran.

104 Amplia primo nunc iſtam concluſionem, dum dicimus, poſſe fieri ſolutionem in alia moneta, quando creditor ex iſta alia ſolutione damnum non patitur, vt de conſuetudine procedat, etiam ſi ſolutio fieret in moneta argentea, & obligatio eſſet de moneta aurea, & ſic etiam ſi ſolutio fieret in moneta diuerſæ materiæ, ſeu diuerſæ ligæ, quia poterit fieri, ſi creditor damnum non patiatur, Paul. de Caſtr. in d. l. paulus. ſub num. 1. ff. de ſolut. & hanc eſſe vnam maximam in iure noſtro, vt circa pecuniæ numerationem, ſeu ſolutionem attendi debeat conſuetudo patriæ; & generalem eſſe conſuetudinem totius mundi, vt vna pecunia ſoluatur pro alia, ſi creditor ex receptione alterius pecuniæ non ſentiat damnum, puta, eſt debitor centum aureorum Venetorum, vel ducalium, poteſt ſoluere pecuniam in argento, & è contra, ſi creditor aliquod damnum non patiatur, ſcribit Martin. Lauden. tract. de monet. num. 5. ibi, nam eſt vna. & ſub num. 23. & 24. tom. 12. fol. 203. & 204. & de hac generali conſuetudine totius mundi teſtantur Curt. Sen. eod. tract. de monet. ſub num. 23. ibi, attamen. de conſuetudine. eod. tom. 12. fol. 206. Benint. deciſ. 39. dubitabatur. nu. 2. Menoch. conſ. 49. perdifficilis. num. 18. & 19. Sola tract. de monet. caſ. 24. num. 13. & 14. & Rener. Bud. tract. de monet. cap. 15. num. 14. & de hac conſuetudine teſtantur vnanimi conſenſu, quos citat Couar. tract. de veter. collat. numiſm. cap. 7. §. vnico, ſub nu. 1. & de eadem conſuetudine in multis partibus teſtatur Abb. in cap. 18. quanto. verſus finem, ſub num. 15. ibi, conſuetudo tamen. de iureiuran. & iſtam conſuetudinem eſſe ſeruandam in locis, in quibus viget cum eadem interpretatione, quam habet ius commune; videlicet, dummodò creditor damnum non patiatur, & hanc eſſe communem opinionem teſtatur, & ſequitur Alber. Brun. tract. de moner. &c. in 2. præſuppoſit. ſub num. 4. verſ. circa ſecundum. & num. 5. eod. tom. 12. fol. 208. & ſub num. 7. fol. 209. & eſſe iſtam conſuetudinem intelligendam cum eadem diſtinctione, dummodo creditor damnum non patiatur, ſequitur Sola d. caſ. 24. num. 17. in ſecunda reſponſione, & cum iſto grano ſalis intelligas Rot. diuerſ. deciſ. 682. fœlicis. ſub num. 1. in Cremonen. penſionis, lunæ 15. Iunij 1598. coram R.P.D. Orano, inter impreſſas Lugduni anno 1612. dum ſcribit, ex generali cõſuetudine quamlibet pecuniam, in commercium receptam, cenſeri poſitam in facultate ſoluendi, & deciſ. 686. reſeruata. num. 2. in Cæſarauguſtana penſionis, lunæ 11. Martij 1591. coram R. P. D. Gypſio inter eaſdem Lugduni impreſſas, dum ſcribit, ex quadam generali conſuetudine poſſe ſolui æſtimationem monetæ, quæ eſt in obligatione, &, iſta creditoris indemnitate ſuppoſita; intelligemus eandem Rotam deciſ. 683. anno 1524. ſub n. 1. verſ. quatenus. dum in caſu, quo ſolutio ex contractu partium erat facienda in ducatis auri in auro de camera, dixit, ſolutionem eſſe faciendam vel in aureis ducatis de camera, vel in eorum mero valore, & deciſ. 688. cum ſixtus. in princ. & num. 5. & ſub nu. 6. dum dicit, quòd penſio ſcutorum mille auri in auro, quæ fuerat reſeruata ſuper fructibus Epiſcopatus Aretini ad fauorẽ Cardinalis N. poterat ſolui in moneta argentea, ibi currente, iuxta tamen valorem ſcuti aurei in auro, currentis in Curia; quod idem tenuit alias Rot. quam citat, & ſequitur Sarnen. in cancel. reg de valor. exprimen. &c. q. 8. verſus finem.

105 Quamuis de iure contrarium eſſet dicendum, vt moneta vnius materiæ non poſſit, inuito creditore, ſolui pro moneta alterius materiæ, Paul. de Caſtr. Abb. & Couar. in locis ſupra citatis, Curt. Sen. in d. tract. de monet. ſub num. 23. fol. 206. & Alber. Brun. eod. tract. in ſecunda præſuppoſit. ſub num. 1. & ſeqq. & num. 4. fol. 208.

106 Subamplia primo hanc ampliationem, vt procedat etiam ſi moneta, ad quam debitor eſt obligatus, reperiretur, quia debitor adhuc illam emere non tenetur, & poterit ſoluere in alia æquiualenti, ſtante præfata conſuetudine; & huius ſubampliationis veritas

duplici

duplici ratione oſtenditur: Prima, quia quando illa moneta non reperitur, tūc etiam de iure poteſt ſolui in alia moneta, vt dixi infra num. 127. ampl. 2. quia lex non obligat ad impoſsibile, cap. 1. erit. diſt. 4. *erit autem lex honeſta, iuſta, poſſibilis, &c.* non enim haberet obſeruantiam, & ideo redderetur eluſoria. Secunda, quia Doct. firmantes ampliationem, non diſtinguunt, an reperiatur, vel non reperiatur; ſed ſolum conſiderant, quòd ſicut de iure poteſt pro moneta vnius materiæ ſolui alia moneta eiuſdem materiæ, dummodo creditor non ſentiat damnum; ita etiam de conſuetudine poteſt ſolui alia moneta, etiam alterius materiæ, cum, attenta iſta conſuetudine, hæc alia moneta dicatur recipere in genere ſuo eandem functionem, Martin. Laud. d. tract. de monet. ſub num. 23. tom. 12. fol. 204. Curt. Sen. eod. tract. ſub num. 23. & 24. fol. 206. & Alber. Brun. eod. num. 1. fol. 208.

107 Hæc cū ita ſint, videri forſan potuiſſet alicui, quòd Rot. diuerſ. d. deciſ. 688. cum ſixtus. in princ. & num. 5. & 6. & deciſ. 682. fœlicis. num. 1. in fine, & 2. citatis ſupra ſub nu. 104. (ſalua ſemper tanti tribunalis reuerētia) facultatem ſoluendi in alia moneta ſuperfluè fundaſſet in difficultate reperiendi monetam debitam; nam (ſit eius pace dictum) videretur receſsiſſe à concluſione, in contrarium firmata de generali conſuetudine, de qua teſtatur etiam ipſa Rot. quam citaui ſup. ſub d. num. 104. ſed dicendum eſt, quòd Rota benè loquitur, quia conſiderabat in mente, hāc conſuetudinem reddi ferè eluſoriam, cum creditor ſemper damnum ſentiat ex ſolutione in alia moneta, quàm in moneta debita, vt dixi num. ſeq. in fine, verſ. infero. quo damno ſuppoſito, neque de conſuetudine tolerari debet ſolutio in alia moneta, niſi quādo moneta debita non reperiretur; hacq; adhibita conſideratione, tollitur eadem ſuperfluitas, qua notari potuiſſet Sarnen. d. q. 8. in fine, dum diſtinguit, an ſolutio ſit facienda in Curia, vel in partibus.

108 Declara nunc pro intelligentia tàm ampliationis, quàm ſubampliationis, vt creditor dicatur damnum pati, non ex eo, quia illa moneta ſibi non placet, & ideo in illius ſolutione diſſentit, vt quidam exiſtimabant, ſed ex eo, quòd in illa ſolutione patitur diminutionem patrimonij, Bar. in l. 99. paulus. ſub num. 3. ff. de ſolut. dicitur ergo in propoſito damnum pati, quando pro moneta breui cogeretur recipere longam, ideſt, ponderoſam, & eſſet iturus in longinquas partes; nam difficilius portatur longa, quàm breuis, Martin. Lauden. tract. de monet. ſub num. 4 ibi, limita hoc verū eſſe. tom. 12. fol. 203. vnde ſi quis mutuauit ducatos Venetos, & mutuatarius vult reſtituere teſtonos Mediolanenſes, & mutuator eſt ituruus ad partes maritimas, & longinquas, vbi ducatus Venetus magis eſt congruus, mutuator non cogitur illos recipere, Curt. Sen. eod. tract. ſub num. 3. & ſub num. 24. fol. 205. & 206. Item ſi creditor ſcutorum ſolis eſt iturus in Galliam, & debitor vult dare ducatos, qui in Gallia expenduntur pro minori valore, & non eſt tantum intereſſe pro delatione ſcutorum ſolis: Idem, ſi debitor ducatorum Venetorum, aut Genuenſium creditori, ituro ad partes orientales, vbi tales ducati magis cognoſcuntur, & fortè ſunt maioris pretij, vellet dare ſcuta, aut aliud genus ducatorum: Item ſi creditori, obligato ſub pœna ad dandum, & ſoluendum alicui ducatos Venetos, debitor obligatus ſimiliter ad ſoluendos ducatos Venetos, vellet dare aliam monetam; quia iſto caſu creditor non teneretur eam recipere, cum ipſe ſit ſub pœna obligatus ſoluere ducatos Venetos; & demum hoc damnum poteſt conſiderari in delatione, prout hæc omnia conſiderat Alber. Brun. tract. de monet. &c. in 2. præſuppoſit. ſub nu. 2. verſ. poſſet. & num. 3. tom. 12. fol. 208. hæcq; eadem damna, & incommoda, excepto damno pœnæ, quod non enumerauit, aduertit Sola tract. de monet. caſ. 26. Item diceretur damnum pati, quando valor monetæ, quam creditor offert, eſſet æquiualens, attento valore, taxato à Principe in publicis edictis, ſeu cridis; ſed eſſet inferior, attento valore currenti, vt puta, ſi debitor eſſet obligatus ſoluere ſcutos auri in auro Italiæ, cuius ſcuti valor in publico edicto eſſet taxatus lib. 4. fol. 7. d. 6. & in currenti curſu valeret lib. 4. ſol. 17. quia iſto caſu debet attendi valor currens ſecundum vſum, & conſuetudinem, & nō valor, impoſitus ab edicto, quem, ſciente, & patiente Principe, Populus non ſeruat, quia tunc dicitur Princeps illi valori vſuali, ſeu conſuetudinario acquieuiſſe, & conſequenter vſus, & conſuetudo præualet, vt ſcribunt Franc. de Aret. conſ. 11. procedendum. col. 3. Colleg. Papien. in conſ. vnico, in materia augmenti monetæ, ſub num. 13. verſ. nec nos mouet. inter tract. diuerſ.

de monet. Rener. Bud. tract. de monet. cap. 20. num. 7. & ſeqq. & num. 10. Et an hæc inobſeruantia edicti debeat eſſe longa, & præſcripta per decem annos, aut ſufficiat ſimplex inobſeruantia, vide Aret. vbi ſup. quem ſequuntur Colleg. Papien. & Rener. Bud. in locis, ſupra proximè citatis, & ad quem ſe remittit Brun. tractat. de monet. limit. 3. ſub nu. 2. & ob eandem rationem diceretur creditor damnum pati in ciuitate Genuæ, ſi debitor eſſet obligatus ſoluere ſcutos argenteos, ſeu monetam de cartulario, & vellet ſoluere monetam in ſoldinis, ſeu in alijs minutioribus nummis æreis, aut in alia moneta, quæ non ſit de cartulario, quia, cum moneta de cartulario ſit magis expendibilis, & recipiatur in S. Georgio Reip. Genuenſis, & moneta minuta, ſeu alia, quæ non ſit de cartulario, non recipiatur, vtique creditor damnum pateretur, cum ex illa non poſſet facere ſolutionem in S. Georgio; quare creditor ſatis dicitur damnum pati, quãdo moneta debita melius expenditur, Martin. Lauden. tract. de monet. num. 5. verſus finem, fol. 203. & facit, quod ſcripſi infra ſub nu. 117. Et demum difficile eſt reperire caſum, in quo creditor aliquod damnum non patiatur; alias creditores fruſtra ſibi in contractu prouiderent de qualitate monetarum ſoluendarum; ſi vna ſibi non eſſet vtilior, altera accedat, quòd pecunia habet vnum proprium vſum, & multos alios improprios, ſeu ſecundarios, vt ſecutus ſum §. præcedenti q. 4. num. 28. & q. 7. par. 1. ſub num. 61.

Infero ex hac declaratione, conſuetudinem hanc ſoluendi in alia ſpeciæ monetæ, & illam conſiderationem, cui innititur tàm hæc conſuetudo, quàm etiam iuris diſpoſitio, videlicet, ſi creditor ex ſolutione in alia ſpecie damnum non patiatur, reddi inutilem, & inanem, quia non eſt dare caſum, in quo non poſſit conſiderari aliquod creditoris damnum, vt patet ex deductis in hac declaratione: & proinde, ſuppoſito, quòd moneta debita poſſit reperiri in loco, vbi fieri debet ſolutio praxis indiſtinctè debitorem condemnat ad eam ſoluendam; quòd ſi non reperiatur in loco, ſed reperiatur alibi, erit debitor ſaltem condemnandus ad id, quod creditoris intereſt, non ſolum in pecunia debita.

109 Subdeclara primo hanc declarationem, dum dixi, attendendum eſſe valorem currentem, & vſualem, ſeu conſuetudinarium potius, quàm valorem, impoſitum à Principe in edicto, vt hoc ſit verum, quandò Princeps, ſeu Magiſtratus tolerauit illum vſum, & conſuetudinem; quia tunc ille vſus eſt licitus; & in his terminis loquuntur Doct. citati nu. præced. ſecus quando Princeps non tolerat illum vſum, ſed punit eos, qui expendunt, vel recipiunt monetam pro maiori pretio contra ſuum edictum, quia tunc omnino ſtandum eſt pretio, impoſito à Principe, nec ſufficit allegare, quòd aliquæ monetæ communiter inter omnes mercatores, negociatores, artifices, nobiles, ignobiles, & ipſius iuſtitiæ miniſtros expendantur pro maiori pretio; quia iſtorum omnium vſus habetur pro abuſu, dum concedimus, & ſumus certi, quòd Magiſtratus monetarum puniret quemcunque, quem deprehenderet in iſta contrauentione; eſt tamen verum, quòd iſte communis vſus, ſeu abuſus, qui eſſet illicitus, & puniretur in foro exteriori, non puniretur in foro interiori quoad eos, qui hunc abuſum non introduxerunt, & illum ſequuntur ad euitandum damnum; quædam enim ſunt, quæ puniuntur in foro fori, & non in foro conſcientiæ, iuxta ea, quæ ſcripſi §. præced. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 2. & latius ampl. 10. num. 41. & ſeqq.

110 Subdeclara ſecundo occaſione huius primæ: vt quando moneta habet diuerſum valorem in loco, quo contrahitur debitum, à loco, in quo creditor debet recipere ſolutionem, loquendo de reſeruatione penſionis, vt puta, quia in Curia Sanctiſs. D. N. Papæ ſit reſeruata penſio ducatorum mille auri in auro, & ducatus auri in Hiſpania, vbi fit ſolutio, valeat 11. regales, & in Curia valeat 12. tunc vtique attendatur valor Curiæ, vbi penſio fuit impoſita, vt ex Abb. ſequitur Rot. diuerſ. deciſ. 686. reſeruata, num. 5. verſ. non obſtat quod. in Cæſarauguſtana penſionis, lunæ 11. Martij 1591. coram R. P. D. Gypſio, & clarius deciſ. 688. cum ſixtus. in princ. verſ. & DD. & ſub num. 6. in Aretina penſionis, veneris 20. Februarij 1598. coram R. P. D. Litta, inter impreſſas Lugduni 1612. & facit, quod ſcripſi infra ſub num. 176. in 6. requiſito, vbi dixi, attendendam eſſe qualitatem monetæ loci contractus.

111 Confirmatur hæc ſubdeclaratio ex his, quæ ſcribit Sarnen. in reg. cancel. de valor. exprim. & c. q. 8. verſ. tandè conſiderandum. dicens, æſtimationem valoris beneficij in eius impetratione eſſe faciendam, non ſecundum

cundum curſum monetæ in loco beneficij, ſed ſecundum curſum monetæ, reductæ ad monetam, currentem in Curia, vbi fit impetratio benefici.

112 Nota obiter, quòd in dubio ſolutio penſionis debet fieri in loco domicilij debentis penſionem, & non in loco domicilij penſionarij propter rationes, quas adducit Rot.d. deciſ.688. num.1.& ſeqq.

113 Subamplia ſecundo, vt procedat etiam ſi debitor promiſiſſet ſoluere ſcutos auri, & in auro, quia adhuc ſolutio poterit fieri in moneta argentea, & moueor ex his, quæ ſcripſi infra num.135.

Quamuis Alber.Brun.tract.de monet.&c. in 2.præſuppoſit.num.8. quem ſequitur Sola. tract.de monet. caſ.37.nu.1. contrarium teneant, & teſtentur de communi, & loquitur Brun. apertè in conſuetudine.

114 Subamplia tertio, vt procedat etiam ſi obligatio eſſet de moneta aurea, ſeu argentea, & in notabili quantitate, & debitor vellet ſoluere in moneta minuta ænea, ſeu argentea, ære contaminata, quia adhuc creditor teneretur eam recipere; ſemoto tamen ipſius creditoris damno per ea, quæ ſcribunt omnes, quos citaui ſupra ſub num.104. in ampliat. & præſertim Alber. Brun. qui loquitur ex communi opinione, & Rot. diuerſ. quæ loquitur de qualibet moneta, recepta in commercium, licet non loquantur ita explicitè in moneta minnta, & ænea.

115 Confirmatur primo hæc ſubampliatio, quia facultas, data à conſuetudine debitori, vt poſſit ſoluere in alia moneta, non dependet magis ab vna qualitate monetæ, quàm ab alia, ſed dependet ab hoc, quòd, ſoluendo in alia moneta, creditor adhuc habeat integrum valorem, & ſine aliquo ſuo damno: ſed iſta integri valoris conſecutio, & ſine damno poteſt ita ſtare in moneta vnius ſpeciei, & materiæ, ſicut in moneta alterius ſpeciei, & materiæ: ergo.

Confirmatur ſecundo; quia ſecundum opinionem, quam adduxi infra num.119. in fine, verſ.quamuis. debitor ita poteſt ſoluere in moneta minuta, ſicut in magna.

116 Contra iſtam ſubampliationem de diametro pugnant, quæ firmat Matth. Coler. tract.de proceſſ. execut.par.1.cap.10. num. 7. & ſeqq. vſque ad num. 14. excluſiuè, & quæ contra eandem ſenrit Gaſp. Anr. Teſs. tract.de augm.monet.par.1. num.30. & 31. & ſub num.33.& ſub num. 81. ibi, & quando ſolutio. quorum dicta in ſequenti comprobarione refero.

117 Comprobatur hæc contraria opinio, quia certa eſt iuris concluſio, quòd debitor non poreſt aliud pro alio, inuito creditore, ſoluere, etiam ſi ſit debiror quanritatis, quando creditor ex hac diuerſa ſolutione damnum pateretur, vt ex communi omnium ſenrenria ſecurus ſum ſupra gl. 3. num. 112. & ſupra hac ead. gl.ſub num. 102.

Sed creditor monetæ groſſæ, ideſt, aureæ, ſeu argenteæ non contaminatæ, ſi cogeretur accipere monetam minutam æneam, multipliciter pateretur damnum: primo, quia in iſta moneta minura ænea deficir bonitas intrinſeca, & extrinſeca: ſecundo, quia in eius minutatim dinumeratione multum conſumitur temporis, & facilius fallitur: tertio, quia eſt ponderoſior, & plus loci occupat, & difficilius, maiorique cum periculo tranſportatur: quarto, quia monetæ minutæ valor anguſtioribus finibus terminatur, Matth. Coler. d.cap.10. ſub num. 7. & 8. & Teſs.d. par. 1. ſub num.30. accedir etiam, quòd pecunia duplici ratione habetur in prerio; nempè tanquam res, & tanqnam numiſma ſignatum; quare cum aurum valeat ad deaurandum, ad ornamentum, & medicamen conficiendum, & ad alios vſus, ad quos natiuum habet iuuamentum, ducatus aureus hac ratione poteſt in ratione cambij æſtimari aliquid parum ſupra valorem legalem, ideſt, ſignati numiſmatis, dummodo illud ſupra non ſit niſi exiguum, vt ex Couar. Nauar. & Sot. infra citato latius ſecutus ſum ſupra gl.3. ſub num.94. quia Princeps, quando taxat valorem moneræ aureæ, non taxat eam quoad omnes vtililirates, quæ ex ea ſumi poſſunt, vt contra Medin. ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib.6.q.9.art.vnico, col.1.verſ. ad intelligentiam. & col.2.fol.607. & mulriplicem pecuniæ vſum in alio propoſito conſideraui §. præced.q.4. ſub num.28. hincque eſt, vt mercatores, aliique negociatores, & ſimiles, vt bonas auri, & argenti monetas habeant, illas maiori pretio comparant, tradendo ærosſas pro puris, idem Teſs. ſub num.33.

118 Retenta hac contraria opinione, non quia ſubampliatio non ſit in puncto iuris vera, ſed quia in facto nunquam ſemouetur damnum creditoris.

Extende notabiliter eam, vt procedat etiam ſi moneta, quæ debetur, ſit imaginaria, & reperiatur ſolum in alijs monetis, ex

quibus

quibus reſultat illa moneta imaginaria, vt puta ſi debeantur mille libræ, ſeu mille ſcuti, qui numerantur ſolum in alijs monetis, cum alias ſint ex ſe imaginarij, vt dixi ſupra gl. 3. num. 68.

Quare licet in caſu, quo ego mutuarem tibi centũ libras currentes monetæ Genuenſis, tu eſſes obligatus in genere ad dictarum centum librarum valorem reſtituendum in quibuſuis monetis Genuenſibus, etiam ſi dictum eſſet, quòd mutuo tibi centum libras in tot cauallottis, quia videor omnes illos cauallottos æſtimaſſe, & vendidiſſe centũ libris, prout dicimus in dote data æſtimata, & ideo tu in quauis moneta Genuenſi ſoluas centum libras, es liberatus, Bar. in l. 99. paulus. verſus finem, ſub num. 10. ff. de ſolut. Boſs. tract. crim. tit. de monet. num. 3. Abb. in cap. 18. quanto. ſub num. 15. ibi, dic concludendo. de iureiuran. quem ſequitur, dicendo, hanc eſſe veritatem, Alber. Brun. tract. de monet. &c. in 2. præſuppoſit. ſub num. 8. verſ. aliquando verò. & num. 9. tom. 12. fol. 209. & in 1. par. num. 6. verſ. item prædicta. fol. 210. & eſſe veram, & communem ſententiam, ſcribit, & ſequitur poſtea limit. 8. num. 4. verſ. contrarium. fol. 218. & cum hac ſententia apertè concordant Martin. Laud. tract. de monet. in fine, num. 33. verſ. ſi promitto. eod. tom. 12. fol. 205. & Rebuff. ad conſtit. Franc. tract. de litter. obligat. art. 5. gl. 1. ſub num. 5. tom. 1. fol. 125. eſt enim in electione debitoris, Brun. in d. 2. præſuppoſit. ſub n. 10. verſ. aliquãdo. & n. 11. fol. 209.

119 Tamen, ſi ſupponamus mutuum in notabili quantitate, & non appareat factum in moneta minuta ærea, dico, reſtitutionem fieri non debere in moneta minuta, & moueor triplici ratione: Prima, quia moneta minuta cuditur pro emendis rebus parui valoris, pro cibarijs, minutatim vendendis, & pro ſupplemento groſſioris monetæ, & non pro ſolutione debiti numeroſi in magna quantitate, Gaſp. Ant. Teſs. tract. de augm. monet. par. 1. num. 31. & ſub num. 84. & 85. Secunda, quia moneta minuta ærea eſt cæteris deterior, vt patet ex his, quæ dixi ſup. ſub num. 117. verſ. ſed creditor. at ex pluribus, non quod deterius eſt, dari debet, ſed mediocre, l. 37. legato ff. de leg. 1. Paul. de Caſtr. in l. 99. paulus. ſub num. 3. q. 2. ff. de ſolut. & Albet. Brun. tract. de monet. &c. in 2. præſuppoſit. num. 11. verſus finem, & num. 12. fol. 209. media enim via eligi debet, Teſs. d. par. 1. ſub num. 85. & Sola tract. de monet. caſ. 34. num. 1. ergo non ſola moneta minuta ærosa, ſed partim minuta ærosa, & partim argentea, ſeu aurea ſolui debet; & ita quandoque vidi obſeruatum Romæ, cum adeſſet magna copia quadrantuum, & aliqua non modica ſumma eſſet ſoluenda; duæ enim partes de moneta argentea, & vna de ærea ſoluebantur; & in Senatu Pedemontano fuiſſe adhibitum hoc temperamentum, vt vna tertia pars ſolueretur in auro, alia in argento, & alia in moneta minuta, refert Teſs. d. par. 1. num. 86. in fine: Tertia ratio eſt, quia in contractibus ſemper attenditur veriſimilis mens contrahentium, ſed non eſt veriſimile, quòd contrahens, faciendo ſe creditorem de magna ſumma, voluerit pecuniam minutam ærosam, Brun. d. num. 12. Ergo, &c.

Quamuis Rebuff. in comment. ad conſtit. Franc. tract. de litter. oblig. art. 5. gloſ. 1. ſub num. 3. & 4. verſ. quid ſi debitor. tom. 1. fol. 125. loquendo tamen de decem libris, aut alia ſumma, ſcribat, articulo diſputato in Palatio, fuiſſe iudicatum, creditorem teneri recipere etiam in moneta minuta, dicens, quòd recuſans monetã minutam puniretur.

Item, ſi ſupponamus ex diuerſis monetarum ſpeciebus vnam eſſe currentem, ſeu magis currentem, & vſitatam, dico intelligi actum, vt ſolutio debeat fieri in moneta currenti, ſeu quæ magis vſitata eſt, vt, loquendo de pretio rei venditæ, ſcripſi infra ſub nu. 176. in 6. requiſito.

120 Declata primo hanc extenſionem, vt ſit vera, quando non conſtat quam monetæ ſpeciem creditor exburſauerit; & cum hoc ſalis grano locutus ſum; ſecus ſi conſtaret, quia tunc eſſet facienda in eadem moneta, vel in non diſſimili, Paul. de Caſtr. in d. l. 99. paulus. ſub num. 3. q. 2. de ſolut. & Alber. Brun. d. tract. de monet. augm. in 2. præſuppoſit. ſub num. 11. fol. 209.

121 Declara ſecundo, prout declarant Brun. in d. 2. præſuppoſit. num. 13. verſ. eſt tamen. fol. 209. & Gaſp. Ant. Teſs. tract. de augmen. monet. par. 1. ſub num. 85. in fine, in 3. caſu, & num. 86. in caſu, quo moneta imaginaria debita, ſeu promiſſa confici ſoleret ex nummis minutis æreis, & vide eos, qui loquuntur in puncto iuris, & de conſuetudine, ſed diuerſimodè, & ego non aliter refero, quia eorum dicta indigerent altiori explicatione.

122 Subextende primo eandem extenſionem, dum num. 119. diximus, monetam minutam

æream

ſcream non poſſe ſolui in magna quantitate, vt hoc in terris Imperatoris procedat etiam ex conſtitutione Ferdinandi Imperatoris, promulgara Auguſtæ 1559. qua conſtitutione ſancitum eſt, quòd nemò in ſolutionem qualemcunque alicuius notabilis ſummæ cogatur recipere de minuta pecunia vltra 25. florenos; reliqua verò ſummæ pars, etiam ſi nihil de monetæ qualitate ſpecialiter conuentum ſit, in groſſiori, & vſitata ſolui debeat, Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. num. 11. & Genuæ habent quodam decretum, quo mandatur, debitorem non eſſe cogendum ad recipiendam monetam minutam vltra ſummam quinque librarum; ſed an ſit vſu receptum, vidi controuerſum.

123 Intellige hanc ſubextenſionem, vt procedat, retenta prima declaratione, de qua ſupra num. 120.

Romæ tempore Pontificatus Clem. VIII. fuit huic difficultati reipſa prouiſum, cudendo quadrantes æreos, põderoſos, ac magnos, & conſequenter in parua quantitate, vnde cũ quadrinus ex tãta æris materia conſtet, omnes exteræ monetæ æreæ ex ſe ipſis ſine alio edicto exularunt; quare quattrini Romani reperiuntur in tanto paruo numero, vt magis æſtimetur vnus ſcutus nummorum æreorum, quàm nummorum argenteorum, cum antea eſſet totum oppoſitum.

124 Subextende ſecundo hæc omnia, quæ dixi ſupra ſub num. 118. & 119. in extenſione, vt procedant tàm in mutuo, quàm in depoſito, Bar. in l. 99. paulus. verſus finem, ff. de ſolut. Abb. in cap. 18. quanto. verſus finem, ſub num. 15. de iureiuran. Alber. Brun. tract. de monet. &c. limit. 8. ſub num. 4. verſ. contrarium. tom. 12. fol. 208. Sola eod. tract. caſ. 13. & hoc verum, quando depoſitario data eſt facultas vtendi depoſito; alias reſtituenda eſt eadem moneta depoſita, ex quò deponens remanſit dominus pecuniæ depoſitæ, ſicq; illa pecunia depoſita, & non alia eſt in obligatione, & ſolutione, Alber. Brun. d. tractat. de monet. &c. in 2. præſuppoſit. num. 1. tom. 12. fol. 208.

125 Subamplia quarto eãdem ampliationem, poſitam ſupra num. 104. vt procedat abſque neceſſitate probandi dictam conſuetudinem, Sola tract. de monet. caſ. 24. num. 21. verſ. quòd verum. quia de ea teſtantur omnes Doct. quos citaui ſup. ſub num. 104.

126 Subamplia quinto, vt procedat, etiam ſi partes expreſsè conueniſſent de ſolutione facienda in certa nummorum ſpecie, vt ſcripſi infra num. 135. ampl. 4. vbi videas.

127 Amplia ſecundo eandem concluſionem, poſitam ſupra ſub nu. 102. vt procedat etiam de iure, quando moneta debita non amplius reperiretur, quia tunc debiror, ſoluendo in monera vſuali, & æquiualenri illi, quæ eſt debita, liberatur, Bar. in l. 99. paulus. num. 6. ff. de ſolut. Boſs. tract. crim. tit. de monet. ſub num. 2. Alber. Brun. tract. de monet. &c. in 2. partic. num. 3. tom. 12. fol. 211. & in 4. partic. num. 1. fol. 212. Curt. Sen. tract. de monet. num. 3. & ſub nu. 4. verſ. quærit. tom. 12. fol. 205. dicens, poſſe ſolui de moneta noua, habita ſemper relatione ad æſtimationem pecuniæ, debitæ, ſeu mutuatæ, & Gaſp. Ant. Teſs. tract. de augm. monet. par. 1. num. 82. dicens, quòd ipſe relinqueret in iudicis arbitrio, in qua moneta veniat facienda ſolutio, ita vt ſi partes conuenerant de groſſa, ſoluatur de groſſa currenti, ſi de minuta, ſoluatur etiam de minuta currenti, & num. 66. iunctis num. 61. & ſeqq. & de hac ampl. non videtur poſſe dubitari, cum neceſſitas ſit ſibimet ipſi lex.

128 Subamplia primo hanc ampliationem, vt procedat, etiam ſi eſſet inter partes pactum expreſſum, quòd ſolutio in nulla alia moneta poſſet fieri, quia vbi neceſſitatis lex imperat, pacta, & cæteræ leges ſilent, & obediunt; ſed hæc eſt lex neceſſitatis, vt impoſſibilium nulla ſit obligatio.

Contra tamen iſtam ſubampliationem ſcribit Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 1. cap. 10. ſub num. 11. verſ. accedit quòd in terminis. num. 12. & 13. vbi recenſet, quòd quidam magni nominis Princeps, cunba quadam Imperij Ciuitate libera vellet relucre præfecturam, quondam pro aliquot millenis florenis, eo pacto oppigneratam, quòd reluitio in alia fieri non poſſet moneta, quàm in groſſis Bohemicis, & hi groſſi iam ab vſu receſſiſſent, idoq; reperiri non poſſent, fuit coactus precibus impetrare à Ferdinando Imperatore, vt totam illam florenorum quantitatem cudi faceret in Bohemia in tot groſſis Bohemicis, vt ſatisfacere poſſet creditoris voluntati, & tenoris obligationi.

129 Non recedas à ſubampliatione, per ea, quæ dixi in ſeq. ſecunda ſubampliatione.

130 Subamplia ſecundo, etiamſi promiſſio de ſoluendo, ſeu reſtituendo eandem ſpeciem

monetæ,

monetæ, & non aliam, eſſet iurata, quia nihilominus, ſi illa moneta non reperiatur, poterit fieri ſolutio in æquiualenti; &, omiſſis multis, quæ confusè, & cum vaccillatione à noſtris Doctoribus traduntur, moueor hac vnica ratione, quia quælibet promiſſio, & contractus intelligitur, rebus ſic ſtantibus, vt in materia indifferenti ſcribit Tiraq. in l. ſi vnquam. in præfatione, ſub num. 111. verſ. quarto declara. & latè cumulat ſub nu. 166. & ſeqq. verſ. præterea. C. de reuoc. donat. & in materia mutationis monetę Rot. diuerſ. deciſ. 686. reſeruata num. 4. in Cæſarauguſt. penſionis, lunæ 11. Martij 1591. coram R. P. D. Gypſio, inter impreſſas Lugduni anno 1612. & iuramentum regulatur ſecundum naturam actus, ſuper quo interponitur, vt ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. num. 141. 423. & 424. & regulatur ſecundum naturam primordialem, vt ſecutus ſum num. 123. & non ſe extendit ad incogitata, per ea, quæ ſecutus ſum nu. 139. & 140. quia non ſe extendit, niſi vſque quò eſt conſenſum, vt ſecutus ſum d. num. 139. & 424. & ideo non obligat, ſi iurantis deficiat conſenſus, eodem num. 139. adde quæ ſcripſi ſupra gl. 3. num. 114.

Sed is, qui cum iuramento promittit reddere, ſeu dare nummos certæ ſpeciei, ſupponit, illos extituros, & forè reperibiles, & non cogitat, eos non forè reperibiles, ſed extinctos, & abolitos; ergo.

131 An nihilominus ſit neceſſaria abſolutio à iuramento, hìc non tracto, vide quæ ſcripſi eod. cap. 2. num 368. verſ. aduerte. & num. 136. adhibita adhuc diſtinctione, an ſit actor, vel reus, iuxta ea, quæ latè ſcripſi eod. cap. 2. num. 114. & ſeqq.

132 Declara reſtringendo eandem ſecundam ampliationem, vt procedat. quando illa moneta antiqua omnino receſſit ab vſu, & ſic nullatenus reperitur in vſu expendibili, ſecus ſi non omnino receſſerit, ſed ſolum, ex quò non eſt in frequenti vſu, cum difficultate poteſt haberi, quia tunc ſolutio debet fieri in illa moneta antiqua, ſecundum Rot. diuerſ. deciſ. 683. anno 1524. ſub num. 3. verſ. ad text. in Rom. pecuniaria, lunæ 23. Ianuarij 1589. coram R. P. D. Penia, inter impreſſas Lugduni anno 1612.

133 Subdeclara hanc declarationem, vt ſi monetæ modernæ, & vſualis valor ſit ex bonitate non intrinſeca, ſed extrinſeca auctus, & ideo ſit maior valore monetæ antiquæ, & obligatus ſoluere monetam antiquam, ſoluat modernam, quia antiqua non reperiatur, debeat illam ſoluere non in valore currenti, qui eſt auctus, ſed in valore, quo valebat antiqua; quare ſi Genuæ idem ſcutus argenteus modernus eſſet idem in materia, & pondere cum argenteo antiquo, ſed hodie iſte modernus expenderetur pro ſol. 90. & ille antiquus expenderetur pro ſol. 80. debitor debet illum ſoluere pro ſol. 80. & non pro 90. alias debitor pro ſingulis octo ſcutis argenteis lucraretur vnum ſcutum argenteum, & ſic, ſoluendo octo, liberaret ſe à nouem, & ſolueret aliud pro alio, cum euidenti damno creditoris, quòd nec iura, nec conſuetudo admittũt, per ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num. 102. & 103. dixi damnum eſſe euidens, quia creditor, ſi habebit illam monetam antiquam argenteam, poterit ex ea conficere vel vaſa argentea, vel alios ſcutos argenteòs modernos expendibiles.

Secus ſi valor monetæ vſualis eſſet auctus ſolũ propter bonitatem intrinſecã, quia tunc debitor poteſt ſoluere monetã modernam vſualem, quamuis antiqua reperiretur in frequenti vſu, & ſoluendo, attendi debet valor monetæ modernæ, & non monetæ antiquæ, cum nullum, hoc valore attento, creditori damnum emergat, & ideo intrant concluſiones firmatæ ſupra dictis num. 102. & 103. quòd vna moneta poſſit ſolui pro alia.

134 Amplia tertio, vt in fiſco creditore procedat etiam de iure, quia is tenetur etiam pro auro accipere argentum, Alber. Brun. tract. de monet. &c. in 2. præſuppoſit. num. 4. in fine, & num. 5. vbi dupliciter declarat hanc ampliationem, quarum neutram hìc comprobo, tom. 12. fol. 208.

135 Amplia quarto, vt procedat etiam ſi partes expreſsè conueniſſent de ſolutione facienda in certa nummorum ſpecie, quia nihilominus debitor poſſet ſoluere in alia æquiualenti, attenta conſuetudine, Alber. Brun. tract. de monet. in 2. præſuppoſit. num. 6. verſ. circa tertium. tom. 12. fol. 209. & Sola tract. de monet. caſ. 35. & hæc ampliatio videtur ſuperflua, cum ſatis colligatur ex his, quæ dixi ſupra num. 102. & 104. in concluſ. & prima eius ampliatione, quaſi illa certæ ſpeciei qualitas ſit potius demonſtratiua valoris, quàm præciſæ obligationis, Brun. d. verſ. circa tertium. in fine, & Sola vbi ſupra.

Quicquid in contrarium ſentire videantur

tur Guid. Pap. deciſ. 493. ſi fiat. paulò poſt medium, Gaſp. Ant. Teſs. tract. de augm. monet. par. 1. nu. 81. quem retuli ſupra gl. 3. ſub nu. 112. Bar. & ſibi quaſi parum conſtantes Brun. & Sola, quos citaui inf. n. 138. & 139.

Operabitur tamen illa promiſſio de certa ſpecie reſpectu lucri, & damni, vt declaraui infra num. 147. & ſeqq.

136 Subamplia primo hanc ampliationem, etiam ſi promiſſio eſſet iurata, Sola tract. de monet. caſ. 30. num. 2.

Contra hanc ſubampliationem tenent Guid. Pap. & Teſs. in locis ſupra proximè citatis, & eſt de mente Alexandri conſ. 37. viſo & opportunè. n. 27. ibi, vnde ſtatutum laicorum. lib. 2. dum dicit, quòd ſtatutum, habilitans debitorem pecuniæ ad ſoluendum aliam rem mobilem, non intelligitur in caſu, quo quis eſſet cum iuramento obligatus ſoluere in pecunia, & ad Alex. videtur ſe remittere Boſs. tract. crim. tit. de monet. num. 14. verſ. & quando.

137 Subamplia ſecundo, vt procedat etiam ſi appareret, quòd qualitatem monetæ expreſſiſſent, non ad demonſtrandum valorem, ſed ad ſubſtantiandum obligationem in illa præciſa ſpecie monetæ; & moueor, quia non dicetur ſolui aliud pro alio, inuito creditore, ſed idem fictione iuris, ceſſante creditoris intereſſe, vt dixi ſup. ſub nu. 102. & 103. & inf. n. 141. & illa vis præciſæ obligationis erit ſublata à conſuetudine, de qua ſupra nu. 104.

138 Contra iſtam ſubampliationem adduco in fortioribus terminis Bar. in l. 57. ſi quis ſtipulatus. ſub num. 3. ibi, ſed pone quod dixi. ff. de ſolut. quem ſequuntur Alber. Brun. tract. de mon. &c. in 2. præſuppoſit. ſub num. 6. verſ. aliquando. & num. 7. tom. 12. fol. 209. & Sola tract. de monet. caſ. 36. num. 2. dum ſcribit, quòd, ſi promitto tibi dare centum in pecunia minuta, non admittor, te inuito, ad ſoluendum in pecunia groſſa, non obſtante, quòd de conſuetudine liceat vnam pecuniam ſoluere pro alia, quia cum iſta facultas ſoluendi in pecunia minuta ineſſet ſine expreſſione promiſſionis, dicendum eſt, quòd illa expreſſio in pecunia minuta, ne ſtet otioſa, operatur, vt ſolutio fieri non poſſit in pecunia groſſa.

139 Confirmatur primo hæc opinio contra ſubampliationem, quia ſi quis promittat ſoluere ſcutos ſolis, vel ducatos largos boni auri, & iuſti ponderis, cogitur ſoluere præciſè in moneta aurea, & non admittitur ad ſoluendum monetam argenteam, quia conſuetudo, quæ admitteret ſolutionem in moneta argentea, ceſſat propter pactum, reſultans ex illis verbis (boni auri, & iuſti ponderis) nam cum iſta verba (boni auri, & iuſti ponderis) inſpecto iure communi, quod debitorem iſtum non admittit ad ſoluendum in alia moneta, quàm in moneta aurea, quæ ſit bona, nõ vitioſa, & ſit iuſti ponderis, ſtent ſuperfluè, & otioſa; &, inſpecta conſuetudine, quæ admittit hunc debitorem, vt poſſit ſoluere etiam in moneta argentea, non ſtent otioſa, & ſuperflua, quia poſſunt operari excluſionem huius conſuetudinis, debent intelligi, vt non ſtent otioſa, ſed operentur, ita quòd virtute illorum verborum teneatur ſoluere in moneta aurea, ne alias, vt dixi, illa verba ſint ſuperflua, Alber. Brun. in d. 2. præſuppoſit. ſub num. 6. verſ. aliquando. quem ſequitur Sola d. caſ. 36. num. 1. & maximè procedit hæc confirmatio, ſi promiſſio eſſet de ſoluendo ſcutos auri in auro, vt aduertit Bertaz. tract. de clauſ. clauſ. 30. gl. 8. ſub num. 1. & 2. dicens, quòd promittens ſoluere tot ſcutos auri, ſatisfacit, ſoluendo eorum valorem, ſecus ſi promiſerit ſoluere tot ſcutos aureos in auro, quia tunc, inquit, debet ſoluere ſcutos aureos, & non eorum valorem.

140 Hincq; aliquando obſeruaui, quòd campſor, cui quis dabat ſcutos quinque ſtamparum, non faciebat ei litteras pro ſcutis de quinque ſtampis, ſed pro ſcutis auri in auro de ſtampis, quia forſan nolebat, mandatarium cogi ad ſoluendum de quinque ſtampis, cum Romæ, & forſan aliquo alio in loco ſcuti ſtamparum intelligantur non ſolum de quinque ſtampis, ſed de octo, qui æquali æſtimantur valore, & ideo ſatis erat dicere (de ſtampis) dicendo enim de ſtampis, comprehenduntur octo tantum, & non omnes, quia ſi comprehenderentur omnes, fruſtra diceretur de ſtampis, cum omnes ſcuti habeant ſtampas.

141 Confirmatur ſecundo (& quidem in fortioribus terminis (quia ſi quis ſit obligatus ſoluere ſcutos centum auri in auro Italiæ, boni, & iuſti ponderis, conſtituentes 500. libras monetæ Genuenſis, iſte obligatus nõ ſe liberat ſoluendo dictas libras 500. quia moneta aurea eſt in obligatione, & ideo in moneta aurea, & non in alia ſpecie fieri debet ſolutio, cum illa verba (ſcutos auri in auro boni, & iuſti ponderis) vt aliquid operentur,

rentur, auferant facultatem, quæ ex conſuetudine competebat, ſoluendi in moneta alterius materiæ,& iſta verba, conſtituentes lib. 500. ſtant demonſtratiuè, & non vt poſitæ in obligatione, Rot. diuerſ. deciſ. 682. fœlicis. initio,& num.1. in Cremonen.penſionis, lunæ 15. Iunij 1598. coram R. P.D. Orano, inter impreſſas Lugduni anno 1612. & hanc confirmationem in caſu, quo ſolutio dotis erat promiſſa in ſcutis 1500. boni auri, recti ponderis, cugni, & legis dominij Regis Franciæ, cum tribus floribus lilij, vno quolibet ſcuto auri computato, & exiſtente in valore vigintiſeptem ſolidorum,ſex denariorum monetæ currentis, latè ſequitur Boer.deciſ.327.hæc quæſtio. nu.3. verſ.hoc habito. & tenet Crauet.conſ.47.magnificus. num.1.verſ.quibus tamen.

Contra hanc confirmationem latè inſiſtit Bertaz.tract.de clauſ. clauſ.30. gl.9. num.6. & ſeqq.

142 His,& ſimilibus non obſtantibus,& quicquid dixerint Bar. Brun. Rot. Boer. & Crauet. ego non diſcedo à ſubampliatione, & moueor duobus fundamentis, quæ poterunt etiam ſeruire pro reſponſione ad contraria: Primum fundamentum eſt, quia ratio, in qua fundantur l. 99. paulus. ff. de ſolut. & conſuetudo, de quibus dixi ſupra ſub num. 102. & 104. extenditur ad omnes caſus, de quibus in iſtis ampliationibus,& ſubampliationibus. Secundum fundamentum eſt,quia ſicut conſuetudo legem,obligantem debitorem ad ſoluendum monetam in ſpecie promiſſa, ſeu aliter debita, interpretatur, vt habeat locum, quando ex ſolutione in alia ſpecie emergeret creditoris intereſſe, ſecus, quando non emergeret, ita etiam interpretabitur quodcumque pactum appoſitum de ſoluendo in certa ſpecie monetæ, & non in alia,quia tàm lex,quàm pactum ſine hac interpretatione viderentur iniuſta, & iniqua;ſi enim creditoris nõ intereſt,quòd ſolutio fiat in hac, vel in illa ſpecie monetæ, non debet eius contradictio audiri; tum quia exceptio (tua non intereſt) repellit agentem, vt ſecutus ſum in meo tractat. de appellat. q.5. ſub num.95.& repellit etiam excipientem,Surd. deciſ.149.decedens. in fine, num. 24. & dicitur exceptio litis finitæ; Surd. deciſ. 52. fruſtratorios.num.2.tum quia quod tibi non nocet, & mihi prodeſt, debet admitti, alias eſſet perfidia,& inuidia; quare,ſublato damno creditoris,ſolutiones ſunt indiſtinctè admittendæ ſine tanta conſiderationum confuſione.

Eſt tamen verum, vt dixi etiam ſupra ſub num.109. verſ.infero. quòd ſi agatur de ſolutione magnæ ſummæ, difficile eſt dare caſum, vt ſolutio fiat in diuerſa ſpecie ſine intereſſe creditoris, & conſequenter tunc rarò in praxi poterunt habere locum conſuetudo, & ſubampliatio; hacq; damni ratione creditores ſibi cauere ſolent de ſolutione facienda in certa ſpecie, & qualitate monetæ, & non in alia, quia, remoto damno, & intereſſe, fruſtratoria eſſet iſta cautio.

143 Limita nunc notabiliter eandem concluſionem, poſitam ſupra ſub nu.102. & ſeqq. dum diximus, & ampliauimus, vnam monetæ ſpeciem ſolui poſſe pro alia, vt non procedat, quando debitor litem conteſtatus eſt ſuper ſpecie monetæ, quæ eſt in obligatione,quia tunc tenetur præcisè illam ſoluere, & ita limitatur diſpoſitio dictæ l.99.paulus.ff.de ſolut. & moueor ad hanc limitationem ex tex. in l.57. ſi quis ſtipulatus.ff.eod. vbi ſi ex ſtipulatione ſint decem in obligatione, & in ſolutione ſit mel, vſque ad valorem decem; ſeu quis ſit debitor alternatiuè in decem, aut in tanto melle, & debitor conuentus ad ſoluendum decem, litem conteſtetur ſuper decem petitis, non poteſt poſtea ſoluere in melle, licet ante conteſtatam litem potuiſſet ſoluere in melle, quia illa litis conteſtatio tollit debitori facultatem ſoluendi circa rem, adiectam ſolutioni,& circa perſonam, vt ſcribunt Bar.& Paul.de Caſtr. in illa l.exclamantes,eſſe legem ſingularem, quæ non reperitur alibi,tu poteris videre, quæ in ea ſcripſerunt; & ita illam l. clarè etiam explicat Ant.Burg.in cap.cum dilecti. ſub num.33.verſ.aduertatis tamen.de empt. & vendit.

144 Declara (& hæc declaratio videtur deſtruere iſtam limitationem) vt procedat, quando facultas ſoluendi in adiecto, competit ex diſpoſitione hominis, vt in caſu d.l. ſi quis ſtipulatus. quia tunc,ſecuta litis conteſtatione, non durat illa facultas; ſecus, quando illa facultas procedit ex diſpoſitione legis, vt quòd ſeruus poſſit dari pro noxa,quia tunc facultas durat etiam poſt litem conteſtatam, & ratio eſt, quia mitius agitur cum lege, quàm cum homine, Bar. & Paul. de Caſtr. in d. l. ſi quis ſtipulatus. & durat etiam poſt ſententiam, donec victus fuerit conuentus ſuper actione iudicati, Ant.Burg.

in

in loco ſupra proximè citato, & dixi, quòd hæc declaratio videtur deſtruere limitationem, quia facultas ſoluendi vnam monetam pro alia, remoto creditoris intereſſe, procedit à lege, & licet multa circa hanc limitationem, & declarationem dicenda ſupereſſe videam; tamen, ijs omiſsis, ita à primo caſu poſito ſupra ſub num. 102. me expedio.

145 Secundus caſus eſt, quando obligatio, ſeu promiſsio ſolutionis eſt in moneta imaginaria, quæ exiſtentiam non habet, niſi in alijs monetæ ſpeciebus: & iſto caſu cócludo cum minori controuerſia, poſſe debitorem ſoluere in quauis moneta proba, prout dixi ſupra num. 118. in extenſione; & demum firmo ea omnia, quæ, extendendo, declarando, & ſubextendendo ſcripſi ſub d. num. 118. & ſeqq. vſque ad num. 124. incluſiuè.

SVMMARIVM.

Monetæ valor ſi creſcat, vel minuatur, cuius ſit augmentum, & diminutio, debitoris ne, an creditoris? num. 146. & ſeqq. num. 184. & ſeqq.

Monetæ diminutio cedit damno debitoris moroſi, ſub num. 147. Sed augmentum cedit lucro creditoris, eod. num. in fine.

Monetæ diminutio, & augmentum, circumſcripta omni mora, pertinet ad creditorem, num. 148. Quare ſi contingat, vt moneta in totum reprobetur, debitor liberatur, præſtando ſolum materiam illius monetæ, num. 152. in fine, verſ. extende. Et hæc, ſi mutatio procedat à bonitate extrinſeca, num. 177. Secus ſi procedat à bonitate intrinſeca, num. 178. & ſeqq. in quibus declaratur.

Petere quis non debet id, cuius contrarium poſtulaturus non eſſet, num. 149. & ſeqq. Hoc procedit in omnibus caſibus, qui à futuro pendent euentu, num. 151. in fine.

Monetæ augmentum, ſi creditor fuerit moroſus in non recipiendo eam, pertinet ad debitorem, num. 153. Declaratur multipliciter hæc concluſio, num. 154. & ſeqq.

Oblatio pecuniæ debitæ, vt creditor conſtituatur in mora, debet eſſe realis, num. 154. iuncto num. 153. Et ideo debet eſſe cum ſacculo, & numeratione, num. 155. & 156. Sufficit oblatio verbalis, quando debitori, verbaliter offerenti, creditor reſponderet, ſe nolle ſolutionem recipere, num. 157. Secus ſi non expreſsè recuſauerit, ſed ſolum tacuerit, num. 158.

Oblatio verbalis, ſeu realis quid operetur contra moroſum creditorem, & quid non operetur, num. 160. & ſeqq.

Oblatio facta in loco incongruo non releuat, num. 168. Qui dicatur locus congruus, num. 170. Idem ſi fiat tempore incongruo, num. 169.

Monetæ interitus vt pertineat ad creditorem moroſum, quæ requirantur, num. 161.

Depoſitum pecuniæ debitæ quot operetur ad vtilitatem deponentis, num. 161. & ſeqq.

Depoſitum, vt iuuet debitorem, & noceat creditori, quale eſſe, & quomodo fieri debeat, num. 165. & ſeqq.

Depoſitum quando dicatur continere conditionem extrinſecam, num. 173.

Depoſitum cuius iudicis mandato fieri debeat, nu. 174. Et in quo loco, ſub n. 176. in 6. requiſ.

Depoſitum in qua moneta fieri debeat, ſub num. 176. in 6. requiſ.

Solutio in qua moneta fieri debeat, &c. ſub num. 176. verſ. declara. & verſ. reſtringe. Et quo in loco, num. 175.

Creditores decoctoris, recipiendo ſolutiones, debent præſtare fideiuſſionem de reſtituendo, &c. ſub num. 173. verſ. contrarium.

Moneta valore mutato ex bonitate extrinſeca, & circumſcripta omni mora, ſoluitur moneta, non ſecundum valorem, quem habebat tempore contractus, ſed ſecundum valorem, quem habet tempore ſolutionis, num. 177. Secus ſi ſit mutatus ex bonitate intrinſeca, nu. 178. Ampliatur, & limitatur remiſſiuè, num. 182.

Bonitas extrinſeca, & bonitas intrinſeca conſiderantur in quauis merce, num. 181.

Bonitas intrinſeca monetæ dupliciter mutatur, num. 180.

Monetæ debitæ in genere, ideſt imaginariæ, valor ſemper eſt idem, ſi tamen mutetur valor monetarum, in quibus numeratur, & conſtituitur, ad quem ſpectet illa mutatio, nu. 184. & ſeqq.

Monetæ certa ſpecies quando dicatur in obligatione, & quando in facultate ſoluendi, nu. 185.

Monetæ valor ſi mutetur poſt contractum debitum illius monetæ, an ſolutio debeat fieri in valore tempore contractus, vel tempore ſolutionis, nu. 184. Et in qualibet ſpecie debiti, remiſſiuè, num. 193.

146 QVAERO VI. cuius damno, & lucro cedant augmentum, & diminutio monetæ?

Reſpondeo, præmittendo tria: Primo, hanc quæſtionem pendere

multum à diſtinctione duorum caſuum, de
quibus in præcedenti quæſtione num. 102.
& 145. Secundo, quæſtionem iſtam fuiſſe
inter alios latè examinatam à Brun. tract.de
monet.&c.par.1.& ſeqq. tom. 12. fol.210.
& ſeqq.& à Gaſp.Ant.Teſs. tract. de augm.
mon. Tertio, materiam iſtam eſſe à Docto-
ribus malè tractatam, & peius intellectam,
vt teſtatur Brun.d.tract.de mon.&c.limit.8.
num.1.in fine,verſ.& quia.tom.12.fol.217.
nam Bar. Abb. & alij non ſine terminorum
confuſione videntur diſtinxiſſe,à qua vt nos,
quantum poſſumus, caueamus, breuem
147 formo diſtinctionem. † His præmiſſis, reaſ-
ſumo eandem duorum caſuum diſtinctio-
nem, agendo de primo nunc, & de ſecundo
infra num.184.

Primus caſus eſt; quando obligatio, ſeu
promiſſio eſt de certa ſpecie pecuniæ veræ,
& vſualis, vt puta, debet quis prima die ſe-
quentis anni 1619. ſoluere creditori Romæ
centum ſcutos aureos quinque ſtamparum,
& iſto caſu diſtinguo tripliciter.

Aut agimus de mora debitoris, vt puta,
quia debitor non ſoluit, niſi de menſe Mar-
tij; & iſto caſu concludo, quòd damnum,
ſeu diminutio valoris ſpectat ad debitorem,
qui fuit in mora, & ideo, ſi ſcutus aureus to-
to menſe Ianuarij valebat iulios treſdecim,
& de menſe Martij iulios duodecim,debitor
tenetur ſoluere creditori dictos ſcutos cen-
tum, & vlterius centum iulios, Bar. in l. 99.
paulus. num.8.verſus finem,ibi,ſed ſi tu po-
neres. & Caſtrenſ.ſub num.4. ibi,nunc ergo
ad propoſitum.ff.de ſolut.Alber.Brun.tract.
de monet.&c.limit.1.nu.1.tom.12.fol.215.
Boſs.tract.crim. tit. de monet. ſub num. 11.
& ibi Mandoſ.in addit.littera b. habenda eſt
enim ratio quanti plurimi à tempore, quo
debitor cœpit eſſe moroſus, Rener.Bud. tra-
ctat.de monet.cap.26.num.5. quare, cum
de anno 1591. ſedente Gregorio XIV. ba-
iocchus, qui erat quatrinorum quatuor,fue-
rit auctus ad quatrinos quinque, debito-
res, qui iam fuerant moroſi ante hanc au-
ctionem,tenebantur ſoluere baiocchum,non
in quatrinis quatuor, vt potuiſſent ſoluere
ante moram, ſed in quatrinis quinque,& ſic
eorū dāno cedebat ille quatrinus pro quo-
libet baiocho, Vinc.Caroc. tract.de depoſ.
par.2.q.131. &, quòd regula ſit, quòd,ſtan-
te mora debitoris, diminutio monetæ cedat
damno, & præiudicio ipſius debitoris, ſcri-
bit Gabr.in concluſ.lib.3.tit.de ſolut.concl.
3.num.1.& cum hac concluſione concordat
in effectu Hier.Buttigel.in l.cum quid.num.
22.ff.ſi cer.pet.inter Repeten.tom.2.fol.49.
dicens, quòd debitor ex cauſa mutui non te-
netur ad bonitatem extrinſecam, niſi poſt
moram, & cum hac concluſione teſtatur
tranſire omnes indifferenter, & eſſe veriſſi-
mam: &, quòd debitor moroſus teneatur ad
intereſſe, vide,quæ, loquendo indifferenter,
ſcripſi §.præced.q.7.par.2.ampl.8.num.100.
lucrum verò pertinebit ad creditorem, vt
puta, ſi valor interim eſſet auctus,vt ſecutus
ſum §.præced.q.1. nu.409. & ſeqq. & num.
415.caſ.1.& 2. ne alias debitor ex propria
mora lucrum reportaret:Adde limitationes,
quas in hoc primo membro ponit Gabr. in
d.concluſ.3.num.2.& ſeqq.

148 Aut agimus de ſolutione ſine alicuius
mora, vt puta, quia debitor ſoluit in tempo-
re; & tunc concludo, quòd tàm lucrum,
quàm damnum pertineret ad creditorem,vt
ex pluribus, quos citat, ſequitur Ant. Sola
tract.de monet.caſ.24.num.1.& ſeqq. & in
his terminis intelligas eandē concluſionem,
quam in diminutione monetæ ponit Gabr.
in concluſ.lib.3.tit.de ſolut.concl.2.num.1.
& ſeqq. eandemq; concluſionem, quando
quis mutuat pecuniam auream, vel argen-
team, & alterius generis moneta ſibi reddi-
tur, quia valor monetæ mutuatæ attenditur
non ſecundum tempus mutui,ſed ſecundum
tempus reſtitutionis, vti communem ſequi-
tur Io.Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.10.tit.
de camb. cap. 7. q.2. verſ.duæ ſunt. & verſ.
hæc quæſtio.col.875. quare ſi ſcutus aureus
mutuo datus valebat tempore mutui iulios
vndecim, & tempore ſolutionis valeat iulios
12. eſſent reſtituendi iulij 12. Azor. d. verſ.
hæc quæſtio.in fine.ſic etiā intelligas Rot.di-
uerſ.deciſ.61. ſeu verius 761.dominus.corā
bon.mem. Card.Seraphino,17.Aprilis 1587.
inter impreſſas Lugduni anno 1612. dum
ex communi Doctorum ſententia firmat,do-
tem, ſolutam in ducatis de camera tempo-
re antiquo, quando ducatus de camera va-
lebat decem iulios, eſſe reſtituendam ad ra-
tionem valoris hodierni; quia vbi certæ mo-
netæ ſpecies eſt promiſſa,ea ſolui debet,quæ
tempore ſolutionis faciendæ extat,ſicque ex
mente Rotæ, & per ea, quæ dixi, ſi ducatus
de camera valeret tempore ſolutionis iulios
nouem, ita ſolui deberet: nam mutatio cur-
ſus monetæ in obligato ex contractu, non
imputatur debitori, niſi poſt moram, Brun.

d.tract. de monet.par.6.num.4.tom.12. fol. 213. & hoc eſt, quod implicitè, & explicitè ſcribit Bar.in d.l.paulus. ſub num.6. ibi, ſecundo modo,ſeu dic,quòd hoc augmentum, vel diminutio monetæ, ſuperueniens poſt contractum, non attenditur; Abb. in cap. 18. quanto. ſub num. 12. ibi, ſecundo caſu. de iureiuran. ſeu non curamus, niſi à tempore moræ, idem Brun.eod.tract.par.3. ſub num.1.& ſeqq. fol.211. & Caſtrenſ. in d. l. paulus. num.4. q.3.valor enim monetæ creſcit, & decreſcit mutuanti, vt ſecutus ſum S.præced. q.1. num.409.& 410. & hoc procedit etiam in alia re mutuata, vt dixi ibidem num.415.caſ.2.

149 Ratio eſt,quia nemo debet admitti ad petendũ id,cuius contrarium poſtularurus non eſſet,ideoq; meliorationẽ rei non iuſtè petit, qui deteriorationem non eſſet poſtulaturus, l.24. cum pro pecunia. quæ eſt penult. C.de ſolut. Stracch.tract.de aſſecur.gl.10.ſub nu. 6.& ſub num.17.verſ.vltima. tom.6. par. 1. fol.367.& 368. & in noſtris terminis Alber. Brun.tractat.de monet.&c. partic.3.num.3.

150 tom. 12.fol. 211. † & proinde ſi Abbas, & Conuentus S.Dionyſij vendiderunt Archiepiſcopo Eboracen. annuam penſionem, ſeu redditum quadringentarum librarum,percipiendarum annuatim ex dicto monaſterio, quamdiu vixerit, pro pretio duorũ millium, & quadringentarum librarum, & iſte Archiepiſcopus ſuperuixerit annis viginti, & vltra, & ideo perceperit libras quatuor mille; Conuentus non poteſt amodo recuſare annuam ſolutionem, & allegare contractum vſurarium, ſeu illicitum; nam potuiſſet Archiepiſcopus mori citò, & ſic monaſterium fuiſſet lucratum totam quantitatem: ergo licet diutius vixerit,monaſterium de hoc conqueri non debet, quia ſi contigiſſet contrarium, non fuiſſet conqueſtum, Oldr. Petr.de Anch.& Io.de Anan. quos ſecutus ſum S. præced. q. 1. num. 294. hic enim eſt cenſus vitalitius,de quo ſcripſi d.num.294. & ſeqq. quare ſi tu mutuas vnum ſcutum argẽteum, valentem, quando mutuas, ſolidos 94. & quando tibi reſtituitur, valeat ſol.90.tu non potes vltra ſcutum petere illos ſolid. 4. qui tempore reſtitutionis deficiunt in valore ſcuti, quia ſi ille ſcutus tempore reſtitutionis non valuiſſet ſolidos 94.ſed valuiſſet ſolidos 98. tu vtique velles ſcutum ſimpliciter, & nolles reſtituere illos ſolidos 4. qui ſuperſunt: ergo tu non potes petere, vt mutuatarius vltra ſcutum reddat tibi ſolidos 4. ſiquidem tu non poſtulares contrarium, nempè, vt mutuatarius ex ſcuto valente ſolidos 98. retineret ſolidos 4. & hoc eſt, quod ſub alijs verbis ſcribit Abb. in d.cap.quanto. ſub nu. 12. ibi. ſecundo caſu. de iureiur. ſeu dicas, quòd debitor non debet in creditorem vti eo iure, cuius contrarium non eſſet pro ſe ipſo admiſſurus, vt, loquendo in noſtris terminis, ſcribit Ant. Sol. tract. de monet. caſ.

151 24. num.8. † & huic doctrinæ benè aſſociari poteſt morale illud,& catholicũ præceptum, quòd nõ debeat quis ab alio requirere,quod ipſe nollet per alium à ſe requiri, quia quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, l.1. & ibi Paul.de Caſtr. nu.3. ff.de ſolut.ius enim naturale continet duo præcepta, his duobus verſibus concluſa:

Quod tibi vis fieri,mihi fac,quod non tibi, noli:

Sic potes in terris viuere iure poli.

Gl.1.in verbo, ordinatiſſimam. S. hæc ſancta trinitas.cap.1.de ſum.trin.& habetur Matth. 7.num.12.& retuli S.præced.q.7.ampliat.10. ſub num.41. vnde ſicut mutuator lucrum, quod procedit ab augmento ſcuti mutuati, nollet ſibi auferri, ita etiam ipſe auferre non debet lucrum, quod propter diminutionem videtur habuiſſe mutuatarius;quare concludo, quòd debitor non debet ſentire commodum lucri,quia nollet ſentire incommodum damni, & è conuerſo creditor non debet fugere damnum, quia nollet perdere lucrum; hoc enim debet procedere in omnibus caſibus, qui pendent à futuro fortunæ euentu, & ſic ad creditorem debet, vt dixi, ſpectare vtrumque.

152 Non obſtat huic concluſioni, quod ſcribunt Sot.de iuſt.& iur.lib.6.q.1.art.2.col.10. ibi, contra hanc autem. fol.537. & q.12. art. 1.concl.2.col.2.in fine, fol.614. & Card. Tolet. de inſtruct. ſacerd.lib.5.cap.34. de alijs cauſis exigendi,&c.ſub num.2.verſ. alterum eſt.dicens,quòd ſi quis mutuaret alicui centum aureos, valentes tempore mutui ſcutos centum & decem argenteos ad rationem iuliorum vndecim pro ſcuto aureo, & deinde Princeps augeret valorem ſcuti aurei ad 14. iulios argenteos, mutuatarius teneretur reſtituere non ſcutos 100. aureos,qui tempore reſtitutionis conſtituunt ſcutos 140. argenteos, ſed teneretur ſolum reſtituere tot ſcutos aureos, qui conſtituant ſummam ſcutorum 110.argenteorum,puta ſcut.79.aureos,

& iulios 6. quia hæc ſit differentia inter pecuniam,& alias res,vt,aucto pretio pecuniæ, dicatur mutata pecunia, ſed, aucto pretio rei, non dicatur mutata res: & hoc (inquit) procedit, quando mutuator non petit, ſibi dari in eadem materia, in qua mutuat, ſiue minus, ſiue plus valeat, quia ſi peteret dari in eadem materia, tunc eſſet danda, ſiue auctus,ſiue minutus eſſet valor pecuniæ.

Quia quicquid Sot.& Card.Tolet.in hoc confusè potius, quàm accuratè ſcripſerint, non conſiderantes mutationem in bonitate extrinſeca, vel in bonitate intrinſeca, neque exprimentes, an illi 100.aurei ſint in obligatione, vel ſit in obligatione eorum valor, dico,eorum ſententiam non eſſe veram, niſi in caſu, quo mutuator mutuat ſcutos 100.monetæ in ſcutis aureis; ſecus ſi mutuat ſcutos 100. aureos, per ea, quæ ſcripſi infra num. 184. verſ.ſecundus caſus.& num.185. verſ. infra. vbi videas; vel niſi eſſet facta mutatio in bonitate intrinſeca, & nominatim contra Sot.ſupra citatum,reprobando differentiam, quam aſſignant inter mutuum pecuniæ,& mutuum aliarum rerum, firmat Io. Azor. de inſtit.moral.par.3. lib.10. tit. de camb. cap.7. quæſt.2. & verſ. hæc quæſtio. col. 875.

Minus obſtat, quòd idem Azor. d. par.3. lib.4.tit.de reſt. cap.35.q.3.& verſ.ſeq.col. 328. dicat, conſtituẽdo differentiã inter pecuniam depoſitam,tranſlato dominio in depoſitarium,vt tunc augmentum, & diminutio ſpectet ad depoſitarium debitorem,& pecuniam debitam ex alio contractu, vt tunc augmentum, & diminutio ſpectet ad creditorem.

Quia reſpondeo, quòd ſe ipſum conquaſſat, cum eiuſmodi depoſitum ſuſcipiat naturam mutui, & ipſe in mutuo dicat contrarium, prout cum retuli ſupra ſub num.148. & hìc contra Sotum; & vlterius nullam aſſignet, neque aſſignare poſſit rationem diuerſitatis inter pecuniam debitam ex depoſito cum tranſlatione dominij, & pecuniam debitam ex contractu mutui, ſeu alio cõtractu.

Minusvè obſtat, quod ſcribit Thom.Parpal.in l.cum quid. ſub num.27.concl.4. ff. ſi cert.per.inter Repet.tom.2.fol.52,dicens ex ſententia Canoniſtarum,quòd vbi pecunia minuta eſt mutata in æſtimatione,puta,quia tempore contractus cauallottus valebat tribus groſſis, & hodie tempore ſolutionis valet minus vno quarto, & debitor non eſt in mora; diminutio valoris adhuc cedit damno ipſius debitoris, teſtans etiam ita ſeruari de conſuetudine.

Quia reſpondeo, quòd, ſuppoſita mutatione valoris ex bonitate extrinſeca, ipſe decipitur, & malè allegat Abbatem, cum teneat contrarium, vt patet ex his, quæ ſecutus ſum ſupra ſub num. 148. iunctis quæ ſcripſi infra num.177.

Præterea videtur in effectu ſibi parum conſtans, dum poſtea ſub eod.nu.27. concl. 6.ſcribit; quòd aucto pretio monetæ groſſæ, ideſt, pretioſæ, puta, ſcuti aurei abſque vitio pecuniæ minutæ, debitor etiam poſt moram non tenetur ad illud intereſſe.

Extende concluſionem hanc poſitam ſupra num. 148. vt damnum etiam in tantum pertineat ad creditorem, vt ſi ego debeam tibi decem libras groſſorum Peruſinorum,& contingat, quòd per ſtatutum Peruſinum, hæc moneta reprobetur, ita vt expendi non poſſit,ego ero liberatus; quamuis remaneam obligatus ad præſtandum illam pecuniam in materia, Bar.in l.5.quod te. num.6. ibi, ponamus caſum, ff. ſi cer.pet.

Ratio eſt, quia ego ſum debitor ſpeciei, ſeu generis ſubalterni, & quando perit ſpecies,vel perit totum genus ſubalternum ſine mora debitoris, debitor liberatur, Bar. in d. l.quod te.num.8.in fine.

Intellige,& declara hanc concluſionem, prout declaraui infra num.177.& ſeqq.

153 Aut agimus de mora creditoris, vt puta, quia creditor, requiſitus noluit accipere pecuniam ſibi realiter cõgruis loco, & tempore oblatam; & tunc concludo eadem ratione, moram fore nociuam creditori moroſo, quia contra contumaces omnia iura clamant, & idcirco, ſi valor, ſeu pretium ſcutorum aureorum quinque ſtamparum creuerit poſt oblationem à debitore factam, illud augmentum erit debitoris, ita vt ſi illud totum augmentum aſcenderet ad duos ſcutos aureos ſtamparum, debitor non dabit creditori centum ſcutos aureos ſtamparum, prout erat obligatus, quia ſolueret plus debito, & ſic plures ſcutos, quàm centum, ſed dabit nonaginta octo, & dicetur dare centum, cum valeant centum, conſiderato valore temporis,quo erant ſoluendi, & fuerant realiter oblati, Paul.de Caſtr.in d.l.paulus, ſub nu.4.ibi,& è conuerſo.ff.de ſolut. Brun. tract.de monet.limit.1.n.2.in fine, & n.3.& Rener.Bud.d.cap.26.num.6.& ſeqq. verſ.& idem,

idem.& communiter omnes; imò ſi creditor oblatam pecuniã noluerit accipere,& poſtea debitorem reperiat, eumq; non valentem tunc ſoluere, interpellet, non eum conſtituit in mora; tanquam, id agendo, in dolo cenſeatur verſari, Tiraq.de retr.lign.§.3.gl.2.num. 2.verſ.& alias. fol.201.

154 Declara primo hanc concluſionem, vt procedat, quando debitor realiter obtulerit ſolutionem; quia verbalis oblatio non releuaret, Anch. conſ. 86. pro faciliori. num. 3. Neguſ.tract.de pign.in 2.par.tertij memb.5. par.princip.num.1.& ſeqq.tom.6.par.1.fol. 235.& Gabr. in concluſ. lib.3. tit. de ſolut. concl. 8. num.1.& hæc declaratio tranſit ſine controuerſia.

155 Subdeclara, extendendo, vt oblatio realis debeat eſſe cum ſacculo, & numeratione, vel ſaltem cum ſacculo, alias non diceretur realis, Io.Bapt.Lup.in l.2.commenr.2. §.3. num.3.& ſeqq. C.de pact.int.empt. & vendit.inter tract.diuerſ.tom.7.fol.131.&,quòd pecunia debeat primo numerari coram teſtibus, & offerri creditori, & ſi creditor non vult recipere, tunc debeat in burſa conſignari, & deponi, ſcribit Bal. in l.19. acceptam. num.1. verſ.ibi conſignari.C.de vſur. & quòd oblatio realis, facta in marſupio, non valeat, niſi pecunia extrahatur de marſupio, & numeretur coram teſtibus, & poſtea reponatur in marſupio, & offeratur, quia alias non conſtaret, quid offerretur, cum poſſet dubitari quid eſſet in marſupio, ſequitur Rol.à Val.conſ.53. viſo ac diligenter. num. 36. lib.1.

156 Aduerte circa iſtam ſubdeclarationem, quòd numeratio non eſt neceſſaria ſimpliciter, & de per ſe, ſed ſolum, vt ex ea appareat depoſitum eſſe reale, & integrum; quare, ſi daretur caſus, vt conſtaret de realitate, & ſufficienti numero pecuniarum contentarum in burſa, & oblatarum creditori, oblatio etiam ſine numeratione teneret, Bal. in d.l. acceptam.q.11.num.21.in fine.

157 Reſtringe eandem declarationem, vt non procedat, quando creditor, cui ſolo verbo offertur ſolutio; diceret, ſe nolle recipere ſolutionem, quia tunc ſufficeret illa oblatio verbalis, Neguſ.d.2.par.tertij memb.5.par. princip.num.7.fol.235.& Tiraq. de retract. conuent.§.4.gl.6.num.21.verſ. verum.& eſſe magis commonem refert, & ſequitur Gabr. in loco ſupra proximè citato,& ab hac communi opinione non eſſe recedendum in iudicando, ſcribit Rol. à Vall. conſ. 53. viſo ac diligenter. ſub num.26. lib.1.

158 Subreſtringe primo hanc reſtrictionem, vt procedat ſolum, quando creditor expreſsè dixit, quòd nolebat accipere; quia tunc ſatis eſſet illa oblatio verbalis, ſecus ſi tacuit, Tiraq.d.gl.6.num.21.verſus finem, & Rol.à Vall.d.conſ.53.num.37. Gabr.d.concluſ.8. num. 2. limit.1. nam ſicut contumax non dicitur renunciare ferijs, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de iud.cauſ. lib.2. cap.5.num.165.in 2. caſ. & ſicut contumacia citati, vti hæres, non releuat actorem à probatione, quòd ipſe citatus ſit hæres, per ea, quæ ſcripſi infra §.7.gl.5.num.28.& 29. in prima, & ſecunda ſubextenſ. ita etiam contumacia creditoris non liberat debitorem à reali oblatione, quam facere tenetur, imò Tiraq.d.gl.6.nu.22. verſ.ego verò. exiſtimat, pecuniam eſſe omnibus modis non ſolum offerendam in ſacculo, ſeu folle, ſed eſſe numerandam.

159 Subreſtringe ſecundo in alijs caſibus, de quibus Rol. à Vall. d. conſ.53. num. 38. & ſeqq. & Gabr. dicta concluſ. 8. num. 3. & ſeqq.

160 Declara ſecundo, vt oblatio realis, ſeu verbalis, de quibus ſupra, poſſint nocere creditori, quoad augmentum, & diminutionem valoris monetæ, ſeu alterius rei debitæ, vt dixi ſupra in concl. num. 153. & poſſint iuuare debitorem, ne ipſe debitor ſit in mora, ne incurrat pœnam, & ne teneatur ad vſuras, nondum incœptas, & iſtis caſibus ſufficit oblatio verbalis, ſi eſt, cui offeratur, ſed ſi non extet, cui offeratur, tunc non poteſt fieri oblatio, & debitor eſt ſecurus abſque oblatione, Alex.cõſ.92.perſpectis.ſub n.10. verſ.nec obſtat.lib.1. & quid de conſilio facere debeat vide infra ſub num.163.& 164.

161 Secus quoad interitum pecuniæ, ſeu rei debitæ; quia ad hunc effectum vltra oblationem requiritur depoſitum legitimè factum, & tunc debitor erit liberatus etiam ab interitu rei depoſitæ, l.19. acceptam. C. de vſur. & loquendo de depoſito facto ab eo, qui vigore pacti redimit, ſcribit Tiraq. de retract. conuent.§.4.gl.6.num.34. verſ. ſed & hoc. quem ſequitur Io.Bapt.Lup.in l.2.commen. 2.§.3.num.1.C.de pact. int.empt.& vendit. inter tract.diuerſ. tom.7. fol.131.&,quòd, perempta ſpecie, ideſt, perempta re, quæ debetur in indiuiduo, debitor, qui non fuerit in mora, ſit liberatus; ſecus ſi fuerit in mora,

patet ex l. 5. quod te. & ibi Bar. & alij communiter, ff. ſi cer. pet.

162 Secus etiam quoad conſequendam reſtitutionem fructuum rei redimendæ, quia is, qui poteſt rem venditam rettahere vigore pacti, ex ſola oblatione etiam reali conſequi non poteſt reſtitutionem fructuum, poſtea per emptorem perceptorum, niſi fecerit actuale depoſitum, Tiraq. d. gl. 6. num. 4. & 5. & Lup. d. §. 3. ſub num. 5. in fine, verſ. ſed quantum. ſed quoad facultatem agendi, ſufficit oblatio verbalis, vt virtualiter, conciliando Doctores diſcordes, ſentit Tiraq. vbi ſup. & apertè Lup. ſub d. n. 5. verſ. tu autem.

163 Secus etiam ad impediendum curſum vſurarum, iam inceptatum, quia requiritur depoſitio, & conſignatio, d. l. acceptam. C. de vſur. & ſentit Alex. conſ. 92. perſpectis, num. 10. verſ. nec obſtat. lib. 1. Vinc. Caroc. tract. de depoſit. par. 2. q. 5. ſub num. 1. verſ. primum. fol. 98.

Non obſtat, quòd contra primã huius declarationis partem ſup. nu. 160. Bar. in l. 73. ſi reus. in fine. nu. 5. ff. de procur. dicat, ad euadendam pœnam fieri debere depoſitum, ſi non adeſt, cui offerri poſſit ſolutio.

Quia reſp. quòd debemus intelligere Bar. vt loquatur de conſilio, alias contradiceret ſibiipſi, per ea, quæ ſcripſi inf. n. 223. & contra eundem tenerent Alex. quem citaui nu. ſeq. & Put. deciſ. 8. vertebatur. num. 2. lib. 1.

164 Extende hanc declarationem, ſeu verius hos tres caſus, in quibus dixi, eſſe omnino faciendum depoſitum, vt procedant etiam ſi creditor non reperiretur, quia quando debitor ad impediendum curſum vſurarum teneretur deponere, & conſignare, teneretur omninò deponere, & conſignare, etiam ſi creditor non reperiretur, quia depoſitio, & conſignatio, ad quas tenetur, poſſunt fieri etiam ſine creditore, & ideo, ſi non reperiat creditorẽ, cui ſoluere poſſit, debet auctoritate iudicis facere conſignari, & coram iudice offerre, & ad hoc vt ſciatur verum ille creditor reperiatur, vt puta, quia fortè eſſet forenſis, debet fieri præconium, Alex. d. conſ. 92. num. 10. verſ. nec obſtat.

165 Subdeclara eandem declarationem in caſibus, in quibus diximus, depoſitum eſſe faciendum, vt illud minimè releuet, niſi legitimè fiat, quia paria ſunt non legitimè facere, & nullatenus facere, vt patet ex infraſcriptis requiſitis.

Primo ergo requiritur, vt priuſquam deueniatur ad depoſitum, præceſſerit oblatio realis, Gl. vlt. in verbo, pecunias. in l. 19. acceptam. C. de vſur. & Io. Bapt. Lup. d. §. 3. num. 3. & ſeqq. nam tunc demum oblatio, & depoſitio fieri debet, quando ille, cui facienda eſt ſolutio, dolosè recuſat accipere, Tiraq. de retract. lign. §. 9. gl. 3. & vlt. num. 3. verſ. quin cum ſolutio. & num. 5. verſ. quid plura. vel quando is, cui oblatio eſſet facienda, non extaret, d. Gl. vlt. & Tiraq. d. num. 5. verſ. quid plura. & quando recuſat accipere, tunc debitor debet coram teſtibus obteſtari, vt ſcribit Anch. conſ. 86. pro faciliori. nu. 3.

166 Reſtringe hoc requiſitum de oblatione facienda ante depoſitum, vt non procedat, quando is, cui fieri deberet oblatio, non adeſſet, Gl. & Tiraq. in locis ſupra proximè citatis; & quòd ſi quis non eſt obligatus deponere, & conſignare, teneatur facere oblationem debiti, ſi extat, cui poſſit facere, ſcribit Alex. d. conſ. 92. ſub num. 10. verſ. nec obſtat. lib. 1. & quòd debitor non teneatur ſe conferre ad aliam prouinciam, ad quam creditor ſe contulit; ſcribit Alex. d. conſ. 92. nu. 9. verſ. nam præſupponitur.

167 Secundò requiritur, vt antequam deueniat ad prædictam oblationem apud acta, eat ad domum creditoris, & ibi illi offerat, quod debet, quare ſi quis emerit fundum cum pacto retrouendendi infra certum tempus, & venditor intra illud tempus offerat pretium venditionis, & illius conſignationem apud acta, vel alibi iuſſu iudicis, eumq; citari fecerit, non dicetur ſatisfeciſſe pacto, ſi prius non acceſſerit ad domum emptoris, ibique illi pretium obtulerit, Anch. conſ. 86. pro faciliori. ſub n. 3. & Tiraq. de retr. lignag. §. 9. gl. 3. & vlt. nu. 6. verſ. ideoque. fol. 246.

Infero primo, quòd debitor tenetur accedere ad domum creditoris, & ibi ſoluere, per ea, quæ latè ſcripſi infra num. 236. & ſeqq. num. 197. & ſeqq. num. 225. & ſeqq.

168 Infero ſecundo, quòd oblatio, facta in loco incongruo, non releuat, Afflict. deciſ. 150. rex. num. 11. Rol. à Vall. conſ. 53. viſo, ac diligenter. num. 39. & 40. lib. 1. & Vinc. Caroc. tract. de depoſ. par. 2. q. 5. nu. 1. & 2.

169 Extende hanc illationem, vt idem dicendum ſit, ſi eſſet facta tempore incongruo, vt per eoſdem Affl. Rol. à Vall. & Caroc. in locis ſupra proximè citatis; & ad hanc extenſionem vide etiam quæ ſcripſi ſupra nu. 86. & in meo tractat. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 3. num. 320. & ſeqq.

Decla-

170 Declara eandem illationem, vt congruus locus ſolutionis dicatur ille, de quo infra ſub nu.194.& ſeqq. & ille, qui eſt locus congruus ſolutionis, eſt congruus oblationis.

171 Tertiò requiritur, quòd depoſitum fiat integrum, alias non iuuaret, Io. Bapt. Lup. in l.1.comment.2.§.3.num.2. C. de pact. int. empt.& vend. inter tract. diuerſ. tom.7. fol. 131. Rot. diuerſ. deciſ. 366. ſententia.num.2. in Aprutina cenſus, 4. Iunij 1601. inter impreſſas Lugduni 1612. & Tiraq. de retract. conuent. §.4. gl.6. num.24. & ſeqq. in quibus latè declarat.

172 Quarto non debet continere conditionem extrinſecam, alias, ſi contineat, non dicetur legitimè factum, & conſequenter non releuat, Alex. conſ.78. viſo & diligēter. num.29. verſ. quinto quia lib.5. Neguſ. tract. de pign.2.par.3.memb.5.par. princip. num. 11.& 12.tom.6.par.1.fol.235. Foller. tract. de cenſib. in verbo, vt vides.num.52.tom.6. par.2. fol.152. Vinc.Caroc. tract. de depoſ. par.2.q.5.ſub num.4. verſ.& depoſitum. & Rot.diuerſ.deciſ.71.dubium.num.9.par.2.& ead. Rot. diuerſ. deciſ. 913. plures. quæ eſt penult. nu.2. in Romana bonorum de Ceulis, coram R. P. D. Orano, 11. Decembris 1585. inter impreſſas Lugduni anno 1612. &, quòd ſi venditor interpellatus ad menſurandum rem, quam vendidit, offerat, ſe menſuraturum, dum tamen, ſi reperiatur plus, emptor pretium ſuppleat, dicatur oblatio ſub conditione, & ideo non ſufficiat, quia debet eſſe pura, & emptor tali oblationi conſentire non teneatur, ſcribit Neuiz. conſ.38. prima conſideratione. num. 14.

173 Et dicitur continere conditionem extrinſecam, quando habet qualitatem, cum qua is, cuius fauore fit depoſitum, non tenetur illud recipere, Alex. vbi ſupra, num. 30. & clarius Neguſ.d.num.12. & Foller. d. num. 52.& generalius dicitur continere conditionem, ſeu qualitatem extrinſecam, quoties illa qualitas non eſt de natura depoſiti, Neguſ. vbi ſupra.

Contingit in hoc quarto requiſito, dubitari de infraſcripto depoſito. Debitor, ære alieno grauatus, fuit ad aliquorum creditorum inſtantiam carceratus, &, reperto eo non ſoluendo ſolidum, fuit, accedente Viſitæ decreto, inter ipſos debitorem, & quamplures creditores inita concordia, quòd aliqui creditores, prætendentes ſuum creditum anterius, ideoq; impedientes bonorum diſtractionem, declararent in quibus bonis ſolutionem conſequi vellent, & quoad reliqua renunciarent; & conſentirent iam ipſi, quàm debitor ſubhaſtationi domus ipſius debitoris, vt ex illius pretio ſoluerentur in primis cenſus impoſiti ſuper dicta domo; & quidam alij ex creditoribus certam partem de debito debitori dimitterent; inita hac concordia, præfata domus fuit in ſubhaſtatione deliberata offerenti maius pretiū, cum hac conditione; quòd creditores, recepturi illud pretium, promitterent reſtituere anterioribus, & potioribus, &c. factaq; hac deliberatione, emptor pretium depoſuit in ſacro monte pietatis, non ſoluendum, niſi facta prædicta promiſſione. deinde fuit citatus creditor cenſus ad recipiendum partem pretij depoſiti pro extinctione dicti cenſus, facta prius promiſſione de reſtituendo anterioribus, & potioribus; creditor citatus opponit, ſe eſſe paratum recipere, & cedere iura, ſed ſine aliqua promiſſione de reſtituendo, quia ipſe non interuenit in præfata concordia, neque debitorem fecerat carcerari; dubium propterea oritur.

Nunquid illa conditio, quòd creditor cenſus teneatur promittere de reſtituendo, &c. ſit conditio extrinſeca, & conſequenter depoſitum, vti non legitimè factum, non releuet.

Videtur prima facie dicendum contra depoſitum, quòd ſit conditio extrinſeca ex duobus.

174 Primo, quia non eſt de natura cenſus, vt in eius retrouenditione is, qui pretium recipit, promittat reſtituere, &c. ſed ſolum de eius natura eſt, vt ſi illud recipiat ab eo, qui cenſum vendidit, ſimpliciter conſentiat reſciſsioni, & retrouendat; ſi verò recipiat ab alio, cedat ſimpliciter iura, & hoc eſt notum omnibus, & quotidie practicatur; imò addo, quòd, dato decoctore, cuius debita non cenſeantur contracta ratione negociationis, & mercaturæ, ita vt creditores videntur magis merci, quàm perſonæ credidiſſe, ſed cenſeantur contracta alia ratione, & creditor petat ſibi ſolui, vtique ſolutio fieri debet ſine cautione de reſtituendo anterioribus creditoribus, Stracch. tract. de decoct. par. vlt. ſub num.34. tom.6. par.1. fol.329.

Secundo, quia non debet eſſe in poteſtate ementis rem, cenſu oneratam, facere deteriorem conditionem eius, qui in illa re
175 cenſum habet, debet enim illa res tranſire

in

in emptorem cum onere ſuo, & proinde ſicut vendens illam rem, non poteſt vinculare pretium, quod reſtitueret domino cenſus; ita nec debet poſſe emptor rei, qui dicitur ſucceſſor ſingularis.

Contrarium in ſpecie, de qua agimus, videtur concludendum hac vnica ratione, quia in diſcuſſione bonorum credita ſunt ſoluenda, recepta idonea cautione de reſtituendo habentibus priora, & potiora, & contribuendo habentibus æqualia iura, vt in Pij IV. conſtitutione, edita anno 1562. Kal. Ianuarij ſuper reformatione Sign. iuſtit. verſ. & interim iudices.

Sed in hac facti ſpecie ſupponimus diſcuſſionem bonorum non ſufficientium, ideoque debitorem decoctorem: is enim dicitur decoctor, qui ſubſtantiam conſumit, ſicut ignis, paulatim coquendo, diminuit; & decoquere eſt creditum non reddere, & ære credito fraudare, etiam ſi fortunæ vitio, & non ſuo decoqueret, Stracch. d. tract. de decoct. par. 1. & par. 2. vtrobique ſub num. 2. tom. 6. par. 1. fol. 316. vel dicitur decoctor, qui ob inopiam non ſoluit, & mole creditorum ceſſat, fugit, vel latitat, Stracch. d. par. 2. num. 1. & is dicitur ſoluendo, qui ſolidum ſoluere poteſt, Stracch. d. par. 2. num. 4. Ergo, cum nos ſupponamus debitorem, qui non eſt ſoluendo, & cui propterea creditores partem debiti remiſerint, dicitur decoctor: ſolent enim creditores plerunque decoctoribus partem debiti remittere, vt reliquum habeant, Stracch. d. tract. de decoctor. par. 6. num. 1. fol. 321.

Ad adducta in contrarium reſpondeo, quòd procedunt, circumſcripta decoctione, & circumſcripta bulla ſupra citata.

Nec obſtat, quòd capitale cenſus non videatur propriè debitum, cum is, qui cenſum emit, non poſſit capitale ab inuito debitore, qui cenſum vendidit, exigere: & conſtitutio allegata loquatur de debitis, & ſit intelligenda ſtrictè, & propriè.

Quia reſpondeo tripliciter.

Primo, quòd illa conſtitutio voluit proſpicere indemnitati ſoluentis, ne iterum ſoluere cogatur, & ſimul conſulere voluit anterioritati, & potioritati creditorum, qui eſſent abſentes, vel ex alio quouis impedimento non comparerent; ne via ordinaria cogerentur poſtea repetere à creditoribus poſterioribus: non autem voluit proſpicere commoditati, & voluntati creditoris, cui ſoluitur: ſed hæc omnia, quibus mouetur illa conſtitutio, æquè militant in ſolutione debitorum, quæ ab inuito debitore exigi poſſunt, ſicut in ſolutione ſortis cenſus.

Secundo reſpondeo, quòd creditor cenſus poteſt à debitore inuito exigere fructus cenſus, quorũ continua exactio contra eum, qui non eſt idoneus ad negotiandum pecunias, ſeu alia commercia contrahendũ, grauior eſt, quàm vnica totius ſortis ſolutio.

Tertio reſpondeo, quòd cenſus ſolet emi cum pacto, quòd venditor in caſu abſentiæ, vel mortis alicuius ex fideiuſſoribus cenſus, teneatur dare nouos fideiuſſores ad ſatisfactionem ipſius emptoris, & vlterius quandocumque appareret, rem, ſuper qua impoſitus eſt cenſus, eſſe alicui fideicommiſſo ſubiectam, vel aliter non liberam, teneretur ſatisfacere emptori; & quando in aliquo ex prædictis caſibus deficeret facere, id ad quod tenetur, tunc emptor loco damnorum & intereſſe poſſet à debitore inuito exigere capitale, & hi caſus denotant conditionem, quia poſſunt euenire, & non euenire, ſicq; venditor remanet debitor capitalis ſub conditione: ſed debitor ſub conditione comprehenditur in ſtatuto, loquente de debitore ſuſpecto, l. 41. in omnibus. ff. de iudic. & ſcribit Caecialup. tract. de debit. ſuſpect. q. 3. princip. num. 1. tom. 3. par. 2. fol. 149. ergo debitor cenſus hac ratione comprehendi poteſt in conſtitutione, quæ loquatur de debitore.

174 Quinto requiritur, quòd debitor, ſi velit deponere mandato iudicis, adeat iudicem ſuum, coram quo ipſe conueniri deberet, ſicq; in hoc depoſito faciendo debet ſequi forum ſuum, & non forum creditoris, quia adit iudicem, non vt agens, ſed vt reus, Bal. in l. 19. acceptam. q. 13. num. 24. C. de vſur.

175 Ratio etiam eſſe poſſet, quia ſolutio fieri debet in loco, in quo peti poteſt, l. vlt. ff. de condict. tritic. & l. 38. quod legatur. ff. de iudic. quia in dubio videtur actum, vt ſoluatur in loco, vbi de iure peti poteſt, Bar. in l. 18. item illa. ſub num. 13. ff. de conſtit. pecun. & Alex. in l. vinum. not. 6. num. 7. ff. ſi cert. pet. & eſſe communem ſequitur Rot. Genuen. deciſ. 175. iuſtis. num. 17. in fine, & 18. Ergo eodem in loco fieri debet depoſitum, quod ſuccedit in locum ſolutionis.

176 Hoc requiſitum opinor, non eſſe neceſſarium, ideoque ſi depoſitum fieret mandato iudicis

Digitized by Google

Iudicis creditoris, qui eſſet actor, non ex hoc tueret, quia reus poteſt renunciare exceptioni incompetentiæ fori, hæcque mea opinio magnæ innititur æquitati, quando de loco ſolutionis poſſet eſſe controuerſia, iuxta ea, quæ latè ſcripſi infra ſub num. 194. & ſeqq.

Sexto requiritur, quòd depoſitum fiat monetæ currentis in loco cõtractus, & quando in loco contractus currerent plures monetæ, debet deponi, quæ eſt magis vſitata, & moueor, quia contrahentes de certo pretio, cenſentur contraxiſſe de illa moneta, quæ in loco contractus expendi ſolet, & vſitata eſt, & quando diuerſæ monetæ illic expendi ſolent, cenſentur intellexiſſe de ea, quæ magis eſt in vſu; & quandò pretium in vna monetæ ſpecie eſſet maius, quàm in alia, tunc recurrendum eſſet ad iuſtitiam contractus, ita vt valor, ſeu pretium ſit iuſtum; & correſpondeat datum & acceptum, vt, loquendò in retractu rei venditæ centum libris, non expreſſa librarum qualitate, ſequitur Tiraq. de retract. lignag. §. 1. gloſ. 18. nu. 73. & 74. & loquendo de pretio rei venditæ hæc omnia latius deducit Bertaz. tract. de clauſ. clauſ. 30. gl. 5. num. 1. 2. & 3. & hoc, niſi contrahentes expreſſerint qualitatem monetæ, vel conſtaret de eorum conſuetudine, quæ eſt anteponenda conſuetudini loci, Bertaz. d. num. 2. & quòd in ſtipulationibus, & cæteris contractibus ſemper ſequamur id, quod actum eſt, &, eo non apparente, quod in regione, in qua id actum eſt, frequentatur, dicit text. in l. 35. ſemper in ſtipulationibus. ff. de reg. iur. & quòd vbi non appareat de qua moneta contrahentes ſenſerint, & dubitetur an ſenſerint de moneta loci contractus, an verò de moneta loci ſolutionis, præſumantur ſenſiſſe de moneta loci contractus, ſequitur Surd. deciſ. 227. valorem, num. 1. & 2.

Alias ſi deponatur moneta inferior, depoſitum non diceretur integrè factum.

Declara dicta in hoc requiſito, vt quando deficerent expreſſio qualitatis monetæ, & deficerent etiam omnes prædictæ coniecturæ, & qualitates, tunc ad id, quod minimum eſt, redigenda ſit ſumma, vt in d. l. ſemper in ſtipulationibus. ff. de reg. iur. Surd. deciſ. 298. aureorum. num. 1. 2. & 3.

Reſtringe hanc declarationem, vt non procedat in moneta legata cauſa dotis, quia fauore dotis, non quod minus, ſed quod maius eſt, attenditur, vt in legato aureorum, quorum plures ſunt differentes ſpecies in valore, articulo diſcuſſo in Senatu Mantuano, fuiſſe deciſum refert, & rationes adducit Surd. d. deciſ. 298. num. 4. & ſeqq.

Et hæc ſufficiant circa oblationem, & depoſitum, redeamus nunc ad mutationem monetæ, cuius damno illa mutatio cedat.

177 Intellige magiſtraliter omnia, quæ de damno, & lucro, cauſato à ſola mutatione valoris monetæ, circumſcripta omni mora; ſcripſi in hoc primo caſu ſupra num. 148. & ſeqq. vt procedant, quando mutatio oritur ex bonitate extrinſeca, quia iſto caſu moneta ſoluitur, non ſecundum valorem, quem habebat tempore contractus, ideſt, quando ortum eſt debitum, ſed ſecundum valorem, quem habet tempore ſolutionis; in hac enim mutatione loquuntur virtualiter omnes Doct. ibidem citati, & apertè Bar. in d. l. paulus. num. 6. ff. de ſolut. dum conſiderat duplicem mutationem, licet loquatur ſub diuerſis verbis, & de iſta mutatione propter bonitatem extrinſecam loquitur ſub d. nu. 6. ibi, ſecundo modo. & in iſtis verbis loquitur Brun. tract. de monet. &c. partic. 3. num. 1. & ſeqq. & partic. 6. ſub num. 3. verſ. vbi autem. & num. 4. & ſeqq. tom. 12. fol. 211. Hieron. Gabr. conſ. 164. ciuitas. ſub num. 4. ibi, ſed ſi non ſit bonitas intrinſeca mutata ſed eius valor. lib. 1. & ita pluries dixit Rota, vt teſtatur Rot. diuerſ. deciſ. 686. reſeruata. ſub num. 2. in Cæſarauguſtana penſionis, lunæ 11. Martij 1591. coram R. P. D. Gypſio, inter impreſſas Lugduni anno 1612. hancq; eſſe communem opinionem, vt attendatur æſtimatio tempore ſolutionis faciendæ, quando eſt promiſſa certa monetæ ſpecies, teſtatur, & ſequitur ead. Rot. deciſ. 683. anno 1524. ſub num. 1. verſ. quatenus. in Rom. pecuniaria coram R. P. D. Penia, lunæ 23. Ianuarij 1589. quare ſi moneta, quæ debetur, non reperiatur, ideoq; ſoluenda eſſet in alia moneta, quæ reperitur, dandum eſſet tantum de iſta alia moneta, quanti valeret illa moneta tempore ſolutionis, ſi reperiretur, Hier. Gabr. d. conſ. 164. ſub num. 4. & in terminis huius extrinſecæ mutationis intelligo, vt poſſint procedere, quæ, conſulendo, attendendum eſſe tempus ſolutionis monetæ Turronen. ſcribit Rom. conſ. 123. circa primum. ſub num. 1.

178 Secus eſſet in mutatione, quæ oriretur ex bonitate intrinſeca, vt puta, quia moneta aurea, ſeu argentea eſſet contaminata, vel

dimi-

diminuta in pondere, quia tunc attenderetur valor, quem habebat tempore contractus, ſeu orti debiti, vt per Brun. ſupracitatum, Rot.d.deciſ.686. num.2. in fine, verſ. quæ verò. & alios in diuerſis locis: quare, ſi reperiretur de illa moneta antiqua, in qua fuit contractum debitum, deberet in ea fieri ſolutio; quòd ſi de ea non reperiatur, vel eius curſus ſit totaliter reprobatus, & prohibitus, tunc erit ſoluenda æſtimatio illius monetæ antiquæ, Bar. in d.l.99. paulus. ſub num. 6. ibi, primo modo. ff. de ſolut. Abb. in cap. 18. quanto. ſub num. 12. verſ. vlterius quæro. in primo caſu, de iureiuran. licet ipſe vtatur diuerſo genere diſtinguendi, ſeu loquendi, ſed clarè poſtea, vtendo proprijs terminis, in verſ. venio ad ſecundum caſum. & quòd, reprobata pecunia antiqua, vel ſi ea amplius non reperiatur, debitor debeat ſoluere illius æſtimationem, ſcribit ex omnium ſententia Thom. Parpal. in l. cum quid. ſub num. 27. concl. 3. & in l. quod te. num. 11. ff. ſi cer. pet. inter Repeten. tom. 2. fol. 52. & 72. quare ſi moneta antiqua debita non reperitur, & vſualis eſt deterior in pondere, vel materia, ſoluendum eſt id, quod debetur, de moneta currenti, conſiderato valore antiquæ, ita vt tantum monetæ currentis detur, vt valeat, quanti valeret antiqua, ſi reperiretur, Hier. Gabr. conſ. 164. ciuitas. in fine principij, nu. 1. & 4. lib. 1. quem ſequitur Flam. Cart. deciſ. vlt. 134. conſideratis. ſub n. 5. & 6. & hoc ſentit etiam Rot. diuerſ. deciſ. 59. ſeu verius 759. anno 1597. n. 2. coram Illuſtriſs. Card. Lãcellotto anno 1597. inter impreſſas Lugduni anno 1612. firmans ex communi concluſione, ſolutionem faciendam eſſe in moneta currenti tempore contractus, ſi ea tempore ſolutionis reperiatur, nec ea ſit mutata in bonitate intrinſeca; vel ſi ſit mutata, aut non reperiatur, in eius æſtimatione ſecundum valorem de tempore cõtractus, & obligationis, quaſi dicat Rota, & bene, ſi moneta, de qua loquitur contractus, reperitur, & non eſt mutata in bonitate intrinſeca, eam ſoluat debitor, ſiue pluris, ſiue minoris valeat, per ea, quæ dixi ſupra num. 148. ſi verò non reperitur, ſeu eſt mutata in bonitate intrinſeca, quod idem eſt, ac ſi non reperiretur, tunc quia non poteſt ſolui in valore currenti tempore ſolutionis, cum tunc nullum habeat valorem, quia non entis nullæ ſunt qualitates, debet neceſſariò recurri ad valorem, quem habebat tempore contractus, & de opinione communi Hier. Gabr. d. conſ. 164. ciuitas. in fine principij, & num. 1. & 4. lib. 1. & hoc procedit etiam ſi debitor non ſit moroſus, quia adhuc tenetur ſoluere iuxta valorem temporis contractus, Abb. ſub d. num. 12. verſ. venio ad ſecundum caſum. &, quòd in mutuo intelligatur actum, vt reddatur æquè bonum, ſcilicet bonitate intrinſeca, etiam intra tempus moræ, ideſt, ante moram, ſcribit Hier. Buttigel. in l. cum quid. ſub num. 22. ff. ſi cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 49. &, quòd mutata materia pecuniæ, vel mutato illius pondere, mutatio cedat damno debitoris etiam ante moram, qui propterea tenetur ſoluere in eadem bonitate intrinſeca, ſcribit ibidem Thom. Parpal. nu. 27. concl. 2. fol. 52. & in huius mutationis ſpecie intelligas totam numeroſam Doctorum claſſem, quam citat, & ſequitur Gabr. in ſuis concl. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 1. nu. 1. & ſeqq. & pro hac diſtinctione bene facit, quod ſcripſi ſupra gl. 3. num. 47. & 48.

179 Declara primo notabiliter eandem intelligentiam in hac ſecunda parte, vt non ſolum ſit ſoluenda æſtimatio illius monetæ antiquæ, quæ vel non reperitur, vel non eſt in frequenti vſu, ſed ſit etiam ſoluenda æſtimatio alterius monetæ antiquæ, qua illa antiqua æſtimabatur: quare, ſi tu deberes centum ducatos aureos in auro de camera, & quilibet ducatus æſtimabatur vndecim iulijs, & hodie illi ducati non ſunt in vſu, & ideo non reperiuntur, & ſimiliter illi iulij non reperiuntur in illa bonitate intrinſeca, adeo quòd iulius eſt diminutus ferè in duobus baiocchis, & conſequenter vndecim iulijs modernis non poſſet emi ille ducatus antiquus, ſed requirerentur ſaltem iulij 12. quia 12. ex modernis ſunt in tanta bonitate, & non vltra, in quanta erant 11. iulij antiqui, vtique ducatus deberet æſtimari non iulijs vndecim, ſed duodecim, Rot. diuerſ. deciſ. 683. anno 1524. ſub num. 2. verſ. ratio. in Rom. pecuniaria, coram R.P.D. Penia, lunæ 23. Ianuarij 1589. inter impreſſas Lugduni anno 1612.

Confirmatur hæc declaratio ex his, quæ ſcripſi infra ſub num. 190. ampl. 4.

180 Declara ſecundo eandem intelligentiam in ſecunda parte, explicando clarius hanc primam declarationem, vt bonitas intrinſeca monetæ dicatur mutari dupliciter. Primo, quando mutatur ipſa moneta ſpeciei debitæ, vt puta, debetur ſcutus aureus Genuæ, & iſte

& iſte mutatur: & in iſta mutatione iam dixi eſſe attendendum tempus contractus. Secundo, quando non mutatur moneta, quæ debetur, ſed mutatur moneta inferior, qua emitur moneta debita; vt puta, debeo tibi vnum ſcutum aureum, qui tempore contractus valet ſol. 90. & tempore ſolutionis valet ſol. 94. non quia ſit auctus in bonitate intrinſeca, ſed quia moneta argentea, qua hodie emitur ille ſcutus aureus, non eſt ita bona, prout erat tempore contractus; & quia eſt iniuſtum, quòd ego illum ſcutum aureum emam, ſoluendo tantam quantitatem argenti contaminati, quantam ſoluiſſem argenti puri tempore contractus; ideo debeo, ſoluendo tibi illum ſcutum aureum, dare non eandem quantitatem argenti, quam dediſſem tempore cõtractus, quia illud erat argentum purius, ſed dabo maiorem quantitatem, quia eſt argentum minoris pretij; & ſic debeo ſoluere vel de pecunia æquè bona, vel de noua, ad æſtimationem antiquæ, vt ex communi Doctorum ſententia ſequitur Grauet. conſ. 47. magnificus. nu. 6. & ex eo, & alijs Rot. diuerſ. deciſ. 687. emerat, verſus finem, verſ. conſiderauit. in Cæſenaten. pecuniaria, coram R. P. D. Penia, veneris 14. Martij 1597. inter impreſſas Lugduni anno 1612. dicens in caſu ſuo, quòd ſolutio ſcuti aurei erat facienda, æſtimando ſcutum ad rationem vndecim iuliorum, cum alterius dimidio, prout ſcutus aureus valebat tempore contractus, cum moneta inferior, de qua ſolutio poterat fieri, eſſet valdè diminuta, & ideo iniuſtum eſſet, quòd daretur maſſa monetata minor ea, quæ dabatur tempore contractus; quare in iſta ſecunda quæſtione procedit etiam caſus, de quo locutus ſum in prima declaratione.

Ratio totius iſtius intelligentiæ, poſitæ ſupra num. 177. eſt euidens, quia in alijs etiam mercibus conſiderantur omnia prædicta, videlicet bonitas extrinſeca, & bonitas intrinſeca, & omnes prædictæ concluſiones; ſi tu enim mihi ex mutuo, vel ex alio contractu deberes certam ſpeciem vini, puta maluaſiæ, & eam ſoluis tempore debito, non attenditur, an valor ſit auctus, vel diminutus, quia tam augmentum, quàm diminutio ſpectat ad me creditorem, per ea, quæ dixi ſupra in præcedenti q. 1. num. 415. & 416. & hoc, dempta mora; ſuppoſita autem mora, intrarent eædem concluſiones, quas in moroſo debitore, & creditore monetæ firmaui hic ſupra; & hæc, conſiderata bonitate extrinſeca: conſiderata autem bonitate intrinſeca, attendi debet non tempus ſolutionis, ſed tempus contractus; vnde ſi tu mihi deberes dare decem maluaſiæ amphoras in genere, quæ tempore contractus fuiſſet optima; & tempore, quo vis eam mihi dare, eſſet non bona, & amphoræ menſura eſſet diminuta, quia eſſet à Principe mutata, tunc eſſet recurrendum ad tempus contractus; & proinde, ſi tanta maluaſiæ bonæ quantitas, & in menſura non diminuta, valebat 25. & iſta, quæ non eſt bona, & in menſura diminuta, valet decem, tu debes ſupplere ad rationem illius pretij, & menſuræ.

182 Ampliationes, & limitationes ad hanc ſecundam intelligentiæ partem, poſitam ſupra num. 178. quando mutatio conſiſtit in bonitate intrinſeca, quia eſt deteriorata materia, vel forma, vide Gabr. in concl. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 1. nu. 3. & ſeqq. vſque ad finem; & inter alias limitationes limita primo, quãdo non conſtat de bonitate intrinſeca, & de valore antiquæ monetæ currentis tempore contractus, quia tunc ſolutio debet fieri de moneta currenti tempore ſolutionis ſecundum valorem eiuſdem temporis ſolutionis, Hier. Gabr. conſ. 164. ciuitas. num. 1. in fine,
183 & 2. lib. 1. † Limita ſecundo, quando creditor fuiſſet cauſa, vel particeps reprobationis, ſeu deteriorationis pecuniæ, quia tunc ipſi ſolui poſſet de illa pecunia reprobata, ſeu deteriorata, Gabr. d. concl. 1. in fine, nu. 41. limit. 10. ideoq; Principibus, qui ferè ſemper cauſa ſunt mutationis monetę, poteſt ſolui in illa moneta currenti, quamuis ſit deteriorata, Hier. Gabr. d. conſ. 164. ſub num. 5.

Et hæc de primo caſu, poſito ſupra num. 147.

184 Secundus caſus eſt, quando obligatio, ſeu promiſſio eſt de pecunia imaginaria, quę functionem recipit in alijs pecuniæ ſpeciebus, vt puta, ſi mutuo dentur mille libræ in tot cauallottis, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 118. & iſto caſu priuſquam ad eius explicationem procedam, præmitto breuiter tria. Primo, quòd monetæ imaginariæ ſunt plures ſecundum placitum Regionum, & locorum, & aliquas numeraui ſupra gl. 3. num. 68. Secundo præmitto, quòd iſto caſu non agam diſtinctè de mora debitoris, & creditoris, quia ſufficiunt quæ de ea ſcripſimus in præcedenti caſu, ſi applicentur cum habilitate terminorum. Tertio præmitto, quòd

etſi

etſi valor monetæ imaginariæ ſit inuariabilis, vt teſtatur etiam Alber. Brun. tract. de monet. par. 1. partic. 6. num. 1. tom. 12. fol. 212. & monetæ ipſæ imaginariæ inuentæ ſint ſolum pro vſu commodioris, breuiorisq; calculi, & non ad alium vſum, tamen in eis conſideranda venit mutatio, quæ fieret in monetis veris propter bonitatem intrinſecam, vt dixi infra num. 190.

His præmiſſis, & loquendo de ſolutione, ſine mora, concludo, quòd mutuatarius, ſeu quiuis alius debitor tenetur reſtituere mille libras in quacunque moneta, vt dixi ſub d. num. 118. & ideo ad mutuatarium debitorem ſpectat omne damnum, & lucrum cauallottorum, in quibus libras mutuo accepit, quia ipſe erit obligatus tradere libras, quaſi videatur pro pretio illorum cauallottorum vendidiſſe illas mille libras, Bar. in l. 99. paulus. verſus finem, ſub num. 10. verſ. ſed quæro quid ſi ego mutuaui. ff. de ſolut. Abb. in cap. 18. quanto. ſub num. 15. ibi, dic concludendo. de iureiuran. Crauet. conſ. 47. magnificus. initio, & num. 1. quod eſt impreſſum etiam inter tract. diuerſ. de monet. Alber. Brun. & Sola in locis à me citatis ſup. nu. 124. in ſecunda ſubextenſione, & Gabr. in concl. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 2. num. 13. verſ. & demum ſi. & num. 16. & in his terminis poſſet procedere, quod ſcribunt Sot. & Card. Toler. quos retuli ſup. num. 152. verſ. non obſtat.

185 Infero ex hac concluſione ad maiorem intelligentiam terminorum, quibus noſtri Doctores vtuntur, infero inquam, quòd cauallotti, in quibus ſunt mutuatæ d. lib. 1000. non ſunt in obligatione, ſed ſunt in facultate ſoluendi, & ſolum libræ ſunt in obligatione; ſicq; illa verba (in tot cauallottis) nihil penitus operantur, Brun. tract. de monet. &c. limit. 8. ſub num. 4. verſ. contrarium, tom. 12. fol. 218. & pro iſta illatione vide quæ ſcripſi ſupra num. 143.

186 Extende eandem concluſionem, vt æquè procedat, ſi ſit debitor ex alio contractu, puta ex depoſito, Bar. & Abb. in locis ſupra proximè citatis, Gabr. in concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 2. num. 17. Ant. Sol. tract. de monet. caſ. 13. num. 1. & 2.

187 Reſtringe primo eandem concluſionem, vt non procedat, quando in mutuo, ſeu depoſito eſſent adiecta verba, quòd mutuatarius, ſeu depoſitarius teneatur reſtituere illas mille libras in eadem ſpecie monetæ cauallottorum, & ſub eadem æſtimatione, quia iſto caſu propter pactum expreſſum deberentur mille libræ ad rationem æſtimationis, & valoris cauallottorum tempore mutui, ſeu depoſiti, Bar. in d. l. paulus. in fine, & clarius Crauet. conſ. 47. magnificus. Alber. Brun. d. limit. 8. ſub nu. 5. verſ. ſecundo quæritur. tom. 12. fol. 218. & ita procedit, quod ſcribit Gabr. in concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 2. limit. 1. num 8. & ſeqq. qui alios citat, & procedit ampliatiuè.

188 Sed ſi non ſint addita illa verba, (*& ſub eadem æſtimatione*) tunc reſtitutio dictarum librarum erit facienda in cauallottis, ſecundum valorem currentem tempore reſtitutionis, Bar. vbi ſupra in vltimis verbis, quem ſequitur, reprehendendo Alex. quòd malè eum intellexerit, Alber. Brun. d. limit. 8. nu. 5. verſ. & per prædicta. nam iſto caſu cauallotti ſunt quidem in obligatione, ſed tamen conſideratur æſtimatio, & valor eorum, currens tempore ſolutionis, idem Brun. vbi ſup. & ſic periculum, & commodum diminutionis, vel augmenti pertinet ad debitorem, qui eſt mutuatarius, ſeu depoſitarius, Abb. in cap. 18. quanto. ſub num. 15. ibi, aut fuit dictum mutuo. de iureiur.

189 Subreſtringe iſtam reſtrictionem in eo, quod dixi, libras eſſe reſtituendas in cauallottis, idest, in eadem ſpecie, ſtante pacto, vt non procedat de conſuetudine, quæ admittit ſolutionem etiam in alia ſpecie, dummodo creditor damnum non patiatur, per ea, quæ dixi ſupra num. 104. ampl. 1. erit tamen ſeruandum pactum, & iuris diſpoſitio quo ad æſtimationem faciendam.

190 Reſtringe ſecundo, vt nõ procedat quando fieret reſtitutio in moneta, cuius bonitas intrinſeca eſſet diminuta, eo quòd per inferioris metalli mixturã eſſet contaminata, ſeu aliter eſſet diminuta in põdere; quia iſto caſu, quamuis mutuatarius debitor reſtitueret libras mille mutuatas, & in cauallottis, in quibus ſibi mutuatæ eſſent dictæ libræ mille; tamen non liberatur, niſi faciat reſtitutionem ad æſtimationem bonitatis, cuius erant cauallotti tempore mutui, Alber. Brun. tract. de monet. &c. partic. 6. num. 1. & ſeqq. & limit. 8. ſub num. 5. verſ. ſunt tamen.

Amplia primo hanc reſtrictionem, vt procedat etiam ſi debitor ſoluat ſine mora, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 178.

Amplia ſecundo, vt procedat etiam ſi valor monetæ non ex hoc ſit diminutus, quia

debi-

debitor adhuc tenetur reſtituere in eadem bonitate intrinſeca.

Amplia tertio, vt procedat etam ſi ex hac mutatione bonitatis intrinſecæ non ſit alteratus valor monetæ groſſæ, ideſt, monetæ pretioſæ, puta, aureæ, vel valor rerum, & mercium.

Amplia quarto, vt multò magis procedat, quando ob vitium monetæ minutæ, cuius bonitas intrinſeca ſit diminuta, eſt auctum pretium pecuniæ groſſę, ideſt, pretioſæ, vt puta, quia tu debebas mihi decem florenos, quibus ego potuiſſem emere tres aureos, & hodie non ſufficiunt; quamuis dictorum florenorum valor ſit idem, & non ſir mutatus; quia tu adhuc iſto caſu non liberaris, ſoluendo illos decem florenos, ſed teneris ſupplcre totum illud, quod deeſt ad emendos tres aureos, idq; eſt verum non ſolum ſaltem poſt moram, vt loquitur Thom. Parpal. in l. cum quid. ſub num. 27. concl. 5. ff. ſi cer. pet. inter Reper. tom. 2. ſed etiam indubitanter ante moram, per ea, quæ dixi in ſimplicioribus terminis ſupra in loco, citato hoc eod. num. in prima ampliatione, & adde quæ ſcripſi ſupra num. 179. & 180.

191 Reſtringe tertio, vt facultas ſoluendi in alia ſpecie, ſeu materia, iuxta tex. in l. 57. ſi quis ſtipulatus. ff. de ſolut. auferatur per litis conteſtationem, factam ſuper moneta promiſſa, vt in d. l. ſi quis ſtipulatus. & ſcripſi ſupra num. 143. in limitatione.

192 Reſtringe quarto, vt non procedat, quando debiror fuiſſet moroſus, quia tunc tenebitur ad intereſſe, cauſatum credirori propter ipſius debitoris moram; ſed de hac reſtrictione ſatis locutus ſum ſupra in pluribus locis, & in ſimilibus reſtrictionibus, quæ in hac materia poſſent occurrere, pluribus non inſiſto; volui tamen hæc, & quæ ſcripſi ſupra gl. 3. nu. 82. & ſeqq. n. 90. & ſeqq. de monetis dixiſſe, quia ipſæ præcipuum habēt locum in ſolutionibus, de quibus hic nobis agendum fuit; ſi quæ tamen vltra hæc, quæ diximus, tibi de monetis vidēda occurrerint, poteris tu videre, quæ in proprijs tract. ſcripſerūt Gabr. Biel. Io. Aquila, Martin. Lauden. Franc. Curt. Io. Regnaud. Alber. Brun. Collegiū Papien. Aym. Crauet. Incert. Auth. Rener. Bud. Ant. Sol. Gaſp. Belet. Gaſp. Ant. Teſs. & Ant. Fab.

193 Et vbi velis videre, cuius temporis attendatur valor monetæ in ordinatione, ſeu conſtitutione Pontificis, in vltima voluntate, in ſtatutis, in ſententia, in gratia Principis, vide Rom. conſ. 123. circa primum. ſub num. 1. verſ. præmiſſis tamen. & Gabr. in concluſ. lib. 3. tit. de ſolut. concluſ. 4. 5. 6. & 7. & loquendo de debito ex ſtatuto, vel ex conſuetudine, Hier. Gabr. conſ. 164. ciuitas. num. 4. verſus finem, ibi, ſecundo puto. & n. 5. lib. 1.

SVMMARIVM.

Loco appoſito ſolutioni, in eo ſolutio fieri debet, num. 194. in fine.

Ampliatur primo hæc concluſio etiam ſi locus ſit tacitè appoſitus, num. 195. Quando dicatur tacitè appoſitus, eod. num. 195. & 196.

Ampliatur ſecundo etiam ſi ſpecies, vel quid generis ſubalterni ſolui debeat, num. 197. Subampliatur etiam ſi pro ſolutione fieri debeat tranſportatio ex loco diſtanti, num. 198.

Declaratur primo eadem concluſio, vt ſit vera, ſiue locus ſit appoſitus gratia creditoris, ſiue vtriuſque, ſecus ſi gratia ſolius debitoris, num. 199.

Declaratur ſecundo, vt debitor poſſit ſoluere etiam alibi, &c. num. 200.

Declaratur tertio, vt ſi in loco, ſolutioni appoſito pro certa die, vterque ſit forenſis, creditor teneatur probare, ſe illa die fuiſſe eo in loco, nu. 201. Infertur primo, quòd, ſi creditor hoc non probat, requiritur in poſterum interpellatio hominis, num. 203. Subinfertur ad proteſtationem, quam facit in nundinis debitor cambij, n. 204. Infertur ſecundo ad diligentiam, & proteſtationes, quas creditores faciunt, n. 205. Extenditur eadem declaratio ad fori competentiam, num. 206. Subextenditur, num. 207. & ſeqq. Ampliatur vltima ſubextenſio, num. 215. & ſeqq. Subdeclaratur eadem tertia declaratio, num. 219.

Mutuatarius, & Commodatarius } tenentur reſtituere in loco mutui, & commodati, nu. 195. & 196. Mutuum, & commodatum accipere debent in domo mutuatoris, & commodatoris, num. 230.

Solutio fieri debet in loco deſtinatæ ſolutionis, etiam ſi requirantur impenſæ, num. 197. & 198. Quia ſpecies ſoluenda portanda ſit ex loco diſtanti, ibidem.

Solutio quando fieri poſſit alibi, quàm in loco appoſito, num. 199. & 200.

Mora debitoris, ſi ſolutio fieri debeat certa die in loco, ſolutioni appoſito, vbi creditor eſt forenſis, non dicitur probata, niſi creditor probet, ſe ea die fuiſſe in illo loco, num. 201.

Locus deſtinatæ ſolutionis dicitur forus compe-

tens debitoris, num. 206. Quid ſi debitor eo in loco non ſit repertus, num. 207. & ſeq.

Locus deſtinatæ ſolutionis, reſpectu competentiæ fori attenditur magis, quàm locus celebrati contractus, num. 210. 213. & ſeqq. Et quid reſpectu ordinis procedendi, & deciſionis cauſæ, num. 211.

Locus celebrati contractus an dicatur ille, ex quo ſcribuntur litteræ, ſeu mittitur nuncius, an verò ille, in quo conſenſus coniungitur, n. 212.

Creditor, ſiue Debitor poteſt exigere, vel ſoluere alibi etiam, quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, dummodo ſoluatur intereſſe ratione loci, num. 217. & ſeqq.

Forus competens debitoris conuenti dicitur tam locus deſtinatæ ſolutionis, quàm domicilij, & originis, num. 213. 215. & 216.

Solutio, loco non appoſito in contractu, quando fieri debeat in domo creditoris, num. 220. & ſeqq. Quando in domo debitoris, num. 228. & ſeqq. num. 236. & ſeqq. num. 242. & ſeqq.

Emphyteota debet ſoluere in domicilio domini directi, num. 222. & ſeq. Et multò magis, ſi, ſoluendo, velit purgare moram, & euitare caducitatem, num. 226.

Decima ſolui debet in horreo Eccleſiæ, quia debetur Deo; qui eam ſibi reſeruauit, num. 224.

Emens ex iure congrui, ſeu retractu à primo emptore, tenetur pretium offerre in domo primi emptoris, num. 225.

Cedens iura, & ex eis volens acquirere, debet accedere ad domum ceſſionarij, num. 227.

Creditor cum onere, & electione, & multò magis creditor ex debito merè gratioſo debent accedere ad domum debitoris, num. 220. 228. & ſeqq. Etiam ſi ſint diuerſi fori, num. 231. Et etiam ſi requirantur impenſæ, num. 233. Declaratur, num. 234. & ſeq.

Penſio ſolui debet in loco beneficij, num. 229.

Debitor, ſi debitum procedat à cauſa merè hinc inde oneroſa, debet accedere ad domum creditoris, ſi ſint eiuſdem fori, num. 236. & ſeqq. Quid ſi ſint diuerſi fori, num. 242. & ſeqq. Quid ſi ſit debitor pro re empta, permutata, locata, aut annuo cenſu, ſub num. 243. verſ. declara. Quid ſi ſit debitor ex delicto, ſub eod. num. 243. verſ. quarta inſpectio. Quidvè ſi ſit debitor ex eo tantum, quòd rem alienam inuenerit, ſub eodem num. 243. verſ. quinta inſpectio.

Tempore ſolutioni non appoſito, quando tunc ſolutio fieri debeat, præſertim ſi ſit debitum annuum, ſub num. 243. in fine, verſ. abſoluta.

194 QVAERO VII. quo in loco ſolutio fieri debeat, præſertim quando creditor, & debitor ſunt diuerſi fori?

Vtilitas huius quæſtionis eſt, quia ſi debitor requiſitus, vel non requiſitus voluit ſoluere creditori in loco, in quo ſoluere tenebatur, & creditor noluit eo in loco ſolutionem recipere, debitor erit liber ab intereſſe, ſeu poterit facere depoſitum, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 153. & ſeqq. & è conuerſo, ſi debitor non offerat ſoluere in loco, in quo ſoluere tenetur, non poteſt, niſi inutiliter, facere depoſitum, &, vbi ſit in mora, poterit teneri ad intereſſe; fingamus enim, quòd creditor interpellet debitorem ad ſoluendum; & debitor dicat: ſum paratus ſoluere, venias ad domum meam, ſeu ad meum domicilium, quando ſunt diuerſi fori, & creditor replicet; venias tu ad domum meam, vel ad domicilium meum, & ibi ſolutionem recipiam: vel finge, quòd ſolutioni ſit appoſitus dies, qui interpellat, vt ſecutus ſum §. præceden. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 106. & debitor, adueniente illo die, intimet creditori, vt eat ad recipiendam ſolutionem; vel, ſi ſint diuerſi fori, proteſtetur coram teſtibus, ſe ſoluturum, ſi eſſet cui poſſet legitimè ſoluere, iuxta praxim, quam ex Bar. retuli infra nu. 223. verſ. quicquid in contrarium. quis horum iuſtiora induat arma, eſt videndum.

Reſpondendo nunc quæſtioni, conſidero duos caſus principales.

Primus caſus eſt; quando ſolutioni faciendæ eſt appoſitus certus locus: & iſto caſu concludo, ſolutionem faciendam eſſe in illo loco appoſitio; quare creditor non cogitur recipere alibi, quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, l. 10. is qui certo. ff. de eo quod cer. loc. & ibi Doct. communiter, & Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 32. verſ. tertia regula. col. 320.

195 Amplia primo hanc concluſionē, vt procedat non ſolum, quando locus eſt à partibus verbis expreſſis appoſitus, vt loquuntur Doct. ſed etiam quando intelligitur tacitè appoſitus ex natura contractus ſine miniſterio contrahentium, vt in mutuo; quare ſi ego mutuo centum hic Romæ, mutuatarius tenetur mihi hic Romæ reſtituere, & ſoluere duplici ratione: Prima, quia mutuum debet reddi in eodem genere, & in eodem loco, vt dixi §. præced. q. 4. num. 14. in 6. differentia;

alias

alias ſi ego obligarem mutuatarium ad reſtituendum mihi in alio loco, in quo pecunia pluris valeret, eſſet vſura, vt dixi eod. S. præced. q.7.par.3.limit.4. num.5. verſ. ſed mutuum. ſecus tamen ſi obligarem ad reſtituendum in loco, in quo minoris valeret, & mutuatario eſſet commodior; quia mutuator committit vſuram, recipiendo plus; non autem, recipiendo minus. Secunda ratio eſt; quia non conuenit rationi naturali, vt mutuatarius, qui naturaliter, & antidoraliter obligatur mutuatori, vt ſcripſi S. præced. q. 7.par.2.ampl.10.num.94.verſ.ſecundus caſus. velit vti ingratitudine iſta, vt mutuator accedat ad domum mutuatarij: is enim, qui eſt beneficiatus, debet accedere ad domum beneficiatoris, per ea, quæ ſcripſi infra ſub num.220.& 228.in 1.& 2.inſpect.

196 Subamplia primo hanc ampliationem, vt procedat etiam ſi mutuator, & mutuatarius ſint diuerſi, & diſtantis fori, per ea, quæ dixi infra num. 231. verſ. extende primo vtramque.

Subamplia ſecundo, vt eadem ratione commodatarius debeat commodatori rem commodatam reſtituere in eodem loco, in quo fuit ſibi cõmodata; quare ſi tibi equum commodaui Romæ, Romæ debes reſtituere; Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3.lib.4.tit. de reſtit.cap.33.verſ.ex quo ſequitur.col.323.

Declara vberius hanc ampliationem, & ſubampliationes; ſupponendo caſum, vt mercator mutuauerit mihi hic Romæ ſcutos mille, & poſtea receſſerit ad Galliam; & dubium oriatur, an ego tenear illuc mutuatos ſcutos mille meis expenſis mittere, an ſuis, an nec meis, nec ſuis, ſed ipſe mittere debeat huc aliquem, cui ego ſoluã, & is afferat: quo caſu in primis præmittendum eſt, quòd mutuator debet conſeruari indemnis: hoc ſuppoſito, & præmiſſo, pro dubij reſolutione diſtinguo: Aut mercator erat in Galliam ſuis expenſis portaturus illos 1000. quos mihi mutuauit; & tunc ego teneor expenſis mutuatoris remittere in Galliam dictos mille: Aut mutuator non erat illos mille portaturus in Galliam, & tunc certum eſt, quòd ego non teneor mittere, & ſatisfacio ſoluendo, vel deponendo hic Romæ, vbi mutuum accepi, Medin. in ſuis tract. tom.2. tit. de reb. reſtit. q.2. in reſponſ. ad 3. q. verſ. ſimilis dubitatio, fol. 17. quem in hoc vltimo membro, nulla facta mentione de primo, ſequitur Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 33. verſ. ex quo ſequitur. in fine. col. 323.

197 Amplia ſecundo, vt debitor teneatur ſoluere in loco deſtinatæ ſolutionis, non ſolum ſi debeat pecuniam, aut aliud ſimile, quod ſine periculo, ſine labore, & ſumptibus poteſt ad illum locum portari; ſed etiam ſi debeat aliquam ſpeciem, vel aliquid generis ſubalterni, puta, decem ſalmas vini, vel centum modios tritici, quæ non ſine periculo, & impenſis exportari poſſunt, quia debitor debet adhuc ſuis ſumptibus portare.

198 Subamplia hanc ampliationem, vt procedat etiam ſi quis promiſiſſet ſoluere Bononiæ centum amphoras vini Vicentini, quia adhuc deberet ſuis ſumptibus Bononiam portare, licet, non deſtinato loco ſolutionis, ſatis eſſet dare Vicentiæ; vt dixi infra num. 235.declar.2 num.241.& 243.

199 Declara primo nunc eandem concluſionem, vt procedat, quando locus eſt appoſitus gratia creditoris, quia tunc non cogitur alibi recipere, & idem, ſi eſt appoſitus gratia vtriuſque, & hoc conſtat: ſecus ſi eſſet appoſitus gratia debitoris, quia tunc debitor poſſet, renunciando ſuæ gratiæ, alibi ſoluere, Gl. vnica, in fine, in l. is qui certo. & ibi Bar. & clarius Paul. de Caſtr. ff. de eo quod cer. loc. & quid, ſi ſint appoſira plura loca, vide eoſdem, & Paul. de Caſtr. in l. 3. non vtique. §. ſi quis ita. ff. eod.

200 Declara ſecundo, vt debitor poſſit adhuc alibi ſoluere, dummodo vltra ſortem ſoluat id, quod creditoris intereſt, ſibi non ſolui in loco deſtinatæ ſolutionis, quia tunc creditor cogitur alibi recipere, Bar. & Paul. de Caſtr. in d. l. is qui certo. ff. de eo quod cer. loc. idem Paul. de Caſtr. in l. 1. num. 5. verſ. in gl. ſeq. ff. eod.

201 Declara tertio, vt ſi in loco deſtinatæ ſolutionis nec creditor, nec debitor habeat domicilium, ideoq; vterque ſit in eo forenſis, & ſolutioni illic faciendę ſit præſtituta certa dies, creditor debeat probare, ſe illa die, fuiſſe in illo loco, recepturum ſolutionem; alias, ſi hoc non probat, non dicitur probata mora debitoris, Bar. in l. 18. item illa. num. 11. verſ. quæro pone. ff. de conſtit. pecun. Alex. conſ. 172. viſis. num.4. lib.2. & conſ.210.ponderatis. ſub nu.2.lib.6. Tiraq. de retr. lign. §. 15. gloſ. 2. num. 10. verſ. cui concinit. & Rol. à Vall. conſ. 57. viſo proceſſu. ſub num. 35. verſ. ſecundo reſpondetur. & num. 36. & ſeqq. lib. 1. † quia, data etiam

iſto caſu mora debitoris, tamen illa creditori non nocuit, cum etiam ſi debitor acceſſiſſet, non habuiſſet cui ſoluiſſet, ideoq; vna mora compenſatur cum altera, Paul. de Caſtr. in l. 2. ſub n. 7. ff. de eo quod cert. loc.

203 Infero primo ex hac declaratione, quòd creditor, non probans, vt ſupra, videtur debitori remiſiſſe illam diei interpellationem, & inſtantiam, & conſequenter debitum remanet ſine diei interpellatione, quia illa eſt circunducta, & ideo, vt debitor exinde conſtituatur in mora, requiritur noua hominis, ideſt, creditoris interpellatio, Bar. vbi ſup.

204 Subinfero ex hac illatione, quòd licet debitor cambij in nundinis, non reperto creditore, prudenter proteſtetur, quòd ipſe eſt paratus ſoluere, ſi haberet cui legitimè ſolueret, vt, facta hac proteſtatione, vlterius non teneatur ad intereſſe, nec redire ad nũdinas; tamen hęc proteſtatio nõ eſt neceſſaria, quia intereſſe non currit, quoties non conſtat, illic fuiſſe creditorem, cum debitor remaneat ſine mora, hincq; eſt, quòd creditores faciunt apparere contrarium, vt dixi num. ſeq.

205 Infero ſecundo, quòd licet cambiorũ negociator, cui ſolui debent litteræ cambij in nundinis, debeat ſolum probare, vt ſupra, ſe fuiſſe in illis nundinis, & debitor teneatur facere diligẽtiam, vt illi ſoluat, quia cum vterque ſit in nundinis, dicuntur eſſe in eadẽ Ciuitate, & eiuſdẽ fori, quo caſu debitor tenetur ire ad domum creditoris; tamen creditores ad maiorem cautelam ſolent facere diligentiam reperiendi eum, à quo litteræ ſolui debent; imò per proclama inquirere, an aliquis velit illas litteras ſoluere, quibus nõ ſolutis, tunc ſolent proteſtari, ſed hæc proteſtatio meo iudicio, vt dixi, potius ex laudabili ſtylo, quàm ex neceſſitate eſt introducta, quod ſcripſi etiam §. præced. quæſt. 7. par. 2. ampliar. 8. ſub num. 263. verſ. non obſtat. quare ſufficeret, quòd litteræ redirent inanes cum publica atteſtatione, quòd non fuerunt acceptatæ.

206 Extende hanc tertiam declarationem, vt debitor teneatur non ſolum ſoluere in loco deſtinatæ ſolutionis, ſed poſſit etiã ibi conueniri, quamuis eo in loco vterque ſit forenſis, quia etſi ille forus neq; ratione originis, neq; ratione domicilij ſit forus cõpetens; tamẽ ratione deſtinatæ ſolutionis ſortiũtur illũ forũ, quia vbi quis celebrat contractũ, ibi forum ſortitur, & cõtractus fingitur celebratus, vbi collata eſt ſolutio, Paul. de Caſtr. in l. 1. n. 3. ff. de eo quod cer. loc. & ideo dicimus, quòd ſolutio fieri debet in loco, in quo de iure peti poteſt, vt ſecutus ſum ſupra nu. 175. verſ. ratio. hancq; extenſionem nemo controuertit; quare Bar. Paul. de Caſtr. Iaſ. & alij in d. l. 1. ff. de eo quod cert. loc. nulla in hoc excitata difficultate, tractant ſolum, an poſſit conueniri, ſi ibi non fuerit repertus, per ea, quæ dixi nu. ſeqq. & hunc eſſe caſum, in quo quis poteſt ratione deſtinatæ ſolutionis ſe ſubmittere iuriſdictioni alterius iudicis, ſcripſi in meo tract. de iud. cauſ. lib. 1. cap. 101. ſub num. 30. verſ. ſi ſecundo.

207 Subextende primo hanc extenſionem, vt procedat etiam ſi debitor non reperiatur in loco deſtinatæ ſolutionis, quia nihilominus illic citari poteſt, cum etiam in contractibus ſit locus remiſſioni, Bal. in l. 4 cum archimedoram. num. 6. verſ. vnde dico, & num. 7. C. vt in poſſ. legat. quẽ & alios citat, & ſequitur Rot. Genuen. deciſ. 161. petijt. ſub nu. 6. & 7.

208 Contrariam ſententiam tenuit Bar. in l. 1. in fine, num. 5. verſ. vltimo hic. ff. de eo quod cert. loc. dicens, non eſſe locum remiſſioni, quia, ſi eſſet locus remiſſioni, non eſſet neceſſaria æquitas illius legis, qua prouiſum eſt, &c. & cum hac contraria ſententia concordat apertè Iaſ. ibidem num. 2. not. 4. dicens, non eſſe locum remiſſioni, ideoq; debitorem non poſſe in loco deſtinatæ ſolutionis conueniri, niſi ibi fuerit repertus, & ita poſt Thom. Triuiſ. ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 101. ſub num. 30. verſ. ſi ſecundo. imò neque in cauſis criminalibus, attenta conſuetudine, fieri remiſſionem, ſcripſi eodem lib. 1. cap. 12. ſub nu. 79. verſ. ſed fruſtra. in futura impreſſione.

Aliter ab his loquitur Paul. de Caſtr. in ead. l. 1. ſub num. 3. vbi ſcribit modum procedendi, quem poteris videre, & poſtea ſubdit, quòd intelligit iſtam materiam, in qua diu nutauit, ſecundum illum modum, quem ipſe ibi tradit, licet in libro meo corruptè legatur, *muſauit*.

209 Retenta hac contraria ſententia, Iaſ. vbi ſupra dat multas limitationes.

210 Subextende ſecundo, vt potius attendatur locus deſtinatæ ſolutionis, quàm locus celebrati contractus; quia, ſimul concurrentibus, contractus non vtique eo loco intelligitur, quo negotium geſtum eſt, ſed quo ſoluenda eſt pecunia, l. 3. ff. de bon. auth. iud. poſſid. & l. 20. contraxiſſe. ff. de act. & oblig. Abb. in cap. vlt. ſub num. 30. de for. compet.

& Paul.

& Paul. de Caſtr. in l. 1. nu. 4. verſ. ſed quæro. ff. de eo quod cert. loc. quare ſi debitor denunciaret creditori, ſe ſoluturum in loco celebrati contractus, creditor non tenetur illic recipere, l. 122. qui Romæ. ff. de verb. oblig. ſed benè tenetur accedere ad locum destinatæ ſolutionis, per ea, quæ dixi ſupra num. 201. in hac tertia declarat. & tenetur ad illum accedere, etiam poſt diem præſtitutam, ſi debitor, volens purgare moram, denunciet illi, ſe tali die in loco deſtinatæ ſolutionis ſoluturum, & offerat etiam expenſas itineris, quas creditor neceſſe habet facere, redeundo ad eundem locum, Paul. de Caſtr. in l. 18. item illa. num. 3. & 9. in fine, ff. de conſtit. pecun. & iſto caſu ſi creditor recuſaret redire ad locum, nõ haberetur ratio eius intereſſe ratione loci, ſi debitor alibi ſolueret, ſed poſſet haberi ratio intereſſe quod ratione tardę ſolutionis paſſus eſſet.

211 Intellige hanc ſubextenſionem, vt procedat cum hac diſtinctione: Aut loquimur reſpectu competentiæ fori, & tunc dico, forum competentem dici locum deſtinatæ ſolutionis, vt declarat Abb. ſupra citatus, & ita procedit ſubextenſio: Aut loquimur reſpectu ordinis procedendi, & reſpectu deciſionis cauſæ, & in hoc me remitto ad ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 101. ſub num. 30. in futura impreſſione.

212 Explica, vt locus celebrati contractus non dicatur ille, ex quo tranſmittuntur litteræ, ſeu nuncius, ſed dicatur ille, in quo conſenſus coniunguntur, & litteræ mittuntur executioni, quare licet Ciuis Genuenſis, agendo contra Albinganenſem, teneatur ſequi forum Albinganenſis in vim conuentionum cum Sereniſſima Republica; tamen, ſi agat ex eo, quòd ſoluerit centum Titio, exiſtenti Genuæ, ſeu quid aliud Genuæ egerit vigore litterarum, ſibi ab Albinganenſi ex Albingano tranſmiſſarum; poterit iſto caſu ex Albingano citare Albinganenſem mandatorem coram iudicibus Genuę, quia contractus mandati intelligitur celebratus Genuæ, & conuentiones Albinganenſium cum Sereniſſima Republica excipiunt caſum, quando contractus eſt celebratus Genuæ, Rot. Genuen. deciſ. 161. petijt. num. 3. in fine, & num. 4. ex doctrina Baldi in l. 6. multum intereſt. num. 11. in fine, verſ. quid ergo. C. ſi quis alt. vel ſib.

213 Subextende tertio, vt quamuis creditor poſſit conuenire dębitorem in loco deſtinatæ ſolutionis, vt dixi ſupra nu. 206. & ſeqq. tamen non propterea denegatur ei, quòd poſſit illum conuenire etiam in loco domicilij ipſius debitoris, l. 19. hæres abſens. ff. de iudic. &, quod creditor poſſit debitorem conuenire etiam in loco originis, ſi illic illum reperiat, quia, ſi eſt illic, non eſt in loco deſtinatæ ſolutionis, ſcribit Rot. Genuen. deciſ. 104. ſolutione. ſub num. 7. verſ. contrarium.

214 Intellige hanc ſubextenſionem, vt procedat, dummodo creditor non agat ante diem, quia malè ageret, & diceretur agere ante diem, etiam quando ageret poſt diẽ, non expectato tãto tempore, quo debitor commodè poſſet accedere ad locum, quando ante diem fuiſſet in mora excuſabili, vt in caſu, dę quo infra ſub nu. 216. Paul. de Caſtr. in l. 1. ſub num. 2. ff. de eo quod cert. loc.

215 Amplia primo hanc ſubextenſionem, ſic intellectam, vt procedat etiam ſi creditor non doceat, quòd in loco deſtinatæ ſolutionis ſummam debitam conſequi non potuit; quia adhuc poterit debitorẽ alibi conuenire, Creſc. deciſ. 2. alias 34. lib. 2. tit. de ſolut.

216 Amplia ſecundo, vt procedat etiam ſi conſtet, debitorem non fuiſſe in mora accedendi ad illum locum, quia adhuc creditor poteſt illum alibi conuenire, Paul. de Caſtr. in l. 1. num. 2. ff. de eo quod cer. loc. quare licet debitor doceret, ſe ob neceſſarium impedimentum non potuiſſe accedere, & offerret ſe acceſſurum, dato ſibi termino congruo ad commodè accedendum, & ſic ob illud iuſtum impedimentum non diceretur in mora; tamen adhuc poſſet creditor eum alibi conuenire; Paul. de Caſtr. vbi ſupra.

217 Tempera has duas ampliationes, vt in prima ampliatione creditor, ex quò non docet de mora debitoris, & illum cogit ad ſoluendum alibi, debeat ex tota ſumma, ſibi debitâ, deducere id, quod intereſt debitoris, ſoluere alibi, quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, Creſcent. d. deciſ. 2. ſolutione. de ſolut. & ſimiliter in ſecunda ampliatione, ex quò debitor fuit impeditus; & ideo excuſatur à mora, & offert ſoluere in loco ſolutionis; nulla habetur ratio intereſſe creditoris, ſed benè habetur ratio intereſſe debitoris, Paul. de Caſtr. in d. l. 1. ſub num. 2.

Ratio eſt, quia ſicut debitor poteſt ſoluere alibi, dummodo vltra ſortem ſoluat id, quod intereſt creditoris, ſibi non ſolui in loco deſtinatæ ſolutionis, vt ſecutus ſum ſupra num. 200. decl. 2. & facit quod ſcripſi §. præ-

cedenti, q. 7. par. 2. ampliat. 8. num. 307. verſ. tempera primo. ita etiam creditor in caſu contrario, cogens debitorem ad ſoluendum alibi, tenetur debitori ad intereſſe.

218 Infero ex hac tertia ſubextenſione, & dictis circa eam, quòd licet creditor cambij fuerit in mora accedendi ad nundinas, ſeu alium locum deſtinatæ ſolutionis; tamen poterit debitorem alibi conuenire, deducto eo, quod debitoris intereſſet ſoluere alibi, quàm in nundinis: & è conuerſo debitor moroſus in non accedendo ad ſoluendum in nundinis, poteſt creditorem cogere ad recipiendam ſolutionem alibi, dummodo ſoluat illi intereſſe tàm ratione loci, quàm temporis; & poſſet ipſum interpellare ad redeundum ad nundinas ſeqq. vt illic ſolutionem recipiat, oblata tamen illi ſolutione expenſarum pro itinere, & labore, quo caſu ſi creditor nollet rediro, non teneretur ad intereſſe ratione loci, ſed ſolum ad incoreſſo tratione temporis, vt ſcripſi ſupra num. 210. in fine.

219 Subdeclara, reſtringendo eandem tertiam declarationem, poſitam ſupra num. 291. vt etiam debitor poſſit cogere creditorem ad recipiendam ſolutionem alio in loco, & tàm poſt diem, quàm ante diem, dummodo vltra ſortem ſoluat; quod intereſt ratione loci, & temporis, vt ſecutus ſum ſupra num. 290. declar. 2. ſi tempus, & locus ſit adiectus gratia creditoris.

Et hæc ſufficiant quo ad primum caſum, poſitum ſupra ſub num. 194.

220 Secundus caſus eſt, quando ſolutioni non eſt deſtinatus locus: & iſto caſu Doct. ſunt ita variè, confuſè, & brocardicè, aut ieiunè locuti, vt nulla ex eorum dictis certa elici poſſit reſolutio, in tantum, vt Bar. in l. 18. item illa. num. 13. verſ. quæro quia. ff. de conſtit. pecun. poſt multa dicat, quòd totus iſte tractatus, an; & quando creditor debeat accedere ad ſoluendum ad domum debitoris, vel è conuerſo, pendet ex bono, & æquo: ſed ego, non acquieſcens, quia arbitrio iudicis pauciſſima committenda ſunt, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudicanſ. lib. 2. cap. 9. num. 153. & cap. 11. num. 297. 379. & 380. adhibeo quinque inſpectiones.

Prima inſpectio eſt, quando debitum eſt reciprocum, quaſi compenſatiuum, ſed ſtat in electione vnius ex ipſis an velit dare, vel accipiat: & in hac inſpectione concludo, quòd is, qui eligit ſoluere, ſeu dare vnum, vt acquirat aliud, debet accedere ad domum alterius, cui vult dare, & ibi ſoluere, l. vlt. cum quidam. C. de condit. inſer. vbi ſeruus, cui relicta eſt libertas, ſi hæredi certum ſolidorum numerum ſoluerit, accedit ad domum hæredis, vt ſoluat, l. 20. quod niſi. ff. de oper. libert. vbi ſeruus, cui datur libertas, vt patrono præſtet operas, debet eas præſtare in domo patroni; & hanc concluſionem tenent Bar. in l. 18. item illa. ſub num. 9. ibi, aut reſpicit commodum burſale. & Paul. de Caſtr. num. 13. in 2. caſu, ff. de conſtit. pecun. & Tiraq. de retr. lign. §. 9. gl. 3. & vlt. num. 6. verſ. ideoque. fol. 246. moti ex d. l. cum quidam.

221 Cõfirmatur primo hæc concluſio in caſu, quo quis, eligendo, fit debitor rei modicæ, & creditor rei magnæ, quia conuenit rationi naturali, & æquitati, vt hæres, ſeu alius; qui ex modico, quod ſibi datur, magnum retribuit, non grauetur in eo, vt ad illud modicum recipiendum, & magnum retribuendum habeat incommoditatem accedendi.

222 Confirmatur ſecundo, quia ſi tu, qui es Florentinus, debes propter emphyteoſim decem florenos Abbati ſancti Proculi de Bononia, teneris tu accedere ad Abbatem in ciuitate Bononiæ, & illic ſoluere, & non è contra, quia eſſet Abbati plus incommoditatis, quàm vtilitatis; idem eſſet, ſi annuatim debeatur alicui vnus nummus, Bal. in l. 19. acceptã. n. 23. verſ. ſed nũquid. hincq; videmus, quòd Orator pro Rege Catholico, nomine Regis, ſingulis annis ſolutarẽ equum Pontifici in eius palatio ad Diuum Petrum præſentat pro recognitione feudi, vt retuli in meo tract. de appell. q. 8. ſub num. 110.

223 † Prætetea repugnat prudentiæ, & rationi naturali, vt quis faciat id, in quo plus expenditur, quàm de commodo percipiatur, l. mediterraneæ. C. de annon. & tribut. lib. 10. vbi prohibetur ſub pœna vltimi ſupplicij, ne Ciuitates onerentur illatione tributi, in qua plus haberet diſpendij tranſlatio, quàm deuotionis illatio; facit, quod ſcripſi in alio propoſito in meo tractat. de appell. q. 17. limit. 40. num. 2.

Quicquid in contrarium non benè ſcripſerit Bar. in d. l. 18. item illa. ſub num. 9. ibi, tu diſtingue. dicens, quòd ſi dominus directus, & emphyteota ſunt diuerſi fori, ſufficit, quòd emphyteota in die, qua debet ſoluere canonem, dicat in domo ſua, ego ſum paratus ſoluere canonem, ſi eſſet qui reciperet, & hoc faciat ſcribi, quia creditor debet

ire

ire ad eum, non ipſe ad creditorem alterius fori.

224 Confirmatur tertio, quia omnia bona, quæ habemus, ſunt à Deo nobis data, (& hoc ſciunt omnes) qui in eis ſibi decimam reſeruauit, Rebuff. tract. de decim. q. 1. num. 6. & ſeqq. quare decimæ ſoluuntur Eccleſijs non intuitu perſonarum Eccleſiaſticarum, ſed intuitu Dei, Rebuff. eod. tract. q. 7. num. 14. & 15. & ideo decima dicitur pars Dei, Rebuff. q. 9. num. 9. quam Deus voluit ſibi dari, vt ipſius datione, ac alijs chriſtianis operibus mediantibus, poſſimus patriam cœleſtem acquirere; ergo decima debet ſolui Eccleſiæ in horreo ipſius Eccleſiæ, Cepol. tract. de ſeruit. vrban. præd. cap. 72. num. 4. tom. 6. par. 2. fol. 207. & probatur Exod. 23. num. 19. *primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui*, & Malach. 3. num. 10. *inferte omnem decimam in horreum, & ſit cibus in domo mea*.

225 Confirmatur quarto, quia volens retrahere fundum, & ſoluere pretium, debet accedere ad domum emptoris, & illic ſoluere, vt ſecutus ſum ſupra num. 167.

226 Confirmatur quinto, quia ſi quis commiſerit moram, & velit eam, ſoluendo, purgare, debet hic debitor accedere ad domum creditoris, & illic ſoluere, quia, ſoluendo, vult acquirere remiſſionem moræ, puta caducitatis, Bar. in d. l. item illa, num. 10. verſ. iuxta prædicta, ibi, ego dico, & Paul. de Caſtr. verſus finem, ſub num. 13.

227 Confirmatur ſexto, quia ſi quis promittat alicui facere ceſſionẽ iuriũ, vt ab ipſo ceſſionario acquirat ſolutionem, vel quid aliud, debet promiſſor accedere ad ceſſionarium, Innoc. in cap. 7. ſignificante, quem ibidem ſequuntur Ant. de Butr. q. 3. num. 15. de pign. & Bal. in l. 19. acceptam, ſub num. 13. verſ. ſed nunquid. C. de vſur.

228 Secunda inſpectio eſt, quando debitum eſt merè gratioſum ex liberalitate: & in hac inſpectione concludo, quòd creditor, ideſt, is, cui debetur, debet accedere ad domum debitoris, l. 38. quod legatur, ff. de iudic. vbi legatum, conſiſtens in pondere, aut numero, aut menſura, ſoluitur vbi petitur.

Ratio huius concluſionis eſt, quia hæc inſpectio comprehenditur in præcedenti; nam ſi is, qui non habet omnimodam cauſam lucratiuam, tenetur accedere ad domum eius, à quo lucrum vult accipere, multò magis hoc procedet in eo, qui habet cauſam gratioſam, liberalem, & omnimodo lucratiuam.

229 Confirmatur primo hæc concluſio, quia ſi Cardinali, exiſtenti in Curia Romana, ſit reſeruata penſio ſcutorum mille in Epiſcopatu Aretij, Epiſcopus Aretinus non tenetur ſoluere in Vrbe, ſed in Ciuitate Aretij, vt, ſublatis motiuis, quæ adducebantur in contrarium, tenuit Rot. diuerſ. deciſ. 678. cum ſixtus. nu. 3. & 4. in Aretina penſionis, ven. 20. Februarij 1598. coram R. P. D. Litta in impreſſis Lugduni 1612.

230 Confirmatur ſecundo, quia ſi ego promitto mutuare tibi centum, ſeu quid aliud commodare, tu teneris venire ad domum meam, vt tibi ea mutuem, ſeu commodem, & non ego ad domum tuã, vt tu ea recipias.

Confirmatur tertio, quia vbicunque ex contractu, vel quaſi contractu, qui ſit ſolum in gratiam, & vtilitatem creditoris factus, reſtitutio fieri debeat, facienda eſt in loco, vbi reperitur debitor, vel in loco, vbi res accepta fuit, ſed expenſis creditoris, dummodo abſentia debitoris à loco, in quo res accepta fuit, non ſit doloſa; & propterea depoſitum eſt reſtituendum in eo loco, vbi eſt depoſitarius, & ſimiliter legatum eſt ſoluendum eo in loco, vbi eſt res legata, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 33. verſ. tertio dicimus quandocunque. & verſ. ſeq. col. 323.

Confirmatur quarto, non multum diſcedendo à terminis hujus tertiæ præcedentis, quia ſi quis rem alienam inueniat, puta, iumentum, veſtem, crumenam, & ſimilia, hæcq; bona fide teneat, vt reperto domino quamprimũ reſtituat, nõ debet ea ſuis expẽſis ad dominum mittere, ſed debet dominus ad eũ accedere, vel mittere ſuis expenſis; & ſimiliter, ſi quis quouis iuſto titulo, & bona fide rem alienam poſſideat, is non debet ſuis ſumptibus eam ad dominum mittere, ſed debet dominus accedere, vel mittere ſuis ſumptibus, vt declarant Medin. in ſuis tractat. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 2. in reſponſ. ad 3. dubium, col. 12. verſ. ad id quod. fol. 17. & Ioan. Azor. d. cap. 33. verſ. tertia opinio. col. 323. & quòd ſi dominus, cui reſtitutio fieri debet, ſit in longinquis partibus, ita vt ad eum mitti non poſſit, aut non ſine magno periculo, aut ſcandalo, tunc reſtituendum ſit IESV CHRISTO Domino noſtro tanquam incertorum omnium hæredi vniuerſali, ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 29. verſ. quarto quando.

231 Extende primò vtramque concluſionem, tàm primæ, quàm ſecundæ inſpectionis, vt procedant etiam ſi ſint diuerſi fori, vt patet ex l.vlt.cum quidam. C. de condit. inſer. & l.20.ff. de oper.libert.& patet ex deciſ.citata ſupra num.229. confirm. 1.

232 Quicquid ſcripſerit ſimpliciter, ideoque non benè Bar.in l.18.item illa.num.13.verſ. quæro quia. ff. de conſtit.pecun. vbi, declarando, quòd creditor, & debitor poſſunt dupliciter eſſe diuerſi fori; primo nempè in eadem Ciuitate, in qua vterque habitaret; ſecundo in eadem Prouincia ſub eodem Præſide; ſcribit, quòd debitor non tenetur ire ad domum creditoris, qui eſt diuerſi fori in Prouincia, ſed ſolùm ad creditorem, qui eſt diuerſi fori in eadem Ciuitate.

233 Extende ſecundo, vt procedant, etiam ſi labores, & impenſæ requirantur; quare debitor, qui ad lucrum acquirendum tenetur aliquid ſoluere, vt in prima inſpectione, poſita ſupra ſub n.220.& 221. & qui, quod ſibi ex mera liberalitate debetur, vult conſequi, vt in ſecunda inſpectione, poſita ſupra num. 228. tenentur ſuis ſumptibus, & impenſis portare, & conſequi.

234 Declara primo eandem concluſionem huius ſecundæ inſpectionis, vt procedat, ſi agatur actione perſonali; ſecus ſi agatur actione reali, qua agi poſſit; quia tunc vbi res eſt, ibi peti debet, &, ſi ſit mobilis, agi poterit ad exhibendum, vt in d. l. 38. quod legatur.ff. de iudic.

235 Declara ſecundo, vt non procedat in debito, ſeu legato certæ ſpeciei, deſignatæ; vt puta, centum modiorum ex illo horreo, aut vini amphoras ex illo dolio; quia tunc vbi ſunt, ibi ſolui debent, d.l. quod legatur. & ibi Gl.& Alex.in l. vinum.not.6.num.7. ff.ſi cert. pet. dicens, quòd ſi promitto dare tibi decem amphoras vini de Vicentia, teneor illud tibi dare Vicentiæ, item ſi Romæ fuerit venditum vinum de Brundusio, debet dari Brundusij, quia non in genere ſimpliciter vinum promiſi; & ex Alex. contra Decium ſequitur latius Io.Ant.Rub. in ead.l. vinum. num. 140. 142. & ſeqq. inter Repet.tom.2. fol. 90.

Extende hanc declarationem, vt procedat etiam in terminis ſequentis tertiæ inſpectionis, nempè, quando debitum procedit non à cauſa gratioſa, & ex liberalitate, ſed à cauſa oneroſa, quare quod dicimus in legatario, habet locum etiam in emptore, Io.Ant.Rub.ſub d.num. 142. ideoque & in ipſa declaratione locuti ſumus promiſcuè de debito, & legato.

236 Tertia inſpectio eſt, quando debitum procedit à cauſa merè oneroſa, hincinde obligatoria, ſine vlla liberalitate: & in hac inſpectione diſtinguo duo membra.

Primum membrum eſt, quando creditor, & debitor ſunt eiuſdem fori: & in iſto membro concludo ex regula, quòd debitor debet accedere ad domum creditoris, & illic ſoluere, & ita poſſumus intelligere dictum Innocentij in cap.7.ſignificante. quē ſequuntur ibi Ant.de Butr.q.3.num.12.de pign. & Bal.in l.19.acceptam. ſub num. 23.verſ.ſed nunquid. C.de vſur.dum ſcribit, quòd quicunque aliquid alicui debet, nō debet expectare, quòd is, cui debetur, illud petat, ſed debitor debet ire ad locum, vbi creditor habet domicilium, & ibi illi offerre, &, ſi non eſt ibi, coram iudice loci proteſtetur; & dictum Gloſſæ in l.18.item illa. in verbo, non venit. Bartoli.num.9.12. verſ. quæro creditor. & ſub num.13. & Pauli de Caſtr.ſub nu. 12. ff. de conſtit. pecun. dum clarè loquuntur, quòd ſi ſunt eiuſdem fori, debitor debet accedere ad domum creditoris; & facit ad hoc, quod ſcripſi in meo tract.de iudic.cauſ. lib.2.cap.3.num.324.& 325.& hæc videtur communis opinio; ſic etiam intelligo, quod ſcribit Io.Azor.de inſtit.moral.pat.3. lib.10. tit.de cenſib.cap.9.q.1.verſ.quæres an debitor. col. 830. dicens, quòd debitor cenſus debet adire domum creditoris, vt ſoluat.

237 Confirmatur primo hæc concluſio, quia promittens ſoluere Titio, promittit virtualiter, & tacitè certo, & deſignato Titio, nempè, qui eſt filius talis, & habitat tempore promiſſionis in tali loco, in tali domo: ergo, vt ſatisfaciat ſuæ promiſſioni, debet ſoluere illi Titio in illa domo; nam & qui promittit, ſeu legat vinum ex tali dolio, vel frumentum ex tali horreo, ibi ſolutio fieri debet, vt ſecutus ſum ſupra num.235.decl.2.

238 Confirmatur ſecundo; quia nos ſupponimus, debitorem teneri ex cauſa, hinc inde acquiſitoria, & ſibi ſatisfactum eſſe: ergo nulla ratio ſuadere poteſt, vt ipſe poſſit non ſoluere in domicilio creditoris, maximè cum non agatur de magna incommoditate.

239 Nec placent in puncto iuris limitationes, quæ contra hanc concluſionem colligi poſſunt ex conſiderationibus, quas circa perſonarum qualitatem, aliaſq; facit Bar.in d.l.

item

item illa. ſub nu. 13. quia perſonæ egregiæ, & magnæ auctoritatis, quas ipſe conſiderat, non vadunt, ſed mittunt, & pauperes ſubleuari debent, ne ab operis, quibus victum quærunt, euocentur, & l. 26. ſi cum dies. §. ſi arbiter. verſ. quid ergo. ff. de recept. arbitr. quam citat, non benè applicatur.

240 Cæterum de facto hæc concluſio non ſeruatur, quia fit totum oppoſitum; nam creditor accedit ad domum debitoris, & vtinam poſt multas acceſſiones, debitor ſolueret, præſertim quando debitor eſt dignior, vt ſunt iſti domini, qui ſunt debitores pauperum artificum.

241 Retenta concluſione in puncto iuris.

Declara eam, vt procedat in debito pecuniæ, ſeu alterius rei, quam debitor ſine ſumptibus, & impenſis poſſit portare; quia tunc debitor tenetur accedere ad domum creditoris, & ibi ſoluere; ſecus ſi ſit debitum alicuius ſpeciei, vel alicuius generis ſubalterni, in cuius tranſportatione requirantur labores, & impenſæ, quia tunc creditor ſuis expenſis, & periculo faciet ſibi portari; quare, ſi ego emo vinum, debeo accedere ad domum venditoris, & meis expenſis illud portare, Bar. & Paul. de Caſtr. in l. 18. item illa. vterque verſus finem, ſub nu. 13. ff. de conſtit. pecun. & Alex. in l. vinum. num. 14. & Io. Ant. Rub. ſub num. 142. verſ. aliquando petitur. ff. ſi cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 90. &, quòd vbi inter partes conuentum non eſt, vt res certo loco tradatur, tunc debeat tradi in loco, in quo iure communi debet peti, ideoq; in dubio videatur actum, quòd res tradatur, vbi peti poteſt, ſequuntur Alex. in d. l. vinum. num. 7. not. 6. & Io. Ant. Rub. num. 139. not. vlt. ff. ſi cert. pet. inter Repet. tom. 2. fol. 90.

Quicquid in contrarium ſenſerit Bal. in l. 19. acceptam. q. 12. ſub num. 22. C. de vſur. dicens, quòd colonus debet portare fructus ad domum domini, ſi ambo ſint eiuſdem territorij; nam contra Bal. facit, quòd fructus debentur in genere ſubalterno, nempè ex illo prædio, & ideo debent portari expenſis creditoris, vt ex Bar. & alijs ſecutus ſum ſupra in declaratione.

Subdeclara reſtringendo hanc declarationem, vt procedat in debito ſpeciei, ſeu alicuius generis ſubalterni, vt puta, ſi tu deberes mihi decem ſalmas vini de tali vegete, ſeu vinea, vt loquitur Bar. in d. l. item illa. num. 13. in fine, & num. 14. ſeu tu deberes mihi vinum ex tali vite, ſeu ex tali apotheca, vt loquitur Rub. in d. l. vinum. nu. 142. verſ. aliquando venditur. quia tunc tale vinum, in genere ſubalterno debitum, debet portari expenſis creditoris, vt dixi in declaratione.

Secus ſi ego emo à te vinum, vel frumentum in genere, puta decem dolia vini, quia tunc frumentum, ſiue vinum debet portari expenſis debitoris, Bar. in d. l. item illa. num. 14. & Rub. in d. l. vinum. nnm. 141.

242 Secundum membrum eſt; quando debitor, & creditor ſunt diuerſi fori: & in hoc membro Doct. variè loquuntur; nam Bal. in l. 19. acceptam. q. 12. ſub num. 22. C. de vſur. & M. Ant. Bauer. tract. de mora, par. 2. ſub num. 3. verſ. ſecundo tempera. tom. 6. par. 2. fol. 408. dicunt ſimpliciter, quòd ſi ſunt diuerſi fori, creditor debet accedere ad domicilium, id eſt, ad domum debitoris: ſed Bar. in l. 18. item illa. ff. de conſtit. pecun. ſe multum inuoluit; nam ſub num. 9. ibi, ſi verò ſolutio quæ eſt fienda. iunctis verbis præcedentibus, ibi, ſi verò non eſſet eiuſdem fori. & ſub num. 10. ibi, ego dico. quem ſequuntur Tiraq. de retr. lignag. §. 9. gl. 3. & vlt. num. 6. verſ. ideoque. fol. 246. & Rot. Genuen. deciſ. 144. quod ſpinuli. ſub num. 3. ſcribit, quòd debitor tenetur accedere ad domum creditoris, etiam ſi ſint diuerſi fori, & poſtea ſub num. 13. declarat, hoc eſſe verum, ſi ſint diuerſi fori in eadem Ciuitate; ſecus ſi ſint diuerſi fori in eadem prouincia ſub eodem Præſide, vt eundem retuli ſupra num. 232. verſ. quicquid ſcripſerit. & eodem num. 15. adhuc inuolutior ſcribit, hunc tractatum pendere ex bono, & æquo.

In hac anguſtia conſidero eandem duplicem fori diuerſitatem, quam cõſiderat Bar.

Prima ergo diuerſitas fori eſt in eadem Ciuitate: &, loquendo de iſta, concludo eadem omnia, quæ, loquendo quando ſunt eiuſdem fori, firmaui ſupra num. 236.

243 Secunda diuerſitas fori eſt, quando non eſt in eadem Ciuitate, ſed eſt in eadem prouincia: & in iſta concludo ſimpliciter, quòd ſiue debeatur pecunia, ſiue ſpecies, creditor debet accedere, ſeu mittere ad illã portandã, & ita intelligo Bar. Paul. de Caſtr. & alios, citatos ſup. n. 241. & Bal. in l. 19. acceptam. q. 12. ſub n. 22. verſus finem. C. de vſur. vbi ait, quòd colonus, quem habet Aſiſij, non debet ſibi portare ad ciuitatem Peruſij.

Ratio huius concluſionis eſt, quia iſte acceſſus, & portatio habet ſeparatum contractum,

tractum, nempè locationis, & conductionis, pro quo requiritur nouum pretium.

Declara hanc concluſionem, vt quando debetur pretium rei emptæ, permutatæ, aut locatæ, vel annui cenſus, ſuper re impoſiti; tunc eiuſmodi pretium in dubio ſolui debeat eo in loco, vbi extat res empta, permutata, locata, ſeu cenſuata, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 33. verſ. ex quo ſequitur. col. 323.

Quarta inſpectio eſt, quando debitum procedit ex delicto, ſeu quaſi delicto illius, qui debet reſtituere: & in hac inſpectione diſtinguo tria membra principalia.

Primum membrum eſt, quando tàm is, qui debet reſtituere, quàm is, cui debet reſtitui, ſunt in eodem loco, in quo res fuit ablata, ſeu accepta: & in hoc membro concludo, reſtitutionem faciendam eſſe eodem in loco, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 2. in reſponſ. ad tertium dubium, col. 12. verſ. ad id quod. fol. 17.

Extenderem hanc concluſionem, vt procedat etiam ſi locus, in quo vterque reperitur, non eſſet locus, in quo res eſſet accepta, & ſic vterque abeſſet ab illo loco.

Secundum membrum eſt, quando is, cui tenetur reſtituere, eſt alio in loco, quia diſceſſit: & in iſto membro conſidero duos caſus.

Primus caſus eſt; quando debitor eſt bonæ fidei poſſeſſor, putans rem eſſe ſuam, & nemini eam deberi; & iſto caſu concludo, eum ſatisfacere, ſi, cum ſciuerit ſe debere rem illam reſtituere, reſtituat in loco, vbi ipſe debitor eſt; nec tenetur ſuis expenſis ad creditorem eam mittere; quare ſufficit, vt illi ſignificet, ſe eſſe paratum reſtituere, vel ſeruaturum, vel ſufficit, vt eam in loco tuto deponat, Medin. in loco ſupra proximè citato; ſed iſte caſus videtur vagare extra terminos inſpectionis, in qua, cum ſupponamus rem deberi ex delicto, ſeu quaſi delicto, videtur ſemper abeſſe bona fides.

Secundus caſus eſt; quando debitor eſt in mala fide, vt puta, quia ſit vſurarius; & in hoc caſu, qui eſt proprius caſus inſpectionis, militant opiniones.

Prima opinio ſit, quòd debitor tenetur reſtituere eo in loco, vbi eſt is, cui reſtitutio fieri debet, licet res reſtituenda eſſet alibi, & tenetur reſtitutionem facere ſuis proprijs expenſis, etiam ſi æquales, vel maiores ſint debito, & quamuis is, cui reſtitutio fieri debet, diſceſſerit ex illo loco, vbi res fuit accepta, quia dominus rei non debet pati damnum in recuperanda re ſua, quando damnum prouenit ex culpa debitoris, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 4. tit. de reſtit. cap. 32. verſ. ſecunda regula. col. 320. & verſ. opinio tertia. & verſ. quare tertio. col. 321.

Confirmatur hæc opinio multipliciter: Primo, quia obligatus aliquid facere, tenetur proprijs ſumptibus facere: Secundo quia obligatus ſoluere pecuniam ex ſuo delicto, tenetur eam ſuis ſumptibus tranſmittere: Tertio, quia debitor ex delicto, ſicq; in mala fide, ſemper eſt in mora; at debitor moroſus, volens purgare moram, tenetur debitum mittere ad creditorem, ſiue ſit in eodem territorio, ſiue in diuerſo, vt argumentando contra vſurarium, refert, ſed non ſequitur Crot. in cap. 5. cum tu. ſub num. 23. & 24. de vſur. inter Repet. tom. 4. fol. 364.

Secunda opinio eſt, quòd ſi creditor, ideſt, is, cui reſtitutio fieri debet, receſſerit ab eo loco, in quo res debet reſtitui, reſtitutio adhuc fieri debeat eo in loco, vbi eſt creditor, cui debet fieri reſtitutio, ſed expenſis ipſius creditoris, Gloſ. in d. cap. cum tu. in verbo, non ſuperſtitibus. Abb. num. 9. & Io. de Anan. ſub num. 3. verſ. in gl. non ſuperſtitibus. de vſur. qui loquuntur de vſurario; qui debet reſtituere vſuras; hancq; opinionem vti communem videtur ſecutus Crot. num. 23. & ſeqq.

Retenta hac opinione, Ioan. de Anan. vbi ſup. ex Bal. quem citat, limitat, vt non habeat locum, quando vſurarius relinquit aliquid certis perſonis pro reſtitutione vſurarum, quia tunc hæres debet mittere ſuis proprijs impenſis ſolutionem legati ad illos legatarios.

Tertia opinio diſtinguit: Aut hic creditor erat rem ablatam, ſeu debitam ſecum portaturus; & tunc rurſus videndum eſt, an eſſet expenſas in illius rei portatione facturus; quia ſi erat facturus, debitor tenetur eam ad creditorem mittere, ſed expenſis ipſius creditoris; ſed cum hoc temperamento, quatenus ipſe debitor ſperet expenſas recuperare ab ipſo creditore, alioqui niſi ſperet eas ab eo recuperare, ſatis eſt, ſi in loco, vbi rem iniuſtè accepit, eandem reſtituat, creditore de hoc certiore facto: Aut creditor erat rem portaturus ſine expenſis, & alibi diſtracturus; & tunc debitor tenetur rem debitam proprijs expenſis ad creditorem mittere,

re, Medin.d.q.2.in reſponſione ad tertium argumentum, verſ.ſi autem creditor.& verſ. ſi rem.col.12.fol.17.

Tertium membrum eſt; quando is, qui tenetur reſtituere, diſceſſit à loco, vbi facienda eſt reſtitutio: & rurſus, diſtinguendo eoſdem duos caſus; dico, quòd ſi erat bonæ fidei poſſeſſor, ſatisfacit ſoluendo, ſeu reſtituendo in loco, vbi ipſe debitor reperitur, nec tenetur eam reſtituere ſuis expẽſis, Medin.d.q.2. verſ.ad id quod. in fine, col. 12. fol.17. ſi verò erat malæ fidei poſſeſſor, tunc tenetur ſuis proprijs expenſis ſoluere, ſeu remittere ad creditorem, & non expenſis ipſius creditoris, Medin.d.q.2.in reſpooſione ad tertium dubium, verſ. verum aliter. col. 12.fol.17.& ita, loquendo de vſurario, qui tenetur reſtituere vſuras, ſcribunt Abb.in d. cap.5.cum tu. num.9.& Io.de Anan.ſub nu. 3.verſ.in gl. non ſuperſtitibus. de vſur.

Quinta inſpectio eſt, quando debitum non procedit ex aliquo contractu, ſeu quaſi contractu, neque ex delicto, ſeu quaſi delicto, ſed ſolum ex eo, quòd res eſt aliena: & in hac inſpectione vide, quæ ſcripſi ſupra nu. 230. in 4. confirmat.& facit quod ſcripſi hic ſupra verſ.primus caſus. & hic verſ. tertium membrum.

Reliqua, quæ pertinent ad fori competentiam, & ad ſubmiſſionem in foro alieno, vide in noſtro tract.de iudic.cauſ.lib. 1. cap.101. num.30.quæſt.6.& cap.22. num.9.& ſeqq. & num.12.

Abſoluta hac ſeptima quæſtione de loco ſolutionis, congruè quæreretur de tempore ſolutionis, quando tempus non eſt appoſitum, & præſertim ſi debitum ſit annuum; nunquid ſolui debeat initio, vel in fine anni, ſed, vt feſtinemus ad difficultates ſolutionum cambiorum, hanc prætermittimus, reſoluendam à te ex his, quæ ſcribunt Bar. Iaſ. & alij in l.42.qui hoc anno.ff.de verb.oblig. & præſertim ex l.12.nec ſemel. ff.quan. dies leg.ced.& ex §.at ſi ita ſtipuler. & ibi Gl. in verbo, annuos. Inſtit. de verb. oblig. vbi habetur, ſoluendum eſſe initio anni, & Gl.allegat hos verſus:

Annua ſi debes, tunc reſpicies caput anni,
Anno ſi debes, in fine teneberis anni.

& breuiter hanc difficultatem explicat Nauar.in man. confeſs. cap. 17. ſub num. 198. verſ.ſeptuageſimo octauo. vide eum.

S V M M A R I V M.

Creditor litterarum cambij, ſi, liberando ſuum debitorem, acceptet alias litteras cambij à debitore ſui debitoris, tunc debitor eſt liberatus, etiam ſi is, cui litteræ ſoluendæ ſunt directæ, eas nolit poſtea acceptare, quia is, qui eas fecit, interim decoxerit, num.244.& ſeq. 248. 284. iunctis 280. & ſeqq. & 315. Reiecta opinione contraria, num.246.& 247. Limitatur primo hæc concluſio, vt non ſit vera, quando debitor delegans promittit creditori, quòd curabit, vt is, cuius nomen delegatur, ſoluat, nu.298. Limitatur ſecundo, quando delegans erat conſcius imminentis fugæ debitoris, cuius nomen delegauit, num.299.

Debitor, cuius nomine mercator promittit creditori ſoluere, eſt liberatus, num.245.

Ceſſio nominis debitoris abſentis, facta creditori, non eſt delegatio, ideoque nec nouatio, ſub nu. 249. verſ.primus caſus. Nec continet ſolutionem, neque liberationem, ſub num. 250. Vnde remanent obligatio, & actio primæua, nu. 251. Habetq; tacitam conditionem, vt ſi ceſſionarius ſolutionem à debitore ceſſo conſequi nõ potuerit, habeat regreſſum contra cedentem, cum is teneatur præſtare, debitorem, cuius nomen ceſſit, fuiſſe locupletem, & ſoluendo, num. 252.& 262. Ideoq; periculum nominis debitoris ceſſi remanet cedenti, num. 253. Dummodo periculum proceſſerit ſine culpa, & negligentia ceſſionarij, num. 254. Et proinde ceſſionarius, vt habeat regreſſum contra cedentem, debet docere de diligentia, &c.num.255. & ſeqq.in quibus latè declaratur, & nu.263.

Ceſſio nominis debitoris poteſt fieri, etiam ipſo debitore præſente, & inuito, & hæc dicitur ceſſio hominis, num.279.

Cedens nomen ſui debitoris ad quid teneatur, nu. 252. & ſeqq.

Ceſſionis periculum quando ſpectet ad cedentem, & quando ad ceſſionarium, nu.253. & ſeqq. 263.& 266. in fine.

Ceſſionarius dicitur procurator in rem propriam, num.256. Et irreuocabilis, num.264.

Procurator tenetur conſumare mandatum ſuſceptum, num. 257.

Procurator ad iudicia tenetur etiam de leuiſſima culpa, num.258.

Excuſſio nominis debitoris, & etiam fideiuſſorum eſt neceſſaria, priuſquam ceſſionarius habeat regreſſum contra cedentem, num. 259. Hæcq; excuſſio extẽditur etiam ad perſonam, n.260. Et quando non ſit neceſſaria, nu.268.

Cedens

Cedens transfert poſſeſſionem nominis debitoris in ceſſionarium, num. 263.

Ceſſio actionis in incorporalibus habet vim traditionis, quæ fit in corporalibus, num. 263. & ſeqq. Transfert dominium, & omnes actiones, num. 264.

Cedens quando poſt ceſſionem agere non poſſit, & quando poſſit, ſub num. 264. & 265.

Ceſſus an & quando poſſit ſoluere cedenti, ſub nu. 265. Et remanet cedenti, & ceſſionario obligatus, num. 267.

Ceſſionarius præfertur cedenti in agendo, &c. num. 266.

Ceſsionarius per modum participationis, ſi cedat alteri ſimpliciter eundem nnmerum ſibi ceſſum, & iſte ſecundus ceſſionarius, attenta priori ceſſione per modum participationis, non habeat numernm ſibi ceſſum, poteſt agere contra cedentem, num. 269. & ſeqq. in quibus virtualiter declaratur.

Venditor non tenetur de euictione, niſi ſit ſecuta, &c. num. 275.

Ceſſio in dubio intelligitur contra ceſſionarium, num. 276.

Ceſſionarius, & Emptor } in ſubſtantialibus à pari procedunt, num. 277.

Ceſſio nominis debitoris præſentis, qui ſe obliget ceſſionario ſoluere, eſt delegatio, per quam inducitur nouatio, num. 280. Liberatio, & ſolutio, nu. 281. 282. 285. & 287. Et quæ requirantur ad delegationem, eod. num. 281.

Delegatio nominis debitoris quæ dicatur, & quid operetur, num. 280. & ſeqq. 287. & ſeqq. Et poteſt fieri etiam ſine ſtipulatione, num. 284. in fine.

Delegans tenetur ſolnm præſtare, debitorem, cuius nomen delegat, eſſe verè ſuum debitorem, ſed non tenetur præſtare, enm eſſe idoneum, num. 283. & 291.

Delegatio, ſi habeat pacta contraria delegationi, non eſt delegatio, num. 286.

Delegatio perimit actionem primæuam, vnde licet ſequatur euictio nominis delegati, tamen actio non reuiuiſcit contra delegantem, & quare, num. 288. & 289. Declaratur diſtinguendo caſus, num. 290. Et quæ ſit cautela, ne extinguatur actio primæua, ſub num. 291.

Periculum nominis delegati pertinet ad creditorem, cui eſt delegatum, nnm. 292.

Debitor, ad cuius inſtantiam campſor promittit creditori ſe ſoluturum, intelligitur liberatus, licet ille campſor poſtea decoxerit, &c. num. 293. & 296. Reiectis contraria opinione, nu. 294. Et diſtinctione, num. 295. Imò intelligitur liberatus, etiam ſi iſte debitor delegatns promiſerit ſoluere, & ei mandatum eſſet, vt ſolueret, num. 300.

Debitor, cuius nomen delegatur, cenſetur liberatus à delegante, num. 300. & 302. Reiecta opinione contraria, num. 301.

Debitor ſi creditori promiſerit infra annum ſoluere, & dederit bona cum pacto, vt, non facta ſolutione infra annum, cenſeantur ei data in ſolutum; an creditor, lapſo anno, poſsit agere contra creditorem, & nolle illa bona in ſolutnm, num. 303. & ſeqq.

Debitor cum intereſſe, ſi creditori det pignus cum pacto, vt ſi non ſoluerit infra tale tempus, poſſit vendere pignus, & ſibimet ſoluere, & creditor non vendiderit, an ſit liberatus ab intereſſe, num. 311. & 312.

Hebreus, ſeu Creditor, } qui a debitore accepit pignus, tenetur etiam de leui culpa, num. 313. & 314.

Debitor, faciendo litteras cambij campſori, ſoluendas ab alio campſore, qui vel antequam eas acceptet, vel poſt acceptationem decoquit, non intelligitur liberatus, quamnis vterque litteras illas acceptauerit, num. 246. & 315. Et multò minus liberatur ſi ille, cni erant directæ, eas non acceptauit, num. 247.

244 QVAERO VIII. ego vigore litterarum cābij eram tuus debitor de ſcutis 100. ſoluendis in ptoximo foro Placentiæ, & Ceulus in eodem foro erat debitor meus in totidem alijs: hic Ceulus ad mei inſtantiam fecit tibi litteras cambij dictorum ſcutorum 100. ſoluendorum Romæ à Banco de Olgiatis, & ideo tu, habitis illis litteris, me liberaſti in cauta forma: euenit, quòd antequam banchum de Olgiatis acceptet litteras, Ceulus decoxit, & ideo banchum de Olgiatis non acceptat litteras: dubitatur, an ego ſim liberatus, ſeu potius tu poſsis habere regreſſum contra me, ex quò litteræ Ceuli non habuerunt effectum.

Prima opinio eſt affirmatiua, quòd ſim liberatus, & ſolus Ceulus remanſerit debitor, ſine vlla ſpe habendi aduerſus me regreſſum, quia ego, dū tibi dedi litteras Ceuli, dicor ſoluiſſe debitum, & maximè, quòd tu, illis habitis, me liberaſti in cauta forma; & inueteratam eſſe conſuetudinem, quòd quælibet promiſsio, facta in bancho mercantili, cedat loco ſolutionis, ſecutus ſum ſupra num.

num.63. & 64. hancq; conſuetudinem Genuenſes ſtatutis lib.4. cap.7. §. penult. confirmarunt; & quòd de ſtylo, ſi is, cui præſentantur litteræ cambij, vt eas ſoluat præſentanti, ſcribat in ſuo libro ipſum præſentantem, ſic volentem, pro creditore ipſius ſcribentis, illa promiſſio ſtet loco ſolutionis, quoad eum, qui fecit litteras cambij; ſecus autem ſi litteræ ſint ſolum acceptatæ, & retentæ ab eo, ad quem miſſæ ſunt, quia hæc acceptatio, & retentio habent quidem vim promiſſionis, vt acceptans reputetur ſponſor, ſed non habent vim ſolutionis, ita vt debitor, qui litteras fecit, ſit liberatus, quia ex illa ſola acceptatione, & retentione litterarum nõ colligitur animus creditoris, quòd voluerit illam retentionem habere pro ſolutione, ſcribit Hier.Gabr.conſ.155. iacobus. num.23.& 24.lib.1.&, quòd ſi ego contraxi cambium cum mercatore in Ciuitate Piſarum, hoc modo, quòd ipſe faceret mihi litteras cambij ad quemdam alium mercatorem in ciuitate Venetiarum, in quibus continebatur, quòd ille deberet mihi ſoluere,& ſuper ſe recipere iſtud cambium, & ille mercator Venetiarum acceptauit litteras, ſibi à me delatas, & antequam mihi ſolueret aufugit, periculum ſit mei creditoris, vel quia breui manu videtur mihi numeraſſe, & ego penes eum demum in depoſitum poſuiſſe, vel quia videtur mihi ſatisfactum, ex quò acceptaui illum mercatorem Venetiarum,& eſt tacitè facta nouatio,cum ſit facta permutatio debitoris; referunt, & ſequuntur Petr. de Vbal.tract.de duob.fratr.par.8. princ. q. 32.nu.33.tom.6.par.1.fol.159. Alex. conſ. 94. viſo puncto. num. 3. ibi, contraxi cambium. lib.3.Maran.in ſuo ſpec.par.6. act.6. num.50. verſ.ſed ecce. fol.386. Sebaſt. Medic.tract.de fortuit.caſib.q.10 num.79.tom. 7. fol.221. Surd.conſ.145. ſcipio. ſub num. 9.& 10. lib.1.& Io.Bapt. Cauat. tract. de camb.tit.de dante. verſ.quæro campſor.fol. 234.&,quòd, ſi campſor dedit ſuo creditori litteras cambij ad mercatorem aliquem, liberetur, ſi creditor illum mercatorem acceptet pro debitore, quia, acceptando nummularium, videtur ſibi ſatisfactum eſſe, ſequitur Surd.d.conſ.145.num.19. verſ.tertio facit. & (accedendo propinquius ad terminos noſtræ quæſtionis) quòd ſi ego, qui ſum tuus debitor ex cauſa venditionis, facio, quòd banchum de Spannocchis faciat tibi litteras cambij, & tu me liberas per publicum inſtrumentum in cauta forma, & deinde antequam debitum dictarum litterarum cambij ſoluatur, banchum de Spannochis decoxit, ego remaneam liberatus, votauit, præſertim attenta conſuetudine, alijs tamen Conſilij ſapientibus aliter ſentientibus, Affl. deciſ.353. dubia. quem retuli ſupra nu.63. & ſequitur Maran.d.act.6.num.49. verſ. ſed perpulchrum.eod.fol.386. & vbi extat talis conſuetudo, illi adhærendum eſſe, ſcribit Ang. quem ſimiliter retuli ſup. d.num.63.

245 Confirmatur primo hæc opinio, quia ſi campſor abſque delegatione promittat per hæc verba: *promitto tibi loco Titÿ*, Titius erit liberatus, quia qui eligit vnum debitorem pro alio, nouare videtur, Alex.in l. 58. qui vſumfructum. num.6. verſ.idem etiam eſſet. ff. de verb. oblig. & ex eo, & alijs ſequitur Pariſ.conſ.107.quæritur.ſub num.18.& 19. lib.3.& tenet Mantic. tract. de coniect. vlt. volunt. lib.11. tit. 17. in fine, ſub num. 35. verſ.ſed hoc. idem, ſi ego dixero mercatori, quòd ſoluat Titio centum, quæ dicto Titio debeo, & mercator promiſit Titio, quia ego tunc ſum liberatus, vt retuli ſupra num.63. quod eſt vtile ſcire, quia quotidie de facto contingir, vt ſcribit Paul.de Caſtr.in d.l.58. qui vſumfructum. num.3. q.vlt. & quòd iſta ſit conſuetudo non ſolum in ciuitate Genuę, ſed in tota Italia, vt promiſſio facta per cãpſorem, ſeu bancherium pro alieno debito, habeat vim ſolutionis, maximè quando in libris illius, qui erat creditor, facta eſt mentio de tali promiſſione bancherij, ſcribendo illum in debitorem in loco debitoris, & talem promiſſionem ſcribendo loco ſolutionis receptæ à creditore, & factæ à debitore, ſcribit Rot.Genun. deciſ.4. dum iudicauit. ſub num. 9. & 10. & ideo ſecundum Bal. quem ſequitur Mantic. d. tit.17. in fine, videndus eſt liber rationum quomodo loquatur; hæcquè omnia, quæ dixi in iſta confirmatione, tenet explicitè Franc. de Aret. conſ. 5. in cauſa & puncto ad me tranſmiſſo. & ex eo refert Affl. d.deciſ.353.num.3.in fine, dum ſcribit, dici delegationẽ, etiam ſi delegetur is, qui non eſt debitor delegantis, dummodo is promittat, & creditor acceptet; & benè Stracch. tract. de decoct par. 5. num. 5. verſ.incurrit. tom.6. par.1. fol. 320. admonens duo: primum, quòd inter mercatores pactum habetur loco ſtipulationis: ſecundum, quòd à conſuetudine receptum eſt, vt poſtquam campſor, ſeu mercator promiſit

creditori, & creditor approbauit, debitor cenſetur ipſo iure liberatus: ſed extra mercatores, & dempta conſuetudine, ipſe ex communiori ſententia arbitratur eſſe neceſſariam ſtipulationem, & quòd campſor, promittens ſoluere, ſit debitor debitoris, qui mandat, vt ſoluat: & ſic ex his omnibus apparet, quòd debitor liberatur eo ipſo, quòd creditor acceptat litteras cambij alicuius mercatoris, etiam ſi non ſit debitor debitoris, quia, acceptando, videtur ſibi ſatisfactum, & ex ſatisfactione ſequitur liberatio debitoris, & quaſi per nouationem contrahitur creditum cum noua perſona.

Quamuis contra hanc confirmationem tenuerint Ang. Bar. & nonnulli alij, vt retuli infra num. 294. quamuis etiam Alex. ſupra citatus in d. l. qui vſumfructum. num. 7. in fine, ibi, vbi autem mandaſſes. faciat in effectu differentiam; an ego debitor mandem campſori, ſeu meo debitori, vt tibi promittat, & tu acceptas illius promiſſionem; quia iſto caſu ego ſum liberatus; an verò mandem, vt ſoluat, & ille non ſoluat, ſed promittat, & tu acceptas, quia iſto caſu non ſum liberatus; quamuis etiam Hier. Gabr. conſ. 155. iacobus, num. 20. lib. 1. faciat differentiam, an promittat ſoluere pro debitore, vt iſto caſu debitor non ſit liberatus, quia non eſt facta nouatio; an verò promittat pro debitore, ſuſcipiens in ſe onus illius, ſeu promittat loco debitoris, vel per ſimilia verba, quæ oſtendant voluntatem nouandi, & quamuis alios caſus, qui confundunt, ponat num. 25. & ſeqq.

Confirmatur ſecundo, quia in cambijs primum extinguitur per ſecundum, & ſecundum per tertium, ſiue fiat inter diuerſas perſonas, ſiue inter eaſdem, vt ſecutus ſum §. præced. q. 5. num. 93. verſ. aut petrus. ergo ſic etiam dicendum eſt in caſu, quo ex vno debito fiat cambium cum noua perſona, vt per cambium extinguatur prius debitum.

Confirmatur tertio, quia in caſu noſtro debitor meus de mandato meo promiſit ſoluere tibi creditori meo, & ſic ſumus in delegatione, qua debitor penitus liberatur, vt ſcripſi infra in 2. caſu num. 280.

246 Secunda opinio contraria præcedenti, nempè, quòd ego non ſim liberatus, duplici ſuadetur fundamento.

Primo, quia ſi ego do tibi ſcutos centum cambio, & tu facis litteras cambij, ſoluendas mihi à Petro, & Petrus interim fallit, & propterea vana redderetur litterarum acceptatio, quam is faceret, ego potero te cogere ad ſoluendum mihi dictos ſcutos centum, dummodo ſtatim tibi ſcripſerim cum proteſtatione, quòd non potui illos à Petro exigere, & tamen hic eſt caſus, in quo ego acceptaui tuas litteras, & dictum Petrum pro meo debitore, Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 20. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. ratio eſt, quia in effectu inter me, & te eſt actum, quòd tu tenearis mihi facere litteras mandati, quæ cum effectu acceptentur, & earum vigore ſoluatur mihi, vel alteri in litteris nominato, Bal. conſ. 349. factæ fuerunt. ſub num. 2. ibi, quomodo. lib. 1. & iſte eſt caſus ſine controuerſia, præſertim in ciuitate Genuæ, per ea, quæ ſecutus ſum infra ſub num. 322. ergo idem videretur dicendum in caſu noſtro, quando creditor acceptat à debitore ſui debitoris litteras cambij, ſoluendas ab alio mercatore, qui, ſecuta interim ſcribentis litteras decoctione, litteras non acceptat.

247 Secundo (& fortius) quia ſi debitor accipiat cambio, & faciat litteras directas alicui mercatori in foro, vt eas ſoluat creditori, & ille mercator acceptet litteras, ſed eas non ſoluat, creditor habet regreſſum contra ſuum debitorem, cui dedit cambio, & ſic non eſt liberatus, per ea, quæ ſecutus ſum infra ſub num. 322.

248 Non recedo à prima opinione, quæ eſt vera, communis, & ſeruatur in praxi; & adductis pro hac ſecunda opinione ſatisfeci infra num. 315.

249 Verum, quia doctrinæ, adductæ pro prima opinione, quam ſequimur, indigent multiplici diſtinctione, & materia eſt frequens, & ideo vtilis, ſtatui, ſumpta hac occaſione, eam per quinque caſus explicare, quorum primus erit ſequens, & de ſecundo agemus infra num. 280. de tertio num. 293. de quarto num. 300. & de quinto num. 303.

PRIMVS caſus eſt, quando ego debitor tuus, & creditor Ceuli cedo tibi hoc nomen Ceuli mei debitoris abſentis, mandando ei in hac ceſſione, quòd ſoluat tibi: & iſte eſt caſus ſimplicis ceſſionis, quia debitor, cuius nomen tibi cedo, eſt abſens, & ideo non poteſt dici, quòd conſentiat, Io. Andr. in addit. ad Spec. tit. de ceſſion. act. §. 1. in fine, in verbo, deſunt. littera B. lib. 2. fol. 15. & clarius Montic. tract. de inuent. cap. 9. num. 79. & 80. tom. 8. par. 2. fol. 220. &, quòd ceſſio debi-

debitoris abſentis, cuius propterea promiſſio non interuenit in ceſſione, non inducat delegationem, & conſequenter deficiat nouatio, ſcribit Surd. conſ. 145. ſcipio. ſub nu. 4. verſ.tertium quod. verſus finem, lib. 1.

250 Huius ceſſionis plures ſunt effectus.

Effectus primus eſt, quòd iſta ceſsio non continet ſolutionem, vel ſatisfactionem, & ideo non liberat debitorem cedentem, Surd. d.conſ.145.ſub num.5.verſ.ſecundo contra. & ſub num.6. & ſub nu.28. verſ.non etiam. & ſatis probatur ex infra dicendis.

251 Effectus ſecundus, illatus ex hoc primo, eſt, quòd obligatio, & actio primæua remanent in ſuo robore, Surd.eod.conſ.145.ſub num.6.

252 Effectus tertius, qui etiam infertur ex his duobus præcedentibus, eſt,quòd cedens,qui ceſsit nomen debitoris,tenetur præſtare, debitorem, cuius nomen ceſsit, fuiſſe locupletem, & ſoluendo,quia ceſsio habet hanc tacitam conditionem, vt creditor ceſsionarius, cui fuit facta ceſsio, habeat regreſſum contra cedentem,ſi à debitore ceſſo non potuerit conſequi, Dec.conſ.99 in cauſa. ſub nu. 4. Franc.Bec.conſ.105. ioannes. num. 1. & num. 34. in fine, verſ. ſupereſt. &num. 35. Surd.d.conſ.145. ſcipio. ſub num.6.verſ.ſecundo contra. & ſub num. 28. in fine, lib. 1. & quòd cedens remaneat adhuc obligatus ceſsionario, ſcribit Monric.tract. de inuent. cap.9.num.80.in fine, tom.8.par.2.fol.220. quia cedens per iſtam ſimplicem ceſsionem non dicitur ſoluere, vel ſatisfacere, Dec. d. conſ.99.ſub num. 4. & Surd.d.conſ.145.ſub num.5. verſ.ſecundo contra. quare tenetur facere debitorem ceſſum non ſolum bonum de iure, ſed etiam de facto, ad differentiam delegantis, vt ſcripſi infra ſub num.283.

253 Effectus quartus, ſimiliter illatiuus, eſt, quòd periculum nominis debitoris ceſsi remanet cedenti, Dec.ſub d.num.4. quem ſequitur Bec.d.conſ.105. ſub num.35. ibi, ſecundo autem caſu. & non creditori, cui facta fuit ceſsio, Surd.d.conſ.145.ſub num.6.

254 Declara iſtum effectum,vt ſit verus,dummodo periculum, ſeu deterioratio nominis debitoris ceſsi proceſſerit ſine culpa, ſeu negligentia ceſsionarij, vt puta, quia ceſsionarius ſtatim excuſſerit nomen debitoris ceſſi, & is fuerit repertus non ſoluendo;iſto enim caſu ceſsionarius habet regreſſum, quia periculum debitoris ceſsi ſpectat,vt dixi, ad ipſum cedentem.

Secus ſi periculum, & deterioratio proceſſerit propter culpam, ſeu negligentiam ceſſionarij, vt puta, quia debitor ceſſus initio erat ſoluendo, ſed propter negligentiam ceſſionarij euaſit poſtea non ſoluendo, ſeu non idoneus; quia iſto caſu imputaretur ceſſionario, vt ſequitur Franc.Bec.d.conſ.105. ſub num.25.ibi, hoc idem clarè.

255 Quare ceſſionarius, vt habeat regreſſum contra principalem debitorem, tenetur ad duo: primum, vt vtatur ſolicita diligentia in agendo contra debitorem, cuius nomen eſt ſibi ceſſum, per ea, quæ dixi: ſecundum, vt diligentiam perducat ad finem, conſequendo ſolutionem, aut declaratoriam iudicis, debitorem fuiſſe excuſſum, & repertum non ſoluendo; quia non ſufficit diligentia vſque ad ſententiam condemnatoriam, ſeu mandatum, & licentiam incluſiuè; imò neque vſque ad excuſsionem incluſiuè, niſi feratur interlocutoria ſuper excuſsione, vt in alijs terminis dixi in meo tractat. de iudic.
256 cauſ.&c. lib.1.cap.76. ſub num.12.† & hoc tum quia ceſſionarius dicitur procurator in rem propriam, Iacob.de Aren. tract. de ceſs. act.num.75.tom.3.par.2.fol.77. (ſi ipſe ſit, qui illum tractatum compoſuit, poſtquam Bar.in l.22.per diuerſas.ſub num. 12. negat eſſe Iacobi de Aren. ſed cuiuſdam Lombardi) Ioan.de Graſs.tract.de ceſs.iur. §.2.ſub
257 num.11.eod.tom.3.par.2.fol.73.† & procurator debet conſumare mandatũ ſuſceptum, aliàs, non conſumando, & non perficiendo, eſſet in dolo, l.44.dolus.ff.mandat.Rot.Genuen.deciſ.93. nomine. num.9.& mandanti daretur actio mandati contra mandatarium, l.22.ſi mandauero. §.vlt.ff.mand. & §.man-
258 datum. Inſtit.de mand.† & tenetur procurator ad iudicia etiam de leuiſsima culpa,
259 Aret.ibidem,num.3. † tum quia ceſſionarius debet excutere nomen debitoris, vt dixi, & hoc eſt regulare, quando datur regreſſus; vt prius ſit facta excuſsio; non tantum debitoris principalis, ſed etiam fideiuſſoris dati ab ipſo debitore principali, Bal. & Salyc. in auth. ſed hodie. num. 1. C. de act. & oblig. Petr. de Bellaper. in auth. hoc ita. verſ. ſed ponamus. C. de pign. & quo ordine procedendum ſit ad excuſſionem, ſcripſi in meo tract.de iud.cauſ.lib.1.cap.76.ſub num.12. in futura impreſsione.

260 Imò vltra excuſsionẽ in bonis requiritur etiam excuſsio in perſonam, nẽpè vt ceſſionarius faciat carcerari debitorem, cuius no-

men eſt ſibi ceſſum, aut ſaltem conſtet, ip-
ſum fugam arripuiſſe, ſeu aliter capi, ſeu in-
ueniri non poſſe, & hoc per relationem bir-
ruariorum, ſeu nuntiorum.

261 Et vlterius, quia ceſſionarius eſt procu-
rator, vt dixi ſupra num. 256. 257. & 258.
ideo tenetur etiam defendere cedentem ſe-
cundum communem, & veram opinionem,
quam poſt Gul. quem citat, firmat Bal. in l.
ſi quis. num. 2. verſ. quæro. ff. de procurat.

262 Et demum, facta excuſſione, ceſſionarius,
ſi nihil conſequi potuit in bonis debitoris
ceſſi, habet pro toto debito regreſſum contra
cedentem, ſed ſi aliquid in bonis debitoris
ceſſi conſequi potuit, habebit ſolum regreſ-
ſum pro ea parte, quam conſequi non po-
tuit, quia non propterea ceſſio reſoluitur in
totum, Rot. Genuen. deciſ. 156. cum paulus.
num. 6. in fine, & num. 7.

263 Ratio autem quare ceſſionarius debeat vti
diligentia ſtatim, aliàs periculum ſpectet ad
eum, eſt; quia cedens tranſtulit poſſeſsionem
nominis debitoris ceſſi in ipſum ceſſionariũ,
cum ceſſio actionis in incorporalibus habeat
vim traditionis, quæ fit in corporalibus, Gl.
in l. vlt. ad eum. in verbo, portionibus. ff. de
donat. Io. de Graſs. tract. de ceſs. iur. num. 8.
tom. 3. par. 2. fol. 74. Rol. à Val. tract. de dot.
q. 11. num. 11. tom. 9. fol. 355. Oſaſch. deciſ.
51. georgius. num. 5. Tiraq. de retr. lign. §. 1.
gl. 7. num. 12. verſ. hinc quoque. & Gl. præ-
dictam communiter teneri, ſentit Bar. in d. l.
ad eum. ſub num. 1. Et quòd ceſsio nominis
debitoris operetur idem, quod traditio in-
corporalibus, ſcribunt Io. Dilect. tract. de
art. teſtan. tit. 6. caut. 27. nu. 3. tom. 8. par. 1.
fol. 131. & Surd. conſ. 145. ſcipio. num. 37.
in fine, & num. 38. lib. 1. & quod ceſsio ha-
beatur pro traditione, ſi cedens velit tranſ-
ferre ius totale, ſcribit Bar. in d. l. ad eum.
264 nu. 3. † & quòd ceſsio transferat dominium,
& habeat vim traditionis, ſcribit Cauenſ. ſu-
per rit. 286. num. 7. & vltra iſtam tranſlatio-
nem poſſeſsionis transfert etiam in ipſum
ceſsionarium omnes actiones, & facit eum
procuratorem in rem propriam, ſeu irreuo-
cabilem, in tantum, quòd ſi ceſsio ſit facta
ad commodum ceſsionarij, & eius periculo,
cedens agere non poſsit, quia obſtat ei ex-
ceptio ceſsionis, alteri factæ, Oſaſch deciſ.
62. mulier. num. 1. & Teſs. Foſſan. deciſ. 201.
265 donator. num. 2. † ſi verò ſit facta ad com-
modum cedentis, ſeu inquam cedentis prin-
cipaliter, & ſecundario ceſsionarij; tunc li-
cet apud ipſum cedentem remaneat actio
directa, & efficax, ideoq; debitor ceſſus poſ-
ſit adhuc ei rectè ſoluere, tamen ei ſoluere
non poteſt, ſi ceſsionarius cum debitore ceſ-
ſo litem ſit conteſtatus, vel ab eo partem de-
biti receperit, vel ei denunciauerit, ne in
poſterum cedenti ſoluat, l. 3. & ibi Doct. C.
de nouat. Spec. tit. de ceſs. act. §. conſequen-
ter. in fine, num. 10. lib. 2. fol. 16. Oſaſch.
d. deciſ. 62. ſub num. 1. verſ. ſi verò. & ſub
266 num. 9. & Teſs. d. deciſ. 201. ſub num. 5. † &
quia ceſſionarius præfertur cedenti, poteſt,
agendo, præuenire cedentem, cum cedens
ceſſerit ei ius actionum, Franc. Becc. d. conſ.
105. num. 17. Ergo ſi ceſsionarius negligen-
ter verſatus eſt in re, ſibi tradita, & negli-
genter vſus eſt mandato, quod ſuſcepit, &
ex ſua negligentia cauſatum eſt damnum,
ipſe ad illud teneri debet.

267 Ex prædictis vides, quomodo debitor, cu-
ius nomen ceditur, remaneat obligatus ce-
denti, & ceſsionario, vt ſcribit Montic. d.
tract. de inuent. cap. 9. ſub num. 80. & quòd
cedens non liberatur à ceſsionario, ſed re-
manet eius liberatio in ſuſpenſo.

268 Subdeclara eandem declarationem, poſi-
tam ſupra num. 25 ÷. & ſeqq. de excutiendis
bonis debitoris, cuius nomen eſt ceſſum, an-
tequam ceſſionario detur regreſſus contra
cedentem; vt non procedat, quando bona
debitoris ceſſi ſunt talia, vt commodè vendi
non poſſint, ſeu ſunt valdè intricata, vt ex-
tricari non poſſint ſine longa mora, & ſine
impenſa non leui, & ceſſionario debetur pe-
cunia, quia iſto caſu ceſſionarius poſſet,
omiſſa excuſsione, tanquam ſi nulla bona
extarent, habere regreſſum contra ceden-
tem, cum paria ſint, bona non extare, vel
extare inutiliter propter difficultatem in eo-
rum venditione, neque ceſsionarius tenetur
capere illa bona in ſolutum, cum aliud pro
alio, inuito creditore, ſolui non poſsit, Rot.
Genuen. deciſ. 156. cum paulus. num. 7. &
ſeqq. & in ſimili creditor poteſt conuenire
fideiuſſorem, omiſſo principali, & etiam pi-
gnore, ſi nec pignus, nec bona debitoris
principalis commodè vendi poſsint, quia
eſt, ac ſi non extarent, Paul. de Caſtr. in l. 52.
inter eos. §. creditor. ff. de fideiuſs. & mand.
quod dicit, eſſe menti perpetuò tenendum,
quia neſcit alibi iſtud dictum, & facit ali-
qualiter limitatio, quam ſcripſi in meo tract.
de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 62. ſub num. 24.
limit. 4.

Infere-

269 Inferebam alias ex hac declaratione, &
ſubdeclaratione ad aliquas difficultates ſu-
per ceſsione iurium, facta à Philippo ad fa-
uorem Nicolai, & deinde ab eodem Nico-
lao ad fauorem Iulij, ſub diuerſa tamen for-
ma; nam Philippus ceſſerat Nicolao certum
marauedinorum numerum, riſico, periculo,
& commodo ipſius Nicolai, hoc eſt, ſiue illi
marauedini, quos cedebat, eſſent plures, ſi-
ue pauciores, quia tunc non erant liquidati,
ſicq; videbatur ipſum Nicolaum facere ceſ-
ſionarium participem prò rata illius numeri
marauedinorum; at Nicolaus ceſsit deinde
Iulio ſimpliciter eundem certum numerum
marauedinorum ſub iſtis verbis: *& mi obli-
go, che per quanto tocca al mio fatto, & caſo
proprio, & del predetto Filippo, li ſaranno cer-
ti, & ſicuri, donde nò, li pagarò de miei beni,
parimente in reali di Spagna*. & Iulius eo mo-
do, quo ſibi erãt ceſſi à Nicolao, ceſſit Am-
broſio, qui; cum illos non poſſet in totum
exigere, quia, prout fuerunt poſtea liquida-
ti, &, ſtante participatione Nicolai, non
aſcendebãt ad totum numerum, ſibi ceſſum;
agebat contra hæredem præfati Nicolai, eo,
quia ipſe Nicolaus ſe obligauerat pro dato,
& facto Philippi, cuius facto Ambroſius di-
cebat, ſe non poſſe exigere, quia Philippus
ceſſerat numerum incertum, pẽdentem à fu-
tura liquidatione, & tamen potuiſſet cedere
certum, & ſufficiẽtem, ſi non feciſſet partici-
pem Nicolaum; nã pro plena huius ceſsionis
cognitione ſciendũ eſt, quod cum Hiſpania-
rum Rex anno 1596. eſſet debitor quatuor,
ſeu quinque Genuenſium in certis compu-
tis, ſeu millionibus ſcutorum, decreuit hæc
computa ſoluere ex aliquibus annuis rediti-
bus Regijs, quos propterea eiſdem credito-
ribus aſsignauit: & vlterius, vt rei milita-
ri, ſtatui, & exercitibus Flandriæ prouide-
ret, cum eiſdem creditoribus nouum con-
traxit debitum computorum ſeptem cum
dimidio ſcutorum, ſoluendorum infra men-
ſes decem & octo, tàm ex alijs reditibus,
quàm ex pecunijs, claſſe maritima, ſeu, vt
vocant, flotta, tranſuehendis ex Indijs pro
170 Regnis Hiſpaniarum. † Sed cum reditus, &
pecuniæ deſtinatæ pro ſolutione præfati de-
biti non omnino ſatisfeciſſent, & cõſequen-
ter Rex remaneret adhuc debitor tàm capi-
talis, quàm interuſuriorum, ijdem credito-
res, qui habebant alios participes, fecerunt
inter ſe calculum, ſeu, vt dicunt Hiſpani, *tan-
teum*, & calcularunt eorum creditum ad
160. computa marauedinorum, & iuxta
hunc calculum ea ad ratam inter ſe diuiſe-
runt: deinde quiſque eorum fecit de ſuo cre-
dito debitas ceſsiones ſuis participibus; &
inter alias fuerunt ceſſa Philippo computa
tria marauedinorum, 224. V. 618. ex qui-
bus Philippus prædicto Nicolao per mo-
dum participationis ceſsit marauedinos
722. V. 249. & Nicolaus eoſdem ceſsit ſim-
pliciter Iulio, & Iulius Ambroſio, vt dixi ſu-
271 pra num. 269. † His calculo, & ceſsionibus
inter ſe factis, Regij miniſtri, quibus poſtea
fuit iniunctum onus calculandi præfatum de-
bitum, retulerunt, deputatos, vt aiunt, me-
dij generalis, remanere creditores, non in
computis 160. vt ipſi calcularunt, ſed ſolum
in computis 106. & ideo tam calculum à de-
putatis factum, quàm ceſsiones inde ſecutas
declararunt nullas: Poſtea alij computiſtæ
Regij retulerunt, in prædicto calculo fuiſſe
adhuc erratum ad præiudicium Regis; qua-
re Conſilium Azendæ, ſiue redituum Maie-
ſtatis Catholicæ per modum prouiſionis die
4. Maij 1604. decreuit, quòd ex dictis com-
putis 106. detraherentur computa 20. & re-
liqua computa 86. ſoluerentur vſque quò
272 finalis calculus abſolueretur; † Et proinde cũ
Philippus ex hoc alio repartimento cõputo-
rũ 86. iuxta prouiſionẽ Conſilij remanſerit
ceſsionarius ſolum in computis duobus, &
116. V. 853. & conſequẽter Nicolaus ceſsio-
narius, ſiue verius Ambroſius non potuerit
conſequi marauedinos 722. V. 249. ſibi ceſ-
ſos, ſed ſolum maraued. 474. V. 130. quia ſi
Nicolaus in rata triũ computorũ participat
722. V. marauedinos, non poteſt totidẽ par-
273 ticipare in rata computorum duorũ; † dimi-
nuto enim numero quotæ maioris, quæ erat
Philippi, neceſſariò minuitur proportionabi-
liter numerus quotæ minoris, quæ eſt Nico-
lai; ſicq. Ambroſius, cum remaneret creditor
Nicolai in marauedinis 248. V. 119. vnà cum
intereſſe, agebat, vt dixi, contra hæredem,
quaſi ex facto Philippi, pro cuius facto pro-
miſit Nicolaus, non potuerit conſequi inte-
grũ numerum marauedinorũ ſibi ceſſorum.

Difficultates, quas Ambroſius actor ad-
ducebat contra reum conuentum, erant tres.

174 Prima, quòd, cum Philippus, admiſſo
etiam calculo 86. computorum, remaneret
adhuc creditor in computis duobus, vtique,
niſi per modum participationis feciſſet ceſ-
ſionem Nicolao, ſed feciſſet eam ſimplici-
ter, Nicolaus, & conſequenter Iulius, ſiue

Ambroſius conſeqni potuiſſent integrum numerum marauedinorum ſibi ceſſorum, ſed Nicolaus, cedēdo Iulio, ſiue velimus dicere, Ambroſio, obligauit ſe pro dato, & facto Philippi, & conſtat, quòd ex facto Philippi non poſſunt ſolutionem conſequi, quia in ceſſione, quæ ad ipſos peruenit, Philippus addiderat qualitatem participationis, quæ ipſam ceſſionem minuit, vt dixi num. præcedenti. & boc erat præcipuum fundamentum.

Secunda, quia quādo bona debitoris ceſſi ſunt talia, vt commodè vendi non poſſint, ſeu ſunt ita intricata, vt ſine longa dilatione, & impenſa non leui extricari non poſſint, & ceſſionario debetur pecunia, tunc ceſſionarius poteſt, omiſſa excuſſione, habere regreſſum contra cedentem, tanquam ſi nulla extarent bona, quia paria ſunt, bona non extare, vel extare inutiliter, vt ſecutus ſum ſupra num. 268.

Ergo cum ius, ceſſum Ambroſio, ſit ita perplexum, vt videatur inextricabile, debet poſſe habere regreſſum contra cedentem.

Tertia, quia, admiſſo etiam calculo computorum 106. adbuc non remaneret numerus marauedinorum ceſſorum: ergo cedens omnino tenetur.

Contra Ambroſium actorem adducebantur quatuor difficultates.

275 Prima, quia venditor, promittens de euictione pro dato, & facto ſuo, imò promittens generaliter iuxta formulas, poſitas à Caball. in tract. de euict. in §. fin. non tenetur de euictione, niſi ea ſit ſecuta, Caball. vbi ſup. §. 3. num. 160. & ideo, pendente controuerſia, non tenetur, Caball. vbi ſup. §. 5. num. 86. quamuis immineat periculū euictionis, idem eod. §. 5. num. 48. quare licet emptori in vno capite intētato deficiat defenſio propter factum ipſius venditoris, tamen ſufficit, quòd ſuperſit in alio; Ergo; cum ceſſionarius non poſſit adhuc dicere, ceſſionem eſſe inutilem, ſed ſolum eſſe eius ſolutionem redditam dubiam, & dilatam; non poteſt agere contra cedentem.

276 Secunda, quia ceſsio in his, quæ diſputationem admittunt, intelligitur contra ceſſionarium, Franc. Bec. conſ. 105. in fine. Sed hæc ceſsio redditur diſputabilis, & non ſecura, tàm ex facto Philippi, qui eam fecit per modum participationis, quàm ex facto eorum, qui differunt ſolidare calculum. ergo debemus reſpondere contra ceſſionarium.

277 Tertia, quia ceſſionarius, & emptor videntur in ſubſtantialibus à pari procedere; nam venditor cedit emptori iura, & facit eum procuratorem in rem propriam, & hoc idem facit cedens; & ideo ſicut emptor tenetur defendere rem emptam, ita etiam ceſsionarius tenetur defendere rem ceſſam, vt ſecutus ſum ſupra num. 261. & ideo non poteſt habere regreſſum contra cedentem, niſi ad finem perduxerit mandatum ſuſceptum vſque ad ſententiam diffinitiuam, & excuſſionem; aliàs, non conſumando, & non perficiendo onus mandati ſuſcepti, eſſet in dolo, & mandanti, qui eſt cedens, daretur actio mandati, vt ſecutus ſum ſupra num. 255. & ſeqq. vel ſaltem ex hoc repelleret ceſſionarium agentem contra ipſum cedentem.

278 Quarta, quia, ſuppoſito etiam, quòd in computis 106. Ambroſius ceſsionarius non poſsit conſequi marauedinos 248. V. 119. tamen bæres Nicolai replicabat, debitum Regis aſcendere vltra ſummam dictorum computorum 106. cum miniſtri Regij retulerint, illud debitum eſſe vltra alias partitas, quas de conſenſu notarunt, in illis verbis. *de mas de otras partidas, que appontaron.*

Volui in bac materia has difficultates referre, quamuis Rota illa non determinauerit, quæ magis ſtringerent, & quis eorum iuſtiora induëret arma; redeo ad ceſsionis materiam.

279 Amplia omnia, quæ de ceſsione nominis debitoris dixi ſupra ſub num. 249. & ſeqq. vt procedant etiam quando ceditur nomen debitoris inuiti, cum hæc ceſsio poſſit fieri, etiam debitore inuito, Io. Andr. in addit. ad Spec. tit. de ceſs. act. §. 1. in verbo, deſunt. in fine, lib. 2. fol. 15. hæcq; ceſſio dicitur ceſſio hominis ad differentiam ceſſionis, quæ dicitur legis, vt per Montic. tract. de innent. cap. 9. num. 79. tom. 8. par. 2. fol. 220.

Et buius ampliationis termini ſunt diuerſi à terminis noſtræ quæſtionis, de qua ſupra nu. 244. quia in illa quæſtione debitor, cuius nomen ceditur, non ſolum conſentit, ſed etiam promittit creditori ceſſionario, & conſequenter poteſt dici delegatio, vt dixi in caſu ſeq. at in terminis huius ampliationis debitor, cuius nomen ceditur, non conſentit.

Et hæc de primo caſu, poſito ſupra ſub num. 249.

280 SECVNDVS caſus eſt, quando ego debitor tuus, & creditor Ceuli, cedo tibi hoc nomen Ceuli præſentis, & mando ei, vt tibi ſoluat,

ſoluat, & ipſe, acceptando mãdatum meum,
tunc, vel poſtea tibi præſenti promittit ſol-
uere; tuq; recipis illam promiſsionem; & iſte
eſt caſus delegationis, quia fit ceſſio cum
conſenſu debitoris, cuius nomen ceditur, Io.
Andr. in addit. ad Spec. tit. de ceſs. act. §. 1. in
fine, in verbo, deſunt: lib. 2. fol. 15. Paul. de
Caſtr. in l. 58. qui vſumfructũ. verſus finem,
ſub num. 3. ibi, aut babebat. ff. de verb. oblig.
dicens, quòd ſi campſor, qui iuſſu meo pro-
mittit ſoluere meo creditori, habebat meam
pecuniam, & ſic erat debitor meus, oritur de-
legatio, per quam tàm olim, quàm hodie fit
nouatio, & ſtrictius ibidem Alex. ſub num. 5.
dicens, quòd debitor liberatur per delega-
tionem, quæ fit, ſi interueniat ſtipulatio, &
delegatus ſit debitor delegantis, & promit-
tat tanquam debitor delegantis, & tanquam
eius debitor delegetur, alias, inquit, non eſt
281 delegatio, † Dec. in l. 15. ſingularia. ſub num.
26. ibi, ſecundo principaliter. & num. 27. ff.
ſi cert. petat. cuius doctrinam, eo non citato,
ſequitur in effectu Rot. Genuen. deciſ. 19.
nos auditores. num. 7. &, eo citato, deciſ. 2.
erant. ſub num. 22. 23. & 24. & eo, alijsq; ci-
tatis, ſequitur Surd. deciſ. 23. creditores. ſub
num. 5. & 6. & conſ. 145. ſcipio. ſub num. 2.
& 3. lib. 1. inquit Dec. quòd opinio Bartoli,
(quam retuli ſupra nu. 63.) procedit, ſi com-
miſsio facta ſit mercatori per viam delega-
tionis, quia per delegationem inducitur no-
uatio, & qui delegat, ſoluit, quia dat nomen
debitoris in ſolutum, & delegatio ſecundum
communem opinionem fit, inquit, tribus
concurrentibus; Primo, quòd delegatus ſit
debitor delegantis, (& ego dico, hoc requi-
tum in ceſsione ſemper ex ſubſtantia ceſſio-
nis ineſſe, quia non poteſt fieri ceſſio, niſi is,
cuius nomen ceditur, ſit debitor cedentis,)
Secundo, quòd delegatus promittat per ſti-
pulationem de mandato ipſius delegantis.
Tertio, quòd promittat tanquam debitor,
Montic. tract. de inuent. cap. 9. num. 79. tom.
8. par. 2. fol. 220. Rot. in Romana littera-
rum cambij, ven. 3. & 12. martij 1595. num.
3. & 4. coram R. P. D. Sacrato, in impreſſis
apud Marcheſ. de cnmmiſs. par. 1. §. 2. fol.
873. & quòd ad inducendam delegationem
requiratur, quòd mandans ſolutionẽ, ſit cre-
ditor illius, cui mãdat, & mandet illi, vt tan-
quam ſuus debitor ſe obliget ſuo creditori,
& quòd iſta obligatio acceptetur à credito-
re, cui eſt ſoluendum, dixit Rot. deciſ. 51.
quia dominus. nu. 4. in Roman. cambiorum,
lunæ 9. Iunij 1605. coram Illuſtriſs. Card.
Ludouiſio. in recollectis per Statil. Pacif.
Surd. conſ. 145. ſcipio. num. 4. lib. 1. vbi de
communi opinione; & in caſu huius ceſſio-
nis, quæ eſt propriè delegatio, cedens, ſeu
delegans dicitur ſoluere, quia delegatio fit
282 per nouationem, vt dixi, † & nouatio æqui-
paratur ſolutioni, Gloſ. in rubr. ff. de ſolut. &
delegans dicitur ſoluere, vt ex Dec. dixi hic
ſupra; & quòd delegatio ſit ſimilis ſolutioni,
& cedat eius loco, dicit Surd. d. deciſ. 23.
creditores. num. 1. & ideo delegans amplius
non poſsit moleſtari, etiam ſi contingat, de-
legatum deficere facultatibus, quia, facta de-
legatione, fuit ſtatim liberatus ipſo iure, di-
cit Surd. d. deciſ. 23. num. 3. 4. & 8. quare ſi
creditor acceptat delegatlnnem, debitor,
qui delegauit, liberatur, Rot. Genuen. deciſ.
60. in cauſa ſtephani. num. 10. in fine, & nu.
11. ac ſi ſoluiſſet, Montic. d. cap. 9. num. 79.
in fine, & num. 80. & Dec. conſ. 99. in cauſa.
ſub nu. 4. quoniam dicitur fieri delegationẽ,
quando debitor promittit pro creditore de
voluntate creditoris, & ſic promittit, tan-
quam debitor delegantis, Pariſ. conſ. 107.
283 quæritur. num. 20. & 21. lib. 3. † & ideo is,
qui, cedendo, delegauit, non tenetur ad
aliud, quam ad oſtendendum, debitorem
delegatum fuiſſe verè, & efficaciter debito-
rem delegantis, iuxta ea, quæ ſcribunt Ioan.
Andr. in addit. ad Spec. tit. de ceſs. act. §. 1.
num. 22. in verbo, tutores. verſus finem, lit-
tera B. & latius Franc. Bec. conſ. 105. ioan-
nes. num. 13. 18. 19. & ſub num. 35. lib. 1. di-
cens, quòd vendens, dans inſolutum, ſeu de-
legans nomen debitoris, non tenetur præſta-
re debitorem locupletem, ſed ſolum, eum eſ-
ſe verum debitorem, & efficaciter obliga-
tum, & ſic debere præſtare, ſe eſſe credito-
rem cum effectu, & ſine exceptione; non au-
tem facere eum bonum, ideſt, eſſe ſoluendo,
quia tenetur facere bonũ de iure, ideſt, obli-
gatum eſſe, non autem de facto, ideſt, ſol-
uendo eſſe, Surd. conſ. penult. 452. viſis. nu.
14. in fine, & num. 15. lib. 3. dicens, quòd ſi
creditor acceptat à ſuo debitore nomen de-
bitoris in ſolutum, ſibi præiudicat, etiam ſi
non eſſet ſoluendo, quia in ipſum tranſiuit
omne periculum, & dicitur ipſi ſatisfactum,
& ſufficit, quòd cedens nomen debitoris,
præſtet, illum eſſe verum debitorem, & effi-
caciter obligatum, non autem tenetur præ-
ſtare, illum eſſe locupletem, & ſoluendo, &
imputet ſibi, qui acceptauit in ſolutum, &
ſe

ſe prius non informauit, an eſſet ſoluendo.

284 Et iſte videtur caſus, de quo in noſtra quæſtione, poſita ſupra num. 244. quia interuenit conſenſus debitoris ceſſi, ſeu delegati, & conſenſus creditoris, cui fit ceſsio, & promiſſio per eundem debitorem delegatum, & ſic omni ex parte eſt abſoluta delegatio, per quam eſt inducta nouatio, & conſequenter liberatio debitoris cedentis, ſeu delegantis, dummodo, vt dixi, oſtendat, debitorem ceſſum fuiſſe verè eius debitorem; & proinde in terminis noſtræ quæſtionis vera eſt prima opinio affirmatiua, poſita ſupra ſub eodem num. 244. & quòd ſi mercatori debitori meo mandem, vt ſoluat, quod mihi debet, Lucio, mercatorq; acceptet, & in libro Lucium faciat creditorem, idq; ſignificet Lucio, & ille acceptet, ſit facta nouatio, & ego ea promiſſione ſim liberatus, quamuis non ſit delegatio, quia ſine ſtipulatione non ſit delegatio, ſequitur Hier. Gabr. conſ. 155. iacobus. num. 18. & 19. lib. 1.

285 Declara, quòd etſi delegatio fiat illis tribus requiſitis, quæ in iſto ſecundo caſu ex Dec. & alijs ſecutus ſum ſupra ſub num. 281. & tunc delegatio liberet ipſo iure delegantem, vt dixi ſupra num. 282. etiam ſi debitor doloſè delegaſſet, quia remaneret creditori actio de dolo. Surd. d. deciſ. 23. creditores. num. 4. & 11.

286 Tamen ſi in delegatione ſint appoſita pacta contraria, non dicetur delegatio; vt puta, ſi eſſet appoſitum pactum, quòd debitor delegans teneatur, bonum facere nomen debitoris delegati, vel, quòd debitor delegans non intelligatur, nec ſit liberatus, niſi, facta actuali ſolutione à delegato, vel ſit appoſitum pactum, inter partes conuentum, quòd ſalua ſint iura hypothecæ contra ipſum debitorem delegantem, quia eiuſmodi pacta inficiunt naturam delegationis, Surd. d. deciſ. 23. num. 6. in fine, ſub num. 7. verſ. fuit. & ſub num. 9. ibi. eodem quoque. & ſic non eſt delegatio; ſed potius ceſſio, cui conueniunt eiuſmodi pacta, quibus qualitatem contractus, & non verbis ſignificari, latè ſcripſi in meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 9. nu. 1347. 1352. & ſeqq.

287 Huius ſecundi caſus, nempè, delegationis, effectus ſunt numero, & qualitate de diametro oppoſiti effectibus primi caſus præcedentis.

Effectus primus eſt, quòd delegatio, per quam nomen debitoris datur in ſolutum, continet ſolutionem, & ideo liberat debitorem delegantem, vt ex Dec. & alijs ſecutus ſum ſupra num. 280. & ſeqq.

288 Effectus ſecundus eſt, quòd obligatio, & actio primæua regulariter per delegationē, ſeu nouationem extinguuntur, & non reuiuiſcunt, etiam ſi debitoris nomen ſit euictum, Surd. conſ. 145. ſcipio. ſub num. 13. verſ. his verò. num. 20. verſ. quarto extant. & verſ. quinto hoc. ſub num. 21. & 23. lib. 1.

289 Ratio huius effectus eſt, quia ſolutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio, vt ſcripſi ſupra ſub num. 18. & nomen debitoris ſolui poteſt pro quantitate, & quando nomen debitoris datur in ſolutum pro aliquo debito, perinde eſt, ac ſi res ipſa debita ſolueretur, ideoq; ſicut, ſoluendo id, quod debetur, tollitur obligatio, ita etiam quando aliud ſoluitur loco eius, quod debetur, quia aliud pro alio ſolui poteſt, conſentiente creditore, actio autem ſemel extincta per ſolutionem, vel alio modo, nunquam reuiuiſcit, & quod ſemel legitimè factum eſt, retractari non poteſt ex caſu ſuperuenienti, Surd. d. conſ. 145. num. 14. 15. 16. & 17. & deciſ. 266. quæſtio. num. 5. & ſeqq. & ſcripſi ſupra ſub num. 89. verſ. intellige hanc.

290 Declara hanc rationem, vt procedat indiſtinctè, & indubitanter, quatenus traditum, ſeu ſolutum pro diſſolutione obligationis manet ſine auocatione, aut euictione; quia eatenus neceſſariò ſublata intelligitur omnis obligatio, cum alias implicaret contradictionem, quòd quid ſolueretur, & ſtaret ligatum, vt in alio propoſito ſcripſi ſupra ſub num. 89. verſ. infero. in fine.

Secus quando traditum, ſeu ſolutum non permanſit irreuocabiliter; ſed fuit auocatum, ſeu euictum, quia tunc, an iſte effectus, eiuſq; ratio ſint veri, magna eſt inter Doct. controuerſia, pro cuius compoſitione ego, diſtinguendo breuiter aliquot caſus, diuerſos ab ijs, quos collegit Surd. d. conſ. 145. num. 34. firmabo in eis concluſiones, ex quibus, vt arbitror, omiſſo vagæ, & nimis ancipitis diſputationis anfractu, controuerſiam conciliabimus.

1. Primus caſus eſt, quando auocatio, ſeu euictio ſecuta deſtruit obligationem, ita vt illi non poſſit propriè, directè, & in indiuiduo ſatisfieri, & conſequenter lex ſuccurrit alio remedio, vt cuique ius ſuum reddatur; & iſto caſu concludo, non dari primæuam actionem, quia eſt extincta ſine reuiuiſcētia.

Exem-

Exemplifica, & oſtende veritatem huius concluſionis, quando vendens domum, recepto pretio eam tradit emptori, ſeu promittit infra certum tempus tradere, & tradit, quæ poſtea ab alio, ſiue ex defectu dominij, ſiue per hypothecariam euincitur, quia tunc is, qui eam emit, poteſt aduerſus venditorem agere de euictione tacita, ſi de ea ſibi expreſſe non cauerit in emptione, & de expreſſa, ſi expreſſe de ea ſibi cauerit, Caball. tract. de euict. §. 2. n. 3. 1. & 2. tom. 6. par. 1. fol. 83. hacq; actione cogitur venditor ſoluere intereſſe, Caball. d. §. 2. n. 5. eod. fol. 83. dummodo præceſſerit denunciatio litis in caſu, quo denunciatio ſit neceſſaria, iuxta ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 1. cap. 30. ſub num. 7. & ſeqq. ſed non poteſt redire ad primæuam actionem, vt domum tradat, quia, ſi ex iuſtitia pertinet ad alium, impoſſibile eſt, vt obligationi tradendi eam poſſit ſatisfieri, & impoſſibilium nulla remanet obligatio.

Infero primo notabiliter, quòd ſi venditor pro ſola obligatione tradendi domũ emptori dediſſet fideiuſſores, & obligaſſet bona, fideiuſſores, & pignora obligata eſſent omnino exonerata, licet ſi venditor promiſiſſet tradere domum liberam, & huic promiſſioni acceſſiſſent fideiuſſores, & pignora, remanerent adhuc obligati ad intereſſe, & ſic de euictione.

Infero ſecundo, quòd ſi domus euicta rediret in poteſtatem, & dominium venditoris, poſſet forſan emptor agere ex primæua actione, re tamen integra; quia poſſet ſatisfieri obligationi in indiuiduo, & eſſe locus primæuæ actioni; quod ego infero præter omnes.

Secundus caſus eſt, quando eſt initus nouus contractus, cum receſſione à primo; & iſto caſu concludo idem, quod in præcedenti, nempè, non poſſe agi ex primæua actione, quæ competebat ex primo contractu, ſed agendum eſſe actione ſecundi contractus, cum à prima ſit receſſum.

Exemplifica primo, & oſtende veritatem huius concluſionis, quando creditor cum pignore impetrauit à Cæſare, ſeu à Magiſtratu, ſibi pignus adiudicari, datiq; in ſolutum, quia tunc creditor recedit à contractu pignoris, & celebrat contractum adiudicationis, vnde ſi pignus euincatur, creditor non poteſt contra debitorem agere actione pignoratitia, ſed aget actione vtili ex empto de euictione, quia per dationem in ſolutum fuit receſſum à pignore, eiusq; actione, l. 24. eleganter. ff. de pign. act. & ita in adiudicatione in ſolutum fuiſſe iudicatum per Senatum Mantuanum ſcribit Surd. deciſ. 266. quæſtio. ſub num. 3. verſ. credidit. & num. ſeqq. & dixi infra ſub num. 291.

Extende hanc exemplificationem, vt procedat, ſiue iſta datio in ſolutum fiat auctoritate iudicis per viam ſubhaſtationis, vt in exemplificatione, ſiue fiat ab ipſo debitore, Bal. in l. 8. libera. num. 5. verſ. ſed nunquid. in fine. C. de ſent. & interl. omn. iud. quia æquè dicitur nouus contractus.

Reſtringe primo eandem exemplificationem de datione in ſolutum, vt non procedat in dote, quia fauore dotis durat actio primæua, Bal. in d. l. libera. ſub nu. 4. verſ. ſed contra. & Salyc. ſub num. 2. C. de ſent. & interl. omn. iudic.

Reſtringe ſecundo generaliter, vt non procedat quando creditor, cui debitor dat aliquid in ſolutum, accipit cum proteſtatione, quòd non vult recedere à primæua actione, niſi res data efficiatur ſua irreuocabiliter, vt dixi ſub num. ſeq.

Exemplifica ſecundo in delegatione, quia ſemper celebratur nouus contractus, & ideo ex primæua actione agi non poteſt, ſed ex noua, vt in delegatione loquitur Surd. citatus ſupra num. 288. & 289.

Tertius caſus eſt oppoſitus primo, quando auocatio, ſeu euictio non deſtruit obligationem, quin poſſit illi adhuc directè, & propriè ſatisfieri, ita ac ſi obligationi nullatenus eſſet ſatisfactum; & iſto caſu concludo poſſe agi ex primæua actione, & conſequenter non eſſe alio remedio ſuccurrendum.

Exemplifica primo, & oſtende veritatem huius concluſionis, quando quis debet pecuniam, & pecuniam ſoluit, quæ poſtea creditori auocatur, ſeu euincitur, quia creditor poteſt ex primæua actione agere contra debitorem ad ſoluendum, l. 18. deferre. §. fin. cum l. ſeq. ff. de iur. fiſc. Bal. in l. 8. libera. nu. 6. verſ. quæro quid ſi pecunia. C. de ſent. & interloc. omn. iud. & Surd. d. conſ. 145. num. 34. in primo caſu, lib. 1.

Infero ex hac exemplificatione, quòd creditor poterit agere ex primæua actione contra debitorem, fideiuſſores, & pignora, d. §. fin. & Bal. in loco ſupra proximè citato.

Ratio huius exemplificationis eſt, quia pecunia recipit ſemper eandem functionem, & nulla

& nulla conſideratur diuerſitas, ideoq; nulla poteſt adeſſe læſio, vel inæqualitas; & proinde reputatur idem; quod non eſt in alijs mercibus, & rebus, inter quas ſicut eſt diuerſitas, ita etiam poteſt eſſe diſparitas, & inæqualitas, ita vt qui daret vnum pro alio, non diceretur dare id, quod tenetur dare; ſecus eſt in pecunia, quia non dicitur vnum pro alio, & conſequenter, ſi aliam faciat ſolutionem, ſatisfacit propriè, & directè primæ obligationi.

Infero ex hac ratione, bonam non eſſe rationem, quam adducit Bal. vbi ſupra, dicens, quòd ſic ſoluendo non eſt initus nouus contractus, ex quo agi poſſit de euictione, & quam adducit Surd. d. conſ. 145. ſub num. 35. verſ. præterea vbi. dicens, quòd vbi pecunia ſoluitur pro pecunia, non celebratur aliquis nouus contractus, & conſequenter, niſi remaneret primæua actio, creditor remaneret in damno, cum ei de alio remedio prouiſum non ſit: nam ruit hæc ratio, quia etiam in contractu emptionis, & venditionis non celebratur alius nouus contractus, & tamen non remanet primæua actio, per ea, quæ dixi ſupra in primo caſu.

Exemplifica ſecundo, quando datur ſpecies pro ſpecie, ſeu genus pro genere, quia ſpecie, ſeu genere euicto, poteſt agi ex actione primæua, Gl. vlt. in d. l. libera. & ibi Cyn. num. 1. Bal. num. 2. verſ. ex hoc ſequitur. & Salyc. verſus finem, & Surd. d. conſ. 145. ſub num. 34. in ſecundo caſu.

Ratio huius exemplificationis eſt eadem, de qua in præcedenti exemplificatione, cum in ſpecie, ſeu genere reperiatur tanta conformitas, vt vnum non dicatur diuerſum ab alio, ſed reputetur idem.

Quicquid ſcripſerint Bal. in d. l. 1. ſub nu. 1. & 2. dicens, quòd quando datur ſpecies pro ſpecie, vel genus pro genere, puta, pro vino frumentum, tunc iſte, inquit ipſe, eſt contractus ſimilis permutationi, vel contractui innominato, do vt des, cum contractus accipiant naturam à ſuo ſimili, & ex rebus, quæ deducuntur in contractu, oriatur differentia contractuum, ſentiens Bal. vbi ſupra, in permutatione agi ex primæua actione; quod mihi videtur negandum, quia permutatio adeo in hoc eſt ſimilis venditioni, vt nulla poſſit dari ratio diuerſitatis: quare ſicut in emptione agitur de euictione, vt dixi ſupra in primo caſu, ita etiam de euictione agi debet in permutatione.

Alios duos caſus, quos ponit Surd. d. conſ. 145. ſub num. 34. in tertio, & quarto caſu, & colligi poſſunt ex traditis à Cyn. in l. 8. libera. ſub nu. 1. C. de ſent. & interl. omn. iud. nempè, quando datur ſpecies pro genere, vel genus pro ſpecie, omitto, quia non ſatisfaciunt.

Subdeclara hanc declarationem in prima parte, dum diximus, agi non poſſe ex primæua actione, quando res manet illius, cui eſt data, vt hoc non ſit verum, quando id, quod datur, ſeu ſoluitur, eſt reprobum, vt puta, quia debitor ſoluit reprobos nummos, quia tunc, re reproba datori reſtituta, poteſt agi ex actione primæua, cum non dicatur ſolutum, l. 24. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pign. act.

Et hic erit quartus caſus, in quo poteſt agi ex primæua actione, ſed eſt extra terminos ſecundæ partis declarationis, quia iſto caſu res data, ſeu ſoluta non eſt euicta.

291 Effectus tertius, qui infertur ex ratione, de qua ſupra num. 289. eſt, quòd debitor, qui delegauit, non tenetur præſtare, debitorem delegatum eſſe locupletem, & ſoluendo; vnde licet iſte debitor delegatus ſtatim decoxerit, tamen delegans eſt liberatus, Surd. d. conſ. 145. ſcipio. ſub n. 21. lib. 1. nam imputet ſibi creditor, qui loco ſolutionis acceptauit illud nomen in ſolutum, Surd. vbi ſup. ſub n. 18. verſ. ſecundo quia. & facit ad hoc, quod de mercatore acceptato pro debitore, & fugiente, ſeu rumpente, ſecutus ſum ſupra ſub num. 244. & facit quod ſcripſi in ſeq. quarto effectu; tenetur ergo delegans præſtare ſolum, debitorem delegatum eſſe verum debitorem delegantis, vt ſecutus ſum ſupra num. 283. Et quòd, ſi debitor cum fideiuſſore det creditori rem aliquam in ſolutum, quæ poſtea euincatur, non poſſit creditor, ſecuta euictione, moleſtare fideiuſſorem, quia actio primæua fuit extincta, & propterea quòd, ſi debitor non eſſet ſoluendo, nullum remedium competeret creditori contra fideiuſſores; & ideo cautela creditoris ſit, vt recipiens aliqnid in ſolutum, recipiat cum reſeruatione, & proteſtatione, quòd per dationem non intendit recedere à principali obligatione, & hypotheca, ſcribunt Gloſ. vlt. in l. 8. libera. & ibi Cyn. initio, Bar. ſub num. 2. ibi, primo hic. Salyc. ſub num. 1. C. de ſent. & interl. &c. & Surd. eod. conſ. 145. ſub n. 23. verſ. poſtremo.

292 Effectus quartus eſt, quòd periculum nominis

minis debitoris delegati, ideſt, dati in ſolutum, ſpectat ad creditorem, cui facta eſt delegatio, Franc.Bec. conſ.105. ioannes. ſub num.18.& 19. & ſub num.35. & alij, quos citat, & ſequitur Surd.conſ.145. ſcipio.nu. 29.in vltimis verbis, & num.21.& ſub num. 28. verſ.non etiam. lib. 1. Et hæc de ſecundo caſu poſito ſupra num. 280.

293 3. TERTIVS caſus eſt, quando ego debitor tuus de ſcutis 100. mando Ceulo campſori; quòd ſoluat tibi, vel promittat pro me, & ipſe promittit: & iſto caſu ſi Ceulus campſor, qui promittit, fiat non ſoluendo, fugiat, ſeu foro cedat; dubitatur, ad quem ſpectet periculum, & ſic, an debitor ſit liberatus, & duæ circumferuntur opiniones.

Prima opinio eſt, quòd damnum ſit tuum, quia periculum ſpectat ad creditorem, cui facta eſt promiſſio, & conſequenter debitor eſt liberatus, vt ſcribunt Bar.& alij, quos citaui ſupra num. 63. & ſub num. 244. & licet illi alij, ibi à me citati, loquantur in diuerſis terminis, tamen in ſubſtantia ſunt iidem, & quòd ita ſeruetur in quibuſdam locis, & maximè Florentiæ, teſtatur, ſed non ſequitur in puncto iuris Ang. citatus nu.ſeq. & quòd vbi facta eſt delegatio, procedat doctrina Bartoli, ita vt debitor, qui dediſſet litteras cambij, ſit liberatus, ſenſit apertè Rot. diuerſ.deciſ.445.in cauſa. in fine, verſ.nec dicatur.23.Maij 1593.coram R.P.D.Gypſio, inter impreſſas Lugduni 1612.

294 Contrariam opinionem, non allegando Bartolum, tenet Ang. in l. 58. qui vſumfructum. num.2.ff.de verb.oblig. dicens, quòd falſum credunt, qui ſe liberatos exiſtimant ab obligatione, cum per menſularium, vel bancherium, ideſt, campſorem promitti faciunt illam pecuniam creditori, quia, inquit, cum hæc ſecunda promiſsio non contineat plus, quàm prima, non intelligitur ab ea receſſum in dubio; hancq; eandem opinionem ſequi videtur, ſibi parum conſtans Bar. in conſ.99.tertius. lib.2. dicens, quòd ſi tertius promittit mihi illud, quod Titius dare debebat, ipſe tertius cenſetur fideiuſſor, qui propterea conueniri non poteſt, non prius excuſſo Titio principali, quia per hanc tertij promiſſionem non cenſetur ſublata prima actio, niſi expreſsè dicatur, hancq; opinionem ſequuntur in effectu Paul.de Caſtr.in d. l. qui vſumfructum. ſub num. 3. q. vlt. & multi alij, quos citat Affl. deciſ.353. dubia. ſub num.2. & 3. licet ipſe nihil determinet, & ab hac opinione in effectu non videtur diſcedere Mantic. tract. de coniectur. vlt. volunt.lib. 11. tit. 17. in fine, ſub num. 35. dicens, plurimi referre, qualiter verba fuerint concepta, quia, inquit, ſi dicatur, do tibi talem argentarium pro me, & tu acceptas, ſum liberatus; ſecus ſi dicatur, do talem argentarium pro tanta quantitate, vel propter me; & eiuſdem opinionis videtur fuiſſe Bal. in conſ.348.ſeu 349.factæ fuerunt.ſub nu.3. ibi, amplius ſciendum eſt.lib.1.dicens, quòd ſi datur campſor creditori, vt ſoluat, & non eſt actum, quòd debitor intelligatur liberatus, ſed eſt datus ſimpliciter, tunc eſt actum ſolum de obligatione nouæ perſonæ, & ideo durat creditori actio prima, & iſta promiſſio campſoris eſt ſicut ſententia liquida, per quam non dicitur ſatisfactum, cum duret actio, & ſubſiſtat debitum: & poſtea ſubdit, quòd ſi iſte campſor offerat à principio, vel poſtea, diceretur ex tunc facta nouatio, & ſic primus debitor eſſet liberatus.

295 Quid dicendum? Paul.de Caſtr. vbi ſup. etſi ſequatur hanc contrariam opinionem, vt dixi, tamen diſtinguit, quòd vel iſte Ceulus campſor, qui promittit tibi pro me, non habebat pecuniam meam, & ſic non erat debitor meus; & tunc non fit nouatio, & conſequenter ego debitor non ſum liberatus, quia ille campſor eſt ſolum fideiuſſor, contra quem poteſt agi, etiam me debitore principali non excuſſo, propter fidem, quæ adhibetur talibus argentarijs publicis, hancq; excuſsionem principalis debitoris non eſſe neceſſariam, ſequitur ex Gl. penult. in verbo, moderno. Auth. de fideiuſ. in fine, coll. 1. ſed ſi iſte Ceulus, qui promiſit pro me, non eſſet argentarius, tunc aduerſus eum agi non poſſet, niſi prius excuſſus eſſem ego debitor principalis. Vel iſte campſor, qui promiſit pro me, habebat meam pecuniam, & ſic erat meus debitor, & iuſſu meo promiſit; & tunc, inquit, procedat dictum Bartoli, de quo ſupra nu.63. & ita etiam procedat confirmatio, de qua ſupra num.245. quia iſta eſt quædam delegatio, vt ex eodem Caſtren. retuli ſupra in ſecundo caſu num.280. & ita Rot.Genuen. deciſ.19. nos auditores, nu.6.in fine, & num. 7. declarat doctrinam Bart.in l.ſingularia.quam nos retulimus ſupra d. num. 63. & iuxta primum membrum huius diſtinctionis, quod ſcilicet ceſſet beneficium excuſsionis, quando tractatur cum campſore promittente pro alio, ſequitur

Vinc.

Vinc.de Franch. deciſ.303. benedictus. nu. 3. in fine.

296 Sed, quicquid diſtinguat Paul. de Caſtr. & quicquid non iuxta doctrinam Bartoli, vt aſſerit, ſed contra doctrinam Bartoli dicat Rot. Genuen. concludo, quòd prima opinio eſt vera indiſtinctè, ſiue ille Ceulus,qui promiſit pro me, eſſet meus debitor, quo caſu omnes communiter conſentiunt, eſſe delegationem, & conſequenter me debitorem eſſe liberatum, vt latius ſecutus ſum ſupra in ſecundo caſu num. 280. ſiue non eſſet meus debitor, quia adhuc eſſe delegationem, ſcribunt ij, quos ſecutus ſum ſupra ſub num.244. hæcq; concluſio benè conformatur concluſioni,& ſtylo campſorum,qui,ſoluendo tractas ſuper alio, retinent obligatum illum alium, & non ſcribentem, non facta diſtinctione, an ille alius ſit,vel non ſit debitor facientis tractam,iuxta ea, quæ ſcripſi infra ſub nu. 384. iunctis pro intelligentia,quæ ſcripſi infra nu.358.verſ.tertius caſus. & certè ex parte rei non videtur poſſe conſiderari hæc differentia, vtrum iſte, qui in ſe ſuſcipit debitũ alterius, ſit debitor debitoris, vt tunc dicatur delegatio, & nouatio, an verò non ſit illius debitor, vt tunc non ſit delegatio, ſeu nouatio, ſed ſit fideiuſſio; ſatis namque eſſe debet, quòd creditor acceptet illum promittentem pro ſuo nouo debitore.

297 Præterea, vt rectè locutus eſt Bal.citatus pro contraria opinione ſupra ſub num. 294. ſi debitor cenſetur liberatus, quaſi facta nouatione, quando campſor obtulit pecuniam creditori: ego nunc dico, quòd de conſuetudine campſor cenſetur, ſemper habere promptam pecuniam, & oblatam creditori; adeo quòd Bero.conſ. 194. in præſenti cauſa. num.1.&ſeqq. lib.1.latè diſcuſſerit,an caſus ſiniſter, ideſt, interitus pecuniæ, quæ debetur à mercatore diuite, ſpectet ad creditorem, ſi non acceſſerit ad locum deſtinatæ ſolutionis: ergo quoties creditor tacet,& non inſtat apud campſorem, ſibi tradi pecuniam, ſibi videtur imputandum,& ſatis eſt, quòd ex præſumpta oblatione pecuniæ cenſeatur tunc facta nouatio.

298 Limita primo iſtam concluſionem, & ea, quæ ſcripſi ſupra ſub nu.244.& 245. vt non procedat,quando debitor delegans, ſeu debitor delegatus,vt in caſu cãpſoris,ſcribentis mercatori Venetiarum,de quo ſup.d.n.244. promittit, ſe facturum, & curaturum, quòd is, cuius nomen delegatur,ſoluet; quia iſto caſu periculum erit ipſius debitoris delegantis, ſeu campſoris, qui promittunt, ſe curaturos pro ſolutione, dummodo creditor reddat litteras cambij illi campſori, Alex. conſ.94. viſo puncto. ſub num. 3. ibi, poſteà bal.lib.3.& quòd iſto caſu, debitore delegato non ſoluente, non inducatur nouatio,ſeu delegans non liberetur, refert, & ſequitur Surd.deciſ.23.creditores. ſub nu.9. ibi, cum ergo. & num.10.

299 Limita ſecundo, vt non procedat,quando primus campſor erat conſcius fugæ ſecundi campſoris, ideſt, delegans ſciebat futuram fugam debitoris delegati, quia tunc dicitur fuiſſe in dolo, & ideo non erit liberatus, Alex. vbi ſup. Surd. conſ. 145. ſcipio. ſub num. 10. lib. 1. & quòd delegans, qui tempore delegationis erat conſcius futuræ fugæ debitoris, quem delegabat, per illam delegationem non liberetur, ſed ſaltem doli exceptione teneatur, & conſequenter, qui ſciebat, campſorem, quem delegat, breui ceſſurum foro, non liberetur, ſequitur Surd. d.deciſ.23.num.10.in fine,ibi, adducebatur deciſio. & num. 11.

Et ex quibus coniecturis præſumatur hæc ſcientia in delegante, declarat Surd.ead.deciſ.23.num.11.in fine,& ſeqq.Et hæc de tertio caſu, poſito ſupra num.293.

300 QVARTVS caſus eſt, quando ego debitor tuus pro pretio pannorum, mandaui debitori meo, vt ſolueret tibi, & ipſe non ſoluit, ſed promiſit ſoluere; an iſte meus debitor intelligatur liberatus, & ſolutus à me?

Reſpondeo, præmittendo prius, quòd iſte caſus eſt idem cũ ſecundo, de quo egi ſupra num.280. ſed quia in eo egimus ſolum, an iſte debitor, qui delegando mandauit ſolutionem, ſit liberatus à ſuo creditore, & non egimus, an iſte, cui mandatur, vt ſoluat, ſit liberatus à creditore delegante, ideſt, mandante, ideo de hoc ipſo nunc agendum venit, & conſtituo duas opiniones.

Prima opinio erit affirmatiua, quòd hic debitor ſit liberatus à me, qui eum delegaui, quia hæc eſt delegationis natura, vt liberet delegantem ab eius creditore,& delegatum à delegante, & remaneat ſola obligatio delegati erga eum, cui eſt delegatus, & hanc opinionem eſſe de mente Bartoli in l.15.ſingularia.num.19.ff. ſi cert.pet. & admitteret pro vera, ſi eſſet propriè delegatio, ſcribit Paul.de Caſtr. in l. 58. qui vſumfructum

verſus

verſus finem, ſub num. 4. ff. de verb. oblig. & quòd, facta delegatione, duplex perimatur obligatio, vna, qua delegans tenebatur erga ſuum creditorem; & altera, qua delegatus tenebatur erga delegantem, refert, & non impugnat Surd. deciſ. 23. creditores. num. 1. in vltimis verbis, & num. 2. & 3. Sed hæc eſt propriè delegatio, per ea, quæ dixi ſupra num. 280. Ergo.

301 Secundam opinionem contrariam tenet Paul. de Caſtr. vbi ſupra, quem ſequitur Dec. in d. l. ſingularia. ſub num. 26. ibi, ſecundo reſpectu. diſtinguens, vt ego delegans ſim liberatus à te, cui delegaui, ſed tu, quem delegaui, non ſis liberatus à me delegante; tum quia iſta eſt impropria delegatio, vt dicit Caſtren. vbi ſupra; tum quia tu delegatus non impleuiſti, quod tibi commiſi: mandaui enim, quòd ſolueres, & non quòd promitteres ſoluere, Dec. vbi ſupra; ego tamen ſum à te liberatus, quia tibi imputandum eſt, qui loco ſolutionis mandatæ acceptaſti promiſſionem, & ſic iſto caſu à pari procedunt promittere, vel ſoluere, & quo ad iſtum effectum, vt debitor, mandans ſolutionem, ſeu delegans ſit liberatus, concordant Bar. Dec. ſupra citati, & Stracch. tract. de mercat. par. 4. tit. mandati, num. 3. tom. 6. par. 1. fol. 300. dicens, quòd ſi mandaui Benedicto, debitori meo, vt centum, quæ mihi debet, Pandulpho, cui tantundem debeo, perſoluat, & Benedictus non ſoluit, ſed promittit Pandulpho cētum ſoluere, & quidem per ſtipularionem, Benedictus dicetur non ſeruaſſe mandatum, quia non mandaui, vt promitteret, ſed vt ſolueret, & conſequenter ego poſſum Benedicto inhibere, ne ſoluat, quia mandatum, re integra, reuocare poſſum, & propterea, ſi Benedictus foro cederet, Pandulphus creditor meus, aduerſus me non rectè ageret, quia eſt facta delegatio, quo ad commodum meũ, ex quò ipſe Pandulphus promiſſionem loco ſolutionis accepit, & approbauit; & ideo ſibi imputet, qui Benedictũ loco mei acceptauit, & vice ſolutionis promiſſione contentus fuit, ſed in mei, inquit, mandantis præiudiciũ non intelligitur facta delegatio, vt Benedictus, qui mandatum non impleuit, poſſit allegare, ſe à me liberatum eſſe, ſed poſtea idem Stracch. ibidem ſe corrigit, ſeu, vrbanius loquendo, ſe declarat, vt id, quod dixit, me habere facultatem reuocandi, & inhibendi Benedicto, ne ſoluat, vt non procedat, quando Benedictus Pandulpho creditori meo ſignificauit, qui eum in debitorem recepit, & ratum habuerit, quia tunc, inquit, non poſſum reuocare mandatum, ſed parcat mihi, hoc non eſt, ſe declarare, ſed eſt confundere primum dictum.

302 Non recedo à prima opinione, tum per ea, quæ dixi ſupra in ſecundo caſu, num. 280. tum quia ſeruatur in praxi, cum quo ad omnes effectus ſit delegatio, & quòd imò debitor, qui promittit pro creditore de voluntate creditoris, debeat à fortiori liberari à creditore, & obligari ei, cui promiſit, quia eſt propria delegatio, ſcribit Pariſ. conſ. 107. quæritur. num. 20. lib. 3. quicquid dicat Paul. de Caſtr. qui in hoc contra ſuum morem intricatè loquitur, quamuis ipſe dicat, illa, quæ ibi dicit, eſſe menti tenenda, quia ſunt quotidiana, & malè declarata per Doctores. & hæc de quarto caſu, poſito ſup. num. 300.

303 QVINTVS caſus eſt; quando ego, tuus debitor, promitto ſoluere tibi debitum infra annum, &, ſi non ſoluero, ex nunc do tibi aliqua bona in ſolutum; & tu ita acceptas; elapſo anno, tu creditor, nolens illa bona in ſolutum, petis à me debitum: ego replico, me non teneri, quia caſu, quo non ſoluero infra annum, conuenimus, quòd tu haberes in ſolutum illa bona, quæ tibi dedi: ſuper iſto caſu dubittatur quis noſtrum potiora habeat iura.

Prima opinio erit affirmatiua pro me debitore, tum quia pacta ſunt ſeruanda, & pactum ſatis fuit inter nos clarum, quòd, me non ſoluente intra annum, tu haberes illa bona in ſolutum, tum quia in alternatiuis electio eſt debitoris, cap. 70. in alternatiuis, & ibi Dyn. de reg. iur. in 6. & hanc ſequuntur quamplures, quos citat Teſ. Foſſan. deciſ. 147. datio in ſolutum. num. 2. & ſeqq. verſ. ſed contrarium. teſtans, opinionem contrariam Decij, infra citati, magis communiter reprobari, & Senatum Pedemontanum hanc vti veriorem, & communiorem ſecutum eſſe.

304 Secundam opinionem, contrariam præcedenti, nempè, quòd tu creditor poſſis adhuc agere contra me debitorem, tenent, (& iſta videtur vera) Paul. de Caſtr. in l. 8. ſi ſtichum. §. idem celſus. ff. de nouat. loquens de creditore, qui cœpit tenutam bonorum, dicens, quòd nihilominus poteſt facere, capi debitorem, & in terminis noſtris latè Dec. conſ. 12. & pro tenui. per totum.

Ratio huius ſecundæ opinionis eſt, quia illa datio bonorum in ſolutum in caſu non ſoluti debiti, eſt ſolum ad cautelam,& fauorem creditoris, qui poteſt illam reijcere, Paul. de Caſtr. Dec. & alij ſupra & infra citati.

305 Confirmatur primo hæc ſecunda opinio, & ratio illius, quia licet debitor conueniat cum creditore, de ſoluendo, vel dando pignore, ſeu fideiuſſore intra tale tempus; tamen non liberatur, offerendo pignus, ſeu fideiuſſorem infra illud tempus, ſed poterit is adhuc cogi à creditore ad ſoluendum; quia iſto caſu electio alternatiuæ eſt creditoris, Paul.de Caſtr. vbi ſup. Dec. d.conſ. 12. ſub num.2. Damaſ.tractat.de broccard. num.6. tom.18.fol.506.& Tiraq.tract. de retr. lign. §.3.gl.3.num.16.

306 Confirmatur ſecundo, quia ſtatutum, mandans, reo condemnato, non ſoluenti pœnam infra decem dies, amputari manum, intelligitur, Rep. ſeu Fiſco volente, quia illa transfuſio pœnæ pecuniariæ in corporalem per lapſum temporis intelligitur, ſi creditori placuerit, vt, obijciendo,& ſoluendo, declarant Dec.d.conſ.12.in princ. & ſub num. 2. verſ. quarto hoc idem. & ſub num. 3. verſ. non obſtat quod not. & alij, quos ſequitur Proſper Farinac.in qq. crim.lib.1.q.26. nu. 15. verſ.ampliando. quare licet condemnatus vellet, ſibi manum abſcindi, & ita iudex teneatur exequi poſt lapſum terminum, tamen eſt in electione Reip.& Fiſci petere pœnam pecuniariam, vel corporalem.

307 Confirmatur tertio, quia pactum legis commiſſoriæ reſolutiuum venditionis, habet locum, venditore volente, qui rem venditam tradidit; ſecus, eo inuito, quia intelligitur appoſitum eius fauore, l.2.& 3. ff.de leg.commiſs.

308 Ratio ad omnia eſt, quia quod eſt inductum alicuius fauore, non debet retorqueri in eius odium, l.6. quod fauore.C.de legib. & conſtit. cap.61. quod ob gratiam. de reg. iur.in 6.pro cuius rationis exornatione multa, quæ poſſunt applicari, ſcripſi in meo tractat.de iudic.cauſ.&c lib.2.cap.3.num.171. in futura impreſſione, & cap. 2. num. 384. & ſeqq.

309 Ad adducta pro prima opinione, reſpondeo, quòd illud pactum cenſetur appoſitum fauore creditoris, & ideo non debet intelligi in fauorem debitoris,& retorqueri contra

310 creditorem: † Et ad electionem debitoris in alternatiuis, reſpondeo, diſtinguendo. aut vtraque alternatiua eſt æqualiter in obligatione; vt puta, cum quis promittit hoc, vel illud; & tunc electio eſt debitoris, & ita procedunt iura, citata ſupra ſub num. 303. prout declarant Tiraq. de retr.lignag. §.3. gloſ.3. num.16. in fine, fol. 204.& Matth. Coler. tract.de proceſs.execut.par.1. cap.8. nu.29. qui ſic declarant Bar.in l.6. quamuis. num. 2. & 3. ff. de pign. & multa ſcribit etiam Stracch. tract.de aſſecurat.initio ante gloſſ. num.63.& ſeqq. tom.6. par.1. fol.362. aut vna res eſt in obligatione, ideſt, debetur principaliter, & aliæ debentur acceſſoriè pro ſecuritate, & cautione illius rei, principaliter debitæ; & tunc electio eſt creditoris, Tiraq.d.gl.3.num.16.verſ.adeo. fol.204.Bar. Paul.de Caſtro, Dec.& Stracch. in locis ſupra proximè citatis.

311 Limita hanc ſecundam opinionem, vt non procedat in caſu, quo ego debitor do tibi creditori pignus cum pacto, quòd volo teneri ad cambia, & damna cambiorum, & ſi in fine primi anni non ſatisfecero, quòd tu pro tui libito poſſis vendere pignus, apud te exiſtens, & de illius pretio tibi ſatisfacere, quia, elapſo anno, ego ſum liberatus ab intereſſe cambiorum, & tibi imputes, ſi pignus non vendidiſti, & maximè ſi in fine anni ego ſcripſero tibi, quòd non poſſum tibi ſatisfacere in pecunia numerata, & quòd ideo vendas pignus, quia in poſterum nolo teneri ad cambia; ſic, ſubſcribendo Florentinorum Iuriſconſultorum conſilio, ſcribit Curt.Iun.conſ.132. habita diligenti.ſub nu. 4. verſ.præmiſſis. & num.ſeq. iunctis præcedentibus.

312 Hæc limitatio etſi in caſu, de quo loquitur Curt.Iun. num. 11. verſ.ſed præſuppoſito. videatur ſatis amica iuris communis, quia creditor debitori poſt primum annum non denunciauerat, ſe velle continuare in cambijs, maximè quòd creditor receperat etiam litteras reſponſiuas debitoris in contrarium, vt dixi ſupra; tamen extra hunc caſum credo, quòd de rigore iuris vix ſeruaretur, præſertim inter mercatores Genuenſes, per ea, quæ dixi ſup.num.304 & ſeqq.

313 Illud obiter notabo, quòd ſicut ceſſionarius tenetur, cum primum poteſt, vti diligentia exigendi nomen debitoris ceſſi, ne dum procraſtinaretur, interim contingeret, illud deteriorari,& proinde fieri inexigibile, quia periculum iſto caſu ſpectaret ad ipſum

ceſſionarium, vt ſecutus ſum ſupra nu. 254. ita etiam creditor, cui pignora in caſu, quo debitum non ſolueretur in tempore, data intelliguntur (ſi creditor voluerit) in ſolutum, debet in illis pignoribus eſſe diligens, quia tenetur de leui culpa, Cyn. in l. ſicut. C. de pign. Salyc. in l. 1. ſub num. 3. in quarta differentia. ff. de pign. act. & Dec. in l. contractus. num. 27. verſ. quarto idem. ff. de reg.
314 iur. † vnde hæbrei fœneratores tenentur ſoluere damnum, & intereſſe, quando reſtituũt veſtes corroſas à tineis, vel muribus, quia dicerentur fuiſſe in leui culpa, Neguſ. tract. de pignor. in primo memb. 5. par. nu. 2. tom. 6. par. 1. fol. 222. ſicq; creditor, cui datum eſt pignus, tenetur ad exactam diligentiam, §. creditor quoque. Inſtit. quib. mod. re contrah. oblig. Ioan. Copin. tract. de fruct. tit. 4. cap. 1. num. 1. tom. 17. fol. 252.

315 Ex his omnibus prima opinio, poſita ſupra ſub nu. 244. & ſeqq. remanet inconcuſſa, & dilucidata.

Nunc, ſoluendo fundamenta ſecundæ opinionis, adducta ſupra num. 246. & 247. reſpondeo, quòd illa acceptatio litterarum, facta à creditore, nullam habere poteſt vim ſolutionis, quia illa acceptatio litterarum eſt veluti ſcriptura debiti contracti; cambij enim debitum contrahitur, & probatur per litteras cambij; vnde ſi litteræ illæ acceptantur, dum accipiuntur ad inducendam obligationem, & probationem ipſius obligationis, impoſſibile eſt, quòd poſſint inducere ſolutionem, ſeu liberationem, quia inducta ad vnum finem, non debent contrarium operari, vulg. iur. & duo contraria in eodem ſubiecto ſtare non poſſunt, per ea, quæ ſcripſi infra §. 6. gl. 1. num. 24. nec in eiuſmodi litterarum acceptatione poteſt conſiderari delegatio, quia in primis ſumus in vnico, & primo contractu; at delegatio continet eſſentialiter nouationem, & ſic per eam fit ſecundus contractus, deſtructiuus primi, vt in alijs terminis explicaui ſup. ſub num. 290. verſ. exemplifica ſecundo, iuncto verſ. præced. ſecundus caſus. & conſequenter deficiunt omnia naturalia delegationis 1 Eadem ratione non eſt contractus ceſſionis, de cuius natura etiam eſſet, quòd ille, cui diriguntur litteræ, eſſet debitor ſcribentis litteras, & adhuc requireretur expreſſio ceſſionis; quare illæ litteræ, acceptatæ à creditore, ſunt nudum mandatum, iniunctum ei, cui diriguntur, vt ſoluat; & creditor, acceptando illas litteras, facit officium nuncij, & de hoc nunquam fuit dubitatum, & quotidie ſeruatur in facto, ideo non eſt inſiſtendum.

Pariter non obſtat, quòd acceptatio litterarum, facta ab eo, cui litteræ diriguntur ſoluendæ, non liberet debitorem, qui litteras ſcripſit; quia reſpondeo, quòd illa acceptatio non inducit aliquem nouum contractum, & conſequenter ſtat primus, in quo debitor cambij manet obligatus, vt ſcripſi quæſt. ſeq.

SVMMARIVM.

Proteſtatis litteris cambij, poteſt agi contra debitorem, num. 316.

Proteſtatio litterarum poteſt fieri etiam ab adiecto, num. 317.

Proteſtatione litterarum cambij non ſolutarum omiſſa, is, cui litteræ erant ſoluendæ, tenetur de cambio, & de intereſſibus, num. 318. & ſeqq.

Proteſtationis ordo qualis, &c. remiſſiuè, n. 321.

316 QVAERO IX. acceſſoriè ad hæc, quæ dixi in præced. q. quid agendum, ſi ille, cui debitor cambij ſcribit, vt ſoluat, non acceptet litteras, neque alius appareat, qui litteras velit ſoluere.

Reſpondeo, creditori conſultum eſſe, vt faciat proteſtationem tenoris, quem habes infra §. 7. gl. 2. ſub num. 16. qua proteſtatione facta, creditor cambij poterit agere contra debitorem, Rot. Genuen. deciſ. 8. in cauſa bartholomæi. nu. 19. & agere executiuè, vt agitur in Curia Genuenſi, cuius modum, ſeu ſtylum poſui infra §. 7. gl. 2. nu. 4. & 5. & gl. 3. 4. & ſeqq. & licet hęc via executiua in Ciuitate Genuæ competat ex diſpoſitione ſtatuti Genuenſis lib. 2. cap. 4. cuius copiam in neceſſarijs habes infra cum gloſſis §. 7. tamen ſeruatur vbique de conſuetudine, vt ſcripſi infra d. §. 7. gl. 5. num. 4.

317 Extende primo hanc reſponſionem, vt non ſolum poſſit proteſtari ipſe creditor, ſeu eius procurator cum ſufficienti mandato, vt in hac reſponſione, ſed poſſit etiam proteſtari adiectus ſolutioni, vt declarando ſcripſi infra gl. 7. num. 50.

318 Extende ſecundo, vt in cambijs factis pro ciuitate Genuæ, & etiam in cambijs factis

extra dominium Genuenſe,& in cambijs inter Genuenſes, & extraneos, poſſit non ſolum proteſtari, ſed teneatur proteſtari, & intra 30. dies, à die ſolutionis faciendæ, aliàs, ſi non proteſtatur, remaneat obligatus pro ipſo cambio, & pro intereſſibus vſque ad integram ſolutionem, etiam ſi ille, qui ſoluere debebat, non teneretur, vt in Genuen.ſtat. lib.4. cap. 15. hancq; extenſionem (quamuis ſit municipalis in Repub. Genuenſi) quia concordat cum diſpoſitione iuris communis, per ea, quæ dixi in ſeq. prima declaratione, cenſerem eſſe vbique recipiendam.

319 Declara primo, explicando hanc extenſionem, ſeu verius,ſtatutum (alias forſan obſcurum)vt ſi cambium ſpectet ad eũdem, cui ſolui debet, tunc ipſe, non proteſtando, & non remittendo litteras proteſtatas infra dictos 30. dies, perdat cambium, ideſt, lucrum cambij, & ad intereſſe futurum agere non poſsit; ſi verò cambium ſpectet ad alium, licet contractum ſit ab eo, cui ſolui debet, tunc is, non proteſtando vt ſupra, teneatur ei, ad quem ſpectat cambium, de lucro cambij, & de omnibus futuris intereſſi-
320 bus. † & ratio huius ſtatuti eſt, tum quia, ſi proteſtaretur, & certioraret debitorem, vtique debitor; ſi tunc non ſolueret; teneretur ad cambiũ, & ad intereſſe, ſed non certioratus, videretur excuſandus, quia poſſet præſumere, litteras fuiſſe ſolutas; hæcq; iuſta præſumptio excuſaret à mora, Curt. Iun. conſ. 132. habita. nu. 11. tum quia ſi litteræ cambij ſpectent ad eundem, cui ſoluendæ erant, poſſet is malitioſè omittere proteſtationem, & certiorationem debitoris, quia cum ſciat, debitorem eſſe ſecurum, & idoneum, deſiderat illum obligare etiam pro intereſſibus, cui malitiæ ſtatutum prudenter obuiauit.

321 Declara ſecundo, vt ordo proteſtandi, de quo in d.ſtat.lib.4.cap.15.§.prohibitum, ſit ſeruandus in proteſtationibus, quæ fiunt Genuæ, & non in proteſtationibus, quæ fiunt in nundinis, in quibus ſufficit, lapſis 24. horis ab hora acceptationum, leuare proteſtum, vt in capitulis Genuenſibus nundinarum, num. 5.

SVMMARIVM.

Acceptatio litterarum cambij non liberat debitorem, num. 322. & ſeq. Etiam ſi is, qui eas acceptat, ſit debitor ſcribentis, ideſt, debitoris, num. 324. Si tamen is, cui litteræ cambij ſunt ſoluendæ, faciat acceptanti dilationem, & interim acceptans decoxerit, damnum erit eius, qui dilationem fecit, nu. 325. Sed ſi decoxerit, non facta dilatione, ſtatim certiorari debet debitor, qui ſcripſit litteras, num. 326.

322 QVAERO X. nunquid debitor cambij ſit liberatus eo ipſo, quòd ille, cui mittuntur litteræ ſoluendæ, acceptet illas litteras.

Reſpondeo, debitorem, qui litteras fecit, non eſſe liberatum, Rot. diuerſ.deciſ.445. in cauſa venetiarum. nnm. 1. lunæ 23. Maij 1593. coram R.P.D. Gypſio, & ead. Rot. in Rom. litterarum cambij, ven. 3. & 12. Martij 1595. num. 1. & ſeqq. coram R.P.D. Sacrato, & in alia Rom. litter. cambij, ven. 11. Decembris 1602. num. 1. coram bon. mem. Card. Arigonio, impreſſis apud Marcheſ. de commiſs. par. 1. §. 2. num. 49. & ſeqq. fol. 872. & ſeqq. & deciſ. 51. quia dominus. num. 1. in Rom. cambiorum, lunæ 9. Iunij 1605. coram Illuſtriſs. Card. Ludouiſio, in recollectis per Statil. Pacific. & de conſuetudine mercatorum Genuæ eſt expeditum, quòd debitor, qui fecit litteras, non ſit liberatus, quia creditor, qui dedit cambio, habet vtrumque obligatum, prout de hac notoria, & generali conſuetudine teſtatur Rot. Genuen. deciſ. 2. erant. ſub num. 40. & 41. & qui facit litteras cambij, nunquam remanet liberatus, niſi ipſæ litteræ ſint realiter ſolutæ ſecundum eandem mercatorum Genuenſium conſuetudinem, vt per eand. Rot. Genuen. deciſ. 1. ſub num. 6. & ſub nu. 21. verſ. tertio in dictis litteris. & deciſ. 8. in cauſa bartholomæi. ſub num. 17. & 18. & quòd faciens litteras cambij, ſit obligatus reſtituere pecuniam, cum apparuerit, eius litteras vel non eſſe acceptatas, vel non eſſe completas, ideſt, non eſſe completas, quamuis fuerint acceptatæ, ſcribit ead. Rot. Genuenſ. deciſ. 4. dum iudicauit. num. 7. & 8. & ita intelligo, quòd ſcribit ead. Rot. deciſ. 50. antonius maria. initio, & num. 1. dum, nulla facta mentione, an ille, cui litteræ ſoluendæ erant directæ, acceptauerit eas, necne, dicit, quòd ex quò litteræ cambij fuerunt tranſmiſſæ, ſed non fuerunt ſolutæ, ideoque redierunt cum proteſtatione, ille, qui eas fecit, tenetur ſoluere pecunias, quas accepit; & hoc videtur colligi ex eorundem Genuenſium ſtatut. lib. 4. cap. 15. de camb. quo diſponitur, vt ſi

cam-

cambium ſoluendum non acceptetur, vel non ſoluatur, teneatur creditor, ſeu ille, cui cambium ſoluendum eſſet, proteſtari, prout huius ſtatuti diſpoſitionem latius retuli ſupra num. 318.

323 Ratio meo iudicio quare debitor cambij, qui ſcripſit litteras, remaneat adhuc obligatus, eſt, quia illa acceptatio non eſt nouus contractus inter ipſum acceptantem, & creditorem, cui facienda eſt ſolutio, ſed eſt pars contractus litterarum cambij; neque creditor acquieſcit acceptationi, niſi quatenus ſequatur ſolutio *de contanti*: vnde, cum creditor non habeat fidem de pretio litterarum acceptatarum, non liberat ſuum debitorem; ſicut enim is, qui vendit, non habita fide de pretio, retinet dominium rei venditæ penes ſe, §. vẽditæ. Inſtit. de rer. diuiſ. Bal. in l. ſi donationis. C. de contrah. empt. ita quoque creditor, qui acceptanti litteras, nõ habet fidẽ de ſolutione, nõ liberat ſuum debitorem.

324 Extende hanc reſponſionem, vt ſit vera etiam ſi is, qui acceptat litteras, ſit debitor eius, qui eas ſcripſit, quia licet Rot. dicta deciſ. coram Sacrato, num. 3. & 4. videatur iſto caſu titubare, tamen extenſio eſt vera, & clara, cum ad inducendam delegationem, qua debitor ſe liberet, requiratur non ſolum, quòd mandatarius ad ſoluendum ſit debitor mandantis, & vti talis promittat ſoluere creditori mandantis, vt conſiderat Rot. vbi ſup. ſed requiritur etiã, quòd is, qui eſt creditor ſcribentis litteras, & mandantis ſolutionem, ſit creditor ex priori cauſa, quia tunc poteſt induci nouatio, ideſt, delegatio, iuxta ea, quæ latè ſcripſi ſupra num. 280. & ſeqq. non enim dicitur nouari, quod nunquam vetus fuit.

325 Reſtringe eandem reſponſionem, & eius extenſionem, vt non procedant, ſi creditor cambij, acceptatis litteris ab illo, cui directæ ſunt, fecerit illi aliquam dilationem, ſeu negligens fuerit in illis exigendis, quia iſto caſu, ſi, durante illa dilatione, ſeu negligentia, ille mandatarius decoxerit, damnum erit ipſius, qui illi dilationem fecit, & is, qui litteras ſcripſit, erit liberatus.

Secus ſi non fuerit decoctus, quia tunc, ſi, finita dilatione, adhuc non ſoluerit, poterit habere regreſſum contra eum, qui litteras ſcripſit per prædicta, ſed nullum poteſt conſequi intereſſe, imò poſſet ipſe teneri ad intereſſe, ex quo non fuit proteſtatus, & non ſtatim renunciauit illi, qui litteras ſcripſit, per ea, quæ ſcripſi ſup. num. 318. extenſ. 2.

326 Declara eandem reſponſionem, vt creditor cambij debeat ſtatim certiorare eum, qui ſibi fecit litteras, remittendo eas cum proteſtatione, vt ex Io. Bapt. Lup. retuli ſup. num. 246.

SVMMARIVM.

Pœnitentia ſoluendarum litterarum cambij non habet locum, litteris acceptatis, num. 327. Etiam ſi litteræ remanſerint penes eum, cui ſunt ſoluendæ, num. 328. Et etiam ſi is, qui litteras ſcripſit, ſtatim decoxiſſet, num. 329. Secus ſi iſta acceptatio eſſet in veritate ceſſio, quia tunc, &c. num. 331.

Acceptatio litterarum cambij quotupliciter fiat, num. 332. & ſeqq.

Acceptatio litterarum cambij, quæ præſumitur ex earum retentione cum taciturnitate, non habet locum in litteris cambij, quas vocant, d'auiſo, *num. 336. & 337.*

Acceptatio litterarum cambij, ſcriptarum à fallito, an & quando præiudicet creditoribus ipſius falliti, num. 339.

Decoctio an & quando faciat decoctorem haberi pro mortuo, & inhabilem ad commercia, & quid ſi quis ſoluat pro decoctore, num. 339.

327 QVAERO XI. an is, qui acceptauit ſoluere litteras cambij, poſſit pœnitere, & recuſare earum ſolutionem, præſertim, ſi poſt tranſmiſſas ad ſe litteras, is, qui litteras fecit, decoxerit?

Reſpondeo, quòd, acceptatis litteris, non poteſt illarum ſolutionem recuſare, quamuis debitor decoxerit, Foller. ad Maran. in ſpec par. 6. act. 6. num. 51. fol. 387. & ita, articulo benè examinato, iudicauit Conſ. Neap. relatum à Vinc. de Franch. deciſ. 303. benedictus. per totam, & verſus finem: ſed ante acceptationem poteſt recuſare, Foller. vbi ſupra, & hoc nullam habet difficultatem, quia litteræ non acceptatæ non obligant.

328 Extende primo hanc reſponſionem in prima parte, dum dixi, quòd, acceptatis litteris, non poteſt illarum ſolutionem recuſare, vt, ſi clarè appareat de acceptatione per ſcripturam, vel per teſtes, procedat ſiue litteræ cambij remanſerint apud eum, cui ſunt directæ, & præſentatæ, ſiue ſint retentæ per præſentantem, quia retentio diceretur facta pro

extra dominium Genuenſe,& in cambijs inter Genuenſes, & extraneos, poſſit non ſolum proteſtari, ſed teneatur proteſtari, & intra 30. dies, à die ſolutionis faciendæ, aliàs, ſi non proteſtatur, remaneat obligatus pro ipſo cambio, & pro intereſſibus vſque ad integram ſolutionem, etiam ſi ille, qui ſoluere debebat, non teneretur, vt in Genuen.ſtat. lib.4. cap. 15. hancq; extenſionem (quamuis ſit municipalis in Repub. Genuenſi) quia concordat cum diſpoſitione iuris communis, per ea, quæ dixi in ſeq. prima declaratione, cenſerem eſſe vbique recipiendam.

319 Declara primo, explicando hanc extenſionem, ſeu verius, ſtatutum (alias forſan obſcurum) vt ſi cambium ſpectet ad eũdem, cui ſolui debet, tunc ipſe, non proteſtando, & non remittendo litteras proteſtatas infra dictos 30. dies, perdat cambium, ideſt, lucrum cambij, & ad intereſſe futurum agere non poſsit; ſi verò cambium ſpectet ad alium, licet contractum ſit ab eo; cui ſolui debet, tunc is, non proteſtando vt ſupra, teneatur ei, ad quem ſpectat cambium, de lucro cambij, & de omnibus futuris intereſſi-

320 bus: † & ratio huius ſtatuti eſt, tum quia, ſi proteſtaretur, & certioraret debitorem, vtique debitor; ſi tunc non ſolueret; teneretur ad cambiũ, & ad intereſſe, ſed non certioratus, videretur excuſandus, quia poſſet pſę ſumere, litteras fuiſſe ſolutas; hæcq; iuſta præſumptio excuſaret à mora, Curt. Iun. conſ. 132. habita. nu.11. tum quia ſi litteræ cambij ſpectent ad eundem, cui ſoluendæ erant, poſſet is malitioſè omittere proteſtationem, & certiorationem debitoris, quia cum ſciat debitorem eſſe ſecurum, & idoneum, deſiderat illum obligare etiam pro intereſſibus, cui malitiæ ſtatutum prudenter obuiauit.

321 Declara ſecundo, vt ordo proteſtandi, de quo in d.ſtat.lib.4.cap.15.§.prohibitum, ſit ſeruandus in proteſtationibus, quæ fiunt Genuæ, & non in proteſtationibus, quæ fiunt in nundinis, in quibus ſufficit, lapſis 24. horis ab hora acceptationum, leuare proteſtum, vt in capitulis Genuenſibus nundinarum, num. 5.

S V M M A R I V M.

Acceptatio litterarum cambij non liberat debitorem, num.322.& ſeq. Etiam ſi is, qui eas acceptat, ſit debitor ſcribentis, ideſt, debitoris, num.324. Si tamen is, cui litteræ cambij ſunt ſoluendæ, faciat acceptanti dilationem; & interim acceptans decoxerit, damnum erit eius, qui dilationem fecit, nu.325. Sed ſi decoxerit, non facta dilatione, ſtatim certiorari debet debitor, qui ſcripſit litteras, num.326.

322 QVAERO X. nunquid debitor cambij ſit liberatus eo ipſo, quòd ille, cui mittuntur litteræ ſoluendæ, acceptet illas litteras.

Reſpondeo, debitorem, qui litteras fecit, non eſſe liberatum, Rot. diuerſ.deciſ.445.in cauſa venetiarum.num.1. lunæ 23. Maij 1593.coram R.P.D.Gypſio, & ead.Rot.in Rom. litterarum cambij, ven. 3.& 12.Martij 1595.num.1.& ſeqq. coram R.P.D. Sacrato, & in alia Rom. litter. cambij, ven.11. Decembris 1602.num.1.coram bon. mem. Card. Arigonio, impreſſis apud Marcheſ.de commiſs.par.1.§.2. num.49. & ſeqq.fol.872.& ſeqq.& deciſ.51.quia dominus. num.1.in Rom.cambiorum, lunæ 9. Iunij 1605. coram Illuſtriſs. Card.Ludouiſio, in recollectis per Statil.Pacific.& de conſuetudine mercatorum Genuæ eſt expeditum, quòd debitor, qui fecit litteras, non ſit liberatus, quia creditor, qui dedit cambio, habet vtrumque obligatum, prout de hac notoria, & generali conſuetudine teſtatur Rot. Genuen.deciſ.2.erant.ſub num.40.& 41.& qui facit litteras cambij, nunquam remanet liberatus, niſi ipſæ litteræ ſint realiter ſolutæ ſecundum eandem mercatorum Genuenſium conſuetudinem, vt per eand.Rot. Genuen.deciſ.1.ſub num.6.& ſub nu.21. verſ. tertio in dictis litteris. & deciſ. 8. in cauſa bartholomæi. ſub num.17.& 18.& quòd faciens litteras cambij, ſit obligatus reſtituere pecuniam, cum apparuerit, eius litteras vel non eſſe acceptatas, vel non eſſe completas, ideſt, non eſſe completas, quamuis fuerint acceptatæ, ſcribit ead. Rot.Genuenſ.deciſ.4.dum iudicauit.num.7.& 8. & ita intelligo, quòd ſcribit ead.Rot. deciſ. 50. antonius maria.initio,& num.1.dum, nulla facta mentione, an ille, cui litteræ ſoluendæ erant directæ, acceptauerit eas, necne, dicit, quòd ex quò litteræ cambij fuerunt tranſmiſſæ, ſed non fuerunt ſolutæ, ideoque redierunt cum proteſtatione, ille, qui eas fecit, tenetur ſoluere pecunias, quas accepit; & hoc videtur colligi ex eorundem Genuenſium ſtatut. lib.4.cap.15. de camb. quo diſponitur, vt ſi

cam-

cambium ſoluendum non acceptetur, vel non ſoluatur, teneatur creditor, ſeu ille, cui cambium ſoluendum eſſet, proteſtari, prout huius ſtatuti diſpoſitionem latius retuli ſupra num. 318.

313 Ratio meo iudicio quare debitor cambij, qui ſcripſit litteras, remaneat adhuc obligatus, eſt, quia illa acceptatio non eſt nouus contractus inter ipſum acceptantem, & creditorem, cui facienda eſt ſolutio, ſed eſt pars contractus litterarum cambij; neque creditor acquieſcit acceptationi, niſi quatenus ſequatur ſolutio *de contanti*: vnde, cum creditor non habeat fidem de pretio litterarum acceptatarum, non liberat ſuum debitorem; ſicut enim is, qui vendit, non habita fide de pretio, retinet dominium rei venditæ penes ſe, §. vēditæ. Inſtit. de rer. diuiſ. Bal. in l. ſi donationis. C. de contrah. empt. ita quoque creditor, qui acceptanti litteras, nō habet fidē de ſolutione, nō liberat ſuum debitorem.

314 Extende hanc reſponſionem, vt ſit vera etiam ſi is, qui acceptat litteras, ſit debitor eius, qui eas ſcripſit, quia licet Rot. dicta deciſ. coram Sacrato, num. 3. & 4. videatur iſto caſu titubare, tamen extenſio eſt vera, & clara, cum ad inducendam delegationem, qua debitor ſe liberet, requiratur non ſolum, quòd mandatarius ad ſoluendum ſit debitor mandantis, & vti talis promittat ſoluere creditori mandantis, vt conſiderat Rot. vbi ſup. ſed requiritur etiā, quòd is, qui eſt creditor ſcribentis litteras, & mandantis ſolutionem, ſit creditor ex priori cauſa, quia tunc poteſt induci nouatio, ideſt, delegatio, iuxta ea, quæ latè ſcripſi ſupra num. 280. & ſeqq. non enim dicitur nouari, quod nunquam vetus fuit.

325 Reſtringe eandem reſponſionem, & eius extenſionem, vt non procedant, ſi creditor cambij, acceptatis litteris ab illo, cui directæ ſunt, fecerit illi aliquam dilationem, ſeu negligens fuerit in illis exigendis, quia iſto caſu, ſi, durante illa dilatione, ſeu negligentia, ille mandatarius decoxerit, damnum erit ipſius, qui illi dilationem fecit, & is, qui litteras ſcripſit, erit liberatus.

Secus ſi non fuerit decoctus, quia tunc, ſi, finita dilatione, adhuc non ſoluerit, poterit habere regreſſum contra eum, qui litteras ſcripſit per prædicta. ſed nullum poteſt conſequi intereſſe, imò poſſet ipſe teneri ad intereſſe, ex quo non fuit proteſtatus, & non ſtatim renunciauit illi, qui litteras ſcripſit, per ea, quæ ſcripſi ſup. num. 318. extenſ. 2.

326 Declara eandem reſponſionem, vt creditor cambij debeat ſtatim certiorare eum, qui ſibi fecit litteras, remittendo eas cum proteſtatione, vt ex Io. Bapt. Lup. retuli ſupra num. 246.

SVMMARIVM.

Pœnitentia ſoluendarum litterarum cambij non habet locum, litteris acceptatis, num. 327. Etiam ſi litteræ remanſerint penes eum, cui ſunt ſoluendæ, num. 328. Et etiam ſi is, qui litteras ſcripſit, ſtatim decoxiſſet, num. 329. Secus ſi iſta acceptatio eſſet in veritate ceſſio, quia tunc, &c. num. 331.

Acceptatio litterarum cambij quotupliciter fiat, num. 332. & ſeqq.

Acceptatio litterarum cambij, quæ præſumitur ex earum retentione cum taciturnitate, non habet locum in litteris cambij, quas vocant, d'auiſo, *num. 336. & 337.*

Acceptatio litterarum cambij, ſcriptarum à fallito, an & quando præiudicet creditoribus ipſius falliti, num. 339.

Decoctio an & quando faciat decoctorem haberi pro mortuo, & inhabilem ad commercia, & quid ſi quis ſoluat pro decoctore, num. 339.

327 QVAERO XI. an is, qui acceptauit ſoluere litteras cambij, poſſit pœnitere, & recuſare earum ſolutionem, præſertim, ſi poſt tranſmiſſas ad ſe litteras, is, qui litteras fecit, decoxerit?

Reſpondeo, quòd, acceptatis litteris, non poteſt illarum ſolutionem recuſare, quamuis debitor decoxerit, Foller. ad Maran. in ſpec par. 6. act. 6. num. 51. fol. 387. & ita, articulo benè examinato, iudicauit Conſ. Neap. relatum à Vinc. de Franch. deciſ. 303. benedictus. per totam, & verſus finem: ſed ante acceptationem poteſt recuſare, Foller. vbi ſupra, & hoc nullam habet difficultatem, quia litteræ non acceptatæ non obligant.

328 Extende primo hanc reſponſionem in prima parte, dum dixi, quòd, acceptatis litteris, non poteſt illarum ſolutionem recuſare, vt, ſi clarè appareat de acceptatione per ſcripturam, vel per teſtes, procedat ſiue litteræ cambij remanſerint apud eum, cui ſunt directæ, & præſentatæ, ſiue ſint retentæ per præſentantem, quia retentio diceretur facta

pro maiori ipſius præſentantis cautela, Vinc.
de Franch. d. deciſ. 303. ſub num. 2. & ſub
num. 5.

329 Extende ſecundo, vt procedat, etiam ſi is,
qui litteras ſcripſit, decoxerit ſtatim poſt
acceptatas litteras; imò etiam ſi fuiſſet iam
decoctus ante ſcriptas litteras; quia etſi de-
coctor propter ruptam fidem videatur mor-
tuus, vt dicebant teſtes, de quibus Rot. Ge-
nuen. deciſ. 1. nu. 40. in vltimis verbis, ideoq;
nihil poſt rupturam agere poſſit, ead. Rot.
deciſ. 2. nu. 30. in fine, & 31. cum ſit ei pro-
hibitum commercium, vt per diſpoſitionem
municipalem Genuæ, ead. Rot. deciſ. 83. cum
extarent. ſub num. 11. & ſit infamis, infa-
miſſimus, Stracch. tract. de decoctor. par. 3.
nu. 1. tom. 6. par. 1. fol. 316. & Rot. Genuen.
330 deciſ. 2. num. 34. † Tamen decoctio non
inhabilitat eum, quin alius poſſit pro eo
ſoluere; & ſic, qui eius litteras acceptauit,
non excuſatur, quia aut ſciebat decoctio-
nem, & tunc dicitur voluiſſe, & potuit, quod
voluit: aut ignorabat; & tunc ſibi imputet,
qui contraxit cum eo, cuius conditioné non
debebat ignorare, l. 20. qui cũ alio. ff. de reg.
iur. quare, ſoluendo motiua, dico, quòd de-
coctor habetur pro mortuo, & non poteſt
agere, quaſi excluſus à commercio, quoad
ea, quæ ageret in præiudicium creditorum,
ſeu tertij, vt dicebant teſtes Genuenſes, de
quibus Rot. Genuen. d. deciſ. 1. ſub num. 9. &
ita procedit lex municipalis Genuenſis, ead.
Rot. deciſ. 131. in cauſa. ſub num. 3.

331 Reſtringe hanc extenſionem, vt non
procedat, quando iſtæ litteræ cambij, quæ
acceptantur, eſſent in veritate ceſſio, ſeu de-
legatio, vt puta, quia is, cui fecit litteras
cambij, erat creditor ipſius decocti, & is, cui
eas ſcripſit, erat eius debitor, quia iſto caſu
non teneret, per ea, quæ ſcripſi infra ſub
num. 445. verſ. exemplifica.

332 Declara primo, vt acceptatio litterarum
cambij fiat dupliciter cum diſtinctione du-
plicis loci, in quo acceptantur: Aut enim
acceptatio fit in nundinis; & tunc vel fit per
lineam, vt declaraui gl. præced. ſub num. 10.
vel fit expreſſis verbis, ſeu tacitè, vt in ſeq.
333 membro diſtinctionis: † Aut fit alio in loco,
& tunc dico, fieri tripliciter: Primo per ex-
preſſa verba, de quibus conſtet per ſcriptu-
ram extenſam, nempè, per publicum inſtru-
mentum, vel per ſcripturam propriæ manus,
quando is, cui mittuntur litteræ ſoluendæ,
ſe in illis, ſibi præſentatis, ſua manu ſub-
ſcripſit acceptando, ſub his, vel ſimilibus
verbis: *A di predetto Io N. accetto di pagare
li ſopradetti ſcudi in Milano à 20. di Gena-
ro proſſimo futuro, ſenza alcuna contradittio-
ne*, vt in caſu, de quo loquitur Rot. Genuen.
334 deciſ. 45. auguſtinus. in princ. † Secundo
quando fit per expreſſa verba, ſed ſine ſcri-
ptura, & ideo probatur per teſtes, quam pro-
bationem, nulla excitata difficultate, admi-
ſit Conſ. Neapol. vt refert Vinc. de Franch.
deciſ. 303. benedictus. verſus finem, ſub
335 num. 5. † Tertio quando fit tacitè per rece-
ptionem, & retentionem litterarum.

336 Subdeclara hanc declarationem in ſecun-
do eius membro de tertio modo acceptandi
litteras cambij per earum receptionem cum
taciturnitate; vt poſſit procedere in litteris
proprijs cambij; cum, recipiens litteras cum
taciturnitate, præſumatur confeſſus, ſeu ap-
probaſſe omnia, contenta in eis; vt, loquen-
do in genere de litteris, ſcribunt Bal. in rub.
num. 37. verſ. quæro quid de litteris. C. de
fid. inſtr. Alex. conſ. 78. in cauſa. ſub num. 1.
lib. 1. Iaſ. in l. quæ dotis. in 17. caſ. num. 91.
& 92. ff. ſol. matr. Felyn. in cap. 2. num. 22.
ibi, vnde acceptans litteras. & Dec. num. 32.
de fid. inſtr. idem Dec. conſ. 206. quæritur.
ſub num. 7. Lanfr. tract. de fid. inſtr. verſ. ter-
tio circa epiſtolam. ſub nu. 58. tom. 4. fol. 33.
& communiter alij, quos citat, & ſequitur
Gabr. in concluſ. lib. 1. tit. de præſumpt. con-
cluſ. 2. num. 1. & ſeqq. &, loquendo in ſpe-
cie de litteris cambij, ſcribunt Pariſ. conſ. 5.
vnio iſtius monaſterij. num. 206. lib. 4. Rot.
Genuen. deciſ. 133. agebat. num. 2. & Fulu.
Pacc. tract. de probat. lib. 1. cap. 29. nu. 29.
quare dato, quòd procedat, vt dixi, etiam in
litteris cambij, adhibitis limitationibus, de
quibus Gabr. d. concluſ. 2. præſertim limit. 4.
num. 13.

337 Secus tamen eſt in litteris, quas vocant,
d'auiſo, quia licet mercator eas ſine cõtradi-
ctione receperit, tamẽ non dicitur acceptaſſe
litteras cambij, ideoq; illarum vigore non
poteſt cogi ad ſoluendum, Ant. de Gamma
in Luſit. deciſ. 336. aduerſus. per totam.

338 Rurſus omnis acceptatio poteſt fieri, vel
liberè, vt in præcedentibus, vel ſuper prote-
ſtu, vt declaraui infra num. 358.

339 Declara ſecundo, vt ſi bona fide accepta-
uerit partitam ſoluendam, priuſquam eo in
loco, ad quem fuit facta tracta, fuerit habi-
ta notitia, ſeu publica vox, & fama de de-
coctione illius, qui traxit, tunc poſſit ſolue-
re,

re, nullo ex hac ſolutione ſibi reſultāte præiudicio; alias, ſi habita fuiſſet notitia, ſeu publica vox, & fama anrequam acceptauerit, non poterit ſoluere, & ſoluendo, cederet ſolutio damno ipſius ſoluentis, & non in præiudicium alicuius; ſic diſponentibus ſtat. Genuenſ. lib. 4. cap. 14. §. nemo poſſit. cuius ſtatuti diſpoſitionem cenſeo conformem iuri communi, quia de iure communi contractus, dolo initus, non tenet, præſertim ſi ſit contractus bonæ fidei, vt dixi §. præced. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 7. & 8. & dolus probatur coniecturis; & ideo ſi quis, orta fama de caſu ſiniſtro, ſe aſſecurari fecerit, aſſecuratio non tenet, & ſimiliter, ſi is, qui verſabatur in palatio, & cognouit, legem eſſe factam (etſi adhuc non promulgatam) quòd frumentum viliori pretio venderetur, vendiderit ſtatim frumentum ſuum, emptore non certiorato de lege ſancita, & propè diem promulganda, tenebitur iſte venditor ad intereſſe illi emptori, quem ſcienter fraudauit, vt ſecutus ſum ead. ampl. 10. num. 19. & 16. adde quæ ſcripſi hic ſupra num. 299. limit. 2.

Subdeclara hanc declarationem ex his, quæ ſcripſi infra ſub num. 445. verſ. exemplifica.

SVMMARIVM.

Solutio litterarum cambij, facta alteri, quàm illi, cui ſunt ſoluendæ, non liberat ſoluentem, num. 340. & ſeqq. & 346. Reiecta contraria opinione, num. 344. & 345. Etiamſi ſolutio fieret bona fide, quia fieret præſentanti litteras, & aſſerenti ſe eſſe illum, cui litteræ mandant ſolui, & ſoluens illi omnino crederet, eiſdem num. 340. & ſeqq.

Solutio, quam debitor facit illi, quem ex iuſta cauſa credit eſſe creditoris procuratorem, liberat debitorem, cedentem tamen creditori actionem contra eum, cui ſoluit, nu. 341. Declaratur quando hoc ſit verum, & quando non, num. 342.

Solutio, facta latori litterarum ſeu alterius ſigni, liberat ſoluentem, ſi creditor, qui litteras miſit, ſcripſerit, vt ſolueret latori litterarum, vel talis ſigni, num. 343.

Procurator, veniens ex longinquis partibus cum mandato, admittitur, licet non probet, ſe eſſe illum, de quo in mandato, num. 345. & 347.

340 QVAERO XII. Tullius in ciuitate Genuæ dedit ſcuros 100. Ioanni Franciſco campſori, qui fecit ei litteras ſcutorum 95. tenoris, de quo in §. præcedenti, q. 5. num. 44. ſoluendas Marco à Franciſco Romæ; Tullius, ijs litteris acceptis, eaſdem de more incluſit cum literis, quas vocãt, *d'auiſo*, directas Marco, vt eas exigeret, eaſq; proiecit in locum ſolitũ litterarum, deferendarum à publico tabellario Reip. Genuen. iſtæ litteræ fuerũt intercœptæ ab incognito, qui, iſtis litteris ſub falſo Marci nomine, & falſificata eius manu, exegit à Franciſco Romæ dictos ſcutos 95. Tullius, ignorans, litteras eſſe ſoluras à Franciſco Romæ, & certioratus poſtea à Marco, ſe cambij litteras non habuiſſe, miſit ei ſecundas, quas habuerat à Io. Franciſco campſore, Marcus, habitis ſecundis litteris, requiſiuit Franciſcum Romæ pro ſolutione, qui reſpondidit, ſe iam ſoluiſſe primas litteras: vnde Tullius Genuæ petijt à Io. Franciſco, vt ſibi vel redderet ſcutos centum, vel faceret ſolui litteras; ipſe etiã renuit, ex quò iam fuerunt ſolutæ.

Dubitatur, an Io. Franciſcus Genuæ ſit alternatiuè condemnandus ad petita, vt ſupra, & quatenus ſit condemnandus, an remaneat debitor Franciſci Romę pro iſta tracta ſcutorum 95. quam ipſe Frãciſcus Romæ ſoluit de ordine ipſius Io. Franciſci, vel non remaneat debitor, ſed ſolum Franciſco ſuperſit actio contra eum, cui ſoluit; vel iuſtius ſit, vt Io. Franciſcus, & Franciſcus ſint liberati, & teneatur ſolum idem Franciſcus cedere Tullio condictionem furtiuam contra eum, cui ſoluit, iuxta ſimilem caſum, de quo ſcripſi infra num. 393.

Reſpondeo: ego ſum in opinione, quòd Io. Franciſcus ſit condemnandus alternatiuè iuxta petita, & non remaneat debitor Franciſci, qui propterea ipſum Io. Franciſcum non poterit moleſtare, ac ſi nihil penitus eius nomine ſoluiſſet, remanente ipſi Franciſco Romæ iure agendi contra eum, qui falsò exegit.

Moueor ad hanc opinionem.

Primo quoad Tullium contra Io. Franciſcum Genuæ, quia donec ipſi Tullio non ſoluuntur litteræ cambij, ipſe Io. Franciſcus ſemper eſt eius debitor.

341 Secundo quoad Io. Franciſcum contra Franciſcum Romæ, quia licet iſte Franciſcus

nitatur

nitatur ſe defendere eò, quòd debitor, ſoluendo ei, quem habet iuſtam cauſam credendi, eſſe creditoris procuratorē, liberetur, cedendo tamen actionem creditori, Alex. in l. 14. ſi procuratori. nu. 16. ff. de condict. ob cauſ. dat. cauſ. non ſec. & Rot. diuerſ. deciſ. 76. chriſtophorus. num. 2. verſ. & quamuis. corā R. P. D. Orano in Rom. pecuniaria, ven. 23. Octobris 1593. in impreſſis Romæ 1615. Et ipſe Franciſcus Romæ ſoluerit illi, qui litteras ſibi præſentauit, & qui aſſerebat, ſe eſſe Marcum, de quo in litteris, & ideo ſoluerit bona fide, ex quò ipſe cognouerat, litteras eſſe veras, & non debuerat ſuſpicari, quòd litteræ potuerint perueniſſe ad alterius manus, præſertim, quia creditor, qui illas miſerat, debebat eſſe cautus, ne poſſent ad manus alterius peruenire.

342 Tamen hæc defenſio, & bona fides non ſufficit, quia iuſta cauſa credendi, eum, cui debitor ſoluit, eſſe creditoris procuratorem, excuſat debitorem, ſi eſt debitor certæ rei, ſeu ſpeciei; ſecus ſi eſt debitor in genere, ſeu quantitate, Paul. de Caſtr. in d. l. ſi procuratori, not. 3. num. 8. & Alex. num. 16. & Rot. d. deciſ. 76. num. 2. in fine, & num. 3. nam ſicut debitor certæ ſpeciei liberatur interitu rei debitæ, non interueniente dolo, vel culpa; ita etiam liberatur traditione rei, facta bona fide; ſecus eſt, quando ſoluitur certa pecuniarum quantitas, Rot. d. num. 3.

343 Neque poteſt Franciſcus excuſari eò, quia ſoluerit litterarum portitori; quia etſi debitor excuſetur, quando creditor ordinauit ei, vt ſolueret illi, qui ei portabit tale ſignum, & ipſe ſoluit illi, qui illud ſignum portauit, vt ſcribunt Alex. d. l. ſi procuratori. ſub num. 16. & in fine, & Rot. d. deciſ. 76. ſub n. 3. quia ille videtur tūc ſolutioni adiectus, cui rectè ſoluitur, vt latè explicaui inf. gl. 7. n. 55. & ſeqq. tamen hæc ordinatio ceſſat in caſu noſtro, quia Io. Franciſcus Genuæ non iuſſit Franciſco Romæ, vt ſolueret litterarū portitori, ſed iuſſit vt ſolueret Marco, ideo, ſoluendo alteri, non liberatur, Rot. ſub d. n. 3. vnde conſtat, quòd Franciſcus Romæ exceſſit fines mandati, ſoluendo non creditori, dum ſoluit alteri, quàm Marco, & ideo malè ſoluit, per ea, quæ dixi ſupra nu. 24. verſ. ſecus. & Io. Franciſci vtile negotium non geſſit, nec vſus eſt ea diligentia, qua vſus eſſet in re propria; cum enim mercatores ſint diligentes, & ſciant, vel ſcire debeant, hunc caſum poſſe euenire, vt litteræ perueniant ad alterius manus, debebat, priuſquam ſolueret, habere certam notitiam, an ille, qui præſentabat litteras, eſſet Marcus; vnde fuit in aliqua culpa, quæ debet ſibi ſoli nocere, vt in caſu parum diſtanti ſecutus ſum infra ſub num. 393. in primo caſ.

344 Contraria opinio: quòd enim Io. Franciſcus non teneatur facere Tullio alias litteras, neque reſtituere ſcutos 100. ſuadetur duplici argumento.

Primo ex eo, quia ante ſecutam litterarum ſolutionem; & ſuppoſita ipſarum litterarum amiſſione, Io. Franciſcus non tenetur reſtituere Tullio pecunias, quin ipſi Io. Franciſco ſit prius conſultum, Bal. Io. de Anan. & alij, citati infra ſub num. 348. verſ. prima ſit opinio. in caſu, quo aliquis tertius, repertis litteris, illas pecunias exigeret à Franciſco Romæ, Iaſ. quem citaui infra num. 349. verſ. ſecunda opinio. & ſic tacitè ſentiunt, præſertim Iaſ. quòd ſi Franciſcus ſoluerit alteri, quàm Marco, rectè ſolueret: nam, ſi malè ſolueret, ſatis Io. Franciſco conſultum eſſet, quia non teneretur Franciſco reſtituere.

345 Secundo, quia veniens de longinquo, aſſerensq; ſe procuratorem, & docēs de mandato, debet admitti, & recipi tanquam talis, quamuis non doceat, ſe eſſe talem, hoc eſt, quamuis non doceat de identitate ſuæ perſonæ, quòd ſit ille met, qui eſt in mandato cōſtitutus procurator, Bal. in l. 22. ſi qua per calumniam. in fine, ſub num. 5. verſ. vltimo inducitur. C. de epiſc. & cleric. & Abb. in cap. 34. coram. num. 11. ibi, & vnum nota. de offic. iud. deleg. quos citat, & ſequitur Felyn. in cap. 2. in nomine. ſub num 27. verſus finem, de teſtib. Boer. deciſ. 154. aliud ortum. num. 1. 2. & 3. & Stracch. tract. de adiect. par. 4. q. 8. num. 10. tom. 6. par. 1. fol. 400. & penes me incognitum eſt, fuiſſe vnquam aliter ſeruatum. Ergo idem dicendum eſt in caſu noſtro.

346 Ego non diſcederem à prima opinione.

Ad primum argumentum, nempe ad Bal. & Iaſ. dico ex his, quæ ſcripſi infra ſub nu. 348. verſ. prima. & num. 351. verſ. tertia. patere, eorum doctrinam caſui huic non eſſe applicabilem.

347 Ad ſecundum argumentū adductum ſup. n. 345. reſpondeo, illud ſimile poſſe applicari debitori, qui bona fide ſolueret certā rem, ſeu ſpeciem, nō autem debitori, qui ſolueret in genere, ſeu in quātitate, teſtibus his, quos citaui ſup. n. 342. Vltra quòd mandatum ad

exi-

exigendum pecunias eſt longè maioris præiudicij,& damni minus reparabilis, quàm ſit mandatum ad lites,& ideo cautius in illius, quàm in huius admiſſione eſſet procedendũ.

SVMMARIVM.

Reſcindere nõ cogitur contractum cambij is, qui, pecunijs acceptis, dedit litteras cambij, ſoluendas ei, qui pecunias dedit, licet is litteras amiſerit, num. 348. *ſub num.* 351. *&* 352. *Reſcinditur tamen, ipſo conſentiente, nu.* 354. *Et quando reſcindatur, etiam ipſo inuito, num.* 353.

348 QVAERO XIII. retento eodem cambio, de quo in præcedenti quæſtione inter Tullium, & Io. Franciſcum de ſcut. 100. ex ciuitate Genuæ pro Roma; & datis eidem Tullio litteris, ſoluendis non Marco, vt in præcedenti quæſtione, ſed ipſimet Tullio, qui, agens iter Romam, litteras cambij in itinere amiſit, & propterea redit ad Io Franciſcum, vt ſibi reſtituat ſcut. 100. ſi Io. Franciſcus replicet, vt ipſe vice verſa reſtituat litteras cambij, quia etſi eas amiſerit, tamen poſſet aliquis eas inueniſſe, & Romæ à Franciſco eas, tanquã Tullius, exigere: quid iuris?

Reſpondeo, colligendo varias opiniones. Prima ſit opinio, quòd Tullius iure petat, ſibi reſtitui ſcutos 100. dummodo ipſe vice verſa liberet Io. Franciſcum per publicum, & ſolemne inſtrumentum ab ipſis litteris, Bal. in l. inſtrumenta. in vltimis verbis, C. de fideicom. quem ſequuntur Ioan. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. ſub num. 46. de vſur. Iaſ. in l. admonendi. ſub num. 144. ibi, quid autem ſi depoſui. ff. de iureiur. in 2. reper. Cort. in memor. in verbo, mercator fecit mihi litteras. Maran. in ſuo ſpec. par. 6. act. 6. num. 48. verſ. vlterius quæro. fol. 386. Ant. de Gamma in Luſit. deciſ. 336. aduerſus. num. 1. & Fulu. Paccian. tract. de probat. cap. 63. num. 139. lib. 1. & hoc inquit Bal. eſſe menti tenendum; ſicq; Tullius tenetur facere cautionem per publicum inſtrumentum, quòd pecuniam ab alio non accepit, Cort. vbi ſup. & iuxta hanc opin. Vinc. de Franch. deciſ. 498. in hoc regno. refert, quòd cum ipſe eſſet Commiſſarius generalis banchorum, &c. ſemper prouidit, quòd nummularij ſoluerent, factis cautelis de recepto, & liberato debitore, & aliquando prouidit, quòd præſtaretur cautio bancho, quòd pro hac cauſa nõ moleſtaretur, & quòd in dorſo libri, vbi notantur depoſita, notaretur decretum prædictum, & ipſius tenor deſcriberetur, ita quòd virtute dicti depoſiti, quando reperiretur fides originalis, nummularij moleſtari non poſſent.

349 Secunda opinio eſt, quòd iſta liberatio non ſufficiat, quia poſſet aliquis tertius inueniſſe iſtas litteras cambij, & eas interim exigere, aut exegiſſe; vnde videtur, quòd mercator, qui fecit litteras, non teneatur reſtituere depoſitum, niſi ſibi prius caueatur, & conſulatur de indemnitate ſua in caſu, quo alius reperiret litteras cambij, & faceret ſibi pecuniam exburſari ab eo, cui litteræ erant directæ, & hic caſus eſt diuerſus à caſu præcedentis primæ opinionis, in quo ſola redditio inſtrumenti reddit ſecurum debitorem, Iaſ. in l. 86. huiuſmodi. §. ſi ita. num. 12. verſ. ſecundo per iſtum textum. ff. de leg. 1. nam in caſu illo ſolutio non fit ab alio, at in caſu, de quo agimus, poteſt fieri ab alio.

350 Ratio ergo primæ præcedentis opionis in caſu, qui in ea deducitur, eſt aperta, quia ſi meus creditor legauit mihi in teſtamento liberationem mei debiti, hæres tenetur mihi reddere chirographum debiti, ſi penes ſe illum habeat; ſin autem non habeat, & ſic reddere non poſſit, faciet, quod poteſt, ideſt, liberabit me per ſolemne inſtrumentũ: ſimiliter ſi creditor promiſit, ſoluto ſibi debito, reddere chirographum, & caſu eũ perdiderit, & creditor agat ad debitum, & debitor fateatur, ſed petat, ſibi reddi chirographum iuxta pactum, & creditor replicet, ſe amiſiſſe, non per hoc debitor liberabitur, ſed fiet ei refutatio, & cancellabitur chirographus verbaliter, Bal. in d. l. inſtrumenta, in fine, num. 9. & in l. 14. pecuniæ. in fine, verſ. per hoc. C. de ſolut. quem ſequitur Cort. in memor. in verbo, mercator fecit. ſubdens Bal. quòd ſic obuiatur malitijs illorum, qui ſunt obligati ad pecunias per eorum apodiſſas, ſub conditione, ſi apodiſſa reſtituatur, hancquè rationem limitat Iaſ. in d. §. ſi ita. nu. 13.

351 Tertia opinio erit noſtra, cum nec Bal. nec Iaſ. (ſit eorum pace dictum) articulum rectè explicarint, & quæ ipſi ſcribunt, partim non applicantur caſui noſtro, & partim non ſufficiunt; quare tres caſus exiſtimo diſtinguendos.

Primus

Primus caſus eſt, quando campſor, qui facit litteras, non vult reſcindere contractum cābij; & iſto caſu decepti videntur Bal. & ſequaces, quia campſor non tenetur reſtituere pecunias; nam, cum contractus cambij fiat ad vtilitatem vtriuſque partis, non poteſt reſcindi, altera parte inuita, teſtibus eodem Bal. Maran. & alijs, quos ſecutus ſum infra num.447. alias ſequeretur, quòd cāpſarius, qui dat campſori, vt campſet pro alio loco, poſſet ſemper, ſimulata litterarū amiſſione, reſcindere contractum cambij contra vulgatam regulam, quòd quæ ab initio ſunt voluntatis, ex poſt facto ſunt neceſſitatis: & abſque reſciſsione eſt in promptu, & ſufficiens remedium, nempè, vt campſor det ſecundas, & tertias litteras iuxta ſtylum, pro hoc ipſo accidenti introductum, vt ſcripſi gl. ſeq. num. 2. & 3. & in hac opinione reſident Cort. in memor. in verbo, cambij litteras. & Benint. deciſ.58. litteras cambij. in fine, dicens, eſſe in poteſtate illius, qui ſcripſit litteras, dare alias nouas, & teſtatur, ſe ita vidiſſe obſeruari Genuæ inter mercatores.

352 Extende hanc opinionem, vt procedat ſiue ſimulatè aſſerat, ſe amiſiſſe, vt loquuntur Benint. & Cort. in locis ſupra proximè citatis, ſiue non ſimulatè, ſed verè aſſerat, per ea, quæ dixi in hoc primo caſu, etiam ex clara mente eorundem; tenentium, non eſſe locum pœnitentiæ.

353 Reſtringe hanc eandem opinionem, vt non procedat, quando is, cui litterarum cambij ſolutio præcipiebatur, eſſet interim factus non idoneus, ſeu mutaſſet domicilium, quia iſto caſu non eſſet in eius poteſtate dare nouas litteras, Benint. vbi ſup. citans eādem obſeruantiam mercatorum Genuenſium, quod idem dicit Cort. vbi ſupra.

354 Secundus caſus eſt; quando campſor conſentit reſciſſioni, quia ſupponunt rem integram, quòd mercator litteras cambij nemini ſoluerit: & iſto caſu concludo, quòd ille, qui amiſit litteras, tenetur expectare, donec, & quouſque mercator, cui litteræ ſunt directæ, certioretur de reſciſſione contractus cambij, & de amiſſione litterarum cambij, ita vt, ſi ad eum deferrentur, eas non ſoluat; quo certiorato, habitaque reſponſione, campſor poteſt reſtituere pecunias, facta ſibi liberatione in authentica forma, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num.348. verſ. prima opinio. & vlterius præſtita eidem campſori idonea cautione, quòd pro dictis litteris non moleſtabitur, per ea, quæ ſcribit Vinc. de Franch. quem retuli ſupra ſub d.nu.348. ne contingeret, quòd alius præſentaret litteras amiſſas mercatori, cui erant directæ, & eo, iam certiorato de reſciſſione cambij, ideoq; nolente eas acceptare, proteſtatis litteris, haberet regreſſum contra campſorem, diceretque, ipſum campſorē reſtituiſſe pecunias creditori non vero, doceretq; ſe ijſdem nomine, & cognomine vocari, quibus vocatur ille, qui eſt ſcriptus creditor in litteris cambij; huiusq; cautionis cautela tunc omittenda non eſſet, quando campſor non cognoſcit eum, cum quo contraxit; & hæc eſt cautela, de qua ſupra d. num. 348. & qua vtuntur hæbrei, quando quis, amiſſa ſyngrapha pignoris, vult pignus luere, quòd ſi ſi perſona eſſet plene cognita, hæc cautio non foret neceſſaria.

Cæterum pro indemnitate mercatoris, cui litteræ erant directæ, nullum conſilium, vel remedium requiritur, quia is non acceptauit litteras, ideoq; illarum ſolutioni non eſt obligatus: &, acceptando, eſſet vel in dolo, vel in latiſſima culpa, quia aut ei præſentantur litteræ de recenti, & tunc habet recentem memoriam reſciſſionis: aut præſentantur poſt plures dies, ſeu menſes, & tunc, viſa tarditate, debet de illis ſuſpicari.

355 Tertius caſus eſt, quando res non eſt amplius integra, eo quòd tertius litteras iam inueniſſet, & exegiſſet: & iſto caſu non eſt locus reſciſſioni, aut præfatæ cautelæ liberandi campſorem per inſtrumētum à litteris cambij, ſed erit locus, vt campſor, vel reſtituat ſcutos 100. vel faciat alias litteras ſoluibiles, vt dixi ſup. ſub num.340. & ſeqq.

SVMMARIVM.

Solutio litterarum cambij poteſt fieri tripliciter, num.356. & ſeqq.

Proteſtatio, quòd quis ſoluit honore litterarum producit actionem negotiorum geſtorum contra illum, cuius litteras ſoluit, num.356. & ſeqq. n.364 & ſeqq. Et quæ ſint neceſſaria in hac proteſtatione, num.284. & ſeqq. Eamque actionem poteſt etiam alteri cedere, nu. 383. Non tamen producit actionem mandati, num. 374. & 375. Neque actionem aliquam contra eum, cui ſoluit, num.392.

Soluēs tractam ſuper proteſtu honore litterarum, non acceptat mandatum, &c. num.358.

Man-

Mandatum vt quis ſoluat debitum mandantis de pecunijs mandatarij, & ponat debitorem alium, explicatur, num. 359. & ſeqq. 376. & ſeqq.

Soluens pro debitore, an, & quando contra eum acquirat actionem negociorum geſtorum, ſub num. 365.

Mandatum quis non cogitur inuitus ſuſcipere, ſub num. 366.

Mandati fines ſunt diligenter ſeruandi, num. 367. & ſub num. 373.

Mandatum non poteſt à mandatario pro parte acceptari, & pro parte non acceptari, num. 368. & ſeqq. 376. & ſeqq.

Mandatarius, qui non poteſt in præciſa forma exequi mandatum, & ideo exequitur in æquipollenti, ſeu facit proxima mandato, an dicatur ſine culpa, & excuſetur, ſub num. 369. & ſeqq.

Mandatarius, ſeu Procurator } debet eſſe adeo fidelis domino, vt non poſſit aduerſus eum facere, quod poteſt facere alius, non admiſſa in hoc repræſentatione diuerſarum perſonarum, num 378.

Fideiuſſor non poteſt emere pignora, num. 379.

Procurator ad emendum, ſi emat nomine proprio, tenetur de fide rupta, num. 380. Et emendo ſeruum nomine proprio, efficitur dominus ſerui, ſed tenetur crimine ſtellionatus, &c. num. 381.

Soluere ſuper proteſtu quis poſſit, num. 382. Et quando quis ſoluere non poſſit, num. 390. & 391.

Solutio, & acceptatio litterarum cambij quando dicatur facta liberè, ita vt is, qui eas ſcripſit, non remaneat obligatus, ſed remaneat obligatus tertius, &c. num. 384.

Soluens ſuper proteſtu honore litterarum, debet ſolito tempore trahere eandem ſummam, &c. vel ſaltem notificare illi, pro quo ſoluit, &c. num. 388.

Solutio ſuper proteſtu quo ordine ſit facienda, num. 389.

356 QVAERO XIV. an ſoluens litteras cambij ſuper proteſtu honore litterarum, habebat contra eum, qui ſcripſit litteras, actionem negotiorum geſtorum.

Reſpondeo, quòd caſus ſolutionis litterarum cambij eſt triplex.

Primus caſus eſt, quando is, cui litteræ cambij ſunt directæ, eas ſoluit ſimpliciter, & hic eſt caſus ſolutionis ſimplicis, & ideo ſine proteſtu, cum ſeruetur ordo ſimpliciter: & de hoc caſu ſæpe locuti ſumus, & hic de eo non agimus.

357 Secundus caſus ſolutionis litterarum eſt, cum, recuſante eo, cui directæ ſunt litteræ cambij, complere ipſas litteras, ideſt, eo recuſante, eas ſoluere, tertius in honorem litterarum ſoluit nomine illius, qui eas ſcripſit, quia ſolutio tenet, & actio acquiritur ipſi ſoluenti contra debitorem ſcribentem, quia dicitur vtiliter gerere negocium debitoris, qui ſcripſit, dum ſoluendo liberauit eum à ſuo creditore, Rot. Genuen. deciſ. 6. ioannes baptiſta. num. 7. verſ. octauo præſupponebat. & deciſ. 32. cum alias. num. 1. & 2. Menoch. conſ. 296. cum interrogatus. nu. 24. & Io. Bapt. Cauar. tract. de camb. tit. de ſoluente in loco ad quem, verſ. quæro an quilibet. fol. 236. & hunc eſſe ſtylum, & conſuetudinem mercatoriam, ſcribit Rot. Genuen. d. deciſ. 32. in fine principij: & iſto caſu, qui eſt clarus, litteræ non propriè ſoluuntur ſuper proteſtu, ſed ſoluuntur ſolum pro honore litterarum.

358 Tertius caſus eſt, cum is, cui litteræ cambij directæ ſunt, non recuſat eas, ſed tamen illas acceptat ſuper proteſtu, quod eſt dicere, nolo acceptare mandatum, ſed volo tanquam tertius ſoluere eas pro earum honore, & habere obligatum ſcribentem; & non eum, quem ſcribens mihi vult delegare; vt puta, Titius ſcribit mercatori in foro Placentiæ, quod ſoluat tibi ſcutos 1000. & ponat debitorem Andream; & iſte mercator acceptat litteras cum proteſtatione; ſicquè ſoluit tibi litteras Titij ſuper proteſtu pro honore litterarum, crediti, & reputationis Titij, &, dum, ſoluendo, liberat Titium à te eius creditore, dicitur vtiliter gerere negocium Titij, ideoq; eundem retinet obligatum, quamuis non acceptauerit mandatum ponendi debitorem Andream, Rot. Genuen. d. deciſ. 6. ſub num. 2. & ſub num. 7. & 8. & d. deciſ. 32. in fine principij, & num. 1. & ſeqq. & clarius deciſ. 19. nos auditores. initio, & num. 1. & ſeqq. & fuſius, & apertius colligitur ex deciſ. 23. antonius carcaſſola. initio, vbi ponitur factum, & num. 4. & 16. in fine, & 17. & quòd per hanc ſolutionem ſuper proteſtu retineatur obligatus is, qui ſcribit litteras. eſt diſpoſitum per ſtatut. Gen. lib. 4 cap. 14. §. qui voluerit. & diſpoſitiuè in §. quando aliquis. & de hoc tertio

caſu

Digitized by Google

caſu agimus in hac quæſtione.
359 Sed quia iſte caſus apud eos, qui igno-
rant modum negotiandi inter mercatores,
videtur quaſi deuius ab omni iuſtitia, cum
debitor mandet alteri, vt ſoluat debitum ip-
ſius debitoris, & ex iſta ſolutione obliget
ſibi alium debitorem, liberato debitore, pro
quo ſoluit; ideo aduertendum eſt, quòd,
dum iſte Titius debitor mandat mercarori,
vt ſoluat tibi ſcutos 1000. & ponat ad debi-
tum Andreæ; ſupponere debemus, quòd Ti-
tius ſit creditor in totidem eiuſdem Andreę,
vt in caſu Rotæ Genuen. deciſ. 6. ioannes.
initio, & ſub num. 6. in 4. & ſeqq. præſuppo-
ſitis, vbi Io. Antonius Pinellus ſcripſerat lit-
teras cambij Octauiano Lomellino, quòd
ſolueret ſcutos 1000. N. & poneret pro Ioſ-
fredo de Marinis; & Octauius ſoluit, ſed no-
360 luit ponere pro Ioffredo. † ſuppoſito ergo,
quòd Andreas ſit debitor debitoris, man-
dantis, ſolutionem fieri, eſt diſtinguendum.
Aut iſte Andreas non conſentit huic ordini,
ideoq; ipſe non dat eundem ordinem, vt in
caſu dictæ deciſ. 6. ſub num. 6. in 4. præſup-
poſito, vbi non conſtabat, quòd Ioffredus
ordinaſſet Octauiano, vt pro eo ſolueret; &
tunc ordo, datus à debitore, reſoluitur in
vim ceſſionis; quam is, cui debitor ſcribit,
poteſt acceptare, & non acceptare: ſi acce-
ptat, debet ponere debitorem ipſum An-
dream, cuius nomen eſt ceſſum; eiq; intima-
re, & continuare intereſſe ſuper eo: ſi non
acceptat, non poteſt ponere eum debitorem,
vnde remanet locus ſolutioni tantum ſuper
proteſtu, vt in caſu dictæ deciſ. 6. ſub num. 6.
in quinto præſuppoſito, vbi etiam ſi Octa-
uianus habuiſſet ordinem à Ioffredo, non tã-
men tenebatur eum ſequi, vel adimplere,
361 ſed poterat illum non acceptare. † Aut iſte
Andreas ceſſus conſentit, ideoque ipſe dat
eundem ordinem, vt ſoluat ſupra ſe, & tunc
ſi is, cui ſcriptum eſt, acceptat hunc ordi-
nem, fit delegatio, & is, qui ſcripſit, eſt li-
beratus; & conſequenter intereſſe continua-
362 retur ſuper ipſum Andreã; † ſi verò non vult
acceptare, tunc poteſt ſoluere, vt dixi, ſuper
proteſtu, quia non vult acceptare debitorem
delegatum; & in iſtis terminis cum An-
tonius Carcaſſola feciſſet tractam Hierony-
mo Ceuli Piſano, Romæ commoranti, de
marchis 500. ſoluendis Paridi Pinello ſuper
Camillum Pipetatum de Venetijs, & Hiero-
nymus Ceuli ſoluerit dicto Paridi dictas
marchas ſuper proteſtu, & honore littera-
rum ipſius Carcaſſolæ, non autem præcisè
iuxta ordinem illius, & idem Hieronymus
Ceulus deinde ad tres menſes de hac ſolu-
tione ſuper proteſtu certioraſſet Carcaſſo-
lam, & interim Camillus Pipetatus decoxiſ-
ſet, ac proinde Carcaſſola prætenderet, in-
tereſſe illius debitoris decocti ſpectare ad
Hieronymum Ceulum; quia contra bonam
fidem mercatorum non ſtatim, ac potuit, cer-
tiorauit Carcaſſolam, Rot. Genuen. deciſ.
23. antonius. num. 4. & num. 16. in fine, &
ſeqq. multum dubitauit, ſed pro tunc ſtetit
pro Hieronymo Ceuli contra Carcaſſolam,
eo, quòd Hieronymus non teneretur acce-
ptare mandatum, & potuerit ſoluere ſuper
proteſtu honore litterarum, & ideo, non ac-
ceptato mandato, non teneretur ſtatim cer-
363 tiorare mandantem; † ſed hodie aliter deci-
denda eſſet illa cauſa ex diſpoſitione ſtatu-
torum, & capitulorum nũdinarum Genuen-
ſium, cum Hieronymus Ceulus teneretur
vti maiori diligentia in certiorando Carcaſ-
ſolam de ſolutione ſuper proteſtu, vt retuli
infra num. 388. declar. 2.
364 His pro intelligentia terminorum pręmiſ-
ſis, concludo, (ſatisfaciendo quæſtioni) mer-
catori, non habenti ordinem ab Andrea,
vel nolenti illum ordinem acceptare, & ſol-
uẽti ſuper proteſtu honore litterarum, com-
petere actionem negotiorum geſtorum ad-
uerſus Titium, qui ſcripſit litteras, vt con-
cludit Rot. Genuen. d. deciſ. 19. ſub num. 4.
ibi, ex quibus remanet. & d. deciſ. 6. num. 7.
& 8. & ſic ſoluere tractam ſuper proteſtu, &
honore litterarum, eſt, velle habere obliga-
tum illum, qui fecit litteras, Rot. Genuen.
deciſ. 30. alias. in princ. & d. deciſ. 23. ſub
num. 17. &, quòd ſoluens pro honore litte-
rarum ſuper proteſtu tractam aliquam, quæ
ipſi directa non ſit, habeat obligatum il-
lum, qui litteras, ſeu tractam fecit, diſpo-
nunt ſtat. Genuen. lib. 4. cap. 14. §. quando
aliquis.
365 Ratio huius concluſionis eſt, quia mer-
cator, ſoluendo debitum Titij, liberat eum
à te creditore, & ab intereſſe, & præſeruat
ipſius Titij honorem, & creditum, ſiquidem,
ſi non ſolueret, litteræ Titij redirent prote-
ſtatæ cum eius verecundia, & damno, vt
conſiderat Rot. Genuen. d. deciſ. 19. ſub nu.
4. & d. deciſ. 6. ſub num. 7. & conſequenter
ſoluendo, de mandatario efficitur negotio-
rum geſtor, Rot. Genuen. deciſ. 23. antonius
carcaſſola. ſub num. 17. quia gerit vtile ne-
gotium

gotium Titij, &, gerendo, acquirit contra eum actionem negotiorum geſtorum, Rot. Genuen.d.deciſ.32.in fine principij,&, cum gerat, & acquirat actionem, poteſt ab eo repetere, quod ſoluit, l.45. cum pecuniam. ff. de negor. geſt. nam potuit ſoluere, etiam eo ignorante. & inuito, l.41.ſoluendo. ff. eod. Menoch. & alij, quos citaui ſupra num.74. & ſeqq. vbi hoc latè explicaui.

366 Remanet ſolum, vt pro concluſionis confirmatione reſpondeam nonnullis, quæ in contrarium adduci poſſent.

Non obſtat, quòd mercator, ſoluendo ſuper proteſto, & non ponendo Andream pro debitore, non obſeruet mandatum Titij.

Quia reſpondeo, quòd mercator non cogebatur inuitus mandatum ſuſcipere, l.22.ſi mandauero. §. vlt.ff.mand.& potuit ſoluere, non vigore mandati, ſed ſine mandato, gerendo vtile negotium, tanquam ei non demandatum;quod potuit facere,vt dixi num.

367 præcedenti. † Et conſequenter non dicatur, quòd fines mandati ſunt diligenter cuſtodiendi, l.5.diligenter.ff.mand.Rot.Genuen. deciſ. 172. participes. num.2. in fine, verſ. tertio qui ſuſcipit. quod exornat Menoch. conſ.296. cum interrogatus. num. 2. quia reſpondeo, hoc eſſe verum, quando onus mandati eſt ſuſceptum, quod non eſt in caſu noſtro.

368 Minus obſtat, ſi replicetur, quòd imò in caſu iſto mercator dicitur acceptaſſe mandatum, ſed cum diuiſione, quam facere non poterat.

Nam reſpondeo dupliciter.

Primo,hoc eſſe verum in mandato vnico, & indiuiſibili; ſecus quando mandatum non eſt eiuſmodi, ſed vel ſunt plura mandata,vel eſt diuiſibile, vt in caſu noſtro, quia tunc poteſt vnum acceptari, & aliud non acceptari, Rot.Genuenſ.d.deciſ.19. ſub num. 4. & mouetur Rot. ex his, quæ ſcribunt Dec. conſ.430. quod ſupra. & Pariſ. conſ. 47. intentio. num.70. lib. 1.

369 Hæc reſpõſio Rotæ (ſit eius pace dictum) non placet ex tribus. Primo, quia non videtur fideliter referre conſultationem Decij; refert enim, Decium dicere, quòd illi de Gualterottis mandatarij,tanquam habentes duo mandata (primum de faciendo aſſecurari merces, quibus nauis erat oneranda; ſecundũ de apponendo clauſulam in aſſecuratione,quòd merces non trabalzarentur de naui onerata in aliam nauim) potuerint acceptare primum, & non ſecundum mandatum, & tamen Dec. non conſiderat hæc, vti duo mandata, neque dicit, quòd mandatarij potuerint facere aſſecurari merces ſine illa clauſula; ſed dicit, quòd illi mandatarij, quamuis fecerint, fieri aſſecurationem ſine prædicta clauſula, tamen erant abſoluendi, quia illi de Carauagio aduerſarij, qui erant mandatores,non probabant,potuiſſe reperiri aſſecuratores, qui aſſecuraſſent cum prædicta clauſula; & conſequenter mandatarij erant vacui ab omni culpa, etiam leui,prout dicit etiam in conſ. 632. num. 1. quod eſt errore geminatum, vt aduertit Stracch. infra citatus, & ſequitur ead. Rot. Genuen. deciſ. 8. in cauſa bartholomæi. ſub num. 8.

370 verſ.& ad adducta. † & ſic mandatarius excuſatur, quando non poterat mandatum aliter exequi, ſeu non conſtat, quòd potuerit exequi, quo caſu ſufficit, quòd illud adimpleat per æquipollens, ſeu faciat vicina mandato, l. fin.§.vlt.ff.mand. & ſcribit Rot. Genuen.d.deciſ.8.num.8.& deciſ. 174. mercatores. num.3.& ſeqq.& num.11. quæ doctrina, ſeu auctoritas Decij benè retorquetur contra ipſam Rotam, quia in caſu, de quo Rota, & nos loquimur, mercator, qui erat mandatarius, poterat adimplere mandatum cum illa clauſula, ponendi debitorem Andream, cum hoc penderet à ſola eius voluntate. Ergo non eſt vlla excuſatione dignus.

372 † Secundo non placet, quia ipſa conſultatio Decij adhuc non eſt tuta, & nominatim contra eum de diametro ſcribit Stracch.tract.de mercat.par.4. tit.de mand. num 39.& ſeqq.tom.6.par.1.fol.302.& pro hac opinione contra Decium faciunt, quæ ſcribunt Pariſ.d.conſ.47.num.38. in fine, & num.41. conſulendo contra eum, qui tranſmiſerat merces in alia naue, quàm in expreſſa in mandato, & Bott. conſ.105.dominus. ſub num.13.verſ.verum. & num. ſeqq. vbi conſuluit, conductorem mercium tranſuehendarum teneri ex contractu inito, ſi promiſſa non ſeruauerit, & num. 15. vbi, quòd tenetur eo ipſo, quòd merces tranſuehendas alij dederit, quia hoc ipſo dicitur in culpa, ita vt teneatur de caſu fortuito, & teneatur etiam de leuiſſima culpa, ſub nu.20. & propter hæc,& alia fuerũt in ciuitate Genuæ, re plenè diſcuſſa, condemnati quidam de Iughis, eo, quia capſam vellutorum tranſmiſerant non ſub conductura Bernardi de Ferrarijs, prout fuerat conuentum, ſed

372 ſub conductura alterius. † Tertio non placet, quia Pariſ. d.conſ.47. num. 70. in quo ſe fundat Rota, videtur ſentire, quòd minus malum ſit tranſgredi fines mãdati in aliqua parte, quàm tranſgredi in omnibus partibus, quia alias Pariſ. ſibimet in eod.cõſ.eſſet parum conſtans, cum in alijs num.hic ſupra citatis, in eodem caſu conſulat contra illos mandatarios, quòd non cuſtodierint dili-
373 genter fines mandati: † vnde, omiſſa hac reſponſione, adduco aliam, quæ eſt etiam de mente eiuſdem Rotæ.

Secundo reſpondeo, diſtinguendo: Aut mandatarius acceptat mandatum; & tunc procedunt concluſiones, quòd fines mandati non ſint excedendi, ſed ſint diligenter ad vnguem, ſaltem quoad poſſibilitatem, ſeruandi: Aut mandatarius non acceptat, ſed imò proteſtatur, ſe nolle acceptare, & facit nihilominus vtile negotium mandantis, quod poteſt facere etiam ſine mandato; & tunc ſumus extra terminos acceptati mandati, & conſequenter ceſſant omnes concluſiones de mandato.

374 Firmata concluſione, de qua ſupra num. 364. quòd ſoluenti ſupra proteſtum, competat actio negotiorum geſtorum.

Amplia primo eam, vt ſoluens pro honore litterarum ſuper proteſtu, habeat contra ſcribentem litteras non ſolum actionem negotiorum geſtorum ad repetendas pecunias ſolutas, vt dixi ſupra d. num. 364. & 365. ſed habeat etiam actionem mandati, Rot. Genuen. d.deciſ.19. ſub num.4. ibi, ex quibus remanet.

375 Hæc ampliatio, quicquid dicat Rota, non eſt vera, tum quia ſoluens, proteſtatus eſt, ſe nolle ſoluere vigore mandati, tum quia non eſt verum, quòd ſint duo mandata, ſed eſt vnum, ſeu habetur pro vno, quia in mandatis, factis eodem tempore, & cum connexitate, ita vt vnum ſit connexum alteri, habentur pro vno, ſaltem quoad hoc, vt mandatarius teneatur omnia contenta in mandato adimplere, & ita ſeruatur, & qui aliter ſeruaret, negotiandi fidem lethaliter vulneraret; & ipſamet Rot. quam ſecutus ſum ſupra num.365. verſ.ratio. dicit, quòd ſoluens ſupra proteſtum, de mandatario efficitur negotiorum geſtor.

376 Amplia ſecundo, dum ſupra num. 364. dixi, quòd ſoluens ſuper proteſtu, poteſt retinere obligatum eum, qui ſcripſit litteras, vt procedat non ſolum, ſpreto ordine illius, qui in litteris mandabat, tertium poni pro debitore, ſed procedat etiam, ſpreto ordine litterarum *d'auiſo*, illius tertij remittentis etiam pecunias ad eundem, qui ſoluit; quare licet ille tertius, quem ſcribens litteras, mandat poni debitorem, ordinet etiam ipſe, ſe poni debitorem, dicendo, *vi piacerà contraporli al mio credito.* cum iſte tertius remittat alias pecunias eidem mercatori ſoluenti, de quibus pecunijs propterea ſit creditor, nihilominus, ſi mercator ſoluturus ſuper proteſtu, ſit creditor eiuſdem tertij, ſeu prætendat, ſe creditorem, poterit ſeruare eius ordinem in recipiendo pecunias, & in reliquis non ſeruare eius ordinem, & maximè quando probabiliter timeret de ruptura dicti tertij remittentis, vt, ita atteſtantibus ſe ſeruaturos quibuſdam teſtibus mercatoribus, ſcribit Rot. Genuen. deciſ.19. nos auditores. num. 5. verſus finem, & num.6.

377 Huic ampliationi, quicquid dixerint illi mercatores Genuenſes, quorum dictum ſequitur Rot. Genuen. ſupra citata, dum dicunt, quòd ipſi acciperent pecunias eius, qui eas remitteret pro ſuo credito, & in reliquis non ſeruarent mandatum remittentis, ego non acquieſco, præſertim quando non immineret certus timor futuræ rupturæ remittentis, & moueor ex pluribus. Primo, quia illorum teſtiũ dicto videtur obſtare Genuæ ſtatutum lib.4. cap. 14. §. etſi quis faceret. quo cauetur, vt is, qui acceptat litteras, ſeu tractam ſuper proteſtu, & trahentis habet pecunias, & ordinem, quòd illæ pecuniæ debeant ſeruire pro illa tracta, tenetur ſeruare ordinem datum: ergo cur in caſu, de quo agimus, poteſt quis ſeruare ordinem in recipiendo pecunias remittentis, & in reliquis eundem ordinem ſpernere? Secundo, quia is, qui pecuniam remiſit, videretur aliter ſpo-
378 liari. † Tertio, quia cum illæ pecuniæ remittuntur ad ipſum mercatorem, tanquam ad mandatarium, & procuratorem, & is, recipiẽdo eas, facto acceptat mandatum, debet, vti procurator, eſſe magis fidelis domino, quàm alius extraneus, & ideo non poteſt ipſe facere contra dominum, quod poſſet extraneus, ad not. per Cyn. Bal. Salyc. & alios in l.1. C.de dol.mal. quia vinculum fidei ſuſceptæ efficit, vt quod non poſſum, vt ego, minus poſſim, vt alius, Bal. in ſummario d.l. 1. & ſic ceſſabunt illæ fictiones mercatoriæ, quibus mercator vult repræſentare in eodem negotio plures perſonas, vt in alio propoſito

poſito ſcripſi infra §.6.gl.1.nu.25. Demum hæc ampliatio viris ſpectatæ fidei, mirum in modum diſpliceret, &, vbi ſeruaretur, mercatoria fides proſterneretur.

379 Hincq; (confirmando hæc, quæ contra ampliationem dixi, præſertim in hoc tertio argumento) ſuſcipiens mandatum de fideiubendo, non poteſt emere pignora debitoris à creditore, licet ea potuiſſet emere, ſi non ſuſcepiſſet mandatum de fideiubendo, Bal. & Salyc. vbi ſupra, & emendo, debet ea reſtituere, alias tenetur de fide rupta,

380 Salyc. vbi ſupra. † Hinc etiam eſt, quòd procurator ad emendum, ſi emat nomine proprio, cum teneretur emere nomine alieno, tenetur de fide rupta, Nic. Moron. tract. de fid. treg. & pac. q. 17. num. 3. rom. 11. par. 1.

381 fol. 420. † Et mandatarius, emendo ſeruum nomine proprio, efficitur quidem dominus ſerui; ſed tenetur crimine ſtellionatus, quia efficitur infamis, Bal. in l. fœliciſſima. in princ. C. de his qui à non dom. manum.

382 Amplia tertio, vt non ſolum is, cui litteræ cambij ſunt directæ, poſſit eas ſoluere ſuper proteſtum, vt hucuſque locutus ſum, ſed, eo non ſoluente, poſſit tertius eas ſoluere ſuper proteſtum, & honore litterarum, vt bene colligitur ex diſpoſitione capitulorum nundinarum Genuenſium, num. 35. in illis verbis: *che ſia lecito à cui ſi voglia pagar ſopra proteſto*. & ratio eſt euidens, quia militat eadem ratio, ne litteræ redeant cum proteſtu, in damnum ſcribentis; & hoc congruere cum diſpoſitione iuris, ſcribit Rot. Genuen. deciſ. 32. cum alias. in fine initij, & num. 1. & 2.

383 Amplia quarto, vt ſoluens ſuper proteſtum, ideoq; acquirens actionem vtilem negotiorum geſtorum contra ſcribentem litteras, vt dixi ſupra num. 364. & 365. poſſit eandem actionem acquiſitam alijs reflectere, & cedere, Rot. Genuen. d. deciſ. 32. cum alias. ſub num. 2. & 3.

384 Declara primo eandem concluſionem, firmatam ſupra num. 364. & 374. vt litterarum acceptatio, & ſolutio dicatur facta liberè, & non ſuper proteſtum, quando in ipſarum litterarum dorſo, ſeu alia parte is, qui eas ſic acceptat, ſua manu ſcripſit, *acceptata ſuper proteſtum*, & poſtea in ſolutione earundem litterarum proteſtationem non repetit, quia tunc, ſoluendo ſimpliciter, videtur per actum contrarium receſſiſſe à proteſtatione, & ſoluiſſe iuxta formam litterarum cambij, non retinendo obligatum ſcribentem, ſed eum, quem ſcribens delegauit in litteris cambij, ideoq; ſi ille delegatus decoxerit, vel aliter ſit effectus non ſoluendo, regreſſum non habet contra ſcribentem, Rot. Genuenſ. deciſ. 6. ioannes. verſus finem, ſub num. 20. ibi,

385 & ſic communi voto Rotę. † & quia iſte caſus fuit multum controuerſus, cum hinc inde eſſent ſuper conſuetudine examinati teſtes, quorum producti ab eo, qui ſoluerat, dicebant, ſufficere vnicam proteſtationem, & qui erant producti ab eo, qui ſcripſerat litteras cambij, vt ſolueret, dicebant, requiri duplicem proteſtationem, vt recenſet ead. Rot. d. deciſ. 6. ſub num. 13. & cum ſupereſſet illa difficultas in iure, an, non repetita proteſtatione, neque in proteſtatione dicto, *proteſtor, quòd ſi ſoluero, ſoluam ſuper proteſtum*, cenſeatur ab ea receſſum, vt tenuit Rot. d. deciſ. 6. num. 1. in fine, 2. & 3. an verò ſolutio, ſimpliciter facta, ſit interpretanda ſecundum ſenſum proteſtantis, vt motiuabatur in ead. deciſ. 6. num. 10. 11. & 12. idcirco ſtatutum Genuen. lib. 4. cap. 14. §. qui voluerit. ſecutum dictam deciſionem, & obuiando dolo, & fraudi, vberius prouidit, quòd acceptans litteras ſuper proteſtũ, teneatur intra horas 24. in actis notarij coram teſtibus acceptare ſupra proteſtum cui proteſtui debet interuenire ille, qui litteras præſentauit, & vltra prædicta tenetur etiam in ſolutione denuo proteſtari; alias, iſtis non ſeruatis, acceptatio intelligitur facta liberè.

386 Subdeclara hanc declarationem, vt hæc forma, tradita à ſtat. Gen. in acceptatione litterarum ſupra proteſtum, ſit ſeruanda in acceptatione litterarum, facienda in ciuitate Genuæ.

Secus in acceptatione litterarum, facienda in nundinis, quia in nundinis ſufficit ſeruare ſimpliciorem formam, nempè, quòd acceptans faciat, durante illa feria, notari in libro Cancellarij dictam proteſtationem, & idem Cancellarius poſtea de hoc verbum habeat ab eo, cui facta eſt ſolutio, ſic diſponentibus capitulis nundinarum Genuenſium, num. 34. quæ in hoc derogant expreſsè formæ traditæ à relato ſtatuto.

387 Secus etiam in acceptationibus, factis in alijs locis, in quibus ſeruandum eſſet ius commune, quia in illis ſufficeret acceptatio authentica, & publica, cui eſſet ita credendũ, vt omnis fraus veniret remota: & an ſufficiat vnica proteſtatio, pro nunc non diſcutio;

ſed tutior eſt opinio, quòd requiratur etiam in ſolutione.

388 Declara ſecundo, vt ſoluens ſupra proteſtum, ideoq; volens retinere obligatum eum, qui ſcripſit litteras, debeat, vltra prædicta in præcedenti prima declaratione, mittere debitum, ideſt, facere ſolito tempore tractam eiuſdem ſummæ, quam ipſe ſoluit, ad eundem locum, in eundem, qui ſibi traxit, ſicq; pro tracta, quam ſoluit, debet ſibi prouidere pro eodem loco, vnde tracta proceſſit, ſaluo impedimento, & ſaluo caſu, quo ordo eſſet aliter datus; & ſaluo etiam caſu, quo in eo loco, vnde tracta proceſsit, non eſſet ſolitum cambiri, vel tunc non reperiretur, qui vellet cambio dare, & nihilominus iſto caſu tenetur notitiam dare illi, qui ſibi tractam fecit, alias, ijs non ſeruatis, acceptatio, & ſolutio litterarum intelligitur facta liberè, vt latius diſponitur in eiſdem ſtatutis lib.4.cap.14. §. præterea volens. & §. ſeq. ſed ſi tale. & ab hac ſtatuti diſpoſitione non diſcrepant capitula nundinarum Genuenſium num. 35. ſed copioſius diſponunt; & hæ leges peculiares ſuper cambijs ſunt fundaræ in diſpoſitione iuris communis, nam ſoluens litteras ſuper proteſtum, ſupponit, ſe gerere vtile negotium illius, qui ſcripſit litteras, vt dixi ſupra num. 364. & 365. ſed hoc ſuppoſitum eſt falſum, quando ex iſta ſolutione, in tempore non notificata, ſaltem per viā reflexę tractę, poteſt ei imminere periculū, vt interim eius debitor, quem voluit delegare, & ignorar, non eſſe acceptatum, decoquat, vt in caſu, de quo Rot. Genuen.deciſ.6.ioannes. & deciſ.23. antonius carcaſſola. vel quando facit tractam in alium locum, in quo debitori grauior eſt ſolurio, quia his caſibus non gerit vtiliter negotium; & ſicut is, qui ſuſcipit onus mandati, tenetur illud omni diligentia poſſibili adimplere, vt ſecutus ſum ſupra num. 257. & 371. ita etiam qui ſuſcipit onus gerendi aliquod negotium alterius, debet ita illud gerere, vt non videatur ei damnum inferre.

389 Declara tertio, vt faculras ſoluendi litteras ſupra proteſtum competat gradatim hoc ordine: primo competit illi, qui vult ſoluere liberè, quiſquis ille ſit, hic enim præfertur omnibus volētibus ſoluere ſupra proteſtum: ſecundo competit illi, qui debet cambium recipere: tertio verò loco competit illi, cui facta eſt tracta, ſed ſi is, in quem eſt facta tracta, acceptaſſet litteras cum proteſtu, & is, qui debet recipere cambium, conſenſiſſet illi acceptationi ſuper proteſtu, tunc is, qui debet cambium recipere, non præferretur, qui ſi noluerit conſentire, habeatur, ac ſi ipſemet, debens cambium recipere, acceptaſſet ſuper proteſtu, vt diſponitur in eiſdem ſtat.Genuen.lib.4.cap.14. §. ſi tracta.

390 Declara quarto, vt nemo poſſit facere ſolutionē ſuper proteſtu honore litterarum, quando aliquis mercator, habens ad hoc ſpeciale mandatum, intimaſſet, & proteſtatus eſſet, ne quis litteras talis tractæ ſolueret ſuper proteſtu, vt in eod.cap.14. §.quando aliquis. nā tertius tunc poteſt ſoluere, ignorante, & inuito debitore, quando debitor non eſt præſens, & non prohibet; ſed ſi adſit, & prohibeat, malè is tertius ſoluit, & ob id nulla ei acquiritur actio contra ipſum debitorem, Menoch.conſ.296.cum interrogatus. num.25. verſ.reſpondetur tertio. beneficium enim non confertur in inuitum.

391 Declara quinto, vt poſt habitā notitiam, ſeu publicam vocem, & famam de decoctione trahentis debitum, nemo poſſit illam rractam acceptare, nec liberè, nec ſuper proteſtu, niſi acceptaſſet prius, vt in eodem cap. 14. §. nemo poſsit. & dixi ſupra num. 339. vbi videas; ſed ſi ante habiram certam notitiam quis vellet libere, vel ſupra proteſtu ſoluere tractam, tunc teneatur prius ſoluere tractas, ſibi directas pro concurrenti quantitate crediti exiſtentis penes ipſum, vt latius videbis d.cap.14. §.ſi antequam.

392 Declara quinto, vt ſoluens ſuper proteſtu, & retinens obligatum illum, qui fecit litteras, vt dixi, non debeat retinere obligatum etiam illum, cui ſoluit, quia ille, cui ſoluit, non accipir, vt debitor, ſed vt creditor: neque poteſt retinere obligarum allum, ſupra quem non acceptat litteras.

Secus eſt in eo, qui mutuat mandato alterius, quia iſte mutuans obligat ſibi mutuatarium, recipientem, vti principalem, & mandantem, vti acceſſorium actione mandati, l.7. ſi litteras. C.mand.

SVMMARIVM.

Falſificatis litteris cambij ab eo, cui litteræ illæ ſolui debent; & proinde, ſoluta maiori ſumma, cuius ſit damnum, num. 393. & ſeqq.

Falſificationis vitium aliquando eſt patens, ſub num. 393. verſ. primus, & nu. 394. Et quandoque latens, num. 395.

Ban-

Bancherij debent eſſe cauti in ſolutionibus cedularum, &c. num 397.

Falſificatio litterarum cambij rarò poſſet hodie contingere, num. 399.

393 QVAERO XV. Tu in ciuitate Genuæ das Viuiano ſcutos 100. vt eorum valorem faciat ſolui Petro Romæ: Viuianus, vt moris eſt, facit, & dat tibi litteras apertas, ſoluendas Petro Romæ à Bergonzo; tu, litteris acceptis, mittis eas Romam ad Petrum, qui eas Romæ falſificat in numero, &, illis falſificatis, exigit à Bergonzo maiorem pecuniarum ſummam, puta ſcutos 200. faciendo litteram 2. ex littera 1. vel aliter ex littera C. litteram O.

Dubitatur, an hoc damnum pati debeat Bergonzus, quia malè ſoluerit, vel Viuianus, quia non cautelatè ſcripſerit caracteres, vel tu, quia elegeris malum virum ad exigendum, & ſic ad quem ex his ſpectet hoc periculum?

Pro reſolutione diſtinguo in primis duos caſus falſificationis, ſeu vitiationis litterarum.

Primus caſus eſt, quando falſificatio, ſeu vitium litterarum eſt ita patens, & euidens, vt à quolibet campſore, qui accurata, & debita vteretur diligentia, cognoſceretur: & iſto caſu concludo, quòd periculum pertinet ad Bergonzum, qui malè ſoluit; & ratio eſt, quia ipſe, ſoluendo illas litteras falſas, fuit in culpa, cum teneretur inquirere veritatem, & ſua culpa ſibi, & non alijs debet nocere, Ang. conſ. 370. creditor. ſub num. 1. verſ. pro hoc adduco. ibi, ſed ſi falſificatio. & in fine conſilij, quem ſequitur Foller. ad Maran. in ſpec. par. 6. act. 6. num. 54. verſ. ſed nunquid campſor. fol. 387.

394 Exemplifica iſtum caſum, quãdo ex comparatione litterarum, adhibito peritorum iudicio, cognoſci potuiſſet falſificatio, Ang. vbi ſupra; vel quando appareret aliqua raſura, ſeu aliud vitium viſibile; & demum eſſet in culpa, quoties in litteris eſſet tale quid, quod ipſas redderet ſuſpectas de falſo, quia paria ſunt, ciuiliter loquendo, litteras eſſe falſas, vel eſſe ſuſpectas de falſo, vt ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 12. num. 165. præſertim in futura impreſſione.

395 Secundus caſus eſt, quando falſificatio erat ita latens, vt etiam à perito, & diligenti campſore cognoſci nõ potuiſſet, quia nullam præſeferebat ſuſpicionem: & iſto caſu concludo contrarium; nempè, periculum non pertinere ad Bergonzum, quia, ſoluendo, non fuit in aliqua culpa, & conſequenter, rectè ſoluendo, eſt liberatus, tàm à Viuiano, qui ſcripſit, quàm à te, qui es creditor, Ang d. conſ. 370. ſub num. 1. ibi, ſed ſi culpa campſori nulla, &c. & ſub num. 2. in in fine conſilij, verſ. concludo igitur. & Foller. vbi ſupra.

396 Declara, huius ſecundi caſus concluſionem eſſe veram, quando mercator ſcripſit litteras, & ſic, ſuppoſita ſubſtantia negotij; ſecus quãdo mercator nullas ſcripſiſſet litteras, quia tũc licet aliquis ita mercatoris manũ cõtrafeciſſet, ideſt, imitatus eſſet, vt nullus peritus potuiſſet cognoſcere diuerſitatem manus, ideſt, litterarũ, & conſequenter nulla poſſet attribui culpa, deſidia, negligentia, ſeu inexperientia ipſi campſori, quia quilibet fuiſſet deceptus, tamen adhuc damnum erit ipſius ſolius: & ratio eſt, quia ſi mercator ſecum in hoc non contraxit, periculum remanet ipſi ſoli campſori.

397 Infero ex hac declaratione, quòd Bancherij, ſeu nummularij debent eſſe cauti in ſcripturis, & ſubſcriptionibus cedularum, & illarum recognitionibus, quia ſi ſoluerint pecuniam cum cedulis, ſeu apochis falſis, quæ eis præſentantur, & quas ipſi veras præſupponunt, quando ſoluunt, coguntur iterum ſoluere veris dominis pecuniarum, quia malè ſoluerunt, Vinc. de Franch. deciſ. 304. ſæpè ſæpius. dicens, ſæpè ſæpius id euenire in ciuitate Neapolis.

398 Suppoſito nunc iſto ſecundo caſu, quòd Bergonzus rectè ſoluerit, ſupereſt, vt, abſoluendo propoſitam quæſtionem, videamus, an Viuianus, qui ſcripſit litteras, teneatur facere nouas litteras ſoluendas; vel tu, qui fuiſti in mala electione mandatarij, habeas ſolum regreſſum contra Petrum, ceſſa tibi condictione furtiua à Bergonzo?

Et, agendo breuiter, concludo, Viuianum eſſe liberatum; & ideo non teneri ad alias litteras, & tibi cedendam eſſe condictionem furtiuam; quia omnis culpa, quæ poſſet adſcribi Viuiano, quòd ſcripſerit litteras, ſeu caracteres culpoſos, tollitur ex quò tu habuiſti illas litteras apertas, & acquieuiſti, cum deberes potius, non acquieſcendo, facere ſcribi litteras caracteribus

benè compoſitis, vt variari non poſſent, vt concludit Ang.d.conſ.470.ſub num.1.verſ. ſecunda culpa. & ſub num.2.

399 Sed caſus huius quæſtionis hodie raro poteſt contingere, tum quia campſores non ſolent cambire, niſi per illas partes, in quibus adſunt publici tabellarij, & ideo vltra litteras cambij mittunt litteras, *d'auiſo*, quas habes ſupra q.5.num.78.& mercatores, niſi habeant litteras *d'auiſo*, non ſoluunt, & in illis litteris *d'auiſo*, ſtat veritas incorrupta, tum quia campſores ſagaces hodie ſubſtantialia litterarum ſcribunt ita per extenſum, vt falſificari non poſſint, ſine euidenti, & notoria falſificatione.

SVMMARIVM.

Decoctio debitoris, cui mandatarius dederit cambio pecunias mandatoris, cuius damno cedat, num.400. & ſeqq. 405.& ſeqq.

Soluens tutori, quem ſcit eſſe poſtulatum ſuſpectum, non rectè ſoluit, num.401.

Soluens procuratori, qui eſt effectus malæ conditionis, malè ſoluit, num.401.

Soluens Rectori Ciuitatis, quem ſcire debebat de proximo eſſe remouendum à regimine, propter rumorem, & tumultum populi, rectè ſoluit, & quare, num.404.

Soluens procuratori reuocato, ignorata reuocatione, rectè ſoluit, num.406.

Procurator, mutando mores in deterius, cenſetur reuocatus ab ipſa lege, num.402.& 403. Huiusq; reuocationis intimatio non requiritur, eod. num.403.

Reuocatio procuratoris ad exigendum debet intimari debitori, &c. num. 407.

400 QVAERO XVI. Franciſcus remittit Seio ſcutos 100. ſoluendos in nundinis Placentiæ per litteras Petri, eidemq; ordinat vt dictos ſcut. 100. remittat ad ciuitatem Genuæ ipſi Franciſco, iuxta tenorem litterarum, quas ſcripſi ſupra q.5.num.77. verſ. magnifico. Seius remittit iuxta ordinem, ſibi datum à Franciſco, dando illos ſcutos Antonio ad cambium, vt in litteris, de quibus eadem q.5.ſub num. 80. & ſub num. 81. verſ. à 24. & verſ. magnifico. euenit, quòd interim Antonius ſit decoctor.

Dubitatur, cuius damno cedat iſta decoctio, an Franciſci, cuius ſunt illi ſcuti 100. an verò Seij, qui illos remiſit?

Reſpondeo, diſtinguendo duos caſus principales.

Primus caſus eſt, quando Franciſcus mandauit Seio, quòd remitteret per ſuas litteras ſupra ſe, ideſt, periculo ipſius Seij, vt in litteris, de quibus d.q.5.nu.77.& iſto caſu concludo, decoctionis periculum ſpectare ad Seiũ propter expreſſam conuẽtionem, in litteris mãdatorijs contentã, & ita ſeruatur.

401 Secundus caſus eſt, quando mandauit
ſimpliciter, quòd remitteret per viam cambij: & iſto caſu ſubdiſtinguo.

Aut decoctio Antonij, cui dedit cambio, erat adeo veriſimiliter futura (quia de ea erat magnus rumor, & ſuſpicio) vt nemo ſani iudicij, & inculpatæ diligentiæ, ei dediſſet cambio; & tunc concludo, periculum ſpectare ad Seium, quia verſatus eſt in magna culpa; nam ſicut debiror pupilli, ſoluendo tutori, quem ſciret eſſe poſtulatum ſuſpectum, non liberaretur, l.14.quòd ſi fortè. §. ſunt quidam. ff.de ſolut. & ſicut debitor, ſoluendo procuratori, qui deteriorat ſtatum, & efficitur malæ conditionis, non liberatur, quamuis procurator ille mandatum iam habuerit ſpeciale ad exigendum, Paul.de Caſtr.in l.38.cum quis. num.3. & 4. & l.82.
402 ſi cum cornelius. in fine, ff.de ſolut.† quia eo
ipſo, quòd procurator mutat mores in deterius, cenſetur eius mandatum reuocatum: ſuperueniente enim cauſa reuocandi mandatum, habetur pro tacitè reuocato, Bal.in l.mandatum. num. 14. verſ. modo venio ad quæſtiones. C.mand. & quòd eo ipſo, quòd procurator efficitur deterioris conditionis, cenſeatur mandatum reuocatum, ſequitur Mantic.tract.de tacit.& ambig. conuen. lib.
403 7.tit.22. num.46.& ſeqq.tom.1.† ſeu eo ip-
ſo, quòd deteriorat ſtatum, & efficitur malæ conditionis, omne eius mandatum reuocetur ab ipſa lege, & quia leges ſunt notæ, & ab omnibus ſciri debent, idcirco iſta reuocatio mandati, procedens à lege, habeat effectum ſine alia intimatione reuocationis, loquendo in fallitis, & decoctis, ſcribunt Stracch. tractat.de decoct.par.3.num.50.& ſeqq. tom.6.par.1.fol.318. & Rot.Genuen. deciſ.2.erant.num.30.in fine, & num.31.& 32. & quòd ſi mercatores, qui ſunt procuratores ſuæ ſocietatis, fiant ceſſantes, & fugitiui, eo ipſo tunc expiret eorum mandatum, ita quòd in præiudicium ſocietatis amodo nihil poſſint, ſcribit Bal.in l.11.togaſti.

ſti.§.ſi fugitiuus. in fine,ff.ſi cer.pet.quare ſi procurator ſocietatis Florentinorum fugiat, vel ponatur in banno, mandatum intelligitur reuocatum ipſo facto, nec oportet certificare contrahentes, quia non habet originem ex facto reuocantis, ſed reuocati, & quis tenetur ſcire, & notificare factum proprium,non autem alienum,quod poteſt probabiliter ignorare; ſimiliter monachus, vel œconomus monaſterij, ſi fiat apoſtata, ſtatim perdit officium, Bal. in d.§. ſi fugitiuus. initio; ſic etiam tantò magis Seius, dando pecunias decocto, ſeu proximo decoctioni, malè dedit, quia etiam ſi ille decoctus habuiſſet facultatem à Franciſco domino pecuniarum petendi,ſibi dari illas pecunias ad cambium, tamen ,ſi poſt prædictam facultatem, ſibi datam, detecta eſſet decoctio, ſeu imminens periculum decoctionis, cenſeretur reuocata illa facultas, ita vt qui ei daret, ſuo periculo daret; & adde quæ ſcripſi ſup.num.299.limit.2.

404 Nec obſtat, quòd ſoluens domino, ſeu rectori, quem propter populi rumorem, tumultum,& bellum,iam cœptum,ſciebat eſſe de proximo à dominio, & regimine repellendum, dicatur adhuc rectè ſoluiſſe,ideoq; ab obligatione ſoluendi ſit liberatus, Anch. conſ. 258. tria principalia. ſub num. 3. verſ. venio ad ſecundum. quem ſequitur Crauet. conſ.6.plura videnda.num.94. verſ.pro hoc facit. & vtrumque Flam.Cart.deciſ.30.in cauſa. num.13.

Quia reſpondeo, quòd dicitur rectè ſoluiſſe, tum quia ille dominus, ſeu rector adhuc erat in poſſeſſione dominij,& regiminis, & donec eſt in tali poſſeſſione, eſt illi obtemperandum, tum quia expulſio ad rumorem populi non eſt iuridica,ideoque non attendenda, tum quia expulſio agebatur bello, cuius euentus eſt dubius, & demum quia iuſtè timebat coactionem, quæ omnia diligentius conſiderat Anch. vbi ſupra; & hæc oſtendunt bonam fidem ſoluentis, & illum excuſant.

At in caſu decoctionis, de qua loquimur, ceſſant iſta.

405 Aut illa furura decoctio erat ita latens,vt facilè quiſque potuiſſet remanere deceptus, & ſic in effectu caret culpa; & tunc concludo, quòd damnum erit ipſius Franciſci,qui ordinem ſimplicem dedit,cum Seius fecerit id,quod & ipſemet Franciſcus probabiliter facere debuiſſet.

406 Confirmatur cõcluſio huius ſecũdi membri; quia ſi ego bona fide ſoluo procuratori,
ignorans, illum eſſe reuocatum, ego ſum liberatus, l.41. eius qui. & ibi Gloſ.in verbo,
407 ignoraſſent. Bar. & alij, ff. ſi cert. pet. † &
ideo creditor, reuocans procuratorem, debet reuocationem intimare debitori, alias ſibi imputet, l. vnica, C. de ſatiſdan. hincq; acta,facta cum procuratore reuocato, nõ intimata parti aduerſæ reuocatione, ſunt valida, vt ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ.&c. lib.1.cap.45. num.3. in fine, verſ. quinto quia. & cap. 101. ſub num. 42. verſ. declara. in futura impreſſione.

SVMMARIVM.

Tertius,qui eſt creditor hypothecarius, impediendo executionem creditoris poſterioris, quid obtineat,num.408.in fine.

Cambium primum extinguitur per ſecundum, num.409.& ſeqq.

Hypotheca quando dicatur extincta, num. 410. & ſeqq.

Appellatio denegatur ſuccumbenti in cauſa hypothecæ, de qua ſit cognitum incidenter in executione,num.414. Sed datur ei ius agendi via ordinaria, num.415.

Mutuans,ſeu Creditor } quando ſuccedat in locum, & hypothecam creditoris mutuatarij, hincq; excludat alios creditores, &c. num. 416.

Creditor poſterior præfertur anterioribus quoad hypothecam, quam habet in ſuo proprio nomine, num. 417. & ſub num. 437. Et quoad pignus, ſibi datum,&c. num.438. Et quoad pecuniam,ſibi ſolutam,num.442.Et quid quoad ceſſionem, & dationem nominis debitoris in ſolutum, num. 443. Hæcq; prælatio habet locum, dummodo ſolutio, ceſſio, & datio in ſolutum ſint factæ bona fide, num. 445.

Nomen debitoris venit in obligatione bonorum, iurium,&c. ſub nu. 417. verſ.primo præmiſſo. Vnde creditor anterior poteſt poſteriorem, agentem ad adiudicationem nominis debitoris, impedire,num.418.

Actio vtilis tranſit in creditorem hypothecarium, & ceſſionarium contra nomen debitoris,& directa remanet penes debitorem obligantem, & cedentem, ſub num.418.

Executio contra debitorem debitoris quomodo intentetur, num.419.

Obligatus poteſt quis eſſe ſibi ipſi, num. 422. Ex hacque obligatione competit ſibi retentio ad-

uerſus

uerſus alios creditores, num. 423.

Creditor poſterior, & ſine hypotheca, compenſando, præfertur, num. 424.

Compenſatio fit ipſo iure, ſub num. 424. verſ. ratio. & num. ſeqq. & num. 433. Fit ipſo iure in omnibus caſibus, in quibus ſi non fieret, debitor damnum pateretur, num. 431. Qui ſint hi caſus, num. 425. & ſeqq. & ſub num. 437. Imò fit ipſo iure indiſtinctè in omnibus caſibus, ſub num. 432. Et proinde fit ſine miniſterio hominis, num. 424. 433. & 435. vbi declaratur.

Compenſatio fit in præiudicium creditorum anteriorum, num. 417. verſ. limita. num. 423. & ſeqq. & ſub num. 437. verſ. extende.

Soluta pecunia creditori poſteriori, an & quando poſſit auocari ab anteriori, num. 442. & 445.

Decoctor non poteſt in præiudicium creditorum anteriorum ſoluere poſterioribus, ſub nu. 445. verſ. exemplifica.

Sententia, lata ipſo iure, operatur ſtatim ſuum effectum, non expectato lapſu decem dierum, ſub num. 434.

Ipſo iure factum, quid operetur, ſub num. 434.

Decoctus cedere bonis, & eſſe non ſoluendo, differunt, num. 446.

408 QVAERO XVII. Tu de anno 1612. die prima Octobris dediſti Titio cambio ſcutos 1000. pro ſcut. 1012. marcbarum, pro quibus ſcutis 1012. Titius per publicum inſtrumentum obligauit tibi omnia ſua bona in forma, & promiſit facere tibi litteras cambij pro proximo foro Placentię, quas deinde fecit, cum recurſa ad te ipſum, iuxta tenorem litterarum, quas ſcripſi ſupra q. 5. num. 88. verſ. à pagamenti. Tu eos de Titij ordine ſoluiſti tibiipſi de tuis pecunijs in foro Placẽtiæ, & eoſdem, iuxta earundem litterarum ordinem traxiſti, in eundem Titium, vt eos ſolueret in ciuitate Genuæ, & ſic fuit extinctum primum cambium cum hypotheca, & initum ſecundum ex nundinis ad ciuitatem Genuæ; & deinde ex eadem partita per viam cambiorum, & recambiorum tu ſemper remanſiſti creditor Titij de maiori ſumma: demũ cum de anno 1614. die 28. Nouembris aſcendiſſet ad ſcut. 1130. tu eam petiſti amicabiliter à Titio, & cum is tibi non ſatisfaceret, egiſti in iudicio, eoq; condemnato, volens tu facere executionem, ſeu, vt dicunt Genuenſes, æſtimum conſequi in quadam eius villa, Petrus, vti creditor hypothecarius, docendo de ſuo credito, & hypotheca per publicum inſtrumentum, confectum de anno 1613. petit, retardari executionem, & audiri: Tu verò producis inſtrumentum cum hypotheca anteriori de anno 1612. Petrus replicat, hypothecam tuã fuiſſe ſolutione primi cambij extinctam, & alia cambia, poſtea ſecuta, fuiſſe contracta per ſimplices litteras abſque vlla bonorum obligatione.

Dubitatur, cuius veſtrũ meliora ſint iura?

Reſpondeo, adbibendo tres inſpectiones.

Prima inſpectio eſt; an Petrus ſit admittendus: & in iſta concludo, eſſe admittendum ad retardandam executionem, quia in primis docet in continenti de ſuo intereſſe per inſtrumentum publicum ſui crediti, & hypothecæ iuxta ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 17. limit. 6. memb. 4. num. 51. & 85. & executionem impediet, nulla contra ſuum debitorẽ facta excuſſione, imo nulla prorſus contra eum obtenta ſententia, & quamuis debitor eſſet ſoluendo.

Impedita autem executione, non poteſt iſte Petrus aliud in hoc iudicio obtinere, quàm ſibi illam adiudicari loco pignoris, ſeu illam executionem eſſe nulliter tentatam, iuxta ea, quæ ſcripſi infra S. 7. gl. 5. num. 89. vbi videas.

409 Secunda inſpectio eſt; quo iure Petrus te excludat: & in bac concludo, quòd excludit te, quia tu non poſſes agere ex primo cambij contractu, ſed ſolum ex ſecundo, per ea, quæ ſcripſi S. præced. q. 1. num. 218. & 219. verſ. contra. & bac ead. gl. ſup. ſub nu. 290. verſ. ſecundus. & ſeqq. & ſic hypotbeca tua, quæ erat anterior, & excludebat poſteriorem Petri, fuit ſolutione debiti extin-
410 cta, † nam ſicut ſi Titius debitor, inito cum alia tertia perſona nouo cambio, ex quo debitum cambij tecum contracti ſoluiſſet de tuo ordine tuo correſpondenri, vtique Titius fuiſſet prorſus, & in tantum liberatus, quòd ſi deinde tuus correſpondens fugiſſet, ſeu aliter decoxiſſet, tu nihil amplius cum Titio baberes agere, ex quo ille contractus cambij, inter te, & Titium initus, fuiſſet omnino extinctus, vt notat etiam Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. coſi anco. circa medium, ibi, la ragione è perche. fol. 8. ita prorſus etiam dicendum eſt, ſi ſecundum cambium pro extinctione primi fuerit tecum contractum, quia ſicut mercatores in eiuſ-

modi

modi cambio, quod vocant, cum recurſa;
volunt, vt is, qui dat cambio, poſſit fungi ad
ſui vtilitatem proprio munere creditoris, in
recipiendo ſolutionem, & fictè munere ter-
tij, qui daret debitori ad cambium, & dein-
de fictè etiam munere debitoris, in ſoluen-
do, vt explicaui infra §.6.gl.1. num. 25. ita
quoque in eiuſdem præiudicium debet ſtare
eadem functio diuerſarum perſonarum, quia
quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, codem
ipſo iure vtatur, cum iuſtitiæ nihil magis
conueniat, quàm æqualitas, ideoq; Aegy-
ptij, volentes ſignificare iuſtitiam, Struthio-
cameli pennas, qui eas habet vndique
æquales, pingebant.

411 Et licet regula eſſet, quòd, extincta actio-
ne perſonali, adhuc poſſet durare actio hy-
pothecaria, vt, firmando hanc regulam, ſcri-
bit Neguſ. tract. de pignor. memb. 2. 6. par.
princ. ſub num. 5. verſ. regula ergo eſt. tom.
412 6. par 1. ſol. 245. † tamen fallit iſta regula,
quando actio perſonalis eſt extincta per in-
tegram ſolutionem, quia tunc ceſſat omnis
hypotheca, l. 16. item liberatur. §. qui para-
tus. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. ſoluat. &
ſcribit idem Neguſ. d. memb. 2. 6. par. princ.
fallen. 4. num. 12. nam ſolutione eius, quod
debetur, tollitur omnis obligatio, vt dixi
413 ſupra num. 18. † ſi tollitur omnis obligatio,
ergo tollitur etiam ea, quæ eſt re contracta,
vt notat Gl. in verbo, omnis obligatio. Inſtit.
quib. mod. toll. oblig. quia, ceſſante cauſa
pignoris, ceſſat pignus, l. 2. & ibi Salyc. in
ſumm. C. de pact. pign. Tiraq. in tract. ceſſ.
cauſ. par. 1. num. 205. fol. 21. &, quòd per
ſolutionem tollatur non ſolum actio perſo-
nalis, ſed etiam hypothecaria, ex veriori opi-
nione tenuit Senatus Mantuanus, vt ſcribit
Surd. deciſ. 166. quæſtio. ſub num. 6. iuncto
num. 3. in fine, verſ. credidit,

414 Tertia inſpectio eſt; an tibi, qui ſuccubui-
ſti in hoc iudicio executionis, competat re-
medium appellationis, vel potius remedium
agendi via ordinaria, tàm contra Titium
debitorem principalem, quàm contra Pe-
trum, qui in iudicio ſummario, & executiuo
obtinuit, villam ſibi aſſignari loco pignoris,
ſeu, executionem, à te in ea tentatam, eſſe
nullam: & in hac inſpectione ego conclu-
derem duo: Primo, tibi non competere ius
appellandi, quia illa aſſignatio loco pigno-
ris, facta aduerſario, & ſi ſit facta ex cauſa
hypothecæ, in qua dari appellationem la-
te ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 17.
limit. 6. memb. 9. num. 86. & ſeqq. tamen
illud eſt verum in cauſa ordinaria hypothe-
cæ, vt ibi locutus ſum; ſecus in cauſa ſum-
maria, & executiua hypothecæ, vt loquimur
hic, quia militant diuerſæ rationes, & mino-
415 ra præiudicia. † Secundo concludo, ſupereſ-
ſe tibi viam ordinariam agendi contra prin-
cipalem debitorē, etiam ex primæua actione,
quia nullus inter vos eſt initus nouus cōtra-
ctus, (& hoc caret difficultate) & etiam con-
tra tertium, qui in executione obtinuit:
hasq; duas concluſiones ſeruant Genuenſes
ex diſpoſitione ſtatutorū, lib. 4. cap. 3. in fine.
416 Contra concluſionem ſecundæ inſpectio-
nis, dum diximus, hypothecam primi cam-
bij eſſe ſolutione extinctam; videtur poſſe
adaptari caſus, quem ponunt Gl in l. 3. ari-
ſto. in verbo, pignus. & Salyc. num. 2. verſ.
nunc quæro. in tertio caſu, ff. quæ res pign.
oblig. poſſ. idem Salyc. in l. 1. ſub num. 2. in
3. caſ. C. de his qui in prior. cred. loc. ſucced.
Neguſ. tract. de pignor. memb. 3. 5. par prin-
cip. num. 45. tom. 6. par. 1. fol. 234. & Rot. di-
uerſ. deciſ. 293. in hac cauſa. num. 3. & ſeqq.
verſ. tertius caſus. in Neapol. cenſus, lunæ
31. Ianuarij 1594. coram R. P. D. Penia,
in impreſſis Lugduni 1612. dum ſcribunt,
quòd ſi extraneus, mutuando pecuniam de-
bitori, vt eam ſoluat creditori, faciat pa-
ctum cum eodem debitore, quòd ipſe mu-
tuans ſuccedat in locum, & hypothecam il-
lius creditoris, & debitor illam pecuniam,
ſibi mutuo datam, ſoluit creditori, iſte, qui
mutuat, ſuccedit in hypothecam illius cre-
ditoris, quia licet ille creditor non interue-
niat in iſto pacto, tamen lex fingit, eum in-
teruenire, & conſentire in actu, quo ſibi ſol-
uitur. Sed Salyc. in d. l. ariſto. ſub num. 3.
ibi, ſed gloſ. reſpondet. & Rot. d. deciſ. 193.
num. 5. & 7. requirunt ſcientiam huius pacti
in ipſo creditore, cui ſoluitur, quia, non ſup-
poſita ſcientia, iſte fictus conſenſus non poſ-
ſit dari.

Modo in noſtro propoſito, cum is, qui
dedit cambio, dederit, vt ſoluatur ſibi pri-
mum cambium, & ſic deinceps, non eſt du-
bitandum, quòd vterque conſenſit, vt ſecun-
dum cambium ſuccedat in locum primi, &
ſic deinceps.

417 Retenta concluſione (à qua non diſcedo)
quòd creditor hypothecarius anterior præ-
feratur poſteriori etiam hypothecario, & in
caſu, quo ſecundum cambium ſit contra-
ctum pro extinctione primi.

Limita

Limita primo eam; vt non procedat quo ad nomen ipſius creditoris, qui ex aliqua alia partita eſſet debitor ſui debitoris; quia in ſuo nomine præfertur per viam compenſationis cuicumque alteri creditori, etiã hypothecario, & anteriori, vt firmo inf. n.424.

Sed pro huius limitationis intelligentia tàm in facto, quàm in iure, præmitto duo, quæ in praxi frequenter eueniunt.

Primò præmitto, quòd ſi tu ex aliquo contractu ſis meus creditor ſcutorum 1000. cum obligatione omnium meorum bonorum, iurium, &c. in forma, & tam tempore contractus, quàm poſtea ego haberem, & habeam nonnullos debitores, puta A. & B. dicor, tibi obligaſſe etiam nomina dictorum A. & B. meorum debitorum, l. 4. nomen. C. quæ res pign. oblig. poſſ. Neguſ. tract. de pign. in 3. memb. 2. par. num. 21. tom. 6. par. 1. fol. 199. & ante eum latius Corn. conſ. 61. viſa copia. n. 26. verſ. tertio adducitur. lib. 3.

418 Et conſequenter, ſi ego poſtea ex aliquo alio contractu obligem omnia mea bona, iura, &c. Semptonio, vel eidem Sempronio cedam nomina, ſeu nomen dictorum A. & B. meorum debitorum, & Sempronius in vim dictæ obligationis, ſeu ceſſionis agat contra dictos A. & B. & ſententiam obtineat, & illam exequi velit contra præfatos A. & B. tu, vti creditor meus anterior, poteris executionem impedire; quia, cum tu ex illa mea generali obligatione acquiſieris vtilem actionem contra A. & B. & penes me remanſerit actio directa; non potui transferre illam vtilem in Sempronium, ſed ſolum potui, cedendo illi meum creditum contra A. & B. transferre exercitium directæ actionis in eum, tanquam in ſimplicem procuratorem in rem propriã; quare, cum poſtea vos concurritis, tu, qui habes actionem vtilem, es præferendus, vt ſecutus ſum in meo tractat. de appell. q. 17. limit. 6. memb. 4. ſub nu. 85.

419 Practica agendi ad executionem, & adiudicationem nominis debitoris iuxta theoricam huius primi præmiſſi eſt, vt, ſi tu ſis creditor, agas aduerſus tuum debitorem, & cum obtinueris mandatum, ſeu licentiam contra eum, cites debitores eiuſdem tui debitoris ad videndum tibi adiudicari eorum nomen, & ita practicant quotidie Genuenſes ex forma eorum ſtatut. lib. 3. cap. 6. §. poſſit etiam creditor. & eſt materia legis, à diuo pio. §. in venditione. ff. de re iud. de cuius materia reſeruo agere in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 3. ſi Dei benignitas largietur.

Quòd ſi in caſu prędicto debitores tui debitoris ſoluiſſent poſteriori creditori, vel ceſſionario, priuſquam tu eis denunciaſſes, ne ſoluerent, acta res eſſet, per ea, quæ ſcripſi infra num. 442. limit. 2.

420 Amplia hanc praxim procedendi ad adiudicationem nominis debitoris poſt condemnationem ipſius debitoris, vt in caſu, quo ipſum debitoris nomẽ ſit expreſsè obligatum, procedat, etiam ipſo debitore non aliter excuſſo, vnde neque creditor poſterior, neque debitor, cuius nomen eſt obligatum, poterunt aduerſus creditorem excipere, quòd debeat prius principalem debitorem excutere, quia quando agitur contra nomen debitoris, excuſſio debitoris principalis non eſt neceſſaria, cum illud nomen adhuc dicatur eſſe penes ipſum debitorem principalem, Bar. in l. nomen. num. 8. Bal. ſub num. 1. Alber. de Roſ. ſub num. 3. C. quæ res pign. oblig. poſſ. Bar. in l. ſi conuenerit. la 2. num. 4. ff. de pign. act. Papien. in pract. in form. reſponſ. libel. in act. hypoth. in gloſ. exceptionem excuſſionis. num. 8. fol. 782. & Maſ. ibidem in prima addit. ad eum, fol. 786. col. 2. Alex. conſ. 15. viſo & conſiderato. ſub num. 6. ibi, pro hoc facit. lib. 6. & de communi opinione, & tenenda teſtatur, & ſequitur Neguſ. tract. de pign. in 1. memb. 8. par. num. 19. in 6. fallen. tom. 6. par. 1. fol. 253.

421 Sed in caſu, quo non eſſet expreſsè obligatum, & debitor illud nomen ceſſiſſet alteri, iſta practica ſine excuſſione poſſet pati difficultatẽ; quia debitor, cedendo, tranſtuliſſet in ceſſionarium poſſeſſionem nominis debitoris, vt ſecutus ſum ſupra num. 263. verſ. ratio. & conſequenter ceſſat fundamentum, quo in præcedenti caſu ſimplicis obligationis dicebamus, excuſſionem non eſſe neceſſariam, eò quia nomen erat adhuc penes debitorem principalem; imò vbi ceſſio haberetur pro ſolutione in pecunia numerata, actio contra ceſſionarium euaneſceret in totum, per ea, quæ ſcripſi infra num. 443. & 442.

422 Secundo præmitto, quòd ſicut ego, contrahendo tecum debitum, & pro illius ſolutione, obligando tibi generaliter omnia bona, iura, &c. dicor obligaſſe tibi nomen mei debitoris, vt dixi ſupra ſub num. 417. verſ. primo præmitto. Ita etiam, ſi tu poſtea ex alio contractu promittas mihi aliquid, cum obligatione omnium tuorum bonorum, iurium, &c. dicereris obligaſſe mihi nomen

meum

meum proprium, quia poſſum ego habere hypothecā in meo proprio nomine;& proinde ſi ego eram antea tuus debitor in ſcutis 100. vtique pro meo credito ſimilium ſcutorum 100. erit mihi obligatum meum proprium nomen, Corn.d.conſ.61.ſub num.26. ibi, tamen ſalua meliori ſententia. Soc.conſ. 143.diu profectò.ſub num.14.lib.1.& conſ. 180. diligenter. ſub num.2. verſ. ſed adhuc reſtat vnus ſcrupulus. lib.2.& Neguſ.d.par. 1.memb.3.num.22.fol.199.

423 Et debitor, qui habet hypothecam in ſuo proprio nomine, habet retentionem, Neguſ. vbi ſupra ſub num.23. & adde, quæ ſcripſi infra num.438.

424 His præmiſſis, & redeundo ad veritatem limitationis, poſitæ ſupra num. 417. dico, quòd ſi ego ſum creditor tui ex cauſa cambij in ſcutis 500. ſine hypotheca, & tu ex alia cauſa es creditor mei in ſcutis 500. & Petrus eſt ſimiliter creditor tui in ſcut. 500. cum hypotheca, & obligatione omnium tuorum bonorum, iurium, &c. ego præferor Petro in iſtis ſcutis 500. quamuis Petrus ſit creditor anterior, & hypothecarius.

Ratio, qua patefit veritas huius limitationis, eſt, quia, contracto hincinde debito inter me,& te, fit inter nos compenſatio ipſo iure, ſine miniſterio hominis, l.4. verum. l.10. ſi ambo.ff.de compenſ.l.4.ſi conſtat.& l.fin. C.eod. & §. in bonæ fidei. Inſtit. de act. Tynd.tract.de compenſat. par.1. art. 6. num.47.& 51.& ſeqq.tom.6.par.2.fol.253. & num. 74. fol. 254. & art.7. ſub num.27. verſ.quid ergo. fol.256.

425 Hæcq; ratio probatur in multis caſibus. Primus caſus, qui tranſit ſine controuerſia, eſt, quando alias, remota compenſatione, debitor incurriſſet vſuras, intereſſe, ſeu aliam pœnam, Tynd. d.art.6. num. 48. in fine, & num.49. Curt.Iun.conſ.132.habita diligenti. ſub num.4. verſ. præmiſſis tamen. Tiraq. tract.de retr.lignag.§.3.gl.3.ſub num.8.fol. 203.Sebaſt.Medic.tract.de compenſ.par. 1. q.22. ſub num.3.tom.6. par.2. fol. 263. &
426 q.50. ſub num.4.fol.267.† Secundus caſus, in quo compenſatio fit ipſo iure, eſt, quando creditor poſſet diſtrahere pignus, Tynd.
427 ſub d.num.49.† Tertius, quando alias orta eſſet præſcriptio, quare licet debitor tanto tempore præſcribat debitum, tamen ſi ipſe etiam ſit creditor, & petat creditum, eique opponatur compenſatio, ipſe non poteſt replicare, debitum, cuius compenſatio opponitur, eſſe præſcriptum; & ratio eſt, quia compenſatio fit ipſo iure, ideoque impedit initium,& curſum præſcriptionis; nam ſicut impedito non currit præſcriptio, ita nec creditori, qui, ſi ageret, repelleretur exceptione compenſationis; vnde, ſi tu debes mihi decem, & poſtea ego efficior debitor tuus in totidem, certè ſi non peto decem, quæ mihi debes, non præſcribes contra me, quia non fui negligens, ex quò deſino agere, ſciens, me poſſe repelli exceptione compenſationis; & iſte eſt vnus caſus, in quo compenſatio fit ipſo iure ſine facto hominis, ad euitandam pœnam præſcriptionis, Anchar. conſ.5.pro parte nobilis. ſub num.5. Felyn. in cap.10. ex tranſmiſſa.num.8.in fine, verſ. & nota. & num.9.de præſcript. Mohed. deciſ.3.alias 200.fulginatenſis. de præſcript.& conciſè Balb.tract.de præſcript. in 6. & vlt. par. num. 20. ampliat. 2. tom. 17. fol. 102.
428 † Quartus, quando creditor pateretur præſcriptionem actionis hypothecariæ, & poſſidet pignus, Neguſ.tract.de pignor.in 1.par.
429 num.5.tom.6.par.1.fol.194. † Quintus eſt, quando emphyteota ob non ſolutum canonem amiſiſſet emphyteoſim; Tiraq. d. gl.3.num.4.& 9.& Sebaſt. Medic. d.q.22.
430 ſub num. 3.& q.50. ſub num. 5.† Sextus, quando conſanguineo cucurriſſet tempus ad redimendum, quia ſi is ſit creditor emptoris in eadem ſumma, quaſi facta inter eos compenſatione, non remanet excluſus à iure retranhendi propter lapſum tempus, Ti-
431 raq.d.gl.3.num.8. † Septimus, & generalis caſus, in quo compenſatio fit ipſo iure, eſt, quando, ſi non intelligeretur facta, debitor pateretur aliquod damnum, ſeu præiudicium, Tiraq.d.gl.3. ſub num.8.

Ergo in caſu, de quo ſupra num. 424. Petrus, quamuis ſit creditor anterior, & hypothecarius, eiq; eſſet obligatum nomen meum, non poterit illud à me exigere, quia attenta compenſatione, quæ fit ipſo iure, ego dicor ſoluiſſe mihi ipſi.

432 Nec dicatur, quòd compenſatio fit ipſo iure ſolum in illis caſibus, in quibus, ſi non fieret, debitor pateretur damnum, vt dixi; & quòd, etiam ſi fieret ipſo iure, tamen requireretur adhuc factum hominis, exceptis quibuſdam caſibus.

Quia reſpondeo dupliciter.

Primo, veram opinionem eſſe, quòd fiat ipſo iure in omnibus caſibus, in quibus expedit compenſanti, vt ſit facta ipſo iure; & de con-

contraria compenſantis voluntate non con-
ſtat, nam iura citata ſupra ſub nu.424.dum
dicunt, compenſationem fieri ipſo iure, lo-
433 quuntur ſimpliciter; † licet Doct. varijs agi-
tētur errotibus.quorū vnus producit alium.
Primus error eſt, dum contendunt, an com-
penſatio fiat ipſo iure,& in hoc errore verſa-
ti ſunt Martin. gloſſator antiquus, Accur.
Cyn.Bar.Bal.& Salyc.in l.4.ſi conſtat.C.de
compenſ. & alij in diuerſis locis, quia ſi in
hoc habemus leges claras, debet ceſſare cō-
tentio. Secundus error (& grauior) eſt,dum
communiter concludunt, compenſationem
non fieri ipſp iure, & in hoc errore verſati
ſunt Gl. in verbo, ipſo iure. §. in bonæ fidei.
Inſtit.de action.& in eod.verbo.in l.4. ſi cō-
ſtat. C.de compenſ. Surd.deciſ.117.petebantur.n.3.in fine,& nu.4.& ſeqq.& deciſ.191.
quamuis.nu.13.14.& 15.&, omiſſis alijs,de
communi opinione teſtatur, & ſequitur Iaſ.
in d.§. in bonæ fidei. num.77.& 78. Tertius
error eſt, dum ab hac communi concluſione
quoſdam excipiunt caſus,nulla tamen ratio-
ne adducta,quare excipiant,& in hoc errore
verſati ſunt Gloſ.in d.l.ſi conſtat. & Sebaſt.
Medic. tract. de compenſ. q. 21. num. 4. &
ſeqq. tom.6. par.2. fol.270. Quartus error
eſt, dum eandem concluſionem limitant, vt
non procedat in caſibus, in quibus,ſi nō fie-
ret, debitor pateretur damuum vſurarū,pœ-
næ,& ſimiliū; nā & hi errarūt, quia illi caſus
non ſunt limites compenſationis,quę fit ipſo
iure,ita vt extra illos caſus non fiat; ſed ſunt
aliqua exempla effectuū, emanantiū à com-
penſatione, quæ fit ipſo iure; & cōſequenter
in quolibet alio caſu, in quo compenſanti
reſultet vtilitas ex compenſatione, dice-
mus, compenſationem fieri ipſo iure, prout
hanc doctrinam benè firmauit Tynd. in d.
art.6.num.51.& ſeqq. & præſertim, ſub nu.
60. verſ.primo. tom.6. par.2. fol. 254. & in
hoc errore verſati ſunt ij,quos in illis caſibus
citaui ſupra num.425.& ſeqq.Quintus error
eſt,dum in ijſdem caſibus ſe ipſos implican-
tes, aiunt,adhuc requiri factum hominis, &
conſequenter inferunt, etiam in illis nō fieri
ipſo iure; ſicq; quod aiunt,negant:& eorum
434 error eſt manifeſtus, † quia quicquid fit ipſo
iure,ſtatim ſuos operatur effectus, vnde ſen-
tētia,lata ipſo iure,ſtatim operatur effectum
ſuū, nō expectatis decem diebus,intra quos
poſſet appellari,Tiraq.in l.ſi vnquam.in ver-
bo, reuertatur. n.426. C.de reuoc.don.quia
quod fit ipſo iure,trahit ſecum executionem,
vt eſt in pœna, impoſita ipſo iure; idem Ti-
raq. in eodem verbo, reuertatur. num.387.
& ideo infamis ipſo iure, ſtatim intelligitur
priuatus iure teſtandi, non expectata alia
declaratione, Tiraq. in eod.verbo, reuerta-
tur. ſub num. 384. & faciunt, quæ ſcripſi in
meo tract.de iudic.cauſ. &c. lib. 1. cap.98.
ſub n.12.ibi,ſi prouenit. Quare firmanda eſt
opinio affirmatiua,quòd cōpenſatio fiat ipſo
iure ſine facto hominis, vt dixi num.præced.

435 Declara iſtam opinionem affirmatiuā, vt
ſit vera,conſiderata executione iuris velata,
quia in ea non requiritur aliquod factum
hominis, ſeu declaratio iudicis; ſecus,conſi-
derata executione iuris, aperienda, quia in
eius aperitione requiritur factum hominis,
& iudicis; hæc autem executio iuris velata,
donec aperiatur, habet etiam ſuos effectus
latentes, qui propterea ſunt,ac ſi non eſſent,
quia paria ſunt,eſſe & nō apparere;& nō eſ-
ſe,vt hanc eandem declarationē ſenſit in ef-
fectu,& oſtēdit, ſed per diuerſa verba,Tynd.
tract.de compenſ.art.6. ſub nu. 62. & ſeqq.
verſ.quinto illud.tom. 6. par. 2. fol 254. &
hæc de reſponſione adducta ſup.ſub n. 432.

436 Secundo reſpōdeo,quòd admiſſa illa opi-
nione, quòd compēſatio fiat ipſo iure ſolum
in caſibus, in quibus compenſans pateretur
damnum,ſi non fieret ipſo iure,caſus de quo
agimus eſt ex illis,quia ſi tu nō haberes vn-
de mihi ſatisfaceres, ego perderē ſcut. 500.

437 Firmata limitatione, de qua ſupra num.
417. quòd compenſatio antecellat quamli-
bet hypothecam quantumuis anteriorem.

Extende eam in Rep. Genuæ, vt ſi alter
ipſorum,hincinde creditorum, & debitorum
ex cauſa cambiorum, vel ex alijs quibuſuis
diuerſis cauſis remanſerit creditor, vel de-
bitor, ſiue purè, ſiue in diem, ſiue pro ſe ip-
ſo, ſiue pro alio, ſeu computo aliorum, &
efficiatur non ſoluendo, is, qui remanet cre-
ditor, præferatur omnibus in compenſatione
pro concurrenti quantitate, vt diſponitur in
Genuenſium ſtat.lib.4. cap.14. de compen-
ſat.in princ. quam legem municipalem cen-
ſeo eſſe conformem iuri communi, per ea,
quæ ſecurus ſum ſupra ſub num. 424. verſ.
ratio. & eſſe æquitati amicam, & ideo vbi-
que ſeruandam, tum quia alias valdè frau-
daretur fides mercatoria; ſiquidem merca-
tor,qui debet tibi 1000. facilè tibi ex alio
contractu credet 100.ratus, quòd pro ſcu-
tis 1000. eſt cautus; tum quia nimis durum
eſſet, ſoluere alteri, quod ſibi debetur, ad

quam

quam duritiem euitandam admittitur compenſatio ipſo iure, vt dixi ſup.nu.431. &, facta compenſatione, dicitur facta ſolutio, per ea, quæ ſcripſi ſupra ſub num.48. &, facta ſolutione, remanet extincta hypotheca, vt dixi ſupra ſub num.410. & 412.

38 Confirmatur hæc extenſio, & conſequenter limitatio extenſa, quia ſecundum opinionem mercatorum, creditor conſequitur ſolutionem, non ſolum per viam compenſationis, quamuis ſit creditor poſterior, ſeu ſecundus, vt dixi ſupra num.417.424.& 437. ſed conſequitur etiam per viam retentionis pignoris. ſiquidem ſecundus creditor præfertur primo in pignore, quod ſibi datum eſt à debitore, quia ſecundus creditor non aliter credidiſſet, & æquitas mercaturæ non videtur tolerare, quòd remaneat deceptus, Stracch. tract. de decoct. tit. qui pot.in bon. decoct.habeant. num.11. tom.6. par.1. fol. 328.& Hebręi nō aliter eſſent tuti in pignore, niſi pręferrētur anterioribus creditoribus.

39 Declara primo hanc extenſionem, vt totum id, quod creditor retineret, ſeu compenſaret pro computo alterius, ſeu aliorum, teneatur diſtribuere ad ratam, vt in Genuen. ſtatut. lib.4 cap.14.in fine initij.

Exemplifica eandem extenſionem, & declarationem. Tu dediſti mihi ſcutos 100. ad cambium, ſed in iſto cambio habes nudum nomen tantum, cum verè ſpectet ad Petrum, &, quando dediſti mihi ad cambium, ego feci litteras cambj, quibus mandaui Titio, vt dictos ſcutos 100. ſic te iubente, ſolueret Franciſco; vnde nec tu, qui dediſti ad cambium, nec Franciſcus, cui litteræ ſoluendæ ſunt, habetis aliud, quàm nudum miniſterium, ſeu nomen: Euenit poſtea, quòd antequam Titius meus mandatarius acceptauerit meas litteras, ſeu antequam Franciſco ſoluerit, Petrus, ad quem, vt dixi, ſpectant dicti ſcuti 100. & eorum cambium, & vtilitas, ſit effectus non ſoluendo, & conſequenter Franciſcus non poſſit à Titio exigere, ſic diſponente ſtatuto, infra citato, ſed poſſit ſolum, & teneatur proteſtari litteras contra me, qui eas ſcripſi; ſed tu, qui mihi dediſti cambio, benè poteris exigere à Titio meo mandatario, ſi velit eos ſoluere, vel exiges à me ipſo, & quando tu remaneas creditor Petri, ad quem ſpectant dicti ſcuti 100. poteris retinere, & compenſare pro concurrenti quantitate, ſiue ſis creditor pro te ex aliquo contractu, tecum geſto, ſiue pro computo aliorum, vt quia Petrus ſit debitor tui debitoris: Quòd ſi tu non remaneas creditor dicti Petri, vel ſuperſit aliquid, facta compenſatione, tunc exactio totius, ſeu reſidui ſpectabit ad alios creditores Petri: Sed eſt aduertendum, quòd ſi in litteris cambij, quas tibi feci, fuit expreſſum, quòd dicti ſcuti 100. ſeu, inquam, illorum remiſſa ſpectat ad Petrum, & ego, qui illos cambio accepi, ſum etiam creditor dicti Petri, tunc non tu, qui dediſti cambio; ſed ego, qui accepi, potero ante omnes retinere, & compenſare pro concurrenti quantitate, in qua pro me, vel pro computo aliorum ſum creditor; ita tamen quòd tenear repartiri, & diſtribuere ad ratam; ſed ſi ego non ſum creditor, tunc exactio, & compenſatio ſpectat in totum ad te, qui dediſti cambio, & totum hoc exemplum habent Genuenſes in ſtatut. lib.4. cap.14. §.ſi quis. il 1. cuius ſtatuti diſpoſitionem, tanquam iuris communis interpretatiuam, & mercaturæ amicam, vbique amplectendam cenſerem.

440 Infero ex iſta exemplificatione, quòd ſtatut.in d. §.ſi quis. il 1. non procedit, diſponendo, ſed exemplificando, ſeu exponendo initium d.cap.14.

441 Declara ſecundo, vt ſi ex prædictis litteris cambij, de quibus locutus ſum ſupra in exemplificatione num. 439. ſeu ex alia ſcriptura appareat ſaltem per dies quindecim ante decoctionem debitoris, ad quem ſpectent pecuniæ, datæ ad cambium, ſeu aliæ merces, & ita etiam reperiretur annotatum in libro illius, qui aſſignationem de prædictis feciſſet, tunc ius exigendi, compenſandi, & retinendi competat primum illi, ad quem ex dicta annotatione conſtaret, dictas pecunias pertinere, vt in eodem ſtatut.lib.4. cap.14.§.verum. il 1.

Et hæc de prima limitatione, poſita ſupra num.417.

442 Limita ſecundo, vt non procedat, quando debitor ſoluiſſet creditori poſteriori, etiā non hypothecario, quia tunc creditor anterior, quamuis etiam hypothecarius, & alias potior, non poſſet à poſteriori auocare pecuniam, bona fide ſolutam, & conſumptam, quia, ſi aliter ſeruaretur, totus mundus eſſet in litibus, & mercatores à contrahendo deterrerentur, vt fuiſſe reſolutum in conſ. Neapol. re plenè diſcuſſa, refert Afflict. deciſ. 190. pulchrum. num.6. & 7. hæcq; reſolutio placuit deinceps Conſilio, & ſecuti ſunt, & ſequuntur alij, quos citat Flam.Cart.deciſ.19. pulchrum. ſub num. 6. & Genuenſes eam

amplexi ſunt in ſtat. lib. 4. cap. 7. §. penult. & amplexi erant antea in ſtat. antiquo, quod citat Pariſ. conſ. 69. ſi iuris. num. 4. lib. 4.

Quamuis cōtra Conſilij Neapolitani deciſionem, multis adductis rationibus, teneat Stracch. tract. de decoctor. par. vlt. ſub num. 30. & ſeqq. verſ. ſed licet. iunctis num. præced. 26. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 329. quem ſequitur Vrſill. in annot. ad Affl. dicta deciſ. 190. ſub num. 5. verſ. & licet. & num. ſeqq. & forſan de rigore iuris hæc contraria ſententia eſt verior, per ea, quæ allegant ipſimet Affl. d. deciſ. 190. num. 2. & ſeqq. & Pariſ. d. conſ. 69. num. 1.

443 Extende hanc limitationem, vt in Rep. Genuæ procedat non ſolum in ſolutione pecuniæ, vt locutus ſum in hac limitatione, ſed procedat etiam in ceſſione, & datione in ſolutum nominis debitoris, ſeu delegatione, poſteriori creditori bona fide factis; quia tunc creditor anterior, qui habebat hypothecam anteriorem, & potiora iura in illo eodem nomine, non poterit ab illo poſteriori creditore auocare illud nomen, ſic diſponente d. ſtatut. cap. 7. §. penult. lib. 4. & ſcribunt ſuper eo Pariſ. d. conſ. 69. nu. 2. & ſeqq. verſ. tamen conſiderata. additis iis, quæ dicit poſtea num. 7. & ſeqq. verſ. quo ſtante. lib. 4. à quo Flam. Cart. d. deciſ. 19. per totam, mutuo integram illam deciſionem in ſubſtantia accepit, quibuſdam paucis mutatis, & additis, firmando hanc eandem extenſionem.

444 Ratio huius extenſionis eſt, quia, quicquid ſit in puncto iuris, de quo vide Pariſ. d. conſ. 69. num. 1. & Cartar. d. deciſ. 19. nu. 3. verſ. ſed omiſſa. ſtatutum æquiparat ſolutionem, & dationem in ſolutum nominis debitoris, & non ſine ratione, cum ceſſio, & datio in ſolutum habeat naturam ſolutionis in pecunia numerata, vt ſequuntur Pariſ. d. conſ. 69. num. 7. & ſeqq. & Flam. Cart. d. deciſ. 19. nu. 7. & inter mercatores admittitur eiuſmodi ſolutio, vt latè ſcripſi ſupra ſub nu. 244. & 245.

445 Sublimita eandem limitationem, & extenſionem, vt non procedant in ſolutione, & datione in ſolutum, factis non bona fide, quia eiuſmodi ſolutio, & datio in ſolutum non tenent, & Doctores, & ſtatutum allegati, ſup. n. 442. & ſeqq. loquuntur de ſolutione, & datione in ſolutum, factis bona fide.

Exemplifica hanc ſublimitationem in ſolutione, ſeu datione in ſolutum, factis à decocto poſt decoctionem, vel paulò ante; nam conſueuerunt mercatores, cum iam conturbandi conſilium inierunt, ſe aliquibus creditoribus gratioſos reddere, quibus & ſi in diem debeant, præſenti ſoluunt, vel quamuis alios habeant creditores priuilegiatos; quæ ſolutiones, vti in fraudem aliorum creditorum factæ, reuocantur, Stracch. tract. de decoct. par. 3. num. 28. tom. 6. par. 1. fol. 317. & ideo ſtatutis Genuen. lib. 4. cap. 7. de decoct. §. ſecuta declaratione. & §. ceſſiones. vberius prouidetur, quòd ceſſiones, dationes in ſolutum, & aliæ diſpoſitiones bonorum, factæ per debitorem, ad fauorem alicuius, ſeu aliquorum ex ſuis creditoribus intra quindecim dies, immediatè antecedentes diem rupturæ, habeantur pro non factis: ſtatuta verò Vrbis lib. 1. cap. 114. licet non ita copioſè prouideant, diſponunt tamen, quòd alienatio cuiuſuis generis, ſiue poſt decoctionem, ſiue ante decoctionem, facta ab eo, qui erat decoctus, vel communiter habebatur pro decocto, licet adhuc non latitaret, præſumatur ſimulata, & ideo reuocetur: ad probandum autem, quòd communiter haberetur pro decocto tempore alienationis, mandāt ſufficere publicam famam, & communem opinionem: & quod diſponunt in alienatione, facta ab ipſo decocto, & fallito, extendunt ad alienationes, factas ab habentibus cauſam ab eo.

446 Amplia, declarando hanc exemplificationem, vt paria ſint, eſſe ruptum, vel abſentē, ſeu latitantem, vt in dictis §§. ſed nō ſunt paria, eſſe decoctus, & cedere bonis, cū quis poſſit eſſe decoctus, & tamen non cedere bonis, Vinc. de Franch. deciſ. 55. vera eſt. nu. 4. par. 1. item paria non ſunt, eſſe decoctus, & eſſe non ſoluendo, cum decoctus dicatur is, cui bonorum adminiſtratio eſt interdicta, at ei, qui non eſt ſoluendo, non eſt interdicta adminiſtratio, Franch. d. deciſ. 55. nu. 2. & 3.

SVMMARIVM.

Pœnitentia locum non habet in litteris cambij, altero ex contrahentibus inuito, num. 447.

Ampliatur primo etiam ſi ageretur de reſciſſione partis contractus, num. 448.

Ampliatur ſecundo, præſertim poſt acceptatas litteras, num. 449.

Limitatur primo, vt non procedat in litteris cambij, non diſpoſitiuis, num. 450. Declaratur, ibidem.

Limitatur ſecundo quoad reuocationem aditi, &c. num. 451.

QVAERO

447 QVAERO XVIII. an in contractu cambij poſt datas litteras ſit licita pœnitentia, altero contrahente inuito?

Reſpondeo, quòd non, quia contractus cambij fit ad vtriuſque contrahentis vtilitatem; & ideo, niſi vtriuſque concurrat voluntas, non poteſt reſcindi, Bal. conſ. 348. ſeu 349. factæ fuerunt. num. 2. in fine, & num. 3. lib. 1. Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de ſolutione in loco ad quem. fol. 230. & ita, loquendo in litteris diſpoſitiuis, ſcribit Bal. in rubr. verſ. quæro circa hoc. C. de conſtit. pecun. quem ſequuntur Socc. conſ. 68. in cauſa quę vertitur. in princ. verſ. quæ etiam. lib. 3. Foller. ad Maran. in ſpec. par. 6. act. 6. num. 47. verſ. etſi diſpoſitiuas. fol. 386. Curt. Iun. conſ. 132. habita diligenti. num. 2. verſ. indagandum. & Io. Bapt. Cauat. d. tract. de camb. tit. de litteris, verſ. quæro an litteræ cambij reuocari. fol. 224. & hæc eſt concluſio communis: & quòd contractus cambij fiat non gratia vnius, ſed gratia vtriuſque, ſcribit Rot. Genuen. deciſ. 32. cum alias. ſub nu. 5. quam ſequitur idem Cauat. d. tract. de camb. tit. de cambio ſicco. in fine, fol. 223.

448 Amplia primo hanc concluſionem, vt procedat etiam ſi ageretur de reſciſſione, non omnimoda, ſed in parte, puta, quoad locum deſtinatę ſolutionis; quare ſi fecerim depoſitum in bãco Venetiarum, & fecerim fieri mihi litteras cambij, vt mihi depoſitum reddatur Paduæ, &, priuſquam deferam litteras, pœnitentia ductus, redeam ad banchum, vt faciat mihi alias litteras, non ad Paduam, ſed ad aliam Ciuitatem, alias inſtem, reddi mihi depoſitum, ego non ſum audiendus, quia banchum Venetiarum non cogitur mutare litteras, ſi veriſimiliter illæ effectum habituræ ſint; ſecus ſi effectum habituræ non eſſent, Foller. ad Maran. d. act. 6. num. 52. fol. 387. quem ſequitur Ioan. Bapt. Cauat. d. rubr. de litteris. verſ. quæro an mercator. fol. 224. in fine; nam mercatorum, & campſorum ſcriptura habetur pro ſententia, & ſua fide tranſit in rem iudicatam, ideſt, in ſoliditatem firmitatis, & irreuocabilitatis, Bal. conſ. 348. ſeu 349. factæ fuerunt. nu. 4. lib. 1. & ideo mercatorum ſcripturæ conuenit illud, *quod ſcripſi, ſcripſi*. Bal. d. conſ. 348. num. 3. in vltimis verbis.

449 Amplia ſecundo, vt multò magis procedat, quando litteræ cambij eſſent iam acceptatæ, quia tunc non poſſe reuocari, ſcribit Put. deciſ. 126. die 4. iunij. nu. 2. 3. & 4. tum quia eo ipſo, quòd is, cui mandatur vt ſoluat, accepiat litteras, ſeq; creditori debitorē conſtituit, is, qui ſcripſit litteras, videtur ſoluiſſe, & per conſequens liberatus; tum quia alias videretur remanere illaqueatus duplici obligatione: prima ad fauorem eius, cuius eſſet debitor: ſecunda ad fauorem eius, qui litteras acceptauit.

450 Limita primo, declarando eandem concluſionem, vt procedat in litteris diſpoſitiuis, in quibus loquitur; ſecus ſi litteræ non ſint diſpoſitiuæ, ſed ſint mandatoriæ, quæ propterea reuocari poſſunt, Bal. in rubr. nu. 12. in fine, verſ. ſecundo circa hoc. C. de conſtit. pecun. & Curt. Iun. d. conſ. 132. ſub nu. 2. & latius ſub num. 6. verſ nec obſtat. quare, ſi ego conuenirem tecum faciendi tibi litteras cambij, dirigendas Petro, & ab eodem, vti meo inſtitori, ſoluendas; & Petrus geſtorio nomine ſe obligat ſoluere litteras ei mittendas; ego poſſum & meam, & Petri obligationem reuocare, quia procuratorem poſſum ad mei libitum reuocare: ſed ſi conueniſſem de litteris dirigendis, & ſoluendis à Petro proprio nomine, & is ita ſe obligaſſet, ego non poſſum reuocare. Socc. conſ. 68. in cauſa. in princ. verſ. quæ etiam. & n. 1. lib. 3. Item, ſi ego in litteris, quas ſcriberem, non me obligarem, neque diſpoſitiuè ſcriberem, ſed ſolum dicerem, *ſoluere placeat*, poſſem iſtas litteras reuocare, Rot. Genuen. deciſ. 10. hieronymus. n. 14. & 15. adde alium caſum, de quo loquitur Curt. Iun. d. cõſ. 132. ſub n. 6.

Hæc limitatio, cum pace Doctorum, à quibus initium ſumpſit, obſcurat, non dilucidat, quia videtur partim falſa, & partim inepta: falſa, quia etiam in litteris diſpoſitiuis poteſt ſcribens dare ordinē ſuo procuratori vt ſoluat litteras, & ordinē deinde reuocare, ſi ſit datus gratia ſcribentis, vt dixi in ſeq. declar. videtur etiam inepta, quia vbi volumus dicere, procuratorem poſſe reuocari, ineptè videmur dicere, litteras eſſe mandatorias, ſeu non diſpoſitiuas; cum habeamus terminos magis proprios, & faciliores; vnde hæc limitatio videtur inanis.

Retenta tamen ea, qualis qualis ſit.

Declara eandem, vt procedat quoad mandatarium, quem mandans poteſt à litteris cambij remouere, ſi in litteris ſit appoſitus, vti mandatarius, & procurator gratia mandantis; ſecus, ſi ſit appoſitus gratia cre-

ditoris, qui dedit cambio; per ea, quæ dixi in ſeq. limit. ſecus etiam, quoad contractum cambij, initum inter eum, qui dedit, & qui accepit cambio, quia quoad contractum indiſtinctè procedit concluſio, firmata ſupra num. 447.

451 Limita ſecundò quoad reuocandum eum, qui eſt adiectus litteris cambij gratia creditoris tantum, vel gratia debitoris tantum, quia, cuius gratia eſt adiectus, is poteſt, re integra, reuocare, vt ſecutus ſum infra gl. 7. num. 80.

Diutius in huius gl. quàm in aliarum materia volui inſiſtere, & quaſi lento, & non currenti procedere gradu, memor vulgaris dicti, cuius meminit etiam Rot. Genuen. deciſ. 1. ſub num. 37. *al pagar non eſſer corrente*; cuius tamen dicti obſeruantia, ſicut eſt laudabilis, quando debitum vel non eſt clarum, vel habilitas perſonæ, cui ſolueretur, eſſet dubia; ita ex oppoſito, quando debitum eſt clarum, & is, cui ſoluitur, rectè ſoluitur, eſt apud ſpectatæ fidei viros vituperabilis, inter Chriſtianos ſinceræ religionis peccaminoſa, & apud omnes condemnabilis, ſi ex inexcuſabili mora procedat, creditoriq; ſit nociua, quia tunc tardè ſoluens, minus debito ſolueret.

§. 2. Gloſ. 6.

Per queſta prima.

SVMMARIVM.

Mercatorum ſtylus in litterarum cambij ſcriptura eſt conciſus, num. 1.
Littera cambij quot pro vnico cambio ſcribantur, num. 2. Et quare plures ſcribantur, nu. 3.

1 QVAERO I. quid ſignificent iſta verba, *per queſta prima*, præſertim, cum ſubſtantiuo careant?

Reſpondeo, quòd ſignificant pluralitatem litterarum datarum, aut forſan dandarum, & inter eas, has eſſe in ordine primas; nam illud ſubſtantiuum, *lettera*, de conciſo mercatorum ſtylo, breuitati ſtudentium, vti ſubintellectum, ideoque non neceſſarium, omittitur, maximè cum ſequatur illa qualitas, *de cambio*, ſunt tamen aliqui mercatores, qui, omiſſa hac forma ſcribendi, *per queſta prima, ſeconda*, & faciendo etiam plures litteras, dicunt, *pagate vna ſol volta*.

2 QVAERO ſecundo, quot creditori, cui ſolutio facienda erit, dari debeant litteræ cambij?

Reſpondeo, de iſtis litteris faciendis non eſſe determinatum certum numerum; quia earum pluralitas debitori, eas facienti, non nocet, & creditorem, cui facienda eſt ſolutio, releuaret ab onere probandi cambium, ſi primæ, aut ſecundæ perderentur litteræ: dixi, quòd facienti non nocet, quia, vnicis litteris præſentatis, reliquæ nullam habent vim.

Vſus tamen inualuit, vt ſoleant fieri tres litteræ, Bal. conſ. 348. factæ fuerunt. ſub nu. 3. verſus finem, ibi, præterea dicit, lib. 1. & ſolent etiam fieri quatuor, vel quinque, & omnes fiunt ſub vnica verborum formalitate, vt dixi §. præced. q. 5. ſub num. 44. verſ. aduerte ſecundo. & nu. 73. & 74. vbi videas; & ita intelligas, quod ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. q. 4. dicens, quòd ſolent binæ litreræ mitti, vt ſi fortè primæ perierint, ſecundæ perueniant; nam, vt dixi, poſſunt fieri plures, & non omnes mittuntur eodem tempore, ſed dantur ei, qui eſt creditor litterarum, vt ſi primæ, quas miſerit, perirent, mittat poſtea ſecundas.

3 QVAERO tertio, ad quid fiant tot litteræ cambij de eodem contractu cambij?

Reſpondeo, fieri principaliter, ne fides cambij contracti pereat, & ſecundario, ne creditor, amiſſis, ſeu interceptis primis, vel ſecundis litteris, cogatur redire ad debitorē, qui alias faciat; vt innui etiam num. præced. ſicut enim notarius ex inſtrumento originali, penes ſe exiſtente, poteſt, & debet partibus petentibus dare plures copias, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. num. 527. & 538. ita etiam qui accipit cambio, poteſt, & debet petenti dare plures litteras, quia omnes ſunt veluti copiæ authenticæ primarum litterarum; & qui plures petit, conſultò agit, quia aut de contra-

ctu

tu cambij conſtat per publicum inſtrumentum, & tunc quamuis creditor, etiam litteris cambij amiſſis, ſit cautus de cambio, nihilominus, ad euitandos labores faciendi fieri alias litteras, cautè alias ab initio eodem tempore facit fieri: aut conſtat ex libris met ipſius debitoris, & tunc ſimiliter cautius aget, habendo plures litteras: aut conſtat ſolum per ipſas litteras, & tunc cautiſſimè facit; imò iſto caſu, & omni alio, quo de cambio non extaret publicum documentum, debet ſemper penes ſe habere plures litteras, vt, vnicis perditis litteris, aliæ non deficiant.

De litteris cambij, an indiſtinctè obligēt, ſcripſi in gl. præced. num. 450. & infra gl. 9. num. 6. & 7. Litteris cambij amiſſis, quid agendum, dixi gl. præced. num. 348. & ſeqq. De alijs quæſtionibus, ad litteras cambij pertinentibus, ſcripſi ead. gloſ. præced. ideo hic non repeto.

§. 2. Gloſ. 7.

à Franceſco.

SVMMARIVM.

Littera cambij cui ſint ſoluendæ, num. 1.

Adiecto ſolutioni litterarum cambij rectè ſoluitur, num. 2. Isq; actione mandati tenetur reſtituere, quod ſibi fuit ſolutum, num. 38.

Soluens adiecto de mandato debitoris, habet actionem mandati contra debitorem, ſub num. 3. Soluendo liberat debitorem, num. 4. & 36. Liberatq; ipſo iure, eod. num. 36.

Adiectus ſolutioni litterarũ cambij, an poſſit proteſtari litteras, &c. n. 6. ſub nu. 7. 50. & ſeqq.

Adiectus ſolutioni non poteſt in iudicio cogere debitorem ad ſoluendum, num. 39. & 40. Ampliatur primo, etiam ſi adiectus haberet penes ſe ſcripturam debiti, num. 41. Etiam ſi ſtipulatoris interſit, vt ſoluatur adiecto, num. 42. Et etiam ſi adiectus ageret procuratorio nomine, nu. 43. Et quid, ſi probaret, ſcripturam, in qua eſt adiectus, fuiſſe ſibi à ſtipulatore traditam, num. 44. & ſeqq. Ampliatur ſecundo, vt neque poſſit proteſtari litteras proprio nomine, num. 47. Secus ſi proteſtetur nomine ſtipulatoris, num. 48. Limitatur primo, quando adiectus eſſet etiam procurator ſtipulatoris, quia tunc poſſet debitorem cogere ad ſoluendum, num. 53. Idem, ſi ei eſſent ceſſæ actiones, ſiue eſſet factus procurator in rem propriam, num. 54. Limitatur ſecundo, quando debitor in apodiſſa obligauit, ſe ſoluturum cuicunque illam exhibuerit, num. 55. & ſeqq. & num. 60. Reiecta opinione contraria, nu. 59. Extenditurq; hæc limitatio, etiam ſi adiectus non probet, apodiſſam fuiſſe ſibi traditam à creditore, num. 60. 61. & 65. Reiecta opinione contraria, num. 62. & ſeqq. Et etiam ſi non ſit nominatus in ſcriptura, ſub nu. 65. Sed an adhuc debeat is agere nomine procuratorio, num. 66. Limitatur tertio in adiecto ſolutioni litterarum cambij, quia is poteſt proteſtari, & agere in iudicio, &c. num. 67. & ſeqq. Contrarium, quòd non poſſit agere, nu. 73. & 74. Reſtringitur hoc contrarium in duobus caſibus, in quibus poterit agere, num. 75. & 76.

Adiecto ſolutioni nulla acquiritur obligatio, & qui dicatur adiectus, ſub num. 8.

Adiecti vſus eſt valdè vtilis mercaturæ, ſub num. 33.

Adiectus fit per alternatiuam, & non per copulatiuam, ſub num. 35.

Adiectus ſolutioni, ne fruſtra ſit adiectus, debet poſſe ſolutionem recipere, num 32. & 33.

Reuocare ſolutioni adiectum, ſeu procuratorem, an, & quando liceat, num. 77. & ſeqq.

Adiectus ſolutioni, cuius gratia cenſeatur in dubio adiectus, num. 79. & 80.

Stipulari alteri nemo poteſt ex regula, ſub nu. 8. & ſeqq. Reſtringitur hæc regula, ſub nu. 11. & ſeqq. ſub num. 17. 20. & ſeqq. Declaraturq; reſtrictio, num. 18. & ſeqq.

Notarius poteſt ſtipulari pro alio, ſub num. 11. verſ. reſtringe. Poteſtque ſtipulari pro alio, etiam ſi iſte alius ſit inhabilis ad ſtipulandum, ideoq; poteſt ſtipulari pro pupillo, num. 12. Pro infante, num. 13. Pro non nato, num. 14. Pro abſente, num. 15. Et pro quouis alio, num. 16. Declaratur quando notarij ſtipulatio ſufficiat ad validitatem ſtipulationis, & quando non, nu. 18. & 19. Et ex notarij ſtipulatione acquiritur actio ſine ceſſione, num. 31.

Notarius in actu ſtipulationis pro alio reputatur ſeruus illius, pro quo ſtipulatur, cum ſit perſona publica, num. 17. in fine.

Stipulari quiſque poteſt pro alio, id eſt, nomine alterius, num. 20. Declaratur primo, vt ſtipulans

pulans pro alio, acquirat obligationem naturalem, num.21. & ſeqq. Declaratur ſecundo, vt acquirat ſibi, & non illi, pro quo ſtipulatur, num.25. Declaratur tertio, vt poſſit ſtipulari pro alio, concipiendo verba obligatoria in perſonam ipſius ſtipulantis, ſecus ſi concipere in perſonam illius, pro quo ſtipulatur, num.26. Declaratur quarto, vt quamuis obligatio naturalis acquiratur ſtipulanti, tamen effectus pertinent ad eum, pro quo eſt facta ſtipulatio, num.27. Ideoq; ſtipulator poteſt illi naturalem obligationem cedere, num.30. Imò tenetur cedere, num.28. Qui ſint effectus huius naturalis obligationis, num.29. & 30.

Stipulatio eſt inuenta, vt ſtipulans acquirat, quod ſua intereſt, vnde inutilis eſt ſtipulatio, ſi ſtipulantis non interſit, ſub num.9.

Stipulari poteſt pro nobis, qui noſtro iuri ſubiectus eſt, ſub num.17.

Stipulatio copulatiua pro ſe, & adiecto, licet ſit nulla quoad adiectum, tamen remanet valida quoad ſtipulatorem, num.34. & 35.

Ius accreſcendi non habet locum in contractibus, ſed habet locum ius non decreſcendi, num. 35.

Vtile per inutile non vitiatur, num. 35.

Procurator ad recipiendam ſolutionem quid poſſit facere, num. 49. Et quid procurator ad exigendum, num.58.

Obligatio non poteſt nobis acquiri, niſi per perſonam, quæ noſtro iuri ſubiecta ſit, num. 10. Quare ab his, qui ſub noſtra poteſtate non ſunt, nobis acquiri non poteſt, num. 17.

Soluere proprio creditori, vel ſoluere alteri de creditoris voluntate, paria ſunt, num. 37.

Mandatarius debitoris non cogitur acceptare litteras mandatoris, num.5.

1 QVAERO I. an litteræ cambij ſint neceſſariò ſoluendæ ipſimet creditori, qui dedit cambio, prout ſoluendas eſſe coniecturare quis poſſet ex formula iſtarum litterarum, dum mandant, ſolui Franciſco, quem creditorem eſſe litterarum cambij patet per illa verba ſequentia, *per la valuta di contanti da lui*, quarum litterarum formulam habes integram ſupra hoc eodem §. gl. 1. initio.

Reſpondeo, quòd non, ſed erunt ſoluendæ, vel ipſi, vel ei, cui creditor, & debitor in litteris concordauerint; quare ſi litteræ ſoluendæ ſint ſibi ipſi, ipſius nomen erit ponendum in litteris, ſin minus, ponendum erit nomen illius, cui ſolui debent, vt latius aduerti §. præced. q.5. num.75. & 76.

2 Quæro ſecundo, an debitor litterarum cambij, ſeu eius procurator debeat ſoluere adiecto ſolutioni litterarum abſque eo, quòd adiectus doceat de mandato ſpeciali ad exigendum?

Reſpondeo, quòd poteſt ei ſoluere, &, ſoluendo, rectè ſoluit, vt dixi infra nu.36. verſ. ſecundus. ſed iudicialiter, & inuitus ab adiecto ſine ſufficienti, & ſpeciali mandato ad lites, cogi non poteſt, per ea, quæ dixi infra num.39. verſ. tertius.

Pro abſoluta tamen huius reſpõſionis intelligentia, & pro multarum difficultatum, quæ circa hanc reſponſionem poſſent oriri, reſolutione, diſtinguo in primis duas litterarum formulas.

3 Prima formula eſt, quando ſcribens litteras cambij, non committit ſibi ipſi, vt eas ſoluat, ſed committit alteri, vt in tenore litterarum, quas gloſſamus in hoc ſecundo §. & ſolutio eſt facienda non Franciſco, qui dedit cambio pecunias, ſed eſt facienda Seio, qui dicitur adiectus, & veluti mandatarius ipſius Franciſci, vt dixi §. præced. q. 5. nu.75. hęcq; formula propriè conuenit cambio, & eſt in frequenti vſu: & in hac formula adhibeo quatuor inſpectiones. Prima inſpectio eſt, an procurator, ſeu mandatarius debitoris, ſoluendo Seio adiecto, rectè ſoluat quo ad obligandum debitorem mãdantem; & in hac inſpectione nulla cadit dubitatio, quòd rectè ſoluat, quia ſeruat mandatum, & conſequenter mandans obligatur ei actione mandati, ſiue hic adiectus, cui ſoluit, habeat mandatum ad exigendum, ſiue non.
4 † Secunda inſpectio eſt, an rectè ſoluat, quo ad liberandum ipſum debitorem mandantem ab obligatione, & debito, quo tenebatur creditori; & ſimiliter dico, quòd rectè ſoluit, ex quò adiecto rectè ſoluitur, vt ſe-
5 cutus ſum infra num. 36. † Tertia inſpectio eſt, nunquid Franciſcus, qui eſt creditor, ſeu eius mandatarius, qui eſt Seius, & qui dicitur adiectus ſolutioni, poſſit agere contra mandatarium debitoris, vt acceptet, & ſoluat litteras; & concludo ſine vllo initio dubitandi, quòd non, quia mandatarius debitoris non eſt aliquo modo obligatus, & ideo, an velit, vel nolit ſoluere, pendet à me-
6 ra eius voluntate. † Quarta inſpectio eſt, an

adiectus

adiectus ſolutioni, mandatario debitoris ei
non ſoluente, poſſit proteſtari litteras contra
debitorem, quamuis non habeat mandatum
ſpeciale ad exigendum cum clauſula ad li-
tes; & in hac inſpectione concludo, quòd
adiectus poteſt proteſtari, vt explicaui infra
num. 48. & 52.

Sed vbi litteræ redierint proteſtatæ ad Ci-
uitatem, in qua fuit contractum cambium,
nunquid adiectus ſolutioni poſsit ibi conue-
nire debitorem ad ſoluendum, vide infra
num. 67. & ſeqq. num. 74. & ſeqq.

7 Secunda formula litterarum eſt, quando
debitor cambij ſcribit litteras ſibimet, vt
eas ſoluat, cum velit ipſe accedere ad nun-
dinas, vt dixi §. præced. q. 5. ſub num. 75. &
infra §. 6. gl. 1. ſub num. 2.

Et licet iſta formula videatur exorbitans
à natura omnium litterarum, & ideo etiam
à natura litterarum cambij; ſiquidem litteræ
ſunt ſcribendæ alteri perſonæ, quàm ſibi ip-
ſi, quia ſcribere ad ſe ipſum videtur quid
ſtultum, per ea, quæ dixi d. gl. 1. ſub num. 2.
tamen demus hanc formulam, quia in effe-
ctu ea vtuntur negotiatores cambiorum, ſed,
vt euitent exorbitantiam, fingunt duas per-
ſonas eiuſdem nominis, vt dixi d. §. 6. gl. 1.
num. 89. & 90. quare demus, quòd illæ litte-
ræ ad ſe ipſum reſoluantur effectiuè in apo-
diſſa, cum obligatione ſoluendi tertio, adie-
cto in ſolutione: & in iſta formula non ha-
bent locum prima, & tertia inſpectio, de
quibus in præcedenti formula, ſub num. 3.
& 5. ſed habet locum quarta inſpectio, de
qua num. 6. nunquid ſcilicet adiectus, debi-
tore non ſoluente, poſſit proteſtari litteras,
ſeu contra ipſum agere ad ſolutionem; &
concludo idem, quod concluſi in quarta
inſpectione ſupra num. 6.

8 Verum pro intelligentia materiæ adiecti,
& pro firmiori eiuſdem concluſionis doctri-
na, & reſolutione, altius exordiendo, diſtin-
guo tres articulos.

Primus articulus, quem pro maiori totius
materiæ intelligentia præmitto, eſt, qui nam
dicatur adiectus, & quare quis dicatur adie-
ctus ſolutioni, & non obligationi?

In hoc articulo, omiſsis deſcriptionibus,
ſeu definitionibus, quas tradunt Iaſ. &
Stracch. qui eum citat tract. de adiect. par.
1. num. 29. & ſub num. 31. tom. 6. par. 1. fol.
384. facio duas concluſiones; de prima
nunc, & de ſecunda infra num. 32.

Primo concludo, adiectum ſolutioni dici
eum, cui ex contractu, ſeu ſtipulatione, in
qua eſt adiectus, nulla acquiritur obligatio;
quia nemo poteſt alteri ſtipulari, l. 38. ſtipu-
latio iſta. §. alteri. ff. de verbor. oblig. & §.
alteri. Inſtit. de inut. ſtipulat. & hanc eſſe re-
gulam receptiſsimam, & omnibus notiſſi-
mam, ſcribit Tiraq. tract. de iur. conſtit. poſ-
ſeſs. limit. 30. ſub num. 15. verſ. in hac tam
magna. fol. 192. quem ſequitur Stracch. d.
par. 1. ſub num. 16. & eſſe regulam vulga-
rem, ſcribit, & ampliationibus exornat Man-
tic. tract. de tacit. & ambig. conuent. lib. 14.
tit. 27. num. 1. & ante eum copiosè Gabr. in
concl. lib. 3. tit. de verb. oblig. concl. 1. nu. 1.
9 & ſeqq. † ſtipulatio enim, & obligatio ſunt
inuentæ, vt vnus quiſque acquirat ſibi, quod
ſua intereſt, alias, ſi ſua non intereſt, inutilis
debet eſſe ſtipulatio, dictis §§. alteri. ſupra
citatis, Couar. in cap. quamuis. par. 2. §. 4.
ſub num. 2. de pact. in 6. & Mantic. d. lib. 14.
10 tit. 28. ſub num. 47. verſ. tertio accedit. † vn-
de ſuccedit alia iuris regula, quòd per libe-
ram perſonam, quæ iuri noſtro ſubiecta non
ſit, nulla poteſt nobis acquiri obligatio;
nam cum acquiſitio, quæ fit per ſtipulatio-
nem, ſit artificialis, non debet ei ſuperaddi
hoc aliud artificium, vt factum vnius repu-
tetur factum alterius, quia eſſet multiplicare
fictiones, vt ſequitur Stracch. d. par. 1. num.
16. & 17. fol. 383. & 384.

11 Hæc concluſio plures admittit reſtrictio-
nes, de quibus Bar. Paul. de Caſtr. Alex. Iaſ.
& alij, in d. l. 38. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff.
de verb. oblig. & Mantic. d. lib. 14. tit. 28.
num. 1. & ſeqq. vbi eas cumulat vſque ad
quatuordecim; ego vnam, quæ eſt in fre-
quenti vſu, ideoq; inſignior, perſequar.

Reſtringe igitur hanc concluſionem, vt
non procedat in notario, quia ipſe poteſt va-
lidè ſtipulari pro alio, Bar. in d. l. 38. ſtipula-
tio iſta. §. ſi ſtipuler alicui. ſub num. 3. verſ.
& dicit. fallen. 3. & Paul. de Caſtr. in d. §. al-
teri. ſub num. 6. fall. 1. Gabr. d. concl. 1. limit.
12 17. num. 95. † etiam pro inhabili ad contra-
hendum, & ſic pro pupillo, Tiraq. tract. de
iure conſtit. poſſeſs. limit. 30. num. 16. verſ.
ſunt tamen. num. 23. 27. 29. & 30. in quibus
duobus num. vlt. loquitur in pupillo, & pro-
batur, ex l. 2. 3. & 4. ff. rem pupill. ſalu. for.
nam in illis iuribus diſponitur, quòd ſi pu-
pillus ſit abſens, vel fari non poſſit, ſeruus
13 eius ſtipulabitur, &c. † poteſt etiam ſtipulari
pro infante, Tiraq. d. num. 29. & 30. pro im-
14 pubere, Tiraq. ibidem num. 31. † & pro non-
dum

dum natis, ſed naſcituris; Mantic. d. lib.
14.tit.26. num.9. in 3. extenſ. licet Bar. &
Iaſ. quos allegat, loquantur in patre, ſeu
15 auo; & non in notario; † & poteſt notarius
ſtipulari pro abſente indiſtinctè, vt indiſtin-
16 ctè loquitur Tiraq.d.num.23. † & demum
poteſt ſtipulari pro quibuſuis, nullo ætatis
diſcrimine conſiderato;& ita ſeruari de con-
ſuetudine per totam Italiam, refert,& ſequi-
tur d.limit.30. num. 45. & 46. & quòd hæc
ſit recepta ſententia, & crebrior, & à con-
ſuetudine in tantum approbata, vt rectè de
ea dubitari non poſſit, ſcribit Stracch.tract.
de adiect.par.4.q.11.num.1.tom.6. par.1.
fol.402.

17 Ratio huius reſtrictionis eſt; quia ſicut
per eos, qui ſunt ſub noſtra poteſtate, ac-
quirimus, Inſtit. per quas perſ. nob. acquir.
ita etiam ij, qui ſub noſtra patria, vel domi-
nica poteſtate ſunt, nobis ſtipulari poſſunt,
d.l.38.ſtipulatio iſta. §.alteri. & ibi Paul. de
Caſtr.num.6.verſ.& recollige iſtam. ff. de
verb.oblig.ſed notarius in hoc, vti publica
perſona, reputatur ſeruus illius, pro quo ſti-
pulatur. Ergo.

18 Declara hanc reſtrictionem, vt os notarij
reputetur pro ore illorum,qui per ſe ſtipula-
ri non poſſunt, vt puta, quia nondum ſunt
nati, vel quia ſunt infantes, qui fari non
poſſunt, vel quia ſunt abſentes, qui ſtipulari
non poſſunt, vel quia ſunt pupilli, aut mi-
nores, qui ſtipulari neſciunt, ſicq; notarius
repræſentat ſolum loquelam,& os iſtorũ qui
caret loquela, & cõſequẽter notarij ſtipula-
tio operatur ſolum effectũ, quem operaretur
propria ſtipulatio iſtorum inhabilium, ſup-
poſito pro poſſibili, quòd non natus, & in-
fans poſſent fari, & quòd abſens eſſet præ-
ſens, ſed alium effectum non poteſt operari;
19 †quare ſi iſti infantes poſſent fari,abſentesq;
eſſent præſentes, & ſtipularentur rem,noſtro
commercio non ſubiectam, & ideo ſtipulatio
eſſet inutilis,vtique æque eſſet inutilis,ſi pro
eis ſtipularetur notarius; & proinde ſi dare-
mus legem, quæ aliquo caſu in ſtipulatione
minoris requireret certam ſolemnitatem,
etiam pro re, quæ minori eſſet vtilis, vtique
ſtipulatio notarij ſine illa certa ſolemnitate
eſſet inutilis; quia, vt dixi, notarius non fa-
cit aliud, quàm repræſentare perſonam,
& loquelam illius perſonæ, & ſicut agens
non agit, niſi in ſubiecto, benè diſpoſito, vt
ex Philoſ.2.de anim.ſequitur Bal.in cap.fin.
de vit. & honeſt. cleric.& ex eo Troy.Malu.
tract.de canoniz.ſanct.dub.3.num.72. tom.
14.fol.102.& probatur ex l.2.in fine,ff.de
ſtat.homin. & ſubiectum non poteſt dici be-
nè diſpoſitum, quando lex illi reſiſtit: ita
etiam notarius, qui eſt quodam agens, non
poteſt ſtipulari in caſu, quo lex reſiſtit ſti-
pulationi.

20 Extende eandem reſtrictionem,ſic decla-
ratam, vt non ſolum notarius poſſit ſtipulari
pro alio, ſed etiam quilibet alius, ſed cum
minori effectu, per ea, quæ ſcribit Surd.de-
ciſ.229.verum eſt. ſub num.12.verſ.nec ob-
ſtat. & num. 13. & nos explicamus in ſeqq.
declar.

21 Declara primo hanc extenſionem,vt pro-
cedat, quo ad obligationem naturalem,
quia alter, alteri ſtipulando, acquirit ſibi
naturalem obligationem tantum,Gl in l.38.
ſtipulatio iſta. §. alteri. in verbo, nihil inte-
reſt. quam ibi ſequuntur Bar. num. 8. verſ.
quæro an ex tali. Alex. ſub num.7. ibi, ego
teneo opinionem gl. & Iaſ. num.20. verſ.in
gl.in verbo, intereſt. ff. de verb. oblig. Co-
uar.in cap.quamuis. par.2. §.4. ſub num. 2.
de pact.in 6.vol.1.fol.347. & Mantic. tract.
de tacit.& ambig.conuent.lib.14.tit.28.nu.
47. verſ. vndecimo. & ſeqq. & hanc eſſe
communem opinionem teſtantur, & ſe-
quuntur Alex.Iaſ.Couar.& Mantic.quam à
contrarijs defendunt Alex. & latius Iaſ. in
locis ſupra proximè citatis.

22 Ratio huius declarationis poteſt aſſigna-
ri duplex.

Prima, quia ius ciuile, dum ſtatuit, ne-
minem poſſe alteri ſtipulari, fundatur in eo,
quòd ſtipulatio ad hoc ſit inuenta, vt vnus
quiſque acquirat, quod ſua intereſt,vt ſcri-
pſi ſupra ſub num.8.verſ.primo concludo.&
num.9.Sed iſtud fundamentum deficit in iu-
re naturali; quia ius naturale in pactis, &
conuentionibus non reſpicit aliud, niſi, vt
fides data ſeruetur, Couar.d.§.4. ſub nu.2.
& Mantic.d.tit.28. ſub num.47. verſ. tertio
accedit. Ergo.

23 Secunda quia, cum lex non aſſiſtat, ne-
que reſiſtat ſtipulationi,quam vnus facit al-
teri, Alex.& Iaſ.in locis ſupra proximè cita-
tis, remanet ex illa ſtipulatione conſenſus
duorum, ex quo conſenſu oritur obligatio
naturalis, l. 5. in his. §. imperator. & l. 95.
ſtichum.§.naturalis.ff.de ſolut. Alex. & Iaſ.
24 ſupra citati. † Quòd autem lex non reſiſtat,
probatur ex eo, quòd ſtipulatio alteri per
alterum facta eſt valida, appoſita pœna, &

tamen

tamen ſi ſtipulatio prædicta eſſet contra legem, minimè valeret adiectio pœnæ, quia, vbi principalis contractus eſt nullus, & legi contrarius, etiam pœnæ appoſitione non tenet, Couar.d.§.4.num.3.& 4. & quod iure non tenet, nequit pœnæ vinculo alligari, teſtibus ijs, quos ſecutus ſum in meo tract. de iudic.cauſ.lib.1.cap.57. num.6. & quòd lex non aſſiſtat, patet, quia non aſſiſtit ratio, quam ſectatur lex, videlicet, quòd ſtipulatio ſit inuenta, vt quiſque acquirat, quod ſua intereſt, Bar.in d.§.alteri.ſub num.4.ibi, ſed legis ratio non aſsiſtit. & hæc non aſsiſtentia rationis patet ex prima ratione, poſita ſupra num.præced.

25 Declara ſecundo, vt obligatio naturalis, quam ſupra num.21. diximus acquiri ex alterius ſtipulatione, acquiratur non illi tertio, pro quo ſtipulans ſtipulatur, ſed ipſi ſtipulatori, Alex.in d.l.38. ſtipulatio iſta. §. alteri. ſub num.7.dicens (aut quæritur, an naturalis obligatio acquiratùr ſtipulanti, & dico, quòd ſic; aut quæritur, an acquiratur ei, cui ſtipulatus ſum, & dico, quòd non) & Iaſ.ſub nu.20.ff.de verb.oblig.dicens, communem eſſe ſententiam, quòd ex ſtipulatione, facta alteri, oritur naturalis obligatio ipſi ſtipulanti, & ſentit Mantic. quem retuli num. ſeq.

26 Declara tertio, vt extenſio procedat, quando verba obligatoria ſtipulationis concipiuntur in perſonam ſtipulantis, quia tunc oritur obligatio naturalis, de qua locutus ſum ſupra num. 21. & ſeqq. vt puta; cum ſtipulationem ſic concipio: *promittis mihi, quòd dabis Titio centum*; ſecus quando verba obligatoria ſtipulationis concipiuntur in perſonam tertij, vt puta, *promittis Titio, quòd dabis ei centum*, quia iſta ſtipulatio eſt prorſus inutilis, Alex.d.§.alteri.num.7.verſus finem, & Iaſ.ſub num. 20. Bar. in d.l. 38. ſtipulatio iſta. §.ſi ſtipuler alteri. initio, & nu. 1. dicens, ſtipulationem eſſe validam, ſi verba promiſſionis conferantur in perſonam ſtipulatoris, & verba executiua in perſonã alterius, etiam quòd ipſius ſtipulatoris nõ interſit; ſecus ſi verba promiſsionis, & executionis, vel promiſsionis tantum dirigantur in abſentem, quia tunc, inquit, ſtipulatio eſt nulla, Gabr.in concluſ.lib.3.tit.de verb. oblig.concl.1.ampl.12.n.19. & 65.dicens, etiam naturalem obligationem non oriri, quando verba obligatiua, & executiua conferuntur in tertium, Couar.in cap.quamuis. par.2.§.4.ſub num.9. verſ.nono præmittendum. de pact. in 6. dicens, quòd ſi verba ipſius promiſsionis non dirigantur in præſentem, ſtipulatio eſſet reprobanda; ſubdens, quòd Iuriſconſultorum auctoritates ſunt intellectæ, vt loquantur, quando verba promiſsionis diriguntur in præſentem, executionis autem in abſentem, Mantic. tract. de tacit.& ambig. conuent.lib.14.tit.28. num. 50. dicens, quòd in primo caſu conſtat, me ſtipulantem voluiſſe mihi obligare promiſſorem, Surd.deciſ.229. verum eſt. num.13. in fine, & num.14.dicens, quòd etſi alteri ſtipulari regulariter nemo poſsit, tamen, inquit, hoc fallit, quando non ſolum obligatiua, & promiſsiua, ſed etiam executiua verba diriguntur in perſonam ſtipulantis; quia tunc, inquit, actio & obligatio ſtipulanti acquiritur; & loquitur Surd.non de obligatione naturali, ſed de obligatione ſimpliciter.

27 Declara quarto, vt quamuis obligatio naturalis acquiratur ſtipulatori, vt dixi, tamen effectus huius naturalis obligationis pertinet ad tertium, ad cuius vtilitatem videtur facta ſtipulatio, Bar.in d.l.38. ſtipulatio iſta. §.alteri. ſub num.8.ff.de verb.oblig. dum ait, non eſt obligatus mihi naturaliter ad decem, ſed eſt obligatus dare illi tertio, & ſic pecunia non eſt mihi debita, & Couar. cuius verba in ſubſtantialibus retuli nu.præcedenti, & ſentiunt Iaſ. & Surd. citati num.
28 ſeqq. † Quapropter ſtipulator poſſet illi tertio cedere hanc naturalem obligationem, Iaſ.in d.§.alteri. ſub num.20. verſus finem.

29 Imò ſecundum ea, quæ ſcribit Surd.d.deciſ.229.ſub num.14.iſta vtilitas contractus, & ſtipulationis in tantum pertinet ad tertium, & non ad ſtipulantem, vt ſtipulans teneatur actionem illam cedere illi tertio, pro quo ſtipulatus eſt, & ad cedendum cogatur actione mandati, ſi ſit procurator illius tertij, vel actione negotiorum geſtorum, ſi non ſit illius procurator.

30 Infero primo ex his declarationibus, quòd ſtipulans, ſi ad eius manus perueniret res, per ſtipulationẽ promiſſa, poſſet, attenta naturali obligatione, illam retinere, vt daret eam tertio, ad cuius vtilitatem ſtipulatus eſt, Iaſ.in d.§.alteri. ſub num. 20. ibi, huic fundamento reſpondeo. & promiſſor, qui eſt dominus illius rei, ſi per errorem iuris illam ſtipulanti dediſſet, non poſſet, ſtante naturali obligatione, eam, quaſi indebitam, repetere, Mantic. tractat. de tacit. & ambig.

big. conuention. lib. 14. tit. 28. num. 49.

30 Infero ſecundo, quòd cum ſtipulator poſſit, ſeu teneatur illi tertio cedere hanc naturalem obligationem, vt dixi ſupra nu. 28. & 29. ille tertius, ſtante ceſsione, poſſet compenſare, & retinere contra promiſſorem, qui propterea ab eo vti indebitum repetere non poſſet, ſtante naturali obligatione.

31 Subdeclara, quod ſupra num. 27. in 4. declaratione, & in hac ſecunda illatione dixi de ceſsione, facienda illi tertio, pro quo eſt facta ſtipulatio, vt non procedat in ſtipulatione notarij; quia ex illa ſtipulatione quæritur actio ſine alia ceſſione illi, pro quo notarius eſt ſtipulatus, Surd. d. deciſ. 229. nu. 16. in fine, & num. 17.

Reliquas reſtrictiones, procedentes ex iure canonico, & ex iuramento, ne nimis peregrè proficiſcar, omitto, tu eas poteris videre apud præfatos Doctores. Et hæc de prima concluſione, poſita ſupra ſub num. 8.

32 Secundo concludo, (& eſt potius ratio primæ præcedentis concluſionis, de qua ſup. d. num. 8.) ideo eum, cui non eſt acquiſita obligatio ex ſtipulatione, in qua fuit incluſus, cenſeri adiectum ſolutioni; quia actus, qui poteſt ſtare fruſtratorius, & non fruſtratorius, debet in æqua lance ſemper ſumi, ne ſtet fruſtratorius; vnde dicimus, verba eſſe intelligenda in ſenſu, in quo operantur, & non in ſenſu, in quo ſunt ſuperflua, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum infra §. 7. gl. 3. num. 19. & 20. ſed illa adiectio, quoad acquirendam obligationem, eſt fruſtratoria, & inutilis, quia adiectus nullam ex illa ſtipulatione poteſt acquirere obligationem, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 8. verſ. primo concludo. & num. 9. & magis in terminis infra ſub num. 39. † & quoad rectam ſolutionem,
33 vt ei poſsit ſolutio rectè fieri, eſt non fruſtratoria, ſed vtilis, cum gratia promiſſoris, & creditoris commodo poſsit quis ſolutioni adijci, vel gratia vnius ex ipſis, vt conſiderat Stracch. d. par. 1. ſub num. 30. tom. 6. par. 1. fol. 384. imò fieri hanc adiectionem, magno negotiatorum commodo ſtatutum eſt, ſiquidem mercatura vix exerceri poſſet, ſi adiecti conſtitui non poſſent, Stracch. ead. par. 1. num. 26. in fine, & num. 27. eod. fol. 384. ergo illa adiectio debet remanere in hoc ſenſu, vt adiecto rectè ſolui poſsit, prout, ita argumentando, ſcribit Stracch. d. par. 1. num. 22. & ſub num. 26.

34 Infero hinc, quòd ſi ſtipulatio ſit vtilis quoad ſtipulatorem pro ſe ipſo, non debet vitiari propter inutilem ſtipulationem, conceptam in perſonam alterius; quare ſi ſtipulatus ſim mihi, & Titio decem, mihi debentur quinque, ſed Titio nihil, §. quod ſi quis.
35 Inſtit. de inutil. ſtipul. † quia ſtipulatio in perſona Titij nihil valet, & illa quinque, quæ Titius habere non poteſt, ego, quamuis ſimus re, & verbis coniuncti, iure accreſcendi nō acquiro, cum ius accreſcendi non habeat locum in contractibus, Stracch. d. par. 1. ſub num. 19. & 20. & quòd ius accreſcendi regulariter non habeat locum in contractibus, ſcribit, & declarat Socc. conſ. 34. viſa renunciatione. num. 6. lib. 4. & quòd idcirco non habeat locum in feudo nouo diuiſibili, ſcribunt Zaſ. tract. de feud. par. 3. nu. 8. fol. 305. & par. 8. num. 43. fol. 313. Curt. Iun. eod. tractat. in 3. par. 2. par. princip. num. 70. & ſeqq. fol. 61. & 62. & Clar. in §. feudum. q. 77. initio, & verſ. ſecundo principaliter. & ita intelligas Abb. in cap. vlt. num. 8. de feud. & Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. in fine, cap. vlt. q. 3. Sed ſuper hoc puncto, an ius accreſcendi habeat locum in contractibus, vide quæ citat Salyc. in l. vnica, q. 10. ſub nu. 18. C. quando non petent. Item ſi ſtipulatus ſim diſiunctim mihi decem, & Titio decem, ego habebo decem, & Titius nihil, & illa decem habebo non per ius accreſcendi, quia non habet locum in contractibus, vt dixi, ſed habebo per ius non decreſcendi, quod habet locum in contractibus, Stracch. d. num. 20. ſed ego huius illationis rationem facilius dicerem, eſſe, quia in diuiduis vtile per inutile non vitiatur, per ea, quæ ſcripſi §. præceden. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 59. & ampl. 20. num. 6. & ſeqq. ſed, vt ceſſent iſtæ difficultates, debet adiectus fieri per alternatiuam, non per copulam, Surd. deciſ. 229. verum. num. 29. vt puta, quia ego ſtipuler mihi, aut Titio decem; quo caſu ſtipulatio remanet valida quo ad me, & Titius remanet adiectus ſolutioni, quia quando alternatiua, vt in caſu iſto, ponitur inter perſonas, inter quas actus valere non poteſt, prout geritur, remanet validus, prout valere poteſt, Stracch. d. par. 1. nu. 22. & 24 & facit quod ſcripſi §. præcedenti, quæſt. 7. par. 3. limit. 7. num. 11.

Et hæc de primo articulo, poſito ſupra num. 8.

36 Secundus articulus eſt, an debitor, ſoluendo ſua ſponte ei, qui eſt adiectus in literis

teris

teris cambij, liberetur à debito, eo quòd rectè ſoluat: & concludo affirmatiuè, quia rectè ſoluit, l.7.ſed etſi filiofam. §.ſi mihi. ff. de conſtit.pecun.l.56.eum qui ita. §. qui ſibi.& l.fin.§.pupillus.in fine,ff.de verb oblig. l. 12. vero procuratori. ff. de ſolut. & liber. Stracch. tract.de adiect. par. 1. num. 43. & ſeqq.tom.6.par.1. fol.385. & latè par.3.tit. quando adiecto ſolui poſſit. num.2. verſ.regulariter. & num.9.& ſeq. verſ. prædicta locum. fol.389.& liberatur ipſo iure, Surd.deciſ.229. verum. ſub num.8. hancq; regulam Stracch. vbi ſupra viginti octo ampliationibus exornat, & in propria facti ſpecie par. 4. in fine, poſt q.15.verſ.apud. num.1.fol.403. vbi, ſequens Baldum, in tantum exiſtimat, adiecto in litteris cambij rectè ſolui, vt ſolum dubitet, & firmet,in dubio præſumi negotium pertinere principaliter ad eum, qui numerat pecuniam; & poſtea ad eandem regulam ead.par.3.num.88.& ſeqq. fol. 393. ponit decem, & nouem limitationes; quas omnes ampliationes, & limitationes prætereo, quia noſtro non inſeruiunt inſtituto, & concluſio eſt ſatis clara, & in praxi dubitationem non recipit, ſiue ille adiectus habeat mandatum ſpeciale ad exigendum, ſiue non habeat.

37 Ratio huius concluſionis eſt,quia paria ſunt, ſoluere proprio creditori, vel alteri de eius voluntate,l.11.ſolutum.§.ſolutum.ff.de pign.action.l.23. ſi cum dotem. §. tranſgredia mur. ff.ſolut.matrim. & l.4.nihil intereſt. C.de ſolut.Stracch.d.tract.de adiect. par.1. ſub num.27.fol.384.& Matth. Coler. tract. de proceſs.execut.par.2.cap.2. num.66. ſed adiecto ſoluitur de voluntate creditoris, quia ipſe ſolutioni eum adiecit: ergo, dum ſoluitur adiecto,dicitur ſolui creditori,Matt.
38 Coler.d.cap.2. nu.77. † & reputatur procurator creditoris, ideoq; tenetur ei reſtituere actione mandati, quod ſolutum eſt, Paul.de Caſtr.in l.3.non vtique. §.item iulianus.ibi, ſed ſi ſoluitur adiecto. ff.de eo quod cer.loc. & quòd ſit veluti quidam procurator, ſecutus ſum ex Iaſ. infra ſub num.77.

39 Tertius articulus eſt; an debitor non ſolum rectè ſoluat adiecto, vt in præced. articulo,ſed poſſit etiam contentioſo iudicio inuitus ab eo cogi ad ſoluendum; & concludo negatiuè,quòd adiectus non poteſt agere, quia adiecto nulla eſt acquiſita obligatio,l. fin.§.pupillus.in fine,ff.de verb.oblig. quare adiectus non poteſt agere, l. 7. ſed etſi filiofam. §.ſi mihi.ff.de conſtit.pecun. Gloſ. in §.planè.in verbo, ſcio. Inſtit. de inutil. ſtipul. Rot. Genuen.deciſ.54.vertente.num.4. verſ. ſecundo dicitur. Flam. Cartar. deciſ. 126.hæredes. num.1. & 6. & ſatis probatur ex his, quæ ſcripſi ſupra ſub nu. 8. in 1.concluſ. & latè proſequitur Stracch. tract. de adiect.par.1.num.46.& ſeqq.iunctis nu.43. & ſeqq.tom.6.par.1.fol.385.& cum de hoc ſit caſus legis, non eſſe vlterius inſiſtendum,
40 ſcribit Rot. Genuenſ. vbi ſup. † & leges in materia adiecti, ſeu de adiecto loquentes, remanere incorrectas, ſcribit Imol.quem ſequitur Stracch.d.par.1.ſub nu.22. fol.384.

Ratio huius concluſionis eſt,quia,ſi adiecto nulla eſt acquiſita obligatio, impoſſibile eſt, vt habeat actionem, quia generatum ſine generante non datur.

41 Amplia primo hanc cõcluſionem, vt procedat, etiam ſi adiectus haberet penes ſe ſcripturam, in qua ſtat adiectus, illamq; in iudicio produceret, quia illa habitio,& productio non ſunt apta ad acquirendum obligationem, & conſequenter remaneret adiectus, qui nomine proprio non poteſt agere, per ea, quæ iam firmaui ſup. num.39.& in terminis huius ampliationis intelligo Cyn. in l.21. ad probationem.ſub num.3.ibi,iuxta l.iſtam. C.de probat. dum dicit, quòd licet quis conuenerit mecum, librum, quem penes eum depoſui, reſtituere cuicumque meas litteras deferenti, tamẽ deferens meas litteras, non poteſt librum exigere,licet tradens liberetur: intelligo tamen, quòd non poteſt proprio nomine, ſecus autem nomine procuratorio, per ea,quæ ſcripſi infra n.55.

42 Subamplia primo hanc ampliationem, vt procedat etiam ſi interſit eius, cui promiſſa eſt reſtitutio,quia nihilominus portans litteras, non poteſt proprio nomine exigere, Cyn. vbi ſupra.

43 Subamplia ſecundo, vt quis non poſſit agere,tanquam procurator nomine ſtipulatoris; quamuis produceret inſtrumentum illius ſtipulationis, quia ſola exiſtentia ſcripturarum penes aliquem non probat, illum eſſe procuratorem, per ea, quæ dixi remiſſiuè infra ſub nu. 63. niſi debitor in ipſa ſcriptura ſe obligaſſet ſoluere cuique ſcripturam præſentaturo, per ea, quæ dixi infra num.55. & ſeqq.& ſub num.65.extenſ.2.

44 Subamplia tertio, vt quamuis adiectus produceret ſcripturam, probaretq; ſcripturam illam fuiſſe ſibi à ſtipulatore, ideſt, creditore

ditore

ditore traditam; tamen adhuc non poſſet agere, etiam ſi vellet agere, tanquam procurator ſtipulatoris; & moueor, quia licet quis præſumeretur habere ſufficiens mandatum ad agendum, eo ipſo, quòd penes ſe haberet ſcripturas, pertinentes ad cauſam, pro qua vult agere, & probaret, illas ſibi traditas eſſe à principali, vt dixi remiſſiuè infra nu.63. tamen hoc eſt verum, quando illa traditio ſcripturæ fit perſonæ, quæ in ipſa ſcriptura non habeat aliquod nomen, cui illa traditio poſſit applicari, quia tunc præſumitur ei tradita, vt ſit procurator; ſecus quando traditio ſcripturæ fit perſonæ, habenti in ea nomen adiecti, vt in caſu noſtro, quia tunc illa traditio poteſt applicari, & correſpódere nomini, quod in ea haber, ſicq; vt poſſit à debitore, ſponte ſoluente, exigere, & debitor poſſit ei tutò ſoluere.

45 Contraria opinio videtur communis, & ſeruanda, quia illa traditio habet vim conſtituendi illum procuratorem, per ea, quæ ſcripſi infra num.55.& ſeqq.

46 Et maximè procedit hæc opinio contraria, quando appareret quo animo ſtipulator tradidiſſet, quia tunc adiectus poſſet vti illa facultate, quam ſtipulator voluit ei dare, vt ſecutus ſum infra num.53. & ſeqq. limit. 1.

47 Amplia ſecundo, vt ſicut adiectus non poteſt proprio nomine agere ad conſequendam ſolutionem, ita etiam non poſſit proprio nomine proteſtari contra debitorem, quamuis habeat penes ſe ſcripturas, quia fruſtratoria eſt proteſtatio, quæ proteſtantis actioni non innititur, & voces, quorum non intereſt, exaudiri non debent, & proteſtatio admittitur, vt proteſtantis ius conſeruetur, ſed adiectus non habet ius, quia ſiue ſoluatur, ſiue non ſoluatur, ipſius, vt ipſius, nihil intereſt; item, prohibito vno, cenſentur prohibita omnia, quæ ordinantur ad illud, l. 16. oratio. ff. de ſponſ. ſed proteſtatio ordinatur ad inſtituendam actionem, qua caret adiectus, vt dixi: ergo.

48 Declara, reſtringendo iſtam ampliationem, vt ſecus ſit, ſi adiectus proteſtaretur non nomine proprio, ſed nomine ſtipulatoris; quia iſto nomine poſſet proteſtari, cum adiectus cenſeatur procurator ad recipiendam ſolutionem, per ea, quæ ſcripſi ſupra num.38.

49 Sed procurator, conſtitutus ad recipiendam ſolutionem, poteſt, & debet ſe præſentare conſpectui debitoris, recepturus ſolutionem, & pro ea debet ipſum extraiudicialiter requirere, faciendo ei fidem, quòd habet penes ſe ſcripturam, in qua eſt adiectus; & vbi, his peractis, recuſet ſoluere, debet poſſe facere ea, per quæ conſtet, ſe ſatisfeciſſe ſuo mandato, quia paria eſſent, non feciſſe, vel feciſſe, & non poſſe apparere, ſe feciſſe; ergo debet poſſe coram teſtibus, vel per acta publica facere, vt conſtet, quòd non per ſe, ſed per debitorem ſtetit, quominus ſolutionem receperit: ſed in hoc virtualiter includitur effectus proteſtationis: ergo, ſicut poteſt proteſtari procurator, ita poteſt adiectus.

50 Confirmatur hæc declaratio, quia, loquendo in litteris cambij, adiectus, præſentando litteras cambij illi, in quem eſt facta tracta, dicitur interpellare, & ideo exinde debitor, vti conſtitutus in mora, tenetur ad intereſſe, Rot. Genuen. deciſ. 30. alias. ſub num.3. verſ.ſecundo dicebant. Si poteſt interpellare, & conſtituere in mora; ergo poteſt, interpellando, proteſtari, cum proteſtatio ſit de natura, & tanquam acceſſorium interpellationis, & ita ſine vlla dubitatione ſeruant paſſim mercatores Genuenſes, vt adiectus litterarum ſolutioni, ſeu correſpondens creditoris, nominatus in litteris cambij, poſſit in foro Placentiæ proteſtari litteras cambij, imò tenetur proteſtari ex diſpoſitione ſtatutorum Genuenſium, vt latius ſcripſi ſupra gl.5.nu.318.& 321.vbi videas.

51 Extende primo hanc declarationem, loquendo in litteris cambij, vt procedat etiam ſi adiectus non doceret de litteris, quas vocant, *d'auiſo*, quia nihilominus poſſet proteſtari litteras nomine ſtipulatoris.

52 Extende ſecundo, vt procedat, ſiue ſit adiectus ſolutioni litterarum, ſoluendarum ab ipſomet debitore, qui fecit litteras, ſiue ſit adiectus ſolutioni litterarum, ſoluendarum à mandatario ipſius debitoris, prout locutus ſum num.præced.& ſupra num.6.quia vtroque caſu poterit abſque vlla differentia validè proteſtari; & de contrario rectè dubitari non poteſt.

53 Limita primo nunc eandem concluſionem, poſitam ſupra num. 39. vt non procedat, quando adiectus eſſet etiam procurator ſtipulatoris, quia tunc poſſet nomine procuratorio petere, & agere contra debitorem iuxta facultatem, ſibi in mandato conceſſam, quod pro bona cautela notat Stracch. tract.de adiect.p.1.n.48.tom.6.p.1.fol.385.

Seu

54 Seu quando eſſent ei ceſſæ actiones, Pariſ.conſ.107.quæritur. ſub num. 5. lib.3. vel eſſet factus procurator in rem propriam, ſicque eſſet adiectus ſuo commodo, ita quòd pecunia, ſeu alia res ſoluenda eſſet apud eum remanſura, quo caſu vtiles actiones in eum dicuntur translatæ, Pariſ. d. conſ. 107. num. 30. & ſeqq. & Flam.Cart. deciſ. 126. num. 5. & 6. verſ. & præterea. & multò magis quando eſſet ei facta delegatio, Flam. Cart.d.deciſ.126. ſub num.3.verſ.his non obſtantibus. & num. ſeqq. nam his caſibus non ſumus in adiectione, ſed in ceſſione, & delegatione: & ideo diligenter eſt conſiderandа forma adiectionis, ne ſit ceſſio, aut delegatio, vel alius contractus.

55 Limita ſecundo illatiuè ex præcedenti, vt non procedat, quando debitor in inſtrumento, ſeu apodiſſa ſe obligauit ſoluere creditori, & cuique alij, qui apodiſſam præſentabit, & adiectus ſcripturā habeat penes ſe, eamq; exhibeat in iudicio, quia iſto caſu poteſt debitorē conuenire nomine procuratorio creditoris, & non tanquam adiectus, Rebuff. tract. de litter. obligat. art.1.gloſ.9.num.33. verſ.poterit.tom.1.fol.73. Stracch. d. tract. de adiect.par.4.q.8.num.8.& ſeqq.verſ.tertia facti ſpecies. fol. 400. & quando is, qui præſentat, eſſet nominatus in ſcriptura, prout nos ſupponimus eſſe nominatum adiectum, videtur admittere etiam Matth.Coler.tract. de proceſs.execut.par.2. cap. 2. num. 64. & ſeqq.verſ.vſitatum eſt.& in terminis ſub nu. 66. quem latius retuli inf.nu.57. ſecus ſi non ſit nominatus, ſed ſolum habeat ſcripturam, eamq; exhibeat, quia tūc(ſed nō bene)tenet, eū neque procuratorio nomine eſſe audiendū, vt notaui inf.nu.59.& 62. & pro hac eadem limitatione poteſt allegari Boer. deciſ. 154. aliud ortum. in fine, num.9. dicens, in caſu huius limitationis non requiri aliud ad probandum, portitorem inſtrumenti eſſe procuratorem, iuncto eo, quod dicit nu.8.& ego hanc limitationem vidi vſu receptam, & ſeruari in Curia Anchonitana teſtatur Stracch.d.q.8.ſub num.10.fol.400.

56 Huius limitationis caſum eſſe frequentem, & Pariſijs ita communiter fieri inſtrumenta, teſtantur Boer.d.num.9.& Rebuff.d. num.33. & nos paſſim videmus in Italia, & formula ſolet ſub iſtis, vel ſimilibus verbis concipi. *Io N. in virtù della preſente mi obligo pagare à Titio ſcudi mille per tante merci compre, & hauute da lui, ouero à chi preſentarà la preſente poliza, & obligo me, &c.* Stracch.d.q.8.num.1.fol.400.

57 Rationem huius limitationis duplicem conſiderat Matth.Coler. d.cap. 2. num.66. verſus finem: Primam, quia creditor tàm ſibi, quàm cuilibet poſſeſſori litterarum obligatiuarum ſolui ſtipulatur: Secundam, quia ſatis dicitur nomen proprium expreſſum in inſtrumento, ſub nomine portitoris, ſeu poſſeſſoris illius inſtrumenti: ſed vtraque ratio eſt infirma, quia eſto, quòd creditor ſit ſtipulatus portitori, & poſſeſſori, tamen ex iſta ſtipulatione nulla eſt illi acquiſita obligatio, vt poſſit agere, per ea, quæ dixi ſupra num.39. verſ.tertius. ſed ſolum eſt adiectus ſolutioni, vt debitor poſſit illi rectè ſoluere, vt firmaui ſupra num.36.& ſeq. in 2.articulo, & ideo eſto etiam, quòd eius nomen intelligatur expreſſum in inſtrumento, tamen eſt adiectus, vt dixi, & iura, & Doctores, quos citaui ſupra d.num.39. verſ. tertius. dum ſcribunt, adiectum non poſſe agere, loquuntur de adiecto, cum omnimoda nominis expreſſione.

Ratio ergo valida erit, quia illa ſubſequens ſcripturæ productio, quam faceret adiectus, iuncta præcedenti promiſsioni de ſoluendo præſentanti, faceret præſumi, ſcripturam eſſe illi traditam à creditore, vt dixi infra num. 61. quæ traditio haberet vim conſtituendi illum in procuratorem; ſicq; de adiecto efficitur procurator.

58 Confirmatur hæc ſecunda limitatio, quia procurator ad exigendum, poteſt exigere ab inuito, & ſic agere in iudicio contra debitorem, Bar.in l.86.hoc iure.ſub num.1.& 2.& Paul.de Caſtr.num.2.ff.de ſolut. & de communi teſtatur Franc.de Pont.conſ.91. nu.1. & poteſt agere etiam in iudicio executiuo, Flam.Cart.deciſ.92.opponebatur.num.3.& etiā in iudicio breuiori ſecundum ſtat. Gen. lib.2. cap. 4. de cauſis breuioribus, in illis verbis, *vel habentis auctoritatem exigendi*.

Sed adiectus, maximè ſi habeat penes ſe ſcripturam, videtur conſtitutus ad exigendum. ergo.

59 Contrariam opinionem, nempè, quòd exhibens inſtrumentum, chirographum, ſeu apodiſſam, conceptam vt ſupra, non cenſeatur conſtitutus procurator, & conſequenter non poſſit agere, tenet Matth. Coler. quem retuli infra num.62. dum tenet, quòd debeat probare, apodiſſam fuiſſe ſibi traditam; & pro hac contraria opinione faciunt

illa eadem duo argumenta, quæ deduxi inf. a num. 63. & 64.

60 Retenta limitatione.

Extende primo eam, vt procedat, quamuis exhibens chirographum, non prober, illud fuiſſe ſibi traditum à creditore, quia adhuc poterit, vti procurator, agere, Rebuff. d. gl. 9. nu. 34. verſ. nec requiritur. & Straccb. d. q. 8. num. 8. in vltimis verbis, ibi, verum in propoſita. & nu m. 9. fol. 400.

61 Ratio huius extenſionis eſt, quia, cum apodiſſa contineat obligationem ſoluendi cuicunque, qui eam præſentabit, veriſimile eſt, quòd creditor eam cautè cuſtodiat, ne aliquis eam ipſi ſubtrabat, & exigat à debitore; vnde, cum quis eam præſentat, præſumitur, quòd ſibi tradita fuerit à creditore, & non quod eã ſubtraxerit: & ideo ſit etiam cautus notarius, qui haberet penes ſe eiuſmodi inſtrumentum, ne illius publicam copiam alteri tradat, quàm creditori, ſeu de eius ſpeciali mandato, quia, tradendo alteri, teneretur creditori ad damnum, & ſic ad debitum, quod alteri fuiſſet ſolutum; ſecus eſt in alijs ſcripturis, & apodiſsis, quæ non continent eiuſmodi obligationem, quia, cum in illis non requiratur bæc diligens, & cauta cuſtodia, ceſſat præſumptio traditionis, & intrat ſuſpicio ſubtractionis.

62 Contrariam opinionem, nempè, quòd præſentator apodiſſæ non poſsit agere, niſi probet, fuiſſe ſibi à creditore tradiram, ſentit Matth. Coler. d. cap. 2. ſub num. 68. dicens, iſtam eſſe veriorem, & magis iuridicam opinionem, & ita in ſpecie contra Rebuff. ſupra citatum, firmat ſub num. 74.

63 Confirmatur hæc contraria opinio duplici argumento.

Primo, quia iſte adiectus, vel vult agere, vti adiectus, & certum eſt, quòd non poteſt, per ea, quæ dixi ſupra num. 39. in 3. art. & quòd cenſeatur adiectus, motiuat etiam Stracch. d. q. 8. num. 1. vel vult agere, vti procurator, & ſimiliter non poteſt, quia ſola ſcripturarum exiſtentia penes aliquem tertium, non probata illarum traditione, non probat, illum tertium eſſe procuratorem in illa cauſa, ſed debet probare, fuiſſe ſibi traditas à domino, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 101. num. 35. aliâs, non probata traditione, non diceretur plenè probatum mandatum, ideoq; non admitteretur ad agendum, niſi ſaltem cum cautione, vt ſecutus ſum ſub eodem num. 35. verſ. ſed quid dicendum.

64 Secundo, quia iſte eſt adiectus, cui traditio ſcripturæ in omnem caſum præſumitur facta citra nomen procuratoris ad lites, vt dixi ſupra num. 44. ergo nibil releuat, quòd probaret etiam, ſibi fuiſſe traditam.

65 Quicquid poſsit dici in puncto iuris, non eſt recedendum ab extenſione, quia ſeruatur in praxi, vt dixi ſupra num. 55. in ſecunda limitatione.

Extende ſecundo, vt procedat, etiam ſi iſte adiectus, ideſt, qui producit ſcripturam, non ſit aliter nominatus in ipſa ſcriptura, vt quia ſit concepta ſub forma, de qua ſupra ſub num. 56. quia in ea formula, ſicq; in bac ipſa extenſione loquũrur Rebuff. Strac. & Boer. quos ſecutus ſum ſupra num. 55.

Quicquid in contrarium tenuerit Matth. Coler. à me citatus ſupra ſub nu. 55. & 62.

66 Infero ex dictis in bac ſecunda limitatione, eiusq; extenſionibus, quòd præſentans inſtrumentum, ſeu aliam ſcripturam obligatoriam ad fauorem alterius, quàm præſentantis, non poteſt agere proprio nomine, ſed debet agere nomine procuratorio, quamuis debitor in ſcriptura ſe obligauerit ſoluturum cuicunque præſentaturo, Rebuff. tract. de litter. obligat. art. 1. gl. 9. num. 33. & 34. tom. 1. fol. 73.

Quicquid aliter ſentiat Matth. Coler. tract. de proceſs. execut. par. 2. cap. 2. ſub nu. 74. dum ſentit, eum, qui habet ſcripturam penes ſe, agere nomine proprio.

67 Limita tertio, veniendo ad caſum materiæ noſtræ, vt non procedat in adiecto ſolutioni litterarum cambij, quia ſi debitor mandat alicui abſolutè, vt ſoluat nominato expreſsim in litteris cambij, & non ſoluat, poteſt nominatus in litteris, non ſolum proteſtari litteras, vt dixi ſupra num. 50. verſ. confirmatur. ſed tenetur eas proteſtari intra 30. dies, vt dixi ſupra gl. 5. num. 318. in 2. extenſ. imò, proteſtatis litteris, poterit deinde, abſolutis nundinis, conuenire debitorem in foro debitoris, & ab eo inuito exigere, quia non babetur pro adiecto, ſed pro principali creditore, aut ſaltem pro legitimo procuratore ad exigendum, bancq; limitationem multis probamus argumentis.

68 Primo, quia etſi ex formula litterarum cambij nulla appareat promiſsio, ſeu obligatio, de ſoluendo illi, qui eſt appoſitus ſolutioni, tamen ſubintelligitur, quòd hæc promiſsio fuerit facta numeranti pecunias,

Bal.

Bal. d. conſ. 349. ſub nu. 6. ibi, & nota quòd in hac. quia in dubio negotium præſumitur pertinere principaliter ad eum, qui numerat pecuniam, quia præſumitur pecunia ſua, & appoſitus ſolutioni, videtur adiectus, tanquam ſimplex procurator; Bal. ſub eod. num. 6. ibi, in dubio autem. Rot. Genuenſ. deciſ. 10. hieronymus. ſub num. 6. in vltimis verbis, verſ. ſecundo dicebat. & num. 7. & quiſque in dubio preſumitur contrahere nomine proprio, l. 4. & magis. ff. de ſolut. nam ſi ex iſtis litteris non reſultaret contractus cum promiſſione, & obligatione, accipiens cambio non poſſet adſtringi ad ſolutionem.

69 Secundo, quia ſi quis de alterius mandato promittat ſoluere Titio, & Titius acceptet promiſſionem, is, qui promiſit ſoluere, remanet obligatus Titio, & ſic inter accipientem cambio, qui eſt debitor, & dantem, qui eſt creditor, eo ipſo, quòd illa tertia perſona acceptat promiſſionē ſolutionis, dicitur facta nouatio, & illi tertiæ perſonæ acquiſita actio, vt in alijs terminis conſuluit Pariſ. conſ. 107. quæritur. num. 20. & ſeqq. vſque ad num. 28. incluſiuè. lib. 3. quem retuli ſup. gloſ. 5. num. 245. confirmat. 1. & num. 282. in fine.

70 Tetio, quia in cambijs, quæ vocant ex reditu nundinarum, vt plurimum ij, quibus nominatim in litteris cambij fieri debet ſolutio, ſunt veri domini pecuniarum & cambij; quare dans tunc cambio, eſt ſimplex miniſter, & adiectus ſolutioni eſt dominus; & proinde non mirum, ſi appoſitus poſſit agere ſine alia ceſſione, & ſine alio mandato ad exigendum, ita vt, qui dat cambio, poſsit ſtipulari tanquam procurator pro domino abſente, vel ſaltem, ſubſecuta litterarum tranſmiſsione, præſumatur facta ceſsio, cum inter mercatores procedatur ex bono, & æquo, inſpecta ſola æquitate naturali.

71 Quarto, quia adiectus ſolutioni litterarum cambij eo animo, vt illi iure dominij ſit donatum, ſeu ceſſum, vel alio nomine, & titulo in eum tranſlatum ius, & actio cambij, poteſt agere eo iure, quo iura cambij ſunt in eum tranſlata, Stracch. tract. de adiect. par. 4. quæſt. 8. num. 2. 5. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 400.

72 Ergo cum ex litteris cambij naſcatur obligatio, tanquam ex promiſsione, vt dixi in primo argumento, & iſte contractus cambij habeat naturam nouationis, vt dixi in ſecundo, & aliquando negotium ſpectet ad eum, qui eſt appoſitus ſolutioni, vt dixi in tertio, & ſufficiat animus gerentis negotium cambij ad transferendum iura cambij in eum, qui eſt appoſitus in litteris cambij, vt dixi in quarto; iuridica videtur hæc tertia limitatio, vt appoſitus ſolutioni litterarum, poſſit petere, & agere.

73 Contrariam opinionem, (nempè, quòd appoſitus in ſolutione litterarũ cambij non poſsit agere) tenet Rot. Genuen. deciſ. 10. hieronymus. ſub num. 7. vbi, relato caſu, quòd Hieronymus (vti ceſsionarius Octauiani, cui per litteras cambij erat ſoluenda remiſſa pecuniarum, quas Nicolaus dederat cambio Franciſco) agebat executiuè contra dictum Franciſcum, tenuit, denegandam eſſe ei executionem, tum quia non conſtabat de ceſſione ſaltem valida, cuius vigore Hieronymus agebat, tum quia ſicut Octauianus ipſe non potuiſſet agere, ex quò erat ſimpliciter adiectus ſolutioni, cum pecuniæ datæ cambio, ipſiq; ſoluendæ, ſpectarent ad Nicolaum, ita multò minus poteſt agere Hieronymus eius ceſſionarius, quia nemo poteſt in alium transferre plus iuris, quam ipſe habeat.

Comprobatur hæc contraria opinio, quia in effectu contractus cambij eſt initus cum eo, qui numerauit pecuniam, & is, cui facienda eſt ſolutio, remanet, vti ſimplex adiectus, qui non poteſt agere, per ea, quæ latè ſcripſi ſupra num. 39. in tertio articulo.

74 Quid dicendum in hac controuerſia, cum articulus ſit difficilis, & obſcurus, tum quia hæc limitatio apertè pugnat cum concluſione, firmata d. num. 39. tum quia Bal. d. conſ. 348. ſiue 349. ſub num. 6. verſ. amplius litteræ. tractans obſcurè de hoc articulo, in fine dicti num. 6. concludit in his verbis: *volue, & reuolue prædicta in cerebro tuo*. & Stracch. tract. de adiect. par. 4. poſt q. 15. verſ. apud. tom. 6. par. 1. fol. 403. tranſit cum ſimplici formali relatione huius conſilij Baldi, aſſerendo, quòd hæc materia egeret diſputatione, ſed propter occupationes ſe excuſat, & quædam citat loca, aliquo modo ad rem facientia, quæ meo iudicio non ſunt hoc in puncto allegabilia.

Ego non recederem ab hac contraria opinione.

75 Reſtringe primo hanc contrariam opinionem, vt non procedat quando adiectus ſolutioni faceret conſtare, quòd cambium ſpectat ad ipſum; quare ſi ego ex ciuitate Ge-

nuæ per litteras Petri remitterem tibi in foro Placentiæ ſcutos 100. eum ordine, quòd tu eoſdem remitteres mihi Genuam per litteras eius, cui dederis, vt in exemplo litterarum, quas habes §.præced. q.5. num.77. verſ.magnifico. & tu remittis, ego poſſum non ſolum à campſario, cui dediſti cambio, recipere ſolutionem, ſed poſſum etiam agere contra eum executiuè, eum fecerim conſtare, quòd cambium ſpectat ad me.

76 Reſtringe ſecũdo, vt non procedat, quando is, cui eſt mandatum, vt ſoluat litteras, acceptauit litteras, & promiſit eas ſoluere illi, qui eſt appoſitus ſolutioni, quivè eas præſentauit, quia tunc is poterit agere contra eum, qui acceptauit; imò iſto caſu is, qui acceptauit, in tantum tenetur ſoluere illi adiecto, qui eas præſentauit, vt domino litterarum rectè ſoluere non poſſit, eum actio pro illo cambio ſit quæſita illi, qui litteras præſentauit, & mandatum reuocari non poſſit, Rot.Genuen.deciſ.93.nomine.num.7.in fine, verſ.ſexto dum negatur. & num. 9. pro hac reſtrictione facit, quod ſcripſi ſupra nu. 69. in ſecundo præmiſſo. & ſic poteſt agere nomine proprio, & ita practicatur.

77 Quæro tertio, an mandatum in perſona eius, cui litteræ ſoluendæ ſunt, poſſit creditor, inuito debitore, reuocare, & ſic, an poſſit amouere adiectũ ſolutioni litterarum.

Reſpondeo, quòd non poteſt, ſi eſt adiectus gratia vtriuſque, videlicet tã creditoris, quàm debitoris, Bal.conſ.349.factæ fuerunt. ſub num.2.ibi, imò plus quia ſi iſti eſſent adiecti. lib.1.& Stracch.litera citatus, vel gratia debitoris tantum, Stracch. tractat. de adiect.par.1.ſub nu.29.& 30. tom.6. par.1. fol. 384. &, quòd mandatum de ſoluendo certæ perſonæ gratia debitoris, non poſſit à creditore reuocari, ſcribit Paul. de Caſtr. in l.82.ſi cum cornelius.ſub num.1.ff.de ſolut. &, quòd adiectus ſit, veluti quidam procurator ex conuentione partium ordinarus, qui non poſſit reuocari, ſcribit Iaſ. in l. 3. non vtique. §.item iulianus. ante num.1.ff.de eo quod cer.loc. & ita procedant, quæ generaliter (& ideo comprehendere poſſunt hunc caſum) ſcripſi ſupra gl. 5. num.447.

78 Secus ſi adiectus eſſet poſitus gratia creditoris tantum, quia tunc is, re integra, poſſet illum reuocare, Stracch.d.par.1.ſub nu. 30.ibi, at vbi creditoris.

79 Declara, vt in dubio adiectus cenſeatur poſitus gratia debitoris, & ideo creditor, inuito debitore, eum reuocare non poteſt, Stracch. d. par. 1. ſub eodem num. 30. ibi, nam adiectus.

80 Infero ex hac declaratione, quòd debitor poteſt, re integra, reuocare mandatum, datum alicui in litteris cambij, vt ſoluat, & ſic poteſt, re integra, reuocare, & amouere ſuum mandatariũ, qui fuit poſitus in litteris cambij, gratia ipſius debitoris; nam ſi hoc poteſt creditor, vt dixi ſup. nu.78. verſ.ſecus. ergo à fortiori debet poſſe debitor; quare quando litterarũ ſolutioni eſt adiectus ipſemet creditor, vt in cambio, quod vocant, cum recurſa, cuius litterarum formulam habes §. præcedenti, q.5. num. 88. tunc debitor poteſt, re integra, reuocare mandatum, & ſic, reſcindendo ordinem ſoluendi ſibimet ipſi creditori, poteſt ipſemet realiter ſoluere, vt ſcripſi infra §.6. gl.1.num.70.

---

§. 2. Gloſ. 8.

Per la valuta de contanti da lui.

SVMMARIVM.

Pecuniæ non numeratæ exceptio habet ex regula locum etiam contra litteras cambij, n.1.& 2.

Ampliatur primo hæc regula, etiam ſi campſarius, ſeu debitor renunciaſſet huic exceptioni, num.3. Reſtringitur hæc ampliatio, vt non procedat, ſi renunciatio fiat ex interuallo, ſub eodem num. 3. verſ. reſtringe.

Ampliatur ſecundo, etiam ſi campſarius, ſeu debitor ſit obligatus per guarintigiam, num.4.

Limitatur primo eadem regula, vt non procedat quando campſarius eſſet in litteris cambij confeſſus numerationem, & quibus verbis dicatur confeſſus, & quibus non ſecundum conſuetudinem, &c. num.5. & ſeqq.

Limitatur ſecundo in Ciuitate Genuæ, vt hæc exceptio non numeratæ pecuniæ non habeat locum in inſtrumentis publicis, & ſcripturis, &c. num.9.

Limitatur tertio in extractis cartularij S. Georgij, num.10.

Limitatur 4. in obligatione in forma Cam. n.11.

Limi-

Limitatur quinto in eo, qui acceptauit ſoluere litteras cambij, num. 12.

Limitatur ſexto in confeſſione, facta à moribundo, num. 13. *Declaratur remiſſiuè, num.* 14.

Confeſſio pecuniæ numeratæ tali die dicitur vera, ideoq; remanet ſolida, quamuis appareat, pecuniam non illa die, ſed die tertia, vel quarta poſtea fuiſſe numeratam, num. 15.

Verba, de contanti, *ſignificant pecuniam numeratam, &c. num.* 16.

Verba, contimi da lui; *& verbum*, contimi. *quam vim habeant, num.* 17.

Verba (ſolutis ſibi ipſi) (cambiati in ſe ſteſſo) (contiſi à ſe) *ſub num.* 17.

Monetæ datæ cambio, cuius ſit qualitatis expreſſio non eſt neceſſaria, num. 18.

Cambium an ſit licitum, ſi campſario dentur merces loco pecuniæ, num. 19.

Pecuniæ non numeratæ exceptio, oppoſita ante lapſum biennium, transfert onus probandi numerationem in actorem, ſub n. 1. *Oppoſita verò poſt biennium eſt probanda ab excipiente, n.* 2. *Hæcq; exceptio an habeat locum ſolum in contractu mutui, vel etiam in quouis contractu rei mutuabilis, ſub num.* 2. *verſ. ſed exceptio. & verſ. ſeqq.*

1 QVAERO primo, an exceptio non numeratæ pecuniæ poſſit opponi contra litteras cambij?

Reſpondeo affirmatiuè, quòd poteſt opponi, Bal. conſ. 190. ſempronius. ſub num. 2. ibi, item iſta priuata epiſtola. lib. 2. Affl. in conſtit. Neap. lib. 1. rubr. 40. vt magiſter iuſtitiarius &c. in conſtitut. cauſa. ſub num. 10. Foller. ad Maran. in ſpec. pat. 6. act. 6. princ. num. 53. verſ. ſed finge campſorem. Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. tit. de litter. verſ. quæro an litteræ. fol. 224. & Rot. diuerſ. deciſ. 53. deciſum fuit. verſ. cæterum. in fine, in Rom. executionis litterarum cambij, lunæ 3. Iulij, 1589. coram bon. mem. Card. Mantica, inter impreſſas apud Marcheſ. de commiſs. par. 1. §. 2. num. 53. fol. 876. quia in litteris cambij continetur confeſſio receptæ pecuniæ, ſicq; litteræ probant, campſarium confeſſum eſſe, ſe habuiſſe, Bal. vbi ſupra: ſed iſta confeſſio non probat numerationem, hoc eſt, non probat contractum naturalem, ſed probat contractum ciuilem, vt in terminis mutui ſcribit Alex. conſ. 179. viſa ſcriptura. ſub nu. 2. lib. 2. vnde reus poterit opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, qua oppoſita, actor numerationem probare compellitur, alias, ſi eam non probet, ſequitur abſolutio rei, l. 3. ſi ex cautione. C. de non numer. pecun. negatiuam ergo exceptionem, nempè; pecuniam non fuiſſe numeratam; reus probare non tenetur, ſed ſufficit ei exceptionem proponere, & in actorem transfertur onus probandi contrarium, l. 10. aſſe-
2 ueratio. C. eod. † & hoc, dummodo reus exceptionem, ſeu querelam iſtam proponat ante biennium à die obligationis, alias, elapſo biennio, poteſt quidem eam opponere, ſed tunc tenetur ipſe eam probare, l. 14. in contractibus. C. eod. nunc in noſtro propoſito; ſi ego fecerim tibi litteras cambij ſcutorum 100. ſoluendorum à Titio in ciuitate Venetiarum, & tu illas defers, & requiris Titium, vt ſoluat, & Titius illas non acceptat, & tu redis ad me, vt reſtituam tibi ſcut. 100. videtur dicendum, attenta regula, quòd ego poſſim opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, Bal. Affl. Foller. & Card. Mantic. in locis, ſupra proximè citatis.

Contra hanc communem regulam oppono, quia cambium eſt contractus emptionis, & venditionis, vel ſaltem non eſt contractus mutui, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra q. 4. num. 21. & num. 5. & ſeqq.

Sed exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum ſolum in contractu mutui, Gl. in l. 13. generaliter. in verbo, eamque. & Gl. 1. in l. ſeq. C. non num. pecun. Paul. de Caſtr. in d. l. generaliter. num. 1. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſ[illegible]t. 302. verſ. dixi ſupra. col. 222. & videtur communis.

Ergo exceptio non numeratæ pecuniæ non habet locum in contractu cambij.

Reſpondeo huic oppoſitioni dupliciter. Primo, quòd contractus cambij habet admixtum mutuum, vt retuli §. præced. q. 5. ſub num. 1. ergo ceſſat argumentum. Secundo reſpondeo, quòd exceptio non numeratæ pecuniæ non datur contractui, ſed datur rei, quæ ſit mutuabilis, & ſic, ſiue ſit contractus mutui, ſiue ſit alius contractus; dummodo agatur de re mutuabili, datur exceptio non numeratæ pecuniæ; aliquando tamen datur ſpecialiter contractui mutui, & dotis, prout totam hanc reſponſionem latius explicatam habes per Salyc. in l. in contra-

ctibus. num.2.C.de non num.pec. & ita video ſeruari in praxi.

Retenta communi regula.

3 Amplia primo eandē regulā, vt procedat etiam ſi reus in ipſo contractu, quo confeſſus eſt, ſe recepiſſe pecuniam, renūciaſſet exceptioni non numeratæ pecuniæ; quia iſta renunciatio non tenet, cū reus eadē facilitate, qua ſub ſpe futuræ numerationis præſumitur inductus ad confitendum, ſe habuiſſe, & recepiſſe, præſumatur inductus etiā ad renunciandum huic exceptioni, Cyn.in l. 3. ſi ex cautione.q.2.ſub num.5.C.de non num. pec. & eſſe communem opinionem, ſequitur Alex.d. conſ.179. num.3. verſ. & licet. lib.2. & eſſe magis communem teſtatur, & ſequitur Couar. var.reſolut.lib.2.cap.4. ſub num.3. licet contrarium per legem Regiam, quam citat, ſit ſtatutum, & ibi ſeruetur.

Reſtringe hanc ampliationem, vt non procedat in renunciatione, facta ex interuallo, quia ea communi omnium conſenſu valida cenſetur; tunc enim non adeſt illa eadem facilitas renunciantis ſtatim in cautione, ſiquidem maturè id deliberare potuerit, quod non itidem contingit, vbi eadem facilitate, qua confitetur, pecuniam ſibi numeratam fuiſſe, exceptioni non numeratæ pecuniæ renunciat, Couar. d.cap.4. ſub nu. 3. verſ. rurſus & hæc. ſed ego clarius dicerem, quia contingere ſolet, vt is, à quo mutuum petimus, tunc præſentem non habeat pecuniam, & conuenit inter bonos viros, vt illi, promittenti citò numerationem, credamus, ideoq; non omittamus tunc facere ei promptam cautionē, etiam numeratæ pecuniæ, ſic habita fide; alias ſi renuamus fateri, & renunciare, videremur ei non credere, ſicq; ei quaſi iniuriam facere; indeq; iuſtè timere poſſemus, ne indignatus diſcederet à propoſito mutuandi; quæ omnia ceſſant in renunciatione ex interuallo, quia nec quiſquā eſt adeo impudens, vt habuerit confeſſionem mutui, & non mutuauerit, & vlterius quærat ex interuallo renunciationem exceptionis non numeratæ pecuniæ, nec aliquis eſt ita ſtolidus, vt, expertus fidem illius, hanc faceret renunciationem, ſi pecunia verè ſibi numerata non fuiſſet; & cum hac ampliatione, & reſtrictione concordant quæ ſcribit Molin. de iuſt.tom.2.de contract. diſp.302. verſ.vtrum.col.222.

4 Amplia ſecundo, vt habeat locum, etiam ſi reus ſe obligauerit per inſtrumentum in forma guarantigiæ, quia nihilominus poterit opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, Mohed.deciſ.3.alias 80. ioannes. ſub nu.1.& 2. de except. & Molin.d. diſput. 302. verſ.dubium eſt. col.224.

5 Limita primo eandem regulam, vt non procedat, quando campſarius, ideſt, debitor, confeſſus eſſet in litteris cambij numerationem pecuniæ, vel ſaltem non diffiteatur, quia tunc non poſſet opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, Bal. conſ. 190. ſempronius.ſub num.2.lib.2.& Foller. ad Maran.in ſpec.par.6.act.6. princip. num. 53.in fine, verſ.ſed finge cāpſorem.fol. 387.

6 Declara, explicando vberius hanc limitationem, vt in ciuitate Genuæ ex communi mercatorum obſeruantia campſarius dicatur confeſſus numerationem pecuniæ in litteris cambij, quando in litteris ſunt appoſita illa verba, *per la valuta, hauuta de contanti*, vt in formula litterarum, quas poſuimus initio huius §. 2. quia tunc dicitur probata ſolutio, & idem ſi diceretur, *de numerato*, Rot. Genuen.deciſ.44. in fine; & idem ex diſpoſitione capitulorum nundinarū Genuenſium, nu.14. quando in cedulis, quibus dantur pecuniæ ad cambium, & fiunt ſolunes in dictis nundinis, dicatur, *per la valuta hauuta*, quia eiuſmodi cedulæ habent eandem vim, & vigorem, ac ſi realiter, & in pecunia numerata facta eſſet ſolutio; ideoque nec in iudicio, nec extra poterit opponi, ſolutionem non fuiſſe realem; quare cum, ſtantibus prædictis verbis, *per la valuta, hauuta de contanti*. non ſit locus exceptioni non numeratæ pecuniæ, mercatores, qui dant cambio, ſemper accipiunt litteras cum prædictis verbis.

7 Secus, ſi in litteris diceretur, *pro totidem cambiatis*, quia iſta verba ex communi mercatorum Genuenſium obſeruantia non probant ſolutionem, quare ſi ego fecerim tibi litteras cambij, pro ciuitate Barchinoniæ, ſoluendas Antonio nomine tuo, & dictæ pecuniæ ſoluantur Antonio vt ſupra, & in litteris ſint appoſita dicta verba, *pro totidem cambiatis*: & ego poſtea petam à te dictas pecunias, ſolutas Antonio vigore mearum litterarum, & tu recuſes ſoluere, eo quòd aſſeras, fuiſſe à te mihi ſolutas in cōfectione litterarum, quia mercatores non faciunt litteras cambij, niſi pecunias recipiant; ego poſſum replicare, quòd feci litteras, ſpe futuræ numerationis, eaq; ſpe feci tanquam tuus

tuus debitor ſolui, Rot. Genuen. d.deciſ.44.

8 Secus etiam ſi in litetris diceretur, *conti à noi*, quia iſta verba,ſecundum morem mercatorum idem importarent,quod verba prædicta,*cambiati in noi*. & ideo non ſignificant numerationem, Rot.Genuen. deciſ.104.ſolutione. ſub num.5. ego nihil dico, remitto me ad eorum peculiarem grammaticam.

9 Limita ſecundo, vt non habeat locum in ciuitate Genuæ, quando agitur executiuè vigore inſtrumenti publici, quia contra inſtrumentum publicum in iudicio executiuo reus nõ poteſt facere aliquam exceptionem, niſi ſolutionem, vel ſatisfactionem, etiam per viam compenſationis, vel quitationem aut remiſſionem per inſtrumentũ publicum, vel aliam ſcripturam publicam, vel per extractum cartularioꝝ S.Georgij,vel aliarum comperularum Reip. vel per ſcripturas priuatas creditoris, vel apodiſſam,ſcriptam, aut ſubſcriptam per creditorem, ſic diſponentibus ſtatut.Genuenſ.lib.2.cap.3.S.non poſſit. & ſic non poteſt opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ.

10 Limita tertio, vt non habeat locum in extractis cartulariorum S. Georgij, quam limitationem habes infra S.7.gl.3. num.33.

11 Limita quarto, vt non habeat locum in obligatione formæ Cameræ iurata,& attentis facultatibus Auditoris Cameræ, quia is, non obſtante abſolutione, & relaxatione à iuramento, procedit ad executionem, non admiſſa exceptione non numeratæ pecuniæ, Galleſ. ad form. camer. oblig. ad 4. partic. poſt 3.partic.num.2.tom.6. par.2. fol.356. Mohed. deciſ.1. alias 31. & clarius deciſ.3. alias 80.ſub num.2. & deciſ.6. alias 285. licet. de except. & ita paſsim, nulla in hoc admiſſa difficultate, ſeruatur in Curia.

12 Limita quinto, vt non habeat locum in eo, qui acceptauit litteras cambij, ſibi ſcriptas, vt eas ſolueret,quia mercatori, qui acceſſit, & promiſit ſimpliciter, acceptando litteras, non competit exceptio non numeratæ pecuniæ, Rot.diuerſ.deciſ.54.fuit reſolutum.nu.2.verſ.ad tradita. in fine, in Rom. litter.cambij,ven.11.Decembris 1602. coram bon.mem.Card.Arigonio,inter impreſſas apud Marcheſ. de commiſs. par. 1.S. 2. fol.877.in vltima impreſsione.

13 Limita ſexto, vt non habeat locum in confeſsione, facta à moribundo, quia in eo ceſſat ſpes futuræ numerationis, Bal. ſuper feud.tit.de pac.conſtan.verſ.vaſalli noſtri. il 1.ſub num.6.Felyn.in cap.14. ſi cautio.nu. 54.fallen.2.de fid.inſtr.Marſ.in rubr.nu.45. ff.de fideiuſs.inter Repeten. tom.6. fol.507. Vrſill.in annot. ad Affl. deciſ. 110. vincentius.num.5.Maſcar.tract.de probat.concluſ. 359.limit.2.num.20. & concluſ. 361. num. 34.& alij, quos ſequitur Mancin.tract. de confeſs.cap.2.limit.7.num.167.&cap.8.nu. 41. adde quæ ſcribunt Cyn.in l. 14. in contractibus.q.5.num.8.& Paul.de Caſtr. num. 5.C.de non num.pecun.

14 Declara iſtam limitationem,prout declarat Felyn. vbi ſupra,quem ſequitur Maſcar. d.concl.359. ſub num.20. verſ.intelligas.& concl.361.nu.35.& Mancin.d.cap.8.n.42.

Reliquas ampliationes, & limitationes huius regulæ omitto, cum noſtro inſtituto ſufficiant iſtæ.

15 QVAERO ſecundo. Ego facio tibi litteras cambij hac die prima Octobris 1618. in quibus confiteor, me habuiſſe à te pecunias huius cambij in cartulario S. Georgij, & tamen in cartulario S.Georgij non apparet,ſolutionem fuiſſe mihi factam die 1. Octobris, ſed die 4. Octobris, ſicq; poſt litteras; nunquid ego potero excipere de non numerata pecunia, & de erroneis litteris, cum probetur, ſolutionem non fuiſſe factam ante diem contractus cãbij, vel saltẽ in die contractus, vt dicitur in litteris, ſed poſtea,& cõſequenter illæ litteræ ſint inutiles,quoad cambium?

Reſpondeo, quòd litteræ ſunt bonæ, habebunt executionem paratam, & ego non potero opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, quia verum eſt, quòd pecunia fuit mihi numerata, & licet fuerit numerata quarto die poſt contractum, tamen eſt, ac ſi fuiſſet numerata in ipſo contractu, vt in fortioribus terminis contractus cenſus ſecutus ſum ſupra gl.5.num.7.63.& 64.& ſolet fieri contractus etiam cambij, ac ſi numeratæ forent pecuniæ, licet numeratio ſequatur aliquot dies poſt, vt patet ex cambio, de quo in deciſ.60.in diſput.nu.2. & deciſ.61.domini. impreſſis apud Marcheſ.de commiſs. par. 1. S.2. fol. 883. & 884. & ex cambio, de quo infra S.7.gl.3.ſub num.16.& num.28.nam quid intereſt, quòd pecunia ſit ſoluta illo die, vel poſt paucos dies, dummodo appareat de ſolutione? ſi enim ego feci litteras, quibus ſpe futuræ numerationis confeſſus ſum,me habuiſſe pecunias,adimpleta eſt ſpes,& ideo non poteſt opponi defectus ſpei.

16 QVAERO tertio, quid aliud vltra excluſionem

ſionem exceptionis non numeratæ pecuniæ, importent hæc verba, *de contanti*?

Reſpondeo, quòd importat ſolutionem in pecunia numerata, & non in alia ſpecie rerū, nam appellatione pecuniæ veniunt omnia, vt dixi §. præced. quæſt.7.par.1.num.14.ſed quando dictioni, *pecunia*, additur, *numeratæ*, tunc veniunt ſoli nummi, Fab. de Mont.tract. de emp.& vend.q.5.princip. ſub num.20.tom.6.par.1.fol.52.& ideo, appoſita hac dictione, campſor dicitur probaſſe, ſe dediſſe nummos ad tollendum difficultatem, de qua infra num.19.

17 QVAERO quarto, quare in hac formula litterarum dicatur, *contami da lui*. & in formula litterarum recambij, de quibus §. præced. q.5. num.91. ponatur ſimpliciter verbum, *contami*.

Reſpondeo, quia in cambio cum recurſu, in quo creditor ſoluit ſibimetipſi tractam, in ſe factam à ſuo debitore, iuxta formulam litterarum, de quibus ſupra d.q.5.num.88. verſ.à pagamenti. & num.89. verſ. magnifico hon.come. accipit cambio à ſeipſo, nomine ſui debitoris, & ſic dat cambio ſibi ipſi, repræſentanti ſuum debitorem, qui accipiat, quare gerit ſuam propriam perſonam, & repræſentat etiam perſonam ſui debitoris, vnde, cum ſoluat ipſe ſibi ipſi, dicit, *valuta contami*. ideſt, pro valore pecuniæ, quam mihi ipſe ſoluo; hæc enim verba, *ſolutis ſibi ipſi*. contenta in litteris cambij, nihil aliud important, quàm, *cambiati in ſe ſteſſo*, quaſi dixerit, *contati à ſe*, Rot. Genuen. deciſ. 32. cum alias. ſub num. 3. & quomodo, & quo iure poſſit repreſentare duplicem perſonam, vide quæ ſcripſi infra §. 6. gl. 1. num.25. in tertia fictione.

18 Nota obiter ex eiſdem verbis, *per la valuta*, &c. non eſſe neceſſarium, quòd in litteris cambij fiat mentio ſpecifica de qualitate monetæ, quæ datur accipienti ad cambium, quia poteſt dari aurea, vel argentea, vnius, vel alterius loci, ſeu Regni, ſecundum ſatiſfactionem campſoris, & campſuarij.

19 QVAERO quinto, an campſor poſſit campſuario loco pecuniæ dare merces?

Reſpondeo, quòd non, quia non eſſet cambium, per ea, quæ ſcripſi §.præcedenti, q.7.par.3.limit.19. vbi videas.

---

§. 2. Gloſ. 9.

Ponete à noſtro conto.

SVMMARIVM.

Soluens debitum alienum ex mandato debitoris cum ordine, vt ſolutionem ponat ad computum debitoris, quid facere debeat, num. 1. Et ſoluenti de ſimplici mandato debitoris ſine ordine ponendi ad computum debitoris, & ſoluenti cum præfato ordine, qualis acquiratur actio, num.2.3.& 4.

Mandatarius, cui mandatur, vt ſoluat ad computum mandantis, vel mandatur ſimpliciter, vt ſoluat, non ſoluit ſuper proteſtum, num.5.

Litteræ cambij an obligent, num.6.& 7.

1 QVAERO primo quid ſignificent hæc verba, *ponete à noſtro conto*?

Reſpondeo, quòd debitor, mandando alicui, vt ſoluat ad computū ipſius mandantis, ex tunc, ſecuta ſolutione mandata, conſtituit ſe debitorem illius mandatarij; verum mandatarius, dum ſoluit, duo debet obſeruare: primum debet à creditore, cui ſoluit, habere liberationem debitoris mandantis: ſecundum, volens ex hac ſolutione liberatoria ſibi acquirere obligationem contra mandantem, debet iuxta mandantis ordinem eum pro debitore ponere in ſuo libro.

2 QVAERO ſecundo, an mandatario, ſoluenti de ordine mandantis, remaneat mandans obligatus, etiam ſi mandauerit ſine prædictis verbis: *ponete à noſtro conto*. & proinde hæc verba ſint potius ad abundantem cautelam, quàm vt aliquem operentur effectum.

Reſpondeo diſtinguendo: Aut quærimus, an remaneat obligatus actione mandati; & dico, quòd ſic, & quoad eiuſmodi obligationem hæc verba ſunt omnino ſuperflua, ex quò mandatarius habet actionem mandati contrariam aduerſus mandantem, eo ipſo, quòd ſoluit de mandato ipſius mandantis, l. 16. ſi quis mihi. & l. 45. ſi mandauero. ff.

3 mand. † Aut quærimus, an remaneat obligatus

garus ex expreſſa, & liquidata obligatione, & dico, quòd non, niſi in mandato adſint iſta verba, *ponete à noſtro conto*. & ideo non ſtant otioſa, ſed cum miſterio, vt mandatarius habeat expreſſam obligationem, quæ eſt efficacior ea, quæ reſultat ex lege.

4 Infero ex hoc, quòd, ſtante ſtatuto, quòd obligatus per ſcripturam, manu propria confectam, poſsit conueniri executiuè, iſte poterit conueniri executiuè, quod non eſſet, deletis iſtis verbis.

5 QVAERO tertio, an iſte mandatarius poſſit in caſu iſtarum litterarum ſoluere ſuper proteſtu honore litterarum?

Reſpondeo, quòd non, quia illa acceptatio, & ſolutio ſuper proteſtu litterarum poteſt applicari ſolum caſui, in quo ſcribens litteras, mandat alicui, vt ſoluat, & ponat ad computum alterius, vt puta, quia dicat, *ponete ſopra Pietro*; ideſt, retineatis pro iſta ſolutione obligatum Petrum; quia iſto caſu mandatarius, ſi nolit contrahere obligationem aduerſus Petrum, ſed velit præter ordinem ſcribentis retinere obligatum ipſum ſcribentem, debet acceptare, & ſoluere ſuper proteſtu, vt latius ſcripſi ſupra gl. 5. nu. 358. non autem poteſt applicari caſui, quo ſcribens mandat, vt ſoluat, & ponat ad computum ipſius ſcribentis, ſeu ſimpliciter mandat, vt ſoluat, quia iſto caſu ſine dubio abſque alio proteſtu retinet obligatum ſcribentem.

6 QVAERO quarto, an litteræ cambij indiſtinctè obligent?

Reſpondeo, diſtinguendo duas inſpectiones.

Prima inſpectio eſt; an obligent facientem litteras: & in hac inſpectione ſubdiſtinguo duos caſus. Primus caſus eſt, quando litteræ cambij loquuntur diſpoſitiuè; & iſto caſu, dico, quòd obligant, ſi ſubiecta materia patitur, Bal. in rubr. nu. 12. verſ. modo quæro. C. de conſtit. pecun. & Foller. ad Maran. in ſpec. par. 6. act. 6. princip. num. 46. verſ. hoc in loco. fol. 385. exemplificans litteras diſpoſitiuas, *pagarete al portator di queſta ducati cento per altritanti riceuuti*. Secundus caſus eſt, quando loquuntur enunciatiuè; & hoc caſu dico, quòd non obligant, ſeu non diſponunt, ſed ſolum probant, Bal. & Foller. in locis ſupra proximè citatis; hacq; eadem diſtinctione in alio propoſito vſus ſum ſupra gl. 5. num. 450. limit. 1. vbi videas pro maiori intelligentia.

7 Secunda inſpectio eſt; an obligent mercatorem, cui litteræ ſunt directæ: & diſtinguo ſimiliter duos caſus. Primus eſt, quando iſte mercator acceptat litteras, & nulli dubium, quòd, facta acceptatione, remanet obligatus, Foller. vbi ſupra, & in fortioribus terminis ſcripſi ſup. gl. 7. num. 76. reſtrict. 2. Secundus eſt, quando non acceptat, & ſimiliter nulli dubium eſt, quòd tunc non obligant, Foller. ibidem; nam neminem cogi inuitum ſuſcipere mandatum, dixi ſupra gl. 5. ſub num. 366. verſ. quia reſpondeo. mandato autem non ſuſcepto, non poteſt agi de aliqua obligatione.

§. 2. Gloſ. 10.

Pietro à Titio. Piacenza.

S V M M A R I V M.

Scribere, & ſubſcribere litteras cambij, vel ſubſcribere ſolum, idem eſt, num. 1.

Nomen mandatarij, à campſario debitore appoſitum in ſubſcriptione, campſor creditor delere, & aliud apponere non poteſt, & hæc eſt regula, num. 3. Ampliatur primo, vt delendo poſſet teneri de falſo, num. 4. Ampliatur ſecundo, vt delendo, ſeu mutando, non poſſit aliud conſequi, quàm capitale, num. 5. Ampliatur tertio, vt amouens teneatur etiam ad intereſſe, quod ex illa amotione debitor paſſus eſſet, num. 6. Declaratur primo eadem regula, vt non procedat, ſi nomen illius mandatarij fuiſſet appoſitum gratia ſolius creditoris, num. 7. Declaratur ſecundo, vt, ſi campſarius debitor litteras dederit ſine ſupraſcriptione, poſſit campſor creditor illud inſcribere, &c. num. 8. Subdeclaratur, num. 9.

Placentia eſt ciuitas, in qua Genuenſes exercent nundinas cambiorum, num. 10.

1 QVAERO primo quis ex cõtrahentibus ſit iſte Petrus, qui ſubſcribit litteras cãbij?

Reſpondeo, Petrus eſt ille, qui accipit cambio à Franciſco in ciuitate Genuæ, & ideo ipſe ſubſcribit litteras; quibus validè remanet obligatus, & tantum eſt, quòd ſcribat,

bat, & ſubſcribat, quantum, quòd ſubſcribat ſolum, per ea, quæ latè ſcripſi in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 2. cap. 11. nu. 546. 547. 568. & 821. & in proprijs terminis diſponunt ſtatut. Genuen. de quibus infra §. 7. gloſ. 2.

2 QVAERO ſecundo, quis ex contrahentibus ſit iſte Titius?

Reſpondeo, Titius non eſt ex contrahentibus, ſed eſt mandatarius ipſius Petri, qui mandat ei, vt ſoluat Franciſco, & ideo ei ſcribit, & ad eum dirigit litteras, ponendo dicti Titij nomen in ſupraſcriptione litterarum, more ſolito.

3 QVAERO tertio, an creditor ex cambio, datis ſibi à debitore litteris cambij, ſoluendis ſibi ipſi creditori, poſſit à litterarum ſupraſcriptione amouere nomen eius, cui debitor mandat vt ſoluat ipſi creditori; & vlterius, an poſſit alium mandatarium in eis apponere?

Reſpondeo, conſtituendo regulam negatiuam, quòd non poteſt: & moueor ex duobus: Primo, quia in contractu cambij non eſt licita pœnitentia, per ea, quæ in caſu minus dubio ſcripſi ſupra gl. 7. num. 77. & maximè in caſu iſto, in quo ex illa mutatione poſſet oriri non leue præiudicium debitoris, tum quia alius, quem creditor apponeret, forſan eas non ſolueret, & ſic litteræ redirent cum proteſtatione, tum quia ille, cui debitor ſcriberet, poſſet forſan eſſe ſuus debitor, & hac via conſequeretur ab eo ſolutionem, ſicq; multipliciter illa mutatio poteſt ei eſſe damnoſa: Secundo moueor, quia, data hac facultate mutandi mandatarium debitoris, inſcio debitore, detegitur, intentionem eorum fuiſſe non contrahendi cambium, ſed mutuum, & ſic eſſet cambium ſiccum, quia contraheretur ea intentione, vt non ſolueretur in loco, pro quo ſimulatè ſit cambium, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum §. præced. ampl. 17. n. 10. 11. & 12.

4 Amplia primo hanc regulam, vt in tantum ſit vera, quòd creditor, mutando hoc nomen, poſſet teneri de falſo.

5 Amplia ſecundo vt, ſi mutauerit, conſequi non poſſit intereſſe cambij, ſeu non factæ ſolutionis.

6 Amplia tertio, vt in tantum abſtinere debeat ab iſta mutatione, vt ſi mutauerit, & ex illa mutatione debitori ortum ſit aliquod intereſſe; vt puta, quia ille mandatarius eſſet debitor ipſius debitoris, & poſtea ſit effectus non ſoluendo, vel quid ſimile, creditor teneatur de toto illo intereſſe.

7 Declara primo, reſtringendo eandem regulam, vt non procedat, quando debitor, gratia creditoris, poſuiſſet in ſpecie illum mandatarium, & alium, quem volebat ponere, omiſiſſet, quia iſto caſu creditor poſſet forſan illum amouere, & omiſſum ponere.

8 Declara ſecundo, vt ſi debitor fecerit litteras cambij, eaſq; tradiderit creditori ſine aliqua ſupraſcriptione, poſſit creditor ex ſe ſupraſcribere nomen alicuius ex negotiatoribus cambiorũ in ferijs, quia debitor videtur facto declarare, quòd caret procuratore in nundinis, & quòd propterea recurrit ad ipſum creditorem, vt faciat ſibimet ſolui litteras; quod cãbij genus dicitur cum recurſa, vt ſæpè ſupra, & infra diximus in diuerſis locis, hancq; declarationem vidi plurium mercatorum teſtimonio confirmatam, vt patet ex tenore ſequentis fidei.

Noi infraſcritti, trattanti in negotij de cambij nelle fiere di Piacenza, facciamo fede, come ſi ſuole far molte lettere di cambio dalli debitori de cambij, ſottoſcritte da eſſi, con laſciare il ſopraſcritto, & la perſona, alla quale ſono dirette, in bianco, ad elettione del creditore, & tali lettere, aggiuntoui dal creditore qual ſi vogli nome di trattante in fera per la direttione ad eſſi nel ſopraſcritto, hanno la ſua reale, & intiera eſſecutione, ne più, ne meno, come ſe l'iſteſſo debitore vi haueſſe egli fatto lo ſopraſcritto, con indrizzarle al ſuo procuratore, ò à qual ſi vogli à ſua elettione.

Di più facciamo ſimilmente fede, come mentre ſi trouano lettere di cambio fatte, e ſottoſcritte dal debitore, e date al creditore, che ſiano ſtate dirette al procuratore dell'iſteſſo debitore, e che nel ſopraſcritto ſi troui cancellato eſſo nome di Procuratore, & variata la direttione ad altro, che la paghi, tale variatione non impediſce, che le dette lettere non habbino la loro eſſecutione, come legitimamente fatte, attendendoſi la ſottoſcrittione del debitore; & per eſſer così lo ſtile, & oſſeruanza in teſtimonio della verità habbiamo firmato, e ſottoſcritto la preſente di noſtra propria mano. In Genoua à 27. di Maggio 1614.

Io N. affermo quanto ſopra è dichiarato di propria mano, rimettendomi &c.

Io N. dico hauer più volte viſto, che quì in Genoua ſi dan lettere di cambio per Piacenza, con il ſopraſcritto in bianco, & in eſpeditione di fiera, ò in eſſa fiera ſi fan dirette, ò al Procu-

Procuratore, ò ad altri, & hanna l'iſteſſo vigore, come ſe il ſopraſcritto ſe gli fuſſe fatto ſubito, non eſſendo anche dubio, che la forza delle Cedule de cambij conſiſte nella firma, e non nel ſopraſcritto ſtante, ſon del ſudetto parere di man propria.

Io N. ſono del ſudetto parere del Sig. N. ſopraſcritto in tutto come ſopra.

Io N. al preſente Conſole delle fiere di Piacenza dico il medeſimo in tutto come ſopra.

Io N. faccio l'iſteſſa fede delli retroſcritti Sig. N N. & in particolare quella del Sig. N. di mia propria mano. dico del Sig. N. perche hauendo dato ſimili lettere di cambio, & riceuutone, con quali hò ſodisfatto il pagamento, & ſimilmente riceuutolo, ſenza contradittione alcuna.

Io N. faccio l'iſteſſa fede delli nominati, & in particolare quella del Sig. N. di man propr.

Io N. ſon dell'iſteſſo parere, perche non è dura coſa, che ſia variato à chi è diretta la lettera, che la ſottoſcrittione è quella, che obliga, & à me è occorſo dar à cambio, & hauer riceuuto le lettere col ſopraſcritto in bianco, & hauerlo variato da chi prima era ſtata diretta.

Io N. ſon dell'iſteſſo parere di man propria.

Io N. ſon dell'iſteſſo parere.

9 Subdeclara hanc declarationem, quòd etſi in rigore Iuris videatur abſolutè vera, prout in ea continetur cambium cum recurſa, quod eſſe licitum firmaui inf. §. 6. gl. 1. n. 21. & ſeqq. & n. 88. tamē in iudicio contentioſo, cū debitor recognouiſſet manū ſuam, & debitum non negaſſet, ſed allegaſſet ſolum, nomen in litterarum ſupraſcriptione fuiſſe appoſitum à creditore, ipſo debitore inſcio; vidi in facto ſeruatum, etiam de conſenſu creditoris, quòd debitor condemnaretur ſolum ad capitale ſine intereſſe cambij, & ita fuit tūc intellecta relata mercatorū fides.

Ratio huius ſubdeclarationis eſt, quia cum cambium cum recurſa propter affinitatem, quam habet cum mutuo, ſit inter cætera cambia valdè ſuſpectum de vſura; debet ſeruari ſolum in terminis, in quibus toleratur: ſed toleratur ſolum, quando procurator, ſeu mandatarius apponitur de expreſſa debitoris voluntare; quia, non expreſſa voluntate debitoris, vtique cambium videtur ſiccum, ſiquidem apparet euidentius, quòd debitor non habet vnde ſoluat, nec intendit ſoluere in nundinis, quo caſu cambium eſt ſiccum, per ea, quæ dixi §. præced. q. 7. par. 2. ampl. 17. num. 10. 11. & 12.

10 QVAERO quarto, quis locus ſit Placentia, ad quam diriguntur iſtæ litteræ cambij?

Reſpondeo, Placentia eſt Ciuitas in Lombardia, ob eius excellentiā ſatis nota, in qua mercatores Genuenſes hodie faciunt nundinas nummarias cambiorum, & ad illas deſtinantur ſolutiones per diuerſas Orbis terrarum partes, & ideo deſtinata eſt etiam ſolutio litterarum cambij, de quo agimus, vt latius explicaui ſupra gloſ. 4. num. 7. & non repeto.

§. 3. Gloſ. 1.

1614. à 27. Ottobre, In Genoua.

Magnifico hon. In coteſta fiera de Santi vi rimetto, &c.

SVMMARIVM.

Verbum, rimettere, *in negotio cambiorum quid ſignificet.*

1 HAE ſunt litteræ, quas vocant, *d'auiſo*, ſcriptæ à creditore, qui dedit cābio, eamq; formulam habes per extenſum ſupra §. 1. num. 77. verſ. magnifico.† & hæc verba, *vi rimetto*. conueniunt creditori, qui remittit, ſeu tranſmittit pecunias ad alium locum; & proinde ſecundum communem mercatorum loquendi vſum, dans pecunias cambio, vt earum valor ſibi alio ſoluatur in loco, dicitur tunc ſemper remittere; huncq; terminum pro intelligentia caſus, de quo eſt acturus, ſupponit Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. antonio da. lib. 5. de vſur. & ſcribunt Alex. Rauden. in opuſc. ſuper banc. S. Ambr. num. 37. & Io. Bapt. Cauat. tract. de cāb. in prælud. q. 2. fol. 212. eſtq; apud cābij negotiatores, aliosq; viros, huius negotiationis cognitionem habentes, adeo notus, vt Ror. Genuen. paſſim in diuerſ. deciſ. quas in hoc citare, eſt ſuperfluum, & Boninſ. tract. de camb. cap. 4. in pluribus locis, iſto loquendi genere vtantur, & nunquam hoc loquendi

quendi genus (tanquam ſatis notum) declarent; & ex oppoſito, qui illam remiſſam eſt alio in loco ſoluturus, dicitur trahere, vt habes §.ſeq.gl.vnica,ſicq; habes intellectum illorum verborum,ſequentium in eiſdem litteris, *facendone rimeſſa*, &c. ab hoc enim verbo, *remittere*, dicimus, *remiſſam*, ſicut à verbo, *trahere*, de quo §.ſeq.gl.vnica, dicimus, *tractam*, hæcq; verba ſunt veluti elementaria negotiationis cambiorum, quia mercatores ſine iſtis verbis non viderentur poſſe hoc negotium explicare.

§. 3. Gloſ. 2.

Per voſtra lettera, ò d'altri ſopra di voi.

SVMMARIVM.

Verba, ſopra di voi, *ſignificant, vt periculum ſit veſtrum, num.* 1.

1 HAEC verba, *per voſtra lettera, ò d'altri ſopra di voi*; important, vt periculum decoctionis, ſeu inidoneitatis illius,cui mandatarius dabit cābio ex reditu nundinarum, vel ex alio loco, ſpectet ad ipſum mandatarii, quia ipſe remanet in hoc negotio,veluti fideiuſſor illius,cui dat cambio,vt explicaui in gl.ſeq.ſub num.6. & ſeqq.quòd ſi creditor cambij ordinaret ſimpliciter remiſſam, periculum eſſet ipſius creditoris, & non mandatarij remittentis, dummodo mandatarius remiſſionis negotium diligenter, & ſine aliqua culpa, vti proprium negotium, gereret; quia alias, ſi negligenter, aut culposè geſſiſſet, periculum ſpectaret ad ipſum, per ea, quæ, latius declarando hunc articulum, ſcripſi §. præcedenti, gloſ. 5. ſub num. 400. & ſeqq. verſ. primus. vbi videas.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

§. 3. Gloſ. 3.

Leuandone la voſtra prouiſione d'vn terzo.

SVMMARIVM.

Prouiſio, Stipendium,& Merces } *quid ſint, quavè ratione debeantur,num.* 1. *Non debentur, niſi ex expreſſa, vel tacita conuentione, num.* 2.

*Prouiſio in cambÿs poteſt accipi tuta conſcientia, num.*3. *&* 4. *Quanta ſit, nu.*11. *&* 29. *An ſit eadem in vtroque foro,ſub nu.*12. *verſ.extende ſecundo. Pro labore,& periculo debetur maior, quàm pro ſolo labore, num.*6. 10. *&* 31.

Prouiſio an multiplex,an verò vna ſola poſſit accipi pro vno cambio, num. 14. *& ſeqq. Quot accipi poſſint pro cambio recurſæ, pluries.reiterato, num.*15. *Diſtinctis duobus caſibus,difficultatibusq; excitatis, explicatur, num.* 20. *Retentaq; regula, quòd vnica poſſit accipi prouiſio, reſtringitur, vt aliquibus caſibus plures accipi poſſint, num.*21. *& ſeqq.*

Aſſecurationis pretium debetur aſſecuratori, quamuis periculum probabiliter non adeſſet,&c. ſub num. 12. *verſ. confirmatur. Pretium debet eſſe iuſtum,&c. num.*49.

*Fideiuſſori debetur pretium periculi, cui ſe exponit, fideiubendo, num.*7. *Debetur etiam ſi ſit fideiuſſor cum pignore, ſeu alium habeat fideiuſſorem releuantem, ſub nu.*12. *verſ.extende tertio. Infertur, an fideiuſſor poſſit tuta conſcientia accipere idem pretium pro fideiuſſione minus periculoſa, quod acciperet pro magis periculoſa, ſub eod. num.* 12. *verſ. infero. Quis ei ſoluat pretium, num.* 8. *Creditor poteſt, liberando fideiuſſorem, pretium liberationis accipere, num.*8.

Periculum, & Labor } *in nummulario quot modis conſiderentur, num.*5.

*Periculi pretium in pecunÿs quanti vendi poſſit, num.*29. *& ſeqq.*

*Pecunia, data in ſocietate, periculum ſpectat ad ſocium, qui pecuniam confert, num.*33. *Declaratur primo, vt non procedat, quando eo pacto confertur, vt periculum ſit commune, num.* 35. *Declaratur ſecundo, vt conferens pecuniam, poſſit per viam contractus aſſecurationis euitare periculum, num.* 36. *& ſeqq. Declaratur tertio, vt aſſecurationis pretium*

debeat

debeat conſtare ex qualitate, ſeu quantitate periculi, cui aſſecurator ſe exponit, ideoq; vocatur conſteum, num. 49. Declaratur quarto, vt ſeruari debeat æqualitas, num. 50. Declaratur quinto, vnde cognoſcatur iuſtitia, & iniuſtitia pretij, &c. num. 51.

Pecunia poteſt dari mercatori pro boneſto lucro, aſſecurato capitale, num. 41. & 42.

Vſura nec pro captiuorum redemptione admittitur, ſub num. 43.

Iudæis, non obſtante conſuetudine in contrarium, non licet exercere vſuras, num. 44. & ſeqq. Licet tamen eis fœnerari alienigenis, & quare, & an in foro interiori, num. 46. & 47. Papa quare toleret, vt eas exerceãt, n. 44. & 45.

Iudæi dediti auaritiæ, num. 48.

Medicina ſtultè datur mortuis, ſub num. 45.

Curam de his, qui foris ſunt, non habemus, ſub num. 45.

Societas debet eſſe cum æqualitate, alias eſſet leonina, quæ eſt reprobata, ſub num. 50. Quare vnus non debet habere caput ſaluum, & alius fractum, ſub num. 35.

Societas, in qua capitale vnius ſit ſaluum, quomodo poſſit contrahi, num. 36. & ſeqq.

Aſſecuratio capitalis, poſiti in ſocietate, an poſſit fieri a ſocio, ſub num. 37.

1 QVAERO primo, quid ſit iſta prouiſio, & qua ratione debeatur?

Reſpondeo, prouiſionem eſſe ſtipendiũ, ſeu mercedem, eamq; dari quandoque ratione ſolius laboris, quandoque ratione ſolius periculi, & quandoque ratione vtriuſque: nempè laboris, & periculi, vt colligitur ex his, quæ ſcribunt Rot. Gen. deciſ. 16. ioannes. num. 10. in fine, deciſ. 30. alias. num. 2. & deciſ. 32. cum alias. num. 3. verſus finem, Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. S. 2. ſub num. 20. & 21. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. della prouiſione. in reſponſ. ad nonam difficultatem, quam prius proponit cap. 5. verſ. altri poi deſiderano. Alex. Rauden. in opuſculo ſuper banch. S. Ambroſij, ſub nu. 56. verſ. practicam. & nu. 40. Romoal. Coli tract. de camb. cap. 19. intorno. cap. 31. verſ. il dare. & latius cap. 21. verſ. ſogliono. & alij in diuerſis locis, quos infra opportunè citabimus, & ex dicendis infra hac eadem gloſ.

2 QVAERO ſecundo, ad quid apponantur præfata verba?

Reſpondeo, quia non tenetur quis ſoluere ſalarium, ſeu mercedem, niſi ad eam ſoluendam expreſsè, vel tacitè ſe obligauerit: dicitur autem tacitè ſe obligare, ſi hæc duo concurrant: primum, ſi petens ſalarium probet, ſe in ſimili negotiorum geſtione locare operas ſuas: ſecundum, ſi reus conuentus ſit ſolitus conducere; alias ſalarium, ſi non eſt expreſsè conuentum, vel hæc duo non probantur, non debetur, per ea, quæ, explicando hanc ſalarij materiam, latè ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 5. ſub num. 64. verſ. quia ſalarij. in futura impreſſione.

Et licet hæc prouiſio de ſtylo fori, & conſuetudine negotiatorum deberetur, etiam non conuenta, & etiam prædictis non probatis; tamen præfata verba, ad tollendam omnem difficultatem, quæ in hoc poſſet oriri, vtiliter apponerentur.

3 QVAERO tertio, an iſta prouiſio poſſit tuta conſcientia accipi.

Reſpondeo, quòd ſic, quia datur pro mercede laboris, & dignus eſt operarius mercede ſua, vt ſecutus ſum ſupra S. 1. q. 1. ſub nu. 71. & 73. & ideo poſſe licitè, & ſine peccato accipi, ſcribit Romoald. Coli tract. de camb. cap. 21. verſ. ſogliono. Imò Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. della prouiſione. in reſponſ. ad nonam difficultatem, ſcribit, ſe non inueniſſe quempiam, qui hoc reuocet in dubium, & Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 10. in vltimis verbis, fol. 583. proponit difficultatem de hoc ſtipendio, & controu. 12. ſub nu. 4. verſ. vltimo committitur. fol. 588. proponit argumentum contra hoc ſtipendium, & poſtea controu. 12. ſub num. 8. verſ. vltimum argumentum. fol. 592. ſcribit, iſtud ſtipendium, ſi ſit in vſu, ſi ſit moderatiſſimum, & vnicum, nempè, quia non ſoluatur campſori, èo, quia exhibet factorem, & ipſi factori, eo quia ipſe exhibet officium, ſed campſori tantum, non eſſe damnandum, quod idem dixerat controu. 11. ſub num. 2. verſ. ad vltimum. fol. 584. & faciunt, quæ ſcripſi ſupra S. 1. quæſt. 7. par. 1. ſub num. 44. & 45.

Quicquid ſcribat Mercat. tractat. de contract. lib. 4. cap. 7. dicens, iſtam prouiſionem non eſſe licitam.

4 Confirmatur hæc reſponſio, ſeu reſolutio,

quia, circumſcripto etiam cãbio, & ſuppoſito ſimplici nummulario, qui pecunias tantum numeraret, dubitant Theologi, an nũmulario propter illum numerandi laborẽ, & moleſtiam, quam ſuſtinet, debeatur aliquid pro mercede, vt patet ex his, quæ retuli ſupra §.1.q.7.par.2.ampl.3.ſub nu.5. verſ.prima. & num.7.& §.præced.gl.3. nu.100. verſ.reſtringe ſecundo.

5 QVAERO quarto formaliter, qualis ſit iſte labor, ſeu periculum, pro quo debetur prouiſio, vti laboris merces, ſeu periculi pretium?

Reſpondeo, laborem hunc, & periculum poſſe conſiderari in quatuor caſibus.

Primus caſus eſt, cum campſarius, qui accipit cambio, facit litteras cambij campſori, qui dat cambio, ſoluendas in nundinis procuratori ipſius campſoris, qui eidem ſuo procuratori ſcribit propterea litteras, quas vocant, *d'auiſo*, in quibus mandat ei, vt exigat cambium, illudq; exactum remittat ſupra ipſo procuratore; & ſimul ad eum mittit prædictas litteras cambij; procurator exigit, & remittit: iſto caſu campſor illi propter laborem, & periculum in remittendo debet prouiſionem, vt loquuntur Rot.Genuen.Io. Bapt.Lup.Boninſ.& Alex.Raud. quos citaui ſupra num.1.vnde in formula litterarum, de quibus agimus, & in formula, quam ponit Boninſ.d.tract.de camb. cap.4. verſ. pagate in fieta. in fine, expreſsè mandatur correſpondenti, vt ſuam detrahat prouiſionem.

6 Extende hanc reſponſionem, vt præcipuè procedat in terminis, in quibus loquimur, nempè, quando is, qui pecuniam remittit ex nundinis, ſeu alio loco ad dominum cambij, remittit periculo ipſius remittentis, & ſic, vt mercatores loquuntur, *ſta del credere*; quia iſto caſu concurrit duplex iuſtitia mercedis: prima, propter laborem: & ſecunda, propter periculum, quod in ſe ſuſcipit, induendo etiam perſonam fideiuſſoris.

7 Sed fideiuſſor poteſt ratione periculi, quod, fideiubendo, ſubit, paciſci, & ſtipulari aliquam mercedem pro ipſa fideiuſſione, cum poſſit contingere, quòd pro ipſo debitore integram quantitatem ex proprio patrimonio ſit ſoluturus, & vtinam non contingeret, reperiri etiam debitores, qui, neglecta fide, & proſtrata conſcientia, ſoluere non curant; poterit igitur fideiuſſor abſque alia damni, aut lucri ceſſantis ratione accipere à debitore aliquod iuſtum periculi pretium arbitrio boni viri, l. 19. hoc iure. §. labeo. & ibi Bar. ff. de donat. Medin. in ſuis tract.tom.2.tit.de reb. per vſur. acquiſ. q. 4. coroll.3.verſ.ſequitur amplius.fol.340.Sot. de iuſt.& iur.lib.6.q.1. art.2. verſ. reſtat ergo.col.11.in fine, fol.538.& q.7.art.vnico, in tertia ratione, col.2.in fine, fol. 601. Nauar.in man.confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia. ſub num.285. Ioan. Azor.de inſtit. moral.par.3.lib.5.tit.de vſur. cap.2.in fine, verſ.ſequitur ex dictis. & cap.6.q.1.verſ.altera opinio. quem retuli ſupra §.1.q.1.num. 493.in 7.caſ. & latius Couar. variar.reſolut. lib.3.cap.2.nu.6. verſ.quarto hinc.Stracch. tract.de aſſecur.in præfat. num.45. ibi, alteram in eo. tom.6.par.1. fol.360. & Io.Bapt. Lup.in cap.nauiganti. §. 1.ideſt poſt præfationem, num.7.verſ.ſed iuxta. de vſur. inter tract.diuerſ.tom.7.fol. 135. & eſſe communem opinionem teſtantur, & ſequuntur Couar. loco citato, & Molin. de iuſt.tom.2.de contract, diſp.319.verſ.communis.col.285. & ſcripſi ſup. §.1.q.7. par.3.limit.6. num.4. verſ. confirmatur.

8 Hocq; fideiuſſionis pretium, ſeu merces aliquando ſoluitur à debitore, qui alias ſine fideiuſſione non inuenit, qui ei pecuniam credat, vt in his terminis loquuntur text. in d.§. labeo. & Bar.Couar. alijq; ſupra citati; aliquando verò ſoluitur à creditore, qui pro pecunia iam credita vult ſe aſſecurare.

9 Et in tantum poteſt fideiuſſor periculi in ſe ſuſcepti iuſtum pretium accipere, vt dixi, vt etiam creditor, liberando fideiuſſorem, poſſit ab ipſo fideiuſſore pro liberatione, quam ei facit, aliquod iuſtum pretium accipere, Couar. vbi ſupra.

10 Infero ex dictis in hac extenſione, eum, qui non ſe exponit periculo, ſed ſolum labori negotij, non poſſe licitè capere integram tertiam vnius ſcuti, de qua locutus ſum in qq.ſeqq. ſed debere accipere minorem, quia ſi tertia debetur ei, qui ſe exponit periculo, & labori; ergo minor debetur ei, qui ſe exponit ſolum labori.

Secundus, Tertius, & Quartus caſus, in quibus conſiderantur ſimiliter labor, & periculum, ſunt illi, quos poſui infra nu.29.in fine, 30. & 32. vbi videas.

11 QVAERO quinto, quãta ſit iſta prouiſio?

Reſpondeo, eſſe tantam, quantam laudabilis mercatorum vſus approbauit, Boninſ. tract. de camb.cap.7. verſ. della prouiſione. in reſponſione ad nonam difficultatem; & in

cap.

cap. 5. verſ. altri poi deſiderano. ſeu quantum approbabit ſanum peritorum iudicium, Romoal. Coſi tract. de camb. cap. 31. in fine.

11 Vſus mercatorū, qui ſeruatur in Italia, & ſeruari debet apud omnes, qui contrahūt in nundinis, quas Genuenſes celebrār in ciuitate Placentiæ, eſt, vt detur vna tertia pars vnius ſcuti marcharū pro ſingulis centenis ſcutis, Rot. Genuē. deciſ. 30. alias n. 2. Alex. Rauden. in opuſc. ſuper banch. S. Ambr. ſub n. 56. & 40. & Romoald. Coli tract. de camb. cap. 21. verſ. fogliono. & cap. 19. & ideo in formula harum litterarum iſta quantitas eſt expreſſa.

Si tamen alijs in locis, ſeu apud alios mercatores daretur maior, vel minor, erit ſeruanda conſuetudo eorum.

Verum mihi durum viſum eſt, quòd Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 21. in fine, de vſur. inter tractat. diuerſ. tom. 7. fol. 138. computatis Conſulatus; & alijs nonnullis expenſis, dixerit, pro iſtis expenſis ſoluendos eſſe ſcutos tres pro quolibet centenario; nam ſi hoc eſſet verum, quolibet anno ſoluerentur ſcuti duodecim pro centenario vltra intereſſe cambij, cum nundinæ ſoleant celebrari quatuor in anno, vt dixi §. præcedenti, gl. 4. nu. 3. & ſic maior eſſet impenſa, quàm intereſſe; aut, ſi intereſſe æquaretur impenſis, vno quoque anno ſoluerentur 24. pro quolibet centenario, quod in Republica bene ordinata non eſſet tolerandum.

Extende primo hunc vſum ſoluendi tertiam partem vnius ſcuti, vt in foro exteriori ſit vera indiſtinctè, ſiue cābij debitor ſit minus idoneus, ſiue magis idoneus, ideſt, ſiue cambium ſit periculoſum, ſiue non; & ita ſeruatur in praxi ſine difficultate, quia eſſet impoſſibile ponderare minutatim per vncias quantitatem idoneitatum debitorum, per ea, quæ ſcripſi etiam ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. primus. & ſeqq. & conſequenter inextricabiles propagarentur lites, ad quas euitandas forum exterius tolerat etiam pretia iniuſta, vt declaraui d. ampl. 10. num. 1. & ſeqq. & nu. 45. & ſeqq. & infra verſ. intellige primo.

Extende ſecundo, vt procedat etiam in foro interiori, ideſt, conſcientiæ; quia, etſi pretij iniuſtitia, quæ toleratur in foro exteriori, non toleretur in foro interiori, teſtibus his, quos ſecutus ſum d. ampl. 10. n. 41. & 45. & videatur impoſſibile, quòd res ſint bonitate inæquales, ſeu pericula ſint inæqualia, & pretia ſint æqualia ſine iniuſtitia; his tamen non obſtantibus, concluderem, extenſionem eſſe veram, prout concluſi etiam ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. intellige. ratio, qua moueor, eſt, quia etiam lex conſcientiæ debet eſſe de re poſſibili: ſed eſt impoſſibile cognoſcere minutatim qualitates, & quantitates periculi, tum quia periculum eſt incertus euentus rei, in quo dominatur ſors, & fortuna, vt ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 1. n. 134. & 135. & ideo poteſt contingere, vt vbi maius appareat, euaneſcat, & vbi minus, ibi ſuccedat; tum quia circa rerum euentus varias habent homines opiniones, & inæquali tenentur timore; quare ſi lex poſitiua vnum æquale ſtatuerit pretium, illud erit tutum etiam in foro interiori, alias magna conſcientiarum confuſio, & perplexitas poſſet oriri.

Confirmatur primo hæc extenſio, quia ſi ordinariè multum detur pro aſſecuratione (puta 3. in 100.) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempeſtate, vel à piratis imminent, & ego ex aſtrologia, vel aliunde præſciam, non fore tempeſtatem, vel ex litteris amici non fore piratas, aut fore ſecurum comitatum, poſſum nihilominus pretium ordinarium aſſecurationis accipere, quia illa obligatio communiter tanti valet; ſicut & is, qui, tanquam vnus, magnam haberet quarundam mercium copiam, quarum valor propter earum in vniuerſum inopiam eſſet magnus, poſſet eas vendere quanti communiter venduntur ab his, qui eas habent in parua quantitate, Leonar. Leſſ. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 28. ſub nu. 27.

Confirmatur ſecundo, quia etſi ſenex, valetudinarius, & debilis videatur morti proximior, quàm iuuenis, ſanus, & robuſtus, tamen ſocietates officij, quæ contrahuntur ſuper periculo vitæ, contrahuntur pro eodem pretio, ſeu pro iiſdem fructibus, nullo maioris, vel minoris periculi vitæ habito diſcrimine, & confeſſarij de hoc non faciunt ſcrupulum.

Extende tertio, vt pretium periculi poſſit iuſtè accipere, non ſolum is, qui ſuo periculo remittit, vt locutus ſum ſupra num. 5. & qui ſoluit pro alio, vt locutus ſum infra nu. 30. & 32. ſed etiam quilibet fideiuſſor cambij, & quilibet, qui ſubſcriberet litteras cambij, etiam ſi iſte fideiuſſor, ſeu ſubſcribens acciperet pro fideiuſſione, ſeu ſubſcriptione

pignus, aut fideiuſſorem, qui promitteret indemnitatem; quia adhuc poſſet pretium periculi accipere, Romoal. Col. tract. de camb, cap. 19. intorno. in fine; nam hoc non eſt pretium periculi certi, ſeu manifeſti; nemo enim eſt adoo ſtultus, vt pro lucro vnius tertiæ partis vnius ſcuti vellet certò perdere ſcutos centum; ſed eſt pretium periculi per poſſibile, imò periculi, quod illi ſe exponēs ſperat non euēturum; &, vt ita ſperet, idoneum ſtudet habere debitorem, aut ſaltem cum pignore, vel fideiuſſione; at huiuſmodi periculum per poſſibile durat, etiam accepto pignore, & accepta fideiuſſione; quid enim, ſi pignus eſſet ruinoſum, vel anterioribus creditoribus obligatum; & quid ſi fideiuſſor eſſet tanto ære alieno grauatus, vt in eius bonis nihil remaneret, & ſic quis erit fideiuſſor fideiuſſoris releuantis? demum eſto, quòd pignus ſit idoneum, & fideiuſſor diues; tamen non deficiunt alij caſus; quid enim ſi pro pignore, & contra fideiuſſorem foret litigandum? nonne poſſet contingere, quòd iudex eſſet iniquus; & tandem illa incommoda litis, & expenſarum nonne ſunt digna præfata mercede?

Infero ex hac extenſione, dubitandum eſſe ſaltem in foro fori de reſtrictione, quam ad ea, quæ ſcripſi ſupra num. 7. verſ. ſed fideiuſſor. facit Molin. de iuſt. tom. 2. de contractat. diſput. 319. verſ. couar. col. 286. dicens, quòd fideiuſſor poteſt parum exigere à debitore, pro quo fideiubet, quando nullum ſubeſt periculum; & infero, multò magis dubitandū eſſe de declaratione, quam ex Couar. Stracch. & Io. Bapt. Lup. retuli ſupra §. 1. q. 1. num. 548. dum ſcribunt, quòd fideiuſſor non poteſt exigere pretium periculi, quando debitor, pro quo fideiubet, eſt eius qualitatis, & conditionis, vt nullum ſibi immineat periculum: & ad has illationes moueor, quia debitor ſit quantumuis idoneus, tamen fideiuſſor ſemper poteſt eſſe in aliquo periculo, ſaltem ſubeundi lites, & incommoda, ideoq; Prouerb. cap. 17. nu. 18. habetur, *ſtultus homo plaudet manibus, cum ſpoponderit pro amico ſuo*, & cap. 22. nu. 26. *noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis*.

Intellige primo nunc præfatas extenſiones, & illationem, vt quamuis pretium periculi, taxatum à lege, vel conſuetudine, poſsit æquè accipi pro debitore magis periculoſo, ſicut pro minus periculoſo, vt dixi, tamen illud ob nullam periculi maioritatem augeri poteſt, ſed ſolum poteſt minui, quaſi pretij latitudo remaneat infra pretium taxatum, & nunquam ſupra, per ea, quæ, loquendo de pretio cenſus, ſeu alio ſimili, taxato à lege, ſcripſi ſupra §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampl. 10. num. 69. & vbi lex, vel conſuetudo taxare debeat pretium, nō conſiderabit magnitudinem, ſeu paruitatem periculi in vno caſu, ſed in vniuerſum, tanquam ſi conſtitueret pretium pro quouis periculo in genere, quia cui non placet pretium, abſtineat à venditione illius; & hoc idem obſeruandum forſan eſſet, ſi, deficiente legis, & conſuetudinis taxatione, eſſet in caſu occurrenti taxandum arbitrio boni viri.

Intellige ſecundo, vt id, quod conſtat longè diſtare à periculo, non dicatur expoſitum periculo, & conſequenter nullum ſit illius periculi pretium, per ea, quæ in alijs terminis dixi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. ſubintellige. tunc enim contractus videretur potius dolo initus, vt, loquendo de contractu aſſecurationis, non exiſtente periculo, ſcripſi eadem ampl. 10. num. 21. verſus finem.

Intellige tertio quod diximus ſup. extenſione 1. & 2. poſſe pro eodem pretio à lege taxato, vendi, & emi maius, & minus periculum, vt procedat, quando exceſſus periculi non eſt notorius, vt puta, non eſt vltra dimidium; ſecus ſi ſit vltra dimidium, quia tunc poſſet dubitari, quòd ſicut emptio, & venditio periculi, dolo inita, non teneret, per ea, quæ dixi d. ampl. 10. num. 7. 19. & ſeqq. ita etiam, ſi ſit inita cum exceſſiua læſione, quia tunc debet reſcindi, vel ſuppleri iuſtum pretium, cum dicatur dolus, commiſſus re ipſa; & præſertim ſi pretium non eſſet à lege taxatum, & loqueremur in foro interiori; quia eſſet tutior via: ſed quia his repugnant quæ dixi ſup. dictis extenſ. 1. & 2. ideo cogitabis, & interim diſcas hinc, abſtinēdum eſſe quantum poſſumus à negotiatione, vt, citatis ſacræ Scripturæ locis, monui ſupra §. 1. q. 1, num. 77.

13 Declara latius, quanta eſſe debeat prouiſio ex his, quæ ſcripſi infra num. 29.

14 QVAERO ſexto, an pro vnico cambio poſsit quis accipere plures prouiſiones, vel vnicam tantum?

Reſpondeo, conſtituendo regulam negatiuam, quòd non poteſt accipere, niſi vnam tantum; & ratio eſt euidens, quia ſi ſemel

laborat,

Digitized by Google

laborat, ſemel debet accipere prouiſionem, & ita practicatur, &, ſi aliter fieret, eſſet illicitum, &, qui acciperet, teneretur ad reſtitutionem, etiam ſi accepiſſet ex conuentione.

15 Infero ex iſta regula, quòd pro cābio recurſæ, continuato per plures annos, campſarius debitor non tenetur, niſi ad vnicam prouiſionē in ſingulis nundinis; ad hanc autem tenetur in ſingulis nūdinis, quia is, qui in ſingulis nundinis ſoluit pro eo, vel mādat ſolui pro eo, gerit ipſius debitoris negotium cum ſuo periculo, quod eſt mercede dignum; ſolet namque creditor, qui dedit cambio, intercedere, vti fideiuſſor ſui debitoris, ad fauorem agentis ipſius creditoris, dum ipſe agens de ordine creditoris ſoluit debitum, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 5. num. 86. verſ. prima. & infra §. 6. gl. 1. num. 60. & fideiuſſori debetur pretium periculi, vt ſecutus ſum ſupra num. 7. ſecus eſt in reditu ex nundinis ad ciuitatem Genuæ, quia licet ibi ſoluatur tracta, ſicq; extinguatur ſecundum cambium, quod dicitur de reditu nundinarum, & pro illius ſolutione, & extinctione contrahatur nouum, & ſic tertium cambium pro ſequentibus immediatis nundinis, & pro iſto tertio cambio videatur adhibitus nouus labor, mercede etiam dignus, tamen non eſt ita, quia in confectione huius tertij cambij non eſt opus fideiuſſione, ſeu alterius labore, quia ipſemet debitor per ſe ipſum illud contrahit, & ſicut in contractu primi cambij in ciuitate Genuæ, nulla poteſt cōſiderari prouiſio, ſed ſolum in ſolutione ipſius cambij, facienda in nundinis, vt dixi ſupra; ita etiam eſt dicēdum de iſto tertio cambio, quod Genuæ renouatur pro nundinis, immediatè ſequentibus, quia prouiſio debebitur quando in nundinis fiet ſolutio cambij, & illius prouiſionis ſolutio, vna cum ſolutione totius cambij deſtinatur ſemper ex nundinis ad ciuitatem Genuæ; & cum hac illatione, quòd debeatur vna tantum prouiſio, & non duæ, intelligo vt concordet Romoal. Coli tract. de camb. cap. 21. verſ. ma qui biſogna. dicens; quòd Ioannes, accipiens cambio à Petro, non debet grauari duplici prouiſione; ita vt eam prius ſoluat Petro, qui committit ſuo agenti, vt ſoluat, & deinde ipſi agenti; bene verum eſt, inquit, quòd Petrus, & eius agens poſſent inter ſe diuidere illam prouiſionem.

16 Subinfero, reſtringendo iſtam illationem, quòd ſi debitor nec in nundinis Placentiæ, nec in ciuitate Genuæ in reditu ex nundinis ageret per ſe ipſum, ſed vtrobique per aliam perſonam, & ſic exigeretur miniſterium duorum mandatariorū, quaſi etiam fideiuſſorum; quorum alter ageret in nundinis Placentiæ, & alter in ciuitate Genuæ, vtrique ſoluenda eſſet prouiſio, minor tamen ei, qui ageret in ciuitate Genuæ in propria domo: & huic ſubillationi poſſet accommodari, quod ſcripſit Boninſ. tract. de camb. cap. 5. verſ. altri poi. in nona difficultate, dum ait, prouiſionem quandoque duplicem ſolui ab eo, qui accipit cambio: prima, inquit, ſoluitur in loco, vbi contrahitur cambium; ſecunda verò in loco, ad quem trahitur debitum; nam ego, declarando eum, dico, quòd illa prima prouiſio in loco, vbi contrahitur cambiū, non ſoluitur, ſi accipiens cābio ipſemet contrahat, & accipiat, quia tūc nemo ſe obligat, nemoq; negotiū gerit pro ipſo; ſecus eſt, ſi mandaret alicui, vt pecuniam cambio acciperet pro ipſo mandante, & mandatarius acciperet, quia iſto caſu mandans teneretur mandatario ad prouiſionem, etiam in loco, vbi initiaretur cambium, & ita procedat, quod ſcribit Boninſ. teneretur etiam ad vlteriores prouiſiones vtroque in loco, donec fierent pro eo cambia, & recambia.

17 Hinc in ciuitate Genuæ orta ſuper facto, quod poſui ſupra §. 1. q. 5. num. 16. & 98. controuerſia, an deberetur vna tantum prouiſio, vel duæ; dabantur extraiudicialiter infraſcriptæ inuicem contrariæ ſubſcriptiones ſuper ſtylo huius prouiſionis.

Antonio richiede à Pietro in Genoua, che li facci piacere di accommodarli ſcudi mille, con farne tratta per ſuo conto in Piacenza fiera d'Agoſto, doue ſe non ſaranno da eſſo compiti, ſi contenta debba trattenerli ſopra cambij di Piacenza à Genoua, & di Genoua à Piacenza, come ſi dichiara per vna ſua poliza, per quale promette di pagarli la detta partita, inſieme con ſpeſe, danni, & intereſſe, ſino all'intero pagamento.

Pietro, per accommodare Antonio di detta partita, la piglia à cambio da Giacomo per fiera d'Agoſto, al quale ne fà tratta per conto di eſſo Pietro, e gl'ordina, che, non eſſendo da lui ſodiſfatta, gli ne debba dar debito ſopra di lui, con riualerſene inſieme con le ſpeſe da eſſo Pietro; & così eſſequiſce, non eſſendo da Antonio datali ſodiſfattione.

Paga poi Pietro à Genoua la detta partita, con darne debito ad Antonio, & inſieme con le

ſua prouigione per il pagamento, & continuatione della ſcrittura, fatta in Genoua, ne fà di nuouo tratta al detto Giacomo per conto del detto Antonio cõl medeſimo ordine, &, non eſſendo ſodisfatta da eſſo, ſe ne riuale di Genoua da Pietro con la ſua prouigione, dal quale in Genoua è pagata la tratta, e con la ſua prouigione; ſe ne torna à riualere di Piacenza dal detto Giacomo per conto di detto Antonio, & così ſi continua per alcune fiere.

Si domanda, ſe Pietro in Genoua, ſtante il detto di ſopra, hà giuſtamente contato, & dato debito della ſua prouigione à vn terzo per cento al detto Antonio per il pagamento, & continuatione della ſcrittura, da eſſo fatta, hauendola maſſime in fiera preſa perſona terza, & ſe così è ſtile mercantile, che ſia douuta la prouiſione in fiera, & in Genoua in caſo ſomigliante.

Io N. dico, che ſono di parere, che Pietro habbia ragione in contar le prouigioni della partita continouata ſopra cambij quì in Genoua, rimettendomi però à cui meglio l'intendeſſe: di mia propria mano.

Huicq; fidei ſe ſubſcripſerunt octo mercatores, ſeu negotiatores ex prima claſſe.

Tenor alterius ſubſcriptionis.

18 *Pietro richiede ad Antonio in Genoua, che pigli à cambio per lui ſcudi mille, e che li trattenga ſopra cambij di Genoua à Piacenza, & di Piacenza à Genoua, per alcune fiere, e promette per ſua poliza di pagarglieli ad ogni ſua ſemplice richieſta inſieme con li intereſſi de cambij, e recambij, e ſpeſe decorſe, e che decorrerranno ſino all'intero pagamento, de quali intereſſi, e ſpeſe ſi contenta ſtarne al ſemplice giuramento di detto Antonio, ſenza altra proua; al quale non hauendo il detto Pietro doppo alcune fiere data la douuta ſodisfattione, fù condennato il detto Pietro per ſentenza à douer pagare à detto Antonio li ſudetti ſcudi mille con l'intereſſe del cambio, e recambio al conto, e con le ſpeſe di gabella, e prouigioni per tre fiere. Si domanda, ſe, ſtante la ſudetta ſentenza, hà potuto il detto Antonio giuſtamente, e conforme lo ſtile mercantile dar debito quì in Genoua nelli ritorni de ſudette tre fiere al detto Pietro della ſua prouigione, come douutali per la cõtinuatione della ſcrittura, & per il ſuo trauaglio di prendere li denari à cambio, e correrne il riſico, non hauendo maſſime in fiera preſo lui prouigione alcuna ſopra il detto debito, ma la perſona, al quale fù tratto, & lo pagò in fiera di ordine del detto Antonio, e lo reſtettà quà à Genoua, come coſta per le ſue lettere.*

Io N. ſono di parere, che ad Antonio, che hà preſo li ſcudi mille à cambio per conto di Pietro li ſij douuto l'intereſſi, e prouigioni quì di Genoua, oltre quella è ſtata preſa in fiera dalla perſona, che in eſſe fiere hà pagato li detti ſcudi mille d'ordine di Antonio, & così ſimilmente mentre è ſtata continouata tal partita ſopra cambij in le fiere, & queſto per eſſer così il ſtile de' negotianti, & hauerlo anche ottenuto in giuditio inanti la Rota, rimettendomi ſempre à migliore parere.

Et huic fidei ſe ſubſcripſerunt vigintiduo, quorum aliqui ſunt ijdem, qui ſubſcripſerunt præcedentem fidem.

Tenor alterius fidei.

19 *Si fà fede da noi infraſcritti negotiãti qualmente la verità, & corſo commune, & così è il ſolito, & vſo mercantile quì in Genoua, che chi accõmoda denari ad altri ad intereſſe, per trattener il debito ſopra cambij trà quì, e Piacenza, quando il creditore vuole ſcuoder il ſuo credito con l'intereſſe, non li deue quì in Genoua contar prouigione alcuna, ma ſolamente contarla in fiera di Piacenza, quando ſi mandano al tempo delle fiere le lettere di cambio in eſſe fiere, in modo tale, che detto debito non habbi carico ſolo d'vna prouigione in Piacenza per ogni fiera.*

Io N. faccio fede, eſſer vero, che communemente ſi ſtila in queſta Città di Genoua trattener li debiti alla forma, che di ſopra vien dichiarato.

Cui ſubſcriptioni ſe ſubſcripſerunt alij quindecim, inter quos vnus erat Conſul nundinarum.

20 Pro abſoluta intelligentia huius prouiſionis, quã deberi in cambio cũ recurſa, ſcripſi ſupra num. 14. & ſeqq. diſtingue duos caſus.

Primus caſus eſt; quando illemet, qui dedit cãbio, ſoluit ſibimet de ſuis proprijs pecunijs; & iſto caſu licet is, ſoluẽdo, gerat etiã negotium debitoris tanquam illius procurator, ſicq; repræſentet duplicem perſonam, vt dixi infra §. 6. gl. 1. num. 25. tamen de prouiſione tripliciter dubitari contingit.

Prima dubitatio eſt: an prouiſio ſibi debeatur à pluribus, ita vt ſit duplex prouiſio: & concludo negatiue ſine cõtrouerſia; quia laborãti pro vno, ab illo vno debetur merces, ſed ſoluens ſibi pro ſuo debitore, ſoluit pro vno, ergo ab illo vno ſibi debetur prouiſio.

Secunda dubitatio: an ſibi debeatur ſaltem prædicta vnica prouiſio, nempe à debitore:

tore: & in hac dubitatione poteſt eſſe locus opinionibus.

Opinio negatiua, quòd non debeatur, ſuadetur ea ratione, quia in hac ſolutione, facienda ſibi ipſi, fictè cõtrahitur nouum cambium inter eoſdem, ſiquidem fingitur, quòd creditor totidem, quot ſibi debentur, det cambio eidem debitori ex nundinis pro Genua, & quòd debitor ex pecunijs huius ſecũdi cambij ſoluat primum cambium, quod cũ eodem creditore contraxerat Genuæ pro nundinis: ſed pro hoc ſecundo cambio, & extinctione primi, ſi verè hęc agerentur cum diuerſa perſona; nulla deberetur prouiſio; ergo multò minus debetur, ſi fictè, quia minori cum labore geruntur.

Nec dicatur, quòd, ſoluendo ſibi ipſi, remanet in periculo, ne debitor, cum quo renouat cambium, efficiatur inops, & non ſoluendo, vt in fortioribus terminis conſiderabamus ſupra §.1.q.1.num.493.& ſeqq. quod periculum ceſſaret, ſi de contanti ſibi numeraretur.

Quia reſpondeo, quòd huic riſico iam illud creditum expoſuit, quando ei dedit cambio in ciuitate Genuæ pro nundinis, & tamen nullam ex illo riſico poterat habere prouiſionem.

Opinio affirmatiua, quòd prouiſio ſibi debeatur, ſuadetur ex eo, quòd creditor, ſoluẽdo ſibi ipſi de mandato ſui debitoris, contrahit non ſolum pro ſe proprio nomine, ſed contrahit etiam procuratorio nomine pro ſuo debitore: nam debitor dum mandat ei, vt ſoluat ſibi ipſi, neceſſariò mandat etiam, vt nomine ipſius debitoris accipiat cambio à ſe ipſo, vt inde ſibi ſoluat: ſed ſi debitor mandaret alicui tertio, quòd acciperet cambio pro ipſo debitore, & ſolueret creditori, deberetur huic tertio prouiſio, tùm quia, exequendo mandatum, ſibi iniunctum, laboraret; tùm quia, accipiendo cambio, remaneret obligatus danti: ergo eadem prouiſio debetur creditori, qui accipit cambio à ſe ipſo, vt ſoluat ſibi ipſi; ſicq; confutatur ratio præceden. opin. negatiuæ in poſtrema parte.

Non obſtat, ſi diceres, quòd ſicut contractus aſſecurationis, ſeu fideiuſſionis eſt prohibitus inter mutuatorem, & mutuatarium, & ſic inter creditorem, & debitorem, & ſimiliter pactum legis commiſſorię, quamuis ſit permiſſus, & permiſſum inter debitorem & tertium, vt retuli ſupra §. 1. q. 1. num. 503. ita etiam prohibitus eſſe debet contractus iſte procuratorius, ſeu fideiuſſorius inter creditorem, & debitorem cambij, quamuis ſit permiſſus inter debitorem, & tertium.

Nam, quicquid ſit de veritate huius obiectionis, in qua me remitto ad ea, quæ ſcripſi d. q. 1. num. 503. & ſeqq. reſpondeo, quòd ſumus extra illos terminos, quia cambium non eſt mutuum, ſed eſt emptio, & venditio, vt latè oſtendi ſupra §.1.q.4.num.21. neque eſt pactum legis commiſſoriæ.

Vlterius, campſores, dantes cambio, vt huic obiectioni occurrant, remq; à diſputatione eximant, & prouiſionem certò conſequantur, cambium cum recurſa concipiunt, non in perſonam ipſius creditoris, ſed in perſonam agentis, ſeu correſpondentis ipſius creditoris, qui eidem agenti mandet, vt ſoluat ſibi ipſi pro debitore, vt dixi infra §. 6. gl. 1. num. 60. & 90. & ſic ceſſat iſta difficultas.

Verum ſi tu inſtares, prouiſionem adhuc non deberi; ſiue creditor ſoluat ſibi ipſi, ſiue ſoluat ei tertius; quia ſicut creditor, ſoluendo ſibi ipſi, contrahit cum debitore nouum cambium, ex quo lucratur pretium cambij, & illa omnia officia, quæ facit pro debitore, ſunt conſecutiua ad negotium cambij, quod gerit pro ſe ipſo, ideoq; de illis non eſſet habenda ratio; ita etiam tertius, ſoluendo pecunias proprias creditori, contrahit ex illis cum debitore cambium, ex quo lucratur, & illa officia ſunt ſimiliter conſecutiua ad cambium: quid enim intereſt ſoluentis, quòd ſoluat ipſi debitori, vel ipſius creditori de mandato debitoris?

Ego reſpondeo, quòd cum iſte tertius det ad cambiũ debitori de ordine creditoris, vtique creditor remanet eiuſdẽ tertij fideiuſſor, vt ſcripſi inf. §. 6. gl. 1. ſub nu. 57. 59. & 61. & ſimiliter cũ laborem illum ſoluendi creditori, & extinguẽdi debitum ſuſcipiat etiam de ordine ipſius creditoris, vtique debitor debet creditori prouiſionem, tum ratione fideiuſſionis, tum ratione laboris de eius ordine ſuſcepti à tertio, qui ſoluit, & proinde prouiſio debetur non tertio ſoluenti, ſed creditori, cuius ordine, & credito fit ſolutio.

Tertia dubitatio: retenta hac cambij recurſæ conceptione, qua campſores vtuntur ad conſequendam prouiſionem, & qua tuti hodie videntur in foro fori; nunquid erunt tuti etiam in foro conſcientiæ?

Prima facie videtur dicendum, quòd non, quia

quia in foro conſcientiæ coram Deo attenditur veritas, vt ſcripſi ſupra §. 1. q. 1. ſub nu. 529. cum enim ipſe ſit veritas, & lux, omnia coram eo ſunt nuda, & clara: ergo, cum in rei veritate ſolutio fiat ab ipſomet creditore de ſuiſmet pecunijs; & principaliter cauſa proprij lucri, nulla eſt habenda ratio de illa ſolutione palliata, facta ab agēte, veluti de proprijs pecunijs, neque de illo labore, & periculo virtualis fideiuſſionis, quia illa ſunt ordinata ad lucrum proprium, quod facit ex illo nouo cambio; quinimo hæc ipſa ſimulatio arguit, ſimulantem ſcienter, & volentem peccare contra propriam conſcientiam, quia qui malè agit, odit lucem.

Contraria opinio videtur tenenda ex ijs, quæ dixi ſupra verſ. opinio affirmatiua.

Non obſtat, quòd ſoluat ſimulatè ex ſuis pecunijs, quia reſpondeo, quòd non ſimulat, quia ſciat, illum actum eſſe illicitum, ſeu prohibitum; ſed quia dubitat, ne actus, quem in conſcientia exiſtimat licitum, ſumeretur in foro fori vti illicitus.

Minus obſtat, quòd labor, & periculum ſint ordinata principaliter ad proprium lucrum, & non ad ſeruitium campſarij, debitoris, quia reſpondeo, licere mercedem ſumere etiam ex labore, à quo alteri per accidens reſultat vtilitas, ſicq; in commutatiua iuſtitia attenditur, quod venit conſecutiuè, & non id, quod principaliter agitur, licet regula ſit in contrarium; quare, ſi quis, vrgente neceſſitate, cogeretur craſtina die litteras mittere ex Vrbe ad Tuſculanum, & in Vrbe inueniret Tuſculanum, rediturum craſtina die ad Tuſculum, vel inueniret alium, qui illuc accedere deberet pro alio negotio, poſſet is pro portandis illis litteris petere, & accipere eandem mercedem, quam acciperet alius, qui non ob aliud negotium illuc accederet, quàm vt portaret illas litteras; illamq; mercedem non teneretur reſtituere, etiam ſi non fuerit ſibi ſpontè ſoluta, ſed quia aliter nolebat illas litteras deferre.

Confirmatur hæc reſponſio, quia ob hanc conſecutiuam vtilitatem cōmutatiua iuſtitia admittit, vt poſſimus mercedē recipere ab eo, cui nos eam dare deberemus; ſi non, quod conſecutiuè, ſed, quod principaliter agitur, attenderemus, vt latè patet ex his, quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 6. nu. 1. & ſeqq. & præſertim num. 10. & ſeqq.

Admitto tamen, quòd is, qui, portando litteras ſine impenſa, & labore, exigeret eandem mercedem, quam exigeret, qui impenderet, & laboraret, eſſet aſper, & inhumanus, ideoq; indignus videretur ſocietate humana, tamē non teneretur ad reſtitutionem, quia non faceret contra iuſtitiam; ſatis enim eſt, quòd propter receptam mercedem teneretur de negligentia, & culpa.

Concludo in hac dubitatione, campſorem potius agere contra charitatem, quàm teneatur ad reſtitutionem; vnde monerem campſores, qui introducunt hanc prouiſionem, vt conſulerent ſuis conſcientijs.

Secundus caſus eſt; quando tertius verè accipit cambio ab alio, & ſoluit creditori; & iſte caſus eſt extra cambium recurſæ, & non habet difficultatem, quòd iſte tertius, cum exponat ſe labori, & periculo ſoluendi cambium, eſt dignus prouiſione, tàm in foro fori, quàm in foro conſcientiæ; imò etiam ſi iſte tertius eſſet agens ipſius creditoris, ſed acciperet cambio ab alio, vt ſolueret, cambium eſſet verum, & reale, & ſine difficultate deberetur ei prouiſio, Romoal. Col. tract. de camb. cap. 21. in fine.

21 Reſtringe nunc eandem regulam, poſitam ſupra num. 14. vt non procedat reſpectu diuerſarum perſonarum, ſed procedat ſolum reſpectu vnius perſonæ; quare licet campſor in nundinis Placentiæ non poſſit ab eodem campſario debitore exigere duplicem prouiſionem, alteram pro exactione pecuniarum, & alteram pro earundem remiſſa ad ciuitatem Genuæ, cum renouatione cambij in ciuitate Genuæ, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra num. 15. verſ. infero.

Tamen reſpectu plurium perſonarū dantur caſus, in quibus poteſt, exequendo idem negotium, exigere duplicem prouiſionem.

22 Primus caſus eſt, quando tu, negotiando riſico tuo in cambijs ſcutos mille Titij, das illos ad cambium Seio pro foro Sanctorum Placentiæ, & poſtea in illo foro eoſdem à Seio exigis, & ſoluis Meuio per litteram Sempronij, qui tot in te traxit: certè iſto caſu tu ex illo cambio lucraris prouiſionem à Titio, cuius gratia dediſti cambio tuo riſico, & aliam prouiſionem lucraris à Sempronio, cuius gratia eoſdem ſoluiſti Meuio, & ſic tu ex alienis pecunijs, nempè Titij, lucraris prouiſionem ab vtroque, Boninſ. tract. de camb. cap. 4. verſ. coſi anco. verſus finem. ibi, & perche. & hoc eſt, quod dicunt, *Aſſuona à doppio*, vt ſcribit Boninſ. d. tractat. de camb. cap. 5. verſ. altri poi deſiderano. & pro iſta

proui-

prouiſione adde quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 9. num. 6. hincq; vides quot artes ſint ſubtiliter, & enixè excogitatæ ad lucrandum.

23 Secundus caſus eſt, quando agens Placentiæ, ſoluit ſibimetipſi tractã in ſe factam, eandemq; ſolutam per litteram propriam, idest, periculo ſuo remittit illi, qui ſibi remiſerat, trahendo in eundem, qui traxit in ſe, quia iſto caſu vna prouiſio ſibi debetur ab illo, qui ſibi remiſit, & cui remittitur, & alia debetur ab eo, qui in ſe traxit, & in quem trahitur.

Exemplifica hunc caſum: Octauius ex ciuitate Genuæ remittit Iacobo Placẽtiæ ſcutos 1000. ſoluendos ſibi à ſemetipſo littera Petri cum ordine, vt illos ſibi Octauio remittat ad ciuitatem Genuæ littera ipſius Iacobi, & eodem tempore Marcus trahit in eundem Iacobum alios ſcutos 1000. ſoluendos Luco in Placentia; quia iſto caſu Iacobus, exequendo vtriuſque ordinem, & trahendo poſtea eoſdem ad ciuitatem Genuæ in eundem Marcum, vt eos ſoluat Octauio prædicto, lucratur prouiſionem ab vtroque: & hìc eſt aduertendum, quòd Iacobus, dum trahit in Marcum ad ciuitatem Genuæ, dicitur, loquendo more mercantili, reflectere illam partitam, vt in Rot. Genuen. deciſ. 143. bernardus. initio, & dicitur ſe de illa prouidere, ſeu præualere iuxta ordinem, ſibi datum ab eodem Marco; ſed quò iſte caſus duplicis prouiſionis clarior appareat, pono hic litteras, quas ſuper hoc ipſo caſu habui à negotiatore multorum cambiorum.

24 *Lettera, ſcritta in Genoua da Ottauio à Piacenza à Giacomo, perche ſcoda ſcudi 1. V. che li rimette per lettera di Pietro, con ordine, che poi gli ne facci rimeſſa in Genoua.*

1615. *à di* 10. *Aprile in Genoua per Giacomo di Piacenza fiera di Paſqua.*

Magnifico hon. In coteſta fiera di Paſqua vi rimetto ſcudi 1. *V. da voi ſteſſo per lettera di Pietro, me ne darete credito, e, dedutto la prouigione, me ne farete qui rimeſſa per voſtra lettera, auiſando. à Dio.*

Ottauio.

25 *Lettera, ſcritta da Marco à Giacomo di Piacenza, perche paghi ſcudi* 1. *V. che li hà tratto in Luco, e che ſe ne proueda da lui.*

1615. *à di* 16. *Aprile in Genoua per Giacomo di Piacenza fiera di Paſqua.*

Magnifico hon. In coteſta fiera di Paſqua vi hò tratto ſcudi 1. *V. in Luco, conti con il ſuo de qui, li accetterete, e pagherete, con darmene debito, & prouederuene con più voſtra prouigione de quì da me, che li pagherò, auiſando. à Dio.*

Marco.

26 *Giacomo di Piacenza fà creditore Ottauio de ſcudi* 1. *V. che li hà rimeſſo per lettera di Pietro, & li dà debito poi de ſcudi* 3. 6. 8. *di prouigione, e de ſcudi* 996. 13. 4. *che li rimette da Marco per ſua lettera, e li ſcriue, come in appreſſo.*

1615. *à di* 15. *Maggio à Piacenza per Ottauio di Genoua.*

Magnifico hon. Per riſpoſta del voſtro ſpacchio, hauuto in queſta fiera di Paſqua, dirò, che vi hò dato credito di ſcudi 1. *V. che mi hauete rimeſſo da me ſteſſo per lettera di Pietro, hauutone ſodisfattione, & all'incontro vi hò dato debito di ſcudi* 996. 13. 4. *che à ſol.* 71. 4. *vi rimetto da Marco per mia lettera alligandа, ve li farete pagare, e con ſcudi* 3. 6. 8. *di mia prouigione ne ſalderete il conto. à Dio.*

Giacomo.

27 *Segue la lettera di cambio.*

1615. *à* 10. *di Maggio in Piacenza ſcudi* 996. 13. 4. *à ſol.* 71. 4.

A 28. *di queſto pagate per queſta prima di cambio ad Ottauio ſcudi* 996. 13. 4. *à ſol.* 71. 4. *in ſcudi d'argento, conforme al decreto, conti à me, e ponete à conto voſtro.*

A Marco in Genoua. Giacomo.

28 *Giacomo di Piacenza fa poi debitore il Marco di ſcudi* 1. *V. che li hà tratto, e più ſcudi* 3. 6. 8. *di prouigione, e per imborſarſene li ordina che paghi ſcudi* 996. 13. 4. *ad Ottauio, e ſcudi* 6. 13. 4. *al ſuo Giacomo, il quale in queſto caſo viene ad hauer guadagnato le due prouigioni, & la forma del ſpacchio, ſcritto da Giacomo à Marco, ſegue come in appreſſo.*

1615. *à* 15. *di Maggio in Piacenza per Marco di Genoua.*

Magnifico hon. Per riſpoſta del voſtro ſpacchio, hauuto in queſta fiera di Paſqua dirò, che vi hò dato debito delli ſcudi 1. *V. che mi hauete tratto in Luco, conti con lui pagati, e più ſcudi* 3. 6. 8. *di mia prouigione, e per imborſarmi vi hò tratto ſcudi* 996. 13. 4. *a ſol.* 71. 4. *In Ottauio conti à me, & ſcudi* 6. 13. 4. *in lo mio Giacomo per li* 28. *di queſto; li accetterete, e pagherete ſaldandone il conto con detta prouigione. a Dio.*

Giacomo.

29 QVAERO ſeptimo, quanti vendatur periculum pecuniæ, ſeu alterius mercis, hoc eſt,

eſt, quid aſſecuranti alienas pecunias, ſeu merces, ſolui debeat; nam reminiſci oportet, eiuſmodi periculum poſſe emi, & vendi, vt dixi ſupra §.1.q.1.nu.128.& ſeqq. qui enim aſſecurat, ſtat veluti fideiuſſor mercium, & pecuniarum aduerſus quemcumque caſum ſiniſtrum, & quia pro illo periculo accipit pretium, dicitur vendere illud periculum, & dominus pecuniæ, ſeu alterius mercis aſſecuratæ, quia ſoluit pretium periculi, dicitur emere illud periculū, vt dixi ſup. §.1.q.7.par. 2.limit.6.n.5.& ei, qui, fideiubēdo, ſe periculo exponit, deberi periculi pretium, diximus eadem limit.6. ſub nu.4.& apertius hac ead. gl.nu.6.verſ.extende.& nu.7.& hæc quæſtio venit conſecutiuè ad præcedentē, quia cum in ea fuerit dictum ſolum, quòd debetur vna prouiſio, id eſt, vnum pretium pro periculo in contractu cambij, nunc reſtat videndum, quanta ſit hæc prouiſio, id eſt pretium: hac reminiſcentia præmiſſa.

Reſpondeo, colligendo quatuor ſpecies contractus, in quibus contingit, aſſecurationem periculi ſcrupuloſiorem eſſe, quàm in alijs contractibus.

Prima ſpecies contractus eſt cambium, & in iſto contractu conſidero quatuor modos, quibus ſoluitur pretium periculi.

Primus modus eſt, quando tertius de campſoris mandato exigit à campſario debitum cambij, & exactum remittit campſori periculo ipſius remittentis, iuxta ordinem ſibi datum; & dico, quòd campſor tertia parte vnius ſcuti emet periculum centum ſcutorum, vt ſcripſi ſupra num.11. & 12. & patet ex formula litterarum, ſcriptarum ſupra §.1. q.5.num.77.& 81.

Secundus modus eſt è conuerſo, quando tertius de ordine campſarij ſoluit tractam campſori, ſeu illius procuratori; & dico pretium, ſeu prouiſionem eſſe eādem cum præcedenti, videlicet, tertiam partem ſcuti pro ſingulis centenis ſcutis, vt patet ex formulis litterarum, de quibus d.q.5. quia iſte ſiue ſoluat de proprijs pecunijs, ſiue de alienis, contrahit ex ijs cambium pro campſario, & vtroque modo ſe campſarij gratia exponit labori, & periculo.

30 Tertius modus eſt, quando non tertius, vt in præcedenti, ſed ipſemet campſor per viam noui cambij exigit à ſe ipſo, ſoluitq; ſibi ipſi de mandato campſarij, cuius denuo remanet creditor, & conſequenter repræſentat perſonam tertij, qui det cambio eidem campſario, & repræſentat perſonam fideiubentis pro ipſo campſario, & ex hac repræſentatione vendit periculū, ſicut faceret tertius, qui fideiuberet; in hoc enim cambio aliam multiplicem repræſentationē dari oſtendimus infra §.6.gl.1. num. 25.& ſeqq. & huius periculi pretium (quando poſſit à campſore licitè accipi) dico eſſe ſimiliter tertiam partem vnius ſcuti pro centenario, vt dixi in præceden.1.& 2.modis.

31 Declara hos tres modos, vt in hac vnica prouiſione, ſeu pretio, quod eſt tertia pars vnius ſcuti pro centenario, includantur pretium laboris, & pretium periculi; non enim debentur duæ prouiſiones, vna ſcilicet pro laboribus, & alia pro periculo, vt arbitratur Nauar.conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ad ſextum. lib.5. de vſur. contra quem propterea ſcripſimus etiam ſupra §.1. q. 5. ſub nu. 83. verſ.ſed rota.

Verum tamen eſt, quòd ſi remittens creditori, faciat laborem ſolum in exigendo, & remittendo, & nullum in ſe ſuſcipiat periculum pecuniarum, quas remittit, pretium debetur ei ſolum pro labore, & proinde erit minus tertia parte vnius ſcuti pro centenario.

32 Quartus modus eſt, quando aliquis formaliter fideiubet pro campſario; & huius periculi fideiuſſorij pretium dico debere eſſe idem cum eo, de quo in præced. primo, ſecundo, & tertio, per ea, quæ dixi ſupra §. 1. q.7.par.3.limit.6.num.4. & ſupra hac ead. gl. ſub num.12. verſ. extende tertio. quia nulla viget diſparitatis ratio.

33 Secunda ſpecies contractus eſt ſocietas pecuniarum, ſiue fiat in cambijs, ſiue in alia negotiatione: & in hoc contractu pro vberiori dicendorum intelligentia duo breuiter præmittam.

Primo præmitto, differentiam eſſe inter pecuniam, datam mutuo, & pecuniam, datam in ſocietatem, quia periculum pecuniæ mutuatæ ſpectat ad mutuatarium, cui datur pecunia, cum in eum tranſeat dominium rei mutuatæ, vt ſecutus ſum ſupra §.1.q.7. par. 1.num. 21. verſ. ſeptimo quia. Sed periculum pecuniæ datæ in ſocietatem non ſpectat ad ſocium, cui datur, ſed ſpectat ad ſocium, qui pecuniam confert, D.Thom.2.2. q.78. art. 2. verſ. ad quintum. & Nauar. in man. confeſs.cap.17.de vſura in ſocietate, nu.251. verſ.centeſimo vndecimo peccat. num. 252. verſ.ad hoc.& verſ. at ſi vnus. & num. 253.

vel ſpectat communiter ad vtrunque, vt dixi ſupra §.1.q.7.par.2.ampl.9.num.4. verſ. contra.

34 Infero primo obiter ex hac differentia, quòd licet ſimulatio de contractu licito ad licitum ſit permiſſa, vt ſecutus ſum ſupra §.1.q.7.par.2. ampl.10. ſub num. 29. verſ. prima.

Tamen conferens pecuniam in ſocietatem, non debet de ea ſimulare mutuum, & ſic facere, vt ſcriptura publica cantet de mutuo; quia ex hoc poneret ſocium in magno periculo, quare ſi lucrum voluerit participare, debet illam ſcripturam reſcindere, vt latius declarat Nauar.d.cap.17.num.259. verſ.centeſimodecimotertio.

Infero ſecundo,quòd cum periculum pecuniæ, datæ in ſocietatem, ſpectet ad eum, qui pecuniam confert, is debet emere periculum, & ſoluere pretium, ideſt, is debet ſoluere pretium, quo aſſecuretur illa pecunia.

35 Secundo præmitto, quòd licet Laur. de Rodulph. in cap.10. conſuluit. in 2. partic. q.19.num.61.& ſeqq. de vſur.inter tract.diuerſ.tom.7.fol.21.& B.Io.à Capiſtr.tract.de vſur.par.2.1.part.num.84. tom. 7. fol.108. & alij diſputent, & referant opiniones, an dans pecuniam mercatori ad mercandum cum pacto,quòd capitale ſit ſaluum, & partem lucri habeat, ſit vſurarius; & eſſe pactum contra naturam ſocietatis, quòd vnus habeat caput ſanum, & alius habeat caput fractum, ſcribit Io.à Capiſtr.d.2.par. 2.par. ſub num.98.fol.109. & in ſocietate non valere pactum, quòd vnus ex ſocijs ſit particeps lucri, & damnum non cogatur agnoſcere, ſcribit Surd. conſ.150. verba contractus. num.39. in fine, lib.1.& ita pro regula videntur magis communiter dixiſſe Doctores;& eiuſmodi ſocietates damnat Sixtus V. in conſtit.deteſtabilis.quæ in ordine ſuarum conſtitutionum eſt 46. edita anno 1586. 12.Kal.Nouembris.

Tamen tàm dicta in primo præmiſſo, quàm in ſecundo, ſunt cum declarationibus reſtringenda.

Declara primo, reſtringendo primũ præmiſſum, de quo ſupra num. 33. vt non procedat,quando pecunia conferretur in ſocietatem cum pacto, quòd eſſet communis, & ideo inter ipſos ſocios veniret communiter diuidenda tàm ipſa pecunia, quàm luctum, quia tunc omnibus communiter periret ſecundum omnes, Nauar.d.cap.17.nu.253. in fine.

36 Declara ſecundo,reſtringendo ſecundum præmiſſum (& incipio attingere punctum noſtrum) vt ponens pecuniam in ſocietate, poſſit pecunię periculum euitare,& ſe tutum reddere, faciendo, quòd ſocius ſuſcipiat in ſe periculum pecuniæ,in ſocietatem collatæ, ſoluto tamen eidem ſuſcepti periculi pretio, vel loco pretij, inito pacto de tanta minori participatione lucri: nam qua ratione tertius poſſet eum aſſecurare, eadem poterit ſocius, celebrando inter ſe virtualiter tres contractus: primus quorum eſt ſocietatis,in quam vnus conferat pecuniam,& alius operam, & induſtriam: ſecundus, quo is, qui confert operam,aſſecuret pecuniam alterius, iuſto pretio accepto, aut altero tanto ex lucro remiſſo: tertius, vt, ad tollendas ſuſpiciones; & moleſtias rationum, & computorum, qui operam præſtat, lucrum incertum lucro aliquo certo redimat;quia omnes conueniunt,quòd is, qui confert pecuniam in ſocietatem, poſſit aſſecurari de ſorte, & de aliqua certa parte lucri, ineundo duos contractus; aſſecurationis ſcilicet, & lucri, cum tertio,& qua ratione poteſt inire cum tertio, eadem poteſt, vt dixi, cum ſocio, ceſſante omni fraude, & ſimulatione, Couar. var. reſolut.lib.3. cap.2. num.4. verſ. tertia concluſio. Nauar.d.cap.17. num.254. verſ.notandum.& ſub num.257. verſ.ad quæſita. quæ omnia rurſus tradit in cap.ſi fœnerauerís. not.14.num.32.& ſeq. 14. q. 3. & conſ. 31.reuerendiſſ. verſ. non obſtat ſecundum. quem in effectu ſequuntur Io. Bapt. Lup. in cap.nauiganti.§.1. ideſt, poſt præfationem, ſub num.12. verſ. ſed hoſtienſis. in fine, de vſur.inter tract.diuerſ.tom.7.fol.136.& Boninſ.tractat.de montib.cap.8. ſub num.2. & ſeqq.quem citaui etiam ſupra §.1.q.1.num. 450. hancq; declarationem, citatis auctoribus, qui eam tenent, latè probat Leonar. Leſs.de iuſt.& iur.lib.2. cap.25. num.23.& ſeqq. cum hac eadem declaratione, præmiſſis quatuor modis dãdi pecuniam ad aliquam vtilem negotiationem, cum pacto, vt capitale ſit ſemper ſaluum, & quòd propterea de lucro ſocietatis detrahatur tantum, quod licitè dans pecuniam,alioqui accipere potuiſſet, & illud detur accipienti pecuniam pro capitalis aſſecuratione, conſentit in effectu Lud.Molin.de iuſt. tom.2.de contract. diſput.417.verſ. vt quid de hac.& verſ. ſeq.

iuncto

iuncto initio dictæ diſput. & hanc declarationem nuper à doctiſſimis viris abſque vlla difficultate fuiſſe Romæ approbatam.& paſſim per Italiā eſſe in vſu,& ex formulis mercatorum conſtare; & denique à plurimis ſacræ Theologiæ profeſſoribus celeberrimis eandem hoc tempore per Italiā, Hiſpaniam, Germaniam,& Galliam abſque vlla dubitatione tradi,teſtatur idem Leſs.d.num.23. in fine; & eam ſeruant ſæpè Genuenſes in negotiatione pecuniarum ſuper cambijs,vt patet ex formula ſyngraphæ, quam retuli ſup. q.5.num.15. imò cuiuſmodi contractum ad rationem quinque, vel ſex pro centenario,vt in dicta ſyngrapha, ſeruant ex conſilio Ieſuitarū illius Ciuitatis; & ibi ſuper tali contractu nec iudices,nec alij ſcrupulū faciunt.

37 Nec huic ſecundæ declarationi obſtat Sixti V. conſtitutio, incipien. deteſtabilis. citata ſup. ſub n.35. quæ dānat ſocietatem, eo pacto initam,vt capitale, & certa pars lucri ex capitali ſint ſemper ſalua, prout eandem conſtitutionem citat Io.Azor.de inſtit. moral. par.3. lib.10. tit. de cenſib. cap.22. verſ.ſecundo quæritur.il 2. quæ fuit allegata, & admiſſa in Rota, quando locarentur animalia, cum pacto, quòd eſſent ſemper ſalua, Rot.diuerſ.deciſ. 227. fuit extra. ſub num. 8. 9. & 10. in Rom. vſurariæ prauitatis,ven.4.Iulij 1597.coram R.P.D. Peregrino, in impreſſis Lugduni 1612.

Quia,etſi Io.Azor.vbi ſupra videatur admittere illius conſtitutionis obiectionem, & Leonar.Leſs.d.cap.25.ſub num.33.verſ.nec obſtat quod ſixtus. & verſ. ſeq. ad eam poſtremò confugiat ſolutionem,quòd illa conſtitutio non ſit vſu recepta,prætertim in Belgio; quod etiam in verſ. ſimili modo. & verſ. idem alia. ſcribit de conſtitutionibus Pij V. ſuper cenſibus,& cambijs;ego tamen, obiectionem euitando,& cōſtitutionis vſum admittendo, reſpondeo dupliciter.

Primo reſpōdeo,quòd illa conſtitutio non tollit hanc declarationē,quia illa conſtitutio eſt ſimilis,cap.nauigāti.de vſur.& ideo ſimilē debet recipere interpretationē; nempè,vt ſicut mutuator nō poteſt in contractu mutui obligare mutuatarium ad faciendum ſe aſſecurari ab ipſo mutuatore,quia illa obligatio eſt pretio æſtimabilis, ideoq; augeretur ſors mutuata, ita etiam ponens pecuniam in ſocietate, non poſſit obligare ſocium, qui eam accipit, ad aſſecurandum capitale, quia illa obligatio eſt pretio æſtimabilis, & conſequenter ex ea obligatione reſultat iniuſtitia ſocietatis; & ab hac reſponſione non diſcedit Leſs.ſub eod.num.33. verſ. primo quia. ſecus quando illa aſſecuratio non fit ex aliqua obligatione præcedenti, ſed ſponte, quia tunc ceſſat illa conſtitutio.

Secundo reſpondeo, quòd Sixti V.conſtitutio damnauit ſocietates, in quibus vnus ſocius aſſecurat capitale alterius, non ſoluto ſibi pretio iuſto aſſecurationis,quia tunc ſocietas eſt manifeſtè iniuſta, & iniqua.

Nec huic ſecūdæ reſponſioni obſtat, ſi dicatur,illā conſtitutionem hoc modo intellectam eſſe ſuperfluam, ſeu interpretatricem caſus minus dubij: quia huic obiectioni reſpondeo tripliciter.Primo reſpondeo,quòd, cum hominū auaritia eò vſque ſerpſiſſet, vt, iuſtitia quaſi proſtrata,& legibus abuſu ferè abolitis, ſocietates in graue pauperū ſociorum damnum coirent nimis inæquales,conſtitutio non ſuperfluè,ſed neceſſariò eas, renouatis quaſi legibus, firmius, & apertius damnauit,nō tamen prohibuit,capitale aſſecurationis cōtractu ſaluari,quia aſſecurationis contractus eſt vtilis,licitus,& iuſtus,nullaq; lege eſt prohibitus, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſup.q.1.nu.129. & licet ſit prohibitus in cōtractu mutui, vt ſcripſi ead.q.1.n.502. tamen nos ſumus in ſocietate,non in mutuo, & vlterius in mutuo eſt prohibitus, ſi fiat ex obligatione præcedenti, non autem ſi fiat ſine obligatione, ſecundum communem intellectum,de quo ead.q.1.nu.498. Secundo reſpondeo,non eſſe ſuperfluam, quia, aliter contrahentes, declarat vſurarios publicos, ita vt cōtra eos poſſit procedi criminaliter ex officio. Tertio reſpondeo, hodie has ſuperfluitates non conſiderari,quia omnia fiunt diſputabilia, & ſtatutum, quod tollit diſputandi materiam,non eſt ſuperfluum, per ea,quæ ſcripſi in meo tract.de iud. cauſ. lib.1. cap.97. ſub num. 54. verſus finem, & num.121.verſ.quicquid.

38 Minus obſtat, quòd Sot. de iuſt.& iur.lib. 6.q.6.art.2.col.3.in fine, & col.4.ibi,at verò ea porrò. fol. 599. & 600. damnet hunc contractum ſimpliciter,reprobata etiam doctrina Caietani, diſtinguentis, an iſti tres contractus fiant eodem tempore, vt tunc non valeant; an verò ex interuallo, vt tunc valeant.

Quia reſpondeo,communem opin. in hoc eſſe contra Sotū,contra quē latè inſiſtit Nauar.in d.c.ſi fœnerau eris.ſub n. 35. & ſeqq.

Non

39 Non obſtat etiam, quòd Rota coram Illuſtriſs. Card. Millino in Ferrarien. ſocietatis, Lunæ 20. Decembris 1599. & ven. 17. Martij 1600. inter impreſſas poſt conſ. Farinacij lib. 1. deciſ. 130. domini ſteterunt. num. 5. & ſeqq. ſequatur in effectu dictam Caietani diſtinctionem, quaſi, ſi aſſecurationis contractus fiat in eodem contractu ſocietatis, videatur coactè factus, quia ſine aſſecurationis contractu non fieret ſocietas, ſecus ſi aſſecurationis cõtractus fiat ſeparatim, & non correſpectiuè ad cõtractum ſocietatis; quaſi iſto caſu aſſecurationis contractus ſit voluntarius, & non coactus; quam diſtinctionem Rot. confirmat, eo, quòd Abb. conſ. 69. videtur. ſub num. 1. ibi, tertio me mouet. lib. 2. & Caputaq. deciſ. 163. ſimulatio. in fine, par. 3. eandem faciunt diſtinctionem in pacto de retrouendendo; & cum hac diſtinctione videtur Rot. vbi ſup. num. 8. interpretari præfatam Sixti V. conſtitutionem, vt prohibeat pacta, appoſita in ipſo contractu ſocietatis, non autem appoſita ex interuallo in alio contractu.

Prout neque obſtat, quòd Mantic. de tacit. & ambig. conuent. lib. 6. tit. 6. nu. 12. tom. 1. videatur concordare cum eadem diſtinctione, dicens, quòd hi duo contractus, ſocietatis, & ſuſcipiendi periculi, ſeparatim ſunt permiſſi, quia, ſi fiant ex interuallo, ceſſat præſumptio fœnoris; cum ſocietas, ſimpliciter contracta, longè diſtet à mutuo; at ſocietas, inquit, ſi fiat cum pacto, incontinenti appoſito, quòd ſaluum ſit capitale, non diſtinguitur à mutuo.

Quia reſpondeo, & quidem ad Rot. videtur tripliciter poſſe reſponderi.

Primo, quòd etſi in contractu mutui poſſit cõſiderari iſta fraus coactionis, ad ineundum contractum aſſecurationis cum mutuatore, vt in cap. nauiganti. de quo ſcripſi ſup. §. 1. q. 1. num. 498. & 499. dum mutuator obligat mutuatarium ad ineundum contractum aſſecurationis cum ipſo mutuatore; tamẽ hoc procedit in mutuo; & in caſu, quo mutuatarij obligatio de ineundo contractu aſſecurationis appareret; & non, quando non appareret, licet in eodẽ contractu mutui fieret contractus aſſecurationis; & dato, quòd procederet, etiam ſi non appareret obligatio mutuatarij, ſed ex eo ſolo, quòd eſſet factus eodem tempore cum contractu mutui, tamen tunc procederet ex præſumptione iuris in d. cap. nauiganti. & non ex præſumptione hominis: at caſus noſter non eſt caſus mutui, quod eſt apta materia formalis vſuræ, ſed eſt caſus ſocietatis, & nulla præceſſit obligatio, &, non præcedente obligatione, inſurgeret præſumptio non iuris, ſed hominis, quæ non ſufficit, Caputaq. ead. deciſ. 163. num. 7. fateor ergo, quòd non licet contrahere ſocietatem eo pacto, vt alter teneatur aſſecurare aliquod lucrum, & capitale; ſed nego, quòd, contracta prius tempore, vel natura ſocietate, non poſſint de vtriuſque libera voluntate aſſecurationes illæ fieri, Nauar. in d. cap. ſi fœneraueris. ſub num. 34. verſ. ad tertium. admitto etiam, quòd etſi in foro exteriori peius præſumatur, quando fiunt eodem tempore, quàm, quando fiunt diuerſis temporibus, licet ſecus quoad Deum, & in foro conſcientiæ, vt admittit etiam Nauar. eod. cap. ſi fœnerraueris. ſub num. 35. verſ. ad ſextum. tamen in foro exteriori ſufficit, quòd ſocietas natura præcedat, vt dixi.

Secundo reſpondeo, diſtinguendo. Aut iſte contractus aſſecurationis capitalis poteſt pro eodem pretio iniri cum alio tertio; & tunc ceſſat præſumptio coactionis, quia ad quid cogere ſociũ ad id, quod ſine coactione poteſt haberi ab alio æquè benè? vſurarũ enim fraus non committitur ſine aliqua vtilitate; ideoq; quod vſuram redolet, debet eſſe pecunia æſtimabile, vt dixi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub nu. 82. & ſeqq. verſ. primus. Aut non reperitur, qui aſſecuret, ſaltem pro eodem pretio, ſed ſolum pro maiori; & tunc ſentio cum Rota; hæcq; diſtinctio non ita facilè applicatur mutuo, tum quia in contractu mutui quælibet acceſſio ad ſortem regulariter eſt prohibita, vti vſuraria, tum quia mutuatarius facilius præſumitur coactus, quàm ſocius, aut alius contrahens.

Tertio reſpondeo, quòd opinio cõtra Caiet. & contra Sot. quos citaui, eſt multò probabilior, & verior, nimirum hæc pacta in ſocietatis contractu eſſe licita, ſiue ſimul fiant cum ſocijs, ſiue ſucceſſiuè, modo prudentis arbitrio ſeruetur æqualitas, vt, citatis viris doctiſſimis, & religioſiſſimis etiam eorum formalibus verbis relatis, latè probat Leonar. Leſs. d. cap. 25. num. 23. & ſeqq.

Ad Mantic. vltra reſponſiones allatas, formaliter reſpondeo, quòd ipſe eod. tit. 6. num. 3. & ſeqq. verſ. ſed aduertendum. & ſeqq. probat, hos duos contractus eſſe licitos, etiam ſi fiant coniunctim, dummodo ei,

qui confert capitale, aſſecuratum à ſocio, minor pars lucri, ſub nomine quotæ concedatur, vt explicat num. 11. & poſtea, quando num. ſeq. 12. moriuat, & ſoluit, non aliter probat præfatam diſtinctionem.

40 Subdeclara, extendendo hanc ſecundam declarationem, vt negotiator poſſit publicè notificare, ſe paratum ad accipiendam pecuniam à quocunque volente, ſibi eam conferre in ſocietatem, cum pacto de aſſecurando ſortem, ad rationem quatuor pro centenario, & lucri certi quatuor pro duodecim incerti lucri, ita quòd ex lucro incerto veriſimili 12. ex centum accipiat quatuor pro aſſecuratione ſortis, & quatuor pro certificando lucro duodecim, & conſequenter non teneatur reddere, niſi quatuor pro centenario; & in vim huius publicæ notificationis poteſt, qui vult, ad iſtum negotiatorem accedere, & conferre ei centum, dicendo: ego confero tibi centum in ſocietatem negotiationis cum ſecuritate ſortis, & redemptione lucri incerti, iuxta tuam notificationem, Nauar.d.cap.17.num.255.verſ.addo quod. & d.cap.ſi fœneraueris. not.14. ſub nu. 32. verſ. poſt hæc ſcripta.14.q.3.

41 Confirmantur primo hæ declaratio, & ſubdeclaratio, quia mulier poteſt pecunias dotales, marito vergente ad inopiam, deponere apud aliquem mercatorem, vt ex honeſto earum lucro onera matrimonij ſuſtentet, ſalua ſemper ſorte dictarum pecuniarum, & conſtituto certo honeſto lucro, cap.7.per veſtras. de donat.inter virum & vxor.quæ duo fieri non poterant, niſi per viam aſſecurationis, & redemptionis lucri incerti pro certo, vt dixi nu.præced.Nauar.d.cap.17.nu.256. & d.cap. ſi fœnerauceris.d.verſ.poſt hæc ſcripta.& ſub num.34.verſ. quæ planè. 14. q.3.

Cõſolidatur hæc confirmatio, quia etiam ex Pij V. conceſſione poſſunt dari pecuniæ mercatori, qui eas negotietur in cambijs, & ſtet, vt aiunt, *del credere*, vt retuli infra §.6. gl.1. ſub num. 43.

42 Confirmatur ſecundo, quia teſtator poteſt certam pecuniam legare parocho, & beneficiario alicuius Eccleſiæ, vt perpetuò ſingulis menſibus tot miſſæ pro anima legantis dicantur, quot ex lucro illius pecuniæ legatæ ad rationem quinque pro centenario ſingulis annis dici poſſunt: & ratio eſt, quia poteſt legari vſusfructus pecuniæ, l. 1. & 3. ff.de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſum. & iſto caſu parochus poteſt illam pecuniam dare diuiti, & ſecuro mercatori ad rationem certi lucri pro quolibet centenario, & remanente ſemper ſalua ſorte, per ea, quæ dixi ſupra num.36.& 40.in declaratione, & ſubdeclaratione, & Nauar. d.cap.17. ſub num. 257.verſ.ad quæſita.

43 Nec dicatur, caſus iſtarum duarum confirmationum defendi fauore dotis, & animæ, ſecus in alijs caſibus, in quibus non militant iſti fauores.

Quia reſpondeo diſtinguendo: Aut iſti caſus non continent vſuram; & tunc dico, quòd omnes caſus poſſunt defendi; vnde eandem concluſionem generaliter, non reſtrictam ad caſus iſtarum duarum confirmationum, ſecutus ſum ſupra §.1. q.7. par. 2. ampl.9. nu.1.3.& 5. Aut continent vſuram; & tunc videtur dicendum, quouis fauore militante, non poſſe defendi, quia etiam pro redemptione fidelium captiuorum vſura admitti non poteſt, cap. ſuper eo. de vſur. Nauar.d.cap.17. ſub num. 257. & d. cap. ſi fœnerauceris. ſub num.34.verſ.quæ planè.& Io.Bapt.Cauat.tract.de camb. tit.de cambio ſicco, verſ.quarto an cambia ſicca. fol. 223. & quòd ſuper prohibitione diuina vſurarum diſpenſari non poſſit, ſcribit Nauar.in d.cap. ſi fœnerauceris. not. 15. ſub num. 44. verſ. tertia quod.14. q.3. & quòd diſpenſari non poſſit, quòd quis poſſit ſine peccato fœnerari, ſcribit Laur.de Rodulph.in cap. conſuluit.in princ.num.22. de vſur. inter tractat. diuerſ.tom.7. fol.16. &, quòd neque ab hoſte ſit exigenda vſura, & nunquam in hoc diſpenſatio legatur facta, & fieri non poſſit, ſcribit Card. de Turrecrem. in cap. ab illo. ſub num.1. verſ.aliorum opinio. 14.q.4. & adde quæ ſcripſi ſupra §.1.q.1.num.311. & ſeqq. imò diſpenſatio videtur impoſſibilis indiſtinctè, quia vſura eſt, quòd nummus ex ſe ipſo pariat nummum, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra d. q. 1. ſub num. 404. & hac ead. q.par.præced.num.68. ſed poteſtas humana non poteſt hoc facere: ergo.

44 Nec replicetur, quòd ſicut etiam iudæis eſt prohibitum exercere vſuras, in tantum vt conſuetudo in contrarium non valeat ſecundum communes opiniones, quas latè refert, & ſequitur Clar. recept. ſent. lib. 5. §. vſura. verſ. hæc autem concluſio. & tamen Papa poteſt diſpenſare cum eis, vt poſſint eas exercere, Iaſ. in l.1. in 1.lect. num. 56. verſ.contrariam.& in 2.lect.ſub num. 35. & ſeqq. C. de ſum. trin. & fid.cath. ita etiam

poſſit

poſsit diſpenſare cum chriſtianis ex aliqua
vrgenti cauſa, ſeu in aliquibus caſibus.

45 Quia reſpondeo dupliciter. Primo, æqui-
parationem non procedere, tum quia iudæi
habentur pro mortuis, ſeu perditis, & ſicut
mortuis ſtultè daretur medicina, ita fruſtra-
toriũ videretur, conſulere ſaluti iudæorum,
coercendo eos à peccato, poſtquam ſunt
perditi, Iaſ. in d. 1. lect. num. 56. tum quia
de his, qui foris ſunt, nihil ad nos: *quid enim
mihi de ijs, qui foris ſunt, iudicare?* Apoſt. 1.
ad Corinth. 5. in fine, num. 12. cap. 8. gau-
demus. de diuort. Boſs. tract. crim. tit. de for.
compet. num. 14. & Thom. Triuiſ. deciſ. 67.
iudæus. ſub num. 20. verſ. nec obſtat. lib. 1.
46 ſecus eſt in chriſtianis. † Secundo reſpon-
deo, quòd iudæi nulla particulari diſpenſa-
tione indigerent ad fœnerandum chriſtia-
nis, quia eo ipſo, quòd eccleſia tolerat eos,
in conſequentiam tolerat eorum ritus, vt
dixi ſupra §. 1. q. 7. par. 3. limit. 20. num. 4.
verſ. ſubextende. &, tolerando eorum titus,
in neceſſariam conſequentiam iam tolerat,
47 vt poſsint fœnerari chriſtianis; † quia iudæi
ex lege veteri poſſunt alienigenis fœnerari:
*non fœneraberis fratri tuo ad vſuram, neque
fruges, neque quamlibet aliam rem, ſed alie-
no*. Deut. 23. num. 19. & quare iudæis hæc
facultas fœnerandi alienigenis ſit permiſſa,
variæ ſunt ſcribentium opiniones: Prima
enim opinio ſit, quòd hæc facultas eſt eis
permiſſa, non vt culpa vacent apud Deum,
ſed ſolũ, vt eis impunè liceat fœnerari quo
ad forum humanum, vt ex D. Thom. ſequi-
tur Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1. art. 1. verſ. in
ſecundo argumento, col. 11. initio, fol. 529.
hancq; opinionem ſequitur Boninſ. tract. de
vendit. ad temp. cap. 3. num. 26. & hoc ad
48 euitandum maius malum; † erant enim aua-
ritiæ deditiſsimi, ideoq; ne peiora commit-
terent, ſcilicet, latrocinia, permittebatur, vt
poſſent fœnerari: ſicut & meretrices tole-
rantur, & ſic fornicatio ad euitanda adulte-
ria, Sot. eod. art. 1. in poſtrema ratione, col.
14. fol. 530. Secunda opinio eſt, quòd fuit
eis permiſſum, vt poſſent à gentilibus vſuras
accipere, ne propter auaritiam, cui dediti
erant, eas caperent à iudæis, Deum colenti-
bus, ſicut dicitur de libello repudij, qui fuit
eis permiſſus, ne occiderent vxores, Io. de
Anan. in cap. 1. num. 6. in vltimis verbis, de
vſur. Tertia opinio eſt, quòd fuit eis permiſ-
ſum, non ad euitanda prædicta mala, ſed
quia Deus conceſſerat iudæis terram genti-
liũ, & ideo in conſequentiam permiſerat eiſ-
dem, vt à gentilibus vſuras acciperent, tan-
quam ab hoſtibus, quia ſicut contra hoſtes,
vti occupatores iniuſtos rerum ſuarum, lici-
tè arma mouere potuiſſent, ita ab eiſdem
vſuras poterant exigere, vt, loquendo de
hoſtibus Imperij, ſecutus ſum d. q. 7. par. 3.
limit. 20. num. 4. verſ. ſubextende. & hanc
opinionem tenent multi, quos ſequitur Io.
Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur.
cap. 2. q. 1. verſ. ait ſecunda. ſed eam impu-
gnant Ioan. de Anan. in d. cap. 1. ſub num. 6.
verſ. octauo videtur. & num. 7. & latius Sot.
d. verſ. in ſecundo argumẽto. & contrariam,
vti probabiliorem, ſequitur Card. de Turre-
crem. citatus ſupra ſub num. 43. Alias opi-
niones, quæ ex dictis per Io. de Anan. vbi ſu-
pra, colligi poſſunt, omitto, quia nobis ſuf-
ficit, quòd nos videmus, tolerari, vt iudæi
mutuent chriſtianis ſub vſuris: & ego non
recederem ab iſta tertia opinione, quia
ius diuinum non propterea diſpenſat contra
præceptum naturale, quod eſſet impoſsibile,
vt ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 7. part. 1. nu. 312.
& 320. ſed imò illi adhæret, quia licet vſura
ſit furtum, & rapina, cap. 10. ſi quis vſuras.
14. q. 4. imò, licet ſit homicidium, quia cru-
delior eſt, qui trucidat pauperem cum fœno-
re, quàm qui aliquid ſubtrahit, vel eripit di-
uiti, cap. 11. quid dicam. ead. 14. q. 4. tamen
etiam furtum, rapina, & homicidium licitè
committuntur contra hoſtem occupatorem
iniuſtum, vt dixi d. limit. 20. num. 4. Nec pla-
cent duæ priores opiniones, quia lex Dei
datur virtuoſis, & non tolerat mala, per ea,
quæ ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl.
10. ſub num. 44. verſ. ratio.

49 Declara tertio pro intelligentia ſtatuto-
rum Genuæ lib. 4. cap. 17. §. ſecuritates non
poſsint. & §§. ſeqq. vt pretium periculi, &
conſteum ſecuritatis ſint idem; ſecuritatis
namque pretium, *conſteum*, vocant; & ita
etiam vocatur à mercatoribus, & iure qui-
dem, quia debet conſtare ex quantitate, &
qualitate rei, ſeu obligationis, illiq; corre-
ſpondere, vt latius dixi infra ſub num. 51.

50 Declara quarto, vt in omni contractu, ſed
præcipuè in contractu ſocietatis, debeat ſer-
uari æqualitas, ita vt in omnibus æqualitas
iudicio prudentis ſeruanda ſit, Nauar. in
manual. confeſs. cap. 17. de vſura in ſocieta-
te, num. 252. verſ. ad hoc. ibi, tertium vt.
quia ſi non ſeruaretur æqualitas, diceretur
ſocietas leonina, quæ eſt reprobata, Pariſ.

conf. 90. vidi proceſſum. num. 44. lib. 1. & Rotà Vall. conſ. 13. alias. in fine, lib. 4. & quæ dicatur ſocietas leonina, vide Alc. tractande præſumpt.par.3.reg.25.num.2.tom. 4.fol.312. nomen autem ſocietatis leoninæ inde ortum volunt, quòd cum leo, vulpis, & aſinus ſocietatẽ inijſſent, poſteaq; prædã feciſſent, & aſinus eã æquis diuiſiſſet portionibus, & leo iratus occidiſſet aſinũ; vulpis, docta aſini infortunio, diuiſit, & ſibi paruã fecit partem, & reliquam dixit eſſe leonis, tunc quæſiuit leo ab ea, quis eam docuiſſet, vt ſic diuideret, reſpondit, aſinus docuit: & proinde, dum in ſocietate miſcetur aſſecuratio, pretium obligationi debet adæquari, ne alias aſſecurationis obtentu ſocietatis ęqualitas diſcerparetur.

51 Declara quinto (& nunc accedo ad reſolutionem quæſtionis) vt iuſtitia pretij tàm pro aſſecuratione capitalis in ſocietate, quàm pro aſſecuratione cuiuſuis alterius capitalis, ſeu partis illius, debeat pendere à communi prudentum virorum æſtimatione, conſideratis qualitate, & circunſtantijs periculi, Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dubijs, cap. 18. in fine, dub. 10. col. 1022. ad iuſtitiam enim contractus aſſecurationis requiritur æqualitas inter pretium, quod datur aſſecuranti, & obligationem, quam in ſe ſuſcipit, nempè, vt iudicio viri intelligentis, illa obligatio tanti valeat, quanti eſt pretium, quod pro ea datur; ſicut enim in contractu emptionis, & venditionis debet ſeruari æqualitas inter pretium, & rem venalem, ita in aſſecuratione inter pretium, & illam obligationem, quæ alteri venditur, Leonar. Leſs. de iuſt. & iur. lib. 2. cap. 28. ſub nu. 24. verſ. dico ſecundo. & ideo non poteſt in hoc dari alia certior regula: & licet ſup. ſub num. 12. verſ. extende primo. & ſeqq. dixerim, maiori, minoriq; periculo non variari pretium, tamen, ſi exceſſus ſit vltra dimidium, crederem ex tutiori opinione locum eſſe reſciſſioni contractus; quare, cum in ciuitate Genuę aliqui mercatores, ſoluto ſibi conſteo ſecuritatis, ad rationem quatuor pro ſingulis cẽtenis, aſſecuraſsẽt pro ſcutis 3000. alium mercatorem de ſuperuiuentia N. Ballliui magnæ crucis Meliuitanæ, per ſex futuros proximos menſes, eoq; Balliuo vita functo ſatis ante finem dictorum ſex menſium, mercator aſſecuratus poſtea ageret ad dictos ſcutos 3000. aſſecuratores opponebant, ſe fuiſſe deceptos, aut enormiter læſos in dicta aſſecuratione, & fecerunt, examinari teſtes, qui deponebant, illum Balliuum fuiſſe tunc temporis adeo ſenem, & ita incurabiliter infirmum, vt ipſi etiam pro conſteo longe maiori, non aſſecuraſſent; vnde ſatis videbantur probare læſionem vltra dimidium, imò aliqui addebant, quòd non aſſecuraſſent, etiam ſi eis fuiſſent dati 90. pro centenario; vidi pro tutiori opinione iudicatum, habita conſideratione ſuper omnibus, quòd illud conſteum potuiſſet eſſe pretium iuſtum ſecuritatis pro ſcutis 1500. & non vltra; ſupponendo pro indubitato, quòd in eiuſmodi contractu etiam vita hominis ſit æſtimabilis, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. num. 477.

52 Explica, vitæ hominis aſſecurationem, de qua obiter locutus ſum in hac declaratione, practicari, quando creditor non eſt recuperaturus debitum, niſi eius debitor aliquo tempore ſuperuiuat, vt in caſu relato, & ſimilibus; vt puta, electus ad Epiſcopatum, petit à me mutuo 1000. quibus bullarum expeditionem ſoluat; ego mutuo; & quia, ſi Epiſcopus ante adeptam epiſcopatus poſſeſſionem, vel poſt, priuſquam ex reditibus mihi ſatisfacere poſſit, moriatur, ego 1000. mutuatos perderem, mutuo hac conditione, vt mercator aliquis aſſecuret Epiſcopi vitam poſt obtentum epiſcopatum per quatuor, vel quinque annos, quia ex illorum annorum reditibus mihi ſatisfaciet: idem continget, ſi filiusfamilias petat à me pecuniam mutuã, & quia, ſi is moriatur ante patrem, ego non recuperarem mutuum, ſecus ſi prius moriatur pater, mutuo ea conditione, vt mercator aſſecuret eius vitam poſt mortem patris, Ioan. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 11. tit. de contract. dubijs, cap. 18. dub. 8. verſ. ſecunda opinio. col. 1022. & quòd eiuſmodi aſſecuratio vitæ ſit licita, ſequitur Ioan. Azor. d. verſ. ſecunda opinio. quem in hoc latius retuli ſupra §. 1. q. 1. ſub num. 97. verſ. confirmatur.

Tertia ſpecies contractus eſt depoſitum; & de huius pretio vide, quę ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 3. num. 5. & ſeqq. vbi late explicaui.

Quarta ſpecies eſt mutuum, & de huius aſſecuratione vide, quæ latè ſcripſi ſup. §. 1. q. 1. num. 493. & ſeqq.

Dixi de pretio, ſeu prouiſionibus, quæ debentur ratione cambiorum in varijs ſpeciebus.

QVAE-

53 QVAERO octauo, an aliquid debeatur ratione cambij minuti?

Reſpondeo, quòd huic quæſito ſatisfeci §. præcedenti gloſ. 3. num. 97. & ſeqq. verſ. infero.

§. 3. Gloſ. 4.

Et vndecena di gabella.

SVMMARIVM.

Gabella, Vectigal, Dacium, Pedagium, Guidacium, Portorium, Telonia, Tributum, & Cenſus — *quid ſint, an & quando ſint ſoluenda remiſſiuè, num. 1. Quædam ex his vnde dicantur, & vnde ſoluantur, in quo differant, & ad quid ſoluantur, num. 2.*

Publicani qui ſint, vnde dicantur, ſub num. 2. Præſumuntur mali, ſub eodem num. 2. Dicuntur habere nomen publicorum latronum, ſuntq; temerarij, & audaces, num. 3.

Vndecena, *ſignificat decimam partem, num. 4.*

Gabella ſolui debet ab emptore, ideoq; ab eo, qui dat cambio, num. 5. Quid ſeruetur Genuæ, num. 7.

DE gabellis in vniuerſum, peculiaribus editis tractatibus, latè ſcripſerunt Bertacch. & Iul. Ferret. & proprias gabellæ cambiorum regulas habent Genuenſes; vnde paucis ago-
1 mus: † quia quid ſit gabella, vectigal, dacium, pedagium, guidacium, portorium, & telonia, & an & quando ſint ſoluenda, & cætera neceſſaria reperies apud eoſdẽ Bertac. &
2 Ferret. † duo ſolũ hic non omnino omittam: Primũ quorũ eſt, quòd vectigal fine, & materia differt à tributo, & cenſu; nam vectigal ſoluitur de mercimonijs, quæ vehuntur negotiationis gratia, & ſoluitur ad murorũ, pontium, aliorumq; id genus publicorum operum refectionem, & dicitur vectigal à vehendo, itemq; portorium à portu, quia ſoluitur portitori, Sot. de iuſt. & iur. lib. 3. q. 6. art. 7. col. 3. fol. 281. at cenſus, & tributum vnde dicãtur, & ex quibus ſoluãtur, dixi ſupra §. 1. q. 1. num. 195. Secundum, quod non omitto, eſt, quòd miniſtri, qui hæc vectigalia, ſeu publica exigunt, vocantur publicani, ff. de public. & vectigal. de quibus in Matth. 9. num. 10. & 11. Marc. 2. num. 15. & 16. & Luc. 5. num. 27. & dicuntur publicani à nomine, *publico*, quod vectigal ſignificat, l. 1. §. 1. ff. de public. & vectig. & l. 34. miles. ff. ex quib. cauſ. maior. & ſequitur Bertaz. de clauſ. clauſ. 30. gl. 11. num. 2. in fine, & à nomine, *canes*, ſunt enim tanquam publici canes, ſtantes in portis ciuitatum contra tranſeuntes, quare eo ipſo, quòd quis eſt publicanus, non præſumitur bonus vir, Franc. Luc. tract. de fiſc. & eius priuileg. par. 4. nu. 1. & 3. tom. 12. fol. 15. & connumeratur inter peccatores: vnde ſcribæ, & phariſæi interrogabant diſcipulos Ieſus: *quare cum publicanis, & peccatoribus manducat, & bibit magiſter veſter? hoc audito, Ieſus ait illis: non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus*. Matth. & Marc. in locis ſupra pro-
3 ximè citatis. † imò habent notorium, & famoſum nomen latronum publicorum, Ferret. tract. de gabell. num. 216. eod. tom. 12. cum enim immenſa ſit eorum temeritas, & audacia, l. 12. quantæ audaciæ. ff. de public. ſunt valdè prompti ad latrocinia; hincque alias conſultus ſuper proceſſu fabricato de extorſione contra quoſdam publicanos, reſpondidi, eiuſmodi præſumptionem contra eos poſſe ſufficere ad inquirendum, & facilius procedendum; non tamen ad condemnandum.

4 QVAERO, quid ſibi velint illa verba: *& vndecena di gabella?*

5 Reſpondeo, regulis, ſeu modis gabellarum Genuenſium, num. 2. ſtatutum eſſe, vt dans cambio, ſoluat gabellam, quæ ſunt duo ſolidi aurei pro quolibet centenario, & quia duo ſolidi ſunt vna decima pars vnius ſcuti aurei, cum ſcutus aureus diuidatur in 20. ſolidis aureis, vt dixi §. præced. gl. 3. ſub n. 16. & duo ſolidi ſint decima pars ex viginti, Genueſes, qui in proprio idiomate ſunt conciſi, & in cambiorũ negotijs nimia vtũtur breuitate; quod nos dicimus, vnam decimam partem,

tem, ipſi breuioris ſermonis gratia dicunt, *vndecena*; vnde hoc numero 20. ſolidorum conſiderato in ſcuto aureo, quinque ſolidi ſunt quarta pars vnius ſcuti, vt in eiſdem regulis gabellæ, num. 1.

Hic loquendi modus, quo vtuntur Genuenſes, non diſtat à modo loquendi, quo Luſitani in Luſitania, vſuram decimam, appellant, *onzena*, ideſt, vnum pro decem, vt admonet Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 305. verſ. vſura fœtus. col. 226.

5 Verum, etſi dans cambio, deberet ſoluere gabellam, tum per prædictas regulas gabellæ, tum quia, ſtante ſtatuto, quòd de rebus emptis, vel venditis ſoluatur gabella, emptor, qui ex contractu acquirit, tenetur eam ſoluere, Bertach. tract. de gabell. par. 7. princip. num. 1. tom. 12. fol. 63. & Bertaz. de clauſ. clauſ. 30. gl. 12. ſub num. 1. ſimiliter, ſtante ſtatuto, quòd de contractu debiti ſoluatur gabella, creditor tenetur eam ſoluere, ſi contractus ſit talis, ex quo creditor commodum percipiat, Bertacch. eadem par. 7. num. 2. & Bertaz. d. gloſ. 12. ſub num. 1.

6 Sed in contractu cambij, qui dat cambio, eſt emptor, vt ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 4. nu. 21. is enim prius numerat pretium, & de natura emptionis, & venditionis eſt, vt emptor prius numeret pretium, & poſtea venditor tradat rem, vt dixi eod. §. 1. q. 5. num. 20. item ſi eſſet contractus debiti, qui dat cambio, percipit commodum: ergo vndique ipſe deberet ſoluere gabellam.

7 Tamen, quòd vt plurimum gabella ſoluatur ab ijs, qui accipiunt cambio, deponunt teſtes Genuenſes, de quibus Rot. diuerſ. deciſ. 63. propoſito. verſ. non obſtant teſtes. in Ianuen. pecuniaria, lunæ 16. ſiue 2. Maij 1611. coram Illuſtriſs. Card. Lancellotto, impreſſa apud Marcheſ. de commiſs. par. 1. §. 2. fol. 886. Et quia hoc conſiſtit in facto, ſuper quo Iureconſulti non reſpondent, pluribus non inſiſtam, & collige, ſi potes, ex formulis litterarum, de quibus ſupra §. 1. q. 5. num. 77. & 79.

§. 4. Gloſ. vnica.

1614. *à 27. Ottobre, in Genoua.*

Magnifico hon. Come vederete per mie di cambio, hò tratto ſcudi 101.9. *&* 9. *in voi, contimi &c. & con voſtre ſpeſe, &c.*

SVMMARIVM.

Trahere, *verbum, quid ſignificet, num.* 1.
Pecunia traiectitia quæ ſit, ſub num. 1.
Impenſæ, quæ fiunt pro contractu cambij, quot ſint, num. 2.
Valeruene da me, *quid ſignificet, num.* 3.

ISTAE ſunt litteræ *d'auiſo*, quas campſarius debitor ſcribit ſuo procuratori, vel alij, mandando ei, vt ſoluat eas, quarum litterarum formulam habes ſupra §. 1. quæſt. 5. num. 78.

1 QVAERO primo, quid ſignificent illa verba, *hò tratto*?

Reſpondeo, hoc verbum, *trahere*, conuenit campſario debitori, qui pro pecunia, quam cãbio Genuæ, vel alibi accipit, aliam debet alio in loco conuento ſoluere campſori, qui dedit cambio, Fabian. Genuen. tract. de camb. cap. 5. num. 54. tom. 6. par. 1. fol. 416. Alex. Rauden. ſuper banch. S. Ambroſ. num. 36. Io. Bapt. Cauat. tract. de camb. in prælud. q. 2. fol. 212. in fine, & Boninſ. infra citatus; & ſic trahere, idem eſt, quod ex obligatione ſuſcepta ſoluere alio in loco; vnde ſicut creditor, ſeu campſor, dando pecuniam cambio, dicitur remittere creditum, vt dixi §. præced. gl. 1. ita debitor, ſeu campſarius æquiualentem pecuniam ſoluẽs alio in loco, dicitur trahere, huncq; terminum, priuſquam aggrediatur controuerſiam, ſupponit Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. antonio dà. lib. 5. de vſur. nam & traiectitiam pecuniam vocat Iuriſconſ. in l. 1. & vlt. traiectitia. ſi traiectitiæ. ff. de naut. fœn. vt notant Nauar. d. conſ. 31. verſ. tertium notabile. & Boninſ. tract. de camb. cap. 6. verſ. ne anco. & ab iſto verbo, *trahere*, dicimus, *tractam*, vt dixi §. præcedenti, gl. 1. & ita paſſim hoc loquendi modo vtitur Rot. Genuen. vt in deciſ. 6. ioannes. initio, & ſub num. 6. deciſ. 13. antonius carcaſſola. initio, & deciſ. 40. neminem.

neminem. ſub num. 4. & in pluribus alijs: ſic etiam loquuntur ſtat. Genuen. lib. 4. cap. 14. §. qui voluerit. & §§. ſeqq. præterea. ſed ſi tale. ſi tracta. & ſi quis. prætendens. nemo poſſit. & cap. nundinarum Genuenſiū n. 35.

2 QVAERO ſecundo, an illa verba, *& con voſtre ſpeſe*, poſſint importare alias expenſas, quàm prouiſionem, de qua dixi §. præced. gl. 3. num. 1. & ſeqq.

Reſpondeo, diſtinguendo pro maiori intelligentia duos caſus.

Primus caſus eſt, quando cambium contrahitur in loco, vbi vel lege municipali, vel ſtylo ſunt ſoluendæ aliæ impenſæ; & iſto caſu certum eſt, quòd vltra prouiſionem, erunt ſoluendæ illæ omnes aliæ impenſæ, de quibus ſcripſit aliquid Io. Bapt. Lup. in cap. fin. §. 2. ſub num. 21. de vſur. quem retuli §. præced. gl. 3. ſub num. 12. verſ. verum.

Secundus caſus eſt, quando non extat lex, vel ſtylus ſoluendi alias impenſas; & iſto caſu concludo, quòd debitor, qui trahit, poteſt teneri ſolum ad expenſas prouiſionis, vt dixi d. gl. 3. num. 15. & ſub num. 20. verſ. ſecunda. & ſeqq. & ad expenſas proxenetæ, ſi mandatarius arctaretur medio proxenetæ contrahere, de qua etiam impenſa loquitur Io. Bapt. Lup. vbi ſup. & diſponunt capitula Bononiæ, verſ. il pagamento. ſed Genuæ hâc pro proxenetæ impensâ, credo nō eſſe in vſu.

3 QVAERO tertio, quid importent illa verba, *valeruene quà da me*?

Reſpondeo. important, vt ille, qui ſoluit tractam, reualeat ſe de eadem ſumma, ſeu ſe prouideat pro eadem quantitate, reflectendo ſimilem tractam ad eundem locum, & in eundem, pro quo ſoluit litteras cambij, de qua tracta, loquendo de eo, qui ſoluit ſupra proteſtum, multa ſcripſi ſupra §. 2. gl. 5. num. 388. & 389.

§. 5. Gloſ. 1.

1614. à 5. di Nouembre, In Piacenza ſcudi 101. 1. & 1.

A 24. del preſente, pagate per queſta prima di cambio à Franceſco ſcudi 101. 1. & 1. à ſoldi 69. per ſcudo in ſcudi d'argento, conforme al decreto del Sereniſſimo Senato, per la valuta, hauuta da Seio, & ponete, come s'auiſa. à Dio.

Antonio — *à Meuio*

Genoua. — *A 24.*

SVMMARIVM.

Dilatio, ſeu Terminus } *ad ſoluendum litteras cambij, ſtatui debet, habita conſideratione diſtantiæ locorum, & commoditatis ad parandas pecunias, ſub num. 1. Poteſt tamen breuiari, & longior dari, dummodo, &c. num. 2.*

PRAEMITTO, has eſſe litteras cambij, contracti in nundinis à Seio mandatario Franciſci, quibus litteris remittit pecunias exactas; harumq; litterarum ſeriem habes ſupra §. 1. q. 5. ſub num. 80. verſ. à 24. & ſub num. 81. verſ. magnifico. hoc præmiſſo.

1 QVAERO, quare in iſtis litteris cambij, contracti in nundinis, quod dicitur de reditu nundinarum, apponatur certus dies ſolutionis, faciendæ in ciuitate Genuæ, & quare potius dies 24. qui eſt vigeſimus à die contracti cambij incluſiuè, quàm alius dies vicinior, vel remotior?

Reſpondeo, quòd ſicut pro ſolutione, facienda in nundinis, eſt ſemper ſtatutum certum tempus ſolutionis faciendæ, nempè, in proximis futuris nundinis, & tempus illarum nundinarum eſt certum, & determinatum, vt dixi ſupra §. 2. gl. 4. num. 3. ita quoque ſolutioni, faciendæ in particularibus ciuitatibus ſtatui debet certus terminus: ſtatuitur autē terminus 20. dierum, & non longior, neque breuior pro cambio ex nundinis Placentiæ ad ciuitatē Genuæ, quia nundinarum capitula, quæ retuli ſupra §. 2. gl. 5. num. 12. verſ. primus. conſiderata diſtantia locorum, & habita ratione alicuius commoditatis pro paranda litterarum ſolutione, ſeu, vt loquuntur campſores, *per ricapitar le lettere*, hunc cenſuerunt eſſe terminum congruum pro portandis litteris, & pro paranda ſolutione, nō enim debet creditor ſtatim, atque litteræ peruenerūt, eſſe cum ſacco paratus, ſed debet indulgere aliquā dilationem

ad

ad parandas pecunias, per ea, quæ dixi ſupra §. 1. q. 1. num. 371. & §. 2. gl. 5. nu. 3. & ſeqq. & de his terminis datis pro cambijs ex nundinis ad loca, vide ſupra d. gl. 5. ſub nu. 12.

2 Verum aduerte, quòd contrahentes hoc cambium ex nundinis ad loca, poſſent inter ſe conuenire de longiori, & breuiori dilatione, dummodo ratione ſolius dilationis nulla fiat cãbij alteratio, ne tẽpus ex ſe ipſo videretur parere maiorem numerũ pecuniæ.

§. 5. Gloſ. 2.

à ſoldi 69. per ſcudo.

SVMMARIVM.

Solidus quilibet conſtat ex duodecim denarijs, ſed tamen eſt in multiplici differentia, num. 1.

Numiſmatum fictio videtur quandoque inuenta ad pallianda lucra, num. 2.

De ſolidis, etſi pro materię occaſione diuerſis in locis locuti ſimus, & præſertim ſupra §. 2. gl. 3. num. 12. 13. 16. & ſeqq. & etiam §. 1. q. 5. nu. 55. & ſeqq. hic tamen ob gloſſæ peculiaritatem de iiſdem venit agendum; verum, ſuperfluitatem fugientes, alibi à nobis dicta, hic indicanda, non repetenda ſunt.

1 Hæc verba, *à ſol. 69. per ſcudo*, denotant, quòd ſcutus, qui erit ſoluendus Genuæ, valebit vnum ſolidum vltra valorem ſcuti aurei; quia, vt dicebamus ſupra d. q. 5. num. 53. & d. gl. 3. num. 17. ſcutus aureus in ciuitate Genuæ in ratione contrahendi cambium, æſtimatur ſemper ſol. 68. vnde cum ex nundinis remittuntur ſcuti ſolidorum 69. pro quolibet ſcuto, ſunt ſcuti maioris valoris: ſed pro abſoluta intelligentia tria notãda ſunt.

Primo eſt notandũ, quòd ſolidi habẽt hãc vnã identitatẽ, quòd omnis ſolidus conſtat ex duodecim denarijs; ſed in reliquis habẽt differentias, ex quibus colligimus quatuor ſolidos differentes: Primus ſit ſolidus æneus, quo multæ gentes vtuntur, emendo, & vendendo, hicq; conſtat ex duodecim denarijs æneis, vt dixi d. gl. 3. ſub num. 18. Secundus dicitur ſolidus aureus, quo etiam vtimur, emendo, & vendendo, & hic eſt idem cum nummo, ſeu ſcuto aureo, vt dixi d. gl. 3. ſub num. 13. & ſeqq. & hic etiam conſtat ex duodecim denarijs, vel paulò minus, vt dixi d. gl. 3. num. 73. & 74. ſed quilibet denarius eſt argenteus, qui valet vnum iulium, ſeu vnum regalem, vt dixi d. gloſ. 3. num. 20. & ſeqq. Tertius dicitur ſolidus aureus fictus, quo negotiatores vtuntur in calculis, & ratiocinijs, & iſte eſt vigeſima pars vnius ſcuti marcharum, & dicitur etiam vigeſima pars libræ aureæ, quia negotiatores ſcutum marcharum, & libram auream in ratiocinijs ſumunt pro eodem, vt dixi d. gloſ. 3. num. 16. Quartus dicitur etiam ſolidus fictus, quo vtuntur Genuenſes, dum faciunt cambia, & recambia in ciuitate Genuæ, fingentes ſcutum ſolidorum 68. pro ſcuto marcharum; & ex iſto fingunt tres libras, & ſol. 8. aureos, vt dixi d. q. 5. num. 55. & d. gl. 3. nu. 17. & 16.

Secundo eſt notandum, quòd Genuenſes ſicut in ciuitate Genuæ valorem ſcuti aurei, ſeu marcharum in negotio cambiorum pro nundinis fictè conſtituunt in ſol. 68. ſeu libris tribus, & ſol. 8. conſtante qualibet libra ex ſolidis 20. ita etiam in cambijs, & recambijs ex reditu nundinarum, quod lucrantur, illud augent in numero ſolidorum, ita vt ſi in centum ſcutis lucrentur centum ſolidos conſtituant ſcutum ſolidorum 69. & ſic habes explicationem verborum, *à ſol. 69.*

Tertio eſt notãdum, quòd Genuẽſes, cum in calculis remaneat ferè ſemper numerus ſolidorum, non aſcendens ad ſolidos 68. ex quibus conficeretur ſcutus, illos ſolidos reſtantes reducunt ad breuiorem numerum, rationantes tunc in illis ſolidis reſtantibus ſcutum non in ſolidis 68. prout rationati ſunt, quando ex eis conſtituerunt ſcutum, ſed in ſolidis 20. & proinde, ſi remanerent ſolidi 33 illos reducerent ad ſol. 9. den. 9. vt dixi ſupra q. 5. num. 57. hocq; vtuntur ratiocinio: illos ſolidos reſtantes diuidunt in partes ſolidorum 68. & quota eſt illa pars in ſol. 68. pro tanta etiam ſumunt in ſol. 20. & proinde ſi ſolidi reſtantes eſſent 17. ipſi numerarent illos pro ſolidis quinque, quia ſol. 17. in ſol. 68. eſt quarta pars, & quarta pars ſolidorum 20. ſunt ſolidi quinque; vnde ſoli-

di

Digitized by Google

di reſtantes, etſi eſſent 67. nunquam poſſunt tunc aſcendere ad ſol. 20.

2 Hæc numiſmatum, & ratiocinlorum ficta diuerſitas, ſicut habet difficiles æquiuocationes, ita latentem habet inuentionem ad palliandum lucra, quæ poſſent videri illicita.

§. 5. Gloſ. 3.

In ſcudi d'argento, conforme al decreto del Sereniſſimo Senato.

SVMMARIVM.

Scuti argentei Genuæ poſſunt ibi ſolui pro ſcutis aureis in negotiatione cambiorum, num. 1.

Scutus argenteus Genuenſis æquiualet ſcuto aureo quinque ſtamparum, num. 1. & 2.

1 IN tam magno numero pecuniarum, quas Genuẽſes negotiantur Genuæ in cambijs, difficile eſt ſoluere ſingulas partitas in ſcutis aureis, & propterea Senatus illius Reip. decreuit, vt ſolutio fieri poſſit in ſcutis argenteis eiuſdem Reip. cum illorum ſcutorum argenteorum valorem æquent valori ſcutorum quinque ſtamparum; nam ſcutus argenteus illius Reip. eſt ponderis vnius vnciæ, denariorum decem, granorum viginti, & quinque partiũ ex ſex alterius grani, ideoq;
2 eũ æſtimant lib. 4. & ſol. 10. † & totidem æſtimant ſcutũ aureũ eiuſdem Reip. itẽ aureum Hiſpanum, Neapolitanum, Venetũ, & Florentinum, cum quilibet ſcutus iſtarum quinque ſtamparũ ſit bonitatis 21. caractorum, & ſeptem partium ex octo alterius caracti, & ſit ponderis trium denariorum, vnius grani, & tertiæ partis alterius grani, vt habetur in edicto, ſeu crida Genuenſi monetarum, & huic decreto correſpõdet inſtitutio cartularij ſcutorũ cambiorũ, de qua inſtitutione mẽtionẽ feci inf. §. 7. gl. 3. ſub nu. 3. verſ. quartũ. & in qua moneta ſolui poſſit debitũ cãbiorũ in ciuitate Bononiæ eſt diſpoſitũ in capit. dictæ ciuitatis capit. che per li pagamenti.

§. 6. Gloſ. 1.

1613. à 20. Nouembre, In Genoua ſcudi 101. 9. & 9. de marche.

A pagamenti di fiera proſſima di apparitione pagate per queſta prima di cambio à voi ſteſſo, &c. ponete à mio conto. à Dio. A voi ſteſſo.

SVMMARIVM.

A voi ſteſſo, *ſunt verba directa eidem, cui directæ ſunt litteræ cambij, num. 1.*

Recurſæ cambium an ſit fictum, & illicitum, nu. 2. & ſeqq. 21. & ſeqq. 57. & ſeqq. 60. & ſeqq. & num. 63.

Recurſæ cambium admittit, vt vnus contrahens repræſentet alterum, num. 7. 25. & 97.

Recurſæ cambium quot implicet contractus, ſub num. 60.

Recurſæ cambium videtur habere ſolutionem fictam; num. 10. Et videtur iniquius, quàm ſtocchum, num. 8. Sed imò eſt contractus iuſtus, num. 73.

Recurſæ cambium in effectu videtur pro eodem loco, num. 18. Contrarium, num. 83.

Recurſæ cambium non grauat campſarium debitorem, num. 40. & ſeqq. Quavè ratione ſit expediens, ſub num. 69. & ſeqq.

Recurſæ cambij intereſſe non deberet procedere in infinitum, &c. ſub num. 83.

Cambium quando videatur mutuum, num. 9. Et quòd non ſit, num. 74.

Cambium eſt emptio, & venditio, ſub num. 21.

Cambia fiunt etiam inter viros bonæ conſcientiæ, num. 55.

Litterarum vſus eſt ad abſentes, & non ad ſe ipſum ſcribentem, ſub nu. 2. & nu. 63. vbi declaratur.

Litteræ cambij recurſæ videntur fictæ, ſub num. 11. Ideo non admittendæ, ſub num. 15. Imò non ſunt fictæ, &c. num. 76. & 81.

Litteras cambij recurſæ creditor præſentat ſibi ipſi, requiritq; à ſe ipſo, vt ſoluat, & ipſe, nolens eas acceptare, reſpondet ſibi ipſi, & proteſtatur, num. 97. Et qua forma, num. 98.

Locatio bonum fictè emptorum, &c. eſt illicita, num. 3. & 65.

Emptio rei propriæ non tenet, num. 4. Et quomodo

Digitized by Google

do teneat, num. 64. Et quid ſi vendatur res aliena, num.5.

Mentem legis offendens, offendit legem, &c. ſub num.11.

Actio, & paſſio ſtant in cambio recurſæ, num.12. & 24. Et tamen in eodem ſubiecto ſtare non poſſunt, d. num.24. Et quando poſſint ſtare, num.77.

Contraria non poſſunt ſtare in eodem ſubiecto, num.24. Et quando poſſint, num.77.

Debitor ſibi ipſi quis eſſe non poteſt, num.12.

Iuſtitia eſt ad alterum, num. 12.

Fictio de re impoſſibili non tenet, num.27.

Fictiones plures in cambio recurſa, & quare, num.13.75.& 79. Quot, & quæ fictiones tolerentur in cambio, num.23.& ſeqq. num.33. & 34.

Fictiones plures non tolerantur, num. 31.

Romanorum fides non patitur ſimulationes ad fraudandum, num.16.

Lucrum quo maiori innititur periculo, eò magis eſt licitum, num.14.

Exigere quis poteſt à ſe ipſo, num.25. in fine.

Negotiorum geſtor poteſt exigere à ſeipſo, num. 25. in fine.

Repræſentare poteſt quis duplicem perſonam, nu. 25. in fine, 35. & ſeqq.

Ratificatio contractus in tempore inhabili an conualidet contractum, num.28.& 30.

Confirmatio conceſſionis, facta à Sede Apoſtolica poſt mortem Archiepiſcopi, qui conceſſerat, non conualidat conceſſionem, num.29.

Legatus, Orator, ſeu Ambaſciator } poſſunt repræſentare perſonam publicam, & priuatam, ideoque munera, eis data intuitu perſonæ publicæ, non ſibi acquirunt, ſecus ſi ſint data intuitu perſonæ priuatæ, num. 35.

Hæres venditoris poteſt ex ſua perſona, non vti hæres, retrahere, ſtante ſtatuto, vt proximior venditoris poſſit retrahere, num.37.

Emptionis, & venditionis contractus in dubio præſumitur licitus, num. 38.

Dubia ſi ſit res, mitior pars eligenda, num.44.

Vſurarius non eſt, qui facit contractum vſurarium, ſi contractus ille communiter habeatur pro licito, num.45.

Actus illicitus, ſed communiter reputatus pro licito, an ſaluetur à pœna, & nullitate, an verò à pœna ſola, num.46.& ſeqq.

Actus in dubio æſtimatur licitus, ſi à viris timoratæ conſcientiæ fieri ſoleat, num.54.

Conſuetudo an contractum illicitum poſſit facere licitum, num.48. & ſeqq. Et an excuſet à pœna, num.51.& ſeqq.

Dote ab hæredibus viri non reſtituta, & ſtante conſuetudine, quòd tunc vidua poſſit loco alimentorum exigere fructus, ſi aliunde non habeat viuere, poteſt illos tuta conſcientia exigere, ſub num.49.

Venditio rei nondum natæ tenet, num. 66.

Campſarius poteſt reuocare mandatum campſoris de ſoluendo ſibi ipſi, num.70.

Campſor non poteſt reuocare mandatum campſarij de ſoluendo ſibi ipſi, num.71.& 72.

Intereſſe cambiorum qua ratione conuertatur in capitale, ſub num.82.

Bonus quilibet præſumitur, num.87.

Campſor Genuæ, & eius ſocius in nundinis effectiuè ſunt vnus, & idem, num.89. Et quando reputentur pro diuerſis, num.93.

Creditores vnius ſocietatis ſeparantur à creditoribus alterius ſocietatis, &c. ſub num. 93. & ſeqq. in quibus extenditur, & ſubdeclaratur.

Proteſtationis formula, non acceptatis litteris de ſoluendo ſibi ipſi, num.98. Et quod ius ex proteſtatione oriatur, num.99.

ANTEQVAM deueniamus ad huius gloſſæ materiã, reminiſci debemus, quòd hac litterarum formula vtimur pro cãbio, quod vocant, *con il ricapitar le lettere ſopra il datore*, ideſt pro cambio, quod communiter dicitur, *con la ricorſa*, & formulam ipſam, & quidem duplicem per extenſum poſuimus ſupra §.1.q.5.num.88. & 94. verſ. primæ. & verſ. ſecundæ. hoc præmiſſo, procedo ad vlteriora.

1 QVAERO primo, ad quem dirigantur iſta verba ſolutionis, *à voi ſteſſo*?

Reſpondeo, quòd diriguntur illimet, cui directæ ſunt litteræ; quare ſi in litterarum ſupraſcriptione ſit poſitum nomen campſoris, qui eſt creditor cambij, illa verba ſolutionis faciendæ diriguntur ipſimet creditori, ita vt ipſe tanquam mandatarius debitoris debeat ſoluere ſibi ipſi nomine ſui debitoris: ſi verò debitor in ſupraſcriptione litterarum ponat nomen ſuum proprium, tunc illa verba ſolutionis faciendæ diriguntur ſibi ipſi debitori, qui ſcribit, & cum hac reſponſione concordant quæ ſcripſi ſup. d.q.5. nu. 88.& 94. verſ. primæ. & verſ. ſecundæ. & q.7. par. 2. ampl. 16. num. 1.

QVAE-

Digitized by Google

1 QVAERO ſecundo, an hoc cambium
recurſæ, in quo campſor litteras ſoluendas,
ſcriptas à campſorio, defert ſibi ipſi campſo-
ri, vel defert ad ipſum campſorium, qui eas
ſcripſit; & proinde ipſe campſor, qui dat
cambio eſt portitor, & nuntius litterarum
ad ſe ipſum, vel ad ipſum campſorium, qui
eas fecit, ſit cambium fictum, & illicitum?

Prima opinio erit affirmatiua, quòd ſit
cambium fictum, & ideo illicitum; hæcque
opinio decem fulcitur argumentis.

Primo, quia litterarum vſus fuit inuentus
ex neceſſitate alloquẽdi abſentes, quos ſcri-
bens non aliter poteſt alloqui; at in hoc
cambio recurſæ peruertitur ille vſus, cum
campſorius ſcribens ſcribat, vel campſori
præſenti, cuimet dat illas litteras, vel ſibi
ipſi ſcribenti, vt dixi hic ſupra, & ſupra §.1.
q.5.n.84.87.& 94. vnde hic ſtylus ſcriben-
di litteras præſentibus, & ſibi ipſi ſcribenti,
præſefert ſuſpicionem illicitæ negotiationis,
quia ambulans per loca inuia, & inſolita, aut
male egit, aut vult male agere; videtur enim
odire lucem, quam is odit, qui male agit.

Secundo, quia in hoc cambio recurſæ
campſor, qui dat cambio, emit ſcienter ſcu-
tos marcharum à campſorio, qui eos non
habet, neque eſt habiturus, & campſoris
ſcientia ſatis patet ex eo, quòd campſorius
ſcribit, & dat ipſi campſori litteras apertas,
vt ſibimet ſoluat, & ideo eſſe cambium illici-
tum, ſcribunt Sot. Hier. de Luc. Fabian. Ge-
nuen. Nauar. & alij, quos citaui ſupra §.1.
q.7.par.2.ampl.17.nu.7.verſ.contra. & eſſe
cambium ſiccum, & Pij V. conſtitutione
damnatum, motiuat Nauar. ſiue verius alius
innominatus, quiſquis ille ſit apud eũ, conſ.
31. reuerendiſs. verſ. tertio eſto. de vſur. lib.
5. quod conſ. in impreſſ. Rom. eſt conſ. 1. d.
lib. 5. tit. de vſur. ſed non eſt ita copioſum;
eiuſmodi enim cambium reſoluitur in em-
ptionem, & venditionem fictam, quæ non
3 tenet; † nam, ſicut ſi quis à ruſtico fictè eme-
ret boues, quos ruſticus non haberet, & po-
ſtea eoſdem eidem ruſtico locaret, vt in eos
ſaluos ſuſtentaret, & operarum mercedẽ ſol-
ueret, eſſet contractus iniuſtus, & vſurarius,
vt poſt Syluestr. quem citant, ſcribunt Sot.
de iuſt. & iur. lib. 6. q. 13. art. 1. concl. 3. col.
3. fol. 629. Nauar. d. conſ. 31. reuerendiſs.
verſ. quarto hic. & in manual. cap. 17. num.
229. ſeu 230. in 99. pecc. & in cap. ſi fœne-
raueris. ſub num. 79. verſ. octaus ſcilicet.
verſus finem, 14. q. 3. Boninſ. tract. de cambi.
cap. 7. verſ. ſono alcuni. fol. 19. & Io. Azor.
de inſtitut. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb.
cap. 11. q. 6. ita etiam videtur dicendum de
eiuſmodi cambio. Item ſicut fructus ſocie-
tatis, & montis illicitè percipiuntur, quando
ſocietas, & mons non eſt capax illorum fru-
ctuum, vt ſecutus ſum ſupra §.1.q.7. par. 1.
num. 35. ita multò magis illicitè videntur
percipi lucra cambij ex pecunia, data cam-
bio, quæ non poteſt inſeruire cambio, imò
campſor, ideſt, emptor videtur emere ſcien-
ter rem ſuam propriam, dum de mandato
campſorij venditoris ſoluit ſibimetipſi de
proprijs pecunijs ſcutos marcharũ ſibi ven-
ditos, vt patet ex formula litterarum cam-
bij, quas ſcripſi ſupra §. 1. q. 5. num. 86. &
4 88. † & conſequenter, vti emptio rei pro-
priæ, non tenet, l. 4. cum res. C. de contrah.
empt. & l. 16. ſuæ rei. ff. eod. Fabian. de
Mont. tract. de empt. & vendit. q. 4. princip.
num. 49. q. 19. tom. 6. par. 1. fol. 48. & hoc
motiuo vſus eſt etiam Nauar. d. conſ. 31. re-
uerendiſs. verſ. iniuſtitia huius. lib. 5. de
vſur. ſi non tenet emptio; ergo nec cambium,
quia cambium eſt emptio, & venditio, vt di-
xi ſupra §. 1. q. 4. num. 21. † vel ſaltem ven-
ditor videtur vendere ſcienter rem alienam,
quæ venditio non tenet, ſaltem in præiudi-
cium domini, licet teneret quoad præiudi-
cium vendentis, vt ſit obligatus ex empto,
& de euictione, vt explicaui ſupra §. 1. q. 1.
6 ſub num. 556. exemplif. 6. vbi videas. † ne-
que poteſt valere, vti commutatio pecu-
niarum, Nauar. vbi ſupra, quia de natura
commutationis eſt, vt vnus accipiat ab al-
7 tero, & alter ab vno, † at hic campſorius ſo-
lus accipit; imò ex iſto contractu hæc alia
deducuntur inconuenientia, nempè, quòd
ſicut emptor, & venditor, ſunt vnus, & idem;
ità in conſequentiam idem ſit procurator
actoris, & rei, cum ille, cui debitor ſcribit,
vt ſoluat ſibimetipſi, ille, ſi velit litteras ac-
ceptare, & acceptatas ſoluat, repræſentabit
campſorem, & campſorium; ſi verò nolit eas
acceptare, tũc requiret à ſe ipſo, vt ſoluat, &
ipſemet reſpondebit ſibi ipſi, quòd non vult
ſoluere, & ideo faciet proteſtationem con-
tra debitorem, vt in forma proteſtationis,
quam poſui infra num. 98.
8 Confirmatur primo hoc ſecundum argu-
mentum, quia ſi tu de menſe Ianuarij, anti-
cipata ſolutione, emeres decem rubra fru-
menti pro futuris meſſibus ab aliquo paupe-
re ruſtico, quem tu certò ſcires non habitu-
rum

rum frumentũ tempore meſſium,cum nõ ſeminauerit, & deinde tempore ſolutionis faciẽdæ, cum is frumentum venditum tradere nõ poſſet,tu illud ipſi vẽderes, aucto pretio, eſſet emptio & venditio iniquior ſtoccho, & barocollo, in quibus mercator pauperi, indigenti pecunia, vẽdit mercẽ cariori pretio, & ſtatim ab eo recmit minori pretio, vt explicaui ſup. §. 1. q. 1. nu. 566. ſed iſti ſtocchi ſunt illiciti, & ideo prohibiti, vt ſcripſi d. num. 566. & ſeqq. quia in eis adeſt quædam mala ars, & ſimulatio in damnum proximi: ergo multò magis eſt illicitus contractus eiuſmodi cambij, in quo peior viget ars, & euidentior ſimulatio.

9 Confirmatur ſecundo, quia ſi Petrus dat tibi decem rubra frumenti in ciuitate Lucæ, vt tu reſtituas ei permutata Placentiæ in nundinis; ſi tu in nundinis non poteris reſtituere, & ideo te Placentiæ denuo conſtituis debitorem eorumdem rubrorum frumenti, quæ teſtituis poſtea ei in ciuitate Lucæ, certè non dicemus, quòd frumentum fuerit cambitum inter te, & Petrum, ſed erit potius mutuum: ergo idem dicendum eſt in cambio pecuniæ, Romoal. Coli tractat. de camb. cap. 22. num. 4. verſ. dimmi.

10 Confirmatur tertio, quia ſi in nundinis adeſt agens, ſeu correſpondens campſoris, repræſentatq; ipſum campſorem, & facit totum id, quod faceret ipſe campſor; ſequitur, quòd ſicut, ſi campſor, & campſorius eſſent verè in nundinis, campſor non poſſet ſibi ipſi ſoluere, quia eſſet ſolutio non vera, ſed ficta, ita etiam dictus agens campſoris non poterit ſibi ipſi, repræſentanti campſorem, ſoluere de pecunijs ipſius campſoris, Romoal. d. cap. 22. num. 6. verſ. andrea.

11 Nec aduerſus iſtud ſecundum argumentum, eiuſq; confirmationes releuat, quòd pro iſto cambio recurſæ mittantur realiter litteræ ad nundinas, & verè extinguatur debitum cambij per ſolutionem, & ſic videatur ſatisfactum Pij V. conſtitutioni.

Quia replicatur, quòd ſicut eſt fictum cambium, ita etiam fictè mittuntur litteræ, in fraudem legis, & conſtitutionis Pij V. quæ fraus non eſt toleranda, quia tenemur non tantum verbis, quantum menti legis ſatisfacere, & proinde ita in legem committit, & in eius pœnas incidit, qui facit contra verba, & mentem legis, ſicut is, qui facit contra mentem ſolam, vt ex Bal. & Iaſ. ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 36. verſ. ſecundus. & alias lex ſæpe videretur impoſita verbis, & non rebus.

12 Tertio, quia in iſto cambio fingitur actio, & paſſio in eodem ſubiecto, vt dixi infra ſub num. 23. ibi, ſecunda fictio. & ſic idem fingitur emptor, & venditor; dator, & acceptor; creditor, & debitor; campſor, & campſorius, contra ea, quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 1. nu. 15. & nemo poteſt ſibi ipſi eſſe debitor, quia iuſtitia eſt ad alterum, vt ex D. Thom. ſequitur Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ſecundo quia. lib. 5. de vſur. & ideo nemo poteſt exigere à ſe ipſo, Oſaſch. deciſ. 95. anno. num. 2. quia debitum propriè eſt ad alterum, & non ad ſe ipſum, teſtibus Ariſt. & D. Thom. quos ſequitur cum declaratione Lud. Lopez de contract. lib. 2. cap. 16. verſ. igitur ad argumentum. propè finem.

13 Quarto, quia in hoc cambio concurrunt plures fictiones, vt dixi infra nu. 23. & ſeqq. verſ. quartum. quæ tolerandæ non ſunt, tum quia plures fictiones non tolerantur, teſtibus his, quos citaui infra num. 31. tum quia non aliorſum tendunt, quàm ad occultandam cambij ſiccitatem; ſiquidem, detectis his fictionibus, hoc cambium in effectu, & ſubſtantia eſt illud idem prorſus, quod eſſe ſiccum & illicitum, ſcripſimus ſupra §. 1. q. 7. par. 3. limit. 4.

14 Quinto, quia in hoc cambio recurſæ campſor lucratur cum minori periculo, quia periculum eſt cum vnica tantum perſona, videlicet cum campſorio, qui accepit cambio; at in cambijs ſine recurſa lucrum fit cum maiori periculo, quia agitur cum pluribus perſonis, de quarum decoctione timendum eſt, vt oſtendit Ioan. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. ſub num. 20. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 138. & ſcribit Boninſ. in loco proximè infra citato; & certum eſt, quòd lucrum, quò maiori ſubiacet periculo, eo magis eſt licitum, prout aduerſus cambium ſiccum ſine litteris conſiderat Boninſ. tract. de camb. cap. 7. verſ. ma quanto. in reſponſione ad ſecundam difficultatem: & aliquos eſſe contractus, quorum iuſtitia reſpectu pretij, ſeu lucri tota poſita eſt in periculo, ſcripſi in diuerſis locis, quorum plurima collegi ſupra §. 1. q. 1. num. 501. hinc enim eſt, quòd fructus 12. pro centenario, anticipata ſolutione, in ſocietatibus officij non tolerarentur, niſi extaret periculum vitæ; hinc etiam eſt, quòd in Vrbe loca montium vacabilium maiorem reddunt fructum, quàm loca

loci montium non vacabilium;hinc quoque eſt, quòd Genuæ longè maius conſtituitur lucrum pro ſponſione ſuper extractione primi Senatoris, quia longè maiori ſe exponit incertitudini, quàm conſtituarur pro ſponſione ſuper ſimplici Senatoris extractione; quamuis illæ ſcommiſſæ,ſeu vadimonia ſint prohibita etiam ſub pœna per ſtatut. lib. 4. cap. 17. §. non poſſint fieri ſuper futura. & demum hinc extat vulgare, & in ore omnium prouerbium : *chi non arriſica, non guadagna*.

15 Sexto, quia ex euidenti litterarum fictione ſequitur neceſſariò ſiccitas, quæ inficit cambium,tum ex Pij V. conſtitutione,quam habes infra §. 9. num. 51. tum ex diſpoſitione iuris ante Pij V.conſtitutionem, Io. de Anan.in cap.vlt.nauiganti.ſub num. 46.de vſur. & alij communiter,qui dum admittunt cambium, annectunt hanc limitationem, niſi litteræ cambij eſſent fictitiæ, & in fraudem factæ, quia verè eſſent litteræ mutui,& iſtud, inquit Io.de Anan. vbi ſupra, eſt multum ponderandum, quia quotidie practicatur Bononiæ.

16 Et certè cambium iſtud, in quo omnia finguntur, Romanorum ſpectata fides, quæ ſinceritatis eſt cultrix, non facilè admitteret: nam cum poſt Cannenſem pugnam Hannibal ex captiuis Romanis, quos detinebat, decem iuratos ad Romanum Senatum miſiſſet, in caſtra redituros, niſi de redimendis captiuis impetraſſent; cumque egreſſi caſtris eſſent, & vnus ex ijs minimè Romani (vt dicit Liuius) ingenij,veluti aliquid in caſtris eſſet oblitus, in caſtra rediſſet, iuriſiurandi ſoluendi cauſa, & confeſtim comites ſecutus eſſet; & à Senatu re non impetrata, cæteri in caſtra Hannibalis rediiſſent, isq; domum abiiſſet, tanquam fallaci in caſtra reditu ſe iureiurando exoluiſſet, nec iterum redire teneretur; Senatus, cum id reſciuit, cenſuit, eum comprehendendum, & cuſtodibus publicè datis, ad Hannibalem deducendum, vt hoc, & aliud ſimile fictum, & fallax recenſui in meo tractat.de iudic.cauſ.lib.2.cap.9.ſub num.845. in futura impreſſione.

17 Septimo,quia in iſto cambio conuertitur intereſſe in capitale, & ſic ex illo intereſſe procedit aliud intereſſe per modum ſuperfœtationis, & anatociſmi,qui eſt reprobatus à iure, vt dixi §.ſeq. gloſ. 2. num. 39. & 40. verſ. contra.

18 Octauo, quia cambium reale debet fieri pro vno loco ad alium, alias ſi fiat pro eodem loco, eſt ſiccum, & damnatum in Pij V. conſtitutione.

Sed in recurſæ cambio contrahentes ab initio conueniunt, quòd debitum ſoluatur per acceptilationem in nundinis, & realiter redeat ad ciuitatem Genuæ, vbi eſt factus contractus cambij.

19 Nono, quia de hoc cambio valde dubitant etiam ij, qui ex profeſſo pugnant,cambia eſſe licita.

20 Decimo, quia eſſe cambium illicitum ſcribunt Io.Bapt.Lup.in cap.vlt. nauiganti. §.2.ſub num.29. verſ.ſequitur.de vſur. inter tract.diuerſ.tom.7.fol.139. Io.Bapt.Cauar. tract.de camb.tit.de vſura, verſ.quæro campſores. & ſeqq. fol.242. & generatim cambium circulatum, & reiteratum per plures nundinas, campſando, & recampſando,puta, ex Genua ad Placentiam, ex Placentia ad Genuam, & rurſus ex Genua ad Placentiam, & ſic deinceps, eſſe cambium reprehenſibile, & euitandum, quia non habet ſuum finem, & in eo quæritur proprium lucrum,& pecunia non inſeruit arti œconomicæ, & politicæ pro mercibus, ſcribit Fabian. Genuen.tract.de camb initio, ſub num.9.& ſeqq. verſ.quatum.tom.6. par.1.fol 411. & quòd mercatores, & campſores nullo prorſus fuco incruſtare poſſint cambia iſta, quin ſint manifeſtè vſuraria; quando ſcilicet nobilis aliquis in Hiſpania,pecunia egens,conuenit mercatorem, qui ſibi, mutuato auro, ſuccurrat, renuit mercator, offert tunc nobilis in Hiſpania,quòd ipſi mercatori rependetur pecunia in Flandria; conſentit tunc mercator, quia arbitratur, ſibi lucrum ex hoc licitè deberi, quaſi illinc pecuniam in Hiſpaniam reducere debeat, cum tamen re vera nobilis ille nullam habeat in Flandria pecuniam, neque mercator ſomniet ex Flandria in Hiſpaniam traducere; & iniquiorem eſſe clypeum, quo vt campſor ſe protegat, petit deinde à nobili litteras in Flandriam, easq; nobilis exhibet, & dirigit ad miniſtros eiuſdem campſoris, ac ſi illi pecuniam ipſius nobilis haberent, qui quidem miniſtri tanquam campſoris factores poſtea Metinam ſub nouo fœnore remittunt, cum tamen re vera eiuſmodi confictæ miſſiones, ac remiſſiones, nonniſi expectando tempori inſeruiant, ac proinde exaugendo fœnori ad exuggendam debitorum ſubſtantiam,

ſcribit Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 10. art. 1. col. penult. & vlt. fol. 610. &, quòd eiuſmodi cambium ſit illicitum; quando ſcilicet Titius nummularius dat ad cambiũ pecunias Caio Genuæ, eas cum lucro recepturus Lugduni, & ideo Caius ſcribit litteras, mittẽdas Lugdunum ad eum, quem offert Titius nummularius eidem Caio, ſoluturum Lugduni pro ipſo Caio; haſq; litteras, ſub quarum fide eſſent pecuniæ ſoluendæ eidem Titio, ſeu eius procuratori in ciuitate Lugduni, ipſe Titius recipit à Caio, eaſq; retinet apud ſe, &, elapſo ſpatio ſex menſium, in quibus litteræ Caij fuiſſent Lugdunum peruenturæ, & aliæ ex Lugdunenſi Vrbe ad Genuam redituræ; fingit Titius nummularius, ſe recepiſſe litteras à ſuo procuratore, Lugduni cõmorãti, in quibus ipſe procurator ſcripſerit, ſe prædictas pecunias non habuiſſe, quas pro Caio ſolueret, ideoq; eas aliunde accepiſſe ad cambium, vt eas ipſe Caius Genuæ Titio ſolueret, ac proinde Caius cogitur ſoluere cum lucro Lugduni pecunias, primum Genuæ acceptas, & iterum cogitur Genuæ ſoluere etiam cum alio lucro pecunias, quæ finguntur pro eo Lugduni in cambium acceptæ, ſcribit Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 8. verſ. hæc conditio. addens, hoc cambium eſſe mutuum cum lucro, non autem permutationem pecuniæ, quia nullę ſunt Lugdunum miſſę litterę, aut, ſi ſunt miſſæ, ea arte ſunt miſſæ, vt inde redeant inanes, vt latius ipſe explicat.

21 Secunda opinio negatiua, contraria præcedenti, quòd hoc cambium non ſit illicitum, ſed ſit reale. & licitum; ſuadetur octo argumentis, ſuppoſitis tamen prius nonnullis pro faciliori intelligentia.

Primo ſuppono, quòd cambium eſt emptio, & venditio, vt firmaui ſupra §. 1. q. 4. num. 21. in 4. opinione.

Secundo ſuppono illatiuè ex præcedenti, quòd etiã cambium per litteras nũdinarias, eſt emptio, & venditio, vt ſcripſi ſup. §. 1. q. 5. ſub num. 45. verſ. ſecundo quia. eſt enim emptio, & venditio, cum temporis dilatione, quæ datur venditori ad tradendam rem venditam, vt ſcripſi eod. §. 1. q. 4. num. 21. verſ. quarta opinio.

22 Tertio ſuppono, quòd ea omnia, quæ ſunt licita in contractu emptionis, & venditionis cum dilatione, erunt licita in cambio recurſæ; ſed forſan nõ è contra; quare ab eo, quod eſt licitum in contractu emptionis aliarum mercium, licebit argumentari affirmatiuè, vt ſit licitum etiam in cambio, ſed an liceat negatiuè, non firmo, per ea, quæ notaui nu. ſeq. & præſertim infra num. 26. & ſeqq.

23 Quarto ſuppono, quòd in cambijs tolerantur multæ improprietates, & fictiones, ex quibus cambiorum negotiatio videtur chimærica, ſic negotiationis pecuniarum neceſſitate exigente, vt dixi infra nu. 79. quas fictiones in alijs vẽditionis contractibus vſus non ita facilè admittit. Prima enim fictio, ſeu chimæra eſt, quòd ſcutus marcharum, qui, emendo, & vendendo, contractatur, caret materia, & forma, & ideo eſt ſcutus fictus, vt dixi etiam ſupra §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 23. & §. 2. gl. 3. ſub num. 67. item hunc ſcutum marchatum contrahentes aliter æſtimant in contractu cambij, aliter in ſolutione, vt dixi ead. gl. 3. ſub nu. 69. & 70. imò in ciuitate Genuæ eſt imaginarius etiam ſcutus ſolidorum 68. quo emunt ſcutum marcharum, & ſunt etiam imaginariæ libræ, & ſolidi aurei, hic enim ſcutus ſol. 68. & libra ſol. 20. & ſolidus de auro non reperiuntur in rerum natura, & ſunt inuariabiles, & ſeruiunt in ratiocinatione, & calculo cambiorum, vt ſcutus diuidatur in ſol. 68. ſeu lib. 3. & ſol. 8. inſtar partitionis nauis, quæ diuiditur in caracta 24. & inſtar hæreditatis, quam noſtri Iureconſulti aſſumunt tanquam libram, & diuidunt in vnc. 12. vt habes in-
24 fra §. 9. ſub num. 25. † Secunda fictio, & improprietas eſt, quòd nummus, qui eſt pretium, & menſura rei emendæ, vt dixi ſupra §. 1. q. 7. par. 1. num. 14. fingitur, eſſe etiam res ipſa emenda, & ſic eſt menſura, & menſuratum, ſtantq; propterea in eo actio, & paſſio, vt dixi d. q. 7. par. 1. d. num. 14. & 15. quæ tamen in eodem ſubiecto ſtare non poſſunt, Oſaſch. decis. 95. anno. nu. 2. quia ſunt duo contraria, quæ non poſſunt ſtare in eodem ſubiecto, Bal. in l. ſi vxor. num. & not. 2. C. de bon. auct. iudic. poſſid. Doct. in l. 7. debitori, C. de pact. Rol. à Val. tract. de inuent. verſ. pone. nu. 4. tom. 8. par. 2. fol. 194. & Card. Iacobat. tract. de concil. lib. 3. art. 1.
25 num. 57. tom. 13. par. 1. fol. 227. † Tertia fictio eſt, quòd in cambio vnus ex contrahentibus fictè repræſentat etiam alium, ſecum contrahentem, ſicq; creditor poteſt repræſentare etiam ſuum debitorem, quando ſoluit ſibimetipſi, vt in praxi admonui ſupra §. 2. gl. 8. ſub num. 17. & è conuerſo debitor poteſt repræſentare ſuum creditorem, quando

do ſoluit ſibimet ipſi debitori, vt in littera-
rũ formula, quam habes ſup. §. 1. q. 5. n. 87. &
94. verſ. à pagamenti. de qua repræſentatio-
ne duplicis perſonæ in ſolutione, & negotia-
tione cambiorum loquitur Rot. Genuen. de-
ciſ. 1. omnis. num. 27. deciſ. 2. erant. ſub nu.
35. & 36. & deciſ. 32. cum alias. ſub num. 3.
verſ. at pro maiori. & nu. 4. & Menoch. conſ.
296. cum interrogatus. num. 3. & ideo Na-
uar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. & poſtremo
illud. de vſur. lib. 5. loquendo de iſto, qui ſol-
uit ſibi ipſi, motiuat, eſſe merum figmentum,
vt vnus, vti alter Euripius, varias facies, nunc
creditoris, nunc debitoris repræſentet; hanc-
què duplicis perſonæ repræſentationem,
quando quis, vti procurator, ſeu mãdatarius
ſoluit ſibi ipſi, oſtendit etiam Io. Azor. de
inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap.
9. q. 2. verſ. in hac re. & quòd ſoluens ſibi
ipſi, repræſentet perſonam duorum, ſcribit
Put. deciſ. 277. die 6. num. 6. & 7. lib. 1. &
quòd quis poſſit à ſeipſo exigere, patet in
negotiorum geſtore, qui debet à ſe ipſo exi-
gere, l. 31. ſi negotia. & ibi Gl. vlt. ff. mand.
26 † quare ſicut in nummo datur per fictionem
actio, & paſſio, vt dixi hic ſupra, ita etiam
datur in contrahentibus; & ideo ſicut huius
chimærici contractus fundamenta, ſeu baſes
ſunt ficta, ita neceſſarium eſt, vt omnia, quæ
ſuperædificantur, ſint etiam ficta; cum ſu-
per fictis ponderoſa ſtare nequirent.

Sed fictiones, & improprietates in alijs, vt
dixi, contractibus venditionis non ita facilè
admittuntur; quòd, ſic diſcurrendo, oſten-
27 do. † Lex ſecundum regulam non ſolet fin-
gere id, quod ſecundum naturam non po-
teſt ſtare, l. adoptio. ff. de adopt. §. minorem.
Inſtit. eod. Ant. de Roſell. tract. de legitimat.
tit. de cauſa materiali legitim. ſub num. 46.
tom. 8. par. 2. fol. 78. Peckius tractat. de te-
ſtam. coniug. lib. 3. cap. 8. ſub num. 3. verſ.
28 vt hic. tom. 8. par. 1. fol. 162. † & ex hac re-
gula orta eſt controuerſia: ſtante ſtatu-
to, quòd filiusfamilias poſſit facere teſta-
mentum, volente patre, vel ratum habente:
nunquid pater poſſit illud ratificare poſt
mortem filijfamilias: Pro parte negatiua
facit, quòd ratihabitio ita demum ſortitur
effectum, ſi tempore, quo actus ratificatur,
poſſet actus celebrari, per ea, quæ argumen-
tando, latè deducit Mar. Socc. conſ. 22.
quoniam. nu. 1. & ſeqq. vſque ad nu. 13. in-
cluſiuè, lib. 5. & quę in alio habentur cõſilio,
Petri de Bexutio ſubſcriptione confirmato
apud eundem Socc. conſ. 104. in facto. num.
3. verſ. ſecundo principaliter. eod. lib. 5. ma-
ximè, ſi ratificatio tendat ad commodum
ratificantis, vt in eod. conſ. ſub num. 13. Pro
parte verò affirmatiua, quòd ratificatio con-
ualidet teſtamentum, concluditur in d. conſ.
104. poſt ſextum argumentum, num. 5. &
ſeqq. & pro hac parte affirmatiua fuiſſe in
ciuitate Genuæ ſemper iudicatum, & præ-
cipue de conſilio Leonardi de Cattan. &
Barnabæ de Goano, habetur in eod. conſ.
104. ſub num. 16. huicq; conſilio latè, &
enixè in cauſa propria ſubſcripſit Damianus
Pallauicinus ſub eod. num. 16. & ſeqq. &
hodie, ſublata controuerſia, hanc partem af-
firmatiuam ſecuta ſunt moderna Genuę ſta-
tut. cap. 12. §. filij & filiæ. lib. 5. hincq; ex ea-
dem regula hæ duæ oriuntur concluſiones:
Prima, ſi maritus poſt mortem vxoris ra-
tificet contractum, quem vxor viuens fecit
ſine conſenſu mariti, requiſito ad validita-
tem illius contractus; talis ratificatio non
conualidat illum contractum, Peck. ſupra &
infra citatus, & Tiraq. tractat. de legib. con-
nub. in l. 16. in verbo, conſentement. gloſ.
29 6. num. 18. verſ. quid autem. fol. 309. † Se-
cunda concluſio eſt, quòd confirmatio Se-
dis Apoſtolicæ non conualidat conceſſio-
nem, factam ab Archiepiſcopo, ſi Archie-
piſcopus ſit mortuus, quando Sedes Apo-
ſtolica confirmat, Ioan. Franc. à Pont. conſ.
30 93. num. 7. † & ratio vtriuſque conclu-
ſionis eſt, quia actus confirmatus ſumit
validitatem à tempore confirmationis, &
non à tempore, quo actus fuit factus, Bal.
in auth. ſi qua mulier. num. 8. verſ. quæ-
ro de vna. q. & Salyc. in l. ſi mulier. num. 3.
verſ. quæro an. C. ad ſenatuſc. vell. & Tiraq.
d. gl. 6. num. 11. fol. 308. & ideo ille contra-
ctus, factus ab vxore ſine cõſenſu viri, & con-
ceſſio, facta ab Archiepiſcopo, finguntur fa-
cti tempore confirmationis, & ad eam fictè
referuntur, vt per Peck. d. cap. 8. nu. 3. in fine,
& nu. 4. & Tiraq. d. nu. 18. ſed iſta fictio non
poteſt ſtare, quia non adſunt extrema habi-
lia, cum tempore cõfirmationis ſint mortui,
ſicque ſecundum naturam illi actus confir-
mandi fieri naturaliter non poſſent: ergo ne-
que per fictionem, Peck. Tiraq. & Io. Franc.
à Pont. in locis ſupra proximè citatis; nam
fictio imitatur naturam, d. l. adoptio. & d. §.
minorem. & Sebaſt. Medic. tract. de definit.
par. 2. definit. 8. num. 1. tom. 18. fol. 294. ſed
eſt aduertendum, quòd hæ duæ concluſio-

nes tunc procedunt, quando agitur de præiudicio tertij, cui medio tempore fuit ius quæſitum, quia tunc ratificatio non retrotrahitur, vt in alio caſu ſequitur Surd.deciſ. 189. licentia, num. 17, in fine, & 18. ſecus quando ageretur de ſolo præiudicio ipſius ratificantis, vt habetur apud Socc. d. conſ. 104.ſub n.13.& Surd.deciſ.245.contractus.
31 n.8.† Similiter videmus, quòd duæ fictiones non poſſunt concurrere circa idem, Ant. de Roſcl.tract.de legitim.tit.de cauſ.mater. legit.num.23.tom.8.par.2.fol.77.& Euer. in loc.argum.in loco,à vi fictionis, num.1.

32 Et tamen eiuſmodi rationes, & argumenta, de non admittenda fictione ſuper re impoſſibili,& de non tolerandis pluribus fictionibus, in relatis controuerſia, & concluſionibus,validè ſumpta,in hoc recurſæ cambio videntur contemnenda, per ea, quæ dixi ſupra num.23.in fine, & num. 24. & ſeqq.

33 Quinto ſuppono, quòd iſtæ fictiones, & improprietates tolerantur in cambio,quia non ſolum non cauſant dolum,ſed nec alteri præiudicium inferunt, per ea, quæ ſcripſi infra num. 41. verſ. ſed in cambio. alias ſi cauſarent dolum, vel damnum, vtique non tolerarentur.

34 Sexto ſuppono, quòd fictio,ſeu repræſentatio plurium perſonarum, vt deueniamus ad actum, ad quem ex neceſſitate rei requireretur vera pluralitas perſonarum,eſt licita & tolerabilis, quando in fictione, ſeu repræſentatione non ſolum non ineſt repugnantia, aut dolus,vel fraus,ſed ineſt aliqua vtilitas, vt ineſt in caſu noſtro, quia maior in penſa, & moleſtior incommoditas occurreret, ſi plures realiter adhiberentur perſonæ.

Imò huiuſmodi repræſentatio non ſolum eſt tolerabilis, ſed eſt laudabilis, & amica prudentiæ, & legibus, quia fruſtra fit per plura, quod æquè bene poteſt fieri per pauciora, & lex naturæ ſectatrix nihil fruſtra operatur.

35 Quòd autem vna perſona poſſit repræſentare plures,patet multipliciter. Primo in Legato, ſeu Ambaſſiatore, qui poteſt in legatione fungi munere perſonæ propriæ priuatæ, & munere perſonæ publicæ, videlicet, Legati; & Ideo munera,data Legatis,acquiruntur ipſis, & non ei, qui eos miſerit, quia illa recipiunt non tanquam Legati, ex quò ad id non ſe extendit mandatum legationis, niſi qualitas muneris, & intentio donantis aliud ſuadeant, quia tunc ea recepiſſent tanquam Legati ad tradita per Doct. quos citat Euer.in loc.argum. à loco,de tãquam.
36 num.6. † Secundo patet in Rege, à quo, ſi iudicat tãquam Comes, appellatur ad ſuperiorem illius Comitatus,quia non iudicauit, tanquam Rex,teſtibus his,quos ſecutus ſum in meo tract.de appellat.q.16. limit.5.num. 9. Et ab Epiſcopo in fœudalibus appellari ad dominum ſecularem,& non ad Archiepiſcopum, ſcripſi eod.tract. de appellat. q. 8.
37 num.92.† Tertio patet in venditoris hærede, qui poteſt retrahere, ſtante ſtatuto, admittente proximos venditoris ad retractum, quia licet hæres non poſſit venire contra factum defuncti, tamen poteſt retrahere, quia retrahit, non vti hæres, ſed vti proximior de genere, ſecundum eam opinionem (ſi eſt vera) quam refert Euer. vbi ſup. num. 29. verſ.33. & ſunt infiniti caſus, in quibus vna perſona poteſt fungi duplici munere perſonarum, quorum caſuum multos congeſſit Euer.in d.loco, de tanquam. & demum non eſſe abſurdum in iure, quòd vnus repræſentet plures, ſcripſi ſupra ſub num. 25.

38 His ſuppoſitis,accedo ad argumenta,quibus innititur hæc contraria opinio, quòd hoc cambium ſit licitum.

Primo,quia omnis contractus emptionis, & venditionis in dubio præſumitur licitus, Io. Bapt. Lup. in l.2.§.1.num,1. C.de pact. int.empt.& vendit.inter tract.diuerſ.tom.7. fol. 127. ſed cambium eſt contractus emptionis, vt dixi ſupra ſub num.21. in 1. ſuppoſito. Ergo.

39 Secundo, quia ſi venditor, accepto iuſto pretio,rem venditam non conſignet emptori poſt finitam dilationē, ſibi datam ad eam conſignandam, ideoq; ſit in mora, retinendo rem, & pretium, tenetur emptori ad intereſſe, quia intereſſe, loquendo in genere, ſiue cauſetur ex vno contractu, ſiue ex alio, ſemper, & omni iure debetur,vt ſecutus ſum ſup. §.1,q.7.par.2.ampl.8, num,96. ſed qui accipit cambio, vendit ſcutos marcharum, vt dixi ſupra ſub num.21.in 2.ſuppoſito, ergo, ſi eos non conſignat, tenetur ad intereſſe; quod liquidabitur, & ſoluetur, contrahendo nouum cambium,vt patet ex ſequenti argumento.

40 Tertio, quia campſorius in cambio recurſæ non patitur maius incommodum,ſeu grauius intereſſe,quàm pateretur in cambijs ſine recurſa, quæ ex communi ſententia ſunt

cambia

cambia vera, libera, realia, & licita; quinimò in cambio recurſæ patitur forſan minus incommodum, & campſor non ſentit maius lucrum; idq; oſtendo: nam ſi tu acciperes cambio libero, & reali à me ſcutos 100. pro proximo futuro foro Placētiæ, & foro adueniente, tu, non habēs vnde mihi ſolueres dictos ſcutos 100. acciperes cābio reali alios ſcutos 100. à Titio, quibus ſolueres debitū cambij, quod haberes mecum ſcutorū 100. omnes admittunt, quòd iſta duo cambia, facta pro pretio honeſto, ſine pactis illicitis, & cum ſolitis litteris, veris, & realibus ad formam Pij V. conſtitutionis, eſſent libera, realia, & licita; prout admittit etiā Romoal. Coli tract. de camb. cap. 22. verſ. la prima, concluſione. & cap. 21. initio. Similiter etiam ſi tu, dum accepiſti cambio à me dictos ſcutos 100. feciſſes mecum pactum, vt, te eos non ſoluente in proximo futuro foro, ego poſſem pro te nomine tuo, & tuis expenſis accipere cambio ab alio illos ſcutos 100. teq; non ſoluente, ego eos verè accepiſſem cambio à Titio, vtique eſſet cambium reale, & licitum, & tu tenereris ad illud, quia ego feciſſem id, quod tu de iure facere cogebaris; & hoc pro primo recambio, & concurrente bona fide, admittit etiam Romoal. Coli d. tract. de camb. cap. 14. verſ. là quarta. ibi, ben vero è.

41 Sed in cambio cum recurſa nihil amplius, vel minus continetur, quàm in præcedentibus duobus cambijs, nihil maioris lucri reſpectu campſoris dantis cambio, nihilvè maioris intereſſe, reſpectu campſarij accipientis; ſolum variatur perſona campſoris, quia in primo, quod vocas liberum, & reale, ſcutos marcharum venderes Titio, in iſto ſecundo, quod vocas cum recurſa, venderes mihi, ſed vendere vni, vel alij pro eodem pretio, & iiſdem pactis eſt accidens remotiſſimum, quod nihil commune habet cum iuſtitia, vel iniuſtitia contractus: quid enim intereſt legis, rationis, bonorum morum, Reip. & iuſtitiæ contractus, quòd tu accipias cambio à Titio, vel à me; qui, niſi dem cambio tibi, dabo alij? quidvè intereſt iuſtitiæ contractus, quòd tu mandes per tuas litteras Titio, vt ſoluat *de contanti* tuum debitum, vel quòd mandes mihi, vt ſoluam, cum æquè fias debitor vel Titio, vel mihi in æquali ſumma, & vtroque modo remaneat dati, & accepti æqualitas, quæ eſt de iuſtitia, & natura contractus emptionis, & venditionis, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 22. verſ. è contra. fol. 177. quævè in emptione, & negotiatione eſt ſedes, ſeu fundamentum iuſtitiæ commutatiuæ ſeruādæ, Medin. d. tit. de reb. reſtit. q. 31. initio, fol. 230. & ſeruandam eſſe hanc æqualitatem, vt contractus pecuniarius ſit iuſtus, ſiue ſit permutatio, ſiue cambium, ſiue mutuum, excepto niſi aliqua iuſta cauſa, quæ inæqualitatem excuſet, interueniat, & per hoc facillimum ſit de omnibus cambijs iudicare, an ſint licita, an vſuraria, an iniuſta, ſcribit idem Medin. eod. tom. 2. tit. de reb. per vſur. acquiſ. q. 7. in fine, fol. 369. hincq; quando in aliquo contractu permutationis, vel emptionis dubitaretur de eius iuſtitia, & nulla extaret lex, quæ modum præſcriberet, recurrendum eſſe ad hanc dati, & accepti æqualitatem, quia niſi æqua eſſet compenſatio, mox iniuſtitiæ ſuſpicio occurreret, ſcribit Nauar. conſ. 31. reuetendiſs. verſ. tertium notabile. lib. 5. de vſur. & quòd in emptione iuſta tanti debeat valere merx, quanti pretium pro ea datum, & tanti vſus rei locatæ, quanti penſio, pro ea ſoluenda, & tanti equus, dandus pro mula, quanti mula danda pro equo, & conſequenter in cambio pecuniæ, tanti valere debeat pecunia danda, quanti accipienda, ſcribit Nauar. in man. confeſs. cap. 17. de vſura circa cambia, ſub num. 287. & quòd, ſeruata iuſtitiæ commutariuæ æqualitate, cambium ſit licitum, ſcribunt Nauar. Fabian. & Boninſ. quos ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 7. par. 1. num. 50. verſ. demum.

Ergo, ſi in ſubſtantia, & reipſa, & quoad iuſtitiam commutatiuam cambium recurſæ conuenit omnino cum cambio ſine recurſa, fruſtra dubitamus, an cambium recurſæ ſit

42 licitum; † ſiquidem lex imponitur rebus, & non verbis, l. 2. C. comm. de legat. cap. 35. commiſſa. de elect. in 6. & dixi in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 10. num. 14.

43 Quarto, quia in hoc ipſo cambio recurſæ, articulo diſputato, hanc contrariam opinionem, quòd ſit licitum, tuetur, & ſequitur Boninſ. tractat. de camb. cap. 4. verſ. coſi anco. verſus finem, ibi, & perche nel principio. & verſ. ſeq. pagate. fol. 9. vſque ad finem capitis, vbi ponit caſum cambij cum recurſa; & poſtea cap. 5. fol. 10. & ſeq. adducit difficultates, & cap. 6. verſ. queſta reſolutione. firmat ex communi opinione, cambium eſſe licitum, hancq; eandem opinionem firmat

mat Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de camb. q. 4. art. 2. controu. 11. ſub num. 1. verſ. alij. & num. 2. iunctis, quæ ante dictam contr. 11. ſcribit verſ. humana. fol. 583. & 584. tom. 2. & licet loquatur in caſu, quo factor ipſius campſoris ſoluit de mandato eiuſdē campſoris, qui dat cambio, tamen eſt idem caſus cum iſto; vnde, ſequendo opinionem Boninſegnæ, ſupra citati, & aliorum recentiorum, ſic in terminis noſtris concludit ead. q. 4. art. 2. controu. 12. ſub num. 4. verſ. alij verò. & num. 5. verſ. ego certè. & verſ. mihi ergo. & num. 6. fol. 588. 590. & 591. & litterarum formulam, quam ponit in iſto cambio, retuli ex eo ſupra q. 5. ſub num. 88. verſ. & ab iſto. & ſeqq. hanc eãdem opinionem in terminis, quando idem campſor gerit etiam perſonam campſorij, & ideo ſoluit ſibi ipſi de proprijs pecunijs, dubio plenè diſcuſſo, ſequitur Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. quartum notabile. in fine, & verſ. ſeqq. lib. 5. de vſur. & licet Nauar. eo conſ. ſub initio, verſ. at vt magis. dicat ea, quæ doctiſsimè ſcripta ſunt in eo conſ. fuiſſe ſibi tradita à viro graui, tamen ipſe ea laudat, & ſequitur; licet etiam illud conſil. reperiatur ſolum in poſterioribus editionibus, mortuo iam Nauarro, & non in prioribus, dum viueret, tamē non eſt credendum, quòd illud non fuerit repertum inter ſcripta Nauarri eo modo, & forma, quibus eſt impreſſum; & quicquid in hoc dici poſſet, non propter hoc deficiunt auctoritates, & rationes, quæ in eo conſ. valdè vrgent; imò hanc eandem opinionem, quando ceſſat ſuſpicio fraudis, tenet Fabian. d. tract. de camb. initio, num. 12. in fine, & num. 13. quem pro contraria opinione citauimus ſupra ſub nu. 20. & ab hac opinione, vti non improbabili, imò vti veriori in ſpeculatiua diſputatione, & in foro interiori, non autem exteriori, non diſcedit Leonar. Leſs. de iuſt. lib. 2. cap. 23. num. 71. & 72.

Demum hæc opinio cōfirmatur tum quia inter cambiorum capitula, quæ ſanctiſsimæ mem. Pius V. anno Domini 1569. 25. Nouembris anno 4. ſui Pontificatus, confirmauit ad Bononienſium inſtantiam, in capit. 2. continetur hoc cambium recurſæ ſub iſtis verbis: *appreſſo, che ſia, &c. & poſſa ogni perſona ancora dar denari à cambio, & far che ſieno recapitate le lettere ſopra eſſi datori, & così tenerli sù li cambij, ſin che ſaranno rimborſati da chi hauerà preſo il denaro;* de quo breui, & capitulo pro hac ipſa confirmatione meminit Nauar. d. conſ. 31. verſ. primum pro ſolutione. & verſ. primo auctoritate. lib. 5. de vſur. tum quia deinde Congregatio Illuſtriſsimorum Cardinalium, Epiſcopo Panormitano de anno 1574. cōſulenti Gregorium XIII. de duobus: primo, an per Pij V. conſtitutionem de cambijs hoc genus cambij prohiberetur: ſecundo, an eadem conſtitutione tolleretur facultas inſtituendi noua loca, vel tempora nundinarum, ſeu terminorum, in quibus cambiorum ſolutiones fiant; conſultatione diligenter examinata, & re collata cum Gregorio XIII. conſultationi in hæc verba reſpondidit.

Congregatio auctoritate S. D. N. cenſuit, huiuſmodi cambium litteris Pij V. fæl. recordat. minime comprehendi.

Secundæ verò conſultationi in hæc.

Congregatio eadem etiam auctoritate S. D. N. reſpondit, præfatas Pij V. litteras non prohibere feriarum creationem, ijs tamen ſeruatis, quæ alias ad earum iuſtitiam neceſſaria ſunt, minuſq; ea cambia, vulgò ad vſum nuncupata, vbi ſunt feriæ, vt denuo introducantur, cenſeri ſublata.

Vlterius ijdem Illuſtriſsimi Cardinales hoc congregationis reſcriptum cum infraſcriptis litteris reſponſiuis ad Archiepiſcopum tranſmiſerunt.

Reuerendiſs. Domine.

Ijs, quæ Sereniſſimi Philippi Regis Catholici, ac totius Regni Siciliæ vltra Pharum nomine nobis ex auctoritate S. D. N. relata, quid ex eiuſdem decreto, & auctoritate reſpondendum cenſuimus, ex annotatis poſt ſingulas propoſitiones, quæ cum his litteris ad te mittuntur, amplitudo tua cognoſcet, cui bonam valetudinem, & omnia proſpera optamus. Romæ xxvij. Aprilis anno 1574.

Tuæ amplitudinis, vti fratres,

Marcus Antonius Card. Bolba.

Marcus Antonius Card. Maffaus.

Fr. Vincentius Card. Iuſtinianus.

hancq; conſultationem, & ad illam reſponſa recenſent Mich. Sal. d. q. 4. art. 2. controu. 12. ſub num. 6. verſ. huc accedit. & verſ. ſeqq. & nu. 7. tom. 2. fol. 591. & 592. & breuius Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 9. q. 1. verſ. cæterum. & q. 2. verſ. hoc cambium. & de eodem congregationis reſcripto vidi etiam alterius eruditi viri atteſtationem.

44 Quinto, quia in re dubia, & loquendo in

foro

foro exteriori, eam capere debemus inter-
pretationem, qua ſuſtineamus contractum,
& excludamus delictum, l. 129. capien-
da. ff. de reg. iur. & in foro interiori cautè
procedendum, ne temerè multos damnare-
mus Chriſtianos, vt in alio dubio cambij ca-
ſu, de quo ſupra S. 1. q. 5. num. 51. & infra S.
9. num. 1. & ſeqq. ſcribit Nauar. quem retu-
li infra ſub num. 55.

45 Sexto, quia, ſi quis fecerit aliquem actum,
qui communiter æſtimetur licitus, & tamen
in veritate ſapiat vſurariam prauitatem, non
ex hoc dicetur vſurarius, Bar. in l. 17. quis
ſit fugitiuus. S. apud labeonem. ff. de ædil.
edict. quem formaliter ſequuntur Salyc. ibi-
dem, vbi in libro meo videtur addere, quòd
faciens actũ, qui prima facie, & cõmuni opi-
nione æſtimatus eſt licitus, licet verè ſit illi-
citus, nõ propterea iudicamus, illicitũ com-
miſiſſe, quamuis ipſe arbitratus ſit, ſe illicitè
feciſſe, Dec. conſ. 170. ſub nu. 2. col. 4. initio,
ibi, & iſte contractus communiter &c. Roch.
de Curt. in cap. fin. ſect. 1. ſub n. 2. limit. 3. de
conſuet. inter tract. diuerſ. tom. 2. fol. 350.
Cæpol. tract. de ſimul. contract. nu. 6. & 210.
tom. 7. fol. 3. & 12. Tiraq. tract. de pœn. tem-
per. cauſ. 42. num. 8. verſ. facit & ad prædi-
cta. & Rot. diuerſ. deciſ. 316. fuit concluſum.
num. 7. verſ. certum eſt. in Foroliuien. cen-
ſus, lunæ 13. Nouembris 1589. coram R. P.
D. Orano, inter impreſſas Lugduni, anno
46 1612. † & licet Bar. & alij, in locis, ſupra
proximè citatis, non aperiant, an eiuſmodi
actus propter hanc communem æſtimatio-
nem ſaluetur ſolum à pœna, vel ſaluetur
etiam ab inualiditate; & ſaluari à pœna ſim-
pliciter videantur ſentire Dec. vbi ſupra, &
apertius Natt. conſ. 498. deductum fuit. nu.
25. Rot. diuerſ. deciſ. 193. concluſum. num.
2. par. 1. & alij communiter in diuerſis locis
47 ſic intelligant Bar. ſupra citatum; † & an
ſaluetur à pœna tam temporali, quàm ge-
hennali, & diuina, tractent Tiraq. in d. cauſ.
42. nu. 5. verſ. quin conſuetudo. & nu. ſeqq.
Rocch. de Curt. in d. cap. fin. poſt præfat. nu.
33. & ſeqq. fol. 350. & Alph. Hoied. tract. de
benefic. incompatibil. par. 1. cap. 19. in fine,
48 tom. 15. par. 1. fol. 138. † Tamen ego diſtin-
ctione cenſeo, rem eſſe ſic definiendam: Aut
eſt probabilis dubitatio, vtrum contractus,
ſeu actus, qui celebratur, ſit licitus, vel po-
tius vſurarius; & tamen talis contractus ſo-
litus eſt celebrari per graues, & bonos viros,
& fideles mercatores, & tunc dico, eum, qui

actum geſsit, excuſari non ſolum ab omni
pœna, vt ſentiunt plerique, ſed etiam actum
ipſum remanere omnino validum, vt ſentiũt
Natt. d. conſ. 498. num. 26. & Caſtrac. tract.
de ſociet. offic. cap. 4. num. 24. verſ. ſed vbi.
& moueor triplici ratione. Prima, quia vbi in
iure diuino, ſeu ſacra ſcriptura adeſt aliquod
dubium, conſuetudo poteſt illud interpre-
tari; cum conſuetudo ſit optima legum in-
terpres; & conſequenter conſuetudo iſto ca-
ſu non eſt contraria iuri diuino, ſed eſt in-
terpretatiua iuris diuini, Petr. de Rauen.
tract. de ſtatut. ſect. 2. num. 41. tom. 2. fol.
383. Rocch. de Curt. d. cap fin. ſect. 2. num.
7. fol. 353. & faciunt quæ ſcribit in eod. cap.
fin. ſect. 1. num. 2. 3. & 4. & quòd, dato caſu
dubio, ſcilicet vtrum ſapiat vſuram, vel non,
ſequenda ſit conſuetudo, quæ eſt optima
legum interpres, ſcribit, diſputando caſum
impreſtantiarum Venetorum, & referendo
dicta Petri de Anch. Io. de Anan. in cap. 6. in
ciuitate. ſub num. 17. in 6. argumento, de
vſur. & quòd conſuetudo, & vſus poſſit fa-
cere, quòd contractus ſit licitus, quando du-
bitatur, an ſit illicitus, ſcribit Caſtrac. tract.
49 de ſociet. offic. cap. 4. num. 20. & ſeqq. † Se-
cunda, quia licet conſuetudo non poſsit in
totum derogare iuri diuino, tamen ex cauſa
rationabili (loquendo noſtrorum Doctorum
more, quem nos improbauimus ſupra S. 1. q.
1. nu. 314. & q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub nu. 45.)
poteſt derogare in aliquo caſu, ſeu in aliqua
ſpecie, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic.
cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. num. 134. & ideo licet
conſuetudo de præſtandis vſuris non valeat,
Iaſ. in l. de quibus. num. 70. verſ. eod. modo.
ff. de legib. tamen ſi conſuetudo, ſeu ſtatu-
tum diſponat, quòd in cauſa dotis, donec
dos reſtituatur mulieri per hæredes mariti
mortui, ſoluatur interim ad rationem de-
cem, ſeu quinque pro ſingulis centenis ſcu-
tis, loco alimentorum, talis conſuetudo va-
let, & mulier poteſt in foro conſcientiæ lici-
tè accipere, ſi non habet aliunde, vnde vi-
uat; ſecus ſi habet, Iaſ. qui alios citat, vbi ſu-
pra num. 71. verſ. ſed pulchrum. & declarat
etiam Archiepiſc. Floren. tract. de vſur. cap.
2. S. 29. ſub num. 46. ibi, idem videtur dicen-
dum. & S. 31. num. 48. tom. 7. fol. 84. imò va-
leret etiam eiuſmodi pactum, Archiep. Flo-
rent. vbi ſupra S. 30. num. 47. & de prædicto
ſtatuto an valeat, vide aliquid ſupra S. 1. q.
7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 176. verſ. extende
50 primo. & ſeqq. † & quòd conſuetudo reddat
contra-

contractum alienum ab omni ſuſpicione
illiciti, ſcribit Oldr.conſ. 207. vniuerſis. in
fine, num.7. verſ. corroborat. & quòd, vbi
tractarur, an aliquis contractus ſit fœnerati-
tius, inſpici debeat conſuetudo regionis,
ſcribit Abb.conſ.15.quæritur an. num. 1. in
fine, ibi, quid vltra. lib. 1. & quòd contra-
ctus debeat iudicari licitus propter conſue-
tudinem, ſcribit Rot. d. deciſ. 316. num. 7.
51 † Tertia, quia ad euitandam pœnam ſufficit
conſuetudo, etiam iniqua, & improba, Iaſ.in
d.l.de quibus. ſub num.8. verſ. plures alios.
Natt.d.conſ.498. num.25. in fine, Dec. vbi
ſupra, & communiter omnes, pro quibus ſuf-
52 ficiat allegare Tiraq.d.cauſ.42.initio. † Aut
non eſt probabilis dubitatio, ſed imò caſus
eſt clarus, vt puta, quia ex forma contractus
appareat de vſura, vt loquitut Natt. infra
citatus, vel quia actus ſit de ijs, quæ ſunt de
ſe mala, vt loquitur Tiraq. infra citatus, &
runc conſuetudo minus excuſat à pœna,
Natt.conſ.586. ex inſtrumentis. in fine, ſub
num.10.& Tiraq.d.cauſ.42.num.12.verſ.il-
lud tamen.& quòd conſuetudo non excuſet,
ſcribunt Rocch.de Curt.d.cap.fin.ſect.1. ſub
num.3.fol.350.& Caſtrac.d.cap.4.ſub num.
23. verſ.hæc tamen.

53 Redeo ad propoſitum: cum in caſu noſtro
poſsit eſſe probabilis dubitatio, an illud
cambium ſit licitum, vel vſurariũ, & merca-
tores fideles illud exerceant, & ſic à conſue-
tudine proborum mercatorũ illud dubium
tollatur, ſequitur vt hoc cambium non ſit il-
licitum; quia cum in hoc articulo habeamus
hinc inde opiniones, quibus redditur du-
bius, & conſuetudo, quæ dubiorum eſt gra-
uis interpres, ſequatur hanc negatiuam,
quòd non ſit illicitum, cogimur fateri, du-
bium eſſe ſublatum, & conſequenter cõtra-
riam opinionem eſſe ſine ſcrupulo reijcien-
dã, non ſolum in foro exteriori, cũ in eo iſte
campſandi vſus ſit adeo inueteratus, vt cum
maxima difficultate ab eo daretur receſſus,
quo caſu conſuetudini, ſi fieri poteſt, indul-
gendum eſt, ne fortè peiora committantur,
ſi conſuetudo prohibeatur, vt in alio propo-
ſito dicit tex.in cap.6.denique. diſt.4. cuius
formalia verba retuli in meo tract. de iudic.
cauſ.&c.lib.2.cap.9. ſub nu. 417. ſed etiam
in foro interiori, tum quia, ſuppoſita con-
ſuetudine interpretatiua ſuper dubio, an
aliquod cambium ſit licitum, faciens illud
cambium iuxta conſuetudinem, excuſatur
à peccato, ſecundum Alex. Rauden. ſuper
banc. S.Ambr.nu.89.& 90. quem ſequitur
Io.Bapt.Cauat.tract.de camb. tit. de camb.
ſicc.verſ.quæro an cõſuetudo.fol. 223. tum,
ne hæc contraria opinio ſcrupulum cõſcien-
tiæ inijciat, & quaſi per legem prohibentem
magis peccetur, iuxta illud, *ſi lex non fuiſſet,
homo non peccaſſet*, vt retuli ſupra S. 1. q. 7.
par.2.ampl.19. ſub nu.49. & ne alias quis,
campſando etiam licitè, adhuc peccet, ſup-
poſito, quòd dubitaret, quia quicquid eſt
contra conſcientiam, etiam erroneam, ligat,
Boninſ. tract. de camb. cap. 5. verſus finem
principij, & dixi latius ſupra S.1.q.7. par.2.
ampl.19. num.59. vbi colliges abſolutam
intelligentiam.

54 Septimo, quia nos facilè, & vehementer
mouemur ad æſtimandum, licitas, & ho-
neſtas eſſe actiones illas, quas publicè fieri
videmus à Chriſtianis, qui ſint bonæ, & ti-
moratæ conſcientiæ, prout ad probandum,
licita eſſe impreſtita Venetiarum, argumen-
tum ſumit Petr.de Anch. quem refert Io.de
Anan.in cap.6.in ciuitate.ſub num.16.&17.
de vſur.dicens, quòd Venetijs erant ciues iu-
ſti, & catholici, & deteſtantes vſuras pluſ-
quam in aliqua Ciuitate, in qua ipſe moram
traxerit; & quòd idcirco, cum illa impreſti-
ta fuerint creata Venetijs à tempore, cuius
initij memoria non exiſtit, credere debent
homines moderni temporis, eorũ antiquos,
qui fuerunt homines catholici, & deuoti, vt
atteſtantur corpora Sãctorum, quæ ibi ſunt,
& multitudo eccleſiarũ, & monaſteriorum,
& eorum magnifica ornamenta, impreſtita
non inſtituiſſe ſine magna prouidentia (fa-
xit Deus, quòd tales ſint Veneti moderni,
vt idem, quod ſumpſit præfatus Doctor ar-
gumentum, ſumi poſſit etiam in poſterum.)

55 Sed nos videmus, quòd multi Chriſtiani,
qui ſunt bonæ conſcientiæ in diuerſis locis
exercent huiuſmodi cambium, vt teſtatur
Mich. Sal. inf. cit. ergo &c. & ab hoc argu-
menti genere non videtur diſcedere Nauar.
in man.confeſs.cap.17.ſub num.296.verſus
finem, verſ. pro affirmatiua. vbi, loquendo
de caſu cambij, de quo nos ſupra S. 1. q. 5.
num.51.& infra S.9.nu.1. & ſeqq. ait, quòd
infinitus eſt numerus Chriſtianorum hone-
ſtorum, qui illo genere cambij viuunt, inter
quos ait reperiri etiã eccleſiaſticos, qui om-
nes, inquit, confitentur, abſoluuntur, & com-
municant quotannis, & temerarium vide-
tur eos omnes, & eorum confeſſarios dam-
nare.

Imò

Imò ita publicè exercent, vt veriſimile ſit, huius cambij vſitati notitiam perueniſſe ad Summum Pontificem, & locorum antiſtites, qui, ſi exiſtimarent, eſſe illicitum, illud non tolerarent, Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſput. de cãb. q. 4. art. 2. contr. 12. ſub num. 6. verſ. me in hanc. tom. 2. fol. 591. nam Romani Pontifices, iuſti, & ſancti viri, qui conſuetudines prauas locorum reprobauerunt per ſuas conſtitutiones, iſtam conſuetudinem cambiorum nunquam reprobauerunt, nec poteſt dici, quòd illa ignorent, cũ omnibus ferè chriſtianis principibus nota ſit, & multi etiam religioſi viri huiuſmodi cambij contractum, accipiendo ſaltem, ineunt, prout ſimili argumento in impreſtitis Venetiarum vtitur idem Petr. de Anch. quem refert Io. de Anan. d. cap. in ciuitate. ſub num. 17. verſ. quinto probatur.

56 Octauo, quia neque Genuæ, neque alibi, (quòd ad mei notitiam peruenerit) Curia eccleſiaſtica moleſtat contrahentes cãbium cum recurſa, & tamen cambium iſtud eſt vbique in frequentiſſimo vſu, vt retuli ſupra §. 1. q. 5. num. 83. verſ. primus modus.

57 Tertia opinio ſit eorum, qui hanc controuerſiam vario diſtinctionis fœdere conciliare videntur.

Diſtinctio prima eſt, vt opinio, affirmans, hoc cambium eſſe illicitum, ſit vera, ſi mens, ſeu intentio contrahentium ſit corrupta; altera verò opinio, negans, eſſe illicitum, procedat, ſi intentio, ſeu mens non ſit corrupta, Nauar. conſ. 31, reuerendiſs. verſ. quartum notabile. in fine, & verſ. reſpondetur. & verſ. his tamen non obſtantibus, & ſeqq. per totum illud conſilium. lib. 5. de vſur. vbi, re plenè intellecta in praxi ad vſum mercatorium, & diligenter ad vtramque partem diſcuſſa, firmat, hoc cambium eſſe licitum, quamuis campſor mandet ſuo agenti, ſeu correſpondenti, vt ſoluat illas litteras, quaſi ipſemet campſor, qui dedit cambio, ſit etiam fideiuſſor eiuſdem, cui dedit.

58 Diſtinctio ſecunda eſt, vt prima opinio affirmans, cambium eſſe illicitum, procedat, ſi ſolutio fiat de proprijs pecunijs campſoris, qui dedit cambio, Romoal. Coli tract. de camb. cap. 22. altera verò opinio, negans, eſſe illicitum, ſit vera, ſi ſolutio fiat de pecunijs illius, qui eſt correſpondens, ſeu agẽs campſoris, qui dedit cambio, Romoal. tract. de camb. cap. 20. & 21. & Io. Azor. citatus infra ſub num. 60. verſ. primus.

59 Et cum hac eadem diſtinctione videntur concordare capitula Bononienſium, confirmata à Pio V. & reſponſum Illuſtriſs. Cardinalium, quæ adduximus ſupra ſub num. 43. vt cambium recurſæ ſit licitum, ſi ſolutio fiat de pecunijs illius, qui eſt correſpondens, ſeu agens campſoris, qui dedit cambio; ſecus ſi fiat de pecunijs proprijs campſoris, qui dedit cambio, quia illa verba capitulorum Bononienſium; *& far che ſiano recapitate le lettere ſopra eſſi datori*. oſtendunt, campſorem, qui dedit cambio, poſſe eſſe fideiuſſorem, ſeu promiſſorem datoris; & ita Illuſtriſſimorum Cardinalium reſponſum interpretatur Io. Azor. citatus inf. ſub num. 60.

Diſtinctio tertia eſt, vt opinio, affirmans, cambium eſſe illicitum, quando campſorius non poteſt habere alium, qui ipſius nomine ſatisfaciat in loco condicto, quàm ipſum campſorem, vel ſocium eius, cui pecunia in illo loco eſt numeranda, ſit opinio probabilis, quia eſt probabile, quòd campſor iſto caſu det ad cambium contra iuſtitiam; opinio verò, negans, cambium eſſe illicitum, ſit opinio non improbabilis, & ſit ſpeculatiuè verior, quia habet vrgentes rationes, ſed tamen omnino diſſuadenda, nec facilè permittenda, Leonar. Leſs. de iuſt. lib. 2. cap. 23. num. 71. & concordant alij communiter, vt dixi ſub num. ſeq. verſ. primus. & infra ſub num. 88. verſ. tempera ſecundo.

Diſtinctio quarta eſt, vt opinio affirmans, cambium eſſe illicitum, & vſurarium præſumptione iuris, & de iure ex Pij V. conſtitutione procedat in foro exteriori; opinio verò negans, eſſe illicitum, procedat in foro interiori, Leonar. Leſs. d. cap. 23. num. 72.

60 In tanta opinionum varietate, & formidine, cum qua Theologi loquuntur, ego pro clariori reſolutione præmitto, cambium cum recurſa dici, quando campſorius in ciuitate Genuæ accipit cambio ſcutos 1000. pro primis nundinis Lugdunenſibus, & cum non habeat Lugduni, quem cognoſcat, & cui poſſit committere, vt ſoluat dictos ſcutos 1000. campſor, qui dat ei cambio, offert eidem ſuum procuratorem, ſeu miniſtrum, qui ſoluet ſibimetipſi, tanquam miniſtro ipſius campſoris; vnde campſorius, acceptata oblatione, ſcribit dicto miniſtro, vt ſoluat ſibimetipſi, idq; etiam eidem per litteras, quas vocant, *d'auiſo*, ſcribit campſor; & conſequenter miniſter, receptis vtriuſque litteris, ſoluit ſibimetipſi, vel de pecunijs proprijs,

prijs, vel de pecunijs ipſius campſoris, & poſtea ſcribit campſorio, vt ſoluat campſori dictos ſcutos 1000. & aliquid amplius pro cambio, vt latius caſum per extenſum ponit Azor.citatus infra,& loquẽdo de miniſtro, qui ſoluit de pecunijs ipſius campſoris, ponit Romoal.Coli tract. de camb. cap. 22. & ſcripſi ſupra §.1.q.5. num. 86. & ego huius cambij, & recambij litteras poſui ſup.d.q.5. num.88.& ſeqq.ſicq; iſte campſorius duplicatam ſoluit prouiſionem; primam Lugduni, vbi extinguitur primum cambium, ſoluendo campſoris miniſtro; & in hoc lucro primæ prouiſionis concordant omnes, per ea, quæ dixi ſupra §.3. gl.3.num.15.& latius ſub num.20. verſ.ſecunda dubitatio. & ſeqq. & ſecundam in loco, vbi fit ſecunda ſolutio, & contrahitur nouum cambium; ſed hanc ſecundam plerique negant deberi, per ea,quæ ſcripſi ſupra d.gl.3.num.15.verſus finem, & ſeqq.

Hoc præmiſſo, diſtinguo tres caſus.

Primus caſus eſt, quando campſor,requiſitus à campſorio, vel ſponte, ſuo proprio motu, offert campſorio aliquem, qui ſoluat litteras de pecunijs ipſiuſmet ſoluturi: & iſto caſu concludo, cambium eſſe licitum, etiam ſi is, qui ſoluet, ſit correſpondens, ſocius, procurator, vel miniſter ipſius campſoris, ita vt repræſentet duplicem perſonam; videlicet, perſonam campſorij debitoris in ſoluendo, & perſonam campſoris creditoris in recipiendo ſolutionem, vt dixi ſupra num.25.in 3. fictione, & ita etiam concludit Io. Azor.de inſtit.moral.par.3.lib.10. tit.de camb.cap.9.q.2.verſ.in hac re.& poſſe eiuſmodi cambium fieri ſine peccato, firmat Romoal.Coli tract.de camb. cap.21. & in hac concluſione videntur cõmuniter omnes concordare, & ſatis videtur probari ex Pij V.confirmatione, & Illuſtriſſ. Cardinaliũ reſponſo,à nobis relatis ſupra ſub nu. 43. & plures ex hac diuerſarum perſonarum repræſentatione video oriri contractus, ſeu obligationes. Prima obligatio oritur ad fauorem ipſius miniſtri ſoluentis,contra campſorium, qui mandauit ei,vt ſolueret ſibiipſi, quia, ſecuta ſolutione, campſorius, qui mandauit, tenetur ei actione mandati reſtituere pecunias ſolutas, hæcq; reſtitutio fit, mediante ſolutione tractæ,quam is miniſter poſtea reflectat in eundem campſorium; ſtatim enim atque campſorius ſoluet tractam, dicitur reſtituiſſe, & ſatisfeciſſe ſuæ obligationi erga miniſtrum campſoris. Secunda obligatio oritur ad fauorem campſoris contra miniſtrum, qui, recipiendo ſolutionem nomine ipſius campſoris, tenetur actione mandati eidem campſori ad reddendam rationem adminiſtratæ pecuniæ, ſibi ſolutæ; & hæc redditio fit, dum miniſter per viam tractæ, ſeu recambij remittit illas pecunias ad ipſum campſorem. Tertia obligatio oritur contra campſorem, quia in caſu, quo campſorius non reſtituat eidem miniſtro pecunias, ipſe campſor tenetur cõtraria actione mandati tanquam fideiuſſor eidem miniſtro, & conſequenter,ſi campſorius, in quem miniſter traxerit, non ſolueret campſori,miniſter adhuc per viam exceptionis eſſet liberatus, quia ſicut quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, ita etiam ſi campſorius non ſoluat campſori, non poteſt campſor agere cõtra miniſtrum, quia ipſe miniſter agere poſſet contra eundem campſorem, vti fideiuſſorem eiuſdem campſorij, non ſoluentis: vnde obligatio miniſtri ad fauorem campſoris, ſemper euaneſcit eo ipſo, quòd ipſe ſcribit campſorio, vt ſoluat campſori, quia vel ſoluit, & liberatur per ſolutionem: vel non ſoluit,& liberatur, ex quò ipſe campſor fideiuſſit; & è conuerſo, obligatio campſoris ad fauorem miniſtri in caſu, quo campſorius non reſtituat, euaneſcit eo ipſo, quòd miniſter tenetur eaſdem pecunias dare ipſi campſori, quia ipſe miniſter eas, vti pecunias campſoris miniſtratorio nomine exegit; vnde in effectu creditum, & debitum remanet ſemper inter eundem campſorem, & campſorium.

61 Secundus caſus eſt, quando campſor,qui dat cambio pecunias, non ſolum ſponte, ſeu rogatus, vt in præcedenti caſu, offert campſorio ſuum miniſtrum, ſed dat cum pacto, quòd litteræ cambij ſolui debeant ab eius miniſtro, vel alio ad voluntatem ipſius campſoris; & iſto caſu dico, cambium cum recurſa eſſe illicitum, per.ea, quæ ſcripſi ſupra §. 5. q. 7. par. 3. limit. 15. num. 1. & ſeqq. vbi videas.

Tertius caſus eſt, quando campſoris miniſter, ſeu procurator ſoluit de pecunijs ipſius campſoris;& hoc caſu ſiue campſor miniſtrum hunc ſponte cãpſario obtulerit, ſiue requiſitus ab ipſo cãpſario; dũmodo ſoluat, vt dixi, de pecunijs cãpſoris; videtur dicendũ, quòd cambiũ nõ ſit licitum,aut ſit valdè ſuſpectum de vſura,vt ex communi opinione ſcribit,

Digitized by Google

ſcribit, & ſequitur Io. Azor. d.q.2.verſ.verũ dubiæ. & verſ.quod ſi dicas.quia,inquit,perinde eſt,ac ſi ipſe mutuo daret, & ideo concludit, non eſſe in Rep. permittendum, & poſtea in verſ. cæterum. in re ſic perplexa perplexus concludit, quòd quamuis conſilium non daret de eiuſmodi cambio exercendo, nõ tamen condemnaret poſt factum: à qua perplexitate, & formidine non diſtant quæ ſcribit Leonar.Leſs. relatus ſup. ſub nu. 59.in 3.& 4.diſtinctione. quod idem in effectu ſcribit Fabian. Genuen. quem citaui ſupra ſub num.43. hocq; cambium,citato Soto, cuius ſententiam retuli formaliter ſupra ſub nu.20. & citatis alijs, damnat Romoal. Coli tract.de camb.cap.22. verſ. la ſeconda concluſione.

62 Contra concluſionem huius tertij caſus tenent Boninſeg. Nauar. & Mich. Sal. quos citaui ſup.num.43. illi enim omnes loquuntur in effectu in cambio huius tertij caſus: imò ijdem Fabian. & Azor. citati ex aduerſo pro concluſione num. præced. ſe ipſos videntur ſtatim corrigere, concludendo hoc cambium eſſe ſuſpectum, ſed factum non damnandum.

63 Retenta ergo ſecunda opinione, poſita ſupra num.21. ſupereſt,vt reſpondeamus ad argumenta primæ opinionis.

Ad primum, poſitum ſupra ſub num.2.de inuerſo litterarum vſu inter præſentes, & ad ſe ipſum, qui ſcribit, reſpondeo, quòd iſte litterarum vſus,etiam inter præſentes, nihil detrahit iuſtitiæ contractus, & in claris ceſſant coniecturæ, & ſuſpiciones; & eſt vſus laudabilis; nam cum cambium fieret, prout fit, ex vno ad alium locum,congruè cœpit, & continuauit, fieri per litteras, tum propter locorum diſtantiam, quæ ſecum trahit perſonarum abſentiam, tum propter maiorem contrahendi facilitatem, ac celeritatem, quæ in cambijs deſideratur, & cum iſte litterarum vſus poſsit ſeruari etiam inter præſentes,tum quia tunc litteræ,directæ ad præſentem, vel ad ſeipſum ſcribentem,aſſumunt naturam apodiſſæ, propria manu ſcriptæ, & datæ creditori, qui ea poſſit debitorem conuenire, tum quia illius apodiſſæ ſolutio eſt deſtinata alibi, & ideo retinet in hoc naturam litterarum; quarum vſus, vt dixi, eſt ex vno ad alium locum, meritò ille vſus non eſt variandus,quia quæ diu obſeruata fuere, minimè mutanda ſunt.

64 Ad ſecundum, poſitum ſupra ſub num.2. de campſore emente ſcutos marcharum à campſorio, quem nouit non habere illos ſcutos, imò videtur emere rem propriam; reſpõdeo, quòd licet campſor eo ipſo, quòd campſorius facit litteras, directas ipſimet campſori, vt ſoluat ſibimetipſi, videatur ſcire, campſorium non habere pecunias, effectum,ſeu creditum in loco deſtinatæ ſolutionis;tamen hoc non concludit,quòd campſor ſciat, ſeu credat, campſorium nõ habiturum pecunias,ſeu modum ſoluẽdi,imò retorquetur, quòd ex hoc ipſo, quòd campſor dat cambio, opinatur,campſorium poſſe habere pecunias, vel creditum; ſiquidem, ſi hoc non opinaretur, abhorreret ab omni veriſimilitudine,quòd vellet contrahere cum eo, à quo ſe deceptum iri opinaretur, & ex deceptione amiſſurum; ſicut ergo opinatur, & credit ipſe,ita poteſt credere alius: & ad iuſtificandam emptionem, commutationem, ſeu cambium, ſufficit,quòd campſorius,qui, accipiendo ad cambium, vendit ſcutos marcharum, habeat illos virtualiter, & dicitur habere virtualiter, ſi eos habeat in credito, Nauar.in man.confeſs.cap.17. de vſura circa cambia,num.298.& 299. vel habere poſſit, accipiendo eos mutuo ab alio, aut alio modo, vt dicit in cap.nauiganti.verſ.duodecimo. ſub num.14.verſ.tertio quia. de vſur. & Nauarrum ſecutus videtur Io.Azor. de inſtit.moral.par.3. lib.10. tit.de camb.cap. 9. q.2.verſ.hoc cambium. & verſ. in hac re. quem ego retuli ſupra num.58.& ſupra §.1. q.7. par.2. ampl. 17. ſub num. 7. & quis eſt ille,qui poſſit diuinare,quòd nemo alius crediturus ſit illi,cui ipſe credit? demum,quicquid ſuper hoc enixius argumentãdo diceretur,ſolutio patet ex his,quæ ſcripſi ſup. §.1. q.7.par.2. ampl.17.nu.1.& ſeqq. & nu.22.

65 † Neque illud ſimile de bobus emptis,& locatis ruſtico, applicatur, imò longè differt, quia ille ruſticus nec habet, nec habiturus eſt boues; at campſorius eſt habiturus pecunias,quas vendit,vt oſtendit Silueſt. in ſum. in verbo,vſura,4.q.9. verſ.6. quem ſequuntur idem Boninſ.eod.cap.7. verſ. ſono alcuni. & Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ad

66 quartum miror. in fine,lib.5.de vſur.†quare non obſtat, quòd vendens ſcutos marcharum tunc illos non habeat, quia etiam res nondum nata vendi poteſt, Nauar. in man. confeſs.cap.17.de vſura circa cambia, num. 287.in fine, & in d.cap.nauiganti. ſub num. 14.verſ.duodecimo. per totum, & num. 75.

verſ.

verſ. ſexto quòd hanc. de vſur. & latius d. conſ. 31. verſ. obijciet aliquis. † Non obſtat
67 pariter, quòd fructus ſocietatis, & montis illicitè percipiantur, quãdo ſocietas, & mons non ſunt capaces illorum fructuum. Quia reſpondeo dupliciter. Primo, dico, illam opinionem, ſuppoſita ignorantia, & bona fide dantis pecunias, ſeu ementis; non eſſe veram in caſu, de quo ſcripſi ſupra §. 1. q. 1. nu. 329. quia tunc ſocietas tenet, & fructus licitè percipiuntur: &, ſi diceremus aliter, poſſet aperiri via fraudibus, quia multi ſub hac probabili ſpe, quòd non tenebuntur ad fructus, ſocietates contraherent, hincque multi remanerent ſub bona fide decepti, & conſequenter diſſiparetur hoc cõmercium, quia iniungeretur onus, vt dans pecunias ad ſocietatem officij, vel emens loca montis, teneretur diuinare, vel reperire quot alias ſocietates ille officialis contraxiſſet, & quot loca illius montis eſſent vendita, & quos fructus ille mõs re vera redderet, vt, loquendo de ſocietate officij, latius explicaui d. q. 1. num. 274. 275. & 330. Secundo reſpondeo, quòd caſus eſt diuerſus, quia ſocietas, & loca montium poſſent contrahi & emi, etiam pro fructibus verè percipiendis, non aliter inter contrahentes taxatis; ſed contractus cambij non poteſt ita iniri, vt pendeat à futuro euentu, ſi campſarius habuerit modum ſoluendi in nundinis; & campſor non tene-
68 tur id diuinare. † Minus obſtat, quòd campſor videatur emere rem propriam. Quia reſpondeo, hoc poſſe videri, ſed non eſſe; quia emit ſcutos ipſius campſarij, cum illi ſcuti, etſi ſoluantur ex proprijs ſcutis campſoris, tamen ordine intellectus prius efficiuntur campſarij, vt latius explicaui infra ſub num. 74. & prout ſunt effecti campſarij, intelliguntur empti, vt ſub alijs verbis ſentit Nauar. d. conſ. 31. verſ. ad ſecundum nega-
69 tur. † & pro clariori intelligentia huius reſponſionis ſuppono, idem iudicium fieri de pecunia, facta venali per viam cambij, quod fit de alijs mercibus venalibus; ſed in alijs mercibus non repugnat, quòd quis nomine alterius emat proprias merces à ſeipſo, & conſequenter, dum nomine alterius emit, vendat nomine proprio, vtputa, Antonius mercator Genuenſis accipit litteras à Petro Lucenſi, vt eius nomine emat decem ballas ſerici Neapolitani, tunc Antonius qui apud ſe habet huiuſmodi merces, emit illas à ſe ipſo nomine Petri, ſicq; vnus eſt venditor, & emptor: ergo idem in cambio, Nauar. d. conſ. 31. verſ. ſexto idem. hæcq; praxis, ſiue cambium cum recurſu habet in ſe laudabilem prudentiam, quia occurrit contingibili campſarij neceſſitati, & cõſulit vtriuſque indemnitati: occurrit cãpſarij neceſſitati, quia, cum poſſit dari caſus, vt campſarius eo tempore, quo ſcutos marcharũ campſori ſoluere tenetur, eos non habeat, neque inueniat, qui ei eos credito pretio vendat, & inde oriatur obligatio ad intereſſe; prudẽs eſt iſta praxis, quæ admittit, vt ab initio conueniant, quòd idẽ campſor eoſdem ſcutos marcharum poſſit nomine campſarij emere à ſe ipſo, & ita emptos ſibi ipſi nomine campſarij ſoluere; ſicq; extinguatur prius debitum, & contrahatur nouum; neque ipſius campſarij quicquã intereſt, quòd eos emat ab ipſomet cãpſore, vel ab alio: conſulit etiam iſta praxis vtriuſque indemnitati, quia eos ad præfatæ conuentionis obſeruantiam non arctat, ſed vtrique liberam relinquit facultatem recedendi ab ea, cum in effectu illa conuentio non ſit aliud, quàm quodam mandatum, quod campſarius poteſt reuocare, & campſor illud non acceptare; vnde licet campſarius ſcripſerit ipſimet campſori, vt ſolueret ſibiipſi ſecũdum primam litterarum formulam, poſitam ſupra §. 1. q. 5. num. 88. & ipſe campſor litteras acceperit etiam apertas, in quibus campſarius, vt dixi, mandet ei, vt ſoluat ſibimetipſi, & ideo videatur tunc acceptaſſe mandatum, cum non contradixerit, tamen non eſt ita, quia litteræ finguntur ei redditæ in nundinis, in quibus poteſt illas acceptare, vel non acceptare, & illa ſuſceptio litterarum non habetur in conſidera-
70 tione: † ſimiliter campſarius, qui accepit cambio, poteſt prædictum mandatum, vt campſor ſoluat ſibiipſi, reuocare, per ea, quæ ſcribunt Paul. de Caſtr. in l. 82. ſi cum cornelius. num. 1. ff. de ſolut. & Sebaſt. Medic. tract. de nouat. in verbo, mandatum. tom. 6. par. 2. fol. 398. quia campſarius, dando illud mandatum, non per hoc abſtulit à ſe facultatem ſoluendi aliter, alias, ſi campſarius hoc non poſſet, cambium eſſet illicitum, per ea, quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 3. limit. 2. num. 2. eſt igitur in facultate vtriuſque diſ-
71 ſoluere conuentum recambium. † ſecus eſt, ſi litteræ campſarij mandent ſibi ipſi campſario, vt ſoluat ſibiipſi, vt in ſecunda litterarum formula, quam poſui ſupra §. 1. q. 5. num. 94. quia licet tunc campſarius debitor

tor poſſit,inuito campſore, ſoluere effectualiter ipſi campſori, & ſic extinguere cambium;tamen campſor non poteſt mutare ordinem, contentum in litteris, quia campſarius eſt appoſitus ſolutioni, gratia ipſius campſarij, qui eſt debitor cambij, quo caſu creditor non poteſt adiectum remouere, per ea, quæ dixi ſupra S.2.gl.7.ſub num.77. & ſic, vt dixi, eſt in electione debitoris diſſoluere conuentum recambium, vel non diſſoluere, ſed ſoluere ſibiipſi debitori, tanquam mandatario creditoris, hæcq; inæqualitas, vt campſarius poſſit reuocare mandatum, datum campſori ſoluendi ſibi ipſi, & campſor non poſſit reuocare mandatum, datum à campſario ſibiipſi de ſoluendo ſibiipſi,non deprauat cambium,quia ea, quæ campſoris augent vtilitatem, ſunt vitia cambij, non ea, quæ eam minuunt, per ea, quæ ſcripſi ſupra S.1.q.7.par.2.ampl. 10. ſub num. 68. 69.& ſub nu.70. verſ.ratio eſt.vbi rationem
72 reddidi : † Verum campſori, volenti diſſoluere iſtud recambium, eſt conſultum duplici via:Prima,quia quando de pecunijs,cambio datis,appareret publica ſcriptura;poſſet, ſuppreſsis litteris cambij, quas habet apud ſe, agere vigore illius publicæ ſcripturæ, vt dixi S.ſeq.gl.3.num.12. Secunda, vt in recambio,quando debitor remittit eidem creditori partitam, vt in formula litterarum, quas poſui ſupra S.1.q.5.nu.96.& 97. campſor poterit petere ſolutionem realem illius partitæ, qua ſibi non ſoluta, poteſt agere executiuè contra debitorem.

Ad primam confirmationem, poſitam ſupra num.8. de emente frumentum à paupere ruſtico, qui non ſit habiturus, ſatis patet reſponſio ex his, quæ dixi ſupra num.64.

73 Nec obſtat, quod in eadem confirmatione dixi de iniquitate ſtocchi; quia reſpondeo, quòd in ſtocchio ſemper adeſt enormis læſio, ſicq; iniuſtitia pretij, & vltra primi pretij iniuſtitiam dantur pro pecunia merces, quæ cum alia pretij iniuſtitia reemuntur, hacq; ratione damnantur : at in contractu cambij, vt ſupponimus, adeſt pretij iuſtitia, & ceſſant prædicta : ergo ab vno ad alium, non eadem, ſed contraria valet conſequentia.

74 Ad ſecundam confirmationem, poſitam ſupra num. 9. de eo, qui permutat frumentum Lucæ, pro frumento, ſibi conſignando Placentiæ, & poſtea non Placentiæ, ſed Lucæ reſtituitur : reſpondeo, quòd adhuc remanet contractus permutationis,quia quòd poſtea fiat reſtitutio frumenti in eadem ciuitate Lucæ, hoc venit per accidens, quod non conſideratur per ea, quæ in alio propoſito ſcripſi ſup. S.1.q.1.ſub num.428.& ſub n.521.q.4.ſub nu.13.& q.7.par.2. ampl.6. ſub num.1.& ſub num. 5.in fine; quare cum creditor potuiſſet cogere debitorem ad conſignandum frumentum in ciuitate Placentiæ, & rogatus à debitore, non cogat, ſed recipiat in ciuitate Lucæ, non ex hoc inficitur permutationis contractus: applicando nunc caſui noſtro, dico, quòd ſi remanet permutationis contractus in relato caſu frumenti, à fortiori remanet permutatio, & cambium pecuniarum, quamuis campſor ſoluat ſibi ipſi; tum quia hoc venit per accidens; ex quò campſarius non poteſt ſoluere; tum quia campſor virtualiter ſoluit Placentiæ, & de pecunijs campſarij, quia breui manu, & ordine intellectus dicitur idem campſarius accepiſſe prius cambio ab eodem campſore,& poſtea ſoluiſſe; quod enim neceſſariū eſt ad aliquem actum perficiendum, illud ordine intellectus præſumitur præceſſiſſe, vt in alijs terminis,loquendo de præambula acquiſitione, in renunciatione iuris delati, ſcripſi in meo tractat. de iudic. cauſ.&c. lib.2. cap. 2. num. 296. & clarius num.298.

75 Ad tertiam confirmationem,poſitam ſupra num. 10. de repræſentatione perſonarum, & ficta ſolutione, & ad replicationem de fictis litteris in fraudem conſtitutionis, quamuis litteræ verè tranſmittantur.

Reſpondeo, in cambiorum negotiatione facilè admitti iſtas varias repræſentationes, & fictiones, quia negotiationis cambiorum fundamētum exorditur à fictione ſcutorum marcharum, qui emuntur, & venduntur,vt latius explicaui ſupra num.23. verſ.quarto. ſicque venditor vendit emptori, vtroque ſciente, mercem imaginariam,& fictam, & quòd vnus diuerſis reſpectibus poſſit habere qualitates pugnantes, ſcripſi ſup. num. 35. verſ.quod autem. & infra num.77.verſ. ad tertium. & non eſſe abſurdum in iure, quòd vnus repræſentet perſonam duorum, ſecutus ſum ſupra num.25.& quòd de ſtylo mercatorum delira ſit dubitatio, an vnus poſſit repræſentare perſonam creditoris, & debitoris, retuli infra num. 78. & quòd vnus poſsit ſoluere ſibi ipſi, ſcripſi ſupra S. 1.q.5. ſub nu.83. verſ.primus. & latè ſupra

Iii hac

hac ead. gl.num.25. Ergo ceſſat ille diſcurſus, ſeu argumentum confirmationis, quia non fictio inficit contractum, ſed iniuſtitia, quæ fictione palliatur; ideoq; licita eſt ſimulatio de contractu licito ad contractum licitum, quando ex illa ſimulatione non reſultat iniquitas, ſeu iniuſtitia, vt ſecutus ſum in meo tract.de iudic. cauſ.&c.lib.2. cap. 8. num.529.& 531. & ſupra S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num.29. verſ. prima. & S. 3. gl. 3. num. 34. & proinde in tanta articulorum omnium controuerſia, & temporum anguſtia longè errare mihi videntur, qui ex his, quæ ad iuſtitiam non pertinent, tot ſubtilitates, & argumenta enixè deſumunt; cum ad ſolam contractus æqualitatem, & proportionatam commutationem, tanquam ad ſydus, reſpicere debeamus, dum per hoc contractuum, & ſpeciatim cambiorum, nauigamus mare; reliqua omnia argumenta ſunt, veluti puerilia ſophiſmata, quæ Senec.in epiſt.49.lib.6.(& à me referuntur in meo tract. de iud cauſ.lib. 1. cap. 1.ſub nu. 2. in futura impreſsione) his irridet verbis: *O pueriles ineptias, in hoc ſupercilia ſubduximus, in hoc barbam demiſimus.*

76 Quod attinet ad replicationem, in qua dicitur, litteras fieri fictas in fraudem legis, quia eo ipſo, quòd cambientes ſciunt, litteras eſſe reuerſuras inanes, habēt mentē corruptā, quæ facit cambium illicitum; reſpondeo dupliciter. Primo nego omnia: nam illæ litteræ poſſunt habere verũ & realē effectum in nũdinis, ſicut litteræ, de quarum ſinceritate nulla viget etiam leuiſsima ſuſpicio, per ea. quæ dixi ſupra num. 69. verſus finem. imò nec litteræ, neque ſcriptura ſunt de ſubſtantia cambij, etiam ex loco ad locum, ſed de ſubſtantia eſt iuſtitia, ad quam per litteras ſolet deueniri; cæterum ſi ad eam ſine litteris æquè deueniri poſſet, conſtitutio tunc litteras contemneret, quia lex datur rebus & non verbis, faciunt quæ ſcripſi ſupra S. 1. q. 5. num. 10. & 13. Secundo eſto, quòd contrahentes haberent corruptam mentem ex eo, quòd ſcirent, litteras eſſe reuerſuras inanes; tamen hæc mala mens eſt punienda à Deo, & non in foro exteriori, in quo ſatis eſt, quòd ex geſtis non reſultet iniuſtitia inter contrahentes, quia iuſtum, & iniuſtum, non in bonitate, aut prauitate mentium, ſed in rerum, & operum externorum æqualitate, & inæqualitate conſiſtit, vt, loquendo in mutuatore, ſecutus ſum ſupra S. 1. q. 7. par. 2. ampliat. 8. num. 80. in fine.

77 Ad tertium, poſitum ſup. n. 12. quòd non poſsint actio, & paſſio ſtare in eodē ſubiecto: reſpondeo, hoc eſſe verũ, ſi inuicem ſe collidãt, quia ſtent vel vno, eodemq; reſpectu; vel vno, eodemq; tēpore; ſecus ſi ſe inuicē non collidant, quia ſtent diuerſis reſpectibus, & conſiderētur in diuerſo tempore; quare poteſt vnus eſſe fortior, & debilior altero, fortior ſcilicet in paleſtra, & debilior in curſu; & vnus eſſe maior altero, vno reſpectu, & minor alio reſpectu, vt in iudice appellationis ſcripſi in meo tract. de appellat. q. 2. nu. 27. iunctis, quæ dixi ibidem nu. 22. & ſeqq. & ita etiam procedunt quæ adduxi ſupra num. 35. vnde non mirum, ſi creditor in actu ſolutionis poſsit repræſentare debitorem, cum ſit eius mandatarius, & in receptione pecuniæ fungatur propria perſona

78 creditoris, † Imò Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ad octauum. lib. 5. de vſur. ſcribit, iſtud argumentum irrideri apud mercatores, & fore, vt qui hoc dicerent, æſtimarentur deliri, tanquam non intelligentes, quid loquantur. neque de quo loquantur.

79 Ad quartum, poſitum ſupra num. 13. de pluralitate fictionum: reſpondeo, in contractu cambij admitti iſtam pluralitatem fictionum, ſic natura negotij exigente, vt dixi etiam ſupra num. 23. quia iſte contractus præ cæteris omnibus requirit celeritatem, quæ celeritas adhiberi non poteſt, niſi mediantibus iſtis fictionibus; ita vt, euitato circuitu perſonarum, fiat totum illud, quod licitè fieret, circuitu non euitato; hæc eſt lex, cui mercatores inhærent tanquam firmo carocio; & non eſt damnanda, dummodo abſit fraus, & contineat in effectu iuſtitiam contractus, per ea, quæ dixi ſupra ſub num. 75.

80 Ad quintum, poſitum ſupra num. 14. de minori periculo; reſpondeo dupliciter.

Primo, nego, maius periculũ verſari in alijs cambijs, quàm in cambio recurſæ; quia licet quot mutantur campſarij, tot ſuperueniant pericula in debito cambij, tamē quot etiam ſunt nundinarum, & annorum curſus, tot etiam in vno, eodemq; campſario conſiderantur pericula, præſertim, ſi negotietur, & non eſt bonum ſignum in debitore, qui diu grauatur ære alieno cum intereſſe; quare & ſi campſarius cum recurſa primo anno facultatibus ſit idoneus, tamen ſequen-

quemtibus poteſt facultatibus labi, imò poteſt etiam ab initio vſque ad finem fuiſſe ſemper latenter inidoneus.

Secundo reſpondeo, quòd dato etiam, quòd propter pulrium campſariorum mutationem poſſet in cambijs conſiderari maius periculum, tamẽ maius, & minus periculum non abſolutè ſubſtantiant iuſtitiam cambij, prout ſubſtantiant iuſtitiam contractuum, qui exponuntur fortunæ, & periculo, de quibus dixi ſupra §. 1. q. 1. num. 84. & ſeqq. & par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. verſ. infero ſecundo. & ſeqq. & verſ. intellige. & ſcripſi ſupra §. 3. gl. 3. ſub num. 12. extenſ. 1.

81 Ad ſextum, poſitum ſupra num. 15. de euidenti litterarum fictione: reſpondeo, negando, litteras eſſe fictas, quinimò ſunt reales, & verè tranſmittuntur debitum, & litteræ; & fiunt acceptariones, & ſolutiones, vel alias litteræ redeunt cum proteſtatione, per ea, quæ dixi ſup. ſub nu. 69. & inf. nu. 97.

82 Ad ſeptimum, poſitum ſupra num. 17. de intereſſe conuerſo in capitale: reſpondeo, quòd iſtam conuerſionẽ mercatores faciunt in quouis cambio, quantumuis libero, quando debitor eſt moroſus.

Ratio, quare in cambijs ſpeciatim admittamus, vt intereſſe conuertatur in capitale, eſt, quia ad hoc, vt intereſſe conuertatur in capitale, requiruntur tria: Primo requiritur, quòd creditor certitudinaliter, & non per poſſibiliter paſſus ſit intereſſe: Secũdo, quòd quantitas intereſſe paſſi ſit certa; & liquida: Tertio, quòd commercium, ex quo procedit hoc intereſſe, ſit eius qualitatis, vt ſemper, quando diſſolueretur, haberet promptam occaſionem renouandi; his concurrentibus, non diceretur ſolui intereſſe alterius intereſſe, ſed diceretur ſemper ſolui capitale; ſicq; longè abeſt omnis anatociſmus; ſed hæc omnia concurrunt in commercio cambij; nam qui negotiatur in cambijs, certitudinaliter patitur hoc intereſſe, vel ſaltem dicamus, quòd hoc eſt in primis ſupponendum, quia alias fruſtra tractaretur de conuertendo intereſſe in capitale, ſi non extat intereſſe: item intereſſe eſt certum, & liquidum, quia in quolibet foro imponitur pretium pro cambijs, vt ſæpè diximus; & cambium de ſui natura, miſſis litteris cum ſolita dilatione nundinarum, & locorum, extinguitur, & poteſt renouari; non ſic eſt in alijs commercijs, quia in alijs vel non apparet certa, & liquida quantitas intereſſe paſſi, vel commercium, à quo procedit intereſſe, non renouatur, & conſequẽter non poteſt fieri hæc conuerſio, qua non facta, ſolueretur intereſſe alterius intereſſe, quæ ſolutio poſſet videri ſuperfœtatio, & anatociſmus, qui eſt à iure reprobatus, vt ſecutus ſum §. ſeq. gl. 2. num. 39. quæ reprobatio huic etiam niti poteſt rationi, quòd accidens in accidenti ſine ſubſtantia conſiſtere non poſſit: cæterum, ſi quæ alia commercia renouarentur, & intereſſe, ab eis procedens, eſſet liquidum, & certum, vtique etiam in ipſis intereſſe poſſet conuerti in capitale, iuxta ea, quæ ſecutus ſum §. ſeq. gl. 2. ſub num. 50. quare, decurſis multorum annorum fructibus certis, & liquidis, & non ſolutis, nulla ratio prohibet, quin ex eis poſſit conſtitui aliquod capitale fructiferum, vt ſcripſi, ponendo caſus, §. ſeq. gloſ. 2. num. 54. & ita videmus practicari.

83 Ad octauum, poſitum ſupra num. 18. de ſolutione in eodem loco: reſpondeo, quòd ſolutio virtualiter fit etiam in nundinis, & cum vtilitate debitoris, vt oſtendi ſup. num. 40. & 41. verſ. tertio quia.

84 Ad nonum, poſitum ſupra num. 19. de diſputatione ſuper hoc cambio, etiam apud eos, qui in genere admittunt, cambia eſſe licita: reſpondeo, diſputationem terminari ex his, quæ dicimus in hac quæſt.

85 Ad decimum, poſitum ſupra num. 20. de auctoritate eorum, qui tenent, hoc cambium eſſe illicitum, ea moti ratione, quòd cambium debeat ſeruire ſolum pro mercibus, & ideo fieri debeat ſolum inter mercatores, & non inter nobiles, quos veriſimile eſt, non habere pecunias, aut effectus in locis, pro quibus accipiunt cambio, patet ſolutio ex his, quæ contra hanc rationem latè ſcripſimus ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 11. num. 1. & ſeqq. & ampl. 17. num. 1. & ſeqq. & nu. 22. & hic addimus, quòd Pius V. Pontifex ſanctiſſimus, anno 1569. 25. Nouembris confirmauit capitula cambiorum ciuitatis Bononiæ, in quibus in cap. 2. ita diſponitur: *appreſſo che ſia in poteſtà di ciaſcuna perſona, etiamdio che non ſia mercante, il dare ſuoi denari in mano de' mercanti, acciòche li diano à cambio reale, con farſi ſtare del credere, &c. & poſſa ogni perſona dar denari à cambio, & far che ſieno ricapitate le lettere ſopra eſſi datori, &c.* ex quibus verbis cõſtat, quòd etiam auctoritate Pontificia poteſt fieri cambium, quod non ſeruiat pro mercibus, & fiat inter non mercatores, & etiam quòd campſarius

non ſit ſoluturus litteras, aliter quàm ſuper fide, & credito eiuſdem campſoris, qui ei dedit ad cambium.

86 Ad tertiam opinionem, poſitam ſupra num. 57. in qua adduximus quatuor diſtinctiones, dum diſtinguit inter deprauatam, & non deprauatam contrahentium mentem, dico, quòd in foro exteriori eſt diſtinctio inutilis, quia forum exterius non iudicat de mente, cum ſit occulta, & occultorum cognitio ſit reſeruata ſoli Deo, vt dixi ſupra §. 1. quæſt. 1. num. 529. & q. 7. par. 2. ampliat. 19. num. 13. 36. & 37. & in foro interiori non magis applicatur contractui cambij, quàm alijs contractibus: Ad cæteras diſtinctiones, vt breuius agam, dum diſtinguunt, an campſor, qui dedit cambio, mandet, ſolutionem fieri de proprijs pecunijs, vel de pecunijs alterius, quem ipſe campſor ſecurum reddat, dico, quòd eſt diſtinctio inanis, & ideo verbalis tantum, quia qui per alium facit, per ſe ipſum facere videtur, vnde paria ſunt, quòd ipſemet tradat, vel ſua fideiuſſione faciat tradi; & plus, & minus non differunt ſpecie; ſicq; tradere abſolutè, vel tradere, mediante fideiuſſione, non conſtituent diuerſitatem ſpecierum; & fruſtra fit per plura, quod æquè benè poteſt fieri per pauciora, & maius facit ſeruitium dando, quàm fideiubendo; & nihil commune habet cum iuſtitia, ſeu iniuſtitia cambij, de quo agimus, quòd idem campſor faciat, campſorio dari pecunias ab alio, vel det de ſuis pecunijs: imò laborioſius eſt campſori, recambium cum pecunijs alterius.

Nec dicatur, diſtinctionem eſſe realem, quia cum eodem campſore eſt manifeſta ſuſpicio mutui palliati, & cambij ficti, quæ ſuſpicio ceſſat cum tertio: ſicut in ſimili, qui mutuat pecuniam nauticam, ſi illam, recepto pretio aſſecurationis, aſſecurauerit, eſt cenſendus vſurarius, & tamen non eſt cenſendus vſurarius tertius, qui aſſecuraret; ex quo in tertio ceſſat ſuſpicio, vt ſecutus ſum ſupra §. 1. quæſt. 1. num. 503. ſimiliter non decet in contractu ſocietatis negotiatoriæ inire contractum aſſecurationis cum ſocio, ſed benè cum alio, per ea, quæ motiuãdo adduxi ſup. §. 3. gl. 3. n. 38. & 39.

87 Quia reſpondeo diſtinguendo: Aut loquimur in caſu, quo ius ex iſta ſuſpicione præſumit fraudem, vt in caſu mutui aſſecurati à mutuatore; & tunc admitto, quòd ſuſpicio vrget, quia ius ex ea præſumit fraudem: Aut loquimur in caſu, quo ius ex iſta ſuſpicione nondum præſumpſit fraudem, ſed homo vult eam præſumere, vt in caſu, de quo agimus; & dico, hanc ſuſpicionem non eſſe attendendam, quia de iure non præſumitur delictum, & quilibet præſumitur bonus, vt dixi in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 1. cap. 12. ſub num. 6. & in noſtris terminis reſpondet Nauar. conſ. 31. reuerendiſs. verſ. ſed contra. lib. 5. de vſur. & conſequenter vna præſumptio eliditur alia. Et ad illud de ſuſpicione vſuræ in contractu aſſecurationis cum mutuante pecuniam nauticam; reſpondeo, illud eſſe, quia ita eſt expreſſum in iure in illo caſu, & ideo non debet trahi ad alios, in quibus non eſt expreſſum; quia licet vſurarum fraus, & ſuſpicio probari poſſit coniecturis, id tamen non eſt verum in coniecturis hominis, ſed ſolum in coniecturis legis, ideſt, approbatis à iure, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 319. 322. 324. & 326. & quando procederet etiam in coniecturis hominis, deberent eſſe adeo conſpicuæ, & æquiualentes coniecturis legis, vt fraus omnino includeretur: Et ad illud de ſocio aſſecurante; reſpondeo, contrarium eſſe verum, nempè, licere etiam cum ſocio facere contractum aſſecurationis, vt ſecutus ſum ſupra §. 3. gl. 3. num. 36. & ſeqq. vbi videas.

88 Firmata ex his ſecunda opinione, de qua ſupra num. 21.

Tempera primo eam, vt quamuis hoc cambium recurſæ poſſit cum eodem debitore per noua recambia procedere in infinitum, & excedere capitale, per ea, quæ dixi §. ſeq. gl. 2. num. 33. & 101. tamen quia valde Reip. intereſt, ne ſubditorum ſubſtantiæ à ſuperfœtante fœnore crudeliter deuorentur, & creditores, ad abſumendas debitorũ opes impiè anhelantes, debitum ſtudioſa negligẽtia quandoque repetere negligant; & debitores vel impotentia, vel iudicij imbecillitate, à fœnore ſe diſſoluere non valentes, bonis tandem omnibus ſpoliati ad extremam redigantur inopiam, hincque magna, & pernicioſa inter ciues oriatur diſparitas; ſanctam exiſtimarem legem, quæ, vt huic contagioni occurreret, recambia vſque ad certum numerum toleraret, & abinde ſalubri temporis præſcriptione perimeret; & ab hoc temperamento non diſcrepant quæ ſcribit Cagn. quem citaui §. ſeq. gl. 2. num. 59.

Tempe-

Tempera ſecundo, vt quamuis hoc cambium ex magis probabili, & veriori ſententia ſit licitum, tamen illud exerceri viri docti communiter diſſuadent, inter quos ſunt Leonar. Leſs. de iuſt. lib. 2. cap. 23. num. 71. Io. Azor. de inſtit. moral. par. 3. lib. 10. tit. de camb. cap. 9. q. 2. & latè Mich. Sal. ad D. Thom. 2. 2. poſt q. 78. in diſp. de camb. q. 4. art. 2. contr. 12. nu. 5. verſ. ego certè. & ſeqq. tom. 2. fol. 590. & 591. hæcq; diſſuaſio illi præcipuo nititur fundamēto, quòd mutuum facilè palliari poteſt cambio; ideoq; cambium valde ſuſpectum eſſe de vſura ſcribunt ij, quos citaui ſupra §. 1. q. 2. num. 26. & præſertim hoc cambium recurſæ, cum in eo maior inſit ratio ſuſpicionis; ideo campſores, qui hoc cambium volunt exercere, ſtudeant vt illud exerceant cū iuſtitia, & ſine fraude.

89 QVAERO tertio, an Franciſcus, qui Petro dedit ad cambium in ciuitate Genuæ, receptis ab eodem Petro litteris ſolitis cambij, ſit illemet Franciſcus, qui poſtea in nundinis in ciuitate Placentiæ ſoluit ſibi ipſi ex ordine litterarum Petri?

Reſpondeo, quòd eſt idem vel eſſentialiter, vel repræſentatiue; erit eſſentialiter, ſi ipſemet acceſſerit ad nundinas, quod poteſt facere, vt ſcripſi ſupra §. 1. q. 5. ſub num. 75. verſ. aduerte tertio. erit repræſentariuè, ſi non accedat, ſed mittat, ſeu ordinet alteri cum ſufficienti mandato.

90 Declara primo hanc reſponſionem, vt, cum ex hac ſolutione, facienda ſibi ipſi campſori, aliquod ob conceptam mutui palliati ſuſpicionem orir etur ſcandalum, campſores, ad ſcandalū tollendū, ſoleant concipere litteras, vt is, qui ſoluere debet ſibiipſi, non ſit idem campſor, ſed ſit alius eiuſdem nominis, & cognominis, qui reperiatur in nundinis; cum enim inſtat tempus nundinarum, ſolent campſores, qui in nundinis habent domum, vt dixi ſupra §. 2. gloſ. 4. ſub nu. 8. mittere ad eas aliquem ſuum iuuenem cum ampla facultate expendendi, & ſubſcribendi nomen ipſorum campſorum, †qua-

91 re Lanfrancus, qui Genuæ accipit cambio à Frāciſco Numio, ſcribit Franciſco Placētiæ, vt ſoluat ſibi ipſi, dicēs, *per la valuta hauuta de contāti dal voſtro Franceſco*, & extra in ſuprascriptione ſcribit. *A Franceſco Numio, Piacenza*. & cum Franciſcus Numius ex Genua ſcribit Franciſco Numio ad Placentiam, & rurſus Franciſcus Numius ex Placentia ſcribit Franciſco Numio ad Genuam, formant ſuprascriptiones litterarum. *Al noſtro Franceſco Numio, Piacenza. Al noſtro Franceſco Numio, Genoua*. ita vt alius videatur Franciſcus Numius, exiſtens Genuæ, & alius Franciſcus Numius, exiſtens Placentiæ; & conſequenter hac perſonarum variatione ſine iniuſtitia, & ſine fraude ſatiſfit formæ conſtitutionis Pij V. & euitatur amaritudo primi argumenti, de quo ſupra ſub num. 2. & tandem in effectu eſt cambium reale.

92 Neque dicatur, iſtam perſonarum fictionem fieri non ad obſequium legis, ſed pro malitia, & in fraudem legis, iuxta Italum prouerbium, *fatta la legge, penſata la malitia*, contra l. non dubium. C. de legib. de quo prouerbio in alio propoſito meminit Nauar. in cap. nauiganti. num. 29. in vltimis verbis, verſ. vtile tamen. de vſur.

Quia reſpondeo, tolerari iſtas fictiones in cambijs, quando nituntur æquitati, & iuſtitiæ contractus, vt latè oſtendi in alijs fictionibus ſupra num. 23. & ſeqq. & num. 33.

93 Declara ſecundo, vt quamuis idem ſit Franciſcus, qui eſt Genuæ, & Franciſcus, qui eſt Placentiæ, vt dixi, tamen ſunt diuerſi quoad bona, & quoad creditores; & proinde ſi iſte Franciſcus haberet vtroque loco banchum, ſeu negotiationem, trafficum, tabernam, voltam, ſiue apothecam, & in vtroque negotio, traffico, ſeu bancho haberet creditores, & decoqueret, ſeu fieret non ſoluendo, vtique fieret ſeparatio rerū & mercium vnius negotij à rebus & mercibus alterius negotij, & ſimiliter fieret ſeparatio creditorum, quia creditores vnius negotij remanerent creditores in illo negotio cum prælatione alijs creditoribus alterius negotij etiam anterioribus, l. 5. procuratoris. §. ſi plures. ff. de tribut. act. Paul. de Caſtr. in conſ. 285. viſis & ponderatis. ſub num. 2. verſ. breuiter his. & ſub n. 3. verſ. nec obſtat. lib. 1. latè Magon. in Lucen. deciſ. 1. nu. 5. verſ. his tamen non obſtantibus. & num. ſeqq. & Stracc. tract. de decoctor. par. vlt. num. 20. & ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 328. dicens, quòd ſi idem mercator habeat tabernas, ſeu apothecas, & trafficum Anconæ, Romæ, & Florentiæ, & labefacta fide, decoxerit, creditores, qui Romæ cotraxerunt, non ſunt audiendi in bonis, exiſtentibus Florentiæ, quoad integrè non fuerit ſatiſfactum creditoribus, qui Florentiæ contraxerunt; ſolum enim audiendi ſunt in bonis, quæ Romæ ſunt; ſi ta-

men, ſolutis creditoribus,qui Florētiæ contraxere, aliquid ex bonis, quæ Florentiæ ſunt, ſupererit, id, quod ſupereſt, creditoribus Romæ tribuendum eſt; quia non dicitur habita fides perſonæ, ſed merci.

94 Extende primo hanc declarationem, vt in Rep. Genuenſi procedat etiam ex diſpoſitione ſtatutorum lib. 4. cap. 12. §. creditores. quo diſponitur, vt creditores ſocietatum, ſiue rationum, ſiue ſint ſub nomine vnius tantum, ſiue plurium, ſiue in dominio, ſiue extra, in rebus & bonis ſocietatum, ſeu rationum præferantur quibuſcunque alijs creditoribus ſociorum ſingulorum, vel proprio, vel quouis alio nomine, & in dictis rebus, & bonis dicti creditores intelligantur, & ſint potiores, & anteriores tempore, hypotheca, & priuilegio, dictæq; res, & bona intelligantur dictis creditoribus hypothecata ſpeciali pignore cum priuilegio, ita vt præferantur dotibus, & alijs quibuſcunque, excepto eo, qui rem ſuam, vel quondam ſuam prætenderet.

95 Extende ſecundo, vt ſi vnus particularis ſit creditor vnius ex ſocijs alicuius ſocietatis, & ſit etiam debitor ſocietatis, non poſſit hoc deblitum, quod habet cum ſocietate, compenſare cum credito, quod habet contra dictum ſocium, etiam ſi illud habeat occaſione alterius ſocietatis, niſi fuerit prius ſatisfactum creditoribus ſocietatis, vt ſecutus ſum ſupra q. 1. num. 450.

96 Subdeclara, reſtringendo eandem declarationem, vt procedat quando debitor duas exercebat negotiationes, vt loquitur text. in d. l. procuraroris. §. ſi plures. ff. de tribut. act. & locutus ſum in declaratione; ſecus, ſi vnam tantum exercebat negotiationem; quare ſi nummularius, ſeu bancherius exerceat ſolum menſam nummulariam, ſed tamen duos rationum libros conſcribat; alterum, in quo creditores banchi, & illius negotiationis deſcribat; alterum verò, in quo generaliter omnes ſuos creditores adnotet, etiam extra negotiationem banchi, tunc creditores, ſolutionem conſequi volentes, admittentur omnes in tributum; nec creditores banchi ſunt præferendi, quamuis libris menſæ nummulariæ maior præſtetur fides, quia publice tenerentur: hic enim nummularius vnam exercebat negotiationem, ideoq; creditores ſeparationem facere non poſſunt, latè Paul. de Caſtr. d. conſ. 285. lib. 1. & ex eo Stracch. tractat. de decoctor. par. vlt. num. 25. & 26. tom. 6. par. 1. fol. 328.

97 QVAERO quarto in cambio recurſæ, quis præſentet litteras campſori, ſeu eius agenti, eumq; requirat vt ſoluat ſibi ipſi, eoq; nolente eas acceptare, quis faciet proteſtationem?

Reſpondeo, quòd ipſemet campſor, ſeu eius agens præſentabit litteras ſibimetipſi, & requiret à ſe ipſo, an velit illas acceptare, & vbi nolit eas acceptare, reſpondebit ſibimetipſi, quòd non vult eas acceptare, & ſucceſſiuè faciet ſolitam proteſtationem, tanquam ſi litteræ eſſent præſentatæ alicui alteri, qui eas non acceptaſſet, Rot. Genuen.

98 deciſ. 2. erant. ſub num. 36. † & forma huius requiſitionis, reſponſionis, & proteſtationis eſt ſequens.

Al nome di Dio ſia; l'anno mille ſeicento quattordeci, correndo l'indittione duodecima, à di quindeci di Nouembre, conſtituto alla preſenza di me Gio. Maria Pinceto notaro, & cancelliero infraſcritto, & di teſtimonij ſotto nominati, il M. Franceſco Numio dimanda à ſe ſteſſo pagamento di ſcudi mille d'oro di marche per lettera di Roma di Lanfranco del Forno, reſponde non volerli pagare, la qual riſpoſta fatta, detto mag. Franceſco Numio per ogni meglior modo, ragione, via, & forma, per li quali meglio hà potuto, & può ſolennemente, & debitamente hà proteſtato, & proteſta contro detto Lanfranco del Forno, & qual ſi voglia ſuoi beni, & contro tutti coloro, quali per detto cambio foſſero obligati, & altri, à quali aſpetta, & appartiene queſto cambio, & che poteſſe ſpettare, & appartenere così al preſente, come in l'auenire di tutti li danni, & intereſſi, miſſioni, cambij, recambij, ſpeſe fatte, & da farſi in l'aueuire per detto mag. Franceſco Numio, per non eſſerli ſtata pagata detta partita, pendente la fiera de Santi, fatta nella preſente Città di Piacenza, & pigliare detta partita à ſpeſe, danni, intereſſi di detto Lanfranco del Forno, ò altri, à quali detto cambio appartene ſſe, ò poteſſe appartenere in qual ſi voglia modo in l'auenire, à cambio, e recambio, ò per Genoua, ò qual ſi voglia parte del mondo, delle quali coſe detto mag. Franceſco Numio hà richieſto me già detto notaro, & cancelliero, che le ne facci publico inſtromento, il quale li hò dato ſotto queſta forma, fatto in la detta Città di Piacenza l'anno, inditione, meſe, & giorno predetti, preſenti Scipione Panatero, & Aleſſandro Caponico, teſtimonij chiamati; ſegue la lettera.

Al magnif. Franceſco Numio, Piacenza fiera de Santi 1614. à 10. Ottobre in Genoua ſcudi 1000. marche.

A pagamenti di fiera proſsima de Santi pagate per queſta prima di cambio à voi ſteſſo ſcudi mille di marche, per la valuta hauuta nel cartulario della gabella de cambij dal voſtro Franceſco Numio di qui, & ponete à conto mio. à Dio.

Lanfranco del Forno.

A dì detto li N. Tomaſſo Pinceto, & Giouanettino Bozzo publici mediatori di cambij hanno riferto per loro giuramento, eſſerſi cambiato, pendente detta fiera, per Genoua à ſol. ſettanta vno per ſcudo.

Gio. Maria Pinceto notaro, & di dette fiere cancelliero.

99 QVAERO quinto, quodnam ius acquiratur campſori creditori ex litterarum proteſtatione, de qua dixi num. præced. & §. ſeq. gl. 2. ſub num. 16.

Reſpondeo, acquiri duplex ius. Primum, vt, facta proteſtatione, poſſit agere iuxta ea, quæ ſcripſi §. ſeq. gl. 2. ſub nu. 3. Secundum, vt, ſtante proteſtatione, poſſit facilius conſequi intereſſe, vel accipere cambio, & recambio expenſis debitoris, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. nu. 249.

§. 6. Gloſ. 2.

Ponete à mio conto.

SVMMARIVM.

Debitorem ponere quid ſit, num. 1.

Obligatio contra mandantem niſi oriretur, ſocietas humana non conſiſteret, num. 2.

Verborum, ponete à mio conto, *vſus vnde procedat, num.* 3.

1 PONERE aliquem debitorẽ nihil aliud eſt, quàm habere illum obligatũ pro ſuo vero debitore, vt ſatis explicaui ſupra §. 2. gl. 9. num. 1. & ſeqq. & ideo hic pluribus non inſiſto.

2 Nota primo, quòd etſi hęc verba videantur ſupetflua, cum obligatio contra mandantem ſatis oriatur ex natura mandati in vim naturalis rationis, per ea, quæ ſcripſi ſupra §. 2. gl. 5. ſub num. 358. quia niſi hæc obligatio oriretur, non reperirentur mandatarij, ſicq; ceſſarent hæc mutua officia, ſine quibus humana ſocietas minime conſiſteret; tamen non ſunt ſuperflua, quia operantur id, quod ſcripſi d. gloſ. 9. num. 3.

3 Nota ſecundo, quòd iſtorum verborum vſus procedit etiam ex eo, quia mercatores, mandantes ſolutionem, quandoque ordinant mandatario, vt ſoluat non ad computum mandantis, ſed ſuper alio, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra §. 2. gl. 5. ſub num. 358. & quandoque ordinant, vt ponat debitorem alium, ſed tamen ſoluat ſuper ipſo mandante, iuxta formulam litterarum, de quibus ſupra §. 1. q. 5. ſub num. 98. verſ. magnifici. vnde, vt clarè appareat quis ſit debitor, & quis remanere debeat obligatus pro ſolutione, exprimi ſolet in litteris; huncq; ordinem, vt mandatarius ſoluat ſuper alio, & ponat debitorem alium, dant mercatores, quando debitum, quod ſoluitur, ſpectat ad alium, quàm ad ipſum mandantem, vt in caſu dictarum litterarum, de quibus in d. q. 5. ſub num. 98. & in caſu, de quo Io. Bapt. Lup. in cap. nauiganti. §. 2. num. 29. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 139.

De illis verbis, *valuta contami*, quæ continentur in hac eadem formula litterarum, vide quæ ſcripſi ſupra §. 2. gl. 8. num. 17.

§. 7. Gloſ. 1.

SVMMARIVM.

Statuta nituntur naturali rationi, quæ parit ius commune, num. 1.

Breuiores cauſæ quæ dicantur, num. 2.

Executio parata datur cauſis cambiorũ, ſub n. 2.

Cauſa quando dicatur, num. 3. *&* 4.

EGIMVS hucuſque de his, quæ pertinent ad iuſtitiam, & iniuſtitiam negotiationis cambiorum, & de ijs, quæ ad eiuſdem negotiationis intelligentiam ſunt neceſſaria, operæpretium eſt, vt nunc abſoluamus ea, quæ ſpectant ad ordinem, & modum

modum procedendi iudicialiter ſuper controuerſijs, quæ ſuper hac negotiatione orientur; & quia hæc cambiorum negotiatio de ſui natura celeritatem requirit, per ea, quæ ſcripſi §.ſeq.gl.1.num.1.& ſeqq. & ſuper ea non eſt in iure prouiſum, neque à Doctoribus eſt quicquam ſpeciatim tradi-

1 tum, † ideo hunc ordinem pro introductione, & inſtructione generica ſumemus ex ſtatutis localibus, quæ naturali nituntur rationi, quæ parit ius commune, & quia pinguius cæteris diſpoſuiſſe videntur ſtatuta Genuenſia; idcirco ea ſpeciatim conſiderabimus; ſtatuta Genuenſia lib. 2. cap.4. habent rubricam *de cauſis breuioribus*. & in nigro hanc diſpoſitionem.

In cauſis cambiorum, & recambiorum, de quibus conſtet per litteras cambij, ſcriptas, vel ſubſcriptas, & acceptatas, vel quæ redierint cum proteſtatione, vel de quibus cambijs, & recambijs conſtet per partitam, ſcriptam in cartularijs S.Georgij, vel in cartulario cambiorum, aut per apodiſſam priuatam, vel per inſtrumentum publicum, in quibus expreſſè fiat mẽtio, aliquas pecunias fuiſſe datas cambio, vel fuiſſe ſolutas alicui, vel de ordine alicuius, qui promiſiſſet, de ipſis pecunijs facere litteras cambij, teneatur Magiſtratus, poſtquam ceſſerit, & venerit dies obligationis, & faciendæ ſolutionis dicti cambij ad inſtantiam creditoris, vel habentis auctoritatem exigendi cambium, ſeu recambium, facere præceptum debitori, quòd ſoluat intra horas vigintiquatuor, quibus tranſactis, teneatur licentiam expeditam concedere: Si verò cambium, vel recambium peteretur contra curatorem hæreditatis iacentis, vel peteretur, elapſis menſibus ſex, poſtquam ceſſiſſet, & veniſſet dies ipſius, non concedatur licentia, quinprius petens promittat, & idoneam fideiuſſionem præſtet de reſtituendo, quicquid indebitè exegerit vna cum damnis, intereſſe, & impenſis, ac pœna triginta trium pro centenario.

Declarato, quòd ſupradicta executio poſſit fieri intra annos quatuor à die termini ſolutionis tranſacti, & non poſtea.

Simili modo procedi poſſit pro conſignatione apodiſſarum cambij, quæ fieri promiſſæ fuiſſent.

A prædictis non poſſit appellari, nec reclamari, ſed ſint ſalua iura in ordinario talia qualia competunt.

2 QVAERO primo, quare hæ cauſæ, quæ in hoc continentur ſtatuto cap.4. lib. 2. vocatæ ſint breuiores?

Reſpondeo. licet noſtri Doctores eas cauſas breuiores appellent, quæ ſunt minimæ, parui momenti, viliſq; æſtimationis, vt patet ex his, quæ ſcripſi in meo tract. de appell.q.17.num.14. & latius limit.40.num.1. & ſeqq.

Tamen placuit ſtatuentibus eas vocare breuiores, quæ breui, & celeri manu expediri debent, ſicq; breuitatem ſumpſerunt, non à ſumma, ſed à modo agendi; vnde, ſatisfaciendo quæſito, cum ſtatuta in his cauſis exigant breuiorem executionem, quàm in cauſis executiuis, vocarunt cauſas breuiores ad differentiam cauſarum executiuarum.

Hanc eandem celerem executionem contra litteras cambij, quæ proteſtatæ redeunt ad ciuitatem Bononiæ, concedunt illius ciuitatis capitula in cap. *quanto alle liti*. ordinando iudicibus, aut conſulibus, vel notario, vt incontinenti abſque citatione, & intimatione executionem relaxent, &c.

3 QVAERO ſecundo, quæ dicatur cauſa? Reſpondeo, cauſam dici tàm poſt litem conteſtatam, quàm ante, ſecundum communem opinionem, quam ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. ſub num.46. & in hoc non inſiſto, quicquid dixerit Curt. quem citaui ibidem num.47. dicens, cauſam dici poſt præſtitam ſatiſdationem, & quicquid ſcripſerint alij, quos citaui d.num.46. & cap.1.nu.5. volentes, quòd cauſa, propriè loquendo, dicatur poſt litis conteſtationem; nam indubitata eſt ſententia, quòd verba famulantur menti, & non mens verbis; ideoq; in primis ex mente interpretamur verba; imò hac eadem ratione interpretamur ea ſecundum ſubiectam materiam; recurrimus autem ad verborum proprietatem, & diſputationem, quando nobis & mens loquentis, & ratio ſubiectæ materiæ deficit, & ita in mille, & eo amplius

4 locis videmus: † Cum autem in iſto ſtatuto conſtet ex ſubiecta materia, & ex neceſſaria ſtatuentium mente, quòd cauſa dicitur ante litem conteſtatam, & ante ſatiſdationem, cum neque litis conteſtatio, neque ſatiſdatio adhibeantur, vana redditur hic Doctorum contentio de proprietate nominis cauſæ: ſumitur enim cauſa in iſto ſtatuto pro quacunque controuerſia, & petitione iudiciali, de cuius controuerſiæ nomine vide quæ ſcripſi eod. cap.2. num. 50. & quòd ſtatuta

Digitized by Google

ſtatuta Genuenſia ita ſumant nomen cauſæ, tu id obſeruare poteris in pluribus ſtatutis, loquentibus de cauſa.

5 QVAERO tertio, quid ſit cambium, & recambium?

Reſpondeo, quòd huic quæſito ſatisfeci ſupra §. 1. quæſt. 4. num. 1. & ſeqq. & num. 38. & ſeqq.

§. 7. Gloſ. 2.

De quibus conſtet per litteras cambij, ſcriptas, vel ſubſcriptas, & acceptatas, vel quæ redierint cum proteſtatione.

SVMMARIVM.

Litteræ cambij vnde dicantur, remiſſiuè, num. 1.

Subſcribere eſt idem, quod ſcribere, remiſſiuè, num. 2.

Litteræ cambij non acceptatæ, vel non reuerſæ cum proteſtatione, non habent executionem, num. 3.

Executio litterarum cambij quo ordine petatur, &c. num. 4. 5. & 13.

Adiectus ſolutioni litterarum, an poſſit agere, remiſſiuè, num. 6.

Acceptatio litterarum cambij quotuplex ſit, remiſſiuè, num. 7.

Debitor litterarum cambij acceptatione litterarum non liberatur, niſi ſequatur ſolutio, num. 8. & ſeqq.

Litteræ cambij quando dicantur redire cum proteſtatione, num. 12. An poſſint redire cum proteſtatione, ſi alius velit ſine ordine illas ſoluere, num. 14.

Campſor, ſi litteras vel non miſit, vel non ſit proteſtatus, quid à campſorio conſequi poſſit, remiſſiuè, num. 13.

Proteſtatione non facta, quod mandatario oriatur præiudicium, remiſſiuè, num. 15.

Proteſtatio litterarum cambij qualis ſit, nu. 16. & 17.

Intereſſe lucri ceſſantis an debeatur primum ſolum, vel debeantur ſecundum, & vlterius, num. 18. Quòd debeatur primum ſolum, eod. num. 18. in fine, 19. & 20. Contrarium eſt verum, num. 21. & 23.

Intereſſe quot modis ſumatur, num. 24. Quid ſit, num. 25. In quot diuidatur ſpecies, num. 26. De ſingulis vius ſpeciebus, eod. num. 26. & ſeqq. remiſſiuè.

Intereſſe alterius intereſſe an debeatur, num. 33. & ſeqq. num. 39. & ſeqq. Reſoluitur cum diſtinctione, ſub num. 41. verſ. reſolutiuè. & num. 49. & ſeqq.

Infinitas eſt euitanda, num. 20.

Fructus fructuum debentur, num. 34.

Ratio naturalis præfertur legi poſitiuæ, ſub n. 35.

Senſus certior eſt ratione, num. 35.

Pœnæ ſunt temperandæ, non extendendæ, nu. 43.

Intereſſe eius, quod debetur pro pœna, non debetur, ſub num. 41. verſ. primus. & num. ſeqq. Extenditur primo, etiam ſi pœna ſit conuentionalis, aut legalis, num. 44. Extenditur ſecundo, etiam ſi pœna ſit adiecta ſpeciei, vel facto, num. 45. Extenditur tertio, etiam ſi ſit adiecta quantitati, num. 46. Extenditur quarto, etiam ſi is, cui debetur intereſſe, ſit mercator, & ſolitus negotiari, num. 47.

Intereſſe pœnale conuentum quando debeatur, remiſſiuè, num. 48.

Intereſſe alterius intereſſe in cambijs debetur, & quare, num. 50. & ſeqq.

Intereſſe alterius intereſſe lucri ceſſantis debetur pro quouis debito capitalis conſiſtentis in quantitate, num. 56. Secus ſi conſiſtat in aliqua ſpecie, puta, frumento, & ſimilibus, num. 57. Hoc idem dicimus de intereſſe damni emergentis, num. 60. & ſeqq.

Intereſſe cambiorum ſemper tranſit in capitale, ſub num. 50. verſ. ratio. & num. 51.

Intereſſe alterius intereſſe in infinitum qua ratione ſit abhorrendum, num. 59.

Intereſſe an poſſit excedere ſummam capitalis, num. 63. & ſeqq. Conciliantur opiniones, conſtituendo tamen concluſionem, vt intereſſe non poſſint excedere capitale, nu. 69. & ſeqq. Et quando poſſit adæquari capitali, num. 83. Et quando poſſit illud excedere, num. 94. & ſeqq.

Intereſſe, ſecundum aliquos, non poteſt excedere capitale, quando creditor poteſt ad ſui libitum repetere capitale; ſecus ſi non poſſit illud repetere, quia tunc poteſt excedere capitale, n. 65.

Diſtinguendo, ad veritatem propinquius accedimus, num. 66.

L. vnica, C. de ſent. quæ pro eo, &c. eſt omnium difficillima, num. 67. & ſub num. 70.

Alexander Magnus inexplicabilem nodum gladio abſcidit, num. 68.

Inte-

Intereſſe non poteſt excedere ſortem in caſibus, qui certam habent quantitatem, vel naturam, ſub num. 69. verſ. ſit ergo. Qui ſint hi caſus, declaratur, num. 72. & ſeqq. Secus in caſibus, qui ſunt incerti, quia tunc poteſt excedere capitale, num. 94. & ſeqq.

Intereſſe non probatum non debetur, quamuis probata ſit mora, ſub num. 73. verſ. in prima.

Intereſſe licet non debeatur quando abeſt dolus, mala fides, & mora, tamen datur actio quanti minoris, num. 74.

Vendens rem vitioſam, ſed bona fide, tenetur emptori ſolum quanti minoris, num. 74. & ſeqq. Et quando iſto caſu teneatur eidem cedere actionem, &c. num. 79. Et quando teneatur ad intereſſe, quod aſcendit ad capitale, num. 83. & ſeqq. Et quando teneatur etiam vltra duplum, num. 94. & ſeqq.

Verba perſuſoriè, & temerè prolata, non obligant, num. 81.

Intereſſe, quod proceſsit à dolo, culpa, vel mora contrahentis, & habet certum ſpecificum obiectum ad rem deductam in contractu, poteſt adæquari ſorti, & non vltra, num. 83. & ſeqq.

Fur ad quod intereſſe teneatur, ſub nu. 94. verſ. infero.

Intereſſe ſemper eſt extrinſecum, quia intrinſecum non dicitur intereſſe, num. 91.

Iudices & imperiti tenentur ad damna propter Cauſidici magnam imperitiam, ſub num. 97. verſ. infero.

1 QVAERO primo, vnde dicantur litteræ cambij, & quæ ſit earum natura, & forma?

Reſpondeo. Primæ parti huius quæſiti ſatisfeci ſup. §. 1. q. 3. num. 13. verſ. litteræ. & ſecundæ parti ſatisfeci q. 5. num. 40. & ſeqq.

2 QVAERO ſecundo, quare ſtatutum æquiparet litteras ſcriptas, & litteras ſubſcriptas?

Reſpondeo, quia paria ſunt ſcribere, vel ſubſcribere ſolum, vt ſcripſi ſupra §. 2. gloſ. 10. num. 1. dummodo ſubſcriptio correſpectiuetur ſcripturæ antecedenti, quia eo modo, quo correſpectiuatur, eo modo habet vim totius ſcripturæ.

3 QVAERO tertio, quare ſtatutum non loquatur ſimpliciter de litteris cambij, ſcriptis, vel ſubſcriptis, ſed loquatur de litteris ſcriptis, vel ſubſcriptis, & acceptatis, vel quæ redierint cum proteſtatione?

Reſpondeo, quia ſtatutum hoc loquitur de concedenda executione pro litteris cambij, & litteræ cambij eam non poſſunt habere, niſi fuerint acceptatæ, aut redierint cum proteſtatione, vt in diuerſis locis hucuſque diximus, meritò ſtatutum loquitur de litteris acceptatis, vel quæ redierint cum proteſtatione; quare pro abſoluta huius reſponſionis intelligentia conſidero litteras cambij in duplici fine. Primus finis litterarum cambij eſt, vt probent creditum, & debitum cambij: & in iſto fine concludo, quòd litteræ ſcriptæ, vel ſubſcriptæ de per ſe ſolæ, & ſine alia acceptatione, vel reditu cum proteſtatione plenè probant, dummodo tamen ſint recognitæ; & hoc non habet difficultatem; & ſtatutum non loquitur de litteris ad hunc finem. Secundus finis litterarum cambij eſt, vt habeant executionem paratam; & in iſto fine, in quo ſtatutum eas conſiderauit, concludo, quòd litteræ non poſſunt habere executionem, niſi fuerint acceptatæ, vel redierint cum proteſtatione; quia debitor, accipiendo ad cambium, facit litteras, & virtualiter promittit creditori, quòd mãdatarius, ſeu correſpondens ipſius debitoris ſoluet eas in tali loco, & tali tempore, vt ſatis colligitur ex ipſis litteris cambij, datis ipſi creditori; & iſte eſt contractus cambij, in quo non eſt locus pœnitentiæ, per ea, quæ ſcripſi ſup. §. 2. gl. 5. n. 447. & ſeqq. vnde priuſquam campſor poſſit agere contra campſarium ad litterarum ſolutionem, debet apparere, an illæ litteræ fuerint acceptatæ & ſolutæ, prout inter eos fuit actum, & quando non fuerint ſolutæ, debet apparere, quòd campſor, ſeu alius nomine ipſius proteſtatus fuerit, per ea, quæ dixi d. gl. 5. ſub num. 316. 318. & 321.

4 Acceptatis litteris, & non ſolutis, vel non acceptatis, & ideo redeuntibus cum proteſtatione, ordo procedendi ad executionem litterarum contra campſarium, qui fecit litteras cambij, & contra fideiuſſores, ſi dati ſint, eſt, vt, facta recognitione litterarum, ſeu in contumaciam non recognoſcentis pronunriatis pro recognitis, expediatur executio; proceſſu ſecundum ſtylum Curiæ Genuæ ſic in ſubſtantia formato. *Præcipitur de mandato MM. DD. Auditorum Rotæ executiuæ Genuæ Petro, vt intra horas 24. ſecuturas à præſenti præcepto, & limitato à ſtatuto*

tuto Genuæ de cauſis breuioribus, debeat ſoluiſſe Franciſco ſcutos 101. 9.9. *marcharum, de quibus in litteris cambij, factis ſub die* 21. *Octobris* 1614. *directis Placentiam Titio, & ſubſcriptis per ipſum Petrum, quæ litteræ exhibentur, & hoc quia redierunt cum proteſtatione, vt ex ipſa proteſtatione, facta die* 9. *Nouembris eiuſdem anni, ſubſcripta per D. Io. Mariam Pincetum notarium, quæ etiam exhibentur, & interim compareat ad recognoſcendum cum iuramento, an dictæ litteræ ſint ſcriptæ, vel ſubſcriptæ eius manu; opponendum &c. alias &c. Item quòd debeat conſtituere procuratorem:* hoc fit quando citatus eſt de dominio extra ciuitatem Genuæ, ſed ſi ſit de ciuitate Genuæ, dicitur: *& interim non recedat in forma &c. alias citabitur in hoſtio Palatij, & hoc ad inſtantiam dicti Franciſci:* Sed ſi hoc præceptum fieret ad inſtantiam procuratoris Franciſci, loco Franciſci diceretur, *procuratoris dicti Franciſci, vt conſtat ex mandato procuræ ſub die vltima Nouembris eiuſdem anni ſubſcripto per N. notarium, quod exhibet.*

5 Notificato per nuntium hoc præcepto, fit diſtributio cauſæ: & citatus poteſt; ſi vult; allegare notarium ſuſpectum; & nuntius poteſt quandocunque facere relationem in calce præcepti, intimaſſe hoc præceptum, qua relatione facta, hoc præceptum infilatur in actis notarij; & deinde quandocunque ad inſtantiam eiuſdem creditoris fit aliud præceptum ſequentis tenoris. *Præcipitur de mandato M. D. Commiſſarij Petro, quatenus die prima iuridica in veſperis compareat coram dicto D. Commiſſario, & tota Rota, ad videndum pronuntiari, litteras pro recognitis, & ſucceſſiuè videndum concedi licentiam.* Interim reus vel recognoſcit litteras; vel non recognoſcit, vel negat, eſſe manu ſua ſcriptas: Si recognoſcit. & non docet de ſolutione incontinenti, Rota concedit licentiam; Si non recognoſcit, Rota pronuntiat, haberi pro recognitis, & ſucceſſiuè licentiam concedit: Si negat, eſſe ſua manu ſcriptas, actor facit articulum ad probandam litteraturam, & ſuper eo examinat teſtes, citato reo cum termino ad dandum interrogatoria: Completo examine; ſi conſtat de litteratura, fit nouum præceptum ad inſtantiam actoris, quòd compareat prima die iuridica ad videndum concedi licentiam: & in termino præcepti Rota concedit licentiam.

Et breuiorem ordinem arbitror ſeruari in ciuitate Bononiæ ex capitulis, quæ citaui in gl. præced num. 2. in fine.

At hìc in Vrbe non vidi, inſtrumentis, & litteris cãbij dari executionem aliter, quàm detur alijs obligationibus formæ cameræ.

6 QVAERO quarto, an adiectus ſolutioni litterarum poſſit agere contra debitorem?

Reſpondeo, quòd huic quæſito ſatisfeci ſupra §. 2. gl. 7. num. 2. & ſeqq. vbi latè materiam examinaui.

7 QVAERO quinto, quid, & quotuplex ſit hæc acceptatio litterarum, ſeu quot modis fiat?

Reſpondeo, quòd huic quæſito ſatisfeci ſupra §. 2. gl. 5. num. 332. & ſeqq. verſ. declara primo. & num. 358. & ſeqq. ideo non repeto.

8 QVAERO ſexto, an debitor, qui fecit litteras cambij, ſit liberatus, ſecuta acceptatione litterarum?

Reſpondeo, quòd non, per ea, quæ ſcripſi ſupra §. 2. gl. 5. ſub num. 322. & ita expreſsè eſt declaratum in ciuitate Bononiæ per cambiorum capitula, in cap. *& quando le dette lettere ſaranno ſtate accettate, &c.*

9 Extende hanc reſponſionem, vt multò magis procedat, conſiderata ſola litterarum acceptatione, quam facit campſor ipſe, dum litteras, in quibus mandatur alicui, vt ſoluat, accipit, & recipit apertas de manu ſui debitoris, quaſi videatur vnà cum litteris acceptare pro ſuo debitore illum mandatarium campſarij; quia adhuc campſarius remanet efficaciſſimè obligatus pro illo cambio, ſeu litteris, vt ſecutus ſum ſupra §. 2. gl. 5. num. 246. & ſeqq. verſ. ſecunda. & num. 315.

10 Infertur hinc, quòd ſi mandatarius campſarij interim, antequam ei præſententur litteræ, efficiatur decoctus, ſeu ruptus, campſor poterit agere contra campſarium, qui fecit litteras, vt ſcripſi d. §. 2. gl. 5. num. 246. verſ. ſecunda. iunctis num. 244. & 315.

11 Declara eandem reſponſionem, vt ſit vera, quando acceptatio litterarum non includit nouationem, quia tunc procedit reſponſio, vt acceptatio litterarum nunquam liberet debitorem, per ea, quæ dixi d. §. 2. gl. 5. ſub num. 315. & ſub num. 322.

Secus quando acceptatio aliquarum litterarum induceret nouationem, ſeu delegationem, quia tunc ex illa nouatione campſarius debitor eſſet liberatus, vt in caſibus, de quipus copioſè ſcripſi ſupra ead. gloſ. 5. ſub num.

num. 244. & ſeqq. quod nota pro declaratione capitulorum Bononiæ, quæ citaui ſup. ſub num. 8.

12 QVAERO ſeptimo, quid ſit redire litteras cum proteſtatione?

Reſpondeo. Redire litteras cum proteſtatione dicimus, quando mandatarius debitoris littetarum cambij non acceptat, ſeu non ſoluit litteras, & mandatarius creditoris idcirco proteſtatur contra debitorem de intereſſe, damnis, & impenſis; & deinde remittit eaſdem litteras cũ proteſtatione ad creditorem, qui tunc poterit agere contra debitorem, vt dixi ſupra ſub num. 3. alias ſi ille mandatarius, ſeu procurator creditoris non faceret proteſtationem, litteræ peculiari loquendi modo dicerentur redire inanes; eſſent enim inanes in ſolutione, & in proteſtatione.

13 QVAERO octauo, an creditor, qui dedit cambio, & non miſit litteras, vel ſi miſit, redierint inanes ſine proteſtatione, poſſit nihilominus agere contra debitorem vigore inſtrumenti, ſeu apodiſſæ, ſeu extractus cartularij S. Georgij, cum de cambij contractu his omnibus modis apparere poſſe, dixerim ſupra §. 1. q. 5. num. 10. & ſeqq. & num. 15. verſ. ſecundus. & num. 17. verſ. tertium.

Huic quæſito ſatisfeci in gl. ſeq. num. 8. & ſeqq. ideo non repeto, vide ibi.

14 QVAERO nono, an litteræ poſſint redire cum proteſtatione, ſi alius ſine ordine velit eas liberè, vel ſupra proteſtu ſoluere?

Reſpondeo, quòd non, quia creditor non poteſt proteſtari litteras contra debitorem, niſi in caſu, quo litteræ ſibi non ſoluantur: vnde ſi ſupponamus, eas ſolui, euaneſcit difficultas.

15 QVAERO decimo, ſi procurator, ſeu mandatarius, cui ſoluendæ ſunt litteræ, & non ſoluuntur, non proteſtetur, præiudicium cui cauſabitur?

Huic quæſito ſatisfeci ſupra §. 2. gloſ. 5. num. 318. verſ. extende ſecundo. ideo hic non repeto.

16 QVAERO vndecimo, quæ ſit forma proteſtationis, quando litteræ non acceptantur, ſeu non ſoluuntur?

Reſpondeo, diſtinguendo duos caſus.

Primus caſus eſt, quando proteſtatio fit in nundinis: & iſto caſu, formula, quam ſæpius vidi, eſt illa prorſus, quam poſui §. præcedenti gloſ. 1. num. 98. mutatis mutandis, vt in ſequenti formula extenſa.

Al nome di Dio ſia; l'anno mille ſeicento quattordeci, correndo l'indittione duodecima, à dì quindeci di Nouembre, conſtituto alla preſenza di me Gio. Maria Pinceto notaro, & cancelliero infraſcritto, & de teſtimonij ſotto nominati, il Mag. Franceſco Numio dimanda al Mag. Antonio Bezado pagamento di ſcudi mille d'oro di marche, per lettera di Roma di Pietro Paolo Lupo, riſponde nõ volerli pagare, laqual riſpoſta fatta, detto mag. Frãceſco Numio per ogni meglior modo, ragione, via, & forma, per li quali meglio hà potuto, e può, ſolennemente, & debitamente hà proteſtato, & proteſta contra detto Pietro Paolo Lupo, & qual ſi vogli ſuoi beni, & contra tutti coloro, quali per detto cãbio, & debito foſſero obligati, & altri, à quali aſpetta, & appartiene queſto cãbio, e debito, e che poteſſe ſpettare, & appartenere così al preſẽte, come in l'auenire de tutti li danni, & intereſſi, miſſioni, cambij, recambij, ſpeſe fatte, & da farſi in l'auenire per detto mag. Franceſco Numio, per non eſſerli ſtata pagata detta partita, pendente la fiera de Santi, fatta nella preſente Città di Piacenza, e pigliare detta partita à ſpeſe, danni, & intereſſi di detto Pietro Paolo Lupo, ò altri, à quali detto cambio, e debito apparteneſſe, ò poteſſe appartenere in qual ſi voglia modo in l'auenire, à cambio, e recambio, ò per Roma, ò qual ſi voglia parte del mondo, delle quali coſe detto mag. Franceſco Numio hà richieſto me già detto notaro, & cancelliero, che le ne facci publico inſtromento, il quale li hò dato ſotto queſta forma, fatto in la detta Città di Piacenza l'anno, indittione, meſe, & giorno predetti, preſenti Scipione Panatero, & Aleſſandro Caponico, teſtimonij chiamati; ſegue il tenor della lettera.

Al magnif. Sig. Antonio Bezado, Piacenza fiera de Santi.

1614. *à dì* 5. *Ottobre in Roma, ſcudi* 1000. *marche.*

A pagamenti di fiera proſſima de Santi pagate per queſta prima di cambio ſcudi mille di marche al Mag. Franceſco Numio, cambiati con il Sig. Gio. Rotoli, & ponete come ſi auiſa.

Pietro Paolo Lupo.

A dì detto li N. Tomaſſo Pinceto, & Giouanettino Bozzo publici mediatori di cambij hanno riferto per loro giuramento, eſſerſi cambiato, pendente detta fiera, per Roma à ducati cento due per ſcudi cento di marche.

Gio.

Gio. Maria Pinceto notaro, & di dette ſiere cancelliero.

17 Secundus caſus eſt, quando hæc proteſtatio fit in alijs locis, puta, in ciuitate Genuæ; & tunc ſeruatur eadem forma, mutatis mutandis, ſed hanc proteſtationem in ciuitate Genuæ debet præcedere præceptum, de quo in eius ſtatutis lib.4. cap.15. §. prohibitum.

18 QVAERO duodecimo, an cambiorum lucrum, ſeu intereſſe, de quo in proteſtatione, poſita ſupra ſub num. 16. debeatur primum tantum, vel etiam ſecundum, & deinceps.

Antequam ad huius quæſtionis reſolutionem deueniam, præmitto, quòd hæc quæſtio, & quæ ei connexa ſunt, pendent à l.vnica, C.de ſent.quæ pro eo, &c. quæ eſt vna de difficilioribus totius C. & habet materiam profundiſſimam, & longiſſimam, & eſt ita obſcura, ſicut alia, quæ ſit in corpore iuris, & amplectitur mare ampliſſimum, in quo pauci ſine periculo nauigarunt, & propter eius ſubiectam materiam turbatur totus mundus, vt ex Bar. Bal. & alijs ſequitur Rebuff. in eiuſdem l. præfatione, num. 1. & quare turbetur, rationem reddo, quia illa duo pronomina, *meum, & tuum*, quæ turbarunt otium humanum, vt dixi ſupra §.1.q.1. num.41. proceſſerunt ab intereſſe, quod eſt materia dictæ l.vnicæ, eiuſdemq; legis difficultatem, & obſcuritatem extollit etiam Cagn. in ea, num. 1. & non eſſe in mundo ſtatutum ita obſcurum, ſicut eſt iſta lex, refert Cyn. quem citaui infra num. 67. imò aliquos propter magnam difficultatem, & legi & legiſlatori obſtrepere, retuli ibidem, & malè feciſſe Imperatorem, qui non expreſſit caſus huius legis, ſcribit idem Cyn. quem retuli infra num. 70.

Verum alius in ead.l. num.6. hac tantæ difficultatis, atque formidinis exclamatione, qua ipſi cæteros terrere videntur, paruifacta, difficultatem, non ex lege, ſed ex ipſorum imperitia proceſſiſſe audacter affirmat, dicens, quòd hæc l. nullam obſcuritatem, aut difficultatem in ſe continet, nec vllam omnino diſſonantiam cum reliquis iuribus, innumeras autem, inquit, ambiguitates, & contrarietates, quas hucuſque Gl. & Doct. inuenerunt, non in legibus ipſis inuenerunt, ſed ex ſe ſe inuexerunt, & poſtea, inquit, ex hoc nouo, breuiq; veritatis ſermone patere, hydram illam hactenus inuictam, quæ omnium Doctorum ingenia tot ſeculis torſit, vt, vno capite ſublato, plurima renaſcerentur, prorſus enecatam, & abolitam, multaq; alia ſimilia tangit ſub num.1.7 ſub num.13.17.18.21.& ſeqq.37.in fine, 38. & ſub n.40.quę, cum ad ſui ingenij, & doctrinæ oſtentationem, aliorumque vilipendium tendant, omitto.

Huius Doctoris verba diſplicuerũt Rebuffo, qui propterea in præfatione eiuſdem l. ſub num.2.alibi initio, de eo intelligens, vt arbitror, multa contra eum contumelioſa protulit verba, ex quibus etiam verbis conijcere licet, qui ſit ille Doctor. Sed Rebuff. ſit eius pace dictum, debuiſſet diluere ea, quæ hic Doct. adducit cõtra ſententias aliorum; alioquin videntur confirmata, cum ei videatur defeciſſe reſponſio & defeciſſe coniecturare licet, quia etſi Doctor iſte nimis audacter, ac refractariè videatur locutus, & modeſtius loqui debuiſſet, tamen, ſi veritatẽ amamus, eruditiſſimos in ea l.commentarios edidit, & in hoc emẽdandus non erit, quòd Imperatoris legẽ à tot Doctorum querelis validè nititur vindicare, & ſtudioſis animum facit; in reliquis autẽ horum commentatiorum auctoritas nec à me citabitur, nec ab alio citanda eſt, donec ſuperiorum iudicio ad publicam emendentur vtilitatem, vbi emendatione opus fuerit.

Hoc præmiſſo, reſpondeo ad quæſitum, diſtinguendo duos articulos.

Primus articulus eſt, de intereſſe lucri ceſſantis.

Secundus eſt, de intereſſe damni emergentis.

Venio ad primum articulum, de intereſſe lucri ceſſantis; & quò ſolidiorem habeamus reſolutionem, formo duas opiniones. 1

Prima opinio eſt negatiua, quòd cambiorum lucrum, ſeu intereſſe debeatur primum tantum, ſicq; pro primo anno, ſeu pro prima negotiatione, & non pro annis ſucceſſiuis, hancq; opinionem in puncto iuris videtur ſecutus Curt. Iun. in d.l. vnica, col. 19. & ſeqq.C.de ſent. quæ pro eo, &c. licet relinquat maturius cogitandum.

19 Confirmatur primo hæc opinio, quia alias daretur proceſſus in infinitum, & infinitas eſt euitanda, l. vnica, C. de ſent. quæ pro eo,&c. nam ſi debetur aliud, quàm primum, ſequitur, quòd eadem ratione debeatur aliud, quàm ſecundum, & ſic deinceps ſine fine, quia in infinitate non reperi-

tur profundum, Rebuff. in d.l.vnica, not. 1. initio, verſ. ideo in eis. quam confirmationem pluribus ampliationibus, & limitationibus exornat ibidem num. 3. & ſeqq. hacq; ratione euitandæ infinitatis vtuntur Bal. conſ. 303. ad euidentiam. ſub num. 3. verſ. quæro verum. lib. 1. in impreſſis Lugduni ad ſignum Leonis anno 1559. & alij, dum tenent, pacto retrouendendi quandocunque, & in infinitum, præſcribi adhuc ſpatio triginta annorum, vt ſecutus ſum infra gloſ. 7. ſub num. 3. illat. 1.

20 Confirmatur ſecundo, quia licet in ſolito negotiari conſideretur intereſſe etiam lucri ceſſantis, tamen conſiderandum eſt primum lucrum, quod immediatè conſiderari poteſt ex mora, non autem debet attendi, quòd ſi rem debitam habuiſſet, illam vendere potuiſſet, & rurſus ex illis pecunijs lucrari: talis enim diſcurſus fieri non debet circa intereſſe, quia res procederet in Infinitum; hæc ſunt, quæ obſcurè, non clarè ſe explicando, ſcripſit Dec. in cap. 7. cum venerabilis. num. 61. verſ. ſed retenta communi. de except. quem ſequuntur Gabr. in concl. lib. 3. tit. de ſolut. concl. 10. num. 5. limit. 2. dicens, poſſe peti lucrum, quod quis principaliter feciſſet, non autem, quod ſecundario, Stracch. tract. de mercat. par. 4. tit. de contract. mercat. num. 4. tom. 6. par. 1. fol. 298. & Rot. Genuen. deciſ. 87. ioannes ſtephanus. num. 8. in fine.

Conſolidari videtur hæc confirmatio, quia hac ipſa ratione, ne reiteretur intereſſe, Theologi, vt plurimum, damnabant recambia, vt ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 1. n. 98.

21 Secunda opinio contraria præcedenti eſt, quòd intereſſe debeatur non ſolum pro primo anno, ſed etiam pro ſequentibus; & hanc opinionem, teſtando eam practicari, ſequitur Cagn. in d.l. vnica. num. 45. in 2. dubitatione, quem videntur ſecuti Gabr. d. concl. 10. in fine, limit. 3. ſub num. 6. & Ioan. Bapt. Lup. in l. curabit. § 6. ſub num. 19. verſ. ſed contrarium. & num. 20. verſ. ſed aduertendum. C. de act. empt. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 121. dum recitat in effectu tres concalcatas Cagnoli concluſiones. Primam, quòd intereſſe debeatur non ſolum pro primo anno, ſed etiam pro omni tempore, quo durabit mora. Secundam, quòd iſtud intereſſe debeatur ad rationem decem pro centenario. Tertiam, quòd debeatur etiam intereſſe alterius intereſſe, & poſtea impugnat has duas poſtremas tantum, & ſic admittit primam; hæcq; opinio in cambiorum intereſſe, de quo loquimur, videtur approbata in Vrbe, dum, ſedentibus Pijs IV. & V. fuit ordinatum, vt mercatores non poſſent partitas cambire, & augere, ſed eorum intereſſe liquidaretur ad certam ſummam pro primo anno, & ad aliam minorem pro ſequentibus annis, vt retuli ſupra §. 1. q. 7. par. 1. num. 55. verſ. imò.

Comprobatur primo hæc opinio ex ſententia eorum, qui tenent, deberi intereſſe alterius intereſſe; ita vt primo anno, ſeu alio primo termino debeatur capitale cum intereſſe, & ſecundo termino debeatur tam intereſſe illius capitalis, quàm intereſſe illius intereſſe decurſi pro primo termino, & ſic deinceps, conuertendo ſemper intereſſe, & intereſſe alterius intereſſe in capitale, vt retuli infra num. 33.

22 Comprobatur ſecundo, quia ſi intereſſe debetur propter moram qualificatam, & iſta mora qualificata ita ſtat in primo anno, ſicut in ſequentibus; ergo ita debetur pro primo anno, ſicut pro ſequentibus.

23 Retenta hac ſecunda opinione, quam in intereſſe cambiorum ſeruant vbique campſores, & præcipue Genuenſes, nulla admiſſa vnquam controuerſia.

Reſpondeo ad Dec. quē pro cōtraria opinione citauimus ſup. nu. 20. in ſecunda confirmatione, quòd etſi obſcurè locutus ſit, tamen voluit dicere, quòd non debetur intereſſe alterius intereſſe, alias certè videretur ineptè locutus, & ita eum citauimus infra num. 39. nec voluit dicere, prout eum intellexit Cagn. in d.l. vnica, ſub num. 46. verſ. tertio quia. verſus finem, C. de ſent. quæ pro eo, &c. videlicet, quòd bis peti non poteſt intereſſe eiuſdem rei, quia non debeat quis velle duas molituras (vt vulgo dicitur) ex eodem ſacco frumenti; de hoc enim nulla poterat eſſe dubitatio.

Aduerte primo, quòd etſi Doctores loquantur de intereſſe, ſeu lucris annalibus, ideſt in primo, & ſucceſſiuis annis, tamen idem eſt in lucris non annalibus, ſed breuioribus, vt in lucro cambiorum, iuxta numerum nundinarum, de quibus ſcripſi ſupra §. 2. gl. 4. num. 3.

24 Aduerte ſecundo, quòd intereſſe ſumitur multis modis, quos enumerat Rebuff. in l. vnica, in præfatione. num. 69. & ſeqq. in 3. quæſtione, vſque ad num. 78. incluſi-

uè

uè: C. de ſentent. quæ pro eo, &c.

25 Aduerte tertio, quòd intereſſe à nobis ſumi debet pro quadam damni emergentis, aut lucri ceſſantis æſtimatione, quæ fit pecunia, qua res regulariter æſtimantur, Rebuff. d. num. 78. nam intereſſe refertur ad damnum, & ad lucrum, l. 13. ſi commiſſa. ff. rem rat. hab. *quantum mihi abeſt, quantumq; lucrari potui*, & vlterius non inſiſto, quia varias intereſſe definitiones, deq; eis controuerſias recēſere; eſſet magis laborioſum, quàm vtile; refero ſolum, quòd contra Gloſ. definientem, intereſſe eſſe damnum emergens, inſurgit Iacob. de Rauen. dicens, hoc non eſſe verum, imò falſiſſimum; nam, inquit, petens intereſſe, peteret damnum, vt refert Cyn. in d. l. vnica, ſub num. 12. &, defendendo Gloſſam, & reprehendendo Iacob. de Rauen. quòd phantaſticè, & irrationabiliter locutus ſit, & ſit truffa, dum dicit contra Gl. petis intereſſe, petis damnum, damnum petis, damnum habes, ſcribt Bal. in d. l. vnica, ſub num. 9. col. 2. verſ. venio ad gl. ſi tamen multas definitiones libeat videre, eas inuenies apud Rebuffum in d. l. vnica, in gl. prout. num. 7. verſ. in tertia parte, ſub num. 11. verſ. quinto inæſtimabile. num. 21. 22. & 23. vbi plures plurium definitiones, impugnationes, & concordiam ponit.

26 Aduerte quarto, quòd hoc intereſſe diuiditur communiter in tres ſpecies: Prima dicitur intereſſe conuentum, ſeu conuentionale: Secunda dicitur intereſſe commune: Tertia dicitur intereſſe ſingulare; Gl. 1. & in verbo, duplici. & ibi Doct. in d. l. vnica, C. de ſent. quæ pro eo, &c. & in hac triplici ſpecie, re ſubtiliter, & plenè diſcuſſa, reſidet Dyn. in breui tractatulo de intereſſe, num. 11. verſ. nunc reſpondeo. & num. 12. & 13. tom. 5. fol. 7. hancq; diuiſionē eſſe communiter receptam, & ab ea Dynum non diſceſſiſſe, ſcribit etiam Alc. in d. l. vnica, ſub num. 27. & 28. inter tractat. diuerſ. tom. 5. fol. 10. alij tamen ſunt, qui hanc diuiſionem reprehendunt, eo quòd in noſtra ſubiecta materia, de qua agimus, intereſſe ſemper ſit caſuale, & ſingulare ipſi damnificato, & ab eo ſpecialiter, & particulariter ex cauſis ſuis, & circumſtantijs particularibus, quæ ſemper ſingulares ſunt, ſit probandum; quare, diuiſionem totius intereſſe reducunt ad hos terminos, à iure introductos, videlicet, res principalis, ſeu ejus æſtimatio, item cauſa rei, quæ eſt acceſſio naturalis, vel quaſi vtilitas circa rem, quæ eſt æſtimatio quanti plurimi à tempore moræ, & intereſſe, ſpecialiter ſumptum, quód eſt damnum extrinſecus incurſum, vel lucrum amiſſum: ſed, quicquid iſti ſcripſerint, & quicquid contra eandem diuiſionem, firmando, intereſſe eſſe vnum tantum, ſcribat Ant. Fum. tract. de eo quod intereſt. num. 13. & ſeqq. præſertim num. 15. & ſub num. 20. tom. 5. fol. 15. ego, quia tota hæc diſceptatio videtur inutilis, non diſcedam à præfata tripartita diuiſione communi, quamuis tertiæ ſpeciei, nempe intereſſe ſingulari repugnare videatur, quod ſcripſi inf. ſub nu. 89. in 1. motiuo.

27 Intereſſe conuentum, omiſſa diſputatione, & euitata obſcuritate, eſt pecunia, conuentione partium promiſſa in defectum primæ conuentionis non completæ, & pecuniæ appellatione intelligo omnem rem; quare, ſi domum tibi vendo centum, &, ſi non tradidero, promitto quinquaginta pro eo, quod intereſt, & non tradam, tu poteris agere ad quinquaginta promiſſa, Rebuff. in d. l. vnica, in gl. 1. num. 57. & ſeqq. iunctis, quæ ſcribit num. 55. & 56. fol. 392.

28 Intereſſe commune eſt æſtimatio damni emergentis, aut lucri ceſſantis, communiter facienda ab omnibus, rei notitiam habentibus propter factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam; quare ſi mutuauerim tibi vinum, quod debebas reddere Kalendis Iulij, non reddis; poſtea vinum valuit decem aureis; Iudex condemnabit te ad reddendū vinū, quod ſi tempore ſententiæ valeat ſolum quatuor, cōpellet te ad reddendū ſex aureos vltra vinū, Rebuff. in d. gl. 1. nu. 82. & ſeqq. adde quæ ſcripſi infra nu. 104. alias tamen poſuit deſcriptiones nu. 81. quas impugnat.

29 Intereſſe ſingulare eſt æſtimatio vtilitatis ſingularis, ob factum alterius iniuſtum, vel ceſſationem proueniens; quare, ſi commodauerim tibi librum meum, plenum apoſtillis, & remiſſionibus: non reddis; debes condemnari non tantum ad pretium commune libri, ſed ad vtilitatem ſingularem meam, vt latius explicat Rebuff. in d. gl. 1. num. 87. & 88. plures tamen alias deſcriptiones, quas poteris videre, ponit ibidem num. 85. & 86.

30 Reliquas intereſſe ſpecies, quas Cyn. Bar. & alij poſuerunt in d. l. vnica, & præſertim Iacob. Renal. qui cumulauit viginti, & octo, videlicet octo ſecundum ſubſtantiam, & reliquas ſecundum accidens, videntur inutiles, vt cenſuerunt alij in d. l. vnica

num.7. in fine, & num. 12. & 13. ideo eas prætereo.

Indicabo tamen, vbi tu, ſi velis, poſſis eas videre.

De intereſſe affectionis vide eundem Rebuff.d.gl.1.num.89.& ſeqq.

31 De intereſſe, prouenicnte ex delicto, ex quaſi delicto, ex contractu, ex quaſi contractu, vide eundem Rebuff.in d.gl. 1. nu.128. & ſeqq.in l.1.C.de ſent.quæ pro eo, &c.

32 De intereſſe publico, & priuato. De intereſſe vltionis. De intereſſe pudoris; vide Rebuff. in d.l.vnica, in gl. 1.nu.132.& ſeqq. num.141.& 143. De intereſſe circa rem, quod vocant intra rem, & intrinſecum, & extra rem, quod vocant extrinſecum, ſeu remotum, vide eundem num.149.& ſeqq. & de alijs ſpeciebus, ne prolixior ſim, vide eumdem num. 144.& ſeqq. & demum omnes ſpecies, & quotquot ſunt, reſolui in illas tres, de quibus ſupra nu. 26. ſcribit Alc. in d.l.vnica, num.27.

33 Extende nunc eandem ſecundam opinionem, quam tenuimus ſupra num.21. vt non ſolum debeatur primum, ſecundum, & vlterius intereſſe, vt dixi, ſed debeatur etiam intereſſe primi intereſſe, & ſic deinceps, ita vt debeatur intereſſe alterius intereſſe, tam prima, & ſecunda vice, quàm alijs futuris vicibus, Ruin. conſ. 103. quamuis. num. 4. verſ.ſed tamen præmiſsis. præſertim in verſ. non obſtat.lib.1.& conſ.55.de obligatione. verſus finem, ſub nu.20.verſ.ſecundo etiam. lib.2.Cagn.in l.vnica, num. 45. & 46. verſ. nunquid. C. de ſent.quæ pro eo, &c. & in l. curabit. num.69. C. de act. empt. Rot. Genuen. in hoc ſibi parum conſtans deciſ.134. in Dei nomine.num.3. in vltimis verbis, & num. 4. & quòd iſta ſit veritas, ſæpè conſuluerit, obtinuerit, & viderit iudicatum, ſcribit Cagn. in d.l.curabit. ſub nu.69.& quòd ita ſæpe fuerit obtentum, & per Senatum Sereniſs. Ducis Sabaudiæ iudicatum, præſertim in cauſa Ghignorum de Cherio, & Scarallæ ciuis, & mercatoris Sauonæ contra Garexium, in qua cauſa, 1200. aureos, lapſu annorum viginti quinque ad rationem decem pro centenario, computato etiam intereſſe alterius intereſſe, aſcendiſſe ad ſummam aureorum 24.millium cum expenſis, refert idem Cagn.in d.l.vnica, ſub num. 46.verſ.vltimo non obſtat.hanc ſententiam, alijs citatis, ſequitur, & defendit Menoch. tract.de arbitr.iud.caſ.119.reuocauit.num. 31.& ſeqq.verſ.dubitatio.cét.6.& quòd hodie adeo apud homines graſſetur auaritia, & lucri cupiditas, vt vſurarum vſuræ ſemper in infinitum augeantur, quouſque reddatur ſors principalis, & qui hoc reprehēdit, quaſi ridiculus exhibiletur, atque explodatur, teſtatur Boninſ.tract.de vendit. ad temp. cap. 3.num.16. in fine, & num. 17. & ita paſsim in intereſſe cambiorum, ſeu ad eorum rationem ſeruant, ſine vllo dubitandi motu, Genuenſes; quinimò ipſi de hoc quandoque conueniunt per pactum expreſſum, his verbis in eorum idiomate conceptum; *che poſſi chiuuire, & rechiuuire*, vt habes in inſtrumenti formula, quam poſui ſupra S. 1. q.5. ſub n.14.& ab hac extenſione, & praxi non videtur multū diſtare multiplicatio, quam ſeruant hic in Vrbe, vt dixi infra num.54.

34 Confirmatur primo hæc extenſio, quia vbi ſunt reſtituendi fructus, veniunt etiam fructus fructuum, Gl.1.in l.12.ſed & partus. ff.quod met.cauſ. & quòd petens aliquid cū omni cauſa, dicatur petere etiā partus partuum, & fructus fructuum, qui non venirent ſub ſimplici appellatione fructuum ſine illis verbis, *cum omni cauſa*, ſcribit Alex.in l.cum fundus.initio, & num.1.ff.ſi cert.pet.& quòd ex fructibus poſsint procedere fructus, ſicquè ex intereſſe aliud intereſſe, oſtēdi inf.n. 54.& 55.& quòd in actione pro ſocio, lucro, quod eſt acceſsio, detur alia acceſsio, quia hæc acceſsio non præſtatur, vt vſura, ſed, vt intereſſe, ſcribit Gl.in l. 61.ſocium qui in eo. in verbo, labeo ait. ff.pro ſoc. & adde quod ſcripſi ſupra S.1.q.7.par.2.ampliat.8. num.137.reſtrict.4.

35 Confirmatur ſecundo, quia vbi dubitatur de intellectu legis, recurrendum eſt ad rationem naturalem, vt ſequitur Rebuff. in d.l.vnica, not.11.num.6.verſ.& quando.C. de ſent.quæ pro eo, &c. imò ſicut quærere rationem, vbi habemus ſenſum, eſt infirmitas intellectus, vt ex Auerroe ſequitur Bal. conſ.360. quia quæſtio iſta. num.3.lib.3.& ex eo Rebuff.d.not.11. num.4. verſ.& quærere. ita etiam vbi habemus rationem naturalem, ſuperfluum videtur quærere legem poſitiuam, quia lex poſitiua debet muniri ratione naturali, Rebuff. d.not.11. num. 1. & bene ad hoc text. in cap. 5.conſuetudo. diſt. 1.

36 Sed intereſſe debetur de iure naturali, vt ſecutus ſum ſupra S.1.q.7.par.2. ampliat.8. num.96, & debetur propter culpam, & mo-

ram

ram debitoris, & iſta mora, & culpa debitoris non magis poteſt conſiderari in primo intereſſe capitalis,quàm in intereſſe alterius intereſſe;vt,poſito exemplo,declarat Cagn. in d.l.vnica, ſub num.46. verſ.tertio quia, ergo, ſi non haberemus legem poſitiuam, quæ clarè hunc decideret articulum, debemus recurrere ad iſtam rationem naturalem.

37 Confirmatur tertio, quia ita debetur intereſſe lucri ceſſantis, ſicut damni emergentis, vt ſcripſi ſupra §.1.q.7.par.2.ampliat.8. num. 269. ſed intereſſe damni emergentis debetur omni ex parte, vt dixi infra num. 61.& 62. ergo & intereſſe lucri ceſſantis.

38 Confirmatur quarto, loquendo de intereſſe cambiorum,quia contractus cambij eſt contractus emptionis,& venditionis, vt dixi ſupra §.1. q.4. num. 21. vel ſaltem ab eo ſumit regulam.

Sed in contractu emptionis, & venditionis mercium venditor poteſt vendere Titio mercem in ſummo pretio, & poſtea poteſt ab eodem reemere in infimo pretio, vt ſecutus ſum ſupra §.1.q.1.ſub num. 572. & demum,ſi idem Titius ex interuallo denuo indigeret eadem merce, & eam vellet emere, & ſimiliter adeſſent tria pretia, poſſet idem venditor eidem vendere in ſummo pretio, quamuis excederet primum, quo vendidit in prima venditione; quòd ſi idem Titius poſtea vellet reuendere, poſſet idem venditor reemere etiam infimo pretio, quamuis eſſet magis infimum, quàm fuerit primum, quo reuendidit in prima reuenditione, & ſic deinceps, dummodo illa pretia ſummum,& infimum ſint ex illis tribus pretijs iuſtis, de quibus dixi d.num. 572. & ſupra §. 1. q. 7. par.2.ampl.10.num.101.& dummodo omnia fiant bona fide.

Ergo in contractu cambij per eiuſmodi emptiones, & reuenditiones poteſt ſemper augeri ſors, ſeruata iuſtitia pretij.

39 Contra hanc extenſionem; quòd enim intereſſe alterius intereſſe non debeatur, tenent Rebuff.in l.vnica, in gl.in verbo,dupli. ſub nu.2.verſ.prætereà intereſſe. & Bologn. num. 20. & 21. C. de ſent. quæ pro eo,&c. Io.Bapt. Lup.in l. curabit. §.6. ſub num.20. verſ.ſed aduertendum. ibi, ſimiliter dum. C.de act.empt.inter tract.diuerſ.tom.7. fol. 121. Rot. Genuen. ſibi in hoc parum conſtans,deciſ.87.ioannes ſtephanus,num.8. in fine,& num.9.Rot.diuerſ.deciſ.315.diu fuit. num. 8.par.2. & hoc ſentit in effectu Dec. quem citaui ſupra num. 20. & 23. & quòd ſi fructus petantur, vt intereſſe, non veniat in hoc intereſſe, ſi quid creditor, fortè mercator, ex negotiatione fructuum, vel pretij potuiſſet ſuperlucrari, ſed tantum æſtimatio fructuum, quia non datur acceſſio acceſſionis; cæterum, ſi non de ſimplici ceſſatione, ſed de mora doloſa conſtaret, tunc fieret æſtimatio fructuum, non communis, ſed quanti plurimi ſuo quoque anno dumtaxat valuerunt, ſcribunt alij in d.l. vnica, num. 216. & quòd mutuatarius, qui teneatur ad intereſſe mutui, teneatur ſolum ad intereſſe propinquum, & non ad intereſſe remotum,ideoq; ſi mutuator erat empturus gallinam, à cuius emptione ceſſauit, vt mutuaret, & ex gallina erat ſuſcepturus oua, & ex ouis ſperabat pullos, & pullas, ex quibus ſperabat alia oua, & ſic deinceps, mutuatarius teneatur ſolum ad primum intereſſe, quod eſt proximum, & non ad ſecundum, quod eſt remotum, quod procederet in infinitum, & ita etiam dicendum ſit in intereſſe damni emergentis, ſcribit Medin.in ſuis tractar.tom.2.tit.de reb.acquiſ.per vſur.q.3.in ſecunda cauſa,in fine, verſ.circa intereſſe, fol.330.in fine,& 331. hæcq; contraria opinio benè videtur probari ex l. 22. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empt. vbi ait Iureconſul. *cum per venditorem ſteterit, quominus rem tradat, omnis vtilitas emptoris in æſtimationem venit, quæ modo circa rem conſiſtit: neque enim ſi potuit ex vino, puta negotiari, & lucrum facere,id æſtimandum eſt, non magis, quàm ſi triticum emerit, & ob eam rem, quòd non ſit traditum, familia eius fame laborauerit: nam pretium tritici, non ſeruorum fame necatorum, conſequitur; nec enim maior ſit obligatio,quòd tardius agitur; quamuis æſtimatio creſcat, ſi vinum hodie pluris ſit, merito, quia ſiue datum eſſet, hoc haberet emptor, ſiue non, quoniam ſaltem hodie dandum eſt, quod iam olim dari oportuit.* & quòd antea ex vſuris vſuræ non caperentur, at nunc cambiorum cambia corradantur, ſcribit, eas tacitè improbando, Nauar.in man.confeſs.cap.17.de vſura circa mutua,num. 280.in fine, & quòd ſi intereſſe conuerteretur in capitale, de quo ſolueretur aliud intereſſe, ſit anatociſmus, ſuperfœtatio, & fœnoris renouatio, quæ eſt prohibita de iure ciuili, ſcribit Rot.diuerſ.d. nu. 8.& quòd ſit forma anatociſmi,ab omnibus execrata, ſcribit Io.Bapt.Lup. ſub d.nu. 20.

& quòd vſura vſuræ à Cic. in pluribus locis vocetur anatociſmus, oſtendunt, locis citatis, Hier. Groſſor. in l. lecta. num. 6. ff. ſi certi pet. inter Repet. tom. 2. fol. 118. Couar. var. reſolut. lib. 3. cap. 1. ſub num. 5. verſ. ſupereſt. Io. Bapt. Lup. in d. l. curabit. §. 3. num. 2. fol. 115. & Boninſeg tract. de vendit. ad temp. cap. 3. num. 16. & quòd quamuis de iure ciuili permittantur vſuræ, tamen vſuræ vſurarum ſint prohibitæ, ſcribunt Boninſeg. d. cap. 3. num. 15. in fine, & 16. & Io. Azor. de initit. moral. par. 3. lib. 5. tit. de vſur. cap. 2. q. 3. verſ. ſed re vera. & verſ. at verò vſuræ. & quòd vſuræ vſurarum dotis, etiam promiſſæ, non debeantur, nec de iure ciuili, nec de iure canonico, vti omnino prohibitæ, licet nonnulli ex ſtirpe Iudæorum contrarium auſi fuerint affirmare in ſolito negotiari, ſcribit Borgn. deciſ. 26. venerandus. ſub nu. 25. par. 3. & quòd Pius V. in contractu cenſus prohibuerit, cenſum contrahi ex fructibus eiuſdem cenſus decurſis & non ſolutis, quia vſuræ non debent facere nouam vſuram, ſcribit Virgin. de Boccat. tract. de cenſib. par. 2. num. 61. & par. 3. num. 36. hancq; contrariam opinionem virtualiter amplexa videtur reformatio, ſeu taxatio pro intereſſibus cambiorum Vrbis, dum, nulla facta mentione de intereſſe alterius intereſſe, ſeu de intereſſe, conuertendo in capitale, taxauit ſolum intereſſe primi, & ſequentium annorum, vt retuli ſupra §. 1. q. 7. par. 1. nu. 55.

40 Comprobatur hæc contraria opinio, quia habemus textum apertum in l. fin. C. de vſur. qui prohibet expreſsè vſuram vſuræ, & ad litteram, ne vſura conuertatur in capitale, quod idem prohibet tex. in l. 29. placuit. ff eod. ergo, cum habeamus caſum legis, facimus iniuriam legi, diſputando.

41 Quid dicendum? Reſolutio huius controuerſiæ eſt difficilis, quia Cagn. qui in d. l. vnica, num. 45. & 46. defendit extenſionem, nititur reſpondere argumentis huius contrariæ opinionis, & Io. Bapt. Lup. qui in d. §. 6. ſub num. 20. tenet hanc contrariam, nititur reſpõdere eiuſdem Cagnoli argumentis, & Ruin. in illo conſ. 55. non benè ſe explicat, vnde licet nos eum citauerimus pro extenſione, tamẽ ab iiſdẽ Cagn. & Io. Bapt. Lup. citatur pro hac opinione contraria, & libentiſſimè legiſſem, quid de hoc expreſsè ſentiret Rot. diuerſ. deciſ. 332. ſententiam, verſ. non obſtat taxatio. lunæ 6. Iunij 1611. in Ianuen. pecuniaria, coram Illuſtriſsimo Card. Lancellotto, in impreſsis Romæ 1615. quia etſi informantes pro parte Iacobi, vt in eorum informationibus vidi, impugnarent illud mutuum ex eo, quòd intereſſe conuertebatur in capitale, ſicq; mutuatarius ſoluebat intereſſe alterius intereſſe, tamẽ in ea deciſ. nõ legitur, quòd Rot. ſuper hoc aliquod dederit reſponſum; verum cum adhuc iudicauerit contra Iacobũ, illud mutuũ non fuiſſe iniuſtum, ex hoc iudicio videtur tacitè admiſiſſe, quòd intereſſe poſſet conuerti in capitale, & proinde ſolui intereſſe alterius intereſſe; nam pro facti intelligentia eſt ſciendum, quòd mutuatarius pro intereſſe lucri, à quo mutuator ceſſabat propter illud mutuum, ſoluebat mutuatori ſcutos ſex quolibet anno pro centenario, vt retuli ſup. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 24. qui ſex, quando non ſoluebantur, conuertebantur in capitale mutui, & anno ſequenti de illis etiam ſex ſoluebat intereſſe ad eandem rationem ſex pro centenario.

Reſolutiuè agendo, &, omiſſa vlteriori diſputatione, cõſidero duos caſus principales.

Primus caſus eſt, quando intereſſe habet naturam pœnæ, vt puta, ſi tu ex cauſa tranſactionis debeas equum, vel aliam ſpeciem, &, ſi non tradideris certo tempore, promittis decem, quod quidem intereſſe conuentum, ſeu pœna ſpeciei adiecta, debetur, l. 37. promiſsis. & ibi Doct. C. de tranſact. Abb. in cap. 4. dilecti. ſub num. 13. & ſeqq. in 5. pœna, de arbitr. & Rebuff. in l. vnica, in gloſ. 1. num. 59. verſ. notandæ ſunt, C. de ſenten. quæ pro eo &c. & iſto caſu concludo, quòd vſura huius pœnæ non debetur, l. 1. & ibi Gl. C. de ſiſtu. vſur. lib. 10. & Gl. in l. vlt. in verbo, ſortis tantummodo. C. de vſur. rei iud. & pœnarum vſuras peti non poſſe conſtitutum eſſe dicit tex. in l. fin. ff. de magiſtr. conuen. & in hoc, quòd vſura vſuræ non debeatur, conueniunt Ruin. d. conſ. 55. ſub num. 16. & 17. lib. 2. & conſ. 103. ſub num. 4. verſ. non obſtat igitur. lib. 1. & Cagn. in l. vnica, ſub num. 46. verſ. tertio quia. C. de ſent. quæ pro eo, &c. & quòd vſura pœnæ commiſſæ non debeatur, ſcribit etiam Ruin. d. conſ. 55. num. 17. nam ſi non debetur vſura vſuræ, iuribus, & auctoritatibus ſupra citatis; ergo neque debetur vſura pœnæ, quia vſura, & pœna pro eodem vſurpantur in hoc propoſito, argum. tex. in l. 40. qui ſine vſuris. verſus finem, ff. de negoc. geſt. & dicit Gloſ. in dicta l. fin. in verbo, pœnarum.

rum . in fine, ff. de magiſtr. conuen.

42 Confirmatur primo hæc concluſio, quia intereſſe, quod poteſt parere aliud intereſſe, debet ſemper eſſe proportionatum quantitati ſortis, qualitati creditoris, quia mercatori, ſeu negotiatori debetur intereſſe, alias debet eſſe etiam proportionatum occaſioni, quam creditor habuiſſet præ manibus, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra §.1.q.7.par.2.ampl. 8.num.234. Sed hoc intereſſe pœnale nulli ex his qualitati debet correſpectiuari; non enim datur proportionabiliter ſorti, ſeu alteri obligationi, neque conſideratur qualitas creditoris, an ſit mercator, necne; neque conſideratur, an is, cui debetur, habuerit occaſionem præ manibus, ſed ponitur ad libitum, maius, & minus, vt obligatus maiori, vel minori pœnæ timore obſeruet promiſſa: Ergo ab intereſſe non pœnali non rectè argumentamur ad pœnale.

43 Confirmatur ſecundo, quia pœnæ ſunt odioſæ, & ideo temperandæ, non extendendæ, cap.15.odia.de reg.iur.in 6. l. 129. capienda.ff.eod. l.32.ſi præſes.ff.de pœn.cum ſimilibus, & hac ratione non deberi vſuram vſuræ, ſcribunt Cagn.& Menoch.quos retuli infra num. 47. vnde, & pœna, appoſita in primo compromiſſo, non trahitur ad ſecundum, & ſtipulatio pœnalis, adhibita in primo contractu locationis, non videtur repetita in ſequenti locatione, Tiraq. in l. boues. §.hoc ſermone. num. 96. verſ. quinquageſimoquarto. ff.de verb. ſignif. & maximè in reconductione tacita, imò neque cenſetur repetita alia obligatio, quæ non ſit de propria natura illius contractus; quare ſi conductor in inſtrumento locationis, & conductionis, factæ ad certum tempus, obligauit ſe in forma Cameræ, & deinde, tempore finito, perſeueret per modum tacitæ conductionis, non poteſt contra eum pro penſionibus huius tacitæ conductionis procedi executiuè, Galleſ.ad form.oblig.cam.tit.de vi inſtrum.oblig.cam.num.18.tom.6.par.2. fol.360.quod idem in inſtrumento publico, habente executionem paratam, ſcripſit Ant. de Canar.tract.de execut.inſtr. q. 44. num. 82.tom.5. fol.44. imò tacitè reconducens, non intelligitur reconducere pro toto tempore, ſed ſolum pro illo tempore, quo inhabitat, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tractat.de appell.q.12.num.82.

44 Extende primo hanc concluſionem, vt habeat locum tàm in pœna conuentionali, quàm in pœna legali, Gl.1.in l.1. C.de fiſc. vſur.lib.10.Ruin.d.conſ.55.de obligatione. ſub num.17.lib.2.

45 Extende ſecundo, vt procedat ſiue iſta pœna, ſeu intereſſe pœnale ſit adiectum ſpeciei, vt in caſu huius concluſionis, poſitæ ſupra ſub num.41.verſ.primus.ſiue ſit adiectum facto, vt puta, ſi non feceris domum, promittis centum, quia iſto caſu, non facta domo, debentur centum, Rebuff. in l. vnica, in gl.1.num.60. verſ.ſecunda concluſio. C.de ſent. quæ pro eo, &c. ſed non debebitur intereſſe pœnæ, per ea, quæ dixi ſupra.

46 Extende tertio, vt procedat quando intereſſe pœnale eſt adiectum quantitati, vt puta, ſi non dederis centum, quæ mutuaui, promittis decem in ſingulos annos; quia iſto caſu non ſolùm non debetur intereſſe primi intereſſe, per ea, quæ dixi ſupra num. 41. & ſeqq. ſed neque debetur primum intereſſe, quia illa pœna præſumitur adiecta in fraudem vſurarum, vt, teſtando de communi opinione, ſcribit Rebuff.in d.gl.1.nu.64. verſ. tertia concluſio. & faciunt quæ ſcripſi ſupra §.1.q.7. par.2. ampl.8.num.27. verſ. contra. & num.185.

Declara reſtringendo hanc extenſionem in vltima parte, & quæ ſcripſi d. ampliat. 8. num. 27. & 185. dum dixi, non deberi pœnam, ſeu intereſſe, etiam quòd non conuertatur in capitale, vt non procedat, quando pecunia, ideſt, quantitas debetur, vti ſpecies, quia tunc pecunia reputatur illa ſpecies, per ea, quæ dixi ſupra §.1. q. 7. par.2. ampl.8.num.3.& in indiuiduo Rot. in Rom. ſal.interd.mercur.20.Nouembris 1591.inter recollectas à Stat.Pacif. deciſ.159. illuſtris. ſub num.2.verſ. quando enim. & pœna, ſeu intereſſe, adiectum ſpeciei, ſeu facto debito, debetur, vt ſecutus ſum ſupra ſub num. 41. verſ. primus. & num. 45. imò iſto caſu poteſt deberi non ſolum primum intereſſe, ſed etiam ſecundum, & deinceps; quare, ſi teſtator legauerit Titio ſcutos vigintimille, inueſtiendos ſtatim per hæredem in emptionem tot locorum mōtium, & cenſuum, ſeu officiorum partim vacabilium, & partim non vacabilium, ad beneficium dicti Titij, & caſu, quo hæres non inueſtiret, ſeu tardaret inueſtire, iuſſerit, vt eidem Titio ſolueret fructus ad rationem ſex pro centenario, & hæres non inueſtierit, fuit reſolutum in Rota, quòd hæres teneatur eos ſol-

uere,

uere, vt teſtatur R. P. D. Oranus in allegata deciſione, recollecta per Statil. Pacif.

47 Extende quarto, vt habeat locum, etiam ſi is, cui debetur illud intereſſe pœnale, ſit mercator, & ſolitus negotiari; militat enim etiam in mercatore, & ſolito negotiari illa ratio, quòd odia, & pœnæ ſunt reſtringendæ, & quando concurrunt duæ cauſæ, vna permiſſiua, & altera prohibitiua, vt in huius extenſionis caſu, in quo qualitas mercaturæ, & negotiationis videtur permittere intereſſe, & qualitas pœnæ prohibet, attendi debet prohibitiuà, vt in alio propoſito ſcripſi ſup. §. 1. q. 1. num. 46. & quòd in vſuris non attendatur, an quis ſit ſolitus, vel non ſolitus negotiari, ſcribunt Cagn. in l. vnica, nu. 46. verſ. tertio quia. C. de ſenten. quæ pro eo &c. & Menoch. tract. de arbitr. iud. caſ. 119. reuocauit. ſub num. 38. verſ. cæterum.

48 Declara adhuc eandem communem concluſionem, eiuſq; extenſiones, in quibus pro firmo poſuimus, deberi intereſſe pœnale conuentum, vt procedant cum illa doctrina, quam ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 2. num. 376. & ſeqq. & cap. 8. num. 526.

49 Secundus caſus eſt, quando intereſſe non habet naturam pœnæ, ſed habet naturam damni, ratione lucri ceſſantis, proportionatum ſorti, qualitati creditoris, aut occaſionis, quam creditor habuiſſet præ manibus, & in his terminis latè locutus ſum ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. nu. 221. & ſeqq. & iſto caſu vrget contrarietas opinionum, quas adduxi ſupra num. 33. verſ. extende nunc. & ſeqq. & num. 39. verſ. contra. & quò facilius omnia explicem, adhæreo opinioni extenſionis, firmando concluſionem affirmatiuam, quòd debeatur intereſſe alterius intereſſe, per ea, quæ adduxi in dicta extenſione.

Retenta hac concluſione.

Ad adducta in contrarium ſupra nu. 39. & 40. reſpondeo, quòd anatociſmus, & ſuperfœtatio prohibetur, quia eſt vſura vſuræ; ſed intereſſe alterius intereſſe, probatis requiſitis, de quibus ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 99. & ſeqq. & §. præced. gl. 1. ſub num. 82. verſ. ratio. non ſolum non eſt vſura vſuræ, ſed neque eſt vſura; cum vſura ſit omni iure prohibita, vt dixi ſupra §. 1. q. 1. num. 40. & intereſſe ſit omni iure debitum, vt dixi d. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 96. quia vſura debetur etiam ſine mora, non autem intereſſe, Cagn. in d. l. vnica, ſub num. 46. verſ. tertio quia.

50 Extende primo hanc concluſionem, vt præcipuè procedat in intereſſe cambiorum, tum quia negotiantes in cambijs degunt in ciuitatibus, in quibus ſemper eſt parata occaſio cambiendi, præſertim in ciuitate Genuæ, vt ſæpius dixi, tum quia intereſſe cambiorum eſt ſemper certum, & ideo non pendet à probationibus incertis, & coniecturalibus, prout pendere ſolet intereſſe mercaturæ, & ſimilium, iuxta ea, quæ ſcripſi ſup. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. nu. 240. & ſeqq. verſ. declara. & ſicut iudex, data probatione incerta, debet abſoluere, §. curare. Inſtit. de act. ita, ſublata incertitudine, condemnat.

Ratio huius extenſionis eſt, quia intereſſe cambiorum ſemper conuertitur in capitale; vnde nunquam remanet intereſſe alterius intereſſe, ſed ſemper erit intereſſe capitalis, vt conſiderant Ruin. in conſ. 103. quamuis. ſub num. 4. verſ. ſed tamen præmiſſis. lib. 1. & conſ. 55. de obligatione. in fine, ſub num. 20. lib. 2. Cagn. in d. l. vnica, ſub num. 46. verſ. tertio quia. in vltimis verbis, C. de ſent. quæ pro eo, &c. Menoch. tract. de arbitr. iud. caſ. 119. reuocauit. nu. 31. in fine, ibi, nam ſtatim. & num. 32. cent. 6. & Borgn. deciſ. 21. in cauſa executionis. ſub num. 30. lib. 1. dicens, intereſſe alterius intereſſe non deberi, niſi intereſſe iam eſſet calculatum, & poſitum in creditum, &, vt ſors, deberetur.

Nec dicatur, quòd, admiſſa hac ratione, ſemper deberentur vſuræ vſurarum, ſeu intereſſe alterius intereſſe, quia quilibet creditor poneret intereſſe in ſorte, ſeu illud calcularet vti ſortem.

Quia reſpondeo, hanc calculationem, & conuerſionem interuſurij in capitale fieri non poſſe, niſi concurrentibus ijs, quæ ſcripſi §. præced. gl. 1. ſub num. 82. verſ. ratio.

Non obſtat huic extenſioni, quòd taxatio, de qua mentionem feci ſupra ſub num. 39. verſ. contra. aliter videatur determinaſſe.

Quia reſpondeo, quòd quatenus ita determinauerit (non enim vidi illam taxationem) ij, qui taxationi fuerunt præpoſiti, non fuerunt forſan conſulti ſuper intereſſe alterius intereſſe; vel placuit illis ſequi eam opinionem, vt intereſſe alterius intereſſe non debeatur; quæ tamen opinio in puncto iuris & lo-

& loquendo in cambijs vix ſuſtineri poſſet, ideoq; in praxi vbique cambiorum intereſſe conuertitur in capitale.

51 Declara primo hanc extenſionem, vt in cambijs, quæ ſoluuntur ſine mora, impropriè illud lucrum vocemus intereſſe, cum intereſſe nunquam debeatur ſine aliqua mora, vt declaraui ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampliar. 8. num. 100. & 148. quare propriè vocatur lucrum cambij, procedens ratione valoris, & pretij ſcutorum marcharum emptorum, qui ex iuſtis cauſis, de quibus latè ſcripſi d. q. 7. par. 1. num. 74. & ſeqq. & ſub num. 77. & ſeqq. pluris æſtimantur, quàm ſit pretium pro illis datum; vnde illud lucrum efficitur pars integralis mercis emptæ.

52 Declara ſecundo illatiuè, vt, remota mora, ſecundum etiam intereſſe, tertium, & vlterius vſque in infinitum, renouato ſemper contractu cambij cum debitore, eo modo, quo dixi ſupra §. 1. q. 5. nu. 83. verſ. cambium. & ſeqq. non ſit vnquam intereſſe, ſed ſit ſemper capitale, ſeu lucrum; quia ſemper eſt emptio, & venditio, vt dixi.

Secus ſi campſarius eſſet moroſus in ſoluendo, ideoq; campſor pateretur intereſſe lucri ceſſantis, ſeu damni emergentis, quia tunc poſſet vocari intereſſe.

53 Contra hāc declarationem oppono, quia cambium nō minori laborat ſuſpicione vſuraria, quàm laborarent cenſus, & ſocietas officij, ex quò in eis pecunia pecuniam parere videbatur, vt ſcripſi ſupra §. 1. q. 1. num. 171. & 172. ideoq; magna extitit controuerſia, an tales contractus eſſent liciti, vt, loquendo de cenſu, retuli d. q. 1. num. 175. & conſequenter, ſi cum difficultate fuit in his contractibus ita ſuſpectis permiſſum lucrum, procedens à capitali, erit abſolutè denegandum lucrum, procedens à lucro, etiam ſi contrahentes illud lucrum aſſumerent pro capitali, vt in cenſu apertè ſanxit Pius V. præcipiendo, vt pro cenſus fructibus, decurſis, & non ſolutis, non poſſit creari nouus cenſus.

Huic oppoſitioni reſpondeo, quòd in cenſu ſic Pontifex iuſſit, & ideo non eſt vlte-
54 rius quærendum: † Sed adhuc non poteſt negari, quòd fructus verè ſoluti, poſſint conuerti in capitale, ex quo ſoluantur alij fructus: finge enim, quòd debitor verè ſoluat illos fructus ex pecunijs, ſibi ab amico mutuatis, eaſvè vt reſtituat, ſtatim nouũ cenſum vendat eidem emptori, qui pretium ſoluat ex illis fructibus ſibi ſolutis: certè illi fructus, tūc conuerſi in capitale, parient alios fructus,
55 ſeu alia lucra, & intereſſe; † & locorum montium multiplicationes paſſim fiunt, emendo ex fructibus alia loca montium, & ſic deinceps, conuertendo in infinitum fructus in capitale; & hæres, ſeu alius, qui hanc conuerſionem, & inueſtituram teneretur facere, & non faceret, teneretur ad intereſſe, Rot. diuerſ. deciſ. antepenult. placuit. & fuſius deciſ. vlt. 914. fuit pro maiori. coram R.P.D. Orano 1585. vener. 29. Nouembris, & 20. Decembris inter impreſſas Lugduni 1612. Et in ſocietate officij, quicquid dici poſſet diſputando, paſſim ſocietas renouatur pro maiori quantitate, comprehenſis in ea fructibus decurſis, & non ſolutis: At in cambio cum quolibet foro admittatur ſolutio, etiam per ſcripturæ accommodationem, vt ſecutus ſum ſupra §. 2. gl. 5. num. 55. & ſeqq. ſic negotiationis neceſſitate exigente, & renouetur contractus, ceſſat difficultas, quia ſi verè dicitur facta ſolutio, iam totum eſt capitale: ceſſat etiam difficultas in cambio ex alio capite, quia ſi eſt licitum cambium cum recurſa, vt dixi §. præced. gl. 1. num. 21. & ſeqq. & num. 88. clarum eſt, quòd intereſſe conuertitur in capitale.

56 Extende ſecundo, vt procedat generatim in intereſſe cuiuſuis alterius contractus, ſeu mercaturæ, dummodo capitale, quod debetur, conſiſtat in pecunia numerata; quia iſto caſu militat eadem ratio; & in hanc generalitate loquuntur Ruin. Cagn. Rot. Genu. & Menoch. quos citaui ſupra num. 33. verſ. extende nunc. & ſecutus ſum ſupra num. 49.

57 Secus ſi intereſſe procedat à debito alicuius ſpeciei, vt puta, frumenti, vini, olei, & ſimilium; neque enim, ſi creditor potuiſſet ex vino negotiari, & lucrum facere, id æſtimandum eſt, quia tale intereſſe venit à cauſa extrinſeca, l. 22. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empt. cuius verba formalia retuli ſupra ſub nu. 39. Cagn. in l. vnica, num. 60. in fine, C. de ſent. quæ pro eo &c. & Menoch. tract. de arbitr. iud. caſ. 119. ſub num. 42. verſ. quarto afferri. & num. 43. cent. 6. quia totum intereſſe ſpeciei debiti conſiſtit in æſtimatione quanti plurimi, Cagn. d. num. 60.

58 Reſtringe primo, declarando eandem concluſionem cum illis duabus extenſionibus, vt procedant, ſuppoſitis terminis habilibus, nempè, exiſtentibus requiſitis illis,

de

de quibus ſcripſi ſupra §.1.q.7.par.2. ampl. 8.num.99.& ſeqq. nu.221.& ſeqq. & 238. & ſeqq.

59 Reſtringe ſecundo, vt procedant, inſpecto rigore iuris,ſed,inſpecta æquitate, quæ ſeruari deberet,eſſent tẽperandę,vt iſtud intereſſe veniret moderãdum,regulato,& honeſto iudicis arbitrio, vt in caſu, de quo loquitur Cagn. in l. vnica, ſub num.46. verſ. vlt.non obſtat. C. de ſent. quæ pro eo, &c. quem retuli ſupra ſub num.33.dicens,quòd cum illa taxatio præſeferret rigorem,vix potuit vnquam executio iudicatorum haberi, & quòd tandem ipſi, & alteri condelegato videbatur,prædictum intereſſe reducendum eſſe ad honeſtam ſummam: adde quæ pro hac reſtrictione ſcripſi §. præced.gl.1.n.88.

Hæc reſtrictio non multum quadrat mercatoribus,& præſertim forſan Genuenſibus, quia ipſi in hoc ſummum ſequuntur rigorem, vt ſcripſi ſup.nu.33.verſus finem,& in alio articulo ſupra §.1. q.7. par. 2. ampl.8. ſub num.231.verſ.ad comprobationem.

Et hæc de primo articulo, nempè lucri ceſſantis, poſito ſupra ſub num.18.& ſeqq.

60 Venio ad ſecundum articulum, poſitum ſupra d.num.18. de damno emergenti,& diſtinguo, vt ſupra num. 57. verſ.ſecus. Aut intereſſe procedit à debito alicuius ſpeciei, vt puta, frumenti, vini, & ſimilium, & iſto caſu dico adhuc deberi ſolum intereſſe intrinſecum circa rẽ,ſi ita vocari poſſet, repugnantibus iis,quæ ſcripſi ſup.n.91. non autẽ intereſſe extrinſecũ, l.22. ſi ſterilis.§.cũ per venditorẽ.ff.de act.empt.cuius textus verba

61 retuli ſup.ſub nu.39. † Aut procedit à debito pecuniarum, & iſto caſu concludo, illud indiſtinctè deberi, quomodocunque ſit auctum, ſeu multiplicatum, & calculatum, Rot, Genuen.deciſ.87.ioannesſtephanus. in fine, ſub nu.9. & quando is, qui dedit cambio, accepiſſet deinde cambio ab alio eandem ſummam, ſibi à ſuo debitore non ſolutam, & ſic deinceps accepiſſet ab aliis, quòd iſto caſu, docto, quòd propter moram ſui debitoris accepit cambio ab aliis, poſſit iuſtè conſequi intereſſe alterius intereſſe, ſiue iſta intereſſe, & damna ſint expreſsè à debitore promiſſa, ſiue non, quia creditor agit de damno euitando, ſcribit, fuiſſe reſolutum in Rota, & ſequitur, licet non alleget deciſ. Virgin.de Boccat.tract.de interd.vti poſſid.cap.18. nu.65. verſ.ſimon. tom.3.par.2.fol.313.

62 Comprobatur hæc concluſio, quia ſi iſta concluſio procedit in intereſſe lucri ceſſantis, vt ſecutus ſum ſupra num. 49. verſ. ſecundus. multò magis procedet in intereſſe damni emergentis, per ea, quæ dixi ſupra §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.181.187. & num. 269.& ſeqq.

63 QVAERO decimotertio ſucceſſiuè,an intereſſe (cuiuſuis qualitatis ſit, ſiue ſit pro primo, & ſequentibus annis, de prima & vnica ſorte, ſiue ſit intereſſe etiam alterius intereſſe, ſiue ſit lucri ceſſantis, ſiue damni emergentis) poſſit excedere ſortem,& ſummam totius capitalis?

Reſpondeo, extare opiniones.

Prima ſit opinio negatiua,quòd non poſſit multiplicari vltra capitale; quare ſtatim, atque æquauerit capitale, vlterius non curret, & creditor ſibi imputet, qui tam diu ceſſat,vt intereſſe ſortem excedat,cum eiuſmodi acceſſionibus finis aliquis ſit imponendus, & ratione vſurarum, & intereſſe nihil amplius, quàm duplum exigi poſsit, Io. Bapt.Lup.in l.curabit. §.6. num. 20. verſus finem, & §. 3.num.34. C.de act.empt. inter tract.diuerſ.tom.7. fol.117. Virgin.de Boccat. tract.de interd. vti poſſid.cap.18.num. 74. verſ.intereſſe in ſolito. tom.3.par.2.fol. 314. & hanc opinionem eſſe magis amicam litteræ l. vnicæ, C.de ſent. quæ pro eo, &c. ſcribit Curt.Iun.in illa l.ſub num. 55. licet, titubando, dicat, quando caſus occurreret, eſse melius cogitandum: & quòd intereſse non poſsit excedere ſortem, ſed ei poſſit ſolum adæquari, ſcribunt Dec.in d.l.vnica,in 2.lect. not. & num. 4. & alii, quos ſequitur Surd.conſ.389. conuenit. num.14. lib.3.& hanc opinionem diſputando ſequitur Ant. de Gamb.deciſ.110.in lite motæ. num. 30. & ſeqq. & veram concluſionem eſse dicit ſub num.31. verſ.ad probationem. & deciſ. 218.in cauſa.num. 8. verſ. primo quia. & quòd vſuræ etiam in nautica pecunia ſupra duplum exigi non poſsint,ſed ſimul, ac ſortem æquauerint, ceſſent, ne omnes hominum facultates vſuræ depaſcerentur, ſcribit idem Lup. d.§.3. num. 31. fol.116. & ſatis videtur probari ex l.4.nihil intereſt. ff. de naut.fœn. in illis verbis,*quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem centeſimæ non vltra duplum debetur.*

64 Secundam opinionem affirmatiuam,contrariam præcedenti, tenet Cagn.in d.l. vnica, ſub num.58.59.60.& 61.

Confirmatur primo hæc opinio, quia ſicut cenſuarius, & conductor ſoluunt cenſus, & penſiones, quæ ex annorum multitudine poſſunt longè excedere valorem ſortis cenſus, & rei locatæ, ita etiam intereſſe, quod procedit à longa plurium annorum mora, poteſt excedere capitale.

Confirmatur ſecundo ex his, quæ ſcripſi infra num 94.& ſeqq.& præſertim nu. 104.

65 Aliqui in hac controuerſia dicebãt, quòd vſuræ legales, de quibus loquitur l.26.eos. §.ſuper vſurarum. C. de vſur. non poterant duplum excedere, ſed vſuræ noſtræ hodie poſſunt excedere, & in infinitum protendi; & ratio differentiæ ſecundum eos eſt, quia in illis legalibus creditor poterat cogere debitorem ad reſtitutionem ſortis; vnde ſi non cogit, & excedant ſortem, ſibi imputet, qui non cogit; at è conuerſo, quia in noſtris vſuris non eſt in poteſtate creditoris cogere debitorem ad reſtitutionem ſortis, ſed ſtat in poteſtate debitoris, quando vult reſtituere, ideo cõuenit rationi, vt poſſint vſuræ in infinitũ protẽdi, vt refert, nihil in hoc determinãdo, Boninſ.tract.de vẽd.ad tẽp.c.3.n.21.

66 Pro huius quæſtionis determinatione præmitto aliqua.

Primo præmitto, quòd Doct. qui tractant hanc quæſtionem ſimpliciter ſine diſtinctione, poſſent videri quaſi inuij errare, qui verò cum diſtinctione, videntur ad veritatem propinquius accedere, cum d l.vnica, edita ad determinandum hunc articulum, determinet cum diſtinctione.

67 Secundo præmitto, quòd in mundo non eſt ſtatutum ita obſcurum, ſicut eſt d. l. vnica, C.de ſent. quæ pro eo, &c. dum ſtatuit vſque ad quam quantitatem petatur intereſſe, & obſcuritas dictæ l. non procedit, eo quia latinitas eius ſit obſcura, imò plana, ſed ſententia eius obſcura nimis, vt ex Iac. de Rauen. ſequitur Cyn. in d.l. vnica, num. 18.q.3. & vbi ſpecialius conſiſtat hæc difficultas, dixi infra ſub num. 70.& 71.& adeo noſtris Doct. viſa eſt difficilis iſta lex, & adeo in ſolutione plurium difficultatum ſe torſerunt, vt Cyn. in ead.l. ſub num. 6. in 4. oppoſit. ex Petr. de Bellap. referat, quòd Imperator quicquid dixerit in illa l. ſumpſit eſt ex l.titius.ff.de act.empt.& aliqui, vt Steph. Porcat.in neçyoma, dial.41. deſperatione lȩricati, audeant & l.huic, & legiſlatori obſtrepere, & Cyn. quem retuli inf. ſub n.70.verſ. prima. dixerit, quòd legiſlator malè fecit.

Ratio huius difficultatis eſt, quia, cum apud antiquos ortæ eſſent pro intereſſe plures dubitationes, adeo vt viderentur infinitæ, Imperator, expedire exiſtimans, in anguſtum eas ſub breui diſtinctione coarctauit, vt patet ex d.l.vnica, & notant Cyn. in ea initio, ſed Imperatori videtur eueniſſe illud Horatianum, *obſcurus fio, dum breuis eſſe laboro*; & proinde parum profeciſſe videtur, dum, vt nos è perplexitate abduceret, ad obſcuritatem deduxit; quare & Alc. in ead.l.initio, inter tract. diuerſ.tom. 5. fol.8. loquendo de intereſſe extrinſeco, & de Imperatore, qui voluit ea lege veterum altercationes tollere, inquit, rem hanc tam dubiam adhuc eſſe, quantum nunquam.

Contra hoc ſecundum præmiſſum, eiusq; rationem; quòd enim obſcuritas non ſtet in ſtatuto, ſeu lege, & quòd Imperator ſatis clarè locutus ſit, ſed obſcuritas, & inextricabilis perplexitas conſiſtat in phantaſticis Doctorum commentarijs, vide ſup. ſub n.18.

68 Tertio demum præmitto, quòd Doct. ſuper illa l. tot, & adeò varios, & obſcuros ediderunt commentarios, vt ignota per ignotiora videantur docuiſſe, & eis eueniſſe, quod imperitis accidit textoribus qui, principio, ſeu capite fili amiſſo, quò magis penſum voluũt, aut reuoluũt, eò magis intricãt; & ijs, qui dum plagas aliquot velut nimium patulas cõſuere nitũtur, plures & grauiores infligunt; quare, cum rem indiſſolubiliorem videãtur feciſſe, ſatius exiſtimo, ſi, Alexãdri Magni exemplum imitari, dum inexplicabilem gordium nodum gladio abſcidit, has confuſas, & inexplicabiles perplexitates ſilentio laceremus potius, quàm ſi longo nimis, & inutili ſermone ſoluere nitamur.

69 His præmiſſis, concludo, vtramque opinionem in ſuis caſibus eſſe veram; ſed, vt faciliori ordine, quo poſſumus, huius concluſionis veritatem perſequamur, & à textu non diſcedamus, ſequemur in primis diſtinctionem Imperatoris in d.l.vnica, & ex primo diſtinctionis membro conſtituemus regulam, primæ opinioni conſonam, & ex ſecundo membro conſtituemus limitationem regulæ; & omnia exemplis illuſtrabimus.

Sit ergo regula iuxta primam opinionem, vt in omnibus caſibus, qui certam habent quantitatem, vel naturam, intereſſe non poſſit excedere duplum.

70 Hæc regula duabus potiſsimis concuti videtur difficultatibus.

Prima,

Prima, quia qui ſint iſti caſus, de quibus loquitur, nos latet, & malè fecit legiſlator; quia eos non expreſsit, ſecundum Cyn.in d. l. vnica, ſub num. 18. q. 3. ibi, hic reſtat quærere. & Imperator videtur de induſtria obſcurè locutus, ideoq; certant ſcribentes de intellectu huius regulæ, ſeu legis, & nemo veritatem aperuit, ait Cagn. ibidem nu. 5. & eſt intricatio controuerſiſſima, & demum quæſtio huius regulæ eſt perobſcura, de qua tam variæ ſunt doctiſsimorum hominum, tamquè diſcrepantes ſententiæ, vt ſuam quilibet inueniat opinionem, & in ea valdè ſudarint noſtri ſcriptores, & ferè ſinguli diuerſas habuerint ſententias, adeo quòd circumferuntur duodecim opiniones, & opus eſſet declaratione Imperatoris, quia de quibuſdam impoſsibile eſt exponere d. l. vnicam, quæ ponit hanc regulam, Rebuff.in d.l.vnica, in gl. in verbo, quantitatem. nu. 5.verſ.quæro ergo. quas ſingulas opiniones fuiſſe ab aliquibus impugnatas non me latuit; & adeo eſt obſcura hæc regula, vt quamuis noſtri Doctores multa ſcripſerint pro eius declaratione, tamen ex illis non clareſcit, imò accreſcit magis obſcuritas, vt dicit Cyn ibidem num.20. verſus finem, ibi, quid dicemus. & ideo Rebuff. vbi ſupra nu. 30. verſ.quid ergo. poſt relatas multas opiniones, dicit, melius fore, quòd ſileret; nihilominus & ipſe ſuam affert opinionem; & licet alij moderniores poſt Rebuffum nouas opiniones conentur adducere, tamen omnes in aliquam ex prædictis priorum opinionibus relabuntur. ego, ne onerofa opinionum relatione, & inutili diſputatione membranas occupẽ, reſolutiuè ſequar concluſiones, & opiniones, quas vſus,& praxis admittit; quòd ſi opinionum conflictum, & varietatem tu deſideres videre, legas in d. l.vnica, Gl.in verbo, contractibus. & in verbo, in alijs. Cyn. num.20. verſ. quæramus ergo. Bar.num.3. verſ. venio ad contraria. & num.4. Bal. num. 16. verſ.modo ego. vbi declarat,quid ſit quantitas diſcreta,& quid quantitas continua, Alc.num.2.& ſeqq. & præſertim ſub num. 6. vbi ſequitur opinionem Iacobi de Aren.Bar.& Ant.Fum. tract. de eo quod intereſt. ſub nu.42. cap.4.& nu. 43. & ſeqq. tom.5. fol. 16.& ſingulas opiniones referunt Rebuff.in d.gl.quantitatem. num.6 & ſeqq.vſque ad num.30. & alij.

71 Secunda difficultas eſt, quia Cyn. Bar. & alij in d. l. vnica, multas aduerſus hanc regulam adducunt oppoſitiones, ad oſtendendum, quòd intereſſe etiam in terminis huius regulæ poteſt excedere duplum; in quarum oppoſitionum ſolutione multum ſe torquent, & implicant, vt dixi infra num. 90.verſ.infero ſecundo.

72 His, vt attentior ſis, prælibatis.

Declara hanc regulam, vt ad hoc, vt intereſſe in caſu, habente certam quãtitatem, ſeu naturam, non poſsit excedere duplum, requirantur tria. Primo requiritur, quòd adſit debitum principale, certum, & communiter æſtimabile. Secundo,quòd accidat caſus intereſſe extrinſeci. Tertiò, quòd caſus huius intereſſe extrinſeci, ideſt, contingentia ipſa, ex qua oritur obligatio ad intereſſe, reſpiciat illud principale debitum, & communiter æſtimabile,& non habeat aliud ſpecificum obiectum.

73 Subdeclara ad vſum praxis, diſtinguendo tres præcipuas inſpectiones.

Prima inſpectio eſt, quando nullum probatur intereſſe.

Secunda, quando probatur quidem intereſſe, ſed non probatur dolus, culpa, ſeu mora eius,qui dicitur fuiſſe in cauſa remota illius intereſſe.

Tertia, quando probatur quidem intereſſe, & probatur etiam, dolo, culpa, ſeu mora debitoris, vel contrahentis proceſsiſſe dictum intereſſe, ſed tamen ille dolus, culpa, ſeu mora, & ipſum factum, ſeu contractus, in quo adeſt culpa, vel mora, habet certum ſpecificum obiectum ad rem, deductam in contractu, & in qua adeſt culpa, vitium, ſeu mora, & aliud obiectum non habet.

In prima inſpectione vana redditur controuerſia vſque ad quam quantitatem taxandum ſit intereſſe, quia non entis non indagantur qualitates: quare, accedendo ad materiam text.in l.14.iulianus. in princ. ff.de act.empt.finge,quòd tu vendideris mihi certa tigna; & non fingamus aliud; tunc nihil ad hanc regulam, de qua ſup. ſub nu. 69. verſ.ſit ergo. quia,cum nondum extrinſecus mea interſit, nulla eſt mihi nata actio ad intereſſe: vel finge, te, pretio dictorum tignorum accepto, fuiſſe moroſum in traditione tignorum, ſed tamen, me ex tua mora nihil amiſiſſe, fruſtra agerem de intereſſe, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra §.1. q. 7.par.2.ampl.8.num.77.& nu.292. reſtr.1. hincq; conſtituta eſt regula, quòd exceptio,

tua

tua non intereſt, repellit agentem, vt dixi ſupra §. 2. gl. 5. ſub num. 142.

74 In ſecunda inſpectione concludo etiam, non poſſe agi ad intereſſe, ſed poſſe ſolum agi actione quantò minoris, & pro clara intelligentia, inhærendo materiæ eiuſdem l. iulianus. pono plures caſus.

Primus caſus. Tu bona fide vendidiſti, & tradidiſti mihi tigna, quæ cum eſſent vitioſa, domus mea, quam illis fulciui, ſeu contignaui, corruit; certè hoc caſu multi mea interfuit, illa tigna fuiſſe vitioſa, nihilominus non eſt locus prædictæ regulæ, ſeu d. l. vnicæ, quia cum tu non aſſecuraueris, eſſe idonea ad domum fulciendam, nec tanquam talia ad occurrendum imminenti domus periculo, ſed ſimpliciter, & bona fide vendidiſti, tu vacas omni culpa, & mora; & ideo non teneris ad aliquod intereſſe: verum quia re ipſa deceptus fui, emendo tigna vitioſa, ſupereſt mihi actio quantò minoris emiſſem, ſi ſciuiſſem tigna eſſe vitioſa, d. l. iulianus. ff. de act. empt. quæ ſola actio practicabitur, quia tigna rupta, aut deteriorata redhiberi non poſſunt, alioquin tu, conuentus hac actione quanti minoris, poſſes petere redhiberi, & ita declaranda eſt d. l. iulianus.

75 Secundus caſus. Tu vendis mihi vas argenteum, ſeu dolium diſſoluta, non tanquam vaſa, ſed tanquam materiam; ego, vtendo eis, paſſus ſum damnum, quia erant vitioſa, tu non teneris, niſi quanto minoris ratione malæ materiæ, ſi eam ſciuiſſem, quia non es verſatus in dolo, quo caſu tenereris ad intereſſe extrinſecum, vt in ead. l. iulianus. initio.

76 Tertius caſus. Paterfamilias nõ tanquam ſuæ profeſſionis, ſed tanquam hæres, vel alio caſu dominus mobilium, exiſtentium in certa domo, vaſa, quæ inter dicta mobilia extabant, vendidit tanquam de vniuerſitate illorum bonorum; hæc vaſa, vendita, ſunt reperta vitioſa, ſeu non idonea; certè iſte venditor, cum nullam profiteatur horum vaſorum induſtriam, ſed incidenter, vt res indifferentes, vendiderit, non tenetur de idoneitate, niſi quanti minoris, non autem ad id, quod extrinſecus intereſt, niſi ſcienter reticuerit, & ſic fuerit in dolo, vel niſi expreſsè affirmauerit, d. l. iulianus. initio.

77 Quartus caſus. Tempore vindemiarum mea dolia ſunt vino plena, habeo aliud vinum, & deficiunt mihi dolia, rogo te, vt de dolijs tuis, quæ vſus tui cauſa adduxiſti, tot, quot indigerem, eodem, quo emiſti pretio, vecturis etiam pro rata refuſis, mihi des, tu annuis, & das, ſed doliorum vitio vinum infuſum amitto: certè iſto caſu ego non poſſum petere à te, quod mea interfuit, dolia fuiſſe vitioſa; ſed ſolum quanti minoris emiſſem, ſi doliorum vitium nouiſſem, per ea, quæ habentur in ead. l. iulianus.

78 Extende primo iſtum quartum caſum, vt procedat non ſolum, quando ego ex tuis dolijs elegiſſem, ſed etiam quando tu elegiſſes illa, quæ mihi dediſti, dummodo bona fide feceris.

79 Reſtringe, declarãdo hunc caſum, vt tu teneraris mihi cedere actiones tuas contra fabrum doliarem, qui tibi vendidit, ſi quas habeas, & quales habes, niſi malis tu contra ipſum agere, & mihi, quod mea extrinſecus intereſt, curare præſtari d. l. 14. iulianus. §. penult. ff. de act. empt. l. 52. quod debetur. ff. de pecul. vbi, quòd dominus liberatur, cedendo actionem illi, qui contra eum agit de peculio, cum ſeruo quid ab extraneis debetur, & l. 62. cum in plures. §. meſſem. ff. loc. vbi, quòd cum colonus non habeat condictionem furtiuam contra eum, qui frumentum, nondum à colono perceptum, ſuſtulerit, ſed eam habeat dominus fundi, colonus poteſt cogere dominum, vt ipſe agat.

Neque enim debet faber culpabilis releuari ex eo, quòd non emptor ſuus, neque eius hæres, ſed tertius, cauſam habens, etiam ſi eſſet donatarius, damnificatus fuit.

80 Subreſtringe hanc reſtrictionem, (hæcq; ſubreſtrictio infertur ex neceſſitate) vt in caſu, quo tu actiones non habes, non poſſis illas cedere, vt puta, tu emeras illa dolia non principaliter, ſed cum vniuerſitate bonorum, vel ea habueras ex ſucceſſione, vel ea non de nouo emeras, ſed erant ex dolijs tuis antiquis, quæ pro vſu tuo religaueras, certè iſtis caſibus non teneris tu in id, quod intereſt, neque teneris cedere actiones, quas non habes.

81 Extende ſecundo, vt procedat etiam ſi tu, tradendo dicta dolia in caſibus huius ſubreſtrictionis, perfuſoriè proba affirmaueris, quia ſunt verba temerè, bonaque, & ſimplici mente dicta, non animo ſuſcipiendi in te periculum, nec me circumueniendi, aut prouocandi ad ea emenda, ſed potius animo mihi bona fide commendandi; vnde

lubricum linguæ temerè emiſſum, non facilè ad obligationem, & conſequentiam inopinatam trahendum eſt; ſufficit ergo, quòd pro communi natura actionis reddas mihi pretium, dolijs redhibitis, vel, ſi redhiberi nequeant, quantò minoris emiſſem, quaſi vendideris, ignorans doliorum defectum, quo caſu tenetur actione empti quantò minoris emptor emiſſet, ſi defectum ſciuiſſet; vt in pecore morboſo, & tigno vitioſo loquitur text. in d. l. iulianus. hæcq; extenſio videtur poſſe probari ex l. 7. famoſi. ff. ad l. iul. maieſt. vbi læſæ maieſtatis crimen, ſi per linguæ lubricum ſit commiſſum, ſola temeritatis pœna videtur puniendum: & quòd non omnia, quæ proferuntur verba, proferantur, vt obligent, clarè patet in verbis liberalibus, quibus pro bono more vtimur, dum dicimus, *ſeruitor di V. S.* & ſimilia, de quibus bene aiunt Hiſpani, *palabras de buen amor non obligan*.

Neque huic caſui obſtat textus in l. 28. ſed addes §. 1. ff. loc. vbi ſi quis dolia vitioſa locauerit, & vinum effluxerit, tenebitur in id, quod intereſt, nec ignorantia eius erit excuſata.

Quia reſpondeo, quòd in vaſis, & dolijs frequentius accidit imminere ſpecificum periculum extrinſecum aliarum rerum, & lex ad ea, quæ frequentius accidunt, adaptatur; ſed quando quis vendit bona fide dolia ex antiquis, quæ habebat pro vſu ſuo, ceſſat ſpecificum periculum.

82 Quintus caſus, & eſt ſimilis præcedẽtibus. Faber materiarius vendit mihi tigna, non tanquàm deſtinata, & idonea ad domos fulciendas, ſed tanquam nudam materiam, vel ad aliud; ego ea conuerto tanquam idonea ad fulciendas domos, domus corruit, certè faber, qui vendidit, non tenetur ad intereſſe.

83 In tertia inſpectione, de qua ſupra ſub nu. 73. concludo, poſſe agi ad intereſſe vſque ad duplum, & ſic eſt locus regulæ; ſed, vt ſolidior appareat veritas huius concluſionis, procedamus exemplis.

Exemplifica primo igitur hanc concluſionem, quando tu, pretio à me accepto, vendidiſti mihi tigna, & promiſiſti ea tradere tali die, in quo fuiſti moroſus, & non tradidiſti, & ego ex tua mora, & non traditione paſſus ſum damnum, vel aliquid amiſi, & ſic mea extrinſecus interfuit, certè meum intereſſe verſatur in caſu, habente certam quantitatem, ſeu naturam, & ideo tu teneris ad illud, ſed non poteſt excedere duplum pretij tignorum venditorum; nam cum cauſa proxima, ſeu, inquam, immediata, ex qua orta eſt obligatio ad intereſſe, non haberet aliud ſpecificum obiectum, quàm dicta tigna, eorumvè traditionem, quæ habent certam, & limitatam naturam, ſumus in terminis regulæ, de qua ſupra ſub num. 69. verſ. ſit ergo. & eſt locus taxationi dictæ l. vnicæ, vt intereſſe non poſſit excedere duplum pretij tignorum, quamuis ob non traditionem ipſorum domus mea corruerit, ſicq; mea longè pluris interſit vltra duplum æſtimationis tignorum.

Secus tamen eſt, ſi dolo malo, hoc eſt, machinatione ſtudioſa ad mihi nocendum in hac periſtaſi ceſſaueris tradere, cum ſcires domus meæ periculum imminere, quia iſto caſu teneretis ad totum intereſſe, quamuis excedat duplum; cum tu habueris ſpecificum obiectum, vt domus mea rueret.

84 Exemplifica ſecundo, quando tu mihi bona fide vendidiſti tigna, quæ mox euicta ſunt, ex qua euictione ego extrinſecus damnificatus ſum; nam iſto caſu ex euictione nata eſt mihi actio ad id, quod mea intereſt, ſed quia hoc intereſſe verſatur circa rẽ venditam, vel euictam, nec habet aliud ſpecificum, & præciſum obiectum, quàm dicta tigna, quæ certam habent naturam, ideo hoc intereſſe non poteſt ad ſummum excedere duplum, licet minus taxari poſſit, ſi minus interſit, & moueor ex l. quam citaui infra num. 86. in fine.

85 Et quod dico in tignis vitioſis in his duobus exemplis, idem dico de pecoribus morboſis, quia in vtroque genere rerum æqualiter loquitur l. iulianus. ff. de act. empt.

86 Exemplifica tertio in caſu, quo ego emerim à te ſeruum ſcutis 50. qui ſeruus, à me emptus, meis impenſis factus agitator, ſeu pantomius, idest, imitator omnium rerum, valet ſcutis 500. & tu, qui vendidiſti, es mediocrum facultatum, ita vt veriſimiliter non cogitaueris in venditione de hoc maiori pretio propter eruditionem, poſtea hic ſeruus mihi euincitur: ego ago de euictione contra te ad id, quod mea intereſt; certè iſto caſu non poſſum agere, niſi ad duplum pretij, quo ſeruum emi, & ſic ad ſcutos 100. l. 44. titius. §. vlt. cum l. ſeq. ff. de act. empt.

87 Exemplifica quarto in caſu, quo ego à te ſcutis centum emiſſem ſeruum, qui ab ali-

quo

quo erat inſtitutus hæres, & poſtea mihi eſt euictus,& ſic perdo illam hæreditatem,vt in caſu l.8.venditor hominis. ff. de euict. vnde ago aduerſus te actione ex empto de euictione ad id, quod mea intereſt; certè iſto etiam caſu ego non poſſum pro meo intereſſe conſequi vltra duplum,& ſic poſſum conſequi ſolum ſcutos 200. quamuis hæreditas, quam perdo, valeret ſcutis 1000. nam aut conſideramus, quòd ſeruus tẽpore emptionis erat inſtitutus hæres,& tunc tantò pluris fuit æſtimatus, & appretiatus; & ſic illa inſtitutio ſerui in hæreditate fuit facta de pretio ipſius ſerui, ideſt, de ſimplo; ergo de illa hæreditate non poteſt haberi alia ratio, niſi vt ſerui pretium, in quo adeſt hæredis inſtitutio,dupletur: aut conſideramus, quòd ille ſeruus, poſtquam adiuit hæreditatem, eſt effectus pretioſior, quia illa hæreditas quæſita adiecit maius emolumentum, quod non fuit de ſimplo; ideſt, de pretio ſerui; & tunc dico, illud augumentum non eſſe habendum in conſideratione,cum qualitas rei venditæ conſideretur tempore contractus; ſicq; quouis modo conſideremus, venit ſolũ duplum pretij,quo ego emi;& conſequenter in iſto intereſſe non venit æſtimatio totius hæreditatis ſine vlla limitatione dupli, & in hoc videntur communiter Doct. erraſſe, dum arbitrati ſunt, totius hæreditatis æſtimationem integrè venire; actio enim ex empto de euictione habet hæc duo capita, primum (& hoc eſt perpetuum, & certum) pertinet ad pretium,& non ad rem: ſecundum (& hoc eſt caſuale) pertinet ad id, quod intereſt præter pretium: quantum ad primum caput, quo ſcilicet actio ex empto competit ad pretium, vel pro rata pretij, ſemper habetur relatio ad bonitatem, quæ erat tempore contractus tantum; & ſecundum eam æſtimatur: quantum ad ſecundum caput, quo ſcilicet agitur ad intereſſe, recipit augmentum, & diminutionem; ſiquidem quandoque intereſt pluris, quandoque minoris, & quandoque nihil præter pretiũ, ideoque totum hoc intereſſe pendet à probationibus faciendis; ſed ad ſummum, vt dixi, non poteſt excedere duplum: & quod dico de ſeruo, inſtituto hærede, dico etiam de ancilla prægnante, cum & de vtroque loquatur d.l.venditor hominis. ff.de euict.

Confirmatur hæc exemplificatio, quia ſi in caſu præcedentis exemplificationis, vbi augmentum in ſeruo erat ſecutum ſumptu, & induſtria emptoris, & tamen venditor tenetur ſolum ad duplum, cui ineſt ſimplum, ne venditor ſubeat periculum vltra duplum, l.titius. §.vlt.cum l.ſeq.ff.de act.empt.multò magis idem dicendum videtur de augmento,& pretioſitate caſuali, quæ venit ſine vlo incommodo, aut ſumptu emptoris,vt fœcunditas, & partus ancillæ emptæ, & hæreditas ſeruo empto relicta.

Neque aduerſus hũc caſum obſtat, quòd tex.in d. l. venditor. dicat, venditorem debere præſtare quanti intereſt, quia dico, quòd ille tex. cum non determinet quantitatem intereſſe, intelligit de iuſta quantitate, quæ eſt declarata per alia iura,vt non excedat duplum, vt in caſu præcedenti, ad quod ſi Cyn.in d.l.vnica,num.8.in 7.oppoſit. Bar.& alij in diuerſis locis aduertiſſent, non adeo ſe in eo textu torſiſſent.

Infero ex dictis in hac exemplificatione, ſic eſſe intelligendos Paul.de Caſtr. in l.3.§. nunc de officio. ſub num.4. & Iaſ. ſub num. 8.ff.de eo quod cer. loc. dum, loquendo de lucro intra rem, ſcribunt, quòd ſi ſeruus meus fuit inſtitutus hæres, & quia tu fuiſti in mora reſtituendi eum mihi, ego non potui iubere, vt adiret hæreditatem,& ſic eam perdidi,talis lucri habenda eſt conſideratio.

88 Exemplifica quinto in caſu, quo ego teneor tibi ſoluere ſcutos 100.& quia ſum moroſus,tu nõ potes reparare domum tuã,quæ minatur ruinam, vel non potes ſoluere pœnam pecuniariam intra certum tempus,quo elapſo, remanes ex diſpoſitione legis condemnatus ad graue exiliũ; tu proteſtaris aduerſus me de iſtis dãnis,& intereſſe, ruit domus,vel remanes condemnatus; tamen ego non teneor vltra duplũ, & ſic vltra ſcutos 200.quamuis ruina domus,& damnum exilij excedant pretium ſcutorum 500.

Ratio in iſtis omnibus exemplis eſt, quia mora,ſeu culpa nõ habuit tẽpore contractus aliud certum ſpecificũ obiectũ,quàm rem ipſam, ſeu quantitatem certã, ideoq; intereſſe remanet taxatum infra duplũ, & non vltra.

Secus,ſi in caſu huius quinti exẽpli mora habuiſſet pro ſpecifico obiecto lucrũ ceſſans, vt in caſu,de quo inf.n.101.& innui ſu. n. 93.

89 Extẽde primo eandem regulam, poſitam ſupra ſub num.69.verſ.ſit ergo.& ſic exemplificatam, ſeu illud primum reſponſum dictæ l.vnicæ.C.de ſent. quæ pro eo, &c. quò diſponitur vt intereſſe non poſſit excedere duplum; extende, inquam, vt habeat lo-

cum non ſolum in intereſſe ſingulare, vt priores omnes, vſque ad Rebuff. incluſiuè reſtringere conati ſunt, ſed etiam in intereſſe commune extrinſeco, vt omnes moderniores poſt Rebuff. teſtati ſunt; & ad hanc extenſionem contra eos, qui primum dictæ l. reſponſum reſtringunt ad intereſſe ſingulare moueor ex pluribus. Primo, quia reſtringunt non ſolum ſine lege (cum in toto iure ciuili nulla fiat mentio nominatim de eo, quod ſingulariter intereſt) ſed etiam contra verba, mentem, & totam ſeriem dictæ l. vnicæ, quæ ſimpliciter, & abſolutè vetat id, quod intereſt, duplum excedere; quæ ſimplex vetatio, cum ſit indefinita, æquipollet vniuerſali, & conſequenter comprehendit tam quod ſingulariter intereſt, quàm quod vltra ſimplum quoquo modo intereſt. Secundo moueor ex dictione vniuerſali negatiua, *minime*, qua illa lex vſa eſt. Tertio, quia ex prooemio eiuſdem legis, vnde colligitur finalis intentio, l. fin. ff. de hæred, inſtit. illa lex non ad paucas, ſed ad infinitas dubitationes reſcindendas fuit prolata: ergo non patitur reſtrictionem ad paucum, & quod raro accidit, contra ſui prooemium, & contra l. 4. ex his. & l. 5. nam ad ea. ff. de legib. Quarto quia omnes fatentur, totum reliquum contextum loqui de toto eo, quod intereſt: ergo cur in illo ſolo verſiculo tam varie? Quinto, quia Doct. ea ratione reſtrinxerunt ad intereſſe ſingulare, vt euitarent obiectum multarum legum, quibus probatur, deberi totum intereſſe, etiam ſi excedat duplum; ſed hæc contrarietas tollitur ſine hac reſtrictione, quia illæ ll. optimè conueniunt cum d. l. vnica, vt patet ex his, quæ diximus ſupra num. 73. & ſeqq. & infra nu. 94. & ſeqq. omnes enim illæ ll. reducuntur ad vnam conſonantiam cum dicta l. vnica, adhibita diſtinctione, de qua ſupra ſub nu. 69. verſ. ſit ergo. & infra num. 94.

Infero primo ex hac extenſione, diſcedendum nobis eſſe à Gl. in d. l. vnica, in verbo, dupli. Bar. ſub num. 27. Bal. nu. 23. verſ. quæro quod intereſſe. & ſub num. 26. verſ. quid ſi promitto tibi. & Cagn. num. 58. & 62. ibi, prædicta opinio. dum, reſtringentes regulam, ſeu primum dictæ l. vnicæ reſponſum, ſcribunt ea l. comprehendi ſolum intereſſe ſingulare: nam etſi hæc ſit communis opinio, ſeu reſtrictio, vt teſtatur Cagn. d. nu. 58. & de communi, & veriori contra Dec. ſub num. 76. verſ. ſupereſt. tamen confutatur ex his, quæ adduxi hic ſupra.

90 Infero ſecundo, quòd ſicut vana eſt reſtrictio ad intereſſe ſingulare, vt dixi hic ſupra, ita etiam reijcienda eſt illa diſtinctio, quam, ſe mirum in modum torquentes circa intellectum ſæpe citatæ l. 14. iulianus. ff. de act. empt. faciunt inter intereſſe intrinſecum, & extrinſecum, ſeu intra rem, & extra rem, Cyn. in d. l. vnica, ſub num. 5. in 3. oppoſit. dicens, quòd illæ oppoſitiones, inter quas eſt oppoſitio de dicta l. iulianus. ſunt multum corruptæ, & difficillimum eſt eas ſoluere, & num. 15. vbi dubitans, quod intereſſe appelletur extrinſecum, & quod intrinſecum, inquit, eundum eſſe in profundum pelagi, Bar. ſub num. 7. verſ. oppono tertio. & Rebuff. in gl. in verbo, dupli, num. 21. verſ. quodam eſt intereſſe extrinſecum. dicens, hinc pendere leges, & Prophetas, & alij communiter, dum, vt ſoluant obiectum, quod ex d. l. iulianus. ſumunt aduerſus hanc regulam, confugiunt ad hanc diſtinctionem de intereſſe extrinſeco, & intrinſeco, de communi, de conuento, & de ſingulari; quæ ſanè diſtinctio, de intereſſe intrinſeco, eſt inutilis, & falſa, & à Gloſ. & Doct. ſine lege conficta, in qua latè & turbulenter Doct. gladiantur non ſolum ſuper definitione horum membrorum, ſed etiam ſuper effectibus, & exemplis eorum, & idcirco eſt ipſa diſtinctio, ſeu diuiſio cum omnibus ſuis ambagibus, & intricationibus reijcienda.

91 Confirmatur primo hæc illatio, dum dixi, hanc diſtinctionem eſſe vanam, & falſam; quia etſi in iure reperiatur verbum, *intereſſe*, ſubſtantiuum, & verbum, *extrinſecus*, ſitq; ſubiectum diſpoſitioni multarum legum, loquentium de intereſſe, & ideo non abhorreat vtrunque verbum coniungere, tamen hæc coniunctio fieri non poteſt in intrinſeco, cum de eo nullibi reperiatur in iure: neque poteſt elici ex eius antitheto, *extrinſecus*, quia intereſſe eſt quid diuerſum à re principali, & ideo ſemper eſt extra rem, eiq; non ineſt, ſed eam ſequitur, tanquam acceſſio; quare qui remittit damna, & intereſſe, non cenſetur remittere rem principalem, Alex. conſ. 168. requiſitus. initio. num. 1. & ſeqq. lib. 2. quod non eſt in intereſſe intrinſeco, quia eſt intra rem, ideoq; vti pars ipſius rei, ſeu ſaltem tanquam naturalis ſequela venit appellatione ipſius rei; vnde hoc membrum eſt reijciendum, & pro hac confirmatione faciunt declarationes,

quas

quas poſui ſupra num. 51. & 52.

92 Confirmatur ſecundo, quia Doctores nixi ſunt confingere iſtas verbales diſtinctiones, vt ſe liberarent à contrarietate, quam ipſi arbitrabantur extare inter l. vnicam, C. de ſent. quæ pro eo, &c. quæ non admittit intereſſe vltra duplum, & inter l. 14. iulianus. ff. de act. empt. & l. 8. venditor hominis. ff. de euict. quæ ſecundum eos admittunt intereſſe vltra duplum: ſed iſta contrarietas ceſſat, cum illæ leges concordent cum d. l. vnica, C. de ſent. quæ pro eo, &c. ergo ceſſare debent iſtæ confictæ diſtinctiones: & quòd ceſſet, patet ex his, quæ remiſſiuè dixi ſupra ſub num. 89.

93 Extende ſecũdo, vt quamuis intereſſe, de quo ſup. n. 88. poſſet cõuerti in capitale, per ea, quæ dixi ſup. nu. 33. & ſub nu. 49. & ideo poſſit excedere duplum, ſi ex qualitate contractus, & qualitate creditoris illud intereſſe ſit ſpecificum obiectum, vt dixi inf. nu. 101. tamẽ in eodẽ caſu, ſi deficiat hoc obiectum ſpecificum, non poteſt excedere duplum.

94 Limita nunc eandem regulam, poſitam ſupra ſub num. 69. verſ. ſit ergo regula: (& hæc limitatio erit ſecundum membrum diſtinctionis, qua vtitur Imper. in l. vnica, C. de ſent. quæ pro eo &c. & in terminis huius limitationis procedet ſecunda opinio, de qua ſupra num. 64.) vt non procedat in caſibus, qui incerti eſſe videntur, quia in iſtis iudices, qui cauſas dirimendas ſuſcipiunt, debent attendere, vt hoc, quod re vera inducitur damnum, reddatur, vt in d. l. vnica, ibi, in alijs autem caſibus.

Ratio huius limitationis eſt euidens, quia tantum operatur propoſitum in propoſito, quantum oppoſitum in oppoſito; ſed quando caſus habent certam quantitatem, vel naturam, tunc intereſſe remanet taxatum infra duplum, per ea, quæ latè ſcripſi ſupra ſub num. 69. verſ. ſit ergo regula. & ſeqq. ergo in oppoſito, quando non habent, non remanet taxatum, militante tunc ratione, de qua infra num. 97. verſ. ratio.

Exemplifica primo hanc limitationem in caſu, quo tu, recepto à me pretio, vendis tigna ad fulciendam domum meam, cuius imminens periculum tibi eſt notum in contractu venditionis tignorum; tu poſtea, dolo, & machinatione ſtudioſa adhibita, ad mihi nocendum, & damnificandum, ceſſas tradere dicta tigna; vnde domus mea ruit; iſte eſt caſus intereſſe debiti, ſed incertus tum ratione doli, tum quia dolus ille, ſiue cauſa, ex qua oritur hæc obligatio ad intereſſe, non reſpicit tigna, ſed reſpicit, & pro obiectu habet ſpecificum iſtud detrimentum domus meæ, rerumq; mearum, & ſic caſus eſt incertus, cum eius obiectum non verſetur in re, habente certam quantitatem, vel naturam limitatam, ſed circa aliarum rerum detrimenta, quarum nulla præexiſtit certa quantitas, vel natura; ſed ex euentu, & diligenti inquiſitione apparebit, & ideo intereſſe poteſt excedere duplum pretij tignorum, cum debeatur pretium æſtimationis totius damni, nempè, ruinæ domus, l. 14. iulianus. initio, ibi. *ſi verò ſciens reticuit, & emptorem decepit*. ff. de act. empt.

Infero, confirmando hoc exemplum, quòd ſi Titius ſutori furaretur ſubulam, ſeu acum, qua vtebatur ad ſuendum, & mercedem lucrabatur, & aliam non haberet ſubulam, nec nummum ad aliam emendam, vel eſſet in anguſto loco, vbi non venderentur; & propterea ceſſaſſet à lucro mercedis, Titius teneretur non ſolum ad duplũ pretij ſubulæ, ſed teneretur ad totam illã mercedem.

Nec poſſet Titius obijcere, quòd ſutori, non laboranti, non debetur eadem merces; quæ debetur laboranti; cum merces debeatur propter laborem.

Quia reſpondetur, quòd iſto caſu adhuc debetur eadem merces, nulla habita ratione non laboris, vt in operario, coacto deſiſtere ab opere, ſecutus ſum ſupra S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub n. 86. alias ſi habenda eſſet ratio laboris, vtique ſubuerteretur penitus illatio.

Subinfero, apertius explicando illationem, vt quamprimum ſutor potuerit emere, ſeu aliter iure habere aliam ſubulã, & is, vt ſine labore mercedem lucretur, noluerit illam habere, ceſſet ex tunc furis obligatio ad vlteriorem mercedem, quia fur tenetur ad mercedem propter impedimẽtum, quod ſutori præſtat, ne eam poſſit lucrari; ſed non dicitur impeditus, qui de facili poteſt remouere impedimentum, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 15. num. 158. & ſeqq. iunctis num. 156. & 157. eſſet enim impedimentum affectatum, ſeu voluntarium, de quo habenda non eſſet ratio, per ea, quæ in alijs terminis ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. ſub num. 941. & ſeqq. & ſub num. 973. & ſeqq. & quia veſci tenemur pane in ſudore vultus noſtri, vt retuli ſupra S. 1. q. 1. ſub

num. 172. ſi vnam habemus viam ad laborem clauſam, & aliam ad eum apertam, ſe qui debemus apertam.

95 Exemplifica ſecundo, quando tu bona quidem fide vendis, & tradis mihi dicta tigna, ſed cum eſſes faber materiarius, harum rerum peritiam profitens, aſſeruiſti eſſe idonea ad fulciendum, vel conſtruendum domum meã, quibus ego propterea vſus ſum ad fulciendam domum, quia iſto caſu, ſi domus propter tignorũ vitiũ ruit, vtique tu teneris mihi ad id, quod mea intereſt propter tuam expreſſam affirmationem, & etiam propter tacitam, reſultantem ex tua profeſſione, etiam quòd non affirmaſſes expreſsè, eſſe idonea, & propter ſcientiam, quia tu ſcienter vendebas ad finem fulturæ, & contignationis domus, & in imminenti periculo, & periſtaſi: cauſa ergo proxima, ex qua hoc caſu obligaris ad intereſſe, non reſpicit tigna ipſa tantum, ſed imò directè, & ſpecificè reſpicit præſens præuiſum, & expreſsè, vel tacitè ſuſceptum periculum domus meę, rerumq; mearum, ſicq; caſus eſt incertus, vtpotè reſpiciens, & pro obiecto ſpecifico habens incertum futurum periculum aliarum rerum ab his, quæ in contractu venditionis deductæ ſunt, quæ, etiam ſi alioquin per ſe certæ eſſent, dicuntur incertæ, quia incertum eſt tempore contractus, an, & quota pars domus peritura ſit: & huius obligationis obiectum non ad certam partem, & qualitatem refertur, ſed ad tantam, quantam periſſe, & intereſſe euentus declarabit, & ſic caſus huius obligationis ad intereſſe eſt incertus, habens tempore contractus obiectum incertum futurum, & ita intelligere debemus l. 14. iulianus. ff. de act. empt. & conſimiles; & ita intellectæ, tantum abeſt, vt diſcordent à l. vnica. C. de ſent. quæ pro eo. vt potius optimè quadrent & menti, & verbis illius, imò & ipſi legali æquitati, & naturali iuſtitiæ.

96 Exemplifica tertio, quando vaſcularius, vel faber doliaris vendidit, vel locauit vaſa, vel dolia, deſtinata ad recipiendum, & ſeruandum vnguentum, vinum, vel alium liquorem, qui vitio vaſis effluxit, quia tunc iſte venditor vltra remiſſionem, vel reſtitutionem pretij, vel mercedis, tenetur etiam ad æſtimationem eius, quod inde perditum eſt, etiam ſi decuplo, vel trigecuplo excedat pretium, aut mercedem vaſis, etiam ſi venditor, vel locator non fuerit in dolo, ſed ignorãs, & etiam ſi aliter expreſsè non affirmauerit vas integrum, l. 21. ſed addes. §. 1. ff. loc. quam citaui etiam ſupra num. 81. in fine, verſ. neque huic. quia etſi contractus, vel res, principaliter debita, non ſit incerta, cum certam habeant naturam, ſunt tamen incerti iſti caſus intereſſe, qui accidunt.

97 Ratio formalis, & naturalis, amica ſenſui tam in iſto tertio, quàm in præcedenti ſecundo exemplo, eſt culpa artificis, quæ non reſpicit ipſum ſolum corpus, principaliter in diſpoſitionem deductum, ſed reſpicit ab initio præuiſum aliarum rerum periculum; artifex enim, ſeu alius profeſſor, & negotiator, ſi non ſemper expreſsè, ſaltem ſemper tacitè ipſo facto affirmat, rem, pertinentem ad ſuam artem, dum eam vendendam tenet, eſſe integram, & idoneam ad vſum, ad quem eſt deſtinata: ſi ergo vitioſa illa res ſit, ipſe eſt in notabili culpa, & tantò notabiliori, & periculoſiori, quantò magis publica, & in arte, & in profeſſione ſua.

Non obſtat huic exemplo text. in d. l. ſed addes. §. 1. vbi habetur, quòd, ſi quis locauerit ſaltum paſcuum, in quo herba mala naſcebatur, ideoq; pecora vel demortua ſint, vel facta deteriora, locator, ſi ſciuit, præſtabit, quod interfuit, ſi verò ignorauit, penſionẽ non petet; & ab hoc textu non videtur diſcrepare l. 14. iulianus. ff. de act. emp. vbi ſi quis pecus morboſum, aut tignum vitioſum ignorans vendiderit, præſtabit ſolum quanti minoris emptor emiſſet, ſi ſciuiſſet.

Quia reſpondeo, quòd in vaſis, & dolijs frequentius accidit imminere ſpecificum aliarum rerum periculum extrinſecum, ad quod artifex intelligitur ſe obligare, vt dixi etiam ſupra num. 81. in fine; ſecus eſt in pecoribus, & tignis; quia is, qui ea vendit, non vendit ad certum ſpecificum obiectum, in quo veniat periculum extrinſecum, niſi ad aliud ſpecificum obiectum expreſſim vendidiſſet, vt dixi infra num. 99.

98 Infero ex his, quòd omnes illi cauſidici, aduocati, & iudices, qui ob eorum imperitiam lites magis intricant, multaq; ex illa intricatione cauſant damna, incommoda, & impenſas; ſicq; clientes, & litigantes lædunt, tenerentur ad ea omnia damna; ſed in praxi propter opinionum varietatem, & conflictum, quibus excuſari poteſt imperitia, non ſeruatur, niſi tanta eſſet imperitia, vt poſſet æquiparari dolo, & conſequenter

ob

ob temeritatem condemnari poſſent, quod adhuc non ſeruatur, per ea, quæ dixi in meo tract. de appell. q. 19. remed. 4. nu. 4. & ſeqq. ſed expediret Reip. vt non adeo laxæ darentur habenæ.

99 Exemplifica quarto in eo, qui vendit tignum vitioſum, ſeu pecus morboſum, tanquam idoneum ad certum vſum, quia ſi non ſit idoneum, & inde ſequatur damnum, venditor tenetur ad id, quod emptoris intereſt, etiam ſi excederet duplum.

Neque obſtat text. in l. 14. iulianus. ff. de act. empt. vbi quòd vendens, ignorans tignum vitioſum, ſeu pecus morboſum, tenetur ſolum actione empti, quantò minoris emptor emiſſet, ſi ſciuiſſet.

Quia reſpõdeo, quòd illud debet intelligi, quando vendit indifferenter non magis ad vnum vſum, quam ad alium; ſecus, vt in caſu huius exemplificationis, quando vendit ex ſpeciali profeſſione artis, vel negotiationis, implicantis aſſertionem idoneitatis certi vſus.

100 Exemplifica quinto in cenſus debitore, qui annuos cenſus non ſoluit, (ſi iſtos annuos cenſus intereſſe extrinſecum poſſemus vocare) quia iſti annui cenſus poſſunt proculdubio excedere duplum pretij cenſus, dummodo aliqua præſcriptio non obſtet.

101 Exemplifica ſexto, (& attingo caſum noſtrum) in moroſo debitore cambiorum, qui contraxit debitum cambiorum cum mercatore, ſeu ſolito negotiari in cambijs, & recambijs; & maximè in loco, vbi eſt paratus ſemper forus ad cambiendum, vt in ciuitate Genuæ, & ſic concurrunt requiſita, de quibus latè egi ſup. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 99. & ſeqq. quia tunc iſtud intereſſe cambiorum, & recambiorum poteſt excedere duplum totius pecuniæ datæ cambio, vt in caſu, de quo ſupra ſub num. 33. verſ. extende nunc. & ratio eſt, quia ab initio contractus ex qualitate tum contractus, tum creditoris caſus habet ſpecificum obiectum lucri ceſſantis, & damni emergentis, quæ ſunt incerta, & pendent à futuro euentu; quare iſte caſus non habet ſpecificum obiectum ipſam pecuniam, datam cambio, ſed habet pro ſpecifico obiecto lucrum ceſſans, & damnum emergens, de quibus contrahentes ſenſerunt in contractu, & ideo intereſſe poteſt excedere duplum, iuxta ea, quæ in alijs terminis ſcripſi ſupra ſub num. 94. & 95. in 1. & 2. exemplo; & ita paſſim ſine difficultate ſeruant mercatores. Et quòd intereſſe lucri ceſſantis poſſit duplum verè ſortis excedere, & hoc ſit illud intereſſe, quod prouenit ex re, & plus ex induſtria hominis, vt mercatoris, & alterius ſoliti negotiari, ſcribit Bero. conſ. 193. ex facti ſerie. num. 21. ibi, quod intereſſe. lib. 1. & quòd hoc intereſſe dicatur extrinſecum, & duplum excedere poſſit, eatenus, quatenus poſſit dici intereſſe, & hoc quando ſumus inter ſolitos mercari, & negotiari, ſcribit ibidem, nu. 31. ibi, ex quibus.

102 Declara primo iſtud exemplum, vt procedat, docto de intereſſe, & de eius quantitate, quia pro ea quantitate debetur, pro qua fuerit probatũ, & non vltra; alias, non liquidata quantitate, ceſſat obligatio, & multò magis ceſſat, non probato intereſſe:

103 Declara ſecundo, vt procedat cum temperamento, de quo §. præcedenti. gloſ. 1. num. 88.

104 Declara tertio extendendo, vt præcipue procedat in intereſſe quanti plurimi, quod Doct. communiter vocant, intrinſecum, (quamuis non rectè, per ea, quæ dixi ſupra num. 91.) quia illud poteſt excedere duplum, Cagn. in l. vnica, nu. 5. C. de ſent. quæ pro eo, &c. quare ſi poſt morã creuit æſtimatio rei debitæ, & poſtea decreuit, habenda eſt conſideratio huius lucri cõtra moroſum, quod lucrum dicitur ipſius rei, Paul. de Caſtr. in l. 3. §. nunc de officio. in fine, num. 6. & Iaſ. ſub num. 8. ff. de eo quod cer. loc. & ideo ſi tu fueris moroſus in reddendo vino tibi mutuato, quod poſtea valuit decem aureis, & tempore ſententiæ valeat ſolum quatuor, iudex debet te condemnare ad reſtituendum totum vinum mutuatum, & vlterius ad ſex aureos, vt ex Rebuff. ſecutus ſum ſupra num. 28.

105 Declara quarto, vt non procedat in intereſſe conuento, quia illud recipit quantitatem à conuentione; vnde ſi in conuentione eſt taxatum infra duplum, non poteſt excedere duplum, quamuis verè eſſet maius duplo, ſecus ſi ſit taxatum vltra duplum.

Pro ſubdeclaratione huius declarationis vide quæ latè ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 25. & ſeqq.

§. 7. Gloſ. 3.

Vel de quibus cambijs, & recambijs conſtet per partitam, ſcriptam in cartularijs S. Georgij, vel in cartulario cambiorum, aut per apodiſſam priuatam, vel per inſtrumentum publicum, &c.

SVMMARIVM.

Cartularium quid ſit, num. 1. Quot ſint cartularia, num. 3. & ſeqq. Quod ſit cartularium cambiorum, num. 30. Quare dicantur cartularia S. Georgij, nu. 7. Qui dicantur chartularij, ſub num. 1. verſ. infero.

Cartularij ſcriptura qualis ſit, num. 6. & 31.

Cambij contractus in cartulario, num. 2.

Agere poteſt campſor pro cambio, etiam litteris cambij non confectis, num. 8. Declaratur, nu. 9. & ſeqq.

Campſarius ſi promiſit facere litteras cambij, & non fecit, debet conueniri ad faciendas litteras, priuſquam poſſit conueniri ad ſoluendum cambium, num. 9. Quid ſi ex campſoris negligentia, vel campſarij mora non fuerint factæ, num. 10.

Executio ſi fuerit petita ex vno inſtrumento, non poteſt obtineri ex alio, in quo petitio non eſt fundata in illa inſtantia, & præſertim ſi à ſtatuto ſit traditus diuerſus ordo petendi executionem inter hæc duo inſtrumenta, num. 12. Extenditur primo, vt hoc procedat, etiam ſi aliud ſtatutum diſponeret, quòd in cauſis ciuilibus poſſit procedi ſine ordine, &c. nu. 13. & ſeqq. Extenditur ſecundo, vt procedat etiam ſi à ſtatuto non ſit traditus diuerſus ordo, ſed ſolum ſint inſtrumenta de diuerſis rebus, ſeu negotijs, num. 15. Reſtringitur, vt non procedat quando inſtrumenta non ſunt ſeparata, ſed ſunt correſpectiua, ita vt vnum ſtet ad corroborationem alterius, quia tunc non diceretur petita executio vnius magis, quàm alterius, num. 16. Et quando dicantur ita correſpectiua, num 28.

Procurator cum facultate vt poſſit accipere cambio tàm ſuo nomine ſolo, quàm vna cum alijs, poteſt accipere cambio nomine ſociali, & obligare ſocios in ſolidum, num. 17.

Verba, vna cum alijs, *important ſocietatem, num. 17.*

Dictio, quàm, *poſita poſt dictionem*, tàm, *includit caſum magis dubium, num. 18.*

Verba inſtrumenti non debent ſtare ſuperfluè, num. 19. & ſeqq.

Correctio legum eſt euitanda, ſub num. 14. Eſt tamen ea potius, quàm ſuperfluitas toleranda, num. 21.

Superfluitas eſt toleranda, quando verba nihil poſſunt operari, num. 22.

Exceptio, proueniens ex vno capite ſtatutorum, non intelligitur ſublata ab alio ſtatutorũ capite, quo auferatur omnis exceptio, ſub n. 14.

Mandatum procuratorium, factum filio à patre, quando includat facultatem, vt poſſit comparere in iudicio pro ſe ipſo, num. 20.

Mandatum cum libera dicitur quando eſt data facultas, vt procurator poſſit facere quicquid poſſet facere dominus, qui procuratorem conſtituit, ſeu eſt ei data facultas ad votum, &c. num. 23.

Mandatum cum libera operatur idem, quod mandatum ſpeciale, ſub num. 23.

Procurator cum libera poteſt fideiubere ex iuſta cauſa, num. 24. Et quæ dicatur iuſta cauſa, ibidem, & ſub num. 27.

Donatio remuneratoria non dicitur donatio, ſed permutatio, ideoq; prohibita donatione, non dicitur prohibita donatio remuneratoria, n. 25

Donans ei, cui eſt obligatus antidoraliter, non dicitur donare, ſed ſoluere debitum naturæ, ſub num. 25.

Donat magiſtro, non dicitur propriè donare, ſub num. 25.

Inſinuatio non eſt neceſſaria in donatione remuneratoria, num. 26.

Alienatio rei eccleſiaſticæ ſi ſit prohibita, non dicitur prohibita, ſi fiat propter remunerationem, num. 27.

Referens dicitur eſſe in relato cum omnibus ſuis qualitatibus, ſub num. 28.

Correſpectiuitas cauſat indiuidualitatẽ, &c. n. 29.

Factum incontinenti dicitur ineſſe, ſub num. 29.

Declarans non dicitur facere de nouo, ſub nu. 29.

Exceptio non numeratæ pecuniæ an habeat locum contra extractam cartulariorum Sancti Georgij, num. 33. & 34.

1 QVAERO primo, quid ſit cartularium? Reſpondeo. cartularium, de quo loquitur hoc ſtatutum Genuæ, eſt liber, in quo Bancum Sancti Georgij ſcribit data, & accepta inter creditores, & debitores, qui

inter

inter ſe contrahunt in illo Banco, & hic liber publica, & authentica pollet fide, tum quia cuſtoditur in publica æde, tum quia ſcribitur manu publici notarij, vt dixi etiam ſupra §. 1. q. 5, num. 17. & creditores, in eo libro deſcripti, dicuntur creditores cartularij, & à Bancho aliud prætendere non poſſunt, quàm ſolutionem capitalis, in eo poſiti, & de ſimili cartulario, imò forſan de hoc ipſo loquitur Paul. de Caſtr. conſ. 285. viſis & ponderatis. ſub num. 1. verſ. prima quia cartulariũ. lib. 1. dicens, quòd illud cartularium erat ſcriptũ manu publici notarij.

Infero ex his, hoc cartularij nomen nihil commune habere cum nomine chartulariorum, quia chartularij dicebãtur illi, qui tractabãt quaternos, ſeu libros, in quibus continebantur largitionales, & propriè vocabantur tabularij ſuſceptorum, vt in l. 3. præcepit. & ibi Luc. de Penn. initio, & num. 3. C. de canon. largit. lib. 10. Alij ſunt chartularij ſacri cubiculi, quorum officium erat maius, namque dicebantur magnificentiſſimi, Luc. de Penn. d. n. 3. chartularios etiã habent defenſores ciuitatum, & notarij etiã vocantur chartularij, Luc. de Penn. ſub eodẽ n. 3.

2 QVAERO ſecundo, quomodo ex partita, ſcripta in cartulario S. Georgij, poſſit conſtare de cambio?

Reſpondeo. quando partes contrahunt cambium, ſeu recambium in aliquo ex cartularijs S. Georgij, cuius contractus exemplaria poſui ſupra §. 1. q. 5. ſub nu. 17.

3 QVAERO tertio, quot cartularia ſint in Bancho S. Georgij?

Reſpondeo, præmittẽdo, quòd omnia, quæ conſiſtent in facto huius reſponſionis, referã de auditu & non de viſu, ideoq; de eorum veritate non aliter atteſtor, hoc præmiſſo dico, quòd cartularia ſunt quatuor. Primũ dicitur cartulariũ primũ de numerato. Secundũ dicitur, cartulariũ ſecundum de numerato. Tertiũ dicitur, cartulariũ monetæ aureæ. Quartũ dicitur, cartulariũ ſcutorũ cambiorum, quod fuit inſtitutum de anno 1606. die 29. Decembris, duraturũ per annos tres, & poſtea de anno 1609. die 29. Decembris fuit prorogatum ad beneplacitum, cum lege, quòd ſcribatur vna cum manuali à duobus notarijs de collegio, in quo manuale, & cartulario annotetur quæuis quantitas ſcutorum, & mediorum ſcutorum argenteorum monetæ Genuenſis, & ſcutorum aureorum quinque ſtamparum, cum declaratione, quòd hoc cartularium ſit æquè priuilegiatum, ſicut ſunt alia cartularia: cauſa quare hoc cartularium ſit inſtitutum, eſt illa, quam ſcripſi ſupra §. 5. gl. 3. num. 1.

In primo, & ſecundo cartulario de numerato, vt audiui, creditum, & debitum non creatur, niſi *de contanti*, & in moneta cauallottorum, & non in alia inferioris valoris, & proinde creditori in vno ex his cartularijs debetur moneta cauallottorum, etiam ſi pro ipſo creditore fuiſſent illic depoſiti ſcuti aurei, ſeu argentei; & licet iſta moneta cauallottorum, illic debita, deſcribatur per libras, puta, quia creetur creditor de libris 200. tamen eſſet creditor de cauallottis 1000. quia cauallotti calculantur in libris, ad effectum, vt diminutio valoris cauallottorum non cedat damno creditoris, quaſi promiſſa intelligatur ſolutio in cauallottis ad æſtimationem, qua valent tempore creati crediti, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra §. 2. gl. 5. ſub num. 184. verſ. his præmiſſis. & num. 187. & eſt aduertendum, quòd etſi iſta ſint duo cartularia ſeparata, tamen eſt vnicum in effectu, quia ſunt omnimodæ eiuſdem qualitatis, ſed ſunt duo pro maiori commoditate, & propter negotiorum multitudinem.

4 In cartulario monetæ aureæ creatur etiã partita, *de contanti*, & in ſcutis aureis ad rationem ſolidorum 68. pro quolibet ſcuto, & iſti ſcuti aurei intelliguntur illi, de quinque ſtampis, de quibus ſcripſi ſup. §. 2. gl. 3. n. 75. quare creditori in iſto cartulario debentur ſcuti aurei in auro quinque ſtamparũ, & non cogitur accipere ſolutionem in alia moneta.

In cartulario de numerato ſcutorũ cambiorum creantur etiam partitæ *de contanti* in ſcutis argenteis, vnde creditori in hoc cartulario ſolutio fieri debet in ſcutis argenteis, & non in alia moneta.

De cartulario gabellæ cambiorum, dixi infra num. 30. quia hoc cartularium non eſt de cartularijs S. Georgij, de quibus agimus in hac quæſt. 3.

6 QVAERO quarto, quæ ſit formula iſtorum cartulariorum?

Reſpondeo, eſſe breuem ad modum libri rationum, & ideo ſine teſtibus, vide ſupra §. 1. q. 5. ſub num. 17.

7 QVAERO quinto, quare iſta cartularia dicantur S. Georgij?

Reſpondeo, quia iſti libri, quos vocant cartularia, conficiuntur, & cuſtodiuntur Genuæ in domo S. Georgij, quæ eſt propè

plateam

plateam Banchorum ad litus maris in ponte mercaturæ, & in hac domo ſunt quatuor centum vigintimille loca comperarum Sancti Georgij, quæ ad rationem ſcutorum 25. pro quolibet loco conſtituunt decies decem centena millia aureorum nummum, & quinque centum mille ſcutos, ſi credimus Alexandro Raud. in opuſculo ſuper banc. Sancti Ambroſ. num. 18. & vnus locus reddit tres, vel tres cum dimidio pro quolibet centenario in fine cuiuſlibet anni, & ſors nunquam repeti poteſt, Alex. Raud. vbi ſupra nu. 17. & de iſtis locis comperarum locutus ſum etiam ſupra §. 1. q. 1. num. 452. & ſeqq. & hæc ſufficiant circa has quinque qq. quia pleraque ex dictis in eis conſiſtunt in facto, de cuius veritate remitto me ad eos, qui magis, quàm ego ſunt informati.

8 QVAERO ſexto, an campſor creditor cambij, de quo conſtet ſolum in aliquo ex cartularijs, litteris cambij non confectis, poſſit agere vigore extractus cartularij contra campſarium debitorem?

Reſpondeo, quòd poteſt, quia extracta cartulariorum S. Georgij habent executionem paratam, tanquam inſtrumenta publica, vt diſponitur in ſtatutis, relatis initio huius gl. Iuncto eo, quod ſequitur, & à nobis eſt relatum in gloſ. ſeqq. & hoc non habet difficultatem, quia cambium poteſt contrahi per inſtrumentum, & extractum ſine litteris, vt ſcripſi ſupra §. 1. q. 5. ſub num. 10. & ſeqq. & num. 17.

9 Declara primo hanc reſponſionem, vt ſi quis in cartulario, ſeu alio inſtrumento acceperit cambio, pro quo promiſerit, ſeque obligauerit conficere litteras cambij, teneatur tunc non ad ſolutionem pecuniarum datarum cambio, ſed ſolum ad faciendum litteras cambij, & ita intelligemus ſtat. in d. cap. 4. initio, lib. 2. quia contractus cambij non dicitur perfectus, non confectis litteris, quas campſarius promiſit facere, & ideo campſor debebit prius agere ad perfectionem contractus, priuſquam poſſit agere ad effectum contractus.

10 Subdeclara hanc declarationem, vt ſi litteræ cambij factæ non fuerint intra congruum tempus nundinarum, inſpici oportet, ob cuius negligentiam factæ non fuerint; nam ſi ob campſoris negligentiam, quia eas non petierit, iſto caſu campſor poſſet agere ſolum ad repetendam ſortem datam, & non ad ſortem cum lucro cambij, puta ſi dederit ſcutos 1000. pro ſcut. 1025. marcharum, poterit repetere ſolum ſcutos 1000. quia cambium non habuit effectum, & è conuerſo campſarius tenetur reſtituere illos ſcut. 1000. etiam ſi daremus caſum, quòd campſores in illo foro perdidiſſent de capitali, iuxta ea, quæ ſcripſi ſupra §. 1. q. 7. par. 1. ſub nu. 94. & 95. quia reſolutio cambij non debet claudicare: minus etiam poſſet campſor cogere campſariũ ad perficiendum
11 cambiũ pro nũdinis futuris: †ſed ſi factæ non fuerint ob moram campſarij, iſto caſu campſor poſſet agere ad ſortẽ, & lucrũ cãbij pro in[illegible]eſſe lucri ceſſantis, ſicq; ad ſcutos 1025.

12 Declara ſecundo, vt ſi campſor haberet tàm vigore inſtrumenti, ſeu extracti Sancti Georgij, quàm vigore litterarum cambij obligatum campſarium pro litteris cambij, & ex ſtatuti diſpoſitione alius eſſet datus ordo agẽdi pro extractu, & alius agẽdi pro litteris; & cãpſor egiſſet pro litteris, & agendo, omiſiſſet aliquid, quod fuiſſet de ordine, & nõ fuiſſet de ordine, ideoq; potuiſſet omitti, ſi egiſſet pro extractu, debeat ſuccumbere in illo iudicio, per ea, quæ ſcribit Bal. in l. antepenult. bebius marcellus. verſ. nota argumentum. ff. de pact. dotal. dicens, quòd ſi habens duo inſtrumenta, petat executionem vnius, non poteſt obtinere ex alio, in quo non ſe fundauit, ſed opus eſt alia noua inſtantia, & per ea, quæ copioſè ſcripſi in meo tract. de appell. q. 17. limit. 9. num. 44. & ſeqq. & ita ſeruaretur.

13 Extende primo hanc declarationem, vt procedat etiam, ſtante alio ſtatuto, quòd in cauſis procedatur ſummariè, ſimpliciter, de plano, ſub vinculo iuramenti, habito ſemper intuitu ad Deum, & ad veritatẽ negotij, &c. prout mandant ſtatuta Genuæ lib. 2. cap. 2. de cauſ. ordin. & moneor ex duobus. Primo, quia eiuſmodi verba non faciunt cauſam ſummariam, ſed mandant procedi breuioribus dilationibus, remanentibus ſubſtantialibus iudicij ordinarij, vt dixi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 53. ſub nu. 14. & ideo idem ſtatutum habet rubricam de cau-
14 ſis ordinarijs. Secundo, quia etiam ſi ſtatutum mandaret, procedi ſine ordine iudicij, ſeu, ſola facti veritate inſpecta, tamen non excluderet ordinem, quem antea, vel poſtea dediſſent in aliqua ſpecie cauſarum; & ratio eſt, tum quia eſt euitãda correctio ſtatutorum, vt dixi d. lib. 1. cap. 66. num. 10. & ideo licet ſtatutum tollat omnem exceptio-

nem,

nem, tamen poterit opponi exceptio, proueniens ex alio capite ſtatutorum, quia non eſt veriſimile, quòd ſe ipſum voluerit corrigere per illa verba generalia, Bar. in l. 1. §. & parui. ſub nu. 5. ff. quod vi aut clam. tum quia lex ſimplex, & generalis numquam refertur ad caſum, in quo eſt prouiſum nominatim, & in ſpecie, & lex noua, corrigens veterem, non intelligitur eam corrigere in caſu, in quo illa lex vetus ſpecialiter prouidit, niſi eam in eo ſpecialiter corrigat, quia de eo, quod eſt notatu dignum, debet fieri mentio ſpecialis, vt hæc omnia ſecutus ſum in d. meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 9. n. 1734. & ſeqq. tum demum quia generi per ſpeciem derogatur, ſiue ſpecies ſequatur, ſiue præcedat, ſiue ſimus in legibus, ſiue in ſtatutis, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 17. limit. 6. memb. 4. ſub num. 24. 25. & ſeqq.

15 Extende ſecundo, vt procedat etiam ſi ſtatutum non diſponat, aliter procedendum eſſe ſuper vno, quàm ſuper alio, quia nihilominus ſi quis egerit ad executionem vnius inſtrumenti, nõ poteſt eam obtinere ex alio, vt puta, quia in vno inſtrumento contineatur obligatio ſimplex, & in alio obligatio cum dilatione temporis ad ſoluendum, vel in vno inſtrumento contineatur obligatio plurium ſimpliciter, & in alio obligatio in ſolidum, quia etiam iſto caſu agens ex vno inſtrumento, non poteſt obtinere ex alio, ex quo non egit, quia via, quam elegit, ſibi pateat, vt in alijs terminis ſcripſi in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 9. ſub num. 45. verſ. ratio.

16 Reſtringe, ſeu potius declara hanc extenſionem, vt procedat, quando ſcripturæ, ſeu obligationes ſunt inter ſe ita ſeparatæ, vt vna non ſtet declaratiuè, & relatiuè ad aliam; ſecus quando vna ſcriptura ſtat auxiliatiuè, correſpectiuè, & relatiuè ad aliam, & ſimul producerentur, quia iſto caſu licet peteretur executio vnius ex illis ſcripturis productis; tamen, vt arbitror, poterit obtineri etiam ex alia: & alias habui in facto caſum, in quo campſarius pro ſe, & ſocijs in vim mãdati, quod ab eis habebat accipiendi pecunias cambio, tam ſolus, quàm vna cum alijs, acceperat cãbio nomine ſociali, & in ſolidum ſcutos quinquemille in cartulario S. Georgij, ſed poſtea ſubſcripſerat litteras cambij non ſociali nomine, ſed ſimpliciter, & cum campſor, qui ei dederat cambio, ageret contra omnes ſocios, & produxiſſet extractum cartularij, mandatum procuræ, datum campſario à ſocijs, & litteras ſubſcriptas, & proteſtatas, & peteret earum executionem contra omnes, vnus ex eis excipiebat duo: primum, litteras cambij non fuiſſe ſubſcriptas nomine ſociali, neque in eis factam eſſe mentionem, quòd pecuniæ fuerint datæ cambio in ſolidum: ſecundum, fuiſſe petitam executionem litterarum, & non extracti; & vlterius mandati vires non ſe extendiſſe ad accipiendum in ſolidum; ſuper quo facto, re diſcuſſa, ego, paruam in hoc ſentiens difficultatem, exiſtimaui, campſarium eſſe in primis condemnandum in ſolidum, prout fuerat petitum, & non pro virili, & eſſe condemnandum ex ſcripturis, quæ fuerant productæ; & duobus mouebar fundamentis.

Primo, quia, quoad condemnationem in ſolidum, campſarius, dum in cartulario S. Georgij accepit illos ſcutos 5000. ad cambium nomine ſociali, & in ſolidum, obligauit ſocios in ſolidum, & eos potuit ſic obligare, quia habebat mandatum, quod ex
17 multis clauſulis erat ſufficiens. † Prima namque clauſula erat, quia ſocij dederant ei facultatem, vt poſſet accipere cãbio (tam ſub ſuo nomine ſolo, quàm vnà cum alijs) quæ verba important, vt poſſet accipere cambio ſub nomine ſuo ſolo, & etiam nomine communi vnà cum alijs: ſed poſſe, aliquid fieri nomine communi, importat ſocietatem, etiam quòd de ſocietate nihil ſit dictum; vnde, ſi in litteris dicatur, quòd aliquid fiat nomine communi, dicitur ſocietas, Tiber. Decian. conſ. 97. quæritur. ſub
18 num. 34. & 39. verſus finem, lib. 2. † & conſiderabam naturam dictionis, *quàm*, poſitæ poſt dictionem, *tàm*, quæ eſt, vt includat caſum magis dubium, ſicut oſtendit Rain. Corſ. tract. de indag. iur. lib. 2. cap. 11. nu. 3. tom. 1. fol. 284. & benè ad hoc facit, quod de dictione, *etiam*, ſcribit Alex. conſ. 116. animaduerſis. num. 14. lib. 2. Dec. conſ. 466. num. 17. & alij communiter in diuerſis locis: ergo in mandato eſt incluſus hic alius caſus, vt poſſet accipere cambio etiam nomine ſociali, quia erat caſus magis dubius.
19 † conſiderabam vlterius, quòd, ſi diceremus aliter, illa verba (*quàm vnà cum alijs*) eſſent appoſita ſine virtute aliquid operandi; quod non eſt dicendum, etiam ſi materia eſſet ſtricta, odioſa, pœnalis, & quæuis diſpoſitio,

Franc.

Franc.Bec.conſ.21.dubitatum.ſub num.25.
ſemper enim interpretatio ita ſumi debet, vt
diſpoſitio non reddatur eluſoria, idem Bec.
conſ.41.viſis. num.20.& is ſumi non debet
intellectus, per quem incidamus in ſuper-
fluitatem, quando alius dari poteſt, Surd.
20 deciſ.276. his qui. num.4. & ideo Rot.Ge-
nuen. deciſ.195. agente. ſub num. 12. orto
dubio, de quo ſub num. 9.& ſeqq. tenuit,
quòd mandatum procuratorium, factum fi-
lio à patre, cum haberet verba generalia,&
nihil operaretur quoad facultatem compa-
rendi pro patre, & pro alijs, debebat intel-
ligi in caſu, in quo operabatur, & verba
non erant ſuperflua, & ſic in caſu, vt poſſet
comparere pro ſe ipſo, quia in iſto ſenſu ver-
21 ba operabantur: † hocq; fundamentum in
tantum eſt verum, vt ſit potius toleranda
correctio iuris, quàm ſuperfluitas verborũ,
Rot.diuerſ.deciſ.121.licet. num. 25. par. 1.
& liceat ad tollendam ſuperfluitatem elice-
re intellectum à contrario ſenſu, correcto-
rium iuris communis, vt ſecutus ſum in
meo tract. de iudic.cauſ.&c. lib. 1. cap. 97.
22 ſub num. 121. verſ.quicquid. † Sed in obli-
gatione ſociali poteſt agi in ſolidum, Rot.
Genuen.deciſ.162.in cauſa fratrum. num.1.
Nec dicatur, quòd in contractibus ponun-
tur multa verba ad maiorem expreſſionem,
& tamen non dicuntur ſuperflua, vel ſaltem
talis ſuperfluitas eſt tolerabilis, vt ſi in in-
ſtrumento venditionis dicatur,vendidit,ceſ-
ſit, & titulo venditionis dedit, & ſimilia.
Quia reſpondeo, ſuperfluitatem tolerari,
quando verba non poſſunt aliquid operari,
ſecus quando poſſunt operari, quia tunc
23 debent operari. † Secunda clauſula erat,
quia ſocij dederant ei facultatem faciendi
quicquid potuiſſent facere ipſi conſtituen-
tes; quod dicitur mandatum cum libera ad-
miniſtratione, vt de opinione communi te-
ſtatur, & ſequitur Iaſ. in l. 1. ſub num.
22. ff. de offic. proc. cæſar. imò dede-
rant ei facultatem ad votum, ideſt, pro
ſuo libito, & voluntate, & ſic habuit man-
datum, vt poſſet facere ea omnia, quæ re-
quirunt mandatum ſpeciale, tanquam is,
qui habet mandatum cum libera, Ruin.
conſ.27.viſis his.ſub num. 1.& 2. lib. 1.&
quibus verbis intelligatur datum manda-
tum cum libera, ſcribit Paul. de Caſtr. in l.
24 10.ſi procurator. num.4.C.de procur. † ſed
procurator cum libera poteſt fideiubere ex
iuſta cauſa, quia licet procurator cum libe-
ra adminiſtratione, & cum quauis ampliori
facultate excogitabili non ſit vmquam pro-
curator ad dilapidandum, &, fideiubendo,
dicatur dilapidare, tamen, fideiubendo ex
iuſta cauſa, non dicitur dilapidare, Paul. de
Caſtr.in l.in perſonam. §.qui pecuniam.ſub
num.1.& Iaſ.ſub num.2. ff.de pact. Franch.
in cap. qui ad agendum. §. procurator. ſub
num.4. caſ.27. de procur. in 6.& dicitur fi-
deiubere ex iuſta cauſa, quando fideiubet
pro alio, & pro tanta quantitate, pro quan-
ta ille alius fideiubet pro ipſo fideiuſſore in
ſeruitium ſui principalis; quare prohibitio,
ne poſſit procurator fideiubere, non ſe ex-
tendit ad fideiuſſionem reciprocam in caſu,
quo procurator ſit conſtitutus cum libera
adminiſtratione ad faciẽdum aliquem con-
tractum, & non inueniat qui velit ſecum il-
25 lum contractum inire ſine fideiuſſione; † ſi-
cut enim prohibitio donationis non ſe ex-
tendit ad donationem remuneratoriã,quia,
ſi præcedit obligatio naturalis, donatio non
eſt donatio, ſed eſt permutatio,Ant.Corſet.
in cap.grandi. num.11.de ſuppl. negl. præ-
lat.in 6.inter Repeten.tom.5.fol.91. quia
qui eſt obligatus ad antidora, non donat,
ſed ſoluit debitum naturæ; vnde ſi quis do-
net magiſtro ſuo, non dicitur propriè dona-
re,Corſet.poſt d.cap.grandi.nu.12.& ſeqq.
donans enim, ſi conſequitur tantundem
commodum, non dicitur donare, Iaſ. in l.
29.contra iuris. §.ſi filius. ſub num.8.not.2.
ff. de pact. ſed dicitur potius quædam com-
penſatio ſeruitiorum, Corſet. d. num. 11.
26 † hincq; eſt, quòd in eiuſmodi donatione
non requiritur inſinuatio, Corſet. vbi ſupra
num.26.Bal.Peruſ.tract.de ſtatut.in verbo,
dolus. num.4.tom.2. fol.108. Tiraq. in l.ſi
vnquam. in verbo,donatione largitus.num.
143.189.& latius num.127. C. de reuocan.
donat. quoniam hæc mutua donatio, qua-
rum vna eſt cauſa alterius, non eſt donatio,
Ant.de Canar. tract. de inſinuat. q. 19. ſub
27 num.24.tom.6.par.2. fol.278. † & res Ec-
cleſiæ, prohibita alienari, poteſt alienari
propter remunerationem, Corſer. ſub d.nu.
12. ita etiam prohibitio fideiuſſionis non ſe
extendit ad fideiuſſionem remuneratoriam.
28 Secundo,quoad concedendam executio-
nem petitam, mouebar, quia litteræ cam-
bij, & extractus cartularij non continebant
diuerſas obligationes, ſed vna ſcriptura cor-
roborabat, & famulabatur alteri; ſiquidem
procurator heri fecit litteras cambij ſimpli-
citer

citer cum iſtis verbis, *per altrettanti hauuti da lui nel cartulario di S. Giorgio.* & quatuor dies poſt verè eos habuit in dicto cartulario, & quando habuit, accepit eos nomine ſociali, obligauitq; omnes in ſolidum; vnde præfatæ litteræ cambij, antea factæ, ſine vllo dubio recipiunt declarationem ab ipſo cartulario, quia ſtant relatiuè, & correſpectiuè ad illud, & quicquid eſt in relato, eſt in referente, Rot. Genuen. deciſ. 193. ioannes baptiſta. num. 4. & deciſ. 210. chriſtophorus. & cum omnibus ſuis qualitatibus, Dec. conſ. 539. inclyta. num. 9. & latè Tiraq. tractat. de legib. connub. in verbo, expres. gl. 7. num. 183. cum ſeqq. fol. 335. & dicitur eſſe in referente verè, & propriè, Gabr. conſ. 99. quoad primam. num. 34. lib. 2. &, loquendo de obligatione, Bal. in l. ſi prior. ff. ſol. matr.
29 fol. 11. † & correſpectiuitas cauſat indiuiduitatem, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 11. nu. 1120. & in moralibus quando vnum eſt propter aliud, ibi eſt tantum vnum, Lud. Lopez tract. de contract. lib. 2. cap. 5. verſ. ſecunda conditio. & ſicut iura iuribus ſunt concordanda, ita etiam ſcriptura, & cætera omnia quoad fieri poteſt, ſunt ad concordiam reducenda, vt ſecutus ſum d. lib. 2. cap. 9. ſub num. 1815. in futura impreſſione: & quæ incontinenti fiunt, ineſſe dicuntur, l. 40. lecta. & ibi Doct. ff. ſi cert pet. & qui declarat, non dicitur de nouo facere. l. 7. adeo. S. videtur. ff. de acquir. rer. dom. *qui excuſſit ſpicas, non nouam ſpeciem facit, ſed eam, quæ eſt, detegit.* & l. 21. hæredes palam. S. 1. ff. de teſtam. & qui teſt. &c. *nihil enim tunc dat, ſed datum ſignificat*. Franc. Curt. in auth. hoc ſacramentum. num. 5. C. de iureiur. prop. calum. inter tract. diuerſ. tom. 3. par. 2. fol. 131. Hier. Alban. de poteſt. pap. par. 2. nu. 250. tom. 13. par. 1. fol. 81. & dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 9. ſub nu. 282. verſ. ſed eiuſmodi. in futura impreſſ. & ſic litteræ informantur ab ipſo extractu.

30 QVAERO ſeptimo, quid ſit cartularium cambiorum, & numquid ſit vnum ex illis quatuor, de quibus ſcripſi ſupra num. 3.

Reſpondeo, hoc eſſe cartularium gabellæ cambiorum, in quo ſolent contrahi cambia, ad obuiandum in primis, ne cãbientes poſſint Remp. hac gabella fraudare, & ſecundario ad cautelam campſoris, vt de cambio conſtet ex publico documento, & executionem in ſuo caſu habeat paratam, & differt ab illis quatuor cartularijs, de quibus ſupra d. num. 3. tum quia hoc cartularium non cuſtoditur ex ſuo inſtituto, & natura in domo S. Georgij, niſi tranſacto quinquennio, quo tempore ſolent vendi gabellæ, & tunc priores libri quinquennij lapſi ponuntur in ædibus S. Georgij, tum quia, ſi verum eſt; quod mihi dictum fuit, in iſto cartulario de ſui natura, & inſtituto, non ſoluitur *de contanti*, licet omnes contractus, qui geruntur in quouis cartulario præſumptione iuris, & de iure, quæ probationem non admittit in contrarium, per ea, quæ dixi ſupra S. 1. q. 1. ſub num. 524. & num. 527. in fine, & in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 7. num. 209. & 210. habeant numerationem *de contanti*, ita vt exceptio non numeratę pecuniæ ſit penitus excluſa; tum, quia in cartulario cambiorum non deſcribuntur aliæ rationes, quàm cambiorum: in cæteris verò cartularijs deſcribuntur variæ rationes cuiuſuis negotij.

31 QVAERO octauo, quæ ſit forma ſcripturæ cartularij gabellæ cambiorum?

Reſpondeo, quòd eſt illa, quam per extenſum poſui ſupra S. 1. q. 5. ſub num. 17. vbi videas.

Aduerte primo nunc pro intelligentia illius ſcripturæ, quòd ſcriptura primæ partitæ *Tiberius pro Ioanne lib.* 1000. ſignificat, Tiberium ſoluiſſe libras 1000. Ioanni, & ſequens ſcriptura, *Ioannes pro Tiberio pro numerato libras* 1000. ſignificat Ioannem eas à Tiberio habuiſſe; remanente propterea Tiberio creditore dicti Ioannis.

32 Aduerte ſecundo, quòd creditor, volens agere vigore ſcripturæ alicuius cartularij, debet producere illius ſcripturæ copiam, quam ſtat. Genuen. lib. 2. cap. 3. S. in cauſis. vocant extractum cartularij, quæ copia extrahitur de verbo ad verbum, & producitur in ea forma, quam poſui ſupra S. 1. q. 5. ſub num. 17. ſolum initio primi exemplaris, vbi eſt poſita littera A, adduntur iſta verba, *Reperitur in manuale cartularij gabellæ cãbiorum anni* 1601. *car.* 286. *inter cætera, vt infra*, & in fine, vbi poſui litteram B, adduntur iſta, *M. DC. XIII. die decima Septembris extractum in omnibus vt ſupra, licet &c. ſalua &c. Nicolaus Paſſanus Notarius*. & initio ſecundi exemplaris vbi poſui litteram C, adduntur. *In manuale originali cartularij gabellæ cambiorum Perilluſtris offitij Sancti Georgij anni M. DC. II. ſub die xxiij. Octobris inter cætera, vt infra.* & in fine vbi

poſui litteram, D. adduntur iſta. *Extracta ſunt in omnibus, vt ſupra, ſalua &c. Ioannes Maria Pincetus, & dicti cartularij ſcrib.*

33 QVAERO nono; ex quò ſupra ſub nu. 3. 4. & 30. dixi, in cartularijs contrahi ſemper de numerato; nunquid, producto extractu ex aliquo cartulario, ad probandum cambium, ſiue ad probandum aliũ contractum pecuniarium, reus poſſit excipere de non numerata pecunia, & aſſumere in ſe onus probandi, pecuniam non fuiſſe numeratam?

Reſpondeo: videtur dicendum, quòd non poſſit, quia natura illorum cartulariorum eſt, vt contractus, qui in eis geruntur, fiant ſemper pecunia præſenti, & numerata, adeo quòd articulus, quem reus daret ad probandum, non interueniſſe pecuniam, eſſet vti impertinens reijciendus; quia ſicut Bancum ipſum non poteſt excipere de non numerata pecunia aduerſus eum, cui ſe conſtitueret debitorem, ita neque alij, in eo contrahentes; & ratio eſt, quia ſicut contrarium eius, quod de ſtylo habetur pro vero, non poteſt probari, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 2. cap. 8. nu. 4. & ſeqq. ita probari non poteſt contrarium eius, quod & de ſtylo, & de natura negotij habetur pro veritate.

34 Contraria opinio; quòd enim reus audiatur in exceptione non numeratæ pecuniæ, ſi in ſe aſſumat onus eam probandi, ſuadetur ex his, quæ ſcribit Rot. Genuen. deciſ. 26. in cauſa. num. 27. in fine, & num. 28. dicens, fuiſſe probatũ in illa cauſa per teſtes, quòd quandoque dicitur, *pro numerato*, cum tamen nulla interuenerit numeratio, ſed fit, inquit, ex alia cauſa, vel ex mutuo, & dicitur, *pro numerato*, ad euitandas gabellas; quare interim ſtatur cartulario, quòd interuenerit numeratio, donec non conſtet, ex alia cauſa illud factum fuiſſe, vt inquit Rot. ſupra citata; veritas enim quandocunque vireſcit.

Declara vt quamuis exceptio nó numeratæ pecuniæ non releuet, tamen, ſi lucidiſſimis documentis probaretur, releuaret, quia veritas nunquam eſt reijcienda, & facilius excipiens admitteretur ad probandũ, partes ſimulatè numeraſſe, quàm ad probandũ, falſò in cartulario ſcriptum eſſe de numerato.

35 QVAERO decimo, quomodo de contractu cambij poſſit apparere per apodiſſam priuatam, vel per inſtrumentum publicum?

Reſpondeo, poſſe ſicut de alijs contractibus, & quia de hoc poſui aliqua exemplaria ſupra §. 1. q. 5. num. 12. 14. 15. 16. & ſub num. 17. verſ. tiberius. pluribus non inſiſto.

§. 7. Gloſ. 4.

In quibus expreſsè fiat mentio, aliquas pecunias fuiſſe datas cambio, vel fuiſſe ſolutas alicui, vel de ordine alicuius, qui promiſiſſet de ipſis pecunijs facere litteras cambij, teneatur magiſtratus, poſtquam ceſſerit, & venerit dies obligationis, & faciendæ ſolutionis dicti cambij ad inſtantiam creditoris, vel habentis auctoritatem exigendi dictum cambium, ſeu recambium, &c.

SVMMARIVM.

Cambij ſcriptura an & quando habeat executionem, num. 1. & ſeqq.
Executio litterarum cambij non datur contra tertium, num. 4.
Cambiorum exactio cui competat, num. 5.

1 QVAERO primo, an ſingulis ſcripturis, contentis in ſtatuto, de quo in præcedenti gl. debeat dari executio, ſi in eis facta ſit mentio (vt dicit hoc ſtatutum) pecunias eſſe datas cambio, vel eſſe ſolutas alicui, ſeu de ordine alicuius, qui promiſerit de dictis pecunijs facere litteras cambij?

Reſpondeo diſtinguendo.

Aut ſunt factæ litteræ cambij; & tunc dico, illis litteris acceptatis, vel redeuntibus, cum proteſtatione; dari executionem paratam, vt dixi ſupra gl. 2. num. 3. quamuis in eis nulla legatur promiſsio, ſeu obligatio, ſed ſolum mandatum, vt ſoluantur ex cauſa, in eis expreſſa.

2 Aut non ſunt factæ litteræ; & tunc dico, non dari executionem paratam, niſi eatenus, quatenus in ſcriptura adeſt obligatio, & non vltra; quare ſi in ſcriptura is, qui ac-

cepit

cepit pecunias, promiſerit facere litteras cambij, dabitur executio parata pro faciendis litteris promiſsis tantum, vt dixi etiam in gl. præcedenti, num. 9. ſi verò in ſcriptura cambij quis promiſerit ſoluere, ſeu conſignare Petro Francofurti ſcutos mille vltima die Martij anni ſequentis 1599. illa ſcriptura habebit executionem paratam inſtar litterarum cambij; vnde ſicut litteræ ipſæ debent acceptari, vel proteſtari, ita etiam eadem ſcriptura erit inſtar litterarum ſoluenda, vel proteſtanda Francofurti.

3 Infero ex hoc ſecundo reſponſionis membro, quòd non omnis ſcriptura, in qua fiat mentio de cambio, eſt exequibilis, etiam ſi ſit ex illis, de quibus loquitur ſtatutum; quia debet eſſe ſcriptura promiſſoria, ſeu obligatoria, prout innuit idem ſtatutum in illis ſequentibus verbis, *& venerit dies obligationis, &c.* quare litteræ ipſæ cambij obligant, & conſequenter proteſtari poſſent, ſi loquantur diſpoſitiuè, & ſubiecta materia patiatur; ſecus ſi loquantur enunciatiuè, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra §. 2. gl. 9. num. 6.

4 Declara eandem reſponſionem, vt procedat contra eum, qui contraxit cambium, ſecus contra tertium, qui non contraxit, quia contra eum non poteſt procedi via executiua, licet is habeat intereſſe in illo cambio, vt ſecutus ſum in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 9. ſub num. 16.

5 QVAERO ſecundo, quis habeat auctoritatem exigendi cambium, ſeu recambium?

Reſpondeo, creditor, qui contraxit; ſucceſſor ipſius, ſiue ſit vniuerſalis, ſiue particularis, & hoc non recipit dubitationem; item procurator cum mandato ſpeciali ad exigendum, alias ſine mandato ſpeciali non haberet auctoritatem, l. 86. hoc iure. & ibi Doct. ff. de ſolut. Rebuff. quem ſequitur Caball. ad conſtit. Marcb. lib. 6. cap. 11. in verbo, procuratorum, ſub num. 4. caſ. 12. & 13. & dixi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 101. num. 36. item adiectus ſolutioni litterarum, poſtquam litteræ per ipſum adiectum præſentatæ ſunt acceptatæ, per ea, quæ dixi ſupra §. 2. gl. 7. num. 76.

§. 7. Gloſ. 5.

Facere præceptum debitori, quòd ſoluat intra horas vigintiquatuor, quibus tranſactis, teneatur licentiam expeditam concedere.

SVMMARIVM.

Inſtrumentum cambij de iure communi an habeat executionem paratam, num. 1. & 2. Habet eam de iure municipali locorum, num. 3. Et de iure conſuetudinario, num. 4. Declaratur, num. 5. & 6. Ampliatur, num. 7. Reſtringitur, & ſubreſtringitur, num. 8. & 10.

Scriptura cambij, vt habeat executionem paratam, qualis eſſe debeat, num. 5. & 6.

Ratio naturalis habet vim iuris communis, nu. 1. in fine.

Executio parata datur etiam pro intereſſibus cambij, num. 7.

Litteræ fictæ cambij non habent executionem paratam, num. 8. Habent tamen pro ea parte, in qua non eſſent fictæ, num. 10.

1 QVAERO primo, an inſtrumentum, ſeu litteræ cambiorum poſſint habere executionem paratam? Reſpondeo, diſtinguendo tria iura. Primum eſt ius commune. Secundum eſt ius municipale locorum. Tertium eſt ius conſuetudinarium non ſcriptum.

Loquendo de iure communi, & ſuppoſito, quòd de cambio conſtet per publicum documentum, ſeu inſtrumentum, quæſtio videtur diſputabilis.

Affirmatiua enim, quòd poſſit habere executionem paratam, videtur probari, tum quia inſtrumentum depoſiti habet de iure communi executionem paratam, vt ſecutus ſum in meo tractat. de iudic. cauſ. &c. lib. 1. cap. 62. ſub nu. 11. verſ. contrariam. & cambium habet naturam depoſiti, quia, dans cambio, deponit, vt alibi reddatur, ſeruata iuſtitia contractus; tum quia rationes, ob quas infra ſub num. 4. diximus, de conſuetudine dari executionem paratam, habent vim iuris communis, cum totum ius commune con-

conſiſtat in ratione naturali, vt dixi ſupra §.1.q.7.par.2.ampl.19.num.16.& hoc eod. §.gl.2.ſub num.35.

2 Negatiua probatur, quia, quicquid ſit in depoſito, de quo hic non tracto, cambium non eſt depoſitum, ſed eſt emptio, & venditio, vt latè oſtendi ſupra §.1.q.4.num.21.in 4.opinione, ſed in iure communi non reperitur, quòd in emptione, & venditione pecuniarum procedatur executiuè, imò neque in quouis contractu, etiam ſi de eo extet publicum inſtrumentum, per ea, quæ dixi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 62. num. 1.

Ad id, quòd ipſa ratio ſit ius commune, reſpondeo eſſe verum; ſed dico, adhuc veram etiam eſſe opinionem hanc negatiuam, cum hac diſtinctione: Aut conſideramus ius commune, editum in ff.C.Auth.& Inſtit. &, hoc iure attento, dico, de iure communi non dari executionem paratam, quia cum tunc non extaret hæc cambij negotiatio, ſed cœperit poſtea, vt dixi ſupra §. 1. q. 6. num.8. rationes etiam iſtæ erant latentes, & ideo vndique ceſſauit ius: Aut conſideramus ius commune, non editum, ſed edendum, quia ſicut natura quotidie nouas deproperat edere formas, ita etiam quotidie noua promulganda ſunt iura, & iſto iure attento, dico, veram eſſe opinionem affirmatiuam, quòd hæc executio parata deſcendat à ratione naturali, quæ eſt ipſum ius commune.

3 Loquendo de iure municipali locorum, concludo, quòd inſtrumenta, apodiſſæ, & litteræ cambij habent ex expreſſa diſpoſitione executionem paratam, vt ex ſtatutis Genuæ, & capitulis Bononiæ retuli ſupra gl.1. num. 2. & quotquot extant ſtatuta de cambijs, tribuunt executionem paratam.

4 Loquendo de conſuetudine etiam generali, concludo idem, quòd habent executionem paratam, & maximè pro cambijs nundinarijs.

Confirmatur primo hæc cõſuetudo, quia cambientes videntur expreſsè conuenire, quòd detur executio parata, dum in litteris dicunt, *pagate*, per ea, quæ ſcripſi ſupra §.2. gl.5.nu.1.3.& ſeqq. & præcipuè, ſi, vt dixi, cambium ſit nundinarium, quia nundinæ paucis abſoluuntur diebus, vt dixi eod. §.2. gl.4.ſub num.3.& 9.& cum ſolutio fieri debeat in nundinis, ſequitur vt promptè fieri debeat.

Confirmatur ſecundo, quia cambij negotium, conſiderato ſui initio, videtur introductum pro mercatoribus, vt dicebamus ſupra §.1.q.6.ſub num. 7. ſed mercatoribus multa euenirent damna, & intereſſe, ſi cambia non haberent executionem paratam, & mercatura eſt vtilis, & neceſſaria Reip. vt dixi ſup. §.1.q.1.num.73.& 74. ergo ſequitur, vt lex, obuiando his damnis, debeat paratam dare executionem.

Demũ ex hac generali conſuetudine inoleuit, vt, cum volumus dicere, aliquid eſſe omnino expeditum, metaphoricè dicamus, expeditum eſſe per litteras cambij; & quia hæc conſuetudo ſeruatur inuiolabiliter, pluribus non inſiſto, ne, inſiſtendo, videamur in dubium reuocare principia.

5 Declara hanc concluſionem, vt ſit vera, quando de cambio conſtat per ſcripturam publicam, quæ à ſtatutis, vel conſuetudine habeatur pro authentica, ſeu publica, & in his terminis loquitur ſtatutum Genuæ, de quo loquimur; ſecus ſi de cambio nõ conſtaret per eiuſmodi ſcripturam, ſed conſtaret per ſcripturam vitiatam, ſeu ſuſpectam, quia tũc non haberet executionem paratam, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de appell. q. 17. limit. 9. nu.74. Idem ſi de cambio conſtaret ſolum per teſtes, per ea, quæ dixi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib.1. cap.62. nu.11. in fine, verſ. ſecundo quando. & d. limit. 9. num. 63.

6 Subdeclara, extendendo hanc declarationem, dum loquitur de ſcriptura authentica, ſeu publica, vt ſcriptura priuata mercatorũ inter ipſos mercatores reputetur pro publica, & authentica, quia de conſuetudine ſcriptura mercatoris habetur pro ſententia, &c. & habet vim inſtrumenti publici, vt ſcripſi in meo tract. de appell. q.17. limit. 9. num.3. in futura impreſſione.

7 Amplia concluſionem, de qua ſupra nu. 3.& 4. vt poſſit procedi executiuè, etiam pro intereſſe, Fulu. Pacc. tract. de probat. lib. 1. cap.26. num.65. cum ſeqq.

8 Reſtringe eandem concluſionem, vt non procedat, quando litteræ cambij ſunt fictæ, quia tunc non habent executionem paratam, Io. de Anan. in cap. vlt. nauiganti. ſub num.46. Nauar. num.27. verſ. notandum tamen. & Io. Bapt. Lup. in §.2. num.24. de vſur. inter tract. diuerſ. tom.7. fol.139. & hoc idem in ſocietatibus officij, fictè contractis, ſcribit Virg. de Boccat. tract. de ſociet. offic. num.106.

Nec

9 Nec obſtat, quod in depoſito ſimulato ex Abb. refert Caroc. tract. de depoſit. par. 2. q. 62. fol. 116. quia illa ſimulatio depoſiti non continet iniuſtitiam, & ideo eſt licita.

10 Subreſtringe hanc reſtrictionem, vt non procedat, quando litteræ eſſent partim veræ, & partim fictæ, quia pro illa parte, pro qua eſſent veræ, haberent executionem paratam, Nauar. vbi ſupra, adde pro hac ſubreſtrictione, quod ſcripſi ſupra §.1.q.7.par. 2.ampl.20. num.18.19.& 20.

SVMMARIVM.

Variatio an ſit licita in cauſis executiuis, num. 1. & ſeqq. Et quid, ſi cœptum ſit iudicium ordinarium, an poſſit inſtitui executiuum, num. 14.

11 QVAERO ſecundo, an actori, habenti plures vias executiuas, liceat variare, ita vt, vna electa, poſſit illam omittere, & tranſire ad aliam, & proinde Genuenſis, intentato remedio ſtatuti, de cauſis executiuis, lib.2.cap.3.poſſit tranſire ad remedium ſtatuti, de cauſis breuioribus?

Reſpondeo, Videtur dicendum, quòd poſſit, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract. de appellat.q.17. limit.9.ſub num.45.verſ. comprobatur.

12 Contrarium ſuaderi videtur ex eo, quòd in præfato ſtatuto lib.2.cap.3. adeſt inſtantia, ſicut in cauſis ordinarijs; & ideo non videtur poſſe variari, nam in executiuo dicimus, poſſe variari, quia ſecundum meam opinionem, de qua in d.meo tract.de appell. q.15. ſub num.248. verſ.contrariam. in eo non datur inſtantia.

13 Verum non diſcederem à prima opinione, quia in executiuis non attenditur litis pendentia, per ea, quæ dixi d. limit. 9. ſub num.45. verſ.comprobatur. tu cogitabis.

14 Et quid, ſi actor cœpiſſet agere via ordinaria, num poſſit tranſire ad executiuam, vide quæ ſcripſi eadem limit. 9. num. 44. & ſeqq.

SVMMARIVM.

Executio in cauſis cambiorum an concedi debeat, lapſis horis vigintiquatuor, num. 1.

15 QVAERO tertio, an, facto iſto præcepto, & tranſactis vigintiquatuor horis, iudex teneatur concedere licentiam expeditam? Reſpondeo, quòd non, ſed eſt neceſſarium aliud præceptum ad videndum declarari litteras pro recognitis, & ſucceſſiuè expediri licentiam, & vbi negauerit, litteras eſſe ſcriptas ſua manu, debet actor dare articulum ad probandum litteraturam, & recipi interrogatoria, &, recognita manu, tunc debet dari executio, vt totum hunc ordinem latius ſcripſi ſupra gl.2.num. 4.& 5.

SVMMARIVM.

Exceptiones, reſpicientes figuram iudicij, non admittuntur in iudicio executiuo, num. 16.

Inhabilitatis, ſeu Illegitimationis } perſonæ exceptio admittitur in quolibet iudicio, num.17. Extenditur primo in iudicio ſummario, num. 18. Extenditur ſecundo in executiuo, nu.19. Extenditur tertio, vt, ea oppoſita, is, contra quem eſt oppoſita, teneatur plenè probare habilitatem, nu.21. & ſeqq. Extenditur quarto, vt actor in primis debeat legitimare ſuam perſonam, quando venit ex perſona alterius, num.24. Subextenditur, præſertim ſi reus oppoſuerit, num. 25. Et etiam ſi non oppoſuerit, num.26. Extenditur quinto, vt debeat legitimare etiam perſonam rei, ſi illum conueniat ex perſona alterius, num.27. Subextenditur primo, etiam ſi reus ſit contumax, num.28. Subextenditur ſecundo, etiam ſi ſit contumax in non reſpondendo interrogatorijs præparatorijs ſuper habilitate perſonæ, num.29. Subextenditur tertio, vt, quamuis reus citatus, comparendo, acceptaret, ſe eſſe talem, qualis citatur, tamen adhuc iudex poſſit ex officio requirere, vt doceat ſe eſſe talem, num. 31. & ſeqq. & num. 37. Subextenditur quarto, vt quamuis actor, citando aliquem pro tali, approbet illum pro tali, tamen Iudex poſſit ex officio requirere, vt doceat ſe talem, num.38.

Inhabilitas perſonæ qualis, & in quo iudicio non attendatur, num.44.

Inhabilitas ex propria perſona eſt triplex. Prima, qua procedit à defectu ætatis, cum ſit minor, num.39. Secunda, quæ procedit à pœna, vt puta, excommunicatio, bannum, & periurium, num.40. Tertia, quæ procedit à ſubiectione, vt puta, quia ſit filiusfamilias, vel

miles, qui non poteſt eſſe procurator alterius, ſub num. 44. An & quando hæ tres inhabilitates reddant iudicium nullum, in eiſdem num. 39. 40. & ſeqq. & 44.

Excommunicatus, & Bannitus } *an, & quãdo poſſint ſtare in iudicio, nu. 40. & ſeqq.*

Minor, Filiusfamilias, & Miles } *an, & quando poſſint ſtare in iudicio, num. 39. & 44.*

Hæres, volens admitti ad hæreditatem, quid debeat probare, num. 34.

Iudicium nullum, ſeu ſententia nulla non poteſt partium conſenſu conualidari, num. 35.

Dilatoriæ exceptiones, concernentes perſonam iudicis, poſſunt opponi etiam in iudicio executiuo, num. 45.

Peremptoriæ exceptiones opponi poſſunt etiam in iudicio executiuo, & quæ ſint hæ exceptiones, num. 46. Sed ſunt à reo probandæ per ſcripturam, num. 47. Etiam ſi venirent probandæ in ſecunda inſtantia, nu. 48. Si tamen appellatio potuiſſet eſſe ſuſpenſiua, ſecus ſi deuolutiua tantum, num. 49. Et quando fiat probatio per teſtes, num. 50. & 51.

Peremptoria exceptio, ſi ſit reiecta à ſtatuto, non admittitur in executiuo, num. 55. & ſeqq.

Reus in iudicio executiuo, quomodo in iudicio ordinario, dum repetit ſolutum, induat etiam perſonam rei in probationibus, num. 52.

Probationes, factæ in iudicio ſummario, & executiuo, an, & quando ſufficiant in iudicio ordinario, ſub num. 52. & 53.

Vſurarũ exceptio an admittatur in iudicio executiuo, latè diſcutitur per plures caſus, num. 56. & ſeqq. Et quid inter mercatores, nu. 74. & 77. Et quid ſi ſit notoria, num. 78.

Vſurarum cauſa licet introducta ſit ad inſtantiam debitoris coram Eccleſiaſtico, tamen procedi poteſt ad executionem inſtrumenti, n. 60. & ſeqq. Reiecta opinione contraria, de qua n. 58. & ſeqq. Et à fortiori poteſt procedi, ſi antequam agatur coram Eccleſiaſtico, petita ſit executio coram ſeculari, num. 64. Quid ſi exceptio vſurarum opponatur coram iudice exequente, num. 66. Quid ſi Eccleſiaſticus, qui cognoſcit de vſura, inhibeat ſeculari, num. 67. & ſeqq. 75. & ſeqq. Et quid, quando Eccleſiaſticus reuocat inhibitionem, num. 79.

Inhibitio an concedatur, creditore non citato, nu. 80. Eccleſiaſticus, cognoſcens de vſura, poteſt inhibere ſeculari, ne procedat ad executionem inſtrumenti, num. 75.

Vſurarum cognitio pertinet ad Eccleſiaſticum, num. 81. Et an ſit mixti fori, num. 82.

Vſuræ poſſunt repeti etiã coram ſeculari, quando ad eas fuit reus condemnatus ab Eccleſiaſtico, ſub num. 82. declar. 2.

Litis pendentiæ exceptio non habet locum in iudicio executiuo, num. 13. 61. & 83.

Contumax in non reſpondendo interrogatorijs, vt habeatur pro confeſſo, quæ requirantur, nu. 30.

Præiudicialis cauſa an prius terminanda ſit, ne ſequatur intricatio proceſſuum, ſub num. 58. verſ. prima. & num. 59. & ſub num. 63. verſ. ad primam.

Cauſa ciuilis ſi ſit præiudicialis criminali, ſuperſedendum eſt in cauſa criminali, num. 59.

Nullitas, deducta per viam actionis, an impediat executionem, num. 60. & 62.

16 QVAERO quarto, quas exceptiones poſsit opponere reus in iſto iudicio ita executiuo?

Reſpondeo, quòd poteſt opponere omnes exceptiones, præter eas, quæ reſpiciunt ordinem, & figuram iudicij, quas opponere non poteſt, quia proceditur ſine figura iudicij.

17 Infero primo (declarando hanc reſponſionem) quòd poteſt opponere de inhabilitate, ſeu illegitimatione perſonæ; legitimatio enim perſonæ eſt neceſſaria in quolibet iudicio, & præſertim in ordinario, l. non ignorat. C. qui accuſ. non poſſ. quia in primis quærendum eſt de perſonis, l. ſi quæramus. ff. de teſtam. ne alias totum iudicium reddatur eluſorium, & nullum, cum defectus inhabilitatis reddat actũ retro nullum, Vant. tract. de nullit. rubr. quis poſ. dic. de nullit. num. 44 tom. 4. fol. 377. & habilitas ſuperueniens, an conualidet, ſcripſi aliqua in meo tractat. de appellat. q. 5. ſub num. 27. verſ. ſecunda.

18 Extende primo hanc illationem, dum dixi, legitimationem perſonæ eſſe neceſſariam, vt procedat etiam in iudicio ſummario, Bar. in l. 2. num. 3. C. de edic. diu. adrian. toll. Vant. de nullit. rubr. quis poſſ. dic. de nullit. ſub num. 44. & rubr. de nullit. ex def. inhabil. ſeu mand. ſub num. 3. tom. 4. fol. 399. & alij, quos ſequitur Neuiz. conſ. 16. num. 1. & conſ. 18. num. 4. & ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 1. cap. 62. q. 11. ſub num. 24.

19 Extende ſecundo, vt procedat, vt dixi, etiam in iudicio executiuo, Neuiz. d. conſ. 18. num. 3. & ſub num. 4. & Flam. Cartar.

decis.

deciſ. 32. quidam petijt. num. 1. & ſeqq. & loquendo in obligatione formæ Cameræ, Galleſ. ad form. cam. oblig. quæſtiones ad 4. part. q. 1. ſub num. 1. & 3. tom. 6. par. 2. fol. 354. nam licet extet ſtatutum, quòd contra inſtrumentum publicū nulla admittatur exceptio; tamen admitti debet exceptio contra perſonam; puta, non poteſt eſſe in iudicio, quia eſt minor, quia eſt excommunicatus, bannitus, & ſimilia; & ratio eſt, quia ſtatutum prohibet, opponi exceptionem contra inſtrumentum, ſed iſtæ exceptiones ſunt contra perſonam, Bar. in l. 1. §. & patui. num. 6. ibi, tamen circa. ff. quod vi, aut clam.

20 Comprobatur hæc extenſio, quia exceptio (tu non adimpleuiſti ex parte tua) poteſt opponi etiam in iudicio executiuo, vt ſecutus ſum ſupra §. 1. quæſt. 1. num. 353. & ſeqq. ſed actor, non legitimans perſonas in iudicio, non adimplet ſubſtantialia illius iudicij: ergo poteſt opponi.

21 Extende tertio, vt, illegitimationis perſonæ exceptione oppoſita, aduerſarius tam in cauſis ordinarijs, quàm in ſummarijs, & executiuis teneatur habilitatem, & legitimationem perſonæ plenè probare, vt, loquendo in cauſa ſummaria, ſcribunt Bar. in L. 2. in fine, C. de edic. diu. adr. toll. Vant. de nullit. rubr. de nullit. ex defect. inhabil. &c. ſub num. 3. & Neuiz. d. conſ. 18. ſub num. 4. & conſ. 16. ſub num. 1.

22 Confirmatur hæc extenſio, quia agens ex aliquo contractu, in quo ſit obligatus aliquid facere, non auditur, niſi prius doceat, ſe adimpleuiſſe ex parte ſua, per ea, quæ ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 1. num. 350. & ſeqq. & debet plenè probare, ſe adimpleuiſſe, ſiue agat via ordinaria, ſiue executiua, ſiue ſummaria, & ita practicatur vbique; ſed actor vt poſſit agere, debet docere ſe adimpleuiſſe iudicij ſubſtantialia, quorum primum eſt legitimatio perſonarum; ergo debet ſemper plenè oſtendere perſonarum legitimationem.

23 Quicquid in contrarium dixerint aliqui quoad cauſas ſummarias, & à fortiori intellexerint in executiuis, & quicquid conciliando ſcripſerit Petr. Getar. ſing. 23. notant. dicens, in cauſis ſummarijs grauis præiudicij requiri plenam legitimationem, in ſummarijs verò leuis præiudicij ſufficere ſummariam cognitionem.

24 Extende quarto, vt actor in primis debeat legitimare ſuam perſonam, quando comparet nomine alieno, ideſt, quando venit ex iure alterius perſonæ, vt puta, nomine hæreditario, tanquam hæres, quia debet docere, ſe eſſe hæredem, Bal. conſ. 374. quæritur vtrum. num. 3. verſ. ſuper ſecundo. lib. 4. &: alij, quos ſequuntur Becc. conſ. 75. remed. ium. ſub num. 6. lib. 1. & Flam. Cartar. deciſ. 33. domina domenichina. num. 1. & ſeqq.

25 Subextende primò hanc extenſionem, vt maximè procedat, quando reus opponit, actorem non eſſe audiendum, ſeu non eſſe procedendum ad vlteriora, niſi legitimata eius perſona, quia tunc proceſſus, aliter factus, eſſet nullus, ſecundum omnes, vt teſtatur Dec. conſ. 275. in cauſa quæ Lucæ. ſub num. 2. col. 4. & hoc ſciunt omnes.

26 Subextende ſecundo, vt procedat, etiam ſi non ſit oppoſitum, Zabar. conſ. 72. ſingulatim. in 5. dubio, ſub num. 10. & 11. Dec. conſ. 61. ſub num. 1. Flam. Cartar. d. deciſ. 33. num. 8. & Becc. vbi ſupra; quare, ſiue reus citatus ſit contumax, & ideo non opponat, ſiue compareat, & de inhabilitate, ſeu illegitimatione perſonæ non opponat, actor debet probare, ſe eſſe talem, qualis comparet, aliàs non poteſt obtinere; quia, actore non probante, reus abſoluitur; & in hoc ſupplet iudex ex officio, vt ſcripſi infra num. 31.

Confirmatur hæc ſubextenſio, quia exceptio (tu non impleuiſti pro parte tua) poteſt, etiam parte eam non opponente, ſuppleri à iudice ex officio, vt ſecutus ſum ſupra §. 1. q. 1. num. 356. Sed actor, non legitimans perſonas, non adimplet ſubſtantialia iudicij, ergo licet pars non opponat, poteſt opponere iudex, imò tenetur, ne fiat iudicium nulliter.

27 Extende quinto, vt debeat legitimare etiam perſonam rei conuenti, quando illum conuenit alieno nomine, vt ſupra; puta, vti hæredem, Bal. d. conſ. 374. num. 2. verſ. & iſtud præmittitur. militat enim eadem ratio, quæ militat in præcedenti extenſione.

28 Subextende primo eandem extenſionem, vt procedat etiam ſi reus conuentus, vti hæres, ſit contumax, quia adhuc, niſi actor doceat, illum eſſe hæredem, non poteſt condemnari, Flam. Cart. deciſ. 32. quidam petijt. num. 1. & ſeqq.

29 Subextende ſecundo, vt procedat etiam ſi iſte reus ſit contumax in non reſpondendo

do interrogatorijs præparatorijs, quibus interrogandus erat, an ſit hæres, quia adhuc non habetur pro confeſſo, & ſic non eſt legitimata eius perſona, Alex.conſ.188. viſo proceſſu. ſub nu. 1.& 2.lib.2. nam etſi contumax, non reſpondendo interrogatorijs, habeatur pro negante, vel pro confeſſo, prout ei deterius erit, vt ſecutus ſum in meo tract.de iud.cauſ.&c.lib.2.cap.7. num. 504. & ſeq. & eiuſmodi interrogationes poſſint fieri ante litis conteſtationem, quia fiunt ad præparandum iudicium, vt ſecutus ſum eod.cap.7.num.469. & in ſpecie, quòd poſſit quis interrogari, an ſit hæres, & an ſit poſſeſſor, ſecutus ſum ibidem num. 293. & ſub num. 506. & Genuenſes habent de hoc ſtatutum lib.2.cap.14. & ſic interrogationibus iſtis legitimentur perſonæ, & præparentur iudicia, vt ſecutus ſum in eod. tract.de iudic.cauſ.lib.1.cap.29.

30 Tamen eſt aduertendum, quòd duo requiruntur, ad hoc, vt non reſpondens interrogatorijs habeatur pro confeſſo: primum, quòd ſit ſeruata forma cap.2. de confeſſ. in 6. Bar. & Curt. quos ſecutus ſum d. lib. 2. cap.7.num.507.& Alex. d.conſ.188. num. 2.& 3. ſecundum, quòd hæc confeſſio poſſit præiudicare ſibi ſoli, & non alteri, & nulla ex tali confeſſione ſibi acquiratur vtilitas; ita vt poſſit dubitari de colluſione inter actorem, & reum, vt declaraui infra num. 33. confirm.2.

31 Subextende tertio in fortioribus terminis, vt quamuis citatus alieno nomine compareat, acceptando nomen, quo citatur, & ideo eius perſona ſit legitimata, tam quoad actorem, quàm quoad reum, ita vt neuter eorum poſſit eam impugnare, tamen adhuc eius perſona non eſt ita legitimata quoad iudicem, vt in ipſius iudicis facultate non ſit perquirere à reo, vel ab actore, vt doceat de illo nomine, quia iudex, ne fruſtra procedat, poteſt ex officio compellere eum, qui comparet procuratorio nomine, ad faciendum fidem de ſuo mandato, Bal. in l.licet. ſub num.9. C.de procur. intereſt enim iudicis, ne acta coram eo fiant nulla, Neuiz. conſ.17.lepide.num.11. & ideo poteſt alieno comparentem nomine cogere ex officio ad exhibendum poteſtatem, & ex eodem officio inhabiles comparentes repellere, Vant.de nullit.rubr.quis poſſ. dic. de nullit, num.45.& 46.tom.4. fol. 377. & alij, quos ſequitur Neuiz.d.conſ.17.num.10.& 11.& hanc eſſe magis communiter approbatam opinionem contra ea, quæ cumulat Felyn. ſequitur Dec.in cap.9.cauſam quæ. ſub nu. 12.& 13.de iudic. & hanc opinionem contra Felyn. vti veriorem, & magis communem ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ. lib. 1.cap.101. num.33.

32 Cōfirmatur primo hæc ſubextenſio, quia etſi iudicium remanere poſſit validum contra eum, qui comparet nomine, quod non habet, vt puta, contra procuratorem, qui non ſit procurator, & ſic non reddatur eluſorium; tamen hoc modo non imponitur finis litibus, ſed potius datur occaſio litiganti: Præterea non eſt omnino certum, quando litigatur, quòd executio habitura ſit effectū contra procuratorem, quia poterit habere iuſtam cauſam, vt non teneatur, & quia fortè non condemnabitur procurator, ſed dominus, vnde iudicium poterit reddi eluſorium, Dec. ſub d.num.13.& idem dico de eo, qui comparet nomine hæreditario.

33 Confirmatur ſecundo, quia alias aperiretur via colluſionibus; ſiquidem hac via poſſet aliquis affectare, ſe condemnari vti hæredem alicuius, vt, quaſi per ſententiam iudicis canonizatus hæres illius, magis intricet litem, ad eius, vel alterius inſtantiam motam, vel mouendam ſuper illa hæreditate, prout has ſententias voluntarias ad colludendum ſæpe ſuſcipere ſolent mercatores: & conſequenter fatetur, ſe hæredem ad ſuam vtilitatem, in præiudicium forſan veri hæredis, cui confeſſioni iudex ſtare non debet, per ea, quæ dicā in ſeq. confirmatione.

34 Confirmatur tertio, quia quod quis ſit hæres alicuius, (ſiue ſit quid facti, ſiue quid iuris) debet legitimè, & plenè probari, nempè in primis, mortuum eſſe eum, cuius vult eſſe hæres, & ſecundario debet docere de ſolemni teſtamento, ſi vult eſſe hæres ex teſtamento, vel per duos ſaltem idoneos teſtes, concludentes, ipſum eſſe proximiorem, ſi agatur de hærede ab inteſtato; & non ſtatur aſſertioni ipſius, dicentis, ſe eſſe hæredem, vel proximiorem; quare qui vult, vti hæres, adire hæreditatem, vel mitti in poſſeſſionem bonorum, debet legitimè probare, vt ſupra: ergo non ſufficit, vt aduerſarius, qui eſſet vnicus teſtis, & ipſemet, qui vult eſſe hæres, dicant, ipſum eſſe hæredem.

35 Confirmatur quarto, quia nec conſenſu vtriuſque partis poteſt cōualidari iudicium nullum, vel ſententia nulla, vt valeat vti ſen-

ſententia, cum conſenſus meus in his, quæ non dependent ex mea voluntate, non operetur ad validandum actum, ſeu ſententiam; ideoq; licet ego ſciam, procuratorem, agentem contra me, non habere mandatum, & non opponam, tamen poſſum oponere poſtea, Bar. in l. licet. in 2. lect. C. de procur. & ſic conſenſus, & approbatio partis nihil operatur, Neuiz. conſ. 17. num. 10.

36 Non obſtant, quæ ex alijs refert, & ſequitur Flam. Cartar. deciſ. 32. quidam petijt. num. 2. & ſeqq. dicens, quòd ſi citatus, vti hæres, comparet, & offert ſoluere de bonis hæreditarijs, actor releuatur ab onere probandi, illum eſſe hæredem, cum iſte actus oblationis non poſsit fieri citra ius, & nomen hæredis, & cum ſolutio debiti hæreditarij aditionem inducat.

Quia reſpondeo, ex his probari, hæreditatem eſſe aditam, ſed hoc procedit, quatenus is ſit hæres, ſupponi enim debent termini habiles: quare non ſufficit probare hos actus ad probandum aliquem eſſe hæredem, ſed benè ſufficit ad probandū, hæreditatem eſſe aditā; dummodo is, qui fecit hos actus, ſit hæres; & hoc debet probari aliunde: ſicut verum eſt, quòd filius, agendo pro re hæreditaria, dicitur adire hæreditatem, ſed hoc procedit, ſuppoſito, quòd ille ſit filius, quia ille actus, factus, non probaret, illum eſſe filium, quando filiatio eſt aliter probanda.

37 Declara hanc ſubextenſionem, vt iudices hanc, quā habent facultatē perquirendi nomina, & legitimationes perſonarum, etiam ſi litigantes inter ſe de ijs conuenirent, vt plurimum, negligant, ne forſan alteri litigantium ſe ſuſpectos reddant, & quandoque forſan ob imperitiam, aut negligentiam.

38 Subextende quarto, vt quamuis actor, citādo aliquē alieno nomine, videatur approbaſſe illius perſonam, & ideo videatur, quòd non poſsit contradicere, & vlterius impugnare, ſecundum ea, quæ ſcribunt Cæpoll. caut. 78. & 203. Iaſ. in l. de pupillo. §. ſeruo. num. 4. concl. 3. ff. de nou. oper. nunc. & Neuiz. conſ. 17. lepidè. ſub num. 8. & ideo citationem concipiendam eſſe, aſſerto nomine, ideſt, aſſertus hæres, aſſertus procurator, & ſimiles, ſcribit idem Neuiz. ibidē n. 7. in fine.

Tamen poteſt iudex ex officio perquirere, & inhabilem repellere, vt ſcripſi ſup. n. 31. Et hæc de illegitimatione, ſeu inhabilitate, procedente ex defectu alieni nominis, quo quis comparet.

39 Declara primo nunc eandem illationem, vt inhabilitas, procedens ex nomine proprio, ideſt, ex ſua propria perſona, ſit triplex.

Prima eſt illa, quæ eſt inducta fauore ipſius inhabilitati, vt puta; minoris ætatis: &, loquendo de iſta; cōcludo, quòd hæc inhabilitas, tam agendo, quàm excipiendo, ſi non ſit oppoſita, & iudex procedat, pēdebit poſtea à futuro euentu: nam, ſi res proſperè ſuccedat pro minori, iudicium erit validum; ſecus, ſi non proſperè; quòd ſi fuerit oppoſita, & proteſtatum, non procedi, niſi, legitima perſona, tunc iudicium erit nullum, prout hæc omnia latius explicaui in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 382. & ſeqq. & num. 405. & 406.

40 Secunda eſt illa, quæ eſt inducta odio ipſius inhabilitati, vt puta, excommunicationis, banni, periurij, & ſimilium, &, loquendo de iſta; concludo, quòd eiuſmodi inhabilitas repellit actorem à limine iudicij, vt, loquendo de exceptione periurij, latè ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 114. &, loquendo de bannito, ſapienter diſponunt ſtat. Lucenſia lib. 4. cap. 23. & repellit etiam reum voluntarium, vt ſecutus ſum eodem cap. 2. num. 174. verſ. primo quia.

41 Extende hanc concluſionem, vt procedat, etiam ſi reus non exciperet de excommunicatione, de banno, & ſimilibus, quæ actorem reddunt inhabilem, ac repellunt à limine iudicij; quia adhuc iudicium eſſet ipſo iure nullum, & iudex poſſet ex officio eum repellere, & reus non poſſet eius perſonam approbare; quare quandocunque appareret etiam poſt latam ſententiam, ipſum fuiſſe excommunicatum, ſeu bannitum, illud iudicium, & ſententia eſſent nulla: hæcq; extenſio eſt notanda ad dictum ſtatutum Lucenſe cap. 23. lib. 4.

42 Reſtringe eandem concluſionem, vt non procedat in reo neceſſario, quia quæuis inhabilitas ipſum non repelleret, teſtibus ijs, quos ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 2. num. 163. & ſeqq. & cap. 9. nu. 1024. & ita in bannito ſapienter diſponunt ſtatuta Lucenſia d. cap. 23. lib. 4.

Ratio huius reſtrictionis ſecundum Innoc. Bar. & Paul. de Caſtr. quos retuli d. cap. 2. num. 178. eſt, quia perſona eius, qui citatur in iudicio, dicitur approbata.

Hæc ratio (ſalua ſemper tātorum patrum auctoritate) non eſt bona, quia approbatio perſonæ

perſonæ, facta ab aduerſario non ſufficit,per ea, quæ dixi ſupra num. 35. & 38. & in ſpecie, licet reus millies approbaret perſonam actoris excommunicati, tamen iudicium eſſet nullum,quia illa inhabilitas,procedens ab excommunicatione, non eſt inducta fauore,& contemplatione aduerſarij, ſed fauore publico, & in odium excommunicati; & ideo non poteſt remoueri per conſenſum aduerſarij.

43 Ratio ergo vera eſt,quia reus neceſſarius, quamuis ſit inhabilis, & illegitimus, debet cum inhabilitate audiri;tum quia neceſſitas non habet legem; tum quia alias implicaretur contradictio, quòd vocaretur ad ſe defendendum;&,denegata ei defenſione, poſſet condemnari,vel,vt dicit ſtatutum Lucenſe d. cap. 23. quia nemini auferri debet defenſio quæ eſt de iure naturali.

Hinc alias ego, dum eſſem Prætor ciuitatis Lucenſis, & quidam egregius Iurecõſultus apud me vehementer inſtaret,vt facerẽ, decapitari quẽdam exulẽ, eo quia iſte exul, inquiſitus de inobſeruantia bãni, & citatus ad inſtantiam Procuratoris Fiſcalis ad ſe defendendum, comparuerat ſine ſaluo conducto Excellentiſsimi Conſilij, cuius decreto erat exul: ego replicabam, quòd ſaluus conductus dabatur citatis pro tuitione ab offenſis priuatis, cui tuitioni poterãt renunciare; ſed is, meæ replicationi non acquieſcens,reclamauit ad idem Excellentiſsimum Conſilium; & quia eram in fine præturæ, neſcio quid fuerit ordinatum.

44 Tertia inhabilitas eſt illa, quæ videtur anomala, & de hac dico in ſeq. declarat.

Declara ſecundo, reſtringendo eandem illationem, poſitam ſupra num. 17. vt non poſsint opponi inhabilitates,quæ procedunt à iure poſitiuo, vt puta, quòd eſt filiusfamilias,qui nõ poteſt ſtare in iudicio ſine cõſenſu patris: itẽ,quòd procurator eſt miles, vel alias de iure ciuili inhabilis; quia eiuſmodi defectus, ſeu inhabilitas non attenditur, quando proceditur ſine figura iudicij, Rebuff.tract.de ſent.execut.art.9. gl.2. nu.32. tom.1.fol.393.& Neuiz.conſ.18. in cauſa nobilis. ſub nu.21.verſ. non obſtat. vbi ipſe ponit alia exempla; & hæc de prima illatione, poſita ſupra num.17.

45 Infero ſecundo, quòd poteſt opponere alias exceptiones dilatorias, concernentes perſonam, qualis eſt exceptio incompetentiæ iudicis, de qua exceptione ſcripſi in meo tract.de iudic.cauſ.&c.lib.1. cap. 101. num.6.& ſeqq.vbi videas; & quòd executio obligationis cameralis peti debeat coram iudice competenti, ſcribit Galleſ. ad form. cam.oblig. quæſt.ad 4.partic.q.1. ſub num. 1.tom 6.par.2.fol.354.& de Auditoris Cameræ iuriſdictione plura ſcripſimus nos d. lib. 1.cap.22. num.6.9.& 18.

46 Infero tertio, quòd poteſt opponere quamcunque exceptionem peremptoriam, concernentem merita cauſæ, ſeu ius,& iuſtitiam, quare poterit opponere ſolutionem, pactum de non petendo, & quamcunque aliam ſatisfactionem,item exceptionem falſitatis, & ſimiliter exceptionem non numeratæ pecuniæ, quam exceptionem poſſe opponi etiam aduerſus guarantigiam, dixi ſupra §.2.gl.8.num.4.quia à ſtatuto de cauſis breuioribus, de quo agimus,non ſunt prohibitæ, & quod non eſt mutatum, cur ſtare prohibetur?

Nec obſtat,quòd ſtatutum de cauſis executiuis in §.non poſſir. reijciat omnes exceptiones, præter aliquas, ibi enumeratas, quando petitur executio alicuius ſcripturæ publicæ ex ibi numeratis; &, intentato remedio ſtatuti de cauſis breuioribus, dicatur præcipuè petita executio.

Quia reſpondeo, diſpoſitionem vnius ſtatuti eſſe diuerſam à diſpoſitione alterius, vt legenti conſtat, ideoq; dico non eſſe faciendam illationem ab vno ſtatuto ad aliud, etiam ſi conueniant in aliquo vno; præſertim in ſtatutis Genuenſibus, quæ tantum diſponunt, quantum littera litteraliter ſonat, vt in ſtat. lib. 1. cap.16.

47 Declara primo hanc illationem, vt reus, volens probare aliquam exceptionem, debeat illam probare per ſcripturã publicam, & non per teſtes, quia probatio per teſtes requirit cunctationem, ſed proceſſus executiuus excludit cunctationem, vt ſecutus ſum in meo tractat. de appellat. q. 17. limit. 9. num. 52.

48 Extende hanc declarationem,vt procedat non ſolum in prima inſtantia, ſed etiam in ſecunda, nempe in cauſa appellationis; & ratio eſt, quia cauſa appellationis ſequitur naturam cauſæ principalis; imò dicitur eadem cum prima, quare ſi cauſa prima eſt ſummaria, cauſa appellationis etiam erit ſummaria,vt ſecutus ſum in meo tractat.de appell.q.11.ſub num.17. verſ.confirmatur. & q.17.limit.47.memb.1.num.113.

Intellige

49 Intellige primo eandem extenſionem, vt ſit vera quando daretur caſus, in quo admitteretur appellatio ſuſpenſiua, quia iſto caſu cenſeo, extenſionem eſſe veram; ſed ſi eſſemus in caſu, in quo admitteretur ſolum deuolutiua, cenſeo, quòd hæc extenſio non ſit vera, quia ceſſat fauor, & calor iudicij executiui, propter quod reijciebatur probatio per teſtes: Quòd ſi eſſemus in caſu, in quo appellatio ad neutrum effectũ daretur, & ſic denegaretur tam ſuſpenſiua, quàm deuolutiua, & eſſent ſalua iura in iudicio ordinario, prout eſſe ſalua in foro Genuenſi, dixi §.ſeq.gl.vnica, num.1.in fine, & nu.3.tunc iſta extenſio eſt ſuperflua.

50 Subdeclara primo, reſtringendo eandem declarationem, vt nõ procedat, quando exceptio eſt probata per ſcripturam publicam, ſed indiget liquidatione, quia tunc illa liquidatio poteſt fieri per teſtes; vt ſecutus ſum d.limit.9. ſub num.55. verſ.aduerte, in alia impreſſione (ſi Deo placuerit) facienda.

51 Subdeclara ſecundo, vt probatio exceptionis per teſtes, intelligatur ei reſeruata in iudicio ordinario, quia in iudicio ordinario admittitur cunctatio proceſſus, & conſequenter probatio per teſtes, & hoc, quia non habet difficultatem, ſeruatur inuiolabiliter.

52 Explica vlterius hanc ſubdeclarationem, vt in caſu, quo ſtatuta darent actori executionem paratam, etiã eius intentione minus plenè, & nõ ritè probata, vt dant ſtatut.Genuę, lib.2.cap.4.§.in exactionibus.aſſecurato, agẽti ad exigendũ pretium rerum aſſecuratarũ; tunc aſſecurator, qui in iudicio executiuo fuit reus, & condemnatus ſoluit, & modo in iudicio ordinario, repetendo ſolutum, eſt actor, induat adhuc perſonam rei in probationibus, ideoq; tenetur ſolum docere, ſe ſoluiſſe, ſed non tenetur aliam defenſionem facere, niſi aſſecuratus, qui in executiuo fuit actor, & modo in ordinario eſt reus, probauerit denuo tanquam actor plenè & ritè caſum ſiniſtrum, quem non ritè probauerat in executiuo, quia probationes, factæ in iudicio ſummario, non probant in plenario, teſtibus his, quos ſecutus ſum in meo tract.de appellat.q.17.limit.6.memb. 9.num.110.in fine; & ideo licet aſſecuratus in figura iudicij ſit reus, tamen in obligatione probationis faciendæ eſt actor, vt ſecutus ſum eod.tract. de appell.q.16.limit.1.num. 49.in fine, vtrobique in 2.impreſſione, &, factis probationibus aſſecurati, tunc aſſecurator exceptiones, ad quarum probationem non potuit admitti in iudicio executiuo, poterit in hoc ordinario probare tàm per teſtes, quàm per ſcripturas.

53 Aduerte, quòd ſi reus, agendo in iudicio executiuo, plenè probaſſet ſuam intentionem, illa probatio erit ſufficiens, etiam in ordinario, & ideo ſufficeret illius reproductio, per ea, quæ dixi d.limit.1.num.49. & hæc eſt bona practica, pro qua facit, quod ſcripſi infra gl.7.num.1.

54 Declara ſecundo eandem tertiam illationem, poſitam ſupra num.46.dum dixi, quòd reus poteſt opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, vt non procedat in caſibus, de quibus ſupra §.2.gloſ.8.num.5.& ſeqq. vbi poſui limitationes, & ſupra hoc eodem §.gl.3.num.33.& 34.

55 Declara tertio, reſtringendo, vt ſi actor intentaſſet beneficium ſtatuti de cauſis executiuis, & ex parte ſua adimpleuiſſet requiſita illius ſtatuti, & ſcriptura cambij eſſet ex illis, quibus illud ſtatutum dat executionem, iſto caſu reus non poſſet opponere alias exceptiones peremptorias, quàm ſibi permiſſas ab illo ſtatuto.

56 Extende hanc declarationem, vt propterea non poſſit excipere, quòd illud cambium eſt vſurarium.

57 Subextende hanc extenſionem, vt procedat etiam in terminis ſtatuti de cauſis breuioribus, quia propter exceptionem vſurarum, non debet impediri executio, ordinata à ſtatuto in fauorem inſtrumenti publici, Surd.conſ.327. rotæ Lucenſis.ſub num.16. verſ.& proter. & num.17.lib.3.& adde quæ ſcripſi in meo tract. de appell. q.19. rem.1. concl.4.ſub num.22.

58 Pro huius extenſionis, & ſubextenſionis intelligentia diſtinguo ſex caſus.

Primus caſus eſt; quando antequam creditor agat coram iudice ſeculari ad executionem inſtrumenti, debitor coram iudice Eccleſiaſtico incœpit agere de vſura illius inſtrumenti: & iſto caſu formo opiniones.

Prima ſit opinio, quòd iudex ſecularis ſine alia inhibitione ſtatim atque ſcit, litem pendere ſuper quæſtione præiudiciali, debeat ſuperſedere, & ceſſare à proceſſu, quia, ſi ſimul procederent ſuper quæſtione principali, & ſuper præiudiciali, intricaretur negotium diuerſis proceſſibus, & iuris ordo pertur-

perturbaretur, quod vitandum eſt, vt in his terminis, citatis iuribus, ſcribit Feder. de Sen. conſ. 126. in quæſtione domini. num. 1. & 2. Alex. in l. 4. §. condemnatum. ſub nu. 17. & 18. ff. de re iudic. Ambr. de Vign. in cap. ſalubriter. ſub num. 131. verſ. quinto mouetur. de vſur. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 59. & ab hac Federici opinione non diſcedit Affl. deciſ. 30. fuit dubitatum. num. 4. nam aliud eſt, quando petitur executio ſententiæ, ante cuius prolationem præceſſit iudicialis diſcuſſio, in qua potuit opponi exceptio peremptoria; aliud verò quando petitur executio inſtrumenti ex forma ſtatuti, quia tunc exceptio nullitatis videtur impedire executionem, cum tunc non præceſſerit iudicium, in quo potuerit opponi; & ideo non cenſetur reiecta exceptio peremptoria ad impediendam executionem, Raph. Cum. in d. §. condemnatum. quem referunt, & ſequuntur Alex. ſupra citatus, & Socc. conſ. 78. licet. ſub num. 5. verſ. ex quibus. lib. 3.

59 Confirmatur primo hæc opinio, quia proceſſus vſuræ eſt præiudicialis executioni inſtrumenti: ergo proceſſus iudicis ſecularis eſt ipſo iure nullus, vel ſaltem poſt oppoſitam exceptionem, Ambr. de Vign. vbi ſupra; articulus enim vſuræ, vti præiudicialis, prius terminari debet, ne ſequatur intricatio proceſſuum, vt in alio propoſito tenuit Rota diuerſ. deciſ. 217. fuit per dominos. coram Illuſtriſs. Card. Millino. in Romana pecuniaria, lunæ 28. Iunij 1604. in impreſſis Romæ anno 1615. vbi, quòd ſuperſedendum eſt in cauſa criminali, donec ciuiliter cognoſcebatur in Rota, an inſtrumentum eſſet vſurarium, quia cauſa criminalis ſuper vſura inſtrumenti pendebat à reſolutione cauſæ ciuilis ſuper petita executione inſtrumenti; quia ſi Rota reſoluit, inſtrumentum eſſe exequendum, erit ſublata omnis prætenſio vſuræ, & ſententia, lata in cauſa ciuili, pariet exceptionem rei iudicatæ in cauſa criminali.

60 Confirmatur ſecundo, quia Iudex Eccleſiaſticus præuenit ſecularem, quæ præuentio in cauſa nullitatis impedit executionem ſententiæ, Paul. de Caſtr. & alij, quos citaui in meo tract. de appell. q. 19. rem. 1. concl. 4. num. 2.

61 Contrariam tamen opinionem, nempè, quòd Iudex ſecularis poſſit procedere ad executionem, non obſtante litis pendentia ſuper vſura coram iudice Eccleſiaſtico, tenent Angel. in d. §. condemnatum. in fine, num. 6. Rebuff. ad regias conſtit. Gall. tit. de litter. obligat. art. 2. gl. 1. num. 22. tom. 1. fol. 85. Surd. conſ. 327. rotæ Lucen. ſub nu. 16. verſ. & propter. & num. 17. lib. 3. Flam. Cart. deciſ. 2. nu. 9. & ex Card. Alex. ſecutus ſum in meo tractat. de appellat. q. 19. remed. 1. concl. 4. ſub nu. 22. verſ. ſecundo quia. nam l. vbi cœptum. ſicq; exceptio litis pendentiæ non habet locum in executiuis, Surd. & Cart. vbi ſupra; &, loquendo indiſtinctè, litis pendentiam in executiuis opponi non poſſe, ſecutus ſum in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 9. ſub num. 45. in fine, verſ. comprobatur.

62 Comprobatur primo hæc contraria opinio, quia nullitas, deducta per viã actionis, non impedit executionem, teſtibus Rota, & alijs, quos ſecutus ſum d. concl. 4. num. 1. vbi de veriori, & communi opinione, & nu. 7. vbi locutus ſum de nullitate aduerſus inſtrumentum.

Comprobatur ſecundo ex his, quæ dixi in fortioribus terminis infra caſ. 4. in ſecunda opinione.

63 Ad adducta in contrarium reſpondetur, quòd vel in caſu, in quo conſuluit Feder. de Sen. inſtrumenta non habebant executionem paratam; vel conſuluit contra communem, & in praxi receptam opinionem.

Ad primam confirmationem reſpondeo, quòd præiudicialitas cauſę ad effectũ ſuſpẽdendi iudicium executiuum non attenditur, quando in cognitione illius præiudicialitatis requiritur altior indago, per ea, quæ, loquendo de exceptione nullitatis, ſecutus ſum in meo tract. de appellat. q. 19. remed. 1. concl. 5. num. 4. & in pluribus locis, & executio eſt retractabilis, per ea, quæ, limitãdo, ſcripſi de nullitatis exceptione d. remed. 1. concl. 4. ſub num. 74. & ſeqq. quæ concurrunt in caſu noſtro; ſupponimus enim, requiri altiorem indaginem; de qua re, vide, quæ ſcripſi d. cõcl. 5. n. 4. & ſeqq. & executio eſt retractabilis; huiuſq; reſponſionis veritas eluceſcit ex praxi; nam exceptio non numeratæ pecuniæ eſt præiudicialis executioni inſtrumenti, quia, probata hac exceptione, ruit omnis executionis prætenſio, & tamen, hac exceptione non obſtante, iudex procedit ad executionem obligationis cameralis; quia ſunt ſalua iura in iudicio ordinario repetitionis.

Ad

Ad ſecundam confirmationem reſpondeo, quòd nos in d. concl. 4. num. 1. & ſub nu. 2. verſ. retenta. ſecuti ſumus opinionem contrariam, quæ eſt magis communis.

64 Secundus caſus eſt per oppoſitum, quando antequam debitor agat de vſura inſtrumenti coram Eccleſiaſtico, creditor incœpit agere coram ſeculari; & iſto caſu à fortiori procedit concluſio præcedentis caſus, quia illa præuentio, quæ, niſi eſſemus in executiuis, militaret in præcedenti caſu ad fauorem debitoris, per ea, quæ, loquendo generaliter de præuentione, ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 12. num. 57. & ſeqq. & num. 66. & ſeqq. in iſto militat ad fauorem creditoris, qui iudicium inchoauit prius coram iudice ſeculari, & certum eſt, quòd lis debet fieri, & terminari coram eo, coram quo cœpta eſt, vt in iſto caſu, firmando hanc concluſionem, ſcribit Calder. inter conſ. Anch. conſ. 236. inhærendo. num. 1. nam litis pendentiæ exceptio, quæ in executiuis non competit debitori, competit creditori, & ita procedit, quod ſcribit Anch. ſupra citatus.

65 Comprobatur hæc concluſio, quia nullitas, non euidens, ita eſt inefficax ad impediendam executionem per viam exceptionis, ſicut per viam actionis, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 19. rem. 1. concl. 5. num. 1. & ſeqq.

66 Tertius caſus eſt; quando debitor, conuentus corã iudice ſeculari, excipit de vſura, & petit, ſe remitti ad Eccleſiaſticum; & iſto caſu, licet Card. Alex. quem citaui in meo tractat. de appell. q. 19. rem. 1. concl. 4. ſub num. 22. verſ. ſecundo quia dicat, executionem impediri; licet etiam Bened. de Barz. tract. de guarint. par. 3. q. 7. tom. 6. par. 2. fol. 347. quem ſequuntur Dec. in cap. 13. ex parte. num. 87. fall. 28. de offic. & pot. iud. deleg. & Galleſ. ad form. camer. oblig. tit. de vi inſtrum. oblig. camer. num. 1. eod. tom. fol. 359. dicat, quòd inſtrumentum, oppoſita exceptione vſurarum, non habet executionem; quia, vt dicit Dec. ſtatutum, tribuens executionem paratam, non poteſt diſponere de vſura, quæ eſt de foro Eccleſiæ.

Tamen opinio, quæ ſeruatur in praxi, eſt in contrarium, per ea, quæ in fortioribus terminis ſcripſi infra nu. 69. in ſecunda opinione ſeq. caſus.

67 Quartus caſus eſt; quando in quolibet præcedentium caſuum iudex Eccleſiaſticus non ſolum procedit ſuper vſuraria prauitate, ſed vlterius inhibet iudici ſeculari; & iſto caſu eſt contrarietas opinionum.

Prima opinio eſt, quòd iudex ſecularis non poteſt vlterius procedere; Feder. de Sen. conſ. 126. in quæſtione domini. ſub nu. 2. verſ. in propoſito. Ant. de Butr. in cap. 3. eodem. not. 7. num. 9. de ordin. cognit. Card. Alex. in cap. 63. dilecto. ſub num. 72. verſ. ſecundum membrum. de appellat. & videntur ſentire Alex. Rip. & Vital. quos citaui in meo tract. de appell. q. 19. remed. 1. concl. 4. num. 88.

68 Confirmatur, quia ſi iudex, cui commiſſa eſt cauſa nullitatis ſententiæ principaliter intentatæ, inhibeat iudici, ſententia executioni mandari non poteſt, teſtibus his, quos ſecutus ſum d. concl. 4. ſub nu. 12. extenſ. 7. verſ. contrariam.

69 Secunda opinio, præcedenti contraria, eſt, quòd iudex ſecularis poſſit, inhibitione non obſtante, procedere ad executionem, quia iudex Eccleſiaſticus de iure non debet iſto caſu inhibere iudici ſeculari, & inhibendo; iniuſtè facit, quia vna iuriſdictio non debet aliam impedire; confunditur enim ordo, ſi ſua vnicuique iuriſdictio non ſeruetur; & Eccleſiaſticus ſecularem perturbare non debet, quare nec ſuperior poteſt inhibere inferiori, ne vtatur ſua iuriſdictione, Calder. inter conſ. Anch. conſ. 236. inhærendo. nu. 1. & 5. hancq; ſecundam opinionem videtur tenere Ang. in l. 4. §. condemnatum. in fine, num. 6. ff. de re iudic. dicens, quòd, cum inſtrumentum guarintigiæ habeat executionem paratam, ſecundum ſtatuta Italiæ, eo quia in eo continetur præceptum notarij, factum debitori, expreſsè illud ſuſcipienti, retractatio dicti inſtrumenti, quæ peteretur, non impediret executionem dicti præcepti, ideoq; inquit, ſi adeatur Epiſcopus, & petatur, inſtrumentum declarari vſurarium, illa petitio non retardabit executionem inſtrumenti guarentigiæ; & ſubdit, quòd propterea inoleuit mos, quòd Epiſcopi inhibent iudicibus ſecularibus, & ſub excommunicationis pœna, vt ſuper executione ſuperſedeant, ſed inquit, an dictum præceptum ſit iuſtum, patet ex prædictis, & ex Ang. refert, & ſequitur ibidem Imol. num. 9. verſus finem; & ita ſeruari in praxi, videtur teſtari Rebuff. tract. de litter. oblig. art. 2. gl. 1. ſub num. 22. verſ. octauo etiam. tom. 1. fol. 85.

70 Confirmatur hæc opinio, quia, commiſſa

cauſa nullitatis obligationis cameralis, cõmiſſarius non poteſt inhibere iudici executori, ne exequatur obligationem, teſtibus his, quos ſecutus ſum in meo tractat.de appel.q.19. rem.1.concl.4.num.7.

71 In hac controuerſia poſſunt excogitari diuerſæ conciliationes.

Prima conciliatio eſt, vt niſi iudex eccleſiaſticus præuenerit, vt in primo caſu, tunc non rectè faciet, ſi inhibeat, Rip. in l. 4. §. condemnatum. num.29. in fine, ff. de re iudic.

72 Secunda conciliatio eſt, vt iudex eccleſiaſticus poſſit inhibere, & iudex ſecularis, cui inhibetur, debeat parere; ſed tamen iudex eccleſiaſticus iniuſtè faciat, & ita videntur ſentire Anch.Ang. & Imol. quos citaui ſup. num. 69. pro ſecunda opin. non enim dicunt, quòd iudex ſecularis poſſit non obſtante inhibitione, procedere, ſed ſolum, quòd iniuſtè inhibet.

73 Tertia conciliatio, quam in Regno Hiſpaniarum ex l.regia colligit Roder.Soarez. quem ſequitur Couar.de matr.par.2.cap.8. §.12. ſub num.5.tom.1.fol. 280. eſt, vt iudex ſecularis poſſit, & debeat proſequi executionem, non obſtante iudicis eccleſiaſtici inhibitione; ſi intra decem dies debitor non docuerit, contractum eſſe vſurarium.

74 Quarta conciliatio eſt, vt inter mercatores non fiat inhibitio ex diſpoſitione Bullæ Pij IV. bull.74. reformatio tribunalis A. C. verſ.nec inhibeat. fol.755.

75 Quid dicendum? concludo, quòd iudex eccleſiaſticus non debet inhibere, per ea, quæ dixi ſupra num.69. vbi tamen inhibuerit, dico, quòd iudex debet ſuperſedere, donec eccleſiaſticus reuocet inhibitionem, quam debet reuocare, & ita vidi ſeruari.

76 Extende hanc concluſionem, dum dixi, quòd iudex eccleſiaſticus non debeat inhibere, & inhitionem conceſſam debeat reuocare, vt maximè procedat quoad capitale, quia vſura non eſt in capitale, mutuo dato; ideoque illius exactio non debet impediri, Laur.de Rodulph.in cap.conſuluit. par. 2. q.135. ſub num.29.de vſur.inter tractat.diuerſ.tom.7.fol.35.& ita vidi aliquando practicatum, & faciunt quæ ſecutus ſum ſupra §.1.q.7.ampl.20.num.7.

77 Excipio primo ab eadem concluſione diſpoſitionem dictæ bullæ Pij IV.

78 Excipio ſecundo caſum, in quo vſura eſſet manifeſta, & notoria, quæ non requireret altiorem indaginem, & maximè, ſi opponeretur, excipiendo coram iudice ſeculari, qui propterea debet remittere creditorem ſuper hoc ad eccleſiaſticum, quia tunc debet ſuperſedere etiam ſine alia inhibitione, per ea, quæ, loquendo de notoria nullitate ſententiæ, ſecutus ſum in meo tract. de appell.quæſt. 19. rem.1. concl.5. num. 23. & ſeqq.

79 Quintus caſus eſt; quando iudex eccleſiaſticus poſt ſententiam diffinitiuam abſolutoriam, latam in fauorem creditoris, vel etiam ante reuocat inhibitionem, & ab hac reuocatione appellat debitor, quo caſu dubium oritur: an, hac appellatione pendente, poſſit ſeculraris procedere ad executionem: &, ne nimis ab itinere diſcedamus, vide quæ ſcribunt Feder.de Sen. conſ.98. nicolutius petri. Ambr.de Vign.in cap. ſalubriter.ſub num.126.verſ.modo quæritur. & num.127.& ſeqq.de vſur.inter tract.diuerſ. tom.7.fol.59.

80 Sextus caſus eſt; an inhibitio poſſit decerni, creditore non citato; vide Feder.de Sen. conſ.300. factum tale eſt.Laur.de Rodulph. in cap.conſuluit. q. 131. num. 19. de vſur. inter tract.diuerſ.tom.7.fol.34. Alex.in l.4. §. condemnatum. num.19. ff. de re iudic. & Ambr.de Vign.in cap.ſalubriter. num. 132. verſ. & ex prædictis. de vſur. inter tract. diuerſ.tom.7.fol.59.& quæ ſcripſi in meo tractat.de appell.q.19.rem.1.concl. 4. ſub nu. 88. verſ.an epiſcopus.

81 Conclude obiter ex horum omnium caſuum diſtinctione, & reſolutione, quòd cognitio, an contractus ſit vſurarius, pertinet ad iudicem Eccleſiaſticum, & non ad iudicẽ ſecularem, quia hoc crimẽ vſurarum ſpectat ad Eccleſiã, Card.de Turrecrem.in cap. quid dicã.ſub nu.5.verſ.ad tertium. 14.q.4.

82 Declara primo tamen hanc concluſionem, an, & quando cognitio vſurarum pertineat ad iudicem eccleſiaſticum; & quando de ea poſſit cognoſcere etiam iudex ſecularis, & an vſurarum crimen ſit mixti fori, prout declarant Clar. recept. ſent. lib. 5. §. fin. q.37. verſ.quæro igitur, per totum, & Burſat.conſ.397. breuiter dicam.num.1.& ſeqq.lib.4.non enim licet nobis, aliud agentibus, ſuper his, quæ vix poſſumus obiter aduertere, diu inſiſtere.

Declara ſecundo, quòd etſi cognitio ſpectet ad eccleſiaſticum, vt eſt dictum; tamen vbi vſurarius condemnatus ſit ad reſtitutionem

nem

nem vſurarum; poſſunt repeti etiam coram ſeculari, laici enim poſſunt conueniri coram ſeculari, & clerici debent conueniri coram Eccleſiaſtico, & ita intelligo quæ ſcribit Turrecrem. ſub d. num. 5.

83 Inferq quarto, quòd debitor conuentus non poteſt opponere exceptionem litis pendentis, per ea, quæ dixi ſupra num. 61. verſ. contrariam. neque aliam quamuis exceptionem, quæ pertineat ad figuram iudicij, cum procedatur ſine figura iudicij.

SVMMARIVM.

Executio poteſt impediri à tertio, qui ſit creditor cum hypotheca anteriori, ex communi concluſione, num. 84.

Ampliatur hæc concluſio, etiam ſi iſta tertia perſona ſit vxor debitoris, quia ipſa poteſt, marito vergente ad inopiam, opponere contra creditores poſteriores de ſua hypotheca, num. 85.

Subampliatur primo, præſertim ſi vir iudicis ſententia eſſet antea declaratus inops, nu. 86.

Subampliatur ſecundo, etiam ſi vxor prius non egiſſet contra virum, quia poterit adhuc, excipiendo, allegare, & probare inopiam viri, ſub num. 88.

Subampliatur tertio, vt, probata per viam exceptionis inopia viri, poſſit in eodem iudicio obtinere, ſibi aſſignari bona viri loco pignoris, marito etiam non aliter citato, num. 89. *Et præſertim ſi vxor habeat clauſulam conſtituti pro ſuis iuribus dotalibus, & etiam contra fiſcum, num.* 90.

Inopiam viri poteſt vxor leuioribus documentis probare, agendo contra maritum, quàm agendo contra tertium, num. 87.

Sententia, lata pro vxore contra maritum ſuper vergentia ad inopiam, non nocet tertio creditori non citato, n. 88. *Et an iudex, qui ex probationibus factis inter vxorem, & virum, condemnaret tertium, diceretur eum ſpoliare, ibidem, ſubillat.* 1.

Sententia quando ob omiſſas probationes dicatur notoriè iniuſta, & ideo ſpoliatiua, ſub num. 88. *verſ. contrariam.*

Vxore mortua, pendente inter eam, & maritum lite, ſuper aſſecuratione dotis, an hæredes poſſint proſequi eandē litem, ſub nu. 88. *ſubill.* 2.

Excuſſio bonorum mariti, ſeu alterius debitoris non eſt neceſſaria, quando vxor, ſeu alius creditor, excipiendo de ſua anteriori hypotheca vult impedire creditores poſteriores, ſub num. 88. *ſubampliat. ſecunda, verſus finem.*

Executionem ſuper nomine debitoris poteſt creditor anterior non ſolum impedire; ſed poteſt etiam in eodem iudicio obtinere, illud ſibi dari loco pignoris, num. 89. *in fine.*

Vidua, ſeu Vxore } *excipiēte de ſua anteriori hypotheca cōtra hæredes, ſeu creditores mariti, poſſunt hæredes, & creditores petere ab ea manifeſtationem bonorum mariti, n.* 91. *& ſeqq. Et quid in Ciuitate Genuæ, num.* 93. *& ſeqq. nu.* 100. *&* 101. *Et quomodo tunc conſultū ſit creditoribus poſterioribus, nu.* 95. 99. *&* 100.

Vxore, ſeu Vidua } *nolente manifeſtare bona, proceditur ad executionem ad inſtantiam creditorum, reſeruatis iuribus in ordinario iudicio vxori, & viduæ, num.* 92.

Contumaci denegatur audientia, ſub num. 92. *verſ. ratio. Et quomodo hoc procedat, ſub num.* 97. *&* 98.

Cauella eleuatio in ciuitate Genuæ eſt exceptio tertij creditoris, impedientis executionem, num. 95.

Exceptio facilius permittitur, quàm actio, ſub num. 98. *Quare excipienti fauendum magis, quàm agenti, ſub num.* 97.

Manifeſtatio bonorum eſt duplex, ſub num. 101. *&* 102.

Manifeſtatio bonorum fieri debet cum iuramento, num. 103. *Verbis apertis, quæ tollant omnem fraudem, num.* 104. *Debet in ea exprimi quantitas, & qualitas rerum, num.* 105. *Si obſcurè fiat, eſt denuo facienda, num.* 118. *Vbi in prima ſit aliquid doloſè omiſſum, debet manifeſtans puniri, num.* 119. *&* 121. *Et facta manifeſtatione, debet aduerſario dari terminus ad probandum contra manifeſtationem de maiori quantitate, &c. num.* 120.

Manifeſtatio obſcura quibus caſibus ſit toleranda, num. 106. *& ſeqq.*

Manifeſtare non tenetur vidua legatum, ſibi à marito relictum, num. 110.

Cedens bonis, debet omnia bona manifeſtare ad inſtantiam creditorum, ſub num. 102.

Inuentarium debet continere deſcriptionem omnium bonorum per pondus, numerum, & menſuram, ſub num. 101. *declar.* 2.

Actus ſi non ſit neceſſarius, nihil refert an ritè, vel non ritè ſit factus, num. 109. *iunctis præcedentibus.*

Accuſator non cogitur exprimere diem delicti, ſi de eo die veriſimiliter non recordetur, n. 113.

Memoria deficit in ſenibus, ſub num. 114.

Veritas in iudicio contentioſo poteſt occultari, ſi ex ea orietur damnum, & iniuſtitia in foro interiori, num. 116.

Certum, ſeu Manifeſtum } *ſatis dicitur, quod habet relationem ad id, quod eſt certum, num.* 117.

84 QVAERO quinto, an tertia perſona, docendo de ſuo credito anteriori cum hypotheca, poſſit impedire executionem realem, quam creditor poſterior ex cauſa cambij in iudicio executiuo tentaret ſuper bonis ſui debitoris?

Reſpondeo, quòd ſic, vt ſecutus ſum ſup. §.2.gl.5.num.408. verſ.prima. & hæc eſt communis concluſio, & ſeruatur in praxi, quia cauſa cambij in hoc nullum habet priuilegium contra hypothecas anteriores.

85 Amplia hanc concluſionem, vt procedat etiã ſi iſta tertia perſona ſit debitoris vxor, quia etſi vulgata ſit regula, quòd, conſtante matrimonio, dos repeti non poteſt, Bal.Nouel.tract.de dote,par.7.priuil.24 nu.1.tom. 9.fol.226. tamen, ſi maritus vergat ad inopiam, poteſt dotem repetere, etiam conſtante matrimonio, l.24. ſi conſtante.ff.ſol. matr. & multò magis, ſoluto matrimonio, poteſt vidua, quia, marito mortuo, dos eſt reſtituenda, l.2.ff.ſol. matrim. & ideo vtroque caſu poterit contra creditores ſui mariti ſe opponere, & impedire executionem, docendo de ſua hypotheca anteriori; vt tetulit & ſecutus ſum inf. ſub num.88. ſubampl.2. & ſolent mulieres, tam, viuente viro in caſu vergentiæ ad inopiam, quàm mortuo ſe munire inhibitionibus, quibus executores in actu executionis impediant; & in ciuitate Genuæ poſſunt impedire ex ſtat. cap.4. §.1.in fine,lib.5.

86 Subamplia primo hanc ampliationem de vxore, quæ impedit executionem propter mariti vergentiam ad inopiam, vt maximè procedat, ſi vxor iam in iudicio, moto contra maritum, obtinuiſſet ſententiam; qua maritus eſſet condemnatus ad reſtituendam dotem, quia tunc inopia viri eſt probata, & per ſententiam facta eſt notoria.

87 Explica hãc ſubampliationem, vt ſi vxor agat ad dotis repetitionem contra virum, vergentem ad inopiam, ſufficiat leuior probatio inopiæ, quàm ſi agat contra tertium poſſeſſorem ad auocandum pignus, quia contra tertium requiritur probatio plena, eo modo, quo poteſt, vt moueatur arbitrium iudicis; ex quo, agendo contra maritum, tractatur de leui præiudicio, ſed, agendo contra tertium, tractatur de præiudicio magno, Bar.in l.25. ſi conſtante. num.15.verſ. ex prædictis ergo. ff. ſol. matr. Bal. Nouel. tract.de dot.par.7.priuil.24 ſub nu.2. tom. 9.fol.226. Conſtan. Roger.eod.tract.q.14. ſub num. 19. & 20. fol. 345. Benint. deciſ. 68. nobilis. ſub num.1.& 2. & communiter omnes.

88 Infero ex hac explicatione, quòd etſi ſententia ſuper vergentia ad inopiam, lata contra maritum ad fauorem vxoris, ſufficiat ad impediendam executionem contra tertium, vt dixi ſupra num.86. tamen non ſufficit contra eundem tertium, non citatum, ad auocandam ab eo poſſeſſionem pignoris, quia ſententia, contra vnum lata, non nocet tertio non citato, Surd.deciſ.256. num. 3.in fine, verſ. in contrarium.& num.4.& 5. & faciunt, quæ de ſententia, lata ſuper admiſſione ad cap.odoardus.ſcripſi infra num. 137.& ſeq.

Subinfero primo, quòd ſi iudex, probationibus factis inter vxorem, & virum ſuper inopia viri, ſententiam tulerit pro vxore contra virum, & poſtea in alio iudicio ad inſtantiam eiuſdem mulieris, reproducentis eaſdem ſolas probationes, & ſententiã contra tertium poſſeſſorem bonorum viri, citato ſemper ipſo tertio poſſeſſore, & ſeruato ordine iudiciario, pronunciaret etiam cõtra eundem tertium poſſeſſorẽ, non aliter, quàm vt ſupra probata inopia viri, videretur eum ſpoliare, quia ſententia non iuſtificaretur ex actis, & conſequenter eſſet notoriè iniuſta, quæ reputaretur nulla, per ea, quæ ſecutus ſum in meo tract.de iudic. cauſ.lib.2. cap.3.num. 291. & ſeqq. & iudex nulliter procedens dicitur ſpoliare, vt declaraui in meo tract.de appell.q.17.limit.6. memb.6. num.14.69.& 70.præſertim in fine.

Contrariam opinionem crederem iure defendi, quia ſententia non dicitur notoriè iniuſta, & conſequenter ceſſat ſubillatio; quòd autem non dicatur notoriè iniuſta, probatur, quia ſententia tunc dicitur notoriè iniuſta, ideoque æquiparatur ſententiæ nullæ, quando probationes ſunt omnino omiſſæ, tunc enim, cum ſententia non poſſit iuſtificari ex actis, ideoq; ſit notoriè iniuſta, diceretur ſpoliatiua: ſecus, ſi probationes non ſint omiſſæ, ſed imò ſint factæ; quia tunc licet non facerent plenam fidem, tamen ſententia valet, & licet eſſet iniuſta,

tamen

tamen non eſſet notoriè iniuſta, Bal.in margar. ſeu repert.ad Innoc.in verbo,notorium veritatis.quod ſentit idem Innoc.in cap.tua nos. nu.9.in fine,de cohabit. cleric.loquitur enim, quãdo nullæ probationes recipiũtur.

Sed hic eſt ſubillationis caſus,quia ſupponimus,contra hunc tertium poſſeſſorem probatam eſſe inopiam viri per teſtes,& ſententiam latam in cauſa contra virum, & has probationes,& ſententiam eſſe reproductas, & repetitas contra hũc tertium; & licet res, inter alios acta,alijs non præiudicet, tamen facit aliquam fidem, ſeu præſumptionem, Crauet. conſ.258. num. 16. in fine, & alij, quos ſequitur Tiraq. citatus infra in 2.confirmatione; quòd ſi faciunt aliquam fidem, ſententia poteſt dici ſolum iniuſta, ſed non iniuſta notoriè,quia notorium dicitur illud, quod adeo omnibus liquet, quod quaſi inficiari non poteſt, Bal.in d.margar. ad Innoc. in verbo,notorium eſt. quo caſu non mirum ſi ſententia dicatur ſpoliatiua, quia iudex diceretur in dolo, cum,procedendo ſine aliqua probatione, non procederet vti iudex, ſed vti priuatus, ſecus quando proceſſit, adhibita probatione, de cuius ſufficientia dubitetur, & aliter definire notorium, eſt valde difficile, vnde bene Gl.vnica,in cap.manifeſta.2.q.1. quam ſequuntur communiter Doct.dixit, quòd quotidie loquimur de notorio,& quid ſit ignoramus; & multa dicuntur notoria, quæ non ſunt,teſtibus his,quos ſecutus ſum in meo tract.de iud. cauſ.lib.2. cap.8.nu.340.& 344. nos tamen de eo latè ſcripſimus d.tract. de iud. lib.1. cap. 76.& lib.2.cap.9.num.14.& ſeqq.53.567.570.& ſeqq.& in tract.de appell.q.17. limit.4.

Confirmatur primo hæc cõtraria opinio, quia probationes ſunt arbitrariæ, vt ſecutus ſum in meo tract. de iudic.cauſ.lib.2.cap.9. nu. 530.& 531.& ſentit Tiraq. citatus infra in confirm.3.

Confirmatur ſecundo, quia eſt diſputabile, an ſententia, lata ſuper inopia viri inter mulierem, & virum,vti lata ſuper ſtatu perſonæ, quia tractat de conditione perſonæ, faciat ius etiam contra alios tertios, vt, loquendo de ſententia lata, an quis ſit ciuis, nobilis,excommunicatus,& ſimilis,ſcribunt Alex.in l.ſæpe. ſub num.62.ff.de re iudic.& Tiraq.tract.res inter alios acta,&c.limit.18. hæcq; diſputatio nobis argumento eſſe poteſt de non notoria iniuſtitia, etiam ſi verior eſſet opinio, quòd iſta ſententia non faceret ius quoad omnes, per ea, quæ latè ſcripſi infra num. 140. & ſeqq.

Confirmatur tertio, quia licet res inter alios acta faciat ſolum aliquã fidem, tamen facit tantum præiudicium, vt poſſit ab illa appellari, cum relinquatur arbitrio iudicis quantam faciat probationem, Tiraq.d.tract. res inter alios &c. limit.19.

Confirmatur quarto, quia ſi diceremus, quòd ſententia eſſet notoriè iniuſta,quando probationes non faciunt plenam probationem, daretur facilis aditus ad introducendum iudicium ſpolij aduerſus omnes ſententias; & illa communis doctrina, quòd probationes ſint arbitrariæ ſubuerteretur,& magna induceretur perplexitas.

Subinfero ſecundo pro maiori intelligentia, quòd etſi vxor poſſit etiam contra tertium poſſeſſorem bonorum viri agere ſaluiano interdicto pro aſſecuratione dotis, præſertim, declarato prius marito inope, vt dixi ſupra num.86. tamen, ſi, pendente iudicio inter mulierem, & tertium, mulier moriatur, filij mulieris non poſſunt illud iudicium proſequi; quia ob vxoris mortem ceſſauit cauſa aſſecurationis,ideoq; filij non poſſent agere contra patrem vergentem ad inopiam, Bar.in l.25.ſi conſtante,n.62.q.9. Iaſ.n.195. & Rip.n.99. ff.ſol.matr.& in terminis iſtis Anch.q.22.defuncta,n.4.& ſeqq. quia inſtantia per mortem mulieris dicitur finita, & conſequenter ſententia, quæ ferretur, diceretur lata ſine actione, & ſine inſtantia,& iudex,qui filijs daret poſſeſſionem, diceretur ſpoliare tertium,etiam ſi filij egiſſent cum conſenſu patris.

Contraria opinio mihi videtur verior, ſaltem in hoc,quòd ſententia non ſit ſpoliatiua; & moueor quia adducta pro illatione tolluntur ſequentibus reſponſionibus.

Non obſtant Bar.Iaſ.& Rip. quia reſpondeo multipliciter.

Primo, quòd ipſi fundant ſuum dictum in ea ratione, quòd lis non poſſit eſſe inter patrem,& filium,qui eſt ſub eius poteſtate,l.4.lis nulla.ff.de iudic.Sed hæc ratio ceſſat in caſu ſubillationis, quia ſupponimus patris conſenſum,& ideo tenet iudicium, Rip. vbi ſupra,quem videtur ſecutus Anch. d.q. 22. num. 9. in fine, & tantò magis, quòd non agunt contra patrem, ſed contra tertium.

Secundo reſpondeo,quòd Bar.Iaſ.& Rip. loquuntur quando filij agerent ad aſſecurationem dotis poſt mortem mulieris; at in caſu, de quo loquimur, ſupponimus, quòd ipſamet mulier viuens egerit, & terminaue-

rit iudicium aſſecurationis contra maritum, & poſtea egerit contra tertium poſſeſſorem, quo caſu, licet moriatur mulier, pendente iudicio cōtra tertium,tamen, cum iudicium aſſecurandæ dotis ſit conſumatum ante mortem mulieris, non vitiatur,quamuis deueniat ad caſum, à quo incipere non poſſet, per ea,quæ,diſputando ſimilem articulū,an reſtitutio dotis, facta à marito ob ſuam vergentiam ad inopiam, ſit reuocanda, ſi maritus poſtea efficiatur diues,adducit hinc inde Crot.in d.l.ſi conſtante. nu.158.& 159.

Tertio reſpondeo(& confirmo præcedentem ſecuudam reſponſionem) quòd dato etiam,quòd remediū ad aſſecurandā dotem non competat,ſoluto matrimonio;hincq; filij,mortua matre,nō poſsint eo agere; tamē, ſi remedium fuerit intentatū,conſtante matrimonio, proſecutio competit,etiam eo ſoluto,quia ipſemet Bar.in l.poſt finitam. n.1. ff.de excuſ. tut.tenet quòd,ſi, pendente lite inter vxorem,& maritū pro aſſecuranda dote ob vergentiam ad inopiā, moriatur maritus, poteſt nihilominus vxor proſequi litem in eadem inſtantia contra hæredesmariti.

Et licet Anch.d.q.22.num.8.& 9.nitatur dare differentiam, vt in caſu mortis mariti non varietur actio de dote intentata,ſed varietur qualitas, ſecus in caſu mortis mulieris; tamen iſta eſt differentia verbalis, quia in ſubſtantia, & re ipſa, quam attendere debemus nulla remanet differentia, cum vtroque caſu ceſſaret remedium aſſecurationis,quod eſt ſubſidiarium, & competeret plena recuperatio dotis, quæ eſt remedium ordinarium;quare ſicut,mortuo marito,poteſt vxor contra hęredes mariti proſequi aſſecurationem dotis, quia, cum tunc poſſet conſequi plenariam recuperationem dotis, tantò magis poterit conſequi aſſecurationem, quæ eſt minus,ita etiam, mortua vxore, ſi filij poſſent conſequi plenariam reſtitutionem dotis, cur non poſſunt tantò magis conſequi aſſecurationem?

Cōfirmatur hæc tertia reſponſio,quia remedium ordinarium nō facit ceſſare extraordinarium,quando extraordinariū plenius prouidet,ſeu minus grauat,per ea, quæ ſcripſi in meo tract.de iud.cauſ.lib.1.cap.97.n. 133. Sed remedium aſſecurationis, quando eſt iam cœptum,citius,& paucioribus terminatur ſumptibus, & hoc reſpectu magis vtiliter prouidet. Ergo.

Nec eſt verum,quòd inſtantia finiat,mortua vxore, quia imò nec per mortem, nec per ſuperuenientem qualitatem perſonarum hæredum mutatur, per ea, quæ dixi in meo tract.de appell.q.7.num.133.

Quare ego non recederem ab hac contraria opinione, quia tollitur inutilis circuitus;& præſertim non recederem quoad hoc, quòd non ſit commiſſum ſpolium.

Subamplia ſecundo,vt procedat etiam ſi vxor prius non egerit contra maritū,ideoq; pronuntiari nō fecerit,eum vergere ad inopiam, & conſequenter factum eſſe locum reſtitutioni dotis, quia adhuc poteſt, excipiendo,impedire executionem,allegando,& probando vergentiam mariti ad inopiam, Papien.in pract.in form. libell. quo agit vx. ad dot. & vſuf.in gl. vxor quondam. nu.28. verſ. inde quæritur. fol. 529. & ibi Maſuer. in addit. Bal.Nouel. tract. de dot. in 7.par. princip. priuil.24. num.2. tom. 9. fol. 226. quem ſequitur Natt. conſ.300. cum procederetur. ſub num. 2. quare nulla requiritur bonorum viri excuſſio, Nouel. & Natt. vbi ſupra: ſed requiritur ſolum, quòd mulier, adhibita plena diſcuſſione ſuper inopia, faciat pronuntiari ſuper dicta inopia, Nouel. vbi ſupra; & quòd quilibet creditor, comparens non per viam agendi, ſed per viam excipiendi ad impediendum alium creditorem, poſſit hoc facere iure ſuæ prioris hypothecæ, etiam ſi non obtinuiſſet ſententiam contra ſuum principalem debitorem, etiam exiſtentem ſoluendo, & ſic, non facta excuſsione in bonis debitoris, dummodo doceat de ſuo credito, & ſua priori hypotheca, ſcribunt Natt. vbi ſup.& Flam.Cart. deciſ.19. pulchrum. num.4.

89 Subamplia tertio, vt mulier, excipiendo, & docendo de ſua anteriori hypotheca, & de vergentia mariti ad inopiam, poſsit non ſolum impedire executionem, vt dixi in præcedenti ſubampliatione;ſed poſsit etiam in eodem iudicio per viam exceptionis conſequi aſſignationem bonorum viri loco pignoris, non aliter citato marito, reſeruatis iuribus in iudicio ordinario, quia iudicium ſummarium, quale eſt iſtud executiuū, non parat præiudicium iudicio ordinario,& plenario; vnde creditor, habens hypothecam anteriorem, non ſolum impedit executionem in nomine debitoris ſui debitoris, ſed obtinet in eodem iudicio, illud nomen ſibi dari loco pignoris, non aliter citato primo debitore, Natt. conſ. 300. cum procedere. tur. num.1.& ſeqq.

90 Extende hanc ſubampliationem, vt præcipuè

cipuè procedat, quando in vxorem pro ſuis iuribus dotalibus eſſet tranſlatũ dominium, & poſſeſsio bonorum mariti vigore conſtituti, appoſiti in inſtrumento dotali, quia tunc poſſet vxor, eueniente caſu reſtitutionis dotis, inſiſtere poſſeſſioni prædictorum bonorum, donec fuerit ei ſatisfactum de ſuis iuribus dotalibus, etiam contra fiſcum, publicatis bonis mariti, Rol. à Val. conſ. 31. viſo proceſſu. n. 37. verſ. imo plus. 38. & 39. lib. 1.

91 Declara primo eandem communem concluſionem, vt in caſu, quo mulier, excipiendo de ſua hypotheca anteriori, vult excludere creditorem à poſtulata executione, creditor poſſit opponere contra vxorem, vt, antequam audiatur, manifeſtet bona ſui viri; quia ſicut vxor tenetur, iurata fide, ea manifeſtare hæredibus viri defuncti, Gl. in l. 2. in verbo, iurata fide. C. quando & quib. quar. par. deb. lib. 10. Bal. in l. ordo. num. 14. verſ. quæro vtrum vxor. C. de execut. rei iudic. Grauet. tract. de antiq. temp. tit. teſtes deponentes de credulitate in antiquis. in verbo, viſo de fama. ſub num. 17. tom. 17. fol. 142. Silu. Nupt. lib. 2. nu. 49. in fine, Matth. Brun. tract. de ceſſion. bon. q. 5. princip. num. 6. col. 1. tom. 3. par. 2. fol. 194. Caſſan. in conſuet. Burgun. rubr. 4. §. 21. num. 9. & Borgn. deciſ. 3. in cauſa mota. initio, verſ. & in primis. par. 1. ita etiam tenetur ea manifeſtare creditoribus, quos ipſa vult excludere ab eorum credito: ea enim ratio, quæ militat in hærede, ad quem ſpectant bona manifeſtãda, militat in creditoribus, ad quos magis, quàm ad hæredem ſpectant, cum hæres ſit hæres bonorum, quæ ſuperſunt, ſoluto ære alieno; hæcq; declaratio, quia viſa fuit iuridica Reip. Genuenſi, propterea eius ſtatutis lib. 5. cap. 6. diſpoſuit, vt mulieres manifeſtare debeant bona mariti ad inſtantiam hæredis mariti, ſeu perſonæ, habentis intereſſe, quandocunque fuerint requiſitæ: & certè eſt ſalubris declaratio, ne mulieres, quarũ genus eſt etiã auariſsimũ, ſub ſpecie conſequendi ſuum, occupent etiã alienum.

92 Amplia hanc declarationem, vt mulier in tantum teneatur manifeſtare, vt, ſi non manifeſtet, non ſit audienda, ſed iudex procedere debeat ad vlteriorem executionem, reſeruatis iuribus vxori talibus, qualia competunt in alio iudicio; mulier enim non ex hoc, quòd non manifeſtet, debet perdere iura ſua; ſed ſolum debet tanquam contumax non audiri, donec purgauerit contumaciam: & donec non manifeſtauerit, ſemper remanebit excluſa; hancq; ampliationẽ eadem Reſp. vti iuridicam expreſsit in eiſdem ſtat. d. cap. 6. §. etſi non manifeſtauerint.

Ratio, quare mulier, nõ manifeſtans, non audiatur in repetitione dotis, eſt, quia eſt contumax, & contumaci denegatur audientia, l. 26. ſed etſi per prætorem. §. ait prætor ſiue. in fine, verſ. ſed & ſi dum decreto. & ibi Gl. ff. ex quib. cauſ. maior. Gl. in l. 53. contumacia. in verbo, litis damno. ff. de re iudic. Par. de Put. tract. de ſyndic. in verbo, dicit conſtitutio. num. 3. & in verbo, inobedientiæ. num. 1. inter tract. diuerſ. tom. 7. fol. 274. Carauit. ſuper rit. 220. num. 2. & quòd actori, nolenti reſpondere ſuper reconuentione, iudex poſsit denegare audientiam, & mandare alijs iudicibus, quòd illum non audiant, ſequitur Barbat. in addit. ad Bar. in d. §. ait prætor. in verbo, caſum. littera b. & hac ratione leges municipales ferè totius Orbis mandant, vt contumaci tam in cauſis ciuilibus, quàm in criminalibus denegetur non ſolum audientia, ſed habeatur etiam pro confeſſo, per ea, quæ latè ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 96. & 97. & quòd ei propterea denegetur appellatio, ſcripſi, & declaraui in meo tract. de appell. q. 17. limit. 3. num. 1. & ſeqq. hæcq; audientiæ denegatio ſatis comprehenſa videtur ſub generali omnium iurium indignatione, dum dicimus, quòd cõtra contumaces omnia iura clamãt, vt ſcripſi d. lib. 1. c. 93. in fine initij.

93 Subdeclara, reſtringendo eandem declarationem, vt in ciuitate Genuæ procedat ſolum, quando mulier venit agendo ad conſequendam ſuæ dotis ſolutionem; ſecus quando venit excipiendo per viam eleuationis canellæ, vt loquuntur illa ſtatuta, quia tunc mulier, eleuando canellam, non tenetur manifeſtare bona viri; hæcq; ſubdeclaratio, quamuis Genuæ ſit multum controuerſa, & forſan variè practicata, tamen videtur vera duplici ratione.

Prima, quia ſtatutũ Genuæ d. cap. 6. initio, obligans mulierem ad manifeſtãda bona ſui mariti, loquitur in muliere, conſequi volente ſolutionem pro dotibus, ſeu iuribus ſuis, quod verbũ, *conſequi*, repetit deinde in §. ſeq. & ſi non manifeſtauerint. & in §. bona vero.

94 Sed mulier, quæ eleuat canellam, ideſt, quæ, excipiendo, ſe opponit executioni; non vult, nec intendit in eo iudicio conſequi ſolutionem pro ſuis dotibus, ſed ſolum exci-

piendo

piendo, conſeruare iura ſua, & ideo impedire, ne alius eam conſequatur; vnde vbi mulier eleuauerit canellam, & in illo iudicio eleuationis canellæ potiora iura habuerit, obtinebit ſolum, declarari æſtimum nullum, & non ſibi dari illa bona, vt in ſtat. de eleuat. canellæ. cap. 3. §. ſi verò, lib. 4. † & ideo
95 ad inſtantiam creditoris, cedentis mulieri, quæ canellam eleuauit, tenetur iudex, etiam non expectata ſententia ſuper potioritate iurium, aſsignare terminum mulieri ad eligendum bona, & in illis æſtimum conſequendum, vt in eodem ſtat. cap. 3. §. poſsit etiam. & ſic apparet, quòd in iudicio eleuationis non conſequitur ſolutionem; hancq; exceptionem, quæ impedit executionem, Genuenſes, & illorum ſtatuta vocant eleuationem canellę, quia creditor, obtento mandato executionis, ideoque volens conſequi æſtimum in bonis debitoris, ducit ſecum æſtimatores, qui canella menſurant rem, ſuper qua vult æſtimum conſequi, & dum menſurant, tertius, qui prætendit intereſſe, eleuat, ideſt, impedit canellam, ne menſurent.

96 Confirmatur primo ratio, & conſequenter ſubdeclaratio, quia ſtatuta Genuenſia quoties vtuntur hoc verbo, *conſequi ſolutionem*, loquuntur in eo, qui conſequitur veram ſolutionem, qua tollitur obligatio, & debitum, vt in lib. 2. cap. 3. initio, & §. quando. & §. in cauſis. dum peteutē executionem obligant ad fideiubendum, de reſtituendo, quicquid indebitè fuiſſet conſecutus, rurſus lib. 4. cap. 2. §. præſentato. vbi diſponunt, quid facere debeant æſtimatores, præſentato ſibi mandato pro conſequenda ſolutione alicuius ſummæ. & cap. 11. initio, vbi de pœna illius, qui petit debitum, cuius ſolutionem conſecutus erat.

At mulier, eleuando canellam, non conſequitur ſolutionem, ſed ſolum conſeruat ius ſuum, ne lædatur, vt oſtendi num. præcedenti. Ergo.

97 Confirmatur ſecundo, quia eadem ſtatuta apertam conſtituunt differentiam inter petitionem dotis, & exceptionem, ſeu eleuationem canellæ ex cauſa dotis, ſiquidem in petitione maiorem requirūt ſolemnitatem, quàm in eleuatione canellæ, vt in lib. 5. cap. 4. initio, quæ differentia coadiuuatur ex diſpoſitione iuris communis; nam maior fauor militat in creditore, qui per viam excipiēdi proſequitur ius ſuæ hypothecæ, quàm in eo, qui per viam agendi, Bal. Nouel. tract. de dot. par. 7. priuil. 24. ſub num. 2. tom. 9. fol. 226. & Natr. conſ. 300. cum procedetur. num. 2. verſus finem; quare etiam de iure cōmuni facilius denegatur audientia actori, quàm reo; ideoq; bannitus, & excommunicatus repelluntur ab actione, ſed non à defenſione, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 2. cap. 2. ſub nu. 174. 179. & clarius cap. 9. ſub num. 1024.

98 † & bannitus non poteſt agere, poteſt tamen petere, tenutam, ſibi acceptam, reſtitui, Iacob. de Aren. in l. de pupillo. §. qui remiſſionem. num. 1. ff. de oper. nou. nunt. & idem in excommunicato ſentit Anguiſ. conſ. 141. num. 8. 16. in fine, & 17. lib. 1. & (accedendo propinquius ad terminos noſtros) contumaci denegatur audientia, quando venit tanquam actor; ſecus quando venit tanquam reus neceſſarius, quia cōtumax æquiparatur excommunicato & bannito, Carauit. ſuper rit. 190. ſub num. 7. & 8. & dixi ſupra num. 40. & 42. &, omiſsis multis, certum eſt, quòd facilius datur exceptio, quàm actio, vt dixi d. cap. 2. num. 121. &, ſublata ſimpliciter audientia, non dicitur ſublata appellatio, quæ habet naturam defenſionis, niſi ſit denegata etiam excipiendo, vt ſcripſi in meo tract. de appell. q. 16. limit. 1. nu. 30. & 31. & excluſus à facultate agendi de nullitate, non dicitur excluſus à facultate excipiendi de nullitate, per ea, quæ ſcripſi eod. tract. de appell. q. 19, remed. 1. concl. 4. num. 49. & ex his ruit ratio, de qua ſupra ſub num. 92. dum diximus, mulieri contumaci in non manifeſtando denegandam eſſe audientiam; nam illa ratio procedit, ſi veniat agendo; ſecus ſi veniat excipiendo.

99 Secunda ratio eſt, quia auxilium manifeſtationis, quod in canellæ eleuatione à ſtatutis videtur creditori denegatum, in alio iudicio eſt ei reſeruatum; nempè, quando creditor, renuntiando æſtimo, facier, mulieri terminum præfigi ad conſequendum æſtimum, in quibus voluerit bonis, iuxta diſpoſitionem ſtat. lib. 4. cap. 3. §. poſsit etiam. quia tunc mulier, volens conſequi ſolutionem per viam æſtimi, tenebitur ad inſtantiam eiuſdem creditoris facere manifeſtationem ex diſpoſitione eiuſdem ſtatuti cap. 6. lib. 5. vt retuli ſupra ſub num. 93. verſ. prima quia. & ſic quod differtur, non aufertur.

100 Contraria opinio, nempè, quòd mulier,

etiam eleuando canellam, teneatur manifeſtare, ſaltem quando eam eleuat propter viri vergentiam ad inopiam, ſuadetur, tum quia creditoris damnum, à rerum occultatione, & fraude mulieris procedēs; cui damno lex per manifeſtationem faciendam obuiare intendit, ita inſtat, quando mulier agit ad conſequendam dotis ſolutionem, ſicut quando excipit ad impediendam aliorum executionem; tum quia quando, marito vergente ad inopiam, excipit, non eſt verum, quòd manifeſtationis auxilium ſit ei in alio iudicio reſeruatum, & ſic ruit hæc ſecunda ratio, quia, marito vergente ad inopiam, poteſt mulieri dari terminus non ad conſequendam dotis ſolutionem, ſed ad conſequēdam dotis aſſecurationem in bonis mariti, vt ſecutus ſum ſupra §. 2. gl. 5. num. 86. verſ. reſtringe. & ſic iſto caſu ſemper ceſſarent verba ſtatuti loquentis de conſecutione ſolutionis: &, quicquid ſit ex diſpoſitione illorum ſtatutorum, hæc opinio contraria videtur ſatis probabilis propter prædicta.

101 Retenta harum contrariarum opinionum ea, cui tua conſcientia libentius acquieſcet.

Declara ſecundo, vt manifeſtatio bonorum ſit duplex. Prima non eſt ſimplex manifeſtatio, ſed eſt etiam conſeruatio bonorum manifeſtatorum, quę tendit ad obuiandum fraudibus, quæ committi poſſent in bonis manifeſtatis; & hæc manifeſtatio habet locum in inuentario, conficiendo ab hærede, is enim, ſi nolit teneri vltra vires hæreditarias, debet manifeſtare bona hæreditaria, conficiendo ſolemne inuentarium; eadem conſeruare, & rationem de eis reddere habentibus, & habituris intereſſe; & in hac manifeſtatione, quæ propriè dicitur inuentarium, debet fieri diligens, & certa deſcriptio omnium per pondus, numerum, & menſuram, vt ſcribunt Natt. conſ. 575. ſubtiliter. nu. 6. & 7. & Rol. à Val. tract. de inuent. in 3. par. in verbo, pariter bona. num. 1. & in verbo, item requiritur. num. 1. & 2. tom. 8.
102 par. 2. fol. 177. † Secunda eſt manifeſtatio exhibitoria tantum, ſine conſeruatione bonorum manifeſtatorum, quæ reſpicit ſolum tempus præſens, & in qua non veniunt conſiderandæ fraudes futuræ, & hæc manifeſtatio habet locum in cedente bonis, & in muliere, mortuo viro; qui enim vult admitti ad ceſſionem bonorum, debet manifeſtare, id eſt, indicare, & propalare bona creditoribus, alias priuatur beneficio ceſſionis, Bal. in l. 1. n. 3. & 4. C. qui bon. ced. poſſ. latè Brun. tract. de ceſs bon. q. 5. princip. nu. 1. & ſeqq. tom. 3. par. 2. fol. 193. & mulier, quæ vult conſequi ſuam dotem, tenetur manifeſtare, & indicare, vt dixi; & in hac manifeſtatione non eſt neceſſaria ſolemnitas inuentarij, neque alia diligens deſcriptio per pondus, numerum, & menſuram, cum is, qui manifeſtat, non ſit retenturus ea penes ſe, ſed debeat ex eis fieri tunc ſolutio, vel reſtitutio: hinc ſtatutum Ariminenſe, non contentum de ſola manifeſtatione, mandat mulieri confectionem inuētarij, vt ſcribit Matth. Brun. d. q. 5. princip. ſub num. 6. fit enim hæc manifeſtatio, ſeu indicatio, vt creditor poſſit apprehendere, ſicut explorator indicat furem, ſeu locum, in quo adeſt delinquens, vt ſatellites apprehendant.

103 Declara tertio, vt manifeſtatio debeat fieri cum iuramento, vt ſentit Gl. in l. 2. in verbo, iurata fide. C. quando & quib. quar. par. lib. 10. & alij, quos ſecutus ſum ſupra num. 91. decl. 1.

Sed an in hac manifeſtatione requirantur ſolemnitates, quæ ex forma ſtatutorum requiruntur in contractibus, alijsq; præiudicialibus mulierum, non diſcutio.

104 Declara quarto, vt ad obuiandum incruſtatis mulierum periurijs, quæ, errando, credunt, iuramentum conſiſtere ex parte verborum magis, quàm ex parte rerum (& in hoc proprias animas decipiunt) debeant manifeſtare omnia, & ſingula bona mariti, quæ habuerunt, vel habent per ſe, vel alias perſonas, vel ſi alij pro eis, & de eorum voluntate, vel ad earum diſpoſitionem habuerunt, aut habent; quare, ſi manifeſtant aliquid, debent, illo manifeſtato, addere, quòd aliud non habuerunt, &c. ſi verò nihil penitus manifeſtent, debent ſeruare ſimplicem formam negatiuam, quòd nihil habuerunt, nec habent, &c. vt in prædicta formula, hæcq; formula traditur à ſtat. Genuen. lib. 5. cap. 6. & quia eſt conſona rationi, cenſeo poſſe vbique ſeruari.

105 Declara quinto, vt debeant non obſcurè, ſed clarè manifeſtare, præſertim res cōſumptas, & non extantes, exprimendo quantitatem, & qualitatem rerum, quia paria ſunt, non manifeſtare, vel non clarè manifeſtare, ſicut paria ſunt, non reſpondere, vel obſcurè reſpondere, vt latè ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 7. nu. 526.

Reſtrin-

106 Reſtringe hanc declarationem, vt non procedat in multis caſibus.

Primus caſus eſt, quando mulier non tenetur manifeſtare; quia tunc manifeſtatio, quantumuis obſcura, non reijcitur ex pluribus. Primo, quia qui non tenetur dare libellum, dando obſcurum, ſeu ineptum, non reijcitur, Abb.Bal.Maran.Gail. & Rot. diuerſ. quos ſecutus ſum ſupra §. 2. gloſ. 1.
107 num.13.† Secundo, quia vbi non requiritur ſolemnis citatio, nihil refert, ſi non legitimè interuenerit, Rom. & Nicel. quos ſecutus
108 ſum d.gl.1.num.14. † Tertio, quia vbi non requiritur concluſio petitionis, nihil refert, an malè, vel benè facta ſit, Bar. quem ſecu-
109 tus ſum ead. gl. 1. num.15. † Quarto, omiſſis alijs, quia eſt regula generalis, quòd vbi actus non eſt neceſſarius, nihil referat; an malè, vel benè ſit factus, vt ſcripſi ead.gl.1. ſub num.12.

110 Exemplifica hunc caſum in legato, relicto vxori, quia non tenetur manifeſtare id, quod eius vir ſibi legauit. Primo, quia manifeſtare omnia, & ſingula bona mariti, in effectu non eſt aliud, quàm nihil occultare de bonis mariti; ſed qui retinet rem, ſibi legatam, non occultat aliquid de bonis mariti. Secundo, quia in te, vxori legata, hæres neque reſtitutionem, neque ſolutionem poteſt prætendere, ergo fruſtratoria eſt illius rei manifeſtatio.

111 Secundus caſus eſt cum diſtinctione. Aut iſta obſcuritas eſt tanta, vt aduerſario tollat defenſionem, & tunc hæc obſcuritas non toleratur. Aut obſcuritas non eſt tanta, quæ tollat defenſionem, ideſt, ius conuincendi eam de occultatione, & fraude; & tunc iſta obſcuritas eſt tolerabilis, per ea, quæ de obſcura petitione ſcripſi in meo tract. de iudic.cauſ. lib.1. cap.50. ſub num. 17. verſ. hoc dictum. Aut iſta obſcuritas redundat, non in damnum hæredis, ſed in damnum mulieris manifeſtantis, vt puta, quia res, quas manifeſtat, iam conſumpſit, quo caſu poſſet eſſe locus iuramento aduerſarij cum taxatione iudicis, & tunc quia hæredis non intereſt, non poteſt is eam impugnare, quia in iudicio non admittitur, niſi is, cuius intereſt; exceptio enim tua non intereſt, repellit agentem, vt ſcripſi ſupra §.2.gl.5.ſub num. 142. verſ.his.

112 Tertius caſus eſt, quando propter obliuionem clarior fieri non poſſet, quia tunc, reijci non debet, & hoc deducitur dupliciter. Primo, quia impoſsibilium nulla eſt obligatio, l. impoſsibilium. ff. de reg. iur.
113 † Secundo, quia nos videmus, quòd etſi accuſator teneatur exprimere diem delicti, ad hoc vt reus poſsit ſe defendere, tamen, ſi accuſator veriſimiliter non recordetur, non cogitur exprimere, Boſs.tract.crim.tit.de inquiſit. ſub num. 92. & eſſe communem practicam, teſtatur Clar. lib. 5. recept. ſent. §.fin. q. 12. verſ. dixi etiam. in fine, & ſequitur, dummodo accuſator obliuionem cum iuramento affirmet; & ego ſecutus ſum d.lib.1.cap.51.num.36.

114 Exemplifica hunc caſum, quando manifeſtatio peteretur diu poſt mortem viri; quo caſu veriſimile eſt, quòd non recordetur de particularibus rebus, vſu conſumptis, quia in muliere facilius præſumitur obliuio, vt ex Menoch. ſequitur Ioſeph. Maſcar. tract. de probat.concl.1076. nu. 48. præſertim ſi ſit in ſenectute, quia, vt ex Plin.lib.7. cap.24. ſequitur Natt. conſ. 537. oritur. num. 12. verſus finem, ſenectus primum vulnus infligit memoriæ, & demum ſi interceſsiſſet longum temporis ſpatium, poſſet iudicis arbitrio præſumi obliuio.

115 Quartus caſus eſt, quando ex clara manifeſtatione damnum iniuſtè pateretur, quia tunc admittitur in vtroque foro ad obſcurè manifeſtandum, quod probatur tripliciter. Primo, quia licet actor teneatur in petitione exprimere certam quantitatem, quam petit, vt reus poſsit deliberare, an velit cedere, vel contendere, tamen ſi in illa certa quantitate, quam petit, ſit aliqua ſumma dubia, an ſibi debeatur, necne, poteſt addere clauſulam, *offerens deducere, &c.* ſeu, *ſaluo iure, &c.* prout quotidie practicatur, & ſic poteſt illam petitam quantitatem reddere incertam, & obſcuram, quia lex abhorret, vt in re dubia, quæ pendere debet ex futuro litis euentu, partes aliquid facere cogantur, ex quo damnum poſtea iniuſtè
116 parerentur. † Secundo, (& confirmo idem) quia principalis non tenetur manifeſtare veritatem, quando ex illa manifeſtatione damnum iniuſtè pateretur, quo caſu dicere mendacium, non eſt mendacium, teſtibus Couar. M.Ant. Cucch.& Bal. quos ſecutus ſum in meo tract.de iudic.cauſ. lib.2.cap.9. num.836.& ſeqq.& 846.quare litteræ monitoriales in prædicto caſu non obligant ad manifeſtandum, per ea, quæ ſecutus ſum eod.cap.9.nu.487.& tam principali, quàm

aduo-

aduocato, habentibus iuſtam cauſam, licet vti fraudibus, & cauillationibus ad excludendas fraudes, & cauillationes aduerſarij, iniuſtè litigātis, Gloſ. Bal. Alciat. & M. Ant. Cucch. quos ſecutus ſum d. cap. 9. num. 848. quare ſi iſto caſu licitum eſt non dicere, & non manifeſtare veritatem, à fortiori licitum erit obſcurè eam manifeſtare. Tertio (& tendit ad idem) quia licet reus teneatur reſpondere poſitioni actoris, tamen, ſi poſitio ſit captioſa, non tenetur, & dicitur captioſa, quando reſponſurus incidit in laqueum, ſiue reſpondeat affirmatiuè, ſiuè negatiuè, vt latè declaraui dicto lib. 2. cap. 7. num. 281. & ſeqq.

117 Quintus caſus eſt; quando expreſſio eſt facta per relationem, quia ſatis dicitur manifeſtum, & certum illd, quod habet relationem ad id, quod eſt certum, & manifeſtum, Abb. Dec. Vant. & Oſaſch. quos ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. lib. 1. cap. 48. ſub num. 7. verſ. contrariam.

118 Subdeclara primo eandē declarationem, vt in caſu, quo mulier obſcurè manifeſtauerit, teneatur iterum clarè manifeſtare propter rationem adductam ſupra num. 105. in hac 5. declar. &, non manifeſtando, iudex procedere debeat ad vlteriora, ac ſi mulier fuiſſet contumax in non manifeſtando, vt dixi ſupra num. 92. verſ. amplia hanc.

119 Subdeclara ſecundo, vt ſi mulier, faciendo ſecundam manifeſtationem, aliquid in quantitate, numero, vel ſpecie addiderit, tunc videndum erit, an in prima per obliuionem, ſeu per errorem, vel dolosè, & cum fraude omiſerit; & vbi dolosè, & per fraudem, tunc erit punienda de periurio, & de occultatione, vt dixi infra num. 121.

120 Declara ſexto, vt, abſoluta manifeſtatione, debeat creditori, ſeu hæredi dati terminus ad probandum de maiori quantitate, & de pluribus rebus, & de bonis exiſtentibus penes ipſam, vel alios pro ea, & non manifeſtatis; & hic non diſcutio, an hæc probatio poſſit fieri etiam per teſtes, vel ſolum per ſcripturas publicas.

121 Declara ſeptimo, vt vbi creditor, ſeu hæres probauerit, mulierem non omnia manifeſtaſſe, & ſic eſſe conuictam de periurio, ſit punienda; ſed qua pœna, hic non diſcutio; Genuenſes habent pœnam dupli, ex eorum ſtat. lib. 5. cap. 6. §. vlt. ſed ego nunquam vidi, illam pœnam fuiſſe alicubi practicatam.

S V M M A R I V M.

Ceſſio bonorum, & Cap. Odoardus. } *impediunt executionem litterarum cambij, aliarumq; obligationum, quia ceſſio habet vim ſolutionis, & hac eſt regula, num. 122.*

Reſtringitur primo hac regula, vt non procedat, ſi ceſſio fiat poſt latas tres ſententias condemnatorias conformes, num. 123. Contrarium, dummodo fateantur debitum, num. 124.

Reſtringitur ſecundo, quando clericus tenetur ex obligatione iurata, num. 125. Contrarium, ibidem, & num. 126. Declaratur hoc contrarium, vt non ſit verum, quando clericus eo, quia non ſatisfeciſſet obligationi iurata in termino, incurriſſet periurium, ſub nu. 126. Subdeclaratur hac declaratio, vt non procedat, quando debitum peteretur ciuiliter, ſed procedat ſolum, quando ageretur criminaliter, ſub eod. nu. 126. Contrarium, etiam ſi agatur criminaliter, num. 127. & 128.

Reſtringitur tertio in clerico, qui, perſonaliter conſentiendo penſionis impoſitioni, cum iuramento, & in forma Cameræ promiſerit penſionem ſoluere, num. 129. Contrarium cum declaratione, num. 130.

Reſtringitur quarto in obligato in forma cameræ, quia A.C. non obſtante cap. odoardus. procederet ad executionem, num. 131. Declaratur, vt ſit verum, pendente lite ſuper dicto cap. odoardus. ſecus poſt terminatam litem in fauorem clerici, num. 132. & ſeqq.

Reſtringitur quinto, vt impediant executionem creditoris citati, contra quem clericus, vel laicus admiſſus eſt ad ceſſionem; non autem impediunt executionem creditorum, non citatorum, num. 137. & ſeqq. Extenditur hæc reſtrictio, etiam ſi ceſſio bonorum dicatur ſententia ſuper ſtatu perſonæ, num. 140. Explicatur hæc extenſio, num. 141. 142. & 144. Reiectis his, quæ contra reſtrictionem obijciuntur, nu. 143. Quibus reſpondetur cum diſtinctione duorum caſuum, ſub num. 144. & 146.

Reſtringitur ſexto, vt ceſſio bonorum, facta à debitore, non proſit fideiuſſoribus, ſub n. 147.

Reſtringitur ſeptimo, vt non procedat in ceſſione doloſa, quando ſcilicet debitor ſciens, ſe non eſſe ſoluendo, contraxit, num. 148.

Reſtringitur octauo in debitore obligato in ſpecie ad rem, num. 149. in fine.

Reſtringitur nono, vt non procedat in clerico, qui contraxerit nomine, & habitu laicali, nu. 159. & ſeqq. Extenditur hac reſtrictio, num. 160. & ſeqq.

Ceſſio

Ceſsio bonorum non impugnat obligationem executiuam ſed mutat, ſeu reſtringit executionem, num. 133. 122

Ceſsio bonorum in multis caſibus non liberat cedentem à carcere, ſub num. 144. verſ. primat. & num. 148. Non ſolum poſt latam ſententiam, ſed etiam ante latam ſententiam, & ante introductam cauſam, ſub num. 146. extenſ. 1.

Ceſsionis beneficium tolli poteſt per ſtatutum, num. 136.

Ceſsio bonorum præiudicat etiam alijs creditoribus, non citatis, nu. 143. Et quomodo hoc procedat, num. 146.

Auditoris Cameræ facultates fauore obligationis Cameralis aduerſus cap. odoardus. quomodo intelligantur, num. 134.

Exceptio non numeratæ pecuniæ, dum probatur, non retardat obligationem cameralem, ſecus poſtquam eſt probata, & pronuntiata, num. 132. & ſub num. 137.

Sententia lata contra vnum, an & quando præiudicet alijs, num. 138. & ſeqq. Et quid, ſi ſit lata ſuper ſtatu perſonæ, num. 140. & ſeqq.

Ius publicum, & Ius conſecutiuum } quæ dicuntur, num. 140. & 141.

Ius æquè principale qui dicantur habere, n. 142.

Inuentarium confectum afficit etiam creditores, ex poſt facto ſuperuenientes, ſub num. 143. & 145. 123

Cap. odoardus. & Ceſsio bonorum } quomodo differant, num. 147.

Socius poteſt propter iuramentum, appoſitum in ſocietate, conueniri vltra quam facere poſsit, num. 145.

Dolus priuat ſemper beneficijs, quæ, dolo non commiſſo, erant conceſſa, num. 148. 150. & ſeqq.

Clericus quando perdat beneficium cap. odoardus. num. 123. & ſeqq. 150. & ſeqq.

Peccans in legem, indignus eſt auxilio legis, num. 157.

Habitus quandoque facit perſonam, num. 159. 124

Habitus & Tonſura } deferantur ſolum quando petitur beneficium cap. odoardus. & non ſint delati tempore contractus, non iuuant, num. 160. Et quando ſint deferendi de mandato Epiſcopi, &c. num. 162.

Habitus clericalis debet eſſe decens, & qualis, num. 161.

Carcer quandoque eſt bonum remedium contra debitores decoctos, & latitantes, num. 163.

QVAERO ſextò, an capitulum, odoardus. ſeu ceſſio bonorum impediat executionem litterarum cambij, aliarumq; obligationum, pro quibus datur executio parata, & præſertim ſi ſit obligatio in forma Cameræ?

1 Reſpondeo, conſtituendo regulam affirmatiuam, quòd ſic, cap. 3. odoardus. & ibi Canoniſtæ, de ſolut. Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 1. num. 9. verſ. cæterum. Foller. de contract. cenſuar. in verbo, cenſus enim. nu. 19. verſ. imò. tom. 6. par. 2. fol. 142. & communiter omnes in diuerſis locis.

Ratio eſt, quia ceſſio bonorum habet vim ſolutionis, ita vt debitor, facta ceſsione, non poſsit amplius carcerari, & expiret actio creditoris contra eum, & ſatis patet ex his, quæ ſcripſi infra num. 143.

Et licet hæc regula aliarum inſtar plures patiatur concuſsiones, ex quibus multi ex noſtris Iureconſultis eam in diuerſis caſibus per viam fallentiarum, ſeu reſtrictionum coarctare nixi ſunt, tamen in multis eorum veniret amplianda; vt nunc de earum veritate diſcutiendo videbimus.

2 Reſtringe primo igitur eandem regulam, vt non procedat in clerico, condemnato per tres ſententias conformes, quia ſicut ceſsionis beneficium denegatur ei, qui non confitetur debitum, ſed conuictus condemnatur, Bal. in l. 1. num. 1. & 2. C. qui bon. ced. poſs. Iaſ. in §. vlt. ſub num. 11. fall. 1. & num. 16. fall. 7. Inſtit. de action. ita eadem ratione cap. odoardus. refugium denegari clerico, condemnato per tres ſententias, ſcripſit Gomeſ. in compend. vtriuſque ſignat. in fine, verſ. tamen eſt aduertendum. & ex eo ſequitur Moder. quem citaui in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 46. ſub num. 18. verſ. contrariam.

3 Contrariam opinionem, nempe, quòd condemnato, qui perſeuerauerit in mendacio vſque ad ſententiam incluſiuè, non denegetur beneficium ceſsionis, dummodo clarè, & apertè fateatur debitum, qua confeſsione facta, & nō prius admittitur ad beneficium ceſsionis, ſiue habuerit iuſtam cauſam litigandi, & negandi, ſiue non habuerit, ſcribit Salyc. in d. l. 1. ſub num. 3. verſ. iuxta hoc moueo aliqua dubia. & ab eo non videtur diſcedere Iaſ. in d. §. vlt. num. 16. in fine, & quòd clerico, condemnato etiam

per

per tres ſententias conformes, non denegetur beneficium cap.odoardus. contra Gomeſ. tenent Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 1. ſub num. 9. verſ. quoties. & Gaſp. Baet. tract.de inop.debit.cap.17.ſub num.6.tom. 3.par.2.fol.239.& quòd laico competat beneficium ceſsionis,& clerico refugium dicti cap. odoardus. ſiue fuerint condemnati per tres ſententias, ſiue vnicã, quæ fecerit tranſitum in rem iudicatam, dummodo confiteantur debitum, tenet, ſequendo hanc Salyceti opinionem, vti veriorem, & magis communem, & in iudicando ſequendam, Brun.tract.de ceſs.bonor. q. 2. princip. ſub num.6.& ſub num.10.& ſeqq.tom.3. par.2. fol.179.& 180.

125 Reſtringe ſecundo, vt non procedat in clerico, qui iuramento ſe obligauit, quia iuramentum debet adimpleri in forma ſpecifica, Gomeſ.in compend.vtriuſque ſignat. in fine, verſ. tamen eſt aduertendum. & quòd ſocius, qui gaudet beneficio, ne conueniatur vltra quàm facere poteſt, hoc beneficium amittat, ſi in ſocietatis inſtrumento iurauerit, ſequitur Brun. tract.de ceſs.bonor.q.24. q.4.princip.num.2.tom.3.par.2.fol.191.

Contra eamdem reſtrictionem tenent Couar. vbi ſupra, & Gaſp. Baet. d. cap. 17. num.8.fol.239.

126 Retenta hac contraria opinione, quæ ſeruatur in praxi.

Declara, limitando eam, vt non procedat quando clericus iam eſſet periurus, eo quia non ſoluerit in termino iurato, ſeu aliud, promiſſum in termino iurato, non adimpleuerit, quia tunc non habet beneficium ceſsionis, Brun.d.tract.de ceſs.bonor. q.3.princip. ſub num.17.ibi, & niſi debitum eſſet iuratum. fol.181.tom.3.par.2.

Subdeclara declarationem, vt non procedat, quando ciuiliter peteretur debitum, quia tunc licet eſſet lapſus terminus, in quo clericus iurauerit ſoluere, tamen, non obſtante periurio, non poſſet carcerari; ſecus, quando clericus accuſaretur criminaliter de periurio, quia tunc poſſe carcerari, & ita ſeruari in Regno Neap. vt, accuſato inſtrumento ſecundum formam ritus magnæ Curiæ; & accuſata etiam contra eum pœna, carceretur, ſequitur Io. Ant. de Nigr. in extrau. vnicam. num.338.345.351.& 353. limit. 1. de vit. & honeſt. cleric. inter Repet. tom.6. par.2.fol.15.

127 Contra hanc ſubdeclarationem ſeruat apud nos conſuetudo; nunquam enim vidi, fuiſſe hic in Curia practicatum, vt clericus accuſetur de eiuſmodi periurio ob non ſolutum debitum, & inde ſit proceſſum ad car-
128 cerationem criminaliter; † hæcq; conſuetudo eſt etiam iuridica, ideoq; ſeruanda etiam in magna Curia Vicariæ Neapol. quando clericus non ſoluit in tempore propter neceſſitatem, & paupertatem, is enim dicitur periurus, qui voluntariè non ſoluit, Io. Ant. de Nigr. vbi ſupra num.346.& 347. quare, cum ex admiſsione ad cap. odoardus. probetur paupertas, & neceſsitas, non erit locus periurio.

129 Reſtringe tertio in clerico, qui, perſonaliter conſentiendo penſionis impoſitioni, cum iuramento, & in forma Cameræ promiſit eam ſoluere, quia iſto caſu debet vel eã ſoluere, vel beneficium, penſione grauatum, dimittere, Gomeſ.in compend. vtriuſque ſignat.in fine, verſ.tamen eſt aduertendum. quem ſequuntur Bened.Bon.tract.de cenſib. ſub num.44.fol.167. & Foller. eod.tract. in verbo, cenſus enim. ſub num. 20. fol. 142. tom.6.par.2.

Ratio huius reſtrictionis non eſt vis iuramenti, aut obligationis cameralis, vt prædicti ſentire videntur, ſed eſt, quia non conuenit, vt velit retinere beneficium, & non ſoluere penſionem, cum qua illud obtinuit.

130 Contra hanc reſtrictionem, quòd enim, clerico recurrente ad Signaturam iuſtitiæ, pro commiſſione cauſæ nullitatis, ſeu reſciſſionis penſionis, vti iniuſtæ, & exceſsiuæ, Signatura ſoleat cõmittere cum clauſula (non retardata ſolutione pẽſionis (& huius clauſulæ vigore procedi poſſit ad executionem, ſed tamen clericus inops poſſit adhuc recurrere ad beneficium dicti cap. odoardus. ſcribit Couar.var.reſolut.lib.2. cap.1. nu.9. verſ. quoties. quare licet beneficium dicti cap. odoardus. non impediat executionem ſolutionis pẽſionis, tamen poſtquam, intentato iudicio ſuper d. cap. odoardus. clericus fuerit admiſſus, illius priuilegio potitur, & ita dicimus in obligato in forma Cameræ; non enim retardatur executio obligationis cameralis, lite pẽdente ſuper cap.odoardus. ſed lite finita in fauorem clerici, qui ſit admiſſus ad dictum cap. vtique retardatur quo ad perſonam, vt explicaui infra num. 132.

131 Reſtringe quarto, vt ex facultatibus, A.C. conceſsis in verſ. quodque conſtitutiones. num. 26. clerico obligato in forma Came-

ræ denegetur refugium ad cap. odoardus.

132 Declara hanc reſtrictionem cum diſtinctione, vt ſi clericus, conuentus ad ſoluendũ, quod in forma Cameræ promiſit, opponat, ſe velle admitti ad cap. odoardus. debeat nihilominus procedi ad executionẽ; imò non ſolũ ſi oppoſuerit, ſed etiã ſi cauſa admiſſionis ad d. cap. ſit introducta, & pendeat, quia nihilominus, ſi nondum obtinuerit per ſententiam iudicis, ſe admitti ad beneficiũ dicti cap. odoardus. exceptio dicti cap. & cauſę introductio non impedient executionem obligationis cameralis: & ita procedunt facultates, A.C. conceſſæ: ſecus autem ſi de eo cap. excipiat, poſtquam ad illud fuerit per ſententiam iudicis via ordinaria admiſſus, quia tunc executionem impedit perſonalem: hæcq; declaratio, ſeu diſtinctio probatur, quia dicimus in ſimili, quòd licet exceptio non numeratæ pecunię obligationem cameralem non retardet, tamen poſtquam fuerit per ſententiam iudicis via ordinaria ſuper ea ad fauorem obligati pronuntiatum, impediret, & vulneraret obligationem.

133 Confirmatur primo hæc declaratio, quia ceſſio bonorum impedit executionem obligationis cameralis, non autem impugnat inſtrumentum, aut obligationem, in eo contentam; ſed ſolum inducit mutationem, ſeu reſtrictionem executionis, Galleſ. ad form. camer. obligat. ad 4. part. q. 3. ſub nu. 1. tom. 6. par. 2. fol. 355. & quòd exceptio ceſſionis bonorum reſpiciat executionis actũ, & non obligationis ſubſtantiam, ideoq; conſideratio habenda non ſit, an debitor ſit vnica, vel tribus conformibus ſententijs condemnatus, cum iſta exceptio ſit ſolum inducta ad euitandam carcerationem debitoris in executione rei iudicatæ, ſcribit Brun. tract. de ceſſ. bon. q. 2. princip. nu. 10. in vltimis verbis, & num. 11. tom. 3. par. 2. fol. 180.

Confirmatur ſecundo ex varijs diſtinctionibus, quas, loquendo de ceſſione bonorum, refert Brun. tract. de ceſſ. bonor. q. 13. princ. tom. 3. par. 2. fol. 197.

134 Nec aduerſus hanc declarationem dicatur, quòd facultates A. C. denegant clerico hoc refugium, etiam ſi iudicis decreto fuerit illi conceſſum, in illis verbis, *pro tempore decreta*.

Quia reſpondeo, quòd, ne extendantur ad maiorem iuris communis correctionem, debent intelligi vt loquantur, quando illud beneficium eſt conceſſum per decretum ſine cauſæ cognitione, vt ſolent Camerarius, & alij quandoque concedere iis, qui in ſalinis inſeruiunt; ſecus quando eſt conceſſum cum cauſæ cognitione, & ſeruatis ſeruandis.

135 Minus obſtat, ſi diceres, quòd, admiſſa præfata diſtinctione, ſequeretur, quòd, lata ſententia admiſſionis ad d. cap. odoardus. impediretur non ſolum executio perſonalis, ſed etiam realis contra bona, quia vnica determinatio, reſpiciens plura determinabilia, debet pariformiter determinare, vulg. iur. ſed illæ facultates loquuntur æqualiter de vtraque executione: ergo in vtraque executione haberent locum cum prædicta diſtinctione; quod eſt abſurdum.

Quia reſpondeo, non æqualiter determinare, quando determinabilia habent diuerſam rationem, prout habent executio perſonalis, & executio realis.

136 Contra hanc declarationem, interpretantem facultates A. C. vt habeant locum, quando clericus exciperet de refugio capit. odoardi, quod nondum per ſententiam obtinuiſſet; ſecus quando illud per ſententiam obtinuiſſet: oppono, quia ceſſionis beneficium poteſt per ſtatutum tolli, Bal. in l. 1. ſub nu. 7. verſ. quęro ſi ſtatutum. C. qui bon. ced. poſſ. ſed ſtatuto, hoc ceſſionis beneficium auferenti, non datur hæc diſtinctio, ſeu interpretatio, quia non tolleret, ſed differret: ergo idẽ dicẽdũ eſt in caſu noſtro, quia Papa nõ ſolum tollit hoc beneficiũ, ſed diſponit, vt hoc beneficium nullatenus debitori proſit; & tamen, admiſſa hac diſtinctione, prodeſſet.

Hoc non obſtante, ſeruatur declaratio.

137 Reſtringe quinto, vt ſententia, lata ſuper admiſſione ad cap. odoardus. in fauorem clerici inter clericum, & vnum ex eius creditoribus, & ſimiliter ceſſio bonorum, facta cum vno creditore, non præiudicet alijs creditoribus non citatis, niſi cum diſtinctione, de qua num. ſeq. 139. & 141. quare, ſi tu, conuentus à me pro obligatione camerali, fueris ita diligens, & ego ita negligens, vt priuſquam ego fecerim, procedi ad executionem meæ obligationis cameralis, tu via ordinaria, me tacitè conſentiente, proceſſeris ſuper refugio dicti cap. odoardus. & dictum refugium per ſententiam obtinueris, ſententiaq; tranſitum fecerit in iudicatum, obligatio quidem mea quoad executionem perſonalem vulneratur exceptione dictæ ſententiæ: ſed ſi Titius deinde ſimiliter agat contra te ad executionem ſuæ obligationis

gationis cameralis, tuq; ſimiliter excipias de dicto beneficio cap. odoardus. Titius benè replicabit, exceptionem non eſſe admittendam ad retardandam executionem ſuæ obligationis cameralis; ideoq; iudex, illa exceptione nõ obſtante, procedet ad executionem, cum obligatio Titij nondum ſit vulnerata: hæcq; ſubdeclaratio probatur eodem ſimili, quo probauimus declarationem; nempè, quòd ſi tu via ordinaria obtinueris, pronuntiari, meæ obligationi obſtare exceptionem non numeratæ pecuniæ, hæc pronuntiatio non te iuuabit aduerſus obligationem cameralem aliorum tuorum creditorum; etiam ſi iſti alij creditores ſint ex eadem cauſa creditores, ex qua eram ego.

138 Ratio huius reſtrictionis eſt, quia licet ſententia, lata cum legitimo contradictore, ideſt, cum eo, cuius principaliter intereſt, & à quo alij conſecutiuum ius habent, faciat ius quoad omnes; tamen ſecus eſt, quando ſunt duo, aut plures, quibus ex eadem radice competit æquè principaliter aliquod ius; quia tunc ſententia, obtenta contra vnum, non præiudicat alijs, qui æquale habent ius; quare ſi mulier poſt diuortium infra 30. dies denuntiauerit marito, ſe ex eo eſſe prægnantem, & maritus id negauerit, & iudex, cauſa plenè cognita, & diſcuſſa, pronuntiauerit eſſe filium mariti, illa ſententia faciet ius, non ſolum quoad maritum, ſed etiam quoad omnes, & ſic ille erit conſanguineus fratribus quoad ius filiationis, & erit legitimus quoad omnes; quia cauſa eſt acta cum legitimo contradictore; ideſt, cum eo, cuius principaliter intereſt; & à quo alij conſecutiuum ius habent, l. 1. §. fin. & l. 2. & 3. ff. de liber. agnoſc. Couar. pract. qq. cap. 13. ſub num. 5. verſ. ſecundo prænotandum: Sed ſi cauſa filiationis non fuerit acta cum patre, quem iſta cauſa præcipuè & primo loco tangit, ſed fuerit acta cum aliquo ex tranſuerſa linea, ſententia non præiudicat alijs agnatis, quos æquè principaliter negotium tangit, Couar. d. verſ. ſecundo prænotandum.

139 † Similiter licet ſententia in cauſa ingenuitatis, lata cum vero contradictore, ideſt, cum eo, qui ſe facit verum dominum ſerui, & cum eo, qui ſe facit verum patronum liberti, alio æquè legitimo contradictore non exiſtente, faciat ius quoad omnes alios, cum ex iure illius domini, ſeu patroni pendeat, & deducatur ius omnium, vt ex l. 25. ingenuum. ff. de ſtat. hom. & l. 27. diui fratres. §. 1. deducit ibi Gl. in verbo, neque hæc res. ff. de liber. cauſ. Tamen ſecus eſt, quando extat alius æqualis contradictor, qui illum prætendat eſſe ſuum ſeruum, ſeu libertinum, quia tunc ſententia, lata contra vnum legitimum contradictorem, non præiudicat alteri æquè legitimo contradictori, l. 27. diui fratres. §. ea perſona. ff. de liber. cauſ. & l. 1. ff. ſi libert. ingen. eſſe dic. Alex. in l. 64. ſæpe. ſub num. 57. verſ. vnde iſto caſu. ff. de re iudic. cum ſententia illa manifeſtet, illum non fuiſſe iuſtum contradictorem, alio iuſto apparente, & conſequenter tanquam ſententia, lata cum non iuſto contradictore, non præiudicat vero domino, ſeu patrono, ſed eſt inefficax, atque ſi nulla res iudicata interueniſſet, l. 3. cum non iuſto. ff. de colluſ. deteg. Couar. d. cap. 13. ſub num. 5. verſ. ſecundo apparet. Sic igitur in propoſito, quando ius obligationis cameralis contra clericũm ita æquè competit creditori, contra quem lata eſt ſententia, ſicut competit illi, contra quem lata non eſt, illa ſententia nocet ſolum illi, contra quem lata fuit, & non alijs: & ex his potuit moueri Rot. in Mediolanen. fructuũ, ven. 20. Iunij 1597. corã bon. mem. Card. Pamphilio, dum, nulla adducta auctoritate, dixit: *non obſtat, quòd Sperafigius fuerit admiſſus ad cap. odoardus. quia iſta admiſsio non afficit Cribellium, quia non conſtat, fuiſſe citatum ſaltem legitimè.* imò cum Rota ita ſimpliciter tranſeat cum hac reſolutione, forſan exiſtimauit, eiuſmodi ſententiam non dici ſuper ſtatu perſonæ.

140 Extende hanc reſtrictionem, ſeu verius illius rationem, vt procedat etiam ſi ſentẽtia, lata in ceſsione bonorum, ſeu admiſsione ad cap. odoardus. diceretur lata ſuper ſtatu perſonæ, ſeu ratione ſtatus perſonæ, quia adhuc præiudicabit omnibus, ſeu faciet ius quoad omnes, qui habent ius conſecutiuum ab illo, contra quem ſententia eſt lata; ſecus quoad eos, qui non habent ius conſecutiuum ab eo, ſed habent ex ſe, & æquale, & principaliter, in his enim cauſis ſtatus, nempè, legitimitatis, ingenuitatis, & libertinitatis, loquuntur iura, exempla, & doctrinæ, citatæ ſupra num. 138. & 139.

141 Explica primo huius extenſionis primam partem, & quæ in prima parte rationis eiuſdem reſtrictionis dixi ſupra num. 138. vt ius conſecutiuum dicantur habere omnes, qui non habent ius priuatum, & intereſſe particulare, ſed habent ſolum ius publicum,

quia illud ius publicum dicitur conſecutiuum; ideoq; ſententia, lata cum eo, qui habet ius priuatum, facit ius quoad omnes, reſpectu iuris publici; ideſt, illa ſententia facit, vt apud omnes cõſequatur iura publica, cõpetentia ex illo ſtatu: quare ſentẽtia, qua is, qui petitus eſt ab aliquo, vti ſeruus, declaratur ingenuus, facit ius quoad omnes, qui ſuper ipsũ, qui eſt declaratus ingenuus, nõ habẽt ius particulare, & propriũ, & ſic iſte, declaratus cũ vno ingenuus, conſequitur apud omnes illud publicum, & commune ius, quod cuilibet ingenuo eſt publicum, & commune; nempe vt ſit capax graduũ, honorum, dignitatum, & prærogatiuarum, quorum communiter capaces ſunt alij ingenui. Similiter ſententia, lata ſuper legitimitate alicuius filij in lite, & cauſa acta cum patre, facit ius quoad omnes, qui non prætendunt habere ius particulare, nempe paternitatis, eo quia alius non prætendat eſſe pater illius; & ſic quoad alios omnes cõſequitur ex illa ſententia iura publica, competentia communiter omnibus legitimis: Idem dicimus de ſententia, qua quis eſt declaratus clericus, quia omnes, qui in illa ſententia non habent proprium, & particulare intereſſe, dicuntur habere ius conſecutiuum, ſicque quoad illos omnes facit ius reſpectu iuris publici, vt cõſequatur omnia iura publica, communiter competentia clericis: nempe, vt poſſit deferre tonſuram, & habitum clericalem, & ſit habilis ad ſuſcipiendos maiores ordines, & ſimilia; prout vniuerſa hæc explicatio probatur ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 138. & 139.

142 Explica ſecundo eiuſdem extenſionis ſecundam partem, & quæ dixi ſupra num. 138. & 139. in ſecunda parte rationis reſtrictionis, vt ius non conſecutiuum, ſed æquale, & principaliter dicantur habere illi, de quorum intereſſe burſale, & pecuniario, ſeu aliter pecunia æſtimabile agitur; & ab alterius iure non dependet; quo caſu ſententia, lata cum alio, habente ſimile intereſſe, præiudicat illi ſoli, & non alijs, habentibus intereſſe de per ſe ſine dependentia; quare, ſi Titius contraxerit plura debita cum diuerſis creditoribus, quorum vnus deinde pro ſuo credito eum conuenerit, & ipſe Titius conuentus exceperit, ſe fuiſſe, & eſſe ſeruum, ideoque nulliter contraxiſſe, & non potuiſſe ſe alteri obligare, & ita iudex ſententiauerit, vtique hæc ſententia non præiudicabit alijs creditoribus, qui eundem Titium conueniant, ſicque Titius, pronuntiatus ſeruus cum vno creditore, non eſt ſeruus quo ad alios creditores: Similiter, ſi mutuatarius aduerſus creditorem, mutuum repetentem, obtineat ſententiam, qua mutuatori denegetur actio, eo quia mutuatarius eſſet filiusfamilias, ad text. in l. 1. ff ad ſenatuſc. macedon. hæc ſententia non faciet ius quoad alium mutuatorem, qui etiam mutuauerit die ante eidem mutuatario; ſed erit opus nouo proceſſu, & noua ſententia: Item ſententia, lata contra creditorem ad fauorem clerici, qui eſt debitor, quòd non teneatur niſi in quantum facere poteſt, ad text. in cap. odoardus. de ſolut. non faciet ius quoad alios creditores; prout tota hæc explicatio ſatis probatur ex his, quæ dixi ſupra num. 138. & 139. quare, ſi clericus contra aliquos creditores obtinuerit, ſeruatis ſeruandis, non ſolum ſententiam, qua fuerit admiſſus ad dictum cap. odoardus. ſed obtinuerit etiam, eoſdem condemnari in expenſis, pro illa cauſa factis, &, illis non appellantibus, ſententia fecerit tranſitum in rem iudicatam, non poterit illas expenſas ad ratam conſequi ab alijs creditoribus, qui in ea ſententia non interuenerunt.

143 Contra hanc quintam reſtrictionem, ſic explicatam, dum diximus, quòd ſententia, lata cum vno, non facit ius quoad alium, habentem æquale ius, & intereſſe priuatum, & non conſecutiuum, obijcitur, quia ſententia, lata ſuper miſerabili refugio ceſſionis bonorum, facit ius etiam quoad alios creditores, non citatos, vt ſentiunt Salyc. in l. 1. num. 4. verſ. ſecundum dubium. C. qui bon. ced. poſs. & Brun. tract. de ceſs. bonor. q. 2. princip. num. 7. fol. 179. & q. 10. princip. nu. 4. & ſeqq. tom. 3. par. 2. fol. 196. dum ſcribunt, quòd ſicut vna inuentarij confectio ſufficit pro omnibus creditoribus, etiam ex poſt facto ſuperuenientibus; ita etiam ceſſio bonorum, facta contra aliquos creditores, porrigat effectum contra alios non citatos; hocq; obiectum confirmatur ex l. 4. is qui bonis. ff. de ceſs. bon. vbi, quòd Sabinus, & Caſſius putabant, eum, qui bonis ceſſit, nec quidem ab alijs, quibus debet, poſſe inquietari, & ex l. 19. item ſi vnus. ff. de recept. arbitr. vbi, quòd ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat, non cogitur arbiter ſententiam dicere, cum is, qui ceſſit, neque agere, neque conueniri poſſit.

Hoc

144 Hoc obiectio (etſi prima facie ſatis authentico) non obſtante; non recedo à reſtrictione.

Ad obiectum reſpondeo, diſtinguendo duas ſpecies.

Prima ſpecies eſt, quando creditor non citatus prætendit, creditum ſuum eſſe in caſu, quo debitor ſit excluſus à ceſſione bonorum, & à beneficio cap. odoardus. & in iſta ſpecie procedit reſtrictio: nam multi ſunt caſus, in quibus ceſſio bonorum non admittitur, quorum caſuum multos ponunt Doct. in l. 1. C. qui bon. ced. poſs. Iaſ. in §. vlt. ſub num. 11. & ſeqq. Inſtit. de action. ſummatim Petr. Pech. Ziric. tract. de iur. ſiſtin. cap. 4. nu. 2. tom. 3. par. 2. fol. 158. & pinguius cap. 5. ſub num. 16. fol. 162. & latè Socc. in fallen. reg. 46. vbi enumerat 18. caſus, & alij in diuerſis locis, & nos aliquos in ſeqq. reſtrictionibus: & cum poſſit eſſe, quòd vnus creditor ſit in aliquo ex illis caſibus, & alius non, ſequitur, quòd ceſſio bonorum, facta contra creditum vnius, non debeat facere ius contra creditum alterius; & proinde, ſi debitor contraxerit debitum cum Petro, & Paulo bona fide, cum eſſet ſoluendo, ſed poſtea fortunæ iniuria factus eſt non ſoluendo; & deinde ſciens, ſe velle bonis cedere, dolosè contraxerit debitum cum Ioanne, à quo, acceptis pecunijs, aufugerit, poterit forſan admitti ad ceſſionem bonorum contra Petrum, & Paulum, ſed illa ceſſio non debet nocere Ioanni, per ea, quæ ſecutus ſum infra num. 148. & ſeqq. Item poteſt clericus contra Petrum & Paulum creditores obtinere refugium cap. odoardus. eo quia iſti nihil probant, ſed non debet illud obtinere contra Ioannem, ſi is probet, quòd debitum contraxit vti laicus, & ſine habitu clericali, & tonſura, per ea, quæ dixi infra num. 150. reſtr. 7. Item poteſt obtinere beneficium ceſſionis bonorum quoad creditores, quorum creditũ clarè fatetur, ſed nõ quoad eos, quorũ creditũ clarè negat, vt non negante Salyc. in l. 1. ſub num. 4. verſ. ſecundum dubium. C. qui bon. ced. poſs. & Brun. tractat. de ceſs. bonor. q. 10. princip. nu. 5. tom. 3. par. 2. fol. 196. & clarius q. 21. per totam, & præſertim num. 6. verſus finem, ibi, pro huius opinionis confirmatione. fol. 179. Poteſt etiam obtinere beneficium ceſſionis bonorũ quoad creditores ex contractu; ſecus quoad creditores ex delicto, puta, furto, rapina, ſeu violentia, quia debitor ex delicto non debet iuris beneficio gaudere, ſed potius vel officio iudicis, vel ad inſtantiam partis venit corporaliter, aut alias ſecundum iura puniendus, Medin. in ſuis tract. tom. 2. tit. de reb. reſtit. q. 3. in 3. cauſ. fol. 31. col. 2.

Ratio huius caſus eſt, quia etſi ceſſio bonorum habeatur indiſtinctè loco ſolutionis, ideoq; debitor ad hunc effectum, vt ſoluat, non poſſit carcerari, tamen poteſt carcerari ad effectum, vt carcer ſit pro pœna doli commiſſi, & ex iſto carcere aliquando procedit ſalus animæ debitoris, quia metu carceris occultè creditori ſoluit, ſicq; reſtituit, quod furari volebat, vt in caſu, de quo infra num. 163.

Quare ad l. 4. citatam ſup. ſub num. 143. facilis eſt reſponſio, quòd non procedit, quando allegatur caſus, in quo ceſſio bonorum non admittitur.

145 Non obſtat exemplum de confectione inuentarij; tum quia confectio inuentarij habet eandem naturam quoad omnes creditores, tum quia in confectione inuentarij citantur nominatim creditores certi, & per proclama hi, qui ſunt incerti, ſicq; exemplum retorquetur.

146 Secunda ſpecies eſt, quando non prætendit, ſe eſſe in aliquo ex prædictis caſibus, in quibus denegatur ceſſio bonorum, & beneficium dicti cap. odoardus. ſed tamen prætendit, illam ceſſionem ſibi, non citato, non nocere: & in iſta ſpecie dico, verũ eſſe obiectum, quia illa ceſſio, & admiſſio ad cap. odoardus. nocet æqualiter omnibus, & ſic etiam non citatis, quia cum omnes ſint in caſu, quo ceſſio debeat admitti, debitor non poteſt carcerari ad effectum, vt ſoluat, quia cum is ceſſerit bonis, eaq; propterea ſint effecta creditorum; & proinde ceſſio illa ſit loco ſolutionis, non poteſt carcerari pro ſolutione facienda.

Retentis hac quinta reſtrictione, de qua ſup. n. 137. & ſpecie prima, de qua ſupra ſub nu. 144. vt in ea ſpecie ceſſio bonorum cum vno creditore non præiudicet alijs, non citatis, prætendentibus debitorem quoad creditum ſuum eſſe indignum ceſſione bonorum.

Extende primo eam, vt ſi iſte creditor, non citatus, habeat mandatum reale, & perſonale contra hunc debitorem, & talem ſui crediti deducat qualitatem, quæ, ſi probaretur, debitorem redderet indignum ceſſione quoad ipſum creditorẽ, tũc illius qualitatis cognitio ſumi debeat, debitore in carceribus conſtituto, & moueor, quia cum debitor ex

quò ceſſit bonis, ſit ſuſpectus de fuga, debet carcerari, ne interim fugiat, quod creditori afferret non modicum præiudicium, Petr. Pech. Ziric. de iure ſiſten. cap. 5. ſub num. 16. in fine, nec eum poteſt tueri ceſſio bonorum, facta cum alio creditore; quia illa ceſſio non porrigit ſuum effectum ad eũ, qui eſt ſuſpectus de fuga, & in caſu, quo, ſi fugeret, iudicium redderetur ſine executione, vnde videmus, quòd etſi appellatio tueatur appellãtẽ, tamen, ſi ſit ſuſpectus de fuga, eum non tuetur, Doct. communiter, quos ſecutus ſum in meo tract. de appell. q. 3. num. 27. & quòd in cauſa merè ciuili, ſi tamen ſit talis, in qua non admittatur ceſſio bonorum, tali caſu non ſit locus iuratoriæ cautioni, attento, quòd in cauſa condemnationis debitor veniret detinendus in carceribus, quos euadere non poſſet per ceſſionem bonorum, quam facere vellet, ſcribit Boer. decis. 349. & primo quoad mulctam. ſub nu. 8. ibi, ex quo inferri poteſt, quare, ſi cauſæ ſint diuerſæ, ita vt in vna debeat admitti ceſsio bonorũ, & in alia non, ceſsio, facta in vna, non prodeſt in alia.

Confirmatur hæc extenſio, quia licet debitor ex contractu, cedendo bonis, euadat carcerationem, tamen non euadit, ſi accuſetur, & conueniatur ab alio ſuper debito ex maleficio, puta ex furto, vel rapina, erit enim is carcerandus, non obſtante ceſsione facta cum alio creditore, & etiam non expectata ſententia.

147 Extende ſecundo, vt præcipuè procedat in priuilegio, ne debitor conueniatur vltra quàm facere poteſt, & in refugio ad cap. odoardus; quia ſententia, lata ſuper hoc priuilegio, & refugio, nõ facit ius reſpectu eius, quod debitori dimittitur, ne egeat; quia cedenti bonis nihil ſupereſt, niſi vt poſsit carcerari in caſu, quo ei bonorum ceſsio non competeret; at in eo, qui habet priuilegium, ne conueniatur vltra quàm facere poteſt, ſuperſunt bona ad victum, & veſtitum, quæ ei dimittenda non ſunt, ſed creditori dari debent in caſu, quo debitor, ſeu clericus eiuſmodi priuilegio ſit indignus; & poteſt eſſe indignus quoad vnum creditorem, licet eſſet dignus quoad alium; vt puta, erit indignus quoad eum, cuius creditum negat, vt dixi ſupra ſub num. 144. & quoad eum, quem contrahendo decepit, vt dixi nu. ſeqq. & erit dignus quoad eum, cuius debitum ſapetur, & quem non decepit; vnde aduerte, quòd aliud eſt beneficium ceſsionis, aliud verò beneficium cap. odoardus. ſeu priuilegium, ne debitor conueniatur vltra quàm facere poteſt; durior enim eſt ceſsio, ad quam propterea clerici, qui non tenentur, niſi in quantum facere poſſunt, non tenentur, Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 1. ſub num. 9. verſ. cæterum. quare non mirum, ſi nos in hac ſecunda extenſione difformiter reſpondemus in cap. odoardus. à ceſsione bonorum.

Reſtringe ſexto, vt ceſſio bonorum, facta à principali, non iuuet fideiuſſorem, vide quæ ſcripſi in meo tract. de iud. cauſ. &c. lib. 2. cap. 7. num. 382.

148 Reſtringe ſeptimo, vt non habeat locum in debitore (ſiue is ſit laicus, ſiue clericus) qui ſciens, ſe non eſſe ſoluendo, debitum contraxit, quia diceretur doloſè contraxiſſe, ideoq; ei tàm ceſsionis bonorum, quàm cap. odoardus. (ſi ſit clericus) beneficium eſſet denegandum, l. penult. & ibi Gl. in verbo, ex cauſa. & in verbo, inſidiaretur. ff. de iur. dot. vbi, quòd ſocero, qui ſpe futuræ dotis generum induxit, & cum ſciret, ſe præſtare dotem non poſſe, id egerit, vt genero inſidiaretur, priuilegium ne teneatur, niſi in quantum facere poteſt, denegatur, Iaſ. in §. ult. fallen. 10. nu. 19. Inſtit. de action. Boer. decis. 349. & primo quoad. ſub num. 10. vbi loquitur de quodam nomine Ogier, qui contraxerat tempore, quo ſciebat, ſe non eſſe ſoluendo, Foller. tract. de contract. cenſ. in verbo, cenſus enim. num. 20. in fine, tom. 6. par. 2. fol. 142. Stracch. tractat. de decoctor. par. 3. num. 10. tom. 6. par. 1. fol. 317. Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 16. ſub num. 9. verſ. ſecundo illud adnotandum. Brun. tractat. de ceſs. bonor. q. 14. q. princip. nu. 1. & ſeqq. tom. 3. par. 2. fol. 192. & latius q. 22. eiuſdem 4. q. princip. num. 3. & 4. fol. 191. &, quòd, interueniente dolo, vel culpa, ſocios perdat hoc beneficium, ne conueniatur vltra quàm facere poteſt, ſcribit idem Brun. eod. tractat. q. 24. q. 4. princip. ſub num. 2. fol. 191. Et maximè procedit hæc reſtrictio, ſi vltra dolum interceſſerit renuntiatio beneficio ceſſionis, quo caſu renuntiationem valere ſcribit Bar. in l. 15. alia. §. eleganter. in fine, ff. ſol. matr. & quòd improbus, & doloſus litigator beneficio dicti cap. odoardus. iuuari non poſsit aduerſus creditorem, dixit Rot. in Mediolanen. fructuum ven. 20. Iunij 1597. coram bo. me. Card. Pamphilio.

149 Ratio huius reſtrictionis eſt, quia lex, quæ

virtuosè operari debet ad obuiandum fraudibus, dolis, circumuentionibus, & ſimilibus, quæ iuſtitiam necant; his omnibus auxilium, & documentum vitiosè miniſtraret, quo nihil abſurdius dici poteſt.

1 Declara hanc reſtrictionem, vt debitor dicatur dolo contraxiſſe debita, ideoq; bonorum ceſsione ſit indignus, quando non fortunæ iniuria, ſed ſuo vitio factus eſt non ſoluendo; triplex enim eſt debitoris decoctio; prima, quæ procedit ob fortunæ iniuriam, & hæc decoctio eſt miſeratione digna; ſecunda ob vitium debitoris; tertia partim ob vitium debitoris, & partim ob iniuriam fortunæ; & hæ ſecunda, & tertia ſunt miſeratione indignæ, Stracch. tract. de decoctor. par. 2. ſub num. 1. & 2. tom. 6. par. 1. fol. 316. & par. 7. & vlt. initio, fol. 323. Vnde Pius V. Sanctiſsimus Pontifex, & iuſtitiæ religioſiſſimus anno 1570. die 3. Nouembris, inhærens iuris communis diſpoſitioni, fraudulentos, & doloſos decoctores, qui, proprijs eorum bonis, non aduerſa fortuna, aut fortuitis caſibus, ſiue hoſtium incurſu, vel ventorum, mariſq; violentia, atque iniuria, ſed ſua ipſorummet iniuria, negligentia, prodigalitate, atque luxu in explendis proprijs voluptatibus, penitus dilapidatis; proximos ad varia eorum bona ſibi mutuanda ſub ſpe reſtitutionis compellunt, & illis ſimiliter profuſis, creditores ſuos ceſſione bonorum deludunt, etiam in animæ ſuæ periculum non modicum, ſalubri conſtitutione furibus, & latronibus ita æquiparauit, vt in nihilo ab illis differant, niſi, vt quod eis niſi cum vitæ ſuæ periculo agitur, hoc decoctoribus impunè liceat; & ſucceſſiuè, reualidans omnes leges, & conſtitutiones, tam Imperiales, quàm Apoſtolicas, mandat, eos puniri etiam pœna vltimi ſupplicij, prout punirentur fures.

Subdeclara hanc declarationem, vt debitori, qui vult admitti ad ceſſionem bonorum, incumbat onus probandi fortunæ iniuriam, alias non ſit admittendus, tum quia quiſque tenetur probare fundamentum ſuæ intentionis, tum quia negatiua eſt improbabilis.

Reſtringe octauo, vt beneficium ceſsionis bonorum non habeat locum in debitore, qui ſit obligatus in ſpecie ad rem, Brun. de ceſs. bon. q. 224. q. princip. num. 1. tom. 3. par. 2. fol. 187.

Declara hanc reſtrictionem, vt non procedat; ſi obligatus non poſsit rem præſtare, neque ſatisfacere de intereſſe, Brun. eod. tractat. q. 4. 4. quæſt. princip. ſub nu. 1. fol. 183.

150 Reſtringe nono, vt non habeat locum in clerico, qui contrahit habitu, & nomine laicali, & ſine tonſura, & ſuppreſſo nomine clericali, ita vt qui ei pecunias credit, remaneat deceptus in ſtatu perſonæ; quia huic clerico in pœnam doli, & deceptionis debet dicti cap. odoardus. beneficium omnino denegari ex decreto Cõgregationis Sacri Concil. Tridentini die 18. Septembris 1595. deciſ. 147. fol. 17. cuius verba hæc ſunt. *Congregatio Concilij cenſuit, clericum prima tonſura inſignitum habitum clericalem, & tonſuram deferentem, nec alicuius Eccleſiæ ſeruitio de mandato Epiſcopi deſcriptum, licet fori priuilegio non gaudeat, gaudere tamen beneficio cap. odoardus*. ex quo decreto, vt vides, clericus, qui defert habitum clericalem, & tonſuram, habet beneficium dicti cap. odoardus. hæcq; reſtrictio confirmatur multiplici ratione.

151 Confirmatur primo, quia is, qui ſub clypeo legis malè agit, facit legi iniuriam, cuius natura eſt benè operari: & qui legi iniuriam facit, dicitur peccare in legem, & conſequenter legis auxilio eſt indignus, l. vlt. §. ſin verò poſtquam. in fine, C. de iur. deliber. cap. 14. quia fruſtra. de vſur. & dixi in meo tract. de iud. cauſ. lib. 1. cap. 59. ſub num. 18. verſ. tertio quia. & in tract. de appell. q. 5. nu. 76. 77. & 78. & eſt propoſitio ſatis nota, & quòd propterea contrahens debita ſub ſpe futuræ ceſsionis, non ſit admittendus ad ceſsionem bonorum, ſcribit Brun. tract. de ceſs. bonor. q. 30. 4. quæſt. princip. num. 1. & ſeqq. tom. 3. par. 2. fol. 192.

152 At clericus, qui mendaci habitu contrahit, & contrahendo decipit, & deceptionem vt tueatur, recurrit ad legem in cap. odoardus. dicitur peccare in legem: ergo indignus eſt, vt ad illam legem poſsit recurrere; quod multis etiam exemplis oſtenditur: nam licet quando Præfectus de Vrbe coronat Imperatorem, tunc Imperator de conſuetudine ſatisfaciat omnibus creditoribus illius Præfecti; eumq; à debitis liberet; tamen, ſi Præfectus, ſentiens aduentum Principis, audacior fiat, ideoque multa debita contrahat propter ſpem dictæ liberationis faciendæ à Principe, non debet liberari, Bar. in l. 1. §. hæc autem actio. num. 1. ff. ſi quis teſt. lib. eſſ. iuſſ. fuer. ideoq; licet Rex in accipiendo

coro-

coronam ſoleat liberare debitores, tamen, ſi quis hac ſpe coronæ, de proximo à Rege capiendæ, multa contrahat debita, non liberatur, Vrſill. ad Affl. deciſ. 84. fuit dubitatum.

153 ſub num. 2. † Similiter licet filiusfamilias, quando emancipatur à patre, efficiatur noua perſona, & ideo de rigore iuris liberetur ab omnibus obligationibus, & debitis, per eum contractis; tamen, ſi debita contraxerit eo animo, vt, mediante emancipatione, liberaretur, non conſequitur liberationem, Iaſ. in l. 26. qui iuraſſe. §. ſi pater. num. 2. ff.

154 de iureiur. † Item, licet militi, eunti ad bellum, competat exceptio hoſtica, de qua in conſtitut. Regni Neap. tamen ſi miles, poſtquam fuit monitus, vt iret ad bellum, ſpolium committit, & in eo conuentus excipiat de priuilegio hoſticæ, denegatur ei illa exceptio, ſeu priuilegium, quia illud ſpolium videtur commiſiſſe ſpe dictæ hoſticæ exceptionis, Affl. d. deciſ. 84. ſub num. 1. &

155 in conſtit. hoſtici. nu. 10. lib. 2. fol. 42. † Item licet mulier, intercedens pro alio, iuuetur ſenatuſconſulto velleiano; tamen, ſi decipiendi animo, vel cum ſciret, ſe non teneri, interceſſerit, ſenatuſconſultum eam non iuuabit. l. 30. ſi decipiendi animo. ff. ad

156 ſenatuſconſul. vell. † Similiter quamuis homicida bannitus, occidens maiorem, aut ſaltem æqualem bannitum, debeat gratis, & etiam in carceribus non cōſtitutus, remitti, & liberari, tamen, ſi quis hac ſpe homicidium committat, non eſt dignus eiuſmodi liberatione, per ea, quæ ſcipſi in meo tract. de iudic. cauſ. lib. 1. cap. 97. ſub num. 149.

157 † Licet etiam bannitus poſſit, ſtatuto permittente, impunè occidi, tamen, ſi maritus procurauerit, vxorem abſentem accuſari de furto, & condemnari, & banniri, eamq; poſtea, vti bannitam, occiderit, non iuuabitur prędicto ſtatuto, quia in premijs ſtatutorum, & legum non veniunt odioſi, Anch. conſ.

158 408. probata. ſub num. 1. & 2. † Licet pariter lex concedat cuilibet, vt frumentum pro currenti pretio poſſit vendere, & cuilibet, vt, pro caſu ſiniſtro poſſit, ſoluto conſteo, facere ſe aſſecurari, tamen ſi doloſè id faciant, lex conceſſionem denegauit, vt ſecutus ſum ſup. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 16. & ſeqq. Ex quibus omnibus, & alijs infinitis ſimilibus, quæ adduci poſſent, euidentiſſimè conſtat, quòd iura deceptis, & non decipientibus ſubueniunt. Si ergo hi, quia verſantur in dolo, nō tamen ſub falſo ſtatu perſonæ, ſunt legis auxilio indigni; tantò magis eius auxilio indigni ſunt, qui mendaci perſonæ ſtatu debitum contrahunt; quod ſe ſoluere non poſſe, non ignorabant.

159 Confirmatur ſecundo, quia qualitas, ſuperueniens enti, reponit illud ens in diuerſa ſpecie, vt ex Marſ. ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. lib. 2. cap. 9. num. 1462. & talis quis præſumitur, in quali habitu reperitur, & ideo ſi quis virginem, veſte meretricia fœminæ, non matrisfam. veſtitam, de pudicitia tentauerit, iniuriarum non tenetur, l. 15. item apud labeonem. §. ſi quis virgines. ff. de iniur. & cap. 25. in audientia. de ſent. excom. item ſi quis percuſſerit clericum, veſte laicali indutum, non incidit in excommunicationem, in quam incidit qui percutit clericum, d. cap. in audientia. Marſ. conſ. 97. in præſenti. num. 9. Similiter (accedendo propinquius ad caſum noſtrum) ſi mulier veſte virili induta pro alio interceſſerit, ſenatuſconſ. velleiano non iuuatur, d. l. 30. ſi decipiendi. iuncta Gl. 1. ff. ad ſenatuſc. vell.

Declara eandem reſtrictionem, vt tunc quis dicatur contraxiſſe nomine laicali, quando in ſcriptura contractus fuit nominatus ſimplici nomine, prout nominari ſolent laici, maxime quia in dubio quis cenſetur laicus, & non clericus, cum qualitas clericatus non ſit à natura, Dec. conſ. 125. in cauſa ſpoliationis. num. 6.

160 Extende primo hanc reſtrictionem, vt clerico non ſatis ſit ad conſequendum beneficium cap. odoardus. detuliſſe habitum clericalem, & tonſuram coram iudice, dum pro admiſſione ad d. cap. odoardus. inſtetit, quia ſi creditor doceat, antea, & præſertim tempore contracti debiti inceſſiſſe habitu laicali, & ſine tonſura, priuabitur beneficio dicti cap. odoardus. cum tempus contracti debiti inſpici debeat; quia illo tempore decipiebat eum, à quo pecuniam accepit.

Extende ſecundo, vt quamuis laicus, ſuſcipiendo clericatum ſine fraude, admittatur ad cap. odoardus. etiam pro debitis contractis ante ſuſceptum clericatum; tamen, ſi erat iam clericus, & contraxit, vti laicus, non admittitur, per ea, quæ dixi ſupra num. 150. & ſeqq.

Tempera primam partem huius extenſionis, vt non procedat, ſi clericatum in fraudem ſuſciperet, quia eſſet indignus beneficio dicti cap. odoardus. & diceretur in fraudem ſuſcepiſſe, quando ſciebat, ſe non

eſſe

eſſe ſoluendo, quando contrahebat.

161 Extende tertio, vt non ſatis ſit deferre habitum clericalem, & tonſuram, niſi habitus ſit decens, nempè hodie vſque ad talos, vt ex decreto Congregationis Sacri Concil. Trident. de quo fol. 58. col. 2. verſ. habitum.

162 Extende quarto, vt non ſatis ſit, deferre tonſuram, & habitum clericalem decentem, ſed requiratur, vt de mandato Epiſcopi ſit alicuius Eccleſiæ ſeruitio deſcriptus, vel ſit in ſacris; Couar. var. reſolut. lib. 2. cap. 1. ſub num. 9. verſ. ſed & quò. Gaſp. Baet. tract. de inop. debit. cap. 17. nu. 20. verſ. ſi tamen. tom. 3. par. 2. fol. 240. & Matcheſ. in ſua prax. de commiſ. par. 3. de commiſs. admiſs. ad cap. odoardus. num. 98. fol. 321. in vltima, ſeu 3. impreſs.

Contrarium, nempe, quòd ſufficiat delatio habitus clericalis & tonſuræ quoad beneficium cap. odoardus. & ſolum quoad priuilegium fori requirantur illæ aliæ qualitates, ſeu earum aliqua, de quibus in Concilio Triden. cap. 6. ſeſs. 23. de reform. & quas nos ex eo retulimus in noſtro tract. de iud. cauſ. lib. 1. cap. 11. ſub nu. 82. cenſuit Congregatio dicti Conc. Trident. 11. Iunij 1595. deciſ. 144. & cum hac expreſſa differentia, 18. eiuſdem menſis, & anni, deciſ. 147. fol. 16. & 17.

Reliquas reſtrictiones, & alia pertinentia ad hanc ſextam quæſtionem videbis apud Iaſ. in d. §. vlt. Inſtit. de action. & Brun. d. tract. de ceſs. bonor. & alios citatos.

163 Infero ex his reſtrictionibus, mihi laudandos non videri eos iudices, qui ſub quadam pietatis ſpecie, his reſtrictionibus neglectis, ſe in iuſtitia debitoribus ita debitores eſſe exiſtimant, vt iniuſtitiam creditoribus facere non erubeſcant, ad hãcq; illationẽ triplici moueor ratione. Prima, quia magis pij, & miſericordes forent, ſi reſtrictiones iſtas ſeruarent, per ea, quæ ſcribunt D. Auguſtinus, relatus in cap. 1. 14. q. 6. in illis verbis: *illud verò fidentiſſimè dixerim, eum, qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata reſtituat, & qui ad ſe confugientem (quantum honeſtè poteſt) ad reſtitutionem non compellit, ſocium eſſe fraudis, & criminis: nam miſericordius opem noſtram talibus ſubtrahimus, quàm impendimus*. & Pius V. in conſtitutione, quam citaui ſupra ſub num. 149. in illis verbis: *ac animæ ſuæ periculum non modicum*. quia etſi inopis debitoris carceratio non debiti ſolutionem pariat, ſed pœnæ crudelitatem, creditori inutilem, exerceat, tamen hoc eſt verum in debitore verè inope, non autem in debitore ſimulatè inope, quæ ſimulatio ſæpè carcere, alioq; metu detecta eſt, vt namque memoriæ proditum eſt, Chriſogonus cum Genuenſis in magna ſumma eſſet creditor, isq; pluries requiſitus ſatisfacere recuſaſſet, falsòq; ſe non ſoluendo aſſereret, & proinde foro ceſſiſſet, Chriſogonus, inquã, eũ blandis verbis in ſeceſſum deduxit, diſpoſitis prius clanculum armatis hominibus, eumq; ſic in ſeceſſum adductum, in collum inuaſit, collareq; ex nucleo ferri, ſeu calybe, quibuſdam aculeis mira Germanorum arte elaboratum, atque confectum, immiſit, cómonefactumq; nulla vi, ſeu arte aperiri per alium, infringiq; poſſe, & ei exitium imminere, ſi in illo loco pecuniam debitam non tranſmitteret, eum dereliquit, oſtenſa prius claue, miro artificio confecta; at miſer Ligur, ſentiens, ſe aculeis pungi, & ſtare cum ſemper cogeretur, nec remedium vitæ vllum haberet, debitam pecuniam Chriſogono tranſmiſit, petens clauem, & orans aperiendi collare arcanum detegi, quod Chriſogonus, accepta pecunia, effecit, ſi credimus Stracchæ tract. de decoct. par. 2. ſub num. 3. tom. 6. par. 1. fol. 316. & ante eum, ſed breuius Boſsio tract. crim. tit. de plurib. violent. ſub num. 77. quare non dicamus, quòd clericus fruſtra carceratur, ex quò carcer non ſoluit, ſed burſa, quia reſpondetur, quòd, cum eſt carceratus, habet maiorem curam ſoluẽdi, quàm quando ſtat in libertate, Io. Ant. de Nigr. in extrauag. vnicam. num. 348. de vit. & honeſt. cleric. inter Repeten. tom. 6. par. 2. fol. 15. Secunda ratio, qua moueor, eſt, quia Iudex non debet eſſe clementior lege. Tertia ratio, quia ſicut Reip. expedit, vt puniantur fures, ita expedit, vt debitores, miſeratione indigni, detineantur carcerati; cæterum, ſi ob fortunæ iniuriam, vel alium inopinabilem caſum aduerſum verè in paupertatem collapſi ſint, cum miſeratione eis debitum remittendum ſuaderem.

SVMMARIVM.

Executio litterarum cambij licet admittat multas oppoſitiones, tamen ſtatutum, mandans, eam concedi, tranſactis vigintiquatuor horis à die reproducti præcepti, non eſt irrationabile, num. 1.

QVAERO

1 QVAERO ſeptimo, an ſtatutum, mandans iudici, vt, tranſactis horis xxiiij. à die reproducti præcepti, debeat licentiam expeditam concedere, ſit de re impoſsibili, ideoq; indiſcretum, & irrationabile?

Reſpondeo. Videtur dicendum, quòd ſic, cum aduerſus litteras cambij multæ poſsint opponi exceptiones, concernentes perſonas, & merita, vt patet ex his, quæ ſcripſi ſupra num. 16. & ſeqq. & poſsit etiam negari litterarura manus, & ſucceſsiuè requiratur examen teſtium, qui eam recognoſcant, vt dixi ſupra gl. 2. num. 4. & 5. & hac ead. gl. num. 15. quæ ſingula impoſsibile eſt, vt intra tam anguſtam dilationem poſsint expediri.

Contrarium eſt verum; quia imò eiuſmodi ſtatutum eſt de re poſsibili, eſt diſcretum, & rationabile: cum enim ſtatuta ita interpretari debeamus, vt à ſapiẽtibus reprehendi non poſsint, per ea, quæ dixi in meo tract. de appell. q. 2. ſub num. 28. debemus intelligere ſtatutum, vt loquatur de litteris confeſſatis, & aliqua releuanti exceptione non concuſsis, ſiquidem in diſpoſitione, quam lex facit, ſupponi debent termini habiles illius diſpoſitionis; & hac terminorum habilitate ſuppoſita, ceſſat omnis impoſsibilitas.

Confirmatur hoc contrarium, quia quòd debitor ſit cauillloſus, & non veridicus, ſonat in delictum, vel ſaltem in triſtem euentum; ſed lex, quæ nõ fertur in caſu, in quo obuiare debeat præſumptæ fraudi, non præſumit delictum, l. meritò. ff. pro ſoc. neque expectat triſtem euentum, l. 83. inter ſtipulantem. S. ſacram. ff. de verb. oblig. *homo liber certa ſpecie continetur, & caſum, aduerſamq; fortunam expectari hominis liberi, neque ciuile, neque naturale eſt, nam, &c.*

§. 7. Gloſ. 6.

Si verò cambium, &c. peteretur contra curatorem hæreditatis iacentis, vel &c. elapſis menſibus ſex, &c. non concedatur licentia, quin prius petens &c. idoneam fideiuſſionem præſtet de reſtituendo quicquid indebitè exegerit, vnà cum damnis, intereſſe, & impenſis, ac pœna triginta trium pro centenario.

SVMMARIVM.

Fideiuſſio de reſtituendo quæ ex cauſa præſtari aliquando debeat à creditore, agente executiuè, num. 1.

Fideiuſſio eſt medicina legalis, ſub num. 1.

Curator hæreditati iacenti quando ad inſtantiam creditoris debeat dari, & quando non, nu. 2. Et quomodo detur, num. 2. & late nu. 5. & ſeqq.

Curator quando detur non hæreditati, ſed bonis, ſeu liti mouendæ, ſub num. 16.

Hæredes, qui poſſunt eſſe ab inteſtato, debent requiſiti adire, vel repudiare hæreditatem infra centum dies, ſub num. 3.

Hæredem non extare ad effectum vt dari poſſit curator ad inſtantiam creditoris, quando dicatur, num. 4.

Curator hæreditati iacenti quot, & quibus modis detur, num. 5. & ſeqq.

Curatore dato hæreditati iacenti, & cum eo facto proceſſu, ſi poſtea appareat, extitiſſe hæredem, an proceſſus ſit nullus, num. 9.

Creditor hæreditatis iacentis quomodo agere debeat ad conſequendam ſolutionem, num. 8.

Curatoris datio eſt ſententia interlocutoria, ſub num. 9.

Interlocutoria, lata ex falſa cauſa, eſt nulla, ſub num. 9.

Hæreditas adita non dicitur amplius hæreditas, ſub num. 9.

Paria ſunt, non eſſe, vel eſſe, & factis debitis diligentijs, non apparere, ſub num. 10.

Scientia, quòd hæres extabat quando præſumatur in eo, qui fecit deputari curatorem hæreditati, num. 11. & 12. Et quando præſumatur ignorantia, num. 13.

Curator, datus hæreditati, ceſſat, ſuperueniente hærede, num. 14.

Hæres ab inteſtato, vel ex teſtamento, qui eſt etiam creditor, quos vijs poſſit conſequi ſolutionem ex hæreditate, quam adiuit cum beneficio legis, & inuentarij, num. 15. & ſeqq.

Separationem hæreditatis poteſt hæres impetrare ad conſequendam ſolutionem, ſub num. 15.

Hæres cum beneficio legis, & inuentarij, non cenſetur hæres in his, quæ ſibi ſunt damnoſa, ſub num. 16. verſ. prima.

Executione prohibita contra curatorem hæreditatis

tis iacentis, niſi ab agente ſit præſtita fideiuſſio, an cenſeatur prohibita etiam contra hæredem cum beneficio legis, & inuentarij. n. 19. Forma, data à ſtatuto in fideiubendo, an dicatur adimpleta, ſi in fideiuſſione non ſint expreſſa verba ſtatuti, ſed ſit addita clauſula (ad formam ſtatuti) num. 20. & ſeq. Et quid in forma, data in iuramento calumniæ, num. 20.

1 QVAERO primo, qua ex cauſa hoc ſtatutum, modificando præcedentem diſpoſitionem, eum, qui ex cauſa cambij peteret executionem contra curatorem, vel peteret, lapſis ſex menſibus, arctet ad pręſtandum fideiuſsionē de reſtituendo, &c.

Reſpondeo, quia vbi maius eſt periculum, ibi cautius eſt agendum, vt ſcripſi ſupra §. 1. q. 1. num. 1. & maior calumniæ ſuſpitio vrget in his duobus caſibus: in primo, quia facilè eſt inſurgere contra mortuum: in ſecundo, quia non eſt veriſimile, quòd tenens ſuas pecunias in cambijs, ſit negligens per ſex menſes ad eas petendas: meritò vtroque caſu nouum fideiuſſionis remedium à ſtatuto eſt adhibitum; ſolet enim fideiuſsio, veluti optima legalis medicina, calumniæ morbo ſæpe obuiare.

2 QVAERO ſecundo (ad intelligentiam, & praxim huius ſtatuti) quando ad inſtantiam creditoris deueniatur ad dationem curatoris hæreditati iacenti?

Reſpondeo. Quando conſtat de morte illius, cuius hæreditati petitur dari curatorem; & non conſtat, quòd habeat de præſenti ſucceſſorem, ſed ſperatur de proximo, quia tunc Prætor ad inſtantiam creditorum mittit edictum, tempusq; præfinit, intra quod hæreditas adeatur, l. 23. ſi quis inſtituatur. ff. de hæred. inſtit. Ang. conſ. 193. mortuo. ſub n. 3. ibi, reſtat igitur videre. & Stracch. tract. de decoctor. par. 7. nu. 16. tom. 6. par. 1. fol. 324. & vbi intra illud tempus hæreditas non adeatur, tunc dari debet curator.

Secus, ſi defunctus nullum habeat ſucceſſorem, neque ſperetur, quia tunc eius bona ſunt vacantia, quibus non datur curator, cum non dicatur hæreditas iacens, ſed illorũ bonorũ adminiſtratio pertinebit ad procuratorem fiſci, Ang. & Stracch. vbi ſupra.

3 Dicitur autem, non ſperari ſucceſſorem, ideoq; bona eſſe vacantia, quando ſunt nominatim requiſiti hi, quibus proxima cauſa ſucceſſionis contingit, & eis ſtatutus eſt terminus non minor cẽtum dierum ad adeundam, vel repudiandam hæreditatem, & nullus comparet, Bar. in l. 5. ſi bona. num. 2. C. de bon. auth. iudic. poſſid.

Aduerte, quòd, quicquid dici poſſit de iure, in praxi ſine præfata termini præfixione, ſeruato ſolo ordine, de quo inſ. nu. 6. & ſeqq. datur indiſtinctè curator ad inſtantiam creditoris, docentis, vel iurantis de ſuo intereſſe, & fingentis, ſe ignorare, quòd extet hæres; & rarò fiſcus ſe intromittit, poſſet tamen, quando defunctus non haberet ſucceſſorem, ſe intromittere, vt dixi.

Nec obſtat, quòd tex. in l. 2. ff. de cur. bon. dand. Spec. tit. de curat. num. 14. in fine, verſ. opponitur autem. lib. 1. fol. 99. Odofr. tract. de curat. num. 6. tom. 8. par. 2. fol. 406. Straach. vbi ſupra, & Capic. deciſ. 87. nu. 1. dicant, curatorem eſſe dandum ad inſtantiam maioris partis creditorum.

Quia reſpondeo, id eſſe verum, quando concurrunt plures creditores, ſed quando apparet vnus ſolus, tunc neceſſarium eſt, vt ad ipſius inſtantiam detur.

4 QVAERO tertio, quomodo ad hunc effectum, vt poſſit dari curator hæreditati iacenti, conſtabit, quòd defunctus non habeat de præſenti hæredem?

Reſpondeo. Conſtabit, quando ex decreto iudicis erit facta iuridica diligentia, an adſit hæres, & nullus apparebit hæres.

5 QVAERO quarto, qualis debeat eſſe diligentia?

Reſpondeo, diligentiam hanc poſſe pluribus modis expleri.

Primus modus eſt, vt creditor faciat, citari nominatim hæredes, ſcriptos in teſtamento, ſi defunctus deceſſerit teſtatus, ſeu proximiores defuncti, ſi deceſſerit inteſtatus, ad declarandum, an ſint, vel eſſe velint hæredes, & ex quanta parte, quia actor, vt benè agat, poteſt facere præparatoria ad legitimandas in primis perſonas, quarum legitimationem eſſe neceſſariam ſecutus ſum gloſ. præced. num. 16. & ſeqq. & ſpeciatim num. 24. 27. & ſeqq.

Sed re vera hic modus non ſufficit, vt detur curator, quia ſunt conſiderandi quatuor caſus: primus eſt, quando citatus venit, & reſpondet, ſe eſſe hæredem, & hoc oſtendit, & declarat velle eſſe hæres; & iſto caſu ceſ-

ſat

ſat cura : ſecundus caſus eſt, quando reſpondet, ſe non eſſe, nec velle eſſe hæredē ; & hoc caſu ex hac ſola reſponſione non deuenirem ad curam, ſed adhiberem maiorem diligentiam, de qua num. ſeqq. in 2. & 3. modo, quia poſſet apparere alius hęres: tertius caſus eſt, quādo nemo comparet; & iſto caſu tātò minus deuenirem ad dandum curatorem, quia ſimiliter adhiberem diligentiā, de qua infra; primus tamen caſus eſt vtilis ad fundandum iudicium, quatenus citatus doceat, ſe eſſe hæredem: cœterum ad effectum dandi curatorē hic modus à practica non eſt receptus, imò cautus creditor, etiam ſi ſciat, aliquem eſſe hæredem, & id probare poſſit, tamen ad euitandum hoc onus probationis, ſolet, ſimulata ignorantia, inſtare, pro deputatione curatoris; vt in ſequenti ſecundo modo.

Eſt etiam vtilis iſte modus in primo caſu, quando ſcilicet citatus doceret, ſe eſſe hęredem ex teſtamento, vel ab inteſtato, ſed tamen diceret, ſe nondum deliberaſſe, &, quatenus deliberaſſet, diceret, ſe nōdum adiuiſſe hæreditatem; quia iudex tunc poſſet illi præfigere terminum competentem ad deliberandum; & ad adeundum: poſſet etiam ex tunc declarare, ſe nolle eſſe hæredem; & vndique reſultarent vtiles effectus, de quibus non eſt hic locus vt agamus.

6 Secundus modus (& hic practicatur hic in Vrbe) eſt, vt creditor faciat ad ſui inſtantiam citari hæredes, ſi qui ſint, vel eſſe velint q.N. hoc modo. *Citentur hæredes, ſi qui ſint, vel eſſe velint q.N. ad comparendum legitimè, & acceptandum, vel refutandum hæreditatem præfati N. alias vidēdum, deputari curatorem illius hæreditati iacenti primo pro prima dilatione ad primam diem, Inſtante, &c.* hæcq; citatio datur curſori, qui, facta diligentia de reperiendo hæredes domi, in qua dictus q.N. mortuus fuit, & in vicinia, alijsq; locis puplicis, faciet relationem iudici de dicta diligentia, & nullum hæredem inueniſſe; & tunc iudex eandē diligentiam faciendam committit duobus alijs curſoribus cum eadem citatione, qui eādem diligentiam facient, & referent iudici, & tunc iudex decęrnet proceſſum per affixionem ad valuas curiæ, & domicilij defuncti, ſi illud habet, aliàs loco illius in acie campi Floræ: & in executione huius decreti fiet alia citatio huius tenoris. *Citentur per affixionem ad valuas curiæ, & aciei Campi Floræ, ſeu domus ſolitæ habitationis q.N. hæredes, ſi qui ſunt, vel eſſe velint, ad comparendum legitimè, & acceptandum, vel refutandum hæreditatem præfati q.N. aliàs videndum deputari curatorem illius hæreditati iacenti primo pro prima dilatione ad primam diem, Inſtante, &c.* In termino huius citationis iudex mandat citari ad idem pro ſecunda, tertia, & quarta ex ſuperabundanti dilationibus, & ſic erunt tres aliæ citationes eiuſdem tenoris vna die pro alia; & in termino vltimæ citationis comparet creditor, & conducit fideiuſſorem, & impetrat, deputari curatorem; & deinde cum eo fit legitimus proceſſus.

Hic idem modus ſeruatur, quando debitor inſtituit hæredem abſentem, præmiſſis enim præfatis diligentijs, deputatur curator, non tamen hæreditati iacenti, ſed hæreditati, & bonis.

7 Tertius modus, quem ſeruat Curia Genuenſis ex diſpoſitione ſtatutorum lib. 3. cap. 11. §. quotieſcunque. eſt, vt non fiat citatio generalis contra incertos hæredes, vt ſeruatur Romæ, ſed fiat ex decreto iudicis denūtiatio in domo, in qua ſolitus erat morari defunctus, & fiat etiā tribus ex eius proximioribus propinquis, ſi reperiri poſſent in loco, & in defectu propinquorum tribus ex proximioribus vicinis, & fiat etiam præconizatio in platea banchorum, & in contrada, in qua ille mortuus habitare ſolitus erat, & iſta denuntiatio erit incitatoria, quòd ſi quis eſt, qui velit eſſe curator bonorum dicti defuncti, ſeu velit bona prædicta defendere, compareat coram Iudice intra tempus in denuntiationibus, & proclamate aſsignatum; & deinde proceditur ad dationem curatoris vt in d. §. quotieſcunque. & iſte idem modus ſeruatur, ſi daretur curator bonis debitoris abſentis, ſeu latitantis.

8 Hęc diligentia poteſt ſufficere, quia quando creditor vult conſequi ſolutionem in bonis defuncti, debet citare eos, quorum prima eſt cauſa ſucceſſionis, argum. textus in l. 1. §. denuntiari. ff. de ventr. inſpic. &c. Bar. in l. 8. ſi diu. ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat. & in l. 1. num. 3. ff. de cur. bon. dand. Alex. conſ. 107. perſpectis num. 1. lib. 5. & Capic. deciſ. 87. ſub num. 1. in 2. requiſ. ſed is, qui vult deputari curatorem, vult conſequi ſolutionem. ergo. & quòd in datione curatoris debeat ſpeciatim euocari is, ad quem hæreditas ſpectat, quando non ignoratur, ſcribit Fulgoſ. conſ. 190. viſo toto. num. 2. & col. 4. verſus finem, & iſti citati cum ſint proximiores,

res, ſeu vicini, dicent, an aliquis eorum ſit, vel eſſe velit hæres, vel an adſit alius hæres, & qui, & vbi doceant de hærede, non erit locus dationi curatoris, ſed agetur contra hæredem: ſi verò non doceant de hærede, præſumitur, non extare hæredem, & datur curator vnus ex generalibus curatoribus dictæ ciuitatis Genuæ; nam qui eſt creditor, facta debita diligentia de reperiendo hæredem, eoq; non reperto, non debet propterea excludi à conſecutione ſui crediti, quare, vt illud poſſit conſequi, debet poſſe habere reum, qui eſt curator.

9 QVAERO quinto, ſi ad inſtantiam creditoris datus eſt curator tanquam hæreditati iacenti, & hæreditas iam eſſet adita per hæredem, nunquid proceſſus, factus cum curatore, erit nullus?

Reſpondeo. Prima facie videtur dicendum, quòd ſit nullus, quia datio curatoris fuit facta ex falſa cauſa, cum hæreditas adita non dicatur amplius hęreditas, vel ſaltem non ſit iacens, & quia datio curatoris eſt decretum, ſeu ſententia interlocutoria, quæ, ſi ſit interpoſita ex falſa cauſa, eſt nulla, Fulgoſ. conſ. 190. viſo toto, num. 2. col. 4. verſ. ſed ex alio capite. & ipſo iure nulla, l. ſi tutor. C. in quib. cauſ. in integr. reſt. non eſt neceſs. Ant. de Butr. conſ. 18. in quæſtione. ſub n. 1. & 2. &, quòd hæreditas adita nō dicatur amplius hæreditas, ſcribit Iaſ. in l. eius qui in prouincia. §. quod ſi ſtipulatus. ſub num. 11. ff. ſi cert. pet. ideo, ſublata datione curatoris, ruit totus proceſſus, quia in iudicio requiruntur pro ſubſtantia tres perſonæ, vt ſecutus ſum in meo tract. de iud. cauſ. lib. 1. cap. 2. num. 5. & ſeqq. & num. 12. & ſeqq. & hic deficeret perſona rei.

10 Contrarium ſuadetur ex eo, quia paria ſunt eſſe, & non apparere, & non eſſe; ſed tempore datæ curæ non apparebat hæres; ergo.

Diſtingue: Aut creditor ſciebat, extare hæredem; & tunc datio curatoris non tenet, & conſequenter proceſſus eſt nullus: Aut ignorabat; & tunc rurſus diſtinguo. Vel vſus eſt debita diligentia ad ſciendum; & iſto caſu proceſſus tenet, quia eſt ignorantia excuſabilis; & quia paria ſunt, non eſſe; & eſſe, & non apparere, quando eſt facta debita diligentia, per ea, quæ ſcribit Fulgoſ. d. conſ. 190. col. 3. & ita diſponunt ſtatuta Genuenſia, d. cap. 11. §. acta & geſta. Vel non eſt vſus debita diligentia; & tunc error, quia eſt craſſus, & ſupinus, vitiat dationem curæ, & proceſſum; & iſto caſu, & cum iſta diſtinctione eſt intelligendum, quod ſcribunt Bal. conſ. 308. vtrum poſſit. ſub nu. 1. lib. 1. Paul. de Caſtr. conſ. 392. vt attingamus. paulò poſt principium, lib. 1. dum dicunt, quòd error in facti cauſa vitiat decretum.

11 Declara primo, vt hæc ſcientia præſumatur ex pluribus. Primo, quando creditor eſſet conſanguineus defuncti, quia coniunctus præſumitur ſcire factum coniuncti, l. penult. octaui. ff. vnd. cogn. l. 7. de tutela. C. de in integr. reſtit. minor. Fulgoſ. conſ. 89. in quæſtione. num. 3. verſ. nec obſtat quòd mater ignorabat. & maximè procedit hęc præſumptio in factis publicis, qualia ſunt iura ſanguinis, ætates, mortes, matrimonia, ſuperexiſtentia filiorum, & ſimilia, quæ reſpiciunt proceſſum naturæ, vel factum, publicum conſanguineis, vt conſiderant Socc. conſ. 97. in præſenti conſultatione, num. 3. lib. 4. Alex. conſ. 71. num. 6. lib. 1. Rol. à Val. conſ. 3. num. 100. lib. 1. & Surd. conſ. 7. magnifi-
12 cus. num. 52. & 53. † Secundo, quando hæres, qui adiuit hæreditatem, feciſſet in confectione inuentarij fieri publicum, & generale proclama in locis publicis, ſolitis, & conſuetis, quia ex his publicis proclamatibus inducitur præſumptiuè ſcientia, Fulgoſ. d. conſ. 190. num. 2. col. 4. verſ. ſed ex alio capite. & hæc præſumpta ſcientia transfert in aduerſarium onus probandi ignorantiam, Rol. à Vall. conſ. 19. num. 39. lib. 1.

13 Subdeclara, reſtringendo hanc declarationem, vt non procedat in caſu, quo creditor feciſſet fieri denuntiationes, & proclama, de quibus ſupra num. 7. quia tunc fortior eſt præſumptio ignorantiæ, quàm ſcientiæ: & vna præſumptio tollit aliam; & ſicut proclama inuentarij eſt aptum ad inducendam ſcientiam præſumptiuam, quòd extat hæres, & conſequenter curatoris dationem reddit doloſam, ſeu culpoſam: ita è conuerſo proclama curæ dandæ inducit præſumptiuam ſcientiam in hærede, quòd dabatur curator, & conſequenter culposè, ſeu dolosè hæres non manifeſtaſſet, ſe eſſe hæredem, quia vltima mora nocet, l. 17. illud. & ibi Gl. vlt. & Bar. in ſummario, ff. de peric. & comm. rei vend. & l. 91. ſi ſeruum. §. ſequitur. & ibi Doct. ff. de verb. oblig. ſeu vna mora compenſatur cum alia, vt ſecutus ſum ſupra §. 2. gl. 5. num. 202.

14 Declara ſecundo, vt, ſuperueniente hæ-

rede in proceſſu, ceſſet curator, per ea, quæ ſcribit Odofr.tract.de curat.bon.dand.num. 46. 62. & 101. & ſeqq. tom. 8. pat. 2. fol. 407.

15 QVAERO ſexto, quot viæ competant filio hæredi, ſeu cuiuis alteri hæredi ex teſtamento, vel ab inteſtato, cum beneficio legis, & inuentarij, volenti ſeparare ab hæreditate creditum, quod habet contra hæreditatem, & quæ via ſit ei vtilior.

Reſpondeo. Competunt tres viæ. Prima via eſt, vt agat contra curatorem, ad ſui inſtantiam deputandum per iudicem. Secunda via eſt, vt propria auctoritate ſibi ſoluat, & retineat, quando creditum eſt clarum. Tertia via eſt, vt, implorato iudicis officio, citet creditores, & legatarios, ijsq; citatis, impetret à iudice ſeparationem.

Prima via probatur, tum quia hæres non poteſt eſſe actor, & reus, ſicq; agere contra ſe ipſum, quia actio, & paſſio in eodem ſubiecto ſtare non poſſunt, teſtibus his, quos citaui S, præcedenti gl. 1. num. 24. tum quia hæres cum beneficio legis, & inuentarij, in his, quæ ſibi damnoſa ſunt, non cenſetur hæres, Montic.tract.de inuent. ſub nu. 130. tom.8. par. 2. fol. 243. hancq; viam ſcribit Illuſtriſs. Card. Tuſc. in ſuis concluſ. in verbo, hæreditas.concl.23. num. 3. & eſt via tutior, quia, cum formato iudicio, hæredes per ſententiam diffinitiuam conſequuntur creditum, acquirunt fortius ius, & iuſtiorem poſſeſſionem.

16 Neque obſtat, quòd curator non detur hæreditati aditæ, ſed ſolum hæreditati iacenti.

Quia reſpondeo, quòd, adita hæreditate, curator datur bonis, ſeu verius liti mouendæ; ſicut enim, quando lis eſt inter pupillum, & tutorem, datur curator liti, Socc.Iun.conſ. 46.nu.4.lib.1.& Piag.tract.de curat.q.2.nu. 63.tom.8.par.2.fol.326.quia, cum pupillus ſit hæres, non poteſt dari curator hæreditati, neque poteſt dari pupillo, quia habet tutorem, neque pupillus debet in lite remanere ſine defenſore; ſic etiam iſto caſu datur curator bonis, ne alias hæreditas remaneret indefenſa, cum hæres agat contra hæreditatem, & interſit creditorum, qui poſſunt apparere, vel aliorum prætendentium in hæreditate, quòd hæreditas defendatur.

Minus obſtat, quòd ij, qui ſcripſerunt de curatore, nempe Odof.tract.de curat.nu.46. & ſeqq. vſque ad num. 63. incluſiuè tom. 8. par.2.fol.407. Ant.Piag.eod.tract.q.2.num. 27. & ſeqq. fol. 326. enumerantes cauſas dandi curatorem, iſtam non enumerent, & Bal.& Montic. citati num.ſeqq.alias & non hanc doceant vias; quia reſpondeo, hoc non eſſe argumentum neceſſarium.

Pariter non obſtat, quòd Rol.à Vall. tract.de confect.inuent. in 10. vtil. ſub num. 7.tom.8.par.2.fol.185. quem citat Illuſtriſſimus Card. Tuſcus; loquatur in hæreditate iacente, prout loquitur etiam Bal.in l.fin. S. in computatione. num.4. verſ.ex hoc ſequitur. C.de iur.delib. Quia reſpondeo, nihilominus concluſionem iſtam eſſe veram, per ea, quæ dixi.

17 Secunda via, de qua Bal. in d. S. in computatione.n.4.& Montic. d.tract. de inuent. ſub nu.130.tom.8.par.2.fol.243.eſt, vt dixi, quòd hæres ſibi ipſi propria auctoritate ſoluat, ſi habeat inſtrumentum, & liquidum.

18 Tertia via, quam docent Bal. in l.debitori.num.3.verſ.hic quæro. C. de pact. & alij, quos citat, & ſequitur Surd.conſ.7.nu.32.& conſ.128. num.25. lib.1. eſt, vt dixi, quòd hęres, citatis creditoribus, imploret officium iudicis ſuper ſeparatione bonorum, iuxta ea, quæ ſcribit Gl.1.in l.1.ff.de ſeparat.

19 QVAERO ſeptimo, an hoc ſtatutum, quod agentem executiuè contra curatorem hæreditatis iacentis obligat ad præſtandum fideiuſſionem, vt dixi ſup. n.1.obliget etiam hæredem cum beneficio legis & inuentarij; agentem contra curatorem, datum liti.

Prima facie videtur reſpondendum negatiuè ad fauorem hæredis, quia ſtatutum loquitur in eo, qui petit executionem contra curatorem hæreditatis iacentis, ſed cum hæreditas, adita cum beneficio legis, & inuentarij, non dicatur iacens, hæres cum beneficio legis, & inuentarij non petit contra curatorem hæreditatis iacentis, ſed contra curatorem bonorum, ſeu litis mouendæ.

Contraria opinio videtur verior, tùm quia militat eadem ſuſpitio calumniæ, cum facilè ſit inſurgere contra bona, & intereſt creditorum hæreditariorum, præſtati prædictam fideiuſsionem; tum quia hæreditas eſt, ac ſi iaceret, ad effectum, de quo agimus.

Hæc contraria opinio, etſi videatur amica rationi, & conſequenter vera, quia totum ius conſiſtit in ratione, vt dixi gloſ. præced. num.1.in fine, & gl.2. nu.35. quare vbi militat eadem ratio, ibi idem ſtatuitur ius; tamen credo, quòd hæc opinio in ciuitate Genuæ

nuæ

nuæ, vbi extat hoc ius municipale, non ſeruaretur, quia ex diſpoſitione illorũ ſtatutorũ opinio, quæ ſit amica litteræ ſtatuti, præfertur opinioni, quæ ſit amica rationi ſtatuti.

20 QVAERO octauo, an petens executionem pro debito cambij, & præſtando fideiuſſionem de reſtituendo ad formam ſtatuti, non expreſſis alijs verbis, de quibus in ſtatuto, dicatur ſeruaſſe formam ſtatuti circa fideiuſſionem præſtandam?

Reſpondeo. Hanc quæſtionem ſæpe vidi agitatam, & fuit iudicatum pro validitate fideiuſſionis ex duobus. Primo, quia Rot. Genuen. deciſ. 210. chriſtophorus. dicit, quòd licet regulæ Rotæ requirant pro forma, vt, intentans executionem, caueat (vt in hoc ſtatuto) tamen, inquit, ſatis eſt, quòd promiſerit, ac fideiuſſerit in omnibus, iuxta formam regularum Rotæ, licet non expreſſerit verba formalia, quæ regulæ Rotæ re-
21 quirunt in fideiuſſione. † Secundo, quia ſimilem difficultatem pluries vidi de eo, qui, petendo executionem, iurabat ſimpliciter, prout in ſtatuto de cauſis executiuis, quod tamen ſtatutum lib. 2. cap. 3. mandat, vt iuret de calumnia, & ideo reus contra huiuſmodi iuramentum opponebat, non fuiſſe ſeruatam diſpoſitionem ſtatuti, ex quò in iuramento requiruntur verba ſpecifica iuramenti, & non per relationem, Marſ. ſing. 415. iuramentum. Tiraq. tract. de legib. connub. in verbo, exptes. gl. 7. num. 189. verſ. nam cum iuramentum. & num. 199. verſ. intelliges tertio. iuncto num. 121. limit. 16. fol. 336. & 337. & Carpan. ad ſtat. Mediol. cap. 324. num. 187. & ſeqq. & ideo requiritur iuramentum ſub verbis expreſſis, & formalibus, ita vt nullum verbum deficiat, & non ſatis eſſet iurare ſub aliquibus verbis ſtatuti, addita etiam poſtea clauſula, *quòd iurat in omnibus, & per omnia, & de verbo ad verbum formaliter, prout requirit ſtatutum*, Plot. in l. ſi quando. ſub num. 372. verſ. decretum mediolani. & num. 865. limit. 59. C. vnd. vi. vbi teſtatur de opinione communi. Actor verò, tuendo formam ſui iuramenti, allegabat duo. Primo, quòd ſtylus Curiæ erat in contrarium; nempe, vt ſufficeret iuramentum in prædicta forma relatiua. Secundo loco allegabat, quòd paria ſunt, aliquid eſſe certum ex ſe, vel per relationem ad aliud, cum relatum ſit in referente verè, & propriè, vt ſecutus ſum ſupra gl. 3. ſub nu. 28. verſ. ſecundum fundamentum. & ideo licet expreſſio requireretur pro forma, tamẽ ſufficit expreſſio per relationem ad quid certum, vt ſecutus ſum in meo tract. de appell. cap. 2. q. 4. num. 32. & ita paſſim ſeruatum vidi ſuper iſtis ſtatutis.

22 QVAERO nono, vſque ad quam quantitatem poſſit aſcendere intereſſe, de quo in præſenti ſtatuto?

Huic quæſito ſatisfeci ſup. gl. 2. num. 63. & ſeqq. ideo hic non repetam.

---

§. 7. Gloſ. 7.

Declarato, quòd ſupradicta executio poſſit fieri intra annos quatuor à die termini ſolutionis tranſacti, & non poſtea.

SVMMARIVM.

Præſcripta via executiua, remanet via ordinaria, num. 1. Et præſcripta vna via executiua, non intelligitur præſcripta alia executiua, num. 4. & ſeqq.

Executiuo modo agendi ex ſententia, vel ex inſtrumento præſcribitur 30. annis, ſed tamen remanet modus agendi via ordinaria, num. 2.

Præſcriptio etiam cum mala fide tollit modum agendi executiuè, & currit etiam contra minores, num. 3. Perimit totale ius nondum acquiſitum, ſed acquirendum, ſub eod. num. 3. extenſ. 1. Perimit etiam ius, competens non de iure gentium, ſed de iure ſpeciali, ibidem, extenſ. 2.

Redimendi iuri quandocunque præſcribitur ſpatio 30. annorum, præſuppoſita etiam mala fide præſcribentis, ſub num. 3. illat. 1. Non tamen præſcribitur iuri redimendi cenſum, ſub eod. num. 3. verſ. comprobatur.

Iuri quærendo præſcribitur etiam cum mala fide, ſub num. 3. illat. 2.

Legato, & Legitimæ ſupplemento } præſcribitur etiam cum mala fide, ſub n. 3. ill. 2.

Confirmatio dominij præſcribitur etiam cum mala fide, licet non præſcribatur dominium, ſub num. 3. verſ. corroboratur.

Reſtitutioni in integrum præſcribitur etiam cum mala fide, ſub num. 3. extenſ. 2.

1 QVAERO primo, an creditor, qui cambij executionem intra annos quatuor non petierit, amiſerit ius; & capitale cambij, ita vt illi ſit præſcriptum?

Reſpondeo, quòd non, quia licet ſit præſcriptum viæ executiuæ, tamen remanet illi via ordinaria, in qua eadem inſtrumenta, ſeu ſcripturæ, quibus ſtatutum dabat executionem paratam, probabunt intentionem creditoris, vt ſcribit Ant.de Canar.tract. de execut.inſtr.q.56.num.95.tom.5.fol.45. & ita ſeruatur paſſim.

Confirmatur primo hæc reſponſio ex his, quæ ſcripſi in meo tract. de iudic. cauſ. &c. lib.2.cap.5.ſub num.163.verſ.corroboratur ſecundo. & cap.11.num.1093.

2 Confirmatur ſecundo, & propinquius, quia licet viæ, & modo agendi executiuè præſcribatur de iure communi ſpatio triginta annorum, tam ſi agatur ex ſententia; Balb.tract.de præſcript. in 4.par.4.par.princip.quæſt.31. num.1.& 2. tom.17. fol. 84. Natt.conſ.222. & Matth. Coler. infra citatus, & in iſtis terminis intelligas Rotam Genuen.de qua Flam.Cart. deciſ.120.conceſſa.num.2.& 3. quàm ſi agatur ex inſtrumento, habente executionem paratam, Coler.tract.de proceſs.execut.par.4.cap.1. ſub num.74.

Tamen remanebit via agendi in iudicio ordinario, quia præſcribitur viæ executiuæ, & non iuri, & credito, per ea, quæ dixi num.ſeq.

Nec aduerſus hanc confirmationem obijcias, ſpatio triginta annorum præſcribi omnem actionem, & conſequenter etiam ius agendi via ordinaria, quia, præſcripto iure ſuper re, ſeu præſcripta ipſa re, non remanet ius agendi via ordinaria ad illam rem, cum, ſublata ſubſtantia, non remaneat accidens.

Quia reſpondeo, obiectum non eſſe verum in caſu, quo præſcriptio fit cum mala fide, quia tunc mala fides impedit, ne poſſidens præſcribat rem; & ſic, retorto obiecto; ſi non præſcribitur res, ergo neque ius agendi via ordinaria; ſed mala fides non impedit, ne præſcribat, vt non poſſit conueniri via executiua, per ea, quæ dixi num. ſeq. & in hoc caſu procedit confirmatio.

3 QVAERO ſecundo, an hæc præſcriptio quatuor, ſeu triginta annorum, de qua locutus ſum in præced. quæſt. habeat locum etiam in præſcribente cum mala fide, & nunquid currat etiam contra minorem, & ſimiles perſonas?

Reſpondeo, quod ſic, quia cum in iſta præſcriptione non agatur de præſcribendo credito; ſed de præſcribenda via executiua, remanente iure agendi via ordinaria, vt dixi num. præced. non conſideratur, an præſcriptio habeat bonam, vel malam fidem, Franch.in cap.1. ſub num.10. ibi, ſed benè videtur, de reg. iur. in 6. Balb. tractat. de præſcript.in 2.par. 3.par.princip.q.14.num. 8. limit. 3. tom.17. fol. 69. & Couar. ſuper decretal.lib.6.de præſcript.par.2.§.11.num. 4.in fine, verſ.ſexto leges. fol.mihi 527.neque conſideratur ætas eius, contra quem præſcribitur, an ſit maior, vel minor, quia iſtæ præſcriptiones iudiciariæ, in quibus non agitur de perimendo iure, ſed de perimenda via, & proceſſu ad illud ius, currunt etiam contra minores, & ita tu intelligas quæ ſcribit Odd. tract. de reſtit. in integr. q.28. ſub num.13. & 14.

Extende primo obiter hanc reſponſionem, dum dicimus, poſſe etiam cum mala fide præſcribi viæ executiuæ, remanente tamen iure, & via ordinaria, vt cum mala fide poſſit etiam præſcribi totum, & omnimodum ius, ſi is, contra quem præſcribitur, illud ius nondum acquiſiuerit, neque agnouerit, & ſic declarantur cap.vlt.de præſcript. & cap. 2. de reg. iur. in 6. hancq; extenſionem ſequentibus probo illationibus.

Infero primo, quòd pacto, & facultati redimendi quandocunque ſine temporis præfixione vſque in infinitum, præſcribitur ſpatio triginta annorum, præſuppoſita etiam in præſcribente mala fide, eo, quòd ſciat, ſe obligatum eſſe ad retrouendendum quandocunque, & ſemper, vt ex Bal. conſ. 303. ad euidentiam.num.3.verſ.quæro vtrum. & nu.4.lib.1. in impreſſis Lugduni ad ſignum leonis anno 1559. ſequitur Balb.tract. de præſcript.in 3.par. 5. par.princip.q.3. nu.1. & ſeqq. tom.17. fol.96. nam venditori poteſt competere ius redimendi, ſed non competit, donec non agat ad redimendum.

Confirmatur primo hæc illatio, quia imò videtur ceſſare mala fides, tum quia, poſtquam non apparet, venditorem velle redimere, emptor non dicitur præſcribere cum

mala

mala fide, tum quia in promiſsione retrouendendi quandocunque ineſt tacita conditio, ſi retrouenditio petita fuerit infra 30. annos, & ideo excluditur mala fides. Confirmatur ſecundo ex ſeq. illatione.

Contra hanc primam illationem, & Baldi conſilium firmant Fab. de Mont. tract. de empt. & vendit. q. 7. princip. num. 4. & ſeqq. vſque ad num. 7. incluſiue q. 3. tom. 6. par. 1. fol. 63. & latè Franc. Zoan. tract. de empt. & vendit. ſub pact. retrouen. ſub num. 28. verſ. quæ communis. & num. ſeqq. tom. 6. par. 1. fol. 69. & 70. in quibus acerrimè nititur defendere hanc opinionem cõtra communem, & ſub num. 36. verſ. aut etiam dices, in fine, vbi admonet, hanc partem contra communem eſſe tenendam conſulendo, & iudicando; hancq; opinionem conſulendo dicit ſe ſecutum eſſe Crot. in l. nemo poteſt. num. 81. in fine, ff. de leg. 1. hancq; contrariam opin. tenet Lud. Molin. de iuſt. tom. 2. de contract. diſput. 374. verſ. quando in contractu.

Comprobatur hæc opinio contraria, quia licet præſcriptio ſit vtilis Reip. ad minuendas lites, vt dixi ſupra §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 129. in fine, verſ. ratio. tamen poteſt excludi, vt non habeat locum in pacto retrouendendi; quare facultati redimendi cenſum non præſcribitur ſpatio etiam centum annorum, & vltra, ſic diſponente Pij V. conſtitutione; quod notat etiam Nauar. in cap. ſi fœneraueris, num. 96. gloſ. 14. 14. q. 3.

Non diſcedo ab illatione, quia eſt verior, communior, & tenenda in praxi, Rebuff. in l. vnica, not. 1. ſub num. 53. verſ. ſed contrarium. & num. 54. C. de ſent. quæ pro eo, &c. & quòd videatur verior, & communior, & tenenda in iudicando, & conſulendo, ſcribit Balb. d. q. 3. num. 5. & quòd ſit communis, admittit idem Franc. Zoan. ex aduerſo allegatus in locis, ſupra proximè citatis.

Infero ſecundo, quòd iuri quærendo præſcribitur etiam ſine bona fide, Bal. conſ. 386. quidam M. deceſsit. ſub num. 7. lib. 5. & ideo iuri petendi ſupplementũ legitimæ præſcribitur ſpatio triginta annorum etiam de iure canonico, bona fide aliter non conſiderata, Puteo deciſ. 127. & 128. fuit reſolutum. lib. 2. & Mohed. deciſ. 2. alias 151. num. 2. de præſcript. & ſimiliter iuri petendi legatum præſcribitur etiam cum mala fide dicto ſpatio triginta annorum, vt ex Anchar. & alijs ſequuntur Balb. d. q. 3. ſub num. 2. ibi, confirmatur. & Io. Bapt. Bou. tract. de ſtat. vrb. præſcript. gl. 19. nu. 70. & ſeqq. tom. 17. fol. 185. & eſſe veriſsimam, & communẽ opinionem ſequuntur Rebuff. d. not. 1. num. 54. & Franc. Bec. conſ. 48 præſuppoſita. ſub num. 4. lib. 1. & ego, ita conſulendo, obtinui in Curia Romana.

Corroboratur hæc illatio, quia licet poſſeſſor malæ fidei non poſsit præſcribere dominium, tamen poteſt præſcribere confirmationem dominij, Bal. dd. conſ. 303. num. 4. lib. 1. & conſ. 386. ſub num. 7. lib. 5. quem ſequitur Balb. d. q. 3. num. 4.

Extende ſecundo, vt contra ius, quod alicui competit de iure ſpeciali, & non de iure gentium, poſſit præſcribi, etiam cum mala fide, vt patet in reſtitutione in integrum, cui præſcribitur quadriennio, Bal. d. conſ. 303. num. 4. lib. 1. Balb. d. q. 3. ſub num. 4. & non videtur diſcedere Fab. de Mont. d. q. 7. num. 5.

4 QVAERO tertio, an, elapſis quatuor annis, poſsit creditor, antequam labantur alij ſex anni, petere executionem ad formam præcedentis ſtatuti de cauſis executiuis, vel debeat agere via ordinaria?

Reſpondeo, quòd ſic, quia ſicut per præſcriptionem impedita via executiua, remanet via ordinaria, vt dixi ſupra num. 1. 2. & 3. ita etiam, impedita vna via executiua, remanet alia, & ideo ſupra gl. 5. num. 11. 12. & 13. dicebam, quòd actor poterat, vna via executiua electa, tranſire ad aliam.

5 Declara primo hanc reſponſionem, cum hoc, quòd creditor, agendo altera via executiua, ſeruet requiſita illius alterius viæ executiuæ, & ſic iuret de calumnia, fideiubeat, &c. vt in ſtatut. de cauſ. executiuis, initio.

6 Declara ſecundo, dummodo documentum, ſeu ſcriptura, cuius vult petere executionem, ſit ex illis, quibus dictum ſtatut. de cauſis executiuis, dat executionem. Secus ergo forſan, ſi ageret vigore litterarum cambij, quæ rediſſent cum proteſtatione, quia ſtatutum de cauſis executiuis, non loquitur de illis, & quia in illis non legitur aliqua obligatio, ſed continetur ſolum mandatum, & ideo habent executionem paratam, non ex ſtatuto de cauſis executiuis, ſed ex ſtatuto de cauſis breuioribus, & ex conſuetudine, vt dixi ſupra gloſ. 5. num. 3. & ſeqq.

§. 8. Gloſ. vnica.

A prædictis non poſsit appellari, nec reclamari, ſed ſint ſalua iura in ordinario vtrique parti talia, qualia competunt.

S V M M A R I V M.

Appellatio tam ſuſpenſiua, quàm deuolutiua, eſt per ſtat. Genuæ ſublata in cauſis cambiorum, nu. 1. Et quid in ciuitate Bononiæ, ibid. verſ. extende. Et quid de conſuetudine, nu. 4.

Appellatio denegata à ſtat. Genuæ, intelligitur denegata etiam actori, num. 3.

Reclamatio quid ſit, num. 2.

1 QVAERO primo, an ex hoc ſtatuto ſit ſublata appellatio, tam ſuſpenſiua, quàm deuolutiua?

Reſpondeo, quòd ſic, quia, prohibita appellatione ſimpliciter, cenſetur prohibita tam ſuſpenſiua, quàm deuolutiua, vt ſcripſi in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 6. memb. 4. ſub nu. 37. verſ. contra iſtam. & memb. 7. ſub num. 74. verſ. amplia. & certe, quantum ad ſuſpenſiuam, modica eſt difficultas, quia eo ipſo, quòd in cambijs requiritur celeris executio, per ea, quæ dixi §. præcedenti, gloſ. 5. nume 3. & 4. tollitur appellatio, quæ celeritatem impediret, & ſuſpenderet, per ea, quæ generatim dixi d. tractat. de appell. q. 16. limit. 1. num. 59. & quantum ad deuolutiuam (& ſi in ea poſſet magis dubitari) adhuc eſt idem dicendum, quia, cum ſtatutum prohibeat non ſolum appellationem, ſed etiam reclamationem, & referuet ſolum iura in iudicio ordinario, ſatis patet de enixa ſtatuti voluntate, quòd omnem viam appellandi voluerit adimere: addo, quòd ſtatuta Genuenſia ſunt intelligenda ad litteram ſine reſtrictione, & ſine diſtinctione, vt in ſtat. lib. 1. cap. 16. ſed verbum (appellare) æquè comprehendit appellationem ſuſpenſiuam, atque deuolutiuam: ergo.

Extende hanc reſponſionem quoad appellationem ſuſpenſiuam, vt procedat etiam in ciuitate Bononiæ, ſi agatur de litteris cambij inter mercatores, ſic intelligo Socc. Iun. conſ. 138. nu. 8. lib. 3. quem citat etiam Ruginel. tract. de appell. §. 2. cap. 3. num. 93. Secus quoad deuolutiuam, quia in Ciuitate Bononiæ eſſet admittenda, per ea, quæ ordinant capitula cambiorum dictæ ciuitatis cap. 4. *vbe. ds toste*. quicquid ſimpliciter dixerit Socc. ſupra citatus.

2 QVAERO ſecundo, quid ſit reclamatio, quam ſtatutum prohibet?

Reſpondeo, reclamationem eſſe idem, quod ſupplicatio, querela, recurſus, reuiſio, imò, & dictio de nullitate, vt patet ex his, quæ ſcripſi in meo tractat. de appellat. q. 19. rem. 3. num. 30. & ſeqq. Et an reclamatio ſuſpendat executionem, vide in eod. rem. 3. nu. 27. Et quomodo in ea procedatur, num. 24.

3 QVAERO tertiò, an actori ſit negata appellatio?

Reſpondeo. Prima facie videtur dicendum, quòd non, per ea, quæ ſcripſi in meo tract. de appellat. q. 17. limit. 7. num. 19. & ſeqq. & limit. 9. num. 50.

Contrarium crederem verum in caſu noſtro, tum quia ſtatutum, vt dixi ſupra, reſeruat vtrique parti iura in iudicio ordinario; & conſequenter vtrique denegat appellationẽ; tum quia ſtatutum Genuæ reicit diſtinctiones, & interpretationes, vt dixi ſup. ſub n. 1.

4 QVAERO quartò, an de conſuetudine ſit denegata appellatio in cauſis cambij?

Reſpondeo, eſſe denegatam, per ea, quæ ſcripſi §. præced. gl. 5. num. 4. & ita ſeruatur.

§. 9.

NE (quantum in nobis eſt) quidquam in hac cambij materia deſiderandum ſuperſit, ſtatui duos hoc nono §. addere diſcurſus, mihi non ab eorum auctoribus, ſed aliunde traditos. Primo quorum piè diſcutitur caſus, de quo nos obiter ſcripſimus ſupra §. 1. q. 5. num. 51. & q. 7. par. 1. num. 1. & §. 6. gl. 1. num. 55. Secundo verò eruditè, & breuiter explicantur termini huius negotiationis cambiorum: primus eſt viri religioſiſſimi, & æquè docti: ſecundus verò eſt Iureconſulti, qui, vt diſcurſus nobis eſt argumento, huius negotiationis abſolutam habuit cognitionem: mox addidi precipuas Pontificias conſtitutiones, quæ

super

ſuper commercijs, vel pluribus eorum, de quibus ſcripſimus, ſunt edita.

PRIMVS DISCVRSVS.

VN Gentilhuomo hà in Genoua, ò in Firenza ſcudi 1000. quali non vuole impiegare ne in ſtabili, ne in rendite, ne in merci, ne meno li vuole tenere infruttuoſi, però li dà à cambio per Piacenza, ò da Piacenza ordina che li ſieno rimeſſi à Genoua, ò à Fiorenza, ò altroue, con quell'intereſſe, che darà il cambio; ſe domanda, ſe lo può fare lecitamente? Innanzi che venire alla riſpoſta, ſuppongo prima alcuni fondamenti.

1 Sia il primo fondamento, che la moneta in fiera, della quale ſi tratta, è lo ſcudo di marche, quale formalmente in rerum natura nō ſi troua, ſe bene ſi troua il prezzo ſuo, e ſi computa ſempre nella fiera ſoldi 68. di moneta d'oro, & à chi lo vuole retirare, à Piacenza ſoldi 67.4. ſi che ſempre reſta inuariabile: in detto luoco ſi pagano ſcudi 101. di marche con ſcudi 100. d'oro in oro, ch'è l'iſteſſo.

2 E però vero, che, ſe ſi compra, ò vende, hà ſempre il prezzo variabile, come à dire in Genoua vale ſoldi 66. ò 66.4. più, ò meno, ſecondo l'occorrenze, & in Fiorenza per ſcudo 109. ò 110. ſi comprano ſcudi 100. di marche in Piacenza, à quali poi in detto loco, ſe ſi recambiano, ſe li pone il prezzo ordinariamente più alto, come à dire per Genoua 68.4. in circa, per Fiorenza 111. e mezo, poco più, ò meno, e per ordinario ſi guadagna nel cambio, e nel ricambio, e chi sà diſtinguere, troua maggiore eſſere il guadagno nel cambio, che nel recambio.

3 Et, leuati certi accidenti ſtraordinarij, nel romperſi della fiera, ſi pone il prezzo più baſſo, quale nell'accoſtarſi ad eſſa ſuol creſcere, e per conſeguenza, quando ſi è più lontano dalla fiera, dando à cambio vi è più guadagno, ſe bene alcuna volta (raro però) ſegue il contrario.

4 Sia il ſecondo fondamento, che il cambio propriamente è permutatione di pecunia aſſente con la preſente, come dice il Gaetano negli opuſc. de cambijs cap. 4. doue cita S. Thom. 2.2. q. 77. e queſto lo dicono altri, è vero, che alcuni lo riducono à compra di pecunia aſſente; & perche queſto per adeſſo non fà al punto noſtro, come beniſſimo nota il Nauarra nel ſuo manuale latino cap. 17. num. 294. ſia permutatione, ò ſia vendita poco m'importa.

5 Sia il terzo fondamento, che il cambio non è mutuo, propriamente parlando, ma permutatione, ò compra, è però vero, che dandoſi pecunia preſente per quella, ch'è aſſente di luogo, e di tempo, il qual tempo ſarà bene più ſpeſſo più longo, che richiede la diſtanza del luogo, come à dire, cambiandoſi in Fiorenza per Piacenza nel rompere della fiera, vi ſono tre meſi, e per conſeguenza, cambiandoſi, all'hora vi entra il mutuo interpretatiuo, ſi caua dalla bolla di Pio V. quale vuole, che il tempo ſia proportionato alla diſtanza del luogo, & aſſegna la cauſa, *ne fænerandi detur occaſio*. & queſto non può eſſere ſenza il mutuo, ſaltem implicito, lo dice apertamente il Gaetano, il quale nel cap. 7. del ſuo trattato de Cambij, prouando che, ſe vi ſarà intereſſe per ragione di tempo, ſarà vſura, aſſegna la cauſa, *ratione impliciti mutui, ſicut in venditione plus iuſto pretio ad tempus*. Dunque ſe bene il cambio non è contratto di mutuo, ad ogni modo correndoci bene ſpeſſo più tempo di quello che richiede la diſtanza del luogo per doue ſi fà il cambio, vi entra il mutuo interpretatiuo, ò ſia implicito, e queſto non ſi può negare, e per conſeguenza che vi poſſa eſſere vſura, come più chiaro ſi vedrà più à baſſo.

His motiuis ſatiſfecimus ſup. §. 6. q. 7. par. 1. nu. 73. & ſeqq.

6 Sia il quarto fondamento, che il cambio di natura ſua non è illecito, & ſpecialmente parlando del cambio per lettere, anzi, ſe ſarà fatto con le debite circonſtanze, è lecito, & vtile molto alla Republica Chriſtiana, & al commercio Chriſtiano, dico, humano, lo dice il Nauar. cap. 17. num. 289. ſi caua ancora dalla Bolla di Pio V. quale dà il modo di farlo lecitamente, e lo dicono li altri Dottori, ſi che, dire il contrario, ſaria errore.

7 Sia il quinto fondamento, che eſſendo queſto contratto di cambio, nel quale corre il tempo, deue hauere tre conditioni, la prima, che ſia contratto giuſto, la ſeconda, che ſia cambio reale, la terza, che non vi ſia vtile alcuno per ragion di tempo, perche ſaria vſura.

8 Suppoſti queſti fondamenti dico, che nel cambio deue eſſere giuſtitia, ideſt æqualitas inter datum, & acceptum, qual ſi ricerca in tutti i contratti, come nota il Nauar. cap. 17. num. 187. ſi caua da S. Thom. 2.2. q. 77. da Scoto lib. 4. ſent. diſt. 15. q. 2. & però nel

dare

date à cambio ſi deuenò pagare li ſcudi di marche il giuſto prezzo, che ſarà quello, che corre nella piazza ben regolata, cioè, dalla diſtanza del luogo, peſata la ſtrettezza, & larghezza della moneta.

9 Dalla piazza non alterata, dico, de monopolij, quali quando ſiano, è chiaro, ne meno da fraude, & ſaria all'hora, quando ch'vno, vuolendo dare 10. ò 12. mila ſcudi à cambio, prima ne piglia vn migliaro con diſauantaggio per alterare il prezzo, & hauere più vantaggio nel dare.

10 Se vi ſarà ancora ingiuſtitia, quando ſopra il prezzo giuſto ſi pone vna conditione aggrauante per il pigliatore, come à dire: ti darò al prezzo corrente sì, ma voglio la ricorſa à me, ò al mio agente, ò pur voglio che ti oblgihi à recambiare per la tal piazza; quali conditioni obligatorie, per eſſer ſopra il giuſto prezzo, & pecunia eſtimabili, fanno il contratto (quale di natura ſua ſaria buono) ò ingiuſto, ò vſurario.

11 Concludo dunque: ſe nel cambio non ſi eccede il giuſto prezzo, come penſo, che facciano molti, non ſarà illecito; ma per queſta parte buono, e giuſto.

12 Dico ſecondo, per eſſere queſto contratto, cambio, deue eſſere reale, ideſt, che realmente ſi cambi da vna piazza all'altra, nella quale poi ſi deue fare il pagamento, & ſi deue finire il contratto, lo dice Pio V. nella bolla con queſte parole: *primo igitur damnamus ea omnia cambia, quæ ſicca nominantur, & ita confinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, ſeu ad alia loca cambia celebrare ſimulent, ad quæ loca ij, qui pecuniam recipiunt, litteras quidem ſuas cambij tradunt, ſed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt, tranſacto tempore, vnde proceſſerant, inanes referantur, aut etiã, nullis huiuſmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum intereſſe repoſcitur, vbi contractus fuerat celebratus, nam inter dantes, & recipientes vſque à principio ita conuenerat, vel certè talis intentio erat, nec quiſquam eſt, qui in nundinis, aut locis ſupradictis, huiuſmodi litteris receptis, ſolutionem faciat.*

13 Tre ſorti de cambij danna in queſte parole. Primo è quello, qual tiene il nome, ma nõ è veramente cambio, quando non ſi fanno le lettere, ma ſolo ſi dice, ti dò alla fiera, & vuol tutto l'intereſſe, ò poco manco, ſenza che ſi vada in fiera, & queſto di natura ſua è vſura. Secondo, quando ſi danno le lettere, ma non ſi mandano, perche vuol recambiare con l'iſteſſo, & però ſi accommodano, ò in Genoua, ò in Fiorenza le partite, e ſe ne piglia l'intereſſe, & queſto non è lecito. Terzo, quando ſi mandano per vna certa cerimonia le lettere, ma non hanno l'effetto ſuo, eſſendo che ne anco li ſono i debitori nella fiera, *nec eſt in nundinis, qui huiuſmodi litteris receptis, ſolutionem faciat*. queſto pure è dannato da Pio V. Concludo dunque, che ſe in queſto cambio ſi fanno le lettere, & fatte ſi mandano, & mandate ſi pagano realmente, & ſi finiſce il primo contratto nella fiera, come pure ſi fà da molti il contratto, per queſto ſarà lecito, ſi come ſarà illecito, quando tutto queſto non ſegua.

14 Terzo dico, che nel cambio non deue eſſere vſura, quale ſaria ſempre che vi entraſſe intereſſe per ragione del tempo, & perche, vt plurimũ, vi corre più tempo di quello, che richiede la diſtãza del luogo, ſi hà da temere molto, ne deue eſſere facile il Teologo à giudicare, che non el ſia, ma conſiderarlo bene; prima peggio ſaria il dire, che non vi può eſſere, poiche tutti i Dottori dubitario di queſto, & tengono, che ci poſſa eſſere: Pio V. nella ſua bolla moſtra di temere molto queſto inconueniente, & però ordina, che non ſi dia, ſe non per la prima fiera, &, paſſando più oltre, dichiara, che il guadagno non deue entrare per ragione di tempo, perche ſaria vſura; ecco le ſue parole: *cauendum autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus ſolutio deſtinatur, ne, dum longiores præfiguntur, quàm loca deſtinata ſolutionis deſiderant, fænerandi detur occaſio*. Il Nauarra lo replica molte volte cap. 17. num. 287. dice, *qui dat pecuniam nunc, vt poſt duos, vel tres menſes maiorem recipiat, iniuſtitiam facis, vel vſuram committis*. & num. 289. *propter anticipationem, vel dilationem ſolutionis iuſtum rei pretium nec augetur, nec minuitur*. & num. 297. trattando de cãbij, che ſi fanno à Genoua per Piacenza, dice, che ratione temporis non ſi può augumentare, ò ſminuire il prezzo, ſaluo per ragione di lucro ceſſante, quando vi entra.

Il Gaetano opuſc. de camb. cap. 7. apertamente dice, che ſi deue regolare l'intereſſe ſecondo l'eſtimatione commune d'huomini periti, & poi aggionge: *nec temporis prolixitas, aut breuitas penſabitur, ſed ſemper*

in

in veri æſtimatione pretij ſtabitur, ſiue cito, ſiue tarde pecunia aſſignanda ſit, ſi enim hoc defuerit, vſura eſt ratione impliciti mutui, ſicut in venditione plus iuſto pretio ad tempus.

Et Leonardo Leſſio Gieſuita de iuſt. & iure lib. 2. cap. 23. dub. 6. afferma l'iſteſſo, che per ragione di tempo non ci può entrare guadagno alcuno; dunque è vero, & non ſi deue, ne ſi può negare, che per ragione di tempo ci può entrare qualche guadagno, & che ſe ci entra, è vſura.

15 Di più biſogna auertire, che quelle conditioni, quali ſeguono neceſſariamente il dare à tempo, ò vendere à tempo, ne anche ſi poſſono aſſegnare per ragioni d'intereſſe; mi dichiaro. Dice colui: Io mi priuo del mio denaro, quale è inſtrumento per guadagnare, & ſe ne ſerue, e profitta colui, al quale lo dò, & corro riſico; che colui falliſca, ò muoia, ò non mi poſſa pagare, & per queſto li pare di poter pigliare qualche intereſſe: è vero, però dico, che per queſto non può guadagnare cos'alcuna.

Et lo prouo, perche ſe per queſto ſi poteſſe guadagnare, ceſſaria l'vſura, & ſaria lecito vendere più del giuſto prezzo à tempo, perche vi entrano queſte circonſtanze, & queſta è dottrina del Gaetano cap. 6. quale egli caua da S. Tomaſſo, & queſte ſono le ſue parole: *ex hoc verò, quòd pecuniæ diutius occupatæ ſunt tenendæ in hac commutatione, res commutanda nec pretioſior, nec vilior communi pretio redditur, vt S. Thomas expreſsè dicit 2. 2. q. 78. art. 2. aſſerens, quòd mercator, vendens rem aliquam ad tempus, non poteſt vendere plus communi pretio ex hoc, quòd pecunias ſuas mortuas tanto tempore tenebit, & ſi hoc licitum diceretur, iam vſura non eſſet damnata in venditione ad tempus*; queſte ragioni vorrei io che foſſero conſiderate da quelli che concedono, che non vi può eſſere guadagno per ragione di tempo, ma vogliono che vi poſſa entrare per certe ragioni, che ſeguitano neceſſariamente il mutuo ancora, e così virtualiter, ò negano l'vſura, ò l'ammettono.

16 Che poi per ragione del pericolo perſonale, cioè, che colui, ò non voglia, ò non poſſa pagare, ò ſe ne muoia, ne anche ſi poſſa pigliare intereſſe, lo dice il medeſimo Gaetano nell'iſteſſo luogo: *niſi quis dicat, quòd ſubiacet periculo perditionis, quia poteſt mori debitor, aut interim pauper effici, ſed hæc pericula pro nihilo in commutationibus reputari patet, tum ex eo, quod aut tam rarò ſunt, quod conſilio non ſubſunt, aut talia ſunt, quòd etiam ſi acciderent, adhuc tuti eſſent creditores, vt de morte, & huiuſmodi patet; tum quia ex mutuis, & alijs commutationibus, experientia teſte, patet huiuſmodi pericula non conſideranda eſſe: non enim qui mutuat, aut qui vendit, licitè aliquid plus exigit propter huiuſmodi pericula, quæ in temporis dilatione poſſunt accidere, vendendo ad tempus, aut mutuando*: Et S. Tomaſſo 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5. dice apertamente, che per ragione del pericolo perſonale, non ſi può pigliare alcuno intereſſe con queſte parole: *qui mutuat pecuniam, transfert dominium in eum, cui mutuat, vnde ille, cui pecunia mutuatur, ſub ſuo periculo tenet eam, & tenetur eam reſtituere integrè, vnde non debet amplius exigere ille, qui mutuauit.*

His omnibus difficultatibus, a nobis, quoque excitatis, ſatisfeciſſe arbitramur ſup. §. 1. q. 1. nu. 492. & ſeqq. & q. 7. par. 2. num. 78.

Reſta dunque, che nel cambio non ſi può pigliare l'intereſſe ne per il tempo, ne per quelle conditioni, che ſeguitano neceſſariamente il dare à tempo, come il priuarſi del denaro, il pericolo, &c. & ſe ſi piglia, ſarà vſura, non negando perciò il lucro ceſſante, per il quale quando vi entra, più toſto licet ſe ſeruare indemnem, quàm lucrari.

17 Hora, ſuppoſto queſto, biſogna vedere, ſe in effetto vi entra guadagno alcuno per ragion di tempo, ò nò: Io per me ne dubito molto, & non me baſta l'animo di ſaluarlo, prima perche ſi vede, che nell'aprirſi della fiera, eſſendoui più tempo, vi è più guadagno, e nell'auuicinarſi, mancando il tempo, ancora manca l'intereſſe, reſtando ſempre
18 l'iſteſſa diſtanza del luogo; † Riſpondono molti, che non ſempre ſegue queſto, anzi che alle volte ſi vede il contrario, lo concedo, ma ſono ſtrauaganti caſi, à me baſta, che
19 ordinariamente così ſegue. † Secondo ſi vede ch'eſſendo l'iſteſſa diſtanza da Genoua à Piacenza, che da Piacenza à Genoua, ordinariamente il guadagno è maggiore nel cambio, che nel ricambio, non ſi può dire altro, ſaluo che la diſtanza del tempo è maggiore, & ſe ſi darà altra cauſa, ſarà accidentale, qual non può fare, che queſto ſia così ordinariamente, & però non quadra del
20 tutto, † ſò che ſi può ricorrere alla larghezza, e ſtrettezza di moneta, ma, come ragione accidentale, non cuopre del tutto; tanto più che ſe ſi darà pari ſtrettezza in fiera, & in Genoua; nell'aprirſi della fiera ſaria maggiore l'intereſſe del cambio, che del recambio.

Dubitare eſt pium, abſtinere eſt tutius, damnare nō eſt laudabile.

bio. † Terzo, *cauſa eſt, qua poſita, ponitur, qua remota, remouetur*, ſia l'iſteſſa diſtanza di luogo; & ſi augumenti il tempo, ſi vedrà creſcere l'intereſſe; ſi ſminuiſca il tempo, ſi vedrà ſminuire, regolarmente parlando. Io credo che me lo concederanno i mer-
22 canti; † Quarto, ſi vede ordinariamente, che frà il chiudere di vna fiera, & aprirſi per l'altra, corre poco ſpatio di tempo, & pure ſe ſi cambia per la fiera preſente, nel fine quaſi ſi fà del pari, e ſubito poi nell'aprirſi l'altra ſi cambia con intereſſe maggiore, & pure è l'iſteſſo contratto, ne ſi aſſegna altra ragione fondamentale, ſe non la diſtanza del tempo.

Onde, vedendo ſenſibilmente, che l'vtile ſegue il tempo per l'ordinario, mi fà dubitare molto il dire, come dicono alcuni, che il tempo vi entra per accidens nel cambio: ſe ben ſi concede, non ſcioglie però la difficultà, perche, entrando per accidens nel cambio, può eſſere ratio lucri, ſicome nella compra vi entra il tempo per accidens, & pure alle volte è cauſa dell'intereſſe, perche ſi vende più del giuſto prezzo per il tempo, e pure ſarà vſura; così al propoſito noſtro.

23 Si aggionge à tutto queſto, che il Caetano opuſc. de camb. cap. 1. dice, che i mercãti del ſuo tempo confeſſauano, che ſtimauano meno la pecunia per ragione della diſtanza del tempo, ecco le ſue parole: *fatentur campſores, quòd quantò tempus reſtitutionis eſt diſtantius, tantò minus pretiatur moneta.*

Et il Leſſio de iuſt. & iure lib. 2. cap. 23. dub. 4. apertamente dice l'iſteſſo de' mercanti del ſuo tempo, quali confeſſauano liberamente, che nel cambio ſi guarda più per conto dell'intereſſe la diſtanza del tempo, che la diſtanza del luogo, ecco le ſue parole; *unde in omnibus cambijs, quò longius eſt tempus, in quo pecuniam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eo minus, atque hic eſt potiſſimus titulus, quem mercatores in cambijs hoc tempore ſpectant, vt ipſimet diſertè fatentur, addentes omnia cambia huius temporis iniqua eſſe, ſi hic titulus non ſit iuſtus; parui autem æſtimant traiectionem, quantumuis locus diſtet, qua in re non videntur prudenter facere.*

Satisfaciũt quæ ſcripſi ſup. §. 1. q. 7. par. 2. ſub n. 18. & 77.

Et adeſſo vediamo, che i mercanti ò confeſſano la verità, ò reſtano intrigati nelle difficultà, & molti confeſſano implicitamente nel loro diſcorſo quello, che apertamente negano, & ſentendo, che ſe il guadagno entra tutto, ò parte per ragion di tempo, è vſura, reſtano con gran rimorſo di conſcienza, & mi pare, che, eſſendo queſto vltimo punto de facto, doueriano i Teologi più toſto intendere da loro la verità, che inſegnarli quello che han da dire.

Concludo dunque, ſe vi è guadagno alcuno per ragion di tempo, dato che il cambio ſia reale, ad ogni modo per queſto reſta vſurario, & io ſe hò da dire il mio parere ne dubito molto, & non sò capire, come non vi entri, & perche la difficultà è nel fatto, vorrei trouare chi me faceſſe conſtare, che io m'inganno, vedo che il Caetano cap. 7. n. 9. doppo di hauer moſtrato quello, che ſi richiede nel cambio, per eſſer giuſto, & come l'intereſſe deue eſſere moderato, nõ ingiuſto, ne per ragion di tempo, aggiunge, *vtrum autem de facto moderatum ſit lucrum, quod ex huiuſmodi cambijs reportatur, ſcientificæ non ſubeſt deciſioni, quæ ad ſingularia non deſcendit.* conſiderino queſte parole quelli, che apertamente l'approuano, & ſi fondano nel Caetano.

24 Per tutto queſto, che hò detto, mi pare che la difficultà ſia molto grande, & che i mercanti che non ſi riſoluono, ò non poſſono ritirarſi, deuono cercare riſolutione da chi hà più autorità, & non può errare, & hà capitale di aſſicurare queſto negotio, & le conſcienze loro.

Omnia mea ſcripta, & verba, & meipſum ſubijcio pedibus Sanctæ Eccleſiæ Romanæ.

SECVNDVS DISCVRSVS
per modum Concluſionum.

25 PRima. le monete, che, come materia del contratto del cambio, in eſſo intrauengono, ſono di due qualità: l'vna è moneta vera, & reale, della quale, ſe bene nel cambio non ſi fà mentione ſpecifica, è però quella, che effettiuamente ſi sborſa, & paga frà eſsi contrahenti, come per eſſempio, ſcudi d'oro, reali di Spagna, ò altra moneta corrente nel luogo, doue ſi fà il cambio: l'altra qualità è moneta finta, & che non ſi troua in rerum natura, onde ſi può chiamare imaginaria; la quale ſi eſprime nel cambio, come che ſia fatto ſopra eſſa moneta, & queſto è il ſcudo di marche, ò la moneta d'oro, cioè le lire, e ſoldi d'oro, de' quali a ſoldi 68. ſono la valuta d'vno ſcudo d'oro in oro.

26 Secõda. La valutatione del ſcudo d'oro in oro à ſoldi 68. di moneta d'oro nella Città di Genoua, doue ſi vſa queſta valutatione frà negotianti in materia di cambio, è ſempre l'iſteſſa, ne ſoggiace à variatione alcuna, quantunque il prezzo commune dello ſcudo d'oro per altro variaſſe, poiche detta valutatione di ſoldi 68. ſerue come per vn calculo, ò ſia repartimento di eſſo ſcudo, per farne ragionamento con la valuta dello ſcudo di marche, à ſimilitudine delle naui, che ſi ripartono in caratti 24. & delle heredità, che ſi ſogliono repartire in oncie, e libra, ſecondo i Iureconſulti.

27 Terza. Il ſcudo di marche in fiera di Piacenza ſi valuta à ſoldi 67.4. di detta moneta d'oro, della quale ſoldi 68. importano vno ſcudo d'oro, ò vero ſi ragiona, che per ſcudi 101. di marche ſi paghino ſcudi 100. d'oro in oro, che rieſce il medeſmo, la quale valutatione in eſſo luogo di fiera è ſempre immutabile, così nel pagare il cambio, venuto di fuori, come in fare detto cambio in detta fiera per altri luoghi, all'incontro negli altri luoghi fuori di fiera, come Genoua, Milano, Fiorenza, il prezzo, ò valuta dello ſcudo di marche è ſempre variabile, valutandoſi hora più, & hora meno, ſecondo le circonſtanze, che poſſono operare tale augumento, ò diminutione.

28 Quarta. Nel contratto del cambio per la ſua intiera perfettione, vi ſi ricerca il miniſterio di quattro perſone; due nel luogo, doue ſi fà il cambio, che ſono quello, che dà i denari à cambio, & quello, che li prende; due altre nel luogo, per doue ſi fà detto cambio, l'vno cioè, al quale il debitore del cambio, ordina per la lettera di cambio, che paghi il debito, & queſto ſi dice quello, à chi vien fatta la tratta: l'altro è quello, che nell'iſteſſo luogo hà auttorità, & ordine dal creditore, di riceuere detto pagamento, & è quello, à chi ſi fà la rimeſſa; le quali quattro perſone non ſempre v'intrauengono veramente, ma molte volte parte di eſſe vengono rappreſentate da vna, ò due ſole di loro, come in appreſſo ſi dirà.

29 Quinta. La ſoſtanza del detto contratto conſiſte in queſto, che Pietro, verbi gratia, dà in Genoua à Franceſco ſcudi 1000. d'oro in oro, per prezzo, ò ſia valuta di ſcudi 1020. di marche, da pagarſi in fiera proſſima al Procuratore di detto Pietro, per la valuta da lui hauuta; & perciò Franceſco le ne fà la lettera di cambio del tenore ſeguente.

30 *Al procuratore di Franceſco in Piacenza, fiera de Santi.*

A pagamenti proſſimi di fiera de Santi pagate per queſta prima di cambio à Pietro, ò à ſuo Procuratore ſcudi 1020. di marche, per la valuta, hauuta nel cartulario della gabella de cambij da eſſo Pietro, & ponete à conto mio. A Dio. Voſtro Franceſco.

31 Di più Franceſco ſcriue per la ſua lettera d'auiſo al ſuo Procuratore, ò vero, à chi altri haueſſe indrizzato la lettera di cambio, & fatto la tratta, & gli ordina, che paghi la detta lettera. Pietro ſimilmente ſcriue al ſuo Procuratore, ò à chi altri haueſſi fatto la rimeſſa, & li manda la lettera di cambio di Franceſco, ordinandoli, che ne procuri il pagamento da quello, à chi eſſa lettera è diretta.

32 Seſta. Intorno à queſto contratto vi ponno eſſere diuerſe conſiderationi; l'vna ſecondo il nome, l'altra ſecondo l'apparenza, & terza ſecondo la ſua eſſiſtenza; quanto al nome, egli è detto cambio, ch'importa permutatione di vna qualità di moneta in vn'altra; quanto alla ſua apparenza, ſi può reputare, che ſia vendita di tanti ſcudi di marche, da pagarſi con dilatione di tempo in fiera, ò altro luogo diſtante, per doue fuſſe fatto il cambio per lo prezzo, ò ſia valuta ſtabilita, & pagata anticipatamente nel tempo, che ſi celebra il contratto, percioche douunque in vn contratto ſi fà mentione di prezzo, ò valuta, & che non vi è conditione, che oſti à la ſuſtãza della vendita, ſempre ſarà riputato contratto di vendita, del quale ſolo è proprio l'interuento del prezzo, ne è mancato chi hà hauuto opinione, che il cambio ſia contratto innominato, dò, vt facias, cioè Pietro dà à Franceſco in Genoua ſcudi 1000. d'oro in oro, perche eſſo facci pagare à chi egli ordinerà in fiera di Piacenza, che ſi farà in capo à tre meſi in circa, ſcudi 1020. di marche, la quale diuerſità di opinione poco importa circa la giuſtitia, ò ingiuſtitia di eſſo contratto, ma ſe ſi conſidererà detto contratto, ſecondo la ſua vera eſiſtenza, ogni volta che in eſſo vi ſia conoſciuta conditione, ò qualità, che lo facci vſurario, ſi chiamerà contratto di mutuo,
33 † poiche ſecondo li Canoniſti, l'vſura non ſi commette, ſaluo nel mutuo implicito, ò eſplicito.

34 Settima. Il modo, ò ſia pratica di fare il cambio,

cambio, è come in appreſſo: ſe Pietro eſſendo à Genoua hauerà ſcudi 1000. d'oro in oro, i quali voglia dare à cambio per fiera proſſima di Piacenza, ricercarà per mezzo di ſenſale, ò in altra maniera perſona, di cui egli fidi, che pigli detta partita à cambio: &, come che conuenghi fare eſſo cambio in ſcudi di marche, come ſi è detto; la prima coſa, che ſi tratta frà li detti contrahenti, è di ſtabilire il prezzo, ò ſia valuta del detto ſcudo di marche; la quale ſi ſuole regolare dal corſo della piazza al tempo di detto cambio, & più, & meno, vno, ò dui denari per ſcudo, ſecondo che il prenditore, à cui ſi fida, è di maggiore, ò minor credito; & hauendo lo ſcudo d'oro (quanto à queſto effetto da ragionarlo in ſcudo di marche) ſempre vn certo, & determinato prezzo di ſoldi 68. di moneta d'oro, ſe ſi ſarà ſtabilita la valuta dello ſcudo di marche, verbi gratia, de ſoldi 66.8. ſi trouerà, che in detti ſcudi 1000. d'oro in oro, ragionato à ſoldi 68. moneta d'oro, entrano ſcudi 1020. di marche, ragionati à ſoldi 66.8. di detta moneta; di maniera, che Pietro, che hà ſcudi 1000. d'oro in oro, dandoli à cambio per fiera proſſima à Franceſco, comprarà da detto Franceſco ſcudi 1020. di marche, pagabili in detta fiera proſſima à chi Pietro ordinerà; & per queſto effetto il Franceſco le ne fà le lettere di cambio, dirette al ſuo Procuratore, ò ad altro ſuo reſpondente, per le quali li ordina, che in detta fiera paghi al Procuratore di Pietro li detti ſcudi 1020. di marche; le quali lettere eſſo Franceſco le conſegna al detto Pietro, il quale al tempo della fiera le manda à Piacenza al ſuo Procuratore, & le fà preſentare da eſſo al Procuratore di Franceſco, ò a qualunque altro, à chi fuſſero dirette, il quale pagamento di detti ſcudi 1020. di marche, poiche di queſta moneta non ſe ne troua in rerum natura, li pagarà la loro valuta a ragione di ſoldi 67.4. di detta moneta d'oro, che tanto vagliano ſempre i detti ſcudi di marche in detta fiera; & detto pagamento lo farà de ſcudi d'oro in oro, non potendoſi detto pagamento tiſiutare, li quali ſi valuteranno ſempre a ſoldi 68. ſimilmente di detta moneta: a tale che ſaranno ſcudi 1009. 18. d'oro in oro; & il Pietro in queſto cambio, fatto di ſcudi 1000. d'oro da Genoua à Piacenza in lo ſpatio di meſi tre in circa hauerà guadagnato ſcudi 9.18. d'oro, qual guadagno, come ſi vede, riſulta dall'hauere egli compro in Genoua li detti ſcudi di marche à 66.8. li quali in fiera li ſono ſtati pagati à 67.4. onde li viene ad hauer compri per denari 8. per ſcudo meno di quello, ch'è il ſolito, & inuariabile loro prezzo in fiera di Piacenza.

35 Ottaua. Eſſēdoſi trattato ſin quì del cābio, che ſi fà da Genua in fiera, reſta vedere del cambio che ſi fà di fiera per Genoua, il quale è in queſta maniera, che in eſſa fiera, ſe il Procuratore di Pietro, che hà riſcoſſo quelli ſcudi 1020. di marche, ò ſua valuta, vorrà darli à cambio per Genoua, darà l'iſteſſa partita di detti ſcudi 1020. ſenza alcuna varietà di quantità; poiche, come ſi è detto, la valuta dello ſcudo in fiera è ſempre il medeſimo per lettere in Genoua, al tanti ſcudi 1020. la valuta de' quali li ſarà pagata in pagamenti, che ſi faranno doppò giorni 20. in circa al prezzo, che nell'iſteſſa fiera viene ſtabilito per autorità publica delli bancheri di detta fiera approuati, il qual prezzo ſuole ordinariamente eſſere più di ſoldi 67.4. che vale lo ſcudo di marche in fiera.

36 Nona. Si hà da præſupponere, che quando ſi fà il cambio con dilatione di tēpo, ordinariamēte lo ſcudo di marche ſi ragiona à māco prezzo di quello, che valerà al tempo, che douerà eſſere pagato nel luogo, per doue ſi fà detto cambio; di maniera, che ſe il cambio ſi fà in Genoua per fiera, lo ſcudo ſi valuterà meno de ſoldi 67.4. ch'è la ſua valuta in fiera; & ſe il cambio ſi farà in fiera per Genoua, la valuta ſtabilita per Genoua ſarà più delli detti ſoldi 67. 4. che vale lo detto ſcudo in fiera; onde colui, che dà à cambio, viene à guadagnare così di andata in fiera, come di ritorno; ſi eſclude però che quando nel ſerrare della fiera ſi fanno cambij in Genoua per Piacenza, il più delle volte ſi dà vn ſcudo d'oro in oro, per hauere vn ſcudo di marche in dette fiere, li quali cambij ſogliono eſſer forzoſi.

37 Decima. La fiera ſi fà quattro volte l'anno, con diſtanza di meſi tre dall'vn'all'altra, & ſono, Apparitione, Paſqua, Agoſto, & Santi.

38 Vndecima. Finita ogn'vna delle ſudette fiere, li cambij, che ſono fatti in eſſe, per Genoua, ſi pagano frà giorni 20. & ſimile dilatione ſi dà per le altre parti del mondo alla rata della diſtanza, che è da Piacenza, doue ſi è fatta la detta fiera.

Duo-

39 Duodecima. Ordinariamente ſecondo il corſo naturale del cambio, quando ſi fà il cambio in Genoua per fiera, quanto è maggiore la dilatione del tempo, che reſta à farſi la detta fiera, la valuta dello ſcudo di marche ſi ragiona à manco prezzo, & ſecondo che ſi và appropinquando il tempo di detta fiera nelli cambi, che ſi vanno facendo, và ſempre accreſcendo il prezzo di detto ſcudo, ſaluo però ſe ſopraueniſſe qualche eſtrinſeco accidente, che apportaſſe eſtraordinaria occaſione di maggior ſtrettezza, ò larghezza di moneta; di maniera che; attento il ſudetto natural corſo del cambio, quanto ſi è più diſtante dalla fiera, quando ſi fà il cambio, ſi riceue da eſſo maggior vtile di quello, che ſegue, quando il tempo è più propinquo.

40 Decimaterza. Li negotianti, che hanno buon credito, ſono ſoliti à pigliare à cambio con ragionare lo ſcudo di marche à più, vno, ò dui denari di quello, ch'è il commune corſo del cambio.

41 Decimaquarta. Quelli, che pagano, ò riſcuotano per altri le tratte, & rimeſſe in fiera, pigliano la loro prouigione, che è mercede dell'opra, & fatica loro à ragione di vn terzo per cento ſopra la ſomma pagata, & riſcoſſa.

42 Decimaquinta. Ordinariamente li cambij per fiera non ſi fanno ad effetto d'impiegare in la Città di Piacenza li denari, che ſi rimettono in detta fiera, ma ò per rimetterli di detta fiera in altre parti del mondo, ò vero per farſeli rimettere di nuouo in Genoua, ò doue hà hauuto origine il cambio, la quale rimeſſa ſi fà per via di nuouo cambio, & il più delle volte, con l'iſteſſa perſona, che haueua da fare il pagamento in fiera, la quale ſenza far altro sborſo reale, ricambia in ſe ſteſſo la partita, rimettendola per ſua lettera in Genoua al creditore.

43 Decimaſeſta. Molte volte ſi fanno cambij di queſta maniera, che Pietro, il quale dà li ſcudi mille d'oro à cambio per fiera à Franceſco, ſi concerta con detto Franceſco, che facci le lettere di cambio dirette in fiera al Procuratore dell'iſteſſo Pietro, con ordine che paghi à ſe ſteſſo li ſcudi 1020. di marche, & che le ne dia debito, & che le faccia tratta dell'iſteſſa partita quì à Genoua adeſſo Franceſco, pagabile à chi il detto Pietro, ò il detto Procuratore ſuo ordinerà, il quale in pagamenti de' ritorni di fiera riſcuote da Franceſco li ſudetti ſcudi 1000. che li haueua dato à cambio, inſieme con l'augumento del beneficio del cambio, & di più guadagna la prouigione di vn terzo per cento ſopra la detta partita, che il Franceſco fà buona al Procuratore di detto Pietro, per hauere pagato di ſuo ordine la tratta, che li fece in fiera; & queſta forma di cambio ſi chiama con la ricorſa, nel quale ſi conſidera queſta differenza dall'altra qualità di cambio di ſopra eſpreſſa, che il Franceſco prenditore à cambio, non hauendo per auentura credito, ò ſia perſona in fiera, che paghi il ſuo debito al Procuratore di Pietro, ordina all'iſteſſo Procuratore di Pietro, che paghi à ſe ſteſſo; onde ſi vede, che vna perſona fà l'vfficio di due, cioè di pagatore per Franceſco, & di riceuitore per Pietro, di quì ſi concerta ſin da principio che il debito realmente non ſi eſtingua in fiera, ma ritorni quì à Genoua, di doue è vſcito, ne il denaro contante dato à cambio, effettiuamente paſſa per altre mani, fuori che quando da principio il Pietro sborſa à Franceſco li ſcudi 1000. d'oro. Et più il Franceſco li reſtituiſce al detto Pietro, ò à chi hà fatta la tratta quì in Genoua con il beneficio del cambio, & la prouigione.

Hæc tacita cābien tiũ intentio, quia eſt facultatiuo, nō inſi. ſé cābium, per ea, quæ ſcripſi ſup. §. 6. gl. 1. ſub nu. 69. & ſeqq.

CONSTITVTIONES PONTIFICIAE.

Tenor Conſtitutionis Nicolai V. ſuper Cenſibus.

44 Nicolaus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Sollicitudo paſtoralis officij fores noſtræ prouidentiæ pulſare non deſinit, vt indemnitati, ac ſtatui proſpero fidelis populi curæ noſtræ cœlitus commiſſi, iuris moderando rigorem, peroptimæ prouiſionis remedia, quantum ex alto nobis permittitur, ſalubriter conſulamus. ¶ Sanè, ſicut fide dignorum relatione didicimus in Regno Siciliæ, ac certis alijs dominijs, & terris chariſſimi filij noſtri Alphonſi Aragonum, & vtriuſque Siciliæ Regis illuſtris; auaritiæ cœcitas quorumdam oculos adeò excœcauit, vſurariaque prauitas illis in partibus tantum excreuit, quòd incolæ, & habitantes partium illarum pecunijs indigentes, eas vix aliter, quàm fœneratorum opera, quaſi inauditum fœnus exercentium conſequi poſſent, & cum eas acceperint, ſi in tempore præcepto non re-

ſtituanr, breui eorum bona inſatiabili vſurarum voragine miſerabiliter conſumantur; ¶ Et quòd in Dominijs, & terris ipſius Regis vltra Montes conſtitutis, videlicet in Regnis Aragonum, Valentiæ, & Maioricarum, ac Principatuum Cataloniæ, & Comitatibus Ronſilionis, & Ceriteniæ, vniuerſitates, & ſingulares, tam eccleſiaſticæ, quàm ſeculares huiuſmodi pecunijs indigentes, cum minori incommodo eas habere poſſint pro venditione annualium cẽſualium, quæ mortua nuncupantur, ſuper domibus, poſſeſſionibus, & proprietatibus ſpecialiter, vel etiam generaliter ſuper omnibus bonis, redditibus, emolumentis, iuribus, & rebus eorum, mediante tamen inſtrumento gratiæ redimendi onera eorum, ſibi vt plurimum proſpicere, & conſulere conſueuerunt, quod in præſentibus eiuſdem Regni partibus, & Regnis vltra Montes conſtitutis, non ſolum in longam conſuetudinẽ, in cuius contrarium memoria hominum non extitit more vtentium comprobatum, ſed etiam per municipalia huiuſmodi Regnorum, & partium iura per Regem ipſum, ſeu eius prædeceſſorem, cum conſenſu trium brachiorum, videlicet eccleſiaſtici, militaris, & regalis, promulgata ſpecialiter confirmatur. ¶ Cum itaque multis incolis, & habitatoribus partium & dominiorum eiuſdem Regis citra Montem conſtitutorum, indigentibus per huiuſmodi cenſualium venditiones ſubueniri, ipſique fœneratorum vſuris eximi poſsint, & qui in hoc pecunijs abundantes dubitant, vſurariam prauitatem committere, & eiſdem indigentibus more præmiſſo ſuccurrere formidant, in indigentium detrimentum, & fœneratorum eorumdem euidens incrementũ, pro parte eiuſdem Regis fuit humiliter ſupplicatum, vt eis paterno compatientes affectu, in præmiſsis de opportunæ prouiſionis opere ſuccurrere, præfataſq; cenſualium venditiones, cum clauſulis, & cautionibus ad earum validitatem inter venditores, & emptores, mutuo conſenſu abſque læſione conſcientiæ in Regnis Siciliæ citra, & vltra Pharum fieri poſſe debere, decernere, & declarare de benignitate Apoſtolica dignaremur. ¶ Nos igitur pro debito paſtoralis miniſterij, nobis diuinitus iniuncti, ſuper his ſalubriter prouideri, ac ſtatui, & indemnitatibus incolarum, & habitatorum terrarum dicti Regis citra Montes conſtitutorum præſentium, & futurorum, quantum cum Deo poſſumus, ſubuenire cupientes, attendentes, quòd clero terrarum, & dominiorum ipſius Regis citra Montes conſtitutorum, in ſuis olim indigentibus per venditiones prædictorum cenſualium, auctoritate Apoſtolica pluries conſultum, & prouiſum fuit, præfati Regis in hac parte ſupplicationibus inclinati, tam eiuſdem Regis, quàm huiuſmodi Regnorum Siciliæ citra, & vltra Pharum omnibus, & ſingulis incolis, & habitatoribus, ac locorum, ciuitatum, & terrarum vniuerſitatibus præſentibus, & futuris, huiuſmodi cenſualia ſuper rebus, & proprietatibus ſuis, ac facultatibus, & emolumentis eorumdem inſtrumento gratiæ pro conſimili pretio illa redimendi mediante, dummodo annualis cenſus huiuſmodi cenſualium decimam partem principalis recepti, ſeu pretij eorumdem non excedat, inter ſe contrahendi, & vendendi, & emendi cum opportuna contrahentium ſecuritate, cautione, & indemnitate, ac cum poteſtate vendentes, perſonas, eorumq; proprietates, redditus, iura iuriſdictionis, cenſus, ac omnia, & ſingula immobilia bona obligandi, & obligari faciendi, ac etiam quaſcunque alias obligationes, & ſubmiſſiones cuiuſcunque foro, necnon renunciationes, promiſſiones, ſtipulationes, pœnis, iuramentis, & alijs cautionibus vallatus, & alia quæcunque, de quibus inter ementes, & vendentes huiuſmodi cenſualia conuentum, & in pactum deductum fuerit, plenam licentiam, & liberam auctoritate Apoſtolica tenore præſentium concedimus facultatem, ¶ Decernentes, & declarantes, eoſdem incolas, & habitatores, ac ciuitatum, & terrarum vniuerſitates cenſualia præfata modo præmiſſo in Regnis ipſis Siciliæ citra, & vltra Pharum liberè, & licitè contrahere, ac emere, & vendere poſſe, neque propterea vſurariam prauitatem committere, ¶ Dummodo aliàs, quàm, vt præmittitur, quodlibet annuum cenſuale decimam partem recepti, ſeu pretij vendititionis ipſius non excedat, & penſionibus, ſeu annualibus illorum in ſortem non computatis, pro totali redemptione propter principalem ſummam nihil vltra percipiatur ab emptore, vel exhibeatur à venditore. ¶ Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus, ac priuilegijs Apoſtolicis, necnon & ſtatutis municipalibus, vel regalibus, & conſuetudinibus ciuitatum, & terrarum Regnorum prædictorum Siciliæ citra, & vltra Pharum, etiam iuramento,

con-

confirmatione Apoſtolica, vel quacunque firmitate alia roboratis, etiam ſi de eis facienda eſſet ſpecialis mentio, quæ hic baberi volumus, & habemus pro ſufficienter expreſſis, cæterisq; contrarijs quibuſcunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ conceſſionis conſtitutionis infringere, vel ei auſu temerario contraire: ſi quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ apud S.Petrum, anno Incarnationis Domini M.CCCCLII. prid. Kalend. Octobris. Pontificatus noſtri anno vj.

Tenor Conſtitutionis Pij V. ſuper forma creandi Cenſus.

45 Pius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. ¶ Cum onus Apoſtolicæ ſeruitutis obeuntes cognouerimus, innumeros celebratos fuiſſe, & in dies celebrari cenſuum contractus, qui nedum non continentur intra limites à noſtris anteceſſoribus eiſdem contractibus ſtatutos, verum etiam, quod deterius eſt, contrarijs omnino pactionibus propter ardentem auaritiæ ſtimulum, legum etiam diuinarum manifeſtum contemptum præſeferunt, non potuimus animarum, prout tenemur, ſaluti conſulentes, ac piarum mentium petitionibus etiam ſatisfacientes, tam graui morbo, letiferoq; veneno ſalutari antidoto non mederi. ¶ Hac igitur noſtra conſtitutione ſtatuimus, cenſum, ſeu annuum reditum creari, conſtituive nullo modo poſſe, niſi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de ſui natura fructifera, & quę nominatim certis finibus deſignata ſit. ¶ Rursũ niſi vere in pecunia numerata, præſentibus teſtibus, ac notario, & in actu celebrationis inſtrumenti, non autem prius recepto integro, iuſtoque pretio. ¶ Solutiones, quas vulgo, anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus. ¶ Cõuentiones directè, aut indirectè obligantes ad caſus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non teneatur, nullo modo valere volumus. ¶ Quemadmodũ nec pactum auferens, aut reſtringens facultatem alienandi rem cenſui ſuppoſitam, quia volumus rem ipſam ſemper, & liberè, ac ſine ſolutione laudemij, ſeu quinquageſimæ, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter viuos, quàm in vltima volũtate alienari. ¶ Vbi autem vendenda ſit, volumus dominum cenſus alijs omnibus præferri, eiq; denuntiari conditiones, quibus vendenda ſit, & per mensẽ expectari. ¶ Pacta continentia moroſum cenſus debitorem teneri ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad cambium, ſeu certas expenſas, aut certa ſalaria, aut ad ſalaria, ſeu expenſas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem cenſui ſubiectam, ſiue aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, ſiue aliunde acquiſitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita ſint, & nulla. ¶ Imò & cenſum augeri, & nouum creari ſuper eadem, vel alia re in fauorem eiuſdem, aut perſonæ per eum ſuppoſitæ pro cenſibus temporis vel præteriti, vel futuri omnino probibemus; ¶ Sicuti etiam annullamus pacta, continentia ſolutiones onerum ad eum ſpectare, ad quem aliàs de iure, & ex natura contractus non ſpectarent. ¶ Poſtremo cenſus omnes in futurum creandos, non ſolum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuoſa in totũ, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, ſed etiam poſſe pro eodem pretio extingui, non obſtante longiſſimi etiam temporis, ac immemorabili, imò centum, & plurium annorum præſcriptione, non obſtantibus aliquibus pactis directè, aut indirectè talem facultatem auferentibus, quibuſcunque verbis, aut clauſulis contepta ſint. ¶ Cum verò traditione pretij reditus extinguendus erit, volumus per bimeſtre ante id denuntiari ei, cui pretium dandum erit, & poſt denuntiam, intra annum tamen, etiam ab inuito pretium repeti poſſe, & vbi pretium nec volens intra bimeſtre ſoluat, nec ab inuito intra annum exigatur: volumus nihilominus quandocunque reditum extingui poſſe, præuia tamen ſemper denuntia, de qua ſupra: & non obſtantibus his, de quibus ſupra, idq; obſeruari mandamus, etiam quod pluries, ac pluries denunciatum fuiſſet, nec vnquam effectus ſecutus fuiſſet. ¶ Pacta etiam, continẽtia pretium cenſus extra caſum prædictum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam cauſam repeti poſſe, omnino prohibemus: ¶ Contractusq; ſub alia forma poſthac celebrãdos fœneraritios iudicamus. ¶ Et ita illis propterea non obſtantibus, quicquid vel expreſsè, vel tacitè contra hæc noſtra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à Fiſco volumus poſſe vendicari. Hanc

autem ſalutiferam ſanctionem nedum in cenſu nouiter creando, verum etiam in creato quocunque tempore alienando, modo poſt publicationem cōſtitutionis creatus ſit, perpetuo, & in omnibus ſeruari volumus. ¶ Declarantes pretiū ſemel cenſui conſtitutum nunquam poſſe ob temporum, aut contrahentium qualitatem, ſeu aliud accidens, nec quo ad vltimo contrahentes minui, vel augeri. ¶ Et licet legem ipſam ad contractus iam celebratos non extendamus, illos tamen omnes, in quos ſub alia forma peruenerunt cenſus, hortamur in Domino, vt ſingulos contractus cenſuræ bonorum religioſorum ſubijciant, & animarum ſaluti conſulant. ¶ Nō obſtātibus quibuſuis conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, ſtatutis, & conſuetudinibus, necnon priuilegijs, & litteris etiam per quoſcunque Romanos Pontifices prædeceſſores noſtros, ac etiam nos ſub quibuſcunque tenoribus, & formis, ac cum quibuſuis clauſulis etiam derogatoriarum derogatorijs, necnon irritantibus decretis, ex quauis cauſa etiam per modum legis vniuerſalis, aut aliàs quomodolibet editis, ſiue in fauorem vniuerſitatum, communitatum, collegiorum, congregationum, ciuitatum, & locorum conceſſis, approbatis, & innouatis, quibus omnibus, & ſingulis, illorum tenores præſentibus pro expreſsis habentes, quatenus directè, vel indirectè præſenti noſtræ conſtitutioni in toto, vel in parte contrarientur, ſpecialiter, & expreſsè derogamus, cæteriſq; contrarijs quibuſcunque. ¶ Volumus autem, quòd præſentes in Cancellaria, & acie Campi Floræ publicentur, & inter conſtitutiones extrauagantes perpetuo valituras conſcribantur. ¶ Et quia difficile foret præſentes ad ſingula quæque loca deferri, volumus, & etiam declaramus, quòd earum tranſumptis etiam impreſsis, manu alicuius Notarij publici ſubſcriptis, ac ſigillo alicuius Prælati munitis, eadem prorſus fides vbique adhibeatur, quæ præſentibus adhiberetur, ſi forent exhibitæ, vel oſtenſæ. ¶ Nulli ergo omnino hominū liceat hanc paginam noſtræ prohibitionis, annullationis, ſtatuti, mandati, iudicij, hortationis, derogationis, declarationis, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, Anno Incarnationis Dominicæ, milleſimo quingenteſimo ſexageſimo octauo, quartodecimo Kalendas Februarij, Pontificatus noſtri Anno Quarto.

Damnatio, & reprobatio pactionum in ſocietatibus apponendarum, capitalis ſecuritatem, aut lucri nomine, certam reſponſionem, aut vſurariam prauitatem quouis modo continentium.

46 Sixtus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Ad perpetuam rei memoriam. Deteſtabilis auaritiæ ingluuies, & inſatiabilis lucrandi cupiditas, malorum omnium radix, vſque adeò excæcat mortalium mentes, vt multi, nimis auidè lucro inhiantes, in laqueos, & inſidias diaboli miſerè incidant: irrepit enim verſutè, & callidè antiquus humani generis hoſtis per varios dolos, & fallacias, & incautos homines quæſtus dulcedine captos, ac delinitos opprimit, atque eò perducit, vt ſeipſos in vſurarum voraginem, Deo, hominibuſq; odioſam, ſacris canonibus damnatam, & Chriſtianæ charitati contrariam, fœdè immergant: & dum vanas, & terrenas diuitias quærunt, veras, ac cœleſtes amittant. Sicuti nuper cum magno dolore audiuimus, hoc malum in quaſdam Prouincias peruaſiſſe. ¶ Nā multi, ſpecioſum, & honeſtum ſocietatis nomen, ſuis fœneratitijs contractibus prætexendo, hoc quaſi colore, & fuco, mercatoribus, opificibus, negotiatoribus, & alijs perſonis, ſuper eorum mercibus, officinis, tabernis, pannarijs, alijſq; rebus, ac bonis pecunias ſuas, aut alias res, ſocietatis nomine conferunt, vel greges, armenta, aut certa animalia agricolis, ſeu terrarum cultoribus, paſtoribus, alijſq; ruſticis, ſeu quibuſuis perſonis dant in ſocietatem, ſiue ad ſoccidam(vt vocant) ea conditione, vt ſors ipſa, ſeu caput, quod vulgò dicitur capitale, tam pecuniarū, quàm animalium, & rerum, ſaluum ſemper & integrum exiſtat pro eo, qui non induſtriam, aut operas, ſed pecunias, animalia, aut res huiuſmodi in ſocietatem confert, vtque omne periculum, & damnum ab altero ſocio recipiente ſuſtineatur, contra æquitatem, & ſocietatis iuſtitiam diuerſimodè paciſcuntur: eoſdemq; ſocios, cum quibus contrahunt, plerumque pauperes, & egenos, ſuoq; labore & induſtria victitantes, ad ſortem, ſeu capitale reſtituendum,

dum, quicunque tandem caſus, & rerum euentus conſequatur, pacto, & obligatione obſtringunt: ſimulque etiam certam lucri quantitatem, & ſummam, veluti tot pro quolibet centenario, in ſingulos annos, aut menſes per alterum ſocium, durante societate ſoluendam, præfiniunt, ac præſcribunt, eamq; ſummam, & quantitatem, non ſubductis rationibus accepti, & expenſi, quod in codices, ſeu tabulas ſocietatis referri ſolet, neque facto calculo, vel computo, pro ipſius lucri, vel damni modo variabilem, ſed laborem & curam computandi, & calculandi ſe inuicem remittere, & renuntiare aſſerentes, quouis tempore certam conſtituunt. ¶ Proinde nos, qui hoc potiſſimum munus, noſtræque paſtoralis ſollicitudinis maximè proprium arbitramur, vt gregem Dominicum fidei noſtræ creditum ab omni offenſione, & æternæ vitæ diſcrimine tutum, in viam ſalutis, cœleſti gratia adiutrice, dirigere nitamur, huiuſmodi morbi contagionem, antequam in communem fidelium perniciem latius ſerpat, quantum, Deo fauente, poſſumus, tollere cupientes, de attributæ nobis Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, hac noſtra perpetuò valitura conſtitutione damnamus, & reprobamus omnes, & quoſcunque contractus, conuentiones, & pactiones, poſthac ineundos, ſeu ineundas, per quos, ſeu quas cauebitur perſonis, pecunias, animalia, aut quaſlibet alias res ſocietatis nomine tradentibus, vt etiam ſi fortuito caſu quamlibet iacturam, damnum, aut amiſſionem ſequi contingat, ſors ipſa, ſeu capitale ſemper ſaluum ſit, & integrum à ſocio recipiente reſtituatur, ſiue vt de certa quantitate, vel ſumma in ſingulos annos, aut menſes, durãte ſocietate reſpõdeatur. ¶ Statuimusq; huiuſmodi contractus, conuentiones, & pactiones vſurarios, & illicitos poſthac cenſeri debere; atque in poſterum non licere ijs, qui pecunias, vel animalia, aut alias res in ſocietatem tradent, de certo lucro, vt præfertur, percipiendo inter ſe paciſci, & concordare: neque etiam, ſiue ad certum, ſiue ad incertum lucrum conuenerint ſocios, qui ea recipient, ad ſortem, ſeu capitale ſaluum, & integrum, vbi illud caſu fortuito perierit, vel amiſſum erit, reddendum quouis pacto, aut promiſſione ſibi obligare: Ac ne de cætero ſocietates ineantur ſub huiuſmodi pactis, & conditionibus, quæ vſurariam prauitatem ſapiunt, diſtrictè interdicimus, & prohibemus. ¶ Sed potius cuncti nouerint ſocietates huiuſmodi, cũ in poſterum vnus pecuniam, animalia, aut alias res, & bona; alter verò operam, vel induſtriam confert, purè, ſincerè, & bona fide ſicut decet, iuſtis, & æquis conditionibus, & pactis, ſecundum iuris diſpoſitionem, ac ſine vlla prorſus fraude, palliatione, aut vſurariæ prauitatis labe, aut ſuſpicione ineundas, ſeu contrahendas eſſe, ita vt non ad certam ſummam, aut quantitatem, ab omni periculo, & damno, vt præfertur, immunem, lucri nomine perſoluendam, neque ad capitale, ſi caſu fortuito perit, reſtituendum, ſocius accipiens teneatur. ¶ Si verò finita ſocietate ipſum capitale extat, ei qui illud in ſocietatem contulerit, reſtituatur, niſi ſocio recipienti fuerit communicatũ, aut aliter inter ipſos contrahentes ſuper eo legitimè conuentũ ſit. Ac præterea ijdem contrahentes, fructus, expenſas, & damna in cõmune conferant, & prout æquum, & iuſtum fuerit, ſibi communicent, atque diuidãt. ¶ Decernentes, ſi qui contractus, conuentiones, & pactiones in futurum contra noſtram huiuſmodi prohibitionem de facto initi fuerint, nullam ex eis, tanquam per hanc eandem conſtitutionem noſtram damnatis, & reprobatis, etiam ſi iuramento, aut in forma Cameræ Apoſtolicæ, vel aliàs quomodolibet roborati fuerint, obligationem ciuilem, aut naturalem oriri, nullamq; actionem realem, aut perſonalem, nec iudicis officium, neque aliud quodcunque ius cuiquam competere, neque quoad ſortem, ſeu capitale integrum recuperandum, quod caſu fortuito perierit, aut amiſſum erit, neque quoad certas ſummas, & quantitates in ſingulos annos, aut mẽſes lucri ſocialis nomine promiſſas. ¶ Si qui verò in poſterum, ſub prædictis conditionibus, & pactis contrahere temerè præſumpſerint, aut prætextu ſimilium contractuum, conuentionum, & pactionum ſocietatis nomine initorum, qui hucuſque durant, ad exactionem dictæ ſortis, ſeu capitalis, ſiue illius pretij, & valoris, poſtquam illud in toto, vel in parte caſu fortuito perierit, aut amiſſum ſit, aut certæ ſummæ, vel quantitatis annuæ, aut menſtruæ ſibi promiſſæ in futurum, procedere auſi fuerint, eos vniuerſos & ſingulos in pœnas contra manifeſtos vſurarios, & fœneratores à ſacris Canonibus, & Concilijs generalibus latas, & promulgatas, eo ipſo incurrere, & contra illos, vti manifeſtos vſu-

vſurarios, & fœneratores, via iuris, alijſq; opportuois remedijs procedi poſſe, & debere: ¶ ſicq; ab omnibus cenſeri, & ita quoad præmiſſa vniuerſa, & ſingula per quoſcunque Iudices, & Commiſſarios, quauis auctoritate fungentes, etiam cauſarum Palarij Apoſtolici Auditores, ac S.R.E. Cardinales (ſublata eis, & eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate) vbique iudicari, declarari, & diffiniri debere: necnon irritum, & inane; ſi ſecus ſuper his per quoſcunque quauis auctoritate, ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari. ¶ Mandamus verò vniuerſis, & ſingulis locorum ordinarijs per quaſcunque Prouincias, & Regna Chriſtiani Orbis conſtitutis, & quibuſuis noſtris, & Sedis Apoſtolicæ, etiam de latere Legatis, ac Vicelegatis, cæteriſq; officialibus, præſertim Prouinciarum, & locorum ſtatus noſtri Eccleſiaſtici, vt in ſuis quiſque Ciuitatibus, diœceſibus, Prouincijs, & locis præſentem noſtram conſtitutionem publicari, & inuiolatè obſeruari curent: & contra perſonas, quæ in futurum, præter, & contra prohibitionem, hanc noſtram paciſci, aut exigere auſæ fuerint, tanquam publicos vſurarios, & fœneratores per viam accuſationis, vel denunciationis, aut inquiſitionis, & ex mero officio, prout eis videbitur, procedant, eosq; culpabiles repertos, condignis pœnis, vt ſupra diſpoſitum eſt, afficiant, inuocato etiam, ſi opus fuerit, auxilio brachij ſæcularis. ¶ Nonobſtantibus quarumcunque Ciuitatum, Prouinciarum, & locorum iuramento, confirmatione Apoſtolica, vel quauis alia firmitate roboratis ſtatutis, & conſuetudinibus, Priuilegijs quoque, indultis, & litteris Apoſtolicis, quorumcunque tenorum exiſtant, ſiue per modum conſtitutionis, & legis perpetuæ quomodolibet conceſsis, etiam ſæpius approbatis, & innouatis; quæ omnia nolumus cuiquam de cætero ſuffragari. ¶ Vt autem præſentes litteræ ad omniũ notitiam deducantur, neve aliquis earum ignorantiam prætendere valeat; volumus vt illæ in valuis Baſilicarum Principis Apoſtolorum de Vrbe, & Sancti Ioannis Lateranenſis, & Cancellariæ Apoſtolicæ, atq; in acie Campi Floræ per aliquem ex noſtris Curſoribus de more publicentur, dimiſsis, & affixis earum exemplis in acie, & valuis prædictis, earumq; tranſumptis etiam impreſsis, Notarij publici manu ſubſcriptis, & ſigillo perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ munitis, eadem prorſus fides in iudicio, & extra illud, vbique gentium & locorum habeatur, quæ eiſdem originalibus haberetur, ſi eſſent exhibitæ, vel oſtenſæ. ¶ Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ damnationis, reprobationis, ſtatuti, interdicti, prohibitionis, decreti, mandati, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. ¶ Si quis autẽ hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ, apud Sanctum Marcum, Anno Incarnationis Dominicæ, Milleſimo quingenteſimo octuageſimoſexto, duodecimo Kalend. Nouembris Pontificatus Noſtri Anno Secundo.

Leo X. de Societatibus Officiorum Romanæ Curiæ.

47 LEo Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Romanum Pontificem, in quo fidei orthodoxæ fundamenta à Deo ſunt conſtituta, & qui Chriſtianæ veritatis aſſertor exiſtit, in primis ſumma ope niti decet, ne contrahentium in hac alma Vrbe, in qua Rom. Pontifice regimini vniuerſalis Eccleſiæ præſidente, aliquo modo animæ ſaluti præiudicium afferri cõtingat, ſed quæ ex huiuſmodi commercijs procedunt, ſine aliqua labe, ac in ſinceritate fidei inuiolata permanere debeant, ne vnde ius oritur, exinde naſcatur iniuria, & qui documẽta ſalutis cæteris præſtare conſtituit, exempla tribuat delinquendi. Ea igitur cura moti, libenter ad ea intendimus, per quæ non ſolũ Curiales, quantum Domino poſſumus, ſine aliqua labe in bono conſeruentur ſtatu, & ex eorum laboribus, ac laudabili exercitio commodè, honeſtèq; ſe ſubſtentare valeant. Sed omnis prorſus illiciti lucri via eis præcludatur, & eorũ diſpendijs obuietur. ¶ Cum itaque fide dignorum teſtimonio acceperimus, quòd officiales Romanæ Curiæ pecunijs indigentes partem aliquam officiorum, quæ obtinent, alijs pro certa pecuniarum ſumma communicant, & ad reſpondendum de emolumentis pro dicta rata cum aliquibus pactis minus licitis ſe obligant. Aliqui verò officia ipſa de pecunijs aliorum ementes, & illa in propria perſona exercẽtes, etiam cum ad illa exercenda plurimum apti exiſtant, in

corum

eorum ingenio, & induſtria confidentes, aliquas ſuper illis ineunt conuentiones.¶ Nos ſuper his opportunum remedium adhibere volentes, per quod huiuſmodi contrahentium animarum ſaluti, ac conſcientiæ puritati, & indemnitati conſulatur, per præſentes, motu proprio, & ex certa noſtra ſcientia de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine perpetuo duraturas ſancimus, & ordinamus, vt quicumque officialis tam in Romana Curia, quàm extra eam, officia ad Romani Pontificis ſedem, ſeu ad vitam illa ementium vendi ſolita, cuiuſcumque ſtatus, & conditionis, aut dignitatis, vel honoris exiſtat, partem aliquam magnam, ſeu minimam dictorum officiorum, quæ obtinet, ſeu illorum fructus vendere, donare, ſeu quouis titulo in alium extra Romanam Curiam abſentem, qui conuentionem patris officij, & illius emolumentorum facere, & finire per procuratorem in Romanam Curiam conſtituendum, poſſit, & valeat transferre, vendere, donare, aut aliàs alienare voluerit, tam ei, quàm ipſis emptoribus, donatarijs, ſeu quouis alio titulo partem ipſam recipientibus pro quauis ſumma, ſeu pretio inter eos conueniendo vendere, donare, & (vt præfertur) transferre, ipſique emptores, donatarij, & alij quouis titulo, ad certum tempus, ſeu ad eorum vitam, prout partes ipſæ conuenerint, liberè, & licitè accipere, & retinere. Illorumque fructus, & emolumenta, etiam propria auctoritate de manibus ipſorum officialium fructus iuxta eorum conuentionem per ſupplicationem manu noſtra propria ſignatā approbandam recipere, & exigere, necnō in alios alienare, & diſponere, prout titulum habentes liberè, & licitè valeant.¶ Et cū mulieribus propter rerum inexperientiam de earum dotibus, & pecunis, quibus ſe ſubſtentare debent, commercia facere non conueniat, ac propterea quandoque occurrat, eas perſonas, quibus pecunias pro aliqua vtilitate habenda concedunt defraudari, & decipi, & aliquando non ſolum fructibus, ſed capitali priuari: quādoque verò etiam in animarum ſuarum periculum minus honeſta lucra per eas recipi contingat, ſexui earum imbecillitati, ac etiam neceſſitati, vt (ſine conſcientiæ ſcrupulo, & animarum ſuarum, ac perditionis, & amiſsionis bonorum ſuorū periculo fructus ex earum ſubſtentatione conſequi valeant) prouidere volentes, ordinationem, & facultatem huiuſmodi, quoad officia Præſidentium, & portionum Annonæ Ripæ dumtaxat, etiam ad ipſas mulieres extendimus: ita quod ipſis mulieribus, tam puellis, quàm maritatis, & viduis, tam in Romana Curia, quàm extra eam exiſtentibus, liceat partem officiorum præſidentium, & portionum huiuſmodi, dummodo in perſonis earum rationes, & officia ipſa non ſint, quouis titulo ad tempus, vel ad vitam habere ab hominibus in quorum perſonis portiones, & officia ipſa fuerint, ſtatuentes, & ordinantes, quòd habentes titulum officij ſaltem tertiam partem valoris officij, ſeu portionis huiuſmodi habere debeat.¶ Et ſi contingat eum decedere, per talis decedentis obitum pars, quæ ad ipſum decedentem tunc ſpectabat, & non aliæ, quæ ad alium, vel alios in dicto officio partē habentes ſpectabant, vacare cenſeantur, ac de titulo, & parte vacantibus dumtaxat, ſimili modo ſi alium, ſeu alios, etiam fœminam, partem, ſeu partes in huiuſmodi officijs habentes decedere contigerit, partes ſic decedentium vacare cenſeantur, & de illis per Rom. Pontificem, aut Sedem, ſeu Cameram Apoſtolicam liberè diſponi poſſit.¶ Et ſi titulum, vel partem habens delinqueret, & propterea priuari contigerit, pœna priuationis ſuum teneat auctorem, & alteri partem habenti, vel è conuerſo minimè noceat.¶ Et ad obuiandū fraudibus, quæ in præmiſſis fieri poſſent, volumus, decernimus, & mandamus, quòd ſuper huiuſmodi rata parte, ſeu portione ſic quouis modo communicanda, ſupplicatio manu noſtra, ſeu Rom. Pont. pro tempore exiſtentis haberi debeat: cuius ſupplicationis ſolam ſignaturam ſufficere, & per Datarium, & Regiſtrum ſupplicationum, more ſolito, mitti, & pro ſignatura, & gratia communicationis officiorum, huiuſmodi ad vitam, vel aliud tempus vltra annum cum dimidio, quinque pro anno vero cū dimidio, aut minori tempore communicationis officiorum huiuſmodi quouis modo faciendorum, duo ducati auri de Camera pro quolibet centenario ad dictam rationem reſpectiue, pro qua præfata rata, ſeu portio communicata fuerit, recipi, & conſenſus communicationis, ſeu ad partem admiſsionis vigore ſupplicationis deſuper ſignatæ huiuſmodi, coram vno ex Cameræ Apoſtolicæ Notarijs dūtaxat præſtari, & per eum in vno in dicta Camera, & alijs libris penes ipſum Datarium pro tempore exiſtentem conſtruendis regiſtrari debeat,

beat, & pro tali regiſtratura, & labote cuiuſque portionis cuiuſcumque ſummæ vigore vnius ſupplicationis alteri communicatæ vltra vnum groſſum, leonem nuncupatum, ab altera partiũ recipi non poſsit. ¶ Decernentes quaſcumque ſocietates, communicationes, & contractus de cætcro faciendos ſine expreſſa noſtra, ac Rom. Pontificis pro tempore exiſtentis, & canonicè intrantis approbatione, & ſignatura, irritas, & inanes, ac portionem alteri quouis modo pro tempore ſine approbatione, & ſignatura noſtris aſsignatam, ſeu communicatam, dictæ Cameræ Apoſtolicæ applicatam, & applicatas, ac quæcumque pacta, & conuentiones ſupet dictis officijs ſine noſtra, aut dictæ ſedis licentia pro tempore inita, tamquam ſuſpecta, & illicita, nulla declatamus. ¶ Adijcientes, quòd ſi aliquam partem pecuniarum ſupet officijs huiuſmodi ad tẽpus nondum effluxum habentes, ac beneficio huius conſtitutionis, ad ſaluandum pecunias officialibus, ſuper eorum officijs mutuatas in eventum obitus eorumdem officialium, vti volentes modo pręmiſſo ſoluentes, & ſupplicationes deſuper ſignaras obtinentes, pecunias officialibus huiuſmodi mutuatas in euentum eorum obitus de pretijs officiorum vendendorum recuperare debeant, præmiſſaque omnia in alijs officijs dictæ Curiæ ad Camerarium, Vicecancellarium, Pœnitentiatium maiorem, & ſacri Palatij Apoſtolici Auditores ſpectantia, dummodo ad hoc ipſorum, quorum intereſt, expreſſus acceſſerit aſſenſus, locum ſibi vendicare volumus, atque decernimus. ¶ Ac pro ipſorũ officialium, & contrahentium indemnitate, motu, ſcientia, & poteſtate ſimilibus etiam decernimus, quòd in euentum in quem contingerit hanc noſtram conſtitutionem aliqua ratione, vel cauſa in toto, vel in parte extingui, ſeu reuocari, aut ipſos officiales, vel contrahentes, declaramus, quominus emolumenta, iuxra conuentionem inter eos factam, ſeu faciendam, percipere libere poſſent, quomodolibet impediri, aut moleſtari, nos, & ſucceſſores noſtros, & Cameram Apoſtolicam præfatam, & eius bona in vim validi, & efficacis contractus ipſis officialibus, vel contrahentibus pro tempore exiſtentibus, obligamus. Si verò fuerit facta aliqua diminutio emolumentorum buiuſmodi ad ſoluendum, & ſatisfaciendum ipſis de ſumma, quam eoſdem contrahentes pro huiuſmodi minutione amiſiſſe conſtabit. ¶ Si autẽ præſentes litteras reuocari contigerit, ad reſtituendum, ſeu reſtitui faciendum eiſdem contrahentibus, tunc pro tempore exiſtentibus, totam illam ſummam, quam pro eiſdem ſocietatibus ſoluiſſe conſtabit, in quibus nullo modo, nullave ratione, vel cauſa computari debeant, ſeu poſſint in toto, vel in parte emolumenta, per eos interim percepta, ſed eos, & eorum quemlibet, iuſto, & legitimo titulo emolumenta percepta ſibi acquirere, & vt ſua retinere poſſe, & debere. ¶ Mandamus præterea prædicto Camerario, & Cameræ Apoſtolicæ Clericis præſidentibus, quos ſuper præfatis ſocietatibus conſeruatores proprios ſpeciales, & ordinarios iudices deputamus, vt in huiuſmodi concernentibus negocijs efficacis defenſionis præſidio aſſiſtant. Decernentes, quòd in præmiſſis Camerarij, vel Clericorum prædictorum determinationi omnino ſtetur, nec cuiquam ab eorum decreto appellare, aut ipſos contrahentes ad aliud tribunal, etiam vigore reſcriptorum Apoſtolicorum trahere liceat, neque Clerici ipſi ſuſpectibus alligari, etiam prætextu portionum, & officiorum per aliquem ex eis obtentarum, & obtentorum poſſint, cum veriſimile non ſit, iudicia tot præſtantiſſimorum virorum, in quorum fidei, ac prudentiæ præfatæ Eccleſiæ patrimonium creditur, aliqua ratione à rectitudine declinatura, quatenus ipſi ad infraſcriptarum, & ſupradictarum ſententiarum, & pœnarum declarationem, & executionem, ſummariè, ſimpliciter, & de plano omni iudiciaria tela poſtpoſita iuxta ſtylum, & morem Cameræ, ſola facti veritate comperta, procedentes, cum effectu, quoties requiſiti fuerint, & id nouerint expedire, prædicta omnia, & ſingula obſeruent, & ab alijs faciant, ſub pœnis eorum arbitrio imponendis, inuiolabiliter obſeruari, ſcripturasq; neceſſarias, & opportunas obligationes deſuper faciant, obligationem per nos ſic factam recognoſcentes, & ſequentes, eisq; officialibus, vel contrahentibus ſuper præmiſsis, & & eorum plena, & inuiolabili obſeruatione, quodcumque publicum inſtrumentum obligationis bonorum S.R.E. & Camerę earumdem ad ipſorum contrahentium requiſitionem, & in euentum prædictum abſque alterius declarationis, ſeu mandati expectatione, de præmiſsis debitam, & integram ſatiſfactionem faciant. Decernentes quicquid

per

Digitized by Google

per Cameram ipſam ſuper hoc ſit actum, geſtum, determinatumq; fuerit, ac ſententiatum, & iudicatum, perpetuo ratum, firmum, & inuiolabile eſſe debere, ac irritum, & inane, ſi ſecus ſuper his à quoquam quauis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari.¶ Nō obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis contrarijs quibuſcumque, aut ſi aliquibus communitet, vel diuiſim ab eadem ſit ſede indultum, quod interdici, ſuſpendi, vel excommunicari, ſeu ad prædictæ Curiæ iudicium trahi non poſſint, litteras Apoſtolicas non facientes plenam, & expreſſam, ac de verbo ad verbum, de indulto huiuſmodi mentionem, & quibuſlibet alijs priuilegijs, indulgentijs, & litteris Apoſtolicis, generalibus, vel ſpecialibus, quorumcumque tenorum exiſtant, per quæ præſentibus non expreſſa, vel totaliter non inſerta, effectus earum impediri valeat qnomodolibet, vel differri, & de quibus, quorumq; totis tenoribus habenda foret in noſtris mentio ſpecialis, quæ quoad hæc eis nullatenus volumus ſuffragari.¶ Vt autem præſentes litteræ ad omnium notitiam deducantur, ac per omnes inuiolabiliter debeant obſeruari; volumus illas in valuis Cancellariæ Apoſtolicæ, & audientiæ litterarum contradictarum noſtrarum, & in Camera Apoſtolica affigi, legi, & publicari, vt hi, quos litteræ ipſæ concernunt, ſeu concernere poſſunt quomodolibet in futurum, quoad illorum notitiam non peruenerint, vel illas ignorauerint, quominus eos arctent perinde, ac ſi eis perſonaliter intimatæ forent, nullam poſſint excuſationem prætendere, vel ignorantiam allegare. Volumus etiam, & dicta auctoritate decernimus, quod illarum trāſumptis vnius Notarij manu ſcriptis, & alicuius Prælati, vel perſonæ in dignitate conſtitutæ ſigillo munitis, ea prorſus fides indubia adhibeatur, quæ præſentibus noſtris litteris adhiberetur, ſi eſſent exhibitæ, vel oſtenſæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ ſanctionis, ordinatiouis, extenſionis, ſtatuti, decreti, mandati, declarationis, adiectionis, obligationis, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire; ſi quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum. Anno Incarnationis Dominicæ M. D. XIIII. Pridie Idus Ianuarij. Pontificatus noſtri anno ſecundo.

Paulus IV. ſuper Societatibus officiorum Romanæ Curiæ.

48 PAulus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam, inter cæteras curas, quibus ex miniſterio Apoſtolatus nobis diuinæ gratiæ munere, commiſſi, aſſiduc premimur, illa nos maxime vrget, vt prauæ conſuetudines, & abuſus, quos in hanc Almam Vrbem noſtram malitijs hominum irrepſiſſe cernimus, noſtra diligentia tollantur. Cum itaque (ſicut fide dignorum relatione nobis innotuit) diuerſæ vtriuſque ſexus perſonæ, tam ipſius Vrbis ciues, ſeu originarij, quàm Romanam Curiam ſequentes ſub prætextu, quòd in dicta Curia ſuper illius officijs ſocietates ad rationem duodecim, & quandoque plurium pro centenario paſſim fiant, & ſocietates huiuſmodi licitæ reputentur, propterea, quod officia ipſa fructus ſuos veriſimiliter ad eandem rationem reddant, & pecunias ipſas in ſocietatem recipientes, ſi illas dantes, aut ſinguli alij tunc ab eis nominati moriantur, ſortem principalem pecuniarum per eos in ſocietatem receptarum, lucrentur, & è contra, ſi recipientes pecunias in ſocietatem, moriantur, eo quòd officia, ſuper quibus ſocietates huiuſmodi contrectæ fuerint, ipſis morientibus deficiant, eorum hæredes, aut fideiuſſores ſortem receptam reſtituere cogantur, pecunias ſuas ſub nomine ſocietatis, non tamen ſuper aliquo eiudem Curiæ officio mutuent, & duodecim, & quandoque plura pro centenario, nomine quidem fructuum ipſius ſocietatis, ſed re vera pro vſuris pecuniarum per eos mutuatarum, exigant, vſurariam prauitatem committendo, & diuerſi præfatæ Curiæ officiales ſuper officijs per eos pro tempore obtentis diuerſas ſocietates cum diuerſis perſonis, etiam vltra valorem ipſorum officiorum, & cum pactis aliquando minus licitis ſæpius ineant, & ſingulis perſonis, pecunias ſuas eiſdem officialibus intra valorem eorumdem officiorum, abſque eo, quòd vna aliam ſciat, credentibus tam pro ſorte principali, quàm pro fructibus dictarum ſocietatum fideiuſſionem præſtent aliorum officialium, qui officia ſua alijs pro maiori pecuniarum ſumma, quam illa valeant, obnoxia, & hypothecata habent,

bent,& exinde fiant, vt officia ipſa quandoque vltra decuplum eius,quo vendi poſſent, obligata reperiantur, & tam illi principales debitores, quàm fideiuſſores non ſolum fidem fallant, & creditores ſuos pecunijs, quas illi eiſdem officialibus eorum, & fideiuſſorum ſuorum fidem ſequentes credunt, priuent, & fruſtrentur, etiam iuramentis per eos in ſocietatibus huiuſmodi præſtitis temerè contraueniendo, verum etiam facilitate ſocietates huiuſmodi clam ineundi, ſeipſos,& ſuam familiam depauperent,ſuamque, & illorum ſubſtantiam diſſipent,& anihilent, in animarum periculum, & eiuſdem Curiæ ignominiam, ac complurium, qui in præmiſsis non delinquunt, detrimentum. ¶ Nos cupientes,quantū cū Deo poſſumus, animarum periculis obuiare, & aliſs inconuenientibus prædictis occurrere, motu proprio, non ad alicuius nobis ſuper hoc oblatæ petitionis inſtantiam, ſed ex certa ſcientia, & mera deliberatione noſtris per præſentes decernimus,& declaramus omnes, & ſingulas ſocietates ad rationem certæ,& determinatæ pecuniarum ſummæ, quolibet menſe, vel anno,aut alio ſtatuto tempore ſoluendæ, etiā ſub periculo mortis alicuius,aliàs quam ſuper officijs præfatæ Curiæ de cætero faciēdas illicitas, & iniuſtas fore, & vſuariam prauitatem continere,& ex eis alicui ius,aut actionem acquiri nō poſſe.¶ Et inſuper hac noſtra perpetuo valitura conſtitutione ſancimus, atque ſtatuimus, & ordinamus,quòd de cætero perpetuis futuris temporibus,nullus tam in dicta Curia, quàm in tota ditione Eccleſiaſtica officialis, cuiuſcunque ſtatus, gradus, ordinis, dignitatis, conditionis, & præeminentiæ exiſtat, aliquam ſocietatem ſuper officio,vel officijs ad noſtri, ſeu ſedis, vel Cameræ Apoſtolicæ, vel Camerarij, Vicecancellarij,Pœnitentiarij maioris,& cauſarum Palatij Apoſtolici, Auditorum diſpoſitionem quomodolibet pertinente, ſeu pertinentibus, quæ vendi conſueuerint, per eum pro tempore obtentis cum aliqua, ſeu aliquibus, perſona, ſeu perſonis, communi, collegio, vel vniuerſitate, vltra dimidium valoris officij, ſeu officiorum huiuſmodi, & niſi præcedente ſignatura à nobis, aut Romano Pontifice pro tempore exiſtente obtenta, in qua ſubſtantia rei ad hoc,vt diſcerni poſſit, an licita ſit, vel illicita, facere præſumat: & quod ſocietates ſuper officijs huiuſmodi aliter factæ, non valeant, nec viribus ſubſiſtant, earumq; prætextu nullatenus agi poſſit.¶ Nos enim ſignaturas huiuſmodi (quas abſque aliarum litterarum expeditione, regula contraria non obſtante, ſufficere volumus) per noſtrum Datarium ad inſtar reſignationem officiorum huiuſmodi expediri,& pacta in his ſocietatibus pro tempore appoſita,ad hoc,vt licita tantum ſtatuantur, examinari, ac ſocietates ipſas, vt omnibus innoteſcere poſſint, nec vltra dimidium pretij ipſorum officiorum fiant, in aliquo particulari libro apud ipſum Datarium adnorari, & pro expeditione ſignaturæ, & adnotatione huiuſmodi, dimidium vnius pro quolibet cētenario per partes ipſas præfato Datario ſolui; & vt fraudes, ac pacta illicita, non præmiſſis hactenus facta detegantur, ac illis in tempore occurri poſſit, ſocietates hactenus factas, & adhuc vigentes eidem Datario, ſeu ab eo pro tempore deputatis cum opportuna ſpecificatione eorum, qui illas tam actiuè, quàm paſſiuè fecerunt, & officiorum, ſuper quibus, ac pecuniarum, pro quibus,& temporis, de quo, & ad quod factæ fuerint infra tres menſes à die publicationis præſentium,modo inſraſcripto faciendæ computandos, notificari volumus, & mandamus, ac niſi, vt præfertur, notificatæ fuerint, eas iiſdem tribus menſibus elapſis penitus,& omnino extinctas eſſe,nec ius,aut actionem aliquam tribuere poſſe, ſicque,& non aliàs in præmiſsis omnibus, & ſingulis per quoſcunque etiam Auditores præfatos, ac Cameræ huiuſmodi Clericos, in quauis cauſa,& inſtantia,ſublata eius,& eorum cuilibet,quauis aliter iudicandi,& interpretandi auctoritate, & facultate iudicari, & definiri debere, & ſi ſecus ſuper his à quoquam quauis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari, irritum, & inane decernimus. Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis,cæteriſq; contrarijs quibuſcunque. Vt autem præſentes litteræ ad omnium, quorum intereſt, aut intereſſe poterit, quomodolibet in futurum notitiam deducantur, nec vllus ſe aduerſus eas excuſare, aut ignorantiam prætendere poſsit. Volumus eaſdem litteras in valuis Cancellariæ Apoſtolicæ, & acie Campi Floræ per aliquos ex Curſoribus noſtris legi, & publicari, ac affigi, affixaſque inibi aliquo temporis ſpatio dimitti, & poſtmodum tolli earum exemplo cum originali collationato loco illarum affixo, & dimiſſo. Nulli ergo omnino

omnino hominum liceat hanc paginam noſtri decreti, declarationis, ſanctionis, ſtatuti, ordinationis, mandati, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum eius, ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ apud Sanctum Marcum, Anno Incarnationis Dominicæ M. D. LV. Non. Octobris. Pontificatus noſtri Anno primo.

PIVS PAPA IIII.

49 Motu proprio, &c. Cum ſicut accepimus fœl. rec. Paulus Papa IIII. Prædeceſſor noſter certis tunc expreſſis cauſis motus, quod nullus tam in Curia, quàm in tota ditione Eccleſiaſtica officialis cuiuſcumque ſtatus, gradus, ordinis, dignitatis, conditionis, & præeminentiæ exiſteret, tunc & pro tempore aliquam ſocietatem ſuper aliquo, ſeu aliquibus officijs ad tunc ſuam, ſeu Sedis, aut Cameræ Apoſtolicæ, ſeu Camerarij, Vicecamerarij, Pœnitentiarij maioris, & cauſarum Palatij Apoſtolici Auditoris diſpoſitionem quomodolibet pertinentibus, quæ vendi conſueuerunt per eum, obtinendo pro tempore cum aliqua alia perſona, ſeu perſonis communi Collegio, ſeu vniuerſitate, niſi præcedente ſignatura ab eo, ſeu Romano Pontifice pro tempore exiſtente obten. in qua pacta, & conuentiones partium exprimi deberent, pro cuius expeditione, & certa adnotatione medium pro centenario quolibet ſcutorum, ſeu ducatorum cogeretur ſoluere, inire præſumeret, & ſocietates aliter quàm ſic initæ non valerent, & earum prætextu agi non poſſe, & forſan alia tunc expreſſa ſua conſtitutione, motu proprio ſub datum Romæ apud Sanctum Marcum anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quinto, nonis Octobris, Pontificatus ſui anno primo, ſtatuerit, & ordinauerit, prout in ea latius continetur, & habetur. ¶ Nos conſiderantes, ſicut fideli relatione percepimus, quòd ex huiuſmodi conſtitutione multæ, ac diuerſæ tam noſtræ Vrbis, quàm ditionis Eccleſiaſticæ, & extra eam perſonæ, quæ earum pecunias in ſocietatibus officiorum huiuſmodi contractare ſolitæ erant, ea prohibitione, vti re noua territæ earum ſocietas, quę in notabili numero, & ingenti pecuniarum ſumma exiſtebant, ſtatim diſdixerunt, & reuocarunt, ad extractionemq; pecuniarum ſic in ſocietatibus datarum agere, & officiales, eorumq; fideiuſſores cogere cœperunt, & enixè inſtiterunt. Quo factum eſt, vt officiales ipſi, & eorum fideiuſſores, tum etiam ob mala tempora, quæ interuenerunt, promptam non haberent, quam reſtituerent pecuniam, nec ab alijs propter huiuſmodi conſtitutionis difficultatem pecunias in ſocietatem reperirent, eorum officia, ſeu bona alia viliori etiam pretio vendere, & alienare, vel pecunias alias ſub grauioribus etiam illicitis vſuris capere, vel potius, quod pluribus contingit, decoquere, & ab Vrbe aufugere, & ſic creditores defraudare omnino cogerentur, ob quod grauia damna, & incommoda tam Vrbi, quàm ipſis particularibus officialibus, & perſonis illata fuerint, quæ etiam hodie ſuſtinent. ¶ Cupientes, quantum cum Deo poſſumus, his malis obulare pro tempore futuro, ac officiales ipſos, & alios intereſſe putantes ab huiuſmodi grauibus, & damnatis vſuris condebitis exactionibus liberare, ſupplicationibus dilectorum filiorum noſtrorum, Populi Romani, & Conſeruatorum Almæ Vrbis noſtræ ſuper hoc nobis porrectis, inclinati, eisq; inſtantibus, & cum eis more pij patris benignè agere volentes. Motu ſimili ex certa noſtra ſcientia, ac de Apoſtolicæ auctoritatis plenitudine dictam conſtitutionem per dictum Paulum IV. vt præmittitur, factam cum omnibus in ea appoſitis clauſulis, cuius tenorem, ac ſi de verbo ad verbum inſereretur, pro expreſſis haberi volumus, caſſamus, irritamus, & annullamus, ac pro caſſatis, irritis, & annullatis haberi volumus, illamq; viribus tempore futuro penitus euacuamus, volentes, & auctoritate noſtra decernentes, quòd de cætero ipſis officialibus, ſuper tamen eorum officijs ſocietates quaſcumque, cum pactis tamen licitis, & honeſtis, prout, & quemadmodum ante conſtitutionem præfatam ſolitum erat, etiam nulla à nobis, ſeu Rom. Pontifice pro tempore exiſtente. ¶ Deſuper expedita ſupplicatione, ſeu ſignatura, non tamen vtra valorem officiorum, ſuper quibus illas fieri contingit, ita quod ad requiſitionem ſecum ſocietates contrahentium teneantur in ipſo contractu ſpecialiter exprimere alias ſocietates ſuper eodem officio contractas, ſi quæ ſint, & ſi eas falsò negauerint, vel expreſſerin in toto, vel in parte pœnam priuationis officio-

officiorum ipſorum, ſuper quibus ſocietates huiuſmodi contractæ fuerint, ſine tamen præiudicio creditorum, quatenus aliunde illis ſatisfieri non poſsit, ipſo iure incurrant; & nihilominus tam ipſi, quàm fideiuſſores, deſuper præſtiti ad ſatisfactionem ſocietatum, & debitorũ, deſuper conrractorum teneantur, & obligati exiſtant; facere, & inire, ac pecunias recipere, & conrractus deſuper celebrare (qui aliàs tamen legitimè initi, validi, & efficaces exiſtant) & executioni demandari debeant, liberè, & licitè poſſint, & valeant, licentiam, & facultatem concedimus per præſentes. Dicta conſtirutione, cæteriſq; in contrarium quomodolibet facientibus, non obſtantibus quibuſcunque, præmiſſorum omnium, & aliorum, ſic forſan neceſſario exprimendorum, tenores pro plenè, & ſufficienter expreſsis habentes.

Montis Pacis non vacabilis erectio, cum emolumentis ſcutorum quinque & vno quarto pro quolibet centenario, & priuilegiorum conceſſio.

50 SIxtus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Multa, & grauia, quæ in Rempublicã Chriſtianam ante hac excreuerunt incommoda, nos cum primum ad ſummi Apoſtolatus apicem diuina clementia aſſumpti ſumus, creditoque nobis fideli populo inuigilare cœpimus, vſquequaque circumſteterunt, & nunc magis magiſq; ſollicitant, atque animum noſtrum ob imminentia pericula anxium dies, noctesq; vehementer perturbant: Nec ſolum Prouinciarum, & Regnorum longo à nobis interuallo diſiunctorum plagas, partim ab execrabili, & peſtifera hæreſi, partim à ſeditioſis armis inflictas audimus: ſed & in Romanæ Eccleſiæ, temporaliſq; eius ditionis ſinu inexpletam ſceleratorum hominum, ac ſicariorum rabiem, immanemq; in bonos, & pacis cultores violentiam, cædibus, latrocinijs, ſtupris, atque incendijs ſæuientem, noſtris penè oculis conſpicimus, quæque propriora ſunt, mentem noſtram grauius excruciant, atque eam à maioribus curis, ad quas ſaluti commiſſi gregis, intendens pietatis zelo aſſiduè fertur, ſæpe diſtrahunt. Cumque eo confirmata proceſſerit audacia, vt non ſine maximo totius ſtatus temporalis eccleſiaſtici detrimento iam negligi poſſit, ſubit item & alia cura, quòd ab ærario propter ingentes ſumptus penè exhauſto, aut ab ordinarijs noſtris redditibus ad ditionem noſtram tutandam, prouinciaſq; ſceleſtis, & impuris hominibus purgandas, aliaſq; neceſſitates ſubleuandas; & vt ad futura quoque, ac repentina pericula propulſanda parati ſimus, auxilia nobis minimè ſuppeditantur: Ipſique, qui ſubditis noſtris, quantum poſſumus in Domino parcere, & à nouis oneribus eis, qui filij noſtri ſpirituales ſunt imponendis, quod in huiuſmodi anguſtijs plerique alij Romani Pontifices fecerunt, refugimus, difficiliorem nobis adminiſtrationis, & ſeruituris rationem efficimus. Talibus igitur curis circumuenti, diu, multumq; nobiſcum meditantes, qua ratione ex huiuiuſmodi difficultatibus ſine cuiuſquam incommodo euadere poſſemus, tandem decreuimus, aliquam vectigalium noſtrorum partem in vnum vno tempore congerere, vt præſentes calamitates, diuina nobis gratia aſſiſtente, aliquo pacto deuitari poſsint, ac ſimul noſtrorum ſubditorum ſaluti, & tranquillitati promptius conſulatur. ¶ Habita itaque cũ fratribus noſtris in conſiſtorio noſtro ſecreto deliberatione matura, ac de illorum conſilio, & aſſenſu, deq; traditæ nobis Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine vnum Montem, Pacis nuncupandum trecentorum millium ſcutorum monetæ, decem iulijs pro ſcuto computatis, ſuper fructibus, & iuribus Dohanarum Vrbis, ad rationem huius ſummæ, ac cuius portiones & loca non vacent, & quarum quæque non minor centum ſcutis ſimilibus ſit, & aliàs, prout Montis Fidei Alumeriarum, & Religionis, cæteraq; eiuſdem Vrbis Montium non vacabilium portiones, & loca, quæ inter ſtabilia reputantur, perpetuo erigimus, & inſtituimus, illiq; ſic erecto, & inſtituto pro illius dote, ac eorum, qui noſtram, & Romani Pontificis fidem ſecuti pecunias in dicto Monte contulerint, annua reſponſione, & honeſto fructu cuiuſcumque illi ſint qualitatis, & conditionis, etiam ſi laicæ vtriuſque ſexus, ac presbyteri, & alij clerici, Eccleſiarum Prælati, etiam S. R. E. Cardinales, ac cæteri cuiuſcunque dignitatis, ſtatus, & conditionis ſeculares, & quorumcunque ordinum, etiam in communi mẽdicantium, ac militiarum, vel hoſpitalium regulares, & aliæ quæcunque perſonæ, cuiuſuis ætatis, etiam illegitimi, incapaces, & inhabiles, necnon eccleſiæ, capitula, congregationes, con-

conuentus, ſocietates, hoſpitalia, capellæ, & loca religioſa, & prophana, ſummam quindecim millium, & ſeptingentorum quinquaginta ſcutorum ſimilium, ex quadragintaquinque millibus ſcutis, qui ex redditibus, & iuribus dictarum Dohanarum, qui nulli hucuſque obligati ſunt, qua ſpe nuper conduxit initio locationis huiuſmodi in proximis Kalendis Septembris præſcripto Dilectus filius Tiberius Ceulus mercator, Romanam Curiam ſequens, ita quòd ijdem omnes, qui pecuniam in dicto Monte collocauerint, pro rata centum ſcutorum ſingulis annis ſummam quinque ſcutorum, cum quarta parte alterius ſimilis ſcuti annis ſingulis, ac vnoquoque bimeſtri ratam eiuſdem portionis partem, abſque vlla prorſus diminutione percipiant. Etiam perpetuo applicamus, & appropriamus: eandemque ſummam quindecim millium & ſeptingentorum quinqnaginta ſcutorum titulo venditionis, & alienationis eidem Montium, illiusque Collegio, vti ſingulis, & vniuerſis perpetuo aſſignamus, ac in illos omne ius, & poteſtatem, atque auctoritatem, qua nos ipſi, & Camera Apoſtolica fungimur, transferimus, ipſosq; in noſtrũ, & Cameræ prædictæ locum, ius, & actionem, quoad dictam ſummam, illiusq; extractionem, & perceptionem ponimus, & ſubrogamus, prædictamq; ſummam, vt præfertur, aſſignatam ab oneribns, tributis, collationibus, ex quacunque vrgenti, & publica; ac etiam fidei cauſa impoſitis, ac omnibus, & quibuſcunque grauaminibus ordinarijs, & extraordinarijs, præſentibus, & futuris eximimus, & liberamus. Dictamq; ſummam quinque ſcutorum cum vuo quarto per quemcunque liberè, & licitè exigi, ac in ſortem minime computari poſſe intendimus. Necnon contrahentium nobiſcum, & Camera prædicta ſecuritati conſulere volentes, quod idem Tiberius, durante tempore conductionis Dohanarum prædictarum, & eius in dicta conductione, qui pro tempore fuerint ſucceſſores, ſeipſos, illorumq; hæredes, & bona prædicta ſumma quindecim millium, & ſeptingentorum quinquaginta ſcutorum ſingulis eiuſdem Montis deſcriptis creditoribus, & eorum nomine, infra deſignato depoſitario annuatim integrè, & ſingulis duobus menſibus pro rata abſque vlla prorſus retentione, ſiue diminutione perſoluenda in forma dictæ Cameræ, ac alijs arctis obligationum vinculis ſe obligare teneãtur, ſtatuimus, illisque id expreſsè iniungimus. Necnon eam ſummam, quæ ex dictis quadragintaquinque millibus nulli adhuc obligatis, præter quantitatem quindecim millium ſeptingentorum, & quinquaginta huic Monti aſſignatam, nemini adhuc, vt præfertur, conſtitutam, neque diſtrictam ſpecialiter præ cæteris, necnon omnia, & ſingula eiuſdem Cameræ mobilia, & immobilia, & ſe mouentia bona, iuraq; res, & actiones præſentia, & futura vbique locorum, & gentium exiſtentia, prædicto Monti, illiusq; perſonis pro præmiſſorum omnium obſeruatione inſolidum, ac generaliter obligamus, atque hypothecamus. Ac ad conſeruandum eoſdem indemnes ſemper teneri, ac eiuſdem Cameræ miniſtros, atque agentes, ad eximendum in prædictis, perſonas prædictas ab omni moleſtia obligatos eſſe volumus. Et inſuper concedimus, vt quicunque prædictorum, ſiue ex prædictis, ſiue alijs, & quibuſcunque fructibus, ac pecunijs confecta loca dicti Montis habuerint, atque acquiſiuerint, illa tanquam bona patrimonialia, & prophana obtineanr, & in eis, eorumque fructibus, & emolumentis ipſorum filij, & hæredes vtriuſque ſexus quicunque fuerint, etiam illegitimi, & alias quomodocunque inhabiles, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato ſuccedere, ſeq; eis ſimul, vel ſucceſſiue, ac quotieſcunque, ſiue donationis inter viuos, vel cauſa mortis, ſiue legati, ceſſionis, venditionis, ſiue alio quocunque titulo, iure, & modo, ac etiam ſimplici ſcriptura, manu ſua ſcripta, vel ſubſtripta, nulliſque adhibitis teſtibus, etiam in fauorem ſuorum, vel aliorum illegitimorum prohibitorum, & incapacium, etiam ſi illa in plures illegitimos, incapaces, & prohibitos, ordine ſucceſſiuo tranſierint, ac aliàs vti cuique libuerit diſponere. Quinetiam loca prædicta quocunque modo obtinentes, ſi illa in alios cedere, aut transferre, ac etiam qui loca huiuſmodi alijs acquirere voluerint, tales in huiuſmodi ceſsionibus, tranſlationibus, vel acquiſitionibus ſibi ipſis, vel alijs etiam quoad vixerint omnimodam dictorum locorum ſic ceſſorum, vel acquiſitorum adminiſtrationem, eorumq; fructus, & emolumentorum perceptionem, necnon plenam, liberam, & abſolutam poteſtatem illa quandocunque voluerint, nulla etiam ſubſiſtente cauſa ad ſe recipiendi, & reuo-

eandi, ſeu alij, vel alijs vendendi, alienandi, donandi, relinquendi, obligandi, & pignorandi, ſuper eis paciſcendi, contrahendi, & prorſus omnem aliam ipſorum diſpoſitionem, ius, & facultatem, nullo obtinentium conſenſu deſuper requiſito, aut alia ſolemnitate ſeruata, ac etiam cum prohibitione huiuſmodi adminiſtrationis fructuum perceptionis, ceſſionis, venditionis, obligationis, fideiuſſionis, aut alterius cuiuſcunque diſpoſitionis per ipſos obtinentes faciendæ, necnon decreto irritanti adiecto; his quæ ſecus facta fuerint, ab eiſdem reſeruare; & obtinere liberè, & licitè valeant, nulla alia licentia à nobis, vel Romano Pontifice, pro tempore exiſtente impertita, ſeu confirmatione, aliaue ſolemnitate deſuper requiſita: Ita tamen quòd illegitimi in eis locis nullo modo ſuccedant, quæ de fructibus, ſeu penſionibus, alijsve rebus eccleſiaſticis fuerint comparata. Cæterum expreſsè prohibemus nulla omnino loca prædicta, nullive eorum fructus, & emolumenta, etiam cauſa rebellionis, proditionis, aſſaſinij, ſacrilegij, læſæ maieſtatis, aut aliorũ criminum, quarumcunque grauium, & enormium per loca ipſa obtinentes, non tamen in perſonam Romani Pontificis, aut S. R. E. Cardinalis commiſſorum, etiam confeſſatorum, & probatorum publicari, nec aliàs Fiſco applicari, aut publicata, vel Fiſco applicata, declarari, ſeu deliberari, nec ſub aliquibus, ſiue generalibus, ſiue ſpecialibus omnium bonorum, rerum, & iurium confiſcationibus, proſcriptionibus, aut alijs adiudicationibus propterea factis, & decretis, ſeu alijs etiam ipſo iure, vel ipſo facto inductis deuolutionibus, etiam ſi ſententia capitalis, & mors ſecuta eſſet, comprehendantur: ſed ſemper ab illis excepta ſint, & eſſe cenſeantur, eiſque non obſtantibus delinquentium filij, & hæredes in huiuſmodi locis, & fructibus, vt præfertur, ſuccedere, & illa ad eos deuenire omnino debeant, ſeu ipſimet delinquentes de iiſdem omnino diſponere poſſint, ac ſi delicta huiuſmodi nequaquam commiſiſſent. Necnon ſtatuimus dictum Montem, & illius ſingulares perſonas, omnibus & ſingulis priuilegijs, exemptionibus, gratijs, facultatibus, fauoribus, & indultis, quibus Fidei, Alumeriarum, & Religionis Montes in Vrbe pridem inſtituti, quibuſcunque illa ſint concepta formulis, aut cõfirmationibus, & innouationibus vallata, ac quę ſi de verbo ad verbũ infererentur, his litteris habere volumus pro expreſſis. ¶ Quibus eorumdem Montium deſcripti creditores vtuntur, potiuntur, & gaudent, ac quomodocunque in futurum vtentur, & gaudebunt, etiam ſi notam magis ſpecialem requirerent, quam præſentibus ſit expreſſa, vti, potiri, & gaudere poſſe. Ac Montem prædictum, illiusq; loca, & portiones, reſpectu ſummæ illi aſſignatæ nullis omnino reductionibus, diminutionibus, aut alijs contrarijs diſpoſitionibus, etiam prætextu enormiſſimæ læſionis, vrgentis neceſſitatis, ſeu etiam euidentis vtilitatis, aut alia quacunque cauſa, ſiue in genere, ſiue in ſpecie faciendis obnoxia eſſe: ſed firma perpetuo, & inuiolata perſiſtere, nec quemquam ex ipſius Montis deſcriptis creditoribus, aut ab eis cauſam, & ius habentibus integris fructibus, & emolumentis prædictis, quocunque modo turbari, vel impediri, neque eoſdem Montis creditores ad probandum, vel docendum in iudicio, vel extra pecunias in ipſo Monte erogatas, aut illarum partem in dictæ Sedis, vel Cameræ prædictæ neceſſitatem, vel vtilitatem conuerſa fuerint, nullo vnquam tempore teneri. Atque has noſtras litteras vim validi, & efficacis contractus inter nos, ſucceſſoresq; noſtros, & eos, qui creditores dicti Montis deſcripti fuerint, illorumq; hæredes, aut ſucceſſores, iusque, & cauſam ab illis habuerint, ſolemniter inlti, & ſtipulati obtinere: eumdemque ab omnibus obſeruari debere, neque ab illo ſub quocunque quæſito, colore, vel ingenio reſiliri poſſe, aut in ius, vel controuerſiam deduci. Necnon quibuſcunque oppoſitionibus non obſtantibus, dictum Tiberium, ac quoſcunque in dicta conductione Dohanarum ſucceſſores, ad præſtandum ſummam prædictam, vt præfertur, Monti aſſignatam ſtatutis temporibus liberè, & expeditè teneri, & obligatum eſſe, & ad id Iuris, & facti remedijs opportunis cogi, & compelli poſſe: facultate tamen redimendi dictum Montem pro eodem, pretio vobis, & ſucceſſoribus veſtris reſeruata, ſicque in omnibus, & ſingulis prædictis per quoſcunque iudices ordinarios, delegatos, etiam S. R. E. Cardinales in quauis cauſa, & inſtantia, ſublata eis, & eorum cuicunque, quauis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, iudicari, & definiri debere. Necnon irritum, & inane, quicquid ſecus ſuper his à quoquam, quauis auctoritate

tate

res exactam; & recuperatam iuxta formam dictorum bannimentorum ex nunc ipſo facto eidem Cameræ Apoſtolicæ, parti verò læſæ id, quod vltra prædictam ſummam principalem in cambijs, & recambijs, &c. à dictis mercatoribus irremiſibilitet exigendam, recuperandam, & reſtiruendam applicet, & eoſdem mercatdres iuxta conſtitutiones prædictas Marchiæ condemnet. Cum poteſtate eoſdem mercatores, & eorum quemlibet, omnesq; alios, & ſingulos ſua communiter, vel diuiſim quomodolibet intereſſe putantes in dicta Curia, & extra eam citandi, ac quibus, & quoties inhibendum erit, etiam ſub excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, alijsq; eccleſiaſticis ſententijs, cenſuris, & pœnis eriam pecuniarijs eiuſdem Gubernatoris arbitrio moderandis, & applicandis inhibendi, inobedientesque, & rebelles quoſcunque ſententias, cenſuras, & pœnas huiuſmodi incidiſſe, & incurriſſe declarandi, & aggrauandi, reaggrauandi, & interdicendi, inuocato etiam ad hoc, ſi opus fuerit, brachij ſæcularis auxilio, necnon ſuper præmiſſis omnibus ſummariè ſimpliciter, & de plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicij, ſeu tela iudiciaria, ſingulis diebus, & horis, præterquam in honorem Dei feriatis procedendi, dictosq; mercatores, & eorum quemlibet ad exhibendum quoſcumque libros etiam rationum via iuris, & ſub eiſdem cenſuris, & pœnis compellendi, cæteraque alia faciendi, dicendi, gerendi, exercendi, & exequendi, quæ in præmiſſis omnibus, & circa ea neceſſaria fuerint, ſeu quomodolibet opportuna committimus, & mandamus præmiſſis, ac quibuſuis alijs conſtitutionibus, ordinationibus Apoſtolicis, ſtatutis, conſuetudinibus, capitulationibus, & pactis, necnon obligationibus, etiam in dicta forma Cameræ etiam iuramento, &c. vallatis, ac palatij, & Curiæ mercatorum huiuſmodi ſtylo, necnon partitis, libris, & rationibus, ac computis deſuper quomodolibet factis, & quibuſuis licentijs forſan dictis mercatoribus per quoſcunque etiam noſtros maiores officiales, etiam Vrbis Gubernatores conceſſas, quas contra expreſſam mentem noſtram factas eſſe declaramus, cæterisq; in contrarium quomodolibet faciendis non obſtantibus quibuſcũque Mercatorum, & Curialium huiuſmodi nomina, cognomina, & qualitates, ac pecuniarum, & creditorum quantitates, aliorumq; hic forſan de neceſſitate exprimi neceſſariorum tenores, continentias, formas, & compendia pro plenè, & ſufficienter expreſſis habendis, præſentisq; noſtri motus proprij ſolam ſignaturam etiam abſque illius regiſtratura ſufficere, & vbique fidem facere tam in iudicio, quàm extra, attento quòd in Vrbe hac iuxta illius formam, & tenorem per quoſcunque iudices &c. ſublata &c. iudicari &c. debere, nec de ſubreptionis, vel obreptionis vitio, ſeu intentionis noſtræ defectu vllo vnquam tempore notari, aut impugnari poſſe, illiusq; copiæ per vnum ex noſtris Curſoribus cum originali auſcultatæ, & mercatoribus, alijsq; perſonis, & iudicibus præſentatæ vim validæ, & efficacis inhibitionis habeant, ac ſi originale hoc præſentatum foret, quacunque regula, ſiue conſtitutione in contrarium forſan edita nequaquam obſtante.

Tenor Conſtitutionis Pij V. ſuper cambijs.

52 Pius Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. In eam pro noſtro paſtorali officio curam diligenter incumbimus, vt D. N. ouibus opportuna pro animarum ſalute remedia adhibere minimè differamus. Cum itaque ad aures noſtras peruenerit, legitimum cambiorum vſum, quem neceſsitas, publicaque vtilitas induxit, ſæpenumero ob illiciti quæſtus cupiditatem ſic deprauari, vt ſub illius prætextu vſuraria prauitas à nonnullis exerceatur: nos petitionibus, quæ ſuper his nuper factæ ſunt, hac perpetuò valitura decretali reſpondendum eſſe duximus, vt neque doloſis ſua fraus ſuffragetur, neque ignaros perdat inſciria; ſic enim Paſtoris officium exequimur, dum gregem nobis commiſſum ab æternæ damnationis periculo eripere modis omnibus ſtudemus. ¶ Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quæ ſicca nominantur, & ita confinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, ſeu ad alia loca cambia celebrare ſimulent, ad quæ loca ij, qui pecuniam recipiunt litteras quidem ſuas cambij tradunt, ſed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt tranſacto tempore, vnde proceſſerant, inanes referantur, aut etiam nullis huiuſmodi litteris traditis pecunia ibi denique cum intereſſe repoſcitur, vbi contractus fuerat celebratus, nam inter dantes, & recipientes vſque à principio ita conuene-

rat, vel certè talis intentio erat, neque quiſquam eſt, qui in nundinis, aut locis ſupradictis huiuſmodi litteris receptis ſolutionem faciat: cui malo ſimile etiam illud eſt, cum pecuniæ, ſiue depoſiti, ſiue alio nomine ficti cambij traduntur, vt poſtea eodem in loco, vel alibi cum lucro reſtituantur. Sed & in ipſis cambijs, quæ realia appellantur, interdum, vt ad nos præfertur, campſores præſtitutum ſolutionis terminum lucro ex tacita, vel expreſſa conuentione recepto, ſeu etiam tantummodo promiſſo differunt. Quę omnia nos vſuraria; eſſe declaramus, & ne fiant, diſtrictius prohibemus. Porrò ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo poſſumus, occaſiones peccandi, fraudesq; fœneratorum, ſtatuimus, ne deinceps quiſquam audeat, ſiue à principio, ſiue aliàs certum, & determinatum intereſſe, etiam in caſum non ſolutionis paciſci, neque realia cambia aliter, quàm pro primis nundinis, vbi illæ celebrantur, vbi verò non celebrantur, pro primis terminis, iuxta receptum locorum vſum exercere abuſu illo prorſus reiecto, cambia pro ſecundis; & deinceps nundinis, ſiue terminis exercendi, curandum autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus ſolutio deſtinatur, nedum longiores præfiguntur, quàm loca deſtinatæ ſolutionis deſiderant, fœnerandi detur occaſio. Quicunque contra hanc noſtram conſtitutionem commiſerit, pœnis à ſacris canonibus contra vſurarios inflictis ſe nouerit ſubiacere. Eas verò, qui conſpirationes fecerint, vel congeſtam vndique pecuniam ita ad ſe redegerint, vt quaſi monopolium pecuniæ facere videantur, pœnis, quæ à iure contra exercentes monopolia conſtitutæ ſunt, teneri ſancimus. Volumus autem, quòd præſentes litteræ in Camera Apoſtolica, & ad valuas Baſilicæ Principis Apoſtolorum de Vrbe, & Cancellariæ etiam Apoſtolicæ publicentur, & in ipſa Camera deſcribantur, & quia difficile foret eas ad ſingula quæquę loca deferri, quòd earum tranſumptis etiam impreſſis, manu alicuius eiuſdem Cameræ, vel alterius Notarij ſubſcriptis, & ſigillo dictæ Cameræ, vel Prælati Eccleſiaſtici munitis, eadem prorſus fides adhibeatur, quæ præſentibus adhiberetur, ſi fuerint exhibitæ, vel oſtenſæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ damnationis, declarationis, prohibitionis, ſtatuti, ſanctionis, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. ¶ Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ, apud Sanctum Petrum, Anno Incarnationis Dominicæ, Milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo, quinto Kal. Februarij. Pontificatus noſtri anno vj.

PIVS PAPA V. Ad perpetuam rei memoriam.

53 EX debito paſtoralis officij nobis, licet immeritis, Diuina diſpoſitione, commiſſi, erga Chriſtifidelium vniuerſorum ſtatum proſpera, fœliciterq, dirigendum omnē mentis noſtræ aciem aſſiduè intendentes, illos præcipua cura, ſtudioq; maiori proſequimur, quos tamquam peculiares etiā temporali noſtro, & S. Romanæ Eccleſiæ regimini cōmiſit Altiſſimus; & ea, quæ pro publica, priuataq; illorum vtilitate, & commoditate prouida conſideratione ordinata eſſe reperimus; quo firmiore gradu nitantur, approbationis noſtræ beneficio libenter ſtabilimus. Nuper ſiquidem, ſicut accepimus, dilecti filij mercatores Ciuitatis Bononiæ publico, & priuato bono, ac cōmodo, ipſiusq; Ciuitatis decori conſulere volentes, nōnulla Capitula emporij, ſeu cambij realis in dicta Ciuitate, vti Romæ, & in plerisque alijs præcipuis tam Italiæ, quàm extra Italiam fieri ſolet introductionem, & ipſorum mercatorum, aliorumq; perſonarum ſecuritatem concernentia, ſub Noſtro, & Sedis Apoſtolicæ beneplacito condiderunt, quorum tenor ſequitur, & eſt talis.

Volendoſi dar principio al fare in queſta magnifica Città di Bologna publica piazza de Cambi reali per diuerſi luochi, come ſi coſtuma nelle principali Città de Italia, & ſpecialmente in Roma, non ſolo per commodo, & vtile de particolari; ma ancora per honore di eſſa Cittade, come ſi preſuppone, che eſſer debba, & intendendoſi far ciò con buona gratia, & ſatiſfattione de Superiori, & non altrimente, ſi dice, & domandaſi per parte de Mercanti, che per conſeguire queſta coſa ſia loro conceſſo da Superiori, & confirmata da N. Sig. quanto quì nell'infraſcritti capitoli ſi contiene.

In prima che la Piazza ſia libera per ogni ſorte di perſone, così terriere, come foreſtiere, & tanto non Mercanti, quanto Mercanti; di modo

modo che ad ogni ſorte di perſone di qual ſi voglia grado, ò conditione ſia lecito il dare, & il pigliare denari à Cambio, purche il Cambio ſia reale. Intendendo eſſer Cambio reale, quando con effetto ſi dà il denaro in vn luogo, acciò che ſia pagato in vn'altro, ſecondo che cantano le lettere del Cambio, & così le lettere vadino con effetto al luogo, & alla perſona, à che ſono indrizzate, & che iui ſiano pagate, ò recuſate.

Appreſſo, che ſia in poteſtà di ciaſcuna perſona, etiamdio che non ſia Mercante, il dare ſuoi denari in mano di Mercanti, acciò che li diano à Cambio reale; con farſi ſtare del credere, come ſi vſa nell'altre Piazze d'Italia, & fuore d'Italia; & poſſa ogni perſona ancora dare denari à Cambio, & far che ſiano recapitate le lettere ſopra di eſſi datori, & così tenerli sù li Cambij, ſino che ſaranno rimborſati da chi hauerà preſo il denaro.

Terzo. Che ſe da foraſtieri ſaranno mandati denari contanti in queſta Cittade, perche ſi diano à Cambio in detta Piazza; cotali denari s'intendano eſſere, & ſiano liberi, & franchi à fauore del foreſtiero, che li hauerà mandati, etiamdio che egli per qual ſi voglia cauſa foſſe bandito, ò condennato dello ſtato di S. Chieſa: eccetto per cauſa d'Hereſia, ò Leſa Maieſtatis, ouero per qual ſi voglia cagione foſſi debitore alla Camera, ò al Fiſco, & non ſi poſſa, ne ſi debba fare alcuna repreſaglia di tali denari, ma come è detto, ſiano ſempre liberi, & franchi alla voluntà di detto foraſtiere. Et queſto medeſimo ſia detto, & s'intenda parimente delle rimeſſe de' denari, che per lettere di Cambio di fuori foſſero da tali perſone rimeſſe in queſta Cittade.

Quarto. Che di tutte le queſtioni, & liti, che occorreranno per cauſa di detti Cambij in queſta Cittade, trà quali ſi voglia ſorte, & gradi di perſone, ſolamente il Giudice, ò Conſoli, ò Sopra Conſoli del foro de Mercanti, ſiano, & s'intendano eſſer Giudici competenti: & che niuno altro Giudice, ò Tribunale, ne qual ſi voglia altro Superiore ſe ne debba, ò poſſa intromettere, ne per conoſcere, & giudicare, ne per ſuſpendere, ò impedire, ò inhibire al detto Foro, ò in qual ſi voglib altro modo impacciarſene; ma che ſemplicemente, & ſenza oſtaculo alcuno la cognitione, & deciſione, & eſecutione di dette liti, & queſtioni, o cauſe ſpetti, & appartenga ſolamente al detto foro, non ſolo nella prima inſtanza, ma ancora nelle Appellationi ſino all'vltimo fine della cauſa, ſecondo la diſpoſitione, & forma delli ſtatuti di detto foro. Et ſe alcuno ſi appellaſſe à N. Sig. cotale appellatione s'intenda deuoluere, & ſia deuoluta ipſo iure al Giudice dell'appellationi, & alli Sopraconſoli, come ſpecialmente delegati da S. Santità in tal caſo: dinanzi à loro l'appellante debba proſeguire la cauſa dell'appellatione nel debito tempo dato dallo ſtatuto di detto foro: altrimente l'appellatione ſia nulla, & di niuno valore: & la ſentenza data ſi debba eſeguire per il Giudice, & Conſoli, come ſe non ſi foſſe appellato.

Il luogo della Piazza, oue s'habbino da ragunare i Mercanti ſia la loggia del foro ſopradetto, ouero altro luogo, che foſſe giudicato megliore.

Et in tal luogo ſi debbano ridurre i Mercanti di vn'hora inanzi deſinare, & così di vn'hora inanzi la ſera per tre giorni della ſettimana, cioè il Lune, il Mercore, & il Venere, ſe ſaranno giorni di lauoro: altrimente ſi faccia piazza il giorno auanti, ſe non ſarà di feſta, & non mai in dì di feſta per negotiare.

Li Cambij ſi debbano fare à ſcudi d'oro in oro di Zeccha per tutte le Piazze, & i conti, & ſcritture s'habbino da tenere à ſcudi d'oro in oro di Zeccha, così con li Terrieri, come Foreſtieri.

L'vſo del tempo à pagar le lettere del Cambio, che ſeranno drizzate à Bologna, & diranno ad vſo, ſia, & s'intenda eſſere, come quì appreſſe.

Da Roma, & Genona dieci giorni viſta.

Da Milano, Venetia, Fiorenza, Piſa, Lucca, & altri luoghi di Toſcana otto giorni viſta.

D'Ancona, la Marca, la Romagna, & altre Terre di Lombardia, atto giorni viſta.

Da Napoli giorni quindici viſta.

Da Palermo, Meſſina, Bari, & altre Terre del Regno, meſe vno viſta.

Da Lione, Biſanzone, & Spagna, ſecondo le Fiere.

Da Anuerſa, Parigi, & tutte le Terre della Fiandra, & della Francia, due meſi fatta.

Da Londra, & di Leuante, meſi tre fatta.

Il pagamento de' Senſali, che ſeranno mezzani à detti Cambi reali, habbi da eſſer vn ſoldo d'oro per ogni cento ſcudi da ciaſcuna delle parti; & che detti Senſali debbano eſſere approuati, & licentiati nel foro di Mercanti, & oſſeruare, & fare tutte quelle coſe, che da

loro

Digitized by Google

buſcunque tenoribus, & formis, ac cum quibuſuis etiam derogatoriarum derogatorijs, alijsq; efficacioribus, & in ſolitis clauſulis, irritantibusque & alijs decretis in genere, vel in ſpecie, ac aliàs quomodolibet etiam pluries conceſſis, innouatis, & confirmatis.

Quibus omnibus, etiam ſi pro illorum ſufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, expreſſa, & indiuidua, non autem per clauſulas generales idem importantes, mentio, ſeu quæuis alia expreſsio habenda, aut alia aliqua exquiſita forma ad hoc ſeruanda foret, illorum tenores, formas, & datas, ac ſi de verbo ad verbum infererentur præſentibus pro expreſſis, & inſertis habentes (illis in ſuis priſtino robore, & efficacia non tantum circa litteras, verum etiam circa ſcripta priuata, & denique circa iuriſdictionem, & poteſtatem Iudicis, & Conſulum, ac reliquas alias omnes, & ſingulas ſtatuti, & priuilegiorum, ac indultorum prædictorum ipſius fori tangentes partes permanſuris, & valituris, illa ſi opus eſt rurſus, & denuo harum ſerie etiam perpetuo approbantes, confirmantes, & concedentes, ac etiam ab omnibus, & quibuſcunque, etiam quauis dignitate, iuriſdictione, & auctoritate fulgentibus, & fungentibus, etiam ſi ſint Legati, Vicelegati, aut Gubernatores, ſublata etiam illis, & eorum cuilibet quauis aliter faciendum, iudicandum, definiendum, decernendum, reſcribendum, & ſtatuendum facultate, poteſtate, & auctoritate inuiolabiliter obſeruari mandantes) ac ex nunc, prout ex tunc, & è contra, quidquid ſecus, vel in contrarium, per eos, aut quemcunque, vel quoſcunque alios quauis auctoritate ſcienter, vel ignoranter, quomodocunque, & qualitercunque fieri, aut attentari contigerit, irritum, & inane decernentes, ac vice dumtaxat ſpecialiter, & expreſsè motu, & ſcientia pariter derogamus contrarijs quibuſcunque: aut ſi aliquibus communiter, vel diuiſim ab eadem ſit Sede indultum, quod interdici, ſuſpendi, vel excommunicari non poſſint per litteras Apoſtolicas non facientes plenam, & expreſſam, ac de verbo ad verbum de indulto huiuſmodi mentionem. Datum Romæ apud S. Petrum, ſub Anulo Piſcatoris, die xxv. Nouembris MDLXIX. Pontificatus noſtri anno iiij.

Decreto legitimamente fatto ſopra il modo del fare i pagamenti de Cambij in Bologna.

Che per li pagamenti delli Cambij reali, che qui ſi cambiaranno ſotto nome di ſcudi d'oro in oro di Zeccha, & parimente per li pagamenti di Cambio, li quali ſeranno ſtati fatti altroue per Bologna, che cantaranno de ſcudi d'oro in oro di Zeccha pagare la valuta à ragione di lire quattro, & ſoldi cinque di quattrini per ſcudo, dando, o ſcudi d'oro correnti per il prezzo, che correranno, ouero tanta moneta d'argento: Con queſto, che le monete d'argento baſſo, come muraiole, bolognini, ſeſini, quattrini non s'intendano ſotto nome di moneta d'argento, ma ſiano eſcluſi da queſti pagamenti.

Luogo della Piazza del Cambio.

Si è poi determinato, che il luogo della Piazza del Cambio ſia non la loggia del foro della Mercantia, ma il Portico inanzi l'Hoſpitale della Morte, che da qui inanzi ſi chiamarà la loggia del Cambio.

F I N I S.

Laus Deo, Beatæq; Virgini Mariæ.

CORRIGENDA SIC CORRECTA.

Pag.	*col.*	*num.*	*verſ.*	*corrigendum.*	*correctum.*
18	1	71	6	41	77
57	1	206	vltimo	19	20
60	1	214	vltimo	capax	potens
64	1	238	14	concl.4.	concl. 3.
181	2	———	22	num.7.	num.8.
184	1	79	6	o. 6.	o. 6. 8.
209	2	40	17	mequè	iniquè
271	2	———	25	acquiſ. verſ.	acquiſ.q.3.verſ.
277	1	130	7	creditori	debitori
277	1	130	15	creditor	debitor
308	1	267	33	in tertio	in ſecundo
308	1	267	38	fictionibus	ſuſpitionibus
324	2	———	41	ſupra	infra
384	1	41	1	quia genus	quia cum genus
384	1	41	3	cum marium	marium
397	2	———	10	interiori	exteriori
469	1	12	9	67	71
575	1	356	3	habebat	habeat
696	2	62	penultimo	infra	infra num. 69.
713	1	144	40	reſtrict.7.	reſtrict.9.
713	2	———	5	huius caſus	huius ſpeciei
743	2	———	46	. ¶ Deſuper	, deſuper

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Digitized by Google

INDEX OMNIVM,
QVAE IN HOC CONTINENTVR
TRACTATV.

Verba, quibus contigit alphabetico ordine materias, ad ipſa pertinentes, habere diſpoſitas, in eisq; propterea multa inueniri, quæ etiam ſub alijs verbis aut ſunt collocata, aut collocari potuiſſent, ſunt iſta, Aſſecuratio, Cambium, Cenſus, Contractus, Intereſſe, Lex, Ludus, Moneta, Mora, Mutuum, Pecunia, Præſcriptio, Pretium, Reſtitutio, Societas officij, Solutio, Sponſio, Vſura.

Ablatiuus, Abſoluere, Abſolutus.

ABLATIVI *abſoluti reſoluuntur in dictionē* (ſi, *vel* poſtquam) *vnde important conditionem*, §. 1. *q.* 1. *num.* 383. *fol.* 99.

Abſolutus *in foro exteriori ex inopia probationis, vel ex erronea præſumptione, aut ex falſa probatione, remanet condemnatus in foro conſcientiæ*, §. 1. *q.* 1. *num.* 530. *fol.* 137. & *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *nu.* 48. *verſus finem*, & *ſub num.* 85. 87. & *ſeqq. fol.* 387. & 405.

In dubio melius eſt abſoluere, quàm condemnare, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 500. *fol.* 126.

Acceptationes litterarum.

Acceptationes litterarum quando, & quomodo fiant & non fiant in nundinis, §. 2. *gl.* 4. *num.* 10. *fol.* 496.

Acceptationes habent vim ſolutionum, ſatisfactionum, & compenſationum, ead. gl. 4. *num.* 11. *fol.* 496.

Acceptatio litterarum ſi ipſum acceptantem conſtituat nouum debitorem, creditore ſic volente, liberat primum debitorem; ſecus ſi conſtituat ſponſorem tantum, & quomodo cognoſcatur, §. 2. *gl.* 5. *n.* 244. & *ſeqq.* 246. & *ſeqq.* & *ſub num.* 315. *fol.* 552. 554. & 567. *Vide infra in verbo, Solutio. verſ. acceptatio.* & *verſ. acceptatis.*

¶ *Reliqua de acceptatione litterarum vide infra in verbo, Cambium. verſ. acceptatio. & verſ. reſcindi. & in verbo. Solutio. verſ. acceptatio.*

Acceptilatio.

¶ *Acceptilatio an habeat vim propriæ ſolutionis, vide infra in verbo, Solutio. verſ. acceptilatio.*

¶ *Acceptum ferre &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ. acceptum. & verſ. conditio.*

Accidens, Accingendus.

Accidentia, quibus minuuntur labores, & impenſæ, non minuunt mercedem laboris, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 428. *ſub num.* 521. *fol.* 111. & 133. & *q.* 7. *par* 2. *ampl.* 6. *num.* 3. & *num.* 11. *fol.* 244. & 246. & §. 3. *gl.* 3. *ſub nu.* 20. *verſ. minus obſtat.* & *ſeq. fol.* 620. *Etiam in foro interiori, d. ampl.* 6. *num.* 13. *fol.* 246. *Ideoq;* &*c. num.* 14. *fol.* 247.

Lex non conſiderat accidentia &*c.* §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 521. *fol.* 133.

Accidens non mutat naturam contractus, §. 6. *gl.* 1. *num.* 74. *fol.* 649. *iuncto num.* 9. *fol.* 636.

Accingendus *de proximo habetur pro accincto*, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 3. *in fine*, *fol.* 249.

Accuſator, Achillis.

Accuſator licet teneatur exprimere diem delicti; tamen ſi veriſimiliter de eo non recordetur, non tenetur, §. 7. *gl.* 5. *num.* 113. *fol.* 706.

Achillis *haſta vulnerabat, & ſanabat*, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 57. *fol.* 14.

Acquiſita, Acquiſitum, Acta.

Acquiſita malè, malè etiam dilabuntur, §. 1. *q.* 6. *num.* 19. *fol.* 196.

Acquiruntur occupanti, quæ in nullius bonis ſunt, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 82. *reſtr.* 6. *caſ.* 1. *fol.* 403.

Incapaces an poſſint acquirere, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 93. & *ſeqq. fol.* 406.

Acquiri nobis non poteſt per perſonam liberam, quæ noſtro iuri ſubiecta non ſit, §. 2. *gl.* 7. *num.* 10. *fol.* 595. *Sed per perſonam, quæ ſub poteſtate noſtra ſit, num.* 17. *fol.* 596.

Acquiſitio per ſtipulationem eſt artificialis, ead. gl. 7 *ſub num.* 10. *fol.* 595.

¶ *Acquiſita an & quando ſint reſtituenda, vide infra in verbo. Reſtitutio.*

Acta *inter alios an & quando præiudicent alijs*, §. 7. *gl.* 5. *ſub num.* 88. *verſ. ſed hic.* & *confirm.* 3. *fol.* 701.

Iudex in foro exteriori non iudicat ſecundum veritatem

a rita-

vltatem, ſibi priuatim notam, ſed ſecundum acta, & probata, §.1.q.7.par.2. ampl.19.ſub num.12. Secus in foro interiori, ſub num. 13. fol. 379.

Actio.

Apoſtolorum actiones nobis debent eſſe documenta, §.1.q.7.par.1.num.8.fol 200.

Chriſti actio, noſtra eſt inſtitutio, §.1.q.1.num. 42.fol.10.& q.7.par.1.num.8.fol.200. Declaratur, ead.q.1.num.60.& 65.fol.15.

Chriſti actio quandoque nobis eſt conſilium, & non præceptum, §.1.q.1.num.60.fol.15.& q.7.par.1.num 58.fol.215.

Actio aliqua dum dubitamus, an ſit honeſta, vel inhoneſta, ex qualitate eorum, qui illam faciunt, iudicamus, §.6.gl.1.num.54.fol.644.

Pretium actionis quomodo ſit conſiderandum, §.1.q.1.ſub num.430.fol.112.

Minus valet actio, quàm res, ad quam datur actio, ead.q.1.num.433.& ſeqq.fol.113.& §.1.q.7.par.1.ſub nu.80.comprob.3.fol.227.

Realis actio ſequitur rem penes quemcumque poſſeſſorem, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num. 82.reſtr.5.caſ.1.fol.402.

Actio quanti minoris quando detur emptori contra venditorem, §.7.gl.2.num.74.& ſeqq. fol.673.

Actio præſcriptis verbis, quando detur, §.1.q.7.par.3 limit.17.num.26.in fine, fol.457.

Actio negociorum geſtorum acquiſita poteſt alteri cedi. & reflecti, §.2.gl.5.nu.383.fol.579.

Actio hypotecaria tollitur, ſublata perſonali per integram ſolutionem, §.2.gl.5.num.409. in fine, & num.412.fol.584.& 585.

Actio, & paſſio, quia ſunt contraria non poſſunt ſtare in eodem ſubiecto, §.1.q.7.par.1.nu.15. fol.201.& §.6 gl.1.ſub num.24.fol.638.& §.7.gl.6.ſub n 15.verſ.prima.fol.722. Declaratur quando non ſit verum, d.§.6.gl.1.n.77. fol. 650. Et, attenta hac declaratione, apud Mercatores irridetur hoc dictum, num. 78.

¶ *Actio mandati contraria &c. vide infra in verbo, Mandatarius adimplendo.*

¶ *Negotiorum geſtorum actio an & quando acquiratur ex ſolutione alterius debiti, vide infra in verbo, Solutio. verſ.tertius etiam.*

¶ *Solutione eius, quod debetur, tollitur omnis actio, vide infra in verbo, Solutio. verſ.obligatio.*

Actor, Actus, Acus.

Actor, Accuſator, Diffamatio } ſunt neceſſarij in foro exteriori, non autem in interiori, §.1.q.7.par.2. ampl.19. num.12.& 13.fol.379.
Et quid ita, ſub n.33.& ſeqq.fol.382.& 383.

Quis non poteſt agere contra ſeipſum, & eſſe actor & reus, §.7.gl.6.ſub num.15. verſ.prima.fol.722.

Actor licet teneatur in petitione exprimere quantitatem, quam petit, tamen ſi illa quantitas ſit dubia, poteſt addere clauſulam, offerens deducere, &c. *§.7.gl.5.ſub num.115.fol.706.*

Actus *perficitur ex voluntate, & poteſtate, §.1.quæſt.1.num. 539 & nu. 545.fol.139. & 141. Et his inuicem contrariantibus, non poteſt perfici, q.7.par.3. limit.7.ſub num.10. fol.442.*

Actus, & Præparatio } ad actum differunt, §.1.q.7.par.2. ampl.8.num.24.fol.254.

Actus ſi non ſit neceſſarius, nihil refert an benè, vel malè ſit geſtus, §.2.gl.1.ſub num. 12. & ſeqq.fol.462.

Actus geſtus ſi non tenet eo modo, quo eſt geſtus, an teneat eo quo geri potuiſſet, §.1.q.7.par.3. limit.7.ſub num. 5. & ſeqq. num. 11. & ſeqq. fol.442.

Actum ita interpretari debemus, vt cenſeatur geſtus pro caſu magis neceſſario, §.2.gl.5.ſub num.95.verſ.ratio.fol. 517.

¶ *Actus, in dubio ſuſtinendus, vide infra in verbo, Contractus. verſ.dubium ſi ſit.*

¶ *Actus confirmatus. vide infra in verbo, Confirmatio.*

¶ *Actus honeſtatem & inhoneſtatem &c. vide ſupra in verbo, Actio aliqua.*

Acus, *porta in Hieruſalem, §.1.q.1.ſub num. 82. fol. 20.*

Camelum tranſire per foramen acus, &c. §.1.q.1.num.78.& ſub num.82.fol. 19.& 20.

Adiectus.

Adiectus ſolutioni qui dicatur, §.2.gl.7.ſub nu.8. fol.595.

Adiectus ſolutioni niſi poſſet exigere, & ei tutè ſolui, ſuperflua, & inutilis omnino eſſet ſtipulatio vnius pro alio; vnde ad tollendam iſtam ſuperfluitatem remanet vtilitas adiectionis, ead.gl.7.ſub num.32.& 33.fol.598.

Vſus adiecti in ſolutionibus magnum affert commodum negotiatoribus, ead.gl.7.ſub num.33. fol.598.

Adijcitur quis ſolutioni aliquando gratia debitoris, aliquando crediteris, & aliquando vtriuſque. ead gl.7.num.33.fol.598.

Adiectus ſolutioni reputatur procurator creditoris, ideoq; actione mandati tenetur ei reſtituere, quod ſibi ſolutum eſt, ead. gl.7. num.38. fol.599.

Adiecto ſolutioni nulla acquiritur obligatio, ead. gl.7.ſub num.8.concl.1.& num. 39.fol.595. & 599.

Adie-

INDEX.

Adiectus ſolutioni non poteſt iudicialiter agere ad exigendam ſolutionem, ead. gl. 7. nu. 39. fol. 599. Ampliatur etiam ſi penes ſe haberet ſcripturam, in qua eſt adiectus, quia adhuc proprio nomine agere non poſſet, num. 41. fol. 599. Secus ſi velles agere procuratorio nomine, num. 45. 55. 65. & 66. fol. 600. & ſeqq. Et non poſſet agere proprio nomine etiam ſi haberet intereſſe, num. 42. fol. 599.

Adiectus ſolutioni litterarum cambij an poſſit agere iudicialiter, late diſcutitur ead. gl. 7. nu. 67. & ſeqq. fol. 602. Reſolutio eſt negatiua, num. 73. & 74. in fine, fol. 603. Haecq; reſolutio reſtringitur dupliciter, num. 75. & 76. fol. 603. & 604.

Adiectus, ſi penes ſe habeat ſcripturam, probetq; ſibi datam eſſe à creditore ſtipulatore, dicitur procurator, ideoq; procuratorio nomine agere poſſet, ead. gl. 7. num. 45. 55. & ſeqq. fol. 600. & 601. Et diceretur procurator etiam ſi non probet, fuiſſe ſibi traditam, num. 60. 61. & 65. fol. 602. Et etiam ſi eius nomen non ſit expreſſum, ſub eod. num. 65. extenſ. 2.

Adiectus ſolutioni poteſt agere iudicialiter, procuratorio nomine, quando in eadem ſcriptura, vel in alia eſſet conſtitutus etiam procurator, ead. gl. 7. nu. 53. fol. 600. Idem ſi ei eſſent ceſſa actiones, vel eſſet factus procurator in rem propriam, num. 54. fol. 601.

Adiectus ſolutioni an & quando poſſit reuocari, §. 2. gl. 5. num. 451. fol. 592. & gl. 7. num. 77. & ſeqq. fol. 604.

Adiectionis formula, ead gl. 7. ſub nu. 56. fol 601.

Adiectus licet non poſſit proteſtari proprio nomine, etiam ſi penes ſe habeat ſcripturam, ead. gl. 7. ſub num. 6. & num. 47. fol. 505. & 600. Tamen poteſt proteſtari nomine ſtipulatoris, num. 48. & ſeqq. Imò in litteris cambij tenetur proteſtari, n. 50. & ſeqq. & n. 67. fol. 600. & 602.

¶ *Adiecto ſolutioni recte ſoluitur, vide infra in verbo, Solutio, verſ. adiecto ſolutioni.*

¶ *Reliqua vide infra in verbo, Solutio. verſ. adiectus.*

Adimplere, Adiudicatio, Adulterium.

Exceptio (tu non impleuiſti pro parte tua) ſemper poteſt opponi, §. 1. q. 1. num. 354. Etiam in iudicio executiuo, nu. 353. & §. 7. gl. 5. nu. 20. fol 691. Etiam ſtatuto reijciente exceptiones, ead. q. 1. num. 354. & 355. fol. 93.

Poteſt opponi ex officio à Iudice, parte eam non opponente, num. 356. fol. 95. & §. 7. gl. 5. ſub num. 26. verſ. confirmatur. fol. 691.

¶ *Adimplere &c. vide infra in verbo, Agere. & in verbo, Diſtractus. verſ. agere. & in verbo, Societas officij. verſ. adimplens. & verſ. fideiuſſorem.*

Quomodo *procedatur ad adiudicationem nominis debitoris, §. 2. gl. 5. num. 419. & ſeqq. fol. 586.*

Adulterium *cum caupone miniſtra in foro fori eſt impunitum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 46. fol. 341.*

Aduocatus, Aequalitas, Aeſtimabile.

Aduocatus non contrahit cum cliente, §. 1. q. 1. ſub num. 557. exempl. 5. fol. 146. & q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 124. fol. 416.

Aduocatus in cauſa propria quaerat aduocatum, ead. ampl. 19. num. 124. verſus finem, fol. 417.

¶ *Aduocatus &c. vide inf. in verbo, Artifex ſi ob imperitiã. & in verbo, Reſtitutio. verſ. aduocatus.*

Aequalitas *requiritur in omnibus contractibus, §. 3. gl. 3. num. 50. & 51. fol. 627. & 628. & §. 6. gl. 1. ſub num. 41. & num. 75. verſus finem, fol. 641. & 650.*

¶ Aeſtimabile *pecunia &c. vide in verbo, Venditio. verſ. aeſtimari. & in verbo, Vſura. verſ. obligatio qua ſit. & verſ. pecunia.*

Aeſtimatio, Aetas, Affirmatiua.

Aeſtimatio pretij facta à peritis eiuſdem artificij, eſt ſuſpecta de monopolio, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 10. ſub num. 12. verſ. inſero. fol. 446.

Aetas *omnis ab adoleſcentia ad malum prona, §. 1. q. 1. num. 51. fol. 13.*

Affirmatiua *minus affirmat, quàm negatiua neget, §. 1. q. 1. ſub num. 47. fol. 11. Nam affirmatiua verificatur in primo actu, negatiua verò intelligitur in infinitum, ibidem.*

¶ *Affirmatiua praecepta. vide in verbo. Negatiua praecepta.*

Agens, Agere, Albinganenſis.

Agens non agit niſi in ſubiecto benè diſpoſito, §. 2. gl. 7. ſub num. 19. fol. 595.

Agens ex vno inſtrumento non poteſt obtinere ex alio, quo non egit, §. 7. gl. 3. num. 15. fol. 683. Declaratur, num. 16.

Agentes, & conſentientes pari pœna puniendi, §. 1. q. 1. ſub num. 407. caſ. 2. fol. 108.

Agere *non poteſt quis ex contractu, quem partes conuerterint in alium contractum, §. 1. q. 1. nu. 219. in fine, fol. 61. & §. 2. gl. 5. ſub num. 290. verſ. ſecũdus caſus. & n. 409. fol. 561. & 584.*

Agere quis non poteſt ex contractu, quẽ non probat adimpleuiſſe ex parte ſua, §. 1. q. 1. nu. 350. & ſeqq. fol. 95. & q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub n. 141. verſ. ratio. ibi, quarta quia, fol. 278. Et debet plene probare ſe adimpleuiſſe, ſiue agat via ordinaria, ſiue via executiua, §. 7. gl. 5. n. 22. fol. 691.

¶ *Agere ex diſtractu, &c. vide in verbo, Diſtractus. verſ. agere.*

INDEX.

Albinganenſis *habet priuilegium, ne poſſit conueniri à Ciue Genuenſi in Ciuitate Genuæ, niſi pro contractu celebrato in Ciuitate Genuæ, §. 2.gl.5.ſub num.212.fol.545.*

Alchimia, Alchimiſtæ, Alea.

Alchimia vera quæ ſit, §.1.q.2.num.25.fol.154.

Alchimia an ſit ſcientia vera, & permiſſa, vel ſit potius inutilis, & eluſoria, ideoq; Reipub.inutilis, §.2.gl.3.num.65.& 66.fol.477.

Si in alchimia conficeretur verum aurum, & verum argentum, poſſet ex illa auro & argento confici moneta valoris veri auri, & veri argenti, ead.gl.3.num.66.fol.477.

Alchimia magnum experimentum, ſed tamen, &c.ibidem, fol.478.

Alchimia ſumitur etiam pro metallo falſo, ead.gl. 3.ſub num.83.fol.480.

Alchimiſtæ *ſunt pauperes, & ſuſpecti de hæreſi, §.1.q.2.num.22.& ſeqq.fol.153.& §.2.gl.3. ſub num.66.fol.477.*

Campſores, aliiq; cambiorum negotiatores ſunt noui alchimiſtæ, qui ex fictis marcharum ſcutis ſcutos faciunt aureos, & veros, §.1.q.2. num.22.fol.153.

Alearum *ludus eſt prohibitus vti crimen, §.1.q. 1.ſub num.85.fol.22.*

¶ *Reliqua de ludo, vide infra in verbo, Ludus.*

Alexander, Aliena, Alienatio.

Alexander magnus nodum gordianum gladio abſcidit, §.7.gl.2.num.68.in fine, fol.671.

¶ Aliena *res an & quando vendi poſſit, vide infra in verbo, Vendere.verſ.venditio rei alienæ.*

Cenſum *imponens, dicitur alienare, §.1.q.1.nu. 187.in fine, & 188.fol.52.*

Cenſus imponi non poteſt ſuper re, prohibita alienari, ead.q.1.num.186.in fine, fol.51.

Eccleſiaſticæ rei alienatio, non ſeruatis ſolemnibus, eſt punibilis in foro fori, etiam ſi ſit alienatio vtilis Eccleſiæ; ſecus in foro conſcientiæ, §.1. q.7.par.2.ampl.19.ſub n.4.confir.3.fol. 377.

Prohibita alienatione bonorum, non eſt prohibita repudiatio, §.1.q.7.par.2.ampl.8.ſub num. 272.fol.310.

Quæ alienabilia non ſint, §.1.q.1.ſub num.556. & ſeqq.fol.143.& ſeqq.

Statutum, loquens de alienatione, non habet locum in alienatione neceſſaria, §.1.q.1.ſub nu. 245.verſ.quia reſp. quod quicquid. & verſ. nec obſtat. fol.68.

Qui patitur vſucapi, videtur alienare, §.1.q.7. par.2.ampl.19.ſub num.129.fol.418.

Prohibitio alienationis rei Eccleſiaſticæ, non extenditur ad alienationem remuneratoriam, §.7.gl.3.nu.27.fol.684.

Alimenta, Ambaſsiator, Amicitia.

Alendi obligatio toto tempore vitæ pro aliquo certo, ab initio accepto, eſt valida &c. §.1.q.1. num.296.& ſeqq.fol.82.

Ambaſsiator, Legatus, ſeu Orator *poteſt in legatione fungi munere perſona publica, & perſona priuata, ideoque munera ſibi data acquirunt ſibi &c. niſi qualitas muneris, & intentio dantis aliud ſuadeant, §.6.gl.1.nu. 35.fol.640.*

Amicitia *non eſt pecunia æſtimabilis, §.1.q.7. par.2.ampl.10.num.85.fol.353.*

Leuis eſt amicitia, ſi res parui valoris ematur & vendatur inter amicos, §.1.q.1.num.41.verſus finem, fol.10.

Beneficii ſuſcepti recompenſatio ſecundum vtilitatem conuenit inter amicos, §.1.q.7.par.2. ampl.10.num.61.fol.345.

Anatociſmus, Anima, Annus.

Anatociſmus & ſi ſit illicitus & à iure reprobatus, §.6.gl.1.ſub num.82.fol.651.& §.7. gl.2.ſub num.39.fol.665.Tamen in cambys non eſt anatociſmus d.gl.1 ſub num.82.

Anatociſmus eſt prohibitus etiam de iure ciuili, & ab omnibus execratus, quia eſt vſura vſuræ, §.7.gl.2.ſub num.39.& ſub num.49.verſ.ad adducta.fol.665.& 668.

Anatociſmus differt ab intereſſe, §.7.gl.2.ſub nu. 49.verſ.ad adducta.fol.668.

Animæ *ſaluti tutius tenendum, §.1.q.1.ſub num. 17.fol.4.*

Theologorum munus eſt cognoſcere de his, quæ animæ ſalutem reſpiciunt, ead.q.1.ſub nu.21. & 27.fol.6.

Anima corpore pretioſior, §.1.q.7.par.2.ampl. 19.ſub num.67.verſ.ergo.fol.395.

Annus *currens Domini noſtri an ſit neceſſario apponendus ad validitatem inſtrumenti publici, §.2.gl.1.num.3.fol.461. Quid in ſcriptura priuata, num.4.*

Annus Domini noſtri vnde initium ſumat, ead. gl.1.num.5.fol.461.

Annus ex quot menſibus, diebus, & horis conſtet, ead.gl.1.num.6.fol.461.

Annus eſt multiplex, naturalis, vſualis, &c.ead. gl.1.num.7 fol.461.

Annus ex quot menſibus olim apud diuerſos conſtitueretur, & à quo fuerit diuiſus in duodecim menſes, ead.gl.1.num.30.fol.464.

Apoſtata, Apoſtoli.

Oeconomus monaſterii, ſi fiat apoſtata, ſtatim perdit officium, §.2.gloſ.5.ſub num.403. fol.503.

¶ Apoſtolorum *actio &c.vi de ſup.in verbo, Actio.*

Appel-

Appellatio, Appetitus.

Appellationis omiſſio non operatur condemnati confeſſum in ſententia, ſed operatur præſumptionem iuſtitiæ in ſententia, S. 1. q. 7. par. 2. *ampl.* 19. *num.* 131. *fol.* 419.

Licet appellatio detur in cauſa hypothecaria, tamen ſi executio ſit impedita à tertio creditore, eidemq; uti anteriori aſſignata loco pignoris, & hypothecæ, poſterior, qui executionem obtinuerat, non poteſt ab hac aſſignatione loco pignoris appellare, S. 2. gl. 5. *ſub nu.* 414. *fol.* 585.

Appellatio à Rege, iudicante tanquam Comite, deuoluitur ad ſuperiorem illius Comitatus &c. §. 6. *gl.* 1. *num.* 36. *fol.* 640.

Appellatio ab Epiſcopo in feudalibus deuoluitur ad ſecularem dominum directum feudi, & non ad Archiepiſcopum, ibidem.

Appellatio licet tueatur condemnatum, tamen non tuetur à ſuſpicione fugæ, §. 7. *gl.* 5. *ſub nu.* 146. *extenſ.* 1. *fol.* 714.

Appellatione ſimpliciter prohibita, an cenſeatur prohibita etiam deuolutiua, §. 8. *gl. vnica, ſub num.* 1. *fol.* 726.

Appellatio tam ſuſpenſiua, quàm deuolutiua denegatur in cauſis cambiorũ ex ſtatutis Genuæ, §. 8. *gl. vnica, ſub n.* 1. *fol.* 726. *Secus in ciuitate Bononiæ, quia admittitur deuolutiua, ſub eod. num.* 1. *in fine. Et quid de conſuetudine, num.* 4. *Et hæc quoad appellationem rei condemnati, ſed quid in appellatione actoris, reo abſoluto, an admittatur appellatio, & quid in Ciuitate Genua, ead gl. vnica, num.* 3. *fol.* 722.

Appellationis cauſa ſequitur naturam cauſæ principalis &c. §. 7. *gl.* 5. *ſub num.* 48. *fol.* 694.

¶ *Appellatio &c. vide infra in verbo, Audientia.*

Appetitus *in ſtatu innocentiæ erat ſubiectus rationi &c.* S. 1. q. 1. *ſub num.* 48. *fol.* 12.

Apueſtas, *quod dicũt Hiſpani, Latini, Sponſiones, Itali*, Scommeſſæ, S. 1. q. 1. *ſub nu.* 88. *fol.* 23.

Arabi, Arbitrium, Arbor.

Arabi vnam ducunt vxorem, omnibus conſanguineis communem, S. 1. q. 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 8. *fol.* 378.

Arbitrio *Iudicis pauciſſima committenda*, S. 1. q. 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 59. *verſ. contra. fol.* 390.

Arbor *mala non poteſt bonos fructus facere*, §. 1. q. 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 104. *verſus finem, fol.* 410.

Argentarij, Argentum, Arma.

Argentarÿ, Trapezitæ, Nummularÿ, & Menſularÿ } *idem ſunt, & in quo differãt à campſoribus*, §. 1. q. 3. n. 9. & 10. *fol.* 156. *Et quomodo eligerentur &c. num.* 12.

¶ *Argentaria taberna &c. vide in verbo, Taberna argentaria.*

Argenti *ad aurum quæ ſit proportio*, §. 2. *gloſ.* 3. *num.* 31. & 52. *fol.* 472. & 475.

Argenti bonitas, quantitas, & mixtura numeratur per denarios, & cum eſt puriſſimum ſine vlla mixtura, dicitur denariorum duodecim, & quando dicatur vndecim, & pauciorum denariorum, ead. gl. 3. *num.* 61. & 62. *fol.* 477. *Vel (quod idem eſt) numeratur per duodecim ligas, num.* 63. *Et vulgus dicit argentum de* copella, *num.* 64.

Armorũ *delatione prohibita, intelligitur prohibita etiam ſi ex illorum delatione nullum ſecutum ſit malum, ceſſat tamen prohibitio in puero, & armorum venditore*, §. 1. q. 1. *ſub num.* 521. *fol.* 133.

Ars, Artifex, Articuli, As, Aſſarius.

Ars, quæ ſe æqualiter habet ad bonum, & ad malum, eſſet prohibenda, S. 1. q. 1. *ſub num.* 556. *verſus finem, verſ. res ſua. fol.* 145. & q. 7. *par.* 1. *num.* 17. *fol.* 202.

¶ *Ars campſoria &c. vide infra in verbo, Cambium, verſ. ars campſoria.*

Artifex *& artificium qui dicantur*, §. 1. q. 1. *nu.* 13. *fol.* 3. & q. 7. *par.* 2. *ampl.* 11. *ſub n.* 7. *verſ. tamen. fol.* 363.

Deo non diſplicent, ead. q. 1. *num.* 13. *fol.* 3.

Artifex an & quando rem, quam vendidit, artificio æſtimato, poſſit ab eodem reemere, artificio non computato in valore, §. 1. q. 1. *nu.* 575. & 576. *fol.* 149.

Artifex ſi ob imperitiam, aut aliam culpam opus perperam aut vitioſè fecerit, aut vendiderit, tenetur conductori, ſeu emptori ad totum damnum, quod conductor, ſeu emptor ex vitio operis paſſus eſt, §. 7. *gl.* 2. *num.* 95. 96. & 97. *fol.* 678. *Quod idem dicendum eſſet in aduocato, procuratore, cauſidico, & iudice imperito, num.* 98.

¶ *Artifex &c. vide in verbo, Reſtitutio, verſ. artifex.*

Articuli, *vide in verbo, Fidei articuli.*

As *numiſma valens quadrantes quatuor*, §. 2. *gl.* 3. *num.* 21. *fol.* 470.

Aſſarius *moneta, remiſſiuè*, §. 2. *gloſ.* 3. *num.* 27. *fol.* 471.

Aſſecuratio, Aſſecurare, Aſſecurator.

Aſſecuratio eſt contractus licitus, §. 1. q. 1. *num.* 129. *fol.* 35. & q. 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 52. *fol.* 259.

Quid contineat, ead. q. 1. *num.* 128. 129. & 131. *fol.* 35.

An ſit contractus emptionis, & venditionis, vel

I N D E X.

quis alius, ead. q.1. num.129. fol.35. & q.7. par.3. limit.6. num.5. fol.440.

Aſſecurans dicitur vendere periculum, & aſſecuratus dicitur illud emere, ead. limit.6. nu.5. fol.440. & S.3. gl.3. ſub num.29. fol.622.

Caſus ſiuiſter ſi ſecutus ſit culpa aſſecurati, vel nauarchi, ſeu nautarum, an aſſecurator teneatur, S.1. q.1. num.154. & 155. fol.42.

Caſus ſiniſter ſi ante aſſecurationem erat ſecutus, ſed iguorabatur, aſſecuratio uihilominus tenet, ſecus ſi aſſecuratus illum praenouiſſet, §.1. q.7. par.2. ampl.10. num.19.20.21. & 22. fol.331. & 332. & §.2. gl.5. ſub num.339. fol.571.

¶ Doloſe inita aſſecuratio non tenet, vide hic verſ. praecedenti, & infra verſ. reſcinditur.

Fideiuſſor, aſſecurans mutuatorem, poteſt accipere pretium aſſecuratiouis, S.1. q.1. num.133. fol.36. & nu.494. fol.124. num.546. fol.141. & S.6. gl.1. ſub nu.86. verſ. nec obſtat. fol.652.

Formula aſſecurationis nauis, ead. q.1. nu.141. fol.38.

Formula aſſecurationis vitae, ead. q.1. num.142. fol.39.

Fortunae, & periculis ſubiacet contractus aſſecurationis, ead. q.1. nu.128.129. & 131. fol.35. & q.7. par.1. ſub num.79. confirm.1. fol.227.

Laeſio in aſſecuratione quando, & quomodo dicatur, quando aſſecurationis pretium eſt à lege taxatum, §.1. q.7. par.2. ampl.10. ſub num.5. verſ. primus. & ſeqq. fol.322. & 323.

Merces aſſecuratae, ſi captae ſiut ab hoſtibus, & aſſecuratus eaſdem ab hoſtibus, aliquo dato, recuperauerit, priuſquam in eorum dominium tranſierint, aſſecurator tenetur ſolum reſtituere datum pro recuperatione, §.1. q.1. ſub num. 145. fol.40.

Mercium non extantium aſſecuratio an, & quomodo teneat, S.1. q.7. par.2. ampl.10. ſub num. 22. reſponſ.2. fol.332.

Mutuator an poſſit aſſecurare mutuatarium, & aſſecurationis pretium accipere, S.1. q.1. num. 133. fol.36. & late num.498. & ſeqq. fol.125. Et quòd non poſſit & quare, num.502. fol.127. num.505. & ſeqq. & q.7. par.2. ampl.10. nu. 45. & ſeqq. fol.258. & §.6. gl.1. ſub num.86. verſ. nec obſtat. fol.652. Et quid ſi fuiſſet mutuaturus etiam ſine aſſecuratione, ead. q.1. nu. 507. & ſeqq. fol.130. ſub num.521. & ſeqq. in quibus habetur reſolutio, fol.135.

Mutuator an poſſit mutuare cum pacto, quòd mutuatarius debeat eum aſſecurare, §.1. q.1. num.546. & ſeqq. fol.141. Et quid ſi mutuator, nullo praecedente pacto, fecerit ſe ab aliquo aſſecurari, nunquid poterit pretium aſſecurationis ſolutum recuperare à mutuatario, num.549. & 550. fol.142

Omnia poſſunt aſſecurari, §.1. q.1. ſub num.133. declar.4. fol.36.

Pretium non debetur aſſecuratori, ſi ſciebat, rem aſſecuratam eſſe in tuto, ſeu iu portu, S.1. q.7. par.2. ampl.10. ſub num.21. verſ. confirmatur. fol.332.

Pretium aſſecurationis, quod aſſecuratus ſoluit aſſecuranti, mercibus aſſecuratis deinde ſaluis, ſicq; periculo euaneſcente, repetere non poteſt, §.1. q.1. num.131. fol.36. & q.7. par.1. ſub num.78. verſ. extende. fol.226.

Pretium ſoluendum, ſecuto caſu ſiniſtro in re aſſecurata, vude ſumi debeat, §.1. q.1. ſub num. 169. difficult.11. fol.44. & 45.

Pretium aſſecurationis poteſt aequaliter accipi pro maiori, & minori periculo, S.3. gl.3. ſub num. 12. extenſ.1. & 2. & confirm.1. & 2. fol.615. Sed vbi ſit à lege, vel conſuetudine taxatum, an excedere liceat ob quamuis maioritatem periculi, & an minui, & quid ſi exceſſus periculi ſit uotorius &c. ſub eod. num.12. 1.2. & 3. intellig. fol.616. & ſub num.51. fol.628.

Reſcinditur aſſecuratio propter laeſionem, & propter dolum, §.1. q.1. num.132. fol.36. & q.7. par.2. ampl.10. ſub num.5. illat. 2. fol.322.

Riſico non extante in re aſſecurata, an teneat aſſecuratio, S.1. q.7. par.2. ampl.10. num.21. & ſub num. 22. verſ. primo aliud. & verſ. ſeq. fol.332.

Sponſio an differat ab aſſecuratione, S.1. q.1. ſub num.131. fol.36.

Vita hominis à qua pendeat iactura pecuniarum exigendarum, deducitur in contractu aſſecurationis, ead. q.1. num.292. fol.82. & §.3. gl. 3. ſub num.51. & 52. fol.628.

Vtilis eſt Reip. aſſecurationis contractus, ead. q. 1. num.130. & 131. in fine, fol.36. & q.7. par. 2. ampl.8. ſub num.52. fol.259. & par.3. limit. 6. ſub num.5. fol.440.

¶ Reliqua de aſſecurationis materia, vide in verbo, Caſus.

Auaria, Auaritia, Auarus.

Auaria ſecundum ſtatuta Genuae, & apud mercatores quid ſignificet, S.2. gl.5. num. 57. 58. 60. & ſub num.61. & 62. fol.507. & 508.

Debitor poſitus iu loco ſolutionum inter auarias, an intelligatur liberatus, ead. gl.5. nu.57. 60. 61. & 62. fol.507. & 508.

Auaritia eſt peccatum mortale, & radix omnium malorum, S.1. q.1. ſub num.82. fol.21. & q.7. par.1. ſub num.40. fol.209.

Pecunia irritat, non ſatiat auaritiã, ſub eod. n.40.

Auarus

Auarus ex potu ſitim haurit, §.2.q.7.par.1.ſub num.40.fol.209.

Auaro nihil ſceleſtius, ſub eod.num.40.

¶ Auarus &c. vide infra in verbo, Mutuum.verſ. tempore.

Audientia, Auditor, Aurum.

Audientia denegatur bannito, excommunicato, periuro, & contumaci ſi veniant, agendo, §.7. gl.5.num.40.& ſeqq. & ſub num.98.fol.693. & 704. ſecus ſi veniant excipiendo, num. 42. 43.& ſub d.num.98.

Audientia ſublata, an & quando intelligatur ſublata appellatio, §.7.gl.5.ſub nu.98.fol.704.

Auditoris Cameræ facultates cōtra Clericos obligatos in forma Cameræ, qui confugere volunt ad cap.Odoardus, latè explicantur, §.7.gl.5. num.131.& ſeqq.fol.709. & ſeq.

¶ Auditoris Cameræ ſtylus, quo debitor ſocietatis officij condemnatur ad intereſſe impugnatur, & defenditur, vide in verbo, Societas. verſ. creditor.

Auri valor non tam cognoſcitur ex pōdere, quàm ex caractis, & quilatibus, hacq; caracta, & quilates cognoſcuntur ex lydij lapidis vſu, §. 2.gl.3.ſub nu.57.58. & 60.fol.476. & 477.

Aurum 24.caractorum, quod eſt puriſſimum, vocatur obryzum, ead.gl.3.ſub num.58.fol.476. Et quando dicatur 23. & pauciorum caractorum, num.59.

¶ Auri ad argentum quæ ſit proportio, vide in locis citatis ſup. in verbo, Argentum.

Aurifex.

Aurifex an & quando rem quam vendidit, æſtimata etiam manufactura, poſſit ab eodem, non æſtimata, reemere, §.1.q.1.num.375.& 576. fol.149.

Bancherij, Banchum.

BANCHERII, & Bancherotti differunt, §.1.q.5.nu.24.fol.174.

Bancherij ſolent eſſe depoſitarij, §.1. quæſt.7.par.2.ampliat.3. num.5. fol.239.

Bancherij, ſeu Nummularij } debent eſſe cauti in ſcripturis, & ſubſcriptionibus cedularum, & illarum recognitionibus, quia ſi ſoluerint pecunias cum cedulis falſis coguntur iterum ſoluere, §.2.gl.5.num.397.fol.581.

Bancherotti in Vrbe non poſſunt eſſe, niſi ij, qui ab habente auctoritatem, admittuntur &c. §. 2.gl.3.ſub num.101.verſ.extende.fol.485.

¶ Bancherij &c. vide in verbo, Depoſitarij. verſ. bancherij.

Banchum, ſeu Campſor ſi de pecunijs ſibi datis pro cambio, ſeu penes ſe depoſitis fecerit deponenti litteras cambij, ſeu cautionem de depoſito, iſq; deinde, amiſſis litteris, ſeu cautione, redierit ad banchum pro depoſito, non tenetur banchum pecunias illi reſtituere, ſi is per publicum, & ſolemne inſtrumentum non liberet banchum à litteris cum cautione, quod pecuniam ab alio non accepit, & quod pro tali cauſa ab alio nunquam moleſtabitur, &c.§.2.gl.5. ſub num.348.verſ.prima.fol.573. Si tamen pecuniæ non ſint depoſitæ, ſed ſint datæ pro cambio, poſſet campſor nolle reſtituere pecunias, ſed dare alias litteras, ſub num.351.caſ. 1.fol.574. Quia in contractu cambij non eſt licita pœnitentia, num.447.& ſeqq.fol. 591.

Bannitus, Excommunicatus, Periurus.

Bannitus, Excommunicatus, & Periurus } an & quando poſſint ſtare in iudicio, §.7.gl.5.nu. 40.& ſeqq.fol.693. Vbi ſub eod.num.40.42.& 43.de ſtatuto Lucenſe, & ſub num.97.& 98.fol.704.

Bannitus licet non poſſit agere, tamen poteſt petere tenutam ſibi acceptam reſtitui, §.7.gl.5. num.98.fol.704.

Statutum præmians occidentem bannitum quando non habeat locum, §.7.gl.5.nu.157.fol.716.

Bannitus homicida licet occidens maiorem, aut æqualem bannitum ſit remittendus, tamen ſi hac ſpe prius commiſerit homicidium, propter quod fuit bannitus, non debet remitti, §.7.gl. 5.num.156.fol.716.

Baroccoli, Bellum, Bes, Bilancium.

¶ Baroccoli &c.vide infra in verbo, Stocchi.

Bellum, aliaq; mala orta ſunt ex naturæ lapſu, §.1.q.1.ſub num.68.fol.17.

Capta ab hoſtibus in bello non ſtatim tranſeunt in hoſtium dominium, ſed requiritur &c.ead. q.1.num.144.& 145.fol.40.

Capta in bello an, & cui acquirantur, & an debeant reſtitui, & an cum pretio, vel ſine, remiſſiuè, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.81. reſtr.1.fol.400.

Captus in bello remanet ſemper ciuis, donec non ducitur intra præſidia &c.§.1.q.1.nu.145. fol.40.

Ducis belli non ſeruans præcepta, capite punitur, etiam ſi res fœliciter ſucceſſerit, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.67.confirm.2.fol.394.

Mors potius obeunda eſt, quàm non ſeruare mandata legis, & ducis belli, ibidem.

¶ Res capta ab hoſtibus &c. vide infra in verbo, Dominium. verſ.res capta.

Bes eſt pars aſsis, ideſt, libra, & dicitur quaſi bis triens aſsis, ſignificatq; propterea octo vncias,

cias, §.2.gl.3.ſub num.29.fol.472.& ſub nu. 33.fol.473.

¶ Bilancium &c. vide infra in verbo, Cambium. verſ. ſcartafaccium.

Bis, Bona vacantia, Bononenus.

Bis dat, qui cito dat, §.1.q.7.par.1.ſub num.76. fol.222.

Bona vacantia *quando dicantur*, §.7. gl. 6. ſub num.2.& 3.fol.719.

Bonis vacantibus non datur curator, ſed illorum adminiſtratio pertinet ad procuratorem fiſci, ead.gl.6.num.2.in fine, & num.3.fol.719.

Bononenus *Ferrariæ valet ſex quatrenos*, §. 2. gl.3.ſub num.18.fol.470.

Bonitas, Bonum, Bos.

Bonitas extrinſeca & intrinſeca conſideratur in omnibus mercibus, §.2.gl.5.nu.181.fol.539. *Et in moneta vide infra in verbo, Moneta. verſ. bonitas.*

Bona quæ ſunt de ſui natura, ex malis circumſtantijs fieri poſſunt mala, §.1.q.7.par.1.ſub num.17.fol.202.& ſub num.64.fol.217.

Bonum *eſt, cuius finis eſt bonus*, §.1.q.1.ſub nu. 61.fol.15.& ſub num.72.fol.18.

Bonus quilibet præſumitur, §.1.q.1.ſub num.157 fol.42.& num.500.fol.126.

¶ *Bonum &c. vide infra in verbo, Malum. verſ. probibenda. & verſ.quæ ad malum.*

¶ *Bona, ideſt opes, &c. vide infra in verbo, Robba.*

Boui *trituranti os alligari non debet*, §.1.q.1.ſub num.73.fol.18.

Caducitas, Cæcus, Cælibatus.

¶ C*ADVCITATI renuntiare, &c. vide in verbo, Emphyteoſis. verſ. dominus directus.*

Cæcus *cæcum ducens ambo cadent in foueam*, §.1.q.1.ſub nu.2.fol.2.

Cælibatus *non eſt de præcepto, ſed de conſilio*, §. 1.q.1.ſub nu.60.fol.15. *Et toti generi humano non expediret, ſed paucis optimus*, ſub nu. 65.fol.16.

Cambium, Ars campſoria.

Acceptationes, & non acceptationes litterarum cambij in nundinis quando & quomodo fiant, §.2.gl.4.num.10.fol.496.

Acceptatæ niſi ſint litteræ, aut non redierint cum proteſtatione non agitur de earum executione, §.7.gl.2.ſub num.3.fol.658.

Acceptatio litterarum cambij quot in locis, & quot modis fiat, §.2. gl. 5. num.332. & ſeqq. num.358.fol.570.& 575.

Acceptis litteris cambij, non poteſt contractus cambij, altero contrahente inuito, reuocari, ead. gl.5. num. 447. *Et multò minus, litteris acceptatis*, num.449.fol.591. *Et quando poſſint reuocari ſaltem in parte*, nu.550.& 551. fol.591.& 592.

Acceptans ſoluere litteras cambij remanet obligatus ad eas ſoluendas, §.2.gl.9.ſub num.7.fol. 609.& gl.7.num.76.fol.604.

¶ *Acceptatio litterarum cambij &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ.acceptatio. & verſ. acceptatis.*

Adiecto *ſolutioni litterarum cambij an rectè ſoluatur, & quæ ei facultas competat*, §.2. gl.7. num.1.& ſeqq.fol.592. & §.7.gl.4.num. 5. fol.687.

Adiectus ſolutioni litterarum cambij an & quando poſſit reuocari, §.2.gl.7. num.77. & ſeqq. fol.604.& §.6.gl.1.num.70.fol.648.

¶ *Reliqua de adiecto vide ſupra in verbo, Adiectus. & infra in verbo, Solutio.verſ.adiectus.*

Aequalitas *cambij inter datum & acceptum*, §. 1.q.5. num.99. & 100.fol.189. *Et quæ ſint conſideranda pro iſta æqualitate*, d.num.100.

Aequiualentia, *ſeu inæquiualentia numiſmatum an attendenda ſit in cambijs*, §.1.q.7.par. 2. ampl.10.num.107.& ſeqq. fol.359.

Apodiſſæ *priuatæ formula in contractu cambij*, §. 1.q.5.num.15.& 16.fol.171.

¶ Appellatio *an detur in cambijs, vide ſupra in verbo, Appellatio.*

Arbitrarium *cambium, ideſt, per arbitrium, eſt licitum, & quod ſit*, §.1.q.7.par.2. ampl. 2. num.2.fol.238.

Ars *campſoria quomodo cœperit*, §.1.q.6.nu.12. fol.194.

Ars campſoria an ſit licita, §.1.q.7.par.1. nu.7. verſus finem, & num.8. & ſeqq. & num.16. fol.200. & 202.

Ars campſoria an ſit vituperabilis, ead.q.7.par. 1.ſub num.15 & 18.fol.181.& 202.

Eſt vtilis, & neceſſaria Reip. §.1. q.6.num. 14. & q.7.par.1.ſub num.96.fol.235.

Non habet finem, quia &c. ead.q.7.par.1.nu.16. fol. 202. *Et præſertim in cambio nundinario*, num.39.40.& 63.fol.209.& 217.

Artis campſoriæ lucrum quibus ex cauſis iuſtificetur, §.1.q.7.par.1.nu. 44. & ſeqq.num.52. fol.210. & 214.& par.2.ampl.10.num.107. fol.359.

Auctores, *qui ſcripſerunt de cambio*, §.1.q.2.nu. 2 in fine, num.3.& ſeqq. fol.151.

Bezenzonenſe, *ſeu Beſuntinum cambium &c.* §. 1.q.5.num.5.fol 169.& q.7.par.1.ſub num. 22.& ſub num.50.fol.203.& 212.

Bezenzonenſe cambium, quod ſit ſui ipſius gra-

tia

Digitized by Google

-tia &c. §.1.quæſt.2.ſub num.2.fol.150.

¶ Bilancium, *quod vocant,*di fiera. *vide infra verſ. ſcartaſaccium.*

¶ Campſor *&c. vide infra in verbo, Campſor. Campſarius. & infra hic eod. verbo, verſ. intereſſe. ibi, lucrum. & verſ. lucrum. ibi, cambij. & ibi, campſor.*

Cartularij *ſeu formula in contractu cambij, §. 1.q.5.num.17.fol.173.& §.7. gl.3.num.2.& 30.fol.681.& 685.*
Libri S.Georgij

Celeritas *requiritur in cambijs, §.6.gl.1.ſub nu. 79.fol.650.& §.8.gl.unica, ſub nu.1.fol.726.*

Chi ſi cambia non è il medeſimo &c. *§.1. q.6. num.15.fol.195.*

Chriſtianorum *infinitus eſt numerus, qui exercent cambia, §.6.gl.1.num.55.fol.644.*

Clericis *an liceat exercere cambium, §. 1. q. 7. par.2.ampl.11.num.1.& ſeqq.fol.362.*

Coactum, *quod dicimus cambium, an ſit licitum, §.1.q.7.par.2.ampl.2.num.1.fol.238.*

Collybus *ſolutio pro cambio minuto, §.1.q.5.ſub num.19.fol.173.*

Commercium *cambij difficile, & periculoſum, §. 1.q.1.num.1.fol.1.*

Commoditatis *cambium, ſeu, ut vocant, Commodum, ſeu (dell'agio) eſt illicitum, §.1.q.7. par.3.limit.8.ſub num 3.fol.444.& limit.12. num.1.& 2.fol.450.*

Confeſſarij *in cōtractu cambij ſunt perplexi &c. §.1.q.2.ſub num.18.fol.152.*

Conſtitutiones *ſuper cambijs, §.9.num.51.52. & 53.fol.747.& ſeqq.*

Contractus *cambij ad quam ſpeciem contractus reducatur, §.1.q.4 num.4.& ſeqq.fol.158.& vide infra verſ. definitio.*

¶ Damnum *& lucrum &c. vide infra verſ. lucrum. ibi, damnum.*

Decipere *, ſeu lædere ſe inuicem circa pretium cambij, an liceat cambientibus, §.1.q.7.par. 2.ampl.10.n.1.68.& ſeqq.fol.321.& 346.& ampl.15.n.1.fol.368. Et quid in cambio minuto, ead.ampl.10. nu.77.fol. 350. Et quomodo conſideretur læſio circa medietatem iuſti pretij in cambijs, num.67.& 79.fol.346.& 350.*

Declaratio *difficilior declarato in contractu cambij, §.1.q.2.ſub num.20.fol.153.*

Definitio *cambij, nempe, Quid ſit cambium, genericè ſumptum, §.1.q.4.num.1.fol.157. An ſit mutuum, ead.q.4 nu.4.& ſeqq.fol.158. & q.7.par.1.num.41.fol.209. An ſit contractus innominatus, d.q.4. num.17. An ſit permutatio, num.18.& ſeqq.fol.161.& §.9 nu. 4.fol.727. An ſit emptio & venditio, d.q.4.nu. 31.& ſeqq. num. 34. & ſeqq. & ſub num. 37.fol.162.& 165. Et quomodo (quiſquis ex his contractibus ſit cambium) lucrum in eo ſit iuſtum, q.7.par.3.limit.1.ſub num.4.verſ. dubitatio. fol.434. Et quomodo ſuperflua ſit hæc diſputatio, dummodo in cambio maneat iuſtitia, ead.q.4 num.36.& §.9. nu.4.fol.727. Et quomodo multi referat ad cognoſcendum, an in eo maneat iuſtitia, d.q.4.nu.37.fol.165.*

Deponere *poteſt quis pecunias penes campſorem, ut eas negotietur in cambijs, & depoſitorem faciat lucri participem, §.1.q.7.par.2.ampl. 9.num.1.& ſeqq.fol.318. Imò poteſt deponere etiam cum aſſecuratione capitalis, & certi lucri, ſeruatis aliquibus conditionibus, num.3.5. & ſeqq.fol.318.& 319. Et quando non poſſit, num.9.ibidem.*

Cambium cum depoſito quod ſit. §.1.q.7.par.2. ampl.3.num.1. Augetur lucrum cambij cum depoſito, ibidem. Et quomodo cambium poſſit habere connexitatem cum depoſito, ſub num.2. verſ. reſpondeo. fol.238.

Dies *licet non ſit appoſitus in litteris cambij, tamen litteræ ſunt ſoluendæ, §.2.gl.1.num.10.& 11.fol.461.*

Dies in litteris cambij finit in media nocte, &c. ead.gl.1.ſub num.23.fol.463.

Difficultas *in contractu cambij unde oriatur, §. 1.q.2.num.11.& ſeqq.fol.151.*

Dilatione *ad ſoluendum litteras cambij an poſſit augeri lucrum, ſeu intereſſe cambij, §.1.q.7. par.3.limit.1.num.1.& ſeqq.fol.432. Vide etiam infra verſ. tempore.*

Dilatio ad ſoluendum marchas cambiorum quomodo cauſet copiam, & inopiam pecuniæ, & marcharum, §.1.q.7.par.1.ſub num.76.confirm.2.fol.221.

Dilatio ad ſoluendum litteras cambij eſt per accidens &c. §.1.q.4.ſub num.6.& ſub num.13. verſ. hac differentia. fol.158.& 160.

Dilationes ad ſoluendum litteras cambij ex nundinis Placentiæ ad diuerſa loca (quod vocant cambium de reditu) quæ ſint, §.2.gl.5.ſub nu. 12.fol.499. Et incipiunt hæ dilationes à die initi cambij, ibidem. Et ponuntur in ipſis litteris cambij, num.13. Et dantur pro portandis litteris, & pro paranda ſolutione, §.5.gl.1 ſub num.1.fol.631.

Dilationes, datæ à ſtatuto ad ſoluendum litteras cambij, poſſunt à partibus protrahi, & breuiari, §.2.gl.5 ſub num.13.fol.499.& §.5.gl.1. num.2.fol.632.

Dilatio ad ſoluendum cambium in nundinis ſecundum capitula feriarum Geneuenſium, quæ ſit, ead.gl.5.num.14.fol.499.

Dilatio

I N D E X.

¶ *Dilatio modica ſemper intelligitur data ei, qui debet ſoluere litteras cambij, vide infra verſ. ſolutio litterarum.*

Diuiſio *cambiorum traditur multiplex, & de ſingulis agitur, §. 1. q. 5. num. 1. & ſeqq. fol. 168.*

Eccleſia *approbat cambia, & ſuſtinet campſores, §. 1. q. 7. par. 1. nu. 53. & 54. fol. 214. & §. 6. gl. 1. ſub num. 55. verſ. imò. fol. 645.*

Cambia fieri non debent in Eccleſia, ead. q. 7. par. 1. ſub num. 60. fol. 215. & par. 3. limit. 20. nu. 1. fol. 459.

Exceptio *non numeratæ pecuniæ habet locum etiam in contractu cambij, S. 2. gl. 8. num. 1. & ſeqq. fol. 605. Et quando non habeat, num. 5. & ſeqq. fol. 606.*

Exceptiones, quæ poſſunt & non poſſunt opponi in cauſis cambiorum, S. 7. gl. 5. num. 16. & ſeqq. fol. 690. & ſeqq.

¶ Executio *parata quomodo detur in cauſis cambiorum, vide infra in verbo, Executio. verſ. creditoribus.*

¶ Expenſæ *in contractu cambij, uide infra in uerbo, Expenſa.*

Feriato *tempore in honorem Dei cambia non debent exerceri, S. 1. q. 1. limit. 3. num. 558. fol. 146. & limit. 20. num. 1. fol. 459.*

Fictiones *quibus mercatores in contractu cambij videntur uti ad palliandum mutuum, §. 1. q. 7. par. 1. num. 23. fol. 203. & §. 6. gloſ. 1. nu. 23. fol. 638. Defenduntur, num. 75. & 76. fol. 649. & 650.*

Littera cambij, ſi ſint partim uera, & partim ficta, habent executionem pro parte uera, ead. q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 20. fol. 429. & §. 7. gl. 5. num. 10. fol. 689. Quia littera ficta non habent executionem, par. 3. limit. 7. num. 18. fol. 443. & d. gl. 5. num. 8. fol. 688.

¶ *Fictiones tolerantur in cambijs, vide infra in uerbo, Fictiones.*

Fideiuſsionem *quando ex forma ſtatutorum Genuæ præſtare debeat agens executiue pro credito cambij, §. 7. gl. 6. nu. 1. & 19. fol. 719. & 722.*

Fideiuſſio non repugnat iuſtitiæ cambij, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 12. num. 1. & ſeqq. fol. 364.

Fideiuſſor *cambij tenetur non ſolum pro capitali, ſed etiam pro intereſſe, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 287. fol. 312.*

Fideiuſſor cambij in Ciuitate Genuæ manet obligatus etiam ſi principalis, uti inhabilis, non potuerit ſe obligare &c. §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. num. 8. fol. 453.

¶ *Fideiuſſor &c. vide inf. verſ. litteræ. ibi, ſubſcribẽs.*

¶ Gabella *ſoluenda pro cambio, vide infra in verbo, Gabella.*

¶ Genera *cambiorum, vide infra in verſ. ſpecies.*

Genuæ *ſemper eſt paratus forus cambiorum &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 226. fol. 297.*

Genuæ facilis eſt liquidatio cambiorum, eadem ampl. 8. num. 243. fol. 300.

Genuæ tàm nobiles, quàm plebei, tàm priuati, quàm magiſtratus, & etiam mulieres exercent cambia, §. 1. q. 7. par. 1. num. 65. fol. 217.

Genuenſes *omnia damna, & intereſſe facilè reducunt ad lucrum ceſſans cambiorum, & quomodo, ead. ampl. 8. num. 245. fol. 301.*

Genuenſes faciunt nundinas cambiorum in Ciuitate Placentiæ, §. 2. gl. 4. num. 7. fol. 495. & gl. 10. num. 10. fol. 611.

Genuenſia cambia an ſint licita, ead. q. 7. par. 1. num. 28. verſus finem, fol. 206.

¶ Illicitum *cambium &c. vide infra verſ. licitum quando non ſit. & verſ. iniuſtum, ſeu illicitum.*

Inæqualitas *inter datum & acceptum in contractu cambij eſt æqualitas ratione intereſſe &c. §. 1. q. 1. num. 422. & ſeqq. num. 429. & ſeqq. fol. 111. & q. 7. par. 1. num. 48. fol. 211.*

Inæqualitas, quæ non ſit toleranda in cambio, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 9. num. 1. fol. 444.

Initium *cambij pecuniæ cum re, ſeu è conuerſoproceſſit à neceſſitate ſocietatis, §. 1. q. 6. nu. 6. fol. 192. Et unde proceſſerit initium cambij pecuniæ cum pecunia, num. 7.*

Iniuſtum *cambium quod dicatur, §. 1. q. 5. nu. 9. & num. 101. fol. 170. & 190. & q. 7. par. 3. limit. 1. ſub num. 4. verſ. dubitatio. fol. 434. Vide infra verſ. vſurarium.*

Iniuſtum, ſeu illicitum cambium an reduci poſſit ad mutuum, pro quo ſoluendum ſit intereſſe, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 13. & ſeqq. nu. 22. & ſeqq. num. 26. & ſeqq. fol. 425. & ſeqq.

Inſtrumenti *formula in contractu cambij, S. 1. q. 5. num. 12. & 14. fol. 170.*

Intereſſe *cambij vt creditor conſequatur, quot, & quæ debeat probare, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 247. & ſeqq. fol. 302. & ampl. 20. num. 35. fol. 431.*

Lucrum, ſeu intereſſe cambij ut campſor conſequatur, quando ei à campſario data eſt facultas, ut in caſu non ſolutionis poſſit accipere cambio, & recambio, & ipſe accepit, an debeat docere ſe accepiſſe cambio ob iſtam cauſam, quia campſarius non ſoluit, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 247. & num. 261. fol. 302. & 305. Et priuſquam accipiat an teneatur denunciare campſario, & proteſtari, ſe accepturum,

num.

num.249.fol.362. Et, acceptis pecunijs ad cambium, an debeat etiam notificari hæc acceptio, num.250.fol.302.

Intereſſe ad rationem cambiorum non poteſt à partibus taxari, d.q.7. par.2. ampl. 8. num. 30.& 296.fol.256.& 315.& par.3.limit. 1. ſub num.5.illat.1.fol.434.& limit.8.num.2. fol.444.& limit.13.num.1.& ſeqq. fol. 450. Poteſt tamen inter eos conueniri de intereſſe liquidando per iudicem, d.ampl.8.num.58.fol. 260.& d.num. 296.

Intereſſe verè probatum, & concurrentibus requiſitis, debetur etiam ex cambio nulliter contracto, S.1.q.7.par.2. ampl.17.ſub num 5. fol.369.& ampl.20.ſub n.3.fol.425. & par. 3.limit.7.num.3.fol.441.

Campſarius ſi campſori dederit pignus cum pacto, quòd ſi in fine primi anni non ſoluerit, poſſit ad ſui libitum vendere pignus, & de pretio ſibi ſatisfacere, & in fine primi anni ſcripſerit etiam eidem campſori, quòd venderet pignus, quia non poterat ei ſoluere in pecunia numerata, an ſit liberatus ab intereſſe cambiorum, S.2. gl.5.num 311.& 312.fol.566.

Intereſſe cambiorum conuertitur in capitale, §. 1.quæſt.7. par.2. ampl. 18. num.1.& 2. fol. 374. & S. 7. gl. 2.ſub num. 50. & ſeqq. fol. 668.

Lucrum, & } cambij multum differunt, quia
Intereſſe } lucrum procedit ſine mora, non autem intereſſe, §.7.gl.2.nu.51. & 52.fol.669.

Intereſſe cambiorum poteſt liquidari ex vera, & certa probatione, S.1. q.7.par.2. ampl.8. ſub num.240.fol.259.

Intereſſe lucri ceſſantis, vide infra verſ. mutuator.

Introductum cambium quo iure fuerit, §. 1. q.6. num.1.& ſeqq.fol.191.

Inuentum fuit cambium caſu & accidentaliter, ead.q.6. num.11.fol.194.

Iuſticia commutatiua requiritur etiam in contractu cambij, vt ſit licitum, S.1. q.5. num. 99. fol.189.

Iuſtum cambium quod dicatur, S.1.q.5. num.9. 99.& 100.fol.170.& 189.

Læſio in cambijs toleratur, S.1.q.7.par.2.ampl. 10. num.1.fol.321. Et licet facilius toleretur contra campſorem, tamen toleratur etiam cortra campſarium, num. 68. 72. 73. & 74. fol.346.& ſeqq.

Campſor læſus in cambio vltra dimidium poſſet agere ad reſciſſionem, d.ampl.10.ſub num.79. verſ. ſecus.fol.350.

Læſio in cambijs toleratur vſque ad dimidium, & non vltra, & quod ſit hoc dimidium, ead. ampl.10. num.67. & ſeq. num. 79.fol.346. & 350.

Non toleratur in cambio minuto, ead. ampl.10, num.77.fol.350.

Liberum cambium quod dicatur, §.1.q.5. nu.8. & 71.fol.170.& 182.

Licitum ſit, an non cambij commercium, S.1. q. 7.par.1.num.1.& ſeqq. num.41. & ſeqq. & num.50.& ſeqq.fol.198.209 & 212.

Licitum quando ſit cambium, viginti agitur ampliationibus, S.1.q.7.par.2.ampl.1. & ſeqq. fol.236.& ſeqq.

Licitum quando non ſit cambium, viginti agitur limitationibus, ead.q.7 par.3.limit.1.& ſeqq. fol.432.

Litteræ cambij vnde dicantur, S.1.q.3. num.1. fol.156.

Lettera buona, mercatores vocant debitorem ſecurum, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.68. verſ.capio.fol.346.& ampl.14.num.1.in fine, fol.367. & par.3.limit.6.nu.1.fol.439.

Litteræ cambij videntur meliores litteræ, ead. q. 3.num.14.

Litteræ non ſunt de ſubſtantia iuſtitiæ cãbij &c. S.1.q.5.ſub num.10.11. & 13.fol. 170. & 171.& S.6.gl.1.ſub num.76.fol.650. Ideoq; poteſt agi in cauſis cambiorum, etiam litteris non confectis, §.7.gl.3.num.8.fol.682. Sed ſi is, qui accepit cambio, ſe obligauerit in publico inſtrumento facere litteras cambij, non poterit conueniri ad ſolutionem, quin prius conuentus fuerit ad faciendas litteras, num. 9. Ad quas faciendas poterit executiuè conueniri, quia ex ſcriptura cambij eatenus agi poteſt, quatenus obligatio in ea contenta ſe extendit, eod.§. 7. gl.4.nu.2.fol.686. Et quid, ſi lapſum ſit tempus ad conficiendas litteras, d.gl.3. num. 10. & 11.fol.682. Vbi autem factæ eſſent etiam litteræ, & nihilominus creditor vellet agere ex inſtrumento, quod haberet, quia ſibi ſic expediret, vtique poſſet, S.6. gl.1. num.72. fol. 649. Frequens tamen & communis vſus eſt, vt cambium contrahatur per litteras, d.q.5 n. 18.fol.173. Et quomodo ſint neceſſariæ, q. 7. par.3.limit.5.num.6.fol.439.

Cambium per litteras ſit de pecunia præſenti cum pecunia abſenti, §.1.q.5 num.3.& ſub nu.10. fol.169.& 170. Eſt licitum, q.7.par.2. ampl. 7.num.1.fol.247.

Quot perſonæ interueniant in cambio per litteras, §.1.q.5.num.75.fol 183.

Cambium per litteras nundinarias an ſit licitum, ead.q.7.par.1. num. 20. & ſeqq. fol. 202. &

num.

INDEX.

¶ Dilatio modica ſemper intelligitur data ei, qui debet ſoluere litteras cambij, vide infra verſ. ſolutio litterarum.

Diuiſio cambiorum traditur multiplex, & de ſingulis agitur, §. 1. q. 5. num. 1. & ſeqq. fol. 168.

Eccleſia approbat cambia, & ſuſtinet campſores, §. 1. q. 7. par. 1. nu. 53. & 54. fol. 214. & §. 6. gl. 1. ſub num. 55. verſ. imò. fol. 645.

Cambia fieri non debent in Eccleſia, ead. q. 7. par. 1. ſub num. 60. fol. 215. & par. 3. limit. 20. nu. 1. fol. 459.

Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum etiam in contractu cambij, S. 2. gl. 8. num. 1. & ſeqq. fol. 605. Et quando non habeat, num. 5. & ſeqq. fol. 606.

Exceptiones, quæ poſſunt & non poſſunt opponi in cauſis cambiorum, S. 7. gl. 5. num. 16. & ſeqq. fol. 690. & ſeqq.

¶ Executio parata quomodo detur in cauſis cambiorum, vide infra in verbo, Executio. verſ. creditoribus.

¶ Expenſæ in contractu cambij, uide infra in uerbo, Expenſa.

Feriato tempore in honorem Dei cambia non debent exerceri, S. 1. q. 1. limit. 3. num. 558. fol. 146. & limit. 20. num. 1. fol. 459.

Fictiones quibus mercatores in contractu cambij videntur uti ad palliandum mutuum, §. 1. q. 7. par. 1. num. 23. fol. 203. & §. 6. gloſ. 1. nu. 23. fol. 638. Defenduntur, num. 75. & 76. fol. 649. & 650.

Litteræ cambij, ſi ſint partim ueræ, & partim fictæ, habent executionem pro parte uera, ead. q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 20. fol. 429. & §. 7. gl. 5. num. 10. fol. 689. Quia litteræ fictæ non habent executionem, par. 3. limit. 7. num. 18. fol. 443. & d. gl. 5. num. 8. fol 688.

¶ Fictiones tolerantur in cambijs, vide infra in uerbo, Fictiones.

Fideiuſsionem quando ex forma ſtatutorum Genuæ præſtare debeat agens executiue pro credito cambij, §. 7. gl. 6. nu. 1. & 19. fol. 719. & 722.

Fideiuſſio non repugnat iuſtitiæ cambij, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 12. num. 1. & ſeqq. fol. 364.

Fideiuſſor cambij tenetur non ſolum pro capitali, ſed etiam pro intereſſe, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 287. fol. 312.

Fideiuſſor cambij in Ciuitate Genuæ manet obligatus etiam ſi principalis, uti inhabilis, non potuerit ſe obligare &c. §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. num. 8. fol. 453.

¶ Fideiuſſor &c. vide inf. verſ. litteræ. ibi, ſubſcribẽs.

¶ Gabella ſoluenda pro cambio, vide infra in verbo, Gabella.

¶ Genera cambiorum, vide infra in verſ. ſpecies.

Genuæ ſemper eſt paratus forus cambiorum &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 226. fol. 297.

Genuæ facilis eſt liquidatio cambiorum, eadem ampl. 8. num. 243. fol. 300.

Genuæ tàm nobiles, quàm plebei, tàm priuati, quàm magiſtratus, & etiam mulieres exercent cambia, §. 1. q. 7. par. 1. num. 65. fol. 217.

Genuenſes omnia damna, & intereſſe facilè reducunt ad lucrum ceſſans cambiorum, & quomodo, ead. ampl. 8. num. 245. fol. 301.

Genuenſes faciunt nundinas cambiorum in Ciuitate Placentiæ, §. 2. gl. 4. num. 7. fol. 495. & gl. 10. num. 10 fol. 611.

Genuenſia cambia an ſint licita, ead. q. 7. par. 1. num. 28. verſus finem, fol. 206.

¶ Illicitum cambium &c. vide infra verſ. licitum quando non ſit. & verſ. iniuſtum, ſeu illicitum.

Inæqualitas inter datum & acceptum in contractu cambij eſt æqualitas ratione intereſſe &c. §. 1. q. 1. num. 422. & ſeqq. num. 429. & ſeqq. fol. 111. & q. 7. par. 1. num. 48. fol. 211.

Inæqualitas, quæ non ſit toleranda in cambio, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 9. num. 1. fol. 444.

Initium cambij pecuniæ cum re, ſeu è conuerſo proceſſit à neceſſitate ſocietatis, §. 1. q. 6. nu. 6. fol. 192. Et unde proceſſerit initium cambij pecuniæ cum pecunia, num. 7.

Iniuſtum cambium quod dicatur, §. 1. q. 5. nu. 9. & num. 101. fol. 170. & 190. & q. 7. par. 3. limit. 1. ſub num. 4. verſ. dubitatio. fol. 434. Vide infra verſ. vſurarium.

Iniuſtum, ſeu illicitum cambium an reduci poſſit ad mutuum, pro quo ſoluendum ſit intereſſe, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 20. num 13. & ſeqq. nu. 22. & ſeqq. num. 26. & ſeqq. fol. 425. & ſeqq.

Inſtrumenti formula in contractu cambij, S. 1. q. 5. num. 12. & 14. fol. 170.

Intereſſe cambij vt creditor conſequatur, quot, & quæ debeat probare, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 247. & ſeqq. fol. 302. & ampl. 20. num. 35. fol. 431.

Lucrum, ſeu intereſſe cambij ut campſor conſequatur, quando ei à campſario data eſt facultas, ut in caſu non ſolutionis poſſit accipere cambio, & recambio, & ipſe accepit, an debeat docere ſe accepiſſe cambio ob iſtam cauſam, quia campſarius non ſoluit, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 247. & num. 261. fol. 302. & 305. Et priuſquam accipiat an teneatur denunciare campſario, & proteſtari, ſe accepturum,

num.

nu.249. fol.302. Et acceptis pecunijs ad cambium, an debeat etiam notificari hac acceptio, num.250. fol.302.

Intereſſe ad rationem cambiorum non poteſt à partibus taxari, d. q.7. par.2. ampl. 8. num. 30. & 296. fol. 256. & 315. & par.3. limit. 1. ſub num.5. illat.1. fol.434. & limit.8. num.2. fol.444. & limit.13. num.1. & ſeqq. fol. 450. Poteſt tamen inter eos conueniri de intereſſe liquidando per iudicem, d. ampl.8. num.58. fol. 260. & d. num.296.

Intereſſe verè probatum, & concurrentibus requiſitis, debetur etiam ex cambio nulliter contracto, §.1. q.7. par.2. ampl.17. ſub num. 5. fol.369. & ampl.20. ſub n.3. fol.425. & par. 3. limit.7. num.3. fol.441.

Campſarius ſi campſori dederit pignus cum pacto, quòd ſi in fine primi anni non ſoluerit, poſſit ad ſui libitum vendere pignus, & de pretio ſibi ſatisfacere, & in fine primi anni ſcripſerit etiam eidem campſori, quòd venderet pignus, quia non poterat ei ſoluere in pecunia numerata, an ſit liberatus ab intereſſe cambiorum, §.2. gl.5. num 311. & 312. fol.566.

Intereſſe cambiorum conuertitur in capitale, §. 1. queſt.7. par.2. ampl. 18. num.1. & 2. fol. 374. & §. 7. gl. 2. ſub num. 50. & ſeqq. fol. 668.

Lucrum, & Intereſſe } cambij multum differunt, quia lucrum procedit ſine mora, non autem intereſſe, §.7. gl.2. nu.51. & 52. fol.669.

Intereſſe cambiorum poteſt liquidari ex vera, & certa probatione, §.1. q.7. par.2. ampl.8. ſub num.240. fol. 299.

¶ Intereſſe lucri ceſſantis, vide infra verſ. mutuator.

Introductum cambium quo iure fuerit, §. 1. q.6. num.1. & ſeqq. fol.191.

Inuentum fuit cambium caſu & accidentaliter, ead. q.6. num.11. fol.194.

Iuſtitia commutatiua requiritur etiam in contractu cambij, vt ſit licitum, §.1. q.5. num. 99. fol.189.

Iuſtum cambium quod dicatur, §.1. q.5. num.9. 99. & 100. fol.170. & 189.

Læſio in cambijs toleratur, §.1. q.7. par.2. ampl. 10. num.1. fol.321. Et licet facilius toleretur contra campſorem, tamen toleratur etiam cortra campſarium, num. 68. 72. 73. & 74. fol.346. & ſeqq.

Campſor læſus in cambio vltra dimidium poſſet agere ad reſciſſionem, d. ampl.10. ſub num.79. verſ. ſecus. fol.350.

Læſio in cambijs toleratur vſque ad dimidium, & non vltra, & quod ſit hoc dimidium, ead. ampl.10. num.67. & ſeq. num. 79. fol.346. & 350.

Non toleratur in cambio minuto, ead. ampl.10. num.77. fol.350.

Liberum cambium quod dicatur, §.1. q.5. nu.8. & 71. fol.170. & 182.

Licitum ſit, an non cambij commercium, §.1. q. 7. par.1. num.1. & ſeqq. num.41. & ſeqq. & num.50. & ſeqq. fol.198. 209 & 212.

Licitum quando ſit cambium, viginti agitur ampliationibus, §.1. q.7. par.2. ampl.1. & ſeqq. fol.236. & ſeqq.

Licitum quando non ſit cambium, viginti agitur limitationibus, ead. q.7 par.3. limit.1. & ſeqq. fol.432.

Litteræ cambij vnde dicantur, §.1. q.3. num.1. fol.156.

Lettera buona, mercatores vocant debitorem ſecurum, §.1. q.7. par.2. ampl.10. ſub num.68. verſ. capio. fol.346. & ampl.14. num.1. in fine, fol.367. & par.3. limit.6. nu.1. fol.439.

Litteræ cambij videntur meliores litteræ, ead. q. 3. num.14.

Litteræ non ſunt de ſubſtantia iuſtitiæ cãbij &c. §.1. q.5. ſub num.10. 11. & 13. fol. 170. & 171. & §.6. gl.1. ſub num.76. fol.650. Ideoq; poteſt agi in cauſis cambiorum, etiam litteris non confectis, §.7. gl. 3. num.8. fol.682. Sed ſi is, qui accepit cambio, ſe obligauerit in publico inſtrumento facere litteras cambij, non poterit conueniri ad ſolutionem, quin prius conuentus fuerit ad faciendas litteras, num. 9. Ad quas faciendas poterit executiuè conueniri, quia ex ſcriptura cambij eatenus agi poteſt, quatenus obligatio in ea contenta ſe extendit, eod. §. 7. gl.4. nu.2. fol.686. Et quid, ſi lapſum ſit tempus ad conficiendas litteras, d. gl. 3. num. 10. & 11. fol.682. Vbi autem factæ eſſent etiam litteræ, & nihilominus creditor vellet agere ex inſtrumento, quod haberet, quia ſibi ſic expediret, vtique poſſet, §.6. gl.1. num.72. fol. 649. Frequens tamen & communis vſus eſt, vt cambium contrahatur per litteras, d. q.5 n. 18. fol.173. Et quomodo ſint neceſſariæ, q. 7. par.3. limit.5. num.6. fol.439.

Cambium per litteras fit de pecunia præſenti cum pecunia abſenti, §.1. q.5 num.3. & ſub nu.10. fol.169. & 170. Eſt licitum, q.7. par.2. ampl. 7. num.1. fol.247.

Quot perſonæ interueniant in cambio per litteras, §.1. q.5. num.75. fol 183.

Cambium per litteras nundinarias an ſit licitum, ead. q.7. par.1. num. 20. & ſeqq. fol. 202. &

num.

num.66 fol.218. Et an dicatur ſiccum, in eiſdem locis.

Litterarum cambij pluralitas ad quid, §. 1. *q.* 5. *ſub num.* 44. *verſ. aduerte ſecundo. num.*73. & 74. *fol.*178. & 182. & §. 2. *gl.*6. *num.* 3. *fol.*592. *Et quot fieri ſoleant, ead.gl.*6.*num.*2. *Et fiunt numeratim, primæ ſcilicet, ſecunda, & tertiæ, num.* 1. *Et hæc pluralitas debitori facienti non nocet, ſub num.*2.*fol.*592.

Litteræ cambij dantur creditori cambij, §.1.*q.*5. *ſub num.*44. *verſ. has litteras.* & *num.*74. *fol.* 178. & 183.

Litteræ cambij ſi fuerint acceptatæ, vel redierint cum proteſtatione, habent executionem paratam, quamuis in eis nulla legatur debitoris obligatio, §.7.*gl.*4 *ſub num.*1.*fol.*686.

Litteræ cambij quando dicantur diſpoſitiuæ, & quando mandatoriæ, & conſequenter quando ſint reuocabiles, §.2.*gl.*5.*num.*1. & 450. *fol.* 498. & 591. *Et quando obligent, & quando non, gl.*9.*num.*6.& 7.*fol.*609.

Litterarum cambij non nundinarij formula, §.1. *q.*5.*num.*40. & *ſeqq. vſque ad num.* 45. *fol.* 177.& 178.

*Litterarum cambij nundinarij liberi formula, ead.q.*5.*num.*72.& *ſeqq.fol.*183.

*Litterarum cambij liberi ex nundinis formula, ead.q.*5.*num.*80.*fol.*184.

Litterarum d'auiſo *in cambio nundinario libero, ſcriptarum à creditore cambij, ead q* 5.*n.*76. *in fine*, & 77.*fol.*183.*Et ſcriptarum à debitore cambij, num.*78.*fol.*184.

*Litterarum cambij reſponſiuarum formula, quando reſpondet mandatarius debitoris, ead. q.*5. *num.* 79. *fol.* 184. *Et quando reſpondet mandatarius creditoris, ſub num.*81.*fol.*184.

*Recurſæ cambij litterarum formula, ſoluendarum ab eodem campſore ſibi ipſi, ead.q.*5.*nu.* 86.& 88.*fol.*186. *Et formula ſoluendarum ab ipſomet campſario ſibiipſi, nu.*94.*fol.*187. *Et licet iſtæ litteræ directæ ſibiipſi ſcribenti videantur repugnare naturæ litterarum, cum nemo ſcribat ſibi ipſi, tamen reſoluuntur in apodiſſam obligatoriam*, §. 2. *gl.*7. *ſub num.*7. *fol.*595.& §.6. *gl.* 1. *ſub num.*2.& *num.* 63. *fol.*635. & 647.

Litterarum d'auiſo *formula in contractu cambij recurſæ, ead.q.*5.*num.*89 *fol.* 187. *Et de alijs formulis, num* 90.& *ſeqq. vſque ad num.*99. *excluſiuè, fol.* 187. & *ſeqq.*

Litteræ cambij nundinarij an ſint fictæ, §.1.*q.*7. *par.*1.*ſub num.* 35.& 87.*fol.*208.& 232.

Litteræ cambij cum recurſa, etſi videantur fictæ, §.6.*gl.*1 *ſub num.*2.*in* 2.*argum.*& *num.*3.& *ſeqq.*& *ſub.num.*11.*fol.*635.& 636.*tamen ſunt veræ & reales quoad effectum, qui debet inſpici, ſub num.* 75.76. & 81.*fol.*649. & 650.

Litterarum miſſio ad nundinas quomodo videatur damnoſa campſarijs, §.1.*q.*7.*par.*3.*limit.* 5.*num.*3.& 4.*fol.*438.

Litteræ cambij ſi ſint talis perſonæ, vt veriſimiliter debeant redire inanes, an cambium ſit vſurarium, §.1.*q.*7.*par.*3.*limit.*5.*num.*2.*fol.* 438.& §.6.*gl.*1.*ſub num.*2. *in* 2. *argum.* & *num.*3.& *num.*64.*fol.*635.& 647.

Litteræ ſi non mittantur ad nundinas, quia non in nundinis, ſed in eodem loco ſequi debeat ſolutio, cambium eſt ſiccum, & vſurarium, §. 1.*q.*7.*par.*3.*limit.*5. *num.*1.5.& 6.*fol.* 437. & 438.

Error in tempore non vitiat, neque impedit executionem litterarum cambij, §.2.*gl.*1. *nu.* 33.& *ſeqq.*& *num.*38.*fol.*464. & 465.

Subſcribens litteras cambij pro aliquo, dicitur fideiuſſor illius, ideoq; poteſt accipere pretium periculi, cui ſe exponit, §.1.*q.*7. *par.*3. *limit.* 6.*ſub num.*4 *fol.*440.

Loci omiſſio, vel error in litteris cambij, quia ſcribuntur à debitore, non vitiat, neque impedit executionem litterarum, §.2.*gl.*2. *num.*5. *fol.*466.

¶ *Pagare* (à lettera viſta) *vide infra in verſ.* poliza.

¶ *Litteræ fictæ &c. vide ſupra verſ. fictiones.*

¶ *Solutio litterarum cambij &c. vide infra verſ. ſolutio.*

¶ *Litteræ, vide ſupra verſ. dies.*

¶ *Litteris cambij acceptatis, quando debitor, qui eas fecit fieri ſuo creditori, dicatur liberatus, vide infra in verbo, Solutio. verſ. acceptatio.& verſ. acceptatis.*

¶ *Proteſtatio litterarum cambij &c. vide infra verſ. proteſtatio.*

¶ *Recipiens litteras cambij, ſeu* d'auiſo, *cum taciturnitate, an cenſeatur approbare &c. vide infra in verbo, Litteræ. verſ. recipiens.*

¶ *Litteris cambij amiſſis &c. vide infra in verbo, Litteræ. verſ. litteris. & ſupra in verbo, Bancbum.*

Loca, *in quibus exercetur negotiatio cambiorum*, §.2.*gl.*2.*num.*7.*fol.*466.& *gl.*5.*ſub num.*12. *fol.*499.

Loci ratione cambium multipliciter eſt illicitum, §.1.*q.*7.*par.*3.*limit.*4.*nu.*1.& *ſeqq. fol.*436. *Et in primis ſi ſolutio ſit facienda eodem in loco, vbi initiatur cambium, num.* 3. *fol.* 436. & *limit.*7.*num.*1.*fol.*441. & *limit.* 11. *num.*1.

Digitized by Google

num.1.& 3.fol.447. Hoc tamen non procedit, ſi ſolutio in eodem loco fieret per viam recambij realis, vt in caſu, de quo ead.limit.11.nu. 13 fol.449.

Debet cambium per litteras fieri inter diuerſa loca, §.1.q.4.num.14.fol.160. Et quid ſi fieret inter diuerſa loca, ſed intra idem Regnum, & per loca eiuſdem Prouinciæ, & an requiratur vt fiat inter loca diuerſorum Regnorum, & Prouinciarum, q.7.par.3.limit.11.num.6. & ſeqq.fol.448.

Illicitum & vſurarium eſt cambium, quod fit pro aliquo loco vicino ſub ficto nomine loci, vbi cambium fieret reale, §.1.q.7.par.3.limit.7. num.1.fol.441.

Loci diſtantia debet conſiderari pro iuſtitia pretij cambij, §.1.q.7.par.3.limit.11.num.12. fol.449.

Longinquitas, & Vicinitas } locorum attendi debent in cambijs &c.§.1.q.1.num.427.fol.111.& q.7.par.1.ſub num.28 fol.206.& par.3 limit.11.ſub num.12 fol.449.

Lucrum cambij ad rationem tot pro centenario, & pro quolibet menſe eſt illicitum, §.1.q.7. par.3.limit.3.num.1.fol.435.& limit.8.nu. 1.fol.444.

Lucrum ſi probibeatur accipi ex cambio intra idem Regnum, probibitio non baberet locum in cambio, in quo campſor prius accipit, §.1.q.7. par.3.limit.11.num.10.fol.449.

Lucrum cambij. ſoluendum non prout ſoluitur in loco, vbi deſtinatur ſolutio litterarum cambij, ſed prout ſoluitur in loco, vbi ſoluitur maius, eſt illicitum, §.1.q.7.par.3.limit.4.num.1. fol.436.

Cambij lucrum debetur etiam ſi ſit cambium, vt aiunt (alla pati,&c.) §.1.q.7.par.2.ampl.6. num.1.& ſeqq.& num.7.fol.244. Reiecta opinione contraria, num.6. Et debetur, etiam ſi campſor requireret campſarium, n.9.fol.245. Et quis in hoc propoſito dicatur campſor, ſub eod.num.9. Et poteſt illud accipi tuta conſcientia, num.13.& ſeqq.fol.246. Et quando non debeatur, num.16.fol.247.

Cambij lucrum licet debeatur campſori ratione laborum periculi, & impenſarum, quas facit §.1.q.1.num.426.& ſeqq.fol.111.& q.7. par.1.num.44.& ſeqq.& num.52.& ſub nu. 62.fol.210.214.& 216. Tamen debetur eidem etiam pro cambio, pro quo nullas faciat impenſas &c.d.q.1.num.428.& ſub nu.521. fol.111.& 134. verſus finem, & q.7.par. 2.ampl.6.num.11.& ſeqq fol.246. Imo et debetur lucrum etiam pro cambio, pro quo non ſolum non faciat impenſas, ſed ſine quo ipſe alteri ſoluiſſet impenſas tanquam campſarius, ead.ampl.6.num.1.& ſeqq.fol.244. Et poteſt illud lucrum accipere tuta conſcientia, nu.13. & ſeqq.fol.246.

Ratio periculi, laborum, & impenſarum, qua dicimus iuſtificari lucrum cambij, §.1.q.1.nu. 426.& ſeqq fol.111.& vt in verſ.præcedenti, an procedat etiam in cambio nundinario, §.1. q.7.par.1.num.36.90.& ſub num.94.fol. 208.233.& 234.

Campſor, licet ſemper lucretur, ideoq; cambium videatur non æquilibre ad lucrum & damnum, & conſequenter videatur illicitum, §.1. q.7.par.1.ſub num.38.fol.209. Tamen non ex hoc redditur illicitum, num.94.fol.234.& par.2.ampl.14.num.3.fol.367.& 368.

Cambij lucrum moderatum, quod non excedat modum, debetur campſori, §.1.q.7.par.1.nu. 43.fol.210.& par.2.ampl 10.num.73.in fine, fol.348. Et quare, d.par.1.nu.42.in fine, & num.44.& ſeqq.fol.210.

Cambium ad rationem lucri, quod campſor feciſſet in mercatura, ſi eam prius proprio motu reliquit, & non eſt paratus reaſſumere, eſt illicitum &c.§.1.q.7.par.3.limit.16.num.1. fol.452.

Lucrum ceſſans ratione cambij an poſſit conſiderari in campſore, §.1.q.1.par.1.num.437.& ſeq.fol.113.

Damnum & lucrum an ad cambij iuſtitiam debeat æqualiter poſſe contingere in cambio, §.1. q.7.par.1.ſub num.38.fol.209.par.2.ampl. 14.num.3.fol.367.& par.3.limit.4.num.2. & 4.fol.436.

Lucrum cambij ceſſat omnino ſi cambium ſit illicitum & vſurarium, nullaq; habenda eſt ratio impenſarum, & ſumptuum, §.1.q.7.par. 3.limit.20.num.2.fol.459.

Campſores quomodo aliquando non lucrentur in cambijs, ſed perdant. §.1.q 7.par.1.ſub num. 94. verſ.at demus.& num 95.fol.234.& §. 9.num.18.& 20.fol.729.

Intereſſe, & Lucrum } cambij multum differunt, §.7.gl. 2.num.51.& 52.fol.669.

¶ Lucrum cambij ſi ſolueretur ad rationem temporis, an cambium ſit illicitum, vide infra verſ.tempore.

¶ Cambij lucrum quomodo campſori tam danti, quàm accipienti debeatur, & quando prius accipit, lucrum caret ſuſpicione vſuræ, vide infra in verbo, Campſor ſeu numularius.

Lugdunenſe cambium, §.1.q.5.n.5.fol.169.& q. 7.par.1.ſub num.22.& 50.fol.203.& 212.

INDEX.

Magiſtratus *negotiationis cambiorum eſt in duplici loco, §.1.q.5.ſub num.53.& 56.fol.180. Et appretiat ſcutum marcharum, d.num. 56. & ſeqq.& num.70.fol.182.*

Magiſtratus, qui praeſt negotiationi cambiorum Genuenſium, creatur à Genuẽſibus, & reſidet in Ciuitate Placentiæ, vbi celebrãtur nundinæ cambiorum, quo ordine eŭſtet, quavè ſint illius iuriſdictionis, §.2. gl.4.nu.8.& ſeqq.fol.495.

Mandatarius *ad recipiendam ſolutionem litterarum cambij an & quando reuocari poſſit, §.2. gl.5.ſub num.450. verſ.declara. fol. 591.*

Marcarum, & *Pecuniarum* } *copia & inopia in cambijs qua ratione poſſit iuſtè procedere à longitudine, & breuitate temporis ad ſoluendum, §.1.q 7.par.1.ſub n.76.confir. 2.fol.221.*

Materia *cambiorum difficilis, abſtruſiſsima, & intricatiſsima, §.1.q.2.num. 11. & ſeqq. & præſertim num.19.fol.151.& 153. Et eſt periculoſa &c.num.26.fol.154.*

Mercatoribus *magis, quàm alijs videtur permiſſa negotiatio cambiorum, & quare, §.1.q.7. par.2.ampl.11.num.1.& ſeqq.fol.361.*

Mercatores, ſeu Negotiatores } *quotidie videntur intricare contractum cambij, §.1. q. 2. num.13.fol.151. Ad palliandas vſuras, ſub num.18.fol.152. Et magis ſuis, quàm Theologorum opinionibus deferunt, num.20.in fine, fol. 153.*

¶ Merx *dari non poteſt &c. vide infra verſ. pecuniæ.*

Minor *an & quando poſſit contrahere cambium, §.1.q.7.par.3.limit.17.num.4.& ſeqq.in quibus declaratur, fol.453.*

Minutum *cambium vnde dicatur, §.1. q. 5. ſub num.23.& 24.fol.174. Qui ſcripſerint de eo, num.21.eod.fol.*

Minutum cambium eſt licitum, §.1.q.7. par.1. num.4.fol.199. & par.2.ampl.4. num.1. & 2.fol.243.& q.5. ſub num.33.fol.175.

Non habet annexum mutuum, & conſequenter in eo non cadit vſura, §.1.q.5.ſub nu.33. fol. 175.& q.7.par.2.ampl.10.num.77.fol.350.

Quot perſonæ in eo interueniant, ead.q.5.nu.35. fol.176.

Dicitur etiam manuale, & fit de pecunia præſenti cum præſenti, §.1.q.5.ſub num.2.fol.169.Et ideo eodem in loco, q.7.par.3.limit.11.num.8. fol.448. Et aliquando etiam cum pecunia abſenti, d.q.5.num.28.fol.175.Et quomodo conueniat cum alijs cambijs, num.30.& ſeqq. Et quomodo differat, num. 33. & ſeqq. fol.175. Quomodo fiat, num.19. Et eius exempla, nu. 25.& ſeqq.fol.174.& ſeq.

Hoc ſolum fuit in vſu apud antiquos, ead.q.5.nu. 22. Eſt verum cambium, ſub eod.num. 22. verſ.hoc cambium. fol.174.

Dicitur reale, & ſine litteris, ead.q.5.num.23. fol.174.

Eſt Reip.valdè vtile, ead.q.5.num.31.fol.175. & q.6.ſub num.14. fol. 194.

Quis prius debeat numerare, §.1. q.5. num. 20. fol.174.

¶ *Pro cambio minuto an & quando poſſit campſor lucrum facere, vide infra in verbo Campſor, verſ.campſor ſiue ſit.*

Moneta, *ſeu pecunia, qua in cambijs emitur ſcutus marcharum, eſt illa, quæ currit in loco, vbi fit contractus cambij, §.1.q.7.par.1.ſub num.91.fol.233.& §.2.gl.3.ſub num.26. & num.79.fol.471.& 479.Nam Genuæ emitur ſcutis ſolidorum 68.licet ſit moneta ficta, §.1. q.5.num.55.fol.180. Romæ ſcutis aureis, nu. 61.fol.181. Neapoli ducatis de carolenis, nu. 62. Venetiarum ducatis emuntur ſcuti Solis Lugdunenſes, num.63.& 64. Quare non exprimitur qualitas monetæ ſolutæ, §.2.gl.8.nu. 18.fol.608.*

Monetæ, quæ campſantur in cambio, debent eſſe diuerſæ ſpeciei, § 1.q.4. ſub num.7.& 8. fol. 159.& q.7.par.1.num.91.fol.233. Et debent eſſe inter diuerſa loca, d.q.4.num.14.fol.160. & d.q.7.par.1.num.37.& d.nu.91.fol.209. & 233. Hæc tamen monetarum diuerſitas non eſt de intrinſeca natura cambij, num. 92. fol.233.

Monopolium, *colluſio, & fraus inficiunt iuſtitiam cambij, §.1.q.7.par.3.limit.10.nu.1.& ſeqq.fol.445. Quotupliciter contingat monopolium committi in cambijs, num.5. & ſeqq. fol. 445.& ſeq.*

Monopolij vitiũ inficit non ſolum cambia eorum, qui monopolium inſtituunt, ſed etiam cambia eorum, qui ſub inſtructo monopolio ſcienter contrahunt, ead.limit.10.num.10.fol.446.

Monopolij pœna eſt duplex. Prima, quia annullatur cambium. Secunda, quia puniuntur qui illud committunt, ead.limit.10. num. 11. fol.446.

Mulieres *poſſunt negotiari pecunias in cambijs, §.1.q. 7. par.2. ampl. 9. num.1.fol.318. & ampl.11.num.9.fol.364.*

Mutuare, *& dare cambio an ſit idem, §.1. q.7. par. 1. num. 22. & ſeqq. & ſub num. 28. & num.67. & ſeqq. fol. 203.206.& 218.*

Mutuator poteſt paciſci cum mutuatario de intereſſe lucri ceſſantis, ſi vt mutuet, verè deſiſtit à cambio parato, §.1. quæſt.7. par. 2. ampl.

ampl.8.nu.1.fol.249.nu.18.& 19.fol.253. Rieĉtis contrarijs,num.8.& ſeqq.fol.251.& idem ampl.20.ſub num.3.fol.425.& 426.& par.3.limit.7.num.3.& ſeqq.fol.441.

Mutuum *quomodo inſit cambio*, §.1.q.5.ſub nu. 1.fol. 168.& ſub num. 5. verſ. vtrumque. fol.169.& late q. 7.par.1.num. 22.& ſub num.68.fol.203.& 218.

Mutuum in quot & quibus differat à cambio, §.1.q.4.nu.5.& ſeqq.fol.158.& ſeqq.

Mutui & cambij verbo Doct. ſape promiſcuè vtuntur, §.1.q.1.num.422.fol.110.& q.7. par.1 ſub num.22.fol.203.& par. 3. limit. 7. ſub num.14.fol.443.

Mutuum an poſſit vallari cum pacto, quòd habeat executionem paratam tanquam cãbium, §.1.q.7.par.3.limit.7.nu.18 in fine,fol.444.

Cambium, ficto loco, pro quo non mittuntur litteræ, & miſſæ non præſentantur, &c. dicitur mutuum cum lucro, ideoq; vſurarium, §.1.q. 7.par.3.limit.7.nu.1.& 2.fol.441.

Negotiatio *cambiorum an ſit licita*, §.1.q.7.par. 1.num.1.& 7. verſus finem, & num. 8. & ſeqq.num.41.& ſeqq.nu.50.& ſeqq.fol. 200.209.& 212.

Eſt chimerica, plena fictionibus, §.6.gl.1.nu.23. fol.638.

Eſt neceſſaria pro mercatura, &c. §.1.q.6.ſub num.7.& ſub num.8.verſ. prima quia. & num.14. præſertim in fine; fol. 192. 193. & 194. *Et licet primum fuerit inuenta gratia mercaturæ, & peregrinationis, tamen poſtea fuit in Reip. vtilitatem conuerſa in negotiationem gratia ſui ipſius*, d.nu.8.& ſeqq.& q.7. par.2.ampl.11.num.1.in fine, fol.361.

Negotiatio cambiorum etſi videatur ars vſuraria, ſeu vſura lucratoria, §.1.q.7.par.1.num. 30.fol.207. *Tamen non eſt*, ſub num.85.verſ. ad octauum.fol.231.

Nomen *cambij an ſit latinum*, §.1.q.3.num.1. & ſeqq.fol.155.

Nomen cambij genericè ſumpti ſignificat triplicem ſpeciem permutationis, ſumptum autem in ſpecie ſignificat pecuniæ cum pecunia commutationem, §.1.q.4.num.2.fol.157.

Nomen mandatarij, à campſario poſitum in ſupraſcriptione litterarum cambij, campſor creditor delere, & aliud apponere non poteſt, & hæc eſt regula, §.2.gl.10.num.3.fol.610. *Ampliatur primo, vt delendo poſſit teneri de falſo*, num.4. *Ampliatur ſecundo, vt delendo, ſeu mutando non poſſit conſequi aliud, quàm capitale*, num.5. *Ampliatur tertio, vt amouens teneatur ad intereſſe, quod debitor ex illa amotione pateretur*, num.6. *Declaratur primo eadem regula, vt non procedat, ſi nomen illius mandatarij fuiſſet appoſitum gratia ſolius creditoris*, num.7. *Declaratur ſecundo, vt ſi debitor dederit litteras ſine ſupraſcriptione, poſſit creditor inſcribere &c.* num.8. *Subdeclaratur*, num.9.fol.610.& 611.

Nundinarium *cambium quod ſit*, §.1.q.5.num. 5.fol.169. *Quot modis contingat fieri reſpectu locorum*, num.6.fol.170. *Eſt reale, & permiſſum*, num.45.fol.178. *Eſt licitum*, q.7.par.1. ſub num.6.& ſeqq.fol.199. *Debet habere iuſtitiam pretij*, d.q.5.ſub num.45.verſ.tertio quia.fol.178. *In quo differat à cambio ſine nundinis*, num.46. *Eius exempla, ſeu caſus*, ſub num.47.& ſeqq.fol.179.& §.9.initio, verſ. vn gentilbuomo.fol.727. *Et eſt vtile Reip.* d.q.5.num.47.& ſeqq.& q.6.ſub nu. 14.fol.194.

Pro pluribus nundinis ſimul eſt prohibitum, §.1. q.7.par.3.limit.2.num.1.fol.435.

Creditore cambij in nundinis cambiorum non reperto, debitor non tenetur vlterius ad intereſſe, neque tenetur redire ad alias nundinas, §.2. gl.5.num.204.fol.544.

Creditor cambij ſiue acceſſerit, ſiue non acceſſerit ad nundinas poteſt conuenire debitorem ad ſoluendum alibi, quàm in nundinis, deducto ex ſumma ſibi debita toto eo, quod intereſt debitoris ſoluere alibi, §.2.gl.5.num.218.fol.546.

Debitor, qui debet ſoluere cambium in nundinis, poteſt tam ante diem, quàm poſt, cogere creditorem ad recipiendam ſolutionem alibi, dummodo ſoluat etiam quod intereſt creditoris ratione loci, & temporis, ead.gl.5.nu.219. fol.546.

Cambium ſine nundinis quod ſit, §.1.q.5.ſub n.4. fol.169. *Eiusq; exẽpla*, n.36.& ſeqq.fol.176. *Eſt cambium reale, verum, & iuſtum*, ſub nu. 30.fol.175.& §.1.q.7.par.1.ſub nu.5.fol.199. *Eſt Reipub. neceſſarium, & vtile*, d.q.5.nu.31. *Et in eo interueniunt perſonæ verè, & realiter*, num.32.fol.175.

Cambium pro nundinis intercalaribus eſt vſurarium, & quod ſit, §.1.q.7.par.3.limit.14.nu. 1.& ſeqq.fol.450. *Declaratur*, num.3.& 4. fol.451.

Nundinæ cambiorum cœperunt fieri in marchis auri non monetati, et poſtea in ſcutis ſculptis, et vbi primum, et vbi deinde & hodie, §.1.q. 5.num.5.fol.169.et §.2.gl.3.ſub num.30.fol. 472.et gl.4.num.4.fol.493.

Nundinæ cambiorum ſunt de genere permiſſorum, §.2.gl.4.num.5.fol.494.

Nundinæ cambiorum quando fuerint inſtitutæ, ead.gl.4.num.6.fol.494.

Nundinarum cambiorum vtilitates, ead. gl. 4. ſub num.6.per totum, fol.494.

Nundinæ cambiorum Genuenſium celebrantur hodie Placentiæ, & quo ordine, §.2.gl.4. nu. 7.& ſeqq.fol.495.

Quæ negotia tractentur, & perficiantur in nundinis cambiorum, ead.gl.4.num.9.& ſeqq.vſque ad finem, fol.495.& ſeqq.

Obligatio *vltra pretium cambij, facit cambium illicitum, vt ſi campſor obliget campſarium ad trahendum debitum in miniſtrum campſoris &c.§.1.q.7.par.3.limit.15.nu.1.& ſeqq. fol.451.& §.6.gl.1.num.61.fol.646.*

Opiniones *Doctorum circa iuſtitiam, & iniuſtitiam cambij obſcuræ, & variæ, §.1. q. 2. ſub num.18. fol.152.*

Papæ *munus eſt decernere de modo, & forma contractus cambij, & quare, §. 2. gl. 3. num. 108.fol.486.*

Pecuniæ *loco non poteſt in cambijs dari merx, ſed requiritur pecunia numerata, & quare, §.1.q.7. par. 3. limit.18. num.1 fol.458. Et ideo cautelatè in litteris cambij, dicitur* (de contanti)*§.2.gl.8.ſub num.16. fol.608.*

¶ *Pecunia &c. vide ſup.verſ.moneta.*

¶ *Pecunia non numerata exceptio, vide ſupra verſ. exceptio.*

Permutatio, *& cambium in quo differant, §. 1. q.4.num.1.fol.157.*

Perſonæ, *quibus licet, & non licet exercere cambia, quæ ſint, §.1.q.7.par.2.ampl.11. num.1. & ſeqq.fol.361.ampl.17. num.1. & ſeqq. nu. 22.& ſeqq. fol.369.& 372.& par.3.limit.5. num.2.fol.438.& limit.11. num.5.fol. 448. & §.6.gl.1.num.85.fol.651.*

Inhabiles ad contrahendum, ſunt eodem modo inhabiles ad contractum cambij, §.1.q.7.par.3. limit.17.num.1.& ſeqq. & num. 23. et ſeqq. fol.453. et 457.

Pignus *non repugnat iuſtitiæ cambij, §. 1. q. 7. par.2. ampl.12. num.1. & ſeqq. fol.364. Declaratur, num.4.ibidem.*

¶ *Pignore dato cum pacto &c.vide ſupra verſ. intereſſe. ibi, campſarius.*

Pij *V.conſtitutio de cambijs explicatur, §.1.q.7. par. 2.ampl.17.num.16.fol.371.iuncto nu.7. fol.370.Eaq; habetur, §.9.num.52.& 53.fol. 749.& ſeqq.*

Placentinum *cambium, §.1.q.5. nu.5. fol.169. & q. 7. par. 1. ſub num. 22. & 50. fol. 203. & 212.*

Pœnitentia *an & quando habeat locum in contractu cambij, §.2.gl.5.num.447. & ſeqq. & ſub num.351. verſ.primus. & num. 327.fol. 591.574.& 569.*

Poliza, *ſeu* lettera viſta(& ad vſo) *in litteris cambij quid ſignificent, §.2.gl.5.nu.5.et ſub nu.8. fol. 498.et 499. Et debent habere idem pretium, §.1.q.7 par.1.num.28.verſus finem, fol.206. et par.3.limit.1. ſub num. 1.fol.432.*

¶ Præſcriptio *aduerſus viam executiuam etc. vide infra in verbo, Præſcriptio.verſ.executioni.*

Pretium *cambij eſt duplex, quorum vnum dicitur* (al conto) *et alterum* (al prezzo corrente) *§.1.q.5.num.7.num.53.et ſeqq.et num.70. fol.170.180.et 182.*

Poteſt eſſe triplex etc. §.1.q.7. par.2. ampl.10. num.101.fol.358.et ampl.15. nu.1.fol.368.

An ſumatur à quantitate dilationis ad ſoluendum, §.1. q.7.par.1.ſub num. 28.et ſub num. 75.verſ. primo nego. et num.76. fol. 206. et 221.

In cambio non nundinario,et per litteras pretium ſumi debet ex diſtantia locorum, §.1. q.7.par. 3.limit.11.ſub num.12.fol.449.

Pretium cambij non debet augeri propter vrgentem neceſſitatem campſarij, §.1 q.7.par.3.limit. 6. num. 2. fol. 439. Poſſet tamen augeri propter modicum eius creditum, ſeu quia aliter periculo exponuntur pecuniæ campſoris, ſub eodem num.2.verſ.ſecus. fol.440.

Pretium cambij, in quo licita eſſet læſio infra dimidium, non conſideratur in toto valore ſcuti marcharum, qui venditur, & emitur, ſed conſideratur in eo ſolo, quod augetur, vel minuitur ex ſcuto ſecundum communem æſtimationem, §.1. q. 7. par.2. ampl. 10. num. 67. fol.346.

Pretium cambij in nundinis imponitur à Conſule, & mercatoribus, & dicitur (il prezzo di ritorno) *& quare ſit neceſſarium, & quo ordine imponatur, §.2.gl.4.ſub num 13. fol.496. Et quot & quæ conſiderari debeant, vt imponatur iuſtum, num. 14. & 15. Et licet hoc pretium videatur iniuſtum, quia imponitur à mercatoribus, qui dant, & accipiunt cambio, §.1.q 7.par.1.num.38.fol.209. Tamen non eſt iniuſtum, & quare, nu. 93.fol.233. Quòd ſi propter intereſſe imponerent iniuſtum, cambia eſſent iniuſta, & ipſi punirentur, ead. q. 7.par.3. limit.10.num.8.fol.446. & d gl.4. num.13.in fine.*

Pretio tam certo, quàm incerto poteſt contrahi cambium, §.1.q.5. num.65.& ſeqq. fol.181. & q.7.par.2.ampl.14.num.1 fol.367.

Pretium cambij poteſt augeri quando campſor da-

ret

ret cambio ex obligatione, §.1.q.7.par.2.ampl. 1.num.5.fol.237.

Scutus marcharum diuitis maiori aſtimatur pretio, quàm ſcutus marcharum pauperis, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.68.fol.346.ampl.13.fol.366.& ampl.14.num.1.in fine, fol.367.

Pretij iniuſtitia an & quando faciat cambium illicitum, §.1.q.7.par.2.ampl.10.num.1.& ſeqq.& num.72.verſ.capio ſecundam.fol.321.& 347.& par.3.limit.6.num.1.& ſeqq. fol.439.

Principis *munus eſt imponere pretia cambij &c.* §.2.gl.3.num.104.in fine. *Et præſertim ſummi Pontificis*,num.107.fol.486.& gl.4.nu.16.fol.497.

Proceſſus *in cauſis cambiorum quomodo Genua expediatur*, §.7.gl.1.ſub num.1.fol.656.& §.7.gl.2.num.4.& 5.fol.658.& 659.& gl.5.num.15.& ſeqq.fol.689 *& vide infra in verbo, Executio. verſ.creditoribus.*

Proclama, *quod facere ſolet creditor contra debitorem an aliquis velit ſoluere litteras cambij*, §.2.gl.5.num.205.fol.544.

Procurator *conſtitutus ad accipiendum mutuo, poteſt accipere cambio*, §.1.q.7.par.1.ſub nu. 22.fol.203.

Prodigo, *vſuro pecunijs in enormibus, qui ſcienter dare cambio, malè ageret*, §.1.q.7.par. 3.limit.18.num.3.fol.458.

Proteſtationes, *quæ fieri poſſunt in nundinis cambiorum*, §.2.gl.4.ſub num.10.& 17.fol. 496.& 497.

Nemine acceptante litteras cambij, creditor, ſeu eius procurator proteſtatur, & exinde poteſt agere executiuè contra debitorem, §.2.gloſ.5. ſub num.316.fol.567.& §.7.gl.2.nu.3.verſus finem, fol.658.

Adiectus etiam poteſt proteſtari litteras cambij, ead.gl.5.num.317.fol.567.& gl.7.num.50. & ſeqq.fol.600.

Proteſtatio litterarum cambij non acceptatarum eſt non ſolum neceſſaria, ſed debet infra 30. dies remitti, alias oriuntur præiudicia &c. ead.gl.5.num.318.& ſeqq.& 326.fol.567. & ſeqq.

Proteſtationis ordo qualis &c. remiſſiuè, ead. gl. 5.num.321.fol.568.

Proteſtatio, quam facere ſolet debitor in nundinis cambiorum contra creditorem non repertum in nundinis, §.2.gl.5.nu.204.fol.544.

Proteſtatio, quam ſolet facere creditor, quando nemo extat in nundinis, qui ſibi ſoluat litteras cambij, ead.gl.5.ſub num.205.fol.544.

Soluere litteras cambij, ſeu tractam ſuper proteſtu quid ſit, & quid operetur, cad.gl.5.num. 358.& ſeqq.& 374.& ſeqq.fol.575.& 578.

¶ *Proteſtatio creditoris cambij, quod intendit accipere cambio, &c. vide ſupra verſ. intereſſe. ibi, lucrum.*

¶ *Proteſtatio in cambio recurſa contra debitorem non ſoluentem, à quo, & quomodo fiat, vide infra in verbo, Proteſtatio. verſ. campſor.*

¶ *Reliqua de proteſtatione, vide infra in verbo, Proteſtatio.*

¶ Prouiſio, *quæ ſoluitur pro remiſſa, & tracta cambij &c. vide infra in verbo, Prouiſio.*

Recambium *quid ſit*, §.1.q.4.num.38.& 42. fol.166.& q.7.par.1.num.99.fol.235. *Et quot modis fiat*,ead.q.4.num.38.39.& ſeqq. fol.166.& q.5.ſub num.81.verſ.franciſcus. fol.184.

Recambium an ſit illicitum, §.1.q.7.par.1.num. 98.& ſeqq.fol.235.& par.2.ampl.16.nu.2. fol.368. *Et qua ratione damnaretur*, §.7.gl. 2.num.20.in fine, fol.662.

Recambia, quæ fiunt in nundinis, minuunt intereſſe &c.§.1.q.6.ſub nu.8.verſ.ſecundo quia. fol.193.

Recambia eſſent toleranda vſque ad certum numerum, & non in infinitum, §.6.gl.1.ſub nu. 88.fol.652.

Recurſæ *cambium fuit veteribus incognitum*, §.1.q.2.ſub num.2.fol.150. *Et eſt illud, quod mercatores dicunt etiam* (con il ricapitare le letrere ſopra il datore) §.6.gloſ.1.initio, fol.634.

Quid ſit, §.1.q.4.ſub num.40.fol.166.& q.5. ſub num.8.& num.83.fol.170.& 185.& §.6 gl.1.num.60.fol.645.

Vnde nomen proceſſerit, §.1.quæſt.5.num.86. fol.186.

Fit duplici modo, ead.q.5.ſub num.83.verſ.primus.& num.84.fol.186.

Eſt in frequentiſſimo vſu, cad. q.5.ſub num.83. verſ.primus.fol.185.

Recurſa cambium decem impugnatur argumentis, §.6.gl.1.ſub num.2.& ſeqq.fol.635. *Sed octo alijs defenditur*, num.21.& ſeqq. *Et præſertim in 4.argumento, ſub num.43. vbi deducuntur confirmatio Pij V. pro Bononienſibus, & Reſponſum Congregationis Cardinalium Archiepiſcopo Panormitano*, fol.442. *Quatuor referuntur diſtinctiones*, num.57,& ſeqq.fol.645. *Reſoluitur cum diſtinctione trium caſuum*, num.60.& ſeqq. *Firmatur eſſe licitum, & argumenta impugnatiua ſoluuntur*, num.63.& ſeqq.fol.647. *Eiusq; iu-*

b 3 *ſtitia*

ſtitia oſtenditur, ſub num. 40. 41. 69. 70. & 71. fol. 640. 641. & 648. Ideoq; eſſe licitum habetur, §. 1. q. 7 par. 2. ampl. 16. num. 1. fol. 638. & latè, articulo diſcuſſo, d. §. 6. gl. 1. num. 21. & ſeqq. fol. 638. & d. num. 63. fol. 647. Quamuis ſcriptoribus viſum ſit ſuſpectum de vſura, & quare, §. 2. gl. 10. ſub num. 9. verſ. ratio. fol. 611. & latè d. §. 6. gl. 1. ſub num. 2. & ſeqq. fol. 635. & ſeqq. & præſertim ſub num. 61. caſ. 3. & ſub num. 88. verſ. tempera ſecundo. fol. 646. & 653.

Recurſæ cambium etſi ex probabiliori opinione ſit ſatis licitum, damnariq; non poſſit, & ſit in frequentiſſimo vſu, §. 6. gl. 1. num. 88. fol. 652. Tamen viri docti illud, vt plurimum, diſſuadent, ſub eod. num. 88. verſ. tempera ſecundo. fol. 653. Et, in infinitum ſi non procederet, expediret Reip. ſub eodem num. 88. verſ. tempera primo. fol. 652.

Cambire in ſe ipſo, ſeu (contar à ſe ſteſſo) eſt cambium recurſæ, §. 1. q. 5. ſub num. 83. verſ. hic modus, fol. 185. & §. 2. gl. 8. ſub num. 17. fol. 608.

Recurſæ cambij litteris ſolutis à ſocio, ſeu alio de mandato eius, qui dedit cambio, quot contractus & obligationes hinc inde inuicem oriantur, §. 6. gl. 1. ſub num. 60. caſ. 1. fol. 646.

Campſor, qui dedit cambio recurſæ in Ciuitate Genuæ pro nundinis Placentiæ, eſt ille idem, cui ſoluitur in nundinis Placentiæ, licet ſimuletur alius eiuſdem nominis, §. 1. gl. 6. ſub nu. 89. & 91. fol. 653. Et quare fiat hæc ſimulatio, num. 90.

Recurſæ cambium & ſi videatur fictum, & quare, §. 6. gl. 1. ſub num. 2. 10. 11. 15. 25. & 26. fol. 635. & ſeqq. Tamen eſt cambium verum & reale, ſub num. 75. 76. & ſub num. 92. fol. 649. 650. & 653.

¶ Campſor, qui in cambio recurſæ non vult ſibi ipſi ſoluere, quomodo proteſtetur. vide infra in verbo, Proteſtatio. verſ. campſor.

Remittens pecunias per viam cambij ad mandatorem, cuius periculo remittat, §. 2. gl. 5. num. 400. & ſeqq. fol. 582. & §. 3. gloſ. 2. num. 1. fol. 612.

Remittere pecunias dicitur is, qui dat pecunias cambio, §. 3. gl. 1. num. 1. fol. 611.

Reſcindi, ſeu Reuocari } non poteſt contractus cambij, altero contrahente inuito, &c. §. 2. gl. 5. num. 447. fol. 591. Neque poteſt reſcindi in parte, puta quoad locum deſtinatæ ſolutionis, niſi locus eſſet talis, in quo ſolutio ſequi non poſſet, num. 448. Et præſertim reuocari non poteſt, quando litteræ cambij ſunt iam acceptatæ, num. 449. Quando tamen poſſit reuocari, num. 450. & 451.

Rex ſi accipiat cambio, & faciat litteras cãbij ad miniſtros, & pro locis, in quibus cãpſores dantes cambio, ſciant, Regem non habere, neque habiturum ſummam pecuniarum datarum cambio, & habere intentionem reſtituendi eodem in loco, cambium eſt illicitum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 17. num. 13. Et maximè ſi Rex ſe obligat ad recambia, num. 14. fol. 371.

Romæ non deeſt occaſio negotiandi in cambijs, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 229. fol. 297.

Ruſtico, Pauperi, & Similibus } quos veriſimile eſt, non poſſe ſatiſfacere in nundinis, an poſſit licitè dari cambio, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 17. num. 1. & ſeqq. num. 22. & ſeqq. fol. 369. & 372. & §. 6. gl. 1. ſub num. 2. in 2. argum. & num. 64. fol. 635. & 647.

Ruſticus, qui non eſſet habilis per ſe ad ineundum cambium, poſſet illud inire, ſuppoſito mercatore habili, eumq; releuare indemnem, d. ampl. 17. num. 6. fol. 369.

Dans ad cambium ruſtico, enixè roganti, cum eſſet paratus dare alteri ad cambium verum, & reale, poteſt à ruſtico exigere lucrum cambij veri, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 284. fol. 312. Secus ſi fuiſſet paratus dare ad cambium perſonæ, cum qua non poterat iniri cambium, num. 285.

Scartafaccium eſt liber, in quo continentur memorialia negotiorum agendorum in nundinis, et ideo notata in eo non inducunt obligationem, neque nouationem, neque promiſſionem, imò poſſunt illa variari, & cõtraſcribi, et denotant rem imperfectam, §. 2. gl. 4. num. 12. fol. 496. Et in eo fiunt acceptationes, num. 10. Et quomodo fiant, ſub num. 11. Et ex his acceptationibus, et ſcartafaccis datur bilancium, ſub eod. num. 11. et 12. fol. 496. Et qualis debeat eſſe iſte liber, num. 10. in fine, remiſſiuè.

Scriptura cambij non magis vno modo, quàm alio ſufficit, §. 7. gl. 3. num. 35. fol. 686.

Scriptura an ſit de ſubſtantia in contractu cambij, §. 1. q. 5. ſub num. 10. et 11. fol. 170. et §. 6. gl. 1. ſub num. 76. fol. 650.

Scripturæ, ſeu Libri } formula in ratiocinijs cambiorum, §. 1. q. 5. num. 82. fol. 184.

Scuti marcharum in contractu cambij emuntur, et venduntur ſemper ſolutione anticipata, §. 1. q. 5. num. 69. fol. 182. Ideoq; minori pretio, q. 7. par. 1. ſub num. 22. fol. 203. Hæcq; illatio non eſt ſemper vera, ſub num. 75. verſ. primo nego. fol. 221.

Scutus marcharum in negotio cambiorum emitur & ven-

Digitized by Google

I N D E X.

& venditur pretio determinato, & pretio imponendo &c. §.1.q.5.nu.65.& ſeqq.fol. 181. & q.7.par.2.ampl.14 ſub num.1.fol.367.

¶ *Scuti valor in cambijs &c. vide infra in verbo, Scutus auri.*

¶ *Scutus marcharum, vide ſupra verſ. pretium, ibi, ſcutus. & infra in verbo, Scutus marcharum.*

Secundum *cambium cum eadem perſona extinguit primum, §.2,gl.5.ſub num.408.& ſeqq. fol.584.& ſeq.*

Siccum *cambium eſt illicitum, §.1.q.7.par. 1. num.19 & ſeqq.fol.202.& par.3.limit.1.ſub num.1.fol.432.Quæ dicantur cambia ſicca, ead.par.1. num.20. & ſub num.28.fol.202. et 206. & par.2. ampl.17.num.10. & ſeqq. & num.19. & ſeqq. fol.370. et 372. & d.limit.1.ſub num.1.fol.432. & limit. 4. ſub nu. 1.fol.436.& limit.5.ſub num.1.fol. 437. & limit.11.num.4.fol.448. & §.2.gl.10. num. 3. verſus finem, fol.610.*

Solutio *anticipata, quæ in contractu cambij emitur ſcutus marcharum minori pretio, an faciat cambium eſſe vſurarium, §.1.q.7. par.1. ſub num.28 fol.206.*

Solutiones, quæ fiunt in nundinis cambiorum, vt plurimum fiunt ſine pecunia; acceptis ſolum chirographis, §.2.gl.4 ſub num.13.fol. 496.

Tertius, ſoluens litteras cambij ſine mandato, vel non ſeruato ordine mandati, conſequitur actionem negotiorum geſtorum, &c. §.2.gl.5. n.357.& ſeqq.fol. 575. & ſeqq. Non autem actionē mādati, n.375.iuncto n.374.fol.578.

Solui cui debeant litteræ cambij, §.2.gl.7.num.1. & ſeqq.fol.594. & §.7.gl.4.in fine, num.5. fol.687.

Solutio litterarum cambij licet præcipiatur ſimpliciter, ideoq; fieri debeat ſtatim, tamen modica, & breuis dilatio datur &c, §.2.gl.5. num.3.in fine, & num.4.fol.498. Quid ſi ſolutio mandetur (à lettera viſta)*nu.5. & ſeqq. Quid ſi mandetur ſtatim, & incontinenti, nu. 7. Et quid ſi mandetur* (ad vſo)*ſeu* (à ſuo tempo) *num.8.& 9.fol 499.*

Solutio litterarum cambij eſt triplex. Quædam eſt ſimplex, ſeu libera, quæ fit à mandatario ſimpliciter, §.2.gl.5.num.356.fol.575.Quædam fit in honorem litterarum, & quid operetur, num.357. Quædam fit ſuper proteſtu honore litterarum, & quid operetur, num.358. & ſeqq. fol.575. & ſeq. et vide infra in verbo, Solutio. verſ.tertius. Et quando ſolutio dicatur libera, et quando ſuper proteſtu, num. 384. et ſeqq. fol. 579. Et quando fit vſus huius ſolutionis ſupra proteſtum, §. 2. gl.9. num.5.fol.609.

Soluens litteras ſuper proteſtu honore litterarum, tenetur de ſolutione certiorare eũ, qui tractam fecit, quia etc.ead.gl.5. ſub num.362.et 363. fol. 576. Et faciendo ipſo tractam eiuſdem ſummæ, ſicq; certiorando, debet eam facere pro eodem loco, et quando poſſit facere pro alio, num.388.fol.580.

Soluendi facultas litteras ſuper proteſtu competit gradatim, et quo ordine, ead gl.5.num.389. fol.580. Et ſoluens, retinendo obligatum eum, pro quo ſoluit, non poteſt retinere obligatum eum, cui ſoluit, num.392. Et quando habens ſpeciale mandatum proteſtaretur, quòd nemo eas ſolueret ſupra proteſtum, nemo poſſet ſoluere, num.390. Similiter quis debet prius tractas ſibi directas ſoluere pro concurrenti quantitate crediti penes ſe exiſtentis, num.391.in fine, fol.580.

Solutionem recuſare, et ſe pœnitere non poteſt, qui acceptauit litteras cambij, §.2.gl.5. nu. 327. fol.569. Siue litteræ remanſerint penes acceptantem, ſiue penes creditorem, n.328. Etiam ſi debitor, qui ſcripſit litteras, ſtatim decoqueret, imò etiam ſi fuiſſet decoctus quando ſcripſit, num.329.et ſeqq.fol.570. Pro maiori intelligentia vide inf. in verbo, Decoctor. verſ. decoctus nec poſt.

¶ *Solutis litteris cambij falſo exactori, cuius ſit damnum, vide infra in verbo, Solutio. verſ. falſo nomine.*

¶ *Solutio, &c. vide ſupra verſ.dilatio.*

Species *, ſeu genera cambij quot, & quæ ſint, §. 1.q.5.num.1.& ſeqq.fol.168.*

Species, ſeu verius nomina quædam cambiorum illicitorum, §.1. q.7. par. 3. limit. 8. num. 3. fol.444.

Taxare *non poſſunt cambientes ex ſe futura lucra cambij, neque intereſſe in caſu non ſolutionis, §.1.q.7.par.3.limit.8.num.2.fol.444.et limit.13.num.1.et ſeqq.fol.450.*

Tempore *an menſuretur lucrum cambij, §. 1. q. 7.par.1.ſub num.28. et ſub num. 75.verſ.primo nego. et num.76.fol.206.et 221. Et quando menſuraretur, an eſſet cambium illicitum, ead.q.7.par.3.limit.1.nu 1. et ſeqq.fol.432. limit.2.et 3.vtrobique num.1.fol.435. et §.9. num.5.14.ſub num.16.verſ.reſta.et num.17. fol.727.et ſeqq. Vide ſupra verſ.dilatione.*

¶ *Tempore feriato. vide ſupra verſ.feriæ.*

Termini*, quibus negotiatores cambiorum vtuntur, ſunt conciſi, et incogniti, et quid ita, §.1 q. 2.num.16.fol.152.*

Theo-

Theologi antiqui quod cambium non agnouerint, S.1.q.2.num.2.fol.150.
Tranſportatio realis pecuniarum, quæ poſtea campſantur, facit cambium licitum & reale, S.1.q.7.par.2.ampl.5.num.1.fol.243.
Venetiarum cambium, ideſt, vt aiunt, cambium per Venetias, eſt illicitum, S.1.q.7.par.3.limit.4.num.1.fol.436.
¶ Verba quædam vulgaria, quæ apponi ſolent in litteris cambij, require infra in verbo, Verba.
Vſura facilè committi poteſt in negotio cambij, S.1.q.2.ſub num.26.fol.154.
Ad vſuræ tractatum pertinet cambiorum diſputatio, ead.q.2.ſub nu.26.fol.154.
Vſurarium cambium uniformiter committitur tam cum paupere, quàm cum diuite, & Rege, S.1.q.7.par.3.limit.20.num.3.fol.459. Eſtq; propterea prohibitum, etiam ſi daretur ad cambium Iudæis, num. 4. Et dicitur vſurarium, etiamſi Rex diceret, quòd illa lucra dat ſpontè, & mera liberalitate, num.5.
Vſurarium cambium eſt, quando exceſſus in pretio cambij eſt ratione mutui, ſecus ſi non ſit ratione mutui, S.1.q.7.par.2.ampl.10.nu.74.verſ.ad ſecundam.fol.349. Tunc enim poteſt eſſe iniuſtum, ſeu nullum, ſed non vſurarium, ead.q.7.par.3.limit.15.num.7.fol.452. Eſt etiam vſurarium, quando lucrum procedit ſolum ratione temporis, quia tunc cambium non fit de loco ad locum, d.par.3.limit.11.ſub num.3.verſ. infero.
Vſuræ ſuſpicione caret cambium, in quo campſor prius accipit, & poſtea alibi reſtituit &c. S.1.q.7.par.3.limit.11.ſub nu.9. & 10.fol.449.
Vtilitas, & Neceſſitas } cambiorum in Rep. S.1.q.7.par.1.ſub num.62.fol.216.q.5.num.31.47.& ſeqq.fol.175.& 179.& q.6.num.14.fol.194.& S.2.gl.4.ſub num.6.& 7.fol.494.& 495.

Campſor, Campſarij.

Campſores qui dicantur, S.1.q.3.nu.5.fol.155. Vnde dicantur, num.6.
Campſor an dicatur mercator, vel negotiator, S.1.q.5.num.52.fol.180.
Campſor quandoque prius dat pecuniam, & quandoque prius accipit, S.1.q.5.ſub num.1.& num.5.verſ. vtrumque.fol.168.& q.7.par.1.num.5.fol.199.
Campſor, ſeu Nummularius } ſiue prius accipiat pecunias, ſiue prius ſoluat, idem lucrum iuſtè accipit, S.1.q.1.num.425.& ſeqq.fol.111.& q.7.par.1.num.90.fol.233.& par.2.ampl.10.ſub nu.107.fol.359. Et quando prius accipit, cambium, ſeu lucrum illud caret ſuſpicione vſuræ, quia ex parte lucrantis non conſideratur mutuum, cum ſoluens lucrum, det prius cum dilatione, ead.q.7.par.3.limit.11.nu.9.& 10.fol.449.
Campſor induit quaſi veſtem mutuatoris, S.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.68.verſ. ratio. fol.346.
Campſor, ſiue ſit publicus, ſiue priuatus, cambiendo minutatim pecuniam præſentem cum pecunia præſenti, poteſt ſuam pluris æſtimare, ſeu aliquid accipere pro labore &c. S.2.gloſ.3.num.97.fol.484. Et, quando officium campſoris habeat à Principe, & ſine ſalario, poteſt illud accipere, etiam ſi monetis vti merci eſſet à Principe impoſitum pretium, num.123. Et quantum plus poſſit accipere, num.124.& ſeq. fol.490. Non tamen poteſt quicquam accipere, ſi ſit ſalariatus à Rep. num.99. Et quid ſi non ſit campſor cum taberna, ſed faciat aliud exercitium, num.100.& 101.& S.3.gl.3 num.4.fol.614. Et Princeps poteſt interdicere cambia minuta inter perſonas priuatas, d.S.2.gl.3.nu.106.fol.486.
Campſores, qui dicuntur, Bancherotti, & exercent cambium minutum, non poſſunt eſſe in Vrbe, niſi qui ſunt admiſſi ab habente auctoritatem, ead.gl.3.ſub num.101.verſ.extende. fol.485.
Campſor præſumitur de conſuetudine habere ſemper promptam, & oblatam creditori pecuniam, quam debet, & ideo controuerſiæ eſt, an interitus pecuniæ, quæ debetur à mercatore diuite, ſpectet ad creditorem, S.2.gloſ.5 ſub num.297.fol.564.
Diuitiæ campſorum, iniquis cambijs acquiſitæ, facilè dilabuntur, S.1.q.6.num.16. Et quare caduciores ſint diuitijs aliorum, num.17.fol.195.
Pecunia campſoris ſemper reputatur præſens, & pecunia campſarij abſens, S.1.q.7.par.1.ſub num.49.fol.211.& par.2.ampl.6.num.4.fol.244.
¶ Campſor &c. vide ſupra in verbo, Cambium, verſ.læſio.& verſ. intereſſe. ibi, lucrum. & verſ.lucrum. ibi, cambij. & ibi, campſor.
Campſarij qui dicantur, S.1.quæſt.3.num.7.fol.155.
Campſarius ſoluit lucrum campſori, etiam ſi ſit requiſitus ab ipſo campſore, S.1.q.7.par.2.ampl.6.num.9.fol.245. Et quis eorum in hoc propoſito dicatur campſarius, & quis campſor, ibidem.
Campſarij tendunt ad inopiam, S.1.q.6.num.15.fol.194.

Cam-

Digitized by Google

I N D E X.

Campſarius, qui obligatur ſoluere lucrum campſori poteſt addere onus campſori, ſed non è contra, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 15. num. 6. fol. 452.

Canoniſta, Cap. Capitale,

Canoniſta interpretatur ius diuinum in his, quæ pertinent ad philoſophiam moralem, §. 1. q. 1. num. 20 fol. 6.

Canoniſtis magis, quàm Theologis ſtandum in materia vſurarum, ead. q. 1. num. 19. & 20. fol. 5.

¶ Canoniſta &c. vide infra in verbo, Iuriſperitus.

Cap. nauiganti, intellectus, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 45. & ſeqq. fol. 258.

Cap. ſalubriter, intellectus, & ratio, ead. ampl. 8. num. 174. & ſeqq. verſ. ratio. fol. 283. & 285.

Cap. odoardus. beneficium licet intentatum non retardet executionem ſolutionis penſionis, §. 7. gl. 5. num. 130. fol. 709. Neque executionem obligationis cameralis, num. 131. & 132. Tamen poſtquam illud beneficium eſt per ſententiam obtentum retardat, d. num. 130. & 132.

¶ Cap. odoardus. an & quando competat clerico, vide infra in verbo, Clericus, verſ. cap. odoardus.

¶ Sententia lata ſuper cap. odoardus. vide infra in verbo, Sententia.

¶ Capitale, ſeu ſors. vide infra in verbo, Intereſſe. verſ. actionis iure. & verſ. officio. & in verbo, Solutio. verſ. incerta.

Capuccinus, Carcerari, Caro.

Capuccino promiſſum an ſolui debeat, &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 96. fol. 407.

Minor pro debito ciuili non poteſt detineri carceratus, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. ſub num. 5. fol. 453.

Carnes edere feria ſexta eſt probibitum, ſed Eccloſia diſpenſante &c. ceſſat probibitio, §. 1. q. 1. num. 52. fol. 133.

Cartularium, Chartularij.

Cartularium quid ſit, §. 7. gl. 3. num. 1. fol. 681. Quot cartularia ſint in Bancho S. Georgij in Ciuitate Genuæ, num. 3. & 4. Quare dicantur cartularia S. Georgij, num. 7. fol. 681.

Cartularij ſcriptura qualis ſit, ead. gl. 3. nu. 6. & 31. fol. 681. & 685.

Cambij contractus in cartulario, ead. gl. 3. nu. 2. fol. 681.

Cartularium cambiorum quod ſit, ead. gl. 3. num. 30. fol. 685.

Cartularij copiam ſtatuta Genuæ vocant extractum, & quomodo producatur, ead. gl. 3. num. 32. fol. 685.

Cartulariorum extracta habent executionem paratam, ead. gl. 3. n. 8. & ſeqq. fol. 682.

Chartularij qui dicantur, §. 7. gl. 3 ſub num. 1. verſ. infero. fol. 681.

Caſus.

Caſus in omnibus, §. 1. q. 1. nu. 43. verſus finem, fol. 11.

Aſſecurator an teneatur de caſu ſiniſtro, ſecuto culpa aſſecurati, vel nautarum, §. 1. q. 1. num. 154. & 155. fol. 42.

Caſus ſiniſtri euentus in re aſſecurata an ſufficiat ad exigendum rei aſſecuratæ valorem, licet caſus non duret, ead. q. 1. num. 143. & 145. fol. 39. & 40.

Naue aſſecurata, quando in ea dicatur eueniſſe caſus ſiniſter, ead. q. 1. num. 140. & 143. & ſeqq. ſub num. 147. & ſeqq. fol. 38. & ſeqq.

Nemo tenetur de caſu fortuito, cui prouidentia humana reparari non poteſt, niſi in ſe caſum ſuſceperit, §. 1. q. 1. num. 139. in fine, fol. 38.

Notitia caſus ſiniſtri, ſecuti ante aſſecurationem, an poſſit probari per teſtes in iudicio executiuo, ead. q. 1. num. 156. fol. 42.

Notitia caſus ſiniſtri poteſt probari per coniecturas, veriſimilitudines, & inditia, & in Ciuitate Genuæ ſufficit fama, ead. q. 1. num. 158. & 169. fol. 42. Et quibus coniecturis probentur ignorantia, & notitia, ſub num. 160. & ſeqq. Relinquitur arbitrio iudicis quæ ſufficiant, num. 159. Et quid Genuæ, quidve Florentiæ, num. 168. fol. 43. & 44.

Notitia caſus ſiniſtri, ſecuti in mare longinquo, quomodo ſecundum ſtatuta Genuæ probetur per famam, §. 1. q. 1. ſub num. 162. & ſeqq. fol. 43. Et qualis debeat eſſe hæc notitia, num. 164.

Caſus deciſus à lege poſitiua, ſi ceſſat ratio legis, remanet, uti omiſſus, ſub mera diſpoſitione iuris naturalis, & gentium, §. 1. q. 1. ſub nu. 531. fol. 137.

Omiſſus in ſtatuto, remanet ſub diſpoſitione iuris communis, ibidem.

Probandi onus, aſſecuratum habuiſſe notitiam caſus ſiniſtri ante aſſecurationem, vel ignoraſſe, cui incumbat, orta lite ſuper validitate aſſecurationis, §. 1. q. 1. num. 157. fol. 42.

Siniſter, Aduerſus, Obnoxius, & Fortuitus } caſus qui dicantur, ead. q. 1. nu. 134. fol. 37.

Siniſtri caſus, quibus humana prouidentia reparari non poteſt, qui ſint, §. 1. q. 1. num. 135. & 140. fol. 37. & 38. Et quando ſecundum ſtatuta Genuæ dicatur, non poſſe reparari, nu. 147. fol. 40.

Valor mercium aſſecuratarum, ſecuto caſu ſiniſtro.

ſtro, qualis attendatur, ead. q. 1. ſub nu. 169. difficult. 11. fol. 44. & 45.

Cauſa, Cauſidicus, Cautè.

Cauſa quæ dicatur, §. 7. gl. 1. num. 3 fol. 656. Et quæ ſecundum ſtatuta Genuæ, num. 4.

Breuiores cauſæ dicuntur illæ, quæ ſunt parui momenti &c. ſed à ſtatutis Genuæ vocantur illæ, quæ breuiter expediuntur, quamuis maximi eſſent momenti, §. 7. gl. 1. ſub num. 2. fol. 656.

Cauſa non dicitur ſummaria, eo quia in ea poſſit procedi ſummariè, ſimpliciter, de plano, ſub vinculo iuramenti, habito ſemper intuitu ad Deum, & ad veritatem negotij, §. 7. gl. 3. nu. 13. fol. 682.

Cauſa finalis, & } quomodo ſignificantur, §. 1.
Cauſa impulſiua } q. 1. ſub num. 516. 517. & ſub num. 523. fol. 132. 133. & 135.

Cauſa finalis in contractibus obtinet præcipuum locum, §. 1. q. 1. num. 398. fol. 96.

Cauſa finalis legis colligi poteſt ex proœmio eiuſdem legis, §. 7. gl. 2. ſub num. 89. fol. 676.

Ceſſante cauſa, ſeu ratione legis, an ceſſet lex, §. 1. q. 1. ſub num. 507. & ſeqq. fol. 130. Quid ſi non ceſſet in communi, ſed ſolum in aliquo caſu particulari, ſub num. 510. & ſeqq. & num. 540. fol. 131. & 140. & q. 7. par. 2. ampl. 6. num. 13. verſus finem, fol. 246. Et quid ſi ratio non ſit, vel ſit generalior lege, num. 516. & 517. fol. 132. Reſolutio, d. q. 1. ſub nu. 523. & verſ. ex hac diſtinctione. & ſub num. 545. verſ. ad ſextum. fol. 133. 135. & 141.

Ceſſante cauſa, ſeu fine legis, ceſſat lex, & ceſſat pœna legis, quoties remanet illæſus finis legis, quamuis ſeruata non ſit lex, §. 1. q. 1. ſub nu. 530. corrobor. 2. fol. 137.

Ceſſante cauſa legis in ſententia, vtique ſententia etſi in foro exteriori eſſet iuſta, tamen in foro interiori eſſet iniuſta, ſiue cauſa ſit expreſſa in lege, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 89. fol. 405. Siue non ſit expreſſa, ſed vnica tantum reddi poſſet; ſecus ſi plures, num. 90. fol. 406.

Cauſidici imperiti an & quando eſſent condemnandi ad intereſſe, §. 7. gl. 2. num. 98. fol. 678.

Cautius agendum vbi maius eſt periculum, §. 1. q. 1. ſub num. 1 fol. 1.

Cedere, Ceſsio bonorum.

Cedere foro vnde dicatur, §. 1. q. 3. num. 11. fol. 156.

Cedens bonis tenetur ea manifeſtare, §. 7 gl. 5. ſub num. 102. fol. 705.

Ceſſio bonorum eſt ſolutio impropria, liberat tamen debitorem cedentem, ac ſi ſoluiſſet, §. 2. gl. 5. nu. 66. fol. 509. & §. 7. gl. 5. ſub nu. 122. & ſub num. 144. verſ. ratio huius. fol. 708. & 713. Sed liberat donec manet impotens, ſecus poſtea, etiam ſi creditor reliquum remiſiſſet, ſub eod. num. 66. declar. 1.

Ceſſio bonorum facta à principali, non iuuat fideiuſſorem, §. 7. gl. 5. num. 147. in fine, fol. 714.

Debitor ex delicto non admittitur ad ceſſionem bonorum, ideoq; tàm in foro interiori, quàm exteriori tenetur integrum ſoluere & reſtituere, nihilo ſibi retento, §. 2. gl. 5. ſub num. 66. declar. 2. fol. 509. & §. 7. gl. 5. nu. 147. fol. 714.

Debitor ex contractu, cedendo bonis, liberatur, & poteſt in foro exteriori ſibi retinere aliquid, ne indigeat, ſed in foro interiori tenetur ſoluere, & reſtituere integrum, etiam quòd remaneat inops, ead. gl. 5 ſub num. 66. declar. 2. fol. 509.

Debitor ex delicto non admittitur ad ceſſionem bonorum, §. 7. gl. 5. ſub num. 144. & 146. in fine, fol. 713. & 714.

Debitor doloſus non admittitur ad bonorum ceſſionem, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 123. in fine, fol. 276. & §. 7. gl. 5. num. 148. & ſeqq. fol. 714.

Decoctus, & } bonis differunt, quia poteſt quis eſ-
Cedens } ſe decoctus, & non cedere bonis, §. 2. gl. 5. num. 446. fol. 590.

Neganti debitum, denegatur beneficium ceſſionis, §. 7. gl. 5. ſub num. 123. & 124. fol. 708. Clarè autem confitenti datur, etiam ſi iniuſtè prius litigaſſet, & fuiſſet per rem iudicatam condemnatus, ſub eodem num. 124.

Contrahens debita ſub ſpe futuræ ceſſionis, eſt indignus beneficio ceſſionis, ead. gl. 5. ſub num. 151. fol. 715.

Debitori indigno ceſſione bonorum nihil eſt relinquendum, ſecus ſi non ſit indignus, §. 7. gl. 5. num. 147. & 148. fol. 714. & §. 2. gloſ. 5. ſub num. 66. declar. 2. fol. 509.

Ceſſio bonorum impedit, ſeu reſtringit executionem obligationis cameralis, non autem impugnat inſtrumentum, §. 7. gl. 5. nu. 133. fol. 710.

Renunciare poteſt quis beneficio ceſſionis bonorum, §. 7 gl. 5. ſub num. 148. fol. 714.

Statuto tolli poteſt beneficium ceſſionis, §. 7. gl. 5. ſub num. 136. fol. 710.

Ceſſio bonorum, facta cum vno creditore, licet præiudicet alijs creditoribus non citatis, §. 7. gl. 5. ſub num. 143. & 146. fol. 712. & 713. Tamen non præiudicat, quando non citati ſunt creditores ex cauſa, ſeu cum tali qualitate, vt ceſſio bonorum non admittatur, ſub num. 144. verſ. prima. fol. 713.

Debitor quibus caſibus non admittatur ad ceſſionem bonorum, eadem gloſ. 5. num. 124. ſub num. 144. 148. & ſub num. 149. verſ. declara.

ra. & ſub num. 151. fol. 708. 713. & 715.

Debitor qui ceſſit bonis, non poteſt carcerari vt ſoluat, ead. gl. 5. ſub num. 146. fol. 713. Etiam in caſu quo non admittatur ad ceſſionem, ſed poteſt carcerari loco pœnæ, ſub num. 144. verſ. ratio.

Debitor, qui ceſſit bonis, poteſt adhuc carcerari ad inſtantiam creditoris, non citati in ceſſione bonorum, ſi debitum in caſu ſuo allegat eſſe ceſſione indignum, §. 7. gl. 5. ſub num. 146. extenſ. 1. fol. 713.

Debitor, qui ceſſit bonis, eſt ſuſpectus de fuga, ibidem.

¶ *Sententia lata ſuper ceſſione bonorum, vide infra in verbo, Sententia.*

Ceſſio iurium, nominis debitoris, Cedens, Ceſſionarius.

Ceſſio quando transferat etiam actiones directas, & quando non, §. 2. gl. 5. num. 264. in fine, & 265. fol. 556.

Ceſſio actionis præſumitur ſimulata, ſi fiat pro modico pretio, §. 1. q. 1. ſub num. 430. fol. 112.

Ceſſio actionis in incorporalibus habet vim traditionis in corporalibus, ſi cedens velit totale ius transferre, §. 2. gl. 5. num. 263. fol. 556. Quare transfert dominium, & omnes actiones, num 264. Et poſſeſſionem, d. num. 263.

Ceſſio iurium fieri poteſt ab omnibus, qui ea habent, & transferre poſſunt, ſi tamen ſe obligare poſſint, §. 2. gloſ. 5. ſub num. 89. declar. 3. fol. 516.

Quibus iura cedi non poſſint, ead. gl. 5. ſub num. 89. declar. 4. fol. 516.

Cedere non poteſt iura, quæ quis non habet, §. 7. gl. 2. num. 80. iuncto num. 79. fol. 673.

Ceſſio iurium debet fieri ante ſolutionem, vel ſtatim, aut &c. alias eſt inutilis, & quare, §. 2. gl. 5. ſub num. 89. verſ. infero. fol. 515.

Ceſſio nominis debitoris, ſeu iurium, eſt quodammodo emptio, & venditio, ead. gl. 5. ſub num. 89. declar. 2. & num. 277. fol. 516. & 558.

Omnis actio regulariter cedi poteſt, præter directam, quæ remanet affixa oſſibus, & præter eas, &c. ead. gloſ. 5. ſub num. 89. declar. 5. fol. 516.

Fideiuſſori, ſoluenti pro debitore, ſunt à creditore cedenda iura, §. 2. gl. 5. num. 85. & ſub num. 89. verſ. tertius caſus. fol. 513. & 514. Etiam ſi fideiuſſor renuntiaſſet omni iuris, & legum auxilio, ſub eod. num. 89. ampl. 1. fol. 514. Et ſunt cedenda etiam ex interuallo, ſub eodem num. 89. ampl. 2. eod. fol. 514. Non tamen ſunt cedenda, ſi renunciaſſet beneficio cedendarum, verſ. reſtringe. fol. 516.

Fideiuſſor conuentus vigore publici inſtrumenti poteſt petere ceſſionem iurium, etiam ſi ſtatutum mandaret, vt contra inſtrumentum nulla admitteretur defenſio, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. num. 12. in fine, fol. 455. & §. 2. gl. 5. ſub num. 89. extenſ. 5. fol. 515.

Tertius ſoluens debitum alterius, poteſt à creditore, cui ſoluit, conſequi iura, & actionum ceſſionem cum diſtinctione trium caſuum. Primus eſt, quando tertius poſſidet rem creditori obligatam, quia tunc poteſt ſoluere, & eam liberare ab hypotheca, §. 2. gl. 5. num. 81. Et quid ſi ſit poſſeſſor iniuſtus, num. 82. fol. 512. Secundus eſt quando non poſſidet, ſed tamen ea in re habet magnum intereſſe, quia etiam iſto caſu poteſt ſoluere, liberare, & acquirere iura & actiones, nu. 83. & ſeqq. fol. 513. Tertius caſus eſt, quando non poſſidet, neque vllum habet intereſſe, & iſto caſu poteſt quidem ſoluere, & liberare debitorem, & contra eum acquirere actionem negotiorum geſtorum, ſed creditor non cogitur inuitus cedere actiones, num. 88. & ſub num. 89. verſ. primus caſus. fol. 513. & 514.

¶ *Tertius qua via poſſit conſequi hypothecam creditoris anterioris abſque ceſſione, vide infra in verbo, Hypotheca. verſ. mutuans.*

Tertius, ſi ſit dominus rei, quam creditor alterius habet obligatam, poteſt illi creditori ſoluere, & ſoluendo recuperare rem, & facere ſibi cedi iura, ead. gl. 5. ſub num. 83. memb. 1. fol. 513.

Creditor poſterior cum hypotheca poteſt ſoluere creditori anteriori etiam hypothecario, & facere ſibi cedi iura, ead. gl. 5. nu. 84. fol. 513. Et quid ſi ſit creditor ſine hypotheca, ſub num. 88. verſ. extende. & num. 416. fol. 513. & 585.

Debitori ſoluenti proprium debitum non adaptatur ceſſio iurium, ead. gl. 5. ſub nu. 89. inſpect. 1. fol. 514.

Creditor, moleſtans, ſeu cogens aliquem ad ſoluendum debitum alterius, debet ſemper illi petenti cedere iura, nullo adhibito diſcrimine, an is ſoluat tanquam fideiuſſor, an vti tertius poſſeſſor, ſeu quouis alio nomine, §. 2. gl. 5. ſub nu. 89. verſ. membrum ſecundum. fol. 514. Et eam petitam in tantum tenetur facere, vt donec eam non faciat, impediatur executio, etiam ſtante ſtatuto, quòd contra inſtrumentum nulla admittatur exceptio, ſub eod. num. 89. extenſ. 5. fol. 415. Et quando non haberet aliqua iura, quæ poſſet cedere, excluderetur à petitione, quare ſi tertio ſoluenti ceſſerit iura, & poſtea iudicis ſententia ſolutum eidem reſtituat,

tuat, retroceſsione iurium non petita, & agat contra fideiuſſorem ſui debitoris, & is petat ſibi cedi iura, & is ea cedere non poſsit, non eſſet audiendus, ſub eod.num.89.extenſ.6. & verſ.infero. Niſi ſolutio & ceſsio fuiſſent ipſo iure nullæ, ita, quòd iura remanſiſſent apud eundem creditorem, ſub eodem num.89. verſ. ſecus.fol.515.verſus finem.

Creditor quando tenetur cedere iura, tenetur cedere tam perſonalia, quàm hypothecaria, naturalem obligationem, & officium iudicis, & an & quando teneatur reddere etiam pignora &c.ead.gl.5.ſub num.89.extenſ.1.& ſeqq. fol.514. & 515. Et tenetur ea cedere non ſolum contra principalem debitorem, ſed etiam contra fideiuſſorem, ſub d. num.89. extenſ.2. fol.515.Et an teneatur exhibere etiam inſtrumentum obligationis principalis, ſub eod.n.89. extenſ.4.fol.515. Et tenetur cedere iura etiam ſi contra ipſum cedentem poſsint retorqueri, ſub eod.num.89.extenſ.8. fol.516.

Creditor non tenetur cedere iura fideiuſſori, ſeu alteri tertio ſoluenti, ſi is renuntiaſſet beneficiæ cedendarum, ſeu exceptioni ceſsionis, ead. gl. 5. ſub num.89.verſus finem, verſ.reſtringe. fol.516.

Cedi poteſt nomen debitoris inuiti, & dicitur ſimplex ceſsio, & non differt à ceſsione nominis debitoris abſentis, §.2.gl.5.num.279.fol.558.

Ceſsio nominis debitoris abſentis, facta creditori, dicitur ſimplex ceſsio, quia ſi debitor ceſſus eſt abſens, non poteſt dici, quòd conſentiat, & conſequenter non poteſt dici delegatio, ſeu nouatio, §.2.gl.5.ſub num.249.caſ.1.fol.554.& 555.

Ceſſo creditori nomine debitoris abſentis, debitor cedens non dicitur liberatus, ead.gl.5.nu.250. & ſub num.252.fol.555.Et conſequenter obligatio & actio primæua remanent in ſuo robore contra cedentem, num.251. Quia ceſsionarius ſi non potuerit conſequi ſolutionem à debitore ceſſo, habet regreſſum contra debitorem cedentem, num.252.& 262.fol.556.

Debitor, qui creditori ceſsit nomen ſui debitoris abſentis, tenetur præſtare debitorem, cuius nomen ceſsit, fuiſſe locupletem, & ſoluendo, etc. ead.gl.5.num.252.fol.555.

Periculum, ſeu deterioratio nominis debitoris ceſſi pertinet ad debitorem cedentem, ead. gloſ. 5. nu 253. fol.555. Dummodo deterioratio proceſſerit ſine culpa ceſsionarij, alias pertineret ad ipſum ceſsionarium, num.254.

Ceſsionarius, vt habeat regreſſum contra cedentem, debet vti diligentia exigendi debitum à debitore ceſſo, & diligentiam perducere ad finem, & in quibus conſiſtat hæc diligentia, ead.gl.5.num.255.& ſeqq. fol.555.

Ceſsio in his, quæ dubia ſunt, intelligitur contra ceſsionarium, ead.gl.5.num. 276. fol.558.

Actio directa quando remaneat penes cedentem, ead. gloſ.5.num.265.fol.556. Poteſt tamen tranſferri eius exercitium, ſub num. 418. fol.586.

Cedens ad commodum & periculum ceſsionarij, non poteſt deinde agere contra debitorem ceſſum, &c.ead.gl.5.ſub num.264. Secus ſi cedat principaliter ad commodum ſuum, & ſecundario ad commodum ceſsionarij, num. 265. fol.556.

Ceſſionarius dicitur procurator in rem propriam, §.2.gl.5.num.256.fol.555. Et dicitur irreuocabilis, ſub num. 264. Ideoq; tenetur etiam defendere cedentem, nu.261. fol.556. Et rem ceſſam, ſub num.277.fol.558.

Debitor ceſſus ad commodum cedentis, licet poſſit rectè ſoluere ipſi cedenti, tamen ei non poteſt ſoluere, ſi ceſſionarius cum ceſſo litem conteſtatus fuerit, vel ab eo partem debiti receperit, vel ei denuntiauerit, ne in poſterum cedenti ſoluat, ead.gl.5.num.265. Quia ceſſionarius præfertur cedenti &c.num.266. fol.556. Sicq; debitor ceſſus remanet quodammodo obligatus cedenti, & ceſſionario, num.267.

Ceſsionarius pro certa quantitate, & in ea per modum participationis, ſi alij eandem quantitatem ceſſerit certam, & ſecuram ſine participatione, & promiſerit pro dato & facto primi cedentis, & deinde in ceſſione per modum participationis non reperiatur tota ſumma ceſſa, ſed benè reperiatur, ſi à primo cedente fuiſſet ceſſa ſine qualitate participationis, vtique tenetur ad totum id, quod deeſt, quia deeſt facto primi cedentis, qui in negotio habebat totam illam ſummam, quam ceſſit, ſed addendo qualitatem participationis, ceſsit minorem, cum fuerit diminuta quantitas totius negotij, §.2.gl.5.num. 269. & ſeqq. & præſertim nu. 274.fol.557.

Qui ſtipulatus eſt pro alio, & ex ſtipulatione acquiſiuit naturalem obligationem contra promiſſorem, tenetur illam cedere illi, pro quo ſtipulatus eſt, §.2.gl.7.num.29.fol.597.

Vendens bona fide rem vitioſam, non vti ſuæ profeſsionis, ſed vti eam emit ab artifice, ſi ex vitio rei emptori ortum ſit damnum, venditor tenetur emptori ſolum actione quanti minoris, vel ad electionem emptoris cedere ei actiones contra artificem, à quo ipſe vendens emerat, niſi ipſe vendens malit agere contra illum, &

curare

curare præſtari emptori quod ſua intereſt, §.7. gl.2.num.79.iuncto num.77.fol.673.

Cenſus conſignatiuus.

¶ *Alienare fundum dicitur, qui ſuper eo imponit cenſum, ideoq; ſuper re prohibita alienari, non poteſt imponi, vide ſupra in verbo, Alexander. verſ.cenſum.& verſ.cenſus.*

¶ Cedula *banchari &c.vide infra verſ.pecunia.*

Cenſuarius, *qui vendit cenſum, poteſt obligari, vt certo tempore teneatur renouare cedulam bancariam, ſeu dare nouos fideiuſſores, & poteſt ad alia, quæ ſint iuſta, obligari, quæ niſi obſeruauerit, cenſuator poterit loco damnorum, & intereſſe repetere ſortem principalem, §. 1. q.7.par.2.ampl.8.num.295.fol.315.*

Compenſatione *emi cenſus non poteſt, §. 1.q.1. ſub num.209. verſ. imò. & latius num. 216. & ſeq.fol.57.& 60.& q.7.par.1.ſub nu.80. comprob.3.verſus finem, fol.227.*

Cõſignatiuus, *ſeu* Pecuniarius } *cenſus quid ſit, §.1. q.1.ſub num.174.num. 198.& nu. 209.fol.48.53.& 57. Eſt duplex, ſub n.200. verſ.& hic.fol. 54. Et de iſto loquitur Pij V. conſtitutio, eod.num.200.*

Conſignatiuus eſt contractus emptionis & venditionis, ead. q.1.num.209.fol.57.

Conſignatiuus eſt contractus licitus, ead.q.1.nu. 175.in fine, fol.49. Siue fuerit creatus ante emptionem, ſiue creetur quando emitur, num. 201.fol. 54. Et eſt licitus etiam de iure communi, ſub eod.num.75.fol.48. Licet olim magna fuerit controuerſia an hic cenſus eſſet licitus, d.num.175.

Vt ſit licitus quot & quæ requirantur, ead.q.1. num.202.& ſeqq.fol.54.

Quot contractibus fiat contractus cenſus conſignatiui, ſeu pecuniarij, ead. q. 1. num. 174. fol.48.

Cenſu conſignatiuo verè non emuntur fructus, ſed emitur ius percipiendi fructus, ead. q. 1. ſub num.174.fol.48. Nec emuntur penſiones, ſed emitur ius ad penſiones, &c.ibidem.

Conſtitutiones *Põtificiæ, quibus approbatur cenſus conſignatiuus, §.1.q.1.num.175.in fine, fol.49.& §.9.num.44.& 45.fol.733.& ſeqq. & habentur, §.9. num.44.& 45.fol.733. & 735. & vide infra verſ.Pij V.conſtitutio.*

Dari *in ſolutum non poteſt cenſus nondum creatus, §.1.q.1.ſub num.209.verſ.imò.fol.57.*

¶ Debitum *ex aliqua cauſa non poſſunt partes conuertere in debitum ex cauſa cenſus, vide infra in verbo, Debitum ex vna cauſa.*

Denuntiatio *venditionis facienda eſt neceſſaria, ſi vendenda ſit res, ſuper qua ſit impoſitus cenſus, §.1. quæſt.1.num.245.fol. 67.*

Depoſitum *faciendum iuxta conſtitutionem Pij V. pro redemptione cenſus, debet eſſe ſimplex, & quando poſſit fieri cum conditione, quod cenſualiſta, cui reſtituitur pretium, debeat cauere de reſtituendo anterioribus &c.§.2. gloſ.5.ſub num.173. verſ.contingit.& ſeqq.fol.535.*

Emphyteoſis *quomodo differat à cenſu conſignatiuo, §.1.q.1.ſub num.248.verſ.reſeruatiuus.& verſ.conſignatiuus. fol.71.*

Formæ *cenſus non ſunt ea omnia, quæ traduntur in Pij V. conſtitutione, §.1.q.1. ſub num. 245. confirm.2.fol.70.& q.7.par.2. ampl.20. nu. 17.fol.428.*

Fructus *percepti ex cenſu impoſito ſuper fundo incapaci, ſeu ſuper fundo alieno, vel proprio, ſed alteri hypothecato, ignorante emptore, an poſſint retineri ſaltem in foro conſcientiæ, & quid, emptore non ignorante, §.1.q.1.nu.178. verſ.intellige. & num. 180.fol.50. & latius q.7.par.2.ampl.17.num.24.& 25.fol. 372. & 373. Et quid, ſi emptor ſimularet ignorantiam, ead.ampl.17.num.8.fol. 370. Et quid agere debeat emptor, cum primum reſciuerit, cenſum eſſe impoſitum ſuper re aliena, nu.27. fol.374.*

Fructus fundi licet ſint minores cenſu, vt puta, quia ſint ad rationem quinque pro centenario, & cenſus ſit ad rationem octo, tamen cenſus tenet, dummodo ex illo fundo colligantur tot fructus, qui ſufficiant pro cenſibus, §. 1. q. 1. nu. 192.fol.52. Et quare toleretur iſte exceſſus, latè q.7.par.2.ampl.8. num.36. & ſeqq. fol.257. Et præſertim hoc procedit, ſi cenſus ſit vitalitius, d.q.1.num.193. Et è conuerſo fructus fundi poſſunt eſſe maiores cenſu, nu. 194. fol. 53.

Fructus, percepti ex cenſu empto ſine pecunia numerata, ſunt reſtituendi, §.1.q.1.ſub nu.209. verſ.infero. fol.58.

Fructus percepti ab emptore ex cenſu creato contra formam conſtitutionis Pij V. nunquam tranſeunt in dominium ipſius emptoris, quamuis dicerentur percepti bona fide, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.67. fol.393.

Ex fructibus cenſus decurſis & non ſolutis non poteſt creari nouus cenſus, §.1.q.1.num.210. fol. 58. Sed ex ſolutis poteſt ſine controuerſia creari, §.7. gl.2.nu.54.fol.669.

Fundus, *ſuper quo imponitur cenſus, debet eſſe certis finibus deſignatus, alias cenſus non tenet, §.1.q.1.ſub num.177.& latius num.205. fol.49. & 56. Sed ante Pij V. conſtitutionem poterat imponi ſuper omnibus bonis venditoris,*

ris, num.206. fol.56. Et quid tunc ſi vna res venditoris peryſſet, ſub eod. num. 206. verſ. inſero fol.57.

Fundo in totum, vel pro parte perempto, ſeu aliter effecto infructuoſo, extinguitur etiam cenſus in totum, vel pro parte proportionabiliter, §.1.q.1.num.176.& 177. fol.49. Et pactum in contrarium non valet, ſub eod. num. 176. Et quid ſi pereat culpa cenſuarij, nu.178.fol. 50. Et quid in cenſu vitalitio, ſub eod. num. 178.verſ.explica.

Fundus cenſus debet eſſe de ſui natura fructiferus proportionabiliter cenſui, §.1.q.1. num. 177. fol.49. Poteſt tamen cenſus non eſſe proportionabilis fructibus, dummodo valor totius cenſus ſit in fructibus fundi, num.192. & latè nu. 242. & ſeq. fol. 52. & 66. Et ita etiam in cenſu vitalitio, num.300.fol.83.

Fundus cenſus quando dicatur fructiferus, ead. q.1.num.208. fol.57.

Impoſitus ſi ſit cenſus ſuper fundo, ſuper quo antea ſit impoſitus alius cenſus, & ſecundi ſit incapax, eſt nullus; & ſimiliter ſi ſit alteri hypothecatus, §.1.q.1.ſub num.178.illat.1.fol.50. Secus ſi fundus ſit capax ſecundi cenſus, etiam ſi cenſuarius aſſeruerit, fundum eſſe liberum ab omni alio cenſu &c.num.183.fol.51.

Impoſitus ſuper fundo alieno ſine conſenſu domini, non tenet, ead.q.1.num.179. Secus ſi conſenſerit dominus, num.181. Si tamen fundus ſit alienus quoad dominium directum, ſed non quoad vtile, cenſus tenet in præiudicium imponentis, ſed non in præiudicium ementis, nu. 185.& 190.fol.50.& ſeqq.

Ignorantia cuius ſit fundus, ſuper quo imponitur cenſus, non eſt tolerabilis, §.1.q.7.par.2.ampl. 17.num.17 fol.371.

Impoſitio cenſus conſignatiui debet fieri ſuper re ſtabili, ſeu quæ habeatur pro ſtabili, §. 1. q.1. ſub num.202.fol 54. Etiam ſi cenſus ſit vitalitius, ibidem, verſ. extende. fol. 55. Secus ſi ſit cenſus perſonalis, ibidem, verſ. ſecus.

Imponi an poſſit ſuper annuo reditu, ead. q. 1. ſub num.204.verſ.declara.fol.56.

Intereſſe ob non ſolutos cenſus an, & quando poſſit deberi, §.1.q.7.par.2.ampl.8. num. 58. in fine, num.294.& 296.in fine, fol. 260. 314. & 315. Et quomodo fructus poſſint conuerti in capitale, §.7.gl.2.num.54.fol.669.

Læſio in contractu cenſus quomodo toleretur in damnum ementis, & non in damnum vendentis, §.1.q.7.par.2. ampl. 10.num.69.fol. 346. Et quomodo in effectu ſit totum oppoſitum, num.71.fol.347.

Emens cenſum ſi ſit læſus vltra dimidium iuſti pretij, poſſet agere ad reſciſſionem, §. 1. q. 7. par.2.ampl.10.ſub nu.79. verſ. confirmatur. fol. 350. Sed hoc in praxi non videtur receptum, ſub num. 81. in fine, verſ. ſecundum quod. fol. 352. Et quando dicatur læſus vltra dimidium, ſub eodem num. 81. verſ. & ita. fol.351.

¶ Læſio in cenſu vitalitio, vide infra verſ. vitalitius ibi, læſio.

Pacta illicita, & iniuſta, appoſita in cenſu, quæ vitiantur, & non vitiant cenſum, quæ ſint, §. 1.q.7.par.2.ampl.20. nu 9. & ſeqq. fol.427. Et quæ vitient & nõ vitientur, n.15.fol.428.

Pactum, quòd vendens cenſum teneatur, redimendo cenſum, reſtituere aliquid amplius, eſt nullum, remanente cenſu valido, §.1. q.7. par.2.ampl.20.num.9.fol.427.

Pactum, quòd venditor redimere non poſſit cenſum, non tenet, §.1.q.1. num.237.fol.63.

Pactum, quòd venditor cenſus teneatur ad cenſus, etiam perempto fundo, eſt nullum, vide ſupra verſ.fundo in totum.

Pecunia numerata requiritur pro ſubſtantia contractus cenſus, §.1.q.1.num.209.228. & 578.fol. 57. & 149. Et debet pecunia eſſe præſens, & numerata in ipſo contractu coram Notario & teſtibus, num.232.fol.63. Sufficeret tamen cedula bancaria, num.233.& §.2. gl.5.num.64.fol.509. Et ſoluta debet remanere penes venditorem, quia fictè ſoluta non ſufficit, d. q.1.num.251. Et ideo ſi venditor ſit debitor eiuſdem ementis cenſum, & eam eidem emptori reſtituat, cenſus non tenet, num. 212. Etiam ſi ſit debitor ex contractu fructuoſo, num. 215. Et quamuis venditor motu ſuo cum pretio cenſus compenſet, nu. 216. Teneret tamen in foro interiori, nu.213.& 214. & ſub num.530.corrobor.1.fol.59.& 137. Et quid ante Pij V. conſtitutionem, num.216. & 234. fol.60.& 63. Sed poteſt hæc nullitas ſanari à Papa, vel dari licentia, vt ita creetur, num. 225. & ſub num. 213. confirm. 2. fol. 62.& 59.

Pecunia numerata adeo requiritur in cenſu, vt alia res, ſeu merx ſolui non poſſit, §. 1. q. 1. num.227.& ſeqq.fol.62.

Pecunia reddita emptori à venditore cenſus dicitur non ſoluta, etiam ſi non appareat, præceſſiſſe pactum de reddendo, §.1.q.1. num. 222. & ſeqq. fol. 61. Et quamuis non appareat, fuiſſe redditam, dummodo appareat emptorem cenſus eo die liberaſſe venditorem à ſumma tantidem debiti, num.224.fol.62.

Pericu-

Digitized by Google

Periculum rei, ſuper qua imponitur cenſus, pertinet ad emptorem cenſus, §.1.q.1.ſub num.205. verſ.ratio. fol.56.

Perpetuus cenſus dicitur etiam ſi ſit redimibilis, §.1.q.1.ſub num.188.fol.52.

Cenſus perpetuus, ſi non ſit redimibilis ad beneplacitum cenſuarij, an ſit licitus, ead.q.1.nu. 237.& ſeqq.ſub num.239.reſtr.1. & 2.fol. 63.& 66.

Pij V.conſtitutio, declarans cenſus, aliter contractus, eſſe fœneratitios, explicatur, §.1.q.7.par. 2.ampl.20.num.17.fol.428. Eiuſq; tenor ponitur, §.9.num.45.fol.735.Loquitur de cenſu conſignatiuo, §.1.q.1.num.200.fol.54.

Prælatio in emptione, ſi vendenda, ſeu danda in ſolutum ſit res, ſuper qua impoſitus ſit cenſus, an & cui competat, §.1.q.1.num.245.fol 67. & ſeqq.

Prælationis iuri an poſſit cenſuator renuntiare, ead.q.1.ſub num.245.verſ. tertia difficultas. fol. 69.

¶ Præſcribi non poteſt cenſus, nec ius redimendi cenſum, vide inf.in verbo, Præſcriptio.verſ.cenſus.

Pretij iuſtitia eſt neceſſaria in contractu cenſus, §.1.q.1.num.240.fol.66.

Pretij exceſſus in cõtractu cenſus toleratur ſolum contemplatione venditoris, ead.q.1.num.241. fol.66.& q.7.par.2.ampl.10.nu.69.fol.346. Quaſi eius contemplatione ſit introducta latitudo pretij, ibidem.

Pretium iuſtũ cenſus quod ſit, §.1.q.1.n.244.& ſub nu.247.fol.67.& 71.& q.7.par.2.ampl. 8.num.38.& 39.fol.257.ampl.10.num.69. 80.& ſeqq.fol.346. Et quantum, & quare maius ſit pretium cenſus perpetui, quàm cenſus redimibilis, ibidem. Et de iuſtitia pretij cenſus vitalitij, d.q.1.num.294.& ſeqq. & nu. 298. fol 82.& 83.

Redimendi facultas minuit pretium cenſus, §.1. q.7.par.2.ampl.8.num.37.& 38.fol.257.

Proteſtatio contrahentium cenſum, quòd inſtrumentum cenſeatur factum in omnibus, & per omnia iuxta formam conſtitutionis Pij V. eſt vtilis, §.1.q.7.par.2. ampl. 20.ſub num. 12. fol.427.

Redimi cenſus an poſſit membratim, §.1.q.1.ſub num.239.extenſ.2.fol.64.

Redimibilis ſi non ſit cenſus, an ſit illicitus, §.1. q.1.num.236.& 238.fol.63.

Repetere poteſt cenſuator capitale cenſus, quando cenſus, ipſo ignorante, fuit impoſitus ſuper re aliena, vel &c.§.1.q.1.nu.182.fol.51.Vide etiam ſupra verſ.cenſuarius.

Repetere poteſt cenſuator capitale cenſus, quando cenſuarius non adimplet, quæ promiſit, ſeu ea, ad quæ tenetur, §.1.q.1.ſub num. 182.& ſub num.190.verſ.ſecùs. fol.51.& 52.

Repeti vt poſſit ſors cenſus, quam cautelam, ſeu quod pactum, quaſi in conſtitutionis fraudem, poſſit cenſuator apponere, §.1.q.7.par.2.ampl. 8.ſub num.295.fol.315.

Reſciſsio cenſus fieri debet actu retroſimili, qui eſt pretij reſtitutio, alias cenſus ex ſola venditoris voluntate non poteſt diſſolui, §. 1. q. 7. par.2.ampl.8.num.142.fol.278. & vide inf. in verbo, Reſciſſio.verſ.volens.

¶ Solutio pretij cenſus debet fieri in pecunia &c. vide ſupra verſ.pecunia.

Taxare ſalaria, impenſas, & intereſſe non poſſunt partes, dum contrahunt cenſum, neque poſtea, ſed ſolum poſſunt conuenire, vt ad ea teneatur cenſuarius moroſus, §. 1. q.7.par.2. ampl. 8. num.293. fol.314. Et condemnatio, & taxatio erit facienda à Iudice ex diſpoſitione iuris, num. 294.

Valere poteſt cenſus in parte, & in parte non, §. 1.quæſt. 7.par. 2. ampl. 20.num.9. & ſeqq. fol. 427.

Vendenti cenſum magis, quàm ementi videtur proſpectum, & quare, §.1.q.7. par.2. ampl. 10.num.70.fol.347.

Vſuræ ſuſpitio in contractu cenſus ſtat à parte emptoris, §.1. q.1. ſub num. 295. verſ. ſed ſi conſtitutio. fol.69.

Vtile per inutile non vitiatur in contractu cenſus, §.1.q.7.par.2.ampl.20. num.9. & ſeqq. fol.427.

Cenſus Perſonalis.

Perſonalis cenſus qui dicatur, §.1.q.1.n.199. fol. 53. Eſt illicitus, ſub num.202.& 203.fol.55. Et quid, circumſcripta Pij V.conſtitutione, ſub num.204.verſ.contrariam.fol.55.

Cenſus Reſeruatiuus.

Reſeruatiuus cenſus qui dicatur, §.1. q.1.n.197. fol.53. Et in quot, & quibus differat ab emphyteoſi, ſub nu.248. verſ.reſeruatiuus. Et in quibus à conſignatiuo, ſub eod.num.248.verſ. conſignatiuus fol.71.

Cenſus Vitalitius,

Vitalitius cenſus eſt magis licitus, quàm alius cenſus, §.1.q.1.ſub num.295. fol 82.

Debet imponi ſuper re ſtabili &c.ead.q.1.ſub nu. 202.verſ.extende. fol.55.

Quomodo differat à ſocietate officij, ead. q.1. ſub num.281. fol.79.

Fructus cenſus vitalitij poſſunt propter periculum excedere fructus fundi, §.1.q.1. nu.294. & ſeqq. fol.82.

Laſio in cenſu vitalitio an, & quomodo poſſis conſiderari, ead.q.1.num.296.& ſeqq.fol.82.& §.2.gl.5.num.150.fol.531.

Contractus cenſus vitality ſunt Romæ in frequenti vſu, ead.q.1.ſub num. 126. declar. 2. fol.34.

Cenſibus communia.

Alienare dicitur, qui imponit cenſum, §. 1. q. 1. num.187.in fine,& 188.fol.51.

Probibita alienatione rei, non poteſt ſuper illa re imponi cenſus, ead.q.1.num.186. fol. 51.

Cenſus *vnde ab initio ſolueretur,& vnde hodie, ead.q.1.ſub num.195.fol.53.*

Emphyteota *imponens annuum cenſum ſine conſenſu domini directi,incidit in commiſſum, etiam ſi ſit ruſticus, aut mulier, §.1.quæſt.1. num.186.fol.51. Declaratur dupliciter,num. 189. & ſeqq.fol. 52. Et imponendo cum conſenſu domini directi, debet ſoluere laudemium, d.num.186.*

Emphyteota & Fœudatarius } an & quo reſpectu poſſint imponere cenſum &c. §.1. q.1.nu. 184.185.189.& 190.fol.51. & 52.

Fideicommiſſo *ſit locus, ſi imponatur cenſus ſuper re, fideicommiſſo ſubiecta, §.1. q.1. num. 186.in fine, fol.51.*

Nomen *cenſus vnde oriatur, §.1. q. 1. ſub num. 195.fol.53.*

Soluere *licet quis omittat cenſus, tamen non perdit fundum cenſus, ſed ſolum poteſt cogi ad ſoluendum, ſecus eſt ſi quis omittat ſoluere canonem emphyteoſis, §.1.q.1.ſub num.248. fol.71.*

Species *cenſus quot & quæ, §.1. q.1. num.196. & ſeqq.fol.53.*

Certum.

Certum tenendum, & dimittendum incertum, §. 1.q.1.ſub num.17.fol.4.

Certum ſatis dicitur illud, quod eſt certum per relationem ad certum, §.7. gl.5. num. 117.fol. 707.& gl.6.ſub num.21.fol.723.

Ceſsio bonorum, & Ceſsio iurium.

¶ *Ceſſiones bonorum, & Ceſſiones iurium, vide ſup. in verbo, Cedere.*

Charitas,Chriſtianus,Chriſtus,

Charitas ordinata incipit à ſeipſo,§.1.q.7.par.1. num.73.fol.220.par.2.ampl.8.nu.2.fol.249. & ampl.19.ſub num.82.reſtr.3. verſ.confirmatur.& num.137.fol.401.& 423.

Hominis voluntas præſumitur fuiſſe conformis charitati ordinatæ, §.1.q.7.par.2. ampl.19. num.137.fol.423.

Chriſtianis *probibitum eſt, ne vendant, aut aliter tradant merces hoſtibus Populi Rom. §. 1. q.1.ſub num.557.exempl.1. fol.146. & q.7. par.3.limit.17.num.24.fol.457.*

¶ Chriſti *actio &c.vide ſupra in verbo, Actio.verſ. Chriſti.*

Chriſtus eſt veluti hæres omnium rerum amiſſarum, quarum dominus ignoratur, §. 2. gl. 5. ſub num.230.confirm.4 in fine,fol.547.

Ciauanze, Circumuenire.

¶ *Ciauanze, vide infra in verbo, Stocchi.*

Circumuenire *fratrem eſt prohibitum de iure diuino, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub n.41.fol.337.*

Citatio, Clauſula, Clericus.

Citatio ſolemnis ſi non requiritur, nihil refert, ſi non legitimè interuenerit, §.2.gl.1.num. 14. fol.462.

¶ Clauſula *acceſſoria.vide inf.in verb.Verba poſita.*

Clericus *abſtinere debet non ſolum ab eo, quod eſt malum ſecundum ſe, ſed etiam ab eo, quod habet ſpeciem mali, §.1.q.7.par.2.ampl.11.ſub num.7.fol.363.*

Debet contemnere lucrum terrenum, ead. ampl. 11.ſub num.7.fol.363.

Debet eſſe alienus à curis ſecularibus, ead. ampl. 11. ſub num.7.fol.363.

Clericis prohibita eſt mercatura, & negotiatio, ead.ampl. 11.num.7.fol. 362.Et quare ſit eis prohibita,q.7.par.3.limit.17.ſub nu.20.verſ. ratio.fol.456.Et quæ ſit eis conceſſa,ead.ampl. 11.n.7.verſ.tamen.& remiſſiuè,n.8.fol.364.

Mercatura, negotiatio, & commercia an æquè ſint prohibita cuiq; clericorum ſpeciei, remiſſiuè,§.1.q.7.par.2.ampl.11.ſub nu.8.fol.364.

Clerici,qui exercent negotiationem, ſeu mercaturam prohibitam, qua pœna puniantur, remiſſiuè, ead.ampl.11.ſub nu.8. fol.364. Et peccant mortaliter, ibidem.

Clerici an ligentur lege Principis ſecularis,§.1.q. 7.par.2. ampl.19.ſub num.50. verſ. infero. fol.387.

Clericus victum, & veſtimentum ſibi artificiolo, vel agricultura abſque officij ſui detrimento debet præparare, quantumuis ſit verbo Dei eruditus,§.1.q.7.par.2.ampl.11.ſub num.7. verſ.tamen.fol.363.

Clericus poteſt habere tabernam ad res vendendas propter honeſtam,& neceſſariam negotiationem,ead.ampl.11.ſub num.7. verſ. tamen. fol 363.

Cap. odoardus. an competat clerico condemnato per tres ſententias conformes, ſi poſtea clare fateatur debitum, §.7.gl.5. nu. 123. & 124. fol.708. Et an clerico, qui cum iuramento ſe obligauit ad ſoluendum, num. 125. & ſeqq. fol.709. Et an clerico, qui perſonaliter conſentiendo

tiendo

tiendo penſionis impoſitioni, cum iuramento, & in forma Cameræ promiſit eam ſoluere, num. 129. & 130. fol. 709. Et quid ſi ſit periurus, &c. num. 126. Et quales ſint A. C. facultates contra clericum obligatum in forma Cameræ, num. 131. & ſeqq. fol. 709. Et an competat clerico, qui dum contrahit debitum, ſcit ſe non eſſe ſoluendo, num. 148. & 149. fol. 714. Et an clerico, qui, ſuppreſſo nomine clericali, contrahit ſine habitu & tonſura, num. 150. & ſeqq. fol. 715.

Clericus accuſatus de periurio, quia non ſoluit in tempore promiſſo, an poſſit carcerari, §. 7. gl. 5. num. 126. & ſeqq. fol. 709.

Clerico debitori, cui non competat beneficium cap. odoardus, non debet relinqui vnde viuere poſſit, §. 7. gl. 5. num. 147. & ſub nu. 148. fol. 714. & §. 2. gl. 5. ſub num. 66. declar. 2. fol. 509.

Clericus vt gaudere poſſit beneficio cap. odoardus. quæ requirantur, §. 7. gl. 5. num. 150. & ſub num. 162. fol. 715. & 717.

Clericus licet, petendo ſe admitti ad cap. odoardus. gerat habitum & tonſuram clericalem, tamen ſi tempore debiti contracti inceſſerit habitu ſeculari, non debet admitti, & admiſſio facta eum non iuuat, §. 7. gloſ. 5. num. 160. fol. 716.

Clericus quando non gaudeat priuilegio fori, ead. gl. 5. num. 150. & num. 162. fol. 715. & 717.

Laicus in dubio quis præſumitur & non clericus, ead. gl. 5. num. 159. in fine, fol. 716.

Laicus licet, ſuſcipiendo clericatum ſine fraude, admittatur ad cap. odoardus. etiam pro debitis antea contractis, tamen ſi erat clericus, & contraxit vti laicus, ſeu ſine habitu & tonſura, non debet admitti, ead. gl. 5. ſub nu. 160. extenſ. 2. fol. 716.

Habitus clerici debet eſſe decens, nempe vſque ad talos, ead. gl. 5. num. 161. fol. 717.

¶ Clericus veſtitus habitu ſeculari &c. vide infra in verbo, Habitus.

¶ Clericus &c. vide infra in verbo, Sacerdos.

Coactus, Collybiſtæ, Collybus.

¶ Coactus &c. vide infra in verbo, Mutuator. verſ. inuitus.

Collybiſtæ qui ſint, & vnde dicantur, §. 1. q. 3. num. 8. fol. 156.

Collybus quid ſit, ibidem.

¶ Collybus. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. collybus.

Commercium.

Commercium, nomen generale, §. 1. q. 1. n. 3. fol. 2. Quid ſit, ead. q. 1. num. 4. fol. 2. Vnde dicatur, ibidem, num. 5.

Comprehendit omnem contractum, ead. q. 1. ſub num. 3. fol. 2.

Commercia ſunt neceſſaria ad conſeruandam ſocietatem humanam, §. 1. q. 1. num. 47. in fine, verſ. ſed commercia. & ſub num. 52. & 68. fol. 12. 13. & 17.

Commerciorum varia genera reperiri expedit Reipublicæ, ead. q. 1. num. 70. & 173. fol. 17. & 48.

Commercium aliud terreſtre, aliud nauale, ead. q. 1. num. 3. fol. 2.

Commercia non ſunt damnanda, nec omnia concedenda, ead. q. 1. num. 17. & 18. fol. 4.

Commercia an ſint probibita, §. 1 q. 1. num. 39. & ſeqq. Concluditur, eſſe permiſſa, nu. 45. & ſeqq. & nu. 66. fol. 10. 11. & 16. Et eſſe permiſſa de iure gentium, ciuili, & canonico, num. 67. fol. 16. Et quare probiberi non poſsint, ſub num. 47. verſ. imò. & ſeqq. fol. 12.

Commercia in dies dilatantur, §. 1. q. 1. ſub num. 316. fol. 87.

Quæ commercia ſint probibita, §. 1. q. 1. nu. 556. & ſeqq. fol. 143. & ſeqq.

Quæ in noſtro commercio eſſe non poſsint, ead. q. 1. num. 556. & ſeqq. fol. 143. & ſeqq.

Commodatum, Commodum.

Commodati contractus, interueniente mercede, mutatur in contractum locati, §. 1. q. 7. par. 1. num. 70. fol. 219. & par. 2. ampl. 8. ſub num. 20. fol. 253.

Commodati contractus eſt gratuitus, §. 1. q. 7. par. 1. num. 70. fol. 219. & par. 2. ampl. 8. ſub num. 20. fol. 253.

Commodare nemo cogitur, ſed vbi commodauerit, nullum lucrum poteſt recipere, §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 70. fol. 219.

Commodatarius tenetur reſtituere commodatum eodem in loco, vbi accepit, §. 2. gl. 5. ſub num. 196. ſub ampl. 2. fol. 543.

Obligatus commodare, non tenetur accedere ad domum commodatarij, ſed commodatarius tenetur accedere ad domum commodatoris, ead. gl. 5. num. 230. fol. 547.

Commodum qui vult conſequi ex contractu, debet in primis docere, ſe pro parte ſua adimpleuiſſe contractum, §. 1. q. 1. ſub nu. 350. & ſeqq. fol. 95. Alias ſi non adimpleuit, non poteſt ex illo lucrum conſequi, etiam ſi mora ei adſcribi non poſſet, num. 372. fol. 98. & q. 7. par. 2. ampl 8. num. 158. fol. 261. Secus ſi ageretur de pœna, quia excuſaretur, ſi mora ei adſcribi non poſſet, d. q. 1. num. 373. & vide infra in verbo, Moroſus. verſ. lucrum. & ſupra in verbo, Agere.

Communia, Communiter, Communio.

Communia ſunt omnia de iure naturali, §. 1. q. 1. num. 40. Et quomodo hoc intelligatur, num. 48. 53. & ſeqq. & nu. 66. fol. 10. 13. & 16. & q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 23. fol. 181.

Communia in ſtatu innocentiæ quæ non erant, §. 1. q. 1. ſub num. 55. verſ. illud, fol. 14.

Qui aſſereret, debere hodie omnia eſſe communia, laberetur in hæreſim, ead. q. 1. ſub nu. 66. fol. 16.

Communio parit diſcordiam, ead. q. 1. ſub num. 51. & 52. fol. 13.

Quæ poſſidentur communiter, negliguntur, ead. q. 1. num. 52. fol. 13.

Commutatio, Compenſatio.

¶ Commutatio &c. vide infra in verbo, Permutatio.

Compenſatio non poteſt ſtare loco ſolutionis pretij cenſus, §. 1. q. 1. ſub num. 209. verſ. imò. num. 216. & ſeq. fol. 57. & 60.

An poſſit ſtare loco ſolutionis ad ineundam ſocietatem officij, ead. q. 1. num. 217. & ſeqq. num. 229. & ſeqq. fol. 60. & ſeqq.

Compenſatio crediti anterioris non admittitur contra debitum poſterius iuratum; ſecus ſi ſit compenſatio crediti poſterioris, §. 2. gl. 5. ſub num. 42. verſ. infero. Ratio redditur, nu. 44. fol. 505. Et quid in ciuitate Genuæ, num. 46.

Compenſatio non fit de credito liquido ad illiquidum, §. 2. gl. 5. num. 45. fol. 505.

Compenſatio inter hinc inde debitorem & creditorem fit ipſo iure ſine miniſterio hominis, §. 2. gl. 5. ſub num. 424. verſ. ratio. fol. 587. Et hoc eſt verum non ſolum quotieſcunque debitor pateretur damnum, ſi compenſatio non intelligeretur facta ipſo iure, num. 431. & 432. Et multi numerantur caſus, in quibus debitor pateretur damnum, num. 425. & ſeqq. vſque ad nu. 431. Sed eſt verum etiam quoties compenſatio expedit debitori, & de contraria eius voluntate non conſtat, ſub num. 432. verſ. primo verum. & ſub num. 433. ibi, quartus error. fol. 587. & 588. Et caſus, in quibus Doctores aiunt, compenſationem fieri ipſo iure, non ſunt limites compenſationis, quæ fit ipſo iure, ſed ſunt exempla effectuum compenſationis factæ ipſa iure, ſub eod. n. 433. ibi, quartus error.

Compenſationem fieri ipſo iure ſine miniſterio hominis quomodo intelligatur, ead. gl. 5. n. 434. & expreſsius num. 435. fol. 588.

Compenſatio inficit ius anterioritatis aliorum quorumcunque creditorum, ead. gl. 5. ſub nu. 417. limit. 1. num. 424. & ſub num. 437. verſ. extende. fol. 586. & ſeqq.

Conceſsio, Concluſio.

¶ Conceſſo actu &c. vide infra in verbo, Permiſſo actu.

Concluſio petitionis vbi non requiritur, nihil refert, an male, vel bene ſit facta, §. 2. gl. 1. num. 15. fol. 462.

Condemnatus, Conditio, Conductor.

Condemnato ad mortem non licet ſe per vim defendere, & quid ſi ſit iniuſtè condemnatus, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 25. fol. 382.

Condemnatus ex falſa probatione, ſeu erronea præſumptione in foro exteriori, eſt abſolutus in foro interiori, §. 1. q. 1. ſub num. 530. fol. 137. & q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 83. illat. 1. num. 84. 86. & 87. fol. 404.

Statuto mandante, quòd reo condemnato, non ſoluenti pœnam infra decem dies, amputetur manus, intelligitur, Rep. ſeu Fiſco volente; quare licet non ſoluat infra decem dies, & velit ſibi manum amputari; tamen eſt in Fiſci electione, cuius pœnæ ſolutionem velit, §. 2. gl. 5. num. 306. fol. 566.

Conditione eueniente, ſolui debet promiſſum ſub conditione, §. 1. q. 1. num. 90. fol. 24.

Conditionem ſufficit ſemel extitiſſe, licet non durauerit, §. 1. q. 1. num. 143. fol. 39.

Conditionis euentus habetur pro cauſa in ſtipulationibus, §. 1. q. 1. num. 89. fol. 24.

Conditio impoſſibilis habetur pro non adiecta etc. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 20. num. 13. fol. 427. Declaratur, num. 16. fol. 428.

Turpis conditio habetur pro non adiecta, eadem ampl. 20 ſub num. 13. fol. 427.

Conditio importat non ſolum formam, ſed continet ſemper non leuem ſolemnitatem, §. 2. gl. 5. num. 22. fol. 502.

Conditio extrinſeca, quæ vitiaret depoſitum, dicitur illa, cum qua creditor non tenetur recipere ſolutionem, ſeu illa, quæ non eſt de natura depoſiti, aut omnis conditio, quando ſolutio debet eſſe pura, §. 2. gl. 5. ſub num. 172. & 173. fol. 535.

¶ Conditionis euentus &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. conditionis euentus.

¶ Conditio, ſi ſoluerit. vide infra in verbo, Solutio. verſ. conditio &c.

Conductor pro certo tempore, ſi eo finito, perſeueret in eadem conductione, non cenſetur reconducere pro eodem tempore, ſed ſolum pro tempore, quo inhabitat, §. 7. gl. 2. num. 43. in fine, fol. 667.

Conductor non ſoluens penſionem per biennium, vel malè vtendo re conducta, poteſt expelli, non obſtante, quòd locator promiſerit ſub pœ-

na

na eum non expellere, S. 1. *q.* 1. *num.* 359. *fol.* 96.

Conductor, dicens, contractum locationis eſſe nullum, debet ſoluere, vel deponere penſionem locationis, §.2.*gl.*5.*num.*30.*fol.*503.

Conductor mercium tranſuehendarum, ſi promiſſa non ſeruauerit, vt puta, quia merces alijs tranſuehendas dederit, vel ſub conductura alterius, quàm eius, in quo fuit conuentum, tenetur de caſu fortuito, & de culpa leuiſſima &c. §.2.*gl.*5.*ſub num.*372.*fol.*577.

Confeſſarius, Confeſsio, Confeſſus.

Confeſſarius iudicans in foro animæ de caſu, in quo lex humana diſponit, debet eam ſcire, & ſeruare &c. §.1.*q.*1.*num.*27. *& ſeqq. in quibus explicatur, fol.*7.

Confeſsio *mutuatarij, ſeu alterius debitoris de intereſſe, & eius quantitate non valet*, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*8.*ſub num.*27.*fol.*255. *Etiam ſi ſit iurata, & ſit tàm creditoris, quàm debitoris, num.*56 *fol.*260. *Sed debet aliter probari, num* 57.

Confeſſio, quæ coram Notario, ſeu Iudice incompetenti non valet, vti iudicialis, valebit vti extraiudicialis, §.1.*q.*7.*par.* 3.*limit.* 7.*ſub num.*13.*fol.*443.

Confeſſus *metu, & vi tormentorum dicitur confeſſus voluntariè, ſed non ſponte; vnde Notarius non debet ſcribere, ſponte confeſſum, ſed voluntarie confeſſum*, §.1.*q.*7 *par.*2.*ampl.*19 *ſub num* 67.*verſ.prima quia.* *fol.*396.

Confirmatio, Coniectura.

Confirmatio Sedis Apoſtolicæ non conualidat conceſſionem factam ab Archiepiſcopo, ſi Archiepiſcopus ſit mortuus, quando Sedes Apoſtolica confirmat, §.6.*gl.*1.*num.*29.*fol.*639.

*Actus confirmatus ſumit validitatem à tempore confirmationis, & non à tempore, quo actus fuit factus, ead.gl.*1.*num.*30.*fol.*639.

Coniecturis *probatur notitia, ignorantia, & dolus*, §.1.*q.*1.*num.*158. *Et quibus coniecturis, nu.*160.*& ſeqq.*169. *& ſeqq. fol.*43.*&* 44.

Coniectura legis requiruntur ad probandam fraudem, dolum &c. & coniectura hominis non ſufficiunt, niſi &c. §.6.*gl.*1.*ſub num.*87. *fol.*652.

¶ *Coniecturis probatur vſura, vide infra in verbo, Vſura, verſ.coniectura.*

Coniunctus, Conſanguineus.

Coniunctus præſumitur ſcire facta coniuncti, & quæ facta, §.7.*gl.*6.*num.*11.*fol.*721.

Conſcientia.

Conſcientia etiam erronea ligat, §.1.*q.*7.*par.*2. *ampl.*19.*ſub num.*59. *verſ.corroboratur. fol.* 390. *Et non ſemper excuſat à malo, quod quis conſcientia impulſus committeret, cum teneatur conſcientiam erroneam deponere, ſub eod.num.*59.*confirm.*1.*fol.*390 *&* 391.

Conſcientia perplexus debet illam purgare alias, faciendo contra legem, etiam conſcientia ſuadente, dicitur peccare contra legem, & non faciendo, peccaret contra conſcientiam &c. §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*ſub num.*59.*confirm.*1. *&* 2.*fol.*390.*&* 391.

*Deponenda eſt conſcientia, quæ dictat fieri id, quod eſt peccatum, d. ampl.*19.*ſub num.*59. *confirm.*1.*fol.*390.

Quicquid eſt contra conſcientiam, eſt peccatum, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*num.*59 *& ſub num.* 82.*verſ.intellige. fol.*390.*&* 400.

Conſcientiæ craſſitudo fugienda eſt, §.1.*q.*1.*ſub num.*18.*verſ.nos. fol.*5.

Conſcientiæ remorſus debet purgari, §.1.*q.*7.*par.* 2.*ampl.*19.*ſub num.*59.*confirm.*1.*fol.*390.

*Conſcientiæ propriæ non abſolutè dubitatio committi debet, ead.ampl.*19.*ſub num.*59.*verſ. contrà. fol.*390.

Repugnans naturæ an repugnet conſcientiæ, §.1. *q.*1.*ſub num* 540.*argum.*7.*fol.*140.

¶ *Conſcientiæ forus &c. vide infra in verbo, Forum.*

Conſenſus, Conſentire.

Conſenſu transferuntur dominia, & res, §.1.*q.* 7.*par.*2.*ampl.*19.*ſub num* 92.*fol.*406.

*Obligationes conſenſu contrahuntur, ſub eodem num.*92.*fol.*406.

Metus excludit conſenſum, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.* 19.*ſub num.*67.*ſub illat.*2.*fol.*393.

Conſenſus ſponſaneus, quo legitimus fit contractus, conſideratur in ipſo contractu, non autem in executione contractus, ead.ampl. 19. *ſub num.*138.*exempl.*1.*fol.*423.

Conſentit *occultè, qui manifeſto facinori deſinit obuiare*, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*ſub nu.*128. *fol.*418.

*Conſentire videtur qui tacet, ead.ampl.*19.*num.* 129.*fol.*418.

*Legi iuſtæ à Principe condita cenſetur conſentire vniuerſus populus; & quilibet de populo &c. ead.ampl.*19.*num.*138.*fol.*423.

¶ *Conſenſus &c. vide infra in verbo, Contractus. verſ.conſenſus.*

Conſilium, Conſteum.

Conſilij quæ ſint, quæuè præcepti in lege Dei, §.1. *q.*1.*ſub num.*60.*fol.*15.

Conſilij quæ ſunt, toto generi humano non expediunt, erga tamen paucos optima ſunt, §. 1.*q.* 1.*num.*65.*fol.*16.

Con-

I N D E X.

Conſteum *idem eſt, quod pretium ſecuritatis, §.3.gl.3.num.49.fol.627.*

Conſuetudo.

Conſuetudo eſt optima legum interpres, §.6.gl.1. ſub num.48.fol.643.

Conſuetudo non poteſt tollere ius naturæ, §.1. q. 1. ſub num.312.fol.86.

Conſuetudo poteſt interpretari ius diuinum, & ſacram ſcripturam, §. 6. gl. 1. ſub num. 48. fol.643.

Conſuetudo non poteſt in totum derogare iuri diuino, & an ex cauſa poſſit in parte, ead. gl.1. num.49. fol.643.

Conſuetudo regionis inſpici debet quando dubitatur, an contractus ſit fœneratitius, §. 6. gl.1. ſub num.50.fol.644.

Interpretatiua, & Toleratiua } quæ ſint, & an ſint admittenda in vſuris, §. 1. q.1.nu. 307.& ſeqq.fol.86.& §.6.gl.1.ſub num. 48. & num.52.fol.643.& 644.

Declarare quæ ſit conſuetudo interpretatiua, & quæ toleratiua pertinet ad Iudices, ead.q. 1. num.309. fol.86.

Vſus, & Conſuetudo } poteſt facere, quòd contractus ſit licitus, quando dubitatur, an ſit illicitus, §.6.gl.1.num.48.in fine, fol.643. Imò reddit contractum alienum ab omni ſuſpicione illiciti, num.50.

Conſuetudini quandoque indulgendum, ne peiora committantur, ead.q.1.num.317. in fine, fol. 87.& §.6.gl.1.ſub num.53.fol.644.

Recedendum non eſt à mercatorum conſuetudine &c.§.1.q.1.num.316.in fine, fol.87.

Conſuetudo etiam iniqua an excuſet contractum vſurarium à pœna, §.6. gl.1.ſub num. 45. & ſeqq.num.51.& 52.fol.643.& 644.

¶ *Conſuetudo in vſuris &c. vide infra in verbo, Vſura. verſ.conſuetudo.*

Contractus, Contrahentes.

Accidentalia, naturalia, & ſubſtãtialia contractus ſunt partes, ex quibus conſtat contractus, §.1.q.1.ſub num.16.verſ.contractus.fol 4.

Adhærere *contractui non poteſt, qui contractum non implet, §.1.q.7. par.2. ampl.8. ſub num. 141. verſ.ratio. ibi, quarta quia.fol.278.*

¶ Aduocatus *debet abſtinere à contractu &c. vide ſupra in verbo, Aduocatus.*

¶ Agere *non poteſt ex contractu &c. vide ſupra in verbo, Agere.*

Bonæ fidei *an ſint omnes contractus, §. 1. q. 7. par.2.ampl.10.num.9.fol.329.*

Conſenſu *ſolo perficiuntur aliqui contractus, aliqui verò certa verborum formula, §.1.q.1.ſub num.16. verſ.contractuum.fol.4.*

Conſenſu deficiente, non tenet contractus, & Eccleſia non poteſt facere, vt valeat &c.§.1.q.7. par.2.ampl.19.ſub num.67. illat.2. fol.393. Imò, deficiente conſenſu, contractus eſt ipſo iure nullus, num.68.fol.397.

Cumulationes *contractuum quando tolerentur, §. 1.q.7.par.1.num.88.fol.232.*

¶ Decipere *ſe inuicem licitum eſt contrahentibus, vide infra in verbo, Decipere.*

Definitio *contractus eſt, quòd ſit vltro citroque obligatio, §.1.q.1.num.15.fol.3.*

¶ Dolus *ſi inſit contractui &c. vide infra in verbo, Dolus. verſ.contractus.*

Dubium *ſi ſit, an faciendo aliquem contractum, offendatur ſalus animæ, abſtinendum eſt ab illo contractu, §.1.q.1.ſub num.17.fol.4.*

Dubium ſi ſit, an contractus ſit validus, debet contractus in dubio ſuſtineri, ead.q.1.nu.316. & ſeqq.fol.87. Et excludi delictum, §.6.gl.1. num.44.fol.642.

Eccleſiæ *contractus ſine Superioris aſſenſu non tenet, §.1.q.7.par.2.ampl.19.nu.81.fol.399.*

Fortunæ, & Sorti } *quamuis exponantur contractus, tamen ſunt liciti, §. 1.q.1. num. 84.& 87.fol.22.& 23.*

Furioſi *contractus non tenet, §. 1. q. 7. par. 2. ampl.19.num.76.fol.398.*

¶ Godere à godere *contractus &c. vide infra in verbo, Godere.*

Illicitus, & *Vſurarius* } *contractus differunt, §.1.q.7. par. 2. ampl.10.num.37.fol.335.*

Inhabiles *ad contrahendum qui ſint & quomodo, §.1.q.7.par.3. limit.17.num.1.& ſeqq. fol.453.*

Inhabilis ex imbecillitate iudicij ad contrahendum, poteſt in ſui vtilitatem contrahere, §.1. q.7.par.2.ampl.19.num.97.fol.407.& par. 3.limit.17.num.9.fol.454. Et quid in ciuitate Genuæ, vbi ſtatutum ſeruatur ad litteram, & inhabilitat ſimpliciter ad contrahendum &c. num.11.& ſeqq. & num.25. & 26. vbi declaratur fol.457. Secus ſi ſit inhabilis, quia ſit incapax, quia tunc neque ad ſui vtilitatem poſſet contrahere, ſub num.15.fol.455.

Iniqui, & *iniuſti contractus ſunt in quadruplici differentia, §.1.q.7.par.2.ampl.20.num.29. & ſeqq.fol.430.*

Iniuſtitia, & *Iuſtitia* } *contractus à Iureconſulto diſcernitur, §.1.q.1.num.26.fol.7.*

¶ Inualidus, *&c. vide infra verſ.validus.*

Iudex, *Rector, & Officialis* } *temporaneus in patria aliena non poteſt contractum facere, niſi de eo, quod eſt neceſſarium ad victum & veſtitũ pro tempore iuriſdictionis etc.*

§.1.

§. 1. q. 7. par. 3 limit. 17. ſub nu. 16. verſ. imò, fol. 455. Secus in patria propria, num. 17. Et quãdo tam in patria propria quam in aliena, etiam ſi eſſet contractus de eo, quod eſſet neceſſarium ad victum quotidianum, ſub eodem num. 17. verſ. ſubdeclara. fol. 456.

Iure *gentium intraducti ſunt omnes penè contractus, §. 1. q. 1 ſub nu. 68. fol. 17.*

Iuſtus *licet ſit contractus, tamen lex poſitiua poteſt illum probibere ad obuiandum fraudibus, §. 1. q 7. par. 1. ſub nu. 84. verſ. prima. fol. 230.*

Legem *accipiunt contractus ex conuentione partium, §. 1. q. 1. num. 901. fol. 83.*

¶ Licitus *ſi ſit contractus &c. vide infra in verbo, Vſura. verſ. licitus.*

Locus *celebrati contractus non dicitur vbi ſit contractus, ſed vbi deſtinatur ſolutio, §. 2. gl. 5. ſub num. 206 fol. 544. Et hoc quoad competentiam fori, ſed quoad modum procedendi, & quoad deciſionem cauſæ an attendatur locus, vbi ſit contractus, num. 211. fol. 545.*

Locus celebrati contractus dicitur ille, in quo conſenſus coniunguntur, vnde non dicitur ille, ex quo tranſmittuntur litteræ, ſeu nuntius; ſed ille, in quo litteræ mittuntur executioni, ead. gl. 5. num. 212. fol. 545.

¶ Medicus *debet abſtinere à contractu &c. vide infra in verbo, Medicus.*

¶ Mens *contrahentium &c. vide infra in verbo, Mens contrahentium.*

Minoris *contractus eſt nullus, volente minore, etiam ſi contractus non eſſet minori damnoſus, §. 1. q. 1 ſub num. 508. & num. 520 in fine, & ſub num. 521. fol. 130. & 133. & q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 72. fol. 398.*

¶ *Minoris contractus, vide ſupra verſ. inhabilis.*

¶ Moroſus *eſt contrahens, qui in contractu vltro citroque obligatorio non adimplet pro parte ſua &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. in contractibus.*

Mulier *contrahens curatorio nomine &c. remiſſiuè, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. num. 10 fol. 454.*

Mulieris contractus ſine ſolemnitate, ſed abſque fraude initus, tenet in foro conſcientiæ, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 69 fol. 398.

¶ *Mulieris contractus. vide ſup. verſ. inhabilis.*

¶ Naturalia *contractus. vide ſupra verſ. accidentalia.*

Nomine *proprio quiſque præſumitur contrahere, §. 2. gl. 7. num 68. in fine, fol. 603.*

Nullus *ſi ſit contractus, remanet actio ad repetendum &c. §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. num. 25. & 26. fol. 457.*

Nullus ſi ſit contractus, res, ex eo acquiſita, an poſſit tuta conſcientia retineri, §. 1. q. 1. ſub nu. 533. confirm. 6. & 538. fol. 138. & 139. & q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 58. & 68. fol. 389. & 337.

Nullus *ſi ſit contractus ipſo iure, ex eo die ſine alia requiſitione reſtitui debent fructus, §. 1. q. 7. par 2. ampl 8. num. 203. & ſeqq. & ſub num. 213. & 214. fol. 292. & 293.*

¶ *Annullans contractum &c. vide infra in verbo, Reſciſſio.*

Partes *contractus quot ſint, §. 1. q. 1. ſub nu. 16. verſ. contractus. fol. 4.*

Permiſsi *cenſentur omnes contractus, qui non reperiuntur expreſſè prohibiti, §. 1. q. 1. ſub nu. 47. verſ. ergo. fol. 12.*

Potentiorum *contractus cum inferioribus non facilè ineundi &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 75. verſ. nomen. fol. 349.*

¶ Primus *contractus tollitur à ſecundo, vide ſupra in verbo, Agere non poteſt.*

Prohibiti *contractus ratione rerum, aut perſonarum, aut temporis, vel loci, ſeu aliarum circumſtantiarum, qui ſint, §. 1. q. 1. num. 556. & ſeqq. fol. 143. & ſeqq.*

Prohibitorum quorumdam contractuum nomina, §. 1. q. 7. par. 3 limit. 8. num 3. fol. 444.

Pupilli *contractus ſine tutore an, & quando ſit ipſo iure nullus, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 68. 71. & ſeqq. fol. 397. & 398.*

¶ *Pupilli contractus licet non teneat, tamen ſi ex eo factus ſit locuples, tenetur reſtituere, &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ. pupillo.*

Religioſi, *qui vitam communem & paupertatem profitentur, non contrahunt, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 17. num. 23. fol. 457.*

Remiſsio *non habet locum in contractibus, §. 2. gl. 5. num. 207. & ſeqq. fol. 544.*

Repræſentari *vnus contrahens poteſt ab altero &c. §. 6. gl. 1. num. 25. fol. 638.*

¶ Reſcindere, *ſeu annullare volens contractum etc. vide infra in verbo, Reſciſſio. verſ. volens.*

Solemnitates *contractus quando non ſint neceſſariæ, §. 2. gl. 5. num. 36. fol. 504.*

Solitus *ſi ſit publicè celebrari contractus, præſumitur licitus, §. 1. q. 7. par. 1. num. 57. fol. 215.*

Species *contractus, remiſſiuè, §. 1. q. 1. num. 16. fol. 4.*

Sponſionis *ſpecies eſt contractus. quando quis alteri dat rem pro prètio longe maiori, quàm valeat res, non tamen ſoluendo, niſi eum is, cui datur ſuſcipiet filium maſculum, vel ducet vxorem, §. 1. q. 1. num. 97. fol. 25.*

Statutum, *annullans contractum minoris, ſeu mulieris, quomodo ſit intelligendum, etiam ſi*

diſpo-

diſponeret vt intelligatur ad litteram,§.i.q.7.par.3.limit.17.num.11.fol.454.

¶ Subſtantialia *contractus. vide ſupra verſ. accidentalia.*

Validus *ſi non ſit contractus eo modo, quo eſt geſtus, ſuſtinetur eo modo, quo poteſt eſſe validus,* S.1.*q.*1.*num.*284.*&* 287.*fol.*80.*&* 81. *& latè diſcutitur, q.7.par.3.limit.7.ſub num.* 5.*& ſeqq.& num.*11.*& ſeqq.fol.*441.

Verbum (*contrahere*) *ſignificat ſimul, ſeu in vnum trahere, §.1.q.1.num.15.in fine, fol.3.*

Vſurario *contractu an acquiratur dominium, §.1.q.1.num.537.& 543.fol.139.& 140.& q.7.par.2.ampl.19.num.67.fol.393.*

¶ *Vſurarius contractus &c. vide infra in verbo, Vſura.verſ.contractus.*

Contrarium, Contrarietas.

Contrarium nihil in iure, §. 1. q. 1. num. 521. fol.133.

Contrarium eius, quod quis poſtulaturus non fuiſſet, non debet poſſe petere, §.2.gl.5.num.149.fol.531. vide infra in verbo, Melioratio.

Duo contraria in eodem ſubiecto ſtare non poſſunt, S.6.*gl.*1.*num.*24.*fol.*638.

¶ Contrarietas *&c. vide infra in verbo, Opinio.*

Contumax, Copia, Inopia.

Contumaci denegatur audientia, & appellatio, & habetur pro confeſſo, & contra eum omnia iura clamant, S.7.*gl.*5.*ſub num.*92.*verſ.ratio. fol.*703. *Sed hoc, quòd contumaci denegatur audientia, eſt verum quando venit tanquam actor, ſecus quando venit tanquam reus neceſſarius, ſub num.*98.*fol.*704.

*Contumax æquiparatur excommunicato & bannito, ead.gl.*5.*ſub num.*98.*fol.*704.

¶ *Contumax &c.vide infra in verbo, Legitimatio. verſ.agens.*

Copia, *& inopia adæquantur inæqualia in commutationibus,* S.1.*q.*1.*num.*429.*fol.*112.*& q.*7.*par.*1.*num.*48.*& ſub num.* 49.*fol.* 211. *Declaratur, ſub num.* 75. *verſ. nec huic. fol.*222.

Copia, & inopia pecuniæ adæquantur maior, & minor ſumma, d.q.7.par.1.nu.48.& ſub nu.49.fol.211.

Copia mercis minuit mercis valorem, S. 1. *q.* 5. *num.*65.*fol.*181. *& q.*7.*par.* 2. *ampl.*6.*ſub num.*8.*fol.*245.*Explicatur, ead q.*7.*par.*1.*ſub num.*75.*verſ.nec huic. fol.*222.

*Copia, & inopia mercis dicitur, quando extant venditores, ſeu emptores &c.*S.1.*q.*5.*ſub nu.*65.*fol.*181.

¶ *Copia inſtrumenti &c.vide infra in verbo, Tempus. verſ.poſitioni.*

Coronatus, Correctio, Correſpectiua.

Coronatus eſt moneta valens decem denarios, qui faciunt vnum ſcutum monetæ, S. 2. *gl.* 3. *ſub num.*21.*&* 23.*fol.*470.

Correctio *fraterna non eſt neceſſaria, ſi non adſit ſpes vt ſit profutura,* S. 1. *q.* 1. *ſub num.* 512.513.*& ſub num.*521.*fol.*132.*&* 133.

¶ *Correctio, vide infra in verbo, Superfluitas. verſ.correctio.*

Correſpectiua *ſunt indiuidua, §.7.gl.3.num.29. fol.685.*

Corrumpere, Crates.

Corrumpere iudicem dicitur, qui ei dat, vt fauorabilem ferat ſententiam, ideoq; litem perdere debet, S.1.*q.*7.*par.*2. *ampl.*19.*num.* 100. *& ſub num.*107.*fol.*408.*&* 411.

Crates, *iturus ad philoſophandum, cur auri pondus abiecerit,* S.1.*q.*1.*num.*44. *verſus finem, fol.*11.

Creditum, Creditor.

Creditum, ſeu mauis, debitũ ex contractu nullo an reſoluatur in mutuum, §.1.q.7.par.2.ampl 8.num.207.& ſeqq.num.217.& ſeqq.fol.293.

Creditum in diem an præſenti pecunia poſſit emi pro minori pretio, S.1.*q.* 1.*ſub num.* 430.*& ſeqq.fol* 112.

Creditum ſoluendum cum dilatione minus valet, quàm creditum ſine dilatione, S.1.*q.*7.*par.*1. *ſub num.*80.*comprob.*3.*fol.* 227.

Creditum ad tempus, quod tertius poteſt emere minori pretio, an poſſit emere etiam ipſemet debitor, §.1.q.7.par.2. ampl.3. num.13.fol.240.

*Crediti verbum comprehendit æqualiter cambium, & mutuum,*S.1.*q.*7.*par.*3.*limit.*7.*ſub num.*14.*fol.*443.

Creditoris *mora nocet creditori,* S.2.*gl.*5.*num.*153.*fol.*532.

Creditor non debet venire cum ſacco paratus, §.2.gl.5.num.9.fol.499.

Creditor licet cœperit tenutam bonorum, tamen poteſt facere capi debitorem, ead.gl.5.ſub nu.304.fol.565.

Creditor poſterior hypothecarius, ſi ſoluat creditori anteriori hypothecario, poteſt facere, ſibi cedi iura, ead.gl.5.num.84.fol.513. Et quid ſi iſte poſterior ſit chirographarius ſine hypotheca, ſub num.88.verſ.extende. fol.513.

Creditor debet recipere ſolutionem in loco deſtinatæ ſolutionis, ead.gl.5.ſub n.194.caſ. 1.ſub n.201. & ſub num. 210.fol.542. 543. & 545. Poteſt tamen conuenire debitorem ad ſoluendum etiam alibi, deducta &c. vide infra in verbo, Debitor.verſ.creditor.

Digitized by Google

I N D E X.

Executio ab vno creditore contra debitorem intentata, poteſt ab alio, docente incontinenti per publicum inſtrumentum de ſuo credito anteriori, ſeu potiori, retardari, & impediri, nulla facta contra ſuum debitorem excuſſione, nullaq; contra eum obtenta ſententia, & quamuis debitor eſſet ſoluendo, §. 2. gl. 5. num. 408. præſertim verſ. prima inſpectio. fol. 584. & §. 7. gl. 5. num 88. in fine, ſubampl. 2. fol. 702. Et etiam ſi executio eſſet facta ſuper nominibus debitorum, d. §. 2. gl. 5. num. 418. iuncto verſ. præcedenti, fol. 586. Et etiam ſi creditor poſterior eſſet creditor ex cauſa cambij, §. 7. gl. 5. num. 84. fol. 700.

Impedita excipiendo executione à tertio creditore anteriori, poteſt iſte tertius anterior contra eundem poſteriorem creditorem conſequi, aſſignari ſibi illam executionem loco pignoris, non aliter citato debitore &c. §. 2. gl. 5. nu. 408. in fine, fol. 584. & §. 7. gl. 5. num. 89 fol. 702. Et in ciuitate Genuæ, ſi vxor mariti vergentis ad inopiam, eleuauerit canellam, & in illo iudicio eleuationis canellæ obtinuerit, declarabitur æſtimum nullum, &c. ſub nu. 94. & 95. fol. 703. & 704.

Creditor, ſi executionem obtinuerit, & à creditore anteriore excludatur iudicio ſummario, & executiuo, poteſt agere denuo ex primæua actione contra ſuum debitorem, & via ordinaria, ſi voluerit, contra hunc creditorem, qui obtinuit in iudicio executiuo, §. 2. gl. 5. num. 415. fol. 585.

Creditor poſterior in ſuo nomine proprio præfertur cuicunque creditori, quantumuis anteriori, & hypothecario, hæcq; prælatio procedit per viam compenſationis, ead. gl. 5. ſub num. 417. limit. 1. fol. 586. Ponitur caſus, num. 424. fol. 587.

Creditor & debitor eius, qui efficitur non ſoluendo, præfertur omnibus in compenſatione pro concurrenti quantitate, ead. gl. 5. ſub nu. 437. verſ. extende. & num. 439. & ſeqq. in quibus explicatur, fol. 588. & 589.

Creditor poſterior an in pignore, ſibi dato, præferatur creditori anteriori, ead. gl. 5. ſub num. 438. fol. 589.

Creditor hypothecarius, & anterior non poteſt à poſteriori auocare pecuniam, eidem bona fide ſolutam, ead. gl. 5. num. 442. fol. 589. Secus ſi ſit mala fide ſoluta, num. 445. fol. 590. Et an poſſit auocare ceſſionem, ſeu dationem nominis debitoris in ſolutum & delegationem, bona fide factas, & quid in in ciuitate Genuæ, num. 443. & 444. fol. 590.

Creditores vnius, eiuſdemq; debitoris, qui ſit decoctus, ſeu non ſit ſoluendo, & duobus, ſeu pluribus in locis exerceat bancbum, trafficum. ſeu negotiationem. ſeparantur, & hi, qui ſunt creditores negotiationis in vno loco, præferuntur creditoribus negotiationis alterius loci, quantumuis anterioribus, qui nõ admittuntur in bonis, et creditis alterius negotij, niſi iſtis alterius negotij ſit prius ſatiſfactum, §. 6. gl. 1. nu. 93. fol. 653. Et hoc ampliatiuè procedit ex diſpoſitione ſtatutorum in Rep. Genuæ, num. 94. fol. 654. Sed ſi non exerceat niſi vnam negotiationem in vno loco, tunc omnes creditores admittuntur in tributum, quamuis debitor duos rationum conſcripſerit libros, num. 96.

Creditor vnius ex focijs ſocietatis non poteſt compenſare cum eo, quod debet ſocietati, ead. gl. 1. num. 95. fol. 654.

Crimen, Crux, Curator.

Crimina Eccleſiaſtica ſunt punienda ſecundum canones, & ſecularia ſecundum leges, §. 1. q. 1. num. 24. fol. 7.

Crucis ſanctæ ſignum præponitur in ſcriptura priuata loco inuocationis Domini noſtri, §. 2. gl. 1. num. 1. fol. 460. Tamen non eſt de ſubſtantia &c. num. 2.

Curator non datur hæreditati aditæ, ſed hæreditati iacenti, §. 7. gl. 6. num. 16. fol. 722.

Curator bonis, ſeu liti datur quando hæreditas eſt adita, ead. gl. 6. ſub num. 16. fol. 722.

Curator datur liti, quando lis eſt inter pupillum, & tutorem, ead. gl. 6. ſub num. 16. fol. 722.

Curator hæreditati iacenti quando, & quomodo detur ad inſtantiam creditoris, §. 7. gl. 6. nu. 2. & ſeqq. fol. 719. Et quomodo in Vrbe, num. 6. Et quomodo Genuæ, num. 7. & ſub num. 8. fol. 720.

Qui citari debeant in datione curatoris hæreditati iacenti, ead. gl. 6. num. 8. fol. 720.

Hæres, nolens teneri vltra vires hæreditarias, & volens conſequi ſuum creditum, poteſt facere deputari curatorem bonis, ſeu liti, ead. gl. 6. ſub num. 15. fol. 722.

Curator hæreditati iacenti dari non poteſt, quando apparet de certo hærede, §. 7. gl. 6. num. 8. in fine. & num. 9. fol. 721.

Datio curatoris hæreditati iacenti, eſt ſententia interlocutoria, ead. gloſ. 6. ſub num. 9. fol. 721.

Proceſſus, factus cum curatore, dato hæreditati, an poſſit eſſe validus, ſi tunc extabat hæres, eadem gloſ. 6. ſub num. 9. & ſeqq. fol. 721. Sed, ſuperueniente hærede in proceſſu, ceſſat curator, num. 14.

I N D E X.

Dacium, Damnum.

DACIVM, *vide infra in verbo, Gabella.*

Damni *qui cauſam dat, damnum dediſſe videtur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 96. verſ. ratio quare. fol. 268.*

Damnum, datum à iumento in vinea, vel agro, emendari debet etiam de iure diuino, ibidem.

Damnum euitanti magis ſauendum, quàm lucrum quarenti, §. 1. q. 1. ſub num. 374. fol. 98.

Damni emergentis emendatio eſt magis debita, quàm lucri ceſſantis reſtauratio, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 181. & ſeqq. & num. 270. fol. 289. & 309.

Damni, & Lucri } *diſpar eſt ratio, ead. ampl. 8. num. 271. & 283. fol. 310. & 311. Non tamen differunt, quando lucrum eſt radicatum, num. 274. fol. 310.*

Damnum emergens venit appellatione intereſſe, ead. ampl. 8. num. 270. fol. 309.

Damni emergentis intereſſe poteſt peti ſemper in actione bonæ fidei, eadem ampl. 8. num. 273. fol. 310.

Pactum de emendando damno eſt licitum, non ſolum ſi damnum ſit præſens, ſed etiam &c. ead. ampl. 8. num. 188. & 189. fol. 291.

De damno, quod probabiliter non timetur, quomodo liceat paciſci &c. ead. ampl. 8. num. 191. fol. 291.

Damnum eſt diminutio patrimonij, & iactura rerum acquiſitarum, ead. ampl. 8. num. 272. & 290. fol. 310. & 313.

Non tenetur quis cum ſuo damno alteri ſubuenire, ead. ampl. 8. num. 282. in fine, fol. 311.

Damnificans non ex propoſito, neque ex lata culpa licet poſſit in foro fori condemnari, tamen in foro conſcientiæ eſt abſoluendus, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 2. fol. 377.

Datio in ſolutum.

Datio nominis debitoris in ſolutū an habeat naturam ſolutionis, & quidem in pecunia numerata, & quid in ciuitate Genuæ, §. 2. gl. 5. num. 443. & 444. fol. 590.

Datio in ſolutum, & Venditio } *quomodo differant, §. 1. q. 1. ſub num. 209. verſ. imò. fol. 57.*

Dari in ſolutum nomen debitoris dicitur, quando delegatur, §. 2. gl. 5. ſub num. 281. & ſub nu. 287. fol. 559. & 560.

Creditor, ſi à debitore acceperit bona cum pacto, quòd ſi debitor non ſoluerit infra annum, tunc creditor habeat illa bona in ſolutum &c. an, debitore non ſoluente, poſſit, elapſo anno, agere contra debitorem, & recuſare illam dationem factam in ſolutum, ead. gl. 5. nu. 303. & ſeqq. fol. 565. & ſeqq.

Debitor, Debitum.

Debitor nemo poteſt eſſe ſui ipſius, §. 2. gl. 5. ſub num. 89. inſpect. 1. fol. 514. Quia debitum propriè eſt ad alterum, §. 6. gl. 1. num. 12. in fine, fol. 636. Sed poteſt quis obligare tibi nomen ſuum proprium, ſicq; potes tu habere hypothecam in tuo proprio nomine, ſub num. 422. fol. 586.

Debitores, quia vel non ſoluunt, vel ſunt moroſi cum damno creditorum; ideo ementibus mercem, pecunia credita, cariori pretio venditur, §. 1. q. 7. par. 1. num. 78. fol. 226.

Debitor ſpeciei, ideſt rei, quæ in indiuiduo debetur, ſeu generis ſubalterni, perempta re, ſeu genere ſubalterno, liberatur, §. 2. gloſ. 5. num. 152. in fine, fol. 532. Dummodo non fuerit in mora, ſub num. 161. fol. 533. Et an aliquando liberetur etiam ſi ſit debitor quantitatis, vide ſupra in verbo, Campſor. verſ. campſor præſumitur.

In alternatiuis an & quando electio ſit debitoris, §. 2. gl. 5. ſub num. 303. verſ. primam. nu. 305. & num. 310 fol. 565. & 566.

Debitor licet conueniat cum creditore de dando ei infra tale tempus fideiuſſorem vel pignus, & infra illud tempus offerat dare, tamen poteſt creditor, illa oblatione recuſata, cogere eum ad ſoluendum, ead. gl. 5. num. 305. fol. 566.

Soluere debet debitor in loco, appoſito ſolutioni, §. 2. gl. 5. ſub num. 194. caſ. 1. fol. 542. Etiam ſi quod ſolui debet, requireret impenſas, & haberet periculum in tranſportatione, num. 197. Vnde ſi quis promitteret ſoluere Bononiæ centum amphoras vini Vicentini, deberet ſuis ſumptibus portare, num. 198. & num. 233. Et hoc, quando locus eſt appoſitus gratia creditoris, vel vtriuſque, ſecus ſi gratia ſolius debitoris, num. 199. Poſſet autem debitor alibi ſoluere, quando ſolueret etiam id, quod creditoris intereſſet, ſolutionem alibi recipere, num. 200. & ſub num. 218. & 219. fol. 546. Et quando in loco, vbi eſt deſtinata ſolutio, vterque eſſet forenſis, & eſſet præfixa dies ſolutioni, debet creditor probare, ſe illa die fuiſſe eo in loco, alias debitor non diceretur in mora, num. 201. fol. 543. Et probata mora debitoris, quia creditor probet, ſe fuiſſe illa die in loco, adhuc debitor poteſt offerre ſolutionem in eodem loco, ſolutis tamen impenſis creditori pro itinere ad redeundum, ſub num. 210. fol. 545.

Creditor poteſt conuenire debitorem etiam alibi,

quàm

quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, ead. gl. 5. nu. 213. & ſeqq. in quibus ampliatur, fol. 545. Dummodo ex tota ſumma, ſibi debita, deducat quod intereſt debitoris, ſoluere alibi, nu. 217.

Debitoris nomen poteſt emi minori pretio &c. §. 1. q. 1. num. 430. & ſeqq. fol. 112. & q. 7. par. 1. ſub num. 77. verſ. prima. in fine, & ſub nu. 80. comprob. 1. fol. 224. & 227. & par. 2. ampl. 10. ſub num. 75. verſ. in foro. fol. 349. Maximè ſi ſit nomen debitoris, valdè potentis, d. q. 1. num. 434.

Debitor ſub conditione, comprehenditur in ſtatuto, loquente de debitore ſuſpecto, §. 2. gl. 5. nu. 173. verſus finem, fol. 536.

Idoneus, & Inidoneus } debitor qui dicatur, §. 1. q. 7. par. 2 ampl. 10. ſub num. 75. verſ. nomen. fol. 349.

Debitoris nomen venit in obligatione omnium bonorum, & iurium, §. 2. gloſ. 5. ſub num. 417. verſ. primo præmitto. & 422. fol. 586.

Poteſt quis proprium nomen habere obligatum, & in eo habere hypothecam, ead. gl. 5. ſub nu. 422. fol. 586.

Quomodo procedatur ad adiudicationem nominis debitoris, ead. gl. 5. num. 419. & ſeqq. fol. 586.

Debitor ſi apodiſſa ſuamet manu ſcripta ſe obligauerit reſtituturum, ſeu ſoluturum creditori, dummodo ipſi debitori reſtituat apodiſſam, & apodiſſa ſit perdita, tenetur adhuc reddere, facta ſibi cautione &c. §. 2. gl. 5. ſub num. 350. fol. 573.

Debitoribus non ita debitores ſumus in iuſtitia, vt creditoribus faciamus iniuſtitiam, §. 7. gl. 5. num. 163. fol. 717.

Debitori, habenti priuilegium, ne teneatur vltra quàm facere poſſit, ſunt dimittenda bona, quibus viuere poſſit, §. 7. gloſ. 5. ſub num. 147. fol. 714.

Debitores, qui certis caſibus ſunt liberandi à debitis, hac liberatione ſunt indigni, ſi hac ſpe futuræ liberationis contrahant debita, §. 7. gl. 5. ſub num. 151. & 152. fol. 715.

¶ Debitor, volens ſoluere, tenetur accedere ad domum creditoris, vide infra in verbo, Domus.

¶ Debitor moroſus tenetur ad intereſſe &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. intereſſe. & in verbo, Moneta. verſ. valor certæ.

¶ Fur eſt debitor, qui debitum non ſoluit, vide infra in verbo, Solutio. verſ. fur.

Debitum ſi quod eſt de iure naturæ, & non de iure ciuili, ſolui debet in foro conſcientiæ, §. 1. q. 1. num. 533. fol. 138. Et cum fuerit ſolutum, etiam ſi per errorem, neque in foro exteriori poteſt repeti, §. 2. gl. 7. ſub num. 30. fol. 597.

Debitum ex alio contractu, quàm ex contractu mutui, ſi ille contractus ſit nullus, ſeu reſcindatur, an reſoluatur in debitum mutui, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 207. & ſeqq. & num. 217. & ſeqq. fol. 293. & 294.

Debitum ex vna cauſa, poteſt de communi conſenſu conuerti in debitum ex alia, §. 1. q. 1. ſub num. 216. 219. & 220. fol. 60. & 61. Secus in cenſu poſt Pij V. conſtitutionem, n. 234. fol. 63.

¶ Debitum quod dicatur durius, ſeu grauius. Quod præſumatur ſolutum. Et an debitor, vel creditor poſſit eligere, & declarare, quod ſit ſolutum, quando plura ſunt debita, & vnum eſt ſolutum, vide infra in verbo, Solutio. verſ. incerta.

¶ Debitum. vide ſupra in verbo, Creditum.

Deceptio, Decipere.

Deceptio, proueniens ex induſtria deceptiua, eſt prohibita, ſed procedens ex induſtria negotiatiua toleratur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 7. ſub num. 12. & 14. fol. 328. 330. & 331.

Decipere ſe inuicem licet contrahentibus ſi inſpiciamus leges ciuiles, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. nu. 1. fol. 321. Et quare, q. 1. num. 317. fol. 87. Vſque ad medietatem iuſti pretij, d. ampl. 10. nu. 2. Secus vltra, num. 3. fol. 321.

Deceptio, ſeu Læſio } quæ toleratur inter contrahentes in foro fori, non toleratur in foro conſcientiæ, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 41. 44. & 51. fol. 337. & 342. Reiectis contrarijs, num. 42. & 43. fol. 338. & 339.

Deceptio contrahentibus eſt abſolute prohibita de iure diuino, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 41. fol. 337.

Deceptio etſi contrahentibus permittatur de iure poſitiuo, tamen non conuenit viro bono, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 41. fol. 337.

Deceptio etſi toleretur à iure ciuili, tamen ab eodem iure damnatur, ead. ampl. 10. ſub nu. 44. fol. 339.

Deceptionem eſſe naturaliter licitam contrahentibus quomodo intelligatur, ead. ampl. 10. ſub num. 43. verſ. ſed hæc. ſub num. 44. verſ. ad comprobationem. fol. 339.

Deceptis non decipientibus iura ſubueniunt, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 123. fol. 276. & §. 7. gl. 5. ſub num. 158. fol. 716.

¶ Deceptio, vide infra in verbo, Læſio.

¶ Deceptio &c. vide infra in verbo, Dolus.

Decima, Declaratio.

Decimam ſibi reſeruauit Deus in omnibus bonis, quæ nobis concedit, §. 2. gl. 5. nu. 229. fol. 547. Et ideo ſoluitur Eccleſiæ, non intuitu perſona-

rum eccleſiaſticarum, ſed intuitu Dei, ibidem.

Decima quare ſit ſoluenda, ead. gl.5. num.229. fol.547.

Decima eſt ſoluenda Eccleſiæ in horreo ipſius Eccleſiæ, ead. gl.5. ſub num.229. fol.547.

Declarans *non dicitur de nouo facere, §.7. gl. 3. ſub num.29. fol.685.*

Decoctio, Decoctor.

Decoctio eſt triplex, quarum vna eſt digna miſeratione, & duæ indignæ, §.7. gl.5. ſub num. 149. verſ. declara. fol.715.

Simulata decoctio mercatoris, quæ iudicialiter non fuiſſet detecta, quomodo ſit extraiudicialiter pateſacta, indeq; creditori incontinenti ſatisfactum, §.7. gloſ. 5. ſub num. 163. fol. 117.

Decoctor *qui dicatur, §.2. gl.5. ſub nu.173. verſ. ſed in hac. fol.536.*

Decoctus differt à cedente bonis, & ab eo, qui non eſt ſoluendo, ead. gl.5. num.446. fol.590.

Decoctor, ſeu decoctus, quamuis ſoluerit aliquam partem debiti, & creditor totum acceptum tulerit, ſeu reliquum remiſerit, tenebitur, ſi ad pinguiorem fortunam deuenerit, reſiduum ſoluere, &c. §.2. gl.5. num.52. & ſub num.60. verſ. confirmatur. fol.506. & 507. Et præſertim ſi ſimulaſſet ſe decoctum, quia tenetur ſoluere reſiduum, non aliter pinguiori fortuna expectata, num.53. Sed quid ſi creditor remiſerit, quando deuenerat iam ad pinguiorem fortunam, ſub num.62. fol.508.

Decoctus etſi propter ruptam fidem videatur mortuus, ideoque ei ſit prohibitum commercium, tamen hoc procedit quoad ea, quæ ageret in præiudicium creditorum, ſeu tertij; ſecus quoad ſolutionem, quam quis vellet facere pro eo, ead. gl.5. num.329. & 330. fol.570.

Decoctus nec poſt decoctionem, nec paulò ante poteſt ſoluere, aut aliud agere in præiudicium creditorum, ſeu tertij, & quod ſoluerit, aut geſſerit, reuocabitur, tanquam factum in fraudem creditorum, §.2. gl.5. ſub num.445. verſ. exemplifica. fol. 590. Quare ſi ſuo creditori fecerit litteras cambij, ſoluendas à debitore ipſius decocti, quia hæc in veritate eſſet ceſſio in præiudicium aliorum creditorum, non teneret, num.331. fol. 570. Secus ſi id, quod agit, non tendit in præiudicium creditorum, & ideo ſi fecerit litteras cambij, ſoluendas à Petro, & Petrus acceptauit litteras, tenetur eas ſoluere, ſiue ſciuiſſet ſcribentis decoctionem, ſiue ignoraſſet, num.329. & ſeqq. fol.570. Hæc tamen remanet differentia inter ſcientiam, & ignorantiam, quòd ſi bona fide, & ignoranter acceptauit partitam, ſeu tractam ſoluendam, priuſquam eo in loco haberetur notitia, ſeu publica vox, & fama de decoctione, nullum ex hac acceptatione, ſeu ſolutione ſibi reſultat præiudicium, ſecus ſi aderat publica vox, & fama, quia ſolutio cederet damno ſoluentis, etc. num.339. & 391. fol.570. & 580.

Decocto eſt ipſo iure interdicta adminiſtratio bonorum, ead. gl.5. ſub num.446. fol. 590.

Pij V. conſtitutio contra decoctores, §.7. gl.5. ſub num.149. verſ. declara. fol.715.

Fallitis, decoctis, fugientibus, & ceſſantibus, qui antea erant procuratores alicuius ſocietatis, vel alterius particularis ad exigendum, quia ſunt reuocati ab ipſa lege, & ſine alia intimatione, ſolui non poteſt, ead. gloſ.5. ſub num. 403. fol. 582. & 583.

Decoctus dicitur infamis infamiſſimus, ead. gl.5. num.329. in fine, fol.570.

Decoctus æquiparatur latroni, & furi, §.7. gl.5. ſub num.149. verſ. declara. in fine, fol.715.

Creditores decocti poſſunt in bonis decocti conſequi ſolutionem ſine cautione de reſtituendo anterioribus &c. quando magis perſonæ, quàm merci, ſeu negotiationi credidiſſent, §.2. gl.5. ſub num.173. verſ. primo quia. fol.535.

Creditores decoctoris, ſeu in diſcuſſione bonorum, conſequentes ſolutionem, tenentur ex Pij IV. conſtitutione cauere de reſtituendo habentibus priora iura &c. ead. gl.5. ſub num.173. verſ. contrarium. fol.536.

Pij IV. conſtitutio mandans, in diſcuſſione bonorum ſolui cum cautione de reſtituendo anterioribus, proſpexit creditoribus nondum apparentibus, &c.

Decretaliſtæ, Delectatio.

Decretaliſtæ interpretantur ius diuinum in his, quæ pertinent ad philoſophiam moralem, §. 1. q.1. num.20. fol.6.

¶ Delectatio, *&c. vide infra in verbo, Iocus.*

Delegatio, Delegans.

Delegatio eſt ceſſio nominis debitoris præſentis & promittentis ſoluere creditori cedentis, & acceptanti promiſſionem; quæ delegatio, inducendo nouationem, liberat debitorem delegantem, §.2. gl.5. num.280. & ſeqq. & num.287. in fine, fol.558. 559. & 560.

Delegatio vt ſit delegatio, & liberet debitorem delegantem, quot, & quæ requirantur, & an in ea requiratur ſtipulatio, ead. gloſ.5. num. 281. & 284. in fine, fol.559. & 560.

Delegatio ſtatim & ipſo iure liberat debitorem delegantem, eadem gloſ. 5. ſub num. 282. fol. 559.

Digitized by Google

Delegans non poteſt amplius moleſtari, etiam ſi contingat, debitorem delegatum facultatibus deficere, §.2. gl. 5. num.282. Quia delegans non tenetur ad aliud, quàm ad oſtendendum, debitorem delegatum fuiſſe verè & efficaciter debitorem delegantis, & non tenetur præſtare eum locupletem, & facere bonum de facto, ſed ſolum bonum de iure, & ſibi imputet creditor, qui acceptat debitorem delegatum, ſi non ſe informauit, an eſſet ſoluendo, nu.283.& 291. fol.559. & 562. Et quando apponerentur pacta his contraria, vt puta, quòd debitor ſit obligatus præſtare, debitorem delegatum fore ſoluendo, & ſimilia, non eſſet delegatio, num. 286.fol.560.

Delegatio tollit, & extinguit primæuam actionem, & obligationem, etiamſi debitoris nomen delegatum ſit euictum, ead. gloſ.5. num. 288.& 289.fol.560. Sed hoc late declaratur diſtinctione plurium caſuum, ſub nu. 290. per totum. fol.560.& 561.

Pacta contraria ſubſtantiali natura delegationis inficiunt delegationem, & faciunt, illam tranſire in ſimplicem ceſſionem, vel &c. ead. gl.5. num.286 fol.560.

Periculum nominis debitoris delegati pertinet ad delegatum. ead.gl.5.num.292.fol.562.

Delegatio licet liberet debitorem delegantem, §.2 gl.5.num.244.& ſeqq.280.& 287. in fine, fol.552.558. & ſeqq. Et ideo omne periculum tranſeat in eum, cui facta eſt delegatio, num.292. fol.562. Tamen non liberat, quando delegans promiſit, ſe curaturum ſolutionem, &c. quia iſto caſu periculum ſpectaret ad delegantem &c.num.298.fol.564. Et in cæteris caſibus, in quibus pacta eſſent contra ſubſtantiam delegationis, num.286.fol.560. Et quid, ſi delegatio eſſet doloſa, puta quia delegans eſſet conſcius futuræ fugæ debitoris delegati, nu. 285.& 299.fol.560 & 564.

Delegatio etſi propriè videatur illa, in qua interueniunt requiſita, de quibus ead.gl.5. nu. 280. 281. & 284. in fine, fol. 559. & 560. Tamen etiam quòd non interueniant omnia illa requiſita, controuerſia eſt, an ſit delegatio, ſeu (quicquid ſit) an habeat eundem effectum; vt in caſu, quo debitor mandat alicui campſori etiam non debitori mandantis, quòd ſoluat, vel promittat pro ipſo debitore, & ipſe promittit, & poſtea fugit, vel ſit non ſoluendo, nu.293.& ſeqq.fol.563. Similiter in caſu, quo debitor dat creditori bona in ſolutum cum pacto, quòd ſi infra annum non ſoluerit, tunc habeat illa bona in ſolutum, num.303.& ſeqq.fol.565.

Debitor delegatus ad ſoluendum, ſi non ſoluit, ſed promiſit ſoluere, an cenſeatur liberatus à delegante, ſicut delegans intelligitur liberatus ab eo, cui ſit delegatio, ead.gloſ.5. num. 300. & ſeqq.fol.564.

Delegatio an omnino æquiparetur ſolutioni in pecunia numerata, & quid in ciuitate Genuæ, ead.gl.5.num.443.& 444.fol.590.

¶ *Delegatio eſt datio nominis debitoris in ſolutum, vide ſupra in verbo, Datio in ſolutum. verſ. dari.*

Delictum.

Delictum ſtat quandoque ſine pœna, ſed pœna nunquam ſine delicto, §. 1.q. 7.par.2. ampl. 10. ſub num.48. fol.342.

Delictum nobilis, ſeu grauis viri grauius reputatur, §.1.q.7. par.2. ampl.19 ſub num. 67. verſ.ſecundum. fol.397.

Delictum minus confunditur cum maiori, §.1.q. 7. par.2. ampl. 10. ſub num. 84. verſ. ratio. fol.353.

Delictum dicitur committi non ſolum, vbi initiatur, ſed etiam vbi perficitur, §.2.gl.3.ſub nu. 131.fol.491.

Delictum quando non præſumatur, §.7. gl.5. ſub num.164. in fine, verſ.confirmatur. fol.718.

Denarius.

Denarius vnde ſit dictus, §.2.gl.3 nu.5. & 20. fol.468.& 470.

Denarij duodecim in ratiocinijs faciunt vnum ſolidum, ead.gl. 3. num. 16. in fine, & num. 25 fol.470.& 471.

Denarius apud Romanos valebat decem aſſes, eratq; ſemper argenteus, ead.gl.3.ſub nu. 20. Et eſt idem, quod iulius Romæ, & regalis in Hiſpania, valens decem aſſes, ſeu baioccos, nu. 21. fol. 470. Denarius verò hodiernus eſt æreus minutus, quo inferior non reperitur, nu. 24. fol.471.

Denarius argenteus, qui valet decem aſſes, eſt octaua pars vnciæ argenteæ, ead.gl.3. ſub nu. 51.fol.475.

Denuntiatio.

Denuntiatio rei vendendæ facienda eſt vicinis, & conſuntori, §.1. quæſt. 1. num. 245. & verſ. quia reſpondeo diſtinguendo. fol. 67. & 68.

Depoſitarius, Depoſitio, Depoſitum.

Depoſitarij eliguntur à publico, vel à priuatis, §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampl. 3. num. 4. & 5 fol.239.

Bancherij depoſitarij non poſſunt accipere mercedem ab eo, cui ſoluunt de mandato depoſitoris, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.3.num.9. 11.

& 14. *verſus finem, fol. 239. & ſeqq. Et quando poſſint accipere, ſub num. 10. & ſeqq. fol. 240.*

Bancherij depoſitarij poſſunt accipere mercedem à depoſitore, eadem ampl. 3. num. 19. & ſeqq. fol. 241. Romæ non accipiunt, num. 22. fol. 242.

Depoſitarij merces quanta ſit, committitur arbitrio boni viri, ead. ampl. 3. num. 3. fol. 239.

Depoſitarius cum mercede, tenetur ex conducto de culpa etiam leui, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 3. ſub num. 21. fol. 242. Sed ſine mercede, tenetur ſolum de dolo, num. 26. fol. 243.

Depoſitarius, conſtitutus à publico, dignus eſt mercede ratione cuſtodiæ, ead. ampl. 3. ſub num. 1. fol. 238. Et quid, ſi conſtitutus ſit à priuato, ſub num. 5. & ſeqq. & num. 19. & ſeqq. fol. 239. & 241.

Depoſitarius cum mercede, eſt locator operarum, &c. S. 1. quaſt. 7. par. 2. ampl. 3. ſub num. 21. fol. 242.

Depoſitarij officium eſt vtile Reip. ead. ampl. 3. num. 1. fol. 238.

Depoſiti contractus an ſit gratuitus, vel cnm mercede, & quatenus cnm mercede, an ſit contractus locationis & conductionis, eadem ampl. 3. num. 2. & ſeqq. & num. 24. fol. 238. & 242.

Depoſiti contractus, ex mercede mutatur in contractum locati, S. 1. q. 7. par. 1. ſub nnm. 70. fol. 219. & par. 2. ampl. 3. ſub num. 1. & ſnb nnm. 21. fol. 238. & 242. Quare ſi ſit cum mercede, eſt locatio & conductio, & impropriè dicitur depoſitnm, num. 25. fol. 243.

Depoſitio, & Sponſio } *idem ſunt, S. 1. q. 1. nu. 127. verſ. nota. fol. 34.*

Depoſitum eſt duplex, irregulare, & regulare, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 3. ſub num. 20. fol. 242.

Depoſitum reddere eſt de inre naturali, S. 1. quaſt. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 24. fol. 381. Sed prædoni, apparente vero domino, non reſtituitnr, & qnibns alijs caſibus reſtitui non debeat, num. 28. & 29. fol. 382. & q. 7. par. 3. limit. 18. num. 4. fol. 458.

Furenti reſtitui non debet enſis depoſitus, ead. limit. 18. num. 4. fol. 458.

Depoſitum, & Mutuum } *quomodo conueniant, & quomodo differant, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 3. ſub num. 20. 21. & 23. fol. 241. & 242.*

Deponere, non eſt ſoluere, S. 2. gl. 5. ſub num. 65. exempl. 7. fol. 509. Tamen de ſtylo A.C. eſt ſoluere quoad &c. Similiter eſt ſoluere, quando creditor recuſaret accipere ſolutionem. Item quando creditum non eſt liquidum, ſub eodem num. 65. in primo, ſecundo, & tertio caſu, fol. 509.

Depoſitnm poteſt fieri non ſolum à debitore, ſed etiam à tertio extraneo, qui pro debito nullatenus ſit obligatus, S. 2. gl. 5. num. 81. fol. 512.

Depoſitum legitimè factum quot & quos effectus vtiles deponenti pariat, ead. gl. 5. num. 161. & ſeqq. fol. 533. & ſeqq.

Depoſitum vt legitimè fiat, requiruntur ſex. Primo vt ipſum præcedat oblatio realis, ſi adeſt, cui poſſit fieri, ead. gl. 5. ſub nu. 165. & 166. fol. 534. Secundo vt ante oblationem debitor acceſſerit ad domum creditoris in tempore congruo, num. 167. & ſeqq. Tertio, quòd depoſitum ſit integrum, nnm. 171. Quarto non debet continere conditionem extrinſecam, num. 172. Quinto, quòd volens deponere mandato iudicis, adeat iudicem ſuum &c. num. 174. & ſeqq. Sexto quòd depoſitum fiat in moneta currenti &c. ſub num. 176. fol. 537.

¶ *Depoſitum cui, & quo in loco ſit reſtituendnm, vide infra in verbo, Reſtitutio. verſ. depoſitarius. & verſ. depoſitum.*

¶ *Conditio extrinſeca in depoſito, vide ſnpra in verbo, Conditio. verſ. conditio extrinſeca.*

¶ *Depoſitum pro redimendo cenſu, vide ſup. in verbo, Cenſus conſignatiuus. verſ. depoſitum.*

Deus, Dictio, Dies.

Deus reſpicit animum, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub nnm. 59. verſ. corroboratur. fol. 390. & latè explicatur ſub num. 67. verſ. non obſtat. & ſeqq. fol. 395. Et dicitur reſpicere plus ad affectum, quàm ad actum, & interrogare cor, non manum, ſub num. 85. fol. 405.

Deus non diſpenſat contra naturam, ſeu contra præceptum naturale, S. 1. q. 1. num. 320. Ideoq; neque contra vſuram, num. 319. fol. 88.

Dictio (etiam) *includit caſum magis dubium, S. 7. gl. 3. num. 18. fol. 683.*

Quàm, *poſita poſt dictionem* (tam) *includit caſum magis dubium, ead. gl. 3. num. 18. fol. 683.*

Dictio (incontinenti) *ſumitur ſecundum ſubiectam materiam, S. 2. gl. 5. num. 7. fol. 499.*

Dies *incerta habetur pro conditione, S. 1. q. 1. nu. 382. fol. 99.*

Diei incertæ euentus non conſtituit in mora ſine interpellatione, ead. q. 1. num. 384. fol. 99.

Dies an ſit neceſſaria ad validitatem ſcripturæ, diſtinguitur an ſit facta manu obligati, & agatur de probando contra ipſum, vel pro ipſo contra alium, & an ſit facta manu alicuius tertij, S. 2. gl. 1. nu. 8. & ſeqq. nu. 19. & ſeqq. fol. 461. & 462.

Digitized by Google

I N D E X.

Dies quotuplex ſit, ead.gl.1.num.23.fol.463. Et quomodo ſit ſumendus, num.24.

Dies naturalis quot habeat partes, ead.gl.1.num. 25.fol.463.

Dies cæptus an habeatur pro completo, ead. gl. 1. num.26.fol.463.

¶ *Diebus feriatis &c. vide infra in verbo, Feria, verſ. diebus feriatis.*

Dilatio, Diſcordia, Diſpenſatio.

Dilatio ad ſoluendum minuit valorem crediti, §. 1.q.7.par.1.ſub num.80.comprob.3. & 4.fol. 227.& par.3.limit.1.num.2.fol.433.

Dilatio eſt pars pretij, d.q.7.par.1.ſub num 80. comprob.4 fol.227.

Modica dilatio non dicitur dilatio, §.2.gl.5.ſub num.3.& ſub num.5.verſ.verum. fol.498.

¶ *Dilatio &c. vide infra in verbo, Intereſſe. verſ. vendens.*

¶ *De dilationibus ad ſoluendum cambia, & litteras cambiorum, vide ſupra in verbo, Cambium verſ.dilatio. & verſ.ſolutio litterarum.*

Diſcordiam *communio parit, §.1.q.1. ſub num. 51.fol.13.*

¶ Diſpenſatio *contra ius naturale, contra ius diuinum, & contra vſuram, &c. vide infra in verbo, Vſura.verſ. diſpenſabilis non eſt.*

¶ *Diſpenſatio matrimonij in gradu prohibito, &c. vide infra in verbo, Matrimonium contrahi.*

Diſſentire, Diſtractus, Diuiſio.

Diſſentiunt facilè homines, §.1.q.1.ſub num.51. fol.13.

Agere, *ſeu* Inhærere } *diſtractui non poteſt, qui non adimplet promiſſa in caſu diſtractus, §. 1.q.7.par.2.ampl.8.ſub num.141.verſ.ratio. ibi, quarta quia. fol.278.*

Qui remanet debitor ex diſtractu à ſe cauſato, debet ſine alia interpellatione reſtituere acceptum, §.1.q.7. par.2. ampl.8. num. 193.& ſeqq. fol.291.

Diuiſio *rerum quandoque fortuna, & ſortis iudicio fieri debet, §.1.q.1.ſub num.170.fol.45.*

Diuiſio rerum cæpit poſt lapſam naturam, ead.q. 1.ſub num.49 fol.12.& q.7.par.2.ampl.19. num.23.fol.381. Et quare fuerit neceſſaria, ſub eod.num.49.52.& 57.fol.12.

Diuiſionem rerum, qui hodie in fidelibus damnaret, hæreticaliter erraret, §.1. q. 1.ſub num. 66 fol.16.

Diues, Diuitiæ, Dodrans.

Diues, qui vult fieri, incidit in tentationem Diaboli, §.1.q.1. num.78. fol.19.

Diues aut eſt iniquus, aut hæres iniqui, §.1.q.1. num.79.fol.20.

Diues eſt in triplici differentia; quidam enim eſt diues, & auarus; quidam inordinatè deſiderat; & quidam eſt diues cum liberalitate, §.1. q.1.ſub num.82.fol.20.& 21.

Diuitiis anima eſt in periculo, §.1.q.1. num.78. fol.19. In tantum, quòd eius anima difficilius intrat in Regnum cœlorum, quàm camelus per foramen acus, eod.nu 78. Sed quomodo hoc intelligatur, num.82.fol.20.

Diuites ſunt mali, non diuitiæ, §.1.q.1.num.75. fol.18.

Etiam ex ſanctiſſimis viris aliqui fuerunt diuites, §.1.q.1.num.64.fol.16.

Diuitiæ *quàm fragiles ſint, §.1.q.6.num.15.fol. 195. Et præſertim diuitiæ campſorum, ſub num.17.& ſeqq.*

Diuitiæ malè partæ, malè dilabuntur, §. 1. q.6. num.19.fol.196.

Diuitiæ quomodo ſint malæ, & quomodo bonæ, §. 1.q.1.num.61.& ſeqq.fol.15.

Diuitiæ nobis dantur, tanquam diſpenſatoribus, non tanquam dominis, ead.q.1.num.61. in fine, fol.15.

Diuitiæ & virtus non ſimul conueniunt, §.1.q.1. num.44.in fine, fol.11.

Diuitiæ nec ſunt Doctorum, ead.q.1.nu.43.verſus finem, fol.11.

Dodrans *ſunt nouem unciæ ex 12. §.2.gl.3.ſub num.33 fol.473.*

Dolus, Dominium, Dominus.

Dolus non præſumitur, §.1.q.1.ſub n.157.fol.42.

Dolus excludit conſenſum decepti, §.1.q.7. par. 2.ampl.10. ſub num.8.fol.329.

Dolus, Fraus, & Deceptio } inficiunt contractum emptionis, & venditionis, §.1.quæſt.1. num.562. fol. 147.

Dolus incidens, & Dolus dans cauſam } contractui an æquè contractum inficiant, vel vnus magis quàm alter, §.1. q.7. par. 2. ampl.10. ſub num.9.verſ.ſupereſt. & verſ.ego. fol.329. & 330.

Dolus reſcindit, ſeu annullat contractum, volente decepto, non autem volente decipiente, ead. ampl.10.num.10.fol.330.

Contractus etiam iuratus, cui inſit dolus, an teneat, vel ſit ipſo iure nullus, ead. ampl.10. num.8.fol.329.

Dolus, ſeu Deceptio } qua contractus poteſt reſcindi, debet in foro exteriori eſſe talis, vt ea caperetur etiam prudentiſſimus vir; ſecus in foro interiori, ead.ampl.10. num. 11. Debetq; eſſe talis, vt repugnet naturæ & moribus contractus; ſecus ſi non repugnet, nu.12. fol.330.

Dolus tam ex parte venditoris, quàm ex parte emptoris qualis eſſe debeat, vt reſcindatur contractus,

d 3 tractus,

INDEX.

tractus, ead.ampl.10.nu.15.& 16.ſol.331.

Proprium dolum allegare non licet, ead.ampl.10. ſub num.10.ſol.330.

Proxeneta dolus &c. §.1.q.7.par.2. ampl. 10. num.13 ſol.331.

¶ *Dolus &c. vide infra in verbo, Fides. verſ.bona fides.*

Dominium *rerum an ex contractu ſit, vel non ſit traſlatum, Iuriſconſultus cognoſcit, §.1.q.1. num.26. fol.7.*

Dominia & res conſenſu dominorum transferuntur, §.1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 92. fol.406.

Dominium rei capta ab hoſte, non ſtatim atque res capta eſt, acquiritur &c.§.1. q.1. n.144. & 145. Et vbi ſemel acquiſitum fuerit, rei illa non amplius reputatur eadem, num. 146. fol.40.

Re ab hoſtibus capta, & priuſquam in eorum dominium transierit ab aliquo redempta, &c. dominus rei poteſt, reſtituto pretio ei, qui redemit, rem recuperare, d. q.1. ſub num.145. fol.40.

Dominium rei vendita, ſi à venditore, cui ſolutum non eſt pretium, retineatur, quid operetur, §.1.q.7.par.2.ampl.8.ſub num,164.& 165. fol.282.

Intereſt Reip. ne dominia maneant incerta, §. 1. q.7.par.2.ampl.19.num.129.in fine,& 132. fol 418.& 419.

Dominium inter ſuperiorem, & inferiorem quomodo daretur etiam in ſtatu innocentia, §. 1. q.1.ſub num. 55. verſ. illud. & num.69. fol. 14.& 17.

¶ *Dominium rerum, quas vſurarius extorquet &c. vide infra in verbo, Vſura. verſ.dominium.*

¶ Dominus *directus &c. vide infra in verbo, Emphyteuſis. verſ.dominus directus.*

Domus, Donatio, Dos.

Debitor debet accedere ad ſoluendum ad domum creditoris, §.2.gl.5.num.167.in fine, fol.534. Quando ſunt in eadem Ciuitate, & eiuſdem fori, ſub nu.205. & latè ſub nu. 236.& ſeqq. fol.544.& 548. Imò etiam ſi ſint diuerſi fori, num.231.& 243. fol.548.& 549. Quicquid intricatè dixerit Bar. dicens, quòd pendet multum ex aquo & bono, ſub num. 220.& 232. fol.546.& 548.

Debitor licet debeat accedere ad domum creditoris, & illic ſoluere, & facere ſumptus, & expenſas pro tranſportatione rei ſoluenda, quãdo locus eſt appoſitus ſolutioni, vt dictum eſt ſup. in verbo, Debitor. verſ.ſoluere. Tamẽ aliud eſt quando non eſt appoſitus, quia tunc creditor debet ire, & facere impenſas cum diſtinctione, de qua §.2.gl.5.num.241.per totum.& 243. fol.549.

Qui habet electionem ſoluendi aliquid, vt acquirat aliud, volens acquirere, debet ire ad domum eius, cui vult ſoluere, ead. gl.5. ſub nu. 220.verſ.prima.& num.ſeqq.fol.546.

Vendens cum pacto retrouendendi, & volens redimere debet accedere ad domum eius, cui vendidit, ead.gl.5.ſub num.167.& 225.fol. 534.& 547.

Volens, ſoluendo, purgare moram, debet accedere ad domum creditoris, ead.gl.5.num. 226. fol.547.

Creditor an & quando debeat accedere ad domum debitoris, vt recipiat ſolutionem, ead. gloſ. 5.num. 228. & ſeqq. 242.& 243.fol. 547.& 549.

Promittens alicui facere ceſſionem iurium, vt ob eo ſolutionem conſequatur, debet accedere ad domum eius, cui vult cedere, ead.gl.5. num. 227.fol.547.

Donatio *non inſinuata, remanet valida pro ſumma, in qua non requiritur inſinuatio, §.1.q.7. par.2.ampl.20.num 19.fol.429.*

Donatio non inſinuata, qua olim remanebat valida vſque ad ſolidos 500. hodie remanet valida vſque ad ſcutos aureos 668.§.2. gl.3.nu. 47.fol.474. Et iſti ſolidi 500.erant aurei, & non ex illis vſualibus, qui faciunt libras 25. ſub num.18 fol 470.

Prohibitio donationis non ſe extendit ad donationem remuneratoriam, §.7.gl.3.ſub num. 25. fol.684.

Donatio ex obligatione naturali, ſeu ad antidora, non dicitur donatio, ſed permutatio, ſeu ſolutio debiti natura, eadem gloſ. 3.ſub num.25. fol.684.

Inſinuatio non eſt neceſſaria in donatione remuneratoria, §.7.gl.3.num.26. fol.684.

Donans magiſtro ſuo, non dicitur propriè donare, ead.gl.3.ſub num.25.fol.684.

Dos *ſi ſoluta ſit in certa ſpecie moneta, puta in tot ducatis de Camera, & tunc ducatus valeret decem iulios, & tempore reſtituenda dotis valeat iulios nouem, reſtituenda eſſet in tot ducatis ad rationem nouem iuliorum pro ducato, quia attenditur tempus reſtitutionis, §.2. gl.5.ſub num.148.fol.530.*

Dotis fructus, ſoluto matrimonio per mortem viri, an debeantur, §.1.q.1.ſub n.315.fol.87.

Fructus dotis nõ ſoluta, & conſiſtentis in pecunia numerata an, & quando debeantur de iure communi, & ex diſpoſitione ſtatutorum Vrbis,

Digitized by Google

I N D E X.

bis,§.1.q.7.par.2.ampl.8.ſub num.176.verſ. & quatenus. Et quæ ſit praxis & cautela in Curia Granatenſi, verſ. infero ex dictis. ſol.286.

Genero, pendente dilatione ad ſoluendam dotem, an debeantur fructus dotis conuenti, §.1. q.7. par.2.ampl.8 ſub num.149. & 174. & ſeqq. ſol.279 & 283.

Gener, recipiendo fundum pro pignore dotis, ſibi promiſſæ, non computat fructus in ſortem, ead.ampl.8.ſub num.174.confirm.1.ſol.383. Et etiam ſi non ſit gener dotantis, quia dos ſit promiſſa ab alio, quàm à ſocero, etiam ſi eſſet extraneus, ſub num.176. verſ.extende hanc. il 2.ſol.285.

Vidua, an à patre, qui dotem nunquam ſoluerit, vel à mariti hæredibus, ſi dotem ſolutam non reſtituant, poſſit fructus accipere pro ſe alenda, eadem ampl. 8. ſub num. 174. confirm. 2. ſol.283.

Mortuo altero coniuge, & ſuperſtibus communibus filijs, an coniugi ſuperſtiti debeantur fructus dotis non ſolutæ, ead.ampl.8.ſub nu.176. extenſ.2.vſque ad num.177. ſol.287.

Statutum, quòd ſoluantur fructus dotis, an & quando valeat, ead.ampl.8.ſub nu.176.verſ. extende primo. & ſeqq.ſol.287.

Pactum, quòd hæredes mariti donec non reſtituent dotem, ſoluant ad rationem tot pro centenario, an ſit validum, §.6. gl.1. num. 49. in fine. ſol.643.

Conſuetudo, ſeu Statutum, } quòd in cauſa dotis donec dos reſtituatur mulieri per hæredes mariti, ſoluatur interim ad rationem decem, ſeu quinque loco alimentorum, valet, ſi mulier non habet vnde viuat aliunde, §.6. gl.1 ſub n. 49.ſol.643.

Fructus, ſeu Intereſſe } dotis non ſolutæ ex diuturnitate temporis non præſumuntur ſoluti, donati, ſeu remiſſi, §.1. q.7. par.2. ampl.19. ſub num.135. verſ.extende. ſol.422. Maximè ſi, conſtante matrimonio, fuerint petiti, ibidem.

Fructus, & Vſura } dotis ſunt diuerſa, ead. ampl. 19. ſub num. 135. verſ. quia reſpondetur. ſol 422.

Maritus, recipiendo ſortem dotis ſine intereſſe, non poteſt amplius illud petere, §.1.q.7.par.2. ampl.8.num.299.in fine. ſol 316.

Vſura dotis an à die conſumati matrimonij debeantur de iure ciuili, & quid de iure canonico, ead.ampl.8.ſub num.176. verſ.non obſtat. & ſeqq.ſol.286.

Vſuræ vſuræ dotis ſunt prohibitæ etiam de iure ciuili, §.7.gloſ.2. ſub num.39. ſol.666.

Dos, conſtante matrimonio, non poteſt repeti, §. 7.gl.5.num.85 ſol.700.

Marito vergente ad inopiam, vxor poteſt dotem repetere, & docendo de iuribus dotalibus, impedire poſteriores creditores, agentes contra bona mariti, ead.gl.5. ſub num.85. ſol. 700. Et maximè ſi vxor in iudicio inopiæ contra maritum ſententiam obtinuiſſet, num. 86. Et poteſt impedire non ſolum ſi prius ipſa egiſſet contra maritum, & inhibitione ſe muniuiſſet, n.85. in fine, & ſub nu.88. ſub ampl.2. ſol.702. Sed etiam ſi excipiat contra creditores agentes, ibidem. Et poteſt non ſolum impedire, ſed poteſt etiam conſequi, vt bona mariti, capta in executione à poſteriori creditore, aſſignentur ipſi vxori, loco pignoris, non aliter ad hoc citato marito, & remanent creditori ſalua iura in iudicio ordinario, num. 89. ſol. 702. Et præſertim ſi vxor haberet clauſulam conſtituti, quia poſſet obtinere etiam contra Fiſcum, num.90.

Filij matris an poſſint, mortua matre, agere pro aſſecuratione dotis, §.7.gl.5.ſub num.88. in 2.reſponſ. Et quid, ſi mater viua cœpiſſet agere, in 3.reſponſ.ſol.701. & 702.

Reſtituta dote à marito propter vergentiam ad inopiam, ſi maritus efficiatur diues, an eam recuperet, §.7. gl. 5. ſub num.8. in 2. reſponſ. ſol.701.

¶ Vxor, ſeu vidua, agens ad repetitionem dotis, tenetur ad inſtantiam creditoris, vel alterius habentis intereſſe manifeſtare bona mariti, vide infra in verbo, Vxor agens.

¶ Iudicio ſuper repetitione dotis propter vergentiam mariti ad inopiam introducto, & mortuo marito, vel mortua vxore, an hæredes poſſint illud proſequi in eadem inſtantia, vide infra in verbo, Inſtantia.

¶ Pignoris dotalis fructus &c. vide infra in verbo, Pignus.

Drachma, Dubium, Ducatus.

Drachma diuiditur in 72.grana, §.2.gl.3.num. 35. Et conficitur ex tribus ſcrupulis, & ſcrupulus ex ſex ſiliquis, & ſiliqua ex quatuor granis, &c.num.36 ſol.473.

In dubijs in eam vergere debemus partem, in qua ſi fuerit erratum, minus peccetur, §.1.q. 1. num. 500.ſol. 126. Seu non peccetur, q.7. par.2.ampl.19.ſub num.82. verſ. intellige. ſol.400.

Dubitans & Sciens } quando æquiparentur, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.82. verſ.intellige. ſol.400.

Abſol-

¶ *Abſoluere in dubio &c. vide ſupra in verbo, Abſolutio. verſ. in dubio.*

Ducatus *vnde ſit dictus, §. 2. gloſ. 3. num. 6. fol. 468.*

Ducati nomine hodie intelligitur aureus, ſeu ſolidus, &c. ead. gl. 3. num. 10. fol. 469.

Duplæ, Dupondius.

Duplarum diuerſæ ſpecies, §. 2. gloſ. 3. num. 78. fol. 479.

Dupondius *eſt moneta, remiſſiue, §. 2. gl. 3. num. 27. fol. 471.*

Eccleſia, Electio.

ECCLESIA *poteſt recipere ab aliquo fundum, valentem mille, vel mille in pecunia numerata, cum onere alendi illum toto tempore vitæ, §. 1. q. 1. nu. 296. & ſeqq. fol. 82.*

Eccleſia ligat quandoque eum, qui apud Deum eſt ſolutus, & e conuerſo; ead. q. 1. ſub num. 529. fol. 136.

Eccleſia dum ſequitur opinionem &c. quandoque fallitur, ead. q. 1. ſub num. 529. fol. 136.

Eccleſia dicitur cultrix iuſtitiæ, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 41. fol. 337.

Eccleſia, vendendo rem, & reperiendo maius pretium, quàm communiter valeat, non debet illud accipere, & quare, ead. ampl. 10. ſub nu. 41. fol. 337.

Eccleſia in ſuis contractibus ſeruat ius poli, non ius fori, ead. ampl. 10. ſub num. 41. fol. 337.

Eccleſia decus hodie creuit, ideo &c. §. 1. q. 1. nu. 62. fol. 15.

Negotiatio eſt probibita in Eccleſia, §. 1. q. 1. nu. 559. fol. 146. & q. 7. par. 1. num. 60. fol. 215.

Pretium venalibus, & commercijs imponere ſpectat ad Eccleſiam, §. 1. q. 7. par. 1. num. 54. fol. 214. & §. 2. gl. 3. num. 104. fol. 486.

Electus, *licet eius electio poſſit annullari, tamen poteſt interim ſine peccato beneficium retinere, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 121. fol. 416.*

Eleemoſyna, Emancipatus.

Eleemoſynam facere eſt de per ſe bonum, ſed ex malis circumſtantijs poteſt eſſe malum, §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 17. & ſub num. 64. fol. 202. & 217.

Eleemoſynam facere an & quando ſit de praecepto, &c. ead. q. 7. par. 1. ſub num. 72. verſ. cæterum. fol. 220.

Reſtituere tenetur eleemoſynam, qui eam quæſiuit vti pauper, ſi non erat pauper, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 79. fol. 399.

Emancipatus *licet vti noua perſona liberetur de rigore iuris ab omnibus debitis antea contractis, tamen non liberatur, ſi ea ſpe futuræ liberationis contraxerit, §. 7. gloſ. 5. num. 153. fol. 716.*

Emphyteota, Emphyteoſis.

Emphyteota non poteſt hypothecare rem emphyteoticam, tradendo poſſeſſionem ſine conſenſu domini directi, §. 1. q. 1. num. 187. fol. 51.

Emphyteota an præferri debeat domino directo, ſi vendenda ſit res vicina rei emphyteoticæ, §. 1. q. 1. ſub num. 245. in ſecunda difficultate, verſ. concludo. fol. 69.

Cenſus reſeruatiuus differt ab emphyteoſi, §. 1. q. 1. ſub num. 248. verſ. reſeruatiuus. fol. 71.

Cenſus conſignatiuus differt ab emphyteuſi, ſub eod. num. 248. verſ. conſignatiuus. fol. 71.

Emphyteoſim perdit emphyteota, ſi non ſoluat penſionem, ſeu canonem &c. ſub eod. nu. 248. verſ. reſeruatiuus. fol. 71.

Dominus directus, recipiendo canonem emphyteoſis, dicitur remittere caducitatem, &c. §. 1. q. 1. num. 348. fol. 95.

Alienatio rei emphyteoticæ eſt probibita, §. 1. q. 1. ſub num. 556. exempl. 1. verſ. extende. fol. 143.

Emphyteota debet ire ad domicilium domini directi ad ſoluendum canonem, quamuis domicilium longe diſtet, §. 2. gl. 5. nu. 222. fol. 546.

¶ *Emphyteota imponens cenſum &c. vide ſupra in verbo, Cenſibus communia. verſ. emphyteota.*

Emptio, Emptor.

Emptio & venditio eſt de iure gentium, §. 1. q. 6. num. 3. fol. 191.

Emptio & venditio non facilè contrahitur ſine peccato, §. 1. q. 1. ſub num. 77. fol. 19. & q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 44. verſ. ad comprobationem. & verſ. & quia. fol. 339.

Emptio, & venditio rerum leuium inter amicos præſefert leuem amicitiam, §. 1. q. 1. num. 41. verſus finem, fol. 10.

Emptio quando præſumatur fœneratitia, §. 1. q. 1. num. 476. fol. 121. & q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 23. fol. 333.

Emptio rei propriæ, & nomine proprio eſt nulla, §. 6. gl. 1. num. 3. in fine, & num. 4. fol. 635. Secus ſi fiat nomine alieno, quia poteſt quis alieno nomine emere à ſeipſo rem propriam, num. 69. fol. 648.

Omnis contractus emptionis, & venditionis præſumitur in dubio licitus, §. 6. gl. 1. ſub num. 38. fol. 640.

¶ *Emptio &c. vide infra in verbo, Venditio.*

Emptor, *non ſoluendo pretium rei, ſibi venditæ, & traditæ, poteſt obligari ad fructus recompenſatiuos, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 33. fol. 256. Imò, non data ei dilatione ad ſoluendum*

dum pretium, tenetur eos ſoluere abſque alia mora, num. 155. & ſeqq. fol. 280. Et an teneatur ad eos, ſi res ſit ſterilis, &c. num. 169. & 170. fol. 282. Et generaliter an & quando teneatur ad fructus recompenſatiuos, num. 152. & ſeqq. & num. 163. & ſeqq. fol. 279. & 281. Et quando teneatur etiam quòd non fuerit in mora, num. 160. fol. 281.

Venditor, non tradendo rem, cuius pretium eſt ſibi ſolutum, tenetur emptori ad fructus recompenſatiuos, ead. ampl. 8. num. 171. fol. 282. & §. 6. gl. 1. ſub num. 39. fol. 640.

Emptor agens debet offerre pretium venditori etc. §. 1. q. 1. num. 352. & 353. in fine, fol. 95.

Emptor poteſt rem emptam retinere titulo locationis, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. n. 166. fol. 282.

Emens vilius propter neceſſitatem venditoris, eſt obligatus reſtituere, §. 1. q. 7. par. 3. limit. 6. num. 3. fol. 440.

Emens à piratis, & latronibus rem, ignorans dominum rei, vel ſi non ignorat &c. non tenetur eam reſtituere ſine pretio, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 82. reſtrict. 2. fol. 400.

Emens rem mobilem alienam, an incidat in crimen furti, & an emptio teneat, §. 1. q. 1. ſub num. 556. exempl. 6. fol. 145. Quando teneatur eam reſtituere, ſi extat, & ſi minus, pretium illius, ibidem. Et quanti plurimi, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 82. ſubextenſ. 1. fol. 399. An poſſit, re euicta, repetere pretium, §. 1. q. 1. ſub num. 556. exempl. 6. fol. 145.

Emens ſcienter rem immobilem alienam, eaque euicta, an poſſit agere de euictione, ſeu repetere pretium à venditore, ead. q. 1. ſub nu. 556. exempl. 6. verſ. ſecundus caſus. fol. 145.

Emens rem iuſto pretio tempore copia cum obligatione, quòd venditor eam tradat tempore, quo eius rei ſolet eſſe inopia, & ideo ſolet pluris valere, committit vſuram, §. 1. q. 7. par. 1. num. 31. & ſeqq. fol. 207. Sed non ſic eſt in emptione ſcutorum marcharum, num. 86. fol. 232.

Emens ignoranter rem à fure, ſi poſtea ſciuerit, emiſſe à fure, an poſſit furi eam reddere, vt ab eo recuperet pretium, an verò teneatur reſtituere vero domino, etiam ſi perditurus ſit pretium, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 82. reſtr. 3. fol. 401.

Emens bona fide rem à fure, credens, eum eſſe dominum, non poteſt teneri ad eam reſtituendam, quamdiu eſt in bona fide, & poteſt eam interim alienare, & deſtruere; ſed cum reſciuerit, emiſſe à fure, tenebitur in foro conſcientiæ ad id, in quo factus fuerit locupletior, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 82. reſtr. 4. & 5. caſ. 1. fol. 401. & 402. Secus in foro exteriori, quia in eo, re conſumpta, ſeu diſtracta, nulla poteſt actione conueniri, ibidem. Sed ſi diſtraheret, ſeu deſtrueret poſt notitiam, ad quid teneretur, & quomodo probaretur dolus, ibidem, fol. 403.

Officialis, Iuſdicens, Gubernator, moderatorque Prouinciæ temporaneus, non poteſt in loco, vbi ius dicit, emere aliud, quàm id, quod eſt neceſſariũ pro victu & veſtitu tempore quo durat iuriſdictio, §. 1. q. 1. ſub num. 557. exempl. 4. fol. 146. & q. 7. par. 3. limit. 17. ſub num. 16. verſ. imò. fol. 455.

¶ Emptio &c. vide infra in verbo, Permutatio.

Emungens, Epiſcopus.

Emungens nimis, elicit ſanguinem, §. 1. q. 1. ſub num. 18. fol. 5.

Epiſcopi gloria eſt pauperum inopiæ prouidere, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 11. ſub num. 8. verſ. illud. fol. 364.

Epiſcopus quomodo poſſit ab ordinato munus accipere, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 94. in fine, fol. 357.

Pretium venalibus, & commercijs imponere ſpectat ad Epiſcopum, §. 1. q. 7. par. 1. num. 54. fol. 214. & §. 2. gl. 3. ſub num. 104. fol. 486.

Expedit Epiſcopis, ſubiectos habere diuites, quia &c. §. 1. q. 1. num. 62. fol. 15.

¶ Epiſcopus. vide infra in verbo, Paulus.

Error, Eſſe, Euictio.

Error excludit conſenſum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 77. fol. 398.

Error probatur per euidentiam rei &c. §. 2. gl. 1. num. 37. fol. 464.

Error in facti cauſa vitiat decretum, §. 7. gl. 6. num. 10. in fine, fol. 721.

Error non poteſt vitiare veritatem, ibidem.

Eſſe non dicitur, quod, facta debita diligentia, non apparet, §. 7. gl. 6. ſub num. 10. fol. 721.

Euicta licet ſit res, quæ creditori antea fuerit addicta vigore rei iudicatæ, creditor tamẽ non poteſt amplius agere ex primaua actione, ſeu via executiua, §. 2. gl. 5. ſub num. 89. verſ. intellige. fol. 515. Declaratur, ſub num. 290. fol. 561.

Euicto nomine debitoris delegato, ſeu data in ſolutum, obligatio & actio primaua, quæ per delegationem, ſeu nouationem fuerunt extinctæ, an reuiuiſcant, ead. gl. 5. nu. 288. & 289. & ſub num. 290. fol. 560. & 561.

Euicta re, quam debitor dedit creditori in ſolutũ, creditor nõ poteſt agere amplius contra fideiuſſores, & hypothecas, quas habebat contra debitorem ante dationem in ſolutum, etiam ſi ille debi-

Digitized by Google

debitor non ſit ſoluendo, quia fideiuſſores, & hypotheca tunc fuerunt liberati, & iura ſemel extincta, amplius non reuiuiſcunt, idcoq; cautela eſt, vt creditor, recipiens dationem in ſolutum, proteſtetur, quòd non intendit recedere à priori obligatione, & hypotheca, ead. gloſ. 5. num. 291. verſus finem, fol. 562.

Venditor, promittens de euictione in forma, non tenetur de ea, dum imminet, & pendet controuerſia, etiam quòd emptor ſuccubuerit in vno capite defenſionis ex facto ipſius venditoris, ſed tunc tenetur, quando eſt ſecuta, §. 2. gl. 5. num. 275. fol. 558.

¶ *Euicta re vendita, ad quid teneatur venditor, vide infra in verbo, Vendens ſecuta euictione. Et quid repetere poſſit emptor, qui emerit rem alienam, vide ſupra in verbo, Emens rem mobilem. & in verbo, Emens ſcienter. Et an dominus, vendicando rem ſuam, teneatur ad aliquid, vide infra in verbo, Rei vendicatio.*

Exceptio.

Exceptio (tua non intereſt) repellit agentem, §. 2. gl. 5. ſub num. 142. fol. 528. & §. 7. gl. 2. num. 73. in fine, fol. 672. Ideoq; alius pro alio ſtipulari non poteſt, §. 2. gl. 7. num. 9. fol. 595. Imò repellit etiam excipientem, eadem gloſ. 5. ſub num. 142.

Exceptio non numeratæ pecuniæ poteſt opponi etiam contra litteras cambij, §. 2. gl. 8. num. 1. & ſeqq. fol. 605. Et quando non poſſit opponi, num. 5. 6. 7. & 8.

Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum in contractu mutui, ead. gl. 8 ſub num. 2. verſ. ſed exceptio. fol. 605. Et in quouis alio contractu, in quo contrahatur de re mutuabili, ſub eodem num. 2. verſ. reſpondeo. Et habet locum etiam ſi quis renuntiaſſet huic exceptioni, dummodo non renuntiauerit ex interuallo, nu. 3. fol. 606. Habetq; locum etiam in inſtrumento guarentigiæ, num. 4. Non habet locum, quando debitor confeſſus eſt numerationem pecuniæ, nu. 5. Et quibus verbis ſoleat inter mercatores fieri hæc confeſſio, num. 6. Et quibus verbis non ſoleat fieri, num. 7. & 8. fol. 606. & 607. Item non habet locum in ciuitate Genuæ quando etc. num. 9. Neque in cartularijs S. Georgij, num. 10. Minuſve in obligatione forma Cameræ, num. 11. Neque in campſore, qui acceptauit ſoluere litteras cambij, num. 12. Neque in confeſſione, facta à moribundo, num. 13. Declaratur remiſſiuè, num. 14. fol. 607.

Exceptio non numeratæ pecuniæ an habeat locum in cartularijs Sancti Georgij, §. 7. gl. 3. ſub nu. 30. 33. & 34. fol. 685. & 686.

Opponens exceptionem non numeratæ pecuniæ infra biennium, non tenetur eam probare, ſed tenetur aduerſarius probare numerationem; elapſo autem biennio, qui eam opponit, tenetur eam probare, §. 2. gloſ. 8. num. 1. in fine, & num. 2. fol. 605.

¶ *Reliqua aliqua vide infra in verbo, Pecunia. verſ. numeratio.*

Excipienti magis, quàm agenti fauemus, §. 7. gl. 5. ſub num. 97. & ſub num. 98. fol. 704.

¶ *Vſuræ exceptio, vide infra in verbo, Vſura. verſ. exceptio.*

¶ *Excommunicationis, Banni, & Periurij exceptio, vide ſupra in verbo, Bannitus.*

¶ *Exceptiones, quæ poſſunt opponi, & non opponi in iudicio executiuo, vide infra in verbo, Executio. verſ. exceptiones.*

¶ *Exceptio litis pendentiæ. vide infra in verbo, Litis pendentia.*

¶ *Exceptio (tu non adimpleuiſti) vide ſupra in verbo, Adimplere, & in verbo, Agens.*

¶ *Exceptio legitimationis perſonæ, vide infra in verbo, Legitimatio.*

¶ *Exceptio macedoniana, &c. vide infra in verbo, Macedoniana.*

¶ *Exceptio incompetentiæ, vide infra in verbo, Incompetentia.*

Excommunicatus, Exculenta.

¶ *Excommunicatus, vide ſup. in verbo, Bannitus.*

¶ *Exculenta &c. vide infra in verbo, Munera.*

Excuſsio nominis debitoris.

Excuſſum fuiſſe nomen debitoris ceſſum, & pronunciatum fuiſſe legitimo excuſſum requiritur antequam poſſit creditor agere contra principalem debitorem, §. 2. gl. 5. ſub num. 255. fol. 555. Nec ſufficit excuſſio in bonis, ſed requiritur etiam contra perſonam, num. 260. Et requiritur etiam contra fideiuſſorem, ſub n. 259.

Excuſſio bonorum debitoris ceſſi non eſt neceſſaria ad habendum regreſſum contra debitorem cedentem, quando bona ſunt talia, vt commodè vendi non poſſint, ſeu ſunt ita intricata, vt ſine longa mora, & impenſa extricari non poſſint, &c. ead. gl. 5. num. 268. & ſub num. 274. verſ. ſecunda. fol. 556. & 558.

Creditor poteſt, non excuſſo debitore, & non excuſſo pignore, ſibi dato, agere contra fideiuſſorem, ſi nec bona debitoris, nec pignus commodè vendi poſſint, ead. gl. 5. num. 268. in fine, fol. 256. Similiter poteſt agere contra fideiuſſorem, non excuſſo principali, ſi fideiuſſor ſit campſor, ſeu argentarius publicus, quia &c. ſub num. 295. fol. 563. Poteſt etiam agere contra nomen debitoris ſibi expreſsè obligati,

non

Digitized by Google

non aliter debitore excuſſo, num.420.fol.586. Et quid, ſi debitor illud nomen alteri ceſſiſſet, & priori creditori non expreſsè obligaſſet, num. 421.

Executio, Executiuum iudicium.

Executionem ſi quis petierit vigore vnius inſtrumenti, non ſeruato ordine, dato pro executione illius inſtrumenti, debet ſuccumbere in illa inſtantia, quamuis eam eo ordine petere potuiſſet vigore alterius inſtrumenti, quod etiam habebat, §.7.gl.3.num.12.fol.682. Etiam ſi ſtatutum mandaret, procedi ſummariè, &c. num.13. Et etiam ſi à ſtatuto non daretur diuerſus ordo, eod.num.12.& num.15.fol.683. Secus tamen eſſet, ſi hæc duo inſtrumenta ſtarent correſpectiuè inter ſe, num.16.fol.683.

Quomodo procedendum ſit ad executionem contra nomen debitoris, §.2.gloſ.5.num.419.& ſeqq. fol.586.

Creditoribus ex cauſa cambij licet detur executio parata tam ex ratione, quàm ex legibus municipalibus, & de conſuetudine generali, §.7.gl.5.num.1.& ſeqq. fol. 687. Et præſertim in Rep.Genua, eod. §.7. gl.1.ſub num.1. fol. 656.& gl.2.num.4.& 5.fol.658.& gl.5. nu. 15.& ſeqq.fol.689. Tamen datur ſimpliciter, ſi litteræ ſint acceptatæ, vel redierint cum proteſtatione, eod. §.7. gl.4. ſub num.1.fol.686. Alias pro alijs ſcripturis eatenus datur executio, quatenus adeſt in eis obligatio, num. 2. & 3.fol.686.& 687. & vide ſupra in verbo, Cambium. verſ.litteræ non ſunt de ſubſtantia. Et in omni caſu, quando agitur de executione litterarum, vel alterius ſcripturæ cambij, debent eſſe tales, vt ſint exequibiles, alias deneganda eſſet executio, d.gl.4.num.3.& gloſ. 5. num.5.& 8. fol. 688. Quare non habent executionem paratam contra eum, qui non eſt in ſcriptura comprahenſus, d.gl.4.nu.4.fol.687.

Executio parata non datur contra tertium, non nominatum in ſcriptura, §. 7. gloſ.4. num.4. fol. 687.

Exceptiones omnes poſſunt opponi in iudicio executiuo, præter eas, quæ reſpiciunt ordinem & figuram iudicij, §.7.gl.5.num.16. fol.690. Et præter exceptiones inhabilitatis citra maculam delicti, procedentes à iure ciuili, num.44. fol.694. Cæteræ omnes poſſunt opponi exceptiones, nempè inhabilitatis perſonæ, num.17. & ſeqq. & vide infra in verbo, Legitimatio. Et declaratur, num.39.& ſeqq. Exceptiones dilatoriæ, num.45. Et exceptiones peremptoriæ, num.46.& ſeqq.in quibus latè declaratur, fol. 694.& ſeq.

Exceptio quomodo probanda ſit in iudicio executiuo, & an & quando poſſit probari etiam per teſtes, ead.gl.5. num.47. & ſeqq. in quibus latè declaratur, fol.694.& ſeq.

Exceptio, quæ in iudicio executiuo non poteſt probari per teſtes, an poſſit probari in cauſa appellationis, ead.gl.5.num.48.& 49. fol.694. & 695.

Reus conuentus in iudicio ordinario, qui in executiuo fuit actor, & obtinuit ſolutionem, non plenè probata ſua intentione, ſic diſponente ſtatuto, ſuſcipere debet denuo onus actoris quoad probandam intentionem, quam in iudicio ordinario repetitionis ſolutum debet plenè probare, alias condemnaretur ad reſtituendum, ead. gl.5.num.52.fol.695.

Probationes factæ in iudicio ſummario non probant in plenario, ead.gl.5.ſub nu.52. fol.695. Niſi in ſummario fuiſſent factæ plenè, & ritè, num.53.

Iudicium ſummarium, ſeu executiuum non parat præiudicium iudicio ordinario, & plenario, ſed remanent ſemper ſalua iura in iudicio ordinario, §.7.gl.5.ſub num.89.fol.702.

Executio obligationis cameralis an, & quando retardetur exceptione non numeratæ pecuniæ, & cap.odoardus, §.7.gl.5.ſub num.132.& 130. fol.710.& 709.

¶ Executio pro penſione non retardatur, &c. vide infra in verbo, Penſio.

¶ Executio intentata ab vno creditore poteſt ab alio tertio creditore impediri &c. vide ſupra in verbo, Creditor. verſ.executio. & verſ.executione.

Expenſæ.

Expenſæ actus ab eo ſolui debent, ad cuius inſtantiam ſit actus, §.1.q.7.par.2.ampl.6. ſub num.7.ſubampl.1. fol.245.

Expenſæ quæ interuenire poſſint in contractu cambij, §.4.gl.vnica, num.2. fol.631.

Imprudentis eſt facere actum in quo diſpendium ſit maius, quàm commodum, §. 2. gl.5. num. 223. fol.546.

Expreſſum.

Exprimendum an dicatur expreſſum per relationem, §.7.gl.6.ſub num.20.& 21.fol.723.

Extinctum.

¶ Iura ſemel extincta, non reuiuiſcunt, vide infra in verbo, Priuatio.

Extorſio.

¶ Extorſio &c. vide infra in verbo, Reſtitutio. verſ.extorſio.

Facere,

I N D E X.

Facere, Factum, Facultates.

FACERE non debet quis alteri, quod ſibi fieri nollet, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num. 41. fol. 337. & ampl.19.num.61.fol. 391. & §.2.gl.5.num.151.fol.531.

Facientis culpam habet, qui quod poteſt corrigere, negligit emendare, §.1. q.7. par. 2. ampl. 19. ſub num.128.fol.418. & §.2. gl.3.num. 332.fol.492.

Obligatus *præciſè ad aliquod factum, licet non poſſet ab ea obligatione ſe eximere, ſoluendo intereſſe, tamen liberatur ſi promiſſioni facti non poſsit ſatisfacere, §. 2.gl.3.ſub num.114.fol. 488. Et creditur ſibi, aſſerenti non poſſe, ideoq; offerenti ſoluere intereſſe, num. 115.*

¶ Facultates *hominum &c. vide infra in verbo, Homines ſæpe.*

Falcidia, Falſum, Fama, Fauor.

¶ *Falcidia non detracta &c. vide infra in verbo, Legatarius ſoluto.*

Falſificatio, *ſeu falſitas, quando eſt cognoſcibilis, in ea deceptus non excuſatur in præiudicium tertij, §.2.gl.5.ſub num. 393. caſ.1.fol.581. Secus ſi erat occulta &c. num.395. Et quando ſit inexcuſabilis quoad præiudicium tertij, etiam ſi ſit omnino occulta, & incognoſcibilis, num.396.& 397.*

Falſitas litterarum cognoſci poteſt ex comparatione, & adhibito peritorum iudicio, & ſufficit eſſe ſuſpectas de falſo, ead. gloſ. 5. num. 394.fol 581.

¶ *Soluens falſo procuratori, falſo adiecto, ſeu præſentatori, cuius damno cedat ſolutio, vide infra in verbo, Solutio. verſ.procuratori falſo. & verſ.falſo.*

¶ *Soluens litteras falſas, cuius damno cedat ſolutio, vide infra in verbo, Solutio. verſ. falſificata.*

Fama, *Nouum, & Rumor* } *differunt, §.1.q.1. ſub num. 164. verſ.contraria.num.165.& 166. fol.44.*

¶ *Fama caſus ſiniſtri ſecuti &c. vide ſupra in verbo, Caſus. verſ.notitia.*

Fauore *alicuius quod eſt inductum; non debet in odium retorqueri, §.2.gl.5. nu.308.fol.566.*

Feriæ, Fermentum, Fictio.

Diebus feriatis in honorem Dei, abſtinendum eſt à contractibus, §.1.q.1.num.558. fol.146.

Diebus feſtiuis abſtinendum eſt ex præcepto iuris naturalis ab operibus, §.1.q.7.par.2.ampl. 19.ſub num.24.fol.381. In caſu tamen neceſſitatis ceſſat præceptum, num.31. fol.382.

Fermentum *modicum totam maſſam corrumpit, §.1.q.7.par.2. ampl.19.ſub nu.40.fol. 384.*

Fictiones *contractuum quando tolerentur, §.1.q.7.par.1.num 88.fol.232.*

Fictio, & Mendacium } *fraternizant &c. §.1.q.7.par.1. num.23.verſus finem, fol.203.*

Fictiones plures non tolerantur, §.6.gl.1.nu.13. fol.636. Et duæ fictiones non poſſunt concurrere circa idem, num.31. Fallit in cambijs, nu. 32.& 33.& ſub num.75.fol.640.& 649. Et quare, num.79.fol.650.

Fictio imitatur naturam, §.6.gl.1.ſub num.30. fol.639.

Fictio non inficit contractum, ſed iniuſtitia, quæ fictione palliatur, eadem gloſ. 1.ſub num.75. fol.650.

Fideicommiſſarius.

¶ *Fideicommiſſarius non poteſt imponere cenſum, vide ſupra in verbo, Cenſibus communia.verſ. fideicommiſſo.*

Fideiuſsio, Fideiuſſor.

Fideiuſſio, ſi ex forma ſtatuti præſtanda ſit ſub obligatione de reſtituendo, quicquid indebitè fuerit exactum vna cum pœna 33. pro centenario, & præſtetur ſimpliciter, non expreſsis verbis ſtatuti, ſed relatiuè ad formam ſtatuti, an ſufficiat, §.7.gloſ.6.ſub num.20.& 21. fol.723.

Fideiuſſor *ſui ipſius an quis eſſe poſsit, §.1. q. 1. ſub.num.540. argum.7.& ſub num.545.verſ. ad ſeptimum. fol.140.& 141.*

Stultus videtur qui fideiubet pro alio, & manibus plaudet, §.3.gl.3 ſub num.12. verſ.infero ex hac.in fine, fol.616.

Fideiubens ſine iuſta cauſa, dicitur dilapidare, §.7.gl.3.ſub num.24.fol.684.

Fideiuſſor, qui fideiubendo exponit ſe periculo ſoluendi de proprio, poteſt illius periculi pretium accipere, §.1.q.1.ſub num.494. fol.124. q.7. par.3.limit.6.ſub num.4.fol.440.& §.3.gl.3. num.7.fol.614. Et poteſt accipere etiam ſi pro fideiuſsione eſſet ei datum pignus, aut alius fideiuſſor, qui eum releuaret, ſub num. 12. extenſ. 3. fol. 615. Et quid, ſi non videatur imminere periculum, d.q.1.num. 548. fol. 141. & d. gloſ 3 ſub num. 12. verſ. infero ex hac. fol. 616.

Fideiuſſor, ſi coactus ſoluere creditori, accepit pecunias ſub vſuris, poteſt illas vna cum ſorte repetere à debitore, §. 1. q. 7. par.2. ampl.8. num.277.fol.311.

Fideiuſſor an teneatur etiam pro intereſſe, ſicut tenetur debitor principalis, ead. ampl. 8. num. 287.& ſeqq. fol.312.

Officialis, ſeu alius, qui acceperit pecunias in ſocietate

Digitized by Google

cietate officij ; ſi promiſerit dare fideiuſſorem &c. & non dederit, an & quando, ſuccedente periculo mortis, poſſit adhuc lucrari ſortem, ſibi datam in ſocietate, §.1.q.1.nu.343. & ſeqq num.363.& ſeqq. vſque ad nu. 391. fol.94.98.& ſeqq.

Fideiuſſor in ciuitate Genuæ non poteſt ſe defendere ex inhabilitate debitoris, quia &c. §.1.q.7.par.3.limit.17.num.5.fol.453.

Fideiuſſor in ciuitate Genuæ cenſetur obligatus vti principalis & in ſolidum, ibidem.

¶ Fideiuſſori ſoluenti cedi debent iura, vide ſupra in verbo, Ceſſio iurium. verſ.fideiuſſori.

¶ Fideiuſſor &c. vide infra in verbo, Intereſſe. verſ fideiuſſor.

¶ Fideiuſſor quando poſſit conueniri. non excuſſo principali &c. vide ſupra in verbo, Excuſſio. verſ. creditor.

¶ Fideiuſſor non poteſt emere pignora,&c.vide inf. in verbo, Pignus. verſ.ſuſcipiens.

Fides.

Fidem frangenti quando fides ſeruari non debeat, §.1.q.1. ſub num.373.fol.98.

Fidem ſeruare eſt de iure naturali, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.num.24 fol.381. Sed & de eodem iure, malè merenti de Rep. non ſeruatur, nu. 27.& 94.fol.382.& 407. Idem ſi quid flagitioſum ſit promiſſum, num.29.fol.382.

Bona fides eſt contraria dolo, §. 1. q. 7. par. 2. ampl.10.num 8.fol.329.

Fidei confeſſio coacta non facit catholicum, ore autem fit confeſsio ad ſalutem, §.1.q 7.par.2. ampl.19.ſub num.67.verſ.ratio. fol.397.

Fidei articuli vbi difficultas emergeret, à Theologis cognoſcitur, §. 1. q. 1. num. 20. Sed ad Papam & Concilium pertinet determinare, ſub num.21.fol.6.

Mala fides quid cauſet in poſſeſſore, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub n.135.verſ.quoniam. fol.422.

Retinens mala fide rem alienam, tenetur eam reſtituere, ſi poteſt. ſin minus, ad quid teneatur, §.1. q.7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 117. fol.275.

Reſoluto contractu, qui retinet pecunias, ſibi datas vigore illius contractus, mala fide retinet, eadem ampl 8. ſub num. 194. fol.291.

¶ Bona fides &c. vide infra in verbo, Præſcriptio. verſ fides.

¶ Fidem abnegans,&c.vide infra in verbo, Metus. verſ. fidem.

¶ Poſſeſſor bonæ, & malæ fidei &c. vide infra in verbo, Poſſeſſor.

¶ Fides mala, vide infra in verbo, Præſcriptio. verſ.fides.

Filiusfamilias, Miles.

Filiusfam.& Miles } an & quando poſsint ſtare in iudicio, etiam alieno nomine, §.7. gloſ.5.num.44.fol.694.

¶ Filiusfamilias mutuatarius &c. vide infra in verbo, Macedoniana.

¶ Filiofamilias mutuare &c. vide infra in verbo, Mutuum. verſ.filiofam.

Finis.

Fine legis ceſſante, an ceſſet lex, §. 1. q.1. num. 507.& ſeqq. fol.130.& vide ſupra in verbo, Cauſa. verſ.ceſſante.

Finis ſi ſit bonus, bonum eſt id, cuius eſt finis, §. 1.q.1.ſub num.61.fol.15.

Florenus.

Florenus quare ſic vocatus, §. 2. gloſ.3. num.6. fol.468.

Florenus aureus, ducatus aureus, & ſolidus, pro eodem ſumuntur &c.ead.gloſ.3.ſub num. 10. fol.469.

Flumen.

Fluminis vis dicitur caſus ſiniſter, cui prouidentia humana reparari non poteſt, §.1. q.1.ſub num.135.fol.37.

Fœnus, Fœnerari.

¶ Fœnus nauticum &c.vide infra in verbo, Vſura. verſ.nautica.

Noli fœnerari homini fortiori te, §. 1. quæſt. 7. par.2.ampl.10. ſub num. 75. verſ. nomen. fol.349.

Fœudatarius, Fœudum.

Fœudalis res alienari non poteſt, §. 1. q. 1. ſub num.556.exempl.1.fol.143.

¶ Fœudatarius an poſsit imponere cenſum &c. vide ſupra in verbo, Cenſibus communia. verſ. emphyteota.

Fœudum an conſtitui poſsit ſuper annuis redditibus, §.1.q.1.ſub num.204. verſ. declara. fol.56.

Foris, Forma.

Foris quæ ſunt, nihil ad nos, §.3.gloſ.3.ſub num. 45.fol.627.

Forma ſubſtantiali omiſſa, actus eſt nullus, § 1. q.1. ſub num.148.fol.41. Etiam ſi agens dixiſſet, quòd vult, vt valeat, prout melius valere poteſt, quæſt. 7. par. 3. limit. 7. num. 9. fol. 442.

Forma importat conditionem, quando &c. ead. q.1. num. 149. Et ſolemnitatem non leuem. num.150 fol.41.

Forma an & quando poſsit adimpleri per æquipollens, eadem q.1.num.151. & ſeqq fol. 41. Sed regulariter non poteſt, §.2.gl.5.ſub num. 22.fol.502.

¶ Forma cenſus. vide ſupra in verbo, Cenſus conſignatiuus. & præſertim verſ. formæ.

Fornicatio.

Fornicatio eſt contra legem naturæ, & contra legem diuinam, ideoq; eſt peccatum mortale, & qui contrarium aſſereret, eſſet hæreticus, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.98.fol.407. Toleratur tamen ad euitanda adulteria, §.3. gl.3.num.48 fol.627.

Foroliuienſes.

Foroliuienſes ſoliti ſunt ſtare parati cum capello, ocreis, calcaribus, & mantello &c. §.1.q.7. par.2 ampl.8.num.10.fol.252.

Fortuna.

Fortunæ nomen dupliciter ſumitur, §.1.q.1.ſub num.84.verſ aduerte. fol.22.

Fortunæ ſe exponere, neceſſitate non cogente, eſt ſtultum, §.1.q.1.num.86.fol.23.

Fortunæ, ſeu Sortis } iudicium quandoque eſt neceſſarium, §.1.q.1. num.170.fol.45.

Sors, & Fortuna } attribuitur Deo, & diuino numini, §.1.q.1.num.106.fol.29.

Forum.

Forum eſt duplex, Exterius, & Interius, & quomodo differant, §.1.quæſt.1.num.534. fol.138.& late q.7.par.2.ampl.19.num.1.& ſeqq.fol.376.

Fori exterioris quæ ſunt, ad Iureconſultos pertinent, §.1.q.1.ſub num.21.fol.6.

Forum exterius dum punit, ſatisfacit Reip. & parti, ſed forum interius ſatisfacit Deo, §.1. q.1.ſub num.31.fol.8.

Præſumptio euidens, etiam quod poſſit eſſe erronea, præualet veritati occultæ in foro exteriori, §.1.quæſt.1.num.543.verſus finem, fol.140.

Fori interioris iuriſdictio Theologis demandatur, §.1 q.1.num.27.fol.7.

In foro interiori attenditur ius naturale, & non poſitiuum, §.1.q.1.ſub num.213.confirm.1. fol.59. Et attenditur veritas, & non præſumptio, num.529.fol.136.& quæſt.7.par.2. ampl.19.num.2.fol.377.& par.3.limit.7. ſub num.16.fol.443.

In foro, ſeu Tribunali Dei non attenditur forma, neque alius ordo, aut nullitas, ſed attenditur ſola veritas, §.1.q.7.par.3.limit.7.ſub num. 16.fol.443.

Forum politicum, & Forum Chriſtianum } videntur poſſe aliquando differre, §.1.quæſt.7.par. 2.ampl.19 num.5.fol.377.

Debitor poteſt conueniri in loco deſtinatæ ſolutionis, quamuis in eo vterque ſit forenſis, & quid ſi debitor eo in loco non ſit repertus, §.2.gl.5. num.206.& ſeqq.fol.544.

Si debitor, & creditor ſint diuerſi fori, & ſolutioni non ſit deſtinatus locus, & debitum procedat ex cauſa mere oneroſa, hinc inde obligatoria; vbi tunc ſolutio fieri debeat, §.2.gloſ.5.num. 236.& ſeqq.fol.548.

Fraus.

Fraudem qui facit legi, indignus eſt auxilio illius legis, §.7.gl.5.num.151.152.& ſeqq.fol. 715 & ſeq.

Fraudem facit legi. qui obſeruat legis verba, & offendit mentem, §.1.quæſt.1.num.577.& ſeqq.fol.149.& q.7.par.2.ampl.10.ſub num. 35.fol.335.

Condita lege, ſtatim excogitantur fraus & malitia.§.6.gloſ.1.num.92.fol.653.

¶ Fraus &c. vide ſupra in verbo, Dolus. & infra in verbo, Intereſſe. verſ. fraus.

Fructus.

Fructus cenſus, & ſimiles, qui ſunt annui, ſeu ſemeſtrales, aut aliter temporanei, & debentur ex capitale, cuius reſtitutio eſt in facultate ſoluentis fructus, debentur in infinitum, & poſſunt millies excedere capitale, §.7. gl.2.num.65.fol.671.

Fructus, medio tempore percepti ex re, habita titulo oneroſo, reſciſſo titulo, non reſtituuntur, &c.§.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.39. verſ.ratio.fol.336.

Fructus, percepti ex re, alienata contra præcepta legis, veniunt reſtituendi vna cum re, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.8.ſub num.205. fol.293.

Læſus vltra dimidium iuſti pretij, & agens ad ſupplementum iuſti pretij, vel ad reſciſſionem, an poſſit petere etiam fructus, §.1.quæſt.7. par.2.ampl.10.num.38.& 39.fol.335.& 336.

Poſſeſſor bonæ fidei quos fructus teneatur reſtituere, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.135. verſ.quoniam.fol.422.

Data ipſo iure nullitate contractus, ſtatim ex eo die, non expectata petitione, fructus debent reſtitui, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.8.num. 203.& ſeqq.& ſub num.213.& 214.fol. 292.& 293.

Reſciſſa venditione, an & quando fructus ſint reſtituendi venditori, §.1.quæſt.1.ſub num. 482.& ſeqq.fol.122.& quæſt.7.par.2. ampliat.8.ſub num.205.fol.292.& ampliat.10.ſub num.38.verſ.confirmatur.fol. 335.& 356.

INDEX.

Reſtituendi ſi ſint fructus, veniunt etiam fructus fructuum, S. 7. gloſ. 2. num. 34. fol. 664.

Petens aliquid cum omni cauſa, dicitur petere etiam fructus fructuum, &c. ibidem.

Fructus debentur à die litis conteſtatæ, §.1.quaſt. 7.par. 2. ampl. 19. ſub num. 135. verſ. quoniam. fol.422.

Fructus recompenſatiui an debeantur ab emptore, cui venditor fecerit dilationem ad ſoluendum, S.1.quæſt.7.par.2. ampl.8.num. 152. & ſeqq. 163. & ſeqq.fol. 279. & 281. Et quando debeantur etiam quòd emptor non fuerit in mora, num. 160. Et an debeantur ex re ſterili &c.num.169.& 170.fol.282.

Fructus recompenſatiui debentur etiam à venditore emptori, ſi ſoluerit pretium, & res empta ei non ſit tradita, ead.ampl.8. num.171. fol. 282.

Fructus recompenſatiui debentur in quouis contractu, & ex quauis re fructifera &c.eadem ampl.8.num.173 fol.283.

Argumentum à legis diſpoſitione ad pactum ſumi poteſt ad effectum, vt emptor teneatur ad fructus recompenſatiuos, ead.ampl.8.ſub num. 161.verſ.ratio. fol 281.

Fructuum liquidatio, & taxatio quomodo fieri debeat, eadem ampliat. 8. ſub num. 241. fol. 299.

Fructus rerum ſtabilium regulariter taxantur ad rationem quinque pro centenario, eadem ampl.8.num.36.fol.257.

Recompenſatiui fructus, qui correſpectiuantur rei, poſſunt taxari inter venditorem, & emptorem, eadem ampl.8.num.33.fol.256. Non tamen poſſunt taxari exceſſiuè, num. 35. & 172.in fine, fol.283.

Fructus quando poſſint taxari exceſſiuè, eadem ampl 8.num.36.& ſeqq.fol.257.

¶ Pignoris fructus, &c. vide infra in verbo, Pignus.

¶ Dotis fructus, &c. vide ſupra in verbo, Dos.

¶ Societatis officij fructus, &c. vide infra in verbo, Societas officij. verſ. fructus.

¶ Fructus recompenſatiui, &c. vide infra in verbo, Venditio rei.

¶ Cenſus fructus, &c. vide ſupra in verbo, Cenſus.

¶ Bonæ, & malæ fidei poſſeſſores ad quos fructus teneantur, vide infra in verbo, Poſſeſſor.

Frumentum.

Frumentum publici canonis emens, aut vendens, grauiter punitur, &c. S.1.q.1.ſub num.556. exempl.5.fol.144.

Punitur etiam grauiter, ſi ſit frumentum, quod exercitui mitteretur, ſub eodem nu.556.verſ. extende. fol.145.

Fur, Furtum.

Fur eſt, qui ſcienter rem retinet alienam, S. 1. quaſt.7.par.2.ampl.19.ſub num.82.ſubextenſ.1.fol.399.

Fur eſt non ſolum, qui alienum accipit, ſed etiam qui detinet, non ſoluendo debitum, ſeu non reſtituendo, §.2.gl.5.ſub num.66. verſ. confirmatur. fol. 510.

Fur qua pœna puniatur, S. 1. quaſt. 7. par. 2. ampl.8.num.117.fol.275. & ampl. 19. ſub num.82. ſubextenſ. 3. fol. 400. Et quando in foro conſcientiæ non teneatur ad pœnam, ead. ſubextenſ.3.

Fur dicitur, qui à debitore non ſuo exigit, creditore inuito, &c. §.1.q 7.par.2.ampl.8. num. 117. fol.275.

Accipiens ſcienter rem alienam, committit furtum, §.1.q.7.par.2.ampl.19. ſub nu.82. verſ. extende. fol.399.

Vendens ſcienter rem alienam mobilem, furatur, S.1.quaſt.1. ſub num. 556. exempl. 6. fol.145.

Furtum non committitur in re immobili, §. 1. q. 1. ſub num.556.exempl. 6. verſ. ſecundus caſus. fol.145.

Duo requiruntur de ratione furti, & quomodo furtum differat à rapina, §.1.quaſt.7.par.2. ampl.19.ſub num.64 fol.392.

Creditor ſi debitori ſuo furetur tantundem, quantum debet habere, in foro conſcientiæ eſt tutus, ſed non omnino in foro fori, niſi &c. S.1. q.7.par.2.ampl.19.ſub num.2.fol.377.

Fur tenetur in foro animæ reſtituere &c. eadem ampliat.19.num.63. fol.392. Et quando non teneatur etiamſi ſit condemnatus ad reſtituendum, ſub num.91. verſ. infero. fol.406.

Fur, ſi rem ſubtraxerit illi, qui illius rei curam, ſeu adminiſtrationem habebat, ideoq; de ea rationem reddere teneatur, debet illi, & non vero domino reſtituere &c. S.2.gl.5. ſub num. 30. fol.503.

Furans ſutori ſubulam, ad quid ſutori teneatur, S.7.gloſ.2. ſub num.94. verſ. infero. & ſeqq. fol.677.

¶ Fur ſemper eſt moroſus, vide infra in verbo, Mora. verſ. fur.

¶ Fur, &c. vide infra in verbo, Intereſſe. verſ. fur.

Gabella, Gener.

GABELLA, non licitè impoſita, puta, à non habente poteſtatem, an poſſit fraudari, quæſt. 7. par. 2. ampliat. 19. ſub num. 51. fol. 388.

Gabella, Vectigal, Dacium, Pedagium, Guidacium, Portorium, Telonia, Tributum, & Cenſus } quid ſint, an & quando ſint ſoluenda, remiſſiue, §.3. gl.4.nu. 1.fol.629. Quædam ex his vnde dicantur, & vnde ſoluantur, in quo differant, & ad quid ſoluantur, num. 2. fol. 629.

Gabella, ſoluenda in ciuitate Genuæ pro contractu cambij pro quolibet centenario, quanta ſit, ead.gl.4.num.4.fol.629.

Gabella de rebus emptis, & de cambio à quo ſolui debeat, ead.gl.4.num.5.6.& 7.fol.630.

¶ Genero an debeantur fructus dotis &c. vide ſup. in verbo, Dos. verſ.genero.

Genua, Genuenſes.

Genua caput Liguriæ, & Ciuitas inſignis, &c. §.2.gl.2.num.6.fol.466.

Genua abundat pecunijs, &c.ibidem.

Genuæ rigoroſè agitur ad intereſſe, §.1.q.7.par. 2.ampl.8.ſub num.231.fol.297.

Loca comperarum Sancti Georgij ciuitatis Genuæ quid ſint, & an ſint licita, §.1.q.1.num.452. & ſeqq.& num.460.& ſeqq. fol.116.

Genuenſes habent forum cambiorum, ſemper paratum, §.1.q.7.par.2.ampl.8. num.226. fol. 297. Et in eis negotiantur, num.235.fol.298.

Genuenſis, ergo mercator, eadem ampl.8.nu.236. fol.298.

Genuenſis Curiæ ſtylus circa requiſita ad obtinendum intereſſe, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num. 244.fol.300.

¶ Pagas acerbas Genuæ, &c. vide infra in verbo, Pagas.

Genus, Godere, Graculi.

Genus, & Species } hanc habent differentiam, vt multa in genere ſint æqua, quæ in ſpecie ſunt iniqua, §.1.q.7.par.1.ſub num.62.fol.217.

Generi per ſpeciem derogatur, ſiue ſpecies ſequatur, ſiue præcedat, & in quauis diſpoſitione, §.7.gl.3.num.14.in fine, fol.683.

Godere à godere eſt contractus vſitatus in Italia, quid ſit, an & quando ſit licitus, §. 1. quæſt.1. num.470. & ſeqq. & num. 479. & ſeqq. & ſub num. 490. verſ. reſtringe. num. 491. & ſeqq. fol. 119. & ſeqq. 121. 123. & 124.

Periculum rei traditæ in hoc contractu ad quem pertineat, ead.q.1.ſub nu.473. & ſeqq. & ſub num.490.verſ.reſtringe.fol.120. & 123.

Graculorum vis dicitur caſus ſiniſter &c. §. 1. q.1.num.135.in fine, fol.37.

Granum, Gratis.

Grana 72.faciunt vnam drachmam, §.2. gloſ.3. num.35.fol.473.

Grani vſus non eſt tutum pondus, quia alia ſunt robuſtiora, alia verò inania, ideoq; Hiſpani vtuntur orichalco, ead.gl.3.ſub nu.36.fol.473.

Gratis quod quis tenetur agere, non tenetur ſemper ſuis ſumptibus agere, §. 1. q.7. par. 1. ſub num.74.fol.220.

Groſſus.

Groſſus valet Romæ quinque aſſibus, & totidem valebat quinarius, qui & victoriatus dictus eſt, §.2.gl.3.ſub num.27.fol.471.

Guidacium.

¶ Guidacium. vide ſupra in verbo, Gabella.

Habitus.

HABITVS non facit monachum, §.1.q.7.par.1.num.27.fol.205.

Habitus, ſeu veſtis qualis eſt, talis præſumitur perſona, §.7.gloſ.5.ſub num.159.fol.716.

Clericum laicali veſte indutum percutiens, non incidit in excommunicationem, ead. gl. 5. ſub num.159.fol.716.

Virginem, veſte meretricia veſtitam, tentans de pudicitia, non tenetur iniuriarum, ibidem.

Mulier veſte virili induta, ſi pro alio interceſſerit, non iuuatur Senatuſc. vell. ibidem.

¶ Habitus &c.vide ſupra in verbo, Clericus.

Hæreditas, Hæres.

Hæreditas ab inteſtato ex tacita voluntate defuncti defertur proximioribus, §.1.q.7.par.2. ampl.19.num.136.& 137.fol.423.

Hæreditas adita non dicitur amplius hæreditas, §.7.gloſ.6.ſub num.9.fol.721.

Aliquem eſſe hæredem, quomodo probandum ſit, §.7.gl.5.num.34 fol.692.

Hæres ex minus ſolemni teſtamento, ideoque volens ſuccedere ab inteſtato, an teneatur ſoluere legata, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.19.ſub num.114.verſ. infero. & num.116. & ſeqq. fol.414.

Hæres ex teſtamento minus ſolemni an teneatur reſtituere hæreditatem venienti ab inteſtato, vel potius ex oppoſito veniens ab inteſtato debeat reſtituere hæredi ſcripto in teſtamento minus ſolemni, eadem ampl.19.ſub num.115.& ſeqq.fol.414.

Hæres, adiens bæreditacem cum beneficio legis & inuentarij, ſi ſit creditor, poteſt ſoluere ſibi ipſi propria auctoritate, ſi debitnm ſit clarum, §.7.gl.6.ſub num.15. & 17.fol.722. Vel poteſt facere depntari cnratorem bonis, ſen liti, ſub nnm. 15. Vel poteſt implorare officium iudicis, & impetrare ſeparationem bonornm, ſub eod.nnm.15.verſ.reſpondeo. & num. 18. fol.722.

Hæres cnm beneficio legis & innentarij non cenſetnr bæres in bis, quæ ſibi ſunt damnoſa, ead. gl.6. ſub num.15.verſ.prima. fol. 722.

Hæres, non confecto inuentario, an in foro conſcientiæ teneatur vltrà vires bæreditarias, §. 1.q. 1.ſub num.529.fol.136. & q. 7. par. 2. ampl.19. ſnb nnm.88.fol.405.

Hæredes matris an poſsint proſeqni iudicium ſaluiani interdicti, incboatum à matre contra tertinm poſſeſſorem propter vergentiam mariti ad inopiam, §. 7. gl.5. ſub num.88.ſnbillat. 2.vſqne ad num.89.fol.701.

Hæredem defuncti de præſenti non extare ad effectum, vt poſsit dari cnrator bæreditati iacenti, quando dicatnr conſtare, §.7. gl. 6.nu. 4.& ſeqq.fol.719.& ſeq.

Hæredem extare præſnmnutnr ſcire creditores defuncti, quando bæres in confectione inuentarij feciſſet fieri publicnm.& generale proclama in locis publicis, §.7.gl.6.ſub num.12.fol. 721. Et quid ſi creditores in deputatione curatoris feciſſent fieri denuntiationes & proclama, nnm.13.

Hæredi poteſt index præfigere terminum ad deliberandum, & adeundnm bæreditatem, §. 7. gl.6.ſub nnm.5.verſ.eſt etiam. fol.720.

Agens vti bæres, vel contra reum vti bæredem, debet legitimare perſonas, vide infra in verbo, Legitimatio.

Hæreſis, Hæreticus.

Hæreſis conſiſtit in intellectu, & voluntate, & non in factis, & dictis, §.1.q.7.par.2. ampl. 19.ſub nnm.67.verſ.ratio. fol.397.

¶ *Hæreſis &c. vide ſupra in verbo, Communia qui bodie. in verbo, Diuiſionem rernm.& in verbo, Fornicatio. & infra in vrrbo, Vſnra.verſ. bæreſis. & verſ.bæreticale.*

Hæreticus *cenſendus ne ſit, & an & qnomodo pnniendns, qni mortis metn Mabometum adorauerit, ſeu ad Iudæornm ritum tranſierit, vel aliter fidem abnegauerit, §.1.q.7.par.2.ampl. 19.ſub nnm. 67. verſ. tertium notandnm. & ſeqq.fol.397.*

Homicidium, Homo.

Homicidium eſt probibitum de iure naturali, §. 1.q.7.par.2.ampl.19. nn.24.in fine.fol 382. Index tamen, ſeu miniſter occidendo nocentem non peccant, ſed imò merentur, ſi iuſtitiæ zelo occidant, ſub num 29. Et trucidare boſtes, & patriæ proditores eſt glorioſum, num.30.& ſnb nnm.40.fol.384.

Homo *naſcitur ad laborem &c.§.1.q.1.ſub nu. 172.fol.47.*

Homo liber an vendi poſsit, §.1.q.1.ſub nn.556. exempl.2. & verſ.ſeqq.fol. 143. & 144. Et an, & quando poſsit pati, ſe vennndari ad pretium participandum, & poſsit ſe vendere pro remigando, ſub eodem num.556. exempl. 2.reſtrict.2 fol.144.

Indi, & Barbari } *capiunt bomines, vt eos impinguent, & comedant, ead.q.1.ſub n.556.exempl. 2.reſtrict.3.fol.144.*

Homines ſunt proni ad malum, ead. q.1.ſub nu. 17.fol.4. Et ad diſſentiendum, ſub nnm. 51. fol. 13.

Homines ſæpè de ſuis facultatibus amplius, quàm in eis ſit, ſperant, §.1.q.7. par.2.ampl.8.num. 133.fol.277.

Honor, Hora, Horologium.

Honor cæteris rebns eſt præferendus, & etiam vitæ, §.1.q 7.par.2. ampl. 19.ſnb num. 67. confirm.3.fol.394.

Hora *videtur ponenda in inſtrnmento, qnia ratione ſolins boræ poteſt naſci dubitatio, §.2.gl. 1.nnm.21.in fine, fol.463.*

Horologiorum *varietas, & diſcordantiæ in dinnmerandis borarnm initijs poteſt quandoque incertam reddere præſnmptionem ignorantiæ, & notitiæ caſus ſiniſtri, §.1.q.1.ſub num.167. fol. 44.*

Hoſtis, Hypocrita.

Hoſtibus Popnli Rom. probibemnr vendere, ant aliter tradere merces, §.1.q.1.ſub num. 557. exempl.1.fol.146.& q.7.par.3. limit.17. nu. 24. fol.457.

Hoſti Reip. promiſſum, non eſt ſoluendum, §.1.q. 7.par.2.ampl.19.nnm.94.27.& 29.fol.407. & 382.

Hoſtis, & Fidei inimicus } *an poſsint acquirere de conſenſu domini rei, eis traditæ, eadem ampl.19.num.93.fol.406.*

Hypocrita, *qni multa acquiſinit ſub nomine boni chriſtiani, tenetur in foro conſcientiæ illa reſtituere, cui, & qnare, §.1.q.7 par.2.ampl. 19.num.79.& 80.fol.398.& 399.*

Hypotheca, Hypothecaria actio.

Hypotbeca tollitnr ſolntione debiti, §.2.gl.5.nnm. 409. in fine, & ſub nnm.412. fol.584.& 585.

Actio bypotbecaria licet poſsit durare, etiam perſonali

ſouali actione extincta, ead. gloſ.5. num.411. fol.585. Tamen non poteſt durare, ſi actio ſit extincta per integram ſolutionem, num 412.

Mutuans pecuniam debitori, vt debitor eam ſoluat creditori, ſi, mutuande, fecerit pactum cum mutuatario debitore, quòd ipſe mutuans ſuccedat in locum, & in hypothecam creditoris, & mutuatarius mutuatam pecuniam creditori ſoluat, vtique ſuccedit, ſuppoſita huius pacti ſcientia in creditore, eadem gl.5. ſub num. 416. fol.585.

Hypothecam poteſt quis habere in ſuo proprie nomine, §.2.gl.5.ſub num.422. fol.586.

Habens hypothecam in ſuo proprio nomine, habet retentionem, ead.gl.5.num.422. fol.587.

Hypotheca regulariter non habet locum in pecunia, quia alias totus mundus inuolueretur in litibus, & ideo ſi debitor ſolueris creditori poſteriori chirographario, creditor anterior, & hypothecarius non poſſet ab eo ſolutam pecuniam auocare, §.2.gl.5.num.442. fol.589.

Hypotheca an habeat locum contra ceſſionem, dationem, ſeu delegationem nominis debitoris in ſolutum, & quid in ciuitate Genuæ, ead.gloſ.5. num.443. & 444. fol.590.

Ieiunium.

IEIVNARE tenetur etiam is, in quo ceſſaret tentatio carnis, §.1.q. 1. ſub num.508. & 519. fol. 130. & 133.

Ignorans, Ignorantia, Ignotum.

Ignorans ignorabitur, §.1.q.7 par. 2. ampl.19. ſub num. 67. verſ. quia reſpondeo. in fine, fol.395.

Ignorans & Dubitans } an aquiparentur, §.1. q.7. par.2. ampl.17.nu.22. fol.372. & ampl. 19. ſub num.82. verſ. neque obſtat. fol.400.

Ignorantia excludit conſenſum, §. 1. q.7. par.2. ampl. 10. num. 53. in fine, fol.343.

Ignorantia inuincibilis excuſat etiam à peccato, §.1.q.7.par.2.ampl.19. ſub num.82. reſtr.4. fol.401.

Ignorantia iuris naturalis neminem excuſat, etiamſi ſit ruſticus, ſilueſter, paganus, mulier, & ſimilis, & quare, §.1.q.7.par.2. ampl.19. ſub num.9. fol.378.

Ignorantia facti, & Ignorantia iuris } differunt, quia prima excuſat, ſecunda non, §. 1. q.7.par.2.ampl.17.ſub num.25. verſ.hac reſolutione. fol.373.

¶ Ignorantia caſus ſiniſtri &c. vide ſupra in verbo, Caſus. verſ. notitia.

Ignota per ignota nõ docentur, §.1.q.1.n.2. fol.2.

Illegitimitas, Illicitum.

Illegitimitatis, ſeu Inhabilitatis } perſonæ exceptio an & quando poſſit opponi, vide infra in verbo, Legitimatio.

Illicitum non vitiat licitum, ſed vitiatur, §.1. q. 7. par.2. ampl.8. num.60. fol.261.

Impeditus, Impedimentum.

Impeditus excuſatur à mora, ſed ex impedimento non acquiris actionem, §.1. q.1. num.374. fol. 98.

Implere, Impoſsibile.

¶ Implere &c. vide ſupra in verbo, Adimplere.

Impoſsibilium nulla eſt obligatio, §.2.gl.3.num. 114. fol 488. & §.7.gl.5. ſub n.112. fol.706.

Ab impoſſibili validum eſt argumentum, §.1.q. 1 ſub num.160. fol.48.

Impreſtita Venetiarum, Impubes.

Impreſtita Venetiarum quomodo ſuſtineri poſſint, §.1.q.1. num.310. fol. 86. An ſint mutuum &c. & an ſint licita, num.452. & ſeqq. 460. & ſeqq. fol.116.

Impuberis ætas, quod videt, ignorat, §. 1. q. 7. par.2. ampl.19. ſub num.70. fol.398.

Incapax, Incendium, Incertum.

Incapaces an poſſint acquirere de conſenſu domini &c. §.1.q.7. par.2. ampl. 19. num.93. & ſeqq. fol.406.

Incendium dicitur caſus ſiniſter, cui &c. §.1. q. 1. ſub num. 135. fol.37.

Incertum dimittendum, & tenendum certum, ead. q.1. ſub num. 17. fol.4.

Incompetentia, Incontinenti.

Incompetentiæ exceptio poteſt opponi etiam in iudicio executiuo, §.7. gl.5. num.45. fol.694.

Incontinenti quæ fiunt, ineſſe dicuntur, §.7.gl.3. ſub num.29. fol.685.

¶ Incontinenti, vide ſupra in verbo, Dictio incontinenti.

Indebitum, Indemnis, Indiæ.

¶ Indebitum de iure ciuili &c. vide ſupra in verbo, Debitum ſi quod eſt.

Indemnem ſe ſeruare licet mutuatori, campſori, & cuilibet, §.1.q.7.par.1. ſub num.74. verſ. nec aduerſus. & ſeqq. fol.220. Et quid ſit, indemnem ſe ſeruare, eod. verſ. nec aduerſus. & ſub num.76. verſ. quia reſpondeo. fol.222.

Indiæ inaurarunt Hiſpaniam, argentoq; obruerunt, §.2.gl.4. ſub num.6. fol.494.

Indictio, Infamis, Infinitas.

Indictio vnde dicatur, §.2.gl.1. nu.18. fol.462.

Indictio an ſit neceſſaria in inſtrumento, & quid, ſi in ea ſit error, §.2.gl.1. ſub num.16. fol.462.

Notarius an poſſit corrigere errorem indictionis, ead. gl.1. num.17. fol.462.

Infa-

I N D E X.

Infamis *ipſo iure intelligitur priuatus iure teſtandi ſine alia declaratione*, §.2.gl.5.ſub nu.434. fol.588.

Infinitas *eſt euitanda*, §.7.gl.2.nu.19.fol.661. *Præſertim in intereſſe, ſub num.*39.*&* nu.59. fol.665.*&* 670.

Infirmus, Inhabilitas, Inhibitio.

Infirmus licet poſſit edere carnes etiam tempore, quo Eccleſia prohibet, ne edantur, tamen non debet edere ſine Eccleſiæ diſpenſatione, §. 1.q.1. num. 520.fol.133.

¶ Inhabilitatis *exceptio, vide infra in verbo, Legitimatio*.

Inhibitio *iudicis Eccleſiaſtici, aditi ſuper vſura inſtrumenti, an & quando impediat iudicem ſecularem, ne procedat ad illius executionem*, §.7.gl.5.num.67.*&* ſeqq fol.697.*Et an poſſit inhibere, parte non citata*, num.80.fol.698. *Et an, lata ſententia, & reuocata inhibitione, & ab ea interpoſita appellatione, poſſit ſecularis procedere, pendente appellatione à ſententia diffinitiua*, num.79.

Eccleſiaſticus, neq; alius ſuperior nõ debet inferiori inhibere, ne ſua vtatur iuriſdictione, & inhibendo, iniuſte facit, ead.gl.5.nu.69.fol.697.

¶ *Reliqua vide infra in verbo, Iudex. verſ. iudex ſecularis*.

Iniuria, Iniuſtitia, Inobedientia.

Iuris executio non habet iniuriam, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.nu.25.*in fine*, fol. 382.

¶ *Iniuria &c. vide infra in verbo, Legiſlator*.

Iniuſtitia *& caſus fortuitus æquiparantur*, §.1. q.1.num.138.fol.37.

Iniuſtitia &c. vide infra in verbo, Iuſtitia & iniuſtitia.

¶ Inobedientia, *&c. vide inf. in verbo, Obediẽtia.*

Inopia, Inquiſitor, Inſinuatio.

Inopia mercis auget mercis valorem, & dicitur inopia, quando maior eſt copia emptorum, quàm mercis, §.1.q.5.ſub num. 65.fol. 181. *Et declaratur*, q.7.par.1.ſub num. 75. *verſ. nec huic*. fol.222.

Inopia mariti, vxore agente ad repetitionem dotis, plenè eſt probanda, ſi agatur contra tertium ad auocandum pignus, ſed ſi agatur contra ipſum virum, leuior ſufficit probatio, §. 7. gl.5.num.87.fol.700.

¶ *Inopia pecuniæ &c. vide ſupra in verbo, Copia & inopia pecuniæ*.

Inquiſitor, *quando Iuriſconſultus, & quando Theologus eſſe debeat*, §.1.q.1.num.25.fol.7.

¶ Inſinuatio *&c. vide ſupra in verbo, Donatio.*

Inſtantia cauſæ, Inſtitor, Inſtrumentum.

Inſtantia non mutatur per mortem litigantium, nec per qualitatem, ſuperuenientem in perſona hæredum, §.7.gl.5.ſub num. 88. *verſ. nec eſt verum*. fol.702.

Mortuo marito, pendente lite inter ipſum & vxorem ſuper repetitione dotis propter mariti vergentiam ad inopiam, poteſt vxor litem proſequi contra hæredes mariti in eadem inſtantia, ead.gl.5.ſub num.88.in 3.reſponſ.fol.702. *Et quid in caſu conuerſo, mortua vxore, an eius hæredes poſsint proſequi contra maritum*, ſub eod.num.88. *verſ. ſubinfero ſecundo. & verſ. & licet*. fol.701.*&* 702.

¶ Inſtitor *ſi inuaſerit pecunias domini &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. inſtitor*.

Opponere *ex inſtrumento non eſt opponere contra inſtrumentum*, §.1.q.1.num.354.fol.95.

Intereſſe, & Damna.

Actionis iure ſi debeatur intereſſe, illud peti poteſt etiam poſt latam ſententiam ſuper capitali, omiſſo intereſſe etiam petito, §.1.q.7.par. 2.ampl.8.ſub num.298.fol.315.

¶ Adiecto *recipiente ſolutionem alibi, quàm in loco deſtinatæ ſolutionis, debitor non liberatur ab intereſſe, vide infra verſ. officio*.

Affectionis *intereſſe, remiſſiuè*, §.7.gl.2.num.30. in fine, fol.664.

Agens *ad intereſſe, & non probans, ſe paſſum intereſſe, fruſtra agit, etiamſi probaret millies, debitorem fuiſſe moroſum*, §.7.gl. 2.ſub num. 73.*verſ. in prima*. fol.672. *& vide infra in verbo, Mora. verſ. intereſſe ſine mora*.

¶ Cambij *intereſſe an & quando debeatur, vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. intereſſe*.

¶ Capitale *&c. vide infra verſ. conuerſio. & verſ. ſorte*.

¶ Cenſus *intereſſe an & quando poſſit deberi, &c. vide ſupra in verbo, Cenſus. verſ. intereſſe*.

Certius *quò magis eſt intereſſe, eò iuſtius debetur*, §.1.q.7.par.2.ampl.8.nu.23.*&* ſeqq. *&* num.54.fol.254.*&* 260.

Commune *intereſſe quod ſit*, §.7.gloſ.2.num.28. fol.663.

Conuenire *poſſunt creditor, & debitor de ſoluendo intereſſe*, §.1.q.7.par.2.ampl.8.ſub num. 150.*&* 151.fol.279. *Etiã inter mutuatorem, & mutuatarium*, nu.1.*&* ſeqq.fol.249. *Et de intereſſe non ſolum præſenti, ſeu proximo, ſed etiam de remoto*, num.62.63.*&* 177.*&* ſeqq. fol.261.*&* 287.

Conuentum intereſſe quod dicatur, §.7.gl.2.nu. 27.fol.663.

Conuentum ſi non ſit intereſſe, quot & quæ requirãtur, §.1.q.7.par.2.ampl.8.n.99.*&* ſeqq.n. 221.*&* ſeqq.n.238.*&* ſeqq.*&* n.244.fol.269. 295.

I N D E X.

295.299.& 300. vbi de ſtylo Curiæ Genuenſis,& num.246.& ſeqq.fol.301.

Conuentum intereſſe debetur tam in foro interiori, quàm in exteriori, ead.ampl.8. nu.71.72. & nu.97.fol.262.& 269.

Conuerſio intereſſe in capitale quando & quomodo ſit licita, §.6.gl.1.ſub num.82.verſ.ratio.fol.651.& §.7.gl.2.ſub num. 50. & ſeqq. fol.668.

Conuerſo intereſſe in capitale, debetur intereſſe illius intereſſe conuerſi, & ſic deinceps in infinitum, donec ſoluatur integrum capitale ex intereſſibus etiam multiplicatum, quod poteſt augeri in maximam ſummam vltra primum capitale, §.7.gl.2.num.33.fol.664. Declaratur, vt hoc non ſit verum, quando intereſſe habet naturam pœnæ, quia illud non conuertitur in capitale, ſeu intereſſe illius intereſſe non debetur, vide infra in verbo, Pœna. verſ. intereſſe. Sed ſit verum, quando habet naturam damni ratione lucri ceſſantis, quia tunc poteſt deberi intereſſe alterius intereſſe, num.49. & ſeqq.in quibus tolluntur contraria,& afferuntur declarationes, fol.668.& 669.

Conuerti poteſt intereſſe lucri ceſſantis in capitale, quando capitale, cuius intereſſe debetur, conſiſtit in pecunia numerata, §.7.gl.2.nu.56. fol.669.Secus ſi intereſſe procedat à debito alicuius ſpeciei, num. 57. quia tunc venit ſolum æſtimatio quanti plurimi, num.39.fol.669.& 665. Hacq; diſtinctio habet locum etiam in intereſſe damni emergentis, num. 60.61. & 62.fol.670.

Conuerſio intereſſe in capitale in infinitum non eſſet toleranda, ead.gl.2.num.59.fol. 670. & §.6.gl.1.ſub num.88.fol.652.

Damni emergẽtis intereſſe iuſtius debetur, quàm lucri ceſſantis, §.1.q.7.par.2.ampl.8. ſub nu. 24.verſ.comprobatur. & num.116. & 270. fol.255.275.& 309. Vtrumque tamen debetur, num.269. & §.7.gl.2.num.37.fol.665.

Damnum, & Intereſſe } idem ſunt, §. 1. quæſt. 7. par.2. ampl. 8.ſub num. 96. verſ. ratio quare. fol.268.

Definitiones intereſſe variæ, & multæ, §.7. gl. 2.num.24.& 25.fol.662.& 663.

Dilatione pendente, an debeatur intereſſe, §. 1. q.7.par.2.ampl.8.num.152.& ſeqq.fol.279. Et quid in mutuo, num.177.& ſeqq.fol.287.

Dilatio ad ſoluendum non dicitur data, quando quis vendit cum pacto, quòd emptor ſingulis annis, donec non ſoluerit pretium, teneatur ſoluere intereſſe &c. ead. ampl. 8. num. 167. fol. 282.

Diuiditur intereſſe communiter in tres ſpecies,& quæ ſint, §.7.gl.2. num.26.fol. 663. Ab alijs autem in multas alias, num.30.

Dolo & aſtutia ſi quis induxerit aliquem ad ſibi credendas pecunias, tenetur illi ex hoc ipſo ad intereſſe, §.1.q.7. par.2. ampl.8. nu.118.& ſeqq. fol.275.

Dotis intereſſe, recepta ſorte à marito, peti non poteſt, §.1.q.7.par.2.ampl.8. num.299. in fine, fol.316.

¶ Duplum quando poſſit, & quando non poſſit excedere, vide infra verſ ſorti. & in verbo, Vendens rem bona fide. & ſeqq.

¶ Euictionis intereſſe non poteſt excedere duplum, vide infra in verbo, Vendens ſecuta euictione.

Extrinſecum, ſeu Remotum } intereſſe, ſeu extra rem, quod ſit remiſſiuè, §.7.gl.2.ſub nu. 32.& num.90.& 91.fol.664.& 676. & vide infra verſ.remotum.

¶ Facti præciſa obligatio ſi non adimpleatur, ſoluitur intereſſe, vide ſupra in verbo, Factum. verſ.obligatus.

Fideiuſſor an teneatur etiam ad intereſſe, prout tenetur debitor principalis, ead. ampl.8. num. 287.& ſeqq.fol.312.

Fideiuſſor ſocietatis officij ſi accipiat totidem pecunias in ſocietate officij, & declaret quòd eas accipit ad commodum & incommodum debitoris, quia cogitur ſoluere debitum fideiuſſorium, debitor principalis, pro quo ſoluit, tenetur ad illud debitum, & intereſſe, licet fideiuſſor illi debitori non intimauerit &c. ead. ampl. 8. ſub num.266. verſ.contra quartum. & ſub num. 267.fol.307.& 308.

Fraudis ſuſpitionibus ne indebitè petatur intereſſe, non poteſt in totum obuiari, quia &c. ead. ampl. 8. num. 258.& 267. fol. 305. & 308.

Fraus quomodo committi poſſit ab eo, qui prætendit intereſſe, ead.ampl.8.ſub num. 246. verſ. primum. & ſub num. 248. & ſub num. 256. fol.301. 302.& 304.

Furans ſutori ſubulam, ad quod intereſſe teneatur, §.7.gl.2.ſub num.94.verſ.infero.& ſeqq. fol.677.

Fur tenetur ad intereſſe, non aliter probatis requiſitis &c. eadem ampl. 8. ſub num. 117. fol.275.

¶ Imperitiæ intereſſe, vide ſupra in verbo, Artifex ſi ob imperitiam.

¶ Impotens &c. vide infra verſ.pauper.

Infamatoriũ, ſeu Scandaloſum } intereſſe an poſſit exigi, §.1.q.7. par.2.ampl.8. nu.82.fol.265.

Inſti-

¶ Inſtitor *tenetur &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. inſtitor.*

Intrinſecum *intereſſe, remiſſiuè, §. 7. gl. 2. ſub nu. 32 fol. 664.*

Intereſſe intrinſecum, ſeu intra rem, in quo Doct. multum ſe torſerunt, eſt perperam dictum, & de eo nullibi legitur in iure, ead. gl. 2. num. 90. 91. & 104. fol 676. & 679.

¶ Inuaſor *tenetur &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. inuaſor.*

Iure *naturali, diuino, & humano debetur intereſſe, & quare, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 96. fol. 268.*

¶ Liquidatum *ſi non ſit intereſſe, ſed ſit probatum in genere, vide infra verſ. probato.*

Loci, & Temporis } *ratione debetur intereſſe, §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 76. verſ. ſed in mercatoribus. fol. 222.*

Loci ratione intereſſe debetur maius vno in loco, quàm in alijs, prout difficilius vno in loco, quàm in alijs reperiuntur pecuniæ, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 231. fol. 297.

Lucri *ceſſantis intereſſe debetur ex conuentione etiam mutuatori, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 1. fol 249. Etiam ſi ſit mutuator voluntarius, num. 66. & 192. fol. 262. & 291. Sed præſertim ſi ſit coactus, num. 68. & 115. fol. 262. & 274.*

Lucri ceſſantis intereſſe an ſit multiplicabile, ita vt debeatur non ſolum ipſum lucrum ceſſans primum, & immediatum; ſed etiam lucrum ipſius lucri, ſicq; intereſſe alterius intereſſe, §. 7. gl. 2. num. 20. ſub num. 23. 33. & ſeqq. num. 39. & ſeqq. num. 41. & ſeqq. fol. 662. 664. & ſeqq.

Mercatoribus *debetur intereſſe etiam ratione temporis &c. §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 76. verſ. ſed in mercatoribus. fol. 222.*

Mercatori & negotiatori non magis, quàm alijs debetur intereſſe, ſi verè probetur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 70. & 268. fol. 262. & 309. & ampl. 11. ſub num. 2. confirm. 4. fol. 361.

¶ Mora *an & quando ſit neceſſaria, & quæ alia vltra eam requirantur, vt creditori debeatur intereſſe, vide infra in verbo, Mora. verſ. intereſſe.*

Moroſus *debitor, ſi debitum non habeat aliud ſpecificum obiectum, non tenetur ad intereſſe vltra duplum, niſi dolo malo fuerit moroſus, §. 7. gl. 2. ſub num. 83. exempl. 1. num. 87. in fine, & num. 88. fol. 674. & 675. Et quando teneatur etiam vltra duplum, num. 104. fol. 679. Secus ſi debitum habeat lucrum ceſſans pro ſpecifico obiecto, quia tunc poteſt teneri vltra duplum, num. 101. & ſeqq fol. 679.*

Mutuatori *debetur intereſſe ex conuentione, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. n. 1. & ſeqq. fol. 249. Etiam mutuatori voluntario, num. 66. & num. 192. fol. 262. & 291. Et præſertim mutuatori coacto, num. 68. & 115. fol. 262. & 274. Et debetur intereſſe cuiuſuis licitæ negotiationis, nu. 22. fol. 254.*

Mutuans pecuniam, quæ non erat expoſita negotiationi, an poſſit paciſci de intereſſe, eadem ampl. 8. num. 89 fol. 266.

Mutui intereſſe, vt debeatur debet emergere ob illud mutuum, ead. ampl. 8. num. 78. fol. 263.

An debeatur, ſi mutuator potuiſſet alia pecunia euitare illud intereſſe, ead. ampl. 8. ſub num. 78. fol. 263.

An poſsit exigere ille, qui vſuris eſt aſsuetus, ead. ampl. 8. num. 84. fol. 265.

Ad hoc vt debeatur in foro conſcientiæ, an mutuator debeat deſideraſse potius non mutuare, quàm mutuare ſub conuento intereſse, eadem ampl. 8. num. 80. fol. 264.

Vt debeatur an debeat mutuator mutuaſse principaliter, vt ſubueniret neceſsitati mutuatarij, eadem ampl. 8. num. 85. fol. 265.

Vt debeatur an debeat eſse mutuum rogatum, ſeu coactum pecuniæ expoſitæ negotiationi; ſecus ſi ſit mutuum vltroneum &c. ead. ampl. 8. num. 88. & 93. fol. 266. & 267.

Mutui *intereſse conuentum vt debeatur, de quanto intereſſe debeat eſse conuentio, ead. ampl. 8. num. 86. fol. 265.*

Mutui intereſse debetur etiam ſine pacto, ſi interueniant mora &c. ead. ampl. 8. num. 98. & 99. fol. 269.

Mutuatarius *ſi ſit in tanta neceſsitate, vt mutuator ex charitate teneatur illi mutuare, an tunc mutuator poſsit ab eo exigere intereſse, ead. ampl. 8. num. 81. fol. 264.*

Mutuatarius, non ſoluens mutuum in tempore ſtatuto, tenetur in foro conſcientiæ ad intereſſe, nulla expectata ſententia, ead. ampl. 8. ſub num. 97. verſ. imò. fol. 269.

Nomen *intereſse comprehendit etiam lucrum ceſsans, ead. ampl. 8. ſub num. 262. fol. 306. Et magis comprehendit damnum emergens, ſub num. 269. & 270. fol. 309.*

Nullus *ſi ſit contractus, is, qui remanet debitor ex illo contractu, tenetur, probatis requiſitis, ad intereſse, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 17. num. 5. fol. 369.*

Officio *iudicis mercennario ſi debeatur intereſse, & non ex ſtipulatione, tunc, recepta à credito-*

re ſorte, intereſſe amplius peti non poteſt, §. 1. q. 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *n.* 299. *fol.* 316. *Etiamſi creditor recipiendo ſortē, proteſtaretur, quod reſeruat ſibi ius petendi intereſſe*, *nu.* 300. & 306. *fol.* 317. *Et quid, ſi debitor huic proteſtationi non contradiceret, ſed acquieſceret, ſub num,* 301. & *ſeqq. Et quando debitor dicatur conſentire proteſtationi, num.* 304. & 305. *fol.* 316. & 317. *Et quid, ſi ſors ſoluta ſit non creditori, ſed adiecto, & alibi quam in loco, in quo erat ſoluenda, num.* 307. *fol.* 317. & §. 2. *gl.* 5. *ſub num.* 49 *fol.* 506. *Et quid, ſi ſolum lata ſit ſententia ſuper ſorte, ſed non ſit recepta ſors, d. ampl.* 8. *num* 309.

Ortum *ſi nondum ſit intereſſe, exigi non poteſt, eadem ampl.* 8. *num.* 83. & 87. *fol.* 265.

¶ Paſſus *nondum intereſſe, &c. vide verſ. præced. ortum.*

¶ Pauper, *ſeu aliter impotens an & quando teneatur ad intereſſe, vide infra in verbo, Mora. verſ. pauper.*

¶ Pœna, *ſeu intereſſe pœnale ſi non ſoluatur, an & quando debeatur intereſſe illius intereſſe, vide infra in verbo, Pœna. verſ. intereſſe.*

¶ Præſens *intereſſe &c. vide infra verſ. remotum.*

¶ Præſumitur *ſolutum potius intereſſe, quàm capitale, vide infra in verbo, Solutio. verſ. incerta.*

Primum *ſolum, an etiam ſecundum, & vlterius intereſſe poſſit deberi*, §. 7. *gl.* 2. *ſub nu.* 18. 21. & 23. *fol.* 661. & 662.

¶ Priuatum *intereſſe. vide infra verſ. publicum.*

Probari *quomodo debeat, & poſſit quantitas intereſſe etiam per coniecturas*, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 61. 225. 238. & 241. *fol.* 261. 296. & 299.

Probatio à ſolutis an & quando admittatur in intereſſe, eiusq; quantitate, ead. ampl. 8. *num.* 238 & 241 *fol.* 299.

Probato intereſſe, ſed non probata, ſeu non liquidata eius quantitate, debet nihilominus Iudex condemnare ad intereſſe, liquidatione poſtea facienda in ſententia executione; & poſſet etiam tunc Iudex ipſe taxare, & arbitrari, & quandoque ſtatur iuramēto eius, qui illud paſſus eſt, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *n.* 242. *fol.* 300.

Proximum *intereſſe &c. vide infra verſ. remotum.*

Publicum, & Priuatum } *intereſſe quæ dicantur, remiſſiuè*, §. 7. *gl.* 2. *num.* 32. *fol.* 664.

Remotum *intereſſe non adeo debetur, vt debetur proximum, & proximum non adeo, vt præſens*, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *ſub num.* 24. & *ſub num.* 95. *verſ. inſero. fol.* 254. & 268. & §. 7. *gloſ.* 2. *ſub num.* 39. *fol.* 665.

Secundum & *vlterius intereſſe an debeatur, vel primum tantum*, §. 7. *gl.* 2. *ſub num.* 18. 21. & 23. *fol.* 661. & 662.

Singulare *intereſſe quod dicatur*, §. 7. *gl.* 2. *num.* 29. *fol.* 663.

¶ Societatis *officij intereſſe &c. vide infra in verbo, Societas officij. verſ. intereſſe. & in verbo, Mora. verſ. officialis.*

¶ *Socius tenetur &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. ſocius.*

¶ Sorte, *ſeu Capitali* } *ſoluto, an intereſſe debeatur, uide ſup. uerſ. actionis. & uerſ. officio.*

Sorte ſoluta, & non ſoluto intereſſe, tanquam acceſſorio, ideoq; ſublata facultate illud petendi, quæ cautela detur, ut poſſit iterum peti, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 308. 309. & 311. *fol.* 317.

Sorti an & quando adæquari poſſit intereſſe, & illam etiam excedere, §. 7. *gl.* 2. *nn.* 63. & *ſeqq. fol.* 670. & *ſeqq.*

Sortem, ſeu principalem rem debitam excedere non poteſt intereſſe, quando res debita, ſeu tradita, non habuit aliud ſpecificum obiectum; & obligatus non fuit in mora, negligentia, culpa, ſeu dolo, ſed intereſſe erit quantò minoris, §. 7. *gl.* 2. *ſub num.* 73. *in ſecunda inſpectione. & ſub num.* 74. & *ſeqq. fol.* 672. & *ſeq. & uide infra in uerbo, Vendens rem bona fide.*

Sortem poteſt excedere intereſſe, quando res tradita, ſeu debita habuit aliud ſpecificum obiectum, & obligatus fuit in mora ſoluendi, uel in culpa ſuæ profeſſionis, ead. gl. 2. *ſub nu.* 94. *exempl.* 1. & *num.* 95. & *ſeqq fol.* 677. & *uide infra in uerbo, Vendens ſeu locans. & in in uerbo, Vendens tigna. Item poteſt eam excedere intereſſe quanti plurimi, quod nocant intrinſecum, num.* 104. *fol.* 679.

Sortem adæquare poteſt intereſſe in caſibus, de quibus eadem gloſ. 2. *num.* 84. & *ſeqq. fol.* 674. & *uide infra in uerbo, Vendens ſecuta euictione.*

Species *intereſſe quot & quæ ſint*, §. 7. *gl.* 2. *nu.* 26. & *ſeqq.* 30 & *ſeqq. fol.* 663.

Taxari *à partibus non debet intereſſe*, §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *num.* 85. *fol.* 231. *Et an & quando poſſit ab initio taxari intereſſe tam lucri ceſſantis, quàm damni emergentis, tam inter mutuatorem, & mutuatarium, quàm inter alios, ead. q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 25. & *ſeqq. fol.* 255. *Reſoluitur cum diſtinctione, num.* 32. & *ſeqq. num.* 55. & *ſeqq. ſub num.* 61. 73. & 74. *fol.* 256. 260. & 262.

Taxatum intereſſe à partibus licet non debeatur

in

in ea quantitate, in qua eſt taxatum, tamen, habita illa taxatione pro non facta, debetur in ea quantitate, quæ aliter probatur, ead. ampl. 8. num. 57. & 60. fol. 260. & 261.

Intereſſe mutui, taxatum inter mutuatorem, & mutuatarium, exigi non poteſt, niſi verè contigerit, alias ſi fingeretur, eſſet vſura, eadem ampl. 8. num. 77. fol. 263. Si tamen non verè contigiſſet, ſed potuiſſet contingere, an debeatur in foro conſcientiæ, num. 79. 90. & ſub nu. 95. verſ. infero. fol. 264. 266. & 268.

Taxatio intereſſe mutui, facta ab initio à mutuatore & mutuatario in damnum ipſius mutuatoris, tenet, ſed non in damnum mutuatarij, ead. ampl. 8. ſub num. 73. & 74. fol. 262.

Taxatio intereſſe mutui, facta ab initio inter mutuatorem, & mutuatarium, quæ æqualiter ſe habere poſſit ad lucrum, & damnum mutuatoris, tenet in foro interiori, ſeruatis aliquibus conditionibus, ſeu requiſitis, ead. ampl. 8. num. 75. & ſeqq. vſque ad num. 95. incluſiuè, & præſertim ſub num. 79. 91. & ſub num. 95. fol. 263. & 268.

Tempus eſt menſura intereſſe, verè extantis, S. 1. q. 7. par. 3. limit. 1. ſub num. 2. & ſub num. 3. verſ. nec obſtat. fol. 433.

Varium ſolet eſſe intereſſe, & non vniforme, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 31. fol. 256.

¶ Vſura, & Intereſſe } differunt; ſed tamen &c. vide infra in verbo, Vſura. verſ. intereſſe.

Interlocutoria.

Sententia interlocutoria, lata ex falſa cauſa, eſt nulla, S. 7. gl. 6. ſub num. 9. verſ. reſpondeo. fol. 721.

Interpellatio, Interpellatus.

Interpellatio tàm iudicialis, quàm extraiudicialis conſtituit in mora, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 106. in fine, fol. 273.

Interpellatio tàm hominis, quàm diei conſtituit in mora, eadem ampl. 8. num. 106. fol. 273. Et quibus caſibus non conſtituat in mora, remiſſiuè, nu. 110. in fine, fol. 273. Et vide in verbo, Oblatio. verſ. oblata ſi ſit. & ſeqq.

Interpellatio quo in loco fieri debeat, &c. eadem ampl. 8. num. 111. fol. 273.

Interpellatione etiam non adhibita, datur mora aliquibus caſibus, eadem ampl. 8. nu. 112. fol. 274.

In contractibus vltro citroque obligatorijs mora contrahitur ſine interpellatione per implementum vnius, S. 1. q. 1. ſub num. 388. fol. 300. & q. 7. par. 2. ampl. 8. nu. 157. fol. 281. & ſub num. 176. verſ. non obſtat. & verſ. & quatenus. fol. 286.

Interpellatio contra eum, qui promiſit dare fideiuſſorem, & non dat, an, & quando ſit neceſſaria, S. 1. quæſt. 1. num. 380. & ſeqq. fol. 99. Et quandoque non ſufficit, ſed requiritur etiam notificatio per inſtrumentum &c. num. 385. 388. & ſeqq. fol. 100.

Debitor ex diſtractu, quem ipſe procurauit, tenetur, quod habuerat ex contractu, reſtituere ſine vlla interpellatione, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 193. 194. & ſeqq. fol. 291.

Dies interpellat pro homine, ead. ampl. 8. ſub nu. 106. fol. 273.

Interpellandi vim habet proceſſus, nulliter factus, S. 1. q. 7. par. 3. limit. 7. num. 13. fol. 443.

Delinquens, qui ex delicto eſt debitor, ſemper dicitur interpellatus, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 114. verſ. ratio. fol. 274. & ſub nu. 117. fol. 275.

Interpellatus ſatis dicitur debitor, cui creditor verbis reuerentialibus ſignificat ſuam indigentiam, non audens ob verecundiam debitum aliter petere, ead. ampl. 8. num. 130. & 131. fol. 277.

Inuitus, ſeu Coactus } ſemper interpellat, ead. ampl. 8. ſub num. 114. verſ. ratio. fol. 274.

¶ Interpellatio &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. conditionis. & verſ. diei.

Interpretatio, Interrogationes.

Interpretatio facienda eſt in meliorem partem, S. 1. q. 1. num. 500. fol. 126.

Omnis interpretatio facienda eſt ad tollendam iniuſtitiam, & ne alter lædatur, S. 2. gl. 3. ſub num. 116. fol. 489.

Interpretatio iuris diuini ad quem ſpectet, S. 1. q. 1. num. 20. 21. & 22. fol. 6.

¶ Interpretatio ſtatuti, &c. vide infra in verbo, Statutum. verſ. interpretari.

Interrogationes, quæ poſſunt fieri ante litis conteſtationem ad præparandum iudicium, S. 7. gl. 5. ſub num. 29. fol. 692.

Inuaſor, Inueniens, Inuentarium.

¶ Inuaſor ſemper tenetur, &c. vide infra in verbo, Mora. verſ. inuaſor.

Inueniens aliquid, & non reſtituens, dicitur rapere, ſeu furari, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 200. fol. 292. Declaratur latius, ampl. 19. ſub num. 82. reſtrict. 6. caſ. 3. verſ. aut res. & ſub num. 130. fol. 404. & 418. Et cui debeat reſtituere, quando ignoratur dominus, vel, an tunc poſſit ſibi ipſi retinere, d. ampl. 19. num 82. verſ. aut res. fol. 404. Et quo in loco debeat reſtituere, S. 2. gloſ. 5. ſub num. 230. confirm. 4. fol. 547.

Inueniens aliquid, an & quando poſſit illud acquirere,

quirere, vel teneatur reſtituere, d. ampl. 19. *ſub num.* 82.*reſtr.*6.*caſ.*1.*& ſeqq.fol.* 403.

Inuentarium *à quo confici debeat, ad quid, & quomodo,* §.7.*gl.*5.*ſub num.*101 *fol.*705.

*Vnica inuentarij confeſſio ſufficit pro omnibus creditoribus, etiam ex poſt facto ſuperuenientibus, ead.gl.*5.*ſub num.*143.*&* 145 *fol.*712. *&* 713.

Inuocatio, Inutile, Iocus.

Inuocatio nominis Domini noſtri an ſit neceſſaria ad validitatem inſtrumenti, §.2.*gloſ.*1.*num.* 1.*&* 2.*fol.*460.

¶ Inutile, *&c. vide infra in verbo, Vtile.*

Iocus, *& delectatio fugiendi ſunt,* §.1.*q.*1.*ſub n.* 86.*verſ.tertia ratio .fol.*23.

Ipſo iure, Itinerans.

Ipſo iure factum, ſtatim operatur effectus ſuos, §.2.*gloſ.* 5. *num.*434. *fol.* 588. *Et quomodo, num.*435.

Itinerantibus *tam terra, quàm mari quot milliaria adſcribantur pro ſingulis horis, dum ex diſtantia loci eſt probanda ſcientia, vel ignorantia caſus ſiniſtri,* §.1.*quaſt.*1. *num.* 161. *& ſeqq.fol.*43.

Iudæus, Hebræus, Iudas.

Iudæi, crucifigendo Chriſtum, non fuerunt excuſati à peccato, quamuis conſcientia eis ex lege dictaret, eſſe crucifigendum, & quare, §. 1. *q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*ſub nu.* 59.*confirm.*1.*&* 2.*fol.*391.

Iudæi, eorumq; ritus tolerantur ab Eccleſia, & in eorum celebritatibus, & feſtiuitatibus perturbari non debent, §.1.*q.*7.*par.*3. *limit.*20. *ſub num.*4.*fol.*459.*&* §.3.*gl.* 3.*ſub num.* 46. *fol.*627.

Iudæi non reputantur hoſtes Imperij Rom. ideoq; contra eos arma iuſtè moueri non poſſunt, §.1. *q.*7.*par.*2.*limit.*20.*ſub num.*4.*fol.*459.

Hebræi fœnerantes tenentur ſoluere damnum, & intereſſe, quando reſtituunt veſtes corroſas à tineis, vel muribus, quia dicuntur fuiſſe in culpa, §.2.*gl.*5.*num.*314.*fol.*566.

Iudæi habentur pro mortuis, ideoq; fruſtratorium videtur conſulere eorum ſaluti, §.3.*gl.*3.*num.* 45.*fol.*627.

Iudæi auaritiæ deditiſſimi, ead.gl. 3. *num.*48, *fol.*627.

Iudæis permiſſum fuerat dare repudij libellum, ne vxores occiderent, eadem gloſ. 3.*ſub num.* 48.*fol.*627.

Deus conceſſerat Iudæis terram gentilium, tanquam hoſtium, eadem gloſ. 3. *ſub num.* 48. *fol.* 627.

Iudæis an & quomodo ſit probibita paſſiuè, & actiuè vſura, vide infra in verbo, Vſura. verſ iudæus.

¶ Iudas, *&c. vide infra in verbo, Reſtitutio.verſ. iudas.*

Iudex Eccleſiaſticus, & ſecularis.

Iudex iudiciali ordine procedens, an iudicet auctoritate diuina, ideoq; iuſtè iudicet, §.1.*q.*1. *num.*536. *&* 542.*fol.*139.*&* 140.

Iudex ſecularis ſtatim atque ſcit, vſura proceſſum, ſeu aliam quæſtionem præiudicialem pendere coram Eccleſiaſtico, an ſine alia inhibitione debeat ſuperſedere, §.7.*gl.*5.*ſub num.* 58. *& ſeqq. & num.*61. *& ſeqq. fol.* 695. *&* 696. *Et quid, ſi præuenerit Eccleſiaſticum, nu.* 64. *&* 65.*fol.*697. *Et quid ſi reus petat, ſe remitti ad Eccleſiaſticum, num.* 66. *Et quid, ſi Eccleſiaſticus inhibuerit, num.*67.*& ſeqq. Et præſertim ſi præuenerit, num.*71.*fol.*698. *Et an iudex ſecularis debeat parere inhibitioni, num.* 72.*&* 75. *Et quid ſeruetur in Regno Hiſpaniæ, num.*73. *Et quid ſi, expedita cauſa ad fauorem creditoris, reuocet inhibitionem, & debitor appellaret, an ſecularis, non obſtante appellatione, poſſit procedere, num.*79. *Et an Eccleſiaſticus poſſit inhibere, parte non citata, num.*80.*fol.*697. *&* 698.

Iudicis ordinarij factum numeratur inter caſus fortuitos, &c. §.1.*q.*1.*num.*137.*fol.*38.

¶ *Iudex Eccleſiaſticus an & quomodo poſſit impedire, & inhibere iudici eccleſiaſtico, ne procedat ad executionem inſtrumenti, quando de eo vertitur quæſtio vſuræ. vide ſupra verſ. iudex ſecularis.*

¶ *Iudex &c. vide ſupra in verbo,* Corrumpere. *& infra in verbo,* Reſtitutio. *verſ iudex.*

¶ *Iudex, &c. vide ſupra in verbo,* Contractus. *verſ. iudex. & infra in verbo, Mercatura. verſ. mercatura eſt prohibita.*

Iudicium, Iuramentum, Iurans.

Iudicium naturale multum valet in Iuriſprudentia, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 46. *fol.*386.

¶ *Iudicio ordinario non præiudicat iudicium ſummarium, & executiuum, &c. vide ſupra in verbo, Executio. verſ.iudicium.*

¶ *Iudicio executiuo abſoluto, ei, qui in eo ſuccubuit ſupereſt iudicium ordinarium, vide ſupra in verbo, Creditor. verſ.creditor ſi executionem.*

Iuramentum *quando habeat vim interpellandi, ideoq; conſtituendi in mora,* §.1.*q.*1.*nu.*387. *fol.*100.

Iuramentum perpetuat actionem ad 40. *annos,* §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*ſub num.* 135. *not.*4. *verſ.ratio.fol.*421.

Iura-

Iuramentum habet vim litis conteſtationis, ead. ampl.19.ſub eod.num.135.& not.4. verſ.ratio. fol. 421. & vide infra in verbo, Mora. verſ.iuramentum.

Iuramentum quomodo ſequatur naturam actus, ſuper quo interponitur, eadem ampl. 19. ſub num.135. verſ.non obſtat ergo. fol.421. & §. 2.gl.5.ſub num.130.fol.526.

Iuramentum non ſe extendit ad incogitata, §. 2. gl.5.ſub num.130.fol.526.

Non ſe extendit niſi quouſque eſt conſenſum, ſub eod.num.130. fol.526.

Iuramentum calumniæ præſtandum ex forma ſtatuti ſub certa verborum formula, an ſufficiat ſi ſimpliciter dicatur(iurauit de calumnia in omnibus ad formam ſtatuti) §.7.gl.6.num. 21.fol.723.

Iuſiurandum ſeruare obligamur de iure naturali, ead.ampl.19.ſub nu.24.fol.381. Et quando non obligemur, ſub num.29.fol. 382.

Iuramento damnum paſſi ſtatur aliquando circa quantitatem, quando conſtat de damno, §. 1. q.7.par.2.ampl.8. ſub num.242.verſ.confirmatur. fol.300.

Prohibitus iurare ſine cauſa, intelligitur prohibitus, etiam ſi iurando diceret veritatem, §. 1. q.1.num.508.518.& ſub num.521.fol.130. & 133.

Iurans licitum, quod credit illicitum, & iurans verum, quod credit falſum, & credens venire contra iuramentum, & non venit, eſt adhuc periurus quoad Deum, §.1.q.7.par.2.ampl. 19.ſub num.59. verſ.corroboratur. fol. 390.

Actus iuratus non comprehenditur in diſpoſitione, quæ ſimpliciter loquitur de actu, eadem ampl. 19.ſub num. 135. not. 4. verſ. ratio. fol.421.

Iuriſconſultus, Iuriſperitus.

Iuriſconſultus cognoſcit de his, quæ fori ſunt exterioris, §.1.q.1.ſub num.21.fol.6.

Cognoſcit de contractu, quem lex ex præſumptionibus iudicat vſurarium, ead. q. 1. ſub num. 37.fol.9.

Cognoſcit de fœneratorum pœnis, ead.q.1.ſub nu. 21.fol.6.

Iuriſdictio, Ius accreſcendi, Ius.

Iuriſdictio cuique ſua ſeruanda eſt, & vna aliam impedire non debet, quia confuuderetur ordo, §.7.gl.5.ſub num.69.fol.697.

Ius accreſcendi non habet locum in fœudo nouo diuiſibili, neque in alijs contractibus, §.2.gl. 7.ſub num.35.fol.598.

Iuris primi, & fundamentalia præcepta ſunt tria, §.1.q.7.par.2.ampl.8.nu.96.in fine, fol.268.

Summum ius, ſumma iniuria, §.1.q.1.ſub num. 18.fol.5.

Ius ciuile.

Ius ciuile, & Ius canonicum } diuerſo modo dirigunt ſocietatem humanam &c. §.1. q.7. par.2. ampl.10.ſub num. 43. & 44. verſ.ad illud. fol.338.& 339.

Ius congruum, Ius conſecutiuum.

Ius congruum an habeat locum in re, quæ, coacto debitore, datur creditori in ſolutum, vel alteri plus offerenti, §.1.q.1.ſub num.245. verſ. at præſata. & ſeqq. & verſ.ſecunda opinio. fol.67.& 68.

Vicinus in re vendenda excludit cenſualiſtam, ead.q.1 ſub nu.245. verſ.ſecunda difficultas. fol.69.

Chi hà mal vicino, hà mal mattino, ead.q.1.ſub num.245.verſ.concludo præferendum, fol.69.

Volens retrahere, tenetur offerre emptori non ſolum pretium ſolutum, ſed etiam illud, quod emptor promiſit ſoluere, cum venerit dies, §. 1.q.7.par.1.ſub num.80.comprob.3.fol.228.

Hæres venditoris an poſſit retrahere rem venditam, ſtante ſtatuto, quod proximior de genere poſſit retrahere, §.6.gl.1.num.37.fol.640.

Ius conſecutiuum, & ius æque principale quod dicatur, §.7.gl.5.num.138.139.141.& 142. fol.711.& 712.

Ius Diuinum, Ius gentium.

Ius diuinum quomodo ſit immutabile, §. 1. q. 1. num.53.in fine, fol.13.

Papa non reſcribit contra ius diuinum, ead.q.1. ſub num.311. Declaratur, num.313. fol.87.

¶ Iuris diuini interpretatio, &c. vide ſupra in verbo, Conſuetudo. in verbo, Interpretatio iuris diuini. & infra in verbo, Papa. verſ. papæ munus.

Ius gentium quod dicatur, §.1.quæſt.6.num.4. fol.192.

Ius humanum, Poſitiuum.

¶ Ius humanum, & ius poſitiuum, &c. vide infra in verbo, Ius naturale. & in verbo, Lex. verſ. naturalis & poſitiua.

Ius naturale.

Iuri naturali nullum humanum contrauenire poteſt, §.1.q.1.num.312.fol.86.

Ius naturæ fecit omnia communia, ead.q.1.num. 40.fol.10. Et quomodo hoc intelligatur, num. 48.53.& ſeqq.fol.12.& 13.

Ius naturale indiſpenſabile, & inabrogabile, ead. q.1.ſub num.39.fol.10.

Ius naturæ perpendere munus eſt Theologi, ead. q.1.ſub num.21.fol.6.

Ius naturale, & diuinum eſt in cuiuſlibet corde

ſcriptum, eadem q.1.ſub num.36. verſ.intelligc.ſol.9.

Ius naturale,& } non differunt, cad. q. 1. num. 104.fol.28.
Ius humanum }

Ius naturale duplex,poſitiuum ſcilicet,quod præcipit, & negatiuum, ideſt facultatiuum, cad. q.1.num.55 ſol.13. Et primarium, & ſecundarium, num.56.fol.13.

Iuſtitia, Iuſtus.

Iuſtitia non eſt aliud, quam rectitudo, S. 1.q.7. par.2.ampl.19.uum.17.fol.380.

Iuſtitia commutatiua requiritur iu omnibus commercijs, & contractibus,S.1.q.5.num.99. fol.189.

Iuſtitia, & } non conſiſtunt in prauitate, aut bonitate animorum contrahētium, ſed in operum,& rerum externarum qualitate, S.1.q.7.par.3.limit.5. uum.7.fol. 439.& S.6.gl.1.num.76.in fine,fol.650.
Iniuſtitia }

Iuſtitia,& } contractus diſcernitur à Iurcconſulto, S.1.q.1.unm.26.fol.7.
Iniuſtitia }

Iuſtitia debet eſſe ad alterum, S.2.gl.5.ſub n.89. inſpect.1.fol.514.& S.6 gloſ.1.uum.12.fol. 636.

Aegyptij iuſtitiam Struthiocameli pennis ſignificabaut, S.2.gl.5.num.410.in fine,fol. 585.

Non eſt homo iuſtus in terra, &c. S.1.q.1.num. 51.fol.13.

Noli eſſe multum iuſtus,ead.q.1.ſub num.18.fol. 5. Declaratur,q.7.par.2.ampl.19.ſub nu.59. confirm.2.verſus finem,fol.391.

¶ Iuſto, &c. vide infra in verbo, Lex. verſ.iuſto.

Læſa maieſtas.

LAESAE maieſtatis crimen non committit, qui non eſt ſubditus, S. 2.gl.3.uum.129.fol.491.

Læſæ maieſtatis crimeu, per lubricum lingua commiſſum, ſola temeritatis pœna puniendum, S.7.gl.2.ſub nu.81. fol.674.

Læſio, Læſus.

Læſio in contractibus circa pretium toleratur ſecundum leges humanas communes vſque ad dimidium iuſti pretij, S. 1. quæſt.7.par. 2. ampl.10. num. 2.5.& 26.fol.321.& 333. Quare toleratur etiam de iure canonico in foro contentioſo, ſub num.6.extenſ.3. & num. 53.fol.326.& 342. Et quare, ſub num. 41. & 78.fol. 337.& 350. Sed non vltra dimidium, num. 3.& ſub num. 25. iu primo caſ. fol. 321.& 333. Et quare, ſub num. 78.fol. 350. Etiam ſi eſſet in vno ſolo nummo vltra dimidium, num. 6.fol.326. Et etiam ſi læſus renuntiaſſet generaliter omnibus legibus, &c. ſub eodem num.6.extenſ.4.fol. 327. Sed an toleretur etiam vltra dimidium, quando illa læſio erat læſo cognita, ſub eodem num. 6. reſtrict.1.& num.54.fol.327.& 343. Et quid ſi in ſpecie renuntiaſſet remedio legis 2.ſub eodem num.6.reſtr.2.ſol.327.

Læſio intra latitudinem iuſti pretij non dicitur læſio cad.ampl.10.num.4.fol.322.

Læſio lædenti iucognita non eſt peccaminoſa, & durante iguorantia læſionis, nou tractatur de reſtitutione, & quid in foro conſcientiæ, ſuperueniente ſcientia, cad.ampl.10.nu.14.52. & 53.fol.331.& 342.

Læſio in re, ſeu negotio, cuius pretium ſit lege taxatum, an & quando toleretur, ſeu ſit licita, S.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num. 5. verſ. primus. & ſeqq.fol.322.

Læſio, ſeu } re ipſa, & ex propoſito, ſine tamen dolo, & non excedens dimidium, toleratur iu foro ſori, non autem in foro poli,ead. ampl. 10. num. 51.fol. 342. Sed vltra dimidium datur remedium reſciſſorium, &c.nu.3. fol.321. Læſio verò re ipſa, ceſſante non ſolum dolo, ſed etiam propoſito, & ſcientia, toleratur etiam in foro conſcientiæ, num.52. Et an toleretur etiam poſt ſcientiam, ſub num. 53. verſ.extende.& ſeqq.fol.342. Et quando contrahentibus læſio eſt nota, tunc ceſſat etiam peccatum,num.54.fol.343. Sed quando interuenit dolus, tuuc etiam pro læſione citra dimidium datur remedium etiam iu foro contentioſo, uum.55.cod.fol.343.
Deceptio }

Læſio in cenſu vitalitio an & quomodo conſiderari poſſit, S.1.q.1.num.296.& ſeqq.fol.82. & S.2.gl.5.unm.150.fol.531.

Læſio in emptione & venditione pecunia præſenti ſine dilatione ſolutionis non eſt ſuſpecta, & eſt tolerabilis de iure ciuili, ſed pecunia credita cum dilatione ad ſoluendum, eſt ſuſpecta, ſicq; maior læſio videtur tolerabilior minori, S. 1. q.7.par.1.num.29.fol.207.

Læſio circa pretium, in qua ſit mixtus dolus ex propoſito, non toleratur, quantumuis ſit minima, S.1. quæſt.7. par. 2.ampliat. 10. num. 7.15.& ſeqq.fol. 328.& 331. Secus ſi in læſione ſit ſimplex deceptio, procedeus ex induſtria negotiatiua, &c. nu.14.& 51.fol.331. & 342.

Ad cognoſcendam læſionem pretij, debent attendi etiam pacta, & conditiones contractuum, eadem ampl.10.ſub num. 40. verſ.ſubdeclara.fol.337.

Ad

Digitized by Google

Ad cognoſcendam læſionem, quod pretium attendi debeat, data pretij latitudine, ead. ampl. 10. num. 40. fol. 337.

Læſio in pretio non conſideratur vniformiter in venditore, & emptore, eadem ampl. 10. ſub num. 6. reſtrict. 2. fol. 328.

Reſciſſio ex l. 2. C. de reſcind. vend. æquè datur emptori, & venditori, eadem ampl. 10. ſub num. 6. extenſ. 6. fol. 328. Hoc non videtur verum in emptione annuæ reſponſionis pecuniariæ, taxato à lege pretio, quia magis dari videtur vendenti, quàm ementi, ſub eodem num. 6. reſtrict. 1. eod. fol. 328. Et generaliter non videtur verum, ſub eod. num. 6. reſtr. 2. eod. fol. 328.

Reſciſſio ex l. 2. C. de reſcin. vend. datur non ſolum in contractu emptionis & venditionis, ſed in quouis contractu, ead. ampl. 10. num. 5. & illat. 1. & ſeqq. fol. 322.

Læſio, ſeu Deceptio } *eſt triplex; prima conſiſtit in pretio rei; ſecunda in vitio rei; tertia in ſimulatione contractus; & quid iuris in ſingulis, eadem ampl. 10. num. 25. & ſeqq. fol. 333.*

Statutum, minuens quantitatem læſionis iuris communis, admittit interpretationes, quæ dantur in læſione iuris communis, ead. ampl. 10. ſub num. 3. verſ. aduerte. fol 321.

Læſio, ſeu Deceptio } *procedens ex facto tertij, licet ſit infra dimidium, tamen ſufficit ad reſcindendum contractum, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 104. fol. 359.*

Læſio, procedens ex laudo, ſeu arbitramento, quanta ſufficiat ad reſciſſionem laudi, remiſſiuè, eadem ampl. 10. ſub num. 104. verſ. quare. fol. 359.

Læſio in venditione, facta per procuratorem, quanta ſufficiat, remiſſiuè, ead. ampl. 10. ſub num. 105. fol. 359.

Læſio in datione in ſolutum, facta per iudicem, quanta ſufficiat ad reſciſſionem, remiſſiuè, ead. ampl. 10. num. 106. fol. 359.

Læſio in datione nominis debitoris in ſolutum etc. ibidem.

Libellus in reſciſſione contractus ex capite læſionis quomodo ſit concipiendus, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 3. verſ. verum. fol. 321.

Fructus an læſo reſtitui debeant, ead. ampl. 10. num. 38. & 39. fol. 335.

Læſus, ſeu deceptus in quantitate, ſeu menſura, in qualitate, & vitio rei emptæ, ſeu alio titulo lucratiuo acquiſitæ, poteſt agere de nullitate, etiamſi deceptio non aſcendat ad notabilem partem, eadem ampliat. 10. ſub num. 25. & 28. & latius num. 110. fol. 333 & 360.

Læſus, ſeu deceptus in ſimulatione contractus, poteſt agere de nullitate contractus, &c. eadem ampl. 10. num. 30. & ſeqq. fol. 334.

Læſio in contractibus, in quibus lucrum, & damnum pendet ab euentu fortunæ, non conſideratur poſt euentum, §. 2. gl. 5. num. 150 fol. 531. Sed conſideratur ante euentum ex maiori veriſimilitudine futuri damni, quàm lucri, S. 1. quæſt. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 5. illat. 3. fol. 323.

¶ *Læſio in ludo, vide infra in verbo, Ludus. verſ. læſio.*

¶ *Læſio in ſponſione, vide infra in verbo, Sponſio. verſ. læſio.*

Lana, Latro, Laudemium.

¶ *Lanæ poſſunt emi &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ. anticipata. ibi, lanæ.*

Latronum, *Hoſtiumve* } *incurſus dicitur caſus ſiniſter, &c. S. 1. q. 1. ſub num. 135. fol. 37.*

Laudemium *ſoluere tenetur emphyteota, imponens cenſum ſuper re emphyteotica, S. 1. q. 1. ſub num. 186. & 187. fol. 51.*

Legatarius, Legatum.

Legatarius ex teſtamento minus ſolemni, ſeu imperfecto, an poſſit legatum conſequi in Curia Epiſcopali, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. nu. 115. & ſeqq. fol. 414. Et an; ſi illud auctoritate propria acceperit, ſeu aliter conſecutus ſit; poſſit in foro conſcientiæ retinere, vel debeat reſtituere, S. 1. q. 1. ſub num. 533. confirm. 6. num. 538. fol. 138. & 139. & d. ampl. 19. ſub num. 114. verſ. infero. num. 115. & ſeqq. fol. 414.

Legatarius, ſoluto ſibi per errorem integro legato, non detracta falcidia, an teneatur reſtituere, S. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. nu. 82. 112. & 113. fol. 399. & 413.

Legatum *ibi ſolui debet, vbi extat res legata, S. 2. gl. 5. ſub num. 230. confirm. 3. fol. 547.*

Legata debitori liberatione, hæres tenetur debitori reddere chirographum debiti, ſi penes ſe habeat, ſin minus, liberabit eum per ſolemne inſtrumentum, S. 2. gloſ. 5. ſub num. 350. fol. 573.

Legatus, Legiſlator.

¶ *Legatus &c. vide ſupra in verbo, Ambaſſiator.*

Legiſlatori *ſit iniuria, ſi diſputetur, vbi eſt caſus legis, §. 1. quæſt. 1. num. 406. fol 107.*

¶ *Legiſlator non iudicat de occultis, &c. vide infra in verbo, Papa, Princeps.*

Legitimatio, Habilitas, & Inhabilitas Perſonarum.

Legitimationis perſonæ, ſeu inhabilitatis exceptio

ſcriptum, eadem q.1. ſub num.36. verſ. intellige. fol.9.

Ius naturale, & } non differunt, ead. q. 1. num.
Ius humanum } 104 fol.28.

Ius naturale duplex, poſitiuum ſcilicet, quod præcipit, & negatiuum, ideſt facultatiuum, ead. q.1. num.55 fol.13. Et primarium, & ſecundarium, num.56. fol.13.

Iuſtitia, Iuſtus.

Iuſtitia non eſt aliud, quam rectitudo, S. 1. q.7. par.2. ampl.19. num.17. fol.380.

Iuſtitia commutatiua requiritur in omnibus commercijs, & contractibus, S.1. q.5. num.99. fol.189.

Iuſtitia, & } non conſiſtunt in prauitate, aut
Iniuſtitia } bonitate animorum contrahentium, ſed in operum, & rerum externarum qualitate, §.1. q.7. par.3. limit.5. num.7. fol. 439. & S.6. gl.1. num.76. in fine, fol.650.

Iuſtitia, & } contractus diſcernitur à Iureconſul-
Iniuſtitia } to, §.1. q.1. num.26. fol.7.

Iuſtitia debet eſſe ad alterum, S.2. gl.5. ſub n.89. inſpect.1. fol.514. & §.6 gloſ.1. num.12. fol. 616.

Aegyptij iuſtitiam Struthiocameli pennis ſignificabant, §.2. gl.5. num.410. in fine, fol. 585.

Non eſt homo iuſtus in terra, &c. §.1. q.1. num. 51. fol.13.

Noli eſſe multum iuſtus, ead. q.1. ſub num.18. fol. 5. Declaratur, q.7. par.2. ampl.19. ſub nu.59. confirm.2. verſus finem, fol.391.

¶ *Iuſto, &c. vide infra in verbo, Lex. verſ. iuſto.*

Læſa maieſtas.

LAESAE *maieſtatis crimen non committit, qui non eſt ſubditus, S. 2. gl.3. num.129. fol.491.*

Læſæ maieſtatis crimen, per lubricum linguæ commiſſum, ſola temeritatis pœna puniendum, §.7. gl.2. ſub nu.81. fol.674.

Læſio, Læſus.

Læſio in contractibus circa pretium toleratur ſecundum leges humanas communes vſque ad dimidium iuſti pretij, S. 1. quæſt. 7. par. 2. ampl.10. num. 2.5. & 26. fol.321. & 333. Quare toleratur etiam de iure canonico in foro contentioſo, ſub num.6. extenſ.3. & num. 53. fol.326. & 342. Et quare, ſub num. 41. & 78. fol. 337. & 350. Sed non vltra dimidium, num. 3. & ſub num. 25. in primo caſ. fol. 321. & 333. Et quare, ſub num. 78. fol. 350. Etiam ſi eſſet in vno ſolo nummo vltra dimidium, num. 6. fol.326. Et etiam ſi læſus renuntiaſſet generaliter omnibus legibus, &c. ſub eodem num.6. extenſ.4. fol. 327. Sed an toleretur etiam vltra dimidium, quando illa læſio erat læſo cognita, ſub eodem num. 6. reſtrict.1. & num.54. fol.327. & 343. Et quid ſi in ſpecie renuntiaſſet remedio legis 2. ſub eodem num.6. reſtr.2. fol.327.

Læſio intra latitudinem iuſti pretij non dicitur læſio, ead. ampl.10. num.4. fol.322.

Læſio lædenti incognita non eſt peccaminoſa, & durante ignorantia læſionis, non tractatur de reſtitutione, & quid in foro conſcientiæ, ſuperueniente ſcientia, ead. ampl.10. nu.14. 52. & 53. fol.331. & 342.

Læſio in re, ſeu negotio, cuius pretium ſit lege taxatum, an & quando toleretur, ſeu ſit licita, S.1. q.7. par.2. ampl.10. ſub num. 5. verſ. primus. & ſeqq. fol.322.

Læſio, ſeu } re ipſa, & ex propoſito, ſine tamen
Deceptio *} dolo, & non excedens dimidium, toleratur in foro fori, non autem in foro poli, ead. ampl. 10. num. 51. fol. 342. Sed vltra dimidium datur remedium reſciſſorium, &c. nu.3. fol.321. Læſio verò re ipſa, ceſſante non ſolum dolo, ſed etiam propoſito, & ſcientia, toleratur etiam in foro conſcientiæ, num.52. Et an toleretur etiam poſt ſcientiam, ſub num. 53. verſ. extende. & ſeqq. fol.342. Et quando contrahentibus læſio eſt nota, tunc ceſſat etiam peccatum, num.54. fol.343. Sed quando interuenit dolus, tunc etiam pro læſione citra dimidium datur remedium etiam in foro contentioſo, num.55. eod. fol.343.*

Læſio in cenſu vitalitio an & quomodo conſiderari poſſit, S.1. q.1. num.296. & ſeqq. fol.82. & S.2. gl.5. num.150. fol.531.

Læſio in emptione & venditione pecunia præſenti ſine dilatione ſolutionis non eſt ſuſpecta, & eſt tolerabilis de iure ciuili, ſed pecunia credita cum dilatione ad ſoluendum, eſt ſuſpecta, ſicque maior læſio videtur tolerabilior minori, §. 1. q.7. par.1. num.29. fol.207.

Læſio circa pretium, in qua ſit mixtus dolus ex propoſito, non toleratur, quantumuis ſit minima, §.1. quæſt.7. par.2. ampliat. 10. num. 7. 15. & ſeqq. fol. 328. & 331. Secus ſi in læſione ſit ſimplex deceptio, procedens ex induſtria negotiatiua, &c. nu.14. & 51. fol.331. & 342.

Ad cognoſcendam læſionem pretij, debent attendi etiam pacta, & conditiones contractuum, eadem ampl.10. ſub num. 40. verſ. ſubdeclara. fol.337.

I N D E X.

Ad cognoſcendam læſionem, quod pretium attendi debeat, data pretij latitudine, ead. ampl. 10. *num.*40. *fol.*337.

Læſio in pretio non conſideratur uniformiter in venditore, & emptore, eadem ampl. 10. *ſub num.*6. *reſtrict.*2. *fol.*328.

Reſciſſio ex l. 2. C. *de reſcind. vend. æquè datur emptori, & venditori, eadem ampl.* 10. *ſub num.* 6. *extenſ.* 6. *fol.* 328. *Hoc non videtur verum in emptione annua reſponſionis pecuniariæ, taxato à lege pretio, quia magis dari videtur vendenti, quàm ementi, ſub eodem num.*6. *reſtrict.*1. *eod. ſol.*328. *Et generaliter non videtur verum, ſub eod. num.*6. *reſtr.* 2. *eod. fol.*328.

Reſciſſio ex l. 2. C. *de reſcin. vend. datur non ſolum in contractu emptionis & venditionis, ſed in quouis contractu, ead. ampl.*10. *num.*5. *& illat.*1. *& ſeqq. ſol.*322.

Læſio, ſeu Deceptio } *eſt triplex; prima conſiſtit in pretio rei; ſecunda in vitio rei; tertia in ſimulatione contractus; & quid iuris in ſingulis, eadem ampl.*10. *num.* 25. *& ſeqq. fol.* 333.

Statutum, minuens quantitatem læſionis iuris communis, admittit interpretationes, quæ dantur in læſione iuris communis, ead. ampl. 10. *ſub num.*3. *verſ. aduerte. fol* 321.

Læſio, ſeu Deceptio } *procedens ex facto tertij, licet ſit infra dimidium, tamen ſufficit ad reſcindendum contractum,* S.1.*q.*7. *par.*2. *ampl.*10. *num.*104. *fol.*359.

*Læſio, procedens ex laudo, ſeu arbitramento, quanta ſufficiat ad reſciſſionem laudi, remiſſiuè, eadem ampl.*10. *ſub num.*104. *verſ. quare. fol.*359.

Læſio in venditione, facta per procuratorem, quanta ſufficiat, remiſſiuè, ead. ampl. 10. *ſub num.*105. *ſol.*359.

*Læſio in datione in ſolutum, facta per iudicem, quanta ſufficiat ad reſciſſionem, remiſſiuè, ead. ampl.*10. *num.*106. *fol.*359.

Læſio in datione nominis debitoris in ſolutum etc. ibidem.

Libellus in reſciſſione contractus ex capite læſionis quomodo ſit concipiendus, S.1.*q.*7. *par.* 2. *ampl.*10. *ſub num.*3. *verſ. verum. fol.*321.

Fructus an læſo reſtitui debeant, ead. ampl. 10. *num.*38. *&* 39. *fol.*335.

Læſus, ſeu deceptus in quantitate, ſeu menſura, in qualitate, & vitio rei emptæ, ſeu alio titulo lucratiuo acquiſitæ, poteſt agere de nullitate, etiamſi deceptio non aſcendat ad notabilem partem, eadem ampliat. 10. *ſub num.* 25. *&* 28. *& latius num.*110. *fol.*333 *&* 360.

*Læſus, ſeu deceptus in ſimulatione contractus, poteſt agere de nullitate contractus, &c. eadem ampl.*10. *num.*30. *& ſeqq. ſol.*334.

Læſio in contractibus, in quibus lucrum, & damnum pendet ab euentu fortunæ, non conſideratur poſt euentum, §.2. *gl.*5. *num.*150 *fol.* 531. *Sed conſideratur ante euentum ex maiori veriſimilitudine futuri damni, quàm lucri,* S. 1. *quæſt.*7. *par.*2. *ampl.*10. *ſub num.* 5. *illat.*3. *fol.*323.

¶ *Læſio in ludo, vide infra in verbo, Ludus. verſ. læſo.*

¶ *Læſio in ſponſione, vide infra in verbo, Sponſio. verſ. læſio.*

Lana, Latro, Laudemium.

¶ *Lanæ poſſunt emi &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ. anticipata. ibi, lanæ.*

Latronum, *Hoſtiumve* } *incurſus dicitur caſus ſiniſter, &c.* S.1.*q.*1. *ſub num.*135. *fol.*37.

Laudemium *ſoluere tenetur emphyteota, imponens cenſum ſuper re emphyteotica,* S.1.*q.*1. *ſub num.*186. *&* 187. *fol.*51.

Legatarius, Legatum.

Legatarius ex teſtamento minus ſolemni, ſeu imperfecto, an poſſit legatum conſequi in Curia Epiſcopali, §.1.*q.*7. *par.*2. *ampl.*19. *nu.*115. *& ſeqq. ſol.*414. *Et an; ſi illud auctoritate propria acceperit, ſeu aliter conſecutus ſit; poſſit in foro conſcientiæ retinere, vel debeat reſtituere,* S.1.*q.*1. *ſub num.*533. *confirm.*6. *num.* 538. *fol.*138. *&* 139. *& d. ampl.*19. *ſub num.* 114. *verſ. infero. num.*115. *& ſeqq. ſol.*414.

Legatarius, ſoluto ſibi per errorem integro legato, non detracta falcidia, an teneatur reſtituere, S.1.*q.*7. *par.*2. *ampl.*19. *nu.*82. 112. *&* 113. *fol.*399. *&* 413.

Legatum *ibi ſolui debet, vbi extat res legata,* S. 2. *gl.*5. *ſub num.*230. *confirm.* 3. *ſol.*547.

Legata debitori liberatione, hæres tenetur debitori reddere chirographum debiti, ſi penes ſe habeat, ſin minus, liberabit eum per ſolemne inſtrumentum, S. 2. *gloſ.* 5. *ſub num.*350. *fol.* 573.

Legatus, Legiſlator.

¶ *Legatus &c. vide ſupra in verbo, Ambaſſiator.*

Legiſlatori *ſit iniuria, ſi diſputetur, vbi eſt caſus legis,* §.1. *quæſt.*1. *num.*406. *ſol* 107.

¶ *Legiſlator non iudicat de occultis, &c. vide infra in verbo, Papa, Princeps.*

Legitimatio, Habilitas, & Inhabilitas Perſonarum.

Legitimationis perſonæ, ſeu inhabilitatis exceptio

poteſt opponi in quolibet iudicio, quia legitimatio perſonæ eſt neceſſaria in quolibet iudicio, & præſertim in ordinario, quæ ſi deficiat, reddit iudicium retro nullum, §.7.gl.5.num.17.fol.690. Ideoque eſt neceſſaria etiam in iudicio ſummario, num.18. In iudicio executiuo, nu.19.& 20.fol.690.& 691. Et debet in quouis iudicio plene probari, num.21.

Actor comparens alieno nomine debet in primis legitimare ſuam perſonam, ead. gl.5.num.24.fol.691. Maxime, reo opponente, non audiri, &c. num.25. Et etiam eo non opponente, num.26. Et debet etiam legitimare perſonam rei conuenti, ſi illum conueniret alieno nomine, num.27. Etiam ſi reus alieno nomine conuentus eſſet contumax, num.28.& 29. Imò etiamſi reus acceptaret nomen, quo citatur, adhuc iudex poſſet ex officio requirere probationem illius nominis, num.31.& ſeqq.& nu.38.fol.692.& 693.

Hæres agens, vti hæres, debet in primis probare, ſe eſſe hæredem, ead.gl.5.num.24.& ſeqq.in quibus ampliatur, fol.691.

Agens contra aliquem, vti hæredem, debet probare, illum eſſe hæredem, ead.gl.5.nu.27. Etiam ſi reus conuentus eſſet contumax, num.28. Et etiam ſi eſſet contumax in non reſpondendo interrogatorijs præparatorijs, an eſſet hæres, quia etſi contumax in non reſpondendo habeatur pro confeſſo, ſeruata certa forma, tamen hæc confeſſio etiam propria poſſet præiudicare ſibi ſoli, & non alteri, ead.gl.5.nu.29.& 30. Et non impediret iudicem, quin adhuc poſſet requirere vt aliter probaretur, num.31.fol.691.& 692.

Iudex poteſt ex officio compellere eum, qui compareret procuratorio nomine, ad faciendum fidem de ſuo mandato, & repellere inhabiles comparentes, ead.gl.5.ſub num.31. Quia poſſet iudicium reddi eluſorium, num.32.in fine. Et intereſt iudicis, ne acta coram eo ſiant nulla, ſub eodem num.31.fol.692. Et licet iudex non requirat, & pars etiam ſciens, eum non eſſe procuratorem, non opponat, tamen poteſt opponere poſtea quandocunque, ſub nu.35.

Licet actor, qui approbaſſet perſonam rei, non poſſet illam impugnare, tamen poſſet iudex ex officio, &c.ead.gl.5.num.38 fol.693.

Legitimatio perſonarum eſt neceſſaria in iudicijs tum ad euitandas nullitates, ead.gl.5.nu.17.& 31.fol.690.& 692. Tum ne aperiatur via colluſionibus, num.33.fol.692.

Inhabilitas perſonæ in iudicio eſt triplex, & quæ ſint, & quæ earum magis reddat iudicium nullum, §.7.gl.5.num.39.& ſeqq.fol.693.

Reus neceſſarius, non obſtante quauis inhabilitate ſemper debet audiri, §.7.gloſ.5.num.42.& 43.fol.693.& 694.

Lex conſcientiæ, Diuina, &c.

Conſcientiæ, & Dei } lex datur virtuoſis, ideoq; reſpicit etiam occulta, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.44.verſ.ratio.fol.340.

Conſcientiæ, ſeu Dei } lex dicitur priuata, quæ eſt dignior publica, §.1.q.1.ſub nu.534.fol.138.& q.7.par.2.ampl.19.ſub nu.7.fol.378.

Conſcientiæ lex debet eſſe de re poſſibili, §.3.gl.3.ſub num.12.extenſ.2.fol.615.

Conſultoria lex, quamuis diuina ſit, non obligat etiam ad veniale, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.54.fol.389.

Diuina innititur ſemper veritati, §.1.q.1.ſub num.529.fol.136.

Diuina lex nullum malum dimittit impunitum, & nullum bonum irremuneratum, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.13.& ſub num.37.fol.383.

Diuina, & Naturalis } lex conſideratur prout eſt explicita ex ſe, & prout eſt implicita &c. eadem ampl.19.ſub num.38.fol.383.

Diuina, & Naturalis } lex ſeruari debet in foro conſcientiæ, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.10.ſub num.41.fol.337. Obligat namque in conſcientia, ampl.19.num.61.fol.391.

Diuina, & Naturalis } lex eſt eadem, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.14.fol.379.

Iuſto non eſt poſita lex, §.1.q.1.num.534.verſus finem, fol.138.

Peccatum non fuiſſet, ſi non fuiſſet lex, explicatur, §.1.quæſt.7.par.2.ampliat.19.ſub num.49.fol.387.& §.6.gloſ.1.ſub num.53.fol.644.

Lex Eccleſiaſtica.

Eccleſiaſtica lex poteſt obligare expreſsè ſub reatu peccati mortalis; ſecus ſi ſit ſecularis, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub nu.51.ibi, ſecundum quod. fol.388.

¶ Reliqua vide infra verſ.lex poſitiua. & præſertim verſ.obligat.

Lex naturalis.

Naturalis lex vnde proficiſcatur, §.1.q.7.par.2.ampl.19.num.7.fol.378.

Naturæ lex eſt eadem apud omnes, eadem ampliat.19.num.9.fol.378. Eſtque in cuiuſlibet corde ſcripta, ibidem. Dicitur immutabilis, num.11.fol.379. Et quando videatur mutabilis, num.21.& ſeqq.num.24.& ſeqq.fol.381.

Digitized by Google

Naturalis, & Poſitiua } *lex non differunt, quia vtraque conſiſtit in rectitudine &c. ead. ampl.* 19. *ſub nu.* 17. *fol.* 380. *Et licet videantur habere plures differentias, ſub nu.*6. *verſ. prima. & num.*7. *& ſeqq. & nu.*33. *fol.*378. *&* 382. *Tamen non differunt, num.* 14. *& d. num.*33. *& ſeqq. & ſub num.* 40. *& ſeqq. fol.* 379. *&* 383. *& §.*1.*q.*1.*nu.*104.*fol.*28. *Niſi prout differt pars à toto, &c. ead. ampl.* 19. *ſub num.* 14. *Et proinde non videntur rectè locuti, qui dixerunt, legem poſitiuam eſſe quandoque contra legem naturalem, d. ampl.* 19. *num.*40. *&* 45. *fol.* 383. *&* 385.

¶ *Reliqua require in ſequenti verſ. lex poſitiua, & verſ. praecedenti, lex conſcientiæ.*

Lex poſitiua, ſeu humana.

*Auxilio legis eſt indignus, qui peccat in legem, §.*7.*gl.*5.*num.*151. *fol.*715.

Commiſſoriæ *legis pactum in pignoribus inter debitorem, & creditorem, cui datur pignus, eſt illicitum, §.*1.*q.*1. *ſub num.*503. *fol.* 128. *& q.*7.*par.*2.*ampl.*11.*num.*4. *in fine, caſ.* 2. *fol.* 366. *Secus inter debitorem, & fideiuſſorem, d.q.*1. *ſub num.* 503. *fol.*128. *Et quomodo poſſit fieri licitum etiam inter debitorem, & creditorem, d.q.*7. *par.* 2. *ampl.* 10. *ſub num.*89. *verſ. confirmatur. & latius verſ. tamen iis. fol.*354. *&* 355.

*Pactum legis commiſſoriæ quod ſit, S.*1.*q.*7. *par.* 2.*ampl.*10. *ſub num.*89. *verſ. tamen. fol.*355. *& ampl.*12. *ſub num.*4. *caſ.*1. *fol.*366.

Pactum legis commiſſoriæ eſt licitum & iuſtum, ead. ampl. 12. *ſub num.*4. *caſ.* 1. *fol.* 366. *& ampl.*10. *ſub num.*89. *verſ. tamen. fol.* 355.

*Pactum legis commiſſoriæ poteſt concipi verbis directis, & verbis obliquis, &c. S.*1.*q.*1.*num.* 483. *fol.* 122.

*Pactum legis commiſſoriæ inter emptorem, & venditorem, intelligitur appoſitum fauore venditoris, qui rem tradiderit, §.*1.*q.* 7. *par.* 2. *ampl.*12. *ſub num.*4. *caſ.*1. *fol.*366. *& §.*2. *gl.* 5. *num.*307. *fol.* 566.

Conſenſus, *& vſus populi quantum ſit neceſſarius in lege poſitiua, S.* 1. *quæſt.*1. *num.* 318. *fol.*88.

Contractus *inter Principem, & ſubditos dicitur lex Principis, §.*1.*q.*7.*par.*2. *ampl.* 19. *num.* 138. *fol.*423.

Contraria *ſi videretur legi naturali, ſeruanda eſſet naturalis in foro conſcientiæ, §.*1.*q.*1. *ſub num.*533. *& ſub num.* 534. *fol.* 138. *& q.*7. *par.*2.*ampl.*19. *ſub num.*57. *fol.*389.

*Contra ius naturale ſi ex iuſta cauſa ſit facta lex, ſeu conſtitutio, debet reſtringi ad illum caſum, in quo eſt iuſta, S.*1.*q.*1.*num.*532.*fol.* 138. *Contrarium, nempè eſſe ſeruandam generaliter etiam in caſu, in quo ceſſaret illa iuſta cauſa, num.* 540. *fol.* 140. *Declaratur, ſub num.*545. *verſ. ad ſextum. fol.*141.

Corrigens *veterem legem, non intelligitur eam corrigere in caſu, in quo lex vetus ſpecialiter prouidit, niſi corrigat nominatim in eo, §.*7.*gl.* 3. *ſub num.*14. *fol.*683.

Definitio, *quid ſit lex humana, ſeu poſitiua, §.*1. *q.*7.*par.*2.*ampl.*19. *ſub num.*6. *verſ. prima. & ſub num.*18. *fol.*378. *&* 380.

Derogare *non poteſt legi diuinæ, ſeu naturali, eadem ampl.*19. *num.*45. *& ſub num.* 48. *fol.* 385. *&* 386.

Diuerſæ *an ſint leges, vel ſint eædem apud omnes, eadem ampl.*19. *num.*8. *&* 19. *fol.* 378. *&* 380.

Diuinæ *legi cedit humana &c. S.*1.*q.*1. *ſub num.* 529. *fol.*136.

Faciens *contra legem, dicitur contrauenire proprio contractui, §* 1.*q.*7. *par.*2. *ampl.* 19. *ſub num.*138. *exempl.*1. *fol.*423.

Fingere *non ſolet, quod non poteſt ſtare ſecundum naturam, §.*6.*gl.*1.*num.*27. *& ſub num.* 30. *fol.*639. *vide infra verſ. naturam.*

Fori *interioris legi conuenire debet lex humana, §.*1.*q.*1. *ſub num.*27. *fol.*8.

In foro interiori, ſi agatur an reſtitutio fieri debeat, quando attendi debeat lex poſitiua, §. 1. *q.*7.*par.*2.*ampl.*19. *ſub num.*57. *verſ. prima. fol.*389.

¶ Fraudem *facit legi &c. vide ſup. in verbo, Fraus. & infra in verbo, Mens.*

Frequenter *quæ eueniunt, ad ea ſe lex accommodat, §.*1.*q.*7.*par.*1.*num.*31. *fol.*207. *& S.* 7. *gl.*2.*num.*81. *in fine, fol.*674.

Imperatoris *leges dicuntur diuinæ, & quare §.* 1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*19. *ſub num.*50. *fol.* 387.

Intentio *legis cognoſcitur ex proœmio eiuſdem legis, §.*7.*gl.*2. *ſub num.*90. *fol.*676.

Iuſta, *rationabilis, & honeſta debet eſſe lex, &c. §.*1.*q.*7.*par.*2.*ampl.* 19. *num.*15.16. *ſub nu.* 18. *& num.*51. *fol.*380. *&* 388. *Alias ſi non ſit iuſta, non eſt lex, ead. num.*51. *Sed quis cognoſcat de hac iuſtitia legis, num.*39. *fol.*383.

L. *curabit. intellectus, §.*1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*8.*nu.* 155. *& ſeqq. fol.*280.

*L. curabit. habet locum in quouis contractu rei fructiferæ, ead. ampl.*8. *num.* 173. *fol.*283.

*L. vnica, C. de ſent. quæ pro eo, &c. quantum Doctoribus viſa ſit difficilis, S.*7.*gl.*2.*nu.*18.67. 68. *&* 70. *fol.*662. *&* 671.

Mala *multa dimittit impunita, & quandoque* non

non malum punit, §.1. *q.7. par. 2. ampl.* 19. *ſub num.* 12. & 37. *fol.* 379. & 383. *Et quare dimittat impunita, ampl.* 10. *num.* 45. & *ſeqq. ſub num.* 49. *fol.* 340. & 342. *Sed à Deo vindicantur, ibidem.*

Malum, quæ coactè tolerat, non ſeruatur in foro animæ, §.1. *q.*1. *num.* 34. & 35. *fol.* 8.

Mentem *legis poſitiuæ, non diſpoſitionem attendere debent Theologus, & Confeſſarius, ead. q.* 1. *num.* 28. & *ſeqq. fol.* 8.

¶ *Mens legis. vide ſupra verſ. intentio. & in verbo, Fraus. & infra in verbo, Mens.*

Mutabilis, *ſeu Variabilis* } *an ſit lex*, §.1. *q.7. par.2. ampl.* 19. *num.* 10. 19. 21. & *ſeqq. fol.* 379. & *ſeqq. Declaratur, num.* 39. *fol.* 383.

Naturam *imitatur*, §.2. *gloſ.* 5 *ſub num.* 99. *verſ. ratio. fol.* 518. *vide ſupra verſ. fingere.*

Obligat *in conſcientia*, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 213. *comprob.* 1. *Quando non obliget, ſub eodem nu.* 213. *verſ. ſed lex. & ſub num.* 214. *fol.* 59. *Obligat, ſi ſit iuſta, ſub num.* 535. *verſ. primo quia. & num.* 541. *verſ. ad primum. fol.* 139. & 140. & *latè q.7. par.2. ampl.* 19. *num.* 47. & *ſeqq. fol.* 386. *Et qui contrarium aſſereret, præſertim de lege Eccleſiaſtica, erraret in fide, num.* 48. *Et quare lex Principis ſecularis obliget in conſcientia, num.* 50. *fol.* 387. *Et quando lex non vult obligare ſub reatu peccati, debet illud exprimere, & an adhuc obliget, num.* 53. & 54. *fol.* 388.

Obligat ad culpam, quantumuis ſit pœnalis, §.1. *q.7. par.2. ampl.* 19. *ſub num.* 53. *fol.* 388. *Non tamen obligat ad ſoluendam pœnam, niſi præceſſerit ſententia iudicis, num.* 54. *in fine.*

¶ Peccans *in legem &c. vide ſupra verſ. auxilio. & infra verſ. tranſgreſſio.*

Peccati nutritiua eſſe non debet lex, §.1. *q.*1. *ſub num.* 27. *verſ. ratio. fol.* 8. & *q.7. par.2. ampl.* 19. *ſub num.* 135. *verſ. ratio. fol.* 420. *Alias diceretur iniuſta, ideoq; non ſeruanda, ſub nu.* 141. *fol.* 424.

Pœnam *temporalem poteſt tranſgreſſoribus legis Diuinæ coacta indulgere, ſed nunquam poteſt indulgere pœnam in foro Dei*, §. 1. *q.7. par.* 2. *ampl.* 10. *ſub num.* 41. *verſ. confirmatur. & ſub num.* 45. *verſ. primo ergo. fol.* 337. 338. & 340.

Populo *datur lex humana, in quo ſunt multi, qui deficiunt à virtute, ideoq; &c. ead. ampl.* 10. *ſub num.* 44. *verſ. ratio. fol.* 340.

Præſumptione *lex non mouetur, niſi ex iuſta cauſa*, §.1. *q.7. par.2. ampl.* 19. *num.* 135. *verſ. ratio. fol.* 420. *Tamen iſta lex non ſeruatur in foro animæ, ſi veritas ſit contraria præſumptioni, ſub num.* 88. *fol.* 405. & *q.*1. *nu.* 32. 33. & 529. *fol.* 8. & 136.

Profluit *à iure naturæ, & diuino*, §.1. *q.7. par.2. ampl.* 19. *num.* 14. & 38. *fol.* 382.

Prohibens, *derogat concedenti*, §.1. *q.*1. *num.* 46. *fol.* 11.

Rectitudinem *ſæpè explicat, quam non explicauit lex naturæ*, §.1. *q.7. par.2. ampl.* 19. *num.* 44. *fol.* 385.

Reſiſtat, *an non reſiſtat lex, quomodo cognoſcatur*, §.2. *gl.7. num.* 24. *fol.* 596.

Seruari *debet lex, quamuis dura*, §.1. *q.*1. *num.* 507. *in fine, fol.* 130. & *q.7. par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 39. *fol.* 383.

Tempus, *quo lex fuit condita, attenditur, & non tempus, quo veniunt caſus illius legis*, §.2. *gl.* 3. *num.* 47. *in fine, fol.* 475. *vide infra in verbo, Monetæ valor.*

Tranſgreſſio *legis, quando inducat peccatum mortale, & quando veniale*, §.1. *q.7. par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 52. *fol.* 388.

Legibus communia.

Mutata cauſa legis, mutatur lex, ſiue ſit lex ciuilis, ſiue naturalis, ſiue diuina, §.1. *q.7. par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 21. & *ſeqq.* 24. & *ſeqq. fol.* 381. *Declaratur, num.* 39. *fol.* 383.

Mutatis occaſionibus, mutantur leges, §.1. *q.6. num.* 9. *fol.* 193.

Rebus, & non verbis imponitur lex, §.6. *gl.*1. *nu.* 42. *fol.* 641.

¶ *Ceſſante cauſa, ſeu ratióne legis, an & quando ceſſet lex, vide ſupra in verbo, Cauſa. verſ. ceſſante. & hoc eod. verbo, verſ. mutata.*

Libella, Libellus, Liber.

Libella moneta, remiſſiuè, §.2. *gl.*3. *ſub num.* 27. *fol.* 471.

Libellus *famoſus ſtatim lacerandus eſt*, §.1. *q.*1. *ſub num.* 556. *exempl.* 4. *fol.* 144.

Libellus reſciſſorius propter enormem læſionem quomodo formari debeat, §.1. *q.7. par.2. ampl.* 10. *ſub num.* 3. *verſ. verum. fol.* 321.

Libellus obſcurus, ſeu ineptus non reijcitur, quando non eſt neceſſarius, §.2. *gl.*1. *n.*13. *fol.* 462.

Liber *Hebræorum, ſi non habeat formam, datam in deſcribendis pignoribus, non probat*, §.1. *q.* 1. *num.* 153. & *ſub num.* 510. *verſ. prima. fol.* 42. & 131.

Librorum hæreticalium prohibitio ſe extendit etiam ad detentionem ſine lectione, &c. ead. q. 1. *ſub num.* 521. *fol.* 133.

Librorum impreſſoribus priuilegium concedi debet, ne alij infra certum tempus poſſint facere illos imprimi, &c. §.1. *q.7. par.3. limit.* 10. *nu.* 16. *fol.* 447.

I N D E X.

Libertus, Libra.

Filius redemptus, qui fuerit venditus à patre, non efficitur libertus, ſed liber, vt antea, §.1. quaeſt. 1. ſub num. 556. exempl. 2. reſtrict. 1. fol. 144.

Libra Romana conſtat 12. vncijs, §.2. gloſ. 3. ſub num. 32. verſ. reſpondeo. fol. 473.

Libra, quae conſtat ex duodecim vncijs, faciebat nummos, ſcutos, ſeu ſolidos aureos 72. §.2. gl. 3. num. 15. fol. 469. & ſub num. 38. fol. 473. Sed hodie quot conficiat, num. 39. 52. 42. 43. 44. & 46. fol. 474.

Libra argenti monetati facit 96. nummos argenteos, &c. ead. gl. 3. num. 51. fol. 475.

Libra aeris conſtat etiam ipſa ex duodecim vncijs, & hac longe inferioris valoris eſt, &c. ead. gl. 3. num. 53. fol. 476.

Libra, qua aliquae Ciuitates & Prouinciae vtuntur, emendo, & vendendo, pro moneta, conſtat ex 20. ſolidis, &c. eadem gl. 3. ſub num. 18. fol. 470. Sed, quod idem eſt, ex 240. denarijs, eſtq; moneta imaginaria, non excuſſa, &c. nu. 54. fol. 476.

Libra Turonenſis &c. eadem gloſ. 3. num. 55. fol. 476.

Libra conſtat ex triplici triente, ead. gl. 3. ſub nu. 29. fol. 472.

Licitum, Liquidatio.

Licita ſunt aliqua, quae tamen bono viro non conueniunt, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 41. fol. 337.

Licita quaedam ſunt, quae tamen non expediunt, ideoq; fieri non debent, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 5. in fine, fol. 378.

Liquidatio *quantitatis damni & intereſſe, probato prius intereſſe, ſeu damno, quomodo fiat, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 240. & ſeqq. fol. 399.*

Lites, Litis conteſtatio, Litis pendentia.

Lites impediunt bonum publicum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 43. verſus finem, & ſub nu. 135. verſ. ratio. fol. 385. & 420. Et Reipub. intereſt, illas minui, num. 129. in fine, fol. 418.

Lis non poteſt eſſe inter patrem & filium, qui eſt ſub eius poteſtate, &c. §. 7. gl. 5. ſub num. 88. verſ. primo quod. fol. 701.

¶ Litis conteſtatio &c. *vide infra in verbo, Mora. verſ. litis conteſtatio. et in verbo, Poſſeſſor. verſ. litis conteſtatio. & ſupra in verbo, Fructus.*

Litis pendentiae *exceptio non attenditur in executiuis, §. 7. gl. 5. num. 23. 61. & 83. fol. 689. 696. & 699.*

Litteratus, Litterae.

Litteratus non eſt aptus ad ratiocinia, §. 1. quaeſt. 2. num. 21. in fine, fol. 153.

Litteris *cambij creditori datis, & ſoluendis à campſore Romae, ſi creditor redeat ad eum, cui dedit pecunias, & dicat, ſe litteras in itinere amiſiſſe, ideoq; repetat pecunias datas; qui fecit litteras, non tenetur reſtituere, quin prius ſibi conſultum ſit in caſu, quo tertius reperiret illas litteras, & exigeret Romae à campſore, §. 2. gl. 5. ſub num. 344. 348. & ſeqq. fol. 572. & 573. vide ſupra in verbo, Bancbum.*

Littera diſpoſitiua, & littera enunciatiua quae ſint, & quae obligent, §. 2. gloſ. 9. num. 6. fol. 609.

Littera diſpoſitiua reuocari non poſſunt, ſecus ſi non ſint diſpoſitiuae, ſed mandatoria & quae dicantur, §. 2. gl. 5. num. 1. & 450. fol. 498. & 591.

Recipiens litteras, etiam cambij, cum taciturnitate, praeſumitur confeſſus, ſeu approbaſſe omnia contenta in eis, ead. gl. 5. ſub nu. 336. fol. 570. Fallit tamen in litteris d'auiſo, *num. 337.*

¶ *Littera cambij, vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. littera.*

Loca, Locus.

Argumentum à loco ad tempus valet in intereſſe, §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 76. verſ. ſed in mercatoribus. fol. 222. Et à tempore ad locum valet in ſcriptura, & teſtibus, §. 2. gloſ. 2. num. 2. fol. 465.

Locus an & quando ſit neceſſarius in ſcriptura, vt probet, & quid de loco loci, latè §. 2. gl. 2. num. 1. & ſeqq. & num. 5. fol. 465. & 466.

Teſtis ſicut tenetur deponere de tempore, ita etiam tenetur deponere de loco, & loco loci, d. gl. 2. n. 2. fol. 465. Et relinquitur arbitrio iudicis, qualis, quantaq; ſufficiat expreſſio loci, nu. 5. fol. 466. & vide infra in verbo, Memoria.

Locus, in quo debitor debet ſoluere, quando locus eſt appoſitus ſolutioni, & quando non eſt appoſitus, qualis ſit, & vbi mutuatarius, commodatarius, emphyteota, haeres, & alij reſtituere, & ſoluere debeant, §. 2. gl. 5. num. 194. & ſeqq. fol. 542. & ſeqq.

¶ *Loca montium, &c. vide infra in verbo, Mons.*

¶ *Loca S. Georgij, vide ſupra in verbo, Genua, verſ. loca.*

Locatio, Locator, Locatarius.

Locatio, nulliter contracta, non reſoluitur in commodatum, ſi locatarius ex locatione utilitatem acceperit, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. nu. 209. fol. 293.

Locatio, & emptio ſunt iniuſtae, quando quis emit à ruſtico boues, quos ſciret ruſticum non habere, & poſtea illos ei locaret, §. 1. q. 7. par. 2. ampl.

I N D E X.

ampl.17.ſub num.12.confirm.6.fol. 371. & §.6.gl.1.num.3.& 65.fol.635.& 647.

Locatarius, agens ad nullitatem locationis, tenetur in primis offerre mercedem locatori, & deponere, §.1.q.7. par.2.ampl.8. nu. 216.fol. 294. & vide ſupra in verbo, Conductor.verſ. conductor dicens.

Locanti equum debetur merces, etiamſi locans debuiſſet conducere aliquem, & ei ſoluere ipſe mercedem, vt equum duceret ad locum, pro quo locauit, §.1.q.7.par.2.ampl.6.ſub num. 9.comprob.1.& num.10. fol. 246. Et quando ei non debeatur, num.16.fol.247.

Locans ſaltum paſcuum, in quo herba mala naſcebatur, ideoque pecora mortua ſunt, locator, ſi ſciuit, præſtabit, quod interfuit, ſi ignorauit, penſionem non petet, §.7.gl.2.ſub num.97.verſ. non obſtat.fol.678.

¶ Locator poteſt expellere conductorem, &c. vide ſupra in verbo, Conductor.

¶ Locari &c. vide infra in verbo, Venditio. verſ. locari.

¶ Locatio, &c. vide infra in verbo, Mutuum. verſ. locatio.

Loth, Lotto, Lucrum.

Loth ad euitandam ſodomiam, proprias filias fornicationi obtulit, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.46.fol.341.

Lotto, Hiſpanicè, las joyas, eſt ludus licitus, & qualis ſit, §.1.q.1.num.110.fol.29.

Lucrum, & lucrum ceſſans quid ſit, §.1.q.7.par. 2.ampl.8. ſub nu.272. & latius 289.fol.310. & 313.

Lucrum in contractibus eſt licitum, quando æqualis eſt conditio, §.1.q.7.par.2.ampl.6. ſub nu. 4.confirm.3.fol.244.

Lucrum licitè accipi poteſt propter periculum, §. 1.q.1.num.294.& ſeqq. & num.501.fol.82. & 127. Et ideo eò magis eſt licitum, quanto maiori ſubiacet periculo, §.6. gl.1. ſub nu.14. fol.636.

Lucrari ex contractu non poteſt, qui pro parte ſua non adimplet, etiam ſi impeditus, vel alias ſine mora, non adimpleat, §.1.q.1.num.372. fol.97. & quæſt.7. par.2. ampl.8. num. 158. fol. 281.

Lucro inhianti non fauemus, ſicut anhelanti ad euitandum damnum, §.1.q.1.num.374. in fine, fol.98.

Lucrum in actu, lucrum in potentia proxima, & lucrum in potentia remota differunt, §.1.q.7. par.2.ampl.8.ſub num. 24. & ſub num. 223. fol.254.& 296.

Lucri ceſſantis intereſſe non ſemper peti poteſt in actione bonæ fidei, ead.ampl.8.n.273.fol.310.

Lucrum ceſſans dicitur de re nondum quæſita, ead.ampl.8.ſub num.272.fol.310.

Lucrum ceſſans eſt non ens, ead.ampl.8.nu.239. fol.299.

Lucri ceſſantis probatio eſt difficilis, ibidem.

Lucri ceſſantis quantitas probanda, & quomodo, ead.ampl.8.num.238.& ſeqq. fol.299.

Lucrum ceſſans vt debeatur, quæ ſint neceſſaria, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.99.& ſeqq. 221. & ſeqq.238.& ſeqq.fol.269.295.& 299.

Lucri ceſſatio quibus probationibus, coniecturis, & veriſimilitudinibus probari debeat, eadem ampl.8.num.222.& ſeqq. fol.296.

Lucrum non dicitur in mercatura, & negotiatione, antequam ſit reductum ad domum, §. 1. q.5.num.67.fol.182.

Lucrum mercatoris regulariter uidetur æſtimandum ad rationem decem pro centenario, §.1.q. 7.par.1.num.82.fol.230.

¶ Lucrum an & quando differat à damno, vide ſup. in verbo, Damnum. verſ. damni, & lucri.

¶ Lucrum ceſſans. vide ſupra in verbo, Intereſſe.

¶ Pactum lucratorium, &c. vide infra in verbo, Pactum.

Lucretia.

Lucretia Romana quanti caſtitatem æſtimauerit, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.67. confirm.3.in fine, fol.395.

Ludus.

Actio denegatur vincenti in ludo prohibito, §.1.q. 1.num.111.fol. 30. Et quid ſi de conſuetudine ſit licitus, num.115.fol.31.

Actionem denegare victori, & repetitionem dare victo eſt remedium, ne ludatur, ead. q.1. num.111.in fine, fol.30.

Claudicatio in ludo non toleratur, etiam ſi tendat ad fauorem minoris, mulieris, & ſimilium, ſi qui ſunt, & quare, §.1.quæſt.7.par.2. ampl.10. ſub num. 5. verſ. nec obſtat. & ſeq. fol. 324. Et quid ſi claudicatio ſit colluſori nota, ſub eod.n.5.verſ. intellige primo. fol. 324.

Conſuetudo, ſeu Statutum } poteſt ludum, qui de iure eſt illicitus, facere licitum, & ideo impunitum, §.1.quæſt.1.num. 113. & 114. fol.30.

Dolus permiſſus in ludo qualis ſit, §.1. q.1. ſub num.123.verſ. tempera primo. & q.7.par.2. ampl.10.num.12.fol.330.

¶ Dolus &c. vide infra verſ. vincens.

Fugiendus eſt ludus, etiamſi conſiſtat in ſolo ioco, & riſu ſine ſpe lucri, §.1.q.1.ſub nu.86.verſ. tertia ratio. fol.23. Contrarium, num. 121. fol.32.

I N D E X.

Furari, *ſeu* } *tantundem ex bonis eius, qui lucra-*
Retinere } *tus eſt in ludo probibito non licet ei, qui perdidit, quamuis detur ei repetitio,* S. 1. *q.1.num.*120. *fol.*32.

Inæqualitas *inter colluſores an & quando ſit inuſtitia ludi, ideoq; inficiat ludnm,* S.1. *q.*7. *par.*2.*ampl.*10.*ſub nu.*5.*verſ.ſubinfero ſecnndo. & ſeqq.fol.*322.325.& 326.*Et cõſequenter an ludus pecunia præſenti cum pecunia abſenti teneat, ſub eod.nn.*5.*verſ.ſeens. fol.*322. 325.& 326. *Et ludens cum eo, qui habet minorem ſnmmam, an & quando poſſit perdere, ſub eodem num.*5.*verſ.ſecus .fol.*322.324.& 325.

Læſio *conſideratur etiam in lude,* S.1. *q.*7. *par.* 2.*ampl.*10.*ſub nu.*5.*illat.*3.*fol.*323. *Et quomodo, ſubillat.*1.*fol.eod.*

Liciti, *ſeu* } *ludi ſunt ij, in quibns valent are, &*
Permiſſi } *vires,*S.1.*q.*1. *ſnb num.*105.& 107. *fol.*28.& 29. *Excipinntur ludus cruentus,nu.* 122.*Ludus vltra valorem vnius ſolidi, num.* 123. *Ludus cum dolo, ſub eodem num.* 123. *verſ.excipe tertio. Et ludus cum magna iuaqualitate, ſub eodem nnm.*123. *verſ. excipe quarto. Item permittitur ludus conuiuandi, ſen recreandi gratia, nnm.*109.*fol.*29.

Licitus eſt ludus, inſpecto iure natura, ead. q. 1. *num.*102.*fol.*28.

Lotto, *ludi genus. vide ſnpra iu verbo,* Lotto.

Mala, *qua producuntur à ludo,*S.1.*q.*1.*num.*85. *& ſnb num.*521.*fol.*22.& 134.

Pœna *ludi prebibiti,* §.1.*q.*1.*ſnbnum.*105.*verſ. ſub qua. & ſub num.*521.*fol.*29.& 134.

Prohibitio *ludi quid operetur,* §.1.*q.*1.*nu.*111. *fol.*30.

Ludus eſt generaliter probibitus uon per ſe, ſed propter mala, qua ex eo procedunt, S. 1.*q.*1. *num.*85.*fol.*22. *Imò eſt adeo probibitus, vt ſit èuter crimina, eod.num.*85.

Probibiti lndi ſnnt ij, in qnibus dominatur fortuna, & ij, in qnibns mixtim domiuantur ars, & fortuna, eadem q. 1. *uum.* 105. & 106. *fol.*28.

*Probibitus ſi ſit ludus ex obiecto lucri indeterminati, remanet probibitus etiam ceſſante cauſa probibitionis, eadem q.*1.*ſub uum.*108.*Et cenſetnr probibitus etiam in modica ſnmma, eod. num.*108. *in fine, fol.* 29. *Secus ſi ſit lndus ex obiecto virtuoſo, & reſtrictus ad certam modicam quantitatem, unm.*109.*fol.*29.

*Cauſa probibitionis ludi ceſſante, an ceſſet probibitio, eadem q.*1.*ſub num.*521.*fol.*133.

Repetitio *datur perdenti in ludo,* §.1. *q.*1. *num.* 111. *Et quando non detur, num.*112.*fol.*30.

Reſtituere *an teneatur, quod quis lucratur in ludo probibito,* S.1.*q.*1.*ſub num.*111.*& ſeqq. num.*117.*& ſeqq.fol.*30.

*Vincens cnm dolo, tenetur victo reſtituere, quod vicit, etiam ſi victus tantundem prius lncratus eſſet ſine dolo, quod vincens poſſet adhuc repetere, ead.q.*1.*ſub num.* 120. *verſ. infero. fol.*32. *Et tenetur reſtituere non ſolum lucrum, quod fecit, ſed etiam lucrum, quod feciſſet victns, & tenetnr reſtitnere etiam id, quod ſine dolo videtur lncratus in eodem lndo, ſub num.* 123.*ampl.*1.& 2.*fol.* 33. *Quòd ſi dolus commiſſus eſt ab eo, qui perdidit, non tenetur reſtituere, ſub eod.num.* 123. *verſ. tempera ſecnndo.fol.*33.

*Licet qui lncratur in ludo probibito, teneatur victo repetenti reſtituere, tamen non tenetur etiam in foro conſcientia reſtituere, antequam ſit per ſententiam indicis condemnatus ad reſtituendum, ead.q.*1.*num.*116.& 120.*fol.*31. & 32.& *q.*7.*par.*2. *ampl.*19. *num.*111.*fol.* 413. *Et quid, ſi lex annullaret lndum, ead.q.* 1.*ſub num.*120.*verſ.tempera. fol.* 32.

Reſtituere qnando vincens non teneatur, etiam ſi ludendo certus erat de lucro,&c.§.1.*q.*7. *par.* 2.*ampl.*10.*nnm.*12.*fol.*330.

Species, *ſeu* } *lndi eſt triplex, ſeu duplex,* §. 1.
Genus } *q.*1.*num.*105.& 107.*fol.*28.

Sponſio, *& ludns videntur idem in effectn, ead. q.*1.*nnm.*91.*fol.*24. *Et quomodo differant, nu.* 95.*& ſub num.*100.*fol.*24.25. & 27.

*A ſponſione ad ludum valet argumentum, ead. q.*1.*num.*91.*fol.*24.

Macedoniana, Magiſtratus, Malum.

M*ACEDONIANA exceptio qnando non babeat locum contra mutnatorem,* S.1. *q.*1. *num.* 532. *fol.*138.*& latius q.*7.*par.*2.*ampl.* 19.*ſnb num.* 89. *verſ. exemplifica. & ſeqq.fol.* 415.

Magiſtratibus *parere præcipitur de inre naturali,* §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*num.* 24. *fol.* 381. *Ceſſat præceptum, ſi iuberent, lædi diuinam, aut bumanam maieſtatem, nnm.* 25.*fol.*382.

¶ *Magiſtratus negotiationis cambiorum &c. vide ſnpra in verbo, Cambinm. verſ.magiſtratus.*

Malum *minns tolerari debet, ne cõmittatnr maius,*§.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*10.*ſnb nu.*45.& 46. *fol.*340.& 341. *Et quando ita ſit, vt minus eligi poſſit, ampl.*19.*ſub unm.* 59.*confirm.* 2. *fol.*391.

Mala ex natnra lapſu proceſſerunt, S.1.*q.*1.*ſub uum.*68.*fol.*17.

Homi-

Homines ſunt proui ad malum, ead. q.1. ſub nu. 17.fol.4. Et ab adoleſcentia, num.51.fol.13.

Probibenda eſſet negotiatio, quæ æqualiter ſe haberet a.l. malum, & ad bonum, eadem q.1.ſub num.556.verſus finem, verſ.res ſua.fol.145. & quæſt.7.par.1.num.17. & ſub num.64.fol. 202.& 217.

Quæ ad malum inclinant, ex bonis circumſtantijs poſſunt fieri bona, §.1.q.7.par.1.ſub nu. 63.& 64.fol.217.

¶ *Mala fides. vide ſupra in verbo, Fides.*

Mandatarius, Mandatum.

Mandatarius, adimplendo mandatũ, habet actionem mandati contrariam, contra mandatorem, §.2.gl.9.num.2.in fine, fol.608.

Mandatarius, qui ſit creditor mandantis, non poteſt pecunias, quas mandans ei remittit cum aliquo ordine, accipere pro ſuo credito contra ordinem mandantis, & in reliquis ſeruare ordinem, §.2.gloſ.5.num.377. & ſeqq.iuncto num.376.fol.578.

Mandatarius, emendo ſeruum nomine proprio, efficitur quidem dominus ſerui, ſed tenetur crimine ſtellionatus, eadem gloſ.5.num. 381.fol. 579.

Mandatarius, qui de ordine mandantis dat cambio, ſeu remittit pecunias, ſi is, cui dat, fiat non ſoluendo, ſeu decoctus, an & quando teneatur mandanti, §.2.gl.5 nu.400.& ſeqq.fol.582. & §.3.gl.2.num.1.fol.612.

Mandatarius, ſi verſatus eſt in culpa, tenetur mandanti de damno, ead.gl.5.ſub num.401.& ſeqq.fol.582. Secus ſi non eſt verſatus in culpa, num.405.fol.583.

Mandatarius ſi non poteſt exequi mandatum, prout eſt iniunctum, poteſt exequi per æquipollens, vel facere vicina mandato, ead. gl.5. num.370.fol.577.

Mandatarius ad faciendum aſſecurari merces nauis, & de non trabalzando eas de naui onerata in aliam nauem, an ſit in culpa, ſi fecerit, eas aſſecurari ſimpliciter ſine aſſecuratione de non trabalzando, ead.gl.5. num.369.& 372. fol.577.

Mandatarius, tranſmittendo merces in alia naue, quàm in expreſſa in mandato, dicitur in culpa, ead.gl.5.ſub num.372.fol.577.

Mandatum *in perſona eius, cui ſolutio fieri debet, an & quando poſſit à creditore reuocari, §.2.gl.7.num.77.& ſeqq.fol.604.*

Mandatum cum libera adminiſtratione dicitur quando procuratori datur facultas faciendi, quicquid poſſet facere ipſe conſtituens, §.7.gl. 3.ſub num.23.fol.684.

Mandatum ad votum, quam tribuat facultatem, ead.gl.3. ſub num.23. fol.684.

Mandatum procuratorium factum filio à patre, an importet facultatem, vt poſſit comparere pro ſe ipſo, §.7.gl.3.num.20.fol.684.

Mandatum ſociorum alteri conſocio, vt poſſit accipere cambio tàm nomine ſuo ſolo, quàm vna cum alijs, importat vt poſſit expreſſim accipere nomine ſociali, §.7.gl.3.num.17.fol.683.

Mandans alicui vt ſoluat, poteſt mandatum reuocare, §.6.gl.1.num.70.fol.648.

Mandatum ſi reuocetur ab homine, debet reuocatio notificari, &c. §.2.gloſ.5. num. 406. & 407.fol. 583. Alias reuocatio non habetur in conſideratione, ſub num. 27.fol.503.

Mandatum reuocatur ab homine, & à lege, §.2. gl.5.ſub num.27.fol. 503. Et quando dicatur reuocatum à lege, vide infra in verbo, Procurator.verſ.procuratoris mandatum. & ſupra in verbo, Decoctor.verſ.fallitis.

Mandatum ſuſcipere quis inuitus non cogitur, §. 2.gl.5.ſub num.366.verſ.quia.fol.577.& gl. 9.in fine, ſub num.7.fol.609.& §.6. gl. 1.ſub num.69.fol.648.

Mandati fines ſunt diligenter cuſtodiendi, §.2.gl. 5.num.367.fol.577.

Mandatum vnius negotij an poſſi pro parte acceptari, & pro parte non acceptari, §.2. gloſ.5. ſub num.368.verſ.primo hoc. & num.ſeqq fol. 577. Et licet in eo videantur contineri plura mandata, tamen dicitur vnicum mandatum, quia &c. ſub num.375.fol.578.

Mandatum, quòd quis ſoluat litteras cambij, ſeu aliter debitum ipſius mandantis, & ponat debitorem alium, ſupponit, mandantem eſſe creditorem eius, quem mandat poni debitorem, ideoq; eiuſmodi mandatum reſoluitur in ceſſionem, ſeu delegationem, ſi mandatarius acceptat mandatum, §.2.gl.5.num.359.& ſeqq. fol.576.iuncto nu.358.fol.575. & vide §. 6. gl.2.num.3.fol.655.

Mandare alicui, vt ſoluat, & ponat ad mandantis computum, importat etiam liquidationem, & obligationem efficaciorem, ita vt poſſit conueniri executiuè, §.2.gloſ.9. num.3.& 4.fol. 608.& 609.& vide §.6. gloſ. 2.num. 3. fol. 655.

Mandatum poteſt quis non acceptare, & tamen in parte adimplere contenta in mandato, gerendo vtile negotium eius, cuius mandatum noluit ſuſcipere, §. 2. gloſ. 5.ſub num. 373.fol. 578.

Mandatum faciendi, datum alicui, non intelligitur datum, vt faciat contra mandantem, §.1.

q.7.

Digitized by Google

q.7.par.2. ampl.19. ſub num.45. & ſub num. 48.fol.385.& 386. & §. 2. gloſ. 5. ſub num. 378.fol.578.

¶ *Actus geſtus ex mandato inſufficienti, & potuiſſet geri ex mandato ſufficienti, non tenet, vide infra in verbo, Procurator. verſ. procurator ſi habeat.*

¶ *Procurator, habens mandatum cum libera, ſeu ad votum, quid poſſit facere, vide infra in verbo, Procurator.*

¶ *Conductor excedens mandatum, vide ſupra in verbo, Conductor mercium.*

Manifeſtatio bonorum.

Manifeſtatio bonorum eſt duplex, & qua, §. 7. gl.5.ſub num.101.& 102.fol.705.

Vidua non tenetur manifeſtare legatum, ſibi à marito relictum, §.7.gl.5.num.110.fol.706.

Manifeſtatio debet fieri cum iuramento, §.7. gl.5.num.103.fol.705. Et qualis, quibusve verbis fieri debeat, num.104.& ſeqq. Et quid ſi manifeſtans ſit periurus, num.121.fol.707.

Obſcura manifeſtatio, non dicitur manifeſtatio, eadem gl.5. num.5. Et quando tolerari poſſit, num.6.& ſeqq.fol.705.& 706.

¶ *Manifeſtare bona tenentur vxor agens ad repetitionem dotis, &c. vide infra in verbo, Vxor agens. & cedens bonis, vide ſupra in verbo, Cedere.*

Manumiſſio, Marauidini.

Manumiſſio ſeruorum prohibita ad obuiandum, dicitur prohibita, etiam ſi videatur ceſſare fraus, §.1.q.1.ſub num.507.& ſub num.509. fol.130.& 131.

Marauedinorum *moneta Hiſpana valor, §.2.gl. 3.ſub num.22.& ſub nu.79.fol.470.& 479.*

Marcha, Mare.

Marcha nomen an ſit latinum, & qui eo vſi ſint, §.2.gl.3.num.28.q 7.fol.472.

Marcha eſt pars aſſis, quæ conſtat octo vnciis aureis, §.2.gl.3.num.29.fol.472.

Marcharum vſus vnde, & quomodo introductus, ead.gl.3.num.30 fol.472.

Marcha valor Lugduni, §.1.quæſt.5. num.60. fol.181.

Chi ſi marca reſta ſegnato, *&c. §.1. q.6. num. 15.fol.195.*

Marchum vnum quot ſcuti, ſeu nummi aurei conficiant, §.2.gl.3.ſub num.8.fol.468.

Marchum vnius Prouinciæ, ſeu Regni differt à marcho alterius Prouinciæ, &c.ead.gl.3.num. 45.fol.474.

Marcha argenti &c. ead. gl. 3. nu.31.fol.472.

¶ *Marcharum ſcutus &c.vide infra in verbo, Scutus marcharum.*

Maris *vis dicitur caſus ſiniſter, &c. §.1.q.1.ſub num.135.fol.37.*

Mare quàm periculoſum ſit, §.1.q.6. ſub num. 18.fol.195.

Lapilli, gemmæ, & alia, quæ in mari inueniuntur, occupanti conceduntur, §.1. q. 7. par. 2. ampl.19. ſub num. 82. reſtrict. 6. caſ. 1. fol. 403.

Maritus, Mathematicus.

Maritus ſi egerit tanquam procurator vxoris, & non ſit procurator, proceſſus eſt nullus, etiam quòd potuiſſet agere tanquam maritus, & quòd potuiſſet conſtituere procuratorem, §. 1. q.7.par.3.limit.7.num.7.fol.442.

Maritus ſi poſt mortem vxoris ratificet contractum, geſtum ab vxore ſine ſuo conſenſu, talis ratificatio non conualidat contractum, §.6.gl. 1.ſub num.28.fol.639.

¶ Mathematicus, *&c. vide infra in verbo, Reſtituere. verſ. mathematicus.*

Matrimonium, Matthæus, Matthias.

Matrimonium fraternum etſi ex lege diuina videatur nedum permiſſum, ſed iniunctum, tamen eſt ab ea prohibitum, & quare, §.1.q.7. par.2.ampl.19.num.41.fol.384.

Matrimonium contrahi non poteſt in gradu prohibito ſine diſpenſatione, etiam ſi iuſta cauſa videretur adeſſe, vt prohibitio ceſſaret, §. 1. quæſt.1. ſub num.508.& 519.in fine, fol.130. & 133.

Matrimonij prohibendi, & permittendi leges non apud omnes eadem, ſed diuerſa, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.8.fol.378.

Medi, Parthi, & Perſæ matrimonium contrahunt cum ſorore, alijsq; conſanguineis, eadem ampl.19.num.8.fol.378.

Matrimonij contractus celebratus verbis ſolemnibus de præſenti, licet non valeat ob defectum ætatis, tamen valet vt contractus ſponſalium, qui inter eos fieri potuiſſet, §.1.q.7. par.3. limit.7.ſub num.11.fol.442.

¶ *Matrimonium, &c. vide ſupra in verbo, Arabi.*

Matthæus *conuerſus non rediit ad teloneum, & quare, §.1.q.7.par.1.num.9.& ſub num. 58. fol.200.& 215.*

Matthias *Apoſtolus ad apoſtolatus munus ſorte aſſumptus, §.1.q.1.ſub num. 170. fol.46.*

Medicina, Medicus.

Medicina ſtultè datur mortuo, §.1. q. 7. par. 2. ampl.19 ſub num.93.fol.406.& §.3. gloſ.3. num.45.fol.627.

Medicina regula non mutatur, &c. ead. ampl. 19.num.20.fol.381.

Medi-

I N D E X.

Medicus *debet abſtinere à contractu cum infirmo*, §.1.*q.*1.*ſub num.*557.*exempl.*5.*fol.*146. *& q.*7.*par.*2. *ampliat.* 19.*ſub num.* 124. *fol.* 416.

*Medicus, ſi ab infirmo emeret minori pretio, cogitur reſtituere, eadem ampliat.*19.*ſub num.* 124.*fol.*416.

Medicus infirmus debet ab alio curari, & quare, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampliat.*19. *ſub num.* 124. *fol.*416.

Medicus bene valentibus non eſt opus, ſed male habentibus, §.1.*q.*1.*ſub num.*331. *verſ. ſecundus caſus, in fine. fol.*92.

Medium, Mediocre, Melioratio.

Media via eligenda eſt, §.1.*q.*1.*ſub nu.*18.*verſ. nos iſtorum. fol.*5. *&* §.2. *gl.*5. *ſub num.* 119. *fol.*524. *Quare ſi quid dari debeat, non quod eſt deterius, ſed mediocre debetur, ſub eodem num.*119.

Meliorationem *non iuſtè petit, qui deteriorationem non eſſet poſtulaturus*, §.2. *gl.*5. *nu.*149. *fol.*531.

Membrum, Memoria, Mendacium.

Membrum abſcindendum, ne totum pereat corpus. §.1.*q.*7.*par.*2. *ampliat.*19.*ſub num.*40. *fol.*384.

Memoria *temporis facilius perditur, quàm loci, & ſubſtantiæ negotij*, §.2. *gloſ.*1. *ſub num.*21. *fol.*463.

Obliuio facilius præſumitur in mulieribus, quàm in viris, §.7 *gl.*5.*ſub num.*114.*fol.*706.

Senectus primum vulnus infligit memoriæ. ibid.

Mendacium *quando non ſit menducium*, §.7.*gl.*5.*num.*116.*fol* 706.

Mens, Menſis.

Mens contrahentium debet principaliter attendi, & quomodo cognoſcatur, §.1.*q.*1. *num.* 358. *fol.*96.

Mens corrupta contrahentis ſine operis externi iniuſtitia punitur coram Deo, ſed in foro hominum non conſideratur, §.6.*gl.*1.*ſub nu.*76. *&* 86 *fol.*650.*&* 652.

Mens legis magis quam diſpoſitiò debet attendi in foro animæ, §.1. *q.*1. *num.* 28. *& ſeqq. & num.*32.*fol* 8.

*Legis mentem qui offendit, & ſeruat verba, facit fraudem legi, eadem q.*1.*num.* 577. *& ſeqq. fol.*149.

Factum in fraudem legis, eſt nullum, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*10.*num.*35 *fol.*335.

Ita puniri debet, qui facit contra mentem legis, ſicut qui facit contra verba, & mentem, eadem ampl 10.*ſub num.*36.*fol.*335.*&* §.6.*gl.*1.*ſub num.*11.*verſ. quia. fol.*636.

Mentis ſinceritas, & non verborum fallaciæ eſt ſpectanda, §.6. *gl.*1.*num.*16. *fol.* 637.

Menſis *an apponi debeat in ſcriptura*, §.2.*gloſ.*1. *num.*27.*fol.*463.

Menſis ex quot diebus, & horis conſtet, ead. gl. 1.*num.*29.*fol.*463.

*Menſis emergens qui dicatur, ead.gl.*1.*num.*31. *fol.*464.

*Menſis, qui in ordine aliorum eſt decimus, quare vocetur October, ead.gl.*1.*num.*32. *fol.* 464.

*Menſis Martius, Ianuarius, Februarius, & Auguſtus, &c. ead.gl.*1.*ſub num.*32. *verſ. reſpondeo. fol.*464.

Menſularij, Menſura.

¶ *Menſularij, &c. vide ſupra in verbo, Argentarij.*

Menſura *læſus, ſine tamen dolo, agit ad ſupplementum, vel ad reſciſſionem*, §.1.*q.*7. *par.*2. *ampl.*10.*num.*110.*fol.*360.

Menſura milliariorum ex vna ad aliam Ciuitatem vbi initietur, quando agitur, &c. §. 1. *quæſt.*1.*num.*163.*&* 167. *verſus finem, fol.* 43.*&* 44.

Mercari, Mercator, Mercatura.

Mercari eſt emere, §.1.*q.*1.*num.* 10. *in fine. fol.* 3.

Mercator *dicitur à merce, eadem quæſt.*1.*num.* 11.*fol.*3.

*Mercator non dicitur, qui emit ſeruos, vel quid aliud, quod non comprehenditur appellatione mercis, ead q.*1.*num.*11.*fol.*3.

Mercator, ſeu Negotiator } *qui dicatur, ead. q.*1. *num.* 12. 13.*in fine, &* 14.*fol.*3. *& q.*7.*par.*3.*limit.*17.*num.*19.*fol.*456.

*Mercatoris appellatione non venit vſurarius, eadem q.*1.*num.*14. *fol.*3.

Campſor an dicatur mercator, §.1.*q.*5.*num.*52. *fol.*180.

Mercatores conſueuerunt futura pronoſticari, §. 1.*q.*1.*num.*89.*in fine, fol.*24.

Mercatores, præſertim maritimi, facilè fiunt pauperes, & quare, §.1.*q.*6.*ſub num.*17. *& ſeqq. fol.*195.

Mercatores, & Negotiatores } *malè audiunt apud Populum, & non placent Deo, & quare*, §.1. *q.*7. *par.* 1.*ſub num.* 11. *& ſub num.*59. *fol.*200.*&* 215. *Et ſe fortunæ periculis exponunt, q.*6.*num.*17.*&* 18.*fol.*195.

Mercatorum ſcriptura habetur pro ſententia, & re iudicata &c. §.2.*gl.*5. *ſub nu.*448.*fol.*591. *Et pro inſtrumento publico, &c.* §.7.*gl.*5. *nu.*6. *fol.*688.

Mercatores ex conſtitutione Pij IV. habent priuilegium, ne eorum executiones retardentur

exce-

exceptione vſuræ, §.7. gloſ.5. num.74. & 77. fol.698.

¶ *Mercator, &c. vide infra in verbo, Negotiator.*

Mercatura *eſt probibita ſacerdoti, & perſonæ religioſæ, §.1.q.1. ſub num. 557. exempl. 3. fol. 146. & q.7. par. 3. limit. 17. num. 23 ſol. 457. & vide ſupra in verbo, Clericus. Eſt etiam probibita nobili, d.q.1. ſub num. 557. exempl. 3. fol. 146. & d. limit. 17. num. 20. & ſeqq. vbi declaratur, fol. 456. Eſt etiam probibita Iuſ dicentibus, & officialibus temporalibus iuſtitiæ, eadem limit. 17. num. 16. & ſeqq. ſol. 455. Etiam ſi eſſent officiales in patria propria, nu. 18. ſol. 456. Et quid operetur hæc probibitio in officialibus, ſub num. 17. & 18. Et quid in nobilibus, num. 21. fol. 456.*

Mercaturam exercere non poſſunt, qui rerum ſuarum adminiſtrationem non habent. §.1. q. 7. par. 3. limit 17. num. 2. ſol. 453. Quales ſunt minor, qui habet curatorem, num. 4. Et etiam minor, qui non habet, quando &c. num. 5. Et præſertim ſi ſit minor 14. annis, num. 6. Mulier, num. 7. ſol. 453.

Mercatura, & negotiatio ſunt de iure gentium, §.1. q.6. num 5. fol. 192.

Etiam nobiles aliquibus in Ciuitatibus exercent mercaturam, §.1. q 1. num. 76. fol. 19. & q.7. par. 3. limit. 17. num. 22. fol. 456.

¶ *Mercatura, &c. vide infra in verbo, Negotiatio.*

Merces, Merx.

Merces debetur operario, §.1. q. 1. ſub num. 73. fol. 18. Et cui operario non debeatur, q.7. par. 3. limit. 20. ſub num. 2. fol. 459.

Perito, parum laboranti, debetur eadem merces, quæ debetur imperito, multum laboranti, §. 1. q 7. par. 2. ampl. 6. num. 14. fol. 247.

Merces non conuenta an & quando debeatur, §. 3. gl. 3. num. 2. fol. 613.

Merces commenſuratur labori, & induſtriæ, qui communiter adhibentur in aliquo opere, ſeu negotio, & non labori, & induſtriæ, qui adhibeantur in aliquo particulari, &c. vide ſupra in verbo, Accidens.

Merces *alienas poſſumus proijcere in mare, vt ſaluemus noſtras, §.1. q.7. par. 1. ſub num. 73. fol. 220.*

¶ *Merx non poteſt dari pro pecunia numerata in contractu cenſus, neque in contractu ſocietatis officij, neque in mutuo, vide ſupra in verbo, Cenſus. verſ. pecunia numerata. & infra in verbo, Societas officij. verſ. merx. & in verbo, Mutuum. verſ. mercem.*

¶ *Mercis appellatione, vide infra in verbo, Pecunia. verſ. mercis.*

¶ *Mercis pretium &c. vide inf. in verbo, Pretium. verſ. mercis pretium.*

¶ *Merces aſſecuratæ &c. vide ſupra in verbo, Aſſecuratio.*

Meretrix.

Meretrices, & Proſtibula } tolerantur à iure ciuili, quamuis de iure diuino probibeantur. &c §.1. q.7. par. 2. ampl. 10. num. 46. fol. 341. Et tolerantur ad euitanda adulteria, & peiora, §.3 gl. 3. num. 48. fol. 627.

Meretrix meretricando peccat, ideoq; pœnitentiam agere debet, §.1. q.7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 98 fol. 407.

Meretrix poteſt agere ad mercedem fornicationis, ſiue fuerit ei promiſſa, ſiue non, ead. ampl. 19. num. 98. in fine. fol. 408.

Locans domum meretrici, an peccet, §.1. q.7. par. 2. ampl. 10. num. 46. verſ. infero. fol. 341.

¶ *Meretrix &c. vide infra in verbo, Reſtitutio. verſ. meretrix.*

Metus.

Metus, vt ſufficiat a 1reſcindendum contractum, debet eſſe talis, vt caderet in conſtantem virum, §.1. q.7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 11. fol. 330 & ampl. 19. ſub n. 67. ſubillat. 2. fol. 393.

Qui dicatur metus, cadens in conſtantem virum, remittitur arbitrio iudicis, eadem ampl. 19. ſub num. 67. explic. 2. fol. 393.

Metus in muliere, in homine meticuloſo, & ſimili ſufficit minor, quàm in viro &c. ead. ampl. 19. ſub num. 67. verſ. prima ſpecies. fol. 394.

Metus reuerentialis ſufficit in foro interiori, &c. §.1. q.7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 67. explic. 1. fol. 393.

Metus aliter conſideratur in re non turpi, & aliter in re turpi, ead. ampl. 19. ſub num. 67. verſ. pro vlteriori. & ſeqq. fol. 394.

Metus in re turpi nunquam excuſat, ſiue metus ſit paruus, ſiue ſit magnus, ſiue metuens ſit mulier, ſiue homo meticuloſus, ſiue quiuis &c. ead. ampl. 19. ſub num. 67. verſ. ſecunda ſpecies. fol. 394.

Peccans metu mortis, non excuſatur à peccato, quia &c. ead. ampl. 19. ſub num. 67. verſ. ſecunda ſpecies. fol. 394. Temperatur tamen pœna tam in hoc ſeculo, quàm in alio, ſub eod. num. 67. verſ. primum. fol. 397.

Fidem abnegans metu mortis, peccat mortaliter, eadem ampl. 19. ſub num. 67. verſ. ſecunda ſpecies. & verſ. ſecunda ratio fol. 394. & 396. Non tamen punitur in foro exteriori, eodem num. 67. in fine, verſ. tempera. fol. 397. Neque hæreticus cenſeri debet, &c. verſ. tertium. & verſ. ſeq. eod. fol. 397.

Metus, quo quis ducitur ad delinquendum, & ideo excuſatur à quantitate pœnæ, aliter conſideratur in viro conſtanti, aliter in timido, aliter in muliere, aliter in Epiſcopo, aliter in ſacerdote, aliter in nobili, aliter in humili, S.1.quæſt.7.par.2. ampliat. 19.ſub num.67. verſ. ſecundum notandum. & verſ. prima ſpecies. fol.397.& 394.

Meum, & Tuum.

Meum, & Tuum procedunt ab iniquitate, ideoque turbarunt quietem humanam, S. 1. quæſt.1.num.41.fol.11.& ſ.7.gl.2.ſub num. 18.fol. 661. Et quomodo illam reſtituant, dicta quæſt.1.num.57. Turbant, dum in eſſe producuntur, ſed producta confirmant, num. 58.fol.14.

Miles.

Militi, eunti ad bellum, licet competat exceptio boſtica, tamen ſi huius exceptionis ſpe committat ſpolium, non competit, S.7.gloſ.5.nu.154. fol. 716.

¶ *Miles, vide ſupra in verbo, Filiusfamilias.*

Minor.

Minor quatuordecim annis æquiparatur furioſo, &c. ſ. 1. quæſt.7. par.2. ampl.19. num. 70.fol.398. & par. 3. limit. 17. num. 6. fol. 453.

Minor an & quando poſſit ſtare in iudicio, S.7. gl.5.num.39.fol.693.

¶ *Minoris contractus, &c. vide ſupra in verbo, Contractus. verſ. inhabilis. & verſ. minoris. & in verbo, Cambium. verſ. minor.*

Minor in cauſa ciuili non poteſt carcerari, vide ſupra in verbo, Capuccinus. verſ. minor.

Monachus.

Monachorum vita habet bona in communi, S. 1. q.1.ſub num.40.fol.11.

Monachus, & Oeconomus monaſterij, ſi fiat apoſtata, ſtatim perdit officium, ſ.2. gl.5. ſub num. 403. fol.583.

Moneta.

Aenea, ſeu Aeroſa moneta quare cudatur, S. 2.gloſ.5. ſub num. 119.fol. 524. Quare ſit vilior, ſub num. 117. verſ. ſed creditor. fol. 523.

¶ Aurea *quare ſit alijs pratioſior, vide infra in verbo, Pecunia. verſ. aurea.*

Bonitas *intrinſeca monetæ quando dicatur mutata, S.2.gloſ.5.num. 178. & 180.fol. 537. & 538.*

Bonitas extrinſeca, & bonitas intrinſeca monetæ habent diuerſos effectus, de quibus infra verſ. valor vſualis.

¶ Cudere *monetam &c. vide infra verſ. princeps.*

Damnum *quando creditor dicatur pati, ſi ſibi ſoluatur in alia ſpecie monetæ, quàm in ſpecie monetæ debitæ, S.2. gloſ. 5. num. 108. & ſub num.117.verſ.ſed creditor. fol. 521. & 523. Et eſt difficile dare caſum, in quo creditor non patiatur damnum, ſub dicto num. 108. verſ. infero. fol.522.& ſub num. 142. verſ. eſt tamen. fol.528.*

¶ Debitor *monetæ incertæ ſpeciei, an & quando poſſit ſoluere in alia ſpecie, vide infra verſ. ſoluere.*

Depoſitarius *quam monetam teneatur reſtituere, S.2.gl.5.num.124.fol.525.*

Ethymologia *monetæ, S. 2. gloſ. 3. num.7. fol. 468.*

Expendens, *ſeu retinens falſam monetam, & non incidens eam, qua pœna ſit puniendus, ead. gl.3.num.133.fol.492.*

¶ Fabricans *falſam monetam, &c. vide infra verſ. falſam.*

Falſam *monetam ſi quis fabricauerit, ſi quis eam tinxerit, raſerit, finxerit, aut adulterinam conflauerit, qua pœna puniatur de iure communi, & qua ſecundum aliquas leges municipales, S. 2. gloſ. 3. num. 127. 129. 130. & ſeqq. fol. 491. Et qua, eam expendens, num. 133.*

Falſam monetam fabricare dicitur etiam, qui eam iuſti ponderis, & boni fabricat metalli, ſi cudendi monetam ius non habeat, eadem gl. 3. num.128.fol.491.

Falſam monetam qui fabricat, committit plura furta, ead. gl.3.num.131.fol.491.

Fictæ, *ſeu Imaginariæ monetæ ſunt multæ, quæ ſeruiunt pro abbreuiandis ratiocinijs, & calculorum numeris, eadem gloſ. 3. num. 68. fol. 478. & gloſ. quinta, ſub numero 184. fol. 539.*

Fiſcus *ſi ſit creditor, tenetur etiam de iure pro moneta aurea recipere in ſolutione monetam argenteam, ſ. 2. gloſ. 5. numero 134. fol. 526.*

Forma *monetæ dicuntur effigies Principis, ſeu eius inſignia impreſſa, &c. S.2.gl.3.num.89. fol.481.*

Imaginatiæ *monetæ valor an, & in damnum cuius poſſit decreſcere, S.2.gloſ.5.ſub numero 184.& ſeqq. & num. 190. & ſeqq. fol. 539. & 540.*

Imaginaria moneta, quæ debetur, dicitur in obligatione, & moneta vera, qua ſolui poteſt, dicitur

citur in facultate ſoluendi, eadem gloſ.5.num. 185.fol.540.

Introducta *ob quam cauſam fuerit moneta, §.2.gloſ.4.ſub num.6.comprobat.1.in fine, fol. 494.*

¶ Materia *moneta an debeat eſſe perfecta, vide infra verſ.princeps cudens.*

Nomina, *ſiue ſpecies omnium ferè monetarum, remiſſiuè, §.2.gl.3.num.80.fol.480.*

Pondus *moneta, vt ſit iuſtum, an debeat eſſe tantum in moneta, quantum in maſſa, vel tantò minus in moneta, quantum important impenſa ad monetandam maſſam, ead. gloſ.3. num.86.& 87.fol.481.*

¶ Pretium *imponere moneta ſpectat ad Principem, vide infra verſ.principis.*

Princeps, *cudens monetam, tenetur in foro conſcientia cadere de materia perfecta, & in pondere iuſto, eadem gloſ.3. num. 82.& 84. fol. 480. Et qua dicatur materia perfecta, num. 83. Et tenetur etiam in foro politico, & quare, num.88. fol. 481. Poteſt tamen cudere etiam de materia imperfecta, dummodo illi imponat valorem conuenientem illi materia, ſub numero 84. fol. 480. Et ex iuſta cauſa poſſet illi imponere valorem longè maiorem, & qua ſit iuſta cauſa, num.85.*

Principis munus eſt imponere pretium moneta empturæ, eadem gloſ. 3. num. 90. fol. 482. Qua obſeruanda ſint in pretij impoſitione, num. 91. Hac impoſitio ligat ſubditos imponentis, num. 92. Et tamen populus ſubditus aliquando ex vſu mutat pretium impoſitum, &c. num.93. fol. 482. Sed moneta emenda, prout eſt merx, qua alia emitur moneta, Princeps non ſolet pretium imponere, num.94. & ſeqq. Quare imponendo pretium ſimpliciter, non cenſetur moneta emenda imponere, num. 95. fol. 484. Etiam ſi clauſula executiua, & pœnales impoſitionis eam etiam comprehenderent, num.96. Caterum poteſt Princeps, ſi velit, ei etiam pretium imponere, num. 102.& ſeqq. fol. 486. iuncto num. 95. fol.484. Et impoſuit in Regno Caſtella, num. 105. fol.486.

¶ *Qualitate moneta non expreſſa, in qua ſit facienda ſolutio, vide infra verſ.ſoluenda ſi ſit.*

Receptans *fabricatorem falſa moneta, & non prohibens, cum poſſet prohibere, punitur eadem pœna, §. 2. gloſ. 3. numero 132. fol. 492.*

Reperibilis, & } *moneta dicitur, ſi reperiri poſ-*
Irreperibilis } *ſit, vel non poſſit in loco, vbi ſolui debet, quia non eſt quarenda in locis remotis, & diſtantibus, §.2.gloſ. 3. num. 121. fol.490.*

¶ Reprobam *monetam ſoluens, tenetur, &c. vide infra in verbo, Reſtitutio. verſ. monetam.*

Reprobanda *ſi ſit aliqua moneta de proximo, creditor eam accipere non cogitur, §.2. gloſ.3. ſub num.117.fol.489.*

Reprobata ſi ſit moneta, quam debitor debet in ſpecie, liberatur præſtando illam in materia, §.2.gloſ.5.ſub numero 152. verſ. extende. fol.532.

Soluere *vnam monetam pro alia debitor non poteſt, ſi creditor eam recipere recuſet propter damnum, quod pateretur, §. 2. gloſ. 3. num. 112.& 118. fol.488.& 489. & gloſ. 5. ſub num. 102. verſ. primus. & num. 117. fol. 519.& 523. Et quando poſſet ſoluere, deberet ſoluere eam, qua minus diſtaret à ſpecie moneta debita, d.gl.3.ſub num.120.& 122. fol.489.& 490.*

Soluere poteſt debitor in alia ſpecie moneta, quàm in ſpecie moneta debita, creditore etiam inuito, dummodo ſoluat æquiualentem eiuſdem liga, & materia, & creditor damnum non patiatur, §.2.gloſ.5. ſub num. 102. fol. 519. Secus ſi ſit diuerſa liga, & materia, quia tunc, etiam ſi creditor damnum non pateretur, non poteſt eam, inuito ipſo creditore, ſoluere, num.103. fol.520. De conſuetudine tamen, ceſſante damno crediteris, poteſt ſoluere, num. 104.113.& ſeqq.fol.520. & 523. Etiam ſi moneta debita reperiretur, num. 106. & 107. fol.520. & 521. Et etiam ſi promiſiſſet expreſſè ſoluere in certa ſpecie, num.126. & 135. fol. 525. & 526. Et quid, ſi promiſiſſet cum iuramento, num.136. fol.527. Et quid, ſi appareret, quòd expreſſiſſent qualitatem moneta, non ad demonſtrandum valorem, ſed ad ſubſtantiandam obligationem in illa præciſa ſpecie moneta, num.137. & ſeqq. fol. 527. Et an & quando etiam de iure poſſit ſolui vna moneta pro alia, latè num. 127. & ſeqq. & num.106. fol. 525. & ſeqq. & 521. Hacque facultas ſoluendi in alia ſpecie moneta procedit quando dominium moneta debita non remanſerit apud creditorem, ſecus ſi remanſerit, puta, quia eſſet moneta depoſita ſine tranſlatione dominij, num.124. fol.525. Et quando lis nondum eſt conteſtata ſuper ſpecie moneta, qua eſt in obligatione; ſed quando eſt lis conteſtata, tunc eſt difficultas, an poſſit ſoluere in alia ſpecie, num.143.144. & 191. fol.528.& 541.

Solui non poteſt moneta minuta ærea, ſeu argentea ære contaminata, ſi debeatur moneta aurea, vel argentea in magna ſumma, §. 2. *gloſ.* 5. *num.* 114. *& ſeqq. & num.* 118. *fol.* 523. *Ceſſat hac difficultas in Vrbe, ſub num.* 123. *fol.* 525. *Secus ſi debeatur in modica ſumma, ſub num.* 119. *verſ. quamuis. fol.* 524.

Solui poteſt qualibet moneta, ſi debita ſit moneta imaginaria, puta, quia debeantur mille libræ, etiam ſi expreſſa eſſet moneta vera, à qua procederet illa imaginaria, §. 2. *gloſ.* 5. *ſub num.* 118. *verſ. extende. & num.* 145. *fol.* 523. *&* 529. *Quia eſſet expreſſio inutilis, num.* 185. *fol:* 540. *Si tamen imaginaria deberetur in magna ſumma, non poſſet ſolui in moneta æroſa, niſi appareret, illam imaginariam proceſſiſſe ab æroſa, num.* 119. *&* 120. *fol.* 524. *Et in terris Imperatoris, & in Republica Genuenſi adeſt conſtitutio particularis, num.* 122. *Et ſimiliter, ſi eſſet appoſitum pactum, quòd moneta imaginaria reſtitueretur in eadem ſpecie moneta vera, in qua eſt ſoluta, quia tunc ſeruandum eſſet pactum, num.* 187. *fol.* 540. *Sed de conſuetudine adhuc eſſet contrarium, num.* 189. *eod. fol.* 540.

Solutio fieri poteſt in alia ſpecie moneta, etiam de iure, quando ſpecies monetæ debitæ amplius non reperitur, dummodo ſoluatur æquiualens, eadem gloſ. 5. *ſub num.* 106. *&* 127. *fol.* 520. *&* 525. *Et dummodo ſoluatur in ea ſpecie, quæ eſt magis ſimilis, &c. ſub dicto num.* 127. *fol.* 525. *Etiam ſi partes conueniſſent, quòd nullo modo poſſet ſolui in alia ſpecie, num.* 128. *&* 129. *Sed quid fuerit factum apud Imperatorem in caſu contingenti, ſub eodem num.* 128. *Et etiam ſi debitor promiſiſſet cum iuramento, num.* 130. *Sed ſi non eſſet extincta, ſed reperiretur cum difficultate, deberet in ea, & non in alia fieri ſolutio, num.* 132. *fol.* 526. *De conſuetudine tamen poteſt ſolui in alia ſpecie, etiam ſi debita reperiretur, ſub dicto numero* 106. *fol.* 520.

Soluenda ſi ſit magna quantitas monetæ, ſeu pecuniæ, & non ſit expreſſa ſpecies monetæ ſoluendæ, poßet ſolui partim in vna ſpecie, & partim in alia, §. 2. *gloſ.* 5. *ſub numero* 119. *fol:* 524. *Et vbi vna ſpecies moneta ſit magis currens, & magis vſitata, in ea eſſet ſoluenda, ſub eodem numero* 119. *verſ. item. & ſub numero* 176. *in ſexto requiſito. fol.* 537. *Sed ſi diuerſitas ſit inter conſuetudinem loci, & conſuetudinem contrahentium, conſuetudo contrahentium præfertur, ibidem. Quòd ſi moneta annuatim debeatur, & non conſtet in qua ſpecie ſit debita, debetur talis, qualis eſt antea ſoluta, ſecus ſi conſtaret*, §. 2. *gloſ.* 3. *num.* 119. *fol.* 489. *Et in emptione, & venditione, ſi pretium in vna moneta eſſet maius, quàm in alia, recurrendum eſſet ad iuſtitiam contractus, &c. ſub dicto numero* 176. *in ſexto requiſito. Et quando deficerent omnes prædictæ coniecturæ, tunc id, quod minimum eſt, debet attendi, ſub eodem numero* 176. *verſ. declara. fol.* 537. *Præterquam in moneta, legata cauſa dotis, ibidem, verſ. reſtringe.*

Soluere ſi quis promiſerit centum in pecunia minuta, an poſſit, creditore inuito, ſoluere in pecunia groſſa, non obſtante, quod de conſuetudine liceat vnam monetam ſoluere pro alia, §. 2. *gloſ.* 5. *num.* 138. *&* 142. *fol.* 527. *&* 528. *Et ſi quis promiſerit ſoluere ſcutos Solis, vel ducatos largos boni auri, & iuſti ponderis, an cogetur ſoluere præciſè in moneta aurea, &c. numero* 139. *& dicto numero* 142. *Et obligatus ſoluere ſcutos centum auri in auro Italiæ, &c. an liberetur, ſoluendo eorum valorem, &c. numoro* 141. *&* 142.

Species, *ſeu nomina monetæ, vide ſupra verſ. nomina.*

Valor, *& materia monetæ eſt de iure poſitiuo, licet vſus monetæ ſit de iure gentium*, §. 2. *gl.* 3. *ſub num.* 88. *fol.* 481.

Valor eiuſdem monetæ, ſi in loco, vbi contrahitur debitum, ſit vnus, & in loco, vbi debet ſolui, ſit diuerſus ab illo, attenditur valor loci, vbi eſt contractum debitum, §. 2. *gloſ.* 5. *num.* 110. *&* 111. *& ſub nu.* 176. *in* 6. *requiſ. in fine, fol.* 522. *&* 537.

Valor monetæ, impoſitus à Principe, ſeu lege, ſi ſit alteratus ab vſu populi, & orta ſit differentia de valore, qualis valor erit attendendus, §. 2. *gloſ.* 3. *ſub num.* 48. *num.* 93. 110. *&* 111. *verſ. infero. fol.* 475. 482. *&* 487. *& gloſ.* 5. *ſub num.* 108. *&* 109. *fol.* 521. *&* 522.

Valor monetæ attenditur ille, qui erat tempore legis, loquentis de illa moneta, & non ille, qui poſtea eſt in vſu, ſuppoſita mutatione bonitatis intrinſecæ, §. 2. *gloſ.* 3. *num.* 48. *fol.* 475.

Valore monetæ modernæ aucto ex bonitate extrinſeca, & moneta antiqua illius ſpeciei extincta, & amplius non reperibili, obligatus

ſoluere

Digitized by Google

ſoluere de moneta illa antiqua, debet ſoluere de moneta moderna in valore, quo valebat antiqua, §.2.gloſ. 5. num. 133. fol. 526. Secus, ſi valor monetæ modernæ eſſet auctus ex bonitate intrinſeca, quia tunc &c. ſub eodem num. 133. verſ. ſecus.

Valor certæ, & vſualis monetæ ſi ex bonitate extrinſeca ſit diminutus, & debitor fuerit in mora, illa diminutio cedet damno debitoris, §.2. gloſ.5. num. 146. & ſub num. 147. verſ. aut agimus. fol.530. Quòd ſi ſit auctus, illud augmentum erit creditoris, ſub eodem num. 147. verſus finem. Si verò debitor non ſit in mora, tunc tam damnum, quàm lucrum pertinet ad creditorem, num. 148. & ſub num. 150. & ſub num. 177. fol. 537. Et in mutuo pecuniæ, aliarumque rerum, vide infra in verbo, Valor. & in reſtitutione dotis, vide ſupra in verbo, Dos. Si autem fuerit moroſus creditor, eadem ratione lucrum pertinet ad debitorem, & damnum ad creditorem, num. 153. fol. 531.

Valor vſualis, & certæ monetæ ſi tractu temporis ſit ex bonitate extrinſeca mutatus, & debitor ſoluat ſine mora, ſolutio ſit non ſecundum valorem tempore contractus, ſed ſecundum valorem tempore ſolutionis, quia lucrum, & damnum ſpectat ad creditorem, remota mora debitoris, eadem gloſ. 5. num. 177. fol. 537. Secus ſi valor ſit mutatus in bonitate intrinſeca, quia tunc debitor, etiam non moroſus, tenetur ſoluere ſecundum æſtimationem tempore contractus, num. 178. & ſeqq. in quibus declaratur, & num. 193. fol. 541. vbi remiſſiue cuius temporis attendatur valor monetæ in conſtitutione Pontificis, in vltima voluntate, in ſtatutis, in ſententia, & in gratia Principis.

Valor monetæ dicitur mutari, non ſolum quando mutatur in ipſa moneta, quæ eſſet ſoluenda, ſed etiam quando mutatur valor monetæ inferioris, qua æſtimatur ſuperior, ead. gl. 5. num. 179. & 180. fol. 538.

Valor imaginariæ monetæ licet ſit inuariabilis, tamen & in ea conſideraretur mutatio, quæ fieret in monetis veris propter bonitatem intrinſecam, §.2. gloſ.5. ſub num. 184. fol. 540. Quare, vel moneta vera, qua ſoluitur imaginaria, eſt mutata in bonitate extrinſeca, & tunc tam lucrum, quàm damnum pertinet ad debitorem, ſub eodem num. 184. verſ. his præmiſſis. Aut eſt mutata in bonitate intrinſeca, & tantò magis pertinet ad debitorem, num. 190. fol. 540.

Valor diuerſarum monetarum, §.2. gloſ.3. num. 79. fol. 479.

Vſus monetæ quando cœperit; quis fuerit primus, &c. eadem gloſ. 3. num. 81. fol. 480.

¶ Monetæ reliqua vide infra in verbo, Pecunia. & in peculiaribus verbis monetarum, vt in verbo, Aureus, Scutus, Solidus, & ſimilia.

Monopolium.

Monopolium eſt prohibitum, § 1. q. 1. num. 561. fol. 146. Et eſt prohibitum in quolibet exercitio, quæſt. 7. par. 3. limit. 10. num. 12. fol. 446.

Monopolium quid ſit, §. 1. quæſt. 7. par. 3. limit. 10. num. 3. fol. 445. Vnde dicatur, ibidem. Et quot modis committatur, num. 4. & ſeqq.

Monopolium eſt, cum quis emit à Principe priuilegium, vt ſolus ipſe, vel duo, ſeu tres vendant, vel; cum iurata fide conueniunt, vt nullus vendat, niſi tanto pretio, eadem limit. 10. ſub num. 12. fol. 446. Idem etiam ſi alij conueniant de non emendo, niſi pro tanto pretio, nu. 13. fol. 447.

Pœna impoſitæ contra committentes monopolium, ead. limit. 10. num. 14. fol. 447.

Monopolium eſt quibuſdam caſibus licitum. Primo, quando fieret ad repellendum monopolium, quaſi ſit vim vi repellere, &c. eadem limit. 10. num. 13. in fine, fol. 447. Secundo, ſi fiat auctoritate Principis, quia tunc, &c. num. 15. & ſeqq. fol. 447. Tertio, ſi fiat etiam auctoritate priuata, quando magna eſt copia fructuum recollectorum, &c. num. 18. fol. 447.

Mons, Loca montium.

Florentiæ mons an ſit mutuum, & an ſit licitus, §. 1. q. 1. num. 452. & ſeqq. num. 460. & ſeqq. fol. 116.

Montium loca vſitata in Italia, §. 1. q. 1. num. 250. & 465. fol. 72. & 119.

Qua ratione, & quomodo inſtituantur, eadem q. 1. num. 251. & ſeqq. & num. 465. fol. 72. & 119. & §. 9. num. 50. fol. 744.

Iuſtitia locorum montium in quo conſiſtat, ead. q. 1. num. 251. & ſeqq. fol. 72.

Montium loca adæquantur cenſibus, eadem q. 1. num. 254. & 255. fol. 72.

Redimi poſſunt quandocunque, ſicut cenſus, ead. q. 1. num. 253. fol. 72.

Qui emit loca montium an poſſit illa vendere alteri, & an Princeps teneatur reſtituere illud

idem pretium, &c.ead.q.1.num.466.fol.119. Et poteſt vendere, ſub num. 469.

Fructus loci montis ſunt reſtituendi, quando mons non erat capax illorum fructuum, §. 1. q. 7. par. 1. num. 35. fol. 208. & §. 6. gl. 1. ſub num. 3. fol. 635.

Mons vnde dicatur, eadem q. 1. num. 440. fol. 114.

Multiplicatio fructum locorum montium, conuertendo fructus in capitale aliorum locorum in infinitum, eſt licita, in tantum, vt qui ex teſtatoris, ſeu alia legitima diſpoſitione teneretur emere loca montium, & facere iſtam multiplicationem, & non faceret, teneretur ad intereſſe, §. 7. gl. 2. num. 55. fol. 669.

Montis pacis conſtitutio Sixti V. §. 9. num. 50. fol. 744.

Mons pietatis, Mons.

Mons pietatis quibus conditionibus mutuet, §. 1. q. 1. num. 441. & ſeqq. fol. 114.

Iuſtitia montis pietatis non debet reuocari in dubium, eadem q. 1. num. 444. & ſeqq. fol. 114.

Mons pietatis ratione expenſarum pro miniſtris poteſt licitè aliquod modicum accipere à mutuatarijs vltra ſortem, ead. q. 1. ſub nu. 443. fol. 114. Et qua alia ratione poſſit accipi vltra ſortem, q. 7. par. 2. ampl. 1. num. 1. & ſeqq. fol. 236.

Pecunia montis pietatis quamuis ſit pauperum, tamen eſt vniuerſitatis pauperum, & non ſingulorum pauperum, alias non poſſet ipſis eam mutuari, &c. eadem q. 1. num. 449. & ſeqq. fol. 115.

Mons pietatis quomodo aliquo in loco alterauerit naturam, ead. q. 1. ſub num. 451. verſ. hic mons. fol. 116.

Societas pecuniarum cum monte pietatis alicuius loci quomodo conſiderari poſſit, &c. eadem q. 1. ſub num. 451. verſ. ego. fol. 116.

Montes *ad mutuandum indiſtinctè, vbique, cuique, & pro quauis ſumma, &c. non poſſunt erigi, §. 1. quaeſt. 7. par. 2. ampl. 1. ſub num. 3. fol. 237.*

Mora, Moroſus.

Adimplens pro parte ſua contractum vltro citroque obligatorium, eo ipſo quòd adimplet, conſtituit in mora non adimplentem, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 157. & ſub nu. 176. verſ. non obſtat. & verſ. & quatenus. fol. 281. & 284.

Aeſtimatio *contra moroſum fit quanti plurimi, §. 7. gl. 2. ſub num. 39. fol. 665.*

Cambij *debitor moroſus an poſſit condemnari ad intereſſe, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. n. 296. fol. 315.*

Cenſus *debitor moroſus an poſsit condemnari ad intereſſe, eadem ampl. 8. num. 293. & ſeqq. fol. 314.*

Circumducta *mora diei, requiritur noua hominis interpellatio, §. 2. gl. 5. num. 203. fol. 544.*

Cogens *ad ſibi mutuandum, vel aliter credendum, ſemper dicitur debitor moroſus, §. 1. q. 7. par. 2. ampl 8. num. 114. ſub nu. 68. & 69. fol. 274. & 262.*

¶ Commodum *ex contractu, &c. vide infra verſ. lucrum.*

Compenſatur *vna mora cum alia, §. 2. gl. 5. nu. 202. fol. 543. & §. 7. gloſ. 6. num. 13. in fine, fol. 721.*

Conditionis *euentus non conſtituit in mora ſine interpellatione, §. 1. q. 1. n. 384. fol. 99. & q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 197. fol. 292.*

Conſecutiua *mora poteſt non haberi in conſideratione, &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 159. fol. 281. & q. 1. num. 372. fol. 98.*

Conſenſus, & *Mora* } *quomodo idem operentur, eadem ampl. 8. num. 151. fol. 279.*

Creditoris *mora nocet ipſi creditori, §. 2. gl. 5. nu. 153. fol. 532.*

Damnum *non debet emẽdari, ſi emerſerit ſine mora, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 100. fol. 271. Sed, data mora, debet emendari, nu. 269. Nulla etiam interueniente proteſtatione, ſub num. 263. fol. 306. Et magis eſt debita emendatio damni, quàm reſtauratio lucri, num. 270. fol. 309.*

Debitoris *mora nocet debitori, §. 2. gl. 5. ſub nu. 147. fol. 530.*

Delinquens, *& ex delicto debitor, ſemper eſt in mora, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 114. verſ. ratio. & n. 117. & ſeqq. fol. 274. & 275. & vide infra verſ. fur.*

Diei *incerta euentus nõ conſtituit in mora ſine interpellatione, §. 1. q. 1. num. 384. fol. 99. & q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 110. fol. 273.*

Dilatione *pendente ad ſoluendum, debitor non dicitur in mora, ead. ampl. 8. ſub num. 153. fol. 280. Sed an teneatur ad intereſſe, quando creditor fecit dilationem cum pacto, quòd interim teneatur ad intereſſe, num. 150. & ſeqq. num. 163. & ſeqq. fol. 279. & 281. Et quid, ſi ſit debitor ex mutuo, num. 177. & ſeqq. & ſub nu. 283. concl. 2. fol. 287. & 290.*

¶ Diminutio *valoris rei debitae cedit damno debitoris moroſi, & augmentum lucro creditoris, vide infra in verbo, Moneta. verſ. valor certa.*

Excuſabilis *mora, quae habetur pro non mora, quae ſit, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 100. verſ. amplia. fol. 271.*

Fide

I N D E X.

Fide mala, qui pecuniam, ſeu rem alienam habuit, detinet, ſeu retinet, aut poſſidet, ſemper dicitur moroſus debitor illius rei, ſeu pecuniæ, ead. ampl. 8. ſub nu. 117. 199. & 206. fol. 275. 292. & 293. & ampl. 19. ſub num. 82. verſ. extende. fol. 399.

Fructus recompenſatiui debentur ex quadam æquitate, etiam ſi non interuenerit mora, ead. ampl. 8. num. 160. fol. 281.

Fur, & Moroſus } æquiparantur, ead. ampl. 8. num. 100. verſ. ratio. & num. 117. fol. 271. & 275.

Fur ſemper dicitur moroſus, §. 1. q. 7. par. 2. ampliat. 19. ſub num. 82. ſub extenſ. 1. fol. 399.

Furtum, & Mora } æquiparantur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 100. verſ. ratio. fol. 271.

Inſtitor, qui pecunias domini inuaſerit, dicitur ſemper moroſus, &c. ead. ampl. 8. num. 139. fol. 278. Et poteſt conueniri in quadruplum, num. 117. in fine, fol. 275.

Intereſſe ſine mora non debetur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 16. 100. & ſub num. 177. verſ. prima. fol. 253. & 287. Et in tantum requiritur mora, vt pactum in contrarium non valeat, num. 103. & ſeqq. ſub num. 149. ſub nu. 105. verſ. intellige. vbi declaratur. fol. 273. & 279. Et quia ſola mora non ſufficit, §. 7. gl. 2. ſub num. 73. verſ. in prima. fol. 672. Quæ alia requirantur vltra moram, d. ampl. 8. num. 99. & ſeqq. fol. 269. Et requiritur mora inexcuſabilis, ſub eodem nu. 100. ampl. 1. fol. 271. Et debet concludenter probari, num. 102. fol. 272. Sed quando videatur etiam ſine mora deberi intereſſe, num. 114. 118. & ſeqq. 130. 132. 137. 148. 150. 158. 161. & 193. fol. 274. 277. 279. 281. & 291.

Interpellatio tam hominis, quàm diei conſtituit debitorem in mora, ead. ampl. 8. num. 106. Et quibus caſibus non conſtituat in mora, remiſſiuè, num. 110. in fine, fol. 273.

Interpellatio tacita, reſultans ex indigentiæ patefactione, omiſſa expreſſa ob verecundiam, ſeu reuerentiam, conſtituit in mora in foro interiori, ead. ampl. 8. num. 131. iuncto num. 130. fol. 277.

Inuaſor ſine alia mora tenetur ſemper ad intereſſe, ead. ampl. 8. num. 140. fol. 278.

Irregularis mora, vide infra verſ. regularis.

Iuramentum quando habeat vim conſtituendi in mora, §. 1. q. 1. num. 387. fol. 100.

Legalis mora inducitur à lege contra debitorem ex delicto, &c. eadem ampliat. 8. num. 140. fol. 278.

Litis conteſtatio an ſit neceſſaria ad cauſandam moram, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 107. & ſeqq. fol. 273.

Loco deſtinato ſolutioni pro certa die, ſi ſit extra domicilium creditoris, debet creditor probare, ſe illa die fuiſſe in illo loco, alias debitor non dicitur in mora, ead. ampl. 8. nu. 263. verſ. non obſtat. fol. 306.

Lucrum, ſeu Commodum } quis conſequi non poteſt ex contractu, quem non adimpleuit, etiam ſi in eo non poſſet conſiderari mora, §. 1. q. 1. num. 372. & 373. fol. 98. Et multò magis ſi in eo conſiderari poſſit, quia moroſus non debet ex propria mora, & culpa reportare commodum in præiudicium non moroſi, num. 343. 349. & 350. fol. 94. & 95. & q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 126. fol. 276.

Lucrum ceſſans ſine mora non debetur, eadem ampl. 8. nu. 100. & 177. verſ. prima. fol. 271 & 288.

Mutuatarius, ſi mutuator ante diem promiſſæ reſtitutionis mutui ſit factus impotens, ideoq; vili pretio coactus diſtraxerit ſua bona, an teneatur ad illa damna, quamuis non fuerit in mora, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 132. & ſeqq. fol. 277.

Mutuatarius, ſi in contractu mutui ſe obligauerit ad intereſſe, non eſt neceſſaria alia mora, ead. ampl. 8. num. 62. verſus finem, num. 148. 178. & ſub num. 183. concl. 2. fol. 261. 279. & 290. Reiecta contraria opinione, nu. 149. & 177. fol. 279. & 288.

Negotiorum geſtor, ſi domini pecunias in ſuos vſus conuertat, tenetur ſine alia mora ad intereſſe, ead. ampl. 8. num. 138. fol. 277.

¶ Nullus ſi ſit contractus &c. vide infra verſ. reſciſſo.

Obligatio, & Mora } an contrahi poſſint eodem tempore, §. 1. q. 1. num. 386. & 388. fol. 100. & quæſt. 7. par. 2. ampliat. 8. num. 104. fol. 272.

Officialis, finita ſocietate officij, niſi reſtituat pecunias, quas habuit à ſocio, tenetur abſque alia mora ad intereſſe, ead. ampl. 8. num. 141. & 147. fol. 278. & 279. Sed quid ſi finita ſit per mortem ſocij, & quid ſi per mortem officialis, &c. num. 196. fol. 291.

Pauper, ſeu Impotens } qui non valet ſoluere, ſeu aliter ſatisfacere, excuſatur à mora, & conſequenter non tenetur ad intereſſe lucri ceſſantis, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 100. verſ. amplia. Et multò minus tenetur ad pœnam, ſub eodem num. 100. verſ. intellige primo. & verſ. ſecus etiam. fol. 271. & 272. Et licet fiat poſtea diues, ſeu potens, tamen rema-

net adhuc ſolutus ab intereſſe, ſub eod.nu.100. verſ.intellige ſecundo. fol. 272. Hac tamen excuſatio à mora non prodeſt ei ad conſequendum lucrum, &c. ſub eodem num. 100. verſ. ſecus quoad. Neque prodeſt ad euadendum, ne teneatur ad intereſſe damni emergentis, ſub eod.num.100. verſ.ſecus etiam.& num.280. fol.272.& 311.

Periculum rei emptæ quomodo ſpectet ad moroſum, §.1.q.1.ſub num.478.verſ.imò fol.121. & q.7.par.2. ampl.19.ſub num.82. verſ.extende.in fine, fol.399.

Pupillaris pecuniæ debitor ſemper eſt in mora re ipſa, §.1.q.7.par.2. ampl.8.nu.195.fol.291.

Regularis, & Irregularis } mora quæ dicantur, ead. ampl. 8.num.113.fol.274.

Reſciſſo, ſeu Anullato } contractu, is qui ex contractu pecunias habuerat, tenetur eas reſtituere ſine alia mora, ead.ampl.8.num.194.& ſeqq.fol.291. Et, non reſtituendo, ſemper eſt in mora, ſub num.200. Et vbi contractus ſit nullus ipſo iure, dicitur in mora ab initio, num. 204.fol.292.

Sciens, vel ſcire debens ſe debere, ſtatim eo ipſo incipit eſſe in mora, ead.ampl.8.num.194.& ſub num.214.fol.291.& 294.

Socius, inuadens communem pecuniam, vel &c. tenetur ad intereſſe ſine alia mora, ead.ampl. 8.num.137.fol.277.

Solutione facienda certa die in loco, vbi creditor & debitor eſt forenſis, debet creditor probare, ſe illic fuiſſe illa die, alias, hoc non probato, debitor non diceretur in mora, etiam ſi ad illum locum illa die non acceſſiſſet, §.2.gl.5.nu.201. & ſeqq.fol.543.

¶ Solutionis mora, &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ.mora.

¶ Valor rei debitæ ſi ſit auctus, vel diminutus ante moram, vel poſt moram, cuius lucro, & damno cedat, vide infra in verbo, Valor pecuniæ.

Vltima mora nocet, §.7.gl.6.ſub nu.13.fol.721.

Moralitas, Mors.

Moralitas, dum agitur de puniendis criminibus, abſolutè ſpectat ad forum exterius, §. 1. q.1.num.24.fol.7.

Mors potius obeunda eſt, quàm peccare, vel turpiter facere, §.1.q.7.par.2.ampl. 19.ſub nu. 67. verſ.ſecunda ſpecies. & ſeqq.fol.394. Et quando obeunda non ſit, ſub eodem num. 67. verſ. non obſtat. & verſ. voluntarium verò. fol. 395. & 396.

Exempla illuſtria eorum, qui mortem elegerunt, potius, quàm turpiter agere, ead.ampl.19.ſub nu.67. confirm. 3. in fine. & verſ. voluntarium verò. fol.395.& 396.

¶ Mors naturalis, ſeu violenta &c. vide infra in verbo, Societas officij. verſ.mors.

Mulier, Multiloquium, Munera.

Mulier potius famis neceſſitatem pati debet, quàm turpem vitam ducere, §. 1. q.7. par.2. ampl.19.ſub num.67.confirm.3.fol.395.

Mulier, fideiubens pro alio, licet iuuetur ſenatuſconſ.vell.tamen ſi hoc ſciens vt deciperet, fideiuſsit, non iuuabitur, §. 7. gloſ. 5. num. 155. fol.716.

Mulieris contractus. vide ſupra in verbo, Contractus. verſ.inhabilis. & verſ.mulier.

¶ Mulier poteſt, &c. vide infra in verbo, Societas. verſ.mulier.

¶ Mulier veſtita &c.vide ſupra in verbo, Habitus.

Multiloquium parit obſcuritatem, §.1.q.2.num. 20.fol.153.

Munera accipere officialis non debet præter eſculenta, & poculenta, & hæc ſi acciperet in magna quantitate, non faceret quidem contra verba legis, ſed faceret contra mentem, §.1.q. 7.par.2.ampl.10.num.36.fol.335.

Mutuatarius, Mutuator, Mutuum.

Aſſecurare pecuniam mutuatam, obligato ad hoc mutuatario, eſt mutuatori prohibitum, & quid ſi ad hoc mutuatarius non obligetur, §.1.q.1. num.498.502.505.& ſeqq.fol.125.& 129. & q.7.par.2.ampliat.19. num.3.fol.377. Et quid ſi fuiſſet mutuaturus etiam ſine aſſecuratione, d.q.1.num.507.& ſub nu.521.& ſeqq. vbi habetur reſolutio. fol.130.& 135.

Mutuator an ſit peioris conditionis, quàm tertius in contractu aſſecurationis, §. 1. q. 1. ſub num.498.503.528.verſ.ratio.fol.125.128. & 136.

¶ Aſſecurare mutuatorem, &c. vide ſupra in verbo, Aſſecuratio. verſ. mutuator.

Augmentum, & non diminutio poteſt facere, vt mutuum ſit vſurarium, §.1.q.1.ſub nu.245. verſ.ſed ſi conſtitutio. fol.69.

¶ Coactus mutuator, vide infra verſ. inuitus.

Commodatum, & Mutuum } multum inter ſe conueniunt, §.1.q.7.par.1.num.70. fol. 291. & par.2.ampl.8.ſub num. 20.fol.253.

¶ Conſilium eſt, & non præceptum, vt mutuemus, vide infra verſ.præceptum.

Conſuetudo accipiendi pro mutuo ſcutos quinque pro quolibet centenario, an poſsit aliqua ratione defendi, §. 1. quæſt. 1. num. 551. fol. 142.

Creditum pecuniæ ex quouis alio cõtractu, quàm mutui, reſciſſo, ſeu annullato, aut reſoluto il-

lo

Digitized by Google

lo contractu, an reſoluatur in mutuum, §.1.q.7.par.2. ampl.8. num.207.& ſeqq.& 217.& ſeqq.fol.293.& 294.

Dilatio ad reſtituendum mutuum eſt de intrinſeca natura mutui, §.1.q.4.ſub num.6.& ſub num.13.verſ.hæc differentia.fol.158.& 160.& q.7.par.2.ampl.8.num.212.fol.293.

Diuiditur mutuum in verum, & palliatum, §.1.q.7.par.1.num.25.& 26.fol.205.

Diuiduum eſt mutuum, ita vt poſſit in parte non valere, & in parte valere, §.1.q.7.par.2.ampliat.20.num.6.28.& ſeqq.fol.426.& 430.

Doctor, mutuans ſcholari, vt intret ſecum ſcholas, an committat vſuram, §.1.q.7.par.2.ampl.10.num.91.& 92.fol.356.

Dominium rei mutuatæ transfertur ſimpliciter in mutuatarium, §.1.q.4.num.16.fol.160.& & q.7.par.1.ſub num.21.fol.202.

Donatio, promiſſa mutuatori à mutuatario, eſt vſuraria, §.1.q.7.par.2.ampliat.19.num.65.fol.393.

Ethymologia mutui eſt, vt mutuum dicatur, quia de meo ſit tuum, §.1.q.1.ſub num.403.fol.106.

Filiofamilias mutuare eſt prohibitum, §.1.q.1.num.532.fol.138. Et mutuans ei alias res, quàm pecunias, dicitur mutuare in fraudem legis, num.579.fol.149.& q.7.par.2.ampl.10.ſub num.35.fol.335.

Filiusfamilias mutuatarius an, & quando poſſit ſe tueri ſenatuſc.macedon.§.1.q.1.nu.532.fol.138.& latius q.7.par.2.ampliat.19.ſub num.89.verſ.exemplifica.& ſeqq.fol.405.

Furni, ſeu Molendini } dominus mutuans, vt mutuatarij eant ad furnum, & molendinum, an committat vſuram, §.1.q.7.par.2.ampl.10.num.91.& 92.fol.356.

Furtum eſt, quod vltra ſortem accipitur ex mutuo, §.1.q.1.num.564.fol.147.

¶ Hypothecam anterioris creditoris quomodo mutuator poſſit conſequi abſque ceſsione, vide ſupra in verbo, Hypotheca. verſ.mutuans.

Intentio committendi vſuram, facit vſurarium mentalem, qui tamen non tenetur ad reſtitutionem, ſi vſuram non habuit, ſed tamen peccat, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.10.ſub num.87.fol.353.

Intereſſe lucri ceſſantis, & damni emergentis poteſt deberi mutuatori ex pacto, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.1.& ſeqq.18.& 19.fol.249.& 253. Reiectis contrarijs, num.8.& ſeqq.fol.251. Subampliatur hoc ſeptem modis, num.22.23.25.62.96.97.& 98.fol.254.& ſeqq. Et poteſt deberi etiam mutuatario voluntario, num.192.fol.291. Sed præſertim poteſt deberi mutuatori coacto, num.115.fol.274.& q.1.num.456.fol.117. Siue ſit iuſtè, ſiue iniuſtè coactus, d. ampliat.8.num.128.fol.277. Et præſertim intereſſe damni emergentis, ead. ampl.8.num.116.181.& ſeqq.fol.275.& 289.

Intereſſe ſi ſoluendum ſit ex conuentione pro mutuo, mutatur mutuum in alium contractum, & quidem etiam licitum, §.1.q.7.par.1.ſub num.70.fol.219. vide infra verſ pacta.

Inuitus, ſeu Coactus } mutuator dicitur, qui mutuat, interitu, vel alio graui malo ſibi comminato, licet morte minori, vel qui alias probabiliter timet Principis indignationem, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.114.fol.274.

Inuitus, & coactus à Ciuitate, ſeu Rege ad mutuandum, an, & quando poſſit quid annuum certum licitè accipere, §.1.q.1.num.452.& ſeqq.460.& ſeqq.fol.116.& 117.

Locatio cum pacto, quòd conductor mutuet locatori, an, & quando ſit uſuraria, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.89.uerſ.aut loquimur de primo.fol.354. Et quid, ſi addatur pactum, quòd locator, non reſtituendo mutuum, teneatur relocare, ſub eodem num.89.uerſ.aut loquimur de ſecundo.& ſeqq.fol.354.& 355.

Loci ratione debetur mutuatori intereſſe, quando mutuator, gratia mutuatarij, eſt alio in loco cum ſuo damno recepturus mutuum, §.1.q.1.num.422.& ſeqq.fol.110.& q.7.par.3.limit.4.ſub num.8.fol.437. Cum mutuatarius teneatur reſtituere eodem in loco, ubi ſibi eſt datum, q.4.ſub num.14.fol.160.

Loci ratione mutuum eſt uſurarium, quando mutuator obligat mutuatarium ad reſtituendum alio in loco, in quo illud mutuum uerisſimiliter plus ſit ualiturum, §.1.q.7.par.3.limit.4.num.5.fol.436. Idque eſt uerum, etiam ſi obliget ad reſtituendum ubicunque à mutuatore fuerit repertus, &c.num.7.& 8.fol.437.

Lucrum &c. uide infra uerſ.quæſtus.

Medico mutuans, ut curet ægrotos, an committat uſuram, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.92.fol.357.

Mercem dare loco pecuniæ mutuatario, quærenti mutuum pecuniæ, & obligare eum ad reſtituendam pecuniam, eſt mutum iniquum, §.1.q.1.num.230.fol.62.

Obligatio mutuatarij ad aliquid aliud pecunia æſtimabile ultra ſortem mutuatam, facit mutuum illicitum, & uſurarium. & quando non faciat,

faciat, vide infra in verbo, Vſura. verſ.obligatio. & hoc eod.verbo, verſ.quaſtus.

Obligatus mutuare non intelligitur obligatus ſine fideiuſſore, vel pignore, §.1.q.7.par.2.ampl.1.num.6.fol.237.

Obligatus mutuare, non tenetur accedere ad domum mutuatarij, ſed mutuatarius debet accedere ad domum mutuatoris, §.2. gl.5.num.230.fol.547.

Pacta, appoſita in mutuo, poſſunt eſſe talia, vt faciant, mutuum tranſire in alium contractum quæſtuoſum, & licitum, §.1.q.7. par.2. ampl.20.num.4.fol.426.

Pactum vſurarium, adiectum mutuo, vitiatur, & non vitiat, ead.ampl.20.num.7.fol.426.

Palliatum mutuum quod ſit, §.1.q.7.par.1.nu.24.fol.204.

Pecuniam mutuare quid ſit, §.1.q.7. par.1.nu.21.fol.202.

Periculum rei mutuatæ ſpectat ad mutuatarium, §.1.q.4.n.12.fol.159.& q.7.par.1.ſub nu.21.fol.202.& §.3.gl.3.ſub n.33.fol.622.

Periculi ratione poteſt mutuator in foro conſcientiæ accipere à mutuatario vltra ſortem, ſiue periculum procedat ex caſu, & fortuna, ſiue ex facto mutuatarij, &c.§.1.q.1.num.493.& ſeqq.num.504.& ſeqq.fol.124 & 128.Et poteſt accipere, etiam ſi periculum euaneſcat, ſub d.num.504.verſ.primus.fol.129. Et quid in foro exteriori, eod. verſ.primus. in fine.

Pignus non vitiat mutuum, §.1.q.7.par.2. ampliat.12.num.2.fol.365. Declaratur ibidem, num.4.

Præceptum in mutuo eſt, nihil ex eo ſperare, & explicantur verba Euangelij (mutuum date, nihil inde ſperantes) §.1.q.1.ſub num.401.& expreſſius ſub num.402.verſ.minus obſtat. ſub num.405.in 2.reſponſ.& 407.fol.104.& 107.& q.7.par.1.num.72.fol.220 & par.2.ampl.8.num.17.20.21.& 210.fol.253.& 293.& ampl.10.num.95.fol. 357.Sed prior pars eorumdem verborum (mutuum date) eſt de conſilio, & non de præcepto, vt in eiſdem locis. Et quando hoc conſilium poſſit tranſire in præceptum, d.q.7.par.1.ſub num.72.verſ. cæterum.fol.220.

Quæſtus, ſeu lucrum, etſi prohibitum ſit in contractu mutui, §.1.q.1.ſub num.408.fol.108.& quæſt.7. par.1.ſub num.25.& ſeqq. fol.205. Tamen multis caſibus eſt licitum, & ideo non vſurarium. Primus eſt, quando id, quod plus accipitur, non eſt vltra ſortem, & hic eſt multiplex, §.1.q.1.num.409.415.& ſeqq.fol. 109. Quare poteſt licitè accipi id, quod venit ratione impenſarum, laborum, & periculi, eod.§.1. q.7.par.1.num.74.fol.220.& par.2. ampl.1.num.1.& ſeqq.fol.236.& ampliat.8.ſub nu.275.& ſeqq.fol.311. Item illud, quod daretur ratione ſuſceptæ obligationis ad mutuandum, d.ampl.1.num.1. Item poteſt licitè accipi id, quod ſine mutuo deberetur, vt ſi mutuator mutuet cum pacto, vt mutuatarius reſtituat etiam rem mutuatoris, quam iniuſtè tenet, eadem q.7.par.2.ampl.8.ſub num.275.fol.310.& ampl. 10.num. 90. vbi declaratur, fol. 356. Similiter, ſi mutuet cum pacto, quòd mutuatarius teneatur facere confeſſionem de alijs mutuatis in ſecreto, ead. ampl.8.num.276. Et poteſt in mutuo adijcere obligationem, quæ ſolum facilitet exactionem mutui, d.ampl.10 ſub num. 89. verſ.corroboratur primo. & verſ. vel loquimur. il 2. fol. 355. Secundus caſus eſt, quando lucrum non prouenit à mutuatario, ſed ab alio, qui obligat ad mutuandum, ead. ampl. 10. num. 98. fol.358.Tertius caſus eſt, quando quæſtus procedit à mera liberalitate mutuatarij donantis, nulla præcedente obligatione ipſius mutuatarij, neque intentione mutuatoris, ead. ampl. 10.nu.94. fol.357.Quartus eſt, quando illud lucrum, ſeu quæſtus non eſt pecunia æſtimabilis, ead. ampl. 10. ſub n.82.verſ.primus caſus. & ſeqq. fol.352.vbi ponuntur multa exempla.

Reſtitui debet mutuum in eadem quantitate, & qualitate, §.1.q.1.num.418.fol.110.& q. 4. ſub num.7.& ſeqq.fol.159. Et in eodem loco, vide infra verſ.ſolutio.

Ruſtico mutuans, vt mutatoris metat ſegetes, & mercedem compenſet, & ſoluat mutuum, an committat vſuram, §.1.q.7.par.2. ampl.10. ſub num. 92 fol.357.

Solutio, ſeu reſtitutio mutui debet fieri in loco, vbi mutuum eſt acceptum, §.1. q.4. num.14. fol.160. Et obligatio in contrarium eſſet vſuraria, &c.§.2.gl.5.num.195.fol.542.& §.1. q.7.par.3.limit.4.num.5.7.& 8. fol.436. & 437. Et quid ſi mutuator diſceſſerit, &c.ead. gl.5.ſub num.196.verſ.declara.fol. 543. Et quando ſunt in eodem loco, mutuatarius tenetur accedere ad domum mutuatoris, & illic reſtituere, ſub d.num.195.in fine, fol. 543.

Sponſionis contractus eſt licitus, etiam inter mutuatorem, & mutuatarium, §.1.q.1.nu.497. fol.125.

Sponſionis licitæ eſt ſpecies, ſi mutuator eo pacto mutuet, ut, moriente ipſo mutuatore infra certum tempus, mutuatarius lucretur mutuum, ſed ſuperuiuente, teneatur mutuatarius reſti-

Digitized by Google

I N D E X.

reſtituere mutuum, & tot procentenario, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 97. *verſ. primus contractus. & num.* 98. & 99. *fol.* 26. & 27.

Temporis *ratione mutuum erit vſurarium, ſi mutuator addat pactum, quòd mutuatarius non poſſit mutuum reſtituere, niſi in tempore quo mutuator voluerit*, §. 1. *q.* 1. *ſub nu.* 416. *fol.* 109. *Vel non poſſit reſtituere ante tale tempus, ſub nu.* 419. *fol.* 110. *Et an & quando ſit vſurarium, ſi additum ſit pactum, quòd reſtituat in certo tempore, quo veriſimiliter, & à ſolitis pluris valet*, §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *num.* 32. *fol.* 207. & *par.* 3. *limit.* 4. *num.* 5. *fol.* 436.

Tempore non præfixo ad reſtituendum, ſi mutuator tardet repetere, expectans tempus, quo res mutuata pluris valeat, dicitur auarus, & peccat contra charitatem, ſed non eſt vſurarius, neque facit contra iuſtitiam, §. 1. *q.* 1. *nu.* 421. *fol.* 110.

¶ Valor *rei mutuatæ, &c. vide infra in verbo, Valor.*

Venditio, *non mutuum, eſt, quando mutuator dat certam ſpeciem, & quantitatem rei mutuabilis pro certo tunc pretio, cum pacto, quod tempore ſolutionis tradat in ſolutum tantum de eadem ſpecie mutuata, quantum capiet pretium debitum*, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 417. *fol.* 110. & *q.* 7. *par.* 1. *ſub num.* 56. *fol.* 214.

Vſu, *quæ conſumuntur, & conſiſtunt in numero, pondere, & menſura, ea omnia ſunt regulariter mutuabilia*, §. 1. *q.* 4. *num.* 15. *fol.* 160.

¶ Vſura *non committitur, niſi in mutuo, vide infra in verbo, Vſura. verſ. mutuum eſt ſedes.*

¶ *Vſura centeſima, quæ ſoluebatur mutuatori, quæ ſit, & qua ratione ſolueretur, vide infra in verbo, Vſura. verſ. centeſima.*

¶ *Vſurarium pactum, &c. vide ſup. verſ. pactum.*

Natura, Naufragium, Nauis.

NATVRA *prona eſt ad diſſentiendum*, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 51. *fol.* 13.

Natura corrupta, homines proni ad malum, eadem quaſt. 1. *ſub nu.* 17. & 49. *fol.* 4. & 12.

Natura humana ſtatus eſt duplex, innocentiæ ſcilicet, & lapſus, eadem q. 1. *num.* 48. & 49. *fol.* 12.

Natura corrupta, orta ſunt bella, ſecutæ captiuitates, & omnes penè contractus introducti, ead. q. 1. *ſub num.* 68. *fol.* 17.

Natura omnia fecit communia, ead. q. 1. *nu.* 40. *Et quomodo hoc intelligatur, num.* 48. 53. & *ſeqq. fol.* 10. 12. & 13.

Natura quotidie gignit nouas formas, §. 1. *q.* 6. *num.* 9. *fol.* 193.

Naturæ ius perpendere, munus eſt Theologorum, §. 1. *q.* 1. *num.* 21. *fol.* 6.

Naufragium *dicitur caſus ſiniſter, &c.* §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 135. *fol.* 37.

Nauis *aſſecurata quando dicatur paſſa caſum ſiniſtrum, &c.* §. 1. *q.* 1. *num.* 140. 143. & *ſeqq. fol.* 38. & 39.

Neceſſarium, Neceſſitas.

Neceſſarium, & vtile, ſi quid eſt Reip. illud indiſtinctè damnari non poteſt, §. 1. *q.* 1. *nu.* 73. *fol.* 18. & *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 10. *ſub nu.* 44. *verſ. verum. fol.* 339.

Faciens actum, qui poteſt trahi ad diuerſos caſus, trahi debet ad magis neceſſarium, §. 2. *gl.* 5. *ſub num.* 95. *verſ. ratio. fol.* 517.

Neceſsitate *extrema ſuppoſita, quod eſt pro victu, eſt commune*, §. 1. *q.* 1. *num.* 54. *fol.* 13.

Negatio, Negatiua, Negligentia.

Negatio derogat affirmationi, non è contra, §. 1. *q.* 1. *num.* 46. *fol.* 11.

Negatiua *magis negat, quàm affirmatiua affirmet, ead. q.* 1. *ſub num.* 47. *fol.* 11.

Negatiua eſt improbabilis, ead. q. 1. *num.* 157. *in fine, fol.* 42.

Negatiua, quòd creditor coactus ceſſauerit à lucro negotij parati, quia debitor ei non ſoluit debitum, an poſsit, & debeat probari, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *ſub num.* 246. *verſ. primus.* & *num.* 355. & *ſeqq. fol.* 301. & 304.

Præcepta negatiua obligant ſemper, & pro ſemper, non ſic affirmatiua, §. 1. *q.* 1. *num.* 47. *fol.* 11.

Negligentia, *ex qua deducitur conſenſus eius, qui patitur præſcribi, qualis eſſe debeat, & quomodo ex maiori negligentia certior eligatur conſenſus*, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 133. & *ſeqq. fol.* 419.

Præſentis negligentia maior eſt, quàm abſentis, ead. ampl. 19. *num.* 134. *fol.* 419.

Negligentia æquiparatur voluntati, ead. ampl. 19. *num.* 128. *fol.* 418.

Negligitur quod poſſidetur communiter, §. 1. *q.* 1. *num.* 52. *fol.* 13.

Negotiatio, Negotiator, Negotium.

Negotiatio eſt triplex, œconomica, politica, & lucratiua, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 11. *ſub num.* 7. *verſ. tamen. fol.* 363.

Negotiatio dicitur vbi quis aliquid dat, vt maiora lucretur, §. 1. *q.* 1. *num.* 8. *fol.* 2.

Negotiatio eſt de iure gentium, §. 1. *q.* 6. *num.* 5. *fol.* 192.

Negotiationis nomen deriuatur à negotio, §. 1. *q.* 1.

q.1.num.8. Et extenditur latius, quàm nomen mercaturæ, num.10.fol.2.

Negotiatio, & Mercatura } an ſint licitæ, ead.q.1.num.71. & ſeqq.fol.18. Sunt licitæ, n.81. fol.20. Et quando diſpliceant Deo, ſub nu.12. 77.& 81.fol.3.& 19. Sunt Reip. vtiles, & neceſſariæ, ſub num.73.& 74.fol.18. Et quando fiant ſine peccato, ſub num.81.fol.20.

Negotiatio, & Mercatura } videntur idem, ead.q.1. num.9. fol. 2. Et quibus perſonis ſint prohibitæ, num 557.exempl.3.fol.146.

Negotiatio ſecularibus eſt licita, eadem q.1.ſub num.71.fol.18.

Negotiatio de ſui natura non eſt bona, neque mala, ſed eſt indifferens, eadem q.1.num.72.fol. 18. Neque ipſa mentitur, ſed negotiator eſt malus, & mentitur, ſub num.71.& ſub num. 77.fol.18.& 19.

Negotiatio eſt probibita in Eccleſia, eadem q. 1. num.559.fol.146. Et in tempore feriato in honorem Dei, num.558.

Iuſdicentibus, & Officialibus temporalibus iuſtitiæ probibetur negotiatio, &c. §.1.q.7.par. 3.limit.17.num.16.fol.455.

Negotiatio qualibet, tendens in Communitatis detrimentum, eſt illicita, §.1.q.7.par.3.limit. 10.num.2.fol.445.

¶ Cambiorum negotiatio, &c. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. negotiatio.

¶ Negotiatio, &c. vide ſupra in verbo, Mercatura.

Negotiator eſt negligens ſuæ ſalutis, §.1.q.1.ſub num 77.fol.19.

Negotiator blaſphemus, & periurus, ead. q. 1. num.71.fol.18.

Negotiator, & Mercator } ſunt idem, ead.q. 1.nu.9. fol.2. Qui dicantur, nu.12.fol.3. Qua ex cauſa iuſtè lucrentur, ſub num.73.fol. 18.

Negotiatoris, & Mercatoris } qualitatem Genuenſes, etiam agentes ad intereſſe lucri ceſſantis, ſolent probare, §.1.q.7.par.2.ampl.8. n.226.in fine, & ſub n.236. fol.297.& 298.

¶ Negotiator, &c. vide ſupra in verbo, Mercator.

Negotij nomen ſignificat multa, §.1.q.1. nu. 6. fol.2. Significat actum, eodem num. 6. Actionem cauſæ, num.7. Et omne quod fit cauſa lucri, eod.num.7.fol.2.

Negotium eſt ſine otio, ead.q.1.num.6.fol.2.

Negotium ſeculare dicitur mercantia, ead.q. 1. ſub num.7.fol.2.

Negotium, à quo creditor ceſſat, quia debitor ei non ſoluit, & propterea vult intereſſe lucri ceſſantis, debet fuiſſe paratum, §.1.q.7. par.2. ampl.8.num.221.& ſeqq.fol.295. Et quando dicatur paratum, & quando non, num. 222. & ſeqq.fol.296.

Negotiari non ſolito, an & quando debeatur intereſſe lucri ceſſantis, §.1. q.7. par.2. ampl.8. num.222. & ſeqq. Et quid in ſolito negotiari, num.224.& ſeqq. fol.296. Sed intereſſe damni emergentis debetur indiſtinctè tàm ſolito, quàm non ſolito negotiari, num.283.fol. 311.

Negotia ſunt plura, quàm vocabula, §. 1. q. 1. num.7.in fine, fol.2.

¶ Negotiorum geſtor, &c. vide ſupra in verbo, Mora. verſ.negotiorum geſtor.

¶ Negotiorum geſtorum actio, &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ. tertius etiam.

Niſi, Nobilis, Nocere, Nomen.

Dictio (niſi) importat conditionem affirmatiuam in caſu contrario, quando, &c.§.1.q.1.num. 149. fol.41.

Nobiles, & viri graues, qui delinquunt, & à virtute deficiunt, grauius peccant, ideoque grauius eſſent puniendi, §.1.q.7.par.2.ampl. 19.ſub num.67. verſ.ſecundum fol.397.

Nocear vnum, & proſit aliud, attenditur quod nocet, §.1.q.1.ſub num.47. fol.12.

Nomen bonum multi æſtimandum eſt, §.1. q.7. par. 2. ampl.10.ſub num. 74. verſ.nomen. fol.349.

Nomen verbale, deſinens in (or) requirit pluralitatem, & frequentiam actuum, ſeu, &c. §.1. q.3 ſub num.7. verſ.hæc nominum.fol.155.

Nomina debent, quantum fieri poteſt, conuenire rebus, §.2.gl.3.num.4.fol.468.

¶ Nomen debitoris, vide ſupra in verbo, Debitoris nomen.

Notarius, Notitia, Notorium.

Notarius, vti publica perſona, reputatur in ſtipulationibus ſeruus, §.2.gloſ.7. num.17.in fine, fol.596.

Notarius poteſt validè ſtipulari pro alio, §. 2. gl.7.ſub nu.11.verſ.reſtringe.fol.595. Etiam pro inhabili ad contrahendum, & ſic pro pupillo, num.12. Pro infante, num.13. Pro nondum natis, num.14.fol.595. Pro abſente, nu. 15. Et pro quouis, nullo ætatis diſcrimine conſiderato, num.16.fol.596. Non tamen poteſt notarius ſtipulando ſupplere ſolemnitates, quæ in contractu requiruntur, etiam quando ipſamet perſona organo vocis propriæ ſtipularetur, num. 18. & 19.

Notario ſtipulante pro alio, non eſt neceſſaria ceſſio, quia ex ſtipulatione ipſa ſine alia ceſſione acquiritur, ead. gl.7. num.31. fol.598.

¶ Notitia caſus ſiniſtri, &c. vide ſupra in verbo, Caſus. verſ.notitia.

Notoria

Notoria *etſi non indigeant probatione, tamen ad cautelam quandoque probantur*, §.1. *q.7. par.2.ampl.8.ſub num.226.ſol.297.*

Notorium quod dicatur, §.7.*gl.5.ſub num.* 88. *verſ.ſed hic.ſol.701.*

Nouatio, Nouum.

Nouatio dicitur, cum creditor acceptat alium debitorem loco ſui debitoris, eligendo vnum debitorem pro alio, §.2.*gl.7.num.69.ſol.603.& gl.5.num.245.ſol.553. Et quando iſte debitor, quem acceptat loco ſui debitoris, eſſet debitor ipſius debitoris, & iſta mutatio fieret præcedente mandato debitoris, diceretur delegatio, d.gl.5. num.245.ſol.553. Et an hac differentia inter delegationem, & nouationem ſit ſublata de conſuetudine, præſertim apud mercatores, ibidem.*

Nouatio optimè cognoſcitur ex eo, quod creditor in ſuis libris ratiociniorum ſcripſerit alium debitorem loco ſui primi debitoris, ead.gl.5.ſub num.245.ſol.553.

Nouatione liberatur primus debitor, ibidem. Quia nouatio æquiparatur ſolutioni, ead.gl.5. num.282.ſol.559.

¶ Nouum, *&c. vide ſupra in verbo, Fama.*

Nullitas.

Nullitatis cauſa an & quando impediat executionem, §.7.*gl.5.num.60.62.& 63.in fine, & 65.ſol.696.& 697. Et quid ſi iudex nullitatis inhibeat, nu.68.& 70.ſol.697. Et quid ſi nullitas ſit notoria, num.78.ſol.698.*

Nummularij, Nummus.

Nummularijs an propter ſolum actum numerãdi debeatur aliqua merces, §.3.*gl.3.n.4 ſol.614.*

Nummulariorum menſæ à Chriſto euerſæ, §.1. *q.7.par.1.num.12.ſol.* 201. *Et quare, num. 60.ſol.215.*

¶ *Nummularij.vide ſup.in verbo, Argentarij.*

Nummus *eſt fideiuſſor futuræ neceſſitatis, &c.*§. 2.*gl.3.ſub num.2.ſol.468.*

Nummus aureus, & ſolidus aureus idem ſunt, §. 2.*gl.3.ſub num.13.ſol.469. Et ſimiliter ſcutus aureus idem eſt, quod ſcutus.ſub n.15.ſol.469.*

¶ *Nummus eſt menſura, &c. vide infra in verbo, Pecunia.verſ.menſura.*

¶ *Nummus non parit nummum, vide infra in verbo, Pecunia.verſ.parere.*

Nundinæ.

Nundinæ marcharum vbi cœperint, &, iſtis deſtitutis, quibus in locis celebrarentur, §.2. *gl. 3.ſub num.30.ſol.472.& gl.4.nu.4.ſol.494.*

Nundinæ ſignificant locum, vbi ſit mercimonialis conuentus, &c.§.2.*gloſ.4. num. 3.ſol. 493.*

Nundinæ ſolutionum pro cambijs ſiunt quater in anno, quando initientur; quibus menſibus ſiant, quibus in locis, quanto tempore durent, & quomodo vocentur, ead. gl.4.nu.3.ſol.493.

Nundino, nundinas, idem eſt, quod mercor, mercaris, §.2.*gl.4.num.3.ſol.493.*

¶ *Nundinæ cambiorum, &c. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ.nundinæ.*

Obedientia, Inobedientia.

O*BEDIENTIA debetur legi, etiam ſi quandoque iuberet prætermitti aliquod bonum*, §.1.*q.7.par. 2.ampl.19.num.49.ſol.387. Non tamen per obedientiam eſt vnquam faciendum malum, eod. num.49. in fine.*

Obedientis virtus obedientia creſcit, ead.ampl.19. num.49.ſol.387.

Legi iuſtæ non obedire eſt peccatum, §.1.*q.1.ſub num.* 541. *verſ. ad primum.ſol.140. & q.7. par.2.ampl.19 ſub num.48.ſol.386.*

Inobedientia *oritur peccatum*, §. 1. *q. 7.par.* 2. *ampl.19.ſub num.49.ſol.387.*

Oblatio ſolutionis.

Oblatio ſolutionis poteſt fieri creditori, etiam à tertio, & extraneo, qui pro ſolutione nullatenus ſit obligatus, & facta quid operetur, §. 2. *gl.5.num.78. & ſeqq.ſol.512.*

Oblata ſi ſit à debitore ſolutio creditori, isque eam recuſet, ſi poſtea debitorem, non valentem ſoluere, interpellet, non conſtituit eum in mora, ead.gl.5 num.153.in fine, ſol.533.

Oblatio ſolutionis, congruo loco & tempore facta, & à creditore recuſata, conſtituit eum in mora, inſertq; illi præiudicialia, ead.gl.5.num. 80.& 153.ſol.512.& 532.

Oblata ſolutio vt poſſit creditorem conſtituere in mora, ſufficit oblatio verbalis, quando creditor ſolutionem oblatam recuſaret, eadem gloſ. 5. num.157. iuncto num.154.ſol. 533. Secus ſi creditor non recuſaret, ſeu taceret, eodem num. 157.& 158. Et in alijs certis caſibus, num. 159. Quia tunc requiritur oblatio realis, num. 154. Et cum ſacculo parato, & numeratione pecuniæ, num. 155.156.& 158. Quæ oblationes ita factæ nocent creditori quoad augmentum, & diminutionem rei debitæ, ſi mutata ſit bonitas extrinſeca, & ideo liberat debitorem à pœna, & ab vſuris non incœptis; Suntq; hæ oblationes neceſſariæ, ſi adſit creditor, cui poſſint fieri, alias non ſunt neceſſariæ, n.160. & 166. Secus quoad interitum rei debitæ, nu.161.ſol.533. Secus etiam quoad conſequendã fructuum reſtitutionẽ, et ad impediendum curſum vſurarũ incœptarũ, n.162.et 163.

fol. 534. *Quia ad hos effectus, vltra oblationem realem, debet fieri legitimè depoſitum, ſub num.* 155. *& dd. num.* 161. 162. *&* 163. *Etiam ſi creditor non adeſſet, nu.* 164. *Et quæ ſint neceſſaria, vt depoſitum dicatur legitimè factum, num.* 165. *& ſeqq. fol.* 534. *&* 535. *& vide verſ. ſeq. & ſupra iu verbo, Depoſitum.*

Oblatio ſiue verbalis, ſiue realis, vt ſit legitima, & operetur ſuos effectus, requirit tria. Primum, vt autequam fiat debitor accedat ad domum creditoris tempore congruo vt ſoluat. Secundum, vt, creditore non reperto, vel eo ſolutionem recuſante, offerat apud acta, §.2.*gl.*5. *num.*167. *& ſeqq. fol.* 534. *Tertium, vt, oblatione recuſata, fiat depoſitum in ſuis caſibus, num.* 161. *& ſeqq. fol.* 533.

Obligatio, Obligatus.

Obligatio ad aliquid faciendum, intelligitur ſemper cum aliqua honeſta dilatione, §.1.*q.*1. *nu.* 371. *fol.* 97. *&* §.2.*gl.*5. *ſub nu.* 3. 4. *& ſeqq. fol.* 498. *&* 499.

Obligatio re ipſa non poteſt contrahi in plus, quàm ſit datum, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*8. *uum.* 74. *&* 292. *fol.* 262. *&* 314. *ampliat.* 10. *ſub num.* 70. *fol.*347. *& q.*1. *ſub num.* 245. *verſ. ſed ſi conſtitutio, fol.*70.

Obligatio nulla nec ciuilis, nec naturalis oritur ex actu, cui lex reſiſtit, §.1.*q.*7.*par.*3. *limit.* 7. *num.*10. *fol.*442.

Obligatio in forma Cameræ, appoſita in contractu locationis, non habet vim aliquam in tacita reconductione, §. 7. *gloſ.* 2. *ſub num.* 43. *fol.* 667.

Obligatio naturalis oritur ex conſenſu duorum, §.2.*gl.*7.*ſub num.*23.*fol.*596.

¶ *Obligatio in forma Cameræ, &c. vide ſup. in verbo, Executio. verſ. executio obligationis.*

¶ *Obligatio. vide ſupra in verbo, Conſenſus. verſ. obligationes.*

Obligatus *praciſè ad factum, vel cum iuramento, vide ſupra in verbo, Factum. verſ. obligatus. & infra in verbo, Periurium.*

Obliuio, Obolus.

¶ *Obliuio, &c. vide ſupra in verbo, Memoria.*

Obolus, *moneta, remiſſiuè,* §.2.*gl.*3.*ſub num.*27. *fol.*471.

*Obolus eſt generis pondus, & ex quot ſiliquis conſtet, &c. ead gl.*3.*num.*37.*fol.*473.

Obruſſa, Obryzum.

*Obruſſam Latini dicunt ſummam auri puritatem, ead. gl.*3.*ſub num.*62. 477. *Græci vocant, obryzum, ſub nu.*50. *&* 58.*fol.*475. *&* 476.

Obſcurum.

Obſcurior ſit explicatio multiplicitate verborum, §. 1. *quaſt.* 2. *num.* 20. *fol.* 153.

Obſeruantia.

Obſeruantia, & vſus ſubſecutus declarat dubia, §.2.*gl.*3.*ſub num.*119.*fol.*489.

Occidere.

¶ *Occidere, &c. vide ſupra in verbo, Homicidium.*

Officuim, Officialis.

Officium iudicis quando naſcatur ex conditione legis, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl* 8.*in fine, verſ. locutus. fol.*318.

Officium iudicis quando poſſit implorari, ibidem.

Officium eſt de Regalibus, §.1.*q.*1.*ſub num.*278. *verſ. non obſtat fol.*78. *Quomodo tamen poſſit eſſe in communi commercio, ſub eod. nu.* 278. *verſ. quia reſpondeo. fol.*79.

Mercenuarium, & Nobile } *officium iudicis quomodo differant, remiſſiuè,* §.1. *quaſt.*7.*par.*2. *ampl.*8.*in fine, verſ. locutus. fol.*318.

*Mercennarium officium iudicis, ſublata actione principali, ſtare uon poteſt, eadem ampl.*8.*ſub num.*300.*fol.*316.

Romanæ Curiæ officia ſunt multa, quorum aliqua veuduutur ad vitam emptoris, §.1. *q.*1. *num.*261. *&* 262. *Et quare ad vitam, num.* 264.*fol.*76.

*Romaua Curiæ officiorum uacabilium pretium quod regulariter ſoleat eſſe, ead. q.*1.*n.*265. *&* 266. *Qui ſint eorum fructus, nu.*265.*fol.*76.

*Romana Curiæ officiorum reſignatio fit cum conſenſu Papæ, &c. ead. q.*1.*num.*266.*fol.*76.

¶ *Societatis officij officium, &c. uide iufra in uerbo, Societas officij. uerſ. officium.*

¶ Officialis, *&c. uide ſup. in uerbo, Munera.*

¶ *Officialis in ſocietate officij, &c. uide infra in uerbo, Societas officij. uerſ. officialis.*

Operarius, Opinio.

¶ *Operarius dignus eſt mercede, vide ſupra in verbo, Merces.*

Opinio *quando allegari non poſſit ad deciſionem cauſæ,* §.1.*q.*1.*num.*544.*fol.* 141.

Opiuionum varietas deſtruit opiniones, vt nulla ſit opinio, §.1.*q.*7.*par.*2. *ampliat.*8. *num.*18. *fol.*253.

Opinionum contrarietas inter Doctores, & inter iudices vnde procedat, §. 1. *q.* 1. *num.*44. *fol.* 11.

Opinionum probabilitate data, au quis poſſit ſequi eam, quæ ſibi videtur tutior in conſcientia, §.1. *q.*7.*par.*2.*ampl.*19.*num.*59.*fol.*390.

Ordinarium.

Ordiuarium remedium quando faciat ceſſare extraordinarium, §.7.*gl.*5.*ſub num.*88. *verſ. confirmatur hac. fol.*702.

Pactum.

Digitized by Google

Pactum.

PACTA aliqua dicuntur accidentalia, ſeu circa naturalia, & aliqua circa formam, ſeu ſubſtantialia contractus, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 20. nu. 14. & ſeqq. fol. 427.

Pactum an & quando habeatur pro non appoſito, ideoque vitietur, & non vitiet, & quando è contra, vitiet, & non vitietur, ead. ampl. 20. num. 14. & ſeqq. fol. 427.

Pactum contra naturam actus habetur pro non appoſito, ead. ampl. 20. num. 13. fol. 427.

Lucratiuum pactum totius capitalis ſocietatis officij non facit vt ſocietas teneat ſine officio, §. 1. q. 1. num. 280. & ſeqq. fol. 79.

¶ Legis commiſſoria pactum, &c. vide ſupra in verbo, Lex. verſ. commiſſoria.

¶ Redimendi pactum &c. vide infra in verbo, Redimere. verſ. redimendi pactum.

¶ Reſolutiuum pactum, &c. vide infra in verbo, Reſciſſio. verſ. pactum reſolutiuum.

¶ Retrouendendi pactum &c. vide infra in verbo, Retrouendendi.

¶ Vſuraria pacta quæ ſint, vide ſupra in verbo, Mutuum. & infra in verbo, Vſura. & vtrobique in diuerſis verſiculis.

Paghæ acerbæ, Papa.

Pagha acerba banchi Sancti Georgij Ciuitatis Genuæ poſſunt emi minori pretio, §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 80. comprob. 3. & verſ. his etiam & ſeq. fol. 227.

Papa, Princeps, ſeu Legiſlator } non noſcit ſecreta cordium, ideoq; iudicando de occultis, poteſt falli, §. 1. q. 1. num. 525. fol. 135.

Papa (vt rectius loquamur) non derogat, ſed interpretatur ius diuinum, & naturale, ead. q. 1. num. 314. & 315. fol. 87.

Papæ munus eſt interpretari ius diuinum, §. 2. gl. 3. ſub num. 108. fol. 487.

Parentes, Pater, Patria.

Parentibus obtemperare eſt præceptum iuris naturalis, §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampl. 19. num. 24. fol. 381. ſed ceſſat præceptum, ſi obtemperando lederetur diuina, aut humana maieſtas, num. 26. fol. 382.

Pater an poſſit vendere, ſeu aliter alienare filium, §. 1. q. 1. ſub num. 556. exempl. 2. reſtrict. 1. fol. 144.

Patriæ parere eſt de iure naturali, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 24. fol. 381.

Paulus, Paupertas, Pauper.

Paulus Apoſtolus, cum eſſet Epiſcopus, exercuit artificium artis ſcenofactoriæ, &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 11. ſub n. 7. verſ. tamen fol. 363.

Paupertas procedit à iure diuino, §. 1. q. 1. ſub num. 43. fol. 11.

Paupertas in Dei lege eſt de conſilio, & non de præcepto, ead. q. 1. ſub nu. 60. & 65. fol. 15. & 16. & q. 7. par. 1. ſub num. 58. fol. 215.

Paupertas non omnibus expedit, §. 1. q. 1. ſub num. 65. fol. 16.

Paupertatem Chriſtus dilexit, eadem q. 1. num. 43. fol. 10.

Pauperis ſententia parui æſtimatur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 219. in fine, fol. 295.

Peccatum.

Peccatum non eſt id, quod eſt licitum ſecundum naturam, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 43. verſ. comprobatur, fol. 339.

Peccat qui agit contra conſcientiam, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 59. fol. 390. & §. 6. gl. 1. nu. 53. verſus ſidem, fol. 644.

Faciens illud, quod quis dubitat eſſe peccatum mortale peccat mortaliter, §. 1. q. 7. par. 2. ampliat. 19. ſub n. 59. verſ. corroboratur. fol. 390.

Peccatum niſi ſit voluntarium, non eſt peccatum, eadem ampl. 19. ſub num. 67. verſ. non obſtat. & ſeq. fol. 395.

Peccans voluntariè, ſed coactè, an, & quando ſit excuſatus, ead. ampl. 19. ſub n. 67. verſ. non obſtat. & verſ. voluntariū verò. fol. 395. & 396.

Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet, §. 1. q. 1. ſub num. 51. fol. 13.

Opus peccaminoſum an ſit vendibile, §. 1. q. 7. par. 2. ampliat. 19. num. 105. & 110. fol. 410. & 412.

Originali peccato commiſſo homines facti ſunt proni ad malum, §. 1. q. 1. ſub num. 17. fol. 4. Et multa peccata, & vitia orta ſunt, n. 50. fol. 13.

Ante peccatum quomodo ſtaret homo, & quomodo poſt peccatum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. nu. 22. fol. 381.

Peccata Deus non ſtatim punit, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. num. 50. fol. 342.

Quicquid mali eſt in moribus, eſt peccatum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 50. fol. 387.

Iudex munus accipiens, vt ferat ſententiam, peccat, ead. ampl. 19. ſub num. 101. fol. 408.

Peccata quædam ſunt, quia ſunt prohibita, quædam verò prohibita, quia peccata, ead. ampl. 19. ſub num. 49. fol. 387.

Lex ſi non fuiſſet, homo non peccaſſet, ibidem.

Pœnitentiam facere de peccato furti, rapinæ, & ſimilis iniuſtæ acceptionis, aut detentionis non ſufficit, &c. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. num. 63. fol. 392.

Peccatum non remittitur, niſi reſtituatur ablatum, quando &c. ibidem.

¶ *Peccatum, &c. vide ſupra in verbo, Metus. verſ. peccans. & verſ. fidem.*

Pecunia, Moneta.

Abſens pecunia non tanti valet, quanti præſens, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 212. *confirm.* 1. *nu.* 424. & 432. *fol.* 58. 111. & 112. & *q.* 7. *par.* 1. *ſub nu.* 50. *verſ. quia. fol.* 212. *ſub num.* 76. *verſ. ſed in mercatoribus. verſus finem, fol.* 222. *Sine ſit abſens quoad locum, ſine ſit abſens quoad tempus, ſub eodem num.* 76. *verſ. ſed in mercatoribus. in fine, & verſ. ſeqq. & ſub num.* 80. *fol.* 222. & 227. *Et quare pecunia præſens tempore pluris æſtimetur, ſub num.* 77. *verſ. prima. & ſub num.* 79. *confirm.* 2. *fol.* 224. & 227.

Abſens dicitur expoſita periculo, §. 1. *q.* 1. *ſub nu.* 432. *fol.* 112. & *q.* 7. *par.* 1. *ſub num.* 50. *verſ. quia. Et cui periculo ſit expoſita pecunia abſens tempore, ſub num.* 78. & 79. *fol.* 226.

¶ *Abſens pecunia, vide infra verſ. campſoris.*

Aeſtimatur *vna pecunia alia pecunia,* §. 1. *q.* 4. *num.* 32. *fol.* 164.

Aurea *quare pluris æſtimetur,* §. 1. *q.* 4. *num.* 28. *fol.* 166. & §. 2. *gl.* 3. *ſub num.* 110. *fol.* 487. & *gl.* 5. *ſub num.* 117. *verſ. ſed creditor. fol.* 523. *Eiusq; valor ob copiam, & inopiam in dies variatur, d. q.* 4. *nu.* 28. *verſus finem. Sed deberet conſiderari ſolum intereſſe creditoris, d. gl.* 3. *num.* 111. *fol.* 487.

Bonitas *intrinſeca, & extrinſeca reperitur etiam in moneta, & pecunia,* §. 1. *q.* 4. *n.* 33. *fol.* 164.

Campſoris *pecunia ſemper in cambijs habetur pro præſenti, & pecunia campſarij pro abſenti, etiam ſi campſor prius recipiat, vt alibi ſoluat,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *ſub num.* 49. *fol.* 211.

Coniectura *mentis contrahentium, ſeu qualitatis contractus ſumi poteſt etiam ex quantitate pecuniæ,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *num.* 14. *in fine, fol.* 201.

Curſus *monetæ in vno loco magis, quàm in alio facit, vt magis valeat in vno, quàm in alio loco,* §. 1. *q.* 4. *num.* 26. *fol.* 163. & *q.* 7. *par.* 1. *nu.* 42. *fol.* 210.

Deſtinata *ſi ſit pecunia ad aliquid, habetur pro illo, ad quod eſt deſtinata,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 3. *fol.* 249.

Emitur, & *venditur etiam ipſa pecunia, ſeu emit, & emitur,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *nu.* 15. *fol.* 201. & *diſcutitur, q.* 4. *num.* 22. & *ſeqq. num.* 34. & 35. *fol.* 162. & 165.

¶ Exceptio *non numeratæ pecuniæ, &c. vide ſupra in verbo, Exceptio non numeratæ pecuniæ.*

Iure gentium *pecunia fuit inuenta,* §. 1. *q.* 6. *nu.* 3. *fol.* 181.

Legari *poteſt pecunia parocho, vt perpetuo ſingulis menſibus tot miſſæ celebrentur, &c.* §. 3. *gl.* 3. *num.* 42. *fol.* 626.

Locari *an poſſit pecunia,* §. 1. *q.* 4. *num.* 22. & 23. *fol.* 163.

Loca *aliqua magis, quàm alia abundant pecunijs,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *num.* 48. *fol.* 211.

Menſura *omnium rerum, &c. eſt nummus, & pecunia,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *num.* 13. & 14. *fol.* 201. *Et eſt etiam menſuratum, num.* 15. & §. 6. *gl.* 1. *num.* 24. *fol.* 638.

Mercatoris *pecunia pluris valet, quàm pecunia non mercatoris,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 8. *ſub num.* 225. *fol.* 296.

¶ *Mercatori dari poteſt pecunia pro certa parte lucri, vide inf. in verbo, Societas. verſ. mulier.*

Mercis *appellatione continetur etiam pecunia,* §. 1. *q.* 4. *num.* 29. *fol.* 164.

Neceſſaria *fuit pecunia pro vita humana,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *ſub num.* 14 *fol.* 201.

Nomen *pecuniæ quid ſignificet,* §. 1. *q.* 7. *par.* 1. *n.* 14. *fol.* 201. & §. 2. *gl.* 8. *ſub n.* 16. *fol.* 608.

Numeratæ *pecuniæ nomine veniunt ſolum nummi,* §. 2. *gl.* 8. *ſub num.* 16. *fol.* 608.

Numeratio pecuniæ & ſi facta non ſit ante diem contractus, neque in contractu, & is, cui numeranda erat, fateatur in contractu pecuniam habuiſſe, & appareat, quòd eam habuit tres, vel quatuor dies poſtea, non poteſt is opponere exceptionem nõ numeratæ pecuniæ, aut dicere, contractum eſſe falſum, ſeu erroneum, quia eſt ac ſi eas habuiſſet in contractu, §. 2. *gl.* 8. *num.* 15. *fol.* 607.

Numerata pecunia eſt neceſſaria in contractu cenſus, & ſocietatis officij, vide ſupra in verbo, Cenſus. verſ. pecunia. & inf. in verbo, Societas officij. verſ. merx. & verſ. pecunia.

Obediunt *omnia pecuniæ,* §. 1. *quæſt.* 7. *par.* 1. *ſub num.* 14. *fol.* 201. & *par.* 2. *ampl.* 11. *ſub num.* 4. *fol.* 362.

Otioſa *non dicitur pecunia, quæ clauſa manet in arca ad neceſſitates domeſticas contingibiles,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *ſub nu.* 78. & *nu.* 359. *fol.* 263. & 305.

Parere *non poteſt nummus, ſeu pecunia pecuniam,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 31. *in fine, fol.* 256. *Et quomodo hoc procedat, eadem q.* 7. *par.* 1. *ſub num.* 68. *verſ. prima. & nu. ſeqq. fol.* 218.

¶ Præſens *pecunia pluris valet, quàm abſens, vide ſup. verſ. abſens. Et campſoris pecunia reputatur ſemper præſens, vide ſup. verſ. Campſoris.*

Protegit *pecunia ſicut ſapientia,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 11. *ſub num.* 4. *fol.* 362.

Societas

I N D E X.

¶ Societas *pecuniæ poteſt contrahi, &c. vide infra in verbo, Societas.*

¶ Soluere *an & quando poſſit debitor vnam pecuniam pro alia, vide ſupra in verbo, Moneta. verſ. ſoluere. ſolutio. ſoluenda.*

Traiectitia *pecunia quæ dicatur, §.1.q.1. ſub nu. 288. & 289. fol. 81. & §.4. gl. vnica. ſub num. 1. fol. 630.*

Valor, *ſeu Aeſtimatio* } *pecuniæ creſcit, & decreſcit, §.1. q. 4. num. 25. & 27. fol. 163. Sed, conſiderato valore legali, ſemper eſt eadem, num. 28.*

Valor legalis monetarum, & pecuniarum licet ſit adæquatus, tamen vna moneta ex alijs diuerſis cauſis poteſt pluris æſtimari, ead. q. 4. num. 28. fol. 163.

Vſusfructus *pecuniæ poteſt legari, §.3. gl. 3. nu. 42. fol. 626.*

Vſus pecuniæ fuit etiam in maſſa, antequam ſignaretur, §.1.q.7. par. 1 nu. 14. verſus finem, fol. 201.

Vſus pecuniæ duplex, primarius ſcilicet, & ſecundarius, §.1.q.7. par. 1. num. 61. fol. 216. Et de multiplici vſu ſecundario, quaſt. 4. num. 28. fol. 163. Et de duplici pecuniæ vſu, §. 2. gloſ. 3. num. 95. & ſeqq. & num. 102. & ſeqq. fol. 484. & 486.

¶ *Pecuniæ reliqua vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. pecunia, in verbo, Moneta. & in peculiaribus verbis pecuniarum, vt in verbo, Aureus. Solidus. Libra. & ſimilia.*

Pedagium, Penſio.

¶ *Pedagium. vide ſupra in verbo, Gabella.*

Penſio *ſolui debet in loco, vbi eſt beneficium, & non in loco, vbi manet penſionarius, cui ſolui debet penſio, §.2. gloſ. 5. num. 229. fol. 547.*

Executio pro penſione, quam beneficiatus promiſit ſoluere, non retardatur, quamuis à Signatura iuſtitiæ impetrauerit commiſſionem cauſæ nullitatis, & reſciſſionis penſionis, vti exceſſiue, §.7. gl. 5. num. 130. fol. 709.

Periculum.

Periculum eſt fugiendum, &c. §.1.q.7. par. 1. ſub num. 17. fol. 202. & par. 2. ampl. 19. ſub num. 82. verſ. intellige. fol. 400.

Qui amat periculum, peribit in illo, in locis, citatis hic ſupra.

Periculum vbi maius, ibi cautius agendum, §.1. q.1. num. 1. fol. 1.

Peccandi periculoſe exponens an, & quando eo ipſo dicatur peccare, §.1. q.7. par. 1. ſub num. 65. verſ. ſecundo. & verſ. tertio. fol. 218.

Obruens, et non obruens periculum quod ſit, d. q.7. par. 1. ſub num. 65. verſ. tertio. fol. 218.

Periculum emptum, & venditum licet ceſſet, tamen non ceſſat emptio facta, ead. q.7. par. 1. ſub num. 78. verſ. extende. fol. 226.

Periculum rei ſpectat ad eum, qui eam retinet mala fide, §.1.q.7. par. 2. ampl. 8. ſub num. 117. fol. 275. & ampl. 19. ſub num. 82. verſ. extende. & ſeqq. fol. 399.

Rei emptæ periculum an, & quando ſpectet ad emptorem, §.1.q.1. num. 473. & ſeqq. & 478. fol. 120. & 121 & vide infra in verbo, Redimere. verſ. redimendi pactum.

Lucrum poteſt licitè proficiſci à periculo, ead. q.1. num. 294. & ſeqq. fol. 82. Et quò maius eſt periculum, eò maius poteſt parere lucrum, §.6. gl. 1. ſub num. 14. fol. 636. Declaratur, ſub num. 80. in 2. reſponſ. fol. 651. Et poteſt periculum facere lucrum licitum, quod abſque periculo eſſet vſurarium, d. q.1. num. 493. & ſeqq. & num. 501. fol. 124. & 127.

Emi, & Vendi } *poteſt periculum, §.1. q.1. num. 128. & ſeq. fol. 35. & q.7. par. 3. limit. 6. n. 5. fol. 440. & §.3. gl. 3. num. 29. fol. 622.*

Periculi ratione poteſt res emi minori pretio, §.1. q.1. ſub nu. 431. fol. 112. Etiam ſi periculum procederet à malis moribus, ſeu infortunio eius, qui remanet debitor, eod. §.1. q.7. par. 1. n. 78. 79. & confirm. 2. fol. 226. & 227. & par. 2. ampl. 10. num. 73. & ſub nu. 75. verſ. primus. fol. 348. & 349.

Maius eſt periculum ſocij officialis in ſocietate officij, quàm officialis, §.1.q.1. num. 285 fol. 81.

Liberanti aliquem à periculo, illudq; in ſe ſuſcipienti debetur pretium illius periculi, & proinde fideiubenti debetur pretium, quod aliquando ſoluit debitor, qui non inuenit creditorem ſine fideiuſſore, aliquando creditor, quia vult ſe aſſecurare, §. 3. gloſ. 3. num. 7. & 8. fol. 614. Et quandoque debetur creditori, qui liberat fideiuſſorem iam ſuſceptum, num. 9. Et quantum ſit hoc pretiũ, n. 11. & 12. fol. 614. & 615.

¶ *Pretium periculi quantum ſit, vide ſup. in verbo, Aſſecuratio. verſ. pretium. & infra in verbo, Pretium. verſ. legale. & verſ. periculi.*

Periurium, Periurus.

Periurus non dicitur, qui non poteſt facere, quod promiſit cum iuramento, & ſufficit, quòd ſatisfaciat de intereſſe, §.2. gl. 3 ſub num. 114. fol. 488. Et periurus non dicitur clericus, qui promiſit ſoluere tali tempore, & non ſoluit propter impotentiam, §.7. gl. 5. ſub num. 128. fol. 709.

Periurus an & quando poſſit ſtare in iudicio, §.7. gl. 5. num. 40. & ſeqq. fol. 693. & 694.

¶ *Periurus. vide ſupra in verbo, Iuramentum. verſ. iurans.*

I N D E X.

Permiſſum, Permutatio.

Permiſſo actu, cenſentur permiſſa alia, quibus deuenitur ad illum actum, §.1.q.7.par.2.ampl.19.num.108. verſus finem, fol.412.

Permiſſa præſumuntur omnia, quæ non reperiuntur prohibita, §.1.q.1.ſub num.45.fol.11.

¶ Permiſſio, &c. vide infra in verbo, Prohibitio.

Permutatio eſt triplex. Prima eſt vnius rei cum alia re differenti, & hæc propriè dicitur permutatio, ſeu baratto. Secunda eſt pecuniæ cum re, & dicitur emptio, & venditio. Tertia eſt pecuniæ cum pecunia, & dicitur cambium, §.1.q.4.num.2.fol.157.

In permutatione rerum an debeat haberi ratio valoris ratione loci, §.1 q.7.par.2. ampl.10. num.107.& ſeqq.fol.359.

Permutatio inæqualis dicitur æqualis ratione copiæ, & inopiæ, §.1.q.1.num 429.fol.112.

Permutatio propriè eſt ſpeciei ad ſpeciem; at cambium, vti nomen generalius, eſt etiam ſpeciei ad genus, §.1.q.4 num.1.fol.157.

Permutatio eſt antiquior emptione, & fuit omnino naturalis, & ſimpliciter neceſſaria, ead.q.4. ſub nu.2.fol.157. Et fuit de iure gentium, & omnium primus contractus, §.1.q.6. num.2.fol.191.

Petitio, Petrus, Pignus.

Petitio incertæ ſummæ an, & quomodo poſſit admitti, §.7.gl.5.num.115.fol.706.

Petrus conuerſus rediit ad piſcationem, §.1.q.7.par.1.num.9.fol.200.

Pignoris fructus generaliter computantur in ſortem, alias contractus eſſet illicitus, vel vſurarius, §.1.q 7.par.2.ampl.12.ſub num. 4.fol.365. Et hoc procedit, etiam ſi dominus pignoris illos fructus non collegiſſet, ſub eodem num.4. extenſ.2. Quòd ſi pignus licitè reſoluatur in venditionem, ex tunc fructus efficiuntur creditoris, ſub eodem num.4.reſtr.1.fol.366.

Pignoris fructus multis caſibus non computantur in ſortem, remiſſiuè, eadem ampl.12.num.5.fol.366.

Pignoris fructus non computantur in dotem, etiam ſi dos ſit promiſſa ab extraneo, §.1 q 7.par.2.ampl.8.ſub num. 176. verſ. extende hanc. il 2 fol.285.

Vidua an lucretur fructus pignoris, &c. §.1.q.1.ſub num.315.fol.87. Et vbi eius dos ab hæredibus mariti violenter retineatur, &c. poteſt fructus pignoris licitè percipere, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.114.in fine, fol.274.

Ceſſante cauſa pignoris, ceſſat pignus, §.2.gloſ.5.ſub num.413.fol.585.

Creditor poſterior an in pignore ſibi dato præferatur creditori anteriori, §.2.gl.5.ſub num.348.fol 589.

Creditor, cui datum eſt pignus, tenetur ad exactam diligentiam, quia eſt obligatus etiam de leui culpa, §.2.gl.5.ſub num.313.& 314.fol.566.& 567. vide ſupra in verbo, Iudæus. verſ.hebrai.

Creditor, habens facultatem vendendi pignus, non poteſt vendere ſibi ipſi, §.1.q.7.par.1.ſub nu.15.fol.201.

Suſcipiens mandatum de fideiubendo, non poteſt à creditore emere pignora debitoris, & emendo, debet ea reſtituere, alias teneretur de fide rupta; ſed ſi non ſuſcepiſſet mandatum, vtique potuiſſet emere, §. 2. gloſ. 5. num. 379.fol.579.

Piſcatio, Placentia, Pluralitas.

Piſcatio poteſt exerceri ſine peccato, §.1.q.7. par.1.num.9.fol.200.

Placentia eſt ciuitas, vbi Genuenſes exercent nundinas cambiorum. §.2.gl.4.nu.7.fol.495.& gl.10.num.10.fol.611.

Pluralitas actuum, an & quando præſumatur, §.2.gl.2.ſub num.3.fol.465.& 466.

Plus valere, Poculenta.

Plus valere quod verè agitur, quàm quod ſimulatè concipitur, §.1.q.7.par.3.limit.7.num.4.& 5. fol.441.

¶ Poculenta, &c. vide ſupra in verbo, Munera.

Pœna, Pœnitentia.

Pœna conuentionalis an, & quando exigi poſſit, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.184.& ſeqq.fol.290.& §.7.gl.2.ſub num.41.caſ.1.& num.48 fol.666.& 668.

Pœna adiecta quantitati, &c. non tenet, §.1.q.7.par.2.ampl.8.n.29.& 185.fol.256.& 290. Et qando teneat in foro interiori, etiam ſi ſit adiecta in contractu mutui, num.184.& 186.fol.290. Et quando teneat etiam in foro exteriori, §. 7. gloſ.2.ſub num. 46. verſ. declara. fol.667.

Intereſſe pœnalis conuenti, ſeu pœnæ conuentæ, & non ſolutæ, non debetur intereſſe, §.7 gl.2.ſub num.41.caſ.1.fol.666. Idem ſi ſit pœna legalis, num. 44. Et ſiue ſit adiecta ſpeciei, ſiue ſit adiecta facto, num.45.fol.667. Et ſiue is, cui debetur, ſit mercator, ſiue non, num. 47.fol.668. Et quid, ſi pœna ſit adiecta quantitati, cum regulariter nec pœna debeatur, nu.46.fol.667.

Soluta ſorte, an remaneat ius petendi pœnam, remiſſiuè, §.1.q.7.par.2. ampliat.8. num.312.fol.317.

Delicti pœnam delinquens non tenetur etiam in

foro

ſoro conſcientiæ ſoluere, antequam ad eam ſit à iudice condemnatus, §.1.q.7.par.2.ampl.19. num.139.fol.423. Etiam ſi pœna ipſo facto à lege imponeretur, ſub eod.num.139.reſtrict.1. Secus autem poſtquam iudex ad eam condemnauerit, ſub eodem num.139. reſtr. 2. Secus etiam ſi pœna procederet ex partium conuentione, ſub eodem num.139.reſtrict.3.fol.424. Secus etiam ſi pœna veniret applicanda parti, &c.ibid.reſtr.4.& 5.

Pœna fori exterioris non tollit pœnam fori interioris, §.1.q.1.num.31.fol.8.

Pœna legis in foro interiori ceſſat, quando ceſſat finis legis, ead.q.1.ſub num.530.corrobor. 2. fol.137.

Pœna tantò minor imponitur, quantò minor fuit voluntas peccandi, §.1. q.7.par.2. ampl.19. ſub num.67. verſ.primum.& ſeqq.fol.397.

Quod de iure non tenet, nequit pœnæ vinculo alligari, §.1.q.7.par.3.limit.17.num.13.in fine, fol.455.& §.2.gl.7.ſub num.24.fol.597.

Pœnæ ſunt odioſæ, ideoq; temperandæ, & non extendendæ, §.7.gl.2.num.43.fol.667.

Pœna, appoſita in primo compromiſſo, non trahitur ad ſecundum, ibidem.

Stipulatio pœnalis, adhibita in primo contractu locationis, non videtur repetita in ſecunda locatione, ibidem.

¶ Pœna nunquam datur ſine delicto,&c. vide ſupra in verbo, Delictum.

¶ Pœnitentia de peccato non ſufficit,&c. vide ſupra in verbo, Peccatum. verſ. pœnitentia.

¶ Pœnitentia in litteris cambij, vide ſupra in verbo, Cambium. verſ.pœnitentia.

Populus, Portorium.

Populi conſenſus, & vſus quanti faciendus in lege poſitiua, §.1.q.1.num.318.fol.88.

¶ Portorium. vide ſupra in verbo, Gabella.

Poſitio, Poſſeſsio, Poſſeſſor.

Poſitioni quando reus non teneatur reſpondere, §.7.gl.5.num.116.in fine, fol.707.

¶ Poſitioni de mutuo,&c.vide infra in verbo, Tempus. verſ. poſitioni.

Poſſeſsio communis negligitur, & ſit contentioſa, §.1.q.1.num.52.fol.13.

Res ante corruptam naturam poſſidebantur communiter, §.1.q.7.par.2. ampl. 19. num. 23. fol.381.

Bonæ fidei poſſeſſor quos fructus teneatur reſtituere, ead.ampl.19.ſub num.135. verſ. quoniam. fol.422.

Bonæ fidei poſſeſſor quandiu eſt in bona fide, non tenetur ad aliquam reſtitutionem, etiam ſi rem interim alienauerit, ideoq; & periculum interim ſpectat ad dominum rei, & non eſt in peccato, etiam ſi rem a fure habuiſſet. &c.ead. ampl. 19. ſub num.82. reſtrict.4 fol. 401.

Malæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere fructus perceptos, & qui percipi potuerunt, §. 1. q.7. par.2. ampl.8.num.201.& ſeqq fol.292.

Malæ fidei poſſeſſor dicitur non ſolum, qui nullo titulo poſſidet, ſed etiam qui titulo, mala fide acquiſito, poſſidet, non ſeruatis contractus ſolemnibus, eadem ampl 8.num. 202. fol.292. Et dicitur etiam fieri poſſeſſor malæ fidei, cum primum ſcit, rem eſſe alienam, & eam non reſtituit, §.1.q.7.par.2. ampl. 19 ſub nu.82. verſ. extende. fol. 399. Et qui dicatur malæ fidei poſſeſſor, ſub num.130.fol.418.

Litis conteſtatio facit poſſeſſorem malæ fidei, §.1. q.7.par.2.ampl.19 ſub num. 135. verſ.non obſtat ſecundum. fol.422.

Poſſeſſor malæ fidei an poſſit præſcribere, eadem ampl.19.ſub num.135.verſ.non obſtat ſecundum. fol.422.

In pari cauſa turpitudinis melior eſt conditio poſſidentis, ead.ampl.19.ſub num.98.& ſub nu. 101.& 102.fol.408.& 409.

Poſterius, Poteſtas.

Poſteriora derogant prioribus, §.1.q.1.ſub num. 45.in fine, fol.11.

¶ Poteſtas, & voluntas, &c. vide ſupra in verbo, Actus perficitur.

Præceptum, Præfectus Vrbis.

Quæ ſunt de præcepto legis diuinæ, omnibus expediunt, §.1.q.1.num.65.fol.16.

¶ Affirmatiua, & negatiua præcepta,&c. vide ſupra in verbo, Negatiua præcepta.

Præfecti Vrbis debita licet ſolueret Imperator in die, quo à Præfecto coronabatur, tamen, ſi illa contraxiſſet ſub iſta ſpe, non erant ſoluenda, §.7.gl.5.num.152.fol.715.

Præiudicialis quæſtio, Prælatio.

Præiudicialis quæſtio an debeat prius terminari, ne ſequatur intricatio proceſſuum.§.7.gl.5.ſub num.58.& ſeqq.& num.61.& ſeqq.fol.695. & 696.

Præiudicialis quando ſit cauſa ciuilis cauſæ criminali, ead.gl.5.ſub num.59.fol.696.

¶ Prælatio in re vendenda, in qua ſit impoſitus cenſus, & quæ ſit vicina rei emphyteoticæ, cui competat, vide ſupra in verbo, Cenſus. verſ. prælatio.& in verbo, Emphyteota.

Præparatio, Præſcriptio.

¶ Præparatio, &c. vide ſupra in verbo, Actus, & præparatio.

Cenſus capitale non poteſt præſcribi, & quare, §.1. q.7.par.2. ampl.19 ſub n.135. not.2.fol.420.

Cenſum

Cenſum redimendi facultas non præſcribitur, §.1. q.1.num.236.& 237.fol.63.& §.7.gl.7.ſub num.3.verſ.comprobatur.fol.725.

Confirmatio dominij poteſt præſcribi etiam cum mala fide, licet non potuiſſet præſcribi dominium, §.7.gl.7.ſub num.3.verſ.corroboratur. fol.725.

Conſenſus tacitus ineſt præſcriptioni, quia negligens rem ſuam, videtur conſentire, vt alter eam acquirat, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub nu. 129.& ſeqq.fol.418. Vnde præſcriptio oritur potius ex iſto tacito conſenſu, quàm inducatur in odium, & pœnam negligentiæ, ſub num. 132.fol.419. Et, fundata præſcriptione in iſto tacito conſenſu, conciliantur ius ciuile, & ius canonicum, & tollitur diſceptatio de iuſto titulo, bona fide, & de ſuperuenientia ſcientiæ rei alienæ, num.135.fol.419. Et qualis debeat eſſe negligẽtia, vt ex ea eliciatur tacitus conſenſus patientis præſcribi, n.133.& ſeqq fol.419.

Emente aliquo ignoranter rem alienam, transfertur in eum præſcribendi conditio, §.1.q.1. ſub num.556. verſ.ſecundus caſus. fol. 145.

Executioni inſtrumenti, ſeu litterarum cambij licet ex forma ſtatutorum præſcribatur ſpatio quator annorum, tamen remanet ius agendi via ordinariæ, quia præſcribitur ſolum viæ executiuæ, & modo agendi executiuè, §. 7. gl. 7.num.1.& 2.fol.724. Ideoq; inſtrumenta, & ſcripturæ, quæ habebant executionem paratam, plenè probabunt intentionem creditoris in iudicio ordinario, ſub eodem num.1.

Fides bona requiritur omni tempore in præſcribente, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.130. fol.418.

Fides mala inficit præſcriptionem, §.1. q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.135.illat.4. & verſ.extende nunc.fol.419.& 422. Et quibus caſibus non inficiat, neque ſit peccatum, §.7.gl.7.nu. 3.fol.724.& 725.

Fide mala præſcribere eſt peccatum, quod tamen toleratur à iure ciuili, §.1.q.7 par.2.ampl.10. num.47.fol.432.

Iuratus contractus an admittat præſcriptionem, §.1.q.7.par.2.ampl.19. ſub num.135.not.4. fol.421.

Iuri naturali non repugnat præſcriptio, eadem ampl.19.num.43.fol.385.

Iuri nondum quæſito præſcribitur etiam cum mala fide, §.7. gloſ. 7.ſub num. 3.extenſ. 1. & latius illat. 2. fol. 724. & 725.

¶ Iuri, quod alicui competit de iure ſpeciali, poteſt præſcribi etiam cum mala fide, vide infra verſ.reſtitutioni.

Legatum petendi ius præſcribitur etiam cum mala fide, §.7. gloſ. 7.ſub num.3. illat.2. fol. 725.

Legitimæ ſupplementum poteſt præſcribi ſpatio 30.annorum, bona fide non aliter conſiderata, ead.gloſ.7.ſub num.3.illat.2.fol.725.

Minor ætas non eximitur à curſu præſcriptionis; qua præſcribitur viæ executiuæ, & non iuri, & viæ ordinariæ, §.7.gl.7.ſub num.3. verſ. reſpondeo.fol.724.

Obligatus ex propria obligatione an, & quando poſſit præſcribere, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num. 135. illat. 4. & verſ. extende nunc. fol. 419. & 422.

Pacto, & facultati datæ venditori redimendi quandocunque, an ſpatio 30. annorum præſcribatur etiam cum mala fide, §.7.gloſ. 7.ſub num.3.illat.1.fol.724. & 725.

¶ Poſſeſſor malæ fidei an præſcribat &c. vide ſupra in verbo, Poſſeſſor malæ fidei.

Præſumptio, & Præſcriptio } quomodo differant, §.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.135. not. 3.fol. 420.& 421.

¶ Redimendi facultati, vide ſupra verſ.pacto.

Reſtituere rem alienam non tenetur, qui eam auctoritate iuris præſcripſit, §.1.q. 7.par.2. ampl.19.ſub num.82.reſtrict.1.fol.400.

Reſtitutioni in integrum, vti iuri competenti de iure ſpeciali, & non de iure gentium, poteſt præſcribi etiam cum mala fide, §.7.gl.7.num. 3.in fine, extenſ.2.fol.725.

Scientia rei alienæ ſi ſuperueniat poſt legitimè completam præſcriptionem, eam non inficit, §. 1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.53.verſ.ratio. il 1.fol.343.ampliat.17.num.26.fol.373.& ampl.19.num.48.in fine, fol.387.

Statuta de præſcribendo debito ſapienter inducunt non præſcriptionem, ſed præſumptionem ſolutionis, aut ſimulationem contractus, ead.ampl. 19.ſub num.135.illat.4.fol.420.

Statutaria præſcriptio quibus caſibus non habeat locum, eadem ampl.19.ſub num.135. not.2. fol.420.

Viæ vni executiuæ ſi ſit præſcriptum, remanet alia via executiua, §.7. gloſ.7.num.4.& ſeqq. fol.725.

Viæ executiuæ licet de iure communi præſcribatur ſpatio 30. annorum, tamen remanet via agendi in iudicio ordinario, & quomodo, cum ſpatio triginta annorum præſcribatur omnis actio, & ius ipſum, §.7.gl.7.num.2. fol.724. & vide ſupra verſ.executioni.

Præſumptio.

Præſumptio cedit veritati, §. 1. q. 1. num. 529. fol.

Digitized by Google

fol.136. Et ceſſat in claris, §.2.gl.3.ſub num. 119. verſ.quia.fol.489.

Præſumptio iuris recipit probationem in contrarium, ead.q.1.num.527.fol.136.

Præuentio, Pretium.

Præuentio iudicis Eccleſiaſtici in cauſa vſuræ an impediat executionem petitam coram iudice ſeculari, §.7.gloſ.5.num.58. & ſeqq. & num. 60.& 63.in fine, fol.695.& ſeqq. Et an tunc iuſtè poſſit inhibere, num.71. fol. 698. Et quid ſi præuenerit ſecularis in cauſa executionis, nu. 64.& 65.fol.697.

¶ Anticipata *ſolutio an & quando poſſit minuere iuſtum pretium, &c. vide infra in verbo, Solutio. verſ.anticipata.*

¶ Appretiare, *ſeu* Imponere } *pretium rebus, ad quem ſpectet, vide infra in verbo, Princeps. & ſupra in verbo, Eccleſia. & verbo, Epiſcopus. vbique in verſ.pretium.*

Aſſecuratis *mercibus, & ſecuto caſu ſiniſtro in mercibus, quod nam erit pretium mercium, §. 1. quæſt.1.ſub num. 169. difficult. 11.fol.44. & 45.*

Aſſecurationis pretium &c. vide ſupra in verbo, Aſſecuratio. verſ.pretium.

Augmentum, & *Diminutio* } *pretij pecuniæ mutuatæ an, & quando ſit mutuatoris, §.1.q. 1.num.409. & ſeqq.fol.108.*

Augere, vel Minuere } *pretium propter vrgentem neceſſitatem venditoris, aut emptoris, eſt iniuſtum cum obligatione ad reſtituendum, §. 1.q.7.par.3.limit.6.num.3.fol.440.*

¶ Cenſus *pretium, &c. vide ſupra in uerbo, Cenſus. uerſ pretium.*

Dilatio, *data emptori ad ſoluendum, cenſetur pars diminutiua pretij, §.1.q.7.par.2.ampl. 8.ſub num.154.fol.280.*

Dominus *rei uindicat rem, nullo reſtituto pretio, §.1.q.7 par.2.ampl.19.ſub num.82.uerſ.extende.fol.399.*

Emptio, & *Venditio* } *requirit pro ſubſtantia pretium, ſine quo emptio non conſiſtit, §.1.q.1. ſub num.209.fol.57.*

Iniuſtitia *pretij de per ſe non facit contractum illicitum, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.26. fol.333.*

Iniuſtitia, & Iuſtitia } *pretij quomodo cognoſcatur, §.1. q.7.par.2.ampl.10.num.56.fol. 343. Et multum relinquitur conſcientiæ contrahentium, num.58.fol.344.*

Iuſtitia, & *Aequalitas* } *pretij ſi exacta, & mathematica exigeretur, impedirentur commercia, ead. ampl.10.ſub num.41.fol.337.*

Iuſtitia pretij conſideratur ex bonitate intrinſeca, & copia rei, quæ æſtimatur, §.1.q.1.num. 436.fol.113.& q.7.par.2.ampl.10.num.60. fol.344. Conſideratur etiam ex qualitate rei, quæ venditur, & non ex qualitate emptoris, aut venditoris, ampl.6.num.5.& ſub num.14. fol.244.& 247.& d.ampl. 10.ſub num. 60. & ſub num.62.fol.344.& 345. Et quomodo ob qualitatem emptoris poſſit aliquid accipi, num.61 fol.345.

Iuſtitiæ æqualitas non pretij modica additione, uel minutione tollitur, §.1.q.7.par.2. ampl. 10.num.56.in fine, fol.344.

Iuſtitia pretij pendet à communi hominum æſtimatione, & quare, §.1.q.7. par. 1. num. 81. fol.229.& §.3.gl.3.ſub num.51.fol. 628.

Iuſtum pretium eſt triplex, ſummum, medium, infimum, §.1.q.7.par.2.ampl.10.num.59.& 101.fol. 344. & 358. Sed hæc triplicitas non conſideratur, quando pretium eſt taxatum à lege, num.65 in fine, fol.346.

Iuſtum pretium mercis excedere, & pluris uendere, eo quia uenditor in illius mercis negotio damnum eſt paſſus, an liceat, eadem ampl.10. nu. 63.fol.345. Et quid ſi quis plus iuſto pretio uendat rem, quam non erat uenditurus, & in qua emptor habet affectionem, ſeu reſultat aliquod damnum uenditoris, an uenditor peccet, num.62.fol.345.

Iuſtum pretium rei mobilis, & rei immobilis non taxatum à lege, quod dicatur, ead.ampl. 10. ſub num.56.fol.343.

Latitudo *pretij quando detur, ead.ampl.10. nu. 102.fol.358.*

Legale *pretium, ideſt, à lege taxatum, dicitur ita iuſtum, ut nec modicum ultra illud accipere liceat, & qui acciperet, peccaret, &c. eadem ampl.10.num.56.& ſub num. 58.uerſ.explica. & num.65.fol.343. 344. & 345. Declaratur, ſub nu.75.uerſ.primus caſus. & ſeqq. & num.77.fol.349.& 350. Et redditur ratio, ſub num.78.fol.350.*

Legale pretium, ideſt à Principe impoſitum, cum declaratione, quòd ſi emptor emerit minori pretio, emptio ſit illicita, & nulla, minui non poteſt, ead.ampl 10.num.64.fol.345. Intelligitur tamen, uenditore uolente, num. 66. fol.346.

Loci *ratione, &c. poteſt augeri pretium, §.1.q.7. par.1.num.51.fol.213.*

Mercis *pretium, ſeu ualor uileſcit pro tertia parte, ſi merx emptorem quærat, §.1.q.7.par.2. ampl.6.num.8.fol.245.*

Modicitas *pretij toleratur ſine pacto retrouendendi, ſed cum pacto retrouendendi præſefert ali-*

aliquam ſuſpitionem, §.1.*q.7.par.1.ſub num.* 29. *fol.*207. & *par.2.ampl.*10.*num.*23.*fol.* 333.*Sed hæc ſuſpitio ceſſat in claris, ſub num.* 6.*extenſ.*5.*fol.*326.& 327.

¶ Monetis *pretium imponere*, &c. *uide ſupra in uerbo, Moneta. uerſ. principis*.

Mora *ſolutionis minuit pretium*, *uide infra in uerbo*, *Solutio. verſ. mora*.

¶ Mutuatæ *pecuniæ augmentum, & diminutio, &c. vide ſupra verſ. augmentum*.

Onus, *appoſitum rei, minuit valorem rei*, & *dicitur pars pretij*, §.1.*q.7.par.2.ampl.*8.*num.* 154.*fol.*280.

Periculi *pretium quantum ſit*, §.3.*gl.*3.*num.*11. 12.& *ſub num.*51.*fol.*614.615.& 628. & *vide ſupra in verbo*, *Aſſecuratio. verſ. pretium*.

¶ *Periculi pretium ſemper debetur ei, qui illud in ſe ſuſcipit pro alio*; *vide ſupra in verbo*, *Periculum. verſ. emi.* & *verſ. liberanti*.

Probetur *quomodo pretium, ſeu valor rei, remiſſiuè*, §.1.*quæſt.*7.*par.*2.*ampl.*10.*num.*57. *fol.*344.

Qualitas, & } Quantitas } *rei emendæ*, & *non qualitas emptoris, aut venditoris eſt conſideranda in pretio decernendo*, §.1.*q.*7.*par.*2. *ampl.*6.*num.*5.& *ſub nu.*14.*fol.*244.& 247. & *ampliat.*10.*ſub num.*60.& 62.*fol.*344.& 345. *Poteſt tamen aliquo caſu conſiderari etiam perſona emptoris*, *num.*61.*fol.*345.

Redimendi *facultas, data venditori, dicitur pars pretij*, §.1.*q.*1.*num.*299.*fol.*83.& *q.*7.*par.*2. *ampl.*8.*num.*37.& 38.*fol.*257. *Et quantum ob hanc redimendi facultatem minuatur de pretio*, *eod.num.*38. *Et augeretur pretium, ſi facultatem hanc cogendi venditorem ad redimendum reſeruaret ſibi emptor*, *num.*40. *fol.*258.

Rei *locum quando pretium obtineat, ſeu, inquam, quando pretium ſuccedat in locum rei*, &c. §. 1.*q*7.*par.*2.*ampl.*19.*ſub num.*82.*reſtrict.*5. *caſ.*1.*fol.*402.

¶ Retrouendendi *pactum ad libitum venditoris minuit pretium rei*, *vide in verſ. præcedenti*, *redimendi*.

¶ Subhaſtatione *vileſcit pretium*, *vide infra in verbo, Subhaſtatio*.

Summum *pretium, id eſt, quanti plurimi, attenditur contra debitorem doloſè moroſum*, §.7.*gl.* 2.*ſub num.*39.*fol.*665.

Varia *ſunt pretia rerum*, *præſertim ad victum neceſſariarum*, §.1.*q.*7.*par.*2.*ampl.*10.*ſub nu.* 56.*fol.*343.

Venditio *non tenet*, *ſi pretium rei emptæ ita detur venditori, vt reſtituatur emptori*, §.1.*q.* 1.*ſub num.*211.*confirm.*1.*fol.*58.

Princeps.

Princeps habet poteſtatem à Deo, §.1.*q.*7.*par.*2. *ampl.*19.*num.*50.*fol.*387.

Principi contradicere nemo audet, &c. *eadem ampl.*19.*ſub num.*39.*fol.*383.

Principis factum connumeratur inter caſus fortuitos, &c. §.1.*q.*1.*num.*136.*fol.*37.

Principum animæ, ſi ſuo munere iuſtè functi ſint, maiorem in cælo conſequuntur gloriam, §.1.*q.* 1.*num.*82.*in fine*, *fol.*21.

Pretium imponere rebus venalibus ſpectat ad Principem, &c. §.2.*gl.*3.*num.*104 *fol.*486. *Et maximè ad Principem Eccleſiaſticum*, & *ad Epiſcopos*, &c. *ibidem*.

Priuatio, Probationes.

De priuatione ad habitum non datur regreſſus, etiam ſi priuatio non habuerit vltimum plenarium effectum, §.2.*gl.*5.*ſub num.*89.*verſ. intellige*, *fol* 515. *Declaratur latè diſtinctis pluribus caſibus*, *ſub num.*290.*per totum*, & *nu.* 291.*in fine*, *fol.*560.& *ſeqq.*

Iura ſemel extincta, amplius non reuiuiſcunt, *ead. gl* 5.*ſub nu.*89.*verſ. intellige.fol.*515. *Declaratur*, *num.* 290.& 291.*in fine*, *fol.*560. & *ſeqq.*

Probationes, *factæ in iudicio ſummario, ſeu executiuo, non probant in plenario*, §. 7. *gl.* 5. *ſub num.*52.*fol.*695. *Niſi fuerint tunc factæ plenariè*, &c. *num.*53.

Probationes an, & *quomodo ſint neceſſariæ ad validitatem ſententiæ*, §.7.*gl.*5.*ſub num.*88. *verſ. contrariam. fol.*700.

Probationes ſunt arbitrariæ, *ead.gl.*5.*ſub nu.*88. *confirm.*1.& 3.*fol.*701.

Probationes, factæ inter alios, an præiudicent alijs, §.7.*gl.*5.*ſub num.*88.*verſ. ſed hic.fol.*701.

Procaccius, Procurator.

Procaccius non tenetur de caſu fortuito, §.1.*q.*1. *ſub num.*139.*verſ. de his.fol.*38.

Procurator *ad vendendum, non poteſt vendere ſibi ipſi*, §.1.*q.*7.*par.*1.*ſub num.*15.*fol.*181.

Procurator ad exigendum, poteſt exigere ab inuito, & *agere in iudicio contentioſo*, §.2.*gloſ.*7. *num.*58.*fol.*601.

Procurator ſi habeat duplex mandatum, vnum ſufficiens, & *alterum non ſufficiens*, & *gerat actum ex mandato inſufficienti*, *actus non tenet*, §.1.*q.*7 *par.*3.*limit.*7.*num.*6.

Procuratoris mandatum dicitur reuocatum ab ipſa lege, eo ipſo, quòd procurator mutat mores in deterius, ſeu efficitur malæ conditionis, & *mutat ſtatum*, §.2.*gl.*5.*num.*402.& 403. *fol.*

Digitized by Google

ſol. 582. Hæcq; reuocatio habet effectum ſine alia reuocationis intimatione, eod. num.403. Ideoq; ei ſolui non poteſt, ſub num.401.

Procuratorio nomine geſta à non habente mandatum, non valent, etiam ſi ille potuiſſet ea gerere, tanquam perſona coniuncta. §. 1. *q.* 7. *par.* 3. *limit.7. ſub num.6. fol.442. vide etiam ſupra in verbo, Maritus.*

Procurator debet conſumare mandatum ſuſceptum, alias eſſet in dolo, & dominus, qui ei mandauit, haberet contra eum actionem, §. 2. *gl.5. num.257. fol.555.*

Procurator ad iudicia, tenetur etiam de leuiſſima culpa, ead. gl.5. num.258. fol.555.

Acta geſta cum procuratore reuocato, non intimata parti reuocatione, ſunt valida, eadem gl.5. num.407. fol.583.

Procurator an præſumatur eo ipſo, quòd habet penes ſe ſcripturas, §. 2. *gl.7. ſub num.44. 59. & ſeqq. & ſub num.63. fol.599.* 601. *&* 602.

Procurator, veniens de longinquo, & docens de mandato per publicum inſtrumentum, an debeat admitti tanquam talis, quamuis non doceat de identitate ſuæ perſonæ, §. 2. *gl.5. num.* 345. *&* 347. *fol.*572.

Procurator, ſeu mandatarius debet eſſe domino ſuo magis fidelis, quàm alius extraneus, vnde non poteſt contra dominum facere, quod poſſet extraneus, ead. gl.5. ſub num.378. fol.578.

*Procurator ad emendum, ſi emat nomine proprio, tenetur de fide rupta, eadem gl.5. num.*380. *fol.*579.

Procurator cum libera, & ad votum, poteſt facere ea omnia, in quibus requiritur mandatum ſpeciale, §. 7. *gl.3. ſub num.23. fol.684.*

*Procurator cum libera an & quando poſſit fideiubere, eadem gl.3. num.24. & ſeqq. fol.*684.

Procuratori cum libera non intelligitur data facultas ad dilapidandum, ead. gl. 3. ſub num. 24. fol.684.

Procurator pro ſolutione an, & quando poſſit reuocari, §. 2. *gl.5. ſub num.* 450. *verſ. declara. fol.*591. *& gl.7. num.77. & ſeqq. fol.604.*

¶ *Procurator ad accipiendum mutuo, &c. vide ſup. in verbo, Cambium. verſ. procurator.*

¶ *Procurator debet docere de ſuo mandato, &c. vide ſupra in verbo, Legitimatio. verſ. iudex.*

¶ *Procuratori an & quando recte ſolui poſſit, vide infra in verbo, Solutio. verſ. procurator.*

¶ *Reliqua require ſupra in verbo, Mandatarius. Mandatum.*

Prohibitio, Promiſſio.

Prohibitio derogat permiſsioni, & non è contra, §. 1. *q.* 1. *ſub num.46. fol.*11.

Prohibitiua, & permiſſiua cauſæ ſi ſimul concertent, prohibitiua vincit, ead. q.1. num.46. & ſub num.556. exempl.7. verſ. res ſua. fol.11. & 145.

Prohibitum una uia, non debet alia in fraudem legis permitti, §. 1. *q.7. par.2. ampl.11. num.2. fol.*361.

Prohibita ſunt à iure naturæ omnia, quæ ex ſe mala ſunt, & quia ſunt peccata, ideo prohibentur, & quæ ſint iſta, §. 1. *q.* 7. *par.2. ampl. 19. ſub num.49. fol.387.*

Promiſsio *intelligitur ſemper, rebus ſic ſtantibus,* §. 2. *gl.5. ſub num.*130. *fol.*526.

Pronomina, Procemium.

¶ *Pronomina* (meum) *&* (tuum) *vide ſupra in verbo, Meum.*

Procemium *indicat intentionem, & cauſam finalem diſpoſitionis,* §. 7. *gloſ.2. ſub num.* 89. *fol.*676.

Propoſitum, Proprium.

Propoſitum in propoſito operatur quantum oppoſitum in oppoſito, §. 1. *q.7. par.2. ampl.8. num.* 154. *in fine, fol.*280.

Proprium *quicquam in mundo non habemus,* §. 1. *q.1. ſub num.43. & 44. fol.*11.

Proſtibulum, Proteſtatio.

¶ *Proſtibulum, &c. vide ſupra in verbo, Meretrix.*

Proteſtatio *de damnis, & intereſſe contra debitorem moroſum an ſit neceſſaria, & ad quid ſeruiat,* §. 1. *q.7. par.2.* ampl.8. *ſub nu.* 263. 265. *&* 266. *fol.306. &* 307.

Proteſtatio contra illud, quod lex ex neceſſitate inducit, nihil operatur, ead. ampl.8. ſub num. 300. *fol.*316.

Proteſtatio in his, quæ à proteſtantis poteſtate non dependent, non prodeſt, ibidem.

Campſor, qui dedit cambio recurſæ, & ſolutio eſt eidem à debitore mandata, præſentabit ſibi ipſi litteras cambij, & ſibi ipſi reſpondebit, & nolens eas acceptare, proteſtabitur litteras, §. 6. *gl.* 1. *nu.*97. *Et forma proteſtationis, num.98. fol.* 654. *Qua proteſtatione facta, duplex ius acquiris, num.99. fol.*655.

Redire litteras cambij cum proteſtatione, & redire inanes, quid ſint, §. 7. *gloſ.* 2. *num.* 12. *fol.*660.

Litteræ non poſſunt redire cum proteſtatione, quando adeſt qui eas vult ſoluere libere, aut cum proteſtu, §. 7. *gloſ.* 2. *num.* 14. *fol.* 660.

Forma proteſtationis litterarum, quando non ſoluuntur, §. 7. *gl.2. num.*16. *&* 17. *fol.*660. *&* 661.

Prote-

Proteſtum, ſeu Proteſtatio } qua quis ſoluit litteras cambij, quid ſit, & quid operetur, vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. proteſtatio, ibi, ſoluere. & verſ. ſoluens. & infra in verbo, Solutio. verſ. tertius etiam. & verſ. tractam.

Prouincia, Prouiſio.

Prouincia qualibet abundat in ſuo ſenſu, S.1.q.7. par.2.ampl.8.ſub num.231.fol.297.

Prouiſio, qua datur mandatario, ſoluenti litteras cambij mandatoris, vel exequenti aliud negotium, eſt merces, quæ datur ei ratione laboris, & aliquando ratione laboris, & periculi, §.3.gl.3.num.1.fol.613.

Prouiſio de ſtylo negotiatorum debetur etiam non conuenta, ſeu non promiſſa, ſed tamen ad maiorem cautelam aſſignatur, §.3.gl.3.ſub num.2.fol.613.

Prouiſio poteſt tuta conſcientia accipi, ead. gl. 3. ſub num.3.& 4.fol.613.

Labor, & Periculum, } propter quod debetur prouiſio, conſiderantur in quatuor caſibus, S.3.gl.3.ſub num.5.29.verſ.primus.num.30.& 32. fol.614.621.& 622.

Prouiſio quanta ſit, ead.gl.3.num.11. & 12.fol. 614. & 615. Et an eadem ſit pro maiori, & pro minori periculo, ſub eod.num.12.extenſ.1. & 2.fol.615.

Prouiſio an debeatur duplex, vel vnica pro vno cambio, eadem gl.3.num.14.& ſeqq.fol.616. Quotuplex accipi poſſit pro cambio recurſa pluries reiterato, num. 15. & ſeqq. Explicatur diſtinctione duorum caſuum, nu.20 fol.618. Et quando pro cambio poſſint accipi plures prouiſiones, num.21.& ſeqq.fol.620.

Prouiſio maior debetur pro periculo, & labore, quàm pro ſolo labore ſine periculo, ead. gloſ.3. num.10.& 31.fol.614.& 622.

Proximus, Publicum, Publicanus.

Proximum diligere debemus, ſicut nos ipſos, §.1. quæſt.7.par.1.ſub num.72.verſ.cæterum. fol.220.

¶ Publica res, &c. vide infra in verbo, Religioſus.

Publicanus qui, & vnde dicatur, S.3. gl.4.ſub num.2.fol.629.

Publicanus non præſumitur bonus vir, & connumeratur inter peccatores, ibidem.

Publicani habent notorium, & famoſum nomen latronum, &c.S.3.gl.4.num.3.fol.629.

Punitus, Pupillus.

Punitus ſufficienter in foro exteriori, adhuc puniri debet in foro interiori, §.1.q.1.nu. 31.fol.8.

Pupillus caret conſenſu, S.1.quæſt.7. par.2. ampliat.19.ſub num. 70.fol. 398.

Pupillus obligatur naturaliter, eadem ampliat. 19.num.73.fol.398. Declaratur, num.75.

Quadrans, Qualitas.

QVADRANS eſt quarta pars aſſis, §.2. gloſ.3.ſub num. 21.fol. 470. Sicq; ſunt tres vnciæ ex duodecim, ſub num.33.fol.473.

Quadrantes in Vrbe cuduntur ponderoſi, & quare, §.2.gl.5.ſub num.123.verſ. romæ. fol.524.

Qualitas, ſuperueniens enti, reponit ens in diuerſa ſpecie, S.7.gl.5.num.159.fol.716.

Quies, Quinarius.

Quietem humanam quod habet vim turbandi, prohibendum eſt, §.1.q.1.ſub num.41.verſ.at quod. fol.10.

¶ Quinarius, vide ſupra in verbo, Groſſus.

Quincunx, Quod potui.

Quincunx ſunt quinque vnciæ ex duodecim, S.2. gl.3.ſub num.33.fol.473.

(Quod potui, nolui, quod volui, adimplere nequiui) declaratur hac regula, S.1.q.7.par.3. limit.7.ſub num.10.fol.442.

Rapere, Rapina, Ratio.

RAPIENS tenetur reſtituere, &c.§.1.q.7.par.2. ampl.19. num. 63.fol.391.

Tria ſunt de ratione rapinæ, & quomodo rapina differat à furto, ead. ampl.19.ſub num.64. fol.392.

¶ Rapere, &c. vide ſupra in verbo, Inueniens.

Ratio legis ſi non ſit expreſſa, an ſit attendenda, vel ſit inhærendum verbis legis, & quid ſi vnica tantum ratio reddi poſſit, §.1.q.1.num. 514.& 515.fol.132.

Ad rationem naturalem recurrendum eſt, vbi dubitetur de intellectu alicuius legis poſitiuæ, S.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num. 15.confirmat.2.fol.380.& §.7.gl.2.num.35.fol.664.

Rationem quærere vbi habemus ſenſum, eſt imbecillitas intellectus, §.7.gloſ. 2.ſub num.35. fol.664.

¶ Ceſſante ratione legis, an ceſſet lex, vide ſupra in verbo, Cauſa.verſ.ceſſante.

Ratificatio, Ratihabitio.

Ratificatio ſortitur effectum, ſi fiat tempore, quo ratificatum poſſet fieri, S. 6. gloſ. 1.ſub num. 28.fol.639. Vide ſupra in verbo, Maritus ſi poſt mortem. & in verbo, Confirmatio. Et hoc eſt verum, quando agitur de præiudicio tertij, ſecus ſi ageretur ſolum de præiudicio ipſius ratificantis, num. 30. in fine, fol. 640.

Ratio-

I N D E X.

Ratiocinia, Recambium.

Ratiocinia cum litteris non multum conueniunt, §.1.*q*.2.*num*.21.*in fine*, *fol*.153.

¶ Recambium, *&c. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. recambium*.

Reclamatio, Recreatio, Rectitudo.

Reclamatio quid ſit, §.8.*gloſ. vnica*, *num*.2.*fol*. 726.

¶ Recreatio *eſt licita, vide ſupra in verbo, Ludus. verſ. fugiendus*.

Rectitudo *in propenſis quomodo inſtituatur*, §.1.*q*.1.*ſub num*.17.*fol*.4.

¶ *Rectitudo*, *&c. vide ſupra in verbo*, *Iuſtitia*. *& in verbo*, *Lex naturalis*. *verſ. naturalis & poſitiua*.

Redimere, Referens, Relatum.

Redimendi pactum ad libitum emptoris an faciat emptionem illicitam, §.1.*q*.1.*ſub num*. 475. *& ſeqq. fol*.121. *Si res empta interim pereat, antequam emptor declaret velle, vt venditor redimat, perit emptori, num*.478.*fol*.121.

¶ *Redimendi cenſum facultati non præſcribitur, uide ſupra in uerbo, Præſcriptio. uerſ. cenſum*.

¶ *Redimendi facultas minuit, & auget pretium, uide ſupra in uerba, Pretium. uerſ. redimendi*.

Quicquid *eſt in relato, eſt in referente eum omnibus ſuis qualitatibus, & uerè, & propriè*, §.7.*gl*.3.*ſub num*.28.*fol*.685.

Regula.

Regula aliquarum Religionum, vt traſgreſſores non obligent ad culpam, & peccatum, exprimunt initio, quòd nolunt obligare, §.1.*quaſt*. 7.*par*.2.*ampl*.19.*ſub num*.53. *Sed an adhuc obligent, & inutilis ſit expreſſio, num*.54.*fol*. 388.

Reiuendicatio.

Reiuendicatio datur domino rei, nullo etiam reſtituto pretio, §.1.*q*.7.*par*.2.*ampl*.19.*ſub num*.82.*verſ. extende*.*fol*.399.

Religioſus.

Religioſa, Sacra, & Publica } *res an, & quando à noſtro commercio ſint exemptæ*, §.1.*q*.1.*ſub num*. 556.*exempl*.3.*fol*.144.

Vendens rem religioſam, committit crimen læſæ religionis, ead. q.1.*ſub num*. 556. *exempl*.3. *extenſ*.2.*fol*.144.

¶ *Religioſus, &c. vide ſupra in verbo, Clericus. & infra in verbo, Sacerdos*.

Remittere.

(Non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum) quomodo procedat, §.1.*q*.7.*par*.2.*ampl*. 19.*num*.63.*fol*.392.

Remiſſio an habeat locum in contractibus, & in delictis, §.2.*gl*.5.*num*.207.*& ſeqq. fol*.544.

Remittens damna, & intereſſe, non cenſetur remittere principale, §. 7.*gloſ*. 2.*ſub num*. 91. *fol*. 676.

¶ *Remittere, &c. vide infra in verbo, Renuntiatio*.

Remittere pecunias, eſt verbum, quo vtuntur mercatores, & is dicitur remittere, qui eſt creditor, §.3.*gl*.1.*num*.1.*fol*.611.

Remittere debitum dicitur creditor, ſi debitori reſtituat cautionis ſcripturam, §. 2. *gl*. 5.*num*. 61.*fol*.507.

Renuntiatio.

Renuntiatio, ſeu remiſſio eſt ſtrictiſſimæ naturæ, ideoq; in ea non veniunt, niſi expreſſa, dubia autem interpretantur in fauorem renuntiantis, §.2.*gl*.5.*num*.56.*fol*.507.

¶ *Renuntiare, ſeu remittere an dicatur dominus directus, &c. & ſocius in ſocietate officij, &c. vide ſupra in verbo, Emphyteota. verſ. dominus directus. & infra in verbo, Societas officij. verſ. fideiuſſor quem. & verſ. fructuum ſolutio*.

¶ *Renuntiatio, ſeu remiſſio facta decocto à creditore, vide ſupra in verbo, Decoctor*.

Repræſentare, Repudiatio.

Repræſentare poteſt vnus perſonam duorum, §.6.*gl*.1.*num*. 25. *verſus finem, num*. 34. *& ſub n*.75.*fol*.639.640.*&* 649. *Ideoq; creditor, ſoluendo ſibi ipſi, repræſentat debitorem, & è conuerſo, debitor, ſoluendo ſibi ipſi, repræſentat creditorem, eodem num*.25.*fol*.638. *Explicatur, num*.34 *fol*.640.

¶ Repudiare, *& alienare, non eſt idem, vide ſupra in verbo, Alienatio. verſ. probibita*.

¶ *Repudij libellum dare permittebatur Iudæis, &c. vide ſupra in verbo, Iudæus*.

Res inter alios acta.

Res inter alios acta, alijs an & quando præiudicet, §.7.*gl*.5.*ſub num*.88.*verſ. ſed hic. & confirm*.3.*fol*.701.

Reſciſsio.

Reſciſſio venditionis quotuplicìter contingere poſſit, §. 1. *quæſt*.1. *num*. 482. *& ſeqq. fol*. 122.

Pactum reſciſſiuum, ſeu reſolutiuum, cenſetur ſemper appoſitum fauore adimplentis tantum, eadem q.1.*num*.344. *Explicatur, num*.360. *&* 362.*fol*.94.*&* 96.

Volens reſcindere contractum, debet prius reſtituere, quod habuit ex illo contractu, §. 1.*q*.7. *par*.2.*ampl*.8.*ſub num*.141.*verſ. ratio. & nu*. 194.*fol*.278.*&* 291. *Et an illud teneatur offerre non ſolum verbaliter, ſed etiam realiter, num*.143. *Et an teneatur offerre ex ſe, etiam parte non opponente, num*.144.*fol*.278. *Vtilis*

eſt praxis, vt opponat, num. 145. *Et vbi iudex, oppoſitione non obſtante, procederet, &c. eſſet appellandum, num.* 146.

Reſolutiuum.

¶ *Reſolutiuum, &c. vide ſupra in verbo, Reſciſſio.*

Reſtitutio.

Reſtitutio rei an, & quando fieri debeat, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 56. *& ſeqq. fol.* 389. *& par.* 3. *limit.* 18. *num.* 4. *fol.* 458.

Actum *peccaminoſum faciens, indeq; quæſtum ſumens, an & quando teneatur quæſtum reſtituere, §.* 1. *q.* 1. *ſub num.* 111. *& ſeqq. nu.* 117. *& ſeqq. ſub nu.* 541. *verſ. ad primum fol.* 30. *&* 140. *& quæſt.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 59. *verſ. declara. & latius num.* 99. *& ſeqq. num.* 105. *& omnino num.* 108. *fol.* 391. 408. 410. *&* 411.

¶ Adminiſtratori *rei, puta, tutori, depoſitario, & ſimilibus, reſtitui debet res, furto illis ſubtracta, vide ſupra iu verbo, Fur. verſ. fur ſi rem.*

Aduocatus *debet reſtituere, quod à cliente, lite pendente, emit, §.* 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 124. *fol.* 416.

Aduocatus quod habuit, vt iniuſtum præſtaret patrocinium, debet reſtituere, ead. ampl. 19. *num.* 103. *fol.* 409.

Aduocatus,
Artifex,
Curſor,
Iudex,
Medicus,
Negotiator, &
Similes
— *an, & quando teneantur reſtituere quod in eorum exercitio, ſeu officio extorſerunt, eadem amplias.* 19. *num.* 124. *& ſeqq. fol.* 416.

Alienum *quod eſt, debet reſtitui, §.* 1. *quæſt.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 19. *ſub num.* 60. *& ſub num.* 82. *illatione* 6. *fol.* 391. *&* 399. *Siue quando alienum accepit, ſciret, eſſe alienum, ſiue ſciuerit poſtea, ſub eodem num.* 82. *verſ. extende. Et tenetur reſtituere, ſi extat, ſin minus, debet ſoluere valorem, & quanti plurimi, ſub eodem num.* 82. *ſubextenſ.* 1. *fol.* 399. *Debetque ſoluere, etiam ſi nullam inde perceperit vtilitatem, ſub eodem num.* 82. *ſubextenſ.* 2. *fol.* 400. *Imò ſi accepiſſet iniurioſè, teneretur in vtroque foro non ſolum reſtituere, ſub eodem num.* 82. *reſtrictione* 5. *caſ.* 2. *fol.* 403. *Sed teneretur etiam ad duplum, ſeu quadruplum, ſub eodem num.* 82. *ſubextenſ.* 3. *fol.* 400.

¶ Aſtrologus, *vide infra verſ. mathematicus.*

Bello *capta an reſtitui debeant, &c. remiſſiuè, §.* 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 82. *reſtrict.* 1. *fol.* 400.

Capuccinus, *quod habuit à vero domino, ſed contra regula prohibitionem, an & cui teneatur reſtituere, §.* 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 96. *in fine, fol.* 407.

Commodatarius *an debeat reſtituere commodatori, etiam ſi eſſet fur, &c. §.* 2. *gl.* 5. *num.* 33. *&* 35. *fol.* 503.

Depoſitum, *factum à monacho, ſeruo, filiofamilias, & ſimili, an poſſit eis tutò reſtitui ſine auctoritate Abbatis, Prælati, domini, patris, &c. eadem gloſ.* 5. *num.* 34. *&* 35. *fol.* 503.

Depoſitarius *an teneatur reſtituere depoſitori, etiam ſi depoſitor eſſet fur, &c. §.* 2. *gl.* 5. *num.* 33. *&* 35. *fol.* 503.

Depoſitarius non tenetur reſtituere in loco, vbi manet depoſitor, ſed in loco, vbi manet ipſe depoſitarius, §. 2. *gl.* 5. *ſub num.* 230. *confir.* 3. *fol.* 547.

Depoſitarius moneta ſine tranſlatione dominij, tenetur reſtituere monetam in eadem ſpecie, & non liberatur, ſoluendo aliam, §. 2. *gloſ.* 5. *ſub num.* 124. *fol.* 525.

Eccleſia *ſi quid ſine ſolemnitatibus dederit, debet ei reſtitui, §.* 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 19. *num.* 81. *fol.* 399.

¶ Eleemoſynas *acceptas quando quis reſtituere debeat, vide ſupra in verbo, Eleemoſyna. verſ. reſtituere.*

¶ Emens *rem alienam an, & quando reſtituere teneatur, & quid de pretio, vide ſupra in verbo, Emptio. verſ. emens.*

Errore *ſi quid fuerit datum, debet reſtitui, §.* 1. *quæſt.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 19. *num.* 77. *&* 80. *fol.* 399.

Extortum *à iudice, ſeu quouis ratione iuriſdictionis, ſemper eſt reſtituendum, ead. ampl.* 19. *num.* 125. *fol.* 417.

Finem *malum habenti non eſt reſtituendum, ſi re reſtituta turpiter vſurus eſſet, §.* 1. *quæſt.* 7. *par.* 3. *limit.* 18. *num.* 4. *fol.* 458.

Fur *eſt, qui non reſtituit, quod debet, §.* 2. *gloſ.* 5. *ſub num.* 66. *verſ. confirmatur. fol.* 510.

Furi etiam an reſtitui debeat, §. 2. *gl.* 5. *num.* 33. *&* 35. *fol.* 503.

¶ *Fur tenetur reſtituere, vide ſupra in verbo, Fur. verſ. fur tenetur.*

Furioſus *ſi quid dederit, eſt ei reſtituendum, §.* 1. *q* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 76. *fol.* 398.

Hæres *an, & quando teneatur reſtituere hæreditatem, &c. require ſupra in verbo, Hæres.*

Hypocrita *tenetur reſtituere, &c. vide ſupra in verbo, Hypocrita.*

Inca-

Digitized by Google

Incapax *an, quod ſibi à vero domino datum eſt, teneatur reſtituere, &c.* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 93. *& ſeqq. fol.* 406.

Inhabilis *ad contrahendum, non tenetur reſtituere, quod ſibi datum eſt, eadem ampl.* 19. *num.* 97. *fol.* 407.

Iniuſtè *acceptum, debet reſtitui, &c. eadem ampliat.* 19. *ſub num.* 58. *verſ. tertia. fol.* 390.

Inuenta *res an, & quando debeat reſtitui,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 82. *reſtrict.* 6. *caſ.* 1. *& ſeqq. fol* 403. *&* 404.

Iudas *pretium, quod habuit ex proditione, reſtituit, eadem ampliat.* 19. *num.* 104. *in fine, fol.* 410.

Iudex, *quod habuit, vt ferret ſententiam, an, & quando teneatur illud reſtituere, eadem ampl.* 19. *num.* 100. *& ſeqq. & num.* 107. *fol.* 408. *&* 411.

¶ Iuriſdictionis *auctoritate extortum, debet reſtitui, vide ſupra verſ. extortum.*

Læſione *alterius acquiſitum, quamuis modica ſit læſio, debet reſtitui in foro conſcientiæ, eadem ampliat.* 19. *num.* 123. *fol.* 416. *Et quid, ſi læſus, ſit, vel non ſit ſagax, & prudens, num.* 78. *fol.* 398.

¶ Legatarius *ſi ex imperfecto teſtamento habuit legatum, vel habuit integrum, non detracta falcidia, an teneatur reſtiture, vide ſupra in verbo, Legatarius.*

Lex *ſi prohibeat aliquid fieri, & quis faciat, & ex illo facto lucretur, an teneatur reſtituere,* §. 1. *quæſt.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 19. *num.* 55. *& ſub numero* 105. *confirmat.* 3. *fol.* 389. *&* 410.

Locus, *in quo res domino reſtitui debet, an ſit ille, vbi manet dominus, vel ille, vbi manet debitor, vel ille, in quo res fuit accepta, ſeu in quo reperitur,* §. 2. *gl.* 5. *ſub num.* 230. *confirmat.* 3. *&* 4. *& ſub num.* 243. *inſpect.* 4. *per totam, fol.* 547. *&* 550.

¶ Ludo *acquiſitum an, & quando ſit reſtituendum, vide ſupra in verbo, Ludus. verſ. reſtituere.*

Malitia *acquiſitum, debet tanquam extortum reſtitui, etiam ſi contractus non ſit reſciſſus,* §. 1. *quæſt.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 19. *num.* 122. *fol* 416.

Malum *ſi quis ſit paratus committere, & ne committat ſibi aliquid detur, an debeat illud reſtituere, eadem ampliat.* 19. *num.* 104. 105. *&* 109. *fol.* 410. *&* 412.

Mathematicus, ſeu Aſtrologus } *an, & quando teneatur reſtituere, &c. eadem ampliat.* 19. *ſub num.* 98. *num.* 106. *& ſeqq. & ſub num.* 111. *fol.* 407. 410. *&* 413.

Meretrix *an teneatur reſtituere quod ex meretricio lucrata eſt, eadem ampliat.* 19. *num.* 98. *& ſeqq.* 106. *& ſeqq & ſub nu.* 111. *fol.* 407. 410. *&* 413.

Metu *datum, debet reſtitui, eadem ampliat.* 19. *ſub numero* 67. *ſubillatione ſecunda. fol.* 393.

Monetam *reprobam ſi quis ſoluerit creditori, tenetur reſtituere id, quod defuit, ſeu bonam dare, etiam ſi illam reprobam alius ſibi ſoluiſſet, & ipſe ignoranter ſoluiſſet,* §. 2. *gloſ.* 3. *num.* 134. *fol.* 492.

Nullus *ſi ſit contractus, an quod ex eo acceptum eſt, ſit reſtituendum,* §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 68. *& ſeqq. & ſub num.* 110. *verſ. ad quartum. fol* 397. *&* 413.

Pœnitentia *de peccato non ſufficit in eo, qui tenetur reſtituere, eadem ampliat.* 19. *ſub num.* 63. *fol.* 392. *Declaratur, eſſe verum, quando poteſt reſtituere, ſecus ſi non poteſt, ſub eodem num.* 63. *verſ. declara.*

¶ Poſſeſſor *an, & quando teneatur reſtituere, vide ſupra in verbo, Poſſeſſor.*

Præſcribens *an, & quando teneatur reſtituere,* §. 1. *quæſt.* 7. *par.* 2. *ampliat.* 19. *ſub num.* 82. *reſtrict.* 1. *& num.* 127. *& ſeqq. fol.* 400. *&* 417.

Pupillus *ſi quid contrahendo dederit, debet ei reſtitui etiam in foro anima, eadem ampliat.* 19. *ſub num.* 58. 68. 71. *& ſeqq. fol.* 389. 397. *&* 398.

Reſciſſibilis *ſi ſit contractus, quod ex eo eſt datum, quandiu contractus non reſcinditur, non reſtituitur, eadem ampliat.* 19. *num.* 120. *&* 121. *fol.* 416.

Sententia *lata ex falſis probationibus, vel præſumptionibus, ſi quid propter eam ſoluatur, eſt reſtituendum, eadem ampliatione* 19. *ſub num.* 83. *illatione prima. & num.* 84. *fol.* 404.

Solemnitatibus *actus, ſeu contractus omiſſis, quod ex illo actu, ſeu contractu eſt datum, videtur, quod poſſit retineri in foro conſcientia, eadem ampl.* 19 *ſub num.* 58. 69. *&* 114. *fol.* 389. 397. *&* 413. *Et quòd etiam is, cui reſtitueretur, poſſit retinere tuta conſcientia, ſub eodem num.* 58. *Impugnatur, ibidem, verſ. contra ſecundum. fol.* 390.

¶ Solutum *ex obligatione naturali, reſtitui non debet, quamuis de iure ciuili eſſet indebitum, vide ſupra in verbo, Debitor. verſ. debitum ſi quod eſt. & in verbo, Legatarius.*

¶ Sponſione *acquiſitum an, & quando ſit reſtituendum, vide infra in verbo, Sponſio. verſ. reſtituere.*

Teſtis, *quod habuit, vt ferret teſtimonium, an debeat reſtituere*, S.1.q.7.par.2.ampl.19.nu. 100.*& ſeqq.& num*.107 fol.408.& 411.

Vſurarium *credens facere contractum, & faciens licitum, non tenetur reſtituere quod ex illo contractu acquiſiuit, licet, faciendo talem contractum contra conſcientiam, peccauerit, eadem ampl.19.ſub num.59. verſ.declara. in fine, fol.391.*

Vſurarius tenetur reſtituere, eadem ampliat.19. num 64.fol.392.

Vſurarum reſtitutio in certis caſibus cui fieri debeat, §.1. quæſt.7. par.2. ampl.10.num.93. fol.357.

Retrangoli, Retrouendere.

¶ *Retrangoli, vide infra in verbo, Stocchi.*

Retrouendendi *pactum, ex diuerſis coniecturis præſumitur vſurarium, §.1. q.7. par.2.ampl. 10.ſub num.31.verſ.aduerte.fol.335.*

¶ *Retrouendendi pactum, &c. vide ſupra in verbo, Pretium. verſ. modicitas. & verſ. retrouendendi.*

Rex, Rigidum.

Rex licet in accipiendo coronam ſoleat liberare debitores, tamen non liberat eos, qui hac ſpe debita contraxerunt, §.7.gl.5.num.152. in fine, fol.715.

Rigidè *nimis agi non debet*, §.1.q.1.*ſub num.*18. *fol.* 5.

Riſus, Robba.

Riſum ſequitur fletus, §.1.q.1.ſub num.86.verſ. tertia ratio. fol.23.

Robba, *&, bona, ſeu opes, idem ſunt, ſed diuerſis reſpectibus videntur contraria*, §.1.q.1. *ſub num.*59.*verſ.infero. fol.*15.

Roma, Romani.

Romæ non deficiunt occaſiones negotiandi pecunias in varijs commercijs, §.1.quæſt.7.par.2. ampl.8.num.229.fol.297.

Romæ iuſtitia, & boni mores magis, quàm alibi, debent ſplendeſcere, §. 1.q.1.num.125. declar.2.fol.33. Ideoq; commercia, quæ ſuſpecta ſunt, non admittuntur, &c.ſub num.305. fol.85. Et contra debitores, conuentos pro intereſſe, remiſsè proceditur, q.7.par.2. ampl. 8. num.231.in fine, fol.298.

Romani *ſpectatæ fidei ſimulatum in Hannibalis caſtra reditum non probarunt, §.6. gloſ.1. num.16.fol.637.*

Rompicolli, Rota, Rumor.

¶ *Rompicolli, vide infra in verbo, Stocchi.*

Rotæ *auctoritas magna, non tamen habet vim legis*, §.1.q.7.*par.2.ampl.8.nu.*219.*&* 220. *fol.*295.

Rotæ prudentia, & religio laudatur, quamuis nimis arduè videatur agere contra creditores, prætendentes intereſſe, ead. ampl. 8. ſub num. 253.& 254.fol.303.

Rumor. *vide ſupra in verbo, Fama.*

Sacerdos, Sacerdotium.

SACERDOTI, *ſeruienti Eccleſiæ, celebrando miſſam, debetur merces condigna, &c.*§.1.q.7.*par.* 1.*ſub num.*74.*fol.*220.

Sacerdotis ignominia eſt proprijs ſundere diuitijs, §.1.q.7.par.2. ampl.11.ſub nu. 8. verſ.illud. fol.364.

Sacerdotium *eſt inuendibile, §.1.q.1.ſub num. 556 exempl.7.fol.145.*

Sacramentum.

Sacramentum eſt inuendibile, §.1.q.1.ſub num. 556.exempl.7.fol.145.

Sacramentorum cognitio pertinet ad Theologos, ead.q.1.num.20.fol.6.

¶ *Sacra res. vide ſupra in verbo, Religioſa.*

Salarium.

Salarium, ſiue merces non conuenta an & quando debeatur, S.3.gl.3.num.2.fol.613.

Sanguis.

Sanguinem elicit, qui nimis emungit, §.1.q.1. ſub num. 18. fol.5.

Sapere, Sapientis.

Sapere noli plus, quàm neceſſe eſt, S.1.q.1.ſub num.18.fol.5.

Sapientum *non eſt panis, ead.q.1.num.43. verſus finem, fol.11.*

Scartafaccium.

¶ *Scartafaccium eſt liber, &c. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ.ſcartafaccium.*

Sciens.

Sciens, & dubitans quando æquiparentur, §.1. q.7.par.2.ampl.19.ſub num.82. verſ.intelligc. fol.400.

Scientia.

¶ *Scientia caſus ſiniſtri, &c. vide ſupra in verbo, Caſus. verſ. notitia.*

Scire.

Scire hæredem extare an & quando præſumantur creditores, qui faciunt, deputari curatorem hæreditati iacenti, §.7.gloſ.6.num.12.& 13. fol.721.

Scorpius, Scriptura.

Scorpius lædit, & ſanat, §.1.q.1.ſub num. 57. fol.14.

Scri-

Scriptura *ſine tempore an, & quando probet, latè reſoluitur cum diſtinctione*, §.2.gl.1.num.8. & ſeqq.num.19.& ſeqq.fol.461.& 462. *Et cum eadem diſtinctione, quando adeſſet error in tempore*, num.12.& ſeqq.fol.462.

Licet errore temporis vitietur ſcriptura, tamen, conſtito de errore, remanet actus validus, ead. gl.1.ſub num.35.fol.464.

Solemnitates ſcripturæ quæ ſint, ead.gl.1.ſub nu. 37.fol.464.

Solemnitates ſcripturæ requiruntur, non vt actus ritè, & rectè geratur, ſed vt probetur veritas actus, ideoque ſi error verſetur in ſolemnibus ſcripturæ, & non in ſolemnitate actus, non vitiatur actus, ibidem.

Scriptura ſine loco an, & quando probet, & an continere debeat etiam locum loci, &c. §.2.gl. 2. num.1.& ſeqq. & num.5.fol.465.& 466.

Scrupuloſitas, Scrupulus.

Scrupuloſitas nimia reprehenditur, §.1.q.1.num. 17.in fine, & ſub num.18.fol.4.& 5.

Scrupulus *conficitur ex ſex ſiliquis, ſeu, quod idem eſt, ex 24. granis*, §.2.gloſ.3. num. 36. fol.473.

Scutus.

Scutus quare pyramidato hieroglyphyco inuerſo ſignificetur, §.2.gl.3.num.1.fol.468.

Scutus vnde dicatur, ead.gloſ.3.num.2.& 3.in fine, fol.468.

Scutus eſt ſexageſimaquinta pars vnius marchæ, ead.gl.3.num.8.& 11.fol.468.& 469.

Scutus latine dicitur nummus aureus, ead.gloſ.3. num.8.fol 468.

Scutus, & nummus, ſeu ſolidus aureus idem eſt, ead.gl.3.ſub num.15.fol.469.

Scutus aureus apud Genuenſes, prout eſt imaginarius, ſumitur æquiuoce, nam in ratiocinio negotij iam contracti valet ſemper ſol. 20. ſeu vnam libram auri, §.2.gl.3.ſub num.16.fol. 469. *Et in negotio (præſertim cambij) contrahendo, valet immobiliter libris tribus, & ſolidis octo, ſeu (quod idem eſt) ſol.68.* §.1.q.5. num.55.fol.180. & latius §.5.gl.2.ſub num. 1.in tertio, & quarto ſolido. & in 3.notan.fol. 632. *Et eſt ſcutus fictus*, d.q.5.num.55. in fine, & §.6.gloſ. 1.ſub num.23.fol.638. *Quo emunt, & vendunt ſcutum marcharum ſimiliter fictum, cuius pretium variatur ſingulis nundinis, & ſemper eſt inferius ſolidis 68.* d. gl.3.num.17.& 69.fol.470.& 478.

Scuti tam varia acceptio videtur ad pallianda lucra, quæ non ſatis forſan viderentur licita in cambijs, §.5.gl.2.num.2.fol.633.

Scutus aureus ſemper valet vltra decem iulios Romanos, ſeu decem regales Hiſpanos, &c. §. 2. gloſ. 3. ſub num. 23. verſ. vidimus. fol.471.

Scutus, ſeu ducatus hodie eſt drachmalis, hoc eſt, pendet vnam drachmam, ead.gloſ.3.num.41. fol.474.

Scutus aureus ex quot denarijs æreis conſtet, ead. gl.3.ſub nu.24. fol. 471. *Et ex quot quadrantibus*, num.77.fol.479.

Scutus aureus intelligitur de auro vigintiquatuor caractorum, ead.gl.3.num.50.fol.475.

Scuti quinque ſtamparum, qui ſint, §.2.gl.3.nu. 71.fol.478.& §.5.gl.3.num.2.fol.633.

Scuti aurei pretium ſæpè variatur, & qua ex cauſa, §.2.gl.3.num.72.fol.478.

Scutus aureus quanti valeat in Hiſpania, eadem gl.3.num.73.& 76. *Romæ*, num. 74. & 77. *Et Genuæ*, num.75.fol.479.

Scutorum aureorum plures ſpecies, ead.gl.3.num. 78.fol.479.

Scutus argenteus Genuenſis æquiualet ſcuto aureo quinque ſtamparum, §.5. gl.3.num.1.& 2.fol.633.

Marcharum ſcuti pretium, §.1.q.5.num.56. & ſeqq.fol.180. *In Gallia*, num.59. *Lugduni*, nu. 60.& 68.fol.181.& 182. *Pretium ſcuti marcharum latè, & diſtinctè declaratur*, §.2.gl.3. num.69.& ſeqq.fol.478. & §.9.num. 2.fol. 927.

Marcharum ſcuti emuntur ſolutione anticipata, §.1.q.5.n.69.fol.182. *Et emuntur varijs monetis*, vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. moneta.

Marcharum ſcutus eſt aureus, & qualibet pars ipſius, §.2.gl.3.ſub num.12.fol.469.

Scutus marcharum eſt fictus, &c. ead.gl.3.ſub num.17.& 67.fol.470.& 478.& §.6.gl.1. ſub num.23.fol.638. & §. 9. num. 1. & 25. fol.727.& 730.

Scutorum marcha ualor ſolui debet in ſcutis quinque ſtamparum, eadem gloſ. 3. num. 71. fol. 478.

Semis, Semiuncia.

Semis, moneta, remiſſiuè, §.2.gl.3.ſub num.27. fol.471.

Semis ſunt ſex vnciæ ex 12. ead.gloſ.3.ſub num. 33.fol.473.

Semiuncia, *moneta, remiſſiuè*, §.2.gl.3.ſub nu. 27.fol.471.

Senectus, Senſus.

¶ *Senectus. vide ſupra in verbo, Memoria. verſ. ſenectus.*

¶ Senſum *vbi habemus, &c. vide ſupra in verbo Rationem quærere.*

Sententia.

Sententia iniuſta connumeratur inter caſus fortuitos, &c. §.1.q.1.ſub num.137.fol.38.

Sententiæ, & Iudicia } vendi non poſſunt, ead.q.1.ſub nu. 556.exempl.7. verſ. res ſua. fol. 145.& q.7. par.2. ampl. 19. ſub num. 101. fol.408.

Sententia, lata ex falſa, & erronea præſumptione, ſiue ſit præſumptio iuris, ſiue iuris, & de iure, licet ſit iuſta, & tueatur in foro exteriori, tamen eſt iniuſta, & non tuetur in foro interiori, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.83. illat. 1.& num.84.& ſeqq.fol.404.

Sententia, lata ipſo iure, ſtatim operatur effectum ſuum, non expectatis decem diebus, &c. §. 2. gl.5.num.434.fol.588.

Sententia pro vxore, repetente dotem, lata contra maritum vergentem ad inopiam, impedit creditores poſteriores, agentes contra bona mariti, §.7.gl.5.num. 86. Sed non auocat poſſeſſionem pignoris à tertio creditore, num.88.fol.700.

Spoliare non dicitur iudex, qui ex ſententia, lata pro vxore contra maritum vergentem ad inopiam, & reproducta, & ſeruatis terminis, non aliter probata inopia viri, condemnat tertium poſſeſſorem, §.7. gl.5.ſub num. 88. verſ. infero. & ſeq. fol.700.

Sententia, lata contra vnum, non nocet tertio non citato, §.7. gl.5. ſub num.88. fol.700.

Sententia, lata ſuper admiſſione ad cap. odoardus. ad fauorem clerici, vel ſuper admiſſione ad ceſſionem bonorum ad fauorem laici contra vnum creditorem, an & quando præiudicet alijs creditoribus, non citatis, §.7.gl.5.nu.137. & ſeqq.& præſertim nu.139.in fine, fol.710. & ſeqq.

Sententia, lata cum legitimo contradictore, ideſt cum eo, cuius principaliter intereſt, & à quo alij habent ius conſecutiuum, facit ius quoad omnes; ſecus ſi alij habeant æquale ius, & non conſecutiuum, §.7.gloſ.5.num. 138. & 139. fol.711.

Sententia, quæ non iuſtificatur ex actis, dicitur notoriè iniuſta, ideoq; æquiparatur ſententiæ nullæ, & diceretur ſpoliatiua, §.7. gloſ.5.ſub num.88. verſ.ſubinfero. & ſeq. fol.700.

Sententia quando dicatur lata ſuper ſtatu perſonæ, eadem gl.5.ſub num.88. confirm.2. & nu. 139.in fine, fol.701.& 711.

Sententia, lata ſuper ſtatu perſonæ, an præiudicet omnibus, eadem gloſ. 5. num. 141. & ſeqq. fol.711.

¶ Sententia interlocutoria. vide ſupra in verbo, Interlocutoria.

Seruus, Seruitus.

Serui fiunt qui capiuntur in bello, ſed cum diſtinctione, §.1.q.1.num.69. verſus finem, fol.17. Sed non fiunt, niſi poſtquam ſunt ducti intra præſidia hoſtium, ſub num.145. fol.40.

Promiſſum ſeruo an ei ſolui debeat, eadem q. 1. ſub num.533. fol.138.& q.7.par.2.ampl.19. num.95.fol.407.

Res ſua ſibi non ſeruit, §.2.gl.5.ſub num. 89. inſpect.1.fol.514.

Seruitus, ſeu Captiuitas } eſt duplex, &c. §.1.q.1. num.69. fol.17.

Sextans, Sextertius, Sextula.

Sextans ſunt duæ vnciæ ex duodecim, §.2.gloſ.3. ſub num.33.fol.473.

Sextertius, moneta, remiſſiuè, §.2.gl.3.ſub num. 27.fol.471.

Sextula, moneta, remiſſiuè, §.2.gl.3.ſub num. 27.fol.471.

Siclus, Siliqua, Simonia.

Siclus, moneta antiqua, valebat viginti obolos, §.2.gl.3.ſub num.19. & ſub num.37.fol.470. & 473.

Siliqua conſtat ex quatuor granis, §.2.gl.3. nu. 36.fol.473.

Simonia eſt grauius delictum, quàm uſura, §.1. q.7.par.2.ampl.10.num.84.fol.353.

Simulatio, Societas, Socius.

Simulatio de contractu licito ad contractum licitum, non eſt prohibita, §.1.q.7.par.2.ampl.10. ſub num.29.fol.333.& par.3.limit.7.num.4. fol.441. Cauendum tamen eſt, ne ex ſcriptura ſimulata poſſit alteri ex contrahentibus damnum oriri, §.3.gl.3.ſub num.34. verſ.tamen. fol.623. Sed de contractu illicito ad licitum, eſt prohibita, dicta ampl.10.num.30. & ſeqq. fol.334.

Simulatio ſine iniuſtitia, eſt licita indiſtinctè, §. 6. gl.1.ſub num.75.fol.650.

Simulatio in fraudem uſurarum quando dicatur, §.1.q.7.par.2.ampl.10.n.30.& ſeqq.fol.334.

Simulatio, niſi habeat in ſe mutuum implicitum, non poteſt dici uſuraria, ead.ampl.10. nu.30. & ſeqq.& præſertim num.35.fol.335.

Simulatio quando eſt à parte emptoris, & venditoris, an contractus tunc ſit ualidus, eadem ampl.10.num.30.& 31.fol. 334. Et quid in utroque foro, quando eſt à parte venditoris tantum, qui non habet animum uendendi, & emptori eſt notus, aut ignotus animus venditoris, ſub nu. 33. Et quid in vtroque foro, quando eſt à parte emptoris, qui habet animum accipiendi pro pignore, num.34.fol.335.& ampl. 17.num.15.fol.371.

Simu-

INDEX.

Simulatio ad fraudandum diſplicuit Romanis, §. 6. gl. 1. num. 16. fol. 637.

Societas inter potentem, & debilem, quia poteſt pati inæqualitatem, non facilè ineunda, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 75. verſ. nomen. fol. 349.

Societas dicitur, ſi quid communi nomine fiat, §. 7. gl. 3. ſub num. 17. fol. 683.

Societas, in qua vnus conferat plus opera, & induſtria, & alius plus pecunia, &c. non eſt illicita, §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampliat. 9. num. 2. fol. 318.

Societas an poſſit contrahi cum pacto, quòd capitale ſit ſemper ſaluum, ead. ampl. 9. num. 3. & ſeqq. fol. 318. Sed eſt regulariter vſuraria, quia in ſocietate non debet vnus habere caput ſanum, & alius fractum, §. 3. gl. 3. num. 35. fol. 623. Declaratur, num. 36.

Periculum pecuniæ, data in ſocietatem, ſpectat ad dantem, §. 3. gl. 3. ſub num. 33. & 34. in fine, fol 622. & 623. Poteſt tamen dari cum pacto, quòd periculum ſit commune, faciendo communem pecuniam, num. 35. in fine. Imò poteſt per viam alterius contractus dari, vt totum periculum ſpectet ad eum, cui datur pecunia, num. 36.

Societas poteſt cum triplici contractu ita iniri, vt vnus ſocius habeat capitale ſemper ſaluum, & certam partem lucri, §. 3. gloſ. 3. num. 36. & ſeqq. in quibus tolluntur obiectiones, & declaratur Sixti V. conſtitutio de ſocietatibus, fol. 623. & ſeqq. Et poteſt iniri, etiam ſi iſti tres contractus non fiant ex interuallo, ſed vno, eodemq; tempore, num. 38. & 39. fol. 624. & 625.

Negotiator poteſt publicè notificare, ſe accepturum pecunias in ſocietatem, cum pacto de aſſecurando capitale ad rationem quatuor pro centenario, & lucri certi quatuor pro duodecim, &c. ead gl. 3. num. 40. fol. 626.

Societas ſimulata, quæ in veritate ſit mutuum, eſt illicita, & quæ hæc ſit, §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampl. 17. num. 9 & 18. fol. 370. & 372. Et quando in rei veritate ſit ſocietas, & ita ſocij intelligant, tamen ſi inſtrumentum cantaret de mutuo, debet illud inſtrumentum deleri, §. 3. gl. 3. ſub num. 34. verſ. tamen. fol. 623.

Sixti V. conſtitutio prohibet ſocietates, in quibus capitale debeat eſſe ſaluum, ead. gl. 3. ſub nu. 35. fol. 623. Declaratur, num. 37. fol. 624. Et habetur, §. 9. num. 46. fol. 736.

Socius non poteſt eo pacto inire ſocietatem, vt alter ſocius ſit, iuſto aſſecurationis pretio recepto, obligatus aſſecurare capitale, eadem gloſ. 3. ſub num. 37. reſponſ. prima. fol. 624.

Vniuerſitas ſocietatis differt à ſingulis ſocijs præſertim quando non repræſentant nomen ſociale, §. 1. q. 1. num. 450. fol. 115.

Compenſatio inter vnum, & alium ſocium non poteſt fieri de eo, quod debetur omnibus ſocijs, ſeu vniuerſitati ſocietatis, eadem q. 1. num. 450. fol. 115. & §. 6. gl. 1. num. 95. fol. 654.

Mulier poteſt pecunias deponere apud mercatorem, per viam ſocietatis cum aſſecuratione capitalis, & certi lucri, §. 3. gloſ. 3. num. 41. fol. 626.

Aequalitas in omnibus contractibus requiritur, ſed præcipue in ſocietate, ead. gloſ. 3. num. 50. fol. 627.

Leonina ſocietas quæ dicatur, & quare, ibidem.

Sociali nomine obligati poſſunt conueniri in ſolidum, §. 7. gl. 3. num. 22. fol. 684.

Socius licet non teneatur vltra quam facere poteſt, quid tamen ſi in ſocietatis inſtrumento iurauerit, §. 7. gl. 5. ſub num. 125. fol. 709.

¶ Socius, inuadens pecunias ſocietatis, &c. vide ſup. in verbo, Mora. verſ. ſocius.

Societas Humana.

Societas humana poſt lapſam naturam non ſtaret ſine rerum diuiſione, §. 1. q. 1. ſub num. 49. fol. 12.

Societati humanæ neceſſaria, prohiberi non poſſunt, ead. q. 1. ſub num. 47. verſ. quod eſt. & num. 73. fol. 12. & 18. & q. 7. par. 2. ampl. 10 ſub num. 44. verſ. verum quia. fol. 339.

Quod habet vim ſocietatem humanam turbandi, illud prohibendum eſt, §. 1. q. 1. ſub num. 41. verſ. at quod. fol. 10.

Societas officij Rom. Curiæ, Socius.

Adimplens pro parte ſua contractum ſocietatis officij, poteſt agere ex illo contractu, ſed non adimplens, non poteſt agere, vide infra verſ. fideiuſſorem.

Aſſecurationi qua ratione videatur ſimilis ſocietas officij, §. 1. quæſt. 1. num. 293. fol. 80. & 82.

Cenſus vitalitius, & Societas officij } quomodo differant, §. 1. q. 1. ſub num. 281 fol. 79.

Compenſatio an admittatur ad ineundam ſocietatem officij, §. 1. q. 1. num. 217. & ſeqq. 229. & ſeqq. fol. 60. & ſeqq.

Conſtitutiones Pontificum ſuper ſocietatibus officij, §. 9. num. 47. 48. & 49. fol. 738. & ſeqq.

Contractus ſocietatis officij hodierna quomodo in ſubſtantia concipiatur, §. 1. q. 7. par. 1. ſub nu. 88. fol. 232.

Damni, & intereſſe ratione poteſt ſocius, probatis requiſitis, retinere fructus, quos ex ſocietate

tate

Digitized by Google

tate officij nulliter contracta, percepiſſet, §.1. q.7.par.2.ampl.20.num.27.fol.430.

Damni emergentis, ſeu Lucri ceſſantis intereſſe ſi creditor ſocietatis officij velit euitare, & illud à debitore conſequi, & propterea accipiat ipſe pecunias ab alio in ſocietate officij, debet probare moram ſui debitoris, & quòd, niſi accepiſſet ab alio pecunias in ſocietate, paſſus eſſet tale damnum emergens, vel ceſſaſſet à tali lucro, & vlterius debet, accipiendo pecunias, declarare, & notificare, quòd eas accipit ad commodum, & incommodum debitoris, §.1.q.7.par.2.ampl.8.ſub nu. 249. 251. & 252. fol.301. & ſeqq. Hancq; declarationem debet facere in ipſo inſtrumento ſocietatis, & certiorare ipſum debitorem, d.num. 252.

¶ Diſdicere ſocietatem officij, vide infra verſ. ſoluere.

Dolo ductus ad dandum pecunias in ſocietate officij, cum officiali aſſereret, ſe habere officium, ſeu velle emere officium, & non habebat, neque emit, poteſt contra eumdem agere ad intereſſe, &c. & ad quantum, §.1.q.7.par.2.ampliat.8.num.121.& 122.fol. 276. & vide infra verſ. officium licet.

Dolus cum dolo compenſatur in ſocietate officij, §.1.q.1.num.336.fol.93.& q.7.par.2. ampl. 8.num.124. fol.276.

Fictio quomodo toleretur in ſocietate officij, §. 1. quæſt.7.par. 1. ſub num.88. & 89. in fine, fol. 232.

Fideiuſſor, ſi cogatur ſoluere ſocietatem officij, poteſt aliam ſimilem ſocietatem inire cum declaratione, quòd eam contrahit ad commodum, & incommodum debitoris, cuius eſt fideiuſſor, & pro quo ſoluit; nullo alio requiſito, §.1.q.7. par.2.ampl.8.ſub num.267.fol.308.

Fideiuſſorem licet officialis in contractu ſocietatis promiſerit dare ſocio, & non dederit, tamen ſocietas, volente ſocio, qui dedit pecunias, & adimpleuit pro parte ſua, tenet, & debentur ſibi fructus, quia capitole ſocij remanet expoſitum periculo mortis, §.1.q.1. num.343. fol. 94. & q.7.par.2. ampl. 8.ſub num. 126. fol. 276. Etiam ſi promiſiſſet illum dare certa die, & cum pacto reſciſſiuo, d. q. 1. num. 344. Et etiam ſi ex duobus fideiuſſoribus, quos dare promiſiſſet, dediſſet vnum ſolum, ita, vt illi dato non poſſit cedere iura pro rata, &c. num. 345.fol.94. & pinguius explicantur, nu.360. & 362. fol. 96. Secus autem, ſi ſocius noluerit, ideoq; fructus non recipiat, quia tunc, donec officialis non præſtiterit fideiuſſorem, ſeu non adimpleuerit pro parte ſua, ſocietas non dicitur contracta, & conſequenter officialis non poteſt lucrari capitale ſocij, eueniente morte ſocij, d.q.1.num.350 fol.95.

Fideiuſſor, quem officialis in contractu ſocietatis promiſit præſtare, debet præſtari, etiamſi ſocius exegerit fructus ſocietatis, quia fructuum ſolutio non liberat officialem ab obligatione dandi fideiuſſorem promiſſum, §.1.q.1.num. 346.fol.94.

Fructus ſocietatis officij ad rationem duodecim pro centenario, videntur ſumpti à pretio periculi ſuſcepti pro pecunia traijcienda, &c. §. 1. q. 1. num. 288. 290. & 291. fol. 81. & 82. Sed differunt &c. q.7.par.2. ampl.8.num.42. fol.258.

Fructus ſi ſocius recipiat antequam officialis adimpleat pro parte ſua, videtur declarare, quòd vult, ſocietatem tenere, etiam quòd officialis non adimpleuerit, §.1.q.1.num.363.& ſeqq. vſque ad num.379.fol.97.& ſeqq.

Fructus, percepti ex ſocietate officij, in qua officium deficiat in totum, vel in parte, ita vt nulli, vel non tot ex officio percipiantur fructus, ſunt computandi in ſortem, vel ſunt reſtituendi tanquam vſurarij, d.q.1.nu.277. & 278. fol.78.& §.6. gloſ.1. ſub num. 3. fol. 635. Et quando in foro conſcientiæ non ſint reſtituendi, §.1.q.7.par.2. ampl.8.nu.120.fol.275. Et quando neque in foro fori, ead.q.1. num. 329. fol.90.& d.gl.1.num.67 fol.648.

Fructus, bona fide percepti ex ſocietate officij, in quo tot aliæ erant priores ſocietates, vt fructus percepti non remanerent, non ſunt reſtituendi, §.1.q.1.nu.329.& 330 & q.7.par. 2. ampl. 17. ſub num. 24. verſ. conſolidatur. fol 372.

Fructus ſocietatis officij licet ſint incerti, tamen ſocij poſſunt ab initio eos taxare ad rationem 12. pro cẽtenario, §.1.q.7.par.2.ampl.8.n.26. fol.255. Sicq; poſſunt taxare vberiores, quàm ſint in officio, num.41. fol.258. Et taxantur ad rationem duodecim pro centenario, tàm ſi ſocietas ſit inita ſuper periculo vitæ ſenis, aut aliter debilis, quàm ſi ſit inita ſuper periculo vitæ iuuenis, & robuſti, §.3.gl.3.ſub num.12. confirm.2.fol.615.

Fructus ſocietatis ficta non debentur, §. 1. q. 7. par.1.num.35.fol.208.

Fructuum ſolutio, ſeu exactio operatur, vt ſocius qui eos recipit, pro toto illo tempore, pro quo recepit, dicatur renunciaſſe iuri, quod habebat, dicendi de nullitate ſocietatis, ſi officialis pro parte ſua non adimpleuiſſet, § 1.q.1.num. 347. Et ideo interim officialis etiam poſſet lucrari capitale ſocij in caſu mortis, prout latè expli-

-explicatur, num. 363. & ſeqq. vſque ad num. 380. fol. 94. 97. & ſeqq. Non tamen per hoc dicitur renuntiare obligationi, qua officialis tenetur praſtare fideiuſſorem, d. num. 347. & 346.

Fructus quare, & quot poſſint ſocio ab officiali deberi, data etiam nullitate ſocietatis, ſeu alias reſoluta, S.1.q.7.par.2.ampliat. 8. num. 122. 213. 214. verſ. nec dicatur. & verſ. ſeqq. fol. 276. & 293.

Fructus ſocietatis officij debiti, & non ſoluti, poſſunt conuerti in capitale, ſicq; ex illis fieri alia ſocietas officij, S.7.gl.2. ſub num. 55. fol. 669.

Ignorantia probabilis ſuſtinet ſocietatem officij, &c. S.1.q.1. ſub num. 329. & 330. fol. 90. Secus ſi ignorantia ſit improbabilis, &c. num. 331. & verſ. ſecundus. & verſ. tertius. & ſub num. 332. & 333. fol. 91. & ſeqq.

Ignorantia, an is, cui dantur pecunia in ſocietate officij, habeat officium, eſt inexcuſabilis, S. 1. q.7. par.2. ampl. 17. num. 17. fol. 371.

Intereſſe abſque alia mora tenetur ſoluere officialis, ſeu alius, qui bonam fidem recognouit, ſi, ſoluta ſocietate, pecunias ſociales ſocio non reſtituerit, S.1.q.7.par.2.ampliat.8.num.125. 141. & ſeqq. & 147. fol. 226. 278. & 279. Declaratur, vt hoc poſſit procedere, ſi ſoluta ſit per mortem officialis, quia eius haredes abſque alia mora tenentur ad intereſſe, donec non reſtituant pecunias, num. 196. fol. 291. Idem ſi ſit ſoluta per diſdictam, aut per venditionem officij; quinimo ſi diſdicta ſit facta à debitore, & ſocius creditor contradiceret, deberentur fructus, quia non diceretur ſoluta, nu. 125. & 141. fol. 276. & 278. Secus ſi ſit ſoluta per mortem ſocij, quia tunc officialis non tenetur ad intereſſe, niſi conſtituatur in mora, d. num. 196. fol. 291.

¶ Intereſſe damni emergentis, & lucri ceſſantis, &c. vide ſupra verſ. damni emergentis. & infra verſ. lucri ceſſantis.

Læſio, ſeu Deceptio } in pretio ſocietatis officij quomodo toleretur in damnum ſocij, ſeu dantis pecunias, ſed non in damnum officialis, ſeu accipientis pecunias, S.1. q.7. par.2. ampl. 10. ſub num. 69. & 72. fol. 346. & 347.

¶ Lucrari non poteſt officialis pecunias, ſi non adimpleta eſt pro parte ſua ſocietas, &c. vide ſupra verſ. fideiuſſorem. in fine.

Lucrum ſocietatis officij ceſſat quandiu ceſſat periculum, S.1. q.1. ſub num. 362. & 377. fol. 96. & 98.

Lucri ceſſantis intereſſe vt creditor ſocietatis officij conſequatur contra moroſum debitorem, non reſtituentem pecunias poſt ſolutam ſocietatem, debet ſecundum ſtylum A.C. oſtendere maximam debitoris moram, ſeu verius, ſe enixas feciſſe diligentias vſque ad mandatum executiuum, & diligentiam incluſiue illud exequendi, S.1.q.7.par.2. ampl. 8. ſub num. 246. verſ. ſecundum eſt. fol. 301. Contra hunc ſtylum, ſub num. 260. verſ. contra. Et qua ratione defendatur ſtylus condemnandi ad hoc lucrum, verſ. caterum. fol. 305.

Merx in ſocietate officij dari non poteſt loco capitalis pecunia, S.1.q.1. num. 229. & ſeqq. & num. 392. fol. 62. & 100.

Mors per manus iuſtitia non dicitur violenta, ſed naturalis, ſtante pacto ſolito in ſocietate officij, quòd moriente, &c. S. 1. q. 1. num. 397. fol. 101.

Mutui ſimplicis an remaneat contractus ſocietatis officij, ſi ſocietas declaretur nulla, vel aliter diſſoluatur, S.1.q.1. num. 338. fol. 93. & q.7.par.2.ampliat.8.num.207. & ſeqq. num. 217. & ſeqq. fol. 293. & 294. Et quod ſequeretur, ſi lex eas conuerteret in mutuum, num. 210. fol. 293.

Mutuare non intendit, qui dat pecunias ad ſocietatem officij, S.1.q.7.par.2. ampl. 8. num. 208. fol. 293.

Natura ſocietatis officij, S.1. q.1. num. 260. & 263. fol. 76. & q.7. par. 1. ſub num. 88. fol. 232.

Nullitas ſocietatis officij an aquè officialis, & ſocij fauorem reſpiciat, S. 1. q. 1. num. 337. fol. 93.

Officialis, interrogatus, dum vult contrahere ſocietatem officij, tenetur dicere, ſi quas alias in ſuo officio prius contraxerit ſocietates, ſed hac interrogatio omittitur, & quare, S. 1. q. 1. num. 274. & 275. fol. 78.

Officium requiritur neceſſariò in ſocietate officij, S.1.q.1. num. 267. fol. 76. & q.7 par.1. num. 35. fol. 208.

Officium ſocietatis officij an debeat eſſe Romana Curia, S. 1. q. 1. num. 267. & 271. fol. 76. & 77.

Officium, niſi ſit capax ſocietatis, an ſocietas ſit nulla, eadem q.1. num. 276. & 279. fol. 78. & 79. & latè cum diſtinctione caſuum, nu. 321. & ſeqq. vſque ad num. 331. 339. & 340. Et cum alia diſtinctione, num. 304. & 305. fol. 85. Et cum declaratione, num. 339. fol. 93.

Officium in ſocietate officij ponitur ad colorandum, & quomodo hoc intelligatur, eadem quaſt. 1. ſub num. 322. verſ. optima. fol. 89.

Officium, ſiue ſit proprium eius, cui dantur pecunia,

I N D E X.

cuniæ, ſiue ſit ei commodatum, ſufficit ad validitatem ſocietatis, §.1.q.1.num.341.fol.94. & q.7.par.1.ſub num.88. Imò ſufficit, quòd is, qui commodat, ſit reſignatarius,num.89. fol.232.

Officium licet deſit in ſocietate officij, tamen ſi ſocius dolo officialis dederit pecunias, poterit fructus in foro interiori capere, §.1.q.1.nu.342. fol.94. & q.7.par.2.ampl.8. num. 120. Et in foro exteriori poterit agere ad intereſſe, dicta ampl.8.num.121.& 122.fol.276.

Origo ſocietatis officij, §. 1.q.1. num.260. 261. 263.& 269. fol. 75. Et quomodo ab vſu fuerit ampliata, quæſt. 6. ſub num. 8. verſ.tertio quia. fol.193.

Pacta inter ſocium, & officialem poſſunt eſſe diuerſa à pactis inter Papam,& officialem,§.1. q.1.num.286.fol.81. Et poſſunt addi pacta licita, & honeſta, ſub num.301.fol.84.

Pars ſocij in ſocietate officij quanta eſſe poſſit, S.1. q.1.num.272.& ſeqq.fol.77.

Pecunia numerata eſt neceſſaria ad ineundam ſocietatem officij, ead.q.1. num.229. & ſeqq. & num.391.fol.62.& 100.

Periculum perdendi capitale ſocietatis officij poteſt aſſecurari,ead.q.1.ſub num.133. verſ.nota. fol.37.

Periculum perdendi capitale ſocietatis in caſu mortis, non operatur, vt ſocietas officij teneat ſine officio,ead.q.1.num.280. fol.79. & q. 7. par.2.ampl.20.num.17.in fine, fol. 428.

Periculum perdendi capitale in ſocietate officij, non conſideratur, quòd ſit maius, vel minus, §.3.gl.3.ſub num.12.confirm.2.fol.615.

Perſona, ſuper cuius vita periculo contrahitur ſocietas, debet eſſe certa, & nominatim expreſſa, S.1.q.1.num.393.fol.100.Et quid, ſi non ſit expreſſa, &c. ibidem, verſ.primus. & num.ſeqq.

Requiſita ſocietatis officij, ead.q.1.num.267. & ſeqq. fol.76.& ſeq.

Sciencia euidens incapacitatis officij inficit ſocietatem,ead.q.1.num.325.fol.89.

Soluere, ſeu diſdicere ſocietatem officij non eſt in facultate officialis, ſeu alterius, qui habuit pecunias, niſi,diſdicendo,reſtituat.quia illius diſdicta poteſt ſe opponere ſocius, cui ſunt reſtituenda pecuniæ, &c. §.1.q.7. par. 2. ampl.8. num. 125.& 141. fol. 276. & 278. Et vbi iudex, non obſtante oppoſitione, pronuntiaret pro diſdicta, poſſet ſocius appellare, num.146.

Sponſionis naturam an habeat ſocietas officij, S. 1.quæſt.1.ſub num.97.verſ.infero.num.282. & ſeqq.304.& 305.fol.26.80.& 85.

Supplicatio ſignanda à Pontifice an ſit neceſſaria in ſocietate officij, eadem q. 1. num. 273. fol.77.

Valere an poſſit ſocietas pro parte, & pro parte non,§.1.q.1. nu.326. & ſeqq.fol. 89.& q.7. par.2.ampl.20.num.18.fol.428.

Sodomia, Solemnitas.

Sodomiæ vitium longè grauius eſt delictum, quàm fornicatio, §.1.q.7.par.2.ampl.10.ſub num.46. fol.341.

Solemnitatibus actus non ſeruatis, actus non valet, vt eſt geſtus, neque alio modo, &c. S.1. q.7.par.3.limit.7. num.8. fol.442.

Solidus.

Solidus vnde dictus,§.2.gl.3.num.3.fol.468.

Solidorum moneta fuit antiqua,&c. ead.gl.3.nu. 19.fol.470.

Solidi nomine lex intelligit aureum, ead. gloſ. 3. num.9 & 10. fol.469.

Nummus,& Solidus } aureus non differunt, ead.gloſ. 3. ſub num.13.fol.469.

Solidus aureus eſt ſexta pars vnciæ, eadem gl. 3. num.14.fol.469.

Solidi 72. aurei conſtituunt vnam libram auri, ead.gl.3.num.15.fol.469.

Solidus ſemper conſtat ex 12.denarijs, S.5. gl. 2. ſub num.1.in 1.not.fol.632.

Solidus aureus, quo negotiatores vtuntur pro ratiocinio, & diuiſione ſcuti marcharum, non eſt idem, quod nummus aureus; imò hic ſolidus eſt imaginarius, qui non reperitur, & ſumitur pro vigeſima parte vnius ſcuti aurei, ſeu vnius ſcuti marcharum, ſeu pro vigeſima parte vnius libræ auri, & proinde ſolidi viginti auri, vna libra auri, & vnus ſcutus marcharum idem ſunt, S.2.gl.3.num.16.fol. 469. & §.5.gl.2.ſub num.1. in 1. not. verſus finem.fol.632.

Genuenſes quomodo conſtituant ſcutum ex diuerſo numero ſolidorum, S.5. gloſ. 2. ſub num. 1. fol.632.Et æquiuocè ſumant ſolidum,vide inf. in verbo, Scutus. verſ.ſcutus aureus.

Solidus non aureus, quo dietim, & minutatim emendo, & vendendo, vtuntur Genuenſes,& nonnulli alij, cuius valoris ſit, S.2.gl.3.num. 18. fol.470.

Solidi ſunt in quadruplici differentia, §.5. gloſ. 2. ſub num.1.fol.632.

Solidorum tam varia acceptio videtur inducta ad palliauda lucra cambiorum, &c. §.5.gl.2. num.2.fol.633.

Solutio.

Abbati intruſo quando rectè ſoluatur, §.2.gl. 5. ſub num.29. fol.503.

Acce-

Acceptationes *litterarum habent vim ſolutionum, &c.* S.2.*gl*.4.*num*.11.*fol*.496.

Acceptatio litterarum cambij eſt triplex. Prima eſt illa, quando campſor acceptat litteras campſarij, ſcriptas Petro, vt ſoluat; & iſta nullatenus liberat campſarium debitorem, & dicitur potius acceptio litterarum, quàm acceptatio, S.2.*gl*.5.*ſub num*. 246.*& ſeqq. & num*. 315.*fol*.554.*&* 567.*&* S.7.*gl*.2.*num*.9.*fol*. 659. *Secunda eſt, quando Petrus acceptat litteras, & iſta etiam non liberat campſarium,* S.2.*gl*.5.*nu*.315.*per totum, & latè nu*.322.*& ſeqq.fol*.567.*&* 568. *Etiam ſi Petrus eſſet debitor campſarij ſcribentis, num*. 324.*fol*. 569. *Si tamen campſor faceret dilationem Petro, qui interim decoqueret, campſarius eſſet liberatus, num*.325. *Et de hac non liberatione per acceptationem litterarum diſponunt capitula Bononiæ,* S.7.*gl*.2.*num*. 8 *fol*. 659. *Tertia acceptatio eſt, quando debitor ſui debitoris de mandato creditoris facit creditori litteras, & ipſe eas acceptat, & iſta liberat debitorem, vide in ſeq.verſ.*

Acceptatis à creditore litteris cambij, ſibi à debitore ſui debitoris factis, primus debitor eſt omnino liberatus, quia dicitur ſolniſſe, etiam ſi ſecundus debitor, qui litteras fecit, ſtatim decoqueret, & maximè ſi creditor primum debitorem in cauta forma liberaſſet, §. 2. *gloſ*. 5. *num*.244.*& ſeqq. & num*. 315.*fol*. 552. *&* 567. *&* §.7. *gloſ*.2.*ſub num*. 11. *verſ.ſecus*. *fol*.659. *Secus tamen, ſi littera eſſent ſcripta, & datæ ab ipſo debitore cambij, & eas etiam acceptaſſet is, cui ſcribebantur, quia licet is, cui ſcribebantur, decoqueret ante, vel etiam poſt acceptationem; tamen debitor remanet adhuc obligatus, d.*§.2.*gl*.5.*nu*.246. *&* 247. *fol*.554. *& d.*S.7.*gl*. 2. *num*.10.*fol*.659.

Acceptilatio licet ſit impropria ſolutio, tamen habetur pro vera, & propria ſolutione, & ideo poteſt opponi contra guarintigiam, ſtante etiam ſtatuto, quòd non poſſit contra eam opponi alia exceptio, quàm ſolutionis, S.2.*gl*.5. *num*.48.*fol*.505.

Acceptum ferre, & recipere ſolutionem, eſt idem, S.2.*gl*.5.*num*. 22 *in fine, fol*.502.

Adiectus *ſolutioni, non poteſt nouare obligationem, neque acceptum ferre, neque ceſſionem recipere, neque alium quemuis liberationis actum facere, ſed poteſt ſolum naturalem ſolutionem recipere, eadem gloſ*.5.*ſub num*. 47. *fol*.505.

Adiecto ſolutioni rectè ſoluitur, non aliter docto de mandato ad exigendum, §. 2. *gloſ*. 5. *num*. 39.*fol*.504. *& gl*.7.*num*.2. *& ſeqq. & num*. 36.*fol*.594.*&* 598. *Et ſolutio ei facta liberat ipſo iure debitorem, ſub eod. num*.36.*ſub num*. 37.*&* 38.*fol*.599.

Adiectus ſolutioni non dicitur is, qui pecuniam ſoluit, ſed dicitur principalis, & ad eum ſpectare negotium, S.2.*gloſ*.7. *num*.68.*fol*. 602.

¶ *Adiectus ſolutioni, &c. vide ſupra in verbo, Intereſſe. verſ.officio.*

Adminiſtratori *omnium bonorum rectè ſoluitur,* S.2.*gl*.5.*ſub num*.23.*fol*.502. *Et quando ipſi, & non domino ſit ſoluendum, & reſtituendum, ſub num*.30.*confirm*.2.*fol*.503.

Anticipata *ſolutio eſt ſolutio exuberans,* §. 1. *q*. 7.*par*.1.*ſub num*.80.*fol*.227.

Anticipata ſi fiat ſolutio, an ex hoc poſſit minui pretium, S.1.*quæſt*.1.*ſub num*.431. *&* 432. *fol*.112.

Lana an anticipata ſolutione poſſint emi minori pretio, S.1.*q*.7.*par*.1.*ſub num*.80. *& verſ.minus obſtat.fol*.227.*&* 229.

Anticipata, vel Poſticipata } *ſolutio rei vendita an includat tacitum mutuum, & inde vſuram, ſi propterea augeatur, vel minuatur pretium,* S.1.*q*.7.*par*.1.*num*.24.*fol*.204.

¶ *Anticipata ſolutio in cambijs, &c. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ.ſcuti marcharum.*

¶ Auaria *an ſit ſolutio. vide ſupra in verbo, Auaria. verſ.debitor.*

¶ Cambij *litterarum ſolutio, &c. vide ſupra in verbo, Cambium. verſ.ſolutio.*

¶ Cauſam *eligere, in qua ſit ſolutio, &c. cui competat, vide infra verſ.incerta.*

¶ Cenſuum *ſolutiones. require ſupra in verbo, Cenſus.*

Ceſsio *eſt impropria ſolutio,* §.2. *gloſ*.5.*num*.54. *fol*.506.

Ceſſio nominis debitoris an omnino æquiparetur ſolutioni in pecunia numerata, & quid in Ciuitate Genua, eadem gl.5. *num*.443. *&* 444. *fol*.590.

¶ *Ceſſio bonorum eſt impropria ſolutio; vide ſupra in verbo, Cedere. verſ.ceſſio bonorum eſt.*

¶ *Ceſſio iurium an, & quando debeatur ſoluenti debitum alienum, vide ſupra in verbo, Ceſſio iurium.*

Colonus, *ſoluens penſionem prædoni, à quo conduxit, liberatur,* §. 2. *gloſ*. 5. *num*. 29. *fol*. 503.

Compenſatio *non eſt vera ſolutio, ſed imaginaria, eadem gloſ*.5. *num*.43.*&* 50.*fol*.505.*&* 506. *Et ideo, &c. num*.42. *verſ. infero. num*. 44.*& ſeqq.*

Conditio (*ſi Titius ſoluerit, dò ei centum*) *dicitur eue-*

euenisse, etiam quòd alius ſoluerit pro Titio, §.2.gloſ.5.num.21.& 22.fol. 502. Imò dicitur euenisse, etiam ſi nemo ſoluerit, ſed is, cui ſolui debebat, acceptum ferat, ſeu compenſet, eodem num. 22. in fine, & ſub num. 48. fol. 505.

Conductor *cui dicatur penſionem, ſeu mercedem rectè ſoluere, eadem gloſ. 5. num. 28.& ſeqq. fol.503.*

¶ *Conductor, non ſoluens penſionem, &c. vide ſupra in verbo, Conductor.*

Conſuetudo *ſoluendi vnam monetam pro alia, non indiget probatione, §. 2. gloſ. 5. num.125. fol.525.*

Contrahenti *an rectè ſoluatur, etiam ſi ex illo contractu alteri quæratur actio, ead.gl.5. nu. 31.& ſeqq.& num.35.fol.503.*

Contrahenti ſine certa ſolemnitate, ideoque nulliter, an & quando rectè ſoluatur, eadem gl.5. num.36.& ſeqq.fol.504.

Creditori *ſoluendum eſt, alias ſolutio non liberat debitorem, §.2.gloſ.5.num. 24.fol. 502. Vel habenti ab eo ſufficientem facultatem recipiendi ſolutionem, num.23. Seu cuicunque de voluntate creditoris, quia paria ſunt, ſoluere proprio creditori, vel alteri de eius voluntate, gl. 7.num.37.fol.599.*

Creditori creditoris an rectè ſoluatur, &c. §. 2. gl. 5. ſub num.38. ſubdecl.6. fol.504.

Creditor dicitur in malitia, ſi debitor, non valens ſoluere in forma præciſa obligationis, offerat ſatisfacere de intereſſe, & ipſe recuſet, .2. gl. 3. ſub num.115. fol.489.

¶ *Creditor poſterior hypothecarius poteſt ſoluere anteriori hypothecario, &c. vide ſupra in verbo Creditor.*

Curatori *rectè ſoluitur, §.2.gloſ.5. ſub num.23. fol.502.*

Datio *in ſolutum an omnino æquiparetur ſolutioni in pecunia numerata, & quid in ciuitate Genuæ, ead.gl.5.num.443.& 444.fol.590.*

¶ Debitor *ſolutione debiti liberatur, ſiue ſoluat ipſe, ſiue alius pro eo, vide infra verſ. tertius etiam.*

Debitum *proprium præſumitur ſolutum potius, quàm fideiuſſorium, §.2.gloſ.5.num.95.in fine, fol.517.*

¶ *Debitum de iure naturæ, &c. vide infra verſ. indebitum.*

¶ Decoctus, *&c. vide ſupra in verbo, Decoctor.*

Definitio *ſolutionis, quid ſit ſoluere, §.2. gloſ.5. num.17.fol.500.*

Delegatio *eſt ſolutio impropria, §.2. gl. 5. num. 54.fol.506. ſeu eſt ſimilis ſolutioni, & cedit eius loco, num.282. fol.559. Reliqua vide ſupra in verbo, Delegatio.*

¶ Depoſitum *licet non ſit ſolutio, tamen quibuſdam caſibus operatur idem, quod ſolutio, vide ſupra in verbo, Depoſitum. verſ. deponere.*

Dilatione *nulla data ad ſoluendum, adhuc modica cenſetur conceſſa, §.2.gl.5.num.3.in fine, & ſeqq.fol.498.& 499. & vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. ſolutio.*

Diuiditur *ſolutio in propriam, & impropriam, eadem gl.5.num.19 fol.501.*

¶ Domino, *qui &c. an rectè ſoluatur, vide infra verſ. rectori.*

¶ Domum *creditoris quando creditor accedere debeat ad ſoluendum, &c. vide ſupra in verbo, Domus.*

Ducati *auri in auro de Camera, debiti ex contractu, poſſunt ſolui in alia moneta, §.2.gl.5.num. 104.verſus finem, fol.520.*

¶ Eligere *cauſam, in quam ſit facta ſolutio, quando debitor ex diuerſis ſummis ſoluit vnam, non expreſſa quam ſoluat, cui competat, &c. vide infra verſ. incerta.*

Ementi *pro perſona nominanda cum pacto retrouendendi. an, facta nominatione, & non intimata, rectè ſoluatur, ideſt redimatur ab eodem emptore, §.2.gl.5.num.25.fol.502.*

Excommunicato *an debitor teneatur in foro conſcientiæ ſoluere, eadem gl.5. ſub num.40.verſ. eueniet. fol.504.*

¶ Extraneus *poteſt ſoluere, &c. vide infra verſ. tertius.*

Faciens *quod facere tenetur, dicitur ſoluere, & ſatisfacere, §.2.gl.5.num.17.& ſub num.19. fol.500.& 501.*

Falſo *nomine exactis pecunijs litterarum cambij, ſeu alterius negotij, an qui fecit litteras ſoluendas, vel qui eas falſo præſentatori litterarum ſoluit, teneatur iterum ſoluere vero creditori, ſeu vero adiecto; an potius creditor, ſeu adiectus, facta ſibi ceſſione, debeat ſolutas pecunias recuperare, ſi poteſt, à falſo exactore, ſin minus, illas perdere? Concluditur pro vero creditore contra eum, qui ſoluit, §.2. gloſ.5. ſub nu.340.& ſeqq.& 346.fol.571.& 572.*

Falſificatæ ſi ſint litteræ alicuius, vel ſub alicuius nomine falſæ ſint confectæ, & Banchum, ſeu alius illarum vigore, falſitate non cognita, ſoluerit, cuius damno cedat ſolutio, eadem gl.5. num.393.& ſeqq.fol.581.

¶ Ficta *ſolutio, vide infra verſ. impropria.*

Filiofam. *mutuanti pecuniam patris, an rectè ſoluatur, quamuis actio ſit quæſita patri, §.2. gl.5.num.31.& 35.fol.503.*

Fur

Digitized by Google

Fureſt debitor, qui non ſoluit debitum, ead. gl. 5. ſub num. 66. verſ. confirmatur. fol. 510.

Impropria ſolutio, inuito creditore, non eſt ſolutio, ead. gl. 5. num. 42. fol. 505.

Impropria, Ficta, ſeu Imaginaria } ſolutio poteſt liberare debitorem, & quæ ſit, ead. gl. 5. num. 41. & 43. fol. 505. Et quomodo differat à ſolutione propria, num. 42. & ſeqq. 47. & ſeqq.

Impropria ſolutio liberat debitorem, ſi ſit facta vero domino, ſeu habenti ab eo ſpeciale mandatum ad illam impropriam recipiendam, ſecus ſi ſit facta alteri, etiam habenti facultatem exigendi, eadem gloſ. 5. num. 47. & 48. fol. 505.

Incerta, ſeu Dubia } ſi ſit cauſa, in quam debitor ex diuerſis cauſis ſoluit, ſolutio ex regula præſumitur facta in cauſam duriorem, & vbi vtraque cauſa eſſet æquè durior, præſumeretur in antiquiorem, eadem gloſ. 5. num. 95. fol. 517. Quare cum debitum cum fideiuſſione ſit grauius, quam debitum ſine fideiuſſione, præſumeretur ſolutum id, quod eſt cum fideiuſſione, num. 98. Et vbi orta ſit eiuſmodi præſumptio, partes eam variare non poſſunt in præiudicium tertij, num. 97. Et quæ dicantur cauſæ duriores, num. 96. Non tamen procedit hæc regula in debito cum vſuris, quia præſumuntur ſolutæ vſuræ, & non capitale, quod producit vſuras, nu. 99. Minus procedit, quando creditor habet pignus, & fideiuſſorem, & vendit pignus, &c. num. 100. & 101. Neque procedit, quando extant coniecturæ in contrarium, ſub eod. num. 101. reſtr. 3. fol. 518. Quòd ſi debitor, ſoluendo, expreſſerit cauſam, in quam ſoluit, & creditor, tacendo, receperit, dicetur facta in expreſſam, ſiue eſſet durior, ſiue non, ſub num. 90. verſ. primus, fol. 516. Etiam ſi remaneret debitum cum fideiuſſione, num. 91. Et quid, ſi fideiuſſor conueniſſet cum creditore, quòd contra ipſum agere non poſſet, niſi excuſſo principali debitore, nu. 92. fol. 517. Quid, ſi debitor, ſoluendo, non expreſſerit, ſed creditor, recipiendo, eligeret, tacente creditore, nu. 93. Quid, quando alteri eligenti alter contradicit, num. 94. fol. 517.

Indebitum de iure ciuili, ſed debitum ex obligatione naturali, ſi fuerit ſolutum, non poteſt repeti, S. 2. gl. 7. ſub num. 30. fol. 597. & vide ſupra in verbo, Legatarius.

Inquilinus rectè ſoluit bonæ fidei poſſeſſori, quamuis ille poſſeſſor non ſit dominus, S. 2. gl. 5. n. 28. fol. 503. Imò rectè ſoluit etiam malæ fidei poſſeſſori, ſi ab eo bona fide cõduxerit, n. 29 et ſeqq.

Iuris diuini præcepto tenetur debitor ſoluere debitum, ead. gl. 5. ſub num. 66. verſ. confirmatur. fol. 510.

Liberatio, Satisfactio, & Solutio } idem ſunt, ead. gl. 5. ſub num. 17. & 18. fol. 500. Contrarium, quia liberatio eſt potius effectus ſolutionis, & ſolutio eſt quid facti, & liberatio quid iuris incorporalis, & liberatio latius patet, quàm ſolutio, cum ſit veluti genus ſolutionis, ſub eodem num. 18.

¶ Litterarum cambij ſolutio &c. vide ſup. in verbo, Cambium. verſ. ſolutio litterarum.

Locus, in quo fieri debet ſolutio, eſt ille, in quo debitum poteſt peti, §. 2. gl. 5. num. 175. fol. 536.

Locus, in quo fieri debeat ſolutio tàm quando locus eſt appoſitus ſolutioni, quàm quando non eſt appoſitus, quis ſit, ead. gl. 5. num. 194. & ſeqq. num. 220. & ſeqq. & ſub num. 243. verſ. declara. fol. 542. 546. & 550. & habes ſupra in verbo, Debitor. verſ. ſoluere.

Locus deſtinatæ ſolutionis, dicitur locus celebrati contractus, ead. gl. 5. ſub num. 206. & 210. fol. 544.

Malè ſoluit tam qui ſcienter ſoluit malè, quàm qui ignoranter, & ſcire tenebatur, ead. gloſ. 5. num. 25. fol. 502.

Mandatarius dum ſoluit, debet à creditore accipere ſcripturam liberationis, alias, &c. §. 2. gl. 9. ſub num. 1. fol. 608.

Mercatores quomodo ſibi inuicem, & pro alijs ſoluant, vt plurimum, ſine pecuniæ numeratione, §. 2. gl. 5. num. 55. fol. 506.

Minori, vel Mulieri } ſoluens ſine auctoritate tutoris, curatoris, aut conſenſu conſanguineorum, an, & quando rectè ſoluat, ead. gl. 5. nu. 37. & 38. fol. 504.

Monaco mutuanti an rectè ſoluatur, cum actio mutui acquiratur monaſterio, ead. gl. 5. num. 32. & 35. fol. 503.

¶ Monetam vnam pro alia an, & quando debitor, inuito creditore, poſſit ſoluere, vide latè ſup. in verbo, Moneta. verſ. ſoluere. ſolutio. ſoluenda.

Mora ſolutionis minuit pretium, S. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 80. comprob. 4. fol. 227.

Negotiorum geſtori an rectè ſoluatur, §. 2. gl. 5. num. 40 fol. 504.

Nouatio habet vim ſolutionis, ſeu æquiparatur ſolutioni, ideoq; liberat debitorem, ead. gloſ. 5. num. 245. & 282. fol. 553. & 559. Reliqua vide ſupra in verbo, Nouatio.

Nundinaria ſolutio dicitur quæ fit in nundinis, §. 2. gl. 4. num. 2. fol 493.

¶ Oblatio ſolutionis. vide infra verſ. tertius. & ſup. in verbo, Oblatio.

Obligatio, & conſequenter omnis actio tollitur ſolutione eius, quod debetur, §. 2. gl. 5. ſub num. 18. ſub num. 89. inſpect. 1. num. 289. & ſub num. 412. & 413. fol. 500. 514. 560. & 585.

Penſio ſolui debet in loco domicilij debentis penſionem, & non in loco domicilij penſionarij, ead. gl. 5. num. 112. fol. 523.

Placeat ſoluere, & } differunt, &c. §. 2. gloſ. 5.
Soluite } num. 1. fol. 498.

Poſſeſſori bonæ, vel malæ fidei an rectè ſolui poſſit, §. 2. gl. 5. num. 29. & ſeqq. fol. 503.

Prædoni qui locauit, conductor poteſt ſoluere, §. 2 gl. 5. ſub num. 29. fol. 503.

Præſcriptio non eſt ſolutio vera, ſed tamen liberat debitorem, §. 2. gl. 5. num. 65. fol. 509.

Præſumatur ne ſolutum, quod iam diu erat debitum, & nunquam fuit petitum, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 19. ſub num. 135. illat. 4. & not. ult. fol. 420. & 422.

Præſumitur ſolutum debitum, &c. vide ſupra verſ. debitum. verſ. incerta. & infra verſ. ſortem.

Pretij ſolutio debet præcedere traditionem rei emptæ, §. 1. q. 5. ſub num. 20. fol. 174.

Procuratori omnium bonorum, & procuratori vero, rectè ſoluitur, §. 2. gl. 5. ſub num. 23. & 24. fol. 502.

Procuratori falſo ſolui non poteſt, ead. gl. 5. num. 24. fol. 502.

Procurator, cui rectè ſolui poteſt, dicitur is, qui habet mandatum ſpeciale, ead. gl. 5. num. 26. fol. 502. Alias ſine ſpeciali mandato ad exigendum non rectè ſolueretur, §. 7. gloſ. 4. in fine nu. 5. fol. 687. Et dummodo non ſit reuocatum, & reuocatio nota, d. gl. 5. n. 27. fol. 503. Hæcq; reuocatio poteſt fieri etiam à lege, ſub nu. 401. & ſeqq. fol. 582.

Procuratori habenti ſimplicem facultatem ad exigendum, ſi fiat ſolutio impropria, debitor non liberatur, §. 2. gl. 5. num. 47. fol. 505.

Procuratori in rem propriam ſolutio etiam impropria facta liberat debitorem, quia, &c. ead. gl. 5. ſub num. 70. verſ. reſtringe. fol. 510.

Procurator pro ſolutione an & quando poſſit reuocari, §. 2. gloſ. 5. ſub num. 450. verſ. declara. fol. 591.

Procuratori falſo ſi quis ſoluerit, habens iuſtam cauſam credendi, eum eſſe creditoris procuratorem, an liberetur, cedendo creditori actionem, §. 2. gloſ. 5. num. 341. & 342. fol. 571. & 572.

Soluens bona fide procuratori, ignorans eum eſſe à domino reuocatum, rectè ſoluit, & ideo dicitur liberatus, ead. gloſ. 5. num. 406. fol. 583. Quia tenetur dominus intimare reuocationem, num. 407.

Soluens procuratori, qui deteriorat ſtatum, & efficitur malæ conditionis, non liberatur, quamuis procurator ille habuiſſet ſpeciale mandatum, §. 2. gl. 5. ſub num. 401. & ſeqq. fol. 582. vide ſupra in verbo, Decoctus. verſ. fallitis. & in verbo, Procurator. uerſ. procuratoris mandatum.

Promiſſio, facta creditori à mercatore in ſuis libris, ſeu in banco mercantili ad inſtantiam debitoris, eſt ſolutio impropria, ſed liberat debitorem, §. 2. gl. 5. nu. 63. fol. 508. Vide etiam infra uerſ. ſcripturæ. & uide late ead. gl. 5. nu. 244. & ſeqq. & præſertim num. 293. & ſeqq. fol. 552. & ſeqq. 563.

Propria ſolutio quæ dicatur, ead. gl. 5. ſub n. 19. fol. 501. Fit quatuor modis, n. 20. Et quomodo differat ab impropria, num. 42. & ſeqq. fol. 505.

¶ Proteſtatio, ſeu proteſtum quo tertius ſoluit litteras cambij, quid ſit, & quid operetur, uide ſup. in uerbo, Cambium. uerſ. proteſtatio. ibi, ſoluere. & uerſ. ſolutio. & infra uerſ. tertius etiam. & uerſ. tractam.

Pupillo ſoluens ſine auctoritate tutoris non liberatur, §. 2. gl. 5. n. 37. fol. 504. Verum licet non liberetur, tamen ſi probet pupillu ex ea ſolutione factum eſſe locupletem, debet ſibi reſtitui, ſed interim, non retardata executione, iterum ſoluet, donec probet, ſub eodem num. 37. uerſ. uerum. & uerſ. licet. fol. 504.

Rectori, ſeu domino an rectè ſoluatur, ſi ſoluens ſciat, quòd propter populi rumorem, tumultum, & bellum iam cœptum, de proximo ſit à dominio, & regimine amouendus, §. 2. gloſ. 5. num. 404. fol. 583.

Repræſentat perſonam duorum, qui ſoluit ſibi ipſi, §. 6. gl. 1. num. 25. in fine, fol. 639.

Reſtituendum quod eſt ſtatim, non dicitur ſolutum, §. 1. q. 1. ſub num. 211. fol. 58.

Satisfactio ſi eſſet ſolutio, eſſet impropria ſolutio, §. 2. gl. 5. num. 67. fol. 510. Sed an habeatur pro ſolutione, ſub eod. num. 67. 68. & ſeqq. fol. 510.

Scripturæ accommodatio in libris mercatorum eſt ſolutio impropria, ſed obtinet uim propriæ ſolutionis abſque interuentu pecuniæ, §. 2. gloſ. 5. nu. 55. fol. 506. uide etiam ſup. uerſ. promiſſio.

Scuti auri in auro reſeruati ſuper aliquo Epiſcopatu, ſoluendi alicui pro penſione, poſſunt ſolui in moneta argentea illic currente, §. 2. gloſ. 5. num. 104. uerſus finem, fol. 520. Et ſoluendi ex contractu, & promiſſione, poſſunt ſolui in moneta argentea, num. 113. fol. 523.

Digitized by Google

Scutos aureos Italiæ ſi quis ſit preciſè obligatus ſoluere, dicitur ſatisfacere obligationi, ſi ſoluat duplas auri Italiæ, §.2.gl.3.nu.120.fol.489.

Seruo, *mutuanti, an rectè ſoluatur, licet actio ſit quæſita domino,* §.2. gloſ. 5. num. 32. & 35. fol.503.

Signum *portanti ſi quis ſoluerit, habens ordinem ſoluendi illi, qui tale ſignum portabit, ſeu dabit, rectè ſoluit, & excuſatur, quamuis ille ſignum furto ſubtraxerit, & falsò exegerit,* §.2.gl.5.num.343.fol.572.

¶ Societatis *officij ſolutiones, vide ſupra in verbo, Societas officij.*

Solemnitas, *quæ requiritur in aliquo contractu, an, & quando requiratur in ſolutione illius contractus,* §.2.gl.5.num.37.& 38.fol. 504.

¶ Sorte, *ſeu* Capitali } *ſoluto, an peti poſſit intereſſe, &c. vide ſupra in verbo, Intereſſe.verſ. actionis iure. & verſ. officio.*

Sortem, ideſt capitale, & vſuras, ſeu intereſſe illius ſi quis debeat, & ſoluat vnam partem debiti, præſumitur ſoluta ea, quæ eſt de vſuris, & quare, §.2.gl.5.num 99.fol.518.

Statim *dicitur facta ſolutio, etiam ſi fiat quatuor dies poſt,* §.2.gl.5.ſub num.7.fol.498.

Tardè *ſoluens, non videtur integrè ſoluere,* §.1.q.7.par.1.ſub num.80.fol.227. *Et quando iure tardè ſoluere poſſit,* §.2.gloſ.5.in fine, ſub num.451.verſ.diutius.fol.592.

Tempore *faciendæ ſolutionis non expreſſo, & præſertim ſolutionis annuæ, quando tunc fieri debeat ſolutio,* §.2.gl.5.in fine, ſub num.243. verſ. abſoluta .fol.551.

Tertius *etiam, ſeu extraneus quilibet poteſt ſoluere pro debitore, & ſoluendo, eum liberare,* §.2.gloſ.5.num.72.fol.511. *Etiam ſi iſte extraneus nullatenus ſit obligatus ad ſoluendum,* num.73. *Et poteſt ſoluere, etiam debitore inuito, & ignorante,* num.74. *Maximè ſi non intendat contra eum acquirere actionem negotiorum geſtorum,* num.76. *Si tamen ſoluat, eo inuito, & contradicente, liberat quidem eum, ſed non acquirit contra eum actionem negotiorum geſtorum, ſed ſi conſentit, ſeu non contradicit, vel eſt abſens, non ſolum liberat, ſed acquirit etiam actionem negotiorum geſtorum, etiam ſi debitor ſolutionem ratam nolit habere, ſed tenetur is, qui ſoluit, docere, ſe vtile negotium debitoris geſſiſſe,* num.75.fol.511.& 512. *Et ita poteſt litteras cambij ſoluere ſuper proteſtu, non ſolum is, cui litteræ ſunt directæ, ſed quilibet alius tertius,* n.382. fol.579. *Et qui ita ſoluit honore litterarum ſine mandato, ſeu ſuper proteſtu, non ſeruato ordine mandati, retinet obligatum eum, qui fecit litteras, ſeu tractam, & contra eum habet actionem negotiorum geſtorum,* nu.357.358. ſub num.364.& 365.fol.575.& 576. *Non tamen habet actionem mandati,* nu.375. iuncto num.374.fol.578. *Imò poteſt ſoluere etiam creditori inuito,* num.77. *Quo ſolutionem recuſante, quia eam velit à ſuo debitore, poterit debitor conuentus eum repellere in eodem iudicio,* num.78. *Secus in alio iudicio,* num.79.fol. 512. *Et qualis debeat eſſe oblatio ſolutionis, etc. vide ſupra in verbo, Oblatio.*

Tertius, ſoluens pro debitore, quid poſſit conſequi ex illa ſolutione, §.2.gl.5.num.81.& ſeqq.fol. 512.& 513.

Tractam *ſoluens ſuper proteſtu honore litterarum, retinet obligatum illum, qui litteras ſcripſit, ſeu tractam fecit, & non eum, quem ſcribens mandat retineri,* §.2.gl.5.num.364.fol. 576. iuncto num.358. fol.575.

Tutori *rectè ſoluitur,* §.2.gl.5.ſub nu.23. & ſub num.37.fol.502.& 504. *Fallit quando ſoluens ſciret, tutorem eſſe poſtulatum ſuſpectum,* ſub num.401.fol.582.

Vnum *pro alio in debito quantitatis, an, & quando ſolui poſſit,* §.2 gl.5.ſub num.102.verſ.primus. & num.117.fol.519.& 523.

¶ Vſuræ *potius, quàm capitale præſumuntur ſolutæ, vide ſupra verſ.incerta.*

Sors, ſeu Capitale, Species.

Sors attribuitur diuino numini, §.1.q.1.ſub num. 106.fol.29.

Sortium plures ſpecies, & quæ licitæ, quæuè illicitæ ſint, ead. q.1.ſub num. 170. verſ. pro huius. & ſeqq. fol.46.

¶ *Sors. vide ſupra in verbo, Fortuna.*

¶ *Sors, ideſt capitale, &c. vide ſupra in verbo, Intereſſe.verſ. actionis iure. & verſ.officio. & in verbo, Solutio. verſ.incerta.*

Species *etſi comprehendatur ſub genere, quando tamen adhuc exprimatur,* §.1.q.1.ſub num.1. fol. 2.

¶ *Species &c. vide ſupra in verbo, Genus.*

Spiritualia, Spolium, Sponſalia.

Spiritualia non ſunt venalia, quia omne excedunt pretium, §.1.q.7.par.2.ampl.19.num.105.& 110.fol.410.& 412.

Spoliare *dicitur iudex, cuius ſententia non iuſtificatur ex actis, vt quia procedit, nullis factis probationibus, ſeu aliter nulliter,* §.7. gl.5.ſub num.88.verſ.ſubinfero. in fine, & verſ.ſed hic. fol.700. & 701.

¶ *Spoliare. vide ſupra in verbo, Sententia. verſ. Spoliare.*

k 2 Spon-

I N D E X.

Sponſalia tenent inter eos, qui ex defectu ætatis non poſſunt contrahere matrimonium,&c.§.1. q.7.par.3.limit.7.ſub num.11.fol.442.

Sponſio.

Angli,& Germani } ineunt quandam contractuum ſpeciem, quæ eſt veluti ſponſio, §.1. q.1. ſub num.98.& 99.verſ.ſecundus. & verſ.tertius. fol.27.

Contractus aliqui, qui non poſſunt reduci ad aliam ſpeciem contractus, quàm ad contractum ſponſionis,quamuis non concipiantur ſub vllo ſponſionis nomine, eadem q.1.num.97.& ſeqq.fol.25.& ſeqq.

Depoſitio,& Sponſio } idem ſunt,§.1.q.1.nu.127. verſ. nota. fol.34.

Fortunæ exponitur contractus ſponſionis, eadem q.1.num.88.fol.23.

Honeſtæ ſponſiones quæ ſint,§.1.q.1.n.124.f.33.

Inæqualitas inter damnum præſens, & lucrum, quod caſu, & fortuna ſperatur futurum, facit vt contractus, qui alio caret nomine, habeat naturam ſponſionis, §.1.q.1.num.97.& ſeqq.fol.25.& ſeqq.

Incerta,& Dubia } ſiue ſint de re futura, ſiue de re præterita, poſſunt deduci in contractum ſponſionis, ead. q.1.ſub num. 100. extenſ. 2. fol.28.& q.7.par.2.ampl.10.ſub num.5.verſ. confirmatur hac.& latius ſub nu.22.fol.326. & 332.

Læſio non toleratur in ſponſione, & quando dicatur læſio, ead. q.1.ſub num.124.reſtrict.2. fol.33.& q.7.par.2.ampl.10.ſub nu.5. illat. 3.fol.323.

Licita an ſit ſponſio ſuper futura morte alicuius domini, ead.q.1.ſub num.88. fol.23. Et quid ſuper morte præterita, ſub num. 97.extenſ.1. & verſ.concludo. fol.26.

Licitus eſt contractus ſponſionis, dummodo fiat ex cauſa honeſta,§.1.q.1.num.88.94.& ſeqq. & num.124.fol.23.& 33.

Ludus,& Sponſio } in effectu ſunt idem, ead.q.1. nu.91. & 93. fol. 24. Et ideo à ſponſione ad ludum valet argumentum,dicto num.91. Sed quomodo differant,num.95.& 100.fol.25.

Mutuator, & mutuatarius poſſunt ſuper mutuo licitè ſponſionem inire,§.1.q.1.n.497.fol.125.

Peccaminoſa an ſit ſponſio,§.1.q.1.nu.92.in fine, & num.94.in fine, fol.24.& 25.

Reſtituere quis non debet quod acquiſiuit ex ſponſione licita, quamuis ipſe æſtimaret, eſſe illicitam,§.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub nu.59. verſ. declara. fol.391.

Romæ non admittuntur aliqua ſponſiones, etſi ex ſua natura alias illicita non ſint,§.1.q.1.num. 125.declar.2.fol.33. Admittuntur tamen illæ, quæ tranſeunt in certam ſpeciẽ contractus, approbati in Curia Rom.n.126.declar.2. fol.34.

¶ Societas officij an poſſit reduci ad contractum ſponſionis, vide ſupra in verbo, Societas officij. verſ.ſponſionis.

Vadiatio, & Sponſio } idem ſunt,§.1.q.1.ſub num.88. & 92.fol.23.

Vendi poteſt ius, ſponſione acquiſitum, cum ſit pecunia æſtimabile, ead.q.1.ſub num.100.verſ. extende. fol.28.

Statutum.

Statuta naturali nituntur rationi, quæ paris ius commune,§.7.gl.1.num.1. fol.656.

Statutum, tollens omnem exceptionem, non tollit eam, quæ prouenit ex alio capite ſtatutorum, § 7.gl 3. ſub num.14.fol.682.

Statutum licet mandet procedi ſine ordine iudicij, tamen non excludit ordinem, quem dediſſet antea, ead.gl.3.ſub num.14.fol.682.

Statutum,declarans contractum, initum à minore, ſeu muliere, eſſe nullum, intelligitur de contractu damnoſo, & non de vtili, etiamſi ſtatutum alibi diſponeret, quòd intelligatur ad litteram,&c. §.1.q.7. par.3. limit.17.nu. 11.fol. 454. Et quando indiſtinctè annullaret,quid agendum pro datis,&c.n.26.fol.457.

Statutum excludat quantumuis interpretationem, nunquam intelligitur excludere eam, ſine qua ſtatutum induceret abſurdum,§.2.q.7. par.3.limit.17.num.11.fol.454.

Statutum diſponens, quòd quicunque extraxerit ſanguinem in palatio, puniatur capite, non comprehendit barberium, qui medicina cauſa phlebotomauit officialem, quantumuis ſtatutum eſſet intelligendum ad litteram,ead.limit. 17. num.12.fol.454.

Interpretari ita debemus ſtatutum, ne à ſapientibus mereatur reprehenſionem, §.7.gl.5.ſub num.164. verſ.contrarium. fol.718.

Statutum iniquum non dicitur ſtatutum, & tantò minus eſſet ſtatutum illud, quod prohiberet dici de iniquitate ſtatuti, eadem limit. 17.ſub num.13. verſ.ratio. fol.455.

Stante ſtatuto, quòd filiusfamilias poſſit facere teſtamentum, patre ratum habente, nunquid pater poſſit illud ratum habere poſt mortem filijſam. §.6.gl.1.num.28.fol.639.

Statutum Genuæ lib.2.cap.4.§.7.gl.1.ſub nu.1. fol.656. & gl.6.nu.1.& 19.fol.719.& 722.

Statuti Genuæ lib.5.cap.6.ambigua diſpoſitio, §. 7.gl.5.num.93.& ſeqq.fol.703.

Statuti Lucenſis lib.4.cap.23.diſpoſitio, &c. §.7. gl.5.num.40.& ſeqq.fol.693.

Sta-

I N D E X.

¶ *Statutum, tollens defenſionem, &c. vide ſupra in verbo, Ceſſio iurium. verſ. fideiuſſor.*

Sterlinghi, Stipendium.

Sterlinghorum moneta nomen, & origo, remiſſiuè, §.2.gl.3.num.80.fol.480.

Militis *Rom. ſtipendium erant decem aſſes diurni, id eſt, vnus iulius quolibet die, §.2. gloſ.3. num.23.fol.470.*

Stipulari, Stipulatio, Stipulator.

Nemo poteſt ex regula ſtipulari alteri, §.2.gl.7. ſub num.8. concl.1. Et quare, num.9. & 10. fol.595. Hæc regula, omiſſis alijs reſtrictionibus, de quibus Doct. citati num.11. reſtringitur, vt non habeat locum in notario, quia is poteſt ſtipulari pro altero, ſub eod.num.11. verſ. reſtringe. & num. ſeqq. in quibus reſtrictio ampliatur, fol.595.

Qui ſub noſtra poteſtate ſunt, nobis ſtipulari poſſunt, eadem gl.7. ſub num.17.fol.596.

Quilibet poteſt ſtipulari pro alio, ead.gl.7.nu.20. fol. 596. Sed poteſt ſtipulari quoad acquirendam obligationem naturalem tantum, nu. 21. & ſeqq. Hæcq; naturalis obligatio acquiritur non illi tertio, ſed ipſi ſtipulanti, num.25.fol. 597. Et hoc, dummodo ſtipulatio concipiatur in perſonam ſtipulantis, ſecus, ſi in perſonam tertij, quia eſſet vndique inutilis, nu. 26. Verum effectus huius obligationis naturalis pertinet ad tertium, num. 27. Vnde infertur ad multa, num.28.& ſeqq.fol.597.

Stipulando vnus pro alio, lex non aſſiſtit, neque reſiſtit, & ideo ſtipulatio vnius pro alio, licet non teneat, tamen tenet, ſi appoſita ſit pœna, ead.gl.7.nu.23.& 24.fol.596.

Stipulatio, *&* Obligatio *ſunt inuentæ, vt vnuſquiſque acquirat ſibi, quod ſua intereſt, alias inutilis eſt ſtipulatio, ead.gloſ.7.num.9. & 24. in fine, fol. 595. Et hoc procedit de iure ciuili, & non de iure naturali, ſub num. 22.fol.596.*

Stipulatio inducit acquiſitionem artificialem, ead. gl.7. ſub num.10.fol.595.

Stipulatio vtilis quoad ſtipulatorem pro ſe ipſo non vitiatur ex inutili ſtipulatione pro alio, §. 2.gl.7.num.34.& 35.fol.598. Et præſertim ſi ſit concepta alternatiua, quia tunc alius remanet adiectus, ſub eod.nu.35. verſus finem.

Stipulator *pro alio, ideoq; acquirens ſibi ſolum naturalem obligationem, poteſt cedere illam illi, pro quo eſt ſtipulatus, ead.gloſ.7.num.28. Imò tenetur eam illi cedere, num. 29. Et vbi res, quam ſtipulatus eſt, ad ſuas perueniret manus, poſſet illam retinere, vt daret illi alij, num.30.fol.597.*

Stocchi, Stuprum, Sturnus.

Stocchi, Barocculi, Ciauanze, Rompicolli, & Retrangoli idem ſunt, ſuntq; contractus illiciti, & quam habeant iniuſtitiam, & inhumanitatem, & quos habeant circulos, §. 1. q. 1. num. 566. 567. 569. & 570. fol. 147. & 148. & §.6.gl.1. ſub num.8. & num. 73. fol. 635.636.& 649.

Actiuè ineuntes eiuſmodi contractus, ſunt in Vrbe ex proclamatibus puniendi, §. 1. q. 1. num. 568. fol.148.

Stupri *metus, maior quàm mortis, §.1. q.7. par. 2.ampl.19. ſub num.67.confirm.3.fol.395.*

Sturnorum *vis dicitur caſus fortuitus, &c. §. 1. q.1.num.135.in fine, fol.37.*

Subhaſtatio, Subſcribere.

Subhaſtatione vileſcit pretium rei, §.1.q.7.par.2. ampl.6. ſub num.8.fol.245.

Subſcribere *quomodo operetur idem, quod ſcribere, §.2.gl.10.num.1.fol.610.& §.7.gl.2. nu. 2.fol.658.*

Superfluitas, Superior.

Superfluitas vitiatur, & non vitiat, §.1.q.7.par. 2.ampl.8.num.60.fol.261.

Superfluitas potius toleranda, quàm diſpoſitio in ſuppoſito, &c. §. 2. gloſ. 3. ſub num. 96. fol.484.

Superfluitas euitanda eſt, §.2.gl.7. ſub num. 32. fol.598.

Interpretatio ſemper ſumi debet, vt diſpoſitio non reddatur eluſoria, & ſuperflua, etiam ſi materia ſit ſtricta, odioſa, & pœnalis, §.7. gl.3.nu. 19.& 20.fol.683.

Correctio potius, quàm ſuperfluitas toleranda, ead.gl.3.num.21.fol.684.

Superfluitas toleratur, quando verba nihil poſſunt operari, ead.gl.3. ſub num.22.fol.684.

Superioribus *regi inferiores, eſt de iure naturæ; §.1.q.7.par.2.ampl.19. ſub num.50.fol.387.*

Superioris iuſſus dicitur caſus fortuitus, &c. §. 1. q.1. num.139.fol.38.

Supernaturalia, Suſanna.

Supernaturalia, quæ fidem reſpiciunt, pertinent ad cognitionem Theologorum, §.1.q.1.n.20.f.6.

Suſanna, *falſis teſtibus deprehenſis, liberatur, §. 2.gl.2.num.3.fol.465.*

Taberna, Tacens, Tacitum.

T*ABERNAE argentariæ quæ dicerentur, à quo conſtructæ, & vbi, §.1.quæſt.3. num.10.& 11. fol. 156.*

Tacens *præſumitur conſentire, §.1. q.7.par.2.ampl.19.num.129.fol.418.*

INDEX.

Taciti, & expreſſi non eſt idem tempus, §.7.gl.2. num.43.in fine, fol.667.

Talentum, Taxatio, Taxilli.

Talentum, moneta, remiſſiuè, §.2.gl.3.ſub num. 27 fol.471.

Taxatio illicita ſuper intereſſe non reddit contractum illicitum, ſed facit exactionem illicitam, §.1.q.7.par.2.ampl.8.ſub num.60.fol.261.

¶ Taxatio fructuum, & intereſſe, vide ſupra in verbo, Fructus. & in verbo, Intereſſe.

Taxillorum ludus probibetur tanquam delictum, §.1.q.1.ſub num.85.fol.22.

Telonia, Tempeſtas, Tempus.

¶ Telonia. vide ſupra in verbo, Gabella.

Tempeſtas dicitur caſus ſiniſter, &c. §.1.q.1.ſub num.135.fol.37.

Temporis ad locum ratione intereſſe valet argumentum, §.1.q.7.par.1.ſub num.76.verſ.ſed in mercatoribus.fol.222.& par.3.limit.4.num.6.fol.436. Et valet etiam in teſte, & ſcriptura, §.2.gl.1.ſub num.27.fol.463.

Tempus an, & quando ſit neceſſarium in ſcriptura, ut probet, latè reſoluitur cum diſtinctione, §.2 gl 1 num.8.& ſeqq.num.19.& ſeqq.fol.461.& 462.

Tempus poteſt exprimi non ſolum per annum, diem, & menſes, ſed etiam per alias qualitates, & quomodo, §.2.gl.4.num.1.fol.493.

Error in tempore an, & quando vitiet ſcripturam, §.2.gl.1.num.12.& ſeqq.fol.462.& ſub num.34.fol.464.

Maius vitium videtur omittere tempus, quàm errare in tempore, ead.gl.1.num.16.fol.462.

Teſtis debet deponere de tempore, præſertim ſi ſit interrogatus, & quare, §.2.gl.1.ſub num.19.fol.462. Et quid, ſi non ſit interrogatus, num.21.fol.463. Et quid, ſi interrogatus dicat, ſe non recordari, ibidem. Et qualis, quantavè requiratur expreſſio temporis in teſte, relinquitur arbitrio iudicis, num.28.fol.463.& vide ſupra in verbo, Memoria.

Poſitioni de mutuo ſine tempore quis, tanquam impertinenti, reſpondere non cogitur, ead. gloſ.1. num.19.in fine, fol.462.

Temporis probatio eſt omnino neceſſaria, quando in eo fundatur intentio, ead.gl.1.n.22.fol.463.

Copia inſtrumenti edenda eſt cum tempore, ſi pars dicat velle inſtrumentum redarguere de falſo, eadem gloſ.1.num.19.verſus finem, fol.462.

Teſtes, niſi concordent in tempore, remanent ſingulares, & ideo non probant, §.2.gl.1.ſub nu.19.fol.462.

¶ Accuſator an teneatur exprimere diem, vide ſup. in verbo, Accuſator.

Terremotus, Tertius.

Terremotus dicitur caſus ſiniſter, &c. §.1.q.1.ſub num.135.fol.37.

¶ Tertius poteſt impedire executionem, &c. vide ſup. in verbo, Creditor. verſ.executio.

¶ Tertius poteſt ſoluere pro alio, &c. vide ſupra in verbo, Solutio. verſ. tertius.

Teſtamentum.

Teſtamentum minus ſolemne an ſeruari debeat in foro conſcientiæ, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.115.fol 414.

Teſtatoris voluntas quando dicatur nota hæredi, &c. §.1.q.7.par.2.ampl.19.num.117.& 118.fol.415.

Teſtimonium.

Teſtimonium vendi non poteſt, §.1.q.1.ſub num.556.exempl.7.verſ.res ſua.fol.145.& q.7.par.2.ampl.19.num.101.fol.408.

Teſtimonium tenetur teſtis gratis ferre, ſed impenſas, & ſumptus ad illud ferendum neceſſarias, non tenetur facere de ſuo, §.1.q.7.par.1.ſub num.74.fol.220.

Teſtis.

Teſtes duo, quòd ſufficiant, & non ſufficiant, eſt de iure diuino, §.1.q.7 par.2.ampl.19.num.42.fol.384.

Teſtis ad ſcripturam valet argumentum, §.2.gl.1.num.19.fol.462.

Teſtes contra Suſannam fuerunt Danielis iudicio deprehenſi in falſitate, &c. §.2.gl.2.num.3.fol.465.

Teſtes deprehenduntur falſi ex diuerſitate temporis, & loci, ſuppoſito unico actu. §.2.gloſ.1.ſub num.19.& 20.fol.462.& clarius gloſ.2.ſub num.2.& 3.fol.465.

¶ Teſtis, &c. vide ſupra in verbo, Reſtitutio.verſ. teſtis.

¶ Teſtes ſingulares, vide ſupra in verbo, Tempus. verſ.teſtes niſi.

¶ Teſtis interrogatus de tempore, &c. vide ſupra in verbo, Tempus. verſ. teſtis.

¶ Teſtis interrogatus de loco, &c. vide ſupra in verbo, Locus. verſ.teſtis.

Theologus.

Theologorum conſilium adhibendum, quando condenda eſt lex, in qua interpretatio iuris diuini ſit neceſſaria, ſed, lege condita, ſi ſuper ea oriatur dubium, Canoniſtæ conſuluntur, §.1.q.1.num.23.fol.7.

Theologorum opinio in materia uſurarum, & commerciorum illicitorum inferior eſt opinione Canoniſtarum, §.1.q.1.nu.19.& ſeqq.fol.5. Laudabile tamen eſt, ſi Theologorum adhibeatur iudicium, num.38.fol.9.

Theo-

I N D E X.

Theologi munus eſt interpretari ius diuinum in bis, quæ ſpiritualitatem, & fidei cognitionem concernunt, & ſupernaturalia ſunt, ead. q. 1. num. 20. & ſeqq. fol. 6.

Theologus debet habere peritiam iuris diuini, & naturalis, & qualem, ead. q. 1. num. 36. fol. 9.

Theologus in foro animæ ſequi debet legem poſitiuam, ead. q. 1. num. 27. Explicatur, num. 28. & ſeqq. fol. 8.

Theſaurus.

Theſaurus inuentus cuius ſit, §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampliat. 19. ſub num. 82. reſtrict. 6. caſ. 2. fol. 403.

Tolerare.

Tolerare, & Approbare } *differunt*, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. *ſub num. 44. fol. 339.*

Totum.

Totius ad partem valet argumentum, §. 1. q. 1. *num. 511. fol. 132.*

Trahere.

Trahere eſt verbum mercatorium, quod dicunt de eo, qui eſt remiſſam alterius ſoluturus alio in loco, §. 3. gl. 1. ſub num. 1. fol. 612. & §. 4. gl. vnica, num. 1. fol. 630.

Tracta.

Tractam vocant mercatores ſolutionem remiſſæ, §. 3. gl. 1. ſub num. 1. fol. 612. & §. 4. gl. vnica. ſub num. 1. fol. 630.

Traiectitia.

¶ *Traiectitia pecunia. vide ſupra in verbo, Pecunia. verſ. traiectitia.*

Trapezitæ, Tributum.

¶ *Trapezitæ. vide ſupra in verbo, Argentarij.*

¶ Tributum. *vide ſupra in verbo, Gabella.*

Triens.

Triens, moneta, remiſſiuè, §. 2. gl. 3. ſub num. 27. fol. 471.

Triens ſunt quatuor vnciæ ex duodecim, eadem gl. 3. ſub num. 33. fol. 473.

Tutor, Tuum.

Tutor, ſi pecunias pupillares non ponat ad honeſtum lucrum, condemnatur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 227. fol. 297.

Princeps, alijq; Reges dicuntur tutores publici ſtatus, §. 2. gl. 3. num. 103. fol. 486.

¶ Tuum. *vide ſupra in verbo, Meum.*

Vadiatio, Valere.

¶ V*ADIATIO. vide ſupra in verbo, Sponſio.*

Si quod ago vt ago, non valet, an valeat, vt valere poteſt, §. 1. quæſt. 7. par. 3. limit. 7. ſub num. 5. & ſeqq. & num. 11. & ſeqq. fol. 442.

¶ *Plus valere, &c. vide ſupra in verbo, Plus valere.*

Valor.

Valor pecuniæ mutuatæ, conſiderata bonitate extrinſeca, & dempta mora mutuatarij, aut alterius debitoris, creſcit, & decreſcit mutuatori, §. 1. q. 1. num. 410. fol. 109. & §. 2. gl. 5. num. 148. ſub num. 150. & 181. fol. 530. & 539. Et idem eſt in valore aliarum rerum mutuatarum, d. quæſt. 1. num. 411. 415. & ſeqq. fol. 109. Secus eſt quando mutuator mutuaſſet cum pacto, vt ſibi reſtituatur pecunia ſecundum æſtimationem, quam habet tempore mutui, num. 412. Et quid ſi mutuans, probabiliter credebat, valorem eſſe minuendum, ibidem, & num. 413. & 414. fol. 109. Secus etiam in mutuo pecuniæ imaginariæ, puta mille librarum, quia licet eſſent mutuatæ in tot cauallottis, tamen ſi mutuum eſt conceptum in libris, ad mutuatarium ſpectat omne damnum, & lucrum, contingens in cauallottis, ſeu alia moneta, & non ad mutuatorem, d. §. 2. gloſ. 5. ſub nu. 184. verſ. his præmiſſis. fol. 540. Et quid, conſiderata mutatione intrinſeca, num. 178. & ſub num. 181 fol. 537. & 539. Etiam in moneta imaginaria, num. 190. fol. 540. Sed quid, ſi non conſtaret de bonitate intrinſeca, & de valore rei antiquæ, ſub num. 182. Vel, ſi creditor fuiſſet cauſa, vel particeps mutationis, num. 183. Et quid, ſuppoſita mora debitoris, num. 147. verſ. aut. & ſub num. 181. fol. 530. & 539. Et quid, ſuppoſita mora creditoris, num. 153. fol. 532.

Valor cuiuſque mercis creſcit, & decreſcit ex copia, & inopia, §. 1. q. 5. ſub num. 65. fol. 181.

Valor rei venditæ ſine certo pretio æſtimatur ille, quo res valebat tempore venditionis, §. 1. q. 1. ſub num. 417.

Valor beneficij, exprimendus in eius impetratione, debet exprimi, attento curſu illius monetæ in Curia, §. 2. gl. 5. num. 111. fol. 522.

¶ *Valor monetæ, vide ſupra in verbo, Moneta. verſ. pretium. & verſ. valor.*

¶ *Valor, vide ſupra in verbo, Pretium.*

Variatio.

Variatio an ſit licita de vna via executiua ad aliam viam executiuam, & præſertim in Ciuitate Genuæ nunquid liceat, intentato remedio ſtatuti de cauſis executiuis, tranſire ad remedium ſtatuti de cauſis breuioribus, §. 7. gl. 5. num. 11. & ſeqq. fol. 689.

Actor ſi cœperit agere via ordinaria, nunquid poſſit tranſire ad executiuam, §. 7. gl. 5. num. 14. fol. 689.

Vectigal.

¶ *Vectigal. vide ſupra in verbo, Gabella.*

Vellus.

Vellus muricis à priuato vendi non poteſt, §.1.q.1.ſub num.557. exempl.2.fol.146.

Venalitiarius.

Venalitiarius differt à mercatore, §.1.q.1.ſub num.11.fol.3.

Vendere, Venditio, Venditor.

Vendere ſibi ipſi quis non poteſt, §.1. quaeſt.7. par.1.num.15.fol.181. Poteſt, ſi emat alieno nomine, &c. §.6.gl.1.num.69.fol.648.

Vendere mercem maiori pretio, quàm valeat in loco, vbi venditur, eo quia venditor erat paratus illam portare ad locum, vbi maiori pretio venderetur, ſed rogatus vendit, & non accedit, eſt licitum, dummodo fiat praeſenti pecunia, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.6. & 14. Et dummodo ceſſet fraus, num.15. Quamuis alij affirment indiſtinctè, eſſe illicitum, num. 13. fol.250.& ſeqq.

Vendere cariori pretio ad tempus, quàm praeſenti pecunia ex quibus cauſis liceat, §.1.quaeſt. 7.par.1.ſub num.75.& ſeqq. 84.& ſeqq. fol. 221. & ſeqq. & 230. Et poteſt tuta conſcientia vendere cariori pretio, qui verè mallet minori vendere pecunia praeſenti, num.77.in fine, fol.224.

Vendere carius rem fructiferam cum dilatione ad ſoluendum, eſt licitum, §.1.quaeſt.7.par.2. ampl.8.num.162.fol.281.

Vendere carius ratione loci, non eſt peccatum, §.1.quaeſt.7.par.1.num.51.fol.213.

Vendere carius propter vrgentem neceſſitatem emptoris, vel &c. eſt iniuſtum cum obligatione reſtituendi, §.1.quaeſt.7.par.2.limit.6.num. 3.fol.440.

Vendere rem alienam, an & quando ſit furtum, & quando venditio teneat, §.1.q.1.ſub num. 556. exempl.6.fol.145.

Vendere granum pro certo pretio, quod in inſtanti currit, ſed cum pacto, quòd pretium poſſit augeri, ſed non minui, eſt uſura, §.1.quaeſt.7. par.3.limit.9.num.2.fol.445.

Aeſtimari quod poteſt pecunia, poteſt etiam uendi, §.1.q.4.num.32.fol.164.

Commutari quod poteſt, poteſt etiam uendi; ead. q.4.num.31.fol.164.

Locari quod poteſt, eſt uendibile, ead.q.4.nu.23. Sed non è contra, num.24.fol.163.

Res etiam nondum nata uendi poteſt, §. 6. gloſ.1. num.66. fol.647.

Vendi quae non poſſint, §.1.q.1.ſub num.556. fol. 143.& ſeqq.

Sarracenis, & hoſtibus Populi Romani uendi non poteſt, §.1.q.1.ſub num. 557. exempl. 1.fol. 146. & quaeſt. 7.par. 3. limit. 17. num. 24. fol.457.

Venditio *rerum, quarum pretium ſingulis menſibus, certiſq; terminis uariari ſolet, ideoque eſt incertum, fit uel pro certo pretio conuento, uel pro pretio imponendo, §.1.q.5.num.65.& 66.fol.181.& q.7.par.2. ampl.14.ſub nu.1. uerſ.confirmatur. fol.367.*

Venditio quando praeſumatur foeneratitia, §.1. q.1.nu.476.fol. 121. Sed ceſſat praeſumptio in certis; & ideo licet uenditio fieret cum laeſione ultra dimidium, cum pacto retrouendendi, & ſolito foenerari, tamen ſi conſtaret de certa intentione uendendi, & emendi, emptio poſſet ſolum eſſe iniuſta, ſed non illicita, aut uſuraria, q.7.par.2.ampliat.10.ſub num.6.extenſ.5.& num.27. uerſ.tempera. fol.327.& 333.

Venditio quando ex modicitate pretij, alijſq; coniecturis praeſumatur ſimulata, & in fraudem uſurarum, §.1.q.7. par.2.ampl.10.num. 23.24.27. & 31.fol.333.& 334.

Venditio, etſi facta ſit pro iuſto pretio, tamen poteſt eſſe ſimulata, & uſuraria, ead. ampl. 10. num.32.fol.335.

Venditio pro minori pretio propter anticipatam ſolutionem, uel è conuerſo, pro maiori propter dilatam ſolutionem habet in ſe mutuum palliatum, §.1.q.7.par. 1.ſub num. 24. & 25. fol.204. & 205. Ideoque uidetur uſuraria, & peccaminoſa, ſub num. 27.28. & 84. fol. 205.206. & 230. Explicatur, ſub num. 77. & ſeqq.fol.224.

Datio in ſolutum, & Venditio } *quomodo differant, §.1.q.1. ſub num. 209.uerſ. imò. fol. 57.*

Venditio, & emptio rerum leuium inter amicos praefefert modicam amicitiam, §.1.quaeſt.1.ſub num.41. uerſus finem, fol.10.

Vendita re, pretium debet ab emptore prius numerari, & ſolui uenditori, & poſtea à uenditore tradi res, §.1.q.5.ſub num.20.fol.174.

Venditio rei alienae, an & quomodo teneat, &c. §.1.q.1.ſub num.556.exempl.6.fol.145. & §.6.gl.1.num.4.in fine, & ſub nu.64.fol.635. & 647.

Venditio rei non exiſtentis in rerum natura, non tenet, §.1.q.7.par.2.ampliat.10.num.21.fol. 332. Imò res imaginaria, & non exiſtens in rerum natura, emitur, & uenditur, §.6.gl.1. ſub num.75.fol.649.

Emptio, & Venditio } *ſine pretio eſt nulla, §.1, q.1.ſub nu. 209.fol.57.*

Emptio,

Emptio & Venditio } *poteſt prohiberi ratione rei, perſonarum, temporis, loci, & qualitatum,* S. 1. *quaeſt.* 1. *num.* 556. *& ſeqq. fol.* 143. *& ſeqq.*

Venditor *videtur locare, quando, non ſoluto ſibi pretio, tradit rem cum retentione dominij, donec non ſoluatur pretium, ideoq; poteſt paciſci de certa mercede & afflictu,* S. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.*8. *ſub num.*164. *fol.*282.

*Retentio dominij penes venditorem, quando ſibi non eſt ſolutum pretium, operatur, vt venditor in re vendita præferatur quibuſuis creditoribus, quantumuis anterioribus, & priuilegiatis, ead. ampl.*8. *num.*165. *fol.*282.

Venditor, quamuis expreſſe ſibi non reſeruet dominium rei, traditæ emptori, tamen poteſt cum eo paciſci, vt donec non ſoluerit pretium, retineat eam titulo locationis, ead. ampl. 8. *num.* 166. *fol.*282.

*Venditor, non tradendo rem, & accipiendo pretium, tenetur emptori ad fructus recompenſatiuos, ead. ampl.*8. *num.*171. *fol.* 282. *Et an teneatur ad vſuras, ſub quibus emptor accepiſſet pecunias pretij, num.*172. *fol.*283.

Venditor an, & quando poſſit minori pretio recmere ab emptore, S.1. *q.*1. *num.* 566. *& ſeqq. num.* 572. *& ſeqq. fol.* 147. *&* 149. *&* S.7. *gloſ.*2. *ſub num.* 38. *verſ. ſed in contractu. fol.* 665.

Venditoris dolus, quo emptio poteſt reſcindi, exemplificatur, S.1. *q.*7. *par.*2. *ampl.* 10. *num.* 16. *fol.*331. *&* S.2. *gloſ.*5. *num.* 339. *in fine, fol.* 571.

Venditori, agenti ad pretium, ſi rem non tradiderit, obſtat exceptio rei non traditæ, &c. S.1. *q.* 1. *num.*353. *fol.*95.

Vendens carius propter neceſſitatem emptoris eſt obligatus reſtituere, S.1. *q.*7. *par.*3. *limit.* 6. *num.*3. *fol.*440.

Vendens arma ei, quem ſcit emere ad iniuſtè nocendum, peccat mortaliter, S.1. *q.*7. *par.*3. *limit.*18. *ſub num.*2. *confirm.*1. *fol.*458.

Vendens rem bona fide, & pro indeterminato vſu, vt puta, tigna, dolium diſſolutum, tanquam materiam, & alia vaſa, reperta in vniuerſitate bonorum, & non tanquam ſuæ profeſſionis, ſi fuerint vitioſa, & inde emptori damnum ortum ſit, vt quia emptor tignis fulciuit domum, quæ, cum tigna eſſent vitioſa, corruit, & dolium, & vaſa vino impleuerit, & cum eſſent corrupta, vinum infuſum amiſit, non tenetur emptori ad intereſſe damnorum, neque ad duplum rei venditæ, ſed tenetur vel actione redhibitoria, ſi vendita integra extant, vel actione quanti minoris emiſſet; ſi vendita non extent integra, S.7. *gl.* 2. *ſub num.* 74. *& ſeqq. & num.*82. *& ſub num* 99. *verſ. neque. fol.* 673. 674. *&* 679. *Et hoc habet locum, etiam ſi vendens, rem eſſe bonam perfuſoriè affirmauerit, non tamen animo ſuſcipiendi in ſe periculum, neque circumueniendi emptorem, num.*81. *fol.*674.

Vendens, ſeu locans rem, tanquam ſuæ profeſſionis ad certum vſum, ſiue finem, ſi res illa fuerit vitioſa, indeq; damnum ortum ſit emptori, puta quia venditum, ſeu locatum ſit vas, vel dolium deſtinatum adſeruandum vnguentum, vel vinum, quod vaſis vitio effluxerit, tenetur ad totum damnum, etiam ſi duplum excedat, & quamuis bona fide, ignorans vitium, & ſine dolo vendiderit, locaueritque, S.7. *gl.*2. *num.*95. *& ſeqq. vſque ad nu.* 100. *excluſiuè, fol.*678. *&* 679.

Vendens tigna ad fulciendam domum, cuius imminens periculum eſt ſibi notum, ſi is, recepto tignorum pretio, dolo & machinatione ad damnificandum ceſſauerit tradere tigna, & propterea domus corruerit, tenebitur ad æſtimationem totius damni inde ſecuti, S.7. *gl.*2. *ſub nu.* 94. *exempl.*1. *fol.*677. *Secus ſi ad indeterminatum vſum vendiderit, promiſeritq; certa die tradere, & non tradiderit, & emptor ex iſta mora damnum paſſus eſt, quia tenebitur ad illud damnum, donec non excedat duplum pretij tignorum, niſi verſatus eſſet in dolo, vt ex non traditione emptor ruinam domus, vel aliud graue damnum pateretur, ſub num.* 83. *exempl.*1. *fol.*674.

Vendens, ſecuta euictione rei venditæ, tenetur in primis reſtituere pretium rei, & ſecundario ad intereſſe extrinſecum, quod non poteſt excedere quantitatem pretij, ſicq; ad ſummum poteſt teneri vſque ad duplum, in quo continetur ſimplum, S.7. *gloſ.*2. *num.* 84. *& ſeqq. vſque ad num.* 88. *excluſiuè, fol.* 674. *&* 675. *Et hoc procedit tam in intereſſe ſingulare, quàm in intereſſe communi extrinſeco, num.* 89. *fol.* 675.

¶ *Vendens, ſeu locans ſaltuum paſcuum, vbi eſt mala herba, vide ſupra in verbo, Locans.*

¶ *Vendere, Venditio, & Venditor, vide ſupra in verbo, Emptio.*

Venetiæ.

Venetijs ſunt multa corpora Sanctorum, monaſteria, Eccleſiæ, & ornamenta earum, S.6. *gl.* 1. *ſub num.*54. *fol.*644.

¶ *Venetiarum impreſtita. vide ſupra in verbo, Impreſtita.*

eueniſſe, etiam quòd alius ſoluerit pro Titio, §.2.gloſ.5.num.21. & 22.fol. 502. Imò dicitur eueniſſe, etiam ſi nemo ſoluerit, ſed is, cui ſolui debebat, acceptum ferat, ſeu compenſet, eodem num. 22. in fine, & ſub num. 48. fol. 505.

Conductor *cui dicatur penſionem, ſeu mercedem rectè ſoluere, eadem gloſ. 5. num. 28. & ſeqq. fol. 503.*

¶ *Conductor non ſoluens penſionem, &c. vide ſupra in verbo, Conductor.*

Conſuetudo *ſoluendi vnam monetam pro alia, non indiget probatione, §. 2. gloſ. 5. num. 125. fol. 525.*

Contrahenti *an rectè ſoluatur, etiam ſi ex illo contractu alteri quæratur actio, ead.gl.5.nu. 31. & ſeqq. & num. 35. fol. 503.*

Contrahenti ſine certa ſolemnitate, ideoque nulliter, an & quando rectè ſoluatur, eadem gl.5. num.36. & ſeqq. fol. 504.

Creditori *ſoluendum eſt, alias ſolutio non liberat debitorem, §.2.gloſ.5. num. 24. fol. 502. Vel habenti ab eo ſufficientem facultatem recipiendi ſolutionem, num.23. Seu cuicunque de voluntate creditoris, quia paria ſunt, ſoluere proprio creditori, vel alteri de eius voluntate, gl. 7.num. 37. fol. 599.*

Creditori creditoris an rectè ſoluatur, &c. §. 2. gl. 5. ſub num. 38. ſubdecl.6. fol. 504.

Creditor dicitur in malitia, ſi debitor, non valens ſoluere in forma præciſa obligationis, offerat ſatisfacere de intereſſe, & ipſe recuſet, .2. gl. 3. ſub num. 115. fol. 489.

¶ *Creditor poſterior hypothecarius poteſt ſoluere anteriori hypothecario, &c. vide ſupra in verbo Creditor.*

Curatori *rectè ſoluitur, §.2. gloſ.5. ſub num.23. fol. 502.*

Datio *in ſolutum an omnino æquiparetur ſolutioni in pecunia numerata, & quid in ciuitate Genua, ead.gl.5.num.443. & 444. fol. 590.*

¶ Debitor *ſolutione debiti liberatur, ſiue ſoluat ipſe, ſiue alius pro eo, vide infra verſ. tertius etiam.*

Debitum *proprium præſumitur ſolutum potius, quàm fideiuſſorium, §.2.gloſ.5. num.95. in fine, fol. 517.*

¶ *Debitum de iure naturæ, &c. vide infra verſ. indebitum.*

¶ Decoctus, *&c. vide ſupra in verbo, Decoctor.*

Definitio *ſolutionis, quid ſit ſoluere, §.2. gloſ.5. num.17. fol. 500.*

Delegatio *eſt ſolutio impropria, §.2. gl. 5. num. 54. fol. 506. ſeu eſt ſimilis ſolutioni, & cedit eius loco, num.282. fol. 559. Reliqua vide ſupra in verbo, Delegatio.*

¶ Depoſitum *licet non ſit ſolutio, tamen quibuſdam caſibus operatur idem, quod ſolutio, vide ſupra in verbo, Depoſitum. verſ. deponere.*

Dilatione *nulla data ad ſoluendum, adhuc modica cenſetur conceſſa, §.2.gl.5.num.3. in fine, & ſeqq. fol. 498. & 499. & vide ſupra in verbo, Cambium. verſ. ſolutio.*

Diuiditur *ſolutio in propriam, & impropriam, eadem gl.5.num.19 fol. 501.*

¶ Domino, *qui &c. an rectè ſoluatur, vide infra verſ. rectori.*

¶ Domum *creditoris quando creditor accedere debeat ad ſoluendum, &c. vide ſupra in verbo, Domus.*

Ducati *auri in auro de Camera, debiti ex contractu, poſſunt ſolui in alia moneta, §.2.gl.5.num. 104. verſus finem, fol. 520.*

¶ Eligere *cauſam, in quam ſit facta ſolutio, quando debitor ex diuerſis ſummis ſoluit vnam, non expreſſa quam ſoluat, cui competat, &c. vide infra verſ. incerta.*

Ementi *pro perſona nominanda cum pacto retrouendendi, an, facta nominatione, & non intimata, rectè ſoluatur, ideſt redimatur ab eodem emptore, §.2.gl.5.num.25. fol. 502.*

Excommunicato *an debitor teneatur in foro conſcientiæ ſoluere, eadem gl.5. ſub num.40. verſ. eueniet. fol. 504.*

¶ Extraneus *poteſt ſoluere, &c. vide infra verſ. tertius.*

Faciens *quod facere tenetur, dicitur ſoluere, & ſatisfacere, §.2.gl.5.num.17. & ſub num.19. fol. 500. & 501.*

Falſo *nomine exactis pecunijs litterarum cambij, ſeu alterius negotij, an qui fecit litteras ſoluendas, vel qui eas falſo præſentatori litterarum ſoluit, teneatur iterum ſoluere vero creditori, ſeu vero adiecto; an potius creditor, ſeu adiectus, facta ſibi ceſſione, debeat ſolutas pecunias recuperare, ſi poteſt, à falſo exactore, ſin minus, illas perdere? Concluditur pro vero creditore contra eum, qui ſoluit, §.2. gloſ.5. ſub nu.340. & ſeqq. & 346. fol. 571. & 572.*

Falſificatæ ſi ſint litteræ alicuius, vel ſub alicuius nomine falſa ſint confecta, & Banchum, ſeu alius illarum vigore, falſitate non cognita, ſoluerit, cuius damno cedat ſolutio, eadem gl. 5. num.393. & ſeqq. fol. 581.

¶ Ficta *ſolutio, vide infra verſ. impropria.*

Filiofam. *mutuanti pecuniam patris, an rectè ſoluatur, quamuis actio ſit quæſita patri, §.2. gl.5.num.31. & 35. fol. 503.*

Fur

Digitized by Google

Fugitiuus eſt debitor, qui non ſoluit debitum, ead. gl. 5. ſub num. 66. verſ. confirmatur. fol. 510.

Impropria ſolutio, inuito creditore, non eſt ſolutio, ead. gl. 5. num. 42. fol. 505.

Impropria, Ficta, ſeu Imaginaria } ſolutio poteſt liberare debitorem, & quæ ſit, ead. gl. 5. num. 41. & 43. fol. 505. Et quomodo differat à ſolutione propria, num. 42. & ſeqq. 47. & ſeqq.

Impropria ſolutio liberat debitorem, ſi ſit facta vero domino, ſeu habenti ab eo ſpeciale mandatum ad illam impropriam recipiendam, ſecus ſi ſit facta alteri, etiam habenti facultatem exigendi, eadem gloſ. 5. num. 47. & 48. fol. 505.

Incerta, ſeu Dubia } ſi ſit cauſa, in quam debitor ex diuerſis cauſis ſoluit, ſolutio ex regula præſumitur facta in cauſam duriorem, & vbi vtraque cauſa eſſet æquè durior, præſumeretur in antiquiorem, eadem gloſ. 5. num. 95. fol. 517. Quare cum debitum cum fideiuſſione ſit grauius, quàm debitum ſine fideiuſſione, præſumeretur ſolutum id, quod eſt cum fideiuſſione; num. 98. Et vbi orta ſit einſmodi præſumptio, partes eam variare non poſſunt in præiudicium tertij, num. 97. Et quæ dicantur cauſæ duriores, num. 96. Non tamen procedit hæc regula in debito cum vſuris, quia præſumuntur ſolutæ vſuræ, & non capitale, quod producit vſuras, nu. 99. Minus procedit, quando creditor habet pignus, & fideiuſſorem, & vendit pignus, &c. num. 100. & 101. Neque procedit, quando exſtant coniecturæ in contrarium, ſub ead. num. 101. reſtr. 3. fol. 518. Quòd ſi debitor, ſoluendo, expreſſerit cauſam, in quam ſoluit, & creditor, tacendo, receperit, dicetur facta in expreſſam, ſiue eſſet durior, ſiue non, ſub num. 90. verſ. primus. fol. 516. Etiam ſi remaneret debitum cum fideiuſſione, num. 91. Et quid, ſi fideiuſſor conuenisset cum creditore, quòd contra ipſum agere non poſſet, niſi excuſſo principali debitore, nu. 92. fol. 517. Quid, ſi debitor, ſoluendo, non expreſſerit, ſed creditor, recipiendo, eligeret, tacente creditore, nu. 93. Quid, quando alteri eligenti alter contradicit, num. 94. fol. 517.

Indebitum de iure ciuili, ſed debitum ex obligatione naturali, ſi fuerit ſolutum, non poteſt repeti, §. 2. gl. 7. ſub num. 30. fol. 597. & vide ſupra in verbo, Legatarius.

Inquilinus rectè ſoluit bonæ fidei poſſeſſori, quãuis ille poſſeſſor non ſit dominus, §. 2. gl. 5. n. 28. fol. 503. Imò rectè ſoluit etiam malæ fidei poſſeſſori, ſi ab eo bona fide cõduxerit, n. 29. et ſeqq.

Iuris diuini præcepto tenetur debitor ſoluere debitum, ead. gl. 5. ſub num. 66. verſ. confirmatur. fol. 510.

Liberatio, Satisfactio, & Solutio } an eadem ſint, ead. gl. 5. ſub num. 17. & 18. fol. 500. Contrarium, quia liberatio eſt potius effectus ſolutionis, & ſolutio eſt quid facti, & liberatio quid iuris incorporalis; & liberatio latius patet, quàm ſolutio, cum ſit veluti genus ſolutionis, ſub eadem num. 18.

¶ Literarum cambij ſolutio &c. vide ſup. in verbo, Cambium. verſ. ſolutio literarum.

Locus, in quo fieri debet ſolutio, eſt ille, in quo debitum poteſt peti, §. 2. gl. 5. num. 175. fol. 536.

Locus, in quo fieri debeat ſolutio tam quando locus eſt appoſitus ſolutioni, quàm quando non eſt appoſitus, quis ſit, ead. gl. 5. num. 194. & ſeqq. num. 200. & ſeqq. & ſub num. 203. verſ. declara. fol. 545. 546. & 550. & habes ſupra in verbo, Debitor. verſ. ſoluere.

Locus deſtinatæ ſolutionis, dicitur locus celebrati contractus, ead. gl. 5. ſub num. 206. & 210. fol. 544.

Malè ſoluit tam qui ſcienter ſoluit malè, quàm qui ignoranter, & ſcire tenebatur, ead. gloſ. 5. num. 25. fol. 502.

Mandatarius dum ſoluit; debet à creditore accipere ſcripturam liberationis, alias, &c. §. 2. gl. 9. ſub num. 1. fol. 608.

Mercatores quomodo ſibi inuicem, & pro alijs ſoluant, vt plurimum, ſine pecunia numeratione, §. 2. gl. 5. num. 55. fol. 506.

Minori, vel Mulieri } ſoluens ſine auctoritate tutoris, curatoris, aut conſenſu conſanguineorum, an, & quando rectè ſoluat, ead. gl. 5. nu. 37. & 38. fol. 504.

Monaco mutuanti an rectè ſoluatur, cum actio mutui acquiratur monaſterio, ead. gl. 5. num. 32. & 35. fol. 503.

¶ Monetam vnam pro alia an, & quando debitor, inuito creditore, poſſit ſoluere, vide latè ſup. in verbo, Moneta. verſ. ſoluere. ſolutio. ſoluenda.

Mora ſolutionis minuit pretium, §. 1. q. 7. par. 1. ſub num. 80. comprob. 4. fol. 227.

Negotiorum geſtori an rectè ſoluatur, §. 2. gl. 5. num. 40 fol. 504.

Nouatio habet vim ſolutionis, ſeu æquiparatur ſolutioni, ideoq; liberat debitorem, ead. gloſ. 5. num. 245. & 282. fol. 553. & 559. Reliqua vide ſupra in verbo, Nouatio.

Nundinaria ſolutio dicitur quæ fit in nundinis, §. 2. gl. 4. num. 2. fol. 493.

¶ Oblatio ſolutionis. vide infra verſ. tertius. & ſup. in verbo, Oblatio.

k Obli-

Obligatio, & conſequenter omnis actio tollitur ſolutione eius, quod debetur, S.2.gl.5.ſub num. 18. ſub num. 89. inſpect. 1. num. 289. & ſub num. 412. & 413. fol. 500. 514. 560. & 585.

Penſio ſolui debet in loco domicilij debentis penſionem, & non in loco domicilij penſionarij, ead.gl.5.num.112.fol.523.

Placeat ſoluere, & Soluite } differunt, &c. S.2.gloſ.5. num.1.fol.498.

Poſſeſſori bonæ, vel malæ fidei an rectè ſolui poſſit, §.2.gl.5.num.29.& ſeqq.fol.503.

Prædoni qui locauit, conductor poteſt ſoluere, §.2 gl.5.ſub num.29.fol.503.

Præſcriptio non eſt ſolutio vera, ſed tamen liberat debitorem, §.2.gl.5.num.65.fol.509.

Præſumatur ne ſolutum, quod iam diu erat debitum, & nunquam fuit petitum, S.1.q.7.par. 2.ampl.19.ſub num.135.illat.4.& not. vlt. fol.420.& 422.

Præſumitur ſolutum debitum, &c. vide ſupra verſ. debitum. verſ. incerta. & infra verſ. ſortem.

Pretij ſolutio debet præcedere traditionem rei emptæ, §.1.q.5 ſub num.20.fol.174.

Procuratori omnium bonorum, & procuratori vero, rectè ſoluitur, §.2.gl.5.ſub num. 23. & 24. fol. 502.

Procuratori falſo ſolui non poteſt, ead.gl.5. num. 24. fol.502.

Procurator, cui rectè ſolui poteſt, dicitur is, qui habet mandatum ſpeciale, ead.gl.5.num.26.fol. 502. Alias ſine ſpeciali mandato ad exigendum non rectè ſolueretur, S.7.gloſ.4.in fine, nu.5.fol.687. Et dummodo non ſit reuocatum, & reuocatio nota, d.gl.5.n.27.fol.503. Hacq; reuocatio poteſt fieri etiam à lege, ſub nu. 401. & ſeqq.fol.582.

Procuratori habenti ſimplicem facultatem ad exigendum, ſi fiat ſolutio impropria, debitor non liberatur, §.2. gl.5.num.47.fol.505.

Procuratori in rem propriam ſolutio etiam impropria facta liberat debitorem, quia, &c. ead. gl.5.ſub num.70.verſ.reſtringe.fol.510.

Procurator pro ſolutione an & quando poſſit reuocari, §.2.gloſ.5.ſub num.450. verſ. declara. fol. 591.

Procuratori falſo ſi quis ſoluerit, habens iuſtam cauſam credendi, eum eſſe creditoris procuratorem, an liberetur, cedendo creditori actionem, §.2.gloſ.5.num.341.& 342.fol.571.& 572.

Soluens bona fide procuratori, ignorans eum eſſe à domino reuocatum, rectè ſoluit, & ideo dicitur liberatus, ead.gloſ.5. num. 406. fol. 583. Quia tenetur dominus intimare reuocationem, num.407.

Soluens procuratori, qui deteriorat ſtatum, & efficitur malæ conditionis, non liberatur, quamuis procurator ille habuiſſet ſpeciale mandatum, §.2.gl.5.ſub num.401.& ſeqq.fol.582. vide ſupra in verbo, Decoctus. verſ. fallitis. & in verbo, Procurator. uerſ. procuratoris mandatum.

Promiſſio, facta creditori à mercatore in ſuis libris, ſeu in banco mercantili ad inſtantiam debitoris, eſt ſolutio impropria, ſed liberat debitorem, §.2.gl 5.nu.63. fol.508. Vide etiam infra uerſ. ſcriptura. & uide late ead.gl.5.nu. 244. & ſeqq. & præſertim num. 293. & ſeqq.fol.552.& ſeqq.563.

Propria ſolutio quæ dicatur, ead.gl.5.ſub n.19.fol. 501. Fit quatuor modis, n.20. Et quomodo differat ab impropria, num.42.& ſeqq.fol.505.

¶ Proteſtatio, ſeu proteſtum quo tertius ſoluit litteras cambij, quid ſit, & quid operetur, uide ſup. in uerbo, Cambium. uerſ. proteſtatio. ibi, ſoluere. & uerſ. ſolutio. & infra uerſ. tertias etiam. & uerſ. tractam.

Pupillo ſoluens ſine auctoritate tutoris non liberatur, S.2.gl.5.n.37.fol.504. Verum licet non liberetur, tamen ſi probet pupilla ex ea ſolutione factum eſſe locupletem, debet ſibi reſtitui, ſed interim, non retardata executione, iterum ſoluet, donec probet, ſub eodem num. 37. uerſ. uerum. & uerſ. licet. fol.504.

Rectori, ſeu domino an rectè ſoluatur, ſi ſoluens ſciat, quòd propter populi rumorem, tumultum, & bellum iam cœptum, de proximo ſit à dominio, & regimine amouendus, §.2.gloſ.5. num. 404. fol.583.

Repræſentat perſonam duorum, qui ſoluit ſibi ipſi, S.6.gl.1.num.25.in fine, fol.639.

Reſtituendum quod eſt ſtatim, non dicitur ſolutum, S.1.q.1. ſub num.211.fol.58.

Satisfactio ſi eſſet ſolutio, eſſet impropria ſolutio, §.2.gl.5.num.67.fol.510. Sed an habeatur pro ſolutione, ſub eod.num.67.68.& ſeqq.fol.510.

Scripturæ accommodatio in libris mercatorum eſt ſolutio impropria, ſed obtinet uim propriæ ſolutionis abſque interuentu pecuniæ, §.2.gloſ.5. nu.55.fol.506. uide etiam ſup. uerſ. promiſſio.

Scuti auri in auro reſeruati ſuper aliquo Epiſcopatu, ſoluendi alicui pro penſione, poſſunt ſolui in moneta argentea illic currente, §.2.gloſ.5. num.104.uerſus finem, fol.520. Et ſoluendi ex contractu, & promiſſione, poſſunt ſolui in moneta argentea, num.113.fol.523.

Scutos

Digitized by Google

I N D E X.

Scutos aureos Italiæ ſi quis ſit præciſè obligatue ſoluere, dicitur ſatisfacere obligationi, ſi ſoluat duplas auri Italiæ, §.2.gl.3.nu.120. fol.489.

Seruo, mutuanti, an rectè ſoluatur, licet actio ſit quæſita domino, §.2. gloſ. 5. num. 32. & 35. fol.503.

Signum portanti ſi quis ſoluerit, habens ordinem ſoluendi illi, qui tale ſignum portabit, ſeu dabit, rectè ſoluit, & excuſatur, quamuis ille ſignum furto ſubtraxerit, & falsò exegerit, §. 2. gl.5.num.343. fol.572.

¶ Societatis offi. eÿ ſolutiones, vide ſupra in verbo, Societas officÿ.

Solemnitas, quæ requiritur in aliquo contractu, an, & quando requiratur in ſolutione illius contractus, §.2.gl.5.num.37. & 38. fol. 504.

¶ Sorte, ſeu Capitali } ſoluto, an peti poſſit intereſſe, &c. vide ſupra in verbo, Intereſſe. verſ. actionis iure. & verſ. officio.

Sortem, ideſt capitale, & vſuras, ſeu intereſſe illius ſi quis debeat, & ſoluat vnam partem debiti, præſumitur ſoluta ea, quæ eſt de vſuris, & quare, §.2.gl.5.num 99.fol.518.

Statim dicitur facta ſolutio, etiam ſi fiat quatuor dies poſt, §.2. gl.5. ſub num.7.fol.498.

Tardè ſoluens, non videtur integrè ſoluere, §. 1. q.7. par. 1. ſub num.80. fol. 227. Et quando iure tardè ſoluere poſſit, §. 2. gloſ. 5. in fine, ſub num.451. verſ. diutius. fol.592.

Tempore faciendæ ſolutionis non expreſſo, & præſertim ſolutionis annuæ, quando tunc fieri debeat ſolutio, §.2. gl.5. in fine, ſub num. 243. verſ. abſoluta. fol.551.

Tertius etiam, ſeu extraneus quilibet poteſt ſoluere pro debitore, & ſoluendo, eum liberare, §.2. gloſ.5.num.72.fol.511. Etiam ſi iſte extraneus nullatenus ſit obligatus ad ſoluendum, num.73. Et poteſt ſoluere, etiam debitore inuito, & ignorante, num. 74. Maximè ſi non intendat contra eum acquirere actionem negotiorum geſtorum, num.76. Si tamen ſoluat, eo inuito, & contradicente, liberat quidem eum, ſed non acquirit contra eum actionem negotiorum geſtorum, ſed ſi conſentit, ſeu non contradicit, vel eſt abſens, non ſolum liberat, ſed acquirit etiam actionem negotiorum geſtorum, etiam ſi debitor ſolutionem ratam nolit habere, ſed tenetur is, qui ſoluit, docere, ſe vtile negotium debitoris geſſiſſe, num. 75. fol. 511. & 512. Et ita poteſt litteras cambÿ ſoluere ſuper proteſtu, non ſolum is, cui litteræ ſunt directæ, ſed quilibet alius tertius, n.382. fol.579. Et qui ita ſoluit honore litterarum ſine mandato, ſeu ſuper proteſtu, non ſeruato ordine mandati, retinet obligatum eum, qui fecit litteras, ſeu tractam, & contra eum habet actionem negotiorum geſtorum, nu. 357.358. ſub num.364. & 365. fol.575. & 576. Non tamen habet actionem mandati, nu. 375. iuncto num.374. fol.578. Imò poteſt ſoluere etiam creditori inuito, num. 77. Quo ſolutionem recuſante, quia eam velit à ſuo debitore, poterit debitor conuentus eum repellere in eodem iudicio, num.78. Secus in alio iudicio, num.79. fol. 512. Et qualis debeat eſſe oblatio ſolutionis, etc. vide ſupra in verbo, Oblatio.

Tertius, ſoluens pro debitore, quid poſſit conſequi ex illa ſolutione, §.2.gl.5.num.81. & ſeqq. fol. 512. & 513.

Tractam ſoluens ſuper proteſtu honore litterarum, retinet obligatum illum, qui litteras ſcripſit, ſeu tractam fecit, & non eum, quem ſcribens mandat retineri, §.2.gl.5.num.364.fol. 576. iuncto num.358. fol.575.

Tutori rectè ſoluitur, §.2.gl.5.ſub nu.23. & ſub num.37.fol.502. & 504. Fallit quando ſoluens ſciret, tutorem eſſe poſtulatum ſuſpectum, ſub num.401. fol.582.

Vnum pro alio in debito quantitatis, an, & quando ſolui poſſit, §.2 gl.5.ſub num.102.verſ. primus. & num.117.fol.519. & 523.

¶ Vſuræ potius, quàm capitale præſumuntur ſolutæ, vide ſupra verſ. incerta.

Sors, ſeu Capitale, Species.

Sors attribuitur diuino numini, §.1.q.1.ſub num. 106. fol.29.

Sortium plures ſpecies, & quæ licitæ, quæuè illicitæ ſint, ead. q.1.ſub num. 170. verſ. pro huius. & ſeqq. fol.46.

¶ Sors. vide ſupra in verbo, Fortuna.

¶ Sors, ideſt capitale, &c. vide ſupra in verbo, Intereſſe. verſ. actionis iure. & verſ. officio. & in verbo, Solutio. verſ. incerta.

Species etſi comprehendatur ſub genere, quando tamen adhuc exprimatur, §.1.q.1.ſub num.1. fol. 2.

¶ Species &c. vide ſupra in verbo, Genus.

Spiritualia, Spolium, Sponſalia.

Spiritualia non ſunt venalia, quia omne excedunt pretium, §.1.q.7.par.2.ampl.19.num.105. & 110.fol.410. & 412.

Spoliare dicitur iudex, cuius ſententia non iuſtificatur ex actis, vt quia procedit, nullis factis probationibus, ſeu aliter nulliter, §.7. gl.5. ſub num.88. verſ. ſubinſero. in fine, & verſ. ſed hic. fol.700. & 701.

¶ Spoliare. vide ſupra in verbo, Sententia. verſ. ſpoliare.

Sponſalia *tenent inter eos, qui ex defectu ætatis non poſſunt contrahere matrimonium, &c.* §.1. *q.7.par.3.limit.7.ſub* num.11.*fol.442.*

Sponſio.

Angli, & Germani } *ineunt quandam contractuum ſpeciem, quæ eſt veluti ſponſio,* §.1. q.1. *ſub num.98.& 99.verſ.ſecundus.& verſ.tertius. fol.27.*

Contractus *aliqui, qui non poſſunt reduci ad aliam ſpeciem contractus, quàm ad contractum ſponſionis, quamuis non concipiantur ſub vllo ſponſionis nomine, eadem q.1.num.97.& ſeqq.fol.25.& ſeqq.*

Depoſitio, & *Sponſio* } *idem ſunt,* §.1.*q.1.nu.127. verſ. nota. fol.34.*

Fortunæ *exponitur contractus ſponſionis, eadem q.1.num.88.fol.23.*

Honeſtæ *ſponſiones quæ ſint,* §.1.*q.1.n.124.f.33.*

Inæqualitas *inter datum præſens, & lucrum, quod caſu, & fortuna ſperatur futurum, facit vt contractus, qui alio caret nomine, habeat naturam ſponſionis,* §.1.*q.1.num.97.& ſeqq.fol.25.& ſeqq.*

Incerta, & *Dubia* } *ſiue ſint de re futura, ſiue de re præterita, poſſunt deduci in contractum ſponſionis, ead. q.1.ſub num. 100. extenſ.2. fol.28.& q.7.par.2.ampl.10.ſub num.5.verſ. confirmatur hac.& latius ſub nu.22.fol.326. & 332.*

Læſio *non toleratur in ſponſione, & quando dicatur læſio, ead. q.1.ſub num.124.reſtrict.2. fol.33.& q.7.par.2.ampl.10.ſub nu.5. illat. 3.fol.323.*

Licita *an ſit ſponſio ſuper futura morte alicuius domini, ead.q.1.ſub num.88.fol.23. Et quid ſuper morte præterita, ſub num. 97.extenſ.1. & verſ.concludo.fol.26.*

Licitus eſt contractus ſponſionis, dummodo fiat ex cauſa honeſta, §.1.*q.1.num.88.94.& ſeqq. & num.124.fol.23.& 33.*

Ludus, & *Sponſio* } *in effectu ſunt idem, ead.q.1.nu.91. & 93.fol. 24. Et ideo à ſponſione ad ludum valet argumentum, dicto num.91. Sed quomodo differant, num.95.& 100.fol.25.*

Mutuator, *& mutuatarius poſſunt ſuper mutuo licitè ſponſionem inire,* §.1.*q.1.n.497.fol.125.*

Peccaminoſa *an ſit ſponſio,* §.1.*q.1.nu.92.in fine, & num.94.in fine, fol.24.& 25.*

Reſtituere *quis non debet quod acquiſiuit ex ſponſione licita, quamuis ipſe æſtimaret, eſſe illicitam,* §.1.*q.7.par.2.ampl.19.ſub nu.59. verſ. declara. fol.391.*

Romæ *non admittuntur aliquæ ſponſiones, etſi ex ſua natura alias illicitæ non ſint,* §.1.*q.1.num. 125.declar.2.fol.33. Admittuntur tamen illæ, quæ tranſeunt in certam ſpeciẽ contractus, approbati in Curia Rom.n.126.declar.2. fol.34.*

¶ Societas *officij an poſſit reduci ad contractum ſponſionis, vide ſupra in verbo, Societas officij. verſ.ſponſionis.*

Vadiatio, & *Sponſio* } *idem ſunt,* §.1.*q.1.ſub num.88. & 92.fol.23.*

Vendi *poteſt ius, ſponſione acquiſitum, cum ſit pecunia æſtimabile, ead.q.1.ſub num.100.verſ. extende. fol.28.*

Statutum.

Statuta naturali nituntur rationi, quæ parit ius commune, §.7.*gl.1.num.1.fol.656.*

Statutum, tollens omnem exceptionem, non tollit eam, quæ prouenit ex alio capite ſtatutorum, §.7.*gl.3.ſub num.14.fol.682.*

Statutum licet mandet procedi ſine ordine iudicij, tamen non excludit ordinem, quem dediſſet antea, ead.gl.3.ſub num.14.fol.682.

Statutum, declarans contractum, initum à minore, ſeu muliere, eſſe nullum, intelligitur de contractu damnoſo, & non de vtili, etiamſi ſtatutum alibi diſponeret, quòd intelligatur ad litteram, &c. §.1.*q.7.par.3. limit.17.nu. 11.fol. 454. Et quando indiſtinctè annullaret, quid agendum pro datis, &c.n.26.fol.457.*

Statutum excludat quantumuis interpretationem, nunquam intelligitur excludere eam, ſine qua ſtatutum induceret abſurdum, §.1.*q.7. par.3.limit.17.num.11.fol.454.*

Statutum diſponens, quòd quicunque extraxerit ſanguinem in palatio, puniatur capite, non comprehendit barberium, qui medicinæ cauſa phlebotomauit officialem, quantumuis ſtatutum eſſet intelligendum ad litteram, ead.limit. 17. num.12.fol.454.

Interpretari ita debemus ſtatutum, ne à ſapientibus mereatur reprehenſionem, §.7.*gl.5.ſub num.164. verſ.contrarium.fol.718.*

Statutum iniquum non dicitur ſtatutum, & tantò minus eſſet ſtatutum illud, quod prohiberet dici de iniquitate ſtatuti, eadem limit. 17.ſub num.13. verſ.ratio.fol.455.

Stante ſtatuto, quòd filiusfamilias poſſit facere teſtamentum, patre ratum habente, nunquid pater poſſit illud ratum habere poſt mortem filijſam. §.6.*gl.1.num.28.fol.639.*

Statutum Genuæ lib.2.cap.4.§.7.*gl.1.ſub nu.1. fol.656.& gl.6.nu.1.& 19.fol.719.& 722.*

Statuti Genuæ lib.5.cap.6.ambigua diſpoſitio, §.*7.gl.5.num.93.& ſeqq.fol.703.*

Statuti Lucenſis lib.4.cap.23.diſpoſitio, &c. §.7.*gl.5.num.40.& ſeqq.fol.693.*

INDEX.

¶ Statutum, tollens defenſionem, &c. vide ſupra in verbo, Ceſſio iurium. verſ. fideiuſſor.

Sterlinghi, Stipendium.

Sterlinghorum moneta nomen, & origo, remiſſiuè, §.2.gl.3.num.80.fol.480.

Militis Rom. ſtipendium erant decem aſſes diurni, ideſt, vnus iulius quolibet die, §.2. gloſ.3. num.23.fol.470.

Stipulari, Stipulatio, Stipulator.

Nemo poteſt ex regula ſtipulari alteri, §.2.gl.7. ſub num.8. concl. 1. Et quare, num.9. & 10. fol.595. Hæc regula, omiſſis alijs reſtrictionibus, de quibus Doct. citati num.11. reſtringitur, vt non habeat locum in notario, quia is poteſt ſtipulari pro altero, ſub eod.num.11.verſ. reſtringe. & num. ſeqq. in quibus reſtrictio ampliatur, fol.595.

Qui ſub noſtra poteſtate ſunt, nobis ſtipulari poſſunt, eadem gl.7.ſub num.17.fol.596.

Quilibet poteſt ſtipulari pro alio, ead.gl.7.nu.20. fol. 596. Sed poteſt ſtipulari quoad acquirendam obligationem naturalem tantum, nu. 21. & ſeqq. Hæcq; naturalis obligatio acquiritur non illi tertio, ſed ipſi ſtipulanti, num.25.fol. 597. Et hoc, dummodo ſtipulatio concipiatur in perſonam ſtipulantis, ſecus, ſi in perſonam tertij, quia eſſet vndique inutilis, nu. 26. Verum effectus huius obligationis naturalis pertinet ad tertium, num. 27. Vnde infertur ad multa, num.28.& ſeqq.fol.597.

Stipulando vnus pro alio, lex non aſſiſtit, neque reſiſtit, & ideo ſtipulatio vnius pro alio, licet non teneat, tamen tenet, ſi appoſita ſit pœna, ead.gl.7.nu.23.& 24.fol.596.

Stipulatio, & Obligatio } ſunt inuentæ, vt vnuſquiſque acquirat ſibi, quod ſua intereſt, alias inutilis eſt ſtipulatio, ead.gloſ.7.num.9. & 24. in fine, fol. 595. Et hoc procedit de iure ciuili, & non de iure naturali, ſub num. 22.fol.596.

Stipulatio inducit acquiſitionem artificialem, ead. gl.7. ſub num.10.fol.595.

Stipulatio vtilis quoad ſtipulatorem pro ſe ipſo non vitiatur ex inutili ſtipulatione pro alio, §. 2.gl.7.num. 34.& 35.fol.598. Et præſertim ſi ſit concepta alternatiua, quia tunc alius remanet adiectus, ſub eod.nu.35. verſus finem.

Stipulator pro alio, ideoq; acquirens ſibi ſolum naturalem obligationem, poteſt cedere illam illi, pro quo eſt ſtipulatus, ead.gloſ.7.num.28. Imò tenetur eam illi cedere, num. 29. Et vbi res, quam ſtipulatus eſt, ad ſuas perueniret manus, poſſet illam retinere, vt daret illi alij, num.30.fol.597.

Stocchi, Stuprum, Sturnus.

Stocchi, Barocculi, Ciauanze, Rompicolli, & Retrangoli idem ſunt, ſuntq; contractus illiciti, & quam habeant iniuſtitiam, & inhumanitatem, & quos habeant circulos, §. 1. q. 1. num. 566. 567. 569. & 570. fol. 147. & 148. & §.6.gl.1.ſub num.8. & num. 73. fol. 635.636.& 649.

Actiuè ineuntes eiuſmodi contractus, ſunt in Vrbe ex proclamatibus puniendi, §. 1. q. 1. num. 568. fol. 148.

Stupri metus, maior quàm mortis, §.1. q.7. par. 2.ampl.19.ſub num.67.confirm.3.fol.395.

Sturnorum vis dicitur caſus fortuitus, &c. §. 1. q.1.num.135.in fine, fol.37.

Subhaſtatio, Subſcribere.

Subhaſtatione vileſcit pretium rei, §.1.q.7.par.2. ampl.6.ſub num.8.fol.245.

Subſcribere quomodo operetur idem, quod ſcribere, §.2.gl.10.num.1.fol.610.& §.7.gl.2. nu. 2.fol.658.

Superfluitas, Superior.

Superfluitas vitiatur, & non vitiat, §.1.q.7.par. 2.ampl.8.num.60.fol.261.

Superfluitas potius toleranda, quàm diſpoſitio in ſuppoſito, &c. §. 2. gloſ. 3. ſub num. 96. fol.484.

Superfluitas euitanda eſt, §.2.gl.7. ſub num. 32. fol.598.

Interpretatio ſemper ſumi debet, vt diſpoſitio non reddatur eluſoria, & ſuperflua, etiam ſi materia ſit ſtricta, odioſa, & pœnalis, §.7. gl.3.nu. 19.& 20.fol.683.

Correctio potius, quàm ſuperfluitas toleranda, ead.gl.3.num.21.fol.684.

Superfluitas toleratur, quando verba nihil poſſunt operari, ead.gl.3. ſub num.22.fol.684.

Superioribus regi inferiores, eſt de iure naturæ; §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.50.fol.387.

Superioris iuſſus dicitur caſus fortuitus, &c. §. 1. q.1.num.139.fol.38.

Supernaturalia, Suſanna.

Supernaturalia, quæ fidem reſpiciunt, pertinent ad cognitionem Theologorum, §.1.q.1.n.20.f.6.

Suſanna, falſis teſtibus deprehenſis, liberatur, §. 2.gl.2.num.3.fol.465.

Taberna, Tacens, Tacitum.

TABERNAE argentariæ quæ dicerentur, à quo conſtructæ, & vbi, §.1.quæſt.3. num.10.& 11. fol. 156.

Tacens præſumitur conſentire, §.1. q.7.par.2.ampl.19.num.129.fol.418.

Taciti, & expreſſi non eſt idem tempus, §.7.gl.2. num.43.in fine, fol.667.

Talentum, Taxatio, Taxilli.

Talentum, moneta, remiſſiuè, §.2.gl.3.*ſub num.* 27 *fol.*471.

Taxatio *illicita ſuper intereſſe non reddit contractum illicitum, ſed facit exactionem illicitam*, §.1.q.7.par.2.ampl.8.*ſub num.*60. *fol.*261.

¶ *Taxatio fructuum, & intereſſe, vide ſupra in verbo, Fructus. & in verbo, Intereſſe.*

Taxillorum *ludus prohibetur tanquam delictum*, §.1.q.1. *ſub num.*85.*fol.*22.

Telonia, Tempeſtas, Tempus.

¶ *Telonia. vide ſupra in verbo, Gabella.*

Tempeſtas *dicitur caſus ſiniſter, &c.* §.1.q.1.*ſub num.*135.*fol.*37.

Temporis *ad locum ratione intereſſe valet argumentum*, §.1 q.7.par.1. *ſub num.*76. *verſ.ſed in mercatoribus*, *fol.* 222. & *par.* 3. *limit.* 4. *num.* 6. *fol.* 436. *Et valet etiam in teſte, & ſcriptura*, §.2.gl.1.*ſub num.*27.*fol.*463.

Tempus an, & quando ſit neceſſarium in ſcriptura, ut probet, latè reſoluitur cum diſtinctione, §.2 gl 1 num.8.& *ſeqq.num.* 19. & *ſeqq. fol.*461.& 462.

Tempus poteſt exprimi non ſolum per annum, diem, & menſes, ſed etiam per alias qualitates, & quomodo, §.2.gl.4.*num.*1.*fol.*493.

Error in tempore an, & quando vitiet ſcripturam, §.2.gl.1.*num.*12.& *ſeqq.fol.*462.& *ſub num.*34.*fol.*464.

*Maius vitium videtur omittere tempus, quàm errare in tempore, ead.gl.*1.*num.*16.*fol.*462.

Teſtis debet deponere de tempore, præſertim ſi ſit interrogatus, & quare, §.2, gl.1.*ſub num.*19. *fol.*462. *Et quid, ſi non ſit interrogatus, num.* 21.*fol.*463. *Et quid, ſi interrogatus dicat, ſe non recordari, ibidem. Et qualis, quantavè requiratur expreſſio temporis in teſte, relinquitur arbitrio iudicis, num.*28. *fol.*463. & *vide ſupra in verbo, Memoria.*

Poſitioni de mutuo ſine tempore quis, tanquam impertinenti, reſpondere non cogitur, ead. gloſ. 1. *num.*19.*in fine, fol.*462.

*Temporis probatio eſt omnino neceſſaria, quando in eo fundatur intentio, ead.gl.*1.*n.*22.*fol.*463.

*Copia inſtrumenti edenda eſt cum tempore, ſi pars dicat, velle inſtrumentum redarguere de falſo, eadem gloſ.*1.*num.*19.*verſus finem, fol.*462.

Teſtes, niſi concordent in tempore, remanent ſingulares, & ideo non probant, §.2.gl.1.*ſub nu.* 19. *fol.*462.

¶ *Accuſator an teneatur exprimere diem, vide ſup. in verbo, Accuſator.*

Terremotus, Tertius.

Terremotus dicitur caſus ſiniſter, &c. §.1.q.1.*ſub num.*135.*fol.*37.

¶ Tertius *poteſt impedire executionem, &c. vide ſup. in verbo, Creditor. verſ.executio.*

¶ *Tertius poteſt ſoluere pro alio, &c. vide ſupra in verbo, Solutio. verſ. tertius.*

Teſtamentum.

Teſtamentum minus ſolemne an ſeruari debeat in foro conſcientiæ, §.1.q.7. *par.*2. *ampl.* 19.*ſub num.*115.*fol.*414.

Teſtatoris *voluntas quando dicatur nota heredi, &c.* §.1.q.7.*par.*2.*ampl.*19.*num.*117. & 118.*fol.*415.

Teſtimonium.

Teſtimonium vendi non poteſt, §.1.q.1.*ſub num.* 556.*exempl.*7.*verſ.res ſua. fol.*145. & *q.* 7. *par.*2.*ampl.*19.*num.*101.*fol.*408.

Teſtimonium tenetur teſtis gratis ferre, ſed impenſas, & ſumptus ad illud ferendum neceſſarias, non tenetur facere de ſuo, §.1.q.7.*par.*1. *ſub num.*74.*fol.*220.

Teſtis.

Teſtes duo, quòd ſufficiant, & non ſufficiant, eſt de iure diuino, §.1.q.7 *par.*2. *ampl.*19. *num.* 42.*fol.*384.

Teſtis ad ſcripturam valet argumentum, §.2.gl. 1.*num.* 19.*fol.*462.

Teſtes contra Suſannam fuerunt Danielis iudicio deprehenſi in falſitate, &c. §.2. *gl.*2. *num.*3. *fol.*465.

Teſtes deprehenduntur falſi ex diuerſitate temporis, & loci, ſuppoſito vnico actu. §.2. *gloſ.*1. *ſub num.*19.& 20. *fol.* 462. & *clarius gloſ.*2. *ſub num.*2.& 3.*fol.*465.

¶ *Teſtis, &c. vide ſupra in verbo, Reſtitutio.verſ. teſtis.*

¶ *Teſtes ſingulares, vide ſupra in verbo, Tempus. verſ.teſtes niſi.*

¶ *Teſtis interrogatus de tempore, &c. vide ſupra in verbo, Tempus. verſ. teſtis.*

¶ *Teſtis interrogatus de loco, &c. vide ſupra in verbo, Locus. verſ.teſtis.*

Theologus.

Theologorum conſilium adhibendum, quando condenda eſt lex, in qua interpretatio iuris diuini ſit neceſſaria, ſed, lege condita, ſi ſuper ea oriatur dubium, Canoniſtæ conſuluntur, §. 1.q.1.*num.*23.*fol.*7.

Theologorum opinio in materia uſurarum, & commerciorum illicitorum inferior eſt opinione Canoniſtarum, §.1.q.1.*nu.* 19. & *ſeqq.fol.* 5. *Laudabile tamen eſt, ſi Theologorum adhibeatur iudicium, num.*38.*fol.* 9.

Theo-

Digitized by Google

Theologi munus eſt interpretari ius diuinum in his, quæ ſpiritualitatem, & fidei cognitionem concernunt, & ſupernaturalia ſunt, ead. q. 1. num. 20. & ſeqq. fol. 6.

Theologus debet habere peritiam iuris diuini, & naturalis, & qualem, ead. q. 1. num. 36. fol. 9.

Theologus in foro animæ ſequi debet legem poſitiuam, ead. q. 1. num. 27. Explicatur, num. 28. & ſeqq. fol. 8.

Theſaurus.

Theſaurus inuentus cuius ſit, §. 1. quæſt. 7. par. 2. ampliat. 19. ſub num. 82. reſtrict. 6. caſ. 2. fol. 403.

Tolerare.

Tolerare, & Approbare } *differunt, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 10. ſub num. 44. fol. 339.*

Totum.

Totius ad partem valet argumentum, §. 1. q. 1. num. 511. fol. 132.

Trahere.

Trahere eſt verbum mercatorium, quod dicunt de eo, qui eſt remiſſam alterius ſoluturus alio in loco, §. 3. gl. 1. ſub num. 1. fol. 612. & §. 4. gl. vnica, num. 1. fol. 630.

Tracta.

Tractam vocant mercatores ſolutionem remiſſæ, §. 3. gl. 1. ſub num. 1. fol. 612. & §. 4. gl. vnica. ſub num. 1. fol. 630.

Traiectitia.

¶ *Traiectitia pecunia. vide ſupra in verbo, Pecunia. verſ. traiectitia.*

Trapezitæ, Tributum.

¶ *Trapezitæ. vide ſupra in verbo, Argentarij.*

¶ Triburum. *vide ſupra in verbo, Gabella.*

Triens.

Triens, moneta, remiſſiuè, §. 2. gl. 3. ſub num. 27. fol. 471.

Triens ſunt quatuor vnciæ ex duodecim, eadem gl. 3. ſub num. 33. fol. 473.

Tutor, Tuum.

Tutor, ſi pecunias pupillares non ponat ad honeſtum lucrum, condemnatur, §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 227. fol. 297.

Princeps, aliiq; Reges dicuntur tutores publici ſtatus, §. 2. gl. 3. num. 103. fol. 486.

¶ Tuum. *vide ſupra in verbo, Meum.*

Vadiatio, Valere.

¶ V*ADIATIO. vide ſupra in verbo, Sponſio.*

Si quod ago vt ago, non valet, an valeat, vt valere poteſt, §. 1. quæſt. 7. par. 3. limit. 7. ſub num. 5. & ſeqq. & num. 11. & ſeqq. fol. 442.

¶ *Plus valere, &c. vide ſupra in verbo, Plus valere.*

Valor.

Valor pecuniæ mutuatæ, conſiderata bonitate extrinſeca, & dempta mora mutuatarij, aut alterius debitoris, creſcit, & decreſcit mutuatori, §. 1. q. 1. num. 410. *fol.* 109. *& §. 2. gl. 5. num.* 148. *ſub num.* 150. *&* 181. *fol.* 530. *&* 539. *Et idem eſt in valore aliarum rerum mutuatarum, d. quæſt. 1. num. 411. 415. & ſeqq. fol. 109. Secus eſt quando mutuator mutuaſſet cum pacto, vt ſibi reſtituatur pecunia ſecundum æſtimationem, quam habet tempore mutui, num. 412. Et quid ſi mutuans, probabiliter credebat, valorem eſſe minuendum, ibidem, & num. 413. & 414. fol. 109. Secus etiam in mutuo pecuniæ imaginariæ, puta mille librarum, quia licet eſſent mutuatæ in tot cauallottis, tamen ſi mutuum eſt conceptum in libris, ad mutuatarium ſpectat omne damnum, & lucrum, contingens in cauallottis, ſeu alia moneta, & non ad mutuatorem, d. §. 2. gloſ. 5. ſub nu. 184. verſ. bis præmiſſis. fol. 540. Et quid, conſiderata mutatione intrinſeca, num. 178. & ſub num. 181 fol. 537. & 539. Etiam in moneta imaginaria, num. 190. fol.* 540. *Sed quid, ſi non conſtaret de bonitate intrinſeca, & de valore rei antiqua, ſub num. 182. Vel, ſi creditor fuiſſet cauſa, vel particeps mutationis, num. 183. Et quid, ſuppoſita mora debitoris, num. 147. verſ. aut. & ſub num. 181. fol. 530. & 539. Et quid, ſuppoſita mora creditoris, num. 153. fol. 532.*

Valor cuiuſque mercis creſcit, & decreſcit ex copia, & inopia, §. 1. q. 5. ſub num. 65. fol. 181.

Valor rei venditæ ſine certo pretio æſtimatur ille, quo res valebat tempore venditionis, §. 1. q. 1. ſub num. 417.

Valor beneficij, exprimendus in eius impetratione, debet exprimi, attento curſu illius monetæ in Curia, §. 2. gl. 5. num. 111. fol. 522.

¶ *Valor monetæ, vide ſupra in verbo, Moneta. verſ. pretium. & verſ. valor.*

¶ *Valor, vide ſupra in verbo, Pretium.*

Variatio.

Variatio an ſit licita de vna via executiua ad aliam viam executiuam, & præſertim in Ciuitate Genuæ nunquid liceat, intentato remedio ſtatuti de cauſis executiuis, tranſire ad remedium ſtatuti de cauſis breuioribus, §. 7. gl. 5. num. 11. & ſeqq. fol. 689.

Actor ſi cœperit agere via ordinaria, nunquid poſſit tranſire ad executiuam, §. 7. gl. 5. num. 14. fol. 689.

I N D E X.

Vectigal.

¶ *Vectigal. vide ſupra in verbo, Gabella.*

Vellus.

Vellus muricis à priuato vendi non poteſt, §.1.q.1.ſub num.557. exempl.2.fol.146.

Venalitiarius.

Venalitiarius differt à mercatore, §.1.q.1.ſub num.11.fol.3.

Vendere, Venditio, Venditor.

Vendere ſibi ipſi quis non poteſt, §.1.quæſt.7.par.1.num.15.fol.181. Poteſt, ſi emat alieno nomine, &c. §.6.gl.1.num.69.fol.648.

Vendere mercem maiori pretio, quàm valeat in loco, vbi venditur, eo quia venditor erat paratus illam portare ad locum, vbi maiori pretio venderetur, ſed rogatus vendit, & non accedit, eſt licitum, dummodo fiat præſenti pecunia, §.1.q.7.par.2.ampl.8.num.6. & 14. Et dummodo ceſſet fraus, num.15. Quamuis alij affirment indiſtinctè, eſſe illicitum, num.13. fol.250.& ſeqq.

Vendere cariori pretio ad tempus, quàm præſenti pecunia ex quibus cauſis liceat, §.1.quæſt.7.par.1.ſub num.75.& ſeqq.84.& ſeqq.fol.221. & ſeqq. & 230. Et poteſt tuta conſcientia vendere cariori pretio, qui verè mallet minori vendere pecunia præſenti, num.77.in fine, fol.224.

Vendere carius rem fructiferam cum dilatione ad ſoluendum, eſt licitum, §.1.quæſt.7.par.2.ampl.8.num.162.fol.281.

Vendere carius ratione loci, non eſt peccatum, §.1.quæſt.7.par.1.num.51.fol.213.

Vendere carius propter vrgentem neceſſitatem emptoris, vel &c. eſt iniuſtum cum obligatione reſtituendi, §.1.quæſt.7.par.2.limit.6.num.3.fol.440.

Vendere rem alienam, an & quando ſit furtum, & quando venditio teneat, §.1.q.1.ſub num.556. exempl.6.fol.145.

Vendere granum pro certo pretio, quod in inſtanti currit, ſed cum pacto, quòd pretium poſſit augeri, ſed non minui, eſt uſura, §.1.quæſt.7.par.3.limit.9.num.2.fol.445.

Aeſtimari quod poteſt pecunia, poteſt etiam uendi, §.1.q.4.num.32.fol.164.

Commutari quod poteſt, poteſt etiam uendi, ead.q.4.num.31.fol.164.

Locari quod poteſt, eſt uendibile, ead.q.4.nu.23. Sed non è contra, num.24.fol.163.

Res etiam nondum nata uendi poteſt, §.6.gloſ.1.num.66. fol.647.

Vendi quæ non poſſint, §.1.q.1.ſub num.556.fol.143.& ſeqq.

Sarracenis, & hoſtibus Populi Romani uendi non poteſt, §.1.q.1.ſub num.557. exempl.1.fol.146. & quæſt.7.par.3.limit.17.num.24.fol.457.

Venditio *rerum, quarum pretium ſingulis menſibus, certiſq; terminis uariari ſolet, ideoque eſt incertum, fit uel pro certo pretio conuento, uel pro pretio imponendo, §.1.q.5.num.65.& 66.fol.181.& q.7.par.2. ampl.14.ſub nu.1. uerſ.confirmatur. fol.367.*

Venditio quando præſumatur fœneratitia, §.1.q.1.nu.476.fol.121. Sed ceſſat præſumptio in certis; & ideo licet uenditio fieret cum læſione ultra dimidium, cum pacto retrouendendi, & ſolito fœnerari, tamen ſi conſtaret de certa intentione uendendi, & emendi, emptio poſſet ſolum eſſe iniuſta, ſed non illicita, aut uſuraria, q.7.par.2.ampliat.10.ſub num.6.extenſ.5.& num.27. uerſ.tempera. fol.327.& 333.

Venditio quando ex modicitate pretij, alijsq; coniecturis præſumatur ſimulata, & in fraudem uſurarum, §.1.q.7.par.2.ampl.10.num.23.24.27. & 31.fol.333.& 334.

Venditio, etſi facta ſit pro iuſto pretio, tamen poteſt eſſe ſimulata, & uſuraria, ead.ampl.10.num.32.fol.335.

Venditio pro minori pretio propter anticipatam ſolutionem, uel è conuerſo, pro maiori propter dilatam ſolutionem habet in ſe mutuum palliatum, §.1.q.7.par.1.ſub num.24.& 25.fol.204.& 205. Ideoque uidetur uſuraria, & peccaminoſa, ſub num.27.28.& 84.fol.205.206.& 230. Explicatur, ſub num.77.& ſeqq.fol.224.

Datio in ſolutum, & Venditio } *quomodo differant, §.1.q.1.ſub num.209.uerſ. imò.fol.57.*

Venditio, & emptio rerum leuium inter amicos præſefert modicam amicitiam, §.1.quæſt.1.ſub num.41. uerſus finem, fol.10.

Vendita re, pretium debet ab emptore prius numerari, & ſolui uenditori, & poſtea à uenditore tradi res, §.1.q.5.ſub num.20.fol.174.

Venditio rei alienæ, an & quomodo teneat, &c. §.1.q.1.ſub num.556.exempl.6.fol.145.& §.6.gl.1.num.4.in fine, & ſub nu.64.fol.635.& 647.

Venditio rei non exiſtentis in rerum natura, non tenet, §.1.q.7.par.2.ampliat.10.num.21.fol.332. Imò res imaginaria, & non exiſtens in rerum natura, emitur, & uenditur, §.6.gl.1.ſub num.75.fol.649.

Emptio, & Venditio } *ſine pretio eſt nulla, §.1.q.1.ſub nu.209.fol.57.*

Emptio,

Digitized by Google

Emptio & Venditio poteſt prohiberi ratione rei, perſonarum, temporis, loci, & qualitatum, S. 1. *quæſt.* 1. *num.* 556. *& ſeqq. fol.* 143. *& ſeqq.*

Venditor *videtur locare, quando, non ſoluto ſibi pretio, tradit rem cum retentione dominij, donec non ſoluatur pretium, ideoq; poteſt paciſci de certa mercede & affictu,* S. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.*8. *ſub num.*164. *fol.*282.

*Retentio dominij penes venditorem, quando ſibi non eſt ſolutum pretium, operatur, vt venditor in re vendita præferatur quibuſuis creditoribus, quantumuis anterioribus, & priuilegiatis, ead. ampl.*8. *num.*165. *fol.*282.

Venditor, quamuis expreſſe ſibi non reſeruet dominium rei, traditæ emptori, tamen poteſt cum eo paciſci, vt donec non ſoluerit pretium, retineat eam titulo locationis, ead. ampl. 8. *num.* 166. *fol.*282.

*Venditor, non tradendo rem, & accipiendo pretium, tenetur emptori ad fructus recompenſatiuos, ead. ampl.*8. *num.*171. *fol.* 282. *Et an teneatur ad vſuras, ſub quibus emptor accepiſſet pecunias pretij, num.*172. *fol.*283.

Venditor an, & quando poſſit minori pretio redimere ab emptore, S.1.*q.*1. *num.*566. *& ſeqq. num.* 572. *& ſeqq. fol.* 147. *&* 149. *&* S.7. *gloſ.*2. *ſub num.* 38. *verſ. ſed in contractu. fol.* 665.

Venditoris dolus, quo emptio poteſt reſcindi, exemplificatur, S.1.*q.*7.*par.*2. *ampl.* 10. *num.* 16. *fol.*331. *&* S.2. *gloſ.*5. *num.* 339. *in fine, fol.* 571.

Venditori, agenti ad pretium, ſi rem non tradiderit, obſtat exceptio rei non traditæ, &c. S.1. *q.* 1. *num.*353. *fol.*95.

Vendens carius propter neceſſitatem emptoris eſt obligatus reſtituere, S.1.*q.*7.*par.*3. *limit.* 6. *num.*3. *fol.*440.

Vendens arma ei, quem ſcit emere ad iniuſtè nocendum, peccat mortaliter, S.1.*q.*7. *par.*3. *limit.*18. *ſub num.*2. *confirm.*1. *fol.*458.

Vendens rem bona fide, & pro indeterminato vſu, vt puta, tigna, dolium diſſolutum, tanquam materiam, & alia vaſa, reperta in vniuerſitate bonorum, & non tanquam ſuæ profeſſionis, ſi fuerint vitioſa, & inde emptori damnum ortum ſit, vt quia emptor tignis fulciuit domum, quæ, cum tigna eſſent vitioſa, corruit, & dolium, & vaſa vino impleuerit, & cum eſſent corrupta, vinum infuſum amiſit, non tenetur emptori ad intereſſe damnorum, neque ad duplum rei venditæ, ſed tenetur vel actione redhibitoria, ſi vendita integra extant, vel actione quanti minoris emiſſet; ſi vendita non extent integra, S.7.*gl.* 2. *ſub num.* 74. *& ſeqq. & num.*82. *& ſub num* 99. *verſ. neque. fol.* 673. 674. *&* 679. *Et hoc habet locum, etiam ſi vendens, rem eſſe bonam perfunctoriè affirmauerit, non tamen animo ſuſcipiendi in ſe periculum, neque circumueniendi emptorem, num.*81. *fol.*674.

Vendens, ſeu locans rem, tanquam ſuæ profeſſionis ad certum vſum, ſiue finem, ſi res illa fuerit vitioſa, indeq; damnum ortum ſit emptori, puta quia venditum, ſeu locatum ſit vas, vel dolium deſtinatum adſeruandum vnguentum, vel vinum, quod vaſis vitio effluxerit, tenetur ad totum damnum, etiam ſi duplum excedat, & quamuis bona fide, ignorans vitium, & ſine dolo vendiderit, locaueritque, S.7. *gl.*2. *num.*95. *& ſeqq. vſque ad nu.* 100. *excluſiuè, fol.*678. *&* 679.

Vendens tigna ad fulciendam domum, cuius imminens periculum eſt ſibi notum, ſi is, recepto tignorum pretio, dolo & machinatione ad damnificandum ceſſauerit tradere tigna, & propterea domus corruerit, tenebitur ad æſtimationem totius damni inde ſecuti, S.7.*gl.*2. *ſub nu.* 94. *exempl.*1. *fol.*677. *Secus ſi ad indeterminatum vſum vendiderit, promiſeritq; certa die tradere, & non tradiderit, & emptor ex iſta mora damnum paſſus eſt, quia tenebitur ad illud damnum, donec non excedat duplum pretij tignorum, niſi verſatus eſſet in dolo, vt ex non traditione emptor ruinam domus, vel aliud graue damnum pateretur, ſub num.* 83. *exempl.*1. *fol.*674.

Vendens, ſecuta euictione rei venditæ, tenetur in primis reſtituere pretium rei, & ſecundario ad intereſſe extrinſecum, quod non poteſt excedere quantitatem pretij, ſicq; ad ſummum poteſt teneri vſque ad duplum, in quo continetur ſimplum, S.7.*gloſ.*2. *num.* 84. *& ſeqq. vſque ad num.* 88. *excluſiuè, fol.* 674. *&* 675. *Et hoc procedit tam in intereſſe ſingulare, quàm in intereſſe communi extrinſeco, num.* 89. *fol.* 675.

¶ *Vendens, ſeu locans ſaltuum paſcuum, vbi eſt mala herba, vide ſupra in verbo, Locans.*

¶ *Vendere, Venditio, & Venditor, vide ſupra in verbo, Emptio.*

Venetiæ.

Venetijs ſunt multa corpora Sanctorum, monaſteria, Eccleſiæ, & ornamenta earum, S.6.*gl.* 1. *ſub num.*54. *fol.*644.

¶ *Venetiarum impreſtita. vide ſupra in verbo, Impreſtita.*

I N D E X.

Venenum.

Venenum malum an, & quando vendi poſſit, §. 1. *q. 1. ſub num.* 556. *exempl.* 4. *fol.* 144.

Ventum.

Ventorum vis dicitnr caſus ſiniſter, &c. §. 1. *q. 1. ſub num.* 135. *fol.* 37.

Verba.

Verba, poſita pro executione diſpoſitionis, quantumuis generalia ſint, non ampliant, neque alterant diſpoſitionem, cum ſint clauſulæ acceſſoriæ, §. 2. *gl.* 3. *ſub num.* 96. *fol.* 484.

Verba (Ponete à noſtro conto) (Ponete ſopra Pietro) (Per altritanti riceuuti) *quid importent*, §. 2. *gloſ.* 9. *num.* 1. *& ſeqq. fol.* 608. *&* 609. *& vide ſup. in verbo, Mandatum quod quis. & in verbo, Mandare.*

Verba ciuilia perfuſoriè prolata, non animo circumueniendi, non obligant, §. 7. *gl.* 2. *ſub num.* 81. *fol.* 674.

Verba (per lettera voſtra, ò d'altri ſopra di voi) *quid importent*, §. 3. *gl.* 2. *num.* 1. *fol.* 612.

Verba (rimettere, & rimeſſa) *apud mercatores quid ſignificent*, §. 3. *gloſ.* 1. *num.* 1. *fol.* 611. *&* 612.

Verba (per la valuta hauuta de contanti) (per la valuta) (de contanti) (contimi da lui) (contati à ſe) (cambiati in ſe ſteſſo) *& ſimilia, quibus utuntur negotiatores, præſertim in contractu cambij, quid importent*, §. 2. *gl.* 8. *num.* 6. *& ſeqq. & num.* 16. *& ſeqq. fol.* 606. *& ſeqq.*

Verba (valeruene quà da me) *quid importent*, §. 4. *gl. unica, num.* 3. *fol.* 631.

Verbum, trahere, & verbum (tracta) *eſt oppoſitum verbo, remittere, &* (rimeſſa) *& quid ſignificent, ead. gl.* 1. *num.* 1. *fol.* 612. *&* §. 4. *gl. unica. num.* 1. *fol.* 630.

Veritas, Veſtis.

Veritas non debet geſtorum erroribus vitiari, §. 2. *gl.* 1. *num.* 37. *fol.* 464.

Veritas quandocunque appareat, ſemper uireſcit, ibidem.

Veritatem non dicere cui, & quando liceat, &c. §. 7. *gl.* 5. *num.* 116. *fol.* 706.

¶ Veſtis. *uide ſupra in uerbo, Habitus.*

Via, Vicinus, Victoriatus.

Via tutior eligi debet, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 17. *&* 18. *uerſ. nos. fol.* 4. *&* 5. *Non tamen eſt neceſſario eligenda, dummodo alia ſit tuta, ibidem.*

¶ *Via media eſt eligenda, uide ſupra in uerbo, Medium.*

¶ *Via una executiua intentata, ſeu uia ordinaria, an poſsit uariari, uide ſup. in uerbo, Variatio.*

¶ Vicinus. *uide ſupra in uerbo, Ius congruum.*

¶ Victoriatus. *uide ſupra in uerbo, Groſſus.*

Vidua.

Vidua an debeantur fructus dotis, &c. §. 1. *q.* 1. *num.* 315. *fol.* 87.

Vidua, ſi erat parata emere prædium ex pecunia dotali, & propter moram hæredis mariti non reſtituentis dotem, non emit, debetur intereſſe, §. 1. *quæſt.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *ſub num.* 268. *fol.* 309.

¶ *Vidna an lucretur fructus pignoris, uide ſupra in uerbo, Piguus. uerſ. uidua.*

Vis, Vincens.

Vim ui repellere eſt de iure naturæ, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *num.* 24. *fol.* 381. *Et quando non liceat repellere, num.* 25. *fol.* 382.

Vincens *uincentem te, à fortiori uincet te*, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 245. *uerſ. ſecundo moueor. in fine, fol.* 67.

¶ *Vincens in ludo, uide ſupra in uerbo, Ludus.*

Virginitas, Virgo.

¶ *Virginitas non eſt de præcepto, ſed de conſilio, uide ſupra in uerbo, Cælibatus.*

¶ Virgo *ueſtita, &c. uide ſupra in uerbo, Habitus.*

Virtus, Vita.

Virtutis, & diuitiarum amor uidetur repugnare, §. 1. *q.* 1. *num.* 44. *in fine, fol* 11.

Vita *hominis in cenſu uitalitio eſt pretio æſtimabilis*, §. 1. *q.* 1. *ſub num.* 298. *fol.* 83.

Vita hominis apud mercatores quomodo aſſecuretur à periculis, præſertim mortis, eadem q. 1. *num.* 292. *fol.* 82.

Vncia, Vnum.

Vncia continebat ſex ſolidos aureos, §. 2. *gl.* 3. *ſub num.* 15. *&* 38. *uerſus finem, fol.* 469. *&* 474. *Sed hodie continet octo, num.* 40. *Et quid in Regno Siciliæ, num.* 49. *fol.* 475.

Vncia dicitur ab uno, eadem gloſ. 3. *num.* 33. *Et conſtat ex octo drachmis, num.* 34. *fol.* 473.

Duo *reputantur unum in moralibus, quando unum eſt propter aliud*, §. 7. *gloſ.* 3. *num.* 29. *fol.* 685.

Voluntas.

Voluntas eſt primum inſtrumentum ad omnes actus, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *ſub num.* 68. *fol.* 262.

Voluntas coacta quomodo dicatur uoluntas, §. 1. *q.* 7. *par.* 2. *ampl.* 19. *ſub num.* 67. *uerſ. prima quia. fol.* 396.

Poteſtate, & uoluntate contrariantibus, actus non perficitur, §. 1. *q.* 7. *par.* 3. *limit.* 7. *ſub nu.* 10. *fol.* 442.

¶ *Voluntas, &c. uide ſupra in uerbo, Negligentia. & in uerbo, Charitas. uerſ. hominis.*

Voluntarium.

Voluntarium, & Inuoluntarium eſt duplex, §.1.quæſt.7.par.2. ampl. 19. ſub num. 67. uerſ. quia reſpondeo. & uerſ.ſeq.fol.395.

Inuoluntarium purum, in quo nullum conſideratur delictum, aut peccatum, ſeu turpitudo, dicitur per uim præciſam, & abſolutam, &c. d. ampliat.19.ſub num.67. uerſ.quia reſpondeo. fol. 395.

Inuoluntarie agens dicitur potius pati, quàm agere, ibidem.

Voluntarium purum, ſeu liberum dicitur, quod nullam habet coactionem, & qui uoluntariè agit turpiter, nulla eſt excuſatione dignus, ead.ampl.19.ſub num.67.uerſ.uoluntarium etiam.fol.395.

Voluntarium coactum dicitur quando quis facit contra uoluntatem, ſed tamen eligit facere, ead.ampl.19. num.67. uerſ. uoluntarium uerò. & uerſ. prima quia. fol.396.

Actus mixti ex uoluntario, & inuoluntario ſunt magis ſimiles uoluntarijs, ead. ampl. 19. ſub num.67.uerſ.prima quia fol.396.

Votum.

Votum captandæ mortis in ſponſione, alijsq; quibuſdam contractibus, & diſpoſitionibus non habetur in conſideratione, §.1. q. 1. ſub num. 97.uerſ.confirmatur. fol.26.

Vox.

Voci mortuæ non magis, quàm viuæ credendum, §.2.gl.1.num.19.fol.463.

Vſucapio.

Vſucapiendi conditio non transfertur in ementem ſcienter rem alienam, §.1.q.1.ſub num. 556. exempl.6. fol.145.

Alienationis appellatione uenit uerbum uſucapionis, §.1.q.7.par.2.ampl.19.ſub num.129. fol. 418.

Vſura, Vſurarius.

Acceſſione, & non diminutione mutui oritur vſura, §.1.q.1.ſub num.245. uerſ.ſed ſi conſtitutio. fol.69.& q.7.par.2. ampl.10.ſub num. 70. verſ.ratio eſt. fol.347.

Canoniſtarum *munus magis, quàm Theologorum eſt, cognoſcere de vſuris*, §. 1. quæſt. 1. num. 19. & ſeqq. fol. 5. & vide infra verſ. iuriſconſulti.

¶ Capitale, *vide infra verſ. ſors.*

Caroli *Molinei diſtinctio circa vſuram habetur pro hæreticali*, §. 1. quæſt. 1. num. 402. fol. 104.

Centeſima *vſura qua, & vnde diceretur*, §.1. q.1.num.288. & 289. fol. 81. *Et maior centeſima in iure non reperitur*, quæſt. 7. par. 2. ampliat. 8. num. 53. fol. 259.

¶ Cognitio *vſurarum ad quem ſpectet, vide infra verſ.delictum.*

¶ Coniecturæ &c. *vide infra verſ.probatur.*

Conſuetudo *non operatur in vſuris*, §.1.q.1. ſub num. 306. *Et quomodo hoc procedat*, nu. 307. & ſeqq. fol. 85. & 86. & latè §.6. gl. 1. nu. 48. & ſub num 49.& num.52. fol.643.& 644.

Conſuetudo de præſtandis vſuris, non valet, §. 6. gl. 1. ſub num.49. fol. 643.

¶ *Conſuetudo &c. vide ſupra in verbo, Dos. verſ. conſuetudo. & in verbo, Mutuum. verſ. conſuetudo.*

Contractus *an ſit vſurarius necne, quomodo cognoſcatur*, §.1. q.7. par.2. ampl. 20. num. 2. fol.425.

¶ Crimen *vſuræ, vide infra verſ.delictum.*

Debitor, *qui ad certam diem tenetur ſoluere, & quia non ſoluit, creditor ipſius in neceſſariam cauſam, debitore prius commonefacto, accipit ab alio ſub vſuris, tenetur, inquam, debitor ſoluere vſuras, quas creditor ſuus ſoluit*, §. 1. q. 7.par.2.ampl.8.num.282. fol.311.

Delictum, & Peccatum *vſuræ committit, qui eam accipit, non qui ſoluit*, §.1. q.1. ſub num. 407. verſ. vna. & ſeqq. fol. 408. *Et quando peccet etiam qui ſoluit, ſub eodem num.* 407. caſ. 2. *Et quomodo in actu acceptionis peccet ſolum qui accipit*, q.7.par.2. ampliat.19.ſub num.67.verſ.amplia. fol.393.

Delictum *vſuræ eſt punibile etiam in foro exteriori*, §.1.q.1.ſub num.405. fol. 107. & q.7. par.2.ampl.10.ſub nu.45.verſ.ſed quicquid. in fine, fol. 341. *Et an, quando, & quomodo puniatur*, ampl.20. num. 28. & ſeqq. fol. 430. *Et eius cognitio, & punitio ſpectat ad iudicem Eccleſiaſticum*, §.7.gl.5.num. 81.fol. 698. *Et quomodo hoc ſit verum, & ſit crimen mixti fori, remiſſiuè*, num.82. *Et condemnatus ad reſtitutionem vſurarum, poteſt conueniri etiam coram ſeculari, ibidem*, declar.2.

Diffinitio *vſuræ quid ſit, remiſſiuè*, §. 1. q. 1. num. 400. fol. 104.

Diſpenſabilis *non eſt vſura, & quare, eadem* q.1.num.319.& 320. fol.88.& §.3. gl. 3. ſub num.43.verſ.quia. & ſub num. 48. verſus finem, fol.626.& 627.

Diuiſiones *vſuræ, remiſſiuè*, §.1. q. 1. ſub num. 400.verſ.quintum. fol.104.

Dominium *an acquiri poſſit ex contractu vſurario*, §.1.q.1. num. 537. & 543. fol. 139. & 140. & quæſt.7. par. 2. ampliat. 19. num. 67. fol. 393.

Dotis *vſura etſi permiſſa eſſet de iure ciuili, tamen*

Digitized by Google

men vſura vſuræ eſt prohibita, §. 7. *gl.* 2. *ſub num.* 39 *fol.*666.

Eccleſia, *iudicando ex præſumptionibus*, *poteſt iudicare, aliquem eſſe vſurarium, qui non ſit, & è conuerſo*, §. 1. *quæſt.* 1. *num.* 525. *fol.*136.

¶ Eccleſiaſticus *iudex cognoſcit de vſura, vide ſup. verſ. delictum*.

¶ Emptio, *vide infra verſ. venditio*.

Ethymologia *vſuræ*, §. 1. *quæſt.* 1. *num.* 399. *fol.*104.

Exceptio *vſuræ non retardat executionem, quæ datur à ſtatuto inſtrumentis publicis*, §.7.*gl.*5. *num.* 57. *fol.* 695. *Sed hoc latè explicatur diſtinctione ſex caſuum*, *num.* 58. *& ſeqq. fol.* 695. *& ſeqq. Et non procedit, quando vſura eſſet notoria*, *num.*78. *fol.*698. *Et vide ſupra in verbo, Mercatores ex conſtitutione*.

Fraudibus *vſurarum via aperiri non debet*, §.1. *q.*7.*par.*2.*ampl.*8.*num.* 10. *fol.*252.

¶ Furtum, *vide infra verſ. rapina*.

Hæreſis *eſt, aſſerere vſuram non eſſe peccatum mortale*, §.1.*q.*1.*num.*405. *fol.*107.

Hæreticale *videtur, aſſerere vſuras eſſe permiſſas à iure ciuili tanquam licitas*, *ead.q.*1.*num.* 401. *verſus finem fol.* 104.

¶ Homicidium *uide infra uerſ. rapina*.

Hoſtibus *fœnerari, & dare ad uſuram, quomodo non videatur prohibitum*, §.1.*q.*7.*par.*3.*limit.* 20.*ſub num.*4.*fol.* 459 & §.3.*gl.*3.*ſub num.* 48.*fol.*627.

Illicita *eſt uſura, quia habet inæqualitatem, iniuſtitiam, malitiam conuolutam, & contrariatur uirtuti*, §. 1. *quæſt.* 1. *num.* 404.*fol.* 106.

Illicitum, & Vſurarium } *ſeparatur à licito, & non uſurario*, §.1. *quæſt.* 7. *par.*2. *ampliat.*20. *num.*6 & *ſeqq. fol.*426.

Intereſſe, & Vſura } *quamuis multum inter ſe differant, quandoque tamen uſura, pallio intereſſe contecta, ab intereſſe non diſcernitur*, §. 1.*q.*7.*par.*2.*ampliat.*8.*ſub num.*253. *ibi, ſecunda ratio*. *fol.*303.

Intereſſe, & Vſura } *qua ratione differant*, §. 7.*gl.*2.*ſub num.*49.*uerſ. ad adducta*.*fol.*668.

Iudæus *licet ſit debitor, tamen ab eo uſura exigi non poteſt*, §.1. *q.*7.*par.*3.*limit.* 20.*num.* 4. *fol.*459.

Iudæis etiam eſt prohibita uſura, §.3.*gl.*3.*num.* 44.*fol.*626. *Et quare ſit eis permiſſum ut poſſint alienigenis, & Chriſtianis fœnerari,num.* 47. & 48.*fol.* 627. *Et an, fœnerando, adhuc peccent*, *d.num.*47.

¶ *Reliqua de iudæis require ſup. in uerbo*, *Iudæus*.

Iuriſconſultorum *eſt ſtatuere de pœnis uſurarum*, §.1.*q.*1.*ſub num.*21.*fol.*6. *Et de uſuris cognoſcere, poſtquam lex ex præſumptionibus iudicauit quis contractus ſit uſurarius*, *num.* 37.*fol.*9.

Lex *ciuilis permittebat uſuras, non quia eas exiſtimares eſſe ſecundum iuſtitiam, ſed ne impedirentur multorum utilitates*, §.1.*q.*7.*par.*2. *ampl.*10.*ſub num.*45.*fol.*340. *Et an eas deinde prohibuerit*, *ſub eodem num.* 45. *uerſ. aduerte primo*.*fol.*341.

Licitus *ſi communiter æſtimetur contractus, ſed tamen in rei ueritate ſapiat uſurariam prauitatem, non reputatur uſurarius*, §. 6. *gloſ.*1. *num.* 45.*fol.* 643. *Ideoq; ſaluatur à pœna, num* 46. *Et an à pœna tàm temporali, quàm æterna, num.*47. *Et an etiam quoad ualiditatem*. *ſub num.*48.& *ſeqq.fol.*643.

¶ *Licitus ſi ſit contractus, quem tamen contrahens credat eſſe uſurarium, uide ſupra in uerbo*, *Reſtitutio*. *uerſ uſurarium*.

Maledictus *quare ſit uſurarius*, &c.§.1.*q.*7.*par.* 1.*ſub num.*71. *fol* 220.

Mercatoris *appellatione non continetur uſurarius*, §.1 *q.*1.*num.*14.*fol.*3.

Minores *uſuræ tolerabantur pro alijs commercijs, quàm pro aſſecuratione pecuniæ nauticæ, & quales eſſent hæ minores uſuræ*, §. 1. *q.* 7. *par.*2.*ampl.*8.*ſub num.*53. *uerſ. hac nautica*. *fol.*259.

Mutuator, *ſi mutuauit cum pacto, ut mutuatarius reſtitueret ſortem, & ſolueret uſuras creditori mutuatoris, non eſt uſurarius*, §.1.*q.*7. *par.*2.*ampl.*8.*num.*281 *fol.*311.

Mutuator poteſt abſque uſura multis caſibus accipere plus quàm dederit, §. 1. *q.* 1.*ſub num.* 408. & *ſeqq.fol.*108. & *q.*7.*par.*2.*ampl.*10. *ſub num.*82. *uerſ. primus*. & *num. ſeqq. fol.* 352.& *ſeqq.*

Mutuum *eſt ſedes uſuræ*, &c. §.1.*q.*7.*par.*1. *nu.* 25.*fol.*205. & *par.*2. *ampl.*10. *num.*35.*fol.* 335. & *ampl.*20. *ſub num.* 2. *uerſ. primum*. *fol.*425.

Nautica *uſura ſunt* 12. *pro centenario, & maior in iure non reperitur*, §.1. *q.*7. *par.*2. *ampl.*8. *num.*53.*fol.*259.

Nautica uſura an ſint correcta, & prohibita à iure canonico, *ead. ampl.*8.*num.*43. & *ſeqq. fol.*258.

¶ Nomina *uſurarum, uide infra uerſ. ſpecies*.

Obligatio, *quæ ſit pecunia æſtimabilis, adiecta mutuo ultra reſtitutionem ſortis, parit uſuram*, §.1.*q.*1.*ſub num.*498. & *ſub num.* 547. *fol.* 125. & 141. & *q.*7.*par.*2.*ampl.*10.*num.*89. 92. &

92.& ſub num.96. fol. 354. 356. & 358. & par.3.limit.15.num.2. fol.451. Et ubi obligatio ſit, uel non ſit executioni mandata, ad quid mutuator teneatur, d.q.1.num.505.in fine, uerſ.ſub.declara. fol.129. & d.ampl.10. num. 87. uerſus finem, & 93.fol. 353. & 357. Et quando obligatio non pariat uſuram, quaſt.7. par.2.ampl. 8.ſub num.275.& ſeqq. fol. 311. & d.ampliat.10. num.86. ſub num.89. verſ. corroboratur primo.& num.98. fol.353 354. 356.& 358.& ampl.19. ſub num.119. verſ. ſubinfero. fol. 416.

Obligatio, adiecta mutuo in damnum mutuatoris, & vtilitatem mutuatarij, non eſt uſuraria, §.1.q.7.par.3.limit.15.ſub num.6.verſ. ſed quicquid. fol.452.

Obligatio autidoralis in mutuo non parit vſuram, niſi reducatur in obligationem ciuilem, §.1. q. 7.par.2.ampl.10.num.96. fol.358.

Pacta vſuraria, adiecta contractui, vitiantur, & non vitiant, §.1.q.7.par.2. ampl. 20. num.7. fol.426.

¶ Pactum, &c. vide ſupra in verbo, Dos. verſ. pactum.

Palliata, & Vera } vſura, quæ dicantur, S.1.q.7.par. 1.num.25.fol.205.

Papa non reſcribit pro vſura, S. 1. q.1. ſub num. 311.fol.86. Declaratur, num.313. fol.87.

¶ Peccatum vſura. vide ſupra verſ.delictum.

Pecunia quicquid eſt inæſtimabile, illud non eſt capax vſuræ, §.1.q.7. par.2. ampliat.10. ſub num.82. verſ.primus. & num. ſeqq. fol.352. & ſeqq.

Pœna vſuræ in foro exteriori eſt arbitraria, §.1. q.7.par.2.ampl.20.ſub num.30. fol.430.

Pœna, & vſura vſurpantur pro eodem, §.7.gl.2. ſub num.41.caſ.1.fol.666.

Præiudicialis an ſit proceſſus vſuræ executioni inſtrumenti, §.7.gl.5.num.58. 59.61.& ſeqq. fol.695.& 696.

Probatur uſura in foro exteriori per coniecturas, ueriſimilitudines, præſumptiones, & inditia, §.1. q.1. num. 526. & 527. fol. 136. Sed hæ coniecturæ debent eſſe legis, & non hominis, &, quando ſufficerent coniecturæ hominis, deberent eſſe adeo conſpicua, ut uſura omnino includeretur, S.6.gl.1 ſub num.87. fol.652. Et quando à iure habetur pro probata ex præſumptione iuris, & de iure non admittitur probatio in contrarium, d.q.1.num.524. fol.135.

Prohibita eſt uſura, etiam ſi finis, ob quem committeretur, eſſet opus pijſſimum, ut puta pro redemptione captiuorum, §.3. gl.3. ſub num.43. fol.626.

Prohibita eſt uſura omni iure, & de hoc diſputare eſſet temerarium, §.1. q.1. num. 401. fol. 104. Iuris naturalis prohibitio, num. 404. fol. 106. Et ex qua ratione proficiſcatur hæc prohibitio, ſub num.403.& ſeqq. fol.106.

Rapinæ, & furti naturam habet vſura, imò eſt velnti homicidium, S.1.q.1. ſub num. 407. & 537. fol.107. & 139. & q.7.par.2. ampl.19. ſub num.64. fol.392. & S.3.gl.3.num.48. verſus finem, fol.627.

Remiſſio vſurarum an, & quando teneat, S. 1. q.7.par.2.ampl.19. num.66. fol.393.

¶ Requiſita vſuræ ſunt duo. Primum eſt mutuum explicitum, vel implicitum, vide ſupra verſ. mutuum. Secundum eſt, vt id, quod accipitur vltra ſortem mutuatam, ſit pecunia æſtimabile, vide ſupra verſ.pecunia.

¶ Reſtituere vſuras tenetur vſurarius, & cui, vide ſupra in verbo, Reſtitutio. verſ.vſurarius. & verſ.vſurarum.

Rex, ſoluens vſuras, dicitur ſoluere coactè, etiam ſi ſoluendo diceret, quòd ſoluit ex mera liberalitate, S.1.q.7.par.2. ampl.19. ſub num.65. & ſub num.67. verſ. ex hac. fol. 393. vide etiam par.3.limit.8.num.4. fol.444. & limit. 20. num.5. fol.459.

¶ Solutio vſurarum ſemper dicitur coacta, & extorta, vide praeced. verſ. rex.

Sors, ſeu Capitale } mutui vſurarij an, & quando in pœnam vſuræ amittatur, §.1. q.7. par. 2.ampl.20.num.28.& ſeqq. fol.430.

Sors eſt reſtituenda, etiam ſi tractetur de vſura, §.7.gl.5.num.76.fol.698.

Species, & nomina vſurarum, quæ ſint, §.1.q. 7.par.2.ampl.8.nu.286.& ſub num.53. verſ. hæc nautica. fol.312. & 259.

Tempus non poteſt ex ſe parere pecuniam, quia eſſet vſura, S.1. q.7. par. 1. ſub num.28. fol. 206. & par. 3. limit. 1. ſub num. 3. verſ. nec obſtat. fol.433. Et diceretur emptum tempus, limit.2.num.1. fol.435.

Terra quod accepit, nunquam reddit ſine vſura, S.1.quæſt.7.par.1. num.69. verſus finem, fol.218.

Venditio, & Emptio } quando præſumantur in fraudem vſurarum, & fœneratitia, vide ſupra in verbo, Emptio. & in verbo, Venditio.

Vis, & Coactio } non faciunt, quòd vſura ſit licita, S. 1. q.7.par.2.ampliat.8.num.69. fol.262.

Quare licet quis mutuet coactus, tamen non poteſt accipere vſuram, quæſt. 1. num. 468. fol.119.

Vſurarum vſuræ ſunt prohibitæ, etiam de iure ciuili,

I N D E X.

ciuili, quamuis vſura eſſet permiſſa, §.7. gl.2. ſub num.39. & 40. & ſub num.41. caſ.1. fol. 665. & 666.

Vſusfructus, Vſus, Vtile.

¶ *Vſusfructus pecunia, uide ſupra in uerbo, Pecunia. uerſ. uſusfructus.*

Vſus *rerum eſt duplex*, §.1. *q.*7. *par.*1. *num.*61. *fol.* 216.

Vtile *per inutile in diuiduis an vitietur*, §.1. *q.*1. *num.*326. *& ſeqq. fol.*89. *& q.*7. *par.*2. *ampl.* 8. *num.*59. *fol.*260. *& multa ampl.*20. *nu.* 6. *& ſeqq. fol.*426. *&* 427. *&* §.2. *gl.*7. *nu.*34. *&* 35. *fol.*598. *Et an in indiuiduis, ead. ampl.* 20. *ſub num.*23. 28. *& ſeqq. fol.*429. *&* 430.

Vxor.

Vxor, agens ad repetitionem dotis, ſiue propter inopiam mariti, ſiue mortuo marito, tenetur ad inſtantiam creditorum, ſeu hæredum mariti manifeſtare omnia bona mariti, quæ ad eius manum peruenerunt, §.7. *gl.*5. *num.*91. *fol.*703. *Et donec ceſſat manifeſtare, non debet audiri, num.* 92. *Et quid in* Ciuitate Genuæ, *quando vxor non agit, ſed venit excipiendo, num.*93. *& ſeqq. fol.*703. *& ſeq.*

¶ *Vxor apud Arabos, vide ſupra in verbo, Arabi.*

¶ *Vxor, agens ad repetitionem dotis propter inopiam viri, quomodo debeat probare inopiam, vide ſupra in verbo, Inopia.*

¶ *Vxor ſententiam, quam obtinuit pro repetitione dotis contra maritum, vergentem ad inopiam, non poteſt exequi contra tertium poſſeſſorem, vide ſupra in verbo, Sententia pro vxore.*

F I N I S.

BIBLIOTECA ROMA

R E G E S T V M.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr.

a b c d e f g h i k.

Omnes ſunt Terniones, præter ✠, quæ eſt Duernio, & k, Quaternio.

ROMÆ, Ex Typographia Iacobi Maſcardi. M D C X I X.

S V P E R I O R V M P E R M I S S V.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

LECTORI.

ANDREAS BRVGIOTTVS BIBLIOPOLA. S.

POST huius tractatus impreſſionem, ſtatim hoc eodem anno 1619. die 3. Aprilis impetraui à S.D.N. Paulo V. Pontifice Maximo priuilegium, duraturum per annos decem in toto Statu Eccleſiaſtico, ne, durante dicto decennio, tractatus iſte ab alio imprimatur, &c. ſub pœna &c. prout latius in breue dicti priuilegij.

Digitized by Google

ciuili, quamuis vſura eſſet permiſſa, §.7. gl. 2. ſub num. 39. & 40. & ſub num. 41. caſ. 1. fol. 665. & 666.

Vſusfructus, Vſus, Vtile.

¶ *Vſusfructus pecuniæ, uide ſupra in uerbo, Pecunia. uerſ. uſusfructus.*

Vſus *rerum eſt duplex*, §. 1. q. 7. *par.* 1. *num.* 61. *fol.* 216.

Vtile *per inutile in diuiduis an vitietur*, §. 1. q. 1. *num.* 326. & *ſeqq. fol.* 89. & q. 7. *par.* 2. *ampl.* 8. *num.* 59. *fol.* 260. & *multa ampl.* 20. *nu.* 6. & *ſeqq. fol.* 426. & 427. & §. 2. *gl.* 7. *nu.* 34. & 35. *fol.* 598. *Et an in indiuiduis, ead. ampl.* 20. *ſub num.* 23. 28. & *ſeqq. fol.* 429. & 430.

Vxor.

Vxor, agens ad repetitionem dotis, ſiue propter inopiam mariti, ſiue mortuo marito, tenetur ad inſtantiam creditorum, ſeu hæredum mariti manifeſtare omnia bona mariti, quæ ad eius manum peruenerunt, §. 7. *gl.* 5. *num.* 91. *fol.* 703. *Et donec ceſſat manifeſtare, non debet audiri, num.* 92. *Et quid in Ciuitate Genua, quando vxor non agit, ſed venit excipiendo, num.* 93. & *ſeqq. fol.* 703. & *ſeq.*

¶ *Vxor apud Arabos, vide ſupra in verbo, Arabi.*

¶ *Vxor, agens ad repetitionem dotis propter inopiam viri, quomodo debeat probare inopiam, vide ſupra in verbo, Inopia.*

¶ *Vxor ſententiam, quam obtinuit pro repetitione dotis contra maritum, vergentem ad inopiam, non poteſt exequi contra tertium poſſeſſorem, vide ſupra in verbo, Sententia pro vxore.*

FINIS.

[library stamp]

REGESTVM.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr.

a b c d e f g h i k.

Omnes ſunt Terniones, præter ✠, quæ eſt Duernio, & k, Quaternio.

ROMÆ, Ex Typographia Iacobi Maſcardi. MDCXIX.

SVPERIORVM PERMISSV.

[library stamp]

LECTORI.

ANDREAS BRVGIOTTVS BIBLIOPOLA. S.

POST huius tractatus impreſſionem, ſtatim hoc eodem anno 1619. die 3. Aprilis impetraui à S.D.N. Paulo V. Pontifice Maximo priuilegium, duraturum per annos decem in toto Statu Eccleſiaſtico, ne, durante dicto decennio, tractatus iſte ab alio imprimatur, &c. ſub pœna &c. prout latius in breue dicti priuilegij.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google